

**Міністерство освіти і науки України
Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка
Університет Нігде Омера Халісдеміра
Міжнародна академія прикладних наук в Ломжі
Ханчжоу Дін'їн Закордонних Освітніх послуг Ко., Лтд
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова
Ізмаїльський державний гуманітарний університет
Університет Григорія Сковороди в Переяславі
Рада молодих учених при Сумській ОДА
Наукове товариство Глухівського НПУ ім. О. Довженка**

ГЛУХІВСЬКІ НАУКОВІ ЧИТАННЯ — 2025. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СУСПІЛЬНИХ ТА ГУМАНІТАРНИХ НАУК

ЗБІРНИК МАТЕРАЛІВ

**XV Міжнародної науково-практичної інтернет- конференції
молодих учених і студентів**

10-12 листопада 2025 р.

Глухів – 2025

**HLUKHIV SCIENTIFIC READINGS – 2025.
TOPICAL ISSUES OF SOCIAL AND HUMAN
SCIENCES**

**Proceedings
of the XV International Scientific and Practical Internet
Conference for Young Scientists and Students
November 10-12, 2025**

Hlukhiv – 2025

УДК 3 +5/9 (082) (100)

Глухівські читання – 2025. Актуальні питання суспільних та гуманітарних наук : збірник матеріалів XV міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (10-12 листопада 2025 р.) / Глухівський НПУ ім. О. Довженка. Глухів, 2025. 2248 с.

*Друкується за рішенням ученої ради
Глухівського НПУ ім. О. Довженка (протокол № 4 від 17.11.2025 р.)*

Редколегія випуску:

Сорока О. О. — доктор філософії, старший викладач кафедри технологічної і професійної освіти, голова Наукового товариства студентів, аспірантів, докторантів і молодих учених факультету технологічної і професійної освіти Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка, член Ради молодих учених при Сумській ОДА.

Відповідальний секретар:

Аторіна В. М. — доктор філософії, доцент кафедри педагогіки і психології дошкільної освіти, голова Наукового товариства студентів, аспірантів, докторантів і молодих учених факультету дошкільної освіти Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка.

Члени редколегії:

Маринченко Є. О. — доктор філософії, доцент, доцент кафедри професійної освіти та комп'ютерних технологій, член Наукового товариства студентів, аспірантів, докторантів і молодих учених факультету технологічної і професійної освіти Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка.

Мозговий О. С. — аспірант кафедри історії, правознавства та методики навчання, голова Наукового товариства студентів, аспірантів, докторантів і молодих учених ННІ Філології та історії Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка.

Петренко Н. М. — доктор філософії, старший викладач кафедри історії, правознавства та методики навчання, член Наукового товариства студентів, аспірантів, докторантів і молодих учених Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка.

Полякова А. С. — кандидат біологічних наук, старший викладач кафедри теорії і методики викладання природничих дисциплін, голова Ради Наукового товариства студентів, аспірантів, докторантів та молодих вчених факультету природничої і фізико-математичної освіти Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка.

Ющенко В. М. — асистент кафедри професійної освіти та технологій сільськогосподарського виробництва, голова Наукового товариства студентів, аспірантів, докторантів і молодих учених факультету технологічної і професійної освіти Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка.

Редакція не несе відповідальності за авторський стиль праць, опублікованих у збірці.

УДК 3 +5/9 (082) (100)

© Глухівський національний педагогічний
університет імені Олександра Довженка, 2025

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ: ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ОРГАНІЗАЦІЇ, РЕГІОНУ	52
<i>Ахновська І. О.</i>	53
<i>Господар А. А.</i>	53
АНАЛІЗ СТАРТАП-ЕКОСИСТЕМИ АВСТРАЛІЇ	53
<i>Берко А. О.</i>	55
ПОДАТКОВА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	55
<i>Борисова Д. Є.</i>	58
ВІРТУАЛЬНІ ЕКОНОМІЧНІ КЛАСТЕРИ: НОВА МОДЕЛЬ РЕГІОНАЛЬНОЇ КООПЕРАЦІЇ У ЦИФРОВУ ДОБУ	58
<i>Гаврилів С. С.</i>	63
СТИМУЛЮВАННЯ ЗБУТУ У СФЕРІ КОСМЕТОЛОГІЧНИХ ПОСЛУГ	63
<i>Горішина І. І.</i>	66
ЕКОБРЕНДИНГ ЯК ІНСТРУМЕНТ СПОЖИВЧОЇ ЛОЯЛЬНОСТІ	66
<i>Гурин К. С.</i>	71
РОЛЬ БРЕНДИНГУ У ФОРМУВАННІ КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ ТОВАРУ	71
<i>Данилюк М. А.</i>	76
СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ВРАЗЛИВИХ ГРУП НАСЕЛЕННЯ ЯК ЧИННИК СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ ТЕРИТОРІЙ	76
<i>Зарубич О. В.</i>	79
<i>Малкін А. В.</i>	79
БЮДЖЕТУВАННЯ І РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТ ЯК СКЛАДОВІ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ СУЧАСНИМ БІЗНЕСОМ	79
<i>Зимовець В. О.</i>	83
СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ БІЗНЕСУ ТА ЦІЛІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ООН	83
<i>Зубрич П. В.</i>	87
КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ УКРАЇНСЬКИХ СПОРТИВНИХ ПОСЛУГ НА СВІТОВІЙ АРЕНІ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ВИКЛИКИ	87
<i>Каплун Д. П.</i>	92
ПІДПРИЄМСТВО ЯК БАЗОВА ЛАНКА ЕКОНОМІКИ КРАЇНИ	92
<i>Карехіна А. Л.</i>	96
АНАЛІЗ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ АКТИВНОСТІ В ЖИТОМИРСЬКІЙ ОБЛАСТІ	96

<i>Лисенко О. О.</i>	101
СОЦІАЛЬНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО ЯК ЧИННИК РЕГІОНАЛЬНОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ	101
<i>Литвиненко Є. О.</i>	105
КОМПЛАЄНС-КОНТРОЛЬ У БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВАХ	105
<i>Майструк К. І.</i>	109
ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ	109
<i>Мельничук В. А.</i>	112
СТРАТЕГІЇ ЦІНОУТВОРЕННЯ В ІНДУСТРІЇ LUXURY FASHION: БАЛАНС МІЖ ПРЕСТИЖЕМ ТА ПРИБУТКОВІСТЮ	112
<i>Михайловський О. М.</i>	115
СОЦІАЛЬНІ ПРОЄКТИ: ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ ТА ЗАЛУЧЕННЯ СТЕЙКХОЛДЕРІВ	115
<i>Міріонкова О. С.</i>	119
РОЛЬ ІНФОРМАЦІЇ В ІГРОВИХ МОДЕЛЯХ ПРИЙНЯТТЯ ЕКОНОМІЧНИХ РІШЕНЬ	119
<i>Москалюк С. І.</i>	123
ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМУ РОЗРОБКИ АНТИКРИЗОВОЇ СТРАТЕГІЇ У СУЧАСНИХ УМОВАХ	123
<i>Носова Н. І.</i>	131
ЕКОНОМІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА З ВИРОБНИЦТВА СІЛЬГОСПТЕХНІКИ АТ «ЕЛЬВОРТІ» У ВОЄННИЙ ЧАС	131
<i>Осадчий М. Л.</i>	134
СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ВІДНОВЛЕННЯ МОРСЬКИХ ПОРТІВ УКРАЇНИ: ВПЛИВ НА МІСЦЕВІ ГРОМАДИ ТА РИНОК ПРАЦІ	134
<i>Павленко Н. М.</i>	139
<i>Данильченко О. В.</i>	139
РОЛЬ ЗАЛІЗНИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ В ЕКОНОМІЧНІЙ СТІЙКОСТІ ПРИКОРДОННИХ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ: ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ	139
<i>Патяка В. Д.</i>	142
ДОСЛІДЖЕННЯ ПІДХОДІВ ДО МОДЕЛЮВАННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ КУРОРТНО-РЕКРЕАЦІЙНИХ СИСТЕМ	142
<i>Плевак А. І.</i>	145
ЮНІТ-ЕКОНОМІКА РЕСТОРАНІВ У КРИЗОВИХ УМОВАХ	145

<i>Протасов В. В.</i>	149
ОПЛАТА ПРАЦІ ПЕДАГОГІЧНОГО ПРАЦІВНИКА З УРАХУВАННЯМ ЗВАННЯ «ВЧИТЕЛЬ-МЕТОДИСТ»	149
<i>Пятаков М. Ю.</i>	154
ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ГЕНЕЗИСУ ФАКТОРИНГУ В УКРАЇНІ	154
<i>Ралко Д. І.</i>	158
ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ІНТЕРНЕТ-РЕКЛАМИ В УКРАЇНІ	158
<i>Ратушинська Н. М.</i>	161
ТОВАРОЗНАВЧІ ІННОВАЦІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗМІЦНЕННЯ ПОЗИЦІЙ УКРАЇНСЬКИХ ВИРОБНИКІВ НА МІЖНАРОДНИХ РИНКАХ	161
<i>Северченко М. О.</i>	163
ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ	163
<i>Солодовник О. В.</i>	168
ВПЛИВ ПІДПРИЄМНИЦТВА НА ФОРМУВАННЯ СЕРЕДНЬОГО КЛАСУ В СУСПІЛЬСТВІ	168
<i>Стасик Б. М.</i>	172
<i>Меліхов Є. В.</i>	172
ОБЛІК КОРОТКОСТРОКОВИХ КРЕДИТІВ БАНКУ ДЛЯ РОЗВИТКУ БІЗНЕСУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ	172
<i>Стеценко В. Ю.</i>	175
ОСОБЛИВОСТІ БІЗНЕС-ПЛАНУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	175
<i>Телішевська Р. О.</i>	179
ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ЕМОЦІЙНОГО МАРКЕТИНГУ НА ЛОЯЛЬНІСТЬ КЛІЄНТІВ	179
<i>Терещенко В. Л.</i>	182
<i>Терещенко В. В.</i>	182
ОБГРУНТУВАННЯ МОЖЛИВОСТІ ПОЛІПШЕННЯ ПРИБУТКОВОСТІ ПІДПРИЄМСТВА НА ПРИКЛАДІ ТОВ «ГІДРОСЕНД»	182
<i>Тюріна А. О.</i>	187
ЕКОНОМІЧНА ПОВЕДІНКА ПОКОЛІННЯ Z ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ НА ПРИКЛАДІ КИЄВА	187
<i>Федоренко К. В.</i>	191
ІНСТРУМЕНТАРІЙ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ УКРАЇНИ ЯК ТРАНСПОРТНО-ЛОГІСТИЧНОГО ХАБУ СХІДНОЇ ЄВРОПИ	191
<i>Хрущ А. В.</i>	195
ОСОБЛИВОСТІ ОПОДАТКУВАННЯ ПРОГРАМНОЇ ПРОДУКЦІЇ	195

<i>Штик А. Ю.</i>	198
ІНСТРУМЕНТИ ПРОСУВАННЯ В ІНДУСТРІЇ КРАСИ	198
<i>Шуляк Д. А.</i>	201
ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ДІЯЛЬНОСТІ СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ НА РИНКУ АВТОСТРАХУВАННЯ	201
<i>Шушвалов І. П.</i>	204
СОЦІАЛЬНІ МЕРЕЖІ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЕКОНОМІЧНОГО ПРОСУВАННЯ БІЗНЕСУ	204
СЕКЦІЯ: ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ОСВІТІ, НАУЦІ І ТЕХНІЦІ	209
<i>Андріяш В. В.</i>	209
ІНТЕГРАЦІЯ ХМАРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПІДГОТОВКУ МЕНЕДЖЕРІВ МІЖНАРОДНОГО ТУРИЗМУ: ДОСВІД МІЖНАРОДНОЇ ОСВІТИ	209
<i>Биченко Є. В.</i>	213
ІНФОРМАЦІЙНІ СИСТЕМИ ТА ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В УПРАВЛІННІ АГРАРНИМ ПІДПРИЄМСТВОМ: РОЗМЕЖУВАННЯ ПОНЯТЬ І ПРАКТИЧНЕ ЗАСТОСУВАННЯ	213
<i>Василенко Є. О.</i>	216
РОЛЬ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В УПРАВЛІНСЬКИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМАХ	216
<i>Залевська А. Є.</i>	218
ЗНАЧЕННЯ НОВІТНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У НАВЧАННІ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ	218
<i>Ігін К. А.</i>	222
ЦИФРОВІ ДВІЙНИКИ ПІДПРИЄМСТВ У ФІНАНСОВОМУ ПЛАНУВАННІ: ПОТЕНЦІАЛ ТА ВИКЛИКИ	222
<i>Кіншаков Е. В.</i>	227
ІНТЕГРАЦІЯ ЧАТ-БОТІВ У ПРОЦЕС ТЕСТУВАННЯ ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ	227
<i>Кіор О.</i>	230
ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ЗАЛІЗНИЧНОГО ТРАНСПОРТУ УКРАЇНИ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ	230
<i>Кошман А.Ю.</i>	234
ЕЛЕКТРОННИЙ ДОКУМЕНТООБІГ ЯК ІНСТРУМЕНТ ОПТИМІЗАЦІЇ МЕНЕДЖМЕНТУ	234

<i>Литвиненко В. М.</i>	238
ГРАФІЧНІ ПРОГРАМИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ СТУДЕНТІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ А5 «ПРОФЕСІЙНА ОСВІТА (ЗА СПЕЦІАЛІЗАЦІЯМИ)»	238
<i>Місанова Д. С.</i>	244
ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ЕКОНОМІЦІ: ПЕРЕВАГИ ТА ВИКЛИКИ	244
<i>Назарова Є. О.</i>	248
КІБЕРБЕЗПЕКА В ЦИФРОВОМУ МЕНЕДЖМЕНТІ: РИЗИКИ ТА СТРАТЕГІЇ ЗАХИСТУ	248
<i>Нежевясов І. Д.</i>	250
ВІЗУАЛЬНИЙ ОБРАЗ ВЕРБАЛЬНОГО ТЕКСТУ: ІНФОГРАФІКА ЯК СПОСІБ КОМУНІКАЦІЇ	250
<i>Орленко О. В.</i>	252
КОМПЕТЕНТНІСНІ ЗАВДАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ ПРИРОДНИЧОЇ ГРАМОТНОСТІ ДЕСЯТИКЛАСНИКІВ: МЕТОДИКА ТА ПРИКЛАДИ	252
<i>Орленко О. В.</i>	256
МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВПРОВАДЖЕННЯ КОМПЕТЕНТНІСНИХ ЗАВДАНЬ В ІНТЕГРОВАНОМУ КУРСІ «ПРИРОДНИЧІ НАУКИ» (10-Й КЛАС)	256
<i>Пархоменко Я. Ю.</i>	261
ДИЗАЙН І КОМУНІКАТИВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ІНТЕРНЕТ-МЕМІВ У МОЛОДІЖНОМУ СЕРЕДОВИЩІ	261
<i>Пісна О. О.</i>	264
АВТОМАТИЗАЦІЯ БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ ЗА ДОПОМОГОЮ СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ	264
<i>Полякова А. С.</i>	268
ІНТЕРАКТИВНІ ПІДХОДИ ДО ВИКЛАДАННЯ ПРИРОДНИЧИХ ДИСЦИПЛІН В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ОСВІТИ	268
<i>Русанов Ю. О.</i>	270
РОЗРОБКА МЕТОДИЧНОГО ПОСІБНИКА З ВИКОРИСТАННЯ ХМАРНИХ СЕРВІСІВ (GOOGLE CLASSROOM, GOOGLE COLAB) У ВИКЛАДАННІ ФІЗИКИ ТА ІНФОРМАТИКИ	270
<i>Сизьон О. О.</i>	272
РОЗВИТОК ОБРАЗНОГО МИСЛЕННЯ УЧНІВ ЗА ДОПОМОГОЮ 3D-ГРАФІКИ ТА ДОПОВНЕНОЇ РЕАЛЬНОСТІ НА ОСНОВІ МАЛЮНКІВ З ПІДРУЧНИКА	272

<i>Терещенко В. В.</i>	277
<i>Терещенко В. Л.</i>	277
ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ СИСТЕМ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПОШУКУ В ОСВІТІ ТА НАУЦІ	277
<i>Храбан М. І.</i>	281
<i>Храбан Т. Є.</i>	281
ІШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ У ВИКЛАДАННІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ: МОЖЛИВОСТІ, ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ	281
<i>Хрипко О. С.</i>	285
ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ВИКЛАДАННІ ВЕБ-ДИЗАЙНУ: ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ТА ЦИФРОВОЇ ОБІЗНАНОСТІ СТУДЕНТІВ	285
<i>Яковенко С.Л.</i>	290
КІБЕРБЕЗПЕКА В ОБЛІКУ: ФОРМУВАННЯ СВІДОМОСТІ ТА НАВИЧОК У СТУДЕНТІВ КОЛЕДЖУ	290
<i>Guo Runlin</i>	294
INFORMATION TECHNOLOGY EMPOWERING INTERDISCIPLINARY EDUCATION	294
<i>I. Nezheviasov</i>	298
SIMPLICITY AS THE CORE PRINCIPLE OF VISUAL COMMUNICATION	298
СЕКЦІЯ: ФІЗИКА. МАТЕМАТИКА	302
<i>Shcherbyna A. O.</i>	302
DEVELOPMENT THE STEM LESSONS OF PHYSICS IN SECONDARY EDUCATION INSTITUTIONS IN UKRAINE	302
<i>Громак А. Ю.</i>	306
ЗАСТОСУВАННЯ СИМУЛЯТОРІВ ДЛЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ВЛАСТИВОСТЕЙ СТЕПЕНЕВОЇ ФУНКЦІЇ	306
<i>Криворучко М. М.</i>	311
ВПЛИВ ТРИВОЖНОСТІ НА УСПІШНІСТЬ УЧНІВ З АЛГЕБРИ	311
<i>Полторацька О. О.</i>	313
ЧИСЕЛЬНЕ МОДЕЛЮВАННЯ ДИНАМІКИ ПОЛЬОТУ ЛЕГКИХ БПЛА З УРАХУВАННЯМ ЗМІННОГО ЦЕНТРУ МАС ЯК МЕТОД ОЦІНКИ СТІЙКОСТІ	313
<i>Сухойваненко Л. Ф.</i>	318
МЕТОДИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИКОНАННЯ ЗАВДАНЬ З ПАРАМЕТРАМИ В КУРСІ АЛГЕБРИ 7-ГО КЛАСУ	318

<i>Худан Т. Г.</i>	322
<i>Худан М. Ю.</i>	322
МЕТОДИКА ІНТЕГРАЦІЇ PYTHON ТА СЕНСОРНИХ ПЛАТФОРМ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ МЕХАНІЧНИХ КОЛИВАНЬ	322
СЕКЦІЯ : ІСТОРІЯ. ФІЛОСОФІЯ	327
<i>Бабенко Д. В.</i>	327
ПРОПАГАНДА І ЦЕНЗУРА В КІНЕМАТОГРАФІЇ ОЛЕКСАНДРА ДОВЖЕНКА	327
<i>Бочуля М. І.</i>	329
<i>Туранська К. Б.</i>	329
КОЗАЦЬКА ДИПЛОМАТІЯ ГЕТЬМАНЩИНИ У ВЗАЄМИНАХ З МОЛДАВСЬКИМ КНЯЗІВСТВОМ 1650–1653 РР.	329
<i>Буй В. В.</i>	337
ІДЕЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ІСТОРИЧНИХ ПРОЄКТІВ ПРО КОЛЕКТИВІЗАЦІЮ ТА ГОЛОДОМОР НА СІВЕРЩИНІ ДЛЯ СТУДЕНТІВ ЗФПО	337
<i>Бражник А. Г.</i>	341
РЕАКТОРИ (НЕ) ВИБУХАЮТЬ	341
<i>Валюх О. М.,</i>	346
АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ І.ПІКУЛЯ ТА К.ГРИЦЕНКА НА ПОСАДІ ЗАСТУПНИКА ДИРЕКТОРА ПО ЗАОЧНІЙ ОСВІТІ ГЛУХІВСЬКОГО ІНСТИТУТУ В 1950-Х РОКАХ	346
<i>Вітюк О. О.</i>	352
ДІЯЛЬНІСТЬ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ОРГАНІВ МІГРАЦІЙНОЇ СЛУЖБИ СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ У 2004 Р. ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КУЛЬТУРНО-ОСВІТНІХ ПОТРЕБ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ	352
<i>Гадинко О. О.</i>	356
ІСТОРИКО-КРАЄЗНАВЧИЙ ПОТЕНЦІАЛ МІСТА СТОРОЖИНЕЦЬ ТА ЙОГО ПРАКТИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ	356
<i>Гадинко О. О.</i>	360
ПОДАТКОВА ІНСПЕКЦІЯ БУКОВИНИ ЯК ФОРМА ТА СТАТУС ФІНАНСОВОГО УПРАВЛІННЯ КРАЄМ (З ЕКОНОМІЧНОЇ ІСТОРІЇ СТОРОЖИНЦЯ 1774-1944 РР.)	360
<i>Гарбуз В. В.</i>	365
РУХ АФРОАМЕРИКАНЦІВ ЗА ГРОМАДЯНСЬКІ ПРАВА НА ПОЧАТКУ ХХІ СТ.: НАСЛІДКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ	365
<i>Голуб А. А.</i>	370
ДІЯЛЬНІСТЬ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИХ ЗАПОВІДНИКІВ ЯК ФАКТОР ПІДТРИМКИ КРАЄЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕНЬ	370

<i>Голуб Г. А.</i>	373
ПУНКТ ПРОПУСКУ «БАЧІВСЬК» ЯК ОДИН ІЗ ПЕРШИХ РУБЕЖІВ СПРОТИВУ РОСІЙСЬКОМУ ВТОРГНЕННЮ 24 ЛЮТОГО 2022 РОКУ	373
<i>Гордієнко О. І.</i>	376
ГАЗЕТА «СОБОРНИЙ МАЙДАН» ЯК ДЖЕРЕЛО ІЗ ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ МІСТА ГЛУХОВА ХХ СТОЛІТТЯ	376
<i>Гориславська М. О., Куліда О. О., Целуйко Д. Л.</i>	378
ЕКОНОМІЧНИЙ І ПОЛІТИЧНИЙ ФАКТОР ВПЛИВУ НА ЗЛОЧИННІСТЬ В ПЕРІОД «БУРЕМНИХ» ДЕВ'ЯНОСТИХ РОКІВ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ	378
<i>Гринько М. Р.</i>	383
ДОМОГОСПОДАРСТВА КОЗАКІВ СТАРОСАНЖАРСЬКОЇ СОТНІ ПОЛТАВСЬКОГО ПОЛКУ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХVІІІ СТ.	383
<i>Гриняк В. А.</i>	387
ТРАДИЦІЯ ЗБЕРЕЖЕННЯ ВІЙСЬКОВИХ (ЖОВНІРСЬКИХ) ПІСЕНЬ В ІСТОРИЧНІЙ ПАМ'ЯТІ ЛЕМКІВ	387
<i>Гриценко В. А.</i>	392
ІСТОРІЯ БІБЛІОТЕКИ ГЛУХІВСЬКОГО ПЕДАГОГІЧНОГО ІНСТИТУТУ НА ПРИКЛАДІ ЖИТТЄПІСУ ГАННИ ЖУКОВОЇ	392
<i>Грудінін О. П.</i>	397
ФОРМУВАННЯ КРАЄЗНАВЧОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ТЕМИ «ІСТОРІЯ ГЛУХІВЩИНИ У ХХ СТ.» У ЗДОБУВАЧІВ 10–11 КЛАСІВ	397
<i>Гуща Д. П.</i>	400
ЖІНОЧИЙ ВНЕСОК В ІНФОРМАЦІЙНО-ПРОПАГАНДИСТСЬКУ РОБОТУ ОУН- УПА НА ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ТЕРЕНАХ В РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ	400
<i>Іванова О. Є.</i>	405
РОМЕНСЬКЕ ТОВАРИСТВО ЧЕРВОНОГО ХРЕСТА В РОКИ РОСІЙСЬКО- ТУРЕЦЬКОЇ ВІЙНИ 1877-1878 РОКІВ	405
<i>Каліберда Д. О.</i>	410
ЖІНОЧЕ СЛУЖІННЯ І РЕЛІГІЙНА АКТИВНІСТЬ У ПРАВОСЛАВНИХ ГРОМАДАХ ПОДІЛЛЯ СЕРЕДИНИ ХХ СТ.	410
<i>Козлова К. В.</i>	414
МІФ ПРО СІЗІФА. ФІЛОСОФСЬКИЙ АСПЕКТ	414
<i>Короста Т. О.</i>	420
СТАНОВЛЕННЯ МИТНОЇ СЛУЖБИ НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ У ХІХ СТОРІЧЧІ	420

<i>Кубай А. В.</i>	424
ПЕРСПЕКТИВИ ТІМБІЛДІНГУ В ВІЙСЬКОВІЙ ОСВІТІ	424
<i>Кулібова Я. В.</i>	427
ГЛУХІВСЬКИЙ УЧИТЕЛЬСЬКИЙ ІНСТИТУТ: ФІЛОСОФІЯ СТВОРЕННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ	427
<i>Кулікова А. І.</i>	431
ВІЗУАЛЬНИЙ ВИМІР ДЕКОМУНІЗАЦІЇ У ПУБЛІЧНОМУ ПРОСТОРІ	431
<i>Кушнір С. А.</i>	435
СПОГАДИ О. НАДРАГИ ЯК ДЖЕРЕЛО ДО ВИВЧЕННЯ ДОЗВІЛЛЯ ТА ПОБУТУ МІСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ ЛЬВОВА (КІНЕЦЬ ХІХ – ПЕРША ПОЛОВИНА ХХ СТ.)	435
<i>Лях М. В.</i>	441
МАЙНОВІ СКАРГИ ЖИТОМИРСЬКОГО ГРОДСЬКОГО СУДУ 1649-1650 РР.	441
<i>Лабейкіс Д. Л.</i>	445
ПОМАРАНЧЕВА РЕВОЛЮЦІЯ 2004 Р. ЯК ЕТАП СТАНОВЛЕННЯ ДЕМОКРАТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ	445
<i>Левенець О. М.</i>	448
БІОГРАФІЧНИЙ ТА ПЕДАГОГІЧНИЙ ШЛЯХ ПЕЛАГЕЇ РАДЧЕНКО ТА ЇЇ ВНЕСОК У РОЗВИТОК МАТЕМАТИЧНОЇ ОСВІТИ У ВОЛИНСЬКІЙ ОБЛАСТІ (1905–1984 РОКИ)	448
<i>Лойко К. А.</i>	453
СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ НАСЛІДКИ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ (1914-1917 РР.) ДЛЯ УКРАЇНСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ	453
<i>Лопіна В. С.</i>	456
ЗАГАДКА ПАДІННЯ СТАРОДАВНЬОГО ЄГИПТУ	456
<i>Миловасцький Я. Ю.</i>	459
ОСНОВНІ ЕТАПИ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО РУХУ ОПОРУ ПІД ЧАС ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ	459
<i>Мірошніченко В. С.</i>	461
ГЕНДЕР, ІДЕОЛОГІЯ, ДИСКРИМІНАЦІЯ	461
<i>Орейда В. М.</i>	464
GAMIFICATION У НАВЧАННІ ІСТОРІЇ: ЯК ЗАЦІКАВИТИ ЗДОБУВАЧА ОСВІТИ ХХІ СТОЛІТТЯ	464
<i>Паньків В. І.</i>	468
МІЖРЕГІОНАЛЬНІ ЗВ'ЯЗКИ УКРАЇНСЬКОГО ЖІНОЧОГО РУХУ НАПРИКІНЦІ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ	468

<i>Подейко Д. О.</i>	472
ФІЛОСОФІЯ ЯК ІДЕОЛОГІЯ БУТТЯ	472
<i>Поляков Е. В.</i>	475
ВНЕСОК ЯКИМА КРИВКА У ПОПУЛЯРИЗАЦІЮ ІСТОРИКО- КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ СУМЩИНИ: ПУБЛІКАЦІЯ У ЖУРНАЛІ «АРХІВИ УКРАЇНИ» (№5, 1965 Р.)	475
<i>Протасов О. В.</i>	477
ЗНАЧЕННЯ ТА РОЛЬ ТВОРЧОЇ УЯВИ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ	477
<i>Семешин Е.В.</i>	480
СТУДЕНТИ СУМСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО ІНСТИТУТУ У ЧАСИ ТОТАЛІТАРИЗМУ	480
<i>Силка Є. Л.</i>	510
КЕНГІРСЬКЕ ПОВСТАННЯ 1954 Р. – ЗАКЛЮЧНИЙ АКТ ПРОТИСТОЯННЯ ПРОТИ ГУЛАГУ ЯК СТРИЖНЯ ТОТАЛІТАРНОЇ СИСТЕМИ ССРСР	510
<i>Слюсаренко В. Д.</i>	
АНТРОПОМОРФІЗМ В АСПЕКТІ ФІЛОСОФІЇ	515
<i>Смолянова О. В.</i>	518
ФІЛОСОФІЯ ВІЙНИ І ГІДНОСТІ: УКРАЇНСЬКИЙ КОНТЕКСТ	518
<i>Смородський А. Г.</i>	522
ДЕМОГРАФІЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ НАСЕЛЕННЯ СОТЕННОГО МІСТЕЧКА СТАРІ САНЖАРИ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХVІІІ СТ.	522
<i>Стинько М. Є.</i>	527
ФІЛОСОФІЯ ТЕХНІКИ	527
<i>Тарабара О. М.</i>	530
ВІЙСЬКОВІ ДІЇ НА ТЕРИТОРІЇ ЛІВОБЕРЕЖНОЇ УКРАЇНИ, ЛИСТОПАД 1918 Р. – ЛЮТИЙ 1919 Р.	530
<i>Тріфонова А. О.</i>	535
ПРОСТОРОВО-КОМПОЗИЦІЙНА ОРГАНІЗАЦІЯ ПАЛАЦОВО-ПАРКОВИХ КОМПЛЕКСІВ ЦЕНТРАЛЬНОЇ УКРАЇНИ КІНЦЯ ХІХ СТОЛІТТЯ НА ПРИКЛАДІ ПАЛАЦУ ВІНБЕРГА В ЯСИНУВАТЦІ	535
<i>Трощанська В.В.</i>	540
ОСВІТА ЯК ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ РАДЯНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В УРСР У ПЕРІОД ЗАСТОЮ	540
<i>Федоров В. І.</i>	544
ПОСТАТІ, ЩО ТВОРЯТЬ НАЦІЮ: МИХАЙЛО МАКСИМОВИЧ І НАРОДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАУКИ	544

<i>Чайка С. В.</i>	548
ЖИТТЄВИЙ ШЛЯХ В. І. БЕЛАШОВА: ВІД ДИТИНСТВА ДО КРАЄЗНАВЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	548
<i>Штонда В. Р.</i>	552
МАНДРІВКА МЮРІЕЛ ДОВІ ЗАХІДНОЮ УКРАЇНОЮ, ЯК ПРИКЛАД ЖІНОЧОЇ СМІЛИВОСТІ В ХІХ СТ.	552
<i>Golubeva N. V.</i>	557
<i>Drohobytska O. Ya.</i>	557
PUBLIC ACTIVITIES OF IVANNA BLAJKEVYCH (1886-1977)	557
СЕКЦІЯ: ПРАВОЗНАВСТВО. ПОЛІТОЛОГІЯ	561
<i>Андрієвський О. О.</i>	561
МЕХАНІЗМИ КОНСТИТУЦІЙНОГО ЗАХИСТУ НАЦМЕНШИН У КАНАДІ	561
<i>Андрієвська О. О.</i>	564
ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ СЕРВІТУТІВ	564
<i>Балюк Г. В.</i>	569
ВПЛИВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА ЦИФРОВІЗАЦІЇ НА ТРУДОВІ ВІДНОСИНИ В УКРАЇНІ	569
<i>Бойко В. А.</i>	573
ЕТИЧНІ СТАНДАРТИ АДВОКАТА ЯК ГАРАНТІЯ ДОВІРИ ДО ПРАВОСУДДЯ	573
<i>Валіуліна М. О., Ніколов Д. Ю., Радіонова О. В.</i>	576
КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ НЕПОВНОЛІТНІХ ОСІБ	576
<i>Владисенко С. В.</i>	581
ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОБОЧОГО ЧАСУ ТА ЧАСУ ВІДПОЧИНКУ ПРИ ДИСТАНЦІЙНІЙ РОБОТІ В УКРАЇНІ	581
<i>Гайванюк І. І.</i>	585
ЗАХИСТ ПРАВ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ: ПРОЦЕСУАЛЬНІ АСПЕКТИ	585
<i>Гайванюк І. І.</i>	589
ПРОЦЕСУАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗГЛЯДУ СПРАВ ПРО РОЗІРВАННЯ ШЛЮБУ, КОЛИ ОДИН З ПОДРУЖЖЯ ПЕРЕБУВАЄ В ЗОНІ БОЙОВИХ ДІЙ	589
<i>Геркогриб Ю. О.</i>	594
ДОСТУПНІСТЬ ПРАВОСУДДЯ: РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПУ РІВНОСТІ СТОРІН У СУДОВОМУ ПРОЦЕСІ	594
<i>Гнисяк В. С.</i>	597
ДОВІРА ДО ІНСТИТУТІВ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ	597

<i>Загороднюк В. А.</i>	600
ПОЗОВ ЯК ПРОЦЕСУАЛЬНА ФОРМА РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА СУДОВИЙ ЗАХИСТ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ	600
<i>Земляков Є. О.</i>	603
ЗУПИНЕННЯ ТРУДОВИХ ДОГОВОРІВ ЯК МЕХАНІЗМ АДАПТАЦІЇ ПРАЦІВНИКІВ І РОБОТОДАВЦІВ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ	603
<i>Земляков Є. О.</i>	606
<i>Логінова М. В.</i>	606
ПРАВОВІ ГАРАНТІЇ ПРАЦІ МОЛОДІ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ РИНКУ ПРАЦІ УКРАЇНИ	606
<i>Козирська Б. Р.</i>	610
ПІДСТАВИ ТА ПОРЯДОК ПРИПИНЕННЯ ГРОМАДЯНСТВА УКРАЇНИ	610
<i>Коломієць О.Е.</i>	614
<i>Курилюк Ю. Л.</i>	614
ПОНЯТТЯ ДОЗВІЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ	614
<i>Коломієць О. Е.</i>	618
ДЖЕРЕЛА ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДОГОВОРУ ПОБУТОВОГО ПІДРЯДУ	618
<i>Конончук Б. Р.</i>	623
СУДОВИЙ ЗАХИСТ ПРАВ ГРОМАДЯН У ЗЕМЕЛЬНИХ СПОРАХ: ПРИНЦИПИ ТА ПОВНОТА ЗАХИСТУ	623
<i>Кубарєв А. О.</i>	628
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ	628
<i>Кубарєв А. О.</i>	631
ГАРАНТІЇ ПРАВ ПРАЦІВНИКІВ У СУЧАСНИХ УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ ТРУДОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ	631
<i>Кукуруза Д. В.</i>	634
РОЛЬ КОНСТИТУЦІЇ У ФОРМУВАННІ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА	634
<i>Курта О. О.</i>	638
ПРОТИДІЯ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ ТА РОЛЬ ЦИФРОВИХ МЕДІА У ФОРМУВАННІ СВІДОМОЇ ГРОМАДЯНСЬКОЇ СПІЛЬНОТИ ТА ПОЛІТИЧНОЇ КОМУНІКАЦІЇ	638
<i>Курилюк Ю. Л.</i>	643
ПІДМІНА ДИТИНИ: КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ОСОБЛИВОСТІ КВАЛІФІКАЦІЇ	643

<i>Лисенко Ю. В.</i>	646
<i>Щербина Я. В.</i>	646
ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО: ВИКЛИКИ В УМОВАХ ПОЛІТИЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ	646
<i>Мазуренко Є. О.</i>	650
АДВОКАТ ЯК СУБ'ЄКТ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ЗАХИСТ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ	650
<i>Макаренко М. С.</i>	653
ПАРЛАМЕНТАРИЗМ ЯК ФОРМА НАРОДНОГО ПРЕДСТАВНИЦТВА В ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ	653
<i>Малетова О. С.</i>	656
МІЖНАРОДНА СПІВПРАЦЯ ТА АНТИКОРУПЦІЙНА ПІДТРИМКА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ВИКЛИКИ ТА ОБМЕЖЕННЯ	656
<i>Марченко С.О., Риженко Д.І, Сімонова С.Є.</i>	661
ЗАКОННЕ СПАДКУВАННЯ ЗА ЧЕРГАМИ	661
<i>Мельник Д. С.</i>	666
ОСНОВНІ СТРАТЕГІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ У ПРОФІЛАКТИЦІ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ	666
<i>Мирослiп О.В.</i>	670
МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ І СВОБОД	670
<i>Митюк А. В.</i>	673
ЕЛЕКТОРАЛЬНО-ПРАВОВА КУЛЬТУРА І ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО У ЦИФРОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ	673
<i>Мірошніченко М. В.</i>	677
СИСТЕМА НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ	677
<i>Набільська К. Г.</i>	682
РОЛЬ СЛІДЧОГО СУДДІ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ	682
<i>Нігловська Д. Ю.</i>	686
ПОНЯТТЯ, ОЗНАКИ ТА ОСОБЛИВІ РИСИ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ НОРМ	686
<i>Олексенко В. О.</i>	689
ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНЕ ПОНЯТТЯ «УЗУФРУКТ»	689
<i>Олексенко В. О.</i>	692
ОСОБЛИВОСТІ ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ ТА ПРАВОВІ ГАРАНТІЇ ДЛЯ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ ТА ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ	692

<i>Пантюшенко А. А.</i>	696
ЗЛОВЖИВАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИМИ ПРАВАМИ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ: ШЛЯХИ ЗАПОБІГАННЯ ТА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ СТОРІН	696
<i>Пантюшенко А. А.</i>	701
INTERNATIONAL COOPERATION AND MODERN MEASURES IN COMBATING TERRORISM	701
<i>Паншин В. О.</i>	705
<i>Чепурко В. М.</i>	705
ЗАСТОСУВАННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНИХ МЕТОДІВ У ВИЯВЛЕННІ ТА ФІКСАЦІЇ ФАКТІВ МАРОДЕРСТВА ТА ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ	705
<i>Паншин В. О.</i>	709
КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ОЦІНКА НОСІННЯ ХОЛОДНОЇ ЗБРОЇ: ДО ПИТАННЯ ПРО НЕОБХІДНІСТЬ ДЕКРИМІНАЛІЗАЦІЇ	709
<i>Полтавець О. В.</i>	713
СПІВВІДНОШЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ТА МІЖНАРОДНОГО ПРАВА	713
<i>Приймак М. В.</i>	716
ЗАСТЕРЕЖЕННЯ ДО МІЖНАРОДНИХ ДОГОВОРІВ: ЩОДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУЛЮВАННЯ	716
<i>Рогоза А. О.</i>	720
КОНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ	720
<i>Садовенко С. Г.</i>	724
<i>Карповський В. О.</i>	724
ПРАВОВА АВТОНОМІЯ ЗАКЛАДІВ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ: МЕЖІ ТА ЮРИДИЧНІ ГАРАНТІЇ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ	724
<i>Сайчук М. А.,</i>	727
ТРАНСФОРМАЦІЯ СТАТТІ 9 КОНСТИТУЦІЇ ЯПОНІЇ ПІД ВПЛИВОМ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ	727
<i>Самотей О. А.</i>	729
ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ЮРИСДИКЦІЇ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДУ ЩОДО ЗЛОЧИНУ АГРЕСІЇ	729
<i>Семерецька А. О.</i>	734
ПРОЦЕДУРА ТА ВИМОГИ ДО НАЛЕЖНОЇ ДЕНОНСАЦІЇ МІЖНАРОДНОГО ДОГОВОРУ	734
<i>Сіренко М. Р.</i>	738
ПРОБЛЕМАТИКА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗУМНИХ СТРОКІВ РОЗГЛЯДУ ЦИВІЛЬНИХ СПРАВ У СУДОВІЙ ПРАКТИЦІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	738

<i>Сластін В. О.</i>	743
ІНФОРМАЦІЙНА СТІЙКІСТЬ СУСПІЛЬСТВА ТА ВПЛИВ ІНФОРМАЦІЙНИХ ВІЙН НА ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ	743
<i>Соколова К. М.</i>	748
ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ КРИПТОАКТИВІВ В УКРАЇНІ: ВИЗНАННЯ, ОБІГ ТА ЗАХИСТ ПРАВ ВЛАСНОСТІ	748
<i>Супронюк В. В.</i>	752
ПРОБЛЕМИ ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ПОДАННЯ ДОКАЗІВ У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ	752
<i>Супронюк В. В.</i>	757
ПРОБЛЕМИ ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ПОДАННЯ ДОКАЗІВ З ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ	757
<i>Тяжкун В. В.</i>	762
ЕЛЕКТРОННЕ СУДОЧИНСТВО ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСТУПУ ДО ПРАВОСУДДЯ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ	762
<i>Тяжкун В. В.</i>	766
<i>Логінова М. В.</i>	766
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРИНЦИПУ БЕЗПОСЕРЕДНОСТІ СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО СУДОЧИНСТВА: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ	766
<i>Філінський А. О.</i>	770
ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЦИФРОВИХ ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ	770
<i>Форосянова М. І.</i>	774
ПРОЦЕСУАЛЬНІ ПРАВА ДІТЕЙ У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ: ВІД ТЕОРІЇ ДО ПРАКТИКИ	774
<i>Форосянова М. І.</i>	779
СУДОВА ПРАКТИКА ЩОДО ВИЗНАННЯ ІНОЗЕМНИХ РІШЕНЬ У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ГАРМОНІЗАЦІЇ З УКРАЇНСЬКИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ	779
<i>Циктор К. А.</i>	784
ОСОБЛИВОСТІ ОБЧИСЛЕННЯ ТА ПОНОВЛЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ СТРОКІВ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	784
<i>Чмут К. М.</i>	789
ЕЛЕКТРОННІ ДОКАЗИ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ	789
<i>Чмут К. М.</i>	793
ЗАХИСТ ПРАВ ДИТИНИ, ЩО ОПИНИЛИСЬ В СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ	793

<i>Чунихін О. С.</i>	797
ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВІ ЗАПОБІГАННЯ УМИСНИМ ВБИВСТВАМ І НАНЕСЕННЮ ТЯЖКИХ ТІЛЕСНИХ УШКОДЖЕНЬ	797
<i>Чунихін О. С.</i>	800
ОРГАНІЗАЦІЯ РОЗКРИТТЯ УМИСНИХ ВБИВСТВ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ	800
<i>Шабаліна Д. Р.</i>	805
ПРАВОВИЙ СТАТУС СУРОГАТНОГО МАТЕРИНСТВА: ЕТИЧНІ ТА ЮРИДИЧНІ АСПЕКТИ	805
<i>Шевельов А. Г.</i>	808
ВИКОНАННЯ ТА ПРИПИНЕННЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ У ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ: ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТА СУДОВА ПРАКТИКА	808
<i>Школьник К. В.</i>	811
ПОЗОВНЕ ПРОВАДЖЕННЯ ЯК ОСНОВНА ФОРМА ЗАХИСТУ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ	811
<i>Школьник К. В.</i>	816
РОЛЬ АДВОКАТА У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРАВА НА ЗАХИСТ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ	816
<i>Юзько Г. О.</i>	819
ЗАХОДИ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРИМУСУ ЯКА ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРАВОСУДДЯ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ	819
<i>Kosarevska A. V.</i>	824
THE CONVENTION FOR THE PROTECTION OF HUMAN RIGHTS AND FUNDAMENTAL FREEDOMS AND ITS SIGNIFICANCE FOR UKRAINE	824
СЕКЦІЯ: УКРАЇНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО І ВИКЛИКИ ГЛОБАЛЬНОЇ ЦИВІЛІЗАЦІЇ: СОЦІАЛЬНОГУМАНІТАРНІ АСПЕКТИ	828
<i>Белкіна Є. О.</i>	828
АНАЛІЗ ТЕНДЕНЦІЙ У СФЕРІ ПЕНСІЙНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ	828
<i>Браташ К.Ю., Шубний О.Є.</i>	832
РОЛЬ ВИКЛАДАЧА СПЕЦІАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН У ФОРМУВАННІ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОГО ФАХІВЦЯ	832
<i>Гордієнко А. Г.</i>	836
СОЦІАЛЬНІ МЕДІА ЯК ІНСТРУМЕНТИ ЦИФРОВОЇ ДИПЛОМАТІЇ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ	836
<i>Козирська Б. Р.</i>	840
РОЛЬ ДЕРЖАВИ У ФОРМУВАННІ СОЦІАЛЬНО ВІДПОВІДАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ БІЗНЕСУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ	840

<i>Кукуруза Д. В.</i> СОЦІАЛЬНИЙ ДІАЛОГ ЯК МЕХАНІЗМ ЗАПОБІГАННЯ СОЦІАЛЬНИМ КОНФЛІКТАМ В СУСПІЛЬСТВІ	843 843
<i>Лісафіна Н. М.</i> ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ ЯК НАДАВАЧ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ ЗА ПРИНЦИПОМ «РІВНИЙ-РІВНОМУ»	847 847
<i>Марков Д. С.</i> АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ РЕАБІЛІТАЦІЇ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ	851 851
<i>Майстро А. В.</i> БІЛІНГВІЗМ У ЖУРНАЛІСТСЬКІЙ ПРАКТИЦІ: МІЖ НАЦІОНАЛЬНОЮ АВТЕНТИЧНІСТЮ ТА ГЛОБАЛЬНОЮ АУДИТОРІЄЮ	856 856
<i>Мітєва В. В.</i> АКТУАЛЬНІ СПОСОБИ ПОПЕРЕДЖЕННЯ НАСИЛЬНИЦЬКИХ ДІЙ НАД ЖІНКАМИ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ	860 860
<i>Нікішин С.</i> СУЧАСНИЙ РОЗВИТОК ТА ПЕРСПЕКТИВИ МІСЦЕВИХ ТЕЛЕКАНАЛІВ В УКРАЇНІ	864 864
<i>Рачковська О. В.</i> ПУБЛІЧНІ ЗАХОДИ ІЗ ЗАЛУЧЕННЯМ ОДЕСЬКОЇ МОЛОДІ НА ВЕБПОРТАЛІ МІСЬКОЇ РАДИ ТА В МІСЦЕВОМУ МЕДІАПОЛІ	868 868
<i>Стрішкова Ю. С.</i> ВНУТРІШНЬО ПРЕМІЩЕНІ ОСОБИ В УКРАЇНІ: СОЦІАЛЬНА АДАПТАЦІЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ І ГЛОБАЛЬНИХ ЗМІН	871 871
<i>Тер-Григор'ян О. С.</i> ДІЯЛЬНІСТЬ ВЛАДИ ЩОДО СОЦІАЛІЗАЦІЇ ЛІТНІХ ЛЮДЕЙ НА СТОРІНКАХ МІСЦЕВИХ МЕДІА: ДОСВІД ВІННИЦІ	874 874
<i>Токаєв М. О.</i> УКРАЇНА ЯК «ПОГРАНИЧНА ЦИВІЛІЗАЦІЯ» МІЖ ЗАХОДОМ І СХОДОМ	878 878
<i>Berlymenko L. G.</i> WOMEN IN THE MILITARY SPHERE: CURRENT REALITIES	882 882
<i>Kondyurova V. S.</i> PECULIARITIES OF LANGUAGE LEGISLATION IN UKRAINE AND LITHUANIA	884 884
<i>Sytnikova O.</i> SOCIAL AND HUMANITARIAN CHALLENGES OF JUVENILE CRIME IN UKRAINIAN SOCIETY	889 889

СЕКЦІЯ: ПЕДАГОГІКА: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА 892

Баранюк С. О. 892
**ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ ЯК ПРІОРИТЕТНИЙ НАПРЯМ
 СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО ВИХОВАННЯ 892**

Басюк Н. А. 895
**ЗАСТОСУВАННЯ НЕЙРОГІМНАСТИКИ У РОЗВИТКУ КОГНІТИВНИХ ТА
 ЕМОЦІЙНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ
 895**

Богущев І. П. 900
**РОЛЬ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ІСТОРИЧНОЇ ПРОЗИ У ФОРМУВАННІ
 НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ, ТА ГРОМАДЯНСЬКОЇ ПОЗИЦІЇ НА УРОКАХ
 ІСТОРІЇ УКРАЇНИ 900**

Ващенко О. В. 903
**ІНТЕРАКТИВНІ ОСВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ СУБ'ЄКТНОЇ
 ПОЗИЦІЇ УЧНЯ У НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ 903**

Гринь А. Є. 908
**ВПЛИВ ВИКОРИСТАННЯ ВІКТОРИН НА ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ МОТИВАЦІЇ
 МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ 908**

Демчук-Маригіна Д. П. 912
**ВИКОРИСТАННЯ ДІЯЛЬНІСНОГО ПІДХОДУ НАВЧАННЯ ПРИ ВИВЧЕННІ
 ВНУТРІШНЬОЇ БУДОВИ ЗЕМЛІ У 6 КЛАСІ 912**

Зайченко І. В. 916
**ГРИГОРІЙ ВАЩЕНКО (1878-1967) ПРО ВИХОВНУ РОЛЬ УКРАЇНСЬКОЇ
 НАРОДНОЇ ПІСНІ 916**

Кириченко Л. Г. 923
**ЗНАЧЕННЯ МОВИ У ФОРМУВАННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ
 СУЧАСНОЇ МОЛОДІ 923**

Кімакович В. М. 927
САМООСВІТА ЯК РУШІЙ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНОСТІ ПЕДАГОГА 927

Коломєєць Д. А. 929
**ПРОБЛЕМИ ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙ ПРИ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ
 ОФІЦЕРІВ 929**

Костель В. М. 932
**ВИЗНАЧЕННЯ СТРУКТУРИ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ БАКАЛАВРІВ З
 ТОРГІВЛІ 932**

Котенок В. А. 936

АКТИВІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ У ВИЩІЙ ШКОЛІ: ІНТЕРАКТИВНІ ТА ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ	936
<i>Куц М. О.</i>	940
ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ УЧНІВ ЗАСОБАМИ STEM-ОСВІТИ В УМОВАХ НАУКОВОГО ЛПЦЕЮ (НА ПРИКЛАДІ КЗ «ЧЕРНІГІВСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ НАУКОВИЙ ЛПЦЕЙ» ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ)	940
<i>Коцемір І. В.</i>	944
РЕАЛІЗАЦІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В ІНКЛЮЗИВНОМУ КЛАСІ	944
<i>Кошеленко Є. С.</i>	948
ПЕРЕВАГИ ПРОЄКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ВІЙСЬКОВОМУ ВИЩІ	948
<i>Машута М. Ю.</i>	951
ФАКТ ЧИ ФЕЙК: МЕДІАЧЕЛЕНДЖ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ УЧНІВ	951
<i>Місюра Т.</i>	955
ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛІВ ДО ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДИКИ МОНТЕССОРІ	955
<i>Мойсеєнко І. М.</i>	958
<i>Раткевич В. М.</i>	958
ОСОБЛИВОСТІ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ВЧИТЕЛІВ ЩОДО РОБОТИ З ДІТЬМИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ	958
<i>Молчанова К. К.</i>	962
ВИКОРИСТАННЯ МІЖПРЕДМЕТНИХ ЗВ'ЯЗКІВ У ВИКЛАДАННІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ	962
<i>Назирів Р. Ш.</i>	966
ЗАСТОСУВАННЯ КЕЙС-МЕТОДУ ДЛЯ РОЗВИТКУ АНГЛОМОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ЗАКЛАДІВ СИСТЕМИ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ У ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНЬОГО КОМПОНЕНТА «НАУКОВА АНГЛОМОВНА КОМУНІКАЦІЯ»	966
<i>Піщікова Н. О.</i>	970
ПЕДАГОГІКА ЧЕРЕЗ ДПО: ПРАКТИКО-ОРІЄНТОВАНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ	970
<i>Проява М. А.</i>	974
КОМПЛЕКСНІ ПІДХОДИ ДО РОЗВИТКУ ГЕОГРАФІЧНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ У ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ: ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ	974
<i>Семенов М. В.</i>	979
СУТНІСТЬ КОНТЕКСТНОГО НАВЧАННЯ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ	979

<i>Стефанишин Я. І.</i>	982
МОРАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ В УКРАЇНСЬКІЙ ВИХОВНІЙ ТРАДИЦІЇ	982
<i>Суховерський В. М.</i>	985
ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ЗАСОБОМ ВИХОВНОЇ РОБОТИ	985
<i>Ткаченко В. І.</i>	988
<i>Пугачова В. М.</i>	988
РОЛЬ ВИКЛАДАЧА У ПСИХОЛОГІЧНИЙ ПІДТРИМЦІ СТУДЕНТІВ ПІД ЧАС НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ	988
<i>Федорович А. В.</i>	992
ПЕДАГОГІЧНИЙ ТАКТ ЯК ОСНОВА ЕФЕКТИВНОСТІ КОМУНІКАЦІЇ УЧИТЕЛЯ	992
<i>Химан Г. П.</i>	
ВИКОРИСТАННЯ ДИСТАНЦІЙНИХ ПЛАТФОРМ У ПРОЦЕСІ ОНЛАЙН-НАВЧАННЯ	994
<i>Хом'як Н. Б.</i>	9948
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В УКРАЇНСЬКИХ ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В КРИЗОВИХ УМОВАХ ОСТАННЬОГО ДЕСЯТИЛІТТЯ	998
<i>Хрущак О. О.</i>	1002
НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ КУРСАНТІВ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ	1002
<i>Царенко В. В.</i>	1008
ФЕНОМЕН ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ УЧНІВ У ПРОЦЕСІ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ	1008
<i>Шихненко Р. В.</i>	1012
РОЛЬ ПОЗНАВАЛЬНОЇ РОБОТИ ВЧИТЕЛЯ ІСТОРІЇ У ФОРМУВАННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ ТА ГРОМАДЯНСЬКОЇ ПОЗИЦІЇ У ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ (ПОКОЛІННЯ «АЛЬФА») В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ (2014-2025 РР.)	1012
<i>Guo Yiqing</i>	1016
THE PRINCIPLES OF SOCIALLY ORIENTED EDUCATION	1016
<i>Holoborodko Diana</i>	1019
<i>Krasnopol'skyi Volodymyr</i>	1019
CEPOL'S CONTRIBUTION TO ESP TRAINING IN POLICE EDUCATION	1019
СЕКЦІЯ: ПСИХОЛОГІЯ	1025
<i>Бакулін М. В.</i>	1025

<i>Сайфудінова М. М.</i>	1025
ВПЛИВ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ НА ПСИХІЧНЕ ЗДОРОВ'Я ПІДЛІТКІВ	1025
<i>Борсук А. В.</i>	1030
ДИЗАЙН ТАКТИЛЬНОЇ ІГРАШКИ: ВІД СЕНСОРНОГО ДОСВІДУ ДО ЕМОЦІЙНОЇ ПІДТРИМКИ	1030
<i>Буйнова Є. О.</i>	1035
ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНОЇ ЗРІЛОСТІ ЧЕРЕЗ ВПЛИВ ДІАЛЕКТИЧНОЇ ПОВЕДІНКОВОЇ ТЕРАПІЇ	1035
<i>Валюшко М. В.</i>	1040
ВПЛИВ СОЦІАЛЬНОГО ТРИВОЖНОГО РОЗЛАДУ НА АКАДЕМІЧНУ ТА ПРОФЕСІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ	1040
<i>Гагаріна Ю. Ю.</i>	1044
ВИГОРАННЯ У ЗДОБУВАЧІВ МЕДИЧНИХ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ	1044
<i>Гнатушак О. І.</i>	1047
ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ФЕНОМЕНА ЕМОЦІЙНОЇ СТІЙКОСТІ В ПСИХОЛОГІЧНІЙ НАУЦІ	1047
<i>Гриньох А. Б.</i>	1052
ПСИХОЛОГІЯ ПОВЕДІНКИ СПОЖИВАЧА ПРИ УХВАЛЕННІ РІШЕНЬ ПРО КУПІВЛЮ	1052
<i>Громадський Р. В.</i>	1056
<i>Чернишова І. А.</i>	1056
ІНТЕРНЕТ-АДИКЦІЯ ЯК СУЧАСНА ПСИХОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМА: НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНИЙ ПІДХІД	1056
<i>Динник О. Д.</i>	1060
ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ЗАДОВОЛЕНОСТІ ПРОФЕСІЙНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ	1060
<i>Єманова В. О.,</i>	1064
АСПЕКТИ ПРИЙНЯТТЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ У СТРЕСОВИХ СИТУАЦІЯХ	1064
<i>Жагло М. М.</i>	1068
ВПЛИВ ДУМСКРОЛІНГУ В СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ НА ТРИВОЖНІСТЬ МОЛОДІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	1068
<i>Задорожня Т. М.</i>	1070
АСПЕКТИ РОБОТИ ПСИХОЛОГА З НЕПОВНОЛІТНИМИ В ПЕНІТЕНЦІАРНИХ ЗАКЛАДАХ	1070
<i>Ігнатенко А. А.</i>	1073

СИНЕРГІЯ ТІЛА Й СВІДОМОСТІ: ФІЗИЧНА АКТИВНІСТЬ ТА ПСИХОЛОГІЧНІ РЕСУРСИ ЯК ІНСТРУМЕНТ БОРОТЬБИ ЗІ СТРЕСОМ	1073
<i>Качалін Д. А.</i>	1077
АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ ВІЙСЬКОВИМ КОЛЕКТИВОМ В УМОВАХ ЕМОЦІЙНОГО ВИСНАЖЕННЯ	1077
<i>Кикоть В. І.</i>	1080
ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МОЛОДІ З РІЗНИМ СТАВЛЕННЯМ ДО ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ	1080
<i>Ковальчук Б. С.</i>	1082
ПСИХОЛОГІЯ ДОВІРИ У МІЖОСОБИСТІСНИХ ВІДНОСИНАХ	1082
<i>Ковердюк С. А.</i>	1087
РОЛЬ ХОБІ ТА ТВОРЧОСТІ У ЗБЕРЕЖЕННІ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗДОРОВ'Я	1087
<i>Колесниченко Л. М.</i>	1091
ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОФІЛАКТИКИ КОНФЛІКТІВ У СІМ'ЯХ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ	1091
<i>Кузьменко С. О.</i>	1096
ПСИХОЛОГІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ УСПІШНОЇ АДАПТАЦІЇ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	1096
<i>Кульомзіна М. О.</i>	1099
ПСИХОЛОГІЧНЕ БЛАГОПОЛУЧЧЯ МОЛОДІ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ АДАПТИВНИХ КОПІНГ-СТРАТЕГІЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	1099
<i>Лисик А. В.</i>	1101
ПСИХОЛОГІЧНІ ТРАВМИ ВНАСЛІДОК ВІЙНИ	1101
<i>Літтих М. С.</i>	1106
ПОЄДНАННЯ КПТ ТА ДИСКУРСИВНОЇ ПСИХОЛОГІЇ ЯК КРОК ДО ІНТЕГРАТИВНОЇ МОДЕЛІ ТЕРАПІЇ СМИСЛІВ	1106
<i>Ланко І. С.</i>	1110
ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД ПІДЛІТКІВ В УМОВАХ ВІЙНИ: ШЛЯХ ДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗДОРОВ'Я	1110
<i>Малюта А. О.</i>	1115
ВПЛИВ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ НА ОСОБИСТІСТЬ СУЧАСНОЇ ЖІНКИ	1115
<i>Малюта Н. В.</i>	1118
АНАЛІЗ ПСИХОЛОГІЧНИХ БАР'ЄРІВ МІЖОСОБИСТІСНОГО СПІЛКУВАННЯ У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ	1118
<i>Мірошниченко І. С.</i>	1121
ТРИВОЖНІСТЬ ЯК ЧИННИК ДЕЗАДАПТАЦІЇ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА СОЦІАЛЬНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ	1121

<i>Московчук Ю. П.</i>	1124
<i>Трофименко А. А.</i>	1124
ПСИХОЛОГІЯ СІМ'Ї ТА СТОСУНКІВ	1124
<i>Нагорняк А. Ф.</i>	1127
ПСИХОКОРЕКЦІЯ СТРЕСОВИХ СТАНІВ У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ	1127
<i>Парійчук Д. М.</i>	1132
ВПЛИВ ЦИФРОВОГО СЕРЕДОВИЩА НА ПСИХОЛОГІЧНИЙ РОЗВИТОК ДІТЕЙ	1132
<i>Перелазна І. В.</i>	1135
ОСНОВНІ СТАДІЇ, СИМПТОМИ ТА ЧИННИКИ ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ ВИХОВАТЕЛЯ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ	1135
<i>Пікіна Н. А.</i>	1140
НАСТІЛЬНА ГРА-ЗНАЙОМСТВО ЯК ЗАСІБ КОМУНІКАЦІЇ ДІТЕЙ СЕРЕДНЬОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ	1140
<i>Пронюшкіна В. О.</i>	1146
РОЛЬ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ У ФОРМУВАННІ МОТИВАЦІЇ ЗДОБУВАЧІВ LIFELONG LEARNING	1146
<i>Растєряєв М. Л.</i>	1150
ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ- ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ	1150
<i>Руцак Р. І.</i>	1152
ПАРАДОКС МУЖНОСТІ: ЧОМУ ЗДАТНІСТЬ ДО ЕМОЦІЙНОЇ ВІДКРИТОСТІ СПРИЙМАЄТЬСЯ ЯК СЛАБКІСТЬ	1152
<i>Сидоренко К. В.</i>	1156
<i>Леньова А. Р.</i>	1156
ЕМОЦІЙНЕ ВИГОРАННЯ СТУДЕНТІВ-БАКАЛАВРІВ ЯК НАСЛІДОК АКАДЕМІЧНОГО СТРЕСУ: СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ	1156
<i>Сидорук А. Р.,</i>	1160
РАННЄ ВТРУЧАННЯ ДЛЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ	1160
<i>Сороколат А. К.</i>	1165
РОЛЬ МАЙНДФУЛНЕС-ІНТЕРВЕНЦІЙ У ЗНИЖЕННІ РІВНЯ ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ	1165
<i>Титаренко О. М.</i>	1170
ЖИТТЄСТІЙКІСТЬ ЮНАЦЬКОЇ МОЛОДІ ЯК РЕСУРС ЗБЕРЕЖЕННЯ ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я В УМОВАХ ДОВГОТРИВАЛОГО СТРЕСУ	1170
<i>Тончій А. С.</i>	1174

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ СТРЕСУ ТА ЙОГО РОЛЬ У ФОРМУВАННІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СТІЙКОСТІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 1174

Франкевич К. Р. 1179
ОСОБЛИВОСТІ ЗМІНИ СТАТУСІВ ОСОБИСТІСНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ МОЛОДІ (ЗА ТЕОРІЄЮ ДЖ. МАРСІЯ) ПІД ВПЛИВОМ ПЕРЕТВОРЕНЬ ЦІННІСНО-СМИСЛОВОЇ СФЕРИ 1179

Циганова Д. О. 1184
АНАЛІЗ РІВНЯ ТРИВОЖНОСТІ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ ЯК ІНДИКАТОРА ПСИХОЛОГІЧНОГО НЕБЛАГОПОЛУЧЧЯ В УМОВАХ ВІЙНИ 1184

Шевчук А. П. 1187
СВІДОМИЙ ЖИТТЄВИЙ ВИБІР У РАННЬОМУ ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ ЯК ПСИХОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМА 1187

Шиманський А. О. 1190
СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МЕДИЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ В УКРАЇНІ 1190

Юрченко В. С. 1195
СИНДРОМ ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДОЛАННЯ 1195

Veronika Davydiak 1199
ELEMENTS OF MOBBING AND BULLYING IN THE STUDENT ENVIRONMENT 1199

Drohobytska Oksana 1203
FEATURES OF COLLECTIVE TRAUMA IN THE CONTEXT OF THE CURRENT RUSSIAN-UKRAINIAN WAR 1203

СЕКЦІЯ: ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ 1207

Боднар А. А. 1207
ВСТАВНІ ТА ВСТАВЛЕНІ КОНСТРУКЦІЇ В РОМАНІ ДАРИ КОРНІЙ «ТОМУ, ЩО ТИ Є» 1207

Бортун К. О. 1212
МОВНІ МЕХАНІЗМИ ТРОЛІНГУ В ОНЛАЙН-ДИСКУСІЯХ: СТРАТЕГІЇ МАНІПУЛЯТИВНОГО ВПЛИВУ 1212

Верещака Д. Р. 1215
ОСОБЛИВОСТІ МОВЛЕННЯ МЕШКАНЦІВ ХАРКІВЩИНИ 1215

Гуц В. Є. 1219
ВПЛИВ ДІАЛЕКТИЗМІВ НА СУЧАСНУ УКРАЇНСЬКУ МОВУ 1219

<i>Дерюгіна Л. М.</i>	1222
ІНФОРМАЦІЙНО-ЦИФРОВА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ВИКЛАДАЧА ЯК НЕОБХІДНА УМОВА ЗДІЙСНЕННЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ У ВОЄННИЙ ЧАС	1222
<i>Запорожченко М. В.</i>	1225
ЛІТЕРАТУРНА ТВОРЧІСТЬ ЯК ЗАСІБ САМОВИРАЖЕННЯ	1225
<i>Ільчук О. А.</i>	1229
НАЦІОНАЛЬНІ СТАНДАРТИ ВИМОВИ У СУЧАСНІЙ НІМЕЦЬКІЙ МОВІ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ	1229
<i>Каранда М. В.</i>	1231
<i>Яковенко В. М.</i>	1231
КУЛЬТУРНА РЕФЛЕКСІЯ В ПОЕЗІЇ: ВІД ТЕОРЕТИЧНИХ ЗАСАД ДО ПРАКТИЧНОГО АНАЛІЗУ КУЛЬТУРНИХ МАРКЕРІВ	1231
<i>Карасьова Д. І.</i>	1235
ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ У ЮРИДИЧНІЙ ЛІНГВІСТИЦІ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ДЛЯ ЮРИСТА	1235
<i>Кебець М. А.</i>	1238
ХУДОЖНЯ РЕЦЕПЦІЯ ОБРАЗНО-СИМВОЛІЧНОЇ СИСТЕМИ ЗБІРКИ «ЗАКЛАДКА» ДМИТРА ЛАЗУТКІНА	1238
<i>Кулібова Я. В.</i>	1243
ВИКЛАДАННЯ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ: ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИ, ТЕХНОЛОГІЇ ТА ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ УЧНІВ	1243
<i>Курган Є. М.</i>	1246
ТОПОНІМІЧНІ ЛЕГЕНДИ ГЛУХІВЩИНИ: МІФОЛОГІЯ ПРОСТОРУ ТА ІСТОРИЧНА ПАМ'ЯТЬ КРАЮ	1246
<i>Малюх О. А.</i>	1251
CHALLENGES OF TEACHING WRITING IN THE ERA OF AI: ETHICAL AND METHODOLOGICAL ASPECTS	1251
<i>Овсійчук І. А.</i>	1253
СОЦІОЛІНГВІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ СУРЖИКУ: СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ	1253
<i>Овсянко А. А.</i>	1256
ПАТРІОТИЧНІ ДОМІНАНТИ СУЧАСНОЇ ВОЄННОЇ ЛІРИКИ	1256
<i>Полянський М. М.</i>	1259
ДІАЛОГОВА КОМУНІКАЦІЯ В ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ: СУЧАСНІ ПІДХОДИ ТА ВИКЛИКИ	1259

<i>Слівінська М. В.</i>	1262
ФРАЗЕОЛОГІЧНА РОБОТА НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ЗАСІБ ПОПОВНЕННЯ СЛОВНИКОВОГО ЗАПАСУ ОДИНАДЦЯТИКЛАСНИКІВ	1262
<i>Чадюк М. О.</i>	1267
МОВНІ ЗАСОБИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЦІННОСТЕЙ НОВИН У ЗАГОЛОВКАХ ЮТУБ-ВІДЕО	1267
<i>Чайкіна В. К.</i>	1271
<i>Грищенко Р. С.</i>	1271
МОТИВ ДОМУ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ ОЛЬГИ ТОКАРЧУК «ДІМ ДНЯ, ДІМ НОЧІ» ТА ПОВІСТІ ЙОАННИ ЯГЕЛЛО «ВЕЧІР, СПОВНЕНИЙ ЧУДЕС»)	1271
<i>Шум О. М.</i>	1274
ОСОБЛИВОСТІ ХАРАКТЕРОТВОРЕННЯ ЖІНОЧИХ ОБРАЗІВ У РОМАНІ В. ПІДМОГИЛЬНОГО «МІСТО»	1274
<i>Shpetnyi I. V.</i>	1277
SOPHISTICATED WAR: THE CONCENTRIC CODE	1277
СЕКЦІЯ: ЛІНГВІСТИКА (АНГЛІЙСЬКА, НІМЕЦЬКА МОВИ). МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ	1282
<i>Белкін Б. Д.</i>	1282
ЛЕКСИЧНІ ТА ГРАМАТИЧНІ ЗАСОБИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЕМОЦІЙНОЇ ОЦІНКИ В АНГЛОМОВНОМУ ТА УКРАЇНОМОВНОМУ ДІАЛОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ	1282
<i>Бондарчук Т. А.</i>	1285
НАУКОВА КОМУНІКАЦІЯ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ В ЦИФРОВУ ЕПОХУ	1285
<i>Булгакова О. С.</i>	1287
ІНТЕГРАЦІЯ ІНСТРУМЕНТІВ ІІІ У МОДЕЛЬ «ПЕРЕВЕРНУТОГО КЛАСУ» ДЛЯ КУРСУ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ	1287
<i>Герасименко К. А.</i>	1290
LINGUISTIC MEANS OF CREATING IMAGES AND CONVEYING EMOTIONS IN THE NOVEL «IT ENDS WITH US» BY COLLEEN HOOVER	1290
<i>Грабар А. В.</i>	1293
МОТИВАЦІЙНІ ПОВІДОМЛЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ)	1293
<i>Єрьоміна І. М.</i>	1298
ВИКОРИСТАННЯ ХУДОЖНІХ ТЕКСТІВ ДЛЯ РОЗВИТКУ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ОБІЗНАНОСТІ	1298
<i>Єфіменко М. Г.</i>	1301
НОРМАТИВНА БАЗА ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ	1301

<i>Жовновач Т. А.</i>	1304
THE COMMUNICATIVE APPROACH IN TEACHING PROFESSIONAL FOREIGN LANGUAGES IN HIGHER EDUCATION	1304
<i>Кобець Н. В.</i>	1310
THE IMPORTANCE OF THE ENGLISH LANGUAGE FOR CADETS AND MILITARY STAFF	1310
<i>Козій А. О.</i>	1313
VERBAL MEANS OF EXPRESSING THE NATIONAL CHARACTER OF THE UKRAINIAN PEOPLE ON THE MATERIALS OF THE SPEECHES OF BORIS JONSON AND RISHI SUNAK ON THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR	1313
<i>Кононенко Н. О.</i>	1316
<i>Стеценко А. Р.</i>	1316
МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ У АГРАРНИХ ЗАКЛАДАХ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ	1316
<i>Конопко С. М.</i>	1319
ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДУ «МОЗКОВИЙ ШТУРМ» НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ	1319
<i>Конопко С. М.</i>	1323
ВИКОРИСТАННЯ ОНЛАЙН-ПЛАТФОРМ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ УМІНЬ АНГЛОМОВНОГО ГОВОРІННЯ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ	1323
<i>Король-Космина В. Р.</i>	1328
ФУНКЦІОНАЛЬНО-СТИЛІСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ГАЗЕТНОГО ЗАГОЛОВКА В АНГЛОМОВНОМУ МЕДІАДИСКУРСІ	1328
<i>Кочержина К. Д.</i>	1332
MEANS OF IMPLEMENTING ECO-LINGUISTICS IN LANGUAGE LEARNING	1332
<i>Лаврик Л. В.</i>	1335
НАВЧАННЯ УСНОГО МОВЛЕННЯ НА ОСНОВІ ТЕКСТІВ ДЛЯ ЧИТАННЯ	1335
<i>Лавріненко С.В.</i>	1338
ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ КУРСАНТІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ	1338
<i>Ликова В. О.</i>	1341
ТВОЯ ТІНЬ, ЩО ГОВОРИТЬ ІНОЗЕМНОЮ: SHADOWING – ЕФЕКТИВНИЙ МЕТОД ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ	1341
<i>Москаленко О. Л.</i>	
DEVELOPING AND ENHANCING STUDENTS' DIGITAL COMPETENCE IN FOREIGN LANGUAGE LEARNING	1346

<i>Овсієнко К. С.</i>	1349
CONCEPTUAL METAPHOR AS A TOOL OF COMMUNICATIVE STRATEGY IN POLITICAL DISCOURSE OF THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR IN THE SPEECHES OF U.S. POLITICAL LEADERS	1349
<i>Овсієнко К. С.</i>	1352
MEANS OF FORMING THE DISCOURSE OF COMMUNICATIVE SUPPORT OF UKRAINE IN THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR BASED ON THE MATERIALS OF JOSEPH BIDEN'S SPEECHES	1352
<i>Опариста А. В.</i>	1355
ВПРОВАДЖЕННЯ КОМУНІКАТИВНОГО МЕТОДУ НАВЧАННЯ ЗАСОБОМ РОЛЬОВОЇ ГРИ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ	1355
<i>Петрушенко П. С.</i>	1358
ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ВПРАВ ЯК ЗАСОБУ НАВЧАННЯ АНГЛІЙСЬКОМОВНОЇ ЛЕКСИКИ УЧНІВ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ	1358
<i>Резвін І. Г.</i>	1361
РОЗВИТОК ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ЗА ДОПОМОГОЮ ЗАСОБІВ НАВЧАННЯ НА ОСНОВІ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ	1361
<i>Роєнко Н. Ю.</i>	1365
INTEGRATING FORM-FOCUSED INSTRUCTION INTO COMMUNICATIVE ENGLISH LANGUAGE TEACHING	1365
<i>Рудіна В. В.</i>	1368
ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У 10 КЛАСІ (З ДОСВІДУ ВИРОБНИЧОЇ ПРАКТИКИ)	1368
<i>Саєнко К. А.</i>	1371
THE INFLUENCE OF SOCIAL MEDIA ON MODERN ENGLISH VOCABULARY	1371
<i>Сизоненко М. М.</i>	1373
ENGLISH AS A STRATEGIC ASSET IN THE MILITARY: PURPOSE AND IMPACT	1373
<i>Смук Б. М.</i>	1377
STEM-ПІДХІД ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК ХХІ СТОЛІТТЯ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ	1377
<i>Тіркешова Айнабат</i>	1382
САМОСТІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ СТАРШОКЛАСНИКІВ У ШКІЛЬНІЙ ЛІТЕРАТУРНІЙ ОСВІТІ	1382
<i>Толмачова Ю. М.</i>	1386
СУЧАСНІ ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ У СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ МОВНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ ПОЛІЦІЇ	1386
<i>Урсу Д. Г.</i>	1391
ПРИНЦИПИ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ	1391

<i>Філяєва А. С.</i>	1395
СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ	1395
<i>Франчук Я. В.</i>	1398
ФОРМУВАННЯ АУДИТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ НА ОСНОВІ ВІДЕОРЕСУРСІВ.	1398
<i>Храбан Т. Є.</i>	1400
АНДРАГОГІКА ТА МОДЕЛЬ ЕМПІРИЧНОГО НАВЧАННЯ В СИСТЕМІ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ: СТРАТЕГІЇ ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ ДОРОСЛИМ В УМОВАХ ВІЙНИ	1400
<i>Чопко Дар'я</i>	1405
ЗАСТОСУВАННЯ МЕДІА З МЕТОЮ ФОРМУВАННЯ МОВНИХ НАВИЧОК УЧНІВ НА ЗАНЯТТЯХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ	1405
<i>Шакотько А. В.</i>	1408
ДО ПИТАННЯ ТЕСТУВАННЯ В СУЧАСНІЙ МЕТОДИЦІ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ	1408
<i>Юревич І. О.</i>	1411
НАУКОВА КОМУНІКАЦІЯ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ	1411
<i>Ishchenko T.V.</i>	1413
GAMIFICATION AS A COMPONENT OF SUCCESS IN EDUCATIONAL ENVIRONMENT	1413
<i>Alisa Mykolaichuk</i>	1416
INCREASING PSYCHOLOGY STUDENTS' MOTIVATION TO SPEAK THROUGH DISCUSSIONS OF AUTHENTIC PROFESSIONAL VIDEOS	1416
<i>Neonila Severchenko</i>	1421
<i>Ahad Furkan Keser</i>	1421
ENGLISH FOR MEDICAL PURPOSES IN DENTAL EDUCATION AND PRACTICE IN TURKEY AND UKRAINE: A COMPARATIVE PERSPECTIVE	1421
<i>Volchkov I. O.</i>	1425
<i>Serbinnenko V. V.</i>	1425
SUCCESSFUL EXPERIENCE IN MOTIVATING COGNITIVE ACTIVITY	1425
СЕКЦІЯ: БІОЛОГІЯ, ЕКОЛОГІЯ, ЕКОЛОГО-КРАЄЗНАВЧА ОСВІТА, ОХОРОНА ПРИРОДИ	1428
<i>Безродна М. А.</i>	1428
ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ МЕТОДИКИ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОГО МИСЛЕННЯ УЧНІВ 10-11 КЛАСІВ ЗАСОБАМИ ПРЕДМЕТУ «БІОЛОГІЯ І ЕКОЛОГІЯ» В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ	1428

<i>Бирин А. В.</i>	1432
ГЕНДЕРНА СПЕЦИФІКА ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ: ЗІСТАВЛЕННЯ РІВНІВ РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ЮНАКІВ І ДІВЧАТ	1432
<i>Богатиренко А. О.</i>	1436
ШКІДЛИВИЙ ВПЛИВ ЕНЕРГЕТИЧНИХ НАПОЇВ НА ОРГАНІЗМ ПІДЛІТКІВ	1436
<i>Головко М. М.</i>	1439
ВПЛИВ СТРЕСОВИХ ФАКТОРІВ НА МОЗОК ЛЮДИНИ	1439
<i>Григор'єва К. Д.</i>	1442
ВПЛИВ ТЕМПЕРАТУРИ ВОДИ НА ЖИТТЄДІЯЛЬНІСТЬ АНЦИСТРУСА ЧЕРВОНОГО МЕШКАНЦЯ АКВАРІУМА – ШТУЧНОЇ ЕКОСИСТЕМИ	1442
<i>Заболотня Т. М., Резвушкин Ю. Б.</i>	1445
АНАЛІЗ ПРАВОВИХ ТА ЗЕМЛЕВПОРЯДНИХ МЕХАНІЗМІВ СТВОРЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ МЕРЕЖІ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ В УКРАЇНІ	1445
<i>Зарицький А. В.</i>	1448
СОЦІАЛЬНІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ	1448
<i>Ковальчук Н. В.</i>	1451
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПСИХОЕМОЦІЙНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ УЧНІВ І ПЕДАГОГІВ У ПЕРІОД ВОЄННОГО КОНФЛІКТУ: РОЛЬ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА	1451
<i>Кривоус В. О.</i>	1454
<i>Федоренко Є. В.</i>	1454
ОЦІНКА ЕКОЛОГІЧНОГО СТАНУ НАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДНОГО ПАРКУ «ТУЗЛОВСЬКІ ЛИМАНИ» В РАМКАХ ВИРОБНИЧОЇ ПРАКТИКИ	1454
<i>Лукич А. Р.</i>	1458
ЕКОЛОГІЧНА ОЦІНКА ЗАСТОСУВАННЯ РЕГУЛЯТОРІВ РОСТУ В УМОВАХ ЗАКРИТОГО ҐРУНТУ ЗА ВИРОЩУВАННЯМ ЦИБУЛІ РІПЧАСТОЇ (ALLIUM CERA)	1458
<i>Медведєва К. Ю.</i>	1463
ПРОБЛЕМА ЗАБРУДНЕННЯ МІКРОПЛАСТИКОМ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ВОДНІ ЕКОСИСТЕМИ	1463
<i>Полуян Д. Р.</i>	1467
РОЛЬ ВІТАМІНІВ У ПІДТРИМЦІ ЗДОРОВ'Я: ДЖЕРЕЛА ТА ВПЛИВ НА ОРГАНІЗМ	1467
<i>Поправко Анна</i>	1470
ЕКОЛОГІЧНИЙ МОНІТОРИНГ У ВОЄННИХ УМОВАХ	1470

<i>Романенко А. В.</i>	1472
ВАЖЛИВІСТЬ СНУ ДЛЯ ЗБЕРЕЖЕННЯ ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНОГО ЗДОРОВ'Я ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВІЙНИ	1472
<i>Солом'яна С. О.</i>	1477
ПІДЛІТКОВА МІОПІЯ В УКРАЇНІ: ТЕНДЕНЦІЇ ДИНАМІКИ ТА ФАКТОРИ РИЗИКУ	1477
<i>Суржик Ю. О.</i>	1480
ЗМЕНШЕННЯ ШКІДЛИВИХ ВИКИДІВ ПІД ЧАС ТЕХНІЧНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ АВТОМОБІЛІВ	1480
<i>Ткаченко А. В.</i>	1483
<i>Ємельяненко О. С.</i>	1483
SORDARIA FIMICOLA CES. & DE NOT ЯК ОБ'ЄКТ БІОТЕХНОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ	1483
<i>Худавердієва В. А.</i>	1487
ЕКОЛОГІЧНА ОСВІТА І КУЛЬТУРА ТУРИСТІВ ЯК УМОВА РАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ ТА РЕСУРСОЗБЕРЕЖЕННЯ	1487
<i>Щагіна С. Ю.</i>	1493
РОЛЬ ЕКОЛОГІЧНИХ ГАЗОНІВ У СТРУКТУРІ СУЧАСНОГО ЛАНДШАФТНОГО ПРОСТОРУ	1493
СЕКЦІЯ: ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА, СПОРТ, ЗДОРОВИЙ СПОСІБ ЖИТТЯ	1497
<i>Байдак А. Р.</i>	1497
ФІЗИЧНА АКТИВНІСТЬ ЯК ЧИННИК ЗБЕРЕЖЕННЯ ЗДОРОВ'Я ТА ПРОФІЛАКТИКИ ГІПОДИНАМІЇ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	1497
<i>Бондаренко Р. В.</i>	1500
<i>Шутєєв І. В.</i>	1500
МОЖЛИВОСТІ ІНТЕРНЕТУ РЕЧЕЙ ДЛЯ КОНДИЦІЙНОГО ТРЕНУВАННЯ У СПОРТІ ТА ФІЗИЧНОМУ ВИХОВАННІ	1500
<i>Борлак Н. П.</i>	1503
ЗАСТОСУВАННЯ РУХЛИВИХ ІГОР НА НАВЧАЛЬНИХ ЗАНЯТТЯХ З ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ	1503
<i>Браташ К. Ю., Шубний О. Є.</i>	1507
ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ФІЗИЧНІЙ КУЛЬТУРІ ТА СПОРТІ	1507
<i>Віскан В. О.</i>	1510
ЕСТЕТИЧНИЙ КОМПОНЕНТ ХОРЕОГРАФІЇ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ РУХУ ТА ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ	1510

<i>Власов І. О.</i>	1514
РОЛЬ СТУДЕНТСЬКОГО ВОЛОНТЕРСТВА У ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ ФІЗИЧНОЇ АКТИВНОСТІ	1514
<i>Головчук А. О.</i>	1517
РОЛЬ МОТИВАЦІЇ У ВИХОВАННІ КУЛЬТУРИ ЗДОРОВ'Я ШКОЛЯРІВ	1517
<i>Дрогобицька Х. І.</i>	1519
ВПЛИВ РЕГУЛЯРНИХ ФІЗИЧНИХ ВПРАВ НА ПСИХІЧНЕ ЗДОРОВ'Я ЛЮДИНИ	1519
<i>Кашара С. О.</i>	1522
ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ЗАКЛАДУ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ ПІД ЧАС ЗАНЯТЬ З ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ	1522
<i>Кицюк М. А., Чернишин Н. В.</i>	1527
АНАЛІЗ ВПЛИВУ ШВИДКІСНОЇ ПІДГОТОВЛЕНOSTІ ФУТБОЛІСТІВ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ ТЕХНІКО-ТАКТИЧНИХ ДІЙ	1527
<i>Кокарев А. Б.</i>	1531
ВПЛИВ РЕГУЛЯРНИХ ФІЗИЧНИХ ВПРАВ НА КОГНІТИВНІ ПОКАЗНИКИ ТА ПРОДУКТИВНІСТЬ СТУДЕНТІВ ФАКУЛЬТЕТУ КОМП'ЮТЕРНИХ НАУК І ТЕХНОЛОГІЙ НУ «ЗАПОРІЗЬКА ПОЛІТЕХНІКА»	1531
<i>Колесник А. О.</i>	1534
ВПЛИВ СПОРТИВНОЇ ГРИ ФУТБОЛ НА РІВЕНЬ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВЛЕНOSTІ УЧНІВ ШКІЛЬНОГО ВІКУ	1534
<i>Коновалова Ю. І.</i>	1538
<i>Бабачук Ю. М.</i>	1538
ВИКОРИСТАННЯ МОБІЛЬНИХ ДОДАТКІВ ДЛЯ ПІДТРИМКИ РУХОВОЇ АКТИВНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ПІД ЧАС ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ	1538
<i>Кравченко О. М.</i>	1542
АДАПТИВНА ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА ЯК ЗАСІБ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ З ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ ЗДОРОВ'Я	1542
<i>Куза А. А.</i>	1547
МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ ФІЗКУЛЬТУРНИХ ХВИЛИНОК У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ	1547
<i>Кушнерьова О. М.</i>	1551
ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ІГРОВИХ ВИДІВ СПОРТУ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ	1551

<i>Лазарева М. І.</i>	1555
ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ В ІНКЛЮЗИВНОМУ КОНТЕКСТІ: ПЕДАГОГІЧНІ СТРАТЕГІЇ ТА ІННОВАЦІЇ	1555
<i>Лялявська К. О.</i>	1560
ПСИХОЛОГІЧНІ МЕТОДИ ВІДНОВЛЕННЯ ПРАЦЕЗДАТНОСТІ ПАЦІЄНТА У ФІЗИЧНІЙ РЕАБІЛІТАЦІЇ	1560
<i>Макаренко М. С.</i>	1565
РОЛЬ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ У РОЗВИТКУ КОГНІТИВНИХ ЗДІБНОСТЕЙ СТУДЕНТІВ	1565
<i>Матвієнко А. М.</i>	1569
<i>Бабачук Ю. М.</i>	1569
ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ШВЕДСЬКОЇ ТА НІМЕЦЬКОЇ СИСТЕМ ГІМНАСТИКИ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ	1569
<i>Молодан Д. М.</i>	1572
СИСТЕМА ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ	1572
<i>Пащенко А. С.</i>	1577
ДИДЖИТАЛІЗАЦІЯ У ФІЗИЧНОМУ ВИХОВАННІ: ПЕРЕВАГИ ТА РИЗИКИ	1577
<i>Сілаєв В. В.</i>	1580
ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ІНТЕГРОВАНИХ ЗАНЯТЬ З ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ	1580
<i>Склярів А. Є.</i>	1583
ВПЛИВ ЕНЕРГЕТИЧНИХ НАПОЇВ ТА ФАСТФУДУ НА ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ СТАН ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ	1583
<i>Радовенчик А. І.</i>	1586
ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА У СИСТЕМІ ВИХОВАННЯ МОЛОДІ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ЕПОХИ: ІСТОРИЧНИЙ КОНТЕКСТ	1586
<i>Редько Є. О.</i>	1591
ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЯ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ З УРАХУВАННЯМ ТИПІВ ВІД	1591
<i>Рубан С. Г., Мацюк Д. А.</i>	1595
ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЯ ТРЕНУВАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ У РОЗВИТКУ ШВИДКІСНО-СИЛОВИХ ЯКОСТЕЙ РЕГБІСТІВ 16–18 РОКІВ	1595
<i>Скороход Д. А.</i>	1601
ФОРМУВАННЯ ФІЗИЧНИХ ЯКОСТЕЙ ЮНИХ ФЕХТУВАЛЬНИКІВ	1601

<i>Станєв А. В.</i>	1604
ГАРМОНІЗАЦІЯ УПРАВЛІННЯ У ФУТБОЛІ: МІЖ СОЦІАЛЬНОЮ ДИНАМІКОЮ ТА ІНДИВІДУАЛЬНИМИ ПСИХОТИПАМИ	1604
<i>Строя О. С.</i>	1608
ПРОФІЛАКТИКА ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ ЗАСОБАМИ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ	1608
<i>Христюк Б. О.</i>	1613
ОРГАНІЗАЦІЯ ПОЗАКЛАСНОЇ СПОРТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СІЛЬСЬКІЙ ШКОЛІ	1613
<i>Члек А. С.</i>	1618
РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПІВ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ	1618
<i>Шнайдер М. О.</i>	1621
СУЧАСНІ ФІТНЕС-ТЕХНОЛОГІЇ ДЛЯ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ: ВІД ТЕОРІЇ ДО ПРАКТИКИ	1621
<i>Штельмах А. В.</i>	1625
ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ ЯК СКЛАДОВА ФОРМУВАННЯ ЦІННОСТЕЙ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ У ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ	1625
<i>Юхно Д. О.</i>	1628
ПОКРАЩЕННЯ ФІЗИЧНОЇ ЯКОСТІ СПРИТНІСТЬ У УЧНІВ СЕРЕДНЬОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБОМ ДЗЮДО	1628
СЕКЦІЯ: ТЕХНОЛОГІЧНА ОСВІТА	1633
<i>Андросенко А. О.</i>	1633
<i>Сорока О. О.</i>	1633
ФОРМУВАННЯ ЦИФРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ДЕКОРАТИВНО-УЖИТКОВОГО МИСТЕЦТВА	1633
<i>Асадов Е. Ф.</i>	1637
РЕГІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ НАРОДНОЇ ВИШИВКИ	1637
<i>Гордієнко С. С.</i>	1640
ПРОЄКТНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ТЕХНОЛОГІЙ	1640
<i>Граченко В. С.</i>	1645
ФОРМУВАННЯ В УЧНІВ ПОЗИТИВНОГО ІМІДЖУ РОДИНИ НА УРОКАХ ТЕХНОЛОГІЙ	1645

<i>Дмитренко В. М.</i>	1649
ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПРОЄКТНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ТЕХНОЛОГІЙ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ	1649
<i>Домуховська М. Р.</i>	1654
ГОНЧАРСТВО ЯК АРТ-ТЕРАПІЯ ДЛЯ УЧНІВ 7-9 КЛАСІВ НА УРОКАХ ТЕХНОЛОГІЙ	1654
<i>Клименко Д. В.</i>	1656
МЕТОДИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ДИЗАЙН-КОМПЕТЕНТНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ОБОВ'ЯЗКОВО-ВИБІРКОВОГО МОДУЛЯ «ДИЗАЙН ПРЕДМЕТІВ ІНТЕР'ЄРУ»	1656
<i>Корда Д. Д.</i>	1660
<i>Морченко Є. О.</i>	1660
ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ В ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОЦЕСУ РЕМОНТУ АВТОМОБІЛІВ	1660
<i>Курбак Н. С.</i>	1663
ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЧНИХ КАРТОК ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ (РОЗДІЛ «ОБРОБКА МЕТАЛУ»)	1663
<i>Курбак Н. С.</i>	1666
КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД У ВИКЛАДАННІ ТЕХНОЛОГІЧНИХ ДИСЦИПЛІН	1666
<i>Маринченко А. О.</i>	1668
ПРОЄКТНО-ТЕХНОЛОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ У СУЧАСНІЙ ОСВІТІ	1668
<i>Насінник Т. Г.</i>	1671
АКТИВІЗАЦІЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ НА УРОКАХ ТЕХНОЛОГІЙ ЗАСОБАМИ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ	1671
<i>Німак Л. А.</i>	1675
МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ МОДУЛЯ «ТЕХНІКИ ДЕКОРАТИВНО-УЖИТКОВОГО МИСТЕЦТВА» У ТЕХНОЛОГІЧНІЙ ПІДГОТОВЦІ СТАРШОКЛАСНИКІВ	1675
<i>Осадча М. П.</i>	1678
РУЧНА РОБОТА VS. МАСОВЕ ВИРОБНИЦТВО: ЦІННІСНІ ПРІОРИТЕТИ СПОЖИВАЧА	1678
<i>Павлюк М. В.</i>	1682
ВИКОРИСТАННЯ НАВЧАЛЬНОГО СТЕНДУ ДЛЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕКСПЛУАТАЦІЙНИХ ВЛАСТИВОСТЕЙ ПІДВІСКИ АВТОМОБІЛІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ СПЕЦКУРСУ «АВТОСПРАВА»	1682

<i>Петренко М. В.</i>	1684
ТЕХНОЛОГІЇ МУЛЬТИМЕДІА У ЕКОНОМІЧНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ТЕХНОЛОГІЙ	1684
<i>Підопригора В. В.</i>	1689
ІНТЕГРАЦІЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОФІЛЬНЕ НАВЧАННЯ УЧНІВ СТАРШИХ КЛАСІВ ПІД ЧАС ОПАНУВАННЯ НАВЧАЛЬНОГО МОДУЛЯ «КОМП'ЮТЕРНЕ ПРОЄКТУВАННЯ»	1689
<i>Сагайдак А. Ю.</i>	1693
ДИЗАЙН ДОМАШНЬОГО ПОМЕШКАННЯ: ВІД ФУНКЦІОНАЛЬНОСТІ ДО ЕМОЦІЙНОГО КОМФОРТУ В СУЧАСНОМУ СЕРЕДОВИЩІ	1693
<i>Тимченко С. В.</i>	1697
ЕКОЛОГІЧНІ ТЕНДЕНЦІЇ В СУЧАСНОМУ ДЕКОРАТИВНОМУ МИСТЕЦТВІ НА УРОКАХ ТЕХНОЛОГІЙ	1697
<i>Шевель Б. О.</i>	1699
ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ТЕХНОЛОГІЙ	1699
<i>Яценко В. О.</i>	1704
ІНТЕГРАЦІЯ ТЕХНОЛОГІЙ ЛАЗЕРНОГО ГРАВІЮВАННЯ У ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОГО ПРЕДМЕТА «ТЕХНОЛОГІЙ» СТАРШОЇ ШКОЛИ	1704
СЕКЦІЯ: ПОЧАТКОВА ОСВІТА	1708
<i>Алексєєв Є. О.</i>	1708
ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ТА ГНУЧКІСТЬ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ВІДПОВІДЬ НА ВИКЛИКИ ВОЄННОГО СТАНУ	1708
<i>Андрієнко Е. І.</i>	1712
ВПЛИВ СІМ'Ї У ПІДГОТОВЦІ ДІТЕЙ ДО ШКІЛЬНОГО НАВЧАННЯ	1712
<i>Антипенко І. А.</i>	1716
ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ОСВІТНІХ РЕСУРСІВ ДЛЯ РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНИХ УМІНЬ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	1716
<i>Баб'як І. М.</i>	1719
РОЗВИТОК КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ У КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ	1719
<i>Барко М. Ю.</i>	1723
ЕФЕКТИВНІСТЬ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	1723

<i>Білка Л. М.</i>	1727
ФОРМУВАННЯ АНТИБУЛІНГОВОГО СЕРЕДОВИЩА В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ ЧЕРЕЗ СПІВПРАЦЮ ПЕДАГОГІВ, УЧНІВ ТА БАТЬКІВ	1727
<i>Бірюк О. А.</i>	1731
СОЦІАЛЬНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА ЯК НЕОБХІДНА ЯКІСТЬ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ	1731
<i>Бобиліук А. Є.</i>	1733
КРЕСЛЯРСЬКІ УМІННЯ ТА НАВИЧКИ ЯК КОМПОНЕНТ ГЕОМЕТРИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ	1733
<i>Буднікова Є. О.</i>	1738
МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ ПРИРОДОЗНАВЧИХ ПОНЯТЬ У ІНТЕГРОВАНОМУ КУРСІ «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ» У ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ	1738
<i>Ведмідь В. Р.</i>	1741
РОЛЬ МОРАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ У ФОРМУВАННІ ЗДАТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ДО ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ ТА ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ	1741
<i>Власова А. Ю.</i>	1746
ІГРОВІ ЗАВДАННЯ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ МИСЛЕННЯ ТА ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ДІТЕЙ З ООП	1746
<i>Гарбар М. А.</i>	1749
ІНТЕРАКТИВНІ ОНЛАЙН-ПЛАТФОРМИ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ АНГЛОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	1749
<i>Григоренко Д. М.</i>	1752
ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ»	1752
<i>Грох Д. С.</i>	1757
САМООСВІТА ЯК ФАКТОР ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ	1757
<i>Дегтярьова А. О.</i>	1760
МЕДІАГРАМОТНІСТЬ ЯК ОСНОВА ДЛЯ РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНОЇ САМОСТІЙНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	1760
<i>Делікатна-Гринь К. Р.</i>	1763
ПАРТНЕРСЬКА ВЗАЄМОДІЯ ВЧИТЕЛЯ ТА БАТЬКІВ ЯК ФАКТОР ЗНИЖЕННЯ ШКІЛЬНОЇ ТРИВОЖНОСТІ ПЕРШОКЛАСНИКІВ	1763
<i>Демченко С. О.</i>	1767
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У СУЧАСНІЙ ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ	1767

<i>Дзюменко В. Ю.</i>	1770
ІДЕЇ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО У ПРАКТИЦІ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ	1770
<i>Добровольська Ю. М.</i>	1772
ЗМІЩЕННЯ СПІЛЬНИХ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ ЧЕРЕЗ ОСВІТУ	1772
<i>Дорога А. О.</i>	1775
ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНОГО ІНТЕРЕСУ ДО ВИВЧЕННЯ ПРИРОДНИЧОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ	1775
<i>Іноземцев С. А.</i>	1779
КРИТЕРІЇ ТА ПОКАЗНИКИ СФОРМОВАНOSTІ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	1779
<i>Коваленко А. О.</i>	1783
ФОЛЬКЛОР У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ: ІНТЕГРАТИВНИЙ ПІДХІД ДО РОЗВИТКУ ВОКАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ	1783
<i>Кожухар В. Д.</i>	1785
МЕТОДИКА ЗАСТОСУВАННЯ ІГРОВИХ ТА ДІЯЛЬНІСНИХ СТИМУЛІВ У НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ	1785
<i>Кулик С. І.</i>	1788
ОСОБЛИВОСТІ АКТИВІЗАЦІЇ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ»	1788
<i>Кушнірук В. В.</i>	1792
ФОРМИ І МЕТОДИ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ СВІДОМОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ	1792
<i>Лісневський А. П.</i>	1794
РОЛЬ ВІДЕОКОНТЕНТУ У ФОРМУВАННІ МЕДІАГРАМОТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ТА ЙОГО ОСВІТНІЙ ПОТЕНЦІАЛ	1794
<i>Маишталяр Ж. М.</i>	1798
СИСТЕМА РОБОТИ ШКОЛИ З ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ САМОСВІДОМОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	1798
<i>Мозуль І. В.,</i>	1803
ІНТЕГРАЦІЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ І КУРСУ «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ» У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ	1803
<i>Момот А. С.</i>	1807
РОЛЬ УРОКІВ «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ» У РОЗВИТКУ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕРШОКЛАСНИКІВ	1807

<i>Ракуха О. В.</i>	1810
СІМЕЙНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В УКРАЇНІ	1810
<i>Редька К. В.</i>	1814
ПРОБЛЕМНИЙ ВИКЛАД МАТЕРІАЛУ ЯК ПЕРЕДУМОВА ЕФЕКТИВНОГО НАВЧАННЯ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ» У ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ	1814
<i>Романюк Д. І.</i>	1817
ВИМОГИ ДО ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ У ПОЛЬЩІ ТА УКРАЇНІ: ПОРІВНЯННЯ КВАЛІФІКАЦІЙ, ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ТА РОЗВИТКУ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ	1817
<i>Савчин А. Т.</i>	1821
РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ОБДАРОВАНИХ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ АРТ-ТЕРАПЕВТИЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ	1821
<i>Сай М. І.</i>	1825
ПІЗНАВАЛЬНА АКТИВНІСТЬ ЗДОБУВАЧА ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ	1825
<i>Сбитна Л. Г.</i>	1828
ІНТЕРАКТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЗАСОБИ МОВЛЕННЄВОГО РОЗВИТКУ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ	1828
<i>Свідерська О. І.</i>	1831
ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ ВИКОРИСТАННЯ НЕТРАДИЦІЙНИХ ФОРМ НАВЧАННЯ	1831
<i>Сітак А. А.</i>	1835
ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА СУТНІСТЬ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ УЧНЯ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ	1835
<i>Федоренко А. А.</i>	1839
ЗМІСТ ТА МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ НАСКРІЗНИХ УМІНЬ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ ПОЗАШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ	1839
<i>Чаус В. О.</i>	1842
ІГРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ МОТИВАЦІЇ ДО НАВЧАННЯ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ	1842
<i>Чеховська А. В.</i>	1846
ІНТЕГРАЦІЯ ПОЗАКЛАСНИХ ЛОКАЦІЙ У НАВЧАЛЬНИЙ ПРОЦЕС «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ»	1846
<i>Шацовна К. В.</i>	1854
РОЗВИТОК ПІЗНАВАЛЬНОГО ІНТЕРЕСУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ	1854

<i>Шульгіна С. І.</i>	1857
ОРГАНІЗАЦІЯ ІНКЛЮЗИВНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА	1857

СЕКЦІЯ: ДОШКІЛЬНА ОСВІТА 1862

<i>Аврамкіна Я. С.</i>	1862
ПРИЧИНИ АГРЕСИВНОЇ ПОВЕДІНКИ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	1862

<i>Аторіна В. М.</i>	1865
ФОРМУВАННЯ МИСТЕЦЬКО-ТВОРЧОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ПРОЦЕСІ ЛІПЛЕННЯ	1865

<i>Беляєва В. С.</i>	1868
АРТ-ТЕРАПІЯ У СИСТЕМІ ЛОГОПЕДИЧНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	1868

<i>Біла М. Р., Поливко В. Р.</i>	1871
ПРИНЦИПИ ОРГАНІЗАЦІЇ РОЗВИВАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА У ЗАКЛАДІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ	1871

<i>Бобро Л. В.</i>	1875
ІГРОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНИХ НАВИЧОК У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	1875

<i>Богачова О. В.</i>	1879
ВИКОРИСТАННЯ НЕЙРОІГОР І НЕЙРОВПРАВ У РОБОТІ З ДІТЬМИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	1879

<i>Бондар В. Г.</i>	1883
ВИКОРИСТАННЯ СИНКВЕЙНУ В РОБОТІ З ДІТЬМИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	1883

<i>Василенко Т. О., Жорова Д. В.</i>	1888
УМОВИ СЕНСОРНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ РАННЬОГО ВІКУ	1888

<i>Василинець Я. М.</i>	1891
<i>Стропко О. О.</i>	1891
ПІДХОДИ ДОСЛІДНИКІВ ДО ВИКОРИСТАННЯ КІЛЕЦЬ ЛУЛЛІЯ ДЛЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	1891

<i>Вдовиченко М. І.</i>	1895
ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ	1895

<i>Ветущенко М. Ю.</i>	1898
РОЛЬ БАТЬКІВ У ФОРМУВАННІ БЕЗПЕЧНОЇ ПОВЕДІНКИ ДІТЕЙ У ЦИФРОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ	1898

<i>Воробйова Ю. К.</i>	1901
ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ: СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ІНКЛЮЗИВНОЇ ПРАКТИКИ	1901
<i>Вялкіна Т. С., Пацай К. І.</i>	1906
ТЕАТРАЛІЗОВАНІ ІГРИ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНОЇ СФЕРИ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	1906
<i>Голікова Н. І.</i>	1910
ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ ЗАКЛАДАМИ ОСВІТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ І ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ	1910
<i>Гордієнко Д. А.</i>	1913
ВИКОРИСТАННЯ ТЕЛЕБАЧЕННЯ ДЛЯ РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНОЇ СФЕРИ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	1913
<i>Гришкова Є. А.</i>	1919
УМОВИ ЕМОЦІЙНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ГРУПІ РОВЕСНИКІВ	1919
<i>Громченко К. А.</i>	1922
КАЗКИ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ОСНОВ МОРАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	1922
<i>Довгань Н. В.</i>	1926
ФОРМУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	1926
<i>Довгейко Л. Ю.</i>	1929
ХУДОЖНЬО-ТВОРЧИЙ ПОТЕНЦІАЛ ТІСТОПЛАСТИКИ У РОЗВИТКУ ЕСТЕТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДОШКІЛЬНИКІВ	1929
<i>Древенчук Ю. І.</i>	1932
ЛІПЛЕННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ТВОРЧОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	1932
<i>Єрмакова О. А.</i>	1936
ЗМІСТОВЕ НАПОВНЕННЯ МУЗИКОТЕРАПЕВТИЧНИХ ЗАНЯТЬ, СПРЯМОВАНИХ НА КОРЕКЦІЮ ТА РОЗВИТОК ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ	1936
<i>Єрошко Г. М.</i>	1940
ХАРАКТЕРИСТИКА МЕТОДІВ ДІАГНОСТИКИ РІВНІВ СФОРМОВАНOSTІ SOFT SKILLS У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	1940
<i>Загородній І. М.</i>	1943
ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНИХ НАВИЧОК У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ПРОЦЕСІ ПРОВЕДЕННЯ ТЕМАТИЧНИХ ДНІВ	1943

- Іващенко Н. В., Гребеніченко О. В.* 1948
РОЗВИТОК УВАГИ В ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБОМ
ДИДАКТИЧНИХ ІГОР 1948
- Калюжна М. А.* 1951
ОЗНАЙОМЛЕННЯ З СЕНСОРНИМИ ЕТАЛОНАМИ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ
ЯК ОСНОВА ПІЗНАВАЛЬНОГО РОЗВИТКУ 1951
- Книш О. О.* 1956
ГЕОКЕШИНГ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ДОСЛІДНИЦЬКИХ УМІНЬ ДІТЕЙ
СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ 1956
- Козак О. А., Копильчак Я. І.* 1959
ВЗАЄМОДІЯ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ТА СІМ'Ї 1959
- Коновалова Ю. І.* 1964
ХІБУКІ-ТЕРАПІЯ У РОБОТІ ПСИХОЛОГА З ТРАВМОВАНИМИ ВІЙНОЮ ДІТЬМИ
ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ 1964
- Конопля А. І.* 1969
LEGO-ТЕХНОЛОГІЯ ЯК ОСВІТНІЙ РЕСУРС ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ В ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ 1969
- Корх Г. І.* 1972
СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА ПІДТРИМКА РОДИН ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ
ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В УМОВАХ ВОЄННИХ ВИКЛИКІВ 1972
- Косован А. Р.* 1978
ПЕДАГОГІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЛІТЕРАТУРНОЇ СПАДЩИНИ
ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО У ФОРМУВАННІ МОРАЛЬНО-ЕТИЧНИХ
УЯВЛЕНЬ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ 1978
- Кравченко А. С.* 1982
МИСТЕЦТВО МАЛЮВАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ НАЦІОНАЛЬНО-
ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ 1982
- Красноголов А. А.* 1987
ВИКОРИСТАННЯ АВТОРСЬКИХ КАЗОК ЯК ЗАСОБУ МОРАЛЬНОГО
ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ 1987
- Кривулько Т. Б.* 1992
ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ СТАЛИХ УЯВЛЕНЬ У
ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ 1992
- Кримець Л. В., Титарець О. В.* 1996
ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗДОРОВ'Я ДІТЕЙ СТАРШОГО
ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ У ВЗАЄМОДІЇ З РОДИНАМИ ВИХОВАНЦІВ 1996

- Кучерява Н. Ю., Чокнадій А. П.* **2000**
ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК ЕМОЦІЙНОЇ САМОРЕГУЛЯЦІЇ ЯК ЧИННИКА
ПІДТРИМКИ МЕНТАЛЬНОГО ЗДОРОВ'Я ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО
ВІКУ **2000**
- Лавриковська Л. С.* **2005**
ФОРМУВАННЯ МАТЕМАТИЧНИХ ПОНЯТЬ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ
ЗАСОБОМ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ **2005**
- Лазар Н. В.* **2010**
ГРА ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК, ОРІЄНТОВАНИХ НА СТАЛИЙ
РОЗВИТОК, У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ **2010**
- Лиса А. В.* **2015**
ВИКОРИСТАННЯ ДИДАКТИЧНИХ КОМП'ЮТЕРНИХ ІГОР У РОЗВИТКУ
ПАМ'ЯТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ **2015**
- Литус В. В.* **2019**
ЗНАЧЕННЯ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДЛЯ РОЗВИТКУ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ
2019
- Лучищак Г. С., Неспляк А. В.* **2023**
ІНТЕГРАЦІЯ РІЗНИХ ВИДІВ МИСТЕЦТВА У ТЕАТРАЛІЗОВАНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ
СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ **2023**
- Любива Є.-М. В.* **2026**
ТВОРЧЕ РОЗПОВІДАННЯ ЯК ЗАСІБ УДОСКОНАЛЕННЯ МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ
СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ **2026**
- Любива Є.-М. В.* **2029**
Пилипенко Б. Г. **2029**
ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО МОВНОГО СУПРОВОДУ
ДОШКІЛЬНИКІВ У КРИЗОВИХ УМОВАХ ВІЙНИ **2029**
- Лях О. І.* **2034**
ПОНЯТТЯ «ПСИХОЛОГІЧНА СТІЙКІСТЬ» У НАУКОВІЙ ЛІТЕРАТУРІ:
СУТНІСТЬ, СТРУКТУРА, ЧИННИКИ РОЗВИТКУ **2034**
- Милютіна М. С.* **2039**
РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ У ДІТЕЙ 6-ГО РОКУ ЖИТТЯ В ПРОЦЕСІ
ОБРАЗОТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ **2039**
- Мисько С. П.* **2043**
ТРВЗ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ У
СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ **2043**
- Ніщенко М. Е.* **2046**
ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ
ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ **2046**

<i>Олійник І. І.</i>	2049
ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ПАМ'ЯТІ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	2049
<i>Пилипенко Б. Г.</i>	2052
РОЛЬ ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	2052
<i>Пінчук В. П.</i>	2056
ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ РУХЛИВИХ ІГОР ЯК ЗАСОБУ РОЗВИТКУ СТРЕСОСТІЙКОСТІ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ	2056
<i>Пустинник О. В.</i>	2058
РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНОЇ СФЕРИ В ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБОМ КАЗКИ	2058
<i>Савшак М. М., Ших В. В.</i>	2062
ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ІНКЛЮЗИВНОЇ ГРУПИ У ЗАКЛАДІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ	2062
<i>Селікова Я. С.</i>	2065
ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ФОРСАЙТ-ТЕХНОЛОГІЇ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЄКТУВАННІ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ	2065
<i>Сергійчук А. С.</i>	2067
РОЗВИТОК ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ МАТЕМАТИКИ	2067
<i>Сергєєва Я. В.</i>	2071
ІНТЕГРАЦІЯ ПРОЄКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ЯК УМОВА ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	2071
<i>Сікора Л. С.</i>	2074
ФОРМУВАННЯ ЛОГІКО-МАТЕМАТИЧНИХ УЯВЛЕНЬ У СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ЧЕРЕЗ ОРГАНІЗАЦІЮ СПОСТЕРЕЖЕНЬ ЗА ПРИРОДНИМИ ОБ'ЄКТАМИ	2074
<i>Слюсар О. О.</i>	2079
ІГРИ-ПОДОРОЖІ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНИХ ЯКОСТЕЙ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	2079
<i>Станєва С. В.</i>	2085
НЕСТАНДАРТНЕ ОБЛАДНАННЯ В ОЗДОРОВЧІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	2085

<i>Фененко А.В.</i>	2088
ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВИХОВАТЕЛЯ ЛОГОПЕДИЧНОЇ ГРУПИ ДО ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІД ЧАС ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ	2088
<i>Цигикал Т.М.</i>	2092
МОРАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ ЗАСОБОМ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ КАЗКИ	2092
<i>Чеховська А. В.</i>	2095
ЕФЕКТИВНІ МЕТОДИ, ПРИЙОМИ І ЗАСОБИ АКТИВІЗАЦІЇ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ В РІЗНИХ ВИДАХ ДІЯЛЬНОСТІ	2095
<i>Шевель А. М.</i>	2101
ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ПОРУШЕННЯМ МОВЛЕННЯ	2101
СЕКЦІЯ: ПРОФЕСІЙНА ОСВІТА	2105
<i>Бурлаченко Р. А.</i>	2105
РОЛЬ МІЖПРЕДМЕТНИХ ЗВ'ЯЗКІВ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ШКОЛИ	2105
<i>Висоцький Д. Л.</i>	2108
ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТІВ ЯК ПРІОРИТЕТ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ	2108
<i>Войнуш О.С.</i>	2112
РЕФОРМУВАННЯ ВИЩОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ ТА НАУКИ: АДАПТАЦІЯ ДО СУЧАСНИХ ЗАГРОЗ І ВИМОГ	2112
<i>Галісевич В. Г.</i>	2114
<i>Кучер О. А.</i>	2114
ПРОЄКТНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ БУДІВЕЛЬНОГО ПРОФІЛЮ	2114
<i>Гоголь М. Р.</i>	2117
СУТНІСТЬ І СТРУКТУРА КУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ-ФІЛОЛОГІВ	2117
<i>Головкін В. В.</i>	2121
<i>Лебедєв К. С.</i>	2121
ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХОВИХ МОЛОДШИХ БАКАЛАВРІВ З ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ ПІД ЧАС ВИРОБНИЧОГО НАВЧАННЯ	2121
<i>Жмаченко П.О.</i>	2123
НОВІ ПІДХОДИ У ВИКЛАДАННІ ДЛЯ КРАЩОГО ЗАСВОСННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ ЗДОБУВАЧАМИ ВИЩОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ	2123

<i>Ковальов А. С.</i>	2126
ІННОВАЦІЙНА МОДЕЛЬ ДИСТАНЦІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ АГРОІНЖЕНЕРІВ У ЗАКЛАДАХ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	2126
<i>Ковальчук Є. В.</i>	2131
ПРОБЛЕМИ ВЕДЕННЯ ОЦІНОЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	2131
<i>Коротич А. В.</i>	2134
РЕЗУЛЬТАТИ КОНСТАТУВАЛЬНОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ ПЕРЕВІРКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ ДО ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	2134
<i>Курок О. О.</i>	2139
РЕАЛІЗАЦІЯ КОМПЕТЕНТІСНОГО ПІДХОДУ ДО ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ЕКОНОМІСТІВ	2139
<i>Лозовський В. І.</i>	2142
ЦИФРОВА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ МОБІЛЬНОСТІ МАЙБУТНЬОГО МАЙСТРА ВИРОБНИЧОГО НАВЧАННЯ АГРАРНОГО ПРОФІЛЮ	2142
<i>Маринченко Є. О.</i>	2145
ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ В УМОВАХ РОЗВИТКУ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ УКРАЇНИ	2145
<i>Омельченко С. В.</i>	2148
<i>Шиянюк К. І.</i>	2148
РОЛЬ ДОБРОЧЕСНОСТІ У ФОРМУВАННІ ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ ГАЛУЗІ КУЛЬТУРИ	2148
<i>Самков О. В.</i>	2153
ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЇ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У МАЙБУТНІХ МАЙСТРІВ ВИРОБНИЧОГО НАВЧАННЯ	2153
<i>Сердюченко А. О.</i>	2155
ГЕЙМІФІКАЦІЯ В СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ: ЦИФРОВІ ІНСТРУМЕНТИ ПІДГОТОВКИ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ	2155
<i>Хабенко М. Є.</i>	2160
МІЖДИСЦИПЛІНАРНИЙ ПРОЕКТ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ	2160

Чіка В. Ю. 2164
ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ
МАЙБУТНІХ МАЙСТРІВ ВИРОБНИЧОГО НАВЧАННЯ 2164

Шкребець В.П. 2167
ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ВИРОБНИЧОГО НАВЧАННЯ В КОЛЕДЖІ:
МОЖЛИВОСТІ ТА ВИКЛИКИ ДЛЯ МАЙСТРА 2167

Oleksii Petrykei 2171
INTERNATIONAL ACADEMIC MOBILITY IN THE SYSTEM OF TRAINING FUTURE
ECONOMISTS 2171

СЕКЦІЯ: МЕНЕДЖМЕНТ 2175

Бузіян І. І. 2175
ЕФЕКТИВНІ КОМУНІКАТИВНІ ПРОЦЕСИ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ
КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ ПІДПРИЄМСТВ У ГЛОБАЛІЗОВАНІЙ ЕКОНОМІЦІ 2175

Гида Ю. В. 2179
ПРОБЛЕМИ ФІНАНСОВОГО ОЗДОРОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ В
УМОВАХ ВІЙНИ 2179

Головчук Ю. О. 2182
ІНКЛЮЗИВНИЙ МЕДИЧНИЙ ТУРИЗМ ТА САНАТОРНО-КУРОРТНА
ІНФРАСТРУКТУРА В УКРАЇНІ 2182

Дакал Н. О. 2186
ЕКОНОМІЧНИЙ АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ СИСТЕМИ РАНЬОГО
ПОПЕРЕДЖЕННЯ І РЕАГУВАННЯ НА ПІДПРИЄМСТВІ (НА ПРИКЛАДІ ПАТ
«БІЛОЦЕРКІВСЬКИЙ КОНСЕРВНИЙ ЗАВОД») 2186

Демидов Г. М. 2189
УПРАВЛІННЯ ПОТЕНЦІАЛОМ КРЕДИТУВАННЯ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ
ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ 2189

Котюк К. В. 2192
ДОСВІД ТА СЕКРЕТИ УСПІХУ ПРОВІДНИХ МЕНЕДЖЕРІВ СВІТУ 2192

Левіщенко Д. В. 2195
ОСОБЛИВОСТІ АНАЛІЗУ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО КЛІМАТУ В
КОЛЕКТИВІ (НА ПРИКЛАДІ ТОВ «НОВА ПОШТА») 2195

Ліщенко А-М. Л. 2198
КОМУНІКАТИВНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ У КРИЗОВИХ СИТУАЦІЯХ: СТРАТЕГІЇ ТА
ПРАКТИКИ 2198

<i>Лутаєнко В. С.</i>	2204
АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПЦІЇ «НАВЧАННЯ ПРОТЯГОМ ЖИТТЯ» ЧЕРЕЗ МЕРЕЖУ УКРАЇНСЬКИХ ОСВІТНІХ ХАБІВ	2204
<i>Марченко Я. В.</i>	2208
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ІНФОРМАЦІЙНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВА	2208
<i>Паламаренко Я.В.</i>	2211
СТРАТЕГІЧНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ І МАРКЕТИНГ У СИСТЕМІ БІЗНЕС-КОНСАЛТИНГУ	2211
<i>Панова О. М.</i>	2216
РЕЛОКАЦІЯ РЕСТОРАННОГО БІЗНЕСУ У ВОЄННИЙ ЧАС	2216
<i>Плюшко Р. І.</i>	2219
ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МЕДИЧНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ	2219
<i>Пономаренко К. І.</i>	2222
ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЗАСІБ УПРАВЛІННЯ ПРОЦЕСОМ ПІДВИЩЕННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ СПРИЙНЯТЛИВОСТІ СУЧАСНИХ УЧИТЕЛІВ	2222
<i>Стеценко В. Ю.</i>	2226
МЕНЕДЖМЕНТ: СУТНІСТЬ, ФУНКЦІЇ ТА РОЛЬ У СУЧАСНИХ УМОВАХ	2226
<i>Терещенко В. В.</i>	2229
ОЦІНКА ФІНАНСОВОГО СТАНУ ЯК ПЕРЕДУМОВА ЕФЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ НА ПРИКЛАДІ ТОВ «ГІДРОСЕНД»	2229
<i>Тимошенко Н. В.</i>	2234
МЕТОДИКА MASLACH BURNOUT INVENTORY (МВІ) У ПРОГРАМІ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЇ РОБОТИ ПРИ ПЕРЕВІРЦІ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНИХ УМОВ І МОДЕЛІ ФОРМУВАННЯ РЕЗИСТЕНТНОСТІ ПСИХОСОМАТИЧНОМУ ВИГОРАННЮ МЕНЕДЖЕРІВ ОСВІТИ	2234
<i>Тонкошкур Б. С.</i>	2239
СТРАТЕГІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ТОРГІВЛІ В МІЖНАРОДНОМУ БІЗНЕС-СЕРЕДОВИЩІ	2239
<i>Цибок В. О.</i>	2244
ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ НАУКОВОГО КЕРІВНИЦТВА НАПИСАННЯМ КУРСОВИХ ПРОЄКТІВ ЗДОБУВАЧАМИ ОСВІТИ ФАХОВОГО КОЛЕДЖУ	2244
<i>Шира А.О.</i>	2246
ІНСТРУМЕНТИ ПРОСУВАННЯ В ІНДУСТРІЇ КАВ'ЯРЕНЬ	2246

Шановні учасники, колеги, науковці, здобувачі вищої освіти!

Оргкомітет щиро вітає вас із проведенням XV Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції молодих учених і студентів «Глухівські наукові читання — 2025. Актуальні питання суспільних та гуманітарних наук» — наукового форуму, який об'єднує молодих дослідників, викладачів, науковців та всіх, хто прагне розвитку сучасної науки й освіти.

Попри складні умови сьогодення, ми зберігаємо традицію проведення цієї конференції вже багато років поспіль. «Глухівські наукові читання» стали не лише майданчиком для обміну ідеями, а й спільнотою однодумців, які вірять у силу знань, досліджень та академічної солідарності. Саме завдяки вашій активності, наполегливості й професійній зацікавленості ця подія щороку залишається важливою для нашої наукової спільноти.

Бажаємо всім учасникам змістовних дискусій, конструктивних порад, натхнення для нових відкриттів і плідної роботи! Нехай кожна доповідь стане внеском у розвиток науки, а участь у конференції — кроком до професійного зростання та формування нових партнерств.

Щиро дякуємо за вашу участь, довіру й науковий інтерес. Бажаємо успіхів і творчої наснаги!

З повагою
Організаційний комітет
XV Міжнародної науково-практичної
інтернет-конференції молодих учених і студентів
«Глухівські наукові читання — 2025. Актуальні питання
суспільних та гуманітарних наук»

СЕКЦІЯ: ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ОРГАНІЗАЦІЇ, РЕГІОНУ

Ахновська І. О.,

*кандидат економічних наук, доцент кафедри підприємництва,
корпоративної та просторової економіки*

Донецького національного університету імені Василя Стуса

Господар А. А.,

*здобувачка Донецького національного університету
імені Василя Стуса*

АНАЛІЗ СТАРТАП-ЕКОСИСТЕМИ АВСТРАЛІЇ

Постановка проблеми. У сьогоdnішніх умовах глобалізації та диджиталізації Австралія є розвиненою країною з високим потенціалом економічного зростання та великими можливостями для розширення стартап-екосистеми. Комплексне дослідження макроекономічних показників та аналіз окремих індикаторів-характеристик австралійської стартап-екосистеми стане в нагоді для відродження нашої країни, допоможе зрозуміти можливості та перешкоди, знайти шляхи вирішення проблем, оцінити зовнішнє мінливе середовище, що є дуже актуальним на сьогодні.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Слід зазначити, що наукова спільнота нагромадила достатню кількість праць щодо розвитку стартапів та стартап-екосистем окремих країн та регіонів, проте австралійській стартап-екосистемі присвячено не так багато публікацій. Також слід звернути увагу на дослідження Фонду Мензіса щодо розвитку стартапів в Австралії, оскільки в ньому проаналізовано умови, інструменти, методи та прийоми підтримки інноваційних підприємств, виокремлено проблеми та перешкоди, окреслено можливості та подальші перспективні напрямки [1].

Метою дослідження є аналіз стартап-екосистеми Австралії задля виявлення потенціалу та нейтралізації ризиків в інноваційній діяльності і подальше втілення окремих заходів в Україні.

Виклад основного матеріалу. Попри свою ізольованість, Австралія забезпечує стратегічну близькість до Азійсько-Тихоокеанського регіону та впливає на розвиток окремих підприємств, торгівлі та логістики. Площа країни, що займає всю територію окремого материка, складає 7 688 тис. кв. км, населення – 26,66 млн осіб [2]. Таким чином, можна зауважити, що площа Австралії в 12,7 разів перевищує площу України, населення є меншим, ніж у нашій країні. Реальний ВВП Австралії станом на 1.01.2024 р. склав 1,6 трлн дол США (20-те місце у світовому рейтингу та 30-те – у рейтингу на душу населення). За Глобальним індексом інновацій Австралія посідає 22-ге місце у світі [3], що свідчить про високий рівень розвитку бізнес-середовища, інтелектуального капіталу, стартап-інфраструктури та інновацій. Все це говорить про привабливість країни на глобальній стартап-мапі.

Наразі на території Австралії зареєстровано 3591 стартап, з них компаній-єдиноргів з великим рівнем капіталізації – більше 20 (зокрема відомі: Canva, Airwallex, Immutable, SafetyCulture, GO1). Країна посідає 11-те місце за Глобальним індексом екосистеми стартапів, що свідчить про високий рівень інноваційного масштабування. Обсяг інвестицій сягає 3,73 млрд дол США. Найбільший розвиток мають AI, сфера фінансових технологій, електронної комерції та ритейлу. Найпотужнішими центрами розвитку стартапів вважаються міста Сідней, Мельбурн, Брісбен, Перт, Канберра.

Аналіз наукової літератури свідчить про низку як позитивних, так і негативних викликів для розвитку австралійської стартап-екосистеми. Зокрема, серед позитивних слід назвати політичну, макроекономічну, фінансову, інституційну стабільність; сприятливе зовнішнє середовище, державну підтримку, низький рівень відтоку інтелектуальних ресурсів, високий рівень якості життя, розвинену державну фінансову підтримку. Серед негативних рис

та перешкод для розвитку австралійського стартап-підприємництва слід назвати обмежений доступ до світового ринку, географічне розташування, дефіцит кваліфікованих креативних працівників-носіїв «свіжих ідей», певна повільність і низький рівень адаптації до змін зовнішнього середовища. Попри стійку інституційну базу та активну підтримку стартапів на ранніх етапах, Австралії потрібні системні вдосконалення, щоб утримувати компанії на зрілих стадіях, інтегрувати освіту та науку з бізнесом і стимулювати глобальну експансію.

Україна може вивчати досвід Австралії та запозичити такі ключові аспекти розвитку стартап-екосистеми, як модель інвестицій у венчурний капітал для стартапів на ранніх стадіях життєвого циклу, модель комерціалізації розробок університетами та науково-дослідними інститутами у співпраці зі стартапами, модель орієнтації на глобальний ринок, модель отримання віз для технологічних талантів та розвиток стартап-культури.

Література:

1. Spinning out: supporting science start-ups in Australia. *Menzies Foundation*. 2020. URL: <https://www.menziesfoundation.org.au/wp-content/uploads/2021/08/Science-Report-91120.pdf>
2. Australia. *Central Intelligence Agency*. URL: <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/australia/>
3. The Startup Ecosystem of Australia. *StartupBlink*. URL: <https://www.startupblink.com/startup-ecosystem/australia?page=1>

Берко А. О.,

здобувачка вищої освіти 4 курсу Сумської філії

Харківського національного університету внутрішніх справ

Науковий керівник – канд. екон. наук, доцент *Парфентій Л. А.*

ПОДАТКОВА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Податки відіграють ключову роль у забезпеченні фінансової стабільності та підвищенні конкурентоспроможності держави в умовах глобалізації, сприяють активізації економічної діяльності та реалізації соціальної політики.

Використовуючи податкові інструменти, держава впливає на темпи економічного зростання, забезпечує фінансування своїх функцій і зобов'язань, дбає про добробут громадян і формує рівень розвитку соціально-економічних відносин.

Напрямок податкової реформи в Україні зазнав змін унаслідок повномасштабного російського вторгнення. Запровадження воєнного стану по всій території держави зумовило необхідність перегляду механізмів бюджетної системи, зокрема формування дохідної частини бюджету, з метою забезпечення стабільного функціонування країни в умовах війни. У відповідь на нові виклики Верховна Рада України почала ухвалювати нормативно-правові акти, спрямовані на коригування чинного законодавства та підтримання ефективної роботи економіки в період воєнного стану.

З початком повномасштабної війни Україна зіткнулася з надзвичайно складною економічною ситуацією: обсяги податкових надходжень суттєво скоротилися, тоді як видатки на оборону зросли в кілька разів. Крім того, збільшилася кількість громадян, які потребують державної підтримки, зокрема внутрішньо переміщених осіб та безробітних.

Водночас можливості уряду України щодо залучення внутрішніх і зовнішніх фінансових ресурсів суттєво скоротилися. Хоча обсяги допомоги від міжнародних фінансових організацій, Європейського Союзу та Сполучених Штатів Америки значно зросли, ця підтримка має нестабільний характер. Тому, після тимчасового зниження податків і лібералізації валютного контролю у березні-квітні 2022 року, влітку уряд був змушений частково повернути попередні податкові норми.

З початком війни держава вжила заходів для пом'якшення наслідків для бізнесу, запровадивши податкові пільги та спростивши вимоги до звітності. 3 березня 2022 року Верховна Рада України ухвалила два закони, якими передбачено відстрочення сплати податків, запровадження особливого порядку звітності, мораторій на проведення податкових перевірок і звільнення від

відповідальності платників, які не змогли своєчасно виконати податкові зобов'язання:

1. Закон України «Про захист інтересів суб'єктів подання звітності та інших документів у період дії воєнного стану або стану війни» № 2115-IX від 03.03.2022 р. [5];

2. Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо особливостей оподаткування та подання звітності у період дії воєнного стану» № 2118-IX від 03.03.2022 р. [4].

Нині податкова політика України в умовах війни потребує підвищеної гнучкості та здатності швидко адаптуватися для збереження економічної стабільності, збалансування бюджету й забезпечення соціального захисту населення. У воєнний період зростає загроза розширення тіньового сектору економіки [3], коли підприємства та громадяни намагаються уникати сплати податків, використовуючи нестабільну ситуацію для незаконної діяльності. Брак належного контролю за податковими надходженнями може спричинити суттєві втрати державного бюджету та знизити рівень податкової безпеки країни.

У період воєнного стану уряд регулярно коригує податкове законодавство, запроваджуючи пільги для бізнесу або нові механізми підтримки економічної активності. Такі зміни мають бути ретельно збалансованими, щоб, з одного боку, стимулювати розвиток підприємництва, а з іншого – гарантувати фінансову стійкість державного бюджету. Скорочення податкових надходжень змушує уряд звертатися по допомогу до міжнародних партнерів, що водночас підвищує ризики зовнішньої залежності та зростання державного боргу. У цих умовах надзвичайно важливо оперативно пристосовувати податкову систему до реалій воєнного часу, підвищувати ефективність використання наявних ресурсів і впроваджувати нові інструменти наповнення бюджету.

Література:

1. Завада О. Г. Податкова політика України в умовах воєнного стану. *Сучасні аспекти реформування системи публічного управління в умовах воєнного часу*: матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції (2 червня 2023 року) / за заг. ред. О.І. Пархоменко-Куцевіл. Переяслав, 2023. С. 110-112.

2. Кравченко О. О. Основи податкової політики держави. *Сучасні аспекти реформування системи публічного управління в умовах воєнного часу*: матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції (2 червня 2023 року) / за заг. ред. О.І. Пархоменко-Куцевіл. Переяслав, 2023. С. 152-155.

3. Парфентій Л. А. Загрози економічній безпеці України в умовах війни. *Правова наука і державотворення в Україні в контексті інтеграційних процесів*: матеріали XVI Міжнародної науково-практичної конференції (22 травня 2025 року, м. Суми) / Сумська філія Харківського національного університету внутрішніх справ. Суми: СФ ХНУВС, 2025. С. 407-409.

4. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо особливостей оподаткування та подання звітності у період дії воєнного стану : Закон України від 03.03.2022 р. № 2118-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2118-20#Text>.

5. Про захист інтересів суб'єктів подання звітності та інших документів у період дії воєнного стану або стану війни : Закон України від 03.03.2022 р. № 2115-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2115-20#Text>.

6. Ярема Я., Ващенко А. Податкова система України в умовах воєнного стану. *Сучасна парадигма публічного управління* : Збірник тез V Міжнародної науково-практичної конференції (30 листопада – 2 грудня 2023р.) / За наук. ред. к.е.н., доцента Стасишина А.В. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, – Львів, 2024. – С. 336-340.

Борисова Д. Є.,

здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Харківського національного університету радіоелектроніки

Науковий керівник – ст. викладач Партика С. О.

ВІРТУАЛЬНІ ЕКОНОМІЧНІ КЛАСТЕРИ: НОВА МОДЕЛЬ РЕГІОНАЛЬНОЇ КООПЕРАЦІЇ У ЦИФРОВУ ДОБУ

В епоху цифрової трансформації традиційні моделі економічної кооперації поступово змінюють свою природу. Якщо класичні економічні кластери

базувалися на територіальній близькості підприємств, наявності спільної інфраструктури та особистій взаємодії, то сьогодні дедалі більшої актуальності набувають віртуальні економічні кластери. Вони являють собою об'єднання організацій, бізнесів, наукових інституцій та громад, що взаємодіють через цифрові платформи та комунікаційні системи, незалежно від їхнього географічного розташування. Такий формат відкриває нові можливості для розвитку регіонів, особливо тих, які обмежені у фізичній інфраструктурі або потребують швидкої інтеграції в глобальні економічні процеси [3].

Віртуальні кластери дозволяють підприємствам та установам співпрацювати без суттєвих витрат на логістику чи адміністративну координацію, забезпечують доступ до ресурсів, знань та ринків у режимі онлайн. Використання цифрових платформ, блокчейн-рішень, систем штучного інтелекту та смарт-контрактів створює умови для автоматизованого обміну інформацією, захисту інтелектуальної власності та прозорого розподілу спільних результатів. Цифрові мережеві об'єднання бізнесів підвищують свою продуктивність завдяки швидкому обміну знаннями та інноваціями, тобто віртуальні кластери здатні стати каталізатором економічного зростання навіть у тих регіонах, де традиційні форми кластеризації є малоефективними.

Перевагами таких кластерів є: розширення доступу до міжнародних ринків, можливість створювати гнучкі партнерські мережі, економія витрат за рахунок цифрової координації, а також стійкість до зовнішніх шоків. Наприклад, у разі кризи в одному регіоні учасники кластера з інших територій можуть підтримати виробничі чи інноваційні процеси. Також такі об'єднання сприяють підвищенню цифрової грамотності та формуванню нових компетенцій у регіональних економіках, що особливо важливо для країн, які перебувають на етапі відбудови або модернізації. Серед викликів варто виокремити цифровий розрив між регіонами, проблему довіри між учасниками, відсутність єдиних стандартів та нормативної бази для регулювання таких форм співпраці. Успіх віртуальних кластерів залежить від створення якісної цифрової

інфраструктури та наявності координуючого центру, здатного забезпечити баланс інтересів усіх учасників, тому державна політика має включати підтримку створення таких кластерів через гранти, податкові стимули, розвиток IT-інфраструктури та формування правового поля для цифрової взаємодії. Як видно з табл. 1, кластер будується не лише навколо підприємств, а й інтегрує навчальні та дослідницькі інституції, державні органи й інноваційні центри. Його успіх значною мірою залежить від цифрової довіри, прозорості процесів і безпеки даних [4].

Таблиця 1

Елементи структури віртуального кластеру

Компонент	Функція у віртуальному кластері
Цифрова платформа (хаб)	Середовище для обміну інформацією, координації та співпраці учасників
Учасники кластера	Бізнеси, стартапи, університети, дослідницькі інститути, державні органи
Координаційний центр	Організація або інституція, яка забезпечує управління, модерацію та юридичний супровід
Система довіри та безпеки	Смарт-контракти, блокчейн-рішення, модулі захисту даних і репутаційні рейтинги
Сервіси підтримки	Аналітика, маркетинг, навчальні програми, гранти та фінансова допомога

Джерело: побудовано автором на основі даних [1-3]

У процесі формування та розвитку віртуальних економічних кластерів важливим завданням стає пошук інноваційних інструментів, здатних забезпечити ефективну кооперацію між учасниками. Зважаючи на глобальні тренди цифровізації та потреби регіональних економік, доцільно виокремити низку пропозицій, які можуть стати основою для практичного впровадження таких кластерів (табл. 2).

Таблиця 2

Пропозиції для розвитку віртуальних економічних кластерів

Ідея	Характеристика	Очікуваний ефект
Платформа open-source (модульна)	Гнучка система, де регіони можуть «вмикати» потрібні	Адаптивність кластера до різних умов і потреб

архітектура)	сервіси (аналітика, маркетинг, навчання)	
Смарт-контракти (блокчейн)	Автоматизація договорів, захист ІВ, прозорий розподіл прибутків	Зниження ризику шахрайства, підвищення довіри
Рейтингова система	Репутаційна мережа між учасниками	Стимулювання добросовісної співпраці, конкуренція якості

Продовж. табл. 2

Віртуальні лабораторії (хаби інновацій)	Цифрові простори для досліджень і тестування	Прискорення інновацій та обміну знаннями
Метагалузові кластери	Об'єднання суміжних напрямів (агро + ІТ + логістика)	Синергія галузей, створення нових ринків
Програми державної підтримки	Гранти, податкові пільги, стимулювання учасників	Активізація розвитку на початкових етапах
Навчальні модулі (школа кластерного менеджменту)	Програми підвищення цифрових і управлінських компетенцій	Професійна підготовка учасників, якість управління
Гнучкі моделі членства	Базові та преміум-рівні з різним доступом	Залучення більшої кількості учасників, фінансова сталість
Партнерські мережі кластерів	Взаємодія кластерів із різних регіонів та країн	Глобальна інтеграція, масштабування співпраці

Джерело: побудовано автором на основі даних [2-5]

Запропоновані рішення демонструють, що віртуальні економічні кластери можуть стати потужним інструментом регіональної кооперації та глобальної інтеграції. Їхнє успішне функціонування потребує комплексного підходу від створення технічної інфраструктури й правових умов до розвитку цифрових компетенцій учасників. Використання блокчейн-рішень, модульних платформ і партнерських мереж забезпечить прозорість та стійкість системи, тоді як державна підтримка й освітні програми сприятимуть її масштабуванню.

Регіональні відмінності у рівні цифрового розвитку визначають можливості та формати впровадження кластерів. Одні території вже мають потужну ІТ-інфраструктуру та кадри, інші лише формують базові цифрові компетенції. Тому універсального підходу до створення кластерів не існує: необхідно враховувати локальні умови, рівень інноваційної спроможності та готовність бізнес-середовища до цифрової трансформації. Для цього доцільно розглянути можливі сценарії розвитку залежно від типу регіону (табл. 3).

Таблиця 3

Можливі регіональні сценарії розвитку віртуальних економічних кластерів

Тип регіону (умова)	Модель віртуального кластера	Особливі заходи
Розвинений ІТ-регіон	Повністю віртуальна модель, широкі цифрові сервіси	Акцент на інноваціях, інтеграції у глобальні ринки та партнерства
Регіон із середнім ІТ потенціалом	Гібридна модель: поєднання цифрових сервісів із локальними зустрічами	Розбудова інфраструктури, підготовка кадрів, розвиток цифрових навичок учасників
Слабко цифровізований або сільський регіон	Пілотні проекти з підключенням через міські «хаби»	Інвестиції в доступ до інтернету, базова ІТ-освіта, стимулювання учасників до цифрової співпраці

Джерело: побудовано автором на основі даних [2-5]

Розгляд можливих сценаріїв формування кластерів у різних типах регіонів показує, що успішність цифрової трансформації залежить від здатності адаптувати модель до конкретних умов. Йдеться не лише про технічне забезпечення, але й про рівень кадрової підготовки, управлінської культури та готовності бізнесу до інновацій. Для розвинених ІТ-регіонів головним завданням стає інтеграція у глобальні цифрові екосистеми, тоді як регіони із середнім потенціалом потребують підтримки в нарощуванні інфраструктури та розвитку цифрових компетенцій [6]. Для сільських чи слабко цифровізованих територій вирішальною є послідовність кроків: від запуску пілотних проєктів і базових освітніх програм до поступового включення у ширші мережі.

Таким чином, формування віртуальних економічних кластерів потребує диференційованої політики: кожен регіон має розробити власну дорожню карту цифрової інтеграції з урахуванням ресурсів, обмежень та перспектив розвитку. Поєднання державної підтримки, інституційного розвитку та міжрегіонального партнерства забезпечить перетворення таких кластерів на дієвий інструмент підвищення конкурентоспроможності та стимулювання інклюзивного економічного зростання.

Література:

1. Бараннік В. О. Щодо сприяння розвитку регіональних кластерів в Україні. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2021-08/klustery.pdf>
2. Карпенко А. В., Карпенко Н. М. Механізм управління розвитком кластерів в Україні як особливу форму бізнес-спільнот. *Економіка і організація управління*. 2023. № 2(50) С. 61-75. DOI: <https://doi.org/10.31558/2307-2318.2023.2.6>
3. Кластери в Україні: як об'єднання бізнесу стимулює економіку. URL: <https://blog.youcontrol.market/klastieri-v-ukrayini-iak-obiednannia-bizniesu-stimuliuiie-ieekonomiku/>
4. Кравченко М., Омельченко А. Проблеми та перспективи кластерного розвитку в Україні. *Підприємництво та інновації*. 2025. № 35. С. 19-22. DOI: <https://doi.org/10.32782/2415-3583/35.3>
5. Солодкий В. В. Розвиток ІТ-кластерів в Україні та їх значення у відбудові економіки України. *Економіка та суспільство*. 2025. Випуск 72. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-72-75>
6. Юр'єва П. Територіальні інноваційні кластери та стійкий економічний розвиток регіонів. *Економіка та суспільство*. 2024. № 63. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-63-28>

Гаврилів С. С.,

*здобувачка вищої освіти Львівського національного
університету імені Івана Франка*

Науковий керівник – канд. екон. наук, доцент Кушнір Т. М.

СТИМУЛЮВАННЯ ЗБУТУ У СФЕРІ КОСМЕТОЛОГІЧНИХ ПОСЛУГ

Сьогодні сфера косметологічних послуг стрімко розвивається. Однак, на сучасному ринку присутні такі виклики як: висока конкуренція, швидка зміна трендів, уподобань споживачів та впровадження інновацій, за якими складно встигати. У такому випадку маркетингові інструменти набувають чималої актуальності, серед них вирізняється sales promotion (стимулювання збуту) – система короткострокових дій, спрямованих на те, щоб продати новому чи постійному клієнту певну послугу якнайшвидше.

Метою дослідження є визначення заходів, які вживають косметологічні заклади для стимулювання продажів послуг, їхній аналіз та надання рекомендацій щодо підвищення ефективності їх використання.

Завдання роботи: розкрити сутність стимулювання збуту у сфері послуг, визначити переваги та недоліки різних заходів, що існують на українському ринку, та розробити рекомендації для підвищення їх ефективності.

Методи дослідження: Аналіз та синтез джерел наукового значення, їхня систематизація та узагальнення нових знань.

В. М. Трайно зазначає: «Sales promotion (Стимулювання збуту) у сфері послуг – це система заходів, спрямованих на формування, підтримання та підвищення попиту наявних і можливих клієнтів, прискорення й інтенсифікацію процесу реалізації послуг» [3, с. 64]. Батько маркетингу Ф. Котлер визначив це поняття так: «Стимулювання збуту – це короточасне спонукання, що заохочує купівлю або продаж товару або послуги» [2, с. 115]. Зазначимо, що ця система є переважно короткостроковою для створення певного тиску тимчасовості на споживача, як-от акції та бонуси, а також вона спрямована на те, щоб викликати у покупця реакцію, яка спонукатиме його до придбання послуги якнайшвидше. Основними цілями стимулювання збуту є залучення нових та утримання постійних клієнтів, швидкі продажі, заохочення до повторної покупки, змагання з конкурентами. Переваги та недоліки основних засобів стимулювання збуту наведено у таблиці 1.

Таблиця 1

Основні засоби sales promotion, які найчастіше використовують в Україні

Засоби	Переваги	Недоліки
Знижки	Це доволі дієвий спосіб продати послугу.	Потреба в точному розрахунку та можливість зашкодити іміджу товару [4].
Програма накопичення балів	Утримання клієнтів.	Складність та витрати на впровадження [5].

Продовж. табл. 1

Реферальна програма	Залучення нових клієнтів.	Складність відстеження та можливість шахрайства.
Подарунки на День народження	Покращення комунікації з клієнтами.	Необхідність мати точні дані про Дні народження клієнтів та впровадження системи, яка відслідковуватиме їх.
Сезонні акції та спеціальні пропозиції	Стимулювання продажів.	Зниження середньої ціни.
Промокоди	Активізація клієнтів і запуск контрольованих акцій [1].	Менший прибуток.
Гарантії	Підвищення престижу закладу [4].	Довге очікування результату [4].
Крос-продажі	При продажі однієї послуги є вірогідність продажу додаткових одиниць.	Може викликати роздратування клієнтів через нав'язливість.

Для ефективного впровадження засобів стимулювання збуту в діяльність компанії можна запропонувати наступні рекомендації:

1. Персоналізація. Варто пропонувати індивідуальні знижки, бонуси, послуги, які можуть зацікавити конкретного покупця. В листівках чи повідомленнях обов'язково необхідно вказувати ім'я адресата.

2. Фокус на проблемі клієнта. Важливо створювати атмосферу розв'язання проблеми для клієнта. Таким чином будується довіра і хороше враження про заклад.

3. Визначення цільової аудиторії. Необхідно чітко визначити цільову аудиторію, щоб зрозуміти, що їй потрібно і вже від цього відштовхуватися у кампаніях.

4. Простота. Заходи повинні бути простими й зрозумілими, щоб не відлякувати клієнтів, а навпаки заохочувати їх до купівлі.

5. Комплексність. Необхідно використовувати всі елементи узгоджено для створення цілісної системи. Наприклад, послідовні акції: перша послуга безкоштовно, на другу знижка і т.д.

6. Використання цифрових інструментів. Для таких заходів потрібно налаштувати власну CRM-систему, яка буде збирати інформацію про клієнтів, зберігати її та автоматизовувати різні рутинні процеси.

Література:

1. Акції в салоні краси. Гайд для директорів та маркетологів. URL: <https://ua.salonmarketing.pro/blog/akcii-v-saloni-kрасy-guide.html> (дата звернення: 19.10.2025).

2. Козловська О.А. Стимулювання збуту: особливості та інновації. *Підприємницька, торговельна, біржова діяльність: тенденції, проблеми та перспективи розвитку*: Матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції. Київ: Навчально-науковий інститут менеджменту та підприємництва ДУІКТ, 2025. С. 114-117.

3. Трайно В.М. Використання засобів стимулювання продажів на підприємствах сфери послуг. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі*. 2020. №4. С. 64-69. DOI: 10.37734/2409-6873-2020-4-8.

4. Шереметинська О.В., Невмержицька Ю., Стимулювання збуту: заходи та засоби, які допомагають при формуванні маркетингової діяльності підприємства при здійсненні ЗЕД. *Ефективна економіка*. 2016. № 2. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4785> (дата звернення 19.10.2025).

5. Як салону краси запустити прибуткову програму лояльності: рекомендації. URL: <https://efircards.com.ua/blog/how-to-run-a-profitable-loyalty-program-for-a-beauty-salon-recommendations-from-efir/> (дата звернення: 19.10.2025).

Горішна І. І.,

здобувачка вищої освіти кафедри маркетингу

Львівського національного університету імені Івана Франка

Науковий керівник – канд. екон. наук, доцент Кушнір Т. М.

ЕКОБРЕНДИНГ ЯК ІНСТРУМЕНТ СПОЖИВЧОЇ ЛОЯЛЬНОСТІ

«Екологічний брендинг (екобрендинг) – різновид брендингу, який є діяльністю зі створення та впровадження екологічно спрямованого бренду на ринок за допомогою маркетингових інструментів, управління технологією просування і рекламною підтримкою бренду з наголошенням на екологічних якостях товару, основою яких є формування у споживача сприятливого образу

рекламованої торгової марки, товару, компанії і виділення її серед інших як виробника «зелених» товарів» [2, с. 39].

Сьогодні вкрай важливою для українських споживачів стає турбота про навколишнє середовище та здоров'я людини. Якщо в складі товару компанії якомога менше шкідливих речовин, або її продукція на 100% екологічно чиста, то компанія обов'язково про це інформуватиме своїх споживачів у рекламних зверненнях, відзначаючи це як головну цінність та якісну характеристику товару. Екологічний зміст товару сьогодні є дуже важливим для українських виробників.

Важко переоцінити роль брендингу у виведенні та просуванні товару на ринку. Саме бренд ідентифікує товар із його товаровиробником, формує імідж та є запорукою якості.

Політика брендингу, починаючи від створення товару й продовжуючи його існуванням на ринку, є важливою складовою маркетингової діяльності провідних товаровиробників. Адже якщо товар «брендовий» – то він є таким, що свідчить про гідний рівень якості, про популярність, престижність тощо.

Ефективна стратегія брендингу охоплює весь життєвий цикл товару – від розробки до його позиціонування на ринку – і є невід'ємною частиною маркетингової політики сучасних компаній. У сучасних умовах високої конкуренції на ринку мати сильний бренд – це не просто перевага, а необхідність.

Для товаровиробника досягнути лояльності та стійкої прихильності споживачів до свого товару – головне завдання його політики брендингу.

«Екобрендинг є значним поштовхом у психології споживання. На перший погляд, нині екологічна територія може виявитися неприпустимою для новачків бізнесу. Їм заважатимуть, з одного боку, всесвітньо відомі бренди Danone, Heinz, Procter&Gamble, з іншого – авторитетні фармацевтичні корпорації, використовують як головний аргумент власний досвід і знання людського організму. Наприклад, під маркою популярних вітамінів Centrum є налагоджене

виробництво швидких сніданків. Серед технічних компаній одним з перших акцент на «біо» зробив Samsung, створивши рекламу про відсутність шкідливого для організму людини випромінювання від мікрохвильових печей та комп'ютерних моніторів. Його ідеї наслідували AEG, Whirlpool, а на сьогодні такі властивості вже «априорно» повинні бути наявні в будь-якому побутовому електронному приладі. Навіть король фастфуду McDonalds, що завжди вважався антиподом здоровій їжі, намагається обережно говорити про натуральність своїх продуктів, урізноманітнивши стандартний асортимент страв йогуртами та салатами з овочів» [2, с. 39].

Компанії, які впроваджують екостандарти у своїй діяльності, не лише знижують негативний вплив на довкілля, але й сприяють формуванню позитивного іміджу, що приваблює екологічно свідомих споживачів. Цей підхід дозволяє отримати конкурентні переваги, оскільки сучасний ринок дедалі більше орієнтується на принципи сталого розвитку. Водночас важливо, щоб екологічні ініціативи компанії підтверджувалися реальними діями, наявністю відповідних сертифікатів, прозорістю процесів і чесною комунікацією зі споживачами. У протилежному випадку компанія може зіткнутися із звинуваченнями у грінвошингу – практиці, коли екологічна відповідальність демонструється лише показово, здебільшого з маркетинговою метою, без фактичних змін у виробничих процесах чи впливі на довкілля. Така практика не тільки підриває довіру до бренду, а й може спричинити негативні наслідки як серед громадськості, так і на правовому рівні.

Лояльність споживачів є однією з вирішальних компонент, що формують конкурентні переваги підприємства.

«Сучасні тенденції в маркетингу спрямовані на формування довгострокових взаємовідносин із суб'єктами ринку. Головним для підприємства-виробника є споживач. Саме тому відому концепцію маркетингу взаємовідносин визначають ще і як маркетинг лояльності, вона передбачає вплив на поведінку споживачів в процесі здійснення покупки, формуванню

позитивного відношення до підприємства-виробника, його товарної марки» [1, с. 62].

«Лояльність у маркетингу означає побудову довгострокових відносин, де споживач ставиться з прихильністю до продукції, бренда чи магазину і стає постійним клієнтом» [1, с. 63].

Ефект «сарафанного радіо» набуває особливого значення в умовах сучасної конкуренції, коли ефективність традиційної реклами знижується, а думка друзів, родичів чи авторитетних блогерів стає вирішальною у прийнятті рішення про покупку. У таких обставинах ключовим фактором стає не лише якість продукту, а й цінності, які він представляє – саме тут екобрендинг починає відігравати важливу роль.

Реальні дії бренду в сфері сталого розвитку, такі як використання вторинних матеріалів, скорочення вуглецевого сліду чи підтримка природоохоронних ініціатив, викликають довіру і повагу, яку неможливо здобути за допомогою простих акцій чи знижок. Екологічна відповідальність бренду не лише посилює лояльність існуючих клієнтів, але й мотивує їх поділитися позитивними враженнями з іншими. Це сприяє формуванню асоціації між споживачами та цінностями бренду.

Сучасні програми лояльності стали ключовим інструментом для створення емоційного зв'язку між брендом і клієнтом. Ефективно реалізована програма дозволяє не тільки утримувати постійних клієнтів, а й перетворювати їх на послів бренду, які активно його рекомендують. У основі таких програм лежить концепція взаємовигоди: клієнт отримує додаткову цінність, а компанія – стабільне зростання і підтримку своєї аудиторії.

При оцінці програм лояльності важливо зважати не лише на фінансові аспекти, але й на якість взаємодії зі споживачами. Ефективні програми вирізняються зрозумілими правилами, зручністю використання, персоналізованими пропозиціями та готовністю адаптуватися до змін у поведінці клієнтів. Вони повинні викликати позитивні емоції, демонструвати

турботу і підкреслювати індивідуальний підхід. Сучасні технології, такі як аналітика даних і цифрові платформи, дають бізнесу змогу краще розуміти запити клієнтів і пропонувати їм відповідні рішення. Програми лояльності представлені у різноманітних форматах, оскільки кожна компанія обирає тип заохочень залежно від власної стратегії. Бонусні системи заохочують накопичення балів з можливістю їх обміну на винагороди; знижкові програми гарантують моментальну вигоду; кешбек-пропозиції створюють відчуття фінансової економії.

Таблиця 1

Критерії та типи програм лояльності

Критерії класифікації програм лояльності	Типи програм лояльності
За кількістю учасників	Коаліційні
	Індивідуальні
За змістом вступних бар'єрів та умов	Відкриті
	Закриті
За умовами заохочення споживачів	Прямі
	Непрямі
В залежності від наданої вигоди споживачу	Цінові
	Нецінові
В залежності від характеру цільової групи	Споживацькі
	Підприємницькі
	Посередницькі

Джерело [1, с. 63]

Екологічний брендинг є одним із найбільш актуальних напрямів сучасного управління, який базується на принципах сталого розвитку. Його ключова ідея полягає у створенні та популяризації брендів, орієнтованих на екологічність, з акцентом на натуральність та безпечність продукції. Такий підхід сприяє формуванню позитивного іміджу компанії як виробника екологічних товарів, водночас відповідаючи зростаючій увазі споживачів до питань збереження

довкілля й турботи про власне здоров'я. Сьогодні екологічні цінності стають визначальним чинником у виборі продуктів, тому виробники активно інтегрують їх у стратегії маркетингу, впливаючи на поведінку споживачів. Основна мета брендингової політики полягає у побудові довготривалої лояльності – створенні міцних взаємин із клієнтами, коли споживачі не лише повертаються до продукту, але й сприяють його популярності завдяки рекомендаціям.

Інструментом утримання клієнтів стають програми лояльності з бонусами, знижками й персоналізованими пропозиціями, що не лише підсилюють емоційний зв'язок між споживачами та брендом, а й перетворюють їх на його амбасадорів.

Література:

1. Іваннікова М.М. Маркетингове управління лояльністю споживачів. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2014 №3. С. 62-72. URL: <https://surli.cc/owwzar> дата звернення: 23.10.2025).
2. Махнуша С.М., Коолап Н.Є. Маркетинг інновацій та екологічний брендинг: аналіз зв'язку. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2011. №1. С. 36-44. URL: <https://surl.li/eooeiq> (дата звернення: 23.10.2025).

Гурин К. С.,

здобувачка освіти кафедри маркетингу

Львівського національного університету імені Івана Франка

Науковий керівник – канд. екон. наук, доцент Кушнір Т. М.

РОЛЬ БРЕНДИНГУ У ФОРМУВАННІ КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ ТОВАРУ

Поняття та суть брендингу.

«Брендинг – це акт створення або створення бренду, який може відбуватися на декількох рівнях:

– бренди компаній; окремі бренди продуктів або фірмові лінійки продуктів;

- певна організація, яка працює над створенням лояльності споживачів;
- знамениті особистості (Леді Гага, Стелла Макартні, Поль Готье);
- події (Сьюзен Г. Комен Гонка за лікування);
- місця (Лас-Вегас).»[1, с. 2].

«Основне смислове значення бренду полягає в тому, що він є характеристикою не стільки продукту або послуги, скільки чітко сформульованої і втіленої в життя ідеології, що наступально рекламує і впроваджує в масову свідомість певні життєві установки і принципи. Бренд активно сприяє залученню споживачів до деякої соціальної групи, якій властива ця ідеологія.»[3,с.2] Це транслює думку, що сучасний бренд виходить далеко за межі функціональності товару. Він виявляється носієм певної цінності, яка резонує зі світоглядом цільової аудиторії. Таким чином бренд формує емоційний зв'язок між споживачем і продуктом. Саме тому бренди дедалі частіше позиціонують себе як учасників ширших соціальних і культурних процесів, а не лише як виробників продукції.

Психологічний вплив бренду на споживачів: теорії та дослідження

[2, с 4]

Психологічний вплив бренду на споживачів є складним явищем, що охоплює різні рівні сприйняття та формує емоційно-поведінкові реакції на продукт. Дослідники виокремлюють чотири ключові виміри, які визначають

ставлення споживача до бренду: функціональний, ментальний, духовний і соціальний.

Функціональний аспект стосується практичних характеристик бренду, його якості та здатності задовольняти базові потреби. Ментальний вимір пов'язаний із ідентифікацією з брендом, коли його цінності й образ співвідносяться зі світоглядом споживача. Духовний вимір відображає глибинні цінності, які людина асоціює з брендом. Соціальний вимір відповідає за відчуття належності до певної спільноти чи соціальної групи, яку символізує бренд. Використовуючи ці аспекти, компанії прагнуть розвивати лояльність споживачів стійкий емоційний зв'язок із брендом.

Цей процес складається з кількох етапів:

1. Когнітивний (усвідомлення й оцінка переваг бренду);
2. Афективний (виникнення задоволення від використання продукту);
3. Вольовий або конативний (прагнення зробити повторну покупку);
4. Поведінковий (реальне повторне придбання продукту).

Таким чином, лояльність формується не тільки на основі раціональних аргументів, а й через емоційне сприйняття, довіру, відповідність цінностей і соціальну значущість бренду. Брендінг можна розглядати не лише як інструмент маркетингу, а й як спосіб побудови тривалих відносин між брендом і його споживачами.

Бренд як інструмент конкурентної боротьби.

У боротьбі за споживачів перевагу отримують ті товари та послуги, до яких сформовано прихильне емоційне ставлення, яке може створити лише сильний бренд. Бренд є інструментом проникнення у свідомість споживачів певного образу товару чи послуги для формування прихильності, заснованої на відчуттях та емоціях. Науковці поведінкової економіки довели, що емоції найбільше впливають на рішення про покупку. Сильний бренд забезпечує більшу популярність товару чи послуги на локальному та глобальному рівнях, навіть за умови наближено рівних споживчих та інших властивостей з

конкурентними аналогами. Для споживачів основна роль бренду полягає у гарантії якості, економії часу під час вибору товару та мінімізації ризику в ході покупки.

Для виробників сильний бренд виступає джерелом прибутку та джерелом конкурентних переваг. Якісний брендинг створює позитивний імідж компанії на ринку, підвищує її пізнаваність і водночас скорочує рівень фінансових витрат підприємства, що критично важливо для реагування на зміни в конкурентному та зовнішньому середовищі. Брендинг допомагає підвищити прибуток, забезпечує збільшення продажів і частки ринку, а також уможливлює вихід на нові ринки.

Сильний бренд сприяє підвищенню лояльності наявних клієнтів. Згідно з дослідженнями, збільшення рівня утримання клієнтів у середньому на 5% призводить до зростання прибутку підприємства на 25–95%. Зрештою, вдало сформований бренд дає змогу виходити на нові ринки, диверсифікувати асортимент, залучати нових клієнтів, зберігати лояльність наявних і збільшувати кількість продажів, що веде до зростання прибутків. [2]

Роль брендингу у формуванні конкурентних переваг товару.

У сучасних умовах, коли компанії борються за конкурентні позиції, традиційні односторонні маркетингові моделі втрачають ефективність через цифрову трансформацію. Комунікаційні стратегії мають забезпечувати не лише результативність рекламних кампаній, а й формування довгострокової лояльності. Конкурентоспроможність брендів сьогодні визначають емоційна впізнаваність, оптимальне використання ресурсів та створення спільнот навколо продукту. Ті, хто замість нав'язливої реклами налагоджує діалог, здобувають прихильників цінностей бренду. Особливо це актуально з огляду на покоління Z, яке є активним у цифровому середовищі та протягом 10–15 років стане головною економічною аудиторією. Нові умови комунікації вимагають від брендів гнучкості, щирості та здатності резонувати з аудиторією. Сучасні бренд-комунікації базуються на інтерактивності та діалозі зі споживачем,

персоналізації на основі поведінкових звичок, віральності та користувацькому контенті, що формує довіру, емоційній автентичності та омніканальності, які створюють цілісний досвід взаємодії. Ці принципи стають ключовими для посилення конкурентної переваги. Найяскравіше зміни проявляються у роботі з поколінням Z: їхня увага — дефіцитна (близько 8 секунд), тому домінують короткі, емоційні, візуальні формати. Українські зумери виростили в умовах диджиталізації та інформаційної мобілізації, швидко розпізнають нещирість і уникають штучного контенту. Вони скептичні до традиційної реклами, цінують автентичність і підтримують бренди з чіткою соціальною позицією — зокрема патріотичною та волонтерською. Тому комунікація з ними має не лише інформувати, а й формувати емоційний зв'язок.

Висновки:

У ході дослідження встановлено, що брендинг є ключовим чинником формування стійкої конкурентної переваги, адже створює емоційний зв'язок і спільні цінності між брендом та споживачем. На відміну від традиційної реклами, сучасний брендинг передбачає двосторонню комунікацію, у якій активну роль відіграють самі споживачі.

Ефективність бренду визначається його гармонією зі світоглядом цільової аудиторії, що формує відчуття приналежності та лояльність, яка розвивається від усвідомлення переваг до емоційної прив'язаності.

Брендинг виконує не лише маркетингову, а й соціально-психологічну функцію — сприяє довірі, залученню та довготривалим відносинам. В умовах цифровізації успішними стають бренди, що використовують персоналізований контент, інтерактивні комунікації та UGC.

Особливо важливо враховувати запити покоління Z, яке цінує автентичність, щирість і соціальну відповідальність. Отже, брендинг сьогодні — це не просто просування продукту, а створення емоційної, соціальної й культурної цінності, яка забезпечує конкурентоспроможність на ринку.

Література:

1. Гальчинська О. С. Дизайн-проектування основних компонентів айдентики бренду. *Графічний дизайн в інформаційному та візуальному просторі*, 2022.(<https://er.knutd.edu.ua/handle/123456789/19970>)
2. Журило Вікторія, Чепурний Сергій, Сойма Світлана. Вплив брендингу на рішення споживачів: аналіз важливих аспектів та тенденцій. *Економіка та суспільство*, 2023, 56. (<https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3108>)
3. Коваленко О. В., Мельниченко А. В. Брендинг в маркетинговій діяльності. *Проблеми системного підходу в економіці*, 2016, 2: 126-131.(http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/PSPE_print_2016_2_22.pdf)

Данилюк М. А.,

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти,

спеціальності 281 Публічне управління та адміністрування

Хмельницького університету управління та права ім. Леоніда Юзькова

Науковий керівник – ст. викладач Юричина І. А.

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ВРАЗЛИВИХ ГРУП НАСЕЛЕННЯ ЯК ЧИННИК СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ ТЕРИТОРІЙ

Сьогодні соціально-економічна ситуація в Україні потребує особливої уваги до ролі системи соціального захисту, адже саме вона стає одним із головних чинників збереження стабільності та підтримки розвитку територій. В умовах війни, економічних труднощів і посилення соціальної нерівності питання допомоги вразливим категоріям населення набуває першочергового значення. Соціальний захист не обмежується лише матеріальною підтримкою — він сприяє зміцненню соціальної єдності, зменшенню рівня бідності та активізації економічного життя громад. Тому створення ефективної й дієвої

системи соціального забезпечення є необхідною умовою для досягнення стійкого соціально-економічного розвитку кожної території.

Соціальний захист населення включає в себе економічні, соціальні та правові заходи і сукупність їх інститутів, що надають рівні права та можливості підтримувати певний рівень життя громадянам, та підтримують окремі соціальні групи населення [1].

Важливо розуміти, що соціальний захист — це не лише набір програм державної допомоги, а цілісна система дій, спрямованих на підтримку людей, які опинилися у складних життєвих обставинах. До таких груп належать особи з інвалідністю, внутрішньо переміщені особи, багатодітні сім'ї, пенсіонери, малозабезпечені громадяни, а також ті, хто втратив роботу через воєнні події. Надання соціальних послуг цим категоріям населення не лише зменшує соціальну напругу, а й стимулює економічну активність, адже люди, які отримують підтримку, мають змогу повернутися до праці, навчання або участі у житті громади.

Важливо зазначити, що сучасна система соціальних послуг в Україні визначена Законом України «Про соціальні послуги», який встановлює принципи надання соціальних послуг, перелік видів допомоги та механізми координації між державними, комунальними та громадськими установами [2]. Закон підкреслює важливість адресності допомоги, комплексного підходу до підтримки вразливих груп і партнерства між усіма учасниками соціальної сфери, що створює основу для ефективного соціального захисту на рівні територіальних громад.

На місцевому рівні важливою передумовою сталого розвитку є реалізація повноважень органів місцевого самоврядування у сфері соціального захисту, закріплених у Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні» [3]. Саме органи місцевої влади відповідають за організацію надання соціальних послуг, роботу центрів соціального обслуговування та координацію дій із громадськими та волонтерськими організаціями. Такий підхід забезпечує більш

оперативне реагування на потреби населення та сприяє розвитку соціальної згуртованості у громадах, а також дає змогу зберігати соціальну рівновагу, запобігати маргіналізації окремих верств населення та формувати довіру до органів влади. Особливу роль відіграють центри надання соціальних послуг, комунальні установи соціального обслуговування, волонтерські ініціативи та громадські організації, які часто стають першими, хто реагує на потреби вразливих груп. Їхня діяльність допомагає створювати партнерську взаємодію між державою, громадою та бізнесом, що є однією з ключових умов сталого розвитку.

Разом із тим, нинішня система соціального захисту в Україні стикається з низкою проблем. Серед них — недостатній рівень фінансування, кадровий дефіцит у соціальній сфері, складність у доступі до послуг, а також низький рівень цифровізації процесів. Для підвищення ефективності соціальної політики необхідно розвивати адресність допомоги, запроваджувати інноваційні інструменти управління соціальними змінами, удосконалювати механізми моніторингу потреб населення.

Забезпечення соціального захисту не слід розглядати лише як витратну статтю бюджету. Це — інвестиція у людський капітал, яка створює передумови для економічного зростання, зміцнення соціальної стабільності та формування стійких громад. Розвиток системи соціальних послуг, соціального підприємництва та партнерств на місцевому рівні дозволяє забезпечити сталість соціально-економічних процесів навіть у кризових умовах.

Отже, ефективна політика соціального захисту вразливих груп населення є важливим інструментом зміцнення соціальної згуртованості, підвищення рівня життя та розвитку територій. Вона має спиратися на принципи справедливості, адресності, прозорості та партнерства між усіма учасниками соціального процесу. Саме такий підхід здатен забезпечити не лише підтримку людей у складних обставинах, а й створити основу для довготривалої соціально-економічної стабільності в Україні.

Література:

1. Шевченко Н., Носулько Б. Соціальний захист населення в умовах реформування місцевого самоврядування. URL: <https://doi.org/10.34132/pard2019.05.08>
2. Про соціальні послуги: Закон України від 17.01.2019 р. № 2671-VIII Верховна Рада України. Законодавство України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>
3. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР Верховна Рада України. Законодавство України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>
- 4.

Зарубич О. В.,

*здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
Нововолинського навчально-наукового інституту
економіки та менеджменту
Західноукраїнського національного університету;*

Малкін А. В.,

*здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
Нововолинського навчально-наукового інституту
економіки та менеджменту
Західноукраїнського національного університету*

Науковий керівник – канд. екон. наук, доцент Римар О. Г.

БЮДЖЕТУВАННЯ І РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТ ЯК СКЛАДОВІ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ СУЧАСНИМ БІЗНЕСОМ

У сучасному динамічному бізнес-середовищі, що характеризується високою невизначеністю і швидкими змінами, роль стратегічного управління для забезпечення конкурентоспроможності підприємства беззаперечна. Стратегічне управління передбачає не лише формулювання довгострокових цілей і вибір напрямів розвитку, але й інтеграцію конкретних фінансових інструментів, які забезпечують реалізацію обраної стратегії. У цьому контексті

бюджетування виступає як ключовий механізм, що забезпечує зв'язок між стратегічними цілями та оперативним управлінням ресурсами. Одночасно ризик-менеджмент стає невід'ємним компонентом цього процесу, оскільки гарантує, що підприємство не тільки планує свою діяльність, але й готується до можливих негативних сценаріїв, зменшує ймовірність непередбачуваних втрат і зміцнює свою стійкість [3, с.154-158].

Бюджетування у стратегічному контексті виконує кілька важливих функцій. По-перше, воно дозволяє з великою точністю координувати розподіл фінансових і матеріальних ресурсів, зосереджуючи увагу на пріоритетних напрямках, які відповідають стратегічним завданням підприємства. Таке планування створює основу для моніторингу і контролю виконання бюджету, що дозволяє своєчасно виявляти відхилення і коригувати дії менеджменту. Дослідження показують, що підприємства, які інтегрували бюджетування з процесом стратегічного управління, отримують вищі показники ефективності порівняно з тими, які розглядають бюджети ізольовано як фінансовий інструмент.

Водночас ризик-менеджмент забезпечує системний підхід до ідентифікації, оцінки та управління ризиками, які можуть вплинути на досягнення стратегічних цілей. Інтегрований підхід до ризику – коли підприємство має орієнтацію на виявлення ризиків та планування заходів із їхньої нейтралізації — дозволяє підвищити адаптивну здатність організації та її стійкість у кризових ситуаціях. Наприклад, дослідники показали, що орієнтація на ризик у поєднанні з акцентом на функцію планування через бюджетування позитивно впливають на адаптивні можливості підприємства та, як наслідок, на його конкурентні переваги.

Інтеграція бюджетування і ризик-менеджменту у стратегічне управління сучасним бізнесом здійснюється через кілька взаємопов'язаних етапів. Спершу визначаються стратегічні цілі і пріоритети розвитку підприємства, після чого формується бюджет, що відображає ресурсні потреби для реалізації цих цілей.

Саме такий підхід — ризик-орієнтоване бюджетування стає дедалі популярнішим серед підприємств, що прагнуть підвищити свою фінансову стійкість [4, с.127].

Далі, на етапі виконання бюджету і моніторингу його реалізації, підприємство активно використовує механізми контролю: зіставлення фактичних результатів з запланованими, аналіз причин відхилень, оперативне прийняття коригуючих рішень. Ризик-менеджмент тут відіграє роль «раннього попередження», дозволяючи виявляти потенційні загрози (наприклад, зміна ринкових умов, коливання цін чи валютних курсів, внутрішні операційні проблеми) і враховувати їх у бюджеті у вигляді резервів чи сценаріїв. Дослідження підтверджують, що механізми бюджетування можуть виконувати функцію контролю ризиків, коли вони адаптовані до системи управління ризиками організації.

У стратегії підприємства, що поєднує бюджетування і ризик-менеджмент, виникає важливий аспект — це створення резервних ресурсів та «подушок» безпеки, які дозволяють підприємству реагувати на несподівані зміни в зовнішньому середовищі. Наприклад, виділення запасного фонду у бюджеті або передбачення витрат на нейтралізацію ризиків дає змогу уникнути катастрофічних наслідків для бізнесу. Також важливим є залучення менеджменту до регулярного перегляду стратегічного бюджету та оцінки ризиків, що дає змогу підтримувати актуальність бюджету в умовах змін.

Завдяки такому підходу підприємство отримує синергію: бюджетування водночас стає стратегічним інструментом, а ризик-менеджмент — інтегрованою частиною бюджету й планування.

Не менш важливим є те, що бюджетування в рамках стратегічного управління не може бути ізольованим від загальної системи управління підприємством: воно має бути тісно зв'язане зі стратегічним плануванням, управлінським обліком, оцінкою ефективності, і ризик-менеджментом. Якщо бюджетування виступає лише як традиційне щорічне складання цифр без

врахування стратегічного контексту і без врахування ризиків, то існує ризик, що бюджет перетвориться на гальмо, а не на інструмент розвитку. Тому важливим є створення моделі, в якій стратегія, бюджет і ризик керування взаємодіють, а не існують окремо.

На практиці впровадження інтегрованого підходу до бюджетування і ризик-менеджменту передбачає кілька ключових кроків: формування культури ризикосвідомості в організації, підготовка аналітичної бази (включаючи сценарне планування, волатильність, історичні дані), встановлення відповідальності за виконання бюджету і за управління ризиками, використання сучасних програмних рішень для контролю і моніторингу, регулярний перегляд бюджету з урахуванням змін зовнішнього середовища. Дослідження свідчать, що підприємства, які активно застосовують сценарне планування і оцінку волатильності при бюджетуванні, мають вищу фінансову стійкість [1, с.104; 2, с. 48].

Узагальнюючи, варто зазначити, що бюджетування і ризик-менеджмент як складові стратегічного управління створюють два взаємодоповнюючі потоки: з одного боку — це планування і розподіл ресурсів для досягнення стратегічних цілей, з іншого — це підготовка до непередбачуваного, створення систем резервів та контролю ризиків. Їхня інтеграція дозволяє підприємству не лише планувати свій розвиток, але й діяти гнучко, адаптуватись до змін, скорочувати втрати і посилювати конкурентні позиції.

Варто також підкреслити, що в умовах воєнного стану чи глибоких економічних потрясінь, як це зараз спостерігається в Україні, інтеграція ризик-орієнтованого управлінського обліку і стратегічного бюджетування набуває особливого значення. Погляди українських дослідників на так званий «ризик-орієнтований стратегічний облік» підкреслюють, що підприємства повинні враховувати специфічні ризики, такі як втрата активів, зменшення доходів, неможливість виконання зобов'язань, і інтегрувати ці оцінки у свої стратегічні рішення.

Література:

1. Гусєва О. Ю. Система управління ризиками підприємства: теоретичні основи та практичні підходи. Київ : КНЕУ, 2020. 224 с.
2. Коваленко О. В. Бюджетування як інструмент підвищення ефективності стратегічного управління підприємством. *Економіка і держава*. 2021. № 12. С. 47–52.
3. Крамаренко Г. О., Чумаченко М. Г. Бюджетування в системі стратегічного управління підприємством. Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2021. 248 с.
4. Лаговська О. А., Кучер С. В. Ризик-орієнтований підхід до процесу бюджетування фінансових результатів. *Економічний аналіз*. 2022. Т. 32, № 1. С. 125–131.

Зимовець В. О.,

*здобувач Таврійського державного агротехнологічного
університету імені Дмитра Моторного*

Науковий керівник – канд. екон. наук, доцент Завадських Г. М.

СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ БІЗНЕСУ ТА ЦІЛІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ООН

Сучасний етап розвитку світової та української економіки характеризується пошуком нових моделей господарювання, у яких економічна ефективність поєднується із соціальною та екологічною відповідальністю. У цьому контексті соціальна відповідальність бізнесу (СВБ) стає важливим інструментом досягнення Цілей сталого розвитку ООН (ЦСР) — універсальної рамки, прийнятої у 2015 році для забезпечення збалансованого розвитку людства до 2030 року.

Українські підприємства дедалі активніше інтегрують принципи сталості у корпоративні стратегії, що зумовлено як глобальними трендами ESG (Environmental, Social, Governance), так і внутрішніми потребами суспільства у період воєнних викликів і післявоєнного відновлення.

Метою дослідження є здійснення економіко-статистичного аналізу взаємозв'язку між соціальною відповідальністю бізнесу та реалізацією Цілей сталого розвитку в Україні, а також визначення напрямів підвищення ефективності корпоративних соціальних програм у регіонах.

Соціальна відповідальність бізнесу розглядається як добровільна стратегія підприємства, спрямована на гармонізацію економічних, соціальних та екологічних інтересів усіх зацікавлених сторін. Її сутність полягає у тому, що компанії беруть на себе відповідальність перед суспільством за вплив своєї діяльності на довкілля, працівників, партнерів і громади.

Згідно з Цілями сталого розвитку, прийнятими Генеральною Асамблеєю ООН, бізнес виступає ключовим учасником реалізації 17 глобальних цілей, серед яких найтісніше з корпоративними практиками пов'язані:

ЦСР 8 – «Гідна праця та економічне зростання»;

ЦСР 9 – «Індустріалізація, інновації та інфраструктура»;

ЦСР 12 – «Відповідальне споживання та виробництво»;

ЦСР 13 – «Боротьба зі зміною клімату»;

ЦСР 17 – «Партнерство заради сталого розвитку».

Таким чином, корпоративна соціальна відповідальність (КСВ) стає не лише моральним імперативом, а й інструментом досягнення економічної стабільності та конкурентоспроможності у довгостроковій перспективі [3].

За результатами опитувань Центру «Розвиток КСВ» та досліджень ПРООН, частка українських компаній, які впроваджують елементи соціальної відповідальності, у 2024 році перевищила 65 % серед середніх і великих підприємств (для порівняння - у 2018 році вона становила лише 42 %).

Близько 40 % із них мають корпоративні стратегії сталого розвитку, що включають звітність за стандартами GRI (Global Reporting Initiative) або ESG-індексацію.

У регіональному розрізі найбільша концентрація соціально відповідальних компаній спостерігається у Київській, Львівській, Дніпропетровській та

Вінницькій областях, де активно діють підприємства аграрного, енергетичного, металургійного та ІТ-секторів [2].

Відповідно до статистичних даних, підприємства, що реалізують програми соціальної відповідальності, забезпечують у середньому на 15–20 % вищу продуктивність праці та мають нижчий рівень плинності кадрів, що підтверджує економічну доцільність соціальних інвестицій.

Застосування економіко-статистичних методів дозволяє простежити взаємозв'язок між рівнем корпоративних соціальних інвестицій та макроекономічними показниками розвитку регіонів.

Кореляційний аналіз, проведений на основі регіональних даних за 2020–2024 рр., показав позитивну залежність між обсягом соціальних інвестицій бізнесу та рівнем зайнятості ($r = 0,72$), а також індексом людського розвитку ($r = 0,68$). Це свідчить про те, що бізнес, який бере участь у реалізації ЦСР, сприяє економічному зростанню та підвищенню якості життя населення.

Згідно з оцінками експертів, сукупний соціально-економічний ефект від програм корпоративної відповідальності в Україні у 2024 р. становив близько 1,8 % ВВП, що виражається у створенні додаткових робочих місць, розвитку освітніх проєктів, енергоефективних ініціатив та підтримці інноваційних стартапів.

Українські компанії дедалі активніше орієнтуються на стандарти сталого розвитку. «Метінвест» реалізує стратегію, спрямовану на досягнення ЦСР 8 і 9 - модернізацію виробництва, безпеку праці, підтримку освітніх програм. «Карлсберг Україна» у межах ЦСР 12 впровадила концепцію «Zero Waste Brewery», скоротивши водоспоживання на 40 % та впровадивши вторинну переробку упаковки. «Нова Пошта» підтримує ЦСР 13, інвестуючи в енергоощадні технології логістики та використання електротранспорту. «Київстар» системно реалізує освітні ініціативи в рамках ЦСР 4 («Якісна освіта»), зокрема цифрові програми навчання для ветеранів і молоді.

Такі приклади демонструють, що соціальна відповідальність бізнесу не лише покращує репутацію компаній, а й створює довготривалі економічні вигоди, підвищуючи стійкість бізнесу до ризиків і зміцнюючи його позиції на міжнародних ринках.

Попри позитивну динаміку, розвиток корпоративної соціальної відповідальності в Україні стикається з низкою проблем [1]:

- відсутність законодавчого регулювання терміна «соціальна відповідальність бізнесу»;
- низький рівень прозорості звітності про соціальні інвестиції;
- недостатність статистичних даних для моніторингу впливу на регіональному рівні;
- обмежені фінансові можливості малого та середнього бізнесу.

Для подолання цих бар'єрів необхідно створити національну систему індикаторів КСВ, що узгоджуватиметься з Цілями сталого розвитку, а також розробити державну стратегію стимулювання соціально відповідальної поведінки підприємств.

Залучення бізнесу до процесів відбудови України після війни має ґрунтуватися саме на принципах сталості, екологічності та соціального партнерства.

Соціальна відповідальність бізнесу є ефективним механізмом реалізації Цілей сталого розвитку ООН, зокрема у сфері гідної праці, інновацій, екологічної безпеки та партнерства [3].

Рівень розвитку корпоративної відповідальності в Україні поступово зростає, що підтверджують статистичні показники охоплення компаній та обсягів соціальних інвестицій.

Соціально відповідальний бізнес робить вагомий внесок у підвищення рівня зайнятості, освіти та добробуту населення, сприяє модернізації економіки та зменшенню регіональних диспропорцій.

Для ефективного моніторингу впровадження КСВ необхідно вдосконалити систему збору статистичних даних і запровадити єдині стандарти нефінансової звітності.

В умовах воєнного та післявоєнного відновлення України соціально відповідальний бізнес має потенціал стати ключовим партнером держави у досягненні Цілей сталого розвитку, забезпечуючи сталу економічну, екологічну та соціальну трансформацію суспільства.

Література:

1. Андріяш В., Верба С. Теоретичні підходи до змісту та сутності поняття «корпоративна соціальна відповідальність». *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління*. 2023, (2(68)), 7-11.
2. Завадських Г.М., Лисак О.І., Тебенко В.М. Корпоративна соціальна відповідальність: формування та реалізація в Україні. *Збірник наукових праць ТДАТУ*, 2023. №2. С.130-139
3. Іршак О., Коломієць О., Черепанин А. Види корпоративної соціальної відповідальності в контексті досягнення цілей сталого розвитку. *Економіка та суспільство*. 2024. (59).

Зубрич П. В.,

студентка факультету міжнародної торгівлі та права

Державного торговельно-економічного університету

Науковий керівник – канд. екон. наук, доцент Лежєнькова В. Г.

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ УКРАЇНСЬКИХ СПОРТИВНИХ ПОСЛУГ НА СВІТОВІЙ АРЕНІ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ВИКЛИКИ

Ринок спортивних послуг сьогодні є одним із динамічних секторів світової економіки, що охоплює професійний спорт, оздоровчі послуги, інфраструктуру, міжнародні турніри та індустрію фітнесу. Відповідно до зростаючого попиту ринок активно реагує: компанії, що виробляють спортивні товари та надають послуги, розширюють свій асортимент, підвищують якість продукції й водночас

формують нові потреби споживачів. Обсяг ринку спортивних послуг щорічно зростає, маючи значний вплив на економіку кожної країни. У післявоєнний період Україна має унікальний шанс розвитку на цьому ринку, використовуючи власний спортивний потенціал та інвестиційні можливості міжнародних партнерів.

Сфера спортивних послуг – є складовою всього обсягу реалізованих послуг, тому розвиток цієї галузі має бути важливим напрямком підвищення економіки країни в цілому. Варто зазначити, що галузь спортивних послуг має не тільки позитивний вплив на життєздатність української економіки, а й дає можливість покращити імідж країни на світовій арені. До прикладу, Олімпійські ігри мають великий вплив на імідж як країн, що їх приймають, так і тих, які беруть у них участь. Для держави-господаря - це шанс підвищити міжнародний престиж, показати світові свою культуру, гостинність і сучасний рівень розвитку. Проведення Ігор сприяє розвитку інфраструктури, туризму, економіки та зміцнює національну єдність і гордість. Для держав, які беруть участь в Олімпіаді, це можливість продемонструвати спортивний потенціал, силу духу та єдність нації. Успіхи спортсменів формують позитивний образ країни, викликають повагу у світі й зміцнюють почуття гордості всередині суспільства. Крім того, участь у змаганнях є проявом «м'якої сили», адже спортсмени стають своєрідними послами своєї держави, знайомлячи світ із її культурою та цінностями.

Вітчизняна спортивна інфраструктура характеризується високим рівнем зношеності та недостатньою кількістю сучасних спортивних комплексів, що обмежує конкурентоспроможність України на світовій арені. З іншого боку, зростає попит на спортивні послуги з боку населення, особливо у контексті реабілітації військовослужбовців, інтеграції ветеранів, забезпечення фізичного розвитку дітей та молоді.

Конкурентоспроможність є однією з ключових категорій ринкової економіки, яка визначає здатність фізкультурно-спортивної організації

адаптуватися до умов конкурентного середовища. Підвищення рівня конкурентоспроможності таких організацій є важливою передумовою зміцнення позицій усієї сфери фізичної культури та спорту України. Глобалізаційні процеси, а також нові умови функціонування українських фізкультурно-спортивних установ під час пандемії Covid-19 та повномасштабної війни актуалізували необхідність глибшого аналізу конкуренції та конкурентного середовища на ринку спортивно-оздоровчих послуг. Водночас під час розроблення програм підвищення конкурентоспроможності фізкультурно-спортивної організації слід враховувати, що ринок спортивних послуг є динамічною системою, у якій кожен елемент постійно зазнає змін і розвивається з великою швидкістю.

Поряд із теоретичними дослідженнями конкурентоспроможності в економічній літературі вже тривалий час розглядаються й практичні питання оцінки конкурентоспроможності фізкультурно-спортивних організацій. Хоча в цьому напрямі здійснювалися й продовжують здійснюватися певні спроби, на сьогодні універсальної методики комплексної оцінки їхньої конкурентоспроможності не існує. Це значною мірою зумовлено складністю та багатогранністю даної сфери. Для проведення об'єктивного порівняльного аналізу конкурентоспроможності фізкультурно-спортивної організації необхідною умовою є забезпечення порівнянності оціночних параметрів. Такими параметрами можуть виступати характеристики продукції чи послуг, рівень технологій, кваліфікація персоналу, ефективність системи управління, ступінь інноваційності, результативність маркетингової політики, здатність адаптуватися до змін зовнішнього середовища та інші показники [6].

Повномасштабна війна завдала значної шкоди спортивній інфраструктурі України, особливо на сході та півдні країни. За даними Міністерства молоді та спорту України, понад 733 спортивних об'єктів було пошкоджено або знищено [4]. Це безпосередньо впливає на здатність України пропонувати якісні спортивні послуги як всередині країни, так і на міжнародному рівні. Крім

фізичних втрат, галузь стикається з такими викликами, як: відтік кваліфікованих тренерів і спортсменів за кордон; нестача фінансування через пріоритет оборонних витрат; зниження доступності масового спорту для населення; необхідність відповідності міжнародним стандартам якості спортивних послуг [4]. Варто зазначити, що додатковим бар'єром залишається питання антикорупційних практик у цій галузі.

Попри складну ситуацію, Україна має потенціал для розвитку конкурентоспроможних спортивних послуг. Згідно з Національним планом відновлення, передбачено створення нової спортивної інфраструктури за європейськими стандартами, розвиток програм державно-приватного партнерства та залучення іноземних інвестицій. Доказом того, що зрушення в цьому напрямку є, слугує підвищення видатків державного бюджету на розвиток спорту та відкриття нових комплексів попри воєнний стан. Нещодавнє відкриття оновленої арени «Liko Sportlife Olimpiyskyi» — центру олімпійської підготовки національних збірних зі стрибків у воду і артистичного плавання є яскравим прикладом зацікавленості влади у підтримці українського спорту [7]. Попри це перспективними напрямками залишаються: цифровізація спорту, а саме впровадження віртуальної та доповненої реальності в український спорт; розвиток реабілітаційного та інклюзивного спорту, який може стати унікальною нішею України. Особливо беручи до уваги те, що спортсмени Паралімпійських ігор з України показують одні з найвищих результатів у світі [5].

Аналіз міжнародного досвіду розвитку спортивних послуг показує різні підходи до формування конкурентоспроможної спортивної інфраструктури, які можуть бути адаптовані для України. У Сінгапурі створено Sports Hub — багатофункціональний комплекс, що включає стадіон, басейн, спортивні зали та культурні об'єкти, і є прикладом інтеграції спорту в міське середовище. Додатково розвинена інфраструктура в районах, таких як Тоа Рауон, забезпечує доступність спорту для широких верств населення та сприяє розвитку туризму [3]. Досвід Сінгапуру демонструє ефективність створення спортивних кластерів

та інтеграції спортивних об'єктів у міське середовище, що може стати прикладом для України під час відновлення та модернізації спортивної інфраструктури після війни. У США спортивна індустрія розглядається як важливий економічний сектор, де щорічний ріст інвестицій у спортивні технології складає близько 12%, а використання державно-приватного партнерства дозволяє забезпечити сталий розвиток спортивної інфраструктури [2]. Для України це означає, що розвиток інноваційних технологій у тренувальному процесі, застосування цифрових рішень та залучення приватних інвесторів можуть значно підвищити конкурентоспроможність спортивних послуг. У країнах Європейського Союзу великий акцент робиться на інноваційні підходи до організації спортивних заходів та розвиток інклюзивного спорту, що забезпечує участь осіб з обмеженими можливостями та соціальну інтеграцію різних верств населення [1]. Україна може використати цей досвід для розвитку інклюзивного спорту та впровадження нових технологій у підготовку спортсменів, що одночасно підвищить ефективність тренувального процесу та привабливість спорту для молоді.

Таким чином, підвищення конкурентоспроможності українських спортивних послуг потребує комплексного підходу: від модернізації інфраструктури та впровадження інноваційних технологій до розвитку інклюзивного спорту та залучення інвестицій. Використання міжнародного досвіду, інтеграція спорту в міське середовище та ефективне управління ресурсами дозволять Україні зміцнити позиції на світовій арені та забезпечити сталий розвиток спортивної сфери навіть у складних умовах.

Література:

1. Mapping of innovative practices in the EU to promote sport outside of traditional structures. European Commission. News. 08.04.2021. URL: <https://sport.ec.europa.eu/news/mapping-of-innovative-practices-in-the-eu-to-promote-sport-outside-of-traditional-structures> (дата звернення: 12.10.2025).
2. Randall Boe. 2025 Perspectives in Private Equity: Sports. Akin. Articles. 12.02.2025. URL: <https://www.akingump.com/en/insights/articles/2025-perspectives-in-private-equity-sports> (дата звернення: 12.10.2025).

3. Singapore Sports Hub. AECOM. URL: <https://aecom.com/projects/singapore-sports-hub/> (дата звернення: 12.10.2025).
4. Дефіцит тренерів, війна та виїзд дітей за кордон: Мінмолодьспорту про загрози великому спорту. Українські Національні Новини. Спорт. 07.05.2025. URL: <https://unn.ua/en/news/shortage-of-coaches-war-and-children-leaving-abroad-ministry-of-sports-on-threats-to-big-sport> (дата звернення: 12.10.2025).
5. Мороз Є. Україна здобула 82 медалі на Паралімпійських іграх-2024: усі результати. Суспільне спорт. Новини. 24.09.2024. URL: <https://suspilne.media/sport/831785-ukraina-zdobula-82-medali-na-paralimpijskih-igrakh-2024-usi-rezultati/> (дата звернення: 12.10.2025).
6. Ображій В. В. Формування програми забезпечення конкурентоспроможності фізкультурно-спортивної організації / Національний Університет Фізичного Виховання і Спорту України. Київ, 2021. 77 с. URL: <https://reposit.uni-sport.edu.ua/server/api/core/bitstreams/a20c1c7b-1f88-4b09-8906-f4ac64ac66a9/content> (дата звернення: 12.10.2025).
7. Старт нових досягнень: у Києві відкрили арену для олімпійців і масового спорту. Міністерство молоді та спорту. Новини. 25.09.2025. URL: <https://mms.gov.ua/news/start-novykh-dosiahnen-u-kyievi-vidkryly-arenu-dlia-olimpiitsiv-i-masovoho-sportu> (дата звернення: 12.10.2025).
- 8.

Каплун Д. П.,

фаховий молодший бакалавр

ВСП «Житомирський торговельно – економічний

фаховий коледж» ДТЕУ

Науковий керівник – канд. екон. наук, ст. викладач Маліновська К. О.

ПІДПРИЄМСТВО ЯК БАЗОВА ЛАНКА ЕКОНОМІКИ КРАЇНИ

Підприємство є самостійним суб'єктом господарської діяльності, що займається виробництвом, торгівлею або іншими видами діяльності з метою отримання прибутку і задоволення потреб суспільства. Воно грає важливу роль у відтворювальному процесі, проходячи через цикли виробництва, реалізації, інвестицій і нового виробництва. Підприємства поділяються за розміром, за формою власності, галузями. Вони виступає основними виробниками товарів і послуг, формують валовий внутрішній продукт, забезпечують зайнятість населення та наповнення бюджетів усіх рівнів.

Підприємство слід розглядати як відкриту систему, яка взаємодіє з навколишнім середовищем, таким як ринок, постачальники, споживачі та держава. Воно має вхідні ресурси, внутрішні процеси, вихідний продукт, зворотні зв'язки і здатне адаптуватися до змін. Основні функції підприємства включають виробничу (створення товарів або послуг), маркетингову (дослідження ринку, просування, збут), фінансову (управління капіталом, прибутком, інвестиціями), організаційно-управлінську (планування, контроль, мотивація), інноваційну (розробка нових технологій, адаптація до змін) та соціальну (створення робочих місць, соціальні гарантії, вплив на благоустрій регіону). Підприємства виробляють матеріальні блага та послуги, які задовольняють потреби населення, формуючи значну частину валового внутрішнього продукту (ВВП). Вони також забезпечують зайнятість, що є важливою соціально-економічною функцією, адже заробітна плата створює доходи для домогосподарств і попит. Крім того, підприємства сплачують податки, збори та внески до соціальних фондів, які є основою доходів держави та місцевих бюджетів. Інвестуючи в технологічні нововведення та модернізуючи виробництво, вони стимулюють науково-технічний прогрес, підвищуючи продуктивність праці, знижуючи витрати та підвищуючи конкурентоспроможність [2].

Підприємницька діяльність сприяє конкуренції, що веде до структурних змін в економіці: слабкі підприємства зникають, а сильні зростають або змінюють профіль діяльності, що призводить до саморегуляції економіки. Підприємства накопичують заощадження, залучають кредити та реалізують інвестиційні проекти, що сприяє нарощуванню продуктивних і основних засобів. Вони також підвищують рівень життя в регіонах, зменшують міграцію та стимулюють розвиток місцевої інфраструктури.

Для оцінки реального стану підприємницького сектору доцільно проаналізувати динаміку кількості функціонуючих підприємств в Україні та окремо в Житомирській області за 2021–2023 роки. (Див. таблиця 1).

Таблиця 1

**Динаміка кількості функціонуючих підприємств
в Україні за 2021 – 2023 рр**

Показник	2021 рік		2022 рік		2023 рік		2023 р. до 2021 р.	
	одиниць	%	одиниць	%	одиниць	%	одиниць	%
Кількість діючих підприємств в Житомирській області, всього	50 419	38,8	47 797	36,2	52 588	36,4	2 169	104,3
Кількість підприємств в Україні, всього	1 956 248	100%	1 732 508	100%	1 913 193	100%	-43 055	97,8

Джерело: [1]

Я свідчать дані таблиці 1 у 2021 році в Житомирській області функціонувало 50 419 підприємств. У 2022 році, що припав на період активних бойових дій і масштабної економічної кризи, їх кількість зменшилася до 47 797 одиниць, тобто на 2 622 підприємства або на 5,2 %. Це скорочення показує вплив військових подій, тимчасове припинення діяльності частини бізнесу та міграцію підприємницької активності в більш безпечні регіони. Проте вже у 2023 році кількість діючих підприємств у Житомирській області зросла до 52 588 одиниць, що перевищило довоєнний рівень 2021 року на 4,3 %. Таке зростання про відновлення економічної активності, пристосування місцевого бізнесу до нових умов, а також про ефективність регіональних програм підтримки малого та середнього підприємництва. Особливо важливо відзначити, що збільшення кількості підприємств у регіоні відбулося при загальних труднощах в економіці країни, що призвело до підвищення ділової активності та поступів відновлення бізнес-середовища.

На загальнодержавному рівні динаміка є дещо іншою. У 2021 році в Україні функціонувало 1 956 248 підприємств, тоді як у 2022 році їх кількість скоротилася до 1 732 508 одиниць, тобто на 223 740 підприємств або 11,4 %. Це

різке падіння пояснюється наслідками повномасштабної війни: зупинкою виробництва на окупованих територіях, руйнуванням інфраструктури, міграцією населення та переселенням бізнесу за кордон. У 2023 році ситуація дещо стабілізувалася: кількість підприємств зросла до 1 913 193 одиниць, що на 180 685 підприємств (10,4%) більше, ніж у 2022 році. Протест у порівнянні з роком 2021 року все знизиться на 43 055 одиниць, тобто на 2,2 % . Це означає, що хоча тенденція до відновлення очевидна, підприємницький сектор не досягне довоєнних показників.

Порівнюючи тенденції на регіональному та національному рівнях, можна зробити висновок, що Житомирська область демонструє швидше відновлення підприємницької активності, ніж країна в цілому. У той час як по Україні загальна кількість підприємств у 2023 році ще не досягла рівня 2021 року (–2,2 %), у Житомирській області зафіксовано приріст (+4,3 %). Це може бути зумовлено такими факторами: відносно стабільною безпековою ситуацією в регіоні, що дозволила бізнесу відновити роботу; активною підтримкою малого та середнього підприємництва місцевими органами влади; збільшенням кількості переміщених підприємств із більш небезпечних областей; розвитком аграрного сектору, логістики, деревообробки та легкої промисловості, які традиційно мають сильні позиції в області.

Таким чином, підприємства залишаються базовою ланкою національної економіки, рушійною силою економічного розвитку, забезпечуючи реалізацію стратегічних цілей держави щодо сталого зростання, інноваційного розвитку та підвищення конкурентоспроможності України на міжнародній арені.

Література:

1. Економічна статистика: Державна служба статистики URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/size_20.htm
2. Мініна Вікторія Провідники економічного прогресу: роль малих і середніх підприємств у зростанні зайнятості та доходів в Україні. *Економіка та суспільство*. 2023. № 50 - URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2387>

3. Статистичний щорічник України 2023. Державна служба статистики / за редакцією І.Є Вернера. Київ, 2023. URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2023/zb/11/year_23_u.pdf

Карехіна А. Л.,

*здобувачка ВСП «Житомирський торговельно-
економічний фаховий коледжу ДТЕУ»*

Науковий керівник – канд. екон. наук, ст. викладач Маліновська К. О.

АНАЛІЗ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ АКТИВНОСТІ В ЖИТОМИРСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Розвиток підприємництва в регіоні сприяє вирішенню економічних і соціальних проблем та є вирішальним чинником як для економіки Житомирської області, так і для національної економіки. Цей процес спрямований на досягнення нового рівня розвитку економіки, посилення промислового потенціалу регіону, задоволення потреб населення, зростання обсягів виробництва і підвищення розвитку конкуренції, розвитку споживчих ринків, забезпечення робочими місцями працездатного населення, підвищення рівня життя та поліпшення соціального середовища. Тому аналіз підприємницької активності Житомирської області на основі дослідження наявних тенденцій, структурних змін та особливостей розвитку підприємницької діяльності в регіоні є важливим й актуальним завданням сьогодення.

Економічна категорія «підприємництво» являє собою систему виробничих відносин з приводу відтворення власного і позикового капіталу, і має на меті отримання прибутку в умовах конкуренції [3, с. 102]. Підприємництво, як елемент ринкової економіки, підпорядковується її законам і відчуває вплив з боку ринкової системи. На динамічність і стійкість стану і функціонування національної економіки впливає підприємницька активність. Створений

підприємницький продукт не є конкретним товаром чи послугою, а характеризується як організація у здійсненні виробництва та реалізації цього товару або послуги.

Підприємницька активність регіону України – це рівень та інтенсивність підприємницької діяльності (створення нових компаній, розширення існуючих, інновацій та інвестицій) в межах певного регіону, яка є рушійною силою економічного зростання та створення робочих місць. Вона відображає показники економічного розвитку та визначає його динаміку [2].

В умовах сьогодення Житомирська область знаходиться в умовах глобальної конкуренції, що вимагає формування і реалізації нових механізмів, спрямованих на забезпечення ефективної регіональної економіки, яка базується на інноваціях і технологічних ініціативах та одночасно підвищенні рівня підприємницької активності. Житомирська область, як і інші та Україна в цілому, наразі проживає надскладний воєнний час, має відповідно проблеми та тенденції в економічному і соціальному розвитку, які матимуть наслідки на наступні періоди.

Основний показник, що характеризує активність підприємництва – це кількість суб'єктів господарювання, обумовлена відповідним рівнем підприємницької активності населення. Динаміка цього показника дозволяє зрозуміти тенденції розвитку національної економіки, як за сферами народного господарства, так і за територіальною ознакою.

Суб'єкти господарювання – це юридичні особи та фізичні особи-підприємці, які здійснюють господарську діяльність на підставі відокремленого майна та несуть відповідальність за своїми зобов'язаннями. До них належать підприємства, установи, організації, а також фізичні особи, зареєстровані як підприємці.

Для проведення аналізу активності підприємництва в Житомирській області та по країні розглянемо показники кількості зареєстрованих юридичних осіб за період 2022 - 2024 років, які наведені в таблиці 1.

Таблиця 1

Кількість зареєстрованих юридичних осіб за період 2022-2024 рр.

Райони	2022 рік		2023 рік		2024 рік		Темпи приросту			
							2024 рік до 2022 року		2024 рік до 2023 року	
	Кіль- кість	%	Кіль- кість	%	Кіль- кість	%	Кіль- кість	%	Кіль- кість	%
Всього по Україні	1437009	100	1464953	100	1495879	100	58870	4,1	30926	2,1
в тому числі в Житомирській області	32670	2,3	33313	2,3	33869	2,3	1199	3,7	556	1,7

Джерело: [5]

Як свідчать дані таблиці 1 кількість зареєстрованих юридичних осіб по Україні за період 2022-2024 роки поступово зростає. Так, в 2022 році по Україні було зареєстровано 1 437 009 юридичних осіб в 2023 році 1 464 953 юридичні особи та в 2024 році вже 1 495 879 осіб. Таким чином кількість зареєстрованих юридичних осіб по Україні збільшилась у 2024 році в порівнянні з 2022 роком на 58870 одиниць або на 4,1 % та в 2024 році в порівнянні з 2023 роком на 30926 одиниць або на 2,1 %. Це свідчить що, попри проблеми, пов'язані з повномасштабною війною, значній частині підприємств України вдалося знайти можливості, щоб адаптувати свою роботу до воєнних умов, що вплинуло на підвищення активності підприємництва в цілому України через зростання конкуренції, створення нових робочих місць та збільшення податкових надходжень, що призводить до економічного розвитку.

Як свідчать дані таблиці 1 частка зареєстрованих юридичних осіб в Житомирській області порівняно з Україною в цілому на протязі 2022 - 2024 років складає 2,3%. Кількість зареєстрованих юридичних осіб в Житомирській області за період 2022-2024 рр. має тенденцію до зростання показника з 32 670 у 2022 році до 33 869 в 2024 році, що більше 1199 одиниць або на 3,7%. Динаміка кількості зареєстрованих юридичних осіб в 2024 році до 2023 року

має тенденцію до зменшення. Значення показника збільшилось на 556 одиниць або на 1,7%. Таким чином більша кількість підприємств генерує більше товарів та послуг, що сприяє зростанню економіки Житомирської області.

Підприємницька активність фізичних осіб-підприємців являє собою самостійну, ініціативну, систематичну та ризикову діяльність, що здійснюється з метою отримання прибутку.

Для аналізу активності підприємництва розглянемо показники кількості зареєстрованих фізичних осіб-підприємців за період 2022-2024 рр., які представлені в таблиці 2.

Таблиця 2

**Кількість зареєстрованих фізичних осіб-підприємців
за період 2022-2024 рр.**

Райони	2022 рік		2023 рік		2024 рік		Темпи приросту			
							2024 рік до 2022 року		2024 рік до 2023 року	
	Кіль- кість	%	Кіль- кість	%	Кіль- кість	%	Кіль- кість	%	Кіль- кість	%
Всього по Україні	1359002	100	1422526	100	1588734	100	229732	16,9	166208	11,7
в тому числі в Житомирській області	33699	2,3	35879	2,3	41849	2,3	8150	24,2	5970	16,6

Джерело: [4]

Як свідчать дані таблиці 2 кількість зареєстрованих фізичних осіб-підприємців по Україні за період 2022-2024 роки спостерігається поступове зростання кількості фізичних осіб –підприємців. Так, в 2024 році порівняно з 2022 роком кількість підприємців зросла на 229 732 одиниці або на 16,9 %, та 166 208 одиниць або на 11,7% у 2024 році порівняно з 2023 роком. Як бачимо динаміка змін кількості зареєстрованих фізичних осіб-підприємців по Україні аналогічна динаміці змін кількості зареєстрованих юридичних осіб по Україні, що свідчить про стабілізацією після складного періоду та зростання нової підприємницької активності, що відображається у перевищенні кількості новостворених ФОП над кількістю тих, хто припинив діяльність.

Що стосується зміни показника кількості зареєстрованих фізичних осіб-підприємців в Житомирській області, то він збільшився на 8150 одиниць або на 24,2% в 2024 році порівняно з 2022 роком та на 5970 одиниць або на 16,6% в 2024 році порівняно з 2023 роком. Частка зареєстрованих фізичних осіб-підприємців в Житомирській області порівняно з Україною в цілому на протязі 2022-2024 років складає 2,3%. Таким чином, в Житомирській області з зростанням кількості зареєстрованих фізичних осіб-підприємців спостерігається аналогічна ситуація як і в цілому по Україні,

Отже, попри проблеми, пов'язані з повномасштабною війною, значній частині суб'єктів господарювання України вдалося знайти можливості, щоб адаптувати свою роботу до воєнних умов. В цілому спостерігається збільшення суб'єктів господарювання, що позитивно впливає на активність підприємництва як по Україні так і по Житомирській області. Однак, для забезпечення позитивного ефекту потрібні сприятливі умови для бізнесу: стабільна економічна, політична та юридична база, а також ефективне державне регулювання.

Література:

1. Георгіаді Н. Г Сучасний стан підприємницької активності в Україні. Ефективна економіка. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua>
2. Підприємницька активність регіону України.
3. Полтерович В.М. Економічна рівновага і господарський механізм: монографія. Київ. Наука, 2016. 250 с
4. Реєстр респондентів статистичних спостережень. Статистична інформація. Державної служби статистики URL: <https://www.zt.ukrstat.gov.ua/>.
5. Статистичний щорічник України за 2024 рік / за редакцією І. Є. Вернера Державна служба статистики України. Київ. URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2023/zb/11/year_23_u.pdf

Лисенко О. О.,

*здобувачка Таврійського державного агротехнологічного
університету імені Дмитра Моторного*

Науковий керівник – канд. екон. наук, доцент Завадських Г. М.

СОЦІАЛЬНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО ЯК ЧИННИК РЕГІОНАЛЬНОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

Сучасна економіка України переживає період трансформацій, зумовлених війною, змінами у структурі зайнятості, зростанням соціальної нерівності та необхідністю відновлення територіальних громад. У цих умовах особливої актуальності набуває соціальне підприємництво – форма господарювання, що поєднує економічну доцільність із суспільно корисною метою.

Соціальні підприємства не лише створюють робочі місця й забезпечують самозайнятість населення, а й сприяють відновленню локальної економіки, розвитку людського капіталу та підвищенню рівня соціальної згуртованості громад.

Метою дослідження є аналіз економічних аспектів впливу соціального підприємництва на розвиток регіонів України, виявлення чинників його зростання та оцінка потенціалу для сталого відновлення економіки у післявоєнний період.

Соціальне підприємництво ґрунтується на поєднанні ринкових механізмів і соціальної місії. Основною метою діяльності таких організацій є не максимізація прибутку, а вирішення суспільно значущих проблем - зайнятість вразливих груп населення, надання соціальних послуг, екологічне виробництво, підтримка освіти чи культури.

На відміну від традиційних підприємств, соціальні бізнеси реінвестують більшу частину прибутку у розвиток власної соціальної діяльності [2]. Їхній економічний ефект вимірюється не лише через фінансові показники, але й через

соціальну віддачу від інвестицій (SROI) - показник, який відображає яку суспільну користь створює кожна вкладена гривня.

На регіональному рівні соціальне підприємництво виконує низку важливих економічних функцій:

- створення робочих місць у громадах, де традиційний бізнес не функціонує через економічну не вигідність;
- підвищення рівня доходів населення через підтримку місцевого виробництва;
- активація людського капіталу - залучення молоді, ветеранів, внутрішньо переміщених осіб до підприємницької діяльності;
- розвиток територій, особливо сільських і депресивних, за рахунок мультиплікативного ефекту локальних бізнесів;
- формування культури соціальної відповідальності та довіри між бізнесом, громадою й владою.

За даними соціологічних опитувань та аналітичних звітів «Social Business Hub Ukraine», у 2024 р. в Україні діяло близько 1600 соціальних підприємств, з яких понад 60 % зосереджені у центральних та західних регіонах. Найпоширеніші напрями діяльності – виробництво харчової та текстильної продукції, ремісничі майстерні, послуги у сфері туризму та освіти.

Розвиток соціального підприємництва створює економічний мультиплікативний ефект для регіональної економіки. Кожне нове соціальне підприємство, за оцінками досліджень ПРООН, створює в середньому 3–5 робочих місць без залучення державних субсидій. Це особливо важливо для сільських територій, де рівень безробіття перевищує середній по країні.

Соціальні підприємства також стимулюють місцеве виробництво: закупаючи сировину у фермерів, вони сприяють розвитку малого агробізнесу. У регіонах, де такі підприємства діють активно (Львівська, Вінницька, Дніпропетровська області), спостерігається зростання показників

самозайнятості населення та збільшення обсягів валового регіонального продукту [2].

Статистичні дані свідчать, що у громадах із розвиненими соціальними бізнесами рівень зайнятості населення на 10–15 % вищий, ніж у середньому по регіону. У Дніпропетровській області, наприклад, проєкти соціального підприємництва («Шляхетна справа», «Еко-простір», «ВетеранHub») стали частиною регіональних програм підтримки ветеранів та внутрішньо переміщених осіб.

Соціальне підприємництво активно інтегрує інноваційні рішення, що сприяє модернізації регіональної економіки. Інновації проявляються у таких формах:

- запровадження еко-дружніх технологій (виробництво з вторинної сировини, біопакування, zero-waste концепції);
- створення цифрових платформ для реалізації соціальних продуктів і послуг;
- розроблення освітніх стартапів, спрямованих на інклюзію осіб з інвалідністю або ветеранів;
- розвиток соціального туризму, який поєднує економічну вигоду з культурно-просвітницькими цілями [3].

Так, у Запорізькій області діє соціальне підприємство «Дивосвіт» - етно-комплекс, що поєднує туристичну, освітню та благодійну діяльність. Воно не лише створює робочі місця, а й стимулює розвиток креативної економіки регіону. Подібні приклади свідчать, що соціальний бізнес може бути каталізатором локальних інновацій і підвищення привабливості територій.

Попри позитивні тенденції, соціальне підприємництво в Україні стикається з низкою системних перешкод:

- недостатність фінансових ресурсів і відсутність спеціальних державних програм кредитування;

- відсутність законодавчого статусу «соціального підприємства», що ускладнює доступ до пільг та грантів;
- низький рівень бізнес-освіти серед засновників соціальних проєктів;
- обмеженість каналів збуту продукції, особливо у громадах з невисокою купівельною спроможністю.

Вирішення цих проблем можливе шляхом створення регіональних центрів підтримки соціального бізнесу, пільгового оподаткування, партнерства між соціальними підприємцями, місцевою владою та традиційним бізнесом [2].

У післявоєнний період соціальне підприємництво здатне стати одним із ключових механізмів відбудови місцевих економік. Його перевага - гнучкість, локальна спрямованість і здатність швидко реагувати на соціальні потреби.

Важливим напрямом розвитку є: цифровізація процесів управління та збуту; кластеризація соціальних підприємств – створення мереж і кооперацій у регіонах; державно-приватне партнерство у сфері соціальних послуг; залучення міжнародних донорів і грантів для масштабування успішних моделей.

Поступова інтеграція принципів соціального підприємництва у місцеві програми сталого розвитку дає можливість зміцнити регіональну економіку та підвищити рівень соціальної згуртованості суспільства.

Соціальне підприємництво є дієвим інструментом регіонального економічного розвитку, який поєднує економічну доцільність із соціальною відповідальністю [1].

На регіональному рівні воно забезпечує зайнятість, активізує місцеві ресурси, сприяє інноваціям і зменшує соціальну напругу.

Для розширення впливу соціального бізнесу необхідно сформувати сприятливе правове середовище, систему фінансової підтримки та освітню інфраструктуру.

Соціальні підприємства можуть стати ядром економічного відновлення територій, особливо в умовах післявоєнної реконструкції, коли головним

завданням держави є поєднання економічного зростання та соціальної справедливості.

Література:

1. Белов Д.М., Росул Н.О. Соціальне підприємництво в механізмі реалізації конституційних прав та свобод людини та громадянина. *Аналітично-порівняльне право*. № 5. 2022. С. 6-70.
2. Завадських Г. М., Тебенко В.М. Інноваційний потенціал соціального підприємництва в контексті воєнного стану та сталого розвитку. *Збірник наукових праць ТДАТУ (економічні науки) №2 (55)*, 2025. С. 131-140.
3. Кірнос О. Соціальне підприємництво у сучасній Україні. *Економічний простір*, 2024. (190), 62-65. <https://doi.org/10.32782/2224-6282/190-11>

Литвиненко Є. О.,

аспірант кафедри банківської справи та страхування

Київського національного економічного університету

імені Вадима Гетьмана

Науковий керівник – канд. екон. наук, доцент Білошапка В. С.

КОМПЛАЄНС-КОНТРОЛЬ У БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВАХ

Фінансовий ринок, що стрімко змінюється, і посилення нормативно-правового регулювання призводять до того, що роль системи комплаєнса стає провідною. Комплаєнс у банківських установах – це сьогодні практично ключовий елемент корпоративного управління, адже за його допомогою забезпечується відповідність банківської діяльності законодавству, внутрішнім політикам та міжнародним стандартам. Якщо комплаєнс проведено правильно, це мінімізує правові і репутаційні ризики, підвищує довіру.

Усі фінансові організації світу хочуть бути максимально прозорими щодо своєї діяльності та операцій, що проводяться. Головні цілі такого підходу:

- гарантована безпека кожного клієнта;
- мінімізація випадків шахрайства;

- зменшення фінансових та адміністративних втрат банку;
- боротьба з відмиванням коштів.

У межах такої політики банківські установи здійснюють комплаєнс-контроль. Цей процес є перевіркою на відповідність зовнішнім і внутрішнім правилам, законам і стандартам [1].

Країни з розвиненими фінансовими системами, такі як США, Великобританія, країни Євросоюзу, висувають суворі вимоги до комплаєнсу. Вони активно співпрацюють і на міжнародному рівні борються із фінансовими злочинами. Жорстким комплаєнсом відрізняються австралійські, сінгапурські, японські та канадські банки.

У країнах, що розвиваються, вимоги можуть бути набагато м'якшими. Так, навіть при скоєнні великих покупок/переказів на велику суму турецькі банки не вимагають підтверджувати походження коштів. Набагато суворіші вимоги також спостерігаються в окремих азійських країнах, які не включені до міжнародних санкційних процесів. Серед них – Лаос, Камбоджа, В'єтнам.

ОАЕ і Катар, незважаючи на розвинені фінансові системи, все ще досить гнучко підходять до обслуговування іноземних клієнтів, і комплаєнс не такий суворий. Рідко виникають проблеми у країнах Латинської Америки та Африки.

Однак неприємні прецеденти мають місце наприклад, у Грузії. В окремих випадках інвесторам доводиться залучати юристів, щоби розблокувати кошти на рахунку або довести до кінця заморожену транзакцію.

Під банківським комплаєнсом мається на увазі система контролю та перевірок, яка спрямована на забезпечення відповідності діяльності банку нормативам регулятора, міжнародним стандартам, внутрішнім процедурам [2]. Цей напрям зачіпає не лише юридичні аспекти, а й етичні стандарти, принципи сумлінного ведення бізнесу та управління ризиками [4]. Ідеї та цілі комплаєнс-політики, безумовно, правильні. Але через розмитість формулювань та неоднозначність вимог клієнтам пройти в банку комплаєнс-контроль непросто.

Тому часто банки відмовляють у відкритті рахунків, припиняють обслуговування клієнтів, що діють.

Найпоширеніші проблеми клієнтів під час проходження комплаєнс-контролю[3]:

- 1) помилки під час заповнення документації;
- 2) бюрократія;
- 3) юридична складність процедури;
- 4) нерозуміння банківських вимог;
- 5) блокування транзакції;
- 6) загроза закриття поточного банківського рахунку чи неможливість відкриття нового.

Щоб уникнути можливих неприємних наслідків, серед яких втрата бізнес-репутації, запровадження обмежень, визнання фінансових операцій недійсними, дуже важливим є успішне проходження комплаєнс-контролю.

Перерахуємо вимоги для проходження комплаєнс-контролю в банку.

Перше: ідентифікація клієнта (KYC) – документи, що підтверджують особу та адресу проживання клієнта. Якщо йдеться про інвестиції, купівлю або переказ грошей, можуть знадобитися документи, що підтверджують походження коштів.

Клієнтів у такому разі просять надати довідки про заробітну плату, податкові декларації, витяги з інших банків тощо. Крім того, банки перевіряють, чи клієнт не включений до міжнародних санкційних списків.

Друге: підтвердження джерел доходу – податкові декларації, довідки про доходи, контракти, банківські виписки.

Третє: дані про транзакції — пояснення щодо окремих операцій, якщо вони видаються підозрілими або ж виходять за межі звичної активності клієнта. Банки спостерігають за операціями клієнтів, щоби виявити підозрілу активність. Для цього використовуються спеціальні програми автоматичного моніторингу та аналізу транзакцій клієнтів.

Яка активність вважається підозрілою? Наприклад, переказ на надзвичайно велику суму або надто часті перекази.

Четверте: дотримання законодавства щодо протидії відмиванню коштів (AML) – надати інформацію про бенефіціарних власників, структуру власності, цілі використання коштів, особливо у випадках великих транзакцій.

П'яте: фінансова звітність – бухгалтерські документи, фінансові звіти, аудиторські висновки.

Залежно від специфіки запиту можуть знадобитися інші документи – контракти, ліцензії, сертифікати. Важливо відповідати на запити банку точно та швидко. Усі відповіді мають бути оформлені зрозуміло.

Етапи:

- аналіз ситуації та специфіки бізнесу;
- вивчення претензій, що надійшли;
- підготовка документації, необхідної для первинної комплаєнс-перевірки (квитанції, договори, бухгалтерська звітність);
- складання пояснювальних листів;
- допомога у комунікації з банківським відділом комплаєнс;
- очікування та отримання відповіді, додатковий супровід за потреби.

Комплаєнс у банківських установах доволі суворий з низки наступних причин. Так, банк не зацікавлений у тому, щоб клієнти використовували його у своїх незаконних діях, таких як відмивання грошей, несплата податків, фінансування тероризму чи незаконне заволодіння коштами третіх осіб. До того ж, фінансовий регулятор накладає на банк величезні штрафи за недотримання процедур комплаєнсу. І ще, банк має тримати себе високому рівні ведення бізнесу, повинен дотримуватись застосовних законів та правил у всіх юрисдикціях, де веде свою діяльність, та відповідати місцевим правовим та нормативним вимогам.

Важливо розуміти, що саме комплаєнс дозволяє усунути ризики ще на етапі їхнього потенційного виникнення, а не тоді, коли вже існують проблеми з контрагентами. Це можливість першими помітити проблему та першими її усунути, без негативних наслідків. І таким чином можна уникнути зайвих фінансових та репутаційних втрат.

Література:

1. Compliance. Cambridge Dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/compliance>
2. Білошапка В.С., Охрименко І.Б. Регуляторний та комплаєнс-контроль в управлінні операційним ризиком банку. *Актуальні питання у сучасній науці (Серія Економіка)*: журнал. 2023. № 1(7) 2023. С. 12-34. DOI:[https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-1\(7\)](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-1(7))
3. Омельчук Я. Основні принципи організації ефективної системи комплаєнс-контролю та проблеми їх впровадження у банках України. *Фінансовий простір*. 2018. №1. С. 83-90.
4. Панченко К. С. Оцінка та управління ринковим ризиком комерційного банку. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 5. С. 45- 48.

Майструк К. І.,

*здобувачка спеціальності економіка та
правове забезпечення бізнесу ВСП «Житомирський
торговельно-економічний фаховий коледж» ДТЕУ*

Науковий керівник – канд. екон. наук, ст. викладач Маліновська К.О.

ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ

Розвиток ринкових відносин в Україні підвищує рівень відповідальності суб'єктів господарювання за результатами своєї діяльності, які значною мірою залежать від забезпечення основними засобами, їх технічного стану та ефективності використання. Діяльність підприємства нерозривно пов'язана з наявністю й використанням основних засобів, які повинні характеризуватися відповідним складом та структурою для здійснення процесу виробництва. Для

забезпечення конкурентоспроможності підприємства й отримання необхідної величини прибутку необхідно здійснювати постійний аналіз ефективності використання основних засобів та досліджувати фактори, які впливають на цю зміну. На сьогодні існує значна кількість показників ефективності використання основних засобів, методик оцінювання їх стану та моделей [1].

Успішне функціонування основних фондів і виробничих потужностей залежить від інтенсивних і екстенсивних факторів поліпшення їх використання. Інтенсивний напрямок підвищення ефективності використання основних фондів і виробничих потужностей передбачає підвищення ступеня завантаження обладнання і машин в одиницю часу шляхом модернізації обладнання, встановлення оптимальних режимів його завантаження тощо[2].

Такі показники щодо стану основних засобів підприємств усіх видів діяльності України за 2021–2023 роки отримані за даними Державної служби статистики та представлені у таблиці 1.

Таблиця 1

Показники основних засобів підприємств України

Показники	2021 рік	2022 рік	2023 рік	2023 до 2021, %	2023 до 2022, %
Наявність о.з на початок року, млн грн	10 577 278	11 041 318	10 654 555	100,7	96,5
Вартість нових о.з, що надійшли за рік, млн грн	361 787	251 827	394 045	108,9	156,5
Ступінь зносу о.з, %	57,7	56,4	56,0	97,0	99,3
Ступінь придатності о.з, %	42,3	43,6	44,0	104,0	100,9

Джерело: [3]

Як свідчать розрахунки таблиці, у 2021–2023 роках спостерігалася відносна стабільність обсягів основних засобів підприємств України. У 2023 році порівняно з 2021 роком їхня наявність на початок року зросла на 0,7 %, що вказує на помірне розширення матеріальної бази. Проте у 2023 році відбулося незначне зниження цього показника на 3,5 % порівняно з 2022 роком, що може

бути пов'язано з втратами активів через бойові дії, релокацію підприємств і зниження інвестиційної активності.

Показник надходження нових основних засобів демонструє позитивну тенденцію: у 2023 році його обсяг зріс на 56,5 % порівняно з попереднім роком і на 8,9 % порівняно з 2021 роком. Це свідчить про поступове відновлення інвестиційних процесів і модернізацію виробничих потужностей, навіть за умов економічної невизначеності.

Ступінь зносу основних засобів зменшився з 57,7 % у 2021 році до 56,0 % у 2023 році, тобто на 1,7 відсоткового пункту. Відповідно, ступінь придатності підвищився з 42,3 % до 44,0 %. Це свідчить про певне покращення технічного стану активів, ефективніше використання виробничих фондів і збільшення потенціалу для зростання доходів підприємств.

Варто зазначити, що вже за одним показником — ступенем зносу — можна оцінити загальну ефективність управління основними засобами: зниження зносу відображає модернізацію, підвищення продуктивності праці та зміцнення економічної стабільності підприємств. Разом з тим, збереження високого рівня зносу понад 50 % свідчить про потребу у подальшому оновленні основних фондів.

Результати проведеного аналізу дозволяють зробити висновок, що ефективність використання основних засобів підприємств України у 2021–2023 роках має позитивну тенденцію. Незважаючи на зовнішні виклики, підприємства демонструють здатність до відновлення, інвестування в нове обладнання та підвищення рівня придатності своїх активів. Водночас, значна частка зношених засобів залишається проблемою, яка стримує зростання продуктивності. Для підвищення ефективності необхідно активізувати інвестиційну діяльність, впроваджувати сучасні технології, використовувати лізингові механізми та вдосконалювати систему управління основними фондами.

Раціональне використання та своєчасне оновлення основних засобів є запорукою підвищення доходів підприємств, їх фінансової стійкості та сталого розвитку економіки України.

Література:

1. Геращенко І. О., Стрижко О. А. Управління ефективністю використання основних засобів. *Економіка та управління підприємствами*. 2015. №4 (53). С. 23-28. URL: <https://repository.kpi.kharkov.ua/server/api/core/bitstreams/810e4115-5385-43cd-9630-1f1b194a0f90/content>
2. Вороніна А. В., Ганзюк С. М., Ганзюк К. І. Оцінка ефективності використання основних засобів із застосуванням інструментів таксономічного аналізу. *Економічний вісник Дніпровського державного технічного університету*. 2022. № 2(5). <http://econvisnyk.dstu.dp.ua/article/view/271091/266590>.
3. Державна служба статистики України. Статистичний збірник «Діяльність підприємств України за 2023 рік». Київ: Держстат України, 2024. URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2023/zb/11/year_23_u.pdf

Мельничук В. А.,

здобувачка кафедри маркетингу

Львівського національного університету імені Івана Франка

Науковий керівник – канд. екон. наук, доцент Кушнір Т. М.

СТРАТЕГІЇ ЦІНОУТВОРЕННЯ В ІНДУСТРІЇ LUXURY FASHION: БАЛАНС МІЖ ПРЕСТИЖЕМ ТА ПРИБУТКОВІСТЮ

Згідно з 23-м виданням щорічного дослідження Luxury Study, опублікованого Bain & Company та Fondazione Altagamma, торговою асоціацією італійських виробників предметів розкоші, загальні витрати на предмети розкоші у світі у 2024 році склали 1,48 трильйона євро, що є незначним зменшенням на 1–3% за поточним обмінним курсом порівняно з 2023 роком (за постійним обмінним курсом кінцевий темп зростання очікується десь між зниженням на 1% та збільшенням на 1%). Це невелике зниження за поточним обмінним курсом являє собою нормалізацію після стійкого зростання, що спостерігалось як у 2022, так і у 2023 роках, хоча довгострокова історична

тенденція залишається позитивною, а показники у 2024 році все ще перевищували докризові рівні [1].

Бренди розкоші не застраховані від глобальної інфляції, але, окрім загальної оцінки, більш детальний аналіз показує ключові фактори, що впливають на витрати. Між 2021 і 2025 роками виробники предметів розкоші зіткнулися зі зростанням витрат у кількох категоріях:

Матеріали: теляча шкіра, бараняча шкіра, екзотичні шкури та дорогоцінні метали, що використовуються в застібках та фурнітурі, зазнали зростання цін на 20-35%. Перебої в ланцюгах поставок худоби через європейську посуху 2022-2023 років, спалахи ящура в Південній Америці та вищі ціни на енергоносії через війну в Україні погіршили світові постачання шкіри. Ціни на золото також зросли приблизно на 17% з 2021 по 2024 рік, що збільшило вартість фурнітури та оздоблення.

Робота: європейські майстерні зазнали дефіциту кваліфікованої робочої сили після COVID-19, особливо в Італії та Франції. Дані Міжнародної організації праці повідомляють про інфляцію заробітної плати ремісників на рівні 8-12% щорічно між 2021 і 2024 роками, оскільки попит на спеціалізовану майстерність перевищував пропозицію.

Логістика: світові тарифи на фрахт впродовж 2021-2022 років зросли в 3-4 рази через перевантаженість портів та дефіцит контейнерів, і хоча вони стабілізувалися у 2024 році, витрати на доставку «останньої милі», автоматизацію складів та паливо залишалися високими.

Бренди класу люкс не були застраховані від глобальної інфляції. Впродовж 2023-2025 років ціни на сировину, шкіру та робочу силу різко зросли, що призвело до розбіжностей у зростанні роздрібних цін на 5-10% від Hermes, Dior, Gucci та Cartier для збереження маржі [2].

Велику роль в залученні клієнта грає ексклюзивність та емоційна цінність. У сфері розкоші ексклюзивні покупки можна пояснити як групову діяльність, де члени внутрішньої групи взаємодіють один з одним та виявляють схожі вподобання. Стратегія залучення ексклюзивності, така як каюти першого класу, VIP-членство та заходи лише за запрошеннями, забезпечує впевненість у тому,

що послуги чи продукти високо цінуються членами їхніх референтних або бажаних груп.

Споживачі, які намагаються відповідати очікуванням референтної групи, часто асоціюють ексклюзивність з позитивними емоційними результатами, такими як відчуття задоволення, гордості та безпеки. Ексклюзивність у споживанні предметів розкоші також відрізняє членів внутрішньої групи від «чужих» як на фізичному, так і на психологічному рівні, що викликає почуття повноти серед членів групи. Тож, правдоподібно, що ексклюзивність має свій унікальний статус у викликанні різних емоцій у споживачів [3].

Цінова стратегія, в свою чергу, в секторі розкоші – це набагато більше, ніж просто питання економічних розрахунків. Це потужний інструмент для створення образу престижу та посилення бажаності.

Вміло граючи на сприйнятті, символічних цінностях та ексклюзивності, бренди розкоші можуть забезпечити собі тривале місце в свідомості своїх клієнтів. Тому розробка успішної цінової стратегії вимагає тонкого поєднання аналізу, креативності та глибокого розуміння ринку та його викликів [4].

Як підсумок, якщо вміло балансувати між всіма ключовими факторами, які включають в себе ексклюзивність, емоційний аспект споживача, а також цінову стратегію та аналіз ринку, то в результаті можна буде отримати механізм який буде не тільки прибутковим, а ще й престижним водночас.

Література:

1. D'Arpizio C., Levato F., Steiner A., de Montgolfier J. *Luxury in Transition: Securing Future Growth*. Bain&Company. URL: <https://www.bain.com/insights/luxury-in-transition-securing-future-growth/2> (дата звернення: 25.10.2025).
2. What's Driving the Price Hikes? Fashionbi. URL: <https://www.fashionbi.com/insights/luxury-bag-price-hikes-prestige-strategy-or-consumer-risk> (дата звернення: 25.10.2025).
3. Wang X., Sung B., Phau I. How rarity and exclusivity influence types of perceived value for luxury. *Journal of Brand Management*. 2024. Vol. 31. Pp. 576-592. <https://doi.org/10.1057/s41262-024-00359-8>.
4. How do you establish a luxury pricing strategy? PBS. URL: <https://www.supdeluxe.com/en/luxury-news/how-do-you-establish-luxury-pricing-strategy> (дата звернення: 25.10.2025).

Михайловський О. М.,

*здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої
спеціальності «Публічне управління та адміністрування»*

*Хмельницького університету управління та права
імені Леоніда Юзькова*

Науковий керівник — професор Іжєвський П. Г.

СОЦІАЛЬНІ ПРОЄКТИ: ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ ТА ЗАЛУЧЕННЯ СТЕЙКХОЛДЕРІВ

Соціальні проєкти відіграють важливу роль у розвитку суспільства, оскільки спрямовані на вирішення актуальних проблем громади, підвищення якості життя населення та зміцнення соціальної єдності. В сучасних умовах нестабільності, соціально-економічних викликів і воєнного стану в Україні значення таких проєктів зростає, адже вони стають дієвим інструментом відновлення соціального капіталу, підтримки вразливих груп та реалізації цілей сталого розвитку.

Соціальний проєкт – опис дій та заходів, спрямованих на вирішення соціальних проблем й уникнення соціальних ризиків, із зазначенням технології їх реалізації у певному часовому проміжку в межах наявного фінансового, кадрового, матеріального та інформаційного забезпечення [2]. Залежно від змісту й цільової аудиторії, виділяють проєкти у сфері освіти, охорони здоров'я, екології, інклюзії, громадського розвитку, культурного обміну та ін. Головна відмінність соціальних проєктів від підприємницьких полягає у тому, що їхня мета – не отримання прибутку, а досягнення соціального ефекту, тобто поліпшення умов життя людей.

Ефективне управління соціальними проєктами вимагає не просто добре спланованих дій, а цілісного, системного підходу. Це означає, що потрібно враховувати усі етапи – від визначення проблеми й планування до реалізації,

оцінки результатів і підтримки проєкту після завершення. Важливо не лише організувати роботу всередині команди, а й налагодити взаємодію з усіма людьми та організаціями, яких проєкт може стосуватися. Такими учасниками є стейкхолдери – представники місцевої громади, органи влади, громадські організації, волонтери, донори, бізнес-партнери, засоби масової інформації, а також користувачі проєкту – звичайні люди, які безпосередньо отримують користь від його реалізації. Наприклад, сім'ї, що отримують соціальну допомогу, молодь, яка бере участь у навчальних програмах, або мешканці громад, де покращується інфраструктура чи екологічна ситуація. Їх участь допомагає зробити проєкт більш реалістичним і корисним, адже саме користувачі найкраще розуміють свої потреби та можуть оцінити, на скільки ініціатива відповідає очікуванням. За умови активної співпраці всіх сторін – від організаторів до споживачів проєкт отримує довіру, підтримку громади та більші шанси на довготривалий позитивний ефект.

На думку українських дослідників, поєднання професійного управління та широкої участі стейкхолдерів є ключем до успіху соціальних проєктів, адже забезпечує не лише ефективне використання ресурсів, але й підвищує соціальну відповідальність і прозорість діяльності організацій [5].

Особливості управління соціальними проєктами зумовлені їх соціальною спрямованістю, потребою у взаємодії із доволі значною кількістю зацікавлених сторін та необхідністю адаптації до динамічних умов зовнішнього середовища, що узагальнено подано в таблиці 1.

Таблиця 1.

Особливості управління соціальними проєктами

№	Особливість управління	Короткий зміст
1	Соціальна спрямованість	Головна мета – не прибуток, а вирішення суспільно важливих проблем, покращення якості життя та підтримка громади.
2	Залучення стейкхолдерів	Активна участь громади, держави, бізнесу, благодійників, волонтерів та цільових груп у плануванні, реалізації та оцінці результатів.
3	Адаптивність та гнучкість	Управлінські рішення повинні швидко реагувати на зміни соціального, економічного чи політичного середовища.

4	Обмежені ресурси	Часто спостерігається нестача фінансування, персоналу або часу, що вимагає ефективного розподілу ресурсів та пошуку партнерств.
5	Складність оцінювання результатів	Результати мають нематеріальний, соціальний характер (зміна поведінки, підвищення довіри, рівень залученості тощо), що ускладнює вимірювання ефективності.
6	Високі вимоги до комунікації	Необхідність постійної взаємодії між усіма учасниками проєкту для досягнення узгоджених рішень і підтримки довіри.
7	Правове та етичне регулювання	Управління має здійснюватися відповідно до норм права, етичних принципів і прозорості звітності.

Джерело: сформовано автором на основі [4]

Ефективне залучення стейкхолдерів виступає важливою умовою успішної реалізації соціальних проєктів. Йдеться не лише про інформування зацікавлених сторін, а про їхню активну участь у прийнятті рішень, плануванні дій та оцінюванні результатів. Вказаний підхід сприяє кращому розумінню потреб громади, забезпечує підтримку з боку учасників і формує довіру до організаторів проєкту.

Залучення стейкхолдерів передбачає послідовність дій: визначення ключових учасників, аналіз їхніх інтересів, встановлення ефективних каналів комунікації та створення умов для постійного діалогу. Важливо підтримувати постійний контакт протягом усього життєвого циклу проєкту, адже це допомагає уникати конфліктів, враховувати зміни потреб та своєчасно коригувати діяльність.

Як зазначає Т. Власенко, залучення стейкхолдерів забезпечує узгодженість дій між усіма сторонами, підвищує ефективність управління й сприяє довготривалому соціальному ефекту від реалізованих ініціатив [1].

Як приклад практичного застосування зазначених принципів, за даними річного звіту платформи MyCity.One (2024), в Україні реалізовано 56 соціальних проєктів загальним бюджетом понад 42 млн грн, спрямованих на відбудову житла, підтримку ветеранів, освітні програми та психосоціальну реабілітацію [5]. До реалізації було залучено 96 партнерів, серед яких місцеві

громади, громадські організації та представники бізнесу. Загалом ініціативи охопили понад 15 000 отримувачів допомоги, що підтверджує соціальну значущість таких проєктів і ефективність моделі взаємодії стейкхолдерів.

Одним із прикладів успішного соціального проєкту, що демонструє ефективність взаємодії стейкхолдерів, є благодійний фонд продовольчої допомоги Food for Ukraine [6]. Фонд був заснований 4 березня 2022 року за ініціативою Раймондаса Туменаса, головного бенефіціара мережі супермаркетів NOVUS, і об'єднав однодумців для підтримки вразливих груп населення під час війни. Мережа NOVUS надає логістичні потужності, склади та допомогу в доставці, що дозволяє оперативно забезпечувати продуктами навіть віддалені та прифронтові регіони.

Станом на початок 2025 року фонд доставив понад 115 вантажівок із продуктами, розподілив понад 2 300 000 кг продукції, а загальна сума наданої допомоги перевищила 120 млн грн, охопивши десятки тисяч українців. Цей приклад наочно демонструє, як спільна робота бізнесу, громадських організацій та партнерів дозволяє досягати значного соціального ефекту.

Ефективність соціальних проєктів сьогодні залежить від уміння поєднати професійне управління з реальною участю стейкхолдерів. Проблеми нестачі ресурсів, слабкої комунікації та відсутності довгострокового бачення потребують системного підходу — стратегічного планування, відкритості процесів і постійного аналізу результатів. Важливо розглядати громаду не як об'єкт допомоги, а як активного партнера, здатного впливати на рішення та контролювати їх реалізацію.

Для подальшого розвитку соціальних ініціатив в Україні доцільно створювати сталі механізми співпраці між державою, бізнесом і громадськістю. Така взаємодія має ґрунтуватися не лише на фінансовій підтримці, а й на спільній відповідальності за результати, відкритості та довірі між усіма учасниками. Реалізація цього підходу можлива через розвиток партнерських платформ, об'єднання ресурсів, впровадження спільних програм та заохочення

бізнесу до соціальної активності через пільги, репутаційні переваги чи державне партнерство. Це дозволить перетворити соціальні проекти з поодиноких ініціатив на системні інструменти розвитку громад, які забезпечують не лише короткострокову допомогу, а й формують сталі зміни, підвищують згуртованість суспільства та зміцнюють соціальну довіру.

Література:

1. Власенко Т. М. Залучення стейкхолдерів для успішного управління проектом / Т. М. Власенко та ін. // *Modeling the Development of Economic Systems*. 2023. № 3. С. 8–13.
2. Мішина С. В., Мішин О. Ю. Науково-практичні засади соціального проектування. *Ефективна економіка*. 2020. № 1. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7620>
3. Моє місто. (2024). Річний звіт 2024 URL: https://mycity.one/docs/annual_report_2024.pdf
4. Тарасюк Т. О. Управління соціальними проектами на підприємстві : Кваліфікаційна робота. Ірпінь, 2025. 67 с.
5. Тілікіна Н. В. Управління соціальними проектами : навч. посіб. Київ : ФОП Мороз А.Т., 2024. 352 с.
6. ТОП соціальних проектів від українського бізнесу у 2024 році. minfin.com.ua. URL: <https://specials.minfin.com.ua/top-socialnyx-proyektiv-vid-ukrayinskoho-biznesu-2024>

Міріонкова О. С.,

*здобувачка кафедри математики, інформатики та
інформаційної діяльності*

Ізмаїльського державного гуманітарного університету

Науковий керівник – канд. фіз.-мат.наук, доцент Воробйов Я. А.

РОЛЬ ІНФОРМАЦІЇ В ІГРОВИХ МОДЕЛЯХ ПРИЙНЯТТЯ ЕКОНОМІЧНИХ РІШЕНЬ

Теорія ігор є одним із ключових інструментів аналізу раціональної поведінки економічних агентів в умовах невизначеності. У складних ринкових системах наявність, структура й обсяг інформації безпосередньо впливають на

вибір стратегій та очікувані виграші учасників; асиметрія інформації та механізми її розкриття визначають можливість досягнення ефективної рівноваги [2, с. 296–317]. Метою роботи є аналіз впливу розкриття інформації на стратегічну поведінку учасників економічних взаємодій і рівноважні результати. Новизна полягає в уточненні ролі інформаційних сигналів та їх структур у формуванні рівноважних стратегій, а також у систематизації підходів інформаційного дизайну (Bayesian persuasion) у моделях з асиметрією інформації.

У ситуаціях повної інформації гравці знають параметри гри, допустимі стратегії та виграші, що робить поведінку опонентів передбачуваною і сприяє досягненню рівноваги. Типові приклади включають моделі вибору обсягів і цін з урахуванням реакції конкурентів; формальний базис таких постановок подано у навчальній літературі [1, с. 14–15; 6, с. 2–4]. Натомість у реальних економічних умовах повна інформованість трапляється рідко. За неповної інформації стратегічні рішення ґрунтуються на умовних очікуваннях щодо характеристик інших гравців, що формалізується в понятті байєсівської рівноваги; у фінансовому секторі асиметрія інформації щодо надійності позичальника зумовлює диференціацію ставок та розвиток механізмів скринінгу й моніторингу [1, с. 121; 2, с. 296–317]. Доступність інформації знижує премію за ризик, зменшує невизначеність і позитивно впливає на ефективність ринку.

Показовим прикладом є ситуація, коли покупці не можуть достовірно оцінити якість товарів: тоді високоякісні продукти витісняються низькоякісними (ефект «лимонів»). Для зменшення таких викривлень застосовують сигнали якості – гарантії, сертифікацію, стандартизацію подання даних, що знижують інформаційну нерівність між учасниками і сприяють посиленню конкуренції за якість [4, с. 227–286].

Розглянемо спрощену модель взаємодії позичальника (гравець 1) та кредитора (гравець 2) з асиметрією інформації. Позичальник може бути

надійним (H) або ризиковим (R), причому його тип відомий лише йому. Стратегії позичальника – подавати заявку або відмовлятися; стратегії кредитора – надавати кредит або відхиляти заявку. За повної інформації кредитор пропонує нижчу ставку позичальнику типу H і вищу – типу R, отримуючи рівноважний результат. За неповної інформації кредитор формує очікування щодо типу позичальника, що може призвести до підвищення ставки для всіх або відмови від кредитування. Уведення сигналів (фінансова звітність, кредитна історія, гарантії) змінює інформаційний стан гри, зменшує невизначеність і дає змогу надійним гравцям отримувати вигідніші умови, а ринку – працювати ефективніше.

Розкриття інформації та структуроване формування сигналів стають предметом інформаційного дизайну, у межах якого визначаються оптимальні схеми поширення інформації задля впливу на поведінку учасників ринку та досягнення бажаного рівноважного результату. Парадигма Bayesian persuasion показує, що навіть часткове розкриття даних може суттєво змінювати рівновагу, формувати очікування та спрямовувати учасників до бажаних стратегій [2, с. 296–317].

У динамічних іграх з неповною інформацією рішення приймаються послідовно, з урахуванням історії спостережень і сигналів. Нова інформація може спричиняти оновлення оцінок стану середовища, що, у свою чергу, змінює структуру рівноваги та поведінку гравців. Такі моделі застосовують для аналізу інвестиційних процесів, страхування та управління ризиками [3, с. 1–5; 6, с. 6–7].

У прикладних економічних середовищах значний вплив інформації спостерігається на фінансових і товарних ринках. На ринку інвестиційних фондів доступність даних про структуру портфеля, ризики та дохідність зменшує невизначеність і коригує очікування інвесторів, сприяючи раціональному вибору. У конкурентних торгах структура доступної інформації визначає поведінку учасників, ціноутворення та розподіл вигравів;

концептуальні основи теорії аукціонів і вплив інформації на рівновагу висвітлено в оглядових роботах та монографіях [4, с. 227–286; 5].

Таким чином, інформація відіграє фундаментальну роль у формуванні економічних рішень у межах ігрових моделей. Асиметрія інформації може спричиняти неефективні рівноваги, тоді як прозорість даних, інформування та сигнальні механізми зменшують невизначеність і сприяють підвищенню ефективності ринкової взаємодії. Навіть часткове розкриття інформації здатне змінювати структуру рівноваги; перспективними напрямками є подальша розробка інформаційних механізмів у динамічних моделях і їх емпірична верифікація.

Література:

1. Дикань В. Л., Назаренко І. Л., Пługина Ю. А. Біржова діяльність. 2017, Харків: УкрДУЗТ, 282 с.
2. Gradwohl R., Guo Y., Shmaya E. Reaping the Informational Surplus in Bayesian Persuasion., *American Economic Journal: Microeconomics*, 2022. № 14(3), pp. 296–317.
3. Heydaribeni N. Anastasopoulos A. Structured Equilibria for Dynamic Games with Asymmetric Information and Dependent Types. – 2025, *Games*, 16(2), 37 p.
4. Klemperer P. Auction Theory: A Guide to the Literature. *Journal of Economic Surveys*. 1999. № 13(3), pp. 227–286.
5. Krishna V. Auction Theory. 2nd ed., *Academic Press (Elsevier)*. San Diego. 2010. 305 p.
6. КІП ім. Ігоря Сікорського. Теорія ігор: курс лекцій. Київ, 2022. 245 с.
7. Шиян А. А. Теорія ігор: основи та застосування в економіці та менеджменті. Вінниця : ВНТУ, 2009. 164 с.
8. Шиян А. А. Управління розвитком соціально-економічних систем. Теорія ігор: основи та застосування в економіці та менеджменті. Вінниця : ВНТУ, 2010. 162 с.

Москалюк С. І.,

аспірант кафедри управління підприємницькою

та туристичною діяльністю

Ізмаїльського державного гуманітарного університету

Науковий керівник – канд. екон. наук, доцент Метіль Т. К.

ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМУ РОЗРОБКИ АНТИКРИЗОВОЇ СТРАТЕГІЇ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

Сучасне економічне середовище характеризується безпрецедентним рівнем невизначеності та волатильності, що робить питання формування ефективних механізмів розробки антикризових стратегій особливо актуальним. Глобальні виклики останніх років, включаючи пандемію COVID-19, геополітичні конфлікти, енергетичну кризу та повномасштабну війну в Україні, продемонстрували критичну важливість наявності у підприємств чітко структурованих підходів до стратегічного антикризового планування.

Актуальність дослідження посилюється тим, що традиційні підходи до антикризового управління, розроблені для відносно стабільного економічного середовища, виявляються недостатньо ефективними в умовах множинних одночасних криз та швидких технологічних змін. Це вимагає переосмислення самої концепції формування антикризових стратегій та створення нових механізмів, здатних забезпечити гнучкість та адаптивність підприємств у постійно мінливому середовищі.

Механізм розробки антикризової стратегії являє собою впорядковану систему процесів, методів, інструментів та організаційних заходів, спрямованих на створення комплексного стратегічного плану дій підприємства в умовах кризи або загрози її виникнення. Цей механізм повинен забезпечувати не лише реактивне реагування на кризові явища, але й проактивне виявлення потенційних загроз та підготовку до них.

Сучасний механізм формування антикризової стратегії базується на принципах системності, гнучкості, превентивності, інноваційності та стейкхолдерської орієнтації. Системність передбачає комплексний підхід до аналізу всіх аспектів діяльності підприємства та зовнішнього середовища. Гнучкість забезпечує можливість швидкої адаптації стратегії до змін умов. Превентивність орієнтує на раннє виявлення кризових сигналів. Інноваційність стимулює пошук нестандартних рішень. Стейкхолдерська орієнтація враховує інтереси всіх зацікавлених сторін для забезпечення стійкої підтримки стратегії.

Ключовим елементом механізму є етапність розробки стратегії. Структуровану послідовність етапів формування антикризової стратегії доцільно представити у вигляді табл.1, що дозволяє чітко визначити зміст, інструменти та очікувані результати кожного етапу.

Таблиця 1

Етапи формування механізму розробки антикризової стратегії підприємства

Етап	Зміст етапу	Основні інструменти	Очікувані результати	Термін реалізації
1. Діагностика кризового стану	Комплексна оцінка фінансового стану підприємства, виявлення симптомів кризи, аналіз причин виникнення кризових явищ	Моделі Альтмана, Спрингейта, Терещенка; коефіцієнтний аналіз; аналіз грошових потоків; SWOT-аналіз внутрішнього середовища	Висновок про наявність та глибину кризи; ідентифікація проблемних зон; оцінка часу до критичного стану	2-4 тижні
2. Аналіз зовнішнього середовища	Дослідження макроекономічних факторів, конкурентного середовища, галузевих тенденцій, виявлення загроз і можливостей	PEST-аналіз; аналіз п'яти сил Портера; GAP-аналіз; бенчмаркінг; сценарний аналіз зовнішнього середовища	Карта стратегічних загроз і можливостей; прогноз розвитку ситуації; ідентифікація критичних факторів успіху	3-4 тижні
3. Формування стратегічних альтернатив	Розробка різних варіантів антикризових стратегій з урахуванням глибини кризи, ресурсних	Матриця Ансоффа; портфельний аналіз; мозковий штурм; метод Дельфі; стратегічне	Набір стратегічних альтернатив (3-5 варіантів); попередня оцінка можливості	2-3 тижні

	можливостей та стратегічних цілей	картографування	реалізації кожної альтернативи	
4. Оцінка та вибір оптимальної стратегії	Багатокритеріальна оцінка альтернатив, аналіз ризиків, моделювання наслідків реалізації стратегій, вибір оптимального варіанту	Метод аналізу ієрархій; імітаційне моделювання; аналіз чутливості; оцінка NPV та IRR стратегічних проектів	Обрана антикризова стратегія з обґрунтуванням вибору; оцінка очікуваних результатів та ризиків	2-3 тижні
5. Розробка плану реалізації	Деталізація стратегії у конкретні заходи, визначення відповідальних, термінів, ресурсів та показників ефективності	Діаграма Ганта; система збалансованих показників; бюджетування; розробка KPI; каскадування цілей	Детальний план реалізації стратегії; система показників моніторингу; розподіл відповідальності; затверджений бюджет	3-4 тижні

Продовж. табл. 1

6. Моніторинг та коригування	Відстеження виконання плану, оцінка ефективності заходів, виявлення відхилень, внесення коригувань у стратегію	Дашборди KPI; регулярний управлінський облік; контроль критичних точок; адаптивне планування	Своєчасне виявлення проблем; оперативне коригування дій; звіти про хід реалізації стратегії	Постійно

Джерело: розроблено автором на основі [1; 2; 3;]

Як видно з таблиці, перший етап передбачає комплексну діагностику поточного стану підприємства та ідентифікацію кризових явищ. На цьому етапі використовуються різноманітні методи фінансового аналізу, включаючи моделі Альтмана, Спрингейта, Терещенка для оцінки ймовірності банкрутства [5]. За даними дослідження компанії Deloitte, проведеного у 2023 році серед 500 європейських підприємств, використання формалізованих методів діагностики дозволяє виявити кризові тенденції в середньому на 8-12 місяців раніше порівняно з інтуїтивними оцінками менеджменту.

Другий етап включає аналіз зовнішнього середовища та ідентифікацію ключових загроз і можливостей. Тут застосовуються інструменти стратегічного аналізу, такі як PEST-аналіз для оцінки макроекономічних факторів, аналіз

п'яти сил Портера для оцінки конкурентного середовища, SWOT-аналіз для зіставлення внутрішніх можливостей із зовнішніми умовами [1]. Статистика показує, що підприємства, які регулярно проводять систематичний моніторинг зовнішнього середовища, мають на 45% більше шансів передбачити галузеві кризи.

Третій етап передбачає формулювання стратегічних альтернатив. На цьому етапі розробляються різні варіанти антикризових стратегій залежно від глибини кризи, доступних ресурсів та стратегічних цілей підприємства [2; 3]. Класифікація стратегічних альтернатив може здійснюватися за різними критеріями. За глибиною змін стратегії можуть бути оперативними, які передбачають тактичні коригування діяльності без зміни базової бізнес-моделі, та трансформаційними, що включають фундаментальну перебудову бізнес-моделі підприємства [1]. За функціональною спрямованістю виділяють фінансові стратегії, орієнтовані на оптимізацію фінансових потоків та структури капіталу, маркетингові стратегії, спрямовані на утримання та розширення ринкової частки, операційні стратегії, що передбачають оптимізацію виробничих та логістичних процесів, та стратегії управління персоналом, орієнтовані на збереження ключових компетенцій та мотивацію працівників [3; 5].

Четвертий етап включає оцінку та вибір оптимальної стратегії. Тут використовуються багатокритеріальні методи оцінки, які враховують фінансові показники ефективності, часові параметри реалізації, рівень ризику, потребу в ресурсах та ступінь відповідності довгостроковим цілям підприємства [4].

П'ятий етап передбачає розробку детального плану реалізації обраної стратегії з визначенням конкретних заходів, відповідальних осіб, термінів виконання та необхідних ресурсів. Критично важливим є розробка системи ключових показників ефективності для моніторингу виконання стратегії [1]. Згідно з дослідженням Bain & Company, лише 12% компаній успішно

реалізують свої стратегії повною мірою, при цьому ключовим фактором успіху є саме якість операційного планування та системи контролю.

Шостий етап включає безперервний моніторинг виконання стратегії та її коригування в міру зміни умов. Сучасні підходи до стратегічного управління наголошують на необхідності гнучкості та адаптивності стратегії [1; 4;]. Ефективне формування антикризової стратегії вимагає використання широкого спектру аналітичних інструментів та методів. Фінансові інструменти включають коефіцієнтний аналіз для оцінки фінансового стану, аналіз грошових потоків для оцінки платоспроможності, бюджетування та прогнозування для планування фінансових ресурсів [3; 5;]. Стратегічні інструменти охоплюють портфельний аналіз для оцінки структури бізнесу, бенчмаркінг для порівняння з найкращими практиками галузі, стратегічне картографування для візуалізації конкурентних позицій [2; 3]. Дослідження Boston Consulting Group демонструє, що компанії, які регулярно використовують портфельний аналіз, мають на 40% більшу гнучкість у перерозподілі ресурсів під час кризи.

Ризик-орієнтовані інструменти включають методи ідентифікації ризиків, кількісної та якісної оцінки ризиків, стрес-тестування для оцінки стійкості до екстремальних сценаріїв, розробку карт ризиків для візуалізації профілю ризику підприємства [6]. За даними аналітичної компанії Gartner, підприємства, які впровадили системи ризик-менеджменту, знижують ймовірність виникнення кризових ситуацій на 35%.

Цифрові інструменти набувають дедалі більшого значення у формуванні антикризових стратегій [4; 6]. Системи бізнес-аналітики дозволяють обробляти великі масиви даних для виявлення прихованих закономірностей. Алгоритми машинного навчання використовуються для прогнозування кризових явищ на основі історичних даних. Цифрові двійники підприємств дозволяють тестувати різні стратегічні сценарії без ризику для реального бізнесу. Згідно з

дослідженням MIT Sloan Management Review, компанії з високим рівнем цифрової зрілості на 26% швидше адаптуються до кризових умов.

Організаційні інструменти включають методи фасилітації для залучення різних стейкхолдерів до процесу розробки стратегії, інструменти проєктного управління для структурування процесу реалізації стратегії, системи збалансованих показників для каскадування стратегії на всі рівні організації [1]. Практика показує, що залучення широкого кола співробітників до розробки стратегії підвищує рівень її прийняття на 55%.

Повномасштабна війна в Україні створила унікальні виклики для формування антикризових стратегій вітчизняних підприємств. Традиційні підходи потребують суттєвої адаптації з урахуванням специфіки воєнного стану. Ключовою особливістю є необхідність балансування між короткостроковим виживанням та довгостроковим стратегічним розвитком в умовах екстремальної невизначеності [6].

За даними дослідження Київської школи економіки, проведеного у 2023 році, 67% українських підприємств змушені були переглянути свої стратегії протягом першого місяця повномасштабного вторгнення [1]. При цьому 43% компаній повністю змінили свою бізнес-модель, 31% суттєво скоротили масштаби діяльності, а лише 26% змогли підтримувати діяльність на докризовому рівні.

Специфіка формування антикризових стратегій в умовах війни включає необхідність інтеграції питань безпеки в стратегічне планування. Фізична безпека персоналу та активів стає критичним фактором, що визначає можливість реалізації будь-якої стратегії [6]. Підприємства вимушені розробляти сценарії евакуації, релокації виробництва та переходу на віддалені форми роботи.

Логістична складова набуває стратегічного значення в умовах руйнування транспортної інфраструктури та закриття традиційних експортних маршрутів [12]. Стратегії диверсифікації логістичних каналів стають критично важливими

для забезпечення безперервності бізнесу. За даними Міністерства економіки України, компанії, які змогли швидко диверсифікувати логістичні маршрути, зберегли в середньому 70% свого експортного потенціалу.

Фінансова складова стратегії повинна враховувати високі валютні ризики, інфляційний тиск та обмежений доступ до кредитних ресурсів [5]. Стратегії фінансового виживання включають максимізацію грошових резервів, оптимізацію оборотного капіталу, пошук альтернативних джерел фінансування, включаючи міжнародні гранти та програми підтримки.

Кадрова складова стає особливо складною через мобілізацію персоналу, міграцію та психологічний стрес. Стратегії управління персоналом повинні включати забезпечення психологічної підтримки, створення резервів ключових компетенцій, розробку програм швидкого навчання та адаптації нових співробітників. Дослідження показує, що компанії, які інвестували в підтримку персоналу під час війни, мають на 45% нижчу плинність кадрів.

Репутаційна складова набуває особливого значення, оскільки соціальна відповідальність бізнесу стає критерієм оцінки з боку споживачів, партнерів та суспільства [4]. Стратегії, які включають елементи підтримки армії, допомоги постраждалим та внеску у відбудову, забезпечують не лише соціальний ефект, але й сприяють зміцненню бренду та лояльності клієнтів.

Технологічна складова стає фактором конкурентних переваг в умовах обмежених ресурсів [1]. Цифровізація бізнес-процесів, автоматизація та впровадження віддалених форм співпраці дозволяють підтримувати операційну ефективність навіть в складних умовах. Цифровізація бізнес-процесів, автоматизація та впровадження віддалених форм співпраці дозволяють підтримувати операційну ефективність навіть в складних умовах.

Отже, проведене дослідження механізмів формування антикризової стратегії в сучасних умовах дозволяє сформулювати кілька ключових висновків та рекомендацій для практики управління. Формування ефективного механізму розробки антикризової стратегії є критично важливою компетенцією сучасного

підприємства, що визначає його здатність не лише виживати в кризових умовах, але й використовувати кризи як можливості для стратегічного розвитку та зміцнення конкурентних позицій.

Механізм формування антикризової стратегії повинен бути системним, включаючи всі етапи від діагностики кризових явищ до моніторингу реалізації обраної стратегії. Превентивність повинна стати ключовим принципом формування антикризових стратегій. Економічна доцільність превентивного підходу підтверджується даними про те, що витрати на попередження кризи у п'ять-сім разів менші за витрати на її подолання.

Гнучкість та адаптивність механізму формування стратегії набувають критичного значення в умовах високої динаміки зовнішнього середовища. Цифровізація процесів формування та реалізації антикризових стратегій відкриває нові можливості для підвищення якості стратегічних рішень. Використання технологій штучного інтелекту для прогнозування, систем бізнес-аналітики для обробки великих даних, цифрових двійників для моделювання стратегічних сценаріїв дозволяє значно підвищити обґрунтованість та ефективність антикризових стратегій.

Стейкхолдерський підхід до формування антикризових стратегій забезпечує більшу стійкість та підтримку стратегії з боку всіх зацікавлених сторін. Особливої уваги потребує адаптація механізмів формування антикризових стратегій до специфічних умов, зокрема воєнного стану в Україні. Традиційні підходи потребують суттєвого доопрацювання з урахуванням факторів безпеки, логістичних обмежень, кадрових викликів та соціальної відповідальності. Український досвід демонструє можливість успішної адаптації бізнесу навіть до екстремальних умов за наявності системного підходу до формування та реалізації антикризових стратегій.

Література:

1. Christensen C. M. The innovator's solution: creating and sustaining successful growth / C. M. Christensen, M. E. Raynor. Boston : Harvard Business Review Press, 2020. 304 p.

2. Ансофф І. Стратегічне управління / І. Ансофф; пер. з англ. К.: Економіка, 2019. 519 с.
3. Лігоненко В. О. Антикризове управління підприємством: теоретико-методологічні засади та практичний інструментарій: монографія. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2021. 580 с.
4. Талєб Н. Н. Антикрихкість. Про речі, яким подобаються стреси / Н. Н. Талєб; пер. з англ. Київ : Наш Формат, 2020. 400 с.
5. Терещенко О. О. Фінансова санація та банкрутство підприємств : навч. посіб. Київ : КНЕУ, 2020. 412 с.
6. Штангрет А. М. Методичні засади формування антикризової стратегії підприємства. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2022. № 4. С. 134–140.

Носова Н. І.,

*провідний інженер ДУ «Інститут ринку і
економіко-екологічних досліджень НАН України»*

ЕКОНОМІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА З ВИРОБНИЦТВА СІЛЬГОСПТЕХНІКИ АТ «ЕЛЬВОРТІ» У ВОЄННИЙ ЧАС

Агропромисловий комплекс України (АПК), до складу якого входить сільськогосподарське машинобудування забезпечує продовольчу безпеку. «Розвинуте сільгоспмашинобудування є показником стану АПК будь-якої країни та передумовою її стабільного розвитку» [2] і саме воно виступає драйвером економічного розвитку, сприяючи зростанню продуктивності у секторах рослинництва, тваринництва та переробки сільгоспсировини.

В складних та непередбачуваних умовах воєнного стану, деякі підприємства зазнали руйнувань, деякі були змушені закритись, а інші – диверсифікувати свої виробничі потужності у інші більш безпечні регіони.

Одним з провідних виробників сільгосптехніки, що має свою давню історію є АТ «Ельворті», яке виробляє високоякісну сільгосптехніку для вітчизняного ринку. Підприємство у 2019 р. пройшло сертифікацію за

міжнародним стандартом якості ISO 9001, що дозволяє йому постачати свою продукцію за межі України.

У виробництві сільгосптехніки АТ «Ельворті» у 2024 р. переважали сівалки – 498 од., культиватори – 211 од. та борони дискові – 167 од. (рис.1) [1].

Частка АТ «Ельворті» на вітчизняному ринку сільгосптехніки зменшилась по культиваторах просапних з 65 % у 2018 р. до 33 % у 2024 р., по сівалках зернових – 50 % у 2018 р. до 42 5 у 2024 р. (табл. 1).

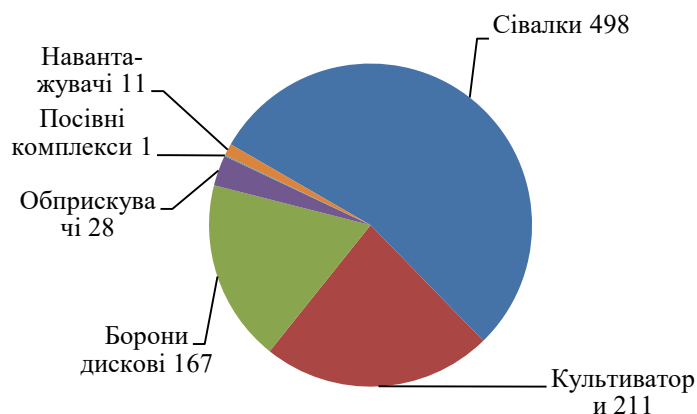

Рис. 1. Структура виробництва сільгосптехніки у 2024 р., одиниць

Таблиця 1

Частка на українському ринку АТ «Ельворті» за видами с/г техніки, %

Роки	Види сільгосптехніки					
	Сівалки		Культиватори		Борони дискові	Оприскувачі
	зернові	просапні	просапні	суцільні		
2018	50	28	65	15	38	5
2019	47	27	53	10	21	7
2020	44	35	52	6	20	8
2021	41	17	40	1	14	4
2023	42	23	33	3	40	4
2024	42	15	33	3	33	15

Джерело: складено автором за даними [1].

При цьому чистий прибуток АТ «Ельворті» починаючи 2022 року залишається від'ємним, а кількість працівників скоротилась на 22 %, з 508 осіб у 2023 р. до 396 осіб у 2024 р.

Як свідчать дані про фінансові показники підприємства [3], найбільш складним для АТ «Ельворті» був 2023 рік. Якщо порівнювати його з 2024 роком, то варто відзначити, що у 2023 році у порівнянні з попередніми роками й з 2024 роком найнижчим був дохід. Однак у 2024 р. ситуація дещо покращилась і він збільшився на 79830 тис. грн. (на 16 %).

Чистий прибуток у 2024 р. у порівнянні з 2023 роком також збільшився на 58240 тис. грн. (на 68 %), хоча й залишився від'ємним, що свідчить про позитивну динаміку й великі зусилля з боку керівництва підприємства й робітників досягти показників довоєнного періоду.

Зобов'язання підприємства (можливо це були кредити, або інші позики) за 2024 р. у порівнянні з 2023 роком зменшились на 110756 тис. грн. (на 47 %), що свідчить про намагання підприємства у воєнний час погасити свої боргові зобов'язання.

У воєнних умовах АТ «Ельворті» продовжує виробляти сільгосптехніку, яка задовольняє потреби агровиробників і відповідає вимогам світових стандартів, експортуючи частину своєї продукції за межі України.

Література:

1. Звіт про управління АТ «Ельворті» за 2018-2024 роки.
URL: <https://elvorti.com/documents/otcheta-emitenta/otchet-po-upravleniyu/?lang=ua>
2. Рудь А. В. Перспективи розвитку сільськогосподарського машинобудування. *Міжвузівський збірник «Наукові нотатки»*. Луцьк. 2023. №76, С. 124-128. DOI: 10.36910/775.24153 966.2023.76.17
URL: https://eforum.lntu.edu.ua/index.php/naukovi_notatky/article/view/1298/1190
3. Фінансові показники АТ «Ельворті»
URL: <https://opendatabot.ua/c/05784437>

Осадчий М. Л.,

аспірант кафедри економіки, права та управління бізнесом

Одеського національного економічного університету

Науковий керівник – д-р екон. наук, професор Ковальов А. І.

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ВІДНОВЛЕННЯ МОРСЬКИХ ПОРТІВ УКРАЇНИ: ВПЛИВ НА МІСЦЕВІ ГРОМАДИ ТА РИНОК ПРАЦІ

Відновлення морських портів України після масштабних руйнувань, спричинених воєнними діями, є одним із ключових чинників не лише економічного, але й соціального відродження держави. Морські порти, що історично виступали центрами регіонального розвитку, сьогодні опинилися у фокусі державної політики як стратегічні елементи критичної інфраструктури, здатні забезпечити відновлення національної логістики, поживлення міжнародної торгівлі та формування нових робочих місць. Їх реінтеграція у глобальну економіку має не лише макроекономічний вимір, але й потужний соціально-гуманітарний потенціал, який безпосередньо впливає на добробут місцевих громад припортових регіонів.

Соціально-економічний вимір відновлення морських портів України визначається системним впливом на три взаємопов'язані сфери: регіональну економіку, ринок праці та соціальну інфраструктуру. У регіонах, де порти відіграють роль основних економічних драйверів - Одеському, Миколаївському, Херсонському, Запорізькому, саме портова діяльність формує значну частку доходів місцевих бюджетів, підтримує розвиток малого і середнього бізнесу, стимулює попит на транспортні, логістичні, ремонтні та освітні послуги [1]. Після війни потенціал портів стає основою для створення «кластерів відновлення», у межах яких відбувається координація між державою, бізнесом і громадами для досягнення синергетичного ефекту у розвитку прибережних територій.

Економічне відновлення портів безпосередньо впливає на стан ринку праці. Портова галузь є високотехнологічною і трудомісткою водночас, забезпечуючи зайнятість як у сфері безпосередніх портових операцій (вантажопереробка, логістика, технічне обслуговування), так і в суміжних галузях - суднобудуванні, транспорті, машинобудуванні, сфері обслуговування та освіти. За оцінками Міністерства розвитку громад, територій та інфраструктури України, повноцінне відновлення лише трьох великих портів – Одеси, Чорноморська та Південного здатне створити понад 50 тисяч прямих і непрямих робочих місць. Це особливо важливо в умовах демографічних втрат, релокації населення та зростання безробіття у прифронтових областях.

З іншого боку, соціальний ефект портового відновлення полягає не лише у працевлаштуванні, але й у покращенні якості життя. Порти формують локальні ринки споживання, стимулюють розвиток житлової інфраструктури, освіти, медицини, комунальних послуг. Важливою тенденцією стає поява соціально відповідальних практик у діяльності портових операторів, зокрема запровадження корпоративних програм підтримки громади, інвестицій у місцеві екологічні ініціативи та відновлення природних екосистем, які зазнали значних втрат унаслідок воєнних дій. У цьому контексті відновлення морських портів України стає одночасно проектом економічної реабілітації та соціальної інтеграції, спрямованим на стабілізацію регіонів і зміцнення соціального капіталу.

Інституційна складова процесу відновлення морських портів охоплює розробку нових механізмів державно-приватного партнерства, які враховують соціальні пріоритети. Такі механізми мають передбачати не лише залучення інвестицій у модернізацію портової інфраструктури, але й соціальні умови угод наприклад, створення робочих місць для місцевих мешканців, підвищення кваліфікації працівників, участь громад у плануванні проектів, спрямованих на екологічне оздоровлення акваторій. Важливо, що міжнародні фінансові інституції, зокрема Європейський інвестиційний банк, Світовий банк і

Європейський банк реконструкції та розвитку, у своїх проєктах з відбудови транспортної інфраструктури активно інтегрують компоненти сталого розвитку, зокрема гендерну рівність, інклюзивність і соціальну відповідальність бізнесу [2].

Одним із ключових викликів є забезпечення балансу між економічною ефективністю відновлення портів і соціальною стабільністю у громадах. У цьому контексті доцільним є впровадження принципу «inclusive growth» - інклюзивного зростання, який передбачає, що вигоди від відновлення розподіляються між усіма учасниками процесу. Портові адміністрації мають створювати спеціальні платформи соціального діалогу між бізнесом, владою та громадою, де узгоджуються питання використання землі, компенсації за екологічні ризики, умови праці, безпека на виробництві. Досвід ЄС, зокрема країн Балтії, демонструє, що ефективне управління портовими територіями можливе лише за умов, коли громада бере участь у стратегічному плануванні розвитку порту як соціально-економічного центру.

Важливим аспектом є роль освіти та розвитку людського капіталу. Відновлення морських портів потребує фахівців нової генерації - інженерів, логістів, енергоменеджерів, екологів, ІТ-аналітиків. Відтак необхідним є створення програм дуальної освіти на базі портових підприємств, університетів морського профілю та регіональних центрів професійної перепідготовки. Зокрема, Одеський національний морський університет уже запроваджує спільні програми з міжнародними партнерами, спрямовані на розвиток цифрових компетенцій та екологічного менеджменту у портовій діяльності. Такі ініціативи не лише підвищують конкурентоспроможність українських портів, а й зміцнюють соціально-економічну базу припортових регіонів.

Не менш значущим є питання екологічної реабілітації припортових територій, що має безпосередній соціальний вимір. Відновлення акваторій, очищення води, відбудова берегових захисних споруд, рекультивація земель - це не лише природоохоронні заходи, а й джерело нових робочих місць і

соціальних проєктів. Такі роботи часто реалізуються із залученням місцевих жителів, що сприяє соціальній згуртованості, зниженню рівня безробіття та формуванню відчуття причетності до відбудови [3].

Розвиток портів також стимулює малий і середній бізнес, який забезпечує виробництво матеріалів, будівельні роботи, транспортні послуги, енергозабезпечення, харчування та інші сфери. Формування локальних економічних ланцюгів створює ефект мультиплікатора, який підсилює загальний соціально-економічний ефект від портового відновлення. Зокрема, за оцінками Одеської обласної військової адміністрації, кожне робоче місце у порту генерує близько 2,5 робочих місць у суміжних галузях, що підтверджує системний вплив портового сектора на регіональну економіку [4]. Вплив відновлення морських портів України на соціально-економічний розвиток прибережних громад представлено в таблиці 1.

Таблиця 1

Вплив відновлення морських портів України на соціально-економічний розвиток прибережних громад

Аспект впливу	Ключові зміни після відновлення	Соціально-економічний ефект
Зайнятість	Створення нових робочих місць у портах і суміжних секторах	Зменшення безробіття, стабілізація доходів населення
Розвиток громади	Поява нових соціальних програм, покращення інфраструктури	Зростання якості життя, формування довіри до влади
Місцевий бізнес	Активізація підприємництва, розвиток сервісних компаній	Підвищення податкових надходжень, диверсифікація економіки
Освіта і кадри	Розширення навчальних програм і дуальної освіти	Зміцнення кадрового потенціалу регіону
Екологічна складова	Відновлення природних територій і очищення акваторій	Поліпшення стану довкілля, розвиток екоініціатив
Соціальна стабільність	Повернення переселенців, інтеграція ветеранів у роботу портів	Підвищення рівня соціальної єдності

Джерело: узагальнено автором на основі [1-4].

Отже, відновлення морських портів України має комплексний соціально-економічний ефект, який виходить далеко за межі транспортно-логістичної

функції. Воно формує підґрунтя для розвитку місцевих громад, стимулює ринок праці, відновлює соціальні зв'язки та створює основу для сталого зростання регіонів. Важливо, щоб державна політика післявоєнного розвитку передбачала інтеграцію соціальних пріоритетів у всі етапи відбудови - від стратегічного планування до реалізації конкретних інфраструктурних проєктів. Тільки за умов балансу між економічною ефективністю, соціальною справедливістю та екологічною стійкістю морські порти України зможуть стати справжніми осередками відродження та довготривалого процвітання Чорноморського регіону.

Література:

1. Осадчий М.Л. Галузеві особливості транспортних підприємств, тенденції та пріоритети їх розвитку. *Управління бізнесом в парадигмі сталого розвитку : економіко-правовий аспект: колективна монографія*. Одеса : ОНЕУ, Ч. 2., 2024. С. 154–209.
2. Лабунець І. Інституційне забезпечення як складова концептуальних положень формування вантажопотоків морського транспорту України. *Економічні горизонти*. 2024. № 2-3 (28). С. 158-168.
3. Шкурко Є. Л., Безклубна Н. Л. Екологічна стійкість портової інфраструктури: впровадження зелених технологій та енергоефективних рішень. *Вчені записки*. 2023. № 34(73). С. 391-399.
4. Осадчий М. Л. Інфраструктурне відновлення: виклики та перспективи. *Стратегія відновлення деокупованих територій України: виклики постконфліктного розвитку та шляхи їх подолання : колективна монографія*. Івано-Франківськ. 2025. С. 403-431.

Павленко Н. М.,

викладач ВСП «Класичний фаховий коледж

Сумського державного університету»;

Данильченко О. В.,

викладач ВСП «Класичний фаховий коледж

Сумського державного університету»

РОЛЬ ЗАЛІЗНИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ В ЕКОНОМІЧНІЙ СТІЙКОСТІ ПРИКОРДОННИХ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ: ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ

Залізничні перевезення в Україні залишаються одним із найрозвинутіших і найдавніших видів транспорту, що відіграє ключову роль у перевезенні як вантажів так і пасажирів. Дана галузь є стратегічною не лише для внутрішньої економіки, а й для участі України у міжнародній торгівлі. Для Сумської області залізниця нині є критично важливою з кількох причин: по-перше, вона виступає основною логістичною артерією північного регіону, забезпечуючи як комерційні перевезення, так і доставку гуманітарної допомоги прифронтовим населеним пунктам, водночас противник намагається порушити ці логістичні зв'язки, завдаючи постійних ударів по інфраструктурі та об'єктах енергетики; по-друге, залізниця є життєво необхідною для мешканців північних областей, адже навіть під час постійних обстрілів рух поїздів продовжується за корегованими графіками, що дозволяє людям жити звичним життям (працювати). У поєднанні з автомобільним транспортом залізниця забезпечує оперативну евакуацію поранених, як військових, так і мирного населення із прикордонних населених пунктів до безпечніших регіонів країни.

Через регулярні атаки російських військ залізнична інфраструктура області зазнала значних руйнувань, пошкоджено чимало об'єктів що належать до залізниці, це і споруди вагонного, колійного і енергетичного господарств. У

зв'язку з небезпекою повітряних ударів і перебоями з електропостачанням рух потягів на окремих ділянках обмежено, а частину рейсів скасовано. Постійними обстрілами ворог намагається ізолювати прикордонні райони та ускладнити транспортне сполучення. Це безпосередньо впливає на соціально-економічне становище залізничників, які, попри втрати та ризики, продовжують виконувати свою роботу, підтримуючи функціонування транспортної системи регіону.

Внаслідок прикордонної нестабільності підприємства, діяльність яких тісно пов'язана із залізничними перевезеннями, зазнають серйозних економічних збитків. Руйнування колій, затримки руху поїздів і проблеми з постачанням сировини знижують ефективність виробництва та конкурентоспроможність бізнесу в регіоні. Частина компаній змушена скорочувати обсяги роботи або переходити на автомобільні перевезення, що підвищує витрати та негативно позначається на інвестиційній привабливості регіону.

У відповідь на військові загрози підприємства Сумщини активно змінюють свої логістичні маршрути. Замість східних напрямків, які перебувають під постійними обстрілами, вантажопотоки спрямовуються через Київську та Полтавську області до центральних транспортних хабів. Такий крок дав змогу знизити ризики простоїв і забезпечити стабільність експорту, зокрема аграрної продукції. Проте такі дії потребують додаткових інвестицій у модернізацію транспортних вузлів, що стимулює розвиток внутрішньої логістики регіону.

Відновлення залізничного сполучення на Сумщині є необхідною умовою післявоєнного економічного відродження. Розбудова транспортних коридорів сприятиме поверненню інвестицій, посиленню міжрегіональної торгівлі та створенню нових робочих місць. Сучасна залізнична інфраструктура допоможе інтегрувати область у національну та європейську транспортну мережу, що стане запорукою сталого розвитку регіону.

Попри складну безпекову ситуацію, регіон має значний потенціал для подальшого розвитку через капітальні вкладення у залізничне сполучення. Оновлення колій, об'єктів енергетики, вокзалів і вантажних терміналів може не лише стабілізувати перевезення, а й створити нові можливості для бізнесу. Розвиток логістичних центрів на основі існуючих залізничних об'єктів здатен перетворити регіон на важливий транзитний вузол між центральними та північними частинами України. Такі інвестиції також стимулюють суміжні галузі – ремонтні, сервісні, виробничі, що позитивно впливає на зайнятість населення.

Хоча близькість до державного кордону робить Сумську область зоною підвищеного ризику, це водночас підкреслює її стратегічну вагу. Залізниця Сумщини виконує не лише економічну, а й гуманітарну місію – забезпечує евакуацію, перевезення допомоги та підтримку обороноздатності. Саме тому її можна вважати ключовим елементом гуманітарної логістики, що рятує життя й зміцнює стійкість регіону навіть у найважчі часи.

Література:

1. Гончаренко О. П. Залізнична логістика та її роль у відновленні економіки прикордонних регіонів України. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2024. 198 с.
2. Ковальчук І. В. Розвиток транспортної інфраструктури України в умовах воєнного стану. Київ : Наукова думка, 2023. 212 с.
3. Офіційний сайт Укрзалізниці <https://uz.gov.ua/>
4. Петренко М. С. Інфраструктурна стійкість та економічна безпека регіонів України: аналітичний огляд. Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2022. 175 с.
5. Український інформаційний портал РБК Україна <https://www.rbc.ua/>

Патяка В. Д.,

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти 2 курсу

соціально-гуманітарного факультету

Науковий керівник – канд. екон.наук, доцент Несторенко О. В.

ДОСЛІДЖЕННЯ ПІДХОДІВ ДО МОДЕЛЮВАННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ КУРОРТНО-РЕКРЕАЦІЙНИХ СИСТЕМ

Курортно-рекреаційні системи України посідають суттєве значення у структурі національної економіки, оскільки сприяють розвитку туризму, створенню робочих місць та залученню інвестицій. Водночас глобальні виклики – воєнні загрози, пандемії, економічні кризи та кліматичні зміни – вимагають формування механізмів фінансової стійкості цих систем. Актуальність дослідження визначається потребою у виявленні моделей, які дозволять забезпечити фінансову стабільність і конкурентоспроможність курортно-рекреаційної сфери навіть за умов високої невизначеності.

Результати дослідження свідчать про наявність значного інтересу науковців до проблематики фінансової стійкості та моделювання в галузі туризму й рекреації. Ця тема активно висвітлюється як українськими, так і зарубіжними дослідниками. Так, ряд вчених розглядають системну модель розвитку рекреаційної економіки, що базується на динамічній зміні фаз трансформаційного циклу. Вона передбачає послідовне проходження етапів адаптації, стабілізації, зростання та оновлення, що дозволяє враховувати вплив зовнішніх (глобальних) і внутрішніх (інституційних) чинників. У контексті моделювання фінансової стійкості ця концепція цінна тим, що окреслює логіку еволюції економічної системи в умовах невизначеності та необхідності фінансової адаптивності. Застосування трансформаційного підходу дає змогу прогнозувати фінансову поведінку рекреаційних кластерів у періоди глобальних криз та структурних змін [1, 3]. Економіко-математичні моделі

ціноутворення в рекреаційних кластерах [2] у контексті дослідження фінансової стійкості можуть бути адаптовані для оцінювання прибутковості, маржинальності та рентабельності підприємств рекреаційної сфери, а також для прогнозування фінансових ризиків у разі зовнішніх шоків (економічних, політичних чи пандемічних).

В ряді досліджень автори розкривають взаємозв'язок між розвитком санаторно-курортного комплексу та системою профілактичної медицини [4, 5], наголошуючи на тому, що стійкий розвиток рекреаційної сфери виступає не лише економічним, а й соціальним чинником національної безпеки, який сприяє зміцненню людського капіталу та підвищенню рівня добробуту населення. З позиції фінансового моделювання такий підхід дозволяє розглядати соціальний ефект як складову фінансової стійкості. Отримані результати формують емпіричну основу для побудови сценарних моделей фінансової стійкості, здатних враховувати системні ризики й визначати межі адаптивності галузі в умовах глобальних економічних, демографічних та соціальних викликів.

У багатьох дослідженнях розглядаються питання стратегічного управління туристичною діяльністю, застосування інструментів фінансового аналізу, оцінка ризиків та моделі сталого розвитку. Водночас варто зазначити, що більшість наявних робіт охоплюють загальноекономічні аспекти туризму, залишаючи недостатньо висвітленою специфіку функціонування курортно-рекреаційних систем України. На сьогодні не повністю дослідженими залишаються такі аспекти:

- інтеграція фінансових моделей із принципами сталого розвитку;
- використання сценарного та імітаційного моделювання для оцінки впливу кризових факторів;
- створення інноваційних інвестиційних механізмів у рекреаційній сфері;

– розроблення регіональних стратегій фінансової стійкості з урахуванням особливостей локальних економік.

Курортно-рекреаційні системи є складними соціально-економічними комплексами, що включають інфраструктуру, туристичні підприємства, транспорт і сферу послуг. Фінансова стійкість цих систем залежить від можливості адаптуватися до кризових умов, залучати інвестиції та зберігати стабільний потік доходів.

Серед ключових загроз фінансовій стійкості виділяються: зниження попиту на туристичні послуги, знищення інфраструктури через воєнні дії, нестабільність валютного ринку, обмежений доступ до фінансових ресурсів, а також екологічні проблеми, пов'язані зі змінами клімату.

Сучасні підходи до моделювання фінансової стійкості включають: 1) сценарний аналіз (оптимістичний, песимістичний, базовий сценарії); 2) стохастичні моделі з перспективою ризиків і невизначеностей; 3) імітаційне моделювання, яке дозволяє відтворювати складну взаємодію факторів. Особливе значення має поєднання фінансових моделей із принципами сталого розвитку – економічними, соціальними та екологічними критеріями.

Практичне застосування моделювання фінансової стійкості передбачає використання таких інструментів: системи раннього сигналізації кризових явищ, оцінка ризиків інвестиційних проєктів, прогнозування туристичних потоків і доходів, оптимізація витрат на утримання інфраструктури. Ключовою є співпраця державних органів влади, місцевих громад та приватного бізнесу для забезпечення комплексного підходу до управління фінансовими процесами у сфері рекреації.

Моделювання фінансової стійкості курортно-рекреаційних систем є важливим інструментом для подолання глобальних викликів і забезпечення довгострокового розвитку цієї сфери. Використання сучасних методів аналізу й прогнозування дозволяє сформулювати стратегії, спрямовані на зменшення ризиків, оптимізацію ресурсів і притягнення інвестицій. У перспективі це

сприятиме не лише покращенню ефективності галузі, а й досягненню цілей сталого розвитку.

Література:

1. Захарченко, П. В., & Савушкін, Д. І. (2015). Модель розвитку курортно-рекреаційної економіки на основі трансформаційного циклу. Проблеми економіки, 1, 349-355. URL: <http://jnas.nbuv.gov.ua/uk/issue/UJRN-0000402486>
2. Несторенко, О.В. (2003). Моделі формування ціни в кластерних утвореннях (на прикладі підприємств санаторно-курортної сфери): Автореф. дис... канд. екон. наук: 08.03.02. Нац. техн. ун-т «Харків. політехнічний ін-т».
3. Савушкін, Д.І. (2014). Розвиток курортно-рекреаційних систем як інструмент трансформаційних перетворень в економіці., Ефективна економіка, 4. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2919>.
4. Nestorenko, T., Tokarenko, O., & Nestorenko O. (2017). Health-resort complex development as a part of preventive medicine in the context of providing well-being. Ekonomia – Wroclaw Economic Review 23/4, Acta Universitatis Wratislaviensis, No 3823, 239-249. <http://dx.doi.org/10.19195/2084-4093.23.4.19>
5. Nestorenko, T., Tokarenko, O., & Nestorenko, O. (2018). Health-resort industry in Ukraine: The underlying causes of changes. Ekonomia – Wroclaw Economic Review, 24/4. Acta Universitatis Wratislaviensis, 3882, 51-63. <https://doi.org/10.19195/2084-4093.24.4.4>

Плевак А. І.,

здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Державного торговельно-економічного університету

Науковий керівник – канд. екон. наук, доцент Бовш Л. А.

ЮНІТ-ЕКОНОМІКА РЕСТОРАНІВ У КРИЗОВИХ УМОВАХ

У реаліях кризової економіки ресторанна сфера залишається однією з найбільш динамічних і водночас найуразливіших галузей. Пандемія, повномасштабна війна в Україні, інфляційні процеси та глобальні економічні потрясіння створюють для ресторанів нові виклики, що потребують швидкого й обґрунтованого реагування. Традиційні методи управління бізнесом не завжди виявляються ефективними в таких умовах, натомість дієвим інструментом стає

концепція юніт-економіки [1]. Цей підхід ґрунтується на аналізі ефективності діяльності через показники найменших функціональних одиниць – так званих «юнітів» (обсяг замовлення, середнього чека тощо). Юніт-економіка набуває особливої актуальності в цифровому середовищі, яке забезпечує точність збору, оперативність обробки та аналітичну глибину даних для прийняття управлінських рішень.

Актуальність розвитку концепції юніт-економіки полягає в її здатності деталізувати та аналізувати показники прибутковості й збитковості бізнесу. Цей підхід ґрунтується на оцінці таких ключових параметрів, як дохід із юніта, змінні витрати (сировина, оплата праці персоналу), постійні витрати, маржинальний прибуток і точка беззбитковості [2]. Завдяки аналізу цих показників у кризових умовах можна оперативно визначати доцільність тих чи інших напрямів діяльності. Наприклад, у ситуації, коли середній чек знижується, а собівартість продуктів зростає, ресторан може опинитися в «пастці збитків», коли кожен новий клієнт приносить не прибуток, а додаткові витрати. Крім того, у кризових ситуаціях особливої актуальності набуває моніторинг мінливості попиту. Змінюється поведінка споживачів: вони частіше обирають доступніші страви, зменшуючи середній чек, та надають перевагу доставці замість відвідування ресторану [3]. Одночасно із цим зростає собівартість страв через інфляцію та логістичні труднощі. Підвищення цін стає обмеженим інструментом реагування, оскільки ринок надзвичайно чутливий до змін вартості. Навіть за стабільного потоку відвідувачів це призводить до зниження маржинальності та скорочення прибутків ресторанного закладу.

Варто зазначити, що окремим викликом для ресторанів у кризовий період є управління персоналом. Через невизначеність, зменшення обсягів продажів і доходів власники змушені скорочувати витрати на оплату праці, що спричиняє відтік кваліфікованих працівників. У цих умовах основна увага концентрується на ефективному менеджменті, який має забезпечити баланс між утриманням персоналу та підтриманням належного рівня сервісу. Не менш значущою

проблемою залишається й обмежений доступ до фінансування: банки зменшують обсяги кредитування бізнесу, а інвестори уникають ризикових вкладень [4].

Не дивлячись на всі виклики, сучасна юніт-економіка пропонує різні дієві методи, для подолання всіх цих труднощів. Найважливішим інструментом є глибокий аналіз показників: визначення найбільш прибуткових позицій в меню, скорочення страв та оптимізація технологічних процесів. Саме завдяки таким крокам, можна зменшити витрати, та сфокусуватись на тому, що приносить найбільшу цінність бізнесу. Водночас ресторани все активніше розвивають різні онлайн-продажі та сервіси доставок, створюючи мобільні додатки, сайти або співпрацюючи з різноманітним партнерами. Це дає можливість не лише компенсувати зниження відвідуваності ресторану, а й розширити аудиторію, і цим самим збільшити дохід[5].

Вирішення проблем за допомогою юніт-економіки, також передбачає використання технологічних рішень – автоматизацію процесів обліку, контроль за списанням продуктів, впровадження (за відсутності) CRM-системи, для роботи з клієнтами. Такий підхід дозволить знизити витрати та підвищити ефективність управління. Для збереження кадрів необхідно налагодити правильне управління персоналом: створення гнучких графіків, впровадження бонусних систем та лояльне ставлення. Наразі у світовій практиці, все більшої актуальності набуває диверсифікація ресторанного бізнесу: розвиток стрітфудів, кейтерингу чи форматів to-go дозволяє зменшити «залежність» від традиційного формату ресторанів [6].

Таким чином, концепція юніт-економіки у кризових ситуаціях є актуальною для України, де ресторанний бізнес сьогодні потерпає від постійних труднощів. Внаслідок війни постали серйозні проблеми з логістикою, енергетичною стабільністю та зниженням купівельної спроможності населення, що суттєво ускладнило умови ведення бізнесу [7]. Попри всі труднощі, українські ресторани демонструють високу стійкість і

здатність до адаптації: частина закладів переорієнтовується на забезпечення харчуванням військових та волонтерів, інші змінюють меню, роблячи його доступнішим, активно використовують локальні продукти й упроваджують енергозберігаючі технології (зокрема, використання сонячних панелей). Важливою тенденцією є також розширення співпраці з місцевими виробниками, що сприяє розвитку локальної економіки та формуванню нових партнерських моделей..

Загалом, юніт-економіка є основою стратегічного управління ресторанами як в звичайних умовах так і під час різноманітних кризових ситуацій. Завдяки її використанню можна точно оцінювати фінансову ситуацію, розробляти альтернативні формати ведення бізнесу, знаходити баланс між ціною та якістю, і забезпечувати «стабільність» у мінливому середовищі. Для України досвід впровадження подібних рішень є особливо цінним, адже він не лише сприяє збереженню підприємства, а й формує основні принципи для відновлення економіки у післявоєнний час.

Перспективи подальших досліджень полягають у розробленні практичних інструментів застосування юніт-економіки для різних форматів ресторанного бізнесу – від локальних кав'ярень до мережевих закладів, де поєднання з цифровими аналітичними системами, зокрема технологіями штучного інтелекту та big data дозволить підвищити точність прогнозування та ефективність управлінських рішень у сфері гостинності.

Література:

1. Blank S., Dorf B. The Startup Owner's Manual: The Step-By-Step Guide for Building a Great Company. K&S Ranch, 2020. 672 с.
2. Osterwalder A., Pigneur Y. Business Model Generation. Wiley, 2019. 288 с.
3. Deloitte. Global State of the Consumer Tracker. 2023 URL: <https://www2.deloitte.com>.
4. McKinsey & Company. The State of Hospitality Industry in Crisis. 2022. URL: <https://www.mckinsey.com>.
5. Euromonitor International. Foodservice in Eastern Europe. 2023. URL: <https://www.euromonitor.com>.

6. PwC. Hospitality and Leisure Outlook. 2022. URL: <https://www.pwc.com>.

7. Європейська Бізнес Асоціація. Вплив війни на ресторанний бізнес в Україні. Київ, 2023. 28 с.

Протасов В. В.,

викладач економічних дисциплін,

ВСП «Житомирський торговельно-економічний

фаховий коледж ДТЕУ»

ОПЛАТА ПРАЦІ ПЕДАГОГІЧНОГО ПРАЦІВНИКА З УРАХУВАННЯМ ЗВАННЯ «ВЧИТЕЛЬ-МЕТОДИСТ»

Заробітна плата вчителів є однією з ключових тем, яка часто викликає обговорення у сучасному суспільстві. Правильне нарахування та вчасна виплата коштів позитивно впливають на якість та результативність праці вчителів.

Метою роботи є дослідження особливостей нарахування різних видів основної та додаткової оплати праці вчителю-методисту, який викладає українську мову та літературу.

Відповідно до Закону України «Про оплату праці» розрізняють: основну заробітну плату, додаткову заробітну плату, інші заохочувальні та компенсаційні виплати. Вони складають фонд оплати праці підприємства [4, с.170]. Заробітна плата – це плата, яку одержує найманий працівник за свою працю, її якість і кількість, або ціна, що платить роботодавець найманому працівникові за використання його робочої сили. Педагогічним працівникам нараховують основну та додаткову заробітну плату. Основна зарплата визначається посадовим окладом, а додаткова виступає у формі доплат та надбавок, серед яких можна виділити надбавки за престиж праці, вислугу років, доплати за перевірку зошитів, класне керівництво, за завідування кабінетом, за роботу у несприятливих умовах, тощо. Розглянемо особливості нарахування

основної та додаткової оплати праці педагогічному працівникові.

Вчитель української мови та літератури є спеціалістом вищої категорії, тому посадовий оклад відповідає 14 тарифному розряду та становить 7732,00 гривень [6]. Оскільки педагогічний стаж становить понад 20 років, то нараховується надбавка за вислугу років в розмірі 30 %. Педагогічним та науково-педагогічним працівникам закладів і установ освіти виплачуються надбавки за вислугу років щомісяця у відсотках до посадового окладу (ставки заробітної плати) залежно від стажу педагогічної роботи у таких розмірах: понад 3 роки – 10 відсотків, понад 10 років – 20 відсотків і понад 20 років – 30 відсотків [1].

Також педагогічному працівнику нараховується надбавка з метою підвищення престижності праці. Кабінет Міністрів України постановив «установити надбавку в граничному розмірі 30 відсотків посадового окладу (ставки заробітної плати), але не менше 5 відсотків, педагогічним працівникам закладів дошкільної, позашкільної, загальної середньої, професійної. (професійно-технічної), вищої освіти, інших установ і закладів закладів незалежно від їх підпорядкування» [5].

Педагогічний працівник має педагогічне звання «вчитель-методист», це враховується при збільшенні посадового окладу в розмірі 15%. Вчителю нараховується доплата за роботу в несприятливих умовах з 01 січня 2025 року. Розмір доплати педагогічному працівнику визначається пропорційно до обсягу навчального навантаження та/або обсягу педагогічної роботи, що виконується педагогічним працівником [3]. При нарахуванні заробітної плати вчителю бухгалтер закладу освіти використовує дані, відображені в наступних таблицях 1 та 2.

Таблиця 1

РОЗМІРИ
підвищень посадових окладів (ставок заробітної плати) працівникам у
державних і комунальних закладах та установах освіти

Найменування підвищення	Розмір підвищення у відсотках посадового окладу (ставки заробітної плати)
Підвищення за педагогічні та інші звання Педагогічним працівникам, яким за результатами атестації присвоєні педагогічні звання «вчитель-методист», «викладач-методист», «вихователь-методист», «майстер виробничого навчання I категорії»	15

Джерело: складено автором на підставі [2]

Таблиця 2

РОЗМІРИ
доплат за окремі види педагогічної діяльності працівникам у державних і
комунальних закладах та установах освіти

Найменування доплати	Розмір доплати у відсотках посадового окладу (ставки заробітної плати)
Доплата за перевірку навчальних робіт Вчителям (у тому числі тим, які проводять індивідуальні та групові заняття з учнями, які здобувають освіту за сімейною (домашньою) формою або на педагогічному патронажі) у 5-11 (12) класах закладів загальної середньої освіти, викладачам, старшим викладачам у закладах професійної (професійно-технічної), фахової передвищої освіти у таких розмірах: з мови та літератури - 20 відсотків; з математики - 15 відсотків; іноземної мови, технічної механіки (конструювання) та креслення - 10 відсотків Зазначена доплата встановлюється залежно від педагогічного навантаження вчителя чи викладача з предметів, за якими встановлена доплата за перевірку навчальних робіт	10-20

Джерело: складено автором на підставі [2]

Розглянемо порядок нарахування оплати праці педагогічному працівникові, у якого посадовий оклад, що відповідає 14 тарифному розряду, становить 7732,00 грн. Збільшення ставки за педагогічне звання «вчитель-методист»: $7732,00 \text{ грн.} \cdot 15\% = 1159,80 \text{ грн.}$ Збільшення згідно Постанови 22:

7732,00 грн.*10% = 773,20 грн. Всього ставка для нарахування оплати праці: 9665,00 грн.

Учитель в 5-9 класах має 12 годин тижневого навантаження, тоді заробітна плата за години становить: 9665,00 грн.: 18 год.*12 год. =6443,33 грн. Доплата за перевірку письмових робіт в 5-9 кл. нараховується в розмірі: 6443,33 грн.*20% = 1288,67 грн. Надбавка за вислугу років становить: 6443,33 грн.*30% = 1933,00 грн. Надбавка за престиж педагогічної праці нараховується в розмірі: 6443,33 грн.*20% = 1288,67 грн. Доплата за роботу у несприятливих умовах : 1300,00 грн.: 18 год.*12 год. = 866,67 грн. Індиксація заробітної плати нараховується в розмірі 76,75 грн. Всього нараховано оплату праці в розмірі 11897,09 грн. Проведено утримання з даного доходу, виплачена заробітна плата за першу та другу половини місяця. Тому заборгованості перед педагогічним працівником заклад освіти немає.

З урахуванням наведених даних розглянемо особливості нарахування основної та додаткової оплати праці, проведення необхідних утримань з доходу педагогічного працівника в таблиці 3.

Таблиця 3

Розрахунковий лист

ПІБ	Таб №	
Посада: Вчитель/ для тарифікації		
Предмет: Укр. мова та література		
Категорія: Спеціаліст вищої категорії		
Тарифний розряд 14		Ставка 7732,00
Звання: Учитель-методист	15%	1159,80
22 постанова 10%		773,20
Ставка для розрахунку навантаження		9665,00
БОРГ ЗА ПІДПРИЄМСТВОМ НА ЛЮТИЙ 2025 :		0,00

Продовж. табл. 3

Вид нарахування	Год.	%	Сума	Вид утримання	Сума
ПЕД Навантаження 5 -9 кл	12		6443,33	ПДФО 18%	2141,48
ПЕД Перевірка зошитів 5 -9 кл		20	12 88,67	Військовий збір 5%	594,85
ПЕД Вислуга 5 -9 кл		30	1933,00	Зарплата за 1 пол	4500,00
ПЕД Престижність 5 -9 кл.		20	1288,67	Проф. внески (0,88%)	104,69
Індексація			76,75	Проф. внески (0,12%)	14,58
ПЕД Робота у несприятливих умовах 5-9 кл.	12		866,67	Зарплата за 2 пол.	4541,49
Всього нараховано			11897,09	Всього утримано	11897,09

НАЛЕЖИТЬ ДО ВИПЛАТИ ЗА ЛЮТИЙ 2025 : 0,00

Джерело: складено автором самостійно

Як видно з наведених розрахунків, нарахована сума заробітної плати навряд чи задовольнятиме педагога. Враховуючи цю обставину молоді вчителі не залишаються в освіті, обираючи посади з більшою заробітною платою. Тому суттєве збільшення розміру заробітної плати є запорукою позитивних змін в закладах освіти та реальної турботи держави про якісну освіту молодого покоління, яке буде жити та працювати в Україні.

Література:

1. «Деякі питання реалізації окремих положень частини першої статті 57 та частини четвертої статті 61 Закону України «Про освіту» : Постанова КМУ № 78 від 31.01.2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/78-2001-%D0%BF#Text> (дата звернення 19.09.2025)
2. «Деякі питання встановлення підвищень посадових окладів (ставок заробітної плати) та доплат за окремі види педагогічної діяльності у державних і комунальних закладах та установах освіти» : Постанова КМУ від 28.12.2021 № 1391. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1391-2021-%D0%BF#Text> (дата звернення 19.09.2025)
3. «Деякі питання оплати праці педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти» : Постанова КМУ від 8 листопада 2024 р. № 1286. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1286-2024-%D0%BF#Text> (дата звернення 19.09.2025)
4. Крупка Я. Д., Задорожний З. В., Гудзь Н. В. та ін. Фінансовий облік: підруч. 4- те вид. доп. і перероб. Тернопіль : ТНЕУ, 2017. 451 с.

5. «Про встановлення надбавки педагогічним працівникам закладів дошкільної, позашкільної, загальної середньої, професійної (професійно-технічної), вищої освіти, інших установ і закладів незалежно від їх підпорядкування» : Постанова КМУ від 23.03.2011 №373. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/373-2011-%D0%BF#Text> (дата звернення 19.09.2025)

6. Посадові оклади за ЄТС 2025., тарифна сітка, тарифні розряди. URL: <https://buhgalter.com.ua/dovidnik/posadovi-okladi-za-ets/posadovi-okladi-za-yets-2025/> (дата звернення 19.09.2025).

Пятаков М. Ю.,

аспірант кафедри банківської справи та страхування

Київського національного економічного університету

імені Вадима Гетьмана

Науковий керівник – канд. екон. наук, доцент *Ходакевич С. І.*

ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ГЕНЕЗИСУ ФАКТОРИНГУ В УКРАЇНІ

Появу факторингових послуг в Україні зумовили багато причин. У перехідний період такими були: нестача готівки та безготівкових коштів й оборотного капіталу в цілому, який постійно знецінювався внаслідок високої інфляції; хронічні неплатежі та відсутність платіжної дисципліни; низький рівень і навіть повна відсутність аналітичної роботи; нагальна необхідність удосконалення внутрішньо-господарського планування (в т.ч. у галузі фінансів), оскільки планування, гіпертрофоване у «радянський» період, було зведено до нуля у перехідній економіці.

У міру стабілізації української економіки, після 2000 р., основними передумовами розвитку факторингу автор вважає такі:

– глобалізація економіки в цілому та фінансового ринку зокрема сприяє розвитку національних фінансових ринків та їх окремих сегментів під впливом світових тенденцій;

– макроекономічна стабілізація, профіцит державного бюджету та зміцнення реального курсу гривні сприяють підвищенню рейтингу країни, активізації інвестиційного клімату, припливу капіталу та пошуку сфер його вигідного розміщення;

– посилення конкуренції на товарних ринках та обумовлене цим розширення продажів на умовах товарного кредиту;

– недостатня ліквідність активів, що перебувають у обороті: із усієї сукупності оборотних активів засобом платежу є лише абсолютно ліквідні кошти – готівка, частка якої у реальному секторі економіки, як правило, невисока;

– високі темпи грошової емісії НБУ, приплив іноземного капіталу та валютної виручки зумовили в 00-х рр. ХХІ ст. деякий надлишок грошей в економіці, внаслідок чого банківська система зіткнулася з проблемою розміщення ресурсів;

– зростання конкуренції у банківській системі та викликане цим зниження прибутковості активних операцій банків вимагають розвитку нових банківських продуктів. І у таких умовах факторингові послуги є серйозною конкурентною перевагою, що дозволяє розвивати банківську систему у напрямку універсалізації, залучати нових клієнтів, збільшувати обсяг розміщення залучених коштів, підвищувати доходність банківських операцій.

Серед науковців існує багато дискусій з приводу специфіки факторингових відносин [1,2,4], але вивчення історії становлення факторингу дає нам можливість зробити наступне узагальнення: існує три етапи в історії розвитку факторингових відносин. На першому етапі фактори займалися реалізацією товару власника, перераховуючи виторг у міру надходження платежів від покупців; на другому – вони, залишивши цю діяльність, стали надавати виключно послуги з інкасації платежів за поставленими товарами, страхування ризику їх несплати покупцями та ведення боргових рахунків; на третьому –

вищезазначені послуги доповнились послугою з фінансування постачальника, що реалізує товар із відстроченням оплати.

Хоча факторинг і має деякі спільні риси з іншими фінансовими інструментами, він має унікальні особливості, що роблять його ефективним інструментом для управління грошовими потоками компаній.

Суб'єктами факторингу є три сторони:

- дебітор (боржник, покупець за основним договором), що має кредиторську заборгованість за поставлені постачальником товари та якому постачальником надано відстрочення платежу, при цьому можливе відстрочення платежу й за виконані роботи чи надані послуги;

- клієнт (кредитор, постачальник (підрядник) за основним договором), який має дебіторську заборгованість за поставлені покупцю товари (виконані роботи, надані послуги);

- фінансовий агент (фактор, спеціалізована організація, що здійснює факторингові операції – найчастіше банк або його факторинговий відділ), який фінансує клієнта в обмін на поступку права грошової вимоги (дебіторської заборгованості) і стимулює дебітора погашати дебіторську заборгованість [3].

Проведений аналіз наукового доробку вітчизняних і зарубіжних авторів дозволяє сформулювати схему факторингу, що достатньо нескладна. Постачальник та банк підписують договір факторингового обслуговування. Постачальник і покупець підписують договір поставки або договір купівлі-продажу (не комісії, не реалізації, не консигнації, не відповідального зберігання, а саме купівлі-продажу). Згідно цього договору постачальник відвантажує продукцію покупцю на умовах відстрочення платежу. У момент переходу товару у власність покупця виникає грошова вимога, яка передається банку. Проти цієї грошової вимоги банк виплачує так званий достроковий платіж на розрахунковий рахунок постачальника. Відтак, постачальник отримує можливість планувати свої фінансові потоки незалежно від платіжної

дисципліни покупців, бо впевнений у безумовному надходженні коштів із банку.

Факторинг виконує кілька основних функцій: 1) фінансування, 2) оцінка платоспроможності дебітора, 3) управління (як мінімум – адміністрування) дебіторською заборгованістю, 4) страхування ризиків, пов'язаних із наданням товарного кредиту постачальником покупцю (дебітору).

Слід зазначити, що факторинг може бути застосований у будь-яких галузях, де практикуються відстрочка платежу, безготівковий розрахунок та існують постійні торговельні зв'язки. Відтак, сьогодні практично кожне підприємство, незалежно від оборотів та кількості операцій, може скористатися факторинговими послугами.

В контексті розуміння переваг факторингу важливо усвідомити, що він являє собою беззаставне фінансування. Для початку роботи постачальнику слід подати до банку перелік документів з інформацією щодо діяльності компанії, основними даними по клієнтах та історії взаємовідносин з ними. Банк аналізує документи та приймає рішення про початок роботи. Сторони укладають договір факторингу, постачальник передає документи, що відображають його договірні відносини з покупцями, та документи щодо конкретних відвантажень.

Грунтовні дослідження проблем факторингу дозволяють автору стверджувати, що він має переваги перед кредитом. При факторинговому обслуговуванні не потрібно заставне забезпечення та оформлення безлічі документів. Необхідно лише повідомити покупців про зміну реквізитів на оплату поставок. Повернення кредиту в повному обсязі закладено у його суті, що вимагає від постачальника акумулювання та виведення з обороту відповідного обсягу коштів. Натомість, факторинг передбачає повернення коштів покупцями. Сума кредиту визначається відразу, розмір фінансування при факторингу не обмежений і може збільшуватися зі зростанням обсягу продажу клієнта.

Підсумовуючи результати проведеного дослідження, вкажемо, що ринок факторингу в Україні має значний потенціал, проте його розвиток гальмують правові невизначеності та ризики, пов'язані з війною. Загалом, розвиток факторингу в Україні буде залежати від економічної стабільності та рівня довіри бізнесу до цього інструменту.

Література:

1. Дерев'янка С. І. Факторинг в Україні: стан та перспективи розвитку. *Міжнародний мультидисциплінарний науковий журнал «ЛОГОΣ. Мистецтво наукової думки»*. 2020. № 10. С. 34–40.
2. Дубина М. В., Жаворонок А. В., Дубина П. В. Аналіз сучасного стану ринку факторингових послуг в Україні. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2017. № 4(12). С. 134-145.
3. Чорна Н. Реформа факторингу: що змінять законопроекти, представлені наприкінці 2024 року. *Fintech insider*. URL: <https://fintechinsider.com.ua/reforma-factoryngu-shho-zminyaty-zakonoprojektypredstavleni-naprykinczi-2024-roku/> (дата звернення 8.10.2025 р.)
4. Шабанова О. Наукові підходи до тлумачення сутності «факторинг». *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2017. № 4 (12). С. 146-152.

Ралко Д. І.,

здобувачка кафедри маркетингу

Львівського національного університету імені Івана Франка

Науковий керівник – канд. екон. наук, доцент Кушнір Т. М.

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ІНТЕРНЕТ-РЕКЛАМИ В УКРАЇНІ

Сьогодні Інтернет-реклама є одним із найголовніших методів просування товарів. Оскільки більшість споживачів перейшла у віртуальне середовище, то цифрова реклама стала провідним каналом комунікації зі споживачами. У зв'язку з цим, перед кожною компанією постає завдання ефективного освоєння даної сфери.

Проте, з активним розвитком виникають багато викликів, які не можна ігнорувати. Вважаємо дослідження проблем та перспектив розвитку Інтернет-реклами в Україні вкрай актуальним та доречним в сучасних умовах.

Основними проблемами Інтернет-реклами в Україні визначаємо: несформованість чинного законодавства, нестача кваліфікованих фахівців, настирливість та дратівливість від реклами, проблеми із захистом персональних даних, обмеженість національним ринком.

На жаль, через швидкий розвиток інтернет-реклами в Україні досі немає чітких законів, на чому акцентує Кузнецова Н. «Проблемою наукових досліджень Інтернет-маркетингу є той факт, що нині, не зважаючи на стрімкі темпи популяризації глобальної мережі Інтернет, досі не існує єдиного універсального інструментарію ведення бізнесу у віртуальному просторі» [2, с. 63]. Це створює безлад, часто з'являється неправдива інформація та відсутність законів дозволяє більше з'являтися шахрайським сторінкам. Чим більше таких випадків, тим швидше знижується довіра людей до інтернет-реклами. На наш погляд, існує необхідність формування законодавства, яке зможе враховувати всі деталі онлайн-середовища та забезпечить безпеку в кіберпросторі.

Також важливою проблемою є нестача спеціалістів. Як зазначають Глинський Н. та Карачевська Н. «Реклама якнайбільше (порівняно з іншими засобами комунікацій) залежить від таланту та кваліфікації її розробників» [1, с. 352-353]. Вважаємо, що дана проблема може бути вирішена шляхом розвитку дуальної освіти, практикоорієнтованого навчання та формування етичного свідомого фахівця з реклами.

Варто звернути увагу на те, що часто трапляються настирливі реклами та використання особистих даних без дозволу, що не може не дратувати. Через це з'являється недовіра до бренду. Вважаємо, що кількість реклами має бути в міру та без використання нечесних методів, тільки тоді вона виконає свою дію ефективно. Так і зазначив Смачило Л., що комунікативна ефективність

«включає створення іміджу продукту або компанії, упізнаваність бренду після рекламної кампанії, ступінь сприйняття рекламного повідомлення» [3, с. 218]. Тому коли рекламу сприймають негативно, через нав'язливість, вона не створить імідж компанії, а тільки зіпсує.

Багато українських фірм, особливо малий і середній бізнес, продають лише в Україні та не акцентують увагу на рекламі в Інтернеті на світовому ринку. У своїй статті Кузнєцова Н. підкреслила, що кінцева мета повинна бути спрямована на те, щоб «вивести українські компанії у світовий бізнес-простір, створюючи їм адекватні умови для результативної ринкової конкуренції» [2, с. 66].

Сьогодні звертаємо увагу на те, що традиційні методи просування, такі як телебачення, стали не такими ефективними, ніж реклама в соцмережах. Також сьогодні всі люди користуються смартфонами, тому така реклама є дуже актуальною та ефективною. Сьогодні більшого успіху досягають ті компанії, які інвестують у формати мобільного телефону.

Отже, інтернет-реклама стала для нас звичною, адже ми бачимо її щодня. Тому без неї важко уявити будь-який бізнес. Вона зручна, оскільки полегшує пошук клієнтів, швидка та охоплює велику аудиторію. Але в цей час є багато недоліків, тому що люди не довіряють та стикаються з шахрайством. На наш погляд, найголовніше – зробити рекламу чесною та покращувати навички фахівців, тоді український бізнес зможе легше вийти на світовий ринок та значно покращить нашу економіку.

Література:

1. Глинський Н.Ю., Карачевська Н.А. Проблеми та перспективи інтернет-реклами. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2013. Вип. 23.11. с. 352-359.
2. Кузнєцова Н. Інтернет-маркетинг в Україні: проблеми та перспективи. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2012. №137. с. 63-66.
3. Смачило Л. Перспективи розвитку інтернет-реклами в Україні та світі. Матеріали III Міжнародної студентської науково-технічної конференції. Тернопіль: Тернопільський національний технічний університет ім. І. Пулюя (м. Тернопіль, 23-24 квітня 2020 р.), 2020. с. 217-218.

Ратушинська Н. М.,

здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Державного податкового університету

Науковий керівник – канд. тех. наук, доцент Сагайдак І. С.

ТОВАРОЗНАВЧІ ІННОВАЦІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗМІЦНЕННЯ ПОЗИЦІЙ УКРАЇНСЬКИХ ВИРОБНИКІВ НА МІЖНАРОДНИХ РИНКАХ

Сучасні умови глобалізації та зростання конкуренції на світових ринках зумовлюють необхідність постійного вдосконалення товарної політики українських виробників, підвищення якості продукції та впровадження інноваційних підходів у сфері товарознавства. Ступінь здатності підприємств адаптувати свої товари до вимог споживачів, міжнародних стандартів і тенденцій ринку визначає їхню економічну стійкість і конкурентоспроможність.

Товарознавчі інновації – це комплекс науково обґрунтованих рішень, спрямованих на поліпшення споживчих властивостей товарів, удосконалення дизайну, пакування, маркування, а також на впровадження сучасних методів оцінки якості та безпечності продукції. До таких інновацій належать цифрові технології ідентифікації та простежуваності товарів, використання екологічних матеріалів, біотехнологічні рішення, стандартизація відповідно до вимог ЄС і міжнародних ринків [1].

Для українських підприємств впровадження товарознавчих інновацій має подвійний ефект: підвищується економічна ефективність завдяки оптимізації виробництва та контролю якості, а також зростає довіра з боку іноземних партнерів і покупців, що розширює експортні можливості.

Особливе значення такі інновації мають у контексті євроінтеграційного курсу України. Гармонізація національних стандартів із європейськими сприяє

покращенню репутації українських товарів, відкриває доступ до нових ринків і формує позитивний імідж країни як постачальника якісної та безпечної продукції. Приклади ефективного впровадження товарознавчих інновацій українськими виробниками наведено в таблиці 1.

Таблиця 1

Приклади впровадження товарознавчих інновацій українськими виробниками

Галузь / підприємство	Приклад інновації	Товарознавчий аспект	Очікуваний економічний ефект
Харчова промисловість («МХП»)	Система QR-кодування для простежуваності продукції	Ідентифікація походження товару, підвищення довіри споживачів	Зростання експорту, зміцнення бренду
Молочна продукція («Яготинське»)	Використання екологічної упаковки <i>Tetra Pak Edge</i>	Підвищення екологічності, збереження якості	Зменшення витрат на логістику, розширення ринків збуту
Текстильна галузь (ТОВ «Живило», Львів)	Використання натуральних тканин з антимікробними властивостями	Відповідність стандартам ОЕКО-ТЕХ, поліпшення споживчих властивостей	Підвищення конкурентоспроможності на європейському ринку
Косметична продукція («White Mandarine»)	Сертифікація за стандартами <i>ECOCERT</i> та <i>GMP</i>	Підтвердження якості й безпечності товару	Вихід на міжнародні ринки, підвищення довіри партнерів
Еко-бренди («BioSvit», «Honey Family»)	Біорозкладна упаковка з кукурудзяного крохмалю	Відповідність принципам «зеленої економіки»	Розширення цільової аудиторії, підвищення іміджу
Аграрний сектор (експортери меду, олії)	Впровадження стандартів ISO 9001, ISO 22000	Контроль якості, гармонізація з вимогами ЄС	Доступ до ринків ЄС, стабільний експорт

Джерело: складено автором на основі [2, 3, 4].

Як показує аналіз, інновації у сфері якості, пакування, сертифікації та екологічності формують стійкі конкурентні переваги українських виробників на міжнародних ринках.

Водночас впровадження інновацій стримується низкою проблем: недостатнім фінансуванням наукових досліджень у сфері товарознавства, низькою інноваційною активністю малого бізнесу, обмеженим доступом до сучасних технологій. Їх подолання потребує державної підтримки, розвитку кластерних об'єднань підприємств та партнерства між бізнесом і наукою.

Отже, товарознавчі інновації є важливим інструментом формування конкурентних переваг українських виробників. Вони не лише сприяють підвищенню якості та привабливості продукції, а й забезпечують економічну стійкість підприємств, створюють умови для сталого розвитку регіонів та інтеграції України у глобальний економічний простір.

Література:

1. Куцик П. О., Михайловська О. В. Інновації у товарознавстві та експертизі товарів: сучасні тенденції та перспективи розвитку. *Інновації в управлінні асортиментом, якістю та безпекою товарів і послуг* : матеріали X-ої міжнародної наук.-практ. конф. (Львів, 08 грудня 2022 року) / Відп. ред. П. О. Куцик. Львів : Видавництво <<Растр-7>>, 2022. С. 242.
2. International Standards. ISO 9001, ISO 22000: Quality and Food Safety Management Systems. URL : www.iso.org.
3. ECOCERT. Sustainability and Certification Standards for Cosmetics and Food. URL : www.ecocert.com.
4. Міністерство економіки України. *Звіт про виконання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом за 2023 рік*. URL : <https://eu-ua.kmu.gov.ua/wp-content/uploads/Zvit-pro-vykonannya-Ugody-pro-asotsiatsiyu-mizh-Ukrayinoyu-ta-YEvropejskym-Soyuzom-za-2023-rik.pdf>

Северченко М. О.,

здобувачка спеціальності «Менеджмент»

Українського державного університету залізничного транспорту

Науковий керівник – д-р екон. наук, професор Токмакова І. В.

ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку України характеризується глибокими соціально-економічними трансформаціями, які особливо відчутні на

регіональному рівні. Регіони, зокрема Хмельницька область, виступають не лише адміністративно-територіальними одиницями, а й динамічними соціально-економічними системами, що забезпечують стійкість національної економіки. В умовах воєнних викликів 2022–2025 рр. питання економічного розвитку регіонів набуло особливої ваги, адже від ефективності їх функціонування залежить продовольча, енергетична, фінансова й логістична безпека держави. Хмельницька область, розташована у центральній-західній частині України, має вигідне географічне положення, потужний аграрно-промисловий потенціал і сформовану транспортну мережу, однак її розвиток залишається нерівномірним та вразливим до зовнішніх шоків [4]. Серед основних проблем регіону — недостатня інвестиційна активність, повільна модернізація промисловості, міграція трудових ресурсів і низька інноваційна спроможність підприємств. У зв'язку з цим актуальним є пошук нових економічних механізмів і стратегій розвитку, які б забезпечили зростання конкурентоспроможності регіону, підвищення рівня зайнятості та покращення якості життя населення.

Мета дослідження. Метою роботи є комплексне дослідження економічних аспектів розвитку Хмельницької області в контексті сучасних викликів, аналіз потенціалу галузевої структури, інвестиційних можливостей та людських ресурсів, а також визначення стратегічних напрямів підвищення економічної стійкості регіону у післявоєнний період.

Результати дослідження. Хмельницька область посідає важливе місце в економічному просторі України завдяки поєднанню аграрного, промислового та логістичного потенціалів. Як зазначає Л. Кузнецова [3], динаміка розвитку регіонів України значною мірою визначається ефективністю використання внутрішнього потенціалу та здатністю адаптуватися до зовнішніх умов. Для Хмельницької області таким внутрішнім потенціалом виступає потужна сільськогосподарська база, наявність виробничих підприємств легкої, харчової

та машинобудівної галузей, а також сприятливе розташування на перетині транспортних шляхів між заходом і центром країни.

У 2021 р. у регіоні спостерігалось зростання обсягу промислової продукції, активізація будівельної діяльності та підвищення експорту сільськогосподарських товарів, однак уже з 2022 р. через війну зафіксовано спад у промисловості та сфері послуг, тоді як сільське господарство залишалося відносно стабільним [5]. Це підтверджує тенденцію, зафіксовану у працях О. Замазій [2], який вказує, що економічна динаміка Хмельницького регіону у період повномасштабного вторгнення визначається стійкістю аграрного сектору, релокацією підприємств із прифронтових територій і розвитком транспортно-логістичних послуг.

Одним із ключових напрямів підвищення ефективності економіки є оптимізація галузевої структури, зокрема створення кластерів, які поєднують виробництво, науку та логістику. В області активно формується кластер «Подільські смарт-рішення», орієнтований на впровадження цифрових технологій у промисловість та агробізнес. Водночас, як зазначено у монографії «Економічний потенціал Хмельницької області: формування та використання» [1], розвиток регіону стримується недостатньою диверсифікацією економічної бази, обмеженим інноваційним потенціалом та низьким рівнем технологічного оновлення підприємств. Автори наголошують, що для збереження конкурентоспроможності регіон повинен орієнтуватися на створення високотехнологічних виробництв і збільшення частки обробної промисловості у валовому регіональному продукті.

Значну роль у структурі економіки області відіграє сільське господарство. Хмельниччина є одним із провідних виробників зернових, цукрових буряків, молока та м'яса в Україні. У дослідженні [6] підкреслюється, що розвиток форм господарювання у сільському секторі, зокрема кооперативів і фермерських господарств, підвищує ефективність використання земельних ресурсів та сприяє формуванню сталого аграрного виробництва. Водночас потребує

вдосконалення система переробки сільськогосподарської продукції, яка може стати основою для створення доданої вартості на місцевому рівні.

Особливої уваги заслуговує соціально-економічний аспект розвитку. Як зазначає Т. Нич [4], рівень якості життя населення області є одним із ключових показників ефективності регіональної політики. Вона підкреслює, що на якість життя безпосередньо впливають зайнятість, рівень доходів, доступ до освіти, охорони здоров'я та соціальної інфраструктури. На тлі воєнних викликів, коли значна частина населення була змушена змінити місце проживання або втратила роботу, формування нових механізмів підтримки зайнятості та соціальної адаптації є пріоритетним напрямом.

Дані Головного управління статистики у Хмельницькій області свідчать, що у 2021 р. частка промисловості у структурі валової доданої вартості становила близько 18 %, сільського господарства — понад 22 %, торгівлі — 20 % [5]. Це засвідчує необхідність збалансування галузевої структури через посилення ролі інноваційних галузей, переробки та логістики.

Економічне зростання області безпосередньо пов'язане з інвестиційною активністю. Згідно з даними Інвестиційного порталу Хмельницької міської громади, основними напрямками для інвестування залишаються агропереробка, транспорт і логістика, відновлювана енергетика, машинобудування. Однак для підвищення інвестиційної привабливості регіону необхідно вдосконалити інституційні механізми підтримки інвесторів, спростити дозвільні процедури та забезпечити прозорість місцевих бюджетів. Як зазначає Ящишина І. В. [1], головним чинником залучення інвестицій є стабільність правового середовища, наявність кваліфікованих кадрів і розвинена транспортна інфраструктура.

Вагомим резервом економічного розвитку є підвищення ефективності використання трудового потенціалу. Через відтік робочої сили за кордон, спричинений війною та економічною нестабільністю, область втрачає частину продуктивних кадрів. Тому завданням місцевих органів влади є створення умов для повернення фахівців, розвитку професійної освіти й стимулювання

молодіжного підприємництва. Позитивним прикладом є програми підтримки стартапів, що реалізуються у співпраці з університетами та бізнес-інкубаторами міста Хмельницького.

Важливим елементом є впровадження принципів сталого розвитку. Екологічна модернізація промисловості, перехід до «зеленої» енергетики та раціонального використання ресурсів мають забезпечити довгострокову стабільність регіональної економіки. Монографія [1] підкреслює необхідність інтеграції екологічних стандартів у промислову політику області, що відповідає європейським підходам до регіонального розвитку.

Перспективи післявоєнного розвитку Хмельницької області значною мірою пов'язані з розбудовою транспортно-логістичної інфраструктури, створенням індустріальних парків і розвитком міжнародного співробітництва. Завдяки географічному розташуванню регіон може стати важливою ланкою у формуванні нових європейських транспортних коридорів. Для цього потрібна державна підтримка, спрямована на розвиток залізничних сполучень, автомобільних шляхів, логістичних центрів і митної інфраструктури.

Таким чином, економічний розвиток Хмельницької області є багатовимірним процесом, що охоплює модернізацію виробництва, розвиток людського капіталу, підвищення інвестиційної привабливості, зміцнення соціальної сфери та впровадження екологічних стандартів. Комплексна реалізація цих напрямів забезпечить не лише відновлення регіональної економіки після війни, а й її довгострокову конкурентоспроможність у європейському просторі.

Висновки. Хмельницька область має вагомий економічний потенціал, який за умови ефективного управління може стати рушієм сталого розвитку регіону та країни в цілому. Для досягнення цього необхідне впровадження збалансованої регіональної політики, спрямованої на стимулювання інновацій, підтримку малого та середнього бізнесу, розвиток інфраструктури, підвищення якості людського капіталу і залучення інвестицій. У перспективі реалізація

принципів «розумної спеціалізації» та «зеленої економіки» дозволить Хмельниччині стати одним із центрів стійкого економічного зростання західного регіону України.

Література:

1. Економічний потенціал Хмельницької області: формування та використання : монографія / за ред. проф. І. В. Ящишиної. Кам'янець-Подільський : «Медобори-2006», 2016. 350 с.
2. Замазій О. В. Економічна динаміка Хмельницького регіону у контексті повномасштабного військового вторгнення. *Вісник економічної науки України*. 2025. № 56. С. 38-42. DOI:10.32782/2413-9971/2025-56-5.
3. Кузнєцова Л. І., Макушенко Т. М., Степаненко-Липовик Б. В. «Прогнозування розвитку економіки Хмельницької області в середовищі PowerSim у складі ІАСБП». *Математичне моделювання в економіці: Зб. наук. пр.* 2013. Вип. 1. С. 151-164.
4. Нич Т. В. Якість життя населення Хмельницької області: сучасний стан та перспективи. *Економічна та соціальна географія*. 2014. Вип. 2 (70). С. 138–143.
5. Соціально-економічний розвиток Хмельницької області у січні–квітні 2021 р. Хмельницький : ГУ статистики у Хмельницькій області, 2021. 28 с.
6. Стратегія розвитку Хмельницької області на 2021-2027 роки : [Електронний ресурс] / Хмельницька обл. державна адміністрація ; затв. рішенням Хмельницької обл. ради № 51-25/2019 від 21.03.2019. Хмельницький : Хмельницька обласна державна адміністрація, 2021. 160 с. Режим доступу: <https://www.adm-km.gov.ua/wp-content/uploads/2021/04/СТРАТЕГІЯ.pdf>

Солодовник О. В.,

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

Науковий керівник – канд. екон. наук (PhD), доцент *Кащенко О. І.*

ВПЛИВ ПІДПРИЄМНИЦТВА НА ФОРМУВАННЯ СЕРЕДНЬОГО КЛАСУ В СУСПІЛЬСТВІ

Сучасне суспільство часто характеризують за міцністю та чисельністю його середнього класу – соціального прошарку, що є основою економічної стабільності, політичної зрілості та соціальної згуртованості. Формування цього класу є багатофакторним процесом, однак саме підприємництво, особливо

малий і середній бізнес (МСБ), виступає його головним архітектором і каталізатором. Цей вплив реалізується через створення робочих місць, підвищення доходів, розвиток навичок та утвердження певних соціальних цінностей.

Підприємництво є основним генератором зайнятості в світі. За даними Всесвітнього банку та Міжнародної організації праці, саме малі та середні підприємства створюють понад дві третини усіх робочих місць у формальному секторі економіки країн, що розвиваються [1; 2]. Це не просто статистика; це мільйони можливостей для людей з різним рівнем освіти та кваліфікації отримати стабільний заробіток. На відміну від великих корпорацій, які часто потребують високоспеціалізованих кадрів, МСБ більш гнучкі та готові наймати працівників з ширшим спектром навичок, навчаючи їх безпосередньо на місці [3]. Таким чином, бізнес безпосередньо перетворює безробітних або зайнятих у низькооплачуваних секторах на представників середнього класу з гарантованим щомісячним доходом, що дозволяє планувати майбутнє, робити заощадження та інвестувати у власний розвиток.

Окрім створення робочих місць «на когось», підприємництво відкриває шлях до самозастосування та значно вищих доходів через створення власної справи. Людина, яка відкриває невелику пекарню, ІТ-аутсорсинг або агенцію нерухомості, поступово перетворюється з найманого працівника на власника капіталу. Це фундаментальна зміна у соціально-економічному статусі [4]. За даними дослідження Разумковського центру, саме самозайнятість та дрібне підприємництво є одним з ключових шляхів потрапляння до середнього класу в Україні, особливо в умовах, коли великий бізнес не може закрити всі потреби ринку праці [5]. Доходи успішного власника бізнесу, навіть невеликого, як правило, значно перевищують середню заробітну плату по країні, що дозволяє йому не лише задовольняти поточні потреби, а й формувати фінансовий буфер безпеки – ключову ознаку середнього класу.

Важливо розуміти, що вплив підприємництва на середній клас не обмежується суто економічними показниками. Воно активно формує новий набір соціальних цінностей та якостей, необхідних для сучасного суспільства.

Підприємці та їхні співробітники розвивають такі риси, як індивідуальна відповідальність, ініціативність, здатність до ризику, адаптивність та постійне навчання [1]. Ці якості є визначальними для середнього класу, який сприймає себе не як пасивний об'єкт економічних процесів, а як активний суб'єкт, здатний впливати на власне життя через працю, інновації та інвестиції. Як зазначає OECD, саме середній клас є головним побутовачем інновацій та соціальних змін, а ця роль неможлива без підприємницького духу [6].

Однак шлях від підприємництва до міцного середнього класу супроводжується серйозними викликами. Український досвід, проаналізований у звітах НІСД та інших установ, яскраво демонструє, що МСБ стикається з низкою інституційних перешкод [7]. Найбільшими з них є нестабільність регуляторного середовища, високе податкове навантаження, корупція та складність отримання кредитних ресурсів для старту та розширення бізнесу. Ці фактори не тільки гальмують економічне зростання, але й безпосередньо «витискують» потенційних представників середнього класу, змушуючи їх працювати в тіні або взагалі відмовлятися від бізнес-ініціатив. Світовий досвід, описаний ООН та Всесвітнім банком, доводить, що успішність формування середнього класу через підприємництво прямо залежить від якості інституцій та ефективності державної підтримки, включаючи програми фінансування, навчальні ініціативи та спрощення адміністративних процедур [8; 9].

Отже, підприємництво є не просто однією з складових формування середнього класу, а його життєво важливим механізмом. Воно постає як соціальний ліфт, який забезпечує масовий доступ до стабільного заробітку, володіння активами та відповідного соціального статусу. Розвиток малого і середнього бізнесу безпосередньо визначає міцність, чисельність та самобутність середнього класу. Тому державна політика, спрямована на підтримку МСБ, створення сприятливого бізнес-клімату та усунення бюрократичних бар'єрів, є насправді політикою формування сталого, економічно активного та соціально відповідального громадянського суспільства [7; 8]. Інвестування в підприємництво – це стратегічна інвестиція в

майбутнє середнього класу, а отже, і в стабільність та процвітання всієї держави.

Література:

1. The World Bank. Entrepreneurship. URL: <https://www.worldbank.org/en/programs/entrepreneurship>
2. WEC Global. ILO-WESO report 2023. URL: <https://wecglobal.org/uploads/2019/07/ILO-WESO-report-2023.pdf>
3. Крамаренко І. С., Крамаренко К. М. Підприємництво як основа формування середнього класу в Україні // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». – 2020. URL: https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2020/may/21613/maket200296-65-73_0.pdf
4. Державна служба статистики України. Підприємництво. URL: https://lv.ukrstat.gov.ua/ukr/sr/presentation/1_pidpr.pdf
5. Центр Разумкова. Середній клас в Україні: уявлення і реалії. URL: https://razumkov.org.ua/uploads/article/2016_Seredn_klas.pdf
6. OECD. Under Pressure: The Squeezed Middle Class. URL: https://www.oecd.org/en/publications/2019/05/under-pressure-the-squeezed-middle-class_f3fa7167.html
7. Національний інститут стратегічних досліджень. Проблеми розвитку малого та середнього бізнесу в Україні. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/sotsialna-polityka/problemy-rozvytku-maloho-ta-serednoho-biznesu-v-ukrayini-yak>
8. United Nations. Cultivating SMEs Report 2021. URL: https://www.un.org/technologybank/sites/www.un.org.technologybank/files/cultivating_smes_report_2021.pdf
9. UNIDO. The IDEA Approach to Youth Employment and Enterprise Development. URL: https://www.unido.org/sites/default/files/2016-06/The_IDEA_Approach_to_Youth_Employment_and_Enterprise_Development_new_0.pdf

Стасик Б. М.,

здобувач 3 курсу спеціальності 071 Облік і оподаткування

ВСП «Економіко-правничий фаховий коледж ЗНУ»

Меліхов Є. В.,

аспірант, асистент кафедри інформаційної економіки,

підприємництва та фінансів ЗНУ,

викладач ВСП «Економіко-правничий фаховий коледж ЗНУ»

Науковий керівник: *д-р екон. наук, професор Меліхова Т. О.*

ОБЛІК КОРОТКОСТРОКОВИХ КРЕДИТІВ БАНКУ ДЛЯ РОЗВИТКУ БІЗНЕСУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

У сучасних економічних умовах підприємства часто потребують використання короткострокових кредитів для вчасного виконання зобов'язань перед постачальниками та підтримання належної ділової репутації. Тому правильне й своєчасне оформлення таких кредитів у бухгалтерському обліку є важливим для уникнення помилок та забезпечення фінансової стійкості підприємства.

Облік короткострокових банківських кредитів регулюється Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність» [1], Національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку (НП(С)БО) [3] та Інструкцією №291 Міністерства фінансів України від 30.11.1999 року «Про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій» (у редакції 2024 р.) [2]. Зокрема, НП(С)БО 11 «Зобов'язання» визначає класифікацію поточних зобов'язань (строком до 12 місяців) та порядок їх оцінки, а НП(С)БО 12 «Фінансові інвестиції» (аналог МСБО 32) разом із МСФЗ 9 «Фінансові інструменти» регламентує визнання і вимірювання кредитів (як фінансових

зобов'язань) у звітності. Затверджений План рахунків бухгалтерського обліку визначає, що короткострокові позики належать до Класу 6 «Поточні зобов'язання», зокрема на рахунку 60 «Короткострокові позики» [5].

Згідно з Інструкцією №291, для обліку короткострокових банківських кредитів застосовується рахунок 60 «Короткострокові позики». На цьому рахунку фіксуються розрахунки за кредитами банків строком до 12 місяців (а також прострочені короткострокові позики) [6]. По кредиту рахунку 60 відображаються суми отриманих коштів за кредитами (позиками) банку, а по дебету – суми їх погашення (сплати) та переведення в довгострокові зобов'язання у разі пролонгації [6]. На рахунку 60 здійснюється облік усіх операцій за короткостроковими банківськими кредитами як у національній, так і в іноземній валютах [6].

За робочим планом рахунків до рахунку 60 відведено такі субрахунки (для розмежування валютності та статусу боргу):

- 601 «Короткострокові кредити банків у національній валюті»;
- 602 «Короткострокові кредити банків в іноземній валюті»;
- 603 «Відстрочені короткострокові кредити банків у національній валюті»;
- 604 «Відстрочені короткострокові кредити банків в іноземній валюті»;
- 605 «Прострочені позики в національній валюті»;
- 606 «Прострочені позики в іноземній валюті» [5; 6].

Аналітичний облік за цими субрахунками може вестися за окремими кредитними договорами (за кожним банком чи типом позики). Зокрема, підприємство може деталізувати субрахунки за видами кредитів або за банками (наприклад, 6011 «Позика від ПриватБанку», 6012 «Позика від Ощадбанку», або 6011 «Кредит на оборотні кошти», 6012 «Інвестиційний кредит» тощо). Така деталізація субрахунків дозволяє вести аналітику за кожним позикодавцем і кожним договором окремо [6].

Наведемо приклад типових бухгалтерських проведення (кореспонденції рахунків) з обліку короткострокових банківських кредитів (див. табл. 1).

Таблиця 1

Типова кореспонденція рахунків за обліком короткострокових кредитів банку [4]

№	Господарські операції	Дебет	Кредит
1.	Зарахований на поточний рахунок короткостроковий кредит банку	311	601
2.	За рахунок кредиту сплачені рахунки постачальника	631	601
3.	Сплачені транспортні витрати за відвантаженою продукцією на реалізацію	93	601
4.	Проведений розрахунок за визнаною претензією за рахунок кредиту	374	601
5.	За рахунок короткострокового кредиту погашений довгостроковий кредит	503	601
6.	Проведена оплата авансу підряднику	371	601
7.	Нарахування відсотків за кредитом	951	684
8.	Оплата відсотків за кредитом	684	311
9.	Відображено погашення короткострокових кредитів банку наприкінці терміну	601	311

Задля посилення ефективності контролю та проведення детальнішого аналізу короткострокових кредитів доцільно здійснити їх облік із розгорнутою деталізацією за субрахунками. Наприклад, у межах субрахунку 601 можна додатково виділити субрахунки другого порядку за банками (6011, 6012) або за видами кредитів. Аналітичний облік рекомендується вести за кредиторами (банками) по кожному договору окремо [6]. Такий підхід сприяє ефективнішому внутрішньому контролю за рухом кредитних коштів і забезпечує своєчасне погашення заборгованості.

Отже, правильна організація обліку короткострокових банківських кредитів дає змогу підприємству своєчасно відображати кредитні зобов'язання у фінансовій звітності та мінімізує ризик помилок. Деталізований облік із використанням субрахунків та аналітичних розрядів посилює контроль, скорочує адміністративні витрати та сприяє оперативному прийняттю управлінських рішень. Такий підхід також забезпечує своєчасне планування

погашення позик, уникнення штрафних санкцій і оптимізацію витрат підприємства.

Література:

1. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text> (дата звернення: 21.10.2025).
2. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99#Text> (дата звернення: 21.10.2025).
3. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку (НП(С)БО). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0903-12#Text> (дата звернення: 21.10.2025).
4. Облік короткострокових кредитів банків та векселів виданих на підприємстві. URL: <https://naub.ua.edu.ua/oblik-korotkostrokovykh-kredytiv-ban/> (дата звернення: 21.10.2025).
5. План рахунків бухгалтерського обліку із субрахунками. URL: <https://document.vobu.ua/doc/3294> (дата звернення: 21.10.2025).
6. Рахунок 60 «Короткострокові позики». URL: <https://oblikbudget.com.ua/article/1024-rahunok-60-korotkostrokov-poziki> (дата звернення: 21.10.2025).

Стеценко В. Ю.,

здобувачка фахової передвищої освіти

Відокремленого структурного підрозділу

«Роменський фаховий коледж КНЕУ ім. В. Гетьмана»

Науковий керівник – ст. викладач Соколовська С. Ю.

ОСОБЛИВОСТІ БІЗНЕС-ПЛАНУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

З 2014 року Україна веде боротьбу за право на свободу, незалежність і збереження власної історії. З початком повномасштабного вторгнення українське суспільство проживає в умовах воєнного стану. Якщо в період з 2014 до 2022 року підприємства країни, за винятком окупованих територій, не

зазнали масштабних потрясінь, хоч і долали виклики пандемії, то з лютого 2022 року бізнес опинився в умовах високої невизначеності, порушення логістичних ланцюгів, кадрового дефіциту та енергетичних ризиків.

У таких обставинах бізнес-планування набуває нового змісту – воно перетворюється на інструмент адаптації стійкості та антикризового управління. Підприємства змушені не лише реагувати на зовнішні виклики, а й формувати стратегічне бачення розвитку в умовах воєнного стану.

За даними Європейської бізнес асоціації (ЄБА) на початку 2025 року три чверті компаній (75%) працюють в повному обсязі. 24% працюють з обмеженнями, і 1% – не працює взагалі. Найбільш поширеними обмеженнями компаній залишаються нестача кваліфікованих працівників/мобілізація (75%), обмеження географії діяльності (55%) та призупинення роботи на час повітряних тривог (41%). Варто зазначити, що пів року тому повноцінно працювали 64% компаній, і 36% працювали з обмеженнями [3].

До основних проблем функціонування підприємств належать: низька купівельна спроможність населення, дефіцит оборотного капіталу, руйнування інфраструктури, відтік кваліфікованих кадрів, перебої з логістикою та енергопостачанням, непередбачуваність ситуації на фронті.

Попри це, бізнес виявляє високу гнучкість і здатність до адаптації: частина підприємств успішно здійснила релокацію виробництва, інші – переорієнтували експортні канали чи запровадили нові моделі управління.

В умовах війни традиційні підходи до бізнес-планування втрачають ефективність. Їм на заміну приходять адаптивна бізнес-стратегія, яка спрямована на максимально швидку реакцію на зміни в зовнішньому середовищі та інтенсивне використання нових технологій і ринкових можливостей для підтримання стабільності бізнесу. Вона також передбачає використання державної підтримки не лише для відновлення, а й для стимулювання інновацій та диверсифікації продукції, а також активне використання міжнародних партнерств для розширення ринків збуту.

Основною метою вищевказаної стратегії є забезпечення сталості підприємств через гнучкість, швидкість адаптації та використання новітніх технологій для мінімізації ризиків і збереження конкурентоспроможності за кризових умов. Вона передбачає стратегічні ініціативи, які допоможуть бізнесу не тільки подолати труднощі, а й знайти нові можливості для розвитку та стабільності в післявоєнний період [1].

Важливу роль у реалізації адаптивної бізнес-стратегії відіграє цифрова трансформація бізнес-планування, яка стає ключовим інструментом забезпечення гнучкості, ефективності та стійкості підприємств. У воєнний період вона дозволяє компаніям швидко реагувати на зміни ринку, оптимізувати внутрішні процеси та забезпечувати безперервність діяльності навіть за умов обмежених ресурсів.

Завдяки впровадженню цифрових технологій, таких як Big Data, хмарні сервіси, аналітика в реальному часі, автоматизація бізнес-процесів і системи штучного інтелекту, підприємства отримують можливість оперативно приймати управлінські рішення, прогнозувати ризики та формувати адаптивні сценарії розвитку. Це, своєю чергою, підвищує точність планування, скорочує витрати та дозволяє уникати хибних управлінських рішень.

Крім того, цифровізація бізнес-планування сприяє формуванню нової культури управління, заснованої на даних і технологічних інноваціях, що забезпечує швидку інтеграцію підприємств у міжнародний економічний простір. У післявоєнний період саме цифрова трансформація стане одним із визначальних факторів економічного відновлення, підвищення конкурентоспроможності українських компаній і створення передумов для сталого економічного зростання.

З метою покращення цифрової трансформації вітчизняного бізнесу під час російсько-українського конфлікту Міністерство цифрової трансформації України, Офіс розвитку підприємництва та експорту, Дія.Бізнес та ІАМРМ ініціювали безкоштовні тренінги з цифрової трансформації бізнесу в умовах

війни. Один із освітніх проєктів, «Цифровізація бізнесу: як зростати в умовах війни», ставив за мету надати підприємствам інструменти для роботи над цифровою трансформацією та демонструвати, як забезпечити клієнтам високий користувацький досвід та збільшити їхні прибутки [4].

В умовах війни підприємництво виконує не лише економічну, а й соціально-гуманітарну функцію. За даними ЄБА, 56% компаній беруть участь у підтримці Збройних Сил України, допомозі переселенцям, волонтерських ініціативах і відновленні зруйнованої інфраструктури. Такий формат діяльності формує нову етику бізнесу – відповідального підприємництва, орієнтованого на суспільну цінність.

Завдяки євроінтеграційним процесам український бізнес отримує доступ до нових джерел фінансування, міжнародних програм і ринків збуту. Важливу роль відіграють: програми грантової підтримки малого й середнього бізнесу («єРобота», Horizon Europe, USAID, EU4Business); консультаційні ініціативи («Дія.Бізнес»); податкові стимули; пільгове кредитування; державні програми релокації та компенсації за створення робочих місць [3]. Такі інструменти сприяють відновленню економічної активності, формують передумови для залучення інвестицій і розвитку нових секторів економіки — оборонного виробництва, «зеленої» енергетики, логістики, будівництва та ринку нерухомості.

Попри війну український бізнес будує стратегічні плани. Компанії розглядають 2026 рік як період нових можливостей, де ключовими точками зростання виступатимуть: цифрова трансформація компаній, зокрема в телекомунікаціях, фінансовій сфері, послугах і ритейлі; розвиток відновлюваної енергетики; розширення оборонного виробництва; реалізація масштабних інфраструктурних проєктів; активізація інвестицій у внутрішній ринок.

Підприємства поступово інтегруються у світовий економічний простір. Вони відкриті до співпраці з міжнародними партнерами, намагаються вийти на зовнішні ринки та активно впливають на законодавчі зміни. Суспільство, попри

обережність, бачить і цінує той факт, що бізнес готовий розвиватися, інвестувати в українську економіку, розробляти нові продукти, створювати робочі місця та розвивати інфраструктуру. Бізнес-планування майбутнього буде орієнтоване на стійкий розвиток, інновації та партнерство між державою, бізнесом і суспільством.

Література:

1. Артемчук М. Д. Адаптивні бізнес-стратегії за умов війни та їхній вплив на економічну стабільність України. *Академічні візії*. 2025. № 40.
2. Державна підтримка бізнесу. Офіційний вебпортал уряду. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/derzhavna-pidtrymka-biznesu>
3. Європейська Бізнес Асоціація. (2025). *Щорічний звіт про стан бізнесу в Україні*. URL: <https://eba.com.ua>
4. Україна 2030E – країна з розвиненою цифровою економікою. URL: <https://strategy.uifuture.org/kraina-z-rozvinutoyu-cifrovoyu-ekonomikoyu.html>

Телішевська Р. О.,

здобувачка кафедри маркетингу

Львівського національного університету імені Івана Франка

Науковий керівник – канд. екон. наук, доцент Кушнір Т. М.

ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ЕМОЦІЙНОГО МАРКЕТИНГУ НА ЛОЯЛЬНІСТЬ КЛІЄНТІВ

Ключовий показник успіху бізнесу – це лояльність клієнтів у сучасному конкурентному середовищі. Існує безліч тактик емоційного бізнесу для стимулювання повторних продажів і побудови довгострокових стосунків з клієнтом. Це різноманітні програми лояльності: дисконтні картки, кешбек, закриті клуби, гейміфікація та інші. За дослідженнями, під час кризових періодів ринок програм лояльності активно зростає, наприклад у США він демонструє середньорічний темп зростання понад 10%, а обсяги галузі прогнозують на 42 млрд. дол. до 2028 року [4]. Проте, основою формування міцної лояльності є емоційний зв'язок клієнта з брендом. Емоції визначають

близько 95% рішень людини, тому вони залишаються важливим визначником у виборі продуктів та послуг. Це підтверджують численні наукові дослідження про емоційний маркетинг, що викликає позитивні емоції, такі як ностальгію, радість, довіру та інші, зміцнює відносини з споживачем та впливає на його поведінку.

Емоційний маркетинг – це стратегія комунікації, яка викликає в людей сильні почуття (радість, ностальгію, гордість належності, натхнення) [1] та створює особливий зв'язок між брендом і споживачем на цінностях, а не лише на самому товарі чи його перевагах серед конкурентів. Він показує бренд поза межами продукту: місію, історію, ідеї бренду, спільні переживання. Згідно з концепцією Сета Годіна, маркетинг на емоціях повинен створювати автентичні зв'язки з клієнтом, даючи відповіді на їх глибинні потреби – від відчуття комфорту і безпеки до прагнення самовиражатись чи бажання належати до певної спільноти [3].

Провідну роль в ухваленні рішень тут грають емоції: від першого враження до покупки товару, як демонструє психологія поведінки споживачів. Коли ми відчуваємо радість є схильність підвищення мотивації і готовності до покупки, а водночас тривога змушує уникати ризиків. У рекламі важливий емоційний підтекст, найбільш ефективними в стимулюванні купівельного бажання є саме рекламні відеоролики, що викликають позитивні відчуття, ностальгію. Інформативні плакати в газетах чи журналах значно відстають від відеороликів, та не є настільки ефективними. Через емоції маркетолог може створювати враження про бренд, ставлення до нього та підвищувати продажі. Це є обов'язковою складовою успішної маркетингової стратегії, оскільки люди сприймають інформацію через внутрішні переживання.

Наразі маркетинг на емоціях спирається на механізми, де ключову роль відіграють: брендові почуття, емоційне залучення, довіра та послідовність образу, спільноти та символи приналежності. Компанії активно інвестують у розвиток цього напрямку маркетингу, а особливо в креативні рішення – історії,

колаборації з іншими компаніями, гейміфікацію. Такі дії бренду виділяють його на ринку, забезпечуючи довгостроковий успіх.

Емоційний маркетинг є потужним інструментом для побудови лояльності. Він спирається на глибокі психологічні механізми: реклама, що викликає яскраві емоції, у середньому на 23% ефективніша та підвищує популярність бренду [2]. Задоволеність цінностями, позитивний досвід, перетворюють споживачів на прихильників, готових рекомендувати його іншим. Отже, для стійкого розвитку бренду важливо не лише задовольняти раціональні потреби клієнта, а й формувати у них почуття довіри, гордості та власної значущості.

Література:

1. Емоційний маркетинг: івенти як найсильніший інструмент побудови зв'язку з аудиторією. URL: <https://lioncom.pro/emoczijnyj-marketyng/> (дата звернення: 30.10.2025).
2. Психологія споживача: як вона впливає на рекламні стратегії. URL: <https://cases.media/article/psikhologiya-spozivacha-yak-vona-vplivaye-na-reklamni-strategiyi?srsltid=AfmBOopH8870n8JzrGnPGoWrXI6V37Lv9jEML3-OU6uQ1wTwmTvYOyyuM> (дата звернення: 30.10.2025).
3. Революція маркетингу за Сетом Годіном: Як створювати цінність і побудувати лояльність у сучасному бізнесі. URL: <https://proffice.com.ua/posts/revoljutsija-marketinga-po-setu-godinu-kak-sozdavat-tsennost-i-postroit-lojalnost-v-sovremennom-biznese> (дата звернення: 30.10.2025).
4. Як створити акцію лояльності, яка працюватиме: від мотивації до емоційного залучення. URL: <https://rau.ua/novyni/novini-partneriv/jak-stvoriti-akciju-lojalnosti/> (дата звернення: 30.10.2025).

Терещенко В. Л.,

кандидат фізико-математичних наук, доцент

(фінанси та банківська справа)»

Терещенко В. В.,

магістрантка кафедри менеджменту організацій

Національного університету «Львівська політехніка»

ОБГРУНТУВАННЯ МОЖЛИВОСТІ ПОЛІПШЕННЯ ПРИБУТКОВОСТІ ПІДПРИЄМСТВА НА ПРИКЛАДІ ТОВ «ГІДРОСЕНД»

Економічна доцільність функціонування суб'єкта господарювання полягає в отриманні прибутку, тому проблема обґрунтування можливості поліпшення прибутковості підприємства є актуальною, про що свідчать публікації як вітчизняних так і закордонних вчених-теоретиків та економістів-практиків, зокрема, В. Базилевича, І. Бланка, Л. Брейлі, Є. Брігхема, Л. Буряка, С. Зазанської, Б. Коласса, С. Майерса, А. Поддєрьогіна, С. Росса, Г. Савицької, Р. Холта, А. Шеремета та ін.

На прибутковість суб'єкта господарювання впливають різні чинники, які, зазвичай, в економічній літературі поділяють на ті, що не залежать від діяльності підприємства (зовнішні) та ті, що знаходяться у його компетенції (внутрішні), зокрема, забезпечення рентабельності виготовлення та продажу продукції; забезпечення раціональних комунікацій та продумана логістика; побудова ефективної структури управління та забезпечення відповідного соціально-психологічного клімату в організації; запровадження інновації та використання сучасних інформаційних технологій; продумана маркетингова та цінова політика. Основними напрямками пошуку резервів поліпшення прибутковості підприємства є фінанси (раціональне використання коштів) та виробництво (рентабельний випуск якісної продукції).

Діяльність суб'єкта господарювання направлена на забезпечення зростання прибутковості, яка характеризується абсолютними та відносними показниками.

Основним абсолютним показником є сума прибутку (валового, операційного, чистого), яка, зазвичай, визначається як вартісне вираження різниці між виторгом, отриманим від продажу продукції та сумою витрат на її виробництво [1]. Прибуток є не тільки узагальнюючим фінансовим результатом діяльності підприємства, а й джерелом його фінансових ресурсів [2]. Варто зазначити, що І. Бланк, в свою чергу, акцентував увагу на тому, що саме прибуток підприємства є головною метою підприємницької діяльності, критерієм ефективності конкретної виробничої (операційної) діяльності, внутрішнім джерелом формування фінансових ресурсів підприємства, що забезпечують його розвиток, головним джерелом зростання ринкової вартості підприємства і основним захисним механізмом від банкрутства [3].

Основними відносними показниками є показники рентабельності, що характеризують ефективність господарювання підприємства в цілому та прибутковість різних напрямів діяльності (операційної, фінансової, інвестиційної).

Оцінюючи резерви максимізації прибутку суб'єкта господарювання варто звернути увагу на те, що прибуток залежить як від доходів підприємства, так і від його витрат. За таких умов, для збільшення прибутку доцільним є зменшення, зокрема, адміністративно-управлінських та транспортних витрат; витрат на виробництво, зберігання та збут продукції; інших фінансових витрат. Максимальна мобілізація резервів собівартості продукції є важливою умовою ефективного функціонування підприємства [4].

Варто зазначити, що деякі витрати призводять до збільшення доходу чи зменшення інших витрат, що також збільшує прибуток. Наприклад, витрати на автоматизацію виробництва, як правило, зменшують загальні витрати на оплату праці, а витрати на рекламу - збільшують дохід від реалізації продукції.

Оцінюючи можливість поліпшення прибутковості суб'єкта господарювання необхідно вивчати співвідношення обсягу виробництва та реалізації продукції з витратами та прибутком, пам'ятаючи, що не завжди зростання обсягів реалізації приводить до збільшення прибутку. Зростання доходу від реалізації продукції може мати як позитивний, так і негативний вплив на чистий фінансовий результат, бо збільшення обсягу продажів рентабельної продукції призводить до збільшення прибутку, а збільшення обсягу виробництва та реалізації не рентабельної продукції негативно позначається на сумі чистого фінансового результату підприємства. Зрозуміло, що виробництво різних виробів характеризується різними показниками рентабельності, тому варто оцінювати вплив на прибуток змін у структурі товарної продукції.

Одним із способів обґрунтування можливості поліпшення прибутковості суб'єкта господарювання є факторний аналіз його прибутку [5], проведений на основі публічної фінансової звітності підприємства [6], коли досліджується вплив окремих чинників на зміну підсумкового показника за незмінних інших чинників.

Можливість поліпшення прибутковості конкретного підприємства розглянута на прикладі ТОВ «Гідросенд» [7], яке спеціалізується, зокрема, на виробництві прянощів і приправ; маргарину і подібних харчових жирів; олії та тваринних жирів. Підприємство розташоване в селищі міського типу Власівка Кіровоградської області. До його складу входить: елеватор насіння соняшнику; маслопресовий цех; цех екстракції; цех гідратації; цех дезодорації та рафінації; дільниця розчеплення соапстоків; дільниця переробки сміттєвих домішок; котельня, майстерні; адміністративний корпус. Асортимент виробництва ТОВ «Гідросенд» включає в себе різні види продукції, а саме: олія соняшникова; майонези і майонезні соуси; гірчиця; кетчупи; оцет; соуси томатні; томатна паста; паливні пелети; олія технічна; жирні кислоти соапстока світлих олій;

шрот сояшниковий гранульований; лущиння сояшникове подрібнене; лущиння сояшникове гранульоване (пелети); лецитин; жиρο-воскова суміш.

Господарська діяльність підприємства відбувається в умовах складної фінансово-економічної та військово-політичної ситуації в Україні, а також високого ступеня невизначеності, який обумовлений змінами внутрішнього та зовнішнього середовищ.

Ціноутворення ТОВ «Гідросенд» проводиться з орієнтацією на конкуренцію, що передбачає облік таких факторів як кількість фірм у галузі та знання цін на товари конкурентів. При встановленні найменшої ціни підприємство ґрунтується на власних витратах і аналізі можливостей конкурентів. Для стимулювання збуту ТОВ «Гідросенд» встановлює акційні ціни зі знижками.

У звітному 2024 році у підприємства спостерігається негативна динаміка щодо реалізації окремих видів продукції.

Проведена (на основі публічної звітності) оцінка фінансового стану ТОВ «Гідросенд», показала, що підприємство протягом тривалого періоду (2019-2024 роки) працювало прибутково, зокрема, величина чистого фінансового результату (прибутку) у 2024 році становить 294784 тис. грн. Як позитивний момент слід відзначити, що у 2024 році збільшення собівартості реалізованої продукції на 19,15 % відбувалося на фоні зростання доходу від реалізації продукції на 24,95 %, що позитивно позначилося на величині чистого фінансового результату (спостерігається зростання на 88,18 %). Тобто, темп збільшення собівартості продукції менший за темп зростання доходу від реалізації, що позитивно позначається чистому фінансовому результаті.

Результати факторного аналізу прибутку ТОВ «Гідросенд», коли було досліджено вплив окремих чинників на зміну підсумкового показника (за незмінних інших чинників), дозволяють впевнено стверджувати, що у підприємства є реальна можливість збільшення величини чистого фінансового результату, зокрема, за рахунок корегування об'єму виготовленої продукції;

адміністративних витрат, витрат на збут, інших операційних витрат; фінансових і інших витрат.

Таким чином, чистий фінансовий результат суб'єкта господарювання залежить від багатьох чинників та потребує постійного моніторингу. Досліджуючи можливість зростання прибутковості підприємства, варто аналізувати як абсолютні показники, так і відносні. Одним із способів обґрунтування можливості поліпшення прибутковості суб'єкта господарювання є факторний аналіз його прибутку.

Результати розрахунків, проведених на основі публічної фінансової звітності ТОВ «Гідросенд», показують, що у підприємства є реальні резерви збільшення величини чистого фінансового результату (прибутку) та покращення прибутковості.

Література:

1. Шлійко А. В. Економіка підприємництва на ринку товарів і послуг : навч. посіб. Київ : ЦНЛ, 2008. 376 с.
2. Ярошевич Н. Б. Фінанси підприємств : навч. посіб. Київ : Знання, 2012. 341 с.
3. Бланк І. А. Управління прибутком. Вид. 2-е. Київ : НІКА, 2018. 324 с.
4. Покропивний С. Ф. Економіка підприємства : підруч. Київ : КНЕУ, 2006. 528 с.
5. Павловська О. В., Притуляк Н. М., Невмержицька Н. Ю. Фінансовий аналіз : навч.-метод. посіб. для самост. вивчення дисципліни. Київ : КНЕУ, 2002. 388 с.
6. Приймак С. В., Костишина М. Т., Долбнєва Д. В. Фінансова звітність підприємств : навч.-метод. посіб. Львів : Ліга-Прес, 2016. 268 с.
7. Офіційна сторінка торгової марки [Електронний ресурс]. URL: <https://kukhar-rishelie.ua/ua>

Тюріна А. О.,

здобувачка вищої освіти 3 курсу ФЕМП

Державного торговельно-економічного університету

Науковий керівник — канд. екон. наук, доцент Ожелевська Т. С.

ЕКОНОМІЧНА ПОВЕДІНКА ПОКОЛІННЯ Z ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ НА ПРИКЛАДІ КИЄВА

Сучасна економіка піддається безлічі впливів, проте саме людська поведінка стає головним рушієм. Наші щоденні рішення: що купувати, якими новими технологіями користуватися — чинять великий вплив на систему. Це відбивається на ринку праці, у динаміці бізнесу та в напрямі руху економіки. Кожне нове покоління сприймає успіх, комфорт і самовираження по-своєму, і саме це породжує нові правила споживання, виробництва та управління.

Покоління X, що з'явилося у світі між 1965-м і 1980-м роками, виросло на стику індустріальної та постіндустріальної епох. Його часто описують як стабільне, послідовне, вірне роботодавцю й орієнтоване на фінансову безпеку. Покоління Y, більш знайоме під назвою «мільеніали», охоплює людей, народжених у 1981-1996 рр., і саме вони першими впровадили цифрові технології в щоденне життя [1].

Насправді саме покоління Z, так звані зумери, народжені у проміжку між 1997 та 2012 роками, вважаються справжніми «цифровими аборигенами». Для них віртуальний простір є не лише каналом комунікації, а й середовищем професійної та економічної активності. Вони швидко мислять, при цьому легко адаптуються до змін, цінують гнучкість та самостійність. Їхні споживчі та професійні пріоритети визначають сучасні тенденції у роботі, стилі життя та економічній поведінці, формуючи цим нові реалії в економіці.

Вплив покоління Z особливо помітний у Києві, що є діловим та інноваційним центром України. Столичні компанії вже адаптували або починають вносити корективи у свою внутрішню політику, щоб відповідати очікуванням молодих фахівців. Вони пропонують гнучкий графік, можливість працювати віддалено, короткі контракти та проєктну роботу. Молодь віком 20-24 роки складає 6%, а 25-29 років — 6,4% серед усіх клієнтів Держслужби зайнятості [6]. Найбільше їх цікавлять вакансії у сфері послуг, торгівлі, ІТ та освіти. Це ті напрямки, де можна проявити креативність і швидко побачити результат.

Поведінка покоління Z є досить неординарною. Для роботодавців це цінний актив, оскільки вони швидко пристосовуються, чудово розбираються в технологіях і легко навчаються новому. Але є й зворотний бік — зумери часто очікують швидких результатів і погано переносять монотонну роботу [5]. Та, незважаючи на це, вони виступають справжньою рушійною силою інновацій і помітно підвищують конкурентоспроможність бізнесу. Фактично, їхня поява змушує компанії оновлювати свої HR-стратегії, а це робить ринок праці динамічнішим, як у Києві, так і в цілому по Україні.

Соціальні мережі — це одна з ключових сфер, де зумери показали свій вплив. Хоча спочатку соціальні мережі створювалися просто для спілкування, це покоління перетворило їх на повноцінний економічний майданчик. Тепер там активно продають товари та послуги, створюють власні бренди, знаходять клієнтів і відкривають для себе купу нових можливостей.

За даними Civil Network OPORA, близько 94% українців у віці 18–29 років використовують соціальні мережі як джерело новин та актуальної інформації [2]. Така цифрова активність створює простір, у якому молодь приймає свої економічні рішення: інформація про бренди, товари й послуги впливає на попит і формує нові ринкові тенденції.

Ефективність використання цих платформ підтверджена даними. У 2024 році в Києві працювало понад 2600 стартапів [3]. Більшість з них була

заснована молоддю, яка активно використовує соціальні мережі, щоб продавати свої товари чи послуги, а також знаходити клієнтів. Це стимулює появу новинок, до зміни бізнес-моделей та приваблює інвестиції [7, с. 114]. Хоча покоління Z й не створювало ці платформи, але саме їхня активність в мережі перетворила їх на потужний важіль для економіки. Вони створюють попит, задають нові тренди на ринку і суттєво впливають на те, як бізнес впроваджує інновації, як в Києві, так і у межах всієї країни.

Крім цифрового впливу, це покоління також вирізняється підвищеною увагою до екології. Дослідження Kadence показує, що дві третини молодих покупців готові переплачувати за товари, які виготовлені з безпечних для природи матеріалів або ж ті, що відповідають принципам сталого розвитку [4]. Через це значно зростає попит на все органічне, на сировину вторинної переробки та екологічну упаковку. У підсумку, компанії змушені змінювати свої виробничі процеси та рекламу, щоб відповідати цим новим вимогам.

У Києві цю хвилю підхоплюють місцеві марки. Наприклад, компанія Rekaва, створена у 2020 році, робить біорозкладну продукцію, в тому числі упаковку, з переробленої кавової гущі. А бренд Remade дає друге життя старому одягу, перешиваючи його на рюкзаки й сумки. Такі приклади показують, що бізнес швидко реагує на зміну смаків покупців і впроваджує сучасні екологічні моделі виробництва. Молодь чудово розуміє, як їх покупки впливають на довкілля, тому постійно вимагає екологічно чистих товарів. Це сприяє появі нових бізнес-моделей і прискорює інновації як у Києві, так і в усій країні. Отже, покоління Z має ключове значення для формування сучасних економічних і соціальних умов.

Таким чином, незважаючи на те, що покоління Z, ще не займає більшу частку ключових керівних позицій у системі та не становить переважної частки працездатного населення, його вплив є визначальним. Вони виступають ключовим чинником формування попиту та задають темп модернізації, фактично формуючи нові правила гри на ринку. Це підтверджує, що саме

молодь є основним драйвером, який визначає напрямок подальшого інноваційного та економічного розвитку, незалежно від її позиції у професійній ієрархії.

Література:

1. Age range by generation. Generations defined by name, birth year, and ages in 2025. Beresford Research. URL: <https://www.beresfordresearch.com/age-range-by-generation/> (date of access: 24.10.2025).
2. Snopok O., Romaniuk A. Media Consumption of Ukrainians: the Third Year of a Full-scale War. *Civil Network OPORA*. 2024. July 10. URL: <https://www.oporaua.org/en/viyna/media-consumption-of-ukrainians-the-third-year-of-a-full-scale-war-25292> (date of access: 23.10.2025).
3. Report on Ukraine's Startup Ecosystem Report on Ukraine's Startup Ecosystem. U.Ventures URL: <https://u.ventures/news/u-ventures-ukraines-startup-ecosystem/>
4. Shaw J. Why Gen Z Values Sustainability: Tips for Marketing to the Eco-Conscious Generations. Kadence International. URL: <https://kadence.com/knowledge/why-gen-z-values-sustainability-tips-for-marketing-to-the-eco-conscious-generation/> (date of access: 24.10.2025).
5. Дягіль Т. Дуже дорога молодь: чому компанії уникають працівників-зумерів. *Happy Monday*. 2024. 10 квітня. URL: <https://happymonday.ua/chomu-kompaniyi-unykayut-pratsivnykiv-zumeriv> (дата звернення: 24.10.2025).
6. Основні тренди ринку праці в Україні у 2025 році (вересень-серпень). *Державна служба зайнятості*. URL: <https://www.dcz.gov.ua/stat/stattrend> (дата звернення: 23.10.2025).
7. Стройко Т. В., Бондарь Д. О., Буланов І. Д. Е-commerce як важлива компонента стартап підприємництва. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2024. Вип. 51. С. 112-117. DOI: <https://doi.org/10.32782/2413-9971/2024-51-16>.

Федоренко К. В.,

здобувачка кафедри менеджменту та маркетингу

НТУУ «Київський політехнічний інститут ім. І. Сікорського»

Науковий керівник – д-р техн. наук, професор Гавриш О. А.

ІНСТРУМЕНТАРІЙ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ УКРАЇНИ ЯК ТРАНСПОРТНО-ЛОГІСТИЧНОГО ХАБУ СХІДНОЇ ЄВРОПИ

Україна має усі необхідні передумови для формування потужного транспортно-логістичного хабу у Східній Європі. Вигідне географічне розташування між Європою та Азією, вихід до Чорного та Азовського морів, розгалужена система річкового транспорту (Дунай, Дніпро), а також розвинена залізнична та автомобільна інфраструктура створюють базу для інтеграції у глобальні ланцюги постачання. Водночас повномасштабна війна зумовила значні руйнування транспортної системи, що актуалізувало потребу у формуванні нового інструментарію конкурентоспроможності, орієнтованого на стійкість, цифровізацію та європейську інтеграцію.

Для визначення стратегічних напрямів розвитку логістики України як транспортно-логістичного хабу проведено SWOT-аналіз (табл. 1).

Таблиця 1

SWOT-аналіз логістичного потенціалу України

Сильні сторони (Strengths)	Слабкі сторони (Weaknesses)
• Стратегічне положення між Європою та Азією, можливість виступати транзитним коридором. • Наявність потужних морських і річкових портів, зокрема в Чорноморському та Дунайському басейнах. • Порівняно низькі витрати на логістичні послуги та гнучкість бізнес-моделей.	• Значні руйнування транспортної інфраструктури через воєнні дії. • Відставання у цифровізації логістики та митних процедур. • Різниця стандартів із ЄС (наприклад, залізнична колія 1520 мм). • Залежність від зовнішніх чинників — енергетична уразливість, воєнні ризики.
Можливості (Opportunities)	Загрози (Threats)
• Доступ до фінансування від ЄС у межах	• Подальша військова ескалація та атаки на

програм Connecting Europe Facility та TEN-T для модернізації інфраструктури. • Зростання попиту на альтернативні маршрути, що оминають Росію. • Розвиток мультимодальних логістичних центрів та «зеленої» логістики. • Інтеграція з європейською транспортною мережею.	інфраструктуру. • Геополітична нестабільність у регіоні. • Конкуренція з хабами Центральної та Південної Європи (Польща, Румунія, Туреччина).

Результати SWOT-аналізу з табл. 1 свідчать, що Україна має потужний потенціал для розвитку як транспортно-логістичний хаб, однак реалізація цієї мети потребує системних реформ, спрямованих на відновлення, модернізацію та цифрову трансформацію логістичної інфраструктури. Основою для цього виступає Національна транспортна стратегія до 2030 р., яка передбачає гармонізацію нормативної бази з вимогами ЄС, модернізацію транспортних коридорів та розвиток публічно-приватного партнерства [1].

У 2025 році розпочато будівництво та запуск першої в Україні залізничної ділянки європейського стандарту колії (1 435 мм) між Ужгородом і Чопом, що відкриває можливість безперешкодного руху вантажів до країн ЄС [1]. Проєкт має стратегічне значення, адже демонструє практичні кроки інтеграції України до європейської транспортної системи та зменшення бар'єрів у міжнародній торгівлі.

Інфраструктурні інвестиції стають ключовим драйвером економічного відновлення. За оцінками UA Consulting, загальна потреба у фінансуванні транспортної інфраструктури перевищує 524 млрд дол. США, із прогнозованим дефіцитом близько 10 млрд дол. у 2025 році [2]. Пріоритетними напрямками залишаються модернізація залізниць, реконструкція автомобільних шляхів, розвиток морських і річкових портів та створення мультимодальних логістичних хабів. Особлива увага приділяється розвитку водного транспорту: за даними International Transport Forum, річки Дніпро та Дунай можуть відіграти ключову роль у формуванні мультимодальних маршрутів, які

зменшують залежність від ризикованих морських шляхів, проте це потребує модернізації гідротехнічних споруд і портових терміналів [3].

Паралельно триває реформування законодавства у транспортній сфері. До кінця 2025 року планується ухвалення нового Закону України «Про залізничний транспорт», який передбачає демонополізацію галузі, відкритий доступ приватних операторів до інфраструктури та адаптацію регулювання до стандартів ЄС [4]. Це дозволить підвищити ефективність управління, прозорість тарифоутворення й залучити приватні інвестиції у логістичний сектор.

Одним із ключових інструментів підвищення конкурентоспроможності виступає цифрова трансформація логістики. Україна активно впроваджує електронні митні сервіси, систему «єЧерга» для управління транспортними потоками, «зелені коридори» для пріоритетних вантажів і цифрові трекінгові платформи. Ці інновації скорочують час простою, зменшують бюрократію та підвищують прозорість логістичних процесів. Важливим напрямом є й інтеграція транспортної мережі України до системи TEN-T, що забезпечує включення національних портів, залізничних вузлів і автомагістралей до європейських коридорів та підсилює транзитний потенціал держави [1; 4].

Не менш значущим є перехід до екологічно сталої логістики. Україна поступово впроваджує стандарти ESG-політики, що передбачають зменшення викидів CO₂, електрифікацію складів, розвиток залізничних перевезень замість автомобільних для транзиту. Це сприяє не лише відповідності екологічним нормам ЄС, але й підвищує довіру міжнародних партнерів [3].

Отже, на рис. 1 представлені інструментарії підвищення конкурентоспроможності України як транспортно-логістичного хабу.

Рис. 1. Інструментарії підвищення конкурентоспроможності України як транспортно-логістичного хабу

Застосування цих інструментів забезпечить перехід України від статусу транзитної держави до ролі повноцінного транспортно-логістичного хабу Східної Європи, що зміцнить її конкурентоспроможність і сприятиме сталому економічному розвитку.

Література:

1. European Commission. *Ukraine opens its first railway line with European track width standard, boosting the country's integration*. URL: https://enlargement.ec.europa.eu/news/ukraine-opens-its-first-railway-line-european-track-width-standard-boosting-countrys-integration-2025-09-06_en (дата звернення: 16.10.2025).
2. UA Consulting. *Infrastructure Investment in Ukraine – URC 2025*. URL: <https://uaconsulting.eu/2025/06/01/infrastructure-investment-ukraine-urc2025> (дата звернення: 16.10.2025).
3. International Transport Forum (ITF-OECD). *Sustainable Pathways for Waterborne Transport in Ukraine*. URL: <https://www.itf-oecd.org/sustainable-pathways-waterborne-transport-ukraine> (дата звернення: 16.10.2025).
4. World Bank. *Ukraine Railway Reform Project: Aligning National Transport Policy with EU Standards*. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099061725033525342/pdf/P502442-346a4fd3-882f-46ca-95c9-ce90c0a71619.pdf> (дата звернення: 16.10.2025).

Хрущ А. В.,

здобувачка 41 групи, ФМОІТ

Одеського національного економічного університету

Науковий керівник – канд. екон. наук, доцент Добрунік Т. П.

ОСОБЛИВОСТІ ОПОДАТКУВАННЯ ПРОГРАМНОЇ ПРОДУКЦІЇ

Інформаційні технології в наш час грають велику роль у розвитку підприємництва та формуванні нових секторів ринку. Програмна продукція потребує особливого підходу до правового регулювання та оподаткування. Визначення специфіки оподаткування програмного забезпечення має важливе значення як для держави, так і для суб'єктів господарювання. У зв'язку із розвитком ІТ-індустрії питання оподаткування програмної продукції набуло особливої актуальності.

До 31.12.2022 року від оподаткування ПДВ звільняли операції з постачання програмної продукції, а також операції з програмною продукцією, плата за які не вважається роялті згідно п. 26-1 підрозділу 2 розділу XX ПКУ; ПК). Тому вже з 1 січня 2023 року постачання програмної продукції оподатковують ПДВ 20%. Саме тому тепер при постачанні програмної продукції необхідно нараховувати ПДВ і складати податкову накладну (ПН). Це стосується також операцій з отримання таких послуг від нерезидентів – потрібно нараховувати ПДВ 20%, виписувати ПН, і відображати податковий кредит на підставі цієї зареєстрованої ПН [4].

Проте виникає питання, як саме кваліфікувати операцію постачання програмної продукції – як послугу, чи як товар. Оскільки, з одного боку, відповідно до п. 186.3 Податкового кодексу України, передача майнових прав інтелектуальної власності нерезиденту не обкладається ПДВ, адже місце постачання вважається за межами України [2]. З іншого боку, якщо передача

прав розглядається як продаж товару (п. 186.1 ПКУ), тоді така операція підлягає оподаткуванню ПДВ за ставкою 20% [1, с. 123].

Відповідно до п. 186.3 Податкового кодексу України, місцем постачання послуг, пов'язаних із передачею прав інтелектуальної власності, зокрема прав на використання програмного забезпечення, вважається країна, де зареєстрований отримувач послуг. Тому, якщо покупець є нерезидентом, така операція не підлягає оподаткуванню ПДВ в Україні. В той час згідно п. 186.1 Податкового кодексу України зазначено, що місце постачання товарів визначається за їх фізичним переміщенням [2]. Тому, якщо програмну продукцію розглядати як товар, її продаж підлягає оподаткуванню ПДВ. Через таку невизначеність виникає потреба уточнення податкового режиму для даних операцій [1, с. 124].

Один і той самий об'єкт, залежно від умов договору, може вважатися і тим, що оподатковується ПДВ, так і тим, що не підлягає оподаткуванню. Отже, важливе значення має те, як саме прописані умови договору та які формулювання використовуються під час здійснення операції. Якщо договір не є ліцензійним, але містить умову про обмежене право користування програмою, таку операцію доцільно розглядати як надання майнових прав. Це підтверджується положеннями ст. 1 Закону України «Про авторське право і суміжні права», де комп'ютерна програма визнається об'єктом авторського права, а також п. 186.3 Податкового кодексу України, який визначає правила щодо місця постачання таких послуг [1, с. 124].

Відповідно до п. 14.1.185 Податкового кодексу України, постачанням послуг вважається будь-яка операція, що не є постачанням товарів, а також передача прав на об'єкти інтелектуальної власності чи інші нематеріальні активи, включно з наданням майнових прав на такі об'єкти. Отже, ПКУ прямо визначає, що операції з передачею прав на об'єкти інтелектуальної власності належать до постачання послуг [3].

Згідно з п. 186.3 Податкового кодексу України, до послуг належать:

– надання майнових прав інтелектуальної власності, створення на замовлення та використання об'єктів авторського права, зокрема програмного забезпечення як готового продукту (п.п. «а» п. 186.3 ПКУ);

– послуги у сфері ІТ, до яких належать розробка та тестування програмного забезпечення, обробка даних, консультування з питань інформатизації, а також інші інформаційні послуги, що можуть здійснюватися з використанням комп'ютерних систем (п.п. «в» п. 186.3 ПКУ) [3].

Таким чином, ми розглянули особливості оподаткування програмної продукції в Україні, звернувши увагу на труднощі кваліфікації таких операцій. Правильне визначення правового режиму програмного забезпечення та формулювань у договорах має дуже велике значення.

Для правильного визначення податкових зобов'язань з ПДВ при постачанні програмної продукції вважаю доцільним навести наступні рекомендації:

- 1) підприємствам під час укладання договорів чітко визначати умови щодо права власності на програмне забезпечення;
- 2) обов'язково зазначати місце використання програмної продукції;
- 3) на державному рівні створити єдині правила класифікації операцій з програмним забезпеченням у межах ПДВ із урахуванням міжнародного досвіду та судової практики, а також внести відповідні зміни до ПКУ.

Література:

1. Жижко, К. В., Кузнецова, Г. С. ПДВ і програмне забезпечення: коли це послуга, а коли – товар?. *Економіка та суспільство*. 2025. Вип. 78. С. 121-125.
2. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI: станом на 05.10.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення: 24.10.2025)
3. Постачання програмної продукції для ПДВ-обліку: товар чи послуга?. URL: <https://i.factor.ua/ukr/journals/nibu/2023/october/issue-82/article-126646.amp> (дата звернення: 24.10.2025)
4. Постачання програмної продукції та ПДВ. URL <https://ck.tax.gov.ua/media-ark/news-ark/934565.html> (дата звернення: 24.10.2025)

Штик А. Ю.,

студентка кафедри маркетингу

Львівського національного університету імені Івана Франка

Науковий керівник – канд. екон. наук, доцент Кушнір Т. М.

ІНСТРУМЕНТИ ПРОСУВАННЯ В ІНДУСТРІЇ КРАСИ

Сучасна індустрія краси є однією з найдинамічніших галузей економіки, у якій спостерігається постійне зростання конкуренції між брендами. Успішність діяльності компаній у цій сфері значною мірою залежить від ефективності використання інструментів просування – способу комунікації з потенційними споживачами [1].

Метою дослідження є аналіз основних інструментів просування, які застосовують в індустрії краси, та оцінка їх ефективності у сучасних умовах.

Просування – це система заходів, спрямованих на інформування, переконання та нагадування споживачам про товари або послуги. До основних елементів комплексу просування належить: реклама, PR, стимулювання збуту, персональний продаж, інтернет-маркетинг. Ці інструменти забезпечують комунікацію між брендом і споживачем, впливають на рішення про купівлю та формують лояльність до компанії [2].

Сьогодні індустрія краси швидко змінюється під впливом цифрових технологій і нових очікувань клієнтів. Основний акцент робиться на онлайн-просуванні – створенні сайтів, активності у соціальних мережах та таргетованій рекламі. Водночас важливо зберігати локальну присутність використовуючи зовнішню рекламу, партнерства з бізнесами та заходи для клієнтів.

Великого значення набуває взаємодія з аудиторією – конкурси, розіграші, флешмоби, фотозони. Клієнти більше цінують бренди, які мають унікальну концепцію та власну історію, адже це створює емоційний зв'язок. Крім того, популярності набувають автоматизація процесів і CRM-системи, що допомагають керувати записами, аналізувати поведінку клієнтів і надсилати

персональні пропозиції. Стимулювання збуту теж змінюється: замість простих знижок використовують програми лояльності, подарункові сертифікати й спеціальні пропозиції для постійних клієнтів.

Сучасне просування в beauty-індустрії ґрунтується на поєднанні цифрових технологій, креативності та персоналізованого підходу, що дозволяє брендам залишатися конкурентоспроможними й близькими до своєї аудиторії [3].

Розглянемо приклади успішного використання різних інструментів просування провідними брендами індустрії краси.

L'Oréal Paris проводить масштабні рекламні компанії із залученням зірок (наприклад Єви Лонгорії та Блейк Лайвлі) під гаслом «Because You're Worth It». Також використання телевізійних роликів, outdoor-реклами та digital банерів допомогло бренду підвищити впізнаваність.

The Body Shop – приклад бренду, який побудував PR-стратегію на соціальній відповідальності. Компанія активно підтримує кампанії проти тестування косметики на тваринах і за чесну торгівлю. У результаті бренд має репутацію «етичного» виробника, що підвищує довіру клієнтів і лояльність аудиторії.

Maybelline – бренд успішно використовує засоби стимулювання збуту, регулярно проводить акції: «-30% на другу одиницю товару» або «подарунок за покупку». Такі заходи стимулюють миттєві покупки, особливо під час сезонних розпродажів або свят. У digital-просторі компанія застосовує промокоди через Instagram та TikTok.

Mary Kay – класичний приклад персональних продажів у beauty-індустрії. Компанія створила мережу незалежних консультантів, які безпосередньо взаємодіють із клієнтами, пропонуючи індивідуальний підбір продукції. Такий формат дає змогу будувати довірчі стосунки та отримувати зворотний зв'язок від покупців.

Glossier – один з найуспішніших digital-first брендів у сфері краси. Основні інструменти, які використовує бренд: SMM, influencer-маркетинг, UGC (контент, створений користувачами). Бренд активно здійснює взаємодію зі споживачами в Instagram, залучає блогерів і створює спільноту прихильників.

Індустрія краси активно розвивається, однак має справу і з проблемами – високою конкуренцією, швидкими темпами змін цифрових технологій і зниженням ефективності традиційної реклами. Брендам складно утримати увагу та довіру клієнтів.

Перспективи розвитку галузі пов'язані з розвитком онлайн-маркетингу, соціальних мереж, блогінгу, CRM-систем і персоналізованих програм лояльності. Успіх матимуть бренди, які поєднують креативність, сучасні технології та етичний підхід до просування.

Отже, інструменти просування в індустрії краси є ключовими для формування іміджу бренду, залучення клієнтів і зростання продажів. Сучасний маркетинг у цій сфері поєднує традиційні та цифрові інструменти, серед яких особливо ефективними є SMM, інфлюенс-маркетинг, контент-маркетинг і таргетована реклама. Успішне просування ґрунтується на креативності та емоційному впливі, а персоналізований підхід дозволяє враховувати індивідуальні потреби споживачів і формувати довгострокову лояльність до бренду.

Література:

1. Інтернет-маркетинг в індустрії краси: стратегії та інструменти, які працюють. BEAUTYPRO. URL: <https://beautyprosoftware.com/blog/internet-marketynh-v-industrii-krasy-stratehii-ta-instrumenty-iaki-pratsiuiut/> (дата звернення 18.10.2025).
2. Що потрібно для просування салону краси? Укрсалон. URL: https://ukrsalon.com.ua/blogs/cat_dlya-rukovoditeley-salonov/chto-nuzhno-dlya-prodvizheniya-salona-krasoty?lang=ua&srsId=AfmBOop-B65CfpvXuNd77d7ZfpeMwo3BnK0emfNsW2iHfZTeh-482eTs (дата звернення 18.10.2025).
3. Як просувати салон краси? Топ маркетингових ідей та стратегій. Integrіca. URL: <https://blog.integrіca.com.ua/2021/12/28/marketynhovy-idej/> (дата звернення 18.10.2025).

Шуляк Д. А.,

аспірант кафедри банківської справи та страхування

Київського національного економічного університету

Науковий керівник – канд. екон. наук, доцент Охрименко І. Б.

ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ДІЯЛЬНОСТІ СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ НА РИНКУ АВТОСТРАХУВАННЯ

Сектор обов'язкового автострахування є найбільшим відкритим вітчизняним ринком страхування та зосереджує у собі значну частину страхових зборів. Ринок переживає етапи підйому та спаду, внаслідок виникає економічна невизначеність і народжується перелік найбільш гострих проблем, що повсякчас вимагають оперативного та об'єктивного рішення.

КАСКО – це добровільне страхування транспортного засобу, яке покриває збитки від широкого спектра ризиків, таких як ДТП, викрадення, стихійні лиха, пожежа та протиправні дії третіх осіб. На відміну від обов'язкової «автоцивілки», КАСКО захищає саме автомобіль страхувальника, виплачуючи відшкодування навіть тоді, коли він є винуватцем ДТП.

Абревіатура КАСКО не має офіційного розшифрування. Вона походить від італійського слова «casco» («борт»), що викликає асоціації з бортом автомобіля, а також із захисними касками мотоциклістів. В іспанській мові слово casco означає череп, адже в минулому водії в Іспанії наносили через трафарет череп на кузов свого автомобіля, попереджаючи пішоходів про його небезпеку, а перші страхові поліси справді мали зображення черепа.

Система страхування автоцивільної відповідальності у Німеччині майже аналогічна вітчизняній. Вимоги до автострахування викладені у Законі про обов'язкове страхування автовласників (Gesetz über die Pflichtversicherung für Kraftfahrzeughalter). Страховка (Обов'язкове страхування автомобілів),

аналогічна нашому ОСЦПВ, призначена для покриття шкоди потерпілій стороні внаслідок заподіяння шкоди життю, здоров'ю чи майну під час використання транспортного засобу. Ця страховка є обов'язковою, без неї неможливо отримати номерний знак автомобіля та забороняється керувати транспортним засобом [1,2,3]. У Німеччині використовуються також два види страхування, схожі на систему страхування КАСКО (Kfz-Kaskoversicherung). Часткова КАСКО (Teilkasko) покриває шкоду від угону або спроби злому автомобіля, крадіжки коліс тощо, а також від зіткнення з тваринами. Повна каско (Vollkasko) – збитки, які не відшкодовуються двома вищезгаданими видами страхування, тобто Kfz-Haftpflicht і Teilkasko. При цьому виді страхування відшкодовуються також збитки від актів вандалізму та ремонт паркувальних подряпин.

У назвах систем страхування англomовних країн часто є словосполучення third party (третя сторона), тобто особа, яка не є учасником страхового договору. Система обов'язкового автострахування називається англійською «compulsory motor third party liability insurance», тобто обов'язкове страхування громадянської відповідальності [4,5,6].

У США немає загальнофедеральної системи автострахування, кожен штат самостійно формулює вимоги до страхування автомобілів. В країні існують два основних видів страхування: 1) відповідальність лягає на винуватця аварії (англійською це називається at fault – за наявності вини); така система приблизно відповідає ОСЦПВ, вона прийнята у 38 штатах США; 2) незалежно від того, хто винен (англійською no fault, тобто без вини), страхова компанія відшкодовує заподіяну шкоду. Такий вид страхування аналогічний КАСКО; він використовується у 12 штатах.

У п'яти штатах США наявність страховки взагалі є обов'язковою [7]. Дуже часто в дослідженнях стверджується, що наші системи автострахування ОСЦПВ та КАСКО повністю скопійовані з американських.

Ціна поліса в більшості країн залежить від водійського стажу (чим менше стаж, тим дорожче поліс), класу машини та потужності двигуна. До речі, в Італії розмір автострахування для жінок може бути меншим, ніж для чоловіків – італійці вважають, що жінки є акуратнішими водіями.

В умовах формування та трансформації інфраструктури вітчизняного фінансового ринку діяльність страховиків стає все більш затребуваною. Це накладає на них дедалі більші зобов'язання надавати якісні страхові послуги, здійснювати страхові виплати своєчасно та у достатньому для відшкодування шкоди обсязі. В цьому сенсі, ринок ОСЦПВ є найважливішим сегментом інфраструктури страхового ринку, однак, необхідне проведення комплексу заходів щодо його розвитку та вдосконалення, підвищення якості та підвищення економічної та соціальної ефективності формування та функціонування, стійкості сформованих інститутів.

В Україні за відсутність обов'язкового поліса передбачено штраф у розмірі 425 грн, який подвоюється при повторному порушенні. Більшість договорів ОСЦПВ (99%) укладаються онлайн, що робить процес більш зручним та прозорим. Майже половина страхових випадків оформлюється за допомогою Європротоколу, що свідчить про високий рівень відповідальності водіїв. Діє вільне ціноутворення: страхові компанії самостійно формують тарифи, що дозволяє враховувати індивідуальні ризики та розмір можливих збитків.

Література:

1. Allgemeine Bedingungen für Kfz-Versicherung in Deutschland. URL: https://www.wikiwand.com/de/Allgemeine_Bedingungen_f%C3%BCr_Kfz-Versicherung_in_Deutschland
2. Kfz-Versicherungen: Ihre günstige Autoversicherung finden! URL: <https://www.autoversicherung-vergleich.de/kfz-versicherung/>
3. Kfz-Versicherung Deutschland: Rechte und Pflichten (Klauseln und Fallstricke). URL: <https://www.autozeitung.de/deutschland-rechte-pflichten-95450.html>
4. Compulsory motor third party liability insurance. URL: https://tsgarant.kz/en/catalog/compulsory-motor-third-party-liability-insurance_50/
5. Motor third party liability insurance – read more. URL: <https://pzu.ee/en/mtpl-insurance/>

6. Motor Third-Party Liability Insurance. URL: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/27732>

7. What is third party insurance? URL: <https://www.lawyersclubindia.com/articles/What-is-Third-Party-Insurance--1186.asp>

Шушвалов І. П.,

учень 9 класу

Краматорської загальноосвітньої школи I-III ступенів №16

Краматорської міської ради Донецької області

Науковий керівник – д-р екон. наук, доцент Борисова С. Є.

СОЦІАЛЬНІ МЕРЕЖІ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЕКОНОМІЧНОГО ПРОСУВАННЯ БІЗНЕСУ

З розвитком цифрових технологій соціальні мережі вже не просто слугують простором для спілкування чи публікації фото, а стали ефективним інструментом економічного просування бізнесу. Вони перетворилися на глобальні платформи, де щодня взаємодіють мільйони людей різного віку, інтересів та професій. Для бізнесу це означає можливість не лише розповідати про свої товари чи послуги, але й формувати довготривалі відносини з клієнтами, відстежувати їхні потреби та реагувати на зміни ринку майже в режимі реального часу. Соціальні мережі стали своєрідним «ринковим майданчиком XXI століття», де конкуренція за увагу користувача така ж важлива, як і якість самого продукту. Сьогодні присутність компанії в соцмережах часто визначає її успіх більше, ніж традиційна реклама, оскільки тут споживачі шукають відгуки, довіру та швидку взаємодію.

Станом на січень 2025 року в Україні було 21,6 млн. активних облікових записів соціальних мереж, що становить приблизно 56,4% від усього населення країни. Серед дорослого населення користувачів соцмереж близько 19,5 млн., що складає понад 61% [1]. У 2024 році Telegram став найпопулярнішою

платформою в Україні (78,1% респондентів), а за ним йдуть YouTube, Facebook, Instagram і TikTok [2]. Водночас активно зростає електронна комерція: у 2024 році близько 11 млн. українців здійснювали онлайн-покупки, витративши 239 млрд. гривень, що на 25% більше, ніж у 2023 році [3], це доводить, що потенційні клієнти перебувають у соцмережах і саме там бізнес може з ними «зустрічатися». Проаналізовані факти дають підстави стверджувати, що соціальні мережі стали одним із провідних каналів взаємодії бізнесу з клієнтами, а їхній вплив на економічний розвиток можна розглянути через основні механізми, узагальнені в табл. 1.

Таблиця 1

Механізми впливу соцмереж на економічний розвиток бізнесу

Механізм	Опис	Приклад
Підвищення впізнаваності (бренд-усвідомлення)	Люди дізнаються про бренд через пости, сторіс, відео, рекламу	Якщо продавати вироби ручної роботи, то завдяки соцмережам потенційні клієнти дізнаються про бренд
Залучення аудиторії (лідери)	Збір контактів, запити, підписки через соціальні мережі	Наприклад: «zareestruysya na aktsiu» чи «napishi u Direct»
Прямі продажі (eCommerce)	Кнопка «купити» в пості, магазин у профілі, таргетована реклама	У Instagram-магазинах можна оформити замовлення прямо з акаунту
Підтримка клієнтів (комунікація)	Відповіді на коментарі, повідомлення, оброблення звернень	Швидке реагування у Direct чи Messenger
Контент-маркетинг	Статті, відео, інфографіка, які притягують аудиторію	Корисні пости чи відео поширюються безкоштовно
Колаборації, інфлюенсери	Партнерство з блогерами чи брендами	Реклама від блогера виглядає більш довірливою

Джерело: сформовано автором

Серед головних переваг просування бізнесу через соціальні мережі – відносно низькі витрати на залучення великої кількості людей, гнучкість у зміні контенту, швидкий зворотний зв'язок і можливість старту навіть для малого бізнесу. Проте існують і ризики: негативні коментарі чи невдалий пост можуть нашкодити репутації, конкуренція зростає, а зміни алгоритмів соцмереж часто

знижують органічне охоплення (приблизно 58% споживачів не довіряють покупкам через соцмережі, якщо у бізнесу немає власного сайту [4]).

Для ефективності важливо дотримуватися стратегії: визначити цільову аудиторію, вибрати правильні платформи, скласти контент-план, регулярно публікувати якісний контент, використовувати таргетовану рекламу, відстежувати KPI й коригувати дії. Обов'язковим етапом також є аналіз конкурентів та формування унікальної торгової пропозиції, щоб не перетворитися на «ще один акаунт» [5]. Приклади України доводять ефективність такого підходу: компанії активно використовують Instagram, Facebook і TikTok, тоді як Telegram перетворюється на платформу не лише для комунікації, а й для продажів, консультацій та роботи з клієнтами. В Україні зростання мобільного інтернету й переорієнтація на мобільні канали робить соціальні мережі ще більш актуальними.

Менш обговорювані, але важливі аспекти використання соцмереж – це локальний таргетинг та геолокація (корисно для бізнесів у маленьких містах), створення спільнот навколо бренду, робота з мікроінфлюенсерами (1-5 тис. підписників), автоматизація через чат-боти, а також багатоформатність контенту, коли одна ідея використовується у вигляді відео, мемів і серій постів. Також сучасний споживач добре реагує на бізнеси, які демонструють соціальну відповідальність або екологічну орієнтацію.

У доповнення до традиційних методів просування бізнесу в соціальних мережах, існує низка інноваційних підходів, які активно розвиваються у світі та поступово набирають популярності в Україні. Вони здатні підвищити ефективність взаємодії з клієнтами, посилити довіру до бренду й надати бізнесу конкурентні переваги (табл. 2).

Запропоновані інноваційні інструменти від live-трансляцій до AR-фільтрів і мікротаргетингу відкривають нові можливості для бізнесу в соціальних мережах та здатні значно підсилити ефективність просування у конкурентному середовищі.

Таблиця 2

Інноваційні інструменти просування бізнесу в соцмережах

Інструмент	Характеристика	Переваги	Приклад застосування
Live-трансляції (Live Commerce)	Демонстрація товарів і послуг у прямому ефірі	Прямий контакт із клієнтами, високий рівень довіри	Онлайн-магазин проводить «живий показ» нової колекції
UGC-контент (User-Generated Content)	Контент, створений самими клієнтами (фото, відео, відгуки)	Підвищує довіру, залучає спільноту	Конкурс від бренду на найкраще фото з товаром
Персональний бренд власника/команди	Просування через особисті сторінки засновників або працівників	Емоційний зв'язок із клієнтами, підвищення лояльності	Власник кав'ярні розповідає про життя бізнесу у блозі
AR/VR-фільтри та віртуальні примірки	Використання технологій доповненої та віртуальної реальності	Інтерактивність, сучасність, залучення молоді аудиторії	Клієнт може «приміряти» окуляри через Instagram-фільтр
Мікротаргетинг за інтересами	Налаштування реклами за вузькими критеріями (хобі, цінності, поведінка)	Економія бюджету, точне потрапляння в цільову аудиторію	Реклама еко-продуктів лише для користувачів, що цікавляться сталим розвитком

Джерело: сформовано автором на основі даних [6-8]

Розглянуті інноваційні інструменти демонструють, що ефективно просування бізнесу у соціальних мережах ґрунтується на поєднанні емоційного залучення, довіри користувачів та використання новітніх технологій. Live-трансляції створюють ефект події, UGC-контент підсилює авторитет бренду через думку клієнтів, персональний бренд формує відкритість і людяність, AR/VR-технології забезпечують інтерактивний досвід, а мікротаргетинг робить рекламу максимально адресною. Разом ці інструменти допомагають бізнесу виділятися серед конкурентів і будувати більш тісні та довготривалі відносини з аудиторією.

Соціальні мережі стали обов'язковим інструментом просування для бізнесу будь-якого масштабу, адже ними активно користується понад половина населення України, а розвиток електронної комерції та мобільних покупок лише підсилює значення цього каналу. Водночас вони формують нову цифрову

культуру споживачів, де успіх визначається не розміром компанії, а її швидкістю реакції, креативністю та здатністю будувати довготривалі відносини з клієнтами. Перспективи розвитку пов'язані з інтеграцією штучного інтелекту, AR/VR та персоналізованих сервісів, що перетворює соціальні мережі на комплексний бізнес-майданчик. Ті компанії, які поєднують традиційні маркетингові підходи з інноваційними можливостями цифрової епохи, отримають стійку конкурентну перевагу та зможуть вийти на новий рівень розвитку.

Література:

1. Kemp S. Digital 2025: Ukraine. URL: <https://datareportal.com/reports/digital-2025-ukraine>
2. Поліковська Ю. «Опора»: найпопулярнішими соцмережами в Україні є телеграм, ютуб та фейсбук. URL: <https://ms.detector.media/sotsmerezhi/post/35557/2024-07-16-opora-naypopulyarnishymy-sotsmerezhamy-v-ukraini-ie-telegram-yutub-ta-feysbuk/>
3. Research of the Ukrainian eCommerce Market. URL: <https://www.promodo.com/blog/research-of-the-ukrainian-ecommerce-market>
4. Сайт vs соцмережі: де насправді живе продаж у 2025 році. URL: <https://gl.ua/blog/sayt-vs-sotsmerezhi-de-naspravdi-zhyve-prodazh-u-2025-rotsi>
5. Шандрівська О. Є., Соколов Ю. С. Процес формування стратегії smm-просування: особливості та етапи створення. *Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення та проблеми розвитку*. 2022. Випуск 4. Номер 2. С. 137-147. DOI: <https://doi.org/10.23939/smeu2022.02.137>
6. Здойма А., Пімоненко Т., Люльов О. Користувацький контент як інструмент маркетингової стратегії: основні структурні елементи, принципи, переваги та ризики під час використання. *Вісник економіки*. 2024. Вип. 4. С. 46-65. DOI: <https://doi.org/10.35774/visnyk2024.04.046>
7. Mattan M. A New Marketing Tool to Promote User-Generated Content. – BrandXR Blog. 2024. URL: <https://www.brandxr.io/augmented-reality-a-new-marketing-tool-to-promote-user-generated-content>
8. Івченко Я. В., Побідаш І. Л. User generated content як інструмент просування бренду в соціальних мережах. *Обрії друкарства*. 2022. № 2(12). С. 18-29. DOI: [https://doi.org/10.20535/2522-1078.2022.2\(12\).267940](https://doi.org/10.20535/2522-1078.2022.2(12).267940)

СЕКЦІЯ: ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ОСВІТІ, НАУЦІ І ТЕХНІЦІ

Андріяш В. В.,

аспірант кафедри цифрових технологій і професійної освіти

Вінницького державного педагогічного університету

імені Михайла Коцюбинського

Науковий керівник – д-р пед. наук, проф., Шевченко Л. С.

ІНТЕГРАЦІЯ ХМАРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПІДГОТОВКУ МЕНЕДЖЕРІВ МІЖНАРОДНОГО ТУРИЗМУ: ДОСВІД МІЖНАРОДНОЇ ОСВІТИ

Цифрова трансформація є ключовим фактором розвитку сучасної освіти. Глобальні тенденції, посилені пандемією COVID-19 та військовими конфліктами змусили університети по всьому світу переосмислити методи навчання та інтегрувати інформаційно-комунікаційні технології. Особливу увагу дослідників та практиків привертають хмарні технології, які забезпечують доступність, масштабованість і гнучкість освітнього процесу [1; 2]. У сфері міжнародного туризму, де професійна діяльність вимагає високого рівня міжкультурної взаємодії, цифрової грамотності та адаптивності, хмарні сервіси стають важливим інструментом формування компетентностей майбутніх менеджерів. Вони дозволяють організовувати навчання в інтерактивному середовищі, створювати умови для моделювання реальних бізнес-ситуацій та міжнародної співпраці, що особливо актуально для студентів спеціальності «Міжнародний туризм». Д. Алаббасі [1] у своєму дослідженні підкреслює, що використання хмарних навчальних платформ у вищій освіті сприяє підвищенню якості навчання завдяки інтеграції мультимедійних ресурсів, гнучкому доступу та можливості навчання «на вимогу». Ч. Лі та

Ф. Лалані [2] вказують, що саме пандемія COVID-19 стала каталізатором масового переходу університетів до онлайн- і змішаних форматів навчання. Ван Ю. та Чень Л. [3] на прикладі глобального огляду у сфері гостинності й туризму демонструють, що хмарні обчислення відкривають широкі перспективи для симуляцій, аналітики й управління даними у навчанні здобувачів наукового ступеня.

Європейський досвід свідчить, що хмарні технології інтегруються у навчальні плани як для забезпечення доступу до освітніх ресурсів (Moodle Cloud), так і для організації віртуальних стажувань. Університети Великої Британії й Нідерландів, наприклад, використовують симуляційні модулі на базі Microsoft Azure для підготовки фахівців туризму до управління туристичними комплексами в умовах глобальної конкуренції [4]. Азійські університети (Китай, Південна Корея, Сінгапур) активно застосовують Alibaba Cloud і Tencent Cloud у поєднанні з VR-технологіями для створення віртуальних турів, що дозволяє студентам практикувати навички міжкультурної комунікації та організації туристичних заходів [6]. Хмарні технології забезпечують студентам доступ до електронних навчальних матеріалів, інтерактивних симуляцій, баз даних та аналітичних інструментів.

Використання Google Workspace у проектній роботі створює умови для міжнародної співпраці у реальному часі, що моделює діяльність транснаціональних туристичних компаній. Дослідження показують, що хмарні та крайові обчислення все частіше використовуються для підтримки симуляцій у туристичній освіті, підвищуючи інтерактивність і занурення студентів у професійні сценарії [1]. Окремі роботи наголошують на ролі туристичних хмарних систем управління (Tourism Cloud Management System) для спільного доступу до інформації про подорожі, маршрути та сервіси [2]. Університети США та Великої Британії активно впроваджують Microsoft Teams і Google Workspace у навчальні курси з міжнародного туризму, що дозволяє студентам працювати над спільними проектами й відпрацьовувати управлінські

та комунікаційні навички. Європейські виші (Іспанія, Німеччина) інтегрують Moodle Cloud для управління освітнім процесом та організації дистанційних практик у сфері туризму. Азійські університети (Китай, Південна Корея) застосовують Tencent Cloud для створення VR-екскурсій, що дає змогу студентам проводити віртуальні тури та моделювати професійну діяльність у туристичних організаціях [3].

Переваги використання хмарних технологій:

– **Доступність** – можливість навчання у будь-який час і з будь-якого місця.

– **Практична спрямованість** – бізнес-симуляції, що функціонують у хмарних середовищах, дозволяють моделювати реальні ситуації у готельно-туристичному бізнесі.

– **Гнучкість і масштабованість** – університети можуть легко адаптувати ресурси під кількість студентів і зміст курсів.

– **Інтернаціоналізація** – студенти отримують досвід міжнародної співпраці через спільні завдання, дані та проекти [4].

Виклики впровадження:

– **Кібербезпека.** Використання хмарних сервісів потребує надійного захисту даних і впровадження моделей «Zero Trust» у вищій освіті [5].

– **Цифрова нерівність.** Частина студентів і університетів стикається з браком якісного інтернет-з'єднання або сучасного обладнання, що ускладнює використання VR- та симуляційних платформ.

– **Методична підготовка викладачів.** Для ефективного використання хмарних сервісів необхідні спеціалізовані тренінги й навчальні програми.

– **Організаційно-економічні бар'єри.** Дослідження вказують на наявність викликів щодо фінансування, управління та технологічної інтеграції в освітніх установах туристичного профілю [6].

Висновки

У результаті проведеного аналізу можна зробити такі узагальнення:

1. **Хмарні технології виступають стратегічним інструментом модернізації туристичної освіти**, забезпечуючи доступність, масштабованість та практичну спрямованість навчального процесу.
2. **Міжнародний досвід** (США, Велика Британія, Німеччина, Китай, Корея) доводить, що використання Microsoft Teams, Google Workspace, Moodle Cloud і Tencent Cloud сприяє формуванню цифрових, управлінських та міжкультурних компетентностей майбутніх менеджерів міжнародного туризму.
3. **Переваги впровадження хмарних сервісів** полягають у гнучкому доступі до освітніх ресурсів, можливості реалізації симуляцій і віртуальних практик, розширенні академічної мобільності та інтеграції студентів у міжнародні освітні проекти.
4. **Основні виклики** стосуються питань кібербезпеки, цифрової нерівності та потреби у додатковій методичній підготовці викладачів, що вимагає комплексної стратегії впровадження хмарних технологій в освітній процес.
5. **Для українських закладів вищої освіти** пріоритетним завданням є адаптація кращих міжнародних практик, розробка нормативно-методичного забезпечення та створення умов для використання хмарних платформ у професійній підготовці фахівців туристичної галузі.

Література:

1. Alabbasi D. Exploring students' perspectives on the use of cloud-based learning platforms in higher education. *Education and Information Technologies*, 2020, 25, 5803–5820. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10639-020-10215-y>. URL: <https://link.springer.com/article/10.1007/s10639-020-10215-y>
2. Li C., Lalani F. The COVID-19 pandemic has changed education forever. *World Economic Forum*, 2021. DOI: <https://doi.org/10.5430/wje.v11n4p1>. URL: <https://www.weforum.org/agenda/2020/04/coronavirus-education-global-covid19-online-digital-learning>
3. Wang Y., Chen L., Xu H., et al. Cloud computing applications in hospitality and tourism education: A global review. *Journal of Hospitality, Leisure, Sport & Tourism Education*, 2022, 30, 100357. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jhlste.2022.100357>. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1473837622000426>

4. He W., Xu G., Kruck S. Online IS education for the 21st century: Cloud-based technologies in higher education. *Journal of Information Systems Education*, 2019, 30(1), 1–12. DOI: https://doi.org/10.48009/1_iis_2019_1-12. URL: <https://aisel.aisnet.org/jise/vol30/iss1/1>
5. Alshahrani A., Stewart C., Nagar A. Applications of cloud computing in higher education: A review of practices and challenges. *Education and Information Technologies*, 2022, 27, 841–862. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10639-021-10605-2>. URL: <https://link.springer.com/article/10.1007/s10639-021-10605-2>
6. Zhang S., Wang L. Cloud-based virtual learning in Asia: Opportunities and challenges. *Asian Education and Development Studies*, 2023, 12(2), 210–228. DOI: <https://doi.org/10.1108/AEDS-05-2022-0105>. URL: <https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/AEDS-05-2022-0105/full/html>.

Биченко Є. В.,

магістрант кафедри кібернетики та інформатики

Сумського національного аграрного університету

Науковий керівник – канд. екон. наук, доцент Долгих Я.В.

ІНФОРМАЦІЙНІ СИСТЕМИ ТА ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В УПРАВЛІННІ АГРАРНИМ ПІДПРИЄМСТВОМ: РОЗМЕЖУВАННЯ ПОНЯТЬ І ПРАКТИЧНЕ ЗАСТОСУВАННЯ

Сучасний етап розвитку аграрного сектору характеризується зростанням ролі цифрових технологій у забезпеченні ефективності управління виробничими процесами, обліку ресурсів і прийняття управлінських рішень. У цьому контексті особливої актуальності набуває розмежування понять «інформаційна система» та «інформаційна технологія», що часто використовуються як синоніми, хоча мають різне функціональне навантаження.

У науковій літературі існують різні підходи до тлумачення цих понять. Згідно з визначенням, поданим у працях В. Литвина «інформаційна технологія - це сукупність методів, засобів і процесів, призначених для збору, зберігання, оброблення та передавання інформації з метою отримання нових знань або

підтримки прийняття рішень» [1]. Інформаційна система, у свою чергу, за визначенням О.Шестопалова трактується як організаційно-технічний комплекс, що реалізує певну інформаційну технологію та включає персонал, технічні, програмні й інформаційні ресурси [2]. Таким чином, інформаційна технологія є інструментом, а інформаційна система - організаційною формою її застосування.

У закордонних дослідженнях [3] акцент робиться на взаємозв'язку між технологічними інноваціями та системами управління підприємствами. Автори підкреслюють, що ефективне функціонування інформаційної системи неможливе без впровадження сучасних технологій аналітики, баз даних, штучного інтелекту, хмарних рішень тощо. Водночас сама технологія не забезпечує стратегічних результатів без інтеграції в систему управління підприємством [4].

На прикладі аграрного підприємства ТОВ «Журавка» Чернігівської області розглянемо практичну реалізацію цього співвідношення. Підприємство займається вирощуванням зернових культур і впроваджує елементи точного землеробства [5]. На цьому підприємстві у процесі цифровізації управління виробництвом було впроваджено інформаційну систему обліку агротехнічних робіт, побудовану на базі СУБД MySQL та веб-інтерфейсу для моніторингу полів, техніки й ресурсів. Ця система акумулює дані з декількох джерел — датчиків вологості ґрунту, GPS-трекерів, звітів операторів — і дозволяє керівництву отримувати зведену інформацію для прийняття рішень.

Разом із тим основою функціонування такої системи є інформаційні технології обробки даних, зокрема технології Big Data, аналітичні модулі прогнозування врожайності та моделі оптимізації використання добрив. Вони формують технологічний рівень, що забезпечує роботу системи. Таким чином, інформаційна система ТОВ «Журавка» — це організаційна структура, що інтегрує персонал, обладнання, програмне забезпечення й інформаційні технології з метою управління агровиробництвом, а інформаційна технологія

— це набір інструментів і методів, які забезпечують обробку даних, моделювання процесів і підтримку прийняття рішень.

Якщо розмежувати поняття за компонентами, то компонентами ІС ТОВ «Журавка» є:

- Користувачі: агрономи, технологи, оператори техніки, бухгалтерія.
- Процеси: планування сівозміни, облік матеріалів, призначення робіт, моніторинг виконання, аналіз врожайності.
- Правила: внутрішні регламенти живлення культур, норми внесення добрив, умови контрактів із підрядниками.
- Дані: історія врожайності, аналіз ґрунту, карти ВДЗ, погодні дані, журнали виконання робіт.

Компонентами ІТ, тобто інструментальної платформи є:

- Датчики і IoT: ґрунтові датчики вологості, бортові комп'ютери тракторів, GPS.
- Комунікації: мобільний інтернет, LoRaWAN для сенсорів.
- ПЗ: модуль збору даних (ETL), база даних (SQL), модуль візуалізації (дашборд), мобільний додаток для операторів, аналітичний модуль (регресія/кластеризація для виявлення зон з низькою врожайністю).
- Хмарні сервіси: зберігання даних, резервне копіювання, машинне навчання.

Наукові підходи і практичний аналіз дозволяють зробити висновок, що ефективне функціонування інформаційних систем у сільському господарстві можливе лише за умови поєднання технічної (технологічної) і соціально-організаційної складових. Як зазначає І.Ковальчук, ключовим чинником успіху є не лише наявність сучасних ІТ-рішень, а й здатність персоналу їх використовувати, а також готовність підприємства до цифрової трансформації [6].

Отже, розмежування понять «інформаційна технологія» та «інформаційна система» має не лише теоретичне, а й практичне значення. На прикладі ТОВ

«Журавка» можна побачити, що інформаційна система забезпечує інтеграцію процесів управління, тоді як інформаційні технології формують технічну базу для ефективної роботи з даними. Поєднання цих двох компонентів є запорукою підвищення конкурентоспроможності аграрного підприємства в умовах цифрової економіки.

Література:

1. Литвин В. В. Інформаційні технології в управлінні підприємством. Львів : Видавництво ЛНУ, 2019. 256 с.
2. Шестопапов О. В. Інформаційні системи і технології в аграрному бізнесі. Київ : КНЕУ, 2020. 212 с.
3. Laudon K. C., Laudon J. P. *Management Information Systems: Managing the Digital Firm*. 16th ed. Pearson Education, 2020. 480 p.
4. Turban E., Pollard C., Wood G. *Information Technology for Management: On-Demand Strategies for Performance, Growth and Sustainability*. 11th ed. Hoboken : Wiley, 2018. 640 p.
5. Офіційний сайт сг підприємства ТОВ «Журавка» <https://zhuravka.com.ua/>
6. Ковальчук І. П. Інформаційна підтримка управління аграрними підприємствами в умовах цифровізації. *Економіка АПК*. 2020. № 3. С. 45–52.

Василенко Є. О.,

студентка відділення менеджменту та права

Відокремленого структурного підрозділу

«Роменський фаховий коледж КНЕУ ім. В. Гетьмана»

Науковий керівник – Бандура Ю.О.

РОЛЬ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В УПРАВЛІНСЬКИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМАХ

У сучасному бізнес-середовищі управлінські інформаційні системи (МІС) є фундаментом ефективного прийняття рішень, а інтеграція штучного інтелекту (ШІ) значно посилює їхні можливості. ШІ, як наука та технологія, що імітує процеси людського мислення, дозволяє автоматизувати аналіз даних, прогнозування тенденцій та оптимізацію процесів, перетворюючи МІС на

потужний інструмент стратегічного менеджменту. Від рівня впровадження ІІІ залежить не лише оперативність управління, а й конкурентоспроможність підприємства в умовах цифрової трансформації.

Розвиток ІІІ в МІС пройшов етапи від перших нейронних мереж до сучасних систем машинного навчання та глибокого аналізу, що охоплюють евристичний пошук, представлення знань та автоматизовані мережі. У контексті управлінських систем ІІІ класифікується як «інтелектуальний» компонент, який об'єднує методи, такі як генетичні алгоритми, нечіткі системи та експертні системи, для імітації природних процесів прийняття рішень. Це дозволяє МІС обробляти великі обсяги даних у реальному часі, забезпечуючи гнучкість, автономність та інтеграцію з іншими бізнес-процесами.

Застосування ІІІ в МІС приносить суттєві переваги, зокрема швидку обробку інформації без втрат, уникнення помилок людського фактора, безперервну роботу та стандартизацію даних. ІІІ сприяє прогнозуванню подій, аналізу ринку, оцінці ефективності та оптимізації ресурсів, що знижує витрати, підвищує продуктивність і забезпечує конкурентні переваги. Наприклад, автоматизація рутинних завдань вивільняє персонал для стратегічного планування, а системи ІІІ формують звіти про минуле, поточне та майбутнє становище підприємства, стимулюючи інноваційний розвиток.

У практиці ІІІ активно використовується в системах управління бізнес-процесами для моніторингу попиту, контролю якості продукції та аналізу конкурентного середовища. Приклади включають розпізнавання дефектів на виробі за допомогою машинного навчання, прогнозування обсягів продажу та оптимізацію розкладу робіт. У розвинених країнах, таких як США та Китай, ІІІ застосовується для безпеки (71% підприємств розширюють інструменти), модернізації бізнесу (73% інвестицій) та клієнтського сервісу (37% ІТ-ботів), демонструючи зростання досліджень і практичного впровадження.

Водночас впровадження ІІІ в МІС стикається з викликами, такими як потреба в якісних даних, ризики кібератак, значні інвестиції та соціальні

наслідки, включаючи безробіття від автоматизації. В Україні додатково перешкоджають регуляторні бар'єри, відсутність стимулів та низька інфраструктура, що вимагає обережного планування інтеграції та навчання персоналу. Попри це, ШІ не замінює, а доповнює людську працю, акцентуючи на контролі та обмеженні для небезпечних сфер.

Таким чином, роль штучного інтелекту в управлінських інформаційних системах є ключовою для підвищення ефективності бізнесу, але потребує комплексного підходу з урахуванням переваг, ризиків та регуляторних аспектів. Інтеграція ШІ забезпечує стійкість і інновації, сприяючи розвитку підприємств у цифровому середовищі.

Література:

1. Ковтуненко Ю. В. Застосування штучного інтелекту у системі управління підприємством: проблеми та переваги. *Економічний журнал Одеського політехнічного університету*. 2019. С. 93–99. URL: <https://economics.net.ua/ejopu/2019/No2/93.pdf>
2. Голей Ю. М., Дрік І. А. Аналіз використання штучного інтелекту в системах управління бізнес-процесами: переваги та недоліки. *Challenges and Issues of Modern Science*. 2023. Vol. 1. С. 382-386. URL: <https://fti.dp.ua/conf/2023/05247-0555/>

Залевська А. Є.,

*здобувач освіти Київського національного
лінгвістичного університету*

Науковий керівник – викладач вищої кваліфікаційної категорії

КЗ «УГПФК ім. Т.Г. Шевченка» Хекало Л. Л.

ЗНАЧЕННЯ НОВІТНІХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У НАВЧАННІ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Оскільки сьогодні знання іноземної мови є дуже важливим, одним із найактуальніших питань у освіті є реформа системи навчання іноземної мови, застосування передових методів навчання у навчальному процесі з

використанням новітніх педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій. В умовах стрімкого розвитку інформаційних та комунікаційних технологій, що є однією з особливостей сучасності, особлива увага приділяється новому підходу до освітнього процесу та його організації, використовуючи його можливості. Змінюється і роль вчителя у класі. Вчитель зараз переважно фасилітатор. Вчителям, які ідуть в ногу з часом, настав момент бути готовими втілити в життя будь-яку частину уроку за допомогою інформаційних та комунікаційних технологій.

***Ключові слова:** інформація, ціль, сучасні методи, технічні засоби, мультимедіа, спеціальні програми, електронні словники.*

Новітні інформаційні технології відіграють важливу роль в отриманні якісних знань та підвищують ефективність навчання, створюють великі можливості для навчання іноземних мов. Сьогодні цифрові технології стали невід'ємною частиною навчального процесу в усьому освітньому просторі.

Оскільки система освіти постійно оновлюється, визначальним фактором змін в освіті є науково-технічний прогрес, який був би неможливий без використання інформаційних технологій. Сьогодні інтеграція України у світові освітні процеси сфокусувала увагу на розробці стандартів інформаційно-комунікаційних технологій в освіті. Зважаючи на те, що конкурентоспроможний фахівець повинен бути всебічно розвинутою особистістю з усіма компетентностями, необхідними для ефективної практичної діяльності, він також повинен володіти вмінням засвоювати матеріал за допомогою інноваційних технологій.

Цифрові технології стали важливим елементом у процесі вивчення мови. У цій статті розглядаються деякі ключові питання, пов'язані з використанням технологій у процесі навчання іноземних мов. Електронні комунікаційні пристрої, такі як мобільні телефони, комп'ютери, ноутбуки, глобальні комунікаційні системи стали невід'ємною частиною вивчення іноземних мов і

широко використовуються в освітніх установах. У будь-якому класі з вивчення мов технології зазвичай використовуються в тій чи іншій формі.

Сьогодні на всіх етапах системи освіти запровадження передових методів навчання з використанням сучасних педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій ще більше підвищує інтерес підростаючого покоління до іноземних мов та, у свою чергу, вільне володіння цими мовами. Ефективне використання сучасних інформаційних та комунікаційних технологій є важливим при послідовному вивченні іноземних мов. Слід зазначити, що одним із таких інструментів є інтерактивна дошка. Ці дошки дозволяють творчим вчителям цікаво і нестандартно організовувати уроки та легко пояснювати учням теми будь-якої складності. Багато відео- та аудіо файлів допомагають здобувачам освіти розвинути навички читання, письма та рахунку, а також сприяють розвитку мовлення.

Інформаційні та комунікаційні технології ніколи не замінять вчителя в аудиторії, але допоможуть йому. Відповідно до змісту уроку, необхідно грамотно використовувати інформаційно-комунікаційні технології та інші педагогічні технології. Мета використання інформаційних та комунікаційних технологій у навчальному процесі – збагатити заняття, надати дидактичну демонстрацію інформації, яку книги не можуть дати.

На уроках іноземної мови бажано використовувати сучасні навчальні посібники, лінгафонні кабінети, мультимедіа, багатомовні електронні словники. Використання методів дистанційного навчання, телекомунікацій та інтернет-матеріалів служить джерелом інформації для здобувачів освіти не тільки для вивчення іноземних мов, але й для підвищення їхнього інтелектуального рівня. Ціль може бути досягнута, якщо кожен здобувач освіти ефективно використовує літературу, яка видається в зарубіжних країнах, необхідні журнали та газети за своєю спеціальністю. Використання зарубіжних джерел, підручників та навчальних посібників у своїй галузі дає ефективні результати. Якщо здобувачі освіти готують статті іноземними мовами та беруть участь у

науково-практичних конференціях, що проводяться у вищих навчальних закладах, це дуже корисно при вивченні іноземної мови. Забезпечення гарного знання іноземних мов та створення мовного середовища, позааудиторних занять, диктування, розповідання історій, написання есе, вікторин та дебатів, тестів, курсових робіт, самостійної роботи та написання дисертації іноземною мовою корисно для підвищення рівня знань іноземних мов. У той же час корисна організація виховної роботи іноземними мовами у навчальних закладах за участю здобувачів освіти.

Наскільки цікава, корисна та ефективна організація уроків залежить від креативності та ініціативи педагога. Вчитель не лише викладає, а й розвиває навички читання за допомогою посібників із самостійного читання, повідомлень в Інтернеті та стежить за тим, щоб здобувач освіти ставав активним учасником навчального процесу.

Основна мета інтерактивних методів – створити максимально сприятливе середовище для навчального процесу, середовище, в якому здобувач освіти може мислити активно, вільно, творчо, використовувати свої потреби, інтереси, внутрішній потенціал. Такі заняття проводяться таким чином, щоб жоден здобувач освіти не залишився осторонь, щоб всі мали можливість відкрито висловити свою думку про те, що вони чули, читали і бачили. Відбувається процес взаємного обміну ідеями, під час якого складаються дружні стосунки й у здобувачів освіти виникає інтерес до навчання. Немає універсального методу навчання, який завжди був би успішним, тому краще подумати про впровадження інтерактивних методів навчання, зберігши при цьому їх переваги, ніж взагалі відмовлятися від традиційних технологій навчання.

Технологічні ресурси не можуть гарантувати ефективність вивчення мови без систематичної професійної діяльності вчителя та мотивації і зацікавленості здобувачі освіти. Можна зробити висновок, що важливою умовою ефективного використання цифрових технологій у процесі викладання іноземних мов є безпосередня цифрова грамотність як педагогів, так і здобувачів освіти.

Інтеграція технологій у викладання і вивчення іноземних мов вимагає підтримки та навчання, і за умови правильного використання технології можуть принести багато переваг як вчителям, так і учням.

Література:

1. Власенко А. Становлення майбутнього вчителя іноземної мови відповідно до вимог сучасності. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2014. № 9, ч. 1. С. 1-13.
2. Гуржій А. М., Карташова Л. А. Про проблеми наступності навчання інформаційних технологій у школі й вищому педагогічному навчальному закладі. *Інформаційні технології в освіті України : зб. наук. пр.* Херсон : ХДУ, 2013. Вип. 15. С. 11-18.
3. Морська Л. І. Реалізація системи підготовки майбутніх учителів іноземних мов до використання інформаційних технологій. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: педагогічні та психологічні науки*. 2013. № 2(67). С. 167-179.
4. Pun M. The use of multimedia technology in English language teaching: a global perspective. *Crossing the Border: International Journal of Interdisciplinary Studies*. 2014. Vol. 1, No. 1. P. 29–38.

Ігін К. А.,

студент кафедри фінансів, банківської справи та підприємництва

Донбаської державної машинобудівної академії

Науковий керівник – канд. екон. наук, доц. Крук О.М.

ЦИФРОВІ ДВІЙНИКИ ПІДПРИЄМСТВ У ФІНАНСОВОМУ ПЛАНУВАННІ: ПОТЕНЦІАЛ ТА ВИКЛИКИ

Трансформація корпоративного фінансового планування в умовах цифровізації економіки набуває нових форм та інструментів. Концепція цифрових двійників, вперше сформульована Michael Grieves у 2002 році в Мічиганському університеті як «віртуальне цифрове представлення фізичного продукту» [5], еволюціонувала від суто виробничих застосувань до комплексних систем корпоративного управління. Як зазначається у звіті [8], цифрові двійники розглядаються як фундаментальна технологія, здатна трансформувати підходи до моніторингу, симуляції та прогнозування складних

організаційних систем. У контексті фінансового планування підприємств ця технологія відкриває якісно нові можливості для інтеграції реального часу, сценарного моделювання та прийняття рішень на основі масивних даних.

Концептуальна модель цифрового двійника підприємства базується на триєдиній структурі, запропонованій Grieves: фізична сутність у реальному просторі, віртуальна модель у цифровому просторі та двонаправлений потік даних, що забезпечує їх синхронізацію [4]. У систематичному огляді [7] запропоновано розширення цієї моделі, з акцентом на критичній ролі чотирьох компонентів: фізичних об'єктів, віртуальних моделей, даних та застосувань.

Boston Consulting Group у дослідженні вводить поняття «цифрового фінансового двійника» як цифрового представлення фінансових та відібраних нефінансових метрик, що охоплюють взаємозв'язки, структури та процеси протягом усього життєвого циклу продукту та ланцюга створення вартості [1]. На відміну від традиційних систем бізнес-інтелекту, цифровий фінансовий двійник інтегрує дані з множини корпоративних систем (ERP, CRM, виробничих систем) у режимі реального часу, створюючи динамічну модель фінансового стану підприємства [9].

Застосування цифрових двійників у фінансовому плануванні вимагає концептуального переосмислення цієї архітектури. Теоретична новизна концепції полягає у переході від статичного бюджетування до динамічного фінансового моделювання, де фінансові плани постійно коригуються на основі актуальних операційних даних, що повністю узгоджується з висновками дослідження [6] щодо обмежень традиційного бюджетування та необхідності гнучких підходів до фінансового планування.

Застосування цифрових двійників у фінансовому плануванні створює передумови для підвищення точності прогнозування. Дослідження [2] вказує, що ця технологія підвищує обґрунтованість інвестиційних рішень завдяки здатності інтегрувати різномірні дані та моделювати складні взаємозв'язки між операційними параметрами та фінансовими показниками. Такий підхід

відкриває можливість для комплексної оцінки ефективності інвестиційних проєктів у динамічному середовищі.

Сценарне моделювання набуває нової якості завдяки можливості симуляції тисяч альтернативних сценаріїв у стислі терміни. Як зазначають дослідники [3], цифрові двійники дозволяють створювати моделі планування з низькою латентністю, що особливо критично для фінансових послуг, де швидкість прийняття рішень безпосередньо впливає на конкурентоспроможність. Технологія дозволяє не лише моделювати вплив зовнішніх факторів (валютних коливань, інфляційних процесів, змін ринкової кон'юнктури), але й оцінювати каскадні ефекти управлінських рішень через організаційну систему.

Фундаментальною перевагою є інтеграція фінансового та операційного планування. У комплексному огляді [11] підкреслено, що цифрові двійники забезпечують безшовний зв'язок між виробничими процесами та фінансовими результатами, дозволяючи оцінювати фінансові наслідки операційних рішень в реальному часі.

Впровадження цифрових двійників у фінансове планування стикається з комплексом взаємопов'язаних викликів. Дослідження вказують на такі фундаментальні проблеми: необхідність стандартизації архітектур, валідації моделей та забезпечення надійності прогнозів [8]; критична залежність точності віртуальної моделі від якості, повноти та актуальності вхідних даних [10]. У фінансовому плануванні це посилюється необхідністю інтеграції структурованих фінансових даних з неструктурованою інформацією про ринкові тренди, геополітичні ризики та поведінкові фактори, які важко піддаються формалізації.

Технологічна складність імплементації вимагає значних капітальних інвестицій та організаційних трансформацій. Як зазначають експерти SAP та BCG [9], створення цифрового фінансового двійника потребує інтеграції множини корпоративних систем, що часто мають різні архітектури та формати даних.

Методологічний виклик полягає у балансуванні між складністю моделі та її практичною застосовністю. Надмірно складні моделі можуть створювати ілюзію точності, але при цьому бути непрозорими для користувачів та вразливими до структурних змін в бізнес-середовищі. Для фінансового планування це особливо актуально, де необхідність пояснення припущень та логіки прогнозів є фундаментальною вимогою корпоративного управління.

Організаційні бар'єри часто виявляються більш значущими, ніж технологічні обмеження. Впровадження цифрових двійників вимагає трансформації корпоративної культури та перекваліфікації фінансових фахівців, які традиційно орієнтовані на роботу зі статичними звітами та бюджетами. Опір змінам може бути значним, особливо в організаціях з усталеними процесами бюджетування та контролю.

Питання кібербезпеки виходять на передній план, оскільки цифровий фінансовий двійник консолідує найбільш чутливу корпоративну інформацію. Створення централізованого цифрового представлення фінансового стану підприємства одночасно формує привабливу ціль для кібератак, що обумовлює необхідність реалізації багаторівневої системи захисту, регулярного аудиту безпеки та дотримання регуляторних вимог щодо захисту даних.

Технологія цифрових двійників у фінансовому плануванні перебуває на початковій стадії розвитку, що відкриває потенціал для наукових пошуків. Серед найперспективніших напрямів досліджень варто виділити: інтеграцію з генеративним штучним інтелектом для автоматизації розробки фінансових сценаріїв, застосування блокчейн-технологій для підвищення довіри до даних та створення уніфікованих методологій валідації моделей.

Щодо практичної реалізації, то оптимальним є поетапний підхід від впровадження пілотних проєктів у окремих функціональних зонах до їх подальшого масштабування. Розробка галузевих стандартів і найкращих практик за участю професійних асоціацій та дослідницьких консорціумів сприятиме зниженню ризиків впровадження та пришвидшить адаптацію

технології.

Отже, цифрові двійники підприємств призводять до кардинальної трансформації у фінансовому плануванні, переводячи його від періодичного статичного бюджетування до безперервного динамічного моделювання. Теоретичний потенціал технології у підвищенні точності прогнозування, забезпеченні гнучкості сценарного аналізу та інтеграції фінансового й операційного планування є значним. Проте реалізація цього потенціалу вимагає подолання комплексу технологічних, методологічних, організаційних та безпекових викликів.

Успішність впровадження визначається не лише технічною досконалістю рішення, але й організаційною готовністю підприємства до трансформації, наявністю кваліфікованих кадрів та стратегічною підтримкою керівництва. Подальший розвиток технології потребує скоординованих зусиль наукової спільноти, практиків та регуляторів для формування методологічних стандартів, забезпечення безпеки та етичності використання масивних корпоративних даних.

Перспективи досліджень охоплюють розробку стандартизованих метрик ефективності цифрових двійників у фінансовому плануванні, вивчення організаційних факторів успішності впровадження та створення адаптивних моделей, здатних навчатися на основі результатів прийнятих рішень. Реалізація потенціалу цифрових двійників як технології майбутнього вимагає цілісного підходу, що поєднує методи розробки та стратегії імплементації.

Література:

1. Why Companies Need Digital Financial Twins. Boston Consulting Group. URL: <https://www.bcg.com/publications/2022/why-companies-need-digital-financial-twins> (дата звернення: 06.10.2025)
2. Cao M., Song W., Xu Y. Research on the impact of enterprise digital transformation based on digital twin technology on renewable energy investment decisions. *Energy Informatics*. 2024. Vol. 7, iss. 1. DOI: <https://doi.org/10.1186/s42162-024-00447-8>
3. Brightmore D. EY: financial Digital Twins for the Enterprise. CPO Strategy Media. 2022. URL: <https://cpostrategy.media/blog/executiveinsights/ey-financial-digital-twins-for-the-enterprise/> (дата звернення: 06.10.2025)

4. Grieves M. Digital twin: Manufacturing excellence through virtual factory replication : white paper. Florida Institute of Technology, 2015. Vol. 1. P. 1-7.
5. Grieves M., Vickers J. Digital twin: Mitigating unpredictable, undesirable emergent behavior in complex systems. Transdisciplinary perspectives on complex systems. Cham : Springer, 2017. P. 85-113.
6. Libby T., Lindsay R. M. Beyond budgeting or budgeting reconsidered? A survey of North-American budgeting practice. *Management Accounting Research*. 2010. Vol. 21, iss. 1. P. 56-75.
7. Liu X., Zhao Y., Yin Y., Zhang H., Qin B. A systematic review of digital twin about physical entities, virtual models, twin data, and applications. *Advanced Engineering Informatics*. 2023. Vol. 55. Art. 101876.
8. Foundational Research Gaps and Future Directions for Digital Twins. National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine. Washington, DC : The National Academies Press, 2024. DOI: <https://doi.org/10.17226/26894>
9. Paetzold S., Weissenmayer B., Rodt M., Weber P. Why Your Company Needs a Digital Financial Twin. SAP News Center. 2022. URL: <https://news.sap.com/2022/10/digital-financial-twin-sap-bcg/> (дата звернення: 06.10.2025)
10. Sharma A., Kosasih E.E., Zhang J., Brintrup A.M., Calinescu A. Digital Twins: State of the art theory and practice, challenges, and open research questions. *Journal of Industrial Information Integration*. 2022. Vol. 30. Art. 100383.
11. Wu H., Ji P., Ma H., Xing L. A Comprehensive Review of Digital Twin from the Perspective of Total Process: Data, Models, Networks and Applications. *Sensors*. 2023. Vol. 23, iss. 19. Art. 8306.

Кіншаков Е. В.,

доктор філософії, асистент

кафедри кібернетики та інформатики,

Сумського національного аграрного університету

ІНТЕГРАЦІЯ ЧАТ-БОТІВ У ПРОЦЕС ТЕСТУВАННЯ ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ

Розвиток цифрових технологій докорінно змінює підходи до організації навчального процесу у закладах вищої освіти. Сьогодні одним із ключових напрямів інновацій у сфері освіти є автоматизація контролю знань студентів. Традиційні форми перевірки, такі як письмові або усні тести, поступово

поступаються місцем інтерактивним онлайн-інструментам, що забезпечують зручність, гнучкість і об'єктивність оцінювання.

Серед таких інструментів особливу увагу привертають чат-боти програми, здатні вести діалог із користувачем у режимі реального часу через популярні месенджери (Telegram, Viber, Facebook Messenger тощо). Використання чат-ботів у навчанні зумовлене зростанням популярності мобільного навчання, а також потребою в індивідуалізованому підході до студентів [4].

Застосування чат-ботів у процесі тестування знань відкриває нові можливості для автоматизованої оцінки результатів навчання, підвищення мотивації студентів і спрощення роботи викладача. Така форма контролю є доступною, швидкою й зрозумілою для молодого покоління, яке звикло до цифрових технологій і комунікації через месенджери.

Метою даного дослідження є аналіз переваг та особливостей інтеграції чат-ботів у процес тестування знань студентів, а також визначення перспектив використання таких систем у сучасному освітньому середовищі.

Інтеграція чат-ботів у систему навчання може здійснюватися як окремі тестові модулі або як частина LMS (системи управління навчанням) [1, с. 7]. Типовий алгоритм тестування через чат-бот передбачає автентифікацію студента, вибір дисципліни, послідовне подання запитань, автоматичне оцінювання у реальному часі та збереження результатів у базі даних або передачу їх до журналу успішності.

Технологічно чат-боти реалізуються на базі Python (Aiogram, TeleBot) або Node.js, із використанням MySQL, PostgreSQL чи Google Sheets, що забезпечує масштабованість і багатокористувацький режим. Такі рішення дозволяють швидко оновлювати базу запитань та формувати індивідуальні тести для студентів.

Основними перевагами використання чат-ботів є доступність (можливість проходження тестів у будь-який час і з будь-якого пристрою), персоналізація (адаптація складності до рівня знань студента), підвищення мотивації через

гейміфікацію, а також аналітика для викладача (збір статистики щодо успішності, часу відповіді та типових помилок).

Серед викликів залишаються питання захисту даних, академічної доброчесності та якості навчального контенту [2, с. 6]. Для запобігання шахрайству застосовуються часові обмеження, випадкове перемішування запитань і підтвердження особи користувача .

Сучасною тенденцією є інтелектуалізація чат-ботів. Використання моделей штучного інтелекту, таких як GPT, дозволяє генерувати нові запитання, аналізувати відкриті відповіді, надавати пояснення та вести діалог у форматі «віртуального викладача» [3, с. 8–9]. Це перетворює чат-ботів із простого інструмента перевірки знань на інтерактивне навчальне середовище.

В Україні вже реалізовано приклади таких систем, зокрема Telegram-боти для тестування дисциплін із автоматичним підрахунком балів і аналітикою у Google Sheets . Досвід показує, що студенти активно користуються ними для самоперевірки та підготовки до заліків.

На (рис.1) зображено розподіл використання чат-ботів у різних галузях, де освіта становить 14 % загальної частки застосування таких технологій у світі.

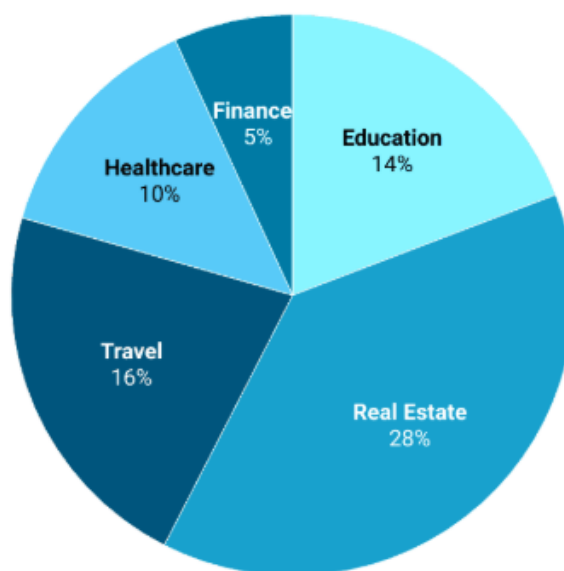

**Рис.1. Частка використання чат-ботів у різних галузях
(джерело: Market.us Scoop, 2024)**

Таким чином, інтеграція чат-ботів у процес тестування знань студентів сприяє підвищенню ефективності освітнього процесу, розвитку цифрової компетентності та формуванню персоналізованого навчального середовища. Подальші дослідження мають бути спрямовані на вдосконалення інтелектуальних функцій ботів, підвищення безпеки даних і розширення їх інтеграції з навчальними платформами.

Література:

1. Chatbot applications in education: A systematic review and future research directions / Lasha Labadze, Maya Grigolia, Lela Machaidze. *International Journal of Educational Technology in Higher Education*. 2023. Vol. 20, No. 41. URL: <https://educationaltechnologyjournal.springeropen.com/articles/10.1186/s41239-023-00426-1>
2. Chatbots for learning: A systematic review of educational chatbots from 2010 to 2020 / P. Winkler, N. Söllner. *Computers & Education: Artificial Intelligence*. 2021. Vol. 2, Article 100011. URL: <https://doi.org/10.1016/j.caeai.2021.100011>
3. Educational chatbots powered by artificial intelligence: A review of trends, issues, and future research directions / R. Okonkwo, H. Ade-Ibijola. *Computers & Education: Artificial Intelligence*. 2021. Vol. 2, Article 100029. URL: <https://doi.org/10.1016/j.caeai.2021.100029>
4. Technology in education. *UNESCO Global Education Monitoring Report 2023*. URL: <https://gem-report-2023.unesco.org/technology-in-education>

Кіор О.,

Ізмаїльський державний гуманітарний університет

(м. Ізмаїл, Україна)

Науковий керівник – канд. екон. наук, доцент,

завідувачка кафедри управління підприємницькою та туристичною діяльністю

Ізмаїльського державного гуманітарного університету

Метіль Тетяна

ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ЗАЛІЗНИЧНОГО ТРАНСПОРТУ УКРАЇНИ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Залізнична система України є одним із ключових видів транспорту як для пасажирських, так і для вантажних перевезень. У сучасних умовах глобалізації,

конкуренції та цифровізації постає необхідність застосування інформаційних технологій (ІТ) для підвищення ефективності, безпеки та гнучкості залізничного транспорту. Цифрова трансформація (трансформація із використанням цифрових технологій) входить до пріоритетів розвитку сектору не лише в Україні, але й у Європі. Наприклад, звіт «Digital transformation of railways» від Європейської мережі залізничних досліджень зазначає, що цифровізація створює «added value» для залізничних підприємств, інфраструктурних менеджерів і виробників [1, с. 10 – 20].

В Україні відповідне питання аналізується у роботах, присвячених цифровізації Укрзалізниці.

Сучасний стан цифровізації залізничного транспорту України

Дослідження показують, що в УЗ виділяються такі пріоритети цифровізації: smart-технічні операції, smart-інфраструктура, smart-пасажирський та вантажний транспорт, smart-квиток та smart-людські ресурси[2, с. 46].

Крім того, Україна в цілому демонструє швидкий прогрес у цифровізації державного сектору: за даними Harvard Kennedy School, Україна піднялась із 102-го на 5-те місце у світі за індексом онлайн-послуг (Online Services Index) за шість років [3].

Таблиця 1

Порівняльна статистика українського залізничного сектору з європейським

Показник	Україна(залізничний сектор)	Європейський(залізничний сектор)
Довжина залізничної мережі	≈ 21 700 км (станом на 2022 р.) [4]	Європейські країни мають великий діапазон, але ключовий тренд – модернізація інфраструктури
Головні напрямки цифровізації	Інтернет речей (IoT) для моніторингу, система онлайн-квитків, віддалений контроль	У звіті McKinsey: п'ять ключових зрушень для цифровізації залізниць [5]
Основні проблеми	Визначені: застаріла інфраструктура, відсутність масового впровадження ІТ-	У Європі: потреба у зміні моделі співпраці, стандартизації, нові бізнес-моделі [5]

	систем, кіберризики	

Приклади впровадження:

- УЗ реалізує проекти відстеження рухомого складу в режимі реального часу за допомогою технологій IoT.
- Загальноєвропейська ініціатива: звіт «Digital transformation of railways» демонструє, як виробники, оператори інфраструктури та залізничні підприємства впроваджують цифрові сервіси.

Виклики цифрової трансформації

Багато залізничних систем України мають застарілу інфраструктуру, яка не готова до інтеграції сучасних цифрових рішень. У дослідженні зазначено, що ключові фактори, які стримують цифровізацію УЗ, — недостатня інвестиційна база, організаційні бар'єри, технологічна відсталість.

У європейському контексті основні питання — перехід від «острівних» рішень до інтегрованих платформ, нові моделі співпраці та стандарти.[5]

В Україні додається кадрова проблема: потрібні фахівці з IT та залізничних технологій, які можуть працювати на стику цих галузей. Оскільки залізничні системи дедалі більше стають цифровими, підвищуються кіберризики. Наприклад, повідомляється про кібератаку на онлайн-сервіси УЗ, що підкреслює вразливість цифрової залізниці.

Перспективи розвитку

Вже відкрито залізничну ділянку на 22 км з шириною колії за європейським стандартом, що сприятиме інтеграції з ЄС. Це створює умову для побудови цифрових рішень, сумісних із європейськими платформами.

Застосування IoT-датчиків, великі дані (Big Data), цифрові двійники (digital twins) інфраструктури мобілізують можливості для прогнозування, моніторингу та управління залізничною мережею. У європейському звіті підкреслено, що вразі залізничного транспорту необхідні радикальні операційні зміни.[5]

Цифрові системи керування рухом і сигналізації, а також автоматизація процесів експлуатації, зменшують витрати, підвищують безпеку і скорочують час простою. Цифрові платформи допомагають залізничним системам швидше реагувати на надзвичайні ситуації (війна, кібератаки, аварії), підвищують гнучкість і стійкість. Не менш важливим є розвиток «цифрової культури» серед кадрів, навчання, зміна процесів управління та створення інноваційних команд.

Рекомендації:

1. Розробити єдину цифрову стратегію УЗ, побудовану за моделями європейських залізничних операторів, з чіткими KPI та дорожньою картою впровадження.
2. Посилити інвестиції в модернізацію інфраструктури з урахуванням цифрових компонентів — датчики, IoT, платформи аналітики.
3. Впроваджувати інтегровані IT-системи, а не локальні рішення — забезпечити взаємодію модулів (контроль руху, моніторинг, квиткові системи).
4. Розвивати кадровий потенціал: підготовка IT-фахівців, створення спільних програм із університетами, підвищення цифрової грамотності персоналу.
5. Підсилити заходи кібербезпеки: оцінка ризиків, резервні системи, тестування, сертифікація, з огляду на зростаючі загрози.
6. Використовувати досвід міжнародних проєктів і стандартів (наприклад, звітів ЕС, McKinsey) для прискорення впровадження.

Таким чином, цифрова трансформація залізничного транспорту України перебуває на важливому етапі: є чіткі напрями, перші кроки й міжнародна інтеграція, але також значні виклики. Інформаційні технології відкривають можливості підвищення ефективності, безпеки, стійкості та конкурентоспроможності залізничного сектору. Проте без системного підходу — поєднання стратегій, технологій, кадрів і безпеки — потенціал цифровізації буде використано не повною мірою. Отже, необхідна комплексна «цифрова

трансформація» як парадигма розвитку, а не просто впровадження окремих ІТ-рішень.

Література:

1. Pieregud J. Digital transformation of railways. 2018. P. 10–20.
2. Nazarenko I. L., McKay Hoppman M. Main priority areas and problems of Ukrzaliznytsia's digitalization [Електронний ресурс]. 2022. URL: https://www.researchgate.net/publication/372015554_MAIN_PRIORITY_AREAS_AND_PROBLEMS_OF_UKRZALIZNYTSIA%27S_DIGITALIZATION
3. Harvard Kennedy School. Ukraine's digital transformation: innovation and resilience [Електронний ресурс]. URL: <https://www.hks.harvard.edu/centers/cid/voices/ukraines-digital-transformation-innovation-resilience>
4. Dorokhina A. Ukraine in Motion: Inclusive Paths Ahead [Електронний ресурс]. 2025. URL: https://transport.ec.europa.eu/news-events/news/ukraine-motion-inclusive-paths-ahead-2025-09-12_en
5. Lotz C., Ott A., Stern S., Vandieken T. Digitizing Europe's railways: A call to action [Електронний ресурс]. 2020. URL: <https://www.mckinsey.com/featured-insights/europe/digitizing-europes-railways-a-call-to-action>

Кошман А.Ю.,

*студентка відділення менеджменту та права
відокремленого структурного підрозділу*

*«Роменський фаховий коледж Київського національного
економічного університету імені Вадима Гетьмана»*

Науковий керівник – викладач економічних дисциплін Бандура Ю.О.

ЕЛЕКТРОННИЙ ДОКУМЕНТООБІГ ЯК ІНСТРУМЕНТ ОПТИМІЗАЦІЇ МЕНЕДЖМЕНТУ

У сучасному світі цифровізація проникає буквально в усі сфери нашого життя — від побуту до глобальних економічних процесів. Бізнес і державне управління не є винятком, адже саме тут інформація відіграє ключову роль. Від того, наскільки швидко і якісно передається, обробляється та зберігається інформація, безпосередньо залежить ефективність прийняття управлінських

рішень. Саме тому питання організації документообігу сьогодні набуло особливого значення.

Одним із головних напрямів оптимізації ділових процесів став електронний документообіг (ЕДО) — система, що дозволяє створювати, передавати, підписувати й зберігати документи у цифровій формі. Вона фактично замінює традиційний паперовий обіг документів і перетворює його на автоматизований, безпечний та швидкий процес [1].

Під електронним документообігом розуміють не лише технічне програмне рішення, а цілу систему управління документами, яка охоплює створення, облік, погодження, підписання, зберігання та контроль виконання ділових документів. Основна ідея ЕДО полягає в тому, щоб зробити роботу з документами максимально простою, швидкою й ефективною.

Усі документи в системі створюються у цифровому форматі, що дозволяє уникнути проблем, пов'язаних із друком, доставкою та архівуванням паперових копій. Крім того, використання електронного підпису забезпечує юридичну силу документів — тобто вони мають таку ж законну вагу, як і підписані вручну.

Важливо й те, що електронний документообіг не лише спрощує роботу, а й формує нову культуру управління — культуру, у якій переважають прозорість, оперативність та відповідальність.

Основні переваги впровадження ЕДО

Одна з найочевидніших переваг електронного документообігу — значне скорочення часу, який раніше витрачався на погодження документів. Якщо раніше на підписання наказу чи договору могли йти дні або навіть тижні, то тепер це питання кількох хвилин. Усе відбувається онлайн, адже керівник відразу отримує документ, переглядає його й підписує за допомогою електронного підпису.

Так само суттєво зменшуються фінансові витрати. Підприємство економить на друку, канцелярії, кур'єрських послугах, зберіганні паперових архівів тощо. За підрахунками фахівців, перехід на електронну систему дозволяє скоротити витрати на документообіг майже вдвічі.

Сучасні системи ЕДО працюють у хмарному форматі, що дає змогу отримувати доступ до документів у будь-який час і з будь-якого місця. Це особливо важливо під час дистанційної роботи, карантину чи воєнного стану, коли більшість процесів відбувається онлайн.

Працівники можуть швидко обмінюватися файлами, погоджувати рішення, залишати коментарі та відстежувати статус документів. Завдяки цьому підприємство функціонує без затримок, навіть якщо частина команди працює з різних міст або країн [3].

Ще одна важлива перевага — підвищення прозорості управління. Усі дії користувачів у системі фіксуються: хто створив документ, хто його переглянув, хто підписав і коли. Це дозволяє повністю контролювати рух документів і швидко виявляти можливі помилки чи затримки.

Для керівництва це — справжній інструмент контролю, який дозволяє бачити стан усіх процесів у режимі реального часу. Працівники, своєю чергою, відчують більшу відповідальність за свої дії, адже система автоматично фіксує кожен крок [2].

В умовах цифрової економіки безпека даних стає першочерговим завданням. ЕДО забезпечує захист документів за допомогою шифрування, багаторівневого контролю доступу та електронного підпису. Це виключає можливість несанкціонованого втручання або підробки.

У разі збою або втрати даних інформація може бути швидко відновлена із резервної копії, що практично неможливо при традиційному паперовому зберіганні. Таким чином, ЕДО гарантує не лише зручність, але й високу надійність управління документами.

Перехід на електронний формат документів має й позитивний екологічний ефект. Зменшується використання паперу, фарби, електроенергії для друку — а це безпосередньо впливає на стан навколишнього середовища. Для сучасних компаній важливо демонструвати соціальну відповідальність, тому екологічність документообігу стає додатковою перевагою.

Незважаючи на численні переваги, перехід до електронного документообігу супроводжується певними викликами.

По-перше, впровадження якісної системи потребує фінансових витрат — необхідно придбати ліцензії, налаштувати програмне забезпечення, провести навчання персоналу. Для малого бізнесу це може стати серйозною перешкодою.

По-друге, психологічний фактор. Частина працівників, особливо старшого покоління, не завжди охоче сприймає нові технології. Люди звикли до паперових документів і часто ставляться з недовірою до цифрових. Тому важливо не лише впровадити систему, а й навчити персонал, пояснити всі переваги та поступово адаптувати колектив [2].

Також існують ризики інформаційної безпеки. Кібератаки, віруси або неналежне зберігання даних можуть призвести до втрати конфіденційної інформації. Тому підприємствам потрібно приділяти велику увагу кіберзахисту, регулярно оновлювати системи безпеки та проводити резервне копіювання [1].

Крім того, важливо дотримуватися законодавчих вимог, адже юридична сила електронного документа визнається лише за умови використання кваліфікованого електронного підпису. Недотримання цих норм може спричинити правові проблеми або втрату доказової сили документів.

Сьогодні ЕДО активно розвивається і вже перестає бути просто системою автоматизації. Нові тенденції вказують на поступову інтеграцію ЕДО з іншими цифровими технологіями — штучним інтелектом (ШІ), блокчейном і хмарними сервісами.

Штучний інтелект допоможе системі автоматично сортувати документи, визначати їхню важливість, виявляти помилки або дублікати, адже це значно зменшить навантаження на персонал і підвищить точність обробки даних.

Блокчейн, своєю чергою, гарантує максимальну прозорість і достовірність документів, адже кожна зміна в системі фіксується у вигляді незмінного запису. Це особливо важливо для державних структур і великих корпорацій, де безпека даних стоїть на першому місці [2].

Хмарні технології дозволяють зберігати величезні обсяги інформації централізовано, забезпечуючи до них швидкий і безпечний доступ з будь-якої точки світу. Завдяки цьому електронний документообіг поступово стає основою для побудови єдиних цифрових екосистем управління [3].

Отже, електронний документообіг сьогодні є одним із найефективніших інструментів сучасного менеджменту. Його впровадження допомагає підприємствам оптимізувати роботу з документами, скоротити витрати, підвищити контроль і безпеку даних.

Завдяки ЕДО компанії стають більш мобільними, прозорими та гнучкими. Водночас перехід до електронної системи потребує ретельної технічної й організаційної підготовки, а також врахування людського фактору, адже успіх цифрових змін залежить від готовності працівників до нових форматів роботи.

У перспективі електронний документообіг розвиватиметься шляхом інтеграції з іншими цифровими системами, перетворюючись із допоміжного інструмента на стратегічний елемент управління, що визначає ефективність і конкурентоспроможність підприємства.

Література:

1. InBase. Електронний документообіг в Україні: все, що треба знати. [Електронний ресурс]. URL: <https://inbase.com.ua>
2. BuroCompany. Переваги та нюанси впровадження електронного документообігу. [Електронний ресурс]. URL: <https://burocompany.com.ua>
3. ZKG.ua. Електронні документи: все про електронний документообіг в Україні від А до Я. [Електронний ресурс]. URL: <https://zkg.ua>

Литвиненко В. М.,

студент Класичного фахового коледжу

Сумського державного університету

Науковий керівники — Крикуха А.П., Грано Н.В., канд. техн. наук

Класичного фахового коледжу Сумського державного університету

ГРАФІЧНІ ПРОГРАМИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ СТУДЕНТІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ А5 «ПРОФЕСІЙНА ОСВІТА (ЗА СПЕЦІАЛІЗАЦІЯМИ)»

Сучасні світові та вітчизняні тенденції розвитку освіти, які перебувають під впливом глобальної цифровізації, визначають цифрову компетентність як одну з ключових складових професійної підготовки педагога. Ця

компетентність охоплює не лише вміння користуватися інформаційно-комунікаційними технологіями (ІКТ), а й здатність ефективно інтегрувати цифрові інструменти у навчальний процес, створювати власні цифрові освітні ресурси та якісні навчальні матеріали [1, 5, 8].

Згідно з дослідженням Revuelta-Domínguez F.-I. та співавторів (2022), формування цифрової компетентності викладача передбачає розвиток кількох взаємопов'язаних умінь: технологічних, методичних, комунікативних і креативних [5]. У контексті підготовки майбутніх педагогів професійного навчання за освітньо-професійною програмою «Професійна освіта. Будівництво та зварювання» спеціальності А5 «Професійна освіта (за спеціалізаціями)» критично важливим аспектом цього процесу є володіння графічними та видавничими програмами. Ці інструменти дозволяють педагогу створювати наочні, естетично оформлені та структуровані навчальні матеріали, що є необхідною умовою для підвищення ефективності викладання технічних дисциплін.

Цифрова компетентність викладача вищої освіти, як зазначають Basilotta-Gómez-Pablos V. та співавтори (2022) [1], включає здатність творчо застосовувати цифрові інструменти для розроблення навчального контенту, який не лише підвищує ефективність, а й посилює привабливість освітнього процесу. Для інженерно-педагогічного профілю ця вимога посилюється необхідністю візуалізації складних технічних і технологічних процесів [3, 6]. Саме в цьому сенсі володіння графічними програмами (CorelDRAW, Adobe InDesign) є не просто додатковим навиком, а суттєвою складовою професійної готовності педагога.

Ключові слова: цифрова компетентність, графічні програми, CorelDRAW, Adobe InDesign, професійна освіта, будівництво та зварювання, візуальна комунікація.

Метою дослідження є обґрунтування ролі та практичної значущості інтеграції програм CorelDRAW та Adobe InDesign у процес формування професійних компетентностей майбутніх педагогів професійного навчання будівельного та зварювального профілю.

Цифрова компетентність у професійній освіті виходить за межі елементарної комп'ютерної грамотності. Вона вимагає від педагога уміння інтегрувати цифрові технології в навчальний процес таким чином, щоб забезпечити якісну передачу професійних знань і навичок. Важливість формування професійно-цифрових компетентностей педагогів (особливо технічного профілю) як актуального завдання професійної освіти представлено у працях О. Кучерявого (2022) [3].

На нашу думку як авторів цього дослідження, володіння графічними редакторами є ключовою складовою інформаційно-графічної грамотності педагога. Це вже не просто опція, а вимога до його професійного іміджу, що відображає його технологічну та дизайнерську грамотність, а також розуміння принципів графічної обробки та верстки.

Для спеціальності А5 «Професійна освіта (за спеціалізаціями)», орієнтованої на будівництво та зварювання, де візуальна інформація (креслення, схеми технологічних процесів, технічні ілюстрації) є основою професійної мови, цифрова компетентність набуває особливого значення. Володіння графічними програмами, такими як CorelDRAW та Adobe InDesign, дозволяє майбутньому педагогу досягати низки ключових цілей. Передусім, це здатність забезпечити ефективну візуалізацію навчального матеріалу, створюючи наочні ілюстрації, схеми, діаграми та інфографіки (за допомогою, наприклад, CorelDRAW), які візуалізують складні технологічні процеси, будівельні конструкції, графіки структури та властивостей будівельних матеріалів, спрощуючи їх розуміння для студентів. Крім того, фахівець отримує можливість самостійно створювати якісні методичні матеріали — готувати професійно зверстані навчальні посібники, інструкційні карти, будівельні і технологічні буклети (з використанням InDesign), адаптовані до конкретного профілю «будівництво-зварювання». Також це дає здатність майбутньому педагогу інтегрувати знання та комунікацію, успішно поєднуючи глибокі технологічні знання з навичками графічної комунікації та педагогікою, що є основою для ефективної передачі технічної інформації.

Розглянемо детальніше роль CorelDRAW як потужного інструменту розвитку графічного мислення та технічної візуалізації.

CorelDRAW, як потужний векторний графічний редактор, виступає ефективним засобом розвитку графічного мислення студентів. На відміну від растрової графіки, вектор дозволяє працювати з об'єктами, які легко масштабуються без втрати якості, що є критично важливим для створення технічної документації та навчальних плакатів.

У процесі опанування CorelDRAW студенти спеціальності А5 «Професійна освіта (за спеціалізаціями)», розвивають низку специфічних компетентностей. По-перше, завдяки створенню складних креслень, схем, діаграм і технічних ілюстрацій елементів будівельних конструкцій або зварювальних швів, значно посилюється їхнє просторове уявлення та моделювання, що є фундаментальним для інженера-педагога. По-друге, формуються навички візуалізації технологічних процесів: студенти навчаються створювати наочні блок-схеми технології та організації будівельного виробництва, схеми послідовності зварювальних робіт, графічно представляючи динамічні та послідовні процеси. Нарешті, розвивається інформаційний дизайн для техніки, що передбачає перетворення складних даних і таблиць (наприклад, з матеріалознавства) в інфографіку, роблячи навчальний матеріал більш доступним та легким для запам'ятовування.

Як зазначає Mardov S. Kh. (2022) [4], робота з графічними програмами формує в майбутніх інженерів і викладачів будівельного профілю дизайн-мислення, що є важливим для інноваційного підходу у проектуванні та навчанні. Завдяки цьому студенти не лише виконують креслення, але й вчаться представляти його у найбільш зрозумілому та естетично привабливому графічному вигляді.

Проте, для формування повноцінної цифрової компетентності лише навичок графічної ілюстрації недостатньо. Необхідно також опанувати інструменти для структурування та професійної підготовки багатосторінкових видань, що є ключовою функцією Adobe InDesign.

Якщо CorelDRAW орієнтований на створення окремих графічних елементів, то Adobe InDesign спеціалізується на професійній верстці (desktop publishing) багатосторінкових документів, що є основою для підготовки якісних методичних матеріалів.

Освоєння InDesign для майбутніх педагогів є критично важливим, оскільки студенти набувають навичок структурування великих обсягів інформації (текст, таблиці, ілюстрації, створені, наприклад, у CorelDRAW) у повноцінні навчальні видання: методичні посібники, робочі зошити, курси лекцій та інструкційні карти. Це дає змогу педагогу самостійно готувати навчальні матеріали, адаптовані до потреб конкретної групи та профілю.

Крім того, робота в InDesign формує майстерність інформаційного дизайну, навчаючи правилам типографіки, сітки, композиції та кольорового оформлення. Ці навички є невід'ємною складовою візуальної комунікації, що підвищує якість викладання та сприйняття матеріалу майбутніми учнями, оскільки наочний, зрозумілий і дизайнерсько оформлений контент полегшує засвоєння складних дисциплін та підвищує їхню мотивацію. Нарешті, програма активно використовується для проектної графіки та фінального оформлення студентських проектів — від звітів з практики до дипломних робіт та портфоліо. Це формує навичку професійного представлення результатів своєї роботи.

Таким чином, CorelDRAW та InDesign не дублюють, а доповнюють один одного, забезпечуючи формування комплексного підходу до створення навчального контенту, що охоплює як технічну ілюстрацію, так і професійну верстку.

З огляду на комплексну, взаємодоповнюючу роль цих двох графічних редакторів, CorelDRAW та Adobe InDesign пропонується викладати як окремий модуль в освітньому компоненті «Основи композиції та проектної графіки». Ефективність опанування може бути досягнута виключно через їхню інтеграцію з ключовими фаховими дисциплінами спеціальності А5 «Професійна освіта (за спеціалізаціями)». Це забезпечує безпосереднє

практичне застосування набутих цифрових навичок у контексті майбутньої педагогічної та інженерної діяльності.

Такий інтегрований підхід формує у студентів-педагогів цілісне бачення проєктної графіки: він може створити детальну схему технологічного процесу зварювання в CorelDRAW, а потім професійно розмістити та зверстати її у методичці чи буклеті за допомогою InDesign. Як зазначають González-Zamar M.-D. та Abad-Segura E. (2021) [2], такий підхід сприяє формуванню креативності, естетичного сприйняття та аналітичного мислення, оскільки вимагає від студента не просто використання інструментів, а поєднання технічних знань з навичками дизайну та педагогічної комунікації.

Висновки

Цифрова компетентність сучасного педагога-інженера, особливо для студентів спеціальності А5 «Професійна освіта (за спеціалізаціями)», вимагає обов'язкового володіння графічними програмами CorelDRAW та Adobe InDesign. Освоєння цих інструментів є не просто корисною навичкою, а критичною необхідністю, оскільки вони дозволяють майбутньому викладачеві поєднати глибокі технічні знання з педагогічними та комунікативними вміннями, необхідними для ефективної передачі фахової інформації.

Література:

1. Basilotta-Gómez V., Matarranz M., Casado-Aranda L.-A., Otto A. Teachers' digital competencies in higher education: a systematic literature review. *International Journal of Educational Technology in Higher Education*. 2022. Vol. 19, No. 8. DOI: <https://doi.org/10.1186/s41239-021-00312-8> (дата звернення: 25.10.2025).
2. González-Zamar M.-D., Abad-Segura E. Digital Design in Artistic Education: An Overview of Research in the University Setting. *Education Sciences*. 2021. Vol. 11, No. 4. P. 144.
URL: https://www.researchgate.net/publication/350362235_Digital_Design_in_Artistic_Education_An_Overview_of_Research_in_the_University_Setting (дата звернення: 25.10.2025).
3. Kucheryaviy O. System of professional-digital competencies of a teacher of a higher pedagogical educational institution. *ScienceRise: Pedagogical Education*. 2022. No. 2(47). P. 44–49. DOI: <https://doi.org/10.15587/2519-4984.2022.255072> (дата звернення: 25.10.2025).
4. Mardov S. Kh. Methodology of using graphic programs for improving design thinking of future engineers-builders in the process of graphic education.

International Conference on Analysis of Mathematics and Exact Sciences. 2022. URL:

<https://universalconference.us/universalconference/index.php/icames/article/view/211> (дата звернення: 25.10.2025).

5. Revuelta-Domínguez F.-I., Guerra-Antequera J., González-Pérez A., Pedrera-Rodríguez M.-I., González-Fernández A. Digital Teaching Competence: A Systematic Review. Sustainability. 2022. Vol. 14, No. 11. P. 6428. DOI: <https://doi.org/10.3390/su14116428> (дата звернення: 25.10.2025).

6. Коростель П. Професійна спрямованість курсу «Основи комп'ютерної графіки» в системі підготовки педагогів професійного навчання. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота. 2021. Вип. 1(48).

URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/99729eea-7c8e-45d4-9124-7ba4b69153e2/content> (дата звернення: 25.10.2025).

7. Про затвердження типових програм підвищення кваліфікації педагогічних працівників: Постанова Кабінету Міністрів України від 23 квіт. 2021 р. № 457.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0457729-21> (дата звернення: 25.10.2025).

8. Толочко С. В. Цифрова компетентність педагогів в умовах цифровізації закладів освіти та дистанційного навчання. Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» ім. Т. Г. Шевченка. 2021. Вип. 169(13).

URL: <https://visnyk.chnpu.edu.ua/index.php/visnyk/article/view/358> (дата звернення: 25.10.2025).

Місанова Д. С.,

здобувачка вищої освіти

освітнього ступеня «бакалавр»

освітньої програми «Міжнародний бізнес»

Державного торговельно-економічного університету

Науковий керівник – канд. екон. наук, доцент Ожелевська Т.С.

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ЕКОНОМІЦІ:

ПЕРЕВАГИ ТА ВИКЛИКИ

У сучасному світі інформаційні технології перетворилися з допоміжного інструменту на основний драйвер економічного зростання та ключовий фактор конкурентоспроможності підприємств [1, ст. 1]. Цифрова трансформація охопила всі сфери господарювання, фундаментально змінюючи принципи

управління, виробництва та взаємодії з клієнтами [2 ст. 1]. Успіх національних економік та окремих компаній сьогодні залежить від здатності адаптувати та інтегрувати новітні інформаційні технології (ІТ) у свої бізнес-процеси. Діджиталізація виступає ключовим каталізатором економічного піднесення, оскільки сприяє модернізації галузей та формуванню нових можливостей для глобальних економічних перетворень [3 ст. 3].

На рівні підприємств впровадження ІТ забезпечує численні переваги, насамперед у формі значного підвищення ефективності та продуктивності [1 ст. 2]. Використання інформаційних систем забезпечує автоматизацію процесів, що мінімізують ймовірність людських помилок, скорочуючи час на виконання завдань та, як наслідок, знижуючи операційні витрати [1, ст. 3]. Впровадження технологій в сервісному секторі дозволяє персоналізувати послуги, що сприяє значному зростанню рівня клієнтського задоволення. У виробничому секторі системи управління виробництвом дають змогу покращити управління ресурсами. Сучасні ІТ, включаючи технології Big Data Analytics та Cloud Computing, дають змогу компаніям обробляти величезні масиви інформації для підтримки прийняття рішень на всіх рівнях управління [2 ст. 4–5]. Компанії, орієнтовані на дані, отримують значно більше віддачі та прогресують швидше за конкурентів, зокрема у сфері маркетингу. Застосування штучного інтелекту (ШІ) та Data-driven підходу в сегменті B2C дозволяє знижувати витрати на розсилки та підвищувати ефективність маркетингу [4]. Цифрова трансформація зумовлює появу інноваційних моделей, таких як платформний бізнес та сервіси на вимогу. Вона дозволяє компаніям прогнозувати попит та оптимізувати маршрути доставки, зменшуючи витрати, та підвищує продуктивність [3 ст. 4–8].

Сучасний бізнес спирається на інноваційні технології, які кардинально переосмислюють бізнес-моделі. ШІ перестав бути фантастикою і став критичним фактором успіху в бізнесі [4]. Його застосування охоплює: автоматизацію рутинних процесів, оптимізацію ланцюжка постачання та

виробництва з мінімальними ресурсами, посилення кібербезпеки та прогнозування ринкової ситуації, персоналізацію послуг та товарів, що приносить збільшення продажів [5]. Штучний Інтелект допомагає компаніям модернізувати завдання та скоротити витрати, вивільняючи ресурси для інвестицій у подальший розвиток та креативні аспекти, що сприяє економічному зростанню [3 ст. 5–6]. Наприклад, у сфері енергетики ця технологія скорочує час відповіді на запити клієнтів, аналізуючи звернення та пропонуючи готові рішення [4].

Технологія Блокчейн (Blockchain) визнана найкращою технологією для підвищення рівня безпеки в різних галузях економіки [6]. Його впровадження має значний потенціал у фінансовій сфері, де він трансформує платіжну екосистему, підвищуючи ефективність транскордонних переказів, скорочуючи вартість та час транзакцій. Блокчейн також може підвищити безпеку через банківську аутентифікацію без використання пароля. У сфері управління активами та нерухомістю, смарт-контракти дозволяють створювати безпечні та прозорі умови для угод [6], а технологія застосовується для відстеження права власності на нерухомість, роблячи процес більш ефективним і безпечним [6]. З точки зору кібербезпеки, Блокчейн забезпечує незмінність, розподілене зберігання даних та криптографічне шифрування, що значно підвищує здатність вебсайтів протистояти кіберзагрозам [7 ст. 2].

Незважаючи на значні переваги, інтеграція інформаційних технологій у бізнес супроводжується низкою викликів. Зі зростанням рівня цифровізації підвищується загроза кібератак та кібершпигунства [2 ст. 2]. Забезпечення цифрової безпеки є критично важливим, а рішення, що інтегрують блокчейн та економічний аналіз, пропонують новий підхід до протидії неправомірному використанню даних [7 ст. 1]. Крім того, впровадження складних ІТ-систем вимагає значних інвестицій у технологічну інфраструктуру та постійну перепідготовку персоналу [2 ст. 5]. Успішне впровадження ШІ вимагає узгодження технології з чіткими бізнес-результатами та надання можливості

людям вести трансформацію [3 ст. 5]. Для економіки України, особливо в умовах післявоєнної відбудови, розвиток ІТ-сектору та діджиталізація є стратегічним пріоритетом. Поглиблення інтеграції ІІІ та блокчейну може стати основою для прискореного відновлення, підвищення прозорості та міжнародної конкурентоспроможності [8 ст. 29–30].

Інформаційні технології є незворотним фактором формування сучасної економіки та бізнесу. Вони забезпечують автоматизацію, зростання продуктивності інноваційних бізнес-моделей. Головні технології, такі як ІІІ, Big Data та Блокчейн, виступають архітекторами нової цифрової реальності, де ефективність та безпека даних є основою успіху. Успішна адаптація до цієї парадигми, подолання викликів кібербезпеки та інвестиції в ІТ-інфраструктуру визначатимуть конкурентну позицію підприємств та темпи економічного зростання держав у майбутньому.

Література:

1. Семчук Ж., Іваш А., Хоростіль О., Вовк Ю., Хміль Ю., Підгірняк О., Зубрицький В. Роль цифрових технологій у трансформації бізнес-моделей сучасних підприємств. *Академічні візії*. 2024. № 28. С. 1-8. URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/1136/1115>.
2. Григор'єва Т., Розенвассер Д., Дишкантюк Ю. Інформаційні технології в бізнесі. *Економіка та суспільство*. 2025. № 72. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-72-33>.
3. Смаглюк А. А., Кондрат О. Б. Оцінка впливу цифровізації на економічний розвиток: перспективи переходу до цифрової економіки. *Академічні візії*. 2025. № 42. С. 1-15. URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/1865>.
4. Богомяков В. AI та Data-driven: виклики для CEO та IT. Як підготувати бізнес до впровадження штучного інтелекту. 2025. 4 квітня. URL: <https://blog.colobridge.net/uk/2025/04/ai-and-data-driven-challenges-for-ceo-and-it-ua/>.
5. Штучний інтелект та майбутнє бізнесу: можливості та виклики. URL: <https://newline.tech/artificial-intelligence-and-the-future-of-business-opportunities-and-challenges-ua/>.
6. Носов В. Майбутнє вже настало: блокчейн-технології у глобальній економіці та повсякденному житті. *Погляди*. 2024. 13 березня. URL: <https://thepage.ua/ua/experts/yak-blokchejn-tehnologiyi-vplivayut-na-globalniuekonomiku>.
7. Шахматов І.О. Технологія Blockchain як інструмент протидії неправомірному використанню доступу до вебсайтів. *ЗВ'ЯЗОК*. 2024. № 1. С. 20-25. URL: [DOI: 10.31673/2412-9070.2024.012025](https://doi.org/10.31673/2412-9070.2024.012025).

8. Чаус Р.І. Вплив штучного інтелекту на цифрову трансформацію бізнесу. *Економіка і управління*. 2024. Вип. 3. С. 24-31. URL: https://cms.economics-management.e-u.edu.ua/uploads/3_6_1791946c1d.pdf.

Назарова Є.О.,

студентка відділення менеджменту та права

Відокремленого структурного підрозділу

«Роменський фаховий коледж КНЕУ ім. В. Гетьмана»

Науковий керівник – Бандура Ю.О.

КІБЕРБЕЗПЕКА В ЦИФРОВОМУ МЕНЕДЖМЕНТІ: РИЗИКИ ТА СТРАТЕГІЇ ЗАХИСТУ

У сучасному цифровому середовищі ефективне управління підприємством неможливе без впровадження інформаційних технологій. Однак зростання обсягу даних та інтеграція цифрових платформ створюють значні кіберризики. Кібербезпека стає ключовим елементом цифрового менеджменту, оскільки від її рівня залежить не лише захист корпоративної інформації, а й стабільність бізнес-процесів та репутація організації.

Сучасна цифровізація бізнес-процесів суттєво підвищує ефективність управління, проте водночас створює нові ризики, пов'язані з інформаційною безпекою. У сфері цифрового менеджменту кіберзагрози проявляються у вигляді фішингових атак, витоку даних, зламу корпоративних мереж і несанкціонованого доступу до стратегічної інформації.

Ефективна система кіберзахисту повинна базуватися на таких принципах: багаторівнева автентифікація користувачів, шифрування даних, регулярне оновлення програмного забезпечення та навчання персоналу основам інформаційної безпеки. Значну роль відіграє також створення корпоративної культури кіберстійкості, що забезпечує відповідальне ставлення працівників до цифрової інфраструктури.

У контексті управлінської діяльності цифровий менеджер має поєднувати аналітичні, організаційні та технічні навички, що дозволяють мінімізувати ризики й забезпечити стійкість бізнес-процесів в умовах зростання кількості кіберінцидентів.

Важливим елементом стратегії кібербезпеки є постійний моніторинг інформаційних систем та своєчасне виявлення потенційних загроз. Використання сучасних аналітичних інструментів та систем штучного інтелекту дозволяє прогнозувати атаки, оцінювати їхній вплив на бізнес-процеси та приймати превентивні заходи для мінімізації збитків.

Не менш важливою є інтеграція політик управління ризиками на рівні всієї організації. Це передбачає розробку чітких процедур реагування на кіберінциденти, визначення зон відповідальності та забезпечення взаємодії між технічними спеціалістами та керівництвом. Такий підхід дозволяє швидко реагувати на загрози та підтримувати стабільність операційної діяльності.

Крім технічних та організаційних заходів, велике значення має правова та нормативна складова кібербезпеки. Дотримання стандартів, законодавчих вимог щодо захисту персональних даних та корпоративної інформації сприяє підвищенню довіри клієнтів, партнерів і державних органів.

Таким чином, комплексний підхід до кібербезпеки в цифровому менеджменті поєднує технічні рішення, організаційні практики та правові механізми. Це дозволяє зменшувати ризики, захищати стратегічну інформацію та забезпечувати ефективне та безпечне функціонування підприємства в умовах сучасного цифрового середовища.

Література:

1. Мащенко І. В. Кібербезпека інформаційних систем: теорія та практика. – Київ: КНЕУ, 2020. – 256 с.
2. Степаненко В. І. Кіберзагрози та управління ризиками в умовах цифровізації бізнесу // Інформаційні технології та засоби навчання. – 2021. – Т. 81, № 6. – С. 112–123.

Нежевясов І. Д.,

студент 1 курсу ОПІ «Графічний дизайн»

Харківської державної академії дизайну і мистецтв

Науковий керівник – канд. філол. наук, доц. Борбунюк В. О

ВІЗУАЛЬНИЙ ОБРАЗ ВЕРБАЛЬНОГО ТЕКСТУ: ІНФОГРАФІКА ЯК СПОСІБ КОМУНІКАЦІЇ

Інфографіка (від англ. *information graphics*) означає спосіб графічного подання інформації, який поєднує логіку тексту і силу візуального образу. Візуалізація інформації сприяє кращому засвоєнню складних даних. Людський мозок обробляє візуальні образи у десятки тисяч разів швидше, ніж текст, а близько 90% інформації надходить саме через зір. Тому візуальні форми комунікації значно ефективніші при засвоєнні складного матеріалу. У цьому контексті інфографіка виступає потужним когнітивним інструментом, який переводить дані у зрозумілу структуру, сприяє побудові асоціативних зв'язків та активізує зорову пам'ять. Візуальний контент є рушієм споживчої уваги. Візуальні публікації у соцмережах збільшують залучення аудиторії на 65-70 %.

Бізнес-інфографіка часто створюється у таких програмах як **Adobe Illustrator, Canva, Figma** або **Tableau Public** залежно від мети: маркетинг, презентації чи аналітика. Головною метою стає забезпечити **точність даних, чистоту візуальних метафор і відповідність бренду**. Наприклад, інфографічний звіт «Освіта в Україні під час війни» відображає дані про евакуацію закладів, дистанційне навчання та цифровізацію. У цьому звіті інфографіка використовувалася для **порівняння статистики освітніх втрат, кількості переміщених шкіл і частки дистанційних учнів** [1]. Завдяки візуальній подачі інформація стала зрозумілою навіть для нефахівців.

Для створення наукових інфографік часто використовуються **інструменти аналітичної візуалізації** – *Infogram, Datawrapper, RAWGraphs*, а також мови

програмування *Python* (бібліотеки *matplotlib*, *seaborn*) чи *R*. Ці засоби забезпечують точність масштабів і відтворюваність даних, що є ключовими критеріями достовірності.

З технічного боку, створення інфографіки передбачає дотримання певних **дизайнерських і когнітивних принципів**. **Єдність стилю** – це використання однакових кольорів, шрифтів і пропорцій; **ієрархія інформації** – виділення головного масштабом, кольором чи розташуванням; **контраст** використовується для привернення уваги й покращення читабельності тощо. Ключовим є **баланс візуального та вербального** – текст покликаний підтримувати графіку, а не дублювати її.

При створенні інфографіків доцільно застосовувати **алгоритм 5 етапів**: визначення мети і цільової аудиторії, відбір достовірних джерел даних, побудова логічної структури, розробка дизайну, тестування сприйняття користувачем (читабельність, зрозумілість, пропорції).

Інфографіка виконує **інформаційну, пояснювальну та аналітичну функції**. Основною проблемою сучасної інфографіки є **ризик маніпуляції даними** або надмірного спрощення. Науковці вказують, що інформаційний дизайн має залишатися аналітичним інструментом, а не декоративним елементом. Необхідно дотримуватися **етики даних**: перевіряти джерела статистики; уникати викривлення масштабів; зазначати авторство і джерела даних; не підмінювати зміст емоційними ефектами.

Особливої уваги потребує питання **авторських прав**. Використання візуальних елементів з відкритих ресурсів (наприклад, *Freepik*, *Flaticon*) вимагає посилання на джерело або ліцензії.

Існують інтерактивні панелі, які дозволяють користувачеві самостійно досліджувати дані в різних напрямках. Серед перспективних – **інтерактивна інфографіка** (на базі HTML5, Power BI, Tableau); **анімаційна інфографіка** (для відеоосвіти та медіа); **адаптивна інфографіка** (для мобільних пристроїв) [2].

Інфографіка є **універсальною мовою сучасності**, що поєднує логічну точність слова і виразність образу. Вона перетворює потік даних різної інформації на зрозумілі візуальні рішення осмислення джерел, сприяє розвитку візуального мислення, формує нові освітні й комунікаційні практики. Інфографіка є не просто інструментом дизайну, а **доступним для кожної людини джерелом інформації**, яке поєднує аналітику, креативність і технології.

Література:

1. МОН України. *Освіта України в умовах воєнного стану: управління, цифровізація*: збірник з інфографікою. Київ: Інститут освітньої аналітики, 2022. URL: https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2022/12/book-of-abstracts_ssi-iea_2022.pdf
2. Якубовська М. Г., Татакі О. О. Інформаційний дизайн у ЗМІ та проблеми застосування візуалізації в журналістиці в умовах війни. *Журналістська аналітика*. 2024. № 1. С. 45–56. URL: jias.donnu.edu.ua/article/view/16335

Орленко О. В.,

студент 62М-Б групи,

факультету природничої фізико-математичної освіти

Науковий керівник – канд. біол. наук, доцент Луценко О. І.

КОМПЕТЕНТНІСНІ ЗАВДАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ ПРИРОДНИЧОЇ ГРАМОТНОСТІ ДЕСЯТИКЛАСНИКІВ: МЕТОДИКА ТА ПРИКЛАДИ

Компетентнісні завдання як інструмент формування природничої грамотності десятикласників – це не «новий тип вправ», а спосіб організації навчальної діяльності, за якого учень діє в осмисленому життєвому контексті, працює з даними, будує наукові пояснення, оцінює ризики й наслідки рішень та пропонує реалістичні кроки дії. У центрі такої побудови не відтворення фактів, а здатність застосовувати знання з різних природничих дисциплін для

розв'язання конкретної проблеми. Для 10-го класу це особливо важливо: старшокласники вже володіють абстрактно-логічним мисленням, можуть оперувати моделями, розуміють обмеження даних і здатні вести аргументовану дискусію. Відповідно, компетентнісно орієнтовані завдання (далі – КОЗ) стають практичним механізмом формування природничої грамотності – інтегрованої здатності пояснювати явища, працювати з емпіричними матеріалами й приймати відповідальні рішення у сферах довкілля, енергетики, здоров'я та сталого розвитку [2].

Методична специфіка інтегрованого курсу «Природничі науки» полягає в тому, що кожне завдання має «працювати» на перетині дисциплін. Наприклад, розгляд енергозбереження в шкільній будівлі неможливий без фізики теплопередачі, але також вимагає елементарної хімії матеріалів (властивості утеплювачів), біології (комфортний мікроклімат і здоров'я), географії (кліматичні умови регіону) та математично-інформаційної підтримки (обчислення, візуалізація даних). Така інтеграція не повинна перевантажувати учнів: у межах одного завдання краще сфокусуватись на 1–2 ключових поняттях, а міжпредметні зв'язки вибудовувати як опори для пояснення та перевірки рішень [4].

Окрема увага – диференціації. Компетентнісні завдання не «полегшують» зміст, а налаштовують шляхи його опанування й рівень підтримки. Диференціювати можна за чотирма напрямками: зміст (різні форми подання – текст, інфографіка, короткі відео-інструкції), процес (шаблони таблиць і графіків, чек-листи для самооцінювання), продукт (варіативні формати – міні-звіт, інфопостер, усна доповідь із 3–5 слайдами), середовище (робота в групах із розподілом ролей: аналітик, візуалізатор, спікер). Важливо зберігати однакові цілі та критерії якості для всіх, пропонуючи «мінімально гарантований результат» і «розширені виклики» – це запобігає подвійним стандартам і водночас не стримує сильних учнів.

Компетентнісні завдання потребують інструментів оцінювання, які не зводяться до виставлення бала «після факту». Рубрика – спільна мова між учнем і вчителем. За критерієм «дані» на базовому рівні учень лише виписує

значення, на достатньому – будує коректну візуалізацію й формулює описові висновки, на високому – виявляє тенденції та взаємозв'язки, на відмінному – критично аналізує обмеження, пропонує, які додаткові вимірювання потрібні. За критерієм «наукове пояснення» перехід іде від переліку властивостей явища до моделі з причинно-наслідковими зв'язками. За «аргументацією/комунікацією» – від тверджень без доказу до логічної позиції з посиланням на дані, контраргументи й коректні посилання на джерела. За «рішенням» – від загальних намірів до конкретного плану дій з оцінкою ресурсів, ризиків і впливів на здоров'я та довкілля. Озвучена на старті рубрика перетворює оцінювання на навчальний інструмент: учні розуміють, чого від них очікують і як виглядає «краще» [1].

Доступність завдань – ще одна складова якісного впровадження. Принципи універсального дизайну навчання підказують, що матеріали й продукти мають мати альтернативні формати, інструкції – бути короткими й візуально структурованими, а цифрові інструменти – «мінімально достатніми» для освітньої мети. Електронні таблиці задовольняють потребу в обробці даних і побудові графіків; прості графічні редактори – у візуалізації; симуляції – в моделюванні процесів, які важко або небезпечно відтворити в класі; інтерактивні карти – у просторовому аналізі. Важливо, щоб технічні бар'єри не «з'їдали» навчальний час: кожен інструмент потребує короткого мікроінструктажу або зразка.

Показово, що навіть стислий набір прикладів демонструє потенціал КОЗ. Завдання про якість повітря на маршруті «дім – школа» залучає фізику (розповсюдження домішок), географію (роза вітрів, забудова), інформатику (побудова графіка інтенсивності руху протягом дня), біологію (вплив аерополітанта на здоров'я). Учні отримують дані лічильника трафіку (або власні підрахунки в контрольних інтервалах), погодні показники, просту карту місцевості; їхні дії: описати розподіл трафіку, інтерпретувати ризики, запропонувати зміни (час виходу, «зелений коридор», обхідні стежки), обґрунтувати рішення. Завдання про «енергобаланс класу» поєднує фізику теплопередачі та практику енергозбереження: температурні записи в різних

зонах класу й план приміщення стають підставою для гіпотез щодо тепловтрат; учні розраховують очікуваний ефект простих втручань (ущільнення вікон, теплові завіси, зміна режиму провітрювання) і формулюють короткий меморандум для адміністрації. Завдання про «жорсткість води та ефективність мийних засобів» вводить хімію (йонний склад, осадження), біологію (вплив на шкіру), математику (порівняння витрат): учні порівнюють споживання мила/порошку в пробах води різної жорсткості, роблять висновки та обґрунтовують доцільність фільтра або пом'якшувача. Кожен із цих кейсів можна виконати без дорогого обладнання, а оцінювання спирається на ті самі чотири критерії [5].

Практика впровадження неминуче стикається з ризиками. Дефіцит часу знімається модульністю завдання й «перевернутим» етапом: інструкції й частина підготовчих дій виконуються вдома, щоб аудиторний час віддати аналізу й обговоренню. Нерівність цифрових навичок вирівнюється розподілом ролей у групі та короткими покроковими інструкціями. Суб'єктивність оцінювання зменшується завдяки узгодженим рубрикам і якорним зразкам відповідей. Перевантаження контентом долається фокусуванням на ядерних ідеях, обмеженням кількості змінних і даних «на один захід». Ризики академічної недоброчесності пом'якшуються індивідуалізацією частин завдання (варіативні набори даних або контекстів) і короткими усними «мікрозахистами» результатів.

Стійкість методики значною мірою залежить від професійної підтримки вчителя. Ефективною є робота методичних спільнот: взаємне рецензування завдань і рубрик, калібрування критеріїв на прикладах реальних учнівських робіт, формування банку локально релевантних даних (погодні спостереження, енергоспоживання шкільної будівлі, картування «гарячих точок» шумового чи пилового забруднення). Такі банки не лише економлять час, а й підвищують мотивацію: учні працюють із «своїми» даними, отже, бачать сенс діяльності й вплив власних рішень на спільноту [6].

Очікувані результати від системного використання компетентнісних завдань у 10-му класі – це помітний прогрес у вміннях читати та інтерпретувати

дані, здатність будувати наукові пояснення й визнавати межі моделей, покращення доказової аргументації та наукової комунікації, уміння пропонувати реалістичні, етично виважені рішення. Для вчителя це – підвищення валідності та прозорості оцінювання, наявність відтворюваних шаблонів і рубрик, полегшення диференціації, можливість організувати змішані формати без втрати компетентнісної складової.

Література:

1. Бібік, Н. М.; Бондар, С. В.; Ващенко, Л. С. та ін. Нова українська школа: poradnik dla vchitelja. Київ : МОН України, 2017. 206 с.
2. Іванців, О. Я.; Фіщук, О. С. Основи інтегрованого курсу «Природничі науки» та методика його навчання: навч.-метод. посіб. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2021. 180 с.
3. Міністерство освіти і науки України. Методичні рекомендації щодо викладання навчальних предметів у закладах загальної середньої освіти у 10–11 класах у 2024/2025 н. р. [Електронний ресурс]. URL: <https://mon.gov.ua/> (дата звернення: 14.10.2025).
4. Пометун, О. І.; Пироженко, Л. А. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання. Київ : А.С.К., 2004. 192 с.
5. Постанова Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898 «Про затвердження Державного стандарту базової середньої освіти». Київ, 2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF> (дата звернення: 14.10.2025).

Орленко О. В.,

студент 62М-Б групи,

факультету природничої фізико-математичної освіти

Науковий керівник – канд. біол. наук, доцент Луценко О. І.

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВПРОВАДЖЕННЯ КОМПЕТЕНТНІСНИХ ЗАВДАНЬ В ІНТЕГРОВАНОМУ КУРСІ «ПРИРОДНИЧІ НАУКИ» (10-Й КЛАС)

Методичні підходи до впровадження компетентнісних завдань в інтегрованому курсі «Природничі науки» (10-й клас) доцільно розглядати як цілісну систему рішень: від формулювання навчальних цілей і відбору змісту

до організації діяльності учнів, забезпечення доступності й прозорого оцінювання. Перехід від знаннєвої логіки до компетентнісної не зводиться до «нових вправ»; це зміна педагогічної оптики, де ключовим стає не те, що учень відтворює, а те, як він діє у реальних або наближених до реальних контекстах.

Під компетентнісно орієнтованими завданнями (далі – КОЗ) розуміємо навчальні ситуації з чітко визначеним контекстом, даними та вимогами до дії, які вимагають від учня застосування інтегрованих знань із біології, хімії, фізики, географії (а також елементів математики та інформатики) для аналізу, інтерпретації, пояснення, оцінювання альтернатив і обґрунтування рішень. Вони відрізняються від традиційних вправ тим, що оперують не окремими фактами, а цілісним мисленнєвим маршрутом: від питання → до даних → до пояснення → до рішення → до рефлексії. Власне, саме ця «процедурна» складова і формує природничу грамотність – здатність діяти на основі наукових доказів [6].

Упровадження КОЗ має спиратися на узгоджений (constructive alignment) дизайн. Перший крок – формулювання навчальних цілей у дієслівній формі, які відразу натякають на формат діяльності: «інтерпретує графіки», «пояснює явище на рівні механізму», «оцінює ризики для здоров'я/довкілля», «обґрунтовує рішення з урахуванням обмежень». Другий крок – конструювання навчальної ситуації, що має значення для учня (шкільна, локальна, регіональна проблематика) і забезпечує мотиваційний «вхід». Третій крок — добір даних: 1–2 носії (таблиця, графік, карта, короткий протокол експерименту), де чітко зазначено одиниці вимірювання, умови, межі коректності. Четвертий крок – постановка запитів до дії із зростанням когнітивної складності: спочатку читання/опис, далі — інтерпретація й пояснення, потім – оцінювання альтернатив і проєктування рішення. П'ятий крок – розроблення рубрики оцінювання з короткими дескрипторами рівнів (базовий, достатній, високий, відмінний) за 3–5 критеріями (дані; пояснення; аргументація/комунікація; реалістичність/етичність рішення; рефлексія). Шостий крок – передбачення

рефлексії: учень має усвідомлено відповісти, що в нього вийшло, які прогалини в даних чи міркуваннях він побачив і що зробить інакше наступного разу [4].

Змістова специфіка інтегрованого курсу вимагає методично збалансованої інтеграції. Доцільно об'єднувати «ядерні ідеї» природничих наук у теми, що природно породжують завдання: енергія та її перетворення, речовина і її перетворення, система та взаємодія, сталий розвиток і здоров'я. КОЗ має показувати роль кожної дисципліни в поясненні явища: фізика обґрунтовує процеси енергообміну, хімія – перетворення речовини, біологія – функціональні наслідки для організмів і популяцій, географія – просторові закономірності та масштаб. Водночас обов'язковим стає вмонтований компонент «роботи з даними»: від базових операцій (читання шкали, побудова простого графіка) до більш складних (виявлення трендів, оцінювання похибок, аналіз меж застосовності моделі).

Організаційно урок доцільно будувати за логікою циклу 5E (Engage–Explore–Explain–Elaborate–Evaluate). На етапі Engage учитель коротко виводить на проблему та окреслює ціль; на Explore – учні спостерігають, вимірюють, обробляють дані; на Explain – формують пояснення, узгоджують поняття; на Elaborate – переносять ідеї у новий контекст; на Evaluate – відбувається формувальне оцінювання за рубрикою і рефлексія. Такий сценарій допомагає утримувати баланс між «даними» і «поясненнями» та перешкоджає скочуванню або в «голу практику», або в «суто теорію» [3].

Питання диференціації в старшій школі набуває стратегічного значення. Різна готовність, інтереси, когнітивні стилі, досвід роботи з цифровими інструментами – усе це потребує налаштування завдання, але без зміни цілей. Працює «четвірка» диференціації: зміст, процес, продукт, середовище. Зміст можна подавати різними каналами (текст, інфографіка, коротке відео); процес – варіювати обсяг підтримки (шаблони, приклади, чек-листи); продукт – дозволяти альтернативні формати (короткий звіт, інфографіка, усна міні-повідь із слайдами), але за однаковими критеріями; середовище –

упорядковувати ролі в групі (аналітик, візуалізатор, спікер), щоб кожен мав посилене завдання. Додатково варто виділяти «мінімально гарантований результат» (обов'язковий для всіх) і «розширені виклики» (для охочих поглибити аналіз), щоб уникати подвійних стандартів і одночасно не «обрізати» темп сильнішим учням [1].

Формувальне оцінювання – центральний елемент методики впровадження КОЗ. Рубрика має стати інструментом спільної мови між учнем і вчителем: кожний рівень містить короткі, спостережувані індикатори. Наприклад, за критерієм «дані» на базовому рівні учень лише виписує окремі значення; на достатньому – коректно будує просту візуалізацію і робить описові висновки; на високому – виявляє тренди й взаємозв'язки; на відмінному – критично осмислює обмеження та пропонує додаткові вимірювання. Такий підхід перетворює оцінювання на навчання: учень розуміє, що і як поліпшити, а вчитель бачить, де саме «застрягла» група.

Важливою складовою є забезпечення валідності та надійності вимірювання. Змістова валідність досягається експертним рецензуванням: чи справді завдання «покриває» заявлені результати навчання; конструктна – узгодженням критеріїв рубрики зі структурою природничої грамотності (дані, пояснення, аргументація, рішення, рефлексія); валідність за наслідками – відстеженням того, чи не стимулює завдання поверхневі стратегії на кшталт «вгадування». Надійність підвищується чіткими дескрипторами рівнів, спільним обговоренням рубрики, подвійним оцінюванням (учитель + взаємооцінювання) та калібруванням на малій вибірці. Прозорість забезпечується попереднім оголошенням критеріїв і наданням учням коротких інструкцій щодо оформлення даних і посилань на джерела.

Доступність КОЗ у розумінні універсального дизайну навчання (UDL) передбачає варіативність способів подання інформації, діяльності та демонстрації результатів. Це, зокрема, альтернативні формати матеріалів (текст + інфографіка), озвучені інструкції, чітка навігація в електронних середовищах,

розбиття завдання на модулі з окремими «малими перемогами». Важливими є також правила академічної доброчесності: учні мають навчитися посилалися на джерела, відділяти власні висновки від запозичених тверджень, коректно працювати з чужими даними, дотримуватися техніки безпеки в експериментах і етичних норм під час опитувань або спостережень [2].

Цифрове середовище при впровадженні КОЗ має бути «мінімально достатнім» і підпорядкованим дидактичній меті. Електронні таблиці – для обробки даних і побудови графіків; прості графічні редактори – для візуалізації результатів; симулятори – для моделювання процесів у випадках, коли експеримент технічно складний або небезпечний; інтерактивні карти – для просторового аналізу; хмарні папки – для спільної роботи з даними та шаблонами. Будь-який інструмент має супроводжуватися короткою інструкцією та зразком, щоб технічні бар'єри не «з'їдали» навчальний час.

Практика показує типові ризики впровадження та способи їх пом'якшення. Дефіцит часу долається модульністю завдання та «перевернутим» етапом: інструкції, короткі відео й частина підготовки виконуються вдома, щоб класний час був для аналізу та обговорення. Нерівність цифрових навичок компенсується розподілом ролей у групі та мікроінструктажами. Суб'єктивність оцінювання зменшується завдяки узгодженим рубрикам і якорним зразкам.

Професійний розвиток учителя – необхідна передумова стійкого впровадження КОЗ. Ефективними є шкільні або міжшкільні методичні спільноти, де вчителі обмінюються шаблонами завдань, рубриками, прикладами даних, проводять взаємне рецензування й калібрування оцінювання. Корисним є створення «банків» локально релевантних даних (погодні спостереження, енергоспоживання будівлі, картування зелених зон), які щороку оновлюються силами учнів – це одночасно підтримує мотивацію та формує навички громадянської науки.

Очікувані результати для учнів охоплюють посилення вміння працювати з даними й моделями, розвиток причинно-наслідкового мислення, зростання якості доказової аргументації, здатність пропонувати реалістичні та етичні рішення й усвідомлено рефлексувати власну стратегію навчання. [5].

Література:

1. Anderson, L. W.; Krathwohl, D. R. A Taxonomy for Learning, Teaching, and Assessing: A Revision of Bloom's Taxonomy of Educational Objectives. New York : Longman, 2001. 352 p.
2. Biggs, J.; Tang, C. Teaching for Quality Learning at University. 4th ed. Maidenhead : Open University Press, 2011. 418 p.
3. Black, P.; Wiliam, D. Inside the Black Box: Raising Standards Through Classroom Assessment. *Phi Delta Kappan*. 1998. Vol. 80, № 2. P. 139–148.
4. CAST. Universal Design for Learning Guidelines. Version 3.0. Wakefield, MA : CAST, 2018. URL: <https://udlguidelines.cast.org/> (дата звернення: 14.10.2025).
5. OECD. PISA 2018 Assessment and Analytical Framework: Mathematics, Reading, Science, Financial Literacy and Collaborative Problem Solving. Paris : OECD Publishing, 2019. 314 p. DOI: 10.1787/b25efab8-en.
6. Постанова Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898 «Про затвердження Державного стандарту базової середньої освіти». Київ, 2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF> (дата звернення: 14.10.2025).

Пархоменко Я. Ю.,

магістр кафедри міжкультурної комунікації в креативних індустріях

Харківської державної академії дизайну і мистецтв

Науковий керівник – канд .пед. наук, доцент Корнейко Ю.М.

ДИЗАЙН І КОМУНІКАТИВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ІНТЕРНЕТ-МЕМІВ У МОЛОДІЖНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

У сучасних умовах стрімкого розвитку цифрових технологій та широкого поширення соціальних мереж комунікація виходить за межі традиційного текстового спілкування. Значного поширення серед підлітків набули інтернет-

меми, які забезпечують швидку та доступну передачу емоційних станів, настроїв і думок шляхом поєднання зображення та короткого текстового підпису. Таким чином, меми постають як специфічна форма цифрової комунікації, що характеризується лаконічністю, дотепністю та високим рівнем емоційної виразності.

Візуальний гумор у форматі мемів вийшов за межі розважальної функції, перетворившись на інструмент самоідентифікації, самовираження та критичного осмислення дійсності. У межах цього феномену мінімалістична візуальна форма поєднує знайомі образи, стислі підписи, символи та архетипи, створюючи нові комунікативні й культурні контексти. Ефективність поширення мемів пояснюється поєднанням психологічних, соціальних, мистецьких і культурних складових у межах гумористичного дискурсу. Саме завдяки візуальній простоті і міждисциплінарному поєднанню, меми швидко поширюються в медіапросторі, формуючи зворотну емоційну реакцію і створюючи нові культурні контексти.

Психологічний вимір мемів полягає у здатності забезпечувати вираження складних емоцій, особливо актуальних для підліткової аудиторії. Гумор, іронія та сарказм виконують терапевтичну функцію, сприяючи подоланню стресу, зниженню рівня тривожності та формуванню почуття соціальної підтримки.

Як зазначає З.Тан «Гра в меми може допомогти підліткам зняти стрес і отримати позитивні емоційні враження [3, с. 84]». Завдяки цьому, мем стає не лише гумористичною одиницею, а й способом емоційної саморегуляції та соціальної підтримки.

Культурний аспект мемів проявляється в їх здатності відображати актуальні суспільні настрої, реагувати на політичні, соціальні чи культурні події та формувати явище «цифрового фольклору». На думку, Л. Шіфмана «...меми поширюються від людини до людини, але формують і відображають загальні соціальні уявлення» [2, с. 4]. Можна сказати, що кожен мем є частиною колективної творчості, де підліток виступає як спостерігачем, так і автором.

Завдяки простим візуальним образам формується спільний світогляд і почуття належності до певної групи, що в свою чергу, закріплює культурні коди покоління.

З погляду комунікативних практик меми виступають неформальною, динамічною та доступною формою обміну інформацією, у межах якої один візуальний образ здатний передати багаторівневий смисл. Дейл і Джей Мерфі підкреслюють, що «як засіб візуальної комунікації, інтернет-меми містять у собі багато змісту в лаконічній цифровій формі». [1, с. 395] Таким чином, меми формують комунікативне середовище для швидкого поширення значень та ефективної взаємодії між підлітками на основі спільного розпізнавання іронії та контексту.

Дизайнерський аспект феномену мемів інтегрує психологічні, культурні та комунікативні складові у цілісне візуальне рішення. Мем можна розглядати як приклад ефективної візуальної стратегії, що ґрунтується на принципі спрощеного відтворення складних смислів. Такі елементи дизайну, як композиція, ритм, типографіка та колір, визначають ступінь упізнаваності й швидкість сприйняття повідомлення. Лаконічність форми забезпечує точність передачі емоційного та семантичного змісту, що й зумовлює високу результативність мемів як інструменту сучасної візуальної комунікації.

Узагальнюючи, можна стверджувати, що феномен мемів відображає трансформацію візуальної культури XXI століття, яка вплинула на логіку міжособистісного спілкування. Тобто, мем стає інструментом осмислення і емоційного реагування, а не тільки відображенням буденності. Завдяки цьому форма, що колись здавалась тривіальною, перетворюється на важливий носій колективної свідомості, який здатен швидко створити код для складної ідеї чи настрою сучасного суспільства.

Література:

1. Murphy J. D., Murphy M. M. Rhetorical Analysis of Memes as Multimodal Texts [Електронний ресурс]. URL: https://libres.uncg.edu/ir/uncg/f/M_Murphy_Reading_2023.pdf

2. Shifman L. *Memes in Digital Culture*. Cambridge, Massachusetts : The MIT Press, 2014. 216 с.
3. Tang Z. *Research on the Spread of Memes and the Positive Mental Health of Adolescents in the Internet Environment* [Електронний ресурс]. 2021. URL:
https://www.researchgate.net/publication/382816069_Research_on_the_Spread_of_Memes_and_the_Positive_Mental_Health_of_Adolescents_in_the_Internet_Environment

Пісна О. О.,

студентка спеціальності «Менеджмент»

Відокремленого структурного підрозділу

«Роменський фаховий коледж Київського національного

економічного університету ім. В. Гетьмана»

Науковий керівник – викладач вищої категорії Бандура Ю.О.

АВТОМАТИЗАЦІЯ БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ ЗА ДОПОМОГОЮ СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ

У сучасних умовах будь-який бізнес зводиться до певних процесів — простих, складних, дуже складних або багаторівневих. Тож закономірно, що перед більшістю компаній рано чи пізно постає питання: як ефективно організувати їхнє управління? Для невеликих підприємств зазвичай достатньо описати бізнес-процеси (БП) у простій формі — на папері, визначивши механізми контролю їх виконання. Проте для більших компаній такого підходу недостатньо, і тоді постає потреба в автоматизації.

Аналіз тенденцій останнього десятиріччя свідчить, що поступова автоматизація бізнес-процесів, яку впроваджують компанії по всьому світу, сприяє прискоренню обробки інформації та підвищує ефективність роботи з клієнтськими даними. Це підтверджується, зокрема, у звіті **Microsoft 2021 Annual Report**, де зазначено, що більшість респондентів очікують від продавців знання про їхні вподобання та історію покупок.

Яскравим прикладом успішного впровадження автоматизації є компанія **Amazon**, яка завдяки сучасним технологічним рішенням здатна одночасно взаємодіяти з мільйонами клієнтів. Автоматизація дозволяє передавати рутинні завдання програмним сервісам, що забезпечує прозорість, контрольованість і стабільність процесів.

Водночас автоматизація є доцільною лише тоді, коли підприємство працює з великими обсягами даних, які неможливо якісно опрацювати вручну через обмеженість часу, ризик помилок або високі витрати на оплату праці фахівців.

Якщо ж інформація на підприємстві відсутня або її достовірність викликає сумніви, а управлінські рішення ухвалюються без аналізу даних, автоматизація не забезпечить очікуваних результатів. У такому випадку проблема полягає не у відсутності технологій, а в неефективній системі управління.

Отже, необхідність автоматизації бізнес-процесів слід оцінювати індивідуально для кожного підприємства. Через неоднозначний вплив автоматизації на показники ефективності зростає потреба в оцінюванні доцільності її впровадження у різних напрямках діяльності — закупівлях, фінансах, кадровій роботі, продажах і маркетингу [1, с.2]. Автоматизація бізнес-процесів — це впровадження сучасних технологій для виконання робочих завдань із мінімальним залученням людини. Бізнес-процесом вважається діяльність або сукупність дій, спрямованих на досягнення певної мети підприємства — наприклад, виробництво продукції, найм персоналу чи залучення клієнтів.

Зазвичай бізнес-процес охоплює кілька підрозділів компанії та починається з певної дії. Наприклад, під час адаптації нових співробітників система управління персоналом може автоматично виконувати низку завдань: надсилання вітального листа, створення облікових записів, налаштування доступів і введення даних для розрахунку заробітної плати. Такий підхід підвищує швидкість, точність і загальну ефективність роботи.

Системи автоматизації бізнес-процесів (**BPA — Business Process Automation**) базуються на використанні інструментів автоматизації,

аналітичних технологій і хмарних платформ. Їх часто інтегрують у великі корпоративні рішення, зокрема **ERP** (системи планування ресурсів

підприємства) та **HCM** (системи управління людським капіталом). Це сприяє впровадженню найкращих світових управлінських практик.

Автоматизацію доцільно впроваджувати у різних сферах діяльності — від управління до маркетингу. Найбільш придатні для автоматизації процеси є масовими, повторюваними, багаторівневими та регламентованими.

Найпоширеніші приклади автоматизації:

1. **Адаптація нових працівників.** Автоматизація процесу дозволяє позбутися зайвої паперової роботи, контролювати всі етапи інтеграції співробітника й забезпечити своєчасне виконання завдань. Це підвищує якість найму та утримання персоналу.

2. **Залучення нових клієнтів.** У банках і страхових компаніях автоматизація допомагає прискорити перевірку анкетних даних клієнтів, використовуючи алгоритми штучного інтелекту, що підвищує точність і задоволеність клієнтів.

3. **Служба технічної підтримки.** Автоматизовані ІТ-системи розподіляють вхідні запити, контролюють пріоритетність проблем, надсилають повідомлення користувачам та забезпечують швидке реагування фахівців.

4. **Автоматизація маркетингу.** Програмне забезпечення для маркетингу дозволяє компаніям автоматично надсилати повідомлення клієнтам через різні канали — електронну пошту, соціальні мережі, SMS тощо, зменшуючи навантаження на персонал і підвищуючи результативність рекламних кампаній.

Автоматизація забезпечує підвищення ефективності, стандартизацію, прозорість і контрольованість діяльності підприємства. Основні переваги включають:

- зростання продуктивності;
- зниження витрат;
- зменшення кількості людських помилок;
- підвищення задоволеності працівників;

- зростання прибутковості;
- покращення якості обслуговування клієнтів;
- розширення можливостей контролю та аудиту;
- забезпечення відповідності нормативним вимогам.

Передаючи рутинні завдання автоматизованим системам, компанії економлять ресурси та дозволяють працівникам зосередитися на стратегічних і креативних аспектах діяльності. Водночас сучасні ВРА-системи мають фіксувати виняткові ситуації, що вимагають втручання людини, забезпечуючи баланс між автоматизацією та людським контролем.

Централізована автоматизація дозволяє керівництву підприємства бачити повну картину бізнес-процесів через інтерактивні панелі керування, що спрощує аналіз, контроль та ухвалення рішень.

У сучасних реаліях автоматизація бізнес-процесів виступає одним із головних елементів **цифрової трансформації підприємств**. Перехід до цифрового бізнесу розпочинається з оцифрування інформації, що дає змогу інтегрувати всі процеси в єдину автоматизовану систему управління на рівні всієї організації. Такий підхід не лише підвищує ефективність роботи, а й формує основу для сталого розвитку підприємства в умовах глобальної конкуренції [2].

Література:

1. Лошенко Оксана Вікторівна. Автоматизація управління бізнес-процесами підприємства як основа гнучкості його діяльності: характеристика систем управління. *Економіка та суспільство*. 2022 № 45. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-45-46>
2. Автоматизація бізнес-процесів [Електронний ресурс]. URL: <https://detelsys.com/автоматизація-бізнес-процесів/>.

*Полякова А. С.,
кандидат біологічних наук,
старший викладач кафедри
теорії і методики викладання природничих дисциплін,
факультету природничої і фізико-математичної освіти
Глухівського НПУ ім. О. Довженка*

ІНТЕРАКТИВНІ ПІДХОДИ ДО ВИКЛАДАННЯ ПРИРОДНИЧИХ ДИСЦИПЛІН В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ОСВІТИ

Сучасна система вищої освіти перебуває у фазі глибокої цифрової трансформації, що визначає необхідність перегляду традиційних форм і методів викладання природничих дисциплін. Біохімія, фізіологія рослин, молекулярна біологія чи екологія вимагають від студентів не лише знання окремих реакцій або процесів, а й розуміння системних зв'язків між ними. Саме тому актуальним є впровадження інтерактивних та мультимедійних технологій, які дозволяють перейти від лінійного, описового подання знань до системного, дослідницького мислення [1–3].

У публікації окресленні сучасні інтерактивні підходи до викладання природничих дисциплін у контексті цифрової трансформації освіти та визначення педагогічних умов їх ефективного застосування.

Інтерактивні технології забезпечують моделювання природничих процесів у форматі, близькому до реального експерименту, що істотно розширює можливості навчання. Використання віртуальних лабораторій (Labster, PhET, BioInteractive) дає змогу студентам аналізувати результати реакцій, прогнозувати наслідки змін параметрів середовища та відтворювати експерименти, які неможливо провести у звичайних умовах [2].

Важливим інструментом візуалізації є AR/VR-технології, які дозволяють відтворювати тривимірну будову клітини, структуру ферментів чи взаємодію метаболічних шляхів у просторі [4]. Такі методи сприяють глибшому розумінню системної природи біологічних явищ, що відповідає сучасній науковій парадигмі «від реакцій до систем».

Особливе місце посідає гейміфікація навчального процесу, яка поєднує освітню мету з елементами змагання, що підвищує залученість і мотивацію студентів. Використання платформ Kahoot!, Quizlet чи LearningApps забезпечує миттєвий зворотний зв'язок і формує компетентності самоконтролю та самооцінювання [5].

В умовах дистанційного та змішаного навчання ефективним стає поєднання мультимедійного контенту з аналітикою навчальних дій (learning analytics). Це дозволяє відстежувати активність студентів, індивідуалізувати навчальні траєкторії та своєчасно коригувати подання матеріалу [6].

Інтерактивні методи особливо ефективні тоді, коли викладач дотримується психолого-дидактичних принципів: поступовості, інтеграції знань, когнітивної оптимізації. Вони не замінюють педагогічну взаємодію, а доповнюють її, надаючи студентам можливість бути не пасивними слухачами, а активними дослідниками власного навчального процесу.

Отже, інтерактивні та мультимедійні технології створюють умови для переходу від фрагментарного засвоєння матеріалу до системного мислення, що є ключовою компетентністю фахівців природничого профілю XXI століття.

Найбільший ефект досягається при комплексному використанні цифрових інструментів: мультимедіа для візуалізації, симуляцій — для досліду, AR/VR — для просторового мислення, гейміфікації — для мотивації.

Успішне впровадження таких технологій вимагає методичної підготовки викладача, цифрової грамотності студентів і підтримки університетської інфраструктури.

Цифрова трансформація природничої освіти — це не лише впровадження нових інструментів, а й зміна освітньої парадигми, у центрі якої — активне навчання, доказовість і міждисциплінарність.

Література:

1. Полякова А. С., Ястребова О. С., Власюк М. М. Використання мультимедійних та інтерактивних технологій у викладанні біології у вищій школі. *Педагогічна академія*. 2025. Т. 13. С. 44–52.
2. Clarke A., Johnson D., Naylor A. Evaluating the effectiveness of virtual laboratory simulations for higher education: A narrative review. *International Journal of STEM Education*. 2024. Vol. 11. DOI: <https://doi.org/10.1186/s40594-024-00456-3>.
3. Means B., Toyama Y., Murphy R., Bakia M. The effectiveness of online and blended learning: A meta-analysis of the empirical literature. *Teachers College Record*. 2013. Vol. 115 (3). P. 1–47.
4. Minouei M. A., et al. Effectiveness of virtual reality and augmented reality in plant and biological sciences education: a systematic review. *Anatomical Sciences Education*. 2024. DOI: <https://doi.org/10.1002/ase.2341>.
5. Zhang Y., Li T., Wu P. Active learning strategies in video learning: A meta-analysis. *Educational Research Review*. 2025. Vol. 41. P. 100–124.
6. Cox S., Alwi A., Lim L., Ng P. Learning analytics in virtual laboratories: a systematic review. *Smart Learning Environments*. 2022. Vol. 9 (1). DOI: <https://doi.org/10.1186/s40561-022-00209-5>.

Русанов Ю. О.,

магістрант спеціальності

014 «Середня освіта (фізика та інформатика)»

Глухівський національний університет імені Олександра Довженка

Науковий керівник – канд. фіз.-мат. наук Гоменюк О. В.

РОЗРОБКА МЕТОДИЧНОГО ПОСІБНИКА З ВИКОРИСТАННЯ ХМАРНИХ СЕРВІСІВ (GOOGLE CLASSROOM, GOOGLE COLAB) У ВИКЛАДАННІ ФІЗИКИ ТА ІНФОРМАТИКИ

Вступ. Сучасна освіта потребує ефективних способів поєднання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) та хмарних сервісів у

навчальному процесі [2, с. 16]. Водночас викладачі фізики та інформатики часто не мають систематизованих методичних матеріалів, що пояснюють, як інтегрувати Google Classroom для організації занять та Google Colab для виконання лабораторних і практичних робіт [3, с. 318]. Це ускладнює впровадження сучасних технологій і знижує ефективність навчання природничо-математичних дисциплін [4, с. 88].

Мета дослідження. Метою роботи є розробка методичного посібника з використання хмарних сервісів Google Classroom і Google Colab у викладанні фізики та інформатики.

Основна частина. Проведено аналіз науково-методичних джерел з питань використання ІКТ у навчанні. Розроблено структуру методичного посібника, що включає короткий теоретичний розділ, практичні рекомендації щодо організації навчального середовища в Google Classroom, шаблони завдань, а також Colab-ноутбуки для моделювання фізичних процесів і виконання алгоритмічних вправ з інформатики [1, с. 87]. Серед підготовлених навчальних модулів — «Вільне падіння» (моделювання руху тіла під дією сили тяжіння), «Закон Ома» (обробка результатів експерименту та побудова характеристик електричних кіл) і «Основи Python» (створення програм із візуалізацією даних). У подальшій роботі планується доповнення посібника ілюстративними матеріалами — схемами, скріншотами та прикладами виконаних завдань.

Висновки. Розроблений методичний посібник сприяє підвищенню ефективності використання ІКТ у викладанні фізики й інформатики, полегшує організацію змішаних занять і стимулює інтерес учнів до експериментальної діяльності. Інтеграція Google Classroom і Google Colab забезпечує інтерактивність, доступність та відтворюваність навчальних практик. Робота є складовою підготовки магістерського дослідження та стане основою для подальшої апробації посібника у навчальному середовищі.

Література:

1. Kluyver T., Ragan-Kelley B., Pérez F. та ін. *Jupyter Notebooks – a publishing format for reproducible computational workflows* // Loizides F., Schmidt B. (eds.) *Positioning and Power in Academic Publishing: Players, Agents and Agendas*. Amsterdam: IOS Press, 2016. С. 87–90. DOI: 10.3233/978-1-61499-649-1-87.
2. Varynytsia L., Musiienko V., Kolenko A., Huda O., Stozub V. Google Classroom Learning Cloud Environment in the Modern Information and Digital Society. *Journal of Curriculum and Teaching*. 2023. Vol. 12, № 5. С. 14–20. DOI: 10.5430/jct.v12n5p14.
3. Sharov S., Tereshchuk S., Filatova O., Hinkevych O., Ksendzenko O. Survey Analysis of University Teachers in Ukraine Regarding the Use of Google Workspace for Education Tools. *TEM Journal*. 2024. Vol. 13, № 1. С. 315–325. DOI: 10.18421/TEM131-33.
4. Sharov S. Experience of Using Google Cloud Services in Ukrainian Education: Teachers' Survey. *E3S Web of Conferences*. 2024. Vol. 38. С. 03005. DOI: 10.1051/e3sconf/20243803005.

Сизьон О. О.,

аспірант кафедри технологічної і професійної освіти

Глухівського НПУ ім. О. Довженка

Науковий керівник — канд. пед. наук, доцент Рябко А. В.

РОЗВИТОК ОБРАЗНОГО МИСЛЕННЯ УЧНІВ ЗА ДОПОМОГОЮ 3Д-ГРАФІКИ ТА ДОПОВНЕНОЇ РЕАЛЬНОСТІ НА ОСНОВІ МАЛЮНКІВ З ПІДРУЧНИКА

Сучасна освіта вимагає від учнів не лише засвоєння теоретичних знань, а й розвитку здатності мислити образно, творчо та просторово. Особливо це стосується природничо-математичних дисциплін, зокрема фізики, де розуміння явищ і процесів часто потребує візуалізації абстрактних понять і моделей. Традиційні засоби навчання, такі як малюнки з підручника, вже не забезпечують достатнього рівня наочності для формування глибоких пізнавальних образів у свідомості учнів.

Розвиток 3D-графіки та доповненої реальності відкриває нові можливості для формування образного мислення учнів. Перетворення ілюстрацій з підручників на інтерактивні 3D-моделі дозволяє досліджувати об'єкти, їхню будову й взаємозв'язки, що підвищує інтерес до навчання та сприяє глибшому розумінню фізичних процесів і розвитку просторової уяви.

Х. Кауфман і Д. Шмальстіг (Kaufmann H., Schmalstieg D.) досліджували процес навчання за допомогою технології та AR *Construct3D* і підтвердив, що спостереження за 3D-об'єктами в підручниках і взаємодії з ними допомагає учням поліпшити свої просторові здібності і творче мислення [1].

Розвиток сучасних технологій зумовлює використання **доповненої реальності (AR)** в освіті як засобу розширення сприйняття інформації та візуалізації навчальних процесів. AR дозволяє відтворювати об'єкти у реальних масштабах, поєднувати текст із анімацією та відео, перетворюючи навчання на інтерактивний і захопливий процес. Попри значний потенціал, технологія доповненої реальності поки що рідко застосовується у навчальній практиці.

AR -додатки поділяються на два типи: 1) на основі розпізнавання зображень – камера виявляє об'єкти або спеціальні маркери в реальному світі, зображення обробляються і аналізуються, а потім додаток відображає 2D або 3D інформацію про ці об'єкти або маркери в режимі реального часу; 2) базуються на датчиках – GPS (глобальна система позиціонування) або інших датчиках, які використовуються для загального аналізу, а потім відповідні дані проєктуються на поточну сцену застосування.

У фізичному проєкті Х. Кауфманн і Б. Маєр (Hannes Kaufmann, Bernd Meyer) під назвою *PhysicsPlayground* створюють тривимірне середовище з глибоким зануренням, в якому можна експериментувати і вивчати фізичні явища [2].

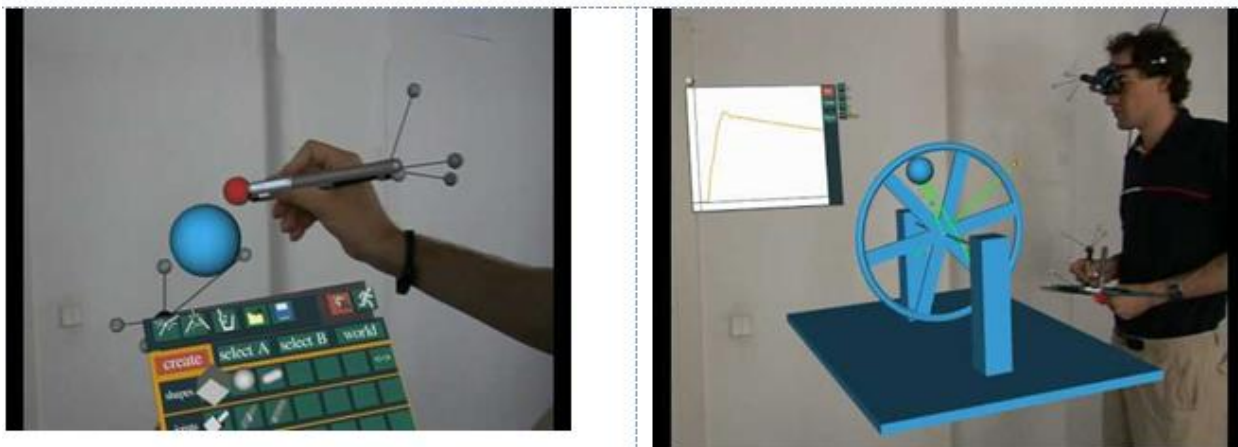

Рис. 1. Доповнена реальність освітній додаток PhysicsPlayground

Апаратна основа **PhysicsPlayground** створена на базі платформи **Studierstube AR**. До стандартного комплекту обладнання входять **шоломний дисплей (HMD)**, **бездротовий маркер** та **панель особистої взаємодії (PIP)**. За допомогою маркера і панелі користувач може повністю керувати додатком у тривимірному середовищі. Система розрахована на **двох користувачів**, забезпечує **безпосередню взаємодію з віртуальними об'єктами** та **вільне пересування** у просторі. Завдяки **прозорим дисплеям Sony Glasstron** учасники бачать один одного та свої інструменти взаємодії. Усі компоненти обладнання відстежуються **інфрачервоною оптичною системою iotracker**, що працює у **шести ступенях свободи (рис. 1)**.

Астрономічний додаток **Star Walk** має великий освітній потенціал завдяки інноваційному підходу до доповненої реальності. У програмі потрібно направити смартфон на небо, а на екрані з'являться назви зірок, планет і сузір'їв, які з'являються на екрані, а також додаткова астрономічна інформація на них.

Додаток доповненої реальності **ARLOOPA** підтримує як **маркерний**, так і **безмаркерний** режими роботи. У першому випадку система розпізнає зображення або друковані матеріали — наприклад, ілюстрації, упаковки чи елементи поверхонь об'єктів — і накладає на них віртуальні елементи. У безмаркерному режимі об'єкти доповненої реальності з'являються без потреби

у спеціальних зображеннях, безпосередньо в реальному просторі, що відображається через камеру пристрою (рис. 2).

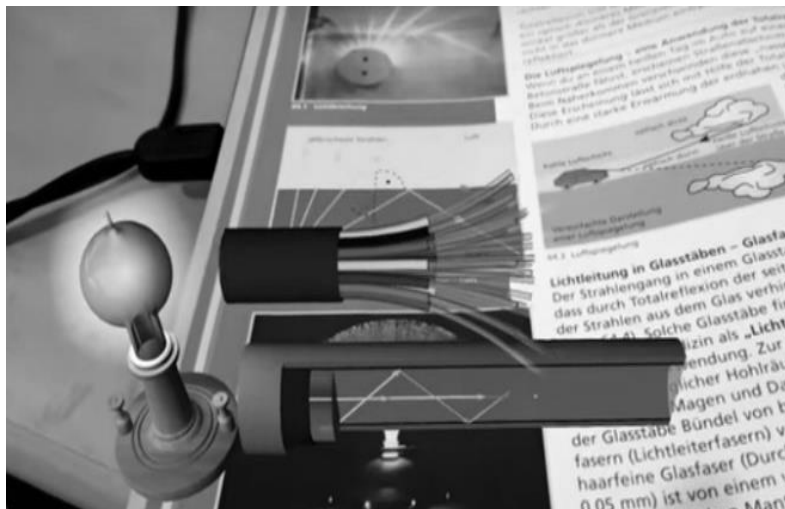

Рис. 0. Додаток ARLOOPA використовує маркери - малюнки в підручнику з фізики. При наведенні курсору на малюнки камери смартфонана екрані з'являються 3D-об'єкти доповненої реальності

Головна перевага використання **VR і AR** полягає в тому, що учні можуть взаємодіяти з **тривимірними об'єктами**, краще розуміючи просторові зв'язки та складні моделі. Якщо VR вимагає дорогого й складного обладнання, то **AR** забезпечує подібні можливості **без значних технічних чи фінансових труднощів**.

Навчальний процес має сприяти формуванню **концептуальних моделей**, що поєднують уже набуті знання з новими. Для ефективного засвоєння й інтеграції нового досвіду з попередніми знаннями необхідно забезпечити **гнучке та адаптивне навчальне середовище** [3].

Гнучкість віртуального навчального середовища забезпечується **інтеграцією 3D-графіки, аудіо, тексту, зображень та анімації**, а також **підтримкою співпраці й активної взаємодії учнів**. Такі середовища можна адаптувати до **індивідуальних стилів навчання**. Дослідження показують, що поєднання реальності й віртуальності **підвищує інтерес і активність учнів**, підтверджуючи ефективність цього підходу.

Порівняно з реальним експериментом, **комп'ютерне моделювання** дає змогу:

- 1) створювати **динамічні візуалізації фізичних процесів**, відтворюючи деталі, які складно помітити під час реальних дослідів;
- 2) відображати **спрощені моделі явищ**, недосяжні у повномасштабних експериментах, поступово ускладнюючи їх шляхом додавання нових факторів;
- 3) **регулювати часові масштаби** подій;
- 4) **відтворювати ситуації**, які неможливо або важко реалізувати в реальних умовах.

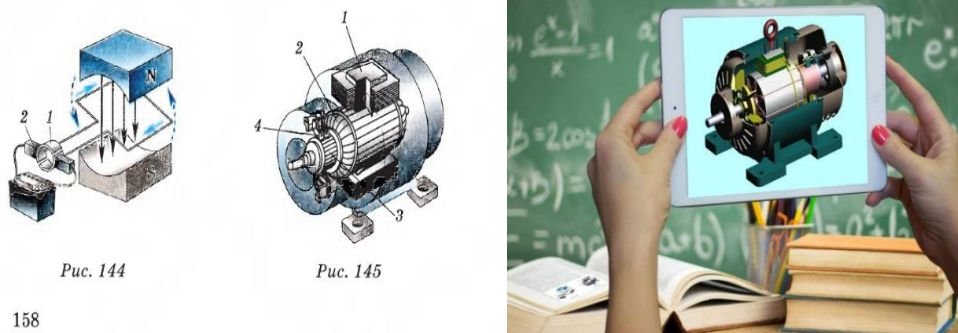

Рис 3. Використання доповненої реальності до малюнка в підручнику

Бажано використовувати доповнену реальність, наприклад, для малюнків в підручнику, для розуміння яких учням не вистачає минулого досвіду і тому необхідно використовувати образне мислення і просторову уяву (рис. 3).

Головною метою використання доповненої реальності є створення інтерактивного навчального середовища, яке забезпечує можливість самостійної роботи учнів у власному темпі як індивідуально, так і в групі. Застосування цієї технології у навчанні фізики відкриває нові перспективи для впровадження інноваційних форм і методів підготовки учнів до подальшого навчання.

Можна припустити, що у найближчому майбутньому технології доповненої реальності набудуть широкого застосування в освіті. Вони мають значний потенціал для розвитку навчального процесу, зокрема у викладанні

фізики, адже дають змогу зробити навчальні матеріали більш наочними та сприяти формуванню образного мислення учнів.

Література:

1. Kaufmann H., Schmalstieg D. Mathematics and geometry education with collaborative augmented reality. *Computers & Graphics*. 2003. Vol. 27, № 3. P. 339–345.
2. Kaufmann H., Meyer B. Simulating Educational Physical Experiments in Augmented Reality [Електронний ресурс]. *Interactive Media Systems, TU Wien*. URL: <https://www.researchgate.net/publication/228359889> (дата звернення: 26.10.2025).
3. Mantovani F. VR Learning: Potential and Challenges for the Use of 3D Environments in Education and Training [Електронний ресурс]. URL: <https://www.researchgate.net/publication/243772017> (дата звернення: 26.10.2025).

Терещенко В. В.,

молодий учений Кременчук, Україна

Терещенко В. Л.,

кандидат фізико-математичних наук, доцент

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ СИСТЕМ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПОШУКУ В ОСВІТІ ТА НАУЦІ

Сучасний етап цифрової трансформації суспільства визначається стрімким зростанням обсягів інформації, що ускладнює її пошук, систематизацію та практичне використання. Особливо гостро це питання постає у сфері освіти та науки, де інформаційний пошук є не лише інструментом, а й базовим елементом науково-дослідного процесу. Відтак актуалізується завдання розроблення інтелектуальних систем, здатних не лише відшуковувати релевантні дані, а й здійснювати їх аналітичну інтерпретацію, класифікацію та контекстне узагальнення.

Інтелектуальні системи інформаційного пошуку (ІСП) поєднують алгоритми машинного навчання, обробки природної мови та семантичного аналізу [1, с. 137]. Їхня мета полягає у створенні гнучких механізмів пошуку,

здатних розуміти запит користувача не лише на формальному, а й на смисловому рівні. На відміну від традиційних систем, вони враховують контекст, попередній досвід пошуку, рівень підготовки користувача та його професійні інтереси. Зокрема, такі системи, як Google Scholar, Semantic Scholar, Scopus AI та OpenAlex, уже використовують алгоритми глибинного навчання для інтелектуального аналізу наукових публікацій. [2, с. 153; 3 с. 671].

В освітньому середовищі ІСПП відіграють провідну роль у підтримці індивідуалізованого навчання. Завдяки адаптивним алгоритмам вони забезпечують персоналізований добір навчальних матеріалів, пропонують релевантні джерела, а також формують рекомендації щодо подальшого самонавчання. Зокрема, впровадження технологій штучного інтелекту у системи управління навчанням дає змогу підвищити якість оцінювання знань та точність визначення освітніх траєкторій студентів [4, с. 67]. Прикладом є освітні платформи Coursera, EdX, Udey, які впроваджують інтелектуальні механізми рекомендацій і пошуку матеріалів на основі поведінкових моделей студентів.

У науковій діяльності інтелектуальні системи інформаційного пошуку стають важливим компонентом інформаційно-аналітичних систем, які підтримують дослідницькі процеси: від формування гіпотези до аналізу публікацій і визначення наукових трендів. Особливе значення мають моделі семантичних репрезентацій знань, побудовані на базі онтологій і знаннєвих графів (Knowledge Graph), що формують базу для реалізації принципів відкритої науки (Open Science). Використання таких систем дає змогу дослідникам ефективніше орієнтуватися в масивах даних, автоматизувати пошук літератури та виявляти приховані закономірності [5, с. 6-10].

Сучасні ІСПП поєднують кілька технологічних етапів:

1) Індекссування і класичний IR (Information Retrieval) – забезпечує швидкий доступ до документів за допомогою обчислювальних індексів.

2) NLP (Natural language processing) – обробка природної мови для розпізнавання сутностей, скорочення розриву між запитом та змістом.

3) Семантичне моделювання та knowledge graphs – побудова графів сутностей і зв'язків, що дає змогу знаходити концептуально релевантні матеріали, навіть якщо лексика запиту відрізняється від термінології джерел.

4) RAG (Retrieval-augmented generation) та генеративні модулі – інтеграція механізмів витягання релевантних фрагментів з великих корпусів (retrieval) та генерації осмисленого звіту або резюме (generation). RAG підвищує точність відповідей у контексті навчальних завдань, проте потребує додаткових заходів верифікації джерел.

Важливою тенденцією розвитку таких систем є перехід від синтаксичних до семантичних моделей пошуку, у яких інформаційні об'єкти описуються не лише ключовими словами, а й смисловими зв'язками. Це дозволяє створювати «розумні» бази знань, у яких запити обробляються з урахуванням контексту, онтології предметної галузі та взаємозв'язків між поняттями. Прикладом реалізації такого підходу є проєкти Semantic Scholar, OpenAlex, CORE, які активно використовуються у міжнародних наукових спільнотах [5, с. 13-17].

В Україні розроблення подібних систем має значний потенціал у контексті цифровізації освіти та науки. Інтеграція національних репозитаріїв, електронних бібліотек та освітніх порталів у єдиний інформаційний простір на основі інтелектуальних систем інформаційного пошуку сприятиме підвищенню доступності та якості наукових даних. Одночасно постає потреба у формуванні нових стандартів інформаційної грамотності, орієнтованих на використання інтелектуальних технологій пошуку.

Інноваційний потенціал інтелектуальних систем інформаційного пошуку в освіті та науці визначатиметься їхньою здатністю інтегрувати різні джерела даних, автоматично обробляти наукові тексти, виявляти нові закономірності й генерувати рекомендації для користувачів. Важливою тенденцією є розвиток гібридних моделей, які поєднують традиційні алгоритми пошуку з

нейромережевими методами аналізу контенту. Це відкриє нові можливості для підвищення точності, релевантності та швидкості пошукових систем, що функціонують у межах науково-освітнього простору України.

Проблемним аспектом розвитку цих систем залишається забезпечення достовірності та релевантності отриманих результатів. Незважаючи на досягнення у сфері машинного навчання, пошукові алгоритми часто залишаються вразливими до інформаційного шуму, маніпуляцій даними та неповноти контенту. Тому одним із пріоритетних напрямів подальших досліджень є розроблення гібридних моделей, що поєднують автоматизовані засоби пошуку з експертними системами перевірки якості інформації.

Не викликає сумніву необхідність відповідних реформ у навчально-виховному процесі. Водночас, нині у освітній сфері спостерігається дизбаланс: потенціал сучасних комп'ютерних інструментів значний, проте їхній вплив на масову освітню практику залишається обмеженим. Основна причина цього полягає у недостатньому дослідженні методичних основ ефективного використання подібних систем у освіті та науці.

Підсумовуючи, слід відзначити, що інтелектуальні системи інформаційного пошуку виступають ключовою ланкою у формуванні цифрової культури освіти й науки. Їх розвиток забезпечує підвищення ефективності освітньо-наукової діяльності, створює умови для реалізації принципів відкритої науки та індивідуалізації навчання. Отже, перспективним напрямом подальших досліджень є вдосконалення таких систем що, у свою чергу, потребує міждисциплінарного підходу, поєднання досягнень у сфері інформатики, педагогіки, когнітивної лінгвістики та розвитку штучного інтелекту.

Література:

1. Russell S., Norvig P. *Artificial Intelligence: A Modern Approach*. 4-те вид. Pearson, 2021. 1152 с.
2. Терещенко В. В., Терещенко В. В. Перспективи використання засобів інформаційного пошуку у процесі інформатизації закладів вищої освіти.

XVIII Міжнародна науково-технічна конференція «Фізичні процеси та поля технічних і біологічних об'єктів». Кременчук : КрНУ, 2019. С. 152–154.

3. Терещенко В. В., Терещенко В. В. Перспективність використання засобів інформаційного пошуку у процесі інноваційного розвитку закладів освіти. *Фінансово-економічні проблеми розвитку суб'єктів господарювання в період становлення інноваційної економіки* : зб. наук. пр. Всеукр. наук.-практ. конф. Ч. 2. Кривий Ріг : Криворізький нац. ун-т, 2022. С. 670–674.

4. Європейська Комісія. *Digital Education Action Plan (2021–2027). Commission Staff Working Document* [Електронний ресурс]. Брюссель : Європейська Комісія, 2020. 103 с. URL: https://education.ec.europa.eu/sites/default/files/document-library-docs/deap-swd-sept2020_en.pdf

5. UNESCO. *AI and Education: Guidance for Policy-makers*. Paris : UNESCO, 2023. 45 с.

Храбан М. І.,

*науковий співробітник наукового центру зв'язку
та інформатизації Військового інституту телекомунікацій
та інформатизації імені Героїв Крут*

Храбан Т. Є.,

*кандидат філологічних наук, доцент кафедри психології
Білоцерківського інституту неперервної професійної освіти*

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ У ВИКЛАДАННІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ: МОЖЛИВОСТІ, ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Упродовж останнього десятиліття штучний інтелект (ШІ) перетворився з інноваційної концепції на потужний інструмент, який дедалі активніше інтегрується у сферу освіти. Особливу увагу дослідників та практиків привертає його застосування у викладанні англійської мови як іноземної чи другої (English as a Foreign/Second Language, EFL/ESL), оскільки ця галузь традиційно характеризується високим рівнем комунікативної взаємодії, потребою в індивідуалізації навчання та швидкій адаптації до рівня та потреб

учня. Швидкий розвиток технологій обробки природної мови (Natural Language Processing, NLP), адаптивного навчання та мультимодальних інтерфейсів створює нові можливості для персоналізованого та інтерактивного вивчення мов. Завдяки сучасним інструментам на основі ШІ, таким як голосові асистенти, інтелектуальні репетитори та чат-боти, з'являється змога імітувати автентичне іншомовне середовище, надаючи студентам доступ до контенту та практики «будь-де і будь-коли». Важливо підкреслити, що впровадження ШІ у навчання англійської мови є не лише технологічним, але й педагогічним процесом – ефективне використання ШІ залежить від гармонійного поєднання технологічних можливостей з дидактичними стратегіями, орієнтованими на розвиток мовної та міжкультурної комунікативної компетентності [1]. Водночас, інтенсивне поширення таких технологій висуває нові вимоги до цифрової грамотності викладачів, здатності критично оцінювати алгоритми та інтегрувати їх у навчальний процес без втрати педагогічної цінності.

Застосування штучного інтелекту в навчанні англійської мови охоплює широкий спектр технологій і підходів, спрямованих на підвищення ефективності та індивідуалізації освітнього процесу. Можна виокремити три основні групи користувачів:

1) учні, які застосовують ШІ для отримання персоналізованих навчальних матеріалів, практики мовлення та письма, автоматичного зворотного зв'язку та імітації автентичних комунікативних ситуацій;

2) викладачі, які використовують інструменти ШІ для створення навчального контенту, перевірки завдань, відстеження прогресу та підтримки індивідуальних траєкторій навчання;

3) адміністративний персонал, що впроваджує системи аналітики та управління освітніми процесами на основі даних, отриманих за допомогою ШІ [4].

Використання ШІ в цій сфері можна умовно поділити на кілька напрямів:

1. Інтелектуальні навчальні системи (Intelligent Tutoring Systems, ITS). Такі системи забезпечують адаптивне навчання, підлаштовуючись під рівень і стиль навчання кожного студента. Вони здатні аналізувати успішність, визначати слабкі місця та пропонувати вправи, спрямовані на їх усунення. Прикладом можуть бути онлайн-платформи, які в режимі реального часу змінюють складність завдань або змінюють підхід до подачі матеріалу залежно від реакції студента.

2. Голосові асистенти та розпізнавання мовлення. Голосові асистенти, такі як Amazon Alexa, Google Assistant або Siri, використовуються для моделювання діалогових ситуацій, тренування вимови та інтонації. Завдяки технологіям розпізнавання мовлення (Speech Recognition) і синтезу мовлення (Text-to-Speech) студенти отримують можливість відпрацьовувати говоріння без постійної присутності викладача, а також отримувати миттєвий зворотний зв'язок щодо точності вимови.

3. Чат-боти та великі мовні моделі (Large Language Models, LLMs). Інструменти на основі LLM, такі як ChatGPT, Bard або Claude, здатні вести тривалі змістовні діалоги, моделювати комунікативні сценарії та створювати адаптивні вправи з письма, читання чи аудіювання. Їхня перевага полягає у здатності підтримувати контекст розмови та варіювати мовний стиль відповідно до потреб студента.

4. Мультимодальні навчальні середовища. Поєднання тексту, зображень, аудіо та відео в єдиній інтерактивній платформі дозволяє охопити різні стилі навчання та забезпечити більш гнучке засвоєння матеріалу. Наприклад, системи можуть поєднувати відеоуроки з автоматично згенерованими інтерактивними вправами, які адаптуються під відповіді користувача.

5. Аналітика навчальних даних. ШІ-системи здатні аналізувати великі обсяги освітніх даних для виявлення тенденцій, прогнозування результатів і надання викладачам інформації для прийняття рішень щодо зміни навчальних

стратегій. Це дозволяє підвищити ефективність навчального процесу та своєчасно реагувати на проблеми учнів [2; 3; 4; 5].

Інтеграція технологій штучного інтелекту у викладання англійської мови відкриває новий етап розвитку мовної освіти, який характеризується зростанням індивідуалізації навчання, підвищенням ефективності викладання та можливістю створення адаптивних освітніх середовищ. ШІ дозволяє поєднати переваги традиційної педагогіки з потенціалом автоматизованого аналізу, генерації навчальних матеріалів і миттєвого надання зворотного зв'язку. Це створює умови для формування в учнів не лише мовних, але й міжкультурних комунікативних компетенцій, необхідних у глобалізованому суспільстві. Однак, поряд із перевагами, впровадження ШІ супроводжується низкою викликів. Технічні обмеження, такі як помилки розпізнавання мовлення або збій у роботі систем, можуть знижувати якість навчального процесу. Етичні питання конфіденційності, упередженості алгоритмів та збереження різноманітності мовних варіантів потребують чіткого регулювання та розробки стандартів використання ШІ у сфері освіти [2; 3; 4; 5]. Ефективне застосування ШІ вимагає підготовки викладачів до роботи з новими технологіями, розвитку цифрової грамотності та здатності критично оцінювати роботу інтелектуальних систем. Тільки за умови педагогічно обґрунтованого використання ШІ можна досягти гармонійного балансу між технологічними інноваціями та освітніми цілями.

Література:

1. Храбан Т.Є. Рекомендації щодо якісного висвітлення проблем неперервної освіти. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*. 2024. № 3. Вип. 80. С. 57–66. DOI: <https://doi.org/10.28925/2412-0774.2024.3.5>
2. Annamalai N., Eltahir M. E., Zyoud S. H., Soundrarajan D., Zakarneh B., & Al Salhi N. R. Exploring English language learning via chabot: A case study from a self determination theory perspective. *Computers and Education: Artificial Intelligence*. 2023. No. 5. 100148. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.caeai.2023.100148>
3. Crompton H., & Burke D. Artificial intelligence in K-12 education. *SN Social Sciences*. 2022. No. 2, iss. 113. DOI: <https://doi.org/10.1007/s43545-022-00425-5>

4. Crompton H., Edmett A., Ichaporia N., & Burke D. AI and English language teaching: Affordances and challenges. *British Journal of Educational Technology*. 2024. No. 55. P. 2503-2529. DOI: <https://doi.org/10.1111/bjet.13460>
5. Hew K. F., Huang W., Du J., & Jia C. Using chatbots to support pupil goal setting and social presence in fully online activities: Learner engagement and perceptions. *Journal of Computing in Higher Education*. 2023. No. 5. P. 40-68. DOI: <https://doi.org/10.1007/s12528-022-09338-x>

Хрипко О. С.,

*викладач кафедри інформаційних технологій та дизайну
Класичного приватного університету*

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ВИКЛАДАННІ ВЕБ-ДИЗАЙНУ: ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ТА ЦИФРОВОЇ ОБІЗНАНОСТІ СТУДЕНТІВ

У сучасних умовах розвитку освіти підготовка майбутніх фахівців у сфері дизайну неможлива без інтеграції інноваційних технологій, які радикально змінюють підходи до навчання, творчої діяльності та професійної самопрезентації, дозволяючи студентам опановувати сучасні цифрові інструменти та створювати власні проєкти, що відображають їхній професійний потенціал, сприяють розвитку критичного та візуального мислення, формуванню умінь ефективної комунікації в цифровому середовищі й підвищують рівень їхньої конкурентоспроможності на глобальному ринку праці.

Інтеграція інноваційних технологій у навчальний процес забезпечує формування комплексної компетентності, що поєднує креативність, цифрову грамотність і готовність до професійної мобільності, сприяючи підготовці фахівців, здатних працювати в умовах динамічного цифрового середовища, адаптуватися до нових технологічних викликів і творчо реалізовувати себе у різних професійних контекстах.

Формування творчої компетентності студентів-дизайнерів у межах вивчення веб-дизайну відбувається шляхом інтеграції теоретичних знань, практичних навичок і самостійної проектної діяльності. Процес створення власних веб-сайтів сприяє розвитку креативного мислення, оскільки студенти навчаються аналізувати потреби цільової аудиторії, генерувати оригінальні ідеї та реалізовувати їх у візуально цілісних і функціональних рішеннях.

У ході роботи над веб-проектами майбутні фахівці опановують сучасні інструменти та технології, експериментують із композицією, кольором, типографікою, візуальними ефектами, що стимулює пошук нових художніх форм та авторського стилю. Важливою складовою є також рефлексія власних результатів і отримання зворотного зв'язку, що сприяє вдосконаленню дизайнерського мислення, здатності до самовираження та творчої самореалізації. Таким чином, вивчення веб-дизайну забезпечує студентів технічними знаннями і створює умови для формування їхньої творчої компетентності як інтегрованої якості особистості, яка поєднує інноваційність, естетичний смак, здатність до критичного мислення й професійного саморозвитку.

Якщо у процесі навчання веб-дизайну будуть активно впроваджуватись інноваційні технології, формування творчої компетентності студентів набуде якісно нового змісту. Використання сучасних цифрових інструментів, таких як штучний інтелект, генеративний дизайн, 3D-моделювання, інтерактивні платформи та віртуальна або доповнена реальність, розширює межі дизайнерського мислення та відкриває нові можливості для творчих експериментів. Студенти зможуть працювати не лише з традиційними засобами візуальної комунікації, а й створювати динамічні, інтерактивні та персоналізовані рішення, що формує у них глибше розуміння сучасних тенденцій у сфері цифрового дизайну.

Інноваційні технології змінюють не лише засоби створення веб-контенту, а й саму структуру навчального процесу. Використання інтерактивних

симуляцій, віртуальних лабораторій, систем доповненої реальності та штучного інтелекту для автоматизованого аналізу дизайну сприяє індивідуалізації освітнього процесу. Студенти отримують можливість працювати у власному темпі, експериментувати без ризику втрати результатів, аналізувати ефективність своїх рішень і порівнювати їх із професійними стандартами. Такий підхід розвиває не лише технічну майстерність, а й аналітичне мислення, здатність приймати обґрунтовані творчі рішення. Крім того, застосування інноваційних технологій у навчанні стимулює міждисциплінарну взаємодію [1].

Проекти веб-дизайну можуть поєднувати елементи програмування, психології сприйняття, маркетингу, медіа-комунікацій, що сприяє формуванню комплексного бачення дизайнерської діяльності. Така інтеграція дозволяє студентам розуміти контекст створюваного продукту, мислити системно й адаптувати свої ідеї до реальних потреб користувача та ринку. Впровадження інноваційних технологій у процес вивчення веб-дизайну сприятиме підвищенню якості підготовки майбутніх фахівців і формуванню в них гнучкого, креативного й технологічно обґрунтованого підходу до дизайнерської діяльності. Це дозволяє поєднувати художню інтуїцію з цифровими інструментами, перетворюючи навчання на процес безперервного саморозвитку й творчого пошуку.

Вивчення дисциплін, пов'язаних із веб-дизайном, може мати суттєве значення не лише для студентів, які планують безпосередньо працювати у сфері цифрового дизайну, а й для представників інших дизайнерських спеціалізацій. У сучасному професійному середовищі, де цифровізація охоплює практично всі сфери творчої діяльності, володіння основами веб-дизайну формує у майбутніх фахівців набір компетенцій, що підвищує їхню конкурентоспроможність.

Знання принципів побудови інтерфейсів, структури веб-сторінок та користувацької взаємодії дозволяє студентам із будь-якої дизайнерської спеціальності глибше розуміти логіку цифрових продуктів і тенденції візуальної комунікації. Уміння адаптувати дизайн до цифрового середовища

робить студентів більш універсальними фахівцями, здатними реалізовувати себе у суміжних галузях – від графічного та промислового дизайну до реклами, брендингу чи digital-маркетингу.

Навчання веб-дизайну сприяє розвитку навичок роботи з цифровими інструментами – від редагування графіки до створення інтерактивних презентацій та портфоліо. Такі компетенції дозволяють студентам ефективніше презентувати свої ідеї, працювати в команді з програмістами, маркетологами чи клієнтами, використовуючи спільну професійну мову. Це підвищує їхню затребуваність у міждисциплінарних проєктах і стартапах, де цінується поєднання креативності та технологічної обізнаності.

Володіння знаннями у сфері веб-дизайну сприяє, зокрема, і формуванню підприємницького мислення. Студенти, які розуміють, як створюється, просувається та функціонує веб-ресурс, здатні самостійно реалізовувати власні творчі ініціативи – створювати онлайн-портфоліо, персональні бренди або цифрові продукти. Це відкриває для них нові шляхи самозайнятості та професійного зростання. У сучасних умовах конкурентного ринку праці роботодавці шукають дизайнерів, здатних ефективно працювати з цифровими платформами, адаптувати дизайн під різні формати, інтегрувати інноваційні рішення у візуальну комунікацію бренду [2]. Такі спеціалісти вирізняються гнучкістю мислення, самостійністю у прийнятті рішень і готовністю до міждисциплінарної взаємодії. Саме тому володіння сучасними інструментами веб-дизайну, вміння працювати в цифровому середовищі та демонстрація власного портфоліо стають показниками професійної зрілості, що безпосередньо впливають на рівень довіри та затребуваність молодих дизайнерів у роботодавців.

Отже, інтеграція веб-дизайну до освітніх програм інших дизайнерських напрямів сприяє розширенню професійного кругозору студентів, підвищує їхню адаптивність до вимог цифрової економіки та формує конкурентні переваги у майбутній кар'єрі. Такі фахівці здатні гнучко реагувати на

різноманітні виклики, поєднуючи художню виразність із технологічною компетентністю, що відповідає сучасній парадигмі творчих індустрій.

Розвитку цифрової обізнаності студентів-дизайнерів у процесі навчання веб-дизайну суттєво сприяє систематичне ознайомлення з широким спектром існуючих веб-ресурсів, платформ та інтерфейсів. Аналітичне вивчення реальних веб-проектів забезпечує формування так званої надивленості, що полягає у здатності студентів критично оцінювати дизайнерські рішення, стилістичні та композиційні особливості, колірні палітри та функціональні компоненти веб-інтерфейсів. Цей процес сприяє розвитку дизайнерського бачення, яке характеризується здатністю проектувати естетично обґрунтовані цифрові продукти. Крім того, ознайомлення з різноманітними веб-проектами стимулює розвиток креативного мислення та інноваційного підходу до вирішення дизайнерських завдань. Студенти набувають умінь відтворювати існуючі практики і комбінувати різні стилістичні прийоми, експериментувати з інтерактивними елементами, адаптуючи технологічні рішення до власних проектних завдань. Важливим компонентом цього процесу є розвиток візуальної грамотності, що охоплює розуміння композиційних принципів, типографіки, колірної гармонії та інтеграції елементів інтерфейсу. Практична діяльність студентів, зокрема створення власних цифрових проектів та веб-сайтів, сприяє закріпленню теоретичних знань та формуванню компетенцій, необхідних для ефективної професійної діяльності у сфері дизайну [3].

Використання інноваційних технологій у процесі викладання веб-дизайну є вагомим чинником підвищення якості підготовки майбутніх дизайнерів. Поєднання теоретичних знань із практичними цифровими інструментами створює сприятливі умови для розвитку творчого потенціалу, формування гнучкого мислення та професійної самостійності студентів. У результаті інтеграції інноваційних технологій навчальний процес набуває більшої динамічності, міждисциплінарності та практичної спрямованості. Студенти стають активними учасниками освітнього середовища, здатними створювати

власний цифровий продукт, що відображає їхню індивідуальність і професійну позицію. Це створює умови для формування покоління фахівців, здатних мислити креативно, адаптуватися до технологічних змін і впевнено реалізовувати себе у сучасному цифровому середовищі.

Література:

1. Хрипко О.С. Розвиток комп'ютерних технологій – запорука розвитку суспільства. *Наука і вища освіта: тези доповідей XXXII Міжнародної наукової конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених*, м. Запоріжжя, 8 листопада 2023 р. : КПУ, 2023. с.314.

2. Хрипко О.С. Інноваційні тенденції сучасної освіти працівників компаній. *Формування ефективних механізмів державного управління та менеджменту в умовах сучасної економіки: теорія і практика: матеріали XI Міжнародної заочної науково-практичної конференції 24 листопада 2023 р. / за ред. В.М. Огаренка, О.В. Мащенко та ін. Запоріжжя : КПУ, 2023. с.320*

3. Хрипко О.С. Цифрова освіта і дизайн: трансформація змісту, методів та професійних орієнтирів підготовки фахівців. *Гармонізація системи освіти України з європейським освітнім простором: досягнення, виклики та перспективи: тези доповідей VII Міжнародної науково-практичної онлайн-конференції*, м. Київ, ДНУ «Інститут освітньої аналітики», 2025.

Яковенко С.Л.,

викладач вищої категорії, викладач-методист

Лозівської філії

Харківського автомобільно-дорожнього

фахового коледжу

КІБЕРБЕЗПЕКА В ОБЛІКУ: ФОРМУВАННЯ СВІДОМОСТІ ТА НАВИЧОК У СТУДЕНТІВ КОЛЕДЖУ

Сфера обліку та фінансів перетворилася на одну з найбільш привабливих цілей для кіберзлочинців. За останні роки світова індустрія кіберзлочинності досягла масштабів у трильйони доларів, причому фінансові установи та облікові системи залишаються в центрі уваги зловмисників. Кожного дня тисячі організацій стикаються з спробами несанкціонованого доступу до

конфіденційних фінансових даних, крадіжкою облікових записів та маніпуляціями з фінансовою звітністю.

Саме тому формування кіберсвідомості стає невід'ємною складовою професійної підготовки майбутніх обліковців. Студенти повинні розуміти не лише принципи бухгалтерського обліку та фінансового аналізу, але й основи захисту інформації, розпізнавання кіберзагроз та правильного реагування на інциденти безпеки. Це вже не додаткова навичка, а базова компетентність сучасного фахівця з обліку.

Інтеграція кібербезпеки в освітні програми облікових спеціальностей допомагає підготувати фахівців, які зможуть не лише виконувати свої професійні обов'язки, але й активно захищати фінансову інформацію організацій від зростаючих кіберзагроз. Це інвестиція в майбутнє, яка окупиться через підвищення безпеки бізнес-процесів та зменшення ризиків кібератак.

Облікові інформаційні системи стикаються з широким спектром кіберзагроз, кожна з яких може призвести до серйозних фінансових втрат та репутаційних ризиків. Фішинг залишається однією з найпоширеніших та найнебезпечніших атак. Зловмисники надсилають підроблені електронні листи, що імітують офіційну кореспонденцію від банків, постачальників облікового програмного забезпечення або керівництва компанії, з метою викрасти облікові дані користувачів або отримати доступ до фінансових систем.

Шкідливе програмне забезпечення представляє іншу серйозну загрозу. Троянські програми можуть потайки встановлюватися на комп'ютери працівників бухгалтерії та збирати конфіденційні дані: номери рахунків, паролі, фінансову звітність. Кейлогери записують всі натискання клавіш, що дозволяє зловмисникам перехопити облікові дані для входу в банківські системи або програми обліку.

Атаки типу ransomware стали особливо поширеними в останні роки. Зловмисники шифрують критично важливі бази даних обліку, фінансові звіти

та архіви документів, вимагаючи значний викуп за їх розблокування. Для багатьох організацій втрата доступу до облікової інформації може паралізувати всю діяльність на тижні або навіть місяці.

Особливу вразливість демонструють системи онлайн-зарахування та обробки платіжних даних студентів у навчальних закладах. Ці системи часто обробляють тисячі транзакцій щомісяця, зберігаючи дані кредитних карток, банківських рахунків та особисту інформацію студентів. Недостатній рівень захисту таких систем робить їх привабливою ціллю для кіберзлочинців.

Створення культури кібербезпеки у навчальних закладах вимагає системного підходу, який поєднує різноманітні методики навчання, практичні вправи та постійне підвищення обізнаності всіх учасників освітнього процесу. Ефективне формування кіберсвідомості не обмежується окремими лекціями чи семінарами, а інтегрується в повсякденну діяльність коледжу.

Впровадження регулярних тренінгів є ключовим елементом програми формування кіберсвідомості. Ці тренінги охоплюють широкий спектр тем: від базових принципів створення надійних паролів до складних аспектів захисту конфіденційних фінансових даних. Важливо, що такі заняття проводяться не одноразово, а на регулярній основі, що дозволяє студентам постійно оновлювати свої знання відповідно до еволюції кіберзагроз.

Симуляції кіберінцидентів надають студентам безцінний практичний досвід у безпечному контрольованому середовищі. Під час таких вправ студенти можуть отримувати підроблені фішингові листи, стикатися з імітаціями спроб несанкціонованого доступу або працювати над сценаріями відновлення систем після кібератаки. Такий практичний підхід значно ефективніший за теоретичне навчання, оскільки формує м'язову пам'ять та інстинктивні реакції на загрози.

Використання кейс-стаді з реальними прикладами кіберзлочинів робить навчання більш релевантним та зрозумілим. Студенти аналізують справжні інциденти, що сталися в бухгалтерських фірмах, банках або фінансових

відділах компаній. Вони досліджують, як саме відбулася атака, які помилки призвели до компрометації системи, які були наслідки та як можна було б запобігти інциденту.

Ефективний розвиток культури кібербезпеки в освітніх закладах неможливий без активної підтримки з боку державних органів та участі широкого кола освітніх інституцій. Створення надійної екосистеми кіберзахисту вимагає координованих зусиль на національному рівні, об'єднання ресурсів та обміну кращими практиками між різними стейкхолдерами.

Законодавчі ініціативи формують правову основу для розвитку кібербезпеки в освіті. Держава встановлює мінімальні стандарти захисту персональних даних студентів та співробітників, визначає вимоги до безпеки інформаційних систем у навчальних закладах, регулює процедури звітування про інциденти безпеки. Ці нормативні акти створюють обов'язковий фреймворк, який мотивує освітні установи серйозно ставитися до питань кіберзахисту.

Партнерства з IT-компаніями відкривають доступ до передових технологій та експертизи. Провідні технологічні корпорації, компанії з кібербезпеки та постачальники програмного забезпечення часто надають освітнім закладам безкоштовні або зі знижкою ліцензії на свої продукти, проводять тренінги для викладачів та студентів, підтримують стажування та працевлаштування випускників.

Співпраця з правоохоронними органами є критично важливою для підготовки студентів до роботи з реальними кіберзагрозами. Кіберполіція та спеціалізовані підрозділи діляться інформацією про актуальні методи кіберзлочинців, проводять гостьові лекції, організовують практичні семінари та навіть залучають студентів до розслідування навчальних кейсів. Такі партнерства допомагають майбутнім фахівцям розуміти не лише технічні, але й криміналістичні та юридичні аспекти кібербезпеки.

Майбутнє обліку невіддільне від кібербезпеки. Кожен студент, який сьогодні навчається в коледжі, завтра стане частиною критичної інфраструктури захисту фінансової інформації. Інвестуючи в їхню підготовку, ми інвестуємо в безпеку бізнесу, довіру споживачів та стабільність економіки. Час діяти — це зараз.

Література:

1. Бухарев В. В. Зарубіжний досвід забезпечення кібербезпеки та можливості його використання в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2017. Вип. 43, т. 3. С. 128–133.
2. Корченко О. Г., Бурячок В. Л., Гнатюк С. О. Кібернетична безпека держави: характерні ознаки та проблемні аспекти. *Ukrainian Scientific Journal of Information Security*. 2013. № 19. С. 40–44.
3. Лебідь О. Цифрові та інформаційні технології в управлінні підприємством: реальність та погляд у майбутнє. *Економіка та суспільство*. 2023. № 55. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-55-19>
4. Обиденнова Т., Васильєв В. Цифрові технології в управлінні підприємством: теоретичний аспект. *Адаптивне управління: теорія і практика. Серія Економіка*. 2023. Т. 15, № 30. DOI: [https://doi.org/10.33296/2707-0654-15\(30\)-12](https://doi.org/10.33296/2707-0654-15(30)-12)
5. Хаустова В. Є., Решетняк О. І., Хаустов М. М. Перспективні напрямки розвитку ІТ-сфери у світі. *Проблеми економіки*. 2022. № 1. С. 3–19.

Guo Runlin,

*Post-graduate student, Educational, Pedagogical Sciences
Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University*

Scientific supervisor – Nataliia Tkachenko,
Doctor of Pedagogical Sciences, professor

INFORMATION TECHNOLOGY EMPOWERING INTERDISCIPLINARY EDUCATION

The Compulsory Education Curriculum Plan (2022 Edition) [1] issued by the Ministry of Education of China stipulates that at least 10% of total class hours must be devoted to interdisciplinary thematic learning. Against this policy background,

information technology has become a key driver for addressing the challenges of implementing interdisciplinary education.

Through technologies such as digital resource platforms and generative artificial intelligence (GenAI), interdisciplinary education can be enhanced by creating intelligent teaching environments, building subject-integration bridges, and promoting the equitable distribution of educational resources. These transformations occur through three major pathways: enhancing teacher competence, innovating teaching models, and advancing educational equity [2].

Despite these developments, teacher training in basic education remains predominantly subject-based. Many educators lack systematic preparation in interdisciplinary pedagogy, and higher education institutions often face difficulties in developing unified interdisciplinary curricula due to resource imbalances. Consequently, the practical outcomes of interdisciplinary education remain limited. However, the rapid progress of information technology – particularly GenAI – offers opportunities to overcome these bottlenecks. Its intelligent, integrative, and interactive features are shifting interdisciplinary teaching from fragmented to systemic forms [3].

1. Core Aspects of IT Empowerment in Interdisciplinary Education.

Information technology empowers interdisciplinary education primarily in three dimensions: improving teachers' interdisciplinary literacy, innovating teaching models, and promoting educational equity.

Generative AI tools, through personalized and adaptive features, can align precisely with teachers' needs, offering targeted assistance in designing and implementing interdisciplinary lessons. Digital platforms integrate courseware, case studies, and datasets from various disciplines, supporting teachers in constructing comprehensive interdisciplinary knowledge systems.

At the practical level, IT enables the transformation of theoretical knowledge into applied skills across subjects such as mathematics, physics, and chemistry.

Human–computer collaboration fosters real-time interaction, enhancing engagement among teachers and students alike.

However, disparities remain. In some regions, limited access to qualified teachers, insufficient digital resources, and weak internet connectivity hinder the effective delivery of online interdisciplinary education. Leveraging cloud computing and big data, IT can help bridge urban–rural gaps by creating shared resource platforms that provide equitable access to high-quality interdisciplinary materials [4].

2. Current Challenges.

Hardware limitations. In underdeveloped areas of China, outdated infrastructure and low internet bandwidth restrict the stability of interdisciplinary teaching.

Teacher preparedness. Many teacher candidates in universities lack systematic training in interdisciplinary pedagogy. Some educators are only familiar with basic IT tools and struggle with interdisciplinary lesson design and evaluation [5].

Tool development. Most AI tools are built on general large models and datasets, with few designed specifically for interdisciplinary education. As a result, they often fail to meet teachers' diverse needs in planning and assessment.

3. Optimization Strategies and Future Outlook.

To realize the full potential of IT in interdisciplinary education government initiatives should strengthen policy support and increase investment in digital infrastructure, particularly in underdeveloped regions. Universities, research centers, and technology companies should collaborate to provide targeted professional development in interdisciplinary teaching [6]. Schools must focus on enhancing teachers' interdisciplinary literacy and digital competence, incorporating such skills into teacher evaluation systems.

Innovative AI-driven tools such as the «Interdisciplinary Three Questions» Intelligent Platform can be developed using educational knowledge bases and large language models. These tools should focus on interdisciplinary lesson design, resource integration, and learning assessment.

In the future, as IT and education become increasingly intertwined, emphasis should remain on the appropriateness and personalization of technology in practice. Education must retain its human-centered mission—cultivating students’ creativity, holistic development, and humanistic values. The overarching goal is to achieve balanced educational development, narrowing regional disparities through equitable access to high-quality interdisciplinary resources.

References:

1. Ministry of Education of the People's Republic of China. *Compulsory Education Curriculum Plan (2022 Edition)* [S]. Beijing: Beijing Normal University Press, 2022.
2. Changsha Municipal Party School of the Communist Party of China. *Empowering Teachers' Interdisciplinary Teaching Literacy with GenAI: A Case Study of the «Interdisciplinary Three Questions» Intelligent Platform* [J]. *Information Technology*, 2025 (7): 32–38.
3. Zhang Lei. *Practical Exploration of Generative Artificial Intelligence Empowering Interdisciplinary Teaching Design* [J]. *China Information Technology Education*, 2024 (12): 56–60.
4. Li Ming, Wang Fang. *Influencing Factors and Research on Information Technology Interdisciplinary Teaching in Rural Primary and Secondary Schools under the Background of Artificial Intelligence* [J]. *Guigang Daily*, 2025: 18–21.
5. Hu Xiaoyong. *Generative Artificial Intelligence: A Teacher's Application Guide* [M]. Guangdong Education Press, 2025: 12–32.
6. Zhu Dequan, Li Peng. *The Three-Dimensional Structure and Development Path of Teachers' Interdisciplinary Teaching Literacy* [J]. *Educational Research*, 2023, 44(8): 92–100.

I. Nezheviasov,

Bachelor's student majoring in Graphic Design

Kharkiv State Academy of Design and Arts

*Scientific supervisor – PhD in Education, Associate Professor of the
Department of Cross-Cultural Communication in Creative Industries, Y.Korneiko.*

SIMPLICITY AS THE CORE PRINCIPLE OF VISUAL COMMUNICATION

In the contemporary digital environment, visual communication defines how people access, interpret, and value information. The growing visual and cognitive overload challenges the effectiveness of communication. This article explores simplicity as the central principle of visual communication. It argues that simplicity functions not as a reduction of content but as a design strategy that supports attention, and trust to the content. This discussion brings together ideas from design and thinking. It shows that simple design is very important for effective interaction between humans and technology. Simplicity also helps create clear and responsible visual communication in today's world.

In an era where visual information dominates, the ability to communicate clearly has become a defining skill for designers and educators. The more data, images, and messages surround us, the principle of simplicity becomes all the more critical. It allows designers to focus attention on what truly matters and to transform complexity into understanding. Gumber (2023) observes that the goal of modern design is to make the essential visible and to eliminate visual noise that distracts from meaning [3, p. 358]. Simplicity is not a matter of visual minimalism alone but a cognitive necessity. It helps people process and remember information more effectively. Bao (2008) explains that simplicity connects design to reality by aligning form and function in a balanced and human-centered way [4, p. 63]. In this sense, simplicity

becomes an ethical as well as an aesthetic choice. Studies in interface and interaction design have shown that users respond positively to simple visual structures because they reduce mental effort and create a sense of control. Lindgaard and Fernandes (2023) demonstrate that well-organized layouts increase usability and trust, while excessive minimalism can make a design appear unfinished or impersonal [5, p. 462]. Therefore, simplicity must balance efficiency and expressiveness rather than aim for reduction alone. Chang et al. (2007) proposed an approach known as the simplicity design exercise, which limits the number of visual and interactive elements available to a designer. They found that such restrictions often stimulate creative problem-solving and help clarify the message of design [1, p. 136]. In visual communication, this approach supports the idea that every element should serve a purpose, reinforcing consistency.

Simplicity in this context becomes an intelligent organization of visual and informational complexity. It is a field that needs critical thinking and an understanding of how people see and understand meaning. The designer's goal is not to take away all complexity, but to organize it in a way that is easy to follow and interesting for the audience.

The relationship between simplicity and meaning is central to visual communication. Eytam and Tractinsky (2010) describe the paradox of simplicity, noting that users often claim to prefer simple interfaces but are subconsciously drawn to complex ones, as complexity is associated with power and capability [2, p. 3]. This contradiction reflects the psychological and cultural dimensions of simplicity. For this reason, simplicity must be intentional and meaningful. It should guide attention, not limit interpretation. When simplicity is used only as a style, it risks becoming empty and impersonal. When it is applied as a communication principle, it enhances understanding and trust. Bao (2008) emphasizes that true simplicity reveals reality rather than hiding it, allowing design to express honesty and coherence [4, p. 63].

In visual communication, simplicity shapes perception by making content legible and emotionally balanced. A clear hierarchy, stable rhythm, and harmonious

proportions help audiences grasp ideas without distraction. When applied thoughtfully, simplicity creates an aesthetic of calm precision that fosters deeper engagement. The digital context demands clarity and accessibility more than ever before. Online learning platforms, interactive media, and social networks rely on visual design to convey complex ideas efficiently. Research by Chang et al. (2007) and Lindgaard and Fernandes (2023) confirms that users are more likely to engage with designs that are predictable, legible, and free from unnecessary elements [1; 5].

Simplicity improves understanding and memorization. It also promotes inclusion by adapting content to different users, including those with different cognitive or perceptual abilities. In instructional design, for example, simplicity helps learners focus on content rather than interface mechanics. In branding and advertising, simplicity enhances recognition and trust. In all contexts, simplicity functions as a universal principle that connects usability, aesthetics, and ethics. In the field of visual communication, minimalism is often mistakenly perceived as the antithesis of complexity. In reality, it is the framework that gives structure and meaning to complex systems. As Gumber (2023) and Bao (2008) both argue, simplicity expresses harmony between the visual, functional, and emotional dimensions of design [3; 4]. It allows communication to feel natural and transparent.

The challenge facing contemporary designers lies in maintaining this balance. Overly complex visual elements create confusion, while excessive simplification diminishes personality and emotional depth. The solution lies in careful refinement stripping away nonessential elements without compromising core components. When this principle is put into practice, minimalism becomes a mindset. Simplicity is the core of effective visual communication. It organizes information, aids cognition, and strengthens the connection between form and meaning. In an era of visual and informational overload, simplicity embodies focus and responsibility.

At this point, it is important to distinguish between the concepts of simplicity and minimalism. While these notions are closely related, they are not identical. Simplicity is understood here as a universal principle of visual communication, aimed

at reducing cognitive load and enhancing clarity of meaning. Minimalism, by contrast, is a stylistic and artistic practice that represents one possible form of implementing this principle. Thus, simplicity defines a strategic approach to organizing information, whereas minimalism is its particular aesthetic realization.

This study reveals that minimalist design possesses multiple dimensions. It demonstrates cognitive significance by reducing mental burden, highlights aesthetic value through creating a sense of balance, embodies functional utility by enhancing usability, and conveys ethical depth by communicating transparency. Minimalist design is fundamentally a design of the mind. From this perspective, minimalism is not a reduction of complexity, but rather a wise resolution of complexity. By focusing on clarity and purpose, minimalist design enhances user engagement and promotes deeper comprehension of visual messages. Its true value lies in achieving maximum impact with minimal means, transforming simplicity into a powerful communication tool.

Moreover, minimalism champions sustainable and responsible design practices. It counters cultures of overconsumption, urging designers to create with clear intent, transparency, and empathy. Simplicity is not deprivation of meaning in design but the embodiment of meaning. It embodies intellectual maturity and creative discipline, transforming complexity into harmony to make visual communication both efficient and human-centered.

References:

1. Chang A., Gouldstone J., Zigelbaum J., Ishii H. *Simplicity in Interaction Design*. In: *TEI'07 Conference Proceedings*. Baton Rouge, Louisiana, USA, 2007.
2. Eytam E., Tractinsky N. *The Paradox of Simplicity: Effects of User Interface Design on Perceptions and Preference of Interactive Systems*. *MCIS Proceedings*, 2010.
3. Gumber S. *Minimalism in Design: A Trend of Simplicity in Complexity*. *ShodhKosh: Journal of Visual and Performing Arts*, 2023, 4(2), 357–365.
4. Bao S. *Designs of Simplicity and Reality*. *Art and Design Review*, 2008.
5. Lindgaard G., Fernandes G. *Simplicity in Web Design: Revisiting the Paradox*. *Interacting with Computers*, 2023, 35(3), 461–478.

СЕКЦІЯ: ФІЗИКА. МАТЕМАТИКА

Shcherbyna A. O.,*applicant for the second (master's) level of higher education**H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University***Scientific advisor** – *Candidate of Biological Sciences, Associate Professor,**Associate Professor of the Department of Physics and Chemistry**H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University Batyuk L. V.***DEVELOPMENT THE STEM LESSONS OF PHYSICS IN SECONDARY
EDUCATION INSTITUTIONS IN UKRAINE**

The introduction of a scientific and technological component into the school curriculum of Ukraine, such as, for example, STEM education, which integrates natural sciences, technologies, engineering and mathematics into the process of acquiring knowledge, complements the narrow-disciplinary field of study of fundamental sciences, such as physics, attracts the student to solving real problems in physics, and creates favorable conditions for the manifestation of the student's abilities in the field of STEM disciplines [1], [2], [3]. STEM education, combining natural sciences, mathematics, technology and engineering, becomes a vector of the transition of school education to interdisciplinary education based on research, teaching and training of future generations of scientists and teachers of Ukraine.

To form schoolchildren's subject competence in physics, STEM lessons in secondary education institutions in Ukraine are one of the leading directions and mechanisms for creating interdisciplinary school programs. However, often, in the school curriculum, there are problems related to the development and preparation of STEM physics lessons; there are connected, in particular, with sources of material for such lessons, with methods of developing STEM lessons and STEM modules.

The development of educational and methodological materials is one of the main aspects of building an effective STEM lesson. The STEM lesson is an

interdisciplinary lesson, and the development of materials for the lesson requires the conscientious work of several teachers, including interaction between employees of different educational institutions. Let's consider three possible models of constructing a STEM lesson. The first model includes teachers who use such working materials for the lesson, such as a LEGO constructor, provided by scientific and manufacturing companies engaged in scientific research and development, which produce the corresponding products [4], [5]. This model is reliable and easy to use, as it can be mastered by teachers and students with different levels of training. In addition, this model helps to master additional skills, for example, object modeling or programming. A problem in this model may be monetary costs for the use of educational platforms and the purchase of materials for the lesson. The second model includes STEM lessons based on engineering technologies, where the focus is on a separate scientific topic or technical area [6]. For such STEM lessons, specialists in technical fields can separately or in cooperation with specialists in the field of education, or in cooperation with school teachers, develop materials for STEM education. Most often, the development of educational and methodological materials for such lessons is done at the departments of universities or educational departments, business representatives and employees of enterprises are involved. In this case, it is assumed that teachers are trained in courses, improve their qualifications, and acquire new competencies. The third model of creating a STEM lesson is the development of materials and lessons by the teachers themselves. The implementation of such a model can be considered a key goal of STEM education in school education in Ukraine, since it is a teacher with sufficient competence who is able to work and implement a problem-oriented, research-based STEM lesson [7]. The final result of each model of the development of a STEM lesson is the development or construction of a simulator of a technological product in miniature, connecting learning during the STEM lesson with real practical tasks and the technologies surrounding the students. Each of the given models of building a STEM lesson has advantages and disadvantages. For example, for the implementation of the ready-made STEM module in physics within the framework of the first model of the STEM lesson, the most suitable equipment and simple and understandable educational steps necessary

for conducting the lesson are provided, however, the application of this model can be difficult to coordinate with the curriculum, the possibilities of the school budget, and the pedagogical interests of the teachers themselves. The third model of conducting a STEM lesson shows the best way to adapt the STEM physics module to the curriculum and teachers' preferences, but in this case the teacher must have knowledge and professional competence in various disciplines and the desire to develop applied teaching materials for school lessons. Moreover, in conditions of limited school funding or a lack of material resources allocated for a specific school program, it is not easy for a teacher to single-handedly develop and integrate a STEM module for a STEM lesson. The second model, conducting a STEM lesson based on cooperation between higher education institutions and school teachers, provides both the support and flexibility necessary for the development of educational and methodological materials of the STEM module for the STEM lesson, where higher education institutions form a technical concept, and school teachers develop lessons and select material. The need for development a STEM module for a STEM lesson in physics is dictated by the search for possible forms and an interdisciplinary approach to education, as required by the reform of the school curriculum. Scientific-pedagogical and methodical studies show that a modern person, as a result of receiving an education, should acquire the ability to make decisions independently, skills for conducting studies, and professional knowledge for solving emerging educational or work situations. The development of models for constructing a STEM lesson in physics should help teachers and students engage in applied and research activities during the study of complex scientific and technological concepts, provide support in the correction and adaptation of STEM modules for lessons, to develop the subject competencies of students in physics classes in the conditions of STEM education. Using the tools of STEM lessons during a research lesson in physics, it is possible to improve both the learning process as a develop subject competence in physics lessons and the interpretation of learning results, as well as stimulate the interest of schoolchildren in natural sciences.

References:

1. On the implementation of an innovative educational project at the all-Ukrainian level on the topic «Scientific and methodological support of STEM education in educational institutions» in September 2024 – December 2027. Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine № 1438. 09.10. 2024, Kyiv / *Ministry of Education and Science of Ukraine*. 2024. URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-realizatsiiu-innovatsiinoho-osvitnoho-proiektu-na-vseukrainskomu-rivni-za-temoiu-naukovo-metodychne-zabezpechennia-stem-osvity-v-zakladakh-osvity-u-veresni-2024-hrudni-2027-rokiv> (date of application: 22.10.2025).
2. Batyuk L.V. Historical and pedagogical, comparative aspects of the emergence and development of STEM education. *Bulletin of the State University «Kyiv Aviation Institute». Series: Pedagogy. Psychology*. 2025. Vol. 1, № 26. P. 20–41. <https://doi.org/10.18372/2411-264X.26.20172>
3. Balyk N., Shmyger G. Approaches and peculiarities of modern STEM education. *Physical & Mathematical Education*. 2017. Vol. 2, № 12. P. 26–30.
4. Batyuk L. V., Masych V. V. A review of the implementation of STEM education in the USA based on robotics. *Problems of Engineering Pedagogic Education*. 2025. № 84. P. 464–474. <https://doi.org/10.26565/2074-8922-2025-84-40>
5. Belpaeme T., Kennedy J., Ramachandran A., Scassellati B., Tanaka F. Social robots for education: A review. *Science Robotics*. 2018. Vol. 3, № 21. P. 54–69. <https://doi.org/10.1126/scirobotics.aat5954>
6. National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine. 2024. Scaling and Sustaining Pre-K-12 STEM Education Innovations: Systemic Challenges, Systemic Responses. Washington, DC: The National Academies Press. 399 p. <https://doi.org/10.17226/27950>.
7. Batyuk L., Zhernovnykova O. Strategy for the development of digital competence in the national education system of Ukrainian society. *Journal of Education, Health and Sport*. 2018. Vol. 8. № 11. P. 912–921. <http://dx.doi.org/10.12775/JEHS.2018.8.11.087>

Громак А. Ю.,

магістрант кафедри

фізико-математичної освіти та інформатики

Глухівського національного педагогічного університету

імені Олександра. Довженка

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, доцент Кугай Н.В.

ЗАСТОСУВАННЯ СИМУЛЯТОРІВ ДЛЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ВЛАСТИВОСТЕЙ СТЕПЕНЕВОЇ ФУНКЦІЇ

У статті обґрунтовано переваги симуляторів, створених на основі GeoGebra, на відміну від простої візуалізації для вивчення степеневі функції на уроках математики в профільній школі. Проаналізовано наявні аплети в бібліотеці GeoGebra Materials та їхні методичні обмеження. Запропоновано методику організації дослідницької діяльності учнів з використанням «повзунків» (слайдерів) для поглибленого аналізу всіх типів показника n (натурального, цілого, дробового).

Ключові слова: *степенева функція, GeoGebra, симулятор, динамічна математика, методика навчання, профільна школа, дослідницька діяльність, візуалізація, аплет, повзунок.*

Вивчення степеневі функції $y = x^n$ у профільній школі є складним методичним завданням. На відміну від лінійної чи квадратичної, її властивості (область значень, парність, монотонність, асимптоти) кардинально різняться залежно від типу показника n . Учень має опанувати щонайменше п'ять окремих випадків: n – натуральне парне/непарне, ціле від'ємне парне/непарне та дробове [1].

Традиційний підхід (крейда, дошка, статичні рисунки) змушує учнів запам'ятовувати ці випадки ізольовано. Це призводить до формалізму знань: учні не бачать логічного зв'язку між $y = x^2$, $y = x^{-1}$ та $y = x^{\frac{1}{2}}$, сприймаючи їх

як абсолютно різні функції. Діти не розуміють процесу трансформації графіка при зміні n .

Завданням сучасної методики є перехід від пасивного запам'ятовування до активної дослідницької діяльності. Цей перехід уможливлюють системи динамічної математики, серед яких провідну роль займає GeoGebra [2].

Для ефективного впровадження інформаційно-комунікаційних технологій в освітній процес важливо чітко розмежовувати два споріднені, але дидактично різні поняття – візуалізація та симуляція.

Візуалізація – це, як правило, статичне або пасивно-динамічне представлення готового знання. Це демонстрація. Учень у цьому процесі є пасивним спостерігачем (наприклад, розглядає графік функції $y = x^3$ у підручнику або побудований вчителем у GeoGebra).

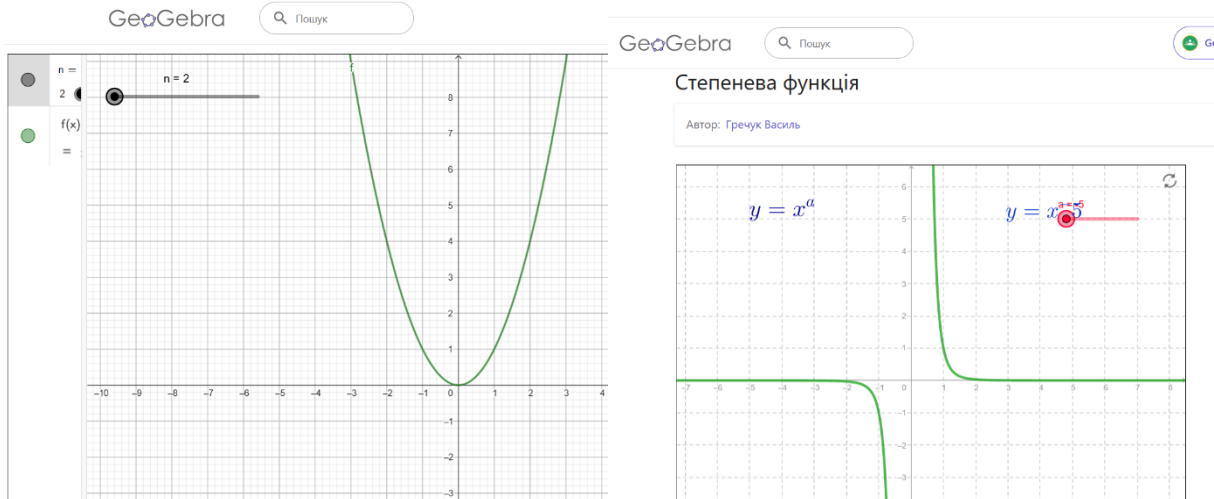
Симуляція – це динамічна модель, у яку учень може активно втручатися, змінювати параметри та миттєво бачити наслідки. Учень стає активним дослідником (наприклад, використовує модель $y = x^n$ у GeoGebra з «повзунком» (слайдером) для n , де він сам змінює n з 2 на 3, з 3 на -1, ставлячи запитання «А що буде, якщо...?» і самостійно знаходячи відповідь) [4].

Саме симуляційний підхід дозволяє організувати повноцінне «відкриття» знань учнями.

Проаналізуємо наявні симулятори (аплети) GeoGebra. Платформа GeoGebra має величезну відкриту бібліотеку ресурсів (GeoGebra Materials), де вчителі з усього світу діляться своїми розробками. Аналіз аплетів за ключовими словами «Power Function», «Степенева функція» дозволяє виділити кілька основних типів, що стосуються нашої теми [3].

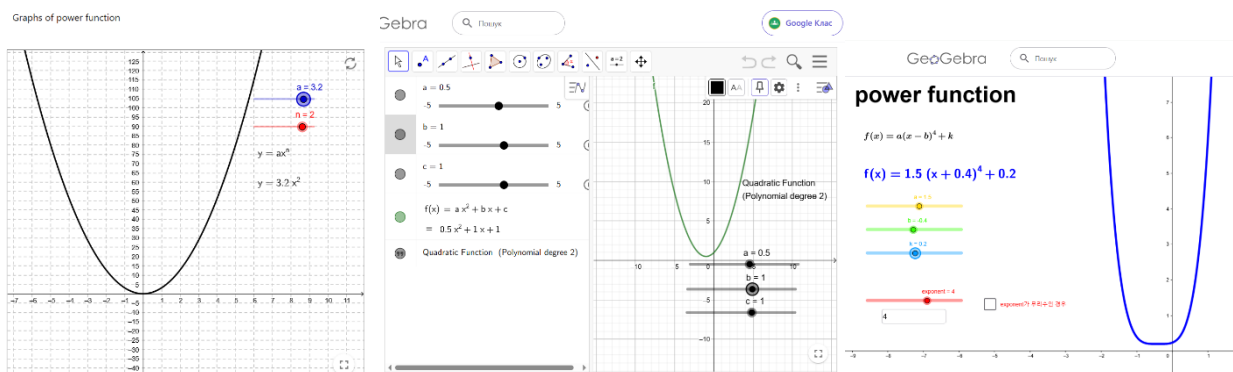
Симулятори базової функції $y = x^n$ з повзунком для n .

Найпоширеніший тип. Зазвичай містить функцію $y = x^n$ та один слайдер для n (у більшості випадків n – натуральні числа, іноді зустрічаються n – цілі числа, і рідше n – раціональні).

Симулятори геометричних перетворень $y = ax^n$, $y = ax^2 + bx + c$ або $y = a(x - b)^n + k$.

У цих аплетах показник n може бути фіксованим, або рухомим. Учні пропонується дослідити вплив коефіцієнтів a , b , c на зсуви та розтяг графіка (у випадку, коли n – фіксоване, ми не можемо дослідити зміну властивостей функції, відповідно до зміни показника степеня).

Більшість аплетів GeoGebra з теми «Степенева функція» дають змогу досліджувати вигляд графіка $y = x^n$ при зміні параметру n , а також геометричні перетворення функцій $y = ax^n$, $y = ax^2 + bx + c$ або $y = a(x - b)^n + k$ при зміні параметрів a , b , c , k , n . Найзручніші з них мають слайдери для динамічної зміни показника та коефіцієнтів, однак лише деякі охоплюють від'ємні й дробові значення показника. Україномовні аплети простіші за функціоналом, але зручні для навчання. Загалом, наявні симулятори ефективні для ілюстрації властивостей степеневих функцій, проте потребують розширення для повнішого вивчення різних типів і випадків.

Тому найбільш ефективним є створення вчителем (або разом з учнями) власної простої симуляції «з нуля» або використання кількох спеціально налаштованих моделей.

Аналіз продемонстрував, що вчитель математики профільного класу не може покластися на один «ідеальний» готовий аплет для дослідження степеневі функції. Отже, вчителю варто комбінувати фрагментарні аплети, послідовно використовуючи кілька симуляторів.

Крок 1. Учням демонструється аплет $y = x^n$, де досліджується $n \in \mathbb{N}$ і розглядаються поняття парності/непарності. За допомогою повзунка учні змінюють значення n , спостерігаючи, як змінюється форма графіка: при парних значеннях n (наприклад, 2, 4, 6) крива симетрична відносно осі Oy і розташована лише у верхній півплощині, а при непарних (1, 3, 5) – симетрична відносно початку координат, проходить через I і III чверті. Учні порівнюють ці випадки, описують відмінності у зростанні та спаданні функції, а також роблять висновок про вплив парності показника на вигляд і властивості степеневі функції.

Крок 2. Одразу після цього відкривається спеціалізований аплет $y = x^{-1}$. Цей графік – гіпербола, яку вже вивчали раніше, але в контексті нашої теми – це окремий випадок степеневі функції $y = x^n$ при $n = -1$. Учні рухають повзунок і обирають від’ємні значення. Це дозволяє їм узагальнити властивості степеневих функцій із від’ємними показниками.

Крок 3. Відкривається аплет $y = x^{\frac{1}{2}}$. Це також випадок степеневі функції при $n = \frac{1}{2}$. Учні за допомогою повзунка змінюють значення показника n у межах від 0 до 1, спостерігаючи, як графік поступово переходить від прямої $y = x$ до кривої, подібної до графіка квадратного кореня. Таке дослідження допомагає усвідомити, що дробові показники відповідають кореневим функціям, а область визначення при цьому звужується до $x \geq 0$. Під час порівняння з іншими значеннями n (натуральними та від’ємними) учні роблять висновок про вплив дробового показника на форму графіка, його симетрію та поведінку поблизу нуля.

Таким чином, вчитель за активної участі учнів методично «зшиває» три ізольовані аплети в єдину логічну систему $y = x^n$. Така діяльність забезпечує розвиток аналітичного мислення в учнів, уміння експериментувати з математичними моделями та відкривати закономірності.

Висновки:

1. Використання симуляторів, створених на основі GeoGebra, є значно ефективнішим за просту візуалізацію, оскільки перетворює учня з пасивного спостерігача на активного дослідника.
2. Платформа GeoGebra є оптимальним інструментом для вивчення математики у профільній школі, оскільки дозволяє створювати гнучкі симуляції для всіх типів показників ($n \in N$, $n \in Z$, $n \in Q$), що є важливо для глибокого розуміння теми.
3. Аналіз наявних аплетів GeoGebra показує їх обмежені можливості для реалізації комплексних завдань, що зумовлює потребу у створенні вчителем власних симуляційних моделей або комбінуванні кількох фрагментарних аплетів.
4. Запропонована методика поетапного дослідження (натуральні – цілі – дробові значення показника n) дозволяє учням не зазубрювати, а самостійно «відкривати» властивості степеневі функції, бачачи логічний зв'язок між усіма її видами.

Література:

1. Швець В.О. Теорія та методика навчання математики в старшій профільній школі: курс лекцій. Київ : Видавництво УДУ імені Михайла Драгоманова, 2024. 504 с.
2. Exploring GeoGebra acceptance: an implication for pre-service mathematics teachers' professional development. Y.B. Zikri et al. Cogent Education. 2025. URL: <https://surl.li/xhzupw> (дата звернення: 27.10.2025).
3. GeoGebra Materials. URL: <https://www.geogebra.org/materials> (дата звернення: 27.10.2025).
4. Special Issue: Interactive Simulations and Innovative Pedagogy for Conceptual Understanding in Science Education. MDPI, Education Sciences. 2025. URL: <https://surl.li/ctvvtv> (дата звернення: 27.10.2025).

Криворучко М. М.,

студент групи 61М-М

Глухівського національного педагогічного університету

імені Олександра Довженка

Науковий керівник – канд. пед. наук, ст. викладач Сухойваненко Л. Ф.

ВПЛИВ ТРИВОЖНОСТІ НА УСПІШНІСТЬ УЧНІВ З АЛГЕБРИ

Проблема тривожності є однією з найактуальніших у сучасній педагогічній та психологічній науці, оскільки вона безпосередньо впливає на якість засвоєння знань і розвиток особистості учня. Особливо це стосується процесу вивчення алгебри, яка вимагає зосередженості, логічного мислення та впевненості у власних силах. Емоційна напруга та страх помилки часто перешкоджають ефективному розв'язанню завдань, знижуючи успішність навіть добре підготовлених школярів [1].

У психологічних дослідженнях тривожність розглядається як емоційний стан, що виникає у відповідь на суб'єктивно сприйняту загрозу [5]. Згідно з класичною моделлю Ч. Спілбергера, розрізняють ситуативну (короткочасну) та особистісну (стійку) тривожність [5].

Українські дослідники зазначають, що навчальна тривожність формується під впливом зовнішніх і внутрішніх чинників — особливостей педагогічного спілкування, оцінювальної системи, рівня самооцінки учня та сімейного середовища [4].

Зокрема, О. Лисенко підкреслює, що високий рівень емоційної напруги під час вивчення алгебри призводить до порушення процесів уваги та мислення, зниження гнучкості у розв'язуванні задач [4].

Тривожність має великий вплив у навчальній діяльності. У навчальному процесі тривожність проявляється у вигляді страху перед помилкою,

невпевненості під час перевірки знань, уникання складних завдань. Такі прояви найчастіше спостерігаються під час уроків математики, де результат часто оцінюється однозначно — «правильно» або «неправильно».

На думку українських психологів, помірний рівень тривожності може мати мобілізуючий ефект, підвищуючи увагу та відповідальність учня, проте високий рівень тривожності знижує здатність до аналітичного мислення та раціонального прийняття рішень [3].

Також важливим чинником є стиль педагогічної взаємодії: доброзичлива атмосфера на уроці, підтримка вчителя та можливість самовираження сприяють зниженню емоційної напруги й покращують навчальні результати [2].

Педагогічні шляхи подолання навчальної тривожності

Зниження рівня тривожності можливе завдяки поєднанню педагогічних і психологічних методів:

- створення безпечного навчального середовища, у якому помилка розглядається як природна частина процесу пізнання;
- емоційна підтримка та позитивне підкріплення, які формують довіру між учителем і учнем;
- використання методів саморегуляції, наприклад коротких релаксаційних пауз або дихальних вправ;
- індивідуальний підхід до оцінювання успіхів кожного школяра.

Як зазначає Л. Коваль, формування емоційної компетентності педагога є ключовою умовою створення сприятливого психологічного клімату в класі [2]. Учитель, який володіє навичками емоційної підтримки, здатен зменшити рівень навчальної тривожності та підвищити мотивацію учнів до вивчення алгебри.

Як висновок можна стверджувати, що тривожність є важливим емоційно-психологічним чинником, який суттєво впливає на успішність учнів. У процесі вивчення алгебри вона може проявлятися як позитивно (у формі помірного хвилювання, що стимулює діяльність), так і негативно (як блокування мислення чи страх помилки).

Завдання сучасної школи полягає у формуванні такого освітнього середовища, де учень відчуває впевненість, підтримку та готовність до саморозвитку. Робота з емоційним станом школярів є невід’ємною частиною ефективного навчального процесу, що забезпечує не лише кращі результати з алгебри, а й загальний розвиток особистості.

Література:

1. Гюменюк О. Психологічні особливості тривожності учнів у навчальній діяльності : монографія. Львів : ЛНУ ім. Ів. Франка, 2015. 212 с.
2. Коваль Л. Емоційна компетентність учителя як чинник успішності навчання школярів : монографія. Київ : Пед. думка, 2021. 168 с.
3. Лисенко О. Коваль Л. Емоційна компетентність учителя як чинник успішності навчання школярів : монографія. Київ : Пед. думка, 2021. 168 с. *Педагогічні науки : зб. наук. пр. Харків : Освіта. 2018. С. 145–152.*
4. Соловей О. Емоційний інтелект як чинник навчальної успішності школярів. *Науковий вісник Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. 2020. Т. 12, № 17.*
5. Spielberger C. D. Manual for the State-Trait Anxiety Inventory (STAI). Palo Alto : Consulting Psychologists Press, 1983. 36 p.

Полторацька О. О.,

викладачка Кременчуцького льотного коледжу

Харківського національного університету внутрішніх справ

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. Рябко А. В.

ЧИСЕЛЬНЕ МОДЕЛЮВАННЯ ДИНАМІКИ ПОЛЬОТУ ЛЕГКИХ БПЛА З УРАХУВАННЯМ ЗМІННОГО ЦЕНТРУ МАС ЯК МЕТОД ОЦІНКИ СТІЙКОСТІ

В авіаційній освіті більшість навчальних моделей динаміки польоту ґрунтується на припущенні про постійну масу та фіксований центр мас, що не відповідає реаліям експлуатації сучасних легких БПЛА. Під час місії відбувається значна зміна корисного навантаження (скидання вантажу, використання палива), що викликає нелінійні зміни моменту інерції та

положення ЦМ, критично впливаючи на поздовжню та бічну стійкість. Існує необхідність у впровадженні методики, яка б інтегрувала знання фізики, диференціальних рівнянь (математика) та програмування для створення адекватних чисельних моделей, що дозволяють курсантам прогнозувати та компенсувати ці зміни.

У нашій роботі ми спираємося на останні наукові дослідження з означеної проблематики. Книга «Flight Mechanics Modeling and Analysis» (Raol J., Singh J.) є вичерпним посібником, що детально розглядає моделювання та аналіз механіки польоту з використанням системного підходу. Вона зосереджена на прикладній математиці та теорії керування, створюючи міцну основу для розв'язання задач проєктування та управління в авіаційному моделюванні та аналізі польотних даних. Друге видання було доповнене розділами про аероеластичність та інженерну механіку, що поглиблює розуміння контролю польоту та оцінки параметрів літака [1].

У класичному посібнику з аеродинамічної теорії, адаптованій для модельного польоту автор (Simons M.), пояснює фундаментальні принципи у стислій та практичній формі, допомагаючи ентузіастам досягти більшого успіху та насолоди від моделювання, розуміючи поведінку моделей. Оновлення відображають значні технологічні розробки останніх років, включаючи радіокеровані моделі (RC) та дрони, а також розширений розділ про аерофольги з урахуванням новітніх випробувань, проведених в Університеті Іллінойсу [2].

Книга Vera R. [3] комплексно пояснює основи нелінійної динаміки польоту та принципи проєктування авіаційних апаратів з конфігурованим керуванням, охоплюючи як традиційні жорсткі, так і гнучкі літальні апарати, а також дрони та БПЛА. Видання детально розглядає процеси динамічного моделювання, симуляції та керування, включаючи концепції, пов'язані з пружними літаками і застосуванням лінійних та нелінійних методів контролю. Друге видання було розширене новим розділом, присвяченим динаміці та принципам керування БПЛА, що допомагає проєктувати сучасні апарати з

комбінованими керуючими поверхнями, і включає численні практичні приклади та симуляційні вправи для поглиблення знань студентів механічних та аерокосмічних спеціальностей.

У процесі дослідження було розроблено систему диференціальних рівнянь динаміки польоту БПЛА зі змінною масою та змінним положенням ЦМ, що є ключовою математичною основою. Було запропоновано та реалізовано методику чисельного інтегрування цих рівнянь (методом Рунге-Кутти) з використанням мови Python та бібліотеки SciPy. Крім того, визначено та систематизовано критичні параметри, які мають бути враховані для оцінки зони безпечної експлуатації апарата при різних конфігураціях навантаження. Розроблено структуру педагогічного експерименту для перевірки ефективності використання цієї методики у навчальному процесі.

Основа методики полягає у використанні Python як обчислювального середовища для моделювання. Курсанти, застосовуючи знання з теоретичної механіки та математичного аналізу, формують шість диференціальних рівнянь руху апарата. Ключовим моментом є реалізація змінних параметрів маси ($m(t)$) та координат центру мас ($r_{\text{ЦМ}}(t)$) як функцій часу.

У навчальному процесі курсанти використовують Colab-ноутбуки для чисельного інтегрування цих рівнянь, застосовуючи бібліотеку NumPy та спеціалізовані солвери. Наприклад, вони моделюють ситуацію швидкого скидання вантажу з носової частини апарата, спостерігаючи за реакцією кутів крену та тангажу. З допомогою Matplotlib результати візуалізуються у вигляді часових графіків кутових швидкостей та траєкторії польоту. Це дозволяє курсантам наочно зрозуміти, як зміна ЦМ призводить до втрати статичної стійкості, а також розробити алгоритми корекції керування, які мають бути активовані системою автопілота для збереження траєкторії.

Курсанти починають із формулювання системи диференціальних рівнянь руху повітряного судна, яка враховує сили тяги, аеродинамічні сили та сили тяжіння. Ключовим моментом є те, що сила тяжіння прикладається не до

початкового центру мас, а до змінного центру мас ($r_{\text{ЦМ}}(t)$), а моменти інерції також є функцією часу. Загальні рівняння динаміки зі змінною масою виглядають так: сума всіх сил дорівнює похідній імпульсу, а сума моментів дорівнює похідній моменту імпульсу:

$$\sum F = \frac{d}{dt}(m(t)v), \quad (1)$$

де $m(t)$ – змінна маса апарата, v – його швидкість. Рівняння для суми моментів $\sum M$ (яка дорівнює похідній моменту імпульсу по часу) виглядає так:

$$\sum M = \frac{d}{dt}(I(t)\omega) + \omega \times (I(t)\omega). \quad (2)$$

Ключовим моментом є те, що сила тяжіння прикладається до змінного центру мас $r_{\text{ЦМ}}(t)$, а моменти інерції $I(t)$ також є функцією часу.

Курсанти використовують Python у Colab та бібліотеку *SciPy* (зокрема, функцію *solve_ivp*) для чисельного розв'язання цієї системи диференціальних рівнянь. Моделювання події ініціюється створенням умови, яка імітує швидке скидання вантажу (наприклад, з носової частини апарата) у певний момент часу $t = t_c$. У коді прописується, що у цей момент маса m та координата $x_{\text{ЦМ}}$ миттєво змінюються:

$$r_{\text{ЦМ}}(t_c^+) \neq r_{\text{ЦМ}}(t_c^-) \quad (3)$$

Негайне зміщення ЦМ призводить до виникнення додаткового моменту сили тяжіння відносно аеродинамічного центру, що викликає різке, некомпенсоване відхилення кута тангажу (θ) та кутової швидкості ($\dot{\theta}$).

Курсанти використовують бібліотеку *Matplotlib* для візуалізації та аналізу результатів моделювання. Вони створюють часові графіки, які є ключовим інструментом для розуміння фізики процесу. Аналізуючи графік кута тангажу, учень чітко бачить, що після скидання вантажу ніс апарата різко піднімається (тангаж збільшується), що призводить до втрати статичної стійкості та потенційно небезпечного розгойдування. Графіки кутових швидкостей дозволяють ідентифікувати незатухаючі або слабо затухаючі коливання

навколо нового положення рівноваги. Це перетворює абстрактні рівняння на наочну демонстрацію критичної ситуації.

На основі чисельного аналізу курсанти переходять до інженерного завдання — розробки алгоритму корекції керування. Вони експериментують, вводячи у свою модель додатковий керуючий момент відхилення руля висоти. Завдання полягає у чисельному пошуку оптимальної величини та часу дії руля висоти, який мінімізує максимальне відхилення кута тангажу та найшвидше повертає апарат до заданого значення. Це є прямим втіленням інженерного мислення, оскільки вимагає від курсанта не просто розрахунку, а вміння керувати фізичним процесом за допомогою математичної моделі, що є основою роботи системи автопілоту.

Таким чином, чисельне моделювання перетворюється на інтегрований інженерний аналіз.

Для емпіричної перевірки ефективності методики, що ґрунтується на чисельному моделюванні динаміки зі змінним ЦМ, заплановано педагогічний експеримент, який включає такі етапи:

Підготовчий етап. Розробка навчально-методичного забезпечення, включаючи Colab-шаблони рівнянь руху, та формування контрольної (КГ) й експериментальної (ЕГ) груп курсантів.

Констатувальний етап. Діагностика початкового рівня знань курсантів з динаміки польоту, диференціальних рівнянь та навичок програмування.

Формувальний етап. Навчання ЕГ за розробленою методикою з використанням чисельного моделювання динаміки зі змінним ЦМ, тоді як КГ навчається за традиційною методикою, що використовує ідеалізовані моделі.

Контрольний етап. Проведення підсумкового тестування, яке включає оцінювання якості розроблених програмних рішень, точності прогнозування поведінки моделі та обґрунтованості запропонованих алгоритмів корекції.

Запропонована методика використання чисельного моделювання динаміки польоту БПЛА зі змінним ЦМ є критично важливою для сучасної

льотної підготовки. Вона забезпечує глибоку міждисциплінарну інтеграцію фізики, математики та інформатики. Завдяки цьому курсантами формується здатність прогнозувати вплив змінних параметрів на стійкість, що є основою інженерної безпеки та розробки надійних систем керування і повністю відповідає поставленій меті дослідження. Зазначений план роботи вже готовий, і вже зроблені успішні пілотні спроби моделювання типових аварійних ситуацій, що підтвердило доцільність повноцінного педагогічного експерименту..

Література:

1. Raol J., Singh J. Flight mechanics modeling and analysis. Crc Press. 2023.
2. Simons M. Model aircraft aerodynamics. Fox Chapel Publishing. 2025.
3. Vepa R. Flight dynamics, simulation, and control: for rigid and flexible aircraft. CRC Press. 2023. 642 P.

Сухойваненко Л. Ф.,

канд. пед. наук, старший викладач

Глухівського НПУ ім. О. Довженка

МЕТОДИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИКОНАННЯ ЗАВДАНЬ З ПАРАМЕТРАМИ В КУРСІ АЛГЕБРИ 7-ГО КЛАСУ

Завдання з параметрами є найскладнішими завданнями в шкільному курсі математики. Такі завдання сприяють формуванню в учнів логічного мислення, умінь аналізувати залежності між змінними величинами та досліджувати множини значень виразів і рівнянь, але в той же час викликають найбільше труднощів і запитань. Мета роботи з параметричними завданнями — навчити учнів бачити змінність умов задачі, розуміти вплив параметра на характер розв'язків і графічно інтерпретувати отримані результати.

Значну увагу завданням з параметрами в шкільному курсі математики в наукових працях приділяли Капустян О. В., Перегуда О. В., Прус А. В., Собчук В. В., Швець В. О. та інші.

Розглянемо детальніше типи завдань з параметрами в курсі алгебри 7-го класу, наведемо конкретні приклади та виокремимо методичні особливості успішного їх виконання.

У шкільних підручниках з алгебри для 7-го класу [1], [3] завдання з параметрами, подані, зокрема, як завдання з зірочками, після тем «Лінійні рівняння з однією змінною», «Системи лінійних рівнянь з двома змінними». З поміж завдань виокремлюються:

- розв'язати лінійне рівняння з параметром;
- визначити значення параметра, для якого лінійне рівняння не має коренів;
- визначити значення параметра, при якому будь-яке число є коренем лінійного рівняння;
- знайти усі значення параметра, для яких лінійне рівняння має додатний (від'ємний) корінь;
- визначити значення параметра, для яких система лінійних рівнянь не має розв'язків, має безліч розв'язків, має єдиний розв'язок.

Наприклад:

1) Розв'язати рівняння, якщо $a \neq 0, b \neq 0$:

а) $(x + a)^2 - 2 = -2x - (a^2 - x^2)$;

б) $\frac{y}{a} - \frac{y}{b} = \frac{a - b}{a^2}$;

в) $\frac{(2a-b)x+a^2-b^2}{ab} = \frac{3x}{b} + \frac{a+b}{b}$ [3].

2) Для яких значень m система рівнянь:

$$\text{а) } \begin{cases} 2x + y = 8, \\ 4x + my = 10 \end{cases} \text{ не має розв'язків;}$$

$$\text{б) } \begin{cases} x - 3y = 5, \\ mx - 12y = 20 \end{cases} \text{ має безліч розв'язків [1].}$$

Методичні особливості розв'язування завдань з параметрами полягають у використанні покрокового аналізу умови (що відомо, що змінюється, що є параметром); застосуванні графічного методу для виявлення кількості розв'язків залежно від значення параметра; порівнянні випадків (розгляд окремих значень параметра, при яких змінюється структура рівняння або нерівності); алгебраїчних перетвореннях з урахуванням обмежень на параметр. Зокрема, у посібнику [3] пропонується наступний алгоритм розв'язування рівняння або нерівності з параметром: 1) знайти інтервали, в межах яких змінюється значення параметра; 2) знайти розв'язки рівняння на кожному отриманому проміжку.

Слід зауважити, що введення задач з параметрами забезпечує розвиток вмінь аналізувати умови задачі, узагальнювати закономірності, робити висновки логічного характеру та формувати навички математичного моделювання.

Методично доцільними прийомами є: робота з числовими прикладами і поступовий перехід до узагальнених виразів; аналіз розв'язаних завдань з пропущеними записами; використання інтерактивних засобів навчання (Geogebra, графічні калькулятори); залучення учнів до дослідницьких міні-проектів: «Як змінюється графік функції залежно від параметра?», «Скільки розв'язків має рівняння при різних значеннях параметра?» тощо.

Вважаємо, що потрібно достатньо приділяти уваги розв'язаним завданням з пропущеними записами, починаючи з найпростіших. Наприклад: При якому значенні параметра a система $\begin{cases} ax + 3y = 9 \\ 12x + ay = 18 \end{cases}$ має безліч розв'язків?

Розв'язання. Система має безліч розв'язків, якщо $\frac{a}{12} = \frac{*}{a} = \frac{9}{*}$. Розв'яжемо рівняння $\frac{a}{12} = \frac{*}{a}$. Отримаємо $a = \pm 6$.

Застосування зазначених прийомів сприяє підвищенню рівня математичної культури учнів, розвитку гнучкості мислення, уміння узагальнювати, досліджувати та аргументувати висновки.

Завдання з параметрами в курсі алгебри 7-го класу Нової української школи є ефективним засобом розвитку математичної компетентності учнів. Методично грамотне введення таких завдань сприяє формуванню дослідницької діяльності, підготовці до подальшого вивчення алгебри (розв'язуванню квадратних, показникових, логарифмічних та тригонометричних рівнянь, нерівностей, систем рівнянь і нерівностей з параметрами) та успішному розв'язуванню нестандартних задач.

Література:

1. Істер О. С. Алгебра: підруч. для 7-го кл. закл. заг. серед. Освіти. Київ: Генеза, 2024. 228 с.
2. Капустян О. В., Перегуда О. В., Собчук В. В. Задачі з параметрами: метод. вказівки, 2023. 62 с. Електронне видання. Режим доступу: https://mechmat.knu.ua/wp-content/uploads/2023/04/zadachi_z_parametramy.pdf
3. Тарасенкова Н. А., Акуленко І. А., Данько О. А., Коломієць О. М., Богатирьова І. М., Сердюк З. О. Алгебра: підруч. для 7 кл. закладів загальної середньої освіти / Київ: УОВЦ «Оріон», 2024. 352 с.

Худан Т. Г.,

вчителька інформатики

Глухівської загальноосвітньої школи I-III ступенів №6

Худан М. Ю.,

вчитель фізики

Глухівської загальноосвітньої школи I-III ступенів №6

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. Рябко А. В.

МЕТОДИКА ІНТЕГРАЦІЇ PYTHON ТА СЕНСОРНИХ ПЛАТФОРМ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ МЕХАНІЧНИХ КОЛИВАНЬ

Традиційний шкільний курс фізики, особливо розділ «Механічні коливання», часто ґрунтується на спрощених, ідеалізованих моделях, які ігнорують такі важливі фізичні явища, як внутрішнє та зовнішнє загасання. Наявне лабораторне обладнання, як правило, не дозволяє проводити точні та швидкі цифрові вимірювання у реальному часі, що ускладнює формування в учнів глибокого розуміння фізичної природи неідеальних коливальних систем та енергетичних втрат. Цей методичний розрив між теоретичною моделлю і реальним експериментом знижує мотивацію та не сприяє розвитку інженерно-дослідницької компетентності.

Сучасна освітня парадигма вимагає впровадження методик, що забезпечують міжпредметну інтеграцію фізики та інформатики, використовуючи потенціал доступних сенсорних платформ та потужних мов програмування для переходу від пасивного спостереження до активного цифрового експериментування та наукового аналізу великих масивів даних.

У дослідженні Ворошилова В., Белошапки О. зазначається про користь зв'язку програмування та фізики для учнів. Автори обґрунтовують вибір початкового предмету та мови програмування для даної ідеї синергії [1].

Ткаченко А.В., Кулик Л.О. стверджують, що формування готовності майбутніх вчителів фізики та інформатики до реалізації принципу інтеграції знань засобами ІКТ у сучасній школі має велике значення. У статті розглядаються програми, які забезпечують практичну реалізацію принципу інтеграції знань [2].

У дослідженні Сороки М., Шамоні В. аналізується вплив вчителів фізики та інформатики на розвиток інформаційно-цифрової компетентності учнів. Розглядаються світові практики та встановлюється, що ефективна інтеграція технологій у освіту з інформатики є необхідною [3].

Проведений аналіз науково-педагогічної літератури підтверджує, що в сучасній українській освіті домінує тренд на міжпредметну інтеграцію та активне використання проєктної діяльності в курсі інформатики. Існує чіткий запит на поєднання знань з різних дисциплін, зокрема фізики та інформатики, для формування наукового світогляду та інформаційної компетентності.

Для подолання зазначеної проблеми було здійснено ґрунтовний аналіз дидактичного потенціалу сучасних сенсорних платформ, зокрема мікроконтролерів Arduino та вбудованих акселерометрів, як інструментів для вимірювання динамічних фізичних величин. На основі цього аналізу було розроблено та систематизовано прикладні навчальні модулі, що поєднують принципи кодування на Python із законами механіки. Ключовим досягненням стала розробка серії інтегрованих лабораторних робіт, що вимагають від учнів як знань фізики, так і навичок програмування для чисельного розрахунку параметрів коливань і їхньої візуалізації. Кінцевим завданням стала розробка структури педагогічного експерименту для емпіричної перевірки ефективності запропонованої методики у підвищенні глибини розуміння фізичних процесів та формуванні навичок наукового аналізу даних.

Суть розробленої методики полягає в перетворенні класичного фізичного експерименту на цифровий дослідницький проєкт. Учні розпочинають роботу зі збирання простого коливального контуру (наприклад, пружинного маятника),

до якого інтегрується датчик прискорення на базі мікроконтролера. Ця сенсорна платформа безперервно фіксує дані про прискорення маятника і передає їх через послідовний порт на комп'ютер. Учні, використовуючи написаний ними код на Python, здійснюють зчитування, зберігання та первинну обробку цього масиву даних у реальному часі. На цьому етапі вступають у дію потужні бібліотеки Python: NumPy використовується для чисельних операцій та фільтрації шумів, а SciPy — для апроксимації отриманої кривої загасаючих коливань за допомогою експоненціальних функцій. Це дозволяє учням точно визначити коефіцієнт загасання, який неможливо виміряти традиційними методами.

За допомогою бібліотеки Matplotlib вони створюють графіки залежності амплітуди від часу і наочно порівнюють експериментальні дані з теоретичною моделлю, досліджуючи відхилення. Такий активний дослідницький проєкт всебічно розвиває інженерне мислення завдяки конструюванню вимірювальної системи, навичку програмування завдяки роботі з даними та глибоке розуміння фізики завдяки аналізу відхилень від ідеальної моделі.

Розглянемо приклад проєкту з інтеграції Python та сенсорних платформ для вивчення механічних коливань.

Вивчення механічних коливань у курсі фізики профільної школи набуває нової якості завдяки впровадженню цифрової лабораторії, що поєднує фізичний експеримент із можливостями аналізу та візуалізації даних засобами програмування. Цей метод забезпечує глибоку STEM-інтеграцію (Фізика, Інформатика, Інженерія) і фокусується на дослідженні затухаючих коливань математичного маятника.

Проєкт передбачає перетворення реального фізичного процесу на цифровий набір даних, який може бути оброблений та інтерпретований учнями. На першому етапі (збір даних) учні створюють фізичну установку. Для цього використовується сенсорна платформа, наприклад, Arduino Uno або ESP32, до якої підключається датчик руху, такий як акселерометр/гіроскоп MPU-6050.

Цей сенсор кріпиться безпосередньо до тягарця маятника. Мікроконтролер програмується для високочастотного зчитування даних про кутове прискорення або кут нахилу тягарця, після чого ці дані передаються на персональний комп'ютер через послідовний порт (Serial).

На другому етапі (аналіз та візуалізація) в роботу вступає Python. Учні використовують бібліотеку *pyserial* для встановлення зв'язку з Arduino та зчитування потоку експериментальних даних у реальному часі. Зібрані дані впорядковуються за допомогою бібліотеки *numpy*, що дозволяє швидко працювати з масивами та, за потреби, здійснювати первинну фільтрацію від шумів.

Ключовим моментом є візуалізація: за допомогою бібліотеки *matplotlib* будується графік залежності кута коливання від часу. Це забезпечує учням наочне сприйняття складного процесу затухаючих гармонічних коливань.

На третьому етапі (фізичний аналіз) відбувається безпосереднє застосування знань. За графіком учні не лише візуально визначають період коливань (T), але й пишуть власний код для обчислення коефіцієнта затухання (δ). Для цього застосовуються методи апроксимації кривої або аналіз логарифмічного декременту затухання, де експериментальні дані накладаються на теоретичну функцію затухаючих коливань $x(t) = A_0 e^{-\delta t} \cos(\omega t + \varphi)$. В результаті програма виводить розраховані значення фізичних параметрів та порівнює їх із теоретичними моделями.

Такий метод є потужним інструментом для формування міжпредметних компетентностей. Учні не просто пасивно спостерігають за експериментом з фізики, а отримують інженерні навички роботи з мікроконтролерами, практичні навички програмування та математичного моделювання складних фізичних процесів. Це дозволяє перейти від теоретичного заучування формул до експериментального підтвердження та критичного аналізу фізичних законів у реальних умовах, що є основою сучасної STEM-освіти.

Запропонована методика використання Python у поєднанні зі сенсорними платформами є високоефективним та інноваційним засобом для поглибленого вивчення механічних коливань. Вона забезпечує необхідну міжпредметну інтеграцію фізики та інформатики, дозволяючи учням самостійно проводити цифрові експерименти та аналізувати реальні дані, що неможливо досягти за допомогою традиційних засобів. Такий підхід не лише підвищує якість засвоєння фізичних законів про загасання та резонанс, але й головне — формує в учнів дослідницьку, інженерну та алгоритмічну компетентності, які є критично важливими для їхньої подальшої технічної освіти та професійної діяльності, і повністю відповідає поставленій меті дослідження. Ефективність методики підтверджена успішними пілотними спробами, що дає підстави для повноцінного педагогічного експерименту.

Література:

1. Ворошилов В. Белошапка О. Інтеграція інформатики до навчання фізики. *Збірник наукових праць фізико-математичного факультету ДДПУ*. 2024. № 14. С. 132-140.
2. Сорока М., Шамоня В. Вплив учителів фізики та інформатики на розвиток інформаційно-цифрової компетентності учнів: світові практики. *Освіта. Інноватика. Практика*. 2024. № 12(10). С. 49-55.
3. Ткаченко А.В., Кулик Л.О. Формування готовності майбутніх вчителів фізики та інформатики до реалізації принципу інтеграції знань засобами ІКТ у сучасній школі. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*. 2020. Вип. 26. С. 115-119.

СЕКЦІЯ : ІСТОРІЯ. ФІЛОСОФІЯ

Бабенко Д. В.,

*аспірант кафедри історії, правознавства та методики навчання Глухівського
національного педагогічного університету
імені Олександра Довженка*

Науковий керівник – д-р філософії, ст. викладач Петренко Н. М.

**ПРОПАГАНДА І ЦЕНзуРА В КІНЕМАТОГРАФІ
ОЛЕКСАНДРА ДОВЖЕНКА**

Кінематограф у радянській культурі 1920–1950-х рр. розглядався як один із ключових інструментів формування масової свідомості. За влучним спостереженням Річарда Тейлора, радянська влада «створила систему кінематографічної пропаганди, яка не лише популяризувала ідеї комунізму, а й виробляла колективну ідентичність радянської людини» [7, с. 17].

Постать Олександра Довженка є знаковою в історії українського кіномистецтва саме тому, що його творчість виявила межу між мистецтвом і пропагандою. Після виходу фільмів «Звенигора» (1928), «Арсенал» (1929) і «Земля» (1930) кінорежисера неодноразово піддавали критиці за «ідеологічні відхилення». Як зазначає Пітер Кенез, радянський кінематограф функціонував «під подвійним тиском – державної цензури і самоцензури митця, що боявся втратити лояльність до системи» [3, с. 84].

Дослідження Джорджа Лібера доводить, що О. Довженко був змушений пристосовувати власну творчість до вимог НКВС і Держкіно, особливо у 1930-ті роки, коли зросла роль ідеологічного контролю [5, с. 211–215]. Згідно з архівними свідченнями, після прем'єри «Землі» О. Довженка викликали на допити, де його змушували пояснювати «ідейні недоліки» картини. Проте

навіть за цих умов режисер прагнув зберегти гуманістичну тональність своїх фільмів і не допустити повної втрати національного контексту.

Українські дослідники (зокрема, Л. Брюховецька) підкреслюють, що на початку 1940-х рр. цензурний тиск трансформувався у форму «постійного ідеологічного нагляду», коли сценарії погоджувалися з кількома державними інстанціями [1, с. 42]. У роки війни О. Довженко створює документальний фільм «Битва за нашу Радянську Україну» (1943), який відповідав вимогам пропаганди, але й містив глибоко патріотичний підтекст. Ця подвійність – характерна риса радянського мистецтва, де офіційна риторика співіснувала з підтекстами опору.

На думку Джея Лейді, радянський кінематограф 1930-х років перетворився на «державну лабораторію емоцій», покликану не лише інформувати, а й формувати реакції масової аудиторії [4, с. 255]. Саме тому будь-яке відхилення від ідеологічної лінії розцінювалося як загроза політичній стабільності. У цьому контексті О. Довженко стає прикладом митця, який зумів поєднати внутрішню свободу з вимогами системи – явище, що досі викликає інтерес у культурологів і філософів.

Дослідження професора, доктора історичних наук Юрія Шаповала показують, що спецслужби вели досьє на режисера, фіксуючи його приватні висловлювання та контакти. У документах підкреслювалося «небезпечне тяжіння до українського націоналізму» [2, с. 37]. Це свідчить про системний характер ідеологічного контролю, який сягав особистісного рівня.

Водночас у власних «Щоденниках» (1939–1956 рр.) О. Довженко писав про моральну дилему митця: «Я мушу служити людям, але служіння це стало рабством перед владою» (цит. за [5, с. 229]). Цей вислів можна вважати квінтесенцією епохи, у якій художня свобода ставала небезпечним проявом індивідуальності.

Таким чином, творчість Олександра Довженка демонструє суперечливу взаємодію між пропагандою й мистецтвом у радянській системі. Його фільми

залишаються не лише естетичним явищем, а й історико-філософським документом, що відображає конфлікт особистості з владою, правди з ідеологією, національного зі «спільносоюзним».

Література:

1. Брюховецька Л. Олександр Довженко і Київська кінофабрика. До 125річчя Олександра Довженка. *Кіно-Театр*. 2019, № 5, с. 40–44.
2. Шаповал Ю. Непрощений. Олександр Довженко і комуністичні спецслужби. Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України, Instytut Studiów Politycznych PAN. Варшава–Київ–Харків, 2022. 354
3. Kenez P. Cinema and Soviet Society: From the Revolution to the Death of Stalin. London–New York : I.B. Tauris, 2001. 280 p.
4. Leyda J. Kino: A History of the Russian and Soviet Film. Princeton : Princeton University Press, 1983. 600 p.
5. Liber G. O. Alexander Dovzhenko: A Life in Soviet Film. London : British Film Institute, 2002. 256 p.
6. Nebesio B. Y. Alexander Dovzhenko: A Guide to Published Sources. Edmonton : Canadian Institute of Ukrainian Studies Press, University of Alberta, 1995. 152 p.
7. Taylor R. Film Propaganda: Soviet Russia and Nazi Germany. 2nd ed. London : Bloomsbury Academic, 1998. 304 p.

Бочуля М. І.,

студент групи І-31 гуманітарного факультету

Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії

Туранська К. Б.,

студентка групи МВР-31 факультету міжнародних відносин

Львівського національного університету імені Івана Франка

Науковий керівник – канд. іст. наук, доц. Островий В.М.

КОЗАЦЬКА ДИПЛОМАТІЯ ГЕТЬМАНЩИНИ У ВЗАЄМИНАХ З МОЛДАВСЬКИМ КНЯЗІВСТВОМ 1650–1653 РР.

У період 1650–1653 рр. Гетьманщина, очолювана Б. Хмельницьким, зосередила свою дипломатію на Молдавському князівстві. Метою було

посилення регіонального впливу та залучення Молдавії як союзника в боротьбі проти Речі Посполитої. Політика змінювалася, переходячи від військової підтримки до політичної та династичної інтеграції через укладення союзів і шлюбів.

Метою цієї статті є аналіз генези дипломатії Гетьманщини у відносинах з Молдавським князівством у період 1650–1653 рр., досліджуючи перехід від військової допомоги до зміцнення політичного впливу.

Досліджувана тема висвітлена у працях низки вітчизняних науковців, серед яких: О. Балух [1]; О. Бачинська [5]; В. Брехуненко [2; 3]; П. Бойко [2]; В. Головченко [4]; В. Горобець [5; 8]; В. Грибовський [3]; А. Заяць [2];

І. Корфуз [13]; В. Матях [5]; Ю. Мицик [3; 5]; В. Піскун, І. Синяк [3]; В. Смолій, В. Степанков [5–8]; І. Тарасенко [3]; Ф. Туранли [9]; Т. Цесельський [12]; Т. Чухліб [5; 8].

У середині XVII ст. незважаючи на здобуття незалежності, Гетьманщина не змогла її зберегти. Цьому сприяли як зовнішні обставини, зокрема безперервна боротьба європейських держав за вплив у регіоні, так і внутрішні проблеми, такі як політична нестабільність, соціальні потрясіння та дії деяких представників козацької старшини, чийі власні інтереси суперечили загальнодержавним. Важливим чинником були історично зумовлені регіональні та культурні відмінності українських земель, що створювали внутрішню неоднорідність, як наслідок відбувся розкол українських територій, які поділилися на кілька окремих частин, утворивши специфічний Український мультфронт. До нього входили Лівобережна і Правобережна Гетьманщина, Галичина у складі Речі Посполитої, Закарпаття під владою Угорського королівства та Буковина, що залишалася частиною Молдавського князівства під впливом Османської імперії. У таких умовах відносини між козаками і Молдавією розвивалися на тлі взаємного ослаблення: Молдавське князівство перебувало під значним зовнішнім тиском, а Гетьманщина через внутрішній

розбрат втратила свою потужність на цьому складному культурному та політичному прикордонні [10, с. 323–324].

Козацький полково-сотенний устрій поширився на частину степових територій Брацлавщини. Ця територія межувала з Річчю Посполитою, Османською імперією та Кримським ханством, кордон з якими був встановлений у 1633 р по річках Кодима та Ягорлик. До складу Гетьманщини також входило Запорозжя, що охоплювало лівобережжя Південного Бугу та правий берег нижньої течії Дніпра, хоча його межі з Кримським ханатом та Очаківським еялетом були нечіткими [2, с. 48].

Після несподіваного вторгнення козацьких військ в 1650 р. молдавський господар, не маючи змоги організувати оборону Ясс, запропонував гетьману значний викуп у 50000 талерів, бажаючи не воювати проти Молдавії. Гетьман, обурений пропольською позицією В. Лупула (фінансова допомога Речі Посполитій, заступництво за полонених поляків, інформування про події в Османській імперії), суворо попередив його про можливу втрату влади, якщо той не змінить свою політику [6, с. 226–227].

Незважаючи на відновлення Брацлавського воєводства з адміністрацією Речі Посполитої у 1651 р. амбіції Б. Хмельницького щодо розширення впливу Гетьманщини були очевидними. Саме в цей період поширювалися чутки про можливу коронацію Б. Хмельницького князем Руського князівства, підкріплені діями східних патріархів, таких як Паїсій, який, за деякими даними, привіз митру для цієї мети. Східні патріархи зверталися до гетьмана як «*illustrissimus princeps*» (ясновельможний князь), ставлячи його на рівень з володарями Валахії, Молдови та Трансильванії. Ця титулатура значно підвищувала його статус серед європейських правителів та сприяла визнанню його монархічних прагнень [4, с. 41].

Опинившись у катастрофічному становищі, Лупул швидко погодився на всі вимоги Б. Хмельницького та підписав договір. Він також виплатив до 130000 талерів кримському хану Іслам Гірею III. Після укладення угоди

гетьман наказав козацьким і татарським загонам залишити молдавські землі. Цей успішний похід до Молдавії Б. Хмельницький прагнув використати для зміцнення відносин з Трансильванією, Валахією та Кримським ханством, прагнучи створити коаліцію проти Речі Посполитої. Хоча зміцнення позицій через можливі родинні зв'язки таїло в собі загрозу ускладнення стосунків з Портою та іншими сусідами, договір з В. Лупулом став помітним дипломатичним успіхом гетьмана [9, с. 120].

Ключову роль у цих амбіціях відіграла дипломатія Б. Хмельницького з молдавським господарем В. Лупулом, який не лише обіцяв допомогти Б. Хмельницькому «стати Князем Руси», але навіть був готовий поступитися Волоським князівством, якщо того забажає гетьман. 24 вересня 1650 р. було укладено перший союз між Гетьманщиною та Молдавським князівством, який дозволив гетьману зберегти контроль над частиною лівобережжя Дністра також було придбано землю «до середини річки Ягорлик» у сандомирського воєводи Замойського. У Речі Посполитій цей союз викликав великий резонанс, адже А. Кисіль зауважував, що, союз з Молдавським князівством значно розширить територіальні претензії Гетьманщини. Познанський воєвода Я. Лещинський відкрито заявляв, що Б. Хмельницький «монархію Руську закладати хоче», підкреслюючи далекосяжні політичні наслідки цього союзу та його вплив на регіональний баланс сил [3, с. 29].

13 жовтня 1650 р. до Чигирина прибуло молдавське посольство. Склад делегації, що прибула для обговорення питань, пов'язаних із шлюбом сина Б. Хмельницького, Тимоша, та доньки молдавського господаря В. Лупула, Розанди, включав сучавського митрополита та Чеголю Спатаря. В ході зустрічі було досягнуто попередньої домовленості про проведення весілля наприкінці 1650 р. або на початку 1651 р. в Ямполі чи Могильові-Подільському. Полковники отримали відповідні розпорядження щодо підготовки до цієї події. Існують також припущення, що гетьман погодився надати 300 козаків для забезпечення охорони В. Лупула. Після завершення переговорів молдавські

посли вирушили до Ясс 18 жовтня 1650 р. Ця дипломатична активність Б. Хмельницького вказує на його прагнення зміцнити союз із Молдавським князівством через укладення династичного шлюбу, що мало велике значення для закріплення політичних позицій Гетьманщини у регіоні [6, с. 231–234].

Протягом 1650–1652 рр. Б. Хмельницький активно формував коаліцію Гетьманату з Трансильванією, Молдавією та Валахією, прагнучи зміцнити свої позиції в протистоянні з Річчю Посполитою.

Після укладення Білоцерківського договору 1651 р. який був не вигідним для Гетьманщини, Б. Хмельницький зосередив свою дипломатію на Молдавському князівстві. Він зволікав із виконанням обіцянок перед сеймом Речі Посполитої, готуючи при цьому таємний, спільний похід з молдавським військом проти самої Речі Посполитої. Ця військова кампанія, мала кілька ключових цілей: зміцнити позиції Гетьманщини, знизити напругу серед населення, яке прагнуло відновлення козацьких прав, та відреагувати на повернення польської адміністрації і шляхти. Для підготовки до цих дій гетьман скликав таємну раду зі старшиною. В результаті битви під Батогом 22–23 травня 1652 р. козаки здобули вирішальну перемогу, а армія Речі Посполитої була повністю розгромлена, втративши як своє вище командування, так і значну частину своєї елітної кавалерії – крилатих гусарів. Ця перемога стала надзвичайно важливою для Гетьманщини: вона не лише компенсувала торішню катастрофу під Берестечком, але й дозволила частково анулювати принизливі умови Білоцерківського договору. Було відновлено кордон Гетьманщини по р. Случ, як це було передбачено Зборівським договором 1649 р. і до середини літа 1652 р. на всій території Гетьманщини відновилися національні владно адміністративні органи [7, с. 142–143].

24 травня 1652 р. Б. Хмельницький активно використовував дипломатичний тиск, щоб вплинути на розстановку сил у регіоні. Т. Хмельницький, здійснив військовий похід до Молдавського князівства, що призвело до того, В. Лупул був змушений припинити дипломатичні стосунки з

Річчю Посполитою. Паралельно Б. Хмельницький надсилав листи до сейму та короля Речі Посполитої, чітко заявляючи: якщо польський уряд не забезпечить тривалого миру, Гетьманщина негайно анулює всі зв'язки з Річчю Посполитою. Це свідчило про рішучість гетьмана використовувати як військові, так і дипломатичні важелі для досягнення своїх цілей та захисту інтересів козацької держави [11, с. 21].

У жовтні 1652 р. 6000 козаків під проводом І. Виговського здійснили похід до Молдавії. Там союзницькі відносини з В. Лупулом були скріплені династичним шлюбом Т. Хмельницького з донькою молдавського господаря Р. Лупул [5, с. 313–314].

Проте цей дипломатичний союз створив і серйозні геополітичні виклики. В. Лупул, спираючись на козацьку підтримку, прагнув поширити свою владу на Валахію і уклав таємну угоду з Австрійською імперією проти Трансильванії. Ці дії викликали занепокоєння у валаського господаря М. Басараба та трансильванського князя Дьєрдя II Ракоці, які вбачали у шлюбі загрозу своїм інтересам. Наслідком стало формування антигетьманської коаліції, до якої на початку 1653 р. приєдналася і Річ Посполита. Коаліція була створена через невдоволення бояр та сусідні правителі, зокрема князі Семигороду та Валахії, підтримали іншого претендента на престол – С. Георгіце [12, с. 117–121].

Внаслідок повстання та втручання волосько-трансильванських військ у квітні 1653 р. В. Лупул був скинутий з престолу та звернувся за допомогою до Б. Хмельницького. Тим часом його наступник, С. Георгій, шукав підтримки у Речі Посполитої. Гетьман, побоюючись втратити союзника, направив полки на чолі з Тимошем до Молдавського князівства. Тиміш відновив владу В. Лупула, але був втягнутий ним в авантюру із захопленням Валахії. Ця кампанія обернулася нищівною поразкою українців у травні, а М. Басараб і Дьєрдь II Ракоці уклали військово-політичний союз з Річчю Посполитою проти Гетьманату [8, с. 127].

У травні 1653 р. В. Лупул відновив спробу походу на Валахію, але його козацько-молдавські війська зазнали значної поразки в битві біля с. Фінта. Після усунення В. Лупула з молдавського престолу, козаки на чолі з Т. Хмельницьким, його зятем, активно втручалися у внутрішні справи Молдови. Тимофій, який перебував у Кам'янці-Подільському, вважав нового господаря зрадником і прагнув відновити владу свого тестя. Ці намагання вилилися в масштабну військову кампанію [13, с. 175–176].

У липні 1653 р. В. Лупул вдруге втратив владу. Дипломатичні зусилля Хмельницького в Стамбулі щодо повернення Лупула не мали успіху, оскільки Порта та Кримське ханство визнали Георгіце легітимним господарем [8, с. 127–128]. 6 серпня 1653 р. В. Лупул зазнав поразки від війська волоського князя і був змушений тікати до Гетьманщини. С. Георгіце за підтримки Речі Посполитої, розпочав облогу Сучави, де знаходилася родина В. Лупула та його скарби. На початку серпня 1653 р. Т. Хмельницький на чолі 90000 козацького війська прибув на допомогу тестеві, очоливши оборону фортеці. Це ознаменувало початок четвертого і останнього походу козаків у Молдову. Проти обложених виступила 20000 об'єднана армія, що складалася з поляків, угорців, волохів та прихильників С. Георгіце. Незважаючи на чисельну перевагу ворога, Т. Хмельницький мужньо захищав фортецю та здійснював сміливі вилазки. Б. Хмельницький мав намір прийти на допомогу синові, але його стримала поява великого польського війська на Поділлі. До сил С. Георгіце також приєдналися війська Речі Посполитої під проводом полковника Я. Кондрацького. 12 вересня 1653 р. під час захисту фортеці Сучава, Т. Хмельницького важко поранили. 15 вересня 1653 р. від отриманої рани Тиміш помер. Після його смерті козаки продовжили оборону і 19 жовтня 1653 р. уклали почесне перемир'я за яким козаки в повному озброєнні вийшли зі Сучави і забрали з собою тіло Т. Хмельницького [1, с. 68–69].

Отже, Династичний шлюб між Т. Хмельницьким та Р. Лупул став ключовим інструментом політичної стратегії Б. Хмельницького, спрямованої на

створення потужної антипольської коаліції та реалізацію його монархічних амбіцій. Цей союз, підкріплений військовим тиском після тріумфу під Батогом, змусив молдавського господаря В. Лупула розірвати зв'язки з Річчю Посполитою. Однак бажання В. Лупула поширити свою владу на Валахію, спираючись на козацьку підтримку, призвело до формування ворожої коаліції сусідніх держав. Результатом стало остаточне повалення В. Лупула з престолу та трагічна загибель Тимоша під час облоги Сучави у вересні 1653 р. Цей крах військової дипломатії продемонстрував нездатність Гетьманщини досягти стабільного регіонального впливу, що поглибило внутрішній розкол держави. Таким чином, стратегічно важливий союз, утворений завдяки шлюбу, обернувся фатальною поразкою для обох лідерів.

Література:

1. Балух О. В. Буковинські землі під час Молдавських походів Богдана Хмельницького у 1650–1653 рр.: воєнно-політичний аспект. *Сумський історико-архівний журнал*. 2016. № 28. С. 59–71.
2. Брехуненко В., Бойко П., Заяць А. Просторові межі українського світу: комплекс уявлень та їхня реалізація в ранньомодерній Україні (XVIXVIII ст.). Львів; Київ, 2023. 480 с.
3. Брехуненко В., Грибовський В., Мицик Ю., Піскун В., Синяк І., Тарасенко І. Між конфронтацією та взаємодією: українсько-кримські та українсько-ногайські стосунки в XVII – першій половині XX ст. / За ред. В. Брехуненка. Київ: ІУАД, 2018. 344 с.
4. Головченко В. Династичні плани Богдана Хмельницького в контексті Української національної революції. В кн.: Україна між Польщею та Росією. *Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, приуроченої до 330-ї річниці Вічного миру (1686) і 350-ї річниці Андрусівського перемир'я (1667)*. 2016. С. 39–48.
5. Смолій В., Бачинська О., Горобець В., Матях В., Мицик Ю., Степанков В., Чухліб Т. Українська держава другої половини XVII–XVIII ст.: політика, суспільство, культура. Київ: Інститут історії України НАН України, 2014. 671 с.
6. Смолій В., Степанков В. Богдан Хмельницький: полководець, дипломат, державотворець. Вид. 3-тє, допов. та перероб. Київ: Парлам. вид-во, 2020. 752 с. 7. Смолій В., Степанков В. Український політичний проект XVII ст.: становлення національного інституту влади. Київ: Інститут історії України НАН України, 2014. 194 с.

8. Смолій В., Степанков В., Горобець В., Чухліб Т. Дипломатія Українського Гетьманату в міжнародних політичних комбінаціях раннього нового часу. Київ: Інститут історії України Національної академії наук України, 2022. 512 с.
9. Туранли Ф. Тюркські джерела до історії України: Видавництво Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України. Київ: 2010. 368 с.
10. Український Мультифронт: нова схема історії України (неоліт початок XX століття) / Упор. С. Громенко. Харків: ВД «Фабула», 2024. 480 с.
11. Універсали Богдана Хмельницького. 1648-1657 / Упорядники: Іван Крип'якевич, Іван Бутич. Київ: *Інститут історії України НАН України, Інститут української археографії та джерелознавства імені М С Грушевського НАН України*. 1998. 383 с.
12. Ciesielski T. Od Batohu do Zwanca: Wojna na Ukrainie, Podolu i Moldawie 1652-1653. Zabrze: Infortedititions, 2007. 335 s.
13. Corfuz I. Documente privitoare la istoria României culese din arhivele polone. Secolul al XVII-lea. București: Editura Academiei Republicii Socialiste Romania, 1983. 362 p.

Буй В. В.,

магістрант II курсу спеціальності 032 Історія та археологія Навчально-наукового інституту філології та історії Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка
Науковий керівник – асистент, аспірант кафедри історії, правознавства та методики навчання Голуб А.А.

ІДЕЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ІСТОРИЧНИХ ПРОЄКТІВ ПРО КОЛЕКТИВІЗАЦІЮ ТА ГОЛОДОМОР НА СІВЕРЩИНІ ДЛЯ СТУДЕНТІВ ЗФПО

У тезах ми розглянемо ідеї організації та реалізації історичних проєктів, спрямованих на дослідження колективізації та Голодомору на Сіверщині для здобувачів закладів фахової передвищої освіти. Акцентуємо увагу на

методичних підходах, які можуть бути застосовані в освітньому процесі, а також на значенні таких проєктів для формування усвідомленої громадянської позиції в студентів.

Ключові слова: краєзнавство, Сіверщина, методика навчання історії, проєкти, здобувачі, заклади фахової передвищої освіти.

Колективізація та Голодомор 1932–1933 рр. залишили глибокий слід у історії України, зокрема на Сіверщині, де ці події мали особливо трагічні наслідки. Вивчення цих тем є надзвичайно важливим не лише для розуміння минулого, але й для формування історичної пам'яті в молодого покоління. Студенти закладів фахової передвищої освіти, як майбутні фахівці, мають можливість не лише освоїти теоретичні знання, а й активно залучитися до дослідження історичних подій, що формують національну ідентичність [5, с. 139–141; 6, с. 250–252].

Організація та реалізація історичних проєктів, присвячених колективізації та Голодомору, можуть стати ефективним інструментом для розвитку критичного мислення, дослідницьких навичок і творчого підходу до навчання. Ці проєкти дозволяють студентам зануритися в історичний контекст, аналізувати різноманітні джерела інформації, вести діалоги з науковцями та свідками тих часів, а також створювати мультимедійні продукти, котрі можуть бути представлені в освітньому процесі. Перед початком реалізації історичних проєктів важливо чітко визначити мету та завдання, котрі здобувачі повинні досягти. Основною метою може бути глибше розуміння наслідків колективізації та Голодомору на Сіверщині. Завдання можуть включати дослідження архівних матеріалів, інтерв'ю зі свідками зі заздалегідь розробленим опитувальником, аналіз літератури та документальних фільмів, а також створення презентацій чи інших мультимедіа. Для ефективної роботи над проєктами студенти можуть бути об'єднані в групи, кожна з яких відповідатиме за конкретний аспект дослідження. Наприклад, одна група може займатися збором архівних документів, інша – проведенням інтерв'ю, а третя – аналізом

отриманих даних і підготовкою звіту. Розподіл ролей не лише сприяє розвитку командної роботи, але й дозволяє кожному здобувачу виявити свої сильні сторони [1, с. 169–172; 2, с. 514–516].

Одним із найважливіших етапів проєкту є робота з архівними матеріалами. Студенти можуть відвідати місцеві архіви, бібліотеки, музеї, де зберігаються документи, що стосуються колективізації та Голодомору. Важливо навчити здобувачів правильно працювати з джерелами історичної інформації: аналізувати їх достовірність, контекст і значення. Також варто організувати інтерв'ю зі свідками тих часів – людьми, котрі пережили ці події. Це дозволить отримати унікальний погляд на історію з перших вуст. Після збору та аналізу інформації студенти можуть працювати над представленням своїх результатів. Це може бути виготовлення виставки, створення документального фільму чи презентації для однокурсників і викладачів. Такий підхід не лише сприяє розвитку креативності, але й дозволяє здобувачам поділитися своїми знаннями з іншими, підвищуючи обізнаність про важливі історичні події. Сучасні технології відкривають нові можливості для реалізації історичних проєктів. Студенти можуть використовувати соціальні мережі для популяризації своїх досліджень, створювати цілі блоги чи відеоблоги, де ділитися своїми знахідками та думками. Використання цифрових інструментів для обробки інформації (наприклад, програми для аналізу тексту чи створення графіків) також може значно полегшити процес дослідження.

Завершальним етапом проєкту має стати обговорення отриманих результатів і рефлексія над процесом роботи. Студенти можуть поділитися своїми враженнями про те, що вони дізналися, труднощами, котрі зустрічали, змінами власного сприйняття історії України. Таке обговорення сприяє формуванню критичного мислення та допомагає усвідомити значення історичної пам'яті для сучасного суспільства [1, с. 169–172; 3, с. 148–151; 4, с. 26–27].

Таким чином, історичні проєкти про колективізацію та Голодомор на Сіверщині можуть стати потужним інструментом для навчання здобувачів закладів фахової передвищої освіти. Вони не лише сприяють глибшому розумінню історії, але й формують активну громадянську позицію в молодого покоління. Важливо заохочувати студентів до самостійного дослідження та пошуку нових знань, адже усвідомлення минулого є запорукою відповідального майбутнього.

Література:

1. Голуб А.А. Викладання історії в педагогічних вишах через призму місцевої минувшини: теоретичні та практичні аспекти. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. 2025. Вип. 219. С. 168–172. URL: <file:///C:/Users/User/Downloads/2348-Текст%20статті-4621-1-10-20250916.pdf>
2. Голуб А.А. Просторова історична компетентність у вищій освіті: методи навчання студентів бачити зв'язки між місцями та подіями. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. 2025. Вип. 220. С. 513–516. URL: <file:///C:/Users/User/Downloads/2318-Текст%20статті-4562-1-10-20250912.pdf>
3. Голуб А.А. Цифрові технології в популяризації краєзнавства історико-культурними заповідниками Сіверщини. XIV «Глухівські наукові читання – 2024. Актуальні питання суспільних і гуманітарних наук»: матеріали міжнародної конференції. 2024. С. 148–152.
4. Колієнко А.А. Історичне краєзнавство: поняття, функції, наукове підґрунтя. *Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи. Том XV: Наукові пошуки в контексті викликів і конфліктів*. 2023. Т. 15. С. 26–27. URL: <http://ir.dspu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/3045/1/36ірник%203.11.2023-26-27.pdf>
5. Буй В.В. Голодомор 1932–1933 рр. на Сумщині: спогади очевидців про злочини радянської влади. XIV «Глухівські наукові читання – 2024. Актуальні питання суспільних і гуманітарних наук»: матеріали міжнародної конференції. 2024. С. 139–142.
6. Буй В.В. Голодомор на Чернігівщині (1932–1933 рр.): причини, перебіг, наслідки. *Звітна науково-практична конференція викладачів, здобувачів середньої, фахової передвищої і вищої освіти, аспірантів і молодих вчених «Освіта і наука XXI століття» (27–28 березня 2025 р.)*. С. 250–252.

Бражник А. Г.,

*студентка кафедри переробних та харчових виробництв Державного
біотехнологічного університету*

Науковий керівник – канд. іст. наук., проф. Міносян А.С.

РЕАКТОРИ (НЕ) ВИБУХАЮТЬ

Радіація не видима і не вловима. Її неможливо побачити, відчуту на запах, а зрозуміти наявність можна тільки маючи в своєму організмі вже декілька бер.

26 квітня 1986 року, о 01:23:47 сталась найбільша техногенна катастрофа людства. Дах 4 енергоблоку Чорнобильської Атомної Електростанції злетів в повітря, викинувши в повітря неймовірну кількість радіації. Але чи точно це був безпрецедентний випадок?

1942р., в США італійський біженець від режиму Муссоліні, будує перший реактор, в якому для сповільнення реакції використовують графіт. Власне, пізніше це буде прототипом для радянських реакторів типу РВПК-1000. [1]

В 1945р., після бомбардувань Японії, в радянському союзі на повну розгортають ядерну програму. Завдяки шпигунам, союз добуває американські технології, за якими Микола Доллежаль будує експериментальний реактор у Москві, але відбулись зміни конструкції Генфордського реактора – регулювальні стрижні розміщують вертикально, а не горизонтально. Влада була впевнена в «безпечності» своїх реакторів, і навіть робив заяви, що атомні станції можна будувати біля кремля чи на дитячих майданчиках. [2]

Восени 1945 р., за використання в'язнів ГУЛАГу, починають будівництво ядерного комплексу, де планувалось вироблення ядерної зброї. Цей проект був максимально секретним, і на картах не позначався, спершу отримав тільки номер – 817, пізніше – «Маяк», а місто навколо нього – Озерськ. Найближчим містом до станції був Киштим, з населенням менше 30тис. людей.

В 1946р. заклали фундамент реактора, котрий отримує назву А-1, або ж «Аннушка». В листопаді 1948 року виробили необхідну кількість плутонію для виробництва однієї бомби і вже 29 серпня 1949р. Радянський Союз випробували свою першу атомну бомбу.

А тим часом, ядерний комплекс «Маяк» поступово зростав, до 1955р. ще 5 реакторів було введено в експлуатацію. На початку 50-х рр. «Маяк» став більш безпечним, переставши бути джерелом нещасних випадків та опромінення, натомість, хімзаводи почали виконувати цю роль. [3]

Через брак сховищ відходів, у грудні 1948р. їх почали зливати в річку Теча, що опинялися в озері Карачай. Мешканці селища Метліно використовували воду з річки для приготування їжі, прання, купання і тд. І тільки у 1953р. радіоактивні відходи почали зберігати в сховищі під землею. [4]

Під час функціонування станції, уся увага приділялась правильному функціонуванню реакторів, а ядерне сховище не вважалось пріоритетним. Вся увага і гроші спрямовувалось на виробництво нової бомби, будувались нові хімзаводи, щоб виконувати нові поставлені плани.

29 вересня 1957 року близько 16:00, резервуар №14, що зберігав в собі 250 м3 високорадіоактивної речовини вибухнув. Вибух висадив бетонну плиту вагою 160т на 20 м у повітря, також пошкодивши бетону оболонку двох сусідніх резервуарів. Радіоактивна хмара накрила собою 20 тис км². Одними з перших жертв стали в'язні ГУЛАГу, що побудували цей комплекс і продовжували свої роботи над новими об'єктами. [5]

За всіма канонами радянської системи, трагедія ретельно приховувалась, місцеві жителі не здогадувалися про ризики для свого життя та здоров'я і навіть працівники, що приїхали наступного дня на зміну нічого не знали про аварію. Евакуація цивільного населення почалась 5 жовтня, через тиждень після трагедії. І тільки в липні 1989р радянська влада вперше офіційно підвередила факт вибуху на комбінаті «Маяк», що стане відомим як Киштимська трагедія.

Як відомо, ЧАЕС працювала на реакторах РВПК-1000, де змінено положення графітових стрижнів. Власне, це і зіграло злий жарт в Чорнобилі. Один американський ядерник заявив, що «РВПК виграв приз за найнебезпечніший метод отримання енергії шляхом реакції поділу».

Грудень 1983р, через бажання швидше здати об'єкт, були підписані необхідні документи без випробувань реактора, хоч оператори і намагались провести їх, але результати були незадовільні.

У квітні 1986р, керівництво станції вирішує зупинити 4 блок для проведення технічного обслуговування та ремонту, під час якої провезти низку експериментів, в тому числі з турбогенератором. [6]

Нічна зміна почала випробовування 25 квітня, знижуючи потужність до 1600 МВт, вже на той момент, було зафіксовано «отруєння реактора» ксеноном¹³⁵.

Наступна зміна (на чолі з Ігорем Казачком) о 14:00 мала б продовжити проводити випробовування, оператори вже відключили аварійну систему. Але невдовзі на ЧАЕС отримали дзвінок з «Київенерго» з проханням відкласти зупинку реактора. Операторам не залишилось нічого, як підтримувати реактор на поточній потужності.

Продовжити випробовування змогли тільки вночі після опівночі 26 квітня. Зміна, на чолі з Анатолієм Дятловим, продовжила знижувати потужність, виводивши корегувальні стрижні з активної зони.

01:23:04 – випробовування почалось, турбіни були зупинені. За 39 секунд, генератори мали б виробити достатньо електрики для продовження роботи реактора. Але цього не сталося, а потужність почала невпинно зростати, стан реактора – надкритичний. Натиснута кнопка АЗ-5.

На годиннику 01:23:40. Здавалось, випробовування завершене, далі – система мала сама закінчити, а саме безпечно заглушити реактор. Але вже за декілька секунд оператори почули гул, ще за декілька – спочатку один вибух,

ще за 2 секунди, ще один вибух, суттєво потужніший за попередній. У повітря здійнявся 500-тонний біологічний захист «Олена». [7]

За 5 хвилин до станції прибула пожежна команда лейтенанта Правика. 4 енергоблок був не тільки без даху, а й без значної частини стіни. Гасіння пожежі ускладнювалось розкиданим графітом, який пожежники намагались відкидати.

До лікаря станції Валентина Білоконя, поступово почали приводити постраждалих, зі скарг були головний біль та нудота. Лікар ввів два препарати – заспокійливе та антигістамінне, після чого на каретах швидкої допомоги доставляли до лікарні. І вже в лікарні було визначена причина – гостра променева хвороба (ГПХ).

Тим часом, в партійних кабінетах, дізнавшись про трагедію, відмовлялись вірити в дійсність подій, оскільки влада була переконана, що радянські реактори – не вибухають, але створили спеціальну комісію для подолання наслідків. Борис Щербина та Валерій Легасов відправились до Прип'яті.

Разом зі спеціальною комісією, до Прип'яті прибула й група лікарів та вчених, в тому числі і лікарка Ангеліна Гуськова. Після Киштимської трагедії вона надавала допомогу в'язням ГУЛАГу. [8]

Пропозиції евакуації цивільного населення від керівництва станції почали надходити майже одразу, але влада не давала дозволу, тільки після констатації вибуху урядовою комісією почали підготовку. Спершу, евакуація була запланована на вечір 26 квітня. Радянська влада до опівдня 27 квітня не могла прийняти остаточного рішення, і тому евакуація почалась тільки близько 14:00 27 квітня.

Після Киштимської трагедії виник певний алгоритм, який застосували і зараз: залучення військових; захоронення забрудненої техніки та бетонування окремих ділянок; евакуація цивільних; створення санітарно-захисної зони; лікування постраждалих. І найголовніше – режим повної інформаційної тиши. Якщо у випадку Киштимської трагедії це вдалось, то після аварії на ЧАЕС – це

стало не можливим. Близько 7 ранку 28 квітня, першими заговорили шведські дозиметристи, котрі зафіксували підвищення рівня радіації. Ввечері того ж дня радянські медіа заявили про аварію на ЧАЕС. [9]

1 травня 1986 р. – поки в Києві лунають лозунги в стилі «Мір, труд, май», постраждалі продовжують своє лікування у москві. Радянська влада знала, що за останні 2 дні показники радіації виросли у 5 разів, але все одно віддає наказ проводити парад, попри все. Вони мали на меті тільки одне – переконати людей, що все добре, а західні ЗМІ – брешуть. 120 тисяч людей, включаючи дітей, крокували вулицями столиці, отримуючи радіаційне опромінення.

Пізніше був суд, де свої вирoki почули Анатолій Дятлов, Микола Фомін, та Віктор Брюханов. За те що вони керували випробовуванням, писали план тих самих випробувань та просто були на керівних посадах. Ці вирoki були сфабриковані, як і тисячі інших справ у Радянському Союзі. Але вирoki не отримали ані Микола Доллежаль, що будував ці реактори у своїй «ядерній імперії», ані жоден з високопоставлених партійних кабінетів, котрий затягував ліквідацію чи допустив сам факт аварії. Всі ці посадовці під час ліквідації питали тільки одне «Скільки людей має загинути для вирішення цієї проблеми?», але тим «біороботам» пощастило, бо деякі змогли вижити, та навіть прожити ще досить довге життя, попри всі остороги лікарів, що їх хвилини вже прораховані. Ми ніколи не дізнаємося, скільки ж насправді жертв було після Чорнобильської катастрофи, їх просто неможливо порахувати.

На перший погляд, трагедія на Чорнобильській АЕС – це вже історія, кожна річницю, вся країна шанує пам'ять загиблих, згадує смілих пожежників та безстрашних ліквідаторів. В 2019 році встановили новий, більш безпечний саркофаг над 4 енергоблоком, а Зона Відчуження більше не є чимось страшним та містичним, а навіть прихистила багатьох тварин, в тому числі з «Червоної Книги». Після виходу гри «S.T.A.L.K.E.R.» – ЧЗВ стала туристичним місцем України, куди приїздили люди зі всього світу. Але один день змінив всю історію, і Прип'ять не була виключенням. 24 лютого 2022 року російські

війська окупували Чорнобильську Зону Відчуження, включно зі станцією, взявши в заручники працівників. Ще за декілька днів, була окупована Запорізька Атомна Електростанція у Енергодарі. Почався ядерний шантаж всього світу. Якщо Київщина деокупована, то Енергодар і досі знаходиться в окупації. На момент написання цієї роботи, ЗАЕС вже декілька тижнів працює виключно на генераторах, і скільки ще це може продовжуватись нікому невідомо. То невже російське «можем павтаріть» буде стосуватися і «мирного» атому теж?

Література:

1. С. Плохій «Атоми і попіл: Глобальна історія ядерних катастроф» [1, с.32], [2, с.72,204], [3, с. 72-75], [4, с.76], [5, с.214] , [7, с.215]
2. С. Плохій «Чорнобиль. Історія ядерної катастрофи» [6 с.78-97], [8, с.98-107], [9, с.180]
3. С. Плохій «Чорнобильська рулетка. Війна в ядерній зоні»

Валюх О. М.,

аспірант 2-го року навчання кафедри історії, правознавства та методики навчання Глухівського національного педагогічного університету

імені Олександра Довженка

Науковий керівник – д-р пед. наук, доцент Гриценко А. П.

АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ І.ПІКУЛЯ ТА К.ГРИЦЕНКА НА ПОСАДІ ЗАСТУПНИКА ДИРЕКТОРА ПО ЗАОЧНІЙ ОСВІТІ ГЛУХІВСЬКОГО ІНСТИТУТУ В 1950-Х РОКАХ

Історія Глухівського державного педагогічного інституту представлена десятками видатних управлінців закладу. Безперечно період другої половини ХХ ст., має достатній інтерес з боку дослідників. Зокрема, цю тему вивчали Я. Гирич [6], А. Голуб (Колієнко) [7; 8], А. Гриценко [9; 10; 11; 12; 13; 14; 15; 16;

17], В. Гриценко [18], В. Крижанівський [19; 20; 21; 22], О. Курок [23; 24; 25; 26; 27; 28], а також автор статті [1; 2; 3]. Утім питання діяльності окремих проректорів вивчене ще не достатньо. Зокрема, потребує, на наш погляд, більшої уваги аналіз діяльності постатей заступників директора із заочної освіти Глухівського учительського інституту. Першим, у 1951 р. цю посаду обійняв І. Пікуль, а через рік К. Гриценко – обидва походили із селян. У першому випадку директором працював Г. Сапітон, а потім Ф. Мазур.

Проаналізуємо діяльність цих двох керівників закладу освіти у Глухові. Іван Тихонович Пікуль народився 7 вересня 1902 р. у с. Білка Охтирського повіту Харківської губернії (нині – Охтирський район Сумської області) у селянській родині. У 1921 р. закінчив Охтирську педшколу. Далі, майже десятиріччя, вчителював. Потім рік працював райінспектором та ще директором Охтирської середньої школи. У 1932–1941 рр. очолював Охтирський педтехнікум. Також викладав тут нову історію та історію педагогіки. Член ВКП(б) з травня 1938 р. [5; 6, с. 186].

Діяльність на 10 років молодшого Кирила Юхимовича Гриценка (уродженця Чернігівщини) дещо інша. Він більше уваги приділяв навчанню: у профтехучилищі м. Ніжина (1930-1933 рр.), у Харківському комуністичному університеті ім. Артема (1935-1937 рр.) [4; 21, с. 110]. Трудову діяльність розпочав викладачем соціально-економічних дисциплін Глухівського учительського інституту. Уже працюючи закінчив географічний факультет учительського інституту. Далі працював на ідеологічному фронті: секретар Глухівського РК ЛКСМУ (1939 р.), пропагандист Глухівського РК КП(б)У (1940-1941 рр.). Паралельно навчався на заочному відділенні географічного факультету Харківського педінституту [4; 21, с. 110]. До слова, І. Пікуль у цей час навчався на історичному факультеті цього ж закладу освіти [5; 6, с. 186].

Під час німецько-радянської війни 39-річний І. Пікуль був евакуйований до Башкирської АРСР (нині – Республіка Башкортостан, РФ), де працював

директором Іванівської семилітньої школи у Кармаскалінському районі. А К. Гриценко - навчався у Військово-політичній академії ім. Леніна. У 1942 р. їх обидвох мобілізували до лав Червоної армії. Іван Тихонович пройшов війну ад'ютантом штабів, а в 1944-1945 рр. працював начальником 3-ї частини Недригайлівського райвійськкомату Сумської області [5; 6, с. 186]. В свою чергу 29-річний Кирило Юхимович спочатку перебував на Ленінградському та 3-му Прибалтійському фронтах, де був нагороджений орденом «Червоної зірки». У 1944-1945 рр. працював у складі Союзної Контрольної Комісії в Фінляндії по репатріації громадян СРСР, а потім до 1946 р. був представником Радянської військової місії в Рейнській зоні (англійська зона окупації) із питань репатріації громадян СРСР [4; 21, с. 110].

І. Пікуль був демобілізований у серпні 1945 р. в званні лейтенанта [5; 6, с. 186], а К. Гриценко майже за рік у званні майора [4; 21, с. 110-111]. Кожен обійняв свої попередні посади. Перший, директора Охтирського педучилища (1945-1947) та Лебединського учительського інституту (1947-1951). Після закриття і переведення цього закладу освіти до Станіславської області за наказом Міносвіти УРСР 1 серпня 1951 р. І. Пікуль був призначений на посаду заступника директора Глухівського учительського інституту по заочній освіті. Викладав педагогіку. Очолював гурток з вивчення історії ВКП(б). Звільнений 4 жовтня 1952 р. [5; 6, с. 186].

А другий - викладача географії Глухівського учительського інституту. 1947 р. закінчив Харківський державний університет за спеціальністю: «Викладач географії». 26 вересня 1949 р. призначений завідувачем природничогеографічним та фізико-математичним відділами [4; 21, с. 110-111]. Відтак, К. Гриценко замінив 1 вересня 1952 р. І. Пікуля на посаді заступника директора із заочної освіти. Працював до 1 лютого 1960 р., коли був переведений на повну ставку старшого викладача основ промисловості і сільського виробництва. У 1967-1972 рр. обіймав посаду декана факультету

підготовки вчителів початкових класів. 1 вересня 1973 р. був звільнений у зв'язку із виходом на пенсію [4; 21, с. 110-111].

Отже, аналіз постатей на посаді заступника директора із заочної освіти ЗВО у м. Глухові у 1950-х рр. свідчить про особливості політичних умов в державі (смерть Й. Сталіна у 1953 р.) та індивідуальних підходів самих посадовців – більший управлінський досвід, підвищення кваліфікації через навчання тощо.

Література:

1. Валюх О. Аналіз діяльності проректорів Глухівського педагогічного інституту за ректорства Миколи Великолуга та Леоніда Гнатюка. *Консенсус*. 2025. № 2. С. 77-89. <https://doi.org/10.31110/consensus/2025-02/183-200>
2. Валюх О. Анна Кириленко-Кабанова – очільниця заочного відділу Глухівського державного педагогічного інституту. *Глухівські читання – 2024. Освіта і наука XXI століття : зб. матеріалів щорічної звітної наук.-практ. конф.* За заг. ред. Луценка Г.В. Глухів. 2025. Ч.2. С. 99-103. URL: <https://gnpu.edu.ua/index.php/ua/nauka/hrafik-Konferentsii>
3. Валюх О. Олена Горбенко – єдина жінка очільниця Глухівського державного педагогічного інституту. *Глухівські читання – 2024. Актуальні питання суспільних та гуманітарних наук: Зб. матеріалів XIV міжн. наук.-практ. інтернет-конф. / За заг. ред. О.О. Сорока. Глухів, 2024. С. 143-147. URL: https://drive.google.com/file/d/1EaDzeY81rFNpXydPP_BdL4kSvSf2nRoI/view*
4. Відомчий архів Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка (далі – ВА ГНПУ). Особова справа викладача (далі – ОСВ) К. Ю. Гриценка. 66 арк.
5. ВА ГНПУ. ОСВ І. Т. Пікуля. 13 арк.
6. Гирич Я.М. Матеріали до біографічного словника «Науково-педагогічні працівники Глухівського національного педагогічного університету ім. О. Довженка, 1952–1991 рр.» (літери «П, Р, Т, У, Ф, Ц, Ч, Я»). *Історичні студії суспільного прогресу*. 2017. Вип. 5. С. 180-217.
7. Гриценко А.П., Колієнко А.А. Глухівський учительський інститут: філософські засади заснування та функціонування. *Культурологічний альманах* 2023. № 2. С. 157–162. URL: <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2023.2.21>
8. Гриценко А.П., Колієнко А.А. Особливості викладання історії та релігійного виховання в Глухівському учительському інституті (1874–1917 рр.). *Культурологічний альманах*. 2023. Вип. 3. С. 119-125. URL: <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2023.3.16>

9. Гриценко А.П. Діяльність Глухівського педагогічного інституту в 1954–2000 рр. *Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка: 150 років розвитку: монографія* / за ред. О.Курка, Н.Ткаченко, А.Гриценка. Глухів. 2024. С. 36-61.
10. Гриценко А.П. Історичний аспект виникнення та становлення Навчально-наукового інституту філології та історії. *Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка: 150 років розвитку: монографія* / за ред. О.Курка, Н.Ткаченко, А.Гриценка. Глухів. 2024. С. 406-431.
11. Гриценко А. П. Історія впровадження методики використання інформаційних ресурсів у практику навчання історії у вітчизняних школах на рубежі XIX-XX ст. *Сіверщина в історії України*. Зб. наукових пр. Вип. 7. Київ – Глухів, 2014 С. 249–252. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sviu_2014_7_62
12. Гриценко А. П. Розвиток Глухівського педагогічного інституту у 1990-х роках. *Сіверщина в історії України*. 2022. Вип. 15. С. 140 – 147. URL: https://nz-hlukhiv.com.ua/wp-content/uploads/sivershuna/sivershuna_2022.pdf
13. Гриценко А.П., Прокопчук В.С. Трансформація історичної та суспільствознавчої освіти в Глухівському національному педагогічному університеті імені Олександра Довженка. *Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка: 150 років розвитку: монографія* / за ред. О.Курка, Н.Ткаченко, А.Гриценка. Глухів. 2024. С. 469–519.
14. Гриценко А.П. Святкування 50-річчя від дня створення Глухівського учительського інституту у 1924 р. *Наука та освіта в умовах війни: Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка*: матеріали звітної науково-практ. конф. (розділ вища школа). Глухів, 2024. С. 49-52.
15. Гриценко А.П., Курок О.І. До питання періодизації історії Глухівського державного педагогічного інституту на рубежі XX-XXI століть. *Освіта і наука XXI століття* : матеріали звітної наук.-практ. конф. викладачів. (м. Глухів, 4 трав. 2022 р.). 2022. С. 48-49.
16. Гриценко А. П., Курок О. І. Традиція проведення науковопрактичних конференцій з історії у Глухівському національному педагогічному університеті імені Олександра Довженка. *Актуальні питання дослідження історичної науки й викладання предметів громадянської та історичної освітньої галузі в умовах реформування*: зб. наук. пр. Глухів, 2023. Вип. 2. С. 13– 22.
17. Пам'яткоохоронна робота в закладах загальної середньої освіти: навчально-методичний посібник /укладачі: Прокопчук В. С., Гриценко А. П. Глухів: Глухівський НПУ ім. О. Довженка, 2023. 146 с. URL: <http://46.201.250.252/handle/123456789/2066>

18. Гриценко В. Діяльність євреїв у глухівському педагогічному інституті. *«Глухівські історико-філософські читання»*: зб. наук. пр./ [редкол.: Гриценко А.П. та ін.]. Глухів, 2024. Вип. 2. С. 84-88.
19. Крижанівський В.М. Викладачі Глухівського інституту (1874–1924 рр.). Біобібліографічний словник. Глухів; Кропивницький, 2017. 95 с.
20. Крижанівський В.М. Історія в системі навчальних дисциплін Глухівського учительського інституту (1874–1914 р.). *Сіверщина в історії України*. зб. наук. пр. Київ-Глухів, 2017. Вип. 10 С. 310-312.
21. Крижанівський В.М. Матеріали до біографічного словника «Науково-педагогічні працівники Глухівського національного педагогічного університету ім. О. Довженка, 1952–1991 рр.». *Історичні студії суспільного прогресу*. 2014. Вип. 2. С. 99-112.
22. Крижанівський В.М. Матеріали до біографічного словника «Науково-педагогічні працівники Глухівського національного педагогічного університету ім. О. Довженка, 1952–1991 рр.» (літера «К»). *Історичні студії суспільного прогресу*. 2015. Вип. 3. С. 113-125.
23. Курок О., Гриценко А. Крижанівський В., Чумаченко О. Глухівський інститут в 1917–1924 рр.: між дерусифікацією та українізацією. *Сіверянський літопис*. 2023. № 1. С. 37–43. DOI: <https://doi.org/10.58407/litopis.230105>.
24. Курок О. І., Гриценко А. П. Досвід формування професійної компетентності майбутніх учителів історії у Глухівському учительському інституті у 1874–1917 рр. *Сіверщина в історії України*. 2020. Вип. 13. С. 233–237.
25. Курок О., Гриценко А. Заснування Глухівського учительського інституту. *Актуальні питання дослідження вітчизняної історії й викладання предметів громадянської та історичної освітньої галузі в умовах НУШ*: зб. наук. пр. Глухів, 2022. Вип. 1. С. 19-23.
26. Курок О.І., Гриценко А. П. Організація фахової підготовки майбутніх педагогів у Глухівському учительському інституті у 1870-х роках. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка*. 2022. Вип. 50, № 3, Ч. 1 С. 12-24.
27. Курок О, Гриценко А. Славні ювілеї глухівського національного педагогічного університету в 2024 році. *«Глухівські історико-філософські читання»*: зб. наук. пр. Глухів, 2024. Вип. 2. С. 11–15.
28. Курок О.І., Гриценко А.П. Традиції історико-філософської школи Глухівського університету: роль персоналій в її розвитку. *«Глухівські історикофілософські читання пам'яті Валерія Бєлашова, Мечислава Заремського, Віктора Заїки та Юрія Коваленка»*: зб. наук. пр. Глухів, 2023. Вип. 1. С. 10-14.

Вітюк О. О.,

кандидат історичних наук,

старший викладач кафедри історії України

Вінницького державного педагогічного університету

імені Михайла Коцюбинського

ДІЯЛЬНІСТЬ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ОРГАНІВ МІГРАЦІЙНОЇ СЛУЖБИ СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ У 2004 Р. ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КУЛЬТУРНО-ОСВІТНІХ ПОТРЕБ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ

Державотворчі процеси в Україні після 1991 р. актуалізували необхідність формування ефективної державної політики щодо української діаспори, оскільки остання розглядалася як важливий ресурс національного розвитку та чинник збереження етнокультурної ідентичності. У цьому контексті реалізація державної політики вийшла за межі компетенції виключно центральних органів виконавчої влади, вимагаючи активного залучення територіальних державних органів. Саме на регіональному рівні здійснювалося безпосереднє втілення стратегічних рішень стосовно підтримки українців за кордоном.

Сумська область характеризується важливим географічним положенням, межуючи з Російською Федерацією, що історично детермінувало активізацію міграційних процесів та формування значної діаспори у східному векторі. Як наслідок, аналіз діяльності територіальних органів міграційної служби області набуває особливої наукової цінності для розуміння специфіки реалізації державної політики щодо діаспори у прикордонних областях.

Знаковим для нашого дослідження є саме 2004 р., оскільки в цей час відбуваються реорганізаційні заходи на вищому рівні державного управління, що виокремило територіальні органи міграційної служби в окремі державні структури з чітким підпорядкуванням центральному органу державної влади,

який відповідав за формування та реалізацію державної політики у сферах міграції. Фактично відбувається активне інституційне становлення міграційної служби та зростання уваги держави до культурно-освітніх потреб українських громад за кордоном. Практична діяльність регіональних органів, особливо в культурно-освітньому аспекті, залишається недостатньо вивченою темою на сьогодні, що залишається актуальною проблематикою для подальших розвідок та досліджень.

З метою створення належних умов для задоволення національнокультурних і мовних потреб українців, які проживають за межами України, а також подальшої підтримки та розвитку зв'язків між ними та Україною, Указом Президента України від 24 вересня 2001 р. № 892/2001 [1] було затверджено Національну програму «Закордонне українство» на період до 2005 року (далі – Програма).

Метою Програми було забезпечення комплексного підходу до розвитку зв'язків з українцями за межами України, конкретизація напрямів цієї взаємодії відповідно до сучасних пріоритетів і завдань. Вона передбачала вироблення дієвих механізмів підтримки українців, насамперед у державах, що утворилися на території колишнього СРСР, де тривав процес самоорганізації українських громад та створення інфраструктури для задоволення їхніх культурних, інформаційних, мовних та освітніх потреб. Крім того, Програма була спрямована на збереження та залучення інтелектуального потенціалу закордонного українства для налагодження й зміцнення взаємовигідного економічного, політичного та культурного співробітництва України з іноземними державами, а також на піднесення міжнародного престижу України. Виконання більшості завдань Програми покладалось на територіальні органи міграційної служби.

При реалізації вищезазначеної Програми основна увага приділялась виконанню двосторонніх програм співробітництва між Сумською областю та Курською і Белгородською областями Російської Федерації. Даний факт

обумовлювався тим, що серед населення цих областей Російської Федерації до 40 % складали громадяни української національності [2, арк. 103].

Навчальні заклади області мали спільні Угоди та підтримували тісні зв'язки із навчальними закладами Російської Федерації: Московським інститутом економічної кібернетики, Московським державним університетом, Московським інженерно-фізичним інститутом, Всеросійським заочним фінансово-економічним інститутом та Курським державним педагогічним університетом [2, арк. 104]. Відповідно до цих Угод, викладачі вищих навчальних закладів сторін приймали участь у наукових конференціях, практичних семінарах, проводили спільні наукові проєкти, здійснювали спільне дослідження проблем професійного становлення молоді та обмінювались науковою інформацією і досягненнями.

За сприяння територіальних органів міграційної служби області, учнівська та студентська молодь Сумщини залучалась до участі в олімпіадах, конкурсах, фестивалях та творчих виставках. У 2004 р. на базі Сумського державного педагогічного університету відбувся II Міжнародний фізико-математичний турнір учнівських команд Сумської, Курської та Белгородської областей.

Школярі м. Суми взяли участь у спортивних змаганнях із шахів та настільного тенісу у Республіці Польща. Польська сторона забезпечила проживання дітей та надала матеріальне заохочення кожному учаснику змагань.

Решта витрат було покладено на українську сторону, в особі територіальних органів міграційної служби регіону.

Обласний часопис «Сумщина» широко висвітлював питання налагодження культурних зв'язків та життя закордонних українців, а також заходи нашої держави щодо їх захисту у галузі освіти, культури і мови. Під постійними рубриками «Інтеграція», «Перспектива», «Вишневий цвіт», «Контакти» ведуться розповіді про життя української діаспори у США та Австралії.

В області було розроблено програми співробітництва молодіжних та дитячих організацій Сумщини з організаціями української діаспори Російської Федерації у сфері фізичної культури і спорту, організації спільних літніх та зимових таборів відпочинку для української молоді із числа українців, які проживають у Белгородській, Брянській та Курській областях [4, арк. 105].

Однак, не зважаючи на тісну культурно-освітню співпрацю з Російською Федерацією, у поточному році не надійшло жодного звернення від осіб українського походження та членів їх родин з питань переїзду на постійне проживання в Україну.

Територіальні органи міграційної служби Сумської області зосереджували свої зусилля на забезпеченні культурно-освітніх потреб українських громадян, які проживають за кордоном. Зокрема, сприяли підтримці контактів між навчальними закладами та культурними установами Сумщини і українськими спільнотами за кордоном, а також, надавали українській діаспорі актуальні відомості про події в нашій державі, зокрема про програми, спрямовані на збереження національної ідентичності.

Не зважаючи на позитивні зрушення, діяльність регіональних органів міграційної служби у 2004 р. зіштовхнулась з об'єктивними обмеженнями, характерними для періоду інституційного становлення. Обмежене фінансування та матеріально-технічне забезпечення стримували повноцінну реалізацію всіх програмних заходів. Ефективність роботи залежала від скоординованої взаємодії з іншими державними відомствами, яка не завжди була системною. На регіональному рівні ще тривав процес накопичення практичного досвіду роботи з діаспорою, що вимагало подальшої професіоналізації кадрів.

Досвід діяльності територіальних органів міграційної служби Сумської області у 2004 р. є цінним історичним уроком, який підтверджує критичну важливість включення регіональних органів у реалізацію політики щодо української діаспори. Аналізуючи заходи і події у поточному році, ми бачимо

необхідність виокремлення ефективних механізмів роботи, які можуть бути адаптовані до сучасних умов, а також врахувати інституційні недоліки у контексті подальшого вдосконалення державної політики України щодо українців за кордоном.

Література:

1. Указ Президента України «Про національну програму «Закордонне Українство» на період до 2005 року» від 24 вересня 2001 р. № 892-2001. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/892/2001#Text>.
2. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО України). Ф. 5252. Оп. 5. Спр. 21. Арк. 103.
3. ЦДАВО України. Ф. 5252. Оп. 5. Спр. 21. Арк. 104.
4. ЦДАВО України. Ф. 5252. Оп. 5. Спр. 21. Арк. 105.

Гадинко О. О.,

Учитель історії та громадянської освіти,

Сторожинецької гімназії

ІСТОРИКО-КРАЄЗНАВЧИЙ ПОТЕНЦІАЛ МІСТА СТОРОЖИНЕЦЬ ТА ЙОГО ПРАКТИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ

Краєзнавство завжди відіграє важливу роль у вивченні історії та культури певного регіону, сприяє формуванню патріотизму та бере участь у збереженні культурної спадщини, залучає місцеву громаду до обговорення певного спектру соціокультурних питань.

Збереження культурної спадщини – першочергове завдання історичного краєзнавства. Воно допомагає вивчати та зберігати історичні пам'ятки, традиції, обряди та інші елементи культури певного регіону, дає змогу зрозуміти історичний розвиток регіону, його роль у загальнодержавному контексті, а також особливості соціально-економічного та культурного життя.

Краєзнавство також допомагає у формуванні патріотизму. вивчає історію та культуру рідного краю, сприяє формуванню патріотичних почуттів, любові

до своєї землі та гідності за її досягнення. Особливе значення набуває сьогодні розвиток туризму, оскільки краєзнавство є важливою ланкою та базою розвитку туризму, дозволяє вивчати та популяризувати туристичні ресурси регіону [8], [9], [10], [11].

Краєзнавчі дослідження можуть також стати основою для підтримки місцевих ініціатив, спрямованих на збереження культурної спадщини та розвиток регіону, наприклад, видання певних буклетів, путівників, іншої краєзнавчої літератури, які репрезентують туристсько-краєзнавчий потенціал міста/регіону. Характерним прикладом цього може слугувати місто Сторожинець Чернівецької області. Сторожинець – центр міської територіальної громади, розташований на лівому березі ріки Серету, біля підніжжя Карпат, за 20 км на південний захід від Чернівців, на перехресті давніх шляхів сполучень, які визначили його час виникнення, існування та розвиток. Займає вкрай вигідне географічне положення. Місто перерізає мережа автошляхів та залізниця Чернівці – Глибока – Сторожинець – Берегомет з відгалуженням з Карапчева на

Чудей – Красноільськ. Найважливіші шосейні шляхи Чернівці – Сторожинець –

Красноільськ, Глибока – Сторожинець – Вижниця та Кіцмань – Дубівці – Сторожинець. Через місто протікає річка Серет [2], [4], [5], [7].

Сторожинець належить до того історичного ареалу області, який має багатовікову історію. Місто пройшло певний етап свого історичного розвитку, від найдавніших часів (вперше згадується 18 лютого 1448р.,) по сьогоднішній день та має неабияку базу свого туристсько-краєзнавчого потенціалу. З 1448 по 1774рр. це поселення входило до складу Молдавського князівства, з 1774 по 1918рр. – Австрійської (Австро-Угорської з 1867р.) імперії, 1918-1944рр. – королівської Румунії. З 1944р. – у складі УРСР, 1991р. – України. Головним чином розбудовувалося з кін. XIX – початку XX ст., зазнало суттєвих руйнувань у роки Першої (1914-1918рр.) та Другої (1939-1945рр.) світових війн, а тому сьогодні

воно не збереглося у такому вигляді як Чернівці, у чому його головна особливість для істориків-краєзнавців. Проте, згідно картографічних джерел можна, наприклад, визначити місце розташування старих історичних місць та об'єктів, ототожнити з сучасною геолокацією.

До прикладу, назви головних вулиць періоду Румунії (1918-1940pp.) та їх сучасні відповідники трактуються таким чином:

1. Георгія Дуки (відома ще як Черновітцерштрассе) - вул. Чернівецька.
2. Янку Флондора (1865-1924pp.), (відома ще як Ропчерштрассе) – ім.О.Кобилянської (1863-1942pp.).
3. Короля Фердинанда (1865-1927pp.), (відома ще як Панкаштрассе) – ім. П.Видинівського (1891-1978pp.).
4. Янку Ністора (1876-1962pp.), (відома ще як Буденітцерштрассе) – ім. Б. Хмельницького (1595-1657pp.) [1], [3], [6], [12].

Найважливішими громадськими об'єктами тоді вважалися:

1. Міський парк – парк ім. Ю.Федьковича. Сьогодні в цьому парку знаходиться меморіал – братська могила загиблих воїнів ВВВ (1941-1945pp.) та пам'ятник буковинському письменнику Ю.Федьковичу (1834-1888pp.)
2. Народний сад – центральний парк міста «Юність». Тут же неподалік знаходилась міська лазня. Сьогодні в парку «Юність» встановлено пам'ятний обеліск воїнам-афганцям (1979-1989pp.).

Відомими пам'ятниками у ті часи були:

1. Пам'ятник невідомому солдату – знаходився на теперішній вулиці ім.Т.Шевченка, між Св.Юріївською церквою та костелом Св. Анни. Не зберігся.
2. Військовий пам'ятник загиблих воїнів Першої світової війни – сьогодні це монумент загиблих вояків Першої світової війни 1914-1918pp., реставрований в 1993-1994pp.

Головними громадськими площами значилися:

1. Спортивний майданчик – спортивний комплекс міського стадіону «Дружба». Сьогодні місто має власний футбольний клуб.
2. Овочевий ринок – площа Незалежності, неподалік парку ім. Ю.Федьковича.
3. Великий ринок – район сьогоднішньої вулиці Залізничної.
4. Скотський ринок – сільськогосподарські угіддя між вулицями Хотинська та Горіхова [13], [14], [15].

Отож, підсумовуючи вищевикладене слід наголосити, що характерними рисами краєзнавства у вивченні історичних об'єктів є комплексний підхід (вивчення географічної, історичної, етнографічної спадщини), використання широкого спектру джерел (писемні документи, речові пам'ятки, фотографії тощо), присутні елементи науковості, позаяк краєзнавство має наукову основу, використовує наукові методи дослідження та сприяє поглибленню знань про регіон і настанок, будь яке дослідження повинно мати практичну спрямованість. Результати краєзнавчих досліджень можуть і мають бути використані у різних сферах життєдіяльності людини: освіта, туризм, охорона культурної спадщини. В цілому, краєзнавство є важливою складовою частиною культурного життя суспільства, яка сприяє збереженню історичної пам'яті та розвитку регіонів.

Література:

1. Антошкіна Л., Гадинко О., Красовська Г., Сигеда П., Сухомлинов О. *Особливості буковинського пограниччя: історія культурного полілогу : монографія*. Донецьк : Ноулідж, 2010. 237 с.
2. *Буковина. Загальне краєзнавство* / перекл. з нім. Ф. С. Андрійця, А. Т. Квасецького. Чернівці : Зелена Буковина, 2004. 484 с.
3. Гадинко О. *Сторожинець: мандрівка крізь віки*. Чернівці : Прут, 2013. 208 с.
4. *Історія міст і сіл Чернівецької області*. Київ : УРЕ АН УРСР, 1969. С. 546–558.
5. Карпенко Ю. В. *Топонімія Буковини*. Київ : Наукова думка, 1973. 260 с.
6. Ліщук Д., Гадинко О. *Особистості епох*. Чернівці, 2016. 100 с.

7. Речмедін А. П. *Сторожинець*. Ужгород : Карпати, 1977. 63 с.
8. *Радянська Буковина. Довідник-путівник*. Ужгород : Карпати, 1970. 272 с.
9. *Енциклопедія українознавства* / гол. ред. В. Кубійович. Париж ; Нью-Йорк, 1976. Т. 8.
10. *Енциклопедія історії України*. Київ : Наукова думка, 2012. Т. 9.
11. *Українська Загальна Енциклопедія*. Львів ; Станіслав ; Коломия, 1930–1935. Т. 3.
12. Liebenwein D. *Storozynetz. Buchenland – Bukowina. Beschreibung und Errinerungen*. Darmstadt, 1983. 206 p.
13. Гадинко О. О. Минуле Сторожинця за археологічними та історичними матеріалами: молдавський період (1359–1774 рр.). *Історико-краєзнавчі дослідження: традиції та інновації* : матеріали VI Міжнар. наук. конф., 8–9 груд. 2023 р., м. Суми. У 2 ч. Суми : ФОП Цьома С. П., 2024. Ч. 1. С. 54–60.
14. Гадинко О. Етимологічні, палеографічні та сфрагістичні матеріали як засіб вивчення минулого Сторожинця (1448–1918 рр.). *Пріоритетні шляхи розвитку науки та освіти : матеріали XII Міжнар. наук.-практ. конф., м. Львів, 19–20 черв. 2024 р.* Львів : Львівський науковий форум, 2024. С. 23–28.
15. Демченко В., Гадинко О. До питання про походження міста Сторожинець. *Буковинський історико-етнографічний вісник*. Чернівці : Місто, 2000. С. 66–68.

Гадинко О. О.,

Учитель історії та громадянської освіти,

Сторожинецької гімназії

ПОДАТКОВА ІНСПЕКЦІЯ БУКОВИНИ ЯК ФОРМА ТА СТАТУС ФІНАНСОВОГО УПРАВЛІННЯ КРАЄМ (З ЕКОНОМІЧНОЇ ІСТОРІЇ СТОРОЖИНЦЯ 1774-1944 РР.)

Як відомо, фінанси завжди відігравали велику роль у житті будь якої країни, а її різноманітні грошові надходження – податки, видатки, гроші, інші активи слугували засобом забезпечення стабільної роботи податкових служб та установ, були виразником інтересів різних груп суспільства зокрема та визначення умов проживання народу в цілому.

Як відомо, уперше в історичних джерелах поселення Сторожинець згадується 18 лютого 1448р. в грамоті молдавського господаря Романа II (1447-1448.), який подарував село пану Петря, сину Томи. Тоді село вже існувало, входило до складу Молдавського князівства (1359-1774рр.) та мало давні усталені межові границі. Упродовж всього XVI – XVIII ст. це поселення було розділеним на ряд частин, які належали різним власникам. На сторінках документів 1634, 1638, 1656, 1670, 1710, 1721, 1742рр. Сторожинець виступає предметом купівлі-продажу, об'єктом власності родин Ропчанул та Сорочану.

Як відомо за часів молдавського правління (1359-1774рр.) податки збирав збирач податків. Квитанцій на податки не видавалося, розмір яких встановлювався та стягувався дуже довільно самим збирачем податків. Часто траплялося, що збирач податків тікав з доходами, а його наступник знову збирав податки. Після анексії території до Австрійської імперії у 1774р. (у результаті російсько-турецької війни 1768-1774рр.) на Буковині було запроваджено австрійську податкову систему, яка була створена ще за Карла VI Габсбурга (1685-1740рр., імператор Священної Римської імперії) та виявилася напрочуд дуже ефективною [4], [5], [6], [9].

До створення повітової (районної) адміністрації в Сторожинці податкова система перебувала під контролем фінансової інспекції в Радівцях. Податки стягувалися на базі цієї податкової інспекції. Зібрані податкові надходження також сплачувалися до Податкової інспекції Радівців. Після створення податкових інспекцій у повітових містах, а точніше, у місцях розташування повітових адміністрацій, у Сторожинецькій податковій інспекції служили збирач податків та писар. Тепер податки сплачувалися в податковій інспекції, а не збиралися, як раніше. Невдовзі податкова інспекція в Сторожинці також розширилася; вона складалася з адміністратора, двох податкових чиновників, податкового помічника, писаря та виконавця. За пропозицією адміністратора, одному з найдовіреніших чиновників було доручено посаду касира. Оподаткування громадян здійснювалося комісією, до складу якої входили також надійні сторонні особи, на основі майнового стану та доходів громадянина, за добре розробленою ключовою системою. Облік податків був

надзвичайно простим і водночас захищеним від підробки. Кожен платник податків мав «податкову книгу», в якій записувалися сплачені суми податків.

Оскільки доходи та ціни залишалися майже стабільними до Першої світової війни (1914-1918рр.), завдяки тривалому періоду миру та відносно стабільному, а на той час і гарному рівню життя, податки змінювалися лише незначно. Завдяки збалансованому бюджету та добре налагодженій і простій податковій системі цю роботу можна було виконати з легкістю. Слід також враховувати, що великий розвиток Буковини з 1774 по 1918 роки поширився переважно на культурну, економічну та сільськогосподарську сфери.

Для того, щоб наскрізно побачити становлення та піднесення цього населеного пункту слід, мабуть, найкраще звернутися до деяких загальновідомих статистичних даних та історичних дат. Так, на час приєднання Буковини до Австрійської імперії в 1774р. у Сторожинці разом з с. Комарівці проживало всього 42 родини. Тут мешкав один боярин та священник. Якщо з кінця XVIII ст. це поселення продовжувало залишатись феодально-залежним селом, то починаючи з другої половини XIX ст. тут починаються відбуватися зміни. На ці процеси вплинули політичні, економічні, демографічні (міграційні) рішення (фактори). Починаючи з 1850-х рр. Сторожинець фігурує на печатках як комуна, а з 1854р. як містечко але без ринкових прав (права торгу). 31 серпня 1868р. тут утворюється державне повітове управління (районна адміністрація), яка підпорядковувалася крайовому уряду у Чернівцях. А наступного 1869р. кількість жителів у Сторожинці вже становила 3831 чол. і 636 будинків. У 1880р. кількість мешканців сягнула 5139 чол., 1890р. – 5674 чол. У 1885р. у Сторожинці було реорганізовано податкове управління. Податковим інспектором тут був Едмунд Нойманн, аудитором Євген Томович, помічником Едмунд Лео та стажером Йоганн Сернавський. Державного поштового відділення тоді ще не було, а лише пошта. Начальником пошти був М.Бронієвський [1], [2], [3], [6].

У 1892 року Сторожинець отримує право на проведення ринку: проводяться два щорічних ярмарки: 1-3 травня та 20-23 вересня. Щотижневі та тваринні (худобові) ринки завжди проходили щочетверга та були дуже добре

відвідуваними. Плата за проїзд на в'їздах до міста перераховується муніципалітету. Перепис населення у Сторожинці у 1900р. зафіксував такі дані: 7000 мешканців, 1700 будівель, 5 культових споруд, поштова та телеграфна станція, аптека та дрожерія, бійня, добровільна пожежна охорона, 10 судових службовців, 6 банківських службовців, 6 адвокатів, 5 лікарів, 2 шестикласні початкові школи для хлопчиків та дівчаток, 3 судді, 1 повітовий суд. З цього часу мешканці Сторожинця апелюють до Чернівців про переведення свого населеного пункту до розряду міст з отриманням відповідного правового статусу. І 21 травня 1904р. Сторожинець отримує статус міста. В ньому були організовані міське самоуправління та суд. У різний час бургомістрами Сторожинця були Николай Флондор, Григорій Флондор, Йоган Кучера, Исидор Катц, Адріан Ончул, Еміліан Служанський та інші.

Умови життя та економіки змінилися після Першої світової війни (1914-1918рр.) під румунським управлінням (1918-1944рр.). Економічне піднесення було особливо помітним у 1922-27 роках; цьому значною мірою сприяла реконструкція будинків та промислових об'єктів, зруйнованих під час війни, та відкриті кордони з Румунією. Однак попит на промислові товари, які вже вироблялися до війни високорозвиненими країнами, зростав.

Новостворені митні бар'єри значно гальмували розвиток торгівлі з промислово розвиненими західними країнами Австро-Угорської імперії. Однак це призвело до того, що власна промисловість країни почала розвиватися, хоча й невпевнено та в обмеженому обсязі. Інші обставини, такі як покращення рівня життя, переміщення населення та його зростання, також сприяли значним змінам у фінансовій системі, що зумовило необхідність розширення податкових інспекцій.

В результаті адміністративної реформи, проведеної румунами в 1925 році, Сторожинець потроївся у розмірах через розпуск районних адміністрацій Вишніця та Вашківці, що призвело до збільшення та розширення повноважень, а для Сторожинця – до створення нових установ. Окрім існуючої податкової інспекції Сторожинця та навколишньої території, для Сторожинецького району було створено дві фінансові адміністрації: нова – Фінансова адміністрація:

орган фінансової оцінки та орган фінансового збору. Друга, для всього району, раніше перебувала під управлінням Радівецької фінансової адміністрації. Обидві були незалежними одна від одної. З появою цих двох інспекцій також збільшилася кількість державних службовців, що було необхідним, враховуючи постійне зростання торгівлі, комерції та промисловості. Податкова інспекція залишилася такою ж, як і раніше. Вона була органом, що генерував доходи для міста Сторожинець. Цікаво, що в обох податкових адміністраціях значна частина посадовців були німецького походження; керівник податкового органу також був німцем. Співпраця між німцями та їхніми румунськими колегами була хорошою, а німецькі посадовці були хорошими та цінними працівниками [6], [7], [8].

Слід сказати, що ще працювало командування, яке складалося з керівника відділу та трьох-чотирьох співробітників фінансової безпеки, і мало завдання шукати податкових неплатників, розслідувати ухилення від сплати податків. Спеціально навчені офіцери носили зброю та форму. Вони підлягали суворому контролю, що запобігало хабарництву. Вони несподівано з'являлися в магазинах і перевіряли записи про зібрані суми. Слід також нагадати, що тодішня перша світова економічна криза, яка розгорілася 1929-1933рр., теж суттєво негативно вплинула на розвиток міста Сторожинця. Тоді у місті збанкрутували декілька підприємств, а мешканці добряче відчували її «на своїх плечах».

Зрештою, підсумовуючи можна сказати, що кожна фінансова система вибудовується до потреб держави та її суспільства, економічних запитів та інтересів тогочасного світу, відображених у країнах центрально-східної Європи, землі яких свого часу входили до їх складу.

Література:

1. Антошкіна Л., Гадинко О., Красовська Г., Сигеда П., Сухомлинов О. Особливості буковинського пограниччя: історія культурного полілогу : монографія. Донецьк : Ноулідж, 2010. 237 с.
2. Гадинко О. Сторожинець: мандрівка крізь віки. Чернівці : Прут, 2013. 208 с.
3. Історія міст і сіл Чернівецької області. Київ : УРЕ АН УРСР, 1969. с. 546-558.

4. Ліщук Д., Гадинко О. Особистості епох. Чернівці : 2016. 100 с.
5. Речмедін А. П. Сторожинець. Ужгород : Карпати, 1977. 63 с.
6. Liebenwein D. Storozynez. Buchenland – Bukowina. Beschreibung und Errinerungen. – Darmstadt: 1983. – 206 s.
7. Гадинко О.О. Минуле Сторожинця за археологічними та історичними матеріалами: молдавський період (1359-1774 рр.). *Історико-краєзнавчі дослідження: традиції та інновації* : матеріали VI Міжнародної наукової конференції (8-9 грудня 2023р. м.Суми) у 2 ч. Суми: ФОП Цьома С.П., 2024. Ч.1 С.54-60.
8. Гадинко О. Етимологічні, палеографічні та сфрагістичні матеріали як засіб вивчення минулого Сторожинця (1448-1918 рр.). *Пріоритетні шляхи розвитку науки та освіти* : матеріали XII Міжнародної науково-практичної конференції м. Львів, 19-20 червня 2024 року. Львів : Львівський науковий форум, 2024. С.23-28.
9. Демченко В., Гадинко О. До питання про походження міста Сторожинець. *Буковинський історико-етнографічний вісник*. Чернівці : Місто, 2000. С. 66-68.

Гарбуз В. В.,

здобувачка групи 61 Іст Комунального закладу «Харківської гуманітарно-педагогічної академії»

Харківської обласної ради

Науковий керівник – канд. іст. наук, доц. Руднік Д. Г.

РУХ АФРОАМЕРИКАНЦІВ ЗА ГРОМАДЯНСЬКІ ПРАВА НА ПОЧАТКУ ХХІ СТ.: НАСЛІДКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Рух за громадянські права афроамериканців, що набув масового характеру у середині ХХ ст., справив глибокий і багатовимірний вплив на американське суспільство. Законодавчі, соціальні та культурні здобутки руху, спрямованого на подолання расової сегрегації, дискримінації та нерівності, сформували підґрунтя для сучасної правової й політичної системи Сполучених Штатів Америки. На початку ХХІ ст. наслідки цієї боротьби продовжують проявлятися у різних сферах життя, вказуючи як на досягнутий прогрес, так і на тривалі виклики, що стоять перед афроамериканською спільнотою.

Одним із найважливіших результатів руху стала трансформація правового поля, яка забезпечила формальне визнання рівноправності громадян незалежно від расової приналежності. Прийняття Закону про громадянські права 1964 року та Закону про виборчі права 1965 року стало переломним моментом, що закріпив у законодавстві заборону на расову дискримінацію в освіті, на роботі, у виборчому процесі та громадських місцях. Ці документи відкрили нові можливості для афроамериканців у здобутті освіти, участі в політичному житті, працевлаштуванні та доступі до соціальних послуг. Законодавчі зміни поступово сприяли формуванню нового покоління афроамериканських лідерів, зросла кількість чорношкірих представників у Конгресі, органах місцевого самоврядування, судовій владі [2, р. 70].

Потужним символом цього прогресу стало обрання Барака Обама на пост президента США у 2008 році. Його перемога стала історичною віхою, яка продемонструвала зміни в суспільному сприйнятті расової ідентичності та значне зростання політичної активності афроамериканців. Юридичні бар'єри до рівноправності були усунені, проте, афроамериканці й досі непропорційно часто стикаються з соціальними та економічними труднощами. Такими є — високий рівень безробіття, низький рівень доходів, обмежений доступ до якісної освіти та медичних послуг, житлова сегрегація. Внаслідок історичних утисків, багато афроамериканських родин опинилися у ситуації кількох поколінь бідності, яку складно подолати без державної підтримки. Рівень бідності серед афроамериканців вдвічі перевищує загальнонаціональний показник, а диспропорції у власності, зайнятості та накопиченні капіталу залишаються суттєвими [3, р. 325].

Проблемою залишається випадки расової упередженості у правоохоронній та судовій системах. Залишаються випадки, коли афроамериканці стали жертвами поліцейського насильства, зазнають дискримінації під час арештів, судових процесів та винесення вироків. Було підраховано, що кожний третій афроамериканець-чоловік може бути заарештований протягом життя. Строки

ув'язнення часто не є пропорційним вчиненим правопорушенням і є наслідком системних упереджень та надмірної криміналізації афроамериканських громад [5, р. 20]. Протести проти поліцейського насильства у 2013–2020 роках, зокрема після вбивства Джорджа Флойда, засвідчили, що питання расової справедливості залишається актуальним і болючим. Рухи, які виникають у відповідь на такі події, використовують як класичні форми протесту (марші, громадські виступи, бойкоти), так і сучасні засоби комунікації, зокрема соціальні мережі. Вони апелюють до ідей, що були закладені ще під час руху за громадянські права у 1960-х роках, і свідчать про тяглість традиції громадянського активізму [4, р. 230].

Однак, ми маємо відмітити деякі зрушення у сфері культури та масової комунікації. Афроамериканці стали більш помітними в американській культурі – музиці, кіно, літературі, телебаченні. Позитивним зрушенням можна вважати поява нових культурних наративів, які акцентують увагу на багатогранності афроамериканського досвіду, історії та досягнень [1, с. 14].

Вони розкривають не лише історію боротьби за свободу, але й духовну, інтелектуальну та культурну еволюцію спільноти, що стала невід'ємною частиною американського суспільства. Першим із таких наративів є історія боротьби за свободу та рівність, яка бере початок у добу рабства й продовжується у русі за громадянські права ХХ століття. Центральним мотивом цього наративу є прагнення афроамериканців до людської гідності, соціальної справедливості та визнання свого громадянського статусу. Автобіографічні тексти Фредеріка Дугласа, виступи Мартіна Лютера Кінга, роман Гаррієт БічерСтоу «Хатина дядька Тома» та пізніші фільми, такі як «Selma», створюють колективну пам'ять про багатовікову боротьбу проти гноблення, показуючи силу духу та моральну велич тих, хто виступав проти системи расизму.

Окрему увагу заслуговує наратив музичного та художнього самовираження, у якому мистецтво постає не лише як форма естетичного

переживання, але й як засіб соціального протесту та колективної ідентичності. Джаз, блюз, соул і гіпгоп стали не просто музичними жанрами — вони віддзеркалили досвід поколінь, біль і надії афроамериканців. Пісня Біллі Голідей «Strange Fruit» стала символом протесту проти лінчувань і расового насильства, а сучасні виконавці, як-от Кендрік Ламар чи Бейонсе, продовжують цю традицію, поєднуючи музичну інновацію з політичним посланням. Через музику афроамериканці не лише висловлювали власні емоції, а й формували спільну пам'ять, що об'єднувала різні покоління у боротьбі за гідність.

Інший важливий аспект – наратив інтелектуального та освітнього поступу. Упродовж XIX–XX ст. афроамериканці виборювали право на освіту, наукову діяльність і участь у культурному житті. Праці В. Е. Б. Дюбуа, Мари Маклауд Бетюн, Маи Енджелу та Картера Вудсона стали символом інтелектуального пробудження й наголосили на важливості знань як інструменту емансипації. Завдяки цим діячам було започатковано традицію вшанування «Місяця чорної історії» (Black History Month), що сприяє усвідомленню внеску афроамериканців у науку, політику та культуру США [4, p. 230].

Паралельно з цим формується наратив родини, спільноти та стійкості, у якому відображено значення внутрішніх соціальних зв'язків у боротьбі з дискримінацією. Родина, церква, громада стали для афроамериканців опорою у складних історичних обставинах, джерелом духовної сили та самоідентифікації. У літературі цей мотив яскраво проявляється в романі Еліс Вокер «The Color Purple», де показано внутрішню боротьбу та відродження особистості через любов і підтримку. Телесеріали, як-от «The Cosby Show» і «Black-ish», показали позитивний образ афроамериканської сім'ї, її освітній і моральний потенціал, що руйнував стереотипи, усталені у масовій свідомості [4, p. 230].

Невід'ємною частиною сучасного афроамериканського культурного дискурсу став наратив соціальної справедливості та політичної активності. Він продовжує традицію громадянського протесту, започатковану ще в середині XX ст., але адаптовану до нових умов. Рух Black Lives Matter став символом

боротьби проти поліцейського насильства та системного расизму. Документальний фільм «13th» режисерки Ави ДюВерней, публіцистика ТаНехісі Коутса та численні візуальні кампанії демонструють, що боротьба за права афроамериканців триває, набуваючи нових форм – від активізму в соціальних мережах до мистецьких акцій [4, р. 230].

Завершує цю палітру наратив афродіаспори та зв'язку з Африкою, який підкреслює тяглість між африканським корінням і сучасною афроамериканською ідентичністю. Цей напрям розвиває ідеї історичної пам'яті, повернення до витоків і глобального виміру афроідентичності. Літературні твори Алекса Гейлі («Roots»), Чимаманди Нгозі Адічі, візуальні образи афрофутуризму у фільмі «Black Panther» демонструють прагнення осмислити афроамериканський досвід як частину ширшої історії африканської діаспори. Цей наратив поєднує минуле і майбутнє, біль колоніального досвіду і надію на відродження, створюючи нову форму самопізнання через мистецтво, пам'ять і технології [4, р. 230].

Іншим важливим результатом руху стало формування ширшої коаліції груп, які борються за соціальну справедливість. Афроамериканський досвід став прикладом для інших меншин – латиноамериканців, корінного населення, представників ЛГБТК+ спільноти [1, с. 13]. Модель організованої мирної боротьби за права стала натхненням для численних рухів як у США, так і в усьому світі. Таким чином, вплив афроамериканського руху вийшов за межі окремої етнічної групи й став частиною глобального дискурсу про права людини.

У результаті можна стверджувати, що наслідки руху за громадянські права є складними та суперечливими. З одного боку, відбулося істотне розширення правового й політичного поля, формування нової культури взаємоповаги, зростання участі афроамериканців у громадському житті. З іншого – зберігається низка системних проблем, які не можуть бути вирішені лише законодавчими актами або деклараціями про рівність. Вони вимагають

глибшого аналізу та подальшого дослідження практичного застосування новітніх нормативних актів з протидії дискримінації.

Література:

1. Мельник Т. І. Чорні пантери як радикальний елемент руху за громадянські права. *Аналітика культурного розвитку*. 2022. №2. С. 12 –15.
2. Cooper H. *The House at Sugar Beach: In Search of a Lost African Childhood*. New York : Simon and Schuster, 2008. 354 p.
3. Chafe W. H. *Civilities and Civil Rights: Greensboro, North Carolina, and the Black Struggle for Freedom*. Oxford : Oxford University Press, 1980. 333 p.
4. Levy P. B. *The Great Uprising: Race Riots in Urban America in the 1960s*. Cambridge : Cambridge University Press, 2018. 235 p.
5. Tufekci Z. *Twitter and Tear Gas: The Power and Fragility of Networked Protest*. New Haven : Yale University Press, 2017. P. 368 p.

Голуб А. А.,

асистент, аспірант кафедри

історії, правознавства та методики навчання Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка

Науковий керівник – д-р пед. наук, доцент, завідувач ННІ філології та історії Гриценко А.П.

ДІЯЛЬНІСТЬ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИХ ЗАПОВІДНИКІВ ЯК ФАКТОР ПІДТРИМКИ КРАЄЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

У тезах осмислюється роль музеїв-заповідників у підтримці краєзнавчих досліджень, підкреслюючи їх значення для збереження культурної спадщини та розвитку місцевих традицій.

Ключові слова: історичне краєзнавство, регіон, край, музеї-заповідники, культурна спадщина, дослідження наукових співробітників.

У сучасних умовах зростання суспільного інтересу до збереження національної культурної спадщини та пошуку історичної ідентичності особливої актуальності набуває діяльність музеїв-заповідників. Ці установи

виконують не лише охоронну та просвітницьку функцію, а й виступають осередками наукових досліджень, зокрема краєзнавчих. Завдяки систематичному вивченню пам'яток, архівних матеріалів, фольклору та етнографічних особливостей певних територій, заповідники сприяють поглибленню знань про минуле в жителів конкретних регіонів, формуванню їх історичної пам'яті та збереженню локальних традицій.

Історико-культурні заповідники відіграють важливу роль у популяризації матеріальної та нематеріальної культурної спадщини України. У межах своєї діяльності вони виступають як активні науково-дослідні центри, що підтримують і розвивають краєзнавчі дослідження. Їх робота проявляється насамперед у таких ключових напрямках: науково-дослідній роботі, експозиційній діяльності, видавничих проєктах, організації наукових конференцій, освітніх ініціативах і співпраці з місцевими громадами. Однією з головних форм взаємодії заповідників із краєзнавством є проведення наукових досліджень, зосереджених на вивченні історії конкретних територій, особливостей їх архітектурної спадщини, археологічних об'єктів, фольклору, народних ремесел і інших проявів локальної ідентичності. Дослідницька робота фахівців музеїв-заповідників створює джерельну базу для подальших краєзнавчих розвідок. Зібрані матеріали часто публікуються в наукових збірниках, які видаються при заповідниках [3, с. 125–128].

Експозиційна та музейна діяльність заповідників тісно пов'язана з краєзнавчими дослідженнями, оскільки саме локальний матеріал найчастіше лягає в основу тематичних виставок. Так, краєзнавча інформація набуває візуального та інтерпретаційного виміру, що сприяє не лише науковому, а й широкому громадському осмисленню історико-культурного надбання. Особливо важливим є той факт, що заповідники здатні актуалізувати маловідомі сторінки місцевої історії, залучаючи до цього процесу як фахівців, так і аматорів краєзнавства. Крім того, музеї-заповідники відіграють вагомую роль у організації наукових конференцій, круглих столів, семінарів і публічних

лекцій, що присвячені вивченню історії та культури окремих регіонів. Ці заходи стають платформою для обміну досвідом між професійними науковцями, музейниками, краєзнавцями та представниками громадськості. Участь заповідників у таких ініціативах сприяє міждисциплінарному діалогу та інтеграції регіональних досліджень у загальноукраїнський науковий простір [2, с. 26–27].

Окреме значення має видавнича діяльність заповідників, яка включає публікацію наукових збірників, газет, каталогів, буклетів, путівників, а також популярних історичних нарисів. Ці видання стають важливим джерелом інформації для краєзнавців, педагогів, студентів і всіх, хто цікавиться минулим свого краю. Суттєвою є також роль історико-культурних заповідників у формуванні краєзнавчої свідомості серед населення. Через проведення екскурсій, лекцій для школярів і студентів, а також через взаємодію з громадськими організаціями, вони сприяють підвищенню інтересу до вивчення історії рідного краю. Особливо ефективною є така діяльність у поєднанні з туристичними маршрутами, котрі базуються на історико-культурному ландшафті регіону [1, с. 149–151].

У контексті взаємодії з громадськістю музеї-заповідники виступають також платформами для неформальної освіти. Через проведення шкільних уроків / занять для студентів, майстер-класів, квестів, творчих зустрічей, літніх шкіл і тематичних таборів вони формують у молодого покоління інтерес до вивчення історії свого краю. Співпраця з закладами освіти дозволяє впроваджувати краєзнавчий компонент у освітні програми, розробляти інтерактивні навчальні матеріали, збагачувати зміст виховної роботи [4, с. 80–83].

Таким чином, діяльність історико-культурних заповідників є однією з ключових умов підтримки та розвитку краєзнавства. Їхня інституційна, наукова, просвітницька та видавнича активність створює сприятливе середовище для формування сталого інтересу до локальної історії, збереження

регіональної ідентичності та поглиблення наукового вивчення культурної спадщини.

Література:

1. Голуб А.А. Цифрові технології в популяризації краєзнавства історико-культурними заповідниками Сіверщини. *XIV «Глухівські наукові читання – 2024. Актуальні питання суспільних і гуманітарних наук»: матеріали міжнародної конференції*. 2024. С. 148–152.
2. Колієнко А.А. Історичне краєзнавство: поняття, функції, наукове підґрунтя. *Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи. Том XV: Наукові пошуки в контексті викликів і конфліктів*. 2023. Т. 15. С. 26–27. URL: <http://ir.dspu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/3045/1/Збірник%203.11.2023-26-27.pdf>
3. Лісовська О.В. Історичне краєзнавство як засіб формування історичної пам'яті та духовності українського народу. *Уманська старовина*. 2016. Вип. 2. С. 125–130.
4. Охорона культурної спадщини історико-культурними заповідниками Чернігово-Сіверщини: монографія / за заг. ред. С.Ю. Зозулі; кол. авт.: Буренко В.М., Жукова С.П., Заліський О.С. та інші. Центр пам'яткознавства НАН України і Українське товариство охорони пам'яток історії та культури. Київ: О. Філюк, Центр учбової літератури, 2017. 128 с.

Голуб Г. А.,

*учениця 11 класу КЗ СОР Глухівського ліцею
з посилено військово-фізичною підготовкою*

Науковий керівник – вчитель історії Милютіна О.Л.

ПУНКТ ПРОПУСКУ «БАЧІВСЬК» ЯК ОДИН ІЗ ПЕРШИХ РУБЕЖІВ СПРОТИВУ РОСІЙСЬКОМУ ВТОРГНЕННЮ 24 ЛЮТОГО 2022 РОКУ

23 лютого 2022 року, на передодні найчорнішого дня в історії новітньої України, прикордонники пункту пропуску «Бачівськ», що на Сумщині, заступили на звичайне чергування. Вони не підозрювали, що це стане початком тривалого випробування — війни, полону і боротьби за життя.

У день вторгнення, 24 лютого, «Бачівськ» працював у штатному режимі. Йшло оформлення пасажирів міжнародного автобусу та автомобілів. Начальник зміни Олег Бичків згадує, що попри напруження на кордоні, ніхто

не очікував реального вторгнення. Вважали, що росія вкотре вдалася до демонстрацій, аби посіяти паніку.

Ще 23 лютого українські прикордонники отримали листа з рф із проханням *«посприяти виїзду дипломатичних автомобілів з України»*. А вже о 4 ранку 24 лютого стало відомо про обстріли Луганського, Донецького, згодом — Харківського та Сумського прикордонних загонів [1].

О 5:45 ранку російська бронетехніка, зокрема танки, БТРи та БМП, перетнула державний кордон саме у пункті пропуску «Бачівськ» Сумської області. Усіх прикордонників та цивільних, що перебували на пункті пропуску, захопили у полон і перевели до російського пункту «Троєбортне». За кілька днів цивільних відпустили, а 26 прикордонників та 4 військових залишились у неволі[3].

Олег Бичків розповідає, що приблизно за п'ять днів їх перевезли до міста Севськ, де тримали у спортзалі. Окупанти намагались схилити військових до співпраці — створити ілюзію добровільної здачі в полон. Але жоден з прикордонників не погодився співпрацювати [1].

Згодом полонених перемістили до наметового містечка в Курській області. Найважче, згадують бранці, було повне інформаційне відрізання від України та нав'язування фейків. Та віра в Батьківщину не згасала.

У квітні 2022 року Олег Бичків та ще троє його побратимів потрапили до списків на обмін. 14 квітня вони повернулися додому. Виснажені, втомлені, але живі...

До травня 2022 року вдалося звільнити ще 11 прикордонників. Але інші залишалися у полоні — аж до весни 2023 року [4].

10 квітня 2023 року, в рамках Великоднього обміну, на рідну землю повернувся Олександр Винда. Його зустрічала родина, зокрема донечка, яка народилася вже після початку повномасштабної війни. 26 квітня — звільнено ще двох захисників: Олександра Чертенка та В'ячеслава Крамаренка. 11 червня того ж року — Івана Воробйова.

Тривалі зусилля рідних і держави тривали три роки. 5 лютого 2025 року, після 3,5 років полону, додому повернувся Андрій Новиков — з усмішкою, з

вірою, яку не змогли зламати жорстокі випробування [1]. 25 травня 2025 року обміняли ще п'ятьох прикордонників: Сергія Чауса, В'ячеслава Цигикала, Руслана Божка, Дмитра Литвинова та Віталія Школьного [2].

Останнім залишався Володимир Лютенко. Його повернення чекали всі. І воно відбулося 23 липня 2025 року — рівно через 3 роки та 5 місяців з моменту його полону [1].

Прикордонники з пункту пропуску «Бачівськ» стали символом мужності, честі та витримки. Вони не здалися ні в перший день війни, ні після місяців і років неволі. Вони зберегли гідність, віру в державу і любов до рідних, яка допомогла їм вистояти. Ця історія — не лише про війну. Це історія про силу духу, яку не зламати жодним танком і жодним полонем.

Література:

1. Зміна тривалістю понад рік. Про «Бачівськ» та побратимів розказує звільнений із полону прикордонник.
URL: <https://hlukhiv.city/articles/283733/zmina-trivalistyu-ponad-rik-probachivsk-ta-pobratimiv-rozkazuye-zvilnenij-iz-polonu-prikordonnik> (дата звернення: 30.09.2025)
2. Історії полонених прикордонників з пункту пропуску «Бачівськ», які повернулись додому. URL: <https://www.yampil.info/archives/85236.html> (дата звернення: 09.10.2025)
3. Перші в полоні 24 лютого: як це було. Історії українських військових. URL: <https://mipl.org.ua/pershi-v-poloni-24-lyutogo-yak-cze-bulo-istoriyiukrayinskyh-vijskovykh/> (дата звернення 01.10.2025)
4. Прикордонники у полоні з 24 лютого — відтоді рідні отримали лише одного листа . URL: <https://www.youtube.com/watch?v=Eq7LNGWgQUw> (дата звернення 10.10.2025)

Гордієнко О. І.,

здобувач вищої освіти

*кафедри історії, правознавства та методики навчання Глухівського
національного педагогічного університету імені Олександра Довженка*

Науковий керівник – канд. іст. наук, доц. Крижанівський В. М.

ГАЗЕТА «СОБОРНИЙ МАЙДАН» ЯК ДЖЕРЕЛО ІЗ ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ МІСТА ГЛУХОВА XX СТОЛІТТЯ

Мета статті полягає у вивченні інформаційного потенціалу друкованого органу Національного заповідника «Глухів» – газети «Соборний майдан» як джерела з вивчення історії Глухова XX ст. Аналіз видань цього періодичного видання, які на 2025 р. не були предметом наукового опрацювання, сприятиме глибшому розумінню специфіки місцевої преси, її ролі у формуванні локальної пам'яті та ідентичності, а також у відображенні соціально-політичних процесів, що мали місце в історії міста Глухова у XX ст.

Газета як джерело історичних знань займають важливе місце в наукових дослідженнях завдяки своїй здатності відображати сучасні події через призму громадської думки. Особливо значущими є регіональні видання, на шпальтах яких не тільки проінформовано про поточні події, але й відтворено локальні аспекти історії та культури [6, с. 9–19]. У цьому контексті газета «Соборний майдан», як друкований орган Національного заповідника «Глухів», є важливим джерелом для вивчення історії міста Глухова XX ст., оскільки вона містить матеріали, що відображають як зміну політичних реалій, так і соціокультурні процеси, що відбувалися на місцевому рівні.

Газета «Соборний Майдан» виходить з 6 лютого 2004 р. Відтоді упродовж 21 року з періодичністю 1 раз у 2 місяці науковці, здобувачі, глухівчани і всі, хто цікавився краєзнавством та історією України отримували номер «Соборного майдану». За цей час у газеті опубліковано 130 видань. Авторами є

співробітники Національного заповідника «Глухів», Національного архітектурно-історичного заповідника «Чернігів стародавній», Національного історико-культурного заповідника «Гетьманська столиця», науковці Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка, місцеві краєзнавці, учителі історії.

Газета «Соборний Майдан» публікує матеріали, які безпосередньо пов'язані з історією Глухова ХХ ст. Так, Заїка В. опублікував записи свого батька що охоплює останні дні серпня початку вересня 1943 року – днів, що передували визволенню Глухова, та днів, у які німецька авіація жорстоко бомбардувала місто. [2, с. 6,7]

Жукова С. у своєму дослідженні зазначила особливості архітектурного стилю міста Глухова ХХ ст. [1, с. 5–8]. Мошик І. ввела до наукового обігу інформацію про улаштування центрального електричного освітлення Глухова на початку ХХ ст. [5, с. 2,3]

Мірошниченко Н. у своїх дослідженнях реконструювала архітектурний ансамбль міста Глухова ХХ ст. та опублікувала кримінальні історії міста Глухова першої чверті ХХ ст. на основі газет [3, с. 6,7; 4, с. 6,7].

Публікації газети, присвячені історичним подіям та їх інтерпретації, допомагають формувати локальну ідентичність, пов'язану з минулим міста. Газета стає не лише інструментом історичної освіти, але й важливим елементом відновлення історичної правди на рівні конкретної громади.

Як джерело для вивчення історії Глухова ХХ ст., газета «Соборний майдан» є багатим матеріалом для дослідників у сфері краєзнавства, соціальної історії та історії медіа. Публікації, що стосуються окремих подій або персоналій, мають важливе значення для реконструкції історії міста та регіону. Крім того, газета відіграє важливу роль у відновленні історичної пам'яті, допомагаючи формувати образ минулого міста для нових поколінь.

Газета «Соборний Майдан» є важливим джерелом для вивчення історії Глухова ХХ століття, оскільки її публікації висвітлюють ключові етапи

розвитку міста, відображають соціально-політичні процеси, а також сприяють формуванню історичної пам'яті та локальної ідентичності. Це видання стає важливим інструментом у процесі реконструкції минулого, що дозволяє зберегти та передати історичні знання новим поколінням.

Література:

1. Жукова С. Туристична привабливість Глухова. *Соборний майдан*. 2022. №3. С. 5–8.
2. Заїка В.В. Щоденник визволення (з приватних записів 1943 року В.М. Заїки). *Соборний майдан*. 2016. №4. С. 6–7.
3. Мірошніченко Н. Глухів кримінальний (перша чверть XX ст.). *Соборний майдан*. 2025. №4. С. 6–7.
4. Мірошніченко Н. Хроніки життя Глухова початку XX століття *Соборний майдан*. 2025. №1. С. 6–7.
5. Мошик І. Улаштування центрального електричного освітлення Глухова на початку XX ст. *Соборний майдан*. 2023. №1. С. 2–3.
6. Романюк М.М. Українське пресознавство як спеціальна історична дисципліна: до постановки проблеми. *Поліграфія і видавнича справа*. Вип.39. Л., 2002. С.9–19.

Гориславська М. О., Куліда О. О., Целуйко Д. Л.,

учениці 9-Б класу

Кременчуцької гімназії № 23, Кременчуцької міської ради,

Кременчуцького району, Полтавської області

Науковий керівник – вчитель історії і правознавства Кременчуцької гімназії

№ 23, аспірант КрНУ ім. М. Остроградського Мелешко Я.Г.

ЕКОНОМІЧНИЙ І ПОЛІТИЧНИЙ ФАКТОР ВПЛИВУ НА ЗЛОЧИННІСТЬ В ПЕРІОД «БУРЕМНИХ» ДЕВ'ЯНОСТИХ РОКІВ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

Наприкінці XX ст., здобувши суверенітет і незалежність, Україна розпочала свій шлях до формування демократичної, соціальної й правової держави з ринковою економікою. Можна з усією впевненістю констатувати той

факт, що переломні етапи розвитку суспільства завжди супроводжувались та будуть супроводжуватись негативними явищами, і наша держава не стала у цьому відношенні винятком. Процеси глобального масштабу, які були детерміновані розпадом колишнього СРСР, потягнули за собою кризу українського суспільства в економічній, політичній, ідеологічній підсистемах, а відтак – необхідність коригування життєвих планів пересічних громадян, що далеко не завжди відбувалося в кращу сторону. Суттєво змінились показники злочинності – кількість зареєстрованих органами внутрішніх справ злочинів [1, с. 5].

Зі здобуттям незалежності перед Україною постало багато завдань, серед яких основне місце належало законотворчості. Це абсолютно зрозуміло – не можна було будувати незалежному суверену державу на законодавчому фундаменті іншої антагоністичної їй за принципами побудови й існування країни. Зрозуміло, що потребувала докорінних змін вся система права і в тому числі кримінальне законодавство. Однак зрозуміло, що процес створення нової законодавчої бази тривалий і потребує великих зусиль. Саме тому до прийняття нового кримінального законодавства протягом практично 10 років у Україні діяло кримінальне законодавство колишньої Української РСР пристосоване до нових реалій [2, с. 112].

У період між 1991 і 1995 роками Україна пережила різке зростання рівня зареєстрованої злочинності. В середньому темп її приросту в період з 1990 по 1995 р. становив 12,2%. Тенденція зростання загального рівня злочинності особливо була помітною у 1992 р. (+18,5%), проте найбільша кількість злочинів була зареєстрована у 1995 р. яка досягла майже 642 тис., а коефіцієнт злочинності в розрахунку на 100 тис. населення становив 1241. Беручи, для прикладу, тодішнє зростання рівня умисних вбивств (у 1991 р. – 2902 випадків, а 1992 р. – 3679), можна говорити, що така ситуація була зумовлена збільшенням конфліктності у суспільстві на фоні зубожіння населення та безробіття, нестримний рівень організованої злочинності, і зокрема, появою в

країні достатньо великого прошарку людей (бізнесменів, банкірів, політиків), що раптово збагатились на величезні суми та їх небажанням і невмінням вирішувати свої суперечки цивілізованими способами. Основне джерело різкого зростання злочинності в Україні після 1991 року слід шукати в корисливих (крадіжки, пограбування, шахрайства, вимагання тощо) та економічних злочинах (розкрадання державного або колективного майна шляхом присвоєння чи розтрати або зловживання службовим становищем, виготовлення або збут підроблених грошей чи цінних паперів, шахрайство з фінансовими ресурсами, ухилення від сплати податків, злочини у фінансово-кредитній системі, банківській сфері тощо). Так, рівень лише крадіжок піднявся з 29,1% від всіх злочинів в 1980 році до 48,5% в 1990 році та до 56–58% в 1992 – 1993 роках. Як засвідчує МВС України динаміка злочинів, вчинених у сфері економіки в 1995 р., дорівнювала в Україні 29,9%. Безробіття кримінологи всіх без винятку соціально-політичних систем відносять до причин злочинності. Відсоток зайнятості, тобто співвідношення кількості зайнятих осіб до числа населення у віці 15 – 59 років, зменшився з 80,5 відсотків у 1991 році до 67,1 відсотка у 2001 році. За даними Держкомстату України, у пошуках роботи до державної служби зайнятості протягом 1998 року звернулось понад 1,4 млн. громадян, що на 27, 8% більше, ніж за відповідний період попереднього року [1, с. 54 – 62]. Прийняття Верховною радою України, економічних реформ в 1992 році виконувалось дуже повільно. Наприкінці року економіка України все більше занурювалася у хаос, ставала некерованою і руйнувалася. Місячний рівень інфляції досяг 50%. Наприкінці 1993 р. інфляція в Україні перевищила уже 90%. Ситуація, що склалася загрожувала повній руйнації національного народногосподарського комплексу. Лише впродовж 1995 – 1996 рр. в українській економіці наступила певна стабілізація і навіть деяке пожвавлення [3, с. 443 – 446]. Кожний громадянин України в період 1993 – 1996 років став мільйонером. Проте знецінені мільйонні купюри купоно-карбованців швидко танули в гаманцях. У кампанії ваучерної приватизації, яку український уряд

розгорнув слідом за російським, майже кожний став власником «цінних паперів», проте новоявлені капіталісти залишалися злидарями. В умовах інфляції такого масштабу відбулася бартеризація зовнішньої торгівлі. Заборгованість України іншим країнам на середину 1994 р. становила близько 7 млрд. дол. Найбільше боргів припадало на частку Росії та Туркменістану за постачання енергоносіїв. Інфляція сприяла збиванню великих капіталів. Прірва між «новими українцями» і мільйонами тих, чиє існування залежало від стану державного бюджету, поглиблювалася. Проте ці мільйони громадян не могли пристосуватися до нової економічної ситуації й безпорадно чекали допомоги від держави. [4, с. 214]. Психологічна атмосфера, що склалася у суспільстві, пов'язана із тим, що багато людей перебиваються, існують, але не живуть, і це поряд із фантастичними капіталами місцевих олігархів, які відкрито користуються ними без будь-яких докорів сумління. Необґрунтовано високі прибутки цих людей внесли додатковий стимул до економічного та соціального розшарування суспільства. Ця атмосфера не тільки веде до вчинення різного роду протиправних посягань, а й до морального виправдовування вчинюваних злочинів.

Після утворення незалежних держав на терені колишнього СРСР в коло інтересів вчених-кримінологів, які мали перед собою численні приклади боротьби за владу, її завоювання й утримання, потрапили проблеми взаємного впливу політичних відносин та злочинності. Радикальна зміна політичної системи в Україні у 1991 році та поступова поява політиків так званої «нової формації» засвідчили той факт, що політичні конфлікти в нашому суспільстві тісно межують зі злочинними проявами, прямо впливаючи на їх кількісні і якісні показники. Політична нестабільність, зміна влади чи очікування такої зміни негативно впливають на економічні відносини, функціонування господарського механізму і, в першу чергу, на рівень життя та матеріальне забезпечення людей та їх правову і соціальну захищеність. Злочинність, викликана політичними конфліктами, є реальністю, і не тільки у вигляді

злочинів проти основ національної безпеки чи злочинів проти виборчих прав громадян, а як наслідок політичних, в тому числі міжнаціональних зіткнень, що тягнуть за собою загально кримінальні злочини (розбої, грабежі, крадіжки, вбивства) [1, с. 67 – 85].

Наприкінці 90-х рр. XX ст. стала посилюватися фінансова незбалансованість, знижуватися якісні показники у виробничій сфері, погіршувалася галузева структура промислового виробництва [3, с. 449]. Майже 50% населення у 1997 році мали середній грошовий прибуток на душу населення нижчої межі малозабезпеченості (70,9 грн. на місяць). «Низька матеріальна забезпеченість, неможливість прожити на одну зарплату чи на інші доходи впливають на злочинність не тільки прямо, а й опосередковано.

В ті часи, Україна була визнаною корумпованою країною, цей висновок зробила спеціалізована міжнародна організація «Transparency International». Так, хабарництво становило 0,3 – 0,5 % від загальної кількості злочинів. У 1990 – 1999 рр. спостерігалась тенденція до зростання хабарництва – у 1990 р. в Україні зареєстровано 420 випадків одержання хабару, 55 – посередництва в хабарництві та 524 – давання хабара. До корупційних відносять також злочини, пов'язані зі зловживанням владою або службовим становищем. Якщо у 1991 р. було зареєстровано 671 злочин, то у 2000 р. – 7546, а у 2002 р. – 7285. Отже, офіційна статистика свідчить, що за 11 років кількість цих злочинів збільшилася більше ніж удесятеро [1, с. 65 – 69].

Слід звернути увагу, що злочинність котра відбувались в 90-х роках XX ст. на території України розпочались не зразу після проголошення Незалежності України в 1991 році. Воно розпочалось ще за часів СРСР. Початком точки відліку вважають 27 грудня 1988 року коли бандитські угруповання масово розпочинають серійні вбивства, а завершується 1 вересня 2001 року, коли почав діяти новий Кримінальний кодекс України прийнятий Верховною Радою 5 квітня 2001 року. Але це не значить, що злочинність зникла, просто вона перегорнула нову сторінку періоду історії.

Література:

1. Медицький І. Г. Вплив соціальних факторів на злочинність в умовах становлення незалежної Української держави. Івано-Франківськ : [б. в.], 2007. 214 с.
2. Фріс П. Л. Нарис історії кримінально-правової політики України. Київ : Атіка, 2005. 126 с.
3. Кондратюк К. К., Бондар Г. А., Голубко В. Є. Новітня історія України. 1914–2008 рр. Київ : Знання, 2011. 535 с.
4. 25 років незалежності: нариси історії творення нації та держави / ред. Г. В. Боряк, В. В. Головка, В. М. Даниленко, С. В. Кульчицький, О. М. Майборода, В. А. Смолій, Л. Д. Якубова, С. О. Янішевський. Київ : Ніка-Центр, 2016. 796 с.

Гринько М. Р.,

студентка групи ХРТ фмб (9)-11 Полтавського фахового коледжу

Полтавського університету економіки і торгівлі

Науковий керівник – викладач історії, асистент кафедри педагогіки та

суспільних наук Костиренко Т. О.

ДОМОГОСПОДАРСТВА КОЗАКІВ СТАРОСАНЖАРСЬКОЇ СОТНІ ПОЛТАВСЬКОГО ПОЛКУ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XVIII СТ.

Для визначення чисельності і персонального складу козаків використано компут 1718 р., ревізії 1723 і 1726 рр., опубліковані в «Джерелах з історії Полтавського полку (середина XVII–XVIII ст.)», які упорядкував Володимир Мокляк. Оригінал компуту 1718 р. зберігається в Інституті рукописів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Фрагменти ревізії 1723 та ревізія 1726 р. у двох список знаходяться в Центральному державному історичному архіві України в місті Києві (фонд 51, опис 3) [2; 3].

Компути укладалися в полкових канцеляріях за участі сотенних управ. Ці документи використовувалися для підтвердження приналежності до козацького стану та для оподаткування дворів. У джерелах із 1726 р. термін «компут» змінюється на «ревізія» [1].

До сотенної старшини належали сотник, отаман, писар, осавул та хорунжий. Існували ще посади значкових, військових та бунчукових полкових і сотенних товаришів. Вони втілювали розпорядження полковників і гетьманів, виконували військові функції, оберігали земельну власність, слідкували за порядком. Сотенна адміністрація призначалася полковою канцелярією [4, с. 85].

У різний час Старосанжарську сотню очолювали: Мисан (1658), Григорій Зарудний (1658–1659), Олексій Кованько (1659), Павло Тарасович (1672), Никифор Мазан (1690 – невідомо), Самійло Манджар (1692), Степан Дорошевич (1692), Іван Іванович (1699), Михайло Карпенко (1713), Іван Сагайдак (1713– 1714), Іван Григорович Тарновський (1715–1722), Василь Павлович (1723 – невідомо), Виблій (1724), Самійло Спафарій (1725–1726), Іван Іванович Левенець (1727), Григорій Заньковський (1732–1745), Іван Згурнос (1745–1759), Іван Григорович Заньковський (1759–1764) [5, с. 208].

Компут від 8 січня 1718 р. розпочинається з переліку козаків кінних, у якому першими внесено сотника Івана Тарановського, отамана Семена Романиченка, хорунжого Петра Поставного. Усього зафіксовано 301 особу: 200 кінних, 59 тяглих, 42 піших козаків. У списку згадуються 3 вдови, у яких замість особистих імен ужито патроніми (Деревянчиха, Киящиха, Зощиха). Вони зберегли станову приналежність та майнові права, успадковані від чоловіків. Крім них, вказано ще одну жінку – Марію Рябуховну (*Див. табл. 1*) [2, с. 165–169].

У «Веденні козаків Полтавського полку, скільки козаків за убогістю в похід не пішли» 21 липня 1723 р. перелічено 79 піших козаків і двох вдів (вдова Білаша і Московка). Цей документ підписав Григорій Петрович Буцький – наказний полковник полтавський у 1722, 1723, 1724 рр. [3, с. 42-43].

До ревізії 1726 р. входило «Ведення Старосанжарської сотні Полтавського полку, скільки в ній дворів козаків можних, кінних і убогих, піших дуже вбогих, також посполитих тяглих і піших, цехових тяглих і піших...», складене 18 липня 1726 р. На початку списку зазначено сотника Самійла Спафарія та

городового отамана сотенного містечка Старі Санжари Дениса Сачавця (1724, 1725, 1733 – 1737 рр.) Усього вказано двори 276 козаків, серед яких переважали можні (заможні) – 213 осіб (1 вдова Панчиха). Виявлено 51 вбогого кінного козака, що значно менше порівняно з компутом 1718 р., у якому зафіксовано 200 осіб. Серед убогих кінних козаків вказано двох жінок Анну Пилипиху та Христю Брашкову. Виокремлено 12 козаків піших і дуже вбогих, між іншим, серед них перелічено Ввувдю (Євдокію) Сорокопудку, Омелчиху Лазченкову, Марію Алексійку (*Див. табл. 1*) [3, с. 185-189].

Ревізія затверджена підписами наказного сотника Келебердянської сотні Павлом Тройницьким (значковим товаришем Полтавського полку у 1722 – 1730 рр.) і наказним полковником Полтавського полку Савою Михайловичем Тарнухою (на цій посаді в 1721, 1723–1725, 1727, 1730 рр.) [3, с. 189].

Таблиця 1

Кількісний склад козаків за компутом 1718 р. та ревізією 1726 р.

Компут/ ревізія	Можні		Кінні		Тяглі		Піші	Усього козаків
1718 р.	-		197	вдови 3	58	вдова 1	42	301
1726 р.	212	вдова 1	вбогі 51		-		дуже вбогі 12	276

Згідно зі сповідними розписами 1775 р. у Свято-Троїцькій парафії, яка знаходилась у Старих Санжарах, зафіксовано 42 козацькі двори, що відображають соціально-демографічну структуру населення. У цьому джерелі перелічено членів домогосподарств із вказівкою статі, віку, родинних зв'язків, шлюбного та соціального стану. До складу кожного двору входили як господарі — козаки, так і члени їхніх родин: дружини, діти, іноді слуги чи дворові [6].

Усі двори мали різну кількість мешканців — від двох до десяти осіб. Середній показник складав приблизно 5–6 осіб на двір. Козацькі

домогосподарства відзначалися декількома поколіннями під одним дахом та високою народжуваністю.

Згідно з класифікацією П. Ласлетта, усі домогосподарства розподіляються на три основні типи: прості (нуклеарні), розширені та мультифокальні. Розширені та мультифокальні сім'ї у свою чергу утворюють спільну групу складних домогосподарств.

Різна кількість поколінь зафіксована у межах одного двору: від одно- до чотиріпоколінних родин. Найбільш поширеним типом були двопоколінні (32 двори, або 76,2% від загальної кількості), у складі яких зазвичай проживали господар із дружиною та їхні діти. Трипоколінні спільноти становили 8 дворів (19,0%), а чотиріпоколінні — лише один двір (2,4%). Двір самотньої господарки з дітьми (1 двір, 2,4%).

Загалом у 42 дворах проживало 761 особа, що дає середній розмір домогосподарства 18,1 особи. Така структура свідчить про високий рівень родинної консолідації в козацькому середовищі та про домінування великих, багатопокілінних господарств, характерних для традиційної міської спільноти другої половини XVIII століття [6].

Отже, комплексне залучення компутів, ревізій і сповідних розписів дозволяє реконструювати не лише чисельність і соціальний статус козаків, а й особливості родинної організації, що є важливим джерелом для історико-демографічного дослідження сотенних містечок Гетьманщини XVIII століття.

Література:

1. Бутич І. Л. Компуті. *Енциклопедія історії України*. Т. 4: Ка–Ком / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін.; НАН України, Інститут історії України. Київ : Наукова думка, 2007. 528 с. URL: <http://www.history.org.ua/?termin=Komputy> (дата звернення: 25.09.2025).
2. *Джерела з історії Полтавського полку. Середина XVII–XVIII ст.* Т. 1: Компут 1649 р. Компут 1718 р. / упоряд., підг. до друку, вступ. ст. В. О. Мокляка. Полтава : АСМІ, 2007. 400 с.
3. *Джерела з історії Полтавського полку. Середина XVII–XVIII ст.* Т. 3: Ревізія 1723 р. Ревізія 1726 р. / упоряд., підг. до друку, вступ. ст. В. О. Мокляка. Полтава : АСМІ, 2012. 768 с.

4. *Диканицина: історичний нарис* / ред. О. П. Коваль. Полтава : Дивосвіт, 2013. 560 с.
5. Заруба В. М. Адміністративно-територіальний устрій та адміністрація Війська Запорозького у 1648–1782 рр. / рец.: Негодченко О. В., Швидько Г. К. Дніпровський державний університет внутрішніх справ, кафедра українознавства. Дніпро : ПП «Ліра ЛТД», 2007. 380 с.
6. Центральний державний історичний архів України, м. Київ (ЦДІАК України). Ф. 990. Оп. 2. Спр. 34. Арк. 804–1097. URL: <https://surl.li/lonxkz> (дата звернення: 05.10.2025).

Гриняк В. А.,

магістрантка кафедри етнології і археології,

Карпатського національного університету імені Василя Стефаника

Науковий керівник – канд. іст. наук, доцент

кафедри етнології і археології Боян-Гладка С. П.

ТРАДИЦІЯ ЗБЕРЕЖЕННЯ ВІЙСЬКОВИХ (ЖОВНІРСЬКИХ) ПІСЕНЬ В ІСТОРИЧНІЙ ПАМ'ЯТІ ЛЕМКІВ

Жовнірська (військова) пісня дедалі частіше посідає вагоме місце в системі українських соціально-побутових пісень і традиційній культурі українців загалом. Актуальність її дослідження зумовлена сучасними обставинами, коли особливого значення набуває питання вивчення власної історії та культури. Саме тому звернення до військової тематики пісенної традиції видається доцільним і плідним, оскільки воно дозволяє порівняти старовинні зразки народної творчості з тими піснями, які постають у новітній час.

Жовнірська, або військова пісня входить до українського фольклору, відображаючи драматичні й водночас героїчні моменти народного життя. У них зокрема висвітлена доля чоловіків, які змушені полишати рідну домівку і вирушати на військову службу захищаючи рідну землю. Ці пісні переповнені

мотивами туги за домом, важких умов служби, беззахисності рекрутів, а також прагнення до свободи та визволення.

У лемківському фольклорі XIX ст. помітно простежено значний пласт жовнірських пісень, котрі відображали особливості військового побуту українців, що служили у лавах цісарської армії. У ході проведеного дослідження були також проаналізовані окремі зразки лемківських пісень, що належать до цього тематичного циклу. Найвідоміша військова пісня:

«Кедь ми прийшла карта нароковац

Став я свого неня дошіковац

«Неню ж ти мій, неню, вчинь ми таку волю

Йди за мене служить на ту войну...» [2], слугувала характерним відображенням селянського буття, у якому рекрутчина поставала як тягар для молодих чоловіків і їхніх родин. У ній відображено собисті емоції, такі як страх, туга, загальне ставлення сільської громади, де байдужість батьків помітно контрастує зі щирими сльозами молодих дівчат:

«...Ніхто не заплаче, ні отец, ні матка

Лем за мною заплачут три дівчатка...» [2].

Війна як соціальне явище являє собою одне із найбільших лих для людства, приносить кровопролиття, страждання, сирітство та вдівство. Батьки втрачають дітей, руйнуються родини, і разом з тим знищується саме відчуття безпеки та щастя. Впродовж світової історії, людство ніколи не прагнуло війн, що й відображено у фольклорі лемків – глибоке прагнення миру та спокою. Яскравим свідченням цього є лемківська жовнірська пісня:

«Тихий вітер повіває

Откаль войско маршерує...».

Слова композиції передають голос громади, матері й народу, які стають жертвами війни. Показано колективну трагедію, акцентуючи антивоєнний характер, смерть, кровопролиття й людські страждання:

«Най все бив би мир та спокій,
Най би жили люде в згоді»

Ці слова відтворюють гуманістичний зміст, стаючи голосом народу, який прагне миру та злагоди.

У багатьох воєнних піснях основним мотивом виступає не сама війна, а очікування зустрічі закоханих та вірність у коханні. Це показує, що в лемківській традиції існували не лише пісні про трагедії й смерть на полі бою, але й твори, які зосереджувалися на поверненні коханого з війни, розкриваючи інтимний та емоційний аспект народного життя:

«Юж на третій рочок, як при войску служу,
Мам я дома красне дівче, все я за ним тужу...» [4, с. 313].

У процесі дослідження було виявлено композиції, які є трагічними прикладами лемківського жовнірського фольклору. У них на перший план виходила не героїчність війни, а щемливий біль коханої, яка втратила парубка:

«Летів пташок попід окенечко
А ци ти спиш моя фраїречко...» [3].

У цих рядках відображено мотив очікування й втрати коханого на війні. Лірична героїня спілкується з юнаком, що повернувся з фронту, але їхня зустріч стає фатальною – він помирає від бойових травм:

«Вело ся мі але не барз добрі
Порубали моє серце во мні Порубали, посекали...»[3].

Виявлено значний ареал пісень, що розповідають про трагічну долю молодих солдат на війні. У них відображені жорстокість боїв, безвихідь, а також біль та тривога матерів за своїх дітей, серед них : «Недалеко в тій

дзедзине, Ой вельо млодих хлопців гине.» [4, с. 302], «Там в Горлицях, на вишнім облачку Забирают хлопців за воячків...» [4, с. 309], «Як я на войну рукував, Шаблю, карабін шиковав...» [4, с. 311], «За полянов чорна рілля. Я ей орав не буду, Сяду собі на свого коника, Та й на війну поїду...» [5, с. 202], «Дубе, дубе, дубе зелсний! Хто ж тя буде, дубе, тяти, Як я буду воювати?» [5, с. 204], «Коли я мав руковати, мила платя прала. Я уд неї удклонився, удклонився – она заплакала...» [1, с. 81].

Під час дослідження віднайдено пісні, які гармонійно поєднують тему військових дій із глибокими особистими переживаннями головного героя: «Вино вино червоненьке, Хто ж тя буде пити?

Як я піду на ту войну
З вояками бити...» [2].

Пісня передає лемківську традицію, переплетення війни й любові, показує вірність родині та коханим, але водночас розкриває жорстокість війни й незворотність втрат. Ліричний герой поєднує мужність, сум і прагнення залишити пам'ять у серці коханої:

«Жебы-с за мнов, моя мила,
Барз не банувала,
Бо ты мене з войны домів І так не чекала» [2].

Жовнірські, або військові пісні займають особливе місце в історії культури завдяки своїй здатності передавати емоції, переживання та досвід тих, хто перебував на фронті. Вони також акцентують увагу на моральній стійкості та патріотизмі.

До найхарактерніших рис таких пісень належать кілька важливих елементів. Їхня тематика охоплює описи боїв, військову службу, роздуми про втрати й розлуку з близькими, а також страх і тривогу через можливість загибелі. Водночас центральним мотивом нерідко є героїзм, сміливість і любов

до Батьківщини, що формує атмосферу патріотичного духу. Важливу роль відігравали символи, такі як зброя, кулі, війна, хустка чи вино. Ці елементи стали втіленням емоційних переживань воїна і його зв'язку зі світом поза межами війни.

Завдяки подібним творам зберігається пам'ять про воєнні події та народні традиції, адже вони віддзеркалюють менталітет і духовні цінності народу. Особливо це актуально в умовах нинішніх викликів для України. Такі твори залишаються цінним джерелом для вивчення людських переживань і важливою частиною формування національної ідентичності.

Література:

1. Гусак Д., Ковтунова М. Ой летіла ластовочка понад Марамориш: Старовинні пісні Марамороша. Київ : Лазурит-Поліграф, 2016. 136 с.
2. Респондент Фігель П.В. 1958 р. н. м. Монастириська. Записано Гриняк Вікторією, 2 арк.
3. Респондентка Гриняк Л.В. 1958 р. н. м. Монастириська. Записано Гриняк Вікторією, 4 арк.
4. Українські народні пісні з Лемківщини / зібрав Орест Гижа ; заг. ред. С. Грици. Київ : Музична Україна, 1972. 401, [2] с. : іл., ноти.
5. Чаплик К. Екзистенція лемківських переселенців в умовах сучасної України. Київ, 2013.

Гриценко В. А.,

студент 64-І групи кафедри історії, правознавства та методики навчання

Глухівського національного педагогічного університету

імені Олександра Довженка

Науковий керівник – д-р пед. наук, доцент Гриценко А. П.

ІСТОРІЯ БІБЛІОТЕКИ ГЛУХІВСЬКОГО ПЕДАГОГІЧНОГО ІНСТИТУТУ НА ПРИКЛАДІ ЖИТТЄПISУ ГАННИ ЖУКОВОЇ

Дослідження історії Глухівського національного педагогічного університету імені О. Довженка викликає достатній інтерес у науковців. Зокрема, цю тему вивчали Я. Гирич [2], А. Голуб (Колієнко) [3; 4], А. Гриценко [5; 6; 7; 8; 9; 10; 11; 12; 28], В. Крижанівський [18; 19; 20; 21], О. Курок [22; 23; 24; 25; 26; 27], а також автор статті [13; 14; 15; 16]. У той же час відсутні приклади вивчення історії бібліотеки цього закладу освіти.

В цій статті спробуємо дослідити історії цього структурного підрозділу на прикладі життєпису Г. Жукової, яка майже півстоліття працювала бібліотекаркою.

Народилася Ганна Кузіна у січні 1922 року в Глухові. Дитинство припало на складні 1920-ті роки. До того ж, у 1929 р. помер батько. Мати сама виховувала 4-х дітей у родині, отримуючи пенсію. У 1930-1937 рр. Г. Кузіна навчалася у Глухівській семирічці, а в 1937-1940 рр. – у Глухівській педагогічній школі. У 1938 р. вона вступила до лав ВЛКСМ (перебувала до 1946) [1].

Потім працювала два роки (як написала в автобіографії) з 1 червня 1940 по 26 липня 1941 року учителькою 1-4-х класів Куземівської неповносередньої школи (нині - Куземівський ліцей Коломийчеської сільської громади) у Сватівському районі Ворошиловградської (з 1990 року – Луганської) області

(село окуповане у березні 2023 році ворогом). Під час фашистської окупації проживала в Глухові, працювала «на різних чорних роботах» конопленасінбазі та лісопилці [1].

Після визволення Глухівщини від фашистських загарбників у 1943 році вступила на природничо-географічний факультет Глухівського учительського інституту, який закінчила 1945 р. із присвоєнням кваліфікації викладача природознавства та географії в 5-7 класах та звання вчителя середньої школи з правом викладання в 1-7 класах. Була направлена на роботу до новоприєднаних земель Західної України. Працювала з серпня 1945 по серпень 1946 року в Щирецькому районі (з 1959 р. – це територія Пустомитівського району, а з 2020 року – Львівський район) Львівської області учителькою природознавства та географії 5-7 класу Дмитрівської неповносередньої школи (нині - Дмитрівська філія Щирецького ліцею імені Героя України Богдана Ільківа у с. Дмитре Щирецької селищної громади). Пропрацювавши навчальний рік вибула на малу батьківщину за сімейними обставинами. Також з 15 жовтня 1949 по 1 квітня 1950 рік викладала в семилітній школі № 14 Єлізовського району Камчатської області (з 2007 року – Камчатський край) росії [1].

А після цього остаточно повернулася до Глухова, де одружилася з ветераном німецько-радянської війни. Чоловік Дмитро Григорович Жуков працював інструктором Глухівського райкому КП(б)У. У шлюбі народилася донька Жанна [1, с. 2].

17 листопада 1951 року Г. Жукова була прийнята директором Г. Сапітоном до Глухівського учительського інституту на посаду бібліотекарки. Завідувачем бібліотеки в цей час працювала В. Науменко. За 5 років (за ректорства О. Томчука та керівництва бібліотекою Є. Сапітон) її було підвищено до старшого бібліотекара [1]. Подальший розвиток бібліотеки був пов'язаний із призначенням у 1965 р. на чолі інститутської бібліотеки Г. Столбишевої, яка працювала на керівній посаді майже 35 років. Крім Г. Жукової, бібліотекарками також працювали В. Бойко, Л. Доскоч та О. Старченко. Важлива увага

приділялася ними для створення умов для самостійної роботи студентів. Зокрема, у 1965р. було відкрито читальний зал [27, с. 177].

На початку січня 1975 р. 52-річна Г. Жукова була призначена завідувачкою абонементом бібліотеки [1]. Зокрема, на початку 1970-х рр. інститутська книгозбірня мала потужні міжабонементні зв'язки з провідними універсальними та галузевими бібліотеками всієї країни. З 1 серпня 1976 р. Ганна Григорівна повернулася на свою улюблену посаду старшої бібліотекарки. Від так, вийшовши на пенсію продовжувала й надалі працювати у бібліотеці, яка зростала. На початок 1980-х рр. чисельність фонду зросла до 200 тис. примірників. У 1990-х рр. було зведено новий бібліотечний корпус [27, с. 177].

Була звільнена Г. Жукова 20 липня 1996 р. з посади старшого бібліотекаря у 74-річному віці. Але причина була в економічній кризі, тому скоротили цю посаду. Однак не змогла всидіти вдома без улюбленої бібліотеки, тому з 1 жовтня 1996 р. була прийнята на посаду прибиральниці бібліотеки. В заяві російською мовою написала «прошу прийняти мене на роботу з прибирання території бібліотеки». Померла Г. Жукова 18 вересня 1997 р. на 76-у році життя [1].

Таким чином, Галина Григорівна пропрацювала бібліотекаркою у Глухівського державного педагогічного інституті майже 46 років. За цей час змінилося три завідувачки бібліотеки та шість ректорів. Від так, життєпис Г. Жукової – це історія бібліотеки закладу вищої освіти у Глухові.

Література:

1. Відомчий архів Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка (далі – ВА ГНПУ). Особова справа (далі – ОС) Г. Г. Жукової. 16 арк.
2. Гирич Я.М. Матеріали до біографічного словника «Науково-педагогічні працівники Глухівського національного педагогічного університету ім. О. Довженка, 1952–1991 рр.» (літери «П, Р, Т, У, Ф, Ц, Ч, Я»). *Історичні студії суспільного прогресу*. 2017. Вип. 5. С. 180-217.
3. Гриценко А.П., Колієнко А.А. Глухівський учительський інститут:

філософські засади заснування та функціонування. *Культурологічний альманах* 2023. № 2. С. 157–162. URL: <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2023.2.21>

4. Гриценко А.П., Колієнко А.А. Особливості викладання історії та релігійного виховання в Глухівському учительському інституті (1874–1917 рр.).

Культурологічний альманах. 2023. Вип. 3. С. 119-125. URL: <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2023.3.16>

5. Гриценко А.П. Діяльність Глухівського педагогічного інституту в 1954–2000 рр. *Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка: 150 років розвитку: монографія* / за ред. О.Курка, Н.Ткаченко, А.Гриценка. Глухів. 2024. С. 36-61.

6. Гриценко А.П. Історичний аспект виникнення та становлення Навчально-наукового інституту філології та історії. *Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка: 150 років розвитку: монографія* / за ред. О.Курка, Н.Ткаченко, А.Гриценка. Глухів. 2024. С. 406-431.

7. Гриценко А. П. Історія впровадження методики використання інформаційних ресурсів у практику навчання історії у вітчизняних школах на рубежі XIX-XX ст. *Сіверщина в історії України*. Зб. наукових пр. Вип. 7. Київ – Глухів, 2014 С. 249–252. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sviiu_2014_7_62

8. Гриценко А. П. Розвиток Глухівського педагогічного інституту у 1990-х роках. *Сіверщина в історії України*. 2022. Вип. 15. С. 140 – 147. URL: https://nz-hlukhiv.com.ua/wp-content/uploads/sivershuna/sivershuna_2022.pdf

9. Гриценко А.П., Прокопчук В.С. Трансформація історичної та суспільствознавчої освіти в Глухівському національному педагогічному університеті імені Олександра Довженка. *Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка: 150 років розвитку: монографія* / за ред. О.Курка, Н.Ткаченко, А.Гриценка. Глухів. 2024. С. 469–519.

10. Гриценко А.П. Святкування 50-річчя від дня створення Глухівського учительського інституту у 1924 р. *Наука та освіта в умовах війни: Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка*: матеріали звітної науково-практ. конф. (розділ вища школа). Глухів, 2024. С. 49-52.

11. Гриценко А.П., Курок О.І. До питання періодизації історії Глухівського державного педагогічного інституту на рубежі XX-XXI століть. *Освіта і наука XXI століття* : матеріали звітної наук.-практ. конф. викладачів. (м. Глухів, 4 трав. 2022 р.). 2022. С. 48-49.

12. Гриценко А. П., Курок О. І. Традиція проведення науковопрактичних конференцій з історії у Глухівському національному педагогічному університеті імені Олександра Довженка. *Актуальні питання дослідження історичної науки й викладання предметів громадянської та*

історичної освітньої галузі в умовах реформування: зб. наук. пр. Глухів, 2023. Вип. 2. С. 13–22.

13. Гриценко В. Діяльність євреїв у глухівському педагогічному інституті. *«Глухівські історико-філософські читання»*: зб. наук. пр./ [редкол.: Гриценко А.П. та ін.]. Глухів, 2024. Вип. 2. С. 84-88.

14. Гриценко В. Постать директора глухівського педагогічного технікуму Платона Горілого. *«Глухівські історико-філософські читання»*: збірник наукових праць / [редкол.: Гриценко А.П., голова та ін.]. Глухів: Глухівський національний педагогічний університет ім. О. Довженка, 2024. Вип. 2. С. 94 – 96. URL: <http://46.201.250.252/handle/123456789/2927> (дата звернення: 11. 04. 2024 р.).

15. Гриценко В. Процес заснування Глухівського учительського інституту в 1873 – 1874 роках. *Студентські історичні студії*: зб. наукових праць студентів. Випуск 10. – Глухів : ГНПУ ім. О. Довженка, 2024. С. 44-48.

16. Гриценко В. Історія єврейської громади Глухова за періоду трансформацій на початку ХХ століття *Студентські історичні студії*: зб. наук. праць студентів. Випуск 10. Глухів : ГНПУ ім. О. Довженка, 2024. С. 48-55.

17. Крижанівський В.М. Викладачі Глухівського інституту (1874–1924 рр.). Біобібліографічний словник. Глухів; Кропивницький, 2017. 95 с.

18. Крижанівський В.М. Історія в системі навчальних дисциплін Глухівського учительського інституту (1874–1914 р.). *Сіверщина в історії України*. зб. наук. пр. Київ-Глухів, 2017. Вип. 10 С. 310-312.

19. Крижанівський В.М. Матеріали до біографічного словника «Науково-педагогічні працівники Глухівського національного педагогічного університету ім. О. Довженка, 1952–1991 рр.». *Історичні студії суспільного прогресу*. 2014. Вип. 2. С. 99-112.

20. Крижанівський В.М. Матеріали до біографічного словника «Науково-педагогічні працівники Глухівського національного педагогічного університету ім. О. Довженка, 1952–1991 рр.» (літера «К»). *Історичні студії суспільного прогресу*. 2015. Вип. 3. С. 113-125.

21. Курок О., Гриценко А. Крижанівський В., Чумаченко О. Глухівський інститут в 1917–1924 рр.: між дерусифікацією та українізацією. *Сіверянський літопис*. 2023. № 1. С. 37–43. DOI: <https://doi.org/10.58407/litopis.230105>.

22. Курок О. І., Гриценко А. П. Досвід формування професійної компетентності майбутніх учителів історії у Глухівському учительському інституті у 1874–1917 рр. *Сіверщина в історії України*. 2020. Вип. 13. С. 233–237. 23. Курок О., Гриценко А. Заснування Глухівського учительського інституту. *Актуальні питання дослідження вітчизняної історії й викладання предметів громадянської та історичної освітньої галузі в умовах НУШ*: зб. наук. пр. Глухів, 2022. Вип. 1. С. 19-23.

24. Курок О.І., Гриценко А. П. Організація фахової підготовки майбутніх педагогів у Глухівському учительському інституті у 1870-х роках.

Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка. 2022. Вип. 50, № 3, Ч. 1 С. 12-24.

25. Курок О, Гриценко А. Славні ювілеї глухівського національного педагогічного університету в 2024 році. *«Глухівські історико-філософські читання»*: зб. наук. пр. Глухів, 2024. Вип. 2. С. 11–15.

26. Курок О.І., Гриценко А.П. Традиції історико-філософської школи Глухівського університету: роль персоналій в її розвитку. *«Глухівські історикофілософські читання пам'яті Валерія Бєлашова, Мечислава Заремського, Віктора Заїки та Юрія Коваленка»*: зб. наук. пр. Глухів, 2023. Вип. 1. С. 10-14.

27. Наукова бібліотека Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка. *Альманах університетської слави. Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка (1874–2019)* / гол. ред. Курок О. І. Суми, ПВП «Видавничий будинок «Еллада», 2019. С. 175-178.

28. Пам'яткоохоронна робота в закладах загальної середньої освіти: навчально-методичний посібник /укладачі: Прокопчук В. С., Гриценко А. П. Глухів: Глухівський НПУ ім. О. Довженка, 2023. 146 с. URL: <http://46.201.250.252/handle/123456789/2066>

Грудінін О. П.,

здобувач вищої освіти

кафедри історії, правознавства та методики навчання

Глухівського національного педагогічного університету

імені Олександра Довженка

Науковий керівник – д-р. іст. наук, проф. Прокопчук В.С.

ФОРМУВАННЯ КРАЄЗНАВЧОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПІД ЧАС ВІВЧЕННЯ ТЕМИ «ІСТОРІЯ ГЛУХІВЩИНИ У ХХ СТ.» У ЗДОБУВАЧІВ 10–11 КЛАСІВ

У статті розглядається питання формування краєзнавчої компетентності учнів старшої школи в процесі вивчення регіональної історії на прикладі теми «Історія Глухівщини у ХХ ст.». Обґрунтовано педагогічні умови, що сприяють ефективному залученню здобувачів 10–11 класів до краєзнавчої діяльності. Проаналізовано потенціал навчальної теми для розвитку дослідницьких,

аналітичних та ціннісно-орієнтаційних умінь здобувачів. Наведено приклади інтеграції місцевого історичного матеріалу в освітній процес, зокрема використання документальних джерел, спогадів очевидців, інтерактивних методів, шкільного музейного середовища. Зроблено висновки щодо ефективності впровадження краєзнавчого компонента в освітній простір закладу загальної середньої освіти з метою формування громадянської свідомості, патріотизму та історичної пам'яті.

На сучасному етапі реформування української освіти одним із ключових завдань є формування компетентностей, необхідних для життєдіяльності громадянина, зокрема історичної, громадянської, інформаційної та краєзнавчої. Особливої ваги набуває краєзнавча компетентність, яка забезпечує зв'язок між особистістю та її «малою батьківщиною», формує відчуття приналежності до історії, культури, традицій рідного краю [2, с. 64].

Актуальність дослідження обумовлена необхідністю оновлення підходів до вивчення історії України в контексті регіонального виміру, а також потребою у методичному забезпеченні теми «Історія Глухівщини у ХХ ст.» як джерела формування краєзнавчої компетентності здобувачів 10–11 класів.

Під краєзнавчою компетентністю розуміємо інтегрований результат навчання, що включає знання про рідний край, уміння працювати з локальними джерелами інформації, здатність досліджувати, аналізувати та інтерпретувати факти, події, явища, пов'язані з історією свого регіону [3, с. 309; 4 с. 31–34].

Згідно з Державною стратегією розвитку освіти України, формування компетентностей учнів має відбуватися через призму практичного застосування знань, формування патріотичних цінностей та самореалізації в локальній спільноті. Таким чином, краєзнавча робота з історії стає дієвим засобом реалізації цих цілей.

Вивчення історії Глухівщини у ХХ ст. передбачає:

— залучення учнів до пошуково-дослідницької діяльності (робота з архівними документами, спогадами очевидців, фотодокументами);

–використання музейних ресурсів (шкільних музеїв, краєзнавчих виставок, екскурсій);

–застосування інтерактивних методів навчання (історичні проєкти, дебати, рольові ігри, метод «історичного кейсу»);

–інтеграцію регіонального матеріалу до загальної програми з історії України.

Для прикладу, при вивченні теми «Друга світова війна на території України» доцільно розглядати долю Глухівщини в цей період, діяльність партизанських загонів, долі місцевих жителів, репресії тощо.

Формування краєзнавчої компетентності є важливою складовою освітнього процесу у старшій школі. Вивчення теми «Історія Глухівщини у ХХ ст.» сприяє глибшому усвідомленню учнями історичних процесів через призму локального контексту, формує патріотичні переконання, розвиває дослідницькі навички [1, с. 195].

Перспективами подальших досліджень є розробка навчально-методичного забезпечення для вивчення регіональної історії, а також інтеграція краєзнавчого компонента в міждисциплінарний освітній простір.

Література:

1. Гончаров О. Українське краєзнавство: від тернистого минулого до викликів сьогодення. *Україна в умовах (пост)тоталітарної трансформації. Історія – Культура – Соціальні зміни*, red. nauk. M. Gaczkowski, A. Matusiak, N.Teres, «Pomiędzy. PolonistycznoUkrainoznawcze Studia Naukowe», Kijów-LwówWrocław 2016, Nr 2, s. 194–210.

2. Дічек Н.П. Історико-освітнє краєзнавство у формуванні історичної пам'яті в сучасної української молоді. *Історія та філософія освіти в незалежній Україні: освітні й освітньо-філософські аспекти формування історичної пам'яті*: зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. 20 червня 2025 р., м. Київ / Ін-т педагогіки НАПН України; [редкол.: Топузов О. М., Дічек Н. П., Ладоня К. Ю.; за наук. ред. Дічек Н. П.]. Електрон. тест. дані. Київ : Ін-т педагогіки НАПН України, 2025.С. 62–67.

3. Драновська С.В. Історія рідного краю як засіб підвищення інтересу учнів до історії України (1960 – поч. 1990 рр. ХХ ст.) *Педагогіка вищої та середньої школи*: Збірник наукових праць. Випуск 33. / За редакцією доктора пед. наук, професора Бакум З.П. КДПУ. 2011. С. 307–312.

4. Кашаба О.Ю. Феномен історичного краєзнавства в контексті розвитку історичної науки. *Краєзнавство*. 2005. № 1–4. С. 31–34.

Гуща Д. П.,

*здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти, Київський
національний університет імені Тараса Шевченка.*

Науковий керівник – канд. іст. наук, доцент Вербовий О. В.

ЖІНОЧИЙ ВНЕСОК В ІНФОРМАЦІЙНО-ПРОПАГАНДИСТСЬКУ РОБОТУ ОУН-УПА НА ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ТЕРЕНАХ В РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Постановка проблеми. В умовах окупації, коли традиційні засоби комунікації були фактично паралізовані, інформаційно-пропагандистська діяльність набувала особливого значення для національно-визвольного руху. Для ОУН-УПА це був не просто інструмент поширення ідей, а життєво необхідний елемент боротьби, що дозволяв підтримувати зв'язок з населенням, мобілізувати його на опір та формувати національну свідомість. Жінки відігравали ключову роль у цій підпільній діяльності, виконуючи широкий спектр функцій. Однак їхній внесок у підпільну боротьбу досі залишається недостатньо вивченим, а ролі та функції жіноцтва в організаційних структурах ОУН-УПА потребують детальнішого аналізу.

Мета дослідження. Метою цього дослідження є аналіз участі жіноцтва в інформаційно-пропагандистській діяльності ОУН-УПА на західноукраїнських землях у 1939-1945 рр. та визначення основних форм та методів їхньої роботи, з'ясування специфіки жіночого внеску в поширенні національної ідеології, та оцінка ефективності роботи жінок у контексті національно-визвольної боротьби.

Результати дослідження. Почну з того, що в ОУН значна увага приділялася саме інформаційно-пропагандистській діяльності. За вказівкою керівництва ОУН (Б) від 20 вересня 1943 року у кожному осередку організації запроваджувалося обов'язкове національно-моральне виховання, яке охоплювало всіх членів та молодь юнацтва для залучення їх до пропагандистської діяльності. Щоб забезпечити таке виховання для нових членів, необхідно було організувати відповідні курси та навчання. Для цього передбачалося закріпити за кожним юнаком чи юначкою певну кількість хат у селі, якими вони мали опікуватися. В пропаганді головну увагу рекомендувалося звертати «...на міжнародне наше положення, нашу самооборону УПА, як чинник, що веде до визволення Українську Націю, та до поширення наших кличів серед цілого суспільства. Юнацтво в порозумінні з суспільно-політичним референтом та жіноцтва мусять зайнятися організацією й вихованням дітей (4–7 літ до росту 7–10 літ). Все юнацтво як чоловіче так й жіноче школити військово організуючи його по селах у відділи під назвою «Січ» [5, с. 221].

Серед жіночого населення поширювалися такі заклики суспільства: «Українські дівчата! Не ходіть з большевицькими катами народу, енкаведівськими горлорізами! Не виходьте заміж за них! Гоніть їх від себе Плюйте їм в очі» [2].

Це безпосередньо пов'язано з тим, що представники радянського уряду та радянські правоохоронні органи знущалися з місцевих жінок. Також цей заклик мав на меті агітувати жіноцтво до лав визвольного руху.

Спогади та біографії окремих учасниць руху яскраво ілюструють різноманітність форм жіночої активності в інформаційно-пропагандистській сфері. Як-от Катерина Савчук, яка стала членом ОУН у 1942 році, після проходження інтенсивної ідеологічної підготовки та засвоєння принципів українського націоналізму, обіймала посаду районного провідниці на Солотвинщині. Вона активно провадила пропагандистську діяльність у селах

Карпатського регіону, зокрема займалася розповсюдженням інформації про політичну ситуацію в Україні, організувала сховища, налагоджувала комунікацію з населенням, займалась формування організаційних осередків [6, с. 145].

Видавнича діяльність була тісно пов'язана з пропагандою. Наприклад сестра Євгенії Андрусак брала участь у роботі підпільної друкарні, де виготовляли газету «Повстанець Гуцульщини», а також різноманітні листівки та звернення [1, с. 10]. Відповідно до спогадів Дарії Кошак-Смстільницької, яка в лавах ОУН працювала друкаркою та брала участь у виданні газети «Повстанець Гуцульщини», друкувати доводилося за надзвичайно складних умов при мінімальному світлі, та при постійній загрозі бути виявленими окупантськими військами. Після того як її було направлено разом з іншими жінками до Кутського району для здійснення організаційної діяльності, вони взялись за створення вселх дівочих гуртків, де вивчали історію України, обговорювали цілі визвольної боротьби УПА та навчали надавати допомогу пораненим бійцям [4, с. 125].

У сфері візуальної пропаганди зображення жінок було ефективним засобом для донесення ідеологічних повідомлень та мобілізації підтримки руху опору. Пропагандистські матеріали УПА, зокрема плакати, листівки тощо, часто містили жіночі образи на видних місцях. Ці зображення підкреслювали традиційні гендерні ролі, водночас представляючи жінок як активних учасниць чи жертв боротьби за незалежність України. Жінки також відігравали значну роль у створенні та розповсюдженні письмових матеріалів, які використовувалися в пропагандистських цілях. Жінки, які були письменницями та активістки брали участь у формуванні підпільних газет, брошур і спогадів, забезпечуючи висвітлення жіночої перспективи в пропаганді УПА.

Пропагандистська робота здійснювалася також шляхом поширення оунівських і упівських видань. Видавнича справа у підпіллі вимагала чималих зусиль, повстанцям доводилось друкувати й на шкільних зошитах. [3, с. 110]

Якщо говорити про нижчі ешелони пропагандистської організації, то жінки працювали друкарками і передруковували підпільну літературу. Зазвичай такі друкарні розташовувалися у важкодоступних місцях, до прикладу в лісах чи горах.

Радіомовлення було ще одним важливим інструментом в пропагандистській діяльності. УПА керувала підпільними радіостанціями, які транслювали заклики до опору, новини та ідеологічні аргументи для слухачів західноукраїнських земель. Радіомовлення надавало жінкам потужну платформу для донесення ідей опору, патріотизму та солідарності до широкої аудиторії. Жінки-диктори вели програми, присвячені мобілізації підтримки серед жінок-слухачок, обговорюючи такі теми, як роль жінок у русі опору, практичні поради щодо підтримки діяльності УПА та новини про перебіг війни. Завдяки цим передачам жінки мали змогу спілкуватися зі слухачами на особистому рівні, ділитися своїм досвідом та думками, надихаючи на підтримку справи УПА.

Радіомовлення стало ще одним важливим засобом поширення пропаганди. УПА керувала підпільними радіостанціями, що транслювали заклики до опору, новини та ідеологічні аргументи для слухачів. Радіомовлення надавало жінкам потужну платформу для донесення цілей опору, підтримки та солідарності до широкої аудиторії. Завдяки цим передачам жінки мали змогу спілкуватися зі слухачами, ділитися своїм досвідом та думками та спонукаючи до вступу.

Отже, інформаційно-пропагандистська діяльність відігравала важливу роль у боротьбі ОУН-УПА, дозволяючи підтримувати зв'язок з населенням, мобілізувати його на опір та формувати національну свідомість. У цій сфері діяльності жінки проявили себе як невід'ємна та важлива сила. Жінки брали активну участь у всіх аспектах пропагандистської діяльності: від видавничої справи та роботи в підпільних друкарнях до радіомовлення та безпосередньої агітаційної роботи серед населення. Вони не лише передавали важливу інформацію та поширювали підпільну літературу, але й ризикували життям,

доносячи до людей правду про боротьбу та закликаючи до опору. Незважаючи на формальне збереження традиційних гендерних ролей в ідеології організації, практична діяльність жінок значно виходила за межі цих приписів. Жінки демонстрували високий рівень ідеологічної підготовки, організаційних здібностей та особистої мужності, працюючи в надзвичайно небезпечних умовах підпілля. Роль жінок в інформаційно-пропагандистській діяльності ОУН-УПА є важливим аспектом для розуміння не лише масштабів залучення жінок до національно-визвольної боротьби, але й ефективності діяльності ОУН-УПА в умовах підпілля.

Література:

1. Андрусак Є. Спогади. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2002. 128 с.
2. Звернення «Українські дівчата!» АЦЦВР. Ф. 7, т. 7 [Електронний ресурс]. URL: <http://avr.org.ua/viewDoc/8633>
3. Кісь О. Жіночий досвід участі у національно-визвольних змаганнях 1940–50-х років на західноукраїнських землях. Київ, б. р. 123 с.
4. *Літопис нескореної України: документи, матеріали, спогади* : у 2 кн. / Н.-д. центр вивч. визвол. змагань України ; підгот. Я. Лялька, Р. Коритко, М. Онишкевич та ін. ; відп. ред. і авт. передм. Я. Лялька. Львів : Галиця, 1997. Кн. 2. 664 с.
5. *Український національно-визвольний рух на Прикарпатті в ХХ столітті: документи і матеріали* / відп. ред. проф. М. Кугутяк. Т. 2, кн. 2 (1945–1946). Івано-Франківськ : ЛІК, 2010. 696 с.
6. Федик Л. Б. Форми участі жінок у національно-визвольному русі ОУН-УПА на території Станіславської області в 1941–1956 рр. *Сторінки історії*. 2015. Вип. 40. С. 138–148.

Іванова О. Є.,
 студентка I курсу ВСП
 «Роменський фаховий коледж
 Київського національного економічного університету
 ім. Вадима Гетьмана»,
 вихованка наукової секції «Історичне краєзнавство» комунального закладу
 «Роменська міська Мала академія наук учнівської молоді»
 Роменської міської ради Сумської області.
Науковий керівник – керівник наукової секції
 «Історичне краєзнавство» комунального закладу
 «Роменська міська Мала академія наук учнівської молоді»
 Роменської міської ради Сумської області, Шульга Ю. Г.

РОМЕНСЬКЕ ТОВАРИСТВО ЧЕРВОНОГО ХРЕСТА В РОКИ РОСІЙСЬКО-ТУРЕЦЬКОЇ ВІЙНИ 1877-1878 РОКІВ

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю глибокого вивчення інституційних механізмів гуманітарної допомоги в історичній ретроспективі, зокрема на прикладі Роменського товариства Червоного Хреста (ТЧХ). Ця організація, яка традиційно посідала важливе місце в історії Роменщини, продовжує надавати багатосторонню підтримку населенню України в критичні моменти сьогодення. Однак, діяльність Роменського товариства Червоного Хреста в період російсько-турецької війни 1877–1878 років досі залишається малодослідженою проблемою, що вимагає системного аналізу.

Мета роботи полягає у з'ясуванні та дослідженні ключової ролі Роменського товариства Червоного Хреста в умовах російсько-турецької війни 1877–1878 років.

Для досягнення поставленої мети визначено наступні **завдання**: коротко проаналізувати загальний перебіг російсько-турецької війни, встановити участь офіцерів та солдатів Роменського краю у військових діях, здійснити аналіз функціонування Полтавського Попечительства та Роменського госпіталю ТЧХ, а також визначити роль та значення локальної діяльності Товариства.

Об'єкт дослідження – російсько-турецька війна. **Предмет дослідження** – діяльність Роменського товариства Червоного Хреста в роки російсько-турецької війни 1877–1878 років. **Хронологічні межі** роботи охоплюють 1877–1878 роки – період активної фази російсько-турецької війни.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що вперше здійснено спробу узагальнення емпіричної інформації щодо діяльності Роменського товариства Червоного Хреста у зазначений військовий період. Оригінальність дослідження забезпечена залученням до наукового обігу раніше невикористаних архівних матеріалів Державного архіву Сумської області (ДАСО) [1, 2] та відомостей із Полтавських єпархіальних відомостей [5].

Практичне значення роботи полягає у можливості використання її положень та фактичного матеріалу як додаткового джерела при вивченні історії України та Роменського краю, а також в освітній роботі та підготовці профільних курсів.

Джерельну базу склали матеріали фонду «Роменський шпиталь товариства Червоного Хреста м. Ромни Полтавської губернії» (ф. 992-ОЦ) Державного архіву Сумської області (ДАСО) [1, 2] та звіти, опубліковані у Полтавських єпархіальних відомостях за 1877–1878 роки [5]. Ці джерела містять інформацію про благодійницьку діяльність, організацію лікування та звіти про пожертвування.

Історіографічну базу дослідження складають праці Д. Кудінова та Є. Петренка, які висвітлюють діяльність ТЧХ та контекст війни.

При написанні роботи використано комплекс наукових **методів**. Методи аналізу, синтезу та систематизації були застосовані для опрацювання

розрізнених звітів Полтавського Попечительства про пожертвування та відомостей про функціонування госпіталю. Хронологічно-послідовний метод дозволив чітко відтворити етапи організації госпіталю: від первинного запиту у лютому 1877 року до прийому поранених у січні 1878 року. Порівняльноісторичний метод забезпечив інтеграцію діяльності Роменського товариства у загальноімперський контекст російсько-турецької війни.

Російсько-турецька війна 1877–1878 років була значним збройним конфліктом, спричиненим прагненням Російської імперії до посилення впливу на Балканському півострові та підйомом національно-визвольного руху слов'янських народів. Війна характеризувалася надзвичайно високими втратами: російська армія зазнала до 36,5 тис. вбитими та 81 тис. пораненими від ран [4]. Така масштабна кількість жертв зумовила гостру потребу в організації госпіталів та активізації діяльності Місцевих товариств піклування про поранених та хворих воїнів.

У зв'язку з військовими діями Російське товариство Червоного Хреста (РТЧХ) розгорнуло діяльність на значній території. Незважаючи на первинні суттєві недоліки військово-санітарного відомства та обмеження щодо створення рухомих лазаретів, ТЧХ мусило організовувати власні лазарети, займатися евакуацією поранених та формувати санітарні загони. Загалом на території 54 губерній було облаштовано 454 лазарети, в яких лікувалося більше 116 тис. Осіб [3]. У цей період більша частина європейської території імперії, включно з Полтавською губернією (куди входив Роменський повіт), була охоплена мережею Місцевих товариств піклування.

Роменський повіт, як частина Полтавської губернії, активно долучився до місії піклування про поранених. Місцеві осередки займалися не лише організацією лазаретів, але й благодійністю та збором коштів на потреби воїнів або на підтримку збіднілих слов'янських родин Боснії, Сербії та Герцеговини.

1. **Благодійницька діяльність.** Полтавське Місцеве товариство піклування у своїх звітах фіксувало значні пожертвування, що надходили від

установ, церков та приватних осіб Роменського краю. Зокрема, Роменський повітовий священник Григорій Білинський надіслав 186 руб. 70 коп., а священник Григорій Шкляревський – 218 руб. та 18 одиниць різної білизни. Прихожани Роменського благочинного комітету передали 196 руб. 28 коп.. Місцева влада також долучалася: Роменська Міська дума 26 травня 1877 року перерахувала на банківський рахунок госпіталю значну суму – 5 тис. руб. (і додатково 1 тис. руб. згідно з іншим джерелом), а кошти, зібрані з концерту (76 руб. 93 коп.), також були перераховані на рахунок госпіталю. Завдяки кухлевому збору, організованому протягом вересня–грудня 1877 року, було зібрано 1144 руб. (або 1145 руб. згідно з іншим джерелом) [5].

2. **Створення та функціонування госпіталю.** Організаційні заходи розпочалися ще напередодні оголошення війни. У лютому 1877 року попечительство звернулося до Роменського міського голови з проханням знайти приміщення для розміщення 50 воїнів у місцевому госпіталі ТЧХ. Було знайдено два приміщення: одне в місті на 50 ліжок, інше за містом на 25 ліжок [1]. На облаштування шпиталю місцевою владою було витрачено 3500 руб. на меблі, посуд та інші госпітальні речі. Крім того, до шпиталю доставили хірургічні інструменти, розраховані на 100 хворих. Для роботи було найнято 5 сестер милосердя, які отримували щомісячну заробітну плату у розмірі 15 рублів та 7 рублів на харчування. Роменський міський голова та уповноважений госпіталю Г. Семенчиков 11 липня 1877 року підтвердив готовність госпіталю прийняти поранених. У серпні 1877 року надійшла термінова телеграма від генералаад'ютанта Ісакова, яка вимагала негайного облаштування додаткового госпіталю на 75 ліжок. Дане питання було вирішено позитивно. Загальна потужність госпіталю зросла до 125 ліжок. 12 січня 1878 року Роменський госпіталь Червоного Хреста прийняв першу партію, що складалася зі 134 хворих та поранених солдатів [2]. Ці воїни успішно пройшли повний курс лікування та відновлення, після чого повернулися здоровими додому. У березні міський голова Г. Семенчиков отримав подяку за

самовіддану та патріотичну діяльність, пов'язану з облаштуванням госпіталю на 125 ліжок. Після завершення бойових дій та виписки всіх пацієнтів, місцева влада прийняла рішення про скорочення госпіталю до 75 місць.

Висновки. На основі аналізу джерельної бази та архівних матеріалів встановлено, що Роменське товариство Червоного Хреста відіграло винятково важливу роль у системі допомоги пораненим воїнам під час російсько-турецької війни 1877–1878 років.

1. Було продемонстровано високий організаційний рівень: у Ромнах, завдяки зусиллям міського голови Г. Семенчикова та місцевої влади, вдалося створити та забезпечити госпіталь на 125 ліжок, який прийняв та успішно вилікував 134 солдатів.

2. Ключове значення у забезпеченні функціонування шпиталю мала фінансова та матеріальна допомога. Значну роль відіграли благодійники та місцева влада, які надавали значні грошові кошти та матеріальні ресурси, включаючи білизну, що підтверджується звітами Полтавського товариства піклування.

3. Подальше дослідження потребує більш детального висвітлення історії воїнів Роменського краю, які брали участь у війні, а також глибшого аналізу діяльності Роменського товариства Червоного Хреста шляхом залучення відомостей із Полтавських губернських відомостей.

Література:

1. ДАСО, Ф. 992-ОЦ, Оп. № 1, Спр. 1: Рахунки та розрахунки при закупівлі ліків в аптеках. 31.08.1877-04.12.1877. 42 арк.
2. ДАСО, Ф. 992-ОЦ, Оп. № 1, Спр. 2: Про транспортування хворих та поранених воїнів з шпиталю до Роменської земської лікарні. 8 арк.
3. Кудінов Д. В. Формування та діяльність Сумського осередку російського товариства Червоного Хреста в період російсько-турецької війни 1877-1878 рр. *Суспільно-політичні процеси на українських землях: історія, проблеми, перспективи* : матер. IV Всеукр. наук-практ. конф.: у 2 част. (Суми, 19 травня 2017 р.) / ред. колегія: В. М. Власенко, С. І. Дегтярьов та ін. Суми: Сумський державний університет, 2017. Ч. 1. – С. 22 – 26.
4. Петренко Є. Д. Російсько-турецька війна 1877-1878. *Енциклопедія історії України* : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії

України НАН України. Київ : Наук. думка, 2012. Т. 9 : Прил. С. 307. 944 с. 5.
Полтавські єпархіальні відомості (1877-1878 років)

Каліберда Д. О.,

здобувач вищої освіти СВО доктор філософії 3-го року навчання

(спеціальність 032 Історія та археологія),

Вінницький державний педагогічний

університет імені Михайла Коцюбинського.

Науковий керівник – канд. іст. наук, професор Зінько Ю. А.

ЖІНОЧЕ СЛУЖІННЯ І РЕЛІГІЙНА АКТИВНІСТЬ У ПРАВОСЛАВНИХ ГРОМАДАХ ПОДІЛЛЯ СЕРЕДИНИ ХХ СТ.

Радянська релігійна політика зазнала тимчасового пом'якшення в роки Другої світової війни. Керівництво СРСР, зважаючи на обставини, було змушене піти на певні поступки щодо релігії та церкви, тимчасово відклавши відкриту антирелігійну кампанію. Ця лояльність розглядалася як вимушений крок і можливість використати релігійні структури у власних цілях. Незважаючи на короткочасну лібералізацію, ідеологічні засади комуністичної партії залишалися незмінними. Це підтверджує «Закритий лист ЦК КП(б)У з питань релігії» (1945 р.), де чітко зазначалася невідповідність церкви марксистсько-ленінським ідеям. Партія ставила за кінцеву мету повне викорінення релігії зі свідомості та суспільного життя. Повоєнна лібералізація була нетривалою. Вже у середині 1950-х рр. розпочалося посилення атеїстичної пропаганди. Центральна преса, зокрема газети та партійні журнали («Правда», «Комуніст», «Партійне життя»), активно публікувала матеріали про необхідність і максимальне посилення атеїстичної роботи в усіх сферах.

Ключовим моментом стала Постанова ЦК КПРС «Про великі недоліки в науково-атеїстичній пропаганді і заходи для її поліпшення» (7 липня 1954 р.). У ній було визнано незадовільний стан пропаганди на тлі пожвавлення релігійноцерковного життя. Ця Постанова стала каталізатором нової хвилі активізації антирелігійної діяльності в СРСР, що, у свою чергу, викликало невдоволення серед населення та церковнослужителів на місцях. Після активізації антирелігійної діяльності у 1954 р., вище радянське керівництво швидко відреагувало на можливі «перегини». У Постанові ЦК КПРС «Про помилки у проведенні науково-атеїстичної пропаганди серед населення» (10 листопада 1954 р.) відповідальність за недоліки була перекладена на місцеві органи влади. Це спричинило тимчасову паузу в активній антирелігійній кампанії через несприятливі умови для її повномасштабного проведення. Наступний рішучий етап розпочався з Постанови ЦК КПРС (4 жовтня 1958 р.) («Про доповідну записку відділу пропаганди й агітації ЦК КПРС по союзних республіках «Про недоліки науково-атеїстичної пропаганди»») [1, с. 346-357]. У ній релігія знову була представлена як «шкідливий пережиток буржуазного способу життя». Документ підкреслив важливість антирелігійної роботи як ключової ділянки для партійних працівників. З цього моменту розпочався черговий, відновлений етап радянської антирелігійної боротьби та пропаганди [2, с. 376].

Основною стратегічною метою радянської влади було повне викорінення релігійності з повсякденного життя та фізичне знищення церковних інституцій. Хоча владі вдалося різко зменшити кількість релігійних громад і храмової архітектури, ця політика не досягла своєї головної мети — суттєвого зниження рівня релігійності серед населення. Натомість компартійне керівництво змушене було визнати факти зростання рівня релігійності як у різних регіонах, так і серед окремих соціально-демографічних категорій. Антирелігійна

кампанія 1954 р. призвела до значного посилення жорсткого адміністративного тиску. Місцеві органи влади активізували заходи, спрямовані на скорочення кількості священнослужителів, здійснюючи прямий тиск на них [1, с. 353].

Наприклад, у «Списах духовенства, що залишили церковну діяльність з різних причин з 1948 до 1964.», за даними уповноваженого ради Вінницької області С. Кулікова, «про свою відмову від сану названі священники [у документі названі імена священнослужителів Вінницької області, які відмовилися від сану протягом 1950-х рр. та почали працювати бджолярами. Експедиторами, бухгалтерами у колгоспах та інших радянських установах – Авт.] писали статті в районні газети і Вінницьку правду. Даних про відмову від церковної діяльності дияконів, ченців і черниць немає» [4, зображення 7].

Саме в умовах постійного тиску та обмежень з боку радянської влади, а також на тлі визнаного партійними органами пожвавлення релігійно-церковного життя, активну роль у збереженні та підтримці православних громад почали відігравати жінки. Жінки, як соціально-демографічна категорія, яка виявила високий рівень релігійності, стали рушійною силою в діяльності парафій, особливо в умовах гострої нестачі священнослужителів і репресій проти чоловічого духовенства. Зокрема, у православних громадах релігійну активність можемо простежити на прикладі відвідування храмів, особливо під час великих релігійних свят. Відвідуваність храмів РПЦ у різних областях УРСР на середину XX ст. мала виражений сезонний та святковий характер. Згідно зі звітами уповноважених масова присутність вірян фіксувалася лише на великі християнські свята: Пасху, Різдво, Хрещення, Вербну неділю, Трійцю та Покрову. У недільні та інші свята кількість відвідувачів була значно меншою. Основний контингент відвідувачів церков, що підтверджується даними з різних регіонів УРСР, складали жінки-колгоспниці та міські домогосподарки віком старше 40 років. Ця демографічна категорія забезпечувала життєздатність

громад у повсякденному служінні. Окреме місце в релігійному житті займали храмові (престольні) свята. Вони мали велике соціально-культурне значення, часто перевищуючи релігійну сутність. У день храмового свята на роботу могли не вийти чимало колгоспників, що свідчить про їхній пріоритет. Для багатьох ці свята були насамперед нагодою для веселощів, зустрічей із родичами та знайомими. У деяких нових поселеннях, де не було церков, традиція святкування зберігалася, і храмові свята могли бути присвячені до світських дат (наприклад, до дня народження Т. Шевченка або річниці «Жовтневої революції» [1, с. 411-412]. Це демонструє сильне вкорінення традиції у свідомості населення, де жінки були її головними носіями.

Попри те, що радянська влада докладала багато зусиль для ліквідації церкви як інституції та викорінення релігійності як світоглядних орієнтирів [3], жіноче служіння у православних громадах Поділля середини ХХ ст. було важливим чинником збереження християнської традиції в умовах обмежень. Через домашню побожність, догляд за існуючими храмами, участь у таємних богослужіннях і релігійному вихованні жінки виконували роль носіїв культурної пам'яті та духовної стійкості. Їхня діяльність засвідчує існування «тихої релігійності», що забезпечила неперервність православного життя у радянський період.

Література:

1. Бондарчук П., Даниленко В. Церква та релігія в повсякденному житті громадян. *Соціальні трансформації в Україні: пізній сталінізм і хрущовська доба: Колективна монографія*. Відповідальний редактор В.М. Даниленко; редактор-упорядник Н.О. Лаас. Київ: Інститут історії України НАН України, 2015 С. 343- 433.
2. Войналович В. А. *Партійно-державна політика щодо релігії та релігійних інституцій в Україні 1940-1960-х років: політологічний дискурс*. Київ: Світогляд, 2005. 741 с.
3. Сацький П. Радянська політика щодо проявів релігійності в Україні у період пізньої сталінщини. *Волинський благовісник: богословсько-історичний науковий фаховий щорічний журнал*. Луцьк : ЕІКΩΝ,

2018. № 6. С. 91-103. URL: <https://ir.kneu.edu.ua/items/6924a9fb-d27a-4c97-9f15-adce300e245e>

4. Списки духовенства, що залишили церковну діяльність з різних причин з 1948 до 1964. Справа 434. Фонд 4648. Опис 1. Дати 1964. Кількість аркушів 88. ЦДАВО України. URL: <https://e-resource.tsdavo.gov.ua/fileviewer/28211#file-1300595>

Козлова К. В.,

Студентка факультету переробних та харчових виробництв

Харківського державного біотехнологічного університету

Науковий керівник – канд. філос. наук, доц. Варипаєв О.М.

МІФ ПРО СІЗІФА. ФІЛОСОФСЬКИЙ АСПЕКТ

Одним із ключових понять у філософії є світогляд – система поглядів, переконань і уявлень людини про світ і своє місце в ньому. Міфологічний світогляд базується на міфах і легендах, у яких природні явища та сили персоніфікуються й одухотворюються. Основними рисами міфологічного світогляду є оберненість у минуле, де тотемні предки виступають ідеалами поведінки. Міфи формували колективну пам'ять народу і передавалися усно з покоління в покоління [1].

Міф це явище, що знаходиться поза наукою й не спирається на досвід, тому він є реальним і об'єктивним. Міфічні перекази пронизують всю історію людства. Зміст міфу може видаватися лише вигадкою, гарною та повчальною казкою, бо тут дуже багато подій, які неможливі у звичайному повсякденні, але в ньому ніколи немає нічого зайвого й випадкового. Дослідник О. Лосєв вважав, що поєднання несумісних речей і є логікою міфології. Розглянемо та проаналізуємо відомий міф про Сізіфа [2].

З Сізіфом, сином бога Еола, ніхто в усій Греції не міг зрівнятися підступністю, хитрістю і спритністю розуму. Коли прийшов до нього бог смерті Танат, щоб звести його в царство мертвих, Сізіф зміг обманути його і закувати в кайдани. Перестали тоді на землі вмирати люди. Порушився на землі лад, заведений Зевсом. Тоді громовержець послав до Сізіфа бога війни Ареса, який звільнив Таната з кайданів, і той вирвав душу Сізіфа і відвів її в царство Аїда. Але й тут зумів зарадити собі хитрий Сізіф. Він сказав своїй дружині, щоб вона не ховала його тіла і не приносила підземним богам жертви. Послухалася вона чоловіка. Аїд і Персефона довго чекали похоронних жертв. Нарешті, наблизився до трону Аїда Сізіф і сказав володареві царства померлих Аїду:

«О, володарю душ померлих, великий Аїде, рівний могутністю Зевсові, відпусти мене на світлу землю. Я звелю дружині моїй принести тобі багаті жертви і повернуся назад у царство тіней».

Так обманув Сізіф владику Аїда, і той відпустив його на землю. Сізіф не повернувся в царство Аїда. Весело бенкетував та радів, що єдиний з усіх смертних зміг повернутися з царства тіней. Розгніваний Аїд вдруге відправив Таната по душу Сізіфа. З'явився Танат до палацу найхитрішого зі смертних і застав його за розкішним бенкетом. Вирвав душу Сізіфову бог смерті; назавжди відлетіла тепер душа Сізіфа в царство тіней.

Тяжку кару відбуває Сізіф у загробному житті за всю підступність. Його засуджено викочувати на високу круту гору величезний камінь, але він виринається з рук і з шумом котиться вниз. Знову береться Сізіф до роботи. Так вічно котить камінь Сізіф і ніколи не може досягти вершини гори [3].

У викочуванні Сізіфом каменя на гору та його спуску й поверненні до царства Аїда, Роберт Грейвс вбачав відгомін сонячного культу, де Сізіф був божеством. Сізіф ототожнюється з хетським богом сонця Тесупом і родоським

богом Атабарієм. Це відображено у володінні Сізіфом чередою і його подорожжю під землю та нагору, подібно до сонця впродовж доби [4].

Також форма покарання пов'язується з тим, що на скелі Акрокоринф, історичний Сізіф звів царський палац Сізіфей. Матеріалу для будівництва на верхівці було небагато, тому робітники мусили доставляти нагору величезні кам'яні брили, падіння яких було смертельним. Звідси, ймовірно, й виникла легенда про сізіфову працю, як про важку, невдячну, а часто й безглузду [5].

У мистецтві підземний світ був відносно рідкісною темою для грецьких художників-вазописців, але існує близько десяти ваз, на яких зображено Сізіфа. На одній афінській чорнофігурній амфорі, датованій близько 510 р. до н. е., показано сцену покарання Сізіфа: він штовхає величезний валун угору по схилу, а Аїд, Персефона та Гермес дивляться на нього. Образ покараного Сізіфа стає популярним у IV ст. до н. е., зображується на червоних фігурних чашах і з'являється на ряді червоних фігурних ваз. У скульптурі Сізіф з'являється близько 540 р. до н. е., як метопа з Герейону Фоче-дель-Селе біля Пестума. Тут покараний шахрай не тільки повинен котити свій камінь на дуже крутий пагорб, але в той самий час на нього ззаду нападає крилатий демон. Відомі картини Сізіфа створили Тиціан і П'єтро делла Веккіа [6].

У своїй книзі «Філософія рекурсивного мислення» німецький письменник Манфред Копфер запропонував рішення, як Сізіф може уникнути покарання. Щоразу, коли Сізіф досягає вершини гори, він відламає від неї камінь і несе його до підніжжя. Таким чином, гора врешті-решт буде зрівняна з землею і камінь більше не зможе котитися вниз. В інтерпретації Копфера покарання є випробуванням, щоб довести свою гідність для надлюдських вчинків [7].

Філософ і письменник Альбер Камю у 1942 році написав книгу, яка має назву «Міф про Сізіфа». Автор використав у книзі образ Сізіфа як людини, яка

усвідомлює абсурдність світу і замість приймати яку-небудь нав'язану зовнішніми обставинами долю, сама визначає її.

Спочатку філософ описує моменти нашого життя, коли думки та уявлення про світ раптово перестають працювати, коли всі зусилля здаються безглуздими. Коли раптом відчуваєш себе чужим і відірваним від світу. В ці страшні моменти ясно усвідомлюється вся абсурдність життя. Ця абсурдна чутливість є результатом конфлікту. З одного боку, ми будуємо розумні плани на життя, а з іншого боку ми стикаємося з непередбачуваним світом, який не відповідає нашим ідеям. Абсурд в бутті розумним в нерозумному світі. Це основний конфлікт. Коли розумні уявлення про світ стикаються з реальністю, ми відчуваємо напругу. Найголовніша проблема полягає в тому, що ми можемо сміливо називати наші уявлення про світ «вічними», але при цьому ми знаємо, що час нашого життя обмежена. Тому, якщо розум і нерозумний світ є ключовими компонентами, то ми можемо «схитрувати» і уникнути проблеми абсурду, просто усунувши одну з двох компонент, як стверджує Камю.

Одним зі способів є ігнорування безглуздості нашого існування. Всупереч очевидним доказам, ми можемо удавати, що все стабільно і жити згідно з віддаленими цілями. Камю говорить, що якщо ми так зробимо, то не зможемо діяти вільно, оскільки наші дії пов'язані з цими вічними планами, які найчастіше приречені, тому чіплятися за розумні моделі було б безглуздо. Ми були б змушені жити в запереченні, нам довелося б просто вірити.

Другою стратегією є відкидання міркування. Камю натякає на філософів, які або оголошують міркування марним інструментом, або кажуть, що суть нашого світу людям просто не зрозуміти. Обидва способи неприйнятні для Камю. Він називає будь-яку стратегію ігнорування проблеми абсурду «філософським самогубством». Якщо це не варіант, що щодо цього самогубства? Камю не може виправдати самогубство з філософської точки

зору. Самогубство було б гучним жестом прийняття, бо ми взяли б протиріччя між людським розумом і нерозумним світом. І здійснювати самогубство в ім'я розуму не зовсім розумно.

Замість цього Камю пропонує зробити наступне:

1. Постійна революція: ми повинні весь час повставати проти обставин нашого існування і не давати абсурду померти. Ми ніколи не повинні миритися з поразкою. Постійний бунт це єдиний спосіб бути частиною цього світу.

2. Відкинути вічну свободу: ми повинні прислухатися до голосу розуму, усвідомлюючи обмеження і гнучко застосовувати його відповідно до ситуації.

3. Пристрасть. Найголовніше, щоб у нас завжди була пристрасть до життя, треба любити в ньому все і намагатися жити не краще, а як можна більше.

Абсурдна людина знає про свою смертність, але все ж не приймає її, знає про обмеженість своїх міркувань, але все ж таки дорожить ними. Отримуючи життєвий досвід, він відчуває і задоволення, і біль, але все ж намагається отримати якомога більше досвіду.

Альберт Камю присвячує третю частину художнику, який повністю усвідомлює абсурд. Такий художник ніколи не буде намагатися пояснити або закріпити вічні ідеї або ж старанно намагатися побудувати спадщину, яка витримає випробування часом. Замість цього він віддає перевагу абсурдному художнику, який живе і творить в даний момент. З боку ці болісні зусилля по відношенню до чогось настільки недовговічного здаються безглуздими, але художнє вираження починається там, де закінчується розум.

Камю завершує свою книгу сміливою заявою: «Сізіфа слід уявляти собі щасливим». Хоча Сізіф виконує важку працю, котрій немає кінця, він

незліченну кількість разів викочує камінь на гору, а отже перемагає. Оскільки він сам котить камінь без примусу, то праця Сізіфа є його вибором, який робить героя щасливим. Він є ідеальною моделлю для нас, так як він не має ілюзій з приводу своєї безглуздої ситуації та все ж повстає проти обставин. Кожен раз, коли валун знову скочується зі скелі, Сізіф приймає усвідомлене рішення спробувати ще раз. Він продовжує штовхати цей камінь і визнає, що в цьому вся суть існування: бути по-справжньому живим, продовжувати штовхати [8].

Міф про Сізіфа набув дуже великої популярності серед філософів, він зміг зайняти важливе місце серед повсякденного життя, бо важко знайти людину, яка б не знала вислів «Сізіфова праця». На мою думку, цей міф є гарною ілюстрацією простого і, в той же час, дуже глибокого прикладу для життєвих сенсів і кожен може трактувати його зі своєї точки зору.

Література:

1. Філософія : метод. вказ. до вивчення дисципліни для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти денної та заочної форми навчання спеціальності 051 Економіка (галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки) / уклад. О. М. Варипаєв. Харків : ДБТУ, 2024. С. 22.
2. Кобилко Н. А., Варипаєв О. М. Міфологія як першооснова духовності українського народу, її осмислення в химерній прозі. *Україна на шляху державотворення: історія та сучасність* : матеріали всеукр. наук.-практ. конф. молодих учених і студентів. 2016. С. 73.
3. Кун М. А. Легенди і міфи стародавньої Греції. Харків, 2007. С. 88–89.
4. Graves R. *The Greek Myths: The Complete and Definitive Edition*. National Geographic Books, 2018. 784 p.
5. Мустафін О. Золоте руно. Історія, заплутана в міфах. Харків, 2019. С. 21.
6. Boardman J. *The Oxford History of Classical Art*. Oxford University Press, 2001. 48 p.
7. Kopfer M. *The Philosophy of Recursive Thinking. A Way Out of the Dead End of Postmodernist Nihilism*. München, 2018. 77 p.
8. Камю А. Міф про Сізіфа. Бунтівна людина : есе. Портфель, 2015. 105 с.

Короста Т. О.,

здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

за ОПП «Менеджмент митної справи»

Державного податкового університету

Науковий керівник – канд. техн. наук, доцент Чорна Т.М.

СТАНОВЛЕННЯ МИТНОЇ СЛУЖБИ НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ У XIX СТОРІЧЧІ

Дев'ятнадцяте сторіччя в історії Європи асоціюється з етапом масштабних економічних і політичних трансформацій. Що стосується українських територій, цей період характеризувався активізацією їхньої участі в імперських економічних моделях, становленням інноваційних підходів до державного управління та динамічним зростанням комерційної та виробничої діяльності. Митний апарат був одним із визначальних механізмів регулювання економічної сфери, забезпечуючи моніторинг переміщення товарних потоків і фіскальне адміністрування митних зборів.

Становлення і розвиток митної служби на українських землях у XIX столітті має вагоме значення для розуміння процесів формування економічної, політичної та правової системи держави. Митна політика відігравала ключову роль у стимулюванні торгівлі, захисті внутрішнього ринку, наповненні державного бюджету та зміцненні міжнародних економічних зв'язків.

У XIX столітті українські землі входили до складу двох імперій – Російської та Австро-Угорської, що зумовило різні підходи до створення митної системи та організації контролю за переміщенням товарів через кордони.

Протягом XIX століття митна політика на українських землях під російською імперією була спрямована на досягнення трьох цілей: захист ринку (протекціонізм), накопичення багатства (меркантилізм) та збір доходів (фіскальна функція). Застосування високих ставок ввізного мита слугувало бар'єром для імпорту, захищаючи внутрішнє виробництво і стимулюючи індустріалізацію. Водночас, державні пільги та привабливі економічні умови (ресурси, дешева робоча сила) сприяли масовому притоку іноземних інвестицій (від французьких, бельгійських, німецьких та англійських підприємців) у ключові галузі української, зокрема важкої, промисловості, хоча це й супроводжувалося виведенням частини прибутків. Спроби лібералізації торгівлі, як-от експеримент порто-франко на півдні (1798 р.), не були успішними [1].

На українських землях діяли митниці в Києві, Одесі, Полтаві, Харкові, Катеринославі, Херсоні, Маріуполі та інших великих торгових центрах. Найважливішою стала Одеська митниця, заснована у 1803 році, що відігравала ключову роль у зовнішньоекономічних зв'язках Чорноморського узбережжя. Через неї здійснювалося понад 60 % експорту українських товарів – насамперед зерна, вовни, цукру та лісоматеріалів [2].

Впродовж XIX століття митна політика характеризувалася циклічними змінами пріоритетів між протекціонізмом і лібералізацією. Початковий етап був позначений протекціоністським Тарифом 1822 року, метою якого було стимулювання національної індустрії. У 1857 році відбувся перехід до лібералізації зовнішньої торгівлі, що проявилось у зниженні бар'єрів для ввезення промислових товарів. Проте фінальний етап століття, корелюючи з державним курсом на прискорену індустріалізацію, відновив протекціонізм через запровадження Тарифу 1891 року.

У XIX столітті західноукраїнські території (Галичина, Буковина, Закарпаття) функціонували в складі Австрійської імперської митної системи, побудованої на європейських принципах. Нормативною основою для регулювання торговельних відносин між провінціями та іншими державами став Митний тариф 1825 року. Вирішальна адміністративна трансформація відбулася після реформ 1848 року, коли було сформовано централізований імперський митний апарат, який безпосередньо підпорядковувався фінансовому відомству у Відні [3, 4].

Митна політика імперії була ключовим інструментом, маючи яскраво виражений колоніальний характер:

- ринок збуту: західні території України функціонували як ринок збуту для промислових товарів, вироблених у розвиненіших західних провінціях (зокрема, Богемії та Нижній Австрії);
- стимулювання експорту сировини: митні тарифи та внутрішні економічні регуляції стимулювали експорт сировини (ліс, сіль, худоба, зерно) з регіону;
- обмеження виробництва: одночасно система тарифів та низька конкурентоспроможність місцевих виробництв блокували розвиток власної промисловості і продаж готової продукції за межі імперії.

Ця стратегія призвела до того, що напередодні Першої світової війни понад 90% експорту краю становила саме сировина, що посилювало його залежність як аграрно-сировинного придатку метрополії.

Функціонування митних установ у Львові, Чернівцях та Ужгороді забезпечувало державний контроль за зовнішнім товарообігом на західних кордонах. Характерною особливістю австрійської системи, що відрізняла її від російського зразка, був високий рівень правового регулювання та професійної компетентності персоналу. Організаційно митна служба являла собою цивільну

бюрократію з детально окресленими функціональними обов'язками, вертикальною ієрархією та суворими дисциплінарними нормами [4].

Ключовим напрямом роботи залишалася протидія незаконному обігу товарів (контрабанді), особливо в Галичині, що вимагало розгортання спеціалізованих митних застав та прикордонних патрулів.

Попри різницю імперських моделей управління, і в Російській, і в Австрійській імперіях митна служба відігравала важливу роль у процесі модернізації економіки, розвитку інфраструктури та формуванні фінансової системи. Її діяльність сприяла поступовому формуванню державних інституцій, які після 1917 року стали основою для створення національних митних органів в Україні [1].

Таким чином, XIX сторіччя стало етапом формалізації митної системи під контролем імперій, але з елементами локального досвіду (наприклад, митні застави, склади, інфраструктура). Перехід до автономної митної системи УНР підкреслює, що спадкова історія митної служби дала підґрунтя для формування національної митниці в XX сторіччі.

Література:

1. Енциклопедія Сучасної України. URL: <https://surl.li/unjbeo> (дата звернення: 28.10.2025).
2. Історія виникнення і розвиток митної справи в Україні. URL: <https://surl.li/cclyeh> (дата звернення: 28.10.2025).
3. Вікіпедія: проєкт «Енциклопедія історії України / Митна служба України» URL: <https://surl.li/yyvwmk> (дата звернення: 28.10.2025).
4. Бойко О.Д. Історія України: підручник. URL: <https://surl.li/lwxalm> (дата звернення: 28.10.2025).

Кубай А. В.,

*курсант факультету забезпечення та
експлуатації військової техніки гр. 431*

Військової академії (м.Одеса)

Науковий керівник – д-р філос. наук, проф. Кадієвська І.А.

ПЕРСПЕКТИВИ ТІМБІЛДІНГУ В ВІЙСЬКОВІЙ ОСВІТІ

В наукових дискусіях нашого сьогодення постійно лунають питання про те, від чого залежить успіх нашої освіти? Що конкретно можуть зробити освітяни для швидкої та ефективної інтеграції української освіти до європейського освітнього простору? Із об'єктивних причин в умовах надзвичайно жорстокої, кровопролитної та тривалої агресії рф проти України особливого значення набуває розвиток Військової освіти, яка має бути зразковим прикладом якості та ефективності. В контексті поставлених перед Військовою освітою завдань, вона має бути за рекордно короткі терміни приведена до найвищих Європейських стандартів, тобто модернізована, осучаснена та оновлена.

Реформи спрямовані на всі структурні підрозділи та стосується як вибору предметів, які вивчаються, так і методики викладання. Мова йде про загальну зміну філософії військової освіти в Україні, яка дозволить готувати нову генерацію високоосвічених офіцерів лідерів. Це мають бути знавці своєї справи, мужні, сильні, витривалі та надійні воїни, що здатні бути справжніми захисниками свого народу та держави. Ерудованість, моральність, патріотизм мають гармонійно сполучатись із високим рівнем стресостійкості та професіоналізму. Серед ключових якостей сучасних офіцерів-лідерів визначаються такі як: мужність, стресостійкість, витривалість, надійність,

честь, гідність, патріотизм, гуманізм тощо. В цілому можна сказати, що численні нововведення та реформи в військовій освіті є досить обнадійливими, але певні тенденції сьогодні викликають турботу та занепокоєння.

Перш за все це стосується стрімкого зростання випадків емоційного вигорання серед освітян та критичного зниження рівню адаптивності до стресів. Емоційне вигорання викладачів являє собою фізичне, емоційне або мотиваційне виснаження, що характеризується порушенням продуктивності в діяльності, втомлюваністю, безсонням, підвищеною схильністю до соматичних хвороб, тощо. В сучасній військовій освіті здатність ефективно діяти в команді, безумовно є одним із найбільш цінних особистих якостей, поряд з такими, як мужність, витривалість, патріотизм, честь та гідність, надійність, креативність, готовність допомогти, чуйність, терпіння та взаємоповага. Ми всі зараз живемо та працюємо в надзвичайних умовах підступної та жорстокої російськоУкраїнської війни, коли задля Перемоги доводиться залучати всі наявні ресурси та сили. Це також час глибоких світоглядних та організаційних змін в Україні спрямованих на євроінтеграцію всіх сфер суспільного життя.

Тривалі нервові навантаження здатні зруйнувати найміцніший організм, тому кожному педагогічному працівникові вкрай важливо вміти вчасно помітити вплив стресогенних факторів, швидко й ефективно «розрядити» психічну напругу, зняти негативний емоційний стан. Не менш важливою є здатність миттєво здійснювати вольову мобілізацію. Досягти цього можна за допомогою методів психічної саморегуляції. Психічна саморегуляція являє собою здатність особистості аналізувати, оцінювати, а потім коригувати як саму свою діяльність, так і її результати. По суті це слово означає «наводити» порядок. У цьому контексті можна сказати, що саморегуляція особистості, це усвідомлений та організований вплив людини на її власну психіку, основне призначення якої у зміні її властивостей та особливостей у потрібному

напрямку. В цьому контексті унікальну позитивну роль може зіграти використання широких можливостей тимбілдіngu, причому як в навчальному процесі із курсантами, так і в підвищенні рівню професійної майстерності всього професорсько-викладацького складу військової академії.

Тімбілдінг (англ. team – команда, building – будівництво, створення) об'єднує широкий комплекс заходів, призначених для створення командного духу серед співробітників та згуртування колективу. Тут головним завданням виступає підвищення працездатності та ефективності колективу, а також покращення та підвищення рівню комунікації. Тімбілдінг – це процес, спрямований на зміцнення команди і підвищення настрою співробітників. Цей підхід ґрунтується на розумінні ключових принципів, що сприяють успішності командної роботи. По-перше це розвиток довіри. Надзвичайно важливим завданням є створення творчої, вільної та розкутої атмосфери ентузіазму та взаємопорозуміння. Оригінальні вправи, ігри та завдання зазвичай допомагають членам команди комфортно познайомитись, спілкуватись та проявляти креативність у спільній роботі. Також особливого значення набуває стимулювання ефективної комунікації.

Тімбілдінг дозволяє прекрасно розвивати такі важливі навички комунікації як: уважне слухання, взаємопорозуміння та вираження власних ідей. Тімбілдінг чудово сприяє розвитку творчих навичок та постійно стимулює нестандартне мислення. Тімбілдінг взмозі підвищувати мотивацію в роботі команди. Ігри, командні завдання та досягнення спільних цілей створюють позитивну атмосферу та надихають на досягнення успіху. Таким чином тимбілдінг являє собою сукупність різноманітних активних заходів (тренінги, дебати, ігри тощо), спрямованих на згуртування колективу та покращення якості командної роботи.

Література:

1. Доктрина військового лідерства у Збройних Силах України : військова публікація видання друге, яке замінює ВКП 7-00(03).01, видання від 01 грудня 2020 року : Головне управління персоналу генерального штабу Збройних Сил України, 2024. 44 с.
2. Кадієвська І. А., Остапчук Т. С. Подолання емоційного вигорання та хронічного стресу як один із пріоритетів в військовій освіті (соціальнофілософський аспект). *Перспективи. Соціально-політичний журнал*. 2024. №4. С. 60-67.
3. Кадієвська І. А., Остапчук Т. С. Новий вектор розвитку військової освіти в Україні (соціально-філософський аспект) *Наукове пізнання. Методологія та технологія*. 2024. Вип. 2(54). С.46-53.

Кулібова Я. В.,

аспірант 3 року навчання спеціальності 032 Історія та археологія

Глухівського НПУ ім. О. Довженка

Науковий керівник – д-р. пед. наук, доц., завідувач ННІ філології та історії

Глухівського НПУ ім. О. Довженка Гриценко А. П.

ГЛУХІВСЬКИЙ УЧИТЕЛЬСЬКИЙ ІНСТИТУТ: ФІЛОСОФІЯ СТВОРЕННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ

Освітній процес і підготовка фахівців у вищих навчальних закладах України постійно вдосконалюються. Значний внесок у формування сучасних систем навчання має історичний досвід, що дозволяє простежити етапи становлення педагогічної освіти. Аналіз діяльності перших учительських інститутів розкриває філософські засади їх виникнення, особливості функціонування, рівень професійності викладачів ХІХ — початку ХХ століття та принципи організації навчального процесу. Найдавнішими педагогічними закладами вважаються Глухівський і Феодосійський інститути, засновані у 1874 році, які започаткували системну підготовку педагогічних кадрів.

Особливого значення набуває вивчення філософських принципів освітнього процесу Глухівського учительського інституту (1874–1917 рр.): умов вступу, організації навчання, методик викладання та побуту студентів. Також цікавий аналіз повсякденних обов’язків вихованців і причин припинення діяльності закладу у 1924 році.

Метою дослідження є визначення відмінностей між філософією освіти і науки, вивчення ролі педагогічної освіти та становлення перших українських учительських інститутів. Основні завдання включають аналіз методів і форм професійної підготовки, соціального становища викладачів та причин трансформацій інституту у 1920–1924 роках.

Серед сучасних дослідників варто відзначити Л. Абизову, В. Андрущенка, Г. Ємельяненка, В. Загороднюка, М. Заремського, Л. Мозгового, С. Терепищого. Історичні аспекти відкриття й діяльності українських учительських інститутів висвітлювали Л. Булда, О. Глузман, Н. Дем’яненко, Л. Задорожна, І. Кравченко, М. Лескевич, О. Лук’яненко, Н. Рудницька. Дослідження Глухівського інституту проводили Т. Ащаулова, В. Белашов, А. Гриценко, М. Гурець, В. Заїка, С. Зозуля, В. Крижанівський, О. Курок, І. Мошик, Ю. Нікітін та О. Рудь.

Філософія науки й освіти взаємопов’язані, але відрізняються: філософія науки охоплює систему фактів і закономірностей для поглиблення пізнання, а філософія освіти вивчає еволюцію педагогічної думки, освітні цінності та культурні досягнення (Філософія освіти і науки, 2017). Мета педагогічної освіти — формування кваліфікованих учителів і викладачів, здатних розвивати здібності учнів та виховувати культурні особистості.

У середині XIX — на початку XX ст. в Україні почалося активне створення учительських інститутів. Із 1860-х років комітет Головного управління шкіл розробляв заходи з підготовки педагогів, а у 1872 р. імператор Олександр II затвердив «Положення про міські училища та учительські інститути» [6, с. 12–24].

Глухівський і Феодосійський інститути стали першими вищими педагогічними закладами України. Тривалість навчання — три роки, що відповідає рівню молодшого бакалавра. Практична підготовка відбувалася у міських училищах, кількість студентів обмежувалася 75 особами [1, с. 28].. Держава покривала витрати на навчання й проживання, а випускники зобов'язані були відпрацювати за фахом або повернути державні кошти. Вступ до університету після закінчення інституту заборонявся [6, с. 17].

Навчальний рік тривав від осені до літа, з 1876 р. усі інститути працювали за Інструкцією Міністерства народної освіти. Студенти вивчали педагогіку, історію, математику, географію, фізику, природознавство, російську мову. Використовувалися словесні, наочні та практичні методи, а форми роботи включали бесіди, конференції, письмові завдання, екскурсії. Педагогічна практика включала спостереження за уроками, ведення щоденників, складання конспектів та проведення занять. Кожен курс завершувався іспитами [3, с. 250]. Розпорядок дня студентів був суворим: підйом о 6-й ранку, молитва, заняття, гімнастика, самопідготовка, відбій о 23-й годині. Забезпечення включало одяг, білизну, харчування. Стипендія 1906 р. становила 12,50 рублів, зарплата викладачів — близько 1200 рублів на рік, що робило роботу у гімназіях більш привабливою [4, с. 107–114].

Проблеми інституту включали політичну нестабільність, революційні події, фінансові труднощі та потребу в оновленні методик. Важливим кроком у науковій діяльності стало видання «Щорічника Глухівського учительського інституту» (1909).

Перша світова війна значно вплинула на розвиток закладу. З 1920 року він трансформувався у Глухівський педагогічний інститут із чотирирічним навчанням, структурою з педагогічної ради, президії, правління, профільних відділів і дослідних шкіл. Збільшилася кількість дисциплін: історія філософії, логіка, етика, політична економія, що свідчить про зміщення акцентів з релігійної на соціально-політичну тематику [5, с. 246].

Унаслідок реформи освіти УСРР 1921–1922 рр. та фінансових проблем 20 червня 1924 року інститут у Глухові було ліквідовано. Студентів перевели до інших навчальних закладів, викладачів працевлаштували, а на базі закритого закладу відкрито Глухівський педагогічний технікум [2, с. 43].

Таким чином, Глухівський учительський інститут (1874–1917) став першим закладом вищої педагогічної освіти України, який, попри реорганізації, забезпечував підготовку кваліфікованих учителів і науковців. Його викладачі заклали основу сучасної педагогічної системи, актуальної й сьогодні.

Література:

1. Ащаулова Т. А., Гриценко А. П. Порівняльна характеристика соціального статусу та рівня життя викладачів Глухівської чоловічої гімназії та Глухівського учительського інституту в 1870-х–1900-х роках. *Сумський історико-архівний журнал*, XXXIX, 2022. С. 26–32.
2. Белашов В.І. Історіографічна традиція та джерельна база вивчення історії педагогічного університету імені Олександра Довженка (1874-2014 рр.). *Історичні студії історичного прогресу: збірник наукових статей*. 2014. Вип. 2. С. 39-51.
3. Гриценко А. П.. Історія впровадження методики використання інформаційних ресурсів у практику навчання історії у вітчизняних школах на рубежі ХІХ–ХХ ст. *Сіверщина в історії України*, 7, 2014. С. 249–252.
4. Крижанівський В. М. Повсякденне життя вихованців Глухівського учительського інституту в 1874–1914 рр. *Сіверянський літопис*, 2, 2021. С. 107–114.
5. Крижанівський В. М. Соціальний та професійний портрет викладачів історії Глухівського учительського інституту (1874–1917 рр.). *Сіверщина в історії України*, 11, 2021. С. 245–249.
6. Курок О. І., Гриценко А. П. Організація фахової підготовки майбутніх педагогів у Глухівському учительському інституті в 1870-х роках. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка*, 50 (3), 2022. С. 12–24.

Кулікова А. І.,

здобувачка другого(магістерського) рівня вищої освіти

Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

Науковий керівник – канд. іст. наук, доцент Шкабко С.І.

ВІЗУАЛЬНИЙ ВИМІР ДЕКОМУНІЗАЦІЇ У ПУБЛІЧНОМУ ПРОСТОРІ

Постановка проблеми. Після демонтажу радянських символів в Україні постало питання наповнення оновленого візуального простору. Декомунізація вимагає переосмислення радянського минулого без спотворення історії, водночас потребує нових візуальних форм колективної пам'яті. Мистецтво у цьому процесі стає засобом створення альтернативних символів, що мають замінити демонтовані пам'ятники та сформувати нову ідентичність. Отже, візуальна декомунізація постає як етична й естетична проблема пошуку балансу між відмовою від радянського спадку та творенням власної системи історичних образів.

Мета дослідження. Метою цього дослідження є аналіз рольових функцій мистецтва у формуванні пам'яті про радянське минуле в публічному просторі, а також характеристики процесу декомунізації як естетичної трансформації простору. Зокрема, дослідити, яким чином нові мурали, скульптурні та інсталяційні проекти заміщують радянські монументи і творять альтернативну «візуальну пам'ять», а також як офіційні та громадські ініціативи взаємодіють у цьому процесі.

Результати дослідження. Теоретики відзначають, що сучасна культура пам'яті підпорядковується логіці образів, а не лінійних наративів – історія «розпадається на образи», які потужніше впливають на уяву. [5] У цьому сенсі

художні інтервенції у міський простір мають на меті не «тлумачити» минуле, а робити його присутнім тут і тепер. Таким чином, мистецтво виступає не просто декоративною альтернативою, а специфічним каналом роботи з колективною травмою: через символічні образи воно допомагає суспільству осмислити складне радянське минуле.

Знесенням радянським пам'ятникам у містах дедалі частіше протиставляють нові візуальні об'єкти. У Києві з'явилися масштабні мурали на історичні теми: наприклад, стінопис із портретом Симона Петлюри у Солом'янському районі та мурал із гетьманом Скоропадським. Урбаніст І. Чорний називає такі роботи відповіддю на декомунізацію – вони «мають часто декомунізаційний характер», відображаючи народження нових сенсів: героїку національної історії і пам'ять про визвольні змагання. [4] Подібні національно-історичні мурали з'являються і в інших містах, намагаючись заповнити візуальний вакуум. Поряд із цим активісти ініціюють і власні проекти. Наприклад, одразу після повалення київського Леніна фонд «Ізоляція» оголосив конкурс на тимчасову мистецьку інтервенцію на звільненому від монумента постаменті: цей «вільний п'єдестал» вони охарактеризували як «надзвичайно потужний ідеологічний ресурс» для визначення національної ідентичності і широких суспільних дискусій [3].

Процес оновлення візуальної пам'яті набуває характеру естетизації декомунізації – тобто перетворення цієї політики на художній дискурс. Уряди міст ухвалюють нормативи, а митці й активісти пропонують імена й образи. Так, Київ у 2024 році запровадив першу в Україні «прозору процедуру» затвердження муралів, щоб нові монументальні розписи гармоніювали з архітектурним середовищем і не спотворювали історичний контекст. Голова постійної комісії з питань культури, туризму та суспільних комунікацій В. Муха наголосила, що Київ став «першим містом з відкритою процедурою», що

визначає дорожню карту для ініціаторів і захищає місто від хаотичного насичення публічного простору довільними творами. [6] Водночас з'являються численні громадські акції. У Харкові ініціатори руху «Декомунізація» вимагали самим зафарбувати мурали із радянською символікою (зображення маршала Жукова і космонавта Гагаріна), назвавши їх «скамом» міста (тобто соромом). [2] Аналогічні акції «депушкінізації» – зафарбовування муралів з письменником Пушкіним – поширюються містом. [1] Ці приклади ілюструють, що «естетизація декомунізації» проходить по обидва боки: з однієї сторони – інституціоналізовані практики (конкурси, нові урбаністичні норми), з іншої – «низові» ініціативи, де активісти творять альтернативну пам'ять безпосередньо у просторі.

Від музеїв і галерей також очікують переосмислення радянської спадщини. Зокрема, ПінчукАртЦентр через свою «Дослідницьку платформу» активно працює із цими темами. Наприклад, у серпні 2025 р. там відкрилася персональна виставка Лесі Хоменко «Уявна відстань», де художниця «будує художню мову, яка критично переосмислює візуальну радянську спадщину» та звертається до традицій українського мистецтва. [7] Такий проект демонструє, як сучасний художник поєднує усвідомлення радянського минулого з актуальним контекстом війни і нової ідентичності. Також ПінчукАртЦентр планує видати антологію «Повернення історії. Деколоніальність і мистецтво в Україні після 1991 року», що ще раз підкреслює інтерес дослідницької спільноти до питання декомунізації в мистецтві.

Паралельно створюються тимчасові інсталяції та арт-об'єкти, що заповнюють порожні міські простори. Проекти на кшталт «Символічних фігур» (Львівський центр міської історії) чи низка тематичних виставок (наприклад, у PinchukArtCentre або Національному художньому музеї) намагаються втягнути громадськість у діалог про символи і пам'ять. Водночас реалізується і

музеефікація тоталітарної спадщини: наприклад, роботи із колишніх меморіалів пропонують законсервувати й перевезти у музей тоталітарного мистецтва, аби зберегти їх художню цінність без ідеологічного навантаження. [4] Таким чином візуальна декомунізація об'єднує креативність митців із намаганням громадян зберегти історичні артефакти у новому контексті.

Висновки. Декомунізація публічного простору у візуальному аспекті виходить далеко за межі простого знищення радянських знаків: це переосмислення культури пам'яті через мистецтво. У результаті дослідження встановлено, що нові мурали, скульптури і перформативні інсталяції переосмислюють радянський спадок, створюючи альтернативну візуальну пам'ять. Кураторські та державні ініціативи сприяють появі концептуальних проєктів, тоді як громадські рухи безпосередньо втручаються у простір, прибираючи радянські зображення або навпаки пропонуючи нові образи героїв національної історії. Це веде до естетизації декомунізації: процесу, у якому законодавчі рішення, мистецькі практики і суспільні настрої перетворюють публічний простір у своєрідну «відкриту лекцію» з історії. Сутність декомунізації полягає в тому, щоб через культуру і художню рефлексію поступово виробити сучасні українські міські сенси – на основі, зокрема, власного національного досвіду, поза межами радянського спадку.

Література:

1. Гаєвська А. У Харкові замалювали ще два мурали з Пушкіним // Думка. 2023. 21 жовтня. URL: <https://dumka.media/ukr/suspilstvo/1697892909-uharkovi-zamalyovali-shche-dva-murali-z-pushkinim>
2. Декомунізація ГАГАРИН — ЖУКОВ // Lyuk.media. 2022. 12 серпня. URL: <https://lyuk.media/city/decommunization-gagarin-zhukov/>
3. ІЗОЛЯЦІЯ оголошує конкурс на альтернативу пам'ятнику Леніну / Ігор Кромф // ARTUKRAINE. 2017. 27 лютого. URL: <https://artukraine.com.ua/n/izolyaciya-ogoloshuye-konkurs-na-alternativupamyatniku-leninu/>
4. Кромф І. Від табличок до способу мислення: що змінює декомунізація в Україні / Ігор Кромф // Прямий. 2019. 1 червня. URL:

<https://prm.ua/vidtablichok-do-sposobu-mislennya-shho-zminyuye-dekomunizatsiya-v-ukrayini/>

5. Ніколенко Д. Мистецтво і пам'ять: як історія розпадається на образи / Дарина Ніколенко // Korydor | журнал про сучасну культуру. 2017. 7 лютого. URL: <https://korydor.in.ua/ua/opinions/art-and-memory-images.html>

6. У Києві затвердили порядок створення муралів // Київський містовий портал. 2024. 04 липня. URL: https://kyivcity.gov.ua/news/u_kiyevi_zatverdili_poryadok_stvorenniya_muraliv/

7. Уявна відстань: персональна виставка Леся Хоменко // PinchukArtCentre. 28 серпня 2025 — 4 січня 2026. URL: <https://pinchukartcentre.org/exhibitions/uyavna-vidstan>

Кушнір С. А.,

аспірант кафедри всесвітньої історії

Карпатського національного університету імені В. Стефаника

Науковий керівник – канд. іст. наук, доц. Дрогобицька О. Я.

СПОГАДИ О. НАДРАГИ ЯК ДЖЕРЕЛО ДО ВИВЧЕННЯ ДОЗВІЛЛЯ ТА ПОБУТУ МІСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ ЛЬВОВА (КІНЕЦЬ XIX – ПЕРША ПОЛОВИНА XX СТ.)

Сьогодні одним із актуальних напрямів досліджень історії повсякденності є вивчення особливостей побуту та дозвілля міського населення, адже це дає можливість проаналізувати вплив модернізації на міське життя, а також прослідкувати те, як змінювалося уявлення міщан про комфорт, працю та відпочинок. Окрім цього, варто відзначити, що тема дозвілля і побуту міського населення в Україні залишається малодослідженою, більша увага приділяється розкриттю особливостей повсякденності сільського населення.

Важливим джерелом для вивчення згаданої проблематики є спогади очевидців, оскільки вони містять у собі особисті переживання та враження, допомагають відтворити образ міського середовища певної доби, описують неформальні практики дозвілля, а також допомагають виявити регіональні відмінності у побуті та дозвіллі. Цінними у цьому контексті є спогади Олександра Надраги, українського адвоката та громадського діяча зі Східної Галичини, в яких відображено особливості життя галицької міської інтелігенції кінця XIX – першої половини XX ст., зокрема міське середовище тогочасного Львова, місця відпочинку та дозвілля (парки, сквери, кав'ярні), а також опис сімейних традицій відзначення релігійних свят (Свят-Вечір, Різдво, Великдень).

Народився О. Надрага 15 жовтня 1885 р. у м. Бережани на Тернопільщині у родині держслужбовця (батько – Антін, мати – Катерина, двоє сестер – Стефанія і Марія, брат – Лев-Володимир). Початкову освіту здобув у народній школі імені св. Анни, тоді як середню – у цісарсько-королівській 4-тій гімназії для хлопців (1896–1904). Після закінчення гімназії у 1904 р. О. Надрага поступив на юридичний факультет Львівського університету, де навчався до 1909 р. Протягом 1910–1911 рр. проходив адвокатсько-судову практику в окружних та повітових судах Львова, після чого у жовтні 1911 р. здобув науковий ступінь доктора права [2, с. 57; 4, с. 64–66].

На початку Першої світової війни О. Надрага був мобілізований до війська, втім безпосередньої участі у бойових діях не брав, натомість служив у канцеляріях військових судів. Водночас він став свідком Української національно-демократичної революції, перебуваючи у Станіславі, де у листопаді 1918 р. взяв участь у формуванні ЗУНР, виконуючи обов'язки заступника повітового комісара. По завершенню війни та революційних подій О. Надрага повернувся назад до Львова, де започаткував власну адвокатську канцелярію. У 1919 році одружився на Теодозії Туні, докторці медицини

Віденського університету, яка народила йому двох дітей – сина Богдана та доньку Олену [2, с. 58; 4, с. 66].

Упродовж 1919–1925 рр. О. Надрага плідно займався викладацькою діяльністю, поєднуючи її з роботою адвоката. Зокрема, він почав читати курс римського права на юридичному факультеті Українського таємного університету, а від 1932 р. – вів курс цивільного права у греко-католицькій богословській академії. До того ж він був активним громадським діячем та входив до складу багатьох товариств, насамперед до Наукового товариства ім. Т. Шевченка, «Кружка приятелів Львова», Українського католицького союзу, Товариства українсько-руських правників та Союзу українських адвокатів [1, с. 475; 4, с. 66].

Із приходом радянської влади у 1939 р. О. Надрагу було призначено професором кафедри історії держави та права Львівського університету. Під час нацистської окупації він залишився у Львові та продовжив свою адвокатську і викладацьку діяльність. Після звільнення міста радянськими військами О. Надрага повернувся до роботи в університеті уже на посаді доцента. Втім, невдовзі він став об'єктом уваги радянських спецслужб через доноси про його контакти з націоналістами. В результаті у листопаді 1946 р. було видано наказ ректора університету про його переведення на пів ставки, а від 1 вересня 1947 р. О. Надрагу було звільнено [2, с. 61; 4, с. 67–69].

У жовтні 1947 р. його разом із всією родиною було вивезено у Сибір до м. Анджеро-Судженськ (Кемеровська обл.). Перебуваючи у засланні, О. Надрагу не було залучено до примусових робіт, у зв'язку з пенсійним віком, тому він зміг зосередитися на своїй науковій діяльності. У липні 1958 р. він отримав дозвіл на повернення до Галичини, проте не мав права оселятися на території Львова і Львівської області. Однак йому все ж вдалося нелегально туди потрапити за допомогою сім'ї Рудницьких, які надали йому прихисток. На

початку 1962 р. О. Надрага разом зі своєю дружиною переїхав до Самбору, де мешкав їхній син Богдан. Помер О. Надрага 3 квітня 1962 р. і був похований у сімейній могилі на Янівському кладовищі [2, с. 62; 4, с. 69–70].

Нариси О. Надраги не були повноцінно видані за його життя. Перша частина його спогадів була опублікована наприкінці 30-х років у часописі «Діло» (1937–1939), тоді як інша частина була видана у часописах «Львівські вісті» (1941–1944) та «Краківські вісті» (1940–1944). Решта матеріалів залишалися у формі рукописів аж до 2004 р., коли львівський історик К. Курилишин видав повноцінне зібрання спогадів О. Надраги під назвою «Серед львівських парків». Книга складається із двох розділів: у першому описується життя О. Надраги у Львові, зокрема його шкільні та юнацькі роки, святкування Свят-Вечора, Різдва та Великодня, а також спогади про повсякдення родини; у другому розділі розкривається історія львівських парків, окремих споруд, вулиць і районів міста [1, с. 473–474; 3, с. 3–4].

Невід’ємною складовою образу Львова, що вимальовувалася у свідомості О. Надраги, стало повсякденне життя міста. Так, у його оповідях зустрічаємо спогади про міську архітектуру, навчальні заклади, ринки, крамниці, кав’ярні, парки, релігійну обрядовість та вірування міщан, родинні й громадські події, особливості відзначення зимових свят (св. Миколая, Свят-Вечір, Різдво) і Великодня. Перед нами постає колоритний побут львів’ян кінця XIX – першої половини XX ст. [1, с. 482].

Наприклад, О. Надрага яскраво описує свої дитячі спогади про приготування до Свят-Вечора, що поринає читача в особливу атмосферу родинного застілля: «З кухні плили на ціле мешкання дивні пахощі. У великих горшках варився святочний борщ, голубці з грибками і суш, куплений у синевідських бойків під парасолями. На столі родилися смачні крепки і капустачки, на ринці смажився мід до горівки з цинамоном. [...] Всі

убираємося святочно. Мама застелює стіл білим, як сніг, обрусом, під обрус посередині стола кладе сіно і на ньому святочний колач. Займаємо по старшині місця, побіч нас сідає наша служниця» [3, с. 76].

Окремої уваги заслуговують також спогади О. Надраги про атмосферу міста напередодні Великодніх свят: «Була це пора початків львівської провесни. Сніг ще звичайно лежав на вулицях Львова; часом були вони вже сухі, але майже завжди повітря було сире, непривітне. Над містом царив великопостний смуток і чорні хмари жалібною киреєю покривали львівське небо [...]» [3, с. 76]. Окрім цього, він детально описує Великодні приготування його родини, зокрема процес випікання гуцульської паски, який, за словами О. Надраги, був «якимсь містичним, майже релігійним актом» [3, с. 84].

Цінними для вивчення дозвілля мешканців Львова є згадки О. Надраги про відпочинкові місця міста, насамперед про парки, сквери, алеї, кав'ярні та ресторани. Так, він змальовує буденне дозвілля городян у Єзуїтському парку (сучасний парк ім. І. Франка): «[...] де тільки каштан, клен чи хоч би кущ бузку або ліщини кидають трохи тіні, можна побачити на позападаних у землю лавках [...] літні суконки різних красок, симпатичні молоді лиця їх власничок, а перед ними дитячі візочки різних фасонів зі сплячими чи розсміяними або заплаканими рожевими бельбасами. Є тут і дещо старше покоління, що бігає довкола своїх мамунь, бавиться м'ячиками й обручами, будує хмародери й тунелі та робить торти і бабки з сірого піску» [3, с. 140].

Водночас О. Надрага пригадує власне дозвілля у дитинстві та у колі своєї дружини і дітей: «За моїх молодих літ Високий Замок і стрільниця були улюбленими місцями, куди ходив я «поза школу» і де вчився партій фізики та історії. І по різних комерсах та бумциках ходили ми радо на вершок гори оглядати схід сонця, а звідси ще до Театралки на свіжий мелянж зі знаменитим печивом. Тут умовлявся я час до часу з моєю вибраною про зустріч. Пізніше,

коли устаткувався й оженився, а мої діти почали вже ходити власними ногами, я часто заходив сюди з ними. Ми разом рвали по узбіччях сніжинки, збирали каштани, які я мусив складати у свої кишені, та роздирав їх, за що мені жінка жити не давала» [3, с. 160].

Отже, можемо зробити висновок про те, що спогади О. Надраги постають важливим джерелом для дослідження побуту й дозвілля міщан Львова кінця XIX – першої половини XX ст. Автор детально розкриває нам специфіку побуту львів'ян, особливості відзначення релігійних свят у міському середовищі, а також форми дозвілля міського населення. Оповіді, залишені О. Надрагою, дають можливість відтворити образ Львова австрійського та польського (міжвоєнного періоду) і зберегти його у пам'яті майбутніх поколінь.

Література:

1. Голик Р., Надрага М. Проходи історією й мандрівки пам'яттю: образ Львова у нарисах Івана Крип'якевича й Олександра Надраги. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. 2017. Вип. 29. С. 472–486.
2. Грім Є. Адвокат Олександр Надрага: тернисті шляхи життєвої долі практикуючого християнина. *Вісник НААУ*. 2024. Квітень. № 4(100). С. 57–62.
3. Надрага О. Серед львівських парків. Упоряд. К. Курилишин. Львів : ЛА «ПІРАМІДА», 2004. 292 с.
4. Тищик Б. Доктор права, доцент Надрага Олександр Антонович: основні віхи життя та праця на юридичному факультеті Львівського національного університету імені Івана Франка. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2016. Вип. 62. С. 64–71.

Лях М. В.,

студентка факультету Суспільно-гуманітарних наук

Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

Науковий керівник – д-р іст. наук, проф. Михайловський В.М.

МАЙНОВІ СКАРГИ ЖИТОМИРСЬКОГО ГРОДСЬКОГО СУДУ 1649-1650 РР.

Поширення на українські землі польської судової системи із середини XVст. спричинило до появи нового судового органу, а саме – гродського суду. Гродський суд у Київському воєводстві був створений у 1565-1566 рр., коли кожне з воєводств було поділене на повіти та повітові центри, які утворили старостинські округи, отримали функції скликання сеймиків, посполитого рушення, та стали утворювати судові округи [4, с. 58]. Для Київського воєводства гродський суд було створено у м. Житомирі. До компетенції Житомирського гродського суду входили кримінальні справи (підпал, напад на маєток шляхтича, грабунок шляхтича на дорозі, насильство), його діяльність регулювалась II Литовським статутom. Актуальність теми дослідження полягає у розкритті питання використання актових документів, зокрема Житомирських гродських книг як джерел з дослідження майнових скарг шляхти Київського воєводства. Метою статті є реконструювати діяльність суду на основі окремих майнових скарг шляхти Київського воєводства, записаних до актових книг Житомирського гродського суду за 1649–1650 рр.

За основу джерельної бази взято Житомирські гродські книги, а саме Актову книгу Житомирського гродського суду за грудень 1649 – грудень 1650 рр. Нині вона зберігається у Центральному державному історичному архіві м. Києва у фонді №11, опис 1, справа 13 та нараховує 675 аркушів рукописного тексту. Також додатково було використано збірник документів «Національно-визвольна війна в Україні. 1648-1657.», де видано окремі документи, зокрема й із Житомирських гродських книг. Упорядниками видання

виступили Л. Сухих та В. Страшко. Історіографія питання є досить широкою, серед дослідників, варто відмітити І. Каманіна, який досліджував документи гродських судів, в тому числі й Житомирського. Вагомими є праці Н. Яковенко, П. Кулаковського, О. Пятака та ін. Пункти Зборівської угоди 1649 р. наведено за «Актами, относящимся к истории Южной и Западной России» під редакцією М. Костомарова.

Нормальне функціонування гродських судів на українських землях було перервано під час повстання під проводом Б. Хмельницького у 1648 р. Разом із бойовими діями у Київському воєводстві призупинив свою діяльність і Житомирський гродський суд. Після підписання Зборівської угоди 1649 р. однією із умов угоди було повернення шляхти на свої колишні маєтки, в тому числі й ті, які знаходились на території підконтрольній козакам. Варто зупинитися на другому пункті Зборівської угоди, в якому було наведено список міст, які належали до козацької сторони, тобто фактично лінія фронту. До цих міст зараховуємо: Димер, Горностайпіль, Коростишів, Паволоч, Погребища, Прилуки, Вінниця, Брацлав, Ямпіль, Остер, Чернігів, Ромни [5, с. 415]. Зборівська угода під четвертим та п'ятим пунктом постановила, що всі минулі образи мають забутися, всім учасникам конфлікту даровано амністію, а шляхта, яка покинула свої маєтки має повернутися назад [5, с. 415]. Всі ці дії польської та української сторони підштовхували людинність до повернення старого укладу життя, того, який був порушений у 1648 р. Зборівська угода була ратифікована на Вальному сеймі Речі Посполитої 7 січня 1650 р.

Гродські книги як джерело актове не промовчало, а цілком детально показало перебіг повернення шляхти. Перші записи про повернення шляхти назад до своїх маєтків маємо вже в квітні 1650 р. 13 квітня 1650 р. була подана до актових книг маніфестація Миколая Янчинського, посесора с. Іванків про втрату заставного запису Михайла Стрибля на маєток у вищезгаданому селі. Запис було втрачено у 1648 р. «коли козаки таборами зачалися всюди» [1, арк. 145-145 зв.; 2, с. 139]. Подібний запис був зроблений 30 квітня 1650 р., коли до Житомирського гродського суду подав маніфестацію пан Костянтин Сульман з села Некраші. Під час нападу козаків у 1648 р., він разом із родиною та

документами на майно втікав, зупинившись у с. Дивлин, де був пограбований козаками, а документи на майно були знищені [1, арк. 168-169 зв.; 2, с. 145]. Такого роду записи не поодинокі й свідчать про те, що шляхта повертаючись назад до маєтків прагнула засвідчити ступінь втрати майна та документів як майнових, так і боргових. З подібним випадком стикнулися і Немиричі – одні з найбільших землевласників у Київському воєводстві. 17 травня 1650 р. до Житомирських гродських книг була вписана маніфестація Вацлава Корчевського та його матері Агнешки з Гродиловських Корчевської. Корчевські повідомляли про втрату родинних майнових документів, в тому числі й заставного запису Владислава Немирича на с. Путиловичі. Родина Корчевських втікала до м. Пінськ у 1648 р., причому втікав і батько протестуючого (на момент запису вже покійний) [1, арк. 222 зв.- 223 зв.]. Інший заможний руський рід Київщини теж стикнувся з подібною проблемою втрати майнових записів. До актових книг 1 червня 1650 р. був внесений запис – маніфестація Яна та Петра ПроскурівСущанських про втрату родинних документів на маєтності. Документи були знищені козаками та татарами у маєтках Корнин та Мартиновичі, поблизу м. Зборів [1, арк. 258].

Інший пласт документів представляє трохи інакшу частину життя шляхти після повернення – а саме перешкоджання поверненню шляхті назад до маєтків. Так, 2 травня 1650 р. до Житомирського гродського суду Реміян Єлець подав протестацію про пограбування у лютому 1650 р. його підданих у маєтках «м. *Городище, слободі-містечку Городище Нове, містечку Єльцівка селах Любовичі, Пинязевичі, Малин, Гута, Головки, Реміянівка, містечку Баранівка, селах Ломля, Морсола, Скакунка, Федорівка, Палюхівка, рудні Палюхівка, с. Селище, містечку Кам'янка й с. Ліпляни*». Майна захопили на 40 тисяч польських злотих [1, арк. 200-204]. Того ж місця Р. Єлець подав ще одну протестацію, тільки тепер проти київського воєводи Адама Кисіля. Підданих Єльця знову було пограбовано 6-10 травня 1650 р. надвірною волосською корогвою воєводи у маєтках м. *Городище, селах Малин, Пиріжки та Пинязевичі*. Не відставав в цьому плані й Б. Хмельницький. 27 травня 1650 р. він видає універсал – наказ чернігівському полковнику Мартинові Небабі

карати порушників миру з Польщею. Хмельницький у досить суровій манері висловлює своє невдоволення свавільними діями козаків, які «*мирні переговори хочуть розірвати*» [3, с.105- 106].

Отже, майнові скарги актових книг Житомирського гродського суду є важливим джерелом для реконструкції життя селянства та шляхти Речі Посполитої. Випадки, представлені у джерелах, свідчать, що руська та польська сторони прагнули повернути мирний стан речей, і це не була одностороння акція. Б. Хмельницькому як і Яну Казимиру необхідний був мир, і що найважливіше повернення шляхти в майбутньому дозволило б зібрати податки із воєводств для подальшого розвитку театру бойових дій.

Література:

1. Актова книга Житомирського гродського суду. 5 грудня 1649 р. – 30 грудня 1650 р. Центральний державний історичний архів у м. Києві (ЦДІАК України). Ф. 11. Оп. 1. Спр. 13.
2. Національно-визвольна війна в Україні. 1648-1657 : збірник за документами актових книг / упор. Л. А. Сухих, В. В. Страшко ; кер. проекту О. В. Музичук ; Держ. ком. архівів України, Центр. держ. іст. архів України, м. Київ. Київ, 2008. 1011 с.
3. Універсали Богдана Хмельницького. 1648–1657 / упоряд. І. Крип'якевич, І. Бутич ; ред. кол.: В. Смолій [та ін.] ; Нац. акад. наук України, Ін-т історії України. Київ : Альтернативи, 1998. 383 с.
4. Пятяка О. О. Гродський суд у системі владних структур Київського, Брацлавського та Волинського воєводств (друга половина XVI–перша половина XVII ст.) : дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01. Київ, 2005. 214 с.
5. Акты, относящиеся к истории Южной и Западной России : собранные и изданные Археографическою комиссиею / ред. Н. Костомаров. Санкт-Петербург : Изд. археографич. комиссии, 1861. 766 с.

Лабейкіс Д. Л.,

магістрантка другого року навчання

кафедри історії, правознавства та методики навчання

Глухівського НПУ ім. О. Довженка

Науковий керівник – PhD, ст. викладач Петренко Н. М.

ПОМАРАНЧЕВА РЕВОЛЮЦІЯ 2004 Р. ЯК ЕТАП СТАНОВЛЕННЯ ДЕМОКРАТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ

Помаранчева революція 2004 року стала знаковою подією в історії незалежної України, яка продемонструвала прагнення громадян до демократичних змін і справедливості. Цей період відзначився формуванням активного громадянського суспільства, посиленням політичної культури та утвердженням європейських цінностей у суспільно-політичному дискурсі.

«Помаранчева революція» – це широкий рух протестів українців, який виник як реакція на масштабні фальсифікації під час президентських виборів 2004 року, що відбувалися на користь провладного кандидата Віктора Януковича. Назву ці події отримали від помаранчевого кольору – символу підтримки опозиційного лідера Віктора Ющенка та його політичного блоку «Наша Україна». Під цим кольором згуртувалися громадяни, які прагнули справедливості й дбали про демократичне майбутнє України [2, с. 412].

Перший тур президентських виборів в Україні відбувся 31 жовтня 2004 року. У центральних і західних областях більшість голосів отримав Віктор Ющенко, тоді як виборці південних і східних регіонів надали перевагу Віктору Януковичу. Напередодні другого туру Ющенко створив широку коаліцію, до якої приєдналися колишні кандидати Юлія Тимошенко, Олександр Мороз та Анатолій Кінах. Другий тур, що відбувся 21 листопада 2004 року, супроводжувався масштабними порушеннями, оскільки Янукович, побоюючись поразки, застосував адміністративний ресурс для фальсифікації результатів голосування.

У день проведення другого туру виборів прихильники блоку «Наша Україна» розпочали встановлення наметів на майдані Незалежності в Києві. Спочатку кількість учасників протесту становила близько 30 тисяч осіб, але вже наступного дня вона зросла до приблизно 100 тисяч. До 23 листопада на Хрещатику було розташовано понад 400 наметів. Завдяки супутниковим трансляціям увесь світ міг у реальному часі спостерігати за подіями в Україні. Іноземні журналісти наголошували на безпрецедентному масштабі мирного спротиву, який виник не лише через виборчі фальсифікації, а й через тривале суспільне невдоволення економічною та політичною ситуацією в країні [1, с. 127].

Одним із головних досягнень революції стало формування потужного громадянського суспільства, яке усвідомило власну силу впливати на політичні процеси. Це сприяло розвитку волонтерського руху, незалежних медіа та політичної участі громадян на місцевому рівні. Помаранчева революція започаткувала переосмислення ролі держави у стосунках із громадянами. Було підкреслено важливість принципу верховенства права, прозорості виборчих процедур, незалежності судової влади. Громадяни отримали впевненість у можливості демократичних змін, навіть за умов системного опору з боку політичної еліти.

Під час Помаранчевої революції активно використовувалися як формальні, так і неформальні норми політичної взаємодії. Переговори між опонентами проходили у двох вимірах: офіційному – у форматі «круглих столів» за участю міжнародних посередників, і неофіційному – через закулісні домовленості. Часто формальні інститути лише закріплювали результати неформальних компромісів між політичними елітами. Ці події сприяли появі нових політичних суб'єктів, зокрема молодіжного руху «Пора» під керівництвом В. Каськіва, а також посиленню впливу вже наявних сил. До загальнонаціонального процесу долучилися місцеві ради, серед яких ради Києва, Львова, Івано-Франківська, Тернополя та Вінниці, які після другого туру виборів 2004 року висловили недовіру Центральній виборчій комісії. Водночас Донецька, Харківська, Луганська, Одеська обласні ради та Верховна Рада Автономної Республіки

Крим виступили із заявою, що засуджувала дії опозиції та застерігала від можливого розколу держави. У цей період також швидко виникали нові політичні інституції, зокрема Комітет національного порятунку, який закликав до всеукраїнського страйку. Паралельно у Севєродонецьку було проведено з'їзд депутатів рад південних і східних областей, де пролунали заклики до створення автономного утворення на їхній основі [3, с. 68].

Водночас слід зазначити, що наслідки революції не виправдали всіх очікувань суспільства. Політичні суперечності між колишніми союзниками, відсутність системних реформ та посилення олігархічного впливу зумовили поступову втрату довіри громадян до нової влади. Це свідчить про складність переходу від емоційної мобілізації до реального утвердження демократичних інститутів.

Однак, навіть попри розчарування, Помаранчева революція мала значний вплив на подальший розвиток політичної культури. Вона стала своєрідним тренуванням для суспільства, яке навчилося організовувати мирний протест, вимагати звітності від влади та усвідомлювати власну відповідальність за державні процеси. Помаранчева революція стала не лише політичною подією, а й культурно-ціннісним поворотом. Вона вплинула на розвиток національної свідомості, відновлення історичної пам'яті, прагнення інтеграції до європейського простору. У цьому сенсі революція 2004 року – це етап на шляху до формування політичної нації, що об'єднана спільними демократичними цінностями.

Отже, Помаранчева революція відіграла визначальну роль у становленні демократичних процесів в Україні. Її історичне значення полягає у формуванні активного громадянського суспільства, зміцненні політичної культури та усвідомленні громадянами власної суб'єктності у державотворенні.

Література:

1. 25 років незалежності: нариси історії творення нації та держави / відп. ред. В. Смолій. НАН України. Інститут історії України. Київ : Ніка-Центр, 2016. 796 с.
2. Кульчицький С. Помаранчева революція 2004. *Енциклопедія історії України*: Т. 8. Па – Прик. Київ : Наукова думка, 2011. С. 412–415.

3. Романова В. Помаранчева революція як етап трансформації політичного режиму в Україні. *Магістеріум*. Вип. 31. Політичні студії / [упоряд. Кисельов С. О.]. 2008. С. 65-70.

Левенець О. М.,

доктор філософії за спеціальністю «Історія та археологія»,

доцент кафедри теорії та історії держави і права

Національного транспортного університету, (м. Київ, Україна)

БІОГРАФІЧНИЙ ТА ПЕДАГОГІЧНИЙ ШЛЯХ ПЕЛАГЕЇ РАДЧЕНКО ТА ЇЇ ВНЕСОК У РОЗВИТОК МАТЕМАТИЧНОЇ ОСВІТИ У ВОЛИНСЬКІЙ ОБЛАСТІ (1905–1984 РОКИ)

Рис. 1. Пелагея Іванівна Радченко (фото 1960-х рр.)

Народилась Пелагея Іванівна Радченко 28 вересня 1905 р. в місті Новомінськ Варшавської губернії в сім'ї етнічного українця, військовослужбовця. У 1914 р., з початком Першої світової війни, батька мобілізували, і той пішов на фронт в складі російської армії, а мати з п'ятьма дітьми переїхала до своїх батьків в село Грузьке Кролевецького повіту Чернігівської губернії. Наступного 1915 р. П. Радченко закінчила сільську

школу і вступила до жіночої гімназії в містечку Кролевець, після закінчення якої, навчалася в професійно-технічній школі в місті Шостка, яку закінчила у 1924 р. Впродовж 1925–1929 рр. навчалася у Чернігівському інституті народної освіти на фізико-математичному відділенні за спеціальністю «Математика».

Після закінчення інституту була направлена на роботу викладачем математики і фізики у фабрично-заводську семирічну школу у місті Шостка Сумської області, де пропрацювала до 1932 р. У цьому ж році переїхала до Харкова, куди був направлений на роботу її чоловік – Іван Онисимович Білий [6, с. 145].

У 1933 р. сім'я переїхала в місто Глухів Сумської області, працювала тут вчителем математики, завучем Глухівської школи СШ № 1 до 27 серпня 1941 р. У тому ж 1941 р. чоловік (Іван Онисимович) пішов на фронт, а Пелагея Іванівна з двома малими дітьми залишилась у Глухові. У 1943 р. після звільнення Глухова від німецько-фашистських загарбників, її було призначено директором Глухівської СШ № 1, проте пропрацювала на цій посаді всього лише декілька місяців. З 26 листопада 1943 р. працювала викладачем елементарної математики і методики викладання математики в Глухівському учительському інституті [2, с. 52–54].

У травні 1946 р. П. Радченко переїхала на Волинь: у місто Луцьк (за місцем призначення чоловіка), якого, відповідно до наказу Міністерства освіти УРСР, було призначено директором Луцького учительського інституту. З 1 серпня 1946 р. до виходу на пенсію у 1969 р. Пелагея Іванівна працювала старшим викладачем кафедри математики, де викладала елементарну математику і методику викладання математики спочатку у Луцькому учительському інституті, а потім з 1952 р. – Луцькому державному педагогічному інституті імені Лесі Українки [3, арк. 64]. У ті складні, післявоєнні роки в інституті не вистачало викладацького персоналу і матеріально-технічного забезпечення. На кафедрі математики в 1946/1947 навчальному році працювали лише два викладачі: А. Костюк і П. Радченко, а

також лаборант Н. Максименко. Завдяки їх праці були створені умови, що дозволили здійснити набір студентів за спеціальність «Математика» й розпочати навчання 1 вересня 1946 р. Окрім того, їм доводилось проводити велику роботу серед вчителів, випускників шкіл. Більшість наочності в кабінет математики були виготовлені в майстерні інституту під їх безпосереднім керівництвом, зібрана необхідна література.

П. Радченко повністю віддавала себе педагогічній справі: розробляла і читала лекції з математичних дисциплін, проводила консультації для студентів, керувала студентським математичним гуртком. Під її керівництвом випускалась стінгазета. Впродовж більше двадцяти років П. Радченко керувала педагогічною практикою, семінаром з методики викладання математики для вчителів міста і області, розробляла актуальні, на той час, питання методики викладання математики у школі, читала лекції для вчителів математики міста Луцька. Як пригадують випускники фізико-математичного факультету інституту, кожен вважав великим везінням і щастям проходити педагогічну практику під її керівництвом, адже від такого керівника можна було отримати практичні поради з викладання математики.

Пелагея Іванівна була організатором і першим керівником математичного гуртка для учнів шкіл міста Луцька. У 1958 р. з її ініціативи була проведена перша міська Олімпіада юних математиків. Методичні розробки і рекомендації Пелагеї Іванівни широко використовувались в практиці роботи шкіл Волинської області.

П. Радченко була надзвичайно принциповою і вимогливою до себе, скромною, вона виховувала у своїх учнів постійний потяг до творчого пошуку і не випадково, що багато з них стали відомими у Волинській області та Україні педагогами, які створили свої авторські школи, стали заслуженими вчителями, відмінниками народної освіти, це, зокрема, І. Харкевич, Л. Кухарчук, С. Солтис, Г. Коваленко, Є. Стасюк, З. Кошцієнко і багато інших талановитих педагогів.

Пелагея Іванівна мала вплив і на тих, хто пізніше захистили кандидатські дисертації з методики викладання математики або працювали в цій галузі у 70–80-х рр. XX ст. Серед таких слід відзначити К. Нечипоренко, Т. Лизогуб, Й. Мельник, О. Калапуша, Л. Шиян та інших [4, арк. 33].

П. Радченко користувалась величезним педагогічним авторитетом серед викладачів, працівників, студентів, вчителів, громадськості Луцька та Волинської області. Окрім педагогічної діяльності, роками виконувала громадські й політичні обов'язки і доручення – обиралась депутатом Луцької міської ради, народним засідателем Волинського обласного суду, членом профбюро інституту. За самовіддану працю нагороджена орденом Трудового Червоного Прапора, Почесними грамотами Міністерства вищої і середньої спеціальної освіти УРСР [1].

Пелагея Іванівна була хорошою людиною, чудовою мамою, вірною дружиною, люблячою сестрою. Син Пелагеї Іванівни та Івана Онисимовича – Володимир, у свій час, був одним з найкращих студентів фізико-математичного факультету, закінчив його з дипломом з відзнакою у 1960 р. й був рекомендований в аспірантуру Інституту математики АН УРСР. Згодом захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата фізико-математичних наук, а пізніше захистив і докторську дисертацію, – став відомим вченим-математиком, який, на жаль, рано пішов з життя [5, с. 77–80]. Чоловік Пелагеї Іванівни – Білий Іван Онисимович працював у 1946–1951 рр. директором Луцького учительського інституту, завідувачем кафедри фізики. Всього себе віддавав він роботі, тож усі домашні клопоти лягали на плечі дружини. Вона була і залишається критерієм того, як бути людиною в ті буремні й складні роки, як зберігати людяність при усіх умовах і складних життєвих обставинах.

Найбільшою цінністю Пелагея Іванівна вважала чесність [1].

Отож, П. Радченко увійшла в історію математичної освіти Волинської області як талановитий викладач математики, природжений методист. Пелагея

Іванівна залишається еталоном якості в математичній освіті. Творча, багатогранна натура, неординарна особистість, яка двадцять три роки свого життя (1946–1969 рр.) віддала підготовці вчителів математики на Волині. Тисячі волинських педагогів-математиків завдячували їй завдячують їй за професійну підготовку, настанови, поради і вміння, за тонкощі методики викладання математики, якими та ділилася зі своїми студентами.

Після виходу на заслужений відпочинок у 1969 р. й до самої смерті (1984 р.) не залишала математику: постійно розв'язувала різноманітні математичні задачі й рівняння, таким чином тримала себе в інтелектуальному і розумовому тонусі.

Література:

1. Асоціація випускників ВНУ імені Лесі Українки. URL: <https://www.facebook.com/groups/1163197380840221> (дата звернення: 08.09.2025 р.).
2. Головіна Н. А. З історії фізичного факультету Волинського державного університету ім. Лесі Українки. *Науковий вісник Волинського державного університету імені Лесі Українки. Фізичні науки*. Луцьк. 2007. № 6. С. 52–58.
3. Державний архів Волинської області. Ф. Р-376, Оп. 7, Спр. 97, Арк. 64.
4. Державний архів Волинської області. Ф. Р-376, Оп. 7, Спр. 194, Арк. 33.
5. Левенець О. М. Життєвий шлях і наукова кар'єра професора Владислава Дзядики та його вплив на розвиток математичної науки на Волині. *Політологія, філософія, соціологія, психологія: контури міждисциплінарного перетину: матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 8–9 грудня 2017 р.)*. Одеса: Національний університет «Одеська юридична академія», 2017. С. 77–80.
6. Левенець О. М. Розвиток фізичної освіти і науки в Луцькому державному педагогічному інституті імені Лесі України в 1946–1991 роках. *Культурологічний альманах*. Київ. 2025. № 2. С. 144–153.

Лойко К. А.,

магістрантка другого року навчання

кафедри історії, правознавства та методики навчання

Глухівського національного педагогічного університету ім. О. Довженка

Науковий керівник – PhD, ст. викладач Петренко Н. М.

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ НАСЛІДКИ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ (1914-1917 РР.) ДЛЯ УКРАЇНСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

Перша світова війна 1914–1918 років докорінно змінила геополітичну карту Європи. Українські землі, розділені між двома імперіями – Російською та Австро-Угорською, опинилися в зоні найзапекліших боїв. Внаслідок цього на ці території обрушилася хвиля руйнувань, депортацій, голоду, злиднів та соціального хаосу. Війна призвела не лише до колосальних демографічних втрат, а й до занепаду економіки, аграрної сфери, транспорту та загострення соціальної напруги. У цій публікації узагальнимо втрати, які понесли українські землі у соціальній та економічній сферах.

Перше: демографічні втрати. Українці, будучи підданими двох імперій, воювали у складі як російської, так і австро-угорської армій. За оцінками, у лавах російської армії служило близько 3,5 млн українців, ще близько 250 тис. – в австро-угорських військах. Загальні людські втрати (вбиті, поранені, зниклі безвісти) серед українського населення сягали сотень тисяч. Багато мобілізованих не повернулися додому, а ті, хто повернувся, часто були інвалідами чи втратили господарство [3, с. 90].

Друге: руйнування інфраструктури та економіки. Лінія фронту неодноразово проходила через українські землі. Зокрема, в 1915 році Галичину та Буковину окупували російські війська, які вивезли обладнання заводів, культурні цінності та навіть частину адміністрації. Відступаючи, австро-

угорські та німецькі війська також залишали за собою спалені села, зруйновані мости, залізничні вузли й станції.

На території заходу України було зруйновано близько 40% житлових і господарських будівель, близько 2 тисяч підприємств, а видобуток нафти скоротився на третину. У Наддніпрянщині на початок 1917 року видобуток залізної руди зменшився на 46%, марганцевої – на 29%, виплавка чавуну – на 32%, сталі – на 33% порівняно з 1913 роком. Удару зазнали й такі стратегічні галузі, як вугільна промисловість Донбасу та нафтова промисловість Галичини [1, с. 204].

Третє: постраждало сільське господарство. Село, яке традиційно забезпечувало державу продуктами харчування, було знекровлене мобілізацією чоловіків і реквізицією тяглової сили. До 1917 року армія вилучила понад 2,6 млн коней. Через нестачу працівників і тварин значно скоротилися посівні площі.

Станом на 1917 рік було зібрано на 200 млн пудів зерна менше, ніж у 1913-му. Впроваджена владою Російської імперії продрозкладка – примусове вилучення збіжжя – викликала невдоволення селянства, спричинила голод і навіть бунти.

Четверте: продовольча та товарна кризи. У містах стрімко зросли ціни на продукти, при цьому їхня наявність ставала дедалі меншою. Влада ввела карткову систему на хліб, сіль, цукор та інші товари першої необхідності. Люди годинами стояли в чергах. В умовах війни також виник гострий дефіцит одягу, взуття, мила, пального. Транспортна система, особливо залізниці, працювала переважно на потреби фронту, що унеможливлювало нормальне постачання продукції на цивільні ринки. Як наслідок – голод у містах і зuboжіння сільського населення [2].

П'яте: фінансово-економічна нестабільність. Щоб фінансувати війну, держави-учасники значно збільшили емісію грошей. У Російській імперії обіг кредитних білетів зріс у 6 разів. Це призвело до гіперінфляції — ціни зросли в

декілька разів, зарплати ж не встигали за цим ростом. У селах все частіше переходили до натурального обміну. Банківська система фактично не функціонувала. Вкладники втрачали довіру до паперових грошей. Все це посилювало соціальну напругу.

Шосте: масові депортації, репресії, окупація. В умовах війни австроугорська й російська влада масово переслідували українців, яких підозрювали у співпраці з ворогом. У 1914–1916 роках понад 200 тис. осіб із Галичини та Буковини було депортовано до внутрішніх губерній Росії. Російська армія, захопивши Львів, переслідувала греко-католицьке духовенство, забороняла українську мову [4].

В Австро-Угорщині українців переслідували за «русофільство», багатьох примусово утримували в концтаборах. Таким чином, українське населення з обох боків фронту зазнало дискримінації й насильства.

Сьоме: соціальні рухи та страйкова активність. В умовах економічної кризи зросла активність робітників. Протягом 1916 року в Україні відбулося понад 200 страйків, зокрема у Києві, Катеринославі, Харкові. Робітники вимагали підвищення зарплат, скорочення робочого дня, покращення умов праці. Паралельно активізувалося селянство: селяни виступали проти реквізицій, податкового тиску та мобілізації. Ці виступи носили не лише економічний, а й політичний характер – посилювався запит на автономію та самоврядування [5, с. 62].

Перша світова війна принесла українському народові глибокі соціально-економічні потрясіння. Руйнування промисловості та сільського господарства, масові депортації, фінансова нестабільність та голод завдали нищівного удару по розвитку регіону. Однак одночасно з цим зросла національна свідомість, відбулося політичне пробудження, яке зрештою призвело до формування Української Народної Республіки.

Попри війну, в обох імперіях посилювався український національний рух. У Галичині діяла легальна Українська національно-демократична партія. Було

створено Легіон Українських січових стрільців, який воював у складі австроугорської армії, а пізніше став основою українських військових формувань 1917–1918 років. На підконтрольних Росії територіях діяли гуртки українських культурних та освітніх організацій, які в період революції 1917 року перетворилися на політичні сили.

Література:

1. Велика війна 1914-1918: витоки, характер, наслідки: монографія / наук. ред. С. С. Трояна. Київ: Кондор, 2018. 536 с.
2. Господарство України в роки першої світової війни. URL: <https://buklib.net/books/28283/> (дата звернення 20.10.2025).
3. Реснт О. Україна в Першій світовій війні: сучасні науково-методологічні акценти. *Проблеми історії України: факти, судження, пошуки*. 2007. Вип. 16. С. 88-103.
4. Україна в Першій світовій війні. URL: <https://edera.com/projects/znohistory/m4/l20> (дата звернення 20.10.2025).
5. Черевко О. Наслідки Першої світової війни: «українська проекція». *Проблеми історії України XIX – початку XX ст.*. 2014. Вип. 23. С. 60-65.

Лопіна В. С.,

студентка 1 курсу спеціальності «Історія та громадянська освіта»

КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» ХОР

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук,

доцент, доцент кафедри історії, археології та гуманітарних наук

Галушко Н. А.

ЗАГАДКА ПАДІННЯ СТАРОДАВНЬОГО ЄГИПТУ

Стародавній Єгипет протягом понад трьох тисячоліть залишався могутньою цивілізацією, що впливала на розвиток усього Давнього Сходу. Його тривале існування забезпечували розвинена адміністративна система, централізована влада фараона, стабільна економіка та релігійна ідеологія. Проте «падіння» Єгипту не було раптовим. Це був складний процес поступової

втрата політичної самостійності у VII–IV ст. до н. е., який зумовили внутрішні суперечності та зовнішній тиск сильніших держав [4, с. 23–24].

Після розквіту Нового царства країна увійшла в етап політичної роздробленості, який історики називають Третім перехідним періодом. Ослаблення центральної влади спричинило зростання ролі жрецтва Амона у Фівах, регіональних правителів і найманих військ [2, с. 98–100]. Влада фараонів перестала бути абсолютною, держава розпалася на окремі номи. На цьому тлі у VIII–VII ст. до н. е. кушитські правителі з Напати (Піанхі, Шабак, Тахарка) зуміли тимчасово відновити єдність Єгипту, створивши XXV династію, однак зазнали поразки від асирійців, які у 671 р. до н. е. двічі захоплювали країну [3; 4]. Після їхнього відступу владу захопила Саїська династія (XXVI), заснована Нехо I, а об'єднання країни завершив Псамметіх I близько 656 р. до н. е. [3, с. 120–123].

Саїське відродження (664–525 рр. до н. е.) стало останньою спробою зміцнення єгипетської державності. Цей період характеризувався поживавленням торгівлі, будівництвом храмів, використанням грецьких і карійських найманців, відновленням монументальної архітектури [3; 4]. Проте посилення залежності від іноземних військових контингентів робило оборону країни вразливою. У 525 р. до н. е. перський цар Камбіс II завоював Єгипет, перетворивши його на сатрапію Ахеменідської імперії [3, с. 120–123]. Коротке відновлення незалежності у 404–343 рр. до н. е. за часів Нектанебо I–II не змогло повернути країні колишню силу. У 343 р. до н. е. Єгипет знову підкорили перси, а в 332 р. до н. е. він став частиною держави Олександра Македонського [3; 4].

Основними причинами падіння Єгипту стали внутрішня політична роздробленість, боротьба між жерцями і фараоном, економічна криза та виснаження господарства через високі податки. Війни, витрати на наймане військо і розширення храмових володінь підживляли економіку. Зовнішній тиск Ассирії, Персії та Греції остаточно зруйнував політичну незалежність країни [3;

4]. Саїське «відродження» стало останньою спробою реформування, але обмежені ресурси й відсутність модернізації державного управління не дозволили втримати самостійність [4, с. 23–24].

Елліністичний період після 332 р. до н. е. не перервав історичної тяглості у розвитку єгипетського суспільства. Єгипетська цивілізація увійшла до складу елліністичного світу, зберігаючи свої релігійні, мистецькі та адміністративні особливості під владою Птолемеїв. Таким чином, «падіння» Єгипту – це не миттєва катастрофа, а закономірне завершення еволюції однієї з найстаріших цивілізацій світу, що поступилася місцем новим формам державності античної доби [3; 4].

Література:

1. Геродот. «Історії в дев'яти книгах» / пер. з давнього. А. Білецького ; АН України, Ін-т археології, Ін-т української археології. Київ : Наукова думка, 1993. Використано : кн II «Евтерпа». С. 78–133; кн. III «Талія». С. 134–179.
2. Ісхакова А. В., Мірошніченко С. В. Історія стародавнього світу, Схід, Греція, Рим : навч.-метод. посібник для здобувачів історичних спеціальностей. Харків, 2024. С. 98–100.
3. Рижева Н. О., Горбенко К. В., Кузовков В. В. Історія стародавнього Сходу : навч.-метод. посібник для студентів закладів вищої освіти, 2019. С. 120–123.
4. Шала О. І. Історія Стародавньої Греції та Риму : навч. метод. посіб. для іст фак. ден. і заоч. навч. /2-е вид. перероб. і доп. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2017. С. 23–24.

Милославський Я. Ю.,

магістрант другого року навчання

кафедри історії, правознавства та методики навчання

Глухівського НПУ ім. О. Довженка

Науковий керівник – PhD, ст. викладач Петренко Н. М.

ОСНОВНІ ЕТАПИ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО РУХУ ОПОРУ ПІД ЧАС ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Український рух опору під час Другої світової війни виник як реакція на подвійне поневолення – радянське та нацистське. Уже на початку війни частина українського населення усвідомлювала необхідність боротьби за власну державність. Після нападу Німеччини на СРСР у 1941 році в Україні почали формуватися перші антифашистські загони, партизанські групи та підпільні організації. Цей процес мав стихійний характер, але поступово набував організованих форм.

Перший етап руху опору припадає на 1941–1942 роки. У цей час діяли переважно радянські партизанські загони, що виникали на базі залишків відступаючих частин Червоної армії. Їхня діяльність була спрямована на диверсії проти німецької армії, поширення радянської пропаганди та підтримку місцевого населення. Однак через відсутність належного зв'язку з центром та недостатню підготовку ефективність цих дій спочатку була обмеженою [3, с. 310].

Другий етап пов'язаний із утворенням та зміцненням Організації українських націоналістів (ОУН) і формуванням Української повстанської армії (УПА). У 1942 році ОУН(б) під проводом Степана Бандери ініціювала створення УПА як збройної сили, що мала боротися за незалежну Україну. Основна мета полягала у звільненні українських земель від будь-яких окупантів

— як німецьких, так і радянських. Саме в цей період рух опору набуває чіткої політичної і національно-визвольної спрямованості [2].

У 1943–1944 роках український рух опору досяг свого апогею. УПА вела активні бойові дії проти німецьких окупантів, радянських партизанів і польських збройних формувань. Відбувалася організація розгалуженої мережі самоуправління на звільнених територіях, діяли підпільні школи, шпиталі, видавалися українські газети. Саме тоді УПА стала символом боротьби за незалежність, а її чисельність сягала десятків тисяч бійців [1, с. 70].

Наступний етап характеризується боротьбою з відновленою радянською владою після 1944 року. Попри значну перевагу сил НКВС, УПА продовжувала опір ще кілька років. Повстанці проводили рейди, нападали на радянські установи, здійснювали акції саботажу. З кожним роком опір слабшав через арешти, депортації та ліквідацію керівництва. Проте саме в цей період формується легенда про непокірну УПА як символ боротьби українців за свободу.

Особливу роль у розвитку руху опору відігравала підтримка місцевого населення. Селяни допомагали продовольством, приховували поранених, поширювали інформацію. Водночас радянська пропаганда намагалася дискредитувати повстанців, подаючи їх як «бандитів». Попри це, народна пам'ять зберегла образ українського повстанця як борця за правду та незалежність [2].

Поступове згортання руху опору відбувалося в 1946–1950 роках. Радянська влада застосувала масштабні репресії, депортації цілих сіл, агентурну діяльність МДБ. Останні осередки УПА були ліквідовані на початку 1950-х років, а загибель Романа Шухевича у 1950 році стала символічним завершенням організованої боротьби. Проте ідеї визвольного руху не зникли — вони передавалися через підпільну літературу та родинну пам'ять.

Український рух опору під час Другої світової війни став одним із найяскравіших проявів боротьби за національну незалежність. Попри трагічні

наслідки, він продемонстрував готовність українців відстоювати власну державу навіть у найскладніших умовах. Цей рух залишив глибокий слід у національній історії та став важливим етапом у формуванні сучасної української ідентичності.

Література:

1. Власенко С. Радянський партизанський рух опору в період звільнення території України та країн Центральної і Південно-Східної Європи (1943–1945 рр.). *Архіви України*. 2015. № 3. С. 69–79.
2. Капась І. Боротьба за рідну землю: український радянський рух Опору 1941–1944 рр. URL: <https://rosalux.org.ua/ua/publications/218-borotba-zaridnuzemlyu-ukrajinskij-radyanskij-rukhoporu-1941-1944-rr> (дата звернення 31.10.2025).
3. Слободянюк М. Антифашистський рух Опору в Україні (1939–1944 рр.): історіографія проблеми: монографія / Дніпропетр. нац. ун-т залізн. трансп. ім. акад. В. Лазаряна. Дніпро: Герда, 2017. 460 с.

Мірошниченко В. С.,

*кандидат культурології, старший викладач
кафедри культурології та музеєзнавства
Харківської державної академії культури.*

ГЕНДЕР, ІДЕОЛОГІЯ, ДИСКРИМІНАЦІЯ

Джудіт Батлер в книзі «Who`s Afraid of Gender?» зауважує: «Why is freedom so frightening? Is that even the question? Or is it rather: How has freedom been made to seem so frightening that people find themselves longing for authoritarian rule?» [1, с. 125]. Ці питання актуалізуються у зв'язку із посиленням і розповсюдженням антигендерних рухів. Здавалося б, антигендерні рухи спрямовані виключно на прекарні категорії населення та спільноти і покликані «захистити» більшість від «руйнівних» впливів меншості, котра буцімто нав'язує свої «шкідливі» цінності та переконання. Втім, якщо уважно проаналізувати ситуацію, то ми побачимо, що як такі антигендерні рухи

структуруються навколо фантазмів і намагаються імплементувати їх (подекуди, успішно) в законодавче поле, поширивши таким чином на все суспільство, на різні сфери його життєдіяльності (наука, освіта, література, мистецтво тощо) і, що найголовніше, забезпечити контроль над життям окремої людини, тобто визначається, кому і як жити, і кого вважати людиною. Культура перетворюється на фікцію, суспільство фашизується, свобода обмежується. Як не дивно, все це складові не виключно авторитарних чи тоталітарних режимів, певний парадокс полягає в тому, що подібне спостерігаємо і в демократіях.

Зауважимо: фантазми антигендерних рухів концентруються в понятті «гендерна ідеологія» – штучному конструкті, вибудованому на упередженнях, стереотипах і політичній доцільності. Головними акторами таких фантазмів виступають католицькі і православні церкви, євангелістичні організації, праворадикальні рухи і течії. Саме вони кваліфікують гендер як загрозу цивілізації, суспільству, родині та світу в цілому. Для того, аби популяризувати свої погляди, антигендерні структури зосереджують в гендері (цілеспрямовано і через некомпетентність) доволі широкий спектр різноманітних страхів і тривог, які суперечать один одному. Такий маневр необхідний як задля того, аби покрити якомога ширшу аудиторію, так і з метою її заплутати, що має заглушити критичне мислення, а в ідеалі не дати йому народитися. Наприклад, серед великого масиву антигендерних текстів знаходимо такі типові характеристики гендеру: лівацько-марксистська ідея; капіталістична ідея; лібертаріанська ідея; гендер – прямий шлях до тоталітаризму; гендер – примха лібералів, що вбиває націю тощо.

«Світ зникне, якщо не зупинити гендер!» – такий умовний слоган всіх поборників «чистоти», «уніфікації», традиції. Сформований образ ворога – зручний для держави, церкви, правих політичних партій і організацій – сприяє, як вони вважають, консолідації суспільства, очищенню його від «шкідливих елементів». Страх, насильство, цензура – інструменти об'єднання/очищення. Щось схоже можна побачити в нацистській Німеччині, сталінській версії СРСР, про-фашистських державних політиках. Проте, і демократії при утвердженні правих/консервативних політичних партій вмикають фантазм гендерної

ідеології (США за правління Трампа, Угорщина, Італія, РФ та інші). Явно профашистські, антигендерні рухи легко вписуються в знамениту схему «вічного фашизму» Умберто Еко: культ традиції і мужності, нехтування суперечностями і розвитком знання, неприйняття модернізму, ірраціоналізм, недовіра до інтелекту, расизм, націоналізм, зневага до слабких, популізм тощо. Що ж пропонується як альтернатива? Патріархальна культура, «традиційні цінності», природний порядок речей, бінарна гетеронормативність, сильна і здорова держава-нація тощо. Все це міфи, і наука чим далі, тим переконливіше це доводить і пояснює. Але, на жаль, наука не завжди здатна парировати, коли грають не за правилами, ігнорують критичне мислення, рівність, свободу, право на ідентичність і здоровий глузд, натомість використовуючи пряму силу, догми, диктат і маніпуляції. Очевидним є те, що будь-яка культура, суспільство і норми змінюються. Нам відомо, що поняття, терміни, концепції мають свою етимологію, комплекс значень. Це ж стосується і принципів для адептів антигендеру понять «стать», «гендер», «сексуальність», категорій «жінка» і «чоловік». Зрозуміло, що їх торкнулися не просто зміни в інтерпретації, а історично й контекстуально обумовлені підходи до розуміння. В редакційній статті «US proposal for defining gender has no basis in science» журналу «Nature» від 30 жовтня 2018 року, яка є реакцією на пропозицію Department of Health and Human Services (HHS) США встановити стать людини виходячи з анатомії (геніталії, з якими людина народжується), читаємо наступне: «The proposal [...] is a terrible idea that should be killed off. It has no foundation in science and would undo decades of progress on understanding sex – a classification based on internal and external bodily characteristics – and gender, a social construct related to biological differences but also rooted in culture, societal norms and individual behaviour. Worse, it would undermine efforts to reduce discrimination against transgender people and those who do not fall into the binary categories of male or female» [1]. Ця думка редакції чинна і до сьогодні. Беззаперечно, що колишня і нинішня адміністрація Трампа всупереч науці ігнорують думки вчених (Наказ президента від 20 січня 2025 р. «Захист жінок від екстремізму гендерної ідеології»), що лише підкреслює антипросвітницький, *антинауковий* і

антиінтелектуальний характер як президента Сполучених Штатів, так і його прихильників і прихильниць. «Діяльність» антигендерних рухів не вичерпується «війною» проти гендерної теорії, – вона охоплює критичну расову теорію, фемінізм, постколоніальні студії і т.ін. Все заради відтворення патріархату, мрії про повернення «в старі-добрі часи», без урахування темпоральної і просторової культурної тяглості. Все заради дискримінації, іншування, приниження, утиску й обмеження/позбавлення прав. Divide et Impera, MAGA, Blut und Ehre... White Power? No, Thanks! Deconstruction? Yes, Please!

Література:

1. Butler, Judith. 2024. *Who's Afraid of Gender?* New York: Farrar, Straus & Giroux.
2. US proposal for defining gender has no basis in science. October 30, 2018. <https://www.nature.com/articles/d41586-018-07238-8>.

Орейда В. М.,

викладач

ВСП «Бережанський фаховий коледж НУБіП України»

GAMIFICATION У НАВЧАННІ ІСТОРІЇ: ЯК ЗАЦІКАВИТИ ЗДОБУВАЧА ОСВІТИ XXI СТОЛІТТЯ

Сучасна система освіти перебуває в процесі глибоких змін, і одним із головних викликів для викладача історії стає пошук способів зацікавити студентів покоління, яке виросло в цифрову епоху. Молодь XXI століття мислить гнучко, динамічно, сприймає інформацію візуально, звикла до інтерактивності й миттєвого зворотного зв'язку. Тому традиційна лекційно-семінарська форма навчання дедалі частіше втрачає свою ефективність. Саме в цьому контексті зростає значення гейміфікації — впровадження ігрових елементів у освітнє середовище. [1, 157]

Гейміфікація у викладанні історії — це не просто гра, а цілісна педагогічна стратегія, спрямована на підвищення мотивації, активності та пізнавального інтересу здобувачів освіти. Вона дозволяє перетворити звичайний навчальний процес на захопливу подорож у минуле, де кожен студент стає не пасивним слухачем, а безпосереднім учасником історичних подій. Завдяки грі з'являється емоційний компонент, який допомагає глибше усвідомити матеріал і запам'ятати його не як набір фактів, а як живу історію людства.

Однією з причин успішності гейміфікації є її здатність задовольняти базові потреби здобувачів освіти — у визнанні, прогресі, досягненні мети. Коли навчання вибудовується за принципом гри, з'являється чітка система мотивації: кожен отриманий бал, рівень або відзнака символізує реальний результат. Навіть найскладніші теми стають більш доступними, коли їх подано у форматі квесту, візуального виклику або історичної подорожі. Наприклад, замість звичайного повторення теми «Українська революція 1917–1921 рр.» студент може пройти «шлях діяча Української Народної Республіки», приймаючи рішення в умовах історичних реалій, що дає можливість краще зрозуміти логіку подій та їхніх учасників.

Використання гейміфікації у навчанні історії має різні форми. Це можуть бути рольові ігри, історичні квести, вікторини, онлайн-змагання, елементи змагання між командами, а також створення власних міні-ігор або проєктів, пов'язаних з історичними подіями. Важливо, що така діяльність формує у здобувачів освіти не лише знання, а й уміння працювати у команді, аналізувати інформацію, робити висновки, аргументувати позицію. Крім того, гейміфікація чудово розвиває емоційний інтелект — здатність співпереживати історичним героям, розуміти причини їхніх рішень.

Ефективною є побудова навчального курсу за принципом «подорожі крізь століття»: кожна тема — це новий рівень, що відкривається після виконання попереднього завдання. За активність студент отримує «бали досвіду», які можна конвертувати в бонусні оцінки чи привілеї (наприклад, вибір теми

проєкту). У такий спосіб формується відчуття поступу та досягнення, а навчальний процес набуває елементу захопливості.

Особливо ефективними є цифрові інструменти — Kahoot, Quizizz, Classtime, Wordwall, LearningApps, які дозволяють створювати інтерактивні тести, історичні марафони, мапи подій або хронологічні змагання. Такі інструменти сприяють миттєвому зворотному зв'язку: студент одразу бачить свій результат, аналізує помилки, змагається не лише з іншими, а й із самим собою.[2, 115]

Цінність гейміфікації полягає також у тому, що вона підтримує інтерес до історії впродовж тривалого часу. Ігрова форма знімає психологічну напругу, дозволяє уникнути перевантаження фактами, натомість акцентує увагу на розумінні причинно-наслідкових зв'язків. Здобувачі освіти не просто запам'ятовують факти — вони проживають події, уявляють себе в різних історичних контекстах, дискутують, приймають рішення, відчувають відповідальність за вибір.

Перевагою гейміфікації є також її гнучкість: вона може бути застосована і для вивчення коротких тем, і для реалізації довготривалих проєктів. Наприклад, під час вивчення історії Другої світової війни можна створити командну гру «Мандрівка фронтами», де кожен етап відповідає певному року війни, а команди отримують завдання дослідити історичні документи, відтворити події, представити коротку презентацію. Таким чином, процес навчання поєднує пізнання, творчість і командну роботу.

Однією із умов успішної гейміфікації є професійна підготовка викладача. Педагог повинен бути не лише носієм знань, а й модератором ігрового процесу, сценаристом, який створює динамічний, емоційний і водночас науково обґрунтований освітній простір. Це вимагає гнучкості, володіння цифровими технологіями, розуміння психології сучасного здобувача освіти.

Гейміфікація також сприяє частково розвитку соціальних компетентностей. У групових завданнях студенти вчаться спілкуватися,

аргументувати, розподіляти ролі, брати відповідальність за спільний результат. Такі навички є надзвичайно важливими для формування активного громадянина, здатного критично мислити й усвідомлювати своє місце у суспільстві.

Водночас важливо пам'ятати, що гейміфікація — це не самоціль, а педагогічний інструмент, який повинен мати чітку мету і методичне підґрунтя. Викладач має зберігати баланс між ігровими елементами та аналітичною роботою. Існує небезпека перетворення навчання на поверхове змагання, коли увага зосереджується лише на перемозі, а не на осмисленні змісту. Тому ефективна гейміфікація — це завжди поєднання гри та змісту, де гра стає формою для глибшого розуміння історії. [2, 116]

Хоча гейміфікація є корисною в освіті, але також має деякі недоліки:

- 1) відхилення від основних навчальних цілей;
- 2) ризик надмірної конкуренції в колективі;
- 3) недостатня відповідність реальним життєвим ситуаціям;
- 4) обмежена увага на соціальному розвитку.

У підсумку можна сказати, що гейміфікація відкриває нові горизонти для історичної освіти. Вона допомагає зробити заняття живим, наповненим емоціями, сенсом і мотивацією. Через гру студент не лише здобуває знання, а й переживає історію, стає її співучасником. І саме це — найвища цінність гейміфікованого навчання: воно формує не просто обізнаного здобувача освіти, а особистість, яка розуміє минуле, здатна оцінювати сучасність і відповідально будувати майбутнє.

Література:

1. Скасків, Г. М. Впровадження технологій гейміфікації в освітній процес ЗВО. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5: Педагогічні науки*. 2021. Вип. 83. С. 156–161. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/36669> (дата звернення: 28.10.2025).
2. Ставицька, А. В. Гейміфікація та ігрове навчання на уроках історії. *Гілея: науковий вісник*. 2020. Вип. 156. С. 114–117.

Паньків В. І.,

здобувачка другого(магістерського) рівня вищої освіти,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Науковий керівник – канд. іст. наук, доцент Чернишевич О. В.

МІЖРЕГІОНАЛЬНІ ЗВ'ЯЗКИ УКРАЇНСЬКОГО ЖІНОЧОГО РУХУ НАПРИКІНЦІ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

Постановка проблеми. Наприкінці ХІХ – початку ХХ ст. українські етнічні землі були під владою двох імперій – Російської (Наддніпрянина) та АвстроУгорської (Галичина, Буковина, Закарпаття). Це призвело до нерівномірного розвитку національних рухів, зокрема і жіночого. Галичина, завдяки відносно ліберальнішим умовам в Австро-Угорщині, мала більші можливості для громадсько-політичної діяльності. Натомість, жінки Наддніпрянини були змушені діяти переважно через культурницькі та неформальні, часто підпільні форми, оминаючи сувору цензуру. Незважаючи на перешкоди, міжрегіональна комунікація жінок виконувала функцію ідеологічного та культурного єднання нації. Вона забезпечувала обмін ідеями та досвідом, організаційну координацію, таку як спільні видання, з'їзди та інші форми інтеграції жіночих громадських ініціатив на українських етнічних землях.

Метою дослідження є виявлення та аналіз основних форм та механізмів міжрегіональних зв'язків українського жіночого руху наприкінці ХІХ – початку ХХ століття, а також визначення їхнього впливу на формування національної свідомості та організаційного становлення руху в умовах імперського поділу українських земель.

Результати дослідження. Початком зародження жіночого руху на західноукраїнських землях вважається організація 1884 року «Товариства руських женщин» (пізніше назву замінили на «Товариство руських жінок») у Станіславові (сучасний Івано-Франківськ). Це відбулося з ініціативи Наталії Кобринської – письменниці, яку називають однією з перших українських феміністок і засновницею організованого жіночого руху в Україні, разом з Людмилою Драгомановою та Ганною Павлик. З його створенням був пов'язаний і початок співпраці жінок західноукраїнських земель та Наддніпрянщини. Зокрема знаковою подією у формування міжрегіональних зв'язків стало видання 1887 року альманаху «Перший вінок». Цей проєкт став прямим результатом співпраці, яка охоплювала розділену Україну, й об'єднав двох ключових ініціаторок: Наталію Кобринську, яка представляла Галичину, та Олену Пчілку – представницю Наддніпрянщини [6]. Співпраця у рамках «Першого вінка» демонструє, що ініціаторки цілеспрямовано прагнули створити єдиний національний голос, збираючи письменниць, які були «розділені політичними кордонами двох імперій» [6]. У альманасі містилися твори письменниць із Наддніпрянської України, таких як Ганна Барвінок, Олена Пчілка, Леся Українка, Дніпрова Чайка, Людмила Старицька, та з Галичини – Наталії Кобринської, Уляни Кравченко, сестер Рошкевич, Климентини Попович, Ольги Бажанської, Анни Павлик, Софії Окуневської та інших [2]. Загалом у ньому було опубліковано 43 праці 80-ти авторок. У вступній статті альманаху Наталія Кобринська писала: «Важний ще лишається нам до піднесення факт, що перший раз виступаємо разом з нашими старшими сестрами Українками в імені нашої національної єдності на ниві загальних справ і спільного всім жінкам питання» [4, с. 1-2]. Альманах популяризував ідею єдності жіноцтва Наддніпрянської та західної України, довів соборність та спільність прагнень прогресивних українок без огляду на тогочасні кордони. Наталія Кобринська писала: «Історичну вартість «Жіночого альманаху» становлять на мою думку не поодинокі його праці, але той факт виявлений

цілим його складом, що жіноцтво наше на цілیم просторі широкої Руси-України почулося до свого національного буття, що інтелігентна жінка наша почулася рівночасно Українкою і людиною, заявила про свої права національні і громадські...» [3]. Таким чином, «Перший вінок» став не лише літературним, а й політичним маніфестом єдності.

На зламі XIX–XX ст. Галичина утвердилася як організаційний та ідеологічний центр українського жіночого руху. Завдяки ширшим можливостям для громадської активності тут утворилися чіткі концептуальні засади організаційного розвитку [2]. Для міжнародної комунікації ключову роль відіграв Відень – столиця Австро-Угорської імперії. У Відні українки створювали благодійні й громадсько-культурні організації, підтримували українських емігрантів, налагодили міжнародну співпрацю та створили мережу українського жіноцтва. Серед ключових діячок, які активно працювали там, були Мілена Рудницька, Ольга Басараб, Олена Кисілевська, Харитя Кононенко, Надія Суровцева та Оксана Драгоманова [1]. Відень виступав як нейтральна зона, що мінімізувала імперський контроль і забезпечувала постійну координацію та обмін інтелектуальною елітою. Це свідчить про те, що на тлі відсутності української державності жіночий рух через свої міжрегіональні та міжнародні зв'язки вперше взяв на себе функцію неформальної дипломатії та національного представництва. Жінки Наддніпрянської України починають приймати участь в Міжнародних конгресах, Всесвітніх виставках, які сприяли їх залученню до загальноцивілізаційних процесів, розширювали коло уявлень про методи боротьби за жіночі права та роль жіночих товариств [5, с. 96].

Незважаючи на складність офіційної організації, важливу роль у підтримці міжрегіональних зв'язків відігравала неформальна комунікація. Особисте листування діячок слугувало ключовим механізмом обміну інформацією, координації дій та підтримки єдиного погляду на національні завдання. Цей метод був гнучким і менш підконтрольним цензурі, що дозволяло обмінюватися ідеями та стратегіями. Також жінки співпрацювали в освітній

сфері: організовувалися просвітницькі заходи, які сприяли поширенню української культури та ідей емансипації серед жіноцтва по обидва боки кордону.

Висновки. Міжрегіональні зв'язки українського жіночого руху стали одним із найважливіших інструментів націєтворення у період бездержавності. Спільні соціальні та культурні завдання стали ідеологічною основою для міжрегіональної співпраці, формуючи відчуття єдиного, хоч і розділеного, національного руху. Аналіз показує, що найефективнішими формами були літературно-видавничі ініціативи та особисте листування провідних діячок, які поєднували інформаційну, ідеологічну та організаційну функції. Саме вони забезпечили не лише обмін ідеями, а й закріплення спільного національного дискурсу серед жінок обох частин України. Незважаючи на те, що міжрегіональні зв'язки стикалися з численними викликами: обмеженнями імперської влади та різними умовами для розвитку, завдяки цьому рух набував організаційної міцності.

Література:

1. Відень в історії українського жіночого руху кінця XIX – початку XX ст. [Відео]. *YouTube-канал Genderculture Space*, 2025. URL: <https://youtu.be/TjqfpwrIrlg>
2. Гембаровська І. Становлення жіночого руху в Західній Україні наприкінці XIX – на початку XX ст. *Магістерський науковий вісник*, 2015. № 23. URL: <https://su.in.ua/ua/articles/stanovlennya-zinocogo-ruxu-v-zaxidnii-ukrayininaprikinci-xix-na-pocatku-xx-st>
3. Кобринська Н. Відповідь на критику Жіночого альманаха в «Зорі» з р. 1887. Чернівці : Коштом і заходом Кирила Трильовського, 1888.
4. «Перший вінок» : Жіночий альманах. Львів, 1887. 464 с.
5. Смоляр Людмила. Жінки Наддніпрянської України в XIX – на початку XX століття. *Жіночі студії в Україні. Жінка в історії та сьогодні* : монографія / ред. Л. О. Смоляр. Одеса: Астропринт, 1999. 440 с.
6. Шебела В. Жіночий альманах «Перший вінок» перевидають в Україні вперше за 137 років: чому він історично важливий. Нове звучання авторок для сучасників та сучасниць, 2024. URL: <https://elle.ua/stil-zhizni/blogstilzhizni/zhinochiy-almanah-pershiy-vinok-perevidayut-upershe-za137-rokiv-chomu-vin-vazhliviy-dlya-ukrainskoi-istorii/>

Подейко Д. О.,

*курсант факультету забезпечення та експлуатації
військової техніки гр. 431 Військової академії (м.Одеса)*

Науковий керівник – д-р філос. наук, проф. Кадієвська І.А.

ФІЛОСОФІЯ ЯК ІДЕОЛОГІЯ БУТТЯ

З давніх-давен традиційно саме філософи прийняли на себе роль ідеологів, популяризаторів та пропагандистів тих чи інших т.з. ідеальних моделей суспільного розвитку. Із історії світової цивілізації ми знаємо, що більшість подібних моделей увійшли до культури та залишились в ній як «Утопії», що означає «Місце, якого нема». Ми добре знаємо трактати: «Ідеальна держава» Платона, «Утопія» Томаса Мора, «Місто сонця» Компанели та ін. Варто знати та завжди пам'ятати той факт, що саме філософи у пошуках глобального сенсу людського буття, окреслюють мету розвитку будь-якої сфери, створюючи різні ідеології. Провідною місією філософії є підняття питань щодо сенсу розвитку науки, освіти, мистецтва, релігії, моралі, політики та ін. Принципово усвідомлювати, що як в особистому, так і в суспільному житті, просто не існує такої спеціалізації, стосовно якої філософи не окреслили б питання: Навіщо існує ця сфера? Що вона несе людям? Чи сприяє вона досягненню щастя, чи навпаки, створює штучні проблеми? Які перспективи її подальшого розвитку? Як узгоджується та чи інша діяльність із суспільним прогресом? Та взагалі, що ми можемо вважати прогресом? Які критерії прогресу є істинними? Чи варто, наприклад, принести в жертву вищі духовні цінності заради НТП, який, як ми бачимо, об'єктивно може призводити до дегуманізації, духовної деградації та соціального відчуження?

Із філософської точки зору особливої уваги заслуговують всі існуючі в світі ідеології, адже вони в будь-який момент можуть набути практичної реалізації, а це означає тотальне перетворення як індивідуального, так і

суспільного буття. Людський розум завжди спрямований уважно шукати сенсотворчі ідеї, цінності та орієнтири. Суспільство не погоджується із примітивним існуванням та продовжує шукати поважні вищі значимі підстави людського буття. Тобто створюють різні ідеології. Ідеологія - сукупність взаємопов'язаних ідей, уявлень та переконань, призначених об'єднувати людей заради спільного життя та спільних дій. На сьогодні можна виділити як гуманні так і антигуманні ідеології. Важливим є вчасне розуміння та відокремлення гуманних від антигуманних деструктивних соціальних проєктів. Адже нерідко суспільною свідомістю мають всі шанси оволодіти різноманітні антигуманні терористичні, екстремістські та маргінальні ідеології. Таким чином, кожен громадянин має знати про те, якщо запропонована ідеологія вимагає від людей пожертвувати власним життям, здоров'ям, свободою, особистими стосунками, сім'єю або власністю, це означає, що з правової та моральної точки зору подібна ідеологія, які б привабливі цілі вона не ставила перед суспільством, є цілком не прийнятною, антигуманною. Поряд із цим зіткнувшись із гуманними ідеологіями ми відразу зможемо побачити, що запропонована система цінностей та пов'язані із нею зміни не будуть нести в собі жодної небезпечної матеріальної чи духовної загрози. За своєю суттю вимоги гуманних ідеологій, можуть призводити лише до різноманітних світоглядних, інтелектуальних, організаційних та інших позитивних змін. Яскравим прикладом в цьому аспекті може бути ідеологія просвітництва, яка ставила на меті утвердження рівних прав та свобод всіх людей, їх всебічний інтелектуальний та духовний розвиток засобами якісної фундаментальної освіти та виховання. В справі суспільного розвитку успіх буде залежати від:

- вдалої, реалістичної та життєздатної моделі суспільного розвитку;
- провідних ідей та цінностей, які покладені до основи ідеології;
- ідеологів, як тих реалізаторів, які будуть здатними цілеспрямовано та наполегливо просувати зазначений Соціальний проєкт.

Можна навіть сказати, що це як раз і є провідним лейтмотивом розвитку людської цивілізації. У сучасних демократичних суспільствах спостерігається ідеологічний плюралізм, проте це не може виключати прийняття деяких найважливіших цінностей та норм, без яких не може існувати жодне демократичне суспільство. Однією з сучасних ідеологій є ідеологія суспільства масового споживання. Саме ця утилітарна система поглядів та цінностей призвела до передчасного виснаження ресурсів та загального погіршення стану навколишнього природного середовища. Ідеологія суспільства масового споживання здатна негативно впливати не тільки на біосферу, але й на духовну сферу суспільного життя. Так останнім часом помітного розповсюдження набули такі духовні проблеми, як: втрата сенсу життя, загальне погіршення соціального настрою, масове розповсюдження песимістичного та депресивного темного світосприйняття, соціальна байдужість, агресія тощо. Ще однією сучасною ідеологічною тенденцією є просування нової ідеології віртуалізації людського життя. Тому задля успішного вирішення вищезначених складних проблем, людство має знайти в собі духовні сили, мудрість та консолідуватись. Саме зараз настав час шукати та знаходити нові позитивні світоглядні ціннісні орієнтири та нові перспективні ідеології.

Література:

1. Toffler E. Shok budushego [Future Shock]. AST. 2008. 560 p.
2. Filosofskiy enciklopedichnuy slovnuk [Philosophical encyclopedic vocabulary]. V.I. Shinkaruk. Kiev. Abrus. 2002. PP. 235-237.
3. Кадієвська І.А., Остапчук Т.С. Використання можливостей позитивної психології для розвитку лідерства у військовій освіті (соціально-філософський аспект) Перспективи. Соціально-політичний журнал. №4. 2023 С.85-91.

Поляков Е. В.,

аспірант кафедри історії, правознавства та методики навчання

Глухівського національного педагогічного університету

імені Олександра Довженка

Науковий керівник – д-р. іст. наук, проф. Прокопчук В. С.

**ВНЕСОК ЯКИМА КРИВКА У ПОПУЛЯРИЗАЦІЮ ІСТОРИКО-
КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ СУМЩИНИ: ПУБЛІКАЦІЯ У ЖУРНАЛІ
«АРХІВИ УКРАЇНИ» (№5, 1965 Р.)**

У статті розглядається науково-публіцистична діяльність викладача мови і літератури Глухівського технікуму механізації та електрифікації сільського господарства Яким Олександровича Кривка. Особливу увагу приділено його статті «Сумщина. Довідник-путівник», опублікованій на сторінках журналу «Архіви України» у № 5 від 29 вересня 1965 р. Аналізується зміст публікації, її значення для розвитку краєзнавства Сумщини, а також внесок автора у збереження та популяризацію історико-культурної спадщини регіону.

Друга половина ХХ ст. позначилася активізацією краєзнавчого руху в Україні. У цей період зростає інтерес до збирання, систематизації та осмислення матеріалів з історії окремих регіонів. Важливу роль у цьому процесі відіграли місцеві педагоги, архівісти та дослідники. Одним із них був Яким Олександрович Кривко, викладач мови і літератури Глухівського технікуму механізації та електрифікації сільського господарства. У 1965 р. він опублікував у №5 журналу «Архіви України» статтю «Сумщина. Довідник-путівник» [1; 3, с. 3].

Метою цієї роботи є висвітлення змісту та значення зазначеної публікації, а також окреслення внеску Яким Кривка у розвиток регіонального краєзнавства.

Журнал «Архіви України» заснований у 1947 р., є одним із провідних фахових видань у сфері архівознавства, документознавства та краєзнавства. У 1960-х рр. на сторінках журналу опубліковано матеріали з історії регіонів, описи архівних фондів, а також методичні розробки для дослідників місцевої історії [4].

Публікація Якіма Кривка у цьому виданні свідчила про високий рівень довіри до автора, адже видання мало статус центрального журналу Української РСР.

У своїй статті Яким Кривко здійснив огляд на довідник-путівник «Сумщина», написаний колективом авторів-сумчан під редакцією К.Г. Калітаєва. Я. Кривко зазначив, що у довіднику подано багато цікавого і корисного матеріалу, однак наявні неточності. Зокрема звернув увагу на важливість створення цього посібника для населення області. Він зазначив, що доцільно було б розширити інформацію про: відвідування краю Т.Г. Шевченка, Лесі Українки; випускників Глухівського учительського інституту; уродженців м. Кролевець – кобзаря, народного поета І.С. Іванченка, українського педагога Т.Г. Лубенця; виступи у Ромнах корифеїв українського театру (М.Л. Кропивницький, І.К. Карпенко-Карий, М.К. Садовський, М.К. Заньковецька), композитора М.В. Лисенко тощо.

Викладач звернув увагу, що доцільно укладачам збірника у наступному виданні усунути недоліки [2, с. 79–81].

Публікація Якіма Кривка стала важливою віхою в становленні систематичного вивчення історії Сумщини. Вона стимулювала появу подібних регіональних довідників у наступні роки, а також сприяла збереженню локальних архівних матеріалів, які могли бути втрачені.

З педагогічного погляду, діяльність Якіма Кривка засвідчує поєднання освітньої та науково-дослідної роботи: викладач мови і літератури виступив як популяризатор історії краю, що формує у здобувачів та місцевої спільноти повагу до національної культури.

Стаття Якіма Кривка «Сумщина. Довідник-путівник» є вагомим внеском у розвиток українського краєзнавства та архівної справи. Вона демонструє поєднання педагогічного досвіду автора з глибокими знаннями регіональної історії, а також прагнення зберегти духовні надбання рідного краю.

Дослідження подібних публікацій дозволяє не лише відтворити історію культурного життя Сумщини, а й оцінити роль освітян у формуванні локальної ідентичності в радянський період.

Література:

1. Гриценко А. Фундатор краєзнавства Глухівщини. Який внесок Яким Кривко зробив для нашого краю? *Глухів City*. URL: <https://surl.li/hpcdok>
2. Кривко Я. Сумщина. Довідник-путівник. *Архіви України*. 1965. №5. С. 79–81.
3. Мошик І. У рідний край закоханий (До 105-ї річниці від дня народження). *Соборний майдан*. 2008. №5(29). С. 3.
4. Про журнал. *Архіви України*. URL: <https://surl.li/ngfbmn>

Протасов О. В.,

курсант факультету забезпечення та експлуатації

військової техніки гр. 431

Військової академії (м.Одеса)

Науковий керівник – д-р філос. наук, проф. Кадієвська І.А.

ЗНАЧЕННЯ ТА РОЛЬ ТВОРЧОЇ УЯВИ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

У сучасному інформаційному суспільстві масового споживання практично всі виявилися безпорадними перед масованим інформаційним впливом. Це й різноманітна реклама, метою якої є спонукання і навіть примус людей до певних дій (придбання товарів та послуг тощо). В даному випадку, як ми розуміємо, щастя, здоров'я та благополуччя людей, маніпуляторів абсолютно не турбує. Майже кожного дня всі ми стикаємось із негативним інформаційним

контентом. Подібна інформація стимулює творчу уяву сучасних людей, наповнюючи її страшними образами. В результаті таких інформаційних впливів люди починають відчувати психологічне виснаження та емоційне вигорання. І це, нажаль, не є випадковістю. Просто в умовах глобалізації світової економіки кожна людина розглядається передусім як споживач тієї чи іншої продукції. Саме цей, а не якийсь інший пріоритет механічно відкидає на задній план проблему здоров'я, щастя та благополуччя сучасного суспільства. Для цілей економічної доцільності вищі духовні гуманістичні цінності часто відверто ігноруються. Доволі цинічне ставлення до людини, суспільства, природи та життя в цілому призводить до страшних наслідків. В результаті сучасна людина стає постійним об'єктом психологічних маніпуляцій, засвоюючи численні соціальні міфи та стереотипи. Псевдологіка наповнює свідомість псевдоцілями та псевдоцінностями, індивідуальні ж цілі та цінності послідовно ігноруються. З цих та багатьох інших причин сучасні люди дуже часто не відчувають щасливими, не розуміючи, що робити і як собі допомогти? Вони скаржаться на ознаки песимістичного, трагічного та депресивного темного світосприйняття, коли до звички входить мислення, сповнене жахом, образами, заздрістю, розчарованістю тощо. Звичні патерни негативного мислення з часом перетворюються на потужні бар'єри, перешкоди та самообмеження, які буквально не дають людям відчути себе вільними, задоволеними, благополучними та щасливими.

Хочеться особливо наголосити на тому, що здатність фантазувати та мріяти сама по собі, звичайно, є величезною цінністю людства. Саме цієї здатності людської свідомості ми завдячуємо розвитком всіх сфер суспільного буття. Однак жива творча уява передбачає інтелектуальну та духовну активність, допитливість. Людина, яка усвідомлено розвиває у собі творчу уяву, сама є сценаристом і режисером, але в жодному разі не пасивним спостерігачем життя. Таким чином в сучасному інформаційному суспільстві масового споживання кожену людину постійно атакує безліч різноманітних

інформаційних послань. Враховуючи глобальні масштаби використання нових інформаційних технологій, відкриваються воістину безмежні можливості для маніпуляції суспільною свідомістю. Будь-які, у тому числі абсолютно шкідливі та небезпечні соціальні установки, міфи та стереотипи безперешкодно потрапляють до індивідуальної та суспільної свідомості. Також науково доведено, що люди, схильні до вживання наркотичних засобів, не люблять і не вміють фантазувати. Таким чином природна уява є виключно важливою, дуже приємною та корисною властивістю людської свідомості, у той час як уява, що породжується наркотиками по суті є вбивчою для людини. Воно не лише блокує вироблення так необхідних нам гормонів щастя та задоволення, але також неминуче призводить до остаточної інтелектуальної, духовної та моральної деградації особистості. Свого часу досліджуючи підлітків і молодь, Майкл Ньюком і Л. Л. Харлоу з'ясували, що з найважливіших психологічних чинників, які впливають вживання наркотиків, є відчуття безглуздості життя, відсутність у ній мети і пов'язаних із цим майбутніх перспектив. В результаті проведених досліджень також було виявлено, що люди, які вживають наркотики, у минулому часто переживали сильні дистреси, невдачі та пригніченість. Відомий мислитель Е. Фромм свого часу представив цікаве трактування обґрунтування жорстокості та агресивності людини. Філософ стверджував, що прагнення руйнувати нерідко є нічим іншим, як результатом життя, яке неправильно використовується, а також наслідком нереалізованості особистості. Людина просто не знає, не розуміє, як бути продуктивною, як вийти зі стану депресії і нарешті, як навчитися отримувати задоволення від життя. Таким чином можна зробити висновок про те, що досить багато людей навіть не замислюється про те, як уява здатна впливати на наше здоров'я та настрої. Уява нерозривно пов'язана з людською здатністю змінювати світ, перетворювати дійсність та творити нове. Уява здатна прогнозувати ймовірні сценарії майбутнього, створювати фантастичні картини, що яскраво відхиляються від дійсності. Ми можемо вживати такі словосполучення, як

«бурхлива уява», «здорова чи хвора уява», але остаточно не розуміти їх глибинний життєвий сенс. На основі опитування сотень дорослих людей психолог Джером Л. Зінгер зробив висновок про те, що майже кожна людина фантазує щодня – вдома, на роботі та на вулиці, але далеко не кожен свідомо розвиває цю здатність. Вже давно відомо та науково обґрунтовано, що фантазії та мрії виконують дуже важливі функції, серед яких особливо слід виділити такі, як адаптаційна та терапевтична. Фантазії та мрії здатні допомогти людині підготуватися до майбутніх подій, а також виступити у ролі потужного інтелектуального та емоційного тренінгу. Розвинена активна уява збільшує творчі можливості не тільки у представників наукової та творчої інтелігенції, а й у решти громадян.

Література:

1. Webster, F. Theories of the Information Society (Fourth ed.). Oxford: Routledge. 2014.
2. Кадієвська І.А., Остапчук Т.С. Психологія стресу в надзвичайних умовах (соціально-філософський аспект) Наукове пізнання. Соціальнополітичний журнал. №1. 2024. С. 21-28.
3. Bauman Z. Liquid Modernity. EPUB. Oxford, England : Polity Press, 2000.
4. Бодрийяр Ж. М. Суспільство споживання. Його міфи та структура. Київ, 2006. 269 с.

Семешин Е.В.,

незалежний дослідник

м. Ромни (Україна)

СТУДЕНТИ СУМСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО ІНСТИТУТУ У ЧАСИ ТОТАЛІТАРИЗМУ

Постановка проблеми. Період реорганізації Сумського інституту соціального виховання (далі — СумІСВ) у Сумський державний педагогічний інститут (далі — СумДПІ) у 1933 р. відбувався в умовах глибокої соціально-

економічної кризи, спричиненої голодом 1932–1933 рр., а також на тлі політичних чисток, що розгорталися в країні. Перші роки функціонування навчального закладу збіглися з трагічними подіями — масовими політичними репресіями, які посилилися після вбивства С. Кірова в грудні 1934 р. та досягли апогею у 1937–1938 рр., а згодом — із початком Другої світової війни. Попри надзвичайну наукову значущість цього періоду, його людський вимір — зокрема, щоденне життя студентства, умови навчання, побут і соціальні практики — залишаються малодослідженими. Особливу цінність для реконструкції історії СумДПІ становлять автобіографії студентів, а також матеріали місцевої періодики, зокрема архів газети «Більшовицька зброя», який нині зберігається у фондах Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського (м. Київ). Зазначені джерела відкривають можливість не лише простежити соціальний склад і життєві траєкторії студентів, а й відтворити особливості матеріально-побутових умов, морально-психологічного клімату та повсякдення молоді в добу становлення сталінського тоталітаризму. Саме системне вивчення цих аспектів дозволяє поглибити розуміння історії педагогічної освіти в Україні 1930 рр. у її суспільно-політичному контексті.

Метою дослідження є реконструкція історії життя, соціального та матеріально-побутового студентів СумДПІ у 1930 рр., з'ясування впливу ідеологічного тиску та соціально-економічних труднощів доби сталінського тоталітаризму на їхнє навчання, повсякденне життя та світогляд.

Унаслідок складної соціально-економічної ситуації та голоду в сільській місцевості у 1933 р. в Сумському виші спостерігався значний відсів студентів. Відрахування відбувалися як за власним бажанням, через систематичне невідвідування занять, так і з політичних мотивів — зокрема, через «неблагонадійне» соціальне походження або антиурядові висловлювання. Так, наказом директора СумІСВ № 262 від 19 січня 1933 р. була ліквідована вечірня група історико-економічного факультету у зв'язку з високою кількістю пропусків занять. Згідно з цим наказом, студентів, які систематично

прогулювали заняття, передбачалося відрахувати, а решту студентів було переведено до інших навчальних груп [22, Арк. 85]. Деякі студенти згодом повторно вступали до навчального закладу. Так, **Федір Данилович Калюжний**, 1904 р. н., вибув з інституту у 1933 р. У 1937 р. вступив до СумДПІ. На той час проживав у с. Свиридівка Лохвицького району Полтавської області [66, Арк. 3].

Запроваджена карткова система постачання, зокрема щодо хліба, супроводжувалася численними зловживаннями та випадками розкрадання. Особливо вразливими в цьому сенсі були студентські колективи, де розподіл продовольчих пайків часто здійснювався через старост академічних груп. Показовим є випадок, зафіксований у наказі № 410 директора СумДПІ від 19 листопада 1933 р.: що *«Баландюк – студент 1-го курсу математичного відділу, що виконував обов'язки старости, систематично зловживав своїми правами і присвоював хлібні карточки відсутніх студентів (студ. Сергієнко), підробляв підписи студентів при одержанні хлібних карточок, спекулював серед своїх товаришів хлібом – за все вищезазначене з обов'язків старости зняти, зняти зі стипендію та виключити з інституту»* [23, Арк. 38зв.]. Наказом директора СумДПІ № 46 від 7 березня 1934 р. було відраховано курсанта мовної групи педагогічних курсів при інституті **А.І. Дерев'янка**, який *«вчинив кримінальний злочин (підробка облігацій держпозики), що доведено судовим слідством і засуджено його до примусової праці»* [23, Арк. 72, 72зв.]. У наказі № 327 директора СумІСВ від 31 травня 1933 р. зафіксовано випадок зловживання матеріальною допомогою з боку студента: *«студент 3-го курсу агробіологічного відділу Мартиненко 28 травня з'явився до директора та, мотивуючи тим, що в нього помер батько, одержав допомогу 50 крб. на похорони. Як виявилося Мартиненко І. гроші мав, бо одержав виграш та одержані гроші не використав за призначенням і таким чином обманом одержав ці гроші»*. На підставі виявлених фактів він був звинувачений у введенні в оману адміністрації закладу, отримав сувору догану, був

позбавлений стипендії та зобов'язаний повернути неправомірно отриману матеріальну допомогу [23, Арк. 9зв.].

Іван Михайлович Путренко, 1905 р. н., уродженець с. Яструбине Білопільського району, був членом партійного осередку інституту [37, Арк. 407зв., 408]. У наказі № 335 директора СумДПІ від 17 червня 1933 р. зазначалося, що *«студент техно-математичного відділу Путренко, що вже був помічений в шахрайстві з пропусками до їдальні, виявив себе на роботі в допоміжному господарстві, як зрадник труддисципліни, що виявилось в залишенні серед дня роботи його на чолі всієї бригади, внаслідок чого лише в бригаді Путренка залишилася недовиконана робота по прополці гороху. У зв'язку із цим зняти із стипендії тов. Путренка видану йому на придбання взуття грошову допомогу в 35 крб., позбавити його додаткового харчування та стипендії на м-ці липень і серпень»*. Цим же наказом *«за кражу перепусток до їдальні та підробку документів на одержання продуктів із їдальні студента 2 к. «А» робфака Гуманця зі складу мешканців гуртожитку виселити та позбавити його стипендії» до 1 вересня* [23, Арк. 12]. У наступному наказі № 68 від 25 квітня 1934 р. зафіксовано новий епізод: *«Студ. II к. Історичного відділу т. Путренко І.М. 16/III-34 р., обдуривши Заввіділом залишив лекції і виїхав до м. Харкова в справі спекуляції, маючи у себе 163 крб. сріблом Радянської чеканки. т. Путренко мав зв'язок в спекуляції сріблом з класово-ворожими елементами. За підрив Радянської міці в фінансовій політиці, та за вчинок негідний пролетарського студента – виключити зі складу студентів»* [23, Арк. 85]. У підсумку, І. Путренка було також виключено з лав партії *«за зв'язок із спекулянтами, валютчиками»* [72].

Архівні матеріали відображають чисельні випадки дискримінації за соціальне походження. Показовий приклад **Єфросинії Онисимівни Сердюкової**, що народилася 8 жовтня 1911 р. У 1927 р. вона закінчила семирічну школу в с. Чупахівка Сумської округи [18, Арк. 34]. 17 жовтня 1929 р. подала заяву до стипендіальної комісії СумПТ з проханням надати їй

матеріальну підтримку у зв'язку з відсутністю коштів на навчання. У зверненні вона зазначала: *«Батька в мене немає, вбито на війні. Дома земля немає, окрім старенької хатки. Дома є мати, яка ніде не працює й пенсії не одержує. Ще менша хвора сестра, яку треба лікувати, бо в неї малокровіє. З нами в одній хаті живе брат і він живе з жінкою й дочкою і нам допомоги не дає. Поки я була мала, то мати працювала влітку в радгоспі чорноробочою, а взимку на виробництві. Але я вже два роки працювала сама, бо мати вже не в силах ходити на поденну. В 1927-му році взимку я працювала на виробництві, а влітку була пом. відуючої на дит. майданчику. В 1928 році теж працювала на виробництві, а це літо працювала в Коновалицькому радгоспі по ліквідації неписьменності. Тепер приїхала вчитися, а коштів до навчання немає, а тому прохаю ще раз дати мені стипендію. Чупахівський райком комсомолу прислав вам лист, кому можна надати стипендію. Я була на засіданні райкому, де говорили, що Усікової М. не дати стипендії, бо в неї є власний дім в Ромнах, який здається в оренду. Мені надати, а тут виходє навпаки. Так прохаю переглянути справу мою і Усікової»* [18, Арк. 29, 29зв.]. Згодом, 21 серпня 1930 р., Є. Сердюкова звернулася до приймальної комісії СумІСВ з проханням зарахувати її на агробіологічний відділ [18, Арк. 28]. У 1933 р. закінчила повний курс СумІСВ [21, Арк. 159зв.].

Сергій Васильович Семперович народився у 1903 р. в м. Золотоноша Полтавської губернії (нині – Черкаська область) [37, Арк. 109зв., 110, 424зв., 425]. Після закінчення школи вступив на соціально-економічний відділ СумІСВ. Наказом директора інституту № 218 від 29 жовтня 1932 р. його було призначено на посаду секретаря військових справ із покладанням обов'язків секретаря навчальної частини, починаючи з 15 жовтня того ж року [22, Арк. 64зв.]. Наказом № 33 від 16 лютого 1934 р. його було відраховано з інституту за приховування соціального походження». Його батько студента, **Василь Андрійович Семперович**, до революції володів 30 десятинами землі та мав добре облаштоване господарство. Він обіймав посаду старшого помічника

наглядача 5 округу Полтавського акцизного управління із річним окладом 2900 крб. Під час суцільної колективізації сім'я Семперовичів була розкуркулена, а сільська рада охарактеризувала її як *«людей, класово ворожих Радянській владі»*. Також адміністрація інституту повідомила про цей факт у торгівельну організацію «Торгсін», де на той час працював його батько [23, Арк. 63зв., 64, 64зв.]. Наказом директора інституту від 6 вересня 1934 р. С. Семперовича було поновлено у правах студента з 14 серпня 1934 р. [25, Арк. 21зв.]

Студенти СумДПІ приймали найактивнішу участь у господарських та політичних кампаніях на селі. Так, наказом директора інституту № 316 від 11 травня 1933 р. студентам Бот (2 курс соціально-економічного відділу), Ущинковій (2 курс агробіологічного відділу) та Темній (2 курс мовного відділу) було надано відпустку від навчальної діяльності у зв'язку з відрядженням на сільськогосподарські роботи серед жінок під час збору цукрових буряків. Кожному з них було видано матеріальну допомогу у розмірі 50 крб. для виконання цих завдань [23, Арк. 4]. У наказі директора інституту № 314 від 2 травня 1933 р. зазначено, що студент 1 курсу соціально-економічного відділу С.І. Петренко повернувся з Миропільського району, де брав участь у посівних роботах, і приступив до навчання [23, Арк. 3зв.]. Про участь студентів в різноманітних сільськогосподарських кампаніях свідчать і їх характеристики. **Олександр Олександрович Головашов** народився 25 грудня 1905 р. в с. Пушкарне Краснопільського району Харківської області. У квітні 1931 р. він вступив до СумІСВ, а 1 липня 1934 р. закінчив СумДПІ [21, Арк. 171зв.; 37, Арк. 140зв., 141]. У його характеристиці зазначалося, що О. Головашов *«на протязі свого перебування в інституті особливої громадської активності не виявив. На 4-му курсі сприяв членом комісії сприяння позики. Був членом КОМ, але в 1933 р. за дезертирство із села виключений. Останній час виправився / роботою на селі /, за що зведений до лав ударників. Успішність нормальна»* [15, Арк. 11]. Станом на 1936 р. працював у с. Краснопілля [14, Арк. 10]. Ще одним

прикладом залучення студентів і працівників освіти до політичної роботи є **Іван Омелянович Солодников** (1909 р. н., с. Микитівка Тростянецького району), який свого часу виконував обов'язки уповноваженого з питань хлібозаготівель і колективізації, секретаря комітету ЛКСМУ, а також був агітатором [55, Арк. 2зв.]. Згідно з анкетними даними, студент заочного відділення фізико-математичного факультету СумДПІ **Дмитро Андрійович Барсук**, 1902 р. н., одружений, учитель фізики та математики Ново-Рябинівської семирічної школи. Член профспілки «Робос» з 1924 р. У 1925 р. закінчив Харківський педагогічний технікум. У особовій справі зберігається довідка, відповідно до якої він брав участь у проведенні хлібозаготівель, реалізації державних позик, перевиборах сільських рад, у процесі колективізації сільського господарства, а також в іншій громадсько-політичній роботі [65, Арк. 6].

Підставою для відрахування студентів ставали розмови політичного характеру, невдоволення участю в господарських кампаніях. Так, наказом № 64 директора інституту І. Семенова від 26 квітня 1935 р. був відрахований студент 1 курсу математичного факультету **М.М. Сидоренко**, *«бідняк-колгоспник, бувиший червоноармієць – виявленого, як класового ворога, що намагався навіть оформити навколо себе групу студентів I курсу, проводячи свідомий саботаж проти всіх політ кампаній, дискредитації лінії партії й політики Радвлади та свідомо розкладав навчальну дисципліну в цій групі»*. Також у наказі зазначалося, що *«студентів цієї ж групи I-го курсу математичного факультету: Коровая, Марченка, Бриля, Заставенка та студента фізвідділу Матяшова, що прикривали Сидоренка та своєчасно не повідомили дирекцію про контрреволюційні дії Сидоренка й цим, по суті, допомагали його шкідницькій роботі – належить зі складу студентів виключити, як співучасників Сидоренка, але приймаючи на увагу, що вищезгадані студенти визнали свою вину, засудили свою ганебну поведінку, також, що ці студенти можуть ще піддатись впливу колективу інституту та його організації –*

оголошую студентам Коровая, Марченко, Брилю та Заставенку сувору догану з попередженням, що в разі будь-яких найменших проявів з їх боку антистудентських вчинків – будуть виключені з інституту, а справа про притягнення їх до суворої відповідальності буде передана відповідальним органам» [25, Арк. 88зв., 89].

Андрій Васильович Свідерський народився 1 жовтня 1911 р. У квітні 1932 р. вступив до СумІСВ. Захистив дипломну роботу на тему «Політична революція рабів та розлад античного суспільства» [21, Арк. 121]. Згідно з його характеристикою, «вчився задовільно, з деяких дисциплін добре. В 1933 р. весною дезертирував з пропалочної кампанії, за що від дирекції мав догану. На уборочну повернувся і виправдав себе на роботі» [17, Арк. 11]. Після закінчення історичного відділу (факультету) у липні 1934 р. був направлений у розпорядження Тростянецького районного ВНО [25, Арк. 8]. У книзі М.М. Артюшенка він згадується як учитель історії школи у м. Боромля (автор допустив механічну помилку, вказавши ініціали «А.С. Свідерський» замість «А.В.»), а також наводяться його спогади: «У районі я був першим вчителем, що мав вищу освіту, як історик, тому керував вчителями історії району. До 1934 року в школі читалось суспільствознавство. З 1934-35 навчального року стала викладатися історія, але вчителі району не були підготовлені до такої зміни. У зв'язку з цим я систематично проводив семінари. Районний відділ освіти мене відразу ж призначив у зразкову школу завучем і істориком. Але я, дізнавшись про об'єм роботи завуча в зразковій школі, попрохав щоб мене залишили на рік-два лише учителем, щоб увійти у курс педагогічних справ. Завідуючий районним відділом освіти погодився. Згодом, в 1938 році я став завучем. У 1941 році райком партії і завідуючий районним відділом освіти призначили мене директором у селі Білці, де школа була практично розвалена. На затвердженні в обкомі партії сказали: «Ти комуніст, зроби школу передовою». Ще йшли заняття в Боромлі. Після екзаменів і випуску я прийшов у Білчанську школу, але війна не дала працювати» [2, С. 159]. у публікації

директора школи с. Боромля в одній із сумських газет 1940 р. повідомлялося, що учні під керівництвом учителя А.В. Свідерського *«систематизують та доповнюють зібраний матеріал влітку. Вони видадуть художню збірку «Історія села Боромлі»»* [7] У характеристиці студентки **Надії Григорівни Зінченко** зазначається, що *«за час перебування в інституті громадсько-політичну активність проявила достатньо. Працювала діт. робітником, вела групу малописемних при воєнкоматі в 1932 р. В 1934 р. працювала головою відділу ОСО. Брала участь в роботі підшефного села. Успішність задовільна, з фахових добре. Ударниця»* [15, Арк. 10].

Активно заохочувалися студенти, які брали участь у збройній боротьбі на боці радянської влади під час Громадянської війни. Одним із таких був **Леонід Олександрович Саббатовський**, що народився 20 грудня 1906 р. У 1920 рр. він пройшов 9-місячні курси в м. Гадяч. У 1921–1922 рр. входив до складу загону з боротьби з бандитизмом. Його батько був учителем і помер у 1908 р., мати працювала швачкою. До Жовтневої революції родина мешкала в с. Срібне Прилуцького округу на Полтавщині [16, Арк. 49, 49зв.]. У 1934 р. завершив навчання в СумІСВ, захистивши дипломну роботу на тему: «Ленін і боротьба з релігією» [24, Арк. 94]. Наказом № 34 директора

Мал. 1.
Л.О. Саббатовський
(ДАСО; Ф. Р-2817,
Оп. 1, Спр. 97)

СумДПІ від 16 березня 1938 р. йому доручили *«викладання географії на III курсі вечірнього робітфаку з погодинною оплатою»* [31, Арк. 58]. Під час війни 1941-1945 рр. перебував на фронті, нагороджений рядом медалей і орденів. В 1950-1951 н. р. перебував на посаді замісника директора по заочній освіті [62, Арк. 75]. У своїй автобіографії **Петро Якович Нечай** зазначає, що народився 5 серпня 1912 р. в с. Білоцерківці Полтавської області в родині селянина-бідняка. У 1918 р. його батько, який був червоним партизаном, загинув у боротьбі проти військових формувань, пов'язаних із Симоном Петлюрою.

Після завершення семирічної школи у 1930 р. вступив до педагогічного технікуму в м. Червоноград, який закінчив у 1933 р. У 1935 р. пройшов восьмимісячні педагогічні курси з підготовки викладачів історії. У 1940 р. завершив також двомісячні курси викладачів історії для роботи в старших класах (VIII–X класи). Із 1939 р. перебував у кандидатах у члени ВКП(б). Протягом усієї професійної діяльності працював викладачем історії [45, Арк. 2]. У своїй автобіографії студент **І.М. Обозний** повідомляє, що народився у 1922 р. в с. Сироватка Краснопільського району (нині — Сумський район Сумської області) в сім'ї службовця. Його батько під час революційних подій 1917 р. вступив до лав червоних партизан, а повернувся додому лише у 1922 р. Відтоді працював у різних радянських установах як службовець. На момент написання автобіографії у 1940 р. обіймав посаду завідувача в системі «Заготзерно» в с. Сироватка. Сам І. Обозний у 1940 р. закінчив середню школу та вступив на історичний факультет СумДПІ [47, Арк. 2].

В контексті цього дослідження інтерес представляє також особова справа одного із студентів, яка відображає його світогляд. У своїй автобіографії він пише: *«Я. гр. Глуценко Павло Ількович народився 1909 р. квітня місяця в селі Малих Будках Недригайлівського району в сім'ї селянина-середняка Глуценко Ілька Андрійовича. На восьмому році свого життя, себто в 1917 р., я поступив до 1-го класу початкової школи. Учоба була гірка, тому що ще в 1917 р. в школі приміняли тілесні покарання дітей, задурманювали голову релігійними забобонами. Але ось в 1917 р. 7-го листопада Велика Жовтнева Соціалістична Революція поклала край знуцанням молододі дівтори, вигнала геть із школи релігійні забобони і запровадила справжнє комуністичне виховання молодого підростаючого покоління. Успішно закінчивши в 1920 році трьохкласну сільську школу, учитись далі була велика жадоба, але семиліток не було ні в селі, ні поблизу. Проте учоби не припиняв, самому читав книжки, які попадалися під руку і удосконалював письмо.*

А все ж постійно тяжило здобути певну спеціальність і я рішив бути шевцем. Цю спеціальність я швидко опанував і самотійно на цій роботі пропрацював з 1921 по 1925 р., а потім у сусідньому селі відкрилася семирічка і я поступив в IV кл. і успішно закінчив курс цієї школи і будучи комсомольцем я активно працював на громадсько-політичній роботі, зокрема в період колективізації. В 1929 р. разом із всієї сім'єю пішли до колгоспу і я сам був в комісії по нарізці землі для колгоспу, вели рішучу боротьбу з куркульськими і всіма тими ворожими елементами, що шкодили колективізації. В 1929 р. недригайлівський райком комсомолу послав мене на пед. курси до м. Ромни, де я провчився 5 місяців. Закінчивши курси мене Роменський РВНО призначив учителем початкової школи і направив до х. Малого Зарудянської С.Р. Роменського району, де й до цього часу працюю в даній школі, тобто 10-й рік в одній школі. За гарну роботу в 1936 р. був премійований райконференцією учителів. В 1937 р. закінчив заочно Конопотську педшколу. В останній час працюю викладачем історії із V – VII класах» [41, Арк. 2, 2зв.].

Варто зазначити, що у 1930 рр. умови проживання студентів у гуртожитках залишалися надзвичайно складними — приміщення були холодними, переповненими й перебували у вкрай незадовільному санітарному стані. Так, у січні 1931 р. газета «Плуг і Молот» повідомляла про три випадки захворювання на висипний тиф у гуртожитку Сумського зоотехнікуму. Під час обстеження було встановлено, що постільна білизна надзвичайно брудна, самі студенти перебували в антисанітарному стані, пральня відсутня, а в приміщеннях спостерігалася значна кількість паразитів. У публікації зазначалося, що подібна ситуація характерна для більшості гуртожитків міста, а загроза поширення епідемії серед студентства лише зростала. Водночас підкреслювалося, що колгосп і досі не відкрив пральню, а вимоги санітарного нагляду щодо регулярного відвідування лазні студентами систематично ігнорувалися [8, С. 4]. У наказі № 419 директора СумДПІ від 3 грудня 1933 р. зазначалося: «По гуртожитках н/інституту зареєстровані випадки

захворювань на сипний тиф. Це трапилося тому, що наші студенти недостатньо уділяли уваги в справі піднесення охайності в гуртожитках, недостатньо додержувалися режиму визначеного в правилах внутрішнього розпорядку. Часті виїзди у відпустки без поважних, або малоповажних причин, з'являється фактом занесення епідемічних захворювань до гуртожитку. Для того, щоб запобігти епідемічних захворювань в гуртожитках наказую: заборонити надання відпустків та виїзд у вихідні дні студентам інституту та робфаку протягом місяця, тобто з грудня до 1 січня 1934 р.» [23, Арк. 41зв., 42]. Згодом, 18 травня 1934 р. вийшла постанова Сумської міської ради про обов'язкове прищеплення проти черевного тифу [27, Арк. 74]. У квітні 1934 р. в сумській газеті було опубліковано допис, у якому зверталася увага на незадовільний санітарний стан студентських гуртожитків: в приміщеннях панує бруд, у матрацах — гнила солома, а ліжка тривалий час не милися й не проходили дезінфекції [74, С. 4].

У газеті «Більшовицька зброя» було опубліковано статтю неназваних студентів, в якій повідомлялося про перебіг літньої сесії студентів робітничого факультету інституту. Згідно з матеріалами публікації, 15 червня 1936 р. директор інституту І. Семенов видав наказ про переселення студентів з гуртожитку на Козацькому Валі до гуртожитку № 7, розташованого на Сурогінському провулку. Однак вже 26 червня того ж року з'явився новий наказ, відповідно до якого студентів зобов'язали повернутися до попереднього гуртожитку. Цей факт спричинив обурення серед студентства, яке також зазначало незадовільні побутові умови, зокрема часту відсутність електроенергії. Протягом поточного місяця гуртожиток тричі залишався без освітлення. Студенти не змогли придбати гас і лампи через несвоєчасну виплату стипендії [74]. Дописи у цій же газеті про жахливі умови проживання студентів у гуртожитку з'являлися й в інші роки. Так, у кінці 1938 р. вийшов допис наступного змісту: «в педагогічному інституті студенти розміщені в трьох гуртожитках, і в жодному з них не створено умов для нормальної

роботи і відпочинку студентів. Особливо гостро відчують ці недоліки студенти, які живуть на Козацькому валу. В кімнатах тут холодно, температура сягає лише 8 градусів тепла, а під час великих морозів вона доходить до 3 градусів. Студентам часто доводиться самим топити пічки, використовуючи іноді й «місцеві запаси» – дошки з ліжок. Негаразд тут і з водопостачанням: зіпсувалися водопровідні труби і з них тече вода, утворюючи в коридорі калюжі. Від вологості відвалюється штукатурка з стін. Не краще це приміщення і ззовні. Тут брудно, розкидано набитого каміння, пожильці, що живуть напроти, лишають біля гуртожитка помії. Поруч стоїть повна бруду вбиральня. В гуртожитках педінституту не налагоджено постачання білизною» [9].

Впродовж 1930 рр. вступні кампанія неодноразово провалювалися. Так, лектор СумДПІ І. Гуленко у своєму дописі, опублікованому в газеті «Більшовицька зброя», зазначав, що набір до навчального закладу у 1936 р. проходив незадовільно. На його думку, причиною цього було те, що комсомольські організації району приділяли недостатню увагу питанням набору студентів. Дослідник пояснював ситуацію недооцінкою та нерозумінням важливої ролі вчителя окремими комсомольськими осередками (зокрема, заводу імені Фрунзе, десятирічних шкіл № 3 та № 4 м. Суми), які, попри неодноразові звернення представників інституту, практично не надали допомоги у вербуванні абітурієнтів і не висунули жодної кандидатури до Сумського педагогічного вишу [10, С. 2]. Як зазначає О. Комарніцький, аналогічна ситуація спостерігалася і в 1937 р., коли вступна кампанія в СумДПІ також завершилася незадовільними результатами [71, С. 151].

Значна кількість студентів, особливо історичного та мовно-літературного факультетів, брала активну участь у пропагандистській роботі. Їх залучали до проведення політико-просвітницьких заходів, читання лекцій і бесід серед населення, організації масових кампаній, присвячених основним подіям радянського життя. У контексті функціонування тоталітарної держави ця

діяльність набувала особливого значення, оскільки студентів розглядали як носіїв і провідників офіційної ідеології, покликаних формувати «правильні» світоглядні орієнтири серед трудящих і молоді. Один із сучасників описуваних подій, В. Юрченко, зазначав, що в державному бюджеті на 1928/29 р. асигнування на агітацію та пропаганду становили понад 600 млн. крб., що складало близько 14% загального бюджету. Кожна установа, підприємство, завод або товариство при формуванні річного бюджету зобов'язувалися виділяти щонайменше 10% коштів на культурно-освітню роботу, яка фактично виконувала функції політичної пропаганди. За його словами, *«ця сума значно збільшується, коли до неї додати всілякі позабюджетні асигнування: на чисельні непередбачувані плянами державні курси, зїзди, кампанії, на видавання ріжних брошур, метод-листів, відогв, плякатів, культурне самообкладання, місячники, допомоги, членські вкладки (кожен член спілки, урядовець мусить бути членом культосвітньої організації й платити членські вкладки), законні відрахування 1 ½ % від платні на культфонд, періодичні стягнення (навіть тоді, коли люди женяться, їдуть залізницею, наймають робітника, купують річ – плати на культфонд)»* [77, С. 175]. Партійні активісти з демонстративним, часто штучним ентузіазмом брали участь у мобілізаційних кампаніях, створюючи необхідне емоційне тло й закликаючи громадян схвалювати, підтримувати та виконувати рішення державних, партійних і репресивних органів. Від аудиторії очікувалася стандартизована, стереотипна поведінка, що відповідала вимогам влади.

Йосип Ісакович Пресман, 1909 р.н., уродженець м. Житомир, за національністю — єврей. Був студентом фізико-математичного факультету СумДПІ, який закінчив у 1937/1938 н. р. [37, Арк. 18зв., 19]. Згідно з його характеристикою, на момент випуску він був одружений. До вступу до інституту протягом одного року працював на педагогічній посаді. Упродовж навчання також поєднував здобуття освіти з викладацькою діяльністю, маючи двохрічний досвід педагогічної роботи. Навчався відмінно впродовж усіх

чотирьох років. Брав активну участь у громадському житті інституту: був членом профспілкового комітету, виконував обов'язки пропагандиста у профшколі. За успішну професійну та громадську діяльність неодноразово заохочувався преміями. У зв'язку з високими академічними досягненнями та професійною підготовкою адміністрація інституту клопотала про залишення Й. Пресмана на посаді асистента кафедри математики [36, Арк. 129].

В особових справах педагогічних працівників та студентів збереглося чимало свідчень про їхню участь у політичних кампаніях, зокрема колективізації сільського господарства. Так, у своїй автобіографії, написаній російською мовою, **Надія Михайлівна Подстава** зазначала: *«Я вступила в партію в октябрі 1929 года, я была мобилизована губкомом КП(б)У на работу организатора в период коллективизации сельского хозяйства. С 1929 по 1931 г. я работала женоргом. В 1931 г. меня райком КП(б)У Баяновского района забрало штатным пропагандистом в аппарат. В 1932 г. я поступила на заочный отдел Харьковского института журналистики, но в связи с семейными обстоятельствами (роды и болезнь) я выбила с 1 своего курса. с 1932 по 1935 г. я работала редактором политической газете при Ново-Быковском свеклосовхозе. С 1935 по 1936 г. я работала заместителем редактора районной газеты. С 1936 г. по настоящее время работаю в Середино-Будском районе редактором районной газеты, ответственным редактором райисполкома, а с 1938 г. заведующим районным отделом Народного Образования»* [52, Арк. 3].

26 липня 1940 р. завідувачка відділу пропаганди і агітації Роменського районного комітету КП(б)У **Ціра Лазарівна Ноніна** звернулася до дирекції СумДПІ з проханням зарахувати її заочною студенткою першого курсу історичного факультету [46, Арк. 1]. У поданій разом із заявою короткій автобіографії, написаній російською мовою, вона виклала основні відомості про свій трудовий шлях. Ц. Ноніна народилася у 1908 р. в м. Ромни. Її батько, робітник-столяр, загинув у 1916 р. під час Першої світової війни. Трудову

діяльність вона розпочала на Роменській фабриці «Чулкоткань», де працювала до 1931 р. Після цього була направлена партійною організацією фабрики на навчання до радянсько-партійної школи. Після її закінчення у 1933 р. була відряджена на роботу викладачкою історії у 5–7 класах неповної середньої школи. Упродовж двох років працювала вчителькою історії у школах № 6 і № 34. У 1935 р. пройшла двомісячні курси пропагандистів у Харкові. Після завершення навчання працювала штатним пропагандистом в одній із партійних організацій, завідувачкою партійного кабінету при політвідділі, а згодом — штатним пропагандистом і завідувачкою парткабінету Роменського районного комітету КП(б)У. На момент подання автобіографії обіймала посаду завідувачки відділу пропаганди і агітації Роменського РК КП(б)У, була одружена та мала двох дітей [46, Арк. 2]. У своїй автобіографії 14 листопада 1940 р. **Ягор Ілліч Погребняк** зазначає, що народився 1 березня 1915 р. в с. Сем'янівка Дубов'язівського району Сумської області в родині селянина-середняка. У 1926–1932 рр. навчався в неповній середній школі, яку успішно закінчив. Упродовж 1933–1935 рр. працював у колгоспі на керівній посаді, а з 1935 по 1937 р. обіймав посаду секретаря редакції районної газети. У 1937–1940 рр. працював секретарем районного комітету ЛКСМУ. З 1 листопада 1940 р. був редактором районної газети Дубов'язівського району. У 1936 р. закінчив тримісячні курси газетних працівників при Харківському газетному технікумі імені М. Островського. У 1937 р. з відзнакою завершив 10-місячні курси масової партійної освіти при заочному відділенні Центрального комітету КП(б)У. Член ВКП(б) з 1939 р. Дубов'язівський райком КП(б)У звернувся з клопотанням про його зарахування на заочне відділення історичного факультету СумДПІ [51, Арк. 9, 9зв., 11].

У своїй автобіографії, написаній російською мовою, **Григорій Ігнатович Покидько** повідомляє, що народився 5 січня 1905 р. в с. Хороше Озеро Комарівського району Чернігівської області. Його батько впродовж 1900–1921 рр. працював на залізниці станції Крути спочатку стрілочником, а згодом

— складальником поїздів. Мати разом із дідом займалися сільським господарством у рідному селі. У 1921 р. батько, звільнившись з роботи через хворобу, також почав працювати в сільському господарстві. Родина мала господарство середняцького типу. З 1930 р. батько працював у колгоспі с. Хороше Озеро. Г. Покидько до 1921 р. навчався в семирічній школі, після чого допомагав батькам по господарству. У 1926–1927 рр. працював у споживчій кооперації: спочатку скарбником, а згодом — бухгалтером. У жовтні 1927 р. був призваний до лав Червоної армії, де до 1930 р. проходив службу в 19 стрілецькому полку м. Ніжин. Тут він навчався у полковій школі, обіймав посаду командира відділення, а також виконував обов'язки секретаря військового комісара полку. У вересні 1930 р. вступив до Чернігівського технікуму механізації сільського господарства, який закінчив у 1934 р. З березня 1934 по січень 1935 р. працював техніком-електриком на Конотопському комбінаті «Водосвіт». У січні 1935 р. звільнився з роботи за власним бажанням і з лютого по серпень того ж року працював помічником диспетчера електроцеху на азотно-туковому заводі в м. Сталіногорськ Московської області. У зв'язку з необхідністю перевірки партійних документів був змушений повернутися до Конотопа, де з серпня 1935 по лютий 1940 р. працював на міській електростанції: спочатку техніком-електриком, а з липня 1939 р. — завідувачем електричної частини станції. Паралельно, з 1938 по березень 1940 р., виконував обов'язки секретаря первинної партійної організації електротехнікуму. З 6 лютого по 23 березня 1940 р. перебував у лавах Червоної армії за мобілізацією. З 4 квітня 1940 р. був призначений штатним пропагандистом Конотопського міського комітету КП(б)У [53, Арк. 2, 2зв., 3, 3зв.].

У своїй автобіографії, датованій 18 вересня 1936 р., **Євдокія Максимівна Савченко** зазначає, що народилася у 1917 р. в с. Малі Будки Недригайлівського району Чернігівської області (нині — територія Коровинської сільської громади Роменського району Сумської області) в

родині селянина. У 1927 р. закінчила початкову чотирирічну школу, а в 1930–1933 рр. навчалася в семирічній школі с. Коровинці. Після її завершення у 1933–1938 рр. здобувала освіту в Гадяцькому педагогічному технікумі. З 15 серпня 1936 р. працювала викладачкою в неповній середній школі с. Оксютинці, де викладала математику, німецьку та російську мови у 5 класі. Згідно з довідкою в особовій справі від 31 липня 1940 р., вона також обіймала посаду штатного пропагандиста Роменського районного комітету КП(б)У [54, Арк. 2, 6]. У своїй автобіографії, написаній російською мовою, **Марія Давидівна Тишина** зазначає, що народилася у 1905 р. в родині робітника у Ворошиловградській області (нині — Луганська область). У 1917 р. закінчила чотирікласну початкову школу, після чого почала працювати чорноробом на шахті. У 1924–1925 рр. навчалася на дворічних загальноосвітніх курсах. У 1928–1930 рр. здобувала освіту в радянській партійній школі, після закінчення якої в 1931–1932 рр. працювала пропагандисткою при Рівненському районному комітеті партії. У 1932–1938 рр. викладала історію в 5–10 класах Свердловської середньої школи Рівненського району. З 19 листопада 1938 р. працювала викладачкою історії у Лебединській педагогічній школі [56, Арк. 2].

Пилип Ігнатович Білера, згідно з його автобіографії, народився 10 листопада 1911 р. в с. Хухра Охтирського району (нині — Сумська область) у селянській родині. Батько займався хліборобством, належав до категорії бідняків: до 1930 р. мав 4 гектари землі та утримував родину з десяти осіб. У 1930 р. вступив до колгоспу. Сам П. Білера у 1924 р. розпочав навчання в Хухрянській неповній середній школі, яку закінчив у 1931 р. Того ж року вступив до Охтирської педагогічної школи, де пройшов чотиримісячні педагогічні курси. Після їх завершення розпочав педагогічну діяльність, яку продовжував і на момент написання автобіографії. У 1935 р. вступив на заочне відділення Охтирської медичної школи, яку закінчив у 1939 р. Був членом комсомолу з 1928 р. З 1935 р. обіймав посаду секретаря комсомольської організації, а також працював пропагандистом політичної освіти [40, Арк. 2].

У своїй автобіографії **Георгій Іванович Мироненко** зазначає, що народився 26 листопада 1912 р. в с. Успенка Буринського району Сумської області в родині селянина-середняка. У 1931 р. закінчив середню школу у тому ж селі, після чого до квітня 1932 р. працював піонервожатим у цьому ж навчальному закладі. У квітні–вересні 1932 р. проходив навчання на комсомольських педагогічних курсах викладачів соціально-економічних дисциплін для шкіл другого ступеня при Ніжинському інституті соціального виховання. З вересня 1932 р. працював учителем у школах тодішнього Білопільського району Харківської області (нині — Сумська область). Паралельно з викладацькою діяльністю у 1938 р. заочно закінчив учительський інститут при Харківському державному педагогічному інституті за спеціальністю «історія». З серпня 1938 р. перебував у кандидатах у члени ВКП(б). За сумлінну педагогічну роботу неодноразово заохочувався преміями. У листопаді 1938 р. як один із найкращих пропагандистів був направлений для участі в екскурсії місцями революційної діяльності товариша Сталіна на Закавказзі. У червні 1939 р. звернувся до дирекції СумДПІ з проханням зарахувати його на історичний факультет для завершення освіти [42, Арк. 2, 2зв.].

Редактор газети **Антон Макарович Біловол** з м. Тростянець 10 червня 1940 р. звернувся із заявою до дирекції СумДПІ про зарахування його на заочний відділ мовно-літературного факультету. У автобіографії 25 вересня 1940 р. він писав: *«народився 1915 р. в сім'ї кочегара с. Машиків Тростянецького р-ну Сумської області. В початкову школу почав ходити в 1924 р., сім класів якої я закінчив в 1931 р. В 1932-1934 рр. навчався в Півненківській школі ФЗУ цукровиків, яку і закінчив. В 1934-*

Мал. 2. А.М. Біловол (ДАСО; Ф. Р-2817, Оп. 2, Спр. 1604)

1935 рр. працював слюсарем в автогаражі Тростянецького бурякорадгоспу. В 1935 році мене, як кращого робкора, політвідділ радгоспу послав на учобу в Харківське комуністичне газетне училище імені Островського, яке закінчив в 1938 році. По закінченню Харківський обком КП(б) послав працювати в райгазету Тростянецького району відповідальним секретарем редакції газети «Ленінська правда». В вересні 1939 р. мене призвали в РСЧА. В липні 1940 р. мене по хворобі увільнили з рядів РСЧА. З 1-²⁰ серпня 1940 р. тростянецький райком партії затвердив редактором багатотиражної газети «Стахановець цукрокомбінату», де працюю і зараз. В комсомолі перебував із 1931 р. по 1939 р. Кандидат ВКП(б) із грудня 1938 р. Під судом не перебував» [58, Арк. 1, 2, 2зв.].

Шуменко Галина Кирилівна, студентка мовно-літературного факультету СумДПІ, у своїй автобіографії пише: «народилася 1914 року 11 квітня в с. Юнаківці Миропільського району в сім'ї службовця (батько працював рахівником). В 1921 році поступила до школи в с. Юнаківці, де провчилася три роки, але з переїздом батьків на роботу в м. Суми прийшлось залишити учобу і поступити в м. Сумах, де провчилася один рік. Після цього знову вступаю в школу-семирічку в с. Юнаківці, яку і закінчила в 1929 році. 1930 р., в лютому місяці, поступила вчитися в Сумський медичний технікум, який і закінчила в 1933 році. Одержавши звання помічника лікаря командируюся в с. Миропілля, де працюю до грудня місяця 1933 р., але через сімейні обставини залишаю свою кваліфікацію і поступаю вчителювати в с. Нова Січ викладачем фізики і німецької мови, де і працюю до цього часу. 5/XII-36 р.» [59, Арк. 21].

Мал. 3. С.П. Амелін.
(ДАСО; Ф. Р-2817, Оп. 4, Спр.
106)

Семен Петрович Амелін народився у 1911 р. в с. Бондарівщина Великобагачанського району Харківської області. Його батьки належали до категорії сільської бідноти; батько працював столяром, наймаючись до різних

господарів. Сім'я налічувала 11 осіб і володіла 1/8 гектара землі. Мати померла у 1917 р., батько — у 1918 або 1919 р. Після втрати батьків С. Амелін разом із чотирма братами був влаштований до Білоцерківського дитячого будинку. За його словами, він був засуджений до 15 р. адміністративного покарання за підписання фальсифікованих документів щодо фактичної врожайності. Однак після касаційного перегляду та винесеної постанови НКВС про зняття

судимості, у зв'язку з тим, що вирок не передбачав позбавлення громадянських прав, йому було дозволено повернутися до педагогічної діяльності [64, Арк. 6, бзв.].

У багатьох автобіографіях, що містяться в особових справах студентів інституту, зазначається, що серед їхніх родичів немає осіб, які були розкуркулені або репресовані, а також таких, що проживають за кордоном. 27 серпня 1939 р.

Іван Прокопійович Михайленко звернувся до дирекції СумДПІ з проханням про зарахування на історичний факультет. У поданій автобіографії він зазначав: *«родился 24 декабря 1920 года в селе Ракитное, в семье рабочего. Отец выходец из крестьянской семьи, до 1918 года работал на кир[пичном] заводе на ст[анции] Готня и до настоящего времени. Мать выходец из*

рабочей семьи. В 1930 году начал учиться. Первый год учился [нерозбірливо – авт.] школе, а потом перешел учиться в Готнянскую школу, где и окончил в

Мал. 4. І.П. Михайленко. (ДАСО; Ф. Р-2817, Оп. 2, Спр. 1520)

1939 году 10 классов. В 1936 году в декабре м-це вступил в ряды ВЛКСМ. Из родственников раскулаченных нет, был судим двоюродный брат. Национальность – украинец» [43, Арк. 1, 2].

У своїй автобіографії студентка фізико-математичного факультету СумДПІ **Ганна Овсївна Баранова** зазначає, що народилася 30 червня 1922 р. в с. Мала Рибиця Миропільського району (нині — Миропільська селищна громада Сумського району Сумської області). У 1935 р. її родина переїхала до смт. Миропілля. У 1941 р. закінчила десятирічну школу та вступила до СумДПІ, однак розпочати навчання не вдалося через початок німецько-радянської війни. До березня 1943 р. мешкала вдома, після чого була евакуйована до Ворошиловградської області. У лютому 1944 р. повернулася до рідного села. З 15 травня того ж року почала відвідувати підготовчі курси при педагогічному інституті. На момент написання автобіографії її батько працював у Сумському обласному управлінні НКВС [5, Арк. 1, 3].

Баранова. Фотографія з особової справи (Архів СумДПУ ім. А.С. Макаренка)

У своїй автобіографії **Григорій Андрійович Новіков** зазначав, що народився 8 листопада 1918 р. в с. Янківка Охтирського району Сумської області. У 1926–1933 рр. навчався в неповній середній школі, після закінчення якої переїхав до м. Охтирка, де продовжив освіту, закінчивши восьмий клас. Згодом вступив до Охтирського технікуму механізації сільського господарства, який закінчив у 1938 р. Після завершення навчання протягом року працював механіком. У 1939 р. він вступив на річні курси підготовки вчителів для 5–8 класів в Охтирському педагогічному технікумі, які успішно закінчив у серпні 1940 р. Після цього звернувся до дирекції СумДПІ з проханням зарахувати його на заочне відділення мовно-літературного факультету. У тому ж 1940 р. група студентів-заочників (Г.А. Новіков, Г.І. Бірюков, І. Гнітій та П. Кудіна) подала колективне звернення

до дирекції СумДПІ: *«Ми повинні прибути 1 серпня на сесію педінституту. Але прибути на сесію ми не можемо через погане матеріальне забезпечення, а тому прохаємо вас переслати всі програми і матеріали по заочному відділу на наші місця роботи»* [60, Арк. 1, 2, 3].

Студент-заочник математичного відділення **Юрій Корнійович Погребняк** у 1933/34 н. р. був змушений перевестися з Полтавського педагогічного інституту до Сумського у зв'язку з переходом на роботу з Опішнянського району Полтавської області до Краснокутського району Харківської області. Працюючи в сільських школах району — спочатку завідувачем навчальною частиною, а згодом директором школи, — він, за власними словами, не мав можливості приділяти достатньо часу підвищенню кваліфікації. У поданій заяві він зазначав, що через те, що з січня голова місцевої сільської ради не повернув йому 900 крб., витрачених на господарські потреби школи, він був змушений пропустити липневу сесію через відсутність коштів [67, Арк. 1, 7].

Студент історичного факультету СумДПІ **Іван Васильович Усик** у своїй автобіографії зазначає, що народився 18 липня 1918 р. в с. Головашівка Сумського району Сумської області. У 1937 р. він закінчив повний курс Степанівської сільської школи, після чого розпочав трудову діяльність у цій же школі на посаді вчителя початкових класів, де працював до моменту написання автобіографії. Того ж року він вступив на заочне відділення Лебединської педагогічної школи, яке успішно закінчив у 1939 р. [57, Арк. 2]

Мал. 6. Й.Х. Мухонад. (ДАСО; Ф. Р-2817, Оп. 2, Спр. 1525)

Йосип Хомич Мухопад народився 13 грудня 1914 р. в с. Шкуратівка (нині – Сумський район Сумської області). Його батько до революції належав до категорії бідняцьких селян і володів хатою, сараєм, конюшнею та 2,5 га землі. У 1930 р. вступив до колгоспу. Як колгоспник він мав у власності хату, сарай, одну корову та земельну ділянку площею 1 га [39, Арк. 3]. У 1930 р. Й. Мухопад закінчив семирічну школу в м. Білопілья й вступив до Білопільського машинобудівного технікуму, де навчався два роки. У 1932 р., після завершення другого курсу, кілька місяців працював токарем на заводі «Жовтневий молот» у м. Чернігові. У квітні 1933 р. вступив на природничий факультет СумДПІ, який закінчив у 1936 р. [44, Арк. 2, 2зв.] 5 серпня 1936 р. склав державні іспити (педагогіка – задовільно, ботаніка – задовільно, неорганічна хімія – задовільно, зоологія – відмінно) [21, Арк. 175] З 20 серпня 1936 р. по 30 серпня 1938 р. працював викладачем хімії та біології в Ново-Гончарській неповній середній школі Путивльського району Сумської області. З 20 вересня 1938 р. обіймав посаду директора Путивльського районного краєзнавчого музею. У 1939 р. вступив на заочне відділення історичного факультету СумДПІ, однак у лютому 1940 р. був призваний до лав Червоної армії [44, Арк. 2, 2зв.]. У роки війни потрапив у полон і перебував у концтаборах на території Польщі та Німеччини. Після війни повернувся до рідного с. Шкуратівка, де понад 40 р. працював учителем біології. У квітні 1967 р., за ініціативи та під керівництвом Й. Мухопادا, на пустирі в центрі села було висаджено першу тисячу саджанців хвойних дерев, які він самостійно вирощував із насіння. З цією метою він звернувся з листами до ботанічних садів і національних парків Криму, Алтаю, Сибіру, Японії, Канади, Китаю, Швеції, Норвегії, США та інших країн з проханням надіслати насіння хвойних дерев. У результаті йому вдалося зібрати представників 13 родів і 50 видів хвойних рослин [6, С. 63, 64].

У своїй автобіографії, написаній російською мовою, **Алевтина Миколаївна Плехно** зазначає, що народилася 27 червня 1914 р. в м. Харків. У

1923–1930 рр. навчалася в трудовій школі № 30 у Харкові, після чого вступила до медичного технікуму, однак не змогла завершити навчання. Її чоловік закінчив інженерно-економічний інститут у Харкові та був направлений на роботу до м. Сталінськ, куди подружжя переїхало в березні 1934 р. У червні 1935 р. вона повернулася до Харкова, але через народження дитини у лютому 1936 р. не змогла поновити навчання. З 1937 р. працювала: спочатку — секретарем, згодом — бібліотекарем у партійному кабінеті Харківського хіміко-технологічного інституту, у бібліотеці школи механіків МТС, а також у Харківській картинній галереї. Пізніше була направлена на роботу до Сумського музею, де з 12 грудня 1938 р. обіймала посаду наукового співробітника. Станом на 22 липня 1939 р., дату написання автобіографії, продовжувала там працювати. У травні 1936 р. розійшлася з чоловіком. У своїй

*Мал. 7. В.М. Полохов.
Фотографія 1980-х рр.
(Ленінська правда, № 73,
1989, 12 квітня)*

заяві до дирекції СумДПІ просила зарахувати її на історичний факультет [50, Арк. 4].

Віктор Матвійович Полохов народився 12 листопада 1918 р. в с. Мелове Ракитянського району Белгородської області Росії, за національністю — росіянин. Свою трудову діяльність розпочав у 1935 р. як робітник радгоспу. Згодом закінчив робітничий факультет СумДПІ й був зарахований до числа студентів історичного

факультету цього ВНЗ. 23 липня 1941 р. його було відраховано зі складу студентів СумДПІ у зв'язку з мобілізацією до лав Робітническо-селянської Червоної армії [34, Арк. 55]. Після проходження навчання в Харківському піхотному училищі брав участь у бойових діях Другої світової війни. У 1944 р., після поранення, був демобілізований і направлений на роботу до СумДПІ, де поєднував викладацьку діяльність із продовженням навчання [73, С. 1]. Згідно з

наказом № 11 директора СумДПІ від 5 січня 1944 р., з 15 січня того ж року В. Полохова було призначено на посаду викладача військової справи [3, Арк. 95]. Із жовтня 1945 р. перебував у статусі кандидата в члени ВКП(б) (партійна картка № 2355655). Питання про його прийняття до лав партії було розглянуто на засіданні партійної організації СумДПІ 18 лютого 1947 р. [12, Арк. 2]. З 1 квітня 1946 р. обіймав посаду завідувача кабінету марксизму-ленінізму, отримуючи заробітну плату в розмірі 1050 крб. на місяць (тарифна ставка асистента) [61, Арк. 66]. У 1947–1961 рр. працював в апараті Сумського обласного комітету КП(б)У — спершу як пропагандист, згодом як лектор, а потім — завідувач лекторської групи. Упродовж понад 10 р. очолював кафедру політичної економії та наукового комунізму СумДПІ, активно займався партійною роботою, зокрема тривалий час був секретарем партійної організації закладу. На певному етапі виконував обов'язки завідувача кафедри політекономії та основ наукового комунізму [73, С. 1; 68, Арк. 32]. Ймовірно, його сестра – **Надія Матвіївна Полохова** народилася у 1916 р. в с. Івня Белгородської області, за національністю — росіянка. Закінчила Гайворонське педагогічне училище. У 1940 р. була зарахована студенткою мовно-літературного факультету СумДПІ [36, Арк. 193]. 10 січня 1941 р., у зв'язку з погіршенням стану здоров'я, її було переведено на заочне відділення [33, Арк. 12]. Згідно з наказом № 30 директора СумДПІ від 21 лютого 1949р., її було призначено на посаду секретаря заочного відділу [4].

Домна Олексіївна Плачківська народилася 11 жовтня 1898 р. в м. Барки. Походила з селянської родини та була вихованкою дитячого будинку. У вересні 1930 р. вона вступила до СумІСВ і успішно закінчила повний курс навчання в 1933 р. Дипломну роботу захистила на тему «Корисні копалини Сумщини». Станом на 1935 р. працювала викладачем географії на робітничому факультеті СумДПІ [21, Арк. 129; 37, Арк. 225]. Наказом № 182 по СумДПІ від 8 жовтня 1936 р. її було звільнено за власною заявою, а також у зв'язку з тим, що *«не забезпечує нормального відвідування лекцій на робітфаці»* [28, Арк. 87].

Єва Ізраїлівна Рафаєвич народилася 20 травня 1902 р. У вересні 1931 р. вступила до СумІСВ. У 1935 р. закінчила фізико-математичний факультет СумДПІ [21, Арк. 126зв.] та наказом № 91 директора інституту від 4 серпня 1935 р. була відряджена на практичну роботу в м. Суми [26, Арк. 28зв.]. На засіданні бюро Сумського обкому 5-9 вересня 1940 р. затверджена на посаді директора середньої школи № 5 в м. Суми [13, Арк. 87].

У своїй автобіографії, написаній російською мовою, **Яків Степанович Согун** зазначає, що у 1939 р. закінчив десять класів Сумської середньої школи № 19 та вступив на фізико-математичний факультет СумДПІ. У 1940/41 н. р. завершив другий курс і був переведений на третій, однак припинив навчання у зв'язку з початком воєнних дій. У 1939 р. призваний до лав армії, проте через стан здоров'я його було визнано непридатним до військової служби та знято з обліку. Під час німецької окупації Сум перебував у місті, а згодом, до 10 червня 1942 р., переховувався в лісах Сумщини. У зазначену дату був захоплений німецькими військами та депортований до концентраційного табору Бухенвальд. У 1943 р. йому вдалося втекти з ув'язнення. Після переходу лінії фронту у січні 1944 р. був мобілізований до Червоної армії. Служив у 1-му запасному полку 173-ї стрілецької дивізії до вересня 1944 р., після чого був переведений до ударної танкової бригади, де проходив службу до серпня 1945 р. [1]

Олексій Юхимович Ключко народився у 1919 р. в м. Суми. Вступив на фізико-математичний факультет СумДПІ [37, Арк. 5зв., 6]. Наказом № 580 директора СумДПІ від 24 липня 1941 р. був відрахований зі складу студентів за нездачу державних іспитів із можливістю повторного складання у наступному навчальному році [34, Арк. 27]. Станом на 1 жовтня 1945 р. працював викладачем математики в Сумському технікумі громадянського будівництва та за сумісництвом у СумДПІ [69, Арк. 10], де перебував на посаді лаборанта [3, Арк. 28].

Ніна Григорівна Андрушова народилася у 1898 р. в с. Городище Старобільського району. Закінчила фізико-математичний факультет СумДПІ [37, Арк. 34зв., 35]. З 1 березня 1945 р. працювала викладачем німецької мови в Сумському технікумі громадянського будівництва [69, Арк. 44]. Наказом № 29 директора СумДПІ від 25 листопада 1943 р. її було призначено на посаду викладача німецької мови з місячним іспитовим терміном [3].

Лідія Іванівна Корнієнко народилася 1919 р. У липні 1941 р. закінчив фізико-математичний факультет СумДПІ (наказ № 567 директора інституту від 11 липня 1941 р. [34, Арк. 27]). У повоєнні роки працювала вчителем у с. Великий Бобрик тодішнього Краснопільського району Сумської області. За високі досягнення в педагогічній діяльності була представлена Сумським обласним відділом народної освіти для нагородження значком «Відмінник народної освіти» [70, Арк. 37].

Висновки. Проведене дослідження дозволяє констатувати, що становлення та розвиток студентського середовища СумДПІ у 1930 рр. відбувалися в складних соціально-політичних умовах становлення сталінського тоталітарного режиму. Студенти цього періоду перебували під постійним ідеологічним та адміністративним контролем держави, що визначало не лише зміст їхньої навчальної діяльності, а й форми громадського життя, моральні орієнтири та поведінкові моделі. З одного боку, радянська влада розглядала педагогічну молодь як важливий кадровий резерв системи народної освіти та як інструмент поширення соціалістичної ідеології. Студенти активно залучалися до пропагандистської роботи, культурно-освітніх кампаній, громадських заходів, покликаних формувати «нову людину». З іншого боку, їхнє життя супроводжувалося численними обмеженнями, матеріальними труднощами, політичним тиском і загрозою репресій. Соціальне походження, світоглядні переконання або навіть випадкові висловлювання могли стати підставою для відрахування і переслідування.

Джерела та література:

1. Архів СумДПУ А.С. Макаренка. Особова справа Я.С. Согуна.
2. Артюшенко М.М. Історія Боромлі. З найдавніших часів до наших днів. Тростянець, 1999. 668 с.
3. Архів СумДПУ А.С. Макаренка. Книга наказів за 1943/1944 р.
4. Архів СумДПУ А.С. Макаренка. Книга наказів за 1949 р.
5. Архів СумДПУ А.С. Макаренка. Особова справа Г.О. Баранової.
6. Бондар Д.А. Дендропарк Шкуратівський. Суспільно-політичні процеси на українських землях: історія, проблеми, перспективи: зб. матер. II Всеукр. наук.-практ. конф., м. Суми, 21 травня 2013 р. С. 63-64
7. Буденний С. Наш досвід позакласного та позашкільного виховання. *Більшовицька зброя*, № 250, 1940, 26 жовтня
8. В гуртожитку Сумзоотехнікума зареєстрували 3 випадки висипного тифу. *Плуг і Молот*, № 12, 1931, 28 січня
9. Галіна К. Навести зразковий порядок в гуртожитках. *Більшовицька зброя*, № 298, 1938, 30 грудня
10. Гуленко. Найпередовіша, найталановитіша молодь повинна заповнити педагогічні ВИШі. *Більшовицька зброя*, № 121, 1936, 28 травня.
11. Державний архів Сумської області (ДАСО); Ф. П-1, Оп. 1, Спр. 187
12. ДАСО; Ф. П-1690, Оп. 1, Спр. 3
13. ДАСО; Ф. П-4, Оп. 1, Спр. 46
14. ДАСО; Ф. Р-1504, Оп. 1, Спр. 3
15. ДАСО; Ф. Р-2817, Оп. 1, Спр. 80
16. ДАСО; Ф. Р-2817, Оп. 1, Спр. 97
17. ДАСО; Ф. Р-2817, Оп. 1, Спр. 104
18. ДАСО; Ф. Р-2817, Оп. 1, Спр. 108
19. ДАСО; Ф. Р-2817, Оп. 1, Спр. 230
20. ДАСО; Ф. Р-2817, Оп. 1, Спр. 232
21. ДАСО; Ф. Р-2817, Оп. 1, Спр. 233
22. ДАСО; Ф. Р-2817, Оп. 1, Спр. 234
23. ДАСО; Ф. Р-2817, Оп. 1, Спр. 235
24. ДАСО; Ф. Р-2817, Оп. 1, Спр. 236
25. ДАСО; Ф. Р-2817, Оп. 1, Спр. 237
26. ДАСО; Ф. Р-2817, Оп. 1, Спр. 238
27. ДАСО; Ф. Р-2817, Оп. 1, Спр. 239
28. ДАСО; Ф. Р-2817, Оп. 1, Спр. 241
29. ДАСО; Ф. Р-2817, Оп. 1, Спр. 246
30. ДАСО; Ф. Р-2817, Оп. 1, Спр. 248
31. ДАСО; Ф. Р-2817, Оп. 1, Спр. 249
32. ДАСО; Ф. Р-2817, Оп. 1, Спр. 251
33. ДАСО; Ф. Р-2817, Оп. 1, Спр. 254
34. ДАСО; Ф. Р-2817, Оп. 1, Спр. 255
35. ДАСО; Ф. Р-2817, Оп. 1, Спр. 263
36. ДАСО; Ф. Р-2817, Оп. 1, Спр. 268

37. ДАСО; Ф. Р-2817, Оп. 1, Спр. 270
38. ДАСО; Ф. Р-2817, Оп. 2, Спр. 275
39. ДАСО; Ф. Р-2817, Оп. 2, Спр. 1193
40. ДАСО; Ф. Р-2817, Оп. 2, Спр. 1431
41. ДАСО; Ф. Р-2817, Оп. 2, Спр. 1448
42. ДАСО; Ф. Р-2817, Оп. 2, Спр. 1519
43. ДАСО; Ф. Р-2817, Оп. 2, Спр. 1520
44. ДАСО; Ф. Р-2817, Оп. 2, Спр. 1525
45. ДАСО; Ф. Р-2817, Оп. 2, Спр. 1535
46. ДАСО; Ф. Р-2817, Оп. 2, Спр. 1537
47. ДАСО; Ф. Р-2817, Оп. 2, Спр. 1538
50. ДАСО; Ф. Р-2817, Оп. 2, Спр. 1553
51. ДАСО; Ф. Р-2817, Оп. 2, Спр. 1555
52. ДАСО; Ф. Р-2817, Оп. 2, Спр. 1558
53. ДАСО; Ф. Р-2817, Оп. 2, Спр. 1559
54. ДАСО; Ф. Р-2817, Оп. 2, Спр. 1576
55. ДАСО; Ф. Р-2817, Оп. 2, Спр. 1582
56. ДАСО; Ф. Р-2817, Оп. 2, Спр. 1589
57. ДАСО; Ф. Р-2817, Оп. 2, Спр. 1592
58. ДАСО; Ф. Р-2817, Оп. 2, Спр. 1604
59. ДАСО; Ф. Р-2817, Оп. 2, Спр. 1606
60. ДАСО; Ф. Р-2817, Оп. 2, Спр. 1671
61. ДАСО; Ф. Р-2817, Оп. 3, Спр. 22
62. ДАСО; Ф. Р-2817, Оп. 3, Спр. 63
63. ДАСО; Ф. Р-2817, Оп. 4, Спр. 43
64. ДАСО; Ф. Р-2817, Оп. 4, Спр. 106
65. ДАСО; Ф. Р-2817, Оп. 4, Спр. 198
66. ДАСО; Ф. Р-2817, Оп. 4, Спр. 228
67. ДАСО; Ф. Р-2817, Оп. 4, Спр. 250
68. ДАСО; Ф. Р-2817, Оп. 6, Спр. 533
69. ДАСО; Ф. Р-3426, Оп. 1, Спр. 5
70. ДАСО; Ф. Р-3552, Оп. 2, Спр. 59

71. Комарніцький О.Б., Комарніцька Л.М. Студентство Сумського педагогічного вишу у 20-30ті роки ХХ ст. *Історичні студії суспільного прогресу*. Вип. VII. Глухів, 2019. С. 150-157

72. Лашнюков. До чистки парторганізації педінституту. *Більшовицька зброя*, № 127, 1934, 5 червня

73. Ленінська правда, № 73, 1989, 12 квітня.

74. Педінститут і технікуми за чистоту борються недостатньо. *Більшовицька зброя*, № 190, 1936, 20 квітня.

75. Петров Геннадій. Щоденники. Нариси. Статті. Матеріали другої науково-практичної конференції дослідників „Петровські читання»/

Упорядники: Покидченко Л. А. (відп. упоряд.) та ін.; Під редакцією Л. А. Покидченко. Суми, 2016. 977 с.

76. Студенти. Гуртожиток без світла. *Більшовицька зброя*, № 149, 1936, 28 червня.

77. Юрченко В. Система більшовицької агітації і пропаганди. *Дзвони*, 1931, № 3. С. 174-180

Силка Є. Л.,

магістрантка I курсу факультету

історії, політології і міжнародних відносин Карпатського національного

університету імені Василя Стефаника

Науковий керівник – канд. іст. наук, доц. Дрогобицька О. Я.

КЕНГІРСЬКЕ ПОВСТАННЯ 1954 Р. – ЗАКЛЮЧНИЙ АКТ ПРОТИСТОЯННЯ ПРОТИ ГУЛАГУ ЯК СТРИЖНЯ ТОТАЛІТАРНОЇ СИСТЕМИ СССР

Тим, що впали за волю,

Ми клянемося сьогодні,

Що не будем, не будем рабами,

Боротьбу доведем до кінця

Михайло Сорока

ГУЛАГ – це наріжний камінь советського політичного режиму та соціалістичної економіки, це уособлення страху, насильства й безжальності, що їх застосовували комуністи. Концтабори виконували низку функцій: ізоляція «небажаних елементів», експлуатація арештантів як рабської робочої сили і їхня дегуманізація.

Табірна система, яка здалась непорушною, розламувалась зсередини під тиском масштабних повстань політв'язнів у 1953-1954 рр. Рушійною силою цих актів опору ставали головним чином українські націоналісти, які мали необхідні організаційні навички, високу ідейність, досвід боротьби і якими

масово поповнилися совєтські бараки після Другої світової війни. Зокрема, у Кенгірі зпоміж 21 тис. невільників 9,5 тис. (46%) були українцями [1, с. 352].

Значущим фактором, що спричинив помітні зрушення і в державі, і в ГУЛАГу, стала смерть генсека Й. Сталіна 5 березня 1953 р. Ця позитивна подія та невдовзі розпочаті амністії кримінальників дали надію політичним в'язням на пом'якшення режиму, можливий перегляд їхніх справ. Але покращення ситуації не було. Відсутність звільнень для засуджених із 25-річними «бандерівськими» термінами і постійно присутня жорстокість катів посилювали протестні настрої.

Крім цього, у Кенгірі спусковим гачком до початку повстання став цинічний розстріл за великоднє привітання. Так, у переддень свята, 15 травня 1954 р. назустріч одна одній ішли дві колони: чоловіча й жіноча, котру конвоїри вели до зони зі зміни на цегельному заводі, в обох переважали українці [6]. Вони привіталися між собою «Христос воскрес – Воістину воскрес», а конвой у відповідь на «порушення порядку» відкрив вогонь. У результаті 13 арештантів убито одразу, ще 5 померло незабаром від отриманих травм, 33 поранено [4; 5].

У відповідь це свавілля вже ввечері 16 травня понад 60 в'язнів на чолі з членом ОУН В. Скіруком розбили огорожі між зонами, а також розгромили штрафний і слідчий ізолятори, звільнивши звідти людей [2]. У відповідь совєти ввели в табір війська, які в ході протистояння застрелили 13 осіб [4; 5].

Цих загиблих інші ув'язнені одягли й поховали у вишиванках. Тоді ж на похороні вперше пролунав гімн повстання «У гарячих степах Казахстану сколихнулися спецлагеря», що його за одну ніч написав «ідейний патріарх політв'язнів» М. Сорока [6]. Щоразу на зборах тисячі людей різних національностей співали цей україномовний гімн [3, с. 389].

Однією з унікальних рис подій у Кенгірі була співпраця між політичними й кримінальними в'язнями. Так, у таборі перебували понад 600 «битовиків», яких адміністрація навмисно переводила до зон із політв'язнями і заохочувала

перших до тиску, знущань, розправ над другими [3, с. 385]. У тому числі в ході повстання в Степлагу влада хотіла вирішити ситуацію чужими руками або дочекатись анархії між двома контингентами невільників, але ставка комуністів не спрацювала. Політичні продемонстрували, що можуть захиститися та об'єднано постояти за себе, чим справили враження на кримінальників. За всі 42 дні спротиву серед арештантів не було жодного випадку конфлікту чи злочину [1, с. 359; 3, с. 386, 389].

Організованість повстанців була на високому рівні, вони змогли створити й підтримувати в Степлагу свою впорядковану «республіку свободи». Велику увагу ув'язнені приділяли сфері культури. Хор, утворений М. Сорокою, часто співав «Гімн Кенгірського повстання», «Любіть Україну» на слова Сосюри, «Соколи, соколи, ставайте в ряди», а також пісні інших народів [1, с. 372]. Медсестра УПА Е. Войцехович-Рафальська відзначала: «Богослужіння, молебні, репетиції хору, концерти і готовність кожної хвилини – на барикади» [4].

У в'язнів навіть були радіостанція, мікрофони, динаміки, а ще мініелектростанція з переобладнаного генератора, які з наявних матеріалів зробив інженер-самоучка А. Кострицький [3, с. 388; 5]. За допомогою цієї техніки хотіли сповістити вільне населення про події в таборі. Також повсталі через радіо та гучномовці зверталися до солдат, котрі стояли біля зони, із закликати не вбивати невинних, пояснювали свої вимоги [4].

Головним керівним органом повстання був Конспіративний центр, де переважали українські націоналісти. Для проведення майбутніх перемовин з урядовцями сформували страйковий комітет, проте його очолили не справжні провідники непокори, а формальним головою став росіянин К. Кузнецов. Це зроблено спеціально для того, щоб протест не мав надто помітного антисоветського та антимосковського обличчя, щоб захистити від репресій якнайбільше активістів [3, с. 387; 5]. Ці заходи допомогли зберегти в таємниці імена деяких організаторів, але без проблем не обійшлося. Так, після

придушення повстання Кузнєцов зрадив усіх можливих учасників, за його доносами розстріляно кількох лідерів [2].

27 травня почалися переговори комітету з партійним начальством. Невільники висунули зокрема такі вимоги: не чинити репресій проти очільників виступу, ліквідувати ізолятори та штрафні бараки, зменшити терміни, припинити сваволю конвоїрів, покращити побутові умови і ставитися гуманно [1, с. 369]. Щоб якнайшвидше «зам'яти» бунт, адміністрація пішла на часткові поступки й закликала припинити страйкувати, проте повстання продовжувалося.

Знаючи, що совети не пробачають непокори, в'язні готувалися до вирішального бою, споруджували барикади, виготовляли зброю під координуванням Відділу безпеки, створеного на зразок Служби безпеки ОУН [2; 5]. Уночі 26 червня комуністи придушили Кенгірське повстання, задіявши безпрецедентні сили: 5 танків Т-34, 3 пожежні машини, 1600 красноармійців із 98 собаками [1, с. 376; 2].

Близько 200 жінок спробували собою закрити шлях танкам, але ті навіть не зменшили швидкості та розчавлювали людей, у той же час інші солдати кинулись до бараків і стріляли кожного, хто потрапляв їм на очі [2; 4]. Під час розправи вбито близько 700 осіб. Влада значно применшувала кількість жертв, а до того ж із ціллю компрометації повсталих пустила чутку для населення республіки, нібито було застосовано холості патрони, а невольники вбивали одне одного самі [1, с. 378].

Кенгірське повстання тривало шість тижнів, закінчившись поразкою та негайними покараннями. Попри фізичне подавлення опору, події 1954 р. у Кенгірі спричинили позитивні зміни як конкретно в Степлагу (через два роки його було закрито), так і в пенітенціарній політиці СРСР.

Ув'язнені, будучи в епіцентрі терору, кинули організований виклик тоталітарному устрою. Вони відважитися виступили на захист справедливості й готові були йти до кінця, відстоюючи свої права та свободи. Це свідчення

непересічної сили духу, героїзму. У Кенгірському повстанні, як і в інших, провідну роль відіграли українські націоналісти, які у своїх діях бачили продовження боротьби за Україну.

Третє велике повстання ще більше загостило та проявило кризу табірної системи. Воно стало заключним ударом, який підвів ГУЛАГ до межі зникнення. Кенгірський акт непокори в комплексі з попередніми Норильським і

Воркутинським руйнували мережу концтаборів зсередини та врешті-решт призвели до її розформування.

Література:

1. Бондарук Л. Прямостояння. Українці в особливих таборах ГУЛАГу. Харків: Фоліо, 2023. 638 с.
2. Гуменюк О. Республіка свободи. *Наше Слово*. URL: <https://naszeslowo.pl/respublika-svobodi/>.
3. Епплбом Е. Історія ГУЛАГу / перек. з англ. Іщенко А. 2-ге вид. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2010. 511 с.
4. «Нам сонце всміхалось крізь ржавії ґрати...». 65 років тому почалося Кенгірське повстання. *Український інститут національної пам'яті*. URL: <https://uinp.gov.ua/pres-centr/novyny/nam-sonce-vsmihalos-kriz-rzhaviyi-graty-65roki-tomu-pochalosya-kengirskie-povstannya>.
5. Попелюк Р. 42 дні Кенгірського повстання. *Локальна історія*. URL: <https://localhistory.org.ua/texts/statti/42-dni-kengirskogo-povstannia/>.
6. Сорок днів свободи в ГУЛАГу: як змучені політв'язні підняли масовий бунт у таборі смерті СРСР. *Obozrevatel*. URL: <https://news.obozrevatel.com/ukr/society/40-dniv-svobodi-v-gulagu-yak-zmuchenipolitvyazni-pidnyali-masovij-bunt-u-tabori-smerti-srsr.htm>.

Слюсаренко В. Д.,

студентка 2 курсу факультету Ветеринарної медицини

Державного біотехнологічного університету

Науковий керівник – канд. філос. наук, доц. Варипаєв О. М.

АНТРОПОМОРФІЗМ В АСПЕКТІ ФІЛОСОФІЇ

Антропоморфізм постає як одна з найглибших і найстійкіших когнітивних схильностей людини, що супроводжує людство протягом усієї його історії, пронизуючи наукову, культурну й релігійну сфери [1, 19]. Його сутність полягає у природній схильності людини наділяти намірами, емоціями та мисленням істот і явища, які такими властивостями не володіють [4, 167]. Ця особливість проявляється у схильності бачити людське в усьому довкола - від тварин до технологічних об'єктів, таких як соціальні роботи, або навіть космічних феноменів, коли в узорах Місяця вбачають обличчя, а у формах хмар - знайомі постаті [1, 1]. Протягом історії ця здатність створювати антропоморфні образи залишалася незмінним проявом людської уяви [5, 31], а в релігійному мисленні є визначальним способом осмислення світу, де Всесвіт часто постає одуховленим, наділеним рисами свідомого [1, 2].

У філософському та науковому дискурсі антропоморфізм традиційно оцінювався скептично, як хибне перенесення людського досвіду на інші сфери буття [2, 245]. Ця історична напруга особливо гостро виникає через так званий «антроподеніал» - упередження, протилежне антропоморфізму, що полягає в необґрунтованому запереченні спільних рис між людьми та тваринами [6, 1]. Критика антропоморфізму часто використовувалася для зміцнення «людської винятковості» (human exceptionalism), а саме глибокого переконання в унікальності та вищості людини [6, 1]. У контексті дослідження тварин антропоморфізм слід застосовувати лише для опису невиправданого приписування людських рис, тоді як історично цей термін був інструментом

для відкидання будь-яких ознак складної когнітивної діяльності у тварин [6, 1]. Така позиція особливо виразна у підходах, що пояснюють релігію як систематизований прояв антропоморфізму, прирівнюючи віру до когнітивної помилки [2, 250]. Проте подібна редукція не враховує багатовимірності явища. І в науці, і в теології існують приклади, коли людські аналогії не спотворюють, а навпаки допомагають зрозуміти складні процеси [2, 239]. У мистецтві ж антропоморфізм набуває творчого виміру: він використовується свідомо, як засіб емоційного впливу та естетичної виразності. Показовим прикладом є палеолітична скульптура Людинолева (Löwenmensch), де людське тіло поєднане з головою звіра – архетип, що втілює єдність людини та природи.

З позиції когнітивних наук антропоморфізм не є лише помилкою, в також своєрідною пізнавальною евристикою [1, 16]. Через неї працює так звана «народна психологія», що інтуїтивно пояснює поведінку тварин і неживих об'єктів [1, 29]. Варто зазначити, що тривала боротьба між антропоморфізмом та антроподеніалом суттєво вплинула на розвиток біологічної науки [6, 1]. Сучасні дослідження свідчать, що ця евристика не завжди веде до хибних висновків: вона є складним когнітивним механізмом, який може бути як адаптивним, так і оманливим [4, 167]. Приписування свідомості залежить від взаємодії автоматичних і рефлексивних процесів, а вирішальну роль відіграє ступінь схожості об'єкта з людиною: чим він більший, тим легше спрацьовують як «знизу-вгору», так і «згори-вниз» механізми сприйняття [4, 167]. Таке розуміння має особливе значення для етики наукового пізнання, адже антропоморфізм може впливати навіть на об'єктивність досліджень поведінки тварин [4, 167].

Етичний вимір антропоморфізму є одним із найсуттєвіших, адже саме він формує підґрунтя нашої емпатії до нелюдських істот і визначає їхнє місце у моральній ієрархії [1, 15]. Ця здатність бачити «людське» в іншому стала основою сучасних рухів за права тварин, які дедалі активніше впливають на громадську свідомість [1, 17]. Водночас постає запитання: чи не зумовлене

наше співчуття помилковим приписуванням тваринам суто людських емоцій і мотивів [1, 19]. Так, дискусії щодо страждань риб або комах часто демонструють радше відображення нашої власної емоційності, ніж реальний досвід цих істот. Проте в культурній площині, зокрема у фотожурналістиці, антропоморфізм виступає свідомим художнім засобом, покликаним пробудити співпереживання й створити емоційний зв'язок між глядачем і зображеним об'єктом [3, 3]. Таким чином, антропоморфізм виконує роль потужного морального механізму, який формує соціальні уявлення про природу, етику та людську відповідальність перед нелюдським світом [2, 254].

У підсумку, антропоморфізм є не лише відображенням людської пізнавальної обмеженості, а й однією з головних основ нашого осмислення реальності. Він становить невід'ємну частину людського буття, яку неможливо повністю усунути [2, 257]. Попри прагнення науки і філософії зменшити антропоцентризм, людська здатність мислити світ через власну свідомість залишається унікальним інструментом пізнання [5, 4]. Втім, сучасні технології, зокрема біотехнології, постійно випробовують межі цієї здатності, ставлячи складні етичні виклики перед суспільством [7, 1]. Ці виклики вимагають від нас не лише розуміння світу, а й визначення моральних обмежень наукового втручання [7, 1]. Антропоморфізм поєднує в собі дві сторони людського розуму – помилковість і глибину, спрощення і емпатію. Його осмислення потребує міждисциплінарного підходу, що дозволить не лише зрозуміти

Література:

1. Dacey M. Anthropomorphism as Cognitive Bias [Електронний ресурс]. URL: <https://scispace.com/pdf/anthropomorphism-as-cognitive-bias-3ym876s7hh.pdf>
2. Kracher A. Imposing Order – The Varieties of Anthropomorphism. *Studies in Science and Theology*. 2002. Vol. 8. P. 239–261.
3. Robinson A. Animal Rights, Anthropomorphism & Traumatized Fish. *Philosophy Now*. 2004. Issue 46. URL: https://philosophynow.org/issues/46/Animal_Rights_Anthropomorphism_and_Traumatized_Fish

4. Urquiza-Haas E. G., Kotrschal K. The mind behind anthropomorphic thinking: attribution of mental states to other species. *Animal Behaviour*. 2015. Vol. 109. P. 167–176. DOI: 10.1016/j.anbehav.2015.08.011
5. We Animals. Seeing Ourselves in Others: Anthropomorphism in Animal Photojournalism. *Medium*. 2021. URL: <https://medium.com/@weanimals/seeingourselves-in-others-anthropomorphism-in-animal-photojournalism-d8f1d0796cdc>
6. Airen's Substack. Anthropomorphism and Anthropodenial in Our Understanding of Animals. 2024. URL: <https://open.substack.com/pub/perretologia/p/anthropomorphism-and-anthropodenial>
7. Varypaiev O., Serohina N. та ін. Ethical Challenges in Biotechnology: Exploring the Boundaries of Scientific Intervention. *Synesis*. 2025. URL: <https://philarchive.org/archive/VARECI>

Смолянова О. В.,

викладач вищої категорії, викладач-методист

Лозівської філії Харківського

автомобільно-дорожнього фахового коледжу

Науковий керівник – заступник завідувача з НВР Яковенко С.Л.

ФІЛОСОФІЯ ВІЙНИ І ГІДНОСТІ: УКРАЇНСЬКИЙ КОНТЕКСТ

Війна — це завжди крайній вияв буття, момент істини для людини, суспільства і держави. Вона не лише руйнує, а й оголює глибинні сенси людського існування, ставить перед нами фундаментальні запитання: що таке гідність, свобода, справедливість, добро і зло?

В українському контексті війна, яка триває з 2014 року й особливо загострилася після повномасштабного вторгнення 2022 року, стала не просто політичним чи геополітичним конфліктом, а екзистенційним випробуванням для нації. Саме у цих трагічних обставинах філософія війни набуває особливого значення: вона допомагає осмислити не лише події, а й цінності, що стоять за ними. Український досвід доводить, що війна може стати не лише полем

руйнування, а й простором духовного оновлення, де поняття гідності, свободи та людяності набувають нового, глибшого змісту.

Проблема війни здавна привертала увагу філософів. Ще Геракліт називав війну «батьком усього», розуміючи її як рушійну силу змін. Платон і Арістотель, навпаки, шукали шляхів до гармонії та злагоди, вважаючи, що мета держави — забезпечення справедливого миру.

Томас Гоббс у своїй праці «Левіафан» описував природний стан людства як «війну всіх проти всіх», що породжує потребу у владі та праві. Іммануїл Кант у «До вічного миру» закликав до створення моральних засад міжнародних відносин, вбачаючи у мирі не просто відсутність війни, а моральний і правовий ідеал людства.

У XX–XXI століттях філософія війни отримала нове звучання — через досвід двох світових воєн, тоталітаризму, геноцидів та ядерної загрози. Мартін Гайдеггер, Альбер Камю, Еммануель Левінас і Ганна Арендт розглядали війну як кризу гуманізму, як втрату людиною себе у світі техніки й насильства.

Сьогодні, коли світ знову стикається з агресією і терором, філософія війни постає не як абстрактна теорія, а як етичний і духовний дороговказ, що вимагає осмислення меж людяності.

Україна стала полем зіткнення не лише двох армій, а й двох світоглядів — свободи і рабства, правди і пропаганди, гуманізму і знецінення життя. Для українців війна — це не просто боротьба за територію, а боротьба за гідність, за право бути собою.

Ще під час Революції Гідності 2013–2014 років українське суспільство зробило моральний вибір — стати громадою вільних людей, здатних діяти на основі совісті та солідарності.

Повномасштабна війна лише зміцнила цей вибір, перетворивши його на національний світогляд. Моральна сила українців проявилася у тисячах прикладів: у добровольцях, які без вагань стали на захист країни; у волонтерах, які рятують життя; у лікарях, які працюють під обстрілами; у вчителях, які

продовжують навчати дітей у бомбосховищах. Ці вчинки свідчать, що гідність — не абстрактна категорія, а форма буття, спосіб залишатися людиною там, де панує смерть і руйнування.

Війна радикально змінює розуміння свободи. Якщо раніше вона сприймалася як індивідуальна можливість вибору, то сьогодні — як відповідальність за спільне майбутнє. Свобода в українському контексті — це не лише «право бути собою», а й готовність захищати це право для інших. Так народжується етика відповідальності, про яку писав Ганс Йонас: справжня свобода полягає не у вседозволеності, а у відповідальності перед життям.

Патріотизм також набуває нового, екзистенційного виміру. Це не просто любов до Батьківщини чи дотримання традицій, а внутрішня моральна позиція, заснована на солідарності, вірності, жертвності. Український патріотизм сьогодні — це «патріотизм гідності», в якому поєднуються любов, відповідальність і мужність. Він протистоїть агресивному шовінізму, нав'язаному ворогом, і не прагне панування, а лише права на існування.

Найскладніше під час війни — зберегти людяність. Адже війна часто розкриває темні сторони людської природи: жорстокість, ненависть, страх. Проте саме в цих обставинах людяність набуває справжньої ваги. Філософ Еммануель Левінас писав, що моральність починається з «обличчя іншого», з усвідомлення відповідальності за іншого навіть тоді, коли він — ворог.

Українське суспільство демонструє здатність залишатися людяним навіть у стражданнях: допомагати пораненим, рятувати дітей, підтримувати тих, хто втратив дім чи близьких.

Поняття «людяність» стає етичним осердям філософії війни. Воно нагадує, що навіть у найтемніші часи людина має залишатися людиною — не через страх покарання, а через усвідомлення власної гідності та цінності життя.

Війна змушує людину знову шукати сенс існування. Багато українців відкривають для себе нові духовні горизонти — через віру, молитву, мистецтво, допомогу іншим.

Духовність у цей час стає не втечею від реальності, а формою внутрішнього спротиву. Вона підтримує здатність людини мислити, співчувати, любити — те, що робить її справжньою.

Філософія війни в українському вимірі — це не філософія насильства, а філософія моральної сили, яка народжується з любові до життя, до людей, до рідної землі. Як писав Камю, навіть у світі абсурду людина здатна сказати «ні» злу — і саме в цьому полягає її гідність.

Український досвід війни показує, що мир не можна досягти лише переговорами чи договорами. Справжній мир починається з гідності — з усвідомлення цінності людини, її права на свободу, культуру, історію. Тому філософія гідності має стати ідеологічним фундаментом майбутньої України. Вона ґрунтується на таких принципах: свобода як моральна відповідальність; людяність як головна цінність суспільства; пам'ять як форма духовної стійкості; єдність у різноманітті, що об'єднує регіони, покоління й культури.

Україна сьогодні не лише воює за себе — вона захищає гуманістичні основи світу, нагадуючи людству, що цінності гідності, справедливості й добра не мають національних меж.

Отже, філософія війни в українському контексті — це філософія гідності, свободи й людяності. Вона народжується не в академічних стінах, а на полях бою, у волонтерських центрах, у серцях людей, які щодня роблять вибір залишатися людьми. Ця філософія вчить нас, що навіть у найжорстокіших обставинах людина може знайти сенс, відкрити в собі джерело добра і стати творцем майбутнього.

Україна сьогодні — не лише географічна територія, а моральна категорія, символ боротьби за людяність у світі, який часто її втрачає.

І саме тому український досвід стає важливим внеском у світову філософію: він показує, що гідність — це не слово, а сила, здатна перемагати навіть у темряві війни.

Література:

1. Вахтанг Кебуладзе. Свобода, відповідальність і любов у часи випробувань. Есеї, Київ : Дух і Літера, 2023.
2. Філософія війни: антологія українського досвіду. Київ : Інститут філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України, 2023.
3. Війна і культура гідності: колективна монографія. Львів : Український католицький університет, 2022.
4. Статті журналів «Філософська думка» (2022–2024 рр.) — тематичні випуски: «Війна як виклик філософії», «Гідність і свобода у світлі війни».
5. Сковорода і сучасність: філософія внутрішньої свободи в часи випробувань. Збірник матеріалів конференції, Харків, 2022.
6. Гідність, свобода, солідарність: моральні засади української державності. Київ : Наукова думка, 2023.

Смородський А. Г.,

студент групи КН фмб (9)-11 Полтавського фахового коледжу

Полтавського університету економіки і торгівлі

Науковий керівник – викладач історії, асистент кафедри педагогіки та

суспільних наук Костиренко Т. О.

ДЕМОГРАФІЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ НАСЕЛЕННЯ СОТЕННОГО МІСТЕЧКА СТАРІ САНЖАРИ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XVIII СТ.

Перші документальні згадки про урочище Санжаров (або Сан-Чаров) відносяться до 1545 р. У цей час торговий шлях, яким рухалися турецькі та кримські купці з Перекопа до Московії, пролягав неподалік зазначеного урочища. Відомо, що караван перекопських і кафських купців, прагнучи уникнути сплати мита, обминув офіційні шляхи, проходячи поблизу урочища Сан-Чаров, однак був атакований козаками, які відібрали товари. Мова йде про територію сучасних Старих Санжар, де на той момент ще не існувало постійного поселення [2, с. 11].

Топонім «Санжаров» має тюркське походження. У різних джерелах зустрічається варіант написання «Санчаров», що в перекладі з тюркської означає «урочище» або «брід». Історикиня Віра Жук припускала, що цей термін

може бути споріднений із турецьким словом «санджак», яке перекладається як «знамено» або «штандарт». Микола Арандаренко подавав інше пояснення походження назв «Сенжар», «Сан-Чаров» чи «Сан чар»: за його версією, у 1243 р. на берегах Ворскли зимували золотоординці, які саме так називали свої аули. Існує також версія, за якою назва пов'язана з тюркським словом «санджар», що означає «пронизливий» або «той, що атакує» [1, с. 3].

У письмових джерелах 1636 р. «Санжаров» уперше згадується як королівський маєток, підпорядкований Черкаському староству. Нині село Старі Санжари розташоване за 25 км від Полтави в Полтавській області [2 с. 12].

У 1672 р. вперше згадується Старосанжарська сотня, що входила до складу Полтавського полку. Після ліквідації Гетьманщини Старі Санжари отримали статус містечка Новоросійської губернії, а з 1863 р. стали волосним центром Полтавського повіту Полтавської губернії [2, с. 156].

Джерельною основою для вивчення історико-демографічних показників населення сотенних містечок стали сповідні розписи 1775 р., що зберігаються в Центральному державному історичному архіві України (м. Київ) у фонді №990 (Переяславсько-Бориспільська духовна консисторія). Для цього дослідження використано справу №34, яка стосується Свято-Троїцької церкви в Старих Санжарах [5].

Точна дата заснування Свято-Троїцької церкви в Старих Санжарах невідома. За станом на 1776 р. у парафії служили 1 священник, 1 диякон і 2 церковнослужителі. До парафії належало 50 дворів і 7 бездвірних хат. Для порівняння щодо інших церков Старих Санжар: у Покровській парафії діяли 2 священники, 1 диякон і 3 церковнослужителі, а кількість дворів становила 66, бездвірних хат — 18. У Преображенській парафії був 1 священник і 3 церковнослужителі при 57 дворах і 18 бездвірних хатах [3, с. 162].

Записи сповідних розписів вели представники духовенства. У нижній частині сторінок містяться маргінальні записи: «До цього розпису протопопії

Полтавської містечка Старого Санжарова церкви Святотроїцької ієрей Симеон Іосифов руку приложив» [5].

У документі спостерігаються два різних почерки, що, ймовірно, належать ієрею Симеону Іосифову та диякону Якову Данилову. Однак під реєстром стоїть лише підпис Симеона Іосифова. Серед 301 парафіянина виявлено 103 особи віком 25–60 років (34%). Якість записів оцінюється як низька, оскільки індекс Віпла становив 158.

Розпис Свято-Троїцької церкви, ймовірно, укладав диякон Яків Данилов (28 років) під наглядом ієрея Симеона Іосифова (45 років), який підписав документ, що вказує на його старшинство і більший досвід. Високе значення індексу Віпла підтверджує недосконалість статистичних даних.

Станом на 1775 р. у Свято-Троїцькій парафії мешкало 918 осіб — 446 чоловіків і 472 жінки. У сповідному розписі зафіксовано 9 хлопчиків і 17 дівчаток віком від 1 до 6 місяців [5]. Жінки в парафії кількісно переважали чоловіків, що узгоджується з загальними демографічними тенденціями Гетьманщини другої половини XVIII ст. Коефіцієнт фемінізації, розрахований як співвідношення кількості жінок до чоловіків, помножене на 100, становив 106 (див. табл. 1).

Таблиця 1

Статеві-вікова структура населення Свято-Троїцької парафії

Вікові групи	Абсолютна частка			Показники структури, %			Кфем
	Усього	Чоловіків	Жінок	Вікова група	Чоловіків	Жінок	
0–4	143	70	73	15,58	48,95	51,05	104
5–9	139	75	64	15,14	53,96	46,04	85
10–14	146	74	72	15,90	50,68	49,32	97
15–19	95	39	56	10,35	41,05	58,95	144
20–24	70	27	43	7,63	38,57	61,43	159
25–29	60	29	31	6,54	48,33	51,67	107

Продовж. табл. 1

30–34	66	36	30	7,19	54,55	45,45	83
35–39	31	16	15	3,38	51,61	48,39	94
40–44	46	19	27	5,01	41,30	58,70	142
45–49	50	25	25	5,45	50	50	100
50–54	28	17	11	3,05	60,71	39,29	65
55–59	14	8	6	1,53	57,14	42,86	75
60–64	12	2	10	1,31	16,67	83,33	500
65–69	7	4	3	0,76	57,14	42,86	75
>70	11	5	6	1,20	45,45	54,55	120
<i>УСЬОГО</i>	<i>918</i>	<i>446</i>	<i>47 2</i>	<i>100</i>	<i>48,58</i>	<i>51,42</i>	<i>106</i>

Середній вік населення Свято-Троїцької парафії обчислено як співвідношення загальної кількості людино-років (19426) до чисельності жителів (918), що дорівнює 21,2 року [4].

За класифікацією шведського демографа Акселя Густава Зундберга, вікова структура населення Свято-Троїцької парафії є прогресивною: дітей віком до 15 років — 428 осіб (46,6%), людей літнього віку — 30 (3,27%).

Відповідно до методики французьких демографів Луї Анрі та Алана Блюма, населення парафії поділено на три вікові групи. Молоді люди становили 524 особи, тобто 57% усіх жителів (див. табл. 2).

Таблиця 2

Структура населення парафії за біологічним та економічним типами

<i>Біологічний тип</i>			<i>Економічний тип</i>		
<i>Вікова група</i>	<i>Кількість осіб</i>	<i>%</i>	<i>Вікова група</i>	<i>Кількість осіб</i>	<i>%</i>
<i>Молоді (0–19 р.)</i>	523	57	<i>Допродуктив а (0–14 р.)</i>	428	46,6

Продовж. табл. 2

<i>Дорослі (20–59 р.)</i>	365	39,8	<i>Продуктивна (15–64 р.)</i>	472	51,4
<i>Літні (>60 р.)</i>	30	3,3	<i>Постпродуктивна (>65 р.)</i>	18	2,1
<i>Не вказано вік</i>	1	–	<i>Не вказано</i>	1	–

Згідно з наведеною таблицею в сповідному розписі за 1775 р., у Свято-Троїцькій парафії Старих Санжар проживало: у дворах духовенства — 7 чоловіків і 9 жінок; у дворах військових (козаків) — 336 чоловіків і 364 жінки; серед посполитих — 96 чоловіків і 90 жінок; серед слуг — по 8 чоловіків і 8 жінок. Усі парафіяни, окрім 92 хлопчиків і 101 дівчинки віком до 7 років, прийняли сповідь і причастя, що відповідало синодальним указам.

Література:

1. Маловідома Новосанжарщина/ ред. Юрій Коцегуб. Полтава : Дивосвіт, 2022. 704 с.
2. Новосанжарщина: історичний довідник. ред. Жаботинський П.М. Полтава: ПФ «Форміка», 2006. 184 с.
3. Православна церква на півдні України (1775–1781) / упоряд. І. Лиман; наук. ред. А. Бойко. Запоріжжя : «РА–Тандем–У», 2004. 560 с. 4. Статистичні терміни. Державна служба статистики України. URL: http://db.ukrcensus.gov.ua/MULT/Dialog/statfile1_c_files/termin.htm (дата звернення: 05.10.2025)
4. ЦДІАК України. Ф. 990. Оп. 2. Спр. 34. Арк. 964–979. URL: <https://surl.li/lonxkz>, дата звернення: 18.09.2025.

Стинько М. Є.,

студент Лозівської філії Харківського

автомобільно-дорожнього фахового коледжу

Науковий керівник – викладач Смолянова О.В.

ФІЛОСОФІЯ ТЕХНІКИ

Сучасний світ важко уявити без техніки. Вона супроводжує людину в усіх сферах життя — від побуту до виробництва, від транспорту до інформаційних технологій. Техніка стала не лише знаряддям праці, а й важливою складовою культури, способом мислення і навіть формою світогляду. Саме тому філософія техніки — відносно нова, але надзвичайно важлива галузь філософського знання, яка осмислює сутність техніки, її роль у розвитку цивілізації та вплив на людину.

Техніка (від грец. *techne* — мистецтво, майстерність, уміння) — це система засобів, методів і процесів, створених людиною для досягнення певних цілей. Її історія починається з моменту, коли первісна людина виготовила перше кам'яне знаряддя праці. Відтоді розвиток техніки нерозривно пов'язаний з розвитком самої людини.

Філософи називають людину *homo faber* — «людина, що творить». Через техніку людина перетворює природу, роблячи її джерелом свого існування. Проте з часом технічний прогрес став настільки стрімким, що почав впливати не лише на довкілля, а й на саму людину, її спосіб життя, мислення, цінності.

Філософія техніки вивчає не лише як працює техніка, а чому і для чого вона створюється. Наприклад: Ернст Капп вважав, що техніка — це «проекція людських органів»: молот — продовження руки, автомобіль — продовження ніг, комп'ютер — продовження мозку. Мартін Гайдеггер бачив у техніці не просто інструмент, а спосіб «розкриття буття». Він застерігав, що технічне мислення може зробити природу «ресурсом», а людину — залежною від

машин. Жак Еллюль підкреслював, що техніка має власну логіку розвитку, і людство не завжди встигає усвідомити наслідки її застосування.

Таким чином, філософія техніки закликає не лише створювати нові машини, а й усвідомлювати моральну та екологічну відповідальність за їх використання.

Для моєї спеціальності «Обслуговування та ремонт автомобілів і двигунів» техніка є не абстрактним поняттям, а реальністю щоденної практики. Автомеханік працює з технічними системами, які поєднують механіку, електроніку, комп'ютерне керування та діагностику.

Автомобіль — це складна технічна система, результат розвитку людської думки та культури. Щоб її зрозуміти, потрібно не лише знати механіку й електроніку, а й мислити технічно та філософськи: передбачати наслідки, оцінювати доцільність, відповідати за безпеку.

Кожен сучасний фахівець автосервісу має усвідомлювати, що техніка — це не просто об'єкт, а партнер у праці. Від майстра залежить, чи буде техніка служити людині, чи стане джерелом небезпеки.

Філософія техніки звертає увагу на етичну сторону роботи з технічними системами. Відповідальність за якісний ремонт, чесність перед клієнтом, дотримання технічних норм і безпеки — це не лише професійні, а й моральні принципи.

Важливим стає також екологічний аспект. Автомобільна техніка має значний вплив на довкілля: викиди, шум, використання пального. Тому сучасний автомеханік повинен знати принципи екотехнологій, уміти працювати з гібридними системами, турбуватися про чистоту повітря та раціональне використання ресурсів.

Технічний прогрес відкриває перед людством нові горизонти. Автоматизація, роботизація, штучний інтелект змінюють характер праці. З'являються автономні транспортні засоби, системи «розумного сервісу», дистанційна діагностика.

Філософія техніки допомагає майбутнім фахівцям усвідомити свою роль у цьому світі змін: не лише пристосовуватись до нових технологій, а й мислити творчо, гуманно та відповідально.

Філософія техніки навчає бачити в машині не лише механізм, а й відображення людського духу, розуму і культури. Техніка — це засіб, який може служити добру або злу, залежно від того, як його використовує людина.

Для фахівця з обслуговування та ремонту автомобілів важливо не лише вміти лагодити техніку, а й розуміти її місце у світі людини, зберігати повагу до праці, природи і моральних цінностей. Тільки тоді технічна діяльність стає справжнім мистецтвом, а автомеханік — майстром і мислителем свого часу.

Література:

1. Білоус В. С. Основи філософських знань : навчально-методичний посібник для студентів ЗФПО. Харків : НТМ, 2020. 132 с.
2. Горбунова Л. С. Філософія: Навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2016. 368 с.
3. Губерський Л. В. (ред.) Філософія : підручник. Київ : Знання, 2017. 415 с.
4. Гайдеггер М. Питання про техніку. Час і буття. Київ : Юніверс, 2003. С. 269–288.
5. Ellul J. Technological society. New York : Knopf, 1964. 449 p.
6. Elements of a Philosophy of Technology: On the Evolutionary History of Culture / S. Zielinski et al. University of Minnesota Press, 2018. 336 p.
7. Малахов В. А. Філософія техніки: сучасні підходи та проблеми. Київ : Либідь, 2010. 256 с.

Тарабара О. М.,

магістрант II року навчання

ННІ історії, права та міжнародних відносин

Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка

Науковий керівник – доктор історичних наук, професор, Кудінов Д.В.

ВІЙСЬКОВІ ДІЇ НА ТЕРИТОРІЇ ЛІВОБЕРЕЖНОЇ УКРАЇНИ, ЛИСТОПАД 1918 Р. – ЛЮТИЙ 1919 Р.

Військові дії на території Лівобережної України з листопада 1918 по лютий 1919 року стали одним із ключових етапів боротьби за українську державність у період визвольних змагань 1917–1921 років. Після повалення гетьманського режиму владу перебрала Директорія УНР, яка зіткнулася з надзвичайно складною ситуацією – розвалом армії, нестачею зброї, внутрішніми політичними суперечностями та новим етапом агресії більшовицької Росії [7, с. 45]. Саме на Лівобережжі розгорнулися основні події, що визначили долю Української Народної Республіки у подальшому [2, с. 112].

Мета дослідження – схарактеризувати військові дії між військами Української Народної Республіки та радянськими формуваннями на території Лівобережної України в листопаді 1918 – лютому 1919 рр.

У зазначений період Лівобережна Україна мала велике стратегічне значення. Контроль над Харковом, Черніговом, Сумами, Полтавою та прилеглими районами дозволяв забезпечити економічні й транспортні зв'язки, а також створював основу для політичного впливу на всю Наддніпрянщину [3, с. 174]. Водночас цей регіон виявився найвразливішим для наступу більшовицьких сил через слабку підтримку Директорії серед місцевого

населення. Частина селянства, розчарована в політиці УНР і під впливом радянської пропаганди, не чинила активного опору наступу Червоної армії, а в окремих випадках навіть підтримувала її [9, с. 239].

Українська армія після листопада 1918 року перебувала у стані формування. Її чисельність не перевищувала 35 тисяч осіб, серед яких значну частину становили добровольці, повстанці та колишні військові частини гетьманського війська. Найбільш боєздатними з'єднаннями були корпус Січових стрільців та Запорізький корпус, які мали досвідчене командування, певну дисципліну й моральну стійкість [1, с. 147]. Проте відсутність єдиного командного центру, нестача зброї, амуніції, транспортних засобів і продовольства унеможливили створення повноцінної армії, здатної чинити опір організованим радянським військам [8, с. 203].

Радянська сторона мала значну перевагу як у чисельності, так і в технічному забезпеченні. Група військ Курського напрямку, створена наприкінці 1918 року під керівництвом Володимира Антонова-Овсієнка, стала основною ударною силою більшовиків [5, с. 310]. До її складу входили регулярні частини Червоної армії, червона гвардія, партизанські загони та загони місцевих селян, які діяли в тилу українських військ. У січні 1919 року чисельність радянських сил перевищувала 80 тисяч осіб. Вони мали підтримку централізованих поставок із Росії, що забезпечувало їх боєздатність і мобільність.

Хід військових дій на Лівобережжі характеризувався поступовим наступом радянських військ і відступом армії УНР. Наприкінці грудня 1918 року почалися запеклі бої за Харків, який уже 3 січня 1919 року був повністю окупований більшовиками. Це стало важливою стратегічною перемогою, адже Харків став центром радянського уряду в Україні.

Водночас українські війська намагалися організувати оборону Чернігова, Полтави та Сум, але через розпорошення сил і відсутність єдиної координації їхні дії були малоефективними [3, с. 181]. У січні–лютому 1919 року більшовики розгорнули наступ у глиб Лівобережної України, зайнявши більшість великих міст і створивши загрозу Києву. В оборонних операціях українська армія робила ставку на мобільні маневри та локальні контратаки, але це не дало очікуваних результатів. Особливе значення мала участь Січових стрільців, які відзначалися високою бойовою підготовкою і дисципліною, однак їхні сили були недостатні, щоб змінити перебіг подій. Брак боєприпасів, відсутність належної розвідки та транспортного забезпечення призвели до того, що оборона Лівобережжя виявилася нестійкою.

Однією з головних причин поразки українських військ стало те, що Директорія не змогла налагодити ефективну мобілізацію населення. Спроби організувати загальний призов не дали результату через байдужість або ворожість селян, виснажених реквізиціями, економічною розрухою та безладом. Більшовицька пропаганда, що обіцяла землю, мир і соціальну справедливість, знаходила підтримку серед широких верств сільського населення. Тим часом пропагандистська діяльність УНР була слабо розвиненою й не могла конкурувати з радянськими інформаційними кампаніями.

Політична нестабільність у керівництві УНР також відіграла значну роль. Протистояння між Володимиром Винниченком і Симоном Петлюрою послабило уряд і армію, створивши хаос у прийнятті стратегічних рішень [7, с. 141]. Командири окремих підрозділів діяли автономно, не маючи чітких наказів, що унеможливлювало узгоджені оборонні операції. Водночас більшовики діяли скоординовано, поєднуючи військові наступи з підривною діяльністю в тилу противника [4, с. 193].

Особливістю подій було поєднання регулярної війни з партизанською боротьбою. На Лівобережжі діяли численні загони місцевих селян, частина яких підтримувала УНР, а частина – більшовиків. Це створювало надзвичайно складну і мінливу ситуацію. Повстанські формування не мали централізованого керівництва, часто змінювали сторону або діяли у власних інтересах, що додатково дестабілізувало становище на фронті [1, с. 166].

У лютому 1919 року українські війська були змушені відступити за Дніпро. Лівобережна Україна фактично перейшла під контроль радянської влади, яка швидко встановила адміністративні структури та посилила репресії проти прихильників УНР. Поразка на Лівобережжі стала переломним моментом у визвольних змаганнях: від цього часу УНР втратила більшу частину території, людських ресурсів і військових можливостей [8, с. 224]. Попри поразку, військові дії на Лівобережжі мали велике історичне значення. Вони показали, що український визвольний рух мав потенціал, але не зміг перетворитися на стабільну державну структуру через внутрішні суперечності, соціальну неоднорідність і зовнішній тиск. Події 1918–1919 років стали важливим досвідом у розвитку українського військового мистецтва, формуванні національного офіцерського корпусу та становленні ідеї самостійності. Історичний аналіз цих подій свідчить, що для збереження державності необхідне поєднання політичної єдності, чіткої військової стратегії, ефективної пропаганди та широкої підтримки суспільства. Українська Народна Республіка, попри героїчні зусилля своїх військових і політичних діячів, не змогла забезпечити цих умов, що зрештою зумовило її поразку на Лівобережжі. Проте боротьба за незалежність, яка розгорнулася тоді, стала важливою частиною національної історії та зберегла ідею державності, що продовжувала жити в наступних поколіннях українців [7, с. 148].

Отже, військові дії на території Лівобережної України в листопаді 1918 – лютому 1919 року стали одним із найважливіших і водночас найтрагічніших етапів у боротьбі Української Народної Республіки за незалежність. Події цього періоду показали як героїзм українських військових, так і слабкість державного механізму, що не зміг забезпечити ефективну оборону. Головними причинами поразки стали організаційна неузгодженість, брак ресурсів, внутрішні політичні суперечності та відсутність належної підтримки з боку населення, яке частково піддалося більшовицькій пропаганді. Водночас досвід оборони Лівобережжя засвідчив здатність українського народу до самостійної військової організації та прагнення зберегти державність навіть у найтяжчих умовах. Цей історичний період має не лише наукове, а й виховне значення, адже його уроки актуальні для сучасної України, яка продовжує боротьбу за свободу, територіальну цілісність і національну гідність.

Література:

1. Верстюк В. Ф. Українська Центральна Рада: Навчальний посібник. – Київ : Наукова думка, 1997. 384 с.
2. Гай-Нижник П. П. Українська Держава (квітень – грудень 1918 р.): організаційна структура, державний механізм та принципи діяльності. Київ : Ніка-Центр, 2004. 448 с.
3. Ковальчук М. О. Українська Народна Республіка та Директорія: військово-політичні аспекти (1918–1920 рр.). Київ : Видавництво Київського університету, 2010. 312 с.
4. Кедровський В. Україна в боротьбі за державність: Спогади та матеріали. Київ : Темпора, 2018. 352 с.
5. Мазепа І. Україна в огні й бурі революції (1917–1921). Київ : Темпора, 2003. 432 с.
6. Христюк П. Замітки і матеріали до історії української революції 1917–1920 рр. Київ : Державне видавництво України, 1921. Т. 1–4.
7. Удовиченко О. Україна у війні за державність: Історико-мемуарний нарис українських визвольних змагань 1917–1921 рр. Київ : Україна, 1995. 464 с.
8. Директорія. Рада Народних Міністрів Української Народної Республіки: Документи і матеріали. 1918–1920 рр. У 2 т. Київ: Наукова думка, 2006. Т. 1. 688 с.

9. Громадянська війна в Україні. 1918–1920: Збірник документів і матеріалів. Київ : Наукова думка, 1977. 520 с.
10. Брехуненко В. А. Військові формування доби визвольних змагань: структура, бойовий шлях, історичне значення. Київ : Інститут історії України НАН України, 2019. 280 с.

Тріфонова А. О.,

студентка 3 курсу Харківського національного

університету міського господарства імені О.М. Бекетова

Науковий керівник – кандидат архітектури, доцент Дудка О.М.

ПРОСТОРОВО-КОМПОЗИЦІЙНА ОРГАНІЗАЦІЯ ПАЛАЦОВО-ПАРКОВИХ КОМПЛЕКСІВ ЦЕНТРАЛЬНОЇ УКРАЇНИ КІНЦЯ ХІХ СТОЛІТТЯ НА ПРИКЛАДІ ПАЛАЦУ ВІНБЕРГА В ЯСИНУВАТЦІ

У другій половині ХІХ століття планувальна організація маєтків Центральної України зазнала істотних змін, зумовлених суспільноекономічними процесами того часу. Поміщицькі резиденції поступово втратили оборонний характер, властивий попереднім століттям, і сформували типологію репрезентативних маєткових комплексів, орієнтованих на просторовий комфорт, естетичну виразність та виразну репрезентацію соціального статусу власника.

У зазначений період домінуючим напрямом стає архітектурний історизм, що проявляється у поєднанні неоготичних, неоренесансних та локальних будівельних традицій. Поширюється практика формування цілісних палацово-паркових ансамблів, у яких архітектурні об'єкти вибудовуються у тісному взаємозв'язку з природним ландшафтом і композиційно організованим садово-парковим середовищем.

Серед таких об'єктів особливу увагу привертає палац Вінберга в селі Ясинуватка, Кіровоградська область. Споруда вирізняється композиційною виразністю, стильовою еклектичністю та органічним взаємозв'язком із природним середовищем, що дозволяє розглядати її як характерний приклад розвитку садибно-паркової культури Центральної України.

Метою дослідження є аналіз планувально-просторової структури та композиційної організації палацу Вінберга в Ясинуватці у взаємозв'язку з природним ландшафтом. Дослідження спрямоване на виявлення особливостей формування палацово-паркових комплексів Центральної України другої половини XIX століття, а також на з'ясування того, як архітектура зазначеної резиденції впливала на просторову організацію селища та її положення у загальній структурі населеного пункту.

Село Ясинуватка (колишня Єсиноватка) у XIX столітті було невеликим аграрним поселенням [1]. Землі села перебували у приватній власності місцевих поміщиків і входили до складу маєтків, що переходили у спадок між родинами шляхом шлюбних союзів та спадкування. У другій половині XIX століття село належало родині Анненкових, а згодом частина його перейшла до родини Вінбергів [1].

Палац зведений у 1870 році в стилі еклектики з неоготичною романтичною вежею. Дата його будівництва, як і ім'я замовника та архітектора, залишаються невідомими; перша згадка про споруду в історичних джерелах датована 1858 роком. [1] Останніми власниками були представники родини Вінбергів. Голова родини, Василь Федорович Вінберг, мав звання генерал-майора, його дружина Єлисавета Анненкова була донькою поміщика з Талої Балки [3]. Вона отримала Ясинуватку (тодішня назва села - Єсиноватка) у спадок від матері. Враховуючи, що Василь Федорович народився у 1861 році, достеменно встановити його

участь у будівництві палацу не вдається [2]. Палац слугував літньою резиденцією для подружжя Вінбергів.

За радянські часи палац націоналізували розмістили дитячий будинок (рис.1). Потім у будівлі містився гуртожиток. Наприкінці 90-х будівлю хотіли передати церкві, щоб влаштувати монастир. Але не судилося. 2004 року палац перетворився на руїну внаслідок пожежі [3]. Станом на сьогодні палац перебуває в критично аварійному стані, що характеризується повною втратою всіх перекриттів та стельових конструкцій, відсутністю віконних прорізів і дверних заповнень, а також руйнуванням покрівлі, що значно підвищує ризик подальшого руйнування будівлі та робить необхідним проведення заходів із консервації та стабілізації конструкцій.

Рис.1. Палац Вінберга в Ясинуватці, 1962 рік [2]

Планувальна структура палацу Вінбергів будується за класичною схемою садибно-палацового ансамблю XIX століття. Будівля розташована на панівній над заплавою річки Інгулець височині та орієнтована головним фасадом у напрямку парадного під'їзду, тоді як тильний фасад відкривається у бік садовопаркових просторів. Об'ємно-просторова композиція має централізований і симетричний характер, домінантою якої виступає вежа, навколо якої сформовано основний двоповерховий корпус із прибудованими

бічними флігелями, ймовірно організованими у формі напівзамкненого господарського двору.

Згідно з фотографією палацу з висоти пташиного польоту (рис.2), просторово-планувальна структура палацу була організована за чітким парадножитловим принципом. Головний вхід вів до репрезентативної частини, ймовірно організованої у вигляді анфілади салонів і зали для прийомів. Приватні житлові приміщення розміщувалися на верхньому поверсі та були відокремлені від парадної зони. У верхніх рівнях вежі могло міститися оглядове приміщення. Допоміжно-господарські об'єкти розташовувалися поза основним об'ємом - у периферійній зоні садиби, ближче до господарського заїзду. Уся композиція демонструє ієрархічну організацію простору з акцентом на репрезентативність і взаємодію з ландшафтом. Палац Вінберга вирізняється на тлі інших поміщицьких будівель Центральної України своїми нехарактерно великими розмірами та значною кількістю приміщень. За оцінками історичних досліджень, у ньому налічується близько двадцяти кімнат, що свідчить про високий статус власника та репрезентативний характер резиденції.

Рис.2. Вигляд палацу з висоти пташиного польоту [3]

Композиція палацу має чітко виражений симетричний та осьовий характер, побудований навколо центральної домінанти, а саме вежа, яка формує головну композиційну вісь об'єкта. Об'ємна структура вирішена у централізованій планувальній схемі, де центральний корпус акцентовано у вертикалі, а бічні

флігелі організовані дзеркально відносно осі симетрії, підсилюючи впорядкованість і репрезентативність архітектури.

Композиційна цілісність досягається балансом горизонтальних та вертикальних акцентів, пропорційною організацією фасадів та чіткою ієрархією об'ємів — від виділеного центру до підпорядкованих допоміжних об'ємів.

Палац Вінберга функціонував як композиційно визначальна домінанта селища, що створювало візуальний акцент і орієнтувало головний фасад на під'їзні шляхи та відкриті простори. Архітектурно-просторова організація комплексу формувала логіку руху та орієнтації навколо себе, впливала на розташування прилеглих забудов та громадський простір, а садово-паркове оточення забезпечувало органічний зв'язок між будівлями та природним ландшафтом, підкреслюючи репрезентативність споруди й її роль у загальній структурі селища.

Отже, Палац Вінберга в Ясинуватці є яскравим прикладом розвитку садибно-паркової архітектури Центральної України другої половини XIX століття. Його планувально-просторова структура та композиційна організація відображають принципи класичного садибно-палацового ансамблю з чітким поділом на репрезентативну, житлову та господарську зони, централізованою і симетричною композицією, вертикальною домінантою у вигляді вежі та інтеграцією в природний ландшафт. Палац вирізняється значними розмірами та кількістю приміщень, що підкреслює високий соціальний статус власників. Архітектурно-просторове рішення будівлі формувало візуальні акценти в селищі, впливало на розташування навколишньої забудови та організацію громадських просторів, підтверджуючи роль палацу як ключового елементу просторової та соціальної структури Ясинуватки. Сучасний критично аварійний стан споруди вимагає проведення заходів із консервації та охорони для збереження історико-архітектурної цінності комплексу.

Література:

1. Ясинуватка // Сайт Архітектурної спадщини України (ScArch). URL:

<https://scarch.kiev.ua/kirovogradska/yasinuvatka.html>

2. Ясинуватка. Загублений палац Вінберга // ГО «Україна інкогніто»: офіційний сайт. URL:

<https://ukrainaincognita.com/kirovogradskaoblast/oleksandriiskiy-raion/yasinuvatka/yasinuvatka-zagubleniyi-palats-vinberga>

3. Ясинуватка. Палац Вінберга // Landmark In Ua: офіційний сайт «Архітектурні та природні пам'ятки України». URL: <https://landmarks.in.ua/oblast/kirovohradska/yasinuvatka>

Трощанська В.В.,

здобувачка другого(магістерського) рівня вищої освіти,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Науковий керівник – канд. іст. наук, доцент Пижик А. М.

ОСВІТА ЯК ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ РАДЯНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В УРСР У ПЕРІОД ЗАСТОЮ

Постановка проблеми. У період правління Леоніда Брежнєва освітня система СРСР функціонувала як ключовий елемент ідеологічної машини, завданням якої було створення лояльного «радянського громадянина». Освіта була перетворена на інструмент тотального ідеологічного контролю, де передача знань була підпорядкована меті формування світогляду, що відповідав інтересам партії.

Метою дослідження є аналіз конкретних механізмів та інструментів, за допомогою яких радянська освітня система в зазначений період здійснювала ідеологічний вплив на молодь, конструюючи «радянську людину» з наперед визначеним набором цінностей та уявлень.

Результати дослідження. У 1960–1980-х роках загальноосвітня система Радянського Союзу функціонувала як цілісна й глибоко централізована модель, що ґрунтувалася на єдиному наборі навчальних програм, стандартизованих підручниках і методах контролю знань. Усі ці освітні інструменти розроблялися під безпосереднім контролем ідеологічного апарату ЦК КПРС. Автори

шкільних програм і підручників були не лише фахівцями у відповідних галузях, а й політично надійними особами, які забезпечували відповідність навчального контенту офіційній лінії партії.

Особливою сферою ідеологічного впливу стала історична освіта. Вона будувалася на жорсткій ленінській парадигмі, в якій історія подавалася виключно через призму класової боротьби — як головного рушія соціального розвитку. Цей наратив слугував для виправдання історичної ролі радянської влади й делегітимізації всіх попередніх соціальних устроїв. Правлячі класи, незалежно від епохи, змальовувалися як носії експлуатації, зради і морального занепаду, тоді як трудовий люд — як героїчна, але пригнічена сила, що лише завдяки Жовтневій революції здобула історичне право на гідне життя.

Окреме місце в навчальній програмі займала «Конституція СРСР та УРСР», яку вивчали учні старших класів. Це вивчення не обмежувалося правовим аналізом: учитель мав сформував у школярів чітку ідеологічну орієнтацію — переконання в непохитності державного ладу, вищості радянської форми правління та справедливості соціалістичної власності. Ключові теми включали аналіз класової структури населення, характеристику форм власності, принципи функціонування органів влади. Вчителю доручалося не просто передати знання, а «виховати радянського громадянина» — з відповідними уявленнями про світ, державу, мораль і самого себе. І саме через школу в масову свідомість закладалися ті елементи радянської ідентичності, які дозволяли утримувати контроль над поколіннями [1].

Одним із найдієвіших механізмів впливу вважалося візуальне втілення ідеологічних настанов. Школи перетворювалися на простір повсякденної пропаганди: у коридорах та класах систематично розміщувалися фотовиставки, що ілюстрували «зразкове життя» радянської людини — покірної, працелюбної, відданої партії. Стінне оформлення класів історії включало портрети членів Політбюро ЦК ВКП(б), цитати з творів ленінських класиків, гасла, проголошені на партійних з'їздах. Газетні вітрини з вирізками зі «Справжньої

комсомольської» та «Піонерської правди» оновлювались регулярно, підкреслюючи важливі (з погляду радянської пропаганди) події. У процесі навчання вчителі залучали учнів до створення шкільних стінгазет — друкованого рупору партійної лінії в мініатюрі, що охоплював як загальнодержавні, так і локальні новини.

Додатковим і надзвичайно потужним інструментом ідеологічного виховання молоді слугували молодіжні організації — піонерські та комсомольські. Ці структури перебували під прямим контролем держави і фактично виконували функцію трансляторів партійної доктрини. Піонерські дружини відповідали за проведення зборів, масових ідеологічних акцій, читання «правильних» книжок, схвалених старшими товаришами, та публічне їх обговорення. Більше того, вони часто здійснювали морально-етичний контроль за особистим життям школярів, перетворюючи середовище на систему тотального нагляду й самоцензури.

У системі радянської освіти вища школа відігравала особливу, до певної міри елітарну роль у формуванні так званої « нової радянської людини ». Її місія полягала не лише в підготовці висококваліфікованих фахівців, а й у вихованні ідеологічно стійких кадрів. Навчальний процес супроводжувався цілеспрямованими виховними заходами, спрямованими на формування в студентів почуття особистої відповідальності за « справу Жовтня ». Ключовою вимогою було глибоке засвоєння « великої лєнінської теоретичної спадщини » — знань, які нібито мали надати студентам ідейну стійкість [2].

У « Положенні про вищі навчальні заклади » 1969 року чітко окреслювалися не лише академічні, а й політичні обов'язки студентів. Зокрема, в пункті 10 зазначалося, що кожен студент зобов'язаний опановувати лєнінське вчення та постійно підвищувати свій ідейно-політичний рівень [3]. Примітно, що ця вимога була фактично дослівним формулюванням зі Статуту КПРС, де вона визначала обов'язки члена партії. Це яскраво демонструє, наскільки тісно вища освіта в СРСР була пов'язана з функціями ідеологічного виховання й наскільки

серйозно сприймалася роль університетів як інструменту підготовки політично «вивірених» кадрів для радянської системи [4].

Цікаво, що у радянських родинах політична тематика була суворо табуованою. Батьки уникали обговорень із дітьми як внутрішньої, так і зовнішньої політики, постатей минулого і теперішнього, ідеологічних догм чи партійних символів. Будь-яка спроба дитини замислитися або поставити питання на ці теми сприймалася як потенційно небезпечна. Вдома люди мовчки домовилися думати одне, а говорити інше. Вони казали «правильні» речі вчителям, але насправді так не думали. Ця звичка — показувати вірність, не маючи її, — стала основою радянського життя.

Висновки. Таким чином, освітня система УРСР у період розвиненого соціалізму була інтегрованим механізмом ідеологічного впливу. Школа, вища освіта, молодіжні організації та візуальна пропаганда працювали як єдина система для формування лояльної «радянської людини». Освіта перетворилася на важіль масової ідеологічної інтеграції, де вчитель виступав агентом пропаганди, закладаючи в масову свідомість елементи радянської ідентичності, що дозволяли утримувати контроль над поколіннями.

Література:

1. Каганов Ю. О. Конструювання «радянської людини» (1953–1991): українська версія / Наук. ред. Ф. Г. Турченко. – Запоріжжя: Інтер-М, 2019.
2. Леніну студентство присягає : матеріали республіканського зльоту студентів України, які відбулися в лютому 1969 року в Києві. Київ : Вища школа, 1969.
3. Об утверждении положения о высших учебных заведениях СССР : Постановление Совета Министров СССР от 22 января 1969 г.
4. Устав Коммунистической партии Советского Союза : утвержден XXII съездом, частич. изм внес. XXIII и XXIV съездами КПСС.

Федоров В. І.,

здобувач вищої освіти ОС «Бакалавр»34-І гр.

Навчально-наукового інституту філології та історії

Глухівського НПУ ім. О. Довженка

Науковий керівник — *асистентка кафедри історії,*

правознавства та методики навчання Голуб А. А.

ПОСТАТІ, ЩО ТВОРЯТЬ НАЦІЮ: МИХАЙЛО МАКСИМОВИЧ І НАРОДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАУКИ

Історія кожної нації постає не лише як послідовність подій, а як духовний шлях, окреслений постатями, які своїм розумом, волею та натхненням формують інтелектуальні основи державності. Українська наука, культура й освіта XIX століття переживали час становлення, коли пошук національної ідентичності поєднувався із зусиллями до системного наукового осмислення світу. У цьому контексті ім'я **Михайла Олександровича Максимовича** займає особливе місце.

Представляючи сьогодні постать Михайла Олександровича Максимовича (1804–1873), наша мета не лише окреслити його наукові досягнення, але й показати, як діяльність цієї видатної постаті сприяла формуванню новітньої української інтелектуальної традиції та фактично змінила хід історії української науки й культури. Себто мова — про вчителя-енциклопедиста, який системно

поєднав природничі, філологічні й етнографічні дослідження з громадянською просвітницькою діяльністю, створивши інституційні та ідеологічні передумови для національного відродження [1].

Михайло Максимович народився 15 (3) вересня 1804 року; він здобув академічну освіту, а згодом читав курси з ботаніки й природничих наук, а з 1833 року обійняв посаду ординарного професора. У міждисциплінарному портфоліо Максимовича — ботаніка, етнографія, фольклористика, історія, філологія та археографія; він — типологічний приклад «наукового енциклопедиста» XIX століття. Ця міждисциплінарність стала ключовим ресурсом його впливу на культуру та науку України [1].

Особливо вагомим є інституційний слід Максимовича: він став першим ректором Київського університету (1834 рік), де відіграв визначальну роль у формуванні наукового корпусу, навчальних програм і музейних/архівних фондів університету. Створення та консолідація вищої освіти в Києві мало довготривалі наслідки для української інтелектуальної спільноти — університет став осередком підготовки фахівців, які згодом продовжили наукові й громадянські ініціативи в межах і поза межами імперії. Саме через інституції Михайло Максимович заклав підвалини для системної наукової роботи в Україні [2].

Безцінний його науково-інтелектуальний внесок: фольклор, історія та видавнича діяльність. Вчений активно досліджував народну словесність, збираючи фольклорні матеріали та публікуючи етнографічні та історичні дослідження. Значущість роботи полягає: по-перше, наукове документування народної пам'яті й звичаїв — як джерело для історії та мовознавства; по-друге, кодифікація й популяризація українського культурного матеріалу, що сприяла конструюванню національної ідентичності у культурно-політичному середовищі російської імперії. Науковець також виступав упорядником і видавцем праць з історії словесності та археографічних джерел, що зробило доступнішими важливі тексти для наступних поколінь дослідників [3].

Вплив науковця для української історії не вичерпується публікаціями чи посадою: його науково-методологічна позиція — поєднання системних природничих методів із гуманітарними підходами до вивчення мови й фольклору — сприяла становленню комплексної моделі дослідження українського минулого. Така модель дозволила надалі розвивати національну історіографію, мовознавство й етнографію в Україні як самостійну дисциплінарну сферу, незалежну від екзотизацій чи маргіналізації. У культурно-політичному вимірі його праці сприяли легітимації української культурної спадщини як об'єкта наукового вивчення й публічної пам'яті [4].

Твердження про те, що окрема наукова постать «змінила хід історії», потребує точного уточнення. Максимович не був політиком у звичному розумінні й не організовував революційних рухів; проте його інституційні ініціативи, видавнича діяльність і наукові праці створили інтелектуальні передумови для культурного й наукового відродження України в ХІХ—ХХ століттях. У цьому сенсі його внесок — трансформаційний: він сприяв тому, щоб українська культура набула наукової опіки й експертної валідності, що, у свою чергу, змінило можливості суспільного самоусвідомлення й політичної артикуляції в довготривалій перспективі [4].

Наведемо основні праці: **«Про системи рослинного царства» (1827)** — наукова праця, у якій Максимович уперше представив класифікацію рослин за природною системою; **«Основи ботаніки» (1828)** — підручник для студентів, що узагальнює знання з морфології, анатомії та систематики рослин; **«Українські народні пісні» (1834, 1849)** — проведено порівняння з фольклором інших народів. Саме ця збірка вплинула на Тараса Шевченка, Миколу Костомарова, Пантелеймона Куліша. Цікава робота, а саме, **«Філологічні листи до М. Погодіна» (1833–1834)** — епістолярно-наукова дискусія, у якій автор обстоював **самобутність української мови** й доводив її відмінність від російської. Це один із перших наукових аргументів на користь існування української мови як окремої слов'янської системи. **«Розвідки про Бояна,**

співця давньоруського» (1859) – здійснено аналіз поетичного образу Бояна з «Слова о полку Ігоревім», у якому вчений трактує давньоруський текст як джерело української поетичної традиції. **«З історії давнього Києва» (1856)** – нарис про розвиток міста від княжої доби до сучасності автора; один із перших системних історичних описів Києва; **«Книга о козацтві українському» (1847–1860, видана посмертно)** – праця про історію та духовну культуру українського козацтва, у якій Михайло Максимович високо оцінює роль козацтва як носія національної ідеї. Його листи містять глибокі міркування про долю української мови, літератури, науки, які показують діяча як інтелектуального наставника українського національного руху, а саме: Листи до Тараса Шевченка», «Листи до М. Гоголя», «Листи до О. Бодянського»

Отже, Михайло Максимович — це приклад науковця-інститутора, чия діяльність поєднувала наукову діяльність із просвітницькою відповідальністю. Його міждисциплінарність, інституційні ініціативи та видавнича робота створили умови для системного вивчення української культури й історії та дали поштовх подальшому національному відродженню. Розглядати Михайла Максимовича як «того, хто змінив хід історії» коректно, якщо розуміти цей вплив як поступову, але глибоку трансформацію інтелектуальних і культурних структур, що визначали долі української нації в наступні покоління.

Література:

1. Учасники проєктів Вікімедіа. *Максимович Михайло Олександрович* — *Вікіпедія*. Вікіпедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Максимович_Михайло_Олександрович (дата звернення: 17.10.2025).
2. *Наукова бібліотека імені М. Максимовича*. URL: https://library.knu.ua/wp-content/uploads/2025/01/maksymovych-myhajlo-oleksandrovy_en.pdf (дата звернення: 23.10.2025).
3. *Category: Books published by Mykhailo Maksymovych*. Wikimedia Commons. URL: https://commons.wikimedia.org/wiki/Category:Books_published_by_Mykhailo_Maksymovych (date of access: 23.10.2025).

4. Максимович Михайло. Енциклопедія України в інтернеті. URL: <https://www.encyclopediaofukraine.com/display.asp?linkpath=pages\M\A\MaksymovychMykhailo> (дата звернення: 24.10.2025).

Чайка С. В.,

студент 26-І групи спеціальності 014 Середня освіта Історія та громадянська освіта Навчально-наукового інституту філології та історії Глухівського НПУ ім. О. Довженка
Науковий керівник – асистентка кафедри історії, правознавства та методики навчання Голуб А. А.

ЖИТТЄВИЙ ШЛЯХ В. І. БЕЛАШОВА: ВІД ДИТИНСТВА ДО КРАЄЗНАВЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Валерій Белашов розпочав викладацьку діяльність у тридцятирічному віці. Народився 16 квітня 1949 року в місті Глухів Сумської області в сім'ї службовців. У 1968 році закінчив Глухівський технікум гідромеліорації та електрифікації ім. С. А. Ковпака за спеціальністю «Електрифікація сільського господарства». Працюючи в Глухівському районі мереж електропостачання, паралельно навчався на історичному факультеті Харківського університету ім. О. М. Горького, де отримав диплом історика та викладача суспільних дисциплін [1; 2; 45 12].

10 вересня 1979 року його призначили викладачем історії КПРС на кафедрі марксизму-ленінізму Глухівського педінституту, де він уже працював учителем історії в школі № 2. Після конкурсу в листопаді 1979 року Белашов став асистентом кафедри. У 1981 році проходив стажування в Інституті підвищення кваліфікації при КДУ, а в 1983–1985 рр. — стажист-дослідник Київського педінституту. У 1984 році Президія Республіканської Ради з історії КПРС

затвердила тему його дисертації — «Діяльність Комуністичної партії щодо удосконалення викладання суспільних наук у вищих навчальних закладах». До 1985 року він опублікував чотири праці за темою та склав кандидатські мінімуми [2; 3; 6; 12; 15; 17].

У цей період Белашов проявив себе як краєзнавець: підготував першу частину путівника по Глухову, опублікував десять статей і прочитав близько двохсот лекцій для мешканців міста. У 1985 році став старшим викладачем кафедри, а з 1986 року — аспірантом Київського педінституту ім. О. М. Горького [2; 3; 8; 10; 12].

У 1987 році на громадських засадах обійняв посаду проректора з виховної роботи, відповідаючи за моральне, трудове та ідейне виховання студентів. Після обрання заступником завідувача кафедри у 1988 році склав ці обов'язки [2; 7; 9; 11; 12].

У 1990 році певний час виконував обов'язки завідувача кафедри, але зосередився на завершенні дисертації, маючи одинадцять публікацій за темою. Паралельно підвищував кваліфікацію в Київському університеті. Після здобуття Україною незалежності розробив і впровадив курси історії України, історичного краєзнавства та міжнаціональних відносин для різних факультетів. Створив навчальний посібник «Глухів – столиця гетьманської України (1708–1782 рр.)» і монографію «Глухів – забута столиця гетьманської України» (1992) [1; 2; 4; 11; 12; 14; 17].

У 1993 році став доцентом кафедри суспільних наук і головою редколегії видання «Глухівський учительський інститут (1874–1994 рр.)». Продовжив викладання курсів з історії України, краєзнавства й проблем міжнаціональних відносин. Готував посібник «Глухів – столиця гетьманської і Лівобережної України (1708–1982 рр.)» [2; 3; 7; 11; 13; 16].

Як член редколегій, він організовував і редагував матеріали науковопрактичних конференцій, присвячених історії та культурі Глухова. 10 вересня 1996 року отримав звання доцента, а з 1998 року очолив кафедру

соціально-економічних дисциплін. Брав участь у створенні спеціальності «Педагогіка і методика середньої освіти. Історія» (2005) [2; 9; 10; 11].

У 2006–2007 рр. разом із дружиною працював над «Зводом пам'яток історії та культури України по Сумській області» та підготував посібник «Гетьманщина мовою документів» [1; 2; 5; 7; 8].

За багаторічну працю отримав відзнаки Міністерства освіти, Академії педагогічних наук і Міністерства культури. У 2009 році йому вручено знак «Відмінник освіти України». Белашов очолював кафедру історії до 2011 року, коли після ліцензування спеціальності «Середня освіта (Історія)» перейшов на посаду доцента.

У 2015 році став співавтором книги «Глухів. Випробування війною», а в 2019 році опублікував монографію «Глухів – столиця Гетьманської України (1708–1782 рр.)». Помер 20 липня 2022 року, залишивши понад десять монографій, п'ять посібників, двадцять статей і понад сто публікацій [1; 2; 7; 10; 15].

Література:

1. Белашов Валерій Іанович: життєпис, наукова і педагогічна діяльність : до 75-річчя від дня народження / уклад.: А. П. Гриценко, О. А. Чумаченко. Глухів : ГНПУ ім. О. Довженка, 2023. 77 с. : фото. («Видатні імена та події Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка»).
2. Валерій Іванович Белашов (1949–2022) : біобібліографічний покажчик / кафедра історії, правознавства та методики навчання Глухівського нац. пед. унту ім. О. Довженка; керівник вид. проєкту О. І. Курок; уклад.: А. П. Гриценко, С. П. Жукова, О. А. Чумаченко, О. Ф. Белашова. Глухів : ГНПУ ім. О. Довженка, 2023. 68 с. : фото. («Видатні імена та події Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка»).
3. Валерій Іванович Белашов. Персональна бібліографічна пам'ятка / уклад.: І. Л. Рулькова, Л. В. Лисенко, О. А. Басанець; бібліотека Глухівського держ. пед. ун-ту ім. О. Довженка. Глухів, 2009. 13 с.
4. Гриценко А. П., Колієнко А. А. Глухівський учительський інститут: філософські засади заснування та функціонування. *Культурологічний альманах*. 2023. № 2. С. 157–162.
5. Гриценко А. Дослідник глухівського періоду в історії Гетьманщини. *Глухівщина*. 2023. № 29. С. 2.

6. Гриценко А. П., Курок О. І. До питання періодизації історії Глухівського державного педагогічного інституту на рубежі ХХ–ХХІ століть. *Освіта і наука ХХІ століття* : матеріали звітної наук.-практ. конф. Викладачів/ Глухів, 4 трав. 2022 р. Глухів, 2022. С. 48–49.
7. Гриценко А. Пам'яті Валерія Івановича Белашова (1949–2022). *Сіверянський літопис*. 2023. № 3. С. 141–142.
8. Гриценко А. Пам'яті Валерія Белашова, дослідника «Глухівського періоду в історії Гетьманщини». *Глухів.city*. 2023.
9. Гриценко А. Пам'яті видатного історика. До першої річниці смерті доцента Глухівського нац. пед. ун-ту ім. О. Довженка Валерія Івановича Белашова. *Тиждень*. 2023. № 29 (1258). С. 4; № 30 (1259). С. 4.
10. Гриценко А. Пам'ять про дослідника «Глухівського періоду в історії Гетьманщини» [до річниці смерті Валерія Белашова]. *Сумський історичний портал*. 2023.
11. Гриценко А. П. Розвиток Глухівського педагогічного інституту у 1990-х роках. *Сіверщина в історії України* : збірник наукових праць. Нац. заповідник «Глухів», Ін-т історії України НАН України, ГНПУ ім. О. Довженка. Ніжин, 2022. Вип. 15. С. 140–147.
12. До 70-річчя Валерія Івановича Белашова. *Історичні студії суспільного прогресу* : електронний науковий журнал / редкол.: Курок О. І. (гол.), Чумаченко О. А. (заст. гол. ред.), Крижанівський В. М. (відп. ред.). Глухів : ГНПУ ім. О. Довженка, 2019. Вип. VII. С. 246–250.
13. Курок О. І., Гриценко А. П. Досвід формування професійної компетентності майбутніх учителів історії у Глухівському учительському інституті у 1874–1917 роках. *Сіверщина в історії України*. Вип. 13. Київ–Глухів : Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПІК, 2020. С. 233–237.
14. Курок О., Гриценко А., Крижанівський В., Чумаченко О. Глухівський інститут у 1917–1924 рр.: між дерусифікацією та українізацією. *Сіверянський літопис*. 2023. № 1. С. 37–43.
15. Курок О., Гриценко А. Заснування Глухівського учительського інституту. *Актуальні питання дослідження вітчизняної історії й викладання предметів громадянської та історичної освітньої галузі в умовах НУШ* : збірник наукових праць / редкол.: Гриценко А. П. (голова), Чумаченко О. А. (співголова) та ін. Глухів : ГНПУ ім. О. Довженка, 2022. Вип. 1. С. 19–23.
16. Курок О. І., Гриценко А. П. Організація фахової підготовки майбутніх педагогів у Глухівському учительському інституті у 1870-х роках. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка*. 2022. Вип. 50, № 3, ч. 1. С. 12–24.

17. Магар М. Валерій Белашов – автор книги. *Народна трибуна* : Глухівська міськрайонна газета. 1992. № 63 (10688). С. 1–2.

Штонда В. Р.,

студентка факультету суспільно-гуманітарних наук

Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

Науковий керівник – д-рка іст. наук, проф. Гедьо А.В.

МАНДРІВКА МЮРІЕЛ ДОВІ ЗАХІДНОЮ УКРАЇНОЮ, ЯК ПРИКЛАД ЖІНОЧОЇ СМІЛИВОСТІ В ХІХ СТ.

Вступ. Кінець ХІХ століття у вікторіанському суспільстві був часом жорсткої регламентації гендерних ролей, де незалежна, незаміжня жінка, що вирушає у тривалу самотійну подорож, вважалася аномалією. Хроніка Мюріел Дові «A Girl in the Carpathians» («Дівчина в Карпатах», 1891) є винятковим свідченням свідомого відходу від цих норм [1].

Мені Мюріел Дові (1868-1945) постає зі сторінок своєї хроніки як інтелектуальна та філософськи підготовлена мандрівниця, чия подорож була мотивована не обов'язком чи потребою, а «заради розваги» [1, с. 22]. Її знання французької та німецької мов, а також обізнаність у філософії перетворили експедицію у віддалені, малодосліджені регіони Галичини (Микуличин, Космач, Жаб'є) на внутрішній пошук свободи, автономії та ідеалу.

Актуальність даного дослідження зумовлена необхідністю реінтерпретації гендерної ролі у вікторіанську епоху, зокрема у нетиповій для жінки сфері мандрівок, досліджень та фіксації етнографічного матеріалу.

Дослідження мандрівки Мюріел Дові є важливим внеском у гендерну історію, оскільки вона слугує прикладом жіночої автономії, сміливості та інтелектуальної ініціативи, що прямо суперечило домінуючому

патріархальному ідеалу «Ангела в домі» (Angel in the House). Аналіз її досвіду дозволяє переосмислити роль жінки як активного суб'єкта, а не лише об'єкта історичних процесів.

Праця Дові «A Girl in the Karpathians» є унікальним і малодослідженим джерелом для української та східноєвропейської історії. Її подорожні нотатки містять цінний етнографічний, соціально-побутовий та історичний матеріал про

Західну Україну (Галичину та Карпати) кінця XIX століття, поданий через зовнішній, неупереджений погляд. Цей матеріал допомагає реконструювати історію повсякдення, культурні звичаї та соціальні відносини регіону.

Об'єктом дослідження є подорожні нотатки Мюріел Дові – праця «A Girl in the Karpathians» (1891) – як літературний та історичний феномен, що фіксує досвід мандрівки.

Предметом дослідження є аналіз образу Мюріел Дові як авантюрної мандрівниці та критична інтерпретація її описів соціальних, культурних та етнографічних викликів у контексті Західної України кінця XIX століття.

Мета дослідження полягає у комплексному аналізі подорожі Мюріел Дові Західною Україною як свідомого акту деконструкції домінуючих гендерних та соціальних норм вікторіанської епохи.

У контексті вікторіанської епохи, уявлення про «істинну леді» (true lady) слугувало механізмом жорсткого обмеження жіночої мобільності та соціальної активності. Виїзд незаміжньої жінки до Східної Європи без належного чоловічого супроводу являв собою експліцитний виклик домінуючим суспільним нормам. Це підтверджується критичною реакцією тогочасного соціуму, що «люто обурюється висновком про те, що жінка, особливо досить легковажна молода жінка, щаслива у своїй самотності й не прагне вийти заміж» [1, с. 79].

М. Дові свідомо трансформує цю соціальну девіацію у джерело внутрішньої сили. Водночас, вона вимушено вдається до стратегії соціального маскування, конструюючи різні «соціально прийнятні» ідентичності (від

«принцеси чи графині» до «інженерки») для забезпечення власної безпеки та успішної комунікації у патріархальному середовищі [1, с. 81].

Авантюрний характер Мюріел Дові та її здатність долати фізичні, соціальні та психологічні обмеження проявилися на кількох рівнях, демонструючи її унікальний рівень автономності та суб'єктності. Використовуючи власний авторитет та знання німецької мови (як мови місцевої адміністрації), М. Дові здійснювала самостійну організацію логістики: наймала провідників, вела торги за транспортні засоби (коні, сідла). Вона впевнено керувала упряжкою з двох коней і наважилася на вчинок, що мав високий ступінь ризику – сплав плотом річкою Черемош [1, с. 92-94]. Рішення про сплав було спонтанним актом автономії, заснованим на особистій волі: «треба було просто відправити Юру... та коней назад до Жаб'є, а самій попливти на плоті?» [1, с. 168]. Цей вибір чітко підкреслює її готовність брати на себе повну відповідальність за власні, навіть потенційно небезпечні, рішення, що є ключовою ознакою жіночої емансипації у сфері подорожей XIX століття.

Фізичні виклики М. Дові сприймала як спосіб загартування. Її екіпірування відображало її готовність до суворих умов. Вона свідомо обирала труднощі: спала на сіні, пересувалася пішки крутими схилами, купалася в річці Прут, навіть коли це було небезпечно. Кульмінацією її фізичної витривалості стала лихоманка на вершині Піп Івана, спричинена «мільйоном укусів бліх та іншими укусами» [1, с. 164]. У цьому стані Дові філософськи осмислювала ситуацію, вважаючи гору ідеальним місцем для смерті, що свідчить про її стоїчну мужність і здатність приймати навіть найекстремальніші випробування.

Ще одним ключовим проявом жіночої сміливості Дові є її свідомий розрив із класовими конвенціями та відмова від цивілізаційного комфорту. Вона класифікувала звичний побут вікторіанського суспільства як «жахливий» та «штучний», обравши естетику простоти та занурення в життя селянських громад. Вона свідомо обирала простоту: ночівлі в селянських хатах, примітивний транспорт, ігнорування гігієнічних стандартів, попри фізіологічну

огиду. Її вибір одягу, бриджі та чоловіче взуття, підкреслював її переконання, що «чоловічі костюм та спосіб верхової їзди стрункій жінці личать». Цей розрив із нормами був настільки глибоким, що при поверненні до цивілізації її тіло відторгало звичний одяг: «Повернення до звичного взуття та панчіх приносило само по собі жахливий дискомфорт» [1, с. 183-184]. Трансформація фізичного стану М. Дові, описана нею як перетворення власного тіла на «сильну витривалу звірину» [1, с. 87], є ключовим елементом та фінальним доказом успіху її сміливого експерименту.

Гендерний погляд на світ дозволив Дові критично осмислити суспільні норми. Вона аналізувала подвійні стандарти Заходу, розмірковуючи про місцеве пияцтво: «Ми, безумовно, хочемо не того, що жінка повинна бути кращою за чоловіка, а того, що чоловік повинен бути таким же хорошим, як і жінка, чи ж не так?» [1, с. 74]. Мандрівниця фіксувала сильних, хоча й жорстоких жінок, як-от Проше-Пані (господиня, у якої мандрівниця зупинялася в Микуличині), яку називала «тираном», і критикувала пасивність чоловіків-селян, чия «непрактичність» призводила до експлуатації євреями. Її спостереження підкреслюють сміливість у висловленні власної позиції та готовність протистояти усталеним гендерним і соціальним очікуванням [1, с. 43-73].

На відміну від багатьох своїх сучасників, М. Дові не демонструвала типового колоніального чи патерналістського тону. Вона ідеалізувала гуцулів як «чистокровну, яскраво виражену, войовничу» расу, що зберегла свою сутність у горах. Вона знайшла ідеал в оселі Сорукив (сім'я яку провідувала мандрівниця), де життя вимірювалося ритмом ткацького верстата, а не годинником: «Жодна інша робота не дає спокою, терпіння, натхненної монотонності, благополуччя, яке дає виробництво шерсті» [1, с. 148].

Її філософія віддавала перевагу «безпосередньому, інтуїтивному досвіду» над сухими фактами: «Я ніколи не слухаю цих людей (гідів), тому що, по-перше, мені не хочеться бути поінформованою» [1, с. 190]. Вона гостро критикувала прогрес, зокрема фабрику в Косові, засуджуючи економічну недоцільність імпортованих ниток із Бредфорда та їхній вплив на гуцульську

естетику. Дові вважала, що західні кольори «руйнують природний художній інстинкт» місцевих, і проголосила: «Цілком очевидно, мій шановний пане, ці люди неперевершені, коли мають справу з червоним, помаранчевим, зеленим та жовтим кольорами, які Бог їм дав на початку світу» [1, с. 180]. Цим вона захищала автентичну східну естетику від західного впливу. Водночас мандрівниця залишалася критичною навіть до власних ідеалізацій. Конфлікт між естетикою та реальністю яскраво проявився під час її перебування у гуцульській хаті Соруків. Романтичне уявлення Дові про «побутову поезію» гуцулів було деконструйоване досвідом, коли паляниця, приготовлена з ритуальною красою, виявилася «несмачною»: «І з цього моменту вся чарівність цієї оселі пройшла повз мене і не сказала ні слова» [1, с. 151]. Фізична реальність переважила її інтелектуальні ілюзії, демонструючи її здатність тверезо оцінювати світ.

Карпати стали для Дові лабораторією свободи. Вона бачила їх як місце, де можна реалізувати ідеал американського письменника та філософа Генрі Девіда Торо: «Той, хто споглядає красу природи, ніколи не страждає і не розчаровується». Вона свідомо уникала «цивілізованих» Татр, високогірний район Карпат, і шукала автентичного досвіду, який, хоч і був сповнений бруду, блох та ведмежої загрози, дав їй «незворотну трансформацію» [1, с. 76].

Висновок. Мандрівка Мюріел Дові Західною Україною функціонувала як радикальний акт деконструкції домінуючих гендерних і класових норм, ставши прецедентом жіночої суб'єктності наприкінці XIX століття. Дослідження підтвердило, що її сміливість виявлялася у свідомому виборі автентичності, відкиданні вікторіанських норм і знаходженні самоствердження через внутрішній досвід.

Праця «A Girl in the Carpathians» є цінним етнографічним джерелом, оскільки вона фіксує складні аспекти соціальної структури Гуцульщини (єврейське посередництво, апатію русинів, релігійний синкретизм), які рідко потрапляли у поле зору її сучасників. Досвід Дові відкриває перспективу для компаративного аналізу з іншими мандрівницями, поглиблюючи розуміння

механізмів жіночої емансипації та унікального погляду на «нецивілізований» Схід.

Література:

1. Мені Мюріел Дові. Дівчина в Карпатах. Переклад з англійської Надії Марчук. Львів: Априорі, 2020. ст. 195.

Golubeva N. V.,

Master's student at the Department of Ethnology and Archaeology

Vasyl Stefanyk Carpathian National University

Drohobyska O. Ya.,

Candidate of Historical Sciences, Associate Professor – Vasyl Stefanyk

Carpathian National University

PUBLIC ACTIVITIES OF IVANNA BLAZHKEVYCH (1886-1977)

Ivanna Blazhkevych (1886–1977) was a Ukrainian children's writer, educator, public figure, author of numerous poems, educational manuals, articles on economics and ethnography, and memoirs about Ivan Franko, Vasyl Stefanyk, Olha Kobylianska, and others. Despite her considerable achievements in the social and political sphere, this woman remains little known.

The writer was born on October 9, 1886, in the village of Denysiv (now Kozivsky District, Ternopil Region), where her father, Omelian Borodievykh, taught from 1867 to 1898 [2, sh. 1]. She finished elementary school in her native village (1893-1896), three grades of the Ternopil district school (1896-1900), and then continued her education on her own due to her family's financial difficulties. The girl quickly gained the support of local youth and in 1904 created a women's section at the sports and firefighting society. She personally organized courses for the illiterate and by 1909 had virtually eliminated illiteracy in Denysiv. At the same time, she

joined the temperance movement in Galicia and initiated a boycott of taverns, founding the anti-alcohol society «Vidrodzhennia» [2, sh. 8, 15].

During this same period, Ivanna Blazhkevych began her literary career. On February 4, 1911, she married Ivan Blazhkevych, a village teacher, and in September of that same year, she began working in the village of Subotiv (now in the Ivano-Frankivsk district of the Ivano-Frankivsk region) [1, sh. 2]. In 1914, her husband was transferred to the position of school director in the village of Zalukva, and later mobilized to the front. It was in this village that the teacher, together with her two young children (her son Bohdan was only two years old, and her daughter Lyuba was ten days old), had to endure the difficult years of World War I. At that time, she supervised the Zalukva school herself.

Despite constant hardship and the sudden death of her daughter, Ivanna Blazhkevych focused on saving orphaned children, prisoners of war, and the sick from starvation. In 1917, she established the organization «Syritskyi zakhyst», and in 1918, at the local branch of the society «Silskyi hospodar», she established a committee to help those returning from Russian captivity and war refugees. During this difficult period, she paid considerable attention to the economic recovery of the Galician countryside. In the fall of 1915, she founded and headed the «Vlasna pomich» cooperative, and in 1917, she resumed the activities of the district cooperative «Pomich» in the city of Halych [4, p. 79].

I. Blazhkevych's organizational skills were particularly evident in 1918-1919, when she took an active part in the national liberation struggle and state-building processes of the West Ukrainian People's Republic (ZUNR). On November 1, 1918, she took an oath of allegiance to the newly created state in Lviv, and on November 2, at her call, a hundred peasants from Zalukva took power in Halych. In addition, she was the only woman in the district Ukrainian National Council in Stanislaviv, founded by Ambassador L. Bachynsky for the socio-political protection of the population of the Stanislaviv district. During the escalation of the Polish-Ukrainian war in May 1919, I. Blazhkevych, together with the commandant of the Galich

railway station, organized a medical station for wounded and sick UGA soldiers who were traveling by train to Stanislaviv. Seventeen girls from Zalukva volunteered to work there [5, p. 213].

After the defeat of the Ukrainian national liberation struggle, the teacher was repeatedly persecuted by the Polish authorities, who organized constant searches and interrogations. Only in 1920 did she manage to find work in the pedagogical society «Ridna Shkola» (Native School). In October 1921, her husband returned from captivity, and from 1923 the family lived in the village of Denysiv in the Ternopil region. During the interwar period, her poetic plays were published in separate editions for children. At the same time, the teacher was involved in organizing kindergartens, cooperatives, evening gatherings, concerts, performances, and public holidays, and fought for women's rights. However, this period was also marked by personal tragedy, as her two young daughters died unexpectedly on September 14 and 17, 1928. On November 11, she received a letter in Polish signed «Those who took revenge» [6, p. 267].

Despite her poor health, I. Blazhkevich continued to work during World War II and under Soviet rule. Thanks to her efforts, a kindergarten and a hospital were opened in Denysiv in the late 1940s, a local history museum was established (1967), and a monument to Taras Shevchenko was erected [3, p. 215]. After the writer's death in 1977, a memorial museum was created on her estate and a memorial plaque with a basrelief was installed. In 1997, the museum was granted the status of a national museum. The memory of the public figure is also honored in the village of Zalukva in IvanoFrankivsk region.

Thus, Ivanna Blazhkevych made a significant contribution to the cultural, educational, and socio-economic advancement of the Galician village. She belonged to a group of the most active figures of her time, who often sacrificed their personal lives for the sake of public interests. Her activities included not only the creation of trade cooperatives, but also the organization of economic courses aimed at improving the socio-economic living standards of peasants.

Literature:

1. State Archives of the Ternopil Region. F. P-3205. On. 1. Case 1. 4 sh.
2. State Archives of the Ternopil Region. F. 3205. On. 1. Case 2. 23 sh.
3. Golovin B. famous figure lives on in memory. In: Golovin B. The nation's unquenchable torch: Articles, interviews, memoirs. Ternopil: Prosvit, 2003. P. 211-216.
4. Drohobytska O. The public activities of Ivanna Blazhkevych (1886-1977). *Bulletin of the Precarpathian University. History*. 2016. Issue 28. P. 77-85.
5. Drohobytska, O. The Memoirs of Ivanna Blazhkevych (1886-1977) as a Source for Studying Her Public Activities During World War I. *Scientific Bulletin of the Ivan Zolotoustyi Academy of Ivano-Frankivsk «Dobryi Pastyr»*. Theology. Philosophy. History. 2019. Issue 14. pp. 206-215.
6. Savak B. Ivanna Blazhkevych. *Berezhany Land: Historical and Memoir Collection*. Toronto, 1998. pp. 267-268.

СЕКЦІЯ: ПРАВОЗНАВСТВО. ПОЛІТОЛОГІЯ

Андрієвський О. О.,

студент Хмельницького університету управління та права

імені Леоніда Юзькова

Науковий керівник – д-р філософії з права, доцент

Владовська К. П.

**МЕХАНІЗМИ КОНСТИТУЦІЙНОГО ЗАХИСТУ
НАЦМЕНШИН У КАНАДІ**

Конституційно-правова система Канади, як федеративної та поліетнічної держави, пропонує одну з найбільш комплексних і водночас складних моделей захисту прав національних меншин у світі. Фундаментом цього захисту є Конституційний акт 1982 року, особливо його перша частина — Канадська Хартія прав і свобод. Канадський підхід до захисту меншин є багатограним: він поєднує універсальні гарантії рівності з колективними правами, спрямованими на збереження культурної та лінгвістичної ідентичності.

Ключовим елементом, що забезпечує індивідуальні права усіх меншин, є Розділ 15 (Права на рівність) Хартії. Це положення проголошує, що кожна особа є рівною перед законом та має право на однаковий захист і однакову користь від закону без дискримінації, зокрема, за ознаками раси, національного чи етнічного походження, кольору шкіри та релігії. Судова практика Верховного Суду Канади (ВСК) послідовно підтверджує, що цей захист поширюється не лише на перелічені у статті ознаки, а й на аналогічні, що ілюструє справа *Vriend v. Alberta* (1998) [7], де було розширено захист на сексуальну орієнтацію. Це демонструє динамічну роль судової влади у забезпеченні прав меншин. Додатково, Розділ 2 гарантує фундаментальні

свободи — совісті, релігії, думки, зібрань та асоціацій, які є життєво важливими для вільного функціонування культурних та релігійних меншин, що було підтверджено у справі *R. v. Big M Drug Mart Ltd.* (1985) [4] щодо широкого тлумачення свободи релігії.

Особливе місце в конституційній архітектурі посідають механізми захисту колективних прав. Для офіційних мовних меншин (англофонів у Квебеку та франкофонів в інших провінціях) критично важливим є Розділ 23 (Права на освіту мовою меншини) [1, с. 7]. Це положення надає позитивні права на фінансування та управління школами мовою меншини, забезпечуючи їхнє виживання, що було чітко роз'яснено ВСК у справі *Mahe v. Alberta* (1990) [6]. Для усіх етнокультурних груп визначальною є вимога Розділу 27 [1, с. 8], згідно з якою Хартія має тлумачитися у спосіб, що узгоджується зі збереженням та розвитком мультикультурної спадщини канадців. Цей принцип, підкріплений федеральним *Canadian Multiculturalism Act* [3, с.6], надає конституційну легітимність політиці мультикультуралізму. Окремо існує й унікальна система захисту прав корінних народів, закріплена у Розділі 35 Конституційного акта 1982 року [1с. 10], який визнає та підтверджує їхні аборигенні та договірні права, що є предметом постійних переговорів та судових спорів.

Конституційні гарантії посилюються федеральним та провінційним законодавством. Чинний *Canadian Human Rights Act* (Закон Канади про права людини) [2, с. 12] та аналогічні Провінційні кодекси про права людини створюють адміністративні та квазісудові механізми (Комісії та Трибунали з прав людини), які дозволяють меншинам ефективно оскаржувати дискримінацію у сфері зайнятості та послуг, доповнюючи судовий захист.

Незважаючи на потужні механізми, канадська система не є позбавленою юридичних колізій та викликів. Основна напруга виникає навколо Розділу 1 Хартії, який дозволяє державі обмежувати права та свободи, якщо це обмеження може бути «обґрунтованим в умовах вільного і демократичного суспільства» (так званий «тест Оукса», справа *R. v. Oakes*, 1986) [5]. Це створює

постійний судовий баланс між правами меншин та публічними інтересами. Найбільш контроверсійним інструментом є Розділ 33 (Положення «Незважаючи на...»/Notwithstanding Clause) [1, с. 10]. Цей механізм дозволяє федеральному парламенту чи провінційним законодавчим органам тимчасово вивести свій закон з-під дії деяких важливих розділів Хартії (включно з правами на рівність). Його використання, як, наприклад, у Квебеку для прийняття законів, що регулюють релігійну символіку, розглядається як пряма загроза конституційному захисту прав релігійних меншин, оскільки тимчасово виводить законодавчі акти з-під судового контролю. Крім того, для етнокультурних та расових меншин викликом залишається боротьба зі системним расизмом, який вимагає не лише заборони дискримінації, а й активних позитивних зобов'язань з боку держави для забезпечення фактичної, а не лише формальної рівності.

На підставі вищезазначеного, можна зробити висновок, що конституційний захист національних меншин у Канаді є унікальною і високорозвиненою системою, що ґрунтується на багатоплановому законодавстві та активній ролі судової влади, яка постійно адаптує норми Хартії до нових соціальних реалій. Її ефективність забезпечується поєднанням загальних прав на рівність, спеціальних колективних прав лінгвістичних меншин та принципу мультикультуралізму. Однак, наявність положень, що дозволяють обмеження та тимчасове виведення з-під конституційного контролю, а також триваюча боротьба за матеріальну рівність для усіх груп, свідчать, що конституційний захист прав меншин є постійним, динамічним процесом, який вимагає неперервної уваги з боку законодавчої, виконавчої та судової влади.

Література:

1. Конституційний акт, 1982 (включаючи Канадську Хартію прав і свобод). URL: <https://laws.justice.gc.ca/eng/const/page-16.html>
2. Canadian Human Rights Act (Закон Канади про права людини), R.S.C. 1985, с. H-6. URL: <https://laws.justice.gc.ca/eng/acts/H-6/>

3. Canadian Multiculturalism Act (Закон Канади про мультикультуралізм), R.S.C. 1985, c. 24 (4th Supp.). URL: <https://laws.justice.gc.ca/eng/acts/c-18.7/>
4. R. v. Big M Drug Mart Ltd., [1985] 1 S.C.R. 295. URL: <https://scccsc.lexum.com/scc-csc/scc-csc/en/item/103/index.do>
5. R. v. Oakes, [1986] 1 S.C.R. 103. URL: <https://scccsc.lexum.com/scccsc/scc-csc/en/item/249/index.do>
6. Mahe v. Alberta, [1990] 1 S.C.R. 342. URL: <https://scccsc.lexum.com/scc-csc/scc-csc/en/item/603/index.do>
7. Vriend v. Alberta, [1998] 1 S.C.R. 493. URL: <https://scccsc.lexum.com/scc-csc/scc-csc/en/item/1568/index.do>

Андрієвська О.О.,

студентка юридичного факультету

Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

Науковий керівник – д-р юрид. наук, професор, Костяшкін І.О.

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ СЕРВІТУТІВ

Актуальність дослідження теми земельних сервітутів зумовлена зростанням значення земельних правовідносин в умовах розвитку ринкової економіки та приватної власності на землю. В Україні триває реформування земельного законодавства, активізуються процеси купівлі-продажу земельних ділянок, їх поділу та об'єднання, що неминуче породжує конфлікти щодо доступу до землі, проходу, проїзду, проведення комунікацій чи користування ділянкою суміжними власниками. Земельні сервітути виступають важливим правовим інструментом врегулювання таких спорів, забезпечуючи збалансування приватних інтересів власників та користувачів земель, а також запобігаючи порушенню прав інших осіб. Земельний сервітут є правом користування чужою земельною ділянкою чи її частиною для задоволення потреб власника або користувача іншої ділянки, що закріплено статтею 98 Земельного кодексу України (далі – ЗК України). Сервітут являє собою речове

право з обмеженою назвою, яке забезпечує можливість користування чужим майном при збереженні права власності за його власником. За своєю природою сервітут не передбачає передання права власності на ділянку, а лише надає право користування в межах, визначених договором або законом [1].

Правова природа земельного сервітуту розкривається у його подвійній характеристиці – з одного боку, це обмеження права власності, а з іншого – самостійне речове право користування чужою річчю. Такий підхід відповідає загальноєвропейській традиції, що бере початок із римського права. Відповідно до статті 401 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України), земельний сервітут є правом обмеженого користування чужим майном, яке може бути встановлене договором, законом, заповітом або рішенням суду [2]. Особливе значення для забезпечення стабільності земельних відносин має договірне оформлення сервітутів. Відповідно до частини другої статті 100 ЗК України, договір про встановлення земельного сервітуту за домовленістю сторін може бути посвідчений нотаріально та підлягає державній реєстрації. Таке оформлення дозволяє закріпити права та обов'язки сторін, зменшити ризики виникнення спорів і забезпечити правову визначеність у використанні земельної ділянки [1].

Правовідносини, пов'язані з земельними сервітутами, регулюються комплексом нормативно-правових актів. Основний закон – ЗК України, статті 98–102 якого встановлюють правові засади встановлення, змісту та припинення сервітутів. Крім того, регулювання здійснюється ЦК України, який містить загальні положення про речові права (стаття 401 встановлює, що право користування чужим майном може бути встановлене щодо земельної ділянки для задоволення потреб інших осіб, які не можуть бути задоволені іншим способом). Закон України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» визначає порядок офіційної реєстрації сервітутів у державному реєстрі. При судовому розгляді спорів щодо сервітутів застосовуються Цивільний процесуальний кодекс України та Господарський

процесуальний кодекс України залежно від складу учасників справи. Згідно із законодавством, сервітут встановлюється договором, законом, заповітом або рішенням суду і підлягає обов'язковій державній реєстрації. Важливо підкреслити, що сервітут має бути пропорційним і не створювати надмірного обмеження для власника земельної ділянки. Це положення корелює з принципом верховенства права та практикою Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ). У справі *Sporrong and Lönnroth v. Sweden* (1982) ЄСПЛ наголосив, що втручання у право власності має бути законним, переслідувати легітимну мету і бути пропорційним.

Українське законодавство виділяє два основні типи земельних сервітутів: приватний і публічний. Приватний сервітут встановлюється на користь конкретної фізичної або юридичної особи і забезпечує право обмеженого користування чужою земельною ділянкою для задоволення інтересів цієї особи. Таке право не може передаватися іншим особам і діє доти, доки існує відповідна потреба. Публічний сервітут встановлюється в інтересах держави або територіальної громади і спрямований на забезпечення суспільних потреб, зокрема прокладку інженерних мереж, комунікацій або здійснення інших об'єктів публічної інфраструктури. Встановлення публічних сервітутів здійснюється відповідними органами державної влади або органами місцевого самоврядування [3].

Встановлення земельного сервітуту можливо лише за наявності певних умов та дотримання встановленого порядку. Суб'єктами встановлення сервітутів можуть бути виключно власники або користувачі земельних ділянок. ЗК України у ст. 99 наводить перелік видів сервітутів, включаючи проїзд або прохід через чужу ділянку, прокладення та експлуатацію комунікацій, забір води та водовідведення, ведення польових робіт на межі з сусідніх ділянок та інші цілі, дозволені законом. Для встановлення земельного сервітуту за договором укладається письмовий договір з наступною реєстрацією в органах державної реєстрації. У разі виникнення спору з вимогою усунути обмеження у

здійсненні права користування та розпорядження майном власник має право вимагати усунення відповідних перешкод шляхом звернення до суду за захистом своїх майнових прав у порядку цивільного судочинства. Встановлення земельного сервіту в судовому порядку можливе лише після вжиття позивачем дій щодо встановлення сервіту та недосягнення згоди між сторонами. Позивач повинен довести наявність попередніх спроб домовитися про встановлення сервіту, що було підтверджено постановою Касаційного господарського суду Верховного Суду від 5 листопада 2024 року у справі № 923/898/21 [4].

Припинення дії земельного сервіту регулюється статтею 102 Земельного кодексу України. Дія сервіту припиняється у випадках поєднання в одній особі суб'єкта права земельного сервіту та власника земельної ділянки, відмови особи, в інтересах якої встановлено сервіт, рішення суду про його скасування, закінчення строку, на який сервіт був встановлений, невикористання протягом трьох років, а також порушення власником сервіту умов користування ним. Крім того, на вимогу власника земельної ділянки дія сервіту може бути припинена в судовому порядку у разі припинення підстав його встановлення або коли встановлення сервіту унеможлиблює використання земельної ділянки за її цільовим призначенням. Дія сервіту також припиняється у разі примусового відчуження земельної ділянки відповідно до статті 14-1 Закону України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану», при цьому державна реєстрація припинення права власності на земельну ділянку є підставою для державної реєстрації припинення права сервіту, встановленого щодо такої земельної ділянки [1].

Іноді земельний сервіт розглядають як альтернативу оренді земельної ділянки. Справді, сервіт є формою користування чужою землею, проте його правова природа і умови застосування значно відрізняються від оренди. Земельний сервіт встановлює обмежене, специфічне право користування

земельною ділянкою, яке не передбачає передачі права володіння, тоді як оренда надає орендарю право тимчасового володіння та користування земельною ділянкою у межах договору оренди за плату. Сервітут регулює конкретні дії, наприклад проходи, проїзди, прокладку комунікацій, доступ до водних або енергетичних ресурсів, тоді як оренда дає право повного користування ділянкою для будь-яких законних цілей, передбачених договором. Земельний сервітут забезпечує обмежений доступ до земельної ділянки для захисту приватних або публічних інтересів, а оренда дозволяє повноцінне господарське використання земельної ділянки на договірних умовах[5].

Отже, земельні сервітути є важливим інститутом права, який забезпечує обмежене користування чужою земельною ділянкою без порушення прав власника. Вони сприяють раціональному використанню земельних ресурсів, врегульовують відносини між власниками та користувачами, а також захищають суспільні та приватні інтереси. Ефективне правове регулювання сервітутів передбачає визначення підстав виникнення, умов користування, строків дії, припинення та державної реєстрації, що забезпечує стабільність земельних відносин і правову визначеність для всіх учасників.

Література:

1. Земельний кодекс України. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#n838> (дата звернення: 11.10.2025).
2. Цивільний кодекс України. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n2135> (дата звернення: 11.10.2025).
3. Сервітут: що це таке і як він застосовується в Україні. *Uland.ua – продаж та оренда земельних ділянок, оголошення та інвестиції*. URL: <https://uland.ua/servitut-shho-ce-take-i-yak-vin-zastosovujetsya-v-ukrayini> (дата звернення: 11.10.2025).
4. Постанова Касаційного господарського суду Верховного Суду від 5 листопада 2024 року у справі № 923/898/21 <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123012091> (дата звернення: 11.10.2025).
5. Земельний сервітут. *Шумська громада – вітаємо на офіційному вебсайті*. URL: <https://shumska-gromada.gov.ua/news/1618389635/> (дата звернення: 11.10.2025).

Балюк Г. В.,

*здобувач вищої освіти 2-го курсу факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування Національної поліції України*

Дніпровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник – *викладач кафедри цивільно правових дисциплін*

Дніпровського державного університету внутрішніх справ,

капітан поліції Логінова М. В.

ВПЛИВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА ЦИФРОВІЗАЦІЇ НА ТРУДОВІ ВІДНОСИНИ В УКРАЇНІ

У сучасних умовах глобалізація та цифровізація виступають ключовими чинниками трансформації трудових відносин в Україні. Вони зумовлюють суттєві зміни у формах зайнятості, змісті праці, соціально-трудових гарантіях і ролі держави у регулюванні ринку праці. Глобалізаційні процеси відкрили українським працівникам доступ до світового ринку праці, стимулювали розвиток трудової міграції, дистанційної роботи та аутсорсингу. Водночас посилилася конкуренція між роботодавцями і працівниками, що потребує оновлення трудового законодавства відповідно до європейських стандартів і принципів гідної праці.

Одним із найважливіших аспектів впливу глобалізації є інтернаціоналізація трудових ринків. Українські компанії активно залучаються до міжнародних ланцюгів доданої вартості, що потребує нових компетенцій працівників, здатності адаптуватися до динамічних умов глобальної економіки та цифрових технологій. З іншого боку, українські працівники отримали можливість працювати на іноземні компанії у форматі віддаленої або гіг-зайнятості, що розширило їхні можливості самореалізації, але одночасно

поставило питання соціального захисту, сплати податків і трудових гарантій [4, с. 248].

Цифровізація праці стала новим етапом еволюції трудових відносин. Згідно з даними Міністерства економіки України, частка ІТ-сектору у ВВП країни зростає щорічно, формуючи цифрову економіку та нові професійні напрями – від розробників програмного забезпечення до фахівців з кібербезпеки. Закон України «Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні» (2021 р.) започаткував правовий режим «Дія City», який створює умови для гнучких трудових форм, контрактної взаємодії та розвитку фріланс-економіки. Такі зміни сприяють підвищенню ефективності праці, однак створюють виклики щодо забезпечення рівності прав, уникнення трудової експлуатації та гарантування соціального страхування осіб, що працюють у нестандартних формах. Вплив цифровізації на трудові відносини проявляється також у зміні управлінських підходів – автоматизації рекрутингу, використанні штучного інтелекту для оцінки ефективності працівників, впровадженні електронних трудових книжок і дистанційного контролю. Це підвищує прозорість і продуктивність, але породжує нові ризики, пов'язані з порушенням права на приватність, надмірним моніторингом та психологічним навантаженням. У цьому контексті важливим є дотримання принципів Європейської соціальної хартії (переглянутої, 1996 р.) та Конвенцій МОП № 87, 98, 102, які гарантують право на справедливі умови праці, соціальний захист і колективні переговори [1, 2].

Реформування трудового законодавства України, зокрема підготовка нового Трудового кодексу, має враховувати вплив глобалізаційних і цифрових тенденцій. Серед ключових завдань – легалізація віддаленої роботи, врегулювання правового статусу фрілансерів і самозайнятих осіб, забезпечення гнучкого графіка праці та рівного доступу до соціальних гарантій. Державна політика має поєднувати інноваційність із соціальною відповідальністю,

запроваджуючи механізми професійного перенавчання, цифрової освіти та підтримки зайнятості вразливих груп населення [3, с. 117].

У період дії воєнного стану договір як форма захисту трудових прав набуває особливої значущості, оскільки дозволяє гнучко врегульовувати трудові відносини між працівником і роботодавцем з урахуванням воєнних обставин. Зокрема, трудовий договір може визначати умови праці, місце її виконання, тривалість робочого часу, порядок оплати та гарантії безпеки, що забезпечує баланс інтересів сторін навіть у кризових умовах. Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» від 15 березня 2022 року конкретизує особливості укладення, зміни та припинення трудових договорів, зокрема допускає спрощену форму їх оформлення, дистанційну роботу, тимчасове переведення без згоди працівника, а також визначає гарантії захисту права на працю. Таким чином, договір у воєнний час виступає не лише юридичним інструментом фіксації зобов'язань, а й механізмом реалізації принципів соціального партнерства, забезпечення гідних умов праці та стабілізації трудових відносин у надзвичайних умовах [5, с. 390].

Отже, глобалізація та цифровізація формують нову парадигму трудових відносин в Україні, де традиційні моделі працевлаштування поступаються місцем гнучким, технологічно орієнтованим формам. Важливим завданням сучасної держави є створення балансу між економічною ефективністю та соціальною справедливістю, забезпеченням цифрових прав працівників і розвитком інклюзивного ринку праці. У перспективі саме гармонійне поєднання глобальних стандартів, цифрових інновацій і національних трудових гарантій стане основою сталого розвитку трудових відносин в Україні.

Перспективи розвитку трудових відносин в умовах глобалізації та цифровізації в Україні пов'язані з поступовим переходом до гнучких, інноваційно орієнтованих моделей праці, що базуються на принципах справедливості, рівності можливостей і цифрової компетентності працівників. Очікується посилення ролі дистанційної та проектної зайнятості, впровадження

елементів штучного інтелекту в управління персоналом, удосконалення електронного документообігу та соціального страхування. Ключовим напрямом стане гармонізація національного трудового законодавства з нормами ЄС і стандартами МОП, що сприятиме підвищенню конкурентоспроможності українського ринку праці, формуванню високотехнологічних робочих місць і розвитку людського капіталу як стратегічного ресурсу національної економіки.

Література:

1. Закон України «Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні». № 1667-IX від 15.07.2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1667-20>
2. Європейська соціальна хартія (переглянута). Рада Європи, 1996 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_062
3. Ланська С.П. Цифровізаційні трансформації державного регулювання зайнятості: вплив глобалізації. *Серія: Економіка*. 2024. С. 117-129.
4. Старцев Ю. К. Стабільність трудових відносин у контексті сучасних трансформацій: динамічний підхід. *Збірник наукових праць ХНПУ імені ГС Сковороди. Право*. 2025. С. 248-256.
5. Логінова М.В. Особливості договору як форми захисту трудових прав. *Концептуальні шляхи розвитку науки та освіти*: матеріали XII Міжнародної науково-практичної конференції м. Львів, 29-30 травня 2024 року. Львів: Львівський науковий форум, 2024. 390 с.

Бойко В. А.,

студентка 3-БЮ групи кафедри соціально-економічних дисциплін

Комунального закладу вищої освіти «Барський

гуманітарно-педагогічний коледж імені Михайла Грушевського»

Науковий керівник – доктор філософії, доцент кафедри

соціально-економічних дисциплін Юзько Т.М.

ЕТИЧНІ СТАНДАРТИ АДВОКАТА ЯК ГАРАНТІЯ ДОВІРИ ДО ПРАВОСУДДЯ

Етичні стандарти адвоката є одним із ключових чинників, що забезпечують ефективність і справедливість правової системи. Високий рівень професійної етики адвокатів формує довіру суспільства до правосуддя, адже саме адвокат є посередником між громадянином і судовою владою. Дотримання принципів чесності, незалежності, конфіденційності та доброчесності не лише підсилює авторитет адвокатури, а й сприяє зміцненню демократичних засад у державі. Таким чином, етичні норми в діяльності адвоката виступають не просто професійним обов'язком, а важливою гарантією довіри громадян до судової системи та забезпечення справедливості в суспільстві.

Стаття 59 Конституції України гарантує кожній людині та громадянину право на правничу допомогу, у тому числі безоплатну [2]. Реалізація цього права є одним із ключових елементів забезпечення доступу до правосуддя. Саме з метою гарантування права на захист від обвинувачення та надання кваліфікованої правничої допомоги під час розгляду справ у судах та інших державних органах в Україні функціонує інститут адвокатури.

Важливою складовою діяльності адвоката є дотримання етичних норм, які визначають професійну культуру та моральні орієнтири правника. Адвокатська етика (етика адвоката) – це система корпоративно встановлених правил

належної поведінки адвоката у тих випадках, коли правові норми не містять чітких приписів [1]. Вона спрямована на підтримання авторитету адвокатури, забезпечення довіри клієнтів і суспільства до адвокатської професії та правосуддя загалом.

Надзвичайна важливість функціонального навантаження адвокатури вимагає від адвокатів слідування високим етичним стандартам поведінки. При цьому специфіка, комплексний характер обов'язків, що покладені на адвокатуру, обумовлюють необхідність збалансування засад служіння адвоката інтересам окремого клієнта та інтересам суспільства в цілому, дотримання принципів законності і верховенства права [4].

Правила адвокатської етики містять основні принципи, крізь призму яких і має здійснюватися професійна діяльність будь-яким адвокатом. Такими принципами адвокатської етики є: 1) незалежність та свобода адвоката у здійсненні адвокатської діяльності; 2) дотримання законності у професійній діяльності і у приватному житті; 3) домінантність інтересів клієнта; 4) неприпустимість конфлікту інтересів; 5) конфіденційність; 6) компетентність та добросовісність (добросовісність) при наданні правової допомоги [3].

Професійна поведінка адвоката напряму впливає на авторитет судової влади, оскільки адвокат є ключовим елементом системи правосуддя, який може як зміцнити, так і підірвати її довіру суспільства. Дотримання етичних норм, шанобливе ставлення до суду, сторін та учасників процесу, а також професійна компетентність та незалежність сприяють укріпленню довіри до судової системи, тоді як правовий нігілізм, агресія, неповага та порушення правил свідчать про непрофесіоналізм і знижують авторитет суду в очах громадськості.

Отже, можна зробити висновок, що етичні стандарти адвоката як основа довіри до правосуддя матимуть практичне значення лише за умови дотримання та реалізації принципів адвокатури.

Одним із ключових елементів етичних стандартів адвокатської діяльності є дотримання принципу верховенства права, який виступає не лише основою

адвокатури, а й фундаментальним принципом правової системи загалом. Його значення в діяльності адвоката полягає в тому, що людина, її життя, гідність, честь, недоторканність і безпека визнаються найвищими соціальними цінностями, якими має керуватися адвокат у своїй професійній діяльності [6]. Реалізація цього принципу формує довіру громадян до правової системи, адже саме адвокат є посередником між особою та правосуддям.

Поряд із принципом верховенства права важливу роль у формуванні етичних засад адвокатури відіграє принцип законності, що вимагає від адвоката неухильного дотримання чинного законодавства України. Дотримання цього принципу у практичній діяльності сприяє не лише забезпеченню правової визначеності, а й утвердженню авторитету адвокатури як інституту, що стоїть на сторожі справедливості та прав людини.

Не менш важливим етичним орієнтиром є принцип незалежності адвокатури, який гарантує об'єктивність, самостійність і неупередженість адвоката при виконанні його професійних обов'язків. Саме незалежність є запорукою довіри до адвоката та до правосуддя загалом, адже вона виключає будь-який вплив з боку органів державної влади, місцевого самоврядування чи інших осіб [5]. Недержавний характер адвокатури, її самоврядування та професійна автономія забезпечують умови для реалізації адвокатської діяльності відповідно до високих морально-етичних стандартів.

Етичні стандарти адвоката є фундаментом, на якому ґрунтується довіра суспільства до правосуддя та всієї правової системи держави. Дотримання принципів незалежності, верховенства права, законності та поваги до суду забезпечує не лише ефективне виконання адвокатом своїх обов'язків, а й формує позитивний імідж адвокатури загалом.

Отже, етична поведінка адвоката — це не просто дотримання професійних вимог, а необхідна умова забезпечення справедливості, захисту прав людини та зміцнення довіри до правосуддя в демократичному суспільстві.

Література:

1. Білоус К. Сутність адвокатської етики як необхідної умови здійснення адвокатом своєї діяльності. *Юридичний журнал*. 2010. № 7.
2. Конституція України. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 13.10.2025).
3. Шевердін М. Основні принципи адвокатської етики. Асоціація правників України. URL: <https://uba.ua/ukr/news/4919> (дата звернення: 13.10.2025).
4. Правила адвокатської етики. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0003418-12#Text> (дата звернення: 13.10.2025).
5. Судові та правоохоронні органи України. Мультимедійний навчально-методичний посібник. (Розділи_тема_7). URL: https://arm.navs.edu.ua/books/spou_2019/info/lec7.html (дата звернення: 13.10.2025).
6. Academic Journals and Conferences. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journalpaper/2019/nov/19878/bochulyak.pdf> (дата звернення: 13.10.2025).

Валіуліна М. О., Ніколов Д. Ю., Радіонова О. В.,

учні 9-Б класу

Кременчуцької гімназії № 23, Кременчуцької міської ради,

Кременчуцького району, Полтавської області

Науковий керівник – вчитель історії і правознавства Кременчуцької гімназії № 23, аспірант КрНУ ім. М. Остроградського Мелешко Я.Г.

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ НЕПОВНОЛІТНІХ ОСІБ

Забезпечення прав і свобод дитини є тим критерієм, за яким оцінюється рівень гуманістичного розвитку будь-якої держави й суспільства у цілому. Це твердження стосується й неповнолітніх, які вступили у конфлікт з кримінальним законом, тобто вчинили злочин. На міжнародному та загальноєвропейському рівні неповнолітніх вже давно визнано специфічною групою суб'єктів ювенального кримінального права. Прийняття у 2001 р.

Кримінального кодексу (далі – КК) України стало історичною подією у житті українського суспільства, зокрема у тому його сегменті, який стосується неповнолітніх. Уперше за всю історію розвитку національного кримінально-правового законодавства у системі його нормативних приписів було виокремлено Розділ XV Загальної частини «Особливості кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх» [1, с. 5].

До особи, яка вчинила у віці до вісімнадцяти років злочин, що не становить великої суспільної небезпеки, якщо буде визнано, що її виправлення можливе без застосування кримінального покарання, а також до особи, яка до виповнення віку, з якого можлива кримінальна відповідальність вчинила суспільно небезпечне діяння, передбачене цим Кодексом, Суд може застосувати примусові заходи виховного характеру, які не є кримінальним покаранням. Так, кримінальній відповідальності підлягають особи, які до вчинення злочину досягли віку 16 років (ч. 1 ст. 22 КК України, далі). Це так званий загальний вік кримінальної відповідальності. Закон також (ч. 2 ст. 22 КК України) передбачає і знижений вік кримінальної відповідальності. Йдеться про осіб у віці від 14 до 16 років. Ці особи підлягають кримінальній відповідальності за такі види злочинів, як: Умисне вбивство (статті 115-117) Умисне тяжке тілесне ушкодження (стаття 121, частина третя статей 345, 346, 350, 377, 398); умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження (стаття 122, частина друга статей 345, 346, 350, 377, 398); крадіжка (стаття 185, частина перша статей 262, 308); грабіж (стаття 186, частини перша, друга, третя статті 262, 308); розбій (стаття 187, частини перша, друга, третя статті 262, 308); вимагання (статті 189, 262, 308); умисне знищення або пошкодження майна (частина друга статей 194, 347, 352, 378, частини друга та третя статті 399); пошкодження шляхів сполучення і транспортних засобів (стаття 277); зґвалтування (стаття 152) хуліганство (стаття 296). Зниження віку кримінальної відповідальності законодавець обумовив перш за все тим, що особа уже в 14-річному віці усвідомлює суспільну небезпечність і протиправність злочинів, які

вказані в ч. 2 ст. 22 КК. Участь адвоката в кримінальному провадженні щодо особи у віці до 18 років є обов'язковою на підставі закону [2].

Які є види покарання за вчинені злочини неповнолітніми? Відповідно до ч. 1 ст. 99 КК України штраф застосовується лише до неповнолітніх, що мають самостійний дохід, власні кошти або майно, на яке може бути звернене стягнення. У судовій практиці цей вид покарання призначається приблизно 8% від усіх засуджених неповнолітніх. Відповідно до ч. 1 ст. 100 КК України, громадські роботи можуть бути призначені неповнолітньому у віці від 16 до 18 років на строк від тридцяти до ста двадцяти годин і полягають у виконанні неповнолітнім робіт у вільний від навчання чи основної роботи час. Тривалість виконання даного виду покарання не може перевищувати двох годин на день. Як зазначається у ст. 101 КК України, арешт полягає у триманні неповнолітнього, який на момент постановлення вироку досяг шістнадцяти років, в умовах ізоляції в спеціально пристосованих установах на строк від п'ятнадцяти до сорока п'яти діб. Ключовими ознаками кримінально-правової регламентації арешту як виду покарання неповнолітніх є: утримання в ізоляції, вік неповнолітнього, а момент винесення вироку, відбування у спеціально пристосованих установах (арештних домах), строк від 15 до 45 діб. Позбавлення волі – цей вид покарання є найбільш суворим серед тих, які можуть призначатись неповнолітнім. Покарання у виді позбавлення волі полягає в ізоляції засудженого та поміщенні його на певний строк до кримінально-виконавчої установи закритого типу. Відповідно до ч. 1. ст. 102 КК України, покарання у виді позбавлення волі особам, які не досягли до вчинення злочину вісімнадцятирічного віку, може бути призначене на строк від шести місяців до десяти років, крім випадків, особливо вчинення неповнолітнім тяжкого злочину, поєднаний з умисним позбавленням життя людини [1, с. 180 – 197]. Неповнолітні, засуджені до покарання у виді позбавлення волі, відбувають його у спеціальних виховних установах. Висування на перший план виховної функції при виконанні покарання відносно неповнолітніх червоною

ниткою проходить взагалі через всі стадії кримінальної відповідальності. При виконанні покарання (особливо у виді позбавлення волі) це означає визначення правильного, оптимального співвідношення кари й виховання, тобто пом'якшення каральної сили покарання і посилення саме виховання, формування нових позитивних моральних якостей особистості. Передусім, неповнолітнього, який уперше вчинив злочин невеликої або середньої тяжкості, може бути звільнено від кримінальної відповідальності, якщо встановлено, що внаслідок щирого каяття та подальшої бездоганної поведінки його виправлення можливе без застосування покарання. У цьому випадку суд застосовує до нього примусові заходи виховного характеру (ч. 1 ст. 97 КК, ч. 2 ст. 105 КК) [3, с. 265]. Водночас застосування довічного позбавлення волі без можливості звільнення заборонено – резолюція XVII Міжнародного конгресу з кримінального права закликає виключити застосування цього покарання до неповнолітніх у будь-якій формі. У більшості країн застосування цього виду покарання до осіб молодше 18 років не допускається за кримінальним законодавством, включаючи: Польщу, Румунію, Туреччину, Україну, Фінляндію. Деякі країни встановили підвищений віковий поріг для застосування довічного позбавлення волі: 20 років (Австрія) або 21 рік (Македонія). У Італії застосування довічного позбавлення волі до неповнолітніх визнано неконституційним [4, с. 548]. Необхідно зауважити, що при постановці вироку неповнолітньому суд повинен перевірити й врахувати не тільки обставини, які пом'якшують або обтяжують покарання (статті 65 – 67 КК України), але й дослідити умови його життя та виховання, вплив дорослих, рівень розвитку та інші особливості такої особи (ч. 1 ст. 103 КК України), підкресливши при цьому, що покарання у виді позбавлення волі неповнолітні будуть відбувати у спеціальних виховних установах.

Станом на 2011 рік, 10 виховних колоній, які входять до складу кримінально-виконавчої служби України; 9 з них виконують покарання у виді позбавлення волі на певний строк стосовно осіб чоловічої статі, які вчинили

злочин у віці від 14 до 18 років (ч. 2 ст. 11, ст. 19 КВК України). Вони розташовані у Волинській (Ковельська), Дніпропетровській (Павлоградська), Луганській (Перевальська), Львівській (Самбірська), Полтавській (Кременчуцька), Рівненській (Дубенська), Тернопільській (Бережанська), Харківській (Курязька), Чернігівській (Прилуцька) областях. Серед них єдина в Україні Мелітопольська виховна колонія в Запорізькій області, куди направляються для відбuvання покарання засуджені неповнолітні жіночої статі. За даними Державного департаменту України з питань виконання покарань щорічно у виховних колоніях утримуються в середньому до 3 тисяч засуджених неповнолітніх [3, с. 266].

Кримінальна відповідальність неповнолітніх – це складний та важливий аспект правової системи, який потребує ретельного розгляду та аналізу. Перш за все, необхідно врахувати особливості фізіології та психології неповнолітніх осіб, оскільки їх поведінка часто є результатом соціального середовища. Другим важливим аспектом є роль виховання та соціальної підтримки у запобіганні злочинності серед молоді. І нарешті, важливо забезпечити ефективну систему реабілітації та ресоціалізації неповнолітніх, щоб вони могли повернутися до суспільства як продуктивні громадяни. На практиці, це означає розвиток програм та послуг, спрямованих на попередження девіантної поведінки серед молоді, таких як програми профілактики злочинності та підтримки сімей [4, с. 548].

Література:

1. Назимко Є. С. Інститут покарання неповнолітніх у кримінальному праві України. Київ : ВД «Дакор», 2018. 336 с.
2. Романик Н. З якого віку настає кримінальна відповідальність? *Адвокатське об'єднання «Бачинський та партнери»*. 2024. 9 вересня. URL: <https://legalaids.ua/ua/z-yakogo-viku-nastaye-kryminalna-vidpovidalnist/>
3. Голіна В. В. Кримінально-виконавче право. Харків : Право, 2011. 325 с.
4. Никитюк А. Р. Кримінальна відповідальність неповнолітніх: імплементація закордонного досвіду в українську практику. *Юридичний*

науковий журнал / ред. Т. О. Коломієць. Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2023. № 4. С. 545–549.

Владисенко С. В.,

*студентка 33 групи, 3 курсу Полтавського фахового коледжу
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
Науковий керівник – доктор філософії, викладач Дейнека В. С.*

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОБОЧОГО ЧАСУ ТА ЧАСУ ВІДПОЧИНКУ ПРИ ДИСТАНЦІЙНІЙ РОБОТІ В УКРАЇНІ

Сьогодні дедалі більшої актуальності набуває дистанційна робота. Це пов'язано з цифровізацією та військовим станом у нашій країні, через який багато підприємств мали змінити форму організації праці. Насправді, така форма дійсно має багато переваг як для роботодавців так і для працівників. Проте, чим популярнішою ставала така форма організації праці, тим більше виникало нових питань. Одним з них є питання про робочий час та час відпочинку.

Дистанційна робота - це форма організації праці, за якої робота виконується працівником поза робочими приміщеннями чи територією роботодавця, в будь якому місці за вибором працівника та з використанням інформаційно комунікаційних технологій. Головною ознакою дистанційної роботи є гнучкість розподілу робочого дня. Але також важливо виділити те, що дистанційна робота відрізняється від надомної. Адже надомна робота виконується працівником за місцем проживання або на іншому місці, яке обов'язково буде закріплене[5].

Якщо говорити про правове регулювання, то Кодекс Законів про Працю (КЗпП) є основним джерелом інформації про робочий час та час відпочинку

при дистанційній роботі. Там закріплені як основні положення, так і спеціальні. Завдяки змінам у КЗпП, починаючи з 2020 року, правове регулювання дистанційної роботи стало більш деталізоване[1].

Одним із таких деталізованих питань є регулювання робочого часу. Згідно з основною нормою, робочий час не повинен перевищувати 40 годин на тиждень, і це правило також поширюється на дистанційну роботу. Проте у КЗпП зазначено, що працівник може самостійно розподіляти робочий час під час дистанційної роботи за умови, що загальна кількість годин не перевищує встановлену законом норму. Це допомагає уникати перевантаження працівника та зберігати його право на відпочинок.

Відпочинок також є важливим питанням. Закон не обмежує права людей на дистанційній роботі та встановлює загальні норми для всіх працівників. Відпочивати людина має не менше 12 годин на день, а протягом тижня — не менше 42 годин. Важливо, що роботодавець не може вимагати виходу на роботу у неробочий час, а працівник має право не відповідати на робочі дзвінки чи повідомлення у цей час. Це дозволяє зберігати баланс між роботою та особистим життям.

Але під час воєнного стану в Україні робочий час та час відпочинку регулюється Законом України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану». Згідно з цим Законом, робочий час може збільшуватися до 60 годин на тиждень для працівників, зайнятих на об'єктах критичної інфраструктури, а для працівників, яким відповідно до закону належить скорочена тривалість робочого часу, — до 40 годин на тиждень. П'ятиденний або шестиденний робочий тиждень встановлюється роботодавцем. Час початку та закінчення роботи також визначається роботодавцем. Тривалість щотижневого безперервного відпочинку скорочується до 24 годин[6].

У справі №120/394/23 (постанова Верховного суду від 24.10.2024) позивач оскаржив наказ про звільнення. Касаційний суд визнав звільнення незаконним, скасував попередні рішення, поновив позивача на посаді та направив справу на

новий розгляд щодо стягнення середнього заробітку за час вимушеного прогулу. Водночас, суд дійшов висновку, що зміна формату праці на дистанційний є істотними змінами умов праці. Тому роботодавець зобов'язаний роз'яснити: умови праці, розмір заробітної плати, робочий час та час відпочинку. Недотримання цих вимог визнається порушенням і може бути підставою для скасування наказів роботодавця і поновлення робітника на посаді [4].

Також у справі № 127/31314/21 (постанова Вінницького суду від 29.11.2022) позивач був притягнутий до дисциплінарної відповідальності за відсутність на роботі, однак встановлено, що він здійснював трудову діяльність у дистанційній формі організації праці та не був належним чином ознайомлений із наказом про її скасування. Суд визнав дисциплінарне стягнення безпідставним, апеляційну скаргу залишено без задоволення. Крім того, суд зазначає, що дистанційна робота зберігає права працівника, зокрема тривалість робочого часу. Крім того, роботодавець зобов'язаний повідомити про завершення дистанційної форми роботи, дотримуючись норм закону[3].

У той же час дослідники, зокрема Мельничук О., Мельничук М., Павліченко І., відзначають, що залишилися деякі не врегульовані проблеми щодо робочого часу та часу відпочинку. Наприклад, під час воєнного стану в працівника забрали право самостійно розпоряджатися своїм робочим часом. Проте з кожним роком ці норми стають досконалішими. Тому можна зробити висновок, що у майбутньому всі ці проблеми будуть усунені[2].

І так, дистанційна робота до сьогодні є дуже актуальним форматом праці. Вона має багато переваг, але водночас існують і певні недоліки. З'являється багато питань, і одним із найважливіших є питання робочого часу та відпочинку. Законодавство, зокрема Кодекс законів про працю, регулює ці питання. На сьогодні досі залишаються певні невирішені проблеми. Зокрема, йдеться про перевищення максимальної тривалості робочого часу, що складніше контролювати в умовах дистанційної роботи, або ж нерегулярні

перерви й відпочинок, якими працівники часто нехтують у такій формі зайнятості. Але законодавство постійно вдосконалюється, щоб забезпечити захист прав працівників та баланс між роботою і відпочинком.

Література:

1. Кодекс законів про працю України : Кодекс України від 10.12.1971 № 322VIII (станом на 12.09.2025). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення: 25.09.2025).
2. Мельничук О., Мельничук М., Павліченко І. Правове регулювання та особливості застосування дистанційної роботи в умовах воєнного стану. *Збірник «Науковий вісник УжНУ. Серія «Право»*. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2022/05/39.pdf> (дата звернення: 25.09.2025).
3. Постанова Вінницького апеляційного суду від 29.11.2022 у справі № 127/31314/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107615749> (дата звернення: 02.10.2025).
4. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 24.10.2024 у справі № 120/394/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122555501> (дата звернення: 25.09.2025).
5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення правового регулювання дистанційної, надомної роботи та роботи із застосуванням гнучкого режиму робочого часу : Закон України від 04.02.2021 № 1213-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1213-20> (дата звернення: 25.09.2025).
6. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану : Закон України від 15.03.2022 № 2136-IX (станом на 13.09.2025). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text> (дата звернення: 25.09.2025).

Гайванюк І. І.,

курсант 3 курсу

факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування

Національної поліції України

Дніпровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник – викладач кафедри цивільно-правових дисциплін

ФПФПКП НПУ, капітан поліції Логінова М. В.

ЗАХИСТ ПРАВ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ: ПРОЦЕСУАЛЬНІ АСПЕКТИ

Внутрішнє переміщення населення внаслідок збройного конфлікту на сході України та тимчасової окупації Автономної Республіки Крим зумовило виникнення численних цивільно-правових спорів, пов'язаних із захистом майнових, житлових, спадкових та інших приватноправових інтересів внутрішньо переміщених осіб.

Статус переселених громадян в Українській державі визначається спеціальним законодавчим актом від 20 жовтня 2014 року [1]. У першій статті цього нормативного документа надається дефініція внутрішньо переміщеної особи: це український громадянин, що легально перебуває на українській території з правом постійного мешкання, який був змушений або добровільно залишив своє попереднє місце проживання через військовий конфлікт, окупацію, масове насильство, систематичні порушення прав людини чи надзвичайні події природного або техногенного походження [1]. П'ятдесят п'ята стаття Основного Закону країни забезпечує всім громадянам можливість судового відстоювання своїх законних інтересів [2], що безперечно стосується й переселених осіб.

Розгляд цивільно-правових спорів за участю переселенців здійснюється відповідно до норм процесуального законодавства [3]. П'ятнадцята стаття ЦПК

визначає, що судові органи у цивільному порядку розглядають питання захисту порушених або оспорюваних прав, що виникають з різноманітних правовідносин - цивільних, житлових, земельних, сімейних, трудових [3].

Норми статей 27-28 процесуального законодавства надають переселенцям право вибору підсудності позовів: за офіційно зареєстрованою адресою (навіть якщо вона знаходиться на окупованих землях), за адресою фактичного перебування або за розташуванням власності відповідача [3]. Така норма забезпечує додаткові процесуальні переваги для переселених громадян, даючи змогу звертатися до найбільш доступного територіально судового органу.

Значну проблему становлять конфлікти навколо спадкового майна, розташованого на окупованих територіях. Переселенці часто не можуть здійснити спадкові процедури у визначений законодавством півроку через неможливість доступу до нотаріальних установ на окупованих землях. Відповідно до статті 1270 Цивільного кодексу, правонаступники мають прийняти спадкову масу впродовж шести місяців від моменту її відкриття [4]. Проте стаття 1272 того ж Кодексу дозволяє судовим органам відновити пропущений термін за наявності поважних обставин [4]. Судові органи визнають вимушене переселення та локалізацію майна на окупованій території достатніми підставами для відновлення процесуального терміну.

Доказування у судових процесах за участю переселенців має певну специфіку. Згідно зі статтею 81 процесуального законодавства, кожен учасник процесу зобов'язаний підтвердити факти, на яких ґрунтуються його претензії чи заперечення [3]. Водночас переселені громадяни часто позбавлені можливості подати необхідні докази через відсутність доступу до паперів, що залишилися на окупованій території, неможливість отримання офіційних підтверджень від державних установ на окупованих землях, втрату документів під час військових дій або евакуації. За таких обставин судові органи, керуючись принципами змагальності та диспозитивності, можуть використовувати альтернативні засоби доказування: показання свідків,

письмові пояснення учасників, цифрові докази (світлина, електронна кореспонденція тощо).

Стаття 106 процесуального законодавства встановлює право суду витребувати доказову базу [3]. За заявою учасників або за власною ініціативою судовий орган може запитати докази, недоступні для самостійного отримання учасниками. Це особливо важливо для переселенців, які не мають змоги самостійно отримати документацію з державних реєстрів чи архівних установ.

Механізм забезпечення позову, що регулюється десятою главою процесуального законодавства, відіграє істотну роль у захисті інтересів переселенців [3]. У справах щодо житлових прав, зокрема про встановлення права власності чи розподіл майна, забезпечення може реалізовуватися через накладення арешту на власність. Це унеможливорює потенційні зловживання з боку недобросовісних суб'єктів, які можуть намагатися розпорядитися майном переселенців під час судового розгляду.

Перспективним вектором розвитку є також систематизація та аналіз судової практики у справах за участю переселених осіб. Верховний Суд згідно зі статтею 36 спеціального законодавчого акту здійснює вивчення судової статистики та систематизацію судових рішень [5]. Необхідною є розробка спеціалізованого узагальнення практики розгляду цивільних справ за участю переселенців з формуванням рекомендацій для судів нижчої ланки. Це сприятиме створенню уніфікованої правозастосовної практики та покращенню якості судового захисту інтересів переселених осіб.

Також, варто зазначити, що з зі збільшенням кількості ВПО, роботодавці повинні дотримуватися нових законодавчих вимог щодо змін умов праці та надавати працівникам (якими можуть бути, зокрема й ВПО) всі необхідні гарантії. В умовах воєнного стану особливо важливо, щоб як роботодавці, так і працівники, були уважні та дотримувалися всіх вимог законодавства, щоб забезпечити захист прав і інтересів усіх сторін [6, с. 656].

Таким чином, судовий захист у межах цивільного судочинства є фундаментальною гарантією забезпечення приватно правових інтересів переселених громадян в Україні. Цивільний процес забезпечує переселенцям дієві механізми захисту житлових, майнових, спадкових, сімейних та трудових інтересів. Попри наявність законодавчої бази та розвиненої судової практики, існує ряд проблемних аспектів процесуального характеру, що потребують вирішення. Системний підхід до розв'язання цих питань, врахування особливостей правового статусу переселенців при застосуванні норм процесуального права дозволить забезпечити реальний та ефективний захист прав внутрішньо переміщених осіб, що є конституційним зобов'язанням держави та необхідною умовою розбудови правової демократичної держави.

Література:

1. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України від 20.10.2014 № 1706-VII. Дата оновлення: 04.04.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text> (дата звернення: 10.10.2025).
2. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96вр#Text> (дата звернення: 10.10.2025).
3. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV. Дата оновлення: 01.10.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 10.10.2025).
4. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. Дата оновлення: 05.10.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/43515#Text> (дата звернення: 10.10.2025).
5. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. Дата оновлення: 04.06.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звернення: 10.10.2025).
6. Логінова М. В., Розумний Ю. В. Обмеження трудового законодавства в Україні протягом дії воєнного стану. *The 7th International scientific and practical conference «Science and society: modern trends in a changing world» (June 10–12, 2024)*. MDPC Publishing, Vienna, Austria, 2024. С. 654–656.

Гайванюк І. І.,

курсант 3 курсу Факультету підготовки

фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України

Дніпровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник – викладач кафедри цивільно-правових дисциплін

ФПФПКП НПУ, капітан поліції Логінова М. В.

ПРОЦЕСУАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗГЛЯДУ СПРАВ ПРО РОЗІРВАННЯ ШЛЮБУ, КОЛИ ОДИН З ПОДРУЖЖЯ ПЕРЕБУВАЄ В ЗОНІ БОЙОВИХ ДІЙ

Повномасштабна російська агресія проти України, що розпочалася 24 лютого 2022 року, кардинально змінила умови функціонування всіх сфер суспільного життя, у тому числі й інституту сім'ї. Тисячі українських родин опинилися в ситуації тимчасової розлуки через мобілізацію, участь у бойових діях, вимушене переміщення. За таких обставин питання розірвання шлюбу набули особливої актуальності, оскільки один із подружжя часто фізично не може бути присутнім у судовому процесі через перебування в зоні бойових дій або виконання військового обов'язку. Ця ситуація потребує детального аналізу процесуальних особливостей розгляду таких справ з метою забезпечення балансу між правом на розірвання шлюбу та захистом інтересів учасника процесу, який перебуває на фронті.

Метою дослідження є аналіз процесуальних особливостей судового розгляду справ про розірвання шлюбу в умовах, коли один із подружжя перебуває в зоні бойових дій, виявлення проблемних аспектів правового регулювання та визначення шляхів удосконалення механізмів захисту прав учасників таких справ.

Правову основу розгляду справ про розірвання шлюбу становлять: Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР [1]; Сімейний кодекс України від 10.01.2002 р. № 2947-III [2]; Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV [3]; Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 р. № 389-VIII [4]; Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р., ратифікована Законом України від 17.07.1997 р. № 475/97-ВР [5].

Нормативна база щодо припинення шлюбних відносин викладена у третьому розділі Сімейного кодексу України. Згідно зі статтею 104 СК України, підставами для припинення шлюбу є смерть одного з подружжя, визнання його померлим у судовому порядку, а також розірвання шлюбу [2]. Стаття 105 СК України визначає, що процедура розірвання шлюбу здійснюється через органи РАЦСу або через судові інстанції згідно з нормами цього Кодексу [2].

Умови та процедура судового розірвання шлюбу регламентуються статтями 109-112 СК України. Зокрема, подружня пара з дітьми може подати до суду спільну заяву про розірвання шлюбу, додавши письмову угоду щодо місця проживання дітей, розміру та форми участі того з батьків, який житиме окремо, у матеріальному забезпеченні дітей, а також щодо порядку реалізації його права на виховання дітей [2]. У випадку незгоди одного з подружжя на розірвання шлюбу, справа розглядається за позовною заявою іншого з подружжя відповідно до статті 112 СК України [2].

Окремої уваги заслуговує стаття 110 Сімейного кодексу України, що встановлює певні обмеження права на подання позову про розірвання шлюбу. Частина друга цієї норми передбачає, що «звернення до суду з позовом про розірвання шлюбу неможливе протягом вагітності дружини та впродовж одного року з моменту народження дитини, окрім ситуацій, коли один із подружжя здійснив протиправну поведінку, яка містить ознаки кримінального правопорушення щодо іншого з подружжя або дитини» [2].

Водночас у період дії воєнного стану застосування цієї норми викликає суперечливі підходи та обговорення, зокрема у контексті забезпечення прав військовослужбовців.

Процесуальні аспекти розгляду справ про розірвання шлюбу регулюються главою 6 розділу IV ЦПК України «Проведення у справах про розірвання шлюбу» (статті 378-383) [3]. Відповідно до статті 378 ЦПК України, справи про розірвання шлюбу розглядаються судом за правилами позовного провадження, встановленими ЦПК України, з урахуванням особливостей, передбачених цією главою [3].

Стаття 379 Цивільного процесуального кодексу України визначає підсудність справ про розірвання шлюбу. Згідно із загальним правилом, позов про розірвання шлюбу подається за зареєстрованим місцем проживання відповідача, а якщо його місце проживання невідоме – за місцем знаходження його майна або останнім відомим місцем проживання [3].

Водночас закон передбачає винятки з цього правила. Зокрема, позов може бути подано за зареєстрованим місцем проживання чи перебування позивача, якщо на його утриманні перебувають малолітні або повнолітні непрацездатні діти [3]. Це положення має особливе значення в умовах воєнного стану, коли відповідач може перебувати у зоні бойових дій, адже надає позивачу можливість звернутися до суду за власним місцем проживання.

Ключову роль у розгляді таких справ відіграє стаття 212 ЦПК України, яка передбачає участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду [3]. Застосування цієї форми сприяє забезпеченню процесуальних прав військовослужбовців, дозволяючи їм брати участь у засіданні без фізичної присутності в залі суду.

Важливе значення має й інститут представництва в суді. Відповідно до статей 58–63 ЦПК України, сторони мають право брати участь у процесі особисто або через представника [3]. Для військовослужбовців, які

перебувають у зоні бойових дій, представництво часто є єдиною реальною можливістю реалізувати своє право на судовий захист.

Окремої уваги заслуговує питання строків розгляду справ. Хоча частина друга статті 26 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» прямо забороняє скорочення чи прискорення будь-яких форм судочинства [4], на практиці розгляд справ може затягуватися через об'єктивні обставини, пов'язані з неможливістю забезпечити участь військовослужбовця в судовому засіданні.

Особливістю розгляду таких справ є необхідність врахування статті 110 Сімейного кодексу України, яка встановлює обмеження права на подання позову про розірвання шлюбу. Згідно з нею, якщо дружина військовослужбовця вагітна або якщо подружжя має дитину віком до одного року, позов про розірвання шлюбу, поданий чоловіком, не може бути прийнятий судом до розгляду [2]. Ця норма покликана захистити інтереси матері та дитини, однак у воєнний час її застосування може створювати колізії, коли ініціатором розірвання шлюбу є військовослужбовець.

Крім того, судам слід враховувати специфіку соціального становища військовослужбовців при вирішенні питань, пов'язаних із поділом спільного майна, визначенням місця проживання дітей, встановленням розміру аліментів. Перебування на фронті, участь у бойових діях та виконання обов'язку із захисту держави мають визнаватися обставинами, що впливають на судову оцінку доказів і прийняття рішення.

Водночас нормативне врегулювання процесу доказування в цивільному судочинстві відіграє принципову роль у забезпеченні об'єктивного та безстороннього розгляду справ. Правильна оцінка доказів виступає суттєвою гарантією втілення основоположних засад цивільного процесу, зокрема змагальності учасників судового провадження [7, с. 181].

Таким чином, процесуальні особливості розгляду справ про розірвання шлюбу, коли один із подружжя перебуває в зоні бойових дій, зумовлені

необхідністю забезпечення балансу між правом на розірвання шлюбу та захистом процесуальних прав військовослужбовця. Важливим є вироблення єдиних підходів судів до розгляду таких справ, забезпечення належного рівня правової та психологічної підтримки учасників процесу, подальший розвиток електронного судочинства. Захист прав військовослужбовців у сімейних спорах є важливою складовою забезпечення їхньої соціальної захищеності та підтримки морального духу Збройних Сил України. Подальші дослідження повинні зосередитися на аналізі судової практики розгляду таких справ та виробленні конкретних рекомендацій для суддів і учасників процесу.

Література:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 12.10.2025)
2. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 р. № 2947-III. Дата оновлення: 12.09.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text> (дата звернення: 12.10.2025)
3. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. Дата оновлення: 17.07.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 12.10.2025)
4. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. Дата оновлення: 14.05.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 12.10.2025)
5. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р., ратифікована Законом України від 17.07.1997 р. № 475/97-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 12.10.2025)
6. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення: 12.10.2025)
7. Логінова М.В. Ковальова А. Докази і доказування у цивільному судочинстві. *Проблеми формування громадянського суспільства в Україні* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 10 трав. 2024 р.). Дніпро : Дніпров. держ. ун-т внутр. справ, 2024. С. 180-181.

Геркогриб Ю. О.,

*студентка 4-БЮЗ групи кафедри соціально-економічних дисциплін
Комунального закладу вищої освіти «Барський гуманітарно-педагогічний
коледж імені Михайла Грушевського»*

**Науковий керівник – д-р філософії, доцент кафедри соціально-
економічних дисциплін Юзько Т.М.**

ДОСТУПНІСТЬ ПРАВОСУДДЯ: РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПУ РІВНОСТІ СТОРИН У СУДОВОМУ ПРОЦЕСІ

У сучасній правовій державі доступність правосуддя є ключовим елементом забезпечення верховенства права. Вона передбачає не лише формальну можливість звернення до суду, а й реальну здатність особи ефективно захищати свої права. Одним із фундаментальних принципів, що забезпечує доступність правосуддя, є принцип рівності сторін у судовому процесі.

Цей принцип закріплений у статті 129 Конституції України, яка проголошує рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом [1]. Він також знайшов своє відображення у статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, яка гарантує кожному право на справедливий судовий розгляд [2]. У національному законодавстві принцип рівності сторін реалізується через положення Цивільного процесуального кодексу України (ст. 11, 13, 17) [3], Кримінального процесуального кодексу України (ст. 22) [4], Кодексу адміністративного судочинства (ст. 9) [5] та Господарського процесуального кодексу (ст. 13) [6].

Рівність сторін означає, що кожна сторона має рівні процесуальні права та можливості для представлення своєї позиції, подання доказів, участі в судових засіданнях, оскарження рішень. Суд зобов'язаний забезпечити баланс між сторонами, не допускаючи переваг чи дискримінації. Це особливо важливо в

умовах, коли одна зі сторін має суттєві переваги – фінансові, організаційні чи професійні.

У національному контексті важливим елементом доступності правосуддя є можливість отримання правової допомоги. Закон України «Про безоплатну правову допомогу» від 2011 року закріплює гарантії для малозабезпечених осіб [7], що є інструментом реалізації принципу рівності сторін на практиці. Проте на рівні фактичного застосування існують проблеми. Нерідко одна сторона має значно більше ресурсів для залучення адвокатів, проведення експертиз, збору доказів. Це створює реальну нерівність, незважаючи на формальну рівність перед законом.

Доступність правосуддя також залежить від фізичних, географічних та інформаційних чинників. Віддаленість судів, складність процедур, мовні бар'єри, відсутність правової обізнаності – усе це може створювати перешкоди для реалізації права на суд. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» (ст. 2) визначає забезпечення доступу до правосуддя як одну з основних засад судової влади [8].

Значну роль у забезпеченні рівності сторін відіграє електронне судочинство. Система «Електронний суд» дозволяє подавати документи онлайн, отримувати повідомлення, контролювати хід справи. Це особливо важливо для осіб з інвалідністю, мешканців сільських територій, учасників бойових дій. Проте цифровий розрив — відсутність доступу до інтернету або навичок користування — може створювати нові форми нерівності, які потребують державного втручання.

Рівність сторін передбачає не лише формальне, а й фактичне забезпечення процесуальних прав. Для цього держава повинна створювати умови, за яких жодна зі сторін не відчуватиме дискримінації чи обмеження. Конституційний Суд України у рішенні від 30 січня 2003 року (справа №1-2/2003) підтвердив, що принцип рівності є складовою права на справедливий суд [9].

Європейський суд з прав людини у справі «Dombo Beheer B.V. v. Netherlands» (1993) зазначив, що рівність сторін – це ключовий елемент справедливого судового розгляду. Україна, як держава-учасниця Конвенції, зобов'язана враховувати практику ЄСПЛ при тлумаченні національного законодавства [10]. Це передбачено статтею 17 Закону України «Про судоустрій і статус суддів».

Особливу увагу слід приділяти вразливим групам — дітям, особам з інвалідністю, жертвам насильства. Законодавство передбачає спеціальні гарантії: участь психолога, перекладача, дистанційне допитування, закриті засідання. Це дозволяє забезпечити не лише формальну, а й фактичну рівність сторін.

Рівність у доступі до судових витрат також є важливою складовою. Закон України «Про судовий збір» (ст. 8) передбачає можливість звільнення або відстрочки сплати судового збору для осіб, які не можуть його оплатити. Це дозволяє уникнути ситуацій, коли фінансові труднощі стають перешкодою для захисту прав.

У підсумку, реалізація принципу рівності сторін у судовому процесі є необхідною умовою доступності правосуддя. Вона потребує комплексного підходу – законодавчого, організаційного, освітнього. Держава має забезпечити не лише рівність у правах, а й рівність у можливостях. Це включає правову освіту, розвиток правової допомоги, цифрову інклюзію, адаптацію процедур для вразливих груп. Лише за таких умов судовий процес може бути справді справедливим, ефективним і доступним для кожного.

Література:

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. №254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show>.
2. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.
3. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004 р. №1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>.

4. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
5. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 06.07.20025 р. № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>.
6. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 06.11.19991 р. № 1798-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/179812#Text>.
7. Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 02.06.2011 р. № 3460-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#Text>.
8. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 р. № 1402VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>.
9. Рішення Конституційного Суду України від 30.01.2003 року (справа №12/2003). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-03#Text>.
10. Європейський суд з прав людини у справі «Dombo Beheer B.V. v. Netherlands» (1993). URL: <https://surl.it/zsyrvp>.
11. Про судовий збір: Закон України від 08.07.2011 р. № 3674-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3674-17#Text>

Гнисяк В. С.,

здобувачка освітнього ступеня «бакалавр» освітньої програми «Економіка галузевих ринків» Державного торговельно-економічного університету

Науковий керівник – канд. екон. наук, доцент Ожелевська Т.С.

ДОВІРА ДО ІНСТИТУТІВ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

Інституційна довіра – це рівень впевненості громадян у спроможності державних і суспільних інститутів ефективно виконувати свої функції, дотримуватись принципів справедливості, законності й захищати права людини [2, с. 171]. У воєнний період вона стає базовим елементом легітимації влади та соціальної стійкості. З початком повномасштабного вторгнення РФ у 2022 році в українському суспільстві відбулося різке зростання рівня довіри до влади, зумовлене ефектом «rally-round-the-flag» («гуртування навколо прапора») [1, с. 21].

За даними соціологічних опитувань, у 2022–2023 рр. довіра до президента В. Зеленського зросла з 37% до 90%, а позитивна оцінка напрямку розвитку країни – з 18% до 68% [1, с. 24]. Підтримка армії, Національної гвардії та Служби безпеки України залишається надзвичайно високою – приблизно 85% опитаних висловлюють їм довіру [4]. Зросла також довіра до міжнародних інституцій – Європейського Союзу (63%), НАТО (54%) та МВФ (58%) [4], що свідчить про переорієнтацію суспільних очікувань на європейські стандарти управління й справедливості. Ці тенденції демонструють формування нового типу суспільної консолідації, заснованої на патріотизмі, спільній меті та високому рівні солідарності з державними інститутами під час зовнішньої загрози.

Водночас після пікового піднесення 2022 року довіра до влади поступово знижується. У 2024 р. довіра до президента зменшилась до 59%, а частка громадян, які вважають, що справи в країні йдуть у правильному напрямку, знизилася до 44% [1, с. 24]. Найменший рівень довіри населення мають суди (лише приблизно 26%) та Офіс генерального прокурора (приблизно 27%) [4]. Також 74% українців оцінюють зусилля уряду щодо реформ як недостатні, зокрема в боротьбі з корупцією (86% незадоволених) і реформі судової системи (71%) [4]. Як відзначає І. Гук, посттравматичний досвід війни породжує психологічну невпевненість і недовіру до державних інститутів, що може мати довготривалі наслідки для соціальної стабільності [2, с. 171].

Недовіра до судової та антикорупційної системи може гальмувати відбудову та інтеграцію до ЄС. Опитування 2025 р. свідчать, що 62% українців вважають найактуальнішою підтримку від ЄС у боротьбі з корупцією та відновленні верховенства права [4]. Водночас 68% вірять у спроможність України провести необхідні реформи для вступу до ЄС [4]. Це свідчить про збереження оптимізму та запиту на ефективні, прозорі інститути.

Для відновлення та підвищення інституційної довіри доцільно:

- підвищити ефективність антикорупційної політики та забезпечити її незалежність від політичного впливу;
- посилити прозорість і цифровізацію державних послуг, що зміцнює відчуття контролю та справедливості;
- інвестувати в психологічну реабілітацію населення та створення платформ громадського діалогу;
- розвивати партнерство з європейськими інституціями, зокрема у реформах судів і правоохоронної системи [3; 5].

Отже, інституційна довіра в Україні під час війни пройшла шлях від кризи до рекордного зростання та часткової стабілізації. Її збереження у післявоєнний період стане визначальним чинником демократичного розвитку та успішної євроінтеграції держави. Ключовим викликом залишається підвищення довіри до правосуддя, антикорупційних інституцій і місцевої влади шляхом відновлення соціальної справедливості та впровадження реальних, а не декларативних реформ.

Література:

1. Авксентьев А. О. Довіра до влади в умовах повномасштабного воєнного вторгнення РФ в Україну: загальноукраїнський та харківський міський виміри. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Питання політології»*. 2024. Вип. 45. С. 21–31.
2. Гук І. М. Травма і довіра: як війна впливає на рівень інституційної довіри. *Забезпечення стійкості системи публічної влади та управління в умовах воєнного стану та відновлення України*. 2023. Вип. 29. С. 171–173.
3. Київський міжнародний інститут соціології. Рівень довіри до суспільних інститутів в Україні. 2024. URL: <https://www.kiis.com.ua>
4. Опитування громадської думки для Консультативної місії ЄС в Україні. 2025. Київ: Консультативна місія ЄС (КМЄС). URL: https://www.euamukraine.eu/wp-content/uploads/2024/10/2024_EUAM-Survey-Results_UKRForwebsite.pdf
5. Оцінка ситуації в країні, довіра до соціальних інститутів, політиків та громадських діячів. *Разумков Центр*. 2024. URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-sytuatsii-vkraini-ta-diialnosti-vlady-dovira-do-sotsialnykh-instytutiv-politykiv-posadovtsiv-tagromadskykh-diiachiv-vira-v-peremogu-veresen-2024r>

Загороднюк В. А.,

студент 3-БЮЗ групи кафедри соціально-економічних дисциплін

Комунального закладу вищої освіти «Барський

гуманітарно-педагогічний коледж імені Михайла Грушевського»

Науковий керівник – канд. юрид. наук, старший асистент кафедри

кафедри соціально-економічних дисциплін Тунік Ю.М.

ПОЗОВ ЯК ПРОЦЕСУАЛЬНА ФОРМА РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА СУДОВИЙ ЗАХИСТ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

У правовій державі судовий захист є фундаментальною гарантією дотримання принципу верховенства права. Однією з провідних форм такого захисту виступає позов, який у межах цивільного процесу України виконує роль основного засобу ініціювання судового провадження та сприяє поновленню порушених, невизнаних або оспорюваних прав і свобод особи. Позов не обмежується лише формальним зверненням до суду, а слугує ефективним процесуальним інструментом реалізації права на справедливий судовий розгляд, закріпленого в статті 55 Конституції України [1] та статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [2].

Згідно з положеннями Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК), позов визначається як звернення до суду з вимогою про захист прав чи інтересів (стаття 3 ЦПК) [3]. Саме з моменту подання позову виникають цивільні процесуальні правовідносини, формується склад учасників справи та визначаються межі судового розгляду. Таким чином, позов виконує подвійну функцію – з одного боку, є процесуальним актом волевиявлення позивача, а з іншого – юридичним фактом, який запускає механізм судового провадження.

Право на пред'явлення позову має важливе значення, оскільки саме воно забезпечує реалізацію доступу до правосуддя. У змісті ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [2] поняття «право на суд»

охоплює як можливість звернутися до суду (право подати позов, що стосується цивільних прав чи обов'язків особи), так і право на розгляд поданого позову судом [4]. Отже, ініціювання судового провадження в цивільних справах є складовою «права на суд», яке відкриває шлях до реалізації основних принципів судочинства — справедливості, відкритості, оперативності тощо. Водночас ці засадничі характеристики судового процесу втрачають свій зміст, якщо провадження не відкрито (п. 52 рішення Європейського суду з прав людини у справі «Креуз проти Польщі» від 19 червня 2001 року [5]; п. 52 рішення Європейського суду з прав людини у справі «Меньшакова проти України» від 8 квітня 2010 року [6]).

Отже, позов варто сприймати не просто як процесуальний акт, а як важливу гарантію забезпечення права особи на доступ до правосуддя. Суть позову полягає в тому, що саме він визначає правові межі спору, в рамках яких суд проводить дослідження доказів і приймає рішення. У цьому контексті позов виступає фундаментом диспозитивного принципу цивільного процесу, адже саме позивач через власну волю ініціює провадження, може змінити підстави чи предмет позову, а також відмовитися від заявлених вимог.

У контексті ефективності правосуддя позов виконує також регулюючу функцію: він визначає межі судового дослідження, впливає на обсяг доказування, коло осіб, які беруть участь у справі, та правові наслідки рішення. Таким чином, позов є не лише способом ініціювання розгляду, але й засобом процесуального впорядкування цивільних спорів.

Застосування позову як процесуальної форми судового захисту також вимагає дотримання балансу між правами сторін. Змагальність і рівність сторін, закріплені у статті 12 ЦПК України, забезпечують належну реалізацію позову та гарантують, що процес не перетвориться на формальність. Суд, при цьому, виступає арбітром, який контролює дотримання процесуальних меж і забезпечує ефективність судового розгляду.

У сучасній правовій науці підкреслюється, що позовна форма захисту права має універсальний характер і функціонує як ключовий механізм судового захисту в демократичних правових системах. Так, у дослідженні зазначено, що позовна форма характерна не лише для цивільного судочинства, але й присутня у господарському, адміністративному, третейському провадженні – і за своїми конструктивними властивостями вона виступає універсальною моделлю захисту прав [7].

Отже, позов у цивільному процесі України є ключовим процесуальним механізмом реалізації права на судовий захист. Він поєднує в собі елементи матеріального права та процесуальної форми, виступає основою змагального процесу та гарантує баланс інтересів учасників справи. Удосконалення законодавчого регулювання позовного провадження має базуватися на аналізі судової практики, доктринальних підходів і міжнародних стандартів правосуддя. Це сприятиме формуванню сучасної моделі цивільного процесу, орієнтованої на справедливість, ефективність і доступність судового захисту.

Література:

1. Конституція України. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
2. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
3. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>
4. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Кутіч проти Хорватії» від 1 березня 2002 р. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-60174%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-60174%22]})
5. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Креуз проти Польщі» від 19 червня 2001 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_030#Text
6. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Меньшакова проти України» від 8 квітня 2010 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_766#Text
7. Позовне провадження : монографія / В. В. Комаров, Д. Д. Луспенник, П. І. Радченко та ін. ; за ред. В. В. Комарова. Харків : Право, 2011. 552 с. URL: <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi44/0034320.pdf>

Земляков Є. О.,

здобувач вищої освіти 2-го курсу факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник – викладач кафедри цивільно-правових дисциплін

ФПФПКП НПУ, капітан поліції Логінова М. В.

ЗУПИНЕННЯ ТРУДОВИХ ДОГОВОРІВ ЯК МЕХАНІЗМ АДАПТАЦІЇ ПРАЦІВНИКІВ І РОБОТОДАВЦІВ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

В умовах запровадження воєнного стану в Україні з 24 лютого 2022 року суттєво трансформувалися механізми регулювання трудових відносин, що стало відповіддю на надзвичайні обставини та потребу адаптації економіки і суспільства до умов воєнного часу. Законодавець оперативно відреагував на ці виклики, ухваливши 15 березня 2022 року Закон України № 2136-ІХ «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану», який визначив спеціальні правові рамки функціонування трудових відносин під час дії надзвичайного режиму. Цей нормативний акт спрямований на забезпечення стабільності економічної діяльності та правового захисту працівників, водночас надаючи роботодавцям можливість гнучко реагувати на непередбачувані обставини війни. Важливим аспектом цього закону є те, що він дозволяє частково або повністю відмовитися від застосування стандартних положень трудового законодавства, зокрема положень Кодексу законів про працю України, а також законів «Про державну службу» та «Про службу в органах місцевого самоврядування», у тих випадках, коли вони регламентують відносини, охоплені спеціальним законом.

Закон № 2136-ІХ також визначає нові підходи до укладання трудових договорів та організації робочого процесу. У період дії воєнного стану

працівники та роботодавці отримують право визначати форму трудового договору самостійно, без обов'язкового дотримання стандартних процедур, що діяли до війни. Це стосується і можливості укладення строкових договорів, у тому числі для тимчасового заміщення відсутніх працівників, а також встановлення випробувального терміну для будь-якої категорії персоналу незалежно від обмежень, передбачених попереднім законодавством [3].

Особливістю регулювання трудових відносин під час воєнного стану є значне розширення прав роботодавця щодо переведення працівників на інші види робіт. Закон надає можливість переведення працівника без його попередньої згоди на іншу роботу, яка не передбачена первинним трудовим договором, за умови, що така робота не шкодить здоров'ю працівника і необхідна для запобігання або ліквідації наслідків бойових дій чи інших обставин, що створюють загрозу життю або нормальним життєвим умовам громадян [2, с.377].

Поряд із цим, закон встановлює право роботодавця змінювати істотні умови праці, включаючи питання оплати праці, без необхідності погодження з профспілками. Проте такі зміни повинні мати чітке обґрунтування, бути пов'язаними з адаптацією підприємства до умов воєнного стану та не порушувати основних прав працівників. Це дозволяє забезпечити економічну стабільність підприємств, водночас зберігаючи соціальну захищеність працівників у кризовий період.

Важливою новацією є впровадження інституту призупинення дії трудового договору, який дозволяє тимчасово припиняти трудові відносини без звільнення працівника. Під час такого призупинення працівник зберігає право на отримання частини заробітної плати або інших передбачених договором виплат. Ця норма створює баланс між потребами роботодавця в організації виробничого процесу в умовах обмежених ресурсів та правами працівників на соціальний захист і гідні умови праці, навіть у період воєнного стану [5, с.83].

Закон також регламентує порядок звільнення працівників. У період воєнного стану роботодавець має право ініціювати звільнення навіть у випадках тимчасової непрацездатності працівника, за винятком окремих категорій, таких як вагітні жінки та працівники у відпустці для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку. Це положення дозволяє підприємствам швидко коригувати чисельність персоналу відповідно до потреб виробництва та забезпечувати ефективне функціонування організацій у надзвичайних умовах [1, с.164].

Особливу увагу закон приділяє організації діловодства та веденню трудових документів на територіях, де ведуться активні бойові дії. Порядок ведення документації, оформлення трудових книжок та зберігання архівних матеріалів визначається роботодавцем самостійно, при цьому зобов'язання щодо достовірного обліку виконаної праці та витрат на оплату праці зберігаються.

Необхідно відзначити, що законодавство постійно уточнюється і доповнюється. Так, 14 червня 2025 року набули чинності зміни до Закону № 2136-IX, внесені Законом № 4412-IX, які деталізують правила призупинення, поновлення та припинення трудових договорів, а також регламентують порядок обміну інформацією між роботодавцем та працівником. Зокрема, уточнено категорії територій, на яких роботодавець самостійно визначає порядок ведення діловодства, що дозволяє більш ефективно пристосовуватися до умов воєнного стану [4, с.204].

Отже, правове регулювання трудових відносин в умовах воєнного стану в Україні пройшло суттєву трансформацію, що забезпечує гнучкість і оперативність у вирішенні кадрових та організаційних питань. Нові норми надають можливість роботодавцям швидко реагувати на виклики воєнного часу, одночасно забезпечуючи соціальний захист працівників та стабільність економічної діяльності підприємств. Ці зміни відображають баланс між потребами держави, роботодавців і правами працівників у складних умовах

надзвичайного стану, створюючи основу для стабільного функціонування трудових відносин під час війни.

Література:

1. Ковальова А., М. Логінова. Особливості вирішення трудових спорів щодо припинення трудових правовідносин осіб, які проходять службу в Національній поліції України. *Молодий вчений* №3 (134) 2025р. 162-167с.
2. Логінова М. В. Особливості договору як форми захисту трудових прав. *Концептуальні шляхи розвитку науки та освіти: матеріали XII Міжнародної науково-практичної конференції м. Львів, 29-30 травня 2024 року.*—Львів: Львівський науковий форум, 2024р. 376 – 378с.
3. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 15.03.2021р. №2136-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text>.
4. Терехова Г. Я., К. Р. Резворович. Цифрове піратство: виклики для приватноправових відносин та захисту прав людини. 2024р. 203 – 206с.
5. Чорноус О. В. Особливості правового регулювання трудових відносин в умовах подовженого воєнного стану. Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави: тези доп. XI Міжнар. наук.практ. конф.(м. Вінниця, 9 груд. 2022 р.).Вінниця, 2022.С. 82-84.

Земляков Є. О.,

*здобувач вищої освіти 2-го курсу факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України
Дніпровського державного університету внутрішніх справ*

Логінова М. В.,

*викладач кафедри цивільно-правових дисциплін
ФПФПКП НПУ, капітан поліції*

ПРАВОВІ ГАРАНТІЇ ПРАЦІ МОЛОДІ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ РИНКУ ПРАЦІ УКРАЇНИ

В Україні питання правового захисту молоді на ринку праці набуває особливої актуальності у зв'язку з постійними змінами економічної та соціальної ситуації. Конституція України, Кодекс законів про працю, а також

закони «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді» і «Про основні засади молодіжної політики» закріплюють фундаментальні гарантії, які забезпечують молодим громадянам доступ до праці та соціальний захист у трудовій діяльності.

Ці нормативні акти регламентують умови, що визначають допустимий обсяг робочого часу, обмеження щодо виконання певних видів робіт, правила оплати праці та необхідність соціального забезпечення молодих працівників. У сучасних умовах трансформації ринку праці в Україні особливе значення мають механізми, що дозволяють гарантувати молоді стабільний і безпечний доступ до професійної діяльності.

Працевлаштування неповнолітніх в Україні здійснюється із суворим дотриманням законодавчих обмежень, що спрямовані на захист їхнього здоров'я та безпеки. Відповідно до норм КЗпП, особи віком від 14 до 18 років мають право на працю, проте їм забороняється виконувати важкі, шкідливі або небезпечні роботи, а також займатися діяльністю у підземних умовах. Законодавство також обмежує тривалість робочого часу неповнолітніх та забороняє залучати їх до роботи у нічний час, надурочно чи у вихідні дні. Такі обмеження покликані не лише захистити фізичне здоров'я молодих працівників, але й забезпечити можливість поєднувати навчання з трудовою діяльністю та запобігати професійному вигоранню у ранньому віці [2].

Законодавство України передбачає обов'язкові медичні огляди для молодих працівників як необхідний елемент системи безпеки праці. Особи, які не досягли 18 років, приймаються на роботу лише після проходження попереднього медичного огляду, а надалі підлягають щорічному медичному контролю до досягнення 21 року. Крім цього, на підприємствах ведеться спеціальний облік неповнолітніх працівників, що дозволяє контролювати їхній трудовий режим та забезпечувати належні умови праці. Такий підхід забезпечує системний контроль за дотриманням законодавчих гарантій та запобігає можливим порушенням прав молоді на робочому місці [1, с.345].

Особливу увагу законодавець приділяє оплаті праці молодих працівників та нормам виробітку, які враховують скорочений робочий час для неповнолітніх. Заробітна плата осіб молодше 18 років виплачується на рівні з працівниками дорослого віку відповідної категорії, навіть при скороченому робочому дні, а відрядні роботи оплачуються за тарифними розцінками дорослих працівників з відповідною компенсацією за скорочений час роботи. Норми виробітку також коригуються пропорційно до тривалості робочого дня, що дозволяє забезпечити економічну справедливість та стимулювати ефективність праці без шкоди для здоров'я та розвитку молоді.

Україна активно інтегрує міжнародні стандарти працевлаштування молоді, співпрацюючи з такими організаціями, як Європейський Союз та Міжнародна організація праці. Важливою ініціативою є впровадження програми «Молодіжна гарантія», що надає особам до 30 років можливість отримати пропозицію працевлаштування, стажування або навчання протягом чотирьох місяців після закінчення освіти чи втрати роботи. Ця програма спрямована на зменшення рівня безробіття серед молоді та забезпечення її соціальної та професійної інтеграції, що особливо актуально в умовах сучасного ринку праці, що швидко змінюється та вимагає високої мобільності та адаптивності молодих спеціалістів [4, с.124].

Трансформаційні процеси на українському ринку праці впливають на зайнятість молоді, змінюючи структуру професійних запитів і потреб роботодавців. У сучасних умовах спостерігається збільшення кількості жінок на ринку праці, скорочення традиційних робочих місць та зростання попиту на спеціалістів з гнучкими навичками та цифровими компетенціями. Зростає важливість адаптації законодавства до нових форм зайнятості, таких як дистанційна робота та гнучкі графіки, що дає змогу молоді ефективно поєднувати навчання та професійну діяльність, зберігаючи при цьому гарантовані права та соціальний захист [3, с.155].

Державні органи відіграють ключову роль у забезпеченні прав молоді на ринку праці, реалізуючи державну політику у сфері зайнятості та соціального захисту. Міністерства молоді та спорту, економіки, соціальної політики, а також Державна служба зайнятості організовують програми підтримки зайнятості молодих людей, сприяють професійній підготовці та перепідготовці, проводять моніторинг ситуації на ринку праці та реагують на виклики у сфері молодіжного працевлаштування.

Незважаючи на наявність законодавчих гарантій, молодь стикається з низкою проблем на ринку праці, серед яких висока конкуренція за робочі місця, недостатня кваліфікація, відсутність практичного досвіду та обмежений доступ до інформації про можливості працевлаштування. Ці проблеми потребують системного підходу для їх вирішення, зокрема через удосконалення освітніх програм, впровадження стажувань та практики, підтримку підприємництва серед молоді, а також розвиток інформаційних платформ, які надають доступ до актуальної інформації про ринок праці [5, с.194].

Отже, равовий захист молоді на ринку праці є ключовим елементом державної соціальної політики, що спрямована на забезпечення рівних можливостей для професійного розвитку та інтеграції молодих людей у суспільство. Для підвищення ефективності цих заходів необхідне постійне вдосконалення законодавства, адаптація його до сучасних викликів ринку праці та міжнародних стандартів, а також активне залучення молоді до процесів формування власної професійної траєкторії. Особлива увага має приділятися створенню умов для набуття практичного досвіду, підтримці підприємницької ініціативи та забезпеченню рівного доступу до професійних можливостей, що сприятиме соціальній стабільності та економічному розвитку країни.

Література:

1. Казіміров М., М. Логінова. Дистанційна робота в Україні: правове забезпечення та напрями подальшого розвитку. *Проблеми та перспективи сучасної науки та освіти* : матеріали XV Міжнародної науково-практичної

конференції м. Львів, 9-10 червня 2025 року. Львів : Львівський науковий форум, 2025 р. 345 – 347с.

2. Кодекс законів про працю України. Затверджується Законом № 322-VIII від 10.12.71 ВВР, 1971, додаток до № 50, ст. 375

3. Резворович К. Р. Адаптація норм надання державних електронних послуг в Україні в умовах цифрової трансформації. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2021. № 3 (112). – С. 153-159

4. Смутчак З. В. Ринок праці України в контексті цифровізації економіки. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Економіка*. 2022. № 19(48). С. 119-134.

5. Татаренко Г.В. Модернізація трудового законодавства України в контексті нестандартної зайнятості: національні і міжнародні орієнтири. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2025. №2 (50). С. 189-206.

Козирська Б. Р.,

студентка 2 курсу спеціальності D4

Публічне управління та адміністрування

Хмельницького університету управління і права імені Леоніда Юзькова

Науковий керівник — д-р філософії з права, доцент, *Владовська К.П.*

ПІДСТАВИ ТА ПОРЯДОК ПРИПИНЕННЯ ГРОМАДЯНСТВА УКРАЇНИ

Громадянство України — це стійкий правовий зв'язок між особою та державою, який виражається у взаємних правах і обов'язках. У юридичній літературі поняття громадянства трактується по-різному, і низка науковців дає йому власні визначення, акцентуючи увагу на різних його аспектах. Так, В. Котюк визначає громадянство як політико-правовий інститут, який виражає політико-правову належність особи до держави (України). Він підкреслює, що громадянство вказує на постійний політико-правовий зв'язок (правовідносини) у формі юридичних прав і обов'язків громадянина та держави. Такий зв'язок, на думку вченого, зобов'язує особу виконувати та дотримуватися Конституції й законів України, а держава, у свою чергу, зобов'язується захищати і охороняти

права та свободи своїх громадян. Інший підхід пропонує І. Фарбер, який розглядає громадянство як особливе суб'єктивне право людини, що є складовою її правового статусу. На його думку, громадянство включає щонайменше такі правомочності: право кожної особи на громадянство, яке передбачає та забезпечує її право на захист з боку держави, право перебувати на її території та право на рівність перед законом. Своєю чергою, В. Погорілко визначає громадянство як один із визначальних чинників у характеристиці правового становища особи, тобто як один із найважливіших елементів її правового статусу. Він наголошує, що саме громадянство є тією необхідною підставою, яка надає особі можливість повною мірою брати участь у політичному, економічному, правовому та культурному житті суспільства і держави [2].

Проте, законодавство передбачає випадки, коли цей зв'язок може бути припинений. Питання припинення громадянства має особливе значення, адже воно пов'язане не лише з правовим статусом особи, а й із її національною приналежністю, політичними правами та можливістю реалізовувати свої інтереси у межах держави. Закон України «Про громадянство України» визначає вичерпний перелік підстав та процедуру припинення громадянства, водночас гарантує неможливість примусового позбавлення громадянства або дискримінаційного підходу у цьому питанні.

Громадянство України може припинятися лише за підставами, визначеними законом. Україна не визнає примусового набуття її громадянами громадянства російської федерації на тимчасово окупованих територіях, тому такі випадки не вважаються підставою для втрати українського громадянства. Відповідно до законодавства, громадянство України припиняється внаслідок виходу з громадянства, втрати громадянства або за підставами, передбаченими міжнародними договорами України [3].

Вихід з громадянства України можливий лише у випадках, прямо передбачених законом. Це допускається, якщо особа набула громадянства іншої

держави або отримала документ, виданий компетентними органами іноземної держави, який підтверджує, що вона набуде її громадянства після виходу з українського. Таке право мають громадяни України, які постійно проживають за кордоном, а також діти, які виїхали за кордон разом із батьками або були усиновлені іноземцями [1].

Вихід із громадянства України не допускається, якщо особа не має постійного місця проживання за кордоном, не отримала документів, що гарантують набуття іншого громадянства, або якщо щодо неї в Україні здійснюється кримінальне провадження — її повідомлено про підозру чи винесено обвинувальний вирок, який набрав законної сили. У таких випадках держава запобігає уникненню відповідальності чи створенню ситуації безгромадянства.

Щоб вийти з громадянства України, особа має подати клопотання через консульство України за кордоном, адже з території України це зробити неможливо. До клопотання додається квитанція про сплату державного збору — 300 доларів США або 280 євро на кожного заявника. Розгляд клопотання триває до одного року, після чого видається Указ Президента України про припинення громадянства. Відповідно, саме дата видання цього указу є датою припинення громадянства. Протягом тижня після видання указу вилучаються паспорти та інші проїзні документи, а особі видається довідка про припинення громадянства [5].

Окрім виходу, громадянство України може бути припинене внаслідок втрати. Закон передбачає три основні підстави втрати громадянства: добровільне набуття громадянства іншої держави після досягнення повноліття; набуття громадянства України шляхом обману, подання неправдивих відомостей або фальшивих документів; добровільний вступ на військову службу іншої держави, якщо це не є обов'язковим чи альтернативним військовим обов'язком. Усі ці випадки вважаються підставами для ініціювання процедури втрати громадянства, яку починають державні або правоохоронні

органи. Пропозицію щодо втрати громадянства подає Комісія при Президентові України, після чого Президент видає відповідний указ [3]. Втім, положення про втрату громадянства не застосовуються, якщо внаслідок цього громадянин України стане особою без громадянства. Це правило узгоджується з міжнародними нормами, зокрема з Конвенцією ООН 1961 року про скорочення безгромадянства.

Наслідки припинення громадянства є суттєвими: особа втрачає право на дипломатичний захист з боку України за кордоном, не може брати участь у виборах, займати державні посади чи працювати на державній службі. Втрачається право на безвізовий в'їзд до країн ЄС, а також право на безстрокове проживання та працевлаштування в Україні без спеціального дозволу. Якщо між Україною та новою державою громадянства існує візовий режим, особа повинна буде отримати візу для в'їзду на територію України [4].

Особливе місце займає припинення громадянства дітей. Воно можливе шляхом виходу або втрати громадянства, залежно від обставин. Вихід здійснюється за клопотанням батьків чи усиновлювачів і лише за згодою самої дитини, якщо їй виповнилося 14 років. Втрата громадянства дитиною можлива, якщо після досягнення повноліття вона добровільно набуває інше громадянство, вступає на військову службу іншої держави або якщо громадянство України було отримано шляхом обману [5].

Отже, законодавство забезпечує, що громадянство України є надійним правовим статусом, який не можна припинити без певних правових причин. Держава чітко визначила, як можна відмовитися від громадянства або втратити його, враховуючи одночасно права людини на зміну громадянства та вимоги до національної безпеки. Тому припинення громадянства України — це складний процес, який регулюється законом. Він вимагає ініціативи саме громадянина, контролю з боку держави та рішення Президента. Така система призначена для забезпечення стабільності правового статусу людини та запобігання

безгромадянству, що відповідає європейським та міжнародним стандартам прав людини.

Література:

1. Про громадянство України : Закон України від 18 січня 2001 р. № 2235-III. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2235-14#Text> (дата звернення: 09.10.2025).
2. Трошкіна К. Проблеми припинення громадянства України : наукова стаття. *Збірник наукових праць Тернопільського національного економічного університету*. URL: <https://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/25623/1/Трошкіна%20К..pdf> (дата звернення: 09.10.2025).
3. Припинення громадянства України: підстави та наслідки : аналітична стаття. *Безоплатна правнича допомога*. URL: <https://www.legalaid.gov.ua/publikatsiyi/prypynennya-gromadyanstva-ukrayiny-pidstavu-ta-naslidky> (дата звернення: 09.10.2025).
4. Які умови виходу з громадянства України громадян України, які постійно проживають в Україні? : офіційне роз'яснення. *Державна міграційна служба України*. URL: <https://dmsu.gov.ua/news/ya%60ki-umovi-vixodu-z-gromadyanstva-ukrayini-gromadyan-ukrayini,-yaki-postijno-prozhivayut-v-ukrayini.html> (дата звернення: 09.10.2025).
5. Вихід та втрата, як форми припинення громадянства України : стаття. *Адвокатське об'єднання «Бачинський та партнери»*. URL: <https://bachynskyy.com.ua/publications/vykhid-ta-vtrata-yak-formy-prypynennya-gromadyanstva-ukrainy> (дата звернення: 09.10.2025).

Коломієць О. Е.,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Курилюк Ю. Л.,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Науковий керівник – докторка філософії з права, доцент кафедри

Владовська К. П.

ПОНЯТТЯ ДОЗВІЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

У демократичному правовому просторі кожному громадянину дозволено здійснювати діяльність, яка прямо не заборонена законом, однак у багатьох

випадках для реалізації певних видів діяльності передбачено обов'язок отримати дозвіл. З огляду на це, така норма покликана стримувати і регулювати діяльність у тих сферах, де вона може становити потенційну загрозу безпеці громадян, державним або суспільним інтересам. Саме з цієї причини існує особливий механізм, а саме дозвільне провадження, яке виступає формою державного регулювання через публічно-владні дії.

У межах державного регулювання важливо забезпечити баланс між свободою підприємницької чи іншої діяльності та необхідністю охорони суспільних інтересів. Саме тут і проявляється роль дозвільного механізму: він не лише визначає порядок доступу до певної діяльності, а й створює правові гарантії безпеки, контролю та законності. Дозвільне провадження забезпечує системність та передбачуваність рішень органів публічної влади, мінімізуючи ризики зловживання владою.

Дозвільне провадження – це врегульована адміністративно-процесуальними нормами форма діяльності органів публічної адміністрації, в межах якої вирішується питання про надання фізичним і юридичним особам права на вчинення певних дій або здійснення окремих видів діяльності шляхом видачі відповідного дозволу [1, с. 187].

У науковій літературі підкреслюється, що це не просто разова дія, а впорядкована низка дій: таким чином, воно розглядається як сукупність послідовних процедурних дій та прийнятих процедурних рішень адміністративного органу, що завершується видачею дозволу або відмовою. Наприклад, Кобець О. Ю. зазначає, що дозвільне провадження є видом адміністративного провадження, яке здійснюється згідно з певною моделлю адміністративної процедури [2].

Серед характерних ознак дозвільної діяльності слід виокремити кілька ключових аспектів, які відображають природу даного провадження. По-перше, це публічний характер – діяльність спрямована на реалізацію державної політики та виконання функцій держави у сферах, зокрема, внутрішньої безпеки (екологічної, інформаційної, пожежної тощо).

По-друге, це управлінський зміст, оскільки дозвільне провадження відбувається в межах державного регулювання та контролю за безпекою.

По-третє, воно має владно-розпорядчий характер, адже передбачає реалізацію органами публічної влади своїх компетенцій у формі прийняття обов'язкових рішень, які оформлюються у вигляді документів дозвільного характеру і стають підставою для законного здійснення певної діяльності [1, с. 188].

Шило С. М. підкреслює, що ці рішення не є результатом довільної дії органу, а забезпечуються чіткими адміністративно-процесуальними нормами, що обмежують дискреційні повноваження органів. Зазначається, що у межах дозвільної компетенції органи діють за регламентом і відповідно до процедури, аби уникнути зловживання владою [4, с. 307].

Суб'єктами відповідної процедури виступають органи, організації та посадові особи, наділені публічно-владними повноваженнями щодо надання дозволів і здійснення контролю (нагляду) за дотриманням вимог дозвільної діяльності. Згідно з Законом України «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності» від 06.09.2005 р., дозвільними органами визнаються суб'єкти, що надають адміністративні послуги, а також їх посадові особи, уповноважені видавати документи дозвільного характеру у встановленому законом порядку [3]. Вони діють у межах визначеної компетенції, дотримуючись процедур і форм, передбачених законодавством. Законодавець прагне максимально чітко визначити межі та зміст дозвільної діяльності, щоб унеможливити зловживання владними повноваженнями.

Враховуючи наведене, дозвільне провадження слід розглядати як спеціалізовану форму адміністративного провадження, у межах якої державний орган, виконуючи свою публічну функцію, за встановленою процедурою надає або відмовляє у видачі дозволу для реалізації діяльності, що може мати суспільне значення чи потенційні ризики. Ця процедура включає чітко визначені дії – від подання заяви чи ініціювання з боку органу до перевірки документів, прийняття рішення і оформлення дозволу чи відмови – і має на меті забезпечення законності, безпеки та захисту суспільних інтересів. Вона також

передбачає, що орган діє в межах компетенції та відповідно до регламенту, а не на власний розсуд.

У підсумку можна сформулювати таке визначення: дозвільне провадження – це адміністративно-правова процедура, врегульована нормами адміністративного процесуального характеру, в межах якої уповноважений орган публічної адміністрації реалізує регламентовану сукупність дій зі звернення заявника або за ініціативою органу, що завершується рішенням про видачу дозволу або відмову, має владно-розпорядчий характер, здійснюється в межах обмеженої компетенції і спрямована на реалізацію права на здійснення певної дії чи виду діяльності з одночасним захистом публічних інтересів.

Література:

1. Адміністративне процесуальне право : навч. посіб. / ред. Т. П. Мінки. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. 320 с.
2. Кобець О. Ю. Дозвільне провадження та його місце в адміністративній процедурі. *Тридцять четверті економіко-правові дискусії* : матеріали Міжн. наук. конф, м. Ірпінь, 21 лют. 2019 р. Ірпінь, 2019. URL: <http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-2791/> (дата звернення: 22.10.2025).
3. Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності : Закон України від 06.09.2005 № 2806-IV : станом на 8 серп. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2806-15#Text> (дата звернення: 18.10.2025).
4. Шило С. М. Дозвільна система як особливий вид діяльності органів публічної адміністрації. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2023. Т. 1, № 75. С. 305–310. URL: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.75.1.50> (дата звернення: 22.10.2025).

Коломієць О. Е.,

здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету

Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

Науковий керівник – доктор філософії з права, доцент кафедри приватного

права Ромась Д. С.

ДЖЕРЕЛА ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДОГОВОРУ

ПОБУТОВОГО ПІДРЯДУ

Договір побутового підряду належить до найбільш поширених у сфері цивільно-правових зобов'язань, оскільки регулює взаємовідносини між громадянами як споживачами та підприємцями чи організаціями, що надають послуги або виконують роботи на замовлення. У ринкових умовах його значення особливо зростає, адже побутові послуги є невід'ємною частиною щоденного життя людей. Основна мета такого договору – задоволення особистих чи сімейних потреб замовника шляхом виконання певних робіт: ремонту одягу, взуття, побутової техніки, виготовлення меблів, встановлення вікон, проведення сантехнічних чи електромонтажних робіт тощо.

Згідно із ст. 865 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України), підрядник, що здійснює підприємницьку діяльність, зобов'язується виконати роботу за замовленням фізичної особи, результат якої повинен задовольняти особисті, а не комерційні чи виробничі потреби замовника. Замовник, у свою чергу, має обов'язок прийняти результат і сплатити його вартість [9]. Особливість цього договору полягає в його публічному характері: підрядник не має права відмовити особі в укладенні договору, якщо він має можливість виконати роботу на рівних умовах для кожного споживача.

Суб'єктами договору виступають замовник – фізична особа як споживач, та підрядник - підприємець, який надає послуги у межах своєї господарської діяльності. Закон прямо забороняє дискримінацію споживачів, тому підрядник не може безпідставно відмовити у виконанні замовлення, що відповідає його сфері діяльності та технічним можливостям – це закріплено нормами Закону України «Про захист прав споживачів» (далі – Закон) [5].

Договір побутового підряду є двостороннім, консенсуальним та оплатним. Це означає, що права й обов'язки виникають у обох сторін, договір вважається укладеним із моменту досягнення згоди щодо істотних умов, а замовник зобов'язаний оплатити виконану роботу [7, с. 315].

Предметом даного договору є її матеріалізований результат, що повинен мати споживчу цінність для замовника. Такий результат може виражатися у вигляді виготовлення речі, її обробки, ремонту чи переробки. Важливо розуміти, що підрядник не просто зобов'язується виконати дію, а має передати результат, який відповідає умовам договору, технічним стандартам і вимогам якості, передбаченим чинним законодавством [3, с. 186].

Закон дозволяє укладати договір як у письмовій, так і в усній формі, проте на практиці важливим є підтверджувальний документ: квитанція, замовлення, чек чи інший письмовий доказ. Відсутність письмового підтвердження не позбавляє замовника права доводити факт укладення договору та його зміст показаннями свідків або іншими доказами відповідно до ст. 866 ЦК України [9].

Матеріали, необхідні для виконання роботи, можуть бути надані як підрядником, так і замовником. Якщо виконавець використовує власні матеріали, їхня вартість включається у загальну ціну договору [10, с. 214]. У випадку, коли матеріали надає замовник, сторони повинні узгодити їх найменування, кількість, ціну та зафіксувати ці дані у письмовому документі. Таке регулювання має на меті запобігти спорам щодо належності, якості та обсягу використаних матеріалів.

Вартість робіт і порядок оплати визначаються під час укладення договору. Зазвичай оплата проводиться після прийняття роботи, але можливе авансування чи повна попередня оплата. У цьому проявляється принцип свободи договору, який дозволяє сторонам обирати найбільш зручні умови розрахунків.

Водночас, відповідно до Правил побутового обслуговування населення, оплата послуг здійснюється за цінами, що діяли на день оформлення замовлення, якщо інше не передбачено угодою [8, с. 174]. Це підкреслює принцип незмінності погодженої ціни, що є важливою гарантією для споживача.

Підрядник зобов'язаний виконати роботу в обумовлені строки та належної якості, а замовник – своєчасно оплатити її та сприяти виконанню зобов'язань. Замовник має право відмовитися від договору до завершення робіт, але при цьому повинен відшкодувати витрати підрядника та оплатити вже виконану частину. Таке правило відповідає загальним принципам цивільного права щодо відшкодування завданих збитків [4, с. 284].

У міжнародному правовому контексті варто звернути увагу на Конвенцію МОП № 189 «Про домашніх працівників» (2011), яка встановлює, що працівники, які виконують побутову роботу, повинні бути поінформовані про умови своєї роботи в письмовій формі або іншим зрозумілим і перевіреним способом, включно з датою початку, оплатою, типом робіт, умовами оплати та строками відпочинку [1]. Це створює міжнародний стандарт, який може бути корисним для порівняння і вдосконалення українського законодавства щодо договорів побутового підряду.

У контексті договорів побутового підряду особливо доречно звернутися до Директиви 93/13/ЄЕС про несправедливі умови у договорах зі споживачами. Ця директива встановлює, що умови договору, які не обговорювалися індивідуально сторонами, повинні бути викладені ясно й зрозуміло, і якщо така умова створює суттєвий дисбаланс між правами й обов'язками – на шкоду споживачеві – вона може бути визнана необов'язковою [2]. Наприклад, якщо

підрядник у типовому договорі передбачив право змінити ціну чи строки виконання без погодження із замовником, і це положення було складене заздалегідь, без дискусії – така умова може підпадати під критерій несправедливості.

У разі невиконання чи неналежного виконання умов договору сторони несуть цивільно-правову відповідальність. Підрядник відповідає за якість роботи та дотримання строків, замовник – за своєчасність оплати [6, с. 304]. За виникнення спорів сторони можуть звернутися до суду. При цьому відповідальність може наставати незалежно від вини, якщо інше не передбачено законом або самим договором.

Закон забезпечує додаткові гарантії: обов'язок надавати правдиву інформацію про виконавця, характер послуг, їхню якість і безпеку. У разі порушення прав споживач має право вимагати відшкодування шкоди, звернутися до суду чи до органів захисту прав споживачів [5].

Отже, договір побутового підряду є важливим інструментом регулювання правовідносин між споживачами та підприємцями, оскільки забезпечує баланс їхніх прав і обов'язків. У процесі дослідження було з'ясовано, що договір побутового підряду має низку специфічних особливостей, які відрізняють його від інших видів підряду, зокрема:

- публічний характер, що забезпечує рівність усіх споживачів і забороняє безпідставну відмову у виконанні робіт;
- споживчу спрямованість результату, який має задовольняти особисті чи сімейні потреби, а не комерційні інтереси замовника;
- обов'язок підрядника надавати достовірну інформацію про послуги до укладення договору, що гарантує реалізацію прав споживача;
- можливість укладення договору у формі квитанції, чека або іншого підтвердного документа;
- особливий порядок використання матеріалів, який передбачає фіксацію їх вартості, кількості та найменування;

–гарантії якості виконаної роботи та право споживача вимагати усунення недоліків, зменшення ціни чи розірвання договору;

Законодавство детально врегульовує питання форми договору, порядку оплати, використання матеріалів та відповідальності сторін, що мінімізує ризик виникнення спорів. У сукупності це сприяє захисту прав споживачів, підвищенню якості побутових послуг і розвитку сфери обслуговування в умовах ринкової економіки.

Література:

1. C189 - Domestic Workers Convention, 2011 (No. 189). *International Lanour Organization*.
URL: https://normlex.ilo.org/dyn/nrmlx_en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::p12100_ILO_CODE:C189 (дата звернення: 06.10.2025).
2. Unfair Contract Terms Directive (93/13). *European e-Justice Portal*.
URL: https://webgate.ec.europa.eu/ejustice/627/EN/unfair_contract_terms_directive_9313 (дата звернення: 06.10.2025).
3. Коваленко І. А. Договір підряду за законодавством України та законодавством ЄС. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2023. Т. 1, № 80. С. 185–190.
4. Мазур О. С. Цивільне право України : навч. посіб. Київ : Центр навч. літ., 2006. 384 с. 5. Про захист прав споживачів : Закон України від 12.05.1991 № 1023-XII : станом на 24 груд. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/102312#Text> (дата звернення: 06.10.2025).
6. Стефанчук Р. О. Цивільне право України : навч. посіб. Київ : Прецедент, 2005. 448 с.
7. Цивільне право України : навч. посіб. / ред.: Г. Б. Яновицька, В. О. Кучер. Львів : Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2011. 468 с.
8. Цивільне право України : підручник / ред.: Г. Б. Яновицька, В. О. Кучер. Львів : Новий Світ-2000, 2014. Т. 2. 428 с.
9. Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV : станом на 4 верес. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/43515#Text> (дата звернення: 06.10.2025).
10. Чабан О. М. Виконання зобов'язання за договором побутового підряду. *Актуальні проблеми правового регулювання в Україні та країнах ближнього зарубіжжя* : матеріали X Міжн. наук. конф, м. Львів, 28 груд. 2020 р. Львів, 2020. С. 214–217.

Конончук Б. Р.,

здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету

Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

Науковий керівник – д-р юрид. наук, професор, Костяшкін І.О.

СУДОВИЙ ЗАХИСТ ПРАВ ГРОМАДЯН У ЗЕМЕЛЬНИХ СПОРАХ: ПРИНЦИПИ ТА ПОВНОТА ЗАХИСТУ

Судовий захист прав громадян у земельних спорах є ключовим механізмом забезпечення реалізації конституційного права на землю як основного національного багатства, що перебуває під особливою охороною держави [1]. Конституція України (ст. 124) відносить до судової юрисдикції всі без винятку правовідносини, що виникають у державі, у тому числі й земельні. Загальновизнаним є положення про те, що судова форма захисту прав та інтересів є найбільш досконалою [2, с.245].

Земельні спори, що виникають у сфері володіння, користування та розпорядження земельними ділянками, часто пов'язані з порушенням прав власності, оренди, сервітутів чи інших речових прав. Згідно зі ст. 152 Земельного кодексу України (далі – ЗКУ), захист прав на земельні ділянки здійснюється шляхом визнання прав, відновлення стану земельної ділянки, визнання угод недійсними, визнання недійсними рішень органів влади, відшкодування збитків та іншими способами, передбаченими законом. У науковій літературі судовий захист земельних прав визначається як дії правозастосовчих органів, спрямовані на припинення порушення права, ліквідацію, наскільки це можливо, усіх негативних наслідків порушення, а також встановлення юридичної відповідальності за порушення права, з урахуванням принципів справедливості, рівності та ефективності [2, с. 242–252].

У контексті реформи децентралізації, зокрема через впровадження комплексних планів просторового розвитку територіальних громад, планування використання земель набуває особливого значення для забезпечення раціонального використання та охорони земельних ресурсів [2, с. 291]. Водночас судовий захист відіграє ключову роль у запобіганні зловживанням з боку органів місцевого самоврядування [4].

Захист прав у земельних спорах охоплює як матеріально-правові, так і процесуальні аспекти. Відповідно до ст. 15 Цивільного кодексу України, об'єктом захисту є порушене, невизнане або оспорюване право чи інтерес, де порушення пов'язане з позбавленням можливості реалізації права, а оспорювання – з невизначеністю через дії іншої сторони [3]. У земельному праві захист включає негативні (усунення перешкод у користуванні), віндикаційні (витребування майна) та інші позови [2, с. 252–262]. Верховний Суд у постанові від 27 червня 2023 р. у справі № 130/2194/19 (спір щодо витребування земельної ділянки з незаконного володіння) наголосив, що захист прав на землю не обмежується цивільним законодавством, а передбачає пріоритетне застосування спеціальних норм Земельного кодексу України для забезпечення ефективності відновлення прав. Зокрема, суд підкреслив, що визнання незаконними рішень органів влади є окремим способом захисту, який дозволяє скасувати індивідуальні акти, видані в межах повноважень, якщо вони суперечать земельному законодавству [4].

Судовий захист у земельних спорах ґрунтується на конституційних принципах (ст. 8, 124 Конституції України), а також на принципах цивільного процесуального права (ст. 2 Цивільного процесуального кодексу України), адаптованих до земельних відносин. Зокрема, принцип законності та верховенства права передбачає, що судові рішення повинні ґрунтуватися на нормах Земельного кодексу України та Цивільного кодексу України, з пріоритетом спеціальних норм земельного законодавства. Цей принцип особливо актуальний у спорах про самочинне будівництво, де Верховний Суд у

постанові від 19 березня 2024 р. у справі № 915/1439/21 (спір про знесення самочинного будівництва на земельній ділянці) вказав на пріоритетність застосування ч. 2 ст. 212 Земельного кодексу України над ч. 4 ст. 376 Цивільного кодексу України. Суд розширив коло зобов'язаних осіб для знесення об'єктів, що порушують земельні права, включаючи не лише забудовника, а й осіб, які набули право власності на такий об'єкт, адже реєстрація не змінює статусу самочинного будівництва. Такий підхід забезпечує адаптацію загальних норм до специфіки земельних відносин, виключаючи застосування менш ефективних способів захисту, як-от визнання правочинів недійсними, і гарантує пріоритетне повернення земельної ділянки власнику [5].

Загальні засади цивільного законодавства, зокрема справедливість, добросовісність, розумність та судовий захист цивільного права, закріплені у ст. 3 Цивільного кодексу України, гарантують громадянам рівний доступ до судового захисту незалежно від статусу, виключаючи дискримінацію при розгляді спорів між громадянами та органами влади [3]. Ефективність способу захисту, відповідно до практики Верховного Суду, означає, що застосування такого способу повинно привести до реального поновлення порушеного права (забезпечити припинення його невизнання чи оспорювання) або припинити неможливість задоволення інтересу, а у випадку неможливості – забезпечити отримання відповідного відшкодування [6]. Ефективний спосіб захисту сприяє досягненню потрібних результатів та наслідків, тобто матиме найбільший ефект по відновленню відповідних прав, свобод та інтересів на стільки, на скільки це можливо (постанова Великої Палати Верховного Суду від 19.01.2021 у справі № 916/1415/19) [6].

Належність способу захисту, за практикою Верховного Суду, має відповідати змісту порушеного права, способу (характеру) порушення, враховувати наслідки, які спричинило правопорушення, та відповідати правовій меті, до якої прагне суб'єкт захисту (постанова Касаційного господарського

суду Верховного Суду від 08.05.2018 у справі № 910/1607/17). Розглядаючи справу, суд має з'ясувати: чи передбачений обраний позивачем спосіб захисту законом або договором; чи існує ефективний спосіб захисту порушеного права позивача, передбачений законом або договором; чи є обраний позивачем спосіб захисту ефективним у спірних правовідносинах. Якщо обраний спосіб захисту не передбачений законом чи договором або є неефективним, позовні вимоги не задовольняються. Однак, якщо спосіб захисту ефективний, не суперечить закону і немає іншого ефективного способу, порушене право захищається обраним позивачем способом [6].

Повнота захисту у земельних спорах означає не лише відновлення попереднього статусу, але й запобігання майбутнім порушенням. Згідно зі ст. 16 Цивільного кодексу України, способи захисту включають, зокрема, припинення правовідносин та визнання незаконними дій органів влади [3]. Цей аспект яскраво ілюструється позицією Верховного Суду у постанові від 10 січня 2024 р. у справі № 390/964/21 (спір про витребування земельної ділянки за відсутності реєстрації договору оренди). Суд встановив, що якщо договір оренди виконувався сторонами тривалий час (користування ділянкою орендарем, сплата орендної плати орендодавцем без заперечень), відсутність реєстрації не робить його неукладеним, а договір вважається чинним на підставі фактичного виконання. Це виключає витребування ділянки, забезпечуючи повноту захисту прав орендаря та запобігаючи недобросовісним діям орендодавця, які суперечать його попередній поведінці. Такий висновок підкреслює комбінацію матеріального (визнання договору укладеним) та процесуального (відмова у витребуванні) захисту, роблячи рішення можливим для виконання і остаточним, з акцентом на фактичні обставини для уникнення формалізму [5]. У літературі повнота трактується як комбінація матеріального та процесуального захисту, де судові рішення повинно бути виконуваним і остаточним [7, с. 92].

Отже, судовий захист прав громадян у земельних спорах являє собою необхідну та ефективну гарантію реальності земельних прав і базується на принципах, що забезпечують ефективність, справедливість і повноту відновлення прав. Позиції Верховного Суду демонструють еволюцію підходів до пріоритетності норм Земельного кодексу України, остаточності рішень та правильного вибору способів захисту. У контексті реформ це сприяє стабільності земельних відносин, посилюючи довіру громадян до судової системи та сприяючи економічному розвитку через надійний захист інвестицій у розвиток земельних відносин.

Література:

1. Земельний кодекс України: Закон України від 25 жовтня 2001 р. № 2768-III. *Відомості Верховної Ради України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14_2001 (дата звернення: 05.10.2025).
2. Шульга М.В. та ін. Земельне право : підручник. Харків : Юрайт, 2023. 592 с. 3. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/43515> 2003. (дата звернення: 05.10.2025).
4. Постанова Верховного Суду від 27 червня 2023 р. у справі № 130/2194/19 URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/111804716_2023 (дата звернення: 05.10.2025).
5. Онищенко Т. Судовий захист прав на землю: показові рішення Верховного Суду. *Юридична Газета*. 2024. 03 червня URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/sudova-praktika/sudoviy-zahist-prav-na-zemlyupokazovi-rishennya-verhovnogo-sudu.html>.
6. Уркевич В. Способи захисту земельних прав: практика Верховного Суду // Матеріали конференції, м. Київ, 21 червня 2022 р.
7. Кулинич П.Ф. Захист земельних прав у судовій практиці: сучасні тенденції. *Право України*. 2021. № 5. С. 87–92.

Кубарєв А. О.,

здобувач вищої освіти 2 курсу ФПФОДР НПУ

Дніпровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник – кандидат юридичних наук, доцент *Юніна М. П.*

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Розвиток українського цивільного права в умовах євроінтеграційних процесів характеризується суттєвим оновленням правових механізмів реалізації цивільних прав. У сучасних умовах державотворення Україна перебуває на етапі поглибленої гармонізації національного законодавства з правом Європейського Союзу, що зумовлює потребу переосмислення засад регулювання та захисту цивільних прав. Євроінтеграція передбачає не лише формальне узгодження норм, а й адаптацію правозастосовної практики до європейських стандартів верховенства права, справедливості та ефективного судового захисту [3, ст.6- 10].

Серйозним викликом для реалізації цивільних прав є недосконалість правозастосовної практики. Незважаючи на те, що Конституція України гарантує кожному право на судовий захист, судові процедури часто залишаються надто тривалими та формалізованими [1, дата звернення: 23.10.2025]. Європейський суд з прав людини неодноразово вказував на порушення Україною права на справедливий суд, що свідчить про необхідність подальшої реформи судової системи.

В умовах євроінтеграції важливого значення набуває забезпечення принципу верховенства права, який є ключовим у правопорядку Європейського Союзу. Це передбачає не лише відповідність законів формальним вимогам, а й їх справедливе, передбачуване та послідовне застосування. Одним із важливих

напрямів удосконалення правової системи має стати підвищення рівня правової культури громадян і правосвідомості, адже реалізація прав неможлива без розуміння їх сутності й меж здійснення [2, ст. 42-46].

Як підкреслюють автори навчального посібника «Реформування цивільного права в умовах євроінтеграції» (Резворович К. Р., Юніна М. П., Круглова О. О. та інші), в умовах євроінтеграції України важливим є забезпечення, зокрема приведення національного законодавства до вимог нормативно-правових актів європейських країн для охорони суспільних цінностей та гарантування громадянам права на справедливий і неупереджений суд [7, ст. 41]. Це має сенс, адже приведення законодавства у відповідність до норм європейських країн сприяє зміцненню верховенства права, справедливості та довіри до правової системи, формуванню прозорого та стабільного правового середовища. Упровадження європейських стандартів у судочинство мінімізує корупційні ризики, забезпечує однакове застосування закону до всіх громадян і зміцнює довіру до судової системи.

Актуальною проблемою залишається дисбаланс між задекларованими цивільними правами та практичною можливістю їх реалізації. Європейський вектор розвитку вимагає не лише формальної наявності правових норм, а й дієвого механізму їх упровадження. Саме тому важливим напрямом реформування цивільного законодавства є підвищення ролі суду як гаранта справедливості, впровадження інституту добросовісності у приватноправові відносини, розвиток медіації та альтернативних способів врегулювання спорів [4, ст. 12-15].

В умовах воєнного стану проблематика реалізації цивільних прав набуває особливої гостроти. З одного боку, держава вимушена тимчасово обмежувати певні права для забезпечення національної безпеки, з іншого — має гарантувати збереження основоположних прав людини, що становить виклик для правозастосовної практики. У цих умовах важливо забезпечити стабільність

цивільного обігу, захист прав власності, договірних зобов'язань, спадкових та сімейних прав, які є фундаментом приватного права [5, ст. 210-216].

Важливу роль у реалізації цивільних прав відіграє правова свідомість громадян, адже саме вона визначає рівень правової культури суспільства. Європейські стандарти передбачають високий рівень поваги до права, юридичну грамотність і готовність осіб відстоювати свої права законними способами [6, ст. 12-20]. Підвищення рівня правової освіти, розвиток правової просвіти, а також формування довіри до судової влади є невід'ємними умовами ефективної реалізації цивільних прав в Україні.

Література:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року [Електронний ресурс]. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 23.10.2025).
2. Кузнєцова Н. С. Перспективи розвитку приватного права в контексті європейської інтеграції України. Харків : Харківський національний університет внутрішніх справ, 2018. С. 40–46.
3. Харитонов Є. О., Харитонova О. І. Рекодифікація цивільного законодавства в контексті інтеграції України у правовий простір ЄС. *Часопис цивілістики*. 2019. Вип. 34. С. 6–10.
4. Мороз О. Б. Проблеми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу. *Альманах міжнародного права*. 2020. Вип. 23. С. 21–28.
5. Парасюк М. В. Про деякі проблеми цивільного права. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична*. 2023. Вип. 36. С. 210–216.
6. Расторгуєва Н. О. Ключові етапи адаптації *acquis communautaire* до правової системи України: історичний огляд. *ScienceRise: Juridical Science*. 2024. № 2 (28). С. 12–20.
7. Резворович К. Р., Юнін О. С., Круглова О. О., Юніна М. П., Ярошенко А. С., Нагорна О. О., Шурина І. В., Костенко О. М. Реформування цивільного права в умовах євроінтеграції. Дніпро : Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2019.

Кубарєв А. О.,

Здобувач вищої освіти 2 курсу ФПФОДР НПУ

Дніпровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник – викладач кафедри цивільно-правових дисциплін

ФПФПКП НПУ, капітан поліції Логінова М. В.

ГАРАНТІЇ ПРАВ ПРАЦІВНИКІВ У СУЧАСНИХ УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ ТРУДОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Сучасне реформування трудового законодавства України передбачає не лише оновлення термінології та узгодження норм із європейськими стандартами, а й забезпечення реальних гарантій прав працівників, зокрема у сфері охорони праці. Гарантії трудових прав мають бути комплексними, враховувати специфіку різних категорій працівників та відповідати сучасним економічним і соціальним умовам, включно з військовим станом, що впливає на безпеку і організацію праці.

Як зазначає курсантка 3 курсу Катерина Кішкінова та викладач Марина Логінова Дніпровського державного університету внутрішніх справ, «охорона праці повинна розглядатися не лише як правовий обов'язок, а як стратегічний інструмент захисту працівника й розвитку підприємства». Вони підкреслюють, що законодавче забезпечення праці є комплексним явищем, яке виконує не лише нормативну функцію, а й слугує ключовим чинником підвищення продуктивності, конкурентоспроможності та соціальної стабільності підприємства [2, с. 138-140].

Законом України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» від 15.03.2022 № 2136-IX передбачено додатковий захист прав працівників у періоди особливих обставин, включно з тимчасовим спрощенням процедур забезпечення трудових прав і безпечних умов праці [5]. Статистичні дані свідчать про зниження офіційного рівня травматизму, однак це зумовлено

зменшенням виробництва та частою тінізацією трудових відносин. Це вказує на необхідність удосконалення законодавства, приведення його у відповідність до міжнародних та європейських стандартів, активне впровадження позитивного зарубіжного досвіду та підвищення відповідальності роботодавців.

Діючий Кодекс законів про працю України, розроблений у 1971 році та набрав чинності у 1972 році, незважаючи на численні зміни, все ще не відповідає сучасним потребам ринку праці. Його положення залишаються бюрократизованими та часто неефективними, що ускладнює економічний розвиток та створює ризики для соціального захисту працівників [1, ст. 1–2]. В умовах воєнного стану та економічних викликів ці проблеми стали ще більш очевидними. Наразі Міністерство економіки розробило новий проєкт Трудового кодексу України, опублікований 18.01.2024 р., який має відповідати сучасним стандартам зайнятості та економічного життя. Кодекс передбачає 264 статті, 6 книг і прикінцеві положення та впроваджує низку нових гарантій для працівників, спрямованих на захист їх прав, здоров'я та безпечних умов праці. Згідно зі ст. 5 Закону України «Про охорону праці», умови трудового договору не можуть погіршувати становище працівника порівняно з законодавством про охорону праці. Особливі гарантії передбачено для працівників, що працюють у шкідливих і небезпечних умовах, неповнолітніх, жінок та осіб з пониженою працездатністю. Роботодавець зобов'язаний створювати безпечні умови праці, забезпечувати засобами індивідуального та колективного захисту і системно інформувати працівників про наявні виробничі ризики [4, ст. 13]. Працівник має право відмовитися від виконання небезпечної роботи та розірвати трудовий договір у разі порушення вимог охорони праці, при цьому зберігаючи право на заробіток та отримання вихідної допомоги [1, ст. 40–41].

Проєкт нового Трудового кодексу легалізує сучасні форми зайнятості, такі як дистанційна та надомна робота, гнучкий графік, домашній офіс та електронне оформлення трудових договорів [3, 2024, ст. 25–28]. Надомна робота виконується за місцем проживання працівника з використанням

обладнання, наданого роботодавцем. Дистанційна робота виконується поза приміщенням роботодавця з використанням електронних засобів зв'язку, що актуально у випадках пандемії, війни або стихійних лих. Кодекс також передбачає різні види трудових договорів: строкові та безстрокові, сезонні, нефіксованого робочого часу, студентські, надомні та дистанційні [3, ст. 29–32]. Також новий кодекс встановлює щорічну оплачувану відпустку тривалістю не менше 28 календарних днів, а також додаткові види відпусток: у зв'язку з навчанням, вагітністю та пологами, доглядом за дитиною, усиновленням чи вихованням дитини з інвалідністю [3, ст. 152–155]. Зміни також стосуються відкликання працівника з відпустки за згодою для запобігання нещасним випадкам або стихійним лихам, що підкреслює пріоритет безпеки та життєздатності підприємств та працівників. Також проєкт кодексу передбачає механізми вирішення трудових спорів, включно з медіацією, чітке визначення предмета та сторін спору, створення комісій з трудових спорів і процедури прийняття рішень [3, ст. 210–220].

Гарантії прав працівників у сучасних умовах реформування трудового законодавства України є ключовим елементом побудови соціально орієнтованої ринкової економіки. Їх удосконалення сприяє підвищенню рівня довіри до державних інститутів, зміцненню соціальної стабільності та інтеграції України в європейський правовий простір. Поглиблення соціального діалогу, прийняття нового Трудового кодексу та імплементація стандартів ЄС і МОП створять передумови для ефективного забезпечення трудових прав, що є невід'ємною складовою побудови правової, демократичної держави.

Література:

1. Кодекс законів про працю України : Закон України від 10 груд. 1971 р. № 322-VIII. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1971. № 50. Ст. 375.
2. Кішкінова К., Логінова М. Правове регулювання охорони праці на підприємствах. *Матеріали науково-практичної конференції Дніпровського державного університету внутрішніх справ*, ДДУВС, 16 трав. 2025 р. С. 138–140.

3. Проект Трудового кодексу України (станом на 18 січ. 2024 р.) [Електронний ресурс]. Міністерство економіки України. URL: <https://www.me.gov.ua>
4. Про охорону праці : Закон України від 14 жовт. 1992 р. № 2694-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 49. Ст. 668.
5. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану : Закон України від 15 берез. 2022 р. № 2136-IX. *Голос України*. 2022. № 53.

Кукуруза Д. В.,

студентка факультету публічного управління спеціальності 281

«Публічне управління та адміністрування» Хмельницького університету

управління та права імені Леоніда Юзькова

Науковий керівник – д-р філософії з права, доцент Владовська К.П.

РОЛЬ КОНСТИТУЦІЇ У ФОРМУВАННІ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Вступ. У сучасному світі розвиток громадянського суспільства є однією з ключових ознак демократичної та правової держави. Саме громадянське суспільство безпосередньо забезпечує взаємодію державних інститутів із громадянами, створюючи простір для реалізації їхніх прав, свобод та інтересів. В цьому контексті Конституція, як Основний Закон держави, виступає не лише політико-правовим документом, а й духовно-ціннісним орієнтиром суспільного розвитку, що визначає фундаментальні засади організації влади та її відносин із громадянином.

Взаємозв'язок між розвитком громадянського суспільства і конституційними принципами є беззаперечним, адже саме Конституція визначає межі державного втручання, гарантує політичні права, свободи громадян та об'єднань, які й формують соціальний простір для громадянської активності. Її цінність полягає в тому, що Конституція - це унікальний

документ, у якому відтворено систему базових цінностей, морально-правових орієнтирів та програму життя держави й суспільства, що має загальний і обов'язковий характер [1, с. 29].

В умовах сучасності громадянське суспільство України, попри воєнні виклики, демонструє стійкість та зрілість, зокрема через досить розвинену волонтерську діяльність, значну кількість благодійних фондів, різноманітні громадські ініціативи, активну участь у політичному житті держави. Все це підтверджує дієвість конституційних принципів і закріплених у них прав людини, навіть під час державних криз.

Мета роботи. Метою даного дослідження є розкриття ролі Конституції України у формуванні, функціонуванні та розвитку громадянського суспільства, яке становить основу демократичного державного устрою.

Результати та обговорення. Конституція України охоплює не лише юридичний, але й політико-філософський зміст. Виступаючи Основним Законом, Конституція закріплює політичну систему держави та визначає принципи взаємодії між владою і громадянами. Вона встановлює механізми контролю та відповідальності, забезпечує легітимність державної влади, а також виступає головним джерелом права в ієрархії нормативно-правових актів. Однією з важливих рис Конституції є високий рівень гарантованості політичних прав і свобод громадян не лише на національному, а й на міжнародному рівні [2, ст. 158]. Така гарантованість сприяє формуванню активної громадянської позиції, дає можливість громадянам реалізовувати свої права в політичній, соціальній та культурній сферах, контролювати діяльність влади та впливати на прийняття рішень. У цьому контексті Конституція виступає не лише нормативним документом, а й фундаментом громадянського суспільства, закладаючи правові та ціннісні основи взаємодії держави та суспільства.

Зазвичай під громадянським суспільством розуміють систему відносин, інститутів та об'єднань, які функціонують незалежно від держави, але у

взаємодії з нею, спрямовуючи її діяльність у межах закону. На думку С. Прилуцького, громадянське суспільство – це соціальний простір, у якому люди взаємопов'язані, взаємодіють між собою, реалізуючи свої інтереси й права, не порушуючи прав інших [3, с. 185]. Таке суспільство базується на принципах свободи, відповідальності, рівності та солідарності.

Конституція України закріплює низку принципів, які є ключовими для розвитку громадянського суспільства. Це, перш за все, принцип народного суверенітету (ст. 5), який визначає народ як єдине джерело влади, що реалізує її безпосередньо і через органи державної влади. Принцип верховенства права (ст. 8) гарантує, що держава підпорядковується закону, а не навпаки [4].

Також Конституція визначає систему прав і свобод, які утворюють правову основу для громадянської активності: свободу слова, думки, об'єднань, зібрань, віросповідання, право на участь у виборах і місцевому самоврядуванні. Вона встановлює баланс між владою і суспільством, створюючи інституційні механізми контролю - парламентські вибори, місцеве самоврядування, право на петиції, а також свободу медіа як інструмент публічного контролю [4].

Значну роль у формуванні громадянського суспільства відіграють незалежні та об'єктивні засоби масової інформації, які формують громадську думку, поширюючи інформацію про діяльність органів влади. Як підкреслює В. Співак, ЗМІ безпосередньо впливають на розвиток суспільної свідомості та активізацію громадян [5]. Конституція України гарантує свободу слова та свободу інформації (ст. 34), що створює правові умови для діяльності медіа та їх участі у формуванні демократичного, активного громадянського суспільства.

В умовах воєнного стану роль Конституції зростає, оскільки вона виконує стабілізуючу функцію - зберігає правову визначеність, гарантує дотримання прав навіть у кризових обставинах. Це сприяє збереженню демократичного характеру держави, підтримує моральний дух нації та єдність громадян навколо конституційних цінностей – свободи, гідності, справедливості.

Верховенство права – це не лише юридичний, а й морально-політичний принцип, який визначає підпорядкованість державної влади закону. Він забезпечує передбачуваність і стабільність правового порядку, що є необхідною умовою розвитку громадянського суспільства. Конституційний Суд України неодноразово підкреслював, що саме верховенство права є гарантією дотримання прав людини, рівності перед законом та недопущення свавілля влади [6].

Висновки. Конституція України є не лише Основним Законом держави, а й ключовим інструментом формування демократичного громадянського суспільства. Вона закладає правову, політичну та моральну основу взаємодії держави і громадян. Принципи верховенства права, народного суверенітету, рівності, свободи та гідності – це базові орієнтири, що визначають громадянську активність населення та формують політичну культуру.

Розвиток громадянського суспільства можливий лише за умови неухильного дотримання Конституції, підвищення рівня правової свідомості та відповідальності громадян перед державою. В умовах війни та суспільних трансформацій Конституція виконує роль стабілізатора, гаранта прав і свобод, а також символу єдності нації. Вона виступає запорукою демократичного поступу, політичної стабільності та інтеграції України у світову систему демократичних цінностей.

Література:

1. Стецюк П. Конституція України як цінність, гарантія національної державності українського народу. Львів : Астролябія, 2004. 256 с.
2. Конституційне право України : підручник / колектив авторів ; за ред. кафедри конституційного права та порівняльного правознавства юридичного факультету Ужгородського нац. університету. 11-те вид., присвячене 30-й річниці юрид. факультету. Ужгород : РІК-У, 2023. 536 с.
3. Прилуцький С. В. Вступ до теорії судової влади (Суспільство. Правосуддя. Держава) : монографія. Київ : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2012. 317 с.
4. Конституція України : Розділ І. Загальні засади. Верховна Рада України. URL: <https://www.president.gov.ua/ua/documents/constitution/konstituciya-ukrayini-rozdil-i> (дата звернення: 16.10.2025).

5. Кравчук В. М. Конституційно-правові засади формування громадянського суспільства в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Нац. ун-т «Львівська політехніка». Львів, 2013. 210 с. URL: <https://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/842/1/Дисертація%20Кравчук%20Валентини%20Миколаївни.pdf> (дата звернення: 16.10.2025).

6. Конституційний Суд України. Верховенство права. URL: <https://ccu.gov.ua/storinka-knygy/34-verhovenstvo-prava> (дата звернення: 16.10.2025).

Курта О. О.,

аспірант кафедри політології та загальноправових дисциплін

Національного університету «Запорізька політехніка»

Науковий керівник – д-р юрид. наук, проф. Кириченко Ю.В.

ПРОТИДІЯ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ ТА РОЛЬ ЦИФРОВИХ МЕДІА У ФОРМУВАННІ СВІДОМОЇ ГРОМАДЯНСЬКОЇ СПІЛЬНОТИ ТА ПОЛІТИЧНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Актуальність дослідження визначається сучасними соціально-політичними викликами, серед яких активне поширення дезінформації та інформаційних атак у цифровому просторі. В умовах кризових ситуацій цифрові медіа стають ключовим каналом формування ціннісних орієнтацій, громадської думки та поведінкових стратегій населення. Аналіз ролі цифрових платформ у протидії дезінформації, підвищенні медіаграмотності та формуванні свідомої громадянської спільноти є важливим для забезпечення стабільності, соціальної згуртованості та розвитку демократичних процесів. Результати такого дослідження сприятимуть виробленню ефективних стратегій політичної комунікації та підвищенню стійкості суспільства до інформаційних загроз.

Для дослідження даної проблеми особливу значимість мають праці вчених, присвячені вивченню сучасного інформаційного суспільства, серед

яких І. Арістова, В. Данильян, О. Дзьобань, В. Ільганаєв, В. Ліпкан, А. Марущак, А. Новицький та інші. Вивчення інформаційного суспільства як суспільства «нового типу», в якому кожен може отримувати, накопичувати, поширювати та використовувати інформацію, було предметом досліджень В. Бебика, А. Рудневої, В. Цимбалюк, С. Наумкіної, В. Воронкова та інших.

Проблематику інформаційного середовища та маніпулятивного впливу інформації на свідомість суспільства розглядали Н. Волковський, С. Жук, В. Косєвцов, А. Кузьменко, О. Кіндратець, О. Литвиненко, І. Лук'янець, В. Остроухов, П. Панарін, В. Петрик, Г. Почепцов, П. Прибутко, М. Присяжнюк, А. Рось, В. Толубко, М. Требін, О. Титенко та інші. Проте, незважаючи на активну наукову зацікавленість, дослідження політичних маніпуляцій, що здійснюються як соціальними групами, так і на рівні суспільної свідомості в контексті інформаційно-психологічної безпеки особистості, залишаються недостатньо розкритими.

Дезінформація визначається як свідоме поширення неправдивої або спотвореної інформації з метою впливу на громадську думку, формування певних ціннісних орієнтацій або викривлення реальної ситуації. Вона здатна масово маніпулювати поведінкою людей, викликаючи соціальну тривожність, недовіру до офіційних джерел та упереджене ставлення до подій. Пропаганда – це систематичне формування громадської думки через масові комунікаційні засоби з метою підтримки певної ідеології, політичного курсу або поведінкових установок. Вона характеризується організованістю, цілеспрямованістю та ідеологічним підґрунтям. Особливість дезінформації та пропаганди полягає у високій ефективності впливу на свідомість та поведінку, часто без критичного аналізу одержуваної інформації.

Роль медіа та цифрових платформ є двоякою: з одного боку, вони виступають каналом поширення дезінформації та пропаганди; з іншого – можуть стати інструментом підвищення медіаграмотності, критичного мислення та формування свідомої громадянської позиції [1, с. 14]. Таким

чином, для системного розуміння феноменів політичної маніпуляції, дезінформації та пропаганди важливо виділити їх основні поняття та характеристики, що представлено у таблиці 1.

Таблиця 1

Основні поняття та їх характеристика

Поняття	Визначення	Особливості	Роль медіа
Дезінформація	Свідоме поширення неправдивої або спотвореної інформації	Маніпуляція свідомістю, викривлення реальності, формування упереджень	Канал поширення ідей, одночасно інструмент виявлення та спростування
Пропаганда	Систематичне формування громадської думки через масові комунікаційні засоби	Ідеологічна спрямованість, організованість, цілеспрямованість	Засіб формування ціннісних орієнтацій і поведінкових установок
Медіаграмотність	Здатність критично сприймати інформацію та перевіряти її достовірність	Розвиток критичного мислення, протидія дезінформації	Інструмент підвищення інформаційної стійкості та свідомої участі у суспільному житті

Як показано у таблиці 1, дезінформація та пропаганда виступають основними інструментами політичного маніпулювання, а медіа та цифрові платформи відіграють ключову роль у їх поширенні. Висока ефективність впливу на свідомість населення обумовлює необхідність підвищення медіаграмотності, критичного мислення та розвитку інформаційно-психологічної стійкості громадян. Для більш детального розуміння механізмів впливу на суспільну свідомість доцільно розглянути різні види впливу через медіа, що дозволяє систематизувати форми маніпуляції та оцінити їх потенційний ефект. Ці аспекти представлені у таблиці 2.

Таблиця 2

Види впливу на свідомість через медіа

Вид впливу	Механізм реалізації	Приклади	Потенційний ефект
Інформаційний	Надання фактів або подій у певному контексті	Новини, аналітичні статті, репортажі	Формування уявлення про реальність, вплив на оцінку подій
Емоційний	Виклик емоційної реакції через образи, мову, музичний	Соціальні мережі, відео, рекламні ролики	Підвищення довіри або недовіри, стимулювання страху чи симпатії

	супровід		
Ідеологічний	Просування певної системи цінностей або політичної позиції	Пропагандистські матеріали, політична реклама	Формування поведінкових установок, підтримка або відторгнення ідеологій

Продовж. табл. 2

Маніпулятивний	Використання перебільшень, спотворень або недостовірної інформації	Фейкові новини, тролінг, дезінформаційні кампанії	Виклик соціальної тривожності, упереджене ставлення, зміна громадської думки
Освітній / медіаграмотність	Надання знань про критичне сприйняття інформації	Навчальні програми, тренінги, онлайн-курси	Підвищення критичного мислення, протидія дезінформації, розвиток інформаційної стійкості

Схематичне уявлення взаємодії між медіа, дезінформацією та свідомою громадянською спільнотою допомагає наочно побачити ключові елементи інформаційного впливу та механізми формування інформаційно-психологічної стійкості. Таку взаємодію ілюструє Рисунок 1.

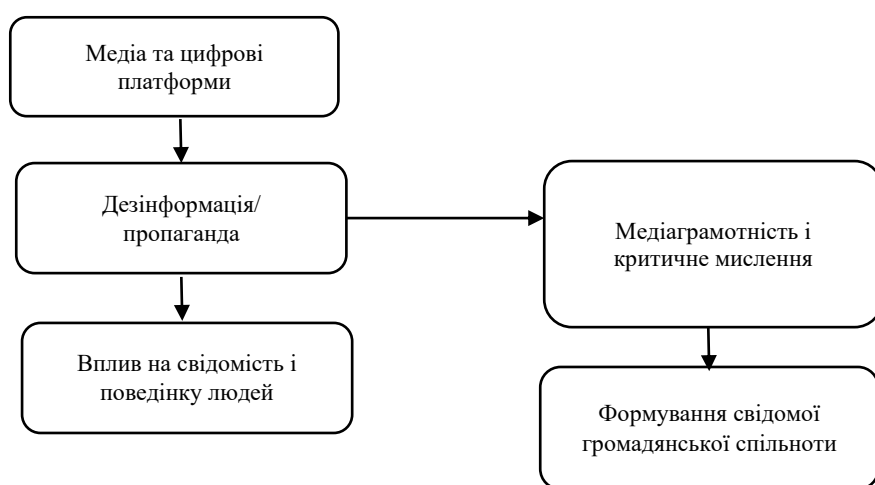

Рис. 1. Схеми взаємодії медіа, дезінформації та свідомої громадянської спільноти

Як показано на Рисунку 1, взаємодія медіа, дезінформації та свідомої громадянської спільноти формує складну систему інформаційного впливу. Медіа виступають як канал поширення інформації, одночасно виконуючи роль платформи для розвитку медіаграмотності та критичного мислення. Дезінформація та пропаганда здатні маніпулювати свідомістю та формувати

упереджені оцінки, проте підвищення інформаційної стійкості громадян через освіту та критичне сприйняття матеріалів значно зменшує їх негативний вплив.

У сучасних умовах інформаційної взаємодії особливе значення набуває здатність громадян аналізувати джерела інформації, розпізнавати маніпулятивні та пропагандистські прийоми, а також усвідомлено формувати власну позицію щодо соціально-політичних процесів [1]. Розвиток медіаграмотності на рівні освіти та соціальних комунікацій сприяє формуванню активної, відповідальної громадянської спільноти, здатної протистояти інформаційним загрозам та забезпечувати стабільність суспільного діалогу [3, с. 191].

Таким чином, стратегічним завданням сучасного суспільства є не лише виявлення і протидія дезінформації, а й активне формування свідомої громадянської спільноти через ціннісні орієнтації та ефективні механізми політичної комунікації. Це забезпечує стійкість до маніпулятивних впливів, підвищує рівень критичного мислення та сприяє розвитку відповідальної комунікаційної культури. В умовах глобалізації та цифровізації інформаційного простору активна участь громадян у формуванні інформаційної безпеки стає ключовим чинником соціальної стійкості та демократичного розвитку.

На основі розглянутої взаємодії медіа, дезінформації та свідомої громадянської спільноти можна виділити конкретні види впливу на свідомість через медіа, які реалізуються за допомогою різних механізмів і каналів комунікації. Аналіз цих видів дозволяє систематизувати форми маніпуляції, оцінити їх потенційний ефект та підкреслити важливість медіаграмотності та активної громадянської позиції у протидії негативному впливу цифрового середовища.

Література:

1. Арабаджиев Д.Ю., Сергієнко Т.І. Маніпулювання свідомістю суспільства в умовах інформаційної та гібридної війни в Україні. *Гілея*:

науковий вісник. К.: «Видавництво «Гілея», 2019. Вип. 146 (№ 7). Ч. 3. Політичні науки. С.12-15.

2. Олефіренко Д. Протидія дезінформації та роль незалежних медіа у формуванні суспільної довіри. DOI 10.34132/mspc2025.01.04.13.

3. П'ятаченко Ю., Яценко В. В. Роль цифрових медіа у формуванні громадянської свідомості. *Цифрові навички: виклики та можливості: збірник тез доповідей учасників наукової онлайн-конференції*, м. Суми, 05 червня 2024 р. / за заг. ред. К. Г. Гриценка. Суми: Сумський державний університет, 2024. С. 188-192.

Курилюк Ю.Л.,

здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету

Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

Науковий керівник – кандидат юридичних наук, доцент, професор

кафедри Плисюк Н.М.

ПІДМІНА ДИТИНИ: КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ОСОБЛИВОСТІ КВАЛІФІКАЦІЇ

У сучасному кримінальному праві України кримінальні правопорушення, спрямовані проти волі, честі та гідності особи, займають окреме місце як суспільно небезпечні діяння, що порушують фундаментальні цінності особистості. Серед них особлива увага приділяється діянням, пов'язаним із дітьми, які через свою вразливість потребують підвищеного правового захисту. Відповідно до статті 5 Закону України «Про охорону дитинства» держава гарантує дитині захист її життя, здоров'я, честі, гідності, недоторканності та безпеки, створює умови для всебічного розвитку дитини та забезпечує їй право на виховання у сім'ї [1]. Саме ця норма підкреслює, що діти є особливо вразливою категорією населення, які потребують посиленого правового захисту від будь-яких форм насильства, експлуатації чи інших посягань на їхні права.

Одним із кримінальних правопорушень, що безпосередньо посягає на права дитини та порушує її особисту недоторканність, є підміна дитини,

передбачена статтею 148 Кримінального кодексу України. Згідно з цією нормою, підміна чужої дитини, вчинена з корисливих або інших особистих мотивів, карається обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк [2]. Цей злочин належить до розділу III Кримінального кодексу України (далі ККУ) «Кримінальні правопорушення проти волі, честі та гідності особи», оскільки його об'єктом є суспільні відносини, що забезпечують охорону свободи, честі, гідності та особистої недоторканності людини. Підміна дитини завжди спрямована проти основних прав малолітньої особи, а отже — порушує конституційні гарантії, закріплені у статті 52 Конституції України, де зазначено, що «будь-яке насильство над дитиною та її експлуатація переслідуються за законом [3].

Починаючи характеристику складу кримінального правопорушення, закріпленого у статті 148 ККУ, слід зазначити, що безпосереднім об'єктом даного складу є недоторканість, честь та гідність дитини. Порушення цих прав відбувається через фактичну підміну дитини, що зачіпає інтереси як самої неповнолітньої особи, так і її батьків або законних представників. Об'єктивна сторона складу злочину проявляється у підміні чужої дитини, тобто заміні однієї дитини на іншу. Така підміна може відбуватися як у пологовому будинку, так і в будинку дитини. Злочин вважається закінченим з моменту підміни дитини. При цьому підміна може стосуватися не лише чужої дитини на іншу чужу, а й чужої дитини на власну, наприклад, у випадку стану здоров'я своєї дитини. Згода батьків однієї з дітей на підміну не усуває складу злочину, оскільки при цьому ігнорується воля інших законних представників [4, с. 46].

У науковій літературі немає єдиного підходу щодо віку потерпілої особи. На думку М.І. Хавронюка, В.Я. Тація вважають, що під терміном «дитина» слід розуміти лише новонароджених, тоді як інші О.В. Лохвицький, М.Й. Коржанський та В.І. Ткаченко зазначають, що підміна може стосуватися будь-якої особи, яка не досягла повноліття. Однак при кваліфікації цього злочину більш значущим критерієм є не вік дитини, а її здатність

ідентифікувати себе як дитину конкретних батьків, а також здатність батьків (чи осіб, що їх замінюють) впізнати дитину як свою. Якщо така здатність існує, фактична підміна дитини неможлива, і склад злочину не утворюється [5, с. 46].

Щодо суб'єкта даного складу злочину, то ним є фізична, осудна особа, яка досягла віку кримінальної відповідальності, встановленого законом, а саме 16 років [6].

При кваліфікації цього складу злочину особливу складність становить встановлення суб'єктивної сторони та зокрема мотивів. Доказування корисливого або іншого особистого мотиву і прямого умислу може бути ускладнене, особливо у випадках, коли підміна відбувається через тривалий час після народження дитини або за умов обмеженого контакту батьків із немовлям. Тому вважаємо, що мотив злочину може бути різним і навіть стимулюватися, наприклад, підкупом чи зовнішнім тиском, що підкреслює багатфакторність суб'єктивної сторони підміни дитини.

Отже, підміна дитини є складним кримінальним правопорушенням, яке посягає на основні права неповнолітніх та їхніх батьків, порушує конституційні гарантії недоторканності особи та вимагає підвищеної уваги до суб'єктивної сторони і мотивів. Для ефективної правозастосовної практики важливим є не лише формальне встановлення факту підміни, а й оцінка здатності дитини та батьків до ідентифікації, а також аналіз можливих зовнішніх стимулів, що спонукали до вчинення такого злочину.

Література:

1. Про охорону дитинства: Закону України від 26 квітня 2001 року № 2402ІІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text> (дата звернення 22.10.2025)
2. Кримінального кодексу України: Закон України від 5 квітня 2001 року № 2341-ІІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n939> (дата звернення 22.10.2025)
3. Конституції України: Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#n4334> (дата звернення 22.10.2025)

4. Попович О.В., Томаш Л.В., Латковський П.П., Бабій А.Ю. Кримінальне право України. Особлива частина. *навчальний посібник*. Чернівці, 2022. 319 с.
5. Андрушко А.В. Проблеми кримінальної відповідальності за підміну дитини. *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. Серія Юриспруденція*. № 35. 2018. С. 44-50.
6. Турій А. Відповідальність за заміну дитини. URL: <https://turii.com.ua/publikatsii/vidpovidalnist-za-zaminu-ditini/> (дата звернення 27.10.2025)

Лисенко Ю. В.,

к.пол.н., доцент кафедри політичних технологій

КНЕУ імені Вадима Гетьмана,

Щербина Я. В.,

магістрантка ОПП «Публічна політика та лідерство» юридичного

інституту КНЕУ імені Вадима Гетьмана, гр. ЮПП-501.

ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО: ВИКЛИКИ В УМОВАХ ПОЛІТИЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

Роль громадянського суспільства актуалізується в контексті його функціонування і впливу на суспільно-політичне життя в умовах воєнного стану та у перспективі повоєнного відновлення України. Зважаючи на виклики і загрози, політичне життя сучасної України характеризується активною участю громадян у суспільних процесах, що ґрунтується на свідомому прагненні до інтеграції у європейський простір.

На думку багатьох вітчизняних дослідників, основна місія громадянського суспільства полягає у створенні сприятливих умов для задоволення матеріальних, духовних та інших потреб громадян [1, с. 27]. Сучасне українське громадянське суспільство у процесі трансформації від невизначеності до стану

стійкості долає виклики: безпекові, політичні, соціально-економічні та ін. Громадянське суспільство в Україні, навіть в умовах політичної і безпекової нестабільності, є рушієм позитивних суспільно-політичних змін. Це доводять дослідження особливостей становлення, функціонування та розвитку громадянського суспільства в Україні в умовах демократичних перетворень та у період з початку повномасштабного вторгнення. Основними характеристиками сучасного громадянського суспільства в Україні, на думку О. Корнієвського, вважають: 1) самоврядність та здатність вирішувати соціальні, політичні, економічні й безпекові питання без втручання держави; 2) розвиток альтернативних каналів комунікації через соціальні мережі та незалежні ЗМІ; 3) відокремленість від держави, яка залишається партнером, але втрачає монополію на політичну владу; 4) множинність інститутів, що задовольняють інтереси різних соціальних груп; 5) активізація мілітарних і гуманітарних ініціатив, волонтерства та протестного руху [2, с.40].

Напрямки діяльності громадських організацій, як інститутів громадянського суспільства в Україні, багатовекторні. Це підтверджує наявність можливостей для розвитку громадянського суспільства, навіть в умовах політичної нестабільності. В рамках функціонування громадянського суспільства в Україні більшість об'єднань надають психологічну підтримку населенню, співпрацюють із державними установами в рамках спільних проєктів, займаються волонтерською діяльністю. Перспективним для громадянського суспільства, на нашу думку, було б збереження таких напрямків діяльності його інституцій та зміщення векторів на посилення реабілітації, реальної підтримки і соціалізації постраждалих, сприяння активній відбудові та встановленню безпекової стабільності у післявоєнний період.

Серед переваг і прикладів ефективного функціонування громадянського суспільства в умовах повномасштабного вторгнення, можемо виокремити, зокрема: мобілізацію ресурсів національної оборони, масштаби самоорганізації активістів у питаннях гуманітарної допомоги, інституційне розширення

міжнародної співпраці, зростання рівня довіри до громадських організацій і громадських активістів та ін. Виклики, що виникають перед громадянським суспільством в Україні, а саме: небезпека виснаження і втоми від війни, обмеження громадських прав, інституційна нестабільність, а також необхідність збереження незалежності від держави. Водночас, важливо виокремити низку перспектив для українського громадянського суспільства. До таких можна віднести: зростання міжнародної підтримки, розвиток цифрових платформ участі; активізацію політичної культури громадян та зміцнення горизонтальних комунікацій; розвиток нових форм взаємодії з державою; перспективи розвитку у повоєнний період; можливість розвитку міжнародного співробітництва тощо. Виявлені тенденції вказують на те, що у майбутньому громадянське суспільство може стати ключовим елементом повоєнної трансформації країни, рушієм реформ, локального розвитку, а також важливим індикатором демократизації.

Якщо аналізувати виклики і можливості українського громадянського суспільства в умовах повномасштабного вторгнення, то необхідно акцентувати на позитивних змінах у структурі за рахунок розвитку волонтерського руху та ініціатив громадських активістів. За результатами соціологічного дослідження Київського міжнародного інституту соціології [3], для подолання викликів у 2024 р. громадські організації мали зосередитися на напрямках, що сприяють подоланню наслідків війни, зокрема це: відбудова зруйнованої інфраструктури та житла; підтримка й реабілітація поранених військових, їхніх родин та осіб, які постраждали від бойових дій; надання соціальної та психологічної підтримки і інші. Окрім того, представники громадського сектору на перспективу визначають і стратегічні завдання, а саме: зміцнення самих організацій, поліпшення їхньої стійкості; також участь у відбудові та розбудові країни в період після завершення війни. Прогнозовано, що інституції громадянського суспільства прагнуть виявляти ефективність у довгостроковій перспективі. Це засвідчує зрілість громадського сектору та його готовність

брати участь у відновленні країни не лише на гуманітарному, але й на інституційному рівні.

Водночас, постає питання подальшого розвитку громадянського суспільства в умовах війни та після її завершення. Україна має не лише зберегти активність громадського сектору, а й створити механізми його підтримки, щоб уникнути залежності від міжнародного фінансування. Також важливо розвивати культуру волонтерства й громадської участі, щоб ці ініціативи не зникли після завершення війни, а стали частиною суспільного життя [4].

Таким чином, подолати виклики для громадянського суспільства в повоєнному періоді можна, розвиваючи співпрацю з державними інституціями, зберігаючи і примножуючи ініціативи щодо залучення громадян до вирішення актуальних суспільно-політичних проблем.

Література:

1. Борко Т. М. Громадянське суспільство: курс лекцій. Миколаїв : МНАУ, 2023. 153 с.
2. Корнієвський О. А. Особливості інституціоналізації громадянського суспільства України в умовах воєнного стану. *Політичне життя*. 2024. № 1. С. 40-44. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pollife_2024_1_8.
3. Тягнирядно Л. Чим живе громадянське суспільство протягом двох років війни? – дослідження КМІС. 2024. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubricsociety/3858322-cim-zive-gromadanske-suspilstvo-protagom-dvoh-rokiv-vijnidoslidzenna>.
4. Zhernakov M. Ukraine's Vibrant Civil Society Deserves Key Role in Post-War Transformation. *Atlantic Council*. 19.07.2022. URL: <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/ukraines-vibrant-civil-societydeserves-key-role-in-post-war-transformation/>

Мазуренко Є. О.,

студентка III курсу

*Комунального закладу вищої освіти «Барський
гуманітарно-педагогічний коледж імені Михайла Грушевського»*

Науковий керівник — доктор філософії Юзько Т.М.

АДВОКАТ ЯК СУБ'ЄКТ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ЗАХИСТ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Адвокат у кримінальному провадженні займає ключову роль, адже саме він забезпечує ефективний захист прав і свобод людини. Його участь є важливою гарантією справедливості та законності під час розгляду справи. Адвокат не тільки допомагає клієнту правильно скористатися своїми процесуальними правами, але й контролює дотримання вимог закону з боку слідчих, прокурора та суду. Саме завдяки професійній діяльності адвоката можна досягти балансу між інтересами держави і правами особи, що робить його роль невід'ємною складовою кримінального процесу.

Отже, впливає визначення, що *адвокат у кримінальному провадженні* — це не просто професійний захисник, а й людина, яка допомагає зберегти спокій та впевненість у найскладніші моменти. Його робота — це більше, ніж знання закону; це підтримка, розуміння і турбота про тих, хто потребує допомоги. Захисник у кримінальному процесі стає голосом людини, яка може почуватися самотньою і вразливою, він допомагає знайти вихід навіть у найзаплутаніші ситуації [2].

На підставі ст. 131-2 Конституції [4], ч.3 ст.10 Закону «Про судоустрій і статус суддів» [6], офіційну юридичну допомогу у кримінальних справах в Україні можуть надавати виключно адвокати. Їхній правовий статус (права, обов'язки) закріплений Законом «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», положеннями Кримінального процесуального кодексу та інших законодавчих актів.

У своїй роботі кожен представник цієї професії повинен:

- дотримуватися Правил адвокатської етики;
- дотримуватися принципів законності, верховенства права, незалежності та конфіденційності;
- уникати конфлікту інтересів;
- діяти в межах повноважень, передбачених договором;
- не порушувати обумовлені клієнтом обмеження (в тому числі щодо реалізації тих чи інших процесуальних дій) [1].

Захисник у кримінальному процесі надає ряд послуг, а саме:

- Складання документів – адвокат займається написанням і подачею запитів, заяв, заперечень, позовів за місцем призначення.
- Консультування – захисник у кримінальному процесі надає послуг консультування – роз'яснень, надання порад з юридичних питань.
- Представництво – адвокати можуть вчиняти певні процесуальні дії від імені цивільного відповідача, в інтересах цивільного позивача, потерпілого та ін.
- Супровід засуджених – юридична допомога надається і під час відбування покарань засудженими.
- Захист – це комплекс заходів, які спрямовані на охорону свобод і прав обвинувачених, підозрюваних, підсудних (в тому числі осіб, які підпадають під екстрадицію).
- Послуги для свідків – адвокати надають інформаційні послуги для свідків та здійснюють захист викривачів (наприклад, у справах, які пов'язані з корупційними правопорушеннями) [7].

При реалізації норм КПК, які регламентують порядок відмови від захисника, суддям необхідно враховувати правові позиції ЄСПЛ сформульовані, зокрема, в рішенні від 16 грудня 2010 року у справі «Боротюк проти України». Так, у п. 80 цього рішення ЄСПЛ зазначив, що: «ані буква, ані дух ст. 6 Конвенції не перешкоджають особі добровільно відмовитися (у відкритий чи мовчазний спосіб) від свого права на гарантії справедливого судового розгляду [3]. Однак для того, щоб така відмова була дійсною для

цілей Конвенції, вона має бути виражена у недвозначній формі і має супроводжуватися мінімальними гарантіями, співмірними з важливістю такої відмови». Також у п. 65 рішення ЄСПЛ від 15 листопада 2012 року у справі «Єрохіна проти України» викладена ще одна важлива правова позиція щодо відмови від захисника, зокрема, ЄСПЛ вказав: «перед тим, як вважати обвинуваченого таким, що відмовився від важливого права за ст. 6 Конвенції, з огляду на непрямі ознаки його поведінки слід переконатися, що він міг розумно передбачити наслідки своєї поведінки» (п. 59 рішення від 27 березня 2007 року у справі «Талат Тунч проти Туреччини»).

Узагальненням встановлені випадки порушення вимог ч. 2 ст. 54 КПК, оскільки судами не завжди належним чином фіксується відмова від захисника.

Наприклад, Вироком Центрального районного суду м. Миколаєва від 11 березня 2013 року, залишеним без змін ухвалою Апеляційного суду Миколаївської області від 02 липня 2013 року, С. і Б. засуджено за ч. 2 ст. 187 КК із застосуванням ст. 69 КК на 5 років позбавлення волі кожного. Ці рішення скасовано ухвалою ВССУ від 21 листопада 2013 року та призначено новий розгляд у суді першої інстанції.

Своє рішення ВССУ мотивував тим, що відповідно до журналу судового засідання та запису судового засідання судовий розгляд кримінального провадження щодо С. відбувся 07 березня 2013 року за відсутності захисника, про явку якого, як і про причини його неприбуття, секретар судового засідання суду не доповідав. Не зафіксована на носії інформації і відмова обвинуваченого С. від захисника К.

Порядок відмови від захисника відповідно до ч. 2 ст. 54 КПК передбачає, що відмова від захисника повинна відбуватися виключно в присутності захисника після надання можливості для конфіденційного спілкування. Така відмова фіксується у протоколі процесуальної дії [5].

Отже, адвокат у кримінальному провадженні має важливе значення, оскільки саме від його професійних дій залежить захист прав людини та дотримання законності під час розгляду справи. Його участь забезпечує

реалізацію принципів справедливості, змагальності сторін і презумпції невинуватості, що є основою демократичного судочинства.

Дотримання встановленого порядку відмови від захисника є обов'язковою умовою законного провадження. Порухення цього порядку призводить до обмеження права на захист і може стати підставою для скасування судового рішення. Отже, адвокат — це не лише представник сторони захисту, а й важливий гарант справедливості та законності у кримінальному процесі.

Література:

1. Адвокат Київ. Юридичні радники та адвокати. Адвокат в кримінальному процесі: його права, роль і обов'язки. URL: <https://turii.com.ua/publikatsii/advokatv-kriminalnomu-procesi-jogo-prava-rol-i-obov-yazki/>
2. АКТУМ. Адвокат у кримінальному провадженні (процесі). URL: <https://www.actum.com.ua/blog-3-1/advokat-u-kryminalnomu-provadhenniprotsesi>
3. Європейська конвенція з прав людини. 01.08.2021. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#n328
4. Конституція України : Закон України від 01.01.2020 № 27-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#n5268>
5. Офіційний сайт Ради адвокатів Донецької області. Прийняття судом відмови від захисника або його заміна. URL: <https://sa.dn.ua/pro-sudovu-praktikuzabezpechennya-pra/4/>
6. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 04.06.2025 № 4433-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#n37>
7. Prikhodko & Partners. Адвокат у кримінальному провадженні (процесі). URL: <https://prikhodko.com.ua/poslugy/poslugi-advokata/advokat-u-kryminalnyh-spravah/advokat-u-kryminalnomu-provadhenni/>

Макаренко М. С.,

студентка Хмельницького університету управління та права

імені Леоніда Юзькова

Науковий керівник – д-р філософії з права, доцент Владовська К.П.

ПАРЛАМЕНТАРИЗМ ЯК ФОРМА НАРОДНОГО ПРЕДСТАВНИЦТВА В ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

Парламентаризм є однією з найважливіших форм реалізації народного суверенітету, що забезпечує участь громадян у здійсненні державної влади

через виборних представників. Історично він виник як реакція на абсолютизм і поступово утвердив принципи поділу влади, верховенства права та політичної відповідальності уряду перед парламентом. У сучасному світі парламентаризм виступає не лише формою народного представництва, а й системою організації державної влади, що ґрунтується на демократичних цінностях, відкритості та підзвітності [1].

Структура парламентів у різних країнах світу залежить від політичного устрою та історичних традицій. У двопалатних парламентах (Велика Британія, США, Німеччина) поєднано принципи народного представництва та територіального балансу, що дозволяє ретельніше перевіряти законопроекти. Натомість однопалатні парламенти (Швеція, Фінляндія, Україна) приймають рішення швидше, підвищуючи ефективність законотворчої діяльності, проте зменшуючи можливості для додаткової експертизи [2].

Основними функціями парламентів є законодавча, бюджетна, контрольна та установча. Законодавча діяльність полягає у прийнятті законів і розгляді урядових ініціатив. Контрольна функція включає заслуховування звітів уряду, затвердження бюджету, застосування вотуму недовіри. Установча функція стосується формування органів влади, призначення посадових осіб і суддів.

Таким чином, парламент є центральним елементом легітимації влади та балансу між її гілками [3].

Особливе місце у діяльності парламентів посідає комітетська система, що забезпечує попередній розгляд законопроектів і контроль за діяльністю уряду. У Конгресі США комітети відіграють вирішальну роль у формуванні законодавчого процесу, проводять слухання, готують проекти законів і здійснюють нагляд за виконавчими структурами. Подібна модель функціонує в парламентах Німеччини, Франції, Канади, Польщі, сприяючи ефективності законотворчої роботи [4].

Не менш важливою складовою є політична партійність. Саме партії визначають політичний порядок денний парламенту, добирають кандидатів і формують коаліції. У країнах із двопартійною системою (США, Велика Британія) політична відповідальність уряду чітко окреслена. Натомість у

державих із багатопартійною системою (Німеччина, Італія, Іспанія) формування коаліцій забезпечує ширше представництво інтересів, але може призводити до політичної нестабільності [5].

Сьогодні парламентаризм зазнає впливу цифровізації. Виникає концепція «електронного парламенту», яка передбачає відкритість інформації, можливість подання електронних петицій, онлайн-засідання та цифрову взаємодію з громадянами. Це розширює участь суспільства у політичному процесі, але вимагає правового регулювання питань кібербезпеки й захисту персональних даних [1]. Водночас цифрові інструменти відкривають нові можливості для громадянського контролю, прозорості бюджетного процесу та прямої демократії, що наближає парламентаризм до потреб ХХІ століття.

Однак сучасний парламентаризм стикається з низкою викликів. Зростання політичного популізму, падіння рівня довіри до інститутів влади, вплив медіа та соціальних мереж на політичні процеси ускладнюють діяльність парламентів. У деяких країнах спостерігається тенденція до концентрації влади в руках уряду або лідера партії, що може підірвати баланс гілок влади. Для збереження демократичної стабільності необхідно забезпечити ефективні механізми парламентського контролю та відкритість комунікації між владою й громадянами [2; 3].

Міжнародне співробітництво парламентів (через діяльність Європейського парламенту, Міжпарламентського союзу, Парламентської асамблеї Ради Європи) сприяє уніфікації демократичних стандартів, обміну досвідом і розвитку спільних політичних практик. Таким чином, парламентаризм перетворюється на глобальний інститут, що поєднує національні традиції з міжнародними принципами демократії. Його подальший розвиток залежить від здатності адаптуватися до викликів часу, зберігаючи демократичні основи й залучаючи громадян до активної участі у формуванні державної політики.

Отже, парламентаризм у зарубіжних країнах — це не лише система народного представництва, а й складна політико-правова модель, що забезпечує стабільність, легітимність і демократичний баланс у державі. Його ефективність визначається рівнем політичної культури, прозорістю інститутів,

високим рівнем відповідальності депутатів та активною участю громадян у суспільному житті.

Література:

1. Томпсон, Л. Парламентаризм та демократична теорія. *Parliaments, Estates and Representation*. 2016. Vol. 36(3). URL: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/02606755.2016.1229839>
2. Ріццоні, Г. Як парламенти виробляють і систематизують знання [Електронний ресурс]. *LUISS School of Government Working Paper*, 2021. URL: <https://sog.luiss.it/sites/sog.luiss.it/files/WP65%20proofsrev2.pdf>
3. Стуранович, П. Політичні партії та їхній вплив на парламентську систему [Електронний ресурс]. *Deutsche Nationalbibliothek*, 2019. URL: <https://dnb.info/1186932554/34>
4. Гошовська, В. А. Парламентаризм: підручник / В. А. Гошовська [та ін.]. Київ: НАДУ, 2016. 672 с. URL: https://www.researchgate.net/profile/Valentyna-Goshovska-2/publication/344414320_Parlamentarizm_pidrucnik/links/5f730b8f92851c14bc9d0a8/Parlamentarizm-pidrucnik.pdf
5. Крістіансен, Т. Довідник з парламентських адміністрацій. Лондон : Routledge, 2022. URL: https://iris.luiss.it/retrieve/069d4f5ec73b-4125-8938-5a860118e98e/The_Routledge_Handbook_of_Parliamentary.pdf

Малетова О. С.,

завідувач кафедри кримінально-правових дисциплін та судочинства

Сумського державного університету, д-р юрид. наук, доцент

МІЖНАРОДНА СПІВПРАЦЯ ТА АНТИКОРУПЦІЙНА ПІДТРИМКА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ВИКЛИКИ ТА ОБМЕЖЕННЯ

Протидія корупції в умовах воєнного стану становить одне з найскладніших завдань сучасного державотворення, оскільки воєнний час одночасно послаблює традиційні механізми контролю та загострює потребу в ефективному управлінні зростаючими обсягами ресурсів, зокрема міжнародної допомоги. Для України, яка отримує безпрецедентну підтримку від міжнародних партнерів у боротьбі проти російської агресії, питання забезпечення прозорості та підзвітності використання цих ресурсів набуває стратегічного значення не лише для збереження довіри донорів, але й для

успішної реалізації євроінтеграційних прагнень та досягнення Цілей сталого розвитку, зокрема ЦСР 16 (Мир, справедливість та сильні інститути) та ЦСР 17 (Партнерство заради досягнення цілей).

Міжнародна співпраця відіграла вирішальну роль у підтримці антикорупційних зусиль України в умовах воєнного стану, хоча її ефективність потребує критичного осмислення. Так, на саміті Україна-ЄС у лютому 2023 року голова Європейської Комісії Урсула фон дер Ляєн високо оцінила спроможність антикорупційних інституцій України – впевненість, підкріплену наглядовими місіями Державного департаменту США, Міністерства оборони та Агентства США з міжнародного розвитку (USAID), які здійснюють моніторинг розподілу допомоги [1]. Водночас оцінка GRECO, яка засвідчує лише часткове виконання рекомендацій, вказує на обмеження у перетворенні міжнародної підтримки на комплексні реформи. Подібним чином, попри наявність моніторингових механізмів нагляду за допомогою, їхній вплив на обмеження корупції залишається неоднозначним, що яскраво ілюструє скандал у Міністерстві оборони України щодо закупівель продуктів харчування за завищеними цінами, який оголив стійкі прогалини у контролі [1]. Управління конфіскованими активами російських олігархів – нова правова площина – додатково підкреслює цей виклик, вимагаючи надійного законодавства для забезпечення справедливого припинення права власності. Втім, чинні міжнародні механізми повернення активів залишаються недостатньо розвиненими.

У відповідь на внутрішній і міжнародний тиск після скандалу із закупівлями Міністерство оборони створило у березні 2023 року Департамент запобігання та виявлення корупції, спрямований на впровадження політики нульової толерантності до корупції [1]. Аби ця ініціатива не залишилася лише символічним кроком, необхідні відчутні практичні результати. Цифрові інновації, зокрема системи електронних закупівель, звітності та моніторингу,

відкривають перспективні можливості для підвищення прозорості та зменшення корупційних ризиків, зміцнюючи належне врядування.

Впровадження освіти з питань законності, етики та врядування до навчальних програм, поряд із публічними кампаніями та гарячими лініями для повідомлень про корупцію, може надати громадянам інструменти для посилення цих зусиль. Багатовекторна стратегія, що поєднує законодавчу реформу, інституційний розвиток, технологічний прогрес і громадянську участь, є необхідною для протидії корупції та просування Цілі сталого розвитку 16 в умовах воєнного стану.

Роль міжнародних структур, таких як Європейський Союз, та організацій на зразок Transparency International у підтримці антикорупційних реформ в Україні є добре задокументованою. Ці організації надали критично важливу фінансову й технічну допомогу, сприяючи приведенню антикорупційних стратегій України у відповідність до міжнародних найкращих практик, зокрема законів про захист викривачів і забезпечення прозорості у публічному адмініструванні [2, с. 355], а також інтеграції міжнародних правових механізмів до українського законодавства, зумовленої приєднанням України до різноманітних міжнародних конвенцій і співпрацею з міжнародними організаціями [3]. Водночас корупція загострює конфлікти та посилює загрози безпеці на різних рівнях. Вона може сприяти таким видам протиправної діяльності, як наркоторгівля, тероризм і незаконна торгівля зброєю, оскільки корупційні мережі уможливлюють відмивання коштів і забезпечують незаконний доступ до ресурсів. Ці види діяльності становлять суттєву загрозу для безпеки держав і всієї міжнародної спільноти.

Нещодавні дослідження, зокрема звіти Інституту економіки та миру [4, 5], наголошують, що тероризм має тенденцію до ескалації зі зростанням інтенсивності збройного конфлікту. Це особливо актуально в контексті російсько-української війни, де посилення терористичної активності супроводжувало наростання інтенсивності бойових дій.

Варто констатувати, що корупція підриває міжнародні партнерства та знижує ефективність міжнародної допомоги, відволікаючи ресурси від призначених бенефіціарів і гальмуючи прогрес у досягненні Цілі сталого розвитку 17 (Партнерство заради досягнення цілей). Така ерозія довіри між країнами-донорами та країнами-реципієнтами загрожує скороченням майбутніх потоків допомоги та послабленням міжнародної співпраці [4].

Руйнівний вплив корупції на Цілі сталого розвитку є очевидним. Як дестабілізуюче явище, корупція фундаментально перешкоджає їх досягненню. Країни з низьким рівнем корупції зазвичай характеризуються достатнім рівнем життя, стабільним економічним зростанням, розвиненим бізнес-сектором та ефективними заходами захисту довкілля. Натомість країни з високим рівнем корупції стикаються з діаметрально протилежними реаліями. Всепроникний характер корупції зачіпає всі виміри сталого розвитку, перетворюючи її на критичний бар'єр для досягнення глобальних цілей. Антикорупційні заходи забезпечують етичне врядування та ефективне, справедливе управління ресурсами, що є необхідним для досягнення цілей розвитку. Тому надійні антикорупційні механізми є незамінною передумовою для реалізації Порядку денного-2030.

Попри те, що міжнародна підтримка забезпечує життєво важливі ресурси та експертизу, її ефективність стикається з обмеженнями через виклики впровадження, характерні саме для зон збройного конфлікту. Ця реальність підкреслює необхідність контекстуально адаптованих антикорупційних підходів під час воєнного стану, що потребують механізмів, спеціально розроблених для функціонування в унікальних правових та операційних обмеженнях умов воєнного стану.

Отже, аналіз міжнародної антикорупційної підтримки України в умовах воєнного стану засвідчує неоднозначність її результатів: попри масштабну технічну та фінансову допомогу ЄС, США та міжнародних організацій, ефективність впровадження залишається обмеженою специфічними викликами

зон збройного конфлікту. Багатовекторна природа корупції як загрози національній безпеці, її здатність підривати довіру міжнародних партнерів, створювати середовище для тероризму та перешкоджати досягненню Цілей сталого розвитку вимагає не механічного перенесення міжнародних стандартів, а розробки контекстуально адаптованих механізмів, здатних функціонувати в екстремальних умовах при збереженні високих стандартів прозорості та підзвітності, що є критично важливим як для воєнного періоду, так і для успішної поствоєнної відбудови України.

Література:

1. Minakov M. Fighting Corruption in Martial Law Ukraine. Focus Ukraine. *Wilson Center* : website. URL : <https://www.wilsoncenter.org/blog-post/fightingcorruption-martial-law-ukraine> (date of appeal : 24.10.2025)
2. Petkov S., Bortniak V., Savranchuk L., Vitiuk D., Turchyn-Kukarina I. Prevention of Corruption Offenses by Public Officials: Experience from European Union countries. *Cuestiones Políticas*. 2023. Vol. 41, № 77. P. 352–368. DOI: <https://doi.org/10.46398/cuestpol.4177.24>.
3. Vaitsekhovska O., Iakymchuk N., Shchokin Y., Vorotina N., Korchak N. Combating Corruption in the Public Sector: International Legal Standards and Their Implementation in the Legislation of Ukraine. *Studies of Applied Economics*. 2021. Vol. 39, № 6. DOI: <https://doi.org/10.25115/EEA.V39I6.5302>.
4. Global Terrorism Index 2023. *Institute for Economics & Peace* : website. URL : <https://www.economicsandpeace.org/wp-content/uploads/2023/12/GTI-2023web.pdf> (date of appeal : 24.10.2025)
5. Global Terrorism Index 2024. *Institute for Economics & Peace* : website. URL : <https://www.economicsandpeace.org/wp-content/uploads/2024/02/GTI-2024-web290224.pdf> (date of appeal : 24.10.2025).

Марченко С.О., Риженко Д.І, Сімонова С.Є.,

учениці 9-А класу

Кременчуцької гімназії № 23, Кременчуцької міської ради,

Кременчуцького району, Полтавської області

*Науковий керівник – вчитель історії і правознавства Кременчуцької
гімназії № 23, аспірант КрНУ ім. М. Остроградського Мелешко Я.Г.*

ЗАКОННЕ СПАДКУВАННЯ ЗА ЧЕРГАМИ

В системі сучасного цивільного права України спадкове право є однією з центральних підгалузей. Враховуючи ту велику роль, яку відіграють спадкові відносини в житті багатьох людей, оскільки практично кожен залишає після своєї смерті певне майно, тобто виступає спадкодавцем, або може набути право на успадкування майна померлого, тобто є потенційним спадкоємцем.

Що стосується України, то можна сказати, що в нашій державі спадкоємці зазвичай приймають спадщину не на підставі письмового розпорядження спадкодавця, зробленого ним у встановленому законом порядку, стосовно власного майна на випадок своєї смерті, а на підставі приписів, які містяться в Цивільному Кодексі (Далі – ЦК). Це пояснюється тим, що в Україні, на відміну від країн європейської спільноти, спадкування за заповітом ще не набула такого значного поширення, як спадкування за законом. Яка основна причина такого негативного явища? На превеликий жаль, більшість фізичних осіб, які проживають на території України, надзвичайно мало знають про юридичну силу заповіту, а й про порядок його складання [1, с. 434]. Відповідно до ст. 1217 ЦК України спадкування здійснюється за заповітом або за законом. Заповіт – це особисте розпорядження фізичної особи на випадок своєї смерті. По суті заповіт є одностороннім правочином – дією однієї сторони, яку може представляти одна або кілька осіб (ч. 3 ст. 202 ЦК України). Зазвичай заповіт

складається однією особою. Цивільний кодекс України передбачає складення так званого спільного заповіту. До нього належить заповіт подружжя (ст. 1243 ЦК України). Заповіт має на меті настання певних юридичних наслідків: передання прав та обов'язків спадкодавця іншій особі – спадкоємцю. Право на заповіт має фізична особа з повною цивільною дієздатністю (п. 1 ст. 1234 ЦК України). Це право здійснюється особисто. Вчинення заповіту через представника забороняється [2, с. 366 – 367].

Принцип свободи заповіту виходить за межі наданого особі права призначати спадкоємців і розділяти між ними спадщину, оскільки динаміка розвитку спадкового правовідношення визначається волевиявленням особи, вчиненим за життя в передбаченому законом порядку. Це, своєю чергою, зводить заповіт до рангу регулятора цивільних правовідносин, який, по суті, замінює закон. Слід зважати на те, що для визначення черг спадкоємців законодавець вдається до абстрактної моделі припустимої волі спадкодавця щодо розподілу належного йому майна. Тобто формування кола спадкоємців за законом здійснюється виходячи з того, кому спадкодавець залишив би своє майно, якби склав заповіт. Через це коло спадкоємців за законом побудовано за правилом черговості, і право на спадкування виникає спершу в осіб, які були найближчими до спадкодавця за родинними, сімейними зв'язками. Реалізація принципу свободи заповіту в цьому аспекті заперечує самотійність виокремленого у правовій доктрині принципу врахування не тільки дійсної, а й припустимої волі спадкодавця [3, с. 165].

Варто зазначити, що наявність заповіту не виключає і можливості спадкування за законом. Коло спадкоємців за законом. Спадкування за законом буде тоді, коли воно не змінене заповітом, тобто спадкодавець у заповідальному розпорядженні не призначив спадкоємців особисто. У чинному законодавстві України встановлено п'ять черг спадкодавців за законом. Спадкоємцями першої черги є діти (в тому числі й усиновлені), а також діти, що народилися після смерті спадкодавця (ст. 1261 ЦК). До спадкоємців другої

черги законодавець відносить братів, сестер, діда та бабу померлого. Сімейне право розрізняє повнорідних (спільні батьки) і неповнорідних (спільний батько чи мати) братів та сестер, які, своєю чергою, можуть бути єдинокровними або єдиноутробними. Чинне законодавство не робить ніяких відмінностей між братами та сестрами повнорідними, єдинокровними чи єдиноутробними. Для спадкування у другій черзі після брата чи сестри досить походження від спільної матері чи батька. Рідних братів і сестер необхідно відрізнити від братів і сестер зведених, тобто зведених в одну сім'ю завдяки шлюбу між їх батьками. Зведені брати та сестри, тобто діти, батьки і яких уклали шлюб між собою, права спадкування один після одного не набувають, бо ніяких, родинних зв'язків між ними не виникає, оскільки родинність передбачає або походження однієї особи від іншої, або походження двох чи більше осіб від спільного пращура. У цьому випадку виникають не родинні відносини, а відносини так званого свояцтва: одна особа стає пасинком (падчеркою) матері іншої особи, водночас інша особа – пасинком (падчеркою) батька першої особи, які, своєю чергою, стають для цих осіб відповідно мачухою чи вітчимом. Оскільки, як уже зазначалося, усиновлені та їх нащадки прирівнюються до дітей усиновителя та їх нащадків і не спадкують після своїх рідних братів та сестер, то, відповідно, вони є спадкоємцями після смерті дітей своїх усиновителів. Якщо дитину всиновлюють, приймають у нову сім'ю як сина чи доньку, то усиновителі прагнуть до того, щоб усиновлений став братом чи сестрою його рідних дітей, які, зазвичай, виховуються разом. Якщо всиновлюють хлопчика чи дівчинку, які не є між собою братом і сестрою, то усиновителі також мають на меті створити сім'ю, оскільки є батьками усиновлених і відповідно, намагаються, щоб і між усиновленими виникли відносини як між рідним братом та сестрою. Це дає підставу вважати, що усиновлених треба визнавати спадкоємцями. За законом другої черги як братів та сестер не лише щодо кровних дітей усиновителя, а й у відносинах між собою. У третю чергу право на спадкування за законом набувають рідні дядько та тітка спадкодавця. За відсутності

спадкоємців першої та другої черг спадкоємцями третьої черги: за законом є повнорідні й неповнорідні брати та сестри батька чи матері спадкодавця (дядько і тітка), тобто спадкодавець є їх племінником. У четверту чергу – особи, які проживали зі спадкодавцем однією сім'єю не менш як п'ять років до відкриття спадщини. Саме ця черга спадкоємців чітко ілюструє тісний зв'язок спадкового і сімейного права. П'яту чергу спадкоємців становлять інші родичі спадкодавця до шостого ступеня споріднення включно, причому родичі ближчого ступеня споріднення усувають від права спадкування родичів подальшого ступеня споріднення. До родичів шостого ступеня споріднення належать діти двоюрідних правнуків і правнучок (двоюрідні праправнуки та праправнучки). діти його двоюрідних племінників і племінниць (троюрідні онуки та онучки) та діти двоюрідних дядька та тітки (троюрідні брати та сестри) Особливим порядком спадкування за законом є спадкування за правом представлення (ст. 1266 ЦК) [1, с. 444 – 446]. До числа спадкоємців за законом відносяться також спадкоємці, які закликаються до спадкування за правом представлення. Закликання вказаних спадкоємців до спадкування відбуватися лише за наявності передбачених законом спеціальних умов і має певні особливості. Насамперед спадкоємство за правом представлення відбувається лише тоді, коли спадкоємець, який був би закликаний до спадкування, якщо був би живий, вмирає раніше спадкодавця, тобто до відкриття спадщини. За таких обставин до спадкування за законом після смерті спадкодавця закликаються особи, які: заступають місце спадкоємця, який помер раніше спадкодавця [4, с. 52].

Право на спадщину має бути оформлено в належний спосіб у порядку, встановленому законом. Спадкоємець, який прийняв спадщину, може одержати свідоцтво про право на спадщину. Якщо спадщину прийняли кілька спадкоємців, свідоцтво про право на спадщину видається кожному з них із зазначенням імені та часток у спадщині інших спадкоємців (ст. 1296 ЦК України). Спадкоємець, що прийняв спадщину, у складі якої є нерухоме майно,

зобов'язаний звернутися до нотаріуса за видачею йому свідоцтва про право на спадщину на нерухоме майно. Спадковий договір укладається в письмовій формі й підлягає нотаріальному посвідченню (ст. 1304 ЦК України). Відповідно до ст. 1305 ЦК України набувач у спадковому договорі може бути зобов'язаний вчинити певну дію майнового або немайнового характеру до або після відкриття спадщини [2, с. 374]. Для прийняття спадщини встановлюється строк у шість місяців, який починається з часу відкриття спадщини. Якщо виникнення в особи права на спадкування залежить від неприйняття спадщини або відмови від її прийняття іншими спадкоємцями, строк для прийняття нею спадщини встановлюється у три місяці з моменту неприйняття іншими спадкоємцями спадщини або відмови від її прийняття. Якщо строк, що залишився, менший як три місяці, він продовжується до трьох місяців [5].

Література:

1. Рабинович С.О. Цивільне право України. Львів : Державний університет внутрішніх справ, 2011. 468 с.
2. Доліненко Л.О. Цивільне право України. Київ: МАУП, 2005. 383 с
3. Кухарєв О.Є. Принципи спадкового права як визначальні засади подальшого оновлення спадкового законодавства України. *Часопис Київського університету права*. 2021. № 1 С. 163 – 167
4. Спадкове право / ред. Киян В. Я. Дніпро : Дніпровський національний університет внутрішніх справ, 2016. 109 с.
5. Що варто знати спадкоємцю, аби не втратити право на спадкування / Іваничівський районний суд Волинської області. 2025. 23 вересня URL: <https://iv.vl.court.gov.ua/sud0303/pres-centr/news/1882514/>

Мельник Д. С.,

*здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти 5 курсу Державного
торгово-економічного університету*

Науковий керівник – д-р пед. наук, професор

Барановський Ф. В.

ОСНОВНІ СТРАТЕГІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ У ПРОФІЛАКТИЦІ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Україну проголошено правовою і соціальною державою, тому організація протидії торгівлі людьми спрямована на захист прав людини як через створення умов у суспільстві для усунення цього явища, формування самосвідомості людей, так і через покарання тих, хто цим злочином займається. Організація протидії торгівлі людьми – це функція державного управління, яка визначає місце і роль кожного суб'єкта протидії в досягненні мети.

До державних інституцій протидії торгівлі людьми належать: Міжвідомча рада з питань сім'ї, гендерної рівності, демографічного розвитку та протидії торгівлі людьми (Міжвідомча Рада), Експертна робоча група з питань запобігання домашньому насильству та протидії торгівлі людьми (Експертна група), Регіональні консультативно-дорадчі ради (Регіональні ради), Міністерство України у справах сім'ї, молоді та спорту, Державна соціальна служба для сім'ї, дітей та молоді (Держсоцслужба), Державний департамент з усиновлення та захисту прав дитини (Департамент), Міністерство внутрішніх справ України (МВС), Служба безпеки України (СБУ), Генеральна прокуратура України, Верховний Суд та судова влада, Державна служба зайнятості України. Частина міністерств і відомств не мають спеціальних підрозділів, створених для протидії торгівлі людьми, але займаються питаннями протидії торгівлі людьми в межах своєї компетенції.

У загальній стратегії розвитку системи протидії торгівлі людьми необхідно передбачити три окремі напрями:

- 1) підвищення рівня поінформованості громадськості;
- 2) удосконалення законодавства і, як наслідок, підвищення ефективності взаємодії усіх суб'єктів і кінцевого результату протидії торгівлі людьми;
- 3) допомога потерпілим та потенційним жертвам.

Державна стратегія боротьби з торгівлею людьми в Україні багато в чому має бути перенесена в площину загально-соціального попередження, оскільки даний вид злочинної діяльності породжений факторами економічного та соціального характеру, і спеціально-кримінологічні заходи тут також спрацюють лише частково [5; с. 181]. Також, одним із стратегічних завдань щодо боротьби та попередження торгівлі людьми в нашій країні буде викорінення соціальноекономічних причин торгівлі людьми. «Без її вирішення, без подолання факторів, що виштовхують людей на пошук альтернативних і найчастіше ризикованих шляхів працевлаштування та подолання бідності, вразливість населення з низьким рівнем доходу залишиться джерелом процвітання злочинців» [5].

Невід'ємним та комплексним заходом у боротьбі з торгівлею людьми є інформування суспільства про цю проблему, внаслідок чого має бути розкрито суть проблеми, надано громадську підтримку, потенційно з'явилися б недержавні організації, які допомагають державним органам збирати та узагальнювати дані [1; 3]. Профілактика торгівлі людьми включає інформування громадян про ризики, захист документів, обережність із сумнівними пропозиціями про роботу чи шлюб за кордоном, а також підтримку зв'язку з довіреними особами.

Необхідно здійснювати взаємодію державних органів, засобів масової інформації та громадських організацій у боротьбі з торгівлею людьми, де роль

останніх неможливо переоцінити, причому вона величезна у кожній країні, де є громадянське суспільство, де є благодійність, де є ентузіасти.

Неурядові організації та представники засобів масової інформації також можуть відігравати цінну роль у забезпеченні дотримання правоохоронними органами правових стандартів запобігання злочинам та допомоги жертвам. Поінформованість громадськості могла б допомогти боротися з торгівлею людьми у всіх її ланках. Інформування може відбуватися по-різному: як публічне дослідження питання, як інформаційна кампанія, як соціальна чи економічна ініціатива, і навіть самостійно громадськістю та громадянським суспільством [1]. На даний момент існує необхідність організувати інформаційні кампанії, які б досягли всіх потенційних жертв торгівлі людьми, особливо жінок, які бажають емігрувати, їхніх сімей та друзів. Їх потрібно інформувати про можливість законної еміграції та обмеження, звертаючи їхню увагу до використання ризику, який пов'язаний з нелегальною імміграцією, та негативних наслідків торгівлі людьми.

Одним з напрямів державної політики щодо протидії торгівлі людьми є підтримка діяльності неурядових організацій, метою функціонування яких є здійснення соціальної профілактики цієї проблеми: «Захист прав дітей», Правозахисна організація «Спільна Мета», Партнерство «Кожній дитині», Міжнародний жіночий правозахисний центр «Ла Страда – Україна», які захищають права людей [2].

Первинна соціальна профілактика торгівлі людьми – це заходи просвітницького характеру та інформаційні кампанії з метою інформування населення та формування неприйняття торгівлі людьми, засудження цього явища, позитивної мотивації для його запобігання. Профілактичні заходи просвітницької спрямованості мають передбачати подання достатньої, аргументованої, прийнятної, з урахуванням культурного рівня та етичних стандартів інформації, яка повинна сприяти виробленню у широких верств

населення негативного ставлення до явища торгівлі людьми та пов'язаних із нею злочинів [4, с. 27].

Вважаю, що зазначені вище превентивні заходи будуть одними з найважливіших і результативних засобів щодо запобігання торгівлі людьми. Проблема торгівлі людьми багато в чому переборна, проте зусилля щодо її подолання мають бути докладені, справді, колосальні, за принципом: транснаціональна проблема – транснаціональне рішення, що виражається в об'єднанні всіх зацікавлених країн.

Безумовно, значну частину проблемних питань було б вирішено з підвищенням економічного рівня в Україні, вищою соціальною захищеністю її громадян, гарантованим працевлаштуванням та гідною зарплатою. Але напевно це можна буде здійснити найближчим часом, тому проблема залишається гострою і потребує дієвого рішення. В Україні фокус державної політики на протидію торгівлі людьми призвів, з одного боку, до законодавчих змін, і з іншого боку, до вироблення за останні роки стратегічних планів дій з метою боротьби з торгівлею людьми.

Головна мета розвитку системи протидії торгівлі людьми забезпечити такий її рівень, який гарантував би поступальний розвиток України на подальше зміцнення міжнародних позицій й авторитету Української держави в сучасному світі. Досягнення цієї мети можливе шляхом реалізації державної політики протидії торгівлі людьми, яка передбачає утвердження засад національної єдності задля розбудови демократичної, правової, конкурентоспроможної держави.

Література:

1. Топчій А. О., Шевченко Т. С. Висвітлення в засобах масової інформації проблеми торгівлі людьми : посіб. для журналістів. Київ : Купріянова, 2007. 157 с.
2. Гнатуша Ю. В. Роль неурядових організацій у здійсненні соціальної профілактики торгівлі людьми. *Південна Україна у міжнародних відносинах: історія та сучасність* : збірник матеріалів XIII Всеукраїнської

науково-практичної конференції студентів і молодих вчених (22 травня 2020 року) / за ред. О.П. Тригуба. Миколаїв, 2020. С. 49-52.

3. Соціальна профілактика торгівлі людьми: Навчально-методичний посібник / за ред. К. Б. Левченко, І. М. Трубавіної. Київ : ТОВ «Агентство «Україна», 2007. 352 с.

4. Співробітництво держави та громадськості з питань протидії торгівлі людьми: збірка наукових праць. Київ-Харків: Видво НУВС, 2004. 245 с.

5. Філіпова Н. Державна політика протидії торгівлі людьми в Україні. *Ефективність державного управління*. 2011. Вип. 27. С.179-185.

Мирослiп О. В.,

здобувачка вищої освіти спеціальності

Публічне управління та адміністрування

Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

Науковий керівник – д-р філософії з права, доцент Владовська К.П.

МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ І СВОБОД

Питання захисту конституційних прав і свобод є надзвичайно актуальним у сучасних умовах розвитку української державності та правової системи. В умовах воєнного стану, реформування судової влади та посилення євроінтеграційних процесів особливого значення набуває ефективне функціонування механізмів забезпечення прав людини. Саме від здатності держави реально гарантувати права залежить довіра громадян до інституцій влади та утвердження принципу верховенства права в Україні [1].

Конституційно-правовий механізм захисту відіграє центральну роль у цій системі. Він включає інститути та процедури, закріплені безпосередньо в Конституції України, які спрямовані на гарантування прав людини. Важливим елементом є діяльність Конституційного Суду України, що здійснює контроль за відповідністю законів та інших правових актів Основному Закону. Інститут

конституційної скарги надає громадянам право захисту своїх конституційних прав у випадку їх порушення остаточним судовим рішенням [2].

Суттєве значення має судовий механізм захисту прав і свобод. Кожна особа має гарантоване статтею 55 Конституції України право звертатися до суду за відновленням своїх прав. Суди загальної юрисдикції розглядають цивільні, адміністративні, кримінальні та господарські справи, відновлюючи порушені права шляхом ухвалення обов'язкових для виконання рішень. Судовий механізм охоплює практично всі сфери суспільних відносин і є універсальним [3, с.732].

Важливим елементом системи є адміністративно-правовий механізм, який передбачає можливість оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів влади в адміністративному порядку. Такий механізм дозволяє захищати права безпосередньо в межах виконавчої влади, не завжди вдаючись до судового розгляду. Він сприяє оперативному вирішенню спорів і зменшенню навантаження на судову систему [4].

Окреме місце займає парламентський контроль за дотриманням прав людини, який здійснюється через інститут Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Омбудсман діє незалежно від органів виконавчої влади, має широкі повноваження для розгляду скарг, проведення перевірок і подання конституційних подань. Його діяльність зміцнює механізми контролю та сприяє розвитку правової культури суспільства [5].

Крім національних механізмів, громадяни України можуть звертатися до міжнародних інституцій захисту прав людини. Найважливішим серед них є Європейський суд з прав людини. Рішення ЄСПЛ є обов'язковими до виконання Україною і часто стимулюють вдосконалення національного законодавства та практики його застосування. Звернення до міжнародних механізмів забезпечує додатковий рівень гарантій захисту прав [6].

Сучасні суспільно-громадські механізми захисту прав людини інтегруються з цифровими технологіями, що відкриває нові можливості для

контролю та відстоювання прав. Громадські організації, адвокатура, медіа та активні ініціативи можуть не лише виявляти порушення, а й забезпечувати прозорість діяльності органів влади, формувати правосвідомість та сприяти оперативному реагуванню на порушення. Використання електронних платформ для звернень та онлайн-сервісів робить процес захисту прав більш доступним та ефективним [7, с. 256].

Ефективний захист конституційних прав і свобод можливий лише за умови комплексної дії всіх механізмів — конституційно-правових, судових, адміністративних, парламентських, міжнародних та громадських. Їхнє вдосконалення та гармонійна взаємодія є запорукою побудови в Україні правової та демократичної держави.

Література:

1. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*, 1996, № 30, ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 03.10.2025).
2. Про Конституційний Суд України : Закон України від 13 лип. 2017 р. № 2136-VIII. *Відомості Верховної Ради України*, 2017, № 35, ст. 376. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19> (дата звернення: 03.10.2025).
3. Колісник В. П., Барабаш Ю. Г. Конституційне право України : підручник. Харків : Право, 2008. 732 с. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/KNIGI_2009_2/KONST_PR_2008.pdf (дата звернення: 03.10.2025).
4. Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України від 6 лип. 2005 р. № 2747-IV. *Відомості Верховної Ради України*, 2005, № 35–36, ст. 446. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15> (дата звернення: 03.10.2025).
5. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини : Закон України від 23 груд. 1997 р. № 776/97-ВР. *Відомості Верховної Ради України*, 1998, № 20, ст. 99. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/776/97-вр> (дата звернення: 03.10.2025).
6. Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листоп. 1950 р. Ратифікована Законом України від 17 лип. 1997 р. № 475/97-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 03.10.2025).
7. Бабін Б. В., Ковбан А. В. Права людини та громадянське суспільство : навч. посіб. Одеса : Фенікс, 2014. 256 с. URL:

https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/POSIBNIKI_2020/Babin_2014.pdf (дата звернення: 03.10.2025).

Митюк А. В.,

аспірант кафедри політології та загальноправових дисциплін

Національного університету «Запорізька політехніка»

Науковий керівник – д-р юрид. наук, проф. Кириченко Ю.В.

ЕЛЕКТОРАЛЬНО-ПРАВОВА КУЛЬТУРА І ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО У ЦИФРОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Сучасне суспільство перебуває під значним впливом цифрових технологій і соціальних мереж, що суттєво трансформує механізми політичної комунікації та формування електоральної поведінки громадян. Електорально-правова культура, як компонент політичної культури, сьогодні взаємопов'язана з рівнем цифрової грамотності, медіа-активністю та здатністю громадян критично оцінювати інформаційні потоки.

В умовах глобалізаційних процесів і швидкого поширення інформації через цифрові платформи виникає потреба у комплексному дослідженні взаємодії громадянського суспільства, політичної культури та сучасних цифрових комунікацій. Це дозволяє не лише аналізувати чинники формування виборчих уподобань, а й розробляти механізми підвищення правової свідомості громадян та зміцнення демократичних інститутів.

Таким чином, дослідження електорально-правової культури в умовах цифрового середовища є особливо актуальним, оскільки воно сприяє розумінню новітніх викликів для демократії, підвищенню інформаційної стійкості громадян та вдосконаленню механізмів взаємодії між державою і суспільством у процесах виборчої активності.

Вагомий внесок у дослідження цієї теми зробили як українські, так і зарубіжні науковці, серед яких варто відзначити Г. Алмонда, С. Верба, С. Навального, Ю. Веденєєва, П. Стецюка, Ю. Шведу, Г. Почепцова, Є. Малкіна, Є. Сучкова, В. Полторака, В. Чигрина та інших. Їхні роботи висвітлюють ключові аспекти взаємозалежності електорально-правової культури та громадянського суспільства, а також роль цих чинників у зміцненні демократичних процесів. Особливо цінним є їхній аналіз трансформації цих взаємозв'язків у цифровому середовищі, де соціальні мережі та цифрові технології стають важливими каналами політичної комунікації та формування виборчих уподобань. Проте, незважаючи на значний науковий доробок, питання комплексного аналізу впливу цифрового середовища на електорально-правову культуру та ефективність громадянської участі залишаються недостатньо дослідженими.

Враховуючи зазначений науковий доробок, доцільним є уточнення ключових понять та визначення основних механізмів впливу цифрового середовища на електорально-правову культуру та громадянське суспільство. Таке системне визначення дозволяє розкрити взаємозалежність цих компонентів і обґрунтувати їхній вплив на формування виборчої поведінки громадян, розвиток демократичних процесів і зміцнення інформаційної стійкості суспільства.

Електорально-правова культура визначається як сукупність знань, цінностей, переконань та практик громадян щодо виборчого законодавства, процедур голосування та участі у політичному житті держави, що формує поведінкові моделі на виборах [1, с. 73].

Громадянське суспільство – це сукупність організацій, груп і ініціатив, що виступають посередником між громадянами та державою, забезпечуючи реалізацію політичних, соціальних та правових прав, а також розвиток активної громадянської позиції [2, с. 57].

Цифрове середовище охоплює інформаційні платформи, соціальні мережі, медіа-ресурси та цифрові технології, які впливають на процеси комунікації, поширення інформації та формування політичних уявлень у суспільстві.

Нижче наведено основні компоненти електорально-правової культури та їхні прояви в цифровому середовищі, що дозволяє наочно оцінити механізми впливу на громадянське суспільство (див. Таблицю 1).

Таблиця 1.

Основні компоненти електорально-правової культури в цифровому середовищі

Компонент	Механізми прояву	Вплив на громадянське суспільство
Знання виборчого законодавства	Ознайомлення з виборчими процедурами через офіційні ресурси	Підвищує правову свідомість і відповідальність громадян
Політичні цінності	Формування переконань через дискусії, соціальні мережі	Сприяє розвитку активної політичної позиції
Виборчі практики	Участь у голосуванні, петиціях, громадських кампаніях	Закріплює демократичні навички та активність
Критичне ставлення до інформації	Аналіз достовірності джерел та фактчекінг	Захищає від маніпуляцій та дезінформації

Аналіз основних компонентів електорально-правової культури в цифровому середовищі демонструє, що знання виборчого законодавства, політичні цінності, виборчі практики та критичне ставлення до інформації безпосередньо впливають на активність громадян і формування демократичних процесів. Ці компоненти взаємопов'язані: розвиток критичного мислення та цифрової грамотності дозволяє ефективно використовувати інформаційні ресурси, зміцнює громадянську позицію та сприяє захисту суспільства від дезінформації і маніпуляцій. Таким чином, підвищення компетенцій громадян у цих сферах є ключовим чинником зміцнення електорально-правової культури та громадянського суспільства у цифровому середовищі.

Разом із формуванням основних компонентів електорально-правової культури, важливим є розуміння конкретних факторів цифрового середовища, які впливають на громадянське суспільство та політичну поведінку громадян. Соціальні мережі, онлайн-медіа, цифрові технології та інформаційні кампанії здатні як стимулювати активну участь громадян у політичному житті, так і створювати ризики маніпуляції та дезінформації. Детальніше механізми цього впливу представлені у Таблиці 2, що дозволяє оцінити, яким чином цифрове середовище трансформує електорально-правову культуру та формує сучасні моделі громадянської активності.

Таблиця 2

Вплив цифрового середовища на громадянське суспільство та електорально-правову культуру

Фактор цифрового середовища	Приклади в Україні	Наслідки для політичної культури та громадянської активності
Соціальні мережі	Facebook, Telegram, Twitter	Прискорення поширення політичної інформації, формування громадської думки
Онлайн-медіа	Новинні портали, YouTube	Розширює доступ до політичних дискусій, але підвищує ризики дезінформації
Цифрові технології для голосування	Онлайн опитування, електронне голосування	Сприяє залученню молоді та підвищенню участі у виборах
Інформаційні кампанії	Виборчі рекламні кампанії, цифрова пропаганда	Може як стимулювати активність, так і маніпулювати електоратом

Аналіз факторів цифрового середовища демонструє, що соціальні мережі, онлайн-медіа, цифрові технології та інформаційні кампанії відіграють ключову роль у формуванні електорально-правової культури та активності громадян. Вони можуть як стимулювати участь громадян у політичному житті, так і створювати ризики маніпуляцій та поширення дезінформації. Поєднання

розвитку компетенцій громадян у сфері критичного мислення, цифрової та медійної грамотності з ефективним використанням інформаційних ресурсів дозволяє зміцнити громадянське суспільство, підвищити рівень правової свідомості та сприяти формуванню об'єктивного політичного сприйняття.

Таким чином, інтеграція електорально-правової культури та цифрового середовища є ключовим чинником розвитку демократії в сучасному суспільстві, що підкреслює важливість подальших наукових досліджень у цій сфері для забезпечення стабільності та інформаційної стійкості громадян.

Література:

1. Сергієнко Т.І., Митюк А.В. Електоральна поведінка: правові основи, соціокультурні чинники та особливості демократичного вибору. *Регіональні студії*, 2025. №40. С. 72-78.

URL: <http://regionalstudies.uzhnu.uz.ua/archive/40/14.pdf>.

2. Сергієнко Т.І., Митюк А.В. Теоретико-концептуальні аспекти взаємозалежності електорально-правової культури і громадянського суспільства. *Сучасні політичні візії*, 2024. №2. С. 55-60. URL: <https://journalsofznu.zp.ua/index.php/political/issue/view/214/195>.

Мірошніченко М. В.,

докторант кафедри адміністративного, господарського права та

фінансово-економічної безпеки

Сумського державного університету, к.ю.н.

СИСТЕМА НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Економічна безпека держави як складне багатовимірне явище потребує комплексного правового регулювання, що охоплює різноманітні рівні нормотворення – від конституційних положень до міжнародних зобов'язань. Ефективність державної політики у цій сфері безпосередньо залежить від узгодженості та системності нормативно-правової бази, яка регламентує

фінансову, макроекономічну, виробничу, енергетичну, зовнішньоекономічну та інвестиційно-інноваційну складові економічної безпеки, створюючи правові передумови для сталого розвитку національної економіки в умовах внутрішніх і зовнішніх викликів.

Правове регулювання економічної безпеки України характеризується багаторівневою структурою, в основі якої лежить конституційна модель захисту економічних прав і свобод. Конституція України визначає пріоритетність прав людини як основного орієнтира державної діяльності у будь-якій сфері, включаючи економічну. Основний Закон гарантує паритетність усіх форм власності та господарювання, соціальну орієнтованість економічної системи та принцип верховенства права. Громадянам надано можливість використовувати об'єкти публічної власності для реалізації своїх потреб, при цьому приватна власність проголошується непорушною з унеможливленням протиправного її позбавлення. Конституційно закріплено право на підприємницьку ініціативу в межах законодавчих обмежень, а держава зобов'язується створювати умови для справедливої конкуренції. Механізм судового оскарження рішень і дій публічної адміністрації забезпечує правовий захист економічних інтересів. Верховна Рада України уповноважена схвалювати стратегічні програми економічного та науково-технічного прогресу, тоді як фундаментальні питання економічного устрою – режим власності, конкурентна політика, антимонопольне регулювання, зовнішньоекономічна діяльність – регламентуються виключно законами [1].

Виконавча гілка влади, представлена Кабінетом Міністрів України, несе відповідальність за забезпечення економічного суверенітету країни та втілення державної стратегії у внутрішній і зовнішній політиці. Урядові структури розробляють та імплементують комплексні програми економічного, технологічного, соціального та культурного поступу держави [1].

Кодифіковане законодавство України формує правовий каркас для функціонування економічної системи та забезпечення її безпеки.

Господарський кодекс закріплює фундаментальні засади підприємницької діяльності та врегульовує взаємодію між економічними акторами у господарському середовищі [2]. Бюджетний кодекс визначає механізми бюджетного планування, затвердження фінансових планів усіх рівнів, їх виконання та звітності, контролю за дотриманням фінансової дисципліни, а також управління публічним боргом [3]. Митний кодекс регламентує процедури транскордонного переміщення товарів, митного контролю та декларування, державного нагляду за нехарчовою продукцією при імпорті, протидії контрабанді та боротьби з митними правопорушеннями, організаційні засади діяльності митної служби [4].

Спеціальне законодавство деталізує окремі аспекти економічної безпеки. Закон України «Про інвестиційну діяльність» [5] спрямований на забезпечення недискримінаційного захисту інвесторів незалежно від організаційно-правової форми, стимулювання капіталовкладень у національну економіку, розвиток міжнародного економічного партнерства та інтеграційних процесів. Закон України «Про захист від недобросовісної конкуренції» [6] формулює стандарти етичної конкурентної поведінки в ринковому середовищі та визначає правові інструменти захисту підприємців і споживачів від недобросовісних практик.

Закон України «Про національну безпеку України» [7] ідентифікує ключові національні пріоритети, серед яких збалансований економічний розвиток, європейська інтеграція, забезпечення державної, економічної та інформаційної безпеки. Державна стратегія концентрується на досягненні цих цілей.

Підзаконне нормативне регулювання в Україні здійснюється через систему актів виконавчої влади різних рівнів. Кабінет Міністрів України приймає постанови та розпорядження, які конкретизують законодавчі норми та визначають механізми їх практичної реалізації. Центральні органи виконавчої влади у межах своєї компетенції видають відомчі нормативні документи. Регіональні та місцеві органи влади володіють повноваженнями щодо

прийняття нормативних актів, які регулюють специфічні питання на відповідній території. Такі акти мають обов'язковий характер і забезпечують правове впорядкування різних сфер суспільних відносин.

Кабінет Міністрів України виконує центральну функцію у розробці та впровадженні державної стратегії забезпечення економічної безпеки. Урядові структури наділені компетенцією затверджувати національні програми та стратегічні плани, спрямовані на посилення економічної стійкості держави. До компетенції Уряду також належить визначення організаційно-правового статусу та функціональних повноважень центральних органів виконавчої влади, які відповідають за різні напрями забезпечення економічної безпеки. Урядовими актами затверджуються положення про ці інституції, що розмежовує їхні завдання та зони відповідальності у цій критично важливій сфері державного управління.

Президент України як гарант конституційного ладу відіграє провідну роль у забезпеченні громадянських прав і свобод, суспільної стабільності та національної безпеки, органічною частиною якої є економічна безпека. Використовуючи конституційні повноваження, Глава держави видає нормативні акти, що визначають стратегічні напрями економічної безпеки країни. Зокрема, Президентом було створено Національну раду з питань антикорупційної політики [8] та Раду експертів з питань енергетичної безпеки [9], які є важливими консультативно-дорадчими органами у відповідних сферах захисту національних економічних інтересів. Таким чином, інститут Президента виступає ключовим елементом системи забезпечення економічної безпеки держави.

На локальному рівні суттєву роль у забезпеченні економічної безпеки виконують нормативні акти місцевих державних адміністрацій. Їхня компетенція охоплює питання соціально-економічного розвитку регіонів, бюджетного планування та виконання, управління фінансовими ресурсами та комунальним майном, підтримку підприємницької активності та реалізацію

державної регуляторної політики, координацію зовнішньоекономічної діяльності. Місцеві державні адміністрації володіють повноваженнями приймати рішення та видавати розпорядження, спрямовані на забезпечення економічної стабільності регіонів та захист їхніх економічних інтересів у контексті загальнонаціональної політики економічної безпеки [10].

Міжнародні правові інструменти відіграють значну роль у формуванні глобальної архітектури економічної безпеки. Вони слугують орієнтиром для розробки національного законодавства з економічних питань, боротьби з економічною злочинністю, налагодження міждержавної співпраці у фінансовій, митній, інвестиційній та інших сферах. Україна як член міжнародної спільноти ратифікувала численні міжнародні правові акти, положення яких формують правову платформу для реалізації державної політики забезпечення економічної безпеки на національному рівні.

Таким чином, система нормативно-правового забезпечення економічної безпеки України характеризується комплексністю та багаторівневістю, охоплюючи конституційні засади, кодифіковане та спеціальне законодавство, підзаконні акти різних рівнів влади та міжнародні зобов'язання. Ефективність цієї системи залежить від узгодженості дій усіх гілок влади – від Президента та Кабінету Міністрів до місцевих державних адміністрацій, а також від гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами, що створює правові передумови для забезпечення економічного суверенітету держави, захисту національних економічних інтересів та сталого розвитку в умовах глобальних викликів і загроз.

Література:

1. Конституція України : Закон України від 01.01.2020 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Господарський кодекс України : Закон України від 08.03.2024 № 436-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18. № 19-20. № 21-22. ст.144.
3. Бюджетний кодекс України : Закон України від 01.01.2024. № 2456-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 50-51. ст.572.

4. Митний кодекс України : Закон України від 16.05.2024. № 4495-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 44-45. № 46-47. № 48. ст.552.
5. Про інвестиційну діяльність : Закон України від 10.10.2022. № 1560-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 47. ст.646.
6. Про захист від недобросовісної конкуренції : Закон України від 16.10.2020. № 236/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 36. ст.164.
7. Про національну безпеку України: Закон України від 31.03.2024. №2469VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 31. ст.241.
8. Питання діяльності Національної ради з питань антикорупційної політики : Указ Президента України. *Відомості Верховної Ради України*. 30.09.2020. № 207/2020.
9. Про Раду експертів з питань енергетичної безпеки: Указ Президента України. *Відомості Верховної Ради України*. 29 травня 2020 року № 206/2020.
10. Кошиков Д. О. Адміністративно-правові засади реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави : монографія / за заг. ред. О. І. Безпалової. Харків : Факт, 2020. 480 с.

Набільська К. Г.,

курсант ННІ 1-201 групи

Харківського національного університету внутрішніх справ

Науковий керівник – д-р юрид. наук, проф. Пчеліна О.В.

РОЛЬ СЛІДЧОГО СУДДІ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Однією з особливостей чинного КПК України є розширення повноважень суду щодо контролю за дотриманням прав і свобод учасників кримінального провадження під час досудового розслідування, а також впровадження інституту слідчого судді для реалізації цієї мети [1; 2, с. 302–306]. Як зазначає з цього приводу Ю.В. Скрипіна, інститут слідчого судді є органом судової влади, який виступає гарантом забезпечення законності обмеження конституційних прав і свобод людини на досудовому провадженні [3].

З вищенаведеного вбачається, що кардинально новою та визначною для вітчизняного кримінального процесуального законодавства є фігура слідчого судді – особи, яка спеціально уповноважується на здійснення судового контролю на стадії досудового розслідування. Під повноваженнями слідчого судді в кримінальному процесі розуміють сукупність взаємопов'язаних прав та обов'язків, установлених для виконання ним процесуальних дій та прийняття процесуальних рішень зі здійснення судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні [4, с. 9].

Необхідно зауважити, що слідчий суддя під час досудового розслідування у кримінальному провадженні за клопотанням відповідних осіб (як правило, слідчого за узгодженням цього клопотання з прокурором) вирішує питання про застосування таких заходів забезпечення кримінального провадження, як: привід (глава 11 КПК); накладення грошового стягнення на учасників кримінального провадження за невиконання ними процесуальних обов'язків, зокрема за неявку на виклик без поважних причин (глава 12 КПК); тимчасове обмеження підозрюваного у користуванні правом на керування транспортним засобом або судном, правом полювання, правом на здійснення підприємницької діяльності чи правом на володіння та носіння зброї (глава 13 КПК); відсторонення від посади особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину (глава 14 КПК); тимчасовий доступ до речей і документів, який полягає у наданні стороні кримінального провадження особою, у володінні якої знаходяться такі речі і документи, можливості ознайомитися з ними, зробити їх копії та, у разі прийняття відповідного рішення слідчим суддею, судом, вилучити їх, тобто здійснити їх виїмку (глава 15 КПК); тимчасове вилучення майна, яке полягає у фактичному позбавленні підозрюваного можливості володіти, користуватися та розпоряджатися певним його майном до вирішення питання про арешт цього майна або його повернення цій особі (глава 16 КПК); арешт майна (17 КПК); затримання особи (ст. ст. 188–191 КПК) [1; 2, с. 302–306].

Законодавець також аналізує повноваження слідчого судді щодо санкціонування проведення окремих слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, таких як: допит під час досудового розслідування в судовому засіданні; обшук або огляд житла чи іншого володіння особи; слідчий експеримент у житлі чи іншому володінні; зняття інформації з електронних комунікаційних мереж та інформаційних систем; накладення арешту на кореспонденцію тощо. Зокрема, допит відповідно до ст. 225 КПК України здійснюється у виключних випадках, коли необхідно отримати показання під час досудового розслідування за умов, що унеможливають проведення допиту у суді через загрозу життю та здоров'ю особи, тяжку хворобу або інші обставини, які можуть вплинути на повноту чи достовірність показань. Суб'єкти кримінального провадження, а також представники юридичних осіб, щодо яких ведеться провадження, мають право подати клопотання до слідчого судді про проведення допиту особи у судовому засіданні, зокрема й одночасного допиту кількох уже допитаних осіб. У таких випадках допит проводиться у місці розташування суду або перебування хворої особи, за присутності сторін кримінального провадження із дотриманням вимог процедури допиту під час судового розгляду. Відсутність сторони, яка була належним чином повідомлена про місце і час засідання, не є підставою для відкладення допиту за клопотанням протилежної сторони. Крім того, допит згідно зі ст. 225 КПК України може бути проведений без участі сторони захисту, якщо на момент його проведення жодній особі не вручено повідомлення про підозру у зазначеному кримінальному провадженні [1].

Отже, слідчий суддя відіграє центральну роль на стадії досудового розслідування, здійснюючи контрольні функції. Його повноваження є державновладними актами, що мають обов'язкову силу для всіх учасників кримінального провадження, а отже, рішення слідчого судді підлягають неухильному виконанню тими особами, яких вони стосуються.

Участь слідчого судді на цьому етапі сприяє підвищенню ефективності захисту конституційних прав і свобод людини та впливає на якість ухвалюваних рішень завдяки більш ретельному аналізу клопотань органів досудового розслідування й інших матеріалів кримінального провадження. Це дозволяє виключити формальний підхід до їх розгляду, забезпечує оперативність у вирішенні процесуальних питань і своєчасний розгляд скарг на дії, бездіяльність або рішення органів досудового розслідування. Таким чином, слідчий суддя виступає ключовою фігурою, яка забезпечує баланс між інтересами розслідування та дотриманням прав і свобод людини, гарантуючи законність і справедливість на початковій стадії кримінального процесу.

Література:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
2. Шелестинський В.В. Роль слідчого судді у досудовому розслідуванні. *Актуальні проблеми досудового розслідування*: збірник міжвідомчої науковопрактичної конференції (м. київ, 05 липня 2017 року). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2017. С. 302–306.
3. Скрипіна Ю.В. Слідчий суддя в системі кримінально-процесуальної діяльності (порівняльно-правове дослідження): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків: Національна юридична академія України ім. Я. Мудрого, 2008. 219 с.
4. Макаров М.А. Судовий контроль у кримінальному процесі: теоретичні та правові основи: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: спец. 12.00.09. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2018. 38 с.

Нігловська Д. Ю.,

здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету

Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

Науковий керівник – докторка філософії з права, доцент Владовська К. П.

ПОНЯТТЯ, ОЗНАКИ ТА ОСОБЛИВІ РИСИ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ НОРМ

Первинними елементами у внутрішній побудові адміністративного процесу є адміністративні процесуальні норми. Саме вони визначають порядок діяльності органів публічної влади, регулюють відносини між державою та громадянами, а також забезпечують реалізацію матеріальних норм адміністративного права.

Адміністративна процесуальна норма – це встановлене державою загальнообов'язкове правило поведінки, яке регулює суспільні відносини, що виникають у процесі розв'язання індивідуально-конкретних справ у сфері державного управління.

Ознаки адміністративних процесуальних норм проявляються насамперед у їхній сутності, змісті та юридичній природі. По-перше, вони виступають первинним елементом і передумовою існування адміністративного процесуального права, формуючи нормативне підґрунтя для функціонування всієї системи адміністративного процесу, включно з принципами, суб'єктами, засобами та процедурами [2, с. 62].

По-друге, ці норми виконують функцію правового регулятора відповідних суспільних відносин: вони або вимагають від учасників певної поведінки, або дозволяють діяти на власний розсуд. Наприклад, ст. 280 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) визначає конкретний перелік

обставин, які мають бути з'ясовані під час розгляду справи про адміністративне правопорушення, і покладає на відповідний орган або посадову особу обов'язок їх встановити. У той же час ст. 287 КУпАП передбачає, що постанову у справі про адміністративне правопорушення може оскаржити особа, щодо якої вона винесена, а також потерпілий, тобто право на оскарження є диспозитивним і залежить від рішення зазначених осіб [4].

По-третє, на відміну від інших галузей права, норми адміністративного процесуального права регулюють суспільні відносини, пов'язані з реалізацією та захистом прав і законних інтересів фізичних і юридичних осіб, а також держави у сфері державного управління.

По-четверте, вони мають чітко виражений нормативний і загальнообов'язковий характер, який набувають лише після прийняття уповноваженим органом у межах компетенції, із дотриманням установленної процедури. Їх дія гарантується державою через систему засобів переконання, заохочення, а за потреби – примусу, що забезпечує реальну можливість виконання приписів цих норм [3, с. 54].

Не менш важливими є особливі риси адміністративних процесуальних норм, які відрізняють їх від процесуальних норм інших галузей права. Перш за все, їхнє призначення полягає не у безпосередньому впливі на суспільні відносини, а у забезпеченні реалізації матеріальних норм публічного права. Іншими словами, вони виконують допоміжну функцію, будучи інструментом, який забезпечує практичне втілення змісту матеріальних норм у життя. З цього випливає їхній похідний характер, а саме процесуальні норми завжди виникають після матеріальних і не можуть існувати без них, адже матеріальні приписи визначають, що потрібно реалізувати, а процесуальні – як це зробити.

Адміністративні процесуальні норми регламентують публічноуправлінські, організуючі суспільні відносини, пов'язані з реалізацією визначеного законом порядку вирішення адміністративних справ. Такі норми

деталізують процедуру розгляду звернень, прийняття рішень, здійснення контролю й застосування адміністративних стягнень [1, с. 48].

Ще однією відмінною рисою є розгалужена система джерел адміністративного процесуального права. Якщо у кримінальному чи цивільному процесі норми встановлюються переважно вищими органами державної влади, то адміністративні процесуальні норми ухвалюються практично всією вертикаллю органів публічної влади [2, с. 65]. Вони закріплені у Конституції України, міжнародних договорах, кодексах і законах, а також у підзаконних актах Президента України, Верховної Ради Автономної Республіки Крим, органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, Верховного Суду та Вищого адміністративного суду України. Така широта джерел пояснюється складною, багаторівневою природою адміністративних процедур.

Крім того, особливою рисою цих норм є широке коло суб'єктів, які їх застосовують. Якщо кримінальні чи цивільні процесуальні норми реалізуються вузьким колом спеціалізованих органів – судами, органами слідства, прокуратури, – то адміністративні процесуальні норми застосовуються практично усім масивом виконавчо-розпорядчих органів - від керівників підрозділів державних підприємств до Президента України.

Отже, адміністративні процесуальні норми є основою, що забезпечує впорядкованість адміністративного процесу та ефективну реалізацію публічних функцій держави. Вони мають усі загальні ознаки правових норм – є загальнообов'язковими, формально визначеними, але водночас вирізняються своїми особливими рисами. До них належать спрямованість на регулювання процедурної діяльності, чітке визначення послідовності дій суб'єктів, тісний зв'язок із матеріальними нормами адміністративного права та безпосередня участь у забезпеченні прав і законних інтересів громадян.

Література:

1. Адміністративне процесуальне право : навч. посіб. / ред. Т. П. Мінки. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. 320 с.
2. Бандурка О. М. Адміністративний процес України : монографія. Харків : ХНУВС, 2019. 422 с.
3. Демський Е. Ф. Адміністративне процесуальне право України : навч. посіб. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 496 с.
4. Кодекс України про адміністративні правопорушення (статті 213 - 330) : Кодекс України від 07.12.1984 № 8073-Х : станом на 1 верес. 2025 р.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80732-10#Text> (дата звернення: 10.10.2025).

Олексенко В. О.,

студентка Полтавського фахового коледжу

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Науковий керівник – Нога П. П.

ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНЕ ПОНЯТТЯ «УЗУФРУКТ»

Актуальність дослідження застосування узуфрукту в Україні зумовлена нагальною потребою у вдосконаленні інституту обмежених речових прав для підвищення ефективності використання майна та посилення правових гарантій. Узуфрукт, який має історичні корені в римському праві та широко використовується в європейській правовій традиції, передбачає відокремлення права користування та отримання плодів (доходів) від права власності, при цьому вимагаючи від користувача (узуфруктуарія) збереження сутності майна. Введення цього інституту в українське законодавство створює гнучкий механізм для регулювання довгострокових економічних відносин (особливо у сфері інвестицій, користування земельними ділянками та комунальним майном) та соціальних гарантій (наприклад, у спадкових відносинах для забезпечення довічного проживання чи утримання). Проте його практичне застосування стримується законодавчою нечіткістю, відсутністю детального врегулювання порядку державної реєстрації та недостатньою судовою практикою. Таким чином, науковий аналіз правової природи узуфрукту, його співвідношення з

іншими речовими правами (сервітут, орендою) та розробка пропозицій щодо його імплементації є критично важливим для сучасного цивільного права України.

Узуфрукт (від лат. *usus* – користування і *fructus* – дохід) - це обмежене речове право, що є важливим інститутом цивільного права і відокремлює право користування та отримання всіх доходів від чужого майна від самого права власності. Суть його полягає в тому, що узуфруктуарій має право користуватися рухомою чи нерухомою річчю (наприклад, житлом або землею) і привласнювати всі її плоди та прибутки, при цьому голий власник зберігає право розпорядження майном. Ключовою вимогою до узуфруктуарія є збереження цілісності, цінності та господарського призначення майна (*salva rerum substantia*). Узуфрукт може встановлюватися на певний термін або довічно (для фізичних осіб), але є невідчужуваним і не успадковується (припиняється зі смертю користувача), що забезпечує гнучкість у спадкових та інвестиційних відносинах [1, с. 83].

Нормативно-правове регулювання узуфрукту в Україні не базується на нормах Цивільного кодексу України (далі - ЦК України), а базується на підзаконних нормативних актах.

Об'єктом узуфрукту може бути будь-яке індивідуально визначене майно, яке є неспоживним, тобто таке, що не втрачає своєї сутності при першому використанні. За українським законодавством, узуфрукт встановлюється як на нерухоме майно (земельні ділянки, житлові будинки, споруди), так і на рухоме майно (транспортні засоби, обладнання, цінні папери тощо). Ключова вимога полягає у можливості збереження субстанції речі, оскільки узуфруктуарій зобов'язаний повернути майно власнику в кінці строку користування. У рідкісних випадках може застосовуватися квазіузуфрукт (майже узуфрукт) щодо споживних речей (наприклад, грошей), але тоді узуфруктуарій зобов'язується повернути таку ж кількість і якість речей, а не саму річ [2, с. 102]

Встановлення узуфрукту відбувається на підставі різних юридичних фактів: договору (дарування, відчуження майна), заповіту (заповідальний відказ легат), закону або рішення суду. Ключовими суб'єктами є узуфруктуарій

(користувач) та власник (голий власник), чиї взаємовідносини визначаються чітким розподілом прав і обов'язків. Узуфрукт може бути встановлений на певний строк або довічно (для фізичних осіб) [1, с. 83]

Права узуфруктуарія включають безпосереднє право користування об'єктом та право на всі плоди, доходи та прибутки від нього. Однак це право обтяжене основним обов'язком збереження сутності майна та його господарського призначення. Крім того, на узуфруктуарія покладаються обов'язки щодо утримання майна (поточний ремонт) та сплати податків і комунальних платежів [2, с. 103].

Основні проблеми включають недостатню імплементацію та низьку поінформованість юридичної спільноти та громадян про можливості узуфрукту, що призводить до рідкісної нотаріальної та судової практики. Існують колізії та прогалини в законодавстві, які створюють нечіткість окремих положень, зокрема щодо детального порядку державної реєстрації цього речового права та його застосування до різних видів майна. Важливим аспектом є наявність правових ризиків для сторін, пов'язаних із забезпеченням захисту прав узуфруктуарія при відчуженні майна власником та механізмами контролю за виконанням обов'язку щодо збереження сутності майна. Додатково, існують не врегульовані питання оподаткування та обліку доходів, отриманих від узуфрукту, що ускладнює його використання в бізнес-практиці.

Дослідження підтверджує, що узуфрукт є важливим, але недостатньо імplementованим інститутом обмеженого речового права в Україні. Його правова природа, успадкована від римського права, полягає у відокремленні права користування та отримання доходів від майна від права власності, із суворим обов'язком збереження сутності речі (*salva rerum substantia*).

Актуальність узуфрукту в Україні зумовлена його високим потенціалом для:

- надання надійних гарантій для довгострокових інвестицій та ефективного використання державного, комунального та сільськогосподарського майна;
- забезпечення довічного утримання та права користування житлом у спадкових та сімейних відносинах.

Однак, повноцінному застосуванню узуфрукту перешкоджають проблеми імплементації: нечіткість законодавчих положень, відсутність детального регулювання державної реєстрації та прогалини в судовій практиці.

Перспективи розвитку інституту безпосередньо залежать від: деталізація правових норм і порядку реєстрації; активне впровадження узуфрукту в аграрному секторі та як інструменту спадкового планування.

Отже, для реалізації всього потенціалу узуфрукту необхідні цілеспрямовані кроки на рівні законодавства ЦК України та правозастосовної практики.

Література:

1. Павленко О.О. Узуфрукт як обмежене речове право. *Вісник студентського наукового товариства ДонНУ ім. В. Стуса*. 2013. № 5. С. 82-87.
2. Скрипник В. Юридична конструкція узуфрукту. *Право України*. 2017. № 1. С. 101–108.

Олексенко В. О.,

студентка Полтавського фахового коледжу

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Науковий керівник – д-р філософії Дейнека В.С.

ОСОБЛИВОСТІ ПРАЦЕВЛАНШТУВАННЯ ТА ПРАВОВІ ГАРАНТІЇ ДЛЯ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ ТА ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

Сучасна Україна переживає період надзвичайних випробувань, зумовлених військовою агресією, що призвело до формування двох соціально вразливих, але стратегічно вагомих категорій населення: учасників бойових дій та внутрішньо переміщених осіб. Гарантування їхніх трудових прав, забезпечення професійної реінтеграції та соціальної адаптації є не лише питанням соціальної справедливості, а й визначальним фактором національної стійкості та економічного відновлення.

Масштабне переміщення населення (ВПО) спричинило значний тиск на ринки праці приймаючих громад та актуалізувало проблему працевлаштування для осіб, які втратили не лише житло, але й місця роботи, документи та соціальні зв'язки. Оперативне працевлаштування ВПО є критично важливим для зниження навантаження на державний бюджет, стимулювання локальної економіки та запобігання посиленню соціальної напруги. Безперервні зміни економічної кон'юнктури та введення воєнного стану потребують гнучкого та адаптивного нормативно-правового регулювання. Наявні інструменти підтримки (квоти, відшкодування роботодавцям, особливості надання відпусток) потребують систематизації та постійної оцінки ефективності для забезпечення реального, а не лише формального, захисту прав УБД та ВПО. Отже, аналіз правових гарантій та особливостей працевлаштування УБД та ВПО є стратегічною необхідністю для формування справедливого та стійкого повоєнного суспільства.

Правовий статус та гарантії для учасників бойових дій у сфері праці закріплені головним чином у Законі України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» (ЗУ № 3551-ХІІ), Кодексі законів про працю України (КЗпП) та Законі України «Про зайнятість населення».

УБД належать до категорій громадян, які мають додаткові гарантії у сприянні працевлаштуванню [3, ст. 14]. Це означає їхнє пріоритетне включення до програм підтримки та сприяння з боку Державної служби зайнятості. Принцип переваги при залишенні на роботі у разі скорочення чисельності або штату працівників визначений статтею 42 КЗпП України [2]. За умови рівної кваліфікації та продуктивності праці, переважне право на залишення на роботі надається, зокрема, УБД.

УБД мають право на виплату допомоги по тимчасовій непрацездатності (лікарняних) у розмірі 100% середньої заробітної плати незалежно від їхнього страхового стажу [5]. З метою заохочення працевлаштування УБД, держава надає роботодавцям компенсаційні механізми (ч. 2 ст. 26 Закону «Про

зайнятість населення»). Вони можуть включати компенсацію фактичних витрат у розмірі єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування (ЄСВ) або компенсацію 50% фактичних витрат на оплату праці (за умови працевлаштування на нове робоче місце строком не менше ніж на один рік, якщо УБД перебував у статусі безробітного понад місяць) [4].

УБД мають право використовувати щорічну чергову відпустку у зручний для них час [2]. Надається додаткова відпустка зі збереженням заробітної плати тривалістю 14 календарних днів на рік [2]. Ця відпустка надається незалежно від щорічних основної та додаткових відпусток. УБД мають право на одержання додаткової відпустки без збереження заробітної плати строком до двох тижнів на рік [4].

Працевлаштування ВПО в Україні має низку особливостей, запроваджених для їхньої соціальної адаптації та швидкої реінтеграції в економічне життя, особливо в умовах воєнного стану. Ці механізми регулюються, зокрема, Законом України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб»[6] та Законом України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» (ЗУ № 2136-IX), а також відповідними постановами Кабінету Міністрів України [7].

Держава стимулює роботодавців наймати ВПО шляхом надання компенсації витрат на оплату праці. Цей механізм деталізований урядовими постановами. Розмір компенсації встановлюється у фіксованому розмірі (зазвичай, у розмірі мінімальної заробітної плати) за кожну працевлаштовану ВПО. Терміни компенсації зазвичай становлять два місяці з дня працевлаштування ВПО, але можуть бути продовжені (наприклад, до шести місяців) у разі працевлаштування ВПО з інвалідністю або для роботодавців, які здійснюють діяльність у прифронтових регіонах [8].

Правові норми враховують особливі обставини, за яких внутрішньо переміщені особи (ВПО) були змушені залишити своє попереднє місце роботи. Якщо ВПО не має можливості розірвати трудові відносини з колишнім

роботодавцем, вона може бути прийнята на нову роботу за сумісництвом. Водночас, коли працівник фактично не може продовжувати трудову діяльність за попереднім місцем через бойові дії або тимчасову окупацію, він має право оформити нову роботу як основне місце роботи. У випадках, коли працівник не має доступу до трудової книжки або не може зв'язатися з роботодавцем, він може подати заяву про припинення трудового договору в односторонньому порядку. На підставі такої заяви центр зайнятості припиняє трудові відносини та передає відповідні дані до Пенсійного фонду [7].

ВПО, які набули такого статусу після введення воєнного стану, мають право на додаткову відпустку без збереження заробітної плати тривалістю до 90 календарних днів. Така відпустка надається за бажанням працівника та є обов'язковою до надання роботодавцем [7].

Соціальний захист та економічна реінтеграція УБД і ВПО є беззаперечним пріоритетом державної політики, що підтверджується існуванням спеціалізованих нормативно-правових гарантій у трудовій сфері, зафіксованих у фундаментальних законодавчих актах України. Розгалужений перелік преференцій для УБД ілюструє визнання державою необхідності відновлення людського потенціалу та забезпечення соціальної рівності. Разом з тим, враховуючи поточні труднощі та мінливість ринку праці в умовах військового конфлікту, існує нагальна потреба у безперервному удосконаленні нормативноправової бази та підвищенні дієвості програм реінтеграції. Ймовірність успіху обумовлена формуванням адаптивної, всеосяжної системи, яка не лише забезпечує формальні правові гарантії, але й активно сприяє професійній адаптації, протидії дискримінації та підтримує психологічну реабілітацію цих соціально незахищених, проте стратегічно значущих категорій населення.

Література:

1. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту : Закон України від 22.10.1993 № 3551-ХІІ : станом на 12 верес. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text> (дата звернення: 20.10.2025).
- 2.

Кодекс законів про працю : Офіц. вид. (Станом на 1 жовт. 2004 р.). Київ : Атіка, 2004. 120 с.

3. Про зайнятість населення : Закон України від 05.07.2012 № 5067-VI : станом на 12 верес. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/506717#Text> (дата звернення: 20.10.2025).

4. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування : Закон України від 23.09.1999 № 1105-XIV : станом на 8 трав. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1105-14#Text> (дата звернення: 20.10.2025).

5. Про відпустки : Закон України від 15.11.1996 № 504/96-ВР : станом на 12 жовт. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/504/96-вр#Text> (дата звернення: 20.10.2025).

6. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України від 20.10.2014 № 1706-VII : станом на 4 квіт. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text> (дата звернення: 20.10.2025).

7. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану : Закон України від 15.03.2022 № 2136-IX : станом на 1 жовт. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text> (дата звернення: 20.10.2025).

8. Про затвердження Порядку надання роботодавцю компенсації витрат на оплату праці за працевлаштування внутрішньо переміщених осіб внаслідок проведення бойових дій під час воєнного стану в Україні : Постанова Каб. Міністрів України від 20.03.2022 № 331 : станом на 11 жовт. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/331-2022-п#Text> (дата звернення: 20.10.2025).

Пантюшенко А. А.,

курсант 3 курсу Факультету підготовки

фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України

Дніпровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник – викладач кафедри цивільно-правових дисциплін

Факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції

Дніпровського державного університету внутрішніх справ Логінова М. В.

ЗЛОВЖИВАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИМИ ПРАВАМИ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ: ШЛЯХИ ЗАПОБІГАННЯ ТА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ СТОРІН

Реформування цивільного судочинства в Україні, розпочате у 2017 році прийняттям нової редакції Цивільного процесуального кодексу України,

значною мірою було спрямоване на підвищення ефективності судового захисту прав та інтересів учасників процесу. Однією з найважливіших новел стало законодавче закріплення принципу неприпустимості зловживання процесуальними правами. Це явище набуло масового характеру в українській судовій практиці, призводячи до затягування розгляду справ, перешкоджання правосуддю та порушення прав добросовісних учасників процесу. За таких обставин питання ефективної протидії зловживанням процесуальними правами, визначення чітких критеріїв їх кваліфікації та механізмів відповідальності набуває особливої актуальності для забезпечення справедливого та своєчасного судового розгляду.

Здійснення правосуддя в будь-якій державі, незалежно від її політичного устрою, спирається на фундаментальні принципи [1, с. 180] Правову основу дослідження становлять: Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР [2]; Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV [3]; Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV [4].

Інститут зловживання процесуальними правами є відносно новим для українського цивільного процесу. Хоча окремі прояви недобросовісної поведінки учасників процесу існували завжди, системне законодавче регулювання цього питання з'явилося лише з прийняттям нової редакції ЦПК України у 2017 році. Відповідно до статті 2 ЦПК України, неприпустимість зловживання процесуальними правами визнана одним з основних засад (принципів) цивільного судочинства [4].

Стаття 44 ЦПК України встановлює загальну заборону зловживання процесуальними правами. Згідно з частиною першою цієї статті, учасники судового процесу та їхні представники повинні добросовісно користуватися процесуальними правами; зловживання процесуальними правами не допускається [4]. Це положення закріплює фундаментальний обов'язок усіх учасників процесу діяти сумлінно та використовувати свої права за їх призначенням.

У практиці Верховного Суду сформовано визначення зловживання процесуальними правами. Зокрема, у постанові від 27.07.2023 у справі № 910/12713/22 зазначено, що зловживання процесуальними правами – це процесуальне правопорушення, яке характеризується умисними недобросовісними діями учасників процесу, що призводять до порушення процесуальних прав інших учасників процесу, з метою перешкоджання судочинству [5]. Таким чином, зловживання процесуальними правами зводиться до того, що особа реалізує свої процесуальні права і вчиняє передбачені законодавством процесуальні дії, але робить це на шкоду іншим особам з метою, яка не співпадає із завданням цивільного процесу.

Особливо важливим є розмежування зловживання процесуальними правами та зловживання матеріальними (цивільними) правами. Як встановлено у постанові Касаційного цивільного суду Верховного Суду від 03.06.2020 у справі № 318/89/18, ці правові конструкції відрізняються як за суттю, так і за правовими наслідками їх застосування судом [6]. При зловживанні процесуальними правами суд має право залишити без розгляду або повернути скаргу, заяву, клопотання, постановити окрему ухвалу, стягнути штраф.

Натомість при зловживанні матеріальними правами застосовуються норми статей 13, 16 Цивільного кодексу України, які передбачають відмову в захисті цивільного права та інтересу [3].

Частина друга статті 44 ЦПК України містить невичерпний перелік дій, які залежно від конкретних обставин суд може визнати зловживанням процесуальними правами [4]. До таких дій належать: подання скарги на судові рішення, яке не підлягає оскарженню, не є чинним або дія якого закінчилася; подання клопотання для вирішення питання, яке вже вирішено судом; заявлення завідомо безпідставного відводу і так далі. Основною ознакою зловживання процесуальними правами, як визначено в окремій думці судді Верховного Суду Сімоненка В.М. щодо постанови від 02.10.2019 у справі № 750/3021/18, є відсутність наміру вирішити реально існуючий цивільний спір

або забезпечити захист свого реально порушеного права, або намір перешкодити законним діям інших осіб шляхом звернення до суду та створення штучного судового спору [5].

Згідно з частиною третьою статті 44 ЦПК України, якщо подання скарги, заяви, клопотання визнається зловживанням процесуальними правами, суд з урахуванням обставин справи має право залишити без розгляду або повернути скаргу, заяву, клопотання [4]. Це є одним з основних процесуальних наслідків встановлення факту зловживання.

Частина четверта статті 44 ЦПК України встановлює обов'язок суду вживати заходів для запобігання зловживанню процесуальними правами. У випадку зловживання процесуальними правами учасником судового процесу суд застосовує до нього заходи, визначені цим Кодексом [4]. Таким чином, законодавець покладає на суд активну роль у виявленні та припиненні недобросовісної поведінки учасників процесу.

До заходів процесуальної відповідальності за зловживання процесуальними правами належать: стягнення судових витрат повністю або частково, незалежно від результатів вирішення спору (стаття 141 ЦПК України); стягнення штрафу у разі неодноразового зловживання процесуальними правами у сумі від одного до десяти розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб (стаття 148 ЦПК України); постановлення окремої ухвали у разі зловживання процесуальними правами (стаття 389 ЦПК України); залишення позовної заяви без розгляду у разі подання позову-двійника; повернення позовної заяви, скарги, клопотання [4].

Особливої уваги заслуговує питання забезпечення судових витрат. Відповідно до статті 136 ЦПК України, враховуючи конкретні обставини справи, суд за клопотанням відповідача має право зобов'язати позивача внести на депозитний рахунок суду грошову суму для забезпечення можливого відшкодування майбутніх витрат відповідача на професійну правничу допомогу [4]. Цей механізм дозволяє захистити відповідача від недобросовісних позовів.

Судова практика Верховного Суду щодо протидії зловживанню процесуальними правами постійно розвивається. Зокрема, у справі № 905/945/18 суд визнав заздалегідь підготовлений відвід колегії суддів зловживанням процесуальними правами, що спрямоване на свідоме затягування судового процесу [7]. За всі 7 поданих касаційних скарг, які були визнані зловживанням процесуальними правами, суд зобов'язав учасника сплатити штрафів у загальному розмірі 518 900 грн.

У постанові Верховного Суду від 12.10.2021 у справі № 311/2121/19 встановлено, що необхідною умовою кваліфікації дій особи як зловживання правом є встановлення факту вчинення дій, спрямованих на здійснення належного відповідній особі суб'єктивного цивільного права [5]. Тобто зловживання можливе лише тоді, коли особа володіє певним правом і використовує його всупереч його призначенню.

Встановлення чітких критеріїв кваліфікації дій як зловживання процесуальними правами, формування єдиної судової практики, застосування адекватних заходів процесуальної відповідальності дозволяють забезпечити баланс між правом на судовий захист та необхідністю запобігання недобросовісному використанню процесуальних прав. Подальші дослідження повинні зосередитися на вдосконаленні механізмів виявлення та припинення зловживань процесуальними правами, а також на розробці рекомендацій для суддів щодо застосування заходів процесуальної відповідальності з урахуванням принципу пропорційності та індивідуального підходу до кожної справи.

Література:

1. Логінова М.В. Жукова Є.Г. Поняття та значення принципів цивільного судочинства. *Приватно-правові аспекти відбудови України на шляху європейської інтеграції* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної онлайнконференції. (ДДУВС, 12.12.2023). Дніпро, 2023. С. 108-109.
2. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 28.10.2025)

3. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. Дата оновлення: 10.10.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 28.10.2025)
4. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. Дата оновлення: 17.07.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 28.10.2025)
5. Принцип добросовісності та зловживання процесуальними правами / Н.Ю. Сакара. Презентація Верховного Суду. 2022. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2022_prezent/Prezent Princ dobrosov.pdf (дата звернення: 28.10.2025)
6. КЦС ВС наголосив на необхідності розмежовувати зловживання процесуальними і матеріальними (цивільними) правами. Офіційний сайт Верховного Суду. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/954918/> (дата звернення: 28.10.2025)
7. Актуальна судова практика Верховного Суду щодо протидії зловживанню процесуальними правами. ЮРЛІГА. 19.02.2024. URL: https://jurliga.ligazakon.net/analitics/225713_aktualna-sudova-praktikaverkhovnogo-sudu-shchodo-protid-zlovzhivannyu-protsesualnimi-pravami (дата звернення: 28.10.2025)

Пантюшенко А. А.,

курсант 3 курсу

факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування

Національної поліції України

Дніпровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник – старший викладач кафедри мовної підготовки

Дніпровського державного університету внутрішніх справ Декусар Г. Г.

INTERNATIONAL COOPERATION AND MODERN MEASURES IN COMBATING TERRORISM

Terrorism represents one of the most significant global threats to international peace, security, and human rights in the twenty-first century. The transnational nature of terrorist organizations and their ability to operate across borders make it

impossible for any single state to effectively prevent, detect, and respond to terrorist activities independently. Therefore, international cooperation has become a cornerstone in the global fight against terrorism, enabling states to combine resources, exchange intelligence, coordinate law enforcement actions, and adopt unified legal standards. Such cooperation spans multiple domains, including counterterrorism operations, intelligence sharing, cybersecurity, financial monitoring, and policy harmonization, all of which contribute to a comprehensive and multi-layered approach to preventing terrorist acts [1].

At the international level, the United Nations plays a central role in coordinating global counterterrorism efforts. The UN has adopted numerous conventions and protocols addressing different aspects of terrorism, such as the financing of terrorism, the taking of hostages, attacks on civil aviation, and maritime security. Notably, the UN Global Counter-Terrorism Strategy, adopted by the General Assembly in 2006, outlines four main pillars: addressing conditions conducive to terrorism, preventing and combating terrorism, building the capacity of states to respond to terrorist threats, and ensuring that all counterterrorism measures comply with international human rights law. This comprehensive framework not only guides national policies but also provides mechanisms for international cooperation, allowing states to respond promptly and effectively to emerging threats [2].

Regional organizations and alliances supplement the UN framework by providing specialized mechanisms and rapid-response capabilities. For example, the European Union has established the position of the EU Counter-Terrorism Coordinator, created the European Arrest Warrant system, and implemented cross-border police collaboration through Europol. NATO contributes by facilitating intelligence sharing, conducting stabilization missions, and providing military support in regions affected by terrorism, such as Afghanistan and Iraq. These regional efforts demonstrate that coordinated action at both global and regional levels significantly enhances the ability of states to disrupt terrorist networks, prevent attacks, and respond efficiently when incidents occur [3].

The emergence of cyber terrorism has added a new dimension to global threats. Unlike traditional terrorism, cyber terrorism targets digital infrastructure, information systems, and critical services, including energy, transportation, finance, and communication networks. Cyber terrorists can paralyze entire sectors of the economy, manipulate sensitive data, or create direct threats to human life. Therefore, states increasingly rely on advanced cybersecurity measures, specialized cyber units, and international cooperation to monitor, prevent, and mitigate cyber attacks. Organizations such as INTERPOL provide platforms for sharing operational intelligence and coordinating responses, enabling law enforcement agencies to track digital footprints across jurisdictions and prevent imminent attacks [4].

Another critical aspect of modern counterterrorism involves combating the financing of terrorism. Terrorist organizations rely on complex financial networks, often including shell companies, cryptocurrency transactions, and informal money transfers. The Financial Action Task Force (FATF) establishes global standards to prevent money laundering and terrorist financing, monitors compliance, and provides recommendations for strengthening financial oversight. By limiting access to financial resources, states significantly reduce the operational capabilities of terrorist groups, disrupting their capacity to organize, recruit, and conduct attacks [5].

Artificial intelligence and big data analytics have become integral tools in modern counterterrorism. AI systems can process massive volumes of data from social media, communication networks, and surveillance feeds to identify suspicious patterns or behaviors indicative of potential terrorist activities. Predictive analytics allows intelligence agencies to anticipate threats, allocate resources efficiently, and respond proactively to emerging risks. However, the implementation of AI also raises ethical and legal concerns, particularly regarding privacy, data protection, and the risk of wrongful profiling. States must balance the benefits of technological innovation with compliance to international human rights standards to ensure lawful and ethical application of AI in counterterrorism operations [6].

Despite these advancements, international cooperation faces several challenges. Differences in national legal systems, varying standards of data protection, political conflicts, and lack of trust among states can hinder effective collaboration. The global counterterrorism strategy therefore requires continuous enhancement of international legal instruments, increased transparency in intelligence sharing, and strengthened multilateral institutions. Only through mutual trust, political will, and harmonized policies can the international community ensure a coherent and sustainable approach to combating terrorism worldwide.

In conclusion, international cooperation remains the foundation of modern counterterrorism. By integrating diplomatic coordination, intelligence exchange, technological innovation, financial oversight, and adherence to human rights standards, states can create a multi-faceted defense system against terrorism. The joint efforts of the global community, supported by legal frameworks and international agreements, represent the most effective means to protect humanity from terrorist threats, preserve stability, and maintain global security in an increasingly interconnected world.

References:

1. United Nations Global Counter-Terrorism Strategy: Resolution adopted by the General Assembly on 8 September 2006. New York : United Nations, 2006. 20 p.
2. Counter-Terrorism Committee Executive Directorate (CTED). – United Nations Security Council. 2023. [Electronic resource]. Available at: <https://www.un.org/sc/ctc>.
3. European Union Counter-Terrorism Strategy. Brussels: Council of the European Union, 2020. 18 p.
4. INTERPOL. Counter-Terrorism. Lyon : INTERPOL General Secretariat, 2024. [Electronic resource]. Available at: <https://www.interpol.int>.
5. Financial Action Task Force (FATF). Terrorist Financing Risk Assessment Guidance. Paris : OECD Publishing, 2022. 60 p.
6. Hoffman, B. *Inside Terrorism*. New York : Columbia University Press, 2022. 440 p.
7. Царьова, І. В., Краснопольський, В. Є., Пакулова, Т. В., Декусар, Г. Г., Галенко, Ю. П., Серафимова, О. М. «Правоохоронна діяльність». Professional English Language Guide for Police : навчальний посібник. Дніпро :

ДДУВС, 2025. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://dduvs.edu.ua> (дата звернення: 29.10.2025).

Панишин В. О.,

*курсант 3 курсу факультету підготовки фахівців для органів досудового
розслідування Національної поліції України*

Дніпровського державного університету внутрішніх справ

Чепурко В. М.,

*викладач кафедри криміналістики та домедичної допомоги Дніпровського
державного університету внутрішніх справ*

ЗАСТОСУВАННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНИХ МЕТОДІВ У ВИЯВЛЕННІ ТА ФІКСАЦІЇ ФАКТІВ МАРОДЕРСТВА ТА ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах збройної агресії проти України правоохоронні органи зіткнулися з необхідністю протидії специфічним видам злочинів, що вчиняються під час воєнного стану. Серед таких кримінальних правопорушень особливу суспільну небезпеку становить мародерство, яке не лише порушує права власності громадян, а й підриває моральний дух суспільства в надзвичайно складний період.

Мародерство як окремий склад злочину передбачено статтею 432 Кримінального кодексу України і визначається як викрадення на полі бою речей, що знаходяться при вбитих чи поранених [1]. У зв'язку з початком повномасштабної збройної агресії російської федерації проти України, 3 березня 2022 року Верховною Радою України було прийнято Закон № 2117-IX «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство», яким мінімальний термін позбавлення волі за вчинення цього злочину було збільшено з трьох до п'яти років [1]. Це

законодавче посилення відповідальності свідчить про особливу увагу держави до боротьби з даним видом злочинності в умовах воєнного стану.

Крім власне мародерства, в умовах воєнного стану набули поширення інші злочини проти власності, що вчиняються на тимчасово окупованих територіях, у зонах активних бойових дій або на територіях, звільнених від окупації. Ці злочини характеризуються особливими способами вчинення, специфічною обстановкою та механізмом слідоутворення, що потребує застосування відповідних криміналістичних методів виявлення та фіксації.

Криміналістична методика розслідування злочинів проти власності, вчинених в умовах воєнного стану, перебуває на стадії активного формування. Як зазначають дослідники, це зумовлено необхідністю врахування специфіки воєнної обстановки, обмеженого доступу до місць події, високого ступеня небезпеки проведення слідчих дій, а також особливостей збирання та фіксації доказів у надзвичайних умовах [2]. В.Ю. Шепітько справедливо наголошує, що методика розслідування окремих видів злочинів є найбільш динамічною частиною криміналістики, яка знаходиться на передньому краї боротьби зі злочинністю та постійно потребує оновлення відповідно до змін криміногенної ситуації [3, с. 32].

Виявлення фактів мародерства та інших злочинів проти власності під час воєнного стану здійснюється за допомогою комплексу організаційно-тактичних заходів. Першочерговим етапом є отримання інформації про можливе вчинення злочину, яка може надходити від військовослужбовців, цивільного населення, представників місцевої влади або виявлятися під час огляду місць бойових дій та звільнених територій.

Особливу роль у виявленні таких злочинів відіграють оперативнорозшукові заходи, які проводяться підрозділами Національної поліції та Служби безпеки України. Важливим джерелом інформації є повідомлення у засобах масової інформації та соціальних мережах, відеозаписи з камер спостереження, фото- та відеоматеріали, виготовлені очевидцями подій.

Фіксація обстановки місця події при розслідуванні мародерства має свої специфічні особливості, пов'язані з умовами воєнного стану. Відповідно до

статті 237 Кримінального процесуального кодексу України, огляд місця події проводиться з метою виявлення та фіксації відомостей щодо обставин вчинення кримінального правопорушення [2]. При цьому слідчий повинен враховувати можливу наявність вибухонебезпечних предметів, міни, боєприпасів, що потребує залучення відповідних спеціалістів-саперів.

Криміналістична техніка відіграє провідну роль у процесі фіксації доказів. Використання сучасних техніко-криміналістичних засобів, таких як цифрові фотоапарати, відеокамери, дрони з камерами, GPS-навігатори, дозволяє детально зафіксувати обстановку місця події, виявити та вилучити речові докази. Особливе значення має застосування методів трасологічного дослідження для виявлення та фіксації слідів, що можуть свідчити про особу злочинця. Як вірно зазначає В. В. Пясковський, технічні засоби є невід'ємною складовою сучасної криміналістичної діяльності, оскільки вони забезпечують об'єктивність, точність та повноту фіксації слідів злочину [4, с. 264].

При огляді місця події слідчий повинен звернути увагу на виявлення та фіксацію таких обставин: стан тіл загиблих (наявність або відсутність особистих речей, документів, цінностей), сліди транспортних засобів, відбитки взуття, сліди рук на предметах обстановки, залишені на місці події речі, що можуть належати злочинцю. Важливе значення має встановлення хронології подій, для чого використовуються показання свідків, дані з технічних засобів фіксації, а також результати судово-медичних експертиз.

Фіксація результатів огляду місця події здійснюється шляхом складання протоколу, виготовлення фотографій та відеозаписів, складання планів та схем. Протокол огляду місця події повинен містити детальний опис виявлених слідів та речових доказів з зазначенням їх точного розташування, розмірів, характерних ознак. До протоколу додаються фото-таблиці, відеозаписи та інші додатки.

Особливу категорію доказів становлять цифрові дані, отримані з мобільних телефонів, комп'ютерів, карт пам'яті та інших електронних носіїв інформації. Такі докази можуть містити відомості про переміщення особи, її контакти, фотографії місця події, переписку. Вилучення та дослідження цифрових доказів

має проводитися з дотриманням процесуальних вимог та із залученням спеціалістів у галузі комп'ютерної техніки.

Важливим напрямком криміналістичної діяльності є встановлення особи злочинця. При розслідуванні мародерства та злочинів проти власності, вчинених під час воєнного стану, використовуються методи ідентифікації особи за слідами рук, взуття, біологічними слідами, а також за зображеннями, зафіксованими камерами відеоспостереження. Застосування сучасних біометричних технологій та баз даних дозволяє значно підвищити ефективність встановлення осіб, причетних до вчинення злочинів.

Криміналістична експертиза відіграє ключову роль у дослідженні вилучених речових доказів. Проводяться трасологічні, балістичні, біологічні, товарознавчі та інші види експертиз, результати яких використовуються для встановлення обставин вчинення злочину та особи злочинця. Особливе значення мають експертизи, спрямовані на встановлення часу смерті потерпілих, характеру та давності тілесних ушкоджень, що дозволяє відмежувати випадки мародерства від інших злочинів.

Документування злочинної діяльності здійснюється шляхом збирання та систематизації всіх отриманих доказів. Формується єдина доказова база, яка включає протоколи слідчих дій, висновки експертів, речові докази, показання свідків та потерпілих. Особлива увага приділяється забезпеченню належних умов зберігання речових доказів, дотриманню ланцюга зберігання доказів (chain of custody), що є необхідною умовою їх допустимості в суді.

Слід зазначити, що в умовах воєнного стану процес виявлення та фіксації доказів ускладнюється низкою факторів: обмеженим доступом до місць події, високим рівнем небезпеки, неможливістю швидкого реагування, відсутністю або пошкодженням інфраструктури. Ці обставини потребують від працівників правоохоронних органів високого рівня професійної підготовки, володіння сучасними криміналістичними методами та готовності працювати в надзвичайних умовах.

Підводячи підсумок, зазначимо, що ефективне застосування криміналістичних методів у виявленні та фіксації фактів мародерства та

злочинів проти власності під час воєнного стану є необхідною умовою притягнення винних осіб до відповідальності та відновлення порушених прав потерпілих. Подальший розвиток криміналістичної науки, впровадження сучасних технологій та накопичення практичного досвіду сприятимуть підвищенню ефективності розслідування даної категорії злочинів.

Література:

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення – 14.10.2025).
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення – 14.10.2025).
3. Криміналістика : підручник : у 2 т. Т. 1 / В. Ю. Шепітько, В. А. Журавель, В. О. Коновалова та ін.; за ред. В. Ю. Шепітька. Харків : Право, 2019. С. 38.
4. Пясковський В. В., Чорноус Ю. М., Іщенко А. В., Алексєєв О. О. Криміналістика : підручник. Київ : Центр учбової літератури, 2015. 544 с.

Панишин В. О.,

*курсант 3 курсу факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування Національної поліції України*

Дніпровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник – кандидат юридичних наук,

доцент Бабанін С.В.

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ОЦІНКА НОСІННЯ ХОЛОДНОЇ ЗБРОЇ: ДО ПИТАННЯ ПРО НЕОБХІДНІСТЬ ДЕКРИМІНАЛІЗАЦІЇ

Питання кримінальної відповідальності за незаконне поводження з холодною зброєю залишається актуальним у контексті реформування кримінального законодавства України та необхідності адаптації правових норм до сучасних реалій суспільного життя. Дискусії щодо доцільності збереження кримінальної відповідальності за носіння холодної зброї набувають особливого

значення в умовах активного обговорення питань легалізації обігу вогнепальної зброї в Україні.

Кримінальна відповідальність за незаконне поводження з холодною зброєю передбачена частиною другою статті 263 Кримінального кодексу України [1]. Відповідно до цієї норми, носіння, виготовлення, ремонт або збут кинджалів, фінських ножів, кастетів чи іншої холодної зброї без передбаченого законом дозволу карається штрафом від однієї тисячі до чотирьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадськими роботами на строк від ста п'ятдесяти до двохсот сорока годин, або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до трьох років [1].

Поняття холодної зброї визначається Методикою криміналістичного дослідження холодної зброї та конструктивно схожих з нею виробів, затвердженою наказом Міністерства юстиції України від 20 липня 1999 року [2]. Згідно з цією методикою, холодною зброєю є предмети, які відповідають стандартним зразкам або історично виробленим типам зброї, чи інші предмети, що справляють колючий, колючо-ріжучий, рубаючий або колючо-рубаючий ефект і призначені для ураження живої цілі за допомогою м'язової сили людини [2]. До холодної зброї належать кинджали, фінські ножі, кастети, нунчаки, стилети, ятагани та інші види зброї.

Основною проблемою кваліфікації діянь за частиною другою статті 263 КК України є складність чіткого визначення меж між холодною зброєю та предметами господарсько-побутового призначення. Навіть наукові кола та експерти-практики продовжують дискутувати про те, що саме слід визнавати холодною зброєю. Зокрема, А. О. Шульга звертає увагу на те, що ніж є приладом багатофункціональним та не призначений тільки для нанесення тілесних ушкоджень і вчинення інших кримінальних правопорушень, на відміну від кастетів, нунчаків чи бойової булави, які спеціально створені саме для нанесення тілесних ушкоджень людині або для її вбивства [3, с. 134]. Відсутність чітких законодавчих критеріїв створює простір для суб'єктивної

оцінки та неоднакового застосування кримінально-правової норми судовими органами.

Окрему увагу заслуговує питання пропорційності кримінального покарання. На відміну від незаконного поводження з вогнепальною зброєю, що карається позбавленням волі на строк від трьох до семи років [1], носіння холодної зброї тягне значно м'якші санкції. Проте виникає питання: чи є доцільним збереження кримінальної відповідальності за діяння, яке має значно меншу суспільну небезпеку порівняно з незаконним обігом вогнепальної зброї?

Важливим аргументом на користь декриміналізації є принцип субсидіарності кримінального права - кримінальна репресія має застосовуватися лише тоді, коли інші засоби правового впливу є недостатніми. Враховуючи, що холодна зброя часто має колекційне, спортивне або історичне значення, а її суспільна небезпека є обмеженою, можна стверджувати про доцільність переведення відповідальності за її незаконний обіг у сферу адміністративного законодавства.

Частина друга статті 263 КК України містить положення про звільнення від кримінальної відповідальності особи, яка добровільно здала холодну зброю органам влади [1]. Ця норма свідчить про намагання законодавця стимулювати легалізацію обігу холодної зброї. Однак практика застосування цього положення виявила ряд проблемних аспектів, пов'язаних з доведенням добровільності здачі та визначенням моменту, до якого така здача може вважатися добровільною.

Статистичні дані щодо кримінальних проваджень за частиною другою статті 263 КК України свідчать про порівняно невелику кількість таких справ у загальній структурі злочинності. При цьому значна частина цих проваджень стосується випадкового виявлення холодної зброї під час обшуків або інших процесуальних дій у рамках розслідування інших кримінальних правопорушень, що додатково ставить під сумнів доцільність збереження кримінальної відповідальності за це діяння.

Актуальність питання декриміналізації посилюється у контексті активного обговорення легалізації обігу цивільної вогнепальної зброї в Україні. Якщо держава розглядає можливість надання громадянам права на законне володіння короткоствольною вогнепальною зброєю, логічним видається перегляд підходів до відповідальності за обіг холодної зброї, яка є менш небезпечною.

Альтернативою повній декриміналізації може стати диференціація відповідальності залежно від виду холодної зброї. Зокрема, можна передбачити збереження кримінальної відповідальності за обіг найбільш небезпечних видів холодної зброї (наприклад, кастетів, металевих кулаків), переводячи водночас відповідальність за обіг ножів та інших менш небезпечних видів у сферу адміністративного законодавства.

Важливим кроком у вирішенні проблеми має стати вдосконалення нормативного визначення холодної зброї. Необхідно розробити чіткі критерії розмежування між холодною зброєю та господарсько-побутовими предметами, що зменшить суб'єктивізм у правозастосовній практиці та підвищить правову визначеність для громадян.

Таким чином, питання декриміналізації носіння холодної зброї потребує комплексного наукового дослідження з урахуванням принципів сучасного кримінального права, зарубіжного досвіду та реалій українського суспільства. Збереження кримінальної відповідальності за це діяння має бути виправданим з точки зору суспільної безпеки та відповідати принципу пропорційності кримінально-правової репресії. Вирішення цього питання неможливе без широкого громадського обговорення та залучення фахівців у галузі кримінального права, криміналістики та правоохоронної діяльності. Перспективним напрямом реформування може стати поступовий перехід від кримінальної до адміністративної відповідальності за незаконний обіг холодної зброї з одночасним удосконаленням системи її легального обігу та посиленням контролю за дотриманням встановлених правил.

Література:

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. Дата оновлення: 03.10.2025.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/234114#Text> (дата звернення: 13.10.2025).
2. Про затвердження Методики криміналістичного дослідження холодної зброї та конструктивно схожих з нею виробів : Наказ Міністерства юстиції України від 20.07.1999 № 44/5. Дата оновлення: 13.03.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/n0002320-99> (дата звернення: 13.10.2025).
3. Шульга А. О. Декриміналізація ножів як різновиду холодної зброї: кримінально-правовий аспект. *Українська поліцейстика: теорія, законодавство, практика*. 2022. № 1 (3). С. 131–136.

Полтавець О. В.,

здобувач вищої освіти групи ЕЛ-22-1д

Дніпровський державний технічний університет

Науковий керівник – канд. іст. наук, доцент кафедри СПГН Якуніна А.О.

СПІВВІДНОШЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ТА

МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

Право — це одна з найважливіших систем соціального регулювання, яка визначає порядок у суспільстві, забезпечує стабільність, справедливість і захист прав людини [1, с.5]. Воно є сукупністю норм, що встановлюються державою та мають обов’язкову силу. Розвиток права невіддільно пов’язаний із розвитком державності, моралі та суспільної свідомості. Саме право визначає межі можливої поведінки громадян, органів влади, підприємств і суспільних організацій [4, с. 15].

У сучасному світі значення права зростає завдяки ускладненню суспільних відносин і зростанню ролі міжнародного співробітництва. Глобалізаційні процеси, інтеграція держав і розвиток міжнародних організацій призвели до того, що внутрішньодержавне право дедалі частіше перетинається з

міжнародним. Міжнародне право, на відміну від національного, регулює відносини між державами, міжнародними організаціями та іншими суб'єктами міжнародної спільноти [5, с. 7-10]. Його основна мета — забезпечення миру, безпеки, захист прав людини та справедливого співіснування держав [2, с. 3].

Міжнародне право ґрунтується на принципах суверенної рівності держав, невтручання у внутрішні справи, поваги до територіальної цілісності, мирного врегулювання спорів і дотримання міжнародних зобов'язань [5, с. 12]. Ці принципи відображені в основоположних документах, таких як Статут Організації Об'єднаних Націй, Загальна декларація прав людини [2, с. 5], Віденська конвенція про право міжнародних договорів. Вони створюють основу міжнародного правопорядку, який визнають усі держави-члени світової спільноти [3, с. 7].

Водночас постає питання взаємодії національного та міжнародного права. У теорії права існують дві основні концепції: моністична та дуалістична [4, с. 18]. Моністична концепція виходить з того, що міжнародне і національне право є частинами єдиної правової системи, де міжнародні норми можуть мати пріоритет [5, с. 20]. Дуалістична ж концепція стверджує, що це дві окремі системи, які діють незалежно: міжнародне право регулює міждержавні відносини, а національне — внутрішні [6, с. 22].

В Україні застосовується змішаний підхід. Конституція України визначає, що чинні міжнародні договори, ратифіковані Верховною Радою, є частиною національного законодавства [1, с. 10]. Це означає, що міжнародно-правові норми мають силу в межах держави і навіть можуть мати пріоритет над внутрішніми законами, якщо вони не суперечать Конституції [6, с. 25]. Такий підхід забезпечує гармонійне поєднання української правової системи з міжнародними стандартами [5, с. 28].

Важливу роль у правовій системі України відіграють рішення Європейського суду з прав людини. Вони є обов'язковими до виконання і впливають на судову практику, стимулюючи приведення внутрішнього

законодавства у відповідність до європейських принципів справедливості та захисту прав людини[7, с. 15-18]. Участь України в міжнародних договорах і організаціях свідчить про її прагнення бути повноправним учасником світової правової спільноти.

Сучасні виклики, зокрема військові конфлікти, екологічні катастрофи, порушення прав людини, демонструють важливість ефективного міжнародного права. Воно виступає засобом врегулювання спорів і захисту цивільного населення, визначає відповідальність держав за агресію чи порушення міжнародних зобов'язань. Міжнародне гуманітарне право, яке охоплює Женевські конвенції, відіграє ключову роль у забезпеченні захисту під час воєнних дій [5, с. 30-36].

Таким чином, право та міжнародне право перебувають у тісному взаємозв'язку. Вони не суперечать одне одному, а взаємно доповнюють, створюючи єдину систему правового регулювання сучасного світу. Гармонійне поєднання національного законодавства та міжнародних норм є необхідною умовою розвитку демократичної, правової держави. Розуміння та дотримання принципів міжнародного права сприяє зміцненню авторитету України на міжнародній арені, захисту її суверенітету та інтеграції до європейського правового простору [6, с. 40-45].

Література:

1. Конституція України. Ред. від 2014. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Загальна декларація прав людини, ООН, 2015 (офіційне перевидання українською).
3. Віденська конвенція про право міжнародних договорів. Офіційне видання, Мін'юст України, 2016.
4. Шемшученко Ю. С. Теорія держави і права. Київ : Наукова думка, 2019.
5. Баймуратов М. А. Міжнародне публічне право: підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2017.
6. Кресін О. В. Національне та міжнародне право: взаємодія систем. Львів : Правничі студії, 2020.

7. Рішення Європейського суду з прав людини у справах проти України (збірник). Офіційне видання, 2021.

Приймак М. В.,

здобувачка III курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

Науковий керівник – канд. юрид. наук., доц. Нігреєва О. О.

ЗАСТЕРЕЖЕННЯ ДО МІЖНАРОДНИХ ДОГОВОРІВ: ЩОДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУЛЮВАННЯ

Сучасне міжнародне право значною мірою ґрунтується на багатосторонніх міжнародних договорах, які виступають ключовим інструментом регулювання міждержавних відносин. З метою забезпечення якнайширшої участі держав у цих договорах, міжнародна договірна практика передбачає так звані механізми гнучкості, які дозволяють державам-учасникам адаптувати договірні зобов'язання до своїх національних правових систем та політичних реалій.

Метою доповіді є визначення та критичний аналіз основних проблем і недоліків у чинному механізмі формулювання та оцінювання сумісності застережень до міжнародних договорів, а також обґрунтування та пропозиція конкретних шляхів для вдосконалення цієї системи застережень.

Віденська конвенція про право міжнародних договорів (далі ВКМД), 1969 р. передбачає такий механізм як застереження (reservations) - одностороння заява в будь-якому формулюванні і під будь-якою назвою, зроблена державою при підписанні, ратифікації, прийнятті чи затвердженні договору або приєднанні до нього, за допомогою якого вона бажає виключити або змінити юридичну дію певних положень договору в їхньому застосуванні до цієї держави [1].

У теорії міжнародного права та в рамках практики ООН неодноразово робилися спроби поставити під сумнів суверенне право держав формулювати застереження до міжнародних договорів. Однак, жодна з пропозицій не отримала підтримки більшості учасників Віденської конференції, що призвело до затвердження більш гнучкого підходу в рамках Віденської конвенції про право міжнародних договорів [2, с.327-328].

Формулювання застережень до багатосторонніх договорів становить складну проблему, оскільки необхідно знайти баланс між універсальністю договору (забезпеченням якнайширшої участі держав) та його цілісністю (інтеграцією) (збереженням його основного змісту та мети) [5, с.16].

Однією з головних проблем, пов'язаних із формулюванням застережень, є питання відмінності між застереженнями та інтерпретаційними заявами/деклараціями (interpretative statement/interpretive declaration). Хоча застереження мають на меті виключити або змінити юридичну дію положень договору, то інтерпретаційні заяви спрямовані на те, щоб лише уточнити або роз'яснити значення чи сферу застосування положень, не змінюючи їхнього оригінального змісту або суті [3, с.12]. Проте, як зазначається у ВКМД, вирішальне значення має не форма чи назва заяви, а її зміст і сутність, тобто якщо заява фактично має на меті виключити або змінити юридичну дію положень, вона є застереженням [1]. У практиці, особливо щодо договорів у сфері прав людини, часто трапляються приховані застереження, замасковані під інтерпретаційні чи інші заяви, що створює проблему для визначення їхньої дійсності [3, с.63]. Завуальовані застереження виникають, як правило, через те, що сам договір забороняє застереження, або ж коли держава вважає політично доцільнішим уникнути створення враження, що вона висуває умови для своєї участі [3, с.61]. Так, у справі Беліос проти Швейцарії (1988 р.) Європейський суд з прав людини досліджував правові наслідки інтерпретаційної декларації. Суд постановив, що необхідно ігнорувати формальну назву наданої заяви та зосередитися на її сутнісному змісті. Для встановлення початкового наміру

держави-заявника Суд звернувся до підготовчих матеріалів. На основі цього аналізу Суд дійшов висновку, що Швейцарія мала на меті уникнути юридичних наслідків певних положень, і відповідно визнав декларацію недійсним застереженням [4].

Право держави формулювати застереження має певні межі. Відповідно до ч. 1 ст. 19 ВКПМ, не може бути сформоване застереження яке є несумісним з об'єктом і цілями договору [1]. Однак, критерій сумісності є занадто загальним і суб'єктивним, оскільки ВКМД не містить об'єктивних стандартів чи керівних принципів для його визначення. Це породжує серйозну проблему, особливо для договорів у сфері прав людини. Це зумовлено тим, що міжнародні договори з прав людини, більше ніж будь-які інші угоди, послаблюють державний суверенітет. Нині особлива увага до захисту прав людини пояснюється тим, що грубі та систематичні їх порушення можуть стати законною підставою для втручання ООН, обмежуючи державний суверенітет. Частково дозволяє вирішити питання сумісності застереження до об'єкту і цілей договору тест сумісності (the compatibility test). Тест на сумісність є важливим в контексті розмежування основних (стрижневих) і неосновних зобов'язань у тексті договору. Без такого розмежування, якщо застереження стосуватимуться будьякого положення, суть і мета інституту застережень будуть зруйновані [3, с.77]. Проблема цього тесту полягає у відсутності чітких критеріїв або стандартів (ні у ВКМД, ні у міжнародній практиці) для такого розрізнення. Це робить тест на сумісність суб'єктивним і ускладнює його застосування. Погіршує становище також відсутність органу, уповноваженого авторитетно оцінювати сумісність застережень з об'єктом і цілями договору, що призводить до суб'єктивних рішень держав-учасниць і конфлікту компетенцій з контролюючими органами. Проте Комітет ООН з прав людини намагався взяти на себе таке повноваження у General Comment No. 24, де Комітет рекомендує державам-учасницям відкликати будь-які застереження, зроблені стосовно

статті 40 Конвенція про права дитини [6], хоча це є дискусійним питанням, адже цей коментар має рекомендаційний характер.

Підводячи підсумки, можна виокремити такі основні проблеми формулювання застережень:

1. Суб'єктивне формулювання, що тягне за собою виникнення завуальованих застережень або замаскованих під інші акти;
2. Невизначеність критеріїв сумісності застережень до об'єктів та цілей договорів;
3. Відсутність компетентного органу, що міг би об'єктивно оцінювати сумісність застережень, що призводить до суб'єктивних рішень держав та конфлікту компетенцій з контролюючими органами.

Проблема формулювання застережень вимагає постійної уваги та реформ. Необхідно розробити об'єктивні стандарти та критерії для визначення сумісності застережень із об'єктом і метою договорів, особливо у сфері прав людини. Це може включати, зокрема, чітке визначення недоторканих положень, які не можуть бути предметом застережень. Питання створення або наділення повноваженнями вже існуючого органу оцінювання застережень за тестом сумісності принаймні до договорів, що стосуються захисту прав людини є складним, проте реальним, адже головне завдання міжнародної спільноти - це захист прав людини і задля досягнення цієї мети повинні використовуватися усі без виключення методи.

Література:

1. Віденська конвенція про право міжнародних договорів від 23.05.1969. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_118#Text (дата звернення: 10.10.2025).
2. Ковальова М.В. Правовий статус застережень до міжнародних договорів. *Часопис Київського університету права*. 2021. №1. С.325-329 (дата звернення: 15.10.2025).
3. Ababu M. Some problems related with reservations to international treaties: focus on human rights treaties. *Bahir Dar University Journal of Law*. 2010. Vol. 1. Pp. 49-95.
4. The European Court of Human Rights, Case comment on *Belilos v. Switzerland*, Application № 10328/83, Judgment of 29 April

1988. UPL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-57434%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-57434%22]}) (дата звернення: 15.10.2025).

5. Fon V. Treaty Formation and Reservations (August 25, 2010). URL: <https://ssrn.com/abstract=1665251> (дата звернення: 15.10.2025).

6. General comment № 24 on children's rights in the child justice system. 18 September 2019. UPL: <https://www.ohchr.org/en/documents/general-comments-andrecommendations> (дата звернення: 14.10.2025).

Рогоза А. О.,

*студентка Хмельницького університету управління та права
імені Леоніда Юзькова*

Науковий керівник – д-р філософії з права

доцент кафедри Владовська К.П.

КОНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Конституційні засади європейської інтеграції України становлять складну, багаторівневу правову систему, яка визначає не лише зовнішньополітичний вектор, але й фундаментальні напрями трансформації самої держави. Цей процес вийшов далеко за межі поточної політики і був інкорпорований у ядро національної правової системи, набувши найвищої юридичної сили. Ключовим моментом цієї інституціоналізації стало внесення змін до Конституції України у 2019 році [2]. Цей крок остаточно закріпив незворотність європейського та євроатлантичного курсу, перетворивши його з політичної декларації на пряму конституційну норму. Оновлена Преамбула Основного Закону прямо говорить про підтвердження «європейської ідентичності Українського народу і незворотності європейського та євроатлантичного курсу України» [1]. Це має не лише символічне, але й глибоке нормативне значення, оскільки Преамбула задає ціннісну та ідеологічну рамку для тлумачення всіх інших конституційних положень.

Для практичної реалізації цього вибору, Основний Закон чітко розмежовує та водночас синхронізує повноваження вищих органів державної влади,

створюючи цілісний інституційний механізм [1]. На Верховну Раду України покладено обов'язок визначати засади внутрішньої і зовнішньої політики (п. 5 ч. 1 ст. 85), що включає в себе роль головного законодавчого рушія процесу адаптації. Саме парламент забезпечує систематичне наближення українського законодавства до права ЄС (*acquis communautaire*). Президент України, згідно з оновленою ч. 3 ст. 102, виступає гарантом реалізації стратегічного курсу на набуття членства в ЄС, що надає йому повноваження координувати діяльність у цій сфері та запобігати будь-яким спробам ревізії цього курсу [5]. Кабінет Міністрів України, у свою чергу, несе основний тягар виконавчої роботи, забезпечуючи практичне втілення курсу (п. 1 ч. 1 ст. 116) та виконання таких комплексних міжнародних актів, як Угода про асоціацію [3]. Такий розподіл створює «триєдину» систему відповідальності, де кожна гілка влади має свою чітку компетенцію, спрямовану на досягнення спільної мети.

Центральною юридичною «артерією» для інтеграції європейського права в національну правову систему слугує стаття 9 Конституції України [1]. Вона встановлює, що чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана

Верховною Радою, є частиною національного законодавства. Це положення, що втілює моністичний підхід, є ключовим інструментом для імплементації права ЄС. Саме на основі цієї статті норми Угоди про асоціацію [3] набувають юридичної сили в Україні, вимагаючи від національних судів та органів влади їх прямого застосування або приведення внутрішнього законодавства у відповідність до них. У перспективі повноправного членства, саме ця стаття (або її потенційно модифікована версія) регулюватиме співвідношення національного права та регламентів і директив ЄС, які матимуть пряму дію.

Водночас процес євроінтеграції не є безумовним і не означає автоматичної відмови від національного правопорядку. Конституція України зберігає свою найвищу юридичну силу, як це проголошено у статті 8 [1]. Це створює фундаментальний запобіжник і водночас потенційну правову колізію, що вимагає активної ролі Конституційного Суду України (КСУ). Ключова функція

КСУ полягає у здійсненні превентивного контролю за міжнародними договорами (ст. 151 Конституції). Майбутній договір про вступ України до ЄС пройде перевірку КСУ на предмет його відповідності Основному Закону [4]. Суд має встановити, чи не суперечать положення договору, особливо ті, що стосуються передачі частини суверенних повноважень наднаціональним органам ЄС, фундаментальним засадам українського конституційного ладу, зокрема принципам державного суверенітету, закріпленим у Розділі І.

Найбільшим і найскладнішим довгостроковим конституційним викликом є саме питання державного суверенітету. Членство в ЄС за своєю природою передбачає «спільний суверенітет» (shared sovereignty) або добровільне делегування частини повноважень, які традиційно вважаються прерогативою національної держави (наприклад, у сферах монетарної політики, митного регулювання, конкурентного права). Статті 1 та 5 Конституції проголошують Україну суверенною державою, де носієм суверенітету є виключно народ [1]. Юридична доктрина активно дебатує, чи достатньо чинних конституційних положень (зокрема, згаданої статті 9) для такої глибокої інтеграції, чи цей процес вимагатиме внесення нових, ще більш кардинальних змін до Основного Закону [5]. Не виключено, що для легітимізації передачі частини суверенних повноважень знадобляться зміни до Розділу І «Загальні засади», які, згідно зі статтею 156, можуть бути ухвалені лише на всеукраїнському референдумі [1].

Нарешті, конституційні засади євроінтеграції мають ціннісний вимір. Стратегічний курс на ЄС - це не лише про торгівлю та економіку, але й про утвердження фундаментальних цінностей, закладених у Розділі ІІ Конституції «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина» [1]. Принципи верховенства права, поваги до людської гідності (ст. 3), забезпечення права на справедливий суд та боротьба з корупцією, які є основою «Копенгагенських критеріїв» для вступу, водночас є прямими конституційними вимогами України до самої себе. Таким чином, процес європейської інтеграції діє як зовнішній каталізатор для реалізації внутрішнього конституційного потенціалу, створюючи співпрацю між національними прагненнями та європейськими стандартами.

Отже, Конституція України сформувала міцний, багатокомпонентний правовий каркас для європейської інтеграції. Вона надає чіткий мандат [2], розподіляє повноваження між органами влади [1], забезпечує механізм імплементації права ЄС [3] та встановлює юридичні запобіжники через інститут конституційного контролю [4]. Подальший рух до членства вимагатиме не лише титанічної законотворчої роботи, але й глибокого осмислення та перегляду фундаментальних питань співвідношення національного суверенітету та наднаціональних повноважень у рамках об'єднаної Європи [5].

Література:

1. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України*, 1996, № 30, ст. 141 (зі змінами, внесеними Законом № 2680-VIII від 07.02.2019).
2. Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору) : Закон України від 07.02.2019 № 2680-VIII. *Відомості Верховної Ради України*, 2019, № 9, ст. 50.
3. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (ратифіковано із заявою Законом № 1678-VII від 16.09.2014). *Офіційний вісник України*, 2014, № 75, т. 1, ст. 2125.
4. Барабаш Ю. Г. Конституційне закріплення європейського та євроатлантичного курсу України: виклики та наслідки. *Право України*, 2019, № 2, с. 14–30.
5. Шаповал В. М. Стратегічний курс держави на членство в ЄС і НАТО: конституційно-правовий аспект. *Вісник Конституційного Суду України*, 2019, № 3, с. 58–67.

Садовенко С. Г.,

докторка філософії, методист

ВСП «Дніпровський фаховий коледж інженерії та педагогіки

Українського державного університету науки і технологій»

Карповський В. О.,

викладач ВСП «Технологічний фаховий коледж

Дніпровського державного технічного університету»

ПРАВОВА АВТОНОМІЯ ЗАКЛАДІВ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ: МЕЖІ ТА ЮРИДИЧНІ ГАРАНТІЇ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Правова автономія закладів фахової передвищої освіти (ЗФПО) є не просто елементом освітньої політики, а стратегічною вимогою та ключовою передумовою для їхньої успішної інтеграції до Європейського простору вищої освіти (ЄПВО). Цей принцип корениться у засадах Болонського процесу, який вимагає від навчальних закладів гнучкості, інноваційності та здатності до самоврядування. Законодавче закріплення автономії в Україні (зокрема, в Законах України «Про освіту» [1] та «Про фахову передвищу освіту» [2]) має на меті перетворити ЗФПО на повноцінних суб'єктів права, здатних оперативно реагувати на динамічні потреби регіональних ринків праці та адаптувати освітні програми відповідно до європейських стандартів. Її впровадження є юридичним механізмом підвищення відповідальності та якості освіти.

Правова автономія ЗФПО охоплює три взаємопов'язані сфери:

1. Академічна автономія: право самостійно формувати освітні програми, вибирати форми та методи навчання, що є критичним для забезпечення студентоцентрованого підходу.

2. Організаційна (кадрова) автономія: право самостійно визначати внутрішню структуру закладу, формувати штатний розпис, приймати рішення щодо кадрової політики.

3. Фінансово-господарська автономія: право самостійно розпоряджатися власними доходами (отриманими від надання платних освітніх послуг, оренди, проєктів) та бюджетними асигнуваннями в межах чинного законодавства.

Водночас, межі автономії суворо встановлюються для забезпечення публічної відповідальності. Вони визначаються необхідністю безумовного дотримання Національної рамки кваліфікацій, стандартів фахової передвищої освіти та ліцензійних умов. Це запобігає неконтрольованому зниженню якості та забезпечує взаємне визнання кваліфікацій з європейськими партнерами.

Ключовими юридичними гарантіями, що забезпечують реалізацію та захист автономії ЗФПО, є:

1. Статут закладу: є основним локальним актом, який деталізує обсяг наданої законодавством автономії, включаючи повноваження органів управління, процедури прийняття рішень та механізми внутрішнього контролю.

2. Система забезпечення якості освіти: юридично гарантує автономію, оскільки делегує ЗФПО право самостійно створювати та впроваджувати внутрішні норми, проте вимагає їх відповідності Стандартам і рекомендаціям для забезпечення якості в ЄПВО (ESG) [4]. Процедури акредитації підтверджують спроможність закладу автономно управляти якістю.

3. Колективний договір: виступає важливою правовою гарантією у сфері трудових відносин, балансуючи права керівництва, викладачів та інших працівників в умовах розширеної організаційної автономії.

Попри значні законодавчі зрушення, існують виклики, які стримують повну реалізацію правової автономії [3]. Найбільш гострим є недосконалість

правового регулювання фінансової автономії. Процедури використання бюджетних коштів та доходів від власних надходжень часто залишаються надмірно забюрократизованими, що суперечить принципам європейської фінансової децентралізації [5].

Подальша гармонізація вимагає:

- Дерегуляції фінансово-господарської діяльності ЗФПО.
- Чіткого юридичного розмежування повноважень між органами управління ЗФПО та центральними органами влади для мінімізації неправомірного адміністративного втручання.

Посилення правової автономії є критично важливим для підвищення міжнародної конкурентоспроможності ЗФПО, їхньої здатності брати участь у міжнародних проєктах, програмах академічної мобільності та в кінцевому підсумку – для успішної європейської інтеграції української освітньої системи.

Література:

1. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#top> (дата звернення 15.10.2025).
2. Закон України «Про фахову передвищу освіту» від 06.06.2019 № 2745-VIII (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2745-19> (дата звернення 15.10.2025).
3. Мацегорін О. І. Правовий статус закладів освіти в контексті забезпечення їхньої автономії. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2020. Вип. 60. С. 136–139
4. Стандарти і рекомендації для забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (ESG). *Брюссель – Гельсінкі, 2015*.
5. Степаненко Т. Ю. Фінансова автономія закладів вищої та фахової передвищої освіти: проблеми реалізації та шляхи вдосконалення. *Право і суспільство*. 2021. № 2. С. 98–104.

Сайчук М. А.,

Здобувач вищої освіти юридичного факультету

Хмельницького університету управління та права Імені Леоніда Юзькова

Науковий керівник – доктор філософії з права, доцент Владовська К. П.

ТРАНСФОРМАЦІЯ СТАТТІ 9 КОНСТИТУЦІЇ ЯПОНІЇ ПІД ВПЛИВОМ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Конституція Японії, ухвалена 3 травня 1947 року, є основним законом держави, який закріплює принципи демократії, верховенства права та захисту прав людини. Вона визначає структуру державної влади, компетенцію органів управління, а також основні напрями внутрішньої та зовнішньої політики. Однією з ключових і водночас найбільш дискусійних її норм є стаття 9, відповідно до якої Японія відмовляється від війни як засобу вирішення міжнародних спорів і зобов'язується не утримувати збройних сил. Ця норма стала основою післявоєнної пацифістської політики країни та мала на меті запобігти повторенню агресивних дій, що призвели до воєнних конфліктів у першій половині XX століття [1, с. 60].

Протягом кількох десятиліть така політика забезпечувала стабільність і сприяла економічному розвитку Японії. Однак сучасна міжнародна ситуація, зокрема повномасштабне вторгнення Російської Федерації в Україну у 2022 році, продемонструвала кризу існуючої системи міжнародної безпеки та поставила під сумнів здатність міжнародних інституцій гарантувати дотримання Статуту ООН. Для Японії, чия зовнішньополітична стратегія тривалий час базувалася на довірі до міжнародного права та колективних механізмів безпеки, ці події стали підставою для перегляду власної оборонної політики [1, с. 60; 2, с. 049].

В умовах нових геополітичних реалій у японському суспільстві активізувалася дискусія щодо відповідності статті 9 сучасним безпековим викликам. Проблема полягає у суперечності між конституційною заборonoю на створення збройних сил і фактичним існуванням Сил самооборони Японії (SelfDefense Forces, SDF), які виконують оборонні функції та мають сучасне технічне забезпечення. З точки зору формального права, SDF не визнаються «військовим потенціалом», однак їхня структура та діяльність фактично наближаються до функцій регулярної армії.

Другою проблемою є залежність Японії від Сполучених Штатів Америки у сфері безпеки. Згідно з Договором про взаємне співробітництво та гарантії безпеки, США зобов'язуються забезпечувати оборону Японії, тоді як сама Японія бере на себе переважно допоміжні зобов'язання, зокрема щодо надання військових баз. Така ситуація створює певну асиметрію у двосторонніх відносинах і знижує рівень стратегічної автономії японської держави [2, с. 050, 051].

В юридичній і науковій спільноті сформувалися два основні підходи до вирішення зазначених суперечностей. Перший підхід полягає у формальній ревізії Конституції, зокрема у вилученні пункту, який забороняє утримання армії, при збереженні принципу відмови від агресивної війни. Така зміна усунула б правову колізію та надала б Силам самооборони чіткий конституційний статус [2]. Другий підхід передбачає нове офіційне тлумачення статті 9 без внесення змін до її тексту. Відповідно до цієї позиції, право держави на самооборону не суперечить пацифістським положенням Конституції, оскільки воно не спрямоване на вирішення міжнародних спорів, а є засобом забезпечення національної безпеки. Як зазначає Сайто, «пацифізм Японії не може існувати поза контекстом реальної безпеки держави, тому тлумачення статті 9 має бути динамічним і адаптивним» [2, с. 051].

Обидва підходи виходять з визнання того, що Японія повинна мати можливість реалізовувати не лише право на індивідуальну, а й на колективну

самооборону. Такий підхід відповідає принципам міжнародного права і сприяє зміцненню оборонних союзів, у тому числі в межах співпраці зі США та іншими державами Індо-Тихоокеанського регіону [2].

Отже, сучасні безпекові виклики зумовлюють необхідність адаптації конституційних положень до нових реалій. Війна в Україні продемонструвала, що виключно пацифістська позиція без реальних оборонних механізмів не забезпечує достатнього рівня захисту держави. Тому подальша еволюція японської оборонної політики має відбуватися в напрямі поєднання збереження пацифістських принципів із формуванням дієздатної системи національної та колективної безпеки [1].

Література:

1. Нагашіма А. Вторгнення Росії в Україну зобов'язує переглянути Конституцію Японії. *Japan in an Era of Geopolitics*. 2022. С. 60–64.
2. Сайто Х. Переосмислення статті 9 Конституційного права Японії з точки зору міжнародного права. *Japanese Society and Culture*. 2024. Т. 6. Стаття 5. DOI: 10.52882/2434-1738-0605.

Самотей О. А.,

Студент 3 курсу, спеціальність «Право»

Одеського Національного Університету ім. І.І. Мечникова

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. Нігреєва О.О.

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ЮРИСДИКЦІЇ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДУ ЩОДО ЗЛОЧИНУ АГРЕСІЇ

Сучасні міжнародні правовідносини характеризуються посиленням конфліктних ситуацій та порушенням фундаментальних принципів міжнародного права. На цьому тлі питання відповідальності за злочин агресії набуває особливої значущості. В умовах глобальної нестабільності, коли акти агресії стають системними і масштабними, посилюється роль Міжнародного

кримінального суду (далі – МКС) як інституції, що забезпечує відповідальність за найтяжчі злочини проти людства.

Дослідження юрисдикції МКС щодо злочину агресії має значний вплив на розвиток міжнародного публічного права, оскільки сприяє уточненню правових підстав для притягнення до відповідальності осіб, які беруть участь у плануванні чи реалізації актів агресії. Беручи до уваги, що злочин агресії є одним із найтяжчих порушень норм міжнародного права, його криміналізація та регулювання механізмів юрисдикції сприяють посиленню захисту основоположних принципів мирного співіснування держав. Крім того, аналіз практики МКС допомагає виявити прогалини у існуючих нормативних актах та запропонувати шляхи їх усунення. Таким чином, ця тема є не лише суто науковою, але й практичною, оскільки її результати можуть бути використані для удосконалення міжнародно-правових інструментів, які забезпечують захист прав людини та держав у періоди загострення протиріч.

Метою доповіді є аналіз юрисдикції Міжнародного кримінального суду щодо злочину агресії, його правових основ та практичних механізмів реалізації у контексті сучасних міжнародних відносин. Особлива увага приділяється виявленню проблемних аспектів застосування юрисдикції МКС, а також розробці пропозицій щодо їх подолання для забезпечення ефективного функціонування інституту кримінальної відповідальності за акти агресії як важливого інструменту міжнародного публічного права.

Юрисдикція МКС у сфері злочину агресії регулюється статтями 8 *bis* та 15 *bis*, викладених у Поправках до Римського статуту Міжнародного кримінального суду щодо злочину агресії. Ці положення стали результатом довготривалих переговорів та політичних компромісів країн-членів, однак ще багато залишається зробити для того, щоб юрисдикцію МКС застосовували на практиці [1, с. 69]. Згідно з положеннями Статуту, злочин агресії визначається як планування, підготовка, ініціювання чи проведення акта агресії, що становить явне порушення Уставу ООН [2, ст.8 *bis*]. Беручи до уваги, що акт

агресії є комплексним поняттям, його визначення базується на резолюції Генеральної Асамблеї ООН 3314 (XXIX), яка надає конкретні приклади таких дій, зокрема вторгнення або напад на територію іншої держави.

Водночас, юрисдикція МКС має ряд специфічних обмежень. По-перше, Суд має право розглядати справи лише щодо держав-учасниць Римського статуту, які ратифікували положення про злочин агресії. По-друге, Суд не може втручатися у справи, пов'язані з актами агресії між державами, одна з яких не є учасницею Статуту. Нарешті, Римський статут передбачає, що Суд може вчиняти переслідування лише за умови, що внутрішні механізми країни не здійснюють розслідування або не мають наміру проводити його неупристрасно.

Слід враховувати, що визначення злочину агресії, як і механізм притягнення до відповідальності за цей злочин, є одними із найскладніших елементів міжнародного кримінального права через політичний контекст. Кваліфікація дій як актів агресії часто стикається з проблемою визначення суб'єктів правопорушень. Саме тому механізм застосування юрисдикції МКС потребує детального аналізу з точки зору визначення складних питань та засобів їх вирішення. До проблемних питань юрисдикції Міжнародного кримінального суду щодо злочину агресії можна віднести політичний вплив на юрисдикцію Суду, визначення злочину агресії та взаємодія з національними судами.

Одним із ключових проблемних питань є політичний вплив на діяльність МКС. З огляду на те, що злочин агресії безпосередньо стосується державних інтересів, деякі країни, зокрема США, росія та Китай, не є учасниками Римського статуту. Це створює ситуацію, коли МКС не має офіційної можливості втручатися у справи, пов'язані з актами агресії цих держав. Наприклад, ситуація в Україні, де з 2014 року спостерігається масштабна агресія Російської Федерації, демонструє обмеженість юрисдикції Суду через відсутність участі РФ у Статуті. Сьогодні спостерігається певна «девальвація» злочину агресії у порівнянні з серединою XX століття [3, с. 253], цьому сприяє

неефективна діяльність Ради Безпеки ООН та слабкість інших глобальних та регіональних безпекових інструментів. Для виправлення цієї ситуації доцільно застосовувати альтернативні підходи, наприклад створення гібридних судових механізмів з участю як міжнародних, так і національних суддів, що дозволило б забезпечити ефективне правосуддя за умови дотримання принципів незалежності. Одним з таких підходів є і створення міжнародного трибуналу, утвореного на підставі багатостороннього міжнародного договору [4, с. 30].

Іншим складним питанням є визначення самого злочину агресії, а глибинний його розгляд дає змогу зробити висновок про незавершеність цього процесу [5, с. 376]. Незважаючи на існуючі критерії, практика показує, що інтерпретація актів агресії часто залежить від контексту та політичних обставин. Водночас, відсутність чітких стандартів оцінки може призвести до суб'єктивізації правозастосування. Шляхом вирішення цієї проблеми може стати розробка додаткових методичних рекомендацій для суддів МКС, які б деталізували критерії класифікації актів агресії. Крім того, важливо активізувати роль міжнародних експертних груп, які могли б надавати незалежні заключення щодо конкретних ситуацій.

Ще однією проблемою є взаємодія МКС з національними судами. Згідно з принципом доповнюваності, МКС може втручатися лише за умови неефективності національних механізмів. Однак у багатьох випадках національні суди не мають достатньої експертизи або ресурсів для розслідування злочинів агресії. Для вирішення цього питання пропонується створення спеціальних програм технічної допомоги для національних судів, які б сприяли підвищенню їх потенціалу у справах, пов'язаних із злочинами агресії. Також важливим є розробка механізмів координації між МКС та національними органами правосуддя.

Отже, юрисдикція Міжнародного кримінального суду щодо злочину агресії є важливим інструментом забезпечення міжнародного правопорядку та стратегічним завданням для міжнародного співтовариства. Однак її реалізація

стикається з рядом проблем, серед яких політичний вплив, труднощі визначення злочину агресії та недостатня взаємодія з національними судами. Для подолання цих перешкод необхідно активізувати роль міжнародних організацій, удосконалити методологічні підходи до класифікації актів агресії та посилити технічну підтримку національних судів. Аналіз юрисдикційних компетенцій МКС у цій сфері є актуальним завданням для вітчизняної наукової думки, що має трансформуватися у конкретні рекомендації для вдосконалення норм міжнародного кримінального права на тлі російської агресії проти України.

Література:

1. Антонович М. М. Юрисдикція Міжнародного кримінального суду щодо злочину агресії. *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки*. 2017. Т. 193. С. 67– 70. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NaUKMAun_2017_193_15 (дата звернення: 26.10.2025).
2. Поправки до Римського статуту Міжнародного кримінального суду щодо злочину агресії. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004-10#n2 (дата звернення: 06.10.2025).
3. Гутник В. В. Міжнародний кримінальний суд: сучасні проблеми та шляхи їх вирішення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету: серія: Право*. 2024. Т. 3. Вип. 81. С. 245–250. DOI <https://doi.org/10.24144/23073322.2024.81.3.37> (дата звернення: 26.10.2025).
4. Скрильник О. О., Єрмак О. О. Відповідальність за злочин агресії на території України за міжнародним правом. *Журнал східноєвропейського права*. 2023. № 106. С. 26–31. URL: https://reposit.nupp.edu.ua/bitstream/PoltNTU/13256/1/skrylnyk_yermak_106%20%281%29.pdf (дата звернення: 26.10.2025).
5. Плахотнюк Н. В., Іржова М. А. Юрисдикція Міжнародного кримінального суду щодо злочину агресії. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 3. С. 374–378. DOI: 10.36695/2219-5521.3.2020.69 (дата звернення: 26.10.2025).

Семерецька А. О.

здобувачка III курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

Науковий керівник – ст. викл. В. С. Веремчук

ПРОЦЕДУРА ТА ВИМОГИ ДО НАЛЕЖНОЇ ДЕНОНСАЦІЇ МІЖНАРОДНОГО ДОГОВОРУ

У сучасній системі міжнародного права договори є основним джерелом зобов'язань між державами та міжнародними організаціями. Водночас динамічний розвиток міжнародних відносин нерідко зумовлює необхідність перегляду або припинення дії таких договорів. Саме тому процедура денонсації – законний спосіб виходу сторони з міжнародного договору – набуває особливої уваги як елемент забезпечення гнучкості й стабільності міжнародно-правового порядку. Проблематика належної денонсації міжнародних договорів є актуальною у зв'язку з частішими випадками виходу держав з багатосторонніх угод у політичній, економічній та безпековій сферах. Недотримання встановлених процедур або відсутність чітких норм щодо виходу може призвести до виникнення правових колізій, міжнародних спорів та підриву довіри між суб'єктами міжнародного права.

Мета дослідження полягає у визначенні міжнародно-правового регулювання процедури та вимоги до належної денонсації міжнародного договору, а також у з'ясуванні ефективності відповідних норм у забезпеченні правової визначеності та стабільності міжнародних відносин.

Термін денонсація походить від французького «dénonciation» – офіційне повідомлення про припинення дії договору. У міжнародному праві денонсація означає односторонню заяву держави про припинення своєї участі в міжнародному договорі, зроблену відповідно до його положень або за загальними нормами міжнародного права [5].

Питання процедури та вимог до денонсації насамперед регулюються Віденською конвенцією про право міжнародних договорів 1969 року [1] (далі – Конвенція). У статті 54 Конвенції зазначається, що «Договір може бути припинений або сторона може з нього вийти шляхом денонсації або виходу лише тією мірою, якою це допустимо згідно з самим договором або цим Конвенціям». Інакше кажучи, якщо договір прямо не передбачає денонсацію, державі заборонено просто вийти з нього в односторонньому порядку» [1] посилення. При цьому, згідно ст. 56 Конвенції «якщо договір не містить положення про денонсацію, така денонсація може бути здійснена лише за умови, що сторони з самого початку мали на увазі таку можливість або що право на денонсацію випливає з природи договору» [1]. Такий підхід узгоджується з принципами *pacta sunt servanda* (договори мають виконуватися) та стабільності міжнародних зобов'язань. Водночас держави не можуть денонсувати договори, які містять імперативні норми *jus cogens* – наприклад, щодо заборони агресії чи геноциду. Такі договори мають обов'язкову силу для всіх держав і не підлягають припиненню шляхом одностороннього виходу [1].

Стаття 65 Конвенції також встановлює, що держава, яка бажає припинити свою участь у договорі, має повідомити про це інші сторони або депозитарія офіційно, у письмовій формі [1]. Слід зазначити, що це повідомлення не може бути просто політичною заявою – воно повинно мати чітке юридичне обґрунтування, тобто посилення на конкретну статтю договору або на відповідні положення міжнародного права, які допускають такий крок.

Зазвичай у повідомленні зазначається не лише причина виходу, але й дата, коли держава планує фактично припинити свої зобов'язання. У статті 56 Конвенції зазначається, що міжнародні угоди передбачають певний перехідний період – один рік з моменту подання офіційного повідомлення [1]. Цей строк дає іншим учасникам можливість підготуватися, адаптувати внутрішнє законодавство чи навіть переглянути свої двосторонні домовленості. Вихід з

договору без попередження міг би створити серйозні труднощі, особливо якщо йдеться про економічні чи безпекові питання.

Варто зазначити, що сам факт подання повідомлення не означає негайного виходу з договору. До моменту, поки депозитарій, який згідно зі статтями 77 та 78 Конвенції відповідає за отримання та розсилання офіційних повідомлень між учасниками, або інші держави-учасниці не отримують і не підтверджують цей документ, учасник залишається пов'язаним усіма його положеннями. Іншими словами, денонсація набирає чинності лише після завершення офіційної процедури, встановленої статтею 65 Конвенції щодо процедури припинення, а також після спливу перехідного періоду, про який йдеться у статті 56 [1]. Це правило здається бюрократичним, але воно запобігає хаосу у міжнародних відносинах і забезпечує певність для всіх сторін.

Така процедура вбачається цілком виправданою, оскільки міжнародне право – це сфера, де кожне слово має значення, а довіра між державами будується роками. Якщо держава могла б «вийти з договору одним натисканням кнопки», це поставило б під сумнів стабільність усієї системи міжнародних відносин. Тому процедура денонсації – це не просто набір формальностей, а своєрідний тест на правову культуру держави. Вона показує, наскільки держава здатна діяти в межах міжнародного права, навіть коли її інтереси змінюються.

У випадку намірів держави щодо виходу з міжнародної організації чи міжнародного договору, така держава зобов'язана діяти через висловлення дипломатичної ноти. Прикладом таких дій є вихід Сполучених Штатів Америки у 2017 році з Паризької кліматичної угоди шляхом офіційного повідомлення із подальшим очікуванням встановленого строку, після спливу якого договір припинив свою дію для США.

Процес денонсації має суворо визначену форму та послідовність дій. Передусім держава повинна прийняти внутрішнє рішення про вихід із договору

у тій самій формі, у якій був наданий дозвіл на його ратифікацію або приєднання. В Україні це регулюється Законом України «Про міжнародні договори України», а саме статтею 24, яка визначає: «Якщо міжнародний договір України було ратифіковано Верховною Радою України, рішення про його денонсацію приймається законом» [3].

Приклади з практики свідчать, що денонсація є дієвим інструментом реалізації зовнішньополітичного курсу держави. Так, у 2023 році Україна денонсувала низку договорів у межах Співдружності Незалежних Держав (СНД) [2], які втратили актуальність у зв'язку з агресією Російської Федерації. Денонсація цих договорів стала логічним кроком у відмові від пострадянського правового поля та посиленні незалежності зовнішньої політики України.

Ще одним прикладом є рішення України про денонсацію Договору про дружбу, співробітництво і партнерство з Російською Федерацією 1997 року. Верховна Рада України ухвалила відповідний закон у грудні 2018 року [4], визнавши, що Росія грубо порушила основні положення договору, зокрема щодо поваги до суверенітету та територіальної цілісності України. Денонсація набрала чинності 1 квітня 2019 року після закінчення строку дії договору.

Підсумуюмо, що денонсація міжнародного договору є важливим інструментом забезпечення правового порядку та стабільності у міжнародних відносинах. При цьому, норми міжнародного права, які регулюють денонсацію міжнародного договору, забезпечують чітку процедуру та визначені вимоги для її здійснення. Дотримання цих норм сприяє правовій визначеності та стабільності міжнародних договірних відносин, надаючи державам можливість ефективно регулювати свої зобов'язання без порушення принципів міжнародного права.

Література:

1. Віденська конвенція про право міжнародних договорів від 23 травня 1969 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_118 (дата звернення: 04.10.2025 р.).

2. Закон України «Про вихід з деяких міжнародних договорів, укладених у рамках Співдружності Незалежних Держав» від 23 серпня 2023 року № 3349-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3360-20#Text> (дата звернення: 04.10.2025 р.).

3. Закон України «Про міжнародні договори України» від 29 червня 2004 року № 1906-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15#Text> (дата звернення: 04.10.2025 р.).

4. Закон України «Про припинення дії Договору про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і Російською Федерацією» від 6 грудня 2018 року № 2643-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2643-19#Text> (дата звернення: 04.10.2025 р.).

5. Інформаційна довідка про порядок припинення міжнародних договорів. Верховна Рада України. Головне науково-експертне управління. Київ, 2020. URL: <https://research.rada.gov.ua/uploads/documents/32845.pdf> (дата звернення: 04.10.2025).

Сіренко М. Р.,

Курсант н.г. 3 курсу Факультету підготовки фахівців для органів

досудового розслідування Національної поліції України

Науковий керівник – викладач кафедри цивільно-правових дисциплін

ФПФПКПНПУ, капітан поліції Логінова М.В.

ПРОБЛЕМАТИКА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗУМНИХ СТРОКІВ РОЗГЛЯДУ ЦИВІЛЬНИХ СПРАВ У СУДОВІЙ ПРАКТИЦІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Це дослідження має на меті розкрити основні проблеми забезпечення розумних строків розгляду цивільних справ в умовах воєнного стану в Україні. Автор проаналізував чинні норми Цивільного процесуального кодексу України, положення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та дослідив практику застосування цих норм судами України в період з 2022 року.

В умовах повномасштабної російської агресії проти України, що розпочалася 24 лютого 2022 року, питання дотримання розумних строків

розгляду цивільних справ набуло особливої актуальності та складності. Із введенням воєнного стану судова система України зіткнулася з численними викликами: евакуацією судових органів з окупованих територій, обмеженням пересування учасників процесу, технічними труднощами проведення судових засідань та значним збільшенням навантаження на судову систему. Це зумовило необхідність переосмислення підходів до забезпечення права на справедливий судовий розгляд у розумні строки, гарантованого як національним законодавством, так і міжнародними стандартами.

Відповідно до статті 2 Цивільного процесуального кодексу України, завданням цивільного судочинства є справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави. Стаття 12 ЦПК України встановлює принцип розумності строків розгляду справи, згідно з яким суд повинен розглядати справи протягом розумного строку, але не більше встановлених цим Кодексом строків [1].

Стаття 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод гарантує кожному право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом [2]. Європейський суд з прав людини у своїй практиці неодноразово встановлював порушення цієї норми щодо України, що свідчить про системні проблеми у забезпеченні розумних строків судового розгляду.

Значні зміни до процесуального законодавства в умовах воєнного стану були внесені Законом України від 15 березня 2022 року № 2132-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо діяльності у сфері довкілля та щодо цивільного захисту на період дії воєнного стану і у відбудовний період», який передбачив особливості організації роботи судів в умовах воєнного стану. Зокрема, було спрощено процедури проведення

судових засідань у режимі відеоконференції, що мало сприяти підтримці безперервності правосуддя в умовах обмежень [3].

Визначаючи критерії розумності строків у цивільному судочинстві, Верховний Суд у своїх рішеннях послідовно дотримується підходу Європейського суду з прав людини. Розумність строку розгляду справи оцінюється з урахуванням таких факторів, як складність справи, поведінка заявника та відповідних органів влади, а також важливість предмета спору для заявника. В умовах воєнного стану до цих критеріїв додаються особливі обставини, пов'язані з об'єктивними перешкодами у здійсненні правосуддя.

Стаття 210 Цивільного процесуального кодексу України встановлює, що справи позовного провадження розглядаються і вирішуються судом до закінчення шістдесяти днів з дня відкриття провадження у справі, включаючи підготовче провадження та судовий розгляд. Справи про поновлення на роботі, про стягнення аліментів розглядаються і вирішуються до закінчення тридцяти днів з дня відкриття провадження у справі. Однак на практиці в умовах воєнного стану дотримання цих строків стало значним викликом для судової системи [1].

У своїй ухвалі від 07 червня 2022 року у справі № 910/10006/19 Верховний Суд роз'яснив учасникам процесу право на подання до суду клопотання про участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції для забезпечення, зокрема, розумних строків розгляду справи в умовах воєнної агресії проти України. Суд наголосив, що використання технічних засобів для участі в судових засіданнях є важливим інструментом забезпечення доступності правосуддя та дотримання процесуальних строків в умовах обмежень, викликаних воєнним станом [4].

На практиці суди стикаються з численними викликами у забезпеченні розумних строків. До них належать: технічні проблеми з організацією відеоконференцій, відсутність електропостачання в окремих регіонах, евакуація судів з тимчасово окупованих територій, перевантаження судової системи через

зростання кількості справ, пов'язаних з наслідками війни, обмеження пересування учасників процесу та складності з доставкою процесуальних документів.

Судова статистика свідчить про збільшення середньої тривалості розгляду цивільних справ в умовах воєнного стану порівняно з довоєнним періодом. Водночас суди намагаються знайти баланс між необхідністю дотримання процесуальних строків та забезпеченням якості судового розгляду й дотримання інших процесуальних гарантій.

Верховний Суд у своїй практиці неодноразово наголошував, що воєнний стан не може бути безумовною підставою для необмеженого затягування розгляду справ. У кожному конкретному випадку суди повинні оцінювати, чи є об'єктивні обставини, які унеможлиблюють своєчасний розгляд справи, та вживати всіх можливих заходів для мінімізації затримок.

Важливим аспектом проблематики є також компенсація за порушення розумних строків розгляду справи. Стаття 130 Цивільного процесуального кодексу України передбачає, що держава відповідає за шкоду, завдану незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю суду під час здійснення правосуддя, у випадках та порядку, встановлених законом. Закон України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду» встановлює механізм такого відшкодування, однак його практична реалізація в умовах воєнного стану залишається проблемною [5].

Окремої уваги потребує питання розмежування об'єктивних перешкод у дотриманні розумних строків, викликаних воєнним станом, та необґрунтованого затягування розгляду справ судами. Європейський суд з прав людини у своїх рішеннях визнає, що надзвичайні обставини, включаючи воєнний стан, можуть враховуватися при оцінці розумності строків, однак не

звільняють держави повністю від зобов'язань забезпечити ефективне здійснення правосуддя.

Проведений аналіз свідчить про необхідність подальшого вдосконалення законодавства та судової практики щодо забезпечення розумних строків розгляду цивільних справ в умовах воєнного стану. Актуальними залишаються питання розробки більш чітких критеріїв оцінки розумності строків з урахуванням воєнних обставин, удосконалення технічних можливостей проведення дистанційних судових засідань, оптимізації процесуальних процедур без шкоди для гарантій справедливого судового розгляду та посилення механізмів компенсації за порушення розумних строків.

В умовах тривалої збройної агресії РФ проти України особливого значення набуває збалансований підхід до забезпечення розумних строків, який би враховував як об'єктивні обмеження, викликані воєнним станом, так і необхідність дотримання конституційного права громадян на справедливий судовий розгляд. Судова система повинна продовжувати адаптуватися до нових викликів, зберігаючи при цьому основні процесуальні гарантії та стандарти якості правосуддя.

Література:

1. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV. Дата оновлення: 17.07.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 06.10.2025).
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 06.10.2025).
3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо діяльності у сфері довілля та щодо цивільного захисту на період дії воєнного стану і у відбудовний період : закон України від 15.03.2022 № 2132 – IX. Дата оновлення: 15.03.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2132-20#Text> (дата звернення: 06.10.2025)
4. Ухвала Верховного Суду від 07.06.2022 у справі № 910/10006/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104769579> (дата звернення: 06.10.2025).
5. Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність,

органів досудового розслідування, прокуратури і суду : Закон України від 01.12.1994 № 266/94-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266/94-vr#Text> (дата звернення: 06.10.2025).

Сластін В. О.,

аспірант кафедри політології та загальноправових дисциплін

Національного університету «Запорізька політехніка»

Науковий керівник – канд. політ. наук, доц. Волобуєв В.В.

ІНФОРМАЦІЙНА СТІЙКІСТЬ СУСПІЛЬСТВА ТА ВПЛИВ ІНФОРМАЦІЙНИХ ВІЙН НА ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

Сучасна Україна перебуває у складних умовах постійного інформаційного впливу, спричиненого гібридними та інформаційними війнами, що ведуться як на внутрішньому, так і на міжнародному рівні. Поширення дезінформації, маніпулятивних наративів та пропагандистських кампаній здатне серйозно впливати на формування політичної культури громадян, їхнє сприйняття державних інституцій та процесів демократії.

У цьому контексті дослідження інформаційної стійкості суспільства набуває особливої актуальності, оскільки здатність громадян критично оцінювати інформаційні потоки, протидіяти маніпуляціям і зберігати об'єктивне сприйняття реальності стає ключовим чинником стабільності демократичних процесів. Розуміння механізмів впливу інформаційних війн на політичну культуру допомагає розробляти ефективні стратегії інформаційної безпеки та підвищувати стійкість суспільства до дезінформаційних загроз.

Таким чином, дослідження цієї проблематики є не лише науково обґрунтованим, а й соціально необхідним для зміцнення демократичних інститутів і підвищення рівня політичної свідомості українського суспільства.

Дослідженню проблем інформаційної стійкості суспільства та впливу інформаційних і гібридних війн на політичну культуру сучасної України присвячено значну увагу як вітчизняних, так і зарубіжних науковців та практиків. Серед них варто виділити Я. Амінієву, Т. Андреєву, І. Аршаву, Е. Носенко, В. Белюмова, М. Костенка, Ю. Тищенко, В. Лупація, О. Саакяна, А. Загородського, Ю. Каплана, Т. Мазура, Б. Бернарда, Сюзен Кобейсу, Сальвадора Мадді, М. Баландіна, В. Запорожненка, А. Леонтєва, Д. Леонтєва, А. Маклакова, Л. Мітіна, Г. Нікіфорову, Т. Рогачеву, В. Чудновського та інших.

Окремі аспекти інформаційної складової гібридних війн розглядають В. Гулай, В. Гусаров, Н. Ніколаєнко, Г. Щедрова. Проблемами вивчення інформаційних процесів і механізмів впливу на політичну свідомість займаються Н. Волковський, С. Жук, В. Косєвцов, А. Кузьменко, О. Кіндратець, І. Лук'янець, В. Остроухов, П. Панарін, В. Петрик, Г. Почепцов, П. Прибутко, М. Присяжнюк, А. Рось, В. Толубко, М. Требін та О. Титенко. Таким чином, науковий доробок у цій сфері створює підґрунтя для комплексного аналізу інформаційної стійкості українського суспільства та формування його політичної культури під умовами сучасних інформаційних викликів.

Проте, незважаючи на значний науковий доробок у цій сфері, питання комплексного аналізу впливу інформаційних війн на формування політичної культури українського суспільства та визначення чинників його інформаційної стійкості залишаються недостатньо розкритими. Особливо актуальною є потреба у міждисциплінарних підходах, які б поєднували політичний, соціально психологічний та інформаційний аспекти дослідження, що дозволило б розробити ефективні механізми протидії дезінформації та підвищення критичної спроможності громадян до обробки інформації.

Сьогодні, борючись з агресією російської федерації, Україна не лише стримує збройні сили ворога на полі бою, а й здобуває перемоги в інформаційному просторі. До широкомасштабного вторгнення росія мала перевагу у веденні інформаційної війни проти України, однак після 24 лютого

2022 року український наратив почав домінувати у медіапросторі Заходу, формуючи підтримку України та сприяючи міжнародній солідарності. Офіційно Кремль заперечував ведення агресивної війни, оголосивши початок так званої «спеціальної військової операції», завдання якої полягало в демілітаризації України. Водночас український народ продемонстрував дивовижну єдність і стійкість, чинячи опір як на полі бою, так і в інформаційному просторі [1, с. 10].

У науковій літературі термін «стійкість» використовується у кількох контекстах, залежно від предмета дослідження та галузі. У контексті інформаційних війн інформаційна стійкість суспільства визначається як здатність громадян та інституцій критично оцінювати інформаційні потоки, протидіяти дезінформації та маніпуляціям, зберігаючи при цьому адекватне сприйняття політичної реальності та демократичних процесів. Формування такої стійкості безпосередньо впливає на політичну культуру, підвищує рівень громадянської активності та сприяє зміцненню демократичних інститутів (див.табл.1).

Таблиця 1

Основні аспекти інформаційної стійкості та вплив на політичну культуру

Аспект інформаційної стійкості	Механізми прояву	Вплив на політичну культуру
Критичне мислення	Аналіз джерел, перевірка фактів	Формує об'єктивне сприйняття політичних подій
Медійна грамотність	Вміння ідентифікувати пропаганду та дезінформацію	Зменшує ризики маніпуляції громадською свідомістю
Соціальна активність	Участь у громадських ініціативах, обговореннях, волонтерство	Підвищує політичну залученість та відповідальність
Психологічна стійкість	Опір психологічному тиску, страху та тривозі	Зміцнює колективну політичну ідентичність

Аналіз основних аспектів інформаційної стійкості показує, що формування критичного мислення, медійної грамотності, соціальної активності та психологічної стійкості безпосередньо впливає на політичну культуру суспільства. Чим вищий рівень цих компетенцій у громадян, тим більш стійким стає суспільство до дезінформаційних загроз та маніпуляцій, що підвищує довіру до демократичних інститутів, сприяє формуванню об'єктивних політичних переконань і зміцнює громадянську активність.

Поряд із формуванням інформаційної стійкості важливо розуміти конкретні загрози, які впливають на політичну культуру суспільства. Аналіз видів інформаційних загроз дозволяє систематизувати їхні механізми та оцінити наслідки для громадянської свідомості. У Таблиці 2 наведено основні типи інформаційних загроз у контексті України та їхній вплив на політичну культуру.

Таблиця 2

Види інформаційних загроз та їхній вплив на політичну культуру

Види загроз	Приклади в контексті України	Наслідки для суспільства
Пропаганда	Російські медіа, соцмережі, фейкові новини	Формування викривлених уявлень про події
Дезінформація	Фейки про ЗСУ, гуманітарну ситуацію	Зниження довіри до офіційних джерел
Психологічні операції	Створення страху, паніки, тривоги	Зменшення критичного мислення, підвищення конфліктності
Кібервтручання та маніпуляції	Блокування сайтів, кібератаки на інформаційні системи	Обмеження доступу до достовірної інформації

Аналіз сучасного інформаційного простору України показує, що країна перебуває під постійним впливом гібридних та інформаційних війн, які безпосередньо впливають на формування політичної культури громадян.

Водночас здатність суспільства протидіяти дезінформації, критично оцінювати інформаційні потоки та зберігати адекватне сприйняття політичної реальності визначає рівень інформаційної стійкості. Формування критичного мислення, медійної грамотності, соціальної активності та психологічної витривалості сприяє підвищенню громадянської активності, зміцненню довіри до демократичних інститутів та об'єктивності політичних переконань.

Водночас системний аналіз видів інформаційних загроз — пропаганди, дезінформації, психологічних операцій та кібер-маніпуляцій — демонструє їхній негативний вплив на політичну культуру. Поєднання розвитку інформаційної стійкості суспільства та ефективних механізмів протидії інформаційним загрозам дозволяє мінімізувати ризики маніпуляцій, зміцнити демократичні процеси та забезпечити стабільність політичної системи України. Таким чином, дослідження інформаційної стійкості та впливу інформаційних війн на політичну культуру є ключовим елементом зміцнення національної безпеки, підвищення рівня політичної свідомості та формування ефективної стратегії державної інформаційної безпеки.

Література:

1. Арабаджієв Д.Ю., Постол О.Є., Сергієнко Т.І. Сучасні канали комунікації як детермінанта інформаційної стійкості в контексті повномасштабного вторгнення російської федерації. *Політикус*, 2023. № 6. С. 9-14. URL: <http://politicus.od.ua/index.php/2023-ukr?id=67>

Соколова К. М.,

здобувачка вищої освіти

Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти

Дніпровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник – ст. викладач Іщенко Т.В.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ КРИПТОАКТИВІВ В УКРАЇНІ: ВИЗНАННЯ, ОБІГ ТА ЗАХИСТ ПРАВ ВЛАСНОСТІ

Україна поступово переходить від «сірої зони» у сфері цифрових активів до побудови чіткої системи правового регулювання ринку віртуальних активів, гармонізуючи свої підходи з європейськими стандартами МіСА та рекомендаціями FATF. Базовим нормативним актом у цій сфері є Закон України «Про віртуальні активи» № 2074-IX, ухвалений 17 лютого 2022 року. Проте він досі не набрав чинності, оскільки його введення пов'язано з ухваленням змін до податкового законодавства та низки підзаконних актів. У редакції від 15 листопада 2024 року прямо зазначено його нечинний статус. Водночас Уряд, Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку (НКЦПФР) і Національний банк України (НБУ) активно готують перехід до європейської моделі, у якій постачальники послуг із віртуальними активами (VASP) діятимуть за правилами ліцензування, прозорості, а також вимогами протидії відмиванню коштів (AML/CTF).

Першим кроком до правового визнання криптоактивів в Україні стало прийняття у 2019 році Закону № 361-IX «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів...», який імплементував рекомендації FATF і ввів до правового поля поняття «віртуальні активи» та «постачальники послуг, пов'язаних із віртуальними активами». Цим самим було забезпечено

функціональне визнання криптоактивів як об'єкта фінансового моніторингу, хоча їх статус як законного платіжного засобу не визначено [1].

Матеріальне, або цивільно-правове, визнання криптоактивів закріплене у Законі № 2074-IX, який системно окреслює поняття, права учасників ринку, роль регуляторів і механізми захисту прав. Однак його запуск залежить від прийняття податкових змін. У 2025 році Верховна Рада попередньо підтримала законопроект, який визначає спеціальні податкові ставки й класифікує криптоактиви як рухоме майно. Це має «розблокувати» введення матеріального закону в дію та закріпити цивільно-правову природу криптоактивів як об'єкта права власності. Важливим напрямом є гармонізація з Регламентом ЄС MiCA (Markets in Crypto-Assets), чинним у Європейському Союзі з червня 2023 року. Його основні положення, що набувають чинності у грудні 2024 року, уніфікують підходи до визначення активів і встановлюють вимоги до емітентів та провайдерів послуг. Для України це відкриває перспективу ліцензування та взаємного визнання норм у межах євроінтеграції [2].

Очікувана модель регулювання ринку криптоактивів передбачає дозвільний режим для VASP, обов'язкові вимоги до капіталу, прозорості бізнес-процесів і внутрішнього комплаєнсу. Передбачається впровадження процедур KYC/KYB, санкційного моніторингу та «travel rule» відповідно до рекомендацій FATF і MiCA. Це зменшить ризики шахрайства, маніпуляцій та відмивання коштів. Податкові зміни виступають ключовим чинником для запуску ринку. Станом на 2025 рік парламент попередньо підтримав податковий законопроект, який передбачає пільгову ставку 5% на окремі операції в перший рік дії та деталізує порядок оподаткування при обміні криптоактивів на фіат. Такі кроки покликані зняти правову невизначеність, яка тривалий час стримувала практичне застосування Закону № 2074-IX.

Окремого розгляду заслуговує проєкт національної цифрової валюти – егривні, над якою працює НБУ. Вона матиме статус законного платіжного засобу держави й регулюватиметься Законом України «Про платіжні послуги».

На відміну від приватних криптоактивів, е-гривня є інструментом державної грошової політики, а її тестування й упровадження залежать від макроекономічних та технологічних умов [1].

Після набуття чинності пакетом нормативів VA+ПКУ очікується усталення підходу, за яким криптоактиви розглядатимуться як об'єкт цивільних прав – рухоме майно. Це відкриє можливість повноцінного застосування приватноправових механізмів: укладання договорів купівлі-продажу, застави, спадкування, поділу майна, а також подання позовів про відшкодування шкоди. У судовій практиці наразі спостерігається нестача усталених підходів, однак із визначенням правового статусу криптоактивів спроститься доведення власності, ідентифікація контрагентів і визначення юрисдикції. Важливими залишаються стандарти MiCA щодо розкриття інформації, кібербезпеки й зберігання активів клієнтів, а також FATF travel rule, який регулює передачу даних про відправника й одержувача [2].

Попри наявність законодавчої бази, запуск ринку стримується відсутністю підзаконних актів і технічних стандартів. Регуляторна прогалина між AMLвизнанням і цивільно-правовим режимом власності створює правову невизначеність для бізнесу й інвесторів. Невирішеним залишається питання остаточних податкових норм, без яких складно прогнозувати фінансову звітність і будувати комплаєнс-стратегії. Також актуальним є завдання забезпечення сумісності українських правил із MiCA, зокрема через ухвалення технічних стандартів RTS/ITS. Окрім того, варто визначити чіткі вимоги до кастодіальних провайдерів щодо зберігання активів, аудитів безпеки та управління ризиками, адже формальне визнання прав власності не гарантує їх фактичного захисту. У контексті розвитку е-гривні важливо не ототожнювати CBDC із приватними криптоактивами, щоб уникнути спотворень у правовому розумінні та очікуваннях користувачів [3, с. 38].

Для інвесторів і споживачів прийняття законодавчих змін означатиме появу чітких титулів власності, кращий захист прав і доступ до ліцензованих

постачальників послуг. Бізнесу (емітентам і VASP) слід підготуватися до ліцензування, запровадження політик AML/CTF, вимог до кібербезпеки та аудитів, що сприятиме інтеграції з європейським ринком. Для держави консолідація функцій нагляду між НКЦПФР, Мінцифри та НБУ, а також впровадження FATF travel rule підвищать прозорість ринку й розширять податкову базу без шкоди для інноваційного розвитку [4, с. 33].

Отже, Україна вже створила нормативну основу для регулювання криптоактивів, поєднуючи антивідмивчі механізми з майбутнім цивільноправовим визнанням. Податкові зміни та імплементація стандартів МіСА відкривають шлях до легального, безпечного та прозорого обігу криптоактивів. Це сприятиме закріпленню права власності на криптоактиви, розвитку ринкової інфраструктури, підвищенню рівня довіри інвесторів і забезпеченню ефективного судового захисту. Успіх цієї реформи залежатиме від швидкості ухвалення податкових актів, якості підзаконних документів і впровадження технічних стандартів, узгоджених із європейською практикою.

Література:

1. Закон України «Про віртуальні активи» № 2074-IX від 17 лютого 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20>
2. Закон України № 361-IX «Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» від 06 грудня 2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20>
3. Левицький В.О. Нормативно-правове регулювання ринку криптовалют та діяльності криптобірж в Україні та світі. *Інноваційна економіка*. 2023. С. 38-43.
4. Некіт К. Н. Напрями змін у правовому регулюванні обігу криптоактивів: аналіз зарубіжного досвіду. *Economics and Law*. 2022. С. 33-44

Супронюк В. В.,

*курсант 3 курсу Факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України
Дніпровського державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник – викладач кафедри цивільно-правових дисциплін
Факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції
Дніпровського державного університету внутрішніх справ Логінова М.В.*

ПРОБЛЕМИ ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ПОДАННЯ ДОКАЗІВ У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ

У сучасних умовах тимчасової окупації частини території України внаслідок збройної агресії Російської Федерації особливої актуальності набувають питання реалізації конституційного права громадян на судовий захист та забезпечення належного доказування у цивільних справах. Специфіка правового режиму тимчасово окупованих територій створює значні перешкоди для збирання, збереження та подання доказів у цивільному судочинстві.

Правову основу регулювання цивільного судочинства щодо справ, пов'язаних з тимчасово окупованими територіями, становить Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 року № 1618-IV [1]. Відповідно до статті 76 ЦПК України, доказами є будь-які дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин (фактів), що обґрунтовують вимоги і заперечення учасників справи [1]. Ці дані встановлюються на підставі письмових, речових і електронних доказів, висновків експертів, показань свідків.

Особливості правового режиму на тимчасово окупованих територіях визначаються Законом України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» від 15 квітня 2014

року № 1207-VII [2]. Згідно зі статтею 1 цього Закону, тимчасово окупована територія є невід'ємною частиною території України, на яку поширюється дія Конституції та законів України [2]. Датою початку тимчасової окупації визначено 20 лютого 2014 року.

Спеціальні процедурні норми для цивільних справ, пов'язаних з тимчасово окупованими територіями, встановлені статтею 317 ЦПК України «Особливості провадження у справах про встановлення факту народження або смерті особи на території, на якій введено воєнний чи надзвичайний стан, або на тимчасово окупованій території України» [1]. Ця норма передбачає спрощений порядок розгляду таких справ та звільнення заявників від сплати судового збору.

Однією з найбільших практичних проблем є збереження та витребування документів, що знаходяться на тимчасово окупованій території. Як зазначається у науковій літературі, суд зазвичай позбавлений можливості витребувати у фізичних чи юридичних осіб, які знаходяться на тимчасово окупованій території, будь-які документи, що у них збереглися і стосуються провадження [3]. Це значно ускладнює процес доказування і може призвести до закриття провадження у разі недостатності наданих заявником доказів.

Відповідно до статті 83 ЦПК України, сторони та інші учасники справи подають докази у справі безпосередньо до суду [1]. При цьому статтею 95 ЦПК України встановлено, що докази вважаються поданими належним чином, якщо вони подані в оригіналі або в копії, засвідченій у встановленому порядку [1]. Однак на тимчасово окупованих територіях громадяни позбавлені можливості належним чином засвідчити копії документів через відсутність українських нотаріальних органів.

Важливим правовим інструментом для вирішення проблеми доказування на тимчасово окупованих територіях є так звані «намібійські винятки», сформульовані Міжнародним судом ООН у Консультативному висновку від 21 червня 1971 року «Юридичні наслідки для держав щодо триваючої присутності Південної Африки у Намібії» [4]. Цей принцип передбачає, що документи,

видані органами окупаційної влади, можуть визнаватися іншими державами, якщо їх нехтування несе за собою серйозні порушення або обмеження прав осіб.

Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ в Інформаційному листі від 11 квітня 2017 року № 9-697/0/4-17 роз'яснив, що з огляду на практику Європейського суду з прав людини у справах «Loizidou v. Turkey», «Cyprus v. Turkey», документи, видані органами та установами, що знаходяться на тимчасово окупованій території, як виняток можуть братися до уваги судом та оцінюватись разом з іншими доказами в їх сукупності [5].

Застосування намібійського винятку не означає визнання окупаційної влади, а лише є способом захисту прав громадян [6]. Як зазначив Європейський суд з прав людини у справі «Cyprus v. Turkey», виходячи з інтересів мешканців, що проживають на окупованій території, суди не можуть просто ігнорувати дії фактично існуючих на такій території органів влади [7].

Постанова Верховного Суду від 20 грудня 2018 року у справі № 707/1607/16-ц встановила важливий правовий прецедент: посилення заявника на застосування «намібійського винятку» не дає підстав для висновку, що факт може підтверджуватися лише документами, виданими органами на тимчасово окупованій території [8]. Заявник зобов'язаний надати суду також інші докази, які не отримані від органів окупованої території, такі як пояснення свідків, фотографії тощо.

Відповідно до статті 294 ЦПК України, справи окремого провадження розглядаються судом з додержанням загальних правил за винятком положень щодо змагальності [1]. З метою з'ясування обставин справи суд може за власною ініціативою витребувати необхідні докази, що має особливе значення для справ, пов'язаних з тимчасово окупованими територіями, де учасники провадження обмежені в можливостях збирання доказів.

Практичні труднощі виникають також при необхідності повідомлення сторін, які знаходяться на тимчасово окупованій території. Стаття 12-1 Закону № 1207-VII встановлює особливий порядок виклику в суд осіб, які перебувають на тимчасово окупованій території [2]. Якщо учасник справи знаходиться на такій території, суд здійснює його повідомлення шляхом публікації на офіційному вебсайті судової влади України.

Відповідно до статті 12 Закону № 1207-VII, у разі неможливості здійснення правосуддя судами, розташованими на тимчасово окупованих територіях, територіальна підсудність визначається відповідно до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [2]. Справи, розгляд яких не закінчено, передаються іншим судам відповідно до встановленої підсудності.

Додатковим джерелом права при розгляді цивільних справ, пов'язаних з тимчасово окупованими територіями, є практика Європейського суду з прав людини. Згідно зі статтею 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23 лютого 2006 року № 3477-IV, суди застосовують практику ЄСПЛ як джерело права [9].

Водночас правове регулювання доказування у цивільному процесі має ключове значення для забезпечення справедливого та неупередженого судового розгляду. Належна оцінка доказів є важливою гарантією реалізації принципів цивільного судочинства, зокрема принципу змагальності сторін [10, с. 181].

Перспективи розвитку правового регулювання збереження та подання доказів у справах, пов'язаних з тимчасово окупованими територіями, мають бути спрямовані на удосконалення процедур витребування та перевірки достовірності доказів, створення електронних реєстрів документів для громадян з тимчасово окупованих територій, розширення можливостей використання альтернативних засобів доказування, зокрема електронних доказів та показань свідків, а також подальшу імплементацію міжнародних стандартів захисту прав громадян у цивільному судочинстві.

Література:

1. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. Дата оновлення: 17.07.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15> (дата звернення: 26.10.2025).
2. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України: Закон України від 15.04.2014 р. № 1207-VII. Дата оновлення: 18.09.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18> (дата звернення: 26.10.2025).
3. Відновлення втраченого судового провадження, у тому числі на тимчасово окупованій території і в зоні АТО. WikiLegalAid. URL: https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php/Відновлення_втраченого_судового_провадження (дата звернення: 26.10.2025).
4. Legal Consequences for States of the Continued Presence of South Africa in Namibia (South West Africa) notwithstanding Security Council Resolution 276 (1970) : Advisory Opinion of the International Court of Justice, 21.06.1971. URL: <https://www.icj-cij.org/case/53> (дата звернення: 26.10.2025).
5. Народження та смерть на окупованих територіях: проблеми юридичного встановлення факту. Українська Гельсінська спілка з прав людини. 05.08.2024. URL: <https://www.helsinki.org.ua/articles/narodzhennia-ta-smert-na-okupovanykh-terytoriiakh-problemy-iurydychnoho-vstanovlennia-faktu/> (дата звернення: 26.10.2025).
6. Українська Намібія: чи визнавати окупаційні папери? Precedent. 14.05.2016. URL: <https://precedent.in.ua/2016/05/15/ukrayinska-namibiya-chyvyznavaty-okup/> (дата звернення: 26.10.2025).
7. Case of Cyprus v. Turkey (Application no. 25781/94) : Judgment of the European Court of Human Rights, 10.05.2001. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-59454> (дата звернення: 26.10.2025).
8. Узагальнення судової практики вирішення справ за заявами про встановлення факту смерті особи на території, на якій введено воєнний чи надзвичайний стан, або тимчасово окупованій території України. Київський апеляційний суд. URL: <https://www.kas.gov.ua/?p=37454> (дата звернення: 26.10.2025).
9. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23.02.2006 р. № 3477-IV. Дата оновлення : 02.12.2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15> (дата звернення: 26.10.2025).
10. Логінова М.В. Ковальова А. Докази і доказування у цивільному судочинстві. *Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції* (ДДУВС, 10.05.2024). Дніпро, 2024. С. 180-181

Супронюк В. В.,

*курсант 3 курсу Факультету підготовки
фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України
Дніпровського державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник – викладач кафедри цивільно-правових дисциплін
Факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції
Дніпровського державного університету внутрішніх справ Логінова М.В.*

ПРОБЛЕМИ ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ПОДАННЯ ДОКАЗІВ З ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ

В умовах повномасштабної збройної агресії Російської Федерації проти України, що розпочалася 24 лютого 2022 року, перед судовою системою постали безпрецедентні виклики у сфері документування та розгляду цивільних справ, пов'язаних з подіями на тимчасово окупованих територіях. Особливої актуальності набуває проблематика збереження та подання доказів у цивільних провадженнях, оскільки значна частина обставин, що підлягають встановленню, виникла в умовах, коли фізичний доступ до місць їх виникнення обмежений або неможливий.

Поняття «докази» визначене у статті 76 Цивільного процесуального кодексу України. Відповідно до неї, доказами є будь-які фактичні дані, на основі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин, що обґрунтовують вимоги і заперечення учасників справи, а також інші обставини, що мають значення для вирішення справи. Варто зазначити, що для того, щоб певний факт міг бути визнаний доказом, він має відповідати таким критеріям, як допустимість, достовірність, належність і достатність. Процес доказування, у свою чергу, полягає у поданні доказів, їх дослідженні та оцінці з метою встановлення обставин справи [1, с. 180].

Правовий статус тимчасово окупованих територій визначено Законом України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» від 15 квітня 2014 року № 1207-VII [2]. Відповідно до статті 1 цього Закону, тимчасово окупована російською федерацією територія України є невід'ємною частиною території України, на яку поширюється дія Конституції та законів України [2]. Це положення має принципове значення для визначення юрисдикції щодо розгляду цивільних справ, пов'язаних з подіями на цих територіях.

Цивільний процесуальний кодекс України є основним нормативно правовим актом, що регулює порядок цивільного судочинства на території України. Згідно зі статтею 1 ЦПК України, порядок цивільного судочинства у загальних судах визначається Конституцією України, цим Кодексом, а також міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України [3]. Це означає, що докази у цивільних справах, пов'язаних з подіями на тимчасово окупованих територіях, повинні відповідати вимогам українського законодавства незалежно від місця виникнення відповідних обставин.

Стаття 76 ЦПК України встановлює, що доказами є будь-які дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин (фактів), що обґрунтовують вимоги і заперечення учасників справи, та інших обставин, які мають значення для вирішення справи [3]. Джерелами доказів є письмові, речові і електронні докази, висновки експертів, показання свідків.

Стаття 77 ЦПК України регламентує належність доказів, встановлюючи, що суд приймає лише ті докази, які мають значення для справи [3]. Частина перша статті 78 ЦПК України передбачає принцип допустимості доказів, згідно з яким обставини, які відповідно до законодавства повинні бути підтверджені певними засобами доказування, не можуть підтверджуватись іншими засобами доказування [3].

Стаття 81 ЦПК України встановлює обов'язок доказування, відповідно до якого кожна сторона повинна довести ті обставини, на які вона посилається як на підставу своїх вимог або заперечень, крім випадків, встановлених цим Кодексом [3]. В умовах воєнного стану та щодо обставин, що виникли на тимчасово окупованих територіях, доказування може бути ускладнене об'єктивними причинами, що потребує особливого підходу з боку суду.

Особливою проблемою є отримання доказів з тимчасово окупованих та деокупованих територій. Після визволення територій учасники справи мають обмежений час для збирання доказів до того, як вони можуть бути втрачені або пошкоджені внаслідок продовження бойових дій, розмінування чи природних процесів. Стаття 104 ЦПК України регулює порядок огляду доказів за їх місцезнаходженням [3].

Збереження речових доказів з тимчасово окупованих територій ускладнюється неможливістю оперативного їх отримання та забезпечення належних умов зберігання. Правильне оформлення та зберігання речових доказів є критично важливим для забезпечення їх допустимості в цивільному провадженні [5, с. 245].

Стаття 99 ЦПК України визначає письмові докази як спеціальне джерело доказів у цивільному провадженні [3]. Письмовими доказами є документи, які містять дані про обставини, що мають значення для справи.

Використання електронних доказів та відкритих джерел інформації набуває дедалі більшого значення для встановлення обставин справ, пов'язаних з подіями на тимчасово окупованих територіях. Стаття 100 ЦПК України визначає електронні докази як інформацію в електронній (цифровій) формі, що містить дані про обставини, що мають значення для справи [3]. Широке використання цифрових технологій та збереження електронних даних є особливістю розгляду справ, пов'язаних з воєнними подіями [6, с. 90].

Стаття 105 ЦПК України дозволяє застосування технічних засобів під час вчинення процесуальних дій, включаючи фотографування, звуко- чи

відеозапис [3]. Використання таких засобів набуває особливого значення в умовах воєнного стану та щодо обставин на деокупованих територіях.

Допустимість доказів є однією з ключових вимог їх використання в цивільному провадженні. Згідно зі статтею 78 ЦПК України, суд не бере до уваги докази, які одержані з порушенням порядку, встановленого законом [3]. Недопустимі докази не можуть бути використані при ухваленні судового рішення. Необхідно забезпечувати допустимість зібраних даних у цивільних справах, особливо в умовах воєнного стану [6, с. 91].

Забезпечення збереження доказів передбачає не лише їх належне зберігання, але й дотримання порядку їх отримання та подання. Будь-яке порушення цілісності або зміна властивостей речових доказів може призвести до визнання їх недопустимими. Стаття 135 ЦПК України встановлює можливість вжиття заходів забезпечення доказів [3]. В умовах воєнного стану особливої актуальності набуває питання своєчасного звернення до суду із заявою про забезпечення доказів.

Стаття 96 ЦПК України регулює порядок забезпечення доказів до пред'явлення позову [3]. Особа, яка має підстави вважати, що подання нею в майбутньому доказів у справі стане неможливим або утрудненим, має право звернутися до суду із заявою про забезпечення таких доказів. Це положення має особливе значення для справ, пов'язаних з тимчасово окупованими територіями.

Проблема допиту свідків та отримання письмових пояснень від осіб, які проживають на тимчасово окупованих територіях або постраждали від подій на них, є надзвичайно актуальною. Стаття 101 ЦПК України регулює порядок допиту свідків [3]. В умовах воєнного стану можуть застосовуватися особливі процедури допиту, зокрема з використанням технічних засобів комунікації.

Стаття 212 ЦПК України передбачає можливість участі учасників справи у судовому засіданні в режимі відеоконференції під час розгляду справи [3]. Ця норма набуває особливого значення для справ, учасники яких не можуть

з'явитися до суду через перебування на тимчасово окупованих територіях або у зв'язку з воєнним станом.

Стаття 114 ЦПК України встановлює порядок призначення експертизи у справі [3]. Висновки експертів можуть мати вирішальне значення для встановлення обставин справ, пов'язаних з подіями на тимчасово окупованих територіях, зокрема щодо визначення розміру матеріальної шкоди, встановлення причинно-наслідкових зв'язків тощо.

Стаття 133 ЦПК України встановлює, що судові рішення, що набрали законної сили, є обов'язковими до виконання на всій території України [3]. Це положення підтверджує юрисдикцію українських судів щодо справ, пов'язаних з тимчасово окупованими територіями, та обов'язковість їх рішень після деокупації цих територій.

Тобто, проблеми збереження та подання доказів у цивільних справах, пов'язаних з тимчасово окупованими територіями, є комплексними та багатоаспектними. Їх вирішення потребує як удосконалення законодавчого регулювання, так і підвищення професійного рівня суддів і адвокатів, впровадження сучасних технологій документування та забезпечення доступу до правосуддя для всіх учасників справи незалежно від їх місцезнаходження.

Література:

1. Логінова М.В. Ковальова А. Докази і доказування у цивільному судочинстві. *Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції* (ДДУВС, 10.05.2024). Дніпро, 2024. С. 180-181
2. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України: Закон України від 15.04.2014 р. № 1207-VII. Дата оновлення: 19.05.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18> (дата звернення: 26.10.2025)
3. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. Дата оновлення: 11.08.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15> (дата звернення: 29.10.2025)

Тяжкун В. В.,

*курсант 3 курсу Факультету підготовки
фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України
Дніпровського державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник – викладач кафедри цивільно-правових дисциплін
Факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції
Дніпровського державного університету внутрішніх справ Логінова М.В.*

ЕЛЕКТРОННЕ СУДОЧИНСТВО ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСТУПУ ДО ПРАВОСУДДЯ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Це дослідження має на меті розкрити значення електронного судочинства як ключового інструменту забезпечення доступності правосуддя в умовах воєнного стану в Україні. Автор проаналізував нормативно-правову базу функціонування Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, положення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практику їх застосування судами України в період з 2022 року.

В умовах повномасштабної російської агресії проти України, що розпочалася 24 лютого 2022 року, питання забезпечення доступу до правосуддя набуло критичної актуальності. Із введенням воєнного стану Указом Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 судова система зіткнулася з безпрецедентними викликами: евакуацією судових органів з окупованих територій, обмеженням можливостей фізичної присутності учасників процесу в судових засіданнях, руйнуванням судової інфраструктури та припиненням роботи близько 20% судів України [1]. Ці обставини зумовили необхідність активного впровадження та розширення використання інструментів електронного судочинства для забезпечення конституційного права громадян на судовий захист.

Право на справедливий суд закріплено статтею 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, яка гарантує кожному право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом [2]. Європейський суд з прав людини неодноразово наголошував, що право на доступ до суду є одним із фундаментальних аспектів права на справедливий суд, і держави зобов'язані забезпечити ефективні механізми реалізації цього права навіть за надзвичайних обставин.

Судове рішення є ключовим актом судової влади і повинно відображати впровадження конституційних принципів. Воно має бути чітким і переконливим для всіх учасників процесу, навіть для тих, хто не володіє спеціалізованими юридичними знаннями. Якісне судове рішення забезпечує дотримання законності та захист прав осіб [3, с. 258].

Нормативною основою функціонування електронного судочинства в Україні є Цивільний процесуальний кодекс України, Господарський процесуальний кодекс України та Кодекс адміністративного судочинства України в редакції 2017 року, якими було передбачено створення Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (ЄСІТС) [4]. ЄСІТС є організаційно-технічною системою, що забезпечує функціонування електронного судочинства, включаючи підсистеми «Електронний суд», «Електронний кабінет» та підсистему відеоконференцзв'язку, які офіційно почали функціонувати з 5 жовтня 2021 року.

Особливого значення для розвитку електронного судочинства в умовах воєнного стану набув Закон України від 29 червня 2023 року № 3200-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обов'язкової реєстрації та використання електронних кабінетів в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі або її окремій підсистемі (модулі), що забезпечує обмін документами» [5]. Цей Закон запровадив обов'язкову реєстрацію електронних кабінетів для адвокатів, нотаріусів, державних та

приватних виконавців, арбітражних керуючих, судових експертів, органів державної влади та місцевого самоврядування, інших юридичних осіб. Для юридичних осіб приватної форми власності в цивільному та адміністративному судочинстві така обов'язковість набрала чинності з 21 лютого 2024 року.

Підсистема «Електронний суд» забезпечує обмін процесуальними документами в електронній формі між судом та учасниками судового процесу з використанням кваліфікованого електронного підпису. Функціонування системи регулюється Положенням про порядок функціонування окремих підсистем (модулів) Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, затвердженим рішенням Вищої ради правосуддя від 17 серпня 2021 року № 1845/0/15-21 [6]. Завдяки цій підсистемі учасники судового процесу отримали можливість подавати позовні заяви, відзиви, апеляційні та касаційні скарги в електронній формі, ознайомлюватися з матеріалами справи дистанційно та отримувати судові рішення до свого електронного кабінету.

В умовах воєнного стану електронне судочинство виявилось незамінним інструментом забезпечення безперервності правосуддя. Верховний Суд у постанові від 3 травня 2022 року у справі № 205/5252/19 роз'яснив, що чинне процесуальне законодавство не забороняє учаснику справи звернутися з процесуальними документами до суду шляхом направлення їх на офіційну електронну адресу суду з обов'язковим скріпленням власним електронним цифровим підписом [7]. Це рішення підтвердило важливість електронних форм комунікації в період, коли фізичний доступ до судів був обмежений.

Підсистема відеоконференцв'язку ЄСІТС стала критично важливою для проведення судових засідань в умовах воєнного стану. Використання технології відеоконференцв'язку дозволило забезпечити участь у судових процесах осіб, які перебувають на тимчасово окупованих територіях, в зонах активних бойових дій або евакуювалися до інших регіонів України чи за кордон.

Реалії воєнного стану продемонстрували як переваги, так і проблеми функціонування електронного судочинства. До основних переваг належать:

можливість подання документів до суду цілодобово з будь-якого місця, де є доступ до мережі Інтернет; економія часу та коштів учасників процесу на відвідування суду; оперативність доставки процесуальних документів; прозорість судового процесу та доступність інформації про стан розгляду справи; зменшення паперового документообігу та оптимізація роботи апаратів судів.

В умовах тривалої збройної агресії РФ проти України електронне судочинство довело свою ефективність як інструмент забезпечення конституційного права громадян на доступ до правосуддя. Подальше вдосконалення нормативно-правової бази, технічної інфраструктури та підвищення цифрової грамотності всіх учасників судового процесу є необхідними умовами для забезпечення повноцінного доступу до правосуддя в цифрову епоху, особливо в умовах надзвичайних ситуацій.

Література:

1. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/64202241397> (дата звернення: 25.10.2025).
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 25.10.2025).
3. Логінова М. Пукас Я. Виклики цивільного процесу, що постають в умовах воєнного стану. *Приватно-правові та публічно-правові відносини: модернізація розвитку в умовах воєнного стану* : збірник матеріалів І Всеукраїнської науково-практичної конференції. Кропивницький, 2024. С. 257-259
4. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV. Дата оновлення: 17.07.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 25.10.2025).
5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обов'язкової реєстрації та використання електронних кабінетів в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі або її окремій підсистемі (модулі), що забезпечує обмін документами : Закон України від 29.06.2023 № 3200-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/3200-20> (дата звернення: 25.10.2025).
6. Положення про порядок функціонування окремих підсистем (модулів) Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи : рішення

Вищої ради правосуддя від 17.08.2021 № 1845/0/15-21. URL: https://dsa.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/dsa/richenna_VRP_ECITC_21.pdf (дата звернення: 25.10.2025).

7. Постанова Верховного Суду від 03.05.2022 у справі № 205/5252/19 (провадження № 61-1125св22).

URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104113045> (дата звернення: 25.10.2025).

Тяжкун В. В.,

*курсант 3 курсу Факультету підготовки
фахівців для органів досудового розслідування*

Національної поліції України

Дніпровського державного університету внутрішніх справ

Логінова М. В.,

*викладач кафедри цивільно-правових дисциплін Факультету підготовки
фахівців для підрозділів кримінальної поліції Дніпровського державного
університету внутрішніх справ*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРИНЦИПУ БЕЗПОСЕРЕДНОСТІ СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО СУДОЧИНСТВА: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Цифрова трансформація судової системи України, що активно розпочалася з прийняттям Закону України від 03.10.2017 № 2147-VIII [1], набула особливої актуальності в умовах повномасштабної збройної агресії. За даними Державної судової адміністрації України, понад 60% цивільних справ розглядаються з використанням елементів електронного правосуддя, а кількість дистанційних судових засідань зросла у п'ять разів порівняно з 2021 роком [2]. Водночас впровадження дистанційних форм судочинства породило проблему забезпечення принципу безпосередності судового розгляду.

Принцип безпосередності є одним з основоположних принципів цивільного процесу. Відповідно до статті 212 Цивільного процесуального

кодексу України, учасники справи мають право брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду [3]. Правове регулювання дистанційного судочинства ґрунтується також на Положенні про Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему від 17.08.2021 № 1845/0/15-21 [4]. Принцип безпосередності означає, що суд повинен особисто сприймати докази, досліджувати їх та спілкуватися з учасниками процесу. В умовах дистанційного судочинства цей принцип реалізується через технічні засоби, що створює певні виклики для правосуддя.

У зв'язку зі складною політичною ситуацією та воєнним станом, цивільні суди зіштовхуються з новими викликами, які потребують адаптації законодавства до сучасних реалій. Зміни в суспільстві та загрози національній безпеці впливають на судовий процес, змушуючи суди шукати нові підходи до вирішення правових питань. Важливо забезпечити доступ до правосуддя для всіх громадян, включаючи тих, хто перебуває за кордоном або стикається з труднощами через конфлікт [5, с. 258].

Впровадження дистанційних форм судочинства виявило низку проблем забезпечення принципу безпосередності. По-перше, виникають труднощі з ідентифікацією учасників процесу та перевіркою їх дієздатності. Технічні засоби не завжди дозволяють встановити, чи дійсно перед камерою знаходиться особа, яка заявлена як учасник справи. По-друге, обмежене сприйняття невербальної поведінки учасників процесу. Суд не може повною мірою оцінити емоційний стан свідка, його реакції на запитання, що важливо для оцінки достовірності показань. По-третє, технічні проблеми: відключення електроенергії, нестабільне інтернет-з'єднання, особливо у прифронтових регіонах. Це порушує безперервність судового засідання та ускладнює дослідження доказів. По-четверте, проблема дослідження речових доказів. Якщо при звичайному засіданні суд може безпосередньо оглянути документ, річ, то при дистанційному форматі це можливо лише через відеокамеру, що обмежує можливості дослідження. По-п'яте, складнощі із забезпеченням

конфіденційності у справах, що розглядаються в закритому судовому засіданні. Неможливо повністю контролювати, хто насправді присутній у приміщенні, звідки учасник долучається до засідання.

У сімейних справах, зокрема про стягнення аліментів та переховування дітей, принцип безпосередності набуває особливого значення. Відповідно до статті 163 Сімейного кодексу України, батьки мають право на спілкування з дитиною [6]. При розгляді таких справ суд повинен з'ясовувати думку дитини, враховуючи її вік та ступінь зрілості. Дистанційний формат ускладнює встановлення психологічного контакту з дитиною, оцінку її емоційного стану. Водночас у деяких випадках відеоформат може бути менш стресовим для дитини, ніж присутність у залі суду.

Для забезпечення принципу безпосередності при дистанційному судочинстві необхідно запровадити обов'язкову біометричну ідентифікацію учасників процесу через систему BankID або інші засоби електронної ідентифікації. Важливо також встановити технічні вимоги до якості відеозв'язку: мінімальна роздільна здатність, швидкість інтернет-з'єднання, кут огляду камери. Доцільно передбачити можливість призупинення розгляду справи при технічних проблемах з обов'язковим поновленням дослідження доказів. Для дослідження речових доказів необхідно передбачити їх попереднє надання суду в оригіналі або завірених копіях з можливістю демонстрації через відеозв'язок. У справах, що вимагають особливої конфіденційності, слід забезпечити можливість участі через спеціально обладнані кімнати в центрах безоплатної правової допомоги. Необхідно також розробити методичні рекомендації для суддів щодо проведення дистанційних засідань за участю неповнолітніх з залученням психологів. Для судів у прифронтових регіонах важливо створити резервні канали зв'язку.

Доцільно прийняти спеціальний Закон України «Про електронне правосуддя», який би детально врегулював процесуальні гарантії безпосередності при дистанційному розгляді. Необхідно також удосконалити

функціональність ЄСІТС, зокрема запровадити автоматичний запис та архівування відеозасідань з можливістю їх перегляду учасниками процесу. Важливим є також навчання суддів особливостям проведення дистанційних засідань. Національна школа суддів України повинна включити до освітніх програм спеціалізовані курси з психології дистанційної комунікації та технічних аспектів електронного правосуддя.

Принцип безпосередності судового розгляду є фундаментальною гарантією справедливого судочинства. Дистанційний формат розгляду справ не скасовує цей принцип, але вимагає його адаптації до нових технологічних реалій. Основні проблеми пов'язані з ідентифікацією учасників, обмеженим сприйняттям невербальної поведінки, технічними складнощами та дослідженням доказів. Вирішення цих проблем потребує комплексного підходу: удосконалення законодавства, розвитку технічної інфраструктури, навчання суддів та забезпечення доступності електронного правосуддя для всіх категорій населення. Правильне впровадження дистанційних форм судочинства дозволить зберегти процесуальні гарантії при одночасному забезпеченні доступності правосуддя в умовах воєнного стану.

Література:

1. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України щодо впровадження єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи : Закон України від 03.10.2017 р. № 2147-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147-19#Text> (дата звернення: 10.10.2025).
2. Звіт про стан здійснення правосуддя в Україні за 2024 рік. Державна судова адміністрація України. URL: <https://court.gov.ua/> (дата звернення: 10.10.2025).
3. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 10.10.2025).
4. Положення про Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему : рішення Ради суддів України від 17.08.2021 № 1845/0/15-21. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1845910-21#Text> (дата звернення: 10.10.2025).

5. Логінова М. Пукас Я. Виклики цивільного процесу, що постають в умовах воєнного стану. *Приватно-правові та публічно-правові відносини: модернізація розвитку в умовах воєнного стану* : збірник матеріалів І Всеукраїнської науковопрактичної конференції. Кропивницький, 2024. С. 257-259
6. Сімейний кодекс України : Закон України від 10.01.2002 р. № 2947-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text> (дата звернення: 10.10.2025).

Філінський А.О.,

курсант ННІ 1-304 групи

Харківського національного університету внутрішніх справ

Науковий керівник – д-р юрид. наук, проф. Пчеліна О.В.

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЦИФРОВИХ ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Сучасний етап розвитку суспільства характеризується стрімким поширенням цифрових технологій, які істотно впливають на всі сфери людської діяльності, зокрема й на сферу кримінального судочинства. Використання електронних засобів комунікації, інформаційних систем, соціальних мереж та інших цифрових платформ призвело до появи нових видів доказів – цифрових доказів, що відіграють дедалі важливішу роль у процесі вирішення завдань кримінального провадження. Разом з тим, активне впровадження цифрових технологій породжує низку проблем правового регулювання їх використання. Відсутність єдиних підходів до визначення поняття цифрових доказів, порядку їх збирання, збереження, перевірки автентичності та допустимості створює труднощі у практичній діяльності слідчих (дізнавачів), прокурорів, слідчих суддів і судів.

Кримінальний процесуальний кодекс (далі – КПК) України не містить прямого визначення терміна «цифрові докази». Попри це, чинні положення

Кодексу фактично охоплюють цифрові дані як можливі джерела доказової інформації, насамперед через поняття документів та носіїв інформації. Так, згідно зі статтею 99 КПК України [1], документом визнається спеціально створений матеріальний об'єкт, який містить зафіксовані за допомогою письмових знаків, звуку, зображення чи інших засобів відомості, що можуть бути використані як доказ у кримінальному провадженні. У цій же статті передбачено, що до документів належать матеріали фотозйомки, звукозапису, відеозапису та інші носії інформації, у тому числі створені в електронній формі. Цифрові (електронні) докази в українському кримінальному процесі на сьогодні не виділені як самостійний вид доказів, а розглядаються в межах поняття «документів». Це свідчить про те, що законодавець поки не закріпив у КПК чіткого правового статусу цифрових доказів, хоча вони фактично застосовуються у судовій практиці. Такий підхід створює певні труднощі у правозастосуванні, адже цифрові дані мають специфічні властивості – нематеріальність, легкість модифікації, можливість існування у хмарних сховищах тощо. Через це постає потреба у законодавчому визначенні цифрових доказів як окремої категорії, із встановленням чітких правил їх збирання, збереження та перевірки автентичності.

Однією із ключових правових проблем у використанні цифрових доказів є недостатня чіткість процедури ознайомлення сторони захисту з електронними

(цифровими) доказами в межах вимог статті 290 КПК України [1]. Згідно з оприлюдненими зауваженнями практики, часто в протоколах про ознайомлення з матеріалами досудового розслідування:

- не зазначається, чи наданий оригінальний носій інформації, чи лише копія;
- відсутні серійні номери та точні характеристики носіїв інформації;
- не вказано, яке саме програмне забезпечення чи пристрій було використано для отримання доказу (що ускладнює або унеможливорює експертну перевірку);

–не враховуються метадані, тобто інформація про пристрій, дату та час створення даних, яка є критичною для підтвердження автентичності.

Ці недоліки порушують право захисту на своєчасне та повне ознайомлення з матеріалами досудового розслідування, а також можуть призвести до визнання доказів недопустимими через некоректне оформлення чи неналежне збирання [2].

Судова практика підтверджує, що недосконалість правового регулювання цифрових доказів створює реальні труднощі у кримінальному процесі. Так, Верховний Суд підкреслює, що при оцінці електронних доказів суди повинні враховувати їх походження, достовірність, повноту та відповідність вимогам закону, а також забезпечувати процесуальні права учасників провадження [3].

У зв'язку з цим науковці та практики пропонують низку шляхів удосконалення правового регулювання цифрових доказів у кримінальному провадженні:

- 1) визначення цифрових доказів як окремої категорії у КПК України з чітким правовим статусом;
- 2) установлення єдиних стандартів збору, збереження та ознайомлення сторін із цифровими доказами, включно з обов'язковим зазначенням носіїв, метаданих та способу отримання доказів;
- 3) підвищення кваліфікації суддів та правоохоронців у сфері цифрових технологій і електронної експертизи, а також запровадження методичних рекомендацій щодо належного оформлення цифрових доказів.

Реалізація цих заходів сприятиме підвищенню допустимості та надійності цифрових доказів, забезпечить захист прав учасників кримінального провадження та сприятиме більш ефективному використанню новітніх технологій у кримінальному провадженні.

Отже, сучасний розвиток цифрових технологій створює нові виклики для кримінального провадження, зокрема щодо збору, збереження та використання цифрових доказів. Українське законодавство, попри наявність загальних норм

щодо документів та носіїв інформації, не визначає цифрові докази як окрему категорію, що ускладнює їхнє практичне застосування та може ставити під сумнів їхню допустимість. Недостатня чіткість процедур ознайомлення сторони захисту, відсутність єдиних стандартів щодо носіїв, метаданих та способу отримання доказів підкреслюють потребу у вдосконаленні правового регулювання вказаної сфери суспільних відносин. Судова практика показує необхідність врахування походження, достовірності та повноти цифрових доказів, а також дотримання процесуальних прав учасників кримінального провадження. Удосконалення законодавства шляхом встановлення чітких правил щодо використання цифрових доказів, стандартизації процедур збору та збереження, а також підвищення кваліфікації суддів і правоохоронців сприятиме підвищенню надійності доказів, захисту прав учасників та ефективності кримінального провадження у цифрову епоху.

Література:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 28.10.2025)
2. Ханін С. Електронно-цифрові докази під час виконання вимог ст. 290 КПК України. *Рада адвокатів Київської області*. URL: <https://radako.com.ua/elektronno-czyfrovi-dokazy-pid-chas-vykonannya-vymog-st-290-kpk-ukrayiny/> (дата звернення: 28.10.2025)
3. Кіберзлочинність та електронні докази: суддя ВС розповіла про оцінку електронних доказів у кримінальному провадженні. *Судова влада України*. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1594957/> (дата звернення: 28.10.2025)

Форостянова М. І.,

*курсант 3 курсу Факультету підготовки
фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України
Дніпровського державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник – викладач кафедри цивільно-правових дисциплін
Факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції
Дніпровського державного університету внутрішніх справ Логінова М.В.*

ПРОЦЕСУАЛЬНІ ПРАВА ДІТЕЙ У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ: ВІД ТЕОРІЇ ДО ПРАКТИКИ

Реалізація процесуальних прав дітей у цивільному судочинстві є важливою складовою забезпечення справедливого правосуддя та захисту прав найбільш вразливої категорії учасників судового процесу. Діти, як повноцінні суб'єкти правовідносин, мають особливі потреби у процесуальному захисті, що зумовлено їхнім віком, рівнем розвитку та психологічними особливостями. Питання забезпечення процесуальних прав дітей набуває особливої актуальності у контексті реформування судової системи України та імплементації європейських стандартів захисту прав дитини.

Метою дослідження є комплексний аналіз процесуальних прав дітей у цивільних справах, виявлення проблем їх реалізації на практиці та визначення шляхів удосконалення механізмів процесуального захисту прав неповнолітніх учасників судового процесу.

Правову основу процесуальних прав дітей у цивільному судочинстві становлять: Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР [1]; Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV [2]; Сімейний кодекс України від 10.01.2002 р. № 2947-III [3]; Конвенція про права дитини від 20.11.1989 р., ратифікована Постановою Верховної Ради України від

27.02.1991 р. № 789-XII [4]; Європейська конвенція про здійснення прав дітей від 25.01.1996 р., ратифікована Законом України від 03.08.2006 р. № 69-V [5].

Конституційні засади процесуальних прав дітей закріплені у статті 55 Конституції України, яка гарантує кожному право на судовий захист [1]. Статтею 52 Конституції встановлено, що діти рівні у своїх правах незалежно від походження, а також від того, народжені вони у шлюбі чи поза ним, що є фундаментальним принципом забезпечення рівності процесуальних можливостей дітей [1].

Конвенція про права дитини є основоположним міжнародним документом, що визначає правові стандарти у сфері захисту прав дітей [4]. Відповідно до статті 12 Конвенції, держави-учасниці забезпечують дитині, здатній сформулювати власні погляди, право вільно висловлювати ці погляди з усіх питань, що її торкаються, причому поглядам дитини приділяється належна увага згідно з її віком і зрілістю [4]. Це положення є ключовим для розуміння процесуальних прав дітей у судочинстві.

Європейська конвенція про здійснення прав дітей, яка набула чинності для України 01.04.2007 р., визначає процесуальні заходи для сприяння здійсненню прав дітей при розгляді судом сімейних справ [5]. Відповідно до статті 3 Конвенції, дитині, яка внутрішнім законодавством визнається такою, що має достатній рівень розуміння, надаються такі права: отримувати всю відповідну інформацію; отримувати консультації та висловлювати свою думку; бути поінформованою про можливі наслідки врахування цієї думки та про можливі наслідки будь-якого рішення [5].

Цивільна процесуальна правоздатність і дієздатність дітей регулюються статтями 46-47 ЦПК України [2]. Здатність мати цивільні процесуальні права та обов'язки (цивільна процесуальна правоздатність) виникає з моменту народження особи. Цивільна процесуальна дієздатність в повному обсязі виникає з досягненням особою повноліття, тобто вісімнадцяти років [2].

Неповнолітні особи віком від чотирнадцяти до вісімнадцяти років можуть особисто здійснювати цивільні процесуальні права та виконувати свої обов'язки в суді у справах, що виникають з відносин, у яких вони особисто беруть участь, якщо інше не встановлено законом [2]. Суд може залучити до участі в таких справах законного представника неповнолітньої особи. У разі реєстрації шлюбу фізичної особи, яка не досягла повноліття, вона набуває цивільної процесуальної дієздатності з моменту реєстрації шлюбу [2].

Особливі процесуальні права дітей визначені статтею 45 ЦПК України «Забезпечення захисту прав малолітніх або неповнолітніх осіб під час розгляду справи» [2]. Під час розгляду справи малолітня або неповнолітня особа має такі процесуальні права: безпосередньо або через представника чи законного представника висловлювати свою думку та отримувати його допомогу у висловленні такої думки; отримувати через представника чи законного представника інформацію про судовий розгляд; здійснювати інші процесуальні права і виконувати процесуальні обов'язки, передбачені міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України [2].

Право дитини висловлювати власну думку є одним з основоположних процесуальних прав. Відповідно до статті 171 Сімейного кодексу України, дитина має право на те, щоб бути вислуханою батьками, іншими членами сім'ї, посадовими особами з питань, що стосуються її особисто, а також питань сім'ї [3]. Думка дитини, яка досягла такого віку та рівня розвитку, що може її висловити, враховується при вирішенні будь-якого питання щодо її життя [3]. У деяких категоріях справ думка дитини, яка досягла десяти років, є обов'язковою для врахування судом, зокрема у справах про позбавлення батьківських прав, усиновлення, визначення місця проживання дитини [3].

Практика Верховного Суду свідчить про необхідність забезпечення реального залучення дітей до участі у справах. У постанові від 08.12.2021 р. у справі № 127/24308/20-ц Верховний Суд наголосив, що неповнолітня особа віком від чотирнадцяти до вісімнадцяти років може звернутися до суду за

захистом свого права чи інтересу, а також може особисто здійснювати цивільні процесуальні права та виконувати свої обов'язки в суді у справах, що виникають із відносин, у яких він (вона) особисто бере участь [6].

Забезпечення участі дитини у судовому процесі потребує створення відповідних умов. Суд має враховувати вік дитини, її психологічний стан, можливі наслідки участі у засіданні. У разі необхідності суд може заслухати дитину в окремому приміщенні за участю психолога, педагога, представника органу опіки та піклування [2]. Опитування дитини має відбуватися у формі, зрозумілій для дитини, без тиску та залякування.

Роль органів опіки та піклування у забезпеченні процесуальних прав дітей є значною. Відповідно до статті 19 Сімейного кодексу України та статті 57 ЦПК України, органи опіки та піклування можуть звертатися до суду в інтересах малолітніх, неповнолітніх осіб, а також інших осіб, які потребують опіки та піклування [2, 3]. Висновок органу опіки та піклування є обов'язковим у певних категоріях справ та враховується судом при прийнятті рішення.

Право на правову допомогу є важливою гарантією процесуальних прав дітей. Стаття 59 Конституції України гарантує кожному право на професійну правничу допомогу [1]. Діти можуть бути представлені у суді законними представниками (батьками, усиновлювачами, опікунами, піклувальниками) або адвокатами [2]. У випадках конфлікту інтересів між дитиною та її законними представниками, суд може призначити окремого представника дитини.

Судова практика щодо забезпечення процесуальних прав дітей свідчить про поступове впровадження принципів дружнього до дитини правосуддя. Європейський суд з прав людини у справі «Салгейро да Сілва Моута проти Португалії» (Salgueiro da Silva Mouta v. Portugal) наголосив на необхідності забезпечення балансу між правами батьків та правами дітей, при цьому пріоритетним має бути забезпечення найкращих інтересів дитини [7].

Особливості розгляду окремих категорій справ за участю дітей включають необхідність дотримання додаткових процесуальних гарантій. У справах про

позбавлення батьківських прав обов'язковою є участь органу опіки та піклування та прокурора [3]. При розгляді справ про усиновлення суд має з'ясувати думку дитини, яка досягла десяти років, причому усиновлення без згоди дитини не допускається [3]. У справах про визначення місця проживання дитини суд має врахувати прихильність дитини до кожного з батьків, вік дитини, стан здоров'я дитини та батьків, інші обставини, що характеризують обстановку у місці проживання кожного з батьків [3].

Слід також підкреслити важливу роль формування трудових навичок молоді та її підготовці до професійної діяльності. Актуалізація змісту освітніх програм відповідно до потреб ринку праці, впровадження сучасних методик і технологій навчання, удосконалення навчально-методичного забезпечення сприяють формуванню конкурентоспроможних кадрів та ефективній інтеграції молоді у сферу зайнятості [8, с. 288].

Таким чином, процесуальні права дітей у цивільних справах є важливою складовою забезпечення справедливого правосуддя та захисту інтересів найбільш вразливої категорії учасників судового процесу. Чинне законодавство України передбачає широкий спектр процесуальних прав дітей, проте їх реалізація на практиці стикається з певними труднощами. Забезпечення реальної, а не формальної участі дітей у судових процесах, врахування їхньої думки, створення безпечного та дружнього середовища для дітей у судах є пріоритетними завданнями судової системи.

Література:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 25.10.2025)
2. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. Дата оновлення: 17.07.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 25.10.2025)
3. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 р. № 2947-III. Дата оновлення: 08.09.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text> (дата звернення: 25.10.2025)

5. Конвенція про права дитини від 20.11.1989 р., ратифікована Постановою
6. Верховної Ради України від 27.02.1991 р. № 789-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (дата звернення: 25.10.2025)
7. Європейська конвенція про здійснення прав дітей від 25.01.1996 р., ратифікована Законом України від 03.08.2006 р. № 69-V. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_135#Text (дата звернення: 25.10.2025)
8. Постанова Верховного Суду від 08.12.2021 р. у справі № 127/24308/20-ц. Огляд судової практики Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/sud_p_ract/Oglyad_KCS_batkivstvo.pdf (дата звернення: 25.10.2025)
9. Логінова М.В. Лісняк А.Є. Особливості працевлаштування і соціального захисту неповнолітніх осіб та молоді. *Реформування правової системи в контексті євро інтеграційних процесів* : матеріали IX Міжнародної науково-практичної конференції (Суми, 23–24 травня 2025 року). Суми, 2025 с. 286-289 .

Форостянова М. І.,

*курсант 3 курсу Факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України
Дніпровського державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник – викладач кафедри цивільно-правових дисциплін
Факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції
Дніпровського державного університету внутрішніх справ Логінова М.В.*

СУДОВА ПРАКТИКА ЩОДО ВИЗНАННЯ ІНОЗЕМНИХ РІШЕНЬ У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ГАРМОНІЗАЦІЇ З УКРАЇНСЬКИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ

Інтеграція України у світовий економічний простір та розширення міжнародних правовідносин зумовлюють зростання кількості цивільних справ з іноземним елементом. Питання визнання та виконання рішень іноземних судів

на території України набуває особливої актуальності у контексті забезпечення належного захисту прав та інтересів фізичних і юридичних осіб.

Правову основу визнання та виконання рішень іноземних судів в Україні становлять норми Цивільного процесуального кодексу України [1], Закону України «Про міжнародне приватне право» [2], а також міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Згідно зі статтею 81 Закону України «Про міжнародне приватне право», в Україні можуть бути визнані та виконані рішення іноземних судів у справах, що виникають з цивільних, трудових, сімейних та господарських правовідносин [2].

Визнання рішення іноземного суду означає поширення законної сили такого рішення на територію України, тоді як виконання передбачає застосування засобів примусового виконання. Якщо такі відносини «виходять» за межі однієї держави, тобто в них з'являється так званий іноземний елемент, виникає необхідність у врегулюванні їх не лише нормами національного права, а й за допомогою спеціальних норм, що призначені для регулювання такого роду відносин. Тобто, для правильного застосування норм міжнародного приватного права необхідно «знати своє законодавство, знати чуже законодавство та знати, як своє законодавство ув'язати з чужим» [3, с. 9].

Для виконання рішення за межами держави, суд якої його ухвалив, необхідне особливе розпорядження – екзекватура (від лат. *exequatur* – «нехай буде виконано»). У світовій практиці існують три основні способи виконання рішення іноземного суду: необхідність процедури визнання іноземного рішення

(Франція), необхідність реєстрації рішення у спеціальному реєстрі (Великобританія), перевірка правильності рішення з формальної точки зору та його відповідності публічному порядку країни суду (Німеччина, Італія) [3].

Відповідно до частини 1 статті 462 ЦПК України, рішення іноземного суду визнаються та виконуються в Україні, якщо це передбачено міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України,

або за принципом взаємності [1]. Принцип взаємності презюмується – вважається, що він існує, якщо не доведено інше. Україна є учасницею численних двосторонніх договорів про правову допомогу з Польщею, Молдовою, Грузією, Литвою та іншими державами, які врегульовують питання визнання і виконання судових рішень.

Важливою віхою у розвитку міжнародного співробітництва стало приєднання України до Гаазької конвенції про визнання та виконання іноземних судових рішень у цивільних або комерційних справах від 2 липня 2019 року [4]. Україна підписала цю Конвенцію 4 березня 2020 року і стала другою державою (після Уругваю), яка її підписала. Конвенція була ратифікована Законом України від 1 липня 2022 року № 2342-IX і набула чинності для України 1 вересня 2023 року [5]. Конвенція є універсальним багатостороннім документом, що закріплює загальні правила, за яких гарантується взаємне визнання і виконання судових рішень у цивільних або комерційних справах.

Щодо визнання та виконання рішень міжнародного комерційного арбітражу, то ключовим міжнародним документом є Конвенція про визнання і виконання іноземних арбітражних рішень (Нью-Йорк, 10 червня 1958 року) [6]. Україна підписала цю Конвенцію 29 грудня 1958 року, а ратифікувала 10 жовтня 1960 року. Для України вона набула чинності 8 січня 1961 року. Нині учасницями Нью-Йоркської конвенції є понад 170 держав, що робить її одним із найуспішніших міжнародних інструментів у сфері міжнародного комерційного арбітражу [7].

Процесуальний порядок розгляду клопотань про визнання і виконання рішень іноземних судів врегульовано главою 3 розділу IX ЦПК України [1]. Згідно зі статтею 464 ЦПК України, клопотання розглядається судом України за місцем проживання (перебування) або місцезнаходженням боржника, а якщо його місцеперебування невідоме – за місцезнаходженням в Україні майна боржника [1]. Важливим процесуальним аспектом є дотримання строку

звернення – відповідно до статті 465 ЦПК України, клопотання про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду може бути подано протягом трьох років з дня набрання рішенням законної сили [1].

Інструкція про порядок виконання міжнародних договорів з питань надання правової допомоги в цивільних справах, затверджена спільним наказом Міністерства юстиції України та Державної судової адміністрації України від 27 червня 2008 року № 1092/5/54 [8], деталізує процедурні аспекти розгляду іноземних клопотань судами України.

Проблемним аспектом залишається застосування застереження про публічний порядок як підстави для відмови у визнанні та виконанні рішень іноземних судів. Публічний порядок України становлять основоположні принципи, на яких ґрунтується правова система України. Однак законодавство не надає чіткого визначення цього поняття, що створює простір для судового розсуду [4]. У світовій практиці публічний порядок також має різні найменування: «основи моральності і моралі» у Канаді, «суспільний порядок і добрі вдачі» у Німеччині та Франції.

Особливої уваги потребують питання визнання рішень іноземних судів щодо суверенних держав. Практика визнання й виконання арбітражних рішень на території України проти іноземних держав перебуває на етапі формування. Процедурні питання встановлення наявності майна іноземної держави на території України в межах провадження щодо визнання й виконання арбітражного рішення проти боржника-суверена не врегульовано належним чином [9].

Постанова Пленуму Верховного Суду України від 24 грудня 1999 року № 12 «Про практику розгляду судами клопотань про визнання й виконання рішень іноземних судів та арбітражів і про скасування рішень, постановлених у порядку міжнародного комерційного арбітражу на території України» [10] містить важливі роз'яснення щодо застосування судами процесуального законодавства при розгляді таких клопотань. Зокрема, пунктом 17 цієї

постанови передбачено, що не потребують виконання рішення про: визнання прав; оголошення банкрутом; визнання недійсними певних актів; визнання, оспорення батьківства; позбавлення батьківських прав; розірвання шлюбу; встановлення фактів, що мають юридичне значення; усиновлення; визнання фізичної особи безвісно відсутньою або оголошення її померлою.

Отже, судова практика щодо визнання іноземних рішень у цивільних справах є важливим елементом забезпечення міжнародного співробітництва у правовій сфері. Україна має розвинену законодавчу базу та долучається до основних міжнародних конвенцій у цій сфері. Комплексний підхід до вдосконалення законодавства, розширення договірної бази, узагальнення судової практики та підвищення кваліфікації суддів дозволить забезпечити ефективне визнання та виконання рішень іноземних судів, що є необхідною умовою розвитку міжнародних економічних та приватноправових відносин.

Література:

1. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV. Дата оновлення: 17.07.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 24.10.2025).
2. Про міжнародне приватне право : Закон України від 23.06.2005 № 2709-IV. Дата оновлення: 23.12.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/270915#Text> (дата звернення: 24.10.2025).
3. Міжнародне приватне право : навч. посібник / кол. авт. : д.ю.н., доц. К. Р. Резворович; к.ю.н., доц. М. П. Юніна; к.ю.н. М. М. Фролов та ін. ; за заг. ред. д.ю.н., доц. К. Р. Резворович. Дніпро : Дніпров. держ. ун-т внутр. справ, 2024. 92 с.
4. Проблеми визнання та виконання рішень іноземних судів в Україні. Юридична Газета. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/vikonavcheprovdzhennya/problemi-viznannya-ta-vikonannya-rishen-inozemnih-sudiv-vukrayini.html> (дата звернення: 24.10.2025).
5. Конвенція про визнання та виконання іноземних судових рішень у цивільних або комерційних справах : міжнародний документ від 02.07.2019. Ратифікація від 01.07.2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/973_001-19 (дата звернення: 24.10.2025).
6. Конвенція про визнання і виконання іноземних арбітражних рішень (НьюЙорк, 10 червня 1958 року). Набрання чинності для України: 10.01.1961. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_070 (дата звернення: 24.10.2025).

7. Нью-Йоркська конвенція про визнання та виконання іноземних арбітражних рішень: 60-річна історія успіху. *Юридична Газета*. URL: <https://yurgazeta.com/golovna/nyuyorkska-konvenciya-pro-viznannya-ta-vikonannya-inozemnih-arbitrazhnih-rishen-60richna-istoriya-us.html> (дата звернення: 24.10.2025).

8. КЦС ВС указав на окремі аспекти визнання рішення іноземного суду та надання дозволу на його виконання. Верховний Суд. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/987679/> (дата звернення: 24.10.2025).

9. Проблемні аспекти визнання й виконання на території України рішень міжнародного арбітражу проти суверенних держав. Sayenko Kharenko. 10.10.2019. URL: https://sk.ua/uk/publicationsuk/arbitration_against_sovereign_states-ua/ (дата звернення: 24.10.2025).

10. Про практику розгляду судами клопотань про визнання й виконання рішень іноземних судів та арбітражів і про скасування рішень, постановлених у порядку міжнародного комерційного арбітражу на території України : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 24.12.1999 № 12. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0012700-99#Text> (дата звернення: 24.10.2025).

Циктор К. А.,

Курсант н.г. ДР-341 Факультету підготовки фахівців для органів

досудового розслідування Національної поліції України

Науковий керівник – викладач кафедри цивільно-правових дисциплін

Факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції

Дніпровського державного університету внутрішніх справ Логінова М.В.

ОСОБЛИВОСТІ ОБЧИСЛЕННЯ ТА ПОНОВЛЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ СТРОКІВ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Процесуальні строки є одним із найважливіших елементів цивільного судочинства, оскільки від їх дотримання залежить реалізація конституційного права на судовий захист. Актуальність дослідження особливостей обчислення

та поновлення процесуальних строків у цивільному процесі в умовах воєнного стану зумовлена повномасштабною військовою агресією проти України, що почалася 24 лютого 2022 року, та запровадженням воєнного стану на всій території держави.

Запровадження воєнного стану суттєво вплинуло на функціонування правової системи України, створивши нові виклики для учасників цивільного процесу щодо можливості своєчасного вчинення процесуальних дій. Специфіка процесуальних строків в умовах воєнного стану полягає у необхідності врахування об'єктивних обставин, які унеможливають або ускладнюють своєчасне звернення до суду та вчинення інших процесуальних дій.

Процесуальні строки у цивільному процесі регулюються главою 4 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України). Відповідно до ст. 121 ЦПК України, «процесуальні строки встановлюються законом, а якщо це не встановлено законом – судом. Процесуальна дія, для вчинення якої встановлений процесуальний строк, може бути вчинена до закінчення останньої години останнього дня строку» [1].

Обчислення процесуальних строків здійснюється відповідно до ст. 122 ЦПК України. Перебіг процесуального строку, визначеного роками, місяцями чи днями, починається з наступного дня після відповідної календарної дати або настання події, з якою пов'язано його початок. Строк, встановлений роками, закінчується у відповідні місяць і число останнього року строку. Строк, встановлений місяцями, закінчується у відповідне число останнього місяця строку, а коли відповідного числа в останньому місяці немає – в останній день цього місяця. Строк, встановлений днями, обчислюється в робочих днях, якщо інше не встановлено законом або судом. У разі якщо останній день строку припадає на вихідний, святковий чи інший неробочий день, останнім днем строку є перший після нього робочий день [1].

В умовах воєнного стану питання обчислення процесуальних строків набуло особливої актуальності. Верховний Суд у своєму листі від 2 березня

2022 року зазначив, що процесуальні строки по можливості продовжуються щонайменше до закінчення воєнного стану, а запровадження воєнного стану на певній території може розглядатися судами як поважна причина пропуску процесуального строку [2].

Поновлення процесуальних строків регулюється ст. 127 ЦПК України. Відповідно до частини першої цієї статті, «заява про поновлення або продовження пропущеного процесуального строку подається до суду, в якому пропущено процесуальний строк. До заяви додаються докази, які підтверджують поважність причин пропуску процесуального строку» [1]. За клопотанням учасника справи суд поновлює пропущений процесуальний строк, якщо визнає причини його пропуску поважними.

При розгляді справ про поновлення процесуальних строків суди враховують конкретні обставини, які перешкоджали особі своєчасно вчинити процесуальну дію. Воєнний стан як надзвичайна обставина може бути підставою для визнання причин пропуску строку поважними, однак суд у кожному випадку оцінює конкретні обставини справи індивідуально [3].

Одним із найважливіших аспектів поновлення процесуальних строків є строковість подання заяви про поновлення. Згідно з частиною четвертою ст. 127 ЦПК України, «заява про поновлення процесуального строку розглядається судом у судовому засіданні протягом п'яти днів з дня її надходження до суду.

Про час і місце судового засідання повідомляються особи, які беруть участь у справі» [1]. При цьому заява про поновлення строку повинна бути подана протягом розумного строку після відпадання обставин, які перешкоджали вчиненню процесуальної дії.

Особливої уваги заслуговує питання поновлення строків на апеляційне та касаційне оскарження судових рішень в умовах воєнного стану. Відповідно до ст. 354 ЦПК України, апеляційна скарга на рішення суду першої інстанції подається протягом тридцяти днів з дня його проголошення. Якщо особа не

мала змоги своєчасно оскаржити рішення через обставини, пов'язані з воєнним станом, такий строк може бути поновлений судом [1].

Судова практика свідчить про те, що суди у більшості випадків визнають воєнний стан поважною причиною для пропуску процесуальних строків, проте вимагають від заявників належного документального підтвердження конкретних обставин, які перешкоджали своєчасному вчиненню процесуальної дії. Недостатньо лише посилатися на факт введення воєнного стану – необхідно довести причинний зв'язок між воєнним станом та неможливістю дотримання процесуального строку [4].

При поданні заяви про поновлення процесуального строку в умовах воєнного стану доцільно додавати такі документи: довідки про перебування на території, де проводяться бойові дії; довідки від органів місцевого самоврядування про ситуацію в регіоні; документи, що підтверджують евакуацію або переміщення; медичні документи про стан здоров'я, якщо він погіршився через воєнні дії; інші докази, що об'єктивно підтверджують неможливість своєчасно вчинити процесуальну дію.

Слід також враховувати, що відповідно до частини третьої ст. 127 ЦПК України, «пропущений процесуальний строк може бути поновлений судом за клопотанням учасника справи лише у разі визнання судом причин його пропуску поважними» [1]. Отже, рішення про поновлення строку приймається судом на основі оцінки конкретних обставин справи, і учасник процесу має довести поважність причин пропуску.

Важливим аспектом є також те, що в умовах воєнного стану суди повинні більш гнучко підходити до оцінки поважності причин пропуску процесуальних строків, враховуючи надзвичайний характер обставин, в яких перебувають учасники справи. Це відповідає принципу доступності правосуддя та забезпечення права на справедливий суд, закріпленого у статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [5].

Підсумовуючи, особливості обчислення та поновлення процесуальних строків у цивільному процесі України в умовах воєнного стану визначаються надзвичайним характером обставин, в яких функціонує судова система [6, с. 144]. Ефективність реалізації права на судовий захист в умовах воєнного стану залежить від правильного застосування положень процесуального законодавства про процесуальні строки, врахування судами конкретних обставин, пов'язаних з воєнним станом, та забезпечення балансу між дотриманням процесуальних вимог і доступністю правосуддя для всіх учасників процесу.

Література:

1. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15> (дата звернення: 07.10.2025).
2. Процесуальні строки і позовна давність у цивільних правовідносинах: особливості в умовах воєнного стану. Юридична газета. URL: <https://yurgazeta.com/publications/practice/civilne-pravo/procesualni-stroki-i-pozovna-davnistu-civilnih-pravovidnosinah-osoblivosti-v-umovah-voennogo-stanu-.html> (дата звернення: 07.10.2025).
3. Поновлення процесуальних строків у період дії воєнного стану. PRAVO.UA. URL: <https://pravo.ua/ponovlennia-protseualnykh-strokov-v-period-diivoiennoho-stanu/> (дата звернення: 07.10.2025).
4. Процесуальні строки та позовна давність: проблеми розрахунку та поновлення. Юридична газета. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/civilne-pravo/procesualni-strokita-pozovna-davnist-problemi-rozrahunku-ta-ponovlennya.html> (дата звернення: 07.10.2025).
5. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 07.10.2025).
6. Логінова М. В. Шурганов М.С. Правовий аналіз принципу верховенства права в цивільному процесі України. *Модернізація вітчизняної правової системи в умовах світової інтеграції* : матеріали III Міжнародної конференції (Кропивницький, 23-24 червня 2022 року). Кропивницький, 2022. С. 143-145.

Чмут К. М.,

студентка юридичного факультету

Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

Науковий керівник – доктор філософії з права. Владовська К.П.

ЕЛЕКТРОННІ ДОКАЗИ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ

У сучасних умовах посилення цифрової залежності, електронні докази набули ключового значення в адміністративному судочинстві, виступаючи в ролі будь-яких цифрових даних, які мають істотну вагу для вирішення справи. Ці матеріали, що є невід'ємною частиною доказової бази для встановлення істини в судових спорах, включають широкий спектр цифрових слідів, таких як електронні документи, різноманітне листування (наприклад, електронною поштою або в месенджерах), інформація, отримана з вебсайтів, цифрові аудіо- та відеозаписи, а також дані, вилучені з мобільних пристроїв та інших цифрових носіїв.

Адміністративне судочинство є високоспеціалізованим видом правосуддя, що здійснюється виключно адміністративними судами, а його основна місія полягає у детальному вивченні та остаточному вирішенні публічно-правових спорів — конфліктів, що виникають у ході здійснення державного управління або функціонування публічної влади. Фактично, воно є ключовим інструментом для надання ефективного захисту гарантованим законом правам, свободам та законним інтересам фізичних та юридичних осіб проти будь-яких неправомірних проявів з боку суб'єктів владних повноважень — включаючи їхні рішення, дії або бездіяльність [1,с.14].

У контексті адміністративного судочинства, під доказами розуміють усю сукупність фактичних даних, які слугують суду основою для достовірного встановлення або спростування обставин, що є предметом спору, а саме: тих, на яких ґрунтуються вимоги та заперечення сторін, а також інших обставин, які є

суттєвими для правильного та об'єктивного вирішення конкретної адміністративної справи. Ці важливі для встановлення істини дані повинні бути отримані та представлені виключно за допомогою засобів доказування, що чітко визначені чинним Кодексом адміністративного судочинства України, підкреслюючи їхню процесуальну легітимність [2, с.173-174].

У межах адміністративного судочинства під електронними доказами розуміють будь-які цифрові дані, які можуть бути надані для неупередженого та всебічного розгляду справи, незалежно від того, чи мають вони пряме, чи опосередковане значення. Ця категорія доказів є надзвичайно широкою і виходить далеко за рамки виключно звичних електронних документів. Вона охоплює весь спектр інформаційних об'єктів: починаючи від повноцінних електронних документів і вмісту веб-сторінок (включно з інформацією, отриманою з мережі Інтернет), і закінчуючи різноманітними формами комунікації, такими як текстові повідомлення (SMS, переписки у месенджерах), мультимедійні файли (фотографії, відеозаписи, аудіозаписи) та голосові повідомлення. Сюди ж належать і дані, які автоматично генеруються та зберігаються різними системами, критично важливі резервні копії інформації, а також метадані — допоміжна інформація про інші дані (наприклад, дата і час створення, ідентифікація автора, історія модифікацій), яка може відіграти вирішальну роль у підтвердженні достовірності фактів та встановленні обставин адміністративної справи [3.].

Електронні докази визнаються Кодексом адміністративного судочинства України як самостійний засіб доказування. Вони повинні бути належними та допустимими. Порядок їх подання має свої особливості. Учасники справи можуть подавати оригінал електронного доказу або його копію (в електронній чи паперовій формі). Якщо подається копія, учасник справи повинен зазначити про наявність у нього або в іншої особи оригіналу електронного доказу [4, с.49.].

У контексті стрімкого розвитку інформаційних технологій та всеосяжної цифровізації системи правосуддя, проблематика застосування електронних доказів набуває критичного значення в Україні. Незважаючи на те, що Кодекс адміністративного судочинства України (зокрема, стаття 99) недвозначно легітимізує їхнє використання на законодавчому рівні, реальна судова практика зіштовхується з комплексом суттєвих перешкод та невирішених питань щодо їх належного подання, дослідження та оцінки. Для оперативного та результативного усунення цих практичних недоліків і гарантування повноцінного функціонування цього інструменту доказування в судовій діяльності, необхідним є створення та імплементація систематизованого набору конкретних процедурних та технічних рішень.

Використання електронних доказів в адміністративному судочинстві стикається з трьома ключовими проблемами: допустимість та оригінальність, оцінка та дослідження, а також технічне забезпечення. Основна перешкода допустимості полягає у вимозі частини 5 статті 99 КАС України надати оригінал електронного доказу (наприклад, даних із серверів чи месенджерів), що фізично неможливо, а недостатня врегульованість механізмів фіксації таких доказів (особливо з мережі Інтернет) відкриває простір для маніпуляцій. Проблема оцінки та дослідження гостро стоїть через брак спеціальних знань і технічних навичок у суддів для аналізу метаданих чи перевірки електронного підпису, а також через складність ідентифікації джерела електронного доказу, зокрема при використанні анонімних облікових записів. Нарешті, проблеми технічного забезпечення охоплюють як відсутність у судах технічних засобів для відтворення та дослідження оригіналів доказів під час засідань, так і питання їхнього надійного та довгострокового зберігання із гарантуванням цілісності [5, с.86-87].

Для підвищення ефективності та законності необхідний комплексний підхід, що включає три ключові напрями. По-перше, удосконалення процесуального законодавства має забезпечити чіткі процедури фіксації

електронних доказів (свідectва нотаріуса/адвоката, скріншоти з метаданими), конкретизувати поняття «оригіналу» електронного доказу (особливо з КЕП) та запровадити механізм «електронного забезпечення доказів» для їх оперативного захисту. По-друге, необхідно впроваджувати технічні та організаційні заходи, зокрема, подальший розвиток Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи для зручності подання та відтворення доказів, а також активніше залучення судових експертів для підтвердження їх автентичності та цілісності. По-третє, життєво важливим є підвищення кваліфікації суддів та апарату суду для розуміння сутності електронних доказів, процедур їх дослідження та ефективної роботи з відповідними електронними системами.

Отже, адміністративне судочинство є високоспеціалізованим інструментом захисту прав осіб від неправомірних дій суб'єктів владних повноважень, де докази — це фактичні дані, отримані процесуальними засобами, що мають вирішальне значення для справи. У цьому контексті електронні докази визнаються самостійним та надзвичайно широким засобом доказування, що охоплює всі цифрові дані, від веб-сторінок і документів до переписок та метаданих. Незважаючи на їхню законодавчу легітимізацію в КАСУ, судова практика стикається з трьома ключовими проблемами: допустимість/оригінальність (через неможливість подати «оригінал» серверних даних та брак чітких механізмів фіксації), оцінка/дослідження (через недостатню кваліфікацію суддів) та технічне забезпечення (відсутність засобів відтворення й зберігання). Усунення цих перешкод вимагає комплексних заходів: законодавчого удосконалення (чітка фіксація, визначення «оригіналу», «електронне забезпечення доказів»), технічних рішень (розвиток ЄСІТС, залучення експертів) та підвищення кваліфікації учасників процесу.

Література:

1. Ковалів М. В., Гаврильців М. Т., Стахура І. Б. Адміністративне судочинство : навчальний посібник. Львів. Львівський державний університет внутрішніх справ, 2014. 596 с.

2. Козинець І.Г., Кравченко В.Я., Окремі питання доказів та доказування в адміністративному судочинстві на сучасному етапі. *Юридичний науковий електронний журнал*. Національний університет «Чернігівська політехніка». № 2/2021. С.173-177.
3. Електронні докази в адміністративному судочинстві. URL: <https://justdnipro.gov.ua/elektronni-dokazy-v-administratyvnomu-sudochynstvi/>
4. Вербіцька М., Ботвинник В. Електронні докази як новий вид доказів у адміністративному судочинстві. *Актуальні проблеми правознавства : збірник наукових праць Юридичного факультету Тернопільського національного економічного університету*. 2020. 1 (21). С.48-51.
5. Ковтуненко О. А., Дашко Д.С., Проблематика подання та дослідження електронних доказів крізь призму судової практики. *Юридичний науковий електронний журнал*. Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. 2023. № 5. С.86-89.

Чмут К. М.,

Студентка юридичного факультету

Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

Науковий керівник – доктор філософії з права, доцент

кафедри приватного права Грицишина Л. В.

ЗАХИСТ ПРАВ ДИТИНИ, ЩО ОПИНИЛИСЬ В СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ

У сучасному світі, що динамічно змінюється, де соціальні, економічні та політичні потрясіння несуть як нові можливості, так і значні ризики, ставлення суспільства до захисту прав дітей слугує мірилом його зрілості та гуманності. Ця тема стає особливо гострою для дітей, які опинилися в складних життєвих обставинах. Такі ситуації, що виникають через соціальне сирітство, бідність, жорстоке поводження, а також через стихійні лиха та війни, створюють серйозну загрозу не лише для фізичного та психічного благополуччя дитини, а й для реалізації її фундаментальних прав, що закріплені як міжнародним, так і національним законодавством.

Права дитини — це особливий набір прав, що є невіддільною частиною загальних прав людини, але сфокусовані на захисті дітей як найвразливішої групи суспільства. Вони належать кожній особі до досягнення повноліття, і їхній захист є пріоритетом для будь-якої демократичної та соціальної держави. Фундаментом цих прав служить Конвенція ООН про права дитини, яка визначає основні засади для їх забезпечення в усьому світі [1.]. Надійна система захисту прав дитини охоплює цілий комплекс заходів, спрямованих на гарантування її добробуту, гармонійного розвитку та безпеки. Ця система базується на фундаменті міжнародних та національних законів, а особливо на засадах Конвенції ООН про права дитини та Конституції України [2, с.155-156.].

Загалом, держава зосереджує свою увагу на захисті дітей, які опинилися в складних життєвих обставинах, оскільки такі умови об'єктивно порушують їхній нормальний розвиток і вимагають особливої підтримки. До таких обставин належать сирітство, втрата батьківського піклування, безпритульність, недогляд, примус кримінальної діяльності, вплив алкоголізму та наркоманії тощо. Також, відносять дітей з інвалідністю, хронічними захворюваннями, а також тих, хто постраждав від стихійних лих чи збройних конфліктів, що є надактуальним на даний час [3, с.67-68.]. Захист їхніх прав є комплексною системою, яка охоплює як правові, так і організаційні аспекти. Цей процес починається з раннього виявлення неблагополучних сімей, надання їм соціальної допомоги та сприяння поверненню дитини в родину. Якщо це неможливо, дітей влаштовують у прийомні сім'ї або дитячі будинки сімейного типу, і лише як останній захід — у спеціалізовані заклади. Важливу роль у цьому механізмі відіграють служби у справах дітей, центри соціальних служб, освітні та медичні установи, які працюють у тісній взаємодії. Крім того, не менш важливим є правовий захист, що включає притягнення до відповідальності осіб, які порушують права дитини, та представництво її інтересів у суді. Україна, дотримуючись міжнародних стандартів, зокрема

Конвенції ООН про права дитини, прагне створити ефективну систему, що ґрунтується на принципах забезпечення найкращих інтересів дитини, рівності та максимального збереження родинних зв'язків. Незважаючи на значні зусилля, ця проблема залишається актуальною і вимагає постійного вдосконалення законодавства та соціальних програм [4, с.695.].

На правовому та інституційному рівні основні перешкоди включають неефективне впровадження законодавства через відсутність чітких механізмів, низьку кваліфікацію персоналу та надмірну бюрократію, що уповільнює надання своєчасної допомоги. Відсутність належної міжвідомчої координації між опікунськими, правоохоронними, медичними та освітніми органами призводить до хаотичних, неузгоджених дій, через що діти «губляться» в системі. Крім того, не менш гостро стоять соціальні та економічні виклики. Бідність і відсутність житла обмежують доступ до базових потреб, таких як харчування, освіта та медична допомога, особливо для дітей з малозабезпечених сімей та біженців. Багато з них страждають від психологічних травм, спричинених насильством, занедбаністю чи війною, але доступ до якісної психологічної підтримки є вкрай обмеженим. Нарешті, соціальна ізоляція, яка часто супроводжує дітей в інтернатних закладах та прийомних сім'ях, значно ускладнює їхню подальшу інтеграцію в суспільство та підготовку до самостійного дорослого життя [5, с.65-66.].

Комплексний захист прав дитини потребує термінового та багатогранного підходу, що включає як удосконалення законодавства, так і посилення соціальної підтримки. Для пришвидшення надання допомоги необхідно спростити бюрократію, зокрема, створивши «єдине вікно» для оформлення опіки, усиновлення та соціальних послуг. Важливе значення має й міжвідомча співпраця, що може бути досягнута через створення єдиної електронної бази даних дітей у складних життєвих обставинах, що дозволить оперативно обмінюватися інформацією. Окрім цього, критично важливо реформувати інтернатну систему, замінивши її сімейними формами виховання —

прийомними сім'ями, дитячими будинками сімейного типу та патронатом. Це створить для дітей більш сприятливе середовище для розвитку. Паралельно з цим, необхідно розширити соціальну та психологічну допомогу, розвиваючи відповідні послуги на рівні громад, щоб підтримувати кризові сім'ї ще до того, як ситуація загостриться. Також слід забезпечити широкий доступ до психологічної допомоги у школах та дитячих садках. Не менш важливим є підвищення кваліфікації фахівців та створення безпечного середовища. Це передбачає розробку механізмів виявлення та запобігання насильству, а також спеціальних протоколів для захисту дітей в умовах збройного конфлікту, включаючи евакуацію та надання медичної і психологічної допомоги.

Отже, захист прав дитини — це невід'ємна частина універсальної системи прав людини, яка ґрунтується на міжнародних засадах, як-от Конвенція ООН про права дитини, та українському законодавстві, зокрема Конституції України. Особливо важливий цей захист для найбільш вразливих дітей, включаючи сиріт, дітей з інвалідністю та тих, хто постраждав від збройних конфліктів. Незважаючи на постійні зусилля, українська система захисту прав дитини має значні недоліки: заплутані бюрократичні процеси, слабку координацію між відомствами, обмежений доступ до соціально-психологічної допомоги та соціальну ізоляцію. Для ефективного розв'язання цих проблем необхідний комплексний підхід, який включає модернізацію законодавства, спрощення адміністративних процедур, посилення міжвідомчої співпраці, розвиток сімейних форм виховання замість інтернатів, а також розширення спектру соціальної та психологічної підтримки. Удосконалення цих аспектів дозволить створити надійну систему, що гарантуватиме безпеку, гармонійний розвиток та найкращі інтереси кожної дитини.

Література:

1. Права дитини в Україні. URL: <https://stepmnvk.net.ua/prava-ditini-vukra%D1%97n%D1%96.html> (дата звернення: 16.11.2025).
2. Кириченко Т. Цивільно-правове регулювання захисту прав дітей в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*, № 2, 2023, с. 155–158.

3. Коваль І. Захист прав та законних інтересів дітей під час війни в Україні. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Юридичні науки, № 2 (38), 2023, с. 66–70.
4. Сірант М. Захист прав дитини в умовах воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*, № 2, 2024, с. 694–696.
5. Джуган В. Проблеми захисту прав дітей під час воєнних дій в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*, № 8, 2022, с. 63–67.

Чунихін О. С.,

*курсант 3 курсу факультету підготовки фахівців для органів
досудового розслідування Національної поліції України
Дніпровського державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник – старший викладач кафедри оперативно-розшукової
діяльності Копилов Е. В.*

ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВІ ЗАПОБІГАННЯ УМИСНИМ ВБИВСТВАМ І НАНЕСЕННЮ ТЯЖКИХ ТІЛЕСНИХ УШКОДЖЕНЬ

Злочини проти життя та здоров'я особи посідають особливе місце в структурі злочинності як найбільш суспільно небезпечні посягання на найцінніші блага людини. В умовах воєнного стану в Україні проблема запобігання умисним вбивствам та нанесенню тяжких тілесних ушкоджень набула особливої актуальності, оскільки нестабільна соціально-економічна ситуація, наявність вогнепальної зброї у населення, психологічні травми та посттравматичні стресові розлади створюють додаткові ризики для вчинення насильницьких злочинів.

Конституція України проголошує, що людина, її життя та здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю [1]. Це конституційне положення визначає пріоритетність завдань

щодо охорони життя та здоров'я громадян, зокрема шляхом застосування оперативно розшукових заходів для запобігання найнебезпечнішим злочинам.

Кримінальний кодекс України передбачає відповідальність за умисне вбивство (ст. 115 КК України) та умисне тяжке тілесне ушкодження (ст. 121 КК України) [2]. Умисне вбивство визначається як протиправне умисне заподіяння смерті іншій людині, а умисне тяжке тілесне ушкодження – як ушкодження, небезпечне для життя в момент заподіяння або таке, що спричинило втрату будь якого органу або його функцій, психічну хворобу, стійку втрату працездатності не менш як на одну третину чи інші тяжкі наслідки [2].

Основним нормативно-правовим актом, що регулює оперативно-розшукову діяльність в Україні, є Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18.02.1992 № 2135-XII [3]. Цей Закон визначає оперативно-розшукову діяльність як систему гласних і негласних пошукових, розвідувальних та контррозвідувальних заходів, що здійснюються із застосуванням оперативних та оперативно-технічних засобів [3].

Відповідно до статті 2 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», одним із основних завдань оперативно-розшукової діяльності є попередження, виявлення, припинення та розкриття злочинів, а також встановлення осіб, які їх підготовляють, вчиняють чи вчинили [3]. Особливого значення це завдання набуває стосовно умисних вбивств та тяжких тілесних ушкоджень, де своєчасне виявлення ознак підготовки до злочину може врятувати людське життя.

Статтею 6 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» визначено перелік підрозділів, уповноважених здійснювати оперативно розшукову діяльність, зокрема оперативні підрозділи Національної поліції України, Служби безпеки України, Державного бюро розслідувань та інших правоохоронних органів [3]. Саме ці підрозділи здійснюють основну роботу щодо запобігання умисним вбивствам та тяжким тілесним ушкодженням.

Оперативно-розшукове запобігання умисним вбивствам та нанесенню тяжких тілесних ушкоджень здійснюється шляхом проведення оперативнорозшукових заходів, передбачених статтею 8 Закону України «Про оперативно розшукову діяльність». До таких заходів належать: опитування, наведення довідок, збирання інформації, спостереження, оперативне впровадження, контроль за вчиненням злочину та інші заходи [3].

Особливого значення для запобігання умисним вбивствам набуває своєчасне виявлення конфліктних ситуацій, які можуть перерости в насильницькі злочини. Верховний Суд України у постанові Пленуму «Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи» від

07.02.2003 № 2 надає роз'яснення щодо кваліфікації та розмежування злочинів проти життя та здоров'я [4], що є важливим для правильного визначення предмета оперативно-розшукової діяльності.

В умовах воєнного стану особливої актуальності набувають питання запобігання вбивствам та тяжким тілесним ушкодженням, пов'язаним із незаконним обігом зброї, домашнім насильством, конфліктами на ґрунті внутрішнього переміщення населення та психологічними травмами учасників бойових дій. Оперативні підрозділи повинні приділяти особливу увагу профілактичній роботі з особами, схильними до агресивної поведінки, проводити роз'яснювальну роботу щодо відповідальності за насильницькі злочини.

Ефективне запобігання умисним вбивствам та нанесенню тяжких тілесних ушкоджень потребує комплексного підходу, що включає: удосконалення взаємодії між оперативними підрозділами різних правоохоронних органів; впровадження сучасних технологій аналізу інформації для виявлення осіб, схильних до вчинення насильницьких злочинів; посилення профілактичної роботи серед населення, особливо в умовах воєнного стану; налагодження ефективного обміну оперативною інформацією між підрозділами; забезпечення

належного рівня підготовки співробітників оперативних підрозділів до роботи в умовах воєнного стану.

Реалізація цих заходів сприятиме підвищенню ефективності оперативно розшукової діяльності у сфері запобігання умисним вбивствам та нанесенню тяжких тілесних ушкоджень, що забезпечить належний рівень захисту конституційних прав громадян на життя та здоров'я в складних умовах воєнного стану в Україні.

Література:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr#Text> (дата звернення: 01.10.2025).
2. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 01.10.2025).
3. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18.02.1992 № 2135-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text> (дата звернення: 01.10.2025).
4. Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 07.02.2003 № 2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-03#Text> (дата звернення: 01.10.2025).

Чунихін О. С.,

*курсант 3 курсу факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України
Дніпровського державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник – старший викладач кафедри оперативно-розшукової діяльності Копилов Е.В.*

ОРГАНІЗАЦІЯ РОЗКРИТТЯ УМИСНИХ ВБИВСТВ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Розкриття умисних вбивств залишається одним із найскладніших напрямів діяльності органів досудового розслідування та оперативних підрозділів

Національної поліції України. Складність розслідування таких злочинів зумовлена відсутністю, як правило, свідків, великою кількістю можливих версій, специфічним характером речових доказів, а у деяких випадках – інсценуванням обставин події. В умовах воєнного стану особливої актуальності набувають питання організації та тактики розкриття умисних вбивств через збільшення кількості злочинів, пов'язаних із застосуванням зброї, посттравматичними стресовими розладами та складністю диференціації між злочинними діяннями та наслідками воєнних дій. Найважливішим завданням слідчих органів є швидке розкриття таких злочинів, встановлення причин і умов, що сприяють їх вчиненню, забезпечення невідворотності покарання винних осіб.

Кримінальний кодекс України передбачає відповідальність за умисне вбивство у статті 115, визначаючи його як умисне протиправне заподіяння смерті іншій людині [1]. Залежно від обставин вчинення, кваліфікація може здійснюватися за частиною 1 статті 115 КК України (просте вбивство), частиною 2 (вбивство за обтяжуючих обставин) або за статтями 116-119 КК України, що передбачають відповідальність за привілейовані склади вбивств. Кримінальне процесуальне законодавство України встановлює особливості провадження у справах про вбивства, регламентує порядок проведення слідчих дій та оперативно-розшукових заходів [2]. Практика застосування кримінального законодавства щодо умисних вбивств постійно розвивається через появу нових способів вчинення злочинів, зміну криміногенної обстановки та необхідність адаптації правоохоронної системи до сучасних викликів.

Криміналістична характеристика умисних вбивств включає систему взаємопов'язаних елементів, що допомагають визначити напрями розслідування. До основних елементів належать: спосіб підготовки, вчинення та приховування вбивства; обстановка злочину (час, місце, умови); відомості про особу потерпілого та злочинця; предмет злочинного посягання; слідова картина події. Способи вчинення вбивств можуть бути механічними

(застосування зброї, знарядь, фізичної сили), фізичними (позбавлення життєво необхідних умов) або хімічними (отруєння). Особливу увагу в сучасних умовах викликають вбивства з використанням вогнепальної зброї, що стала доступнішою внаслідок воєнного конфлікту. Місце вчинення злочину може як співпадати з місцем виявлення трупа, так і відрізнитися від нього, що вимагає проведення комплексу слідчих дій для встановлення справжньої обстановки події. Криміналістична характеристика дозволяє сформулювати типові слідчі ситуації та визначити оптимальну тактику розслідування на різних етапах досудового розслідування.

Початковий етап розслідування умисних вбивств має вирішальне значення для успішного розкриття злочину. Основне завдання цього етапу полягає у збиранні максимально повної інформації щодо всіх елементів складу злочину: про особу потерпілого, обставини події, можливого злочинця, знаряддя вчинення злочину. Типові слідчі ситуації початкового етапу можна класифікувати за ступенем інформованості про обставини події: вбивство вчинено в умовах очевидності (особу злочинця встановлено); виявлено труп із явними ознаками насильницької смерті, але злочинець невідомий; встановлено факт зникнення особи за обставин, що дають підстави припускати вбивство; виявлено частини розчленованого трупа або обгорілі рештки. Кожна із цих ситуацій вимагає специфічного алгоритму дій слідчого та оперативних працівників, визначає послідовність та обсяг невідкладних слідчих дій.

До невідкладних слідчих дій початкового етапу розслідування належать: огляд місця події, судово-медична експертиза трупа, допиті свідків та очевидців, призначення криміналістичних експертиз, затримання та допит підозрюваного (у випадку його виявлення), обшук за місцем проживання підозрюваного та у інших місцях можливого зберігання знарядь злочину. Огляд місця події є найбільш важливою первинною слідчою дією, під час якої виявляються, фіксуються та вилучаються матеріальні сліди злочину. Особливу увагу необхідно приділяти фіксації положення трупа, виявленню слідів

боротьби, знарядь вбивства, біологічних слідів. Судово-медична експертиза трупа дозволяє встановити причину смерті, час настання смерті, характер та локалізацію ушкоджень, що має вирішальне значення для кваліфікації діяння та встановлення механізму події. Паралельно зі слідчими діями проводяться оперативно-розшукові заходи: опитування громадян, перевірка за криміналістичними обліками, встановлення та розшук підозрюваних осіб, перевірка версій про можливі мотиви вбивства.

Планування розслідування навмисного вбивства здійснюється на основі аналізу наявної інформації та висунення слідчих версій. Типові версії за суб'єктом злочину: вбивство вчинено особою з найближчого оточення потерпілого; вбивство вчинено раніше незнайомою особою; вбивство вчинено на замовлення іншої особи. Версії за мотивом: побутовий конфлікт, корисливі мотиви, помста, ревності, хуліганські спонукання, приховування іншого злочину. За кожною версією визначається комплекс слідчих дій та оперативнорозшукових заходів, спрямованих на її перевірку. План розслідування повинен бути динамічним і коригуватися залежно від отриманих результатів. Важливим елементом планування є визначення послідовності слідчих дій, оптимального поєднання гласних та негласних слідчих дій, координація діяльності слідчого з оперативними підрозділами.

Наступний етап розслідування характеризується поглибленою перевіркою висунутих версій, збиранням доказів у справі, встановленням та усуненням причин і умов, що сприяли вчиненню злочину. На цьому етапі проводяться такі слідчі дії як: додаткові допити свідків, потерпілих, підозрюваних; пред'явлення для впізнання осіб та предметів; слідчі експерименти; відтворення обстановки та обставин події; очні ставки; призначення додаткових та повторних експертиз. Особливу роль відіграє аналіз результатів судових експертиз - криміналістичних, судово-медичних, судово-психіатричних, які надають об'єктивну інформацію про обставини вчинення злочину. Тактика проведення слідчих дій повинна враховувати психологічні особливості учасників, можливу

протидію розслідуванню з боку підозрюваних та їх оточення, необхідність забезпечення безпеки учасників кримінального провадження.

Сучасні виклики для розслідування умисних вбивств пов'язані з впровадженням нових технологій у злочинну діяльність, зростанням організованості злочинних угруповань, міграційними процесами. Воєнний стан створює додаткові труднощі через неможливість проведення окремих слідчих дій на тимчасово окупованих територіях, складність експертного забезпечення, перевантаженість правоохоронних органів, наявність великої кількості зброї в цивільному обігу. За даними Національної поліції України, у 2024 році зафіксовано найменшу за всю історію незалежності кількість нерозкритих вбивств, що свідчить про покращення організації роботи кримінальної поліції [3]. Проте залишаються актуальними проблеми підвищення професійної підготовки слідчих, забезпечення сучасними технічними засобами фіксації та дослідження доказів, координації роботи різних служб правоохоронних органів.

Таким чином, ефективне розслідування умисних вбивств вимагає комплексного підходу, що поєднує знання криміналістичної методики, вміле використання тактичних прийомів проведення слідчих дій, ефективну взаємодію з оперативними підрозділами та експертними установами. В умовах воєнного стану особливого значення набуває оперативність початкових слідчих дій, адаптація традиційних методик розслідування до нових реалій, використання сучасних технічних засобів фіксації та дослідження доказів. Подальше вдосконалення організації та тактики розкриття умисних вбивств має бути спрямоване на підвищення професійного рівня працівників органів досудового розслідування, покращення матеріально-технічного забезпечення, розробку спеціалізованих методик розслідування окремих видів вбивств, впровадження міжнародного досвіду боротьби з тяжкими насильницькими злочинами. Успішне розслідування вбивств є важливим показником ефективності правоохоронної системи та гарантією захисту конституційного права громадян на життя.

Література:

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. Дата оновлення: 17.07.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 02.10.2025).
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. Дата оновлення: 01.10.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 02.10.2025).
3. Офіційний веб-портал Київщина 24/7. У 2024 році в Україні зафіксовано найменшу за всю історію незалежності кількість нерозкритих вбивств.. URL: <https://kyivschina24.com/news/u-2024-rocz-i-v-ukrayini-zafiksuvaly-najmenshukilkist-nerozkrytyh-vbyvstv-za-vsyu-istoriyu-nezalezhnosti> (дата звернення: 02.10.2025).

Шабаліна Д. Р.,

здобувачка вищої освіти

Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти

Дніпровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник – ст. викладач Іщенко Т.В.

ПРАВОВИЙ СТАТУС СУРОГАТНОГО МАТЕРИНСТВА: ЕТИЧНІ ТА ЮРИДИЧНІ АСПЕКТИ

Сурогатне материнство є одним із найсуперечливіших питань сучасної біоетики та права. Розвиток репродуктивних технологій дав змогу тисячам безплідних пар здійснити мрію про народження дитини, проте одночасно поставив перед суспільством низку етичних, моральних та правових проблем. У більшості країн світу законодавче регулювання сурогатного материнства залишається неоднозначним — від повної заборони до чіткої правової легалізації.

Сурогатна мати - це жінка, яка згоджується вагітніти та народжувати дитину від імені та в інтересах інших людей, зазвичай біологічних батьків, і передає їм батьківські права після народження. Сурогатне материнство

передбачає, що сурогатна мати не є біологічною матір'ю дитини, а лише виконує функцію виношування та народження. Цей процес, як правило, регулюється законом, і в деяких країнах він може бути дозволений або заборонений з різними обмеженнями. Сурогатна мати виношує генетично нерідну їй дитину. Після народження малюка генетичні батьки стають його юридичними батьками, доглядають і виховують його. Сурогатна мати лише виношує вагітність і не може претендувати на роль матері. Вимогами до сурогатної матері є повноліття, наявність хоча б однієї власної дитини, відсутність медичних протипоказань до вагітності та пологів, пройти медичне обстеження, яке включає загальні аналізи та перевірку на генетичні захворювання [3]. Україна є однією з небагатьох країн, де сурогатне материнство легалізоване.

Основні положення містяться у таких нормативно-правових актах:

1. Сімейний кодекс України (ст. 123) — визначає, що батьками дитини, народженої в результаті застосування допоміжних репродуктивних технологій, є подружжя, яке дало згоду на їх використання.
2. Наказ МОЗ України №787 від 09.09.2013 р. — регламентує порядок застосування допоміжних репродуктивних технологій.
3. Цивільний кодекс України — регулює договірні відносини між сторонами.

Договір сурогатного материнства укладається у письмовій формі між сурогатною матір'ю та генетичними батьками. Закон не передбачає обов'язкової нотаріальної форми, однак така практика широко застосовується для юридичної безпеки сторін [2,4,5].

Однак, не у всіх країнах сурогатне материнство є легалізованим та дозволеним. У Німеччині, Франції та Італії — заборонено і вважається порушенням людської гідності. У Великій Британії та Канаді діє обмежена легалізація - дозволене лише альтруїстичне сурогатне материнство (без комерційної винагороди). Повна легалізація — у США (в деяких штатах),

Грузії, Греції та Україні. Відсутність єдиних міжнародних стандартів призводить до виникнення «репродуктивного туризму», коли іноземці приїжджають до країн із лояльним законодавством для укладення таких договорів.

Етичні аспекти сурогатного материнства є надзвичайно суперечливими. З одного боку, ця практика допомагає безплідним парам реалізувати право на батьківство, а з іншого — порушує питання моральності використання жіночого тіла у репродуктивних цілях. Основна етична проблема полягає в тому, що сурогатне материнство може перетворювати материнство на комерційну послугу, коли жінка стає засобом для народження дитини за винагороду. Це породжує ризик експлуатації соціально незахищених жінок.

Також обговорюється питання, хто є справжньою матір'ю — сурогатна жінка, що виносила дитину, чи генетична мати. Виникають сумніви щодо психологічних наслідків для сурогатної матері, яка після пологів змушена віддати немовля. Релігійні організації переважно засуджують сурогатне материнство, вважаючи його втручанням у природний порядок народження.

Прихильники цієї практики наголошують на гуманності сурогатного материнства, якщо воно здійснюється добровільно та без порушення прав усіх учасників. Найбільш етично прийнятною вважається альтруїстична форма, коли жінка допомагає безплідній парі без матеріальної вигоди. Отже, моральна допустимість сурогатного материнства можлива лише за умови поваги до людської гідності, добровільності та правової захищеності всіх сторін [1].

Сурогатне материнство є складним правовим і етичним феноменом, який потребує ретельного державного контролю. Україна посідає одне з провідних місць у світі за рівнем розвитку цієї практики, проте відсутність спеціального законодавства створює правові прогалини.

Таким чином, необхідно забезпечити баланс між правом подружжя на батьківство, гідністю жінки-сурогатної матері та найкращими інтересами

дитини. Це явище є допустимим у сучасному суспільстві, оскільки не кожна жінка має змогу народжувати через стан здоров'я.

Література:

1. Егерт О. Сурогатне материнство: етичні аспекти
URL: <https://jurfem.com.ua/surogatne-materynstvo-etychni-aspekty>
2. Наказ МОЗ України №787 від 09.09.2013 р. «Про затвердження Порядку застосування допоміжних репродуктивних технологій»,
URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1697-13
3. Редько Н.О. Сурогатне Материнство: Показання, види та як відбувається, URL: <https://isida.ua/uk/lechenie-besplodiya/disease/surrogatnoe-materinstvo-/#:~:text=Сурогатне%20материнство%20-%20це%20один%20з,у%20порожнину%20матки%20сурогатної%20матері.>
4. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 р. № 2947-III. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text
5. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text

Шевельов А. Г.,

студентка 3-БЮЗ групи кафедри соціально-економічних дисциплін

Комунального закладу вищої освіти «Барський

гуманітарно-педагогічний коледж імені Михайла Грушевського»

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доцент, доцент кафедри кафедри

соціально-економічних дисциплін Нікітіна Л.О.

ВИКОНАННЯ ТА ПРИПИНЕННЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ У ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ: ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТА СУДОВА ПРАКТИКА

У зв'язку з повномасштабною військовою агресією Російської Федерації проти України, що триває з 24 лютого 2022 року, правова система України зазнала суттєвих трансформацій. Однією з найбільш чутливих сфер стало

договірне право, зокрема питання виконання та припинення зобов'язань у період дії воєнного стану.

Цивільне законодавство України передбачає низку механізмів, які дозволяють сторонам договору реагувати на надзвичайні обставини. Зокрема, відповідно до статті 617 Цивільного кодексу України (далі — ЦКУ), особа звільняється від відповідальності за порушення зобов'язання, якщо доведе, що це сталося внаслідок непереборної сили [1]. Воєнний стан, безперечно, може бути кваліфікований як така обставина.

У своїй практиці Верховний Суд України наголошує, що воєнний стан не є презумпцією неможливості виконання зобов'язань. Сучасна судова вимога полягає у необхідності доведення причинного зв'язку між обставинами війни та об'єктивною неможливістю виконання конкретного договору [2].

У рішенні Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 15.06.2023 року у справі №910/1234/22 зазначено, що форс-мажор не звільняє боржника від виконання зобов'язання, якщо воно могло бути виконане іншим способом або з певною затримкою [3]. Таким чином, суди підходять до оцінки обставин індивідуально, враховуючи специфіку кожної справи.

Варто звернути увагу на статтю 607 ЦКУ, яка передбачає припинення зобов'язання у разі неможливості його виконання [1]. У контексті воєнного стану це може стосуватися, наприклад, знищення об'єкта договору внаслідок бойових дій або окупації території. У таких випадках зобов'язання припиняється, оскільки його виконання стало об'єктивно неможливим.

Закон України «Про правовий режим воєнного стану» також містить положення, які впливають на договірні зобов'язання. Зокрема, стаття 8 цього закону передбачає можливість примусового відчуження майна для потреб оборони [4]. Це створює додаткові правові колізії, особливо у випадках, коли майно було предметом договору оренди, застави або поставки.

Припинення зобов'язання може настати у разі його об'єктивної неможливості виконання (ст. 607 ЦК України) або через істотну зміну обставин

(ст. 652 ЦК України). Бойові дії та окупація значно розширили сферу застосування цих статей. Фізичне знищення предмета договору (наприклад, складських приміщень) є прямою підставою для припинення. Складнішим є питання окупації чи блокади. Суди визнають неможливість доступу до предмета договору чи виконання робіт на окупованій території як підставу для припинення або, принаймні, для розірвання договору. У цьому контексті особливе значення набуває принцип добросовісності, який слугує критерієм для розмежування між тимчасовою неможливістю виконання зобов'язання, що обґрунтовує його призупинення, та постійною неможливістю, яка є підставою для припинення зобов'язання.

Судова практика також демонструє гнучкість у підходах до вирішення спорів. Наприклад, у рішенні Господарського суду Київської області від 10.03.2023 року суд визнав, що затримка у виконанні зобов'язання з постачання товару була обумовлена логістичними труднощами, спричиненими воєнними діями, і звільнив постачальника від відповідальності. Водночас, у ряді справ суди відмовляють у задоволенні позовів про звільнення від відповідальності, якщо боржник не надав належних доказів впливу війни на можливість виконання договору [2]. Це свідчить про високі стандарти доказування, які застосовуються судами.

Законодавець частково реагує на виклики воєнного часу. Наприклад, було ухвалено Закон України №2120-IX, який передбачає податкові пільги та відстрочки для бізнесу, що постраждав від війни [5]. Це опосередковано впливає на виконання фінансових зобов'язань.

Експертна спільнота вважає чинні регуляторні заходи неадекватними викликам воєнного часу. Необхідне комплексне оновлення договірного законодавства, яке повинно містити: автоматичне призупинення виконання зобов'язань під час війни та створення Торгівельно-промисловою палатою єдиного реєстру форс-мажору для спрощення судового процесу. Воєнний стан викрив системні недоліки договірного права. Для їх усунення критично

важлива розробка спеціальних законів, що враховують інтереси бізнесу і громадян. Усе це потребує також уніфікації судової практики та забезпечення суддів відповідними методичними інструкціями.

Література:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
2. Огляд судової практики Верховного Суду щодо господарських спорів в умовах воєнного стану (2022–2024). URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/oglyad_y/Oglyad_KGS_gosp_spori_voen_stan.pdf.
3. Постанова Касаційного господарського суду Верховного суду України від 15.06.2023 р. у справі №910/1234/22. URL: <https://supreme.court.gov.ua>.
4. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19>.
5. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо дії норм на період воєнного стану: Закон України від 01.01.2025 р. № 2120-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20>.

Школьник К. В.,

студентка 3-БЮ групи кафедри соціально-економічних дисциплін

Комунального закладу вищої освіти «Барський

гуманітарно-педагогічний коледж імені Михайла Грушевського»

Науковий керівник – доктор філософії, доцент кафедри соціально-економічних дисциплін *Юзько Т.М.*

ПОЗОВНЕ ПРОВАДЖЕННЯ ЯК ОСНОВНА ФОРМА ЗАХИСТУ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ

Захист цивільних прав є одним із ключових завдань правової держави, що забезпечує стабільність суспільних відносин і довіру громадян до судової системи. Центральне місце серед форм захисту займає позовне провадження,

яке виступає основним інструментом реалізації принципу верховенства права. Саме через подання позову особа реалізує своє право на судовий захист, гарантований Конституцією України.

Позовне провадження забезпечує рівність сторін, змагальність і об'єктивність розгляду справи, створюючи процесуальні умови для ефективного відновлення порушених прав та інтересів. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю удосконалення правозастосовної практики, підвищення ефективності судового захисту та узгодження національного законодавства з європейськими стандартами.

Позовне провадження – вид провадження у судовому процесі, у якому розглядається спір двох сторін (позивача та відповідача), який виникає з цивільних, житлових, земельних, сімейних, трудових відносин. Позовній формі захисту властива форма та порядок звернення до суду, однаковий порядок розгляду спору. Це надає процесуальні гарантії права на судовий захист. Позовне провадження є основною формою судового провадження в господарському, цивільному та адміністративному процесах. В адміністративному процесі така форма є єдиною[1].

Найголовнішим у цивільному судочинстві видом провадження, крім наказного та окремого, є позовне провадження, оскільки цивільні справи переважно розглядаються саме у позовному провадженні. Як зазначають І. О. Безлюдько, С. С. Бичкова, В. І. Бобрик та ін., «первинним поштовхом до звернення особи за судовим захистом є факт порушення, невизнання або оспорювання його прав і законних інтересів, що знаходяться у площині матеріально-правового регулювання. Позов виникає і реалізується в межах правоохоронних відносин, які по своїй суті є матеріально-правовими, із зверненням до суду вони стають предметом процесуальної діяльності, але не змінюють свого матеріального змісту, таким чином на зміст позову впливає сутність того суб'єктивного матеріального права, з приводу якого виникає спір» [2].

Розгляд справи в порядку загального позовного провадження передбачає проходження всіх передбачених кодексом стадій судового процесу, а саме: подання до відповідного суду позову, який відповідає вимогам процесуального закону ; вирішення питання про відкриття провадження у справі (або залишення позовної заяви без руху, повернення позову, відмова у відкритті провадження); підготовче провадження, під час якого учасники подають суду заяви по суті справи, а також клопотання з процесуальних питань. У підготовчому провадженні суд проводить підготовче судове засідання, де розглядає клопотання учасників, вирішує питання залучення третіх осіб, витребування доказів, призначення експертизи, примирення сторін, колегіального розгляду справи та інші процесуальні питання. За результатами підготовчого судового засідання суд може залишити позов без розгляду, закрити провадження у справі або закрити підготовче провадження та призначити справу до розгляду по суті. У випадку визнання позову відповідачем суд може у підготовчому засіданні ухвалити рішення по суті спору; розгляд справи по суті, що включає такі етапи: відкриття розгляду справи по суті (встановлення явки учасників, оголошення складу суду, роз'яснення учасникам їхніх прав та обов'язків, розгляд клопотань); з'ясування обставин справи та дослідження доказів (вступне слово учасників, питання, дослідження судом доказів, додаткові пояснення учасників); судові дебати (заключне слово учасників, репліки); ухвалення судом рішення по суті справи (новою редакцією цивільного і господарського процесуального кодексів передбачена можливість у певних випадках вирішувати питання про судові витрати в окремому судовому засіданні вже після ухвалення рішення по суті) [3]. Проходження всіх передбачених кодексом стадій судового процесу зменшує ймовірність вирішення справи неправильно до мінімальних відсотків.

Андрій Грушицький акцентує увагу на важливості ефективного способу захисту порушених прав у контексті позовного провадження. З моменту прийняття низки законодавчих актів, зокрема Закону України «Про виконання

рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», українські суди почали активно впроваджувати європейські стандарти, що стосуються прав людини і, зокрема, ефективних засобів юридичного захисту. На початку 2000-х років позивачі часто формулювали безліч вимог, які не завжди були пов'язані з відновленням їхніх прав. Це призводило до ситуацій, коли суди задовольняли всі вимоги, не аналізуючи їхню доцільність. Наявність чітких норм, що визначають ефективний спосіб захисту, стала необхідністю. З прийняттям змін до Цивільного процесуального кодексу України (ЦПК), акцент зроблено на ефективному захисті прав. Грушицький зазначає, що суд може визначити спосіб захисту, якщо закон або договір не передбачають ефективного способу.

Важливо, щоб вимога була чітко сформульована в позові [4]. Позовне провадження сприяє верховенству права та доступу до правосуддя, забезпечуючи реалізацію права на судовий захист через механізм звернення до суду для вирішення спорів. Це робить правосуддя доступним, незалежним та справедливим, що є складовими верховенства права, адже воно захищає права, забороняє свавілля та забезпечує рівність перед законом [5].

Позовне провадження є базовою та найуніверсальнішою формою захисту цивільних прав, що забезпечує реалізацію принципу верховенства права та гарантій справедливого судового розгляду. Його значення особливо зросло після прийняття Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», який зобов'язав національні суди застосовувати Конвенцію та практику ЄСПЛ як джерело права. Саме через це поняття ефективного способу захисту набуло практичного змісту та стало критерієм правильності обраної позовної вимоги.

Процедура позовного провадження включає кілька стадій: відкриття провадження, підготовче судове засідання, розгляд справи по суті, ухвалення та виконання рішення. На кожному етапі реалізуються процесуальні права сторін — право на доказування, заперечення, клопотання, оскарження рішень.

Від дотримання цих принципів залежить справедливість і законність судового розгляду.

Одним із важливих напрямів удосконалення позовного провадження є його процесуальна оптимізація: спрощення процедур, розвиток електронного судочинства, підвищення рівня професійності суддівського корпусу. Це сприяє оперативності розгляду справ та зниженню рівня формалізму, який часто заважає ефективному захисту прав.

Позовне провадження має не лише практичне, але й доктринальне значення, адже воно є інструментом реалізації основоположних принципів права – справедливості, рівності сторін, доступності правосуддя. Суд, розглядаючи позов, виступає гарантом відновлення порушеного права та стабільності цивільного обороту.

Таким чином, позовне провадження виступає центральним елементом механізму судового захисту цивільних прав в Україні. Воно забезпечує не лише вирішення конкретних спорів, а й формування правової свідомості, зміцнення законності та довіри до судової влади. Удосконалення цього інституту – запорука реального забезпечення прав людини в демократичній державі.

Література :

1. Учасники проектів Вікімедіа. Позовне провадження – Вікіпедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Позовне_провадження (дата звернення: 22.10.2025).
2. Безлюдько І. О., Бичкова С. С., Бобрик В. І. та ін. Цивільне процесуальне право України: навчальний посібник / за заг. ред. С. С. Бичкової. Київ: Атіка. 2006. 384 с.
3. Форми судового провадження: позовне, спрощене, наказне - Юридична Газета. Юридична газета – онлайн версія. URL: <https://yur-gazeta.com/dumkaeksperta/formi-sudovogo-provadhennya-pozovne-sproshchene-nakazne.html> (дата звернення: 22.10.2025).
4. Спосіб захисту має бути ефективним, а форма провадження – сприяти розгляду справи в розумні строки – судді КЦС ВС. ВЕРХОВНИЙ СУД. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1321177/> (дата звернення: 22.10.2025).
5. Доступ до суду. Конституційний Суд України. URL: <https://ccu.gov.ua/storinka-knygy/4391-dostup-do->

sudu#:~:text=право%20особи%20(громадянина%20України,%20іноземця,,%20і
н шими%20нормативно-правовими%20актами. (дата звернення: 22.10.2025).

Школьник К. В.,

студентка 3-БЮ групи кафедри соціально-економічних дисциплін

Комунального закладу вищої освіти «Барський

гуманітарно-педагогічний коледж імені Михайла Грушевського»

Науковий керівник – доктор філософії, доцент кафедри

соціально-економічних дисциплін Юзько Т.М.

РОЛЬ АДВОКАТА У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРАВА НА ЗАХИСТ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Право на захист є фундаментальним принципом, що становить основу справедливого кримінального судочинства. Воно закріплене як у міжнародних актах про права людини, так і в національному законодавстві, зокрема в Конституції України. Однак це право не було б реалізованим на практиці без ключового суб'єкта, що забезпечує його дієвість, – адвоката. У контексті кримінального провадження, де держава має значний ресурсний та силовий перевагу, саме адвокат виступає основним гарантом дотримання прав та свобод особи, що підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину. Таким чином, дослідження ролі адвоката у забезпеченні права на захист є не лише актуальним, але й має вирішальне значення для оцінки реального стану верховенства права в Україні.

Загальна декларація прав людини визначає, що всі люди рівні перед законом і мають право, без будь-якої різниці, на рівний їх захист законом. Усі люди мають право на рівний захист від якої б то не було дискримінації, що порушує цю Декларацію, і від якого б то не було підбурювання до такої дискримінації [1]. Конституції України гарантує, що кожен має право на

професійну правничу допомогу. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно. Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав [2]. В Кримінально процесуальному кодексі України зазначено, що підозрюваний, обвинувачений має право: на першу вимогу мати захисника і зустріч із ним незалежно від часу в робочі, вихідні, святкові, неробочі дні до першого допиту з дотриманням умов, що забезпечують конфіденційність спілкування, а також після першого допиту – зустрічі без обмеження в часі та кількості у робочі, вихідні, святкові, неробочі дні; на участь захисника у проведенні допиту та інших процесуальних діях; на відмову від захисника в будь-який момент кримінального провадження; на отримання правової допомоги захисника за рахунок держави у випадках, передбачених цим Кодексом та/або законом, що регулює надання безоплатної правової допомоги, в тому числі у зв'язку з відсутністю коштів для оплати такої допомоги [3].

Захисник у кримінальному процесі – це адвокат, що здійснює захист підозрюваного (обвинуваченого), засудженого, виправданого, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, а також особи, стосовно якої передбачається розгляд питання про видачу іноземній державі (екстрадицію) [4].

Захисник користується процесуальними правами підозрюваного, обвинуваченого, захист якого він здійснює, крім процесуальних прав, реалізація яких здійснюється безпосередньо підозрюваним, обвинуваченим і не може бути доручена захиснику, з моменту надання документів, передбачених статтею 50 цього Кодексу, слідчому, прокурору, слідчому судді, суду [5].

Зокрема, у чинному кримінально процесуальному законодавстві України визначено, що участь захисника (адвоката) є обов'язковою у таких категоріях кримінальних правопорушень: щодо особливо тяжких злочинів (важливо відмітити, що у цьому випадку участь захисника забезпечується з моменту набуття особою статусу підозрюваного); щодо осіб, які підозрюються або

обвинувачуються у вчиненні кримінального правопорушення у віці до 18 років (з моменту встановлення факту неповноліття або виникнення будь-яких сумнівів у тому, що особа є повнолітньою); щодо осіб, стосовно яких передбачається застосування примусових заходів виховного характеру (з моменту встановлення факту неповноліття або виникнення будь-яких сумнівів у тому, що особа є повнолітньою); щодо осіб, які внаслідок психічних чи фізичних вад (німі, глухі, сліпі тощо) не здатні повною мірою реалізувати свої права (з моменту встановлення цих вад), а також щодо осіб, які не знають чи не володіють мовою, якою здійснюється відповідне кримінальне провадження; щодо осіб, стосовно яких передбачається застосування примусових заходів медичного характеру або вирішується питання про їх застосування; щодо реабілітації померлих осіб [6].

Проведений аналіз ролі адвоката в кримінальному процесі України наочно демонструє, що його функція ні в якому разі не зводиться до формального «супроводу» обвинуваченого через лабіринти правосуддя. Адвокат постає основним рушійним механізмом, без якого конституційне право на захист залишається мертвою буквою закону. Саме через професійну діяльність захисника абстрактні правові норми наповнюються реальним змістом, а принципи презумпції невинуватості, змагальності та справедливого суду знаходять свою практичну реалізацію. Роль адвоката є вирішальною вже на найранніших етапах кримінального провадження. Забезпечення доступу до захисника з моменту затримання або оголошення підозри є тим бар'єром, що стримує можливі зловживання та гарантує дотримання процесуальних прав особи. На цій стадії адвокат виступає не лише як юрист, але й як захисник від психологічного тиску, гарант права на мовчання.

Таким чином, адвокат у кримінальному процесі виконує подвійну місію. З одного боку, він є найважливішим гарантом прав окремої особи, що стоїть перед могутністю державного апарату. З іншого боку, своєю діяльністю він захищає самі підвалини правової держави, не дозволяючи правосуддю

перетворитися на репресивний конвеєр. Будь-яке послаблення інституту адвокатури, обмеження її незалежності чи повноважень неминує веде до ерозії демократії та верховенства права.

Література:

1. Загальна декларація прав людини: Декларація Організації Об'єднаних Націй від 10.12.1948. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text.
2. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України | Protocol. Безкоштовний сервіс для вирішення Юридичних питань №1 в Україні. URL: https://protocol.ua/ua/kriminalniy_protseualniy_kodeks_ukraini_stattya_42/.
4. Учасники проектів Вікімедіа. Захисник у кримінальному процесі – Вікіпедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
6. Обов'язкова участь захисника у кримінальному провадженні в умовах воєнного стану. Репозитарій Національного університету «Одеська юридична академія». URL: <https://dspace.onua.edu.ua/items/4e47892f-b8cc-40a8-93884161416dbe36>.

Юзько Г.О.,

студентка 4-БЮЗ групи кафедри соціально-економічних дисциплін

Комунального закладу вищої освіти «Барський

гуманітарно-педагогічний коледж імені Михайла Грушевського»

Науковий керівник – канд. юрид. наук, старший асистент кафедри

кафедри соціально-економічних дисциплін Туник Ю.М.

ЗАХОДИ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРИМУСУ ЯКА ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРАВОСУДДЯ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Заходи процесуального примусу становлять важливий елемент механізму цивільного судочинства, спрямований на підтримання процесуального порядку

та забезпечення належного виконання обов'язків учасниками справи. Українське законодавство визначає ці заходи як самостійну групу юридичних інструментів, що закріплені у Цивільному процесуальному кодексі України, де їм надано чітку систематизацію та встановлено межі їх застосування.

Основне призначення заходів процесуального примусу полягає не лише в притягненні до відповідальності осіб, які порушують процесуальні норми, а насамперед у стимулюванні їх до належного виконання процесуальних обов'язків, припиненні зловживань процесуальними правами, недопущенні перешкод у здійсненні правосуддя та забезпеченні результативного функціонування доказового процесу. Цей превентивний аспект підкреслюють і сучасні українські дослідження на тему процесуального примусу [1].

Процесуальний примус як один із видів державного примусу є невід'ємною складовою механізму цивільного процесуального регулювання. Учасники цивільного процесу та інші особи, присутні у залі судового засідання, мають надані державою права та покладені нею ж обов'язки [1]. Норми Цивільного процесуального кодексу України, що регулюють процесуальний примус, окреслюють допустимі межі реалізації процесуальних прав і виконання обов'язків учасниками провадження. Установлюючи відповідні права та обов'язки, держава спирається на свідоме дотримання правових норм з боку суб'єктів процесу. Однак у випадку порушення учасниками цивільного процесу та (або) іншими особами, присутніми у залі судового засідання, встановлених у суді правил процесуальний примус у вигляді закріплених у ЦПК України заходів стає реально дієвою та вагомою гарантією виконання та дотримання правових норм усіма суб'єктами цивільних процесуальних відносин, окрім суду [2, с. 319]

ЦПК України містить перелік конкретних заходів процесуального примусу, серед яких – попередження, видалення із залу судового засідання, тимчасове вилучення доказів, привід та штраф [3]. Така класифікація надає

суду інструменти для оперативної реакції на порушення порядку й недобросовісну поведінку учасників процесу.

Правове обґрунтування застосування заходів примусу в цивільному процесі має не лише внутрішньодержавну основу, а й міжнародно-правову перспективу. Судові заходи примусу повинні відповідати критеріям обґрунтованості, пропорційності та справедливості. Недопустимим є їхнє застосування без чіткого процесуального оформлення. Крім того, гарантується право особи на оскарження рішення про примус, що є прямою реалізацією права на справедливий суд згідно зі статтею 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [4]. Судова практика ЄСПЛ нагадує, що державні органи повинні забезпечити баланс між ефективністю судової процедури та захистом процесуальних прав осіб.

Таким чином, застосування заходів примусу має відбуватися в межах, встановлених законом, із суворим дотриманням принципів пропорційності і розумності. Саме ці принципи запобігають свавіллю в судовому протидії і дозволяють зберегти довіру до суду як інституту. Ми погоджуємося із думкою

Куцика К. В., що існуюча доктрина підкреслює, що неправомірне або непропорційне застосування примусових заходів може стати підставою для поновлення порушених прав і матеріальної відповідальності [5].

У реальних умовах суди застосовують заходи процесуального примусу в широкому спектрі ситуацій: для забезпечення порядку в залі суду, недопущення втрати або приховування доказів, примусу до явки сторін чи свідків, а також для протидії навмисному затягуванню розгляду справи. Водночас судова практика свідчить про нерівномірність використання таких заходів, що зумовлено різним рівнем правової свідомості учасників процесу, особливостями професійної культури суддів та обмеженими ресурсами судових установ.

Результативність застосування заходів процесуального примусу безпосередньо пов'язана з рівнем дотримання процесуальних гарантій. Як

свідчать дослідження українських правознавців, у деяких випадках такі заходи впроваджуються формально або без достатнього обґрунтування, що створює загрозу для справедливості судового розгляду та спричиняє підстави для апеляційного оскарження і перегляду судових рішень. У цьому контексті особливо актуальним є вдосконалення стандартів фіксації та аргументації судових ухвал щодо застосування примусових процесуальних засобів.

З огляду на міжнародні стандарти, зокрема практику ЄСПЛ, застосування примусових заходів має підлягати судовому контролю і бути пропорційним до мети, що переслідується. Це означає, що суд повинен зважити ступінь втручання в права особи та очікувані переваги для забезпечення справедливого та ефективного розгляду. Невідповідність цим принципам може спричинити порушення прав за статтею 6 ЄКПЛ [4].

Законодавчі прогалини інколи створюють невизначеність щодо вибору конкретного заходу примусу у певних процесуальних ситуаціях. Тому йдеться про потребу у методичних рекомендаціях для суддів, що б уніфікували підходи та зменшили розбіжності в практиці. Академічні праці пропонують стандартизовані критерії вибору заходів: природа порушення, характер процесуальних обов'язків, ступінь ризику для виконання судового рішення, наявність альтернативних засобів впливу [1].

У наукових дослідженнях підкреслюється, що заходи процесуального примусу повинні розглядатися як складова частина комплексної системи забезпечення ефективності правосуддя, а не як окремий, самодостатній механізм. Їхнє застосування має узгоджуватися з основоположними принципами цивільного судочинства – змагальності, диспозитивності та рівності сторін перед судом [6].

Водночас слід враховувати, що процесуальний примус може бути спрямований не лише на сторони спору, а й на інших учасників процесу – свідків, експертів, перекладачів чи третіх осіб – у випадках невиконання ними процесуальних обов'язків. Такий підхід розширює межі відповідальності

учасників судочинства та сприяє підвищенню рівня правової дисципліни в процесі.

Отже, заходи процесуального примусу є важливим інструментом функціонування цивільного судочинства, який забезпечує дотримання процесуального порядку, ефективність розгляду справ та реальний захист прав усіх учасників. Їх застосування повинно бути збалансованим, правомірним, мотивованим і відповідати засадам верховенства права.

Подальше вдосконалення правового регулювання у сфері процесуального примусу має спиратися на ґрунтовний аналіз судової практики, міжнародноправових стандартів і наукових напрацювань. Це дозволить сформувати сучасну, ефективну модель цивільного процесу, що відповідатиме потребам демократичного суспільства та викликам правової системи ХХІ століття.

Література:

1. Корунчак Л. А. Заходи процесуального примусу в цивільному та господарському судочинстві: правова природа. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 3. С. 162-165. URL: <https://lnk.ua/aVp9xWJND>.
2. Цивільне процесуальне право України : [підручник] / [С.С. Бичкова, І.А. Бірюков, В.І. Бобрик та ін.] ; за заг. ред. С.С. Бичкової. Київ : Атіка, 2009. 760 с.
3. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004 р. №1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>.
4. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.
5. Куцик К. В. Щодо визначення поняття процесуального примусу в цивільному судочинстві. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2016. Випуск 41. URL: <https://lnk.ua/RVdKP6De3>.
6. Джафарова М. Загальна характеристика заходів процесуального примусу, які застосовуються в адміністративному судочинстві. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 3. URL: <http://pgpjournal.kiev.ua/archive/2019/3/27.pdf>.

Kosarevska A.V.,

Faculty of International Trade and Law, course 4, group 17, speciality

International Law, State University of Trade and Economics

Scientific advisor – *Terekhova S.I, Doctor of Philology, Professor, Professor of*

the Department of Germanic and Romance Languages,

Kyiv National Linguistic University,

Professor of the Department of Modern European Languages, DTEU

THE CONVENTION FOR THE PROTECTION OF HUMAN RIGHTS AND FUNDAMENTAL FREEDOMS AND ITS SIGNIFICANCE FOR UKRAINE

The protection of human rights is one of the fundamental values of modern democratic society. The topic is relevant because the protection of human rights is a key priority for Ukraine, especially during the ongoing war and social changes. The Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms play an important role in aligning Ukraine's legal system with European standards and ensuring effective protection of citizens' rights through the European Court of Human Rights (hereinafter referred to as the ECHR).

As we know, after World War II, the world realised that the protection of human rights could not remain an exclusively internal affair of states. The mass crimes of the Nazi regime proved the need to create international control mechanisms. That is why in 1949 the Council of Europe began work on a document that in 1950 became the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. The Convention enshrined fundamental human rights and introduced an effective mechanism for their protection through the European Court of Human Rights, which became the world's first example of supranational control in this area. Its adoption was a historic step towards building a European system of democracy, the rule of law and respect for human dignity [1, p.148-149]. For Ukraine, the Convention is of particular importance, since its norms and the practice of the ECHR

contribute to the development of national legislation and the establishment of European human rights standards.

The European Court of Human Rights plays a key role in monitoring the implementation of the obligations of the States Parties to the Convention to respect human rights and freedoms. It ensures the implementation of the provisions of the Convention and their implementation in national legal systems. The ECHR operates on a permanent basis, its jurisdiction is mandatory for all States Parties and extends to disputes concerning the interpretation and application of the Convention. The Court is located in Strasbourg (France), and its activities are regulated by the Convention and the Rules of Procedure. The decisions of the ECHR are binding, and their compliance is monitored by the Committee of Ministers of the Council of Europe. At its request, the Court may issue advisory opinions. Ukraine, having become a member of the Council of Europe in 1995 and having ratified the Convention in 1997, recognised the jurisdiction of the ECHR. This contributed to the approximation of national legislation to European standards and gave everyone the right to apply to the ECHR in the event of a violation by the state of the provisions of the Convention after exhausting all national remedies (Article 55 of the Constitution of Ukraine) [2]. Therefore, the European Court of Human Rights is a key mechanism for the protection of human rights and freedoms in Europe. For Ukraine, its activities have become an important factor in establishing the rule of law and harmonising the national system of human rights protection with European standards.

It is important to note that the information disseminated in the media about the alleged suspension of the protection of property rights and the right to fair elections by Ukraine since April 2024 is false. Back in 2022, immediately after the introduction of martial law, Ukraine notified the Council of Europe of the possibility of temporary restrictions on certain rights in accordance with Article 15 of the Convention. This is a normal information procedure, and not a new decision or cancellation of rights. The notification published on April 4, 2024, is a clarification that shortens the list of articles from which Ukraine temporarily withdrew. The points

on property rights, education and elections were mentioned in the 2022 note. As emphasised by the Minister of Justice Denys Malyuska, Ukraine did not suspend the protection of rights, but on the contrary, narrowed the list of possible restrictions. Other states have also taken similar actions during martial law, which is in line with international practice [3]. So, Ukraine did not restrict human rights but only updated technical information for the Council of Europe, reducing the list of possible derogations in accordance with international norms.

As we know, Ukraine has been a party to the Convention on Human Rights for over 20 years, but the number of cases lost in the ECHR indicates imperfect compliance with its provisions. The most problematic issues remain the independence of the judicial system, the length of trials, and the failure to implement ECHR decisions, especially in terms of eliminating the causes of violations. Such problems are exacerbated by political instability, corruption, a systemic crisis in state institutions, and legal nihilism — when laws are adopted without proper discussion and their quality remains low. In the case of *Yuriy Ivanov v. Ukraine*, the ECHR recognised that the failure to implement court decisions is systemic [4, p. 41-42]. Despite the state's declared desire to implement the ECHR's decisions, the main problem remains - the actual implementation of the Court's decisions into the national legal system and the effective elimination of the causes of violations, not just the payment of compensation.

In conclusion, Ukraine's participation in the European Convention on Human Rights has been a significant step toward strengthening human rights protection in the country. While important progress has been made in aligning national legislation with European standards, the number of cases lost in the ECHR shows that full compliance with the Convention is still a challenge. Key issues remain the independence of the judiciary, the length of trials, and the effective implementation of ECHR decisions, particularly in addressing the systemic causes of violations. To fully realise the principles of the Convention, Ukraine must ensure that its laws and practices consistently respect human rights, strengthen the rule of law, and improve

accountability within state institutions. Only through these measures can the rights guaranteed by the European Convention become a tangible reality for all citizens.

References:

1. Гончаренко Л., Історія створення Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод від 4 листопада 1950 року, *Шлях успіху і перспективи розвитку (до 26 річниці заснування Харківського національного університету внутрішніх справ)*. Харків, 2020, С. 148-149
2. Про Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод та Європейський Суд з прав людини.
URL: <https://bt.mk.court.gov.ua/sud1405/mhgd/peyxgffbnvb/dftgb>
3. Щодо відступу від зобов'язань за Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод. Міністерство юстиції України, 2024
URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/shchodo-vidstupu-vid-zoboviazan-za-konventsiiu-pro-zakhyst-prav-liudyny-i-osnovopolozhnykh-svobod>
4. Солоткий С., Рішення Європейського Суду з прав людини: місце і роль у правовій системі України. *Український часопис Конституційного права* 1. 2018. С. 41-42

СЕКЦІЯ: УКРАЇНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО І ВИКЛИКИ ГЛОБАЛЬНОЇ ЦИВІЛІЗАЦІЇ: СОЦІАЛЬНОГУМАНІТАРНІ АСПЕКТИ

Белкіна Є. О.,

здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Київського національного економічного університету

імені Вадима Гетьмана

Науковий керівник – доктор філософії з економіки Шандар А. М.

АНАЛІЗ ТЕНДЕНЦІЙ У СФЕРІ ПЕНСІЙНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ

Пенсійне страхування є важливою складовою соціального захисту населення. В Україні воно відноситься до загальнообов'язкового державного соціального страхування поряд із страхуванням на випадок безробіття, страхуванням у зв'язку із тимчасовою втратою працездатності, страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання. Це гарантована державою система заходів щодо забезпечення населення виплатами у страхових випадках, передбачених чинним законодавством.

Дослідження пенсійної системи, у т. ч. виплат по даному виду страхування висвітили у своїх працях вітчизняні вчені, зокрема Бойко О. [1], Верховод І. [6], Гаврилюк В. [2], Леонтенко О., Лопушняк Г. [4], Матвіїшина Г., Прищепя Я. [5] та ін.

Вітчизняним законодавством передбачена можливість застосування обов'язкового та добровільного пенсійного страхування. Об'єктом даного дослідження є опис тенденцій саме по обов'язковій складовій.

Згідно даних, оприлюднених Пенсійним фондом України динаміка чисельності пенсіонерів (рис. 1) у 2014–2025 рр. демонструє поступове зменшення кількості пенсіонерів приблизно на 1–3 % в рік. Найбільше скорочення (–10 %) відбулося у 2015 р. порівняно із 2014 р., що зумовлено впливом воєнних дій.

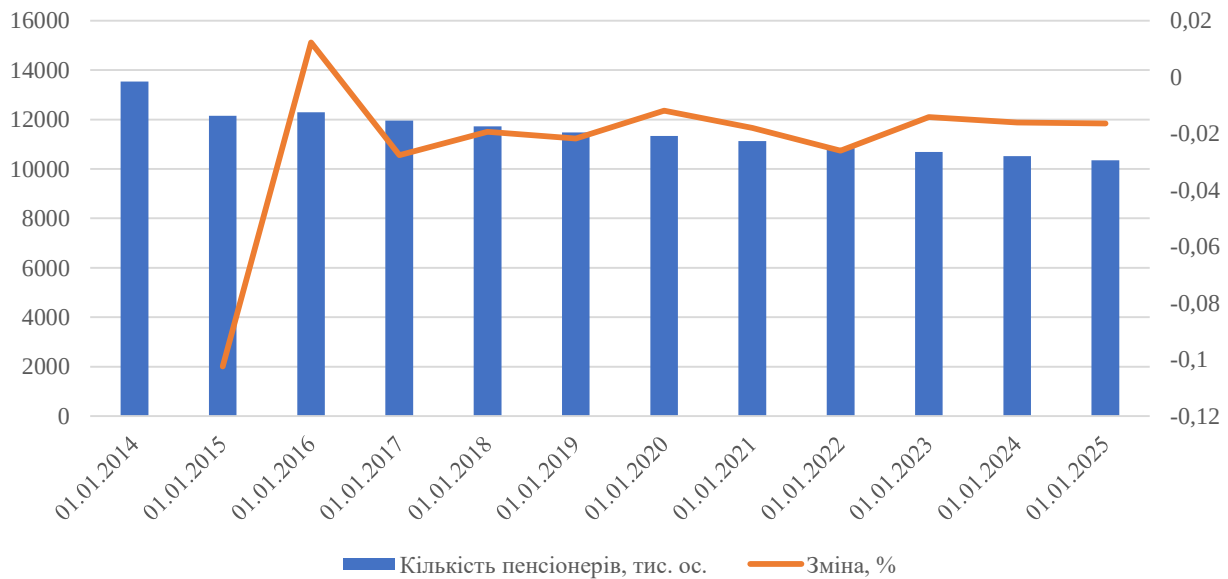

Рис. 1. Динаміка чисельності пенсіонерів у 2014–2025 рр.

Джерело: побудовано на основі [4]

Слід відмітити, що середній розмір пенсій суттєво коливається в розрізі областей (рис. 2). Станом на 01.01.2025 р. найвищий розмір пенсій отримували жителі м. Київ, Донецької, та Луганської областей, а найменший – Тернопільська, Чернівецька та Закарпатська області. Головним чином це пояснюється диференціацією оплати праці в секторах економіки (оскільки кожен регіон має свою спеціалізацію) і відповідно зайнятістю в них.

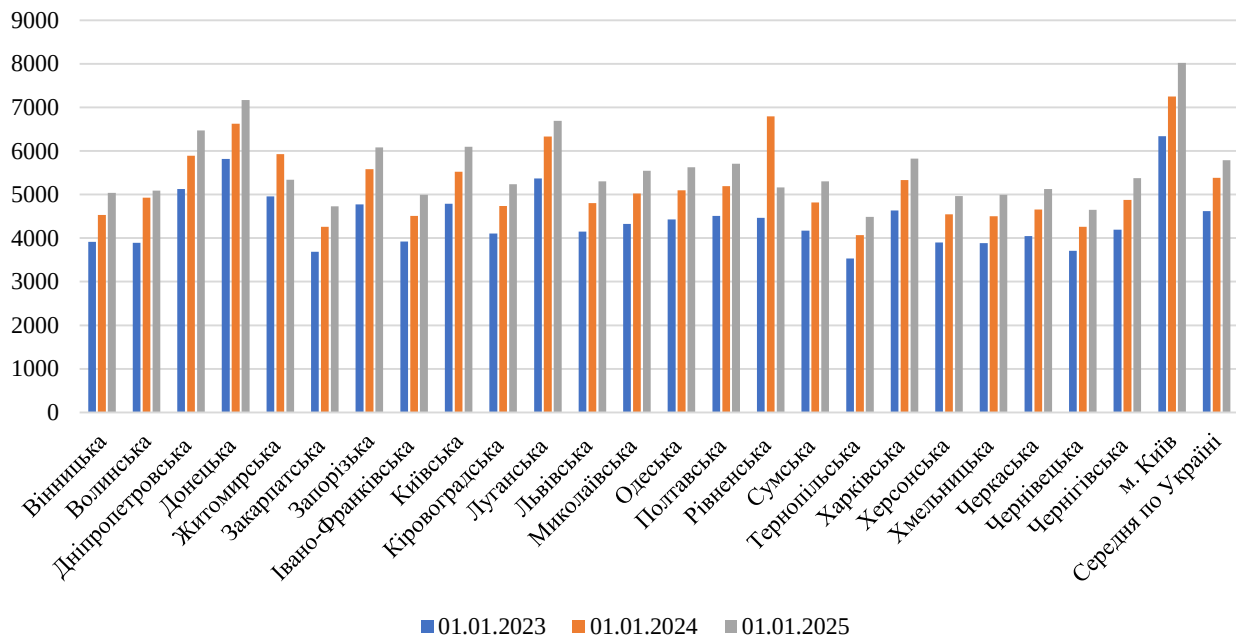

**Рис. 2. Динаміка пенсійних виплат у розрізі областей,
2023–2025 рр., грн.**

Джерело: побудовано на основі [4]

Також аналіз показав, що з кожним роком розмір пенсій підвищується. Зростання виплат у 2024 р. відбулося по всіх областях за винятком Житомирської та Рівненської областей, де розмір пенсії скоротився на 584,79 грн, та 1630,42 грн відповідно.

У сфері дослідження пенсійної системи важливе місце належить демографічним процесам, адже саме вони показують кількісні зміни населення. В Україні останніми роками спостерігається демографічна криза – процес депопуляції, тобто систематичне зменшення кількості населення, наявне звуження відтворення (смертність перевищує народжуваність, зростає частка осіб літнього віку, висока еміграція; обставини, що спричиняють великі втрати людей, наприклад, війна). У свою чергу це впливає на кількість працездатного населення, що утворює дисбаланс між платниками внесків і отримувачами пенсій. Також внаслідок зменшення чисельності робочої сили, економічні

показники країни знижуються, що відбивається також на наповнення Пенсійного фонду.

Окреслені виклики у пенсійній сфері, дозволили виокремити кілька напрямів вирішення проблем, які полягають у наступному.

– Стимулювання економічного зростання шляхом залучення іноземних інвестицій та підтримки малого і середнього бізнесу. Збільшення інвестицій дозволить покращити економічне становище країни. Розширення виробництв також допоможе вирішити проблему безробіття (яке загострилося в останні роки) та збільшити надходження до Пенсійного фонду.

– Системні зміни у соціальній політиці, зокрема демографічній та сімейній. Зараз уряд розглядає можливість підтримання сімей з дітьми, зокрема підвищення допомоги при народженні дитини. Аналіз показує [7], що у деякі роки виплата допомоги при народженні прив'язувалася до прожиткового мінімуму чи навіть заробітної плати. Такий підхід є більш релевантним із точки зору забезпечення допомоги, адже розмір виплати зростає, а не лишається на фіксованому рівні.

– Завершення реформування пенсійної системи. Налагодження процесів другого та третього рівня пенсійної системи (накопичувальної складової) дозволить зробити виплати більш справедливими.

Література:

1. Бойко О. Пенсійна реформа: як будуть виплачувати та індексувати пенсії в Україні. 2023. URL: <https://suspilne.media/369610-nakopicuvalna-pensia-ta-indeksacia-socialnih-viplat-so-vidomo/>
2. Гаврилюк В. М. До питання формування сучасної пенсійної системи України в умовах глобальних викликів. *Економіка та суспільство*. 2023. №51. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-51-28>
3. Звіти про роботу. *Пенсійний фонд України*. URL: <https://www.pfu.gov.ua/diyalnist/zvity-pro-robotu/>
4. Лопушняк Г. С., Леонтенко О. М. Пенсійне забезпечення в Україні: аналіз стану в умовах світових інтеграційних процесів. *Актуальні проблеми економіки*. 2020. №7–8. С. 105–115. URL: https://eco-science.net/wp-content/uploads/2020/07/07-8.20_note_ukr_Lopushnyak-H.S.-Leontenko-O.M.-105-115.pdf

5. Прищепа Я., Матвіїшина Г. Накопичувальні пенсії: у Мінсоцполітики розповіли, що передбачає пенсійна реформа. 2023. URL: <https://suspilne.media/356294-nakopichuvalni-pensii-u-minsocpolitiki-rozpovili-so-peredbaca-pensijna-reforma>

6. Радзіховський Д.О., Верховод І.С. Вплив пенсійної системи на економіку та соціальну стабільність. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2025. №44. С. 213–221. URL: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15208933>

7. Шандар А., Реутська С. Соціальний захист сімей з дітьми: аналіз допомоги при народженні дитини в Україні. *Економіка та суспільство*. 2025. №77. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-77-88>

Браташ К. Ю., Шубний О. Є.,

студенти 3-го курсу

спеціальності 133 «Галузеве машинобудування»

Лозівської філії Харківського

автомобільно-дорожнього фахового коледжу

Науковий керівник – викладач

Лозівської філії Харківського автомобільно-дорожнього

фахового коледжу Коваль Д.В.

РОЛЬ ВИКЛАДАЧА СПЕЦІАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН У ФОРМУВАННІ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОГО ФАХІВЦЯ

Вступ. Сучасний етап розвитку освіти в Україні характеризується зростанням вимог до рівня професійної підготовки майбутніх фахівців. Умови глобалізації, інтеграції в європейський освітній простір, а також динамічний розвиток технологій вимагають від випускників не лише знань, а й уміння швидко адаптуватися до нових умов праці, приймати самостійні рішення, мислити критично та креативно. У цьому контексті особлива роль належить викладачу спеціальних дисциплін, який є ключовою фігурою у процесі професійного становлення та формування конкурентоспроможного фахівця.

Постановка проблеми. Сучасна система фахової передвищої та вищої освіти перебуває у стані постійного оновлення під впливом глобалізаційних процесів, цифровізації та динамічного розвитку ринку праці. Від майбутнього фахівця вимагається не лише високий рівень професійної підготовки, а й здатність до швидкої адаптації, критичного мислення, комунікабельності, творчого підходу та безперервного саморозвитку. У таких умовах ключовою постає роль викладача спеціальних дисциплін, який безпосередньо формує професійні компетентності, світогляд і систему цінностей майбутнього спеціаліста.

Викладач спеціальних дисциплін має виступати не лише джерелом знань, а й наставником, консультантом і модератором навчального процесу, здатним організувати діяльність студентів таким чином, щоб забезпечити розвиток їхньої професійної мобільності, творчого потенціалу та конкурентоспроможності. Проте в сучасній освітній практиці спостерігається певне протиріччя між вимогами до підготовки конкурентоспроможного фахівця та традиційними підходами до викладання спеціальних дисциплін.

Отже, проблема полягає у визначенні ефективних педагогічних умов, форм і методів діяльності викладача спеціальних дисциплін, спрямованих на формування у студентів комплексу професійних і особистісних якостей, необхідних для успішної професійної реалізації в сучасному конкурентному середовищі.

Виклад основного матеріалу. Викладач спеціальних дисциплін — це не лише педагог, який передає знання з конкретної галузі, а й професійний наставник, який формує у студентів фахове мислення, культуру праці, професійну етику. Саме через спеціальні дисципліни майбутній фахівець отримує базу знань і навичок, необхідних для реальної роботи. Ефективний викладач повинен поєднувати у собі риси педагога, науковця, практика та психолога, уміти зацікавити студентів, створити умови для їхнього саморозвитку й самореалізації.

Одним із головних завдань викладача є формування у студентів професійних компетентностей — знань, умінь та навичок, що відповідають вимогам сучасного ринку праці. Серед них: здатність застосовувати теоретичні знання на практиці; уміння працювати в команді; критичне та аналітичне мислення; вміння використовувати сучасні інформаційні технології у професійній діяльності; готовність до постійного самовдосконалення. Щоб досягти цього, викладач має використовувати інтерактивні методи навчання: тренінги, ділові ігри, моделювання професійних ситуацій, роботу над реальними проєктами. Такі методи розвивають не лише фахові, а й соціальні навички, необхідні для успішної кар'єри.

У сучасному освітньому процесі викладач повинен бути не лише носієм знань, а й організатором навчально-пізнавальної діяльності, використовуючи новітні технології — мультимедійні засоби, онлайн-платформи, віртуальні лабораторії, цифрові тренажери. Інноваційний підхід сприяє підвищенню мотивації студентів, робить навчання цікавим та практично орієнтованим. Завдяки цифровим інструментам викладач може створювати індивідуальні траєкторії навчання, контролювати прогрес кожного студента, надавати зворотний зв'язок у режимі реального часу.

Викладач спеціальних дисциплін виконує важливу мотиваційну функцію. Його професіоналізм, ентузіазм та ставлення до предмета формують у студентів інтерес до майбутньої професії. Власним прикладом викладач демонструє, що означає бути компетентним, відповідальним і творчим працівником. Не менш значущою є виховна функція — формування у майбутніх фахівців моральних якостей, професійної етики, патріотизму, поваги до праці. Саме через особистість викладача студенти засвоюють поняття професійної честі, взаємоповаги та відповідальності.

Щоб підготувати конкурентоспроможного фахівця, викладач має налагоджувати співпрацю з підприємствами та роботодавцями, організовувати виробничу практику, стажування, майстер-класи з фахівцями галузі. Така

взаємодія дозволяє студентам побачити реальні умови роботи, зрозуміти вимоги сучасного ринку праці та сформувати практичний досвід ще під час навчання.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, роль викладача спеціальних дисциплін у формуванні конкурентоспроможного фахівця є надзвичайно важливою. Саме він виступає сполучною ланкою між теорією та практикою, освітою та ринком праці. Від його професіоналізму, педагогічної майстерності, вміння мотивувати й надихати залежить якість підготовки молодих спеціалістів. Сучасний викладач має бути не лише носієм знань, а й наставником, консультантом, новатором. Тільки за таких умов можна сформувати фахівця, який буде готовий до викликів XXI століття, здатний успішно конкурувати на ринку праці й робити свій внесок у розвиток суспільства.

Література:

1. Контимирова В. Професійна компетентність як чинник формування конкурентоспроможності майбутніх фахівців. *Гуманізація навчально-виховного процесу*. 2019. №. 6 (98).
 2. Попова О. В. Професійна компетентність як чинник формування конкурентоспроможності майбутніх фахівців на ринку праці. *Імідж сучасного педагога*. 2025. №(1(220)). № 31–35. DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2025-1\(220\)-31-35](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2025-1(220)-31-35).
 3. Петренко К. О. Підвищення конкурентоспроможності майбутніх фахівців у сфері професійної освіти. 2023. URL: <https://ekhsuir.kspu.edu>
 4. Шевченко Л. С. Професійна освіта як чинник конкурентоспроможності робочої сили. *Демографія та соціальна економіка*. 2008. № 2. С. 77-85.
- Дзюба П. А., Зайцева Т. А. Посібник до вивчення дисципліни «Методика викладання фахових дисциплін в вищій школі» : посіб. Дніпропетровськ : Ліра, 2015. 24 с.

Гордієнко А. Г.,

студентка Дніпровського національного

університету ім. Олеса Гончара

Науковий керівник – д-р політ. наук, проф. Висоцький О. Ю.

СОЦІАЛЬНІ МЕДІА ЯК ІНСТРУМЕНТИ ЦИФРОВОЇ ДИПЛОМАТІЇ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

У ХХІ столітті стрімкий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій та глобальної мережі Інтернет кардинально трансформував всі сфери людської життєдіяльності, зокрема сфери міжнародних відносин та публічної дипломатії. Як зазначав Гокінг, Інтернет став найважливішим джерелом політичної інформації для суспільства, що підвищило рівень відкритості та прозорості інформації в сучасному суспільстві [4], а глобалізація лише поглибила існуючий взаємозв'язок між країнами, зокрема пришвидшила потік інформації, капіталу та ідей. В сучасному глобальному світі суспільство вже не є пасивним споживачем інформації, а демонструє зростання своєї самосвідомості та соціальної активності, що трансформує механізми публічної дипломатії та зокрема цифрової дипломатії і змушує представників політичної, державної та дипломатичної сфери застосовувати інформаційно-комунікаційні платформи [1], як-от X (колишній Twitter), Facebook, Instagram, LinkedIn, YouTube, TikTok, для комунікації з громадськістю, що показує актуальність застосування соціальних медіа як інструментів цифрової дипломатії на міжнародній арені в умовах глобалізації.

Зміни, які спричинила глобалізація на міжнародній арені, вимагають переосмислення поняття публічної дипломатії, адже в умовах глобалізації традиційні форми міждержавної комунікації виявляються недостатніми для ефективного досягнення зовнішньополітичних цілей. Традиційний спосіб

дипломатії представляє собою взаємодію держав, зокрема їхніх посольств, консульств, дипломатичних місій за посередництвом багатьох міжнародних організацій, що дозволяє державам брати участь у діалозі, йти на компроміс та досягати домовленостей задля забезпечення міжнародної безпеки [3, с. 123].

Нові можливості для публічної дипломатії відкрила мережа Інтернет, яка дала розвиток новим механізмам впливу на світову аудиторію, зокрема створення та популярність персоніфікованих сторінок політичних представників у соціальних мережах, адже зараз ми можемо спостерігати як публікації на офіційних сторінках представників політичної влади та бізнесу впливають на міжнародну політику, як наприклад публікація Президента США Дональда Трампа в соціальній мережі X (колишній Twitter) [5], де на мапі США 51 штатом було позначено Канаду, спричинила скандал в інформаційному полі, особливо в умовах прийняття рішень щодо торговельних відносин та питання щодо мит між Канадою та США.

Стрімкий розвиток цифрових комунікацій кардинально змінив інструментарій сучасної дипломатії. Платформи, які ще нещодавно вважалися просто засобом спілкування чи розваг, сьогодні стали невід'ємною частиною зовнішньої політики багатьох держав, а прямий доступ до величезної глобальної аудиторії створює можливість безпосередньо комунікувати з громадськістю інших країн, що водночас дозволяє системно працювати над репутацією держави, транслуючи позитивний образ та культурні цінності, а також дає зручний майданчик для ведення контрпропаганди та атак на імідж політичних опонентів на міжнародній арені. У контексті глобального інформаційного суспільства, де громадська думка стає все більш вагомим фактором, ігнорувати соціальні медіа стало неможливо, тому як логічний наслідок, міністерства закордонних справ та інші урядові структури активно інтегрували соціальні медіа у свою роботу, створивши розгалужену мережу офіційних акаунтів для ведення цифрової дипломатії.

Глобалізація посприяла зародженню нових, гібридних викликів, зокрема інформаційних війн та маніпуляцій суспільної свідомості, тому саме в умовах глобалізації та трансформацій інформаційно-комунікаційної сфери цифрова дипломатія України набуває критичного значення. Враховуючи виклики гібридної війни з 2014 року, цифрова дипломатія має значення не тільки як інструмент «м'якої сили», а як інструмент інформаційного фронту боротьби за міжнародну підтримку, формування позитивного міжнародного іміджу та протистояння дезінформації. Тож для визначення ключової ролі України у трансформації сучасної системи міжнародних комунікацій в умовах викликів глобалізації та загроз національній безпеці є важливою побудова ефективної цифрової дипломатії України як стратегічної відповіді на сучасні виклики.

Ефективність та практичність цифрової дипломатії як стратегічної відповіді на сучасні виклики стали особливо помітними після повномасштабного вторгнення Російської Федерації у лютому 2022 року, адже в цей кризовий період українська цифрова дипломатія продемонструвала якісну еволюцію, здійснивши перехід від класичних завдань «м'якої сили», спрямованих переважно на вплив, до потужного механізму прямої мобілізації ресурсів та підтримки з боку глобального громадянського суспільства.

Показовим прикладом ефективного національного брендингу є комунікаційна кампанія «Be Brave Like Ukraine» (українською – «Будь сміливим як Україна»), ініційована навесні 2022 року, яка стала найбільшою out-of-home-кампанією України у світі. За даними медіа, кампанія охопила понад 140 міст у 19 країнах, включно з такими ключовими візуальними локаціями, як Таймс-Сквер у Нью-Йорку [2]. Кампанія створила потужний емоційний зв'язок та позитивний імідж держави, що бореться. Якщо кампанія «Be Brave Like Ukraine» створила емоційну основу для підтримки, то запущена у травні 2022 року за ініціативи Президента України фандрейзингова платформа United24 надала світовій спільноті прямий та прозорий інструмент для дії. Даний проєкт став унікальним прикладом інституціоналізації цифрової

дипломатії, що діє за принципом «єдиного вікна» для пожертв від приватних осіб та корпорацій. Одним із інноваційних методів проєкту є активне залучення інструментів «м'якої сили» через інститут глобальних амбасадорів, зокрема до проєкту долучилися десятки світових зірок науки, спорту та культури, серед яких Марк Гемілл, Барбра Стрейзанд, гурт Imagine Dragons, історик Тімоті Снайдер та інші, які використовують свій медійний капітал та соціальні мережі для просування платформи та її зборів. Як результат, станом на 2025 рік платформа залучила понад 1 мільярд доларів від донорів зі 110 країн [6].

Таким чином, практичний досвід України демонструє, що в умовах сучасних глобальних викликів та гібридних загроз, цифрова дипломатія та соціальні медіа трансформуються. Вони перестають бути виключно інструментом формування іміджу та ведення контрпропаганди. Натомість, вони стають життєво важливим механізмом державної політики, здатним мобілізувати не лише громадську думку, але й конкретні фінансові та матеріальні ресурси, необхідні для забезпечення національних інтересів та безпеки.

Література:

1. Краснопольська Т. М., Милосердна І. М. Цифрова дипломатія як основа нової публічної дипломатії. *Актуальні проблеми політики*. 2022. Вип. 69. С. 13–20. DOI: 10.26693/ahpsxxi2023.06.126 (дата звернення: 25.10.2025).
2. Креатив на експорт. Після обвалу українського ринку реклами агенція banda штурмує Захід. Як будувати партнерство із глобальними брендами. URL: <https://cutt.ly/Ir4JjPmj> (дата звернення: 25.10.2025).
3. Павлюх М. В., Кушней С. Р. Публічна дипломатія як тренд у сучасних політичних відносинах: процеси трансформації. *Політичне життя*. 2022. № 4. С. 122–127. DOI: 10.31558/2519-2949.2022.4.14 (дата звернення: 25.10.2025).
4. Hocking B. Rethinking the 'New' Public Diplomacy. *New Public Diplomacy: Soft Power in International Relations* / ed. by Jan Melissen. New York, 2005. P. 28–48.
5. Oh Canada: Donald Trump taunts Ottawa again, shares new map of US. URL: <https://cutt.ly/9r4JltOP> (дата звернення: 25.10.2025).

6. UNITED24 Launches Fundraising for Combat Robotic Platforms to Defend Against Russian Terror – President on the Occasion of the Second Anniversary of the Initiative. URL: <https://cutt.ly/Lr4Jz2CD> (дата звернення: 25.10.2025).

Козирська Б Р.,

здобувачка вищої освіти спеціальності 281

Публічне управління та адміністрування

Хмельницького університету управління та

права імені Леоніда Юзькова

Науковий керівник – канд. екон. наук, доцент Кравець І. М.

РОЛЬ ДЕРЖАВИ У ФОРМУВАННІ СОЦІАЛЬНО ВІДПОВІДАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ БІЗНЕСУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Соціальна відповідальність підприємств є невід’ємною складовою сучасного економічного та соціального розвитку, що передбачає добровільну інтеграцію соціальних, екологічних та етичних аспектів у бізнес-процеси та взаємодію з усіма зацікавленими сторонами: працівниками, клієнтами, місцевими громадами та державними органами. В умовах України держава відіграє вирішальну роль у формуванні корпоративної соціальної відповідальності, створюючи нормативно-правову та економічну основу для її реалізації. Зокрема, Законом України «Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері сприяння розвитку соціально відповідального бізнесу в Україні на період до 2030 року» визначено, що підприємства мають дотримуватися принципів прозорості, етичності, захисту прав працівників, охорони довкілля та внеску у соціальний розвиток громад. Закон передбачає, що державні органи забезпечують моніторинг і контроль виконання цих зобов’язань, стимулюють соціальні ініціативи податковими та фінансовими

механізмами і формують суспільну культуру відповідального бізнесу через рейтинги, публічні звіти та освітні програми [1].

Держава визначає поле для соціально відповідальної поведінки бізнесу через комплекс нормативних актів, стандартів і кодексів етики, що забезпечують баланс між комерційними інтересами підприємств і суспільними потребами. Законодавчі норми зобов'язують компанії забезпечувати соціальні гарантії працівників, підтримувати соціальні ініціативи та здійснювати прозору звітність про свою діяльність, що дозволяє громадськості та державі оцінювати реальний внесок бізнесу у розвиток суспільства. Крім того, державні органи стимулюють корпоративні соціальні програми через фінансові механізми, наприклад, пільгове оподаткування для компаній, що інвестують у соціальні проекти, розвиток громад, охорону довкілля та підтримку уразливих категорій населення [2].

Особливу роль держава відіграє у контексті воєнного стану, коли соціальна відповідальність бізнесу набуває стратегічного значення для національної безпеки та стабільності суспільства. Війна кардинально змінює пріоритети підприємств: від звичайного дотримання етичних стандартів до активної участі у підтримці держави, Збройних Сил України та громад, постраждалих від бойових дій. Багато компаній залучають ресурси для волонтерських ініціатив, закупівлі гуманітарної допомоги, відновлення критично важливої інфраструктури, забезпечення життєво необхідних товарів та послуг. Так, компанія AMIC Energy передала понад 330 тис. літрів пального для армії та гуманітарних місій, профінансувала закупівлю 250 дронів DJI Mavic 3 на суму 24 млн грн та забезпечила навчальний табір 3-ї окремої штурмової бригади ЗСУ [3]. Укрнафта системно підтримує Сили оборони та безпеки України, надаючи гуманітарну та матеріально-технічну допомогу, а також реалізує проєкт «Добрий ранок, Україно!», спрямований на підтримку військових та їхніх родин [4]. Фармацевтична компанія Дарниця передала медичним закладам України майже 3 мільйони упаковок лікарських засобів на

суму близько 250 млн грн та активно підтримує військовослужбовців, ветеранів і їхні родини через різноманітні програми [5].

У воєнний час суб'єкти господарювання мають особливі обов'язки щодо підтримки державних та громадських ініціатив, спрямованих на захист населення та економіки. Держава забезпечує координацію та контроль цих процесів, запроваджує спеціальні програми підтримки підприємств, що активно допомагають у воєнний час, і контролює ефективність використання ресурсів. Водночас, соціально відповідальна поведінка бізнесу під час війни стає фактором не лише етичного, але й стратегічного значення, формуючи новий рівень взаємодії держави, суспільства та корпоративного сектору [6].

Таким чином, державна політика, законодавче регулювання та підтримка соціальних ініціатив створюють умови, у яких бізнес може реалізовувати свою соціальну відповідальність на високому рівні. Підтримка Збройних Сил, гуманітарна допомога та інвестиції у критичну інфраструктуру, продемонстровані прикладами AMIC Energy, Укрнафти та Дарниці, свідчать про здатність бізнесу не лише виконувати нормативні вимоги, а й формувати довіру громадян, зміцнювати стійкість економіки та підтримувати соціальну стабільність країни, підкріплюючи роль держави як гаранта безпеки та розвитку.

Література:

1. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері сприяння розвитку соціально відповідального бізнесу в Україні на період до 2030 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 24 січня 2020 р. №66-р // Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/66-2020-%D1%80#Text>. Дата звернення: 09.10.2025
2. AMIC Energy: сила змін у спільних діях / ЕВА. URL: https://eba.com.ua/amic-energy-syla-zmin-u-spilnyh-diyah/?utm_source=chatgpt.com. Дата звернення: 09.10.2025.
3. УКРНАФТА × Boriviter: благодійний проєкт / RAU. URL: https://rau.ua/novyni/novini-partneriv/ukrnafta-x-boriviter-blagodijnij-proiekt/?utm_source=chatgpt.com. Дата звернення: 09.10.2025.
4. Як Дарниця допомагає українцям під час великої війни / Дарниця. URL: <https://darnytsia.ua/press-center/novini-kompan/yak-darnitsya-dopomagaie->

ukrayintsyam-pid-chas-velikoyi-viyni?utm_source=chatgpt.com. Дата звернення: 09.10.2025.

5. Розвиток економічного потенціалу регіонів України / Economic Development. URL: <https://economdevelopment.in.ua/index.php/journal/article/download/922/883>. Дата звернення: 09.10.2025.

6. Трансформації державного управління в умовах змін / Transformations. URL: <https://transformations.in.ua/index.php/journal/article/view/124/121> Дата звернення: 09.10.2025.

Кукуруза Д. В.,

студентка факультету публічного управління 2 курсу спеціальності 281

«Публічне управління та адміністрування» Хмельницького університету

управління та права імені Леоніда Юзькова

Науковий керівник – канд. екон. наук, доцентка кафедри Кравець І. М.

СОЦІАЛЬНИЙ ДІАЛОГ ЯК МЕХАНІЗМ ЗАПОБІГАННЯ СОЦІАЛЬНИМ КОНФЛІКТАМ В СУСПІЛЬСТВІ

Вступ. У сучасному суспільстві соціальні конфлікти є невід’ємною складовою соціальних процесів, які виникають через різноманіття суспільних інтересів, цінностей та соціальних груп. Ці конфлікти можуть мати як позитивний, так і негативний вплив на соціальну стабільність та розвиток суспільства. Надзвичайно актуальним це питання стає під час економічних криз, політичної нестабільності та воєнних конфліктів, коли соціальна напруга зростає, а можливості для конструктивного вирішення непорозумінь обмежені.

Відповідно до цього набуває актуальності питання розробки та впровадження ефективних механізмів запобігання соціальним конфліктам. Одним із таких механізмів є соціальний діалог - процес взаємодії між різними соціальними суб’єктами з метою досягнення взаєморозуміння, узгодження інтересів та вирішення конфліктів мирним шляхом. Соціальний діалог сприяє

формуванню культури співпраці, розвитку громадянського суспільства та зміцненню соціальної стабільності.

Мета дослідження. Метою даної роботи є розкриття сутності соціального діалогу як механізму запобігання соціальним конфліктам, аналіз його теоретико-правових основ, вивчення причин соціальних конфліктів та оцінка ефективності соціального діалогу в умовах сучасного суспільства.

Результати та обговорення. Соціальний діалог визначається як процес взаємодії між різними соціальними суб'єктами – державою, роботодавцями та працівниками – з метою досягнення консенсусу щодо питань соціально-економічної політики, умов праці, соціального захисту та інших аспектів соціальних відносин. Цей процес може здійснюватися на трьох рівнях: національному, регіональному та локальному.

Законодавче регулювання соціального діалогу в Україні здійснюється через Закон України «Про соціальний діалог в Україні» від 23.12.2010 № 2862-VI, який визначає основні принципи та механізми соціального діалогу, права та обов'язки його учасників, а також організаційні форми його реалізації[1].

Міжнародно-правове забезпечення соціального діалогу здійснюється через акти Міжнародної організації праці (МОП), зокрема Європейську соціальну хартію (переглянуту), яка закріплює право на укладення колективних договорів та зобов'язує сторони сприяти створенню механізму переговорів на добровільній основі між роботодавцями та організаціями працівників[2].

Соціальні конфлікти можуть виникати через різноманітні причини, серед яких соціально-економічні, інформаційні та політичні чинники. Зростання соціальної напруги в умовах економічних криз та воєнного стану особливо сприяє виникненню конфліктів у суспільстві. Особливо в умовах воєнного стану спостерігається трансформація емоційного стану населення: первинні реакції страху поступово змінюються на відчуття виснаження, емоційного спустошення та втрати соціальної включеності. Такі фактори, як фінансова

криза, професійна нереалізованість, нестабільний емоційний стан і загострення життєвого дискомфорту, формують основу для зростання соціальної напруги та відповідно потенційних конфліктів у суспільстві [2, ст. 380].

Соціальний діалог є дієвим і корисним інструментом попередження соціальних конфліктів, оскільки дає можливість сторонам обговорювати та узгоджувати свої інтереси, знаходити компроміси та вирішувати суперечності мирним шляхом. Основними методами соціального діалогу є переговори, консультації та укладання колективних договорів.

В Україні колективні переговори з укладення колективних договорів та угод перебувають під особливим міжнародним захистом. Зокрема, Європейська соціальна хартія (переглянута) закріплює право на укладення колективних договорів і зобов'язує сторони, у разі необхідності, сприяти створенню механізму добровільних переговорів між роботодавцями або їхніми організаціями та профспілками з метою регулювання умов праці через колективні договори [3].

Позитивним прикладом соціального діалогу в Україні є укладання Генеральної угоди між Кабінетом Міністрів України, Федерацією профспілок України та Конфедерацією роботодавців, що сприяє стабільності соціально-трудових відносин та запобіганню конфліктів.

Значення комунікативної культури та партнерської моделі взаємодії полягає в тому, що вони сприяють формуванню атмосфери довіри, взаємоповаги та готовності до компромісів, що є необхідними умовами для ефективного соціального діалогу.

Незважаючи на важливість соціального діалогу, його ефективність може бути обмежена рядом факторів. Серед них - недостатня інституційна підтримка, відсутність реальної політичної волі, низький рівень довіри між учасниками діалогу, формалізація участі сторін та недостатність реальної участі працівників та громадянського суспільства.

В Україні національна модель соціального діалогу наразі не повністю відповідає сучасним викликам: питання представництва суб'єктів соціального партнерства та їх здатності реалізовувати ефективний діалог залишається відкритим [4, ст. 116].

Перспективами розвитку соціального діалогу є впровадження інклюзивного діалогу, що передбачає залучення всіх зацікавлених сторін, у тому числі представників громадянського суспільства, до процесу прийняття рішень. Також важливим є розвиток культури соціального партнерства, підвищення рівня довіри між учасниками діалогу та забезпечення належної інституційної підтримки.

Висновки. Соціальний діалог є дієвим механізмом вирішення суспільних конфліктів, адже він забезпечує системну, структуровану взаємодію між різними соціальними суб'єктами - державою, роботодавцями та працівниками. Соціальний діалог дозволяє знаходити сторонам компромісні рішення мирним шляхом. Через переговори, консультації та укладання колективних угод соціальний діалог формує культуру співпраці, підвищує довіру між учасниками процесу та сприяє стабільності суспільних відносин. Соціальний діалог виступає не лише механізмом запобігання конфліктів, а й інструментом їх конструктивного вирішення.

Необхідно розвивати культуру соціального партнерства в українському суспільстві, впроваджувати інклюзивний діалог та забезпечувати належну інституційну підтримку для підвищення ефективності та розвитку соціального діалогу в Україні.

Література:

1. Про соціальний діалог в Україні : Закон України від 23.12.2010 № 2862-VI. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2862-17> (дата звернення: 20.10.2025).
2. Українське суспільство в умовах війни. 2022 : колект. монографія / С. Дембіцький, О. Злобіна, Н. Костенко та ін. ; за ред. член.-кор. НАН України, д. філос. н. Є. Головахи, д. соц. н. С. Макеева. Київ : Ін-т соціології НАН України, 2022. 410 с.

3. Європейська соціальна хартія (переглянута) : Хартія ; Рада Європи від 03.05.1996. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/994_062 (дата звернення: 20.10.2025).

4. Самолюк Н. Проблеми розвитку соціального діалогу в Україні. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2022. № 308(4). С. 111–117. URL: <https://journals.khnu.km.ua/vestnik/wp-content/uploads/2022/09/2022-308-17.pdf> (дата звернення: 20.10.2025).

Лісафіна Н. М.,

*здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти 4 курсу
ННІ педагогіки і психології Глухівського національного
педагогічного університету імені Олександра Довженка
Науковий керівник – д-р пед. наук, доцент Тюльпа Т.М.*

ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ ЯК НАДАВАЧ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ ЗА ПРИНЦИПОМ «РІВНИЙ- РІВНОМУ»

Сучасна соціальна політика України спрямована на децентралізацію НСП та перехід до соціальної моделі інвалідності. Це вимагає залучення недержавних структур, зокрема, громадських організацій (ГО), як гнучких, клієнтоорієнтованих надавачів.

В умовах повномасштабної агресії та пов'язаної з нею безпекової кризи (ризик обстрілів, повітряні тривоги, руйнування інфраструктури) потреба в інноваційних та безпечних моделях надання соціальних послуг набуває екзистенційного значення. Традиційні офлайн-послуги стають не лише недоступними, але й небезпечними, особливо для мало мобільних груп населення та осіб, які проживають у прифронтових громадах. У цьому контексті, онлайн-формат надання послуг інформування та консультування через ГО, які використовують модель «рівний-

рівному» (Peer-to-Peer), є стратегічною необхідністю. Він дозволяє людям з інвалідністю:

- Не наражати себе на небезпеку: Отримувати життєво необхідну підтримку, не виходячи з дому під час повітряних тривог або в умовах підвищеної небезпеки.
- Зберегти доступність послуг: Для маломобільних груп населення, яким і до війни було складно пересуватися, онлайн-консультація стала єдиним можливим способом отримання якісних послуг та інформаційної стійкості.

Саме тому аналіз діяльності Громадської організації «Організація осіб з інвалідністю «ТРОІ», яка діє в м. Тростянець Сумської обл., як надавача онлайн-консультування та онлайн-інформування є прикладом стійкості та адаптивності системи соціальних послуг в умовах воєнного часу.

У нашому дослідженні ми намагалися теоретично обґрунтувати та практично проаналізувати діяльність громадської організації осіб з інвалідністю як надавача соціальних послуг за принципом «рівний-рівному» та розробити рекомендації щодо оптимізації цього процесу. Задля цього здійснено комплексний аналіз впровадження моделі »рівний-рівному» як офіційної послуги інформування та консультування в умовах українського законодавства, досліджено механізми легалізації цієї моделі та виявлено бюрократичні, фінансові та специфічні воєнні бар'єри, що є унікальним внеском у розвиток теорії та практики соціальної роботи. Теоретичну основу роботи склали праці українських та зарубіжних фахівців з соціальної роботи (І. Мигович, В. Поліщук), теорії соціальної моделі інвалідності (Е. Барнс, Т. Шапіро), концепції Peer-Support (К. Річардсон, Д. Спенс), а також аналіз чинного законодавства: Закон України «Про соціальні послуги» (2019), який чітко визначає, що громадські об'єднання можуть бути надавачами соціальних послуг (стаття 13), встановлює основні принципи НСП (законність, доступність, адресність) та необхідність внесення ГО до Єдиного державного Реєстру

надавачів соціальних послуг (РНСП) [1]; Державні стандарти соціальних послуг; відповідні Постанови КМУ).

Для практичної реалізації соціальної моделі критично важливим є використання Міжнародної Класифікації Функціонування, обмеження життєдіяльності та здоров'я (МКФ), у якій описано функціонування людини у площинах активності та участі, а також включає контекстуальні фактори (бар'єри та фасилітатори). Діяльність ГО, що використовує модель «рівний-рівному», є прямим інструментом для роботи з факторами навколишнього середовища, допомагаючи клієнту збільшити рівень участі та подолати інформаційні бар'єри.

З метою організації ефективної діяльності ГО важливим є врахування:

- принципу «рівний-рівному» (Peer-to-Peer): сутність якого полягає у наданні підтримки особою з інвалідністю іншій особі, яка має аналогічний досвід. Консультант виступає як рольова модель успішної адаптації;
- принцип гомофілії – неперевершена довіра – створює безпечне середовище для швидшого взаєморозуміння;
- теорія соціального навчання: демонстрація успішного прикладу підвищує самоефективність клієнта;
- деконструкція стигми: знімає відчуття ізоляції та усуває роль «об'єкта допомоги».

ГО «ТРОІ» є прикладом успішної інституціоналізації моделі «рівний-рівному» в умовах сучасного законодавства. Схарактеризуємо етапи легалізації організації.

1. Статутні зміни: отримання «дозволу» від самих себе шляхом внесення змін до Статуту щодо надання послуг «Інформування» та «Консультавання».

2. Забезпечення бази: залучення грантового фінансування (проект Рівний-рівному) на створення ком'юніті центру та закупівлю технічного обладнання

(комп'ютери, ПЗ) для роботи в онлайн-форматі, що забезпечило відповідність вимогам до матеріально-технічної бази.

3. Процедура внесення до РНСП є найбюрократичнішим, але необхідним етапом. Вона вимагала від ГО «ТРОІ» підготовки:

- програм та стандартів послуг: розробка чітких програм надання послуги »Інформування» та »Консультування» (де прописано структуру РР);
- кадрової документації: оформлення положення про супервізію та посадових інструкцій, де реєр-консультанти працюють під наглядом фахівця з профільною освітою (координатора).
- обліку: впровадження ведення журналу реєстрації звернень та індивідуальних планів надання послуг (ІПНП) – ключових документів для підзвітності.

Успішне включення до РНСП легітимізувало ГО «ТРОІ» як суб'єкта ринку соціальних послуг.

Ключові переваги громадських організацій та моделі «рівний-рівному»: соціальна ефективність моделі рр забезпечує найвищий рівень довіри та результативності через унікальну емпатію та використання практичного досвіду консультанта; організаційна гнучкість: ГО здатні швидко реагувати на зміни потреб громади та обирати інноваційні, безпечні формати (онлайн-консультування); економічна ефективність: ГО мають менші адміністративні витрати, що дозволяє їм надавати якісні послуги за конкурентною ціною.

Отже, громадська організація осіб з інвалідністю, яка функціонує за принципом «рівний-рівному», є життєво необхідним та ефективним надавачем соціальних послуг, має високе практичне значення для оптимізації соціального замовлення та легалізації професії реєр-консультанта в Україні.

Перспективою дослідження є розробка уніфікованої програми сертифікації, що забезпечить сталість таких організацій, як «ТРОІ», та підвищить якість соціальних послуг у державі.

Література:

1. Закон України «Про соціальні послуги» від 17.01.2019 р. № 2671-VIII.

Марков Д. С.,

*студент 6 курсу факультету управління, адміністрування
та інформаційної діяльності*

Ізмаїльський державний гуманітарний університет

Науковий керівник – доц. Метіль А. С.

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ РЕАБІЛІТАЦІЇ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Російська повномасштабна агресія проти України, розпочата 24 лютого 2022 року, кардинально змінила масштаби проблеми реабілітації військовослужбовців. За даними Міністерства охорони здоров'я України, станом на вересень 2024 року понад 370 тисяч українських військових потребують різних видів реабілітації. Серед них близько 45 тисяч поранених потребують медичної реабілітації, понад 20 тисяч військових зазнали ампутацій кінцівок, а психологічну підтримку потребують практично всі учасники бойових дій.

Особливістю сучасного конфлікту є його інтенсивність та використання противником сучасних видів зброї, що призводить до специфічних травм, включаючи множинні осколкові поранення, мінно-вибухові травми, контузії та складні психологічні розлади. За оцінками Національної служби здоров'я України, 60% поранених військових мають поєднані травми, що вимагає мультидисциплінарного підходу до реабілітації.

Водночас триває процес реабілітації ветеранів АТО/ООС, які воювали на сході України з 2014 року. За даними Міністерства у справах ветеранів, в Україні нараховується понад 400 тисяч ветеранів, з яких близько 370 тисяч потребують різних видів підтримки та реабілітаційних послуг. Ця подвійна

завантаженість на систему охорони здоров'я та соціального захисту створює унікальні виклики для української держави та суспільства.

Сучасні концепції реабілітації військовослужбовців базуються на роботах провідних світових дослідників у галузі військової медицини та психології. Р. Піттман та його колеги розробили теоретичну базу для розуміння посттравматичного стресового розладу як нейробіологічного феномену, що дозволило створити більш ефективні методи лікування. Б. ван дер Колк у своїх дослідженнях довів важливість тілесно-орієнтованих підходів у лікуванні травми, що особливо актуально для військових з фізичними пораненнями. Е. Фоа розробила протокол пролонгованої експозиційної терапії, який став золотим стандартом лікування ПТСР у багатьох країнах світу [4].

Серед українських науковців значний внесок у розвиток теорії та практики реабілітації військових зробили О. Кокун, який досліджував психологічні аспекти підготовки та реабілітації військовослужбовців, В. Стасюк, що вивчала особливості соціально-психологічної адаптації учасників АТО, та І. Приходько, яка аналізувала ефективність різних методів психотерапії ПТСР [1].

У світі існує декілька моделей реабілітації ветеранів. Американська система реабілітації ветеранів, що розвивалася протягом століття через досвід Першої та Другої світових воєн, війн у Кореї, В'єтнамі, Іраку та Афганістані, створила найбільш розвинену інфраструктуру підтримки. Департамент у справах ветеранів США керує 1255 медичними закладами, включаючи 170 медичних центрів та понад 1000 амбулаторних клінік. Річний бюджет системи становить понад 270 мільярдів доларів, що дозволяє забезпечити комплексну допомогу 9 мільйонам ветеранів.

Британська модель зосереджується на швидкій реінтеграції військових у цивільне життя через програму «Help for Heroes», яка забезпечує не лише медичну реабілітацію, але й професійну перепідготовку та психологічну підтримку сімей.

Ізраїльський досвід особливо цінний для України через схожість умов тривалого конфлікту. Організація «Wounded Warriors» розробила унікальну методику швидкої психологічної реабілітації, яка дозволяє військовим повертатися до служби або успішно адаптуватися до цивільного життя в стислі терміни. Ізраїльська система базується на принципі «близькості, негайності та очікування повернення», що означає надання допомоги якомога ближче до місця травми, якомога швидше та з установкою на повне одужання.

Українська система реабілітації військовослужбовців розвивалася поетапно, починаючи з 2014 року, коли розпочалася АТО на сході країни. Створення Міністерства у справах ветеранів у 2018 році стало важливим кроком у централізації та координації реабілітаційних послуг. Міністерство розробило Національну стратегію у сфері прав людини до 2023 року, яка передбачає комплексний підхід до реабілітації та соціальної адаптації ветеранів [3].

Львівський обласний центр медико-соціальної експертизи та реабілітації інвалідів став піонером у впровадженні сучасних технологій протезування. Центр співпрацює з провідними світовими виробниками протезів, включаючи німецьку компанію Ottobock та американську Össur, забезпечуючи українських військових високотехнологічними біонічними протезами. За період з 2014 по 2024 рік центр забезпечив протезами понад 15 тисяч ветеранів [3].

Харківський національний медичний університет розробив унікальну програму підготовки спеціалістів з медичної реабілітації, яка поєднує теоретичні знання з практичними навичками роботи з військовими травмами. Університет співпрацює з Міністерством оборони у створенні мобільних реабілітаційних центрів, які можуть працювати в умовах, наближених до лінії фронту.

Київський центр реабілітації «Unbroken» став символом сучасного підходу до комплексної реабілітації. Центр, створений за підтримки міжнародних партнерів, поєднує медичну, психологічну та соціальну

реабілітацію в рамках однієї установи. За два роки роботи центр надав послуги понад 8 тисячам пацієнтів, з яких 85% змогли повернутися до повноцінного життя.

Психологічна реабілітація є найскладнішою складовою відновлення військовослужбовців, оскільки травми війни залишають глибокі сліди у психіці людини. Дослідження, проведені Українським науково-дослідним інститутом соціальної і судової психіатрії та наркології, показують, що 78% учасників бойових дій мають ознаки посттравматичного стресового розладу різного ступеня тяжкості. Особливо високі показники спостерігаються серед військових, які пережили полон, втратили побратимів або стали свідками жорстокості з боку противника.

Центр ментального здоров'я при Національному університеті «Києво-Могилянська академія» розробив програму «Психологічна перша допомога», яка адаптована до українських реалій. Програма включає методики швидкого зняття гострого стресу, техніки само регуляції та групової терапії. Особливістю української моделі є використання арт-терапії та музикотерапії, які виявилися особливо ефективними для військових з важкими формами ПТСР.

Розвиток медичної реабілітації в Україні відбувається в умовах постійного надходження поранених з різними типами травм. Національний військово-медичний клінічний центр «Головний військовий клінічний госпіталь» впровадив систему етапної реабілітації, яка розпочинається ще на етапі інтенсивної терапії і продовжується до повного відновлення функцій організму. Особливістю системи є використання роботизованих комплексів для відновлення моторики та віртуальної реальності для психологічної адаптації.

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара в співпраці з ІТ-компаніями розробив додаток «RehabBot», який використовує штучний інтелект для індивідуалізації реабілітаційних програм. Додаток аналізує стан пацієнта, його прогрес та автоматично коригує програму вправ і терапії. За рік

використання додаток показав 40% покращення результатів реабілітації порівняно з традиційними методами.

Соціальна реабілітація ветеранів включає широкий спектр заходів, спрямованих на їх повноцінну інтеграцію в суспільство. Державна служба України у справах інвалідів та ветеранів розробила комплексну програму соціальної адаптації, яка включає професійну перепідготовку, психологічну підтримку, допомогу в працевлаштуванні та житлові програми. За період 2019-2024 років програмою скористалися понад 180 тисяч ветеранів та членів їх сімей.

Основними викликами української системи реабілітації військовослужбовців є недостатнє фінансування, брак кваліфікованих спеціалістів та нерівномірність розвитку інфраструктури між регіонами. За оцінками експертів, для забезпечення повноцінної реабілітації всіх військових, які потребують допомоги, необхідно збільшити фінансування відповідних програм щонайменше втричі. Водночас гостро відчувається нестача психологів, реабілітологів та соціальних працівників, які мають досвід роботи з військовою травмою.

Перспективним напрямом розвитку є створення єдиної цифрової платформи реабілітації, яка об'єднає всі заклади та служби, що працюють з ветеранами. Це дозволить забезпечити координацію послуг, моніторинг ефективності програм та індивідуальний підхід до кожного пацієнта. Також важливим є розвиток телемедицини та дистанційних форм психологічної підтримки, що особливо актуально для ветеранів, які живуть у віддалених регіонах [2].

Реабілітація військовослужбовців в умовах війни в Україні потребує комплексного, мультидисциплінарного підходу, який поєднує медичну, психологічну та соціальну складові. Міжнародний досвід показує важливість створення централізованої системи управління, достатнього фінансування та підготовки кваліфікованих кадрів. Українська система реабілітації, незважаючи

на значні досягнення останніх років, потребує суттєвого розширення та модернізації для відповіді на виклики повномасштабної війни. Успішне вирішення цих завдань є не лише питанням турботи про ветеранів, але й важливою умовою постконфліктного відновлення та сталого розвитку українського суспільства.

Література:

1. Приходько І. І. Ефективність психотерапевтичних методів лікування ПТСР у ветеранів АТО. *Український вісник психоневрології*. 2018. Т. 26, № 4. С. 67–72.
2. Романчук О. І. Групова терапія військових з посттравматичними стресовими розладами. *Психологія і суспільство*. 2021. № 3. С. 134–147.
3. Стасюк В. В. Соціально-психологічна адаптація учасників антитерористичної операції до умов мирного життя. *Проблеми сучасної психології*. 2020. № 47. С. 234–248.
4. Foa E. B., Hembree E. A., Rothbaum B. O. *Prolonged Exposure Therapy for PTSD: Emotional Processing of Traumatic Experiences*. New York : Oxford University Press, 2007.

Майстро А. В.

Студентка спеціальності «Журналістика»

«Економіко-правничий фаховий коледж

Запорізького національного університету»

Науковий керівник – викладач англійської мови та літератури

Довгалюк Т.А

БІЛІНГВІЗМ У ЖУРНАЛІСТСЬКІЙ ПРАКТИЦІ: МІЖ НАЦІОНАЛЬНОЮ АВТЕНТИЧНІСТЮ ТА ГЛОБАЛЬНОЮ АУДИТОРІЄЮ

В епоху цифрових медіа англійська мова стала мовою міжнародної журналістики. Українські журналісти дедалі частіше створюють англomовний контент або змішують мови у своїх матеріалах (соцмережі, блоги, подкасти, онлайн-ЗМІ). Це породжує нові виклики – як донести український контекст глобальній аудиторії, не втрачаючи культурної самобутності.

Проаналізувавши понад величезну кількість публікацій присвячених політичним, культурним та соціальним темам. Звернула увагу, яка приділялася мовним особливостям, стилістичним засобам, адаптації українських реалій до англomовного контексту. Феномен білінгвізму в сучасній журналістиці України стає предметом активного дослідження як зарубіжних, так і вітчизняних лінгвістів.

Так, У. Вайнрайх та Ф. Грош у класичних роботах з психолінгвістики та соціолінгвістики підкреслювали, що двомовність виконує не лише когнітивну та комунікативну функції, але й соціокультурну роль, формуючи спільноти на основі мовної взаємодії та міжкультурної комунікації [3].

Українські дослідники, зокрема Л. Масенко та Т. Козак, акцентують увагу на специфіці білінгвізму в національному контексті, зазначаючи, що двомовна компетенція є важливим ресурсом професійної адаптації журналістів до умов глобалізації та транснаціональної медіаінтеграції [2].

На сьогоднішній день, актуальності набуває у журналістській практиці білінгвізм, який проявляється не лише як інструмент мовної компетенції, а й як стратегія професійного позиціонування. Використання англійської мови в українських медіа набуває статусу «медіамови» (*media lingua franca*), що забезпечує доступ до міжнародної аудиторії, сприяє поширенню українського наративу на глобальному інформаційному просторі та підвищує впізнаваність українських медіа за кордоном. Водночас сучасні дослідники звертають увагу на потенційні ризики надмірної англomовної експансії: стандартизація контенту та домінування англomовної структури можуть призводити до втрати локальної специфіки, культурного колориту та національної автентичності журналістських матеріалів.

Не можу підчеркнути дослідження сучасних науковців В. Ковальчук та М. Петренко, які показують, що оптимальне поєднання української та англійської мов у медіапросторі дозволяє одночасно досягати двох цілей: зберігати національну ідентичність та інтегруватися у глобальні інформаційні

потоки. Це створює нову форму білінгвального медіапростору, де мовна політика та стратегія комунікації стають ключовими чинниками успішної міжнародної медіа активності [1; 4].

Отже, мною було здійснено комплексне дослідження феномена білінгвізму в сучасній журналістській практиці України, що розглядається крізь призму глобалізаційних процесів і транснаціональної комунікації. Проаналізовано специфіку функціонування української та англійської мов у професійному середовищі журналістів, зокрема в аспекті мовної взаємодії, комунікативних стратегій та динаміки мовних виборів у медіадискурсі.

Для досягнення поставленої мети дослідження було застосовано комплекс методів, що забезпечує багаторівневий аналіз феномену білінгвізму в українській журналістиці.

1. Контент-аналіз – використаний для систематичного вивчення текстів англomовних українських онлайн-видань з метою виявлення мовних, стилістичних та тематичних особливостей публікацій. Цей метод дозволив кількісно та якісно оцінити частоту використання українських елементів у текстах англійською мовою, а також визначити основні комунікативні стратегії журналістів.

2. Порівняльно-дискурсивний аналіз – застосований для вивчення способів адаптації українських реалій до англomовного медіапростору. Метод дозволив порівняти мовні та стилістичні особливості публікацій у різних виданнях, виділити специфіку перекладу та трансформації наративів, а також дослідити баланс між збереженням національної автентичності та доступністю для міжнародної аудиторії.

3. Описовий метод – використаний для узагальнення та систематизації отриманих результатів, формулювання висновків щодо функціонування білінгвізму в журналістській практиці та тенденцій формування білінгвального медіапростору.

Об'єктом дослідження стали англomовні українські онлайн-видання: The Kyiv Independent; Ukrinform (English Edition); Euromaidan Press, тощо. Дослідженню підлягали публікації, опубліковані у період 2022-2025 років, які охоплюють політичні, культурні та соціальні теми. Мною проаналізовано понад 75 публікацій. Особливу увагу привернули мовні особливості текстів, стилістичні засоби, що забезпечують ефективну комунікацію з міжнародною аудиторією, адаптації українських реалій, культурних кодів та політичних подій до англomовного дискурсу, баланс між локальною ідентичністю та глобальною зрозумілістю контенту.

Переконалась, що саме такий методологічний підхід дозволив комплексно оцінити роль білінгвізму у формуванні англomовного українського медіапростору та його вплив на сприйняття України міжнародною аудиторією.

Білінгвізм у журналістській практиці України виступає значущим чинником інтеграції національних медіа у глобальний інформаційний простір. Використання української та англійської мов у комунікації сприяє розширенню міжнародної аудиторії, підвищенню впізнаваності українських ЗМІ та формуванню глобального сприйняття української позиції щодо актуальних подій.

Водночас забезпечення національної автентичності залишається критично важливим завданням. Найбільш ефективною є мовна стратегія, за якої англійська мова виконує функцію інструменту передачі та інтерпретації української реальності, а не її заміни, що дозволяє зберігати культурну ідентичність та локальні особливості медіаконтенту.

Література:

1. Bereza L, Vrublevska T, Matusevych L, Mykytyn I, Fedorova O. Features of teaching Ukrainian as a foreign language. *Laplage em Revista*. 2021. № 7. P. 339-349.
2. Masenko L. Hryhoriy Kvitka-Osnovyanenko as the founder of prose genres of the Ukrainian literary language. *Ukrainian language*. 2024. № 2(90). P. 86 – 104
3. Shevchenko, N. The History of Bilingualism in Ukraine and Its Role in the Present Day Political Crisis. *Cahiers Sens public*. 2015. №17-18(1). P. 203-225

4. Дослідницька ініціатива з питань демократичних реформ в Україні (RIDRU). URL: https://ridru.artsrn.ualberta.ca/nationalities-culture-and-language-policies/cluster-members/volodymyr-kulyk/?utm_source=chatgpt.com

Мітєва В. В.

студентка 6 курсу факультету управління, адміністрування

та інформаційної діяльності

Ізмаїльський державний гуманітарний університет

Науковий керівник – доц. Метіль А. С.

АКТУАЛЬНІ СПОСОБИ ПОПЕРЕДЖЕННЯ НАСИЛЬНИЦЬКИХ ДІЙ НАД ЖІНКАМИ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

Проблема насильства над жінками залишається однією з найгостріших соціальних проблем сучасності, що потребує комплексного підходу до попередження та протидії. У тезах розглянуто сучасні методи профілактики гендерно-обумовленого насильства, проаналізовано міжнародний досвід та специфіку української ситуації, а також запропоновано практичні рекомендації щодо вдосконалення превентивних заходів [1].

За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я, кожна третя жінка у світі зазнає фізичного або сексуального насильства протягом життя. В Україні, згідно з дослідженням ОБСЄ 2019 року, 67% жінок віком 15-49 років зазнавали психологічного, фізичного, сексуального або економічного насильства з боку партнера або інших осіб. Пандемія COVID-19 та воєнний стан в Україні значно загострили проблему, адже за даними Міністерства соціальної політики України, кількість звернень до служб підтримки жертв домашнього насильства зросла на 30% у 2020-2022 роках. Це підкреслює критичну важливість розробки та впровадження ефективних превентивних стратегій, які б враховували як глобальні тенденції, так і специфічні виклики українського контексту.

Проблематика попередження насильства над жінками активно досліджується міжнародною науковою спільнотою протягом останніх десятиліть. Фундаментальні роботи Л. Хайз заклали теоретичні основи екологічної моделі насильства, яка враховує індивідуальні, мікросоціальні, громадські та макросоціальні фактори ризику. Дослідження М. Елсберг та К. Гарсії-Морено встановили ключові принципи ефективних інтервенцій, включаючи мультисекторальний підхід та залучення громад до процесу попередження. Роботи Ш. Вотшоу довели важливість раннього втручання та комплексних програм підтримки, які поєднують медичну, психологічну та правову допомогу [2].

В українському науковому просторі значний внесок у вивчення проблеми зробили К. Левченко, яка досліджувала питання гендерної політики та протидії дискримінації, Т. Фулей, що аналізувала правові аспекти протидії домашньому насильству [4], О. Кочемировська, яка проводила соціологічний аналіз гендерно обумовленого насильства [1], та І. Грабська, що вивчала психологічні аспекти реабілітації жертв насильства. Їхні дослідження створили теоретичне підґрунтя для розуміння специфіки проблеми в українських реаліях.

Скандинавські країни демонструють найнижчі показники насильства над жінками завдяки комплексному підходу, що включає прогресивне законодавство, профілактичні програми та розвинену інфраструктуру підтримки. Швеція першою у світі криміналізувала купівлю сексуальних послуг у 1999 році, створивши правовий прецедент для інших країн. Норвегія впровадила обов'язкове вивчення гендерної рівності з початкової школи, а Фінляндія забезпечує одне місце у притулку на 7 500 жінок, що відповідає стандартам Ради Європи.

Латиноамериканські країни розробили інноваційні підходи до боротьби з найтяжчими формами насильства. Гватемала у 2010 році створила спеціалізовані фемініцид-суди для розгляду вбивств жінок за гендерними мотивами, що значно підвищило рівень покарання винних. Бразилія прийняла

закон «Марія да Пенья» у 2006 році, який передбачає комплексні заходи захисту, включаючи превентивні програми для агресорів та довгострокову підтримку жертв.

Прийняття Закону України «Про попередження та протидію домашньому насильству» у 2017 році стало поворотним моментом у боротьбі з гендерно-обумовленим насильством. Закон запровадив систему обмежувальних та термінових заборонних приписів, програми корекції поведінки кривдників та мобільні бригади соціально-психологічної допомоги, що суттєво розширило інструментарій захисту жертв [3].

Громадські організації відіграють ключову роль у превенції насильства та підтримці жертв. «Ла Страда-Україна» створила національну гарячу лінію та комплексні програми превенції торгівлі людьми. Фонд «Жінки України» розбудував мережу кризових центрів та забезпечує правову допомогу по всій території країни. Рух «FEMEN» через радикальні акції привертає увагу світової спільноти до проблем гендерної дискримінації та насильства.

Цифрові технології відкривають нові можливості для попередження насильства та підтримки жертв. Мобільні додатки безпеки, такі як норвезький «bSafe» з GPS-трекінгом та сигналом тривоги або американський «Circle of 6» для швидкого повідомлення довіреним особам, демонструють ефективність технологічних рішень [4]. В Україні розробляється адаптований додаток «Українка», який враховуватиме специфіку національної правової системи та соціальних служб. Штучний інтелект використовується для розробки алгоритмів раннього виявлення ризиків у соціальних мережах та створення чат-ботів для анонімного консультування жертв насильства.

Превентивні програми базуються на принципах первинної, вторинної та третинної профілактики. Первинна профілактика включає освітні програми з гендерної рівності в навчальних закладах, інформаційні кампанії в ЗМІ та соціальних мережах, а також програми батьківської освіти, що формують нульову толерантність до насильства. Вторинна профілактика передбачає

скринінг у медичних закладах для раннього виявлення жертв, програми підтримки сімей групи ризику та корекційні програми для потенційних агресорів. Третинна профілактика зосереджується на комплексній реабілітації жертв, програмах ресоціалізації кривдників та довгостроковому психологічному супроводженні для запобігання повторним випадкам.

Серед рекомендації щодо вдосконалення превентивних заходів насильницьких дій можна виділити наступні ідеї. На державному рівні необхідні системні законодавчі зміни, включаючи ратифікацію Стамбульської конвенції, посилення кримінальної відповідальності за систематичне насильство та запровадження ювенальної юстиції. Фінансування превентивних програм має бути збільшено до рівня європейських стандартів, що становить 0,1% ВВП, а також створено Державний фонд попередження насильства для координації та фінансування довгострокових ініціатив.

Регіональний рівень потребує розвитку інфраструктури підтримки, зокрема розширення мережі притулків до стандарту ЄС – одне місце на 10 000 населення, та створення регіональних центрів комплексної допомоги. Важливою є міжсекторальна співпраця через координаційні ради з питань протидії насильству та спільні програми правоохоронних органів, медичних працівників та соціальних служб [4].

Громадський рівень має зосередитися на освіті та просвіті через інтеграцію тем гендерної рівності у шкільні програми, тренінги для фахівців соціальної сфери та програми підвищення правової грамотності населення. Залучення громадськості через розвиток волонтерського руху, програми наставництва для жертв насильства та громадський контроль за діяльністю державних служб створить додатковий рівень захисту та підтримки.

Ефективне попередження насильства над жінками вимагає системного підходу, що поєднує законодавчі, освітні, соціальні та технологічні інструменти. Міжнародний досвід демонструє важливість довгострокових інвестицій у превентивні програми, які показують значно вищу економічну

ефективність порівняно з реактивними заходами. В українському контексті пріоритетними напрямками є удосконалення законодавчої бази, розвиток інфраструктури підтримки, впровадження інноваційних технологій та формування нульової толерантності суспільства до насильства. Особливу увагу необхідно приділити роботі з чоловіками та хлопчиками як потенційними союзниками у боротьбі з гендерно-обумовленим насильством [1]. Реалізація запропонованих заходів дозволить значно знизити рівень насильства над жінками та наблизити Україну до європейських стандартів гендерної рівності та безпеки.

Література:

1. Кочемировська О. О. Соціологічний аналіз гендерно-обумовленого насильства в українському суспільстві. *Соціологічні студії*. 2018. №2, 45-52.
2. ОБСЄ. Добробут та безпека жінок: дослідження поширеності насильства щодо жінок в Україні. Київ : Представництво ОБСЄ в Україні, 2019.
3. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII
[URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text)
4. Фулей Т. І. Правові механізми протидії домашньому насильству в Україні. *Право України*. 2019. №8, 156-171.

Нікішин С.,

аспірант кафедри теорії і практики журналістики

Львівський Національний університет імені Івана Франка

Науковий керівник – доц. Кіца М.О.

СУЧАНИЙ РОЗВИТОК ТА ПЕРСПЕКТИВИ МІСЦЕВИХ ТЕЛЕКАНАЛІВ В УКРАЇНІ

У цих тезах розглядається особливість розвитку місцевого телебачення в сучасних умовах. Традиційна лінійна модель телемовлення поступово доповнюється або змінюється мультимедійними форматами, що відкриває нові комунікаційні можливості. Місцевий телеканал працює як бізнес: залежить від реклами, спонсорства, може мати комерційний контент, партнерські проекти.

Це може підсилювати конкуренцію, але в той же час створює виклики для незалежності та громадянської функції [1]. Для подальшого розвитку необхідно інтегрувати цифрові технології, посилювати участь аудиторії, створювати стійкі моделі фінансування і закріплювати роль як локальних комунікаторів.

Система місцевого телебачення в Україні переживає період структурних і технологічних змін. Від моменту децентралізації медіаринку у 1990-х роках до сьогодення місцеві телеканали пройшли шлях від аналогових студій з обмеженою аудиторією до багатоплатформних медіа, інтегрованих у цифрове середовище.

Однією з ключових тенденцій є цифровізація та конвергенція медіа [2]. Сьогодні більшість місцевих телеканалів активно розвивають власні онлайн-платформи, сторінки у соціальних мережах, YouTube-канали, створюючи гібридну комунікаційну модель, що поєднує телемовлення та диджитал-контент. Це дозволяє розширити аудиторію, залучити молодь та забезпечити двосторонню комунікацію з громадою.

Водночас залишається низка проблем: економічна нестабільність локальних медіа, залежність від рекламного ринку або політичних донорів; нестача якісного контенту, зорієнтованого на потреби громади; дефіцит кадрів, особливо у сфері мультимедійної журналістики; нерівномірний розвиток між регіонами — у великих містах телеканали мають ширші можливості, ніж у сільських громадах.

Проте місцеве телебачення зберігає важливу соціальну функцію — воно виступає комунікаційним майданчиком між владою, бізнесом і громадою, формує локальну ідентичність та сприяє соціальній згуртованості. У період воєнного стану регіональні телеканали відіграють особливу роль як джерело достовірної локальної інформації, що підтримує інформаційну безпеку держави.

Місцеві телеканали виконують важливу соціальну функцію: вони формують інформаційний простір регіонів, підтримують локальну ідентичність

та забезпечують зв'язок громади з органами влади [3]. У контексті децентралізації ЗМІ стали важливими учасниками розвитку місцевого самоврядування та громадянського суспільства. Тенденції розвитку регіонального телебачення полягають у поступовому переході у цифровий формат мовлення (DVB-T2, онлайн-трансляції, YouTube-канали).

Важливе значення має зростання ролі соціальних мереж як інструменту просування телепродукту і взаємодії з глядачами. Підвищення уваги до аналітичних, культурних і просвітницьких програм, які відображають регіональні особливості. Сьогодні місцеві телеканали зіштовхуються з рядом проблем, таких як: Обмежене фінансування, особливо у громадах з невеликими бюджетами, конкуренція з національними мовниками та онлайн-платформами, необхідність постійного оновлення технічної бази та підвищення кваліфікації журналістів [4]. Існують також ризики інформаційної безпеки в умовах війни.

Перспективи розвитку місцевих телеканалів пов'язані з кількома стратегічними напрямками:

1. Інтеграція цифрових технологій (стрімінгові сервіси, інтерактивні формати, мобільні додатки).
2. Партнерство з громадським сектором і створення спільного контенту з громадами.
3. Впровадження моделей медіаменеджменту, орієнтованих на сталий розвиток.
4. Підвищення рівня медіаграмотності журналістів та аудиторії.

Таким чином, розвиток місцевих телеканалів в Україні визначається поєднанням технологічних інновацій, соціальної відповідальності та потреби у формуванні нових комунікаційних моделей. Перспективи їх ефективного функціонування пов'язані з адаптацією до цифрової екосистеми та збереженням локальної ідентичності як ключової цінності.

Партнерство з місцевими органами влади, громадськими організаціями та бізнесом для створення суспільно значущих проєктів. Активніше використання

цифрових платформ (YouTube, TikTok, Facebook, Telegram) для розширення аудиторії. Потенціал у розвитку освітнього та культурного контенту, особливо в контексті воєнного часу та післявоєнного відновлення. У висновку можна стверджувати, що місцеві телеканали залишаються ключовим елементом українського інформаційного простору. Їхній розвиток на пряму залежить від інноваційності, цифрової адаптації та збереження регіональної автентичності. Підтримка держави, громад та глядачів є запорукою сталого майбутнього українського регіонального телебачення.

Література:

1. Інститут масової інформації. 64,1 % українців отримують політичну інформацію з телеканалів – дослідження. 04 серпня 2019 р. URL: <https://imi.org.ua/news/641-ukrajintsiv-otrimuyut-politichnu-informatsiyu-z-telekanaliv-doslidzhennya-i15001>
2. Інститут масової інформації. Телебачення залишається основним джерелом інформації для українців – дослідження ІМІ. 29 вересня 2020 р. URL: <https://imi.org.ua/news/telebachennya-zalyshayetsya-osnovnym-dzherelom-informatsiyi-dlya-ukrayintiv-dali-jdut-sotsmerezhi-i35330>
3. Detector Media. Соцмережі й телебачення – основні джерела новин для українців; довіра до національних медіа впала – дослідження. 16 жовтня 2020 р. URL: <https://detector.media/infospace/article/181614/2020-10-16-sotsmerezhi-y-telebachennya-osnovni-dzherela-novyn-dlya-ukrayintsiv-dovira-do-natsionalnykh-media-vpala-doslidzhennya>
4. Інститут масової інформації. Для 67 % українців телебачення є найважливішим джерелом інформації – дослідження. 15 лютого 2022 р. URL: <https://imi.org.ua/news/dlya-67-ukrayintsiv-telebachennya-ye-najvazhlyvishym-dzherelom-informatsiyi-doslidzhennya-i43833>

Рачковська О. В.,

здобувачка II курсу факультету

журналістики, реклами та видавничої справи

Одеського національного університету

імені І. І. Мечникова

Науковий керівник – ст. викладач Блінов Є. М.

ПУБЛІЧНІ ЗАХОДИ ІЗ ЗАЛУЧЕННЯМ ОДЕСЬКОЇ МОЛОДІ НА ВЕБПОРТАЛІ МІСЬКОЇ РАДИ ТА В МІСЦЕВОМУ МЕДІАПОЛІ

У сучасному контексті підтримка молодіжної політики є як ніколи актуальною, бо саме від комунікації між місцевою владою та молоддю напряду залежить рівень громадської активності, участі молоді у суспільному житті та розкриття потенціалу нового покоління як рушійної сили розвитку громади. Засоби масової інформації виступають ключовим інструментом даної комунікації — вони не лише інформують, а й формують імідж молодих людей та передають ефективність подій.

Представлене дослідження має на меті з'ясувати, як саме журналісти місцевих медіа висвітлюють молодіжну політику, яку реалізують Одеська міська рада та Молодіжна рада при Одеському міському голові.

Відповідно до положень ст. 1 Закону України про «Засади молодіжної політики», «молодіжна політика - напрям державної політики, спрямований на створення соціально-економічних, політичних, організаційних, правових умов і гарантій для соціалізації та інтеграції дітей та молоді в суспільні процеси, що здійснюються в інтересах дітей та молоді та за їх участю» [13]. Своє визначення цього терміну дають експерти U-Report — цифрової платформи ЮНІСЕФ, що об'єднує проактивну молодь, яка висловлює свої думки та прагне впливати на зміни в нашій країні. На їхню думку, молодіжна політика — це ціла система

дій, що провадиться на державному рівні, спрямована на підвищення ролі й перспектив молоді в суспільстві. Займатися нею повинні певні суспільні інституції, які діють як сполучна ланка між державою і молоддю. Адже держава не може розвиватися без підтримки молоді, а молодь – реалізуватися, інтегруватися в соціумі без відповідних дій з боку уряду [9]. Таким чином, навіть під час повномасштабної війни як суспільство, так і органи влади різних рівнів мають бути зацікавлені в успішній реалізації молодіжної політики.

В період з 1 січня по 30 червня 2025 року на офіційному сайті міста Одеси було опубліковано 14 матеріалів, присвячених організації або підтримці подій, пов'язаних з молоддю, та новин відповідної спрямованості. Одна з них — велозаїзд, який відбувся 17 червня [7]. Події передував анонс, який був передрукований, зокрема, виданням «Одеське життя» [4]. Ця подія була висвітлена такими ЗМІ, як «Українська служба інформації» («УСІ») [2], «Odessa Daily» [1], «Одеський оглядач» [6]. За інформацією від організаторів, основна мета велозаїзду — не спортивне змагання, а спосіб об'єднати активну молодь Одеси. Акція покликана продемонструвати, що молоде покоління обирає здоровий та активний відпочинок. Велозаїзд став маршрутом драйву, спорту та єдності. Інший приклад — висадка дерев в пам'ять про загиблих захисників України, яка відбулася 29 квітня [5]. Акція пройшла за участю Департаменту внутрішньої політики Одеської міської ради, Молодіжної ради при Одеському міському голові, представників громадської організації «Родина Янголів Світла». Окрім офіційного сайту Одеси, про це написало локальне видання Odesa.Online [11]. Варто зазначити, що пам'ять загиблих захисників України вшанували іменними деревами – висадили 20 катальп та 20 кленів. Важливою подією також став молодіжний ярмарок вакансій, проведений в Міському саді 21 травня [3]. Серед ініціаторів була Молодіжна рада. Анонс події опублікували місцеве ЗМІ «Контекст-Причорномор'я» [12], також Одеський національний університет ім. І.І. Мечникова [10] та Одеський національний економічний університет [8] повідомили про захід на своїх

офіційних сайтах. Серед учасників ярмарок — заклади вищої освіти Одеси, провідні компанії, громадські організації та ініціативи, що допомагають молоді знайти свій шлях на ринку праці.

Як можна побачити, навіть якщо деякі події привертають увагу значної кількості місцевих засобів масової інформації, значна частина не менш важливих заходів, які стосуються реалізації молодіжної політики, залишаються недостатньо висвітленими. Це свідчить про наявні проблеми в комунікації між владою та медіасферою, а також відсутність сталого інтересу ЗМІ до теми розвитку молодіжної політики під час великої війни.

Отже, для підвищення ефективності реалізації молодіжної політики необхідно посилити взаємодію між органами місцевої влади та медіа, створюючи сталі зв'язки для інформування, обговорення та популяризації молодіжних ініціатив.

Література:

1. Активна молодь на велозаїзді в Одесі. *Odessa Daily*. 17 червня 2025. URL: <https://odessadaily.net/ua/sport/news-1129> (дата звернення: 29.10.2025).
2. В Одесі відбувся велозаїзд молоді на Трасі здоров'я (фото). *Українська Служба Інформації*. 17 червня 2025. URL: <https://usionline.com/v-odesi-vidbuvsia-velozaizd-molodi-na-trasi-zdorov-ia-foto/> (дата звернення: 29.10.2025).
3. В Одесі відбувся молодіжний ярмарок вакансій. Фото. *Офіційний сайт міста Одеса*. 23 травня 2025. URL: <https://omr.gov.ua/ua/news/241795> (дата звернення: 24.10.2025).
4. В Одесі на Трасі здоров'я пройде офіційний велозаїзд: коли та як долучитися. *Одеське життя*. 13 червня 2025. URL: <https://odessa-life.od.ua/uk/news-uk/v-odesi-na-trasi-zdorovya-projde-oficzijnyj-velozayizd-koly-ta-yak-doluchytysya> (дата звернення: 24.10.2025).
5. В пам'ять про загиблих захисників України в Одесі висадили дерева. Фото. *Офіційний сайт міста Одеса*. 30 квітня 2025. URL: <https://omr.gov.ua/ua/news/241516> (дата звернення: 24.10.2025).
6. Вихідними на Трасі здоров'я відбувся велозаїзд молоді. *Одеський оглядач*. 17 червня 2025. URL: <https://newsod.info/odesa-news/25368-vihdnimi-na-tras-zdorovja-vdbuvsja-velozayizd-molod.html> (дата звернення: 29.10.2025).
7. Вихідними на трасі здоров'я відбувся велозаїзд молоді. Фото. *Офіційний сайт міста Одеса*. 17 червня 2025. URL: <https://omr.gov.ua/ua/news/242105> (дата звернення: 24.10.2025).

8. Команда ONEU взяла участь у Молодіжному ярмарку вакансій. *Офіційний сайт Одеського національного економічного університету*. 23 травня 2025. URL: <http://oneu.edu.ua/2025/05/page/2/> (дата звернення: 24.10.2025).
9. Молодіжна політика: бути чи не бути? *U-Report Ukraine*. URL: <https://surl.li/dhvivx> (дата звернення: 24.10.2025).
10. Молодіжний ярмарок вакансій у Міському саду Одеси. *Офіційний сайт Одеського національного університету ім. І.І. Мечникова*. URL: <https://onu.edu.ua/uk/osvita/molodizhnyi-iarmarok-vakansii-u-miskomu-sadu-odesy> (дата звернення: 24.10.2025).
11. На згадку про солдатів в Одесі висадили дерева. *Odesa.Online*. 30 квітня 2025. URL: <https://odessa.online/na-zgadku-pro-zagiblih-soldativ-v-odesi-visadili-dereva/> (дата звернення: 24.10.2025).
12. ООЦЗ: завтра в Одесі пройде молодіжний ярмарок вакансій. *Контекст-Причорномор'я*. 20 травня 2025 р. URL: <https://www.prichernomorie.com.ua/odessa/news/social/2025-05-20/238668.php>
13. Про основні засади молодіжної політики : Закон України від 19 грудня 2019 року № 396-IX. *Законодавство України : інформ.-пошук. система / Верх. Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20#Text>

Стрішкова Ю. С.,

студентка III курсу

Ізмаїльського державного гуманітарного університету

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. Рубан А.К.

ВНУТРІШНЬО ПРЕМІЩЕНІ ОСОБИ В УКРАЇНІ: СОЦІАЛЬНА АДАПТАЦІЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ І ГЛОБАЛЬНИХ ЗМІН

Люди використовують ідею адаптації у багатьох галузях навчання і розуміння, таких, як наука, соціальні науки, психологія та освіта.

Адаптація(з латини «adapto» – пристосовую, англ. «adaptation» – пристосування) і вперше його використовували в біології для опису того, як живі організми змінюють свої тіла і як вони взаємодіють з навколишнім середовищем.

Адаптація людини- це процес, коли змінюється її поведінка, тіло та думки, щоб змогти пристосуватися до нових умов навколо, виживати, добре працювати та бути щасливим. Ці зміни можуть бути різних типів: фізичні, як зміна температури тіла, психологічні, як зміна настрою, або соціальні, як навчитися підходити до правил нової групи [1, 323].

Україна прийняла особливий закон, який називається «Про захист прав і свобод внутрішньо переміщених осіб». Це сталося під час збройного конфлікту на сході країни, коли місцеві сепаратистські збройні формування з поодинокими підтримкою Російської Федерації почали війну. Закон передбачає, що люди які відмовилися від місця проживання мають уникнути негативних наслідків конфлікту, окупації, масового насильства, порушень прав людини та стихійних лих [2, 92].

Згідно із запропонованими визначеннями, ми знаємо, що існування внутрішньо переміщених осіб(ВПО) зазвичай свідчить про початок, розвиток та ескалацію збройного конфлікту. Ці особи, як правило, є соціально, психологічно, політично та економічно вразливим сегментом населення.

ВПО можуть бути нездатними або не бажати відстоювати свої права та інтереси, оскільки вони були змушені покинути свої домівки, часто без засобів до існування, а також тому, що їх погано сприйняли на новому місці, де їх вважали проблемою для уряду. Однак вони мають чудову здатність швидко відновлювати сили, опановувати нові навички та мати бажання жити, як зазначають деякі експерти УВКБ ООН. Вони також часто є цінним надбанням для суспільства.

Статус ВПО суттєво відрізняється від статусу біженця. На відмінну від біженців, внутрішньо переміщені особи залишаються на території своєї країни та перебувають у її правовому полі. Тому одним із першочергових завдань для держави є встановлення чіткої правової бази. У цьому контексті, у 2014 році в Україні було ухвалено Закон «Про забезпечення прав і свобод ВПО». Дивлячись на події 2014 та 2022 років, Україна стабільно входить до топ-10 країн світу за кількістю ВПО, що підтверджується міжнародною статистикою.

За дослідженням О. Зінченка, соціальна адаптація ВПО виходить за межі суто юридичної сфери та охоплює кілька ключових аспектів:

1. Зміна поведінкових стратегій, зумовлена порушенням звичайного стилю життя, переїздом місця проживання, нового соціального середовища та втратою попередніх соціальних зв'язків ;
2. Культурна адаптація, яка включає інтеграцію в нове культурне середовище. Навіть у межах однієї країни можна спостерігати культурну диференціацію. Як приклад, в Україні до 2022 року існував умовний поділ на регіони з домінуванням побутового спілкування українською або російськими мовами. Це також стосується взаємодії між людьми, рівня готовності до взаємодопомоги та ступеня релігійності;
3. Соціально-психологічна адаптація, пов'язана з необхідністю справлятися з екстремальними ситуаціями та вирішення життєвих проблем [3; 24].

Процес соціальної адаптації переселенців є досить складним і вимагає багатьох ресурсів. Він включає в себе не лише самих переселенців, але й місцеву владу, громадські організації, волонтерів, державні установи, які надають юридичну, медичну та соціальну допомогу. Особливу важливу роль відіграють мешканці приймаючих громад. Для ефективного здійснення такої адаптації необхідна координація дій, розробка чіткої програми співпраці, в якій буде визначено послідовність заходів, алгоритми надання підтримки, а також впроваджено систему контролю.

Кінцева мета соціальної адаптації ВПО у світовій практиці полягає у поверненні їх до стану, який існував до виникнення обставин, через які вони стали вимушеними переселенцями. Це охоплює повернення до своїх домівок, відновлення майна та статків, а також працевлаштування загалом. Однак у низці ситуацій повернення розглядається як неможливе або відтерміноване, тож сучасні методичні рекомендації здебільшого акцентують увагу на процесі злиття переселенців у нове оточення та їхній соціальній реадaptaції, орієнтованій на довгострокове планування.

Література:

1. Гордієнко Н.В., Навошицький М.Т. До проблеми соціальної адаптації внутрішньо переміщених осіб у приймаючих громадах та організації соціальної роботи з ними. *The 10th International scientific and practical conference «Science, innovations and education: problems and prospects»* (May 4-6, 2022) CPN Publishing Group, Tokyo, Japan. 2022. Р. 323-333.

2. Песоцька Ю. Соціальна реабілітація та соціальна адаптація внутрішньо переміщених осіб. 2022. *Social Work and Education*. Vol. 9, №. 1. Р. 91-100.

3. Трофименко А. М. Соціальна адаптація внутрішньо переміщених осіб похилого віку. Запоріжжя. ЗНУ. 2025. 81 с.

Тер-Григорьян О. С.,

здобувачка IV курсу факультету журналістики,

реклами та видавничої справи

Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

Науковий керівник – старший викладач Блінов Є. М.

ДІЯЛЬНІСТЬ ВЛАДИ ЩОДО СОЦІАЛІЗАЦІЇ ЛІТНІХ ЛЮДЕЙ НА СТОРІНКАХ МІСЦЕВИХ МЕДІА: ДОСВІД ВІННИЦІ

Безпосереднє визначення терміну «соціалізація» є мобільним і змінювалося протягом всіх років дослідження цього поняття. О. Дікова-Фаворська визначає його так: «Соціалізація – це багатогранний процес засвоєння людиною досвіду суспільного життя, перетворення її з природної істоти в суспільну» [1]. Довгий час соціалізація розглядалась як процес, характерний для ранніх періодів життя людини, таких як дитинство та юнацтво. Проте сучасні дослідники схиляються до того, що соціалізація проходить протягом всього життя індивіда, та поділяють її на первинну та вторинну. О. О. Черниш зауважує: «Соціалізація ніколи не буває повною й ніколи не завершується. Вторинна соціалізація, на думку дослідників, – це кожний наступний процес, який допомагає попередньо соціалізованому індивіду входити в нові сектори світу, його інституції» [12; с. 12]. Таким чином, поняття «соціалізація» можна застосовувати й до літніх людей. Варто зазначити, що у представників різних вікових категорій є як різні, так і спільні механізми

соціалізації. Одним з універсальних, для майже будь якого віку є засоби масової інформації (далі – ЗМІ). О. О. Черниш пише про це так: «Варто зазначити, що засоби масової інформації як соціальний інститут впливають на соціалізацію особистості не тільки за допомогою трансляції певної інформації, але й через надання певних зразків поведінки героїв книг, кінофільмів, телепрограм. Ефективність цього впливу визначається тим, що емоції, які відчувають герої, відрізняються більшою силою та визначеністю ніж емоції звичайних людей. Люди у відповідності з віковими та індивідуальними особливостями схильні ідентифікувати себе з певними героями, сприймаючи при цьому характерні їм зразки поведінки, стиль життя тощо» [12; с. 10]. Це підкреслює важливість різноманітної репрезентації людей третього віку в ЗМІ. Медіа мають висвітлювати ініціативи влади, метою яких є соціалізація літніх людей не менше, ніж їх соціально-економічні проблеми, з якими вони стикаються. Важливо і те, як ці процеси висвітлюються. Професійний підхід медіа, як центральних, так і місцевих, до цієї теми може сприяти суттєвому зниженню рівня стигматизації літніх людей у суспільстві та забезпеченню гідного рівня українців старшого віку.

Ініціативи місцевої влади щодо соціалізації літніх людей висвітлюють вінницькі медіа, зокрема «Вінниця.Інфо», «Вежа» та «20 хвилин – Новини Вінниці». Найсвіжіший матеріал, присвячений соціальній адаптації літніх людей, був опублікований онлайн-медіа «Вежа» 24 вересня 2025 року. В матеріалі «У Вінницькому Терцентрі стартували гуртки для людей старшого віку» [8] перелічують гуртки, до яких можуть доєднатися мешканці міста старше 60 років. А саме: мобільна та комп'ютерна грамотність; кіногурток; гурток з психології; польська мова; гурток «мова єднання»; пілатес та аеробіка; вокально-музичний гурток; скандинавська хода та велосипедні прогулянки; оздоровча фізкультура; рукоділля. Відвідувачі гуртку «Мова єднання» вивчають українську мову та краєзнавство. Про лінгвістичні гуртки в медіа згадували тричі. Так, «20 хвилин – Новини Вінниці», опублікували

матеріали про те, що літні мешканці міста відвідують гуртки, де вивчають українську та іноземні мови [3]. Крім того, «20 хвилин – Новини Вінниці» [5] разом із «Вінниця.інфо» [7] окремо приділили увагу гуртку з вивчення польської мови в двох матеріалах відповідно. Вони розповідають про те, як відбувається процес навчання. Журналістами інформація була взята із сайту Вінницької міської ради й в обох матеріалах вона абсолютного ідентична. Проте публікація від «Вінниця.інфо» більш розлога. Двічі згадується участь відвідувачів Вінницького міського територіального центру соціального обслуговування (далі – Терцентр) у допомозі ЗСУ. А саме, літні вінничани займалися плетінням маскувальних сіток. Про волонтерську діяльність розповіли «20 хвилин – Новини Вінниці» [4] та «Вежа» [10]. Інформація, яку надали в обох матеріалах, не є ідентичною, проте повторюється за змістом. Також «20 хвилин – Новини Вінниці» в одному зі своїх матеріалів «У Вінницькому Терцентрі навчають комп'ютерній грамотності та захисту від аферистів» [6] приділили увагу навчанню старших людей кібербезпеці. Окрім цього в медіа часто можна побачити публікації присвячені різним спортивним заходам. В матеріалі «Середмістям на рожевих велосипедах: у Вінниці пані старшого віку відкрили сезон» [11] від «Вінниця.інфо» розповіли про початок велосезону 2025: як проходять велопрогулянки, які заходи безпеки вживає Терцентр, також описано враження однієї з відвідувачок. Зазначені публікації базуються на інформації, що була оприлюднена Вінницькою міською радою. В матеріалі за січень 2024 року «У Вінниці для бабусь влаштували катання на тюбах» [9] журналісти, посилаючись на публікацію у соцмережах Терцентру, розповіли про дозвілля у зимовий період. Також спортивні заходи висвітлювали «20 хвилин – Новини Вінниці». Матеріал «Вінницькі пенсіонери опановують скандинавську ходу для покращення здоров'я» [2] розповідає про інший, доступний для людей старшого віку, вид фізичною активності. Публікація за стилем та побудовою не відрізняється від попередніх, хоча й інформує про інший вид діяльності.

Вінницькі медіа висвітлюють заходи щодо соціалізації літніх людей в місті. На сторінках місцевих ЗМІ з'являється відповідна інформація, хоча її все одно менше в порівнянні з іншими, суспільно важливими темами. Всі проаналізовані матеріали написані в інформаційних жанрах. Переважно це новини, які розповідають про певну подію. Часто додаються коментарі від представників Терцентру, іноді від самих відвідувачів. В публікаціях прослідковується брак журналістської роботи – заходи, які мали потенціал стати повноцінним репортажем, висвітлювалися як новини, в яких вся інформація була взята з сайту Вінницької міської ради (офіціоз). Відсутність належної уваги ЗМІ до соціалізації літніх людей чітко прослідковується саме у матеріалах, які створені на підставі офіційних повідомлень. Проте вінницькі медіа вправно приділяють увагу інформуванню – детально розповідають про заходи, а також, в кінці кожного матеріалу є контактна інформація, за допомогою якої є можливість стати частиною якогось з гуртків.

Література:

1. Дікова-Фаворська О. Соціалізація у фокусі соціології. № 1 (33). URL: <https://imso.zippo.net.ua/?p=4333> (дата звернення: 26.10.2025).
2. Лехова М. Вінницькі пенсіонери опановують скандинавську ходу для покращення здоров'я - 20 хвилин. *20 хвилин - Новини Вінниці*. 13 червня 2025. URL: <https://surl.li/dymart> (дата звернення: 27.10.2025).
3. Лехова М. Вінницький терцентр пропонує вивчати українську, англійську та польську - 20 хвилин. *20 хвилин - Новини Вінниці*. 26 січня 2025. URL: <https://surl.li/lmfxcv> (дата звернення: 27.10.2025).
4. Лехова М. Понад 20 маскувальних сіток виготовили за місяць вінницькі пенсіонери для ЗСУ - 20 хвилин. *20 хвилин - Новини Вінниці*. 7 вересня 2025. URL: <https://surl.li/hzlcms> (дата звернення: 27.10.2025).
5. Лехова М. У Вінницькому терцентрі для людей 60+ діє гурток з польської мови - 20 хвилин. *20 хвилин - Новини Вінниці*. 1 листопада 2024. URL: <https://surl.li/xvuumv> (дата звернення: 26.10.2025).
6. Лехова М. У Вінницькому терцентрі навчають комп'ютерній грамотності та захисту від аферистів - 20 хвилин. *20 хвилин - Новини Вінниці*. 23 лютого 2025. URL: <https://surl.li/vlfavc> (дата звернення: 27.10.2025).
7. Мельник А. У Вінницькому терцентрі працює гурток з польської мови для людей старшого віку. *Вінниця.інфо*. 3 листопада 2024. URL: <https://surl.li/byldqh> (дата звернення: 27.10.2025).
8. Мельничук В. У Вінницькому терцентрі стартували гуртки для людей старшого віку. *Вежа*. URL: <https://surl.li/mqgqte> (дата звернення: 25.10.2025).

9. Могилевець А. У Вінниці для бабусь влаштували катання на тюбах. *Вінниця.інфо*. 24 січня 2024 р. URL: <https://surl.li/qwhxcw> (дата звернення: 27.10.2025).
10. Плахтій Ю. У Вінниці відвідувачі терцентру у серпні передали військовим 22 маскувальні сітки. *Вежа*. URL: <https://surl.lt/lstztzq> (дата звернення: 27.10.2025).
11. Середмістям на рожевих велосипедах: у Вінниці пані старшого віку відкрили сезон. *Вінниця.інфо*. 28 квітня 2025. URL: <https://surl.li/qsncmy> (дата звернення: 26.10.2025).
12. Черниш О. О. Соціалізація особистості як наукова проблема. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. 2021. № 1 (339). С. 5–17.

Токаєв М. О.,

студент 1 курсу факультету економіки та соціальних комунікацій

Дніпровського державного технічного університету

Науковий керівник – канд.іст.наук, доцент Якуніна А.О.

УКРАЇНА ЯК «ПОГРАНИЧНА ЦИВІЛІЗАЦІЯ»

МІЖ ЗАХОДОМ І СХОДОМ

Проблема ідентичності є життєво важливою як для окремої особистості, так і для суспільства загалом. У процесі самопізнання людина замислюється над власним місцем серед інших, тоді як суспільство або його окремі сегменти рано чи пізно визначають свої ціннісні орієнтири та національні ідеали.

Сучасна Україна постає не лише як молода держава, а й як складне політико-культурне утворення, сформоване на перетині різних історичних та цивілізаційних систем. Її регіони мали відмінні історичні долі, перебуваючи у сфері впливу різних держав, які нав'язували власні моделі управління, культурні та ментальні коди.

У результаті український простір став контактною зоною, де протягом століть взаємодіяли численні етноси, культури та релігії. Ця взаємодія породила гібридну, динамічну й багат шарову ідентичність, що поєднує в собі елементи Заходу і Сходу.

У сучасному динамічному світі відбувається руйнування традиційного міжнародного порядку, стрімкий розвиток комунікаційних технологій і формування глобальної цивілізаційної системи. За цих умов кожна держава має визначити власний шлях розвитку, що передбачає усвідомлення свого цивілізаційного вибору.

Досвід світової історії засвідчує: найбільш успішними стають ті країни, які діють у межах чітко сформованого цивілізаційного проєкту. Для України це гостре питання, адже її історико-культурний простір перебуває на межі між євроатлантичною та євразійською цивілізаціями.

Україна не належить повністю до жодної з них, тому проблема цивілізаційної самоідентифікації залишається відкритою. Цю кризу посилюють глибокі соціально-економічні та політичні трансформації, а також наслідки гібридної війни Російської Федерації, анексії Криму та конфлікту на Донбасі, які загострили внутрішню розколотість українського суспільства. [1, с. 284].

Простір, який сьогодні становить територію України, протягом багатьох століть перетинали та розмежовували мінливі внутрішні кордони — між мовними й етнічними спільнотами, державами, релігіями, політичними та культурними системами, а також зонами різних економічних укладів. Це сформувало Україну як яскраво виражену контактну зону з надзвичайно строкатим спектром соціокультурних феноменів. Їхня багатоманітність, динаміка взаємного тяжіння й відштовхування досі досліджена недостатньо, хоча історики та культурологи давно відчують потребу у створенні узагальнювальної моделі, яка б вийшла за межі традиційної схеми «національної історії», що утвердилася в XIX — на початку XX століття. Відповідно до романтичних концепцій унікальності та культурної самодостатності нації, життєпростір українського етносу осмислювався як метафізична позачасова цілість, де «на порозі історичного життя нашого народу» зустрілися «дві великі творчі сили» — народність і територія. У такій інтерпретації все неукраїнське, що з'являлося на теренах «народу»,

асоціювалося з агресором, котрий прагнув підкорити «нашу» землю й «нашу» віру. Активність національного життя нібито проявлялася лише в «натуральному центрі» — Наддніпрянщині та Києві, тоді як периферія з її «географічними прикметами» та складними відносинами сусідства «фатально налягла» на політичну долю українців, виснажуючи «енергію народу» у боротьбі на двох фронтах — східному (з «азійськими ордами») та західному — із сприятливими у сенсі життєвого простору сусідами. [2. с.8]

Модель життєпросторової ідентичності українців, сформована під впливом романтичного націоналізму та закріплена історіографічними й літературними стереотипами, у 1920-х роках була переосмислена двома новими ідеями:

- Україна як феномен «окраїни» одночасно Європи й Азії — простір, де ці світи переливаються один в одного;
- Україна як перехрестя доріг між Заходом і Сходом, тобто між «Європою» як культурною спільнотою і метафоричною «Азією».

Обидві концепції протистояли, з одного боку, романтичному баченню території українського етносу як замкненої цілості, а з іншого — постулатам російського євразійства, згідно з якими історичну Русь (Україну, Білорусь і Росію) слід розглядати не як східну околицю Європи, а як західну околицю Азії.

Давня історія України неможлива без урахування впливу Сходу — не лише візантійського чи російського, а й тюркського. Кожен із цих східних чинників залишив помітний слід у культурному та політичному розвитку українських земель, переплітаючись між собою й поєднуючись із західними впливами. [3, с.7]

На нашу думку, попри велику й різнобарвну спадщину (соціально-економічні, політичні, територіальні питання), які створюють підґрунтя для національних (між західною та східною частиною України), мовних (сутички між україномовними та російськомовними громадянами) й історичних

конфліктів, мета українців подолати цей бар'єр, нав'язаний імперестістичним минулим країн сусідів.

Шкода від конфліктів даного контексту настільки жахлива, що не кожен українець усвідомлює ці тенденції. Прикладів багато, їх можна побачити всюди: соцмережі, ЗМІ, на міжнародній, політичній арені й навіть виходячі на вулицю, це побачити не дуже складно. Посилює на народ найбільше впливу інформаційна депресія, велика кількість новин з депресивними, поганими, маніпуляційними й конфліктними настроями (ще й під час війни), знищують етнічні й народні відносини між цілими регіонами.

Оскільки така різновекторність є органічною рисою існування української нації, перед нею стоїть завдання не оплакувати «фатальну географію» і не протиставляти два полюси своєї ідентичності, а шукати шляхи їх гармонізації — «змагання до з'єднання різних місцевих частин України в єдину національно-політичну й духовну цілість».

Література:

1. Цивілізаційний вибір України: парадигма осмислення і стратегія дії : національна доповідь / ред. кол.: С. І. Пирожков, О. М. Майборода, Ю. Ж. Шайгородський та ін. ; Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. Київ : НАН України, 2016. 284 с.
2. Грушевський М. Історія України-Руси. Т.І. Київ, 1991. с.698
3. Шевченко Ігор. Україна між Сходом і Заходом. Нариси з історії культури до початку XVIII століття / авторизований переклад з англійської Марії Габлевич, під редакцією Андрія Ясіновського. Львів : Інститут Історії Церкви Львівської Богословської Академії 2001. XIX+250 с., 5 карт.

Berlymenko L. G.,

1st year education applicant at

Dnipro State University of Internal Affairs

Scientific Adviser – Senior Lecturer Nikitina I.P.

WOMEN IN THE MILITARY SPHERE: CURRENT REALITIES

In recent decades, the participation of women in the military has significantly increased. Women serve not only in support and medical roles but also in combat, leadership, and strategic positions. This transformation reflects broader social changes and the global movement toward gender equality. Modern armies around the world are gradually integrating women into all branches of service. Many countries — including the USA, Israel, the UK, Canada, and Ukraine — have introduced reforms to ensure equal access to military careers. The number of female officers and commanders is steadily growing.

Since 2014, the role of women in Ukraine's defense sector has changed dramatically. Thousands of women have joined the Armed Forces, showing courage and dedication on the frontlines. Ukraine's legal framework has been updated to provide equal rights and responsibilities for men and women in the army.

A soldier is a person who serves in the state formations of a country. His duties include serving and defending his state. Today, women who work in a field where the military is an integral part of their lives are becoming increasingly popular.

If we talk about the present in Ukraine, then this profession is commonplace for women. Paying attention to the statistics of persons of this sex who have joined the ranks of the state formations of the country, their number exceeds 70,000. In the opinion of many people, the military sphere is not inherent to women, the features of this specialization are called only a «male affair». Society sometimes criticizes the

choice of a woman to serve in this sphere, because in their opinion, the person will be incapable of performing all the tasks that a man performs while in the army.

Looking at the current situation in Ukraine and having spoken to many girls who are in the combat zone, we can say that gender equality is present on the battlefield. Men are positive about women being in this area. The senior combat medic of the mortar battery, Oksana, with the call sign «Ksenya», said the following phrase: «Having worked with one of the brigades, where there was an exclusively male team, we realized that the men were sure that a woman would not morally cope with this work due to the heavy workload and having heard the phrase «War is not a place for women. You have nothing to do here», this was probably the only moment where it was necessary to show that a woman would cope not only with physical work, but also with moral work». Therefore, sometimes opinions diverge. Also in this podcast, we drew attention to the fact that there is no women's clothing and footwear in the army [2]. Clothing seems to be large for women, footwear is no exception. That is, you have to order everything you need for use on the front yourself, these are the realities of today.

Also, considering the issue of women in the army, we paid attention to the special conditions of women's stay in the army. After reading an article on the Internet, we can reveal this issue in more detail. The head of the regional recruiting group «South» of the 4th recruiting center of the Forces of the Armed Forces of Ukraine, Tetyana Choroboi says: «As for the living and living conditions of women in the army, everything is a little more complicated here. If girls plan to join the Armed Forces of Ukraine, they should be prepared for the fact that during a full-scale invasion and active military operations, when units are constantly moving, changing locations, and occupying new positions, there is no opportunity to arrange separate living conditions for women.» [1].

So, summing up, we can say that a woman's presence in the armed forces does not affect the effectiveness of combat missions and the level of professionalism of the troops. Women's integration into the military sphere is an irreversible process

reflecting the democratization of society. Further progress depends on continuous policy support, gender education, and the promotion of equality at all levels of military service.

References:

1. Кореспондент Української Служби Інформації, Жінки в армії – особливості служби. URL: <https://usionline.com/zhinky-v-armii-osoblyvosti-sluzhby-foto/>
2. Журналістка Тетяна Даниленко, Українська правда, Жінки у війську. Що змінилось за 3 роки | УП. Чат (9 травня 2025 р.) URL: <https://www.pravda.com.ua/podcasts/66e435ebbe295/2025/05/09/7511531>

Kondyurova V. S.,

4th year education applicant at

Dnipro State University of Internal Affairs

Scientific Adviser – Senior Lecturer Nikitina I.P.

PECULIARITIES OF LANGUAGE LEGISLATION IN UKRAINE AND LITHUANIA

The importance of language legislation in Ukraine and Lithuania is examined as a key element of state policy that influences cultural identity and social integration. In Ukraine, the Ukrainian language serves as a national symbol, while in Lithuania, the Lithuanian language forms the foundation of national heritage. The challenges both countries face in the context of language assimilation and the use of minority languages are analyzed. The significance of new legislative initiatives is emphasized, particularly for ensuring the use of state languages in all areas of public life.

Language legislation is an essential aspect of state policy that defines cultural identity, social integration, and the development of the linguistic environment within a country. In Ukraine and Lithuania, language issues have gained special importance in the context of historical, political, and sociocultural transformations. Both states, having their own unique linguistic traditions and challenges, have developed

legislative mechanisms to regulate the use of official languages and protect citizens' linguistic rights.

In Ukraine, the Ukrainian language serves as the main language that consolidates national identity, while in Lithuania, the Lithuanian language — despite the presence of Russian-speaking minorities — also occupies a central role in public life. Analyzing the peculiarities of language legislation in these countries allows us to understand how historical contexts and modern challenges influence language policy, as well as the mechanisms used to ensure linguistic diversity and the rights of language minorities.

Language policy is a vital aspect of state strategy that shapes national cultural identity and social integration. In Ukraine, given historical and sociocultural contexts, the language issue has always played a key role in shaping national consciousness. As Ukrainian poet Lina Kostenko once noted: «Nations do not die of heart attacks — they die when their language is taken away from them.» This highlights the importance of language policy in preserving national identity[8].

Referring to the history of the Ukrainian language, it is worth mentioning the 1918 draft Constitution of the Ukrainian People's Republic, in which the Ukrainian language was first established as the state language. This step became the foundation for the further development of Ukraine's language policy, recognizing Ukrainian not only as a means of communication but also as a symbol of national identity. Today, around 79% of Ukraine's population identifies as Ukrainian-speaking, which emphasizes the significance of the language in everyday life. As one Ukrainian writer said: «The Ukrainian language is not only a means of communication; it is the soul of the people, its music, colors, and perception of the world»[6].

The priority of Ukraine's language policy is the establishment and development of the Ukrainian language in all spheres of public life. The main legislative acts — such as the Constitution of Ukraine and the Law «On Ensuring the Functioning of the Ukrainian Language as the State Language» — secure the status of Ukrainian and guarantee its use in education, administration, and the media. An important task

remains creating conditions for the free development of Ukrainian and the protection of national minorities' rights[3].

However, Ukraine's language policy faces numerous challenges. One of them is the long-standing influence of assimilationist policies that led to the widespread use of Russian, particularly in the eastern and southern regions. The ratification of the European Charter for Regional or Minority Languages in 2003 also complicated the situation, as local authorities began granting Russian official status, thereby limiting the use of Ukrainian.

Although the Law «On the Principles of State Language Policy» (2012) [4] was adopted, its provisions failed to significantly change the situation. Many areas — such as education and media — remained under the influence of Russian. Nevertheless, the 2019 Law «On Ensuring the Functioning of the Ukrainian Language as the State Language» became a crucial step in strengthening the status of Ukrainian, emphasizing its use in all aspects of social life.

Lithuania's language legislation is a key element of state policy that promotes the consolidation of the Lithuanian language as the foundation of national identity [2]. After gaining independence in 1991, the Lithuanian language was officially established as the state language, reflecting the country's commitment to preserving and developing its cultural heritage. According to statistics, 99% of Lithuania's population understands and speaks Lithuanian, though challenges in learning and everyday usage remain.

The main body responsible for language policy in Lithuania is the State Commission of the Lithuanian Language. Established by the Parliament, the commission has a high status and reviews draft laws related to language policy. It not only ensures compliance with legislation but also monitors the purity and norms of the Lithuanian language in all spheres — from education to the media [5].

One of the key functions of the Commission is the development of terminology. Lithuania maintains a unique State Terminology Bank, which includes only those terms that have been discussed and approved. This ensures their standardized use in

legal acts and various professional fields. The Commission also works on software localization, a crucial aspect in today's information society. The Lithuanian Ministry of Communications funds programs aimed at integrating Lithuanian into digital technologies, since the absence of a strong presence in the digital space poses a threat to the language's survival.

Lithuanian legislation also regulates the use of language in education, requiring that all instruction be conducted in the state language. This underscores the importance of high-quality Lithuanian language education[7]. The Ministry of Education centrally purchases textbooks that undergo linguistic review to ensure correctness, improving both educational quality and linguistic competence. As international policy expert E. Berg notes: «For the Baltic states and Ukraine, language legislation is not only a protection mechanism but also a strategic factor in national development»[1].

The Language Inspectorate monitors the implementation of language legislation, overseeing not only education but also the media, advertising, and other areas. The Inspectorate, though limited in size, ensures adherence to linguistic standards across society. Legislation also mandates that audiovisual programs shown publicly must include dubbing or subtitles in Lithuanian — an important measure for preserving the language in cultural space [2].

In media, Lithuanian is similarly protected: presenters are required to speak the state language. The Law on the State Language stipulates that if a program is broadcast in a different language, translation must be provided. However, the law also allows for programs in minority languages, demonstrating Lithuania's effort to respect the interests of different ethnic groups.

To conclude, language legislation in Lithuania and Ukraine serves as an essential tool for shaping national identity and ensuring cultural development. In both countries, linguistic issues have deep historical roots that continue to influence modern policy. Lithuania, focused on strengthening the status of the Lithuanian

language through institutional mechanisms, demonstrates a determination to preserve its cultural heritage amid globalization and the influence of other languages.

In Ukraine, language policy aimed at reinforcing the Ukrainian language across all spheres of life responds to historical challenges and modern threats. The adoption of new language laws underscores the Ukrainian language's importance for national consciousness and societal unity.

Both countries face challenges related to linguistic assimilation and the need for modern technologies to support their state languages. Maintaining linguistic purity and development remains a shared responsibility of governments, societies, and educational institutions. Only through joint efforts can the further flourishing of languages — as the foundation of each nation's cultural identity — be ensured. Thus, language legislation not only protects minority rights but also fosters the formation of strong, unified nations.

References:

1. Berg E. Language Policy in Post-Soviet States: Comparative Studies. *Journal of Baltic Studies*. 2021. Vol. 52(1). URL: <https://www.tandfonline.com/toc/rbjs20/52/3> (дата звернення: 05.11.2025).
2. Kunch Z., Kharchuk L. Modern Language Policy of Ukraine and the Baltic States: A Comparative Analysis. URL: <https://forum-monografiya-maket.pdf> (дата звернення: 05.11.2025).
3. Law of Ukraine — On Ensuring the Functioning of the Ukrainian Language as the State Language. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19?lang=uk> (дата звернення: 05.11.2025).
4. Law of Ukraine — On the Principles of State Language Policy No. 5029-VI (03.07.2012). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5029-17?lang=uk> (дата звернення: 05.11.2025).
5. Moser M. The Language Question as a Factor of Influence on Ukraine's National Security. *Panorama of Political Studies*. 2020. № 1–2. С. 4–15. URL: <https://niss-panorama.com/index.php/journal/article/view/104> (дата звернення: 05.11.2025).
6. Quotes about Language. (n.d.). URL: <https://smr.gov.ua/uk/dovidka/pravilno-govorimo-ta-pishemo/390-vislovi-pro-movu.html> (дата звернення: 05.11.2025).
7. Language Policy: European Criteria and Ukraine. *Baltic Journal of Law and Politics*. 2021. Vol. 4(92). URL: https://www.researchgate.net/publication/228119122_Language_Policy_in_Ukraine

[International Standards and Obligation and Ukrainian Law and Legislation](#) (дата звернення: 05.11.2025).

8. Spivak. Language Legislation and Language Policy in Ukraine as They Exist. *Public Administration and Law Review*. 2019. № 2(35), т. 2. С. 12–19. URL: http://pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/2_2019/tom_2/4.pdf (дата звернення: 05.11.2025).

Sytnikova O.,

Student of Law department

Dnipro State University of Internal Affairs

Scientific Advisor – senior lecturer *Ishchenko T.V.*

SOCIAL AND HUMANITARIAN CHALLENGES OF JUVENILE CRIME IN UKRAINIAN SOCIETY

In modern Ukrainian society, which is undergoing profound transformations as a result of globalisation processes, EU integration and internal challenges, the problem of juvenile crime is becoming increasingly significant. Juvenile crime has become one of the most pressing social problems of our modern society. The issue of criminal behaviour among children and adolescents attracts the attention not only of law enforcement agencies, but also of educators, sociologists and psychologists, as it affects the overall crime situation in the country and creates the conditions for future violations of the law in adulthood. Taken for granted that young people are the future of any society, deviant behaviour among minors is becoming not only a legal crisis, but also a social and humanitarian one. It should be noted that juvenile crime is not an isolated phenomenon; it is closely linked to the socio-economic status of the family, the moral and ethical values of the environment, and the level of legal awareness. The following main categories of crimes most often committed by minors are distinguished: theft, hooliganism, crimes against property, violent crimes, and crimes related to drug trafficking.

Among the key causes of juvenile crime in Ukraine, socio-economic factors should be highlighted: family instability, unemployment or low employment among parents, declining quality of social support for children and young people, and insufficient coverage of extracurricular activities. Other negative factors include families with low levels of parental control or high levels of conflict, as well as an overburdened school system that is not always able to respond adequately to the challenges of deviant behaviour [1].

The legal and institutional component is also important: in Ukraine, minors are criminally liable from the age of 14 for serious crimes and from the age of 16 for practically all other crimes. At the same time, judicial practice shows that the most common types of crimes committed by minors are property crimes (theft, robbery), crimes against life and health, and group crimes.

Then, globalisation and digitalisation of the modern world are making their own adjustments: young people in Ukraine, as in other countries, are influenced by media content and social networks, which stimulates new forms of deviance (cybercrime, aggressive online groups, risk subcultures). Combined with martial law and social instability, this creates a dangerous environment for the formation of responsible personalities.

Measures to prevent juvenile delinquency must be systematic and humanitarian in nature. Comprehensive family support programmes, the development of extracurricular education, early detection of deviant behaviour, and improved social services and psychological support are needed. It is also important to develop a juvenile justice system focused on rehabilitation rather than punishment. [2, с. 73-76].

Therefore, the problem of juvenile delinquency needs to be understood as a social phenomenon that reflects the state of the moral, educational and economic foundations of society.

Juvenile crime is a social and humanitarian challenge for Ukrainian society in the context of globalisation. Overcoming it requires the integrated efforts of the state,

community, family and educational institutions. Only the harmonious interaction of these elements will enable the formation of a generation of young people capable of making responsible civic choices in the context of modern civilization.

References:

1. Безоплатна правнича допомога. Підліткова злочинність [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://legalaid.gov.ua/novyny/pidlitkova-zlochynnist/> (дата звернення: 30.10.2025).
2. Сизоненко А. С. Причини та умови злочинності неповнолітніх осіб в Україні. *Європейські перспективи*. 2022. № 1. URL: <https://ep.unesco-socio.in.ua/wp-content/uploads/2022/02/73-Syzonenko.pdf>. DOI: 10.32782/EP.2022.1.12.

СЕКЦІЯ: ПЕДАГОГІКА: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА**Баранюк С. О.,***студентка факультету історії, педагогіки та психології**Дрогобицького державного педагогічного університету**Науковий керівник – канд. пед. наук, доцент Івах С. М.***ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ ЯК ПРІОРИТЕТНИЙ
НАПРЯМ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО ВИХОВАННЯ**

Питання формування національної свідомості громадян України в сучасних умовах є одним із ключових у системі виховання та освіти. У часи державотворення, військових викликів та глибоких соціокультурних трансформацій саме національна свідомість стає стрижнем, що об'єднує українське суспільство, зміцнює духовну єдність і визначає майбутнє держави. Національна свідомість - це не лише знання про історію, мову, культуру свого народу. Це глибоке відчуття причетності до спільної долі, відповідальність за розвиток рідної землі, розуміння власної ролі у зміцненні державності. Саме тому сучасна українська педагогіка розглядає виховання національної свідомості як одне з першочергових завдань освіти.

В умовах війни, інформаційної агресії та глобалізаційних викликів питання виховання громадянина, який не лише знає історію своєї держави, а й готовий її захищати, набуває особливої актуальності. Тому формування національної свідомості слід розглядати як стратегічний напрям гуманітарної політики України, що забезпечує духовну єдність, стабільність та сталий розвиток суспільства.

Національна свідомість формується у процесі становлення особистості через засвоєння національних цінностей, культурних традицій, історичної

пам'яті та моральних орієнтирів. Формування національної самосвідомості передбачає засвоєння молоддю своєї етнічної спільності, національних цінностей (мови, культури), відчуття своєї причетності до розбудови української державності, патріотизму, що сприяє утвердженню власної національної гідності, внутрішньої свободи, гордості за свою землю [2, с. 51]. Ця думка підкреслює, що національна свідомість є результатом не лише освітнього процесу, а й морального та духовного розвитку особистості.

У сучасному суспільстві процес виховання національної свідомості набуває особливого значення через необхідність протидії культурній асиміляції, інформаційним маніпуляціям та втраті ціннісних орієнтирів серед молоді. У цьому контексті освіта виступає ключовим чинником національної ідентичності. Саме школа, університет, позашкільні заклади стають осередками формування українського світогляду, патріотизму, поваги до рідної мови та історії.

Сьогодні формування національної свідомості повинно спиратися на засади гуманізму, демократії та духовної єдності. Для становлення України як незалежної демократичної держави важливе значення має виховання підростаючого покоління в дусі любові до України, українського народу, подолання в собі почуття меншовартості, забуття високих моральних якостей на основі абсолютних загальнолюдських цінностей [2, с. 51–52]. Тобто, національне виховання має сприяти розвитку у молоді внутрішньої гідності, впевненості у власній національній цінності, усвідомлення, що бути українцем - це не лише походження, а насамперед духовний і громадянський вибір.

Формування національної свідомості не зводиться лише до знання історії або символіки. Це процес виховання громадянина - активного, відповідального, здатного до дії. Патріотизм має проявлятися не лише у словах, а й у конкретних вчинках - у навчанні, праці, захисті держави, громадській активності.

Патріотичне виховання молоді сьогодні є одним з найголовніших пріоритетів гуманітарної політики в Україні, важливою складовою національної безпеки держави. Ставлення владної еліти до виховання молоді на кращих зразках історії рідного народу, його досвіду, традицій, освіти та культури, вищих християнських ідеалів, є лакмусовим папірцем її справжніх намірів у будівництві соборної самостійної держави національного типу [5, с. 142–143]. Це означає, що національно-патріотичне виховання повинно бути частиною державної політики, а не лише шкільною дисципліною. Кожна державна інституція, освітній заклад, засіб масової інформації має сприяти формуванню активної громадянської позиції.

У цьому процесі важливу роль відіграє сім'я, адже саме у родині дитина вперше засвоює мову, традиції, моральні орієнтири. Родинне виховання закладає основи любові до рідного краю, формує почуття обов'язку перед Батьківщиною. Також важливим чинником є діяльність громадських організацій, молодіжних рухів, культурно-освітніх ініціатив, які сприяють залученню молоді до суспільного життя та утвердженню активного патріотизму.

Слід зазначити, що патріотизм виступає в єдності духовності, громадянської та соціальної активності особистості, яка усвідомлює свою єдність з державою [3, с. 48]. Це визначення показує, що патріотизм – не просто емоційне почуття, а складна система цінностей і дій, яка виявляється у ставленні людини до своєї країни, суспільства, народу.

Отже, формування національної свідомості – це процес інтеграції духовного, морального, освітнього й соціального розвитку особистості. Він має бути цілеспрямованим і безперервним: від дошкільної освіти до зрілого віку. Держава, школа, родина і громада повинні діяти узгоджено, створюючи умови

для виховання громадянина-патріота, який усвідомлює свою національну ідентичність та здатен діяти в інтересах держави.

Література:

1. Бондаренко Н.В. Національно-патріотичне виховання у контексті сучасних викликів: методичні рекомендації. Київ, 2022. 48 с.
2. Вдовенко І.С. Формування національної самосвідомості учнівської та студентської молоді в процесі технологічної освіти. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова*. Київ, 2015. Вип. 52. С. 51–57. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_5_2015_52_11
3. Філімонова Т.В. Національно-патріотичне виховання особистості. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету*. Серія: Педагогічні науки. Бердянськ: БДПУ, 2016. Вип. 2. С. 43–48.
4. Формування патріотичної та громадянської свідомості учнівської молоді: монографія. Київ: Інститут модернізації змісту освіти, 2018. 210 с.
5. Сидоренко Н. М., Аль-Хамадані Н. Д. Формування у молоді національної свідомості та самосвідомості як основа виховання. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка (Педагогічні науки)*. 2016. № 6 (303), ч. 1. С. 286–292.

Басюк Н. А.,

кандидат педагогічних наук, доцент

кафедри початкової освіти та культури фахової мови

Житомирського державного університету імені Івана Франка

ЗАСТОСУВАННЯ НЕЙРОГІМНАСТИКИ У РОЗВИТКУ КОГНІТИВНИХ ТА ЕМОЦІЙНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Розуміти свої емоції й екологічно проявляти їх – одна з важливих професійних та особистісних компетенцій учителя початкової школи. Для того, щоб уникнути помилок і труднощів у професійно-педагогічній діяльності, майбутні фахівці початкової школи у період навчання в університеті мають розвивати в собі емоційний інтелект. Емоційний інтелект – інтегративна

властивість особистості, яка включає когнітивні, емоційні, мотиваційні та поведінкові процеси. У зв'язку з військовими подіями в здобувачів вищої освіти спостерігається значне погіршення когнітивних (мислення, пам'яті, концентрованості уваги, зниження пізнавальної активності) та емоційних (підвищення тривожності, панічні настрої, страх, стресова напруга) функцій. Ці чинники спонукають до пошуку нових ефективних форм і методів, які б сприяли розвитку вмінь і навичок емоційного інтелекту як особистісного ресурсу у протидії зовнішнім емоційним впливам і готовності до професійної діяльності.

Науковці стверджують про тісний зв'язок когнітивних та емоційних можливостей особистості з руховою діяльністю. Науковий аспект цієї проблеми знайшов розкриття в працях вітчизняних психологів і педагогів: Е. Вільчковського, Н. Денисенко [2], Л. Деркач, О. Дубогай [3], М. Касинець, Е. Кірічевської [6], К. Левшунової [4], С. Максименка [5], А. Цьось [7] та інших учених. У зарубіжній теорії і практиці цей напрям отримав назву кінезіологія – наука, що вивчає взаємозв'язок тіла з психічними та емоційними процесами. Серед зарубіжних учених, які розглядають застосування кінезіології у вирішенні психологічних та педагогічних проблем, є: Дж. Гудхард, якого вважають засновником напрямку, А. Бердал, Л. Віліамс, Дж. Даймон та інші. Науковці П. і Г. Деннісони розробили концепцію освітньої кінезіології, в основі якої – навчання через рух. Сучасна психолого-педагогічна наука у своєму арсеналі має методи, які враховують окреслений аспект проблеми і допоможуть майбутнім учителям початкової школи опанувати уміннями й навичками емоційного інтелекту. Серед них особливу зацікавленість викликає нейрогімнастика.

Нейрогімнастика, або як її називають «гімнастика мозку» – це система завдань і вправ, які об'єднують розумові та рухові процеси, внаслідок чого підвищується інтелектуальна діяльність. Це відбувається за рахунок активізації різних відділів кори головного мозку, утворенню нових синапсів і розвитку

міжпівкульних зв'язків. Сполучною ланкою між обома півкулями є мозолисте тіло. Воно об'єднує та синхронізує роботу лівої та правої півкулі. При порушенні його провідності одна з півкуль починає домінувати, в той час як інша блокується. Асинхронна робота півкуль призводить до просторової дезорієнтації, проблем в області емоційно-вольової сфери, адекватного емоційного реагування, психічних функцій. Унаслідок цього погіршується емоційний самоконтроль, підвищується втомлюваність, з'являються проблеми у міжособистісних взаєминах.

Використання нейрогімнастичних вправ для підвищення емоційного інтелекту здобувачів вищої педагогічної освіти обґрунтовуємо тим, що розвиток емоційного інтелекту залежить від налагодженої і чіткої взаємодії префронтального відділу кори головного мозку, який відповідає за когнітивні процеси, різних ділянок лімбічної системи, задіяних у формуванні емоцій, та зв'язків «розум – тіло». Активація за допомогою нейрогімнастики зв'язків у системі «розум – тіло» викликає імпульси, які надходять до головного мозку й посилюють і пришвидшують його процеси. За таких умов мозок змушений швидко переключатися з одних процесів на інші. У кінцевому результаті це призводить до розширення сенсорних можливостей, налагодження рухових координацій, координацій лівої та правої частин тіла, зорово-моторної координації, прискорює обробку інтелектуальної та емоційної інформації, зміцнює пам'ять, розвиває увагу й зосередженість, мовлення, що є важливими для процесів емоційного самоусвідомлення, відстеження й розпізнавання власних емоцій. Покращуються такі інтелектуальні процеси як аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, що мають вагоме значення для ухвалення рішень як завершального етапу роботи емоційного інтелекту. Регулярне виконання нейровправ гармонізує роботу інтелекту і тіла, знімає відчуття тривоги, роздратування, заспокоює, призводить до емоційного балансу. Також розвивається тілесна чутливість як важливий елемент емоційного

самоусвідомлення, від якого залежатимуть процеси регуляції і вираження емоцій.

У застосуванні нейрогімнастичних вправ у роботі зі студентами, які навчаються за освітньою програмою «Початкова освіта», ми дотримувались систематизації, розробленої Ю. Бондаренко [1]. Відповідно до неї, нейровправи поділяються на чотири групи залежно від рівня складності та полісенсорного задіявання. До першої групи входять вправи, в яких задіяні лише пальці. Другу групу складають вправи на розвиток нейромоторики, в яких задіяні і пальці і кисті рук. До третьої групи увійшли вправи, у виконанні яких беруть участь пальці, кисті рук, різні частини тіла і мовлення. Четверту групу складають нейровправи на візуалізацію або нейровправи для роботи в парах. Тривалість виконання однієї вправи – не більше однієї хвилини.

Нейрогімнастичні вправи ми використовували як елемент тренінгового заняття, а також як хвилинку-розминку під час практичних і лекційних занять з метою зняття напруги і профілактики втомлюваності. На одному занятті вивчалась тільки одна вправа. Розпочинали застосування комплексу вправ з базових, таких як «Кільце», «Горизонтальна вісімка», «Кулак-ребро-долоня», «Вухо-ніс», «Погладили – покрутили», читання таблиць Шульте, нейровправи з олівцями тощо. Після того, як студенти оволодівали навичками виконання таких вправ, додавались складніші елементи, асинхронні дії, і тільки потім переходили до більш складних вправ, поступово нарощуючи їх темп або додаючи візуалізацію. Одразу ж зауважимо, що деякі вправи не так легко опанувати, тому для досягнення максимально позитивного результату потрібно докласти значних зусиль. Відтак, студенти не обмежувались лише заняттям, але й виконували їх на дозвіллі. Водночас у такий спосіб досягалось ще одне завдання, не менш важливе – відволікти здобувачів освіти від перегляду гаджетів, що спричиняє емоційно-інтелектуальне перевантаження й обмеження рухової активності. Тема нейровправ викликала особливий інтерес у студентів. Тому вони не обмежувались підбіркою вправ, пропонованих викладачем-

тренером, а й самостійно поповнювали свою «скарбничку», щоб удосконалювати свої моторні навички й уміння та використовувати в роботі з дітьми.

Таким чином, нейрогімнастика за умови систематичного й регулярного виконання може продемонструвати значні покращення у розвитку інтелектуальних та емоційних ресурсів майбутніх педагогів. У цьому ми переконались, надаючи їй значної уваги під час упровадження тренінгової діяльності з розвитку емоційного інтелекту майбутніх учителів початкової школи.

Література:

1. Бондаренко Ю. А. Кінезологія як інноваційний метод корекції в освітній практиці. *Inclusion and Diversity*. 2025. Вип. 5. С. 5 – 9.
2. Вільчковський Е. С., Денисенко Н. Ф. Організація рухового режиму дітей дошкільних навчальних закладах : навч.-метод. посіб. Тернопіль: Мандрівець, 2008. 128 с.
3. Дубогай О. Навчання учнів початкової школи в системі здоров'язбереження засобами освітньо-рухової методики. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві* : збірник наукових праць. 2015. №3(31). С. 69 – 74.
4. Левшунова К. В. Рухова активність як чинник психічного благополуччя дошкільників : автореф. дис. ... канд. псих. наук : 19.00.07. Київ, 2015. 23 с.
5. Максименко С. Д. Загальна психологія. Київ : Центр навчальної літератури, 2004. 272 с.
6. Максименко С., Деркач Л., Кіричевська Е., Касинець М. Психологія когнітивних процесів: наук. посіб. Київ : «Видавництво Людмила», 2022. 420 с.
7. Цьось А., Шевчук А., Касарда О. Рухова активність у мотиваційно-ціннісних орієнтаціях студентів. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві*. 2014. №4 (28). С. 83–87.

Богущев І. П.,

здобувач історичного факультету Українського державного університету

імені Михайла Драгоманова

Науковий керівник – д-р іст. наук, професор Коляда І. А.

РОЛЬ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ІСТОРИЧНОЇ ПРОЗИ У ФОРМУВАННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ, ТА ГРОМАДЯНСЬКОЇ ПОЗИЦІЇ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

Анотація. Сучасна українська історична проза – важливий засіб виховання молодого покоління, адже через художнє слово здобувачі освіти сприймають минуле не лише як перебіг подій, а як «живу» історію свого народу, наповнену людськими емоціями, долею, боротьбою та вибором. Вона виступає потужним інструментом формування громадянської позиції, національної свідомості та патріотизму, оскільки відображає глибинні процеси української історії, сенс існування нації в сучасному світі та моральні уроки минулого.

Ключові слова: сучасна історична проза, національна свідомість, громадянська позиція.

Одним із головних завдань сучасної освіти є виховання особистості з активною громадянською позицією, яка усвідомлює свою причетність до історії, духовних та культурних цінностей українського народу. Власне, у цьому місці, історична проза стає унікальним педагогічним ресурсом. Позитивно впливає на формування у здобувачів освіти не лише знань про дати, імена, події, а насамперед – глибокого морального та емоційного зв'язку з минулим. Відмінно від інформації підручників, художні твори дозволяють зрозуміти мотивацію історичних діячів, відчувати атмосферу епохи, побачити досягнення й трагедії очима простих людей. [4, с. 46; 5, с.159]

У творах сучасних українських письменників, зокрема: Василь Шкляр «Чорний Ворон», Андрій Кокотюха, Володимир Лис «Століття Якова», Марина Соколян, Оксана Забужко «Музей покинутих секретів», Богдан Коломійчук – історія постає не як застигла хроніка, а як динамічний процес сповнений випробувань, конфліктів і рішень, що встановлюють долю народу. Наприклад, у романі Василя Шкляра «чорний ворон» продемонстровано боротьбу українських повстанців після поразки визвольних змагань 1917-1919 рр., що дозволяє сучасним читачам осмислити тему незламності українського духу, відповідальності за майбутнє та жертвності заради державності. Твори на зразок цього, допомагають здобувачам освіти зрозуміти, що історія – це не лише минуле, а й джерело моральної сили, духовного орієнтиру для сьогодення. [6, с.80]

Використання сучасної історичної прози на уроках історії України відкриває перед вчителем широкі дидактичні можливості. Історична проза створює простір для розвитку критичного мислення – здобувачі освіти можуть аналізувати історичні ситуації, обговорювати моральні дилеми героїв, порівнювати художнє бачення автора з науковими фактами. Вона формує навички інтерпретації історичних подій через призму людських цінностей, що особливо важливо для становлення громадянської компетентності. Художні твори допомагають інтегрувати емоційно-ціннісний компонент у процес навчання: здобувачі освіти не просто засвоюють факти, а співпереживають героям, співвідносять їхні вчинки зі своїми моральними орієнтирами. [1, с.11]

З педагогічного погляду, сучасна історична проза також виступає ефективним інструментом виховання національної свідомості. Вона дозволяє здобувачам освіти побачити у персонажах художніх творів не лише абстрактних героїв, а людей, подібних до них, які, попри обставини залишаються вірними своїм переконанням, мові, державі, культурі. Через такі приклади формуються уявлення про ідеали українця – гідного, вільного, сильного духом. Саме тому історичні повісті та романи, присвячені визвольним

змаганням, боротьбі УПА голодомору, війні на сході України, подіям Майдану, стають особливо актуальними для сучасного освітнього процесу. [4, с.188; 5, с.158-159]

Ключовою рисою сучасної історичної прози є її здатність поєднувати історичну достовірність із художнім осмисленням, тобто створювати емоційно насичений контекст, який допомагає учням краще запам'ятовувати і розуміти матеріал. Така література розвиває історичну емпатію – здатність відчувати себе на місці людини іншої епохи, усвідомити цінність свободи, людської гідності, незалежності. Саме через емоційне співпереживання відбувається формування внутрішньої мотивації до вивчення історії, розуміння, що історія – це не лише обов'язкова дисципліна, а частина власного коріння і національної самосвідомості. [1, с.11-12]

З погляду методики викладання, педагог може використовувати історичну художню прозу для формування проблемних ситуацій, написання есе, організації дискусій, реалізації творчих проєктів чи театралізації. Наприклад, опрацювавши фрагменти з романів «Століття Якова» Володимира Лиса чи «Музей покинутих секретів» Оксани Забужко, здобувачі освіти можуть аналізувати, як змінювалося уявлення про патріотизм, поняття честі, вибору між громадським та особистим обов'язком. Такий підхід, окрім розширення знань, виховує громадські якості – відповідальність, активність, готовність захищати правду і власну державу [5, с.28-29].

Висновок:

Сучасна українська історична проза, відіграє ключову функцію, у формуванні національної свідомості та громадянської позиції, адже вона виступає як немовби духовний зв'язок, між минулим та сьогоденням, допомагаючи новому поколінню українців не лише засвоїти факти своєї історії, а глибоко їх осягнути, та перейнятися ними. Це потужний виховний засіб, який через слово і художній образ пробуджує серце, формує внутрішнє

самоусвідомлення, та сприяє становленню активної, зрілої, патріотичної особистості – справжнього громадянина нашої держави.

Література:

1. Бондаренко Н. В., Косянчук С. В. Національно-патріотичне виховання у контексті сучасних викликів : метод. рекомендації [для вчителів, методистів, авторів програм і підручників, науковців, викладачів, студентів закладів професійної й вищої освіти, управлінців, політиків]. Київ : Фенікс, 2022. 64 с.
2. Коляда І. Художня література на уроці історії України: теорія, методика, технології. *Звитягою і пером уславлені гетьмани України : художньо-літературний образ. Книга читання для здобувачів освіти основної школи* : навч.-метод. вид. У 2 ч. Ч. 1. Київ, 2020. С. 245–263.
3. Загребельна Н. І., Ухаль В. М. Теоретичні і методичні засади використання художньої літератури на уроках історії України у 9-му класі (на прикладі вивчення теми «Російсько-французька війна 1812 року і Україна»). Київ, 2013.
4. Пометун О. І., Гупан Н. М., Власов В. С. Компетентісно орієнтована методика навчання історії в основній школі : метод. посіб. Київ : КОНВІ ПРІНТ, 2018. 208 с.
5. Пометун О. І., Фрейман Г. О. Методика навчання історії. Київ : Генеза, 2006. 328 с.
6. Пономаренко В. В. Поетика та проблематика романів «Чорний Ворон» («Залишенець») та «Маруся» Василя Шкляра. Київ : Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, 2019. 199 с.
7. Яковенко Г. Г. Методика навчання історії : навч.-метод. посіб. Харків : ХНАДУ, 2017. 324 с.

Ващенко О. В.,

здобувач кафедри педагогіки, дошкільної та спеціальної освіти

Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

Науковий керівник – канд. пед. наук., доцент Приходько Т. П.

ІНТЕРАКТИВНІ ОСВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ СУБ'ЄКТНОЇ ПОЗИЦІЇ УЧНЯ У НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Багато дослідників, серед яких Шаповал О., Духань О., Вейланде Л., Мельник А. та інші, підкреслюють, що застосування інтерактивних технологій

у навчальному процесі сприяє розвитку важливих якостей особистості: формуванню рефлексії, становленню активної суб'єктної позиції учня, розвитку комунікативних умінь, засвоєнню моральних норм колективної діяльності, підвищенню пізнавальної активності, згуртуванню групи та формуванню навичок самоаналізу в процесі групової рефлексії [1, с. 3–7].

Як зазначає Духань О., суб'єктна позиція учня у навчанні передбачає його активну участь у процесі пізнання, відповідальність за власний розвиток, уміння ставити цілі, планувати дії, контролювати та оцінювати результати. Учень стає рівноправним партнером педагога у створенні навчального досвіду, що сприяє розвитку ініціативності, самостійності й творчого потенціалу [3].

Інтерактивні технології навчання розглядаються як така форма організації освітнього процесу, за якої учень є безпосереднім учасником спільного пізнання. Це колективна, взаємодоповнювальна діяльність, що ґрунтується на співпраці всіх її учасників. У психології термін «інтеракція» означає здатність до взаємодії або діалогу – як з людиною, так і з технічними чи навчальними засобами [6].

Основними принципами інтерактивного навчання є:

- Активність – залучення кожного учня до процесу взаємодії;
- Відкритий зворотний зв'язок – обмін думками, ідеями, оцінками між учасниками;
- Експериментування – пошук нових рішень, розвиток творчості та ініціативи;
- Довіра у спілкуванні – створення безпечного простору для вільного висловлення;
- Рівність позицій – партнерські стосунки між учителем і учнями, можливість кожного виступати лідером [4].

Інтерактивні методи навчання поділяють на дві основні групи: групові та фронтальні. Групові передбачають активну взаємодію учасників у невеликих

командах (зазвичай від 2 до 6 осіб), тоді як фронтальні спрямовані на спільну діяльність і взаємонавчання всього класу. Тривалість обговорення в малих групах зазвичай становить 3–5 хвилин, а представлення результатів – близько 3 хвилин; під час фронтальної роботи виступи зазвичай тривають до 1 хвилини.

Групові методи:

- Робота в парах – учні обмінюються думками, виконують короткі завдання чи беруть інтерв'ю один в одного, після чого представляють результати класу.
- Робота в трійках – використовується для глибшого обговорення або порівняння різних поглядів.
- Змінювані трійки – після обговорення один учасник переходить до іншої трійки, обмінюючись результатами.
- Метод «2+2=4» – дві пари працюють окремо, потім об'єднуються, узгоджують спільне рішення і презентують його.
- Карусель – учні розташовуються у два кола: внутрішнє – нерухоме, зовнішнє – рухається; під час обговорення відбувається обмін інформацією або аргументами.
- Робота в малих групах – учасники мають розподілені ролі: спікер, секретар, посередник, доповідач. За потреби створюється експертна група для оцінки результатів.
- Акваріум – одна група обговорює тему в центрі, решта спостерігає, а потім аналізує почуте.

Фронтальні методи:

- Велике коло – учні по черзі висловлюються з певного питання.
- Мікрофон – короткі відповіді з передачею уявного «мікрофона».
- Незакінчені речення – учні продовжують фрази типу «я зрозумів, що...».

- Мозковий штурм – усі пропонують ідеї без критики, після чого обираються найкращі.

- Аналіз дилеми – обговорення ситуацій із моральним чи особистісним вибором.

- Мозаїка – групи працюють над різними частинами завдання, а потім об'єднуються для створення спільного результату [6, с. 12-15].

За класифікацією Пометун О. та Пироженко Л., інтерактивні технології поділяються на чотири основні групи, кожна з яких має свої особливості, мету та методи реалізації:

- Технології кооперативного навчання. Передбачають спільну роботу учнів у малих групах, де кожен учасник відповідає за певну частину завдання, а результат залежить від злагодженої діяльності всіх членів команди. Такі методи формують навички співпраці, взаємопідтримки та колективного прийняття рішень;

- Технології колективно-групового навчання. Спрямовані на організацію роботи всього класу як єдиного цілого. Вони допомагають створити атмосферу взаємонавчання, де кожен учень може бути як джерелом знань, так і їхнім отримувачем;

- Технології ситуативного моделювання. Базуються на відтворенні певних життєвих або навчальних ситуацій (рольові ігри, тренінги, моделювання подій), що дозволяє учням засвоювати знання через практичний досвід, розвивати критичне мислення та комунікативні вміння;

- Технології опрацювання дискусійних питань. Передбачають обговорення суперечливих тем, де учні вчаться аргументувати власну позицію, слухати інших і приходити до спільних висновків. Такий підхід формує толерантність, вміння вести діалог і робити виважені висновки [6].

Отже, можна зробити висновок, що інтерактивні технології навчання є ефективним засобом формування активної, самостійної та відповідальної

особистості учня. Вони сприяють не лише засвоєнню навчального матеріалу, а й розвитку критичного мислення, комунікативних навичок, уміння співпрацювати та приймати рішення в колективі. Застосування таких технологій створює атмосферу партнерства між учителем і учнями, стимулює пізнавальну активність і внутрішню мотивацію до навчання.

Таким чином, інтерактивне навчання виступає важливим чинником гуманізації освітнього процесу, оскільки забезпечує особистісно орієнтований підхід, сприяє розвитку рефлексії, творчості та позитивної взаємодії між усіма учасниками навчання.

Література:

1. Вейланде, Л. В.-В., & Мельник, А. А. (б.р.). Інтерактивні технології як засіб формування професійної компетентності майбутнього викладача. Одеський національний університет імені І. І. Мечникова. 7 с. URL: <https://dspace.onu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/fee935cd-7e0d-4c88-a1e3-42ba669bd08e/content>
2. Войцехівська, С. Р. (2018). Використання інтерактивних форм і методів навчання учнів. 60 с. URL: <https://naurok.com.ua/vikoristannya-interaktivnih-form-i-metodiv-navchannya-176308.html>
3. Духань, О. (2024). Суб'єкт-суб'єктна взаємодія в освітньому процесі Нової української школи. URL: <https://vseosvita.ua/library/subiekt-subiektna-vzaiemodiia-v-osvitnomu-protsesi-novoi-ukrainskoi-shkoly-889258.html>
4. Ковальова, О. М., Сафаргаліна-Корнілова, Н. А., Герасимчук, Н. М., & Кочубей, О. А. (2016). Використання інтерактивних методів навчання. URL: <http://www.refs.in.ua/m-kochubej-o-a-vikoristannya-interaktivnih-metodiv-navchannya.html>
5. Хворостовська, К. С. (2020). Використання інтерактивних методів навчання на уроках у НУШ. URL: <https://naurok.com.ua/stattya-na-temu-vikoristannya-interaktivnih-metodiv-navchannya-v-nush-153336.html>
6. Шаповал, О. О. (2018). Інтерактивні технології навчання як засіб реалізації творчих здібностей учнів. URL: <https://naurok.com.ua/metodichni-rekomendaci-interaktivni-tehnologi-navchannya-yak-zasib-realizaci-tvorchih-zdibnostey-uchniv-62255.html>

Гринь А. Є.,

здобувач освіти магістерського рівня

Військової академії (м. Одеса)

Науковий керівник – канд. пед. наук, доцент Шагова О. Ю.

ВПЛИВ ВИКОРИСТАННЯ ВІКТОРИН НА ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ МОТИВАЦІЇ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ

Сучасна система військової освіти України перебуває на етапі активного реформування, що зумовлено подальшим переходом Збройних Сил України до стандартів НАТО та необхідністю підготовки офіцерів нового типу — компетентних, ініціативних, психологічно стійких і високомотивованих фахівців.

Однією з визначальних чинників ефективної професійної підготовки майбутніх офіцерів є формування стійкої навчальної мотивації. Мотивація курсантів безпосередньо впливає на рівень засвоєння знань, розвиток професійних компетентностей та готовність до виконання службових обов'язків [10], [5].

Традиційні форми навчання, що базуються переважно на репродуктивному засвоєнні знань, не завжди забезпечують необхідний рівень зацікавленості курсантів, особливо представників покоління, орієнтованого на динамічність, інтерактивність і цифрові технології. Отже, ефективність військової освіти значно зростає за умови поєднання класичних методів навчання з інтерактивними технологіями, які сприяють емоційній залученості та активній участі здобувачів освіти у освітньому процесі [4].

Серед сучасних інтерактивних методів особливе місце посідають навчальні вікторини, які поєднують елементи гри, змагання, самоперевірки та групової взаємодії. Практика показує, що застосування вікторин позитивно впливає на

розвиток пізнавального інтересу, сприяє формуванню внутрішньої мотивації, активізує увагу та створює сприятливий емоційний клімат на заняттях.

Таким чином, актуальність дослідження зумовлена потребою пошуку ефективних педагогічних засобів підвищення навчальної мотивації майбутніх офіцерів у системі військової освіти. Використання навчальних вікторин розглядається як перспективний напрям удосконалення освітнього процесу, що поєднує інноваційні технології, емоційну залученість і практичну спрямованість навчання.

У різних аспектах питання навчальної мотивації досліджували науковці різних країн, зокрема, Дакка [1], Павелко, Беловідов [5], Самелюк [8], Філосо [10], а використання вікторин у своїх роботах розглядали Жиздюк А. [2], Наливайко О. [3], Полиця Т. [6], Постернак Н. [7], Харченко Ю. [9] та інші. Розглянемо детальніше вплив використання вікторин в освітньому процесі на рівень навчальної мотивації курсантів вищих військових навчальних закладів.

Павелко І. та Беловодов І. вважають, що «...професійна мотивація майбутніх військових являє собою систему спонукальних механізмів, спрямованих на оволодіння військовою професією і самореалізацію в ній» [5, с. 97]. Таким спонукальним інструментом можуть стати онлайн-вікторини, які проводяться у дружній атмосфері, сприяють засвоєнню навчального матеріалу та розвивають лідерські здібності, які так необхідні майбутнім офіцерам.

Дакка С. у своїй роботі [1] демонструє успішний приклад використання опитувальника в наслідок чого 53% респондентів покращили свою успішність та відчули покращення у своєму навчальному процесі. Отже, активна участь здобувачів освіти в навчальному процесі [10], підвищує рівень мотивації та узгоджується з положеннями теорії самовизначення. Пасивне навчання, тобто прослуховування лекцій без подальшого аналізу чи обговорення, записування матеріалу без глибокого розуміння, відсутність запитань до викладача, мінімальна взаємодія з іншими курсантами негативно впливає на ефективність навчання.

Самелюк А. [8] зазначає, що один із шляхів підвищення навчальної мотивації базується на максимальному залученні методів активного навчання. Так, систематичне використання вікторин дозволяє поєднувати елементи гри з освітнім змістом та стимулює як зовнішню, так і внутрішню мотивацію курсантів: активізується пізнавальна активність, з'являється задоволення від навчання, покращується командна взаємодія та самоконтроль.

Дослідження показують, що «...елементи гейміфікації сприяють розвитку таких навичок, як критичне та проблемне мислення...» [7, с. 19], реалізується індивідуальний підхід у навчанні, позитивного впливу зазнає психологічний стан здобувачів освіти. Все це реалізується під час використання вікторин для майбутніх офіцерів, які готуються до виконання складних управлінських і тактичних завдань, зокрема відбувається формування таких важливих професійних якостей, як: швидкість мислення та вміння працювати в команді. Квізи не тільки підтримують дух змагання, притаманний військовій культурі, але і позитивно впливають на вміння приймати рішення в умовах обмеженості часу.

Полиця Т. зазначає, що сервіси для створення вікторин дозволяють «...урізноманітнити дидактичні матеріали, зосередити увагу на певній конкретній темі, задіяти різні рецептори сприйняття інформації (зорові, слухові)...» [6, с. 46]. Освітній процес вищого військового навчального закладу насичений своїми особливостями та обмеженнями, проте орієнтація на різного типу модальності особистості є важливим фактором впливу на мотивацію курсантів. Адже серед майбутніх офіцерів зустрічаються ті, хто мають певні порушення слуху чи зору, внаслідок бойових поранень, а можливість не тільки бачити, але і чути, і навпаки, дозволяє створити рівні умови для всіх здобувачів освіти під час вікторин.

Наливайко О. вказує на те, що застосування онлайн вікторин вимагає відповідного рівня цифрової грамотності [3, с. 121]. Зазначимо, що дійсно постійне проведення вікторин підвищує показники розуміння того, як працює

та чи інша платформа, і значним чинником при цьому – є рівень цифрової компетентності курсанта. Як правило, майбутні офіцери, які мають вищий рівень оволодіння технологіями, відповідають швидше, за рахунок чого додатково підвищується їхній рівень навчальної мотивації.

Жиздюк А. зауважує, що завдяки тому, що «...результати тесту видно одразу, учасники освітнього процесу мають можливість обговорити допущені помилки чи з'ясувати складність виконаних завдань...» [2]. Це також є одним із позитивних факторів впливу задля підвищення рівня навчальної мотивації, адже завдання вікторин можна поєднувати та повторювати, а обговорення помилок надає можливість курсантам розуміння та можливості правильно відповісти на питання під час контрольних робіт та інших підсумкових заходів.

Отже, впровадження вікторин у освітній процес вищих військових навчальних закладів є ефективним засобом підвищення мотивації курсантів. Така форма роботи не лише позитивно впливає на пізнавальну активність і відповідальність курсантів, але й створює умови для розвитку самостійності, ініціативності та командної взаємодії майбутніх офіцерів Збройних Сил України.

Література:

1. Dakka S. M. (2015). Using Socrative to Enhance In-Class Student Engagement and Collaboration. *International Journal on Integrating Technology in Education*. № 4 (3), P. 13–19. DOI: <https://doi.org/10.5121/ijite.2015.4302>
2. Жиздюк Г. А. (2025). Гейміфікація у військовій освіті як інструмент розвитку іншомовної комунікативної компетентності. *Педагогічна Академія: наукові записки*. № 15. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14998781>
3. Наливайко О. О. (2020). Використання цифрового додатка Kahoot в освітньому просторі. *Проблеми сучасної освіти*. № 10. С. 117–121.
4. Освіта та індивідуальна підготовка 075-007 (24 березня 2025 року) : Спільна директива стратегічних командувань НАТО: довідкові матеріали [колектив авторів] Київ : ВІКНУ ім. Тараса Шевченка, 2025. 258 с.
5. Павелко І., Беловідов І. (2021). Дослідження мотиваційної спрямованості курсантів довійськово-професійної діяльності. *Честь і закон*. № 4. С. 97–103. DOI: <https://doi.org/10.33405/2078-7480/2021/4/79/251537>
6. Полиця Т. Д. (2019). Вікторини у викладанні української мови як іноземної. *Young Scientist*. № 6.1 (70.1). С. 45–48

7. Постернак Н., Токменко І., Яніцька Л. (2023). Застосування гейміфікації під час проведення практичних занять з дисципліни «Медична біохімія». *Освіта. Інноватика. Практика*. Том 11, № 6. С. 13–21. DOI: <https://doi.org/110.31110/2616-650X-vol11i6-002>

8. Самелюк А. (2022). Дослідження мотивації до вивчення іноземної мови у курсантів вищих військових навчальних закладів (військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти). *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Військово-спеціальні науки*. № 2 (50). С. 17–23. DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2217.2022.50.17-23>.

9. Харченко Ю. (2021). Онлайн-вікторина як форма профорієнтаційної діяльності / Ю. Харченко, О. Бабенко, О. Данильченко. *Педагогічний диспут*. № 30. С. 8–16. DOI: <https://doi.org/110.31475/ped.dys.2021.30.01>.

10. Filosa, L. et al. (2020). The Military Academic Motivation Scale (MAMS): A New Scale to Assess Motivation Among Military Cadets From a Self-Determination Theory Perspective. *European Journal of Psychological Assessment*. № 37 (3). DOI: <https://doi.org/10.1027/1015-5759/a000593>

Демчук-Маригіна Д. П.,

аспірант Інституту педагогіки

Національної академії педагогічних наук України

Науковий керівник – д-р пед. наук, професор Топузов О. М.

ВИКОРИСТАННЯ ДІЯЛЬНІСНОГО ПІДХОДУ НАВЧАННЯ ПРИ ВИВЧЕННІ ВНУТРІШНЬОЇ БУДОВИ ЗЕМЛІ У 6 КЛАСІ

Викладання географії у 6 класі реалізовується за допомогою модельних програм двох авторських колективів: Запотоцький С.П., Карпюк Г.І., Гладковський Р.В., Довгань А.І., Совенко В.В., Даєнко Л.М., Назаренко Т.Г., Гільберг Т.Г., Савчук І.Г., Нікитчук А.В., Яценко В.С., Довгань Г.Д., Грома В.Д., Горовий О.В. та Кобернік С.Г., Коваленко Р.Р., Гільберг Т.Г., Даценко Л.М. [1,2].

Модельні програми затверджені наказом Міністерства освіти і науки від 19 лютого 2021 року № 235, а вибір авторського колективу здійснює педагогічний працівник в рамках власної автономії до викладання.

Курс 6 класу передбачає вивчення тем загальної географії та ознайомлення з базовими географічними процесами та поняттями, поглиблення у вивченні яких відбуватиметься протягом наступних років навчання. В розділі «Оболонки Землі» здобувачі освіти вивчають літосферу, атмосферу, гідросферу, біосферу. Однією з перших тем розділу є дослідження внутрішньої будови Землі.

Важливість перших тем полягає не тільки у знаннєвому компоненті, а і у мотивації до подальшого дослідження природи. Тому використання діяльнісного підходу може допомогти у зацікавленні здобувачів освіти та дозволить поєднати теоретичне та практичне навчання.

Розглянемо приклади вивчення теми «Внутрішня будова Землі» у 6 класі з використанням елементів паперопластики та інтерактивних схем в робочому зошиті.

Шаблон 1 складається з двох частин (рис. 1). Перша – це схема внутрішньої будови планети. Здобувачі освіти протягом уроку підписують кожен з шарів. На нього прикріплюють другу частину попередньо розрізавши центр.

Рис. 1. Шаблон 1 для створення схеми

Маючи в зошиті наочну схему, що створена власними руками ми закріплюємо теоретичний матеріал практичним завданням.

Для створення альтернативної паперової моделі в зошиті, використаємо схему, що складається з чотирьох елементів (рис.2). Кожен з елементів має

форму кола різного діаметру, що відображає різні шари будови планети. Вирізавши окремо елементи та наклеївши один на один на розворот зошита – отримаємо модель, що буде відкриватися разом з робочим зошитом.

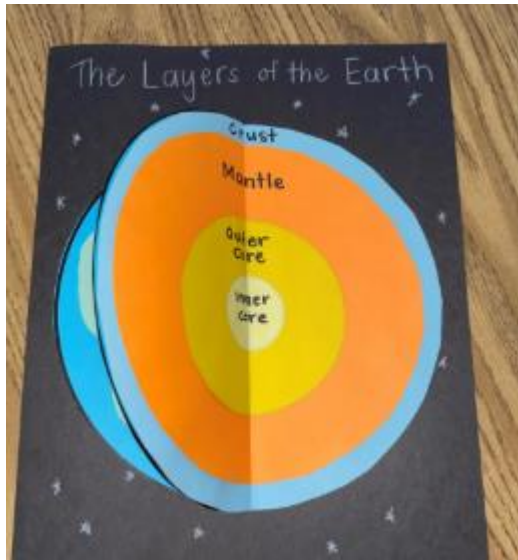

Рис. 2. Шаблон 2 для створення схеми

Використання паперових моделей як альтернатива до написання теоретичних конспектів дозволяють вивчати тему інтерактивно та практично.

Розглянемо приклад для створення об'ємної моделі, що може стати підсумковою роботи в кінці вивчення теми (рис. 3).

Рис. 3. Шаблон 3 для створення моделі

Дана модель складається з виготовлення піраміди, що відображає глибинний зріз планети. Здобувачі освіти мають розмалювати на стінках піраміди внутрішнє та зовнішнє ядро, мантію та земну кору з урахуванням пропорцій товщини кожного з шарів. Виконання завдання дозволяє наочно продемонструвати зріз та перевірити рівень засвоєності теми здобувачами освіти.

Отже, подання теоретичного матеріалу шляхом використання діяльнісного підходу дозволяє підвищити мотивацію здобувачів освіти до подальшого вивчення теми, паралельно з тим розвиваючи дрібну моторику, вміння творчо мислити та відображати вивчену інформацію в альтернативному вигляді. Такий підхід є ефективним у поданні навчального матеріалу та може бути використаних протягом всього навчального року.

Література:

1. Модельна навчальна програма «Географія. 6-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт. Кобернік С. Г., Коваленко Р. Р., Гільберг Т. Г., Даценко Л. М.) «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» (наказ Міністерства освіти і науки України від 12.07.2021 № 795) (у редакції наказу Міністерства освіти і науки України від 09.02.2022 № 143).
2. Модельна навчальна програма «Географія. 6-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори Запотоцький С.П., Карпюк Г.І., Гладковський Р.В., Довгань А.І., Совенко В.В., Даценко Л.М., Назаренко Т.Г., Гільберг Т.Г., Савчук І.Г., Нікитчук А.В., Яценко В.С., Довгань Г.Д., Грома В.Д., Горовий О.В.) «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» Наказ Міністерства освіти і науки України від 12.07.2021 № 795 (у редакції наказу Міністерства освіти і науки України від 11.04.2022 № 324).

Зайченко І. В.,

доктор педагогічних наук, професор,

Комунальний заклад «Уманський гуманітарно-педагогічний фаховий коледж

імені Т.Г. Шевченка Черкаської обласної ради»

ГРИГОРІЙ ВАЩЕНКО (1878-1967) ПРО ВИХОВНУ РОЛЬ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ ПІСНІ

За переконанням Г. Ващенка, український традиційний ідеал людини найяскравіше відбивається в українській народній пісні. Українська пісня змістом, багатством, глибиною і різноманітністю переживань, відбитих у ній, красою й мелодійністю посідає одно з перших місць серед пісень народів світу. Саме вона підтримує свідомість національної єдності українського народу, любов до батьківщини й пошану до себе [1, с. 120].

Г. Ващенко вважає, що в українській народній пісні відображена характеристична особливість світогляду українського народу – це високий ідеалізм на релігійній основі. Релігійним духом пройняті. перш за все, обрядові пісні, як наприклад, коляди, щедрівки, пісні весільні. Але й інші пісні часто відбивають релігійні настрої й світогляд українця.

Особливо характеристичні з цього погляду історичні думи і псалми. Як відомо, історичні думи створені були в один із найбільш драматичних моментів історії українського народу. В них релігійне почуття, віра й надія на Бога підносяться до рівня полум'яного пафосу. («Дума про бурю на Чорному морі», «Про Марусю Богуславку», «Невольничі плачі» та інші) [1, с. 120-121].

Крім глибокої релігійності, українця характеризує щирий патріотизм. В душі його органічно поєднані глибока віра в Бога і любов до «народу християнського». Для нього Бог і Батьківщина – найвищі блага [1, с. 124].

Любов до батьківщини, пов'язана з глибокою релігійністю, залишається

найважливішою рисою ідеальної людини в поглядах українців. Тією ж палкою любов'ю до України, рішучістю битись за неї до останньої краплі крові пройняті й стрілецькі пісні. Складались вони в обставинах запеклих боїв. Автори їх здебільше невідомі, як невідомі автори дум та історичних пісень. Подібно до старих козацьких дум та історичних пісень, стрілецькі пісні закликають народ боронити рідний край [1, с. 124-127].

Якщо найбільша чеснота українця – безмежна вірність Богові і Батьківщині, то найбільша ганьба для нього – зрада вірі й Україні. Нема нічого огиднішого для українця, як «потурнак», що зрадив вірі батьків із-за «лакiмства нещасного». З великою огидою й ненавистю змальовується в українських думках і невільницьких планах тип потурнака як бусурменського пса, як лютого ката своїх батьків по крові. Маруся Богуславка, що попала в турецьку неволю і стала жінкою турка, сама усвідомлює свою провину й спокутує її тим, що визволяє з в'язниці українських невільників.

З огидою й ненавистю ставився український народ до тих, хто переходив на бік поляків. Таким типовим зрадником був, між іншим, Сава Чалий, кого покарали смертю його колишні товариші, українські козаки.

Любов до батьківщини особливо гостро відчувається в розлуці з нею, а найгостріше в неволі. Гострою тугою за рідним краєм пройняті невільницькі плачі. Бідні невільники згадують *про тихі води, ясні зорі, про люд хрещений...* [1, с. 128].

Українська пісня високо ставить любов і пошану до батьків. В обрядових піснях подається величний образ Матері Божої, що є зразком для земних матерів. Як заступниця миру християнського, вона піклується про праведних і грішних. Вона просить свого Сина: *Ой, дай, Сину, золоті ключі Відімкнути рай і некло. Випустити грішні душі* [1, с. 129].

Зворушливий образ земної матері подається у багатьох українських піснях. Вона всю себе віддає дітям і ладна все для них терпіти. Тому образа матері або батька – тяжкий гріх, що дорівнюється смертному гріхові. В одній щедрівці

співається, що Мати Божа не випустила з пекла душі, яка «матір і батька налаяла – не налаяла, а тільки подумала» [1, с. 129-131].

Г. Ващенко звертає увагу на те, що важко знайти в піснях інших народів такі високі погляди на родинні і статеві відносини, як в піснях українських. Основою й початком родинного життя є кохання [1, с. 131]. Українські пісні про кохання надзвичайно різноманітні за своїм змістом. У них відбиваються найрізноманітніші переживання: радість, ревності, нещасне кохання, туга за милим чи милою і т. інше. Але у всіх цих переживаннях перше місце посідає духовна сторона, а моменти фізіологічні посідають місце другорядне. Тому й красу «милі» чи «милого» українська пісня розуміє переважно як красу душі: краса фізична розглядається не сама по собі, а як вияв краси духовної. Тому в ній на перший план виступають очі і брови, в яких найбільше віддзеркалюються властивості душі.

В українських піснях також зустрічається багато епітетів і метафор, що свідчать про глибину і ніжність почуття кохання: «голубонько сиза», «орел сизокрилий», «рибонька», «квіточка» і т. інше.

Г. Ващенко особливо загострює увагу на той факт, що в українській пісні відображена чистота почуття кохання. Українці, принаймні ті, що жили по селах до жовтневого перевороту у росії в листопаді 1917 року, зовсім не знали сороміцьких пісень. Скромність і стриманість в коханні – це одмінна риса справжньої української дівчини.

В пісні «Ой, у полі нивка» співається, що про дівчину «слава на все село стала» за те, що вона на привітання незнайомого козака назвала його «серденьком» [1, с. 132].

Українська пісня суворо засуджує зраду й джигунство. Вона не тільки не співчуває джигунові, якого ведуть на кару, а навіть називає його ледащом і визнає кару за справедливу. Свідома своєї дівочої честі й гідності дівчина виганяє зі своєї хати хлопця-«баламута», що хоче її закохати та й забути.

На ґрунті скромності, стриманості й вірності створюється здорова родина,

і в, першу чергу, сердечні відношення між чоловіком і жінкою. *Батько милий, маги мила. Дружина милиша* [1, с. 133].

Неодмінною рисою правдивого українця є любов до праці. В пісні «Ой, із-за гори та буйний вітер віє» з великою симпатією оспівується працююча вдова, що пшениченьку сіє. Самий тон пісні – дуже бадьорий. Не меншою бадьорістю відзначаються пісні про гуртову працю, особливо пісня «Вийшли в поле косарі». В праці для українця є своєрідна краса [1, с. 133].

Нарешті Г. Ващенко звертає увагу на характеристичну для українця рису – свідомість своєї людської гідності, почуття честі, – те, що можна назвати духовним аристократизмом. Це не є аристократизм бундючного пана, що пишається своїм походженням, титулами, маєтками та розкішним одягом, при якому підкреслюється вартість не самої людини, а чогось зовнішнього для неї. Аристократизм духовний – це свідомість гідності самої людини, незалежно від її положення чи матеріального стану. Отже, таку гідність виявляє Бондарівна, що кидає в обличчя нахабі графу Потоцькому: *Ой не годен пан Каньовський Мене цілувати, Тільки годен пан Каньовський Мене роззувати* [1, с. 134].

Свідомість своєї гідності має поєднуватись з пошаною до інших людей саме тому, що вони теж люди і через це мають свою гідність. Ця пошана виявляється в чемній поведінці, в привітанні і т. ін. Приклади такого вияву пошани можна бачити в українських колядах і інших піснях [1, с. 134].

Аристократ по духу органічно не може бути рабом. Тому правдивому українцеві властива непереможна любов до волі й ненависть до рабства й неволі. Цими почуттями пройняті козацькі думи, невольницькі плачі, а також майже всі стрілецькі пісні, складені вже за наших часів. Цими почуттями пройняті побутові пісні про працю. Радісна вільна праця на своїй ниві; тяжка й ненависна праця на чужому: вона гнітить і принижує людину. Тому так тяжко зносив український народ кріпацтво.

Такі основні риси традиційного народного українського ідеалу людини, робить висновок Г. Ващенко. Це – передусім тверда віра в Бога і відданість їй,

готовність жертвувати за неї життям; це надія на Бога, на його піклування, що лягла в основу здорового оптимізму й мужності; це високий патріотизм; це пошана до старших і батьків, про яку співає народ у своїх численних піснях; це духовий аристократизм, що поріднює великого князя Володимира Мономаха і просту дівчину Бондарівну; це любов до праці, що звучить в «Поученні Мономаха» і пісні про пана хазяїна, якому Мати Божа допомагає орати, про «носільничків, кладільничків і дівчат-паняночок» [1, с. 136].

Г. Ващенко зазначає, що українська народня пісня завжди мала і має великий вплив на формування вдачі українського народу. У пісні музика об'єднується зі словом, і коли слово, в першу чергу, діє на свідомість людини, викликає у неї думки й уявлення, то музика найперше діє на почуття, і вплив її доходить до глибини півсвідомого. Коли ж музика й слово об'єднуються в пісні, то вони охоплюють своїм впливом всю істоту людини. Тому-то людина в пісні виливає свої радощі й горе, з піснею вона працює, у пісні виявляє свої релігійні почуття, з піснею іде в бій, під звуки пісні її хоронять [2, с. 221].

Особливо великий вплив на душу людини має народна пісня. Г. Ващенко пише, що йому були відомі випадки, коли українці з походження, що з тих чи інших причин відходили від свого народу, під впливом української народної пісні, відчувши її красу, повертались до нього і ставали свідомими українцями. Тим більше великий вплив мала українська народна пісня на маси українського народу, що виростили в умовах традиційного українського побуту, в якому значне місце посідає народна пісня [2, с. 222].

Тому народна пісня, переконує Г. Ващенко, є одним з наймогутніших чинників у вихованні національної свідомості українського народу, який кілька століть жив і тепер живе у неволі чужинців-окупантів, а все ж таки не втратив своєї національності: своєї мови, звичаїв, світогляду. Мало того, він зберіг і свідомість своєї національної гідності. У цьому велику роль відігравала й відіграє українська народна пісня, краса якої та багатий зміст значно

перевищують красу та зміст народної пісні гнобителів. І це дає підстави вірити у свої національні сили й у своє майбутнє.

Українська народня пісня, підтримуючи національну свідомість українського народу в найтяжчі часи його історії, разом з тим була одним із чинників, що формували його світогляд, у першу чергу, світогляд українського селянства. Це є ідеалістичний християнський світогляд, заснований на вірі в Бога – Творця та Промислителя світу. Вплив народної пісні на світогляд українського народу посилювався ще тим, що багато українських пісень пов'язані з християнськими святами та традиційними релігійними звичаями.

За переконанням Г. Ващенка, особливий вплив мала українська народня пісня і на моральні погляди українського народу. Основні риси української традиційної моралі – визнання гідності людини як образу й подоби Божої, що стосується і власної гідності, й гідності іншої людини. Цю рису з повним правом можна назвати духовим аристократизмом, що завжди був властивий українському народові. По-друге, це пошана й любов до батьків, висока статевая й родинна мораль. З цим пов'язується любов до України, що часто набувала в українському народі жертвенних форм і була одним з найважливіших чинників у його боротьбі за волю та державну незалежність [2, с. 222-223].

Хто ж є носій цих високих моральних традицій, що беруть свій початок ще з доісторичних часів?

Якщо впродовж XV-XIX ст. значна кількість українців з вищої верстви українського народу, багато з тих, що служили у волостях й намагалися вдавати з себе «панів». незначна частина селянства і, перш за все ті, що служили в солдатах у Московщині й повертались додому з перекрученою мовою та презирством до «мужика». зраджували рідні традиції, змінювали свою мову на мову польську чи московську, забували свої прекрасні звичаї та засвоювали звичаї і погляди чужих народів, ставали перевертнями, – то зберегли українські традиції переважно селянська маса й окремі представники інтелігенції, що стояли близько до народу й шанували його, міцно тримались українських

традицій, у першу чергу, козацькі родини, найкраща частина українського селянства, що ніколи не знала кріпацтва й була вільною. Якраз вона утворила своєрідну селянську культуру, яка була не нижчою, ніж культура міська. Навпаки, український культурний селянин, коли взяти його в цілому з його поглядами, побутом, навичками, відношенням до людини, часто стояв на значно вищому рівні, ніж середній міщанин [2, с. 223].

Так само зберіг український народ до останнього часу свою ушлявлену здавна гостинність. Зі свідомістю власної гідності українця поєднується стриманість у поведінці й словах. До жовтневого перевороту 1917 р. в українських селах рідко траплялися випадки хуліганства, навіть напідпитку українець тримав себе більш-менш чемно; рідко можна було почути соромницьку московську лайку; вона стала ширитися у нас лише після жовтневого перевороту. Так само дуже рідкими були у нас випадки вбивства.

На високому рівні були в українських селян і родинні стосунки. Українські хлопці, а особливо дівчата виявляли високу стриманість. Відомо, що восени й зимою українські хлопці й дівчата збирались на досвітки, де вони часто засиджувалися до пізньої ночі, а іноді залишалися спати у «досвітчаній матері». Часто бувало так, що хлопець і дівчина, що вирішили в майбутньому одружитися, спали вкупі. І, незважаючи на це, випадки порушення дівочої честі були надзвичайно рідкими. При цьому дівчина, що порушила чистоту моралі, ставала предметом найсуворішого осуду від односельчан; їй вимазували дьогтем ворота і ставилися до неї з презирством [2, с. 225].

Незважаючи на свій природний індивідуалізм, українці завше були здібними до вільної гуртової праці. Про це свідчать чумацькі валки, толока, артілі. Показово, що на толоці люди працювали не менше, а часто й більш ретельно, ніж в своєму господарстві. Українське селянство здавна відзначалось естетизмом в побуті. Чужоземні мандрівники звертали увагу на охайність українських селянських хат, на чистоту на подвір'ях, на гарні городи, прикрашені квітами, і т. інше. Все це утворює прекрасну основу для розвитку

високої культури як матеріальної, так особливо духовної, – робить висновок Г. Ващенко [2, с. 226].

Література:

1. Григорій Ващенко. Виховний ідеал : підручник для педагогів, виховників, молоді і батьків. Том 1. (Третє видання). Полтава : «Полтавський вісник», 1994. 192 с.
2. Григорій Ващенко. Твори. Том 4. Праці з педагогіки та психології. Київ : «Школяр» – «Фада» ЛТД, 2000. 416 с.

Кириченко Л. Г.,

кандидат педагогічних наук, доцент

кафедри педагогіки та суспільно-гуманітарних наук

Міжнародного науково-технічного університету

імені академіка Юрія Бугая

ЗНАЧЕННЯ МОВИ У ФОРМУВАННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ

Питання національної ідентичності надзвичайно важливе для українського народу. На початку повномасштабного вторгнення це стало як ніколи помітно. Люди, які ідентифікували себе українцями боролися, борються й будуть боротися за свободу й безпеку своєї країни.

Національна ідентичність українців – це комплексне поняття, що охоплює історичний, культурний, мовний та громадянський аспекти, формуючи відчуття приналежності до української нації. Вона включає в себе як спільні риси, так і різноманітність, що відображає багатий досвід українського народу. Основні складові української національної ідентичності: історична пам'ять, культурна спадщина, мовна ідентичність, громадянська ідентичність, патріотизм.

В історії України багато сумних сторінок, коли українську ідентичність всіляко пригнічували та обмежували її прояви найжорстокішими виявами. Аналізуючи не лише власний досвід, а й зарубіжний, стає очевидним, що

концепція національної ідентичності є мінливою, залежною від історичних контекстів, суспільних змін і глобальних впливів.

Питання національної ідентичності всебічно висвітлено в суспільно-гуманітарній літературі. Це праці М. Вебера, Е. Геллнера, М. Гроха, Р. Дарендорфа, Б. Кістяківського, О. Потебні, В. Старосольського, П. Манчіні, Е. Д. Сміта, С. Хантінгтона, К. Хюбнера, Ф. Фукуями, Р. Шпорлюка тощо.

На думку О. Потебні, обов'язковою умовою існування народності є мовна єдність. Саме мова є породженням та виявом «народного духу», окреслює самість спільноти, кодуючи у структурах твореного нею «проміжного» світу національний світогляд. Денаціоналізація, на думку мовознавця, полягає в такій зміні життя народу, де його традиція, яка закладена передусім у мові, переривається або послаблюється, постаючи чимось другорядним. Протестуючи проти національного гноблення, автор обґрунтовував право кожного народу розвивати свою культуру рідною мовою, бо «немає мови й наріччя, які б не були здатні стати знаряддям необмежено різноманітної й глибокої думки». Діти мають здобувати освіту рідною, а не чужою мовою. Денаціоналізацію О. О. Потебня прирівнював до духовного розтління (стаття «Мова і народність», 1895) [3].

Мова є основоположним фактором формування національної ідентичності. Звичайно в Україні надзвичайно толерантне й шанобливе ставлення до усіх мов національних меншин (і це закріплено Конституцією України), проте зараз в умовах війни треба робити акцент на національній мові, використовувати її у всіх публічних сферах. В останні роки особливо тішить душу поширення й популяризація національних традицій, культурної спадщини, як от носіння вишиванок, патріотичних символів і прикрас, святкування національних релігійних свят, що переконує в значущості культурних традицій і розуміння своєї дотичності до національної культури. Заохочення культурного обміну, глобалізації та суспільних змін може допомогти розвитку України як сучасної національно свідомої європейської країни.

Естетичний мовленнєвий аспект відіграє важливу роль у формуванні національної ідентичності, оскільки мова є невід'ємною частиною культури та визначає світосприйняття. Мова є інструментом для створення красивих текстів, поезії, пісень, сприяє формуванню естетичного смаку та любові до всього рідного, мови зокрема. За допомогою мови передають історичні знання, культурні цінності та національні ідеали, що сприяє формуванню глибокого розуміння своєї нації. Таким чином, естетичний мовленнєвий аспект є важливим компонентом формування національної ідентичності, сприяючи збереженню мовного різноманіття, розвитку національної свідомості та формуванню любові до рідної мови.

У розумінні структури національної ідентичності відбулися і продовжують відбуватися певні зрушення, як от зменшення значення місця народження та релігії, як це відбувалося і в інших країнах, що пережили роз'єднання територій, примусове переселення тощо. Приклади мільйонів українців, які свідомо виїхали з окупованих територій, свідчать про консолідацію почуття єдності серед українців, незважаючи на вікові розбіжності поколінь.

Кризи й інші перехідні періоди в житті людини розглядають як необхідний елемент особистісної еволюції. Під перехідним періодом особистості як відкритої динамічної системи психолог П. Лушин розуміє ситуацію зміни, коли відбувається зародження нової ідентичності як системи нових життєвих смислів. Цей процес уявляється як нелінійний, мало передбачуваний, незворотний, а тому набуває характеру руху особистості в умовах високого ступеня невизначеності. У свою чергу, невизначеність – це суперечність між відображенням та оригіналом або наявною ідентичністю, що формується. Подолати власні смисли не можна, їх можна інтегрувати в нові: важливо поважати свої, а відтак і чужі підвалини, якими б вони не були [1; 2].

Ситуація переходу від однієї ідентичності до іншої – це той момент, коли функція управління розподіляється між усіма елементами системи, де кожен має власну модель поведінки. Процес взаємодії й дає можливість з'являтися

чомусь новому. Саме здатність особистості толерувати невизначеність дає можливість відбуватися цьому процесу. У перехідних ситуаціях немає, на кого рівнятися, кого «слухати», у сенсі підкорятися, а отже, важливо вміти говорити, відстоювати свою точку зору й уміти слухати іншого, так обмінюватися досвідом.

Отже, наявність конфлікту, хаосу, невизначеності в кожній конкретній ситуації є ознакою переходу на новий виток розвитку, формування нової особистісної ідентичності. Усе це тільки зовні може бути оцінено як патологічні процеси. Насправді їхній сенс – у наданні можливостей подальшого розвитку як окремої особистості, так і соціальних утворень як відкритих самоорганізованих екосистем [1].

Національна ідентичність є складним явищем, яке формується під впливом різноманітних чинників, таких як історія, культура, політика та соціальна психологія. В Україні національна ідентичність є динамічним явищем, яке продовжує еволюцію в умовах сучасності, сприяючи утвердженню самобутності та гордості за націю. Мова та звичаї є основоположними факторами у формуванні національної ідентичності. Зменшення значення певних традиційних критеріїв національної ідентичності може збігатися із зусиллями України інтегруватися у світову спільноту. Для розвитку національної ідентичності в Україні варто зробити акцент на національній мові, використовувати її в усіх публічних сферах. Важливо зберігати та популяризувати свою культурну спадщину, заохочувати культурний обмін, формувати більш інклюзивний погляду, який охоплює різноманітність походження та релігійних вірувань.

Література:

1. Лушин П. В. Психологія особистісного змінювання : автореф. дис. ... докт. психол. наук : 19.00.01 / Ін-т психології ім. Г. С. Костюка АПН України. Київ, 2003. 30 с.
2. Остополець І. Ю. Роль екофасилітації у формуванні толерантності до невизначеності в ситуаціях системних змін. *Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет ім. Григорія*

Сковороди». Київ : Гнозис, 2015. Вип. 36. Додаток 1. Том V : Тематичний випуск «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору». С. 319–328.

3. Потебня Олександр. Мова. Національність. Денаціоналізація. Language. Nationality. Denationalization : ст. і фрагм. ; упоряд. і вступ. ст. Ю. Шевельова; Укр. Вільна Акад. Наук у США. Нью-Йорк, 1992. 155 с.

Кімакович В. М.,

*аспірант кафедри загальної педагогіки та
дошкільної освіти Дрогобицького державного
педагогічного університету імені Івана Франка*

Науковий керівник – д-р пед. наук, професор Невмержицька О. В.

САМООСВІТА ЯК РУШІЙ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНОСТІ ПЕДАГОГА

Сучасне суспільство потребує гнучкого, адаптивного, педагога, котрий би став рушійною силою та генератором нових ідей в освіті. Це фахівець, що здатен застосовувати власні здібності для впровадження, створення, реалізації цікавих, ефективних технологій та методик роботи. Для цього йому слід орієнтуватися у наукових досягненнях, відчувати нинішні освітні тенденції та пріоритети, адже він не лише носій знань, а активний суб'єкт творчості та змін.

Важливим чинником зростання професійності та компетентності педагога є самоосвіта. Вона забезпечує актуальність знань, підвищує педагогічну активність і мотивує до інновацій. Т. Вайніленко зауважує, що «професійно-педагогічне самовдосконалення є процесом і результатом творчого, цілеспрямованого, самодетермінованого руху фахівця від Я – реального, від я – потенційного до Я – актуального, що здійснюється у формі професійного самовиховання, самоосвіти, самоактуалізації ...» [1, с. 4].

Самоосвіта – активна, цілеспрямована пізнавальна діяльність людини, пов'язана з пошуком і засвоєнням знань у галузі, що її цікавить [2]. Вважаємо,

що вміння та навички самостійного навчання відповідно до обраної професії починають формуватися у закладах вищої педагогічної освіти, коли здобувачі оновлюють та поглиблюють фахові уявлення, враховуючи власні інтереси, потреби та схильності. Самоосвіта стартує від теорії та переходить до практики, творчості, лідерства у професійній сфері. Вона сприяє розширенню світогляду, що впливає на ерудицію, гнучкість і здатність бачити виклики освітніх процесів у ширшому контексті; збагачує духовний світ, впливаючи на моральні та ціннісні орієнтири; слугує розвитку особистісних якостей (цілеспрямованості, дисциплінованості, самостійності, критичності, креативності, ініціативності, наполегливості), роблячи майбутнього педагога впевненим та адаптивним [3].

Кінцевою метою самоосвіти є вдосконалення освітньої роботи, що виражається у високих результатах навчання вихованців та зростанні майстерності самого педагога. Таким чином відбувається становлення фахівця, який не просто виконує обов'язки, а модифікує, створює, впливає на інновації.

Практичними шляхами та методами самоосвіти для студентів педагогічних закладів вищої освіти є:

- систематичне ознайомлення з науковою літературою, читання психолого-педагогічної, фахової методичної літератури та наукових статей, систематизація інформації;
- участь у семінарах, тренінгах, майстер-класах;
- поглиблена робота над конкретною темою / проектом, з метою детальнішого вивчення;
- вивчення досвіду колег, відвідування та аналіз занять, заходів, з метою виявленню нових, ефективних освітніх підходів та технологій;
- розробка власних дидактичних матеріалів, методик, освітніх ресурсів, сценаріїв, посібників;
- підготовка виступів, публікацій [2], [3].

Література:

1. Вайніленко Т. Основи професійного самовдосконалення педагога: методичні рекомендації. Київ : НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2005. 250 с.
2. Федорчук В. Тренінг особистісного зростання : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2014. 250 с.
3. Ягупов В.В. Педагогіка : навч. посіб. Київ : Либідь, 2002. 560 с.

Коломєць Д. А.,

здобувач освіти магістерського рівня

Військової академії (м. Одеса)

Науковий керівник – канд. пед. наук, доцент Шагова О. Ю.

ПРОБЛЕМИ ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙ ПРИ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ

У сучасних умовах трансформації вищої освіти особливої актуальності набуває питання впровадження інноваційних технологій у процес професійної підготовки майбутніх офіцерів. Зростаючі вимоги до якості військової освіти, необхідність оперативного реагування на виклики безпеки та динамічні зміни в технологічному середовищі зумовлюють потребу в системному оновленні освітнього процесу.

Інноваційні процеси в освіті розглядали вітчизняні та закордонні вчені, такі як: Биков В. [1], Коломєць І. [3], Леонтєва І. [4], Мамедова Г. [5], Олійник О.[6], Слушний О. [8] та інші. Проаналізуємо проблеми впровадження інновацій у систему вищого військового навчального закладу.

Освітніми інноваціями є новостворені або вдосконалені технології, методи, моделі, що істотно підвищують якість, результативність та ефективність освітньої діяльності [7]. На думку Олійник О. інновацією є «...кінцевий продукт будь-якої сфери діяльності людини, створений заново або вдосконалений на основі попереднього...» [6, с. 90].

У педагогіці поняття інновації розглядається як «...впровадження нових ідей, пропозицій, технологій, послуг, будь-чого, що може покращити розвиток і результати освітнього процесу...» [2, с. 8]. Отже впровадження інновацій в освітній процес має сприяти підвищенню ефективності навчання і формувати у здобувачів ключові фахові компетентності. Розглянемо існуючі бар'єри, що ускладнюють впровадження інновацій у вищому військовому навчальному закладі (далі – ВВНЗ).

Мамедова Г.Н. [5] зазначає, що існують три фактори розвитку інновацій: лідер, персонал та колектив, які значно впливають на швидкість впровадження інновацій в освіту. Тобто однією з проблем є інерційність освітньої системи, коли при усвідомленні необхідності реформування освіти відбувається повільна адаптація до сучасних реалій. Оскільки ця адаптація охоплює не лише науково-педагогічний персонал, але і здобувачів, адміністрацію та державні інституції.

Зауважимо, що впровадження інновацій потребує прагнення педагогів [3]. На нашу думку, з урахуванням воєнного стану у нашій країні науково-педагогічні працівники ВВНЗ мають надмірне навантаження, яке обумовлено нестачею кадрів та виконанням додаткових службових обов'язків. Це негативно впливає на поширені застосування інновацій під час проведення навчальних занять, оскільки інновації потребують додаткового часу для вивчення та опрацювання.

Окрім цього, на шляху інноваційного підходу зустрічається незначний опір змінам з боку педагогічного складу військових вишів, які не бажають змінювати підходи, технології та засоби в освітньому процесі, оскільки звикли до традиційних методів викладання.

Також серед основних проблем є недостатня технічна забезпеченість, в першу чергу, це пов'язано з перебуванням здобувачів освіти ВВНЗ на різних навчальних локаціях. Так, в умовах повномасштабного вторгнення найчастіше заняття проводяться в необлаштованих навчальних класах, без наявності необхідної навчально-матеріальної бази, зокрема: відсутність мультимедійних

дошок, мобільного зв'язку та Інтернету, комп'ютерної техніки, імітаційних засобів, макетів озброєння тощо. Це також зумовлено обмеженням часу, частою зміною місця навчання, а також значними витратами ресурсів на перевезення.

Слушний О. акцентує увагу на тому, що «...орієнтація на нове не є самоціллю педагогічної інноватики...» [8, с. 44], тобто вона має бути спрямована на результативність освітнього процесу і відповідність сучасним вимогам офіцерів збройних сил. Отже, існує імовірність оновлення змісту освітніх програм військових вишів без критичного ставлення до впровадження нового, що є педагогічно недоцільним.

Впровадження інновацій завжди характеризується проблемними питаннями які виникають внаслідок опору та недостатністю сприятливих умов. Однак без цього неможливо досягнути ефективності освітньої діяльності та високих результатів якісної підготовки офіцерів Збройних Сил України.

Література:

1. Биков В. Ю. Інновації в організації досліджень та розробок у галузі інформаційно-комунікаційних технологій в освіті у світлі викликів ХХІ сторіччя. *Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України*. 2019. Т. 8, № 10. С. 55–62.
2. Інноваційні технології навчання в умовах модернізації сучасної освіти : монографія / за наук. ред. Л. З. Ребухи. Тернопіль : Західноукраїнський національний університет, 2022. 143 с.
3. Коломієць І. Інноваційні педагогічні технології як засіб модернізації вищої освіти *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*. 2023. № 2. С. 67–77. DOI: <https://doi.org/10.31499/2307-4906.2.2023.282466>.
4. Леонтьєва І. Реалії інноваційності розвитку вищої педагогічної освіти, або коли зникає інтернет *Педагогічна освіта: Теорія і практика. Психологія. Педагогіка*. 2022. № 38 (2). С. 57–62. DOI: <https://doi.org/10.28925/2311-2409.2022.389>.
5. Mammadova G. Innovations in Education as an Important Factor in Building the Education System. *Grani. Pedagogika*. 2023. № 26 (5). Р. 149–154. DOI: <https://doi.org/10.15421/1723115>
6. Олійник О. О. Поняття «інновація» та «новація» в освітньо-науковому дискурсі *Педагогічна освіта: Теорія і практика. Психологія. Педагогіка*. 2022. № 37 (1). С. 88–93. DOI: <https://doi.org/10.28925/2311-2409.2022.3713>.

7. Положення про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності: затверджене наказом Міністерства освіти і науки України від 22 вересня 2017 р. № 1171/31039. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1171-17#Text> (дата звернення: 25.10.2025)

8. Слушний О. М. Теоретичні підходи до інноваційних процесів в освіті України *Загальна педагогіка та історія педагогіки*. 2021. Вип. 37. С. 43–47. DOI: <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2021/37.7>

Костель В. М.,

аспірант кафедри технологічної і професійної освіти

Глухівського національного педагогічного університету

імені Олександра Довженка

Науковий керівник: канд. пед. наук, доцент Шевель Б. О.

ВИЗНАЧЕННЯ СТРУКТУРИ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ БАКАЛАВРІВ З ТОРГІВЛІ

В умовах становлення нової української держави та формування сучасного громадянського суспільства виникає потреба в якісних і глибоких трансформаціях у всіх сферах життєдіяльності, зокрема в освіті. Одним із пріоритетних напрямів національного розвитку є реформування системи вищої освіти, яке здійснюється відповідно до провідних світових тенденцій та європейських стандартів. Актуальність таких змін зумовлена не лише внутрішніми суспільними запитами, а й глобальними викликами сучасності – процесами глобалізації, економічної інтеграції, формуванням інформаційного суспільства, діджиталізацією усіх сфер життя.

Соціально-економічні трансформації, які відбуваються в сучасній Україні, безпосередньо впливають на зміст і форми підготовки фахівців у закладах вищої освіти. Розвиток економіки, інноваційне оновлення професійної сфери, впровадження цифрових технологій та орієнтація на знання, навички і мобільність – усе це вимагає від працівників високого рівня професійної

компетентності, здатності швидко адаптуватися до змін, мислити критично, навчатися протягом усього життя. Зростає роль універсальних навичок, гнучкості, уміння працювати в міждисциплінарних командах, а також відповідальності за результати своєї праці.

У зв'язку з цим зростає науковий інтерес до вивчення феномену професійної компетентності, її структури, змісту, компонентного складу та критеріїв оцінювання. Однак аналіз наукової літератури та науково-методичних підходів засвідчує наявність значних розбіжностей серед науковців у трактуванні цього поняття. Деякі дослідники розглядають професійну компетентність як інтегральну цілісну характеристику особистості фахівця, що охоплює його знання, уміння, навички, цінності, професійну етику, мотивацію та здатність до самоосвіти. Інші ж акцентують увагу на окремих професійних компетентностях – предметних, міждисциплінарних, комунікативних, управлінських тощо – і підходять до аналізу структури з позицій розділення на множинні компоненти.

Таким чином, використання терміну «професійна компетентність» у множині передбачає виявлення і класифікацію окремих компетентностей, притаманних певній професії або спеціальності, що дозволяє конкретизувати вимоги до кожного напрямку діяльності. У той час як його вживання в однині орієнтує на розгляд професійної компетентності як цілісного, інтегрованого феномена, що формується в процесі професійної підготовки, соціалізації та практичного досвіду.

Згідно з визначенням, запропонованим Міжнародним департаментом стандартів для навчання, досягнень та освіти (International Board of Standards for Training, Performance and Instruction – IBSTPI), професійна компетентність трактується як «здатність кваліфіковано здійснювати діяльність, виконувати завдання або роботу відповідно до певних стандартів якості». Це визначення підкреслює функціональну сутність компетентності як здатності до

результативного і ефективного виконання професійних обов'язків у конкретному контексті діяльності.

Отже, в умовах модернізації освіти і змін у структурі суспільства формування професійної компетентності є одним із ключових завдань системи підготовки фахівців, яке потребує комплексного науково-методичного підходу, об'єднання теоретичних знань і практичних умінь, спрямованості на розвиток особистості та її професійного потенціалу [1].

До структури професійної компетентності майбутніх бакалаврів з торгівлі входить інтегрована сукупність знань, умінь, навичок, особистісних якостей, соціального досвіду та ціннісних орієнтирів, які дозволяють фахівцю ефективно виконувати професійні функції, досягати поставлених цілей та дотримуватися встановлених стандартів у межах своєї галузі діяльності. Зазначена структура є результатом не лише засвоєння навчального матеріалу, а й цілеспрямованого розвитку ключових характеристик особистості в процесі професійної підготовки, проходження практики, участі в командній роботі та самоосвіти.

За допомогою загальнонаукових методів дослідження – аналізу, синтезу, порівняння, зіставлення, класифікації – було встановлено, що поняття «професійна компетентність» є багатоаспектним, багатофункціональним і включає як зовнішні прояви професіоналізму (якість виконання завдань, результативність діяльності), так і внутрішні передумови (мотивація, когнітивний потенціал, здатність до самоаналізу). Професійна компетентність демонструє рівень володіння фахом, що проявляється в адекватному реагуванні на виробничі виклики, здатності ухвалювати обґрунтовані рішення, підтримувати комунікацію з клієнтами та колегами, а також впроваджувати нові технології і рішення в умовах постійних змін.

У процесі дослідження було виділено три взаємопов'язані компоненти структури професійної компетентності майбутніх бакалаврів з торгівлі:

– Професійно-пізнавальний компонент, що охоплює глибокі та системні знання з фахових дисциплін, розвиток критичного і логічного мислення,

здатність до аналізу торгових процесів, навички роботи з цифровими інструментами торгівлі, а також формування професійної інтуїції й творчого підходу до вирішення стандартних і нестандартних завдань.

– Особистісний компонент, який включає мотиваційні установки на успіх, готовність до професійного самовдосконалення, самоконтроль, волюву саморегуляцію, відповідальність, стресостійкість, емоційну врівноваженість та цілеспрямованість. Цей блок відіграє ключову роль у збереженні професійного балансу, формуванні внутрішньої професійної позиції та етичних норм поведінки.

– Соціальний компонент, що визначає комунікативну компетентність фахівця, його здатність до ефективної взаємодії з представниками різних соціальних груп, клієнтами, партнерами, колегами, до ведення ділових переговорів, роботи в команді, прийняття рішень у конфліктних або нестандартних ситуаціях, а також дотримання професійної етики.

Виділення та структурне осмислення вказаних компонентів професійної компетентності дозволяє більш цілеспрямовано організовувати освітній процес у закладах вищої освіти. Це, у свою чергу, відкриває перспективи для вдосконалення підготовки бакалаврів з торгівлі, з чітким формулюванням навчальних цілей, визначенням ефективних інструментів і методів формування кожного з компонентів компетентності, розробкою змістового наповнення та дієвих критеріїв оцінювання їх сформованості.

Перспективними напрямками подальших наукових пошуків є глибший аналіз методик формування окремих складників професійної компетентності, зокрема: активізація когнітивної діяльності студентів засобами кейс-методу, рольових ігор, проєктної діяльності; розвиток soft skills через практичні заняття та тренінги; організація інтегрованих навчальних модулів для формування комунікативної та соціальної компетентності. Усе це має забезпечити не лише відповідність підготовки сучасним вимогам ринку праці, а й підготувати конкурентоспроможного, мобільного та гнучкого фахівця у сфері торгівлі.

Література:

1. Шовкун Л. М. Організаційно-педагогічні умови розвитку професійної компетентності у викладачів-аграрників. *Теоретичні питання культури, освіти та виховання*. 2010. № 42. С. 224-229.

Котенок В. А.,

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти

кафедри педагогіки і методики викладання історії та

суспільних дисциплін Національного університету

«Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка

Науковий керівник – д-р пед. наук, професор Тимошко Г.М.

АКТИВІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ У ВИЩІЙ ШКОЛІ: ІНТЕРАКТИВНІ ТА ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ

Сучасна вища освіта України перебуває у стані глибокої трансформації, зумовленої зростаючими вимогами суспільства до підготовки висококваліфікованих фахівців. Сьогодні від студентів очікується не лише володіння фундаментальними знаннями, а й здатність до їх творчого застосування, ініціювання інноваційних змін, ефективної командної взаємодії, а також здійснення самостійного навчання й об'єктивної самооцінки власної діяльності. У зв'язку з цим ключовим напрямом модернізації освітнього процесу стає активізація навчально-пізнавальної діяльності студентів, що передбачає не тільки підвищення темпу засвоєння знань, а й фундаментальну трансформацію логіки навчання – від пасивного відтворення інформації до дослідницько-рефлексивної, аналітичної та креативної моделі пізнання.

Як зазначає С. Гончаренко, активізація навчальної діяльності є результатом цілеспрямованого педагогічного впливу, який стимулює внутрішню мотивацію, формує стійку пізнавальну потребу та спонукає

студента до самостійної, автономної діяльності [2]. Така позиція забезпечує становлення студента як активного суб'єкта освітнього процесу, що є однією з центральних ідей студентоцентризму та сучасної педагогічної парадигми.

Проблеми активізації навчальної діяльності широко досліджували І. Зязюн, О. Савченко, О. Пошетун та інші науковці, підкреслюючи необхідність створення умов для повноцінного розкриття особистісного та інтелектуального потенціалу студента. Зокрема, І. Зязюн наголошував, що педагогічна діяльність повинна не лише інформувати, а й «олюднювати знання», надаючи їм ціннісного значення для тих, хто навчається [3, 5].

У сучасній педагогічній парадигмі активізація розглядається як комплексний процес підвищення внутрішньої активності студента через організацію проблемно-пошукових, інтерактивних та творчих форм навчальної роботи. Вона забезпечує перехід від репродуктивного до конструктивного мислення, формує здатність студента самостійно здобувати, аналізувати та критично оцінювати інформацію, а також ефективно застосовувати її у професійній діяльності.

Сучасні технології активізації навчально-пізнавальної діяльності

Однією з провідних тенденцій розвитку педагогічної освіти є інтеграція технологій, що поєднують інтелектуальні, емоційні та цифрові складники навчання. Серед них виділяють кілька ключових напрямів:

1. Інтерактивні технології сприяють розвитку критичного мислення, комунікативних компетенцій і рефлексивних навичок. Використання групових дискусій, рольових ігор, дебатів створює інтелектуальні ситуації напруження, де студент набуває досвіду аргументованого висловлювання позицій, прийняття колективних рішень та узгодження протиріч.

2. Інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) стають невід'ємним інструментом активізації навчання, забезпечуючи доступ до електронних ресурсів, інтерактивних платформ (Padlet, Kahoot, Mentimeter), освітніх симуляторів та цифрових карт. Дослідження Н. Морзе підтверджують, що ІКТ

дозволяють індивідуалізувати освітній процес, розширювати його за межі аудиторії та забезпечувати адаптацію навчальних матеріалів до потреб кожного студента [4].

3. Проєктна технологія формує вміння планувати діяльність, проводити аналітичну роботу та ефективно взаємодіяти у команді. Студенти створюють власні освітні продукти – цифрові презентації, навчальні відео, екологічні та соціальні ініціативи – що стимулює відповідальність, рефлексивність і поєднує навчальну теорію з практичними навичками.

4. Гейміфікація та візуалізація навчального матеріалу (скрайбінг, сторітелінг, інтелект-карти) перетворюють навчання на креативний процес взаємодії, де візуальні та емоційні стимули значно покращують запам'ятовування та засвоєння знань. За даними Л. Білоусової, використання таких технологій підвищує ефективність навчання на 30-40 % [1].

Дослідження проводилось на базі кафедри педагогіки і методики викладання історії та суспільних дисциплін Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка у межах освітньо-професійної програми «Педагогіка вищої школи та адміністрування освіти».

Під час виробничої (педагогічної) практики магістранти впроваджували інтерактивні та цифрові технології у викладанні суспільних дисциплін: створювали мультимедійні міні-лекції, застосовували метод «перевернутого класу», працювали з аналітичними картами Google Earth, організовували групові дослідження за моделлю «case study».

Моніторинг результатів показав підвищення рівня мотивації студентів до навчання на 22 %, збільшення активності під час семінарів на 25 %, а також покращення якості засвоєння матеріалу на 7 %. Ці дані свідчать, що системне використання технологій активізації забезпечує помітні позитивні результати навіть у короткі терміни педагогічної практики.

Ефективна активізація навчальної діяльності потребує не лише методичних, а й управлінських рішень. Керівництво кафедри має формувати

стратегію підтримки педагогічних інновацій: створювати електронні навчальні курси, забезпечувати підвищення кваліфікації викладачів та впроваджувати внутрішній моніторинг ефективності технологій [6].

Особливо актуальним є розвиток локальних цифрових систем управління освітнім процесом, які дозволяють збирати та аналізувати дані щодо результатів навчання, оцінювати рівень залученості студентів і виявляти кореляцію між використанням технологій та освітніми результатами. Такий підхід забезпечує безперервний зворотний зв'язок та дає змогу оптимізувати педагогічні і технологічні рішення.

Активізація навчально-пізнавальної діяльності студентів є ключовим чинником підвищення якості освітнього процесу у закладах вищої освіти. Застосування інтерактивних, інформаційно-комунікаційних, проєктних та візуальних технологій забезпечує не лише ефективне засвоєння знань, а й розвиток особистісних, соціальних та професійних компетентностей здобувачів освіти.

Практичні результати апробації на кафедрі педагогіки і методики викладання історії та суспільних дисциплін свідчать про підвищення мотивації, когнітивної активності та творчого самовираження студентів. Ефективність активізації навчання значно зростає за умови інтеграції педагогічних та управлінських стратегій, розвитку цифрової компетентності викладачів та формування відкритого освітнього середовища, яке підтримує інновації та рефлексивне навчання.

Література:

1. Білоусова Л. І. Візуалізація навчальної інформації як чинник розвитку пізнавальної активності студентів. *Педагогічні науки*. 2020. №75. С. 89-96.
2. Гончаренко С. У. Педагогічні технології в сучасній освіті: проблеми, пошуки, перспективи. Київ : Либідь, 2011. 248 с.
3. Зязюн І. А. Філософія педагогічної дії. Черкаси : Вид. ЧНУ, 2008. 312 с.
4. Морзе Н. В., Барна О. В. Цифрова трансформація освіти: моделі, ресурси, технології. Київ : Київський університет, 2021. 212 с.
5. Пометун О. І. Сучасні технології навчання: інноваційні стратегії й методи розвитку критичного мислення. Київ : Педагогічна думка, 2020. 254 с.

6. Семенюк Т. М. Інноваційний менеджмент у системі вищої освіти України. *Освітологічний дискурс*. 2019. №1(26). С. 101-108.

Куц М. О.,

учениця 10 класу комунального закладу

«Чернігівський обласний науковий ліцей»

Чернігівської обласної ради

Науковий керівник – учитель-методист Федорченко А. Ю.

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ УЧНІВ ЗАСОБАМИ STEM-ОСВІТИ В УМОВАХ НАУКОВОГО ЛІЦЕЮ (НА ПРИКЛАДІ КЗ «ЧЕРНІГІВСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ НАУКОВИЙ ЛІЦЕЙ» ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ)

Сучасний світ стрімко змінюється під впливом технологічного прогресу, цифровізації та наукових відкриттів. Для успішної самореалізації в такому середовищі молодій людині необхідно володіти не лише базовими знаннями, а й умінням мислити аналітично, діяти творчо, інтегрувати знання з різних галузей. Саме тому дедалі більшої актуальності набуває STEM-освіта — навчання на перетині науки (Science), технологій (Technology), інженерії (Engineering) та математики (Mathematics). Її мета — підготувати учнів до життя й діяльності у високотехнологічному, конкурентному світі.

Освіта XXI століття повинна бути випереджувальною, передбачати тенденції розвитку суспільства та формувати компетентності, необхідні для успішного життя в майбутньому. Багато наукових досліджень, присвячених різним аспектам професійного самовизначення, свідчать, що сучасні учні основної та старшої школи часто демонструють низьку мотивацію до навчання, мають нереалістичні уявлення про майбутню професію та недостатньо сформовану систему професійно-ціннісних орієнтацій. Одним із ефективних шляхів формування кар'єрної спрямованості здобувачів освіти є впровадження технологій STEM-освіти [2]. Вони сприяють професійному самовизначенню

учнів через засвоєння знань про світ професій, що поєднує уявлення про різні види трудової діяльності людини та напрями профільного навчання у старшій школі. У процесі такої діяльності зростає адекватність самооцінки учнів щодо відповідності власних якостей вимогам профільної освіти, формуються вміння об'єктивно й критично оцінювати результати власної практичної діяльності у відповідній предметній галузі.

Інноваційна STEM-парадигма навчає дітей вирішувати реальні проблеми, бути дослідниками, конструкторами, винахідниками. Це не просто навчальний напрям, а новий світогляд — інтеграційний, практикозорієнтований, креативний. Замість традиційного поділу дисциплін на окремі предмети STEM пропонує цілісну систему навчання, що поєднує міждисциплінарний підхід, практичне застосування знань і проєктну діяльність. Учні вчаться не лише запам'ятовувати, а й мислити, досліджувати, експериментувати.

Профорієнтаційна скерованість молоді на STEM-професії базується на формуванні найбільш затребуваних на сучасному ринку праці компетентностей: готовність до розв'язання складних (комплексних) практичних проблем, критичне мислення, креативність, організаційні здібності, вміння працювати в команді, емоційний інтелект, оцінювання проблеми та прийняття рішення, когнітивна гнучкість тощо.

У Чернігівському обласному науковому ліцеї, який входить до мережі пілотних закладів старшої профільної школи НУШ, створено широкі можливості для ефективної профорієнтації. Основними напрямами реалізації STEM-освіти в ліцеї є:

- упровадження дослідницьких і проєктних методів у навчальний процес;
- створення лабораторій і наукових студій для учнів, діяльність Ліцейної Академії Наук «Веді»;
- партнерство з науковими установами та університетами Чернігова й України;

– участь учнів у науково-технічних конкурсах, турнірах, фестивалях науки.

У 10-11 коасах упроваджується інтегрований курс «Природничі науки»: для учнів суспільно-гуманітарного профілю (мовна галузь знань) — із 2018 року, а для економіко-правового профілю (економіко-правова галузь знань) — із 2025 року. Додатково функціонує мережа факультативів і гуртків, до яких учні долучаються за власним вибором (за потоками), що сприяє розвитку індивідуальних інтересів, розширенню професійного кругозору та усвідомленому вибору майбутньої освітньої траєкторії. Таким чином, академічні знання стають не самоціллю, а інструментом для розвитку особистісного потенціалу й професійного самовизначення.

У межах наукового дослідження «Місце та роль STEM напрямку в реалізації інтегрованої освіти» у 2024 році було проведено анкетування учнів комунального закладу «Чернігівський обласний науковий ліцей» ЧОР щодо їх професійного самовизначення, важливості напрямку STEM при виборі професій, дослідження конкретних запитів учнів щодо вибору ними галузей STEM професій. В опитуванні взяли участь 113 учнів /-ць 10-11 класів. На питання ранжування цікавості до сфери технологій, STEM напрямку за шкалою від 1 до 10 (1 – зовсім не цікаво, а 10 – дуже цікаво) 93 респонденти поставили оцінку 5 і більше. 92 респонденти з опитаних вважають сферу технологій, професії STEM напрямку перспективними для кар'єри (обрали бали 5 і більше за шкалою від 1 до 10). У переліку професій у сфері технологій, STEM напрямку найбільше учнів розглядають галузі:

– бізнес та фінанси (підприємець, бухгалтер, фінансовий аналітик, керівник з маркетингу, дослідник ринку, менеджер з кадрів, рекрутер, та інше) - 14 відповідей;

– сфера охорони здоров'я та благополуччя (медсестра, фармацевт, фізіотерапевт, психолог, персональний тренер, інструктор з фітнесу та інше) - 12 відповідей;

- юридична сфера та управління (юрист, суддя, юридичний консультант, дипломат, фахівець з міжнародних відносин, службовець із закордонних справ та інше) - 12 відповідей;
- дизайн та мода (дизайнер одягу, графічний дизайнер, дизайнер інтер'єру та інше) - 10 відповідей;
- інженерія та технології (інженер-будівельник, механічний інженер, електротехнік, розробник програмного забезпечення, аналітик з кібербезпеки, вчений-аналітик, інженер з робототехніки, фахівець з штучного інтелекту та інше) - 9 відповідей;
- маркетинг та реклама (менеджер з маркетингу, виконавець з реклами, дослідник ринку та інше) - 8 відповідей;
- мистецтво та розваги (актор, музикант, кінорежисер, фахівець з громадських відносин, та інше) - 8 відповідей;
- освіта та соціальні служби (вчитель, професор, соціальний працівник, консультант, та інше) - 7 відповідей;
- наука та дослідження, ЗМІ та комунікації, авіація та транспорт, спорт та фітнес, виробництво та продукція, кваліфіковані ремесла та рукоділля – 5 і менше відповідей.

Згідно з реформою старшої профільної школи свій професійний вибір випускник II ступеня загальної середньої освіти має зробити перед продовженням навчання на III ступені загальної середньої освіти (після закінчення 9 класів). Тому шкільна STEM-освіта має тут значний профорієнтаційний потенціал, особливо за сучасних умов дистанційного та змішаного навчання.

Висновки. Здобуття сучасних професій потребує всебічної підготовки й отримання знань із різних освітніх областей природничих наук, інженерії, технологій і програмування, напрямів, які охоплює STEM-освіта.

У Чернігівському обласному науковому ліцеї, який входить до мережі пілотних закладів старшої профільної школи НУШ, створено широкі можливості для ефективної профорієнтації засобами STEM-освіти. Вона

забезпечує формування учня нового типу – інноваційного, культурно-креативного, науково мислячого. Більшість опитаних випускників вважають сферу технологій, професії STEM напрямку перспективними для своєї кар'єри.

Ключові слова: STEM-освіта, STEAM, інноваційне мислення, науково-дослідницька діяльність, Чернігівський обласний науковий ліцей, компетентності XXI століття.

Література:

1. Горбенко С. Л., Василяшко І. П. Розвиток напрямів STEM-освіти в системі інклюзивного навчання. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки)* : зб. наук. пр. Вип. 16, т. 1 / за ред. М. К. Шеремет. Кам'янець Подільський : Ковальчук О. В., 2020. С. 81–92.
2. Державний стандарт профільної середньої освіти. Постанова Кабінету Міністрів України від 25 липня 2024 р. № 851. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-2024-%D0%BF#Text>
3. Інститут модернізації змісту освіти. Офіційний сайт. URL: <https://imzo.gov.ua/stem-osvita/>

Коцемір І. В.,

здобувачка ступеня вищої освіти «магістр»

студентка групи ЗМПО-81

факультету початкової освіти та філології

Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії

Науковий керівник – д-р пед. наук, професор Яциук І. П.

РЕАЛІЗАЦІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В ІНКЛЮЗИВНОМУ КЛАСІ

Ефективне впровадження інноваційних технологій у початковій школі слід розглядати не як просту зміну методів чи засобів, а як цілісний педагогічний процес, спрямований на забезпечення всебічного розвитку учня. Головна мета полягає в тому, щоб кожен школяр став активним учасником навчання. Це означає, що дитина має бути здатною не лише сприймати готову інформацію, а

й самостійно її інтерпретувати, аналізувати та застосовувати в новому контексті.

Для успішного використання інновацій необхідно гнучко поєднувати традиційні та сучасні методи, залучаючи при цьому цифрові ресурси, ігрові технології, елементи інтерактивності та емоційної підтримки.

Оскільки у початкових класах формуються базові навчальні навички, мотивація та загальне ставлення до школи, освітній процес має бути наповнений позитивними емоціями, довірою та почуттям безпеки. Лише в таких умовах інноваційні технології перетворюються із зовнішнього інструменту на внутрішній механізм розвитку дитини. Вони допомагають активізувати мислення, розвивати уяву, формувати творче бачення світу, а також навички успішної комунікації та співпраці [1].

Ефективність впровадження інноваційних методик залежить від стратегічної компетентності педагога. Його здатність доцільно обирати та інтегрувати технологічні інструменти, комбінуючи їх відповідно до мети заняття та унікальних потреб учнів, є вирішальним фактором успіху. Такий підхід має подвійний позитивний вплив: він не тільки сприяє засвоєнню навчального матеріалу, але й стимулює всебічний розвиток дитини – когнітивної, соціальної та емоційно-вольової сфер. Це комплексне зростання закладає міцний фундамент для подальшої освіти та життєвої самореалізації школяра. Отже, в початковій школі інноваційні технології слугують інструментом для гармонізації навчального процесу, забезпечуючи кожній дитині шанс відчувати свою соціальну значущість, успішно подолати навчальні виклики та досягти успіху [4].

В інклюзивному середовищі координована діяльність учителя та асистента є ключовою для створення необхідних педагогічних умов. Учитель трансформує свою роль, не стільки як єдине джерело знань, скільки як головний організатор навчального середовища. Це середовище має бути каталізатором для активності, творчості та співпраці учнів. Основне завдання

педагога – гнучко адаптувати методи, форми та засоби навчання, щоб вони точно відповідали індивідуальним можливостям кожного вихованця. Саме вчитель контролює емоційний фон класу, формуючи доброзичливі взаємовідносини і підтримуючи інтерес. Його відповідальність також включає забезпечення ситуації успіху, особливо для тих дітей, які стикаються з труднощами у навчанні чи розвитку.

Асистент учителя відіграє функцію комунікаційного мосту, з'єднуючи педагога, учня та міждисциплінарну команду фахівців. Його робота є практичним втіленням індивідуалізованого підходу. Це включає модифікацію навчальних завдань, підбір та застосування візуальних і цифрових матеріалів, надання безпосередньої допомоги учням під час виконання вправ, а також координацію спільних форм роботи, виділяємо роботи у малих групах чи парах. Місія асистента не обмежується академічною підтримкою, також сприяє формуванню особистісних якостей у дитини, виховує впевненість у власних силах, навчає самоконтролю, а також навичкам взаємоповаги та ефективної комунікації в класі.

Злагоджений тандем вчителя та асистента є фундаментом для створення максимально сприятливої навчальної атмосфери, де інноваційний інструментарій служить на користь кожному здобувачу освіти. У цій координованій взаємодії цифрові засоби – від інтерактивних платформ і мультимедійних ресурсів до віртуальних симуляцій перестають бути самоціллю. Натомість вони перетворюються на потужний каталізатор для загострення аналітичних здібностей, стимулювання творчого потенціалу та формування емоційної стійкості.

Присутність асистента виступає гарантом повного включення учнів з особливими освітніми потребами в загальний освітній процес. Паралельно ця співпраця виховує в усіх інших школярів ключові соціальні компетенції:

- емпатію;
- здатність до толерантного прийняття відмінностей;

– навички ефективної колективної взаємодії [3].

Реалізація інноваційних технологій у початковій школі базується не на технічних аспектах, а на принципах гуманізму. Суть цих педагогічних умов полягає у створенні атмосфери партнерства, довіри й творчості, де кожен учень має змогу проявити себе через доступні та зрозумілі засоби навчання. Інноваційні технології стають ефективними лише тоді, коли вони розширюють можливості педагога, а не замінюють його, допомагаючи кожній дитині пережити ситуацію успіху.

Для досягнення такого результату необхідна системна робота за чотирма освітніми компонентами: освітнє середовище, індивідуалізація, психологічна та педагогічна підтримки [2].

Освітнє середовище вимагає організації простору та адаптації матеріалів через використання інтерактивних ресурсів, що забезпечує зменшення втоми та підвищення уваги учнів. Індивідуалізація досягається шляхом адаптації завдань та застосування диференційованих платформ, що сприяє розвитку самостійності. Психологічна підтримка реалізується через емоційні вправи, що формують позитивну мотивацію вчитися. Педагогічна підтримка передбачає командну роботу учасників освітнього процесу, гарантуючи системність педагогічних впливів на розвиток учнів.

Література:

1. Бережна Т. І., Бессараб Н. А. Інноваційні технології в освітньому середовищі нової української школи. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: педагогіка*. 2024. № 5. URL: <https://doi.org/10.54929/2786-9199-2024-5-02-01> (дата звернення: 30.10.2025).
2. Дичківська І. Гуманістичні традиції та інноваційні ідеї авторської школи В. Сухомлинського у контексті сучасних викликів системі освіти України. *Інноватика у вихованні*. 2024. Вип. 19(1). С. 43-50. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/inuv_2024_19\(1\)_7](http://nbuv.gov.ua/UJRN/inuv_2024_19(1)_7) (дата звернення: 30.10.2025).
3. Панчук Б. Б. Роль асистента вчителя в інклюзивному класі: український та зарубіжний досвід. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія : Педагогіка та психологія*. 2018. Вип. 1. С. 228-231. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvmdupp_2018_1_67 (дата звернення: 30.10.2025).

4. Цуканова Н. Формування готовності до інноваційної педагогічної діяльності майбутніх учителів початкових класів. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. 2025. №218. С. 383-388. DOI: <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2025-1-218-383-388> (дата звернення: 30.10.2025).

Кошеленко Є. С.,

здобувач освіти магістерського рівня

Військової академії (м. Одеса)

Науковий керівник – канд. пед. наук, доцент Шагова О. Ю.

ПЕРЕВАГИ ПРОЄКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ВІЙСЬКОВОМУ ВИЩІ

Сучасна війна характеризується високою динамікою, складністю організації бойових дій, використанням новітніх технологій та асиметричних методів ведення бою. Тому підготовка офіцерських кадрів вимагає нових підходів до організації освітнього процесу. В умовах, коли знання швидко застарівають, важливим стає не лише засвоєння навчального матеріалу, але й формування у курсантів здатності до саморозвитку, оперативного аналізу, ухвалення нестандартних рішень тощо. Одним із найбільш ефективних методів, що відповідає цим вимогам, є проєктна діяльність. Вона дозволяє об'єднати теоретичний і практичний компоненти підготовки у єдину систему, де майбутній офіцер виступає не пасивним слухачем, а активним учасником процесу.

Проєктна діяльність в різних аспектах була досліджена багатьма вченими, зокрема: Делікатна Н. [1], Мочан Т. [2], Потапчук О. [3], Радкевич В., Бородієнко О. [5], Сарновська [6], Чернуха Н. та Васильєва-Халатникова М. [8]. Закцентуємо нашу увагу на перевагах впровадження проєктної діяльності у освітньому процесі вищого військового навчального закладу.

Згідно словника української мови «проєкт» – це задуманий план дій; задум або намір [7], проєктна діяльність розглядається Яковлевою В. та

Полісько Н. [4, с. 11], як «специфічний вид діяльності, що спрямований на створення суттєво нових продуктів, котрі є результатом творчих пошукових зусиль особистості або колективу». Сарновська Н. проєктну діяльність розуміє як «...діяльність студентів, спрямовану на досягнення мети, в ході якої досліджується об'єкт, предмет, висувається гіпотеза дослідження та здійснюється її доказ за допомогою відібраних та науково обґрунтованих методів, які дозволяють креативно моделювати проєкт, і спрямованих на створення власного продукту» [6, с. 38]. Отже, головною перевагою проєктної діяльності є те, що вона має на меті створити продукт, який у вищій військовій освіті може бути представлений у вигляді: тактичної розробки, алгоритму управлінського рішення, інструкції з використання технічних засобів, моделі бойових дій, аналітичного огляду воєнного досвіду тощо.

На нашу думку, перевагою впровадження проєктної діяльності також є те, що курсанти здобувають знання не шляхом механічного засвоєння, а через активне вирішення проблемних завдань, які максимально наближені до реальної служби та бойової обстановки. При цьому проєкти можуть організовуватися з урахуванням військової дисципліни та чіткого розподілу ролей: науково-педагогічні працівники виступають у ролі наставників-командирів, а курсанти – у ролі виконавців, які несуть відповідальність за результат.

Мочан Т. зазначає, що проєктна діяльність виступає «...особливим типом діяльності, спрямованим на систематизацію теорії і практики освітньої діяльності, пошук та практичне дослідження конкретних завдань, вироблення навичок вирішення творчих проєктів із поглибленням й розширенням знань, умінь, навичок дослідницької діяльності...» [2, с. 569]. Це є особливо актуальним для військових вишів, адже дозволяє реалізовувати мультикомплексність, інтегруючи знання з різних дисциплін, наприклад, тактики, психології, інженерної та спеціальної підготовки та інших. При цьому майбутні офіцери можуть активно використовувати і сучасні цифрові

технології: системи моделювання бою, тактичні симулятори, геоінформаційні програми тощо.

Окрім цього, проєктування дозволяє «...більш ефективно здійснювати організаційно-управлінські та аналітичні функції...» [5, с. 13], що є особливо важливим у розрізі підготовки військових фахівців, які в майбутньому, в силу своїх професійних обов'язків, мають не просто здійснювати управління особовим складом підрозділу, а приймати рішення на основі аналізу даних.

Серед переваг проєктної діяльності перше місце посідає мотиваційна складова: курсанти бачать практичну цінність своєї роботи, відбувається формування самостійності та відповідальності за результат, розвиваються навички командної роботи – основи управління підрозділом, здійснюється підготовка до реальних викликів, зокрема дій в умовах обмеженого часу й ресурсів. Так, у військових академіях України та світу позитивних відгуків отримали наступні види проєктної діяльності: проведення тактико-спеціальних навчань із моделювання оборони населеного пункту; створення курсантами власних розробок із кіберзахисту командних пунктів; виконання міждисциплінарних проєктів (тактика + психологія + медицина), спрямованих на організацію евакуації поранених у бою тощо.

Отже, проєктна діяльність є невід'ємним елементом сучасної військової освіти, що не лише сприяє підвищенню якості навчання, рівня мотивації та залученості здобувачів освіти в освітній процес, але й формує у курсантів необхідні професійні та морально-вольові якості, позитивно впливаючи на розвиток аналітичних здібностей, критичного та творчого мислення. Подальше впровадження проєктної діяльності в освітній процес вищих військових навчальних закладів забезпечить підготовку офіцерів нового покоління – компетентних, відповідальних, здатних до інновацій та ефективного управління підрозділами у складних умовах сучасної війни.

Література:

1. Делікатна Н. М. Формування конструктивно-проективних умінь у майбутніх учителів початкової школи : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.09. Київ, 2021. 234 с.
2. Мочан, Т. (2023). Проектна діяльність в освітньому процесі майбутніх операторів з обробки інформації та програмного забезпечення на засадах компетентнісного підходу. *Social Work and Education*, Vol. 10, No. 4. pp. 566–574. DOI: <https://doi.org/10.25128/2520-6230.23.4.11>
3. Потапчук О. (2019). Особливості проектної діяльності студентів в навчальному процесі закладів вищої освіти. *Молодь і ринок*. № 2 (168). С. 59–63. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2019.162724>
4. Проектна діяльність інтерактивними методами навчання: навчальнометодичний посібник/Укладачі: В.А. Яковлева, Н.В. Полісько. – Кривий ріг: ФОП П.А Іванов, 2018. 167 с.
5. Радкевич, В. О., Бородієнко, О. В., Пуховська та ін. (2020). Проектна діяльність у системі професійної (професійно-технічної) освіти: практичний посібник. Житомир : «Полісся». 236 с. DOI: <https://doi.org/10.32835/978-966-655>
6. Сарновська Н. (2019). Проектна діяльність як мотивуючий фактор у формуванні іншомовної комунікативної компетентності майбутніх фахівців. *Науковий журнал «ЛОГОС. Мистецтво наукової думки»*. № 2. С. 37–39.
7. Словник української мови / словникова стаття «проект» / [Електронний ресурс] / сайт «Словник.UA». URL: <https://slovnyk.ua/index.php?swrd=проект> (дата звернення: 20.10.2025)
8. Чернуха Н. та Васильєва-Халатникова М. (2023). Проектна діяльність як тренд сучасного освітнього процесу. *Педагогіка*. № 1(17). С. 69–74. DOI: <https://doi.org/10.17721/2415-3699.2023.17.13>

Машута М. Ю.,

*здобувачка Київського національного
лінгвістичного університету*

Науковий керівник – канд. пед. наук, доцент. Борецька Г. Е.

ФАКТ ЧИ ФЕЙК: МЕДІАЧЕЛЕНДЖ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ УЧНІВ

Уміння критично сприймати інформацію, аналізувати її достовірність і відрізняти факти від суджень є невід'ємною складовою медіаграмотності сучасного здобувача освіти. Розвиток цих компетентностей сприяє формуванню відповідального, свідомого користувача медіа та відповідає завданням Концепції «Нова українська школа» [5].

Для формування в учнів уміння критично сприймати інформацію та протидіяти фейкам у педагогічній практиці використовуються різні форми освітньої діяльності – інтегровані уроки, тренінги, рольові ігри, квести, дебати. Зокрема, для цих цілей ефективною є форма позакласного заходу, яка поєднує навчальний, виховний і комунікативний потенціал. Саме такий формат сприяє активній участі учнів, залученню до обговорення медіакейсів і формуванню навичок свідомого споживання інформації [2, 9].

Зокрема, для учнів старших класів, які вивчають англійську мову, можна запропонувати позакласний захід «Fact or fiction? A media literacy challenge», який реалізує елементи Моделі MIND (Model framework for the development of critical thinking). Його мета полягає у формуванні навичок свідомого споживання медіаконтенту, уміння перевіряти інформацію та виявляти ознаки фейку чи маніпуляції [8].

На початковому етапі, який має назву «Виклик» (Evocation), учні беруть участь у мозковому штурмі «Hot takes», під час якого обговорюють власні емоційні реакції на провокативні заголовки новин. Це допомагає актуалізувати попередній досвід і привернути увагу до проблеми достовірності інформації. Далі проводиться коротка гра «Definition match», де учні співвідносять поняття *fake news*, *clickbait*, *manipulation* із їхніми визначеннями. Такі прийоми активізують мислення, збуджують інтерес і закладають основу для подальшого осмислення матеріалу [8].

Основна частина заходу (етап «Осмислення» (Comprehension)) реалізується у форматі групової гри «Investigative teams». Учні проходять BBC тест «Can you spot the BIGGEST fake news stories from January?» та DW тест «Чи можете ви відрізнити фейк від правди?» й працюють у командах, виконуючи два ключові завдання: «Clickbait hunt» (аналіз заголовків і текстів новин з метою виявлення ознак маніпуляції) та «Image check» (перевірка автентичності зображень за допомогою сервісів Google Lens або Google Image Search) [1, 4, 7].

У процесі роботи групи користуються запитаннями-навігаторами (Key questioning), які допомагають структурувати мислення: Чи відповідає заголовок змісту статті? Хто є автором або експертом, і чи має він відповідну

компетентність? Чи присутні у тексті надмірні емоції або вигуки? Які ознаки вказують на можливу фальсифікацію джерела? Відповідаючи на них, учні формують критичне ставлення до споживаних медіатекстів і набувають досвіду командного аналізу інформації [3].

Завершальним етапом є «Рефлексія та метапізнання» (Reflection & metacognition), що здійснюється через метод «Unfinished sentences» — учні завершують фрази на зразок I was surprised to learn that..., The most important step I will take..., Which activity helped me most... або I will use my fact-checking skills when.... Такий підхід сприяє усвідомленню особистого прогресу та закріпленню нових стратегій медіаповедінки [8].

Для підтримки діяльності учнів нами було створено наочні матеріали: мультимедійну презентацію з визначеннями ключових понять, слайди з прикладами фейків і маніпуляцій, QR-коди з тестами, а також постер «5 кроків перевірки новини». Впровадження виховного заходу в освітній процес планується під час проходження виробничої педагогічної практики з англійської мови в листопаді 2025 року.

Очікувані результати впровадження заходу охоплюють когнітивний, емоційно-ціннісний і поведінковий рівні. Учні вчаться розпізнавати недостовірну інформацію, застосовувати інструменти перевірки контенту, аргументовано висловлювати власну позицію та оцінювати надійність джерел. Водночас формується культура дискусії, толерантне ставлення до альтернативних думок і усвідомлення відповідальності за власні інформаційні дії [6].

Подальший напрямок нашого дослідження вбачаємо в розробці методичних рекомендації для вчителів з підвищення рівня медіаграмотності здобувачів загальної середньої освіти на уроках англійської мови.

Література:

1. Бейг Р., Кіцманн Б. Тест: чи можете ви відрізнити фейк від правди? — DW — 26.05.2025. *dw.com*. URL: <https://www.dw.com/uk/test-ci-mozete-vi-vidrizniti-fejk-vid-pravdi/a-72601258> (дата звернення: 29.10.2025).
2. Вербицький В. Позаурочна та позакласна освітня (неформальна) діяльність в умовах розвитку стратегії виховання України.

URL: <https://nenc.gov.ua/wp-content/uploads/2018/02/PPOD.pdf> (дата звернення: 29.10.2025).

3. Гарматій О. Критичне мислення як ключова компетенція медіаграмотності. *Портал з медіаосвіти і медіаграмотності для викладачів, вчителів, батьків, підлітків та дітей.*

URL: <https://medialiteracy.org.ua/krytychne-myslennya-yak-klyuchova-kompetentsiya-mediagramotnosti/> (дата звернення: 29.10.2025).

4. Дорош М. 13 онлайн-інструментів для перевірки контенту. *ms.detector.media*. URL: <https://ms.detector.media/how-to/post/1707/2014-02-05-13-onlayn-instrumentiv-dlya-perevirky-kontentu/> (дата звернення: 29.10.2025).

5. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року : Розпорядж. Каб. Міністрів України від 14.12.2016 № 988-р : станом на 22 серп. 2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-r#Text> (дата звернення: 29.10.2025).

6. Сирцова О. Уміння запобігати інтернет-загрозам як складова критичного мислення учнів. *Портал з медіаосвіти і медіаграмотності для викладачів, вчителів, батьків, підлітків та дітей.*

URL: <https://medialiteracy.org.ua/uminnya-zapobigaty-internet-zagrozam-yak-skladova-krytychnogo-myslennya-uchniv/> (дата звернення: 29.10.2025).

7. BBC Bitesize. Can you spot the BIGGEST fake news stories from January? *BBC Bitesize*. URL: <https://www.bbc.co.uk/bitesize/articles/zbv3qt> (date of access: 29.10.2025).

8. Bėkšta A. The MIND MODEL Model framework for the development of critical thinking in non-formal adult education. URL: <https://www.lssa.smm.lt/en/wp-content/uploads/2024/05/IO3-MIND-Model-EN.pdf> (date of access: 29.10.2025).

9. MediaSapiens. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні (нова редакція). *ms.detector.media*.

URL: <https://ms.detector.media/mediaosvita/post/16501/2016-04-27-kontseptsiya-vprovadzhennya-mediaosvity-v-ukraini-nova-redaktsiya/> (дата звернення: 29.10.2025).

Місюра Т.,

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти

спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки

Дніпровської академії неперервної освіти

ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛІВ ДО ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДИКИ МОНТЕССОРІ

Формування професійної готовності вчителів до застосування методики Монтессорі в інклюзивному навчанні є актуальною проблемою сучасної педагогіки. Сучасна система освіти в Україні вимагає від педагогів високого рівня компетентності у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами, що передбачає як знання педагогічних теорій, так і практичні навички застосування інноваційних методик. Однією з таких методик є педагогіка Монтессорі, яка надає можливість організувати навчальний процес у відповідності до індивідуальних потреб учнів і створює умови для розвитку їхньої самостійності та мотивації до навчання.

Вчитель, який працює за методикою Монтессорі, повинен володіти теоретичними знаннями про принципи та цілі системи, бути здатним адаптувати навчальні матеріали до потреб різних учнів, а також ефективно здійснювати педагогічний контроль за навчальними досягненнями.

Згідно з дослідженнями Н.В.Аксьонової, педагогіка Монтессорі передбачає формування у дитини самостійності, відповідальності та внутрішньої мотивації до навчальної діяльності, що особливо важливо в умовах інклюзивного навчання [1, с.48].

Б. В. Архіпов підкреслює, що ефективне застосування методики вимагає від педагога знання історичних та теоретичних основ Монтессорі, володіння практичними прийомами роботи з матеріалами та вміння організувати

навчальне середовище, яке сприяє розвитку дітей з різними освітніми потребами [2, с.120].

Н. Ж. Жванія у своєму дослідженні акцентує увагу на психологічних аспектах готовності вчителя до професійної діяльності, зокрема на формуванні мотиваційної та когнітивної готовності, що є необхідним для ефективного впровадження інноваційних педагогічних технологій [4, с.73].

В. В.Засенко зазначає, що інклюзивна освіта вимагає від педагога комплексної підготовки, яка включає знання спеціальної психології, методики роботи з дітьми з особливими освітніми потребами та здатність до індивідуалізації навчального процесу [3, с.47].

Власне дослідження було спрямоване на виявлення рівня сформованості професійної готовності вчителів до застосування методики Монтесорі в умовах інклюзивного навчання. Для цього була проведена комплексна педагогічна експертиза, яка включала анкетування, спостереження та аналіз навчальної діяльності педагогів. Було визначено кілька основних компонентів готовності: когнітивний, мотиваційний, практичний та психологічний.

Когнітивний компонент включав знання педагогів про методику Монтесорі, основи інклюзивної освіти, принципи диференціації та індивідуалізації навчання. Аналіз відповідей показав, що більшість педагогів добре орієнтуються в теоретичних аспектах, однак існує потреба у поглибленні знань щодо адаптації навчальних матеріалів для дітей з особливими освітніми потребами.

Мотиваційний компонент відображає ставлення вчителів до використання методики Монтесорі та готовність впроваджувати її у навчальний процес. Дані дослідження показали, що педагоги проявляють високий рівень зацікавленості та розуміють переваги методики, проте деякі респонденти висловлюють побоювання щодо можливих складнощів у поєднанні традиційного та Монтесорі-підходу.

Практичний компонент готовності включав навички організації навчального середовища, використання Монтессорі-матеріалів та інтеграції інклюзивних підходів у повсякденну діяльність. Спостереження показали, що більшість педагогів ефективно застосовують базові методичні прийоми, але потребують додаткового тренінгу щодо комплексної роботи з групами дітей різних рівнів розвитку.

Психологічний компонент характеризує готовність педагогів до спілкування з учнями, терпляче ставлення, здатність адаптувати свою поведінку відповідно до потреб дітей. Виявлено, що у більшості педагогів сформовані високі соціальні та емоційні компетенції, однак для повноцінної інтеграції методики Монтессорі необхідно посилити розвиток навичок роботи з труднощами поведінки дітей та конфліктними ситуаціями.

Результати дослідження дозволяють зробити висновок про те, що професійна готовність педагогів до застосування методики Монтессорі в інклюзивному навчанні має високий загальний рівень, проте потребує корекції у сфері практичних умінь та адаптації навчальних матеріалів. Професійна підготовка вчителів повинна включати систематичне підвищення кваліфікації, практичні тренінги, а також психологічний супровід, що сприятиме більш ефективному впровадженню інноваційних методик у навчальний процес.

Отже, формування професійної готовності педагогів до застосування методики Монтессорі в умовах інклюзивного навчання є багатовимірним процесом, який включає знання, практичні навички, мотивацію та психологічну стійкість. Власне дослідження підтвердило, що основними напрямками підвищення готовності є розвиток практичних умінь, адаптація навчальних матеріалів та психологічна підтримка педагогів, що дозволяє підвищити ефективність інклюзивного навчання та забезпечити оптимальні умови для розвитку дітей з різними освітніми потребами.

Література:

1. Аксьонова Н.В. Педагогіка Монтессорі в сучасній українській освіті. Освітні інновації. 2022. №3. С. 45–52.
2. Архіпов Б.В. Методика Монтессорі: історія, теорія, практика. Київ: Освіта, 2021. 200 с.
3. Засенко В.В. *Інклюзивна освіта: теорія, практика, перспективи*. Науково-методичний журнал. 2020. №3. С. 45–52.
4. Жванія Н. Ж. Готовність до професійної діяльності у психології: теоретичний аналіз. Вісн. Харків. Нац. пед. ун-ту ім. Г.С. Сковороди. Психологія. Харків: Вид-во ХНПУ, 2015. Вип. 50. С. 69–79.

Мойсеєнко І. М.,

доктор філософії, доцент кафедри загальної та спеціальної педагогіки, Дніпропетровська академія неперервної освіти;

Раткевич В. М.,

*здобувачка вищої освіти II магістерського рівня, спеціальність 011 Освітні, педагогічні науки
Дніпровська академія неперервної освіти*

ОСОБЛИВОСТІ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ВЧИТЕЛІВ ЩОДО РОБОТИ З ДІТЬМИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

Педагогічна майстерність вчителів у роботі з дітьми з ООП набуває особливої актуальності у сучасній освіті, де одним із головних пріоритетів є забезпечення рівних прав та можливостей для всіх учнів. Ефективна робота з дітьми з ООП потребує від вчителя високого рівня професійної компетентності, педагогічної гнучкості, уміння застосовувати адаптивні та інноваційні методики навчання, організовувати диференційоване навчання та забезпечувати емоційну підтримку учнів.

Педагогічна майстерність, за визначенням Вітвицька С., – це інтегративна характеристика особистості педагога, що проявляється у високому рівні професійної підготовки, творчому підході до освітнього процесу та здатності

ефективно взаємодіяти з учнями [1, с. 22]. Діти з ООП потребують не лише знань і навичок, але й створення середовища, яке враховує їхні психофізичні особливості, підтримує соціалізацію та особистісний розвиток. Тому педагогічна майстерність у роботі з такими дітьми набуває специфічного змісту, що виходить за межі традиційної методики викладання.

Гуманістична спрямованість є центральним компонентом педагогічної майстерності, особливо у сфері інклюзивної освіти. Вона ґрунтується на глибокій повазі до дитини як особистості, визнанні її унікальності та цінності незалежно від рівня інтелектуального розвитку, фізичних можливостей чи соціального статусу. Роботу з дітьми з особливими освітніми потребами слід розглядати не лише як процес передачі знань, а передусім як створення умов для розвитку, соціалізації та самореалізації кожної дитини.

Необхідним є дотримання принципу толерантності у взаємодії з такими дітьми. Толерантність у педагогічній діяльності розуміється як здатність приймати індивідуальні особливості кожного учня без осуду, з повагою до його унікальності та права на відмінність. У роботі з дітьми з ООП вона проявляється у толерантному ставленні до повільного темпу навчання, труднощів у спілкуванні чи особливостей поведінки. Педагогічна майстерність полягає у гнучкому застосуванні методів і форм навчання відповідно до потреб конкретного учня, з акцентом на його особистісному прогресі, а не на порівнянні з іншими. Толерантність охоплює також готовність до співпраці з батьками, які можуть переживати емоційні чи соціальні труднощі, пов'язані з вихованням дитини з особливими потребами. У цьому контексті педагогічна діяльність передбачає партнерство з родиною, спрямоване на підтримку процесу виховання та соціалізації дитини. [3, с. 118].

Наявність спеціальних знань і компетентності розглядається як важлива складова педагогічної майстерності в умовах інклюзивної освіти. Такі знання забезпечують можливість не лише ефективно передавати навчальний матеріал, а й адаптувати його відповідно до індивідуальних можливостей дітей з

особливими освітніми потребами. Відсутність спеціальної підготовки може призводити до орієнтації лише на загальні освітні програми, що ускладнює процес розвитку й соціалізації учнів з ООП. Для результативної роботи необхідно враховувати особливості пізнавального, мовленнєвого, емоційного та соціального розвитку таких дітей. Наприклад, дитина із затримкою психологічного розвитку потребує більшого часу для виконання завдань, тоді як учень із розладами спектра аутизму може мати труднощі у спілкуванні, але водночас демонструвати виражені здібності у певних сферах. Усвідомлення та врахування цих особливостей сприяє зосередженню уваги не на обмеженнях, а на потенціалі кожної дитини. Педагогічна майстерність розглядається як синтез теоретичних знань і практичних умінь, що забезпечують ефективну організацію освітнього процесу. Її сутність полягає не лише у володінні необхідними знаннями, а й у здатності застосовувати їх відповідно до індивідуальних особливостей учнів. Так, у роботі з дитиною, яка має труднощі з концентрацією уваги внаслідок гіперактивності, педагог доцільно організовує навчальний процес через використання коротких завдань, чергування видів діяльності та візуальних опор. У цьому контексті професійна компетентність проявляється у вмінні своєчасно діагностувати освітні потреби учня, планувати педагогічну взаємодію та вносити корективи до навчального процесу з метою підвищення його ефективності.

Як зазначають Колупаєва А. та Таранченко О., особливістю роботи з дітьми з ООП є командний підхід: педагог взаємодіє з психологами, логопедами, спеціальними педагогами, асистентами. Майстерність вчителя полягає у вмінні координувати цю співпрацю й створювати єдиний освітній простір для дитини [3, с. 110].

Діти з ООП характеризуються різноманітністю психофізичних особливостей, що вимагає від педагога високого рівня адаптивності, спостережливості та здатності до творчого вирішення педагогічних ситуацій. На думку Козир В. майстерність полягає не лише у володінні знаннями чи

методикою, а й у здатності застосовувати їх гнучко, відповідно до конкретного учня та умов освітнього середовища [2, с. 115].

Hattie J підкреслює, в умовах інклюзивного навчання гнучкість є ключовим показником майстерності, адже кожна дитина має індивідуальні потреби та особливості. Професійна гнучкість – це здатність вчителя швидко змінювати підхід, методи та стратегії відповідно до конкретної ситуації або реакції учня. Наприклад, якщо під час уроку дитина з аутизмом відволікається або проявляє тривожність, педагог повинен уміти оперативно переключити вид діяльності, застосувати релаксаційні техніки або скоротити інструкцію до кількох зрозумілих кроків. У таких випадках відсутність гнучкості може призвести до зниження мотивації та підвищення рівня стресу у дитини [4].

Отже, педагогічна майстерність у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами має свої характерні риси. Вона передбачає високий рівень гуманістичної спрямованості, спеціальні знання та компетентності, розвинені педагогічні здібності тощо. Усі ці складові формують цілісну систему, яка дозволяє педагогу створювати умови для успішної інтеграції дітей з ООП у освітнє середовище, сприяє їхньому інтелектуальному й особистісному розвитку.

Література:

1. Вітвицька С. С. Формування та розвиток педагогічної майстерності вчителя засобами самовиховання. *Формування та розвиток педагогічного потенціалу вчителя майстерності й творчого як домінуючих складових педагогічної дії: теорія і практика* : зб. наук. статей / за заг. ред.: Л. В. Корінної. Житомир, 2017 р. С. 22–37.
2. Козир В. В. Профіль інклюзивного вчителя як передумова професійного зростання педагога в умовах НУШ. *Розвиток професійної компетентності педагогічних працівників Нової української школи в умовах післядипломної освіти* : зб. матеріалів всеукр. наук.-практ. інтернет-конференції (онлайн). Житомир : КЗ «Житомирський ОППО» ЖОР, 2021. С. 113–117.
3. Колупаєва А. А., Таранченко О. М. Навчання дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі : навчально-методичний посібник. Харків : Ранок, 2019. 304 с.

4. Hattie J.A.C. Visible learning for teachers. Maximizing impact on achievement. Oxford, UK : Routledge, 2012.

Молчанова К. К.,

здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

факультету іноземної філології

Харківського національного педагогічного університету імені

Г. С. Сковороди

Науковий керівник – д-р пед. наук, професор Лупаренко С. Є.

ВИКОРИСТАННЯ МІЖПРЕДМЕТНИХ ЗВ'ЯЗКІВ У ВИКЛАДАННІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ

Сучасний світ стрімко розвивається, що зумовлює зміни у всіх сферах людської життєдіяльності, зокрема в системі освіти. Прогрес не лише забезпечує людині кращі умови життя, а й підвищує вимоги до неї та її освіченості. Унаслідок цього постає питання щодо вдосконалення освітнього процесу та постійного підвищення його якості.

Англійська мова є важливою на всіх освітніх рівнях, вона є мовою міжнародного спілкування, тому її знання підвищує конкурентоспроможність особистості на ринку праці, а це, у свою чергу, загострює потребу у використанні новітніх методів викладання англійської мови, пошуку оптимальний та ефективних засобів вивчення англійської мови, прикладом чого може бути реалізація міжпредметних зв'язків у процесі її опанування.

Реалізація міжпредметних зв'язків спонукає учнів застосовувати знання з різних навчальних дисциплін, використовувати словниковий запас англійської мови, практикувати комунікативні навички в межах інтеграції інших дисциплін та сприяє всебічному розвитку здобувачів, формуванню їхнього цілісного світогляду. Це сприяє не лише підвищенню результатів навчання здобувачів

освіти з англійської мови, а й також сприяє посиленню їхньої мотивації та зацікавленості у процесі навчання. Варто зазначити, що застосовувати знання з англійської мови можна при вивченні будь-яких дисциплін.

Ідеї інтеграції та реалізації міжпредметних зв'язків не можна назвати новими, оскільки ще Я. А. Коменським зазначав: «Все, що знаходиться у взаємному зв'язку, повинно викладатися у такому ж зв'язку» [1].

У методичних рекомендаціях до організації освітнього процесу в межах Нової української школи надаються поради щодо того, що опановувати іноземну мову краще разом з іншими предметами, і це робить процес вивчення складних англомовних термінів та концепцій значно легшим.

У навчальних програмах з іноземних мов є перелік тем та запитань, які мають прямий зв'язок із питаннями, що можуть з'являтися при реалізації інтегрованих змістових ліній. Варто зазначити, що вони не містять обмежень щодо змісту інтегрованих змістових ліній або їхнього мовного елементу, у них лише надано рекомендації стосовно можливих способів їх здійснення. Викладачі за допомогою використання міжпредметних зв'язків, мають можливість збагачувати теми новим матеріалом, створювати умови, у яких буде можливість застосовувати знання та вміння з різних навчальних дисциплін по-новому. Це також дасть викладачам змогу використовувати різноманітні методи навчання, що сприятиме формуванню у здобувачів освіти знань та навичок, які будуть їм необхідні в повсякденному житті. Такий спосіб організації навчання допомагає зробити структуру навчальної програми та навчального процесу логічною, єдиною, а також сприятиме врахуванню освітніх потреб та особливостей конкретного класу [3].

З метою ефективного впровадження інтегрованих змістовних ліній викладачеві англійської мови необхідно взаємодіяти зі своїми колегами, які викладають інші навчальні дисципліни. Щоб цей процес був успішним, у закладі освіти має бути сформоване сприятливе для співпраці середовище, що матиме позитивний вплив на всіх працівників освіти, оскільки співпраця цього

типу не лише надасть можливість реалізувати інтеграцію в різних формах, а й також сприятиме професійному зростанню викладачів, які беруть участь у цій взаємодії [3].

Реалізація міждисциплінарних зв'язків під час викладання англійської мови може відбуватися ще в початковій школі. Учені (Ю. Панченко, Г. Подосиннікова, В. Попова) пропонують реалізовувати їх шляхом залучення оповідей казкового жанру, оскільки така форма організації уроків сприяє формуванню в учнів лексичної компетентності [5].

При роботі з учнями будь-якої вікової категорії вважають доцільним застосовувати мультимедійні технології. Це також допомагає формувати взаємозв'язок між різними навчальними дисциплінами. Так, здобувачів освіти спонукають вживати нову лексику в умовах справжніх, наближених до життя ситуацій. Такий підхід можна застосувати для інтеграції міжпредметних зв'язків між англійською та математикою, які на перший погляд не мають нічого спільного. Однак, здобувачам освіти можна презентувати відеоматеріал, у якому розповідається значення математичних термінів, які здобувачам освіти ще невідомі, наприклад *equality*, *addition*, *subtraction*, *multiplication*, *division* тощо. Тлумачення лексики здійснюється за допомогою наочних прикладів, що супроводжуються анімацією. Такий спосіб пояснення сприяє кращому розумінню нового матеріалу та використанню його на практиці, що може бути здійснено під час виконання вправ, перерахунку предметів тощо [5].

Вивчення англійської мови можна здійснювати за допомогою налагодження міжпредметних зв'язків з навчальними дисциплінами природничого спрямування, що також можна зробити за допомогою мультимедійних засобів. Це, зокрема, може сприяти більш ефективному вивченню представників тваринного й рослинного світів, а також різноманітних явищ, які можна спостерігати в природі. Ця інтеграція надасть викладачу можливість наочно показати новий матеріал та більш детально все пояснити [5]. Організація уроку з використанням міжпредметних зв'язків

підвищить ефективність навчального процесу вдвічі, оскільки здобувачі освіти вивчатимуть природничі науки, поглиблюватимуть знання англійської мови та зможуть використовувати ці слова на практиці. Так, вони зможуть вивчити безліч нових слів пов'язаних з: погодою (*sunny, cloudy, rainy, windy, snowy* тощо); тваринами (*lion, rabbit, bear* тощо); рослинами та їх частинами (*tree, bush, seed, root* тощо).

Отже, використання міжпредметних зв'язків при викладанні англійської мови ефективно впливає на навчальний процес та його результати. Реалізація цих зв'язків може відбуватися по-різному і може охоплювати історію, мистецтво, природничі науки тощо. Це сприяє розвитку критичного мислення учнів, розширює їхній світогляд, сприяє формуванню всебічно розвиненої особистості та забезпечує підвищення якості освіти.

Література:

1. Коменський Ян Амос. *Філософський енциклопедичний словник* / В. І. Шинкарук (гол. редкол.) та ін. Київ : Інститут філософії імені Григорія Сковороди НАН України, Абрис, 2002. С. 288-289. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Shynkaruk_Volodymyr/Filosofskyi_entsyklopedychnyi_slovyk.pdf (дата звернення: 16.11.2024).
2. Костючик С. А. Реалізація міжпредметних зв'язків на заняттях з математики у медичному коледжі: метод. реком. Ковель : Ковельський фаховий медичний коледж, 2023. 67 с. URL: https://urok.osvita.ua/materials/edu_technology/realizacia-mizpredmetnih-zvazkiv-na-zanattah-z-matematiki-u-medicnomu-koledzi/attachment-download/36990/ (дата звернення: 22.10.2025).
3. Методичний експрес: Інтегровані змістові лінії та шляхи їх реалізації на уроках англійської мови: навч.-метод. посіб. для студ. загальноосв. навч. закл. / І. Самойлюкевич, Л. Забелло, І. Глібко та ін. Житомир : Вид. О. О. Євенок, 2017. 106 с.
4. Мультимедійні системи як засоби інтерактивного навчання: навч. посіб. / за заг ред. Ю. О. Жук та ін. Київ : Педагогічна думка, 2012. 112 с.
5. Подосиннікова Г. І., Попова В. В., Панченко Ю. О. Формування англійської лексичної компетентності з використанням текстів казок в учнів молодшої школи. *Іноземні мови*. 2021. № 4. С. 29-39. URL: <http://fl.knlu.edu.ua/article/view/248295> (дата звернення: 18.10.2025).

Назирів Р. Ш.,

аспірант спеціальності Освітні, педагогічні науки

Глухівського національного педагогічного університету

імені Олександра Довженка

Науковий керівник – д-р пед. наук, професор Ткаченко Н. М.

ЗАСТОСУВАННЯ КЕЙС-МЕТОДУ ДЛЯ РОЗВИТКУ АНГЛОМОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ЗАКЛАДІВ СИСТЕМИ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ У ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНЬОГО КОМПОНЕНТА «НАУКОВА АНГЛОМОВНА КОМУНІКАЦІЯ»

В умовах реформування системи військової освіти України зростає потреба у підготовці викладачів нового покоління, здатних до ефективної професійної, наукової та педагогічної діяльності в міжнародному освітньо-науковому просторі. Володіння англійською мовою на рівні, що забезпечує наукову комунікацію, стає однією з ключових професійних компетентностей сучасного військового викладача, виконання ним професійних функцій передбачає здатність до розв'язання проблем, пов'язаних з технологічними досягненнями та міжкультурною комунікацією [1]. Тому відповідні уміння та навички стануть у нагоді в різних професійних контекстах

Серед інноваційних педагогічних технологій, спрямованих на розвиток англomовної компетентності, особливе місце посідає кейс-метод (case study method), який поєднує теоретичне знання з практичним досвідом та забезпечує активну участь здобувачів освіти у процесі навчання.

Кейс-метод є однією з найефективніших форм активного навчання, що базується на аналізі реальних або змодельованих ситуацій професійного характеру. Його сутність полягає у створенні навчальної проблемної ситуації,

яка стимулює здобувачів освіти до пошуку рішень, аргументації та комунікативної взаємодії.

Використанні кейс-методу в освітньому процесі досліджували численні українські та закордонні науковці, серед яких Ковальова С., Князян М., Монтер Е., Норфі М. та ін.; зокрема у військовій (військово-науковій) освіті – Деревянчук А., Чопа Д. та ін. Навчання іноземної мови професійного спрямування на основі кейс-методу є предметом наукових розвідок Гончарової М., Єгорової О., Кузнєцової М., Теслікової Н., Юань В., Ярошенко О.В. та інших.

Для військової освіти цей метод має особливу цінність, оскільки формує здатність до прийняття рішень в умовах невизначеності, розвитку критичного мислення і командної роботи. Специфіка застосування кейс-методу саме в англомовній науковій комунікації для майбутніх викладачів військових закладів не знайшла відображення в наукових розвідках.

Враховуючи, що підготовка кадрів для заміщення посад професорсько-викладацького складу у військових університетах та інститутах, а також військових відділеннях, факультетах і кафедрах цивільних ЗВО, здійснюється на третьому рівні вищої освіти (в ад'юнктурі та аспірантурі), зазначимо, що значний дидактичний потенціал для застосування кейс-методу з метою розвитку англомовної компетентності майбутніх викладачів військових закладів освіти має освітній компонент «Наукова англомовна комунікація». Курс спрямований на формування вмінь наукової взаємодії англійською мовою — підготовку та презентацію наукових доповідей, написання анотацій, рецензування, участь у міжнародних конференціях. Зміст дисципліни дозволяє інтегрувати фахові знання з мовними навичками шляхом аналізу автентичних наукових текстів, дискусій та роботи над кейсами, що моделюють ситуації наукової комунікації.

Як слушно зауважує Юань В. [2], загальний алгоритм роботи з кейсом має бути такий:

– перш за все, слід визначити ключову проблему кейсу та зрозуміти, які з наданих даних є важливими для її вирішення;

– увійти в ситуаційний контекст кейсу, визначити, хто є його головними дійовими особами, вибрати факти та поняття, необхідні для аналізу, зрозуміти, які труднощі можуть виникнути під час вирішення проблеми;

– запропонувати аналіз представленого кейсу, шляхи вирішення та рекомендації.

Наведемо приклади кейсів для застосування під час занять з дисципліни «Наукова англомовна комунікація».

Case 1: Preparing for an International Military Science Conference.

Skills developed: academic writing, scientific presentation, argumentation, defense of ideas.

Situation: You are a team of young military researchers preparing a presentation for an upcoming NATO Science & Technology conference. Your goal is to present your recent research findings on cybersecurity in defense systems.

Tasks:

1. Analyze the provided abstract and identify its weaknesses (clarity, terminology, structure).
2. Rewrite the abstract in academic English using proper scientific style.
3. Prepare a 5-minute oral presentation with visual slides (PowerPoint or Canva).
4. Conduct a short Q&A simulation — answer questions from «the audience» (your groupmates).

Case 2: Ethical Dilemma in Military Research

Skills developed: critical thinking, ethical reasoning, persuasive speaking.

Situation: You are working on a project involving biometric monitoring of soldiers' stress levels. Some participants express concerns about data privacy and psychological effects.

Tasks:

1. Discuss ethical implications of the research.
2. Identify possible solutions to balance research goals and ethical standards.
3. Write a 1-paragraph summary of your team's ethical stance.
4. Prepare a short debate («for» vs «against») to present in class.

Case 3: Joint Research Project with International Partners

Skills developed: teamwork, negotiation, writing formal correspondence, research communication.

Situation: Your military academy is collaborating with a British defense university on a joint research project concerning the psychological resilience of soldiers in combat zones.

Tasks:

1. In small groups, design a short research proposal (title, objectives, methods, expected outcomes).
2. Present your proposal to the «international review board» (other students acting as reviewers).
3. Negotiate and agree on shared responsibilities in English.
4. Draft a follow-up email summarizing the meeting and next steps.

Експериментальне навчання дало підстави для висновку, що кейс-метод є ефективним інструментом розвитку англомовної компетентності майбутніх викладачів військових закладів освіти. Його використання у курсі «Наукова англомова комунікація» дозволяє підвищити рівень комунікативної активності здобувачів освіти; розвинути навички наукового мовлення; сформувати мотивацію до самостійного навчання англійської мови; сприяти інтеграції фахових і мовних компетентностей; сприяє формуванню професійної мобільності, наукової культури та здатності до міжкультурної взаємодії.

Література:

1. Ткаченко Наталія, Юань Веньцзін. До проблеми формування трансверсальних компетентностей майбутніх викладачів вишів у процесі їх підготовки на третьому рівні вищої освіти. *Наукові інновації та передові*

технології. 2023. № 10 (24) 2023. С. 718-731. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-10\(24\)-718-731](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-10(24)-718-731).

2. Yuan Wenjing. Case study for forming leadership of future higher school teachers. *The 21st Century Challenges in Education and Science* : матеріали XII науково-педагогічних читань молодих учених, магістрантів, студентів іноземними мовами, м. Глухів, 18-19 травня 2024 р. / Глухівський НПУ ім. О. Довженка. Вип. 12. Глухів, 2024. С.158-160

Піщикова Н. О.,

*викладач педагогіки КЗСОР «Путівльський
педагогічний фаховий коледж імені С.В. Руднева»*

ПЕДАГОГІКА ЧЕРЕЗ ДІЮ: ПРАКТИКО-ОРІЄНТОВАНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Сучасна освіта вимагає від учителів не лише глибоких теоретичних знань, а й уміння миттєво реагувати на виклики класу, адаптувати методики під потреби кожної дитини, створювати атмосферу, де навчання стає захоплюючою пригодою. Саме тому заняття з педагогіки для майбутніх учителів початкових класів дедалі більше нагадують не лекційні аудиторії, а справжні творчі майстерні, де теорія одразу перетворюється у практику.

Практико-орієнтований підхід базується на простій, але інноваційній ідеї: студенти засвоюють знання не через пасивне слухання лекцій, а через активну діяльність, максимально наближену до реального середовища закладу освіти. Це перехід від запитання «що я знаю про навчання дітей?» до питання «що я вмію робити як учитель?».

Дослідники Г. Синюкова та О. Чепок у своїй роботі підкреслюють, що практико-орієнтоване навчання передбачає свідоме застосування його результатів на наступних етапах навчання та у подальшій професійній діяльності [6]. На заняттях з педагогіки майбутні вчителі початкових класів занурюються у середовище, яке імітує їхню майбутню професійну реальність.

Вони не просто вивчають концепцію Нової української школи – вони моделюють уроки за її принципами, розробляють інтегровані заняття, створюють дидактичні матеріали, які завтра можна буде використати в реальному класі.

В. Майковська зазначає, що обов'язковими умовами реалізації практико-орієнтованого навчання є застосування реальних практичних завдань в освітній діяльності та моделювання професійних ситуацій [4].

Одним із найефективніших інструментів практико-орієнтованого навчання став кейс-метод. Студентам пропонують реальні або максимально реалістичні педагогічні ситуації: як працювати з дитиною, яка постійно відволікається на уроці? Що робити, коли в класі виникає конфлікт між учнями? Як адаптувати урок для дитини з особливими освітніми потребами?

Як зазначають дослідники, кейс-метод передбачає командний характер пізнавальної діяльності, творчий підхід до пізнання, поєднання теоретичних знань і практичних навичок, глибоке занурення у ситуацію [3]. Це не абстрактні теоретичні запитання з підручника. Кейси базуються на реальному досвіді практикуючих учителів, на тих викликах, з якими майбутні педагоги неодмінно зіткнуться.

Аналізуючи ситуації, шукаючи рішення в групах, захищаючи свої підходи, студенти формують не просто знання, а професійні компетентності – уміння мислити критично, приймати рішення, працювати в команді. Використання кейс-методу при формуванні готовності майбутніх учителів дозволяє розвивати як аналітичні, так і конструктивні уміння [7].

Особливе місце в практико-орієнтованій підготовці займає мікрОВикладання – коли студенти проводять фрагменти уроків для своїх однокурсників. Це безпечний простір для експериментів, де можна спробувати різні методи, помилитися і одразу отримати конструктивний зворотний зв'язок.

Майбутній учитель готує фрагмент уроку, підбирає матеріали, продумує кожне запитання. Однокурсники стають «учнями початкової школи»,

виконуючи різні ролі: хтось грає роль допитливого першокласника, хтось – дитини, якій важко дається матеріал. Після завершення – рефлексія: що вийшло добре, що можна покращити, як краще формулювати питання, чи вдалося зацікавити «учнів».

Така практика дає те, чого не дасть жодна лекція – відчуття реального класу, розуміння того, як швидко плине час на уроці, як важливо тримати увагу дітей, наскільки критично важливі чіткі інструкції.

Практико-орієнтований підхід також ґрунтується на залученні студентів до проєктної діяльності, тобто результатом навчання має бути не лише оцінка, а й конкретний освітній продукт. Студенти розробляють різноманітні матеріали: конспекти інтегрованих уроків для НУШ, дидактичні ігри, збірники завдань для формування компетентностей учнів початкової школи, плани виховних заходів тощо.

Особливо цінно, коли такі проєкти створюються у співпраці з реальними закладами загальної середньої освіти. Майбутні вчителі аналізують потреби конкретного класу, консультуються з досвідченими педагогами, апробують свої розробки на практиці і вносять корективи. Так народжується розуміння, що педагогіка – це не застигли догми з підручника, а жива, динамічна діяльність, де кожен урок – це творчість.

Важливою складовою практико-орієнтованого підходу є формування навички рефлексії – уміння аналізувати власну діяльність, бачити свої сильні сторони і зони розвитку. Після кожного практичного завдання студенти відповідають на питання: що я зробив добре? Що викликало труднощі? Чого нового я навчився? Як я зможу використати цей досвід?

Педагогічна рефлексія як складний психологічний феномен виявляється в здатності педагога займати аналітичну позицію відносно своєї діяльності [5]. Для забезпечення ефективності навчального процесу сучасний учитель повинен вміти аналізувати, рефлексувати свої дії, свій емоційний стан, знати критерії власної діяльності [1].

Така рефлексивна практика формує професійну позицію вчителя, який постійно вчиться, аналізує свою роботу, шукає шляхи вдосконалення. Адже найкращі педагоги – це ті, хто ніколи не зупиняється у своєму професійному розвитку.

Сучасна початкова школа потребує вчителів, які вміють не лише розповідати, а й створювати умови для активного навчання дітей, які здатні працювати з різноманітними освітніми технологіями, які готові до постійних змін і здатні вчитися протягом усього життя [2].

Саме таких учителів – думаючих, творчих, готових до викликів – формує практико-орієнтована підготовка на заняттях з педагогіки.

Література:

1. Григор'єва Н.В. Рефлексія як механізм удосконалення професійної діяльності вчителя географії. URL: <https://op.ua/pedclass/metodicheskaya-rekomendaciya/refleksiya-yak-mehanizm-udoskonalennya-profesiynoyi-diyalnosti-vchitelya-geografiyi> (дата звернення 27.10.2025).
2. Дригач Т.Г., Непочатова О.О., Нерсисян Д.А. Підготовка майбутніх учителів НУШ для роботи з дітьми з особливими освітніми потребами. *Inclusion and Diversity*. Спецвипуск. 2023. С. 18-22. URL: <https://journals.spu.sumy.ua/index.php/inclusion/article/view/175/160> (дата звернення 27.10.2025).
3. Журавко С.О. Кейс-технологія як форма інтерактивного навчання молодших школярів в умовах НУШ. URL: <https://genezum.org/library/keys-tehnologiya-yak-forma-interaktyvnogo-navchannya-molodshyh-shkolyariv-v-umovah-nush> (дата звернення 25.10.2025).
4. Майковська В.І. Практико-орієнтоване навчання як засіб професіоналізації підготовки майбутніх фахівців в Україні. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти*. 2016. № 50-51. С.161-167. URL: <http://repo.uipa.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/5488/1/23.pdf> (дата звернення 27.10.2025).
5. Сенчина Н. Професійна підготовка учителів гуманітарних спеціальностей в умовах післядипломної освіти: рефлексивна парадигма. *Вісник Національного авіаційного університету. Серія «Педагогіка. Психологія»*. 2017. № 11. С. 147-152. URL: <http://jrnl.nau.edu.ua/index.php/VisnikPP/article/view/12570> (дата звернення 27.10.2025).
6. Синюкова Г., Чепок О. Про сутність і різні форми впровадження практико-орієнтованого навчання під час підготовки майбутніх учителів математики закладів загальної середньої освіти. *Електронне наукове фахове*

видання «Відкрите освітнє е-середовище сучасного університету». 2019. №7. С. 78–86. URL: <https://openedu.kubg.edu.ua/journal/index.php/openedu/article/view/278/pdf> (дата звернення 25.10.2025).

7. Трускавецька І., Шапран Ю. Особливості використання кейс-методу в процесі підготовки майбутніх учителів природничих наук. *Наукові інновації та передові технології*. 2022. № 4 (6) С. 196-205 URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/nauka/article/view/1363/1360> (дата звернення 25.10.2025).

Проява М. А.,

студентка кафедри екології, географії та

природокористування Національного університету

«Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка

Науковий керівник – канд. пед. наук, доцент Слюта А. М.

КОМПЛЕКСНІ ПІДХОДИ ДО РОЗВИТКУ ГЕОГРАФІЧНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ У ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ: ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ

Формування географічних компетентностей у сучасній школі є одним із ключових напрямів розвитку освітньої системи, оскільки спрямоване на підготовку здобувачів освіти до активного громадянського, соціального та екологічно свідомого життя. Географічні компетентності включають уміння працювати з картами та атласами, аналізувати природні та соціально-економічні процеси, оцінювати взаємозв'язки між людьми і середовищем, а також застосовувати отримані знання у повсякденному житті [1].

У сучасному освітньому процесі важливим є поєднання традиційних методів навчання та інноваційних технологій, що активізують мислення здобувачів освіти, стимулюють їхню пізнавальну активність та формують практичні навички. Практика доводить, що використання інтерактивних методів, цифрових карт, ГІС-технологій, проєктної діяльності та проблемного

навчання дозволяє підвищити ефективність засвоєння знань та сформувати стійкі компетентності [3].

Метою нашого дослідження було вивчити та обґрунтувати комплексні методологічні підходи до розвитку географічних компетентностей здобувачів освіти, а також проаналізувати ефективність застосування інтерактивних методів навчання, ГІС-технологій та проєктної діяльності в закладах загальної середньої освіти.

Методологічна основа навчання географії ґрунтується на кількох ключових принципах. Перший – компетентнісний принцип, що передбачає формування ключових компетентностей, які дозволяють здобувачам освіти застосовувати знання у практичних ситуаціях. Другий – принцип інтерактивності та активності, який реалізується через інтерактивні уроки, групові проєкти, кейси та проблемно-пошукові завдання. Третій – диференційований підхід, що дозволяє адаптувати завдання до рівня підготовки учнів і забезпечити залучення кожного здобувача освіти до освітнього процесу. Нарешті, четвертий принцип – інтеграція технологій, що включає використання ГІС, цифрових карт, мультимедійних ресурсів і навчальних платформ для підвищення ефективності навчання [2].

Під час практики були використані комбінації цих підходів для оптимального формування компетентностей у восьмикласників: поєднання роботи з картами та атласами, інтерактивних завдань, групових дискусій і практичних проєктів.

Виробнича (педагогічна) практика охоплювала проведення уроків географії з використанням інтерактивних методів, серед яких:

- 1) Урок із використанням ГІС-технологій: здобувачі освіти побудували тематичну карту кліматичних зон України, проаналізували середні температури та рівень опадів у регіонах Чернігівської області, порівняли дані з попередніми роками та зробили висновки про зміну кліматичних умов.

2) Проектна діяльність: групи здобувачів освіти виконували міні-проекти «Екологічний стан рідного села». Вони збирали дані про стан водойм, зелених зон та проблеми утилізації відходів. Після збору інформації проводили презентації та обговорювали можливі заходи для покращення екологічної ситуації.

3) Кейс-метод: здобувачам освіти було запропоновано аналізувати ситуацію: «Як зміни клімату впливають на сільське господарство Чернігівської області?» Вони будували графіки, порівнювали дані та пропонували практичні рішення.

Для більш детального аналізу ефективності застосованих методів навчання було проведено анкетування серед здобувачів освіти 6-9 класів (45 здобувачів освіти), що дозволило оцінити їхню пізнавальну активність та рівень засвоєння матеріалу. Результати дослідження показали, що інтерактивні лекції сприяли підвищенню уваги та концентрації здобувачів освіти, стимулюючи 65% опитаних до більш активної участі у освітньому процесі і покращення розуміння матеріалу у 61% випадків. Групові проекти виявилися особливо ефективними у розвитку комунікативних навичок та вмінні застосовувати теоретичні знання на практиці: 78% здобувачів освіти підвищили активність, а 73% відзначили покращення розуміння теми. Кейс-метод дав змогу 70% здобувачів освіти проявити активність і 69% – підвищити рівень засвоєння знань через аналіз реальних ситуацій, що стимулює критичне мислення та прийняття обґрунтованих рішень. Найбільш значущим у формуванні практичних навичок та просторового мислення виявилось використання ГІС-технологій: 75% здобувачів освіти стали більш активними на уроках, а 71% зазначили покращення розуміння матеріалу. Ці дані свідчать про те, що комплексне поєднання інтерактивних методів, проектної діяльності, кейс-методу та ГІС-технологій забезпечує розвиток географічних компетентностей і сприяє формуванню у школярів практичних, аналітичних та соціально-екологічних навичок.

Отже, застосування інтерактивних методів навчання та робота з ГІС-технологіями є найбільш ефективними для розвитку практичних навичок і просторового мислення школярів. Здобувачі освіти, які брали участь у таких уроках, значно активніше залучалися до освітнього процесу, демонстрували здатність до самостійного аналізу просторових даних, порівняння показників різних регіонів та формулювання висновків на основі отриманої інформації. Водночас проєктна діяльність виявилася надзвичайно корисною для розвитку екологічної свідомості та соціальної відповідальності здобувачів освіти. Завдяки роботі над практичними проєктами, пов'язаними з дослідженням стану довкілля рідного села, здобувачі освіти навчалися оцінювати екологічні проблеми, пропонувати конкретні шляхи їх вирішення та усвідомлювати власну роль у збереженні природних ресурсів.

Виробнича (педагогічна) практика, проведена на базі Козилівської ЗОШ І-ІІІ ступенів, підтвердила, що методологічні підходи до навчання географії повинні бути комплексними та інтегрованими. Поєднання традиційних і сучасних технологій навчання дозволяє досягти кількох важливих результатів одночасно. По-перше, значно підвищується мотивація та пізнавальна активність здобувачів освіти, оскільки уроки стають більш динамічними, цікавими та орієнтованими на практичне застосування знань. По-друге, здобувачі освіти розвивають конкретні практичні навички роботи з картами, атласами, цифровими ресурсами та ГІС-технологіями, що є невід'ємною складовою сучасної географічної освіти. По-третє, навчання сприяє формуванню екологічної та соціальної свідомості, а також критичного мислення, оскільки здобувачі освіти оцінюють вплив людської діяльності на довкілля та аналізують соціально-економічні процеси. Нарешті, застосування диференційованого підходу дозволяє ефективно залучати здобувачів освіти із різним рівнем підготовки, підтримувати індивідуальний темп засвоєння матеріалу та забезпечувати всебічний розвиток компетентностей.

Використання інтерактивних технологій, ГІС, групових проєктів і кейс-методів надає можливість здобувачам освіти не лише засвоювати теоретичні знання, а й активно застосовувати їх у практичній діяльності. Здобувачі освіти навчаються аналізувати реальні дані, будувати графіки та діаграми, порівнювати показники різних територій та робити обґрунтовані висновки. Це формує в них уміння приймати рішення на основі фактів та обґрунтувань, що є надзвичайно важливим для розвитку просторового та критичного мислення.

Практика продемонструвала, що системне впровадження комплексного підходу у освітній процес підвищує ефективність засвоєння географічного матеріалу, сприяє формуванню стійких компетентностей і створює умови для розвитку в здобувачів освіти самостійності, аналітичного мислення та соціально-екологічної відповідальності. Такий підхід забезпечує гармонійне поєднання теоретичних знань із практичними навичками і дозволяє сформувати у здобувачів освіти високий рівень готовності до самостійної діяльності у сфері географічних досліджень та аналізу просторових і соціально-економічних процесів.

Література:

1. Бондаренко І. П. Методика навчання географії у закладах середньої освіти. Київ: Освіта, 2018. С. 12-18.
2. Павленко О. В. Інтерактивні технології в навчанні географії: методологічний аспект. Чернігів: Десна, 2019. С. 78-85.
3. Шевченко Т. М. Сучасні підходи до формування географічних компетентностей у школярів. Київ: Наукова думка, 2020. С. 112-119.

Семенов М. В.,

аспірант Глухівського національного педагогічного університету

імені Олександра Довженка,

викладач кафедри бойового та логістичного забезпечення

Київський інститут Національної гвардії України

СУТНІСТЬ КОНТЕКСТНОГО НАВЧАННЯ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ

Зростання значення ролі офіцера у сучасних умовах вимагає формування в нього розвинених суб'єктних характеристик, які забезпечують повноцінну реалізацію його інтелектуального, професійного та особистісного потенціалу у сфері військової діяльності. Одним із визначальних результатів вищої військової освіти є становлення професійної суб'єктності курсанта, що проявляється у його здатності діяти як автономний та відповідальний суб'єкт професійної взаємодії, визнавати і підтримувати суб'єктність інших учасників процесу, а також ефективно застосовувати ці засади на практиці. У цьому контексті контекстно-орієнтований підхід виступає важливим засобом освітнього впливу, оскільки забезпечує цілісне поєднання знань, умінь і навичок із розвитком особистісно та професійно значущих якостей відповідно до сучасних вимог військової служби.

У педагогічній науковій літературі контекстний підхід в освітньому процесі розглядається як створення таких умов, за яких навчально-пізнавальна діяльність поступово переходить у професійну. Цей ефект досягається шляхом моделювання навчального середовища, яке за змістом і структурою максимально наближене до реальних умов професійної діяльності [1].

Контекстний підхід виступає важливим інструментом професіоналізації освіти, забезпечуючи тісний зв'язок між навчанням і майбутньою практичною діяльністю. У цьому зв'язку заслуговують на увагу різні наукові підходи до

визначення сутності контекстного навчання саме в аспекті підготовки майбутніх офіцерів.

Так, О. Капінус визначає контекстне навчання як педагогічну технологію, яка забезпечує трансформацію навчально-виховної діяльності у професійно орієнтовану, з метою формування готовності курсанта до виконання завдань військово-професійної діяльності [2].

О. Курбатов та А. Плаксін розглядають контекстне навчання майбутніх офіцерів як інтегративну педагогічну технологію, що поєднує зміст навчальних дисциплін із реальними ситуаціями професійної діяльності офіцера [3].

А. Окаєвич трактує контекстне навчання як освітній процес, у якому зміст дисциплін організовується та реалізується в контексті вирішення реальних або змодельованих професійно значущих завдань. У такому навчанні курсант залучається до діяльності, наближеної до реального військового середовища, що сприяє формуванню професійного мислення, готовності до прийняття рішень і перетворенню навчальної діяльності на передумову професійної [4].

Ю. Приходько визначає контекстне навчання як освітній підхід, у межах якого навчальний процес організовується так, що зміст і форма навчання безпосередньо «вмонтовані» у професійно значущі військові контексти (ситуації, завдання, сценарії). Це дозволяє майбутньому офіцерові в процесі навчання набувати практичного досвіду, моделювати рішення, здійснювати рефлексію та готуватися до умов реальної служби. У цьому підході курсант не просто засвоює абстрактні знання, а навчається через конкретні професійні контексти, що стимулює розвиток його професійного мислення, суб'єктності, здатності приймати відповідальні рішення та адаптуватися до змінних обставин служби [5].

В. Ягупов розглядає контекстне навчання як таку організацію навчального процесу, за якої знання, уміння та навички інтегруються в реальні або змодельовані професійні (військові) ситуації, що дозволяє максимально наблизити освітню діяльність до вимог військової служби [6].

Отже, аналіз наукових підходів до визначення сутності контекстного навчання у підготовці майбутніх офіцерів свідчить про наявність єдиної ідеї, яка об'єднує різні трактування - це орієнтація освітнього процесу на практичну, змістову й організаційну наближеність до реальних умов професійної військової діяльності. Дослідники розглядають контекстне навчання як інтегративну педагогічну технологію або освітній підхід, що дозволяє не лише передавати знання, а й формувати здатність курсантів до прийняття рішень, адаптації, рефлексії та відповідального виконання службових обов'язків у змінних умовах. Спільною рисою є акцент на моделюванні професійних ситуацій, органічному поєднанні теоретичної підготовки з практичною діяльністю, а також розвиткові особистісно значущих якостей майбутніх офіцерів. Такий підхід сприяє не просто засвоєнню змісту дисциплін, а становленню суб'єктної позиції курсантів як активних учасників військово-професійної діяльності, здатних до самостійного, обґрунтованого й відповідального прийняття рішень. Таким чином, контекстне навчання розглядається як ключовий чинник ефективної професійної підготовки офіцерських кадрів в умовах сучасних викликів і трансформацій безпекового середовища.

Література:

1. Лаврентьєва Н.Б. Контекстне навчання як інноваційна технологія. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/> (дата звернення: 09.10.2025).
2. Капінус О.С. Методологія, теорія і методика формування професійної суб'єктності майбутніх офіцерів Збройних сил України : монографія. Житомир: Вид. О. О. Євенок, 2020. 600 с.
3. Плаксін А., Курбатов А. Контекстний підхід у підготовці майбутніх офіцерів НГУ до ведення бойових дій в умовах вищого військового навчального закладу. *Витоки педагогічної майстерності*. 2024. Вип.34. С.178-184.
4. Окаєвич А.В. Контекстний підхід щодо формування емоційно-вольової стійкості майбутніх офіцерів Збройних сил України. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2024. Вип.№ 97. С.157-161.
5. Приходько Ю. Актуальні проблеми трансформації стану та якості системи вищої військової освіти. *Військова освіта*. 2022. Вип. 1 (45). С. 179–196

6. Ягупов В.В. Компетентнісний підхід у професійній підготовці фахівців у системі професійно-технічної освіти. Збірник наукових праць «Педагогічна і психологічна науки в Україні». 2012. Т. 4. С. 124–134.

Стефанишин Я. І.,

студентка факультету історії, педагогіки та психології

Дрогобицького державного педагогічного університету

Науковий керівник – канд. пед. наук, доцент Івах С. М.

МОРАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ В УКРАЇНСЬКІЙ ВИХОВНІЙ ТРАДИЦІЇ

Моральне виховання завжди було одним із найважливіших аспектів становлення особистості. Воно формує духовний світ людини, її світогляд, поведінку, ставлення до інших людей і суспільства загалом. В українській виховній традиції моральне виховання посідало особливе місце, адже український народ із давніх часів надавав великого значення моральності, людяності та доброчесності [3, с. 42].

Основою морального виховання в Україні була родина. Саме в сім'ї діти вперше засвоювали уявлення про добро і зло, справедливість, чесність, працелюбність і любов до ближнього. Українська народна педагогіка наголошувала, що виховувати потрібно не словами, а прикладом. Батьки, старші родичі, дідусь і бабуся своїм життям показували, як треба поводитися, як шанувати інших, допомагати і співчувати [4, с. 88]. У народі казали: «Не навчай дитину, як багатства шукати, а навчай, як честі не втратити». Це прислів'я добре передає суть морального виховання – головне не матеріальні здобутки, а внутрішня гідність людини.

Велику роль у моральному вихованні відігравала українська народна творчість. Казки, пісні, легенди, прислів'я й приказки виховували у дітей

доброту, працелюбність, скромність, шанобливе ставлення до старших. У народних творах завжди прославлялися чесні, працьовиті, щирі герої, а ледачі, брехливі чи злі люди осуджувалися. Так, у казках «Котигорошко», «Про правду і кривду», «Пан Коцький» діти вчилися відрізняти добро від зла, розуміли, що перемога завжди на боці правди [2, с. 56].

Не менш важливим чинником виступала релігія, зокрема християнська мораль, яка формувала духовні цінності людини. Церква навчала любові до Бога, ближнього, смиренності, прощення, милосердя. Релігійні свята, такі як Різдво, Великдень, Спас, були не лише обрядовими, а й виховними подіями, адже вони спонукали людей до взаємоповаги, турботи про ближніх, дотримання чеснот. У недільних школах діти вчилися молитвам, церковним піснеспівам, поведінці в храмі – усе це мало велике моральне значення [1, с. 33].

Традиційно українське моральне виховання базувалося на національних ідеалах – любові до Батьківщини, мови, культури. Через родинні свята, народні звичаї та обряди дітям прищеплювали почуття гордості за свій народ, пошани до його героїв. У родині згадували історію роду, шанували предків, молилися за Україну. У народній традиції поєднувалися моральне, патріотичне та трудове виховання. Вважалося, що працьовита людина – це чесна і моральна людина. Працьовитість була одним із головних критеріїв людської гідності [3, с. 45].

Особливу роль у формуванні моральних якостей відігравали звичаї та обряди. Наприклад, святкування обжинків, толоки, весілля чи хрестин супроводжувалося спільною працею, допомогою одне одному, дотриманням народних норм поведінки. Людей учили поважати старших, не ображати молодших, бути чесними у слові та ділі. Таким чином, моральне виховання було природною частиною повсякденного життя громади [4, с. 90].

Відомий український педагог Василь Сухомлинський вважав, що моральне виховання – це виховання серця, душі, здатності відчувати й співпереживати. Він писав, що без любові, доброти і справедливості неможливо виховати

справжню людину [4, с. 112]. Його ідеї продовжують традиції народної педагогіки, яка завжди була гуманною, спрямованою на виховання гармонійної, духовно багатой особистості.

У сучасних умовах, коли суспільство переживає ціннісну кризу, особливо важливо відроджувати українські морально-виховні традиції. Школа, родина, церква, засоби масової інформації мають об'єднати зусилля у формуванні моральних орієнтирів молодого покоління.

Сучасний педагог має не лише навчати, а й бути прикладом доброти, чесності, відповідальності. Виховуючи молодь на засадах народної моралі, можна формувати громадян, здатних до співчуття, самопожертви, любові до людей і рідної землі [1, с. 35].

Отже, моральне виховання в українській виховній традиції – це багатогранний процес, що охоплює родинні, народні, релігійні та суспільні впливи. Воно спрямоване на формування духовної культури, совісті, доброти, чесності й любові до Батьківщини. Звернення до цих традицій має велике значення для виховання сучасної молоді та збереження духовної спадщини українського народу.

Література:

1. Бех І. Д. Виховання особистості: у 2 кн. Київ : Либідь, 2003. Кн. 1. 280 с.
2. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 376 с.
3. Савчин М. В., Василенко Л. П. Вікова психологія : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2016. 432 с.
4. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. Київ : Рад. школа, 1977. 380 с.

Суховерський В. М.,

*аспірант кафедри загальної педагогіки та
дошкільної освіти Дрогобицького державного педагогічного
університету імені Івана Франка*

Науковий керівник – канд. пед. наук, доцент Гевко О. І.

ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ЗАСОБОМ ВИХОВНОЇ РОБОТИ

Формування національно-патріотичної свідомості майбутніх педагогів є стратегічним завданням вищої освіти, оскільки саме вони виступатимуть ключовими трансляторами національних цінностей, ідентичності та культурної спадщини у закладах безперервної освіти. Актуальність дослідження посилюється умовами воєнного стану та необхідністю формування стійкої громадянської позиції, готовності до захисту суверенітету та протидії інформаційним загрозам.

Виховна робота має бути спрямована на формування ціннісно-змістової та діяльнісної компетентності, що передбачає не лише знання історії, але й готовність до активної громадянської участі.

Ефективне формування патріотизму має забезпечуватися через практичну, волонтерську та пошукову діяльність студентів. Зокрема, студенти беруть участь у волонтерських проектах, догляд за пам'ятками, краєзнавчих експедиціях тощо.

Розглянемо національно-патріотичну спрямованість волонтерських проектів:

- допомога внутрішньо переміщеним особам (ВПО);
- сортування та розподіл гуманітарної допомоги (продукти, одяг, засоби гігієни) у хабах і центрах для ВПО;
- організація дитячих кімнат та проведення розвивальних занять для дітей ВПО на базі навчальних закладів або центрів;

- підтримка літніх людей та осіб з інвалідністю (надання побутової допомоги (придбання ліків, продуктів, прибирання) самотніми пенсіонерами, особливо у віддалених або постраждалих районах; проведення комунікативних занять для соціалізації людей похилого віку;
- проведення репетиторства або наставництва (менторства):
- безкоштовні заняття (офлайн або онлайн) для школярів, чия родина постраждала або які перебувають у зоні ризику, з метою подолання освітніх втрат (особливо з математики, української мови, історії);
- проведення профорієнтаційних майстер-класів для учнів старших класів, допомагаючи їм у виборі майбутньої професії;
- створення освітнього контенту із використанням інформаційних комп'ютерних технологій, зокрема, розробка методичних матеріалів, презентацій та інтерактивних вправ для дистанційного навчання (наприклад, для вчителів, які працюють із великими класами онлайн); переклад освітніх ресурсів (статей, відео) на українську мову;
- волонтерство в інформаційному та цифровому напрямі, зокрема:
- медіаграмотність та кібербезпека:
- проведення тренінгів для населення або школярів з медіагігієни, розпізнавання фейків та базових правил кібербезпеки;
- участь у розробці вебсайтів чи інформаційних платформ для волонтерських організацій або місцевих громад;
- документування та архівування, що включає збір, систематизацію та цифрове архівування свідчень про руйнування інфраструктури, культурних пам'яток та воєнні злочини (у співпраці з музеями, архівами чи громадськими ініціативами);
- організація та проведення культурних та мистецьких ініціатив:
- організація благодійних мистецьких заходів (концерти, виставки, ярмарки) для збору коштів на потреби ЗСУ або відновлення інфраструктури;
- проведення майстер-класів з народних ремесел, популяризація української культури.

Також для формування національно-патріотичної свідомості майбутніх педагогів ми пропонуємо залучати до таких патріотичних проєктів, як: догляд за пам'ятниками та місцями пам'яті, зокрема, меморіалами, могилами загиблих захисників, історичними місцями, пам'ятниками історичних та культурних діячів, місцевими пам'ятками архітектури тощо; участь у проєктах із відновлення історичної та культурної спадщини, в тому числі, у постраждалих регіонах.

Зауважимо, що виховний процес має бути інтегрований у всі навчальні дисципліни, а не обмежуватися лише позааудиторною роботою, що сприятиме цілісному вихованню національно-патріотичних рис та національних цінностей у здобувачів закладів вищої освіти гордості за здобутки нашої Батьківщини.

Також дуже важливим є не тільки фронтальне національно-патріотичне виховання в освітньому процесі, а й здійснення індивідуально зорієнтованого підходу до кожного здобувача, зокрема, застосування діалогових та інтерактивних форм, а саме: дискусії, круглі столи, дебати, що дозволить майбутнім педагогам усвідомити та засвоїти національні цінності на внутрішньому рівні, ідентифікувати себе з українським народом.

У формуванні національно-патріотичної свідомості майбутніх педагогів ключова роль має належати викладачам закладів вищої освіти, які, в першу чергу, самі мають володіти високим рівнем національно-патріотичної свідомості та культури і виступати морально-етичним прикладом для студентів.

Таким чином, результативність виховної роботи для формування національно-патріотичної свідомості студентів визначається не лише рівнем знань здобувачів, а й зміною поведінкових установок, формуванням критичного мислення та готовністю до активної національно-патріотичної позиції в умовах професійної діяльності.

Література:

1. Акімова О, Опушко Н. Національне виховання майбутніх учителів в умовах інтеграції України у світове співтовариство. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми* : зб. наук. пр. [Ін-ту пед. освіти і освіти дорослих, Ін-ту проф.- техн. освіти, Вінниц. держ. пед. ун-ту ім. Михайла Коцюбинського, Ін-ту інформ. технологій і засобів навчання] / Вінниц. держ.

пед. ун-т ім. Михайла Коцюбинського. Київ; Вінниця, 2018. Вип. 50. С. 204–208.

2. Бабічев О., Котенєва І. З досвіду національно-патріотичного виховання студентів у ЛНУ імені Тараса Шевченка. *Вісник ЛНУ ім. Тараса Шевченка. Педагогічні науки*: [зб. наук. пр.] / Луган. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. [Луганськ], 2017. № 7 (312). С. 130–139.

3. Гевко О. Національно-патріотичне виховання сучасної молоді засобами традиційної бойківської вишивки. *Всеукраїнська науково-практична конференція з міжнародною участю до 85-ї річниці від дня народження заслуженого майстра народної творчості України Мирослави Кот «Народне мистецтво Бойківщини: історія та сучасність»*. 3 травня 2018 року. С.16–22.

4. Гевко О. Патріотичне виховання студентської молоді у педагогічних університетах України. *Wychowanie dzieci i młodzieży w społeczeństwie demokratycznym (na przykładzie Polski i Ukrainy): praca zbiorowa / pod red. M.Chepil, W.Petryk, M.A.Stradowski. Warszawa : DUX, 2013. S. 145–157.*

5. Гевко О.І., Суховерський В.М. Логічні підходи до формування національно-патріотичної свідомості дітей та студентів засобами інформаційних комп'ютерних технологій у партнерській взаємодії. *Перспективи та інновації науки*. 2025. № 10(56). С. 283–296 [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-10\(56\)](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-10(56))

6. Гевко О., Суховерський В. Національно-патріотичне виховання як основа виховної роботи студентів-вихователів у реаліях сьогодення. *Якість підготовки вихователів закладів дошкільної освіти: виклики сьогодення: збірник наукових праць Міжнародної науково-практичної конференції (Дрогобич, 25 жовтня 2024 року) / за ред. О. Карпенко, М. Чепіль, О. Гнізділової. Дрогобич. П'світ, 2024. С.64–68. https://drive.google.com/drive/folders/1eApnKPqdVnQsyfSJmcN_WbFu9OaHnB5P?usp=sharing*

7. Національно-патріотичне виховання в Україні : наук.-допом. бібліогр. показч. / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського /упоряд.: Страйгородська Л. І., Пономаренко Л. О., Тарнавська С. В. та ін. Київ, 2019. 368 с.

Ткаченко В. І.,

кандидат педагогічних наук, викладач

Миколаївського юридичного фахового коледжу

Національного університету «Одеська юридична академія»;

Пугачова В. М.,

старший викладач коледжу ПЗВО «Міжнародний класичний університет ім.

Пилипа Орлика»

РОЛЬ ВИКЛАДАЧА У ПСИХОЛОГІЧНИЙ ПІДТРИМЦІ СТУДЕНТІВ ПІД ЧАС НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

В умовах військового стану освіта перебуває у стадії трансформації. Сьогодні студенти відчувають тривогу, занепокоєння, страх, розгубленість,

роздратування та інші негативні емоції, що пов'язані з невизначеністю сьогодення та майбутнього. Такий стан призводить до пригнічення стану, стресу та депресії, що ускладнює не лише соціальне життя, але й негативно впливає на навчання. «Страхи часто є причиною емоційних порушень у розвитку особистості, які несуть негативний вплив на весь процес соціалізації молоді людини, впливають на її успішність у навчальній та професійній діяльності» [2, с. 634–644]. Для розв'язання важливих питань забезпечення якісного рівня освіти, подолання освітніх втрат та соціалізації дітей, поступово впроваджується змішане навчання та відновлюється очне навчання. Відтак, для забезпечення якісного навчального процесу актуальним стає створення комфортного освітнього середовища. У цьому значна роль належить викладачам. Оскільки під час навчально-виховного процесу можна помітити зміни у стані студентів та вчасно надати допомогу та підтримку.

Одним з найперших кроків є створення безпечного, що підтримує середовища у групі, де можна вільно висловлювати свої думки та почуття, не боятися осуду, насмішок тощо. Водночас отримувати підтримку, розуміння, допомогу. За таких умов студенти мають змогу поділитися своїми проблемами чи переживаннями, виразити емоції не хвилюватися через свої реакції у кризових ситуаціях й отримати підтримку зі сторони викладача та одногрупників. Для цього необхідно провести бесіди зі студентами, що різні реакції на стресові ситуації є нормальними, щоб вони самі поділилися своїми історіями, переживаннями та способами подолання тривожних моментів. Таким чином, студенти будуть розуміти, що вони не одні по різному реагують на стрес і цього не треба соромитися, а навпаки знаходити для себе оптимальні засоби боротьби зі стресом. Варто визначити в аудиторії власні вправи для подолання тривожності та виділяти кілька хвилин на занятті.

Перебуваючи в безпечному середовищі студенти більше налаштовані на активну роботу, комунікацію, проявляють творчі здібності та лідерські якості, самостійність, формують довірливі стосунки з викладачами та одногрупниками.

Варто відстежувати загальний настрій в аудиторії й налаштовувати на позитивний лад, швидко вирішувати конфліктні ситуації.

Важливим етапом сучасного освітнього процесу є повідомлення про конкретний порядок дій. Це дає відчуття контролю над ситуацією та знижує рівень тривожності. Зокрема, під час відчуття тривоги можна виконувати наступні вправи [3, 4]:

- заземлення, тобто сконцентруватися на своїх стопах: де і на чому вони стоять: це підлога, земля чи щось інше. Відчуття сили тяжіння та сконцентруватися на власних відчуттях, думках. Проговорити їх вголос.

- Сконцентруватися на конкретній людині та визначити стать, вік, зовнішній вигляд, аксесуари тощо.

- Мати при собі особливий предмет, який повертає до приємних спогадів і відвертає від тривожних думок. Це може бути монетка, гудзик чи будь-як й інший невеликий предмет, який завжди можна носити із собою.

- Читати вголос, що допоможе перевести увагу на улюблену історію або почати нову книгу, яку давно хотілося прочитати. Після прочитання доцільно скласти власний відгук.

- Переглянути разом зі студентами улюблений або новий фільм та обговорити побачене (визначити його життєствердність, позитивність, подолання перешкод, щасливий фінал тощо).

Окремим питанням є співпраця батьків і вчителів. Для створення сприятливої атмосфери необхідно враховувати й психологічний та емоційний стан дітей. Тому важливо, щоб батьки підтримували дітей у стресових ситуаціях, допомагали формувати оптимальний розпорядок дня, який не буде призводити до перевантаження. Також необхідно, щоб батьки повідомляли викладачів, що діти у стресових ситуаціях можуть гостро реагувати на події: «гіперреактивності, підвищення рівня тривоги розлуки з батьками, страху втратити контакт» [1, с. 49]. Тоді викладач зможе швидко зреагувати та перевести увагу на певне заняття (наприклад, дихальні вправи, антистрес-

фізкультхвилини). Це допоможе уникнути перевантаження нервової системи та тривоги й хвилювання серед учнів.

Важливим етапом є співпраця викладача з психологом, який після тестування може скласти детальну характеристику психологічного стану кожного учня. Це допоможе вчителю у формуванні подальшої роботи: розуміти загальний емоційний та психологічний стан учнів; виявити тих, хто потребує підтримки, може бути менше сконцентрованим на навчальному процесі, потребує більш детального пояснення нового матеріалу або більшу кількість практики тощо.

Отже, враховуючи усі аспекти, освітній процес трансформується у такий, де викладач має можливість проводити навчальний процес в комфортних умовах, з залученістю студентів у роботу та уникненням кризових ситуацій, а студенти відчують довіру до викладача, стабільність, отримують підтримку та розуміння.

Література:

1. Захист і підтримка ментального здоров'я українців в умовах воєнного стану: виклики і відповіді : монографія / НАПН України; за заг. ред. В. Г. Кременя; [В. Г. Панок, С. Д. Максименко, М. М. Слюсаревський, Л. І. Прохоренко, Н. В. Чепелева, Т. І. Куліш, С. Л. Чуніхіна, І. Г. Губеладзе, І. І. Ткачук, Н. А. Ярмола]. Київ, 2024. 188 с. URL: <https://psyua.com.ua/news/zakhyst-i-pidtrymka-mentalnoho-zdorov-ia-ukraintsiv-v-umovakh-voiennoho-stanu-vyklyky-i-vidpovid/>
2. Тертична Н. А., Мельник К. С. Особливості соціальних страхів у юнацькому віці. Перспективи та інновації науки, 2022. № 9(14). С. 634–644.
3. Як опанувати страх під час повітряної тривоги: поради МОЗ. URL: <https://moz.gov.ua/uk/jak-opanuvati-strah-povitrjanih-trivog>
4. Як підтримати підлітка у кризовій ситуації? Поради психологів для підтримки контакту зі старшими дітьми. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/stories/how-to-support-a-teen>

Федорович А. В.,

*аспірант кафедри загальної педагогіки та
дошкільної освіти Дрогобицького державного
педагогічного університету імені Івана Франка*

Науковий керівник – канд. пед. наук, доцент Паласевич І. Л.

ПЕДАГОГІЧНИЙ ТАКТ ЯК ОСНОВА ЕФЕКТИВНОСТІ КОМУНІКАЦІЇ УЧИТЕЛЯ

Якість та результативність професійно-освітньої діяльності залежить від рівня мовно-комунікативної компетентності (культури мовлення та культури спілкування) вчителя. Задля свідомого управління педагогічною взаємодією, йому необхідно досконало знати сутність, структуру та механізми комунікативного процесу (учасників, контекст, зміст інформації, засоби передачі інформації, зворотній зв'язок тощо), а також розуміти важливість дотримання моральної культури та майстерності. Йдеться про володіння синтезом особистісних та професійних здатностей, серед яких особливе місце мають емпатія, орієнтація у різних ситуаціях спілкування, вільне володіння вербальними та невербальними засобами, самоусвідомлення, морально-ціннісне ставлення до світу, соціальна чутливість, адаптивність, емоційний інтелект тощо.

Закономірно, що успішна педагогічна комунікація потребує від учителя поєднання особливих зусиль та якостей, зокрема, інтуїції, уваги, пам'яті, мислення, здатності спостерігати за реакцією співрозмовника, фіксувати зміни у зовнішній поведінці, настроях, емоційних реакціях, аналізувати його вчинки, розуміти мотиви та прогнозувати поведінку в різних умовах. Значущими є вміння встановлювати довіру та гуманну взаємодію, що передбачають спрямованість на особистість школяра, талант підтримати, поспівчувати, відчувати чужий біль та радість, поставити себе на місце іншого та ін. Досвідчений педагог за незначними ознаками «зчитує» психічний стан і причетність учня до події та може обрати відповідні засоби виховання [1, С. 89–90].

Названі якості інтегруються у понятті «педагогічний такт», яке пояснюють як міру доцільності, своєчасності та гуманності педагогічного впливу. Це властивість поведінки вчителя, що забезпечує своєчасність оцінки ситуації, вибір найбільш адекватного способу дії з урахуванням індивідуальності вихованця. При цьому комунікативна взаємодія ґрунтується на емпатії та повазі. Педагогічний такт є позитивною моральною категорією, нормою комунікації. Як етичне поняття («ввічливість», «любов до дітей»), він не може мати негативного визначення; вираз «поганий педагогічний такт» є логічно суперечливим. Тому поєднує моральність, самоконтроль, стійкість, самовладання, уважність з однієї сторони, та практичну майстерність забезпечення освітньої комунікації, творчість, сміливість, з іншої [3].

Як необхідна для успішної реалізації освітніх функцій характеристика, педагогічний такт у науково-педагогічній літературі розглядається як багатоаспектний феномен, що охоплює гуманні, етичні, практичні та творчі виміри: міра педагогічного впливу, що зберігає доброзичливі стосунки та повагу, дає змогу досягти прогресивних змін у вихованні та розвитку учнів; форма педагогічної моралі, що керує поведінкою вчителя; ознака майстерності та продуктивної комунікації; творчість, коли моральна свідомість (цінності та етика) і практична дія (конкретний вчинок) зливаються в єдине.

Очевидно, що педагогічна комунікація забезпечується формою і силою впливу, а такт є моральним регулятором такої «мовленнєвої дії». Слова можуть привертати увагу, мати виразність, переконливість, бути прекрасними, але руйнівними. Тому фільтром, мірою поваги до особистості співрозмовника має бути тактовність, правильно висловлені думки і переконання, гуманний вибір учителя, що зберігає гідність. У стосунках з вихованцями завжди потрібне відчуття балансу, поєднання вимогливості та гнучкості, авторитету та дружби, запобігання крайностям.

Від педагогічної доцільності і дотримання такту безпосередньо залежить якість освітньої роботи та авторитет учителя. Якщо він виходить за межі пристойності, то підриває довіру, ефективність власного впливу. Успішний

педагог повинен поєднувати непохитність, послідовність, здатність переглядати свої рішення та поведінку, бути розсудливим, делікатним, спокійним.

Загальними принципами комунікації та педагогічного такту, що поєднують етичні установки з практичною доцільністю є: гуманістична спрямованість впливу (повага до особистості); оптимістична гіпотеза (віра в потенціал та орієнтація на сильні сторони учня); єдність вимоги й поваги; дотримання міри; збереження гідності та зміцнення авторитету; раціоналізація негативних емоцій та піклування про здоров'я [2].

Отож, педагогічний такт є практичним втіленням усієї сукупності аналітичних, емоційних та поведінкових якостей, що забезпечує майстерність комунікації вчителя. Він передбачає знання, розуміння та дотримання етичних норм, принципів і правил співдії, котрі відповідають гуманістичному підходу до інтересів, прав і свобод особистості школяра.

Література:

1. Дегтярьова Г., Руденко Л. Теоретичні та методичні основи розвитку комунікативної компетентності майбутніх фахівців сфери обслуговування: навч.-метод. посіб. Київ : Педагогічна думка, 2010. 192 с.
2. Етика вчителя та педагогічний такт. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/pedagog/14140/>
3. Федорчук В. Основи педагогічної майстерності. Кам'янець-Подільський : Видавець Зволейко Д., 2008. 140 с.

Химан Г. П.,

аспірантка кафедри технологічної і професійної освіти,

Глухівський національний педагогічний університет

імені Олександра Довженка

Науковий керівник – д-р пед. наук, проф. Курок В.П.

ВИКОРИСТАННЯ ДИСТАНЦІЙНИХ ПЛАТФОРМ У ПРОЦЕСІ ОНЛАЙН-НАВЧАННЯ

У Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки зосереджено увагу на необхідності створення «сучасної ефективної системи вищої освіти, яка задовольняє потреби громадян, економіки та суспільства, має

гідну репутацію та є конкурентоспроможною на внутрішньому та світовому ринку освітніх послуг» [4].

Дистанційна та змішана форми навчання стають важливими складниками освітньої системи XXI ст. як найбільш перспективні, гуманістичні та інтегральні.

На вебсайті Міністерства освіти і науки України в період повномасштабної російської агресії було оприлюднено перелік дистанційних платформ для навчання, саморозвитку та отримання допомоги й перевіреної інформації [1]. Окремі з них є корисними студентам для опанування неформальної освіти, наприклад платформа онлайн-освіти Prometheus. Формат курсів певною мірою нагадує навчання в університеті. Студенти мають можливість ознайомитися з відеолекціями й інтерактивними завданнями, поставити запитання викладачу на форумі. Після успішного завершення навчання видається електронний сертифікат, що підтверджує здобуті знання. Онлайн-курси на Prometheus є доступними для вивчення за індивідуальним графіком, і не тільки з персонального комп'ютера, а й зі смартфона [6].

Студія онлайн-освіти EdEra (Education Era) має на меті зробити навчання в Україні якісним і доступним. До лекцій додаються конспекти з ілюстраціями та поясненнями. Студенти отримують домашні завдання. Опанування навчального матеріалу завершується іспитом, у разі успішного складання якого можна одержати сертифікат. Навчатися на платформі можна в будь-який зручний час. Також доступними тут є освітні блоги й інтерактивні підручники [5].

Для самоосвіти та саморозвитку можна скористатися дистанційною платформою громадянської освіти ВУМ online (Відкритий Університет Майдану). Пропоновані курси складаються з відеолекцій, практичних і контрольних завдань. Наявність форуму дає змогу спілкуватися з іншими учасниками й викладачами. За умови успішного проходження обраного курсу здобувачі освіти можуть завантажити сертифікат.

Формаційною платформою для особистісного та суспільного розвитку молоді на основі цінностей є Українська академія лідерства. У ній поєднується

річна програма між школою й університетом та масштабні соціальні проекти для суспільства. Разом зі студентами команда втілює суспільні ініціативи, що змінюють громади й об'єднують активних громадян у різних куточках України [3].

Здобувачі вищої освіти вітчизняних закладів мають доступ до зарубіжних платформ. З 24 березня 2022 р. терміном на один рік українські студенти отримали безкоштовний доступ до платформи онлайн-навчання Coursera, заснованої викладачами Стенфордського університету. Для навчання доступні онлайн-курси від Google, Meta, IBM, Microsoft, Amazon Web Services, а також таких провідних ЗВО світу, як Yale University, California Institute of the Arts, Duke University, Erasmus University Rotterdam тощо. Інтерактивні курси та лекції для закладів освіти проводить європейський освітній онлайн-ресурс Iversity. Доступ до професійного освітнього контенту від шкіл і університетських кафедр, а також можливість безкоштовно брати участь в онлайн-курсах викладачів Стенфордського факультету надає платформа Stanford Open Edx.

Важливим є розвиток цифрових компетентностей населення. Ці навички можна набути, використовуючи національну онлайн-платформу для розвитку цифрової грамотності «Дія. Цифрова освіта», яку в період війни було оновлено. Міністерство цифрової трансформації України пропонує безкоштовне навчання в інноваційному форматі освітніх серіалів. Події повномасштабної війни позначилися на вітчизняному інформаційному просторі. Україна стикається зі спробами нагнітання паніки, поширення фейкової інформації та викривлення реального стану речей. У таких умовах великого значення набули вміння критично мислити та керуватися відомостями з офіційних джерел. У цьому контексті «Дія. Цифрова освіта» рекомендує такі освітні серіали: «Основи кібергігієни», «Very Verified: онлайн-курс з медіаграмотності», «Обережно! Кібершахраї» [2]. Використовуючи цю онлайн-платформу, студенти можуть перевірити свою цифрову грамотність і отримати сертифікат, який можна додати до резюме чи розмістити на вебсайтах з пошуку роботи.

Онлайн-школа «На Урок» – онлайн-сервіс для здобувачів освіти, учителів і батьків. Матеріали, розміщені в цьому мережевому співтоваристві, стосуються впровадження інноваційних педагогічних ідей в освітній процес і їх суспільно-професійної експертизи.

Так, функціонують безплатні електронні платформи, які надають курси різної тематики (Студія онлайн-освіти Educational Era; Освітня платформа Prometheus; Освітня платформа Вум online), що сприяють самоосвіті майбутніх учителів. Здобувачі освіти можуть працювати у своєму кабінеті в зручний для них час, освоювати матеріал у доступному їм темпі, вибудовувати власну освітню траєкторію. Кожен курс завершується контрольним заходом із виданням іменного сертифіката в разі успішного його проходження.

Отже, трансформаційні підходи в освіті передбачають використання інформаційно-комунікаційних технологій, завдяки яким популярним стає онлайн-навчання. Воно, зокрема, допомагає здобувачам вищої освіти освоїти якісний цифровий контент, формує їхній пізнавальний інтерес, сприяє розвитку мотивації та спонукає до самостійної роботи. Отримання інформації в процесі такого навчання переважно за допомогою аудіо - або відеоматеріалів сприяє мимовільному запам'ятовуванню, що є ефективним. Перевагою є можливість обрання власного темпу та освоєння навчального матеріалу в зручний час за індивідуальним графіком, повернення до попереднього матеріалу. У такий спосіб розвивається практично орієнтоване мислення, що дає змогу здобувачеві формувати себе як фахівця.

Перспективи подальших досліджень полягають у вивченні нових тенденцій у цифровізації освітнього середовища ЗВО, пошуку нових цифрових освітніх інструментів, що зможуть підвищити доступність навчання та його якість.

Література:

1. Дистанційні платформи для навчання, саморозвитку та отримання допомоги й перевіреної інформації. URL: <https://mon.gov.ua/news/distantsiyni-platformi-dlya-navchannya-samorozvitku-ta-otrimannya-dopomogi-y-perevirenoi-informatsii> (дата звернення: 24.10.2025).

2. Дія. Цифрова освіта. URL: <https://osvita.diia.gov.ua/> (дата звернення: 24.10.2025).

3. Українська академія лідерства. URL: <https://ual.ua/#> (дата звернення: 24.10.2025).
4. Про схвалення Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки : розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.02.2022 № 286-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-%D1%80#Text>.
5. EdEra. URL: <https://www.ed-era.com/> (дата звернення: 24.10.2025).
6. Prometheus. URL: <https://prometheus.org.ua/> (дата звернення: 24.10.2025).

Хом'як Н. Б.,

*аспірант кафедри загальної педагогіки та
дошкільної освіти Дрогобицького державного педагогічного
університету імені Івана Франка*

Науковий керівник – канд. пед. наук, доцент Гевко О. І.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В УКРАЇНСЬКИХ ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В КРИЗОВИХ УМОВАХ ОСТАННЬОГО ДЕСЯТИЛІТТЯ

Останнє десятиліття суспільного розвитку в Україні характеризується постійною системною кризою, зумовленою військовою агресією, COVID-19 та економічною нестабільністю, що вимагає перегляду класичних теоретико-методичних засад освіти. Актуальність означеної теми визначається потребою у формуванні стійкої та гнучкої освітньої моделі та необхідністю переходу від домінування фронтальних методів до змішаного та гібридного навчання. Теоретичною основою стає діяльнісний та компетентнісний підходи, які в кризових умовах мають бути доповнені принципами безпеко-центричності та психо-соціальної підтримки. Розгляду теоретико-методичних засад організації освітнього процесу українських закладів загальної середньої освіти присвячені праці І. Андрощук, М. Близнюк, О. Гевко, Л. Лісова, В. Олійник, М. Саранчук, О. Ярошинська та інші.

Основним методичним викликом сучасної української освіти є забезпечення неперервності та якості освітнього процесу в умовах частих його переривань, таких як – повітряні тривоги, відключення електроенергії, потреба

в евакуації із потенційно небезпечних місць та фізичної міграції учнів, їх родичів і вчителів.

Одним із важливих аспектів організації освітнього процесу в кризових умовах в ЗЗСО є доцільне моделювання гнучкого розкладу, який опиратиметься на швидку адаптацію до певних умов та застосування як асинхронної, так і синхронної моделей навчання в межах одного закладу. Суттєвою методичною перевагою у цих умовах буде надання можливостей блочному вивченню матеріалу та персоналізованим освітнім траєкторіям для учнів.

Також ми визначили, що у сучасних нестабільних обставинах ключову роль інтенсифікації навчально-виховного процесу у закладах загальної середньої освіти відіграє застосування інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), при чому, інколи, вони стають основним засобом забезпечення освітнього процесу під час криз. Особливе місце в інтелектуальній насиченості теоретико-методичних засад займають хмарні технології та використання адаптивних навчальних платформ для індивідуалізації завдань, які виконують школярі, а також для можливостей подолання освітніх втрат.

Важливим аспектом у таких складних умовах є налагодження емоційної стабільності, налагодження сприятливої психолого-педагогічної атмосфери, доцільного психолого-педагогічного супроводу та встановлення партнерської взаємодії між усіма учасниками освітнього процесу ЗЗСО. Виховна та навчальна робота має ґрунтуватися на педагогіці партнерства (учні – вчителі – батьки – громадськість). У кризових умовах це партнерство стає ресурсом психологічної стійкості та спільної відповідальності за освітній результат.

Таким чином, на часі є впровадження методики інтеграції психо-соціальної підтримки, яка має безпосередньо впроваджувати в освітній процес. Доцільно для реалізації підтримки дітей в складних життєвих ситуаціях використовувати елементи арт-терапії, практику mindfulness (уважності та співчуття), вправи на відновлення уваги, заспокоєння та повернення стабільності після сигналів тривоги. Це є необхідною умовою для реконструкції когнітивної функції та зосередженості до навчально-пізнавальної діяльності учнів.

Також для здобувачів загальної середньої освіти набирає останнім часом необхідність формування безпекової компетентності:

- через прямі воєнні загрози та дотримання безпекових умов, зокрема, ризик поранень чи загибелі від вибухонебезпечних предметів, адже значні території України забруднені мінами, нерозірваними боєприпасами, що залишилися після обстрілів на усіх територіях України, тому школярі повинні знати правила поведінки при виявленні підозрілих предметів, що є життєво необхідним для запобігання травматизму;

- дії під час повітряної тривоги, зокрема, учні мають чітко засвоїти алгоритми евакуації до укриття, правила поведінки в ньому та порядок повернення до занять, що забезпечить не тільки уникнення травмувань, а й, іноді, може зберегти життя та мінімізує паніку;

- надання базових навичок надання домедичної допомоги, що є вкрай важливим в умовах, коли доступ до професійної медичної допомоги може бути обмежений через обстріли або руйнування інфраструктури.

Багато учнів пережили або продовжують переживати травматичні події, пов'язані з війною, міграцією або втратою рідних, близьких та знайомих їм людей. Тому важливо педагогам розвивати у дітей безпекову компетентність, яка включатиме психо-соціальну стійкість, вміння розпізнавати стрес і потребу звертатися за допомогою, що є необхідним для відновлення ментального здоров'я. Це сприятиме самовідновленню та саморегуляції учнів закладів загальної середньої освіти, допоможе дітям контролювати емоційний стан під час стресових ситуацій, наприклад, під час тривоги.

Таким чином, на часі у сучасних школах є також методичне оновлення змісту освіти шляхом інтеграції компонентів медіаграмотності та кібербезпеки. Учні мають набути навичок критичного аналізу інформації, вміння розрізняти фейки, маніпуляції та пропаганду, щоб захистити свій інформаційний простір, які є ключовими засобами захисту в умовах інформаційної війни. З огляду на перехід до дистанційного навчання, зросла потреба у знаннях про кібергігієну, зокрема, захист персональних даних, правила безпечного спілкування в мережі, що захищатиме учнів та їх батьків від шахрайства та загроз.

Також у кризових умовах сучасності, у яких перебуває українське суспільство, є необхідним внесення змін в організацію освітнього процесу та перехід на гібридне навчання. Адже постійні зміни форм навчання, тобто часті вимушені переходи то на офлайн, то на онлайн навчання або й на застосування змішаного навчання вимагають від учнів високої самоорганізації та знання правил безпечного використання ІКТ-засобів і платформ. Отже, формування безпекової компетентності є наріжним каменем сучасного українського освітнього процесу, оскільки воно безпосередньо пов'язане із збереженням життя, фізичного та ментального здоров'я учнів в умовах тривалої воєнної агресії та глобальної нестабільності.

Наше дослідження не вичерпує усі можливості теоретико-методичної побудови освітнього процесу в кризових умовах останнього десятиліття української загальної середньої освіти. Перспективами розгляду може бути розробка методичних рекомендацій для періоду післявоєнної відбудови, які включають механізми швидкої валідації знань учнів, що повертаються з-за кордону, та компенсації освітніх втрат через інтенсивні та індивідуальні навчальні модулі.

Література:

1. Гевко О. Інформаційні технології у закладах вищої освіти. Дрогобич : Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, 2023. 236 с.
2. Гевко О. Педагогічне партнерство: методичні рекомендації до семінарських занять. Дрогобич : Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2021. 146 с.
3. Гевко О., Ревть А., Слутий Я. Теоретичні і методичні аспекти професійної підготовки здобувачів вищої освіти. *Тези доповідей III Міжнародної наукової конференції «Теоретичні та практичні аспекти формування освітнього простору: світовий та вітчизняний вимір»*: зб. наук. пр. (Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2023. 136 с. С.82–84.
4. Гевко О. Робота з обдарованими дітьми дошкільного віку, учнями та студентською молоддю як педагогічна проблема. *Освіта впродовж життя: зарубіжний досвід та національна практика: монографія* / За заг. ред. Л. Прокопів, В. Стинської / Авторський колектив: Л. Прокопів, В. Стинська, Г. Білавич, Б. Савчук, І. Єгорова, В. Ковальчук, Ю. Москаленко, О. Гевко, С. Довбенко, Л. Бандура, І. Завулічна, М. Олексюк, Т. Паска, С. Юрченко. Івано-Франківськ: НАІР, 2022. 288 с. С.196–223.
<http://lib.pnu.edu.ua:8080/handle/123456789/13255>
5. Гевко О.І. Хом'як Н.Б. Інформаційні комп'ютерні технології як засіб логіко-математичного розвитку та удосконалення організації освітнього

процесу в закладах освіти різних рівнів: від дошкілля до вищої школи. *Наукові інновації та передові технології: Серія «Педагогіка»*. 2025. Вип. №10 (50). С.1842–1852. [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2025-10\(50\)http://perspectives.pp.ua/index.php/nauka/issue/view/404/508](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2025-10(50)http://perspectives.pp.ua/index.php/nauka/issue/view/404/508)

6. Гевко О., Хом'як Н. Педагогічне партнерство в умовах війни: інноваційні підходи у професійній підготовці педагогів. *Якість підготовки вихователів закладів дошкільної освіти: виклики сьогодення: збірник наукових праць Міжнародної науково-практичної конференції* (Дрогобич, 25 жовтня 2024 року) / за ред. О. Карпенко, М. Чепіль, О. Гнізділової. Дрогобич. Посвіт, 2024. С.69–73.

https://drive.google.com/drive/folders/1eApnKPqdVnQsyfSJmcN_WbFu9OaHnB5P?usp=sharing

7. Особливості організації дослідницької діяльності учнів у сучасному закладі освіти : Матеріали обл. наук.-практ. Інтернет-конф. / КНЗ «Черкаський обласний інститут післядипл. освіти пед. прац. Черкаської обл. ради». Черкаси, 2018. 103 с.

8. Hevko, O. I. (2025). The use of information and computer technologies in preschool, secondary and higher education pedagogy. *Actual Issues of Modern Science. European Scientific e-Journal*, 37, P.1-11. Ostrava. <https://ejid.eu/ftpgetfile.php?id=255>

9. Hevko O., Savchenko L. Innovative projects and stem education in personality development through the prism of all links of education in Ukraine. *Scientific Journal of Polonia University*, 2022, 50(1), 49-58.

10. Luk'ianchuk Alla, Yefimov Dmytro, Biletska Oksana, Hrytsenko Andrii, Hevko Oxana. Organization of Independent Work of Students of Higher Pedagogical Universities of Ukraine by Means of Moodle. *IJCSNS International Journal of Computer Science and Network Security*, VOL.22 No.7, July 2022. S.421–426.

11. Nevmerzhytska O., Pahuta M., Chubinska N., Hevko O., Hamerska I. Formation of future teachers' value attitude to the teaching profession: problems and prospects. Society. Integration. Education Proceedings of the International Scientific Conference. Volume I, May 26th, 2023. *Rezekne, Rezekne Academy of Technologies*, 2023.

Хрущак О. О.,

аспірант Наукового інституту аспірантури і докторантури

Вінницького державного педагогічного університету

імені Михайла Коцюбинського

Науковий керівник – канд. пед. наук, доцент Пінаєва О. Ю.

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ КУРСАНТІВ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ

У контексті відродження української національної свідомості І. Огієнко вважав формування глибокої, священної любові до України одним із

найважливіших завдань. Вчений пропонував власне розуміння концепту Батьківщини, визначаючи її як місце народження людини, територію її безтурботного дитинства, до якої вона прив'язується «усією душею своєю на ціле життя» [16, с. 108]. Видатний український дослідник стверджував: «Рідна мова – це найважливіша основа, що на ній зростає духово й культурно кожний народ. У житті кожного народу, а особливо недержавного, рідна мова відіграє найголовнішу роль: рідна мова – то сила культури, а культура – сила народу» [9].

Великий тлумачний словник сучасної української мови надає наступне визначення поняття «патріотизм»: «любов до Батьківщини, відданість їй та своєму народові, готовність прийти на її захист», а «патріот – це той, хто любить свою батьківщину, відданий своєму народові, готовий заради них на жертви і подвиги» [3, с. 894].

Формування патріотичної особистості з розвиненою національною самоідентифікацією, здатної протистояти деструктивним впливам та захищати права, свободи й незалежність своєї держави на думку Н. Бондаренка та С. Косянчука відбувається через систему національно-патріотичного виховання. Визначена система ґрунтується на культурно-мовному й історичному відродженні української нації, найкращих здобутках вітчизняної та міжнародної педагогіки, національних традиціях, і враховує євроінтеграційні прагнення України, глобалізаційні тенденції та сучасні виклики [2, с. 58].

Національно-патріотичне виховання курсантів становить собою комплексний, послідовний процес формування у майбутніх офіцерів патріотичної свідомості, емоційної прив'язаності до Батьківщини, готовності до захисту національних інтересів та цілісності держави. Таке виховання базується на принципах національної спрямованості, збереження історичної пам'яті, міжпоколінної спадкоємності, гуманізації та демократичних цінностей. Нормативно-правове підґрунтя для патріотичного виховання в освітній системі створюють Закони України «Про освіту» [15] та «Про вищу освіту» [13], Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України (2022) [7], Політика Міністерства оборони України у сфері військової освіти

(2021) [12] та інші документи, що визначають плекання патріотизму, повагу до культурних надбань та історико-культурної спадщини українського народу пріоритетними напрямками державної освітньої стратегії.

В сучасних умовах у навчанні української мови розвивальний, світоглядний та ціннісний компоненти реалізуються через соціокультурну змістову лінію, що спирається на аксіологічну, національно-культурну, акумулятивну та інші функції мови. Основні національні та суспільні цінності українців, які сьогодні набувають універсального, загальнолюдського характеру активно інтегруються у навчання, виховання та розвиток майбутніх офіцерів засобами української мови. Професійно орієнтована мовно-літературна освіта у військових закладах вищої освіти дозволяє поєднати загальнокультурний, національно-патріотичний та військово-професійний аспекти, формуючи цілісну особистість офіцера – патріота і професіонала [2, с. 33].

Рідне слово одночасно виступає і об'єктом, і засобом опанування знаннями, основою для формування культури моральних почуттів, взаємин, вчинків та світогляду студентів. Тому у виховній роботі через слово важливо керуватися принципом оптимальної психологічної організації мовлення (що передбачає емоційну розвиненість викладача, його комунікативні навички, невимушеність, здатність знаходити шлях до серця студента словом) та принципом зворотного зв'язку в спілкуванні (вміння сприймати світ з позиції курсанта) [6, с. 258].

Навчальна дисципліна «Українська мова професійного спрямування» у військових закладах вищої освіти має міждисциплінарний характер та органічно інтегрується з іншими освітніми компонентами: логікою (структурування та побудова аргументації у професійних текстах); етикою (засвоєння норм фахового спілкування); естетикою (розвиток мовного смаку та аналіз мовних явищ крізь призму естетичних категорій); історією та політологією (вивчення розвитку ораторського мистецтва, застосування мовленнєвих навичок у суспільно-політичному контексті); психологією (когнітивні аспекти комунікації, врахування психоемоційного стану

співрозмовників, психологічні механізми взаємодії); риторикою (формування навичок ефективного, граматично правильного мовлення, публічних виступів, керування мисленнєвими процесами в різних комунікативних ситуаціях) [11, с. 36].

Українська література відображає духовний вимір нації, її історичний шлях, систему цінностей, особливості національного характеру. Вона є джерелом патріотичних ідей, прикладів героїзму та самопожертви заради Батьківщини, що має особливе значення для виховання майбутніх захисників держави, чому «сприятиме робота з інформаційними джерелами про знакові постаті української історії, які усамодостатнювали українську збірноту, утверджували національну самоідентичність, самоцінність нації, увиразнювали честь і прославляли Україну у світовому вимірі» [2, с. 48].

Військово-патріотичний потенціал української літератури може бути ефективно використаний у вихованні курсантів через художнє втілення героїчних сторінок української історії та створення образів воїнів-захисників, збереження військових традицій та цінностей. Такі аспекти вивчення предмету формують розуміння спадкоємності поколінь захисників України, сприяє ідентифікації курсантів з національними героями. Українська література надає цінний матеріал для формування моральних та ціннісних орієнтирів курсантів, «виховання патріотизму й гордості за Українську державу і її героїчний народ, встановлюють зв'язок минулого з сучасним і прийдешнім» [2, с. 42].

Особливу роль у військово-патріотичному вихованні курсантів відіграють твори видатних українських митців, присвячених різним періодам боротьби українського народу за незалежність: Тараса Шевченка, Лесі Українки, Івана Франка, Володимира Сосюри, Павла Загребельного, Олеся Гончара, Василя Симоненка, Василя Стуса та інших. Сучасних митців-патріотів Ліни Костенко, Юрія Андруховича, Василя Шкляра, Марії Матіос, Оксани Забужко, Олександра Михеда, Сергія Жадана, Любка Дереша та інших.

За визначенням В. Баранівського, система патріотичного виховання курсантів на прикладах літературних творів включає комплекс методів і форм педагогічного впливу, які спонукають їх емоційно переживати, глибоко

відчувати, внутрішньо засвоювати патріотичні знання, ідеї, норми поведінки та діяльності, славетні традиції українського народу та його війська [1, с. 30]:

1. Змістовний компонент об'єднує систему патріотичних знань, понять, суджень, цінностей, уявлень та настанов курсантів. Визначений компонент визначається двома основними факторами: завданнями формування гармонійно розвиненої, патріотично налаштованої особистості українського громадянина та специфікою військової служби, що визначається насамперед потребою формування особистості курсанта як громадянина-патріота.

2. Процесуальний компонент відображає змістовне наповнення процесу формування патріотичної свідомості військовослужбовців та методику організації практичної діяльності військових педагогів з реалізації цього напрямку виховання.

3. Контрольно-регулюючий компонент забезпечує зв'язок між суб'єкт-суб'єктним, цільовим, змістовним, процесуальним та результативним компонентами системи. Він здійснює контроль та регуляцію методологічних, методичних, організаційних аспектів функціонування системи, моніторинг процесу патріотичного виховання, зокрема оцінку педагогічної майстерності вихователів, ефективність виховних заходів.

Однак М. Коба наголошує на важливості системного підходу до національно-патріотичного виховання: процес засвоєння знань про свій народ, націю, її історію та культуру не повинен мати епізодичний характер, а має реалізуватися через інтеграцію в цілісну систему всіх навчальних дисциплін. Попри те, що різні предмети мають неоднаковий потенціал для національно-патріотичного виховання, певні можливості закладені в змісті кожного з них. Одні дисципліни безпосередньо впливають на патріотичне виховання завдяки емоційно насиченому матеріалу, інші діють опосередковано.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Національно-патріотичне виховання курсантів у процесі вивчення української мови та літератури є важливим компонентом системи виховної роботи ВВНЗ, що забезпечує формування їх національної ідентичності, патріотичної свідомості, громадянської позиції, світогляду, ціннісних орієнтацій та патріотичних

переконань. Ефективність національно-патріотичного виховання у процесі мовно-літературної освіти залежить від системності, цілеспрямованості, інтегрованості виховних впливів, використання інноваційних методів і технологій, врахування індивідуальних особливостей курсантів, їх мовного досвіду, регіонального походження. В умовах агресії проти України, що супроводжується потужною інформаційно-психологічною війною, спрямованою на руйнування української ідентичності, мовно-літературна освіта набуває стратегічного значення, стаючи важливим фактором національної безпеки. Тому перспективними напрямками подальших досліджень є розробка інноваційних методик національно-патріотичного виховання курсантів засобами української мови та літератури, створення навчально-методичних комплексів патріотичного спрямування, вивчення психологічних механізмів формування національної ідентичності та мовної стійкості в умовах інформаційної війни.

Література:

1. Баранівський В.Ф., Тарасенко О.В. Система військово-патріотичного виховання курсантів вищого військового навчального закладу. *Військова освіта*. 2015. №1(31). С. 25-33.
2. Бондаренко Н. В., Косянчук С. В. Національно-патріотичне виховання у контексті сучасних викликів: метод. реком. Київ: Фенікс, 2022. 64 с.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і гол.ред. В.Т. Бусел. Київ : Ірпінь: ВТФ «Перун», 2004. 1440 с.
4. Данилюк І.М. Педагогічні особливості навчання курсантів дисципліні «морально-психологічне забезпечення у військовому підрозділі» на основі методу проєктів. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2022. №80. Т.1. С. 142-146.
5. Замотаєва Н. В. Військова педагогіка: історія, теорія, практика : навч. посіб. Київ : Альфа Реклама, 2021. 364 с.
6. Коба М.М. Патріотичне виховання курсантів у вищому навчальному закладі. *Молодий вчений*. 2018. №2(54). С. 256-260.
7. Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України: Наказ Міністерства освіти і науки України від 06.06. 2022, № 527. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0527729-22#Text> (дата звернення: 25.04.2025).
8. Навчальний посібник з національно-патріотичної підготовки особового складу Збройних Сил України на 2022 навчальний рік / Топальський В., Мараєва В., Богачук О., Хруленко І. та ін. ; за заг. ред. В. Мороза. Київ : НДЦ ГП ЗСУ, 2021. 162 с.

9. Огієнко І. Наука про рідномовні обов'язки : Рідномовний Катехизис для вчителів, робітників пера, духовенства, адвокатів, учнів і широкого громадянства / передм. О. Мишанич. Київ : Ярославів Вал, 2014. 54 с.

10. Пашкова О.О. Військово-патріотичне виховання курсантів вищих військових навчальних закладів України (1991–2019): дис.. канд. істор. наук. 20.02.22. Київ, 2021. 312 с.

11. Підгурська В. Ю., Голубовська І. В. Українська мова за професійним спрямуванням. навч. посіб. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2022. 192 с.

12. Політика Міністерства оборони України у сфері військової освіти від 15.12.2021. URL: https://www.mil.gov.ua/content/education/politika_mou_osvita.pdf (дата звернення: 25.04.2025).

13. Про вищу освіту : Закон України в редакції від 28.05.2024 №3062-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення: 22.04.2025).

14. Про забезпечення функціонування української мови як державної: Закон України від 25.04.2019, № 2704-VIII, в редакції від 15.11.2024, №4017-IX. URL: (дата звернення: 25.04.2025).

Царенко В. В.,

*здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
факультету природничої і фізико-математичної освіти
Глухівського національного педагогічного університету
імені Олександра Довженка
Науковий керівник – д-р пед. наук, доцент Бурчак Л.В.*

ФЕНОМЕН ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ УЧНІВ У ПРОЦЕСІ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Необхідність адаптації освітнього процесу до нових реалій була зумовлена раптовим переходом до дистанційного формату, спричиненим передовсім пандемією COVID-19, а згодом – військовою агресією в Україні. Наслідком цих змін стала децентралізація навчальної діяльності, що вимагала від здобувачів освіти самостійного управління своїм навчанням, редукцію їхньої внутрішньої мотивації та пізнавальної активності. В контексті мінімізації безпосередньої взаємодії між суб'єктами освітнього процесу, дистанційні технології набули пріоритетного значення як засіб стимулювання пізнавальної активності та формування критичного мислення.

Наукова спільнота констатує, що пізнавальна активність є каталізатором освітнього процесу, оскільки вона детермінує розвиток критичного мислення, формування навичок системного аналізу та синтезу інформації, а також посилення внутрішньої мотивації суб'єктів навчання. Відповідно, розвиток пізнавальної активності визначено як стратегічне завдання сучасної дидактики, що забезпечує не тільки ефективне засвоєння академічних знань, але й формування компетентності самостійного навчання (life-long learning).

Проблема розвитку пізнавальної активності учнів у процесі навчання досліджувалася багатьма науковцями. Зокрема, про теоретичні аспекти пізнавальної активності наголошували в своїх працях такі вчені, як Л. Арістова, О. Киричук, Г. Костюк, Ю. Кулюткін, Л. Лузіна, О. Савченко та ін. Психолого-педагогічні основи дистанційного навчання та його вплив на розвиток пізнавальної діяльності учнів висвітлювали у своїх дослідженнях В. Лозова, Л. Лузіна, В. Серіков, В. Якунін та ін. Вони підкреслювали важливість інтерактивного підходу, використання мультимедійних засобів та індивідуалізації освітнього процесу. На важливості розвитку цієї якості особистості здобувача освіти наголошують також Закон України «Про освіту», Концепція «Нова українська школа» (НУШ).

Так, у законі України «Про освіту» закладає філософію освіти, орієнтовану на розвиток особистості. У статті 3, де мова йдеться про принципи державної політики в галузі освіти, зазначається, що освіта ґрунтується, серед іншого, на «забезпеченні орієнтації освіти на розвиток особистості обдарованої дитини, учня, студента... формування в них відповідно до здібностей і інтересів життєвих і професійних компетентностей, пізнавальної активності» [1]. Це безпрецедентна пряма вказівка на пізнавальну активність як на одну з цілей освіти, що піднімає її статус з педагогічної категорії до рівня державної вимоги.

У Концепції «Нова українська школа» (НУШ) знаходимо акцент на практичне вираженням цих нормативних вимог. Вона прямо проголошує відхід від пасивної моделі «учитель – джерело знань, учень – слухач» до моделі

партнерства, де учитель виступає модератором, фасилітатором пізнавальної діяльності. Акцент на такі методи та технології, як дослідницькі проекти, групова робота, навчання через діяльність, гри, прямо спрямований на розкриття індивідуальності дитини, розвиток її критичного мислення та творчої ініціативи [2].

Аналіз наукових праць дозволяє констатувати, що пізнавальна активність позиціонується як складний психолого-педагогічний феномен, що визначає рівень залученості учнів у процес пізнання, їхню готовність і прагнення до самостійного пошуку, аналізу та засвоєння знань. Вона охоплює когнітивні, емоційно-мотиваційні та поведінкові аспекти, які забезпечують ефективне навчання та саморозвиток особистості [5].

У контексті сучасних педагогічних досліджень концепція пізнавальної активності отримала подальший розвиток у зв'язку з ідеями особистісно орієнтованої освіти (О. Савченко, В. Серіков). Із цих позицій, пізнавальна активність розглядається не як універсальна характеристика, а як індивідуальна, особистісна якість, що проявляється у кожного учня унікальним чином.

Видатний дидакт О. Савченко зазначає, що фундамент пізнавальної активності закладається саме на початкових етапах навчання. Вона вказує на важливість створення атмосфери психологічного комфорту, ситуацій успіху та використання ігрових технологій, що дозволяють перетворити навчання з обов'язку на захопливу творчу діяльність [3, с. 175].

В. Серіков зауважує, що завдання освіти полягає не в тому, щоб «нав'язати» активність, а в тому, щоб створити освітнє середовище, здатне пробудити індивідуальні пізнавальні потенції кожної дитини, врахувати її суб'єктний досвід [4, с. 89].

Отож бачимо, що поняття «пізнавальна активність» багатоаспектний феномен. Це комплексна якість особистості, яка інтегрує мотиваційну, емоційно-вольову, інтелектуальну та регулятивну складові. Вона проявляється

як цілеспрямована готовність до пізнавальної діяльності та здатність до самоорганізації у навчанні. Сучасна освітня парадигма розглядає розвиток пізнавальної активності як невід’ємну умову формування компетентнісної особистості, здатної до безперервного саморозвитку.

У структурному аспекті пізнавальна активність характеризується взаємозв’язком трьох ключових компонентів: інтелектуального (здатність до аналізу, синтезу, узагальнення), емоційно-оцінного (ставлення до змісту навчання) та регулятивного (здатність до планування та самоконтролю). Особливе значення для розвитку пізнавальної активності має мотиваційна складова, де пріоритетними є внутрішні пізнавальні мотиви, пов’язані з інтересом до змісту навчання та прагненням до інтелектуального саморозвитку.

Таким чином, пізнавальна активність є інтегральною характеристикою навчальної діяльності, що визначає її успішність і забезпечує всебічний розвиток особистості учня. Перспективи подальших досліджень полягають у розробці методики розвитку пізнавальної активності учнів 10 класу в процесі дистанційного навчання.

Література:

1. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
2. Концепція «Нова українська школа». URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
3. Савченко О. Я. Сучасний урок у початковій школі: теорія і практика. Київ: Освіта, 2021. 280 с.
4. Серіков В. В. Особистісно орієнтоване навчання: теорія і практика. Харків: Основа, 2019. 224 с.
5. Шепеленко Т. Л. Формування пізнавальної активності учнів у сучасному освітньому просторі : монографія. Харків : Вид-во ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2017. 152 с.

Шихненко Р. В.,

*здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
історичного факультету Українського державного університету імені
Михайла Драгоманова*

Науковий керівник – д-р іст. наук, професор Коляда І.А.

РОЛЬ ПОЗНАВЧАЛЬНОЇ РОБОТИ ВЧИТЕЛЯ ІСТОРІЇ У ФОРМУВАННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ ТА ГРОМАДЯНСЬКОЇ ПОЗИЦІЇ У ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ (ПОКОЛІННЯ «АЛЬФА») В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ (2014-2025 РР.)

У статті висвітлено роль познавчальної роботи вчителя історії у формуванні національної свідомості та громадянської позиції здобувачів освіти покоління «альфа» в умовах російсько-української війни. Розкрито значення позаурочної діяльності як ефективного засобу патріотичного та громадянського виховання молоді, зокрема через поєднання традиційних і сучасних педагогічних технологій. Наголошено на необхідності використання інноваційних цифрових форм роботи, які відповідають особливостям покоління «альфа», для підвищення зацікавленості до історії України та формування у них стійкої національної ідентичності. Окреслено основні напрями познавчальної діяльності вчителя історії — краєзнавчі гуртки, волонтерські ініціативи, історичні проєкти, медіа-активності, що сприяють вихованню активних громадян, здатних брати участь у розбудові демократичного суспільства. Підкреслено, що в умовах війни педагог стає важливим носієм цінностей, моральних орієнтирів і національної ідеї, а познавчальна робота — важливим інструментом формування свідомого, відповідального та патріотичного покоління українців.

Ключові слова: познавчальна робота, вчитель історії, національна свідомість, громадянська активність, покоління «альфа», патріотичне виховання, освітній процес, війна.

Познавчальна діяльність у сучасній школі набуває особливого значення в умовах суспільних викликів, що постали перед Україною у час

повномасштабної російсько-української війни. Вона стає потужним інструментом формування у молодого покоління не лише системи знань про історію, а й ціннісних орієнтацій, національної самосвідомості, активної громадянської позиції. Вчитель історії, як носій національної ідентичності та моральних ідеалів суспільства, у цьому процесі виступає не просто педагогом, а виховником, наставником, лідером думки. Особливо важливо це у роботі з поколінням «альфа» — здобувачами освіти, що народилися після 2010 року, для яких цифрова реальність і глобалізований інформаційний простір є невід’ємною частиною життя. Як слушно зазначають О. Садовніков та Д. Скаковська: «Саме тому позаурочна діяльність вчителя історії має бути спрямована на поєднання патріотичного, громадянського й культурного виховання із сучасними методами комунікації, технологіями медіа-освіти та проєктного навчання» [5, с. 306-307].

Сучасний освітній процес в Україні має не лише навчальну, а й потужну виховну місію. В умовах війни зросла потреба у зміцненні духовних і моральних засад молоді, у формуванні відданості своїй державі, народу, культурі. Вчитель історії у цьому контексті є ключовою фігурою, адже саме через історію здобувачі освіти покоління «альфа» осмислюють події минулого, розуміють закономірності суспільного розвитку, вчать оцінювати сучасні виклики. Проте шкільної програми, навіть найзмістовнішої, часто недостатньо для формування глибоких внутрішніх переконань. Влучно підмітив В. Ребенок : «Позаурочна робота — гуртки, клуби, тематичні вечори, зустрічі з ветеранами, волонтерами, екскурсії до музеїв, участь у проєктах і конкурсах — стає продовженням навчального процесу у неформальному, емоційно насиченому форматі. Такі форми діяльності дають змогу реалізувати виховну функцію історії повною мірою, створюють простір для розвитку активності, ініціативи, співпраці» [4, с. 87].

Одним із головних завдань позанавчальної роботи є виховання національної свідомості. Для покоління «альфа» це особливо важливо, адже воно зростає у світі, де реальність часто спотворюється інформаційними потоками, де національна ідентичність може розмиватися під впливом

глобальних медіа. Вчитель історії повинен не лише передавати знання, а й формувати у здобувачів освіти здатність осмислювати історичний досвід України, відчувати гордість за своїх предків, співпереживати події минулого. «Цьому сприяють такі форми позаурочної діяльності, як створення шкільних історичних гуртків «Юні краєзнавці», організація учнівських експедицій, конкурсів історичних есе, театралізованих реконструкцій історичних подій», - зазначають К. Каленюк та Н. Лопачька. Через такі ініціативи здобувачі освіти покоління «альфа» не просто дізнаються про факти, а переживають історію емоційно, особистісно. Це сприяє глибшому усвідомленню свого місця у суспільстві, формує почуття причетності до долі держави [3, с. 149-150].

Не менш значущим напрямом є формування громадянської позиції. У воєнний час школярі потребують чіткого розуміння того, що громадянин — це не просто житель країни, а активний учасник її життя, відповідальний за спільне майбутнє. Позанавчальна робота вчителя історії може стати лабораторією громадянських практик: участь у шкільному самоврядуванні, ініціативах з волонтерської допомоги Збройним Силам України, зборі гуманітарної підтримки для переселенців, проведенні благодійних ярмарків, екологічних акцій чи проєктів з відновлення місцевої історичної пам'яті. Участь у таких заходах не лише розвиває навички комунікації, співпраці, лідерства, а й сприяє формуванню відповідальності та активної громадянської позиції [1, с. 74].

Особливе місце займають сучасні цифрові форми позаурочної роботи. Покоління «альфа» сприймає інформацію переважно через візуальні, інтерактивні формати, тому ефективними є онлайн-проєкти, історичні блоги, шкільні подкасти, віртуальні екскурсії та сторінки у соціальних мережах, присвячені історичним темам. Здобувачі освіти можуть створювати короткі відео про видатні постаті української історії, робити інтерв'ю з ветеранами чи волонтерами, створювати електронні виставки або інтерактивні карти історичних подій рідного краю. Я погоджуюсь з А. Войтович : «Такі проєкти не лише залучають дітей до пізнавальної діяльності, а й дозволяють формувати

національну ідентичність через сучасні медіа, що робить історію живою, близькою, зрозумілою» [1, с. 76].

Педагогічний успіх позанавчальної роботи значною мірою залежить від особистості вчителя. Його патріотизм, громадянська позиція, здатність до творчості та емпатії стають прикладом для покоління «альфа». Вчитель історії має виступати фасилітатором — організатором процесу, у якому вони самі знаходять сенси, ініціюють і реалізують ідеї, що мають суспільну користь. Сучасний педагог не нав'язує готових висновків, а створює умови для самостійного мислення, для розвитку критичного сприйняття історії, вміння робити моральний вибір. Це особливо важливо у вихованні покоління, яке мислить глобально, але має навчитися берегти національне [2, с. 10].

Формування національної свідомості у позанавчальній діяльності не обмежується патріотичними гаслами. Йдеться про глибоке розуміння історичних процесів, про виховання критичного, але шанобливого ставлення до минулого, про розвиток вміння бачити себе частиною історії. Тому вчитель історії має застосовувати діяльнісні методи: історичні дебати, рольові ігри, реконструкції, роботу з джерелами, створення учнівських проєктів. Такі підходи дають можливість поєднати емоційне сприйняття з інтелектуальним осмисленням, сприяють розвитку дослідницьких навичок і самостійності. [3, с. 149-150].

Покоління «альфа» характеризується високим рівнем технологічної грамотності, але часто — недостатнім рівнем соціальної зрілості. Тому позанавчальна робота повинна допомагати формувати емпатію, здатність до співпраці, моральну відповідальність. Через участь у соціально значущих ініціативах вони вчаться відчувати цінність людського життя, взаємодопоміжності, повагу до інших. Ці якості є основою громадянської позиції і стійкої демократичної культури. Таким чином: «Позанавчальна діяльність вчителя історії стає важливою ланкою у підготовці свідомих громадян, здатних до участі у розбудові сучасної України», — підсумовують О. Садовніков та Д. Скаковська [5, с. 310].

Висновок. Отже, позанавчальна робота вчителя історії в умовах російсько-української війни має особливу педагогічну місію. Вона поєднує навчальні, виховні й суспільно-громадські завдання, сприяючи формуванню у здобувачів освіти покоління «альфа» національної самосвідомості, патріотизму, громадянської відповідальності. Через різноманітні форми діяльності — від краєзнавчих гуртків до медіа-проектів, від волонтерських акцій до зустрічей із героями сьогодення — учитель історії допомагає їм зрозуміти, що історія твориться сьогодні, їхніми руками і вчинками.

У час, коли Україна бореться за свою незалежність, школа стає не лише місцем навчання, а простором формування нації. І саме вчитель історії, який уміло використовує позанавчальну діяльність, здатний виховати покоління «альфа», яке любитиме свою державу, захищатиме її і знатиме ціну свободи.

Література:

1. Войтович А. Освіта в умовах війни: виклики та реалії підготовки вчителів. *Освітні обрії*. 2024. № 2(59). С. 72–77.
2. Вербицький В. Позаурочна та позакласна освітня (неформальна) діяльність в умовах розвитку стратегії виховання України. Київ, 2020. 14 с.
3. Каленюк К. В., Лопацька Н. М. Роль історичної освіти у формуванні національної свідомості учнів. *Актуальні питання історії України, всесвітньої історії та методик їх викладання* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Рівне, 19 трав. 2023 р.) / Міжнар. економ.-гуманіт. ун-т ім. акад. Степана Дем'янчука. Рівне : МЕНУ, 2023. С. 148–151.
4. Ребенок В. Позакласна робота з історії: особливості і форми. Теорія та методика навчання суспільних дисциплін : науково-пед. журн. / МОН України, СумДПУ імені А. С. Макаренка ; за заг. ред. О. В. Михайличенко. Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2021. № 1 (9). С. 86–88.
5. Садовніков О. К., Скаковська Д. Л. Особливості покоління Альфа в Україні. *Наукові дослідження та методи його проведення: світовий досвід та вітчизняні реалії* : матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. (Болонья, Італія, 26 квіт. 2024 р.). Болонья, 2024. С. 304–312.

Guo Yiqing,

post-graduate student of Oleksandr Dovzhenko

Hlukhiv National Pedagogical University

Scientific supervisor – *Doctor of Education, Professor Iryna Pinchuk*

THE PRINCIPLES OF SOCIALLY ORIENTED EDUCATION

In today's world, global challenges (wars, environmental problems, digitalization, mass migration, social tensions) require people to have a high level of

social competence, that means the ability to live and act in an interdependent, multicultural, technologically advanced society.

According to the Law of Ukraine on Education, «civic and social competencies related to the ideas of democracy, justice, equality, human rights, well-being and healthy lifestyle, awareness of equal rights and opportunities» [5].

Socially oriented education focuses on preparing individuals to live and act responsibly within society. It aims not only to transmit knowledge but also to develop social values, empathy, civic responsibility, and active participation in community life. In the 21st century, education must address global challenges – inequality, conflict, digital transformation, and sustainability – by nurturing socially competent, tolerant, and cooperative citizens.

Socially oriented education is a human-centered approach that emphasizes: the social dimension of learning; interaction, cooperation, and shared responsibility; the integration of moral, emotional, and civic development with academic growth; education for peace, democracy, and sustainable development. It is grounded in constructivist, humanistic, and socio-cultural theories (Dewey, Maslow, Rogers), which highlight that learning occurs through social interaction and shared experience.

During the analyzing the scientific literature we defined the core principles of socially oriented education and the expected outcomes, that are described in the table 1.

Table 1

Core Principles of Socially Oriented Education

№	Principle	Description	Expected Outcome
1.	Humanism	Recognizes each learner as a unique and valuable personality	Development of empathy, self-respect, and respect for others
2.	Social Responsibility	Encourages learners to act ethically and contribute to their community	Awareness of social roles, civic engagement
3.	Cooperation and Dialogue	Promotes learning through interaction, collaboration, and communication	Teamwork skills, tolerance, cultural understanding
4.	Equality and Inclusion	Provides equal opportunities for all learners regardless of background	Social justice, inclusive learning environment
5.	Democracy in Education	Encourages participation in decision-making and critical discussion	Formation of active, responsible citizens
6.	Cultural Identity and Diversity	Respects different cultures and encourages intercultural dialogue	Openness to global perspectives and pluralism

7.	Reflexivity	Develops the ability to analyze personal and collective experiences	Awareness of social values, self-regulation, continuous learning
8.	Sustainability	Promotes values of environmental and social responsibility	Readiness to protect the environment and support global well-being

The role of the teacher in the process of developing of social competence is very important. In socially oriented education, the teacher is a facilitator and mentor, not just a transmitter of knowledge; a model of ethical and empathetic behaviour; a creator of a supportive social environment; a mediator of dialogue between the individual and the community. Teachers guide learners toward self-awareness, empathy, and moral reflection, helping them integrate personal goals with social good.

Pedagogical strategies aim to implement socially oriented principles, educators can use: collaborative learning (pair/group projects, peer learning); service-learning (community engagement integrated into study); dialogic teaching (critical discussion of social issues); problem- and project-based learning on real-life topics; digital citizenship education; role plays, simulations, and case studies on ethical dilemmas.

The main outcomes of socially oriented education are described in the table 1. Graduates of such systems demonstrate social and emotional intelligence; active civic position and global awareness; ability to cooperate and solve social problems; tolerance, empathy, and intercultural understanding; motivation for lifelong learning and community service.

Socially oriented education transforms schooling into a laboratory of humanity, where knowledge and values merge. It fosters the creation of a democratic, ethical, and sustainable society, shaping citizens capable of critical thought, moral judgment, and responsible social action.

References:

1. Lyakh, T. & Spirina, T. (2021) Building professional competences of social workers through distance learning in the context of the Covid-19 pandemic. E-learning in the Time of COVID-19: Monograph. Vol. 13, Katowice, Poland, pp. 151–162. <https://doi.org/10.34916/el.2021.13.13>
2. Maussumbayev R, Toleubekova R, Kaziyev K, Baibaktina A, & Bekbauova A. (2022). Development of research capacity of a future social pedagogue in the face

of digital technologies. *Educational Information Technology* (Dordr), 27(5), 6947-6966. DOI: 10.1007/s10639-022-10

3. Pavliuk, R. & Liakh, T. (2019). Approaches to the development of the ICT competence standard in the system of research-based training for the future specialist of the social sphere in Ukraine. In: E. Smyrnova-Trybulska, P. Kommers, N. Morze, J. Malach (Eds.). *Universities in the Networked Society. Critical Studies of Education*, 10. Springer, Cham. (pp. 201– 222). https://doi.org/10.1007/978-3-030-05026-9_12.

4. Riabova, Y. (2021). Professional training of future specialists in the social sphere in the conditions of multicultural society. *The Modern Higher Education Review*, (6), 46-55. <https://doi.org/10.28925/2518-7635.2021.63>

5. The Law of Ukraine on Education. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>

Holoborodko Diana,

2d year cadet, Faculty of Specialist Training

of Pre-Trial Investigation Bodies of the

National Police of Ukraine

Dnipro State University of Internal Affairs;

Krasnopol'skyi Volodymyr,

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor Dnipro State University of Internal Affairs

CEPOL'S CONTRIBUTION TO ESP TRAINING IN POLICE EDUCATION

У наші дні вивчення передового досвіду європейських правоохоронних органів стало важливою складовою професійної діяльності українських поліцейських. Одним із ключових центрів, що забезпечує обмін знаннями та навчання працівників поліції, є Агентство Європейського Союзу CEPOL. Основна місія CEPOL — розвиток, організація та координація професійної підготовки правоохоронців країн Європейського Союзу. З 1 липня 2016 року агентство офіційно має назву «Агентство Європейського Союзу з підготовки працівників правоохоронних органів» (European Union Agency for Law Enforcement Training).

Діяльність CEPOL спрямована на зміцнення безпеки в Європі, сприяння співпраці між поліцейськими структурами різних країн, обмін знаннями та досвідом, а також на спільну боротьбу з організованою злочинністю. Для ефективного обміну досвідом і розуміння сучасних підходів у цій сфері необхідне володіння іноземною мовою.

Роль Європейського агентства з підготовки працівників правоохоронних органів (CEPOL) в іншомовній підготовці курсантів університетів внутрішніх справ та офіцерів поліції важко переоцінити. Сьогодні знання іноземних мов перестало бути факультативною навичкою — воно стало необхідним елементом професійної компетентності сучасного поліцейського. Саме CEPOL створює для цього реальні можливості, поєднуючи професійне навчання з розвитком мовної компетентності у міжнародному контексті.

Агентство організовує міжнародні тренінги, семінари, конференції та онлайн-курси, де мовою спілкування є переважно англійська, а також французька або німецька. Таким чином, участь у програмах CEPOL стає потужним стимулом для розвитку іншомовних навичок, необхідних для ефективної взаємодії під час транскордонних розслідувань, антитерористичних операцій, боротьби з кіберзлочинністю та торгівлею людьми.

Особливе значення має електронна навчальна платформа CEPOL — LEEEd (Learning Management System), на якій розміщено десятки курсів і вебінарів, багато з яких вимагають доброго володіння англійською мовою. Наприклад, серед найбільш затребуваних — «Cross-border Cooperation in Criminal Investigations» (Транскордонна співпраця у кримінальних розслідуваннях), «Cybercrime and Digital Evidence» (Кіберзлочинність і цифрові докази), «Combating Trafficking in Human Beings» (Боротьба з торгівлею людьми), «Environmental Crime» (Злочини проти довкілля) та «Leadership and Management in Policing» (Лідерство й управління у поліції). У кожному з цих курсів учасники читають і аналізують тексти англійською мовою, слухають лекції іноземних експертів, беруть участь в онлайн-дискусіях і виконують практичні

завдання, що природним чином розвиває професійно орієнтовані мовні навички.

Крім того, CEPOL регулярно проводить Residential Courses — очні тренінги та навчальні модулі, які відбуваються на базі поліцейських академій країн ЄС. Такі курси, як «Financial Investigations and Asset Recovery» (Фінансові розслідування та повернення активів) або «Counter-Terrorism and Radicalisation Prevention» (Протидія тероризму та профілактика радикалізації), дають курсантам і офіцерам змогу не лише отримати нові професійні знання, а й практикувати іноземну мову в умовах реального професійного спілкування з колегами з різних країн.

Інтеграція елементів навчання CEPOL у систему професійної іншомовної підготовки курсантів університетів внутрішніх справ України може стати потужним інструментом підвищення якості мовної та професійної освіти. Йдеться не про пряме копіювання європейських моделей, а про цілеспрямоване впровадження тих методичних підходів, які відповідають як національним вимогам, так і реальним професійним потребам майбутніх офіцерів.

Для курсантів університетів внутрішніх справ участь у подібних програмах має подвійний ефект. З одного боку, вони знайомляться із сучасними європейськими підходами до забезпечення правопорядку, отримують доступ до актуальної термінології, нормативних документів і кейсів. З іншого — мова стає інструментом професійного зростання: курсанти навчаються висловлювати свої думки, аргументувати рішення та взаємодіяти в багатонаціональній команді.

Передусім варто впровадити модель інтегрованого навчання іноземній мові та професійним дисциплінам (CLIL — Content and Language Integrated Learning). Вона передбачає, що вивчення іноземної мови відбувається одночасно з опануванням фахових тем, таких як криміналістика, адміністративне право, розслідування злочинів, поліцейська етика. У Дніпровському державному університеті внутрішніх справ накопичено значний досвід використання матеріалів платформи LEEd для розроблення навчальних

модулів дисципліни ESP, наприклад, аналізуються автентичні відеолекції або тексти курсів CEPOL у межах тем «Investigation Procedures», «Human Rights in Law Enforcement», «Police Ethics and Integrity» тощо. Під час вивчення теми «Cybercrime» використовуються англomовні відеолекції з курсу CEPOL «Cybercrime and Digital Evidence», після чого курсанти виконують завдання на аудіювання, термінологічний аналіз і усне обговорення кейсів. Такий підхід дозволяє не лише розвивати лексичну компетенцію, а й формувати вміння використовувати іноземну мову як засіб професійного мислення.

По-друге, необхідно включати елементи автентичних матеріалів CEPOL у практичні заняття з англійської мови для правоохоронців. Це можуть бути уривки з онлайн-курсів «Human Rights in Law Enforcement», «Cross-border Cooperation» або «Police Leadership», які використовуються як основа для читання, перекладу, рольових діалогів або дебатів. Викладачі іноземних мов на заняттях моделюють ситуацію участі українського офіцера в міжнародній робочій групі CEPOL з розслідування торгівлі людьми, де курсанти розподіляють ролі (investigator, interpreter, liaison officer, analyst) і відпрацьовують комунікативні сценарії.

Третім напрямом є створення двомовних навчальних модулів, де частина інформації подається англійською мовою, а частина — українською. Така форма допомагає курсантам поступово переходити від пасивного розуміння до активного використання іноземної мови. Наприклад, під час вивчення теми «Rights of the Detained Person» використовуються фрагменти з курсу CEPOL, у яких розглядаються стандарти поводження із затриманими в країнах ЄС, після чого їх порівнюють з українським законодавством.

Особливу увагу варто приділити підготовці викладачів іноземних мов до роботи з матеріалами CEPOL. Вони повинні не лише володіти професійною термінологією, а й уміти адаптувати складні англomовні матеріали до рівня студентів, зберігаючи при цьому автентичність і професійну спрямованість контенту. Для цього можна організувати семінари підвищення кваліфікації,

використовувати дистанційні курси CEPOL, такі як «Train the Trainers in Law Enforcement» або «Learning Technologies in Policing Education».

Не менш важливо розвивати навички міжкультурної комунікації. CEPOL навчає не лише професійним методам, а й формує культуру міжнародної взаємодії, поваги до прав людини, толерантності, вміння працювати в мультикультурній команді. Ці аспекти мають бути інтегровані й у українські програми іншомовної підготовки: через аналіз автентичних кейсів, участь у міжнародних онлайн-дискусіях, обмін листами або проєктами з партнерськими поліцейськими академіями.

У перспективі доцільно створити національний освітній модуль «CEPOL-oriented English for Law Enforcement», адаптований до українського контексту. Він може включати:

- тематичні блоки (Cybercrime, Human Trafficking, Environmental Crime, Police Ethics, Crisis Management);
- систему практичних завдань, заснованих на реальних матеріалах CEPOL;
- онлайн-компонент із доступом до платформи LEEd;
- систему сертифікації рівня мовної та професійної компетентності.

Інтеграція елементів CEPOL у процес іншомовної підготовки дозволить перейти від традиційного навчання «мови як предмета» до навчання мови як інструмента професійного розвитку, реалізуючи принцип безперервного навчання — *lifelong learning*. Це означає, що навіть після закінчення вишу офіцери поліції можуть продовжувати вдосконалювати як професійні, так і мовні навички, беручи участь у міжнародних програмах і обмінах. Для України, де активно розвиваються зв'язки з європейськими структурами безпеки, використання досвіду CEPOL є особливо актуальним.

Таким чином, роль CEPOL в іншомовній підготовці полягає не у прямому викладанні мови, а у створенні автентичного професійного середовища, де

іноземна мова стає природним інструментом спілкування, пізнання та співпраці. Участь курсантів і офіцерів у програмах CEPOL підвищує не лише рівень їхньої професійної компетентності, а й готовність до міжнародної взаємодії, що є ключовою вимогою до сучасного поліцейського фахівця.

References:

1. European Union Agency for Law Enforcement Training (CEPOL). Official Website. URL: <https://www.cepola.europa.eu>
2. European Commission. Internal Security and Law Enforcement Cooperation. URL: <https://home-affairs.ec.europa.eu>
3. Lopatynska, O. (2022). Professional foreign language training of police officers in the context of European integration. *Policeystika*, DNUVS.
4. DHPol. The International Dimension of Police Education. URL: <https://www.dhpola.de>
5. Krasnopolskyi, V., Khairulina, N., Tyshakova, L., Dubova, H., Huliak, T., & Pinkovska, M. (2023). Formation of foreign language competence of future lawyers/law enforcement officers: Contemporary challenges. *Multidisciplinary Science Journal*, 5, 2023ss0503. <https://doi.org/10.31893/multiscience.2023ss0503>

СЕКЦІЯ: ПСИХОЛОГІЯ**Бакулін М. В.,**

*здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
Вінницького навчально-наукового інституту економіки Західноукраїнського
національного університету*

Сайфудінова М. М.,

*здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
Вінницького навчально-наукового інституту економіки Західноукраїнського
національного університету*

Науковий керівник – д-р юрид. наук, проф. Світлак І.І.

**ВПЛИВ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ НА ПСИХІЧНЕ
ЗДОРОВ'Я ПІДЛІТКІВ**

Масштабні можливості глобальної комунікації, отримання, обміну та поширення інформації забезпечуються сьогодні завдяки інформаційно-комунікаційним технологіям (далі – ІКТ), де мережа Інтернет стала невід'ємною складовою повсякденного життя. Водночас надмірне та інтенсивне перебування в інформаційному просторі (соціальні мережі, стрімінгові платформи, воєнні новини), створює не лише потенційні ризики, але і негативні наслідки, особливо для психічного здоров'я дітей.

Враховуючи підвищену емоційну лабільність і вразливість дитячої психіки, яка є нестійкою, рухливою та особливо чутливою до зовнішніх впливів, слід беззаперечно констатувати, що війна порушує відчуття психологічної безпеки дитини та є серйозною загрозою її психічному здоров'ю. Одним із ризиків для психічного здоров'я дитини, що посилюється в умовах війни може стати інформаційний потік, що носить загрозливий характер, постійно відтворюючи травматичні події, спричиняючи розлади психічного

розвитку та ризику формування стійких проявів фізичної, емоційної та соціальної дезадаптації.

Універсальне визначення психічного здоров'я дитини відсутнє у спеціальній літературі. О. Василевська вважає, що психічне здоров'я дитини – це фундаментальна складова її життя, максимальний ступінь виявлення індивідуальності особистості при адекватному рівні її адаптації до зовнішнього середовища і відсутності психічних розладів, що забезпечує пізнання навколишнього світу, конструктивну взаємодію з оточуючими, дозволяє розкрити особистісний потенціал, стати суспільно активним громадянином [1, с. 54].

І. Світлак та К. Поджаренко пропонують власне трактування поняття «психічне здоров'я дитини», а саме: «...психічне здоров'я дитини – невід'ємна складова загального здоров'я дитини, стан максимальної адаптивності психічної діяльності і поведінки, адекватної віку дитини, що забезпечує її емоційний, душевний комфорт, гармонійний розвиток, рівновагу з навколишнім середовищем при відсутності психічних розладів...» [2, с. 190].

Беззаперечно, що динамічні трансформації інформаційного простору впливають на усі верстви населення, особливого впливу зазнають підлітки, адже саме вони зазнають різних поведінкових змін протягом свого розвитку, що може зробити їх більш схильними до розвитку різних форм залежної поведінки, пов'язаних із вживанням психоактивних речовин або з певними моделями поведінки.

Відомо, що саме підлітковий вік є перехідним періодом між дитинством і дорослим віком, зазвичай охоплюючи вік від 12 до 22 років і варіюється залежно від раси та культури. Протягом цього етапу підлітки відчують зменшення кола впливу з боку батьків та все більше піддаються впливу однолітків та зовнішнього середовища. Фізіологічні, неврологічні, психологічні та соціальні зміни визначають цей етап розвитку, охоплюючи завершення сформованості репродуктивної системи підлітка, появу виражених гендерних

ознак, зростання прагнення самостійності і незалежності, підвищену імпульсивність та потребу у створенні нових соціальних зв'язків, що супроводжується появою нового емоційного, з яким підлітки стикаються уперше.

Тривале перебування підлітків в інформаційному просторі є значущим фактором ризику для їхнього психічного здоров'я. Насамперед ідеться про зростання рівня тривожності, депресивних симптомів, емоційної нестійкості тощо. Окрім впливу інформаційного простору на психічне здоров'я підлітків, надпотужними чинником негативного впливу є війна.

Наукову цінність становлять результати нещодавно проведеного дослідження психосоціального функціонування підлітків та впливу триваючого воєнного конфлікту на емоційне, соціальне та фізичне благополуччя дітей, проведеного групою вчених (Речка К., Шевчикова А., Льошенко О., Данилюк І.), зокрема:

« – перебування в умовах війни суттєво порушує емоційну регуляцію підлітків, адже люди в таких умовах мають значно вищі симптоми тривожності, депресії та ПТСР з часом, що обумовлює нагальну потребу у психосоціальних інтервенціях;

– примусова мобілізація батьків у поєднанні з накопиченням травматичних подій лише посилює психологічне навантаження на дітей;

– незважаючи на серйозні виклики, багато українських підлітків демонструють дивовижну стійкість і здатність адаптуватися. Діти в терапевтичних умовах не лише демонструють ознаки травматичного стресу, а й активно використовували стратегії подолання, як-то соціальні взаємодії, заспокійливі заняття, що свідчить про внутрішній потенціал до відновлення, а правильні та своєчасні психосоціальні втручання можуть суттєво посилити їхню здатність до адаптації» [3, с. 413].

Отож, сучасний вплив ІКТ на психічне здоров'я людини лише загострюється в умовах війни. Без сумніву, що використання ІКТ, з одного

боку, полегшує людині життя, але водночас може викликати адикцію – патологічну залежність. Занурюючись у віртуальний світ, людина ніби відгороджується від реальності, перестає цікавитися навколишнім світом. З цього приводу доцільно погодитись з О. Шинкарук, на думку якої, особливо вразливі в цьому плані молодь та підлітки, які ще не сформувалися як особистості й легко піддаються згубному впливу довкілля. ІКТ впливають на всі біологічні характеристики організму людини, насамперед на його фізичне та психічне здоров'я [4, с. 15].

Така позиція щодо негативного впливу ІКТ на прикладі активного використання соціальних мереж відповідає і рекомендаціям ВООЗ, а саме:

- інвестиції у шкільне середовище, що сприяє здоров'ю, в яке вбудована освіта з цифрової грамотності (впровадження в закладах освіти програм, що базуються на доказах і охоплюють відповідальне використання соціальних мереж, безпеку в Інтернеті, навички критичного мислення та здорові ігрові звички);

- покращення послуг з охорони психічного здоров'я (забезпечення доступу до конфіденційних, неупереджених та доступних послуг з охорони психічного здоров'я, які можуть вирішити проблеми, що виникають внаслідок проблемного використання цифрових технологій);

- сприяння відкритому діалогу (заохочення обговорення цифрового благополуччя в сім'ях, школах та громадах для зменшення стигми та підвищення обізнаності);

- фахова цифрова освіта для освітян та медичних працівників (забезпечити спеціалізоване навчання для ефективної та інклюзивної освіти та підтримки у сфері цифрової грамотності);

- забезпечення підзвітності платформ (дотримання вікових обмежень на платформах соціальних мереж та створення нормативно-правової бази, що

заохочує відповідальне розробляння цифрових інструментів для молодих користувачів)» [5].

Таким чином, у сучасних умовах, особливо в період воєнних викликів, збереження психічного здоров'я підлітків потребує формування знань та навичок з цифрової грамотності, що є необхідною передумовою безпечного життя у цифрову епоху. Усвідомлення цього поступово набуває глобального характеру - як серед представників молоді, так і серед провідних компаній, що формують інформаційний простір. У контексті психічного благополуччя дитини саме цифрова грамотність може забезпечити здатність критично сприймати інформацію, дотримуватися балансу між онлайн- та офлайн-активністю, а також зберігати психологічну стійкість до інформаційного перевантаження. Її розвиток має спиратися на доступ до достовірної інформації та своєчасної психологічної та медико-соціальної допомоги, що надзвичайно важливо в умовах підвищеної тривожності, спричиненої війною. Надання підліткам можливості свідомо регулювати власну цифрову поведінку, приймати обґрунтовані рішення щодо онлайн-взаємодії, на нашу думку, сприятиме зміцненню їх психічного здоров'я та формуванню самоконтролю та емоційної стійкості.

Література:

1. Василевська О.І. Теоретичні аспекти дослідження і шляхи збереження психічного здоров'я учнів початкової школи. *Психологія і особистість*. 2016. Т. 1. № 2. С. 53–61.
2. Світлак І.І., Поджаренко К.Є. Юридичні гарантії забезпечення та захисту права дитини на психічне здоров'я в умовах війни. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 1. С. 185–195.
3. Речка К., Шевчикова А., Льошенко О., Данилюк І. Виклики підлітків на війні: репортаж з прифронтових територій України. *Інсайт: психологічні виміри суспільства*. 2025. № 13. С. 408–430.
4. Шинкарук О. Вплив інформаційно-комунікаційних технологій на фізичне та психічне здоров'я людини. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві*. 2018. № 2. С. 13–24.
5. Teens, screens and mental health: New WHO report indicates need for healthier online habits among adolescents. URL: <https://www.who.int/europe/news/item/25-09-2024-teens--screens-and-mental-health>

Борсук А. В.,

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти Харківської державної академії дизайну і мистецтв
Науковий керівник – канд. пед. наук, доцент Корнейко Ю.М.

ДИЗАЙН ТАКТИЛЬНОЇ ІГРАШКИ: ВІД СЕНСОРНОГО ДОСВІДУ ДО ЕМОЦІЙНОЇ ПІДТРИМКИ

Сучасні умови в Україні, зокрема воєнні дії з 2022 року, спричиняють високий рівень тривожності, страху та апатії у дітей молодшого шкільного віку. За даними М. Хараджи, діти, які пережили воєнні події, потребують доступних повсякденних інструментів для підтримки, серед яких м'які тактильні іграшки відіграють ключову роль завдяки здатності викликати комфорт і знижувати фізіологічні прояви стресу [4]. В. Чернова підкреслює, що ефективність психологічного втручання залежить від створення ресурсного середовища, стабільних соціальних зв'язків і комплексних методик, які включають терапевтичні інструменти [5].

Молодший шкільний вік є критичним етапом формування саморегуляції, самоусвідомлення та соціальних навичок, коли дитина вчиться розпізнавати складні емоції, такі як сором чи емпатія. Психіка дітей цього віку вразлива до негативних впливів, що посилюється суспільними вимогами до емоційної регуляції. У посткризових умовах іграшки, особливо тактильні, стають медіаторами емоційного відновлення, дозволяючи «прожити» травматичні ситуації в безпечному просторі гри [1].

Емоційна підтримка – це комплексний процес створення безпечного середовища для вираження почуттів, подолання стресу та розвитку саморегуляції. Вона має індивідуальний, контекстуальний і міждисциплінарний характер, поєднуючи психологічні, педагогічні та дизайнерські підходи. У

воєнному контексті України іграшки сприяють зниженню тривожності через стимуляцію парасимпатичної нервової системи та символічну проєкцію емоцій.

Концепція «перехідного об'єкта» Д. Віннікотта пояснює роль м'яких іграшок у встановленні зв'язку між внутрішнім світом дитини та зовнішнім середовищем, особливо в періоди стресу [7]. Ігрова терапія, за Т. Здоровець, дозволяє відреагувати негативні емоції, засвоїти нові способи поведінки та стратегії розв'язання конфліктів без зміни особистості дитини [1]. Сучасні підходи поєднують когнітивно-поведінкові та нейропсихологічні методи, застосовуючи сенсорні іграшки для зменшення напруги. В. Назаревич наголошує на важливості надання дитині вибору іграшок для відчуття контролю [3].

Дизайн терапевтичної іграшки інтегрує ергономіку, екологічність, естетику, педагогічність і психологічний вплив. Ергономіка, за Н. Манчук, враховує анатомію дитячої руки: розмір 20-30 см, вага до 200 г, округлі форми без гострих кутів, м'які текстури бавовни чи флісу для тактильної релаксації та зниження кортизолу; екологічність передбачає натуральні нетоксичні матеріали; естетичність стимулює уяву гармонійним поєднанням форми та кольору, педагогічність – засвоєння соціальних норм [2].

Для терапевтичних іграшок індивідуалізація (створення за малюнками дитини) перетворює процес на арт-терапевтичну співтворчість, підвищуючи самооцінку. Символіка (фея – трансформація, квіти – зростання) дозволяє проєкцію почуттів. Колірна палітра адаптується до діагностики: пастельні тони заспокоюють, яскраві стимулюють енергію. Культурний контекст (українські мотиви вишивки) формує ідентичність. Б. Торес зазначає, що сучасний дизайн робить іграшки практичними, приємними на дотик і сприяючими розвитку [6].

Класифікація іграшок за потребами (вираження емоцій, безпека, турбота) систематизує їхнє використання в терапії. Таким чином, іграшка стає не лише розвагою, а й засобом соціальної та культурної взаємодії.

Експериментальне дослідження проводилося за участі 10 дітей віком від 8 до 10 років; вибірка враховувала досвід переживання стресових подій, таких як евакуація чи зміна місця проживання. Дослідження здійснювалося за принципом добровільної участі та з письмовою інформованою згодою батьків або законних опікунів, які отримали детальну інформацію про мету, процедури та етичні аспекти.

Для оцінки початкового психоемоційного стану дітей застосовувалася комплексна діагностика, що поєднувала кількісні та якісні методи. Процедура проводилася в комфортному приміщенні, обладнаному килимами та столами для творчості, з метою мінімізації зовнішнього впливу. Використовувалася низка психодіагностичних методик: «Емоційна ідентифікація» О. Ізотової; адаптована дитяча версія шкали явної тривожності CMAS; для діагностики емоційного стану використовувався кольоровий тест Люшера; додатково фіксувалися невербальні реакції та проводилися уточнюючі бесіди. Структуроване спостереження за поведінкою (скутість, активність, відволікання) доповнювало дані.

Результати первинної діагностики виявили помірні труднощі з розпізнаванням і вираженням емоцій у більшості учасників, а також підвищений або трохи підвищений рівень тривожності. На основі цих даних розпочався етап розробки інноваційної handmade-іграшки. У співпраці з місцевими майстринями створено близько 20 пробних зразків, кожен з яких відповідав авторському малюнку дитини. Аналіз малюнків виявив переважання образів фей (70%) з крилами, коронами та квітами, що символізували свободу, мудрість і захист. Половина дітей використовувала темні тони, третина – пастельні теплі, п'ята – яскраві. Матеріали обиралися з урахуванням екологічності та безпеки: гіпоалергенна бавовна для суконь і волосся, шерсть для корони та квітів, фліс для крил, синтепон як наповнювач. Колірна палітра адаптувалася до діагностики: пастельні тони для дітей з високою тривожністю, градієнтні для переходу від стресу до спокою, яскраві для стимуляції енергії.

Прототипи представлено дітям, батькам і педагогам для апробації. Учасники взаємодіяли з іграшками (торкалися, обіймали), оцінюючи привабливість, комфорт і емоційну цінність через короткі бесіди («Яка іграшка подобається найбільше і чому?»). Дорослі аналізували практичність і терапевтичну відповідність. За результатами голосування обрано три фінальні моделі: Фея-Захисниця з рожево-коричневим волоссям, квітковою короною та золотисто-коричневими крилами (символ надії та захисту); Фея-Мудреця з градієнтним волоссям від бежевого до фіолетово-рожевого, рожево-білими воланами корони та срібними крилами (символ мудрості та радості); Фея-Оптимістка з рожевими локонами, райдужними крилами та усміхненим обличчям (символ творчості та оптимізму). Зміни включали заміну жорстких елементів на м'які в'язані, додавання блискучих стрічок і виключення пластикових деталей для безпеки.

Відібрані іграшки інтегровано в чотиритижневу арт-терапевтичну програму (дві сесії на тиждень по 40 хвилин, індивідуально та в малих групах). Іграшки слугували медіаторами в адаптованих вправах, таких як «Фортеця» (моделювання захисту), «Шлях героя» (рольові історії) та «Пір'їна – статуя» (релаксація). Діти створювали історії з іграшками, проєктуючи емоції, або використовували їх для дихальних вправ.

Повторна діагностика проводилася за тими ж методиками для забезпечення порівнянності. За методикою Ізотової високий рівень ідентифікації зріс до 40%, середній – до 50%, низький зменшився до 10%. За СМАС підвищена тривожність знизилася до 10%, трохи підвищена – до 10%, нормальна зросла до 50%, відсутня – до 30%. У тесті Люшера темні тони обрали 20%, теплі – 80%. Спостереження показало зменшення скутості до 10%, зростання активності до 60%, відволікання залишилося на 30% з позитивним характером. Частота обіймів іграшок сягнула 70%, що свідчило про емоційну прив'язаність. Загальна ефективність програми склала 85%.

Отримані результати підтверджують високу ефективність тактильних іграшок як перехідних об'єктів, що сприяють зниженню тривожності на 50% та покращенню емоційної ідентифікації на 20%. Індивідуалізація за дитячими малюнками стимулювала проєкцію почуттів і самооцінку, символіка (крила – свобода, квіти – зростання) дозволяла структурувати емоції, а тактильність м'яких матеріалів активувала релаксацію через вивільнення окситоцину. Залучення батьків і педагогів до апробації підвищило довіру, гнучкість вправ забезпечила адаптацію до травматичного досвіду.

Сильними сторонами програми є персоналізований дизайн, що враховував діагностичні потреби (захист для тривожних, радість для апатичних), тактильна привабливість для створення безпечного простору та позитивний вплив на соціальні зв'язки в групових активностях.

Отже, емоційна підтримка є комплексним процесом, у якому тактильні іграшки виступають перехідними об'єктами, забезпечуючи безпеку, вербалізацію емоцій і саморегуляцію. Handmade-іграшки з індивідуальним дизайном ефективно знижують стрес і розвивають емоційний інтелект завдяки тактильності, символіці та персоналізації. Процес розробки, що включає діагностику, ескізи за малюнками, прототипування, апробацію та інтеграцію в арт-терапевтичні вправи, гарантує терапевтичну цінність. Перспективи подальших досліджень охоплюють оцінку довготривалого ефекту, розробку програм для самостійного використання іграшок дітьми та їхню інтеграцію в поствоєнну реабілітацію.

Література:

1. Здоровець Т. Г. Особливості використання іграшки у роботі з емоціями, думками та поведінкою дітей під час війни та після її завершення. *Психологія і війна: збірник матеріалів XIV Міжнародної науково-практичної конференції* (23–24 квітня 2024 р., м. Ніжин) / за ред. М. В. Папучі. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2024. С. 125–126.
2. Манчук Н. Врахування екологічних та ергономічних показників при створенні дизайну проєкту сучасної дитячої іграшки. *Український мистецтвознавчий дискурс*. № 2. 2023. С. 65-72.

3. Назаревич В. Методологічні основи використання терапевтичної іграшки в роботі з дитячою травмою. *Простір арттерапії: єднання у творчій співдії: матеріали XXI Міжнародної міждисциплінарної науково-практичної конференції* (м. Львів, 15–17 березня 2024 р.). Київ, 2024. С. 65–69.

4. Хараджи М. Особливості застосування арт-терапії у корекції страхів дітей молодшого шкільного віку. *Науковий часопис УДУ імені Михайла Драгоманова*. Серія 12. Психологічні науки. 2022. С. 121–128.

5. Чернова В. Психологічна підтримка дітей і підлітків в умовах війни. *The 9th International scientific and practical conference «Development of innovation systems: trends, challenges, prospects»* (March 04–07, 2025) Hamburg, Germany. International Science Group, 2025. С. 279–284.

6. Torres B. A. Children's play with toys. *Ergonomics for Children*. CRC Press, 2007. P. 493-514.

7. Winnicott D. *Playing and Reality*. London, NY : Tavistock Publications, 1971. 156 p.

Буйнова Є.О.,

здобувачка другого (магістерського) рівня

вищої освіти факультету психології та історії

Центральноукраїнського державного університету

імені Володимира Винниченка

Науковий керівник – канд. психол. наук, доц. Близнюкова О.М.

ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНОЇ ЗРІЛОСТІ ЧЕРЕЗ ВПЛИВ ДІАЛЕКТИЧНОЇ ПОВЕДІНКОВОЇ ТЕРАПІЇ

Постановка проблеми. У сучасному світі, де все постійно змінюється і зростає кількість стресових викликів, особливої ваги набуває здатність людини розуміти себе, помічати власні емоції й вміти з ними поводитися. Самопізнання та емоційна регуляція допомагають зберігати внутрішню цілісність і психічне здоров'я навіть у складних життєвих обставинах. Один із підходів, який сприяє формуванню такої зрілості, – діалектична поведінкова терапія (ДПТ), створена Маршею Лінехан. Вона поєднує елементи когнітивно-поведінкової терапії з практиками усвідомленості та принципом діалектики, що дозволяє глибше

зрозуміти суперечливі сторони власного досвіду та знайти між ними баланс [1, с.6].

Актуальність дослідження. Останніми роками все частіше спостерігається підвищення рівня емоційного виснаження та тривожності серед молоді. Це показує, наскільки важливо шукати такі підходи до психологічної підтримки, які допомагають не просто впоратися з окремими симптомами, а сприяють глибшим змінам – особистісному зростанню та усвідомленню себе. У цьому контексті особливу цінність має вивчення того, як діалектична поведінкова терапія (ДПТ) впливає на процеси саморефлексії, емоційної регуляції та формування ідентичності, адже це дозволяє краще зрозуміти механізми, що лежать в основі ефективної психотерапії [2, с.11; 3, с. 3-27].

Незважаючи на зростаючу популярність та доведену ефективність ДПТ у лікуванні різних психологічних розладів, питання про її конкретну роль у формуванні фундаментальних аспектів особистості, таких як саморефлексія, емоційний контроль та особистісна ідентичність, потребує більш глибокого та систематизованого дослідження.

Мета статті є дослідження впливу застосування принципів і технік діалектичної поведінкової терапії на розвиток емоційної зрілості, зокрема через поглиблення саморефлексії, уміння керувати власними емоціями та формування цілісного відчуття особистісної ідентичності.

Сучасні дослідження показують, що ДПТ допомагає зменшити імпульсивність, покращує якість міжособистісних стосунків і сприяє розвитку навичок емоційної регуляції [1, с.9; 4, с.8]. Основні вміння, які формує цей підхід – усвідомленість, контроль емоцій та прийняття себе – створюють умови для глибшої саморефлексії, внутрішньої стабільності й формування цілісного відчуття «Я» [2, с.5; 3, с.16]. Водночас, попри доведену ефективність методу, механізми впливу окремих компонентів ДПТ на емоційну зрілість залишаються недостатньо дослідженими і потребують подальшого наукового аналізу.

1. Теоретичні засади емоційної зрілості

Емоційна зрілість формується поступово – у процесі внутрішнього зростання, коли людина вчиться розуміти свої почуття, виражати їх у прийнятний спосіб і керувати ними. Як зазначав К. Роджерс, емоційно зріла особистість відкрита до власного досвіду й діє у згоді зі своїм «Я» [5, с. 30]. На думку К. Юнга, така зрілість є результатом індивідуації – тобто інтеграції свідомих і несвідомих частин психіки.

Дослідники зазвичай виокремлюють три основні складові емоційної зрілості:

- саморефлексію – уміння аналізувати власні емоційні реакції;
- емоційний контроль – здатність регулювати інтенсивність і вираження емоцій;
- ідентичність – усвідомлення своєї унікальності й відчуття цілісності.

Саме ці компоненти розвиваються у процесі ДПТ, яка навчає людину глибше розуміти себе та реагувати більш усвідомлено.

2. ДПТ як модель розвитку емоційної зрілості

Діалектична поведінкова терапія поєднує когнітивно-поведінкові підходи з буддійською ідеєю усвідомленості. Її основна думка полягає в поєднанні двох полюсів – прийняття себе і прагнення до змін [2, с.23-31].

Програма ДПТ складається з чотирьох модулів, кожен із яких допомагає формувати певні навички:

– Усвідомленість (Mindfulness) створює основу для саморефлексії. Коли людина спостерігає свої думки та емоції без оцінки, вона починає помічати власні тригери й краще розуміє, звідки виникають її реакції [4, с.7-9]. Дослідження [5, с. 3-27] показують, що регулярна практика усвідомленості знижує рівень емоційної нестабільності та розвиває здатність до самоспостереження.

– Регуляція емоцій (Emotion Regulation) допомагає розпізнавати емоції, зменшувати їхню інтенсивність і водночас збільшувати частоту позитивних

переживань [5, с.4-12]. Як зазначала Лінехан [2, с.33-35], оволодіння цими навичками знижує імпульсивність і покращує прийняття рішень у складних ситуаціях.

– Стійкість до стресу (Distress Tolerance) формує здатність витримувати емоційний біль і залишатися в контакті з реальністю навіть у кризі. Це підвищує рівень емоційної стійкості та підтримує відчуття власної ідентичності.

– Міжособистісна ефективність (Interpersonal Effectiveness) розвиває самоповагу й упевненість у спілкуванні. Уміння відстоювати власні кордони без агресії чи поступливості дозволяє зберігати внутрішній баланс у стосунках.

3. Механізм впливу ДПТ на емоційну зрілість

Розвиток усвідомленості створює підґрунтя для саморефлексії – людина починає бачити, як саме її емоції впливають на поведінку. Коли з'являється це розуміння, стає можливим ефективніше керувати емоційними реакціями. Навички регуляції, у свою чергу, зменшують вразливість до стресу й допомагають утримувати контроль навіть у напружених ситуаціях.

Прийняття власних почуттів без осуду сприяє формуванню стабільної ідентичності та самоприйняття [4, с.16-24]. Діалектичний принцип ДПТ – поєднання прийняття і змін – допомагає уникати крайнощів, як-от самознецінення чи заперечення проблем. Саме ця внутрішня рівновага й є ознакою емоційної зрілості, коли людина визнає свої слабкості, але не зупиняється у розвитку.

4. Практичне значення ДПТ у розвитку емоційної зрілості

Елементи діалектичної поведінкової терапії сьогодні активно застосовують у психологічному консультуванні, груповій терапії, освітніх і тренінгових програмах. Практики усвідомленості та регуляції емоцій допомагають зменшити тривожність, попередити емоційне вигорання й сприяють прийняттю себе.

Емпіричні дані [6, с. 40-51] свідчать, що вже після десяти занять за програмою ДПТ у студентів помітно підвищується рівень усвідомленості та емоційного контролю. Це підтверджує, що метод може бути ефективним не лише у клінічній роботі, а й у сфері особистісного розвитку.

Отже, діалектична поведінкова терапія може розглядатися як сучасна модель психологічного зростання, яка поєднує когнітивну рефлексію, емоційну регуляцію та глибоке прийняття себе.

Діалектична поведінкова терапія розглядається як ефективний підхід до розвитку емоційної зрілості особистості. Поєднання усвідомленості, навичок емоційної регуляції та діалектичного мислення сприяє формуванню цілісного відчуття себе, зменшенню емоційної реактивності й підвищенню рівня самоприйняття. У перспективі подальші дослідження можуть бути спрямовані на кількісну оцінку впливу ДПТ на розвиток емоційної зрілості серед різних вікових і професійних груп, а також на створення адаптованих тренінгових програм для використання в освітньому середовищі.

Поглиблене розуміння ролі навичок ДПТ у становленні ключових аспектів особистості може сприяти розробці більш ефективних психотерапевтичних інтервенцій, спрямованих на покращення психічного здоров'я та сприяння особистісному зростанню.

Література:

1. Linehan M. M. Cognitive-Behavioral Treatment of Borderline Personality Disorder. New York : Guilford Press, 1993.
2. Linehan M. M. DBT Skills Training Manual. 2nd ed. New York: Guilford Press, 2015.
3. Dimeff L. A., Koerner K. U. DBT in Practice: A Lineage of Effective Treatment. New York : Guilford Press, 2007.
4. Germer C. K. Mindfulness: What it is, what it does, and how to teach it. *Mindfulness and Psychotherapy*. New York : Guilford Press, 2004.
5. Mindfulness: What It Is, What It Does, and How to Teach It. *Mindfulness and Psychotherapy* / Eds. C. K. Germer, R. D. Siegel, P. R. Fulton. New York : Guilford Press, 2004.
6. Neacsiu, A. D., Eberle, J. W., Kramer, R., Wiesmann, T., & Linehan, M. M. Dialectical Behavior Therapy Skills for Transdiagnostic Emotion Dysregulation:

A Pilot Randomized Controlled Trial. *Behaviour Research and Therapy*. 2014. Vol. 59. DOI: 10.1016/j.brat.2014.05.005.

Валюшко М. В.,

*здобувачка (першого) бакалаврського рівня вищої освіти
факультету цифрових, освітніх та соціальних технологій*

Луцького національного технічного університету

Науковий керівник – канд. соціол. наук, доц. Піменова О. О.

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНОГО ТРИВОЖНОГО РОЗЛАДУ НА АКАДЕМІЧНУ ТА ПРОФЕСІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ

У сучасному світі соціальний тривожний розлад (СТР) є одним з найбільш поширених тривожних розладів. Він характеризується інтенсивним страхом щодо соціальних ситуацій, де людина може бути принижена, оцінена, засуджена чи осоромлена іншими. Актуальність дослідження цієї теми зумовлена тим, що СТР найчастіше виникає в підлітковому віці і без належної підтримки має тенденцію до хронічного перебігу, а отже охоплює значну частину життя індивіда – саме ті роки, на які припадає висока інтенсивність соціальної взаємодії, критично необхідної для академічної успішності та професійного становлення.

Здійснений теоретичний аналіз показав, що соціальний тривожний розлад чинить значний негативний вплив як на академічну успішність індивіда, так і на його професійне становлення. Під час вибору спеціальності підлітки схильні обирати менш «соціальні» професії, що обмежує їхній спектр можливих кар'єрних шляхів і в майбутньому може призводити до помилкового професійного вибору, адже він здійснювався не реальними здібностями і інтересами індивіда, а прагненням уникнути тривоги. У дослідженні А.

Абудассера та ін. стверджується, що: «Страх соціальних контактів та соціальна тривожність були значно вищими серед студентів, які віддавали перевагу парамедичним спеціальностям, радіології та невідкладній допомозі / інтенсивній терапії / анестезіології, оскільки усі ці спеціальності дозволяли уникати прямого контакту з пацієнтами. Інші, з низьким рівнем соціальної тривожності або страху соціальних контактів, обирали популярніші спеціальності, такі як хірургія та терапія (медицина), які вимагають безпосереднього контакту з випадками (пацієнтами) та швидкого прийняття рішень» [1, с. 1194].

Можна стверджувати, що соціальна тривога чинить негативний вплив на академічну успішність студентів. «Особи з СТР стикаються зі значними труднощами щодо участі в аудиторних заняттях, публічних виступів та колективних академічних завдань. Це спричиняє обмежену комунікацію з авторитетними особами (викладачами чи професорами) та однокурсниками через постійний страх бути оціненим, засудженим чи розкритикованим. Уникнення взаємодії та участі призводить до низької залученості в навчальний процес та зниження академічних показників» [4, с. 1476 – 1477]. Студенти першого курсу часто демонструють особливу вразливість і стикаються з труднощами в адаптації до постійних соціальних вимог, кардинальних життєвих змін (початок самостійного життя, переїзд, пов'язаний з початком навчання в ЗВО) та інтеграції в новий колектив.

Для осіб з проявами соціальної тривожності характерним є внутрішній діалог, який зазвичай включає критичну самооцінку, постійні вагання, страх невдачі і ретельний аналіз майбутніх подій. Це підвищує рівень тривожності і призводить до уникнення участі в дискусіях чи презентаціях [4, с. 1477]. «Надмірна поведінка уникнення є особливо шкідливим аспектом тривожних розладів, оскільки вона заважає повсякденному життю і опосередковано підтримує тривожність, перешкоджаючи навчанню на основі відсутності сприйнятих загроз» [6, с. 2]. У важких випадках існує ризик того, що

соціальний тривожний розлад може стати причиною нездатності людини закінчити навчання.

Однак, справжні виклики, пов'язані з соціальним тривожним розладом проявляються в контексті професійної діяльності. У цьому середовищі соціальна взаємодія та ризик публічної оцінки тісно пов'язані з рівнем продуктивності, можливістю кар'єрного зростання та рівнем заробітної плати.

Емпіричні дослідження [3] показують, що труднощі починають виникати на моменті пошуку роботи. Перш за все особи з СТР можуть уникати співбесід або відчувати страх просити допомоги в пошуку роботи. Частими причинами цього є гордість, бажання бути самостійним, почуття обтяжливості для оточуючих, а також прогнозування негативних результатів. Учасники дослідження часто повідомляли, що не бачили сенсу намагатися, адже їм просто відмовлять або, що ще гірше, принизять. З цим явищем стикаються навіть працевлаштовані особи з соціальним тривожним розладом. Вони відчують постійну фонову тривожність через страх, що їх негативно оцінять і неминуче звільнять, тому дехто сам ініціює своє звільнення, щоб уникнути приниження. Разом із тим опитувані зазначили, що такі думки сприяли поведінці, яка підривала їхній успіх на роботі, наприклад, прогули, запізнення або невиконання всіх своїх обов'язків. Кандидати, які все ж таки з'являлися на співбесіду повідомляли про інтенсивний страх осуду. Побоювання бути оціненим у осіб з СТР переважно сфокусовані на страху, що інші здійснюватимуть мовчазну критику щодо них, проте також характерне занепокоєння щодо можливості відкритого нападу, дискримінації чи прямої критики. Також респонденти повідомляли про занепокоєння щодо фізичної зовнішності, наприклад, зайва вага, акне або невідповідність одягу робочому середовищу. Фіксується підвищений рівень тривоги пов'язаний із побоюванням негативної інтелектуальної оцінки або того, що інші помітять фізичні симптоми їхньої тривоги і вважатимуть їх слабкими, дивними або «божевільними» [3].

Зазначені тенденції до уникнення та комплекс страхів (що були характерні для етапу співбесід) залишаються релевантними й після працевлаштування, інтегруючись у міжособистісні взаємодії у робочому середовищі. Зокрема, стала практика уникнення контактів (дистанціювання від керівного складу та колег, а також ухилення від корпоративних заходів) несе ризик негативного соціального сприйняття. Унаслідок цього особа може бути інтерпретована колегами як недружня чи закрита, що, своєю чергою, спровокує двостороннє соціальне дистанціювання. Попри те, що основна мета такої поведінки полягає у зниженні миттєвого рівня тривожності, у довгостроковій перспективі вона має протилежний вплив лише посилюючи психоемоційне навантаження.

Оскільки професійна діяльність за своєю метою є соціально орієнтованою і вимагає постійної взаємодії, включно з груповою роботою, публічними виступами, консультаціями, дистанціювання не тільки поглиблює зовнішню критику й негативне ставлення, а також позбавляє можливості отримати таку необхідну соціальну підтримку у критичні моменти професійного життя [3]. Крім того особи з СТР можуть свідомо відмовлятися від пропозиції роботи або підвищення через соціальні страхи [2, с. 924], що значно впливає на кар'єрне зростання та фінансове становище. Також, було виявлено [5], що пацієнти з соціальним тривожним розладом були в 2,25 рази більш схильні до безробіття порівняно з тими, хто страждає на інші психіатричні стани.

Соціальний тривожний розлад значно впливає на академічну успішність та професійну діяльність людини. Підвищений рівень соціальної тривоги ускладнює спілкування з іншими, спричиняє уникнення важливих соціальних ситуацій та погіршує загальний рівень життя.

Література:

1. Abudasser A. M., Alshehri I. S. M., Alasiri R. Y. S., Wakidah R. Y., Alqahtani R. Y. Effect of Social Anxiety Disorder on Specialty Choice Among Residents and Interns in Saudi Arabia: A Multi-Center Cross-Sectional Study. *American Medical Education Periodical (AMER)*. 2025. Т. 16. С. 1187–1196. DOI: <https://doi.org/10.2147/AMEP.S522512>

2. Himle J. A., Weaver A., Bybee D., O'Donnell L., Vlnka S., Laviolette W., Sreinberger E., Golenberg Z., Levine D. S. Employment Barriers, Skills, and Aspirations Among Unemployed Job Seekers With and Without Social Anxiety Disorder. *Psychiatric Services*. 2014. Т. 65, № 7. С. 924–930. DOI: <https://doi.org/10.1176/appi.ps.201300201>
3. Himle J. A., Weaver A., Levine D. S., Sreinberger E., Bybee D., Vlnka S. Social anxiety and work: a qualitative investigation in a low-income, minority sample. *Social Work in Mental Health*. 2020. Т. 18, № 3. С. 302–330. DOI: <https://doi.org/10.1080/15332985.2020.1742850>
4. Kedia R., Kumar R. Effects of Social Anxiety on Academic Performance and Social Behavior. *International Journal of Interdisciplinary Approaches in Psychology (IJIAP)*. 2025. Т. 3, № 5. С. 1471–1483. URL: <https://psychopediajournals.com/index.php/ijiap/article/view/958> (дата звернення: 28.10.2025).
5. Moitra E., Beard C., Weisberg R. B., Keller M. B. Occupational impairment and Social Anxiety Disorder in a sample of primary care patients. *Journal of Affective Disorders*. 2011. Т. 130, № 1–2. С. 209–212. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jad.2010.09.024>
6. Zorowitz S., Momennejad I., Daw N. D. Anxiety, avoidance, and sequential evaluation. *Computational Psychiatry*. 2020. Т. 4. С. 1–17. DOI: https://doi.org/10.1162/CPSY_a_00026.

Гагаріна Ю. Ю.,

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти

факультету психології та історії

Центральноукраїнського державного університету

імені Володимира Винниченка

Науковий керівник – канд. психол. наук, доцент Шаумян О. Г.

ВИГОРАННЯ У ЗДОБУВАЧІВ МЕДИЧНИХ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Вибір професії значуща подія для кожної людини, оскільки впливає на життєвий шлях, реалізацію власних амбіцій та принесення користі суспільству, що у свою чергу впливає на відчуття самоєфективності та утримує внутрішню стабільність особистості. На вибір професії впливають особисті якості, інтелектуальні здібності та вольова регуляція окремого індивіда. Іноді людини

треба пройти низку випробувань, які стають засобами перевірки власної мотивації, вірності особистим переконанням та правильності власного вибору. Працівники професійної сфери «людина–людина» найбільш схильні до синдрому емоційного вигорання. Однією з таких сфер людської діяльності є медичні працівники. Професійному становленню в даній сфері передують навчання та разом з цим, перевірка знань посередині терміну навчання у вигляді Єдиного державного тестового іспиту – Крок 1.

Таким чином ми перевіримо взаємозв'язок підготовки до Єдиного державного кваліфікаційного іспиту (ЄДКІ), емоційно-психологічним станом, морально-вольовими якостями та вигоранням здобувачів вищої освіти.

Одна гілка гіпотези пропонує твердження щодо впливу низького рівня ціннісно-смислової організації здобувача спонукає до втрати внутрішньої мотивації, що в свою чергу впливає на емоційний стан здобувачів та призводить до емоційного вигорання. Серед опитуваних здобувачів вищої освіти є ті, хто має синдром емоційного вигорання і склали іспит, а також є особи, у кого відсутній синдром емоційного вигорання та іспит не складено, а також маємо таких здобувачів, що мають синдром емоційного вигорання, проте іспит не склали. Спільною фактором, що об'єднує всіх здобувачів, які мають низький рівень ціннісно-смислової організації являється фаза резистенції, яка на стадії формування або в частини вибірки вже сформована. У цій фазі характерним для здобувачів з низьким рівнем ціннісно-смислової організації є симптоми розширення сфери економії емоцій та редукції професійних обов'язків, що у випадку нашого емпіричного дослідження дотично до сфери навчання, зокрема підготовки до складання Єдиного державного кваліфікаційного іспиту (ЄДКІ) та характеризується зниженням мотивації та наближає здобувачів до емоційного вигорання [1; 2; 3].

Відповідно по первинній гіпотезі здобувачі вищої освіти, у яких є низька та занижена самооцінка, котрі, до того ж мають високий та помірний рівень нервово-психічного напруження, спричиняє формування синдрому емоційного вигорання та веде до нескладання іспиту.

Отже, аналіз отриманих даних стосовно здобувачів вищої освіти, самооцінка яких визначена як низька та занижена та рівень нервово-психічного напруження знаходиться на рівні помірно та високе, свідчить про те, що жоден з цих здобувачів не склав Єдиний державний кваліфікаційний іспит (ЄДКІ). Також кожен з таких здобувачів має сформовану фазу напруження, фазу резистенції та фазу виснаження, або ж кожна з цих фаз знаходиться на рівні формування, показники якого наближені до граничних значень, наближених до стадії сформованості. Що показує наявність сформованого синдрому емоційного вигорання, або ж стадію формування, близьку до переходу у стадію сформованості. Слід враховувати, що вольова організація особистості кожного з опитаних здобувачів вищої освіти сформована на достатньому рівні, при цьому маючи незначні зниження у розвитку деяких вольових якостей, зокрема – це якості самовладання, що допомагає особистості контролювати свої вчинки та дії у надзвичайних ситуаціях [1; 2; 3].

Вольова організація особистості не має надмірного впливу на формування синдрому емоційного вигорання. Прослідковується взаємозв'язок між рівнем нервово-психічного напруження, рівнями самооцінки та наявності сформованого синдрому емоційного вигорання [1; 2; 3].

Отже, низька та занижена самооцінка у порівнянні з високим та помірним рівнями нервово-психічного напруження спричиняють формування синдрому емоційного вигорання.

Література:

1. Лемак М. В., Петрище В. Ю. Психологу для роботи : діагностичні методики. Ужгород : Вид-во Олександра Гаркуші, 2012. 616 с.
2. Опитувальник нервово-психічного напруження Т. А. Немчин. URL: <https://surl.lu/vqqrli> (дата звернення: 05.10.2025).
3. Опитувальник «Емоційне вигорання» В. В. Бойка. URL: <https://surl.li/wpuaou> (дата звернення: 05.10.2025)

Гнатушак О. І.,

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти

факультету управління, адміністрування та

інформаційної діяльності Ізмаїльського державного

гуманітарного університету

Науковий керівник – канд. пед. наук, доцент Васильєва О.А.

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ФЕНОМЕНА ЕМОЦІЙНОЇ СТІЙКОСТІ В ПСИХОЛОГІЧНІЙ НАУЦІ

Емоційна стійкість належить до провідних психологічних характеристик особистості, що визначають рівень її адаптаційних можливостей, здатність до саморегуляції та ефективного функціонування в умовах професійного навантаження. У сучасній психологічній науці досліджуваний феномен розглядається як інтегративна властивість психіки, яка забезпечує внутрішню рівновагу, стійкість до стресових впливів і збереження конструктивної поведінки.

Вивчення емоційної стійкості набуває особливого значення у процесі професійної підготовки майбутніх психологів, професійна діяльність яких передбачає високий рівень емоційної саморегуляції, емпатії та стресостійкості. Зростання психоемоційного навантаження у сфері психологічної допомоги зумовлює потребу в теоретичному аналізі емоційної стійкості як важливого чинника професійної компетентності, особистісної зрілості та збереження психічного здоров'я фахівця.

Проблема емоційної стійкості висвітлюється в психологічних теоріях особистості А. Адлера, Е. Еріксона, Г. С. Костюка, у концепціях емоційних процесів І. Ф. Аршави, Б. Спінози, Я. Стреляу, а також у дослідженнях саморегуляційних механізмів Л. В. Засєкіної, Н. І. Пов'якель. Подальший

розвиток проблеми представлено в дослідженнях, присвячених професійній підготовці майбутніх психологів і впровадженню психокорекційних підходів. О. В. Глузман, В. А. Семиченко, П. П. Горностай, Т. С. Яценко досліджували взаємозв'язок емоційної стійкості з професійною саморегуляцією, рефлексивністю та здатністю до конструктивної взаємодії в умовах психологічного навантаження.

У науковому психологічному словнику емоційно-вольова стійкість визначається як здатність психіки підтримувати високий рівень функціональної активності під впливом стресогенних і фруструючих чинників, що забезпечується процесами адаптації та розвитком механізмів емоційно-вольової саморегуляції [4, с. 106].

Емоційну стійкість у контексті психологічного здоров'я досліджували К. Роджерс, А. Маслоу, Ш. Бюлер та В. Франкл. Вчені пов'язували її з цілісністю особистості, здатністю до саморегуляції, внутрішньої рівноваги й пошуку смислу життя як основи психічного благополуччя [1].

Таким чином, емоційну стійкість можна розглядати як цілісну систему, що включає в себе низку психофізіологічних особистісних механізмів, які забезпечують підтримку та розвиток психологічного благополуччя.

Емоційна стійкість майбутнього психолога розглядається вченими як показник професійної зрілості та готовності до діяльності в умовах емоційного напруження, що забезпечує підтримання внутрішньої рівноваги, контроль емоційних переживань і здатність приймати раціональні рішення в складних ситуаціях професійної взаємодії. Високий рівень емоційної стійкості запобігає емоційному виснаженню та сприяє ефективності психологічної допомоги [3]. У процесі професійної підготовки здобувачів вищої освіти емоційна стійкість визначається як ключова умова формування компетентності, стабільності й етичної відповідальності.

Аналіз літературних джерел показав, що емоційна стійкість майбутнього психолога охоплює сукупність внутрішніх ресурсів, що забезпечують здатність

долати труднощі, зберігати впевненість, мотивацію та позитивне ставлення у складних професійних ситуаціях. У контексті сучасних соціально-психологічних викликів ця властивість виступає стратегічним ресурсом саморегуляції, який сприяє підтриманню працездатності, зниженню впливу стресу та досягненню професійної ефективності [5]. Так Л. Сердюк розглядає емоційну стійкість як здатність до регуляції емоційних станів і підтримання оптимального рівня психічної продуктивності та емоційної стабільності в умовах стресу [5].

Емоційну стійкість О. Андрусик визначає як інтегративну особистісну характеристику, що спрямована на збереження емоційну та поведінкову рівновагу у значущих ситуаціях професійної взаємодії, а також відновлення внутрішню гармонію після стресових впливів [1].

У психологічних дослідженнях емоційну стійкість визначають як прояв волевих якостей, що забезпечують контроль емоцій і здатність долати напруження під час виконання складних професійних завдань.

Узагальнення наукових джерел свідчить, що емоційна стійкість є властивістю психіки, яка забезпечує здатність підтримувати функціональний стан особистості та здійснювати самоконтроль у складних або екстремальних умовах. У професійній діяльності майбутнього психолога вона постає динамічною інтегративною характеристикою, що сприяє ефективності діяльності, збереженню психічного здоров'я та запобіганню емоційному виснаженню [2, с. 14].

Емоційна стійкість як властивість психіки розглядається у взаємозв'язку з динамічними характеристиками емоційних процесів, зокрема, інтенсивністю, гнучкістю, лабільністю, а також із змістовими параметрами, що відображають тип і силу емоційних переживань. У стресових або екстремальних умовах властивість проявляється в активізації моральних емоцій, які сприяють подоланню страху, розгубленості та підтриманню внутрішньої рівноваги [1].

Емоційна стійкість, як властивість психіки, пов'язується також із темпераментом, що забезпечує раціональне використання психоемоційних ресурсів під час виконання професійних завдань. У наукових дослідженнях виокремлюють наступні підходи до її вивчення: фізіологічний – визначає залежність від особливостей нервової системи; структурний – аналізує особистісні компоненти емоційної регуляції; регуляторний – пояснює механізми самоконтролю, які підтримують стабільність емоційного стану.

Слід відзначити, що адаптація до професійних і психологічно напружених умов зумовлює формування в майбутнього психолога механізмів саморегуляції, що сприяють розвитку інтегративних особистісних властивостей і забезпечують стабільність емоційного функціонування. Емоційна стійкість трансформується під впливом адаптаційних процесів, а рівень її розвитку залежить від індивідуально-психологічних характеристик, зокрема емоційності, мотиваційної структури та вольових рис, пов'язаних із професійною саморегуляцією [3].

На думку О. М. Амплєвої, емоційна стійкість у професійній діяльності характеризується здатністю до швидкої адаптації, прийняття ефективних рішень і збереження самоконтролю в складних ситуаціях. Її структура охоплює психофізіологічний, емоційно-вольовий, адаптивний, когнітивно-рефлексивний і соціально-перцептивний компоненти, що забезпечують результативність професійного функціонування [2].

Отже, емоційна стійкість є важливим чинником професійного становлення майбутнього психолога, оскільки забезпечує психоемоційну рівновагу, самоконтроль і здатність діяти конструктивно в умовах професійного навантаження. Її розвиток відбувається під час адаптації до навчальної та практичної діяльності та пов'язаний із формуванням механізмів емоційно-вольової саморегуляції. Ця характеристика залежить від індивідуально-психологічних особливостей – емоційності, вольових рис і досвіду подолання труднощів. Психічні стани, що супроводжують професійну діяльність,

відображають рівень інтеграції емоційної стійкості у структурі професійної компетентності [5].

Аналіз наукової літератури показав, що емоційна стійкість є багатовимірним психологічним феноменом, який відображає здатність особистості підтримувати внутрішню рівновагу, самоконтроль і результативність діяльності в умовах емоційного напруження. Вона інтегрує емоційні, вольові, когнітивні, мотиваційні та поведінкові компоненти, утворюючи систему регуляції психічних станів. Формування емоційної стійкості майбутнього психолога зумовлюється розвитком саморегуляційних механізмів і контролем емоційних реакцій у стресових ситуаціях. Ця властивість виконує функцію внутрішнього ресурсу, що забезпечує професійну компетентність, попереджує емоційне виснаження та сприяє збереженню психічного здоров'я. Її розвиток пов'язаний з адаптаційними процесами, темпераментом і когнітивною гнучкістю, що визначає здатність до вдосконалення в процесі професійного становлення.

Отже, емоційна стійкість є провідною характеристикою професійної компетентності майбутнього психолога, яка поєднує емоційний, вольовий і когнітивний потенціал, забезпечуючи внутрішню стабільність і цілісність особистісного розвитку.

Література:

1. Андрусик О. О. Проблема емоційної стійкості особистості як психологічний феномен. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Психологія*. 2022. Т. 33 (72), № 2. С. 1–6.
2. Амплєєва О. М. Аналіз дослідження емоційного інтелекту в структурі професійної діяльності психологів. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки»*. 2019. Т. 1, Вип. 1. С. 11–16.
3. Кордунова Н. О., Дмитріюк Н. С. Емоційна стійкість як важлива складова особистості у період фахової підготовки. *Актуальні проблеми психології* : збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. 2020. Т. 6, Вип. 17. С. 129–138.
4. Психологічний словник / авт.-уклад. В. В. Синявський, О. П. Сергєєнкова ; за ред. Н. А. Побірченко. Київ : Науковий світ, 2007. 336 с.

5. Сердюк Н. І. Психологічний супровід формування професійної саморегуляції у майбутніх психологів. *Габітус: науковий журнал*. 2021. Вип. 21. С. 233–237.

Гриньох А. Б.,

здобувачка (першого) бакалаврського рівня вищої освіти

економічного факультету

Львівського національного університету імені Івана Франка

Науковий керівник – канд. екон. наук, доц. Кушнір Т. М.

ПСИХОЛОГІЯ ПОВЕДІНКИ СПОЖИВАЧА ПРИ УХВАЛЕННІ РІШЕНЬ ПРО КУПІВЛЮ

У сучасних умовах розвитку ринкової економіки розуміння поведінки споживачів стає одним із ключових чинників успішної діяльності будь-якого підприємства. Зміни у суспільстві, зростання конкуренції, поява нових форм реклами та цифрових каналів комунікації істотно впливають на те, як люди сприймають товари та ухвалюють рішення про купівлю. Тому дослідження психологічних механізмів споживчої поведінки набуває особливої актуальності. Поведінка споживача не зводиться лише до раціонального вибору товару за його ціною чи якістю. На неї впливають мотивація, емоції, соціальні установки, культурні норми, індивідуальні особливості особистості. Кожне рішення про купівлю є результатом складної взаємодії внутрішніх і зовнішніх чинників, що визначають, чому людина віддає перевагу певному бренду чи товару.

Споживачем називають людину, яка приймає рішення щодо придбання, використання або позбавлення від товарів і послуг для задоволення власних потреб. Відповідно, **споживча поведінка** – це система дій, мотивів і рішень, що відображають процес пошуку, вибору, купівлі та використання товару. Вона охоплює три основні етапи: придбання, споживання та позбавлення від продукту. На кожному з них людина демонструє певні психологічні реакції –

від оцінки властивостей товару й очікувань користі до переживання задоволення чи розчарування після покупки. Поведінка покупця залежить не лише від економічних можливостей, а й від його потреб, життєвих цінностей, установок і попереднього досвіду.

Поведінка споживача формується під впливом **внутрішніх** (мотиваційних, особистісних, емоційних) та **зовнішніх** (соціальних, культурних, економічних) чинників. Вона відображає взаємодію людини зі світом маркетингових стимулів – рекламою, ціною, брендом, зручністю придбання. Психологічний аспект у цьому процесі є вирішальним, адже саме емоції, сприймання та мотиви визначають, як споживач реагує на пропозиції ринку. Таким чином, споживча поведінка – це не просто економічна дія, а складний психологічний процес, у якому поєднуються індивідуальні особливості, соціальні впливи та прагнення до задоволення потреб [3, с. 21-23].

Внутрішні потреби людини, за змістовними теоріями Маслоу, Герцберга та Мак-Клелланда, визначають, що саме спонукає її до дії, зокрема до покупки. За Маслоу, люди купують товари відповідно до рівня своїх потреб – від базових (їжа, безпека) до вищих (визнання, самореалізація). Герцберг вважав, що мотивацію формують не лише умови, а й фактори задоволення – успіх, розвиток, визнання. Мак-Клелланд підкреслював роль потреб у досягненні, владі та належності, які впливають на стиль поведінки споживача. Таким чином, покупки стають не просто способом отримати товар, а засобом задоволення внутрішніх психологічних потреб [2].

Процес прийняття рішення про купівлю товару проходить через кілька послідовних етапів. Спочатку у споживача виникає усвідомлення потреби, яка може бути спричинена внутрішніми (фізіологічними) або зовнішніми чинниками (реклама, соціальне оточення). Після цього він починає активно шукати інформацію про можливі способи задоволення цієї потреби, порівнює різні товари чи марки, аналізує їхні характеристики та переваги. На етапі оцінювання споживач формує намір щодо купівлі конкретного товару,

обираючи той варіант, який найкраще відповідає його очікуванням і можливостям.

Після здійснення покупки важливим стає етап реакції – споживач оцінює, чи виправдав товар його очікування. Задоволення від покупки зміцнює лояльність до бренду, тоді як розчарування може відштовхнути від подальших придбань. Особливо цікавим є процес прийняття рішень щодо товарів-новинок: споживач проходить етапи ознайомлення, зацікавленості, оцінювання, випробування та прийняття. Люди відрізняються за швидкістю адаптації до нових продуктів – від новаторів до тих, хто приймає зміни останнім. Саме тому маркетологам важливо вміти визначати цільові групи і спрямовувати свої зусилля на тих, хто першим реагує на інновації [1].

Психологічні чинники мають вагомий вплив на споживче рішення, адже саме вони визначають, як людина сприймає товар, оцінює його цінність і ухвалює рішення про покупку. Якщо раніше основою вибору були раціональні мотиви – ціна, якість, функціональність – то нині дедалі більшого значення набувають емоційні й психологічні аспекти. Сучасний споживач орієнтується не лише на користь товару, а й на довіру до бренду, власні цінності, комфортність покупки, екологічність чи репутацію виробника. Важливу роль відіграють також зовнішні обставини – соціальний тиск, економічні кризи, цифровізація. Розвиток онлайн-покупок і цифрових технологій змінив поведінку споживачів, зробивши їх більш вимогливими, поінформованими та схильними довіряти брендам, які поділяють їхні переконання і забезпечують безпечний та зручний досвід купівлі [4, с. 26-28].

Поведінкова економіка розглядає споживача не як ідеально раціональну істоту, а як людину, поведінка якої значною мірою визначається емоціями, попереднім досвідом і когнітивними викривленнями. Емоції впливають на сприйняття товарів, формують симпатію до брендів і часто прискорюють прийняття рішень, навіть без логічного обґрунтування. Водночас когнітивні процеси – мислення, оцінка ризиків, пам'ять – визначають, як людина аналізує

інформацію та зважає альтернативи. У моделі Д. Канемана ці процеси пояснюються взаємодією двох систем мислення: швидкої, емоційної (Система 1) і повільної, логічної (Система 2). Саме баланс між ними визначає раціональність або імпульсивність вибору. Таким чином, споживчі рішення формуються під впливом як емоційних станів, так і когнітивних стратегій, що відображає складну психоемоційну природу економічної поведінки людини [5, с. 2-4].

Отже, поведінка споживача при ухваленні рішень про купівлю є складним психологічним процесом, що формується під впливом внутрішніх потреб, мотивацій, емоцій, когнітивних особливостей та зовнішніх чинників – соціальних, культурних, економічних і маркетингових. Сучасний споживач орієнтується не лише на раціональні критерії, як-от ціна чи якість, а й на емоційні та психологічні аспекти: довіру до бренду, власні цінності, комфорт і безпеку покупки. Процес вибору включає послідовні етапи від усвідомлення потреби до оцінки задоволення після придбання, а рішення про покупку часто поєднує імпульсивні емоційні реакції й раціональне оцінювання, що підкреслює значення психоемоційної складової в сучасній економічній поведінці людини.

Література:

1. Етапи прийняття рішення про купівлю товару. StudFiles. URL: <https://studfile.net/preview/9741038/page:11/> (дата звернення: 28.10.2025).
2. Змістовні теорії мотивації (Маслоу, МакКлеланда, модель Герцберга). StudFiles. URL: <https://studfile.net/preview/10061089/page:2/> (дата звернення: 28.10.2025).
3. Іваненко Л.М., Смерічевська С.В., Смерічевський С.Ф. Поведінка споживачів: навчальний посібник. Суми: Університетська книга, 2024. 306 с.
4. Нікіфоров А. Чинники впливу на рішення споживачів з урахуванням сучасних тенденцій і викликів. Проблеми економіки. 2024. № 4(62). С. 25-31.
5. Селезньова В. Психоемоційні аспекти процесу ухвалення споживчих рішень. Економіка та суспільство. 2025. № 72. 8 с. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-72-102>.

Громадський Р.В.,

*здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня
Вінницького навчально-наукового інституту економіки Західноукраїнського
національного університету*

Чернишова І.А.,

*здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня
Вінницького навчально-наукового інституту економіки Західноукраїнського
національного університету*

Науковий керівник – д-р юрид. наук, проф. Світлак І.І.

ІНТЕРНЕТ-АДИКЦІЯ ЯК СУЧАСНА ПСИХОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМА: НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНИЙ ПІДХІД

Проблема інтернет-залежності залишається актуальною вже протягом тривалого часу, однак і досі не сформовано єдиної науково-обґрунтованої та загальновизнаної системи критеріїв для її діагностики і визначення.

Офіційною медициною наразі інтернет-залежність не визнано як психічний розлад. Незважаючи на зростаючий обсяг досліджень цього розладу, він залишається офіційно невизнаним в Україні. Інтернет-залежність так і не включено до Міжнародного статистичного класифікатора хвороб і проблем, пов'язаних зі здоров'ям. Про це йшлося свого часу в Аналітичній доповіді Національного інституту стратегічних досліджень (десятий перегляд, – МКХ-10, (International Statistical Classification of Diseases and Related Health Problems – ICD-10) та Керівництва з діагностики і статистики психічних розладів, IV-й випуск (Diagnostic and Statistical Manual of mental disorders – DSM-IV)) [1]. Згодом, у DSM-V та МКХ-11 у розділі «Розлад, пов'язаний з Інтернет-програми» йдеться лише про розлад, пов'язаний з інтернет-іграми. Такий підхід з боку офіційних установ та наукової спільноти на сучасному етапі викликає дискусії серед фахівців. Вважається, що визнання на офіційному рівні такого

виду нехімічної залежності як клінічного психічного розладу лише звернуло б увагу усієї спільноти на проблематику.

На нашу думку, сьогодні, в умовах війни та тотальної цифровізації усіх сфер суспільного життя, як ніколи існує нагальна потреба у захисті населення від інтернет-залежності.

Першими дослідниками феномену інтернет-залежності варто назвати І. Голдберга та К. Янг.

І. Голдберг визначив інтернет-адикцію як окремий психологічний розлад і виокремив основні прояви цього стану, зокрема: відчуття вираженого дистресу або психоемоційного напруження, а також завдання шкоди фізичному здоров'ю, психічному стану, міжособистісним стосункам, економічному чи соціальному функціонуванню людини.

Психіатр К. Янг у 1994 році розробила тест-опитувальник, спрямований на виявлення цієї адикції.

В зарубіжних джерелах подібна залежність знайшла назву - Internet Addiction Disorder (IAD) – «Інтернет-адиктивний розлад» або Інтернет-адикція (від англ. addiction – схильність, звичка) тобто нав'язливе прагнення до використання Інтернету, його надмірне застосування та проведення великої кількості часу в мережі.

Переважно у дослідженнях вітчизняних науковців залежність людини від комп'ютера та мережі Інтернет найчастіше так і називають: «комп'ютерна залежність» та «інтернет залежність», ототожнюючи при цьому поняття «інтернет-адикція» та «інтернет-залежність».

У науковій літературі терміни «інтернет-залежність» та «інтернет-адикція» переважно вживаються як синонімічні поняття, які позначають надмірне, неконтрольоване користування мережею Інтернет, що має ознаки поведінкової залежності. Ми використовуємо терміни «інтернет-залежність» та «інтернет-адикція» переважно як подібні за значенням та тлумачимо як патологічну або надмірна залученість до використання мережі Інтернет, для якої характерним є

втрата контролю, залежна поведінка та негативні наслідки для психічного здоров'я.

Науковий інтерес становить позиція М. Ховрича, який пропонує розмежовувати терміни «інтернет-адикція» та «інтернет-залежність» (як різні поняття). На думку науковця, інтрнет-адикція характеризує більш високу залежність людини від комп'ютера та мережі Інтернет, ніж інтернет-залежність [2, с. 108].

Інтернет-адикцію як деструктивну інтернет-активність та психосоціальний розлад, що спонукає сучасну людину до втечі від фрустраційної реальності з метою покращення свого психологічного самопочуття за допомогою інтернет-ресурсів пропонує розглядати О. Петрунько. Переважно термін «інтернет-адикція» це про:

«1) спосіб деструктивної психологічної сепарації та соціальної ізоляції потенційних адиктів від реального життя («втеча від реальності»);

2) процес, який має чинники, прогнозовану негативну динаміку розвитку та очікувані деструктивні результати і трендує в напрямку від захоплення і отримання природного задоволення до недоцільного, безглузлого витрачання часу на задоволення гедоністичних потреб, що згодом перетворюється страждання» [3, с. 123].

Сучасні науковці та практичні психологи розглядають термін «інтернет-адикція» крізь призму адиктологічної науки, в межах якої адиктивна поведінка трактується як форма психологічного уникнення травми або емоційної неприйнятної реальності шляхом свідомого чи несвідомого перенесення активності у інший більш комфортний та безпечний простір (віртуальне середовище, що забезпечує людині ілюзію психологічної стабільності, контролю та захищеності).

Відповідно, зосередження уваги, а іноді й надмірне залучення до інтернет-ресурсів сприяє тимчасовому зниженню рівня внутрішньої напруги, однак за певних умов подібне компенсаторне переключення поступово набуває

патологічних ознак, перетворюючись поступово у стійку залежність, яка порушує баланс між віртуальним і реальним життям.

Розглядаючи інтернет-залежність як певну характеристику особистості, що охоплює когнітивні, емоційні та фізіологічні порушення, що можуть проявляються у поведінці людини та характеризуватись втратою контролю над використанням мережі. Індивід не здатен самотійно обмежити або припинити перебування у віртуальному середовищі, попри усвідомлення його негативних наслідків для психічного, фізичного чи соціального благополуччя. Таким чином, адиктивна поведінка виступає водночас наслідком та зовнішнім проявом сформованої інтернет-залежності особистості.

На наш погляд, виникнення інтернет-залежності є наслідком зниження рівня психологічної стійкості особистості, яка є важливим захисним механізмом, що забезпечує внутрішню гармонію, збереження психічного здоров'я та ефективну саморегуляцію поведінки. Коли цей механізм послаблюється, відбувається певна дезінтеграція особистісної моделі, порушується регуляція емоційно-вольової сфери, знижується здатність до конструктивного подолання стресу, що, у свою чергу, спричиняє деформацію особистісної системи життєвих цінностей, мотивів та цілей. У результаті зростає ймовірність виникнення адиктивної поведінки, зокрема інтернет-залежності, як способу психологічної компенсації внутрішньої нестабільності.

Отож, терміни «інтернет-залежність» та «інтернет-адикція» є взаємопов'язаними, а саме: перший використовується переважно у соціально-психологічному, педагогічному вимірі, другий – у клінічному.

Література:

1. Інтернет-залежність як новий феномен сучасного світу: сутність і проблеми. Київ : НІСД, 2011. 47 с.
2. Ховрич М. О. Інтернет-залежність – актуальна проблема сучасної молоді. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка. Серія : Педагогічні науки.* 2020. Вип. 8. С. 107-112.

3. Петрунько О. Інтернет-залежність як адикція сучасної людини. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2023. № 3(71). С. 115–124. <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2022-71-115-124>.

Динник О.Д.,

здобувачка другого (магістерського) рівня

вищої освіти факультету іноземної філології

та соціальних комунікацій Сумського державного університету

Науковий керівник – канд. психол. наук. Коляда Н. В.

ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ЗАДОВОЛЕНOSTІ ПРОФЕСІЙНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ

У сучасних умовах трансформації освітнього простору України, зокрема в контексті реформування системи фахової передвищої освіти, зростає значення дослідження задоволеності професійною діяльністю педагогічних працівників. Цей аспект є ключовим для забезпечення якості освітнього процесу, збереження кадрового потенціалу та підвищення ефективності роботи закладів фахової передвищої освіти (ЗФПВО).

Задоволеність працею педагогів виступає індикатором їхнього психоемоційного стану, мотивації та професійної самореалізації. Як зазначає Т. Ковбасюк, «формування та збереження позитивної внутрішньої мотивації до професійної діяльності є одним із факторів, що сприяють підвищенню ефективності педагогічної взаємодії та створюють сприятливі умови для самореалізації вчителя у професійній діяльності»[2, с. 65].

У контексті фахової передвищої освіти, де педагоги стикаються з високим навантаженням, обмеженими ресурсами та необхідністю постійного професійного розвитку, дослідження факторів, що впливають на їхню задоволеність працею, є особливо актуальним. Як підкреслює М. Ткалич, рівень

задоволеності професійною діяльністю працівників у закладах освіти переважно є середнім, що вказує на наявність низки чинників, які потребують корекції [7, с. 7].

Проблема задоволеності працею педагогічних працівників знаходить відображення в наукових працях сучасних українських дослідників: О.Лазорко [4], О.Креденцер [3], Л.Карамушки [1], а також у роботах зарубіжних учених, таких як R. Klassen, N. Perry, P. Alegado, X. Ma та ін. Зокрема, аналіз, опублікований у журналі *Educational Psychology Review*, свідчить, що задоволеність педагогічних працівників тісно пов'язана з якістю взаємодії з учнями, їхньою мотивацією, досягненнями, а також рівнем професійного вигорання та плинності кадрів [8, р.6].

Попри значну кількість наукових робіт у сфері дослідження задоволеності працею, чимало аспектів цієї теми залишаються предметом обговорень. Динаміка ринку праці, зміни в управлінських підходах і соціально-психологічних характеристиках робочого середовища зумовлюють потребу у всебічному аналізі актуальних чинників і новітніх методів підвищення задоволеності трудовою діяльністю.

Задоволеність професійною діяльністю педагогічних працівників є складним, багатовимірним і динамічним феноменом, що залежить як від індивідуальних особливостей викладача, так і від зовнішніх умов. Її забезпечення вимагає комплексного підходу, який включає створення сприятливого психологічного клімату, гідної матеріальної винагороди, реальних можливостей для професійного розвитку та чіткої державної політики підтримки освітянської праці [6, с.127]. У контексті ЗФПВО особливої актуальності набувають такі напрями, як оптимізація навантаження, підвищення престижності професії та розвиток культури підтримки і довіри з боку керівництва.

Аналіз діяльності педагогів фахової передвищої освіти засвідчив, що вона вимагає не лише високої фахової обізнаності, а й наявності зрілих особистісних

характеристик, гуманістичних переконань та чітко вираженої професійної орієнтації [1].

З огляду на ключову роль викладача у формуванні професійної компетентності майбутніх спеціалістів, рівень його задоволеності професійною діяльністю розглядається як індикатор ефективності освітнього середовища в установі.

Емпіричне дослідження рівня задоволеності педагогів у ЗФПО – було реалізовано за допомогою трьох психодіагностичних методик: «Інтегральне задоволення працею», опитувальника «Рівень суб'єктивного контролю» та методики «Оцінка професійної спрямованості педагога». У дослідженні взяли участь 22 респонденти. Результати засвідчили неоднорідність загального рівня задоволеності: 36% респондентів мали високий, стільки ж – низький рівень. Найвищі показники за шкалами методики були за інтересом до роботи та міжособистісними взаєминами, а найнижчі – за професійною відповідальністю, умовами праці та досягненнями. Також виявлено переважання екстернального локусу контролю в більшості респондентів, що свідчить про низький рівень відчуття особистої відповідальності за результати праці. Професійна спрямованість була представлена переважно орієнтацією на предмет, комунікацію та інтелігентність, що свідчить про соціально-моральну мотивацію у педагогічній діяльності.

Таким чином, результати дослідження підтверджують гіпотезу про те, що рівень задоволеності професійною діяльністю педагогічних працівників ЗФПО визначається комплексом чинників, серед яких домінують умови праці, міжособистісний клімат, професійна самореалізація, а також індивідуальні особливості особистості – зокрема суб'єктивне відчуття контролю та професійна спрямованість.

Виявлені в ході дослідження проблемні моменти, а саме низький рівень задоволеності професійною діяльністю ряду педагогічних працівників, потребують подальшого вивчення і розробки практичних рекомендацій з

підвищення рівня задоволеності працею. Завданням подальших досліджень є використання комплексного підходу до проблеми підвищення рівня задоволеності працею викладачів коледжу, що поєднує організаційні, соціальні та особистісні аспекти підтримки професійної мотивації та психоемоційного благополуччя викладача.

Отримані результати можуть бути використані адміністрацією освітніх закладів для розробки внутрішніх програм підтримки педагогів, а також слугувати теоретичною та практичною основою для подальших досліджень у галузі психології праці, педагогіки та освітнього менеджменту.

Література:

1. Карамушка Л. М. Суб'єктивне благополуччя персоналу освітніх та наукових організацій в умовах війни: рівень вираженості та зв'язок з копінг-стратегіями. *Організаційна психологія. Економічна психологія*. 2023. № 1(28). С. 17–25.
2. Ковбасюк Т. Психолого-педагогічні особливості мотивації педагогів до професійної діяльності. *Нова педагогічна думка*. 2021. № 4 (108). С. 62–68. DOI: <https://doi.org/10.37026/2520-6427-2021-108-4-62-68>.
3. Креденцер, О. Вплив організаційної культури на рівень задоволеності працею персоналу освітніх організацій в умовах соціальної напруженості. *Організаційна психологія. Економічна психологія*. 2017. № 2-3 (9-10). С. 77-85. DOI: <http://orgpsy-journal.in.ua/index.php/oep/article/view/127>
4. Лазорко О. В. Задоволеність працею як особистий ресурс професійної безпеки фахівців стресогенних професій. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки»*. 2015. Випуск 2. Том 1. С. 41–47. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ppst_2017_30_11 (дата звернення: 27.10.2025).
5. Методики дослідження психічного здоров'я та благополуччя персоналу організацій : психологічний практикум. Л. М. Карамушка, О. В. Креденцер, К. В. Терещенко, В. І. Лагодзінська, В. М. Івкін, О. С. Ковальчук; за ред. Л. М. Карамушки. Київ : Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, 2023. 76 с.
6. Система розвитку професійної компетентності педагогічних працівників фахових коледжів в умовах пандемії, воєнного та повоєнного часу : монографія. О. А. Тітова, П. Г. Лузан, Т. М. Пащенко, А. В. Остапенко, О. Ю. Ямковий. За наук. ред. О. А. Тітової. Київ: ІПО НАПН України, 2023. 272 с.
7. Ткалич М. Г., Дубяга Я. І. Задоволеність працею в контексті професійної самореалізації персоналу: результати емпіричного дослідження. *Журнал сучасної психології*. 2021. № 2 (12). С. 1–10. DOI: <https://doi.org/10.26661/2310-4368/2021-2-12>.

8. Klassen R. M., Perry N. E., Frenzel A. C., et al. Satisfied and High Performing? A Meta-Analysis and Systematic Review of the Correlates of Teachers' Job Satisfaction. *Educational Psychology Review*. 2023. Vol. 35, Article 114. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10648-023-09831-4>.

Єманова В. О.,

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти

факультету психології та історії

Центральноукраїнського державного університету

імені Володимира Винниченка

Науковий керівник – канд. психол. наук, доцент Шаумян О. Г.

АСПЕКТИ ПРИЙНЯТТЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ У СТРЕСОВИХ СИТУАЦІЯХ

Управлінська діяльність є складною багаторівневою системою, що вимагає від керівника високої професійної підготовки, аналітичного мислення та психологічної стійкості. У сучасних умовах динамічних соціально-економічних змін керівники часто стикаються зі стресовими ситуаціями, які супроводжуються невизначеністю, дефіцитом часу, інформаційним перевантаженням та високою відповідальністю за прийняті рішення.

Саме тому проблема **ефективності управлінських рішень у стресових умовах** набуває особливої актуальності. Від того, наскільки керівник здатний зберігати емоційну рівновагу, контролювати напруження та використовувати внутрішні ресурси, залежить не лише результативність діяльності організації, а й психологічне благополуччя персоналу.

Питання впливу стресу на процес прийняття управлінських рішень розглядали у своїх працях як вітчизняні, так і зарубіжні науковці. Г. Сельє визначав стрес як універсальну реакцію організму, що може мати як деструктивний, так і мобілізуючий характер. К. Левін, Р. Лазарус, А. Бандура,

О. Шаумян та інші дослідники наголошували на ролі різних чинників у процесі подолання труднощів та формуванні ефективних стратегій поведінки. Серед українських авторів значний внесок зробили О. Кочарян, Т. Титаренко, Н. Пов'якель, які вивчали психологічні механізми стресостійкості, саморегуляції та мотиваційної готовності до управлінської діяльності. Проте, незважаючи на значну кількість досліджень, залишається недостатньо вивченою взаємодія когнітивних, емоційних і мотиваційних компонентів у процесі прийняття управлінських рішень саме в умовах стресу, що й зумовлює актуальність даної роботи.

Прийняття управлінського рішення є складним інтелектуально-вольовим процесом, у якому взаємодіють когнітивні, емоційні та мотиваційні складові. В умовах стресу когнітивні процеси зазнають істотних змін: знижується концентрація уваги, звужується сприйняття, спрощується аналіз інформації, зростає ймовірність імпульсивних або шаблонних рішень. Під впливом емоційного напруження зменшується здатність до логічного мислення, знижується рівень самоконтролю, що може призводити до нерациональних управлінських дій. Разом з тим помірний рівень стресу може мати мобілізуючу функцію – це активізувати внутрішні ресурси, підвищувати концентрацію, швидкість прийняття рішень і наполегливість у досягненні мети [1; 2].

Психологічна ефективність керівника у стресових ситуаціях безпосередньо залежить від рівня саморегуляції, сформованості навичок емоційного контролю, здатності до адаптації та гнучкості мислення. Керівники, які вміють усвідомлено управляти своїм емоційним станом, демонструють врівноваженість, конструктивність і впевненість у власних рішеннях. Не менш важливим чинником виступає мотиваційна сфера, яка визначає спрямованість особистості на досягнення результату, готовність до ризику й відповідальність за наслідки власних дій. Висока мотивація до успіху та орієнтація на результат сприяють швидкому відновленню після стресу й підтримують працездатність у кризових умовах [3].

Значну роль у поведінці керівника відіграє внутрішній локус контролю, тобто переконання, що перебіг подій залежить від власних дій, а не від зовнішніх обставин. Керівники з внутрішнім типом контролю більш упевнені, ініціативні та готові брати на себе відповідальність. Навпаки, особи з переважанням зовнішнього локусу контролю схильні покладатися на випадок або думку інших, що часто ускладнює процес прийняття рішень. Водночас важливим чинником ефективності виступає індивідуальний стиль управління. Демократичний стиль забезпечує відкритість, довіру й співпрацю, сприяючи ефективному вирішенню проблем і зниженню рівня напруження в колективі. Авторитарний стиль, хоча й забезпечує оперативність дій, часто супроводжується конфліктністю та підвищеним стресом, тоді як ліберальний стиль, попри зниження психологічного тиску, може призвести до втрати дисципліни й контролю [2; 3].

Результати емпіричного дослідження показали, що керівники з високим рівнем мотивації досягнення, внутрішнім відчуттям контролю та орієнтацією на конструктивне вирішення проблем демонструють більшу стресостійкість і ефективніше приймають рішення у складних ситуаціях. Виявлено, що адаптивні стратегії подолання стресу, зокрема планування, пошук підтримки, позитивна переоцінка подій і раціональний аналіз ситуації, забезпечують гнучкість мислення та психологічну стабільність. Натомість уникання проблем, емоційна реактивність чи агресивність знижують ефективність рішень і сприяють емоційному виснаженню. Таким чином, ефективність управлінських рішень у стресових умовах залежить від гармонійної взаємодії когнітивних, емоційних і мотиваційних компонентів особистості керівника.

Ефективність управлінських рішень у стресових ситуаціях визначається комплексом психологічних чинників, серед яких провідну роль відіграють рівень саморегуляції, стресостійкість, внутрішній локус контролю та мотивація досягнення. Здатність керівника зберігати емоційну стабільність, контролювати напруження, об'єктивно оцінювати ризики та використовувати стрес як ресурс

розвитку забезпечує високу результативність управлінської діяльності. Практична цінність отриманих результатів полягає у можливості їх застосування у програмах розвитку управлінських компетенцій, підвищення стресостійкості та формування навичок емоційної саморегуляції.

Подальші дослідження доцільно спрямувати на аналіз специфіки прийняття управлінських рішень у різних професійних сферах, а також на створення психотренінгових програм, спрямованих на розвиток саморегуляції, мотивації досягнення та конструктивних стратегій подолання стресу.

Література:

1. Карамушка Л. М. Психологія управління : сучасний стан і перспективи розвитку. Київ : Либідь, 2017. 312 с.
2. Чернишова Є. Психологічні аспекти прийняття управлінських рішень у кризових ситуаціях. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Психологія»*. 2021. №70. С. 45–53.
3. Шаумян О. Г. Соціальні норми менеджерів освіти в процесі прийняття управлінських рішень : дис. ... к. психол. наук : 19.00.05 / Інститу психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Київ : Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2016. 296 с.

Жагло М. М.,

здобувач (першого) бакалаврського рівня вищої освіти

Навчально-наукового інституту педагогіки і психології

Глухівського національного педагогічного

університету імені Олександра Довженка

Науковий керівник – старший викладач Мисник С. О.

ВПЛИВ ДУМСКРОЛІНГУ В СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ НА ТРИВОЖНІСТЬ МОЛОДІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Сучасний інформаційний простір, зокрема соціальні мережі, відіграє значну роль у формуванні психоемоційного стану молоді, особливо в умовах воєнного стану. Одним із поширених явищ у цифровому середовищі є думскролінг – компульсивне переглядання негативних новин у соціальних мережах, що може посилювати тривожність та негативно впливати на психічне здоров'я. У контексті воєнного стану в Україні, де інформаційний потік насичений повідомленнями про війну, втрати та загрози, думскролінг стає чинником, що потребує детального дослідження.

Думскролінг (від англ. *doomscrolling*) визначається як поведінка, під час якої людина активно шукає та споживає негативну інформацію в соціальних мережах, часто не усвідомлюючи її впливу на власний емоційний стан [1, с. 45]. Це явище пов'язане з психологічними механізмами, такими як негативна упередженість (*negativity bias*), коли людина схильна надавати перевагу негативним новинам через їхню емоційну значущість [2, с. 112]. У воєнний час ця поведінка посилюється через постійний потік тривожних повідомлень, що стосуються безпеки, економічної нестабільності та соціальних потрясінь.

Тривожність, як психоемоційний стан, характеризується відчуттям неспокою, страху та невизначеності, що може бути посилене зовнішніми чинниками, зокрема інформаційним перевантаженням [3, с. 78]. У молоді, яка

активно використовує соціальні мережі, думскролінг може призводити до хронічного стресу, порушення сну та зниження психологічної стійкості. Дослідження свідчать, що надмірне споживання негативного контенту в соціальних мережах корелює зі зростанням рівня тривожності та депресивних станів [4, с. 23].

У контексті воєнного стану думскролінг набуває особливого значення, оскільки молодь перебуває в умовах постійної невизначеності та загрози. Соціальні мережі, такі як Twitter, Telegram чи Instagram, стають основним джерелом інформації, але водночас і тригером для тривожних станів через швидке поширення неперевіраних даних, сенсаційних заголовків та емоційно насичених повідомлень [5, с. 65].

Теоретичний аналіз дозволяє припустити, що думскролінг впливає на тривожність молоді через кілька механізмів:

1. Інформаційне перевантаження: постійний потік новин перешкоджає раціональній обробці інформації, викликаючи когнітивне та емоційне виснаження [1, с. 47].

2. Емоційна заразність: негативні емоції, передані через контент, підсилюють тривожність через механізм соціального зараження (*emotional contagion*) [2, с. 115].

3. Зниження самоконтролю: компульсивна потреба перевіряти новини знижує здатність молоді до саморегуляції та свідомого обмеження часу в соціальних мережах [4, с. 25].

Таким чином, думскролінг у соціальних мережах є значущим чинником, що впливає на психоемоційний стан молоді в умовах воєнного стану. Теоретичне осмислення цього явища дозволяє окреслити напрямки для подальших емпіричних досліджень, зокрема щодо розробки стратегій зниження тривожності шляхом обмеження впливу негативного інформаційного контенту.

Література:

1. Buchanan K., Aknin L. B. Doomscrolling: The psychological impact of consuming negative news in social media. *Journal of Media Psychology*. 2021. Vol. 33, no. 1. P. 45–50.
2. Rozin P., Royzman E. B. Negativity bias, negativity dominance, and contagion. *Personality and Social Psychology Review*. 2001. Vol. 5, no. 4. P. 112–120.
3. Sharma B. Lee J. Social media and mental health: The role of doomscrolling in anxiety and depression. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*. 2022. Vol. 25, no. 1. P. 23–27.
4. Spielberger C. D. State-Trait Anxiety Inventory. *Encyclopedia of Psychological Assessment*. London : Sage Publications, 2010. P. 78–82.
5. Vorderer P., Kohring M. Permanently online, permanently connected: Living and communicating in a digital world. *Media Psychology Review*. 2020. Vol. 14, no. 2. P. 60–68.

Задорожня Т. М.,

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти

факультету психології та історії

Центральноукраїнського державного університету

імені Володимира Винниченка

Науковий керівник – канд. психол. наук, доцент Шаумян О. Г.

АСПЕКТИ РОБОТИ ПСИХОЛОГА З НЕПОВНОЛІТНІМИ В ПЕНІТЕНЦІАРНИХ ЗАКЛАДАХ

Спільна праця державних структур і недержавних громадських організацій дасть шанс подолати існуючі недоліки у роботі з неповнолітніми засудженими та жінками, а також з ув'язненими в цілому. Потрібно покращувати методи соціальної роботи та правильно й ефективно взаємодіяти з ними. Адже уряд має бути зацікавлений у створенні, розробці й впровадженні спеціальних програм, що передбачатимуть різноманітну і поетапну роботу, спрямовану на формування їх особистості.

Адаптація людини є ключовим принципом, що визначає її можливість

ефективно функціонувати та взаємодіяти із навколишнім середовищем, виступаючи при цьому основною умовою забезпечення її життєдіяльності. Процес пристосування до різноманітних життєвих обставин і умов є важливим фактором, який визначає здатність індивіда успішно адаптуватися та пристосовуватися до змін, які відбуваються в його житті. Зокрема, адаптація осіб, засуджених до покарання у вигляді позбавлення волі, до умов перебування в колонії є важливою складовою процесу їхнього перевиховання. Цей аспект особливо актуальний для неповнолітніх засуджених, адже виконання покарання передбачає ізоляцію від нормального життя, що супроводжується значним відривом від звичного середовища. В таких умовах особа залишається не лише поза межами активного соціального життя, але й потрапляє у середовище з іншими правилами і цінностями, які суттєво відрізняються від тих, що характерні для суспільства за нормальних обставин. Це створює сприятливий ґрунт для формування та закріплення антигромадських стереотипів поведінки. Окрім того, подібний досвід значно ускладнює подальшу реінтеграцію людини в суспільство після звільнення, оскільки здатність особистості адаптуватися до умов життя на свободі істотно знижується, що лише підсилює ризик рецидиву [1; 2].

Адаптація неповнолітнього засудженого до умов колонії це важкий і дуже відповідальний процес, адже саме як адаптувалася людина до умов середовища, залежить потім результат виправлення та вихід з місця позбавлення волі. Підводячи підсумки потрібно сказати, що основне завдання, яке стоїть перед установами виконання покарань, є пристосування жінки та неповнолітнього засудженого до умов відбування покарань в умовах суворої ізоляції від суспільства. Адже жінка та неповнолітній ув'язнений відривається від родини, найближчого побутового оточення, а все це створює проблеми в процесі адаптації [2].

Практична робота у сфері взаємодії з неповнолітніми правопорушниками все ще потребує більш чіткого та продуманого підходу. Проте, як зазначають

представники закону, докладаються всі можливі зусилля для запобігання правопорушенням і створення умов, які сприяють реабілітації таких дітей. У цьому процесі важливу роль відіграють центри соціальних служб для молоді, які здійснюють соціальний супровід неповнолітніх, що перебувають під їхньою опікою. Можна сказати, що суспільство вже рухається у напрямку покращення загальної криміногенної ситуації. Особлива роль у цій системі належить соціальному працівникові, який виступає сполучною ланкою між суспільством і дитиною. Його основне завдання полягає у координації роботи всіх органів і служб у справах неповнолітніх для спільного вирішення проблем конкретної дитини та її інтеграції у суспільне життя через набуття навичок соціальної адаптації [1].

Вагомим спрямуванням соціально-психологічної роботи психолога із неповнолітніми засудженими є їх персональна підготовка до звільнення з місць позбавлення волі.

Нині питання виправлення та ресоціалізації неповнолітніх залишається одним із ключових пріоритетів держави. В умовах виправних колоній процес перевиховання підлітків спрямований насамперед на зміну їхньої поведінки, формування суспільно прийнятних поглядів і переконань, а також приведення їх до відповідності загальновизнаним нормам. З цією метою в установах виконання покарань приділяють значну увагу залученню підлітків до культурно-масових заходів, навчання та трудової діяльності [1].

Таким чином, ресоціалізація неповнолітніх, які скоїли злочини, являє собою процес їхнього повернення до суспільства. У ході цього процесу вони повинні відновити свій соціальний статус і набути необхідних навичок для адаптації та успішної поведінки. Досягнення таких цілей неможливе виключно через контроль з боку установ виконання покарань. Додаткову складність цьому процесу додає те, що підлітки зазвичай залишаються в тому ж середовищі, яке сприяло формуванню їхньої протиправної поведінки.

Отже, дослідження окресленої проблематики – аспектів роботи психолога з неповнолітніми в пенітенціарних закладах – потребує подальших наукових розвідок.

Література:

1. Вітюк Д. До поняття механізму запобігання злочинності. *Baltic Journal of Legal and Social Sciences*. 2022. №. 2. С. 30–35.
2. Романова А. С. Психологічно-правові особливості ресоціалізації засуджених. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького : Журнал. Серія Право*. 2021. № 11(23). С. 40–46.

Ігнатенко А. А.,

штатний слухач I курсу педагогіки

Військової академії (м. Одеса)

Науковий керівник – старший викладач Гібало О. В.

СИНЕРГІЯ ТІЛА Й СВІДОМОСТІ: ФІЗИЧНА АКТИВНІСТЬ ТА ПСИХОЛОГІЧНІ РЕСУРСИ ЯК ІНСТРУМЕНТ БОРОТЬБИ ЗІ СТРЕСОМ

Сучасна людина живе в умовах постійної динаміки, коли швидкість технологічних, соціальних та економічних змін перевищує природну здатність організму до адаптації. Потужні інформаційні потоки, соціальна конкуренція, вимоги до успіху створюють хронічний фон стресу й тривожності. В умовах війни в Україні ці навантаження набувають екзистенційного виміру: стрес стає не епізодичним, а системним негативним явищем, яке впливає на психофізичний стан громадян України як військових так і цивільних. Поставлена проблема щодо прийому протидії цим факторам у різні способи.

Стрес є природною адаптивною реакцією організму на загрозу. Під час небезпеки активується симпатична нервова система, запускаючи реакцію «бий або тікай»: прискорюється серцебиття, підвищується рівень адреналіну та

кортизолу, змінюється дихання. У короткостроковій перспективі це допомагає вижити, але при тривалому впливі такі реакції виснажують організм, порушуючи сон, травлення, гормональний баланс та імунітет [2]. Пропоную наступний багаторівневий підхід до зменшення та подолання наслідків що руйнують організм та особистість. Ідея роботи наступна.

Фізична активність та розвиток психологічних ресурсів виступають взаємодоповнюючими механізмами, що забезпечують гармонію між тілом і свідомістю. Їхня синергія формує антикрихке мислення - здатність не лише витримувати стрес, а й використовувати його як ресурс для особистісного зростання [1].

Фізична активність діє як природний антагоніст стресу. Рух стимулює вивільнення ендорфінів, серотоніну й дофаміну, що знижують рівень тривожності, покращують настрій і підвищують концентрацію. Регулярні тренування зміцнюють серцево-судинну систему, покращують сон, а також стимулюють нейрогенез у гіпокампі - зоні мозку, відповідальній за пам'ять і емоційну регуляцію [3].

Філософія стоїцизму, буддизму та екзистенціалізму вчить, що не подія визначає наш стан, а спосіб її сприйняття. Нейропсихологія підтверджує це: когнітивна інтерпретація досвіду змінює нейронні зв'язки мозку. Соціальна підтримка, побратимство, колективні практики - молитва, волонтерство, спільні тренування – створюють ефект психологічного «куполу», у межах якого тривога зменшується через довіру.

Психологічна стійкість (резильєнтність) – це здатність людини відновлюватися після емоційних потрясінь. У структурі резильєнтності виділяють три рівні: емоційний (контроль почуттів), когнітивний (гнучкість мислення) та екзистенційний (усвідомлення сенсу життя). Розвиток цих рівнів відбувається через практики усвідомленості, саморефлексії, розвиток емоційного інтелекту та саморегуляції.

Сучасна психологія пропонує глибше поняття – антикрихкість, що означає не просто здатність витримувати труднощі, а й виростати завдяки ним [4]. Ключові когнітивні навички антикрихкого мислення: переосмислення невдач як досвіду, реалістичний оптимізм, уважність, гнучке мислення та внутрішня дисципліна. Такий тип мислення формує психологічний імунітет, який дає змогу зберігати працездатність у невизначених або кризових умовах.

Психологічний стан завжди має тілесне відображення. Під час тривоги або стресу м'язи напружуються, дихання стає поверхневим, пульс прискорюється. Якщо така напруга триває довго, тіло починає жити у стані хронічного стресу. Фізична активність у цьому випадку діє як засіб природної стабілізації нервової системи, допомагаючи «розрядити» гормональну напругу.

Тому практика поєднання руху, дихання та усвідомлення є ефективним інструментом підтримання високого рівня морально-психологічного стану людини. Залежно від ситуації пропоную застосовувати такі інтегровані комплекси методів:

Комплекс 1. «Стійкість через дихання і рух» - доцільно виконувати вранці або після завершення робочого дня для зниження гормональної напруги. Він включає 5–7 хвилин дихальних вправ (метод 4-7-8 або діафрагмальне дихання), 10–15 хвилин легких фізичних навантажень (розтяжка, йога, біг підтюпцем) та коротку рефлексію після тренування з фокусом на відчуттях «тут і тепер».

Комплекс 2. «Когнітивна перебудова» - найефективніше застосовувати під час інтенсивного розумового навантаження або переживання сильних емоцій. Він містить техніку зупинки негативних думок, когнітивно-поведінковий аналіз ситуації («факт – емоція – дія – наслідок») та коротку медитацію усвідомленості (3–5 хвилин).

Комплекс 3. «Емоційне розвантаження» - рекомендовано застосовувати після конфліктних ситуацій або у стані перевтоми. Передбачає арт-терапію,

музикотерапію чи тілесну релаксацію (body scan, йога-нідра), а також обговорення почуттів у групі чи з психологом.

Комплекс 4. «Командна взаємодія та фізична стійкість» - доцільний у військових підрозділах і колективах, де важлива підтримка команди. Включає спільні спортивні тренування, командні ігри, марш-кидки, а також взаємне обговорення ресурсних думок та коротку релаксацію в кінці заняття.

Застосування таких комплексів дозволяє одночасно активізувати тілесні, когнітивні та емоційні системи, створюючи стійкий психофізичний баланс.

Отже, синергія тіла й свідомості формує цілісний механізм подолання стресу, який поєднує фізичні, когнітивні, емоційні й соціальні чинники. Коли тіло розслаблене, мозок отримує сигнал безпеки; коли тіло в русі, психіка сприймає це як дію, а не безсилля. Навіть мінімальні тілесні практики - дихальні вправи, розтяжки, йога, біг - мають потужний терапевтичний ефект, бо синхронізують нейронні, гормональні та емоційні процеси [5].

Синергія фізичної активності та психологічних ресурсів створює ефективний механізм боротьби зі стресом і тривожністю, сприяє формуванню антикрихкої, адаптивної особистості та підтримує психічну стійкість у складних життєвих умовах.

У сучасному науковому дискурсі дедалі більше досліджень підтверджують: емоційна та фізична системи - це не окремі світи, а єдина біопсихічна мережа. Коли тіло розслаблене, мозок отримує сигнал безпеки; коли тіло в русі, психіка сприймає це як дію, а не безсилля. Тому навіть мінімальні практики - дихальні вправи, ранкові розтяжки, йога, біг, бойові мистецтва - мають потужний терапевтичний ефект, бо синхронізують нейронні, гормональні та емоційні процеси. Синергія фізичної активності та психологічних ресурсів створює ефективний механізм боротьби зі стресом і тривожністю, сприяючи формуванню антикрихкої, адаптивної особистості.

Література:

1. Сельє Г. *Стрес без дистресу*. Київ: Основи, 2000.

2. Сапольскі Р. *Чому в зебр не буває виразки*. Львів: Видавництво Старого Лева, 2019.
3. Hanson R. *Resilient: How to Grow an Unshakable Core of Calm, Strength, and Happiness*. New York: Harmony Books, 2018.
4. Taleb N. N. *Antifragile: Things That Gain from Disorder*. New York: Random House, 2012.
5. Kabat-Zinn J. *Wherever You Go, There You Are: Mindfulness Meditation in Everyday Life*. New York : Hyperion, 1994.

Качалін Д. А.,

здобувач вищої освіти факультету психології та історії

Центральноукраїнського державного

університету імені Володимира Винниченка

Науковий керівник – канд. пед. наук, старший викладач Кушнір Н. С.

АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ ВІЙСЬКОВИМ КОЛЕКТИВОМ В УМОВАХ ЕМОЦІЙНОГО ВИСНАЖЕННЯ

Психологічні аспекти управління військовим колективом у розрізі емоційного виснаження в екстремальних умовах бойових дій є на сьогодні однією з найактуальніших тем наукових досліджень. Стану емоційного виснаження військовослужбовця приділяється усе більше уваги. Професійна діяльність учасника бойових дій незалежно від специфіки та особливостей роботи, відноситься до групи професій, що вимагають надмірних зусиль і містить соціально-психологічні орієнтири – любов до України та її громадян, безпека населення при виконання завдань, ризику втрати здоров'я або власного життя.

Нині в українському суспільстві трансформується уявлення, ставлення до роботи військовослужбовця та управління військовим колективом. Сучасні події, пов'язані з повномасштабною війною в Україні спричинені нервовими

потрясіннями стресами, як загибель побратима, часткова втрата здоров'я, недостатній сон, сумні події тощо.

Як наслідок, накопичується втому, зростає психічне й емоційне напруження, котрі особистість отримує під час виконання робочих завдань із високою стресованістю. Тому простежується надмірна емоційне виснаження у військовослужбовців, яку важко подолати в екстремальних умовах бойових дій [2].

Існує необхідність щодо управління військовим колективом у напрямі послаблення та подолання стану емоційного виснаження у військовослужбовців. Проблему переживання стану емоційного виснаження досліджували вітчизняні і зарубіжні вчені, зокрема такі, як С. Бабанов, Н. Водоп'янова, Л. Карамушка, В. Ковальчук, С. Максименко, Х. Фрейденбергер, В. Шауфелі, Р. Шваб та ін..

Емоційного виснаження і стан втоми, постійні стресові ситуації, в які потрапляє військовослужбовець в процесі складної соціальної взаємодії по роботі, постійне проникнення в суть надмірних фізичних перенавантажень, особистісна незахищеність та інші морально-психологічні чинники надають негативну дію на функціонування й здоров'я військовослужбовця.

Емоційне виснаження, втома, спустошеність, неможливість взаємодіяти з членами родини, з близькими, відчуття відсутності психосоціальної підтримки, брак відпочинку, коротка відпустка тощо.

Стан емоційного виснаження нерозривно пов'язують із професійним вигоранням та емоційним вигоранням. На жаль, у військовослужбовців достатньо можливостей для накопичення емоційного виснаження, тому що вони постійно в силу своєї робочої діяльності чимало часу проводять на роботі і мають обмаль відпочинку, не встигають відновлюватися. А звідси відбувається поступова зміна емоційного стану, а разом з ним й емоційного виснаження через переживання організмом особистості нервово-психічних

перенавантажень. І тоді виникає або емоційне виснаження, або надмірне емоційне виснаження, або вони разом [1; 2].

Усе це впливає на зміну в поведінці, діяльності, здоров'ї, мисленні, пам'яті тощо. Також це може доповнюватися нерозумінням деяких обставин військового цивільними громадянами, станом самотності, синдромом втрачених можливостей, поки є на війні.

За таких умов виокремлюються такі професійні якості, як емпатія, гуманізм, терпіння, доброзичливість, щирість, тактовність. У сучасному світі, особливо під час пандемії COVID-19 та повномасштабної війни в Україні зросією професія військовослужбовця та його професійні обов'язки набули особливої уваги та потреби з метою зняття нервово-емоційної напруги, сильного душевного болю, наслідків втрат війни тощо [1; 2].

Отже, стан емоційного виснаження в екстремальних умовах бойових дій є поступовим явищем, котре розвивається не за один день. Для нього потрібен час. Емоційне виснаження стосується до тривалого й надмірного стресу на роботі. Військовослужбовець використовує кожного дня на повну сили свої можливості, щоб виконати нагальні завдання. Тому стану втоми йому важко оминути.

Перспективою подальших наукових розвідок є вивчення аспектів управління військовим колективом в умовах емоційного виснаження у військовослужбовців.

Література:

1. Кальниш В. В., Мальцев О. В. Віддалені зміни психофізіологічного стану військовослужбовців після тривалого перебування в зоні проведення бойових дій. *Фізіологічний журнал*. 2021. Т. 67. № 2. С. 11–21.
2. Коструба Н. С. Психічне здоров'я військовослужбовців. *Психологічні перспективи*. Луцьк, 2023. Вип. 41. С. 120–132.

Кикоть В. І.,

здобувачка (першого) бакалаврського рівня вищої освіти

Навчально-наукового інституту педагогіки і психології

Глухівського національного педагогічного

університету імені Олександра Довженка

Науковий керівник – старший викладач Мисник С. О.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МОЛОДІ З РІЗНИМ СТАВЛЕННЯМ ДО ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ

Сучасна молодь стикається з численними психоемоційними викликами, такими як стрес, тривожність та депресивні стани, що зумовлює необхідність звернення до психологічної допомоги. Проте ставлення молоді до психологічної допомоги є неоднорідним і залежить від індивідуальних психологічних особливостей, соціокультурних факторів та рівня психологічної культури. Дослідження психологічних особливостей молоді з різним ставленням до психологічної допомоги дозволяє краще зрозуміти бар'єри та мотиваційні чинники, що впливають на готовність звертатися до фахівців.

Ставлення до психологічної допомоги формується під впливом індивідуальних психологічних характеристик, таких як рівень самосвідомості, емоційна стабільність, відкритість до нового досвіду та когнітивні упередження [2, с. 34]. Психологічна допомога, як форма підтримки, передбачає взаємодію з фахівцем для вирішення емоційних, поведінкових або соціальних проблем, але молодь часто демонструє амбівалентне ставлення до неї через стигматизацію психічних проблем у суспільстві [1, с. 89].

Дослідження показують, що молодь із позитивним ставленням до психологічної допомоги частіше характеризується високим рівнем емоційного інтелекту та саморефлексії, що сприяє усвідомленню власних психологічних потреб [3, с. 56]. Натомість негативне ставлення часто пов'язане з низькою психологічною грамотністю, страхом соціального осуду та недовірою до фахівців [4, с. 102]. У контексті української молоді ці фактори можуть

посилюватися через обмежений доступ до якісних психологічних послуг та соціокультурні стереотипи, що асоціюють звернення до психолога зі слабкістю [5, с. 44].

Психологічні особливості молоді з різним ставленням до психологічної допомоги можна класифікувати за такими аспектами:

1. Емоційна сфера. Молодь із позитивним ставленням частіше демонструє вищий рівень емоційної стабільності та здатність до саморегуляції, тоді як негативне ставлення корелює з підвищеною тривожністю та емоційною лабільністю [2, с. 36].

2. Когнітивні особливості. Позитивне ставлення асоціюється з вищим рівнем критичного мислення та готовністю до пошуку рішень, тоді як негативне – з когнітивними спотвореннями, такими як заперечення проблем [3, с. 58].

3. Соціальні установки. Молодь, відкрита до психологічної допомоги, частіше має підтримуюче соціальне оточення, тоді як негативне ставлення може бути зумовлене впливом стигматизуючих соціальних норм [4, с. 105].

Теоретичний аналіз свідчить, що ставлення молоді до психологічної допомоги залежить від комплексу психологічних особливостей, які формуються під впливом індивідуальних і соціальних чинників. Розуміння цих особливостей є важливим для розробки стратегій підвищення психологічної культури молоді та подолання бар'єрів у зверненні до фахівців.

Література:

1. Corrigan P. How stigma interferes with mental health care. *Psychological Review*. 2004. Vol. 10, no. 5. P. 87–93.
2. Gullman R., Barker J. Psychological help-seeking among youth: Attitudes and barriers. *Journal of Applied Psychology*. 2019. Vol. 44, no. 2. P. 32–39.
3. Salovey P., Mayer J. D. Emotional intelligence. *Journal of Personality and Social Psychology*. 1990. Vol. 59, no. 3. P. 54–60.
4. Vogel D. L., Wester S. R. To seek help or not to seek help: The risks of self-disclosure. *Journal of Counseling Psychology*. 2003. Vol. 50, no. 4. P. 100–107.
5. Rickwood D. J., Deane H. J. The mental health of young people in Australia: key findings from the child and adolescent component of the National Survey of Mental Health and Well-Being. *Australian and New Zealand Journal of Psychiatry*. 2000. Vol. 34, no. 1. P. 43–45.

Ковальчук Б. С.,

*здобувачка (першого) бакалаврського рівня вищої освіти
факультету цифрових, освітніх та соціальних технологій*

Луцького національного технічного університету

Науковий керівник – канд. соціол. наук, доц. Піменова О. О.

ПСИХОЛОГІЯ ДОВІРИ У МІЖОСОБИСТІСНИХ ВІДНОСИНАХ

Довіра є однією з ключових категорії міжособистісних відносин, оскільки саме вона визначає глибину, стабільність і ефективність людського спілкування. Вона сприяє формуванню взаєморозуміння, підтримки та емоційної безпеки у стосунках. Дослідження психологічних механізмів довіри дозволяє краще зрозуміти, як створюються та зберігаються гармонійні міжособистісні зв'язки.

Готуючись до конференції, було проаналізовано ключові наукові джерела 2020-2025 років, які висвітлюють психологію довіри у міжособистісних відносинах. Дослідження, здійсненні такими авторами як Н. Губа розповідає про види та функції міжособистісної довіри, В. Кравців, М. Левицька та інші.

Міжособистісна довіра є одним із ключових психологічних механізмів, що визначають якість, стабільність та глибину людських стосунків. Вона виступає фундаментальною умовою для формування гармонійних зв'язків між людьми, забезпечує відкритість у спілкуванні, готовність до співпраці та взаєморозуміння. Міжособистісна довіра може виникати через узгодження різноманітних чинників, таких як особисті інтереси, переконання, емоційний досвід, адаптивність особистості, рівень її інтелектуального розвитку та соціальна зрілість.

Довіра формується тоді, коли людина впевнена у відповідності й адекватності поведінки, реакцій та цінностей іншої людини власним переконанням. Вона базується на позитивному досвіді взаємодії, що зумовлює формування почуття впевненості, стабільності та передбачуваності у стосунках.

Серед основних ознак міжособистісної довіри виділяються: позитивне ставлення до іншої особи, доброзичливість, спільний досвід успішної взаємодії, переконання у надійності та щирості партнера. Ці характеристики формують психологічний простір безпеки, у якому людина може відкрито виражати свої емоції та почуття, не побоюючись осуду чи зради.

Міжособистісна довіра розглядається як динамічна характеристика між людських взаємин, що змінюється під впливом життєвого досвіду, соціальних умов і внутрішнього стану особистості. Вона може як зміцнюватися, так і руйнуватися залежно від ситуацій, у яких перебувають партнери по спілкуванню. У структурі міжособистісної довіри дослідники виокремлюють три основні компоненти: когнітивний, афективний і конативний. Когнітивний компонент охоплює знання про іншу людину, її поведінку, переконання та передбачення реакцій; афективний – емоційне ставлення, симпатію, емпатію, прийняття; конативний – поведінковий аспект, готовність до відкритої та спільних дій.

Також у психологічній літературі виділяють кілька видів міжособистісної довіри: стратегічну, генералізовану, моралістичну, односторонню та взаємну. Кожен вид має свої особливості й функціональне призначення у системі міжособистісних стосунків. Наприклад, стратегічна довіра заснована на раціональних міркуваннях і очікуваннях взаємовигоди, тоді як генералізована – на схильності людини вірити іншим незалежно від конкретної ситуації.

На думку Любицької О.Г. [7], базова довіра є фундаментом особистості, основою ставлення людини до себе та навколишнього світу. Вона формує позитивне відчуття стабільності, безпеки та впевненості у власному існуванні. Базова довіра зароджується в дитинстві, коли дитина отримує досвід прийняття, любові та підтримки. Вона є передумовою для розвитку здатності приймати допомогу від інших і бути відкритою до взаємодії. За відсутності базової довіри людина схильна відчувати невпевненість, тривогу, емоційну нестабільність, що ускладнює встановлення здорових соціальних контактів у дорослому віці.

М. Е. Балакшин [1] визначив кілька функцій довіри: особистісні (екзистенційна, когнітивна, гармонізацій, соціалізацій, мотиваційна, оціночна), організаційні (інтеграція, адаптація, координація, емоційна ідентифікація, ресурсна) та громадські (конститутивна, регулююча, конструктивна). Усі вони забезпечують психологічну стійкість особистості, стабільність соціальних систем і формують основи громадянського суспільства.

Довіра часто постає як реакція на ситуацію невизначеності, коли людині бракує інформації про можливі наслідки дій інших людей. Існує гіпотеза, що зі зростанням рівня емоційного інтелекту особистість стає менш наївно-довірливою, адже вчиться краще прогнозувати поведінку інших, тим самим зменшуючи рівень невизначеності у взаємодії. Однак це не зменшує значення довіри – навпаки, вона набуває більш усвідомленого, зрілого характеру.

Вміння довіряти є надзвичайно актуальним у сучасному суспільстві, адже воно повертає людину до спільноти, забезпечує підтримку, захист та емоційне відчуття безпеки. Довіра є складним багатовимірним явищем, що розглядається у філософському, психологічному й соціальному аспектах. Вона має не лише етичний, а й глибоко психологічний зміст, оскільки відображає як ставлення людини до інших, так і до самої себе.

Етимологічно слово «довіра» походить від латинського *credo* – «вірю» або «серце даю», що підкреслює емоційно-ціннісний характер цього феномена [6]. У Великому тлумачному словнику сучасної української мови зазначено, що довіра або довір'я – це позиція, що ґрунтується на вірі в правильність, чесність і щирість іншої особи [5]. Коли людина довіряє, вона очікує, що партнер не завдасть шкоди, не використає отриману інформацію у власних цілях, не зрадить. Однак реальний досвід показує, що ці очікування не завжди справджуються, тому довіра завжди містить у собі певний елемент ризику.

Для представників необіхевіоризму довіра є складовою частиною впевненості, що є основою соціальної компетентності. Позитивне підкріплення у процесі взаємодії сприяє формуванню навичок упевненої поведінки, що

зміцнює «віру в самоефективність» (self-efficacy) та забезпечує стабільність самооцінки [4, 6]. Довіра також створює умови для розвитку толерантності, емпатії та позитивного ставлення до інших, виконуючи функції спілкування, емоційного розвантаження, взаємного розуміння та визнання [8, с. 33].

Е. Гіденс [5, с. 18] зазначав, що базова довіра, сформована в дитинстві, є основою соціального порядку та фундаментом чуттєвого самовизначення людини. Вона визначає готовність довіряти навіть незнайомим людям, що має особливе значення у посттрадиційних суспільствах. Довіра, на його думку, є тим механізмом, який забезпечує функціонування суспільства на рівні від близьких міжособистісних зв'язків до глобальних систем взаємодії.

Психологічна природа довіри полягає у поєднанні когнітивного (усвідомлення надійності), емоційного (почуття прихильності) та вольового (готовність діяти, приймаючи ризик) аспектів. Саме довіра визначає ступінь близькості між людьми, є підґрунтям найміцніших соціальних зв'язків і важливою умовою самореалізації. Її рівень впливає на самооцінку, емоційне благополуччя та здатність особистості до розвитку.

К. Роджерс трактував довіру як прояв позитивного ставлення до інших – теплоту, симпатію, прийняття, відсутність оцінного судження. Він наголошував, що справжня довіра починається з внутрішнього прийняття себе, адже людина, яка не довіряє власним почуттям і досвіду, не здатна щиро довіряти іншим.

Міжособистісна довіра завжди формується у процесі соціальної взаємодії. Її можна розглядати як «гнучкий» психологічний феномен, що змінюється залежно від ситуації, контексту спілкування та попереднього досвіду. Вона є важливим елементом соціалізації, забезпечує узгодженість дій, взаєморозуміння та емоційну підтримку між людьми.

Міжособистісні відносини загалом є однією з центральних проблем соціальної психології, адже становлення особистості неможливе поза системою суспільних зв'язків. Одним із перших, хто досліджував це питання, був В. М'ясищев, який розглядав ставлення як форму відображення особистістю

навколишньої дійсності. Формування міжособистісних відносин, на його думку, є результатом перетворення соціальних зв'язків у суб'єктивні образи у свідомості людини.

Психолог Л. Гозман виокремив два компоненти структури міжособистісних відносин: об'єктивний – що відображає реальність, незалежну від суб'єктивних установок, і оцінний – який представляє індивідуальне емоційне ставлення суб'єкта до ситуації взаємодії. Саме на перетині цих двох складових народжується феномен довіри як внутрішнього переконання у доброзичливості та надійності іншого.

Проведене дослідження засвідчило, що психологія довіри у міжособистісних відносинах має багатовимірний характер і поєднує емоційні, когнітивні та соціальні аспекти людської взаємодії. Довіра є результатом складної інтеграції внутрішніх переконань, попереднього досвіду, ціннісних орієнтацій та соціального середовища. Довіра не лише забезпечує стабільність соціальних зв'язків, а й виступає психологічною основою самоповаги, самооцінки та внутрішньої рівноваги людини. Вона формує фундамент взаєморозуміння, доброзичливості та підтримки в міжособистісних стосунках. Таким чином, розвиток довіри є важливим чинником особистісного зростання, соціальної згуртованості та духовного здоров'я суспільства в цілому.

Література:

1. Губа Н. Міжособистісна довіра: сутність, види та функції. *Слобожанський науковий вісник. Серія: Психологія*. 2024. № 1. С. 33-37.
2. Чайка Г. Довіра як ключовий компонент психічного здоров'я. *Вчені записки ТНУ імені ВІ Вернадського. Серія: Психологія*. В. 33. 2022. С. 31-36.
3. Васюк К.. Особливості прояву довіри в спілкуванні в осіб з різним рівнем емоційного інтелекту. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. Вип. 3. 2023. С. 85-91.
4. Чайка Г. Вплив базової довіри на психологічне здоров'я людини. *Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом. Психологія*. Вип 1 (57). 2023. С 46-51.
5. Кравців В., Тавровецька Н. Теоретична модель розвитку міжособистісної довіри. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки»*. Вип. 1. 2024. С. 10-17.

6. Божаківська М. Соціальна ідентичність як основа формування довіри у процесі міжособистісних взаємин. *Diss.* Тернопіль, ЗУНУ, 2023.

7. Чорна Д.. Соціально-психологічні чинники формування довіри в шлюбних відносинах. *Diss.* Львівський державний університет внутрішніх справ, 2023.

8. Левицька М. І. Міжособистісна довіра : теоретичний аспект / М. І. Левицька. *Педагогічний альманах. Актуальні проблеми дошкільної освіти : теорія та практика* : матеріали II Всеукраїнської конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених (04 листопада 2022 року). Вип. 2. Одеса : Видавництво ТОВ «Лерадрук», 2022. С. 189-194.

9. Шишман А. Психологія близьких відносин. *Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Сучасна психологія: проблеми і перспективи»* (12 листопада 2020 р.). Збірник наукових праць. Ізмаїл. 2020. С. 178-183.

Ковердюк С. А.,

*здобувачка (першого) бакалаврського рівня вищої освіти
факультету цифрових, освітніх та соціальних технологій*

Луцького національного технічного університету

Науковий керівник – канд. соціол. наук, доц. Піменова О. О.

РОЛЬ ХОБІ ТА ТВОРЧОСТІ У ЗБЕРЕЖЕННІ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗДОРОВ'Я

Психологічне здоров'я є важливою складовою загального благополуччя людини. В умовах сучасного світу, коли суспільство переживає війну, економічну нестабільність та інформаційне перевантаження, все більше людей стикаються з тривожністю, емоційним вигоранням і почуттям безсилля. Пошук простих і доступних способів підтримки внутрішньої рівноваги стає актуальним не лише для фахівців, але й для кожної людини.

Одним із таких способів є заняття хобі та творчістю. Творчі практики допомагають людині висловити емоції, звільнитися від стресу, відновити почуття гармонії з собою. Саме тому ця тема є актуальною для сучасної психологічної науки.

Метою роботи є аналіз ролі хобі та творчості у збереженні психологічного здоров'я людини та визначення психологічних механізмів їх позитивного впливу на емоційний стан особистості.

Хобі – це не просто спосіб провести вільний час, а діяльність, що має глибоке психологічне значення. Воно допомагає людині відчувати задоволення від життя, реалізувати внутрішні потреби й відновити емоційну рівновагу. Як зазначає український психолог С. Д. Максименко, творчість є одним із найважливіших шляхів розкриття психогенетичного потенціалу особистості [4].

Під час занять улюбленою справою людина може повністю зануритися у процес. Такий стан у психології називають «**потоком**». Його описав Міхай Чіксентміхаї як стан повного занурення у діяльність, коли людина настільки захоплена процесом, що втрачає відчуття часу [1]. Цей стан сприяє внутрішньому відновленню, оскільки енергія спрямовується на творення, а не на переживання.

На мою думку, саме стан потоку є ключем до розуміння, чому творчість має такий терапевтичний ефект. Коли я займаюся малюванням або танцями, усі думки зосереджуються лише на процесі. Відчуття тривоги зменшується, а на зміну приходить спокій і легкість.

О. Віноградова у праці «*Психологія творчості*» підкреслює, що творчі заняття сприяють зниженню рівня тривожності та емоційному відновленню, активізуючи внутрішні ресурси особистості [1]. Таким чином, хобі можна розглядати як природний засіб саморегуляції.

Позитивний вплив хобі на психічний стан пояснюється кількома психологічними механізмами.

Перший механізм – це психоемоційна компенсація. Під час захоплення улюбленою справою людина тимчасово відволікається від життєвих труднощів. У цей час організм виробляє менше кортизолу – гормону стресу, що сприяє розслабленню [7].

Другий механізм – катарсис, або емоційне очищення. Через творчість ми можемо висловити ті почуття, які важко передати словами. Малювання, музика, поезія чи танці допомагають безпечно вивільнити емоції.

Третій механізм – формування самоефективності. Як зазначає І. Карпенко, досягнення у творчій діяльності підвищують самооцінку, створюють відчуття компетентності [2].

Хобі сприяє не лише емоційному розвантаженню, а й соціалізації. Люди, які мають спільні інтереси, об'єднуються у творчі колективи, клуби, студії. Це допомагає зменшити відчуття самотності, особливо у людей старшого віку. В «Українському психологічному журналі» зазначається, що спільна творча діяльність є ефективним способом профілактики депресії [9].

Хобі впливає також на розвиток когнітивних функцій. Музика, рукоділля, шахи чи вивчення мов тренують увагу, пам'ять і мислення. Завдяки цьому людина відчуває себе більш зосередженою, впевненою та активною.

Важливим напрямом використання творчості в психології є **арт-терапія**. Вона застосовується для реабілітації людей після травматичних подій, при депресивних і тривожних розладах. У матеріалах конференції «Сучасна психологія» (2023) зазначено, що арт-терапевтичні методи допомагають клієнтам через мистецтво виражати емоції, які вони не можуть висловити словами [5]. Це особливо корисно для людей, які пережили втрату або психологічну травму.

І. Фролова у праці «Психологія стресу та способи його подолання» підкреслює, що хобі є способом підтримки внутрішньої стабільності, який дозволяє людині зберігати зв'язок із собою навіть у складних життєвих умовах [10].

Як студентка психології, я можу підтвердити це з власного досвіду. Коли я готуюся до іспитів або відчуваю втому, мені допомагає малювання. Сам процес створення зображення має заспокійливу дію. Це ніби медитація, коли розум стає ясним, а емоції врівноважуються.

Види творчості впливають на психіку по-різному. Візуальні мистецтва, такі як живопис або фотографія, дозволяють осмислити власні емоції.

Музика допомагає звільнитися від напруження, активізує позитивні емоції. Письмові практики сприяють саморефлексії, а рукоділля діє подібно до медитації, зменшуючи тривожність.

Отже, хобі та творчість є дієвими засобами підтримки психологічного здоров'я. Вони допомагають людині знизити рівень стресу, відновити внутрішню рівновагу, підвищити самооцінку, розвинути когнітивні здібності та встановити соціальні зв'язки.

Творчість виступає природним способом саморегуляції, який не потребує спеціальних умов, але забезпечує потужний терапевтичний ефект. У сучасних умовах, коли доступ до професійної психологічної допомоги може бути обмежений, хобі стає важливим ресурсом підтримки психічного благополуччя.

Як майбутній психолог, я вважаю, що розвиток творчих здібностей та підтримка хобі серед молоді має бути частиною програм психологічної освіти. Адже саме через творчість людина вчиться розуміти себе, приймати свої емоції та знаходити гармонію зі світом.

Література:

1. Віноградова О. Психологія творчості. Львів: ЛДУ, 2021. 245 с.
2. Карпенко І. Психологічні аспекти творчої діяльності. Київ: Наукова думка, 2020. 187 с.
3. Косарева О. І. Психолого-педагогічна сутність взаємин батьків та дітей дошкільного віку. *Інноватика у вихованні*. 2018. № 7. С. 114-123.
4. Максименко С. Д. Психогенетичний потенціал особистості: монографія. Київ: Видавництво Людмила, 2021. 448 с.
5. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Сучасна психологія». Київ: КНУ імені Тараса Шевченка, 2023. 312 с.
6. Mytnyk A., Matvienko O., Guraliuk A. The Development of Constructive Interaction Skill as a Component of Social Success of Junior Pupil. *Proceedings of the International Scientific Conference*. Volume II, May 28th-29th, 2021. P. 387-401.
7. Психологічні студії: збірник наукових праць. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2022. 276 с.
8. *Соціальна психологія та суспільство*: науковий журнал. 2023. № 4. С. 45-67.
9. *Український психологічний журнал*. Спецвипуск «Творчість і психічне здоров'я». 2023. № 3. С. 12-45.
10. Фролова І. Психологія стресу та способи його подолання. Харків: Видавництво ХНУ, 2022. 198 с.

Колесниченко Л. М.,

*здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
факультету управління, адміністрування та інформаційної діяльності*

Ізмаїльського державного гуманітарного університету

Науковий керівник – канд. пед. наук, доцент Васильєва О.А.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОФІЛАКТИКИ КОНФЛІКТІВ У СІМ'ЯХ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Актуальність дослідження конфліктів у сім'ях військовослужбовців зумовлюється психологічними наслідками війни для учасників бойових дій і членів їхніх родин. Підвищена конфліктогенність пов'язана з порушенням емоційної регуляції, ослабленням взаємної підтримки, труднощами у відновленні довіри та стабільності після повернення військовослужбовця. Обмежена соціальна підтримка посилює психоемоційне напруження та знижує адаптаційний потенціал сім'ї. Сім'ї військовослужбовців в умовах збройного конфлікту є предметом вивчення вітчизняних науковців Н. М. Архипенко, Є. М. Потапчук, М. М. Павлюк, І. Сингаївська, Н. Осауленко, О. В. Шевчук, Р. П. Федоренко та ін.. Дослідники відзначають провідну роль психологічної підтримки, забезпеченні емоційної стабільності та розвитку адаптаційного потенціалу родинних систем у кризових умовах воєнного часу.

Встановлено, що повернення військовослужбовців із району ведення бойових дій є критичним етапом сімейного життєвого циклу, що потребує значних психологічних та соціальних ресурсів для успішної адаптації. Як підтверджують результати вітчизняних та зарубіжних досліджень, цей період характеризується зростанням конфліктності у подружніх стосунках.

Важливим у післявоєнній адаптації є розмежування нормативних та ненормативних сімейних криз. Перші пов'язані з передбачуваними етапами розвитку сім'ї та, за сприятливих умов, можуть мати конструктивний вплив,

стимулюючи переосмислення цінностей і взаємної підтримки [3]. Другі виникають внаслідок зовнішніх несприятливих обставин таких як участь у бойових діях, вимушена розлука, втрати стабільності, економічної невизначеності, мають деструктивний вплив на сімейну систему, зумовлюють емоційне виснаження, руйнування довіри та ескалацію конфліктів [4].

Враховуючи виявлені у процесі дослідження психологічні особливості, програма профілактики та вирішення конфліктів у сім'ях військовослужбовців передбачає цілеспрямовану роботу над відновленням емоційної чутливості та здатності до емпатії, формуванням і розвитком навичок конструктивної комунікації, удосконаленням механізмів емоційної саморегуляції та опануванням адаптивних копінг-стратегій [4].

У науковій літературі зазначається, що одним із важливих напрямів роботи з військовослужбовцями є організація психологічного консультування, спрямованого на запобігання внутрішньоособистісним та сімейним конфліктам [2]. Попередження та врегулювання сімейних конфліктів розглядаються вченими як провідні напрями діяльності, спрямованої на ефективне управління конфліктними ситуаціями у сім'ях військовослужбовців. Встановлено, що попередження сімейних конфліктів передбачає активну участь усіх членів сім'ї, а провідна роль у належить подружжю. Незначні суперечки в сім'ї виконують конструктивну функцію, сприяють досягненню взаєморозуміння та зниженню напруженості у взаєминах [2].

Аналіз літературних джерел дозволяє виокремити провідні напрями профілактики конфліктів у сім'ях військовослужбовців, зокрема:

- організація сімейного життя з урахуванням принципів рівноправності, взаємопідтримки, відповідальності, довіри та поваги;
- підвищення рівня психолого-педагогічної культури та поінформованості щодо закономірностей сімейної взаємодії;
- психологічна просвіта батьків щодо вікових, індивідуально-психологічних та емоційних особливостей дітей.

Цілком очевидно, що ефективне врегулювання сімейних конфліктів передбачає досягнення рішень, які зберігають психологічну рівновагу учасників і забезпечують стабільність сімейної системи. Використання деструктивних стратегій, зокрема ігнорування чи примусу, зумовлює емоційні та психічні втрати. Конструктивне розв'язання конфліктів спирається на взаємоповагу, самоконтроль і здатність до рефлексії власних дій. Профілактичний аспект полягає у формуванні навичок активного слухання, емпатійного розуміння та поведінкової гнучкості, що мінімізує ризик ескалації напруження у взаєминах.

Слід відзначити, що профілактика конфліктів у сім'ях військовослужбовців спрямована на запобігання деструктивній взаємодії та підтримання емоційної рівноваги в подружжі. Важливим є готовність до примирення, що передбачає усвідомлення безрезультативності протистояння та орієнтацію на взаєморозуміння. Конструктивний діалог забезпечується здатністю зосереджуватись на суті проблеми й контролювати емоційні реакції. Профілактичні заходи передбачають розвиток комунікативних умінь, емоційної саморегуляції та подолання впливу бойового досвіду на сімейні стосунки.

У літературних джерелах підкреслюється, що ефективне подолання конфліктів у сімейній системі вимагає не лише усунення вже наявних проблем, але й запобігання їх повторному виникненню. Тому в роботі з сім'ями військовослужбовців після повернення з району ведення бойових дій доцільним є поєднання профілактичного та корекційного підходів [2].

Варто відзначити, що корекційна робота з сім'ями військовослужбовців спрямована на подолання наслідків посттравматичних стресових розладів, зниження взаємних претензій і недовіри, що виникають після тривалої розлуки, та врегулювання змін у соціальних ролях і статусах, які часто стають джерелом конфліктів.

Таким чином, інтеграція профілактичних і корекційних заходів у роботі з сім'ями військовослужбовців забезпечує комплексний вплив на усі рівні

сімейної взаємодії, зокрема, від усунення актуальних дисфункцій до формування стійких адаптивних моделей поведінки. Такий підхід підвищує ефективність післявоєнної адаптації, знижує ризик рецидиву конфліктів і сприяє довготривалому збереженню стабільності сімейної системи. Формат роботи з сім'ями військовослужбовців охоплює як індивідуальну, так і групову взаємодію, включаючи тренінги з розвитку комунікативних навичок, відновлення довіри, формування адаптивних копінг-стратегій та зміцнення сімейної згуртованості [1; 3].

Зазначимо, що наявна в Україні нормативно-правова база створює сприятливі умови для впровадження комплексних програм профілактики та корекції сімейних конфліктів серед військовослужбовців, поєднуючи державну підтримку, інституційні ресурси та механізми міжвідомчої взаємодії. Її узгодженість із міжнародними стандартами та рекомендаціями сприяє інтеграції перевірених підходів у національну практику та їх адаптацію до потреб і соціокультурних особливостей українських військових сімей, підвищує результативність психологічної допомоги та забезпечує довготривалий позитивний ефект [1; 2].

Отже, наявні законодавчі та нормативні засади не лише визначають пріоритетність програм профілактики та корекції сімейних конфліктів у системі соціального захисту військовослужбовців, але й забезпечують практичні механізми їх реалізації, як ключової умови ефективного впровадження комплексних програм психологічної допомоги. Така інституційно-нормативна підтримка створює підґрунтя для інтеграції науково обґрунтованих методик у роботу з військовими сім'ями, підвищуючи результативність заходів з профілактики, врегулювання та попередження конфліктів у післявоєнний період.

Технології корекції сімейних взаємин у сім'ях військовослужбовців добирають з урахуванням специфіки життєвої ситуації, психологічних особливостей членів родини та професійних завдань фахівця. Їх застосування

спрямоване на закріплення позитивних змін, стабілізацію взаємин і запобігання конфліктам. Ефективність корекційних заходів знижується за наявності психічних порушень, посттравматичних стресових розладів і несвоєчасного надання психологічної допомоги, що ускладнює відновлення сімейної рівноваги.

Отже, програми психологічної допомоги забезпечують цілісний підхід до профілактики й врегулювання конфліктів у сім'ях військовослужбовців. Поєднання профілактичного й корекційного компонентів в програмі психологічної допомоги сім'ям військовослужбовців забезпечує відновлення гармонійної взаємодії, зниження ризику повторних конфліктів і зміцнення адаптивного потенціалу сімейної системи в умовах післявоєнних викликів.

Таким чином, реалізація програми передбачає дотримання правових і нормативних положень, достатнє ресурсне забезпечення та інтеграцію в систему соціально-психологічної підтримки військовослужбовців і членів їхніх родин, що обумовлює ефективність програми та сталість її результатів у процесі післявоєнної адаптації.

Література:

1. Особливості надання психологічної допомоги військовослужбовцям, ветеранам та членам їхніх сімей цивільними психологами :метод. посіб. / Кокун О. М., Пішко І. О., Лозінська Н. С., Олійник В.О., Хоружий С. М., Ларіонов С. О., Сириця М.В. К. : 7БЦ, 2023. 175 с.
2. Профілактика та вирішення конфліктів у сім'ях військовослужбовців: методичний посібник. К: НДЦ ГП ЗС України, 2023. 115 с.
3. Поліщук В. М. Психологія сім'ї: підручник. Суми: Університетська книга, 2021. 248 с.
4. Соколова І. М., Шайхлісламов З. Р., Ладика М. С. Вплив умов бойових дій на психологічний клімат сім'ї. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського: Психологія*. Том 33 (72). No5, 2022. С. 54-59.

Кузьменко С. О.,

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти

факультету психології та історії

Центральноукраїнського державного університету

імені Володимира Винниченка

Науковий керівник – канд. психол. наук, доцент Шаумян О. Г

ПСИХОЛОГІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ УСПІШНОЇ АДАПТАЦІЇ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Процес професійного становлення майбутніх фахівців освітньої галузі є багатовимірним і складним, ключовим етапом якого виступає адаптація до специфіки педагогічної діяльності. Сучасні вимоги до вчителя, вихователя чи викладача зростають, включаючи не лише предметну компетентність, а й високий рівень стресостійкості, комунікативної гнучкості та емоційної зрілості. Адаптація студентів педагогічних коледжів має свою специфіку, оскільки вона відбувається на перетині навчального процесу та ранньої професійної практики. Незважаючи на значну кількість досліджень у галузі професійної адаптації, психологічні особливості пристосування здобувачів коледжів до умов майбутньої роботи, де поєднуються академічні та праксеологічні виклики, залишаються недостатньо систематизованими [3; 6].

Актуальність дослідження психологічних чинників адаптації зумовлена необхідністю забезпечення високої якості підготовки педагогічних кадрів. Успішний професійний старт безпосередньо залежить від сформованості адекватних адаптаційних механізмів особистості. Виявлення психологічних особливостей цього процесу дозволить розробити ефективні програми супроводу, спрямовані на мінімізацію ризиків професійного вигорання та підвищення рівня психологічної готовності до роботи [1; 6].

Адаптація в психології розглядається як динамічний процес взаємодії особистості та середовища, спрямований на досягнення гармонії та ефективного функціонування в нових умовах [4, с. 22]. У контексті професійної підготовки студентів педагогічних коледжів доцільно виокремлювати такі взаємопов'язані види адаптації:

1. Навчальна (академічна) адаптація. Це пристосування до системи оцінювання, графіку навчання, вимог викладачів та академічного навантаження.

2. Соціально-психологічна адаптація. Включає інтеграцію у студентський колектив, формування нових міжособистісних зв'язків, засвоєння соціальних норм освітнього закладу.

3. Професійна адаптація. Найбільш специфічний вид, що охоплює пристосування до змісту, умов та вимог майбутньої педагогічної професії, зокрема під час проходження практики.

Ключовими психологічними детермінантами, що забезпечують успішну професійну адаптацію майбутнього педагога, є:

– Стресостійкість та фрустраційна толерантність. Педагогічна діяльність характеризується високим рівнем емоційного навантаження, тому здатність ефективно протистояти стресу є критично важливою.

– Мотивація до професійної діяльності. Стійка внутрішня мотивація, усвідомлення суспільної значущості професії та прагнення до самореалізації є потужним рушієм адаптації.

– Комунікативна компетентність. Здатність до конструктивної взаємодії з учнями, батьками та колегами, володіння навичками емпатії та активного слухання.

– Професійна рефлексія. Здатність аналізувати власні дії, педагогічні помилки та вносити корективи у свою діяльність, що є основою для професійного зростання.

– Адекватна самооцінка. Усвідомлення власних сильних і слабких сторін у контексті професійних вимог сприяє постановці реалістичних цілей адаптації [2, с. 30].

Ефективний психологічний супровід [5, с. 185] адаптації студентів має бути спрямований на розвиток саме цих якостей. Це може включати тренінги з формування стресостійкості, майстер-класи з комунікативних технік та групову роботу, спрямовану на підвищення рівня професійної ідентичності.

Психологічна адаптація здобувачів педагогічних коледжів до майбутньої професійної діяльності – це комплексний процес, успішність якого залежить від інтеграції академічних знань, практичних навичок та особистісних якостей. Ключовими психологічними детермінантами цього процесу є стійка мотивація, висока комунікативна компетентність та розвинена професійна рефлексія.

Подальші дослідження можуть бути спрямовані на емпіричне вивчення впливу різних видів педагогічної практики на динаміку професійної адаптації студентів, а також на розробку та апробацію індивідуалізованих програм психологічної підтримки, враховуючи специфіку освітньої галузі.

Література:

1. Балл Г. О. Психологічна готовність особистості до професійної діяльності : сутність і шляхи формування. *Психологія і суспільство*. 2012. № 1. С. 36-41.
2. Болтівець С. І. Психологія адаптації та дезадаптації : теоретико-методологічні аспекти. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Психологія*. 2013. № 1073. С. 27–33.
3. Корольчук М. С. *Психологія професійної діяльності*. К.: Ельга-Н, КНТ, 2006. 342 с.
4. Савчин М. В. *Загальна психологія*. К.: Академвидав, 2014. 464 с.
5. Федоренко С. В. Психологічний супровід адаптації студентів-першокурсників. *Психологічні перспективи*. 2015. № 2. С. 182-188.
6. Shaumian O., Ternavska T., Viktorova L., Yarova A., Obukh L., Serhiieva A. Verbal Representations of Motivational Attitudes of Education Managers in the Post-Information Society. *Postmodern Openings*. 2022. № 13(2). P. 51–76.

Кульомзіна М. О.,

здобувачка (першого) бакалаврського рівня вищої освіти

Навчально-наукового інституту педагогіки і психології

Глухівського національного педагогічного

університету імені Олександра Довженка

Науковий керівник – старший викладач Мисник С. О.

ПСИХОЛОГІЧНЕ БЛАГОПОЛУЧЧЯ МОЛОДІ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ АДАПТИВНИХ КОПІНГ-СТРАТЕГІЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Сучасні соціально-політичні виклики, зокрема війна в Україні, зумовлюють суттєві зміни в емоційному та поведінковому функціонуванні молоді. Переживання тривалого стресу, невизначеності, втрат і травматичного досвіду вимагає від особистості формування адаптивних стратегій подолання труднощів, що безпосередньо пов'язані з рівнем її психологічного благополуччя.

Поняття психологічного благополуччя розглядається у науковій традиції як інтегральна характеристика гармонійного функціонування особистості, що охоплює когнітивні, емоційні та поведінкові компоненти. К. Ріфф у своїй моделі виділяє шість базових вимірів благополуччя: позитивні відносини з іншими, автономію, управління середовищем, цілеспрямованість, особистісне зростання та самоприйняття [3]. Ця концепція наголошує на активній позиції людини у побудові власного життя, що є особливо значущим у кризових умовах.

Теорія самодетермінації Е. Десі та Р. Раяна пояснює благополуччя як результат задоволення трьох базових психологічних потреб – автономії,

компетентності та пов'язаності з іншими [2]. Саме баланс цих потреб сприяє формуванню внутрішньої мотивації та стійкості до стресових впливів. У контексті війни, коли зовнішній контроль і нестабільність посилюються, автономна регуляція стає ключовим ресурсом психічного здоров'я молоді.

Проблема копінг-стратегій, запропонована в класичній концепції Р. Лазаруса та С. Фолкман, розкриває процес подолання як динамічну взаємодію когнітивних оцінок, емоцій та поведінкових дій [1]. Відповідно до цієї моделі, адаптивні копінг-стратегії передбачають не уникнення, а активне вирішення проблеми або емоційну переоцінку ситуації. Для української молоді в умовах війни це означає розвиток таких механізмів, як соціальна підтримка, рефлексія, альтруїстична активність, що дозволяють підтримувати внутрішню рівновагу.

Вітчизняні дослідники підкреслюють, що збереження психологічного благополуччя молоді в умовах травматизації можливе завдяки розвитку особистісного сенсу, резильєнтності та ціннісно-мотиваційної сфери [4, 5]. Психологічне благополуччя виконує роль буфера між зовнішнім стресом і внутрішніми ресурсами особистості, забезпечуючи конструктивне осмислення життєвих викликів.

Таким чином, психологічне благополуччя молоді є не лише показником психічного здоров'я, а й чинником, що визначає характер копінг-поведінки у кризових умовах. Формування адаптивних стратегій подолання стресу потребує розвитку внутрішньої мотивації, соціальної підтримки та здатності до саморегуляції. З огляду на воєнний контекст, завданням психологічної практики стає створення умов для збереження цілісності особистості, зміцнення почуття контролю над життям та формування віри у власні сили.

Література:

1. Lazarus, R. S., Folkman S. Stress, Appraisal, and Coping. New York : Springer. 1984.

2. Ryan R. M., Deci E. L. Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *American Psychologist*, Vol. 55(1), 2000. P.68–78.

3. Ryff C. D. Psychological well-being revisited: advances in the science and practice of eudaimonia. *Psychother Psychosom.* 2014. Vol. 83(1). P. 10-28.

4. Молодь України: виклики та адаптація в умовах воєнного стану: інформаційно-аналітичні матеріали до державної доповіді про становище молоді в Україні / В.О. Радкевич, М.А. Пригодій, Т.М. Герлянд, О.А. Тітова, В.А. Кручек, О.В. Лапа, Д.О. Закатнов, Л.А. Лупаренко. Київ: Інституту професійної освіти НАПН України, 2025. 37 с.

5. Титаренко Т. М. Способи підвищення психологічного благополуччя особистості, що пережила травму. *Психологія: Теорія і Практика*, № 1(1), 2018, С. 112–119.

Лисик А. В.,

*здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
факультету цифрових, освітніх та соціальних технологій*

Луцького національного технічного університету

Науковий керівник – канд. соціол. наук, доц. Піменова О. О.

ПСИХОЛОГІЧНІ ТРАВМИ ВНАСЛІДОК ВІЙНИ

Повномасштабна військова агресія, розпочата росією проти України, перетворила нашу державу на територію безпрецедентного психоемоційного потрясіння. Психічне здоров'я громадян стало другим важливим фронтом, на якому Україна відстоює свою майбутню стійкість. Актуальність теми психологічних травм, завданих війною, обумовлена не лише моральною відповідальністю перед постраждалими, але й її критичним впливом на національну безпеку, економічне відновлення й зміцнення соціальної єдності.

Нами було проаналізовано ключові наукові публікації 2022–2024 років, які комплексно висвітлюють психологічні наслідки російсько-української війни. Дослідження, здійснені такими авторами як Петро Сівчук [6] та Світлана Лукомська [3], сфокусувалися на розумінні соціально-культурних

наслідків травми та її зв'язку з євроінтеграційними процесами. Клінічні аспекти були глибоко вивчені А. Глущуком [1] і В. Огоренком [4], які деталізували прояви ПТСР та загальні психіатричні наслідки.

Психологічний удар, якого зазнає цивільне населення, що перебуває в зоні бойових дій або в окупації, є одним із найглибших і найскладніших, оскільки ці люди переживають не просто стрес, а множинні, гіперекстремальні та хронічні травмуючі події, що призводить до цілого спектру важких психічних травм і розладів. Найтяжчим і найпоширенішим наслідком є Посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), який розвивається як відстрочена або тривала реакція на події, що несли пряму загрозу життю, як-от обстріли, бомбардування, руйнування житла, бачення насильства чи смерті. ПТСР проявляється через нав'язливе повторне переживання (флешбеки, кошмари, неконтрольований дистрес на тригери), уникнення (відсторонення від спогадів, місць, людей, пов'язаних із травмою, часто з емоційним онімінням або дисоціацією), а також гіперзбудження (постійна тривога, безсоння, дратівливість, спалахи гніву).

Діти та підлітки, які перебувають у зоні бойових дій або окупації, зазнають особливо серйозного впливу, оскільки травматичні події припадають на важливий період їхнього психологічного та соціального становлення. Це підриває їхню основну потребу у відчутті безпеки та стабільності. Страх виникає не лише через безпосередню загрозу життю під час обстрілів чи перебування в укриттях, але й через емоційну травму, пов'язану з втратою звичної повсякденності: розладом усталеного ритму життя, перериванням навчального процесу та обмеженням можливостей для спілкування. Вони стикаються з множинними втратами: смерть близьких, розлука із сім'єю, втрата домівки, а також вторинною травматизацією, коли переймають на себе тривогу й відчай дорослих. У монографії «Діти і війна» було зазначено конкретну кількість постраждалих: «Станом на ранок 24 жовтня 2022 року понад 17 000

українських дітей у різний спосіб постраждали від російських окупантів під час повномасштабної військової агресії». [2, с. 5]

Літні люди в умовах війни в Україні переживають колосальні труднощі, які часто залишаються поза увагою. Війна накладається на фактори, пов'язані з віковими змінами, хронічними захворюваннями та соціальною вразливістю, створюючи сумарно величезний тягар. Для них війна стає не лише прямою загрозою життю, а й руйнуванням їхнього звичного світу, що супроводжується втратою автономії, яку вони довго й наполегливо прагнули зберегти. Серед найбільш вразливих випробувань - втрата дому та майна, що є своєрідним символом власної ідентичності, зруйноване оточуюче середовище та позбавлення звичних умов життя. Водночас глибоким викликом стає соціальна ізоляція, яка особливо відчувається через евакуацію близьких та залишення людей похилого віку на самоті в зоні бойових дій чи на окупованих територіях. Відсутність зв'язку та людської підтримки посилює почуття страху й безпорадності. До цього додається ще й стрес, пов'язаний із залежністю: неможливість самостійно отримати ліки, продукти чи забезпечити свої базові потреби знижує їхню самоповагу, завдаючи нового емоційного удару. У таких умовах літні люди стають однією з найбільш вразливих категорій населення, які особливо потребують уваги й допомоги.

Психологічний вплив, якого зазнають внутрішньо переміщені особи (ВПО) в Україні, має багаторівневий і складний характер, адже їхній досвід поєднує в собі гостру травму, пов'язану з війною, та стійкий стрес, спричинений процесом адаптації і відчуттям втрати. Це включає не лише травматичний вплив подій у зоні бойових дій, таких як обстріли чи масові руйнування, але й травму, пов'язану з примусовим переміщенням, що супроводжується втратою звичного середовища, соціальних контактів і матеріальних ресурсів [5].

Навіть після відносного фізичного порятунку, ВПО стикаються з потужним психологічним тягарем: по-перше, це хронічна невизначеність

майбутнього, яка постійно підживлює високий рівень тривоги та не дає психіці перейти у фазу відновлення. По-друге, поширеним явищем є «провина вцілілого», коли людина картає себе за те, що змогла виїхати, тоді як родичі, друзі чи сусіди залишилися в небезпеці або загинули. Це почуття ускладнює процес адаптації та може призводити до соціальної ізоляції. По-третє, ВПО зіштовхуються з труднощами адаптації на новому місці: необхідність будувати життя з нуля, часто у статусі, який відчувається як «другий сорт», фінансова нестабільність та проблеми з пошуком житла і роботи.

Для сімей, де жінка з дітьми переїхала, а чоловік залишився служити, цей удар посилюється розривом сімейних зв'язків і постійним страхом за близьку людину. У дітей ВПО, окрім безпосередньої травми війни, гостро проявляється втрата соціалізації та освітньої рутини, що може вилитися у регресивну поведінку або порушення адаптації у новому колективі. Усі ці чинники разом створюють стійкий фон для розвитку генералізованого тривожного розладу, депресії та розладів сну, які часто маскуються під фізичне виснаження. Таким чином, психологічний стан ВПО характеризується переходом від гострого шоку до хронічного дистресу, зумовленого соціальними та економічними наслідками війни, а не лише бойовими діями.

Військовослужбовці, ветерани та їхні сім'ї зазнають найглибших і найболючіших психологічних наслідків, оскільки поєднують екстремальну травму, отриману під час бойових дій, із тривалими труднощами адаптації до мирного життя. На фронті військові переживають потужний стрес через небезпеку бою та втрату – постійну загрозу їхньому життю, свідчення загибелі чи поранення товаришів, а також усвідомлену участь у бою. Все це стає прямими чинниками розвитку Посттравматичного стресового розладу (ПТСР). У ветеранів ПТСР нерідко супроводжується флешбеками, нічними кошмарами, постійною гіперзбудженістю та емоційною пригніченістю, яка позбавляє здатності відчувати радість або емоційну близькість.

Повернення до мирного життя приносить ще один, не менш серйозний психологічний виклик, пов'язаний із складнощами реінтеграції. Ветерани часто відчують ізоляцію та відстороненість, адже їхній бойовий досвід залишається незрозумілим для суспільства, а свідомість продовжує перебувати в стані постійної «бойової готовності». Це нерідко стає причиною зловживання психоактивними речовинами як спроби самолікування, а також провокує спалахи гніву й агресії через значно знижений поріг стресостійкості.

Сім'ї військовослужбовців і ветеранів стикаються з постійним інтенсивним психологічним навантаженням. Члени родини відчують хронічний стрес очікування під час служби близької людини – це постійні страхи та тривога за її життя, які виснажують та підвищують ризик розвитку генералізованого тривожного розладу. Після повернення ветерана сім'я стикається з вторинною травматизацією: вони проживають поруч із людиною, чия психіка зазнала змін (емоційна відстороненість, дратівливість, порушення сну). Це провокує напруження у стосунках, спричиняє кризові ситуації в шлюбі та може викликати емоційні та поведінкові труднощі у дітей, які не в змозі зрозуміти змін у своїх батьках. Таким чином, війна завдає військовослужбовцям не лише травми, пов'язаної з бойовими діями, але й складної травми, яка руйнує особистість і сімейні відносини, вимагаючи комплексної психологічної та соціальної підтримки.

Війна в Україні спричинила глибоку та системну травму всього суспільства, охоплюючи не лише безпосередніх жертв бойових дій, але й представників усіх соціальних і вікових груп. Ця травма перестала бути лише індивідуальним явищем, перетворившись на колективний досвід із тривалими наслідками. Психологічний вплив цієї ситуації є складним і багатограним, поєднуючи гострі травми, що можуть призводити до розвитку гострих стресових розладів, з хронічними наслідками втрати та відчуттям невизначеності.

Література:

1. Глушук А., Кандибал А., Оданельчук Н. Постравматичний стресовий розлад, як наслідок війни у військовослужбовців і цивільних. *Вісник Національного університету оборони України*. 2024. 82(6). С. 19–25.
2. Зливков В., Лукомська С., Євдокимова Н., Ліпінська С. Діти і війна: монографія. Київ – Ніжин : Видавець ПП Лисенко М.М., 2023. 221 с.
3. Лукомська С. Особливості психологічних травм Російсько-Української війни у контексті євроінтеграційних процесів. *Вісник Львівського університету. Серія : Психологічні науки*. 2022. Вип. Спец. вип. С. 78-85.
4. Огоренко В. Психолого-психіатричні наслідки воєнного часу: навчальний посібник / заг. ред. Професора В. В. Огоренко. Дніпро: ЛІРА, 2023. С. 312.
5. Пилипенко Н. М. Психологічна допомога та підтримка постраждалим внаслідок війни в Україні. *Вісник Національного університету оборони України*. 2022. Вип. 6. С. 142-148.
6. Сівчук П. Психологічна травма війни та її соціально-культурні наслідки. *ICBuTS-2022*, 23-24 листопада 2022 р. Т. : ФОП Паляниця В.А., 2022. С. 175–177.

Літміх М. С.,

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти

факультету психології Київського національного

університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник – канд. псих. наук, доц. Морозова-Ларіна О. І.

ПОЄДНАННЯ КПТ ТА ДИСКУРСИВНОЇ ПСИХОЛОГІЇ ЯК КРОК ДО ІНТЕГРАТИВНОЇ МОДЕЛІ ТЕРАПІЇ СМИСЛІВ

Сучасна психотерапія перебуває у процесі методологічної інтеграції, що зумовлено потребою осмислення не лише механізмів поведінкових змін, але й ширших контекстів, у яких конструюються значення, ідентичність і досвід клієнта. У цьому контексті особливий інтерес становить поєднання когнітивно-поведінкової терапії (КПТ), орієнтованої на реструктуризацію ірраціональних переконань і дисфункційних схем [3; 6], із дискурсивною психологією (ДП), яка розглядає мову як практику соціального конструювання реальності [10]. Такий інтегративний підхід дозволяє перейти від моделі «виправлення помилкових думок» до моделі терапії смислів, у межах якої зміна мислення трактується як

зміна дискурсивних позицій, наративних сценаріїв і мовних репрезентацій [7; 8].

З позиції когнітивної парадигми, основою психотерапевтичного процесу є модифікація когнітивних схем, які впливають на емоційні та поведінкові реакції [4]. Проте, з точки зору дискурсивної психології, ці схеми не існують у вакуумі свідомості – вони укорінені у мові, соціальних практиках і культурно зумовлених формах опису досвіду [5]. Отже, когнітивна реструктуризація може розглядатися як дискурсивна переінтерпретація, тобто процес, у якому клієнт змінює не лише зміст думки, а й способи її мовного оформлення, що, у свою чергу, трансформує структуру його суб'єктивності [12; 15]. Наприклад, коли клієнт переходить від вислову «Я безпорадний» до «Я відчуваю безпорадність у цій ситуації», він не просто змінює когнітивну установку, а переміщується до нової позиції в дискурсивному полі – від есенціалізованого «Я» до ситуативного досвіду, що підлягає осмисленню й зміні.

Попри очевидні відмінності між когнітивно-поведінковою терапією та дискурсивною психологією, їх інтеграція може бути теоретично обґрунтована в межах метатеоретичної рамки епістемологічної комплементарності [9; 13; 14]. Такий підхід виходить із визнання того, що різні психотерапевтичні парадигми не обов'язково суперечать одна одній, а можуть описувати різні рівні психологічної реальності: внутрішньо-когнітивний та міжособистісно-дискурсивний. КПТ, спираючись на когнітивний реалізм, фокусується на внутрішніх процесах обробки інформації, які визначають емоційно-поведінкові реакції індивіда [4]. У свою чергу, дискурсивна психологія, виходячи з конструкціоністської позиції, розглядає мислення як соціально опосередковану практику, що реалізується через мову [10].

У метатеоретичному вимірі ці два підходи не заперечують, а доповнюють один одного: когнітивні схеми можна інтерпретувати як мовно опосередковані ментальні структури, а мовні патерни – як зовнішні прояви когнітивних конструктів, які формуються і підтримуються у соціальній взаємодії. Таким чином, дискурсивна перспектива не скасовує когнітивної, а розширює її, виводячи процеси мислення за межі інтраіндивідуального простору в поле

соціальної комунікації. У цій інтегративній рамці мислення розуміється як подвійний процес – одночасно ментальний (когнітивний) і лінгвістичний (дискурсивний), а психологічна зміна постає як перетворення смислових структур, що існують і у свідомості, і в мові.

Таке бачення узгоджується з конструктивістськими та посткогнітивними тенденціями сучасної психотерапії [7; 8], які підкреслюють, що смисли створюються не лише через раціональні операції, а й через діалог, наратив і соціальне співтворення досвіду. Відповідно, терапія смислів може розглядатися як місце зустрічі двох рівнів реальності – когнітивного (внутрішнього мислення) і дискурсивного (мовного конструювання), які спільно формують суб'єктивність клієнта. Інтеграція КПТ і ДП дозволяє переосмислити саму природу «когнітивних помилок», які традиційно описуються як індивідуальні спотворення мислення. У дискурсивній перспективі вони можуть бути інтерпретовані як стабілізовані мовні конструкції, що відображають і підтримують певні соціокультурні сценарії – наприклад, нормативи успішності, гендерні ролі чи уявлення про контроль [7; 11]. Таким чином, робота з когніціями перетворюється на роботу з дискурсами: замість «корекції помилкових суджень» терапевт і клієнт здійснюють деконструкцію мовних патернів, які обмежують можливості переживання й дії [8; 10].

У практичному вимірі поєднання КПТ і ДП може реалізовуватися через дискурсивно-чутливі інтервенції, спрямовані на аналіз того, як клієнт формулює свій досвід, які лінгвістичні засоби використовує для позначення проблеми, та як зміна цих способів мовлення впливає на емоційний стан і поведінку [1; 2]. Терапевт у такій моделі виступає не лише фасилітатором когнітивних змін, а й співучасником у процесі переозначення смислів, допомагаючи клієнту вибудовувати нові наративи, що підтримують адаптивну ідентичність. Такий підхід поглиблює гуманістичний вимір КПТ, оскільки визнає людину не як пасивного носія когніцій, а як активного учасника соціального діалогу, який творить себе через мову [11].

У практичному вимірі інтеграція когнітивно-поведінкової терапії та дискурсивної психології проявляється в аналізі та переозначенні мовних

патернів клієнта під час сеансу. Наприклад, коли клієнт каже: «Я завжди все псую» або «Я нічого не варта», традиційна КПТ інтерпретує це як автоматичну думку, пов'язану з когнітивною помилкою узагальнення [4]. Дискурсивно орієнтований терапевт, своєю чергою, звертає увагу на те, як саме ця думка артикулюється – на інтонацію, повторюваність, граматичну форму, що створює певну позицію суб'єкта («той, хто постійно помиляється») [10; 15].

Терапевт може поставити запитання такого типу: «Коли ви говорите «завжди», що саме маєте на увазі?» або «Як ця історія про вас сформувалася?», – тим самим ініціюючи процес дискурсивної деконструкції [1]. Через спільне дослідження мови клієнт починає помічати, що «категоричність» вислову не є фактом, а способом говорити про досвід, який може бути змінений [2]. У результаті когнітивна реструктуризація здійснюється не лише шляхом раціональної корекції думок, а через переозначення смислів, завдяки чому клієнт поступово переходить від жорстких оцінних висловлювань до гнучкіших і самопідтримувальних формулювань, наприклад: «Іноді я помиляюся, але маю ресурси виправити ситуацію». Такий мікропроцес мовної трансформації відображає сутність інтегративної терапії смислів – зміна відбувається не лише в мисленні, а у способі говорити про себе й переживати власну реальність [8].

Отже, у цій роботі здійснено теоретичну спробу інтеграції принципів когнітивно-поведінкової терапії та дискурсивної психології. Запропонована авторська концепція «інтегративної терапії смислів» розглядається як міжпарадигмальна рамка, а не як окремий клінічний метод. Таким чином, інтеграція когнітивно-поведінкової терапії та дискурсивної психології відкриває перспективу формування інтегративної моделі терапії смислів, у центрі якої перебуває не лише зміна думок чи поведінки, а трансформація способів мовного конструювання власної реальності. Це дозволяє розширити межі сучасної психотерапії, поєднуючи емпіричну ефективність когнітивного підходу з інтерпретативною глибиною дискурсивного аналізу, що, у підсумку, сприяє більш цілісному розумінню психологічної зміни як процесу переосмислення, переозначення й нової саморепрезентації суб'єкта у світі смислів.

Література:

1. Кочюба В. Дискурсивні стратегії в психологічному консультуванні. *Психологічна перспектива*. 2019. Випуск 34. С. 72-83.
2. Остапенко Л. Психологічне консультування в контексті соціального конструкціонізму. *Актуальні проблеми психології*. 2021. Випуск 10. С. 31-39.
3. Beck A. Cognitive therapy and the emotional disorders. International Universities Press. 1976.
4. Beck J. Cognitive behavior therapy: Basics and beyond. Guilford Press. 2011.
5. Edwards D., Potter J. Discursive psychology. Sage. 1992.
6. Ellis A. Reason and emotion in psychotherapy. Lyle Stuart. 1962.
7. Gergen K. An invitation to social construction. Sage. 1999.
8. Neimeyer R. Constructivist psychotherapy: Distinctive features. Routledge. 2009.
9. Norcross J., Goldfried M. Handbook of psychotherapy integration (2nd ed.). Oxford University Press. 2005.
10. Potter J., Wetherell M. Discourse and social psychology: Beyond attitudes and behaviour. Sage. 1987.
11. Strong T., Lock A. Discursive and relational perspectives on change in psychotherapy. *Journal of Family Therapy*. 2011. Vol. 33. № 3. P. 281-301.
12. Teasdale J. Metacognition, mindfulness and the modification of mood disorders. *Clinical Psychology & Psychotherapy*. 1999. Vol. 6. № 2. P. 146-155.
13. Wachtel P. Cyclical psychodynamics and integrative psychotherapy: Toward a comprehensive model of change. Routledge. 2014.
14. Wachtel P. Psychoanalysis, behavior therapy, and the relational world. American Psychological Association. 1997.
15. Wetherell M. Positioning and interpretative repertoires: Conversation analysis and post-structuralism in dialogue. *Discourse & Society*. 1998. Vol. 9. № 3. P. 387-412.

Ланко І. С.,

*здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
факультету управління, адміністрування та інформаційної діяльності*

Ізмаїльського державного гуманітарного університету

Науковий керівник – канд. пед. наук, доцент Васильєва О.А.

ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД ПІДЛІТКІВ В УМОВАХ ВІЙНИ: ШЛЯХ ДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗДОРОВ'Я

Сучасні умови воєнного стану зумовлюють масштабні соціально-психологічні виклики, що безпосередньо впливають на психологічне здоров'я підлітків. Тривалий вплив стресових чинників, пов'язаних із війною, вимушене

переміщення, втрата близьких і руйнування звичного соціального середовища зумовлюють підвищення рівня емоційної напруженості, тривожності та відчуття невпевненості у майбутньому. Підлітковий вік є сенситивним періодом психічного розвитку, упродовж якого формується особистісна ідентичність, ціннісно-смилова сфера та соціальні компетентності. Підвищена емоційна чутливість у цей період підсилює ризики порушення емоційної рівноваги, виникнення девіантних форм поведінки й зниження адаптаційних можливостей. Отже, наукове обґрунтування системи психологічного супроводу підлітків в умовах війни набуває особливого значення як провідного напрямку збереження їхнього психологічного здоров'я.

Психологічний супровід навчально-виховного процесу визначається як системна форма соціально-психологічної допомоги, спрямована на адаптацію, розвиток і стабілізацію особистості в освітньому середовищі. У дослідженнях Л.М. Карамушки, М. Мушкевича, В. Г. Панка, І. Періга, Л. Сердюк, Т. Титаренко, С. Шандрука та ін. окреслено теоретичні засади та практичні напрями реалізації психологічного супроводу в освітній діяльності. Сучасні дослідники акцентують увагу на необхідності впровадження психологічного супроводу особистості в умовах війни, що охоплює відновлення емоційної рівноваги, профілактику психічних порушень і зміцнення внутрішніх ресурсів підлітків [4].

Аналіз наукових джерел свідчить, що на індивідуально-психологічному рівні наслідки стресу у підлітків зумовлюють вплив на їхнє психологічне здоров'я, зокрема:

- психологічні прояви: відчуття безсилля, підвищена тривожність, страх перед невідомістю, зниження самооцінки, емоційна напруга, агресивність, соціальна ізоляція, формування дезадаптивних переконань;
- когнітивні порушення: спостерігається спотворення у сприйнятті навколишнього світу, зниження концентрації уваги, погіршення короточасної

й довготривалої пам'яті; емоційне перевантаження зменшує здатність до засвоєння навчального матеріалу;

– емоційні та соматичні прояви: виявляються надмірні страхи, порушення сну, хронічна втома, а також психосоматичні симптоми – головний біль, біль у животі, фізичний дискомфорт, зумовлений емоційним напруженням [5].

Зазначимо, що наслідки стресу у підлітковому віці особливо небезпечні, оскільки цей період є критичним для формування основ емоційної стійкості та адаптаційних механізмів. Тому особлива увага, на думку вчених, має бути спрямована на раннє виявлення цих проявів, забезпечення підтримки психологічного здоров'я підлітків та формуванню в них навичок саморегуляції і подолання стресу [3].

Виникнення та інтенсивність стресових реакцій, страхів і панічних станів у підлітковому віці значною мірою зумовлені індивідуально-психологічними характеристиками, особливостями суб'єктивного сприйняття та оцінки стресогенних чинників. Провідну роль відіграє не лише об'єктивна сила зовнішніх обставин, а й рівень особистісної зрілості, емоційної регуляції та когнітивного переосмислення травматичних подій, що визначає рівень психологічного здоров'я й адаптаційних можливостей підлітків.

Непередбачувані події, спричинені воєнним станом, виступають потужними стресогенними чинниками, що негативно впливають на психологічне здоров'я підлітків. У цих умовах зростає складність адаптації в освітньому середовищі, знижується когнітивна продуктивність, емоційна стабільність і ефективність соціальної взаємодії. Такі зміни супроводжуються підвищенням тривожності, порушенням сну та зниженням концентрації уваги, що ускладнює навчальну діяльність і знижує рівень психологічного благополуччя

Встановлено, що внаслідок пережитих травматичних подій може відбуватися формування позитивних особистісних змін, визначених як посттравматичне зростання. Соціально-психологічний супровід, спрямований

на підтримку процесу посттравматичного зростання, набуває важливого значення у роботі з підлітками, оскільки сприяє розвитку життєстійкості та відновленню психологічного здоров'я.

Узагальнення наукових досліджень і практичних підходів дозволяє виокремити основні цілі психологічного супроводу підлітків, що полягають у зміцненні соціальної взаємодії та зниженні ізоляції, гармонізації міжособистісних стосунків, розвитку ціннісно-смислової сфери шляхом переосмислення досвіду та формування мотивації до саморозвитку, а також у розширенні ресурсного потенціалу соціального середовища для підтримки психологічного здоров'я [6].

У контексті посттравматичного зростання психологічний супровід підлітків визначається у наукових дослідженнях як цілісна система психолого-педагогічних впливів, ефективність якої забезпечується завдяки реалізації наступних принципів, зокрема:

- принцип індивідуалізованого підходу, який враховує специфіку пережитої травми, особистісні особливості підлітка, соціального та культурного середовища, у якому він перебуває;

- наративно-ментативний – передбачає опрацювання травматичних спогадів шляхом їх усвідомлення, переосмислення та інтеграції у життєвий досвід для формування позитивного бачення майбутнього.

- розбудови соціальних ресурсів, спрямований на зміцнення підтримуючих зв'язків підлітка в сім'ї, освітньому процесі та серед однолітків як чинників емоційної стабільності й стресостійкості [7, с. 145–147].

Таким чином, важливою умовою збереження психологічного здоров'я підлітків у воєнний період є реалізація психологічних інтервенцій, спрямованих на підтримку емоційної рівноваги, розвиток адаптаційних ресурсів і профілактику дезадаптаційних проявів.

Аналіз наукових джерел показав, що основними методами психологічного супроводу в підлітковому віці є:

- індивідуальне консультування, спрямоване на подолання наслідків травматичного досвіду, усвідомлення емоційних станів і формування конструктивних моделей поведінки підлітків;
- психологічна діагностика передбачає виявлення рівня емоційної напруженості, оцінювання адаптаційних ресурсів і визначення напрямів подальшої психокорекційної роботи з підлітками;
- групові заняття, спрямовані на розвиток емоційного інтелекту, комунікативних навичок і соціальної взаємодопомоги;
- психологічна просвіта: інформування щодо збереження психологічного здоров'я, розвиток навичок самодопомоги та профілактики емоційного виснаження підлітків в умовах воєнного стану.

Провідним завданням психологічного супроводу підлітків є розвиток здатності до емоційної саморегуляції та конструктивного подолання стресових впливів, що забезпечує збереження психологічного здоров'я [2].

Психологічне здоров'я підлітків визначається як стан психічної рівноваги, який характеризується гармонією між внутрішніми потребами та соціальними вимогами, самоконтролем, особистісною зрілістю й адаптивністю до умов воєнного середовища [1].

Отже, психологічний супровід підлітків у воєнних умовах становить цілісну систему психологічної допомоги, спрямовану на зміцнення адаптаційного потенціалу та розвиток життєстійкості. Реалізація супроводу передбачає дотримання принципу індивідуалізації, наративно-ментативного підходу та зміцнення соціальних ресурсів, що забезпечують ефективність психологічної підтримки й особистісне відновлення підлітків. Основні методи психологічного супроводу психологічного здоров'я підлітків в умовах війни поєднують діагностичні, корекційні й просвітницькі форми роботи, спрямовані

на збереження емоційної рівноваги, профілактику дезадаптаційних проявів і відновлення психологічної стійкості.

Література:

1. Євтушенко І.В. Психологічне здоров'я: поняття, критерії та рівні». *Вісник післядипломної освіти. Серія «Соціальні та поведінкові науки»*. 2023. № 25(54). С.112-118.
2. Карамушка Л.М. Психічне здоров'я особистості під час війни: як його зберегти та підтримати : метод. рек. Київ : Інститут психології імені Г.С.Костюка НАПН України, 2022. 52 с.
3. Предко, В., Бондар, М. Психологічні особливості взаємозв'язку життєстійкості та поведінкових копінг-стратегій особистості підлітка. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом*. Психологія. 2022. 2(55). С. 5-13.
4. Психологічний супровід особистості в умовах війни : навч. посіб. / С. Кузікова та ін. Київ.-Ніжин : Видавець ПП Лисенко М.М., 2024. 260 с.
5. Титаренко Т. Соціально-психологічний супровід постраждалих унаслідок травматизації: євроінтеграційні перспективи. *Проблеми політичної психології*. Вип.11(25). 2022. С. 7-23.
6. Титаренко, Т. М., Дворник, М. С. Як допомогти особистості у період переходу від війни до миру: соціально-психологічний супровід. Київ. 2022.
7. Титаренко Т. М. Посттравматичне життєтворення: способи досягнення психологічного благополуччя. Кропивницький: Імекс-ЛТД. 2020.

Малюта А. О.,

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти

факультету психології та історії

Центральноукраїнського державного університету

імені Володимира Винниченка

Науковий керівник – канд. психол. наук, доцент Шаумян О. Г.

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ НА ОСОБИСТІСТЬ СУЧАСНОЇ ЖІНКИ

У ХХІ столітті соціальні мережі стали простором формування ідентичності, самопрезентації та соціального визнання. Для сучасних жінок

вони з одного боку, сприяють їхньому самовираженню, розвитку професійного бренду, соціалізації, але з іншого боку, підвищують ризики щодо психологічного благополуччя. Так, жінки потрапляють в пастку постійного порівняння, залежність від оцінки інших та формування викривленого уявлення про себе [4, pp. 51–52].

За позицією, Р. Перлофф у своїй роботі наголошує, що соціальні медіа стимулюють в людей постійне порівняння себе з іншими. Особливо, це помітно, в контексті зовнішності. Для багатьох жінок ідеалізовані зображення, які домінують у візуальному просторі Instagram, TikTok чи Facebook, формують завищені стандарти краси, досягнення яких є практично неможливим. Це призводить до виникнення феномену «порівняльної тривоги», що супроводжується зниженням самооцінки та незадоволеністю власним тілом [4, pp. 54–55]. Тому, соціальні мережі стають потужним чинником формування викривленого самосприйняття, коли жінка оцінює себе крізь призму зовнішнього схвалення.

Крім цього, подібні результати Л. Вартанян, Е. Галлівелл, П. Дідрікс, Дж. Фардулі, які виявили, що часте використання Facebook та Instagram пов'язане з негативним емоційним станом, зокрема зростанням депресивних переживань. Автори пояснюють це тим, що користувачі схильні несвідомо ідеалізувати життя інших людей, створюючи уявлення про власну «недосконалість» [2, pp. 38–40]. Для жінок цей процес особливо виражений через акцент на зовнішності та соціальному статусі.

Однак вплив соціальних мереж не можна вважати виключно деструктивним. Дослідження Е. Фрісон показало, що активна взаємодія у тематичних онлайн-спільнотах може сприяти відчуттю соціальної підтримки та зниженню рівня емоційного виснаження. Для багатьох жінок участь у таких групах стає простором психологічного розвантаження, можливістю обговорити особисті проблеми, отримати емпатію та зворотний зв'язок [3, pp. 3–4].

Це особливо важливо в умовах сьогодення, коли велика частина українських жінок залишилась наодинці зі своїми проблемами: вимушена еміграція через війну, самотність тих, чиїх чоловіків мобілізували, вдови і інші жінки, які потребують підтримки і кола спілкування з іншими жінками, які опинились в подібних ситуаціях.

Інший аспект розкриває А. Бурроу, який доводить, що позитивний фідбек у соціальних мережах (лайки, коментарі) здатен короткочасно підвищувати самооцінку жінки, але водночас формує залежність від зовнішнього схвалення. Коли кількість реакцій зменшується, відчуття власної значущості також знижується, що створює емоційні коливання та загрожує внутрішньою нестабільністю [1. pp. 156–157]. Це підтверджує тезу про амбівалентність цифрового впливу: соціальні мережі можуть як підтримувати, так і руйнувати психологічне благополуччя.

Отже, аналіз наукових досліджень свідчить, що вплив соціальних мереж на особистість сучасної жінки має подвійний характер. З одного боку, цифрові платформи створюють умови для самореалізації, творчості, соціальної підтримки та зміцнення почуття спільності. З іншого – вони можуть спричиняти психологічні ризики: зниження самооцінки, емоційне виснаження, залежність від зовнішнього схвалення та втрату автентичності. Визначальним чинником стає не сам факт користування соціальними мережами, а спосіб, у який жінка інтегрує їх у своє життя. Усвідомлене використання цифрових ресурсів, розвиток критичного мислення та підтримка позитивної самооцінки є ключовими умовами збереження психологічного благополуччя жінки в умовах сучасного медіасередовища.

Література:

1. Burrow A. L., Rainone N. How many likes did I get?: Purpose moderates links between positive social media feedback and self-esteem. *Personality and Individual Differences*. 2017. Vol. 104. P. 150–157.
2. Fardouly J., Diedrichs P. C., Vartanian L. R., Halliwell E. Social comparisons on social media: The impact of Facebook on young women's body image concerns and mood. *Body Image*. 2015. Vol. 13. P. 38–45.

3. Frison E., Eggermont S. Exploring the relationships between different types of Facebook use, perceived online social support, and adolescents' depressed mood. *Computers in Human Behavior*. 2016. Vol. 64. P. 1–8.

4. Perloff R. M. Social Media Effects on Young Women's Body Image Concerns: Theoretical Perspectives and an Agenda for Research. *Psychology of Popular Media Culture*. 2014. Vol. 3. № 1. P. 50–64.

Малюта Н. В.,

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти

факультету психології та історії

Центральноукраїнського державного університету

імені Володимира Винниченка

Науковий керівник – канд. психол. наук, доцент Дметерко Н. В.

АНАЛІЗ ПСИХОЛОГІЧНИХ БАР'ЄРІВ МІЖОСОБИСТІСНОГО СПІЛКУВАННЯ У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

Підлітковий вік є критичним етапом формування особистості, коли потреба у визнанні, підтримці та приналежності до групи поєднується з пошуком власної ідентичності. Саме в цей період міжособистісне спілкування набуває центрального значення, проте воно часто супроводжується низкою психологічних бар'єрів, які перешкоджають ефективній взаємодії.

Одним із провідних бар'єрів є низька самооцінка, що прямо впливає на соціальну впевненість і готовність до контактів. Дослідження Чжена С. показало, що рівень самооцінки підлітків має тісний позитивний зв'язок із якістю міжособистісного спілкування: підлітки з адекватною самооцінкою проявляють більшу відкритість, здатність до емпатії та конструктивного діалогу, тоді як невпевненість породжує замкненість і соціальну тривогу [6, с. 82].

Комунікативні бар'єри також зумовлені несформованістю соціальних навичок – уміння слухати, розуміти емоції іншого, конструктивно виражати власну позицію. За даними дослідження Самойленко Ю., підлітки часто

орієнтовані переважно на когнітивний аспект спілкування, тоді як емоційний компонент залишається нерозвиненим. Вони сприймають взаємодію як змагання або перевірку статусу, що породжує недовіру та сприяє конфліктам [2, с.140- 41].

Окрему роль у формуванні бар'єрів відіграють індивідуально-психологічні особливості – сором'язливість, соціальна тривожність, страх оцінки. Дослідження Балинської М. довело, що підлітки, які відчують нестачу емоційної безпеки в соціумі, частіше демонструють пасивно-оборонні комунікативні реакції. Створення психологічно безпечного середовища – довірливого, підтримувального, без осуду – суттєво знижує рівень міжособистісної напруги й полегшує встановлення контактів [1, с. 228].

Додатково, сучасне середовище, включаючи соціальні мережі та цифрові платформи, створює нові бар'єри. Підлітки часто порівнюють себе з ідеалізованими образами ровесників або медіаперсонажів, що підсилює тривожність та самооцінкові комплекси [5, с. 668-671]. Надмірне сприйняття онлайн-контенту як соціального орієнтира може призводити до «розщеплення Я», коли внутрішні потреби і соціальні очікування конфліктують, а це ускладнює відверту міжособистісну взаємодію.

Не менш важливим є вплив шкільного та позашкільного середовища. Конфлікти з однолітками, випадки булінгу або відкидання в колективі формують стійкі психологічні блоки, що обмежують здатність підлітка до співпраці та відкритості. Дослідження показують, що негативний соціальний досвід у школі може тривало впливати на довіру та здатність будувати здорові міжособистісні стосунки [4].

Гендерні аспекти також створюють специфічні бар'єри. Дівчата частіше зазнають емоційної перевантаженості через страх осуду та потребу підтримки соціальних зв'язків, тоді як хлопці частіше виявляють схильність до уникання емоційних тем і демонструють агресивні захисні реакції [3]. Це вимагає диференційованого підходу до психологічної підтримки підлітків залежно від статі, розвитку емоційної грамотності та формування безпечного соціального простору.

На нашу думку, ефективним інструментом подолання бар'єрів є групова робота, тренінги соціально-емоційного навчання та психологічна підтримка. Такі програми, які поєднують розвиток комунікативних навичок із зміцненням самооцінки та довіри до ровесників. Завдяки цьому підлітки зможуть формувати більш здорові, гнучкі та емпатійні міжособистісні зв'язки.

Отже, психологічні бар'єри спілкування у підлітковому віці формуються під впливом внутрішніх та зовнішніх факторів, включно з самооцінкою, сімейним середовищем, соціальною динамікою, гендерними особливостями та цифровими медіа. Подолання цих бар'єрів потребує комплексного підходу, який поєднує індивідуальну роботу, групову підтримку, розвиток емоційного інтелекту та створення безпечного психологічного середовища.

Література:

1. Балинська М. В. Емоційні бар'єри та емпатія в процесі міжособистісного спілкування підлітків з різного соціального оточення. *Молодий вчений*. №11, 2014. С. 226 – 230.
2. Самойленко, Ю.. Психологічні особливості прояву психологічних бар'єрів у спілкуванні підлітків. *Scientific Collection «InterConf»*. 2024. С. 139–142.
3. Faizura O. Semenova. Communicative Competence As A Resource Of Teenagers` Personal Development.. URL: <https://www.europeanproceedings.com/article/10.15405/epsbs.2020.11.02.86>
4. Qualter, P., Brown, S. L., Rotenberg, K. J., Vanhalst, J., Harris, R. A., Goossens, L., Bangee, M., & Munn, P. Trajectories of loneliness during childhood and adolescence: Predictors and health outcomes. *Journal of Adolescence*. 2013. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0140197113000122>
5. Rudolph, K. D., & Hammen, C.. Age and gender as determinants of stress exposure, generation, and regulation in adolescents. *Child development*. Volume 70. May/June 1999. P. 660 – 676.
6. Zheng, X.. Research on the Influence of Adolescents' Self-esteem Level on Interpersonal Skills. *International Journal of Education and Humanities*. 2023. 6(3). P. 81-83.

Мірошниченко І. С.,

кандидат економічних наук, доцент

кафедри менеджменту авіаційної діяльності

Української державної льотної академії

ТРИВОЖНІСТЬ ЯК ЧИННИК ДЕЗАДАПТАЦІЇ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА СОЦІАЛЬНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

У сучасних умовах українське суспільство переживає глибоку кризу, спричинену повномасштабною війною, соціально-економічною нестабільністю та гуманітарними викликами. Ці обставини суттєво впливають на всі сфери життя, зокрема й на освітню. Студентська молодь, як особливо вразлива соціально-демографічна група, стикається не лише з академічними труднощами, але й із низкою психологічних викликів, що ускладнюють процес особистісного розвитку, соціалізації та професійного становлення.

У цьому контексті значно зростає актуальність дослідження психологічного стану студентської молоді, зокрема тривожності як чинника дезадаптації, адже сучасні соціальні, економічні та освітні виклики створюють додаткове емоційне навантаження на молодих людей. Студенти часто опиняються у стані невизначеності, стикаючись із підвищеними вимогами, нестабільністю майбутнього та браком психологічної підтримки. Тривожність у цьому віці не лише погіршує якість життя, але й перешкоджає ефективному навчальному процесу, самоідентифікації та формуванню здорових соціальних зв'язків [1, с. 84]. Саме тому вивчення даної проблематики набуває особливої ваги для розробки профілактичних заходів і підтримки психоемоційного добробуту студентства.

Багато дослідників звертають увагу, що тривожність – це один із найпоширеніших сучасних психоемоційних станів, який супроводжує здобувача освіти в умовах війни [2, с. 17; 3, с. 64]. У контексті постійної нестабільності та невизначеності, тривожність може набувати патологічного

характеру, порушуючи внутрішній баланс особистості, впливаючи на когнітивну діяльність, взаємостосунки та загальну здатність адаптуватися до нових умов [3, с. 306]. Чинники, що сприяють підвищенню тривожності студентської молоді в умовах війни та соціальної нестабільності (рис. 1), розкривають складний вплив зовнішніх і внутрішніх обставин на психоемоційний стан особистості.

Рис. 1. Чинники, що сприяють підвищенню тривожності студентської молоді в умовах війни та соціальної нестабільності [2; 3; 4]

Як видно з рис. 1 постійна загроза життю, втрата близьких, вимушене переміщення, нестабільність і невизначеність майбутнього формують глибоке почуття небезпеки та безпорадності. До цього додаються інформаційне перенавантаження, тривалий стрес, обмеження соціальних контактів і порушення звичного способу життя. Особливо вразливими до цих чинників є молоді люди, зокрема студенти, які перебувають у перехідному етапі розвитку, що само по собі є непростим. У таких умовах тривожність може перерости в хронічний стан, впливаючи на когнітивні процеси, емоційне самопочуття та загальну здатність адаптуватися до нових реалій. Прояви дезадаптації студентської молоді, що пов'язані з тривожністю розкриті на рис. 2.

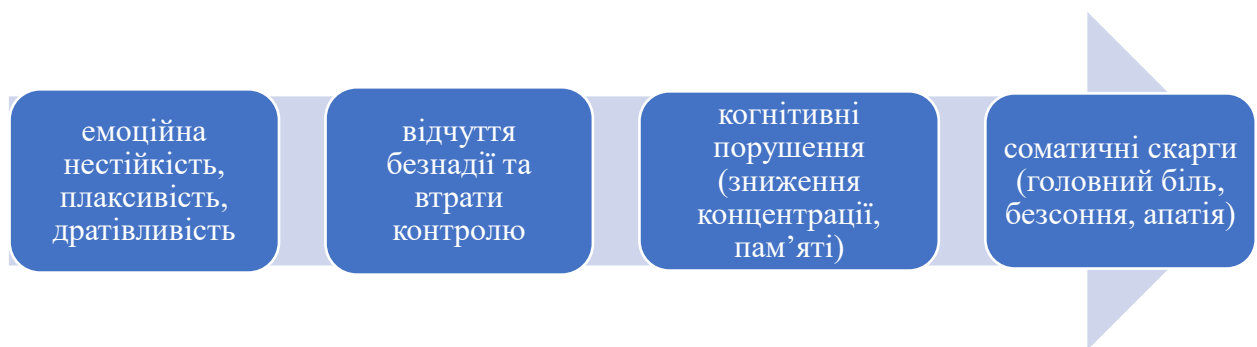

Рис. 2. Прояви дезадаптації студентської молоді, що пов'язані з тривожністю [1; 2; 3; 4]

Крім того, підвищена тривожність у студентів здатна істотно знижувати їх здатність до навчання, ускладнювати сприйняття інформації, знижувати рівень самоорганізації, викликати емоційне вигорання та соціальну ізоляцію.

Отже, у контексті воєнного стану тривожність є не просто реакцією на стрес, а ключовим фактором, що впливає на рівень адаптації студентської молоді до навчального процесу та соціального життя загалом. Усе це свідчить про необхідність глибшого дослідження феномену тривожності як чинника дезадаптації, який загрожує не лише психологічному добробуту студентства, а й ефективності освітнього процесу. Тому своєчасне виявлення підвищеної тривожності та впровадження комплексної системи психологічної підтримки є важливими умовами збереження ментального здоров'я молоді та забезпечення ефективного освітнього процесу.

Таким чином, подолання тривожності як чинника дезадаптації є важливою умовою забезпечення психічного добробуту студентської молоді, збереження їх освітнього потенціалу та особистісного розвитку в умовах воєнного й соціального тиску.

Література:

1. Блохіна І.О. Психологічні причини виникнення тривожності у студентів. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Психологія*. Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2021. Випуск 4. С. 82–86.
2. Виноградова-Аник О.О., Лук'яненко І.А. Вплив тривожних та депресивних станів здобувачів медичної освіти на їхню академічну успішність в умовах воєнного стану. *Медицина та фармація: освітні дискурси*. Випуск 1, 2025. С. 16-19.

3. Котлова Л.О., Долінчук І.О., Ілющенко І.О. Психічне здоров'я молоді у мовах воєнного стану. *Габітус: вікова та педагогічна психологія*. 2023. №53. С. 63-68.

4. Сингаївська І., Кравчук О. Особистісні характеристики переживання страху та тривоги у підлітків під час війни. *Вчені записки Університету «КРОК»*, № (2(74)), 2024. С. 301–310.

Московчук Ю. П.,

здобувачка вищої освіти

факультету цифрових, освітніх та соціальних технологій

Луцького національного технічного університету,

Трофименко А. А.,

здобувачка вищої освіти

факультету цифрових, освітніх та соціальних технологій

Луцького національного технічного університету

Науковий керівник – канд. соціол. наук, доц. Піменова О. О.

ПСИХОЛОГІЯ СІМ'Ї ТА СТОСУНКІВ

Сім'я – це первинне середовище формування особистості, що має вирішальний вплив на емоційне, соціальне та психологічне становлення людини. У сучасному світі, з огляду на високий рівень стресу, зміну традиційних цінностей та способу життя, зростає кількість сімейних конфліктів, розлучень і порушень у системі сімейних відносин. Тому вивчення психологічних аспектів функціонування сім'ї є надзвичайно актуальним як у теоретичному, так і практичному вимірах. Попри зростаючий інтерес до теми сімейної психології, досі залишаються недостатньо вивченими механізми подолання сімейних конфліктів, шляхи формування ефективної комунікації між членами сім'ї та вплив психологічного клімату в родині на розвиток особистості. Це створює потребу в глибшому аналізі факторів, що визначають якість сімейних стосунків.

У сучасному українському суспільстві, особливо в умовах воєнних дій та соціальних трансформацій, спостерігається зростання інтересу до проблематики сім'ї як основного соціального інституту. Сім'я дедалі частіше розглядається як складна соціальна система, що впливає на формування особистості та забезпечує соціальну адаптацію її членів.

Важливо відзначити, що сім'я розглядається як відкрита, взаємозалежна та ієрархічна система з чіткими межами й підсистемами:

- індивідуальна підсистема - окремий член сім'ї у взаємодії з іншими;
- подружня підсистема - взаємини між партнерами;
- батьківська підсистема - взаємодія дорослих у виконанні батьківських функцій;
- дитячо-батьківська підсистема - міжпоколінне виховання й передача цінностей.

Розгляд сім'ї як системи дозволяє комплексно оцінити внутрішню динаміку стосунків, виявити дисбаланси та сфокусувати психотерапевтичну або соціальну роботу на ключових підсистемах. Е. Кадебська та І. Фаловська стверджують: «У функційній сімейній системі стосунки між підсистемами є збалансованими, тобто жодний із членів сім'ї не є виключеним із стосунків з іншими» [1]. Найбільш значущими для гармонійного функціонування сім'ї є подружня та батьківська підсистеми, порушення в яких впливають на всю систему в цілому. «Батьківська підсистема є найважливішою підсистемою, яка багато в чому визначає результати змін у сімейній системі загалом» [1].

Важливим напрямом сучасної сімейної психології є вивчення психологічного клімату родини. Від його гармонійності залежить не лише комфорт у стосунках, а й успішність соціалізації дітей. Довіра, взаємоповага, емпатія та відкритість у спілкуванні формують основу здорових сімейних зв'язків. Навпаки, конфліктність, агресія чи емоційна байдужість можуть призвести до формування тривожності, невпевненості або агресивної поведінки в дітей. Психологічна допомога родині передбачає пошук рівноваги між індивідуальними потребами та спільними цілями, розвиток навичок

конструктивної комунікації та вміння долати конфлікти без емоційних руйнувань.

Можна стверджувати, що під час виховання дітей батькам важливо демонструвати їм власний приклад гарного сім'янина у таких сферах, як: фізична, інтелектуально-світоглядна, моральна-психологічна, інтимно-сексуальна, матеріально-фінансова та господарсько-побутова.

Результати дослідження В. Крамченкової та Н. Чепелевої [2] показують, що реакції подружжя на конфліктні ситуації змінюються залежно від тривалості шлюбу:

- у перші роки спільного життя переважають позитивні реакції, пов'язані з новизною та романтичними очікуваннями;
- через 3–10 років частіше з'являються негативні реакції, спричинені зіткненням інтересів і побутовими труднощами;
- після 10 років спільного життя реакції стають пасивними, що свідчить про ригідність системи та втому від постійних суперечок.

Ці зміни підтверджують, що без постійного розвитку емоційної компетентності та вміння вирішувати конфлікти сімейна система поступово втрачає гнучкість і гармонію. Можна стверджувати, що від якості сімейних стосунків залежить не лише емоційний комфорт людини, а й її майбутні міжособистісні взаємини. Гармонійна сім'я формує впевненість, відчуття безпеки й відповідальності, тоді як конфлікти, холодність чи відчуження можуть стати причиною емоційних бар'єрів у дорослому житті.

Отже сучасна сім'я перебуває під впливом численних соціальних і психологічних викликів, що вимагає від її членів гнучкості, взаєморозуміння та емоційної компетентності. Від ефективності комунікації, уміння вирішувати конфлікти та підтримки один одного залежить не лише стабільність подружніх стосунків, а й формування здорової особистості дитини. Психологічна культура батьків та здатність до конструктивної взаємодії стають ключовими ресурсами для подолання стресів, розвитку довіри та партнерства в родині. Таким чином, сім'я виступає не лише середовищем виховання, а й фундаментом

психологічного благополуччя та соціальної стабільності, що визначає майбутнє як окремої людини, так і суспільства в цілому.

Література:

1. Кадебська Е., Фаловська І. Соціальна роль сім'ї як системи та її структурна характеристика. *Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом. Серія: Психологія*. 2023. Вип. 1. С. 18–23.
2. Крамченкова В. О., Чепелева Н. Подружні конфліктогени як ознака сімейної кризи на різних етапах життєвого циклу сім'ї. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Психологія*. 2022. Вип. 1. С. 47–51.

Нагорняк А. Ф.,

*здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
факультету управління, адміністрування та інформаційної діяльності
Ізмаїльського державного гуманітарного університету
Науковий керівник – канд. пед. наук, доцент Васильєва О.А.*

ПСИХОКОРЕКЦІЯ СТРЕСОВИХ СТАНІВ У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Тривалий воєнний конфлікт виступає потужним стресогенним чинником, що дестабілізує психоемоційний стан підлітків і ускладнює процеси соціальної адаптації. Підлітковий вік як сенситивний етап розвитку характеризується становленням самосвідомості, ціннісних орієнтацій і системи емоційної регуляції, що зумовлює підвищену вразливість до впливу зовнішніх загроз. У цих умовах психокорекційна діяльність набуває провідного значення як засіб відновлення внутрішньої рівноваги, зміцнення стресостійкості та профілактики дезадаптаційних проявів. Психокорекція виконує функцію психологічного захисту, сприяє збереженню психічного здоров'я підлітків і формуванню здатності до адаптації в умовах воєнної нестабільності.

Проблема психокорекції стресових станів у підлітковому віці в умовах воєнного часу висвітлюється у працях К. П. Базиленко, Л. М. Карамушки,

Н. С. Костишин, О. І. Кононенка, О. М. Кузьо, Л. І. Мороз, М. М. Мороз, О. Ю. Овчаренко, Т. М. Туриніної, О. В. Шпак та В. М. Чернобровкіна та ін., які аналізують застосування психотерапевтичних і психокорекційних підходів, спрямованих на подолання стресових станів та відновлення психологічної рівноваги підлітків в умовах воєнного стану.

Згідно з підходом О. М. Басенка та В. М. Чернобровкіна психокорекція в умовах воєнного конфлікту виступає не лише засобом зниження проявів стресу, а й механізмом формування життєстійкості як ресурсу адаптації та відновлення.. Комплексний характер психокорекції охоплює когнітивний, емоційний, поведінковий і мотиваційний рівні, забезпечуючи зниження емоційної напруги, корекцію деструктивних установок і формування адаптивних копінг-стратегій, що сприяють становленню психологічної зрілості підлітка [1].

Особливу увагу в психокорекційній роботі з підлітками, які перебувають у стані тривалого стресового впливу, приділяють розвитку життєстійкості (resilience) – інтегративної властивості, що поєднує емоційну врівноваженість, оптимізм, здатність до рефлексії, самоконтролю та гнучкості у реагуванні.

Узагальнення сучасних наукових позицій дає змогу стверджувати, що ефективна психокорекція передбачає не лише усунення психотравмуючих наслідків, а й створення умов для розвитку стабільних механізмів подолання майбутніх труднощів.

У сучасних психологічних дослідженнях (О. М. Басенко, Л. І. Мороз, О. І. Кононенко та ін.) психокорекційна діяльність розглядається як цілісний процес психологічного відновлення, який поєднує стабілізацію психоемоційного стану підлітків і розвиток внутрішніх ресурсів адаптації. Ефективність цього процесу забезпечується інтеграцією когнітивно-поведінкових, емоційно-орієнтованих і ресурсно-відновлювальних методів, адаптованих до вікових та соціокультурних особливостей підліткового

розвитку, що сприяє зміцненню стресостійкості та підтриманню психічної рівноваги у підлітків, які переживають наслідки воєнних подій.

Сучасні підходи до психокорекції стресових станів у підлітків, які зазнали впливу воєнних дій, передбачають системний вплив на психоемоційну сферу з урахуванням вікових особливостей розвитку. Як зазначає К. К. Борщ, у період війни в дітей і підлітків посилюються прояви тривожності, порушення сну, нав'язливі страхи та регресивна поведінка, що свідчить про втрату базового почуття безпеки [2]. Психокорекційна допомога в таких умовах повинна бути спрямована на відновлення відчуття стабільності, формування довіри до соціального середовища та зниження рівня емоційного напруження.

Ефективним засобом психологічної підтримки є програма «Діти та війна. Навчання технік зцілення», побудована на засадах когнітивно-поведінкового та травмафокусованого підходів. Її методичний зміст охоплює розвиток навичок саморегуляції, нормалізацію стресових реакцій і зміцнення відчуття безпеки через застосування арттерапевтичних, тілесно-орієнтованих і групових методів. Групова форма роботи забезпечує емоційну підтримку, соціальне навчання та зменшення ізоляції, сприяючи формуванню психологічної стійкості й здатності до адаптації в умовах тривалого стресового впливу [3].

Таким чином, психокорекційна робота в умовах воєнного стану має бути спрямована не лише на подолання травматичних наслідків, а й на створення умов для розвитку особистісної стійкості, самозбереження та здатності до адаптації в ситуаціях підвищеної невизначеності. Поєднання результатів психодіагностики з доказовими психотерапевтичними техніками формує ефективне теоретико-практичне підґрунтя для розроблення психокорекційних програм, орієнтованих на підтримку психічного здоров'я підлітків і відновлення їхньої психологічної рівноваги у кризових ситуаціях.

В умовах повномасштабної війни в Україні особливої актуальності набуває потреба в системній психокорекційній підтримці підлітків, які перебувають у складних соціально-психологічних обставинах. Дослідження В. Зливкова,

С. Лукомської, Н. Євдокимової та С. Ліпінської підтверджують, що у підлітковому віці наслідки воєнного стресу проявляються у підвищеній тривожності, емоційній напрузі, збудливості та порушенні базового почуття безпеки. Науковці розробили комплексну систему психокорекційних заходів, що враховують емоційні, когнітивні та поведінкові зміни, характерні для дітей і підлітків у кризових умовах [4].

Л. А. Інжиєвська зазначає, що підтримання психічного здоров'я під час воєнних дій пов'язане з розвитком психологічної гнучкості, емоційної стабільності та здатності мобілізувати внутрішні ресурси. Вчена розглядає профілактичну психокорекційну діяльність як цілеспрямований процес, спрямований на запобігання стресу і розвиток адаптивних копінг-механізмів [6].

У дослідженні Т. Іванової розглянуто феномен тривоги як чинник, що зумовлює динаміку психологічного стану особистості в кризових умовах. Вчена вважає, що неконтрольована тривожність у цьому віці набуває деструктивних форм, тому психокорекційний вплив має бути спрямований на розвиток навичок конструктивного емоційного реагування та саморегуляції [5].

Таким чином, теоретичні основи психокорекції стресових станів у підлітків передбачають комплексний підхід, що забезпечує цілісну допомогу, адаптовану до специфіки вікового розвитку та контексту воєнної дійсності.

Узагальнення сучасних психологічних концепцій дає підстави визначати психокорекцію стресових станів у підлітковому віці як цілеспрямований процес психологічного впливу, спрямований на зниження інтенсивності негативних емоційних, когнітивних і поведінкових реакцій, які виникають під дією травматичних або тривалих стресогенних факторів, що передбачає застосування науково обґрунтованих методів і технік, спрямованих на:

- зниженні інтенсивності дистресу – передбачає зниження тривожності, емоційної нестабільності, агресивності та психосоматичних симптомів;

- формування адаптивних копінг-стратегій і механізмів саморегуляції, спрямованих на підвищення внутрішньої витривалості, резильєнтності;
- розвиток життєстійкості як інтегративної системи психологічних ресурсів, яка забезпечує ефективну адаптацію до стресогенних ситуацій і трансформацію їх у досвід особистісного зростання;
- позитивна трансформація травматичного досвіду через усвідомлення, рефлексію та переоцінку подій, що сприяє інтеграції пережитого у структуру самосвідомості та формуванню цілісності особистості.

Аналіз літературних джерел показав, що психокорекційна робота з підлітками в умовах воєнного стану спрямована на стабілізацію емоційного стану, розвиток саморегуляції та підвищення психологічної витривалості. Результатом психокорекційного процесу є формування життєстійкості як особистісного ресурсу, що забезпечує здатність до конструктивного подолання труднощів, переосмислення травматичного досвіду та його інтеграцію у структуру самосвідомості, сприяючи відновленню внутрішньої рівноваги й психологічної стабільності. Забезпечення соціальної та емоційної підтримки знижує ризик психосоціальних порушень, активізує адаптаційні ресурси та створює відчуття безпеки як основу психологічної стабільності підлітків у період війни.

Література:

1. Басенко О. М., Чернобровкін В. М. Психокорекційний вплив на розвиток життєстійкості у підлітків в умовах воєнного конфлікту. *Проблеми сучасної психології*. 2022. № 1 (24). С. 7–15.
2. Борщ К. К. Особливості прояву стресу серед дітей в умовах війни. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Психологія*. 2023. № 1. С. 47–51.
3. Діти та війна. Навчання технік зцілення. Для дітей віком від 8 до 18 років. Патрік Сміт, Атле Дирегров, Вільям Юле. пер. з англ. О. Антонішин; наук. ред. Катерини Явної. Львів: Галицька Видавнича Спілка, 2022. 108 с.
4. Зливков В., Лукомська С., Євдокимова Н., Ліпінська С. Діти і війна: монографія. Київ ; Ніжин : Лисенко М.М., 2023. 221 с.
5. Іванова Т. Тривога як психологічний феномен. *Вісник Львівського університету. Серія психологічні науки*. 2020. Вип. 6. С. 72–78.
6. Інжиєвська Л. А. Ментальне здоров'я та його підтримка в умовах військових дій в Україні: електронний навчальний курс. Біла Церква: БІНПО ДЗВО «УМО» НАПН України, 2024. 31 с.

Парійчук Д.М.,

здобувачка вищої освіти факультету цифрових,

освітніх та соціальних технологій

Луцького національного технічного університету

Науковий керівник – канд. соціол. наук, доц. Піменова О.О.

ВПЛИВ ЦИФРОВОГО СЕРЕДОВИЩА НА ПСИХОЛОГІЧНИЙ РОЗВИТОК ДІТЕЙ

Цифрове середовище є невід'ємною частиною життя сучасних дітей та підлітків, формуючи нові умови для їхнього психологічного розвитку. Сучасні дослідження показують, що технології мають багатогранний вплив: вони розширюють доступ до інформації, сприяють навчанню, спілкуванню та самовираженню, але водночас можуть становити загрозу для стабільності особистісної ідентичності, емоційного стану та соціальної адаптації. Надмірне використання гаджетів і соціальних мереж призводить до конфліктів між реальним і віртуальним образом особистості, залежності, зниження самооцінки та ізоляції від реальних стосунків. Ці аспекти досліджували Н. Сургунд та А. Козак, А. Грекова з колегами, В. Бедан, а також А. Яблонський, І. Рогальська-Яблонська та Н. Мельник.

Одним із ключових аспектів цього впливу є формування самоідентичності, яка сьогодні значною мірою визначається цифровим середовищем, де створюється віртуальний образ «Я», часто далекий від реального. Більшість підлітків ототожнюють себе з персонажами ігор, медіакультурами чи онлайн-ролями, а соціальні мережі стають головним простором самовираження. Емпіричне дослідження «Хто Я?» показало, що 76% учасників відображають у самоописах елементи інформаційного середовища, причому у 87% «образ Я» тісно пов'язаний із віртуальною взаємодією [3].

Реальне й віртуальне «Я» частково перетинаються, однак більшість характеристик формується саме онлайн, а потім переноситься у повсякденне життя. Постійне порівняння з ідеалізованими образами в соцмережах сприяє зниженню самооцінки, підвищенню тривожності та залежності від зовнішнього схвалення, що безпосередньо впливає на соціальну адаптацію та ускладнює її у реальному середовищі.

Порушення процесів самоідентифікації закономірно призводить до складнощів у соціальній адаптації, яка в умовах цифровізації зазнає суттєвих трансформацій двоїстого характеру. Згідно з дослідженнями, цифровий стиль життя відіграє вирішальну роль у соціальній інтеграції та психоемоційному благополуччі молодого покоління [2].

Віртуальний світ дозволяє молодим людям випробовувати різні соціальні ролі та взаємодіяти без обмежень реального світу, що сприяє розвитку громадянської свідомості. Однак надмірне захоплення онлайн-спілкуванням призводить до згортання реальних соціальних контактів, зниження пізнавальної активності та емоційної ізоляції.

Згідно з даними Київського міжнародного інституту соціології (2021-2024), 94% молоді до 30 років щодня користуються інтернетом, що робить його основним середовищем соціалізації [2].

Особливо небезпечними є випадки кібербулінгу та маніпулятивні впливи, які можуть спричинити серйозні психологічні проблеми, включаючи тривожність, дратівливість та навіть суїцидальну поведінку. Ці проблеми соціалізації нерідко ґрунтуються на гаджет-залежності, що потребує розвитку критичного мислення та формування реальних соціальних зв'язків.

Наслідком порушеної соціальної адаптації часто стає формування гаджет-залежності, яка спричиняє комплексні порушення психофізичного розвитку дітей, що підтверджується результатами дослідження Вікторії Бедан [2].

Згідно з отриманими даними, серед підлітків з високим рівнем смарт-залежності спостерігаються значні когнітивні та емоційні порушення: 75%

мають проблеми з концентрацією уваги, 60% – погіршення зору, 70% – підвищену тривожність. Фізичні наслідки включають біль у шиї та передпліччях. Особливу загрозу становить компульсивна поведінка, коли інтернет використовується як засіб зняття стресу, а спілкування обмежується соціальними мережами з ризиком вдавання до тролінгу та кібербулінгу. Подолання цих негативних явищ вимагає створення психологічно безпечного середовища, для чого необхідно проводити просвітницьку роботу щодо здорового використання гаджетів, пропагувати активний відпочинок та формувати реальні комунікаційні навички.

Усі вищезазначені аспекти впливу цифрового середовища актуалізують потребу у забезпеченні психологічної безпеки, яка стає вирішальним чинником успішної соціалізації дітей. Дослідження А. Яблонського та співавторів доводить, що відкритий цифровий простір, з одного боку, надає доступ до знань і можливість експериментувати з соціальними ролями, але з іншого – відкриває дітей до загроз кібербулінгу, маніпуляцій та негативного контенту, які в аналоговому середовищі традиційно фільтрувалися педагогами [4].

Надмірне занурення у цифровий простір призводить до емоційної ізоляції, що вимагає пошуку балансу між внутрішніми ресурсами дитини та педагогічним супроводом. Ця необхідність обумовлює комплексний підхід до вирішення проблеми, через що вчені наполягають на створенні адаптивних дидактичних систем, контролю контенту та розвитку цифрової грамотності, що дозволить перетворити технології на інструмент розвитку замість джерела вразливості.

Таким чином, аналіз різних аспектів впливу цифрового середовища демонструє їх тісний взаємозв'язок: воно стимулює креативність і соціалізацію, але провокує фрагментацію ідентичності, залежність, адаптаційні труднощі та ризики безпеки. Ефективні стратегії включають обмеження екранного часу, розвиток критичного мислення, психопрофілактику та пріоритет реальних взаємодій. Лише комплексний підхід дозволить мінімізувати ризики та

максимізувати переваги цифровізації, через що спільні зусилля сім'ї, школи та суспільства забезпечать використання технологій для підтримки психологічного здоров'я та гармонійного розвитку дітей.

Література:

1. Бедан В. Психопрофілактика гаджет-адикції у підлітковому середовищі. *Наукова періодика Міжрегіональної Академії управління персоналом. Психологія*. 2021. Вип. 4 (53). С. 5–11.
2. Грекова А., Литвиненко О., Рудінська О., Князькова В. Вплив цифрового стилю життя на соціально-психологічну адаптацію молоді. *Вісник соціальної гігієни та організації охорони здоров'я України*. 2025. № 1(103). С. 7–11.
3. Сургунд Н., Козак А. Вплив сучасного інформаційного середовища та інтернету на формування власного «Я» підлітків. *Psychology Travelogs*. 2024. Вип. 4. С. 15–25.
4. Яблоський А., Рогальська-Яблонська І., Мельгяк Н. Психологічна безпека процесу соціалізації особистості у цифровому освітньому середовищі. *Габітус*. 2024. Вип. 66. С. 255–259.

Перелазна І. В.,

здобувачка вищої освіти

факультету іноземної філології та соціальних комунікацій

Сумського державного університету

Науковий керівник – канд. псих. наук, доцент Тарасова Т. Б.

ОСНОВНІ СТАДІЇ, СИМПТОМИ ТА ЧИННИКИ ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ ВИХОВАТЕЛЯ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Професійна діяльність вихователя закладу дошкільної освіти належить до категорії професій «типу людина – людина» і передбачає інтенсивну емоційну взаємодію з дітьми, батьками та колегами. Така взаємодія вимагає значних психічних ресурсів, постійної саморегуляції, високої емпатії, гнучкості та відповідальності. У сучасних умовах освітніх реформ, перевантаження документацією, недостатньої соціальної підтримки та емоційного тиску професійне вигорання педагогів стало однією з найбільш поширених проблем у системі освіти.

Термін «професійне вигорання» вперше був запропонований Г. Фройденбергером (1974), який описав його як стан фізичного та емоційного виснаження, втрати мотивації та інтересу до роботи. Подальші дослідження К. Масlach, С. Джексон уточнили структуру цього явища, виділивши три основні компоненти: емоційне виснаження, деперсоналізацію (байдужість або негативізм у спілкуванні з іншими) та редукцію професійних досягнень (зниження самооцінки, відчуття безрезультатності праці) [6].

Для педагогічної сфери цей синдром має особливу актуальність, оскільки постійне емоційне включення у виховний процес і відповідальність за психічний розвиток дітей створюють підвищене навантаження на нервово-емоційну систему вихователя.

Дослідники (С. Максименко, Л. Карамушка, Т. Зайчикова) виокремлюють три основні стадії розвитку професійного вигорання педагога:

1. Стадія напруження. Характеризується підвищеною тривожністю, відчуттям перевтоми, постійного дефіциту часу, прагненням усе контролювати. Вихователь може переживати емоційні зриви, незадоволення результатами своєї роботи, підвищену дратівливість. Поступово формується внутрішнє відчуття «перенасичення» роботою.

2. Стадія резистенції (опору). На цьому етапі педагог намагається захиститися від надмірних емоційних навантажень шляхом зниження чутливості до проблем дітей, батьків, колег. З'являється байдужість, формалізм у виконанні обов'язків, прагнення мінімізувати професійні контакти. Ця стадія свідчить про розвиток емоційного відсторонення.

3. Стадія виснаження. Настає внаслідок тривалого психологічного напруження. Спостерігаються апатія, хронічна втома, зниження працездатності, соматичні розлади (головні болі, безсоння, порушення серцевої діяльності). Людина може відчувати втрату сенсу своєї праці, професійне «спустошення» і навіть прагнення змінити професію [4].

Симптоми професійного вигорання вихователя закладу дошкільної освіти виявляються на фізичному, емоційному та поведінковому рівнях, охоплюючи як професійну діяльність, так і особистісну сферу педагога. Першими проявами

є емоційне виснаження, яке характеризується відчуттям постійної втоми, виснаженості навіть після відпочинку, зниженням життєвого тону. Вихователь втрачає емоційний відгук на події, які раніше викликали позитивні почуття, стає байдужим до успіхів чи труднощів дітей, колег, батьків. Часто з'являється дратівливість, нервозність, часті перепади настрою, схильність до необґрунтованих конфліктів або, навпаки, до емоційного «відключення» [1; 3].

Наступним є зниження особистісної та професійної ефективності. Вихователь починає сумніватися у власних педагогічних здібностях, втрачає віру у сенс своєї праці, спостерігається зниження мотивації до професійного розвитку. Робочі обов'язки виконуються формально, без внутрішньої залученості; педагог втрачає ініціативність, інтерес до творчих методів роботи. У цій фазі можуть виникати відчуття безпорадності, незадоволення собою, тривожність, невпевненість у правильності своїх дій.

Важливим показником є деперсоналізація – зміна ставлення до вихованців і колег. Вихователь починає сприймати дітей не як індивідуальностей, а як безлику групу, у взаємодії проявляє холодність, дистанціювання, формальність у спілкуванні. Інколи з'являються сарказм, надмірна критичність, знецінення емоційних потреб дитини. Такий стан є небезпечним, оскільки призводить до порушення педагогічної етики та втрати гуманістичного змісту професійної діяльності.

До фізичних симптомів належать постійна втома, порушення сну, головний біль, зниження апетиту або, навпаки, переїдання, часті простудні захворювання, ослаблення імунітету. Організм реагує на психічне напруження соматичними розладами – серцево-судинними, шлунково-кишковими, нервовими.

Крім того, спостерігаються когнітивні прояви: зниження концентрації уваги, труднощі з прийняттям рішень, погіршення пам'яті, відчуття «порожнечі в голові». У таких умовах знижується здатність до креативності, виникає байдужість до нових ідей та педагогічних інновацій.

Таким чином, симптоми професійного вигорання вихователя ЗДО мають комплексний характер і охоплюють емоційну, поведінкову, когнітивну та

фізичну сфери. Вчасне розпізнавання цих ознак є важливою умовою профілактики синдрому, оскільки тривале перебування в стані емоційного виснаження призводить до зниження якості педагогічної діяльності, погіршення психологічного клімату в колективі та негативно впливає на розвиток і виховання дітей дошкільного віку.

Основні чинники професійного вигорання вихователя закладу дошкільної освіти пов'язані як із зовнішніми умовами педагогічної діяльності, так і з внутрішніми особистісними особливостями самого педагога. До найвагоміших професійних чинників належить високе емоційне навантаження, зумовлене постійним спілкуванням із дітьми, колегами, батьками та адміністрацією. Робота вихователя потребує великої психологічної віддачі, терпіння, уваги, вміння контролювати власні емоції та водночас підтримувати позитивний емоційний фон у групі. Щоденне напруження, необхідність швидко реагувати на численні запити, конфліктні ситуації, непередбачувану поведінку дітей спричиняють накопичення внутрішньої втоми [2].

Важливим чинником є надмірне навантаження та дефіцит часу. Вихователі часто працюють у режимі перевантаження, поєднуючи освітні, виховні, комунікативні та організаційні функції. Велика кількість документації, вимоги звітності, участь у заходах, методичних об'єднаннях і перевірках збільшують рівень стресу. До цього додається низький рівень матеріальної винагороди, який не відповідає енергетичним і часовим затратам, що формує відчуття несправедливості, професійної знеціненої праці та хронічного незадоволення [5].

Суттєву роль відіграють соціально-психологічні чинники, зокрема взаємини в колективі, стиль керівництва, рівень підтримки з боку адміністрації та колег. Авторитарна атмосфера, відсутність визнання, невміння керівників надавати емоційну підтримку, надмірна критика або байдужість створюють несприятливе психологічне тло. У такому середовищі вихователь відчуває самотність, відсутність розуміння й підтримки, що сприяє формуванню відчуття безсилля та втрати сенсу професійної діяльності.

Не менш важливими є індивідуально-психологічні чинники, тобто особливості особистості самого педагога. Найчастіше синдрому вигорання піддаються емоційно чутливі, відповідальні, сумлінні, але водночас схильні до самокритики та перфекціонізму вихователі. Вони ставлять перед собою завищені вимоги, прагнуть бути ідеальними у всьому, що призводить до швидкого виснаження. Нездатність своєчасно відновлювати ресурси, труднощі в управлінні емоціями, недостатні навички саморегуляції та стресостійкості також збільшують ризик розвитку професійного вигорання.

До організаційно-педагогічних чинників належить недостатнє забезпечення умов для відпочинку та психологічного розвантаження педагогів, відсутність системи психологічної підтримки у закладах освіти, обмежені можливості для професійного зростання та самореалізації. Відсутність позитивної зворотної реакції на результати своєї діяльності, недооцінення з боку суспільства важливості праці вихователя знижує внутрішню мотивацію до роботи.

Таким чином, професійне вигорання вихователя є результатом поєднання низки зовнішніх (організаційних, соціальних) та внутрішніх (особистісних, психологічних) чинників. Їхній тривалий вплив призводить до емоційного виснаження, зниження професійної ефективності та спотворення міжособистісних стосунків. Усвідомлення цих чинників є необхідною умовою для розроблення ефективних програм профілактики вигорання, що сприятиме збереженню психічного здоров'я вихователя та підвищенню якості освітнього процесу в закладі дошкільної освіти.

Отже, професійне вигорання вихователя закладу дошкільної освіти – це складний психоемоційний процес, який формується поступово під впливом сукупності зовнішніх та внутрішніх чинників. Його прояви охоплюють різні сфери особистості – емоційну, когнітивну, поведінкову, фізіологічну. Своєчасне розпізнавання перших симптомів вигорання, системна психологічна підтримка педагогів, створення позитивного мікроклімату в колективі та впровадження технологій емоційного розвантаження є запорукою збереження

професійного здоров'я вихователя і підвищення якості освітнього процесу в закладах дошкільної освіти.

Література:

1. Гирняк К. М. Причини емоційного вигорання особистості: теоретичний аспект управління. *Науковий вісник ЛНУВМБТ*. Том 17. №1(61). Частина 4. 2015. С. 183-188
2. Кононенко О. О. Професійне вигорання у педагогів: сутність, ознаки, профілактика. *Актуальні проблеми психології в закладах освіти*. 2020. Вип. 10. С. 145–153.
3. Олійник І. В. Причини виникнення та профілактика синдрому професійного вигорання у педагогів. *Вісник університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія. Педагогічні науки»*. 2017. № 1 (13). С. 118–125.
4. Синдром «професійного вигорання» та професійна кар'єра працівників освітніх організацій: гендерні аспекти. / За ред. С.Д. Максименка, Л.М. Карамушки, Т.В. Зайчикової. Київ, 2006. 365 с.
5. Профілактика професійного вигорання працівників соціальної сфери: метод. рекомендації. / [за заг. ред. канд. мед. наук М. Л. Авраменка]. Л., 2008. 53 с.
6. Maslach C., Schaufeli W., Leiter M. Job Burnout. *Annual Review of Psychology*. Vol. 52: P. 397–422.

Пікіна Н. А.,

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти

факультету дизайн середовища

Харківської державної академії дизайну і мистецтв

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. Корнейко Ю.М.

НАСТІЛЬНА ГРА-ЗНАЙОМСТВО ЯК ЗАСІБ КОМУНІКАЦІЇ ДІТЕЙ СЕРЕДНЬОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Сучасні соціокультурні зміни та непевність майбутнього зумовлюють необхідність розвитку комунікативних навичок дітей ще у підлітковому віці. Саме вони формують емоційний інтелект, здатність до співпраці й успішної соціалізації. Одним із ефективних інструментів формування цих якостей є гра, зокрема настільна гра-комунікатор, що забезпечує безпечний простір для взаємодії.

Психологічна природа гри розкрита у працях Ж. Піаже, З. Фрейда, С. Міллер. С. Міллер наголошував на умовності ігрового дійства, яка знижує психологічне напруження та стимулює емоційну розрядку. Ця умовність не тільки знижує психологічний тиск, а й розвантажує психіку, знижує рівень стресу [8].

Середній шкільний вік – період активного формування особистості, переходу від емоційно-імпульсивного до свідомого спілкування. Зміна статусу в шкільному колективі може спричинити невпевненість і фрустрацію, тому потреба у підтримці комунікативного розвитку стає особливо актуальною.

Знайомство з новими друзями та знаходження спільних інтересів, які б поєднали між собою співрозмовників можливо в ігровій формі. Значення гри для дітей середнього шкільного віку слабшає, порівняно з дошкільним або початковою школою, однак залишається важливою складовою навчального та комунікативного процесів. Гра виступає посередником між індивідуальним і соціальним світом дитини, дає змогу розвивати соціальну чутливість – здатність розпізнавати емоції інших – та комунікативну ініціативу – уміння самостійно розпочинати діалог і підтримувати спілкування.

З. Фрейд трактував гру як «*тренувальний майданчик*», де дитина у безпечних умовах відтворює життєві ситуації та опановує соціальні ролі [8]. Однією з таких навичок може стати комунікація та знайомство. Адже з цього починається будь-яка ігрова діяльність, реалізовується потреба в соціалізації. Завдяки грі дитина вчиться вільно висловлювати свою думку, не боятися осудження, уважно слухати інших, приймати правила спільноти, дотримуватися порядку, терпляче чекати своєї черги.

Ж. Піаже визначав гру як форму *асиміляції до навколишнього середовища*, що дозволяє дитині пристосовуватися до нових соціальних умов [8].

Для того, аби щось вивчити, дітям потрібно більше часу та повторів, ніж дорослим. Для того, щоб запам'ятати ім'я співрозмовника або важливу інформацію, що допоможе краще комунікувати, дітям потрібен час. Настільна

гра з видимими табличками покращує сприйняття. Звертання в процесі гри налагоджують контакт. Дитина розповідає і про себе, навчаючись важливому соціальному процесу.

Вік впливає на характер і частоту гри. Комунікації початкової ланки імпульсивні і мають емоційний характер, на противагу середньому шкільному віку, де спілкування стає більш виваженим, з'являється готовність до зворотного зв'язку.

Впродовж гри формуються важливі комунікативні навички: діти вчаться слухати один одного, а не тільки себе; дотримуватися черги; формулювати власну думку; не боятися висловлюватися; проявляти повагу; розвивати емоційний інтелект. Вводиться таке поняття, як «соціальна чутливість», що означає здатність розпізнавати емоції співрозмовника та відповідно реагувати на них.

Водночас розглядається термін «комунікативна ініціатива», яка полягає в здібності самостійно звертатися до однолітків, бути ініціатором розмови, знаходити способи почати діалог.

Одна зі змін, що відбувається з дитиною у підлітковому віці – це *усвідомлення свого дорослішання*. Внаслідок цього процес соціалізації стає більше актуальним. Підвищується тяжіння підлітків до соціальних угруповань. Потреба належності до спільноти стає нагальною. Однак, всупереч потребі наслідувати, переймати дорослих, важливим елементом підліткових угруповань залишається гра. Комунікативні ігри підвищують соціалізацію. Для підлітків це виражається у засвоєнні соціальних норм. Головною задачею стає засвоєння комунікативних навичок для того, щоб опанувати закони спільноти, органічно ставши її частиною, відчуваючи належність.

На формування особистості та соціалізації впливає те, як дитина відчуває себе в соціумі. Особистість не формується у вакуумі, а є результатом того, якою її бачать люди з особистого оточення. Через зовнішнє спілкування з батьками, сім'єю, друзями, вчителями, дитина досліджує внутрішній світ. Згідно з

багатьма дослідженнями, окрім поодиноких випадків, не існує форм повністю ізольованого перебування людини. Саме цьому потреба у взаємодії з суспільством є природною та життєво необхідною.

У підлітковому віці цей етап соціалізації є дуже важливим і впливає на все подальше життя індивіда. Для дитини процес визнання в суспільстві стає важливим через відсутність вікових меж. Особливо тяжко сприймається невизнання батьками, особливо матір'ю, а також однолітками. Немає гіршого покарання, ніж психологічна ізоляція.

Якщо брати до уваги настільні ігри, то вони не призначені для однієї людини. Щоб пограти в настільну гру потрібен партнер, друг або компанія. Такі умови призводять до того, що дітям потрібно завдяки комунікації домовитися про правила гри або її механіку. Настільні ігри підвищують соціальні здібності дітей, бо передбачають спілкування, увагу до інших учасників гри, комунікацію впродовж партії, зосередженість, відстоювання своїх інтересів тощо.

Настільні ігри підвищують адаптивність дитини. Так, в парних іграх, де переможець буває лише один (шахи, шашки тощо), дитина вчиться приймати поразку.

Ігри, в яких немає одного переможця, радше направлені на командну взаємодію, натомість підвищують комунікативні навички дитини.

Настільні ігри можуть допомогти дитині виявити свої сильні сторони – логіка, підрахунок тощо, або звернути уваги на слабкі – непосидючість, невміння домовлятися, небажання іти на компроміс. Завдяки грі дитина може розвинути власні навички, просторову уяву.

Розглядаючи феномен соціальної гри, слід відзначити, що з віком діти стають більш здатними до співпраці. Діти використовують ігри як віддушину для особистих внутрішніх конфліктів, які прискорюють розвиток їхнього особливого способу навчання.

Слід відрізняти комунікативні ігри від мовних або лінгвістичних. В останніх наголос робиться саме на прокачуванні філологічних конструкцій, правильній вимові, побудові речення тощо. В комунікативних іграх важливіше вирішити складні соціальні дилеми, ніж говорити без помилок.

За характеристиками настільні ігри поділяються на дидактичні та розважальні. Загалом ігри можуть бути творчими, де немає чітко визначених правил і велика так звана «умовність». До них відносяться рольові ігри, сюжетні, інсценування тощо. На противаги їм існує кластер ігор з правилами, до яких відносять рухливі, наприклад, футбол, чи дидактичні, настільні та, навіть, комп'ютерні.

В дидактичних іграх, настільних чи ні, велика роль віддається навчальній характеристиці – засвоєнню нового матеріалу, закріплення вивченого тощо. І хоча дидактичні ігри та настільні розважальні ігри для дітей об'єднує наявність сюжету і правил, вони за сутністю є різними і їх не можна помістити в одну категорію.

Плутанина виникає через те, що майже кожна настільна гра так чи інакше містить освітній потенціал, а не тільки розважальну функцію.

Настільна гра вирізняється наступними компонентами:

- Правила
- Ігрове поле
- Комплектація: кубики, картки завдань тощо, фішки тощо.

Під час комунікативної гри дорослий фасилітатор відіграє величезну роль у створенні безпечного простору для підлітків. Його основним завданням стає створення середовища, де ніхто нікого не засуджує, а радо сприймає будь-яку думку. Він забезпечує те, що учасники чують один одного, направляє спілкування, може ставити запитання, що уточнюють або повніше розкривають думку сором'язливих учасників, дати можливість висловитися усім без

виключення – створити рівні умови абсолютно для кожного, незалежно від типу темпераменту і сором'язливості, або навпаки, балакучості.

Гра є парадоксальною поведінковою формою, у якій можливо відтворювати життєві ситуації без ризику реальних наслідків. Настільна гра-знайомство виконує функцію тренувального простору для розвитку соціальних і комунікативних навичок дітей середнього шкільного віку. Вона сприяє формуванню емоційного інтелекту, соціальної чутливості та впевненості у власній комунікативній спроможності.

Література:

1. Кривенко В. В. Комунікація: поняття, сутність, зміст. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2024. № 1 (84). С. 71–77.
2. Лемак Т. Особливості спілкування та комунікативних здібностей. Психолого-педагогічний практикум : метод. посіб. / Андрейчева А. О., Голубєва М. О., Жарук І. В. та ін. ; рец.: А. М. Гірник, Л. В. Копець ; Нац. ун-т «Києво-Могилян. акад.». Київ : Дірект Лайн, 2017. Ч. 3. С. 54–69.
3. Мелешко Л. В. Навчальна гра як засіб розвитку комунікативних здібностей учнів на уроках української мови. *Методичний пошук: Викладацько-студентські наукові роботи з питань методики викладання мови і літератури*. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. Вип. 12, ч. 1. С. 150–158.
4. Москаленко В. В. Соціалізація особистості : монографія. Київ : Фенікс, 2013. 540 с.
5. Руденський Р. Освітній потенціал настільних ігор для дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку: історія і сучасність. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Серія «Педагогічні науки»*. 2024. № 2. С. 87-93.
6. Руденський Р., Писарчук О. Європейський контекст еволюції структури настільних ігор для дітей дошкільного та молодшого шкільного віку. *Науковий вісник Вінницької академії безперервної освіти. Серія «Педагогіка. Психологія»*. 2023. № 4. DOI: <https://doi.org/10.32782/academ-ped.psyh-2023-4.17>
7. Шкляр Н. А. Проблема первинної соціалізації дітей молодшого віку в сучасному науково-педагогічному просторі. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. 2015. Вип. 19(2). С. 366-378.
8. Millar, S. *The Psychology of Play*. London : Penguin Books, 1968. 288 p.

Пронюшкіна В. О.,

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти

факультету права, гуманітарних та соціальних наук

Кременчуцького національного університету

імені Михайла Остроградського

Науковий керівник – д-р пед. наук, проф. Герасименко Л.В

РОЛЬ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ У ФОРМУВАННІ МОТИВАЦІЇ ЗДОБУВАЧІВ LIFELONG LEARNING

У сучасних умовах суспільно-економічних змін концепція *lifelong learning* (навчання протягом життя) відіграє надважливу роль у забезпеченні професійного розвитку та особистісного зростання дорослих. Вчені, такі як М. Ноулз, І. Холтон та Р. Свенсон [6], підкреслюють, що дорослі учні відрізняються від традиційних студентів специфічними потребами, мотиваційними особливостями та прагненням до самореалізації. Іллеріс [5] виділяє різні теорії навчання дорослих, зокрема акцентуючи увагу на інтеграції знань та емоційного досвіду, що робить психологічну підтримку особливо актуальною. В Україні поняття *lifelong learning* досліджували В. Кремень [1], І. Зязюн [2], а також А. Коломієць [4], розглядаючи його у контексті неперервної освіти та розвитку компетенцій.

Суб'єктами навчання впродовж життя стають дорослі люди, які мають значний життєвий і професійний досвід. Рішення продовжувати навчання може бути зумовлене пошуком нової роботи, просуванням у кар'єрі або власним прагненням самореалізації. Часто ці обставини ставлять людину перед вибором, необхідністю прийняти життєво важливе рішення, що кардинально змінює звичний хід життя. Це може породжувати небажання ризикувати, страх перед змінами, невпевненість у власних зусиллях, що актуалізує необхідність психологічної підтримки здобувачів.

Психологічна підтримка передбачає комплекс заходів і стратегій, спрямованих на забезпечення емоційного, когнітивного та соціального комфорту здобувачів. За визначенням Савченко [3], вона включає надання інформації, емоційне сприяння, формування впевненості у власних силах, а також професійну орієнтацію. Основні форми психологічної підтримки, що описуються у науковій літературі, включають:

1. Індивідуальне консультування – особиста робота з психологом або ментором, спрямована на подолання тривожності та розвиток самоповаги. Під час консультацій студент може обговорити власні труднощі, навчальні чи особистісні проблеми, отримати підтримку та поради щодо ефективного планування навчального часу. Така робота допомагає формувати внутрішню впевненість, розвивати навички самоконтролю та емоційної регуляції, а також підвищує готовність до самостійного прийняття рішень, що є основою для ефективного навчання та професійного розвитку.

2. Групова підтримка – взаємодія зі студентами однієї групи, обмін досвідом та спільне вирішення навчальних задач. Вона дозволяє студентам отримувати емоційну підтримку, відчувати причетність до колективу та спільно долати труднощі. Крім того, участь у групових обговореннях сприяє розвитку комунікативних навичок, критичного мислення та здатності приймати різні точки зору. Така форма підтримки допомагає знижувати рівень тривожності, підвищує мотивацію до навчання та формує відчуття взаємодопомоги серед учасників, створюючи умови для ефективної командної роботи.

3. Викладацька підтримка – наставництво, емоційне заохочення, створення безпечного та прийняттого середовища. Викладачі допомагають студентам ставити реалістичні навчальні цілі, надають конструктивний зворотний зв'язок та підтримують у разі труднощів чи невдач. Така підтримка сприяє розвитку самостійності, внутрішньої мотивації та впевненості у власних силах, а також формує атмосферу довіри та взаємоповаги в навчальному колективі. Вона є важливим містком між індивідуальними та груповими

формами підтримки, допомагаючи інтегрувати особистісні та колективні ресурси студента.

4. Організаційна підтримка – структура навчального процесу, гнучкість програм, адаптація до потреб дорослих студентів. Вона передбачає створення комфортних умов для навчання, включаючи можливість вибору темпу засвоєння матеріалу, доступ до дистанційних ресурсів та додаткових консультацій. Така підтримка допомагає знизити стрес, підвищити ефективність навчання та забезпечує рівні можливості для студентів із різними життєвими та професійними обов'язками. Організаційна підтримка створює основу, на якій ефективно працюють усі інші форми психологічної підтримки, забезпечуючи системність та комплексність освітнього процесу [1; 4].

Психологічна підтримка виступає одним із ключових чинників формування стійкої мотивації до навчання у дорослих здобувачів освіти. Для дорослого студента важливим є не лише зміст навчання, а й емоційно-психологічний комфорт, підтримка з боку викладачів, групи та освітнього середовища загалом [2; 3]. Психологічна підтримка забезпечує умови для розвитку **внутрішньої мотивації**, яка ґрунтується на самоповазі, професійному самовдосконаленні та відчутті особистої значущості навчального процесу. Вона сприяє подоланню тривожності, синдрому вигорання та навчальних бар'єрів, характерних для дорослих студентів, які поєднують освіту з роботою та сімейними обов'язками [3; 5].

Викладач у системі *lifelong learning* виконує не лише роль носія знань, а й менторську та фасилітативну функцію, підтримуючи студентів емоційно й особистісно. Така взаємодія підвищує рівень залученості до навчання, формує почуття успішності та впевненість у власних силах [4]. Роль психолога у цій системі полягає у наданні спеціалізованої підтримки, корекції мотиваційних та емоційних процесів, а також у консультуванні щодо оптимального поєднання навчання, роботи та особистого життя. **Соціально-психологічна підтримка з боку групи** також має суттєве значення – вона створює відчуття спільності,

прийняття та взаємоповаги, що є базовими умовами внутрішньої мотивації дорослої людини до продовження навчання [2; 6].

Отже, психологічна підтримка виступає не лише допоміжним, а й стратегічним елементом навчання протягом життя. Вона забезпечує розвиток **емоційної стабільності, самоусвідомлення та внутрішньої мотивації**, що є фундаментом для успішної освітньої та професійної траєкторії дорослого здобувача. Психологічна підтримка сприяє формуванню самостійності, критичного мислення, навичок емоційної регуляції та соціальної адаптивності, допомагає студенту реалізувати власний потенціал у навчанні та майбутній професійній діяльності.

Її реалізація вимагає інтеграції психологічних, педагогічних та організаційних підходів, спрямованих на гармонізацію особистісного потенціалу людини з вимогами сучасного суспільства знань. Ефективне поєднання індивідуальної, групової, викладацької та організаційної підтримки дозволяє створити комплексну систему, яка забезпечує студентам комфортні умови для навчання, розвитку та самореалізації. У результаті така підтримка стає важливою складовою не лише академічного успіху, а й формування гармонійної, психологічно стійкої та мотивованої особистості, здатної ефективно діяти в умовах сучасного світу.

Література:

1. Кремень В. Г. *Філософія людиноцентризму в освітньому просторі*. Київ: Педагогічна думка, 2010. 520 с.
2. Зязюн І. А. *Педагогічна майстерність*. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2017. 432 с.
3. Савченко О. Я. *Психологічна підтримка у системі освіти дорослих*. Київ: Освіта України, 2019. 248 с.
4. Коломієць А. В. Мотивація навчання дорослих у системі неперервної освіти. *Освітнологічний дискурс*. 2021. № 1(32). С. 45–52.
5. Illeris K. *Contemporary Theories of Learning: Learning Theorists... In Their Own Words*. London: Routledge, 2018. 272 p.
6. Knowles M. S., Holton E. F., Swanson R. A. *The Adult Learner: The Definitive Classic in Adult Education and Human Resource Development*. London : Routledge, 2020. 402 p.

Растєряєв М. Л.,

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти

факультету психології та історії

Центральноукраїнського державного університету

імені Володимира Винниченка

Науковий керівник – канд. психол. наук, доцент Шаумян О. Г.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ- ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Нині все більше зростає увага до проблеми психологічні особливості ігрової діяльності дітей-військовослужбовців. Сучасні дослідники звертають увагу на багатоманітні аспекти, зокрема на зміст гри, включеність в неї, вмотивованість, креативність, поводження в процесі ігрової діяльності молодших школярів, зокрема дітей-військовослужбовців.

Ігрова діяльність є складним неповторним процесом, який має свою специфіку, перебіг, культуру гри, що направлені на формування й розвиток дітей-військовослужбовців. Такий вид діяльності спонукає дитину до соціальних взаємодій, розкриття її внутрішнього світу, захоплює вивчати особливості гри, розкриває потенційні можливості, набуває нових навиків під час гри тощо [1; 2].

В дітей молодшого шкільного віку присутнє прагнення пограти або пограти з кимось. Що часто застосовують педагоги під час освітнього процесу. Дитина почуває себе вільно, їй цікаво включатися й пізнавати щось нове, будує тактики як виграти, тобто формується цілепокладання, щоб досягнути бажаного результату.

Крім того, вагомо підкреслити про розвиток інтелекту під час освітнього процесу засобами ігрової діяльності. А ще гра в навчанні підштовхує дітей-

військовослужбовців бути цілеспрямованими й активними, розуміти, що тобі вдається краще, а де треба докласти зусиль [1; 3; 4].

Отже, ігрова діяльність дітей-військовослужбовців є невід'ємною складовою у житті молодшого школяра і засобом його формування й розвитку підростаючої особистості.

Застосування ігрової діяльності в освітньому процесі допомагає дітям розв'язуючи різноманітні цікаві завдання, шукаючи необхідне рішення, щоб рухатися далі [1; 4].

Використання ігрових технологій у навчально-виховному процесі значно розширює пізнавальні можливості та сприяє досягненню ряду важливих цілей. Зокрема, воно спрямоване на розвиток творчої уяви, стимулює здатність мислити та чітко висловлювати свої думки, дозволяє краще пізнати себе через ігрову діяльність.

Крім того, ігрові технології допомагають засвоїти етичні норми поведінки, формують навички самоконтролю та саморегуляції, а також викликають позитивні емоції у процесі навчання [1; 2; 3].

Гра захоплює людство у всі часи і виконує вагомую функцію в процесі формування дитини. У грі підростаюча особистість як би дозріває, тому що вона є підґрунтям для підготовки до різноманітних аспектів майбутнього життя. Для дітей-військовослужбовців ігрова діяльність розкриває їх дослідницький потенціал, відкриваючи можливості для моделювання елементів навколишньої дійсності. Завдяки ігровій діяльності дитина успішно засвоює правила і норми соціальної взаємодії, встановлює гармонійні зв'язки як із природним середовищем, так і з людьми, водночас пришвидшуючи адаптацію до культурних моделей поведінки [1].

Педагог на уроці, який організовує гру повинен забезпечити безпечне та захоплююче середовище, що дозволить учню розкрити свою індивідуальність. Гра надає школяру молодших класів можливість бути безтурботною та відкритою психологічно, що сприяє повному розкриттю її потенціалу [1; 2; 3].

Запровадження ігрової діяльності в освітньому процесі молодших школярів розвиває їх пізнавальну активність. Щоб сприяти активності, організованій діяльності і працездатності дітей-військовослужбовців.

Перспективою подальших наукових розвідок є вивчення психологічних особливостей ігрової діяльності дітей-військовослужбовців.

Література:

1. Борисенко О. М. Соціальна адаптація дітей військовослужбовців. Львів : ЛНУ імені І. Франка, 2020. 312 с.
2. Боярова Л. М. Психолого-педагогічні ігри для молодших школярів. *Початкове навчання та виховання*. 2020. № 7(9). С. 65–70.
3. Заячківська Н., Кашуба Н. Ігрова діяльність як невід’ємний компонент навчання молодших школярів. *Молодий вчений*. 2021. № 9 (97). С. 16–19.
4. Крива М., Дрись М., Ващишин А. Використання інформаційно-комунікаційних технологій в організації дидактичних ігор у початковій школі. *Вісник Львівського університету. Серія педагогічна*. 2018. № 33. С. 117–125.

Рущак Р. І.,

здобувачка вищої освіти факультету психології

Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

Науковий керівник – ст. викладач Лісеня А. М

ПАРАДОКС МУЖНОСТІ: ЧОМУ ЗДАТНІСТЬ ДО ЕМОЦІЙНОЇ ВІДКРИТОСТІ СПРИЙМАЄТЬСЯ ЯК СЛАБКІСТЬ

У сучасному науковому дискурсі ми дедалі частіше стикаємося з суперечністю між уявленнями про «мужність» та емпіричними даними щодо психічного благополуччя чоловіків. З одного боку, соціальні очікування продовжують формувати образ чоловіка як суб’єкта, що повинен демонструвати автономність, емоційний контроль та здатність витримувати стрес без зовнішньої підтримки. З іншого боку, психологічні дослідження переконливо показують, що емоційна відкритість і здатність до вираження вразливості є важливими чинниками адаптивного функціонування особистості та формування здорових міжособистісних зв’язків. У цьому контексті ми стикаємося з феноменом, який науковці визначають як **парадокс мужності**: ті

якості, що сприяють психологічній стійкості (відкритість, здатність до співпереживання, звернення за допомогою), у чоловічій культурній моделі нерідко розглядаються як ознаки «слабкості» або «дефіциту» гендерної ідентичності.

Наприклад, дослідження, виконані в рамках теорії гегемонної маскулінності демонструють [2], що домінантна модель «чоловічості» підтримує нормативну заборону на емоційне самовираження та акцентує необхідність самодостатності, що формує сталі механізми емоційного уникання. Ми виходимо з того, що така модель маскулінності не є природною чи універсальною, вона є результатом соціалізації, історичних структур влади та культурних наративів, у яких вразливість кодифікується як загроза соціальному статусу [1]. Унаслідок цього чоловіки можуть відчувати внутрішній конфлікт між потребою у близькості та страхом порушити нормативну «жорсткість» емоційного вираження.

Метою нашої роботи є аналіз психологічних і соціокультурних механізмів, що зумовлюють стигматизацію емоційної відкритості у чоловіків, а також визначення можливостей переосмислення маскулінної ідентичності таким чином, щоб вразливість розглядалася не як слабкість, а як ресурс розвитку, зрілості й здорових відносин.

Учені вже давно наголошують, що чоловіча ідентичність формується не лише біологічно, а радше соціокультурно: через моделі поведінки, які очікуються від чоловіків у певній спільноті. Концепція гегемонічної маскулінності (hegemonic masculinity), запропонована Р. В. Коннелл та Джеймс Мессершміт, трактує її як домінуючу соціально прийнятну форму чоловічої ідентичності, яка утримує перевагу над іншими моделями маскулінності й нависає як норматив для чоловіків [2].

Ця модель включає очікування на «самодостатність», емоційну стриманість, контроль, внутрішню силу, мінімум вразливості. У таких умовах емоційна відкритість та здатність до розпізнавання, а також вираження власних емоцій (сум, тривога, сором) буде стикатися з нормативним бар'єром: це може розцінюватися як «порушення» маскулінного коду. Важливо зазначити, що ми

не говоримо, що чоловіки не можуть емоційно відкриватись, мова про те, що культурні очікування створюють контекст, у якому така відкритість має бути виправдана або «вилікувана». Дослідження показали, що чим більше чоловік приймає традиційні маскулінні норми, тим нижча його готовність до емоційного самовираження. Наприклад, у кількісному дослідженні виявлено негативну кореляцію між готовністю до емоційного поділу та прийняттям гегемонічної маскулінності [4]. Отже, вже на теоретичному рівні ми маємо міцну основу: культурні норми «чоловіковості» контролюють, які емоції дозволені, і чи дозволена сама відкритість.

Здається парадокс: ми вважаємо, що сила-це здатність впоратись, а не показати слабкість. І в контексті маскулінності цей парадокс реалізується наступним чином. По-перше, чоловік, який відкрито висловлює сум або тривогу, ризикує бути сприйнятим як менш «чоловічий». Соціальні очікування нав'язують нам, справжній чоловік не плаче, не потребує допомоги. Дослідження показують, що чоловіки часто уникають звернення до психолога чи відкритого обговорення емоцій через страх «зустрітись з слабкістю»[3]. По-друге, образ «сильного чоловіка»- це не лише сім'я чи школа, це також медіа, фільми, суспільні очікування.

Наявність альтернативних образів (менш жорстких, більш емоційно відкритих) є, але вони ще не домінують. Зокрема, практика «men's talking circles» [5] свідчить про зміну запиту на емоційність у чоловіків. Які наслідки можуть випливати з цього? 1. Коли емоційна відкритість обмежена як свідомо, так і несвідомо-це проявляється в міжособистісних стосунках: чоловік може уникати глибокого емоційного контакту, приховувати свої переживання, утримуватись від обговорення стану. У результаті знижується якість зв'язків, зменшується рівень близькості, посилюється почуття ізоляції, 2. Ще один наслідок: чоловіки, які утримуються від звернення за допомогою або від емоційного вираження, змушені справлятися з травматичними подіями, стресами, емоційними кризами самі. Це може означати: уникання терапії, посилення одного із механізмів, а саме: алкоголь чи інші ризикові способи зниження тривоги, інші компенсаторні стратегії.

Тепер ми підійшли до ядра: чому саме емоційна відкритість сприймається як слабкість, і чому це парадоксально. Ми очікуємо, що чоловік буде «сильним». Але коли він показує «вразливість», це сприймається як втрата статусу, ризик бути «менше чоловіком». Тобто, поведінка, яка потенційно веде до здоров'я (відкритість, підтримка), водночас загрожує соціальному ідентичному образу «справжнього чоловіка». Отже: чим міцніше ми тримаємося за модель самостійного, стриманого чоловіка, тим більше ризик, що емоційна відкритість буде маркована як «слабкість»

Тому, ми можемо стверджувати, що сучасна модель маскулінності створює парадокс: чоловікам пропонується бути сильними, самодостатніми та емоційно стриманими, а будь-яка спроба відкрито виразити емоції або звернутися за підтримкою розглядається як ознака слабкості. Цей феномен не є природною характеристикою чоловіків, а продуктом соціалізації та культурних очікувань, які закріплюють гегемонічну маскулінність як норматив.

Унаслідок цього формується специфічний психологічний механізм: стримування емоцій і уникання допомоги стає стратегічною поведінкою для збереження статусу «справжнього чоловіка». Проте така стратегія веде до низки негативних наслідків, а саме: від емоційної дистанції у стосунках до підвищеного ризику тривоги, депресії та соціальної ізоляції.

Соціокультурний контекст, медіа та рольові моделі ще більше підсилюють цю дихотомію, роблячи відкритість емоцій ризиковою для соціального сприйняття. Разом із тим, ми можемо погодитись, що сучасні наукові дослідження демонструють альтернативні підходи: концепції позитивної маскулінності, освітні та психотерапевтичні програми, медіаініціативи, що висвітлюють емоційну відкритість як ресурс, а не загрозу. Ми бачимо, що трансформація моделі чоловічої ідентичності можлива: відкритість і вразливість можуть стати проявом психологічної зрілості, соціальної адаптивності та здатності формувати здорові міжособистісні зв'язки.

Отже, за нашою думкою, парадокс мужності можна вирішити лише через переосмислення культурних і психологічних норм: здатність до емоційної відкритості більше не буде сприйматися як слабкість, а стане ресурсом, що

зміцнює індивідуальне благополуччя та гармонійність суспільних стосунків. Ми приходимо до висновку, що робота над новою моделлю маскулінності-це не лише наукове завдання, а й соціально важлива стратегія для розвитку здорового і психологічно стійкого чоловічого досвіду.

Література:

1. Connell R. W. *Masculinities*. Berkeley : University of California Press, 1995. 276 с.
2. Connell R. W., Messerschmidt J. W. Hegemonic masculinity: Rethinking the concept. *Gender & Society*. 2005. Vol. 19, No. 6. С. 829–859.
3. Kilian S., et al. Masculinity norms and occupational role orientations in men treated for depression. *PLoS ONE*. 2020. Vol. 15, No. 5. С. 1–18.
4. Mokhwelepa P., Sumbane T. Traditional masculinity and men's psychological help-seeking: A meta-analysis. *Journal of Men's Studies*. 2024. Vol. 32, No. 2. С. 101–123.
5. Staiger P., et al. Masculinity and help-seeking among men with depression: A qualitative study. *BMC Psychiatry*. 2020. Vol. 20. Article 404.

Сидоренко К. В.,

здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти ВСП Класичний фаховий коледж СумДУ

Леньова А. Р.,

здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти ВСП Класичний фаховий коледж СумДУ

Науковий керівник – канд .екон. наук, доц. Весперіс С. З.

ЕМОЦІЙНЕ ВИГОРАННЯ СТУДЕНТІВ-БАКАЛАВРІВ ЯК НАСЛІДОК АКАДЕМІЧНОГО СТРЕСУ: СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ

Проблема емоційного вигорання студентів останніми роками набуває особливої актуальності. Освітнє середовище сучасного закладу вищої освіти характеризується підвищеним рівнем вимог, постійною конкуренцією, інформаційним перевантаженням та високою відповідальністю за власне майбутнє. Такі умови створюють сприятливий ґрунт для розвитку академічного стресу, який у разі тривалої дії може призвести до емоційного виснаження, втрати

інтересу до навчання, зниження когнітивної продуктивності та погіршення психічного здоров'я студентів.

Актуальність проблеми зумовлена тим, що період навчання у бакалавраті є критичним етапом професійного становлення особистості. Саме в цей час формуються професійні цінності, самооцінка, відбувається адаптація до вимог дорослого життя та освітнього простору. Нездатність ефективно долати стресові впливи може не лише знижувати академічну успішність, а й призводити до психологічного виснаження, що має довготривалі наслідки для подальшої професійної діяльності.

Поняття *емоційного вигорання* вперше введено Г. Фрейденбергером [2], який описав його як стан виснаження, що виникає внаслідок хронічного емоційного та міжособистісного стресу. Подальший розвиток концепції отримав у працях К. Маслач і С. Джексон [5], які розробили модель тривимірної структури вигорання, що включає емоційне виснаження – відчуття перевтоми, енергетичне спустошення; деперсоналізацію – цинічне, відсторонене ставлення до діяльності або до людей; редукцію професійних досягнень – зниження відчуття компетентності та ефективності.

Хоча спочатку модель стосувалася професійної сфери, надалі її почали застосовувати й до студентського середовища. Schaufeli, Martinez, Pinto, Salanova та Bakker [9] адаптували поняття *academic burnout*, під яким розуміється вигорання внаслідок навчальної діяльності, що має схожу структуру: емоційне виснаження, цинізм щодо навчання та зниження академічної ефективності.

Академічний стрес – це сукупність психологічних реакцій, що виникають у студентів у відповідь на вимоги освітнього процесу, які перевищують їхні адаптивні ресурси [6]. Основними джерелами академічного стресу є перевантаження навчальними завданнями; часті оцінювальні ситуації; невпевненість у власних можливостях; дефіцит часу; соціальне порівняння та очікування успіху з боку батьків і викладачів.

Тривалий вплив таких чинників спричиняє хронічну активацію стресових механізмів, що виснажує емоційно-вольову сферу студентів і знижує здатність до саморегуляції. Як наслідок, формується емоційне вигорання, проявами якого є байдужість до навчання, апатія, когнітивна втома, соматичні симптоми (головний біль, безсоння, тривожність).

Дослідження показують, що вигорання не зводиться лише до наслідку перевантаження. Значну роль відіграють індивідуально-психологічні чинники, серед яких:

- рівень емоційного інтелекту – здатність розпізнавати, розуміти та регулювати власні емоції [7]; низький емоційний інтелект ускладнює ефективну адаптацію до стресових ситуацій;

- копінг-стратегії – способи подолання труднощів; домінування неефективних (уникання, заперечення, самообвинування) сприяє вигоранню [4];

- перфекціонізм – надмірна орієнтація на ідеальний результат і страх помилок;

- мотивація досягнення – зниження внутрішньої мотивації підсилює виснаження;

- соціальна підтримка – її брак корелює з вищими показниками вигорання [8].

Отже, студенти з низьким рівнем емоційної компетентності, схильністю до самокритики та високими вимогами до себе є найбільш уразливими до розвитку емоційного виснаження.

Сучасна психологічна наука розглядає проблему академічного вигорання з кількох методологічних позицій:

1. Когнітивно-біхевіоральний підхід – акцентує увагу на зв'язку між стресовими подіями, мисленням та поведінковими реакціями студента. Ефективність подолання вигорання залежить від зміни неадаптивних когнітивних схем і формування конструктивних копінг-стратегій;

2. Позитивна психологія – фокусується на ресурсах особистості: оптимізмі, резилієнтності, самоефективності. За цього підходу вигорання розглядається як наслідок дефіциту психологічного благополуччя [10];

3. Психофізіологічний підхід – вивчає реакції нервової системи на хронічний стрес (серцевий ритм, рівень кортизолу). Дослідження демонструють, що тривалий академічний стрес може спричиняти фізіологічні зміни, подібні до професійного вигорання дорослих [1];

4. Екологічно-системний підхід – розглядає вигорання у контексті взаємодії індивіда з освітнім середовищем: стиль викладання, підтримка викладачів, академічний клімат групи.

Профілактика емоційного вигорання передбачає багаторівневий підхід:

- індивідуальний рівень: розвиток емоційної компетентності, саморегуляції, усвідомлення власних меж і потреб;

- інтерперсональний рівень: формування підтримувального середовища, тренінги командної взаємодії, менторство;

- інституційний рівень: оптимізація навчального навантаження, запровадження психологічного супроводу студентів, психоедукаційні програми.

Ефективними формами профілактики визнано тренінги емоційного інтелекту, майстер-класи з тайм-менеджменту, програми самопомогі на основі майндфулнес-підходу [3].

Таким чином, емоційне вигорання студентів-бакалаврів є складним багатофакторним феноменом, що формується під впливом академічного стресу та індивідуально-психологічних особливостей особистості. Його наслідки проявляються у зниженні мотивації, навчальної ефективності та емоційного благополуччя.

Сучасні підходи до вивчення проблеми дозволяють розглядати вигорання не лише як наслідок перевантаження, а й як дефіцит особистісних ресурсів. Тому перспективним напрямом подальших досліджень є розроблення інтегративних

програм психологічної підтримки, спрямованих на розвиток стресостійкості, емоційної грамотності та академічного благополуччя студентів.

Література:

1. Chang E. C., Lee A., Sanna L. J. Optimism, academic stress, and mental health: A longitudinal study of college students. *Journal of Educational Psychology*. 2020. Vol. 112, No. 5. P. 857–869.
2. Freudenberger H. J. Staff burnout. *Journal of Social Issues*. 1974. Vol. 30(1). P. 159–165.
3. Kabat-Zinn J. Mindfulness for beginners: Reclaiming the present moment—and your life. Boston: Shambhala Publications, 2015. 189 p.
4. Lazarus R. S., Folkman S. Stress, appraisal, and coping. New York: Springer, 1984. 456 p.
5. Maslach C., Jackson S. E. The measurement of experienced burnout. *Journal of Occupational Behavior*. 1981. Vol. 2(2). P. 99–113.
6. Misra R., McKean M. College students' academic stress and its relation to their anxiety, time management, and leisure satisfaction. *American Journal of Health Studies*. 2000. Vol. 16(1). P. 41–51.
7. Saarni C. The development of emotional competence. New York: Guilford Press, 1999. 381 p.
8. Salmela-Aro K., Upadyaya K. School burnout and engagement in the context of demands–resources model. *British Journal of Educational Psychology*. 2014. Vol. 84(1). P. 137–151.
9. Schaufeli W. B., Martinez I. M., Pinto A. M., Salanova M., Bakker A. B. Burnout and engagement in university students: A cross-national study. *Journal of Cross-Cultural Psychology*. 2002. Vol. 33(5). P. 464–481.
10. Seligman M. E. P. Flourish: A visionary new understanding of happiness and well-being. New York: Free Press, 2011. 349 p.

Сидорук А. Р.,

здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

факультету педагогіки і психології

Тернопільського національного педагогічного

університету імені Володимира Гнатюка

Науковий керівник – асистент Козак М. М.

РАННЄ ВТРУЧАННЯ ДЛЯ ДІТЕЙ

З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ

Надання своєчасної та ефективної допомоги дітям з особливими освітніми потребами є пріоритетним завданням сьогодення. Раннє втручання – це доведено ефективний підхід, що значно покращує якість життя таких дітей.

Оскільки перші роки є критичними для розвитку мозку, втручання на цьому етапі має вирішальне значення для довгострокового успіху, здоров'я та щасливого дорослого життя дитини. Застосування програм раннього втручання в дитячих центрах стимулює розвиток пізнавальних, соціальних, емоційних та моторних навичок.

Головна перевага полягає в тому, що цей підхід дозволяє виявити та усунути проблеми в розвитку до того, як вони перетворюються на серйозні труднощі, забезпечуючи належну адаптацію до соціуму та успішне подальше навчання.

Світові програми раннього втручання мають чітко визначені базові характеристики. Насамперед, вони є програмами первинної інтервенції, сфокусованими на наданні допомоги у ранньому віці. Хоча більшість таких програм традиційно охоплює дітей від народження до трьох-чотирьох років, багато з них поширюються й на вікову категорію до шести років. Крім того, всі ці програми є профілактично орієнтованими, тобто спрямовані як на попередження порушень розвитку дитини, так і на ранню реабілітацію вже наявних труднощів, а також на значне покращення якості життєдіяльності сім'ї, яка виховує цю дитину.

Фахівці виокремлюють низку основних принципів, на яких ґрунтується діяльність програм раннього втручання. Серед них ключовими є концепція абілітації (формування нових навичок, а не лише відновлення втрачених) [1], сімейно-центрований підхід (залучення та підтримка родини) [4], освітній принцип реабілітації, а також вимоги комплексності, безперервності надання допомоги та міждисциплінарної взаємодії фахівців різних галузей.

Світовий досвід підтверджує, що раннє втручання дозволяє комплексно вирішувати проблеми сімей з дітьми, що мають порушення розвитку, і дієво попереджати набуття дитиною інвалідності.

Завдяки вчасній допомозі, батьки отримують психологічну підтримку та професійну консультацію, що дає змогу найкращим чином використовувати

природний потенціал дитини для її зростання та підготовки до навчання в інклюзивному середовищі.

Позитивний і стійкий результат можливий лише за умови функціонування мультидисциплінарних команд. Їхня ефективна діяльність вимагає узгодженої взаємодії та співпраці між установами охорони здоров'я, освіти, соціального захисту та недержавним сектором.

Раннє втручання визначається як комплекс спеціалізованих програм та послуг, призначених для корекції та оптимізації розвитку дітей, які мають порушення (зокрема, інтелектуальна чи моторна відсталість, розлади аутистичного спектру).

Перелік ключових переваг підтверджує його важливість:

- 1) забезпечує ранню і точну діагностику порушень, що є передумовою для негайного початку терапевтичної та корекційної роботи;
- 2) за допомогою фізіотерапії, логопедичних та освітніх послуг сприяє фізичному, когнітивному, емоційному та соціальному прогресу;
- 3) своєчасний старт терапії дозволяє скоротити відставання у розвитку, максимально використовуючи потенціал раннього віку;
- 4) покращує інтерактивні та емоційні навички, полегшуючи взаємодію дитини у соціальному середовищі;
- 5) надає цільову підтримку батькам, включаючи надання знань, навичок та емоційного супроводу, що знижує рівень стресу та підвищує їхню компетентність.

У сучасному світі для дослідження розвитку дітей раннього віку активно застосовується широкий спектр діагностичних методик, що охоплює як вітчизняні розробки, так і інструменти зарубіжних авторів. Більшість із них являють собою нормативні шкали нервово-психічного розвитку та тестові завдання, спрямовані на вивчення різних аспектів психічного розвитку. Найчастіше оцінюються такі сфери, як моторний розвиток, мовлення, сенсорний розвиток, ігрова діяльність та соціально-емоційний розвиток.

Діагностика, необхідна для раннього втручання, включає різноманітні методи та інструменти для своєчасного виявлення факторів ризику, симптомів чи показників певної особливості, хвороби чи стану. До цих інструментів належать скринінгові тести – швидкі та прості методики, які використовуються для початкового виявлення можливого стану чи захворювання. Крім того, застосовуються біомедичні аналізи, які є лабораторними та клінічними тестами, що дозволяють визначити наявність специфічних речовин або маркерів в організмі. Важливу роль відіграють зображувальні дослідження (такі як рентген, ультразвукове дослідження, КТ або МРТ), які дають деталізовані зображення органів і тканин для виявлення можливих аномалій або уражень. Необхідною частиною є також обстеження та огляд, які можуть проводити фахівці Інтегровано-ресурсних центрів (ІРЦ), включаючи психолого-педагогічне та фізичне обстеження.

Зазвичай, психолого-діагностичне вивчення дитини розпочинається вже з півтора-двох місяців життя. При цьому сучасна практика все частіше інтегрує інноваційні комп'ютерні технології для обстеження та детального вивчення психічного розвитку дітей раннього віку, що підвищує точність і ефективність діагностичного процесу.

Важливим кроком у розвитку послуг раннього втручання в Україні стало впровадження у 2017 році проєкту «Підтримка батьків дітей з інвалідністю задля їх ефективного партнерства в розробці раннього втручання в Східній Україні», який реалізовувався за підтримки ЮНІСЕФ та фінансування уряду Німеччини.

Цей досвід підкреслив необхідність реалізації сімейно-центрованого підходу, який зосереджується не лише на потребах дитини з порушеннями психофізичного розвитку, а й на всій родині, зокрема на формуванні та вдосконаленні її соціальних зв'язків. У рамках цього підходу родині надаються консультації щодо особливостей розвитку дитини, психологічна допомога або психотерапія, проводяться спільні заняття фахівців із дитиною та її батьками

для активізації участі останніх у корекційному процесі, здійснюється патронажне відвідування сімей, а також організовується робота груп самопомоги та налагодження зв'язків із батьківськими громадськими організаціями. [5, с. 309]

Орієнтація держави на сімейне виховання та освіту дітей із порушеннями розвитку стимулює впровадження нових, ефективних моделей співпраці між професіоналами та сім'ями у структурах ранньої реабілітації. Одним із таких напрямів є застосування комплексної програми в освіті, де терапевтичні цілі визначаються за принципом SMART: вони мають бути Specific (індивідуальні, специфічні), Measurable (можна виміряти), Achievable (може бути досягнута), Realistic (реалістично) та Timed (можна виміряти й визначати в часі).

Динамічність і успішна реалізація програми раннього втручання в системі «сім'я – суспільство – навколишнє середовище» досягається завдяки наданню комплексної допомоги дитині раннього віку та її родині, яку здійснює трансдисциплінарна команда фахівців з різних галузей знань. До складу такої команди зазвичай входять соціальні педагоги, вчителі-реабілітологи, вчителі-дефектологи (відповідно до нозологій), логопеди, психологи, дитячі неврологи, педіатри, фахівці фізичної реабілітації та соціальні працівники, чия спільна діяльність спрямована на прийняття узгоджених рішень для вирішення проблем розвитку дитини.

Діяльність із раннього втручання має ґрунтуватися на чіткому алгоритмі. Він розпочинається зі звернення батьків, пояснення їм суті проблеми та отримання їхньої згоди на втручання, а також визначення рівня їхньої мотивації до роботи. Далі проводиться комплексне оцінювання особливостей розвитку та здібностей дитини, що дозволяє визначити її основну проблему та провести трирівневий аналіз причин (що охоплює активність та участь дитини, її структуру та функціональність, а також фактори навколишнього середовища). Цей аналіз слугує основою для визначення мети та формування індивідуальної програми раннього втручання. Завершальними етапами є роз'яснення батькам

перспективи розвитку їхньої дитини й можливостей її адаптації у життєвому середовищі, а також розкриття їхньої ключової ролі в реалізації програми, індивідуальному розвитку та вихованні дитини.

Література:

1. Вступ до абілітації та реабілітації дітей з обмеженнями життєдіяльності
2. Катюрженко Д. І. Раннє втручання і діагностика: ключові аспекти здоров'я і благополуччя. Освіта осіб з особливими потребами в умовах миру. 2023. С. 205.
3. Панченко Т. Л., Заплатинська А. Б. Раннє втручання як система комплексної допомоги дітям раннього та дошкільного віку. *Народна освіта*. 2018. № 3. С. 12–18.
4. Романчук О. Неповносправна дитина в сім'ї та в суспільстві. Львів : Літопис, 2008. 334 с.
5. Склянська О. В. Супровід первинної соціалізації дитини з особливими потребами в програмах раннього втручання. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова* : зб. наук. праць. Серія 19 : Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2015. Вип. 30. С. 307–312.

Сороколат А. К.,

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти

факультету права, гуманітарних і соціальних наук

Кременчуцького національного університету

імені Михайла Остроградського

Науковий керівник – канд. психол. наук, доц. Літвінова О. В.

РОЛЬ МАЙНДФУЛНЕС-ІНТЕРВЕНЦІЙ У ЗНИЖЕННІ РІВНЯ ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ

У сучасних умовах соціально-економічної нестабільності, воєнних викликів та гуманітарних криз професійна діяльність соціальних працівників в Україні супроводжується постійним емоційним напруженням, високою відповідальністю та дефіцитом ресурсів. Такі фактори зумовлюють зростання ризику розвитку професійного (емоційного) вигорання – феномену, який

набуває масштабів не лише особистісної, але й соціальної проблеми. У цьому контексті особливого значення набувають психологічні інтервенції, орієнтовані на розвиток усвідомленості (майндфулнес), які сприяють відновленню внутрішньої рівноваги та підвищенню стресостійкості фахівців соціальної сфери.

Соціальний працівник – це фахівець, чия діяльність безпосередньо пов'язана з допомогою людям у кризових обставинах, що передбачає тривале перебування у полі сильних емоційних переживань. Саме ця постійна емоційна залученість і високий рівень відповідальності створюють передумови для розвитку синдрому професійного вигорання – стану психічного, емоційного та фізичного виснаження, який проявляється через хронічну втому, зниження емпатії, втрату мотивації та відчуття внутрішнього спустошення [6].

Як свідчать наукові дослідження, формування синдрому вигорання детермінується взаємодією низки чинників, а саме соціальних (недооцінка професії, низький соціальний престиж, недостатня підтримка суспільства), особистісних (авторитарність, низький рівень емпатії, перфекціонізм, висока тривожність), організаційно-професійних (напружений мікроклімат у колективі, конфлікти з керівництвом, відсутність підтримки колег) [2].

Для запобігання професійному виснаженню вкрай важливо своєчасно впроваджувати профілактичні стратегії, серед яких дослідники виділяють три основні напрями: організаційно-адміністративний (передбачає зміну умов діяльності), відновлювально-реабілітаційний (спрямований на зміцнення психофізіологічного потенціалу та працездатності) та психолого-педагогічний (орієнтований на розвиток індивідуально-особистісних характеристик) [1].

Одним із найефективніших сучасних підходів у системі психологічної профілактики вигорання виступають майндфулнес-практики. Термін «майндфулнес» трактується як здатність свідомо зосереджувати увагу на теперішньому моменті, зберігаючи прийняття власних думок, емоцій і тілесних відчуттів без їх оцінювання [4].

Майндфулнес-інтервенції – це структуровані психологічні програми, які включають медитації дихальні практики, тілесне сканування, усвідомлене спостереження за власними думками та реакціями. Ці інтервенції сприяють підвищенню рівня саморегуляції, зниженню емоційної напруги та відновленню ресурсу емпатії, що є ключовим для ефективної діяльності соціального працівника.

Механізм впливу майндфулнес-практик на зниження рівня емоційного вигорання має багаторівневу природу, охоплюючи когнітивний, емоційний, та поведінковий виміри. Ці аспекти взаємопов'язані між собою і формують цілісну систему психологічної саморегуляції, що забезпечує зниження напруження та підвищення професійної ефективності соціальних працівників.

Розвиток навичок усвідомленості виступає не лише особистісним ресурсом, але й професійною компетентністю соціального працівника, оскільки сприяє формуванню стійкості до професійних стресорів, покращенню якості допомоги клієнтам і загальному психологічному благополуччю фахівця. У світовій практиці ефективність майндфулнес-підходів підтверджується численними емпіричними дослідженнями, які ми і розглянемо далі: вони демонструють значне зниження рівня емоційного виснаження, деперсоналізації та підвищення задоволеності професійною діяльністю серед представників соціальних професій.

Досвід соціальних працівників Іспанії демонструє, що одним із базових ефектів майндфулнес-практик є активація парасимпатичної нервової системи, яка відповідає за процеси відновлення і заспокоєння організму. Регулярна практика усвідомленого дихання, тілесного сканування чи медитації знижує частоту серцевих скорочень, напруження м'язів, зменшує рівень кортизолу в крові, що, у свою чергу, знижує фізіологічні прояви стресу [7]. Для соціальних працівників, які щодня мають справу з людським болем, кризами та соціальною несправедливістю, це означає можливість підтримувати внутрішню стабільність навіть у найбільш емоційно насичених ситуаціях.

Покращення саморегуляції та емоційної гнучкості. Майндфулнес-інтервенції допомагають людині навчитися спостерігати за власними думками та реакціями без автоматичних суджень. Це формує емоційну гнучкість – здатність свідомо обирати реакцію замість імпульсивної поведінки. Для соціальних працівників це має особливе значення, адже їхня діяльність передбачає постійні міжособистісні контакти, де збереження емоційної рівноваги – запорука професійної ефективності та профілактики деперсоналізації [5].

Результати систематичного огляду «Effective Interventions to Reduce Burnout in Social Workers» у Британії (2024) доводять, що після проходження 6–8-тижневих програм майндфулнес-тренінгів соціальні працівники демонстрували істотне зниження показників емоційного виснаження, підвищення відчуття сенсу праці та задоволеності професійною діяльністю [3]. Це свідчить про те, що майндфулнес має тривалий стабілізуючий ефект та може розглядатися як ефективний інструмент розвитку професійного благополуччя.

З огляду на сучасні українські реалії, майндфулнес-інтервенції мають додаткову цінність. У період війни, соціальної невизначеності та підвищеного навантаження на систему соціального захисту ці практики дають можливість підвищити рівень психологічної стійкості працівників, не потребуючи значних матеріальних витрат. Вони можуть бути інтегровані у програми підвищення кваліфікації соціальних працівників або реалізовані у форматі короткотермінових онлайн-курсів і групових тренінгів саморегуляції.

Для ефективної адаптації таких програм до українського сьогодення доцільно поєднувати майндфулнес-підходи з елементами когнітивно-поведінкової терапії, психоедукації та групової підтримки. Це сприятиме не лише зниженню вигорання, але й розвитку професійної стійкості та якості надання соціальних послуг.

Таким чином, майндфулнес-інтервенції є ефективним інструментом превенції емоційного вигорання у соціальних працівників. Їхня цінність полягає в поєднанні психологічної саморегуляції, емоційної усвідомленості та когнітивної гнучкості. Під час військового стану, коли соціальна робота супроводжується високими рівнями стресу, саме майндфулнес-підходи здатні стати практичним і науково обґрунтованим методом підтримки психоемоційного здоров'я фахівців, зменшуючи ризики професійного вигорання та підвищуючи ефективність допомоги людям.

Література:

1. Главацька О. Самообслуговування соціальних працівників для уникнення вигорання. *Соціальна робота та освіта*, 2020, № 7 (1), С. 41–52.
2. Ільєнко М. М., Пузіков, Д. О. Професійне «вигорання» фахівців соціальної роботи: фактори, зміст, шляхи запобігання та подолання. *Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами: тези доповідей*. Київ: Університет «Україна», 2008. С. 306–309.
3. Carl Bryce, Rachel Povey, Mike Oliver, Richard Cooke, Effective Interventions to Reduce Burnout in Social Workers: A Systematic Review, *The British Journal of Social Work*, Volume 54, Issue 8, December 2024, Pages 3794–3819.
4. Kabat-Zinn J. Mindfulness-based interventions in context: Past, present, and future. *Clinical Psychology: Science and Practice*. 2003. 10(2): Pp. 144–156.
5. Maddock A., McGuigan K. & McCusker, P. A randomised trial of Mindfulness-based Social Work and Self-Care with social workers. *Curr Psychol*. 2023. 42, Pp. 9170–9183.
6. Majboroda, G. Social workers' professional burnout and prevention directions. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Серія: «Педагогічні науки»*, 2016. 24(317).
7. Romero-Martín, S., Elboj-Saso, C., & Íñiguez-Berrozpe T. Burnout and mindfulness among social workers in Spain: A structural equation model of mindfulness and areas of worklife as burnout predictors. *International Social Work*, 2022. 67(1), Pp. 208-225.

Титаренко О. М.,

*здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
факультету управління, адміністрування та інформаційної діяльності
Ізмаїльського державного гуманітарного університету
Науковий керівник – канд. пед. наук, доцент Васильєва О.А.*

ЖИТТЄСТІЙКІСТЬ ЮНАЦЬКОЇ МОЛОДІ ЯК РЕСУРС ЗБЕРЕЖЕННЯ ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я В УМОВАХ ДОВГОТРИВАЛОГО СТРЕСУ

У період воєнного стану пролонгований стрес виступає потужним дестабілізуючим чинником, що порушує цілісність психічного функціонування осіб юнацького віку. Сенситивність цього етапу розвитку, що супроводжується становленням самосвідомості, системи цінностей і соціальної ідентичності, зумовлює підвищену вразливість до впливу стресогенних чинників. Дослідження впливу тривалого стресового навантаження на психічне здоров'я юнацької молоді має важливе значення для розроблення психологічних підходів до зміцнення адаптаційних ресурсів і розвитку життєстійкості як провідного чинника збереження психічного здоров'я в умовах воєнного стану.

Феномен життєстійкості посідає провідне місце в сучасній психологічній науці, оскільки відображає здатність особистості зберігати психологічну рівновагу, адаптуватися до стресогенних впливів і відновлювати внутрішні ресурси після кризових подій. Концепцію життєстійкості як системи переконань, що підтримує конструктивне ставлення до труднощів, сформулювали С. Мадді та П. Бартон. Подальший розвиток цього підходу простежується у дослідженнях А. Адлера, К. Роджерса, К. Левіна та К. Хорні, які розглядали життєстійкість як внутрішній механізм саморегуляції, що забезпечує цілісність і психологічну стабільність особистості.

У сучасній психолого-педагогічній літературі життєстійкість розглядають як багатовимірне утворення, яке поєднує когнітивні, емоційно-регулятивні та поведінкові процеси й виступає чинником адаптації та збереження психічного здоров'я в умовах тривалого стресу.

У міжнародній науковій традиції поняття життєстійкості (resilience) охоплює не лише здатність протидіяти деструктивним впливам, а й процеси відновлення, адаптації та особистісного зростання після стресу. Цей феномен розглядають у взаємозв'язку з психічною стійкістю як механізм збереження психічного здоров'я в умовах тривалого стресового впливу.

Л. І. Мороз і О. Д. Сафін відзначають життєстійкість як системне утворення, що інтегрує когнітивний, емоційно-регулятивний і поведінковий рівні психічної організації, забезпечуючи стабільність і адаптаційний потенціал особистості в умовах воєнного стану [5].

У сучасній вітчизняній літературі психічну стійкість трактують як індивідуальну здатність зберігати адекватність функціонування під впливом стресогенних чинників, тоді як життєстійкість (resilience) – як інтегральний ресурс, що поєднує когнітивні, емоційно-регулятивні та соціальні компоненти.

О. І. Кононенко та співавт. вважають життєстійкість провідним механізмом психологічного виживання, який забезпечує не лише опір стресу, а й відновлення внутрішньої рівноваги та збереження мотивації до активності. Її розвиток в умовах воєнного стану передбачає поєднання психоедукаційних програм, тренінгів емоційної саморегуляції та груп взаємопідтримки, що підсилюють адаптаційний потенціал і сприяють збереженню психічного здоров'я юнацької молоді [2].

Аналіз наукових джерел засвідчив, що життєстійкість юнацької молоді має структурну організацію, у межах якої кожен компонент виконує специфічну функцію, визначаючи рівень адаптаційної ефективності в умовах стресу. Когнітивний компонент забезпечує усвідомлення особистих ресурсів, критичне осмислення ситуації та постановку реалістичних цілей, що забезпечує основу

для саморегуляції. О. М. Басенко та В. М. Чернобровкін підкреслюють, що психоедукаційні програми, спрямовані на розуміння природи стресу та механізмів його подолання, сприяють формуванню свідомих і конструктивних стратегій адаптивної поведінки [1].

Інтеграція психоедукації в систему психологічної підтримки має ключове значення для формування когнітивних основ психічної стійкості. Інформування молоді про природу стресу, його вплив на психіку та шляхи подолання забезпечує усвідомлення власних ресурсів, розвиток емоційної саморегуляції та формування конструктивних стратегій поведінки в умовах тривалого стресового впливу [2].

Впровадження тренінгових програм саморегуляції сприяє розвитку емоційно-регулятивного компонента життєстійкості, який забезпечує керування емоційними станами, підтримання внутрішньої рівноваги та зниження рівня тривожності. Використання технік релаксації, майндфулнес-практик і дихальних вправ підвищує емоційну стабільність та психологічну витривалість осіб юнацького віку в умовах тривалого стресового впливу.

Поведінковий компонент життєстійкості передбачає здатність до активної соціальної взаємодії, використання ресурсів підтримки та реалізації конструктивних копінг-стратегій, формування якого забезпечується через організацію груп взаємопідтримки, що створюють умови для набуття досвіду колективного подолання труднощів і розвитку навичок кооперації. Результати емпіричних досліджень свідчать, що соціальна взаємодія та групова акомодация в умовах війни є провідними чинниками збереження життєстійкості, оскільки інтегрують індивідуальні й колективні ресурси [4].

Таким чином, розвиток життєстійкості юнацької молоді потребує комплексного підходу, що поєднує когнітивний, емоційно-регулятивний і поведінковий рівні, взаємодія яких забезпечує збереження психічного здоров'я, підвищує адаптаційний потенціал та створює основу для особистісного зростання в умовах тривалого воєнного стресу.

Формування адаптивних копінг-стратегій у груповому форматі є важливим напрямом розвитку життєстійкості, оскільки копінг забезпечує перехід від когнітивної оцінки стресу до конструктивних дій саморегуляції. Згідно з транзакційною моделлю стресу Р. Лазаруса і С. Фолкман, використання проблемно, емоційно- та сенс-орієнтованих стратегій сприяє зниженню психоемоційної напруги й підтриманню психічного здоров'я, тоді як уникання поглиблює дистрес [6].

Групова форма тренінгу розглядається як ефективний засіб розвитку життєстійкості юнацької молоді в умовах тривалого воєнного стресу. Така форма роботи забезпечує нормалізацію емоційних реакцій, соціальне навчання, обмін досвідом і зміцнення колективної підтримки, що сприяє підвищенню рівня психічного здоров'я та адаптаційних можливостей [3].

Таким чином, в умовах війни психічна стійкість і життєстійкість юнацької молоді постають ключовими ресурсами збереження психічного здоров'я під впливом довготривалого стресу. Їх формування ґрунтується на поєднанні когнітивних, емоційно-регулятивних і поведінкових складових у взаємодії з такими чинниками, як оптимізм, адекватне самосприйняття, фізична активність і соціальна підтримка. Комплексний розвиток цих ресурсів забезпечує адаптацію, підвищує витривалість та створює підґрунтя для реалізації програм психологічної підтримки молоді в умовах війни.

Отже, тривалий стресовий вплив воєнного характеру є чинником дестабілізації психічного функціонування осіб юнацького віку, що виявляється у порушеннях емоційно-регулятивних, когнітивних і поведінкових процесів. У сучасних психологічних дослідженнях життєстійкість розглядається як інтегральна властивість особистості, яка забезпечує адаптацію, збереження внутрішньої рівноваги та відновлення психічного стану в умовах хронічного стресу. Її розвиток пов'язаний із взаємодією когнітивного, емоційно-регулятивного й поведінкового компонентів, а також із формуванням

оптимізму, адекватного самосприйняття та соціальної активності як ключових чинників збереження психічного здоров'я юнацької молоді в умовах війни.

Література:

1. Басенко О. М., Чернобровкін В.М. Психокорекційний вплив на розвиток життєстійкості у підлітків в умовах воєнного конфлікту. *Проблеми сучасної психології*. 2022. №1 (24). С. 7–15.
2. Детермінанти психологічного благополуччя особистості: монографія /Л. З. Сердюк, І. В. Данилюк, В. В. Турбан, О. І. Пенькова, Н. Д. Володарська[та ін.]; за ред. Л. З. Сердюк. Київ – Львів : Видавець Вікторія Кундельська, 2021. 236 с.
3. Карамушка Л. М. Тренінгова програма «Як зберегти та підтримати психічне здоров'я освітнього персоналу в умовах війни»: зміст, структура, процедура проведення. *Київський журнал сучасної психології та психотерапії*. 2022. № 4. С. 24–45.
4. Кононенко О. І., Кононенко А. О., Базиленко К. П., Прокоф'єва О. О., Медянова О. В. Соціальна акомодация та життєстійкість як ресурси виживання в умовах війни. *Наукові інновації та передові технології. Серія: Психологія*. 2023. № 11(25). С. 677–689.
5. Мороз Л. І., Сафін О. Д. Модель розвитку стресостійкості здобувачів вищої освіти в умовах воєнного стану. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. 2022. Т. 34(73). № 5. С. 48–53.
6. Lazarus, R. S., Folkman, S. (1984). *Stress, appraisal, and coping*. New York: Springer.

Топчий А. С.,

*здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
факультету управління, адміністрування та інформаційної діяльності*

Ізмаїльського державного гуманітарного університету

Науковий керівник – канд. пед. наук, доцент Васильєва О.А.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ СТРЕСУ ТА ЙОГО РОЛЬ У ФОРМУВАННІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СТІЙКОСТІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Студентський вік є сенситивним періодом формування професійної ідентичності, ціннісних орієнтацій і внутрішніх ресурсів, що забезпечують

самореалізацію та соціальну адаптацію. Воєнний стан підсилює вплив стресогенних чинників, формуючи ситуації емоційної напруги, невизначеності та підвищеної психологічної вразливості, що ускладнюють підтримання психічної рівноваги й адаптації. Психологічна стійкість розглядається як базова характеристика майбутнього фахівця, яка визначає здатність до саморегуляції, контролю емоцій і збереження мотивації за умов тривалого стресу. Актуальність проблеми полягає в науковому обґрунтуванні впливу стресових чинників на процес формування психологічної стійкості майбутніх психологів як передумови професійного розвитку, емоційної стабільності та збереження психічного благополуччя.

Мета дослідження – теоретичне обґрунтування особливостей прояву стресу та визначення ролі стресових чинників у формуванні психологічної стійкості майбутніх психологів в умовах воєнного стану.

Аналіз наукових джерел засвідчує, що у студентському віці стрес проявляється у формі підвищеної тривожності, емоційного виснаження, втрати навчальної та професійної мотивації, когнітивного перевантаження й порушення саморегуляції. Зазначені симптоми ускладнюють процеси адаптації та самореалізації, особливо в умовах воєнного стану, коли посилюється вплив зовнішніх стресогенних чинників. Психологічна стійкість у цьому контексті постає провідним адаптаційним механізмом, який забезпечує відновлення емоційної рівноваги, контроль поведінкових реакцій і підтримання мотиваційної активності. Її розвиток визначає здатність майбутніх психологів протидіяти деструктивним наслідкам стресу, зберігати психічне благополуччя та цілісність особистісного функціонування. У межах інтегративного підходу феномен розглядають як систему внутрішніх механізмів саморегуляції, що підтримує ідентичність, адаптаційний баланс і реалізацію професійного потенціалу в умовах кризових впливів [1].

Слід відзначити, що психологічна стійкість і життєстійкість перебувають у взаємозв'язку, однак перша характеризує динамічні процеси адаптації й

саморегуляції, друга – відносно сталий особистісний ресурс, що забезпечує внутрішній контроль і готовність сприймати труднощі як чинник розвитку. У контексті інтегративного підходу О. М. Кокун, О. М. Корніяка та Г. В. Гуменюк [2] розглядають психологічну стійкість як чинник самореалізації, який визначає професійну ефективність і мобілізацію ресурсів у ситуаціях невизначеності. Такий підхід узгоджується з положеннями про регулятивну функцію стійкості в процесі професійного становлення, що забезпечує цілісність особистості та розвиток у мінливих соціальних умовах. Встановлено, що психологічна стійкість у цьому контексті постає ресурсом особистісного та професійного зростання майбутніх психологів у період воєнних викликів.

Вчені визначають психологічну стійкість як чинник самореалізації, що забезпечує професійну ефективність і мобілізацію ресурсів у ситуаціях невизначеності. Таке розуміння узгоджується з положеннями про регулятивну роль стійкості у процесі професійного становлення, підкреслюючи її значення для збереження цілісності особистості та забезпечення розвитку в умовах соціальних змін. Таким чином, досліджуваний феномен виступає не лише адаптаційним механізмом, а й провідним ресурсом особистісного та професійного розвитку майбутніх психологів у контексті воєнних викликів.

Л. З. Сердюк, Л. А. Коваленко, О. І. Лук'янчук і Н. С. Міцкевич визначають психологічну стійкість як ресурс самодетермінації, що забезпечує внутрішню узгодженість, цілісність особистості та сприяє самореалізації у професійній і особистісній сферах [3].

Аналіз наукових досліджень свідчить, що професійна психологічна стійкість є провідним чинником особистісного розвитку майбутнього фахівця в умовах підвищеної стресогенності. Високий рівень стійкості підтримує психофізіологічну рівновагу, стабільність мотивації, ефективність діяльності та знижує вразливість до деструктивного впливу стресу. Відзначимо, що психологічна стійкість здобувача вищої освіти є інтегративним утворенням, що

поєднує особистісні якості та функціональні здібності, спрямовані на збереження внутрішньої рівноваги й ефективне реагування на стресові впливи.

На думку вчених, структура психологічної стійкості охоплює саморегуляцію, емоційну стабільність, внутрішній контроль, позитивне мислення та рефлексивність, що зумовлює здатність особистості підтримувати внутрішню рівновагу й ефективність діяльності [4]. Сукупність зазначених якостей забезпечує продуктивність професійної активності, створює умови для конструктивного сприйняття дестабілізуючих чинників як стимулів розвитку та розширення адаптивних можливостей. Професійне становлення відбувається через подолання внутрішніх обмежень, підтримання результативної взаємодії та реалізацію потенціалу, що формує підґрунтя самореалізації й самоствердження фахівця.

На думку вчених професійна самореалізація розглядається як індивідуально та соціально детермінований процес становлення особистості, що проявляється у здатності діяти як активний суб'єкт життєдіяльності [5]. Психологічна стійкість у цьому процесі виконує регулятивну функцію, спрямовану на конструктивне подолання труднощів і трансформацію їх у фактори особистісного та професійного розвитку. Її формування визначається взаємодією зовнішніх чинників – соціального середовища, професійних викликів, підтримки та воєнних подій – і внутрішніх характеристик, серед яких позитивна Я-концепція, саморегуляція, рефлексивність і зрілість, що забезпечують адаптацію, психічну рівновагу та професійну життєстійкість як основу самореалізації в кризових умовах.

Зазначимо, що професійну життєстійкість дослідники розглядають як взаємодією психологічних, організаційних і соціальних чинників, серед яких внутрішня мотивація, самоефективність, емоційна регуляція, позитивне мислення та соціальна підтримка. Сукупність зазначених детермінант формує основу професійної стійкості, що функціонує як захисний механізм у кризових

ситуаціях і водночас як ресурс самореалізації в умовах війни, забезпечуючи ефективне функціонування особистості в стані стресу й невизначеності [2].

Теоретичний аналіз досліджуваної проблеми дозволив дійти висновку, що стресові чинники воєнного стану зумовлюють емоційне напруження, зниження мотивації, порушення саморегуляції та труднощі адаптації. В умовах воєнного стану стрес впливає на функціональний стан, самооцінку та професійне самовизначення здобувачів вищої освіти. Психологічна стійкість виконує провідну регулятивну функцію, забезпечуючи збереження внутрішньої рівноваги, контроль емоційних реакцій і мобілізацію ресурсів для подолання тривалих стресових впливів. Вона постає системним утворенням, що поєднує когнітивний, емоційний і поведінковий компоненти, спрямовані на адаптацію, саморегуляцію й відновлення професійної активності. Формування психологічної стійкості майбутнього фахівця відбувається під впливом комплексу внутрішніх (саморегуляція, емоційна стабільність, рефлексивність) і зовнішніх (соціальне середовище, освітній простір, воєнні події) чинників. Унаслідок їх взаємодії розвивається професійна життєстійкість, що забезпечує стійкість до стресу, опір професійному вигоранню, підтримання мотивації та ефективність діяльності в умовах невизначеності.

Отже, психологічна стійкість майбутніх психологів є провідним чинником збереження психічного благополуччя й професійної ефективності в умовах воєнного стану. Стресові чинники зумовлюють розвиток внутрішніх регулятивних механізмів, сприяючи формуванню професійної життєстійкості та реалізації особистісного потенціалу фахівця.

Література:

1. Карпенко О. Соціально-педагогічна підтримка студентів в умовах війни. *Перспективи та інновації науки (Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»)*. 2023. Випуск 12 (30). С. 267–276.
2. Кокун О. М., Корніяка О. М., Гуменюк Г. В. та ін.; за ред. О. М. Кокун. Психофізіологічне забезпечення життєстійкості фахівців соціономічних професій в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення: практичний

посібник. Київ : Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2024. 203 с.

3. Психологічні технології самодетермінації розвитку особистості: монографія / Л. З. Сердюк, Л. А. Коваленко, О. І. Лук'янчук, Н. С. Міцкевич ; за ред. Л. З. Сердюк ; Ін-т психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. Київ : ІПП, 2018. 192 с.

4. Савчин М.В., Федорчук В.М., Зимянський А.Р. Психологічні засоби та техніки розвитку резильєнтності особистості. *Moderní aspekty vědy: XXXII. Díl mezinárodní kolektivní monografie* / Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o. Česká republika: Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o., 2023. С. 333–345.

5. Носенко Е. Л. Психологічні ресурси самореалізації в професійній діяльності. Київ : Інститут психології імені Г. С. Костюка, 2021. 276 с.

Франкевич К. Р.,

здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня

факультету права, гуманітарних і соціальних наук

Кременчуцького національного університету

імені Михайла Остроградського

Науковий керівник – канд. психол. наук, доц., Літвінова О. В.

ОСОБЛИВОСТІ ЗМІНИ СТАТУСІВ ОСОБИСТІСНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ МОЛОДІ (ЗА ТЕОРІЄЮ ДЖ. МАРСІЯ) ПІД ВПЛИВОМ ПЕРЕТВОРЕНЬ ЦІННІСНО-СМИСЛОВОЇ СФЕРИ

Формування особистісної ідентичності молоді у сучасних умовах становить складну психологічну проблему, що актуалізувалася в умовах стрімкої цифровізації, глобалізації та трансформації традиційних ціннісних систем. Актуальність питання посилюється через необхідність узгодження індивідуальних потреб самовизначення з мінливими соціокультурними вимогами, подолання екзистенційної невизначеності та забезпечення психологічного благополуччя молодих людей, особливо у випадках, коли вони перебувають у стані ціннісної кризи або смислової дезорієнтації. Ефективне

розуміння динаміки статусів ідентичності є не лише питанням психологічної теорії, але й елементом практичної допомоги молоді у процесі самовизначення та особистісного розвитку.

Теоретичну основу складають концепція его-ідентичності Е. Еріксона, модель статусів ідентичності Дж. Марсія, теорія самодетермінації Е. Дісі та Р. Райана, концепція ціннісних орієнтацій Ш. Шварца, теорія смислу життя В. Франкла, а також сучасні дослідження трансформації ідентичності в умовах постмодерну. Психологічна природа динаміки ідентичності характеризується кризовим проходженням, множинністю траєкторій розвитку та необхідністю балансування між дослідженням альтернатив і прийняттям зобов'язань [2].

Аналіз психологічних досліджень та емпіричного досвіду дозволяє класифікувати проблеми формування особистісної ідентичності молоді за такими критеріями:

- за статусами ідентичності (дифузна ідентичність, передчасна ідентичність, мораторій, досягнута ідентичність);
- за сферами самовизначення (професійна, ідеологічна, міжособистісна, культурна ідентичність);
- за характером динаміки (прогресивна, регресивна, циклічна, стагнаційна траєкторії);
- за ступенем складності трансформації (конструктивні кризи, деструктивні кризи, пролонговані кризи, множинні кризи).

Основні проблеми дифузної ідентичності пов'язані з відсутністю як дослідження альтернатив, так і прийнятих зобов'язань щодо життєвих цінностей. Складність визначення життєвих цілей створює додаткові труднощі, особливо в контексті феномену «інформаційного перевантаження» – надмірності вибору, що паралізує прийняття рішень. Нерідко виникає конфлікт між зовнішніми очікуваннями та внутрішніми потребами, що ускладнює формування автентичної самості. Передчасна ідентичність характеризується прийняттям готових зобов'язань без періоду дослідження альтернатив, що

може забезпечувати зовнішню стабільність, але позбавляє людину можливості автентичного самовизначення [5].

Статус мораторію проявляється у активному дослідженні різних життєвих альтернатив при відсутності остаточних зобов'язань. Це період продуктивної кризи, який супроводжується підвищеною тривожністю та невизначеністю. Експериментування з різними ролями, цінностями та ідентифікаціями є характерною ознакою цього статусу. Попри психологічний дискомфорт, мораторій є необхідним етапом на шляху до досягнутої ідентичності. Досягнута ідентичність характеризується завершеним періодом дослідження та сформованими усвідомленими зобов'язаннями. Молоді люди з цим статусом демонструють психологічну зрілість, автономність, здатність до інтимності та стійку самооцінку.

У сфері ціннісних пріоритетів відбуваються зміни від традиційних до постмодерних орієнтацій. Спостерігається зсув від колективістських цінностей до індивідуалістичних, від матеріальних до постматеріальних цінностей самовираження. Зростає значущість автономії, самореалізації та автентичності. Смислові трансформації охоплюють перехід від зовнішньо заданих смислів до екзистенційного пошуку власного сенсу буття. Криза традиційних джерел смислу змушує молодь самотійно конструювати смислове поле. Феномен екзистенційного вакууму, описаний В. Франклом, актуалізується в умовах постмодерної множинності та відсутності універсальних відповідей [3].

Вплив цифровізації проявляється у формуванні нових форм ідентичності. Віртуальна ідентичність у соціальних мережах може як доповнювати, так і суперечити реальній самості. Множинність онлайн-персон створює проблему інтеграції різних аспектів «Я». Феномен «лайків» та соціального схвалення впливає на самооцінку та ціннісні орієнтації. Інформаційне перевантаження та постійна стимуляція ускладнюють рефлексивні процеси, необхідні для формування стійкої ідентичності. Соціально-психологічні труднощі пов'язані з тиском референтних груп та соціальних очікувань.

Прогресивні траєкторії динаміки характеризуються послідовним рухом від нижчих статусів до досягнутої ідентичності. Найбільш сприятливим є шлях: дифузія – мораторій – досягнення. Проте дослідження показують, що лише частина молоді проходить цей класичний шлях. Регресивні траєкторії включають повернення з досягнутої ідентичності до мораторію або навіть дифузії внаслідок травматичних подій, втрати значущих відносин або екзистенційного шоку. Циклічна динаміка передбачає періодичне повернення до періодів дослідження протягом життя.

Сімейний контекст відіграє ключову роль у формуванні ідентичності. Авторитарний стиль виховання сприяє передчасній ідентичності, тоді як демократичний – підтримує здоровий мораторій. Батьківська підтримка автономії та дослідження є важливою умовою досягнення зрілої ідентичності. Освітнє середовище може як сприяти, так і перешкоджати розвитку ідентичності. Університети традиційно розглядаються як простір для мораторію та експериментування. Медійний вплив формує ціннісні орієнтації через трансляцію певних образів успішності, краси, статусу. Економічна нестабільність та прекаризація праці ускладнюють професійне самовизначення молоді.

Професійна ідентичність у сучасних умовах формується складніше через множинність кар'єрних опцій та нестабільність ринку праці. Традиційна модель «одна професія на все життя» змінюється на портфельну кар'єру та множинні професійні ролі. Ідеологічна ідентичність характеризується плюралізмом світоглядів та відходом від жорстких ідеологічних систем. Міжособистісна ідентичність включає самовизначення у сфері інтимних стосунків, дружби, гендерних і сексуальних орієнтацій. Культурна ідентичність у епоху глобалізації набуває гібридних форм, поєднуючи елементи різних культур.

Основні діагностичні інструменти включають напівструктуроване інтерв'ю на основі парадигми Дж. Марсія, опитувальник OMEIS та методики вивчення ціннісних орієнтацій. Психологічне консультування молоді з

проблемами ідентичності має враховувати специфіку кожного статусу. При дифузній ідентичності необхідна структурована підтримка у дослідженні альтернатив. При передчасній ідентичності важливо створити безпечний простір для сумнівів та перегляду прийнятих зобов'язань. Підтримка мораторію включає нормалізацію тривожності та заохочення до рефлексії [4, с. 173-174].

Шляхи вдосконалення психологічної допомоги включають розробку комплексних програм підтримки формування ідентичності молоді з урахуванням сучасних викликів цифрової епохи. Доцільним є створення спеціалізованих центрів консультування з питань самовизначення та інтеграція програм розвитку ідентичності у систему освіти. Розвиток онлайн-консультування та мобільних додатків для психологічної підтримки може підвищити доступність допомоги [1, с. 46-47].

Отже, проблема динаміки змін особистісної ідентичності молоді за статусами Дж. Марсія під впливом трансформації цінностей та смислів характеризується психологічною складністю, множинністю траєкторій розвитку та необхідністю балансування між дослідженням альтернатив і прийняттям життєвих зобов'язань. Сучасні соціокультурні умови створюють як нові можливості для самовизначення, так і додаткові виклики через множинність вибору, цифровізацію життєвого простору та трансформацію традиційних ціннісних систем. Ефективна система психологічної підтримки має поєднувати діагностичні інструменти з індивідуальними та груповими формами роботи, враховувати специфіку кожного статусу ідентичності, забезпечувати безпечний простір для дослідження та експериментування, що відповідає викликам сучасності та забезпечує психологічне благополуччя майбутніх поколінь.

Література:

1. Османова А. М. Психологічні детермінанти розвитку ідентичності особистості у працях зарубіжних та вітчизняних учених. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Психологія*. 2020. Т. 31 (70), № 1. С. 45–52.

2. Попова О. В. Концепції ідентичності Дж. Марсія та А. Ватермана. *Збірник наукових праць Донецького національного університету імені Василя Стуса*, 2017. С. 21–23.

3. Савінов В. В. Співвідношення варіантів ідентичності особистості із способами постановки життєвих завдань. *Наукові студії із соціальної та політичної психології*. С. 180–189. URL: <https://surl.li/viajnl> (дата звернення 22.09.2025).

4. Джеймс Марсія – Теорія розвитку ідентичності. Paris, Ricardo, Raymond, Johnson. College of the Canyons, 2022. URL: <https://surl.li/nhjbbs> (дата звернення: 05.10.2025).

5. Marcia J. E. Identity in Adolescence. Handbook of Adolescent Psychology. ed. by J. Adelson. New York : John Wiley & Sons, 1980. P. 159–187.

Циганова Д. О.,

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти

факультету психології та історії

Центральноукраїнського державного університету

імені Володимира Винниченка

Науковий керівник – канд. психол. наук, доцент Шаумян О. Г.

АНАЛІЗ РІВНЯ ТРИВОЖНОСТІ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ ЯК ІНДИКАТОРА ПСИХОЛОГІЧНОГО НЕБЛАГОПОЛУЧЧЯ В УМОВАХ ВІЙНИ

В умовах воєнного конфлікту в Україні проблема збереження психічного здоров'я населення є надзвичайно актуальною. Одним із ключових маркерів емоційного неблагополуччя виступає тривожність, що проявляється як адаптивна реакція на небезпеку, а також як стійкий показник внутрішнього психоемоційного дисбалансу [1; 2]. Під час війни тривожність набуває хронічного характеру, знижує соціальну активність і здатність особистості до саморегуляції.

Метою дослідження стало визначення психологічних особливостей

тривожності як індикатора психологічного неблагополуччя в умовах війни та аналіз взаємозв'язку між тривожністю, депресією й почуттям самотності серед представників різних соціальних груп. Дослідження проводилося у три етапи: підготовчий, емпіричний і узагальнюючий. На підготовчому етапі було проведено теоретичний аналіз наукових джерел і сформовано вибірку респондентів. На емпіричному – здійснено психодіагностику 65 осіб різного віку (старшокласники, студенти, дорослі та пенсіонери). На узагальнюючому етапі результати оброблялися статистичними методами та інтерпретувалися у контексті сучасних підходів психології стресу.

Аналіз вікових та соціальних відмінностей показав, що найвищий рівень тривожності мають літні люди та безробітні, для яких війна супроводжується втратою соціальних зв'язків, фінансової стабільності та життєвої перспективи. Молодь демонструє високі показники ситуативної тривожності, що зумовлено невизначеністю майбутнього, інформаційним тиском і проблемами соціальної ідентифікації [2]. У дорослих осіб переважає помірний рівень тривожності при середніх показниках депресії, що може свідчити про сформовані механізми психологічної адаптації.

Важливим аспектом подолання тривожності є розвиток навичок саморегуляції та емоційної грамотності. Психосвітні програми, спрямовані на підвищення усвідомленості власних емоційних станів, допомагають людям розпізнавати тригери тривожності й ефективніше реагувати на стресові події. Досвід українських волонтерських і психологічних спільнот засвідчує, що впровадження групових занять із релаксаційних технік, когнітивно-поведінкових стратегій і тілесно-орієнтованих практик значно знижує рівень емоційного напруження серед учасників.

Крім того, результати останніх досліджень свідчать, що інформаційна гігієна та контроль за споживанням новинного контенту мають суттєвий вплив на динаміку тривожності. Надмірне занурення у воєнні повідомлення підсилює відчуття небезпеки й безпорадності, тоді як дозоване інформування сприяє

формуванню відчуття контролю та стабільності. Отже, комплексний підхід до підтримки психічного здоров'я має включати не лише клінічні або терапевтичні методи, а й елементи соціальної просвіти, спрямовані на формування психологічної культури та навичок самодопомоги.

Узагальнення результатів дає підстави стверджувати, що тривожність у воєнний період виступає не лише емоційною реакцією на загрозу, а й предиктором довготривалих психоемоційних порушень. Наявність стабільних соціальних зв'язків, участь у групових формах підтримки та використання майндфулнес-практик знижують інтенсивність тривожних проявів і сприяють збереженню психологічної стійкості [1; 2]. Результати дослідження можуть бути використані у практиці кризової психології, реабілітаційній роботі та освітніх програмах психопрофілактики.

Отже, тривожність є комплексним індикатором психологічного неблагополуччя, що відображає глибину емоційного реагування особистості на воєнну реальність. Її моніторинг і своєчасна психокорекція мають важливе значення для підтримання психічного здоров'я населення та розвитку стресостійкості українського суспільства.

Перспективою подальших наукових розвідок є вивчення тривожності населення України як індикатора психологічного неблагополуччя в умовах війни.

Література:

1. Панок В. Г. Психологічні дослідження в умовах війни : проблеми і завдання. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*. 2023. № 5(1). С. 1–12. DOI: <https://doi.org/10.37472/v.naes.2023.5133>.
2. Anxiety among Ukrainian academic staff during wartime : GAD prevalence study. PubMed, 2024. URL: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/> (дата звернення: 26.09.2025).

Шевчук А. П.,

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти

соціально-психологічного факультету

Житомирського державного університету імені Івана Франка

Науковий керівник – канд. психол. наук, доц. Загурська І. С.

СВІДОМИЙ ЖИТТЄВИЙ ВИБІР У РАННЬОМУ ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ ЯК ПСИХОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Період раннього юнацького віку є сензитивним для формування самосвідомості, світогляду та життєвих орієнтацій. Саме в цей час юнаки та дівчата вперше стикаються з необхідністю здійснювати самостійний і відповідальний життєвий вибір – щодо майбутньої професії, освіти, міжособистісних стосунків, моральних і ціннісних орієнтирів. Недостатня зрілість системи смислів і низький рівень життєстійкості ускладнюють цей процес, що може призводити до внутрішніх суперечностей, тривожності та фрустрації.

У психологічній науці життєві вибори розглядаються як можливі переломні моменти особистої історії, що формують подальший зміст життєвого шляху. Саме вони визначають сценарні моделі життя, які реалізуються в ключових сферах, зокрема в професійній діяльності та родинному житті. Ці сценарії є як результатом особистісного вибору, так і наслідування соціально прийнятних зразків, характерних для певного суспільства [4].

В психології А.Адлера «свідомий вибір життєвого шляху» пов'язаний з поняттям способу життя індивіда, який є унікальною, сформованою в дитинстві моделлю сприйняття, поведінки та цілей для досягнення значущості та приналежності. А. Адлер не використовував точного виразу «свідомий вибір життєвого шляху», але ця концепція є центральною в його теорії індивідуальної

психології. Він вважав, що хоча ранні життєві досвіди формують наш «стиль життя» або унікальний спосіб сприйняття та орієнтації у світі, люди володіють «творчою силою» та здатністю свідомо вибирати та переорієнтовувати свої життєві цілі, особливо через саморефлексію та узгодження своїх особистих цілей із ширшими соціальними інтересами [1].

Займаючись свідомою саморефлексією та вибором, люди можуть відійти від фіксованих, неадаптивних моделей до більш здорового способу життя, який більше відповідає особистій самореалізації та благополуччю колективу.

Прийняття життєвого вибору в юнацькому віці є складним, але дуже важливим процесом. При побудові власного життя людина користується тими моделями, які пропонує їй соціум. Підтримка дорослих, участь у проєктах самореалізації, профорієнтаційних програмах, читання, творчість – усе це допомагає молодій людині краще себе зрозуміти та знайти свій шлях.

У період юності відбувається формування моральних аспектів саморегуляції та самосвідомості, а також поглиблення особистісної позиції, що дає змогу людині формувати власну точку зору. У цей час змінюється соціальний статус особистості, переосмислюються життєві пріоритети, посилюється процес самовизначення, розвиваються самоповага, ідентичність, самосвідомість і психологічна готовність до дорослого життя.

Центральною темою світоглядних пошуків у юнацькому віці виступає питання сенсу життя. У цей період молода людина прагне знайти таку ідею чи концепцію, яка б водночас пояснила зміст її особистого буття та окреслила напрями розвитку людства загалом.

В. Франкл розглядав смисл як базову умову існування людини. Він стверджував, що прагнення до пошуку і реалізації смислу є головною мотиваційною силою, яка визначає вибір життєвих стратегій та траєкторій розвитку.

Усвідомлений вибір можливий лише за умови осмисленості життя, яка включає: наявність цілей і здатність пов'язувати їх із майбутнім; задоволеність

процесом життя «тут і тепер»; відчуття ефективності та результативності власної діяльності; інтернальний локус контролю, тобто переконання, що людина сама відповідальна за свій життєвий шлях [6].

У сфері вивчення життєвого вибору в ранньому юнацькому віці українські науковці зробили значний внесок. А. Левенець зазначає, що життєва перспектива формується у двох вимірах – *часовому* (визначеність, диференційованість, довготривалість життєвих планів) та *смысловому* (сформованість системи особистісних цінностей, смислових конструктів, смислових диспозицій). Гармонійна взаємопов'язаність цих вимірів забезпечує становлення узгодженої життєвої перспективи [3]. О.Гріньова досліджує феномен авторського життєвого вибору та проектування життєвого шляху в юнацькому віці та розглядає ці процеси як ключові механізми становлення особистості молодшої людини [2]. Т. Титаренко розробила теорію особистісного життєконструювання, вона розглядає особистість як активного творця власного життєвого шляху. Її дослідження охоплюють моделі життєвого вибору, ідентичності та самореалізації особистості [5].

Свідомий життєвий вибір у ранньому юнацькому віці є визначальним етапом формування особистості, оскільки саме в цей період відбувається становлення ідентичності, вироблення життєвих планів, ціннісних орієнтацій і професійне самовизначення. Юнак або юнка вперше стикається з необхідністю самостійного прийняття рішень, що впливатимуть на подальшу долю. У цьому процесі важливу роль відіграють саморефлексія, здатність до переорієнтації цілей, відповідальність і підтримка соціального середовища. Наукові підходи (А. Адлер, О. Гріньова, Т. Титаренко, В. Франкл та ін.) підкреслюють, що життєвий вибір є не лише результатом індивідуальних переконань, але й проявом активного життєконструювання, в основі якого лежить поєднання особистих смислів і соціальних цінностей.

Література:

1. Адлер А. Практика і теорія індивідуальної психології / пер. з англ. Київ: Основи. 1997. 320 с.
2. Грінцова О. М. Психологічні особливості авторського життєвого вибору в юнацькому віці. *Вісник Одеського національного університету. Серія : Психологія*. 2018. Т. 23, Вип. 1. С. 43-51.
3. Левенець А. Є. Психологічні особливості становлення життєвої перспективи в юнацькому віці : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : 19.00.07. Нац. пед. ун-т ім. М.П.Драгоманова. К., 2006. 20 с.
4. Матвієнко О. В. Самовизначення молоді у виборі пріоритетів життєвого шляху. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія : Психологічні науки*. 2014. Вип. 2(13). С. 146-150.
5. Титаренко Т.М. Життєвий світ особистості: у межах і за межами буденності. Київ: Либідь, 2003. 376 с.
6. Франкл В. Людина в пошуках справжнього сенсу. Психолог у концтаборі. Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2016. 160 с.

Шиманський А. О.,

аспірант кафедри психології та соціальної роботи

Вінницького державного педагогічного

університету ім. Михайла Коцюбинського

Науковий керівник – канд. психол. наук, доц. Габа І.М.

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МЕДИЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ В УКРАЇНІ

В сучасних умовах багатшарової кризи, спричиненої повномасштабною війною, пандеміями та реформами, психологічне навантаження на медичних працівників досягло безпрецедентного рівня. Від інтернів і лікарів загальної практики до хірургів, які працюють у прифронтових умовах, усі зіштовхуються з багатовекторним тиском – емоційним, операційним, моральним. Традиційна підготовка не завжди враховує ці виклики, тому спостерігається зростання вигорання, тривожних розладів, ПТСР. Професійна деформація більше не обмежується окремими випадками – вона набуває системного характеру. Саме

тому детальне вивчення структури професійного вигорання в умовах надзвичайних обставин має стати основою для розробки сучасних механізмів підтримки, адаптивних до нової реальності клінічної практики в Україні.

Професійна діяльність медичних працівників у сучасній системі охорони здоров'я дедалі частіше супроводжується багаторівневими психоемоційними напруженнями, які мають хронічний характер і пов'язані з постійною взаємодією з пацієнтами у стані фізичного та психічного стресу. Це поєднується з високою частотністю змін у нормативній базі, постійною цифровізацією процесів, зростанням адміністративного навантаження, що віддаляє лікаря від безпосереднього контакту з пацієнтом, зміщуючи акценти в бік бюрократичної функціональності. За умов постійної часової нестачі та необхідності балансувати між великою кількістю функцій, медичний працівник зіштовхується з психоемоційним тиском, який трансформується у порушення режимів сну, розлади психовегетативного характеру, тривожні стани та елементи депресивного спектра. Як зазначає Ждан В. М. у співавторстві з Руденко Ю. О. та Колісник А. А., сучасна медична освіта має враховувати ці динамічні навантаження, формуючи внутрішні ресурси особистості ще на етапі підготовки [2, с. 96].

Відсутність належних психогігієнічних механізмів призводить до того, що фрустраційна напруга переростає у хронічну демотивацію та апатичне ставлення до пацієнтів. Горбоконь Ю. В. підкреслює, що ефективна фахова підготовка повинна містити блоки з розвитку навичок психоемоційної саморегуляції, що дозволяє майбутнім лікарям адаптуватися до високої емоційної турбулентності робочого середовища [1, с. 581].

Постійний контакт із тяжкими діагнозами активізує механізми оборонної психіки, які не завжди є адаптивними. У клінічному просторі домінують випадки, що виходять за межі рутинної практики: складні операції, агональні стани, терапевтична безсильність у ситуації прогресуючих онкозахворювань або хронічної ниркової недостатності. Психіка фіксує повторювану модель

безпомічності, що запускає синдроми втрати професійної ідентичності та викликає кризи сенсу діяльності. Лазуренко О. у низці публікацій наголошує на тому, що професійне становлення медика має інтегрувати досвід граничних ситуацій як базову навчальну модель із рефлексивним підкріпленням [3, с.67-85]; [4, с.88-95]; [5, с. 2-18]. Емоційна обробка таких переживань без належної підготовки спричиняє втрату когнітивної гнучкості, редукцію емпатичних механізмів і схильність до формалізації стосунків із пацієнтом. Зникає відчуття живої етичної взаємодії, на зміну якій приходить функціональне виконання обов'язків без емоційного залучення, що своєю чергою формує внутрішній конфлікт між етичним покликанням і професійною реальністю. Це підтверджує потребу в запровадженні психотерапевтичного елемента в навчальні програми - не лише як факультативного модуля, а як обов'язкової складової для формування навички роботи з важкими темами, такими як смерть, втрата, безнадія, межі медичної допомоги.

Як підкреслює Лазуренко О., для подолання такого розриву вкрай потрібні елементи психологічного супроводу, рефлексивного аналізу та розвитку навичок внутрішньої саморегуляції [6, с.34-36]. Саме саморегуляція в умовах стресогенних факторів дозволяє зберігати баланс між гуманістичними цінностями професії та реаліями клінічного повсякдення. Підвищення рівня професійної самосвідомості відбувається не через абстрактні ідеали, а через здатність долати розрив між нормативними очікуваннями й реальними ресурсними можливостями без руйнування особистісної структури.

Одним із найбільш парадоксальних наслідків системних трансформацій є те, що внутрішні реформи в охороні здоров'я, покликані оптимізувати процеси, у багатьох випадках лише ускладнюють адаптацію працівників. Це фундаментально змінює поведінкові патерни: замість ініціативності, бачимо підвищену реактивність; замість відкритості до змін - захисне уникання нових форматів [3, с. 67-85].

Зростаюча потреба в нових механізмах психологічної підтримки є логічним наслідком загострення кризових чинників. Класичні підходи до психологічної допомоги, орієнтовані на індивідуальні бесіди або тренінги, вже не відповідають масштабу запитів, оскільки потреба охоплює не лише емоційну стабілізацію, а й організаційну, мотиваційну й екзистенційну підтримку.

Нові форми підтримки мають враховувати інституційну динаміку: якщо середовище нестабільне, підтримка має бути мобільною, адаптивною й доступною у різних форматах – від онлайн-консультацій до групових супервізій. Доцільно створювати мультидисциплінарні команди психогігієнічного супроводу, які співпрацюють із керівництвом для виявлення зон психологічного ризику та впровадження практик, орієнтованих на відновлення [10, с. 117].

Починаючи з 24 лютого 2022 року, психологічний ландшафт функціонування української медицини набув надзвичайно ускладненого характеру. Медичний персонал, особливо в прифронтових зонах, працює в режимі постійної операційної мобілізації, де клінічна допомога переплетена з військовою логістикою, ризиком для життя й непередбачуваністю. Проте вже до початку 2023 року у багатьох зафіксовані прояви накопиченого емоційного виснаження: за даними Центру громадського здоров'я, 60% медичних працівників демонструють ознаки хронічного вигорання, 25% потребують спеціалізованої психологічної підтримки, а понад 30% мають симптоматику, сумірну з ПТСР. Показник порушення сну серед працівників медицини перевищив 80%, депресивний компонент - 60%, тривожність і розлади концентрації – понад 50%. Ці дані були підтверджені дослідженнями, проведеними у межах програми Міністерства охорони здоров'я спільно з міжнародними партнерами (WHO, 2023), де виявлено чіткий зв'язок між тривалістю чергувань у зоні ризику й зростанням тяжкості симптомів.

Рівень звернень по психологічну допомогу в Україні в медичному секторі зріс із 8 000 у 2020 році до понад 40 000 у 2024 році, що свідчить про

безпрецедентну інтенсифікацію психологічного навантаження. Зокрема, зафіксовано зростання звернень за короткотривалою кризовою інтервенцією, оскільки більшість працівників не мають змоги проходити повноцінну психотерапію через нестабільний графік. У прифронтових регіонах, як-от Харківська, Донецька, Запорізька області, практикується телемедична модель підтримки, що дозволяє отримувати консультації онлайн. Проте в умовах обмеженого доступу до стабільного інтернету, ця модель втрачає ефективність. Саме тому з 2023 року активно впроваджуються мобільні бригади психологів, що працюють у режимі чергування поряд із медичними пунктами, зокрема у шпиталях військової медицини та реабілітаційних центрах. Ці групи складаються з психотерапевта, кризового психолога й координатора підтримки, що дозволяє оперативно виявляти симптоматику ПТСР і впроваджувати техніки стабілізації ще до моменту клінічної декомпенсації. Особливо ефективною визнано методику короткофокусної КПТ, яку адаптовано до умов бойової медицини та втрат часу. Її ефективність при роботі з медиками, за оцінками клінічної групи ПЗМОЗ, досягає 80% у фазі перших трьох тижнів після травматизації [11].

Таким чином, психіка медика, постійно занурена у багатофакторний стрес, втрачає здатність до регенерації без зовнішньої підтримки. Як доводять дані опитувань і клінічних моніторингів, понад 60% українських медиків демонструють симптоми хронічного виснаження, кожен четвертий потребує спеціалізованої психотерапевтичної допомоги. Ці обставини зобов'язують до переосмислення організаційних моделей у бік впровадження цілісних систем психологічного супроводу – адаптивних, мобільних, вбудованих у щоденну рутину. Без такого стратегічного повороту не вдасться утримати ні якість допомоги, ні людський ресурс, на якому тримається вся медична система.

Література:

1. Горбоконь Ю. В. Формування професійних компетентностей майбутніх медичних працівників у процесі фахової підготовки. *Матеріали конференції «Modern problems of science, education and society»*. 2023. Київ. С. 581.

2. Ждан В. М., Руденко Ю. О., Колісник А. А. Вища медична освіта й охорона здоров'я. Виклики сьогодення. 2021. Харків. 96 с.
3. Лазуренко О. О. Психолого-педагогічні особливості моделювання професійної компетентності студентів-медиків у процесі професійного становлення. *Психологічний часопис*. 2018. № 3. С. 67–85.
4. Лазуренко О. О., Сміла Н. В. Психологічний супровід професійного становлення лікаря як складова компетентнісного підходу в медичній освіті. *Наукові записки. Серія Психологія*. 2024. № 1. С. 88–95.
5. Лазуренко О. Проблема особистісно-професійного становлення майбутнього лікаря та шляхи її вирішення у практиці вищої медичної школи. *Психологічний часопис*. 2018. № 4. С. 2–18.
6. Лазуренко О. Проблема саморегуляції та професійного самоздійснення особистості фахівця. *Теорія і практика сучасної психології*. 2018. № 3. С. 34–39.
7. Лазуренко О. Психологічні особливості формування емоційної компетентності майбутнього лікаря. Дис. канд. психол. наук. 19.00.07. 2017. Київ. 270 с.
8. Лазуренко О. Тенденції модернізації професійно-психологічної підготовки лікарів. *Психологічний часопис*. 2018. № 1. С. 87–100.
9. Лазуренко О., Сміла Н. Психологічна готовність майбутнього лікаря до професійної діяльності. Навчально-методичний посібник. 2018. Київ. 111 с.
10. Музиченко Д. С., Шпак С. Г. Психологічний аналіз професійної придатності студентів-медиків в умовах трансформаційних процесів суспільства. *Людина і суспільство*. 2024. С. 117.
11. Ментальне здоров'я в Україні під час війни: психологічна підтримка медперсоналу та пацієнтів URL: <https://mister-blister.com/uk/mentalne-zdorovya-v-ukrayini-pid-chas-viyny-psykhologichna-pidtrymka-medpersonalu-ta-patsiyentiv> (дата звернення: 28.04.2025).

Юрченко В. С.,

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти

Навчально-наукового інституту

«Українська інженерно-педагогічна академія»

Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

СИНДРОМ ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДОЛАННЯ

Упродовж останніх десятиліть синдром професійного вигорання перетворився з вузькоспеціального поняття, що описувало стан працівників

допомагаючих професій, на одну з центральних проблем психології праці, організаційної та клінічної психології. В умовах воєнних, економічних та соціальних криз, які переживає сучасна Україна, тема емоційного виснаження набуває як академічного, так і суспільного звучання. Зміни у структурі праці, зростання навантаження на фахівців гуманітарної, освітньої, медичної сфер, а також поширення дистанційних форм роботи створюють додаткові ризики втрати емоційної стійкості й професійної мотивації.

Термін «вигорання» (burnout) увів у науковий обіг Г. Фройденбергер у 1974 році, описуючи стан психічного виснаження в працівників волонтерських і медичних організацій [4]. Подальші дослідження К. Масlach і С. Джексон конкретизували структуру феномена, виокремивши три взаємопов'язані компоненти: емоційне виснаження, деперсоналізацію (цинічне ставлення до оточення) та редукцію особистісних досягнень [5]. Згідно з моделлю Job Demands–Resources (Е. Демеруті, В. Шауфелі), вигорання розвивається як наслідок тривалого дисбалансу між професійними вимогами й доступними ресурсами – як зовнішніми (організаційна підтримка, оплата, можливість розвитку), так і внутрішніми (психологічна витривалість, сенс діяльності) [3].

У 2019 році Всесвітня організація охорони здоров'я офіційно включила синдром професійного вигорання до Міжнародної класифікації хвороб (МКХ-11), визначивши його як феномен, пов'язаний з професійною діяльністю, а не як психічний розлад [1]. Це рішення стало важливим кроком до міжнародного визнання вигорання як системної проблеми охорони психічного здоров'я працівників.

В українському соціальному контексті феномен вигорання набуває особливих ознак. Після 2022 року значна частина фахівців гуманітарної сфери – вчителі, психологи, медики, волонтери – працюють у стані тривалої напруги, нестабільності та постійних емоційних втрат. Згідно з опитуваннями Національної служби здоров'я, понад 60% медичних працівників відчують симптоми хронічного виснаження, а кожен третій освітянин вказує на втрату

мотивації та відчуття сенсу професії. Для військових психологів і соціальних працівників вигорання стало майже професійним ризиком, який загрожує як особистому благополуччю, так і ефективності допомоги іншим [2].

Психологічна складність цього синдрому полягає в його поступовості та багатовимірності. Вигорання не є одномоментною кризою – це процес, у якому емоційна втома трансформується у байдужість, а потім – у відчуження. Людина продовжує діяти зовні ефективно, але внутрішньо втрачає чутливість і смислову мотивацію [5]. Для українського суспільства, яке перебуває у стані колективної травматизації, така «емоційна анемія» фахівців може мати системні наслідки – зниження якості допомоги, втрату емпатії в комунікації, руйнування професійних спільнот.

Водночас професійне вигорання не варто зводити до індивідуальної «нездатності впоратися зі стресом». Це соціально зумовлений феномен, що відображає особистісні ресурси та організаційні умови. У колективах, де панує культура надмірної самопожертви, де успіх ототожнюється з постійною доступністю і безперервною продуктивністю, вигорання стає нормою. Виснаження підмінюється терміном «відданість роботі», а відсутність відпочинку – «професійністю». Саме тому боротьба з вигоранням – це показник зрілості управлінської культури суспільства.

Досвід українських організацій показує, що профілактика вигорання має бути багаторівневою. На індивідуальному рівні важливо формувати навички самоспостереження, саморегуляції та відновлення. Це може бути щоденне відстеження рівня втоми, усвідомлення власних меж, практика релаксації чи мікровідпочинку. На організаційному рівні ефективними є створення підтримувального робочого клімату, можливість обговорювати емоційні труднощі без страху осуду, гнучкий графік, надання психологічних консультацій. А на суспільному рівні варто формувати нову культуру праці – де цінується благополуччя людини, яка його створює.

Сучасні українські дослідження свідчать, що найбільш дієві програми профілактики включають системну діагностику рівня вигорання, психоедукаційні семінари та групову підтримку [2]. Учасники таких програм демонструють покращення показників емоційної стабільності, зниження тривожності й підвищення задоволеності роботою вже після кількох місяців. Це підтверджує, що своєчасне усвідомлення проблеми може бути профілактичним чинником само по собі.

Рекомендації для подальшої роботи у сфері профілактики вигорання в Україні можна сформулювати таким чином:

- Запровадити систематичну діагностику емоційного стану персоналу у державних і приватних організаціях за валідними шкалами (MBI, CBI, BSI).
- Включити тематику емоційного вигорання у програми підготовки фахівців гуманітарних професій, з акцентом на навички психологічної самопідтримки.
- Створювати в установах простори психологічного відновлення – короткі сесії релаксації, групи взаємопідтримки, «дні тиші» або короткі перерви без цифрових пристроїв.
- Розвивати публічну просвіту про вигорання – через медіа, тренінги, інформаційні кампанії, щоб зменшити стигму та навчити людей розпізнавати перші симптоми.

Отже, синдром професійного вигорання є маркером соціального здоров'я суспільства. Його профілактика потребує інтеграції наукових знань, освітніх практик і гуманістичних цінностей. Здатність суспільства берегти своїх фахівців – медиків, учителів, психологів, волонтерів – визначає і рівень його професіоналізму, і рівень людяності. І, можливо, саме турбота про тих, хто щодня піклується про інших, стане найкращим показником зрілості української психологічної культури.

Література:

1. Всесвітня організація охорони здоров'я. ICD-11: International Classification of Diseases (11th Revision). 2019. URL: <https://icd.who.int/en/> (дата звернення: 10.10.2025).
2. Чабан О., Хаустова О., Омелянович В. Опитувальник для виявлення синдрому професійного вигорання: розробка та валідація нової діагностичної методики. Психосоматична медицина та загальна практика. 2025. Т. 10, № 1. DOI: <https://doi.org/10.26766/pmgp.v10i1.598>.
3. Demerouti E., Nachreiner F., Schaufeli W. The Job Demands–Resources Model of Burnout. Journal of Applied Psychology. 2001. Vol. 86. P. 499–512. DOI: 10.1037/0021-9010.86.3.499.
4. Freudenberger H. Staff Burn-Out. Journal of Social Issues. 1974. Vol. 30. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1540-4560.1974.tb00706.x>.
5. Maslach C., Jackson S. E. The measurement of experienced burnout. Journal of Occupational Behaviour. 1981. Vol. 2, No. 2. P. 99–113.

Veronika Davydiak,

4th year education applicant at

Dnipro State University of Internal Affairs

Supervisor – *Senior Lecturer Iryna Nikitina.*

ELEMENTS OF MOBBING AND BULLYING IN THE STUDENT ENVIRONMENT

The problems of mobbing and bullying in the student environment have become relevant due to their negative impact on the mental and physical health of young people. Mobbing, as systematic psychological pressure, and bullying, as aggressive behavior, affect not only the educational process but also the social atmosphere in educational institutions. The student environment is not only a place for acquiring knowledge but also a social arena where young people form relationships, values, and identities. Unfortunately, in this context, negative phenomena such as mobbing and bullying also arise, which can have serious consequences for the mental and physical health of students. Mobbing, or psychological pressure, often manifests as prolonged

persecution, humiliation, or neglect by peers, while bullying is typically associated with aggressive behavior that is repeated, intentional, and involves a power imbalance between the aggressor and the target.

The study of these phenomena is extremely relevant, as they not only affect the educational process but also shape the social atmosphere in educational institutions. Understanding the elements of mobbing and bullying helps to identify their causes and consequences and, ultimately, to find ways to overcome them.

The problems of mobbing and bullying are manifested through increased competition, insufficient responsibility for violations of the rights to self-expression and respect. Bullying usually concerns students, but educators are not immune to persecution either, since according to research, 23% of victims work in the field of education.

Psychologist H. Leymann (1980s) described mobbing as systematic psychological terror. In international practice, mobbing is defined as unfair treatment by a group, while bullying refers to the actions of individuals. Both phenomena are systematic and go beyond socially acceptable norms. The process of mobbing consists of several stages: from conflict to the expulsion of the victim. The main participants are the aggressor, the victim, and the observers.

Mobbing can become a serious obstacle to creating a favorable psychological climate. It is psychological pressure manifested through repeated hostile and unethical behavior by one or more individuals toward another, most often toward one particular person. Such behavior may threaten work performance, negatively affect the learning process and overall well-being, and in extreme cases, even lead to suicide.

Depending on the form, mobbing in the student environment can have different manifestations. The main types of mobbing include:

- Psychological mobbing. This type involves the deliberate use of offensive words, obscene language, and direct insults. Sometimes students publicly issue threats or put the victim in uncomfortable situations, which can have serious

psychological consequences. For example, when some students are repeatedly left on duty during weekends and holidays, it may provoke aggression toward the administration.

- Physical mobbing. This form is less common among students compared to adolescents because teachers and educators carry out preventive work to prevent physical violence. Usually, such manifestations are limited to light pushes, hits, or bumps during breaks, which foster aggressive behavior and mistrust.

- Social mobbing. This type of mobbing may seem less obvious, but it is quite effective. Peers often spread false information or discuss the victim's personal circumstances.

- Sexual mobbing. In educational institutions that promote gender equality, a significant number of female students attract male attention. In some cases, this causes discomfort – for example, due to inappropriate jokes or unwillingness to work with certain students because of their physical appearance. Such manifestations may aim to provoke a reaction or involve intimate actions to de-escalate the conflict.

Bullying and mobbing have similar characteristics. The main difference is that bullying is usually perpetrated by a group toward a victim, whereas mobbing can be carried out by several people or even one individual, such as a supervisor or colleague. Bullying mainly concerns the educational environment and is often found among schoolchildren, while mobbing is characteristic of adults and common in workplaces.

Another difference lies in the form of manifestation: mobbing is usually less visible and expressed through criticism from colleagues during joint projects or meetings, while bullying is more explicit and openly expressed.

The study by O. Kachmar [2] defines interpersonal conflict as a situation that requires resolution and activity from the parties involved. This highlights the importance of a constructive approach to conflict resolution, which can promote personal development. However, if conflicts are ignored, they may lead to the

formation of defensive reactions, making criticism harder to accept and worsening the situation.

Among the researchers studying these phenomena, T. Hobbes should be mentioned, who identified rivalry, distrust, and the desire for fame as the main psychological causes of conflicts. He associated these factors with personal needs, interests, and goals. This emphasizes that mobbing and bullying often arise from dissatisfaction with personal needs.

Group curators play a key role in the prevention of mobbing and bullying. They should foster a positive microclimate, observe group dynamics, and interact with formal and informal leaders. It is important that curators consider personality types more prone to mobbing – histrionic, labile, sensitive, and excitable. The study by N. Holyardyk [1] emphasizes that support from curators and psychologists can help reduce stress and emotional tension.

To prevent mobbing and bullying, psychological consultations and supportive interventions, such as conflict resolution programs, stress management workshops, and awareness training, should be offered to employees or students.

The student environment is an important social arena for shaping young people's knowledge, values, and identity. However, negative phenomena such as mobbing and bullying may seriously affect the mental and physical health of students. Mobbing, as systematic psychological pressure, and bullying, as individual aggression, require detailed analysis, as they undermine the social atmosphere and learning process.

For effective prevention of mobbing and bullying in the student environment, a comprehensive approach is necessary. It is important to foster empathy and mutual respect, which can reduce aggression. Creating open dialogue and a supportive atmosphere is key to resolving these problems.

Institutional measures such as support hotlines and educational seminars can improve the situation. Addressing mobbing and bullying requires a holistic approach,

combining individual support, educational initiatives, and community engagement to foster respect, empathy, and resilience among students.

References:

1. Holyardyk N.A. Psychological features of the influence of competitive behavior on relationships and learning of students of higher educational institutions: Author's abstract of Ph.D. thesis in psychology. State Border Guard Service of Ukraine, National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine named after B. Khmelnytsky. Khmelnytskyi, 2012. 16 p.
2. Kachmar O.V. Mobbing as a form of psychological violence in the workplace. *Actual Problems of Philosophy and Sociology*. Konotop, 2016. pp. 58–61.
3. Khmelnycha T. Mobbing in the student environment and ways of prevention. *Bulletin of Lviv University. Series: Psychological Sciences*. 2019. Issue 5. pp. 79–85.
4. Nazarchuk K.Ye. Bullying as a form of social deviation among students. Abstract. Mykolaiv, 2021. pp. 1–10.
5. Potapchuk Ye.M., Adamchuk O.V. Causes of mobbing in the military collective. *Problems of Extreme and Crisis Psychology*. Khmelnytskyi, 2013. Issue 14, Part I, pp. 261–268.
6. Tinin D.G. The concept and essence of mobbing, ways to overcome it. *Scientific Bulletin of Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs*. 2021. No. 1 (110). pp. 171–176.
7. Tinin D.G., Krysko V.A. Harassment in the cadet environment in higher educational institutions with specific training conditions: differentiation between «mobbing» and «bullying». *Scientific Notes. Series: Pedagogical Sciences*, (209), 2023, pp. 290–296. <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2022-1-209-290-296>.

Drohobyska Oksana,

Master's student, Department of Clinical and Rehabilitation Psychology

Vasyl Stefanyk Carpathian National University

Supervisor – *Candidate of Psychological Sciences, Prof. Hasiuk Myroslava*

FEATURES OF COLLECTIVE TRAUMA IN THE CONTEXT OF THE CURRENT RUSSIAN-UKRAINIAN WAR

The Russian Federation's invasion of Ukraine on February 24, 2022, was not only a gross violation of international law, but also caused deep collective trauma to Ukrainian society. Large-scale destruction, numerous human casualties, the forced

displacement of millions of people, and a constant state of uncertainty create conditions for long-term consequences that require scientific study and the development of effective psychological support strategies.

Collective trauma occurs when a large group of people experience a shared, traumatic event or series of events that disrupt their normal existence, social connections, and psychological health. A characteristic feature of collective trauma is that it can occur in people who are not even directly involved in the event. In addition, it is prolonged in time, as it becomes embedded in the historical memory of society [4, p. 235]. Interestingly, the most severe collective traumas are those caused by humans [3, p. 69]. Given the importance of this issue, we aim to trace the characteristics of collective trauma in the context of the current Russian-Ukrainian war and develop recommendations for overcoming its negative consequences.

At the present stage, the characteristics and consequences of collective trauma are being actively studied by researchers in the field of mental health. Among them are P. Gornostay [1], V. Klymchuk [2], O. Korolovich [3; 4], O. Chaban and others [5]. According to the authors of the article «Collective Trauma of the Ukrainian Population: Realities, Prospects, and the Possibility of Studying the Transgenerational Aspect», the collective trauma currently experienced by Ukrainians has its own specific characteristics that distinguish it from, for example, the traumas of the Holodomor, World War II, or the Holocaust. Its distinctive features include the following factors: 1) almost unlimited access to information thanks to the internet, as a result of which news quickly reaches the entire population of the country, regardless of location; 2) visual information (photos and videos of the consequences of shelling, rocket strikes, etc.) leads to a stronger fixation of horrific events in the memory (this has a particularly negative impact on children, who are more prone to fantasizing than adults); 3) the unwillingness of most Ukrainians to accept inhumane actions from those who were considered a «brotherly nation» just yesterday; 4) problems with electricity supply due to strikes on critical infrastructure disrupt the rhythm of

life for the population, further increasing stress levels and the risk of developing mental illness; 5) the prognostic incompleteness of the effects of post-war trauma [5].

In our view, overcoming collective trauma requires a comprehensive approach that includes: ensuring broad access to psychological assistance for all categories of the population, especially those who have experienced combat, occupation, captivity, or the loss of loved ones; organizing support groups for people who have been affected by similar traumatic events (group therapy); disseminating information among the general population about self-regulation techniques such as breathing exercises, meditation, and relaxation; providing social support to people who have lost their homes, jobs, and social connections; organizing educational events that help preserve national identity and a sense of community, etc. Particular attention should be paid to the psychological state of children, who are most vulnerable to traumatic experiences, as well as vulnerable groups (people with disabilities, the elderly, internally displaced persons).

Information hygiene plays an important role in preventing collective trauma or overcoming its consequences, so it is necessary to avoid excessive consumption of negative news, especially from unverified media sources. It is recommended to limit the time spent on social networks, as they can increase anxiety and fear through sensational headlines, hostile news posts, etc.

Thus, the study of collective trauma in the context of the Russian-Ukrainian war is not only a scientific necessity but also an important step towards the recovery and healing of Ukrainian society. Collective trauma presents us not only with the problem of preserving the mental health of Ukrainian society, but also with serious social challenges, including a potential increase in aggression and the destruction of social cohesion. In addition, the Ukrainian experience can be useful for other countries facing the consequences of military action and violence.

References:

1. Gornostai, P. Psychology of collective trauma : monograph; National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Institute of Social and Political Psychology. Kropyvnytskyi : Imex-LTD, 2023. 336 p.

2. Klimchuk V. Psychology of Post-Traumatic Growth: monograph / National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Institute of Social and Political Psychology. Kropyvnytskyi : Imex-LTD, 2020. 125 p.
3. Korolovych O. Dynamics of collective trauma in the context of transgenerational ties in the family system. *Psychological Prospects Journal*. 2023. Issue 42. P. 68-81.
4. Korolovych O. The phenomenon of transgenerational trauma in the light of contemporary Ukrainian realities. *Habitus*. 2023. Issue 52. Pp. 234-238.
5. Frankova I., Chaban O., Petrenko G., Tokarchuk A. Collective trauma of the Ukrainian population: realities, prospects, and the possibility of researching the transgenerational aspect. *Psychosomatic Medicine and General Practice*. 2023. Vol. 8. No. 3. URL: <https://uk.e-medjournal.com/index.php/psp/article/view/442>.

СЕКЦІЯ: ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ

Боднар А. А.,*студентка 3 курсу факультету філології і журналістики
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка**Науковий керівник – канд. філол. наук, доц. Бабій І. М.***ВСТАВНІ ТА ВСТАВЛЕНІ КОНСТРУКЦІЇ В РОМАНІ ДАРИ КОРНІЙ
«ТОМУ, ЩО ТИ Є»**

Граматичне оформлення, синтаксична структура та стилістика прозових творів завжди знаходяться у сфері зацікавлень лінгвістів, адже основною одиницею тексту є речення як основна комунікативна одиниця мови, що виступає і засобом оформлення думки, й виразником емоційно-оцінного ставлення письменника до зображуваних подій чи персонажів. Прості ускладнені речення належить до активно вживаних творцями художніх текстів синтаксем через можливість авторського використання вставних та вставлених компонентів, що засвідчує багатство й різноманітність ідіолекту митця, глибину його емотивного переживання, яке викликає у читача зворотний зв'язок, відображений у бажанні пізнавати літературний доробок письменника, оцінювати довершеність та вартісність відкритого для себе творіння.

Українські мовознавці активно досліджують типологію та функціональні особливості вставних і вставлених конструкцій. Ці компоненти ускладнень простого речення були предметом аналізу П. С. Дудика, К. Ф. Шульжука, А. І. Загнітка, С. П. Бевзенка, І. Д. Ганича, Б. М. Кулика та інших вчених. Однак до сьогодні не існує чіткого розмежування понять «вставні» та «вставлені» модальні синтаксеми, уніфікованої їх класифікації. Актуальними є дослідження

творчого стилю сучасних письменників, адже їхні твори порівняно недавно з'явилися і поки що ґрунтовно не проаналізовані.

Мета нашого дослідження – охарактеризувати різновиди вставних та вставлених компонентів у лінгвостилі Дари Корній.

Об'єкт дослідження – мовна організація художнього тексту сучасної української письменниці.

Предмет дослідження – вставні та вставлені конструкції в романі «Тому, що ти є».

За визначенням К. Ф. Шульжука: «Вставні компоненти (слова, словосполучення, речення) – мовні одиниці, що виявляють ставлення мовця до висловлюваної ним думки і виражають різні модальні значення (можливості, сумніву та ін.)» [4, с.166]. На відміну від них, вставлені конструкції є носіями об'єктивної модальності: «Вставлені компоненти (слова, словосполучення, речення) – мовні одиниці, що передають додаткові, побіжні повідомлення, перериваючи основне висловлення за допомогою інтонації вставленості» [4, с.169].

Визначаючи місце вставних синтаксем у структурі простого речення, лінгвісти зауважують: «Вставним конструкціям властива синтаксична рухомість і майже вільна позиція в реченні. Розміщення їх на початку, в кінці чи в середині речення по-своєму модифікує інтонування всієї його структури, забарвлює модальність, стилістично індивідуалізує зміст речення» [2, с.225]. У романі Дари Корній «Тому, що ти є» простежується використання вставних конструкцій у пре-, інтер- та, значно рідше, – у постпозиціях: «*Правда*, двері залишаться незамкненими, та нехай – це зайвий шум» [3, с.16], «Вітька, звичайно, занепокоїли слова Оксани, та він не звик легко здаватися...» [3, с.28], «Заблукали ми у лісі, *одне слово*» [3, с.146].

Як виразники суб'єктивної модальності вставні компоненти виявляють себе в різних семантико-емотивних зв'язках з основною частиною простого речення. У тексті роману Дари Корній можна визначити такі групи вставних

конструкцій відповідно до запропонованої мовознавцем К. Ф. Шульжуком класифікації [4, с.168-169]:

1) вставні слова, словосполучення й речення, що виражають ступінь вірогідності повідомлюваного (так звана гіпотетична та констатуюча модальність, що передається словами типу *мабуть, певно, може, видно, здається, очевидно, безумовно, безперечно, дійсно, справді, природно, певна річ, правду кажучи і т. ін .*): «Здається, все на світі завмирає» [3, с.13], «Голодний, *мабуть*» [3, с.18], «Ви, *очевидно*, знаєте, що Владислав, той настирливий телепень, що за вами впадає, мій син?» [3, с.41], «*Можливо*, ми багато йому дозволяли» [3, с.42], «*Певна річ*, що від претенденток відбою немає» [3, с.43], «*Природно*, іспити завалила» [3, с.63], «Хоча, *швидше за все*, то була чергова личина, запопадливо приклеєна на обличчя» [3, с.76], «*Видно*, з кимось із рідних трапилося нещастя» [3, с.142].

2) вставні одиниці, що передають зв'язок думок, послідовність їх викладу чи логічне завершення цього викладу (*таким чином, словом, до речі, по-перше, головне, нарешті, навпаки, зокрема, однак, в усякому разі та ін.*): «*Отже*, досі жива» [3, с.14], «Та й киянки, *зрештою*, не могли похвалитися елегантним вбранням» [3, с.37], «*До слова*, це все заслуга Ірени Георгіївни, моєї дружини» [3, с.42], «Однак Оксана їх [руки] не забрала зі столу, *навпаки*, демонстративно залишила на столі...» [3, с.61].

3) вставні слова, словосполучення і речення на позначення джерела повідомлення (*за словами..., на думку..., по-моєму, за повідомленням..., кажуть, за висловом... тощо*): «Оксану це постійно дивувало: при зарплаті в дев'яносто ре «виглядати-коштувати», як *каже Ориська*, на п'ятсот» [3, с.36], «Прикипів, як *то кажуть*, душею і тілом, мов перцевий гірчичник, віддереш хіба що з кров'ю» [3, с.149].

4) вставні компоненти, що виражають емоційний стан мовця, його почуття (*на лихо, на горе, на жаль, на біду, на радість, як на гріх, на диво та ін.*): «*На жаль*, залишатися після пари в аудиторії на декілька хвилин не всі

погоджувалися» [3, с.31], «Як не дивно, двері легко відчинилися, і чоловік ледве втримався на ногах від несподіванки» [3, с.221].

5) вставні слова, словосполучення і речення на позначення характеру висловлення, способу передачі думки, тину її оформлення (*так би мовити, іншими словами, власне кажучи, сказати по правді, правду кажучи та ін.*): «Дуже мудре рішення, *треба сказати*, бо теперішні керманичі надто часто змінюють одне одного, за ними годі й поспіти» [3, с.38].

6) вставні слова, словосполучення і речення, що передають звернення до співбесідника і вживаються з метою привернення уваги читача (слухача) (*даруйте, вибачте, пам'ятаєте, відчуваєте, бачиш, чуєш і т. ін.*): «От я, *бачиш*, думав, що тут, у столиці, зв'язки твого свекра допоможуть» [3, с.92], «Чи, *думаєш*, у нас замалі зв'язки для цього?» [3, с.122].

Автори «Словника лінгвістичних термінів» Д.І. Ганич, І.С.Олійник зазначають, що *вставлені конструкції* – це «слова, словосполучення й речення (прості чи складні), які вводять в інше (основне щодо них) речення, але синтаксично з ним не зв'язані, інтонаційно відокремлені від нього і вносять різного роду додаткові повідомлення, зауваження, уточнення чи пояснення до змісту основного речення чи окремих його членів» [1, с.48]. Авторка роману «Тому, що ти є» вводить у текст різні види вставлених компонентів (в інтер-або постпозиції), які за структурно-граматичним вираженням можна поділити на такі групи:

1) виражені одним словом: «Він доволі легко домовився про оренду вже ніби зовсім-таки «безнадійно» зарезервованого іншими актового залу (*позачергово!*)...» [3, с.33];

2) утворені поєднанням слів: «Хоча Лерочка таки програвала Полінці, тому що була від неї старша (*ой, гвалт, аж на три роки*), схильна до повноти і навіть шикарний одяг не приховував цього» [3, с.37], «Раптово політика стала частиною і студентського життя, *точніше незмінною його частиною*» [3, с.105];

3) представлені реченнями (найбільш чисельна): «Той був столичним мешканцем і наче не таким пошарпаним, але очі, *можу закластися на що завгодно*, очі такі ж» [3, с.46], «Два роки примарних надій – він виправиться (*Полінка мала слухність – ніколи*), вона зможе простити (*всередині та, що не вміла прощати, щосекундно воювала з тою, що прагнула навчитися робити це*)» [3, с.200];

4) поєднані зі вставними елементами: «...старі джинси, древня темно-синя вовняна кофтина, де-не-де підточена міллю, діряві шкrapетки, які тримала бозна для чого (*а бачиш, таки згодилися*)» [3, с.15], «Маргарита Сергіївна, дружина якогось там далекого родича Сигізмунда і за сумісництвом доволі впливового колекціонера (*звісно, останнє було вирішальним, випадкові люди в список друзів та гостей ніколи не потрапляли*), розпливлася в манірній посмішці» [3, с.159].

У результаті здійсненого дослідження мовної палітри роману «Тому, що ти є» виявлено семантико-стилістичне багатство художнього мовлення Дари Корній. Активне використання авторкою у тексті вставних і вставлених компонентів створює особливий комунікативний простір, засвідчує своєрідний ідіостиль письменниці.

Література:

1. Ганич Д.І., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. Київ: Вища школа, 1985. 360с.
2. Дудик П.С., Прокопчук Л.В. Синтаксис української мови: підручник. Київ: ВЦ «Академія», 2010. 384с.
3. Корній Дара. Тому, що ти є: роман. Харків: Книжковий «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016.240с.
4. Шульжук К.Ф. Синтаксис української мови: підручник. Київ: ВЦ «Академія», 2004. 408с.

Бортун К. О.,

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри ділової української та іноземних мов
навчально-наукового інституту права та психології
Національної академії внутрішніх справ*

МОВНІ МЕХАНІЗМИ ТРОЛІНГУ В ОНЛАЙН-ДИСКУСІЯХ: СТРАТЕГІЇ МАНІПУЛЯТИВНОГО ВПЛИВУ

Онлайн-комунікація сьогодні є невід'ємною частиною суспільного життя, радикально змінюючи способи взаємодії між людьми. Соціальні мережі, форуми, месенджери та блоги стерли просторові й часові межі спілкування, забезпечивши миттєвий доступ до інформації, думок і емоцій мільйонів користувачів. Водночас вони стали потужним інструментом впливу на свідомість – адже алгоритми формують так звані «інформаційні бульбашки», у межах яких користувачі отримують лише контент, що підтверджує їхні переконання. Це призводить до посилення поляризації суспільства й ослаблення критичного мислення.

Можливість анонімності у віртуальному середовищі породила нові форми деструктивної поведінки – тролінг, хейт, кібербулінг, які негативно впливають на психологічний стан користувачів і підривають культуру конструктивного діалогу. Інтернет-комунікація також змінює саму природу мови: наявні нові жанри – меми, пости, твіти, короткі повідомлення, активно застосовують емодзі, аббревіатури, емоційні скорочення.

Психологічний вплив в онлайн-просторі – це спрямоване передавання інформації з метою змінити поведінку, ставлення чи емоційний стан іншої людини. Одним із найяскравіших його проявів є **тролінг** – соціально-психологічний феномен, що має виразний маніпулятивний характер. Він може

руйнувати будь-яку стратегію комунікації, перетворюючи діалог на емоційну конфронтацію [8, с. 118].

О. Руда виокремлює три основні **стратегії психологічного впливу**:

- **імперативну**, що спирається на накази й ефективна в екстремальних ситуаціях;
- **розвивальну**, спрямовану на тривалу трансформацію особистості через діалог;
- **маніпулятивну**, яка діє приховано, часто залишається непоміченою й використовує емоції як засіб контролю [5].

Сам термін *маніпуляція* (від лат. *manipulus* – «жменя») означає прихований вплив, здійснюваний в інтересах маніпулятора. На відміну від переконування, маніпуляція не передбачає рівноправного діалогу: це інформаційний тиск, замаскований під взаєморозуміння. У сучасному суспільстві маніпулятивні технології використовуються в політиці, рекламі, медіа – скрізь, де є боротьба за увагу, довіру й поведінку мас [1, с. 49].

Маніпулятори часто апелюють до **емоцій**, щоб «вимкнути» критичне мислення. Ознаками маніпуляції можуть бути: нагнітання страху або провини («якщо не зробиш – буде запізно»), використання узагальнень без джерел («усі знають, що...»), створення ілюзії масової підтримки через лайки, боти чи повтори («люди обурені»). Маніпулятивні повідомлення – завжди поспішні, емоційно забарвлені й нечіткі [2, с. 65].

Дійсно, феномен маніпуляції в онлайн-просторі є особливо небезпечним у добу інформаційного перевантаження, коли користувачі не мають часу на осмислення повідомлень. Маніпуляції впливають не лише на окрему людину, а й на формування громадської думки, підмінюючи істину вигідними інтерпретаціями.

Отже, **інтернет-комунікація** перетворилася на потужний інструмент соціального впливу, відкривши широкі можливості для використання маніпулятивних стратегій. Мовна маніпуляція діє приховано, але

цілеспрямовано: формує сприйняття реальності, емоційні реакції й поведінку аудиторії. Її ефективність ґрунтується на довірі до джерел, браку часу на перевірку фактів і високій емоційності контенту. Саме тому **розвиток медіаграмотності, критичного мислення та етичної культури спілкування** є ключовими умовами збереження свободи думки й незалежності суджень у сучасному інформаційному суспільстві.

Література:

1. Бортун К. О. Цифрова грамотність як невід’ємна складова освіти студентів економічних спеціальностей. *Слобожанські наукові читання: соціально-економічні та гуманітарно-правові виміри*: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. 24-25 жовтня 2024 року: Харків: НТУ «ХПІ», 2024. С. 48–52.
2. Бортун К. Мовні засоби експресивності в жіночих періодичних журналах. *Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи. Т. XIII : Утилітарна цінність наукових досліджень / ред.: Я. Гжесяк, І. Зимомря, В. Ільницький*. Конін – Ужгород – Перемишль ; Херсон : Посвіт, 2022. С. 164–167.
3. Бортун К. О. Транспозиційні особливості імператива у сфері способово-темпоральних форм (на матеріалі української мови). *Одеський лінгвістичний вісник : Науково-практичний журнал*. 2017. № 9. Т. 2. С. 65–69.
4. Лінник К.О., Бортун К.О. Перспективи розвитку цифрових правових сервісів на основі штучного інтелекту (ШІ) для україномовних користувачів. *Застосування інформаційних технологій у правоохоронній діяльності: матеріали круглого столу*, м. Харків, 12 грудня 2024 р./ МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків. ХНУВС, 2024. 249 с.
5. Руда О. Г. Мовне питання як об’єкт маніпулятивних стратегій у сучасному українському політичному дискурсі. Київ, 2012. 232 с. URL: <https://iul-nasu.org.ua/wp-content/uploads/2021/04/ruda-o.pdf> (дата звернення: 03.05.2025).
6. Пантелєєва А. А. Маніпулятивні стратегії в онлайн-дискусіях: мовний аспект тролінгу. *Синергія права, правоохоронної діяльності та психології, присвячена Дню науки : зб. матеріалів підсумк. наук.-теорет. конф. (м. Київ, 15 трав. 2025 р.) / редкол.: О. О. Старицька, В. Г. Сюравичик*. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2025. С. 95–97.
7. Попова Н. В., А. В. Катаєв, Л. В. Базалієва, О. І. Кононов, Т. А. Муха Маркетингові комунікації: підручник. Харків: «Факт», 2020. 315 с.
8. Романюк А. Р. Мова ворожнечі в соціальних мережах: різниця між тролінгом та кібербулінгом. *Синергія права, правоохоронної діяльності та психології, присвячена Дню науки : зб. матеріалів підсумк. наук.-теорет. конф.*

(м. Київ, 15 трав. 2025 р.) / редкол.: О. О. Старицька, В. Г. Сюравич. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2025. С. 116–118.

9. Шевченко В. Різновиди маніпуляцій в онлайн-медіа і соцмережах. URL: <https://obraz.sumdu.edu.ua/index.php/journal/article/view/233/238> (дата звернення: 03.05.2025).

10. Chesakova M., Bortun K., Lohvynenko V., Molotai V., Tymoshyk N. Enhancing Social Protection Policy for Internally Displaced Persons in the Context of War. *Review of Economics and Finance*. 2023. Vol. 21. URL: <https://refpress.org/ref-vol21-a105/>

11. Bortun K., Chekaliuk V., Kravchenko O. et al. Detection of Typical Aggressive Lexical Markers through Authorisation of Publicistic Texts. *Forum for Linguistic Studies*. 2024. Vol. 6(6). P. 172–183. DOI. DOI: <https://doi.org/10.30564/fls.v6i6.7051>

Верещак Д. Р.,

студентка групи ННІ 5-ПЗдср-25-1 КП

Харківського національного університету внутрішніх справ

Науковий керівник – канд. філол. наук, доц. Кобилко Н. А.

ОСОБЛИВОСТІ МОВЛЕННЯ МЕШКАНЦІВ ХАРКІВЩИНИ

Харківщина – територія слобожанського діалекту, який належить до південно-східного наріччя української мови. Його сформували переселенці з різних регіонів України у XVII–XVIII столітті (Полтавщини, Чернігівщини, Київщини та Слобідської України), тому він має змішані риси. Цей діалект став однією з основ для розвитку сучасної української літературної мови, оскільки саме на Харківщині діяли перші українські видавництва, університет і літературні гуртки. Дослідник Євген Редько зазначає: «Особливості слобожанського діалекту зумовлені як історією краю, так і його географічним положенням» [1]. Це своєрідний синтез північних, середньонадніпрянських, зокрема полтавських та подільських, говірок. Не варто забувати й про вплив південноросійських говорів. Саме ця мішанина, на думку вченого, і визначає унікальність харківського діалекту.

Мова мешканців Харківщини поєднує літературні та місцеві елементи. У ній переплітаються усталені норми сучасної української літературної мови та діалектні (розмовні) риси, характерні для слобожанського говору. Це явище зумовлене історією регіону, соціальним складом населення і тривалим контактом української та російської мов. Варто згадати державну політику спочатку Російської імперії, а згодом Радянського Союзу, спрямовану на обмеження, витіснення, а зрештою і повну заборону української мови в освіті, пресі, культурі. У підсумку це призвело до поширення російської в міському середовищі, натомість українська вважалася «мовою села».

Після здобуття Україною незалежності почалося відродження мови, але російський вплив ще відчувався, особливо у великих містах. Сьогодні молодь дедалі частіше переходить на чисту українську, проте в побуті досі трапляються росіянізми. У 2021 році Харківською обласною державною адміністрацією разом з Уповноваженим із захисту державної мови Тарасом Кременем було затверджено Комплексну програму «Розвиток та функціонування української мови як державної в Харківській області на 2022–2025 роки». Вона передбачала низку заходів (культурних, просвітницьких, освітніх і громадських), спрямованих на популяризацію української мови серед населення, а також проведення курсів і розмовних клубів для осіб, які не мали можливості опанувати державну мову. Варто зазначити, що з повномасштабним вторгненням відсоток україномовних харків'ян відчутно збільшився.

Лексика мешканців Харківщини має свої місцеві особливості, що сформувалися під впливом історичних, культурних та географічних чинників. У регіоні вживаються як споконвічно українські слова, властиві слобожанському діалекту, так і запозичення з російської або слова з власним місцевим значенням. Це створює мовну самобутність Харківщини – її легко впізнати за характерними словами й виразами. У словниковому складі збереглися типові для регіону слова: «шо» замість «що»; «балка» – яр, невелика

долина; «чистік» – рушник або серветка; «ложка» – дерев'яна кладка чи місток. Це жива народна мова, що зберігає місцеві традиції. Не можемо не згадати поширені лексеми «тремпель», «ракло», «тяпка», «ампулка», «тормозок», «мастерка», які традиційно зараховують до харківського діалекту, проте вони не є унікальними для нашого регіону, адже ці слова можемо почути на Сумщині, Чернігівщині, Дніпропетровщині, Одещині. Але суто харківськими є певні назви місцевості, наприклад, «стікляшка» (один із виходів метро «Університет»), «градусник» (місце зустрічі біля метро «Майдан Конституції»), «барік», «барабан», «барабашка» (ринок на метро «Академіка Барабашова»), «бермуди» (мікрорайон ХТЗ). І звичайно, популярний вислів: «Ля, тю шо», який чи не найповніше передає стан здивування нашого співрозмовника.

Харківський говір має і фонетичні особливості, що відрізняють місцеве мовлення від літературної української мови. Вони сформувалися під впливом південно-східних говорів та російської фонетики. У слобожанських говорах замість звука [г] часто вживається [ґ] (наприклад, «ґоріх» замість «горіх»). Можливе подовження голосних («таакий», «доома»). Спостерігається відсутність африкати «дж», «дз» («бжола», «сидю» чи «ходю»), типове «акання» («малако», «карова»), м'яка вимова звука «рʼ» (тому часто замість «Харків» можна почути «Харьків») [2]. Ці фонетичні риси – не ознака «помилки», а відбиток історії розвитку місцевої мови. Вони відображають давню вимову переселенців, які заселяли Слобожанщину, і збереглися у розмовній практиці навіть сьогодні.

Маємо також і граматичні особливості мовлення представників Харківщини, зокрема нестандартне вживання форм слів, закінчень і конструкцій речень, що відрізняються від літературної норми. Для харківських говірок характерні розмовні форми: «йомуся спитьсся» (зайве «ся» для вираження стану), «у мене єсть» (зайве «-сть»), «поїхав у город» замість «поїхав до міста», скорочення слів (зна, гука, диви). Граматичні особливості Харківщини свідчать про багатство та різноманітність українського мовного

простору, де кожен регіон додає щось своє до спільної культури. Такі форми роблять мовлення більш розмовним і місцевим.

У сучасному мовному середовищі Харківщини спостерігається поступове вирівнювання мовних відмінностей. Це означає, що місцеві діалектні риси – лексичні, фонетичні, граматичні – зникають або пом'якшуються, поступаючись місцем нормам сучасної української літературної мови. Діалектні риси залишаються переважно в сільській місцевості. Принагідно зазначимо, що сьогодні в українській культурі спостерігаємо моду на діалекти і суржик. Чимало елементів харківського говору знаходимо в піснях гурту «Курган і Agregat». І хоча тексти їхніх пісень викликають неоднозначні думки, а іноді звучить і критика, проте музиканти досягли основної мети – зробили впізнаваним і популярним слобожанський діалект.

Отже, Харків – центр розвитку української літературної мови. Тут творили видатні українські письменники, науковці та видавці. Мова Харківщини – унікальна, адже поєднує літературні норми з місцевими слобожанськими рисами – лексичними, фонетичними та граматичними. Значний вплив на мовлення мали історичні чинники, проте сучасне покоління дедалі частіше користується літературною українською. Харків залишається важливим осередком збереження культурної самобутності нашої нації.

Література

1. Гуш Ю. Слобожанський діалект: Чи існують особливості та специфічно харківські слова. URL: <https://kh.depo.ua/ukr/kh/slobozhanskiy-dialekt-chi-isnuyut-osoblivosti-ta-spetsifichno-kharkivski-slova-202108261357367>
2. Солодовнік М. Як говорить Харківщина? Мовознавець – про особливості говірок, харківську лексику та суржик у регіоні. URL: <https://suspilne.media/kharkiv/863923-ak-govorit-harkivsina-movoznavec-pro-osoblivosti-govirok-harkivsku-leksiku-ta-surzik-u-regioni/>

Гуц В. Є.,

курсант Харківського національного університету внутрішніх справ

Науковий керівник – канд. філол. наук, доцент Перцева В. А.

ВПЛИВ ДІАЛЕКТИЗМІВ НА СУЧАСНУ УКРАЇНСЬКУ МОВУ

В останні десятиліття неабиякої актуальності набули дослідження мови як інструменту людської комунікації, так званої «мови в дії». Мова обслуговує усі сфери діяльності людини, чутливо реагує на всі зміни в її житті, а також створюється й формується суспільством. А значить, у будь-якому людському колективі мова відчуває на собі вплив соціокультурних чинників. За своєю природою, згідно з об'єктивною точкою зору, мовна система є правильною, і тому, порівнюючи її елементи та підсистеми, оцінки «краще» – «гірше» є хибними. Не мовні переваги або недоліки роблять один варіант мови «правильним», а решту – «неправильними». Тут вступає в дію суб'єктивний (аксіологічний) аспект, що впливає на свідомість користувачів мови.

Діалект за своєю структурою не менш «правильний», ніж літературна мова, і безумовно може розглядатися в цьому аспекті як досконалий і бездоганний. Діалектна лексика виконує різні стилістичні функції: створення місцевого колориту; «домашньої», «сімейної» мови; соціальної типізації; ідентифікаційну; емоційно-експресивну; описову; портретної характеристики; виразну тощо.

У наш час досить поширеними є твердження, що використання регіональних діалектів стало в останні роки більш прийнятним і навіть вітається. Дійсно, діалектизми міцно влаштувалися в публічному мовленні. На використання діалектизмів впливають такі фактори, як ступінь свободи самопрезентації мовця, його вік і соціальна приналежність, характер соціальних відносин між співрозмовниками, рівень зацікавленості мовця бесідою, тема розмови тощо.

Українська мова традиційно характеризується значною діалектною різноманітністю – гуцульський, лемківський, бойківський, подільський, слобожанський та інші діалекти утворюють широкий регіональний спектр. Але сучасні територіальні діалекти вже не можуть розглядатися тільки як продовження давньослов'янських діалектів. Територіальна обмеженість діалекту є в наш час однією з його ознак, але не точкою відліку його розрізнення. Тому виділення територіальних діалектів в «чистому» вигляді далеко не завжди є можливим, адже діалект обслуговує певну частину суспільства, до того ж соціально детерміновану.

Вживання діалектизмів у сучасній літературній мові пов'язане не тільки зі стилістичними функціями, у надрегіональному дискурсі вони є засобом збереження й трансляції регіональної культури, відображають культурно-історичний досвід носіїв діалекту. Це сприяє тому, що діалекти сприймаються як обов'язковий і цінний компонент культури, а не як мовна «помилка».

У сучасну добу цифрових комунікацій діалектизми отримали нові канали поширення: соціальні мережі, блоги, подкасти, локальні новинні ресурси. Молодіжне середовище активно використовує окремі діалектні форми як маркери ідентичності, коду приналежності до певної групи чи регіону. Наприклад, використання слів «кумпель», «файно», «гей» на заході, «шо ти» чи «ой-ой» на сході може виконувати функцію не лише мовної, а й соціальної самоідентифікації. Це робить діалектизми живими й актуальними, оскільки вони не зберігаються лише як музейні залишки, а беруть участь у сучасній мовній динаміці. Вирішальним фактором, що впливає на вибір унормованого літературного або діалектного різновиду мови в кожній конкретній ситуації спілкування, виступає «самопрезентація» мовця, тобто рівень його емоційно-вольового контролю в процесі комунікації за тим, що говориться і як говориться. Під час спілкування самопрезентація демонструє прагнення мовця до дотримання (або порушення) мовних норм і правил спілкування.

Діалекти, таким чином, нерозривно пов'язані з комплексом цінностей під умовною назвою «близькість», в той час, як літературна мова розглядається як частина комплексу цінностей «статус». Саме тому діалектами мовці користуються в ситуаціях неформального спілкування (із так званими «своїми»). У разі «близьких» (родинних) відносин між співрозмовниками позначається тенденція до збільшення кількості діалектизмів, що вживаються в мовленні, а змінюючи соціальну дистанцію (спілкування з незнайомими людьми, іноземцями), діалектний характер мовлення значно пом'якшується. Отже, прагнення використовувати різні мовні системи під час спілкування з так званими «своїми» і так званими «чужими» веде до збереження діалектів при одночасному «недоторканному» соціально-лінгвістичному статусі літературної мови.

Попри зазначені позитивні аспекти, існують і серйозні проблеми, пов'язані з уживанням діалектизмів: у публічних адміністративних текстах, в офіційно-діловому спілкуванні, у сфері освіти літературна норма є безумовно обов'язковою. Надмірне використання діалектних форм у ситуаціях, де передбачається мовний стандарт, зазвичай, спричиняє появу помилок, непорозуміння або помітне погіршення рівня мовної культури. Однак важливо підкреслити, що ці проблеми не є аргументом проти діалектів, а лише свідченням потреби в чіткому розмежуванні функціональних сфер мови.

Наявність діалектів не загрожує єдності літературної мови. Навпаки, вони забезпечують її гнучкість, здатність адаптуватися до соціальних змін і різних мовних впливів. Ті національні мови, які втратили діалектну основу, часто виявляються менш живими та менш стійкими до глобалізаційних перетворень. Сучасна українська мова, зберігаючи діалекти, демонструє високий рівень самодостатності та внутрішнього розвитку. Діалектизми не лише впливають на українську мову, а є одним із важливих механізмів її подальшого розвитку. Вони зберігають історичну пам'ять, збагачують словниковий запас, роблять комунікацію більш виразною та різноманітною. Їхня присутність у художній

літературі та медіапросторі сприяє формуванню сучасної мовної культури, у якій різноманіття та варіативність не протиставляються нормі, а співіснують із нею. Таким чином, діалектизми не послаблюють сучасну літературну українську мову, а навпаки – підсилюють її, забезпечуючи живий зв'язок із народною мовною традицією та культурною спадщиною.

Література:

1. Бибик С. Стильова розмовна норма та розмовна лексика. *Культура слова*. 2011. № 74. С. 59–65.
2. Ващенко В. С. З історії та географії діалектних слів. Харків: Вид-во Харків. держ. університету, 1962.
3. Коханевич М. В. Лексичні діалектизми південно-західного наріччя в дискурсі сучасної публіцистики. *Молодий дослідник*. 2025. № 5. С. 68–72.
4. Масенко Л. Суржик: між мовою і язиком. Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2019. 229 с.
5. Петрова Озель Л. Лінгвокраєзнавство: семантика і стилістика місцевих колоритів : навч.-метод. посіб. для здобувачів вищ. освіти різних напрямів підготовки / Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. Харків : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2025. 231 с.

Дерюгіна Л. М.,

викладач першої категорії Комунального закладу

«Комунальний заклад Сумської обласної ради

«Путівльський педагогічний фаховий коледж імені С. В. Руднєва»,

ІНФОРМАЦІЙНО-ЦИФРОВА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ВИКЛАДАЧА ЯК НЕОБХІДНА УМОВА ЗДІЙСНЕННЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ У ВОЄННИЙ ЧАС

Анотація. У статті розкривається суть поняття «інформаційно-цифрова компетентність».

Ключові слова: компетентність, компетенція, інформаційні технології.

На сьогодні російська збройна агресія проти України змусила багатьох студентів та учнів навчатися та отримувати необхідні знання віддалено від

навчальних закладів. Викладачі ж, у свою чергу, намагаються шукати дистанційні форми навчання з використанням інформаційних технологій, які б забезпечували ефективну дистанційну взаємодію педагогів та здобувачів освіти. В ситуації, що склалася, провідну роль в забезпеченні якості навчального процесу відіграють інтернет технології та цифрова компетентність вчителя.

Нові виклики сьогодення мотивують викладача до набуття, розвитку та удосконалення навичок і вмінь в сфері комп'ютерних технологій, поглиблення та розширення професійної компетентності.

Важливою умовою здійснення освітнього процесу в умовах воєнного стану є саме інформаційно-цифрова компетентність. Це поняття досить різнобічне та включає в себе як володіння сучасними інтернет технологіями так і знання основ кібербезпеки, здатність до логічного, критичного мислення, інформаційну грамотність тощо. Для кращого розуміння змісту інформаційно-цифрової компетентності необхідно дати визначення поняттю «компетентність» та диференціювати поняття «компетентність» та «компетенція».

Отже, компетентність у перекладі з латинської *competentia* означає коло питань, у яких людина добре обізнана, має знання та досвід. Компетентність також визначається як набута у процесі навчання інтегрована здатність особистості, яка складається із знань, досвіду, цінностей і ставлення, що можуть цілісно реалізовуватися на практиці [5].

Компетенція – вміння використати знання, навички, досвід в конкретно даних умовах, досягнувши при цьому максимально позитивного результату [4].

Таким чином, «компетентність – це володіння певною компетенцією, а компетенція – це наявність у суб'єкта сукупності взаємопов'язаних особистісних якостей, а саме знань, умінь та навичок» [3].

Отже, інформаційно-цифрова компетентність – сукупність знань і розуміння, умінь і навичок, а також особистісних ставлень і ціннісних орієнтацій людини в галузі ІКТ та здатність автономно й відповідально демонструвати їх для практичної, професійної діяльності та навчання впродовж життя [2].

На думку науковців, інформаційно-цифрова компетентність викладача формується шляхом проходження таких етапів як: базовий, технологічний та професійний [6].

На першому етапі викладач розвиває та удосконалює загальні навички володіння комп'ютером, на другому вчиться застосовувати ці знання на практиці, на третьому вчитель вже є учасником єдиного інформаційного освітнього середовища. Для успішного проходження зазначених етапів формування інформаційно-цифрової компетентності викладач повинен як здобувати та удосконалювати навички комп'ютерної грамотності, так і формувати вміння критичного аналізу інформаційного інтернет простору, грамотності комп'ютерної комунікації.

У зв'язку з тим, в період воєнного стану заклади освіти вимушені надавати освітні послуги дистанційно, то дана компетентність є не лише складовою професійної компетентності та необхідною умовою неперервної освіти, але й запорукою ефективної взаємодії викладача і студента.

Отже, інформаційно-цифрова компетентність педагога є невід'ємною складовою його професійної компетентності, а в сьогоденні реаліях ще й важливою вимогою для забезпечення якості навчального процесу.

Література:

1. Генсерук Г. Цифрова компетентність як одна із професійно значущих компетентностей майбутніх учителів. *Відкрите освітнє е-середовище сучасного університету*. 2019. Вип. 6. С. 8-16. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/oeemu_2019_6_4.
2. Гриценчук О. О. Інформаційно-комунікаційна компетентність учнів як аспект моніторингу (досвід міжнародних порівняльних досліджень OECD та IEA). URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/19596074.pdf>
3. Ключові компетентності для навчання впродовж життя. Цифрова компетентність. 2018. URL: dystosvita.blogspot.com/2018/01/2018.html?m=1
4. Компетенція. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Компетенція>.
5. Компетентність. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Компетентність>.
6. Папернова Т. В. Формування ІКТ-компетентності педагога в системі неперервної освіти. URL: <http://www.sworld.com.ua/index.php/ru/pedagogy-psychology-and-sociology->

311/interactive-learning-technologies-and-innovations-in-education-311/7417-formuvannya-ktkompetentnost-teacher

Запорожченко М. В.,

*здобувачка вищої освіти спеціальності В11 Філологія
освітньо-професійної програми Українська мова та література
Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»*

Харківської обласної ради

Науковий керівник – канд. пед. наук, доцент Давидченко І.Д.

ЛІТЕРАТУРНА ТВОРЧІСТЬ ЯК ЗАСІБ САМОВИРАЖЕННЯ

Літературна творчість – це засіб самовираження, що дозволяє особистостям формулювати думки, почуття та ідеї через слова, допомагаючи їм знайти свій унікальний голос та стиль. Цей процес сприяє розвитку аналітичних здібностей, знімає стрес, покращує емоційний стан та самоповагу, а також може допомогти у самопізнанні та відновленні життєвих сил.

Психологія літературної творчості вивчає психологічні процеси, які лежать в основі створення літературних творів, такі як уява, інсайт, мовленнєві механізми та емпатія. Вона також досліджує взаємодію між особистістю автора, створеним ним текстом та читачем. Це міждисциплінарна галузь, яка поєднує літературознавство та психологію для аналізу художньо-естетичних і психологічних аспектів словесного мистецтва.

З появою психоаналізу, а в сучасному українському літературознавстві – із його реабілітацією, крен досліджень іпостасі автора виразно змістився із зовнішніх проявів до внутрішніх. Маємо на увазі наукові студії О. Потебні, Д. Овсянико-Куликовського, І.Франка, Л. Виготського, О. Білецького, а в сучасній психології та літературознавстві – В. Роменця, Р. Піхманця, Г. Клочека, М. Кодака, М. Моклиці, Л. Левчук та ін.

Кожна людина прагне до самовираження, бо саме так вона може виявити себе як індивідуальність. Імпульси самовираження залягають у підсвідомості,

збуджуються конкретикою буття людини, яка намагається самореалізуватися, тобто стати собою.

Напрямок дослідження психологізму в літературі, який безпосередньо зачіпає постать автора, визначається на сьогодні як психологія творчості. Його об'єктом є автор як творча особистість, а методологія передбачає виявлення психологічних основ творчості. На рівні енциклопедичної інформації, за межі якої сучасна психологія творчості виходить дуже й дуже обережно, предметом цієї галузі знання є «процес виникнення (творення) художніх цінностей та їх естетичне сприймання» [2].

Український психолог, дослідник психології творчості О. Роменець стверджує: «Творчість – це боротьба з усім хворобливим, творчість – це прояснення і душевне очищення, катарсис» [3].

З усіх різноманітних засобів самовираження літературна творчість пов'язана з мистецтвом Слова. Погоджуємося з літературознавцем П. Білоусовим, який запропонував вирішення двох основних проблем, які були спровоковані шляхом індивідуалізації, тобто шляхом до себе, до своєї самості за допомогою Слова:

1) психологічний розвиток, що полягає у розширенні та вдосконаленні вроджених, природних нахилів до творчого моделювання образів, які відпочатково зумовлені архетипами колективної свідомості;

2) проникнення у семантику, внутрішні спроможності та енергетику Слова [1].

Отже, шлях до себе – важкий, складний, усіяний сумнівами і розчаруваннями; шлях до Слова – так само тернистий, бо непросто долати опір Слова, створеного попередніми поколіннями, власне, чудим досвідом, і зробити його своїм, освоїтися у ньому настільки, щоб витворити його нову якість, внести до нього свій, індивідуальний відтінок.

Із нашого погляду, предметом дослідження психології літературної творчості є дослідження психологічних процесів, які супроводжують створення літературних творів, включаючи інсайт, уяву, мовленнєві механізми та емпатію; аналіз взаємодії авторської особистості, художнього тексту та читача.

Творчі здібності людини (натхнення, інтуїція, фантазія, мислення) мають прямий стосунок до співвідношення теоретичної та практичної поведінки. Інтуїція тяжіє до практичного інтелекту, мислення – до теоретичного, уява відіграє роль активного посередника між ними.

Особливості психології літературної творчості: специфічне поєднання когнітивних і емоційних процесів у створенні літературних творів; використання архетипів і культурних кодів для розкриття взаємодії між індивідуальним в колективним досвідом автора та його читача; взаємодія індивідуального досвіду автора та суспільного контексту у формуванні стилю, тематики та виразності літературного тексту.

Основні підходи літературної творчості в психології: психоаналітичний, когнітивний, гуманістичний, соціально-культурний.

Метою вивчення освітнього компонента «Вступ до літературознавства» є дати здобувачам вищої освіти розгорнуте уявлення про основні й допоміжні галузі літературознавства, ознайомити з історією формування поетики як наукового освітнього компонента, показати роль літературознавчої теорії у розвитку літератури, навчити аналізувати художні тексти, показати зв'язок літературознавства з іншими гуманітарними освітніми компонентами, розкрити зв'язок національної літератури з іншими літературами, навчити виявляти спільне в них, показати еволюцію поглядів на літературу, виникнення і зміну літературознавчих концептів, навчити аналізувати твори, розкрити зв'язок і специфіку теорії, історії літератури та літературної критики, закріпити й поглибити знання із теорії літератури; виробити навички написання художніх та публіцистичних творів; ознайомитися з технікою редагування художнього твору; прищепити професійні якості, поглибити почуття патріотизму, прищепити любов до красного письменства як до зразків класики національної літератури; розвивати читацьку культуру, критичне мислення, художній смак, а також творчу активність та самостійність здобувачів вищої освіти.

Відповідно до освітньої програми Українська мова та література, вивчення освітнього компонента сприяє здатності розв'язувати складні спеціалізовані практичні завдання в галузі філології (лінгвістики,

літературознавства, фольклористики) у процесі професійної діяльності або навчання, що передбачає застосування концептуальних методів освітніх наук, предметних знань, теорії та методів філологічної науки і характеризується комплексністю та невизначеністю умов науково-дослідницької діяльності, а також загальних компетентностей: здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності й досягнення слов'янських народів на основі розуміння їх історії, здатність орієнтуватися в українському літературному процесі на тлі світового (від давнини до сучасності), уміння використовувати здобутки українського письменства для формування національної свідомості, культурного кругогляду учнів, їхньої моралі, ціннісних орієнтацій у сучасному суспільстві, здатність бути критичним і самокритичним, здатність використовувати у професійній діяльності знання з теорії та історії мови та літератури, що вивчається. здатність використовувати у професійній діяльності системні знання про основні періоди розвитку літератури, що вивчається, від давнини до XXI століття, еволюцію напрямів, жанрів і стилів, чільних представників та художні явища, а також знання про тенденції розвитку світового літературного процесу та української літератури тощо.

Курс має інтегрований характер, оскільки тісно пов'язаний з іншими освітніми компонентами як циклу загальної, так і циклу професійної підготовки: «Історія України», «Історія світової та української культури», «Історія слов'янських мов», «Історична граматики», «Історія української літературної мови», «Українська діалектологія», «Історія лінгвістичних учень», «Загальне мовознавство», «Фонетика української мови», «Лексикологія української мови», «Морфеміка, словотвір української мови», «Морфологія української мови». Допомагає майбутнім філологам пізнати таємниці художнього слова, подивитися на літературу як естетичне явище, системно подати знання про літературний процес і літературно-художній твір як основну його одиницю.

Професіоналізм філолога значною мірою залежить від того, чи вміє він читати образну будову літературного твору, чи має «літературознавчу

грамоту», щоб усвідомлено аналізувати не тільки зміст, а й художню унікальність літератури. Сучасна ситуація в літературознавстві, коли воно звільняється від ідеологічних стереотипів та політичних кліше, спрощеного, соціокультурного трактування літературних фактів, спонукає до переосмислення як світової, так і вітчизняної науки про літературу. У процесі такого переосмислення, де вирішальну роль відіграють естетичні пріоритети та критерії, майбутній філолог має усвідомити естетичну природу словесного мистецтва, психологію творчості, поетику та морфологію художніх засобів, завдяки яким формується, моделюється в художній свідомості унікальний світ. Лише розуміння, що література – мистецтво слова, дасть можливість проникливо осягти художнє слово, навчитися розбиратися у його специфіці, сформувати в собі стійкий інтерес до естетичних надбань, які підживлюватимуть не лише професійне зростання та вдосконалення, а й справжню насолоду, захоплення і радість відкриття.

Література:

1. Вступ до літературознавства. Теорія літератури. Психологія літературної творчості : лекції / Петро Білоус; Міністерство освіти і науки, Житомирський університет ім. Івана Франка. Житомир : Рута, 2009. 335 с.
2. Літературознавчий словник-довідник. Київ : Академія, 1997. 752 с
3. Роменець О. Психологія творчості. Київ : Либідь, 2004

Ільчук О. А.,

старший викладач

кафедри германської філології

Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

НАЦІОНАЛЬНІ СТАНДАРТИ ВИМОВИ У СУЧАСНІЙ НІМЕЦЬКІЙ МОВІ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Розвідка окреслює деякі фонетичні особливості реалізації національних варіантів німецької мови сегментного рівня у засобах масової інформації.

Як відомо, федеративно-німецькі варіанти вимови співіснують з австрійським та швейцарським національними варіантами вимови. У зв'язку з

поширеністю засобів масової інформації Німеччини відбувається взаємодія національного стандарту вимови Німеччини з національними стандартами вимови Австрії та Швейцарії [3, 4]. Професійні мовці повинні орієнтуватися у своїй діяльності на наявні національні стандарти вимови. Відмінності у стандартах вимови сегментного рівня стосуються системи вокалізму та консонантизму, деякі з них є системними, інші є лише фонетичними відмінностями [3, с. 198-199].

Мовлення дикторів новин австрійського та баварського телевізійного мовлення демонструє ряд територіальних, національних, надрегіональних, індивідуальних та внутрішньоіндивідуальних варіантів реалізації стандартної вимови. Австрійські диктори новин дотримуються австрійського стандарту вимови, разом з тим їх мовлення характеризується наявністю значно більш виражених ареальних варіацій стандарту вимови. Вплив федеративно-німецького стандарту вимови на мовлення австрійських професійних мовців є незначним, стосується вимови окремих звуків та є індивідуально обумовленим [1, с. 167].

Приголосний звук /s/ на початку складу вимовляється австрійськими та баварськими дикторами новин в абсолютній більшості випадків глухо та переважно напружено, власне напівнапружено [1, с. 158]. Разом з тим у вимові приголосного звука /s/ у даній позиції вираженими є індивідуальні звички вимови ведучих, коли ступінь напруження звука може бути сильним або мало вираженим. Приголосний звук [r] у мовленні австрійських та баварських дикторів новин у більшості позицій реалізується у його консонантному варіанті з певним артикуляційними особливостями [1, с. 160-165]. У превокальній позиції приголосний звук /r/ реалізується у консонантному варіанті, у поствокальній позиції можлива консонантна та вокальна вимова звука /r/. Після короткої голосної, окрім після /a/, відносно часто використовується консонантний /r/.

Загалом реалізація національних варіантів німецької мови на фонетичному рівні у засобах масової інформації визначається дотриманням національного стандарту вимови з окремими варіюваннями стандартної вимови.

Література:

1. Mohn D. Die Standardaussprache von Nachrichtensprechern des Bayerischen Rundfunks (BR) und Österreichischen Rundfunks (ORF). *Sprachliche Variation im Deutschen*. 2019. С. 153–170.
2. Frumkina A. Phonologische Merkmale des Glottisschlageinsatzes beim Vorlesen im bundesdeutschen Fernsehdiskurs. *Одеський лінгвістичний вісник*. 2018. Вип. 11. С. 78–85.
3. Verbytska T., Vasylichenko O. Lautliche Marker der plurinationalen deutschen Standardsprache. *Germanistik in der Ukraine*. 2014. Jahrgang 9. С. 197–203.
4. Сольська Т. М. Модифікаційні процеси німецької орфоепічної норми в Німеччині, Австрії та Швейцарії (експериментально-фонетичне дослідження) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Київ. нац. лінгвіст. ун-т. Київ, 2015. 20 с.
5. Стеріополо О. І. Фонетика і фонологія німецької мови. Теоретичний курс = *Phonetik und Phonologie des Deutschen* : підруч. для студентів, викл. закл. вищ. освіти та науковців / Київ. нац. лінгвіст. ун-т. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ : Ліра-К : КНЛУ, 2020. 395 с.

Каранда М. В.,

к. філос. наук, доц. кафедри мистецьких дисциплін

Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка

Яковенко В. М.,

магістрант кафедри філософії та культурології

Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка

Науковий керівник – д-р культурології, проф. Колесник О. С.

КУЛЬТУРНА РЕФЛЕКСІЯ В ПОЕЗІЇ: ВІД ТЕОРЕТИЧНИХ ЗАСАД ДО ПРАКТИЧНОГО АНАЛІЗУ КУЛЬТУРНИХ МАРКЕРІВ

Сучасна українська поезія є унікальним простором, де відбувається активне переосмислення національної культурної спадщини через художні образи.

Культурний маркер – це певний конкретний елемент (символ, традиція, пам’ятка або природний об’єкт), який допомагає ідентифікувати та розрізняти культури, відображаючи їхні особливості, цінності та історію. Натомість, культурний код – це глибинна, системна структура культури, яка діє як ключ до її розуміння; це набір правил, принципів і базових значень, за допомогою яких члени спільноти несвідомо кодують і декодують інформацію про світ, поведінку та взаємини. Згідно з Н. Шармановою, культурні коди – це «універсальні символи, концепти та цінності, які лежать в основі культури та світогляду народу» [6].

Характеристиками культурного коду, важливими для нашого подальшого дослідження, є: а) системність (інваріантне ядро, яке охоплює цілу сферу, як-от просторовий код: співвідношення червоного і чорного кольорів на вишиванці); б) несвідомий характер (дія на рівні колективного несвідомого, наприклад, сакральне ставлення до хліба); в) функціональність (кодує базові смисли, як-от образ степу як метафора волі); г) глибинний рівень (наприклад, часовий код, утворений циклічним сприйняттям часу).

Розглянемо дихотомію «культурний код» (глибинна система) – «культурний маркер» (конкретний знак) на прикладах (табл. 1).

Таблиця 1

**Типологія культурних маркерів за ознакою коду та їхні прояви
в поезії**

Категорія	Культурний код (глибинна система)	Культурний маркер (конкретний знак)
Визначення	Базовий принцип, який кодує смисли; невидимий «алгоритм» мислення	Видимий, відчутний елемент, що несе закодований смисл, «символ» або «об’єкт»
Сфера	Просторовий код (сприйняття степу як метафори волі, безмежжя та екзистенційної самотності (формує світогляд)	Маркери «могила», «курган» – конкретні об’єкти в степу, що маркують історичну пам’ять, посилення на минулі битви, поразки та перемоги (особливо у класичній поезії, зокрема, Т. Шевченка)

Продовж. табл. 1

Сфера	Рослинний код (код флори) (символіка роду та життєвої сили – уявлення про нерозривний зв'язок людини з природою та родовим деревом)	Маркер «калина» – конкретний образ, що маркує дівочу красу, кров та трагічну долю («Червона калина»)
Сфера	Часовий код (циклічне сприйняття часу – віра у вічне повернення, оновлення та тяглість поколінь; пов'язане із землеробським світоглядом, пізніше – спіралеподібне сприйняття часу під впливом християнської історіософії та есхатології)	Маркер «колядка/щедрівка» – маркує перехідний (сакральний) час і відсилання до циклічності (або спіралевидного чи «розгортання» часу, як сувою)
Сфера	Літературний код (літературоцентризм – уявлення про те, що література (Слово) є формотворчим і сенсоутворюючим елементом нації, що має силу «будити» та створювати реальність)	Маркер «Кобзар» – конкретна книга, що маркує національну свідомість, протест, прагнення свободи (маркер, який сучасні українські поети О. Забужко, С. Жадан переосмислюють у своїх поезіях)

Для дослідження культурних рефлексій у поезії застосовується комплекс методологічних підходів:

1. *Семіотичний підхід* (Ю. Лотман [3]) розглядає культуру як систему знаків, де поезія виступає вторинною моделюючою системою. У застосуванні до поезії семіотичний підхід дозволяє аналізувати, як поетичний текст використовує маркери для створення «семіотичного простору», де відбувається рефлексія та переосмислення традиційних значень (наприклад, як такий маркер, як «степ», змінює своє кодування з романтичного на екзистенційне).

2. *Літературознавчий (постструктуралістський) підхід* (Ю. Крістева, Р. Барт [5], Ж. Дерріда [2]) розглядає текст як «мозаїку цитат» (інтертекстуальність). Рефлексія поета тут є діалогом або полемікою з прототекстом чи каноном, що може сприяти естетичному аналізу спадщини.

3. *Історико-контекстуальний підхід* (С. Грінблат [7]) розглядає твір як невід'ємну частину історичного дискурсу і дозволяє аналізувати соціокультурні та регіональні маркери як відповідь поета на домінуючі дискурси епохи.

4. *Герменевтичний підхід* (Г.-Г. Гадамер [1], П. Рікер [4]) фокусується на процесі розуміння, дозволяє аналізувати архетипні маркери (як-от «батько», «мати», «дерево», «хліб»), виявляючи, як поет реактуалізує або спотворює їхній первісний, міфологічний смисл, щоби рефлексувати над сучасною кризою чи ідентичністю.

Вивчення культурних рефлексій в сучасній українській поезії передбачає розуміння того, що рефлексія – це не просто відображення, а естетичний аналіз культурного феномена, що, відповідно, вимагає розробки своєрідного алгоритму емпіричного дослідження текстів.

Алгоритм естетичного аналізу включає: а) первинне виявлення маркерів шляхом сенсорної фіксації художньої оригінальності й виявлення алюзій, топонімів, архетипів; б) культурологічну ідентифікацію, тобто класифікацію маркера (історичний, міфологічний тощо), визначення його канонічного значення та фіксацію прототексту; в) аналіз рефлексії – визначення художнього механізму (іронія/травестія, модернізація/урбанізація, осмислення травматичного досвіду тощо), опис естетичної функції та формулювання на основі цього авторської позиції; г) синтез, тобто узагальнення висновків про культурну позицію поета та пояснення прагматики тексту – впливу рефлексії на розширення досвіду читача).

Отже, такий порядок аналізу культурних рефлексій в поетичному творі забезпечить його глибину і послідовність вивчення. З методологічної точки зору, таким чином, отримується ефективний культурологічно-інтертекстуальний підхід до вивчення культурних рефлексій у поезії.

Розроблений алгоритм перетворює абстрактні теоретичні засади на конкретний інструмент для виявлення художньої позиції поета щодо національної спадщини. Запропонована методологія дає змогу не лише фіксувати культурні маркери, але й системно досліджувати, як поезія активно творить, а не лише відображає сучасну українську ідентичність.

Література:

1. Гадамер Г.-Г. Істина і метод. Том 1 : Герменевтика I: Основи філософської герменевтики. Київ: Юніверс, 2000. 464 с.
2. Дерріда Ж. Позиції: Бесіди з А. Ронсом, Ю. Крістєвою, Ж.-Л. Удбіном, Г. Скарпетта. Київ: Дух і Літера, 1994. 160 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Derrida_Jacques/Pozytsii.pdf
3. Лотман Ю. Місто і час. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Lotman_Yurii/Misto_i_chas.pdf
4. Рікер П. Що таке текст? Пояснення і розуміння. *Слово. Знак. Дискурс: Антологія світової літературно-критичної думки XX ст.* / за ред. М. Зубрицької. 2-е вид., доповнене. Львів: Літопис, 2001. С. 305–323. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Riceur_Paul/Scho_take_tekst_Poiasnennia_i_rozuminni_a.pdf
5. «Смерть автора». *Літературознавча енциклопедія: у двох томах*. Т. 2 / авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. Київ: ВЦ «Академія», 2007. С. 412–413. URL: <https://archive.org/details/literaturoznachat2/page/n412/mode/1up>
6. Шарманова Н. М. Коди культури та їх репрезентації в усталених словесних комплексах. *Філологічні студії. Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*. 2013. Вип. 9(2). С. 194–204. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=PhSt_2013_9%282%29_27
7. Greenblatt S., Gallagher C. *Practicing New Historicism*. University of Chicago Press, 2000. 249 p.

Карасьова Д. І.,

Національна академія внутрішніх справ

Науковий керівник – канд. філол. наук, доцент Бортун К.О.

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ У ЮРИДИЧНІЙ ЛІНГВІСТИЦІ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ДЛЯ ЮРИСТА

У добу глобальної цифровізації право все активніше взаємодіє з інформаційними технологіями, що змінює як методологію юридичних досліджень, так і практику правозастосування. Використання систем штучного інтелекту (ШІ) у правовій сфері стає одним із ключових чинників

трансформації сучасної юриспруденції. Такі системи вже сьогодні застосовують для автоматизованого аналізу законодавства, підготовки процесуальних документів, оцінювання доказів і прогнозування судових рішень. Це свідчить про формування нового напрямку – цифрової юриспруденції, у межах якої важливе місце посідає юридична лінгвістика. Юридична лінгвістика забезпечує точність, однозначність і зрозумілість правових текстів, адже саме мова права є основою для справедливого тлумачення норм.

Використання ШІ у цьому контексті створює як нові можливості, так і ризики. Автоматичне опрацювання нормативних документів вимагає урахування лексичної багатозначності, складних синтаксичних структур, термінологічних колізій і відсутності уніфікованої правничої бази термінів в українському законодавстві. Без мовної адаптації алгоритмів існує небезпека викривлення змісту норм права або помилкової інтерпретації юридичних понять [1, с. 70].

Окремої уваги заслуговує проблема правової відповідальності у разі помилки системи ШІ. Якщо у традиційному правозастосуванні відповідальність несе конкретна особа – суддя, юрист, експерт, – то в умовах автоматизації постає питання: хто відповідає за наслідки рішень, ухвалених із використанням алгоритмів? Можливі моделі включають персональну, спільну або делеговану відповідальність розробників, користувачів і замовників систем [2, с. 240].

Водночас важливими постають етичні аспекти: вплив алгоритмів на права людини, ризик упередженості, дотримання принципу верховенства права. Європейський Союз у 2024 році ухвалив Акт про штучний інтелект, який установлює ризик-орієнтований підхід до застосування таких систем, визначаючи правосуддя як сферу високого ризику. Це рішення стало важливим кроком у забезпеченні прозорості, підзвітності та безпеки алгоритмів. Для України актуальною є розробка власної нормативної моделі, що гармонізує національні стандарти з європейськими, ураховуючи особливості української

правової мови [4]. Перспективи розвитку полягають у таких напрямках (унаочнено в табл.1).

Таблиця 1. Стратегічні напрями розвитку ШІ в праві¹

Отже, впровадження штучного інтелекту у правову сферу є не лише технологічним викликом, а й випробуванням для правової мови, принципів точності та відповідальності. Юридична лінгвістика має стати підґрунтям для безпечної інтеграції інтелектуальних технологій, які повинні працювати в межах правових і етичних стандартів. Майбутнє цифрової юриспруденції можливе лише за умови гармонійного поєднання інновацій із фундаментальними цінностями права, що гарантують людині справедливість і захист її гідності.

Література:

1. Бортун К.О. Штучний інтелект у юриспруденції: сучасні виклики та можливості (мовний компонент). *Українська мова в юриспруденції: стан,*

¹ Таблицю створено за допомоги інтерфейсу Nar.kin.ai, платформи на основі штучного інтелекту, яка

проблеми, перспективи. *XX Всеукр. наук.-практ. конф. З проблем розвитку та функціонування держ. мови до Дня укр. писемності та мови* (Київ, 31 жовт. 2024 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2024. С. 67–71.

2. Лінник К.О., Бортун К.О. Перспективи розвитку цифрових правових сервісів на основі штучного інтелекту (ШІ) для україномовних користувачів. *Застосування інформаційних технологій у правоохоронній діяльності: матеріали круглого столу*, м. Харків, 12 грудня 2024 р. МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків. ХНУВС, 2024. С. 239 – 242.

3. Козловський А. *Цифрове право: сучасні тенденції та виклики*. Харків: Право, 2023. 230 с.

4. European Union. *Artificial Intelligence Act*. Brussels, 2024. URL: <https://artificialintelligenceact.eu/the-act/> (дата звернення: 21.210.2025).

5. Solan L., Tiersma P. *Speaking of Crime: The Language of Criminal Justice*. Chicago: University of Chicago Press, 2005. P. 75–90/

6. Фурашев В. *Право і технології: юридична відповідальність у цифрову добу*. Київ, 2022. 340 с.

7. К. Bortun, V. Chekaliuk, O. Kravchenko, et al., 2024. «Detection of Typical Aggressive Lexical Markers through Authorisation of Publicistic Texts». *Forum for Linguistic Studies*. 2024 6(6): 172–183. DOI: <https://doi.org/10.30564/fls.v6i> [Accessed: September 03, 2025].

Кебець М. А.,

*учень 10 класу КЗ СОР «Глухівський ліцей
з посиленою військово-фізичною підготовкою»*

Науковий керівник – учитель української мови
і літератури Кабанова О. О.

ХУДОЖНЯ РЕЦЕПЦІЯ ОБРАЗНО-СИМВОЛІЧНОЇ СИСТЕМИ ЗБІРКИ «ЗАКЛАДКА» ДМИТРА ЛАЗУТКІНА

Анотація. У роботі розглянуто художню рецепцію як літературознавче поняття, здійснено класифікацію поетичних образів у сучасній українській поезії, зроблено огляд життєвого й творчого шляху Д. Лазуткіна, здійснено аналіз поетичних образів збірки «Закладка» Д. Лазуткіна, досліджено символічно-образну систему та колористичний аспект вище названої збірки.

Ключові слова: художня рецепція, поетичний образ, образно-символічна система, колористика.

Актуальність. Дмитро Лазуткін є одним з помітних і самобутніх поетів сучасного українського літературного процесу. Його поетика, зокрема у збірці «Закладка», насичена складними, багатозначними образами-символами. Дослідження їхньої рецепції (сприйняття, осмислення та інтерпретації) є ключовим для розкриття глибинних смислів поетичних текстів. З'ясування того, як саме читач, критик чи інший митець сприймає й переосмислює ці образи (символи війни, перемоги, урбаністики, руху, часу, пам'яті), дає змогу виявити оригінальність художнього мислення автора та його вплив на сучасний культурний простір.

Мета дослідження: виявити та проаналізувати ключові образи-символи збірки «Закладка», декодувати їхнє ідейно-художнє навантаження та з'ясувати їхню роль у формуванні авторського світогляду Дмитра Лазуткіна.

Матеріали й методи дослідження. У роботі використано поетичні твори зі збірки «Закладка» Д. Лазуткіна, зокрема їхні образи-символи та колористику.

Під час дослідження використовувалися такі методи: описовий, вибірковий, узагальнювальний.

У контексті трактування образно-символічної системи збірки «Закладка» Д. Лазуткіна вирізняються образи-символи зі специфічними національними рисами, бо протягом тривалого часу формувався емоційний психотип українця, не байдужого до долі Батьківщини. Наприклад, у вірші «Кружляє вітровій і мокрий сніг» [2, с. 136] країна в ліричного героя асоціюється то із запахом пирога, то з відпрацьованою мішенню. А образи *снігу*, *циклону* є символами хаосу, неспокою, життєвих бур і випробувань та асоціюються з руйнівною силою обставин, що не залежать від людини, з періодом кризи та сум'яття. Образи *інію* та *холоду* символізують емоційний та душевний холод, відчуження, байдужість, період очікування, застою, відчуття самотності, ізоляції у ворожому світі.

Образ **війни** у віршах Д. Лазуткіна символізує руйнування, смерть, каліцтво, складні випробування й розкривається через образи сліз, крові, печалі. Ліричний герой вірша «Тіні» зазначає: «Коли **війна** мов смуга перешкод – ми їли землю і вона нас їла бо хто без неї ми...». Зовсім інакше він сприймає життя: «*Але життя – найкраща із пригод*» [2, с. 40]. Образ **землі** в цьому творі набуває значення чогось значущого, священного, за що захисники віддають своє життя.

У вірші «Наслідок має кожна причина...» [2, с. 148] образи **туману** й **диму** символізують невизначеність долі України. У рядках «*Дощ змиває все та не мене...*» образ **дощу** символізує сльози, очищення, оновлення («Дощ пішов у новорічну ніч») [2, с. 176] .

Багато віршів Д. Лазуткіна сповнені різних почуттів, зокрема суму, щему, протесту, радощів, задоволення. Наприклад: «*мова ночі вишпитує слова ненависті*» або «*так я репортер не сумнівайтесь я розкажу всю правду*» («Репортер») [2, с. 19]. Як правило, позитивні почуття викликають образи **коханої, любові, обіймів** [2, с. 60-68], які символізують красу, чистоту, а разом з тим неземну пристрасть, цінність миті, яку хочеться зберегти назавжди, з'єднання душ і тіл, відсутність бар'єрів.

Важливим чинником образно-символічної системи «Закладки» Д. Лазуткіна є колористичність, що несе велике художнє навантаження, бо ще більше насичує образність творів. Трагічні й сумні переживання, як правило, утілюються в темних тонах, що асоціюються з внутрішнім станом ліричного героя.

Д. Лазуткін у збірці «Закладка» часто змальовує війну та її негативні наслідки, характеризує негативні образи, події, тож чорний колір і його асоціативний ряд (темрява, темний) мають негативну конотацію. Наприклад: «*темна енергія спалахує і проривається*» («Хороший план») або «*сміється темрява злими ритмами і туга вміє бути прекрасною...*» («Кишеньковий словник»). А ліричний герой поезії «Воскреснуть» добре усвідомлює: яким

буде майбутнє України, залежить від нас самих. Тож і контрастують чорний і золотистий кольори: *«нове життя чорна діра у спині нове життя золотисті промені в очах»* [2, с. 34, 46, 17].

Сірий колір і його відтінки (сивий, сріблястий) часто трапляються у віршах про війну й символізують буденність, туманність, невизначеність, передчасну старість. Наприклад: *«і ангел що ніби флюгер ловить свіжі вітри сірим крилом витирає засмагле чоло бо завжди видимість краща у того хто бачить згори: куди зникає надія звідки приходить тепло»* («Мости») або *«І хто вони – ці ближні, ці блаженні? І хто кому суддя, якщо біда Пронизує як голочки зелені, Мов промені **посріблені** – гойда...»* («Волого так і тонке пахне хвоя») [2, с. 42, 50].

Рожевий – символ радості, цвітіння. Наприклад: *«і серця такі хоробрі і такі рожеві скельця, що похитується обрій і гойдає човник серця»* («Все так ясно все так просто») [2, с. 76].

Тож колористика є одним з найпотужніших художніх засобів у збірці «Закладка» Д. Лазуткіна, інструментом для створення поетичних образів, настроїв та символіки.

Результати дослідження. Образно-символічна система поетичної збірки «Закладка» Д. Лазуткіна включає не лише типові прозори й чіткі метафори, а й нові, жорсткі, воєнні образи, що відображають досвід автора як військового кореспондента. А система символів у збірці формується на перетині передчуття (у текстах, написаних до 2022 року) і безпосередньої фіксації подій (у текстах, написаних під час війни). Стилїстика віршів (відсутність рими, лаконічність) символізує жорсткість і безкомпромісність сучасної доби.

Висновки:

– Війна та бойові дії (обстріли, окопи, фронтові дороги, смерті, руйнування) у «Закладці» стають символами нашого сьогодення, безжальної реальності.

– Ліричний герой часто виступає в ролі свідка, чий слова є фіксацією правди, що символізує необхідність документування болю, неспокою, урбанізації, різних природних явищ.

– У збірці «Закладка» Д. Лазуткіна відчувається вплив занять автора єдиноборствами, він позначається на використанні образів, пов'язаних із фізичним контактом, ударом, боротьбою.

– Образи кохання, близькості, тепла слугують контрастом до зовнішнього хаосу. Це символи життєдайної сили та сенсу існування.

– Колористика у віршах Д. Лазуткіна – це потужний інструмент, який об'єднує візуальне сприйняття, емоційне переживання та символічне осмислення світу, роблячи поезію багатогранною та глибокою.

Література:

1. Бондаренко Н. В. Українська воєнна поезія 2014-2022 років: особливості образно-символічного ряду. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського*. Філологічні науки. 2023. № 2 (30). С. 25-30.

2. Лазуткін Д. Закладка: поезії. Львів : Видавництво Старого Лева, 2024. 185 с.

3. Лазуткін Д. Поезія – це кутюр літератури: поет і військовий Дмитро Лазуткін про те, як різна література реагує на війну. *Суспільне Культура*. 2024. URL : <https://suspilne.media/culture/704798-poezia-ce-kutur-literaturi-poet-i-vijskovij-dmitro-lazutkin-pro-te-ak-rizna-literatura-reague-na-vijnju/> (дата звернення : 15.10.2025).

4. Римарук І. Поезія як свідоцтво і вирок: «Закладка» Дмитра Лазуткіна. *Літературна Україна*. 2023. № 4 (6001). С. 10-11.

5. Семенюк Г. Ф. Теорія літератури : основні категорії і поняття. 5-те вид. Київ : Академія, 2021. С. 154-160.

Кулібова Я. В. ,

учитель англійської мови, зарубіжної літератури Собичівського НВК

аспірант 3 року навчання спеціальності 032 Історія та археологія

Глухівського НПУ ім. О. Довженка

ВИКЛАДАННЯ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ: ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИ, ТЕХНОЛОГІЇ ТА ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ УЧНІВ

У сучасному освітньому просторі зарубіжна література посідає важливе місце як предмет, що сприяє розвитку ключових компетентностей здобувачів освіти згідно з основними засадами Концепції Нової української школи. Освітній процес сьогодні спрямований не лише на передавання знань, а передусім на формування в учнів здатності мислити критично, творчо діяти, комунікувати, орієнтуватися в інформаційному просторі та застосовувати набуті знання у повсякденному житті. Саме тому зарубіжна література стає дієвим інструментом у реалізації компетентнісного підходу, особливо за умови використання інноваційних технологій та інтерактивних методів навчання.

Застосування цифрових засобів, мультимедійних ресурсів і візуальних платформ значно збагачує вивчення літератури. Онлайн-сервіси, такі як Google Arts & Culture, Padlet, Wakelet, StoryJumper, допомагають учням зануритися у культурно-історичний контекст, створювати інтерактивні карти подій, дискутувати про характери героїв та ідейне наповнення творів. Використання відеоуроків, хмарних документів і тестових платформ сприяє розвитку інформаційної культури, аналізу текстів у різних форматах, вмінню порівнювати художні явища з подіями сучасності.

Одним із найефективніших способів активізації учнів є гейміфікація. Ігрові елементи, вікторини, квести, сюжетно-рольові ігри та літературні симуляції

підвищують мотивацію до навчання, формують дослідницькі та комунікативні навички. Використання таких додатків, як Kahoot!, Quizizz, LearningApps, дозволяє поєднати навчання й емоційне залучення, розвиває креативність, гнучкість мислення та вміння працювати в команді [3, с. 94].

Проектна діяльність у межах курсу зарубіжної літератури формує здатність до критичного осмислення прочитаного, розвиває аналітичне мислення й творчість. Створення буктрейлерів, рецензій, відеоесе, подкастів і медіапроектів формує навички самовираження, медіаграмотність та здатність аргументовано висловлювати власну позицію. Використання техніки сторітелінгу дає змогу переосмислювати сюжети, створювати альтернативні кінцівки або переносити події класичних творів у сучасний контекст. [1, с. 92]

Інноваційним засобом візуалізації літературних образів виступають технології доповненої та віртуальної реальності. Вони дозволяють здійснювати віртуальні подорожі до місць дії творів, відвідувати інтерактивні музеї, досліджувати персонажів у 3D форматі. За допомогою AR-додатків сторінки підручників оживають — тексти супроводжуються графікою, відео або звуковими фрагментами, що підсилює емоційне сприйняття й зацікавлення учнів.

Важливим чинником формування цілісного світогляду стає міжпредметна інтеграція зарубіжної літератури з історією, мистецтвом, географією, філософією. Такий підхід розвиває аналітичне мислення, здатність бачити зв'язки між різними галузями знань, формує навички комплексного аналізу. Використання картографічних сервісів для візуалізації подій або створення інтегрованих кейсів допомагає глибше усвідомити художній зміст творів та їхній зв'язок із реальністю [4, с. 4].

Метод перевернутого класу також довів свою ефективність під час вивчення літератури. Попереднє ознайомлення з матеріалом за допомогою електронних джерел, презентацій чи відеолекцій дозволяє під час уроку зосередитися на дискусії, аналітичних завданнях і творчих проєктах. Це

підсилює активність учнів, розвиває самостійність, навички дослідницької роботи та критичного осмислення. Одним із ключових напрямів сучасної літературної освіти є формування читацької компетентності. Для цього використовуються електронні бібліотеки, аудіокниги, інтерактивні платформи, участь у читацьких марафонах та літературних конкурсах. Такі форми роботи сприяють розвитку інтересу до читання, умінню інтерпретувати тексти, розуміти підтекст і художні деталі. Методики швидкочитання, маркування текстів, критичного аналізу допомагають удосконалювати читацькі навички та формувати глибоке розуміння літературних творів [2, с. 196].

На практиці інноваційні методи реалізуються через тематичні освітні проєкти. Наприклад, під час вивчення теми «Міфи і народні казки світу» учні створюють інтерактивний проєкт «Чарівний світ Пані Метелиці», у якому аналізують символику, архетипи та культурні відмінності народних сюжетів. Під час уроку «Мауглі — історія пошуку себе» здобувачі освіти працюють над відеопроєктом «Закони Джунглів у сучасному світі», розробляють комікси й інтерактивні плакати, що розкривають моральні цінності героїв. Аналізуючи «Лускунчика» Гофмана, учні беруть участь у мультимедійному проєкті «Магія різдвяної казки», де створюють 3D-візуалізації персонажів, досліджують музичні інтерпретації твору.

Дослідницький проєкт «Межа можливостей людини», побудований на творі Джеймса Олдріджа «Останній дюйм», допомагає учням осмислити психологічні аспекти поведінки людини в екстремальних умовах. У межах проєкту «Сила думки» за мотивами оповідання Роберта Шеклі «Запах думок» здобувачі створюють відеоподкасти, тести та мінідослідження з теми емпатії. На уроці за твором О. Генрі «Останній листок» учні реалізують проєкт «Картини, що змінюють життя», у якому поєднують цифрову ілюстрацію, елементи VR і аналіз впливу мистецтва на людину.

Таким чином, упровадження інноваційних технологій, гейміфікації, проєктного підходу та міждисциплінарної інтеграції робить уроки зарубіжної

літератури більш динамічними, пізнавальними й орієнтованими на розвиток особистості учня. Використання цифрових інструментів сприяє формуванню критичного мислення, комунікативних умінь, медіаграмотності та творчої активності.

Інноваційна модель викладання зарубіжної літератури в умовах НУШ дає змогу створити освітній простір, у якому учень не просто споживає інформацію, а активно її переосмислює, аналізує й застосовує. Завдяки цьому уроки стають не лише джерелом знань, а й середовищем розвитку особистості, підготовки молодшої людини до викликів сучасного світу.

Література:

1. Дмитренко К. А. Інноваційні методи викладання зарубіжної літератури. *Зарубіжна література в школі*. 2018. № 2. С. 92.
2. Катериняк М. Сучасні методи навчання в закладах освіти. *Актуальні питання сучасної науки: зб. наук. праць III всеукраїнської науковопрактичної інтернет-конференції*. Бережани, 6 квітня 2020. С. 194-204.
3. Куцінко О. Г. Особливості викладання зарубіжної літератури в школі. *Зарубіжна література в школі*. 2018. № 1. С. 94.
4. Москаленко А. Інноваційні технології на уроках зарубіжної літератури. *Зарубіжна література в школі*. 2019. № 13/14. С. 3-6.

Курган Є. М.,

*учениця 9-А класу Глухівської загальноосвітньої
школи І-ІІІ ступенів №2 Глухівської міської ради Сумської області*

Науковий керівник — канд. пед. наук, доц.,

учитель української мови і літератури вищої кваліфікаційної категорії

Глухівської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів № 2

*Глухівської міської ради Сумської області, керівник гуртка «Українська
мова» Глухівського МЦПО Цінько С. В.*

ТОПОНІМІЧНІ ЛЕГЕНДИ ГЛУХІВЩИНИ: МІФОЛОГІЯ

ПРОСТОРУ ТА ІСТОРИЧНА ПАМ'ЯТЬ КРАЮ

Анотація. *Стаття присвячена дослідженню топонімічних легенд Глухівщини – регіону з багатою історико-культурною спадщиною, який*

упродовж століть формував неповторний простір, насичений міфами, переказами та оповідями. Проаналізовано найпоширеніші легенди про походження назв населених пунктів, урочищ та природних об'єктів, визначено їхнє значення для локальної ідентичності, а також роль у збереженні пам'яті поколінь.

Топоніміка – це не лише наука про назви, а й шлях до розуміння світосприйняття, характеру та історичної долі народу. Глухівщина – давній центр української державності, козацької культури та духовного життя – зберегла велику кількість легенд, що пояснюють походження назв річок, сіл, урочищ, навіть окремих частин міста Глухова. Ці легенди є культурним кодом регіону й становлять цінний матеріал для краєзнавчих досліджень. Топонімічні легенди є унікальним жанром фольклору, що поєднує історію, мову та колективну пам'ять.

Дослідження топонімічних легенд Глухівщини (Сумська область) є особливо актуальним, оскільки цей регіон має багату історичну спадщину як гетьманська столиця та прикордонна територія. Ці легенди не лише зберігають сліди давніх подій, а й слугують важливим інструментом формування локальної ідентичності.

Глухів – столиця Лівобережної Гетьманщини в 1708–1764 рр., осередок ремесел, торгівлі та духовної освіти. Навколишні села – Білокопитове, Шалигине, Сопич, Уздиця, Пустогород – зберегли назви, що сягають часів Київської Русі, козацької доби та етапів колонізації слобідських земель. Топонімічні легенди цього краю відображають побутові реалії, народні уявлення про добро і зло, історичні події та природні особливості території.

У лінгвістиці топонімічна легенда розглядається як вторинний текст, що виникає після появи самої назви і є народною спробою її етимологізації. На матеріалі Глухівщини можна виділити такі основні групи топонімічних легенд:

1. Антропонімічні: пов'язані з іменами засновників, відомих осіб чи власників (наприклад, легенди про засновника Глухова).

2. Гідронімічні та ойконімічні: пояснюють назви водних об'єктів, поселень.

3. Міфологічні: пов'язані з міфічними істотами, скарбами чи прокляттями.

Найвідоміша легенда про Глухів має антропонімічно-природничий характер. Згідно з нею, поселення заснував сліпий (глухий) князь або воїн. Більш поширеною є версія, пов'язана з природним середовищем.

Однією з найвідоміших є легенда про князя Глуха, який утік у густі ліси від ворожого війська та заснував там поселення. Народ говорить: «Де князь сховався – там і Глухів постав».

Інша версія пов'язує назву з густими, «глухими» лісами, що покривали ці землі: «У тих лісах і голос загубиться – такі вже глухі».

Обидві легенди підкреслюють стародавність поселення природну захищеність території та її стратегічне значення.

Топонімічні легенди сіл Глухівщини часто фіксують імена перших поселенців або специфіку їхнього заняття.

Село Семенівка: існує легенда, що назва походить від імені першого поселенця – козака Семена, який оселився на березі річки.

Село Сопич: назва може бути пов'язана із заняттям – сопінням (виготовленням дерев'яних сопілок) або ж походить від слова, що означає приховане, «заглушене» місце.

Про село Білокопитове, що на Глухівщині, легенда розповідає, що колись у цьому місці зникло біле теля – «білокопитка». Пастухи довго шукали його в лісових хащах, а коли знайшли – поселилися поблизу, назвавши село на честь цієї пригоди. У цій легенді проглядаються мотиви культу свійських тварин та особливе значення скотарства для перших поселенців.

Назву села Шалигине пов'язують із відважним козаком Шалигіним, який першим підняв повстання проти татарських набігів. За легендою, місцеві

жителі казали: «Шалигін не боявся ні шаблі, ні грому!» У пам'ять про відважного захисника село отримало його ім'я.

Гідроніми (назви річок, озер) часто зберігають міфологічні елементи або сліди військових подій.

Річка Клевень: легенда може бути пов'язана з давньоруським корінням, що означає «викопаний», «виклепаний» струмок. У народі ж часто виникають легенди про воїна, який «кляв» долю, або про місце, де колись «клювала» риба.

За народними переказами, річка Есмань отримала свою назву від імені дівчини Єсми, яка, рятуючись від ворожого загону, кинулася у воду. Ріка нібито прийняла її в обійми й понесла далі, тому й стала називатися Есманню.

Пустогород виник «на місці міста, яке зникло без сліду». Оповідать, що жителі покинули поселення через страшну хворобу або напад ворогів. Над полем і досі, за переказами, «вночі чути глухі голоси».

Топонімічні легенди Глухівщини поєднують у собі:

✓ міфологічний мотив (трансформація людини в об'єкт ландшафту – Есма/Есмань);

✓ історичний мотив (козацькі перекази про заснування поселень – Шалигине);

✓ побутовий мотив (ремісничі легенди, пов'язані з хліборобством або тваринництвом – Білокопитове);

✓ застережувальний мотив (легенди про зниклі міста й небезпечні місця – Пустогород).

Топонімічні легенди є не лише об'єктом фольклористики, а й активним елементом соціокультурної пам'яті.

1. Зв'язок поколінь: вони передають уявлення про походження, що допомагає молодому поколінню відчувати зв'язок із історією.

2. Місцевий патріотизм: легенди, особливо пов'язані з іменами засновників, надають місцевості особистісного, героїчного виміру. Жителі відчують себе частиною «великої історії», а не просто місця на карті.

3. Мовна самосвідомість: аналізуючи народну етимологію, учні краще розуміють закони словотворення та трансформації української мови.

Легенди виконують функцію колективної пам'яті, в якій поєднуються історичні реалії, емоційний досвід спільноти та художня уява.

Топонімічні легенди Глухівщини – важлива частина нематеріальної культурної спадщини регіону. Вони не лише пояснюють походження назв, а й формують емоційний зв'язок між людьми та їхнім простором, зберігаючи історичну пам'ять у художньому вимірі.

Для сучасних дослідників ці легенди становлять цінний матеріал, що поєднує історію, фольклор і географію, формує інтерес до рідного краю та підсилює регіональну ідентичність.

Дослідження топонімічних легенд Глухівщини підтверджує, що фольклор є динамічною системою, яка постійно переосмислює географічні назви, надаючи їм культурного, історичного та емоційного значення. Легенди про походження назв міст і сіл регіону є безцінним джерелом для вивчення місцевої історії та формування стійкої регіональної ідентичності, заснованої на розумінні зв'язку мови, історії та простору.

Література:

1. Белашов В. Глухів на зламі тисячоліть. Суми, „АС- Медіа», 2002. 95 с.
2. Вечерський В., Белашов В. Глухів: малі історичні міста України. – К., Вид-во гуманітарної літератури „Абрис», 2003. С. 89-91.
3. Вулиці міста розповідають: Бібліографічний дайджест / Глухівська центральна районна бібліотека; Уклад. Лесненко О.Г. Глухів, 2007 . 40с.
4. Гриценко П. Ю., Руснак Н. О., Руснак Ю. М., Струк І. М. Етнолінгвістика: українська мова: навч. посіб. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2022. 432 с.
5. Баранчик із золотом, відьма-кума й таємничий вершник. Розказуємо містичні історії та легенди Сумщини. URL: <https://cukr.city/people/2024/davnia-kazka/>

*Малюх О. А.,**викладач англійської мови КФК СумДУ*

CHALLENGES OF TEACHING WRITING IN THE ERA OF AI: ETHICAL AND METHODOLOGICAL ASPECTS

Academic writing is an important component of language competence. Therefore, teaching and developing this skill is an integral part of the language teacher's work. With the rapid development of artificial intelligence (AI) technologies, teaching faces ever more challenges, especially when it comes to academic writing.

AI is transforming many aspects of life. What once seemed impossible can now be accomplished in seconds with artificial intelligence. Teachers face new challenges: how to preserve academic integrity while making use of the full potential of modern technologies. For this reason, the discussion on whether to allow or prohibit the use of AI has become increasingly relevant.

Artificial intelligence has become indispensable for learners in today's educational environment, where about 73% of students use it on a daily basis to complete exercises or tests [2, p. 75]. In view of this, teaching writing in the context of widespread AI use requires changes and clear rules, above all the development of skills for the ethical use of technologies, rather than their complete prohibition [1, p. 304]. Educational institutions, in turn, must carry out awareness-raising work among students, warning them of possible academic consequences and encouraging them to sign declarations of academic integrity. These measures would mean integrating AI into the educational process with clearly defined rules and boundaries.

One of the biggest challenges for academic integrity is the issue of authorship and the decline in independence and critical thinking in academic writing. As Revell et al. note in their comparative study, essays produced by ChatGPT are well structured and organized, though they sometimes display unusual word choices or rigid uniformity in sentence and paragraph length [3, p. 8]. Moreover, the study emphasizes that constant reliance on AI may undermine the development of critical

thinking [3, p. 12]. This calls into question not only the honesty of students' work but also the level of their knowledge and, potentially, their further intellectual development.

Despite the number of negative aspects of AI use, modern analytical reviews [4] show that the use of AI is becoming widespread. Therefore, the task of today's teacher is to guide students in the correct use of AI as a learning assistant that can improve vocabulary, grammar, and text structure. As Humeniuk (2024) points out, generative technologies can serve as a tool for developing language competence, especially for those learning foreign languages [2, p. 76]. However, teachers should teach students to critically evaluate AI-generated information.

Teaching in the age of AI requires a balance between fostering critical thinking and using generative technologies. The teacher should act as a moderator between the student and AI. The challenges lie in educational outreach, ensuring academic integrity, developing ethical guidelines, and preserving the role of writing as a tool for personal development. Further research should focus on developing teaching and assessment methods that combine innovative tools with traditional approaches.

References:

1. Fedoriv Y., Shuhai A., Pirozhenko I. Foundations of Ethical Use of AI in EFL Academic Writing. *Інноваційна педагогіка*. 2024. Т. 73. С. 302–308. URL: <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/73.57>.
2. Humeniuk I. AI-generated content as a tool for improving the linguistic competence of students. *Mountain School of Ukrainian Carpaty*. Т. 30. С. 73–77. URL: <https://doi.org/10.15330/msuc.2024.30.73-77>.
3. ChatGPT versus human essayists: an exploration of the impact of artificial intelligence for authorship and academic integrity in the humanities / T. Revell et al. *International Journal for Educational Integrity*. 2024. iss. 20. URL: <https://doi.org/10.1007/s40979-024-00161-8>.
4. Ziyang X. Patterns and Purposes: A Cross-Journal Analysis of AI Tool Usage in Academic Writing. *Https://arxiv.org*. 05.02.2025. URL: <https://arxiv.org/pdf/2502.00632>.

Овсійчук І. А.,

студентка економічного відділення

*Відокремленого структурного підрозділу «Рівненський фаховий коледж
Національного університету біоресурсів і природокористування України»*

Науковий керівник – д-р пед. наук, проф. Кристончук Т.Є.

СОЦІОЛІНГВІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ СУРЖИКУ: СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ

Явище суржику є однією з найскладніших і найсуперечливіших проблем української мовної ситуації. Ця форма мовлення, що утворилася внаслідок змішування української та російської мов, тривалий час сприймалася як негативний, дефектний феномен. Однак сучасні соціолінгвістичні дослідження дозволяють подивитися на суржик ширше, визнаючи його не лише як проблему, а й як об'єктивну реальність, що відбиває складні суспільні процеси.

У науковому дискурсі суржик розглядався з різних точок зору: як негативне явище, що загрожує чистоті української мови, як об'єктивний соціокультурний феномен чи як перехідний етап у мовній адаптації. Низка українських науковців проводила дослідження щодо вживання та сприйняття суржику серед учнівської та студентської молоді, зокрема, Клярська Г. Ю., Тарасенко О. Д. [1]. Ці праці є важливою частиною соціолінгвістичних досліджень в Україні, які почали активно розвиватися після здобуття незалежності. Українська мовознавиця Л. Масенко, яка присвятила значну частину своїх досліджень проблемі суржику, у праці «Суржик: між мовою і язиком» аналізує причини виникнення і поширення суржику, зокрема серед молоді, вказуючи на його соціальне та історичне підґрунтя [3]. Аналіз різноманітних підходів до вивчення суржику в контексті соціолінгвістики здійснює К. Тараненко [4].

Незважаючи на значну кількість робіт, присвячених суржику, багато аспектів залишаються недостатньо вивченими. Зокрема, потрібно детальніше

дослідити психологічні та мотиваційні чинники використання суржику, його вплив на формування мовної ідентичності.

Суржик традиційно визначають як змішану форму мовлення, що характеризується поєднанням елементів української та російської мов на різних рівнях: фонетичному, лексичному, граматичному. Однак ця дефініція потребує уточнень. Залежно від ступеня змішування, можна виділити різні форми суржику, від незначного вкраплення русизмів до майже повного змішування, де українська мова слугує лише граматичною основою.

Соціолінгвістика розглядає суржик не як «зіпсовану мову», а як соціокультурний феномен, що виникає в умовах тривалого мовного контакту, домінування однієї мови над іншою. Дослідники застосовують такі поняття, як «інтерференція», «кодовий перемикання» (code-switching) та «кодове змішування» (code-mixing) для аналізу суржику. Це дозволяє зрозуміти, що суржик не є хаотичним явищем, а має свої закономірності.

Явище суржику має глибоке історичне коріння. Його виникнення пов'язане з процесами русифікації українського населення, які тривали століттями, особливо активно в Російській імперії та СРСР. Тиск російської мови на українську призводив до того, що українці, бажаючи відповідати нормам панівного мовлення, але не володіючи ним досконало, створювали гібридну форму мови.

Політичні рішення, як-от заборона української мови в різні історичні періоди, обмеження її функціонування в освіті, адміністративній сфері та культурі, стали каталізаторами поширення суржику. Соціальні чинники, зокрема міграція сільського населення до міст, де домінувала російська мова, також сприяли його поширенню. Суржик ставав своєрідним «компромісом» для тих, хто не міг повністю перейти на російську, але і не мав можливості говорити чистою українською.

За результатами соціолінгвістичних досліджень, суржик і досі є поширеним явищем, особливо у центральних, східних та південних регіонах України. Проте варто зауважити, що існують регіональні відмінності. Так, у великих містах суржик може мати інший характер, ніж у сільській місцевості.

Суржик виконує різні функції в сучасному суспільстві. Для багатьох він є звичним повсякденним засобом спілкування, що не сприймається як щось ненормативне. Крім того, він може слугувати маркером «свого» для певної соціальної групи. У літературі, мистецтві, іноді навіть у медіа суржик використовується для створення комічного ефекту або підкреслення певних соціальних характеристик персонажів.

Дослідження суржику потребує інтеграції знань з лінгвістики, соціології, психології, історії та культурології. Аналіз великих масивів даних (корпусна лінгвістика), а також дослідження суржику в онлайн-середовищі (соціальні мережі, форуми) дозволять одержати нові дані про його поширення та трансформацію. Дослідження суржику серед учнівської та студентської молоді дасть можливість зрозуміти його динаміку та роль у формуванні мовних звичок молодого покоління.

Таким чином, суржик – це складний соціолінгвістичний феномен, що відображає історичні, соціальні та культурні процеси в Україні. Відхід від суто негативного сприйняття суржику та його комплексний аналіз є необхідним для розуміння сучасної мовної ситуації. Дослідження суржику як об'єктивного явища відкриває широкі можливості для подальших наукових розвідок. Наразі, в умовах відновлення української ідентичності та зміцнення позицій державної мови, суржик поступово втрачає свої позиції. Однак його аналіз і досі є важливим для розуміння мовних процесів в Україні, а вивчення динаміки його трансформації та зникнення – перспективним напрямом досліджень.

Література:

1. Клярська Г. Ю., Тарасенко О. Д. Суржик – проблема українського суспільства та мовлення. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*. 2019. № 38. Том 3. С.80-82.
2. Масенко Л. Т. Мова і суспільство: Постколоніальний вимір. Київ: Вид. дім КМ Академія, 2004. 163 с.
3. Масенко Л. Т. Суржик: між мовою і язиком. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2019. 202 с.
4. Тараненко К. В. Явище інтерференції в сучасних українських піснях. *Priority Directions of Science and Technology Development : abstracts of the II Intern. sci.-pract. conf., Kyiv, Ukraine, 2020*. Kyiv, 2020. P. 780–784.

Овсянко А. А.,

*учень 8 класу Глухівської загальноосвітньої
школи I-III ступенів №2 Глухівської міської ради Сумської області*

Науковий керівник — канд. пед. наук, доц.,
*учитель української мови і літератури вищої кваліфікаційної категорії
Глухівської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 2
Глухівської міської ради Сумської області, керівник гуртка «Українська
мова» Глухівського МЦПО Цінько С. В.*

ПАТРІОТИЧНІ ДОМІНАНТИ СУЧАСНОЇ ВОЄННОЇ ЛІРИКИ

Воєнна лірика, створена в умовах повномасштабної агресії (з 2022 р.), стала не просто літературним явищем, а потужним механізмом колективної мобілізації, фіксації травматичного досвіду та формування стійкої національної свідомості.

Сучасна поезія виконує роль «літературного фронту», де патріотизм виявляється не декларативно, а через художнє осмислення щоденної боротьби.

Актуальність дослідження полягає у необхідності систематизації та аналізу патріотичних домінант – ключових мотивів, образів і стилістичних прийомів, які забезпечують ідейну та емоційну силу цієї поезії.

Мета статті: визначити та проаналізувати ключові патріотичні домінанти сучасної української воєнної лірики як інструменти формування національного духу та психологічної стійкості суспільства.

Завдання:

1. Виявити основні тематичні домінанти (мотиви) патріотичної лірики воєнного часу.
2. Проаналізувати трансформацію класичних образів-символів у сучасному контексті.
3. Охарактеризувати стилістичні засоби (іронія, жаргон, метафора), що слугують реалізації патріотичного пафосу.

Сучасна воєнна лірика відійшла від суто плакатного пафосу, зосереджуючись на внутрішній силі та екзистенційному виборі.

Домінанта незламності та екзистенційної стійкості. Цей мотив є ключовим і має прямі паралелі з традицією українського модернізму. Патріотизм тут виявляється як внутрішня воля до життя і боротьби, а не лише як зовнішній обов'язок.

Архетип Вогню і Скелі: Поети часто використовують образи гартування, переплавки чи нерушимої скелі як символ незламності духу нації. Ліричний герой не «чекає» перемоги, а створює її через власний опір.

Сакралізація боротьби: Перетворення війни на священну місію захисту цивілізаційних цінностей, що підносить патріотичний обов'язок на метафізичний рівень.

Домінанта опозиції «Свій – Чужий» та дегуманізація агресора.

Чітке розмежування між «ми» і «вони» є необхідним елементом патріотичної лірики у стані війни.

Образ Ворога (дисфемізація): агресор зображується не як армія, а як абсолютне зло, що не має людських рис (образи *орків, рашистів, сарани*). Це виправдовує неминучість його знищення і посилює мобілізаційний ефект.

Наприклад: «Взяли в полон *рашистську орду*», «Зайшла *мразота* у мале село», «Хто породив вас, *гобліни гідкі?*» (Олена Мягких); «І згине *ворог*, вірю – день настане» (Надія Бартош).

Мотив «Малої Батьківщини»: патріотизм конкретизується. Захист абстрактної «держави» замінюється захистом конкретного двору, міста, вулиці. Це зміцнює ідентифікацію і робить боротьбу максимально особистісною.

Наприклад: «Зайшла *мразота* у *мале село*» (Олена Мягких).

Сучасна поезія активно змішує високий пафос із щоденним реалізмом, використовуючи специфічні стилістичні інструменти.

Трансформація класичних образів

1. Образ Воїна-захисника: Відходить від романтичного образу козака, натомість з'являється образ виснаженого, але незламного воїна, який усвідомлює жах війни. Його героїзм — у буденності виконання свого обов'язку.

Наприклад: «Титани наші, *воїни* ридали» (Олена Мягких).

2. Образ Матері-України: Трансформується у образ Матері-Землі, яка приймає жертви, але водночас народжує нових захисників. Це архетип стійкості та нескінченного відродження.

Іронія та мілітарний сленг як патріотичні домінанти

Для сучасної лірики характерне активне використання засобів, що раніше вважалися неприйнятними для високого стилю.

– Іронія та сарказм: використання гумору як психологічного щита. Патріотизм виявляється не лише в пафосі, але й у здатності висміяти ворога, перетворивши страх на зневагу.

– Мілітарний сленг: Інтеграція професіоналізмів та жаргонізмів («нуль», «приліт», «бавовна») надає текстам автентичності та підкреслює зв'язок поета з тими, хто воює. Це також слугує засобом кодування спільноти.

Метафоричний ряд та алюзії

Метафоричний ряд у патріотичній ліриці чітко розділений:

– символіка світла/весни: метафори, пов'язані з відродженням, весною, світлом після темної «зими» окупації, виконують роль терапевтичної обіцянки і зміцнюють віру в перемогу.

Наприклад: «Настане *ранок*, сонце мирне встане» (Надія Бартош); «Розірве пута Україна й розквітне, мов *вишневий сад*» (Ігор Печений).

– історичні алюзії: часте звернення до національних міфів та історичних подій (Крути, Козаччина, Холодний Яр) сакралізує сучасну боротьбу, вписуючи її у багатовіковий контекст боротьби за незалежність.

Сучасна воєнна лірика є ключовим інструментом патріотичної комунікації. Її домінанти характеризуються поєднанням високого пафосу та побутового реалізму, що забезпечує як ідейну, так і психологічну підтримку нації. Патріотизм у цій поезії є діяльнісним, усвідомленим і тісно пов'язаний із конкретною особистою та національною історією.

Література:

1. Голос нескореної Сумщини. Поетична збірка, присвячена 28-й річниці Конституції України. Суми, 2024. 56 с. URL: <https://cnt.sumy.ua/wp-content/uploads/holos-neskorenoi-sumshchyny.pdf>

Полянський М.М.,

студент навчально-наукового

інституту права та психології

Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник – канд. філол. наук, доцент Бортун К.О.

ДІАЛогоВА КОМУНІКАЦІЯ В ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ: СУЧАСНІ ПІДХОДИ ТА ВИКЛИКИ

У сучасному демократичному суспільстві ефективна комунікація між поліцією та громадськістю є однією з найважливіших передумов підтримки порядку, запобігання конфліктам і формування довіри до правоохоронних органів. Однією з прогресивних форм взаємодії є «Поліція діалогу» – підрозділи, які спеціалізуються не на силовому втручанні, а на налагодженні діалогу з громадянами, особливо під час масових заходів або в соціально напружених ситуаціях.

Концепція «Поліції діалогу» зародилась у країнах Північної Європи, зокрема в Швеції та Данії, і з 2015 року успішно імплементована в Україні. Ідеться про те, що мовні моделі комунікації поліції діалогу в країнах ЄС зазнали практичної реалізації в Україні, що наразі сприяє підвищенню комунікативної підготовки поліцейських у формуванні довіри суспільства [3].

Модель «Поліції діалогу» постала у відповідь на протести в Копенгагені (1993), коли силові підходи загострювали конфлікт. У Данії й Швеції розробили стратегію, засновану на принципах комунікативної деескалації – пізніше відому як «скандинавська модель поліції діалогу». Основні мовні та комунікативні засади цієї моделі: повага до прав людини й визнання законності

мирного протесту; активне слухання й готовність до взаємодії; нейтральна, неагресивна мова; уникання термінів, які можуть провокувати конфлікт; використання «ми» – мови, що об'єднує; рольові стратегії, де поліцейські – є посередниками [7].

В Україні підрозділи поліції діалогу почали з'являтися з 2015 року за підтримки Консультативної місії ЄС. Основні принципи були адаптовані до українського контексту, де соціальна напруга часто є гострою через війну, політичні кризи чи активну громадянську позицію населення.

Важливим у цьому контексті є використання українського дискурсу: застосування спокійного, зваженого тону навіть у напружених ситуаціях; часте використання ввічливих етикетних формул (*«дякуємо за розуміння», «будь ласка, залишайтеся у межах зони безпеки»*); визнання права на протест; активне використання формул довіри (*«ми тут, щоб підтримати вас, а не завадити»*). Такий стиль комунікації відходить від авторитарного підходу і переходить до партнерського, що підвищує ефективність діяльності поліції [5, с. 111].

Ключовим елементом успіху «Поліції діалогу» є високий рівень комунікативної компетентності працівників: знання психології конфлікту, навички активного слухання, управління емоціями, здатність вести переговори під тиском. В Україні застосовуються форми підготовки: тренінги з деескалації за підтримки ЄС і міжнародних організацій; практичні заняття з «інженерії порозуміння» – моделі, що базовані на емпатії й спільному баченні (Dignity Space); тренінги в громадах (наприклад, у Миколаївській області) для вивчення комунікативних бар'єрів і роботи з вразливими групами [6].

Важливість цього підходу полягає в тому, що довіра громадськості формується не лише через дії поліції, а й через те, як саме вони здійснюють комунікацію – тон, вибір слів, готовність пояснити й залучити до співпраці. Комунікація, заснована на повазі, поясненні й співпраці, значно ефективніша за наказовий стиль.

Отже, діалогова комунікація – це не просто інструмент деескалації, а нова філософія взаємодії поліції і суспільства, що ґрунтується на довірі, взаємоповазі й партнерстві. Досвід країн ЄС і успішні українські кейси демонструють, що мова – один із найпотужніших інструментів у підтриманні громадського порядку. Розвиток поліції діалогу потребує інституційної підтримки, безперервного навчання персоналу, імплементації європейських стандартів комунікації та відкритості до зворотного зв'язку від суспільства. За таких умов поліція може стати не об'єктом страху, а партнером у захисті громадян та правопорядку.

Література:

1. Антикризисний медіа-центр. Поліція діалогу: озброєна словом. URL: <https://acmc.ua> (дата звернення: 20.10.2025).
2. Бортун Каріна Основи риторичного мистецтва для майбутніх юристів: статус, функції. «Платон мені друг, але істина дорожча»: між вірністю пам'яті та пошуком істини: зб. матеріалів III Міжнародної молодіжної конференції (3-4 березня 2025 року, м. Чернівці). Чернівці: нац. ун-т. ім. Ю. Федьковича, 2025. С. 269 – 271.
3. Національна академія внутрішніх справ. Розвиток поліції діалогу в Україні. URL: <https://www.navs.edu.ua> (дата звернення: 20.10.2025).
4. Національна поліція України (Полтава). URL: <https://pl.npu.gov.ua> (дата звернення: 20.10.2025).
5. Полянський Микола Миколайович Риторика в правоохоронній діяльності: роль «Поліції діалогу». *Синергія права, правоохоронної діяльності та психології, присвячена Дню науки*: зб. матеріалів підсумкової наук.-теорет. конф. (м. Київ, 15 трав. 2025 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2025. С. 110–112.
6. Dignity Space. Інженерія порозуміння для поліції. URL: <https://dignityspace.org> (дата звернення: 20.10.2025).
7. НПУ Миколаївської області. Тренінги поліції громад. URL: <https://mk.npu.gov.ua> (дата звернення: 20.10.2025).

Слівінська М. В.,

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 014 Середня освіта (Українська мова і література)

Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія

Науковий керівник – кандидат філологічних наук,

доцент Філінюк В. А.

ФРАЗЕОЛОГІЧНА РОБОТА НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ЗАСІБ ПОПОВНЕННЯ СЛОВНИКОВОГО ЗАПАСУ ОДИНАДЦЯТИКЛАСНИКІВ

Анотація. Розглянуто фразеологічну роботу як ефективний засіб збагачення словникового запасу учнів 11 класу. Проаналізовано практичне значення фразеологізмів у формуванні мовленнєвої компетентності та розвитку мовної культури старшокласників. Акцент зроблено на методах і прийомах, що сприяють активному засвоєнню фразеологічних одиниць у процесі вивчення української мови. Наведено приклади вправ і творчих завдань, які стимулюють використання фразеологізмів у власному мовленні.

Ключові слова: фразеологізм, словниковий запас, українська мова, мовленнєва компетентність, старшокласники, методика навчання.

Вступ. Фразеологічна робота сприяє розвитку мовленнєвої компетентності здобувачів освіти, формує здатність передавати думки точно, образно та емоційно, що є актуальним для одинадцятикласників у контексті підготовки до ЗНО/НМТ і подальшого навчання. Метою дослідження є з'ясування ролі фразеологічної роботи в збагаченні словникового запасу учнів 11 класу та визначення ефективних методів і прийомів її проведення на уроках української мови.

Для досягнення мети поставлено такі завдання: розкрити значення фразеологізмів у формуванні мовленнєвої компетентності старшокласників; проаналізувати методику роботи з фразеологічним матеріалом у шкільній

практиці; визначити вплив систематичної фразеологічної роботи на збагачення активного словника учнів.

Об'єктом дослідження є навчання української мови в старшій школі, предметом – фразеологічна робота як засіб розвитку та збагачення словникового запасу.

Значення фразеології в розвитку мовленнєвої компетентності старшокласників

Фразеологічні одиниці – це стійкі словосполучення з цілісним значенням, у яких семантика елементів взаємодіє метафорично, тому їхнє засвоєння формує мовне чуття й розуміння переносного значення. Дослідники підкреслюють, що фразеологізми є складником фразеологічної компетентності – аспекту загальної комунікативної компетентності, що з'являється як здатність доречно використовувати стійкі вирази в мовленні відповідно до стилістичної ситуації [1].

Включення фразеологізмів у мовленнєву практику допомагає надати висловленням здобувачів образності, насиченості, емоційного забарвлення. Через фразеологічні звороти мовлення стає менш «сухим», індивідуалізованим: наприклад, замість «*дуже швидко*» учень може сказати «*не встиг і оком моргнути*», і тим самим розширює власний активний словниковий запас. При цьому вживання фразеологізмів сприяє економії мовних засобів – одне сталий вираз виконує функцію кількох слів. Такий ефект підсилює точність, виразність, стисло-наповнений характер мовлення, що особливо важливо у творах, есе чи наукових повідомленнях.

У шкільному середовищі трапляються численні фразеологізми, що вже стали загальновживаними: «*водити за носа*», «*бити байдики*», «*взятися за розум*», «*жити одним днем*». Наприклад, учень може сказати: «*Я вже знав маршрут, так що мене не довелося водити за носа*» – і це робить висловлення більш яскравим. Або в письмовій роботі: «*Не можна бити байдики, коли підступає реченець*» – тут фраза передає ставлення до теми конденсовано. У процесі вивчення таких прикладів здобувачі освіти не лише запам'ятовують сам фразеологізм, але аналізують контекст його вживання, стилістичне

забарвлення, коло синонімічних конструкцій. Завдяки цьому активний словниковий запас збагачується не простими словами, а виражальними засобами мови [1].

Методика фразеологічної роботи на уроках української мови в 11 класі

Методика фразеологічної роботи в 11 класі базується на поєднанні репродуктивних, проблемно-пошукових та продуктивних прийомів, які активізують здобувачів освіти до глибшого осмислення фразеологізмів. Поєднання роботи з контекстом, перекладом, тлумаченням, творчими завданнями створює умови для системного опанування фразеологічної лексики.

Першим прийомом є робота з контекстом: здобувачам пропонують уривки текстів, у яких потрібно виявити стійке словосполучення, пояснити його значення, аргументувати варіанти тлумачення на основі контексту. Такий підхід розвиває вміння визначати фразеологізм саме в синтаксичній конструкції, розрізняти буквальне й переносне значення. Наприклад, у реченні *«він взявся за розум, коли ситуація загострилася»* старшокласники можуть проаналізувати, що *«взятися за розум»* – не буквальний вислів, а означає почати мислити свідомо і зважено [1].

Другий прийом – переклад і тлумачення значень: особливо ефективний на етапі засвоєння нових фразеологізмів. Здобувачі освіти можуть перекладати українські фразеологізми на інші мови (які вивчають), порівнювати значення, зіставляти з аналогами, а також складати власні тлумачення. Наприклад, фразеологізм *«бити байдики»* перекладають як *«to twiddle one's thumbs»*, після чого обговорюють можливі синоніми: *ледарювати, марнувати час*.

Третій прийом – творчі завдання: короткі есе з обов'язковим використанням фразеологізмів, діалоги з певними стійкими виразами, вправи на заміну фразеологізмів синонімами чи перефразування. Наприклад, старшокласникам можна запропонувати написати діалог про вирішення проблеми, але з уживанням кількох фразеологізмів, як-от: *взятися за гуж, шито білими нитками*.

Інтеграція фразеологічної роботи здійснюється через тематичні зв'язки з програмними темами 11 класу, наприклад, зі стилістики, творчого письма, текстів соціально-громадянського спрямування. Упровадження вправ із фразеологізмами в рамках теми «Мовні засоби виразності», «Лексична норма» робить їх не окремим блоком, а органічною частиною освітнього процесу [4].

Приклади вправ із шкільної практики можуть бути такі: робота за підручником, вставка фразеологізмів у текст, аналіз художніх текстів із пошуком фразеологізмів, використання ігрових форм (лото фразеологізмів, «ланцюг фразеологізмів»). Крім того, доцільно застосовувати метод творчого конструювання, коли старшокласники створюють власний мовний продукт з фразеологізмами (наприклад, мікротвір із запропонованими стійкими виразами).

Практичні результати та педагогічні рекомендації щодо збагачення словникового запасу старшокласників

Спершу варто відзначити, що після серії вправ із тлумаченням і вживанням фразеологізмів здобувачі освіти починають частіше використовувати такі одиниці в усному та письмовому мовленні – не лише там, де це вигідно, але й там, де до цього не було прикладів у підручнику. Активний словниковий запас старшокласників збагачується сталими виразами, які раніше перебували переважно в пасивному запасі. Одночасно покращується стилістична гнучкість – учні вчаться добирати фразеологізми, що відповідають стилістичному тону висловлювання, уникати надмірності, що може суперечити стислості й зрозумілості.

У результаті такої роботи помітно зростає розуміння семантики фразеологізмів у контексті: школярі перестають вживати їх несвідомо, натомість аналізують висловлювання, у якому вони доречні. Це свідчить, що пасивний запас стає активним не лише механічним шляхом, але й через свідоме розуміння меж застосування. З точки зору нашої педагогічної позиції, ключовим є не просто «навчити фразеологізмів», а сформувати навичку розрізняти доречне й недоречне їхнє вживання – тоді мовлення стає не стилістично «прикрашеним», а органічно виразним [2].

На підставі спостережень і аналізу результатів пропонуємо низку методичних рекомендацій:

- здійснювати регулярне повторення й систематичне вживання фразеологізмів під час підготовки до ЗНО/НМТ, зокрема в тестових завданнях із варіантами відповідей, перефразуваннях, завданнях на доповнення;
- при перевірці письмових робіт звертати увагу не лише на граматичні помилки, але й на доречність уживання фразеології – забезпечувати зворотний зв'язок із коментарем щодо стилістики;
- створювати методичні добірки фразеологізмів із тематичною прив'язкою до програмних тем 11 класу, які здобувачі можуть уживати у власних висловленнях – як «банк виразів» для есе, аналізів, презентацій;
- заохочувати учнів до самостійного пошуку фразеологізмів через роботу з художніми текстами, інтернет-джерелами, усним мовленням і застосування їх у творчих завданнях (нарис, есе, мінідослідження);
- організовувати інтерактивні форми роботи (мовні марафони, «фразеологічні челенджі», словникові ігри), щоб забезпечити мотивацію і живий інтерес до роботи з фразеологізмами.

Висновки. Здобувачі освіти не лише опановують значення сталих виразів, але й вчаться доречно застосовувати їх у різних стилістичних контекстах, що позитивно позначається на якості усного та письмового висловлення. Зростає також мовна мотивація, адже робота з фразеологією дозволяє поєднати пізнавальний інтерес із творчими завданнями. Перспективним напрямом подальших досліджень є створення електронних навчальних ресурсів і гейміфікованих платформ для відпрацювання фразеологізмів, що відповідатиме сучасним освітнім запитам старшокласників. Також доцільним є вивчення впливу фразеологічного матеріалу на розвиток критичного мислення й емоційного інтелекту старшокласників.

Література:

1. Денишич Т. Лінгводидактичні основи формування фразеологічної компетентності учнів із застосуванням технології «перевернутого навчання». *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2023. Вип. 62, том 1. С. 301–307.

2. Садовей М., Бялик В. Фразеологічна картина світу vs. мовна картина світу в сучасній лінгвістиці. *Наукові записки*. 2019. Вип. 175. Серія: Філологічні науки. С. 112–115.

3. Галущук О. В. Формування комунікативної компетентності учнів і учениць профільної школи лексико-фразеологічними засобами української мови: магістерська робота; наук. керівник Ільяшенко Л. М. Кривий Ріг: Криворізький державний педагогічний університет, 2024. 94 с.

4. Урок з української мови «Основні групи фразеологізмів» // Методична розробка уроку з предмета «Українська мова». Черкаси : Черкаське вище професійне училище легкої промисловості, 2019. Урок № 12. Режим доступу: https://vseosvita.ua/library/embed/01009ew3-c25b.docx.html?utm_source

5. Сучасна лінгводидактика в Новій українській школі: проблеми, пошуки, здобутки: збірник матеріалів XI Всеукраїнської науково-практичної конференції / упор. та відп. за випуск Н. І. Скрипник, Г. В. Хоміцька, Ю. Б. Лебедь. Вінниця : КЗВО «ВГПК». 2025. 223 с.

Чадюк М. О.,

PhD, старший викладач кафедри української мови

Національного університету «Києво-Могилянська академія»

МОВНІ ЗАСОБИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЦІННОСТЕЙ НОВИН У ЗАГОЛОВКАХ ЮТУБ-ВІДЕО

Новини відіграють важливу роль у формуванні громадської думки й інформуванні суспільства про найважливіші події. Водночас, як зауважує Р. Фаулер, новини не просто відбуваються, а й формуються журналістами [5], адже саме представники медіа визначають, які події обрати для висвітлення і як саме їх репрезентувати (процес, який називають медіацією [2, с. 32]). Відбір подій, що стануть новинами, здійснюють відповідно до низки критеріїв — цінностей новин (англ. *news values*), або, як перекладає цей термін В. Кулик, критеріїв вартості новинних продуктів [1].

Незважаючи на те що ця тема вже давно є об'єктом дослідження науковців [1; 4; 5; 6; 7], досі немає єдиної класифікації цінностей новин. З одного боку, деякі дослідники формують її з огляду на комерційність, тож критеріями для вибору подій, на їхню думку, є такі чинники, як аудиторія та бюджет видання. Зокрема, *Financial Times*, яка орієнтована на широку

аудиторію, часто пише про міжнародні події, на відміну від медіа, які орієнтовані тільки на британців. Бюджет також суттєво впливає на процес відбору новин: що дорожчим є висвітлення події, то менш вірогідно, що редакція її обере [7].

З іншого боку, цінності новин найчастіше розуміють як характеристики, що роблять певну подію вартою висвітлення в медіа [4, с. 40]. Зокрема, М. Беднарек і Г. Кепл виокремлюють дев'ять цінностей, як-от негативність події, її наближеність до аудиторії в часі, просторі, відомість осіб, які беруть участь у цій події, співзвучність з уявленнями про певні явища, впливовість, новизна, надзвичайність і персоналізація (пов'язаність з певною людською історією) [4], а Р. Фаулер підтримує позицію про 12 цінностей новин, зараховуючи до них також однозначність, пов'язаність з країнами-лідерами, подіями, про які медіа вже писали, тощо [5]. Таке потрактування цінностей новин відображає когнітивну перспективу на ці критерії [4]. Науковці також виокремлюють і дискурсивну перспективу, а саме «як новинність конструюють через дискурс (за допомогою мовних засобів і зображень)» [4, с. 44]. Попри те що ця тема набуває все більшої популярності, праць, які б аналізували, як цінності новин реалізуються на матеріалі української мови, обмаль, що зумовлює актуальність теми.

Мета цього дослідження — проаналізувати засоби, за допомогою яких реалізують цінності новин, а саме негативність та надзвичайність. Матеріалом було обрано заголовки новинних відео в ютубі, оскільки телеграм і ютуб є основними джерелами новин для українців [3]. Загалом було проаналізовано 116 заголовків ютуб-каналу «Телеканал Прямий» за період 12–18 липня 2025 року; вибір каналу зумовлений великою кількістю його підписників — 4,73 млн, що робить його одним із найбільш впливових новинних ресурсів ютуба.

Негативність події в заголовках реалізують низкою мовних засобів; насамперед словами різних частин мови, що мають негативні конотації [4], зокрема прикметниками *ганебний, незаконний, страшний*, іменниками *афера, зрадник, катастрофа, компромат, помилка, проблема, скандал*, дієсловами *брехати, викрити, зганьбитися, зірвати, маніпулювати, підкорити, побитися*,

приховувати, тиснути, а також висловом поставити під загрозу, напр.: ПОРТНИКОВ: попереду найбільша катастрофа! 50 днів затягнуться на роки! АЛЕ В ТРАМПА З'ЯВИВСЯ ШАНС (16.07.25, Прямий); «НАС ХОЧУТЬ ПІДКОРИТИ!» Європа нажахана страшними прогнозами президента Франції! / ШКІЛЬ (15.07.25, Прямий); ГРАБСЬКИЙ: З ракетами для Петріотів виникла ВЕЛИЧЕЗНА ПРОБЛЕМА! Ось чому Рютте вмовляв Трампа... (15.07.25, Прямий).

Часто мовні одиниці з негативною конотацією належать до розмовного стилю, як-от прикметник *лютий*, дієслова *вислужитися, віджимати, відмивати, відшити, зам'яти, переплюнути, посипатися, повертати, рознести, розпиляти* та ін., іменники *запеквар, гризня, наглість, обладка, прислужники, різня, розпил, треш, схематоз, фарс, фікція, цирк*, вислови *полетіли голови, притиснути до стінки*, напр.: *Розпил* ковідного фонду та *провал* підготовки до ВТОРГНЕННЯ — як *вислужився* ШМИГАЛЬ / ПЕТРОВ, ГАРМАШ (16.07.25, Прямий); В ДБР вийшли із поясненнями обшуку в АНТИКОРУПЦІОНЕРА: влада намагається *зам'яти* справу / ТУКА (13.07.25, Прямий); НАКІ: Трамп в гніві від удару рф по Херсону! У Пентагоні *полетять голови* через паузу у поставках (13.07.25, Прямий).

Деколи негативність висловлюють не експліцитно, а імпліцитно — за допомогою пресупозицій, напр.: *Є підводні камені у заявах ТРАМПА: що не так із допомогою США? Пояснює ШАМШУР* (15.07.25, Прямий). Вислів «що не так» пресупонує, що допомога США містить якісь невідомі подробиці.

Ще однією цінністю новин, яку часто реалізують у заголовках, є надзвичайність. Як пояснюють М. Беднарек і Г. Кепл, що більше, наприклад, людей взяли участь у події, то вищою є її новинність. Маркерами надзвичайності на матеріалі англійської мови є прислівники та прикметники, що інтенсифікують певну ознаку події, згадки сильних емоцій, аналогії, порівняння, метафори [4, с. 220]. Подібними є мовні засоби надзвичайності й на матеріалі українських новин. По-перше, у новинних заголовках використовують прикметники *величезний, грандіозний, колосальний, небачений, титанічний*, а також *повний, реальний, справжній*, прислівники *жорстко,*

кардинально, критично, остаточно, стрімко, підсилювальну частку *геть*, прислівник *зовсім* та ін., напр.: *Трамп ПЕРЕЙШОВ НА БІК УКРАЇНИ: оголошено про величезний потік зброї з США, детально* (14.07.25, Прямий); *АЕРОПОРТИ, ТЕЦ оборонні заводи ГОРЯТЬ — Белгород, Пенза, Москва! ТАМАР: У рф почався справжній ХАОС* (14.07.25, Прямий); *ШАМШУР: з заявами Трампа НЕ ВСЕ ТАК ГЛАДКО! 50 днів це критично багато! За цей час путін встигне...* (16.07.25, Прямий).

По-друге, надзвичайність творять за допомогою слів, що позначають емоції, наприклад, іменників *істерія, паніка, шок*, дієслів *закипіти, приголомшити, розгніватися, шокувати*, дієприкметника *нажаханий*, напр.: *ГОРДОН: Трамп просто ЗАКИПІВ ПІСЛЯ МАСОВАНОГО удару рф по Україні! США дотиснуть путіна вже до...* (14.07.25, Прямий); *Це рішення Європи приголомшило всіх! Невже ЄС наважився? Кремль накриють наслідки / ШАМШУР* (18.07.25, Прямий); *НОВІ ЗАЯВИ ТРАМПА: шок! Путін більше не в друзях, США різко змінили позицію / РЕЙТЕРОВИЧ* (16.07.25, Прямий).

Надзвичайність зрідка реалізують й іншими засобами: а) прикметниками у формі найвищого ступеня порівняння, напр.: *ГРАБСЬКИЙ: найгірший сценарій для України вже неможливий — І ОСЬ ЧОМУ! Статистика не на користь рф* (14.07.25, Прямий); б) займенниками *все, нічого* для узагальнень, напр.: *ЦЕ НАЙКРАЩА НОВИНА! Істерика в Кремлі: до України надходить те, що може змінити все! / ГЕТЬМАН* (15.07.25, Прямий); в) числівниками, що наведені з метою перебільшення, напр.: *Калінінград за ТРИ ДНІ! У Кремлі виявилися безпорадними проти плану ТРАМПА / БЕРЕЗОВЕЦЬ* (18.07.25, Прямий).

Отже, негативність і надзвичайність можуть бути реалізовані за допомогою низки мовних засобів, що надають повідомленню більшої новинності. Перспективи дослідження вбачаємо у вивченні мовних засобів, що застосовують для реалізації інших цінностей новин.

Література:

1. Кулик В. Дискурс українських медій: ідентичності, ідеології, владні стосунки. Київ : Критика, 2010. 655 с.

2. Сірінюк-Долгарьова К. Г. Глобальний новинний дискурс: тенденції функціонування англомовних інтернет-медіа. Київ, Запоріжжя : Центр вільної преси, Запорізький національний університет, 2012. 182 с.
3. Українські медіа, ставлення та довіра у 2024 р. : опитування USAID-Internews щодо споживання медіа. URL: https://drive.google.com/file/d/1kwsclr3Qm2QaqaIVv0_l4saWRFY_NXWb/view (дата звернення 11.09.2025).
4. Bednarek M., Caple, H. News discourse. Bloomsbury Publishing, 2012. 288 p.
5. Fowler R. Language in the News: Discourse and Ideology in the Press. Routledge, 1991. 254 p.
6. Montgomery M. The discourse of broadcast news. A linguistic approach. Routledge, 2007. 246 p.
7. O'Neill D., Harcup T. News Values and Selectivity. *The Handbook of Journalism Studies* / ed. by K. Wahl-Jorgensen, T. Hanitzsch. Routledge, 2009. P. 161–174.

Чайкіна В. К.,

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти

спеціальності 035 Філологія

КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» ХОР

Гріщенко Р. С.,

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти

спеціальності 035 Філологія

КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» ХОР

Науковий керівник – канд. філол. наук, доцент, доцент кафедри української

лінгвістики, літератури та методики навчання

КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» ХОР

Романова І. В.

**МОТИВ ДОМУ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ ОЛЬГИ ТОКАРЧУК «ДІМ
ДНЯ, ДІМ НОЧІ» ТА ПОВІСТІ ЙОАННИ ЯГЕЛЛО «ВЕЧІР,
СПОВНЕНИЙ ЧУДЕС»)**

Імена письменниць Ольги Токарчук та Йоанни Ягелло є відомими як на батьківщині, у Польщі, так і у світі. Перша – нобелівська лауреатка з літератури, друга – популярна авторка творів для дітей та підлітків. На нашу думку, роман Ольги Токарчук «Дім дня, дім ночі» (1998) та повість Йоанни Ягелло «Вечір, сповнений чудес» (2022) об'єднує мотив дому, дослідженню якого присвячена ця наукова розвідка.

Заголовок роману Ольги Токарчук актуалізує бінарну опозицію *день – ніч*, а також окреслює наявність різних домів. Так, оповідачка констатує, «...що кожен з нас має два дома – один конкретний, розміщений у часі й просторі; другий – нескінченний, без адреси, без шансів на увічнення в архітектурних проєктах. І що в обох ми живемо одночасно» [2, с. 249]. З одного боку, письменниця показує, що людина «проростає» у власному будинку: робить ремонт, заповнює його меблями, розбиває сад довкола (розділ «Він і вона»). З іншого, – авторка моделює такий дім, що є поза часом та простором. Саме він стає еквівалентом метафізичного. По суті, ці дома – це два світи. Про це влучно зауважив Остап Сливинський: «...наш, звичний, людський, поділений, ієрархізований, впорядкований світ; світ, що складається з основи й підґрунтя. Те, з чим він межує, у чому «розповзається», – теж світ, але суцільний, густий, плазматичний, не доступний для опису людськими категоріями. А поміж ними – не стіна, а смуга переходу. Ось це і є те, що цікавить Ольгу Токарчук найбільше. Смуга переходу, помежів'я існує лише там, де немає стін. І в цій смузі народжується найцікавіше» [1]. Про вихід із дому як символ уречевленого йдеться на прикладі Вільги, яка втікає від батька в пустелю, приймає постриг і стає Куммерніс. Для авторки важливо показати не тільки сам вчинок цієї людини, а й ті випробування, що її спіткають. Вийти за межі власного дому, ширше – за приписи – означає пройти шлях, пізнати себе і світ. Хоча Ольга Токарчук показує й іншу версію буття, яку сповідує, приміром, Марта: «У власному домі ти просто є, ні з чим не треба боротися, нічого не треба здобувати» [2, с. 57].

У повісті «Вечір, сповнений чудес» Йоанна Ягелло осмислює дім у традиційному ключі як символ затишку та любові, а його втрату – як знак дисгармонії. Зауважимо, що цей твір – зразок літератури для дітей. Події в ньому відбуваються напередодні Різдва. Читачі спостерігають за життям однієї родини: батька, що перебуває в депресії після втрати власної дружини, і його дітей – Марцеля та Іренки. По суті, смерть матері стала трагедією, що розділила життя сім'ї на «до» та «після», і тепер чоловік, його син та донька мешкають не в родинному домі, а в іншому. Актуалізуючи оніричний простір, авторка показує, наскільки важливим у системі координат дитини є рідний будинок. Так, у розділі 3 «Мандрівка» сон переносить Марцеля в дім, у якому вони мешкали повною родиною. Ідилічна замальовка фіксує приємні передсвяткові клопоти: «Марцель із сестричкою сиділи за великим столом у вітальні й клеїли ялинкові прикраси. Іренка саме закінчила кольорову гірлянду» [3, с. 29]. Про важливість відчуття атмосфери родини йдеться в історії пані Яніни – сусідки. Одинадцятирічний Марцель спостерігає за самотньою бабусею, з чого робить висновок, що в неї немає рідні. Так зароджується план – запросити пані Яніну на вечерю. Йоанна Ягелло в уста бабусі вкладає слова: «Відчуваю, що попереду – вечір, сповнений чудес» [3, с. 105]. І справді: передріздвяна атмосфера сприяє тому, що стаються дива як із родиною Марцеля, так і з пані Яніною. На нашу думку, авторці важливо наголосити на дивах, що роблять персонажів щасливими: наприклад, діти отримують подарунки, а старенька – добру звістку, що онук Ерік разом із батьками повертаються до Варшави, а значить, вона побачить рідних.

Таким чином, в обох досліджуваних творах, що належать до сучасної польської літератури, авторки осмислюють мотив дому. Якщо Ольга Токарчук витримує свої роздуми у філософському ключі, то Йоанна Ягелло, пишучи для дітей, розкриває дім як символ утілення любові, надії та підтримки.

Література:

1. Сливинський О. Підгледіти крізь шпарину оповіді: простори Ольги Токарчук. URL: <https://surli.cc/ofrwvi>
2. Токарчук О. Дім дня, дім ночі. Київ : Темпора, 2021. 360 с.
3. Ягелло Й. Вечір, сповнений чудес [Текст] : повість / пер. з пол. Божени Антоняк. Львів : Урбіно, 2023. 128 с. : іл.

Шум О.М.,

магістрантка 62-У групи Навчально-наукового інституту

філології та історії

Глухівського національного педагогічного університету

імені Олександра Довженка

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. Гричаник Н.І.

ОСОБЛИВОСТІ ХАРАКТЕРОТВОРЕННЯ ЖІНОЧИХ ОБРАЗІВ У РОМАНІ В. ПІДМОГИЛЬНОГО «МІСТО»

Роман В. Підмогильного «Місто» (1928) – один із новаторських творів української прози початку ХХ століття, що утвердив своєрідний тип художнього мислення — урбаністичний, психологічно вмотивований, інтелектуально насичений. Твір репрезентує модерну українську літературу, у центрі якої — складна особистість, втягнута у вир суспільних і моральних трансформацій.

Жіночі образи в романі українського класика становлять не лише тло розвитку чоловічого характеру Степана Радченка, але й мають власне ідейно-художнє навантаження: розкривають різні грані духовної еволюції головного героя, репрезентують складну картину емансипаційних процесів у суспільстві 1920-х років.

В. Підмогильний послідовно досліджує взаємини чоловіка і жінки як філософсько-психологічний конфлікт. Для нього жінка — не лише об'єкт почуттів, а й самостійна духовна сила, котра впливає на становлення індивіда.

У романі «Місто» автор пропонує нове її бачення — активна, самосвідома, позбавлена виключно «жертвовного» начала, характерного для народницької традиції.

Автор окреслює декілька жіночих постатей, які репрезентують різні соціальні та моральні моделі поведінки:

— Надійка — символ провінційної простоти, чистоти й наївної любові. Її образ є уособленням традиційного світогляду, глибоко вкоріненого у сільській моралі. Вона уособлює духовне минуле Степана, його дитинство та моральну чистоту.

— Мусінька (Тамара Василівна) — жінка середнього віку, міщанка, для якої стосунки з Радченком мають радше сенсуалістичний, ніж духовний характер. У ній реалізується тема тілесного потягу, пробудження чоловічої чуттєвості, яка водночас стає випробуванням для героя.

— Рита — актриса, представниця богеми, уособлення міського індивідуалізму, вільного від моралі та суспільних умовностей. Вона втілює привабливу, але небезпечну стихію мистецького світу, де панують естетичні й еротичні імпульси. - Зоська — найбільш психологічно складний образ, який символізує трагічне зіткнення духовних прагнень і егоїстичних порухів. Вона кохає Степана не як ідеал, а як засіб самоствердження. Через Зоську автор досліджує кризу інтелігенції, її роздвоєність між мораллю та самопошуками.

Кожна з названих героїнь не лише впливає на Степана Радченка, а й розкриває його внутрішній стан, показує етапи духовного зростання і морального падіння героя.

Для детальної характеристики жіночих персонажів В. Підмогильний використовує низку виразних засобів:

-психологічний портрет, у якому важливу роль відіграють жести, інтонації, погляди;

-діалог і внутрішній монолог як способи саморозкриття персонажів;

-антитезу між міським і сільським світоглядом;

-символічні деталі (квітка, дзеркало, сукня, освітлення).

Завдяки цим прийомам жінки постають живими, суперечливими, психологічно достовірними, кожна з них формує окрему грань урбаністичного міфу твору.

Однією з головних художніх особливостей роману є використання психологічного аналізу під час характеристики жіночих персонажів. Український класик різноаспектно застосовує внутрішні монологи, підтекст, натяки, символічні деталі, що дозволяють простежити невидимі зміни в душевному світі героїв. Так жіночі образи у В. Підмогильного позбавлені поверхневої сентиментальності: кожна героїня має внутрішню мотивацію, що визначає її поведінку. Вони не є ідеальними, а, навпаки, зображуються складними та суперечливими натурами. Через психологічні портрети автор досліджує не лише соціальні контрасти, а й сутність людських пристрастей, бажань і страхів. Крім того жіночі персонажі у творі мають символічне значення. Так, Надійка уособлює минуле, чистоту, втрата якої знаменує моральне відчуження героя; Мусінька — тілесність і спокусу; Рита — ілюзію свободи; Зоська — внутрішню боротьбу, втілення суперечностей інтелектуальної особистості. Таким чином, жінки у романі «Місто» не просто індивідуалізовані постаті, а символи етапів духовного становлення Степана Радченка. Вони є дзеркалом його власного «я», у якому відбивається процес міфологізації міста як середовища спокуси, випробування та духовного переродження.

Митець демонструє зміну статусу жінки у новому суспільстві: показує її прагнення до самореалізації, незалежності, свободи у стосунках. Хоча більшість героїнь усе ще залежать від чоловічого погляду, проте в їхніх характерах відчутна внутрішня сила, готовність чинити опір традиційним уявленням про жіночу роль. Це відповідає загальним тенденціям 1920-х років, коли українська література активно переосмислювала місце жінки у світі культури, освіти, праці.

Таким чином, жіночі образи у романі В. Підмогильного «Місто» є невід’ємним компонентом його філософсько-психологічної структури. Вони не лише впливають на розвиток головного героя, а й відображають загальні духовні тенденції доби — конфлікт між традиційним і модерним, між природним і культурним, між мораллю та прагненням самоствердження. Письменник створив цілісну галерею жіночих характерів, кожен з яких є художнім утіленням певного типу свідомості. Через ці образи він досліджує складну діалектику людських почуттів, моральну відповідальність і ціну духовного зростання в урбанізованому світі. Отже, особливості характеротворення жіночих образів у романі «Місто» полягають у глибокому психологізмі, символічності, соціально-типологічній різноманітності, емансипаційному підтексті та визначають ідейно-естетичну своєрідність твору.

Література:

1. Коновалова М. М., Шкурят Ю. В. Людина в урбаністичному просторі романів «Місто» В. Підмогильного та «Дівчина з ведмедиком» В. Домонтовича. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. Том 31 (70). № 4. Ч. 4. 2020. С.24-28.
2. Підмогильний В. Місто. Харків : Ранок, 2003. 256 с.

Shpetnyi I. V.,

*cadet of the Operational and Service Activity Support
Faculty, Bohdan Khmelnytskyi National Academy of the
State Border Guard Service of Ukraine
Scientific supervisor – Associate Professor of the Foreign
Languages Department, PhD in Education, Associate
Professor, Bohdan Khmelnytskyi National Academy of the
State Border Guard Service of Ukraine, Karpushyna M. H.*

SOPHISTICATED WAR: THE CONCENTRIC CODE

The process of active transformation of informational area, deformation and rewriting of traditional channels of spreading information, fast technology

development, are the key factors of concentric war, one of the most complicated forms of hybrid geopolitical confrontation during the age of information and network society, that are performed by mass media means and communication tools [1, p.82]. Mass media refers to the communication tools used to influence society's perceptions and create new perspectives on key aspects.

Concentric, according to its lexical meaning, relates to having a common center. Concentric (adjective) means «of circles or spheres: having a common center.» The term originates from the Latin «con-» (meaning «together») and «centrum» (meaning «center»). In military strategy, a concentric attack, also known as a concentric offensive, is an operation where multiple forces simultaneously attack a single objective from different directions. The troops move inward, or «toward a common center», which is the enemy objective. In the context of the war in Ukraine, when analysts refer to Russia's concentric offensive, they are typically describing an attempt to encircle and capture a specific city or fortified area [2]. A key example that has been widely discussed is the Russian effort to capture Donetsk Oblast, particularly focusing on key Ukrainian strongholds like Kramatorsk and Sloviansk [2].

Just as a military concentric operation uses forces to converge on a physical target, the information concentric offensive uses various narratives and tools to converge on a cognitive target: the minds of a specific audience (Ukrainian citizens, Russian citizens, Western governments, or the global public). Since it affects their understanding of the situation, it's a war waged through all means, including communication, to influence the minds of the recipients.

Currently, the network disseminates a considerable amount of unsecured information, making it an ideal platform for spreading disinformation. The necessity of control measures that need to be implemented to counter the spread of misinformation increases as Russia widely uses it. They take a small amount of truth, then add lies and fabricated information, and disseminate it among a target audience.

Furthermore, based on data recorded in 2015, Russia announced the creation of a software and hardware complex that analyzes current social, political, and military

situations. The primary target is gathering intelligence on the internet and providing the most essential information about crucial events in countries. Then, they model scenarios of environmental development and present a proposal to the state leaders. Moreover, the system is capable of recognizing images and identifying individuals and things. Such complexes are also capable of gathering information from tickers in a real-time news stream [1, p.87].

In December 2017, The Washington Post published a secret report from the Main Intelligence Directorate of the Russian Federation, which had come into its possession. It is about the fact that in February 2014, the Main Intelligence Directorate in Ukraine initiated an information campaign aimed at discrediting the Maidan events and the new Ukrainian authority on social networks. Many fake accounts were detected on the platforms Facebook and VK, which were supposed to represent ordinary people from all of Ukraine who are disappointed with the protests in Maidan. The primary purpose of this campaign is to influence key figures to make decisions and justify the actions of the Russian military, which occupies the parliament building without displaying the insignia of its forces [3].

Such facts make sure that Russia focuses on disinformation inside Ukraine to destabilize our country. They also use Astroturfing (AstroTurf, a brand of artificial grass). In essence, it is fake grass attempting to imitate real grass. Astroturfing is the deceptive technology of creating the false, artificial impression of a spontaneous, widespread, grassroots movement in support of or in opposition to a particular product, policy, candidate, or narrative. Such technology is used to share the thoughts of real humans in forums, creating fabricated campaigns on the Internet to influence public opinion [1, p.94].

Named as Olgino's bots from 2013 (LLC «Agency of Internet Research»), they use a specially constructed office in Olgino, a historic area in St. Petersburg, which has become a hub for bot propaganda creation. It is also known as troll-fabric. They are a group of individuals who disseminate propaganda on websites. Well-paid commentators who upload lies and provocative responses are one of the main ways of

conducting a war against Ukraine. Furthermore, they also propagate lies with the usage of not only Russian resources but also internet sources of Ukraine, EU members, and the USA for showing events from a beneficial side for Russian propaganda. Such offices are used to create effective astroturfing [1, p.96].

The evidence clearly demonstrates that the conflict waged by Russia against Ukraine is a hybrid geopolitical confrontation defined by the core principle of concentricity, extending far beyond the physical battlefield. Russian strategy leverages highly specialized military language and advanced technological tools to execute a simultaneous encirclement in both the physical and cognitive spheres.

The shift in warfare, driven by rapid technological development and the active transformation of the information sphere, has made the human mind the primary target of attack. Just as military forces converge on a city like Sloviansk, a torrent of coordinated narratives converges on the public consciousness. Tactics such as the sophisticated deployment of disinformation, combined with the linguistic framing of actions as formal «operations,» are designed to control perception, justify illegal actions, and destroy trust.

The systematic use of technological infrastructure, exemplified by the complex for gathering intelligence and modeling scenarios, and human-powered deception, such as Astroturfing by entities like the Olgino Troll Factory, proves this intent. These actions create a false, fabricated consensus and use the «network society» to destabilize Ukraine internally and undermine international support externally.

Ultimately, understanding the Concentric Code is crucial. It reveals that to counter this modern hybrid threat, defensive measures must also be concentric: we must be as resourceful in securing the informational sphere against fabricated campaigns as military forces are in defending territory. Combating this war requires vigilance, careful fact-checking, and a critical awareness of how language and technology are deployed to shape reality.

References:

1. Грани агресії: деякі узагальнення досвіду російсько-української війни 2014-2024 років [Текст] : колект. монографія / [кол. авт.: Буданов К. О. та ін.] ; за заг. ред. д-ра політ. наук П. В. Мироненка і д-ра політ. наук, проф. С. П. Мокляка ; Акад. політико-прав. наук України, Акад. «Укр. Політія». Київ : Політія, 2024. 394 с.
2. Could Russia occupy all of Donbas in a year? And what if Ukraine's 'fortress belt' falls? Source: Meduza. October 31, 2025 URL: <http://bit.ly/3XbTnh3>
3. Inside a Russian disinformation campaign in Ukraine in 2014. The Washington Post. December 25, 2017. URL: <https://bit.ly/47YRhr2>

СЕКЦІЯ: ЛІНГВІСТИКА (АНГЛІЙСЬКА, НІМЕЦЬКА МОВИ). МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Белкін Б. Д.,

магістр гуманітарно-педагогічного факультету

Національного університету біоресурсів і природокористування України

Науковий керівний – канд. пед. наук, доц. Монашненко А. М.

ЛЕКСИЧНІ ТА ГРАМАТИЧНІ ЗАСОБИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЕМОЦІЙНОЇ ОЦІНКИ В АНГЛОМОВНОМУ ТА УКРАЇНОМОВНОМУ ДІАЛОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ

Мовна комунікація є не лише засобом обміну інформацією, але й інструментом вираження емоцій, оцінок, ставлень. Особливо яскраво це проявляється у діалогічному дискурсі, де емоційність мовлення безпосередньо впливає на міжособистісну взаємодію. Емоційна оцінка — це складова комунікативного акту, яка відображає суб'єктивне ставлення мовця до висловлюваної інформації чи співрозмовника. Метою даної тези є порівняльний аналіз лексичних та граматичних засобів реалізації емоційної оцінки в англomовному та українomовному діалогічному дискурсі.

Лексичні засоби вираження емоційної оцінки

У лексичному плані емоційність мовлення виявляється через використання **емоційно забарвленої лексики, оцінних прикметників, вигуків, експресивних слів, а також метафоричних і фразеологічних одиниць.**

В англійській мові емоційна оцінка часто реалізується за допомогою **прикметників** із позитивною або негативною конотацією (*amazing, lovely, awful, disgusting*), а також **вигуків** (*wow, oh no, yay, ugh*). Важливу роль

відіграють **інтенсифікатори**, які посилюють емоційність висловлювання (*so, really, absolutely, terribly*):

That movie was absolutely fantastic!

I'm so tired of this!

В українській мові аналогічну функцію виконують **емоційно-оцінні прикметники** (*чудовий, жахливий, прекрасний, гидкий*), **вигуки** (*ой, ах, фу, ех*), **частки** (*же, ж, то, таки*) та **зменшено-пестливі суфікси** (*домик, рученька, котик*), які є однією з характерних рис української емоційної експресії:

Ой, як же ж гарно ти сьогодні виглядаєш!

Фу, яка гидота!

Порівняльний аналіз показує, що **українська мова більш морфологічно багата** на засоби вираження емоційності через словотворення, тоді як **англійська мова частіше використовує аналітичні структури** (підсилювальні прислівники, вигуки, інтонаційні засоби).

Граматичні засоби реалізації емоційної оцінки

У граматичному аспекті емоційність у діалозі виражається через **синтаксичні конструкції, порядок слів, модальні дієслова, інтонацію та граматичні часи**.

В англійському діалозі емоційна оцінка часто реалізується через **модальні конструкції**, що передають ступінь впевненості або емоційного ставлення:

You must be kidding!

I can't believe this!

She might be right after all.

Крім того, **інверсія** (*Never have I seen such a thing!*) і **скорочені репліки** (*No way! Really?*) виконують емоційно-виразну функцію. Англійська мова активно використовує **питальні та окличні речення** для передачі емоційної оцінки.

В українській мові емоційність граматично реалізується через використання вигуків у синтаксичних позиціях, повтори, окличні речення, зміни порядку слів і вставні конструкції:

Та ти що! Не може бути!

Який же він чудовий, просто неймовірний!

От уже й справді доля...

Характерною рисою українського діалогічного дискурсу є **вживання часток і повторів** як засобів підсилення емоційності (*Та ні ж бо! Ну-ну! Еге ж!*), що має меншу частотність в англійській мові.

Прагматичний аспект емоційної оцінки

Емоційна оцінка у діалозі виконує **прагматичну функцію**, тобто сприяє встановленню психологічного контакту між комунікантами. В англomовному спілкуванні емоційна виразність зазвичай більш стримана, структурована та залежить від контексту ситуації. Україномовне ж спілкування характеризується **вищим рівнем експресії та емоційної відкритості**, що відображає національно-культурну специфіку комунікативної поведінки.

Таким чином, англomовний дискурс тяжіє до **раціонально врівноваженої емоційності**, тоді як україномовний — до **емоційно насиченої та лексично-інтонаційно виразної** манери мовлення.

Висновки

Порівняльний аналіз показав, що реалізація емоційної оцінки в англomовному та україномовному діалогічному дискурсі має як спільні, так і відмінні риси. Спільними є використання оцінних прикметників, вигуків, інтонаційних засобів та синтаксичних конструкцій. Відмінності полягають у способах вираження: англійська мова віддає перевагу аналітичним та синтаксичним засобам, тоді як українська — морфологічним і словотворчим, зокрема суфіксальним формам та часткам. Отже, емоційна оцінка в діалогічному дискурсі відображає не лише індивідуальні особливості мовця, але й **національно-культурну специфіку мовної картини світу**.

Література:

1. Кисельова Л. В. Емоційність у сучасній українській мові. Київ : Либідь, 2008.
2. Leech G. N. Principles of Pragmatics. London : Longman, 1983.
3. Halliday M. A. K. An Introduction to Functional Grammar. London : Edward Arnold, 1994.
4. Brown P., Levinson S. Politeness: Some Universals in Language Usage. Cambridge : Cambridge University Press, 1987.
5. Кочерган, М. П. Загальне мовознавство. Київ : Академія, 2010.
6. Crystal, D. The Cambridge Encyclopedia of Language. Cambridge: Cambridge University Press, 2003.

Бондарчук Т. А.,

*здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності «Інформаційні системи та технології»*

*Національного університету водного господарства та
природокористування*

*Науковий керівник – кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов Крутько Т. В.*

НАУКОВА КОМУНІКАЦІЯ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ В ЦИФРОВУ ЕПОХУ

У цифрову епоху глобалізація науки тісно пов'язана з розвитком інформаційних і комунікаційних технологій та поширенням англійської мови як загального інструменту для наукового спілкування. Завдяки англійській мові науковці можуть брати участь у глобальних дискусіях, ділитися результатами досліджень та працювати над міжнародними проєктами. Цифрове середовище створило умови, за яких знання англійської мови не лише підсилює професійність, а й стає обов'язковим для ефективної наукової діяльності.

Багато хто розмовляє англійською як першою мовою, і навіть ті, для кого вона не є рідною, зазвичай публікують свої відкриття саме нею. Ситуація

нагадує античний та середньовічний світи, коли вчені могли спілкуватися лише латиною, доки великі історичні літератори, такі як Данте Аліг'єрі, Вільям Шекспір та Мартін Лютер, не почали просувати використання італійської, англійської та німецької мов, відповідно, пишучи своїми рідними мовами [4].

Фактично, англійська мова стала сучасною лінгва франка у світі, у якому в економічному, науковому та культурному плані значною мірою домінують англосовні країни [2, с. 581]. Тому будь-який вчений повинен володіти англійською мовою, принаймні певною мірою, щоб отримати міжнародне визнання та доступ до потрібних публікацій. Водночас існує проблема мовної нерівності: учені, для яких англійська не є рідною, витрачають більше зусиль на редагування чи переклад статей, що знижує темп інтеграції у міжнародне наукове середовище

Інтернет-комунікація в науковому середовищі постійно розвивається, створюючи нові формати спілкування – електронні конференції, наукові блоги, подкасти, цифрові профілі. Вони поєднують риси традиційної комунікації з особливостями онлайн-середовища, що призводить до постійних змін у структурі й стилі наукових текстів. Інтернет-комунікація привертає увагу науковців, оскільки її жанри, які поєднують риси традиційних форм з особливостями онлайн-середовища, зазнають постійних змін (А. Д. Белова, M. Dynel, C. Lee, A. S. Ross, D. Caldwell, J. Schönfeldt, A. Golato). Це підкреслює важливість адаптації наукового дискурсу до нових форматів.

У цифрову епоху англійська мова набула особливого значення як інструмент передачі знань. Вона виступає не лише мовою публікацій у наукових журналах, а й основою для обміну думками між різними галузями [1]. Чітка структурна організація текстів, точні аргументи, терміни, професійна лексика та граматичні прийоми допомагають ефективно досягати комунікативної мети [3, с. 98]. Це свідчить про важливість володіння академічною англійською не лише на рівні перекладу, а й на рівні створення власного наукового тексту.

Підсумовуючи, можна зазначити, що англійська мова у цифрову епоху стала основою міжнародної наукової взаємодії та одним із головних чинників глобалізації науки. Вона забезпечує відкритість, мобільність і прозорість сучасних досліджень, сприяє інтеграції національних наукових спільнот у світовий простір. Цифрові технології посилюють ці процеси, роблячи комунікацію динамічнішою, швидшою та доступнішою. Водночас ефективна наукова комунікація англійською мовою потребує високого рівня мовної та цифрової грамотності, що стає невід'ємною складовою професійної підготовки сучасного вченого.

Література:

- 1.Белова А. Д. Поняття «стиль», «жанр», «дискурс», «текст» у сучасній лінгвістиці. *Вісник КНУ ім. Т. Шевченка. Іноземна філологія*. 2002. №32. С.11-14.
- 2.Крутько Т. В. Англійська мова як lingua franca. *Детермінанти соціально-економічного відновлення держави, регіонів та суб'єктів господарювання: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції Рівне, 10 листопада 2023. Рівне, НУВГП, 2023. С. 581-582. URL: <https://ep3.nuwm.edu.ua/28534/>*
- 3.Крутько Т. В. Вербальні засоби конструювання персонального бренда (на матеріалі персональної Facebook сторінки зіркової персони). *Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія: Філологічні науки (мовознавство) : зб. наук. праць*. Дрогобич, 2020. № 14. С. 98–102.
4. Crystal D. *English Worldwide. A History of the English Language*. Cambridge, 2006. P. 420–439.

Булгакова О. С.,

магістрант кафедри германської філології

Миколаївського національного університету імені адмірала Макарова

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. Мироненко Т.П.

ІНТЕГРАЦІЯ ІНСТРУМЕНТІВ ІІІ У МОДЕЛЬ «ПЕРЕВЕРНУТОГО КЛАСУ» ДЛЯ КУРСУ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Методика «перевернутого класу» з'явилася на початку 2000-х років у США як практична відповідь на проблему обмеженого часу на активну

взаємодію з учнями під час уроків [1]. Структура заняття у моделі «перевернутого класу» організовується як послідовність трьох взаємопов'язаних етапів: допідготовчий етап забезпечує первинне опрацювання змісту, аудиторний – практичне застосування й комунікацію, постаудиторний – закріплення, рефлексію та контроль досягнення заявлених результатів навчання [2].

Особливу актуальність ІІІ набуває у контексті впровадження моделі «перевернутого класу». Автоматизовані системи можуть не лише створювати персоналізовані відеолекції, а й генерувати контрольні запитання, організовувати тренажери для практики, відслідковувати активність студентів та виявляти прогалини в знаннях [3-4]. Це дає змогу викладачеві зосередитися на фасилітації навчального процесу, а не на рутинних операціях.

Структура заняття працює за єдиним потоком переходів між етапами: від підготовленої індивідуальної роботи до взаємодії та до короткого закріплення й плану наступного кроку, рис.1. На вході в аудиторний етап орієнтиром слугують результати мікроперевірок і запитання, зафіксовані на допідготовчому етапі; вони визначають першу хвилю практики, під яку підбираються формати взаємодії (парні обговорення, рольові ситуації, «fishbowl», міні-дебати) і короткі мовні підказки. Перехід між хвилями забезпечується мікровтручанням викладача: на основі типових помилок і спостережуваних дій уточнюються приклади, задаються мовні маркери та інтонаційні моделі, після чого завдання ускладнюється – додається новий контекст або вимога аргументації.

Узгодження з ІІІ здійснюється поетапно: на допідготовчому етапі інструменти генерують адаптивні пояснення, тренувальні картки та перевірки розуміння; на аудиторному підтримують мовленнєву практику через голосові тренажери й симулятори діалогів без підміни власних висловлень; на постаудиторному надають аналітику прогресу та адресні вправи на слабкі місця.

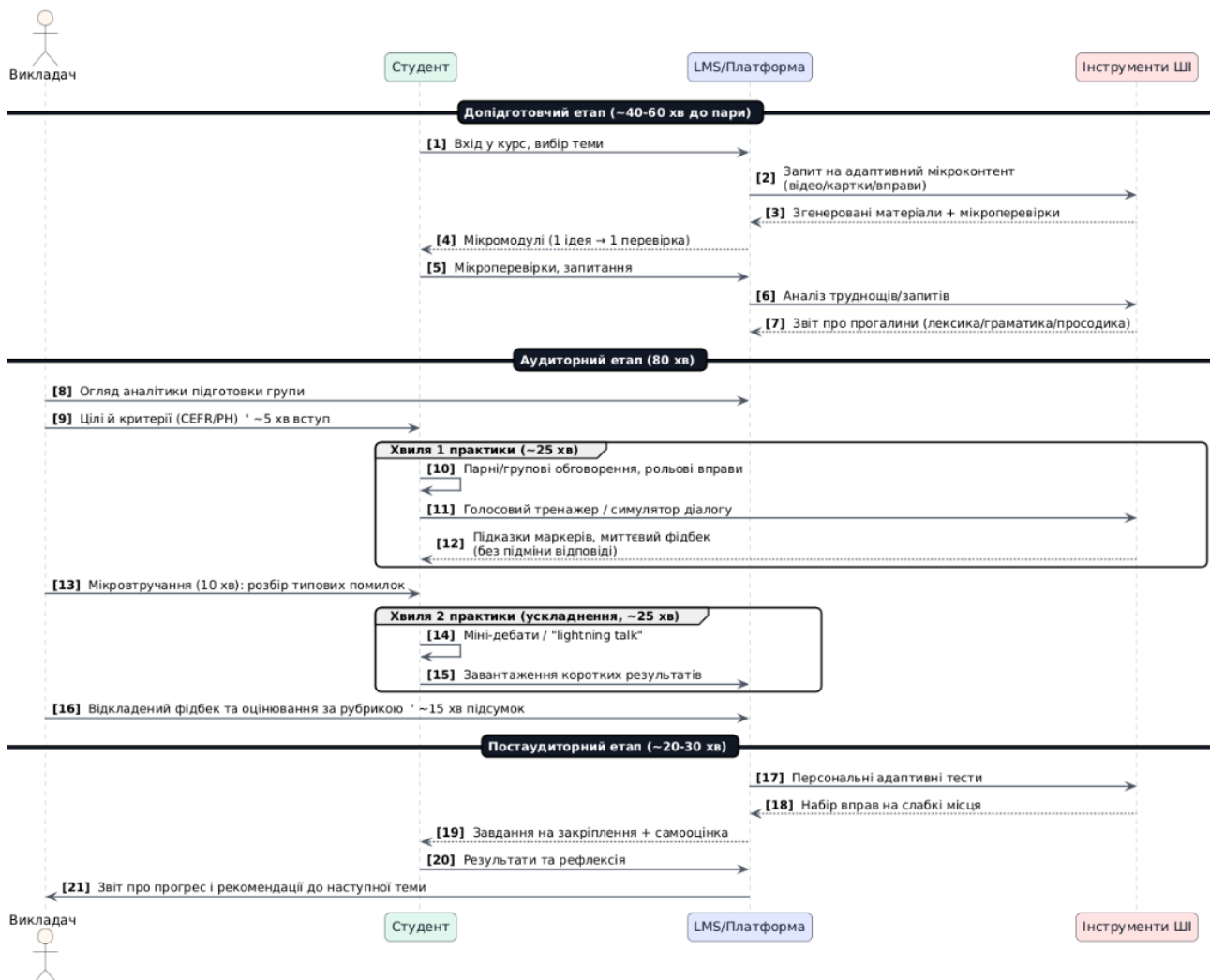

Рис. 1. Перевернутий клас: потік взаємодій (допідготовчий → аудиторний → постаудиторний)

Висновок. Інтеграція інструментів ШІ в модель «перевернутого класу» підсилює кожен з її трьох етапів: забезпечує адаптивне первинне опрацювання матеріалу до заняття, підвищує інтенсивність і адресність аудиторної практики та надає аналітику прогресу на постаудиторному етапі. Це дозволяє викладачеві зосередитися на фасилітації, формульовальному оцінюванні й корекції типових помилок, а студентам отримувати персоналізовану підтримку та більше говорити англійською мовою. Практичний ефект моделі проявляється у зростанні залученості, прозорості навчальних траєкторій і кращому узгодженні

з результатами навчання; водночас потребують уваги питання академічної доброчесності, захисту даних і чітких рамок використання ШІ.

Література:

1. El Miedany Y. Flipped Learning. *Rheumatology Teaching*. Cham : Springer, 2019. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-319-98213-7_15.
2. Булгакова О. *Flipped classroom* + AI як інструмент модернізації бакалаврської підготовки філологів. *Тенденції розвитку філологічної освіти в контексті інтеграції у європейський простір* : матеріали XI міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., м. Миколаїв, 24–25 квіт. 2025 р. Миколаїв : НУК ім. адмірала Макарова, 2025. С. 28–34.
3. Перевернутий клас і штучний інтелект: нові можливості для українських школярів. URL: <https://fmz.org.ua/novini/perevernutyj-klas-i-shtuchnyj-intelekt-novi-mozhlyvosti-dlya-ukrayinskyh-shkolyariv> (дата звернення: 05.11.2025).
4. Dave D. N., Raval V. AI-Powered Flipped Classrooms for English Language Learning. *Ideal Research*. 2024. Vol. 10(08).

Герасименко К. А.,

слухач наукової секції англійської

мови комунального закладу «Роменська міська

Мала академія наук учнівської молоді»

Роменської міської ради Сумської області

Науковий керівник – керівник наукової секції англійської

мови комунального закладу «Роменська міська

Мала академія наук учнівської молоді»

Роменської міської ради Сумської області Харченко А. А.

LINGUISTIC MEANS OF CREATING IMAGES AND CONVEYING EMOTIONS IN THE NOVEL «IT ENDS WITH US» BY COLLEEN HOOVER

Novel «It Ends with Us» by Colleen Hoover is a vivid example of contemporary English prose where characters' emotional states and inner lives are reflected through numerous linguistic devices. The linguistic means of creating images and conveying

emotions in a literary work allow for a deeper revelation of characters' personalities, their experiences, and relationships. The study of such texts helps understand the features of modern English, particularly the means of emotional and figurative expression of thoughts, which is of great importance for the development of linguistic, literary, and communicative research.

An artistic image as a fundamental category of a literary work is a complex aesthetic system that embodies the author's worldview through various means of artistic expression and creates a multifaceted picture of reality. Through the system of artistic images, the author not only reflects reality but also conveys their own emotional and aesthetic attitude towards what is depicted, allowing the reader to comprehend the artistic intent better.

Colleen Hoover's novel «It Ends with Us» is a profound exploration of the human soul through a complex emotional narrative. The author masterfully uses various artistic techniques to reveal the inner world of her characters. Symbolic details and stylistic devices emphasize the depth of the novel's emotional space.

The text actively employs colloquial language, which helps create an atmosphere of ease and naturalness. E.g.: «*crap*», «*shitty day*», and «*dammit*» give the speech a youthful sound, emphasizing the characters' sincerity and openness. The use of professional and technical terms: «*marine-grade polymer*» or «*eulogy*», adds credibility to the narrative, demonstrating the characters' education and professional competence.

Emotionally charged vocabulary plays a special role in emphasizing the characters' experiences. E.g.: «*terribly wrong*» or «*brimming with jealousy*» - create a sense of drama and emphasize the depth of emotional state. In the example «*Your parents must be real assholes*», the author deliberately uses vulgarism to reflect anger or disappointment, adding tension and provocativeness to the dialogue.

Syntactic devices play an important role in forming the emotional coloring of the text. The rhetorical questions: «*Do they ever regret it?*» or «*Why in the world does she have this impression of me?*» make readers think about the moral and

psychological aspects of the situation. Repetitions as in the phrase «*I think not. I think about death a lot*» emphasize important thoughts and demonstrate the chaotic thinking of characters in crisis moments. Ellipsis constructions «*What... Did Alex break up with you?*» convey emotional tension and sudden changes in thoughts.

Semantic devices, particularly metaphors, are actively used to create vivid images. E.g.: «*the sky makes me feel insignificant*», metaphor conveys a sense of the insignificance of personal problems against the grandeur of nature, forming a contrast between the character's inner world and external reality. It helps visualize complex emotions. Hyperboles, such as «*bursting with pride*» emphasize the excess of feelings, focusing attention on the importance of certain moments. Comparisons as «*...like a male version of the Mona Lisa*» add detail and symbolism, allowing better understanding of the characters.

The emotional impact of the text is significantly enhanced through the comprehensive use of expressive means and stylistic devices. The vocabulary conveys sincerity and ease, syntax creates drama and reflection, and semantic devices add depth and imagery. For example, repetitions like «*He looks at me. Like really looks at me*» emphasize important moments, while comparisons like «*voice... a little bit like butter*» create a sense of pleasantness and warmth.

Based on the conducted research, it must be noted that the following emotions prevail in the novel: internal conflict and duality of feelings, anxiety and uncertainty, pain and suffering, romantic attraction, sadness and depression, anger and indignation, confusion, hope, loneliness. These emotions create a complex psychological picture of the novel, where past traumas intertwine with hopes for a better future.

Coleen Hoover uses a rich arsenal of stylistic devices that work comprehensively, forming an emotionally rich, symbolic, and engaging narrative. This allows readers not only to immerse themselves in the text's atmosphere but also to deeply empathize with the characters, understanding the complexity of their internal experiences and conflicts.

The novel «It Ends with Us» by Colleen Hoover impresses readers with its extraordinarily vivid imagery and masterful conveyance of emotions, making it a particularly moving and memorable work of contemporary literature.

Refences:

1. Colleen Hoover. It Ends With Us. База даних: Artia Books e-book. URL.: <https://icrrd.com/public/media/15-05-2021-052358It-Ends-with-Us.pdf>

Грабар А. В.,

*здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
навчально-наукового інституту економіки та менеджменту
Національного університету водного господарства та природокористування
Науковий керівник – канд. філол. наук, доцент Крутько Т. В.*

МОТИВАЦІЙНІ ПОВІДОМЛЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ)

Активне поширення та використання соціальних мереж як технологічної платформи для ЗМІ, реклами, блогів, влогів, коментарів, опитувань, що сприяє здійсненню комунікації, зумовлює актуальність наукових розвідок.

Соціальні мережі пропонують широкі можливості для бізнесу у плані комунікації з клієнтами, отримання відгуків, ознайомлення аудиторії з особливостями виробництва і дизайну, а також для реклами та просування товарів чи послуг [3, с. 53].

Хоча повідомлення соціальних мереж уже тривалий час є об'єктом дослідження багатьох вітчизняних та закордонних науковців (А. Д. Белової, В. О. Климчука, Т. В. Крутько, Є. Пшемицької, О. І. Свідерської, О. Я. Ярмолюк, D. Caldwell, C. Lee, A. S. Ross), аналіз мотиваційних повідомлень зіркової особи у соціальних мережах ще не були у фокусі уваги дослідників, що і зумовлює актуальність роботи.

Голлівудська акторка, продюсерка, письменниця, Різ Візерспун –

особистість, яка досягла успіху у багатьох сферах, яку люблять і якою захоплюються мільйони шанувальників. Продукування та публікування унікального та корисного контенту має вирішальне значення у побудові особистого бренду [1], для залучення та утримання аудиторії зіркової особистості.

Маючи від природи привабливу зовнішність, жінка невтомно працює над собою, пропагуючи у соціальних мережах здорове харчування та фізичну активність: *I know we've been spending a lot of time inside, so I thought we could use a little motivational boost from the incredible Robin Arzon! She's the VP of Fitness Programming and Head Instructor at Peloton AND a New York Times bestselling author, y'all! Watch our full conversation and find out why Robin may or may not be a [#CardiganGirl](https://youtu.be/mHSYo-p6Oc4) here: [#ShineOnAtHome](https://youtu.be/mHSYo-p6Oc4) (1).*

Позитивне ставлення до життя – життєве кредо акторки: *Maybe your silver lining is gold or maybe it's glitter but I encourage you all to let your positivity flag! It's contagious and we need more of it in this world (1).*

У дописах на Facebook-сторінці Різ Візерспун ділиться своїми порадами, думками про життя, мотивує підписників: *I had speaking engagement the other day and there was something that I shared with the audience. Everybody just really loved it. So I want to share it with you. My grandmother shared it with me. It's just a principle I live my life by. And it is this. «People are either radiators or they are drains. And you need to spend time around radiators, the people who radiate goodness and light and positivity. Not the drains, the people who drag you down.» And I think everybody in the audience knew what I meant. And I think you do too. Also don't you want to be someone in people's life that radiates goodness and positivity and creativity and opportunity and optimism and humor and not a drain? Okay. Be somebody's radiator today» (1).*

Використання оцінно маркованих лексем *goodness, light, positivity, creativity, opportunity, optimism, humor* пояснюється їхньою здатністю

створювати надлишкову експресивність повідомлення, що має на меті сформулювати в аудиторії певне ставлення, викликати емоційну реакцію.

Різ Візерспун згадує свої важкі моменти життя, солідаризуючись з аудиторією: *Words to live by, #cleowade. I used to feel like my perspective on life wasn't good enough to share in meetings with business leaders or in big board rooms. I was nervous to speak up about motherhood or marriage or share any of my ideas about sexism and inclusion. Then I got older and I realized, everyone's perspective matters. We all have walked a unique path and every step of that path has helped us learn and grow. So don't let anyone tell you that you don't matter. You do. Pass it on (1).*

Усі люди прагнуть бути успішними, але не до всіх успіх приходить одразу. Проте, людина не повинна здаватися, кожна невдача це – тільки крок до успіху: *So many stories on Instagram focus on success, but sometimes it's important to remember that rejection or failure can really be a great help in our lives (1).* Різ Візерспун часто вдається до використання протиставлення на основі бінарної структури висловлення. У наведеному прикладі спостерігаємо використання протиставлення, актуалізованого антонімами *success/failure* (успіх/невдача).

У наступному прикладі, використовуючи антонімічні протиставлення *future/past* (майбутнє/минуле), *forward/backward* (вперед/назад), повтор прикметника *new*, Різ Візерспун прагне донести аудиторії ідею про необхідність знаходити сили, працювати, будувати нове життя, незважаючи на труднощі, з якими довелося стикнутися в минулому: *Your future needs you, your past don't. We all make mistakes but we can choose to dwell on them or we can choose to move on. It's better to learn from them and leave them in the rear view mirror. Life is all about moving forward! Towards garnering new friendships, focusing on new business ideas or learning a new trade. So don't look backwards, you aren't going that way! (1).*

Різ Візерспун транслює своїй аудиторії позитив, вона вірить у краще в людях, вірить у високу місію: *Thank you, Glennon Doyle, for reminding me that*

being a human is hard. There's so much uncertainty right now. One thing that is so difficult for me is not knowing what happens in the future. I'm a planner and a goal setter. But, the other thing I am is a believer. I believe that people are good. I believe there is a higher purpose (even if I don't always know what it is). I believe the human spirit is truly remarkable. I believe we will get through this, because of my mother and my grandmother and all the other women that came before me that overcame so much for me to be here. If they got through all of the challenges they faced, so can I. I know this is true.

Пріоритети, система цінностей, життєва позиція Різ Візерспун чітко окреслені, незаперечно важливою визнається активна роль жінки в суспільному житті, що дає їй незалежність, владу над обставинами та спроможність знайти прийнятне вирішення проблем: *Here's a tip: Don't wait around for someone else to make YOUR dreams happen! Do one thing TODAY that moves you closer to your goal. Right now. Ok? (1).*

З метою встановлення контакту з інтернет-аудиторією мобілізують різнорівневі ресурси мови, стильова амплітуда яких надзвичайно велика [2]. Так, звертаючись до своїх підписниць, Різ Візерспун вживає лексеми позитивної креативної оцінки, підкреслюючи тим самим своє ставлення: *It's time to say goodbye to guilt and shame and hello to a creative, fulfilled life!! From writing to painting to cooking to playing sports, your @unicorndspacelife can take any form that sparks creativity within you. It is also important to follow your creative curiosity and prioritize your own interests beyond the roles you play for others. Do something for YOURSELF today! (1)* Як свідчить приклад, прямий директив *do something for yourself today* вживається для досягнення ефекту прямого звертання до підписниць.

На відміну від директива, спонукальні конструкції сумісної дії сприяють зменшенню соціальної та комунікативної дистанції, нівелюють волюнтативний тиск на адресата і є проявом реалізації стратегій позитивної увічливості. Такі конструкції органічно втілюють у повідомленнях звернення до адресатів

виконати якусь дію сукупно, акцентуючи увагу на значущості колективної реалізації: *Let's use today to tell the women who inspire us how much they mean to us!* (1)

Поведений аналіз повідомлень Facebook-сторінки Різ Візерспун дає змогу узагальнити образ сучасної жінки – активної, вольової, сильної особистості: *They may look graceful and delicate on the outside but are strong and fiery inside! I've always loved that... and think it applies to so many women. Raise your hands if you agree!!!* (1)

Різ Візерспун активно підтримує позицію гендерної рівності у Голлівуді, а її продюсерська компанія надає жінкам можливість реалізовувати свій творчий потенціал на екрані.

Аналіз мотиваційних повідомлень зіркової персони дозволяє зробити висновок, що Різ Візерспун підтримує активну взаємодію з аудиторією, демонструє відкритість та чесність у комунікації, висвітлюючи питання, важливі для суспільства. Комунікація у соціальних мережах вибудовується з урахуванням психологічних особливостей сприйняття цільовою аудиторією, переважно жіночою, тому повідомленням притаманні образність, оцінність, емоційність, експресивність.

Література:

1. Крутько Т. В. Вербальні засоби конструювання персонального бренда (на матеріалі персональної Facebook-сторінки зіркової персони). *Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Сер. Філологічні науки (мовознавство)*. Дрогобич, 2020. № 14. С. 98–102. <https://doi.org/10.24919/2663-6042.14.2020.223451>
2. Крутько Т. В. Стратегії мовленнєвого впливу у промовах бізнес-коучів (на матеріалі персональних сторінок соціальної мережі Facebook). *Лінгвістика XXI століття: нові дослідження і перспективи*. Київ, 2017. С. 106–112.
3. Belova A. Gustatory vocabulary in luxury food advertising (based on FORTNUM & MASON and FORMAN & FIELD websites and social media platforms). *Current issues of Ukrainian linguistics: theory and practice*. 2023. 47, 50-68. <https://doi.org/10.17721/APULTP.2023.47.50-68>

Джерала ілюстративного матеріалу:

- (1) URL: <http://www.facebook.com/ReeseWitherspoon>

Єрємiна І. М.,

студентка кафедри іноземних мов та методики викладання

Глухівського національного педагогічного університету

імені Олександра Довженка

Науковий керівник – кандидат філологічних наук,

доцент Кушнєрєва М. О.

ВИКОРИСТАННЯ ХУДОЖНІХ ТЕКСТІВ ДЛЯ РОЗВИТКУ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ОБІЗНАНОСТІ

У старших класах загальноосвітньої школи навчання англійської мови набуває нової якості, що передбачає не лише розвиток мовних навичок, а й формування лінгвосоціокультурної компетентності – здатності учня сприймати, розуміти й адекватно реагувати на культурні коди іншомовного середовища. Особливу роль у цьому процесі відіграють художні тексти, які є джерелом автентичної інформації про мову, культуру, норми поведінки та світогляд народу, мова якого вивчається. Художній текст дозволяє побачити, як мова функціонує в контексті культури. Через діалоги персонажів, опис побуту, звичаїв, свят, соціальних ролей та емоцій учень не просто вивчає нові слова, а знайомиться з культурним контекстом їх уживання. Наприклад, у романі «Pride and Prejudice» Джейн Остін можна побачити типову модель британської аристократичної поведінки XIX століття – ввічливі звертання, стримані емоції, детально прописані ритуали знайомства та етикету. Урок, побудований на уривку з цього твору, дозволяє учням обговорити особливості тогочасного англійського суспільства, ролі чоловіка і жінки, значення соціального статусу – і порівняти з українськими реаліями [1].

Формуючи лінгвосоціокультурну компетентність у старшокласників, надзвичайно важливо не лише надавати їм культурологічну інформацію про країну мови, яку вивчають, а й навчати усвідомленого та доречного використання цих знань у комунікативних ситуаціях. Власне, саме художній

текст є потужним інструментом цього процесу, оскільки дозволяє не лише ознайомитися з культурними реаліями, а й «прожити» їх через образи, конфлікти, поведінкові моделі героїв. Завдяки цьому учні поступово навчаються співвідносити мовні явища з відповідними соціокультурними контекстами, що є основною метою формування лінгвосоціокультурної компетентності. Вправи, які супроводжують роботу з художніми текстами, мають бути не лише лінгвістично спрямованими, але й обов'язково культурологічно насиченими. Вони повинні відкривати учням особливості повсякденного життя, побуту, звичаїв, соціальних стосунків, а також ментальні конструкції нації. Наприклад, при вивченні оповідання «*A Cup of Tea*» Кетрін Менсфілд учні можуть не просто аналізувати лексичні конструкції або граматичні форми, а й занурюватися у соціальні відносини між класами, поняття благодійності, лицемірства, співчуття – теми, які глибоко вкорінені в британській культурі.

Щоб робота з таким матеріалом була максимально ефективною, варто активно застосовувати різноманітні форми організації навчання – індивідуальну, парну, групову. Робота в парах і малих групах, особливо під час обговорення поведінки персонажів або відтворення ситуацій із тексту, активізує міжособистісну взаємодію, розвиває емоційний інтелект та навички партнерського діалогу, характерні для міжкультурного спілкування. Наприклад, при обговоренні уривків із роману «*To Kill a Mockingbird*» Гарпер Лі можна організувати дискусію на тему толерантності, расових упереджень і громадянської позиції, де кожен учень висловлює свою думку, спираючись на культурні знання, набуті через читання [2, с. 123-126].

Суттєву роль у формуванні лінгвосоціокультурної компетентності відіграють так звані фонові знання, які учні отримують як безпосередньо з тексту, так і через спеціально дібрані лексичні та граматичні вправи. Йдеться про знання, які є очевидними для носіїв мови, але невідомими або непрозорими для іноземців. Наприклад, образ «five o'clock tea» в британській культурі має глибше значення, ніж просто прийом їжі – це ритуал, форма соціалізації, індикатор вихованості. Знайомство з подібними феноменами, як-от

Thanksgiving у США чи *Guy Fawkes Night* у Великій Британії, через літературні твори, збагачує знання учнів і робить мовлення культурно адекватним. Особливої уваги заслуговує лексика з національно-культурним компонентом. У художніх текстах вона часто виявляється у формі безеквівалентної, конотативної та фонові лексики. Наприклад, слово «*pub*» у британському контексті не просто перекладається як «бар» чи «паб», а передає соціальний простір, де формуються неформальні стосунки, де відчувається дух громади. Те саме стосується понять «*Prom night*» (США), «*Thanksgiving dinner*», «*Boxing Day*», які мають емоційно-культурні конотації, відсутні в українській культурі. У роботі з такими поняттями варто залучати учнів до пошукової діяльності: створення тематичних словників, підготовки презентацій, культурних проєктів, порівняльного аналізу.

Інший ключовий компонент – національна ментальність, яку в художньому тексті передають не лише події, але й реакції героїв, їхні рішення, моделі поведінки. Наприклад, американська ментальність із її культом індивідуалізму, свободи, прагматизму та орієнтації на майбутнє добре прочитується у творах *Марка Твена* чи *Джона Стейнбека*. Навпаки, англійська стриманість, іронічність, прихована емоційність – характерні для героїв *Чарльза Діккенса* або *Івліна Во*. Аналіз таких особливостей формує в учнів толерантність і здатність до міжкультурного співіснування, зменшуючи ризики комунікативних бар'єрів [3, с. 436-439].

Художній текст у навчанні англійської мови в старших класах виступає не лише засобом розвитку мовної компетенції, а й ключовим інструментом формування глибокої лінгвосоціокультурної обізнаності. Він допомагає учням не просто вивчати іноземну мову, а жити нею, відчувати її естетику, її культурну тканину та моральну суть. Саме завдяки такому підходу формуються сучасні мовні особистості, здатні до діалогу культур, критичного мислення, адаптації у глобалізованому світі.

Література:

1. Методичні рекомендації «Підготовка до написання есе «Мої почуття та думки про моральний вибір героїв роману Гарпер Лі «Вбити пересмішника» URL: <https://naurok.com.ua/metodichni-rekomendaci-pidgotovka->

[do-napisannya-ese-mo-pochuttya-ta-dumki-pro-moralniy-vibir-gero-v-romanu-garper-li-vbiti-peresmishnika-470798.html](https://doi.org/10.26907/2542-2690.2025.12.10.2025) (дата звернення: 12.10.2025).

2. Морська Л. І. Теоретико-методологічні засади підготовки вчителя іноземних мов до використання інформаційних технологій : монографія. Тернопіль : ТНТУ імені Володимира Гнатюка, 2007. 243 с.

3. Словник іншомовних слів / уклад. С. М. Морозов, Л. М. Шкарапути. Київ : Наукова думка, 2000. 680 с.

Єфіменко М. Г.,

студентка ННІ філології та історії

Глухівського національного педагогічного університету

імені Олександра Довженка

Науковий керівник – канд. пед. наук, ст. викладач Бутова В.О.

НОРМАТИВНА БАЗА ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Суть сталого розвитку полягає в ефективному вирішенні складного взаємозв'язку між економічним зростанням та охороною навколишнього середовища. У цьому контексті існування людського існування виходить за рамки простого економічного розвитку; але й шляхом підтримки здатності контролювати та захищати екологічне середовище. Сучасний етап людського прогресу характеризується швидкими трансформаціями в усіх аспектах життя, де взаємопов'язані зміни динамічно розвиваються, взаємно підсилюючи одна одну, часто з непередбачуваними наслідками. Багато з них є реальними загрозами для подальшого розвитку суспільства. Швидкі темпи світового економічного зростання та множення виробництва та споживання перешкоджають відновленню природного середовища.

Україна, узгоджуючи свою внутрішню та зовнішню політику, зобов'язалася дотримуватися принципів сталого розвитку. В Україні сталий розвиток відіграє ключову роль в екологічній політиці, сприяючи розумному використанню природних ресурсів, охороні довкілля та задоволенню потреб людини. Однак сучасні виклики вимагають постійної уваги до взаємопов'язаних

питань економічного, соціального та екологічного розвитку, що зумовлює необхідність їх регулювання крізь призму концепції сталого розвитку.

Головною метою сталого розвитку України є забезпечення динамічного соціально-економічного зростання з одночасним збереженням якості довкілля та розумним використанням природних ресурсів. Ця мета спрямована на задоволення потреб як нинішнього, так і майбутніх поколінь шляхом створення високоефективної економічної системи.

Така система не лише стимулюватиме екологічну стійкість, продуктивну працю та науково-технічний прогрес, але й матиме сильну соціальну спрямованість.

Нещодавнє узгодження екологічного законодавства України з нормативно-правовою базою Європейського Союзу, що сталося внаслідок виконання Угоди про асоціацію, підкреслює необхідність того, щоб національне законодавство в першу чергу враховувало об'єктивні та пріоритетні вимоги. Це передбачає комплексну правову базу, що регулює екологічні відносини, враховуючи як державні, так і приватні інтереси, та інтегруючи необхідність регуляторного нагляду в ключових галузях промисловості. Такий підхід спрямований на забезпечення стабільності суспільних функцій та сприяння сталому розвитку України [1].

Забезпечення екологічної безпеки та підтримка екологічного балансу на території України, як зазначено у ст. 16 Конституції, є основоположним обов'язком держави [1; 2].

Кожен має право на безпечне для життя та здоров'я довкілля та має право на відшкодування збитків, завданих порушенням цього права. Конституція покладає на всіх громадян нашої країни відповідальність за охорону природи та її ресурсів. Виконуючи свій конституційний обов'язок (стаття 16 Конституції України), у 2000 році Уряд України спрямував свої зусилля на гарантування прав громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля (стаття 50 Конституції України). Для досягнення цієї мети були визначені такі основні пріоритети:

- 1) Розвиток та вдосконалення екологічного законодавства;
- 2) Інституційне вдосконалення системи державного управління у сфері охорони навколишнього середовища та управління ресурсами;
- 3) Посилення участі громадськості у процесах розробки та прийняття рішень у цій сфері;
- 4) Створення розгалуженої системи закладів екологічної освіти та виховання;
- 5) Розвиток та вдосконалення економічного механізму управління природними ресурсами;
- 6) Поглиблення міжнародного співробітництва в галузі охорони навколишнього середовища, поряд з гармонізацією національного екологічного законодавства з європейськими стандартами;
- 7) Створення ефективної державної системи моніторингу стану навколишнього середовища та використання природних ресурсів [2].

Реалізація цих визначених пріоритетів вимагала виконання комплексного комплексу правових заходів, спрямованих на створення безпечного середовища для людської діяльності. У сучасному розвитку українського екологічного законодавства помітна тенденція до його деталізації та постійного вдосконалення окремих його частин. Було прийнято низку базових правових актів, які регулюють майже всі аспекти охорони навколишнього середовища та використання природних ресурсів натеper та на найбдижче майбутнє [3].

Протягом років незалежності України було створено додаткове законодавство про охорону довкілля, яке доповнює чинні закони, зокрема Закон України «Про охорону довкілля». Це законодавство регулює правові відносини у сферах взаємодії людини та природи. Ключові компоненти цієї правової бази включають:

- Конституцію України: Основні правові норми, що забезпечують ефективне використання та охорону земель, надр, вод, лісів та навколишнього середовища в цілому, зосереджені у статтях 13, 16, 50, 92).
- Лісовий кодекс України: Вирішує питання, пов'язані зі збереженням, відновленням та раціональним використанням лісів.

– Водний кодекс України: Забезпечує правовий захист вод від засмічення, забруднення, виснаження та регулює порядок їх використання.

– Кодекс про надра України: Забезпечує раціональне, комплексне використання надр для задоволення потреб суспільства, одночасно охороняючи та гарантуючи безпеку людей та довкілля під час використання надр.

– Кодекс цивільного захисту України: Забезпечує захист населення, територій, навколишнього природного середовища та майна, а також екологічну безпеку [4].

Всі вищезгадані документи складають основу екологічного виховання школярів незалежної української держави.

Література:

1. European Green Deal. Representation of Ukraine to the European Union: Official website. 2021. <https://ukraineeu.mfa.gov.ua/posolstvo/galuzeve-spivrobitnictvo/klimat-yevropejska-zelenaugoda>

2. Гетьман, А.П., Анісімова, Г.В. Деякі еколого-правові аспекти забезпечення сталого розвитку України. Право та інновації. 2017. 3: 7–17. https://nbuv.gov.ua/UJRN/apir_2017_3_3

3. Голубовська-Онісімова, Г., Гаврилюк, Р., Андрусевич, Н., Кравченко, О., Алексеева, Е. та Малькова, Т. Екологічні реформи для повоєнного відновлення та європейської інтеграції України: аналітичний документ. Українська національна платформа Форуму громадянського суспільства Східного партнерства. 2023. Київ. https://epl.org.ua/wpcontent/uploads/2023/04/2023_Reforms_Policy_Paper.pdf

4. Яценю, О. Екологічна політика України: цілі, напрямки та інструменти впровадження. 2021. <https://ecopolitic.com.ua/ua/news/ekologichna-politika-ukraini-cili-napryamita-instrumenti-realizacii/>

Жовновач Т. А.,

старший викладач кафедри менеджменту

та соціально-гуманітарних дисциплін

Черкаської філії ПВНЗ «Європейський університет»

THE COMMUNICATIVE APPROACH IN TEACHING PROFESSIONAL FOREIGN LANGUAGES IN HIGHER EDUCATION

The contemporary system of higher education is oriented toward the training of professionals capable of functioning effectively within a multicultural professional

environment. Consequently, the study of a foreign language for professional purposes becomes not only an integral component of humanitarian education but also a crucial prerequisite for professional self-realization. The successful formation of foreign language professional competence is attainable through the implementation of effective pedagogical approaches, among which the communicative approach holds a leading position – particularly when combined with interactive learning technologies.

Indeed, the significance of the communicative method in language instruction is difficult to overestimate. Therefore, its implementation is considered essential in the teaching of language disciplines within institutions of higher education, as it most effectively enables instructors to facilitate students' linguistic practice in both professional and social contexts [4, p. 41].

In the current educational landscape, there is an increasing demand for specialists proficient in a foreign language not only at an everyday conversational level but also within a professional context. As such, the teaching of foreign languages for specific purposes in higher education institutions gains particular relevance. For highly educated specialists, foreign language proficiency serves not only as a means of accessing information from original sources but also as a tool for professional communication aimed at solving pragmatic tasks.

Under the conditions of foreign language instruction at non-linguistic institutions of higher education, it is essential to develop not only general but also specialized communicative competence within professional and occupational spheres. This is necessitated by the demands of professional activity in students' future fields of specialization [2, p. 5]. Such training, in turn, promotes the development of professionalism, creative thinking, responsibility, autonomy, and self-regulation.

One of the most effective approaches in this context is the communicative approach, which aims to develop students' ability to engage in authentic language communication within a professional environment. The communicative approach to language teaching is functionally oriented towards communication; that is, within this framework, the goal of communication, the strategies and tactics employed to achieve communicative outcomes, take precedence over the mere selection of linguistic forms.

To implement the communicative approach in the classroom, instructors should use tasks and exercises that help students expand their vocabulary and understand the social context in which communication takes place [4, p. 42]. The overarching goal of communicative language instruction is to enable future specialists to independently apply the theoretical framework of the communicative approach, develop communicative competence, comprehend the processes of language-related thinking, and recognize the interdependence between language and communication [4, p. 43].

In the context of globalization and Ukraine's integration into the international educational and professional space, mastery of a professional foreign language becomes an essential component of training specialists across various fields. The primary objective of foreign language instruction for higher education students is the acquisition of practical language proficiency, enabling its application in future professional activities, scientific work, and both everyday and professional communication.

Foreign language learning serves as a means for the systematic acquisition, expansion, and deepening of professional knowledge, the formation and development of students' personal, creative, and professional qualities and skills, and the ability to communicate in a foreign language in specific professional, business, and scientific domains. This also entails consideration of the characteristics of professional and scientific thinking, and fosters the development of independent theoretical and practical judgments, scientific and creative autonomy, and enhances the effectiveness of professional and research activities [2, p. 10].

Traditional methods of instruction, which focus primarily on the mechanical memorization of vocabulary and grammar rules, no longer meet the requirements for developing students' communicative competence. As a result, the communicative approach, when integrated with interactive technologies, has become a key tool in teaching the discipline «Professional Foreign Language» in higher education institutions.

The modern higher education system is undergoing continuous transformation, particularly in the field of foreign language instruction. In the context of globalization and professional mobility, the study of a foreign language – serving as a means of

effective intercultural communication – has become increasingly relevant. Higher education institutions in various countries are actively implementing the communicative approach in combination with interactive technologies to ensure effective student learning.

The experiences of countries such as the United Kingdom, the United States, Germany, Finland, and South Korea demonstrate the high efficacy of innovative methods in teaching foreign languages for professional purposes. In this context, international experience in applying the communicative approach alongside interactive technologies deserves thorough study and adaptation within the educational framework of Ukraine.

The Communicative Approach, or *Communicative Language Teaching* (CLT), emerged in the 1970s as a response to the growing demand for practical language proficiency. The communicative method was first proposed by Dell Hymes in 1972, who emphasized that «*communicative competence is the ability of a language user to utilize and understand language in the process of communication and interaction with others, taking into account the social context*» [2, p. 17]. The central objective of this approach is the development of communicative competence – the ability to use language effectively and appropriately in various real-life and professional situations.

In the context of teaching English for specific purposes (e.g., English for lawyers, medical professionals, engineers, etc.), the communicative approach implies a teaching process that closely simulates real-world professional environments. Among the key advantages of this approach are: increased student motivation due to the practical relevance of language skills; the development of professional foreign language competence required for careers in international settings; the enhancement of critical thinking through analysis of real-life case studies and participation in professional discussions; the cultivation of teamwork and problem-solving skills – essential components of modern education; the creation of conditions for individualized learning that allow students to choose their own pace and format of study; and the integration of students' professional interests into the learning process.

The communicative approach emphasizes the practical use of language as a tool for both interpersonal and professional communication. Its primary goal is to develop

communicative competence, which encompasses grammatical, sociolinguistic, discourse, and strategic components. The communicative method requires a rethinking of the structure and content of grammatical material in light of the need to develop all four language skills – listening, speaking, reading, and writing – as interrelated and mutually reinforcing activities. Therefore, one of the core tasks of language instructors is to adopt a communicative orientation, which involves mastering generalized modes of language use necessary for effective communication [3, p. 46].

In teaching foreign languages for professional purposes, the communicative approach is aimed at developing learners' ability to interact effectively in a professional context. Its core principles include:

1. *Orientation toward real-life communicative situations*, incorporating cultural norms of communication within the relevant professional domain. Project-based learning can be implemented in the form of presentations, reports, or research papers in the target language.
2. *Active student interaction*, with a focus on a learner-centered model of instruction.
3. *Use of authentic materials*, such as articles from professional journals, video interviews, technical documentation, presentations, and business negotiations.
4. *Development of all four language skills*: listening, reading, writing, and speaking.
5. *Focus on meaning rather than merely form*.
6. *Contextualized instruction*, which situates language learning within relevant professional and social contexts.
7. *Interactivity*, which includes group projects, discussions, and role-plays. The intercultural component of competence can be developed through situational role-plays – for example, business negotiation simulations for future economists.
8. *Integration of digital technologies*, including online platforms, artificial intelligence tools, and virtual reality environments.

The communicative approach is centered on enhancing students' language competence by simulating real-life communication scenarios. Its core principles align

seamlessly with the capabilities of modern digital technologies. Interactive tools significantly reinforce the communicative approach by offering students opportunities to practice the target language in settings that closely replicate real-world conditions.

Recent global challenges – particularly the COVID-19 pandemic and the imposition of martial law in Ukraine – have further underscored the importance of leveraging digital tools and applications in the development of students' foreign language competence in higher education [1, p. 4].

The communicative method is currently widely recognized and popular in foreign language teaching methodologies within institutions of higher education, as it facilitates more effective acquisition of linguistic knowledge and the development of learners' communicative skills. Every language learner has individual needs, levels of linguistic and communicative ability, as well as personal interests. Therefore, creating a supportive and comfortable communicative learning environment through the communicative approach enhances the learning experience and promotes student engagement.

This approach not only improves students' business and professional communication skills but also encourages experimentation with peer-to-peer learning strategies, which contribute to establishing an open and communicative atmosphere within the educational space and strengthening relationships between students and instructors. The communicative approach is an effective methodology in teaching a foreign language for specific purposes, as it fosters deeper understanding of the material and supports the training of competitive professionals.

Its implementation requires a creative approach from the instructor, the selection of relevant materials, and the design of a learning process that reflects real-world professional contexts. Integrating the communicative approach with interactive technologies in the study of foreign languages for specific purposes in higher education significantly enhances the quality of students' language training.

This approach aligns with contemporary educational standards and contributes not only to the development of linguistic competence but also to the advancement of professional, digital, and intercultural competencies among future specialists.

References:

1. Bilan, N.M. (2022). *Formation of Foreign Language Competence of Future Power Engineers through Project-Based Technologies in Technical Universities* (PhD dissertation, Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University). Ternopil. 350 p.
2. Zelenska, O.P. (2020). *Mastering Psychology English: English Language Textbook for Master's Degree Students of Psychology Faculties*. Kyiv: Publishing House of the European University. 330 p.
3. Mytyai, Z.O. (2018). *The Communicative Approach to Learning the Native Language*. Scientific Bulletin of Melitopol State Pedagogical University. Series: Pedagogy, (1)20, pp. 45–60.
4. Semak, L.A. (2023). *Academic Studies*. Series: Humanities, Issue 1, pp. 40–45.

Кобець Н. В.,

*курсант Військового інституту телекомунікацій та
інформатизації ім. Героїв Крут,
випускник Київського військового ліцею ім. І. Богуна.*

Науковий керівник – кандидат філологічних наук,

доцент, Жукович І. І.

THE IMPORTANCE OF THE ENGLISH LANGUAGE FOR CADETS AND MILITARY STAFF

In the context of globalization and international military cooperation, English has become an essential tool for professional development in military education. For junior cadets, the first and second years of study is crucial for laying a solid foundation in English, compensating for gaps in school education, and preparing for professional challenges in their future careers. Military English is not only a communication but also a key to understanding military technologies, international standards, and operational protocols as well as scientific and technical information, which is crucial for the training of a modern officer.

Nowadays, it is extremely important for a serviceman, especially for an officer of the Armed Forces of Ukraine, to have a good command of the English language.

Most scientific research, military developments and tactical materials are available in English. Knowledge of this language allows cadets to have access to advanced military materials that can be useful for improving skills, planning and decision-making in combat. In addition, English-language resources often contain information on the latest weapons that can be provided by partner countries [1, p. 183].

Proficiency in this language provides a person with many opportunities not only in the Armed Forces of Ukraine, but also in civilian life. English also has a positive impact on our brain. It develops memory, improves attention and concentration, and enhances critical thinking. In higher military educational institutions, the study of English is very important, as it is a key area of an officer's professional training. In the future, an officer will have to work with military technologies where English is indispensable. Most instructions for weapons, communication devices, and computer systems are written in English. Along with the needs specific to each branch of the army, specialization and military mission, the military personnel have certain basic needs. Generally, the military personnel have to be able to explain the problems they are confronted with, come up with suggestions in solving problems and address superiors and subordinates in a correct manner. The communication skills in English include conveying information within briefings and debriefings, using the radio, reading the maps, transmitting messages within meetings, as well as producing written messages (notes, memos and reports, informal and formal letters) [2, p. 318]. Without language knowledge, it is impossible to properly configure or maintain modern equipment. Furthermore, communication protocols, encryption systems, and NATO standards (STANAG) are developed and published in English. IT and cybersecurity also require strong language skills. Thus, English is essentially the key to military technologies. As for how to improve English to a high level so that an officer can communicate, translate, and feel more confident, it seems necessary for a first-year cadet to read more English books, articles, and military literature. Writing down all unfamiliar words, learning them, and practicing communication are crucial. We think that cadets should practice English not only during language classes but also in everyday life. The needs in English communication development include self-

development in listening and speaking skills, which are essential for air cadets to perform professionally and intelligently..

They can practice by speaking with each other on different topics, because practice is the most important factor. Every mistake we make in life is revealed through practice. Therefore, in real live communication one can realize and correct all the mistakes that occur.

It should be emphasized that English is not only about learning words, grammar rules, or translating texts. It is also about correct pronunciation and understanding different accents such as American and British. Linguistic skills, within the context of the technology used, encompass spelling proficiency, mastery of spelling rules, and the ability to use foreign-origin lexical units. Developing these skills enables cadets to accurately interpret statements containing foreign vocabulary and construct their own coherent statements. The sociolinguistic component involves the ability to employ lexical units in speech that align with the social status and roles of interlocutors. Sociocultural skills allow cadets to select appropriate language forms based on the sociocultural context and adapt their communication style to changing conditions of interaction.

From the first lessons cadets try to practise the alphabet at every class till they know it perfectly well. They spell their names, last names, using the alphabet, write down words, sentences, and even poems which are dictated with the help of phonetic alphabet.

When cadets communicate, they listen to the language and gradually improve their listening comprehension. Listening is the ability to acknowledge and comprehend spoken language, encompassing aspects such as pronunciation, syntax, vocabulary, and overall meaning. To master English, a cadet should never be afraid of making mistakes during lessons or in general communication. It is much better to try speaking, even with mistakes, than to remain silent. A cadet must recognize and correct his mistakes in communication.

A cadet may create challenges and problems in language learning by convincing himself that English is unnecessary, that it is not for him, or that he will never be able to master the subject. In such cases, these negative expectations often become reality.

In contrast, a cadet who has a strong desire to learn finds opportunities, and his progress becomes clearly visible.

In conclusion, all cadets of the first and second years who studied English poorly before entering higher military educational institutions never to tell themselves that they are incapable of learning English. Instead, they should believe in themselves and affirm that they can master the language. The most important factor is having strong motivation and a genuine desire to succeed. I strongly encourage junior cadets of higher military educational institutions to study English in depth, because this is their chance to compensate for what was superficially learned at school.

References:

1. Dmytrivna, T. H., & Gennadiivna, D. G. (2024). *The importance of English language skills for cadets in wartime*. In *Problems and prospects of modern science and education: Proceedings of the XIII International Scientific and Practical Conference* (pp. 183–187). Lviv: Lviv Scientific Forum.
2. Niculescu, B. O., & Obilisteanu, G. (2015). *The importance of developing the intercultural communication competence for the land forces cadets*. *Land Forces Academy Review*, 20(3), 316–321.

Козій А. О.,

слухач наукової секції англійської

мови комунального закладу «Роменська міська

Мала академія наук учнівської молоді»

Роменської міської ради Сумської області

Науковий керівник – керівник наукової секції англійської

мови комунального закладу «Роменська міська

Мала академія наук учнівської молоді»

Роменської міської ради Сумської області Харченко А. А.

**VERBAL MEANS OF EXPRESSING THE NATIONAL CHARACTER OF
THE UKRAINIAN PEOPLE ON THE MATERIALS OF THE SPEECHES OF
BORIS JONSON AND RISHI SUNAK ON THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR**

Studying the verbal means of the Ukrainian national character in foreign mass media publications allows us to understand how Ukraine is perceived at the international level. Its analysis determines how Ukrainian identity is highlighted in foreign media in the speeches of Boris Johnson and Rishi Sunak and which aspects are considered to be key for the representation of the national character. It can give us a deep understanding of how russian-Ukrainian war is highlighted abroad, and how it affects the international perception of Ukrainians and their national character.

The aim of the research is to analyze verbal means of expressing the national character of the Ukrainian people based on the speeches of Boris Johnson and Rishi Sunak about the russian-Ukrainian war.

By their speeches Boris Johnson and Rishi Sunak not only express their own point of view, but also influence the consciousness of the public because they have a certain authority. Verbal means selected from speeches serve as a source of information about the national character of the Ukrainian people for the English-speaking public.

In the speeches of Boris Johnson, the following phrases were used as examples for expressing his opinion of Ukrainians: «...I salute the bravery of the ordinary people of Ukraine...» - this is a vivid example that emphasizes that Ukrainians are a brave nation, because everybody joined the fight against Russia in order to inevitably win. «...Ukrainian liberty and independence...» - it reflects the desire for freedom and independence of Ukraine as a national ideal. The statement «...their cheerfulness and their courage...» indicates the characteristic features of the Ukrainian people, such as vigor, a high level of bravery and determination in difficult situations. «...cultural dynamism of Ukraine...» - this expression can be used to emphasize the optimism, cheerfulness and courage of Ukrainians who show a positive attitude and willingness to overcome difficulties. In turn, Rishi Sunak uses the following phrases: «...I saw Ukraine's incredible spirit. A spirit, yes of strength and defiance but also of ingenuity and innovation.» - this expression is used to express admiration or support for the great determination and strength of the Ukrainian people in various aspects of

life, «...a start-up nation with a thriving tech sector...» - reflects positive impression and points to Ukraine as a state that actively supports and develops startups, innovative approach and entrepreneurial activity. «...In fact, the war has only proved how much Ukraine has to offer...» - in the speech it is used to emphasize that the war has become a great trial for Ukraine. «...how much they (Ukrainians) treasure the life and the bustle and the freedom!»- creates a positive image of Ukrainians and emphasizes the valuable aspects of their lifestyle. In the speeches of these famous politicians, a clear position regarding the attitude towards the Ukrainian people can be traced. After analyzing these statements, a conclusion was made about the maximum support of Boris Johnson and Rishi Sunak regarding the Russian-Ukrainian war.

In the speeches of Boris Johnson and Rishi Sunak the following semasiological stylistic expressive means and stylistic devices were distinguished: epithet, metonymy, metaphor. «... a sovereign European country...» - Boris Johnson's emphasizes that he clearly understands the desire of Ukrainians to see their state on an equal footing with other European nations. «... innocent and beautiful country...» – Boris Johnson believes that Ukrainian nation is peaceful and honest, and the Russian invasion was not provoked by anything. «...dreams of peaceful, prosperous, independent Ukraine...» - Boris Johnson depicted the original dream of every Ukrainian to live in a free country and in peace. The metonymy is also clearly expressed: «... something beautiful is blooming, it's a flower that the whole world can see and admire...» - This metonymy used by Boris Johnson depicts the beauty of the Ukrainian nation. A vivid example of metaphors is: «... the people of Ukraine are paying in their blood...» - it refers to the struggle with Russia in the war for independence. Through these artistic means, Boris Johnson and Rishi Sunak express their support and appeal to the Ukrainian people.

So, with the help of these vivid examples, a conclusion was made that Boris Johnson and Rishi Sunak show Ukrainians as a nation of brave, honest, intelligent and free people.

References:

1. Національний характер як феномен культури [Електронний ресурс]. *Освіта.UA* : база даних. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/culture/10330/> .
2. Промови Бориса Джонсона та Ріші Сунака [Електронний ресурс]. База даних «Gov.UK». URL: <https://www.gov.uk/>.

Кононенко Н. О.,

завідувач навчально-методичного кабінету

ВСП «Аграрно-економічний фаховий коледж ПДАУ»

Стеценко А. Р.,

голова студентського наукового товариства «Agricola»

ВСП «Аграрно-економічний фаховий коледж ПДАУ»

МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ У АГРАРНИХ ЗАКЛАДАХ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ

Сучасна стратегія інтернаціоналізації освітнього простору суттєво змінює підходи до викладання іноземних мов у закладах освіти, зокрема іноземної мови за професійним спрямуванням. Аграрні заклади фахової передвищої освіти, що прагнуть інтегруватися у світовий освітній простір, мають приділяти особливу увагу розвитку іншомовної компетентності студентів. Недостатній рівень володіння іноземною мовою, а також слабкі навички усної й письмової комунікації стають суттєвими перешкодами для майбутньої професійної діяльності та міжнародної наукової співпраці. Комунікативні бар'єри знижують конкурентоспроможність фахівців на ринку праці. У глобалізованому суспільстві іншомовна компетентність уже не розглядається як додаткова перевага, а виступає базовою універсальною навичкою, відсутність якої ускладнює працевлаштування. Науковці без знання іноземної мови залишаються поза доступом до автентичних матеріалів, міжнародних публікацій і грантових програм, що негативно позначається як на їхньому

професійному зростанні випускників, так і на репутації вітчизняних навчальних закладів. Відтак, якість іншомовної підготовки можна вважати не лише особистим досягненням студента, а й важливим чинником розвитку економіки держави та добробуту громадянського суспільства загалом [1, с. 33–34]. У випадку аграрних навчальних закладів освіти, на нашу думку, варто робити акцент саме на діловій іншомовній комунікації, адже випускники повинні вміти комунікувати з міжнародними партнерами – постачальниками й покупцями аграрної продукції. К. Г. Якушко виділяє сім основних етапів іншомовної підготовки студентів аграрних навчальних закладів. На першому етапі пропонується використання попереднього досвіду вивчення іноземних мов, а також професійно орієнтованих дисциплін. Другий же етап передбачає створення технологій навчання, що враховують особливості професійного спілкування та забезпечують формування термінологічної бази, необхідної майбутнім аграріям. Наступні за черговістю етапи посилюють акцент на спеціалізованій лексиці, базуючись на демонстраційності й комунікативності. П'ятий і шостий етапи передбачають активне застосування мовних знань у науковій і виробничій діяльності, а також закріплення професійних навичок через виконання комплексів мовних вправ і моделювання реальних комунікативних ситуацій. Сьомий (останній) етап підсумовує попередні: він настає вже тоді, коли сформовані навички застосовуються здобувачами освіти у вивченні фахових дисциплін і під час стажувань. Розроблена модель передбачає поєднання цільового, змістового та діяльнісного компонентів і спрямована на комплексне формування професійно орієнтованої іншомовної компетентності здобувачів фахової передвищої освіти [3]. Таку модель можна адаптувати і під вивчення ділової іноземної мови, зосередивши особливу увагу на комерційній термінології, оформленні документації та веденні переговорів. Це дозволить студентам аграрних навчальних закладів легше інтегруватися у професійне іншомовне середовище. Формування професійної комунікативної компетентності студентів залежить не лише від методики викладання, але й від

рівня бажання і самостійної роботи здобувачів освіти, їхньої готовності до самовдосконалення та практичного застосування знань. Лінгвістична компетентність охоплює лексичний, фонологічний і синтаксичний рівні, тоді як соціолінгвістична передбачає здатність використовувати мовні формули залежно від ситуації спілкування. Соціолінгвістична компетентність інтегрує знання, навички та вміння вибирати адекватні засоби спілкування у різних соціальних і культурних контекстах [2]. Ділова іноземна мова є життєво важливою в сучасній глобалізованій економіці та стала важливим інструментом для розвитку лідерських якостей та керівництва у аграрному бізнесі.

Література:

1. Кравець Р. А., Джеджула О. М., Ковальова К. В., Юмачікова О. М. Теоретичні й методичні основи формування лінгвосоціокультурної компетентності майбутніх фахівців аграрної галузі в контексті інтернаціоналізації ЗВО: колективна монографія. Вінниця: Вінницький національний аграрний університет, 2022. 392 с.
2. Міняйло Н. В., Федюніна О. І., Костецька Л. А. Вплив рівня володіння мовою на формування комунікативної компетентності українських здобувачів освіти. *Вісник науки та освіти (Серія «Філологія», Серія «Педагогіка», Серія «Соціологія», Серія «Культура і мистецтво», Серія «Історія та археологія»)*. Київ, 2024. № 11 (29). С. 534–547.
3. Піддубцева О. І. Особливості іншомовної підготовки в українських аграрних закладах вищої освіти. *Актуальні питання гуманітарних наук : міжвуз. зб. наук. пр. молодих вчених Дрогобицького держ. педагог. ун-ту ім. Івана Франка*. Дрогобич: видав. дім «Гельветика», 2022. Вип. 48. Т. 2. С. 211–217.

Конопко С. М.,

магістрантка

Вінницького державного педагогічного університету

імені Михайла Коцюбинського

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. Лісниченко А. П.

ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДУ «МОЗКОВИЙ ШТУРМ» НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

У сучасній методиці навчання іноземних мов особлива увага приділяється пошуку ефективних шляхів формування вмінь англомовного говоріння. Одним із дієвих засобів активізації мовленнєвої діяльності учнів є інтерактивний метод «мозковий штурм». Його застосування сприяє розвитку комунікативної компетентності, стимулює творче та критичне мислення, підвищує мотивацію до спілкування англійською мовою. Завдяки створенню атмосфери співпраці та вільного обміну думками цей метод забезпечує ефективне формування навичок спонтанного мовлення в умовах реального комунікативного середовища.

Інтерактивний метод «мозковий штурм» широко використовується вчителями англійської мови на різних типах уроків, а тому є популярною темою для досліджень в українському та міжнародному науковому полі. О. Волошина та М. Люлько надали комплексну характеристику досліджуваному методу та його завданням. А Н. Гапоненко та Ю. Біленька проаналізували кроки його практичної реалізації та надали рекомендації щодо використання методу «мозковий штурм» на уроках англійської мови.

Н. Гапоненко доводить, що метод «Мозковий штурм» є невід'ємною частиною інтерактивного навчання, оскільки воно полягає в організації освітнього процесу як форми безпосереднього спілкування, під час якого здійснюється обмін інформацією, знаннями, уміннями та досвідом між учасниками освітнього середовища –вчителем та учнями або між самими

учнями. Досліджуваний метод допомагає забезпечити постійну, активну та цілеспрямовану взаємодію всіх учасників навчального процесу, що сприяє підвищенню ефективності засвоєння навчального матеріалу та розвитку вмінь англомовного говоріння [3].

Метод «мозкового штурму» є ефективним засобом генерації ідей, який доцільно застосовувати на уроках англійської мови з метою стимулювання творчої активності та залучення учнів до комунікативної взаємодії. Використання цього методу сприяє розвитку креативного мислення та вдосконаленню мовленнєвих навичок, оскільки забезпечує умови для вільного висловлення думок у невимушеній, сприятливій для спілкування атмосфері [4].

Метод «мозкового штурму» передбачає поетапну організацію роботи, що включає три основні етапи: генерування ідей, відбір найдоцільніших рішень та аналіз отриманих результатів.

На першому етапі – генеруванні ідей – усі учасники мають можливість висловлювати власні пропозиції щодо розв'язання поставленого завдання. Важливою умовою є відсутність критики, що забезпечує вільне та невимушене висловлення думок. Для ефективності цього етапу педагог має створити комфортне психологічне та фізичне середовище: подбати про належне освітлення, організацію простору, наявність необхідних матеріалів для фіксації ідей. Доцільно призначити одного з учасників, який здійснюватиме запис усіх висловлених пропозицій, зберігаючи анонімність авторів.

Важливу роль у процесі «мозкового штурму» відіграє керівник або вчитель, який відповідає за підтримання сприятливої морально-психологічної атмосфери, організацію групової взаємодії та забезпечення рівноправної участі всіх учасників. Перед початком роботи необхідно чітко сформулювати проблему, ознайомити учасників із правилами діяльності: розглядати лише одну проблему одночасно, розміщувати учасників у колі для забезпечення рівності, обмежити час обговорення, а також забезпечити фіксацію всіх висловлених ідей.

Другий етап – відбір найкращих ідей – передбачає колективне обговорення та розвиток запропонованих думок. На цьому етапі не акцентується увага на авторстві ідей, оскільки ефективність «мозкового штурму» визначається саме колективним творчим пошуком. Керівник заохочує всіх учасників до активності, сприяє розвитку висловлених пропозицій, запобігає проявам критики та підтримує атмосферу співпраці.

Третій етап – аналіз ідей – полягає в критичному осмисленні – запропонованих рішень. Учасники поділяються на дві групи прихильників та опонентів, які послідовно аналізують аргументи «за» і «проти» кожної ідеї. Такий підхід дозволяє глибше оцінити життєздатність запропонованих рішень, сприяє розвитку аналітичного мислення та формуванню навичок аргументованого висловлення думок англійською мовою [1]. О. Біленька наводить рекомендації, які допоможуть організувати продуктивний мозковий штурм:

- 1) Важливо створити комфортну обстановку для сеансу;
- 2) Учасників необхідно розмістити в колі;
- 3) Потрібно призначити лідера (поміркованого);
- 4) Обов'язково треба встановити часовий ліміт;
- 5) Потрібно обрати людину, яка записуватиме ідеї;
- 6) На розгляд має бути винесена лише одна проблема;
- 7) Важливо створити теплу, сприятливу атмосферу;
- 8) Метою є кількість, а не якість ідей;
- 9) Використання оціночних суджень заборонено;
- 10) Нехай учні спочатку генерують ідеї самі, а потім у групах [1].

На думку О. Волошиної, застосування методу «мозкового штурму» є важливим складником освітнього процесу, оскільки сприяє пошуку ефективних способів розв'язання навчальних завдань, колективному прийняттю рішень та генеруванню нових ідей. Використання цього методу стимулює розвиток комунікативних умінь, підвищує активність учнів, формує креативне мислення,

сприяє взаємоповазі між учасниками навчальної групи та їхньому особистісному самовдосконаленню. Крім того, «мозковий штурм» забезпечує умови для інтелектуальної взаємодії й сприяє згуртуванню колективу, створюючи сприятливу атмосферу співпраці у процесі навчання[2].

Наведемо приклад вправи за методом «мозковий штурм» до теми «Eat, drink and be healthy»:

Мета: розвивати вміння англомовного говоріння, формувати навички роботи в групі, розширювати словниковий запас із теми «Здорове харчування».

Instruction: Work in small groups (3–5 students). Your task is to brainstorm ideas about how to eat, drink, and stay healthy.

Think about the following questions:

What does healthy eating mean?

What food and drinks are good or bad for us?

How can we build healthy habits?

Use this topical vocabulary:

Words: healthy food, junk food, fruit, vegetables, vitamins, water, exercise, lifestyle, balance

Phrases: I think healthy food is... / To be healthy we should... / We shouldn't eat too much... / One way to stay healthy is...

After 7 minutes, choose three best ideas and present them to the class.

Таким чином, використання методу «мозковий штурм» на уроках англійської мови сприяє формуванню навичок спонтанного мовлення, стимулює творчу активність, критичне мислення та співпрацю між учасниками освітнього процесу.

Література:

1. Біленька Ю. The brainstorming session as one of the effective interactive methods of teaching English. *YoungScientist*, № 7 (59), July, 2018. URL: <https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/4198/4129> (дата звернення: 26.09.2025);
2. Волошина О. Використання методу мозкового штурму у викладанні іноземної мови. *Інноваційна педагогіка*. 2021. Вип. 38. С. 28-33., 2021. URL: <http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2021/38/7.pdf> (дата звернення: 12.10.2025);

3. Гапоненко Н. Реалізація інтерактивного навчання на уроках англійської мови. *Головний редактор*, 192. URL: <https://salo.li/32dD07a> (дата звернення: 15.10.2025);

4. Люлько М. Інноваційні інтерактивні технології в процесі вивчення іноземних мов. *International Science Journal of Education & Linguistics*, 2024, 3.6: 42-51. URL: <https://isg-journal.com/isjel/article/view/891/496> (дата звернення: 29.09.2025).

Конопко С.М.,

магістрантка

Вінницького державного педагогічного університету

імені Михайла Коцюбинського

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. Лісниченко А. П.

ВИКОРИСТАННЯ ОНЛАЙН-ПЛАТФОРМ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ УМІНЬ АНГЛОМОВНОГО ГОВОРІННЯ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Актуальність використання онлайн-платформ для формування умінь англомовного говоріння зумовлена зростанням ролі цифрових технологій в освітньому процесі та потребою в удосконаленні комунікативної компетентності учнів. Онлайн-платформи забезпечують інтерактивне середовище для автентичного спілкування, розвиток мовленнєвої ініціативи та індивідуалізацію навчання. Вони сприяють підвищенню мотивації, залученню до міжкультурної комунікації й створюють умови для безперервної практики говоріння поза межами класу. Використання таких ресурсів відповідає сучасним тенденціям цифровізації освіти та вимогам компетентнісного підходу у вивченні іноземних мов.

Онлайн-платформи, що залучаються для формування вмінь англомовного говоріння, є предметом дослідження для низки українських та закордонних учених. Зокрема, N. Hockly наводить детальну класифікацію онлайн-інструментів, що можуть бути використані на уроках англійської мови.

І. Іванюк аналізує принципи, за якими варто підбирати онлайн-інструменти відповідно до навчальної мети, а М. Карпушина та Т. Стеченко наводять конкретні приклади онлайн-платформ, які можна використовувати для формування умінь англомовного говоріння на уроках англійської мови.

Цифрові платформи суттєво розширюють дидактичний потенціал викладача іноземної мови, пропонуючи додаткові можливості для організації освітнього процесу, які виходять за межі функціоналу традиційних друкованих навчальних матеріалів. М. Карпушина виділяє такі переваги використання онлайн платформ:

- індивідуалізація та диференціювання процесу навчання;
- підвищення мотивації навчання завдяки використанню різних видів діяльності і джерел інформації;
- зміна характеру пізнавальної діяльності;
- діагностування помилок і навчальних досягнень студентів;
- контроль або моніторинг навчальної діяльності студентів і зворотний зв'язок між вчителем та учнями;
- вільний доступ до дидактичних матеріалів;
- можливість створювати онлайн-курси із обмеженим доступом тощо [3].

Сучасний ринок пропонує широкий спектр онлайн-інструментів для формування умінь англомовного говоріння на уроках англійської мови, що дозволяє вчителю урізноманітнити уроки інтерактивними вправами. Зокрема, N. Hockly виділяє такі типи вищезазначених засобів, як інтерактивні дошки (Miro, FigJam, Jamboard), навчальні платформи (Loora, Busuu, Duolingo тощо), штучний інтелект (ChatGPT, Gemini, Grok, DeepSeek, Copilot та ін.), автоматичний переклад, віртуальна реальність, доповнена реальність та навчання на основі цифрових ігор, створених такими засобами, як LearningApps, Wordwall, Kahoot! та Baamboozle [5]. Найдоступнішими для вчителя в контексті реалізації є навчальні платформи, інтерактивні дошки, застосунки на основі штучного інтелекту та цифрові ігри.

Використання онлайн-платформ у навчанні іноземної мови вимагає оцінювання їхньої відповідності дидактичним цілям. І. Іванюк наводить сім ключових принципів для оцінки педагогічної цінності онлайн-платформ:

- Різноманітність подачі матеріалу: Онлайн-платформи повинні контекстуалізувати мову через мультимедіа (аудіо, відео) для кращого розуміння.
- Позитивне залучення: Інструменти мають мотивувати учнів через гейміфікацію та виклики.
- Індивідуальне навчання: Онлайн-платформи повинні враховувати індивідуальні потреби та надавати адаптивний контент.
- Наявний зворотний зв'язок: Необхідне забезпечення миттєвого фідбеку для швидкої корекції помилок.
- Автономне навчання: Інструменти мають сприяти самостійному контролю та моніторингу прогресу учнями.
- Змістовне спілкування: Онлайн-платформи повинні надавати можливості для спілкування та співпраці учнів у змістовному контексті.
- Активне навчання: Інструменти мають спонукати учнів до творчого та різноманітного навчання (наприклад, створення контенту) [2].

Загалом, вправи, створені на досліджуваних онлайн-платформах, можна умовно поділити на три групи. До першої групи належать вправи, спрямовані на формування та вдосконалення репродуктивних лексичних навичок. Ці завдання орієнтовані на активізацію словникового запасу та забезпечення коректного, автоматизованого використання лексичних одиниць у мовленні.

Друга група включає вправи для удосконалення репродуктивних граматичних навичок. Їхнє головне завдання полягає у закріпленні граматичних структур та доведенні їхнього використання до рівня автоматизму, що є необхідною умовою для вільного продукування висловлювань.

До третьої групи відносяться вправи, призначені для формування та розвитку мовленнєвих умінь говоріння. Ця група охоплює комплекс завдань,

націлених на розвиток як монологічного (продукування зв'язних висловлювань), так і діалогічного (участь у бесіді та обміні репліками) мовлення, безпосередньо реалізуючи комунікативну мету навчання [4].

Наведемо приклад вправи, створеної на онлайн-платформі Baamboozle – «Food experts challenge». Графічне відображення вправи наведено на рисунку 1 [1].

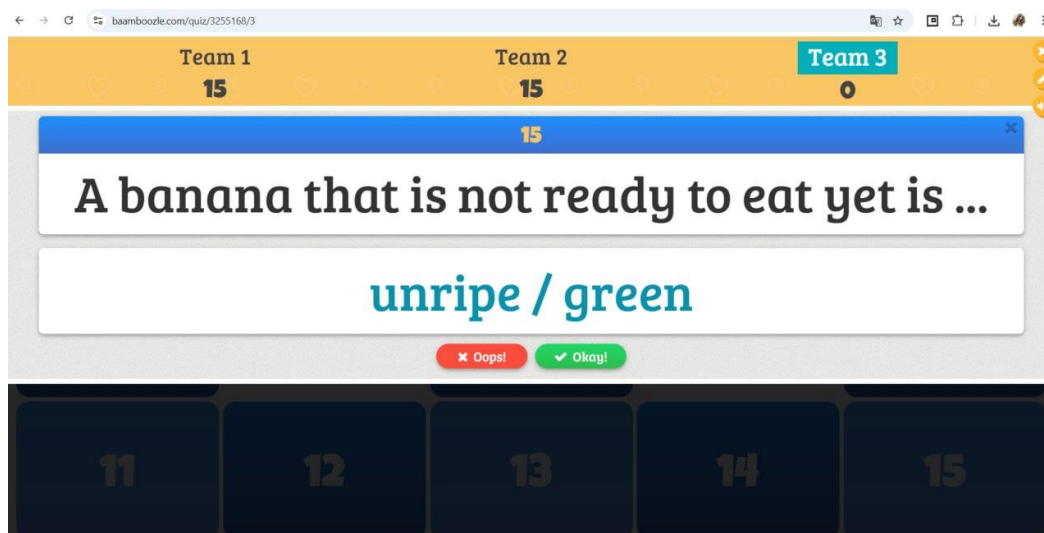

Рис. 1. Графічне відображення онлайн-вправи «Food experts challenge»

Мета: Активізувати та закріпити лексичний матеріал з теми «Describing Food». Розвивати навички командної роботи, уміння швидко аналізувати запитання (критичне мислення) та приймати спільні рішення в умовах обмеженого часу. Формувати мовленнєві уміння ставити запитання, висловлювати припущення, аргументувати та давати відповіді

Instruction: We are going to play a game called «Food Experts Challenge» to practice our food vocabulary. You will work in three teams: Team A, Team B, and Team C.

I will show you questions on the screen. When it's your team's turn, discuss the question together for 30 seconds and agree on one answer.

Your chosen speaker will say the answer aloud.

The team with the highest score at the end wins the game and earns bonus points.

Таким чином, використання онлайн-платформ є необхідною та дидактично обґрунтованою стратегією для ефективного формування умінь англомовного говоріння в умовах цифровізації освіти. Ці ресурси, зокрема інтерактивні дошки, навчальні платформи (Loora, Busuu) та засоби гейміфікації (Baamboozle, Kahoot!), суттєво розширюють можливості викладання порівняно з традиційними матеріалами. Застосування таких інструментів дозволяє створювати інтерактивні вправи, які комплексно розвивають лексичні, граматичні та мовленнєві вміння (монологічне і діалогічне мовлення), безпосередньо реалізуючи комунікативну мету уроку.

Література:

1. Вправа «Food experts challenge». URL: <https://salو.li/e622571> (дата звернення: 13.10.2025).
2. Іванюк І. Принципи відбору та використання онлайн-інструментів цифрового освітнього середовища вчителями іноземних мов. 2021. URL: <https://salو.li/437d856> (дата звернення: 03.10.2025).
3. Карпушина М. Використання освітніх інтернет платформ у навчанні іноземної мови. 2018. URL: <https://salو.li/06D6967> (дата звернення: 27.09.2025).
4. Стеченко Т. Шляхи використання онлайн сервісу Wordwall у процесі навчання майбутніх учителів іноземних мов. 2024. URL: <https://salو.li/Fc97ecc> (Дата звернення: 01.10.2025).
5. Hockly N. Nicky Hockly's 50 Essentials for Using Learning Technologies. Cambridge University Press, 2022. URL: <https://salو.li/309D985> (дата звернення: 16.10.2025).

Король-Космина В. Р.,

*магістрантка факультету іноземних мов
Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка
Науковий керівник – доцент Бойчук М. І.*

ФУНКЦІОНАЛЬНО-СТИЛІСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ГАЗЕТНОГО ЗАГОЛОВКА В АНГЛОМОВНОМУ МЕДІАДИСКУРСІ

Засоби масової інформації у ХХІ столітті – невід’ємна частина нашого життя. Газети не лише відображають історію сучасності, а й акцентують увагу читачів на буденних проблемах суспільства - побутових, соціальних, політичних та економічних, охоплюючи всі життєві сфери.

У сучасному інформаційному світі газетний заголовок є основним засобом привернення уваги читача. В умовах конкурентної боротьби між традиційними та цифровими медіа англomовний заголовок набуває значення не тільки як джерело інформації, а й як інструмент впливу, маніпуляції та формування громадської думки.

Актуальність вивчення його функціонально-стилістичного потенціалу обумовлюється можливістю простежити, як завдяки мовним засобам, таким як метафора, метонімія, гіпербола, алюзія, оксюморон тощо, заголовок реалізує емоційно-експресивну, оцінну і прагматичну функції в сучасному англomовному медіадискурсі.

Стаття має на **меті** визначити функціонально-стилістичні особливості газетних заголовків в англomовних медіа, а також з’ясувати їхню роль у реалізації комунікативних стратегій сучасних видань.

Специфіка газетного тексту виявляється у його своєрідній виразності, експресивності висловлювання та у наявності «мовних» стандартів.

Засоби масової інформації, за визначенням А. Бацевича виступають як «комплексне об'єднання всіх ресурсів для збору, обробки та розповсюдження інформації в суспільстві, які можуть бути виражені за допомогою друкованого знаку, аудіозапису або відеозапису» [1, с. 135].

ЗМІ об'єднує в собі друковану пресу, телебачення і радіомовлення і орієнтується на збір, обробку та розповсюдження інформації при безпосередній та тісній взаємодії з навколишньою масовою громадськістю, справляючи часом фатальний вплив на публіку, включену до кругообігу актуальної інформації.

Н. П. Карпчук характеризує такі типологічні характеристики газетного стилю:

- орієнтація на надання впливу на читача (функція впливу);
- спрямованість на інформатизацію населення (інформуюча функція);
- експресивність, пов'язана з функцією впливу,
- клішованість висловлювань [3, с. 217].

А. М. Коваленко виділяє рекламно-сенсаційну, інформаційно-роз'яснювальну, декоративну та функцію переконання [4, с. 9].

С. І. Потапенко виділяє у назви чотири такі функції:

- 1) комунікативну – заголовок виражає повідомлення про предмет мови;
- 2) апелятивну – заголовок виступає як звернення до читача, яке виробляє у нього певне відношення до змісту повідомлення;
- 3) експресивну – заголовок відбиває особистість його автора;
- 4) графічно-видільну – заголовок відокремлює фрагменти матеріалу на газетній шпальті [5, с. 25].

Як видно, думки дослідників щодо функцій газетних заголовків дуже різноманітні. Ознайомившись з вищезгаданими класифікаціями та порівнявши їх, а також розглянувши деякі назви газетних статей з The Times, можна виділити базові функції заголовків, які зустрічаються найчастіше: апелятивна, вказівно-називна, інформативна, рекламна та графічно-видільна. Крім того, багато заголовків краще запам'ятовуються через римування і чіткий ритм.

Функція впливу є провідною для газетного стилю, і вона ж виступає як сполучна з експресивною характеристикою даного стилю мови. Експресивність газетного стилю можна виявити при інтерпретації оцінки подій або явищ суспільного життя. Надання цієї оцінки можливо досягти через використання лексичних одиниць з описовими конотативними характеристиками (прикметники, іменники, прислівники, що несуть у собі позитивну або негативну оцінку), а також за рахунок з'єднання загальноновживаних лексичних одиниць з одиницями з книжкової сфери [2, с. 217].

Певною експресією і специфічністю в газеті виступають заголовки, що виконують також рекламну функцію. Лексика заголовків англійських газет відрізняється частим використанням невеликої кількості спеціальних слів, що входять до складу «заголовного жаргону»: *bid, claim, cut, dash, hit, move, pact, etc.* Ще однією відмінністю такої «заголовної лексики» є універсальний характер семантики [6, с. 80].

Дієслово «*bid*» має на увазі і «заклик», і «запрошення», і «спробу досягти певної мети». Наприклад, «*British bid for Telegraph 'ruled out'*» - Британську заявку на придбання «*Telegraph*» відхилено.

Газетні заголовки характеризуються частим використанням жаргонізмів та інших лексичних елементів розмовного стилю - «*Brits go bonkers over new iPhone*» - Британці шаленіють від нового айфона.

Істотною відмінністю від інших функціональних стилів англійської є використання в заголовках дієслівних тимчасових форм, таких як не перфектні форми дієслова - «*Style icon' Kate presents Queen Elizabeth fashion award*».

Більшість різних друкованих видань та інтернет-повідомлень привертають увагу читачів, використовуючи різні стилістичні прийоми:

— епітети: «*Lawyers play their part in flagging up dirty money*» - Адвокати виконують свою роль у виявленні брудних грошей.

— метафори: «*Europe braces for storm over migration crisis*» - Європа готується до шторму через міграційну кризу. Storm - метафора політичних потрясінь і конфліктів.

— метонімія: «*Downing Street faces backlash over budget plan*» - Даунінг-стріт стикається з хвилею критики через бюджетний план. Downing Street - уряд Великої Британії або прем'єр-міністр.

— порівняння: «*Britain faces storm like no other*» - Британія стикається зі штормом, якого ще не було. Порівняння через like no other - підкреслює унікальність і масштаб події.

— алюзія: «*Pandora's box of politics opens again*» - Скринька Пандори політики знову відкрита. Алюзія на давньогрецький міф про Пандору, яка випустила всі нещастя на світ. Символ хаосу та непередбачуваних наслідків.

— гіпербола: «*The most chaotic week in political history*» - Найхаотичніший тиждень в історії політики. Очевидне перебільшення - не весь політичний період, а конкретна подія, проте слово «most» створює драматизм.

— оксюморон: «*Deafening silence after PM's resignation*» - Оглушлива тиша після відставки прем'єра. Deafening silence - тиша, що оглушує.

Таким чином, газета є найбільш популярним джерелом інформації у світі.

Факти в газеті розкриваються об'єктивно і справедливо, зрозумілою і доступною мовою. Головною ознакою цього стилю є актуальність.

Цим зумовлено стилістичне різноманіття даного функціонального жанру, що має свої специфічні особливості і характеризується використанням різних термінів, газетних кліше, скорочень і неологізмів.

Література:

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики. Київ : Академія, 2004. С. 134–142.
2. Гончаренко А. С. Англomовні заголовки та їх переклад на українську мову. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». 2014. № 45. С. 217–219.

3. Карпчук Н. П. Адресованість в офіційному та неофіційному англомовному дискурсі (комунікативно-прагматичний аналіз) : монографія. Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2006. С. 25–35.

4. Коваленко А. М. Заголовок англомовного журнального мікротексту-повідомлення: структура, семантика, прагматика : дис. ... канд. філол. наук. Київ : Київ. нац. лінгв. ун-т, 2002. С. 8–12.

5. Потапенко С. І. Сучасний англомовний медіа-дискурс: лінгвокогнітивний і мотиваційний аспекти : монографія. Ніжин : Вид-во НДУ ім. Миколи Гоголя, 2009. С. 23–26.

6. Сухорукова А. В. Вплив ЗМІ на формування духовності особистості та суспільства. *Культура народів Причорномор'я*. 2006. № 84. С. 78–82.

Список ілюстративних джерел:

1. Газета «The Times» [Електронний ресурс]. Режим доступу до ресурсу: <https://www.thetimes.co.uk/>

Кочержина К. Д.,

студентка спеціальності «Германські мови та

літератури (переклад включно), перша – англійська»

факультету української й іноземної філології та мистецтвознавства

Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

Науковий керівник – доц. Вотінцева М. Л.

MEANS OF IMPLEMENTING ECO-LINGUISTICS IN LANGUAGE LEARNING

Eco-linguistics is a relatively new branch of linguistics, developed from the concept of language ecology, i.e., linking between languages and their environment. The basic principle of eco-linguistics is about interaction of natural, cultural and social dimensions, shaping any language and the mindset of its natives. By connecting language and environment, eco-linguistics enhances deeper understanding of sustainability issues.

More studies on eco-linguistics have emerged over the last three decades. The reason behind this growing interest is rising concerns about environmental issues.

Humanity is facing more and more natural disasters. Global warming processes affect wildlife, harvests and people's health condition all over the world. Therefore, raising awareness about sustainable development is the most essential part in dealing with environmental problems. This is where eco-linguistics can be an extremely useful tool when implemented into the curriculum.

Ecological consciousness starts with mindset, while mindset can be formed by language. Thus, linguistic approaches in studying have a great impact in creating new generations of eco-conscious people. Moreover, eco-linguistics can be incorporated into the learning programs easily, from the youngest age. As Mohammad Usama and Shashikanta Tarai state in their scientific work, dedicated to the eco-linguistic approach in education, 'eco-linguistics promotes a more sustainable and equitable world by examining and critiquing the narratives that govern our relationship with the environment' [3, c. 114].

Integration of eco-linguistics into the educational system allows to reconsider our relationship with nature. The right attitude to environment starts with the right words. Nowadays, we have a lot of consumerist word samples in the languages worldwide, which is very harmful for nature. By changing our careless rhetoric, we can foster more responsible lifestyle. Otherwise, not only nature, but also our languages will deteriorate, losing names for different natural phenomena, plant and animal species.

According to various practical studies, it is totally possible to implement some eco-linguistic topics into the lesson plans. Learning more of environmental vocabulary enhances language skills among the children. Also, the students who took part in the experiments gave quite positive feedback about the new lesson program, stating they were more interested and motivated while discussing environmental themes [1, c. 413].

The simplest thing any teacher can do to implement eco-linguistic approaches to their classes is using eco-conscious vocabulary. There is plenty of phrases that weaken our connection with nature and encourage consumerist vision. Change of this

harmful narrative will lead to reshaping student's attitude to the environment. For instance, we can avoid negative context of such expressions like 'fighting global warming' or 'taming wildlife' and replace them with words that give positive energy: solve, care, coexist, etc [2].

Another important step involves incorporating learning materials, focused on the environment. For example, more ecological topics can be added to the lesson plans, such as natural wonders, unusual flora and fauna representatives, conscious consumption and recycling, etc. Suggested sections allow students to learn more about the world and its treasures. Being aware of all the challenges our planet faces, students will also be able to treat things daily given by nature as gifts, not unlimited resources.

Next, project learning is an effective way to evoke respect and gratitude to nature. The students gain more practical skills in various areas, while staying involved into the environmental protection activities. Project learning is perfect for keeping the students curious and initiative. By enrolling more people to the discussion, we can exchange knowledge about environmental issues and find more original solutions. It's a great opportunity for raising not only conscious but also an active generation, as debates are helpful when it comes to revealing true interests and talents of people.

In conclusion, it's important to state that eco-linguistics is not only about changing the students' language, but about changing their mindset with the help of words. As verbal force is the force which is capable of reaching everywhere and everyone in the world.

References:

1. Alsalihi H. D. Eco-Linguistics in Actions: Using Environmental Themes to Foster English Language Skills Through Contextual Learning in High Schools. *Kufa Journal of Arts*, 2025. № 65, 397–428.
2. Eco-Linguistics: Learning English and Caring for the Environment, 2023. URL: <https://helendoron.com/english/eco-linguistics-learning-english-and-caring-for-the-environment/> (accessed on October, 24, 2025).

3. Usama M., Tarai S. Eco-linguistic Approach in English Language Education: Enhancing English Language Proficiency and Sustainability Awareness. *Language in India*, 2024. № 24(7), 112-129.

Лаврик Л. В.,

студентка ННІ філології та історії

Глухівського національного педагогічного університету

імені Олександра Довженка

Науковий керівник – канд. пед. наук, ст. викладач Бутова В.О.

НАВЧАННЯ УСНОГО МОВЛЕННЯ НА ОСНОВІ ТЕКСТІВ ДЛЯ ЧИТАННЯ

Проблема навчання усного мовлення є однією з основних у методиці навчання іноземної мови. Сучасна освіта ставить перед учителями завдання не тільки ознайомити учнів із лексико-граматичним матеріалом, а й навчити їх спілкуватися в реальних життєвих ситуаціях. Згідно з концепцією НУШ, основною метою навчання англійської мови є формування комунікативної компетентності: здатності ефективно користуватися іноземною мовою в усному та писемному спілкуванні.

Одним із найрезультативніших засобів розвитку усного мовлення учнів є робота з текстами для читання, адже текст виступає не лише мовним зразком, а й джерелом інформації, емоцій, культурних відомостей і тем для обговорення. Саме тому навчання говоріння (усного мовлення) на основі текстів для читання дає можливість поєднати рецептивні й продуктивні види мовленнєвої діяльності в єдиний, природний процес [1].

Завдяки використанню автентичних текстів (оповідань, діалогів, публікацій, уривків з художньої літератури) створюються реальні мовленнєві ситуації, що мотивують учнів до висловлювання особистих думок, порівняння культурних явищ, формування своєї позиції.

Формування навичок усного мовлення розглядається у працях О. Леонтьєва, С. Ніколаєвої, Г. Пальмера, Д. Брауна. Згідно з психолінгвістичним підходом, мовленнєва діяльність базується на інтеграції процесів сприймання, осмислення та продукування мовних одиниць.

Читання активізує мовну пам'ять, увагу, аналітичне мислення, а це означає, що є передумовою формування усного мовлення.

Методика навчання говоріння на основі читання спирається на такі принципи:

- комунікативна спрямованість (мовлення як засіб спілкування);
- свідомість і активність учнів;
- ситуативність і контекстність;
- інтеграція видів мовленнєвої діяльності;
- культурологічний підхід (розуміння змісту через призму міжкультурних цінностей) [3].

Методисти (Н. Бігич, С. Ніколаєва, Дж. Хармер, Д. Браун) наголошують, що текст є ідеальною базою для розвитку комунікативних умінь, адже містить мовні зразки, тематичну лексику, культурний контекст і створює ситуацію для природного спілкування.

Робота з текстом сприяє одночасному розвитку всіх видів мовленнєвої діяльності, але вона особливо ефективна для формування саме усного мовлення [2].

Методика навчання усного мовлення на основі текстів для читання базується на інтеграції рецептивної (читання) та продуктивної (говоріння) діяльності. Робота з текстом відбувається поетапно:

1. Дотекстовий етап.

Мета — викликати інтерес до теми, активізувати попередні знання, ввести необхідну лексику.

Використовуються прийоми прогнозування за заголовком, обговорення проблемного запитання, асоціативні ряди, міні-опитування.

2. Текстовий етап.

Учні читають текст з різними цілями: ознайомлення, пошук інформації, розуміння головної думки. Під час читання виконуються вправи на встановлення логічних зв'язків, визначення ключових слів, узагальнення змісту.

3. Післятекстовий етап.

Основна увага приділяється розвитку усного мовлення. Ефективними є такі види завдань:

- обговорення проблематики тексту;
- складання плану та переказ різними способами (детальний, вибірковий, творчий);
- рольові ігри та інтерв'ю на основі сюжету;
- складання діалогів між персонажами;
- створення альтернативного завершення історії;
- проєктні роботи, що розширюють тему прочитаного [4].

Завдяки такій діяльності текст стає стимулом до висловлювання власних думок, аргументації позиції, творчого мислення.

Практичні результати

Проведене експериментальне навчання показало, що систематичне використання текстів для розвитку усного мовлення сприяє:

- підвищенню рівня комунікативної активності учнів;
- збільшенню словникового запасу та автоматизації лексико-граматичних структур;
- покращенню зв'язності, логічності та виразності висловлювань;
- зростанню мотивації до вивчення англійської мови [5].

Отже, навчання усного мовлення на основі текстів для читання є ефективним шляхом для досягнення цілей мовної освіти, орієнтованої на розвиток особистості, здатної до міжкультурної комунікації. Такий підхід

формує не тільки мовні навички, а й критичне мислення та вміння аналізувати, узагальнювати та висловлювати власну думку.

Література:

1. Ніколаєва С. Ю. Методика навчання іноземних мов у середніх навчальних закладах. Київ : Ленвіт, 2002. 328 с.
2. Скляренко Н. К. Методика формування іншомовної комунікативної компетентності учнів. Київ : Видавничий дім «Слово», 2011. 240 с.
3. Brown H. D. Principles of Language Learning and Teaching. New York: Pearson Longman, 2014. 410 p.
4. Harmer J. The Practice of English Language Teaching. Harlow : Pearson Education, 2015. 446 p.
5. Thornbury S. How to Teach Speaking. Harlow : Longman, 2005. 156 p.

Лавріненко С. В.,

курсант Військового інституту телекомунікацій та інформатизації ім. Героїв Крут

Науковий керівник – кандидат філологічних наук,

доцент, Жукович І. І.

ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ КУРСАНТІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ

На сучасні процеси модернізації освітнього процесу впливають різноманітні фактори. Проте одними з найсуттєвіших виступають загальнонаціональні інтереси, а також світові тенденції і ноу-хау в освітніх та оборонних технологій. Щоб бути обізнаним у цій сфері, перш за все, необхідно володіти мовою, яка виступає ключовим елементом. Так, вивчення іноземної (англійської) мови у вищих військових навчальних закладах є життєво важливим як для нашої держави в цілому, так і для кожного сучасного військового фахівця, оскільки знання мови забезпечує доступ до міжнародної інформації, сприяє професійному розвитку та ефективній співпраці в глобальному середовищі.

У зв'язку з цим, вивчення іноземної мови спрямоване на формування комунікативної компетенції, покращення когнітивних здібностей, пам'яті та креативного мислення, що є невід'ємною складовою успіху у військовій сфері. Комунікативна компетентність – це здатність ефективно і доречно спілкуватися з іншими людьми, використовуючи відповідні мовні, невербальні та соціальні засоби. Вона включає не лише вміння передавати інформацію, але й здатність розуміти і враховувати контекст, культурні та соціальні особливості співрозмовників, а також використовувати різні комунікативні стратегії для досягнення взаєморозуміння та успіху в спілкуванні [1].

Надалі комунікативна компетентність може гарантувати розвиток інтелектуально-творчого потенціалу особистості фахівця. Залишаючись у статусі стандартних учасників суб'єкт-суб'єктної вербальної взаємодії, основним завданням викладача під час такої взаємодії є створення сприятливих умов для формування міжкультурної компетентності як одного зі складників професійного становлення майбутнього фахівця у військовій сфері [2, с. 230].

Саме тому викладачі англійської докладають максимум зусиль, щоб інтегрувати комунікативну компетентність у процес вивчення англійської мови. Внаслідок цього запроваджуються ситуаційні вправи та моделювання реальних сценаріїв, які готують курсантів до реальних викликів їхньої майбутньої служби. Оскільки такі вправи мають на меті інтегрувати знання, які курсанти одержують з інших предметів. Рішення ситуаційних завдань, що базуються на залученні курсантів до активного вирішенню навчальних проблем, тотожних реальним життєвим, дозволяє курсантам опанувати вміннями швидко орієнтуватися в різноманітній інформації, самостійно і швидко відшукувати необхідні для вирішення проблеми зведення і, нарешті, навчитися активно, творчо користуватися своїми знаннями. Також це дозволяє курсантові застосовувати лінгвістичні знання крізь призму розуміння – застосування – аналіз – синтез – оцінка.

Варто зазначити, що залучення рольових ігор, симуляцій та інших інтерактивних методів має на меті розвивати та вдосконалювати комунікативні навички, що допомагають закріпити здобуті знання у практичному контексті.

Прикладом може слугувати курсант у ролі вчителя, якому необхідно довести інформацію, наприклад, з дисципліни «Теорія електричних кіл» для його колеги з англomовної країни. Це дає змогу не лише повторити пройдений матеріал, але й розказати його англійською мовою. Варто залучати як сильних, так і слабких курсантів. Оскільки курси вивчення англійської мови містять різні теми, то доречно обрати будь-яку сферу, у якій вони можуть вважати себе експертом, наприклад, вид спорту, гра на інструментах, кулінарія, історія, військова техніка, хобі та різноманітні теми. Також курсанти повинні бути готові відповісти на питання своїх одногрупників після презентації.

Крім того, залучення курсантів до дискусій, дебатів та групових проєктів стимулює їх до активного використання іноземної мови. Завдання на кшталт підготовки та проведення брифінгів, перекладу військових документів або написання звітів формують у курсантів компетенції, необхідні для виконання службових обов'язків. Такий підхід дозволяє не лише оволодіти мовою на високому рівні, але й забезпечує впевненість у її застосуванні в умовах реальної професійної діяльності.

Література:

1. Український психологічний ХАБ. Комунікативна компетентність — це. Психолог [Електронний ресурс]. 2024, 1 листоп. URL: <https://www.psykholoh.com/post/комунікативна-компетентност/>

Нечипорук Н. Роль мотивації у процесі формування міжкультурної компетентності курсантів вищих військових навчальних закладів. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2020. № 34(4). С. 228–232.

Ликова В. О.,

студентка I курсу ВСП НУВГП

Рівненського економіко-технологічного коледжу

Науковий керівник – викладач іноземної мови

Набакорська С. М.

ТВОЯ ТІНЬ, ЩО ГОВОРІТЬ ІНОЗЕМНОЮ: SHADOWING – ЕФЕКТИВНИЙ МЕТОД ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

***Анотація.** У сучасній лінгводидактиці класичні підходи до освоєння іноземних мов, що базуються насамперед на заучуванні лексичних одиниць та граматичних правил, часто виявляються недостатніми для формування вільного та природного усного мовлення. У цьому контексті особливого значення набуває інноваційний метод Shadowing (техніка «тіньового повторення»). Його дія спрямована на інтенсивний розвиток мовленнєвих компетенцій через глибокий психофізіологічний взаємозв'язок між сприйняттям і мовною репродукцією. Метою статті є комплексний аналіз методу Shadowing, що охоплює його нейробіологічне підґрунтя, практичне застосування та порівняльну ефективність.*

Актуальність цього підходу посилюється його універсальністю та адаптивністю для різних вікових категорій та мов, що робить його незамінним як у процесі самостійного навчання, так і в рамках організованої освітньої діяльності.

Метод Shadowing — це науково обґрунтована методика, що спирається на принципи функціонування людського мозку та психолінгвістики, а не є лише черговою освітньою новелою. Ця техніка була популяризована американським професором Александром Аргуеллесом [3], який успішно застосовував її для

вдосконалення навичок синхронного перекладу. Суть процесу полягає в одночасному прослуховуванні аудіозапису з подальшим швидким повторенням вголос; мета — досягти максимальної імітації вимови диктора, стаючи його «тіною» [1; 5]. Професор Аргуеллес також акцентував на доцільності виконання цієї вправи під час піших прогулянок, зазначаючи, що фізична активність сприяє посиленню концентрації та підвищенню навчальної ефективності [3].

Ефективність Shadowing зумовлена його впливом на ключові мовленнєві центри головного мозку. Методика ініціює формування унікального «акустично-моторного контуру», вимагаючи майже негайної вербалізації почутого (із затримкою лише у 1–2 секунди) [1, с.56]. Це інтенсивно активує та синхронізує роботу двох основних зон: зони Верніке (Wernicke's area), що відповідає за обробку, аналіз та розуміння мовного потоку (фонетичних одиниць, лексики, граматичних структур) та зони Брока (Broca's area), що керує процесами планування, програмування та моторної реалізації мовлення. Саме систематична практика тіньового повторення зміцнює нейронні зв'язки між цими центрами. Цей механізм імітує природне засвоєння мови в дитинстві, що призводить до автоматизації мовленнєвих навичок і робить говоріння більш вільним та невимушеним [5].

Shadowing базується на низці фундаментальних психолінгвістичних концепцій [7]:

1. Теорія первинного мовного придбання: техніка відтворює природний імітаційний процес опанування мови дітьми.
2. Теорія мовного інпуту: Shadowing забезпечує інтенсивний і якісний мовний інпут, необхідний для успішного лінгвістичного засвоєння [7].
3. Теорія автоматизації: регулярна репродукція мовних зразків сприяє трансформації правильної вимови та інтонації на автоматизовані вміння.

4. Теорія зворотного зв'язку: Шляхом порівняння власної вимови з оригіналом, особа отримує негайний акустичний зворотний зв'язок для ефективної корекції мовленнєвих помилок [8].

Отже, shadowing не лише забезпечує тренування артикуляційного апарату, але й активізує слухову пам'ять, розвиває фонологічну обізнаність і створює міцні асоціативні зв'язки між звуком, словом та його семантичним значенням [1].

З цим пов'язана практична цінність shadowing, що полягає в його здатності розвивати ключові компетенції, необхідні для ефективної комунікації [1]:

- удосконалення вимови та просодичних навичок через імітацію мовця-носія засвоюється правильна артикуляція, ритм, мелодія та інтонаційні моделі, наближаючись до рівня native speakers;
- розвиток аудіювання (слухового сприйняття) під час виконання постійних вправ, що розвивають уміння розрізняти найтонші фонетичні аспекти іноземної мови;
- збагачення словникового запасу завдяки пасивному засвоєнню нових лексичних одиниць та граматичних структур внаслідок інтенсивного контакту з автентичним мовним матеріалом;
- подолання комунікативного бар'єру після автоматизації власних навичок мовлення, що сприяє підвищенню психологічної впевненості у власних мовленнєвих силах.

Розвиток цих компетенцій через використання shadowing вимагає значної концентрації. Опанування методики можна розподілити на два ключові етапи: початковий (робота з адаптованими матеріалами та наявним текстом/перекладом) та поглиблений (практика без тексту, виключно з автентичними матеріалами) [8].

Техніка	Опис	Призначення
Попереднє прослуховування	Первинне ознайомлення з аудіоматеріалом для загального розуміння.	Базове усвідомлення змісту.
Shadowing з текстом	Повторення слідом за диктором, візуально контролюючи транскрипцію.	Синхронізація аудіального та візуального каналів, підтримка для початківців.
Shadowing без тексту	Повторення, спираючись виключно на слухове сприйняття.	Найбільш складний та дієвий етап для автоматизації мовлення.
Просодичне фокусування	Акцент на відтворенні ритму, інтонації, а також довготи/короткості складів.	Розвиток просодичних характеристик мови.
Смислове повторення	Основна увага приділяється розумінню смислового наповнення тексту.	Завершальний етап, коли технічне повторення відбувається автоматично.

Для досягнення максимальної ефективності рекомендовано обирати якісні аудіоматеріали (подкасти, автентичні аудіокниги, відео) відповідно до поточного рівня, практикувати повторення фрагментів багаторазово і обов'язково використовувати навушники для кращої ізоляції та чіткості звуку. Оптимальна частота занять становить 15–20 хвилин щоденно [6].

Звісно не можна забувати про інші традиційні методики та техніки вивчення мов. Так як, shadowing є найбільш результативним у інтеграції з іншими освітніми підходами, слугуючи сполучною ланкою між пасивним володінням знаннями (граматикою, лексикою) та активним спілкуванням [4].

Нижче розглянемо у порівнянні методи вивчення іноземних мов із shadowing.

Таким чином, можна чітко побачити, що методи доповнюють один одного, а саме shadowing розвиває уміння native speaker, якого кожен прагне досягти.

Метод	Основна перевага	Основний недолік/Відмінність від Shadowing
Заучування лексики/граматики	Розширює лексикон, сприяє розумінню синтаксичної структури.	Не формує навичок спонтанного і природного мовлення.
Пасивне прослуховування	Підвищує рівень розуміння на слух.	Залишається пасивним процесом, не розвиває навичок мовленнєвої репродукції.
Shadowing	Активний механізм, що комплексно покращує вимову, інтонацію, біглість.	Вимагає високого рівня уваги, може викликати труднощі у початківців.

Не можна оминути у сучасній дидактиці зв'язок shadowing з сучасними інформаційно-комунікаційними технологіями (ІКТ). Останні значно розширили можливості застосування shadowing, зробивши його доступним та інтерактивним. Онлайн-платформи (YouTube) та подкаст-сервіси (Spotify, Google Podcasts) надають об'ємні бібліотеки автентичних матеріалів. Спеціалізовані мобільні застосунки (Duolingo, Memrise, FluentU) дозволяють регулювати швидкість відтворення, циклічно повторювати обрані фрази та здійснювати запис власного голосу для миттєвого порівняння з оригіналом [6]. Технологічні рішення забезпечують високий рівень зручності, персоналізацію навчального процесу та ефективний моніторинг прогресу.

Наголошуємо про цінність науково обґрунтованого методу «тіньового повторення», що визнається потужним інструментом для інтенсивного вдосконалення усного мовлення, вимови та просодичних характеристик і є винятково важливим для тих, хто має на меті максимально наблизити власне мовлення до рівня носія мови.

Хоча не існує універсальної «чарівної пігулки» для формування вишуканого акценту – систематичне виконання Shadowing у поєднанні з іншими дидактичними методами гарантує помітний і швидкий прогрес [1]. Вважаємо, що подальші дослідницькі зусилля в цій галузі повинні бути спрямовані на вивчення потенціалу shadowing із залученням нейронних мереж для високоточного аналізу та індивідуальної корекції вимови.

Література:

1. Лісниченко А. Speech shadowing as a technique for teaching English as a foreign language. *Актуальні проблеми філології та методики викладання іноземних мов у сучасному мультилінгвальному просторі* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., м. Вінниця, 18 жовт. 2023 р. / гол. ред. О. М. Ігнатова. Вінниця : ТОВ «Твори», 2023. С. 44–45.
2. Огнівенко З. Г. *Le français en chantant* : навч. посіб. Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2008. 80 с.
3. Arguelles A. Live Lingua [Електронний ресурс]. URL: <https://www.youtube.com/user/ProfASAr> (дата звернення: 05.11.2025).
4. Asher J. Total Physical Response [Електронний ресурс]. URL: <https://www.library.brawnblog.com/TPR2.pdf> (дата звернення: 05.11.2025).
5. Malrenann M. Value Add: Shadowing and Rotational Programs. American Society for Training & Development, 2018. 20 p.
6. Johnson M. The Best Shadowing Materials for Improving Your English Speaking [Електронний ресурс]. URL: <https://shadowing.app/en/blog/best-shadowing-materials-improve-english-speaking-skills-en> (дата звернення: 05.11.2025).
7. Krashen S. Secrets of Second Language Acquisition : *Together for Ukraine* (інтерв'ю) [Електронний ресурс]. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=FA37gV2V-Zs> (дата звернення: 05.11.2025).
8. Venner J. Step by Step Guide to the Shadowing Technique [Електронний ресурс]. URL: <https://www.freeed.com/articles/803/step-by-step-guide-to-the-shadowing-technique> (дата звернення: 05.11.2025).

Москаленко О. Л.,

викладач ЗФПО

Відокремленого структурного підрозділу

«Класичний фаховий коледж СумДУ»

DEVELOPING AND ENHANCING STUDENTS' DIGITAL COMPETENCE IN FOREIGN LANGUAGE LEARNING

The article discusses the relevance of developing digital competence among students in the context of the digitalization of society. Particular attention is paid to foreign language learning, where digital tools significantly expand opportunities for communication, access to authentic resources and personalization of learning. The key components of digital competence are outlined in accordance with the European

DigComp framework, and the advantages, difficulties, and effective methods of its development in the educational process are described.

Keywords: digital competence, foreign language, digital technologies, DigComp, education, ICT.

The digitalization of all spheres of public life necessitates a rethinking of the educational process. In this context, digital competence is becoming one of the leading skills of the 21st century, ensuring successful self-realization, competitiveness and readiness for life in the information society for students [1].

The development of digital competence is particularly important when learning a foreign language, as digital tools enable effective practice of all aspects of speech, immersion in an authentic language environment and the establishment of intercultural communication [3].

To analyze the importance of digital competence in the process of learning a foreign language, outline the main methods of its formation and identify the challenges accompanying the digital transformation of education.

According to the European Digital Competence Framework DigComp, digital competence is the ability to use digital technologies safely, critically and responsibly for learning, working, communicating and participating in public life. It covers the following components:

1. Information literacy (searching, evaluating and analyzing information);
2. Communication and collaboration (effective interaction in a digital environment);
3. Digital content creation (text, graphics, video, etc.);
4. Digital security (personal data protection, online communication ethics);
5. Problem solving (using ICT to solve educational and life problems) [1].

In the process of learning a foreign language, digital competence allows you to:

- 1) individualize learning;
- 2) increase student motivation;

3) provide access to authentic resources (films, podcasts, interviews with native speakers);

4) communicate with real interlocutors via digital platforms [4].

Effective methods for developing digital competence:

a) use of platforms: Google Classroom, Microsoft Teams, Moodle;

b) language apps: Duolingo, LingQ, Quizlet, BBC Learning English;

c) creation of student projects: videos, blogs, podcasts in a foreign language;

d) gamification: Kahoot, Wordwall, LearningApps, Quizziz;

e) online collaboration: Google Docs, Padlet, Jamboard [2].

Despite its many advantages, digital learning is accompanied by a number of difficulties:

a) lack of quality technical equipment among some students;

b) varying levels of digital literacy;

c) security issues (personal data protection, cyber threats);

d) information overload and digital fatigue [3].

Ways to overcome these challenges:

✓ improving teachers' ICT skills;

✓ adapting materials to students' digital skills;

✓ creating internal rules for the safe use of digital tools;

✓ implementing positive cases of digital learning [2].

Digital competence is an important component of a successful educational process. In foreign language learning, it is not only an auxiliary tool, but also the basis for effective, modern, interactive learning. The development of digital skills contributes to the formation of independence, critical thinking, communication skills and the readiness of students to face global challenges.

The effective combination of traditional teaching methods with digital tools opens up new opportunities for improving the quality of language education and shaping modern, educated citizens.

References:

1. European Digital Competence Framework for Citizens: Concept, Examples and Levels of Proficiency DigComp 2.1 / Edited by Yu. Puni. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2017. 60 p.
2. Methodological recommendations for the formation of digital competence of participants in the educational process / Ministry of Education and Science of Ukraine. Kyiv, 2023. 48 p.
3. Savchenko O. Ya. Formation of digital competence of students in the process of foreign language teaching. *Foreign languages in schools of Ukraine*. 2022. №. 2. P. 34–38.
4. Chaplay I. ICT in learning English: practical recommendations. *Pedagogical education: theory and practice*. 2021. Issue 30. P. 112–117.

Овсієнко К.С.,

слухач наукової секції англійської

мови комунального закладу «Роменська міська

Мала академія наук учнівської молоді»

Роменської міської ради Сумської області

Науковий керівник – керівник наукової секції англійської

мови комунального закладу «Роменська міська

Мала академія наук учнівської молоді»

Роменської міської ради Сумської області Харченко А.А.

CONCEPTUAL METAPHOR AS A TOOL OF COMMUNICATIVE STRATEGY IN POLITICAL DISCOURSE OF THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR IN THE SPEECHES OF U.S. POLITICAL LEADERS

The topicality of the research stems from Ukraine's current political and security situation, and the importance of analyzing metaphors used to shape global public opinion about the russian-Ukrainian war. American politicians' speeches are notably emotional and expressive, frequently employing metaphors to strengthen political narratives. We hypothesize that metaphors serve as effective tools for audience influence, and studying their use in U.S. political speeches will enhance

understanding of how these linguistic devices impact international relations and global perception of the russian-Ukrainian war.

Research materials comprise U.S. officials' speeches, debates, and addresses in 2024.

Metaphor serves as a unique communicative tool that functions not only as an artistic device but also as a powerful mechanism for representing reality. It can create vivid images, appeal to emotions and historical experience, and legitimize certain political ideas. In the process of the investigation we divided metaphors into 3 groups: structural, orientation, and ontological conceptual metaphors.

Structural conceptual metaphors play an important role in shaping and conveying political messages by using clear images to express complex ideas. They help to present abstract concepts in a structured way and activate an emotional impact on the audience, providing support for specific political goals. E.g.: «Putin thought we would be weak... divided». In this metaphor, international unity is depicted through physical characteristics. This is an interesting technique, because it evokes opposite thoughts in the subconscious: «weak – strong» (physical strength as political unity), «divided – united» (physical integrity as solidarity). The metaphor emphasizes the mistakenness of the aggressor's calculations. E.g.: «A dictator who would eat you for lunch», «eat ... for lunch» means not just to destroy, but to literally eat, enjoy, in other words, to destroy with pleasure. This metaphor vividly describes russia's bloodthirstiness, cruelty, and «geopolitical cannibalism».

Spatial and orientation metaphors were used less frequently. The peculiarity of these types of metaphors is that they form the idea of unity against the aggressor, emphasize the importance of democratic values, and motivate further support for Ukraine. «Decency is a light that shines... reached the hearts» combines the metaphors of light and physical achievement conveying moral qualities as something pure, bright, good and fair. This example vividly emphasizes the international influence of leadership, Ukraine's moral superiority, and the power of an ethical position in international support.

Ontological metaphors serve as a powerful tool for transforming complex narratives into understandable messages that instantly appeal to the collective worldview. «Putin's eyes on the rest of Europe» – metaphor is used showing a desire or aspiration to expand putin's influence to other European countries that is a danger for security, energy stability and geopolitical interests of the entire continent. «Ukraine was the apple of his eye» – in the context of the russian-Ukrainian war, Ukraine is an extremely important territory for putin, which he unjustifiably considered as his property.

The research results confirm that conceptual metaphors are a crucial tool in shaping political discourse, significantly influencing the perception of international audiences. Metaphors serve not only as rhetorical devices but also as mechanisms that construct political narratives and reinforce ideological frameworks.

The uniqueness of the conceptual metaphors lies in the fact that they do not just describe the russian-Ukrainian war, but actively shape its international perception, turning this military conflict from a local confrontation into a global problem of violation of the international legal order.

However, as the analysis shows, communicative support is a variable factor influenced by political, social, and economic conditions. Shifts in the American political narrative confirm the variability of communicative support, reflecting how metaphorical structures evolve in response to changing political landscapes.

References:

1. Briefings and Statements [Електронний ресурс]. База даних «The White House». URL: <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/>

Овсієнко К. С.,

слухач наукової секції англійської

мови комунального закладу «Роменська міська

Мала академія наук учнівської молоді»

Роменської міської ради Сумської області

Науковий керівник – керівник наукової секції англійської

мови комунального закладу «Роменська міська

Мала академія наук учнівської молоді»

Роменської міської ради Сумської області Харченко А.А.

MEANS OF FORMING THE DISCOURSE OF COMMUNICATIVE SUPPORT OF UKRAINE IN THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR BASED ON THE MATERIALS OF JOSEPH BIDEN'S SPEECHES

The USA is the country that supports the ideas of democracy and world peace, and is a reliable partner of Ukraine, which provides assistance and has considerable influence in the world. So, Joseph Biden's discourse and communicative support play an important role in supporting our country.

The aim of the study is to find out and characterize the means of forming the discourse of communicative support of Ukraine in the Russian-Ukrainian war based on the material of Joseph Biden's speeches.

The relevance of the work is determined by the growing role of the discourse of communicative support and the need for a comprehensive analysis of the linguistic stylistic means of the modern English-language discourse of communicative support in Joseph Biden's speeches on the topic of supporting Ukraine in the Russian-Ukrainian war.

The research work clarified and characterized the means of forming the discourse of communicative support of Ukraine in the Russian-Ukrainian war based on the material of Joseph Biden's speeches.

The following lexical expressive means are most frequently used in Joseph Biden speeches: professional vocabulary and terms, heroic and emotional vocabulary, synonyms.

«...to make sure the Ukrainian people are in the strongest possible position to defend their nation, their families, and against the brutal — the truly brutal aggression of Russia. We haven't seen the likes of this in a long time». Emotional lexis in the word-combination «brutal aggression» with the lexical repetition of the word «brutal» adds vivid emotional coloring and clearly emphasizes the unacceptability of Russia's aggressive actions, which have unleashed war.

The example of the heroic lexis is: «...brave Ukrainian fighters».

«Ukraine is unbroken, unbowed, and unconquered, proving that nothing can dim the flame of liberty that burns in the heart of free people.» The synonymy in this expression carries a strong positive connotation, expressing faith in the invincibility and spirit of resilience of Ukrainians, their steadfastness in the face of challenges.

Among the semasiological stylistic means of expression, it is possible to single out: expressive repetition, exclamations and rhetorical questions.

«May God bless you all!» This exclamation expresses a wish for blessings and happy prosperity for Ukrainians and allied countries. It also expresses sincerity, benevolence in view of religiosity and faith in the help of higher powers, God.

«Kyiv stands strong! (Applause.) Kyiv stands proud. It stands tall. And most important, it stands free.» The lexical repetition of the verb «stand» significantly reinforces the metaphor and underscores the strength and grandeur of Kyiv, thus, the inevitable victory in the war.

«Ukraine will never be a victory for Russia. «Never». Expressive repetition of «never - never» signifies a categorical rejection of the idea that Ukraine will not win the war, vividly emphasizing the inevitability of Ukraine's victory over the aggressor.

Syntactic stylistic devices include: hyperboles, metaphors, epithets, epiphora and anaphora.

«So, may God protect the brave Ukrainian defenders of their country who keep the flame of liberty burning brightly as we can.» - In this metaphor, the symbolism of fire is employed to represent destructive force and strength, adding eloquence to the expression

«It's astounding who stood up. Everybody. Everybody — women, young children — trying to do something.» – anaphora in this message carries an engaging and positive significance, indicating the impressive solidarity of Ukrainians around helping the affected and fighting against Russia. Anaphora adds a special emotional tint regarding unity and assistance, conveying the idea of heroism and solidarity of Ukraine and its people.

«The Americans stand with you, and the world stands with you.» - the repetition of the verb «stand» conveys the idea of unity and support, aiming to reassure and emphasize that Ukrainians will not be left alone in hardship.

Studying speeches of Joseph Biden, it is possible to single out his communicative strategy, thoughts and position on the Russian-Ukrainian war. It can be said that the goals of his speeches are aimed at focusing the attention of the international community on the topic of the Russian-Ukrainian war and strongly supporting Ukraine.

References:

1. Буяльська Т. І. Категоріальні ознаки дискурсу комунікативної підтримки [Електронний ресурс]. База даних «Житомирський державний університет імені І. Франка». URL: <http://eprints.zu.edu.ua/21021/1/БуЯльська%20Т.%20І..pdf>
2. Briefing Room [Електронний ресурс]. База даних «The White House». URL: <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/>

Опариста А. В.,

магістрантка 62-2А групи ННІ Філології та історії

Глухівського НПУ ім. О. Довженка

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. Чайка О. М.

ВПРОВАДЖЕННЯ КОМУНІКАТИВНОГО МЕТОДУ НАВЧАННЯ ЗАСОБОМ РОЛЬОВОЇ ГРИ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Реформи в освітній галузі ефективно впливають на оновлення змісту навчання іноземних мов, зокрема спрямування освітнього процесу на розвиток компетентних мовців, здатних вільно та впевнено спілкуватися іноземними мовами в різних життєвих ситуаціях. Постійні глобалізаційні та євроінтеграційні процеси в українському суспільстві, інтенсивний розвиток міжнародних контактів у різних сферах життя переорієнтовують шкільну іншомовну освіту на комунікативно спрямований процес оволодіння мовою з метою її використання як засобу міжкультурної взаємодії. Традиційні методи навчання, орієнтовані переважно на вивчення граматики та переклад, не забезпечують розвитку навичок вільного іншомовного спілкування. З огляду на це актуальним стає впровадження комунікативного методу навчання, який сприяє практичному оволодінню англійською мовою та формує здатність використовувати її як засіб спілкування.

Комунікативний метод ґрунтується на тому, що освітній процес стає моделлю комунікації, зокрема активної мовленнєвої діяльності всіх учасників цього процесу. Водночас він спирається на п'ять принципів:

- 1) принцип мовленнєво-інтелектуальної діяльності;
- 2) принцип індивідуалізації при керівній ролі особистісного аспекту;
- 3) принцип функціональності;
- 4) принцип ситуативності;
- 5) принцип новизни [2].

Ефективним засобом реалізації комунікативного методу навчання англійської мови є *рольова гра*. Впровадження різноманітних видів рольових ігор на уроках англійської мови стимулює мовленнєву активність здобувачів, сприяє створенню емоційно сприятливого середовища для використання англійської мови в ситуаціях максимально наближених до реального життя, підвищує мотивацію до вивчення іноземних мов і знижує психологічний бар'єр у здобувачів освіти.

Формування психологічної зрілості старшокласників визначається як соціальною, так і особистісною мотивацією. Соціальна складова передбачає підготовку до майбутнього дорослого життя, професійного самовизначення, відповідальності за власні вчинки. Особистісна ж проявляється у прагненні до самоствердження, розвитку індивідуальності, критичного мислення та здатності до прийняття рішень. У юнацькому віці відбувається перехід у доросле життя, що підсилює потребу в розвитку комунікативних компетентностей.

Дієвим і результативним засобом розвитку мовленнєвих умінь і здатностей здобувачів освіти виступає рольова гра, організована на основі моделювання життєвих ситуацій, з якими вони можуть зіткнутися у майбутньому. Ситуативна рольова гра допомагає відпрацювати комунікативні стратегії у безпечному освітньому середовищі, розвинути впевненість здобувачів у власних силах та сформувати соціально важливі компетентності.

Впроваджуючи рольові ігри в освітній процес, важливо дотримуватися такого алгоритму дій та етапів:

1. *Підготовчий етап*, на якому здобувачі ознайомлюються з новою лексикою, граматичними структурами та соціокультурним контекстом, які необхідні для виконання завдання.
2. *Розподіл ролей*. Учні обирають або отримують ролі відповідно до сценарію гри, що забезпечує активну участь кожного.
3. *Рольова взаємодія*. Виконання завдання у формі діалогу, дискусії або ситуаційної моделі, що сприяє практичному використанню мови.

4. *Рефлексія*. Аналіз досягнутих результатів, обговорення труднощів у мовленні та оцінка власної діяльності й взаємодії в групі.

Як зазначає Н. Василенко, «рольові ігри можна класифікувати за трьома критеріями: навчальною метою, кількістю учасників та рівнем самостійності учасників» [1, с. 181]. За першим критерієм розрізняють рольові ігри на засвоєння основних видів діалогічних єдностей, мікродіалогів; за другим – парні (у яких учні працюють у парах, відпрацьовуючи діалоги та взаємодію в конкретних комунікативних ситуаціях) та групові рольові ігри (де учасники об'єднуються у команди для моделювання більш складних ситуацій та колективного прийняття рішень); за третім – керовані (у яких учитель або модератор активно спрямовує процес, задаючи ролі та теми для взаємодії), спрямовані (що передбачають певну часткову свободу дій учнів у межах встановленого сценарію) та вільні ігри (де учасники самостійно обирають ролі, сценарії та способи взаємодії, що стимулює креативність і розвиток мовленнєвої ініціативи).

Використання рольових ігор на уроках англійської мови є ефективним засобом комунікативного навчання, що стимулює мовленнєву активність, підвищує мотивацію, знижує психологічний бар'єр та розвиває соціальні й особистісні компетентності учнів. Рольові ігри дозволяють моделювати реальні життєві ситуації, формують критичне мислення, самостійність і впевненість у власних силах, забезпечуючи практичне засвоєння мови та підготовку старшокласників до дорослого життя.

Література:

1. Василенко Н. Рольові ігри у процесі навчання іноземних студентів української мови. *Збірник матеріалів III міжнародної науково-методичної конференції «Актуальні питання організації навчання іноземних студентів в Україні»*. Тернопіль, 18–20 травня 2016 р.
2. Євдокімова-Лисогор Л. А. Комунікативний підхід щодо вивчення іноземної мови. URL: http://confcontact.com/2013_06_07/15_Evdokimova_Lisogor.html (дата звернення: 29.09.2025).
3. Сергєєнкова О. П., Столярчук О. А., Коханова О. П., Пасєка О. В. Вікова психологія. Навч. посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 376 с.

Петрушенко П. С.,

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Київського національного лінгвістичного університету

Науковий керівник – канд. пед. наук, ст. викл. Кузьменко Ю. В

ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ВПРАВ ЯК ЗАСОБУ НАВЧАННЯ АНГЛІЙСЬКОМОВНОЇ ЛЕКСИКИ УЧНІВ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ

Сучасна школа дедалі більше стикається з проблемою зниження навчальної мотивації учнів. Особливо це помітно на уроках англійської мови, де учні часто сприймають засвоєння лексики як рутинний і нецікавий процес. Багато школярів просто намагаються «запам'ятати слова до контрольної», не розуміючи, як вони можуть використовувати їх у реальному житті. Саме тому постає потреба застосовувати нові, більш привабливі для дітей способи навчання, які б поєднували навчальну й емоційну складову. Як зазначає І. Бех [2015], головна причина втрати інтересу полягає у відсутності внутрішньої мотивації — коли учень не бачить сенсу у власних діях і не відчуває емоційного задоволення від процесу навчання. Тому завдання вчителя полягає не лише у передачі знань, а й у створенні таких умов, за яких навчання стане цікавим, особистісно значущим і мотивуючим. Одним із ефективних шляхів підвищення учнівської мотивації до вивчення англійської мови виступає впровадження інтерактивних вправ.

У сучасній педагогіці поняття інтерактивності визначається як активна взаємодія між учителем і учнями, що ґрунтується на партнерстві, співробітництві та спільному пошуку знань. О. Пометун [2004] трактує інтерактивне навчання як таку організацію освітнього процесу, у якій усі учасники виступають рівноправними суб'єктами діяльності. Учень не просто сприймає готову інформацію, а бере участь у її відкритті, висловлює думки,

дискутує, виконує творчі завдання. Саме це формує активну позицію, пізнавальний інтерес і почуття власної компетентності. Таким чином, інтерактивні вправи забезпечують поєднання когнітивної, емоційної та діяльнісної сфер — усього того, що безпосередньо впливає на формування мотивації.

Важливу роль у розвитку мотивації відіграє створення позитивного емоційного фону під час навчання. Як наголошував В. Сухомлинський, «Радість пізнання — це перша умова успіху у навчанні» [6, с. 15]. Саме інтерактивні форми роботи дають змогу зробити урок живим, динамічним, насиченим спілкуванням і взаємодією. Наприклад, лексичні ігри, мінідіалоги, командні змагання, інтерактивні тести чи онлайн-вікторини на платформах «*LearningApps*», «*Kahoot!*», «*Wordwall*» не лише тренують словниковий запас, а й викликають позитивні емоції. Це дозволяє сформувати внутрішнє відчуття успіху, що, у свою чергу, підсилює пізнавальну мотивацію.

Як зазначає С. Ніколаєва [2, с. 298], ефективне засвоєння іншомовної лексики можливе лише тоді, коли учні мають можливість активно застосовувати її у мовленнєвій діяльності. Інтерактивні вправи створюють саме такі умови: вони спонукають учнів до комунікації, допомагають використовувати вивчені слова у реальних ситуаціях, а не лише в межах підручникових завдань. Коли учень бачить, що може самостійно побудувати діалог чи висловити власну думку англійською, це стає для нього сильним мотиваційним фактором.

Використання інтерактивних методів навчання також сприяє формуванню ситуації успіху, яку В. Сухомлинський вважав найважливішою умовою розвитку особистості дитини. Позитивне підкріплення, схвалення, похвала, навіть невелика перемога в навчальній грі — усе це створює почуття радості від досягнень, що спонукає до подальших зусиль. Таким чином, інтерактивна взаємодія не лише допомагає опанувати нову лексику, а й сприяє розвитку впевненості у власних можливостях.

Не менш важливою є соціальна складова інтерактивних вправ. Робота в парах, групах або командах дає учням можливість відчувати себе частиною спільної діяльності, навчитися слухати інших, висловлювати аргументи, допомагати однокласникам. За спостереженнями О. Пометун [3, с. 88], саме колективні форми діяльності є особливо ефективними для учнів підліткового віку, оскільки задовольняють їхню природну потребу у спілкуванні та співпраці. Крім того, така взаємодія створює емоційно комфортну атмосферу, що позитивно впливає на загальний рівень зацікавленості предметом.

Усе це узгоджується з гуманістичною позицією І. Беха, який підкреслює, що мотивація учня має формуватися не через примус, а через усвідомлення особистої значущості навчальної діяльності. Інтерактивні методи дозволяють учневі відчувати себе суб'єктом навчання — активним, ініціативним, відповідальним. Коли дитина бачить, що її думка важлива, що вона може вплинути на хід уроку — виникає справжній інтерес до навчання.

Отже, використання інтерактивних вправ під час вивчення англійськомовної лексики сприяє не лише ефективнішому засвоєнню матеріалу, а й глибшому формуванню внутрішньої мотивації. Вони поєднують інтелектуальний і емоційний розвиток, створюють атмосферу співпраці, взаємної підтримки та творчості. У контексті сучасних освітніх змін, орієнтованих на принципи Нової української школи, інтерактивні технології є одним із ключових інструментів, що допомагають зробити навчання англійської мови цікавим, змістовним і особистісно значущим для кожного учня.

Література:

1. Бех І. Д. Особистість на виховній шкалі духовності. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. 2020. Т. 24, вип. 1. С. 49–70. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tmpvd_2020_24%281%29__6
2. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика : підруч. для студентів класичних, педагогічних і лінгвістичних ун-тів / О. Б. Бігич, Н. Ф. Бориско, Г. Е. Борецька [та ін.] ; за заг. ред. С. Ю. Ніколаєвої. Київ, 2013. 590 с. URL: <https://kmaecm.edu.ua/wp-content/uploads/2021/06/bigych-o.-b.-borysko-n.-f.-boreczka-g.-e.-ta-in.-2013-metodyka-navchannya-inozemnyh-mov-i-kultur-teoriya-i-praktyka.pdf>

3. Пометун О. І. Критичне мислення як педагогічний феномен. *Український педагогічний журнал*. 2018. № 2. С. 89–98. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ukrpj_2018_2_14
4. Сухомлинський В. О. *Вибрані твори* : у 5 т. Т. 1 : Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості ; Духовний світ школяра ; Методика виховання колективу. Київ, 1976. 653 с. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/ukr0011662>
5. Сухомлинський В. О. *Вибрані твори* : у 5 т. Т. 3. Київ, 1977. С. 162–175.
6. Ткачук Л. В., Безлюдна Н. В. *Дитинство В. Сухомлинського: радість пізнання* : монографія. Київ, 2017. 220 с.

Резвін І. Г.,

магістерка кафедри філології, історії та політико-юридичних наук

Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

Науковий керівник – канд. пед. наук, доцент Плотніков Є.О.

РОЗВИТОК ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ЗА ДОПОМОГОЮ ЗАСОБІВ НАВЧАННЯ НА ОСНОВІ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

У сучасному світі цифрових технологій застосування ChatGPT, чат-ботів, інтерактивних платформ для вивчення іноземної мови стає все більш актуальним. Викладання англійської мови, зокрема лексичного компонента, переживає трансформацію: акцент зміщується від механічного запам'ятовування словникових одиниць до індивідуалізованих адаптивних середовищ навчання. У цьому контексті тема використання штучного інтелекту в сучасному вивченні англійської лексики має значення як для студентів, так і для викладачів.

Лексика є одним із ключових компонентів володіння мовою. Теорія лексичного підходу, зокрема М. Льюїса, підкреслює, що «лексика є основою мови, а не лише граматика» [5, с. 125]. За цією теорією знання лексичних одиниць, колокацій та фраз є визначальним чинником для формування

мовленнєвої компетенції. Крім того, відповідно до гіпотези усвідомлення («noticing hypothesis») Р. Шмідта [8, с. 132], ефективне навчання другої мови передбачає помічання мовних елементів у контексті, що забезпечує їх інтеграцію у внутрішню мовну систему учня.

Таким чином, перед викладачами постає завдання забезпечення ефективного засвоєння лексики, підвищення мотивації та інтеграції адаптивних технологій. Водночас існують проблеми: нерівний доступ до цифрових ресурсів, етичні питання генерації штучного контенту, різний рівень цифрової компетентності викладачів [1, с. 59].

Мета дослідження. Метою цієї роботи є аналіз теоретичних основ і практичних можливостей використання штучного інтелекту (ШІ) в процесі вивчення англійської лексики, а також виокремлення переваг, обмежень і рекомендацій щодо впровадження таких рішень, зокрема у контексті студентів-нефілологів.

Методи. Дослідження опирається на метааналіз сучасної літератури з теми «ШІ та лексика англійської мови», зокрема досліджень, присвячених адаптивному зворотному зв'язку, гейміфікації, контекстно-спрямованим задачам. Також були розглянуті конкретні освітні платформи (наприклад, ChatGPT, Duolingo, Lingvist тощо) як приклади практичної реалізації. Особлива увага приділена аналізу статей і досліджень, що розглядали вплив ШІ-інструментів на мотивацію, автономію навчання, результати лексичного засвоєння.

Основні результати.

1. Лексичний підхід М. Льюїса [5, с. 127] і гіпотеза усвідомлення Р. Шмідта [8, с. 135] створюють потужне теоретичне підґрунтя для використання ШІ у формуванні лексичних навичок.

2. Платформи на базі ШІ забезпечують індивідуалізацію темпу та змісту, інтерактивність, зворотний зв'язок і можливість навчання у будь-який час і місці.

3. Використання ІІІ дозволяє студентам нефілологічних спеціальностей опановувати професійно орієнтовану лексику, що підвищує їх комунікативну компетентність у спеціалізованій сфері [4, с. 201].

4. Водночас спостерігаються певні обмеження: нерівність доступу до технологій, ризик надмірного використання машинно згенерованих текстів зі спрощеним словником, потреба у цифровій грамотності викладачів [6, с. 142].

5. Найвищу ефективність демонструють моделі змішаного навчання, у яких ІІІ доповнює, а не замінює традиційні методи [2, с. 54].

Сутність дослідження. Інтеграція ІІІ в навчання лексики створює нові освітні моделі, підкреслюючи автономію студента, залученість, мотивацію та адаптивність. Теоретичні підходи вказують на те, що лексика повинна вивчатися в контексті, через активне залучення та усвідомлення – саме це і підтримується ІІІ-платформами.

Однак без належної педагогічної супровідної роботи можливе зниження ефективності: наприклад, недостатнє використання багатоканального вводу, слабка мотивація, непродумане використання AI-генерації, що не містить достатньо лексичного багатства.

Важливим є врахування професійного контексту: студенти-інженери, фінансисти чи журналісти потребують не лише загальної англійської лексики, але й спеціалізованої — й тут ІІІ має потенціал, але також виклики (наприклад, адаптація до професійних термінів). Для України це питання стає ще актуальнішим: попри зростання цифровізації через зовнішні фактори, впровадження ІІІ-інструментів залишається нерівномірним серед установ.

Висновки. Використання штучного інтелекту у вивченні англійської лексики має значний потенціал завдяки персоналізації навчання, гейміфікації, системам зворотного зв'язку та підвищенню мотивації студентів. Теоретичні засади, зокрема лексичний підхід, гіпотеза усвідомлення (noticing) та соціокультурні концепції, надають переконливе підґрунтя для впровадження ІІІ-технологій у мовну освіту. Найефективніші результати досягаються тоді,

коли такі інструменти не замінюють, а доповнюють традиційні методи навчання.

Водночас слід враховувати технологічні, педагогічні та етичні виклики, зокрема необхідність рівного доступу до цифрових ресурсів, підготовки викладачів і забезпечення високої якості навчальних матеріалів. Перспективними напрямками подальших досліджень є вивчення довготривалих ефектів запам'ятовування лексики, порівняння різних типів AI-інструментів, адаптація під професійні дисципліни та інтеграція ШІ у змішані моделі навчання.

Література:

1. Almegren, A., Shevchenko, O., & Ogurtsova, L. (2023). *Digital literacy and AI integration in ESP teaching*. Kyiv: Pedahohichna Dumka.
2. Chen, L., & He, J. (2022). *AI tools in blended learning for vocabulary acquisition*. *Journal of Applied Linguistics*, 35(4), 50–60.
3. Godwin-Jones, R. (2019). *Emerging technologies: AI-assisted language learning*. *Language Learning & Technology*, 23(3), 85–95.
4. Golub, H., Tran, P., & Qiao, Z. (2025). *Discipline-specific vocabulary development with AI tools*. *ESP Research Review*, 19(1), 195–208.
5. Lewis, M. (1993). *The Lexical Approach: The State of ELT and a Way Forward*. London: Language Teaching Publications.
6. Naimanova, A. (2023). *Ethical implications of AI-assisted vocabulary learning*. *Applied Linguistics Today*, 12(2), 138–145.
7. Rocklage, M. (2023). *The limits of AI-generated lexical input*. *Educational Technology Review*, 27(1), 60–68.
8. Schmidt, R. (1990). *The role of consciousness in second language learning*. *Applied Linguistics*, 11(2), 129–158.
9. Honcharenko-Zakrevska, T., & Diukanova, I. (2022). *Digital transformation of Ukrainian higher education*. *Ukrainian Journal of Education Studies*, 18(3), 70–78.

Роєнко Н. Ю.,

магістрантка кафедри

германської філології та методики викладання іноземних мов

Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент

Тезікова Світлана Володимирівна,

INTEGRATING FORM-FOCUSED INSTRUCTION INTO COMMUNICATIVE ENGLISH LANGUAGE TEACHING

The history of English language teaching has undergone significant transformations in recent decades, marked by the emergence of various approaches and methods to organize the learning process, including audiolingual, cognitive, communicative, and Total Physical Response methods. These shifts were primarily driven by the growing demands of international communication, where English is the primary medium of interaction.

Practice shows that with a complete lack of conscious attention to form, students often make systematic grammatical errors that complicate communication. The study is devoted to integrating Form-Focused Instruction (FFI) – teaching with an emphasis on form – into the communicative teaching of English to high school students. Within this framework, the integration of form-focused instruction (FFI) into the communicative language teaching (CLT) model has gained increasing importance. This approach involves combining attention to linguistic form with real-life communicative contexts. In other words, students acquire grammatical structures not through isolated drills but through meaningful interaction. Exercises and tasks are communicatively motivated, characterized by information gaps, the necessity of making choices, and the requirement of producing appropriate responses [2, p.47-50]. Thus, form-focused instruction within the communicative approach helps balance

accuracy and fluency, facilitating the effective development of learners' communicative competence.

Communicative competence is understood as a multidimensional construct that encompasses the ability to engage in social interaction and a system of foreign language speech skills and abilities. Integrating FFI into CLT emphasizes that each component of competence should be nurtured through communicative practice and conscious work with linguistic forms [3, p.453]. Scholars generally distinguish the following components of communicative competence:

- linguistic competence – mastery of the lexical and grammatical skills necessary for the precise and accurate formulation of utterances;
- sociocultural competence – the ability to use linguistic means in accordance with the sociolinguistic norms of the target language and adequately convey cultural meanings;
- discursive competence – the ability to link individual utterances and consistently formulate thoughts in oral and written communication;
- strategic competence – using verbal and non-verbal strategies to overcome communication difficulties and improve communication effectiveness.

Accordingly, incorporating form-focused instruction into the communicative approach fosters the balanced development of all these dimensions of competence: from grammatical precision to flexibility and adaptability in real-life communication.

An analysis of numerous scientific sources confirms that the communicative approach to teaching English encompasses a wide range of methods and techniques aimed at developing students' knowledge, skills, and abilities necessary for successful, high-level English communication [1, p.14]. A distinctive feature of this approach is that it does not prioritize a single teaching tool among the models and methods used. It is important to note that communicative learning is developing alongside other scientific fields – cognitive science, educational psychology, and linguistics – which enrich its methodological foundation. This interdisciplinary nature

of CLT enhances its capacity to address academic and professional goals, thereby contributing to the development of comprehensive communicative competence.

The study aimed to determine the effectiveness of systematically including FFI episodes in the structure of communicative tasks and to identify their impact on the development of grammatical accuracy, speed, and pragmatic relevance of high school students' speech. The study hypothesizes that regular, integrated attention to language form within communicative exercises provides a statistically significant increase in language competence indicators compared to traditional teaching, where work on grammar is episodic or isolated.

The methodology included a pedagogical experiment involving 17 students in the 10th grade. The analysis used observation methods, oral and written language testing, and a questionnaire to identify students' attitudes towards language learning. FFI episodes were organized through short, contextually motivated tasks: discussions in pairs and groups, role-playing games, and written mini-projects, where the teacher paid attention to specific language structures – grammatical tenses, prepositions, collocations, inversion, etc. At the same time, error correction was done unobtrusively, without interrupting communication.

The experiment's results confirmed the hypothesis: students' improvement in the parameters of grammatical accuracy, coherence, and logic of statements. Analysis of speech recordings demonstrated a decrease in grammatical and lexical errors, more confident mastery of communicative moves (initiation, support, completion, correction), and an increase in the length and variety of replicas. The psychological aspect of the study showed that the integration of FFI positively affects the motivation and confidence of students: they became more active in communication, were less afraid of making mistakes, and perceived grammar not as a separate subject, but as a tool for effective expression of thought.

The study's conclusions indicate that FFI, integrated into communicative learning, contributes to a harmonious combination of accuracy and speed of speech, develops awareness in the use of language structures, and strengthens general

language competence. This approach is especially effective in senior grades, where students are capable of metacognitive reflection and conscious control of speech actions.

Література:

1. Коляда Е., Калиновська І. Комунікативний підхід до вивчення іноземної мови в контексті забезпечення якості вищої освіти. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*: Серія «Філологія». 2023. № 17(85). С. 14–18. URL: <https://journals.oa.edu.ua/Philology/article/view/3792>
2. Millard, D. J. Form-Focused Instruction in Communicative Language Teaching: Implications for Grammar Textbooks. *TESL Canada Journal*. 2000. Vol. 18, No. 1. P. 47–57.
3. Mystkowska-Wiertelak, A. *Teaching grammar in second language classrooms: Integrating form-focused instruction in communicative context (ESL & Applied Linguistics Professional Series)*, Hossein Nassaji and Sandra Fotos. New York: Routledge, 2011. 167 p. ISBN 978-0-415-80205-5. *Studies in Second Language Learning and Teaching*. 2011. Vol. 1, No. 3. P. 453–457.

Рудіна В. В.

магістрантка 62-2А групи ННІ Філології та історії

Глухівського НПУ ім. О. Довженка

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. Чайка О. М.

ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У 10 КЛАСІ (З ДОСВІДУ ВИРОБНИЧОЇ ПРАКТИКИ)

Прогресуючий розвиток міжнародних контактів і зв'язків у політичному, економічному, культурному житті та побуті сучасного суспільства зумовлює послідовну переорієнтацію методики навчання іноземних мов на реальні умови комунікації. Посилення уваги вчених-методистів до проблеми формування комунікативної компетентності здобувачів освіти сприяє зростанню питомої ваги та ролі інтерактивних освітніх технологій у навчанні іноземних мов. Вони

допомагають залучати всіх учасників освітнього процесу до активної взаємодії та ефективного спілкування, сприяють розвитку мотивації, самостійності та допитливості здобувачів, створюють ситуації, максимально наближені до реальних умов життя [1; 2; 4].

Під час проходження виробничої практики в 10 класі Глухівської ЗОШ № 6 випала нагода переконатися, що інтерактивні освітні технології сприяють активному залученню здобувачів до освітнього процесу, підвищують їхню мотивацію та зацікавленість, а також допомагають глибше розкрити матеріал уроку через практичні та творчі завдання, групову роботу тощо. Однією з головних цілей було показати, що навчання може бути водночас ефективним і захоплюючим. З цією метою на уроках англійської мови в 10 класі активно використовували інтерактивні прийоми та цифрові засоби навчання.

На етапі повторення лексичного матеріалу та перевірки набутих знань результативною практикою стало використання таких цифрових платформ, як **Kahoot** і **Quizizz**. Ці платформи забезпечили проведення тестування у формі гри-змагання. Такий формат викликав справжній інтерес – навіть ті, хто зазвичай не надто активний, із задоволенням долучалися до гри. Вони сприймали перевірку знань не як контроль, а як можливість перевірити себе у невимушеній атмосфері.

З метою розвитку комунікативних умінь старшокласників, перевірки здатностей формулювати та висловлювати власні думки, працювати разом використовували платформи **Padlet** і **Jamboard**. Під час опрацювання теми «*Mass Media*» здобувачі створювали спільну дошку, де ділилися власними думками про різні джерела інформації. Вони не просто писали відповіді, а й коментували ідеї однокласників, дискутували, аргументували власні погляди. Така робота допомогла створити на уроці атмосферу довіри, що посприяло відпрацюванню навичок говоріння, зокрема формування ввічливого й переконливого висловлювання та вислуховування один одного.

Цікавою формою роботи стало використання цифрового сервісу **Edpuzzle**, що дозволило перетворити звичайний перегляд відео в освітній процес. Під час вивчення теми «*Environmental Problems*» було дібрано короткі відео про екологічні проблеми у Великій Британії, переглядаючи які десятикласники мали можливість вставляти власні питання у відео та давати на них відповіді. Це допомогло не тільки перевірити розуміння ними дидактичного матеріалу, а й утримати увагу та активізувати мислення здобувачів.

Під час проведення проєктної діяльності здобувачам було запропоновано скористатися цифровими інструментами **Google Docs** і **Google Slides**. Разом вони створювали презентації, обговорювали зміст, шукали інформацію, добирали ілюстрації. Плануючи власну діяльність і працюючи в команді, старшокласники відчували спільну відповідальність за результати роботи. Такі інтерактивні методичні прийоми сприяли формуванню не лише мовленнєвої компетентності, а й умінь співпрацювати та організовувати як індивідуальну, так і групову роботу.

Для розвитку говоріння результативним стало використання сервісу **Flipgrid**. Здобувачі записували короткі відеомонологи на тему «*Healthy Lifestyle*», потім переглядали відео своїх однокласників і залишали коментарі. Така комунікативна співдіяльність сприяла розвитку впевненості, допомагала виступаючим долати психологічні бар'єри, привчала до коректного, логічного та чіткого формулювання власної думки. Старшокласники із задоволенням ділилися своїми ідеями, а відео стали своєрідним портфоліо їхніх досягнень.

З метою вивчення та закріплення нового лексичного матеріалу було використано цифрову платформу **Quizlet**. Здобувачі працювали з флешкартками, виконували ігрові завдання, а програма автоматично визначала ті слова, які вони ще не засвоїли. Така роботи забезпечила гнучкий і результативний освітній процес. Відчутним стало те, що після кількох занять з використанням платформи Quizlet, десятикласники легше запам'ятовували слова і частіше вживали їх у мовленні.

Результати проходження виробничої практики засвідчили ефективність і результативність використання інтерактивних прийомів навчання та цифрових ресурсів на уроках англійської мови; за таких умов здобувачі працюють активніше, охочіше спілкуються, вчаться відповідально ставитися до власних результатів. Водночас інтерактивні освітні технології підвищують мотивацію здобувачів до вивчення іноземних мов, створюють передумови для забезпечення партнерських стосунків між усіма учасниками освітнього процесу, готують старшокласників до життя в сучасному цифровому світі [2, 3].

Література:

4. Куценко Т. І., Бондаренко О. І. Інноваційні технології навчання при вивченні англійської мови. URL: https://www.researchgate.net/publication/369875144_INNOVACIJNI_TEHNOLOGI_I_NAVCANNA_PRI_VIVCENNI_ANGLIJSKOI_MOVI (дата звернення: 12.10.2025).
5. Пометун О. І., Пироженко Л. В. *Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання*. Київ : Видавництво А.С.К., 2004.
6. Dudeney G., Hockly N., Pegrum M. *Digital literacies*. Pearson, 2013.
7. Richards J. C., Rodgers T. S. *Approaches and Methods in Language Teaching*. Cambridge : CUP, 2014.

Саєнко К. А.,

студентка ННІ філології та історії

Глухівського національного педагогічного університету

імені Олександра Довженка

Науковий керівник – канд. пед. наук, ст. викладач Бутова В.О.

THE INFLUENCE OF SOCIAL MEDIA ON MODERN ENGLISH VOCABULARY

In recent decades, social media platforms such as Twitter (X), Instagram, TikTok, and Facebook have significantly shaped the English language. They have become not only communication tools but also powerful agents of linguistic innovation. Social networks accelerate the spread of new vocabulary, slang, and

abbreviations, making English more dynamic and adaptive. The global reach of these platforms enables instant linguistic exchange across cultures and communities [1].

Social media encourages brevity and creativity. As a result, users coin new abbreviations and acronyms to express emotions and ideas quickly. Common examples include FOMO (fear of missing out), DM (direct message), and TBH (to be honest). Many of these expressions, once confined to digital communication, have now entered spoken and even written English [3]. The word 'selfie', for instance, first appeared in online posts in the early 2000s and was later included in the Oxford English Dictionary.

Semantic shift is another linguistic process influenced by social media. Words such as 'friend', 'follow', and 'like' have acquired new meanings. To 'follow' no longer means physical pursuit but subscribing to another user's updates. Similarly, to 'like' something now often means to click a button to show appreciation rather than express genuine emotion [4]. This semantic evolution demonstrates how digital communication reshapes traditional meanings.

Moreover, social media fosters playful spelling, capitalization, and the integration of visual elements such as emojis, GIFs, and hashtags. Hashtags serve not only as organizational tools but also as metalinguistic markers that express identity and emotion. According to Zappavigna [5], hashtags represent a new form of digital discourse that builds social affiliation. Online communities also develop their own micro-languages, memes, and inside jokes, which contribute to the constant evolution of English vocabulary.

Another important aspect is the influence of non-native English speakers. Social media platforms are global, and English often serves as a lingua franca. As users from various linguistic backgrounds engage online, they introduce new expressions, syntax patterns, and cultural references. This process enriches English and makes it more inclusive, flexible, and diverse [1].

Furthermore, social media plays a crucial role in the democratization of language. In traditional print media, linguistic norms were set by editors and

academics. In contrast, social media allows any user to influence trends in vocabulary and usage. Viral posts and memes can instantly popularize new words or revive old ones. For example, expressions like ‘ghosting’, ‘cancel culture’, or ‘simp’ have spread rapidly from online communities into mainstream English. These terms reflect new social realities and attitudes shaped by the digital era [2].

In conclusion, social media has become one of the most powerful forces influencing modern English. It not only introduces new vocabulary but also changes meanings, styles, and patterns of communication. The constant interaction between users from around the world ensures that English will continue to evolve alongside technology. Therefore, the study of social media’s impact on language remains essential for understanding linguistic change in the 21st century.

Література:

1. Crystal, D. Language and the Internet. Cambridge: Cambridge University Press. 2006.
2. Oxford Languages. Word of the Year Archive. 2023. Retrieved from <https://languages.oup.com/>
3. Tagg, C. Exploring Digital Communication: Language in Action. London: Routledge. 2015.
4. McCulloch, G. Because Internet: Understanding the New Rules of Language. New York: Riverhead Books. 2019.
5. Zappavigna, M. Discourse of Twitter and Social Media: How We Use Language to Create Affiliation on the Web. London: Continuum. 2012.

Сизоненко М. М.,

курсант Військового інституту телекомунікацій та інформатизації ім. Героїв Крут

Науковий керівник – кандидат філологічних наук, доцент, Жукович І.І.

ENGLISH AS A STRATEGIC ASSET IN THE MILITARY: PURPOSE AND IMPACT

In the interconnected and rapidly evolving global landscape of the 21st century, the English language has emerged as a cornerstone of communication, cooperation,

and strategic effectiveness across multiple fields — from diplomacy and science to technology and defense. Within the military domain, English has transcended its role as a mere means of communication; it has become a strategic asset, a tool of operational efficiency, and a gateway to professional development. Modern soldiers are expected not only to master tactics, physical training, and the use of advanced weaponry, but also to achieve linguistic competence. English enables them to operate effectively in multinational units, participate in peacekeeping and combat operations, access cutting-edge military knowledge, and integrate into a shared defense culture [1, p. 12]

One of the most visible and practical roles of English in the military is its function as a universal working language in multinational operations. English is the official operational language of NATO, UN peacekeeping missions, and numerous coalition forces around the globe [2, p. 4]. The use of a single shared language is not a matter of convenience but of operational necessity — clarity, precision, and speed of communication can mean the difference between mission success and failure

When soldiers from dozens of countries serve side by side, English becomes the linguistic bridge that allows them to coordinate actions, issue orders, share intelligence, and plan logistics. A prominent example is the NATO-led International Security Assistance Force (ISAF) in Afghanistan, where troops from over 40 nations relied on English to ensure seamless cooperation [2, p. 50]. Similarly, during peacekeeping missions in Kosovo under KFOR, English facilitated joint patrols, intelligence exchanges, and collaboration with local authorities [2, p. 4].

Military discourse in English is characterized by standardized terminology, brevity, and precision — qualities that reduce the risk of misunderstanding in high-stakes environments [6, p. 3]. Orders must be clear, radio transmissions concise, and reports unambiguous. The adoption of English thus enhances interoperability among diverse forces, creating a shared linguistic framework that unites them into a cohesive operational unit.

Beyond communication in the field, English plays a crucial role in education, training, and the dissemination of military knowledge. Most contemporary doctrines, manuals, tactical handbooks, and strategic analyses are published in English [1, c. 10]. Without proficiency in the language, soldiers and officers are effectively excluded from the latest theoretical developments, technological updates, and operational best practices.

Access to training opportunities also hinges on English proficiency. Participation in NATO training programs, international staff courses, and advanced military education requires the ability to read, write, and communicate in English. Institutions such as the NATO Defense College in Rome or the Baltic Defence College in Estonia conduct all instruction in English, creating an environment where officers from diverse nations can study, collaborate, and build shared understandings of military science [1, p. 5]

Moreover, English-language resources extend beyond formal education. Journals, conferences, and research papers that shape modern defense thinking are predominantly published in English [3, p. 90]. This linguistic dominance ensures that English speakers are at the forefront of innovation and leadership. As a result, mastering English is as critical to career advancement as mastering operational tactics — it opens doors to promotions, leadership roles, and participation in multinational command structures [1, p. 8].

Modern warfare is increasingly shaped by information dominance, cyber operations, and technological superiority — areas where English plays a pivotal role. Intelligence sharing between allied nations often relies on English terminology, especially when describing threats, capabilities, and strategic assessments [4, p. 5]. In joint intelligence centers and multinational task forces, English ensures that data and analyses are interpreted consistently, reducing the risk of errors that could compromise national security.

In the cyber domain, English is even more essential. Most cybersecurity frameworks, technical manuals, and programming languages use English as their

default language [4, p. 3]. Cyber defense specialists working in multinational coalitions must understand and communicate in English to detect threats, respond to incidents, and coordinate digital defense operations. The same applies to advanced weapons systems, artificial intelligence platforms, and command-and-control networks — all of which are designed and documented primarily in English [6, p. 3].

The cultural impact also extends to communication within multinational forces. Shared English-language media, training materials, and traditions contribute to a sense of belonging to a larger defense community [5, p. 4]. Soldiers learn not only language but also a set of shared values and professional norms embedded within it.

Moreover, English-language military terminology often permeates civilian discourse, influencing politics, business, and media [3, p. 5]. Terms like «mission,» «strategy,» «frontline,» and «tactical advantage» are now common in non-military contexts. This linguistic crossover illustrates how military English shapes global culture and public understanding of conflict.

In organizations such as NATO, the European Union, and the United Nations, English is the primary language of communication and documentation [1, p. 11]. It facilitates the drafting of strategic documents, the coordination of multinational responses to crises, and the development of shared defense policies. Without English, a nation's ability to influence global security debates and participate in collaborative defense initiatives would be severely limited [4, p. 4].

The role of English in the military is comprehensive, profound, and indispensable. It underpins operational effectiveness, enabling soldiers from diverse backgrounds to work as a unified force. It provides access to the latest doctrines, technologies, and educational opportunities, shaping the professional development of military personnel. It serves as a cultural and psychological medium, transmitting values and shaping collective identity. And it empowers nations to engage in diplomacy, build alliances, and contribute to global security frameworks [5, p. 10].

In the modern era, mastering English is no longer an optional skill for soldiers — it is a strategic necessity. Those who possess linguistic competence gain access to

knowledge, technology, leadership opportunities, and participation in multinational missions.

References:

1. Bevzo, O., Aliyeva, S., and I. Polishchuk. English in Military Education: Access to Knowledge and Professional Growth. Kyiv: Military Academy Press, 2021.
2. Problems of Informatization: Proceedings of the 11th International Scientific and Technical Conference, November 16–17, 2023. Vol. 1: Sections 1, 2, 5. Kharkiv / Baku / Bielsko-Biala: Conference Organizing Committee, 2023.
3. Young Scientist (Molodyi vchenyi), no. 1.1 (113.1), January 2023.
4. Savina, Yu. O. «Challenges in Translating English Vocabulary of the Military Sphere in Contemporary Media into Ukrainian.» January 2025
5. Scannell, Paul. Conflict and Soldiers' Literature in Early Modern Europe: The Reality of War. Bloomsbury / Palgrave, 2014–2015.
6. Drąg, Wojciech, Jakub Krogulec, and Mateusz Marecki, editors. War and Words: Representations of Military Conflict in Literature and the Media. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing, 2016.

Смук Б. М.,

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Київського національного лінгвістичного університету

Науковий керівник – канд. пед. наук, старший викладач Кузьменко Ю. В.

STEM-ПІДХІД ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК XXI СТОЛІТТЯ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Сучасний етап глобалізації та розвитку технологій ставить нові вимоги до освіти. Оскільки англійська мова фактично є *lingua franca* науки й технологій, просто вміти спілкуватися нею у повсякденних ситуаціях уже недостатньо. Важливо вміти використовувати англійську в науковому, технічному та професійному контексті.

Концепція Нової української школи (НУШ) також зосереджує увагу на переході до компетентнісного підходу, де ключовим результатом є не сума знань, а сформовані навички. Проте традиційна, ізольована предметна система,

що розмежовує гуманітарні та природничі цикли, нездатна повною мірою вирішити це завдання [7]. Це породжує актуальну проблему: існує методологічний розрив між викладанням англійської мови як суто гуманітарної дисципліни та нагальною потребою ринку праці у фахівцях, здатних до міждисциплінарного синтезу (*Science, Technology, Engineering, Mathematics*), здійснюваного англійською мовою.

STEM-підхід може стати каталізатором, що допоможе подолати розрив між знанням англійської мови та її реальним застосуванням. Інтеграція STEM-елементів на уроках англійської, у поєднанні з методикою CLIL та проєктною діяльністю, трансформує сам процес навчання: замість абстрактного засвоєння граматики й лексики іноземної мови учні починають використовувати її як практичний інструмент для вирішення конкретних завдань. Такий формат змінює ставлення учнів до мови, де англійська перестає бути просто «предметом» і стає засобом досягнення мети. Навчання повинно виходити за межі формального володіння граматикою і зосереджуватися на здатності учнів пояснювати свої моделі чи експерименти, що підкреслює важливість комунікативної спрямованості.

Проблематика STEM-освіти широко досліджена у працях вітчизняних (Г. Кікоть, О. Барна, І. Стеценко та ін.) та зарубіжних (С. Шутлер, М. Джонатан, Д. Марш, Д. Койл та ін.) учених [4]:

– **STEM-освіта як міждисциплінарний підхід.** Розглядається не як просте поєднання природничих предметів, а як інтегрована схема навчання. Її мета – не механічне засвоєння фактів, а розвиток критичного мислення, технічної грамотності та здатності вирішувати комплексні проблеми.

– **Навички XXI століття (*Soft Skills*).** Визначаються як критично важливий компонент сучасної освіти. Вони охоплюють міжособистісні та некогнітивні компетенції, такі як комунікація, співпраця та креативність.

– **CLIL (*Content and Language Integrated Learning*).** Є провідною методологічною основою для реалізації STEM-інтеграції. Це дуальний підхід,

що передбачає одночасне вивчення предметного змісту (наука, інженерія) та мови, де мова функціонує як інструмент пізнання [1].

STEM та CLIL демонструють ідеальну методологічну синергію. Проєктне навчання надає зміст та вимагає когнітивних навичок вищого порядку, таких як аналіз, синтез, оцінка, критичне мислення, аргументація та рішення комплексних проблем. Урок англійської мови, у свою чергу, забезпечує інструментарій комунікації. Таким чином, модель 4C (*Content, Communication, Cognition, Culture*), запропонована Д. Койл [2], надає необхідну педагогічну структуру для організації та управління міждисциплінарною природою STEM-завдань.

Наприклад, на уроці англійської мови у 5–6 класі, присвяченому темі «Рослини», вчитель може структурувати заняття таким чином:

- **Content.** Життєвий цикл метелика або типи ґрунтів.
- **Communication.** Засвоєння лексики («caterpillar», «chrysalis»), використання граматичних структур для порівняння та протиставлення («fungi vs. plants»).
- **Cognition.** Навички мислення – класифікація листя, аналіз переваг та недоліків теплиць.
- **Culture.** Обговорення ендемічних рослин рідного краю або глобальних екологічних проблем.

Успішне застосування інтегрованого підходу на основі STEM безпосередньо призводить до формування *soft skills*, зв'язок між якими є прямим та статистично доведеним [5]. Цей ефект пояснюється практичною природою STEM-завдань. Основним орієнтиром є модель 4C, що включає чотири основні навички XXI століття :

1. **Критичне мислення та вирішення проблем.** STEM-проєкти не мають єдиної правильної відповіді. Учні змушені самостійно визначати проблему, логічно обґрунтовувати свої дії та аналізувати підходи, як-от при

завданні «побудувати міст з паперу», що стимулює комунікативну компетентність.

2. **Робота в команді.** Складність STEM-завдань природно вимагає командної взаємодії, що формує на уроці атмосферу довіри та підтримки. Учні почуваються впевненіше й охочіше використовують англійську, адже головна мета – це спільний результат, а не індивідуальна оцінка чи безпомилковість мовлення.

3. **Комунікація.** STEM надає урокам англійської практичного змісту та автентичності. Учні використовують академічну мову під час командних проєктів, обговорень і рефлексій, виконуючи практичні завдання, наприклад, опис експерименту з використанням Present Simple для позначення наукового факту: «*The volcano erupts.*».

4. **Креативність.** STEM-підхід заохочує учнів мислити нестандартно, пропонувати власні рішення та генерувати ідеї. Інженерні й мистецькі завдання відкривають можливості для творчого самовираження й розвитку інноваційного мислення [6].

Таким чином, урок англійської мови трансформується у майданчик, де ці чотири навички взаємозалежні та посилюють одна одну, перетворюючи мову на інструмент мислення та творення.

Попри доведену ефективність, упровадження інтегрованого STEM-підходу на уроках англійської мови супроводжується низкою викликів. Одним із них є *мовний бар'єр*, адже технічна та академічна лексика STEM-дисциплін часто виявляється складною для учнів. Не менш важливим є *педагогічний бар'єр*, оскільки викладачі англійської мови зазвичай не мають достатніх знань із природничих чи технічних предметів, тоді як предметники не володіють методикою CLIL. Серед інших труднощів варто згадати *ресурсний бар'єр*, тобто нестачу матеріалів, фінансування та часу для реалізації комплексних проєктів. Додається також *культурний бар'єр*, адже у системах освіти, орієнтованих на запам'ятовування, учням може бути складно адаптуватися до формату

відкритих обговорень, критичного мислення та прийняття помилок як частини навчання.

У підсумку варто зазначити, що головною проблемою стає не відсутність ресурсів чи небажання учнів, а потреба змінити підхід і мислення самого вчителя. Ефективна імплементація STEM-підходу потребує системної методичної підтримки та програм професійного розвитку педагогів [3].

Інтеграція STEM-підходу у навчанні англійської мови постає як одна з актуальних потреб сучасної освіти, оскільки англійська дедалі більше утверджується як мова технологій, науки та інновацій. Поєднання цього підходу з методикою CLIL сприяє подоланню розриву між вивченням мови «для оцінки» та її практичним використанням у професійній діяльності. Завдяки проєктно-орієнтованому навчанню англійська мова перетворюється з об'єкта засвоєння граматичних правил на інструмент пізнання, дослідження та розв'язання реальних проблем. Така інтеграція сприяє формуванню ключових компетентностей XXI століття – критичного мислення, креативності, комунікації та співпраці. Попри очевидні переваги, впровадження STEM-підходу до навчання англійської мови супроводжується низкою викликів: обмеженими технічними знаннями вчителів-мовників, нестачею ресурсів і навчальних матеріалів. Однак головною передумовою успіху залишається трансформація професійного мислення педагога та забезпечення системної методичної підтримки, що дасть змогу реалізувати потенціал цього інноваційного освітнього напрямку.

Література:

1. Buj M. What is CLIL?. *Dossier XTEC – Portafolis professional docent*. URL: <https://dossier.xtec.cat/mbuj6/2020/02/08/what-is-clil/> (дата звернення: 24.10.2025).
2. Coyle D. CLIL-A Pedagogical Approach from the European Perspective. *Academia.edu*. URL: https://www.academia.edu/113938188/CLIL_A_Pedagogical_Approach_from_the_European_Perspective (дата звернення: 24.10.2025).

3. Нестеренко М., Мицик Г., Петрик К. STEM-освіта в Україні: виклики та можливості. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2024. Т. 2, № 72. С. 335–342. URL: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/72-2-51>

4. Оліференко Т., Цветкова Г. Концептуальні засади розвитку STEM-освіти в Україні. *Вища освіта України. Час реформ: методологія та методика освітнього процесу*. 2020. №1 С. 61–67. URL: <https://journals.udu.kyiv.ua/index.php/vou/article/view/167>

5. Frontiers | STEM-based approaches to soft skills development: a synthesis of meta-analytic findings and empirical evidence / G. Rizakhojayeva та ін. *Frontiers*. URL: <https://doi.org/10.3389/feduc.2025.1663155> (дата звернення: 23.10.2025).

6. Шелудченко С., Якимчук М. Предметно-мовне інтегрування та STEM/STEAM-освіта як інноваційні методики викладання англійської мови. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. 2025. Вип. 25(93). С. 129–133 URL: <https://journals.oa.edu.ua/Philology/article/view/4327>

7. Шукатка О., Криворучко І. Сучасні та майбутні виклики STEAM-освіти в Україні. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітніх школах*. 2023. №86 С. 114–118. URL: <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2023.86.20>

Тіркешова Айнабат,

здобувачка 62-2А групи ННІ Філології та історії

Глухівського НПУ ім. О. Довженка

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. Чайка О. М.

САМОСТІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ СТАРШОКЛАСНИКІВ У ШКІЛЬНІЙ ЛІТЕРАТУРНІЙ ОСВІТІ

Дослідження проблеми впровадження самостійної діяльності в літературний освітній процес закладів загальної середньої освіти дає підстави визнати, що вона не нова в історії методики викладання літератури. Наукові пошуки щодо самостійної роботи здобувачів освіти представлені в працях багатьох учених-методистів сучасності А. Вітченка, О. Ісаєвої, Ж. Клименко, А. Мельник, Л. Мірошніченко, Г. Токмань та інших.

Провідні методисти чітко визначають необхідність самостійної діяльності на уроках літератури та вказують на її вагомий роль у формуванні ініціативності, самостійності, креативності та розвитку пізнавальної активності здобувачів. Вивчення літератури розглядається ними не як самоціль, а як засіб виховання і розвитку особистості. Реалізація цього положення можлива за умови впровадження в освітній літературний процес занять нових видів, позакласної роботи, ефективних методів (евристичний, дослідницький, самостійної роботи) і прийомів навчання (побудова системи запитань і завдань, постановка проблемних запитань, дослідницьких завдань, проведення диспуту, порівняння творів та ін.), творчих завдань тощо. Дослідники доводять, що за допомогою використання завдань підвищеної складності, завдань для самостійної літературно-творчої роботи можна стимулювати креативність і літературну обдарованість школярів.

Так, Л. Мірошниченко підкреслює, що ефективна самостійна діяльність здобувачів освіти можлива за умови системної організації пошукової та дослідницької роботи всіх суб'єктів навчання, правильному виборі тем, прийомів і видів робіт, визначенні потенційних можливостей розвитку самостійності здобувачів, доборі «випереджальних» завдань творчого характеру, що сформують мотивацію до самонавчання [2]. Водночас вона зазначає, що результативну самостійну діяльність старшокласників може організувати лише креативний учитель. «У кожній дитині закладені невичерпні джерела творчості, які треба розкрити й розвинути, а це зможе зробити лише той учитель, який дбає постійно про свій творчий розвиток, методичну підготовку» [2, с. 891]. Лише ґрунтовна науково-методична підготовка вчителя літератури дасть можливість ефективно організувати самостійну діяльність старшокласників з проєкцією на досягнення ними високих результатів роботи, показником чого можуть стати самостійно створені творчі літературні продукти у формі віршів, загадок, есе, сценаріїв, літературних проєктів тощо.

Сучасний етап розвитку вітчизняної методичної науки позначений тенденцією до підвищення творчого потенціалу та виховного рівня сучасного уроку зарубіжної літератури, що сприяє оптимізації розвитку самостійності, креативності старшокласників, удосконаленню навичок творчо-критичного самостійного читання ними літературних творів.

Серед важливих літературно-творчих здібностей особистості Г. Токмань виділяє уміння власної літературної творчості. Вона пропонує в процесі організації самостійної діяльності здобувачів освіти мотивувати їх на вираження власних думок, переконань, вражень «у формі вірша, новели, етюд, сторінки зі щоденника, невідправленого листа тощо» [4, с. 60]. Вчена-методист звертає особливу увагу на те, що в шкільній літературній освіті слід підтримувати атмосферу схвалення і сприяння самостійній творчій діяльності особистості. Розвиток креативності, самостійності, творчої уяви та фантазії здобувачів, на її думку, стане ґрунтом для сходження на новий рівень розуміння художньої літератури.

О. Ісаєва пропонує впроваджувати на уроках зарубіжної літератури самостійну діяльність здобувачів освіти у формі постановки проблемних запитань, дослідницьких і творчих завдань [1]. У своїй монографії дослідниця акцентує увагу на завданнях ситуативного характеру для ефективної організації самостійної роботи школярів. Наприклад, під час роботи над епізодом з вивчення того чи іншого художнього твору вона пропонує організовувати самостійну роботу здобувачів у вигляді зіставного аналізу тексту та ілюстрацій до нього, результатом чого можуть стати складені порівняльні таблиці, усний твір-роздум, творчий репортаж тощо. Вчена-методист підкреслює, що мета, шляхи і способи такого зіставного аналізу старшокласники мають обирати самостійно, покладаючись на власні художньо-образні уявлення, творчо-критичне мислення та читацький досвід [1, с. 172].

Про ефективність впровадження евристичних запитань, проблемних і дослідницьких завдань, вправ творчого характеру під час організації

самостійної діяльності школярів йдеться в публікаціях А. Вітченка, Ю. Дишлюк, Ж. Клименко, Т. Недайнової, С. Мірошник, А. Мельник та інших. Зокрема, в основі праць Ж. Клименко лежить ідея розвитку творчої активності читача в процесі реалізації самостійної діяльності та самостійного виконання завдань на уроках зарубіжної літератури та в позаурочний час. Дослідниця доводить пріоритетність використання під час організації самостійної діяльності старшокласників репродуктивно-творчих і дослідницько-пошукових завдань, прийомів порівняння, порівняльної характеристики образів твору, завдань компаративного характеру, оригінальних творчих робіт, розгорнутих висловлювань, власного перекладу твору тощо.

Цікавою є система художньо-творчих завдань з використанням різних видів мистецтва, розроблена Т. Недайновою. Запропоновані методисткою завдання якнайкраще можуть бути реалізовані під час системно організованої самостійної діяльності старшокласників, спрямованої на «поліхудожній розвиток школярів та організацію художньо-творчої діяльності» [3, с. 9].

З метою покращення літературної освіти здобувачів А. Мельник пропонує впроваджувати в шкільну літературну практику якомога більше завдань для самостійної творчої діяльності школярів, зокрема самостійного створення ними оригінальних творчих проєктів і літературних творів: написання твору-стилізації, кіносценарію, есе, новели, проєкту літературної мандрівки з елементами дослідження тощо. Ефективність такої роботи доведена практичною діяльністю самої дослідниці.

Студіювання науково-методичних джерел сьогодення дає змогу дійти висновку, що вчені-методисти підкреслюють важливість формування самостійності, креативності здобувачів освіти, розвитку їхніх творчих здібностей у системі шкільної літературної освіти. З цією метою вони рекомендують системно і продумано організовувати самостійну діяльність школярів і пропонують ефективні методичні прийоми, завдання і різноманітні види самостійної роботи.

Література:

1. Ісаєва О. О. Теорія і технологія розвитку читацької діяльності старшокласників у процесі вивчення зарубіжної літератури : монографія. Київ. 2003. 380 с.
2. Мірошніченко Л. Ф. Методика викладання світової літератури в середніх навчальних закладах: Підручник. Київ : Вища школа, 2010. 415 с.
3. Недайнова Т. Б. Ставити учнів у позицію творця (Система завдань з використанням різних видів мистецтва на уроках літератури). *Всесвітня література в середніх навчальних закладах України*. 2012. № 2. С. 7–9.
4. Токмань Г. Методика навчання української і зарубіжної літератури: самостійна робота студента. Київ : Міленіум, 2019. 110 с.

Толмачова Ю. М.,

*здобувачка вищої освіти третього курсу
факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування*

Національної поліції України

Дніпровського державного університету внутрішніх справ

ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-6717-9520>

kuyumi777@gmail.com

*Науковий керівник – професор кафедри іноземних мов
Дніпровського державного університету внутрішніх справ,
доктор педагогічних наук, професор Краснопольський В. Е.*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1413-2747>

v.e.krasnopolyskyi@gmail.com

СУЧАСНІ ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ У СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ МОВНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ ПОЛІЦІЇ

В умовах цифрової трансформації освіти особливої актуальності набуває питання впровадження інноваційних технологій у процес професійної мовної

підготовки курсантів. Одним із найголовніших напрямів розвитку освітнього простору є використання штучного інтелекту (далі – ШІ) та сучасних цифрових інструментів у навчанні іноземних мов. Щодо вивчення іноземної мови, то сьогодні дане питання розглядається в контексті не лише складової загальної освіти, а й і як важливий елемент професійної компетентності майбутніх фахівців із специфічними умовами навчання.

Згідно з Концепцією розвитку штучного інтелекту в Україні, штучний інтелект — це організована сукупність інформаційних технологій, із застосуванням якої можливо виконувати складні комплексні завдання шляхом використання системи наукових методів досліджень і алгоритмів обробки інформації, отриманої або самостійно створеної під час роботи, а також створювати та використовувати власні бази знань, моделі прийняття рішень, алгоритми роботи з інформацією та визначати способи досягнення поставлених завдань [1]. Це визначення дає змогу розглядати штучний інтелект не лише як технічний інструмент, а як потужний освітній ресурс, здатний сприяти розвитку іншомовної комунікативної компетентності майбутніх фахівців [2].

Використання систем штучного інтелекту та сучасних цифрових технологій у процесі професійної мовної підготовки курсантів забезпечує індивідуалізацію навчання, підвищення мотивації, створення інтерактивного навчального середовища та формування навичок ефективного іншомовного спілкування в умовах професійної діяльності.

Штучний інтелект (ШІ) стрімко стає однією з ключових технологій сучасного світу, суттєво трансформуючи різні сфери людської діяльності. Від автономного транспорту до інтелектуальних помічників — ШІ дедалі глибше інтегрується в повсякденне життя, підвищуючи продуктивність і відкриваючи нові перспективи розвитку. Водночас його широке застосування породжує низку складних етичних і соціальних питань, що потребують ґрунтовного осмислення та системного підходу [3].

Сучасні Learning Management Systems (LMS) стають основою професійної мовної підготовки, виходячи за межі простого сховища навчальних матеріалів [4]. Для військових кафедр вони мають забезпечувати багаторівневу архітектуру доступу, захищену комунікацію та можливість інтеграції модулів контролю й аналітики. LMS дозволяють здійснювати системний моніторинг навчального прогресу, створювати адаптивні маршрути навчання й оперативно оновлювати контент відповідно до змін військової термінології чи стандартів НАТО.

Використання LMS відкриває можливість застосування формативного оцінювання, коли курсанти отримують миттєвий зворотний зв'язок і можуть неодноразово відпрацьовувати навички до повного засвоєння матеріалу. Розміщення автентичних військових матеріалів (Field Manuals, звітів, технічних специфікацій) у цифровому середовищі сприяє розвитку професійного розуміння контексту й стилю офіційних документів.

Крім того, цифрові платформи дають змогу створювати спільні навчальні проекти – від написання наказів до складання планів операцій іноземною мовою, що моделює реальну командну взаємодію. Мобільні додатки забезпечують принцип *Ubiquitous Learning* (повсюдного навчання), надаючи курсантам доступ до довідників, глосаріїв і сценаріїв навіть в автономному режимі.

Одним із ключових напрямів інтеграції ШІ у професійну мовну підготовку є адаптивне навчання (Adaptive Learning) [5]. Алгоритми штучного інтелекту не лише виявляють помилки, а й визначають їхні когнітивні причини, коригуючи послідовність подання матеріалу. Такий підхід забезпечує високий рівень персоналізації та ефективне засвоєння мовних структур.

Віртуальні ШІ-тьютори або чат-боти, навчені на військових корпусах текстів, здатні імітувати реальне професійне спілкування – радіообмін, командні інструкції, переговори з іноземними колегами. Завдяки цьому курсанти тренують швидкість мовленнєвої реакції та ситуативну грамотність.

Системи розпізнавання мовлення (ASR) допомагають покращити вимову та відповідність міжнародним фонетичним стандартам, зокрема НАТО-алфавіту. Аналізуючи звукові хвилі, такі системи надають візуальний зворотний зв'язок і допомагають виправити артикуляційні помилки.

Генеративні моделі ШІ дозволяють створювати варіативні сценарії мовної практики, наприклад, змінюючи умови тактичної ситуації чи учасників діалогу. Це унеможливлює механічне запам'ятовування відповідей і стимулює критичне мислення. Також ШІ може оцінювати не лише граматичну правильність, а й функціональну ефективність комунікації — чіткість формулювань, доречність термінів, відповідність військовому протоколу.

Інструменти ШІ, інтегровані в LMS, здатні виконувати роль аналітичного інтегратора, пов'язуючи мовні терміни з технічними чи історичними контекстами, що формує глибше професійне розуміння. Вони також підтримують переклад спеціалізованих матеріалів, допомагаючи курсантам працювати з великими обсягами розвідувальної або технічної інформації.

Технології віртуальної реальності (VR) забезпечують ефект повного занурення в навчальне середовище. Військові симуляції відтворюють умови бойових дій, радіоперешкоди, шум та обмеження часу. Це дозволяє курсантам практикувати іноземну мову в умовах стресу, формуючи стійкість комунікативних навичок.

Доповнена реальність (AR), своєю чергою, надає змогу вивчати іноземні інструкції з експлуатації техніки або проведення медичних процедур, накладаючи текст чи підказки безпосередньо на реальні об'єкти. Такий підхід створює міцний зв'язок між лексикою та професійними діями.

VR- і AR-платформи також дозволяють моделювати міжкультурну взаємодію, що є ключовою складовою військової співпраці в коаліційних силах. Використання аватарів із різними культурними моделями поведінки допомагає курсантам адаптувати стиль спілкування та уникати комунікативних бар'єрів.

Сучасні системи VR збирають аналітичні дані — час реакції, точність мовних команд, рівень стресу, що дає викладачеві можливість здійснювати об'єктивний моніторинг готовності курсантів до використання іноземної мови у реальних ситуаціях.

Отже, інтеграція сучасних цифрових технологій (LMS, VR/AR) та інструментів штучного інтелекту у систему професійної мовної підготовки курсантів є стратегічною необхідністю. Їхнє поєднання формує синергетичний ефект, що дає змогу подолати обмеження традиційних методик навчання, зокрема відсутність автентичного мовного середовища, низький рівень індивідуалізації навчального процесу та недостатність оперативного зворотного зв'язку.

III виступає каталізатором персоналізації та ефективності навчання, забезпечуючи його динамічне формування щодо індивідуальних траєкторій, постійну мовну практику та розвиток критичного мислення. Технології VR/AR формують практичну готовність до реального іншомовного спілкування у військовому середовищі, тоді як цифрові платформи гарантують безпеку, гнучкість і релевантність контенту.

Таким чином, упровадження інтелектуальних технологій у мовну підготовку курсантів сприяє формуванню іншомовної професійної комунікативної компетентності, розвитку адаптивності, комунікаційної стійкості та міжкультурної свідомості. Це безпосередньо впливає на підвищення рівня обороноздатності, оперативності та злагодженої взаємодії Збройних Сил України.

Література:

1. Концепція розвитку штучного інтелекту в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 02.12.2020 № 1556-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#Text> (дата звернення: 30.10.2025).
2. Краснопольський В., Пермінова Л., Фронченко Ю. Розробка індивідуалізованих освітніх траєкторій навчання здобувачів вищої освіти за допомогою штучного інтелекту. Академічні візії. 2025. Випуск 41. С. 1–10.

3. Андреева М. Роль штучного інтелекту у вивченні іноземної мови студентами закладів вищої освіти. Молодь і ринок. 2024. №12 (232). С. 143.
4. Шаран М. І. «LMS-система — що це і чим вона корисна?». GudHub: блог освітніх технологій. URL: <https://gudhub.com.ua/blog/osvitni-tehnologii/shcho-take-lms/> (дата звернення: 31.10.2025).
5. Шелевер О., Капітан Л., Коновалов О. Адаптивне навчання здобувачів за допомогою сучасних цифрових платформ. (Adaptive learning of students using modern digital platforms). Інноваційна педагогіка. 2024. Випуск 75. С. 269–272.

Урсу Д. Г.,

студентка ННІ філології та історії

Глухівського національного педагогічного університету

імені Олександра Довженка

Науковий керівник – канд. пед. наук, ст. викладач Бутова В.О.

ПРИНЦИПИ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ

Принципи навчання (дидактичні принципи) – певна система основних дидактичних вимог до навчання, дотримання яких забезпечує його ефективність. Серед них принципи наочності та активності відіграють найважливішу роль.

Проблема наочності під час навчання іноземних мов дуже актуальна. Тим часом, як показують масові дослідження, деякі вчителі не мають ясного уявлення про те, коли і як треба використовувати наочність, у яких випадках застосування наочних посібників є необхідним та корисним, а в яких непотрібним і навіть шкідливим.

Використання наочності ось уже скільки століть є однією з основних проблем дидактики. Принцип наочності як основний принцип дидактики запроваджено Я. А. Коменським, який висунув «золоте правило дидактики», що певні предмети одразу можна сприйняти кількома почуттями, які і треба використовувати в навчальному процесі. Такі погляди Я. А. Коменського були

підтримані та розвинені І. Г. Песталоцці та К. Ушинським, який вважав, що наочне навчання будується не так на абстрактних уявленнях і словах, як на конкретних образах, безпосередньо сприйнятих учнями [1].

Останнім часом розуміння ролі наочності у процесі значно змінилося. Значення наочності у навчальному процесі почало розглядатися в тісному зв'язку з методичними завданнями, які ставляться перед тим чи іншим засобом наочності, з необхідністю та доцільністю застосування саме даного засобу наочності на даному конкретному етапі навчального процесу.

Питання наочності завжди вирішувалися залежно від загальнодидактичних концепцій, цілей і завдань навчання. Показовим у цьому плані може бути викладання іноземних мов. У період панування у методиці викладання порівняльно-граматичного методу із засобів наочності найбільшого поширення набули граматичні таблиці. Але починаючи з середини шістдесятих років, вивчення іноземної мови в середній школі стало переслідувати практичні цілі, змінилися методи викладання та погляди на роль і місце наочності та навчання.

Принцип наочності став розглядатися не як допоміжний, бо як один з основних принципів у навчанні іноземної мови, адже наочність так само невіддільна від навчання іноземної мови, як мова невіддільна від реальності.

Наочність збільшує ефективність навчання, допомагає учневі засвоювати мову осмислено і з великим інтересом. Значення наочності бачать нині у тому, що вона мобілізує психічну активність учнів, викликає інтерес до занять мовою, розширює обсяг засвоюваного матеріалу, знижує стомленість, тренує творчу уяву, мобілізує волю, полегшує процес навчання [2].

Наочність при аспектному навчанні іноземної мови не є складністю. Це різні види наочності, що виразно представляють у предметах, зображеннях і схемах звуковий склад мови, його лексику, граматику. Наприклад, під час навчання складу фонем зазвичай використовуються аудіозаписи, наочні фотографії, схематичні таблиці з інтонаціями.

Поняття наочності вимагає в процесі навчання спеціального використання в навчальних цілях не тільки різних предметів і явищ або їх зображень, як це тлумачилося до останнього часу, а й моделей, символів, у тому числі знакових, що відображають в умовній формі суттєві властивості явищ, що вивчаються.

Особливу роль наочність грає у навчанні дітей молодшого шкільного віку, оскільки відповідає особливостям їхнього сприйняття та засвоєння знань. Впливаючи на органи почуттів (зорові, слухові тощо. буд.), засоби наочності забезпечують різнобічне, повне формування будь-якого образу, поняття і цим сприяють міцнішому засвоєнню знань, розумінню зв'язку наукових знань із життям.

Наочність сприяє виробленню в учнів емоційно-оцінного ставлення до знань, що повідомляються. Проводячи самостійні дослідження, учні можуть переконатися в істинності знань, що набуваються, в реальності тих явищ і процесів, про які їм розповідає вчитель. А впевненість у істинності отриманих відомостей, переконаність у знаннях роблять їх усвідомленими, міцними. Кошти наочності підвищують інтерес до знань, роблять легшим процес їх засвоєння, підтримують увагу дитини [2].

Залежно від дидактичних функцій різняться такі види наочності:

Картинна та картинно-динамічна наочність (картини, малюнки, фотографії, діапозитиви, кіно); функція - познайомити з якимись фактами, предметами, явищами їх відображення.

Об'ємна наочність (макети, муляжі, геометричні фігури).

Звукова наочність (грамзаписи, магнітофонні записи, радіо); функція - відтворення звукових образів.

Символічна та графічна наочність (карти та схеми реального світу).

Змішана наочність – навчальний звуковий фільм; функція – відтворення найповнішого живого відображення дійсності.

Перш ніж відібрати для уроку той чи інший вид наочності, необхідно продумати місце його застосування в залежності від його дидактичних можливостей. основі уявлення, що формується на даному уроці, або поняття.

Від навчальних завдань залежить і вибір однієї з форм поєднання наочності та розповіді вчителя. В одних випадках джерелом знання є наочний посібник, а пояснення вчителя виконує функцію керівництва сприйняттям учнів. Наочні посібники можуть бути опорою для усвідомлення зв'язків між фактами, явищами, недоступними безпосередньому спостереженню, а слово вчителя спонукає до спостереження і спрямовує дітей, осмислення, тлумачення зроблених спостережень.

При узагальненні, повторенні вивченого, як правило, джерелом знання про факти, явища або їх зв'язки виступає бесіда вчителя, а наочність виконує функцію підтвердження, ілюстрації, конкретизації словесного повідомлення або служить відправним пунктом повідомлення, що містить відомості про явища та зв'язки, недоступні безпосередньому сприйняттю.

Засоби наочності можуть у ролі джерела знань з організацією самостійної роботи творчого, дослідницького характеру, при цьому вчитель визначає завдання, спрямовує діяльність учнів [1].

Засоби наочності можуть бути зоровою опорою під час опитування учнів: використовуючи, наприклад, зміст кадрів діафільму, учні переказують уривок літературного твору.

Кількість засобів навчання, що застосовуються на одному уроці, визначається конкретними освітніми, виховними та розвиваючими цілями уроку. Цілком можливі випадки, коли вчитель вважає достатнім використовувати на уроці лише підручник, не вдаючись до інших засобів навчання. Разом з тим у ряді випадків потрібне комплексне застосування різних видів наочності.

Література:

1. Havrylenko, K. Modern teaching aids and technologies in foreign languages teaching. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5: Педагогічні науки: реалії та перспективи* : зб. наук. Праць. Київ : Видавничий дім «Гельветика». 2022. Вип. 89. С. 35-39. DOI <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2022.89.07>
2. Abdullayeva, M. Concepts and Principles Of Teaching Foreign Languages In Primary Education: A Theoretical Approach. Pubmedia Journal Pendidikan Bahasa Inggris. 2024. 2. DOI: 10.47134/jpbi.v2i1.1108.

Філяєва А. С.,

магістрантка начальної групи 511УФ

Харківської гуманітарно-педагогічної академії

Науковий керівник – д-р філол. наук, проф.,

доцент кафедри української лінгвістики,

літератури та методики навчання

Харківської гуманітарно-педагогічної академії

Царьова І. В.

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ

Значення вивчення наукового тексту у методиці викладання української мови як іноземної визначається головними завданнями сучасної освіти – формуванням особистості, здатної мислити самостійно, розмірковувати українською мовою та вільно користуватися нею у різних сферах суспільного й професійного життя.

Текст як основна одиниця комунікації є найефективнішим засобом розвитку та вдосконалення комунікативних умінь, навичок і мовленнєвих здібностей студентів-іноземців [1, с.217]. Він сприяє активізації процесу оволодіння текстовою діяльністю, формує навички усного й письмового мовлення українською мовою. Крім того, робота з текстом допомагає

викладачеві пояснювати нові граматичні та лексичні явища, демонструючи їхнє функціонування в реальному мовленні. Українська мова має стати предметом системного вивчення, оскільки відзначається точністю, багатством лексичних і граматичних форм.

Необхідність опанування українського тексту зумовлюється також реаліями життя іноземних студентів в Україні, зокрема тими комунікативними ситуаціями, у які вони потрапляють під час навчання й професійної діяльності.

Аналіз досліджень і публікацій показує, що питання методики викладання української мови як іноземної були предметом уваги таких учених, як О. Горошкіна, І. Козубай, Л. Мацько, Т. Пакулова, О. Семеног, Н. Солодюк, І. Царьова та інші. Водночас, попри вагомий внесок цих науковців, проблема визначення нових підходів до вивчення української мови як іноземної залишається актуальною. Основна мета навчання студентів-іноземців у закладах вищої освіти полягає у формуванні в них умінь розуміти тексти за фахом і спілкуватися українською мовою з колегами-професіоналами. Тому всі навчальні матеріали мають бути підпорядковані цій меті, а під час їх добору необхідно враховувати кінцеві вимоги до мовної підготовки студентів.

Сучасний професійно орієнтований підхід до викладання української мови передбачає розвиток у студентів-іноземців навичок спілкування у фахових, ділових та наукових ситуаціях. Підготовка спеціалістів має забезпечити формування таких комунікативних умінь, які дозволять ефективно взаємодіяти українською мовою у різних професійних контекстах. Випускники повинні володіти мовою на рівні, що дає змогу брати участь у офіційних і неофіційних формах спілкування. Українська мова, як іноземна для цих студентів, стає засобом підвищення їхньої професійної компетентності та особистісного розвитку, а також важливою умовою успішної кар'єри у міжкультурному середовищі.

Головне завдання навчання студентів нелінгвістичних спеціальностей – забезпечити активне володіння українською мовою як інструментом

повноцінної професійної комунікації. Значну допомогу у відборі навчального матеріалу може надати статистична лінгвістика, методи якої широко застосовуються в сучасних мовознавчих дослідженнях, проте ще недостатньо використовуються у методиці викладання. Саме статистичні підходи дозволяють отримати об'єктивні дані щодо добору, структурування та подання навчального матеріалу.

Роль української мови як мови міжнародного наукового, технічного, освітнього та економічного спілкування невпинно зростає. Це зумовило її провідне місце серед мов, що вивчаються іноземними студентами у вищих навчальних закладах. Українська мова стала однією з перших дисциплін, які активно опановуються в дистанційному форматі.

Попри складні умови воєнного часу, викладачі продовжували навчальний процес онлайн. Водночас у дистанційному форматі складніше підтримувати увагу студентів, тому важливо регулярно змінювати види діяльності, використовувати короткі відео, фільми, інтерактивні вправи. Це сприяє концентрації уваги й підвищенню мотивації. Значний ефект дає залучення носіїв мови чи запрошених спікерів, які беруть участь у дискусіях.

Сучасні цифрові технології відкривають широкі можливості для організації онлайн-занять: використання платформ для тестів, навчальних відео із субтитрами, інтерактивних завдань, а також запису занять, що дозволяє забезпечити безперервність освітнього процесу.

Отже, інноваційні форми та засоби онлайн-навчання створюють сприятливі умови для підвищення ефективності викладання української мови як іноземної. Вони допомагають студентам розвивати всі види мовленнєвої діяльності й формують соціокультурну компетентність, необхідну для успішної інтеграції у професійне та культурне середовище України.

Література:

1. Пентилюк М. Завдання вищої школи у підготовці майбутнього вчителя-словесника в умовах стандартизованої освіти. *Наукові записки. Серія: Педагогіка*. Тернопіль. 2006. № 8. С. 6–9.

2. Tsareva I. V. Functional and derivative space of the legal text. *Advanced trends of the modern development of philology in European countries* : Collective monograph. Riga : Izdevnieciba «Baltija Publishing», 2019. P. 217-233.

Франчук Я. В.,

магістр кафедри англійської мови та методики викладання

Вінницького державного педагогічного університету

ім. Михайла Коцюбинського

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. Лісниченко А.П.

ФОРМУВАННЯ АУДИТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ НА ОСНОВІ ВІДЕОРЕСУРСІВ.

Під впливом стрімкого впровадження інформаційно-комунікаційних технологій освітнє середовище та міжкультурна комунікація зазнають суттєвих змін. Оскільки англійська мова є головним інструментом міжнародної взаємодії, її володіння критично важливе для молодого покоління, відкриваючи можливості для освіти, професійного зростання та соціального успіху. У цьому контексті особливої актуальності набуває розвиток іншомовних компетентностей, зокрема аудитивної, яка забезпечує якісне сприйняття, розуміння та аналіз усного мовлення.

Аудитивна компетентність учнів визначається як здатність сприймати та розуміти усні автентичні тексти різноманітних жанрів і рівнів складності в умовах прямого чи опосередкованого спілкування. Вона включає в себе комплекс знань, навичок, умінь і комунікативних здібностей, що взаємодіють між собою й забезпечують ефективне розуміння почутого [1;2].

Розвиток аудитивної компетентності старшокласників значною мірою залежить від використання сучасних мультимедійних засобів, зокрема освітніх англомовних відеоресурсів [2; 3].

Питання використання відеоресурсів у навчанні англійської мови досліджувалось низкою фахівців, зокрема Романова О. О., та Мудрик О. В визначили основні методологічні та дидактичні вимоги до використання відеоматеріалів у навчальному процесі, розглянули їхню перевагу над аудіозаписом через наявність візуального ряду, що дозволяє учням краще сприймати та фіксувати деталі інформації, а також підкреслили роль відео у розвитку комунікативної компетентності учнів; Т. Гузиніна аналізувала використання відеоматеріалів у навчальному процесі, наголошуючи на тому, що на відміну від аудіо чи друкованих текстів вони поєднують різні аспекти мовної взаємодії, забезпечують краще розуміння іншомовного мовлення.

Сучасні дослідження підтверджують ефективність інтеграції відеоресурсів у навчальний процес. Зокрема, експериментальні дослідження показують, що використання автентичних відеоматеріалів, наприклад подкастів, значно покращує навички аудіювання учнів, сприяє кращому розумінню змісту та підвищує впевненість під час сприймання іншомовного мовлення [5].

Дослідження L. Afrilia та L. Istikharoh показують, що створення освітніх відео з англійської мови для старших класів сприяє підвищенню ефективності навчання та мотивації учнів. У роботі застосовано модель ADDIE (Analysis – Design – Development – Implementation – Evaluation), яка забезпечує системний підхід до планування, розробки та оцінювання навчальних матеріалів. Автори досліджували якість відео через експертну оцінку та відгуки учнів, і результати свідчать, що мультимедійні ресурси, розроблені з урахуванням педагогічних і технологічних стандартів, покращують навички аудіювання, стимулюють активну участь учнів у навчанні та сприяють розвитку самостійності [4].

Отже, використання освітніх відеоресурсів у навчанні англійської мови старшокласниками сприяє ефективному розвитку аудитивної компетентності, покращує розуміння усного мовлення, стимулює активну участь учнів у навчальному процесі, підвищує мотивацію та сприяє закріпленню фактичної та мовної інформації. Зважаючи на це, дослідження методики застосування

відеоматеріалів у навчанні англійської мови має важливе значення для підвищення якості освіти та формування комунікативних умінь учнів.

Література :

1. Бігич, О. Б. (2012). Методика формування іншомовної компетентності в аудіюванні. *Іноземні мови*, 2, 19–30. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/im_2012_2_5
2. Дячук, Н. Особливості формування англomовної аудитивної компетентності старшокласників / Н. Дячук // *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені В. Гнатюка. Серія: педагогіка*, № 4 (2017). DOI: <https://doi.org/10.25128/2415-3605.17.4.4>
3. Романова, О. О., & Мудрик, О. В. Використання відеоматеріалів на заняттях з іноземної мови / О. О. Романова, О. В. Мудрик // *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5: Педагогічні науки*, Вип. 77. 2020. DOI: <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2020.77.39>
4. Afrilia, L., & Istikharoh, L. Developing English educational videos for senior high school students. *Leksika: Jurnal Bahasa, Sastra dan Pengajarannya*, 17(2), 135–147. <https://doi.org/10.30595/lks.v17i2.16755>
5. Valentin, O. (2024). Improving listening skill with a video based podcast for vocational high school students. *Journal of English Teaching and Learning*, 3(2), 593. <https://doi.org/10.62734/jetling.v3i2.593>

Храбан Т. Є.,

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри психології

Білоцерківського інституту неперервної професійної освіти

АНДРАГОГІКА ТА МОДЕЛЬ ЕМПІРИЧНОГО НАВЧАННЯ В СИСТЕМІ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ: СТРАТЕГІЇ ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ ДОРΟΣЛИМ В УМОВАХ ВІЙНИ

Повномасштабне вторгнення в Україну спричинило серйозні соціальні та економічні потрясіння, які суттєво вплинули на всі аспекти суспільного життя. В умовах збройного конфлікту, що триває, пріоритетним завданням державної політики стає сприяння економічному відновленню, зниженню рівня безробіття

та подоланню соціально-економічних наслідків кризи, оскільки саме це лежить в основі забезпечення сталості держави, стабілізації внутрішньої ситуації та зниження рівня бідності серед населення [2]. У цьому контексті особливого значення набуває система неперервної освіти як ключовий інструмент адаптації населення до нових умов і формування кадрового потенціалу, необхідного для відновлення країни.

Сучасні освітні інституції – зокрема вищі навчальні заклади, центри професійного розвитку та цифрові освітні платформи – відіграють ключову роль у підготовці й перепідготовці фахівців, спроможних ефективно реагувати на виклики сучасності. Освіта дедалі частіше розглядається не як завершений етап життєвого шляху, а як безперервний процес, що сприяє підвищенню особистої стійкості, самореалізації та активній участі громадян у соціально-економічному відновленні країни. Особливого значення така перспектива набуває для внутрішньо переміщених осіб, працівників, які втратили роботу, та молоді, чий професійні плани були зруйновані внаслідок воєнних дій.

У межах системи неперервної освіти важливого значення набуває розвиток мовної грамотності дорослого населення, зокрема опанування іноземних мов [4]. Володіння іноземною мовою відкриває широкі можливості – від доступу до міжнародних освітніх ресурсів і програм гуманітарної допомоги до розширення професійної мобільності як у межах країни, так і за її кордонами. Водночас недостатній рівень базових мовних навичок у дорослих істотно обмежує їхній потенціал щодо працевлаштування та економічної самодостатності. Ці виклики є надзвичайно актуальними для України, особливо для внутрішньо переміщених осіб та трудових мігрантів, які змушені адаптуватися до нового соціокультурного та професійного контексту. Отже, в умовах кризи надзвичайно важливо не лише забезпечити доступ дорослого населення до мовної освіти, але й адаптувати навчальні програми до їхніх специфічних потреб і особливостей. Ефективність таких програм значною мірою залежить від застосування перевірених, гнучких освітніх стратегій,

орієнтованих на досвід, мотивацію та когнітивні особливості дорослих слухачів, що підкреслює А. Гоцер [3]. У свою чергу, міжнародний досвід свідчить про ефективність інноваційних та міждисциплінарних підходів, які сприяють формуванню ключових життєвих компетентностей – таких як критичне мислення, навички врегулювання конфліктів і активна участь у громадському житті [2]. Таким чином, опанування іноземних мов у системі неперервної освіти слід розглядати не як факультативну освітню мету, а як стратегічно важливий компонент національної політики відновлення. Це – інструмент, що сприяє професійній мобільності, інтеграції в глобальну спільноту, розширенню доступу до ресурсів і, зрештою, підвищенню стійкості українського суспільства.

Для всебічного розуміння процесу опанування іноземних мов у системі неперервної освіти необхідно звернутися до засадничих теорій, які розкривають специфіку та особливості дорослого навчання. Зокрема, в цьому контексті особливу аналітичну цінність становлять дві ключові теоретичні моделі: модель емпіричного навчання (ELT) Девіда Колба [6] та концепція андрагогіки, запропонована Малкольмом Ноулзом [5].

Модель емпіричного навчання представляє навчання як циклічний процес, що складається з чотирьох взаємопов'язаних етапів: конкретного досвіду, рефлексивного спостереження, абстрактної концептуалізації та активного експериментування. На практиці це означає, що навчання не зводиться до простого отримання інформації, а вимагає усвідомленої взаємодії з власним досвідом. У контексті вивчення іноземної мови помилки розглядаються не як ознаки невдачі чи перешкоди, а як цінні навчальні ресурси, що сприяють усвідомленню мовного процесу, засвоєнню нових граматичних і лексичних правил та зміцненню практичних навичок [7]. У зв'язку з цим важливо, щоб педагоги створювали сприятливі умови для безпечного помилкового досвіду, за яких дорослі здобувачі освіти могли б не лише здійснювати помилки, а й критично осмислювати їх, аналізувати причини й

наслідки та інтегрувати здобуті знання в подальшу мовну діяльність. Такий підхід забезпечує глибше розуміння матеріалу, сприяє формуванню рефлексивних стратегій навчання і підвищує загальну ефективність оволодіння мовою.

Концепція андрагогіки, популяризована Малкольмом Ноулзом [5], підкреслює унікальні особливості дорослого здобувача освіти. Дорослі слухачі залучають до навчального процесу значний життєвий досвід, характеризуються високою внутрішньою мотивацією та орієнтацією на вирішення конкретних практичних завдань. Відповідно, конкретні педагогічні техніки і стратегії, що спрямовані на опанування іноземних мов, мають ґрунтуватися на автономності й активній участі самих студентів. Роль викладача трансформується із носія знань на фасилітатора-наставника, який скеровує, підтримує та заохочує дорослих учнів до самоаналізу й критичного переосмислення власних помилок. Такий підхід підвищує упевненість слухачів, зменшує страх перед помилками та сприяє формуванню позитивного ставлення до процесу навчання. Інтеграція обох теоретичних підходів відкриває широкі можливості для формування комплексної моделі навчання дорослих іноземним мовам з акцентом на роботу з помилками. Зокрема, модель емпіричного навчання забезпечує систематичну роботу з досвідом та рефлексією, що сприяє більш ефективному виявленню, аналізу та корекції помилок. Водночас концепція андрагогіки створює мотиваційно-психологічно комфортне навчальне середовище, у якому дорослі учні мають свободу вибору та відчуття контролю над власним освітнім процесом. Такий підхід є надзвичайно важливим у контексті неперервної освіти, де ключовими факторами виступають гнучкість, автономність і сталий розвиток професійних та особистісних компетенцій [4]. Саме на основі цих теоретичних засад формуються конкретні педагогічні техніки і стратегії, що спрямовані на підвищення ефективності навчання дорослих. Таким чином, застосування моделі емпіричного навчання Девіда Колба та андрагогіки змогу не тільки поліпшити якість навчання іноземних мов, а й підтримати

особистісний розвиток дорослих учнів. Особливо в умовах сучасних викликів, коли необхідність постійного оновлення знань і навичок стає критичною, такий підхід сприяє формуванню самостійних, вмотивованих і компетентних особистостей, здатних ефективно використовувати іноземну мову в різноманітних життєвих і професійних контекстах. Насамкінець, інтегроване використання моделі емпіричного навчання Девіда Колба та андрагогіки враховує як когнітивні механізми засвоєння знань через досвід і рефлексію, так і соціально-психологічні особливості дорослої аудиторії, що забезпечує високу ефективність і стійкість результатів навчання [1].

Література:

1. Храбан Т.С. Рекомендації щодо якісного висвітлення проблем неперервної освіти. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*. 2024. № 3. Вип. 80. С. 57–66. DOI: <https://doi.org/10.28925/2412-0774.2024.3.5>
2. de Sousa L. O. Learning Experiences of a Participatory Approach to Educating for Sustainable Development in a South African Higher Education Institution Yielding Social Learning Indicators. *Sustainability*. 2021. № 13. Iss. 6. 3210. DOI: <https://doi.org/10.3390/su13063210>
3. Gocer A. An Important Stage of Life-Long Learning: Adult Literacy and Benefits (Sampling of Kayseri in Turkey). *Education and Science*. 2016. № 41. Iss. 183. P. 199–216. DOI: <https://doi.org/10.15390/EB.2016.4600>
4. Hemmler Y., Ifenthaler D. Self-regulated learning strategies in continuing education: a systematic review and meta-analysis. *Educational Research Review*. 2024. № 45. 100629. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.edurev.2024.100629>
5. Knowles M. *The Adult Learner: A Neglected Species*. Gulf Publishing Company, P.O., 1973. 207 p.
6. Kolb D.A. *Experiential Learning: Experience as the Source of Learning and Development*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall, 1984. 38 p.
7. Yılmaz Virlan A. The Role of Error Correction in Teaching and Learning of English from the Cognitive Load Perspective: A Case Study. *JET (Journal of English Teaching)*. 2022. 8. 195–208. DOI: <https://doi.org/10.33541/jet.v8i2.3698>

*Чопко Дар'я,
здобувач ОС «Магістр» II курсу,
ННІ філології та історії,
Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка*

ЗАСТОСУВАННЯ МЕДІА З МЕТОЮ ФОРМУВАННЯ МОВНИХ НАВИЧОК УЧНІВ НА ЗАНЯТТЯХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

У сучасному інформаційному суспільстві соціальні мережі стали невід'ємною складовою повсякденного життя людини. Значна частина населення різних вікових категорій активно користується цими технологіями, що підтверджується постійним зростанням кількості користувачів соціальних платформ у світі. На сьогодні існує широкий спектр соціальних медіа-додатків із різними функціями та комунікативними можливостями.

Так, Twitter функціонує як платформа мікроблогів, що дає змогу створювати короткі повідомлення та поширювати їх серед широкої аудиторії. Соціальні мережі, такі як Facebook, забезпечують можливість соціальної взаємодії через створення профілів, обмін особистою інформацією та формування онлайн-спільнот. YouTube, у свою чергу, слугує платформою для пошуку, перегляду й обміну відеоконтентом, який активно використовується з навчальною метою.

Засоби масової інформації створюють унікальні можливості для вивчення іноземних мов, оскільки забезпечують доступ до автентичного мовного матеріалу та комунікації з носіями мови. До медіаресурсів належать телебачення, радіо, Інтернет, газети, журнали тощо. За способом передавання інформації їх поділяють на:

1. Візуальні – друковані видання (газети, журнали);
2. Аудіальні – радіомовлення;
3. Аудіовізуальні – телебачення, Інтернет [4].

Телебачення є одним із найефективніших медіазасобів для поширення освітньої, культурної та пізнавальної інформації. Воно має значний потенціал у процесі навчання іноземних мов, оскільки сприяє розвитку сприйняття на слух, розширенню словникового запасу та формуванню міжкультурної компетентності. Дослідження свідчать, що під час аудіювання людина засвоює близько 15 % мовного матеріалу. Використання телебачення на уроках англійської мови робить навчальний процес динамічним, емоційно насиченим і мотиваційно привабливим [2].

Крім того, телепрограми відображають соціальне життя, національний менталітет і культурні особливості країни, мова якої вивчається. Таким чином, телебачення виступає джерелом автентичної культурної інформації, що є важливим складником у формуванні соціокультурної компетентності учнів.

Телевізійні програми є актуальним та зручним джерелом знань, досвіду, почуттів та вражень учнів. Вони допомагають орієнтуватися у величезному інформаційному потоці, використовувати його у своєму житті, розвивати навички творчого сприйняття та неупередженої оцінки інформації. Отже, телебачення, як аудіовізуальний засіб є одним з найефективніших під час навчання аудіювання [3].

Газетні тексти також мають значний дидактичний потенціал. Робота з друкованими матеріалами дозволяє учням неодноразово перечитувати текст із метою поглибленого розуміння та аналізу мовних явищ. Візуальне сприйняття інформації сприяє кращому запам'ятовуванню лексики, граматичних структур і мовних кліше. Регулярне звернення до газетних матеріалів стимулює учнів до самостійного читання та розвитку навичок критичного мислення.

Газетні статті є цінним джерелом формування мовної, мовленнєвої, соціокультурної та дискурсивної компетентностей. Висока якість газетних текстів забезпечується логічною структурою, чіткістю викладу, точністю формулювань і використанням виразних мовних засобів. До ефективних завдань належать: аналіз заголовків, робота зі змістом статей, заповнення пропусків, обговорення фотографій, моделювання пресконференцій, інтерв'ю, написання порадних колонок, складання прогнозів тощо. Такі види діяльності

розвивають у здобувачів освіти вміння аргументувати власну позицію та підтримувати дискусію [1].

Після систематичної роботи з пресою учні набувають умінь аналізувати структуру газетних текстів, визначати їх тип і стиль, оцінювати якість подачі матеріалу, виокремлювати факти, цитати та аргументи. Вони вчаться робити самостійні висновки, визначати ефективність використаних мовних засобів, аналізувати графічне оформлення матеріалу.

Інтернет як сучасне освітнє середовище має особливе значення для розвитку мовних навичок. Онлайн-ресурси забезпечують інтерактивну взаємодію, доступ до автентичних аудіо- та відеоматеріалів, віртуальних підручників, навчальних платформ і спільнот. Інтернет поєднує функції телебачення, радіо, преси та навчальних медіа, що робить його універсальним засобом навчання. Використання мережевих ресурсів у викладанні англійської мови сприяє реалізації цілей освіти та виховання, формує мотивацію до самостійного навчання та розширює можливості для міжкультурної комунікації [2, с. 89].

В умовах глобалізації та швидкого розвитку технологій медіа стають потужним інструментом удосконалення навчального процесу. Використання соціальних мереж, телевізійних і друкованих ресурсів, а також Інтернету забезпечує формування у здобувачів мовної, комунікативної, соціокультурної та інформаційної компетентностей. Водночас важливо, щоб учитель формував у студентів вміння критично й усвідомлено використовувати медіаресурси з навчальною метою, адже саме це сприяє ефективному оволодінню іноземною мовою.

Література:

1. Бакум З. П., Пальчикова О. О., Костюк С. С. Навчання іноземних мов : крос-культурний підхід : монографія. Тернопіль : ФОП Осадца Ю. В., 2019. 222 с.
2. Безлюдний О. І., Безлюдна В. В., Щербань І. Ю., Комар О. С. Досвід використання змішаного навчання на заняттях з англійської мови у закладах вищої педагогічної освіти. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2019. № 5. С. 86–100.
3. Бессалова І. М. Міжкультурна компетентність учнів основної школи та особливості її формування у процесі навчання іноземної мови.

Педагогічне Криворіжжя: педагогічний альманах. Кривий Ріг, 2023. Вип. 9. С. 106–107.

4. Головач Т. М. Сучасні англомовні медіатексти: лінгвістична специфіка та типологія. *Держава та регіони. Серія: Гуманітарні науки*. 2018. № 4 (55). С. 59–63.

Шакотько А. В.,

здобувачка 42-А групи ННІ Філології та історії

Глухівського НПУ ім. О. Довженка

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. Чайка О. М.

ДО ПИТАННЯ ТЕСТУВАННЯ В СУЧАСНІЙ МЕТОДИЦІ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ

Одним із пріоритетних напрямів дослідження в сучасній вітчизняній і зарубіжній методиці навчання іноземних мов є тестування. Тестування розглядаємо як специфічний спосіб вимірювання іншомовної компетентності тих, хто вивчає чи володіє іноземною мовою, основними перевагами якого є об'єктивність, систематичність, прозорість і неупередженість оцінювання. Варто зазначити, що в освітніх системах розвинених країн тестування давно вже посідає центральне місце в навчанні іноземних мов, виконуючи основну функцію визначення рівня успішності в оволодінні ними.

Розробленням теорій лінгводидактичного тестування переважно займалися спеціалісти США та Британії. Початок дослідження проблем тестування в методиці навчання іноземних мов було покладено у 20-х роках Беном Вудом, під керівництвом якого в Колумбійському університеті проводилась велика робота щодо складання та експериментальної перевірки тестів з іноземних мов.

Лінгводидактичний тест (англ. test – випробування, експеримент, перевірка) – «підготовлений згідно з певними вимогами комплекс завдань, які пройшли попереднє випробування з метою визначення якісних показників і дозволяють виявляти в учасників тесту ступінь їх мовної (лінгвістичної) та / чи

мовленнєвої (комунікативної) компетенції, і результати якого піддаються певному оцінюванню заздалегідь встановленими критеріями» [1, с.9].

Основними показниками якості лінгводидактичного тесту є валідність, надійність, дискримінаційна здатність, практичність та економічність. Валідність – характеристика тесту, яка означає його придатність для визначення володіння певними мовленнєвими навичками та вміннями. Надійність – стабільність функції тесту як інструмента вимірювання. Дискримінаційна здатність – стабільність функції тесту виявляти тестованих з достатнім рівнем володіння іноземною мовою. Практичність – доступність і посиленість змісту текстових завдань, простота організації проведення та оцінювання відповідей. Економічність – характеристика, яка передбачає мінімальні витрати часу, зусиль і коштів на підготовку тесту.

Мета тестування – отримати інформацію. В залежності від виду інформації, яку необхідно знати, тести поділяють на чотири основні типи: тести загального володіння іноземною мовою, тести розподілу за рівнем опанування мови, діагностичні тести, тести освітніх досягнень. Тести загального володіння іноземною мовою вимірюють загальний рівень володіння вміннями мовленнєвої діяльності і використовуються для визначення готовності тестованого працювати чи навчатися там, де потрібні знання іноземної мови, та для відбору кандидатів із знанням іноземної мови на ту чи іншу посаду. За допомогою тестів розподілу визначають рівень опанування мови за певною програмою для розподілу тестованих по групах. Діагностичні тести виявляють труднощі і помилки, типові для певного контингенту тестованих; результати таких тестів визначають, які прогалини в оволодінні іноземною мовою потрібно ліквідувати. Тести освітніх досягнень визначають успішність опанування дидактичного матеріалу за певний відрізок часу або за весь курс здобуття освіти. Вони можуть бути поточними, тематичними і підсумковими.

За цільовим призначенням тестових завдань прийнято протиставляти дискретні тести та інтегральні тести. Перші – вузько спрямовані, вони

вимірюють один аспект: сформованість певної навички чи вміння. Другий різновид тестів має інтегральний характер і вимірює загальний рівень володіння іноземною мовою.

За структурою і способом оформлення відповіді розрізняють такі види тестів: тести з вибором правильної відповіді, тести з вільно сформованою відповіддю. Тести з вибором правильної відповіді ґрунтуються на впізнанні однієї або кількох правильних відповідей на фоні кількох помилкових. До них належать альтернативні тести, тести множинного вибору та тести перехресного вибору. Тести з вільно сформованою відповіддю ґрунтуються на пригадуванні та доповненні. Тестований має заповнити пропуски в реченні чи тексті, завершити речення тощо.

Серед прийомів тестування найпоширенішими є такі: запитання-відповідь, правильно-неправильно, множинний вибір, заповнення пропусків / доповнення, добір / зіставлення, перегруповання, відновлення, встановлення, диктант, клоуз-тест трансформовання, переформування, переклад, творче завдання (написання листа, есе, твору), монолог, читання вголос [2]. Ці прийоми дозволяють моделювати мовленнєву поведінку тестованого відповідно до того виду мовленнєвої діяльності, який підлягає тестуванню.

У сучасній методиці навчання іноземних мов об'єктом тестування визначають іншомовну комунікативну компетентність тих, хто вивчає та / або володіє іноземною мовою, яка є непрямим, опосередкованим об'єктом контролю. Прямим, безпосереднім об'єктом тестування виступають мовленнєві вміння та навички, що включає перевірку таких аспектів, як правильність використання мовних засобів у процесі читання, письма, аудіювання, говоріння, обсяг висловлювання, вміння розуміти почуте та прочитане тощо. Виконуючи завдання, тестований фіксує свою відповідь на відповідному бланку для відповідей. Тестуючий перевіряє тест за допомогою ключа, нараховуючи бали за кожне правильно виконане завдання і виводить загальну кількість набраних балів.

Література:

1. Квасова О. Г. Основи тестування іншомовних навичок і вмінь : навч. посіб. Київ : Ленвіт, 2009. 119 с.
2. Hughes A. Testing for Language Teachers. Cambridge : Cambridge Univ. Press, 2013. 256 p.

Юревич І. О.,

студентка 2 курсу бакалаврату

спеціальності «Комп'ютерні науки»

Національного університету водного господарства та природокористування

Науковий керівник – кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри іноземних мов Крутько Т. В.

НАУКОВА КОМУНІКАЦІЯ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ

У наш час англійська мова є однією з провідних мов комунікації у різних сферах. Завдяки політичному, економічному та воєнному впливу англомовних країн, а також не в останню чергу завдяки винайденню комп'ютера та мережі Інтернет, англійська стає основною серед домінантних мов і функціонує як *lingua franca*, тобто є мовою міжетнічного спілкування, мовою-посередником [3, с. 581], і найпоширенішою мовою наукового спілкування [6]. Згідно з дослідженнями, у більше ніж 80 відсотків наукових публікацій використано саме англійську мову [1, с. 96].

Наукова комунікація англійською мовою дає можливість для співпраці, допомагає залучати фінансових і громадських партнерів, розвивати суспільство, уможлиблює участь у міжнародних академічних і наукових програмах, тобто є передумовою успішного науково-дослідного та освітнього процесів [2, с. 8].

Наукова комунікація – це професійне спілкування у науковому товаристві, а також механізм, який допомагає дослідникам взаємодіяти між собою [4, с. 86],

здійснювати обмін інформацією між людьми різних національностей, об'єднаних спільною науковою ідеєю та метою [5].

Дослідницька наукова комунікація вимагає високого рівня володіння англійською мовою, чіткого та точного викладу інформації. Використання формального стилю покращує сприйняття дослідника як фахівця; стислість і послідовність покращують ефективність написання робіт; упевнений стиль спілкування допомагає проводити презентації на конференціях; уміння адаптуватися залежно від аудиторії та контексту допомагає доносити інформацію для всіх охочих [5, с. 173].

Науковий стиль мовлення включає різні види спілкування, такі як письмові публікації або усні доповіді [2, с. 8; 7, с. 83]. До письмових науковці відносять такі жанри наукового стилю як наукові статті, тези, рецензії, монографії, реферати, курсові та дипломні роботи в університетах [2, с. 8]. До усних – доповіді на наукових конференціях, презентації.

Різноманітність жанрів у науковому стилі дає дослідникам засоби для передачі їхнього внеску в науку та знань. Науковці можуть поділитися своїми відкриттями з колегами та громадськістю та представляти свої роботи на академічних форумах, поширювати свої відкриття через конференції та публікації [5, с. 172].

Можемо зробити висновок, що англійська мова в науковій комунікації відіграє вирішальну роль у професійному житті та дає можливість отримати доступ до великої кількості досліджень інших та показати свої здобутки.

Література:

1. Бельмаз Я. М., Панченко В. В. Англійська мова для наукової комунікації: виклики та перспективи викладання магістрам немовних спеціальностей. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2025. № 99. С. 93-99. <https://doi.org/10.32782/1992-5786.2025.99.13>
2. Бордюк Л. В. Англомовна наукова комунікація в університетській освіті України. *Стратегії міжкультурної комунікації в мовній освіті сучасного ВНЗ* : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ (21 бер. 2017 р.). Київ, 2017. 415 с. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/84323635.pdf>

3. Крутько Т. В. Англійська мова як lingua franca. *Детермінанти соціально-економічного відновлення держави, регіонів та суб'єктів господарювання: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, Рівне, 10 листопада 2023. Рівне, НУВГП, 2023. С. 581-582. <https://ep3.nuwm.edu.ua/28534/>*
4. Полянiчко О. Д., Сутність поняття «наукова комунікація» засобами англійської мови. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія. 2019. № 41. том 2. С. 86-88. DOI <https://doi.org/10.32841/2409-1154.2019.41.2.21>*
5. Теличко Н. В., Кравченко Т. М. Англійська мова як засіб комунікації сучасного фахівця в освіті і науці. *Інноваційна педагогіка : науковий журнал. Одеса, 2024. Вип. 68, Т.2. С. 170-173. URL: http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2024/68/part_2/36.pdf*
6. Huttner-Koros A., Perera, S. Communicating science in English: a preliminary exploration into the professional self-perceptions of Australian scientists from language backgrounds other than English. *JCOM*, 2016.15 (06), A03. <https://doi.org/10.22323/2.15060203>
7. Kravchenko T. Effective strategies for improving scientific communication in english. *Педагогічна наука і освіта XXI століття*, 2024. No 2. P. 80-87. URL: <https://pse.itup.com.ua/index.php/pse/article/view/19/18>

Ishchenko T. V.,

senior lecturer at the Language Training Department

Dnipro State University of Internal Affairs

GAMIFICATION AS A COMPONENT OF SUCCESS IN EDUCATIONAL ENVIRONMENT

The traditional approach to school education lied in the concept of continuous learning with a child being strictly taught and a teacher as the only source of knowledge. Nowadays at the core of success lies the opposite idea of self-dedication of both teacher-pupil. Educators all over the world are trying to find answers to the most acute issues: How to achieve the maximum of learning? How to make pupils love school and the hard process of studying?

Still lots of educators doubt if gamification, that is the process of playing games, is appropriate at the lessons, is not it just for relaxation period? They are certain that education should be a long, hard and continuous process which should not include game context. Partly they are right. To make the process of getting used to school easier it is possible to allow a teddy bear be taken to a classroom at elementary school, but is it good to allow pupils use their phones during a lesson at high school?

Success in education is the result of a synergistic interplay of various factors. Gamification or the use of game elements such as points, badges, leaderboards, challenges, and rewards in non-game settings has become one of the most effective strategies in transforming how students learn, engage, and achieve success in education. In both primary and secondary schools, gamification lies at the core of educational success because it aligns with how young learners are naturally motivated: through curiosity, play, and a desire for achievement [1].

One of the biggest challenges in education is maintaining student motivation. Gamification addresses this by turning learning into an active, enjoyable process. When students earn badges for mastering skills or move up levels as they progress, learning feels rewarding. This sense of achievement keeps students engaged, even in subjects they might otherwise find difficult or uninteresting.

In games, failure is not the end. It is a chance to try again. Gamification brings this same principle into the classroom. Students learn that mistakes are part of progress, encouraging persistence and resilience. This helps shift their mindset from «I can't do this» to «I can't do this yet,» fostering lifelong learning habits.

Besides, many gamified learning platforms encourage teamwork. Group challenges or classroom leaderboards promote healthy competition and cooperation, teaching students to communicate, strategize, and celebrate others' successes are essential skills both in school and beyond.

Gamification is one of the best ways to capture pupils' attention. Traditional lessons can sometimes feel monotonous, but when learning activities are framed as challenges, missions, or games, students become active participants. They are

motivated to complete tasks, earn points, and progress through levels. This sense of purpose and excitement makes students more likely to stay focused and involved in their learning.

By turning lessons into interactive experiences, gamification transforms the classroom into a space of exploration and play. Activities such as quizzes, story-based learning adventures, or educational competitions make lessons enjoyable. When students associate learning with fun, they develop a positive attitude toward school and are more likely to retain what they learn.

A popular example of gamification in secondary education is Kahoot!, an online game-based learning platform that allows teachers to create interactive quizzes and learning games. Students use their own devices such as phones, tablets, or laptops to answer multiple-choice questions displayed on a shared screen. Students earn points for correct answers and for how quickly they respond, which adds excitement and friendly competition to learning. Leaderboards show top performers, motivating students to stay engaged and improve their scores.

Looking ahead, the combination of AI, gamification, and immersive technologies promises to transform education into a truly adaptive and engaging experience. Lessons will feel more like interactive stories or quests, and learning will become a continuous, enjoyable process that encourages curiosity, creativity, and lifelong growth.

Thus, gamification has become far more than a trend. It's a foundational approach that transforms education into a motivating, inclusive, and effective experience. By combining the joy of play with the power of learning, it creates environments where students don't just study to pass exams, but learn because they love the journey of discovery. In this way, gamification truly lies at the core of success in primary and secondary education.

References:

1. Immerse Education. Understanding Gamification in Education: Key Insights. URL: <https://www.immerse.education/educational-innovation/techniques/understanding-gamification-in-education-key-insights/>

Alisa Mykolaichuk,

*PhD in Philology, Associate Professor, Associate Professor of the Department
of Foreign Languages for the Faculties of Psychology and Sociology,
Taras Shevchenko National University of Kyiv*

INCREASING PSYCHOLOGY STUDENTS' MOTIVATION TO SPEAK THROUGH DISCUSSIONS OF AUTHENTIC PROFESSIONAL VIDEOS

Introduction. In modern foreign language education for non-linguistic students, the development of motivation to speak is becoming increasingly significant, as communicative interaction forms the basis for professional thinking and identity. For psychology students, the ability to express ideas in English within a professional context is an essential component of preparation for intercultural dialogue, participation in international academic events, and effective communication with future clients.

The relevance of this research arises from the need to find effective ways of enhancing speaking motivation through the integration of authentic, psychology-oriented video materials. As Fandiño et al. [3] emphasize, students' motivation to communicate in English increases when learning tasks are closely related to real professional contexts. Similarly, Ly et al. [5] note that video platforms such as YouTube stimulate learner autonomy and engagement by creating a sense of relevance and personal connection, reproducing it in further discussions and storytelling [8].

Research by Endres et al. [2] demonstrates that emotionally engaging narratives within instructional videos enhance cognitive activity and contribute to better retention of content. These findings are consistent with Fedorenko et al. [4], who

show that discussion-based learning around video materials fosters critical thinking, professional motivation, and collaborative skills. Furthermore, Ditta et al. [1] point out that even brief exposure to new information can awaken curiosity and a desire to learn more, thus activating intrinsic motivation.

Aim and Objectives. The present study aims to explore how the use of authentic professional videos combined with guided discussions and support phrases can enhance the motivation of psychology students to speak English confidently and meaningfully about professional topics. The goal was not only to develop linguistic fluency, but also to nurture students' emotional intelligence, empathy, and ability to engage in reflective, ethical dialogue. To achieve this aim, the following objectives were set: 1) to design and implement a series of video-based speaking lessons focused on authentic psychological content; 2) to integrate discussion questions and sets of support phrases encouraging students to express opinions, agreement, doubt, and empathy; 3) to observe and analyze changes in students' speaking motivation and psychological comfort across two semesters.

To identify evidence of growth in critical thinking, emotional competence, and professional identity through reflection and discussion.

Methods. The study was conducted over two academic semesters with three first-year groups of psychology students (16, 14, and 14 participants). All students were A2–B1 level. The research was organized as a classroom-based action study, focusing on the observation of student behavior, speech activity, and interaction patterns during English-speaking tasks.

Each group took part in four to five discussion sessions built around short authentic professional videos related to psychology. The selected materials included, among others, for example: *Watson's Theory of Behaviourism* (YouTube, 2020) [7], used for reflection on ethical and emotional aspects of early psychological experiments; *Why It's Important to Specialize on Your Psychology Today Profile* by Omar Ruiz, 2025 [6], centered on the idea of professional identity and self-presentation.

Before watching, students received pre-viewing discussion prompts designed to activate prior knowledge and predict the content (e.g., What might this video be about? Why do psychologists use online profiles?). After watching, they discussed the ethical, emotional, and professional issues raised in the videos using structured discussion questions and functional phrases such as *I believe that...* / *It might be better if...* / *I see your point, but...* / *I completely agree because....*

Data were collected through classroom observation, student reflection sheets, and short follow-up interviews. The focus was on qualitative indicators: students' willingness to speak, emotional involvement, interaction dynamics, and the gradual transformation of short, hesitant utterances into extended, meaningful exchanges. The process was documented over both semesters, allowing the identification of emerging patterns of growth in students' motivation, confidence, and professional awareness.

Results. The implementation of video-based discussion sessions led to a noticeable increase in students' motivation and emotional engagement in English-speaking activities. By the end of the second semester, all three groups demonstrated qualitative progress in several key areas.

First, there was a significant reduction in speaking anxiety. During the first two sessions, many students relied heavily on written notes and avoided initiating dialogue. By the fourth or fifth session, however, they began to speak more freely, taking turns naturally and using English as a tool for genuine communication rather than a formal exercise. Students themselves reported that speaking in English felt «less stressful» and «more connected to real life.»

Second, classroom observations indicated a shift from brief responses to dialogic interaction. Whereas initial answers were typically one-sentence statements, later sessions developed into multi-speaker discussions with argumentation, examples, and even friendly disagreement. This dynamic reflected both cognitive and emotional engagement — students were not only using language but also shaping meaning together.

Third, participants showed clear growth in critical thinking and emotional competence. In the *Watson's Theory of Behaviourism* [7] discussion, for instance, students reflected on ethical dilemmas, expressing empathy toward «Little Albert» and questioning the moral boundaries of experimentation. In the *Psychology Today Profile* [6] session, they analyzed the professional image of a psychologist and discussed how authenticity builds trust with clients. Such tasks encouraged students to use English to reason, empathize, and make ethical judgments, which are the key aspects of psychological professionalism.

Overall, more than 80% of students (based on post-course reflection forms) described the lessons as «*motivating*,» «*emotionally engaging*,» and «*useful for real communication*.» Teacher noted increased initiative, peer support, and spontaneous use of functional phrases for expressing opinion and empathy.

Discussion. The results confirm that authentic professional video discussions can be a powerful catalyst for motivation and personal growth in learning English for psychology students. In line with Ditta et al. [1], exposure to relevant, meaningful information stimulated students' curiosity and intrinsic motivation to learn more. The emotional dimension emphasized by Endres et al. [2] proved crucial: videos with value-laden or ethically complex content triggered empathy and sustained engagement.

Furthermore, as observed by Fedorenko et al. [4], collaborative discussion around video materials fostered reflective thinking and strengthened students' sense of belonging to a professional community. The integration of support phrases acted as a linguistic scaffold, helping students move from dependence on memorized language to autonomous, confident communication. The development of empathy and ethical reasoning aligns with the broader educational goals of psychology, transforming language practice into a space for personal and moral growth.

The study also highlights that motivation in language learning is deeply relational: it flourishes when students feel emotionally safe, intellectually stimulated, and seen as future professionals, not just learners. In this sense, authentic videos

served not only as language input but as a simulation of real human experience, where students could recognize their own values and aspirations reflected in the target language.

Conclusion. This study shows that authentic professional video discussions empower students to find their professional and emotional voice in another language. Through empathy, reflection, and shared dialogue, first-year psychology students gradually overcame their fear of speaking, discovered confidence in expressing complex ideas, and began to think like future professionals communicating with care and responsibility. The integration of authentic materials, guided discussion, and emotional support created a learning environment where language became a means of connection rather than performance. Future research may expand this approach to include interdisciplinary collaboration and digital storytelling, further strengthening the link between language learning, emotional intelligence, and professional identity formation.

Література:

1. Ditta, A. S., Strickland-Hughes, C. M., Cheung, C., Wu, R. Exposure to information increases motivation to learn more. *Learning and Motivation*, 2020, vol. 72, article 101668. DOI: 10.1016/j.lmot.2020.101668.
2. Endres, T., Eitel, A., Renninger, K. A., Vössing, C., Renkl, A. Why narrative frames matter for instructional videos: A value-evoking narrative frame is essential to foster sustained learning with emotional design videos. *Learning and Instruction*, 2024, vol. 94, article 101962. DOI: 10.1016/j.learninstruc.2024.101962.
3. Fandiño, F. G. E., Muñoz, L. D., Velandia, A. J. S. Motivation and E-learning English as a foreign language: A qualitative study. *Heliyon*, 2019, vol. 5, no. 9, e02394. DOI: 10.1016/j.heliyon.2019.e02394.
4. Fedorenko, S., Anoshkova, T., Reipolska, O., Davydenko, N. Impact of integrating videos on personal potential and discussion-oriented flipped classrooms on students' motivation in a professional English course. *Arab World English Journal*, 2025, vol. 16, no. 1, pp. 207–220. DOI: 10.24093/awej/vol16no1.12.
5. Ly, N. M. C., Chu, T. D., Tran, T. H. A., Pham, Q. A. Students' perception of using YouTube to learn English: a case study at Van Lang University. *International Journal of TESOL & Education*, 2024, vol. 4, no. 3, pp. 20–45. DOI: 10.54855/ijte.24432.
6. Ruiz, O. *Psychology Today Profile Tips (2025) | Selecting the Specialties That Will Get You More Clients!* [Відео]. YouTube, 2025. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=g1AXY2q1RNA>.
7. *Watson's Theory of Behaviourism* [Відео]. YouTube, 2020. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=V09FuazW8bc>.

8. Zachrich, L., Wagner, W., Bertram, C., Trautwein, U. Really? It depends! How authentic learning material affects involvement with personal stories of the past. *Learning and Instruction*, 2024, vol. 92, article 101921. DOI: 10.1016/j.learninstruc.2024.101921.

Neonila Severchenko,
undergraduate student

Ukrainian State University of Railway Transport, Kharkiv, Ukraine

Ahad Furkan Keser,

student Afyonkarahisar Health Sciences University, Afyon, Turkey

Scientific supervisor – Svitlana Donets, PhD in Philology, Associate Professor,

Department of Foreign Languages

Ukrainian State University of Railway Transport, Kharkiv, Ukraine

ENGLISH FOR MEDICAL PURPOSES IN DENTAL EDUCATION AND PRACTICE IN TURKEY AND UKRAINE: A COMPARATIVE PERSPECTIVE

English for Medical Purposes (EMP) is a vital component of contemporary dental education and professional practice. Mastering medical English enables dentists to communicate effectively with colleagues and patients from different linguistic backgrounds, participate in international conferences, publish research, and gain access to global medical knowledge. In the 21st century, English has evolved into the dominant language of medical science, international cooperation, and patient-centered communication, making it a key factor in the formation of professional competence in dentistry.

In Turkey, the teaching of medical English has a long-standing academic tradition and is deeply integrated into medical and dental curricula. Major universities such as Istanbul University Faculty of Dentistry, Ankara University Faculty of Dentistry, Ege University Faculty of Dentistry (Izmir), Gaziantep University Faculty

of Dentistry, Hacettepe University Faculty of Dentistry (Ankara), and Afyonkarahisar Health Sciences University Faculty of Dentistry include English for Medical Purposes as a compulsory course in undergraduate programs [3]. The Turkish Council of Higher Education (YÖK) establishes national standards requiring medical and dental faculties to provide training that develops linguistic, communicative, and intercultural skills necessary for clinical and academic settings.

English in Turkish dental education functions not only as a subject of study but also as a medium of professional communication. Some universities, such as Hacettepe University, Yeditepe University (Istanbul), and Koç University, offer degree programs entirely in English, which significantly enhances the international employability of graduates [4]. At other institutions, English is used in parallel with Turkish in clinical practice and academic instruction. This bilingual model supports the growing role of Turkey as a center of international medical tourism, where English serves as the lingua franca between doctors and patients.

In Turkish dental schools, EMP is introduced during the first two years as a foundation course and continues to be integrated into clinical subjects in later years. The curriculum emphasizes oral communication skills, including taking medical histories, explaining treatment procedures, and giving post-operative advice in English. Students also develop academic writing skills by composing case reports and research abstracts. Digital learning platforms such as Canvas, Coursera, Edmodo, and British Council Learn English are commonly used, along with specialized online resources like *EnglishMed.com* and *MedlinePlus Learning English*. These tools allow students to practice specialized terminology and interactive communication in authentic contexts.

In Ukraine, English for Medical Purposes plays an equally important role in professional training. Leading institutions, including O. O. Bohomolets National Medical University (Kyiv), Lviv National Medical University named after Danylo Halytskyi, Kharkiv National Medical University, and Zaporizhzhia State Medical University, have incorporated EMP into the first and second years of their

curricula [2]. The courses are aligned with the Common European Framework of Reference for Languages (CEFR) and focus on developing four main competencies: linguistic, sociolinguistic, pragmatic, and intercultural.

Teaching methods in Ukrainian medical universities combine traditional instruction with interactive learning techniques such as role-playing doctor–patient dialogues, analyzing clinical case studies, translating professional texts, and presenting medical reports in English. Distance learning platforms including Moodle, Microsoft Teams, and Zoom are widely used to enhance student engagement. In many programs, international students study in English-language groups, while Ukrainian is taught as a secondary language, promoting intercultural adaptation and bilingual competence.

A comparative analysis of the two systems reveals both similarities and distinctive features. In both Turkey and Ukraine, EMP is aimed at improving communicative and professional competence, adhering to CEFR standards, and utilizing innovative pedagogical methods. However, the Turkish approach is more practice-oriented, focusing on real communication in clinical settings, while the Ukrainian approach is more academic, emphasizing terminology, grammar accuracy, and academic writing.

In Turkey, dental students regularly apply their English skills in real-life contexts, particularly in hospitals and private clinics serving foreign patients. In major cities such as Istanbul, Ankara, Izmir, and Antalya, English is often used as a working language due to the high level of medical tourism. This authentic environment significantly enhances students' motivation and fluency. In contrast, Ukrainian medical students mainly use English in academic contexts—reading literature, writing theses, or attending international conferences. However, Ukrainian EMP programs are known for their systematic methodology, well-developed theoretical base, and emphasis on linguistic precision.

An important aspect of both educational systems is the development of intercultural communication skills. Dentists frequently interact with patients from

diverse cultural and linguistic backgrounds, requiring empathy, cultural sensitivity, and clarity in communication. Universities in both countries incorporate intercultural competence training into EMP curricula through workshops, simulations, and reflective discussions. Such activities strengthen students' ability to convey empathy, maintain professional ethics, and adapt their language to the patient's level of understanding.

Regarding methodology, the Turkish EMP model benefits from its integration with clinical practice, ensuring that students use English continuously throughout their education. Ukrainian EMP, in turn, provides a strong linguistic foundation that enhances students' analytical and writing skills. These two models complement each other: the Turkish one develops communicative fluency, while the Ukrainian one cultivates linguistic accuracy and research competence. Both serve as valuable frameworks for international collaboration in medical education.

The increasing digitalization of learning processes creates new opportunities for cooperation between Turkish and Ukrainian medical universities. One promising direction is the creation of joint online EMP courses and virtual exchange programs. Such initiatives could merge Ukraine's academic traditions with Turkey's practical and multicultural approach, allowing students to engage in cross-border learning and collaborative projects. Joint EMP programs would support sustainable education, enhance student mobility, and prepare future dentists for effective work in the international healthcare environment.

In conclusion, English for Medical Purposes has become a strategic element in improving the quality of dental education and clinical practice in both Turkey and Ukraine. It fosters not only professional communication skills but also global citizenship, cultural openness, and academic mobility. Comparative analysis demonstrates that, despite differences in focus and implementation, both countries view EMP as a driver of innovation, professional development, and internationalization in higher medical education. The integration of Turkish and Ukrainian experiences could form the basis for the creation of a shared educational

platform that prepares a new generation of dentists capable of effective communication and collaboration in the global healthcare arena.

References:

1. Council of Europe. *Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment – Companion Volume*. Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2020.
2. Tymchyk, M. I. Interactive methods of distance learning for students in medical specialties during English language classes. *Modern Studies in Foreign Philology*, 2023, No. 1(23), pp. 328–336. DOI: <https://doi.org/10.32782/2617-3921.2023.23>. Turkish Council of Higher Education (YÖK). *Medical and Dental Education Standards*. URL: <https://www.yok.gov.tr/en>.
4. Hacettepe University Faculty of Dentistry. *Curriculum and Instruction Language*. URL: https://dis.hacettepe.edu.tr/en/menu/introduction_and_history-130.
5. Ege University Faculty of Dentistry. *About the Program*. URL: <https://dent.ege.edu.tr/eng-5245/tarihce.html>.
6. Afyonkarahisar Health Sciences University. *Faculty of Dentistry*. URL: <https://english.afsu.edu.tr/>.

Volchkov I. O.,

*student, Separate structural subdivision «Motor Transport
Technical College of Kryvyi Rih National University»*

Scientific supervisor – teacher, Ahaponenko M.O.

Serbinnenko V. V.,

*student, Separate structural subdivision «Motor Transport
Technical College of Kryvyi Rih National University»*

Scientific supervisor – teacher, Stepanchuk N.O.

SUCCESSFUL EXPERIENCE IN MOTIVATING COGNITIVE ACTIVITY

Reforming of the educational process in professional pre-higher education institutions involves transforming each student from a means to ends, from an object to a subject; tolerance and humanism in the system of relations between the teacher and the student, specifying the program and content of education, the goal of which

should be a fully developed personality, the individuality of a future competitive specialist.

The search for ways to improve the effectiveness of the educational process is conditioned by the implementation of modern approaches to the organization of the communication process. The work on the development of communication activity has fragmented character, and the lack of its system negatively affects the quality of skills and knowledge of students in general, as they are not able to prove their own position.

The scheme of the educational process in educational institutions, when the student acts as a listener, a simple performer, when he does not participate in cognitive activity, forms a standard, stereotypical behavior of future specialists in the conditions of their further independent work. Being a listener, the student consolidates exclusively performing skills, and his practical skills are limited only to the transfer of educational information.

This behavioral pattern is automatically transferred to self-directed practice. Thus, the qualities necessary for the organization of practical activity and creative cooperation remain undeveloped.

The organization of work in a professional foreign language class is impossible without focusing on the personality of students, whose self-expression occurs in the play of different roles and imitation of professional situations.

Today, our country has favorable conditions for successful foreign language learning. Nevertheless, many first-year students show a rather low level of foreign language skills at the first lesson. How should we plan classroom work in accordance with the requirements of the curriculum and work program? We offer a system for developing speaking skills:

1) creating communicative situations: for example, in a lesson on «How an internal combustion engine works», we offer video clips with Ukrainian subtitles (communication between a client and a service station manager). The students watch the video, learn unfamiliar vocabulary, and then translate the fragment simultaneously during the class. An important aspect of the work is non-linguistic means of communication (facial expressions, gestures, eye contact);

2) close connection with services SimpleMind, Mindnode.com, and Mindmup.com: for example, when studying the topic «Automobile Construction Materials,» students transfer complex vocabulary material in a diagrammatic way, analyze and systematize information, and accompany it with voiceover commentary;

3) the regional TED competition gave us a «twist» when the student not only reveals the topic, but also makes the video, edits it, and adds special effects. This is a great opportunity to develop public speaking, research and information structuring skills.

Thus, a foreign language class is a space of unlimited creative potential for every teacher, a time of active experiments and incredible combinations of seemingly completely unrelated methods.

References:

1. Sharko V.D. Modern lesson: technological aspect / Manual for teachers and students. Kyiv : SEA Bogdanova A.M., 2007. 220 p.
2. Turynina O.L. Psychology of creativity. Kyiv: MAUP, 2007. 160 p.

**СЕКЦІЯ: БІОЛОГІЯ, ЕКОЛОГІЯ, ЕКОЛОГО-КРАЄЗНАВЧА
ОСВІТА, ОХОРОНА ПРИРОДИ****Безродна М. А.,***магістрантка 62М-Б групи факультету
природничої та фізико-математичної освіти**Глухівського національного педагогічного
університету імені Олександра Довженка**Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. Хлонь Н.В.***ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ МЕТОДИКИ
ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОГО МИСЛЕННЯ УЧНІВ 10-11 КЛАСІВ
ЗАСОБАМИ ПРЕДМЕТУ «БІОЛОГІЯ І ЕКОЛОГІЯ» В УМОВАХ
ВОЄННОГО ЧАСУ**

Повномасштабна військова агресія Росії проти України спричинила безпрецедентну екологічну шкоду [2], створивши явище воєнної екології. Для учнів старшої школи, особливо в прикордонних регіонах, як-от Сумська область (що постійно зазнає обстрілів і має високі ризики техногенних аварій, згідно з аналітичними звітами [5]), інформація про екологічні катастрофи є джерелом хронічного стресу та екологічної тривоги (еко-тривоги). Це явище, описане Г. Альбрехтом як хронічний страх перед неминучою екологічною катастрофою [1, с. 115–128], в умовах війни набуває локально-катастрофічного характеру. Еко-тривога негативно впливає на психічне здоров'я та соціальну адаптацію молоді [7], знижуючи їхню мотивацію до навчання (синдром «все одно нічого не має сенсу»).

Традиційна екологічна освіта, яка зосереджується лише на констатації глобальних фактів і проблем, виявилася неефективною і, у кризових умовах, травмуючою [3]. Пасивне засвоєння інформації про шкоду посилює безпорадність і розвиток пасивного сприйняття інформації, що призводить до уникнення екологічної тематики як джерела стресу [11, с. 90–104].

Виникає нагальна потреба в розробці та впровадженні такої педагогічної методики, яка б формувала адаптивне екологічне мислення (АЕМ) — здатність молоді системно, критично і конструктивно реагувати на екологічні виклики, перетворюючи страх на дію. Педагогічна протидія, таким чином, полягає в заміні пасивного споглядання «катастрофи» на активне планування «відновлення» та здобуття контролю над ситуацією.

Тому метою дослідження було теоретичне обґрунтування та експериментальна перевірка ефективності методики формування адаптивного екологічного мислення учнів 10–11 класів засобами інтегрованого курсу «Біологія і екологія» в умовах воєнного часу, з акцентом на мінімізації екологічної тривоги через діяльнісний підхід [4].

Адаптивне екологічне мислення (АЕМ) ми визначаємо як системну здатність особистості до критичного аналізу екологічних ризиків, викликаних військовими діями, та проєктивного планування заходів, спрямованих на локальне відновлення і мінімізацію психологічного стресу. На відміну від класичного екологічного мислення, АЕМ включає додатковий психологічний компонент стійкості.

Когнітивний компонент: передбачає глибоке розуміння воєнної екології (наслідки мінування, токсичність) та знання механізмів відновлення, таких як сукцесія і фіторемедіація [10]. Завдання вчителя — надання науково обґрунтованої, верифікованої інформації, що протистоїть паніці та фейкам.

Емоційно-ціннісний компонент: полягає у формуванні стійкої цінності природи як ресурсу відновлення та забезпеченні переходу від почуття провини до почуття відповідальності та оптимізму.

Діяльнісний (адаптивний) компонент: є здатністю самостійно оцінювати локальні ризики та впроваджувати конкретні, контрольовані заходи (міні-моніторинг, участь у проєктах відновлення) [6]. Цей компонент забезпечує відчуття компетентності та контролю.

Запропонована методика базується на інтеграції діяльнісного підходу (через Project Based Learning, PBL [6, с. 45–58]) та когнітивно-поведінкового підходу (КПП) [8]:

1. Проектне навчання (PBL): ключова умова ефективності — це локалізація проблеми. Учні переходять від вивчення абстрактних глобальних катастроф до конкретної проблематики Сумщини (забруднення ґрунтів, вплив обстрілів на водні ресурси тощо).

2. Когнітивно-поведінковий підхід (КПП): використовується для корекції негативних когнітивних установок. Цей процес передбачає три кроки [8]:

1) Ідентифікація тривожної думки («Екологічна катастрофа неминуча»).

2) Перевірка реальності (учні проводять вимірювання — «Рівень CO₂ в укритті є в межах норми»).

3) Заміна думки дією («Я можу виміряти/спланувати/очистити»).

Ці підходи реалізуються через психолого-педагогічні умови: акцентування на локальній проблематиці з можливістю кількісної оцінки; переведення абстрактних загроз у конкретні, контрольовані кроки; формування «прогностичного оптимізму» через вивчення біологічних механізмів відновлення (сукцесія, фіторе mediaція).

Навчальний процес був побудований на локальних дослідницьких проектах, що замінили вивчення глобальних катастроф.

Проект «Здоров'я води»: учні аналізували зразки води з місцевих джерел (річки Кролевця, криниці) за доступними параметрами (рН, прозорість, нітрати). Психологічний ефект: контроль страху через вимірювання. Конкретні цифри спростовують ірраціональний страх «повного забруднення» [5].

Проект «Екологічний аудит шкільного середовища»: вимірювання рівня CO₂ та вологості в класах та укритті. Психологічний ефект: усвідомлення, що комфорт і безпека частково залежать від їхніх конкретних, контрольованих дій (наприклад, правильного провітрювання). Акцент робився на прогностичному оптимізмі. Проводилося глибоке вивчення механізмів сукцесії на прикладі постраждалих лісових масивів Сумщини [2]. Учні моделювали, які види рослин першими заселять зруйновані території. Також вивчалася фіторе mediaція (очищення ґрунтів за допомогою рослин) як реальний, науково обґрунтований

спосіб боротьби з токсичним забрудненням [10]. Це дозволило перетворити екологію з джерела проблеми на джерело рішення.

У рамках КПП проводилося проведення структурованих дискусій, де учні обговорювали наукові докази проти панічних тверджень (наприклад, порівняння реального ризику з медійною істерією) [8].

Після проведення формувального експерименту в обох групах було здійснено повторну діагностику. У контрольній групі (КГ), де навчання тривало за традиційною методикою, суттєвих змін не відбулося. В експериментальній групі (ЕГ) спостерігалася значуща позитивна динаміка.

Таким чином, проведене дослідження підтвердило, що традиційні методи викладання екології є недостатніми в умовах воєнного часу і можуть посилювати еко-тривогу [1]. Запропонована методика формування адаптивного екологічного мислення, що інтегрує PBL, міні-моніторинг локальних проблем Сумщини та елементи КПП, довела свою високу ефективність. Встановлено, що ключовим механізмом психологічної адаптації є перетворення відчуття безпорадності на відчуття компетентності та контролю через діяльність. У ЕГ досягнуто статистично значущого підвищення рівня АЕМ та суттєвого зниження рівня еко-тривоги, що стало можливим завдяки локалізації навчального матеріалу та застосуванню прогностичного оптимізму. Методика пропонує готові до впровадження інструменти (модулі міні-моніторингу, вивчення фіторе mediaції [10]), які готують молодь не лише до свідомого життя в умовах ризиків, але й до безпечної та компетентної участі в повоєнному відновленні екологічного потенціалу Сумської області [2].

Література:

1. Альбрехт Г. Екологічна тривога як суспільний феномен. *Психологічний вісник*. 2012. № 5. С. 115–128.
2. Аналіз впливу військових дій на біологічне різноманіття Сумської області: монографія / за ред. О. В. Петренка. Суми: Вид-во СДУ, 2024. 350 с.
3. Екологічна освіта та виховання в умовах суспільних трансформацій: збірник наукових праць / редкол.: І. М. Коваленко (голов. ред.) та ін. Київ: Педагогічна думка, 2023. Вип. 18. 290 с.
4. Закон України «Про освіту»: прийнятий Верховною Радою України 05.09.2017 р. № 2145-VIII (зі змінами). URL: (Зазначити актуальне посилання).

5. Звіти про екологічні збитки на території Сумської області (2022–2025): аналітичне видання Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України. Київ: Міндовкілля, 2025. 120 с.
6. Крайчік Дж. С. Проектне навчання та пізнавальна діяльність. *Проблеми сучасної педагогіки*. 2006. № 4. С. 45–58.
7. Методичні рекомендації щодо психологічного супроводу в умовах воєнного стану. Київ: МОН України, 2023. 60 с.
8. Основи когнітивно-поведінкової терапії: практичний посібник / за ред. С. В. Морозова. Харків : Нова книга, 2021. 410 с.
9. Студентський t-критерій та його застосування у педагогічних дослідженнях: навчально-методичний посібник. Полтава : Вид-во ПНПУ, 2024. 85 с.
10. Технології фіторе mediaції в Україні: наукові праці Інституту агроєкології. Київ : ІАЕ, 2023. 250 с.
11. Хіль М. Екологічна психологія та поведінкові зміни. *Вісник психологічної служби*. 2020. № 3. С. 90–104.

Бирин А. В.,

студентка 61 МБ групи

Глухівського національного педагогічного

університету імені Олександра Довженка

Науковий керівник – канд. біол. наук, доц. Луценко О. І.

ГЕНДЕРНА СПЕЦИФІКА ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ: ЗІСТАВЛЕННЯ РІВНІВ РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ЮНАКІВ І ДІВЧАТ

Гендерна специфіка емоційного інтелекту відображає різницю у способах сприйняття, вираження та регулювання емоцій у чоловіків та жінок. Вона враховує біологічні, психологічні та соціокультурні фактори, що формують емоційне функціонування індивіда в залежності від його статі. Зазначено, що жінки зазвичай виявляють вищий рівень емоційної обізнаності та емпатії, тоді як чоловіки часто мають кращі навички емоційної саморегуляції та менше схильні до проявів емоцій в публічному просторі. Однак ці відмінності не є

універсальними і можуть змінюватися під впливом культурних та соціальних норм, що визначають роль емоцій у житті кожної статі.

Попри те, що загальний рівень розумових здібностей у чоловіків і жінок є рівноцінним, характер інтелектуального функціонування демонструє істотні відмінності. Ці відмінності пов'язані з напрямом когнітивного розвитку, особливостями інтересів та емоційною включеністю, які формуються під впливом біопсихосоціальних чинників.

Встановлено, що дівчата мають перевагу у розвитку вербальних здібностей: вони раніше починають говорити, швидше опановують навички читання, володіють багатшим словниковим запасом і будують складніші за структурою речення. Така лінгвістична випереджувальність створює передумови для глибшого усвідомлення власного емоційного стану й точнішої вербалізації емоцій, що є фундаментом емоційного інтелекту. Хлопці, своєю чергою, демонструють сильніші сторони у сфері просторово-логічного мислення, проте мають ширший розкид результатів: серед них більше як інтелектуально обдарованих, так і тих, хто має складнощі з пізнавальним розвитком.

Дослідження емоційного інтелекту (EQ) серед підлітків вказують на виражені відмінності між представниками різної статі. За результатами дослідження Ю. Давидової, дівчатка у підлітковому віці показують вищий рівень розуміння емоцій та емоційної експресивності. Зокрема, вони краще розпізнають емоції інших людей та легше адаптуються до емоційного контексту спілкування [2, С. 259-265]. У юнацькому віці виявляється підвищена здатність до контролю проявів агресії та опрацювання почуття провини саме у дівчат, що може свідчити про більш розвинену емоційну рефлексивність. Хлопці, у свою чергу, рідше демонструють такі стратегії емоційного самоконтролю.

Цікаво, що серед хлопців, які демонструють ефективне управління емоціями, частіше простежується установка на прийняття інших такими, якими вони є. Ця особливість, імовірно, сприяє формуванню навичок емоційного

самоконтролю. У дівчат провідною рисою, що забезпечує ефективну емоційну регуляцію, є самостійність: саме самостійні дівчатка краще справляються з емоційними станами, а контроль над емоціями сприяє їх психологічній стабільності.

У підлітків чоловічої статі розвиток емоційної саморегуляції часто пов'язаний із здатністю контролювати експресивні емоційні реакції. Ті, хто вміє стримувати прояви тривожності, роздратування або гніву, зазвичай ефективніше управляють поведінкою та встановлюють більш гармонійні стосунки з оточенням. Це супроводжується позитивними переживаннями, зокрема відчуттям радості від успішного самоконтролю [4, С. 28-34].

Психофізіологічні дослідження також свідчать про те, що дівчата демонструють вищу чутливість до міжособистісного емоційного контексту. Вони краще орієнтуються в комунікативній увазі, точніше розпізнають емоції інших та мають більшу тривожність, що відображається у частіших переживаннях за друзів і близьких. Натомість хлопці демонструють емоційну стриманість, яка є результатом як психофізіологічних особливостей, так і соціального тиску щодо контролю емоцій (особливо негативних).

Також у дівчат частіше спостерігаються прояви депресивних станів, що може бути наслідком глибшого емоційного залучення у міжособистісні стосунки. Хлопці схильні вибудовувати більш жорсткі захисні механізми, такі як емоційне дистанціювання або компенсаторна поведінка, що впливає на менш розвинене вміння емоційного опрацювання.

Самооцінка більш стійка у хлопчиків, ніж у дівчат, і це безпосередньо пов'язане з емоційною регуляцією. Хлопці частіше демонструють прагнення до домінування, що може компенсувати внутрішню невизначеність у сфері емоцій. Дівчата, натомість, частіше схильні до контрдомінантної поведінки, яка поєднується з підвищеною емоційною рефлексивністю [1, С. 76-79].

Психоемоційна сфера також виявляє чітко окреслену статеву специфіку. Дівчата схильні до глибшого емоційного залучення, вищої емпатійності,

відповідальнішого ставлення до обов'язків, навіть якщо завдання є для них нецікавим. Хлопці, навпаки, краще виконують ті завдання, що збігаються з їхнім особистим інтересом. Така емоційна диференціація відображається і в поведінкових патернах: дівчата частіше залучаються до гуманітарних і творчих сфер, хлопці — до технічних, спортивних або політичних напрямків.

Результати дослідження А. Александрової свідчать про те, що у підлітків 12–13 років спостерігається низький рівень емоційного інтелекту за наявності високої емпатії. Це може означати, що в цьому віці діти ще не вміють чітко виражати свої почуття та поєднувати їх з невербальними або символічними проявами. При цьому дівчатка демонструють вищу здатність до співпереживання, краще ідентифікують себе з емоційним станом іншої людини та розуміють переживання оточуючих. Їхня здатність до вербалізації емоцій розвивається швидше, що, ймовірно, зумовлює більшу різноманітність у способах емоційного самовираження [3, с. 18].

Соціокультурні очікування додатково посилюють гендерну поляризацію у розвитку емоційної сфери. Професійні орієнтації, які формуються вже в підлітковому віці, виявляють сталу гендерну асиметрію: дівчата частіше обирають професії, пов'язані з доглядом, комунікацією та мистецтвом (педагог, лікар, акторка), а хлопці тяжіють до ролей, пов'язаних з технікою, інженерією або управлінням. Це формує різні моделі емоційного реагування, зокрема — у стресових або міжособистісно насичених ситуаціях.

Отже, в підлітковому віці статеві відмінності в розвитку емоційного інтелекту стають особливо помітними. Це вимагає врахування статевих особливостей при розробці програм психологічного супроводу та розвитку емоційної компетентності в освітньому та виховному контекстах.

Література:

1. Правник Д. Ю. Становлення та розвиток гендерних досліджень у психології. *Вища освіта сьогодні*. 2007. № 10. С. 76–79. (25)
2. Стельмашук Ж., Ваколюк А. До проблем розвитку емоційного інтелекту особистості. *Інноватика у вихованні*. 2019. № 9. С. 259–265. (23)

3. Thompson R. A. Emotion regulation: A theme in search of definition. *Monographs of the Society for Research in Child Development*. 1994. Vol. 59, No. 2/3. P. 25–52. URL: <https://www.jstor.org/stable/1166137> (дата звернення: 10.10.2025). (41)

4. Васильківський І. П. Порівняльний аналіз моделей емоційного інтелекту в психолого-педагогічній літературі. *Наук. вісн. Нац. ун-ту біоресурсів і природокористування України. Сер. : Педагогіка, психологія, філософія*. 2017. Вип. 259. С. 28–34. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvnauped_2017_259_6 (дата звернення: 10.10.2025). (34)

Богатиренко А. О.,

слухач наукової секції біології людини Роменської МАНУМ

Науковий керівник – керівник гуртка-методист Литвин О.І.

ШКІДЛИВИЙ ВПЛИВ ЕНЕРГЕТИЧНИХ НАПОЇВ НА ОРГАНІЗМ ПІДЛІТКІВ

Актуальність роботи полягає в тому, що енергетичні напої стали широко доступними та популярними серед підлітків, що викликає занепокоєння щодо їхнього впливу на здоров'я молоді. Багато підлітків не усвідомлюють потенційні ризики, пов'язані з вживанням енергетичних напоїв, таких як підвищений рівень кофеїну та цукру, що може призвести до негативних наслідків для здоров'я. Вживання енергетичних напоїв може негативно впливати на фізичні показники (серцево-судинна система, сон) та психічний стан (тривожність, стрес), що важливо для підлітків у період їхнього розвитку.

Мета роботи: проаналізувати основні інгредієнти енергетичних напоїв та їх вплив на організм підлітка.

Завдання:

- здійснити аналіз наукових джерел щодо наслідків вживання енергетичних напоїв;
- проаналізувати склад енергетичних напоїв

- провести анкетування серед підлітків щодо вживання енергетичних напоїв;
- з'ясувати заходи профілактики щодо вживання енергетичних напоїв.

Методи дослідження: теоретичні (аналіз, синтез, систематизація, узагальнення), методи обробки даних.

Результати дослідження та їх аналіз. Нами було розроблено таблицю [1]. Ми зробили висновок, що Burn та Red Bull мають подібний склад і підходять для помірного стимулюючого ефекту. Non Stop містить менше активних компонентів, тому може бути менш ефективним як енергетик. REVO Energy і REVO AlcoEnergy мають високий вміст стимулюючих речовин (таурин і кофеїн) і можуть викликати сильніший стимулюючий ефект, але їх споживання потребує обережності, особливо через високий вміст кофеїну. В складі напоїв міститься велика кількість глюкози, сахарози. Додатково енергетики додають різні психостимулюючі засоби.

Кофеїн. Одна банка може містити від 80 до 200 мг. Для порівняння: 240 мл звичайної кави – це 92 мг, порція еспресо – 127 мг. Кофеїн вважається стимулятором, який підвищує рівень енергії та концентрацію уваги. Невелика кількість допомагає покращити розумову активність та настрій.

Але регулярне споживання великої кількості кофеїну може спричинити зневоднення (оскільки кофеїн є сечогінним засобом), проблеми зі шлунком або спровокувати головний біль.

Цукор. Рекомендована добова норма становить 24 г на день для жінок і 36 г на день для чоловіків. Більшість енергетичних напоїв відповідають рекомендованій добовій нормі або значно її перевищують. А це небезпечно для людей з цукровим діабетом, ожирінням та стоматологічними проблемами [2].

Опитування про ставлення підлітків до енергетичних напоїв у Роменському районі показує, що анкетування серед підлітків віком від 14 до 17 років свідчать про тривожну тенденцію щодо ставлення та вживання енергетичних напоїв. Незважаючи на те, що більшість респондентів ставляться

до енергетиків нейтрально (52,8%) або навіть негативно (35,3%), значна частина підлітків все ж вживає ці напої, нехтуючи потенційною шкодою для здоров'я. Найбільшу загрозу становить те, що перший досвід вживання енергетичних напоїв часто відбувається у віці 13 років або навіть раніше, що є небезпечним для організму, який ще розвивається. Деякі підлітки починають споживати енергетики у 10 років або й молодше, що підвищує ризик виникнення серйозних проблем зі здоров'ям.

Серед симптомів, які підлітки відчують після вживання енергетиків, спостерігаються такі тривожні сигнали, як серцевий біль (3,2%), слабкість і втома (4,4%), а також депресивний стан (1,1%). Більшість підлітків (50%) не мають чіткої мотивації для вживання енергетичних напоїв, роблячи це «просто заради спроби» або через цікавість до нових смаків. Це свідчить про недостатнє усвідомлення наслідків та впливу енергетиків на організм. Стурбованість викликає і споживання великих доз енергетиків: 6,7% підлітків можуть випивати до двох банок на день, а 0,8% – навіть три. Така кількість стимулюючих речовин може призвести до серйозних порушень здоров'я, включаючи аритмію, підвищений тиск та збої в роботі серця.

Нами було проведено просвітницьку роботу «Вплив енергетичних напоїв на організм підлітка», метою якої було вивчення обізнаності підлітків щодо негативних наслідків вживання енергетиків та розробка рекомендацій для зменшення їхнього споживання.

Енергетичні напої активно рекламуються як засоби для підвищення енергії, концентрації уваги та працездатності. Проте численні дослідження свідчать про їхній шкідливий вплив на організм, особливо на серцево-судинну, нервову та ендокринну системи. В Україні продаж енергетичних напоїв серед підлітків залишається частково обмеженим, але їх доступність і популярність серед молоді вимагає додаткових заходів для зниження ризиків. Для боротьби з вживанням енергетиків серед молоді необхідні комплексні заходи: інформування, законодавчі обмеження та популяризація здорового способу

життя. Лише так можна запобігти формуванню шкідливих звичок та зберегти здоров'я підростаючого покоління.

Література:

1. Все про енергетики: у чому шкода, користь та скільки можна пити. URL: https://health.24tv.ua/energetichni-napoyi-korist-shkoda-skilki-mozhna-piti_n2635384
2. Як часто можна пити енергетики – пояснюють лікарі. URL: <https://health.fakty.com.ua/ua/napulsi/yak-chasto-mozhna-pyty-energetyky-poyasnyuyut-likari/>

Головко М. М.,

слухач наукової секції біології людини Роменської МАНУМ

Науковий керівник – керівник гуртка-методист Литвин О.І.

ВПЛИВ СТРЕСОВИХ ФАКТОРІВ НА МОЗОК ЛЮДИНИ

Актуальність роботи. В останні роки поширеність розладів здоров'я серед населення України стрімко зросла через низку стресових факторів. Війна яку зараз переживає наше суспільство в поєднанні з впливом пандемії COVID-19 збільшила тягар стресу для людей. А він несе за собою суттєві погіршення роботи мозку та організму в цілому.

Згідно з дослідженням Київського міжнародного інституту соціології, не менше двох третин (69%) опитаних пережили якусь стресову ситуацію протягом 2021 року. Вже у 2023 році було виявлено, що 88% українців відчують високий рівень стресу на фоні війни. Дослідження, проведені в Європі показали, що із всіх країн ЄС за останні 5 років, середній рівень стресу зріс у дванадцяти країнах.

Мета роботи – проаналізувати вплив стресових факторів на мозок людини та розробити комплекс вправ для зниження рівня стресу та тривоги.

Завдання:

- провести аналіз літературних джерел щодо природи стресу та його

видів;

- з'ясувати вплив хронічного стресу на мозок людини;
- провести анонімне опитування серед населення Роменського району Сумської області щодо впливу стресових факторів на мозок людини та обізнаності суспільства з методами зняття стресу;
- розробити пам'ятку з комплексом вправ для зниження рівня тривоги та стресу.

Методи дослідження: теоретичні (аналіз, синтез, систематизація, узагальнення), емпіричні (анкетування, бесіда), методи математичної статистики.

Результати дослідження та їх аналіз. На платформі Google Forms було створено й проведено анонімне опитування з метою дослідження впливу стресових факторів на мозок людини.

В ході анкетування було враховано, що в середньому опитуванні оцінюють частоту свого стресу на 6,38 бали за 10-ти бальною шкалою. Лише 1,9% (2 особи) оцінюють частоту стресу на 1 бал, а тобто низький, 4,8% (5 осіб) на 2 бали, 12,5% (13 осіб) на 3 бали. Встановлено, що на 4 бали оцінюють частоту стресу 6,7% (7 осіб), на 5 балів 15,4% (16 осіб), на 6 балів 4,8% (5 осіб). З 7-ми бальною, а тобто високою частотою стресу стикається 7,7% (8 осіб), 8-ми бальною 18,3% (19 осіб), 9-ти бальною 9,65% (10 осіб). Як дуже високу частоту стресу, а саме 10 балів, визначають у себе 13,5% (14 осіб).

Щодо рівня стресу у опитуваних слід зазначити, що середній показник 5,78 бали. Досліджено, що 3,8% (4 особи) оцінюють його на один бал, на 2 бали 8,2% (9 осіб), на 3 бали 12,5% (13 осіб). Як 4 бали визначають рівень

стресу 9,6% (10 балів), як 5 балів 15,4% (16 осіб), як 6 балів 4,8% (5 осіб). Високий, а саме 7 балів 14,4% (15 осіб), 8 балів 13,5% (14 осіб), 9 балів 6,7% (7 осіб). Дуже високий рівень, тобто 10 балів стресу мають 10,6% (11 осіб).

Одним із завдань цього дослідження було визначити, наскільки наше

суспільство ознайомлені з методами зняття стресу. Анкетування показало, що більша частина людей 40,4% (42 особи) частково ознайомлена з такими способами, а 26,9% (28 осіб) зазначили, що не знають як знімати стрес (додаток В). В наших реаліях, такі знання є критично важливими, оскільки велика частина населення піддається тривалому впливу стресових факторів, які несуть за собою значні негативні наслідки для людського мозку та організму в цілому.

Ще однією важливою частиною опитування стало питання про наслідки впливу хронічного на мозок та психоемоційний стан людини. На основі даних тестування можна стверджувати, що 80,8% (84 особи) стикалися з підвищеною тривожністю на фоні стресу. 63% (66 осіб) відчували підвищений рівень агресії, як наслідок дії хронічного стресу, 48,1% (50 осіб) порушення когнітивних функцій, ще 21,2% (22 осіб) проблеми з комунікаційними навичками. 24% (25 осіб) мали інші проблеми зі здоров'ям через вплив стресу. Лише 2,9% (3 особи) не стикалися з наслідками.

Як показало дослідження більшість людей часто стикаються зі стресом. Спираючись на це, навички для його зняття корисні всім. Тож нами було створено підбірку вправ для зняття стресу та тривоги (додаток Д). Ці вправи є дуже простими і їх можна виконувати у будь-який час. На звороті пам'ятки розміщена інформація про те, куди можна звернутися за психологічною підтримкою в Україні.

Результати дослідження було впроваджено в освітній процес, а також було розроблено пам'ятку з вправами щодо зняття стресу та тривоги. Просвітницький захід був проведений серед вихованців Роменської МАНУМ.

Література:

1. Євтушик Ю. О., І. В. Чернецька. Дослідження впливу стресу на життя та діяльність людини. *Студентський вісник НУВГП*. 2015. (3(5)). С. 71-73. URL: <https://ep3.nuwm.edu.ua/4228/>
2. Ліана Новікова. Стресові ситуації в житті українців, 2021. URL: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1096&page=2&t=7r>
3. О. Загора. Вплив стресу на регуляцію функцій головного мозку та шляхи медикаментозної корекції їх порушень. URL: <https://health->

ua.com/terapiya-i-semeynaya-medsina/trivozni-rozladi/75573-vpliv-stresu-naregulyatcyu-funktcj-golovnog-mozku-tashlyahi-medikamentozno

4. Прогресивна м'язова релаксація за Джейкобсоном: проста методика проти стресу та тривожності. URL: <https://griml.com/76Xe1>

5. С.Г. Бурчинський, к.м.н., ДУ «Інститут геронтології ім. Д.Ф. Чеботарьова НАМН України», м. Київ. Стрес, когнітивні порушення та хронічна ішемія головного мозку: як розірвати хибне коло? URL: <https://health-ua.com/neurology/71019-stres-kognitivn-porushennya-ta-hronchna-shemya-golovnog-mozku-yak-rozrvat>

6. Техніка «Квадратне дихання». URL: https://mania.yoga/blog_yogamania/square_breath

Григор'єва К. Д.,

*слухачка наукової секції екології Комунального закладу
«Роменська міська Мала академія наук учнівської молоді»*

Сумської області, студентка II курсу ВСП

«РФК КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

Науковий керівник – викладач Бандура Ю. О.

ВПЛИВ ТЕМПЕРАТУРИ ВОДИ НА ЖИТТЄДІЯЛЬНІСТЬ АНЦИСТРУСА ЧЕРВОНОГО МЕШКАНЦЯ АКВАРІУМА – ШТУЧНОЇ ЕКОСИСТЕМИ

Ця тема є актуальною, оскільки обумовлена важливістю збереження здоров'я та стабільності екосистем, навіть у штучних умовах. Акваріуми відтворюють природне середовище для багатьох видів риб, рослин, безхребетних, створюючи мікроекосистеми, які є віддзеркаленням природних водних біоценозів. Дослідження впливу різних факторів на біорізноманіття таких мікросистем дозволяє не лише краще розуміти основні екологічні закони, але й допомагає в адаптації та збереженні рідкісних або вимираючих видів [1, с. 34].

Фактори, що впливають на біорізноманіття в акваріумі, включають якість води, освітлення, температуру, хімічний склад, а також видову сумісність мешканців акваріума. Недотримання оптимальних умов може призвести до

зниження стійкості популяцій, збільшення захворюваності, а також до зменшення видового різноманіття, що є особливо критичним для декоративних та природоохоронних цілей.

Мета роботи – вивчити вплив температури води на життєдіяльність анциструса червоного в акваріумі, а також встановити зв'язок для стабільності штучної екосистеми.

Завдання роботи: вивчити особливості та характеристику анциструса червоного, оцінити вплив температури води на поведінкову активність анциструса червоного, розробити практичні інструкції для підтримки оптимальної температури та забезпечення здорового середовища в акваріумі.

Об'єктом дослідження є життєдіяльність анциструса червоного (*Ancistrus* sp.) в умовах акваріумного утримання.

Предмет дослідження – вплив температури води на поведінкову активність, фізіологічні особливості та загальний стан анциструса червоного, а також зв'язок цих параметрів зі стабільністю штучної екосистем.

Методи дослідження: аналіз, синтез, узагальнення, обробка статистичних даних, спостереження, порівняння.

Результати дослідження та їх аналіз:

1. Підготовка акваріума і експериментальних умов: використовувався акваріум на 10 л з обладнанням (фільтрація, аерація, освітлення). Акваріум наповнений водою з параметрами (рН, жорсткість, склад), 1 рибка анциструс червоний.

2. Встановлення температурного режиму. В акваріумі підтримувався певний рівень температури: низька температура (18–20 °C), оптимальна температура (24–26 °C), висока температура (28–30 °C).

3. Поведінкова активність. При низькій температурі анциструс виявляв низьку активність, тримався ближче до укриттів, споживання корму було зменшеним. За оптимальної температури рибка демонструвала найбільшу активність, нормальну поведінку і хороший апетит. За високої температури активність була підвищеною, але рибка частіше проявляли ознаки стресу, такі як хаотичні рухи та зменшення часу перебування біля дна [1; 3].

Таким чином, можемо зробити висновки за результатами дослідження згідно побудованого графіка:

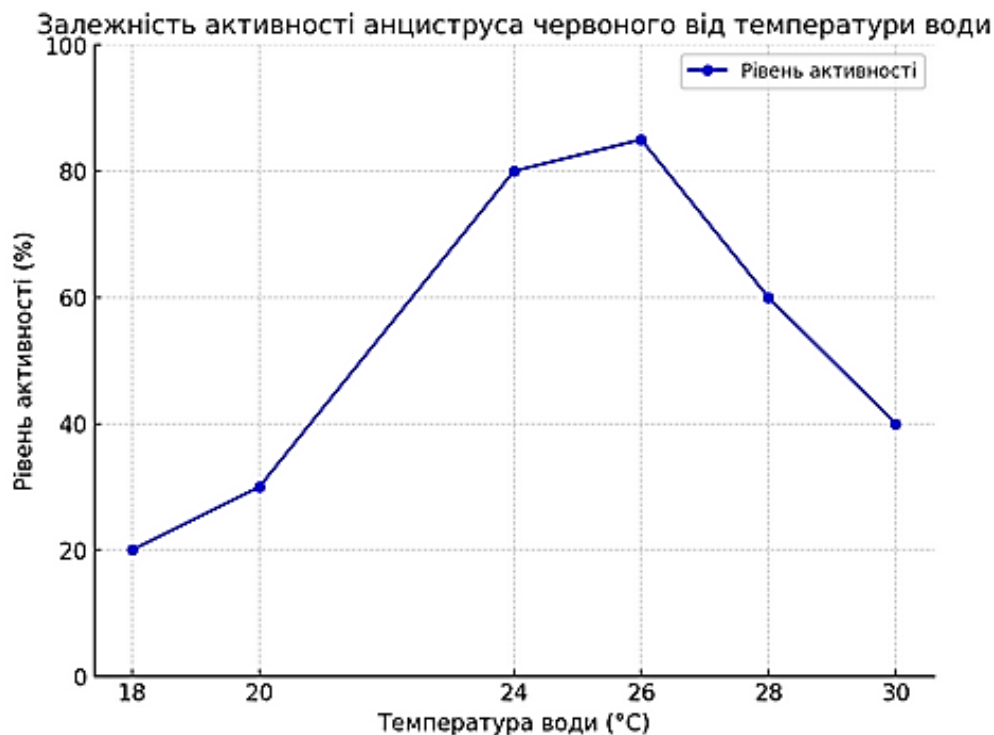

Рис. 1. Графік залежності активності анциструса червоного від температури води

Графік, що показує залежність активності анциструса червоного від температури води. Як видно, активність риб найбільша при температурі 24–26 °C, що підтверджує оптимальність цих умов. При відхиленнях у бік низьких чи високих температур активність суттєво знижується:

1. Оптимальна температура для анциструса червоного становить 24–26 °C.
2. Відхилення температури в будь-який бік викликає погіршення фізіологічного стану, уповільнення росту, зниження активності та підвищення захворюваності.
3. Рекомендовано підтримувати стабільну температуру в акваріумі, використовувати нагрівачі та термометри для її контролю [4, с. 56].

Висновок. Температурний режим є критичним фактором для підтримання здоров'я мешканців акваріума. Для тропічних видів риб рекомендований діапазон температур: 24–28°C. Для стабільності системи слід

уникати різких коливань температури понад **2°C на добу**. Використання автоматичних нагрівачів і термометрів є необхідним для тривалого підтримання екосистеми.

Результати дослідження дозволять акваріумістам оптимізувати догляд за мешканцями акваріума та мінімізувати ризики, пов'язані з порушенням температурного режиму. Це сприятиме покращенню умов утримання організмів і забезпеченню стабільності акваріумної екосистеми.

Література:

1. Алексеев І. В. Екологічні аспекти акваріумного утримання риб. Полтава : ПНТУ, 2019. 231 с.
2. Бойко Ю. І. Основи акваріумістики : навч. посіб. Київ : Ліра-К, 2021. 111 с.
3. Гавриленко О. П. Акваріум як модель екосистеми. Дніпро : Акваріумістика, 2022. 432 с.
4. Дорошенко І. Ю. Акваріум як екологічна модель. Тернопіль : Астон, 2019.

Заболотня Т. М., Резвушкин Ю. Б.,

викладачі спеціальних дисциплін

Відокремленого структурного підрозділу

«Класичний фаховий коледж Сумського

державного університету»

АНАЛІЗ ПРАВОВИХ ТА ЗЕМЛЕВПОРЯДНИХ МЕХАНІЗМІВ СТВОРЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ МЕРЕЖІ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ В УКРАЇНІ

Створення цілісної та функціональної екологічної мережі (Екомережі) на місцевому рівні є ключовою передумовою для забезпечення сталого розвитку та збереження біорізноманіття в Україні. Цей процес вимагає глибокого аналізу та ефективного поєднання норм природоохоронного, земельного та містобудівного законодавства, які формують як правову базу, так і землевпорядний інструментарій для практичної реалізації.

Правовою основою для формування Екомережі слугує Закон України «Про екологічну мережу України», який визначає її як єдину територіальну систему, що поєднує об'єкти природно-заповідного фонду та інші природні території з метою підвищення природно-ресурсного потенціалу. Цей закон, разом із положеннями Земельного кодексу України, встановлює необхідність включення земель природоохоронного призначення, які є основою Екомережі, до категорії земель з особливим правовим режимом використання [1, с. 3].

Вирішальна роль у цьому процесі належить органам місцевого самоврядування, які, згідно із законом, наділені повноваженнями щодо розробки, затвердження та реалізації місцевих (регіональних) схем формування Екомережі. Це стратегічне планування є першим кроком, що вимагає ґрунтового еколого-економічного обґрунтування та територіальної прив'язки ключових елементів. Однак, відсутність жорсткої законодавчої обов'язковості щодо фінансування та затвердження цих схем на місцях часто призводить до їхнього декларативного характеру та ускладнює подальшу імплементацію [2, с. 141].

Правові вказівки трансформуються в конкретні територіальні рішення через землевпорядні механізми. Ключовим інструментом на локальному рівні є схеми землеустрою та техніко-економічні обґрунтування використання та охорони земель адміністративно-територіальних одиниць, а також комплексні плани просторового розвитку територій громад. Саме ці документи повинні інтегрувати затверджену схему Екомережі, визначаючи конкретні земельні ділянки, які підлягають резервуванню чи зміні цільового призначення [4, с.68].

Безпосереднє встановлення меж елементів Екомережі та закріплення їхнього правового статусу здійснюється за допомогою проєктів землеустрою. Зокрема, йдеться про проєкти землеустрою щодо відведення земельних ділянок для створення нових об'єктів природно-заповідного фонду місцевого значення або проєкти землеустрою, що забезпечують еколого-економічне обґрунтування сівозмін та впорядкування угідь. Останні є особливо актуальними для

екологічних коридорів та буферних зон, розташованих на землях сільськогосподарського призначення, де необхідно встановити специфічні обмеження (обтяження) у використанні, як-от заборона розорювання прибережно-захисних смуг або охоронних зон річок [3, с. 139].

Завершальним етапом землевпорядного процесу є внесення інформації про межі та встановлені обмеження до Державного земельного кадастру (ДЗК). Кадастрова реєстрація надає елементам Екомережі юридичної визначеності та обов'язковості, перетворюючи їх зі схематичних на картографічних планів на об'єкти правового регулювання. Відсутність реєстрації чи невідповідність даних створює правові колізії та унеможлиблює ефективний контроль.

Практична реалізація створення Екомережі стикається з низкою значних викликів. Насамперед, існує проблема правової невизначеності режиму використання земель, які не є об'єктами природно-заповідного фонду, але включені до буферних та сполучних зон. Чинне законодавство не містить уніфікованих та фінансово забезпечених механізмів компенсації власникам та користувачам за встановлення екологічних обмежень, що створює значний опір з боку аграрного сектору та приватних землевласників.

По-друге, часто спостерігається ігнорування землевпорядних рішень містобудівною документацією. Схеми Екомережі, якщо вони й затверджені, не завжди корелюють із генеральними планами чи детальними планами територій, що призводить до конфлікту інтересів і несанкціонованого вилучення цінних природних територій [5, с. 256].

Для подолання цих перешкод необхідне вдосконалення правового поля шляхом внесення змін, які б чітко встановили типові режими обмежень для різних елементів Екомережі та передбачили обов'язковість їхнього врахування в усіх видах просторового планування.

Землевпорядний інструментарій має бути посилений через розробку стандартних методик еколого-економічного обґрунтування для вилучення та резервування екологічно цінних земель.

Крім того, ключовим є фінансове стимулювання місцевих громад та землевласників через запровадження пільг із земельного податку чи цільового державного фінансування для проведення робіт із землеустрою, пов'язаних зі створенням та реєстрацією елементів Екомережі.

Тільки через гармонійне поєднання правових вимог та ефективних землевпорядних рішень, забезпечених фінансовою підтримкою та політичною волею органів місцевого самоврядування, можливо досягти створення дійсно функціональної та юридично захищеної національної Екомережі.

Література:

1. Про екологічну мережу України : Закон України від 24.06.2004 № 1864-IV.
2. Дорош Й. С. Екологічна мережа: правові та організаційні засади формування. *Право України*. 2018. № 10. С. 136-145.
3. Третяк А. М., Дорош Й. С. Управління земельними ресурсами та землеустрій. Київ : Агроосвіта, 2012. 528 с.
4. Хвесик М. А., Кулаковський В. М., Кулаковська Т. В. Екологічні аспекти землекористування та управління земельними ресурсами. Київ : Інтертехнологія, 2008. 352 с.
5. Шульц С. Л., Антіпов С. В., Карпова В. Г. Екологічна політика та механізми сталого розвитку територій : монографія. Київ : Національний екологічний центр України, 2015. 412 с.

Зарицький А. В.,

студент 6 курсу факультету управління,

адміністрування та інформаційної діяльності

Ізмаїльський державний гуманітарний університет, Україна

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. Метіль А.С.

СОЦІАЛЬНІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Екологічна безпека є однією з ключових умов сталого розвитку суспільства, а її правове регулювання має не лише технічний, а й соціальний

вимір. Вплив екологічних загроз на здоров'я людей, рівень життя та економічну стабільність вимагає комплексного підходу до формування ефективної правової політики. Суспільство відіграє важливу роль у процесі реалізації екологічних норм, адже лише за умови активної участі громадян, їхньої обізнаності та правової відповідальності можливе забезпечення реальної екологічної безпеки. Аналіз соціальних аспектів правового регулювання цієї сфери дозволяє оцінити ефективність чинного законодавства, виявити існуючі проблеми та окреслити шляхи їх вирішення в контексті сучасних викликів.

Дослідження соціальних аспектів правового регулювання екологічної безпеки в Україні активно здійснюють як вітчизняні, так і зарубіжні науковці. Значний внесок у формування концептуальних засад зробили праці Ю. С. Шемшученка, який обґрунтовує правові механізми екологічної безпеки [2], та В. І. Андрейцева, який підкреслює необхідність інтеграції соціальних чинників у правове регулювання довкілля. Дослідження О. В. Костицького та М. В. Краснової акцентують увагу на проблемі екологічної свідомості суспільства та її впливі на ефективність правозастосування. Зарубіжні науковці, зокрема А. Кіс та Д. Шелтон, аналізують міжнародні стандарти екологічного права, які визначають вектор розвитку українського законодавства у цій сфері [3]. Практика доводить, що саме соціальна складова екологічної безпеки, як зазначає Л. А. Малишева, виступає ключовим чинником у формуванні суспільного консенсусу щодо збереження довкілля та реалізації принципів сталого розвитку. Таким чином, правове регулювання екологічної безпеки в сучасних умовах розглядається як інструмент, що поєднує правові норми з потребами громадянського суспільства та сприяє досягненню балансу між державними інтересами і правами людини.

Соціальні аспекти екологічної безпеки охоплюють широкий спектр питань, починаючи від рівня екологічної свідомості громадян і завершуючи механізмами їхньої участі у формуванні екологічної політики. Обізнаність населення про екологічні загрози є основою для ефективного

правозастосування, адже жодні законодавчі норми не зможуть досягти своїх цілей без відповідної підтримки суспільства. Якщо люди не усвідомлюють важливості екологічних заходів або не розуміють своїх екологічних прав і обов'язків, вони не будуть дотримуватися навіть найкраще розроблених законодавчих норм [2].

Окрім індивідуальної відповідальності громадян, важливу роль відіграють соціальні групи та громадські організації, які можуть впливати на формування екологічної політики, виступати посередниками між владою та населенням, а також контролювати дотримання екологічного законодавства. Екологічний активізм, зокрема екологічні рухи та ініціативи, значно сприяє реалізації принципів сталого розвитку. Успішні практики показують, що саме активне громадянське суспільство є запорукою ефективного правового регулювання екологічної безпеки, оскільки воно не лише ініціює зміни, а й забезпечує їх практичну реалізацію.

Не менш важливим є соціальний фактор у формуванні державної політики щодо екологічної безпеки. Законодавчі ініціативи у сфері охорони навколишнього середовища мають бути орієнтовані на захист інтересів людей, особливо вразливих груп населення, які найбільше страждають від екологічних проблем. Наприклад, питання якості питної води, чистого повітря, належного поводження з відходами та збереження природних ресурсів безпосередньо впливають на соціальну стабільність та добробут населення.

Однак екологічна безпека неможлива без забезпечення відповідного рівня екологічної освіти та культури. Держава має створювати умови для екологічного виховання громадян, починаючи з раннього віку, адже формування екологічно свідомої поведінки – це довготривалий процес, що потребує систематичних зусиль. Запровадження екологічної освіти в школах та університетах, проведення інформаційних кампаній та залучення людей до практичної екологічної діяльності (наприклад, висадки дерев, очищення

водойм, сортування сміття) сприяє зростанню рівня відповідальності за навколишнє середовище [3].

Отже, соціальні аспекти правового регулювання екологічної безпеки є невід'ємною частиною екологічної політики. Законодавство може створити необхідну нормативну базу, але його ефективність залежить від соціальної відповідальності громадян, рівня екологічної свідомості, громадської активності та готовності суспільства до сталого розвитку. Лише комплексний підхід, що включає правові, економічні та соціальні механізми, дозволить створити дієву систему екологічної безпеки, яка забезпечить не лише збереження довкілля, а й підвищення якості життя нинішніх і майбутніх поколінь.

Література:

1. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25.06.1991 № 1264-XII.
2. Шемшученко Ю. С. Екологічна безпека: правові засади забезпечення. Київ : Юрид. думка, 2013.
3. Kiss A., Shelton D. International Environmental Law. Leiden : Brill, 2007.

Ковальчук Н. В.,

студентка 50-32 БФ (ск) групи

Глухівського національного педагогічного

університету імені Олександра Довженка

Науковий керівник – канд. біол. наук, доц Луценко О.І.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПСИХОЕМОЦІЙНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ УЧНІВ І ПЕДАГОГІВ У ПЕРІОД ВОЄННОГО КОНФЛІКТУ: РОЛЬ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

У період воєнного конфлікту освітнє середовище набуває нової функціональної ролі – не лише як простір для передачі знань, а як ключовий ресурс психосоціальної підтримки, стабільності та емоційної безпеки [1, 110-

120 с.]. Війна спричиняє глибокі трансформації у психоемоційному стані учасників освітнього процесу: діти стикаються з тривожністю, страхом, порушенням сну, емоційною нестабільністю, а педагоги – з професійним вигоранням, втратою мотивації, емоційним виснаженням. У таких умовах школа, ліцей чи гімназія мають стати не лише місцем навчання, а й середовищем підтримки, адаптації та відновлення.

Метою дослідження є обґрунтування педагогічних стратегій, що сприяють забезпеченню психоемоційного благополуччя учнів і педагогів у період воєнного конфлікту, а також визначення ролі освітнього середовища як стабілізуючого чинника в умовах соціальної нестабільності.

Актуальність теми зумовлена масштабними наслідками війни для психічного здоров'я населення, особливо дітей та освітян, які перебувають у зоні ризику. Освітній процес у таких умовах має бути переосмислений: від академічної орієнтації до гуманістичної, від формального викладання до емоційно-чутливого супроводу. Психоемоційне благополуччя стає не лише передумовою ефективного навчання, а й фактором життестійкості, соціальної згуртованості та збереження людського потенціалу [3, С. 18].

Сучасні дослідження в галузі нейропсихології, педагогіки травми, кризової психології та інклюзивної освіти підтверджують, що освітнє середовище може відігравати терапевтичну роль. Зокрема, створення безпечного простору, передбачуваності, ритуалів, емоційної підтримки, можливості висловлювати переживання – усе це сприяє зниженню рівня тривожності та формуванню довіри. Впровадження практик емоційної грамотності, рефлексії, арт-терапії, тілесно-орієнтованих технік, а також інтерактивних модулів з психосоціальної підтримки – є ефективними інструментами стабілізації [2].

Педагоги, у свою чергу, потребують не лише методичних ресурсів, а й системної підтримки: супервізій, тренінгів з кризової педагогіки, платформ для обміну досвідом, а також визнання їхньої ролі як емоційних лідерів. Освітнє середовище має бути гнучким, адаптивним, етично орієнтованим і здатним реагувати на індивідуальні потреби учасників освітнього процесу.

Подальші дослідження мають бути спрямовані на розробку моделей психоемоційної підтримки в освітніх закладах, вивчення ефективності цифрових інструментів для емоційної регуляції, аналіз впливу групової динаміки на рівень тривожності, а також на створення індикаторів психоемоційного благополуччя в освітньому середовищі. Перспективним є також дослідження ролі педагогічного лідерства, фасилітації та нейропедагогічних підходів у формуванні стійкості та емоційної безпеки [3, С. 28-35].

Таким чином, забезпечення психоемоційного благополуччя в умовах війни – це не лише гуманістичне завдання, а й стратегічна інвестиція в майбутнє. Освітнє середовище, яке здатне підтримувати, адаптувати, надихати та захищати, стає ключовим чинником збереження людського потенціалу, розвитку життестійкості та формування нової культури взаємодії в умовах кризи.

Література:

1. Брецько І. І. Психологічна симптоматика емоційного вигорання особистості. *Проблеми сучасної психології* : збірник наукових праць К-ПНУ імені Івана Огієнка. Інституту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. № 12. 2011. С. 110–120.
2. Центр протидії дезінформації. URL: https://cpd.gov.ua/glossary/terms/czpd_royasnyuye-termin-fejk-klikbejt/
3. Карамушка Л. М. Психічне здоров'я особистості під час війни: як його зберегти та підтримати : метод. рекомендації. Київ : Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2022. 52 с.

Кривоус В. О.,

*магістрант кафедри права і соціальної роботи
Ізмаїльського державного гуманітарного університету
Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. Замашкіна О.Д.*

Федоренко Є. В.,

*магістрант кафедри права і соціальної роботи
Ізмаїльського державного гуманітарного університету
Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. Рубан А. К.*

ОЦІНКА ЕКОЛОГІЧНОГО СТАНУ НАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДНОГО ПАРКУ «ТУЗЛОВСЬКІ ЛИМАНИ» В РАМКАХ ВИРОБНИЧОЇ ПРАКТИКИ

Дослідження було спрямоване на оцінку екологічного стану парку, аналіз антропогенного впливу та розробку природоохоронних рекомендацій, як результат екологічної практики магістрантів спеціальності 231 «Соціальна робота» у Національному природному парку «Тузловські Лимани».

Ключовими проблемами, що привернули увагу стали якість води, деградація ґрунтів та вплив промислових викидів. На основі проведених лабораторних досліджень та картографування території розроблено пропозиції щодо впровадження ефективних природоохоронних ініціатив.

Національний природний парк «Тузловські Лимани» є унікальним об'єктом природоохоронного фонду України, що вирізняється високим рівнем біорізноманіття та складним ландшафтом. Його територія включає цінні водно-болотні угіддя, солончаки та лимани, які потребують постійного моніторингу та ефективного управління для збереження. В умовах зростаючого антропогенного тиску на природні екосистеми, актуальність досліджень, спрямованих на оцінку їх стану та розробку заходів з охорони, значно зростає.

Екологічні проблеми, що постали перед Україною, мають суттєвий вплив на довкілля, здоров'я населення та економіку, що вимагає залучення фахівців із відповідними знаннями та навичками [1, с.44].

Наведемо основні причини екологічних катастроф сьогодення:

1. Цілеспрямовані обстріли промислових об'єктів – руйнування хімічних заводів, металургійних комбінатів, нафтобаз, складів лаків і фарб (зокрема «Азовсталь», «Сумихімпром», Авдіївський коксохімічний завод) призвело до викиду токсичних речовин у повітря, ґрунт і воду.

2. Масштабне мінування територій – міни та вибухонебезпечні предмети забруднюють землю, унеможлиблюють сільськогосподарське використання та створюють загрозу для життя людей і тварин.

3. Підлив критичної інфраструктури – знищення греблі Каховської ГЕС спричинило затоплення величезних площ, втрату водних екосистем, загибель риби та порушення водопостачання.

4. Пожежі в зоні бойових дій – лісові пожежі, зокрема в зоні відчуження ЧАЕС, спричиняють радіаційні ризики та забруднення атмосферного повітря.

Таблиця 1

Наслідки екологічних катастроф для довкілля

Компонент довкілля	Наслідки
Атмосферне повітря	Забруднення токсичними газами, сажою, важкими металами
Водні ресурси	Забруднення річок, лиманів, підземних вод нафтопродуктами та хімікатами
Земельні ресурси	Деградація ґрунтів, втрата родючості, забруднення вибуховими речовинами
Біорізноманіття	Загибель тварин, знищення середовищ існування, порушення міграційних шляхів
Природно-заповідний фонд	Пошкодження заповідників, національних парків, знищення рідкісних видів
Здоров'я населення	Ризики онкологічних та респіраторних захворювань, психосоціальні наслідки

Так, за даними Інституту глобальної політики, екологічні втрати України вже оцінюються у понад 367 млрд грн (≈ 9 млрд дол. США) [3]:

- забруднення від руйнування будівель — понад 352 млрд грн.;
- забруднення земель — близько 3 млрд грн.;
- викиди в атмосферу — понад 3,8 млрд грн.

У цьому контексті виробнича (екологічна) практика у парку «Тузловські Лимани» набула особливого значення. Спостереження за завданими збитками дозволяє не лише поглибити теоретичні знання, а й здобути практичний досвід, необхідний для вирішення реальних екологічних викликів.

Метою перебування в Національному парку було поглиблення знань про екологічні проблеми та набуття практичних навичок їх вирішення шляхом оцінки екологічного стану території Національного природного парку «Тузловські Лимани».

Ключовими завданнями практики передбачалось оцінити екологічний стан території парку; провести аналіз якості ґрунтів та водних ресурсів; вивчити біорізноманіття та антропогенний вплив на екосистему; розробити рекомендації щодо покращення екологічної ситуації.

Основними матеріалами для аналізу були проби води та ґрунту, а також дані візуальних спостережень.

Аналіз отриманих даних (зокрема, картографування, лабораторні дослідження, соціологічне опитування, просвітницька робота) дозволив ідентифікувати низку екологічних проблем, що впливають на стан парку. Лабораторні дослідження показали, що якість води в деяких водоймах не відповідає нормативам, що може бути пов'язано з промисловими викидами. Виявлено деградацію ґрунтів у прибережних зонах, що свідчить про інтенсивний антропогенний тиск.

Результати досліджень дозволили сформулювати конкретні пропозиції для покращення ситуації:

- впровадження сучасної системи екологічного моніторингу для постійного контролю за станом води та ґрунту;

- оптимізація заходів зі збереження, включаючи посилення контролю за доступом до вразливих ділянок;
- проведення просвітницьких кампаній серед місцевого населення для формування відповідального ставлення до природних ресурсів.

Отже, екологічні наслідки війни мають довгостроковий характер і потребують системного моніторингу, рекультивації земель, очищення водних ресурсів та адаптації міжнародних стандартів екологічної безпеки.

Україна вже розробляє Національну стратегію протимінної діяльності та впроваджує стандарти НАТО щодо екологічної безпеки у військовій сфері.

Проведена екологічна практика засвідчила, що Національний природний парк «Тузовські Лимани» стикається зі значними екологічними викликами. Результати дослідження підтвердили наявність проблем із якістю води та деградацією ґрунтів, що потребує негайного втручання.

Досвід, отриманий під час практики, став важливим етапом професійного становлення майбутніх фахівців із соціальної екології, оскільки дозволив їм не лише застосувати теоретичні знання на практиці, а й сформувані обґрунтовані рекомендації, а саме: забезпечити природну циркуляцію води між лиманами та морем, зокрема через розчищення пересипів, щоб уникнути застою води та евтрофікації; посилити патрулювання, особливо в періоди міграції птахів. Червоновола казарка, наприклад, часто гине через змішування зі зграями білолобої гуски; будівництво баз відпочинку чи приватних об'єктів порушує екосистему, особливо місця гніздування птахів; створення інтерактивної карти змін ландшафту, рівня води, забруднення; залучення школярів, студентів, волонтерів до спостережень, прибирань, екскурсій; організація публічних кампаній проти браконьєрства та сміттєзвалищ через соціальні мережі, місцеві ЗМІ, фестивалі; обмеження господарської діяльності навколо парку для зменшення антропогенного тиску; залучення молоді до практичної екології.

Література:

1. Грудєв, П. Х. Вплив воєнних дій на стан природно-заповідного фонду України, екологічні проблеми та загрози. Одеса. 2024. 102 с.
2. Масікевич А. Технічні рішення підвищення рівня екологічної безпеки територій прилеглих до об'єктів природно-заповідного фонду. *Проблеми сталого розвитку*. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (22-23 жовтня 2021 року, Львів-Зозулі, Україна). Львів, 2021. С. 44.
3. Тузлівські лимани: як українські екологи тримають оборону на передовій фронту за природу [Електронний ресурс] <https://rubryka.com/article/tuzly-estuaries/> 22.04.2025).

Лукич А. Р.,

слухачка наукової секції екології

КЗ «Роменська міська Мала академія наук учнівської молоді»

Сумської області, учениця 8-Г класу Роменського ліцею №1

Науковий керівник – викладач Бандура Ю. О.

ЕКОЛОГІЧНА ОЦІНКА ЗАСТОСУВАННЯ РЕГУЛЯТОРІВ РОСТУ В УМОВАХ ЗАКРИТОГО ҐРУНТУ ЗА ВИРОЩУВАННЯМ ЦИБУЛІ РІПЧАСТОЇ (ALLIUM SERA)

Актуальність дослідження. Сучасне сільське господарство все більше орієнтується на інтенсифікацію виробничих процесів, серед яких вирощування сільськогосподарських культур у закритому ґрунті набуває великого значення. Цибуля ріпчаста (*Allium sera*) є однією з основних овочевих культур, яка широко використовується в харчовій промисловості, медицині та побуті. Однак, вирощування цибулі в умовах закритого ґрунту вимагає оптимізації агротехнічних заходів, зокрема впровадження регуляторів росту для підвищення врожайності, скорочення тривалості вегетаційного періоду та покращення якості продукції [3, с. 12].

Мета дослідження – оцінити вплив регуляторів росту на ріст, розвиток, продуктивність і якість цибулі ріпчастої в умовах закритого ґрунту, а також розробити екологічно обґрунтовані рекомендації щодо їх застосування.

Завдання: 1) провести оцінку впливу регуляторів росту та добрив на цибулю ріпчасту; 2) порівняти вплив речовин на рослину, 3) розробити екологічні рекомендації що до застосування регуляторів росту та добрив.

Об'єктом дослідження є ріст, розвиток і продуктивність цибулі ріпчастої (*Allium cepa*) в умовах закритого ґрунту.

Предмет дослідження – екологічна та агробіологічна ефективність застосування регуляторів росту при вирощуванні цибулі ріпчастої.

Методи дослідження: порівняння, синтез і систематизація, системний підхід, спостереження, аналіз.

Практичне значення – на основі отриманих даних сформульовані конкретні рекомендації щодо використання регуляторів росту при вирощуванні цибулі ріпчастої в умовах закритого ґрунту. Це дозволить оптимізувати технологічні процеси, підвищити врожайність та якість продукції. Визначення екологічно безпечних дозувань і способів застосування регуляторів росту сприятиме зниженню хімічного навантаження на ґрунт і довкілля. Це має особливе значення для забезпечення сталого розвитку агроecosистем. Результати дослідження можуть бути використані для покращення якості цибулі (розмір, форма, смакові властивості, вміст корисних речовин), що має значення для задоволення вимог споживачів та збільшення конкурентоспроможності продукції на ринку. Напрацьовані матеріали стануть базою для подальших наукових досліджень щодо впливу регуляторів росту на інші сільськогосподарські культури в умовах закритого ґрунту [1, с. 45].

У ході наукової роботи я досліджувала вплив регулятора росту «Потужний старт» і добрива «Stimul Natural Organic» на вирощування цибулі ріпчастої (*Allium cepa*) в умовах закритого ґрунту.

Stimul Natural Organic — це органічне добриво, яке використовується для підвищення родючості ґрунту та покращення росту рослин. Воно виготовлене з натуральних компонентів, зазвичай рослинного та тваринного походження, і не містить шкідливих хімічних домішок. Таке добриво підходить

для екологічного землеробства, адже воно безпечне для навколишнього середовища, а також для людей і тварин. Добриво містить органічні компоненти, які поступово розкладаються в ґрунті, забезпечуючи тривалий і стабільний доступ до азоту, фосфору, калію та мікроелементів [1; 2; 4].

Регулятор росту «Потужний старт» від компанії **«Капля життя»** — це сучасний стимулятор для сільськогосподарських і декоративних рослин, призначений для покращення проростання насіння, розвитку кореневої системи та активізації росту на початкових етапах вегетації. Цей засіб є особливо ефективним для підготовки насіння та розсади, а також у стресових умовах вирощування [1, с. 100].

Для експерименту я використовувала ґрунт для листяних рослин фірми **«Поле чудес»**, для проведення експерименту було взято торф'яні горщики, 3 однакові цибулини ріпчастої, які були висаджені в ґрунт та политі водою, початок експерименту – 18 листопада 2024 року, кінець – 5 грудня 2024 р.

В ході експерименту було пронумеровано зразки висадженої цибулі ріпчастої: горщик №1 – це еталон, який поливала звичайною водою, зразок №2 – додавання регулятора росту **«Потужний старт»**, зразок № 3 – додавання добрива **Stimul Natural Organic** (рис. 1.).

Рис. 1. Початок та кінець експерименту

У період з 18 листопада по 5 грудня 2024 року здійснювався полив трьох зразків з додаванням цих речовин і фіксувався ріст цибулі у висоту, що

засвідчує графік (рис. 2). З огляду графіка росту у висоту цибулі ріпчастої можемо зробити висновок:

- Зразок №3 має найшвидший темп росту, з додаванням добрива Stimul Natural Organic.
- Зразок №1 – це еталон – займає друге місце по росту цибулі у висоту.
- Зразок №2 – май найменший темп росту, з додаванням регулятора росту «Потужний старт».

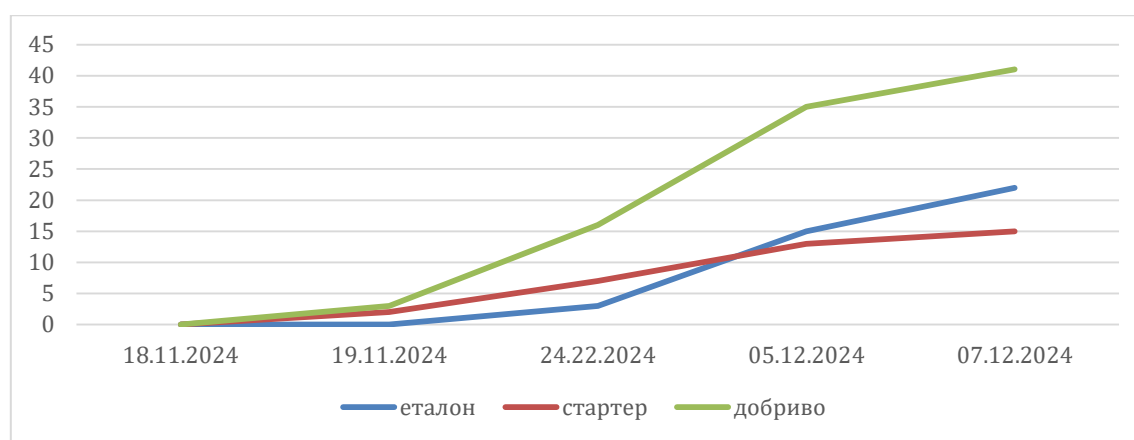

Рис. 2. Графік росту цибулі ріпчастої у період з 18 листопада по 5 грудня 2024 року

Таким чином, згідно з проведеним експериментом можна зробити наступні висновки та екологічні рекомендації [4, с. 13]:

1. Встановлено, що оптимальні дози «Потужного старту» і Stimul Natural Organic сприяють підвищенню врожайності та покращенню якості цибулі.
2. Виявлено, що ці регулятори росту прискорюють вегетаційний період, покращують морфофізіологічний стан рослин та мінімізують негативний вплив на екосистему.
3. На основі отриманих результатів запропоновано екологічно безпечні дозування регуляторів росту:

– «Потужний старт» – використовуйте тільки за інструкцією, уникаючи передозування, щоб не спричинити надмірний ріст зеленої маси на шкоду цибулинам. Зазвичай препарат розводиться у воді у співвідношенні, зазначеному виробником (наприклад, 5-10 мл на 10 л води).

– «Stimul Natural Organic» – використовуйте як основне добриво, додаючи його під час поливу в дозах, які відповідають фазі росту рослин (приблизно 50-100 мл на 10 л води).

4. Результати дослідження є основою для оптимізації вирощування цибулі: підвищення врожайності, якості продукції, поліпшення зовнішнього вигляду цибулин (форма, розмір).

5. Екологічної безпеки: зниження хімічного навантаження на ґрунт і довкілля, що особливо важливо у контексті сталого землеробства.

6. Подальших досліджень: зокрема, вивчення впливу регуляторів росту на інші культури в умовах закритого ґрунту.

Таким чином, робота робить вагомий внесок у розвиток екологічного землеробства та інтенсифікацію сільськогосподарського виробництва в Україні.

Література:

1. Клименко В. В. Основи екологічного землеробства. Київ : Ліра-К, 2022. 345 с.
2. Мартиненко С. О. Агротехнічні методи вирощування овочів у закритому ґрунті. Львів : Світ, 2021. 456 с.
3. Петренко І. Г. Регулятори росту в сільському господарстві. Дніпро : Університетська книга, 2023. 321 с.
4. Яковенко Н. П. «Біологічні особливості вирощування цибулі ріпчастої». Полтава : Аграрна освіта, 2020. 125 с.

Медведєва К. Ю.,

студентка факультету ветеринарної медицини

Державного біотехнологічного університету

Науковий керівник – д-р вет. наук, проф. Бобрицька О. М.

ПРОБЛЕМА ЗАБРУДНЕННЯ МІКРОПЛАСТИКОМ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ВОДНІ ЕКОСИСТЕМИ

Мікропластиком називають дрібні частинки пластикових матеріалів розміром менше 5 міліметрів. Вони можуть бути як видимими неозброєним оком, так і настільки малими, що їх можна виявити лише під мікроскопом. Мікропластик виявляють практично у всіх природних середовищах: у повітрі, ґрунті, прісних і морських водах. Він присутній у продуктах харчування, морепродуктах, м'ясі, питній воді та навіть у харчових добавках. Такі частинки знайдені в тканинах живих організмів, включно з людиною [5, с. 10].

Мікропластик чинить комплексний негативний вплив. На його поверхні адсорбуються токсичні хімічні сполуки, зокрема пестициди та важкі метали, тому він може переносити ці речовини в організми. Крім того, мікропластик є середовищем для розмноження мікроорганізмів, у тому числі патогенних. Потрапляючи в організм, він може механічно пошкоджувати тканини, блокувати травний тракт, спричиняти порушення обміну речовин і репродуктивних функцій. У масштабах екосистем це призводить до змін у структурі біоценозів і погіршення стану довкілля [2, с. 12301].

За даними Всесвітнього фонду дикої природи (WWF), людина в середньому споживає близько 5 грамів пластику на тиждень, що приблизно відповідає вазі кредитної картки. Цей факт свідчить про масштабність проблеми, яка зачіпає глобальну систему харчування та становить загрозу

здоров'ю людини. Забруднення мікропластиком є однією з найсерйозніших екологічних проблем XXI століття і потребує всебічного вирішення [5, с. 7].

Первинний мікропластик спеціально виготовляють у вигляді дрібних гранул, які є сировиною для виробництва пластикових виробів. Такі гранули додають до косметичних засобів, де вони виконують функцію абразиву, або використовують у промисловості для очищення та полірування поверхонь. Після використання ці частинки разом зі стічними водами потрапляють у довкілля [2, с. 12302].

Вторинний мікропластик утворюється внаслідок руйнування великих пластикових предметів під впливом ультрафіолетового випромінювання, хвиль, тертя та інших чинників. Пластикові пляшки, пакети й упаковки поступово розпадаються на дрібні частинки, які разносяться повітрям і водою та накопичуються в екосистемах [1, с. 4].

Під час прання синтетичного одягу у воду потрапляють мікроскопічні волокна поліестеру та нейлону, які не затримуються системами очищення і зрештою опиняються у водоймах. Важливим джерелом мікропластику є також зношування автомобільних шин, унаслідок чого в довкілля виділяються частинки гуми та полімерів. Дослідження показують, що навіть під час заварювання пластикових чайних пакетиків у воду потрапляють мільярди мікро- і наночастинок пластику [1, с. 5; 2, с. 12308].

Мікропластик потрапляє у навколишнє середовище з промисловими й побутовими стоками, атмосферними опадами, вітровими потоками або зі сміттєзвалищ. Завдяки малим розмірам він легко переноситься водними та повітряними масами, інтегруючись у всі компоненти біосфери [1, с. 7].

У водоймах мікропластик виявляють як у поверхневих шарах, так і в донних відкладах. Частинки з більшою щільністю осідають на дно, де поступово накопичуються. Течії та вітрові потоки сприяють їх поширенню на великі відстані. Частинки можуть прикріплюватися до органічних решток, утворюючи так званий «морський сніг», тобто скупчення органічних і

пластикових частинок, які осідають на дно. Мікропластик виявлено навіть у найвіддаленіших куточках планети, зокрема в арктичних льодах, глибинах океану та прісноводних річках, які раніше вважалися чистими. [3, с. 95].

Потрапляючи в організми водних тварин, мікропластик змінює склад мікробіому, порушує роботу імунної системи та впливає на ріст і розмноження. Частинки здатні блокувати травний тракт, що призводить до виснаження, голодування і загибелі тварин. У результаті мікропластик передається по ланцюгу живлення, знижуючи чисельність популяцій і біорізноманіття [4, с. 8].

В Україні систематичне вивчення мікропластику розпочалося відносно недавно, переважно у межах міжнародних проєктів. Одним із перших масштабних досліджень стали «Спільні Дунайські дослідження-4» (Joint Danube Survey 4, 2019). Під час аналізу проб води та донних відкладів у Дунаї й Тисі виявлено значний рівень забруднення. Вміст мікропластику у донних відкладах Тиси становив 2,42 г/кг, а у Дунаї біля м. Кілія — 2,19 г/кг. Домінуючим полімером був поліетилен, що збігається зі світовими тенденціями [3, с. 102].

В Україні досі відсутня державна програма постійного моніторингу забруднення мікропластиком у поверхневих і питних водах. Це ускладнює оцінку екологічних і санітарних ризиків і гальмує розроблення ефективної політики охорони довкілля. Основними перешкодами залишаються нестача фінансування, слабка лабораторна база та відсутність уніфікованих методик досліджень. Перспективним напрямом є розширення міжнародної співпраці, створення національних стандартів моніторингу та впровадження технологій, що зменшують потрапляння мікропластику у довкілля [3, с. 108].

Важливим кроком у боротьбі з цією проблемою є створення національної програми моніторингу, яка має забезпечити систематичне спостереження за рівнем забруднення мікропластиком у водних об'єктах, ґрунтах, атмосфері та продуктах харчування. Це дозволить виявляти основні джерела мікропластику та оцінювати ефективність ужитих заходів. Моніторинг повинен мати

міжвідомчий характер і охоплювати як промислові регіони, так і природні території [3, с. 110].

Подолання наслідків забруднення потребує комплексних дій на державному, технологічному й освітньому рівнях. Необхідно зменшити кількість джерел мікропластику шляхом скорочення використання одноразових пластикових виробів, переходу на біорозкладні матеріали та вдосконалення системи утилізації відходів. Важливо впроваджувати технологічні рішення: модернізувати системи очищення стічних вод, розробляти фільтри для пральних машин, створювати ефективні методи збору пластику у водоймах. Значну роль відіграють наукові та освітні ініціативи, спрямовані на розробку національних стандартів дослідження мікропластику, проведення просвітницьких програм і залучення молоді до природоохоронної діяльності [1, с. 11; 4, с. 14].

Проблема забруднення мікропластиком є однією з найактуальніших екологічних загроз сучасності. Вона має глобальний характер і потребує поєднання наукових досліджень, державного контролю та екологічної освіти. Для України важливо створити національну систему моніторингу мікропластику та запровадити технології, що сприятимуть зниженню його потрапляння у довкілля [3, с. 115; 5, с. 12].

Література:

1. EEA. Microplastics from textiles: towards a circular economy for textiles in Europe. Copenhagen : European Environment Agency, 2022. С. 1–12. DOI: <https://data.europa.eu/doi/10.2800/863646>
2. Hernandez L. M., Yousefi N., Tufenkji N. Plastic teabags release billions of microplastics and nanoplastics into tea. *Environmental Science & Technology*. 2019. Vol. 53, No. 21. P. 12300–12310. DOI: <https://doi.org/10.1021/acs.est.9b02540>
3. Joint Danube Survey 4 (JDS4). Final Scientific Report. Vienna : International Commission for the Protection of the Danube River, 2019. 178 с. URL: <https://danubesurvey.org/jds4/publications/scientific-report.html>
4. Witczak A., Przedpeńska L., Pokorska-Niewiada K., Cybulski J. Microplastics as a Threat to Aquatic Ecosystems and Human Health. *Toxics*. 2024. Vol. 12, Art. 571. P. 1–15. DOI: <https://doi.org/10.3390/toxics12080571>

5. WWF. No Plastic in Nature: Assessing Plastic Ingestion from Nature to People. WWF International, 2019. С. 6–14. URL: <https://www.wwf.eu/?348458/Plastic-ingestion-by-people-could-be-equating-to-a-credit-card-a-week>

Полуян Д. Р.,

слухач наукової секції біології людини Роменської МАНУМ

Науковий керівник – керівник гуртка-методист Литвин О.І.

РОЛЬ ВІТАМІНІВ У ПІДТРИМЦІ ЗДОРОВ'Я: ДЖЕРЕЛА ТА ВПЛИВ НА ОРГАНІЗМ

Актуальність роботи. Вітаміни давно і міцно увійшли в повсякденну практику медицини та технології виробництва харчових продуктів. Існування вітамінної промисловості та наявність державних програм вітамінізації продуктів харчування є яскравим свідченням важливості всієї проблеми та пов'язаних з нею питань.

Щоб отримувати різні вітаміни, потрібно їсти продукти з усіх харчових груп. Постійне вживання дуже жирної або солодкої їжі призводить до того, що організм отримує багато енергії, але дуже мало вітамінів. Потреба організму у вітамінах не велика – від кількох мікрограмів до міліграмів. Та оскільки організм не утворює запасу вітамінів, вживати їх потрібно постійно. Людина спроможна синтезувати лише деякі вітаміни. Наприклад В₃, В₅, вітаміни К, D, ретинол із в-каротину. Але відбувається це лише за наявності вихідних сполук і сприятливих зовнішніх умов.

Більшість вітамінів міститься у продуктах рослинного і тваринного походження. Проте деякі вітаміни, зокрема D і В₁₂, організм може засвоювати лише з продуктів тваринного походження.

Мета роботи –дослідити роль вітамінів у підтримці здоров'я людини, проаналізувати основні джерела вітамінів та вивчити їх вплив на організм.

Завдання:

- здійснити аналіз наукових джерел щодо ролі вітамінів у підтримці здоров'я;
- проаналізувати природні та синтетичні вітаміни, їх переваги та недоліки;
- порівняти вітамінні комплекси різних торгових марок;
- сформулювати практичні поради щодо підтримки балансу вітамінів у раціоні людини.

Методи дослідження: теоретичні (аналіз, синтез, систематизація, узагальнення), методи обробки даних.

Практичне значення результатів дослідження. Дослідження спрямовано на підвищення обізнаності щодо значення вітамінів для збереження здоров'я, формування навичок раціонального харчування та відповідального ставлення до свого здоров'я.

Результати та висновки дослідження. Дослідження спрямовано на підвищення обізнаності щодо значення вітамінів для збереження здоров'я, формування навичок раціонального харчування та відповідального ставлення до свого здоров'я.

Природні вітаміни ми отримуємо завдяки продуктам харчування, таких як овочі, фрукти, м'ясо та молочні вироби. Синтетичні вітаміни є хімічним аналогом природних вітамінів, вони ефективні для лікування дефіциту. Синтетичні вітаміни це легке отримання, оскільки вони доступні у вигляді таблеток. Вітаміни допомагають у ряді важливих функцій організму.

Комплевіт збалансований комплекс вітамінів і мінералів які підходять для дорослих з різними фізичними активностями , також людям із незбалансованим харчуванням, вегетаріанцем та веганам , особам які переживають періодичний стрес або відновлення після хвороби. АлфаВіт розподіляються на три різні

таблетки для ранку, обіду і вечору що підвищує засвоєння компонентів які дозволяють уникнути конкуренції між вітамінами, для тих людей які не хочуть приймати таблетки пару разів на день. Vitrum має різні формули для різних потреб зокрема для жінок, чоловіків, дітей та люди похилого віку. Супрадин Актив відомий комплекс високого вмісту вітаміну групи В і додатковими мінералами, хороший вибір для підтримки енергії, також може виникнути алергію у людей з високою чутливістю до вітаміну групи В. Доппельгерц актив це німецька марка з широким асортиментом добавок включаючи комплекси такі монопрепарати в них висока якість сировини та доступність у вигляді капсул відрізняється тим що вища ціна а також може не підходити для вегетаріанців через склад капсул. Ундевіт полівітамінний профілактичний та лікувальний засіб який призначений регулювання обмінних процесів в організмі також ці вітаміни мають дію що зумовлена речовинами, які містять лікарські засоби. Квадевіт вітамінний препарат який містить декілька важливих вітамінів необхідних для нормального функціонування нашого організму це комплекс вітаміни препарат містить декілька важких вітамінів необхідного для нормаль функціонування організму.

Підтримка балансу вітамінів у раціоні допомагає зміцнити здоров'я, покращити самопочуття та підвищити енергію, дотримуватися таких порад, різноманітність у харчуванні (м'ясо, риба, яйця, боби, горіхи, авокадо, оливкова олія). Сезонні овочі та фрукти вживати в їх період вирощування. Необхідна кількість вітамінів групи В який підтримують енергетичний обмін і здоров'я нервової системи організм його отримує від м'яса, риби, яєць і зелених овочів. Джерела вітаміну D важливий для здоров'я кісток та імунної системи який міститься в рибі (особливо лососі, тунці), яйцях і молочних продуктах. Жиророзчинні вітаміни (А, D, Е, К) їжте продукти, багаті на жири, разом із овочами. Зменшення споживання обробленої їжі які містять мало вітамінів і мінералів, потрібно зосередитися на свіжих продуктах. Водорозчинні вітаміни

та баланс рідини вітаміни В та С є водорозчинними які не накопичуються в організмі і потребують регулярного поповнення.

Література:

1. Центр громадського здоров'я МОЗ України URL <http://surl.li/uecjwr>
2. Вітаміни. Вітаміни групи В // База даних: «Міська спеціалізована молодіжна бібліотека», URL: <http://surl.li/cyrfmj>
3. Історія виникнення вітамінів // База даних: «Вітамініка», URL <http://surl.li/xzaymb>
4. Навіщо нам потрібні вітаміни // База даних: «Буковинський державний медичний університет», URL <https://www.bsmu.edu.ua/blog/navishho->

Поправко Анна,

студентка факультету природничої і фізико-математичної освіти

Глухівського НПУ ім. Олександра Довженка

Науковий керівник: д-р. пед. наук, професор Рудийшин С.Д.

ЕКОЛОГІЧНИЙ МОНІТОРИНГ У ВОЄННИХ УМОВАХ

Екологічний моніторинг - це багатофункціональна система спостережень, оцінки та прогнозу стану довкілля, яка забезпечує науково-інформаційну підтримку для прийняття рішень. В умовах воєнних дій роль значно зростає. Військовий вплив до прямих руйнувань, екологічних катастроф, які мають довгі наслідки, як і для населення так і для екосистем, економіки.

Система моніторингу базується на принципах:

- об'єктивність та достовірність
- систематичному спостереженні за станом довкілля
- узгодженні забезпеченні (технічне, програмне, методичне, нормативне)
- комплексної оцінки
- оперативності надходження та проходження інформації між ланками

- відкритої інформації для населення [1,2].

Повномасштабна війна спричинена країною агресором несе низку загроз, враховуючи чисельні людські жертви, руйнування домівок та створює нові загрози для довкілля: «салюти» із білого фосфору (хімічна зброя), наслідки масованих обстрілів, техногенні аварії та катастрофи (приклад Каховської греблі).

Основні виклики моніторингу під час війни

- небезпека та доступ (мінування та нерозірвані боєприпаси- вони унеможливають доступ до забруднених територій);
- активні бойові дії: загроза для життя фахівців-моніторингу;
- руйнування мереж моніторингу, руйнування вже наявних даних(знищення);
- комплексний вплив: забруднення спричинене паливо-мастильними речовинами, хімічні речовини в наслідок руйнування промислових об'єктів та ін.;
- відходи руйнування.

Методи та рішення для вирішення в умовах війни:

- ДЗЗ (Дистанційне зондування землі): використання БПЛА, для отримання знімків великих площ без фізичної присутності людини.
- Мобільні лабораторії: швидке переміщення обладнання для аналізу проб на безпечній відстані.
- Сенсорні мережі: встановлення відносно недорогих датчиків якості повітря, води, які передають данні через інтернет.
- Моделювання та прогнозування: використання програмного забезпечення для прогнозування поширенню мобільних речовин.
- Картографування збитків: збір та верифікація даних про екологічні збитки, для подальшої передачі до міжнародних судів. [3]

Література:

1. Центр екологічного моніторингу URL: <https://ecomonitoring.info/моніторинг/#:~:text=Екологічний%20моніторинг%20—%20це%20систематичний%20процес,здоров'я%20людей%20та%20економіку>
2. Вікіпедія URL: <https://share.google/OxAe8TFgDRS3ampAO>
3. Бондар О.І., Фінін Г.С., Шевченко Р.Ю. Екологічні виклики воєнного часу: оцінка впливу на довкілля космічними системами дистанційного зондування та GPS-навігації. *Екологічні науки*. № 4(43) с. 40-49, м. Київ. DOI: <https://doi.org/10.32846/2306-9716/2022.eco.4-43.7>
4. Порядок функціонування державної системи моніторингу довкілля та її підсистем. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/684-2024-п#Text>

Романенко А. В.,

слухач наукової секції біології людини Роменської МАНУМ

Науковий керівник – керівник гуртка-методист Литвин О. І.

ВАЖЛИВІСТЬ СНУ ДЛЯ ЗБЕРЕЖЕННЯ ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНОГО ЗДОРОВ'Я ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Актуальність роботи. Під час війни люди можуть стикатися з численними факторами, що негативно впливають на якість та тривалість сну: постійні загрози життю, психологічний тиск, фізичне виснаження, порушений режим дня. Це призводить до підвищеного рівня тривожності, депресії, посттравматичного стресового розладу (ПТСР), а також фізичних проблем, як-от ослаблення імунної системи та зниження витривалості. Таким чином, порушення сну може значно погіршити здатність людини до адекватної адаптації та функціонування в умовах кризи.

Втома та зниження рівня енергії від нестачі сну можуть зменшити мотивацію до фізичної активності. Менша активність не тільки зменшує кількість спалюваних калорій, але й може вплинути на загальний стан здоров'я.

Отже, актуальність нашого дослідження визначається необхідністю поширювати важливість якісного сну в умовах воєнного стану, проводити

роз'яснювальну роботу щодо шкоди недосипання і просувати здоровий спосіб життя.

Мета роботи — дослідити вплив сну на психофізіологічне здоров'я людини в умовах війни.

Завдання:

- визначити норми тривалості та фази сну для різних вікових груп;
- визначити фактори якості сну та наслідки хронічного недосипання;
- провести опитування серед мешканців Роменської територіальної громади щодо якості їхнього сну;
- розробити рекомендації щодо поліпшення якості сну в умовах війни.

Строки проведення дослідження: 2024 рік.

Методи дослідження: 1) *теоретичні* (аналіз, синтез, систематизація, узагальнення); 2) *емпіричні* (анкетування, бесіда) — для з'ясування впливу поганого сну на стан людини.

Результати дослідження та їх аналіз. Аналіз наукових джерел показав, щоб покращити якість сну, важливо враховувати кілька ключових аспектів. Сон має бути безперервним, адже часті пробудження порушують його цикли та знижують ефективність відновлення організму. Швидке засинання протягом 10–20 хвилин свідчить про готовність тіла до відпочинку, тоді як труднощі із засинанням можуть бути наслідком стресу або несприятливих умов. Ранкове самопочуття є індикатором якості сну — якщо після 7–9 годин ви не відчуваєте бадьорості, ймовірно, сон був поверхневим або переривався. Регулярний графік сну підтримує біологічний годинник, що сприяє стабільному відпочинку, тоді як часті зміни часу сну можуть його порушити. Не менш важливими є комфортні умови: зручне ліжко, тиша, темрява і температура в кімнаті близько 18–20°C сприяють глибокому сну та виробленню мелатоніну — гормону сну. Сон та стрес — найчастіші питання, з якими військові та цивільні звертаються до психологів і психотерапевтів. Ігнорування проблем зі сном впливає на наше здоров'я, функціональність, загальний стан тощо [1].

Під час роботи над дослідженням було проведено опитування. Воно спрямоване на вивчення змін у якості сну серед мешканців Роменської територіальної громади під час воєнного стану. Вибір саме цього регіону дозволяє отримати інформацію про вплив війни на сон у реальних умовах, оскільки люди тут стикаються з постійними стресовими ситуаціями.

Опитування, проведене серед 119 респондентів віком від 9 до 70 років (80,7% жінок), виявило значний вплив стресу, пов'язаного з війною, на якість сну. Понад половина учасників (54,6%) відзначили погіршення сну, ще 29,4% — часткові зміни. Майже половина (45,4%) сплять менше 7 годин, що нижче за рекомендовану норму, а 42% не вважають свій сон відновлювальним. Часті нічні пробудження та труднощі із засинанням фіксували 89,1% опитаних. Понад 68% респондентів відчувають емоційне погіршення після поганого сну, що свідчить про тісний зв'язок між сном і психічним здоров'ям. Основними причинами порушень стали стрес, повітряні тривоги, особисті переживання. Більшість не використовує спеціальні методи покращення сну, хоча частина звертається до медикаментів, медитації, дихальних технік, музики чи фізичної активності. Результати підкреслюють потребу у просвітницьких заходах для підтримки сну в умовах кризи. Ці результати підкреслюють важливість розробки освітніх і профілактичних заходів, спрямованих на покращення сну, а також необхідність надання психологічної допомоги, щоб зменшити вплив стресу на психофізіологічний стан населення в умовах кризи.

Було підготовлено тематичні пам'ятки (рис.1).

Рис. 1. Пам'ятка «Практика покращення сну»

Розроблено та проведено виховну годину для вихованців Роменської МАНУМ (рис.2).

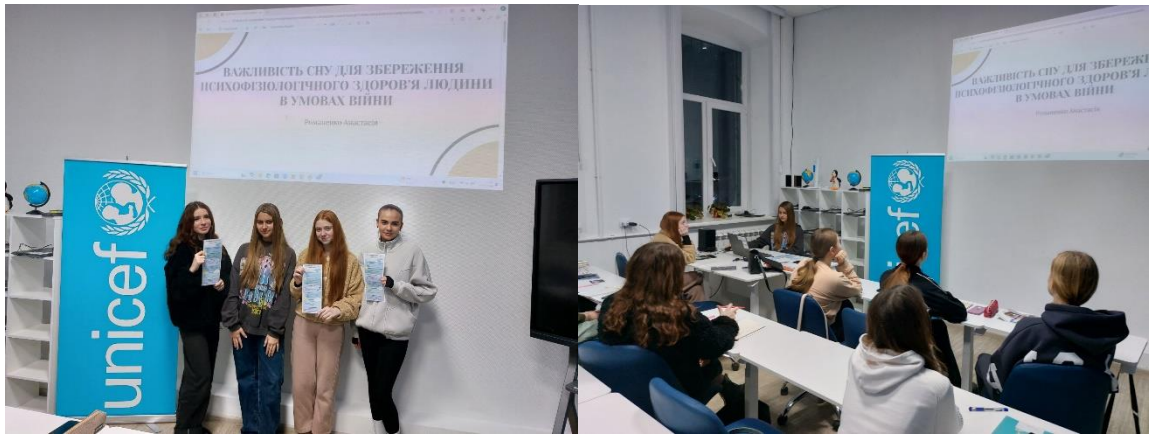

Рис.2. Просвітницька робота з слухачами Роменської МАНУМ

Одержані результати можуть бути використані у закладах загальної середньої освіти під час проведення уроків з біології та основ здоров'я (7-11 клас). Метою заходу було надати учням дієві поради щодо покращення якості сну в умовах стресу.

Література:

1. Здоровий сон – запорука здоров'я // База даних : «Буковинський державний медичний університет» URL: <https://www.bsmu.edu.ua/blog/zdorovij-son-zaporuka-zdorovya/>
2. Проблеми зі сном у військових (і не тільки): чому снодійні не працюють і де шукати вихід // База даних: «Рубрика» URL: <https://rubryka.com/about/>
3. Порушення сну внаслідок дистресу війни// База даних : «Психосоматична медицина та загальна практика» URL: <https://uk.e-medjournal.com/index.php/psp/article/view/428>
4. Розлади сну: як допомогти собі?// База даних : «Центр Охорони Здоров'я» URL: <https://phc.org.ua/news/rozsladi-snu-yak-dopomogti-sobi>
5. Стрес під час війни// База даних: «Ресурсна психологія та психотерапія» URL: <https://arpp.com.ua/articles/stress-during-the-war/>

Солом'яна С. О.,

*учениця 9 класу КЗ СОР «Глухівський ліцей
з посиленою військово-фізичною підготовкою»*

**Наукові керівники – учитель біології Шилова Н. В.,
канд. техн. наук, доцент Сидоренко В. М.**

ПІДЛІТКОВА МІОПІЯ В УКРАЇНІ: ТЕНДЕНЦІЇ ДИНАМІКИ ТА ФАКТОРИ РИЗИКУ

Анотація. Розглянуто проблему підліткової міопії як актуального виклику сучасної медицини та освіти. На основі аналізу статистичних даних Міністерства охорони здоров'я України (форма F12) за 1993-2017 рр. простежено динаміку відносної частоти випадків міопії серед підлітків. Виявлено стійку та високозначущу статеву відмінність у структурі випадків. Додатково висвітлено основні фактори ризику та їхній вплив на формування короткозорості в молодіжному середовищі. Акцентовано увагу на необхідності розробки профілактичних заходів для збереження зорового здоров'я учнівської молоді.

Ключові слова: *підліткова міопія, динаміка, фактори ризику, профілактика.*

Актуальність. Міопія є одним із найпоширеніших порушень зору у світі. Особливе занепокоєння викликає тенденція до зростання випадків короткозорості саме серед підлітків, що пов'язано з підвищеним навчальним та цифровим навантаженням.

За прогнозами ВООЗ, до середини XXI століття більше половини підлітків у всьому світі будуть короткозорими [4]. Для України ця проблема також є актуальною.

Розвиток короткозорості в підлітковому віці зумовлюється комплексом чинників. Генетична схильність істотно підвищує ймовірність захворювання: наявність міопії в одного або обох батьків збільшує ризик у дітей [6].

Важливу роль відіграє спосіб життя. Надмірне перебування за екранами гаджетів і комп'ютерів, тривале читання та інші види «near-work» без належних перерв посилюють зорове навантаження. Метааналіз підтверджує статистично значущий зв'язок між тривалістю екранного часу та частотою короткозорості серед дітей і підлітків [7].

Натомість достатнє перебування на свіжому повітрі має протекторний ефект, адже природне світло позитивно впливає на механізми росту ока [2].

До ризикових факторів належать і умови урбанізованого середовища: висока інтенсивність навчання, менший доступ до природних просторів, знижений рівень фізичної активності [3].

Таким чином, спадковість у поєднанні з особливостями навчально-побутового середовища створює умови для зростання частоти міопії серед підлітків.

Метою дослідження стало виявлення чинників, що впливають на поширення захворювання шляхом дослідження динаміки підліткової міопії в Україні.

Матеріали й методи. У роботі використано офіційні статистичні дані Міністерства охорони здоров'я України (форма F12) за 1993-2017 роки, що відображають абсолютні показники випадків міопії серед українських підлітків [1]. Оскільки статистичні дані щодо показників підліткової міопії з тимчасово окупованих Луганської та Донецької областей починаючи з 2014 року були не повними, їх було вирішено не застосовувати за весь період дослідження.

Для статистичної обробки даних застосовувалися методи описової статистики, графічної візуалізації та біноміальний критерій для перевірки значущості відмінності відносної частоти хвороби за статтю.

Результати дослідження. Протягом усього досліджуваного періоду відносна частота міопії серед дівчат стабільно перевищувала показник серед юнаків. Частка хвороби у дівчат коливалася в межах 53,66%-59,48%, тоді як частка хвороби серед юнаків становила 40,52%-46,34%. Найбільша диспропорція була зафіксована у 2007 році, коли частка хвороби серед дівчат сягнула 59,48%. Сумарна відносна частота міопії за 25 років склала 43,37% для юнаків і 56,63% для дівчат, що демонструє стійку статеву відмінність у структурі захворювання.

Отримані результати про перевагу міопії серед дівчат узгоджуються з висновками міжнародних досліджень [5]. Статеву відмінність науковці пояснюють біологічними (вплив гормональних змін) і поведінковими факторами (дівчата-підлітки можуть проводити більше часу за роботою, пов'язаною зі значним зоровим навантаженням).

Висновки. Загальна кількість зареєстрованих випадків підліткової міопії в Україні за 1993-2017 роки скоротилася на 19,04%. Ця тенденція, імовірно, зумовлена демографічними змінами, але не вплинула на структурну нерівномірність хвороби. Встановлено стійку та статистично значущу статеву відмінність у структурі зареєстрованих випадків. Частка міопії серед дівчат (56,63%) значуще переважає показник серед юнаків (43,37%), що підтверджено біноміальним критерієм ($Z = 203,4, P < 0,001$). Стійкість і статистична значущість виявленої статевої асиметрії свідчить про вплив комплексу факторів – біологічних і поведінкових. Таким чином, структурний аналіз підліткової міопії підтверджує необхідність подальшого детального виявлення ключових факторів ризику в умовах сучасного зорового навантаження.

Література:

1. Звіт про захворювання, зареєстровані у хворих, які проживають у районі обслуговування лікувально-профілактичного закладу. Форма Ф12. 1993-2017. Статистичні дані системи МОЗ. Центр громадського здоров'я МОЗ. URL: <https://phc.org.ua/monitoring-i-statistika/meddata-1>
2. Міопія – що це? Симптоми, ознаки, причини появи. Linzomat. URL: <https://surl.li/thqejk>

3. Міопія. Компендіум. URL: <https://surl.li/rmhqmo>
4. Роксбі Ф. Третина дітей у світі короткозорі й скоро таких буде половина: які причини. BBC NEWS Україна. URL: <https://surl.li/ivmcto>
5. Czepita M., Czepita D., Safranow K. Role of Gender in the Prevalence of Myopia among Polish Schoolchildren. *Journal of Ophtaimology*. 2019 Jul 2; 2019:9748576. URL: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC6636497/>
6. Noelia Martinez-Albert, Inmaculada Bueno-Gimeno, Andres Gene-Sampedro. Risk factors for myopia: a review. URL: <https://www.mdpi.com/2077-0383/12/18/6062>
7. Zong Z., Zhang Y., Qiao J., Tian Y., Xu S. The association between screen time exposure and myopia in children and adolescents: a meta-analysis. *BMC Public Health*. 2024. Vol. 24, Article 1625. URL: <https://surl.lt/aniobt>

Суржик Ю. О.,

викладач вищої категорії Лозівської філії

Харківського автомобільно-дорожнього

фахового коледжу

ЗМЕНШЕННЯ ШКІДЛИВИХ ВИКИДІВ ПІД ЧАС ТЕХНІЧНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ АВТОМОБІЛІВ

У статті висвітлено шляхи зниження шкідливих викидів, які утворюються під час технічного обслуговування та експлуатації автомобілів. А також проаналізовано основні джерела забруднення, описано сучасні технології очищення відпрацьованих газів і заходи, спрямовані на зменшення негативного впливу автомобільного транспорту на природу та запропоновано практичні рекомендації щодо підвищення екологічності процесів технічного обслуговування автомобілів.

Однією з головних проблем автомобільного транспорту є його негативний вплив на навколишнє природне середовище. Автомобіль під час роботи двигуна внутрішнього згоряння виділяє в атмосферу багато шкідливих речовин серед яких: окис вуглецю, вуглеводні, окиси азоту, тверді частки та багато інших. Крім того, під час технічного обслуговування та ремонту, також

можуть утворюватись шкідливі викиди такі як випаровування пального, мастил, розчинників, відпрацьованих газів.[2]

Основними джерелами забруднення під час технічного обслуговування автомобілів є наступні:

- Відпрацьовані гази двигуна, які містять CO, NO_x, CH_x та сажу.
- Випаровування пального під час перевірки паливної системи.
- Аерозолі мастильних матеріалів при заміні оливи та промиванні деталей.
- Частки пилу та мікрочастки металу при шліфуванні, зачищенні та інших механічних роботах.
- Побутові та технічні відходи – відпрацьовані фільтри, ганчір'я, тара з-під різних рідин.

Такі викиди не лише забруднюють повітря, а й можуть створювати небезпеку для всього персоналу СТО.[1]

Для зменшення впливу автотранспорту на навколишнє середовище застосовують наступні технічні та технологічні заходи:

1. Вдосконалення системи нейтралізації відпрацьованих газів. Сучасні автомобілі обладнані каталітичними нейтралізаторами, які перетворюють окис вуглецю, окиси азоту та вуглеводні на безпечні сполуки – такі як CO₂, N₂ і H₂O. При проведенні технічного обслуговування необхідно контролювати їх стан та ефективність роботи за допомогою газоаналізаторів.

2. Використання якісних паливно-мастильних матеріалів. Високоякісні палива з низьким вмістом сірки та синтетичні мастила сприяють більш повному згорянню палива і зменшенню токсичності вихлопних газів.

3. Своєчасна заміна фільтрів і регулювання двигуна. Забруднені повітряні і паливні фільтри та неправильно відрегульований двигун значно збільшують викиди CO та CH_x. Тому регулярне технічне обслуговування дозволяє підтримувати оптимальний режим роботи двигуна.

4. Використання систем аспірації та вентиляції на СТО. Для очищення повітря у виробничих приміщеннях використовують спеціальні установки які відводять вихлопні гази, вентиляційні системи, фільтри для вловлювання шкідливих парів та пилу.

5. Утилізація відпрацьованих матеріалів. Відпрацьовані мастила, ганчір'я, фільтри, акумулятори потрібно збирати в герметичну тару та відправляти на спеціалізовані пункти утилізації.

Зменшення шкідливих викидів під час технічного обслуговування автомобілів можливе також завдяки правильній організації роботи на СТО:

- навчання робітників екологічно безпечним методам роботи;
- проведення інструктажів з охорони праці та екологічної безпеки;
- регулярна перевірка технічного стану обладнання;
- контроль за викидами та ведення журналу екологічних показників.

Під час навчального процесу майбутніх механіків важливо формувати екологічну культуру, усвідомлення відповідальності за стан навколишнього середовища та дотримання екологічних нормативів і стандартів у професійній діяльності.[3]

Сучасна автомобільна галузь активно впроваджує нові екологічні рішення для зменшення шкідливих викидів, серед яких можна виділити наступні:

- електромобілі та гібридні автомобілі, в яких зменшені або повністю відсутні вихлопні гази;
- використання біопалива та водневих систем живлення;
- системи рекуперації енергії та повторного використання відходів;
- цифровий контроль за викидами вихлопних газів у реальному часі (системи OBD).

Отже проблема шкідливих викидів під час технічного обслуговування автомобілів є актуальною і потребує комплексного підходу. Зменшення негативного впливу на навколишнє середовище можливе завдяки

впровадженню сучасних технологій очищення відпрацьованих газів, використанню якісних матеріалів, утилізації відходів і підвищенню екологічної культури робітників. Таким чином, екологізація транспортної галузі є важливою умовою сталого розвитку.

Література:

1. Автомобільна токсикологія та методи контролю викидів. Харків : ХНАДУ, 2023.
2. Бабенко І. О. Екологічні аспекти технічного обслуговування автомобілів. Київ : НТУ, 2022.
3. Матеріали студентської конференції «Екологічна безпека – сучасні напрямки та перспективи вищої освіти», ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2021.

Ткаченко А. В.,

студентка кафедри біології та методики навчання біології

Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка

Ємельяненко О. С.,

учениця Сумського обласного академічного ліцею

імені Дмитра Євдокимова

Науковий керівник – канд. біол. наук, доцент Литвиненко Ю.І.

SORDARIA FIMICOLA CES. & DE NOT ЯК ОБ'ЄКТ БІОТЕХНОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

У сучасній мікології та біотехнології зростає інтерес до природних джерел біологічно активних речовин, серед яких особливе місце як потенційні продуценти таких сполук посідають мікроскопічні гриби. Особливої уваги, серед інших, заслуговують копрофільні сумчасті гриби, що зростають на екскрементах травоядних тварин та є важливою частиною наземних екосистем [3]. Вони відзначаються високою екологічною адаптивністю та здатністю продукувати широкий спектр ферментів та вторинних метаболітів.

Одним із найбільш перспективних представників є *Sordaria fimicola* Ces. & De Not – копрофільний аскоміцет, який широко застосовується як модельний організм у генетичних, цитологічних і молекулярно-біологічних дослідженнях [11]. Його здатність до рекомбінації, фототропізму та швидкого вегетативного росту робить його надзвичайно зручним об'єктом для вивчення фундаментальних біологічних процесів [6]. Незважаючи на значний науковий інтерес, культурально-морфологічні характеристики *S. fimicola* вивчені фрагментарно, що ускладнює його використання для селекції штамів. Крім того, в Україні копрофільні аскоміцети досі належать до найменш вивчених груп грибів [1; 2].

Таким чином, **метою** даного огляду є систематизація наукових даних щодо морфофізіологічних особливостей *Sordaria fimicola* та обґрунтування його значення як цінного модельного і біотехнологічного об'єкта.

Модельний статус *Sordaria fimicola* у фундаментальних дослідженнях.

Рід *Sordaria* належить до родини Sordariaceae і є важливим об'єктом досліджень у цитології, мікробіології та генетиці. Особливу увагу привертають види *Sordaria macrospora* Auersw. та *Sordaria fimicola*, які використовуються як модельні організми для вивчення мейозу, рекомбінації та екологічної адаптації [15].

Sordaria fimicola є сапротрофним грибом, здатним існувати як у фекаліях, так і в тканинах рослин у вигляді ендофіта, що свідчить про високу екологічну пластичність [14]. Цей вид демонструє унікальні адаптаційні властивості. Дослідження популяцій, ізольованих з екстремальних середовищ, показали підвищену частоту мутацій і рекомбінаційних подій, що є наслідком дії природного добору [13; 14]. Цей механізм еволюційної пластичності сприяє виживанню виду в умовах сильного екологічного стресу, підтверджуючи, що *S. fimicola* є цінною моделлю для вивчення адаптаційних механізмів грибів.

Ще однією важливою особливістю є здатність *S. fimicola* до фототропізму – орієнтування росту перитеціїв у напрямку джерела світла, що забезпечує

ефективне поширення спор. Ідентифікація та характеристика гену SfWC-1 підтвердила його ключову роль у фототропній реакції та формуванні плодових тіл, що має значний екологічний ефект [10].

Біотехнологічний потенціал та прикладне значення. Окрім фундаментальної ролі, представники роду *Sordaria* мають значний біотехнологічний потенціал. Зокрема, *S. macrospora* використовується як модель для вивчення аутофагічних процесів, пов'язаних із нейродегенеративними захворюваннями, завдяки схожості механізмів аутофагії із ссавцями [7]. Фундаментальні дослідження *S. macrospora* протягом 25 років дозволили детально вивчити молекулярні механізми розвитку плодових тіл, що є цінним підґрунтям для біотехнології [15].

Що стосується *S. fimicola*, то цей вид демонструє перспективність для біологічного захисту рослин завдяки здатності колонізувати кореневі системи як ендofіт. Дослідження показали, що *S. fimicola* може підвищувати стійкість рослин до стресових факторів (посуха, сольовий стрес) та інфікування фітопатогенами [9]. Механізм цього впливу включає:

- стимуляцію росту кореневої системи;
- виділення біологічно активних сполук (природних фунгіцидів);
- активацію системної стійкості рослин через індукцію механізмів імунного захисту [9].

Висока генетична мінливість *S. fimicola* відкриває можливості для його штучної селекції та відбору штамів із покращеними властивостями для різних агроecosистем [11; 13]. Завдяки цьому *S. fimicola* є перспективним кандидатом для розробки мікробіологічних препаратів для сільського господарства, що сприятиме зменшенню використання хімічних пестицидів.

Висновки. Аналіз наукових джерел підтверджує, що *Sordaria fimicola* є цінним модельним організмом у генетиці та мікробіології, а його екологічна пластичність та унікальні адаптаційні механізми (висока частота рекомбінацій, фототропізм) роблять його важливим об'єктом для вивчення еволюційних

процесів. Наявність ендofітних властивостей та здатність підвищувати стійкість рослин до стресів свідчать про значний біотехнологічний потенціал цього виду для агроекології. Подальше дослідження морфofізіологічної мінливості місцевих ізолятів *S. fimicola* є важливим для їхнього ефективного застосування у біотехнології.

Література:

1. Голубцова Ю. І. Нові для України види копрофільних аскоміцетів. I. Піреноміцети та локулоаскоміцети. *Український ботанічний журнал*. 2008. Т. 65, № 5. С. 701–710.
2. Голубцова Ю. І., Мікос І.Г., Акулов О.Ю. Нові знахідки копрофільних аскоміцетів з Криму. *Чорноморський ботанічний журнал*. 2010. Т. 6, № 1. С. 67–83.
3. Дудка І. О. та ін. Гриби заповідників та національних природних парків Лівобережної України. Київ: Арістей, 2009. Т. 2. 428 с.
4. Литвиненко Ю.І. Копрофільні перитеціодні сумчасті гриби Гетьманського національного природного парку. *Вісті Біосферного заповідника «Асканія-Нова»*. 2022. Т. 24. С. 41–50. <https://doi.org/10.53904/1682-2374/2022-24/7>.
5. Литвиненко Ю. І., Гелюта В. П., Старинська Н. О. Мікроміцети Природного заповідника «Михайлівська цілина». *Український ботанічний журнал*. 2022. Т. 79, № 1. С. 35–50. <https://doi.org/10.15407/ukrbotj79.01.035>.
6. Литвиненко Ю. І. Копрофільні аскомікоти як перспективні продуценти протимікробних вторинних метаболітів. В кн.: *Biological sciences and education in the context of European integration: scientific monograph*. Riga, Latvia: «Baltija Publishing», 2024. С. 34–62. <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-443-6-3>.
7. Сибірний А. А. Механізми автофагії, або самопоїдання – постійної деградації клітинного матеріалу, без якої життя неможливе. *Вісник Національної академії наук України*. 2016. № 1. С. 3–14. URL: <https://visnyk-nanu.org.ua/ojs/index.php/v/article/view/1203>.
8. Dzhagan V., Krupodorova T., Atamanchuk A., Lytvynenko Y., Dzhagan V. Growth and morphological characteristics of some pyrophilous discomycetes in culture. *Biosystems Diversity*. 2023. Vol. 31, Iss. 3. P. 282–289. <https://doi.org/10.15421/012332>
9. Jankovský A., Kunca M., Volak L. *Sordaria fimicola* (Ascomycota, Sordariales) on *Acer palmatum*. *Folia Oecologica*. 2015. Vol. 42. P. 67–71.
10. Krobanan K., Syun-Wun Liang, Ho-Chen Chiu та ін. The Blue-Light Photoreceptor Sfwc-1 Gene Regulates the Phototropic Response and Fruiting-Body Development in the Homothallic Ascomycete *Sordaria fimicola*. *Applied and*

Environmental Microbiology. 2019. Vol. 85, Iss. 12.
<https://doi.org/10.1371/journal.pone.0158895>

11. Olive L. S. Aberrant tetrads in *Sordaria fimicola*. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*. 1959. Vol. 45, № 5. P. 727–732. URL: <https://www.pnas.org/doi/pdf/10.1073/pnas.45.5.727>.

12. Lytvynenko Y. I. Substrate specificity and succession patterns of dung-inhabiting fungi. In: *Ecology Research: Trends and Techniques* / S. Khajuria, V.K.S. Vinayaka, B. Dhotra, M. Chetia (eds.). 1st ed. Kolhapur, Maharashtra, India: Bhumi Publishing, 2025. P. 1–15. <https://doi.org/10.5281/zenodo.17244609>.

13. Saleem M., Lamb B. C. Inherited Differences in Crossing Over and Gene Conversion Frequencies Between Wild Strains of *Sordaria fimicola* From «Evolution Canyon». *Journal of Evolutionary Biology*. 2001. Vol. 14, № 6. P. 963–975.

14. Tamar Kis-Papo, Kirzhner V., Wasser S.P. та ін. Evolution of genomic diversity and sex at extreme environments: Fungal life under hypersaline Dead Sea stress. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*. 2003. Vol. 100, № 25. P. 14970–14975.

15. Teichert I., Pöggeler S., Nowrousian M. *Sordaria macrospora*: 25 years as a model organism for studying the molecular mechanisms of fruiting body development. *Applied Microbiology and Biotechnology*. 2020. Vol. 104, Iss. 9. P. 3691–3704. <https://doi.org/10.1007/s00253-020-10504-3>

Худавердієва В. А.,

канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри туризму

Державного біотехнологічного університету

ЕКОЛОГІЧНА ОСВІТА І КУЛЬТУРА ТУРИСТІВ ЯК УМОВА РАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ ТА РЕСУРСОЗБЕРЕЖЕННЯ

Екологічна освіта туристів – це система знань, навичок і цінностей, що формує усвідомлене та відповідальне ставлення до природних ресурсів, культурної спадщини та соціального середовища. Вона спрямована на те, щоб туристи: розуміли вплив своєї діяльності на природу та громади; дотримувалися принципів мінімального впливу на екосистеми; поширювали культуру сталого споживання і туризму; залучалися до природоохоронних та

соціальних ініціатив під час подорожей. Екологічна освіта є ключовим елементом сталого туризму, оскільки саме поведінка туриста визначає ступінь навантаження на природні та культурні ресурси [1]. Без формування екологічної культури ефективність будь-яких державних чи локальних заходів зі сталого розвитку зменшується.

До головних механізмів формування екологічної культури туристів відносять:

1. Інформаційно-освітні програми: лекції, семінари, воркшопи в туристичних центрах, національних парках і екоцентрах; видання і розповсюдження буклетів, карт, плакатів із правилами поведінки в природоохоронних та рекреаційних зонах; використання цифрових платформ і мобільних додатків для інформування туристів про екологічні стандарти.

2. Екоосвітні маршрути: створення тематичних маршрутів (флора, фауна, культурна спадщина), де відвідувачі отримують інтерактивні знання про навколишнє середовище; використання QR-кодів, аудіогідів та інтерактивних стендів для навчання туристів принципам сталого туризму.

3. Практичні заходи та волонтерські програми: залучення туристів до акцій із прибирання природних територій, посадки дерев, відновлення екосистем; програми «еко-волонтерства» у національних парках та заповідниках, що поєднують рекреацію з природоохоронною діяльністю.

4. Партнерство з освітніми закладами: спільні програми шкіл, університетів і туристичних компаній щодо вивчення екологічних проблем та сталого розвитку; навчальні тури для студентів та молоді з акцентом на екологічну відповідальність.

Екологічна культура туристів безпосередньо впливає на сталий розвиток туристичних регіонів, оскільки дозволяє: зменшити екологічне навантаження (туристи дотримуються правил поводження з відходами, не руйнують рослинність, не турбують тварин, що дозволяє зберегти біорізноманіття);

підвищити ефективність природоохоронних програм (високий рівень свідомості серед туристів сприяє тому, що заходи національних парків, зелених зон та культурних об'єктів виконуються ефективніше); стимулювати економічну відповідальність бізнесу (туристи із сформованою екологічною культурою віддають перевагу сертифікованим «зеленим» готелям та екофермам, що стимулює підприємства дотримуватися екостандартів); формувати соціальну відповідальність (туристи, які усвідомлюють вплив своєї діяльності, беруть участь у волонтерських програмах, підтримують місцеві громади та культурні ініціативи) [2]. Приклади успішної екологічної освіти туристів: Національні парки Карпат, Поділля та Прикарпаття організовують екоосвітні маршрути, семінари та інформаційні центри (програми «Зелені стежки» та «ЕкоКарпати» включають навчання правил поведінки з природою для туристів усіх вікових категорій); Скандинавія: інтерактивні екоцентри та програми навчання дітей і дорослих у національних парках. Канада і США: «Junior Ranger Program» - освітні програми для туристів, які поєднують розваги і навчання природоохоронним правилам.

Виклики успішної екологічної освіти: недостатня поширеність екологічної освіти - багато туристичних об'єктів поки не забезпечують системної інформації для туристів про сталий розвиток і екологічні стандарти; низька екологічна свідомість населення – туристи не завжди усвідомлюють шкоду від сміття, стихійних походів та недотримання правил поведінки з природою; необхідність інтеграції цифрових технологій - використання додатків, онлайн-платформ та інтерактивних засобів навчання може підвищити ефективність екологічної освіти. Перспективи подальшого розвитку і ефективного впровадження успішної екологічної освіти на практиці: впровадження обов'язкових екоінструктажів для туристів у національних парках та туристичних об'єктах; розширення волонтерських програм і практичного навчання на місцях; створення національної платформи

екологічної освіти туристів із інтерактивними маршрутами, сертифікацією та освітніми курсами.

Принцип екологічної відповідальності суб'єктів туристичної діяльності визначає обов'язок усіх учасників туристичного процесу – туристичних компаній, готелів, організаторів екскурсій, перевізників та самих туристів – дотримуватися правил екологічної безпеки та сприяти збереженню навколишнього середовища. Сутність цього принципу полягає у розумінні того, що туризм, як галузь економіки, може мати значний вплив на природу: від виснаження ресурсів і забруднення територій до порушення екосистем. Екологічна відповідальність передбачає не лише мінімізацію негативного впливу на природу, а й активні заходи з її охорони та відновлення, включаючи екоосвітню діяльність та популяризацію сталого туризму [3].

Принцип екологічної відповідальності реалізується через кілька ключових аспектів: 1. Раціональне використання природних ресурсів. Туристичні підприємства та організатори повинні забезпечувати, щоб споживання води, енергії та інших природних ресурсів було оптимальним. Наприклад, використання водозберігаючих систем у готелях або енергоефективного освітлення на туристичних об'єктах. 2. Зменшення негативного впливу на екосистеми. Важливо контролювати відходи, забруднення водних джерел, збереження зелених зон та дикої природи. Організатори туристичних маршрутів повинні враховувати екологічні обмеження, не перевантажувати природні території та дотримуватися норм відвідування заповідників і національних парків. 3. Дотримання екологічного законодавства. Суб'єкти туристичної діяльності зобов'язані дотримуватися законів і нормативних актів, що регулюють охорону навколишнього середовища. Це включає ліцензування діяльності, екологічні сертифікації, дотримання правил поведінки з відходами та охорони флори і фауни. 4. Екоосвіта та просвітницька діяльність. Туристичні компанії та гіді повинні проводити освітню роботу серед туристів, пояснювати правила поведінки в

природі, важливість збереження біорізноманіття та популяризувати принципи «відповідального туризму». Це допомагає формувати у туристів усвідомлене ставлення до довкілля. 5. Відновлювальні заходи та екологічні ініціативи. Підприємства можуть брати участь у проектах з відновлення природних територій, висаджування дерев, очищення пляжів і водойм, збереження рідкісних видів рослин та тварин [4]. Такі дії підвищують екологічну цінність туристичних об'єктів і сприяють формуванню позитивного іміджу компаній.

Для впровадження принципу екологічної відповідальності туристичні підприємства застосовують різноманітні практичні заходи:

- Екологічне планування маршрутів та послуг. Продумування туристичних маршрутів з урахуванням екологічних обмежень, обмеження кількості відвідувачів у заповідниках, контроль за інтенсивністю туристичних потоків.
- Впровадження «зелених» стандартів у готельному бізнесі.
- Використання енергозберігаючих технологій, систем переробки води, сортування та переробки відходів, використання екологічно безпечних матеріалів.
- Сертифікація та стандартизація екотуризму. Участь у програмах сертифікації, які підтверджують екологічну відповідальність підприємства, наприклад, Green Key або сертифікати національних еко-організацій.
- Інформаційне забезпечення туристів. Поширення інформаційних матеріалів, проведення інструктажів та лекцій для туристів щодо правил поведінки у природних зонах.
- Співпраця з місцевими громадами. Туристичні компанії можуть брати участь у місцевих природоохоронних програмах, сприяти розвитку екологічно чистого туризму та залучати громаду до охорони природних ресурсів.

Впровадження принципу екологічної відповідальності у туристичну діяльність має стратегічне значення для розвитку галузі: збереження природних

ресурсів і культурної спадщини [5]. Дотримання екологічних норм допомагає уникнути деградації природних ландшафтів і забезпечує тривале існування туристичних об'єктів. Екологічна освіта і культура туристів - ключова умова сталого розвитку туристичних регіонів. Вона забезпечує: збереження природних ресурсів; ефективність програм охорони природи; розвиток відповідального бізнесу; підвищення соціальної та екологічної відповідальності туристів. Без формування екологічної культури будь-які нормативні чи управлінські заходи у сфері сталого туризму втрачають свою ефективність. Тому державна політика, громадські ініціативи та освітні програми повинні активно поєднуватися для створення свідомого туриста, який розуміє і підтримує принципи сталого розвитку.

Література:

1. Програма ООН з довкілля (ЮНЕП). URL: <https://hnh.news/3014/programa-oon-z-dovkillya-yunep/#:~:text=>
2. UNEP – Climate Technology Progress Report / resources on renewable energy and climate technology (2024). UNEP - UN Environment Programme. URL: <https://www.unep.org/>
3. Закон України «Про туризм». Відомості Верховної Ради України, 1995, № 31, ст. 241. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80#Text>
4. Закон України «Про оцінку впливу на довкілля». Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 29, ст.315. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2059-19#Text>
5. Стратегія розвитку туризму та курортів на період до 2026 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2017-%D1%80#Text>

Щагіна С. Ю.,

магістр кафедри садово-паркового мистецтва

та ландшафтного дизайну

Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Науковий керівник – канд. біол. наук, доц. Кузнецова О.В.

РОЛЬ ЕКОЛОГІЧНИХ ГАЗОНІВ У СТРУКТУРІ СУЧАСНОГО ЛАНДШАФТНОГО ПРОСТОРУ

На індустріальних територіях міські та приміські ландшафти переживають суттєві зміни. Під тиском антропогенного, кліматичного впливу, зростаючих вимог до використання земель змінюються підходи до озеленення. Газони, що є одними із найпоширеніших елементів штучного ландшафтного простору, зазнають критики за високу інтенсивність трансформації у трав'яні покрити, а з точки зору догляду та економічності - витрат води, добрив, пестицидів. При наявності високих затрат для їх догляду та необхідності підтримання високої декоративності у суспільстві розвивається погляд на користь екологічних газонів - форм зеленого покриття, які мінімізують втручання людини, знижують використання синтетичних добрив і води, сприяють збереженню біорізноманіття. Саме в розумінні існуючої стійкої урбаністики екологічні газони стають важливим компонентом озеленення. Перехід від класичного газону до диференційованих, функціонально і біологічно насичених трав'яних покриттів є ключовим кроком у трансформації озеленення міст.

Є різні підходи до поняття «екологічний газон», які поєднують як зменшення витрат на утримання газону, так й збереження їх екологічної цінності. До таких підходів відносять низькоінтенсивні традиційні газони «low-input lawns» [Pornaro et al., 2023], суміші з тонконогових і тонколистих видів

[Munshaw, Powell, 2018], газони з медоносними низькорослими квітучими рослинами «bee lawns» [Norton et al., 2019], мікс-газони з домішкою місцевих рослин [Rooya et al., 2013]. Прикладом також може бути трансформація газону у короткострижені міські луки [Trémeau et al., 2024]. У кожному варіанті пріоритетом залишається зменшення використання хімічних добрив, пестицидів оптимізація поливу, зменшення фізичної праці у догляді, та водночас підтримка структурної та видової різноманітності.

В наш час актуальним стає перегляд складу травосумішей з використанням рослин, що можуть підтримувати якість ґрунту, доповнюючи його мінеральними компонентами. Так, комбінації з домішками конюшини або тим'яну не тільки створюють симбіози зі злаками для фіксації азоту, а є покращенням кормової бази для опилювачів. Дослідження з перетворення газонів на лугові ділянки показали різке зростання видового складу безхребетних і позитивну реакцію опилювачів. Рідше скошування, доповнення квітучими видами підвищують кількість ентомофагів [Norton et al., 2019].

Екологічні газони мають втілювати важливі екосистемні функції і з точки зору екологічного, і економічного виміру. Такі трав'яні покриття з багаторусною кореневою системою менше ущільнюють ґрунти, підвищують їх аерацію. Використання органічних добавок і мульчі сприяють підвищенню родючості та водопроникності ґрунту за рахунок інфільтрації опадів. Мінімізація ущільнення верхнього шару уповільнює поверхневий стік вод та зменшує навантаження на міські водовідведення. Це підтверджують дослідження, які порівнюють традиційні газони і міські луки щодо затримки вологи [Trémeau et al., 2024]. Зниження інтенсивності удобрення за використанням сидератів або мульчі скорочує надлишкове використання азоту і фосфору. Перехід на органічні підживлення зменшує ризик стоку хімічних речовин з міських територій, забруднення водойм [Hobbie et al., 2017]. Практики горизонтального зонування ґрунту серед газонних покриттів вже досліджуються [Trémeau, J. et al., 2024].

В окремих дослідженнях вказується, що зниження інтенсивності удобрення у поєднанні зі змінами у видовому складі трав може підвищити стійкість дернини до абіотичних стресів - посухи, температурних коливань, сприяти формуванню більш глибокої кореневої системи [Braun et al., 2024]. Тут же зазначається, що важливо балансувати потребу в стійкості покриття для спортивних чи інтенсивно експлуатованих ділянок та екологічно обґрунтованими обмеженнями у вмісті поживних речовин.

Проектуючи створення екологічних газонів необхідно також враховувати реакцію різних таксономічних груп рослин. Науковці у своїх дослідженнях звертають увагу, що при однаковому закладанні подібних травостоїв у різних ґрунтово-кліматичних умовах вони бувають неоднорідними. Частина груп рослинних сумішей реагує позитивно, інші - нейтрально або навіть негативно [Hu et al., 2024]. Тому проектування має підлаштовуватись до локальних умов. Для підвищення адаптації потрібно розглядати використання місцевих видів з включенням автохтонних трав. Як пропозиція до облаштування - модульність і варіативність, тобто можливість поступової трансформації частин газону до лучних ділянок, експерименти з «bee lawn».

Екологічні газони - практична стратегія для екологічних потреб у міському ландшафті. Перехід на подібні практики може бути дуже вигідним при масштабному впровадженні. При науковому підході такі травостої зможуть забезпечити регулювання водного режиму, фільтрацію нутрієнтів, підтримку біорізноманіття, пом'якшення міських теплових ефектів та культурно-рекреаційні функції. Але для ефективного інтегрування таких екологічних газонів у структуру сучасних парків, скверів та приватних садів потрібно опиратись на міждисциплінарний підхід, поєднанні знань ландшафтного дизайну, екології, ґрунтознавства.

Література

1. Braun, R.C. et al. (2024). The role of turfgrasses in environmental protection and their benefits to humans: Thirty years later. *Crop Science*. 64 (6). P. 2909-2944. doi: 10.1002/csc2.21383

2. Hobbie, S.E. et al. (2017). Contrasting nitrogen and phosphorus budgets in urban watersheds and implications for managing urban water pollution. *Proc Natl Acad Sci U S A*. 3. 114(16). P.4177-4182. doi: 10.1073/pnas.1618536114
3. Hu X., Lima M.F. (2024). The association between maintenance and biodiversity in urban green spaces: A review. *Landscape and Urban Planning*. 251. 105153. doi: 10.1016/j.landurbplan.2024.105153
4. Munshaw, G., Powell, A.J. (2018). Lawn Management. *Plant and Soil Sciences. Kentucky Master Gardener Manual*. 15. 209-230. https://www.rs.uky.edu/consumer/extension_pdfs/agr206.pdf
5. Norton, B.A. et al. (2019). Urban meadows as an alternative to short mown grassland: effects of composition and height on biodiversity. *Ecol Appl*. 29(6). e01946. doi: 10.1002/eap.1946
6. Pooya, E. S. et al. (2013). The use of native turf mixtures to approach sustainable lawn in urban landscapes *Urban Forestry & Urban Greening*. 12(4). 2013. 532-536. doi.org/10.1016/j.ufug.2013.06.009
7. Pornaro, C., Fidanza, M., b, Macolino, S. (2023). Yarrow (*Achillea millefolium*) for low-input lawns in the Mediterranean environment. *Urban Forestry & Urban Greening*. 79. 127812. doi.org/10.1016/j.ufug.2022.127812
8. Trémeau, J. et al. (2024). Lawns and meadows in urban green space – a comparison from perspectives of greenhouse gases, drought resilience and plant functional types. *Biogeosciences*. 21(4). 949-972. doi.org/10.5194/bg-21-949-2024.

СЕКЦІЯ: ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА, СПОРТ, ЗДОРОВИЙ СПОСІБ ЖИТТЯ

Байдак А. Р.,

здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Бердянського державного педагогічного університету

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. Лесик А. С.

ФІЗИЧНА АКТИВНІСТЬ ЯК ЧИННИК ЗБЕРЕЖЕННЯ ЗДОРОВ'Я ТА ПРОФІЛАКТИКИ ГІПОДИНАМІЇ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Сучасна школа постає перед важливим завданням – не лише передати знання, а й сформувати у дітей молодшого шкільного віку основи здорового способу життя. Особливого значення набуває питання фізичної активності, адже саме вона є одним із головних чинників зміцнення фізичного й психічного здоров'я, розвитку соціальних компетентностей та профілактики захворювань.

Гіподинамія – малорухливий спосіб життя, що супроводжується зниженням рівня фізичних навантажень [3, с. 3], що дедалі частіше фіксується серед дітей початкової школи. Причинами цього явища є урбанізація, поширення гаджетів, недостатня кількість уроків фізичної культури та обмежені можливості для активного дозвілля. Низький рівень фізичної активності негативно позначається як на фізичному стані організму, так і на психічному розвитку дитини.

Дослідження О. Єлізарової, С. Гозак, Т. Станкевича та А. Парац [2, с. 47] доводять, що для дітей молодшого шкільного віку рекомендованим є щоденне залучення до не менше ніж шістдесяти хвилин рухової активності середньої та високої інтенсивності. Цей показник ґрунтується на міжнародних рекомендаціях і підтверджений результатами системних оглядів. До такої активності належать біг, ігри на свіжому повітрі, спортивні вправи, плавання,

активні прогулянки. Регулярні фізичні навантаження у цьому віці сприяють розвитку м'язово-скелетної системи, нормалізують роботу серцево-судинної та дихальної систем, покращують обмін речовин і підвищують загальну витривалість організму [5, с. 31].

Недостатній рівень фізичної активності має комплексний негативний вплив. Зростає кількість дітей із надмірною масою тіла, що підвищує ризик виникнення метаболічних порушень у дорослому житті. Погіршується постава, частіше спостерігаються сколіотичні зміни, сидячий спосіб життя без належної рухової компенсації призводить до дисбалансу м'язів та ослаблення опорно-рухового апарату. Гіподинамія також негативно позначається на когнітивних функціях: діти стають менш уважними, швидше втомлюються на уроках, демонструють нижчий рівень академічних результатів. На думку Г. Шепелли [6, с. 43–44], однією з причин є переорієнтація дитячого дозвілля на віртуальні ігри, що витісняють традиційні рухливі форми відпочинку.

Для подолання наслідків гіподинамії в закладах освіти необхідно створювати умови для системної рухової активності. До найбільш ефективних засобів відносять урізноманітнення уроків фізичної культури за рахунок ігрових методів, командних естафет і спортивних ігор, упровадження фізкультхвилинок на уроках, організацію активних перерв з рухливими вправами або танцювальними паузами. Важливе значення має і позашкільна діяльність – гуртки, секції, змагання, туристичні походи. Дослідження Т. Палій [4, с. 3–11] акцентує увагу на тому, що групи продовженого дня створюють додаткові можливості для формування рухових навичок і організації активного дозвілля школярів, що особливо важливо для працюючих батьків.

Окремої уваги заслуговує роль сім'ї. Батьки відіграють ключову роль у формуванні ставлення дитини до фізичної активності. Саме від них залежить участь у спортивних секціях, туристичних заходах, спільних сімейних прогулянках. Регулярні фізичні вправи, виконані у форматі спільної діяльності,

не лише зміцнюють здоров'я, але й формують емоційний зв'язок у сім'ї та створюють позитивну мотивацію до активного способу життя [5, с. 29–34].

Не менш важливим є і психологічний аспект. Зарубіжні дослідження підтверджують, що фізична активність позитивно впливає на психічне здоров'я дітей: знижує рівень тривожності, покращує настрій, підвищує самооцінку. S. Biddle та M. Asare [1] доводять, що регулярні фізичні вправи є ефективним засобом профілактики депресивних симптомів та сприяють кращій соціалізації школярів у класному колективі. Таким чином, фізична активність у молодшому шкільному віці має не лише фізіологічне, але й соціально-психологічне значення.

Отже, фізична активність у молодшому шкільному віці є визначальним чинником збереження та зміцнення здоров'я дітей. Регулярні заняття фізичною культурою сприяють профілактиці гіподинамії, гармонійному фізичному і психічному розвитку, формуванню стійких звичок здорового способу життя. Комплексна профілактика можлива лише за умови взаємодії закладу освіти, родини та позашкільних організацій. Тільки таким чином можна забезпечити системність і сталість рухової активності, що стане запорукою здорового майбутнього підростаючого покоління.

Література:

1. Biddle S. & Asare M. Physical activity and mental health in children and adolescents: a review of reviews. *British Journal of Sports Medicine*. 2011. Vol. 45, № 11. Pp. 886–895. URL: <https://doi.org/10.1136/bjsports-2011-090185> (дата звернення: 31.10.2025).
2. Єлізарова О. Т., Гозак С. В., Станкевич Т. В., Парац А. М. Рівні оздоровчої рухової активності для дітей молодшого шкільного віку: системний огляд актуальних досліджень. *Актуальні проблеми сучасної медицини*. 2021. Вип. 7. С. 30–44.
3. Левінець Н. Як забезпечити оптимальну рухову активність дітей у сучасних умовах. *Дошкільне виховання*. 2024. №2. С. 3–11.
4. Палій Т. В. Розвиток фізичної активності дітей молодшого шкільного віку в умовах групи продовженого дня : кваліфікаційна робота на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти. Чернівці : Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, 2022. 104 с.

5. Сидорук І. О., Євтух М. І., Зарічанська Л. О., Гірак А. М. Значення рухової активності дітей та підлітків. *Реабілітаційні та рекреаційні технології*. 2020. № 7. С. 29–34.

6. Шепелла Г. Л., Брич В. В. Окремі аспекти формування фізичної активності у дітей. *Україна. Здоров'я нації*. 2024. № 2. С. 41–50.

Бондаренко Р.В.,

аспірант кафедри легкої атлетики

Шутєєв І. В.,

аспірант кафедри легкої атлетики

Харківської державної академії фізичної культури

Науковий керівник – кандидат наук з фізичного виховання та спорту,

доцент Єфременко А. М.

МОЖЛИВОСТІ ІНТЕРНЕТУ РЕЧЕЙ ДЛЯ КОНДИЦІЙНОГО ТРЕНУВАННЯ У СПОРТІ ТА ФІЗИЧНОМУ ВИХОВАННІ

Конвергенція сенсорних технологій, повсюдних мереж та передової аналітики, спільно відома як Інтернет речей (IoT), докорінно трансформує навчальний та тренувальний процес в сфері фізичного виховання та спорту. Технологічна трансформація виходить за межі простого збору даних, сприяючи створенню комплексних, взаємопов'язаних екосистем, розроблених для оптимізації, індивідуалізації та підвищення безпеки тренувального процесу.

Основні застосування технологій IoT у фізичному вихованні та спорті включають складний моніторинг продуктивності, надійну оцінку стану фізичної підготовленості, динамічне розпізнавання активності та детальні методи відстеження [4]. Ці функції реалізуються через сенсорні системи, які збирають, обробляють та передають необхідні дані для оцінки стану та покращення результативності спортсмена [5]. Зібрані показники включають як фізіологічну, так і біомеханічні сфери [2]. Фізіологічні змінні, що

контролюються, включають варіабельність серцевого ритму (BCR), режим дихання та температуру тіла, тоді як біомеханічні показники зосереджені на просторових та кінетичних даних (кути суглобів, режими активації м'язів та сили реакції опори [1, 3]. У спорті IoT сприяють підвищенню ефективності та зменшенню ризиків у підготовці атлетів, забезпечуючи моніторинг як внутрішнього, так і зовнішнього навантаження. У педагогічному контексті фізичного виховання технології IoT зосереджені на залученні, мотивації та адресності навчання, зокрема через гейміфікацію та персоналізовані системи онлайн-навчання.

Незважаючи на значний прогрес у застосуванні, загальна зрілість технології IoT у рамках спортивної науки залишається обмеженою через проблеми з науковою обґрунтованістю, надійністю та операційною стабільністю. Також існує проблема технологічної фрагментації, де організації часто інвестують у кілька незалежних точкових рішень, що використовують різні протоколи зв'язку, що ускладнює консолідацію даних для комплексного аналізу. Крім того, традиційні централізовані хмарні архітектури часто не задовольняють вимоги до затримки та пропускну здатності спортивного моніторингу в режимі реального часу.

Метою дослідження є аналіз можливостей та обмежень впровадження технологій Інтернету речей для оптимізації кондиційного тренування у контексті спорту та фізичного виховання.

У роботі застосовано метод систематичного аналізу та синтезу наукових джерел, що стосуються застосування технологій Інтернету речей, носимих пристроїв, глибокого навчання та периферійних обчислень у спортивній науці та фізичному вихованні.

Технології Інтернету речей створюють подвійну присутність у фізичній активності, демонструючи значні можливості у відстеженні зовнішнього робочого навантаження, кінетики та підвищенні мотивації в педагогічних умовах [4]. У спорті застосування Інтернету речей сприяє індивідуалізації

тренування, використовуючи дані в режимі реального часу для налаштування програм [5]. Інтеграція носимих технологій з передовою біомеханічною аналітикою підтримує здоров'я та проактивну профілактику травм, надаючи детальний зворотний зв'язок щодо механіки рухів [2; 4]. У фізичному вихованні гейміфікація на основі Інтернету речей значно підвищує залученість та академічну мотивацію учнів [1; 3].

Для подолання проблем із продуктивністю у реальному часі та високою затримкою галузь рухається до інтегрованих архітектур, що поєднують глибоке навчання та периферійні обчислення. Зокрема, периферійні обчислення забезпечують критично важливе середовище з низькою затримкою, необхідне для миттєвого аналізу [5]. Оптимізовані алгоритми глибокого навчання значно покращують продуктивність систем моніторингу спортсменів у реальному часі, досягаючи кращого часу відгуку та точності обробки даних [2].

Парадокс технологічної зрілості полягає в тому, що Інтернет речей ефективний для зовнішнього навантаження, але рівень зрілості залишається низьким для внутрішніх фізіологічних біомаркерів, необхідних для прийняття важливих рішень для оптимізації тренувального процесу.

Таким чином, інтернет речей є трансформаційною технологією для кондиційного тренування, але його повний потенціал у спортивній науці обмежений недостатньою науковою обґрунтованістю для фізіологічних біомаркерів внутрішнього навантаження.

Подальші дослідження передбачають реалізацію гейміфікованого підходу до побудови кондиційного тренування представників різних типологічних груп у спорті та фізичному вихованні.

Література:

1. Arora C., Razavian M. Ethics of gamification in health and fitness-tracking. *International Journal of Environmental Research and Public Health*. 2021. №18 (21). P. 1–8. URL: <https://doi.org/10.3390/ijerph182111052> (дата звернення: 31.10.2025).
2. Cotton V., Patel M. S. Gamification use and design in popular health and fitness mobile applications. *American Journal of Health Promotion*. 2019. №33 (3).

P. 448–451. URL: <https://doi.org/10.1177/0890117118790394> (дата звернення: 31.10.2025).

3. Domuta A. D., Libal O., Strauss C. Health and fitness apps: An analysis of gamification elements in Austria. У N. Shakhovska, M. Kovac, I. Izonin, & S. Chretien (Ред.), *6th International Conference on Informatics & Data-Driven Medicine, IDDM 2023*. 2023. Vol. 3609. P. 1-10. RWTH AACHEN. URL: <https://ceur-ws.org/Vol-3609/paper9.pdf> (дата звернення: 31.10.2025).

4. Jin R., Cai C., Deng T., Li Q., Zheng R. MotionBeep: Enabling fitness game for collocated players with acoustic-enabled IoT devices. *IEEE Internet of Things Journal*. 2021. №8(13). P. 10755–10765. URL: <https://doi.org/10.1109/JIOT.2021.3050436> (дата звернення: 31.10.2025).

5. Kang S., Kim S., Kim J. Forensic analysis for IoT fitness trackers and its application. *Peer-to-Peer Networking and Applications*. 2020. №13(2, SI). P. 564–573. URL: <https://doi.org/10.1007/s12083-018-0708-3> (дата звернення: 31.10.2025).

Борлак Н. П.,

магістрантка кафедри фізичної культури, спорту та здоров'я людини

Ізмаїльського державного гуманітарного університету

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. Рубан А.К.

ЗАСТОСУВАННЯ РУХЛИВИХ ІГОР НА НАВЧАЛЬНИХ ЗАНЯТТЯХ З ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Жодна гра, що використовується у виховному процесі, не повинна завдавати шкоди здоров'ю дітей. Педагог має відповідально регулювати ігрове навантаження, враховуючи стан здоров'я, рівень фізичної підготовки, вік, стать та індивідуальні особливості кожної дитини. Водночас необхідно забезпечити належний медичний і педагогічний контроль.

Основні завдання педагога полягають у тому, щоб:

- сприяти зміцненню здоров'я учасників;
- формувати морально-вольові якості;
- розвивати організаторські здібності;
- допомагати у набутті життєво важливих навичок;
- враховувати психофізичні характеристики кожної дитини.

Щоб гра залишалася цікавою для дітей і водночас виконувала виховні та розвивальні функції, слід:

- обирати гру, яка найкраще відповідає поставленим цілям;
- оцінювати її доступність і відповідність фізичному та інтелектуальному рівню учасників. Надмірна складність може знизити інтерес, а надто проста гра – не стимулює розвиток;
- ретельно підготувати ігровий простір.

Фізичні дії, що виконуються без усвідомлення, мотивації та пізнавального інтересу, призводять до поверхневих, механічних змін і не дозволяють навіть фізично розвиненій дитині ефективно використовувати свої можливості. Тому ключова мета педагога – навчити учня діяти свідомо, керувати власними рухами, аналізувати та порівнювати їх. Інакше його активність залишатиметься лише зовнішньою імітацією.

Ігрова діяльність створює сприятливе середовище для розвитку таких когнітивних процесів, як увага, пам'ять та орієнтація. Активні рухливі ігри сприяють розкриттю внутрішнього потенціалу та творчої ініціативи дітей, оскільки:

- стимулюють їхню активність;
- надають свободу вибору;
- формують проблемні ситуації, які діти вирішують самостійно;
- заохочують до створення нових ігор, естафет, змагань і вправ для однолітків;
- орієнтують на процес досягнення результату;
- навчають усвідомлювати, контролювати та оцінювати власні дії і дії товаришів;
- розвивають мотивацію до навчання та пізнання.

При виборі ігор доцільно надавати перевагу тим, що проводяться на відкритому повітрі, адже вони сприяють адаптації дітей до змінних умов навколишнього середовища.

Особливу роль відіграють такі типи ігор:

– Імітаційні ігри, що базуються на наслідуванні рухів тварин або птахів. Вони не мають чітко визначених правил і значною мірою залежать від природного оточення.

– Творчі (сюжетно-рольові) ігри, у яких діти самостійно визначають мету та правила. Молодші школярі особливо схильні до перевтілення, охоче виконують конкретні рухи, що імітують поведінку тварин або людську працю.

– Ігри-забави, які мають усталені правила і становлять основу традиційних народних ігор, що передаються з покоління в покоління.

У творчих та імітаційних іграх головне завдання педагога – спрямовувати дитячу активність, тоді як в іграх-забавах саме вихователь відповідає за організацію та керівництво процесом. Підбираючи ігри, педагог має ретельно аналізувати їх зміст і співвідносити з фізичними можливостями дітей.

Рухливі ігри, завдяки своїм правилам і динаміці, формують у дітей уявлення про соціальні взаємини та моделі поведінки в реальному житті. Освітню цінність мають ті ігри, структура і характер рухів яких наближені до вправ, що вивчаються на заняттях з гімнастики, легкої атлетики, плавання, спортивних ігор, лижного спорту тощо. Базові рухові навички, набуті в ігровій формі, легко трансформуються під час подальшого опанування техніки складніших рухів, що значно полегшує навчання. Саме тому ігровий метод особливо ефективний на початковому етапі засвоєння рухових дій.

Багаторазове повторення рухів у процесі гри сприяє формуванню навичок їх економного виконання. Важливо навчати дітей застосовувати набуті рухові вміння в нестандартних ситуаціях, що потребують гнучкості та адаптивності.

Рухливі ігри розвивають здатність точно оцінювати просторові й часові характеристики рухів, сприймати одночасно кілька сигналів і швидко реагувати на них. Значну роль відіграють ігри з дрібними предметами – м'ячами, мішечками тощо. Вони активізують шкірно-тактильну та м'язово-рухову чутливість, покращують координацію рук і пальців, що особливо важливо для дітей молодшого шкільного віку.

Під час проведення рухливих ігор на уроках фізичної культури педагог має гнучко поєднувати фронтальні та групові методи, демонструвати учням ігри з

невеликою кількістю учасників, які можна легко організувати у вільний час – на подвір'ї чи шкільному майданчику.

Участь у грі передбачає виконання різних ролей – ведучого, судді, організатора тощо, що сприяє розвитку організаторських здібностей. На етапі ознайомлення ігри допомагають подолати скутість і уникнути помилок у виконанні рухів. На етапі вдосконалення вони дозволяють не лише розвивати фізичні якості, а й осмислювати логіку рухових дій, формувати здатність діяти в змінних умовах.

Освітня мета рухливих ігор полягає не лише в тому, щоб навчити дітей грати, а й у формуванні вміння використовувати гру як засіб фізичного розвитку в повсякденному житті – вдома, на відпочинку тощо.

Формування особистості школяра відбувається через діяльність, що здійснюється у співпраці з учителем. Кожна гра має стати інструментом виховання моральних якостей, зміцнення волі, розвитку творчої активності. Вольові риси, звички та моделі поведінки формуються через систематичне використання рухливих ігор і самобутніх фізичних вправ у навчальній програмі.

Ігрова діяльність має потужний виховний потенціал, оскільки сприяє встановленню міжособистісних контактів, розвитку комунікативних навичок і соціальної взаємодії. Виховна цінність гри визначається її змістом. Підбираючи гру, педагог має чітко усвідомлювати її мету та завдання. Ефективність гри залежить від правильного формування команд, вибору капітана та ведучого, а також від знання індивідуальних особливостей учнів, рівня їхньої підготовки та характеру взаємин у колективі.

Серед оздоровчих завдань – сприяння гармонійному фізичному розвитку дітей та зміцнення їхнього здоров'я. Максимальне використання оздоровчого потенціалу гри є ключовою умовою її застосування на уроках фізичної культури.

За умови належної організації занять, з урахуванням вікових та фізичних особливостей учнів, рухливі ігри позитивно впливають на розвиток опорно-

рухового апарату, м'язової системи, формування правильної постави, а також підвищують функціональні можливості організму.

У зв'язку з цим на уроках фізичної культури доцільно використовувати різноманітні за змістом ігри. Сучасні дослідження підтверджують доцільність включення до навчального процесу ігор, що стимулюють інтерес до науки, літератури, спорту, формують допитливість і позитивні риси характеру.

Настав час переосмислення традиційних форм фізичного виховання та впровадження інноваційних підходів. Особливої актуальності набуває вивчення та відродження народних засобів фізичного виховання. Інтеграція народних рухливих ігор і самобутніх фізичних вправ у навчальний процес дозволяє ефективніше реалізовувати завдання фізичного виховання.

Література:

1. Дудіцька С., Медвідь А., Слобожанінов А. Методика використання рухових ігор для дітей 8-10 років. *Physical culture and sport. Scientific perspective*. 2024. № 1(1). С. 18–24.
2. Лебзіна К. Розвиток фізичних якостей молодших школярів засобами рухливих ігор. *Іноватика у вихованні*. 2023. №1(18). С. 275–285.
3. Хлібкевич С. Підготовка майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту до застосування рухливих ігор у професійній діяльності. *Українська професійна освіта*. 2022. №12. С. 104–112.

Браташ К.Ю., Шубний О.Є.,

студенти 3-го курсу

спеціальності 133 «Галузеве машинобудування», Лозівська філія

Харківського автомобільно-дорожнього фахового коледжу

Науковий керівник – викладач першої категорії

Лозівська філія Харківського автомобільно-дорожнього

фахового коледжу Боюка А.Я.

ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

У ФІЗИЧНІЙ КУЛЬТУРІ ТА СПОРТІ

Сучасний світ характеризується стрімким розвитком технологій, які проникають у всі сфери людського життя – від освіти до медицини, від

промисловості до спорту. Фізична культура та спорт не є винятком. Використання інноваційних технологій у цій галузі не лише підвищує ефективність тренувального процесу, але й сприяє популяризації здорового способу життя серед різних верств населення.

У сучасному суспільстві відбуваються значні зміни, пов'язані з науково-технічним прогресом і цифровізацією всіх сфер життя. Фізична культура та спорт, як важлива складова здорового способу життя, також зазнають впливу цих процесів. Сучасні технології відкривають широкі можливості для вдосконалення тренувального процесу, моніторингу фізичного стану людини, підвищення ефективності занять і популяризації спорту серед населення [1, с.74].

Разом з тим, впровадження новітніх технологій у систему фізичного виховання супроводжується низкою проблем: недостатня технічна оснащеність навчальних закладів і спортивних установ, брак підготовлених фахівців, відсутність належного методичного забезпечення, а також ризик зменшення рухової активності через надмірну віртуалізацію занять.

Отже, виникає потреба у науковому обґрунтуванні та системному підході до впровадження сучасних технологій у сферу фізичної культури і спорту, визначенні їхнього впливу на ефективність занять, розвиток фізичних якостей та формування мотивації до здорового способу життя.

Однією з ключових тенденцій сьогодення є впровадження цифрових технологій у процес тренувань [1, с. 104]. Розумні годинники, фітнес-браслети, мобільні додатки дозволяють спортсменам і звичайним людям контролювати основні показники свого організму – пульс, тиск, кількість кроків, калорій, які спалюються під час занять. Такі пристрої допомагають відстежувати прогрес, аналізувати результати та планувати подальші тренування з урахуванням індивідуальних особливостей.

Не менш важливу роль відіграють віртуальні тренери та онлайн-платформи, які стали особливо популярними під час пандемії COVID-19. Вони

дають змогу проводити заняття дистанційно, брати участь у марафонах, отримувати поради від фахівців у реальному часі. Це розширює можливості для тих, хто не має змоги відвідувати спортивні клуби.

Сучасні технології активно використовуються і у професійному спорті. Завдяки відеоаналізу та комп'ютерному моделюванню тренери можуть виявити технічні помилки спортсменів, удосконалювати тактику, розробляти індивідуальні програми підготовки. У футболі, наприклад, система VAR (Video Assistant Referee) допомагає арбітрам приймати більш об'єктивні рішення [2, с. 46].

Також інновації проникають у галузь спортивної медицини. Використання 3D-моделювання тіла, сенсорів руху та біомеханічних аналізаторів дозволяє точно оцінювати стан опорно-рухового апарату, попереджати травми, а також відновлювати спортсменів після навантажень [3, с. 115].

Окрему увагу заслуговує використання технологій у навчанні фізичної культури [4, с.60]. У школах і університетах впроваджуються інтерактивні платформи, які допомагають учням засвоювати теоретичні знання про фізіологію, техніку виконання вправ, правила безпеки. Віртуальні симуляції дають можливість опанувати складні рухи навіть без наявності спортивного інвентарю.

Отже, сучасні технології стають невід'ємною складовою розвитку фізичної культури та спорту. Вони роблять тренувальний процес ефективнішим, зручнішим і доступнішим. У майбутньому можна очікувати ще глибшої інтеграції технологій – від штучного інтелекту у спортивному аналізі до повної віртуалізації тренувань. Головне – використовувати ці досягнення розумно, зберігаючи баланс між технологічним прогресом і природними можливостями людини.

Література:

1. Биков В. Ю., Спірін О. М., Лупаренко Л. А. Цифрова трансформація освіти: виклики та перспективи. Київ: Інститут інформаційних технологій і засобів навчання НАПН України, 2021. 156 с.

2. Воронова В. І. Інформаційно-комунікаційні технології у фізичній культурі та спорті. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві*. 2020. № 1(49). С. 45–50.

3. Глазирін І. В. Інноваційні технології у фізичному вихованні студентської молоді. *Педагогічні науки*. 2021. № 84. С. 112–118.

4. Гнатюк О. В. Використання цифрових технологій у системі фізичного виховання закладів освіти. *Молодий вчений*. 2022. № 5(107). С. 58–61.

5. Круцевич Т. Ю., Пангелова Н. Є. Сучасні технології у фізичному вихованні школярів: стан та перспективи. *Теорія і методика фізичного виховання і спорту*. 2019. № 3. С. 35–40.

Віскан В. О.,

здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня

Хмельницького національного університету

Науковий керівник – д-р філософії, доц., Квасниця І. М.

ЕСТЕТИЧНИЙ КОМПОНЕНТ ХОРЕОГРАФІЇ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ РУХУ ТА ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ

У сучасному суспільстві зростає інтерес до різних форм фізичної та рухової активності, що поєднують тренувальний аспект із розвитком духовності, естетичних почуттів і творчого самовираження. Однією з таких форм є хореографія – синтез мистецтва, руху, музики й емоції, що водночас виступає засобом фізичного вдосконалення, сценічної підготовки й естетичного виховання. Хореографія – акт творчого самовираження, у якому пластика тіла стає мовою ідей, почуттів і духовного змісту. Хореографічна діяльність охоплює не лише технічне володіння тілом, а й формування певної культури руху – гармонійного поєднання фізичної сили, гнучкості, витривалості з почуттям ритму, пластикою, емоційною виразністю. Вона створює унікальний естетичний простір, у якому рух, музика, емоція й образ утворюють єдину художню систему [4, с. 23]. Саме завдяки цьому синтезу хореографія

розглядається як потужний чинник розвитку фізичної культури особистості, формування здорового способу життя, художнього смаку й світогляду людини.

Мета роботи – розкрити значення естетичного компонента хореографії у формуванні культури руху, фізичного і духовного розвитку особистості, а також у популяризації здорового способу життя.

Момент, коли рух набуває художнього змісту, а тіло стає засобом вираження думки та емоції, є основою естетичного компоненту хореографії. У цьому аспекті танець виходить за межі звичайної фізичної активності, перетворюючись на форму духовної творчості, де пластика руху стає мовою почуттів, ідей та сенсів. Естетика хореографії формує у людини особливе відчуття пропорцій, гармонії, краси руху. Регулярні заняття танцем удосконалюють координацію, поставу, гнучкість, розвивають почуття рівноваги, формують свідоме ставлення до власного тіла. Таке поєднання фізичної та духовної складових є основою формування культури руху – цілісної системи усвідомленого, гармонійного і виразного володіння тілом [3, с. 83].

Хореографія тісно пов'язана з фізичною культурою, адже вона спрямована не лише на досягнення краси рухів, а й на зміцнення фізичного стану організму. Танцювальні вправи активізують серцево-судинну, дихальну та опорно-рухову системи, сприяють розвитку м'язового корсету, підвищують витривалість і координацію [3, с. 85]. Проте на відміну від традиційних видів спорту, хореографія базується на естетичному принципі гармонії, де технічна досконалість поєднується з емоційністю та виразністю. У класичній хореографії це проявляється через гармонію, рівновагу, довершеність лінії та форми. Народна хореографія виражає естетику культури, традиції, національної ідентичності. Сучасна ж – через експеримент, контраст, асиметрію та символізм – відкриває нові простори естетичного сприйняття.

Таким чином, танець стає не лише засобом фізичного тренування, а й способом художнього самовираження. Естетичний компонент мотивує людину до регулярних занять, оскільки фізична активність набуває приємного,

емоційно забарвленого характеру. Саме завдяки цьому хореографія є ефективним засобом формування звички до руху і здорового способу життя.

Естетичне виховання через хореографію сприяє розвитку внутрішньої культури особистості. Танцювальна діяльність формує вміння мислити через рух, виховує почуття гармонії, міри, ритму, композиційного мислення. Вона вчить контролювати власне тіло, емоції, узгоджувати внутрішній стан із зовнішнім проявом [2, с. 81]. У цьому проявляється її позитивний психофізіологічний вплив: хореографія позитивно впливає на емоційний фон, допомагає знімати стрес, розвиває впевненість у собі, сприяє формуванню позитивного світосприйняття.

Хореографічна практика має також соціальне значення – вона формує навички взаємодії, партнерства, колективного мислення. Спільна творча діяльність у танцювальному колективі виховує почуття відповідальності, взаємоповаги, підтримки [1, с. 146]. У поєднанні з естетичними цінностями це створює умови для гармонійного розвитку особистості.

Танець також є засобом філософського осмислення світу. У ньому закладена глибока ідея гармонії руху й духу, людини й Всесвіту. Через естетику пластики танець відображає закони природи, ритми часу, духовні пошуки. Кожен хореографічний твір є своєрідним естетичним маніфестом – спробою через тіло висловити те, що неможливо передати мовою логіки [1, с. 147].

Не викликає сумнів, що танцювальні заняття, незалежно від стилю, передбачають високу рухову активність, що є невід'ємною складовою здорового способу життя. Завдяки систематичним тренуванням підвищується життєвий тонус, зміцнюється опорно-руховий апарат, покращується кровообіг, координація, гнучкість, пластичність рухів. При цьому естетична складова забезпечує внутрішню мотивацію – рух сприймається не як фізичне навантаження, а як природне прагнення до краси й гармонії [5, с. 330].

Хореографія сприяє формуванню звички до активного способу життя, що особливо важливо для дітей та молоді в умовах інформаційної гіподинамії.

Вона допомагає поєднати фізичну культуру з мистецтвом, роблячи турботу про здоров'я частиною духовного розвитку. Таким чином, естетичний компонент хореографії виступає дієвим засобом популяризації рухової активності та фізичного самовдосконалення.

Висновки. Естетичний компонент хореографії має глибоке виховне, оздоровче й культурне значення. Він забезпечує гармонійне поєднання фізичного та духовного розвитку, сприяє формуванню культури руху, виховує естетичне ставлення до тіла, розвиває здатність до самовираження та самоконтролю. Завдяки своїй емоційній насиченості й художньому змісту хореографія є ефективним засобом мотивації до фізичної активності, підтримки здоров'я та збереження психоемоційної рівноваги. У сучасних умовах, коли суспільство потребує нових форм гармонійного розвитку особистості, хореографія стає потужним інструментом інтеграції естетичного й фізичного виховання, формування здорового способу життя та культури тіла.

Отже, естетичний компонент хореографії – це не лише прояв художнього смаку чи сценічної майстерності, а передусім – шлях до гармонії людини з собою, світом і власним тілом. Саме у цій гармонії закладено основу здорової, духовно багатой та культурно розвиненої особистості.

Література:

1. Горголь В. П. Формування естетичної культури майбутніх хореографів у неформальній мистецькій освіті. *Імідж сучасного педагога*. 2023. 6(213). С. 144–150.
2. Кір'ян М. М. Естетичне виховання студентської молоді засобами мистецтва. *Духовність особистості : методологія, теорія і практика*. 2013. № 2. С. 78–83.
3. Ситченко К. В. Хореографія як культурно-естетичний компонент розробки змагальних програм техніко-естетичних видів спорту. *Dance Studies*, 2020. № 3(1). С. 80–91.
4. Хіміч В. Л., Квасниця І. М., Демченко Н. В. Формування педагогічної майстерності майбутніх учителів фізичної культури у процесі навчання спортивно-хореографічних дисциплін. *Молодь і ринок*. 2024. № 5(225) С. 21–25.
5. Хом'як О. А. Виховання естетичних смаків у студентів педагогічних університетів у позанавчальній діяльності. *Психолого-педагогічні основи гуманізації навчально-виховного процесу в школі та ВНЗ*. 2015. № 2. С. 327–335.

Власов І. О.,

студент факультет Управління фізичною культурою та спортом

Національного університету «Запорізька політехніка»

Науковий керівник – канд. пед. наук Омок Г.А.

РОЛЬ СТУДЕНТСЬКОГО ВОЛОНТЕРСТВА У ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ ФІЗИЧНОЇ АКТИВНОСТІ

Сучасні соціальні процеси в Україні характеризуються низкою тенденцій, що безпосередньо впливають на фізичну активність населення. Урбанізація, розвиток цифрових технологій, зростання інформаційного навантаження та гіподинамія призводять до зниження рівня рухової активності, особливо серед молоді. Водночас здоров'я громадян є стратегічним ресурсом держави, а тому формування культури здорового способу життя стає одним із пріоритетних завдань освітньої й соціальної політики [2].

В умовах цих викликів, зростає роль ЗВО, що готують фахівців у галузі фізичної культури та спорту. Звісно, студенти НУ «Запорізька політехніка» факультету Управління фізичною культурою та спортом, не залишилися осторонь, студентська молодь мають величезний потенціал стати активними агентами популяризації рухової активності завдяки своїй професійній підготовці, організаторським здібностям і мотивації до самореалізації у соціально значущій діяльності. Мають унікальні можливості для практичної реалізації своїх знань і навичок у сфері популяризації рухової активності через волонтерську діяльність [4].

В сучасному світі значну роль відіграє студентське волонтерство, яке поєднує освітні, соціальні та виховні функції. Волонтерство у сфері фізичної культури та спорту розглядається як форма соціальної активності, спрямована на безоплатну участь у заходах, що сприяють розвитку рухової культури

населення, організації спортивних подій, тренінгів, лекцій і програм оздоровлення.

Аналіз досліджень таких науковців, як Stepaniuk O, Kogut I, Simms J, Trad A. M, Richards K. A, Woolf J, Chung K, Willet J, Green B. C., Shin N, Michalska M, Grajek M, Rozmiarek M. свідчить, свідчить, що участь здобувачів освіти у спортивному волонтерстві сприяє розвитку їхньої соціальної активності та громадянської відповідальності. Дослідники підкреслюють, що волонтерська діяльність формує у молоді важливі професійні компетентності – організаторські, комунікативні та педагогічні [1-4].

Отже, спортивне волонтерство можна розглядати як дієвий механізм інтеграції освітнього процесу з практичною соціально орієнтованою діяльністю, який забезпечує гармонійний особистісний і професійний розвиток майбутніх фахівців у сфері фізичної культури та спорту.

На факультеті Управління фізичною культурою та спортом Національного університету «Запорізька політехніка» сформовано багатовекторну систему студентського волонтерства, що охоплює організаційний, освітній та соціальний напрями діяльності. Така структура сприяє комплексному розвитку професійних компетентностей майбутніх фахівців і забезпечує поєднання теоретичної підготовки з практичною реалізацією соціально значущих ініціатив.

Організаційний напрям передбачає активну участь студентів у підготовці та проведенні міських, регіональних і університетських спортивних заходів, змагань, масових оздоровчих акцій, флешмобів, спортивно-розважальних квестів. У межах цього напрямку студенти набувають досвіду планування, координації командної роботи, управління заходами та комунікації з представниками громадських і спортивних організацій.

Освітній напрям реалізується через проведення просвітницьких лекцій, майстер-класів і тренінгів, спрямованих на підвищення обізнаності молоді щодо значення фізичної активності, здорового способу життя та профілактики

захворювань. Волонтери долучаються до створення освітніх проєктів, інформаційних кампаній і заходів, що формують у здобувачів освіти мотивацію до систематичних занять фізичною культурою та спортом.

Соціальний напрям орієнтований на залучення студентів до благодійних спортивних акцій і програм, спрямованих на підтримку людей з інвалідністю, соціально вразливих верств населення, дітей-сиріт та учасників реабілітаційних програм. Така діяльність сприяє розвитку в студентів емпатії, соціальної відповідальності та гуманістичних цінностей, що є невід'ємною складовою їхньої професійної етики.

Отже, волонтерська діяльність студентів факультету виступає важливою складовою їхньої професійної підготовки, забезпечуючи інтеграцію освітнього процесу з практичною діяльністю у сфері фізичної культури та спорту, а також сприяє формуванню активної громадянської позиції та соціальної компетентності молоді.

З метою визначення рівня залученості студентської молоді до волонтерської діяльності у сфері фізичної культури та спорту на факультеті Управління фізичною культурою та спортом НУ «Запорізька політехніка» у 2023-2024 навчальному році було проведено внутрішнє опитування.

У дослідженні взяли участь студенти бакалаврату та магістратури. Результати опитування показали, що приблизно 59 % респондентів беруть активну участь у волонтерських проєктах, спрямованих на популяризацію фізичної активності серед населення. Це свідчить про достатньо високий рівень соціальної залученості студентської молоді та усвідомлення нею значущості своєї майбутньої професійної діяльності.

Аналіз мотиваційних чинників продемонстрував, що основними мотивами участі у волонтерській діяльності студенти визначають прагнення до професійного саморозвитку 43 %, бажання приносити користь суспільству 37 % та можливість отримання практичного досвіду 35%.

Отримані дані підтверджують, що для більшості опитаних, волонтерська активність є не лише формою громадянської участі, а й важливим інструментом професійного становлення, самореалізації та набуття практичних навичок, необхідних для подальшої роботи у сфері фізичної культури та спорту.

Отже, студентське волонтерство у сфері фізичної культури та спорту має значний потенціал як інструмент формування здорового способу життя серед громадян. Досвід студентів факультету Управління фізичною культурою та спортом НУ «Запорізька політехніка» демонструє ефективність інтеграції освітньої, соціальної та виховної функцій у процесі підготовки майбутніх фахівців. Розвиток волонтерського руху у ЗВО сприятиме не лише підвищенню рівня фізичної активності населення, але й формуванню соціально відповідальної особистості студента.

Література:

1. Chung K, Willet J, Green B. C, Shin N. Volunteerism During COVID-19: Sport Management Students' Career Interests Against Public Health Risks. *Sport Management Education Journal*. 2024. № 18(2). P. 114–121.
2. Michalska M, Grajek M, Rozmiarek M. Motivations of Sports Volunteers at Mass Endurance Events: A Case Study of Poznan. *Sports (Basel)*. 2025. № 13(8). P. 255.
3. Simms J, Trad A. M, Richards K. A, Woolf J. Examining Strategies for Undergraduate Student Volunteer Engagement and Management in a Community-Based Sport-for-Development Program. *Recreational Sports Journal*. 2024. № 48(1). P. 75–84.
4. Stepaniuk O, Kogut I. The essence of volunteer activity in adaptive sports. *Sport Science Spectrum*. 2024. № 2. P. 110–120.

Головчук А. О.,

учениця 10 класу

Комунального закладу «Вінницький гуманітарний ліцей № 1 ім. М.І. Пирогова»

Науковий керівник – директор закладу Скиба В. А.

РОЛЬ МОТИВАЦІЇ У ВИХОВАННІ КУЛЬТУРИ ЗДОРОВ'Я ШКОЛЯРІВ

У сучасному світі, де темп життя постійно зростає, а технології витісняють рухову активність, питання здорового способу життя стає надзвичайно

актуальним. Особливо це стосується учнівської молоді, яка формує не лише свої знання, а й звички, що впливатимуть на все подальше життя. Тому важливо розуміти, як саме виникає мотивація до здорового способу життя і яку роль у цьому відіграють школа, сім'я та суспільство.

Здоровий спосіб життя – це не лише правильне харчування та заняття спортом. Це комплекс звичок, що сприяють фізичному, психічному та соціальному благополуччю людини. Для учня це означає – достатній сон, активність, збалансоване харчування, відсутність шкідливих звичок, позитивне мислення та вміння керувати своїм часом. Однак для того, щоб ці звички стали частиною повсякдення, потрібна мотивація – внутрішнє бажання діяти на користь власного здоров'я [1, с. 1–23].

Мотивація формується з різних джерел. По-перше, родина – головний приклад для дитини. Якщо батьки ведуть активний спосіб життя, дбають про харчування, гуляють на свіжому повітрі, дитина сприймає це як норму. По-друге, школа має величезний виховний потенціал. Важливу роль відіграє і приклад учителів, які демонструють активну життєву позицію [2, с. 333; 5, с. 92–95.]

Сучасна молодь часто стикається з викликами: надмірне використання гаджетів, недостатня фізична активність, емоційне перевантаження. Тому особливо цінною стає внутрішня мотивація – розуміння того, що здоров'я є особистою цінністю, без якої неможливі успіх, навчання, дружба й щасливе життя. Саме через інформаційні кампанії, тренінги з психологічного добробуту можна допомогти учням усвідомити, що турбота про себе – це не мода, а необхідність [4].

Формування здорового способу життя має стати частиною освітнього процесу. Це не лише проведення уроків фізкультури, а й створення шкільного середовища, у якому підтримуються здорові звички: здорове харчування у їдальні, перерви на рух, дні без гаджетів, спортивні свята. Такі ініціативи формують не лише сильне тіло, а й здоровий дух, уміння працювати в команді, відповідальність і самодисципліну.

Підсумовуючи, можна сказати, що мотивація до здорового способу життя серед учнів – це інвестиція у майбутнє суспільства. Адже саме молодь, яка вміє цінувати і берегти своє здоров'я, здатна стати активною, щасливою та успішною частиною нації. Завдання школи, батьків і держави – допомогти кожній дитині знайти внутрішню мотивацію до здоров'я, зробивши його природною потребою, а не вимогою.

Література:

1. Hamideh Hosseini S., Nosraty N., Tomraee S. Children, healthy lifestyle and media literacy. *Journal of Cyberspace Studies*. 2025. Т. 9. № 1. Р. 1–23. URL: <https://doi.org/10.22059/jcss.2024.387609.1120> (дата звернення: 31.10.2025).
2. Khoramaki Z. et al. Teaching healthy lifestyle behaviors based on philosophical thinking to preschool children: a randomized controlled trial. *BMC Public Health*. 2025. Т. 25. № 1. Р. 333. URL: <https://doi.org/10.1186/s12889-025-21407-1> (дата звернення: 31.10.2025).
3. Zhu D. et al. The effectiveness of a 10-week family-focused e-Health healthy lifestyle program for school-aged children with overweight or obesity: a randomised control trial. *BMC Public Health*. 2025. Т. 25. № 1. Р. 59. URL: <https://doi.org/10.1186/s12889-024-21120-5> (дата звернення: 31.10.2025).
4. Красюк Л. В., Дорошенко В. В., Кузнецов А. О. Інноваційні підходи до впровадження здоров'язбережувальних технологій у систему фізичного виховання молодших школярів у парадигмі Нової української школи. *Педагогічна Академія: наукові записки*. 2025. № 22. URL: <https://doi.org/10.5281/zenodo.17111799> (дата звернення: 31.10.2025).
5. Стерін М. Б. Психолого-педагогічні фактори формування мотивації учнів до занять фізичною культурою. *Вісник Національного технічного університету «ХПІ». Серія: Актуальні проблеми розвитку українського суспільства*. 2025. № 1. С. 92–95. URL: <https://doi.org/10.20998/2227-6890.2025.1.13> (дата звернення: 31.10.2025).

Дрогобицька Х. І.,

здобувачка вищої освіти Хмельницького університету

управління та права імені Леоніда Юзькова

Науковий керівник – старший викладач кафедри філософії,

соціально-гуманітарних наук та фізичного виховання Сірий О.М.

ВПЛИВ РЕГУЛЯРНИХ ФІЗИЧНИХ ВПРАВ НА ПСИХІЧНЕ ЗДОРОВ'Я ЛЮДИНИ

Фізична культура та спорт – це не лише метод вдосконалення тіла, але й важливий чинник формування гармонійної, психічно здорової особистості. У

сучасному світі, коли людина щоденно піддається інформаційному перенавантаженню, хронічному стресу та високому темпу життя, питання підтримання психічного здоров'я стає пріоритетним. Одним із найефективнішим природнім способом його збереження є регулярні фізичні вправи.

Фізична активність справляє комплексний вплив на організм людини: вона активізує роботу серцево – судинної, дихальної та нервової системи, покращує обмін речовин і сприяє відновленню енергетичного балансу. Проте особливо цінним є її позитивний вплив на психічну сферу. Регулярні заняття спортом сприяють стабілізації емоційного стану, зниженню рівня тривожності, покращенню когнітивних функцій і формуванню відчуття рівноваги між тілом і свідомістю. Біохімічний механізм цього впливу полягає в стимулюванні вироблення нейромедiatorів – серотоніну, дофаміну, ендорфінів, норадреналіну. Ці речовини беруть участь у регуляції настрою, емоцій, рівня енергії та задоволення. Під час фізичних вправ активізується робота гіпоталамуса та гіпофіза, завдяки чому підвищується концентрація ендорфінів в крові. Це природний антидепресант, який допомагає людині протистояти щоденним стресам [1].

Окрім біохімічних процесів, рухова активність впливає на структуру мозку. Ученими доведено, що під впливом фізичних навантажень покращується кровопостачання гіпокампу – ділянки мозку, відповідальної за пам'ять та емоції. Це сприяє утворенню нових нейронних зв'язків і покращенню когнітивних здібностей. Таким чином, фізичні вправи не лише знімають напруження, а й буквально «омолоджують» мозок, уповільнюючи процеси старіння нервової системи [2].

Регулярна рухова активність позитивно впливає на якість сну, який є одним з головних чинників психічного здоров'я. Люди, що займаються спортом, легше засинають, мають глибший і якісніший сон. Це зменшує рівень денного стресу, підвищує працездатність і стабілізує емоційний фон. Водночас

відсутність фізичної активності часто призводить до безсоння, підвищеної тривожності та загальної дратівливості.

Варто зазначити, що фізичні вправи позитивно впливають на самооцінку та образ «Я». Людина, яка бачить результати своєї праці – покращення фізичної форми, витривалості, координації, - починає сприймати себе більш впевнено. Це підвищує рівень самоповаги, розвиває позитивне ставлення до власного тіла й формує внутрішню мотивацію до самовдосконалення. Для підлітків і молоді цей аспект є особливо важливим, адже у цьому віці відбувається активне формування ідентичності та самосвідомості. З психологічної точки зору, фізичні вправи є одним з найефективніших способів емоційного розвантаження. Під час тренування увага зосереджується на власному тілі, рухах, диханні, що дозволяє відволіктися від негативних думок, тривоги, напруги. Такий процес має схожий ефект з медитацією: він допомагає зняти напруження, усвідомити власний стан і досягнути внутрішнього спокою. Особливо важливо це є в умовах сьогоденних реалій війни, коли тривоги і вибухи порушують психічний стан [3].

Отже, у сучасних умовах, коли темп життя зростає, а кількість психоемоційних навантажень збільшується, фізична культура стає не просто сферою дозвілля, а життєвою необхідністю. Підтримка фізичної культури на рівні держави, освіти та громади має велике соціальне значення. Створення умов для доступу до занять спортом, популяризація активного способу життя, включення рухової діяльності в щоденний режим дня людини – усе це сприяє підвищенню рівня здорового населення. Зрештою, турбота про власне тіло через регулярні фізичні вправи – це турбота про власну свідомість, емоції та життєву рівновагу. У гармонії фізичного та психічного здоров'я розкривається повнота людського життя, а фізична культура виступає універсальним засобом досягнення внутрішньої цілісності, щастя та духовного комфорту.

Література:

1. Вплив фізичних навантажень на психічне здоров'я. URL: <https://bhealthyclinic.com.ua/news/vliyanie-fizicheskikh-nagruzok-na-psikhicheskoe-zdorove/> (дата звернення: 29.10.2025).
2. Фізична активність та психічне здоров'я: чому покращується самопочуття та настрої. URL: <https://phc.org.ua/news/fizichna-aktivnist-ta-psikhichne-zdorovya-chomu-pokraschuetsya-samopochuttya-ta-nastriy> (дата звернення: 29.10.2025).
3. Як заняття спортом покращує ваш психоемоційний стан та зміцнює психічне здоров'я? URL: <https://phc.org.ua/news/yak-zanyattya-sportom-pokraschue-vash-psikhoemosiyniy-stand-ta-zmicnyue-psikhichne-zdorovya> (дата звернення: 29.10.2025).

Кашара С. О.,

здобувачка освіти

за спеціальністю Середня освіта (Фізична культура)

ВСП «Професійно-педагогічного фахового коледжу

Глухівського національного педагогічного університету

імені Олександра Довженка»

Науковий керівник – керівник фізичного виховання

Губатенко О.М.

ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ЗАКЛАДУ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ ПІД ЧАС ЗАНЯТЬ З ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ

Сучасна система фахової передвищої освіти перебуває у стані активної модернізації, що зумовлює необхідність упровадження інноваційних технологій навчання у всі аспекти освітнього процесу, зокрема у сферу фізичного виховання. Підготовка здобувачів освіти нового покоління вимагає переходу від традиційних форм організації занять до інтерактивних, інформаційно-комунікаційних та здоров'язбережувальних технологій, які сприяють підвищенню мотивації студентів до занять фізичною культурою та формуванню активної життєвої позиції.

Актуальність теми зумовлена тим, що використання інноваційних технологій у фізичному вихованні дає змогу не лише підвищити ефективність освітнього процесу, а й розвивати у здобувачів освіти самостійність, відповідальність, уміння працювати в команді, критично мислити й усвідомлювати цінність здорового способу життя.

Крім того, у сучасних умовах цифровізації освіти важливо забезпечити поєднання традиційних методів фізичного виховання з новітніми технологічними рішеннями – мультимедійними засобами, мобільними додатками для контролю фізичної активності, онлайн-платформами для організації занять та дистанційного навчання.

Проблематика впровадження сучасних інноваційних технологій постійно перебуває в полі зору науковців. Аналіз наукових джерел показав, що питанням використання інноваційних підходів в організації фізичного виховання учнівської молоді присвячено дослідження багатьох учених, а саме: Н. Москаленко (2015) [8]; Л.В. Каллаур (2018) [4]; А.С. Колесник (2018) [5], О.І. Красов, М. В. Кусай (2020) [6]; використання інноваційних технологій під час організації навчального процесу та технології дистанційного навчання на уроках фізичної культури: С. Городянський, Н. Куліш (2014) [2]; В. В. Жабчик (2021) [3]; досліджувала інноваційні напрямки підвищення фізичного здоров'я та рухової підготовленості учнівської молоді науковець М.А. Мамешина (2018) [7]; розглядали інноваційні технології як мотивацію до формування здорового способу життя автори О.М. Воробйова, О.В. Бурцева, А.В. Кожуховська (2021) [1].

Таким чином, дослідження питань використання інноваційних технологій у процесі фізичного виховання здобувачів фахової передвищої освіти є надзвичайно актуальним і має практичне значення для підвищення якості освіти, зміцнення здоров'я молоді та формування гармонійно розвиненої особистості.

Метою дослідження є обґрунтування необхідності використання інноваційних технологій у процесі фізичного виховання та їх вплив на здобувачів фахової передвищої освіти в умовах сьогодення.

Використання інноваційних технологій у фізичному вихованні має значний вплив на здобувачів освіти, змінюючи їхнє ставлення до занять, підвищуючи мотивацію, ефективність та рівень фізичної підготовленості. Застосування інноваційних технологій у закладах фахової передвищої освіти підвищує ефективність занять з фізичного виховання, сприяє індивідуалізації освітнього процесу, розвитку творчого потенціалу здобувачів освіти, формуванню стійкої мотивації до систематичних занять фізичною культурою та ведення здорового способу життя [4]. Розкриємо основні напрямки впливів:

– Мотиваційний вплив: інноваційні підходи – використання фітнес-технологій, інтерактивних платформ, відеотренувань, мобільних додатків (наприклад, MyFitnessPal, Strava, Nike Training Club) – роблять заняття цікавими, динамічними, сучасними. Здобувачі освіти починають сприймати фізичне виховання не як обов’язкову дисципліну, а як спосіб самореалізації. Використання змагань, челенджів, квестів та онлайн-рейтингів формує здорову конкуренцію і стимулює до регулярних тренувань.

– Освітній та пізнавальний вплив: інноваційні технології дозволяють не лише виконувати фізичні вправи, але й розуміти фізіологічні основи рухової активності, принципи побудови тренувань, особливості роботи м’язів і серцево-судинної системи. Використання мультимедійних матеріалів, презентацій, 3D-моделей сприяє глибшому засвоєнню теоретичних знань. Здобувачі освіти набувають навичок самоаналізу фізичного стану, вчаться працювати з фітнес-трекерами, вимірювати пульс, контролювати навантаження.

– Фізичний вплив: регулярне використання сучасних фітнес-програм (аеробіка, табата, функціональний тренінг, зумба, йога, пілатес) позитивно позначається на розвитку витривалості, сили, гнучкості, координації;

формуванні правильної постави, профілактиці захворювань опорно-рухового апарату; зміцненні імунної системи та підвищенні загальної працездатності.

– Психологічний та соціальний вплив: інноваційні технології створюють сприятливе емоційне середовище на заняттях: Музичний супровід, відеотренінги, командні ігри знімають стрес і напруження; взаємодія через онлайн-платформи або групові заняття формує командний дух, комунікабельність і лідерські якості; фізична активність, організована за сучасними методиками, позитивно впливає на самооцінку, упевненість і мотивацію до здорового способу життя [2].

– Формування життєвих компетентностей: завдяки використанню інноваційних технологій здобувачі освіти набувають ключових життєвих і професійних навичок: самоконтроль і планування часу; уміння працювати в команді; відповідальність за власне здоров'я; здатність до самонавчання й саморозвитку.

Досліджуючи питання використання інноваційних технологій в освітньому процесі закладу фахової передвищої освіти під час занять з фізичного виховання в навчальній та науково-методичній літературі, розкриваємо сутність інноваційних технологій у фізичному вихованні, до яких належать [3]:

– Інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ). Використання мультимедійних презентацій, навчальних відео, онлайн-платформ, фітнес-додатків, смарт-браслетів та інших цифрових інструментів сприяє підвищенню інтересу здобувачів освіти, контролю їхніх досягнень і самостійній роботі над розвитком власної фізичної форми.

– Інтерактивні методи навчання. Це групові тренінги, спортивні квести, рольові ігри, змагання, коучингові заняття, які формують командний дух, розвивають комунікативні навички та мотивацію до рухової активності.

– Здоров'язбережувальні технології. Вони забезпечують оптимізацію освітнього процесу з урахуванням індивідуальних можливостей здобувачів

освіти, профілактику перевтоми, розвиток стресостійкості та формування культури здоров'я.

– Фітнес-технології. Впровадження сучасних фітнес-напрямів (аеробіка, пілатес, функціональний тренінг, зумба, стретчинг) дозволяє урізноманітнити заняття, зробити їх більш привабливими й результативними.

– Проєктна та дослідницька діяльність. Здобувачі освіти можуть розробляти власні міні-програми тренувань, фітнес-плани, брати участь у спортивних проєктах, що формує навички самоконтролю, самооцінки та саморозвитку.

Висновки. Інноваційні технології в системі фахової передвищої освіти – це не просто нові методики тренування, а інструмент гармонійного розвитку студентської молоді. Їх впровадження сприяє інтеграції сучасної науки, цифрових ресурсів і педагогічних підходів у фізичне виховання, роблячи його більш ефективним, мотивуючим та життєво значущим для кожного здобувача освіти. Упровадження інноваційних технологій у фізичне виховання сприяє підвищенню якості освітнього процесу, розвитку фізичної, емоційної й інтелектуальної сфер студентів; формуванню здорової особистості, готової до активного професійного й соціального життя.

Література:

1. Воробйова О. М., Бурцева О. В., Кожуховська А. В. Інноваційні технології як мотивація до формування здорового способу життя. *Наука та суспільне життя України в епоху глобальних викликів людства у цифрову еру (з нагоди 30-річчя проголошення незалежності України та 25-річчя прийняття Конституції України): у 2 т.: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 21 трав. 2021 р.). Одеса: Видавничий дім «Гельветика», Т. 2. 2021. С. 674–676. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/items/05ea497e-6495-4093-aaff-ee9095c53fe1> (дата звернення: 31.10.2025).*

2. Городянський С., Куліш Н. Використання інноваційних технологій у галузі фізичного виховання як засіб покращення організації навчального процесу. *Нова педагогічна думка*. 2014. № 1. С. 108–110. URL: https://unisport.edu.ua/sites/default/files/vseDocumenti/matkonf2018_nupesu2_.pdf (дата звернення: 31.10.2025).

3. Жабчик В. В. Інноваційні технології та технології дистанційного навчання на уроках фізичної культури. *Науково-методичні основи*

використання інформаційних технологій в галузі фізичної культури і спорту. 2021. № 5. С. 63–65. URL: <https://journals.uran.ua/itfcs/issue/view/14410> (дата звернення: 31.10.2025).

4. Каллаур Л. В. Застосування інформаційних технологій у фізичному вихованні школярів та студентів. *Науково-методичні основи використання інформаційних технологій в галузі фізичної культури та спорту*: збірник наукових праць. Харків: ХДАФК. 2018. Випуск 2. С. 43–48.

5. Колесник А. С. Використання інноваційних технологій під час занять з фізичної культури. *Молодий вчений*. 2018. № 11 (63). С. 553–558. <https://surli.cc/gguzpm> (дата звернення: 31.10.2025).

6. Красов О. І., Кусай М. В. Інноваційні технології в фізичному вихованні школярів. Актуальні проблеми і перспективи розвитку фізичного виховання, спорту і туризму: колективна монографія за заг. ред. Н. Є. Панегелової. Переяслав, 2020. С. 138–147. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/33252/1/I_Holovach_Monograph_2020_FZFVS.pdf (дата звернення: 31.10.2025).

7. Мамешина М. А. Інноваційні напрямки підвищення фізичного здоров'я та рухової підготовленості учнівської молоді. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка*. Чернігів, Вип. 154. Т. 1. 2018. С. 115–118. URL: <https://surl.li/dsxnve> (дата звернення: 31.10.2025).

8. Москаленко Н. Інноваційна діяльність у фізичному вихованні загальноосвітніх навчальних закладів. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві*: збірник наукових праць. 2015. № 4 (55). С. 35–38. URL: <https://surl.lu/nkkyiv> (дата звернення: 31.10.2025).

9. Чухланцева Н. В. Напрямки впровадження інформаційних технологій в галузі фізичної культури і спорту. *Актуальні проблеми фізичного виховання різних верств населення*. 2016. С. 211–216. URL: <https://journals.uran.ua/hdafk-tmfv/article/view/71807> (дата звернення: 31.10.2025).

Кицюк М. А., Чернишин Н. В.

здобувачі другого (магістерського) рівня вищої освіти

Хмельницького національного університету

Науковий керівник – д-р філософ., доц., Квасниця І. М.

АНАЛІЗ ВПЛИВУ ШВИДКІСНОЇ ПІДГОТОВЛЕНOSTІ ФУТБОЛІСТІВ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ ТЕХНІКО-ТАКТИЧНИХ ДІЙ

Сучасний футбол характеризується високими темпами гри, зростанням інтенсивності єдиноборств і скороченням часу на прийняття рішень. У таких

умовах швидкісна підготовленість футболістів стає одним із ключових чинників, що визначає ефективність їхньої ігрової діяльності. Від здатності гравця швидко стартувати, змінювати напрямок руху, реагувати на ігрові ситуації та виконувати технічні дії у високому темпі залежить результативність командних дій і загальний успіх гри.

Разом із тим, лише високі фізичні показники не гарантують ефективності в ігровій діяльності. Вирішальну роль відіграє поєднання швидкісних якостей із техніко-тактичними вміннями – умінням приймати оптимальні рішення, точно виконувати передачі, обігрувати суперника та діяти відповідно до командної стратегії [2, с. 93]. Саме взаємозв'язок між швидкісною підготовленістю та якістю техніко-тактичних дій є предметом підвищеного інтересу сучасних дослідників і тренерів.

Актуальність даного дослідження зумовлена необхідністю комплексного підходу до підготовки футболістів, який враховує як фізичні, так і когнітивно-технічні аспекти гри. Аналіз впливу швидкісних характеристик на ефективність техніко-тактичних дій дозволяє не лише глибше зрозуміти механізми формування ігрової майстерності, а й оптимізувати тренувальний процес відповідно до вимог сучасного футболу.

Мета дослідження – з'ясувати закономірності впливу рівня швидкісної підготовленості на якість і результативність виконання техніко-тактичних дій футболістів у змагальній діяльності та обґрунтувати практичні рекомендації щодо вдосконалення тренувального процесу.

Швидкісна підготовленість у футболі розглядається як сукупність фізіологічних, біомеханічних і психомоторних властивостей спортсмена, що забезпечують здатність виконувати ігрові дії у мінімально короткий час. Вона охоплює не лише фізичну швидкість пересування, а й здатність швидко реагувати на зміну ігрової ситуації, приймати рішення та технічно правильно їх реалізовувати [4, с.18]. У структурі підготовки футболіста швидкісна

підготовленість є складовою загальної фізичної підготовки, але має безпосередній вплив на реалізацію технічних і тактичних умінь під час гри.

До основних компонентів швидкісних якостей футболістів відносять:

- стартову швидкість – здатність спортсмена максимально швидко розпочати рух із місця, що є вирішальним під час початку спринту, ривка або відриву від суперника;

- швидкість пересування – уміння підтримувати високу швидкість бігу на коротких відрізках, що впливає на ефективність переміщень між ігровими епізодами;

- швидкість реакції – здатність швидко відповідати на зовнішні подразники (рух суперника, м'яча, зміна позиції партнерів), яка визначає своєчасність прийняття рішень;

- швидкість прийняття рішення – когнітивний аспект швидкісної діяльності, що проявляється у виборі оптимального варіанта дії за мінімальний час.

У сукупності ці компоненти формують комплексну швидкісну характеристику футболіста, що безпосередньо впливає на ефективність його ігрової поведінки.

Техніко-тактичні дії (ТТД) становлять основу ігрової діяльності футболіста, оскільки саме через їх виконання реалізується тактичний задум команди. До них належать передача та прийом м'яча, ведення, обіграш суперника, відбір, удар по воротах, позиційні переміщення та взаємодія з партнерами. Ефективність ТТД визначається не лише технічним рівнем володіння м'ячем, а й умінням виконувати дії в умовах високої швидкості та дефіциту часу. Отже, швидкісна підготовленість безпосередньо впливає на якість виконання техніко-тактичних дій, особливо в ігрових епізодах із високою інтенсивністю [1, с. 34].

Ряд досліджень у галузі теорії і методики футболу доводять, що високий рівень швидкісної та силової підготовленості сприяє зростанню ефективності

техніко-тактичних дій у змагальній діяльності. Зокрема, виявлено позитивну кореляцію між результатами спринтерських тестів і кількістю успішних дій під час атакуючої фази гри. Водночас підкреслюється важливість поєднання фізичної швидкості з когнітивною, тобто здатністю гравця швидко оцінювати ситуацію і приймати правильні рішення [2; 3; 4]. Таким чином, розвиток швидкісних якостей має здійснюватися у взаємозв'язку з технічною і тактичною підготовкою, що забезпечує комплексне вдосконалення ігрової майстерності футболістів.

Отже, швидкісна підготовленість є ключовим чинником сучасної змагальної діяльності у футболі, оскільки визначає здатність гравця ефективно діяти в умовах високого темпу гри та обмеженого часу. Високий рівень швидкісної підготовленості позитивно впливає на якість виконання техніко-тактичних дій – передач, обіграшів, відборів і ударів, знижує кількість помилок і підвищує темп гри. Ефективний розвиток швидкісних якостей можливий лише за умови їх поєднання з технічною, тактичною та когнітивною підготовкою, що забезпечує комплексний підхід до формування ігрової майстерності.

Практичне значення результатів полягає у можливості використання даних про взаємозв'язок між швидкісною та техніко-тактичною підготовленістю для вдосконалення тренувального процесу, планування навантажень і підвищення ефективності змагальної діяльності футболістів.

Література:

1. Гузар В., Шалар О., Блищик О. Особливості техніко-тактичних дій воротарів у командах української прем'єр ліги. *Актуальні проблеми сучасної біології та здоров'я людини*, 2015. №15. С. 32–36.

2. Стрикаленко Є., Шалар О., Гузар В., Бойченко А. Ефективність експериментальної програми швидкісно-силової підготовки футболістів 13-14 років із використанням блоків спеціально підібраних вправ. *Спортивні ігри*. 2020. №3(17). С. 91–102.

3. FIFA Training Centre. URL: <https://www.fifatrainingcentre.com/en/game/the-game.php> (дата звернення: 31.10.2025).

4. Mokhunko O., Gavrilova N. Analysis of factors affecting the efficiency of the training process of young football players. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. 2022. №10(155). С 18–20.

Кокарев А. Б.,

студент факультету управління фізичною культурою та спортом

Національного університету «Запорізька політехніка»

Науковий керівник – канд. пед. наук, Омок Г.А.

ВПЛИВ РЕГУЛЯРНИХ ФІЗИЧНИХ ВПРАВ НА КОГНІТИВНІ ПОКАЗНИКИ ТА ПРОДУКТИВНІСТЬ СТУДЕНТІВ ФАКУЛЬТЕТУ КОМП'ЮТЕРНИХ НАУК І ТЕХНОЛОГІЙ НУ «ЗАПОРІЗЬКА ПОЛІТЕХНІКА»

Життя сучасного студента комп'ютерних спеціальностей часто пов'язане з інтенсивною розумовою діяльністю та годинами, проведеними за екраном. Такий режим негативно відбивається на фізичному самопочутті, підвищує рівень стресу та знижує ефективність навчання. Активні фізичні вправи здатні не лише підтримати здоров'я, а й покращити роботу мозку та концентрацію.

Регулярна фізична активність сприяє поліпшенню кровообігу, підвищенню рівня енергії та когнітивних здібностей. Зокрема, аеробні вправи можуть збільшувати кровотік до головного мозку, що позитивно впливає на пам'ять та увагу у здорових осіб середнього віку. Дослідження науковців також показують, що фізичні вправи можуть покращувати когнітивні функції у молодих людей, зокрема через збільшення мозкового кровообігу та покращення координації між мозочком та префронтальною корою [3].

Використання носимих пристроїв, таких як фітнес-трекери, дозволяє відстежувати рівень фізичної активності та оцінювати вплив тренувань на фізичний стан. Дослідження показують, що носимі пристрої можуть ефективно збільшувати фізичну активність серед різних вікових груп та популяцій. Однак

важливо зазначити, що ефективність таких пристроїв може залежати від індивідуальних характеристик користувачів та контексту їх використання [1].

Тривале сидіння асоціюється з погіршенням настрою, підвищенням рівня стресу та зниженням якості сну. Зменшення щоденного часу сидіння може призвести до покращення психоемоційного стану протягом року. Додатково, дослідження показують, що тривале сидіння може знижувати продуктивність та підвищувати рівень стресу, що підкреслює необхідність інтеграції фізичної активності у повсякденне життя [2].

У рамках міждисциплінарного підходу, я студент факультетів «Управління фізичною культурою та спортом» та «Комп'ютерних наук і технологій» провів дослідження впливу систематичних фізичних вправ на когнітивні показники - рівень концентрації уваги, швидкість реакції та загальну навчальну продуктивність здобувачів освіти факультету комп'ютерних наук і технологій НУ «Запорізька політехніка».

Таке поєднання спортивно-педагогічної та технічної освіти надало можливість всебічно дослідити взаємозв'язок між фізичною активністю та інтелектуальною працездатністю студентів, що є важливим у контексті підвищення ефективності освітнього процесу та формування професійних компетентностей майбутніх фахівців у галузі інформаційних технологій.

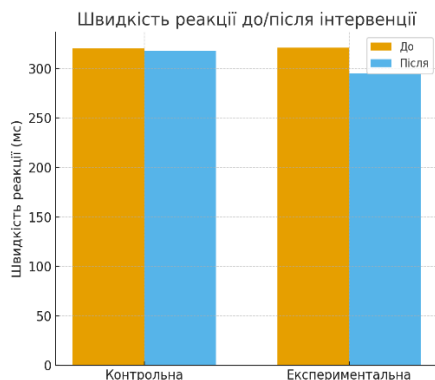
У дослідженні взяли участь 47 студентів віком 18-25 років. Було проведено анкетування щодо звичок фізичної активності та режиму дня, після чого вони були розподілені на контрольну ($n=23$) та експериментальну ($n=24$) групи.

Протягом чотирьох тижнів експериментальна група виконувала програму регулярних фізичних вправ тричі на тиждень по 45 хвилин. Контрольна група без додаткових фізичних вправ, дотримання звичного способу життя.

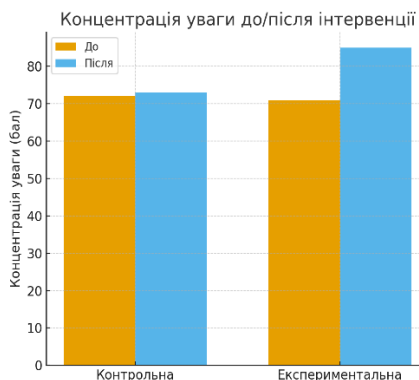
Моніторинг фізичної активності спостерігався за допомогою фітнес-трекерів (кількість кроків, частота пульсу, тривалість активності) в обох групах. Оцінювались показники швидкості реакції (комп'ютерний тест), концентрації уваги (тест Струпа) та навчальної продуктивності. Обов'язково велось

спостереження та щоденник активності для контролю дотримання програми вправ.

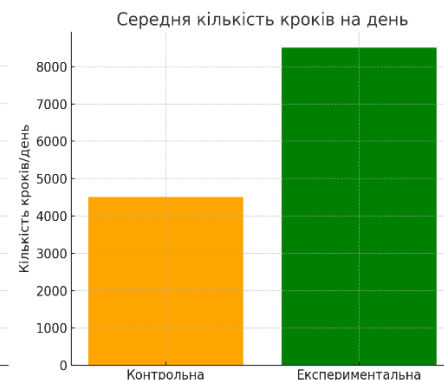
Графік 1

Графік 2

Графік 3

Графік 1. Швидкість реакції. Експериментальна група продемонструвала значне зниження часу реакції після інтервенції, контрольна група майже без змін.

Графік 2. Концентрація уваги. Експериментальна група показала суттєве покращення, контрольна група залишилася практично на тому ж рівні.

Графік 3. Середня кількість кроків на день. Експериментальна група майже вдвічі активніша, що відображає дотримання програми фізичних вправ.

Результати дослідження свідчать, що регулярна фізична активність позитивно впливає на когнітивні функції та навчальну продуктивність студентів комп'ютерних спеціальностей. Інтеграція коротких фізичних пауз під час занять, використання персоналізованих планів тренувань із моніторингом активності та застосування мотиваційних програм сприяють підвищенню дисципліни, концентрації та швидкості реакції студентів. Використання цифрових технологій, таких як фітнес-трекери, дозволяє ефективно контролювати фізичну активність і підвищувати результативність вправ.

Таким чином, системне включення фізичної активності у навчальний процес є ефективним засобом підтримки фізичного та психічного здоров'я, а також покращення академічної успішності студентів ІТ-спеціальностей.

Література:

1. Ferguson T., Olds T., Curtis R., Blake H., Crozier AJ., Dankiw K., Dumuid D., Kasai D., O'Connor E., Virgara R., Maher C. Effectiveness of wearable activity trackers to increase physical activity and improve health: a systematic review of systematic reviews and meta-analyses. *Lancet Digit Health*. 2022. №4(8). P. 615–626.
2. Ellingson LD., Meyer JD., Shook RP., Dixon PM., Hand GA., Wirth MD., Paluch AE., Burgess S., Hebert JR., Blair SN. Changes in sedentary time are associated with changes in mental wellbeing over 1 year in young adults. *Prev Med Rep*. 2018. № 30 (11). P. 274–281.
3. Liu L., Xin X., Zhang Y. The effects of physical exercise on cognitive function in adolescents: a systematic review and meta-analysis. *Front. Psychol*. 2025.

Колесник А. О.,

здобувач вищої освіти

за спеціальністю А4 Середня освіта (Фізична культура)

Глухівського національного педагогічного університету

імені Олександра Довженка

Науковий керівник – кандидат наук з фізичного

виховання і спорту, доцент

Хлус Н.О.

ВПЛИВ СПОРТИВНОЇ ГРИ ФУТБОЛ НА РІВЕНЬ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВЛЕНOSTІ УЧНІВ ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Сучасний ритм життя, який супроводжується зниженням рівня фізичної підготовленості дітей, зумовлює потребу у впровадженні ефективних методів зміцнення та підтримання здоров'я учнів закладів загальної середньої освіти. Останнім часом дедалі більше усвідомлюється, що традиційні форми фізкультурно-спортивної роботи, які тривалий час застосовувалися в освітній практиці, вже не відповідають сучасним викликам і потребують модернізації. Це створює об'єктивну необхідність пошуку нових підходів і педагогічних рішень, заснованих на використанні інноваційних технологій у сфері фізичного

виховання. У цьому аспекті спортивні ігри посідають особливе місце, адже вони є одним із найефективніших, доступних і водночас привабливих засобів залучення учнів закладів загальної середньої освіти до систематичної рухової активності [1].

Футбол як один із найпопулярніших видів спорту серед дітей та підлітків має значні оздоровчі та виховні властивості. Він сприяє розвитку швидкості, витривалості, сили, координації рухів, а також формує навички командної взаємодії, стратегічного мислення та психологічної стійкості. Крім того, використання елементів гри під час занять фізичною культурою стимулює мотивацію до регулярної фізичної активності, що є важливим чинником зміцнення здоров'я [3]. Регулярне використання елементів футболу на уроках фізичної культури позитивно впливає не лише на фізичний, а й на психологічний розвиток учнів. Футбол стимулює мислення, навчає аналізувати ситуацію на полі, оцінювати дії партнерів і суперників, формує наполегливість та здатність до співпраці. Крім того, участь у командній грі допомагає дітям розвивати комунікативні навички та вміння взаємодіяти в колективі.

Таким чином, дослідження впливу футболу на фізичну підготовленість учнів є актуальним для оптимізації освітнього процесу, підвищення ефективності уроків фізичної культури та формування здорового способу життя учнівської молоді. Це дозволяє обґрунтовано використовувати спортивні ігри як ефективний засіб розвитку фізичних якостей і загального фізичного стану дітей.

Спортивна гра футбол є ефективним засобом фізичного виховання учнів, оскільки поєднує інтенсивну фізичну активність із ігровою мотивацією та соціально-психологічним розвитком. Вона сприяє комплексному розвитку фізичних якостей учнів: витривалості, сили, швидкості, спритності та координації рухів. Вимоги до проведення уроків, на яких учні опановують елементи гри у футбол, спрямовані на досягнення максимальної оздоровчої ефективності занять [2]. Добір вправ, місце їх виконання, а також використання

елементів рухливих ігор і структура змагальної діяльності мають відповідати віковим та статевим особливостям учнів.

Під час організації уроків фізичної культури з елементами футболу протягом навчального року необхідно передбачити проведення комплексних фізкультурно-оздоровчих заходів. Тривалість кожного заняття визначається з урахуванням віку учнів: для учнів молодшого шкільного віку – не повинно перевищувати 1 години, для учнів середнього шкільного віку – до 2 годин, а для учнів старшого шкільного віку – до 3 годин активних занять [4].

З урахуванням вікових особливостей учнів та застосованих методик навчання, під час уроку фізичної культури з елементами футболу необхідно визначати основні технічні прийоми та послідовність їх засвоєння. До змісту навчання необхідно включити такі елементи, як жонглювання, удари ногою, передача та прийом м'яча, його ведення, відбір, гра головою і вкидання.

Для учнів початкових класів основна увага приділяється загальнорозвиваючим вправам, які містять елементи ведення м'яча, передачі, удари по воротах, ігри з обведенням стійок та естафети на розвиток швидкості й гнучкості. Такі уроки фізичної культури формують базові рухові навички, розвивають координацію та загальну фізичну активність. Спрощені ігри 2×2 або 3×3 дозволяють залучити дітей до активного виконання завдань, забезпечуючи емоційну залученість і позитивний настрій під час занять.

Учні середнього шкільного віку залучаються до більш складних вправ із ведення м'яча, передач, ударів ногою та головою, жонглювання, тактичні ігри та естафети, спрямовані на розвиток спритності, витривалості, точності ударів і передач. Використання елементів командного взаємодії дозволяє розвивати не лише фізичні якості, а й соціальні навички: співпрацю з однокласниками, взаємодію в команді та вміння оцінювати дії суперників. У учнів 10–12 років формувалися початкові навички тактичних дій у нападі та захисті. Учні брали участь у спрощених іграх у форматах 3×3, 4×4, 5×5, а також у командних

змаганнях між командами по 7 гравців і виконували тести для оцінки ігрових здібностей [5].

Для учнів старшого шкільного віку заняття футболом включають вправи змінної інтенсивності для розвитку ігрової витривалості, швидко-силові вправи та вправи з невеликим обтяженням. Зокрема, застосовується біг із м'ячем на дистанції до 1000 метрів із включенням прискорень, ривків, стрибків та інших елементів, наближених за характером до дій у футбольному матчі. Водночас здійснюється вдосконалення техніки ведення м'яча, передач, ударів та прийому м'яча в ігрових та змагальних умовах. Учні старших класів залучаються до тактичних ігор 5×5, 7×7 та повноцінних матчів, що сприяє підвищенню витривалості, координаційних навичок і фізичної підготовленості в цілому.

Паралельно з розвитком фізичних якостей у учнів шкільного віку формуються технічні навички володіння м'ячем у навчально-ігрових і змагальних умовах: удари по м'ячу правою і лівою ногою – як по нерухомому, так і по тому, що котиться; удари серединою підйому, внутрішньою чи зовнішньою стороною стопи, а також носком; виконання ударів по м'ячу, що летить. У міру оволодіння цими технічними діями учні опановують прийоми та зупинки м'яча ногами й грудьми [6].

У старшому шкільному віці особлива увага приділяється вдосконаленню ігрових технічних умінь, формуванню індивідуальних і командних тактичних дій. Навчально-тренувальний процес будується з урахуванням поступового поєднання технічних елементів, що відпрацьовуються не ізольовано, а в комбінаціях, максимально наближених до реальних ігрових ситуацій. Ігрові заняття повинні проводитися у формі тренувальних матчів, змагань і тематичних вправ.

Таким чином, популярність і доступність футболу, емоційність ігрових ситуацій, розвиток фізичної підготовки, а також необхідність прояву волі та сміливості у протидії діям суперників роблять цей вид спорту не лише ефективним засобом фізичного виховання учнів, але й формують інтерес до

активного й захоплюючого виду спорту. Використання ігрових вправ сприяє підвищенню рівня розвитку фізичних якостей учнів різних вікових груп, а дослідження впливу елементів футболу на освітню діяльність є основою для формування рухової активності.

Література:

1. Васильчук А., Ніколенко С., Фалес Й. Фізична підготовленість старшокласників в урочних і позаурочних формах занять з футболу в загальноосвітній школі. *Молода спортивна наука України*. Львів, 2007. Вип. 1. Т. 1. С. 28–32.
2. Вознюк Т.В. Сучасні ігрові види спорту: теорія і методика викладання. Вінниця: ФОП Корзун Д.Ю., 2017. 282 с.
3. Войтенко С.М., Костюкевич В.М., Стасюк І.І. Теорія і методика викладання футзалу: Навчальний посібник. Вінниця: Планер, 2022. 215 с.
4. Донець І. О. Обґрунтування теоретико-методичних основ контролю в дитячому футболі. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Шевченка*. Серія: Педагогічні науки; фізичне виховання та спорт. 2013 (112). С. 105–107.
5. Жлобо Т., Жлобо В. Ефективність функціонального тренування для розвитку рухових якостей учнів старшої школи у процесі занять міні-футболом. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка*. Серія : Педагогічні науки. 2023. Вип. 20. С. 26–31.
6. Овчаренко С. В., Матяш В. В., Соловей Д. О., Яковенко А. В. Футбол: історія розвитку, правила гри, методика навчання: навчально-методичний посібник. Дніпро: Вид. ЧФ «Стандарт-Сервис», 2017. 150 с.

Коновалова Ю. І.,

студентка 2-курсу спеціальності 012 Дошкільна освіта

*Глухівського національного педагогічного
університету імені Олександра Довженка*

Бабачук Ю. М.,

асистент кафедри теорії і методики фізичного виховання

*Глухівського національного педагогічного
університету імені Олександра Довженка*

ВИКОРИСТАННЯ МОБІЛЬНИХ ДОДАТКІВ ДЛЯ ПІДТРИМКИ РУХОВОЇ АКТИВНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ПІД ЧАС ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

У сучасних умовах навчання проблема збереження фізичного здоров'я здобувачів вищої освіти набуває особливої актуальності. Обмеження рухової

активності, тривале перебування за комп'ютером і зниження мотивації до занять фізичною культурою та спортом негативно впливають на загальний стан здоров'я здобувачів освіти. Одним із ефективних способів підтримки активності молоді є використання мобільних фітнес-додатків, які сприяють формуванню навичок самостійного тренування, контролю фізичного навантаження та підвищенню інтересу до здорового способу життя.

Проблема впровадження інноваційних технологій у систему фізичного виховання є предметом активного наукового обговорення. Цій темі присвячено велику кількість праць вітчизняних і зарубіжних дослідників, які розглядають питання модернізації освітнього процесу, цифровізації навчання та підвищення ефективності фізичного розвитку студентської молоді.

Дослідники відзначають, що сучасні соціально-економічні умови та цифровізація освіти призводять до зниження рівня рухової активності, що, у свою чергу, негативно впливає на стан здоров'я та працездатність здобувачів освіти. Науковці (Г. Алексеева, О. Багас, О. Качан, О. Кучай, О. Шевченко та інші) наголошують на необхідності впровадження інноваційних форм і методів фізичного виховання, які поєднують традиційні засоби з новітніми технологіями. Особливу увагу приділено дослідженням, що розглядають ефективність застосування мобільних фітнес-додатків, онлайн-тренувань і фітнес-трекерів як інструментів самоконтролю, мотивації та моніторингу фізичної активності.

Аналіз наукових джерел дозволяє зробити висновок, що цифрові технології можуть стати важливою складовою модернізації системи фізичного виховання у закладах вищої освіти, забезпечуючи її гнучкість, доступність і відповідність потребам сучасної молоді.

У дослідженнях О. Шевченко, В. Олянич, В. Приймак зазначено, що цифрова трансформація освіти створює нові перспективи для покращення навчального процесу завдяки застосуванню інноваційних технологій, таких як платформи онлайн-навчання, засоби штучного інтелекту та мобільні додатки.

Аналіз застосування сучасних технологій у сфері онлайн-навчання показує їх високу ефективність у підвищенні мотивації, індивідуалізації навчання та розвитку цифрових компетенцій [3].

Мобільні додатки, на думку О. Багас, В. Шинкарук, І. Ткачик – є одним із найзручніших і найпоширеніших інструментів, які використовуються для організації та моніторингу фізичної активності. Вони дозволяють учасникам тренувального процесу виконувати вправи за заданою програмою, стежити за прогресом і отримувати рекомендації [2].

Також, у дослідженнях Г. Алексєєвої, Н. Щербини, О. Антоненко, О. Овсяннікова зазначено, що використання мобільних додатків, цифрових платформ та відеоматеріалів значно підвищує ефективність дистанційного викладання фізичної культури. Автори стверджують, що сучасні технології дозволяють адаптувати тренувальний процес до різних рівнів фізичної підготовки, забезпечуючи персоналізований підхід до занять [1].

З огляду на результати аналізу наукових джерел та узагальнення сучасного досвіду впровадження цифрових технологій у процес фізичного виховання, можна стверджувати, що мобільні додатки є ефективним засобом підвищення рухової активності студентської молоді. Їхнє використання сприяє формуванню мотивації до систематичних занять, розвитку самоконтролю та відповідального ставлення до власного здоров'я.

З метою підвищення ефективності застосування мобільних технологій у щоденній практиці студентів доцільно дотримуватися таких рекомендацій:

1. Регулярно використовувати мобільні фітнес-додатки (Nike Training Club, FitOn, Adidas Training, Strava, MyFitnessPal тощо) для організації щоденних занять фізичними вправами.

2. Планувати рухову активність – встановлювати особисті цілі (кількість кроків, хвилини тренувань, калорії), користуючись нагадуваннями у додатках.

3. Дотримуватися режиму тренувань – виконувати вправи щонайменше 3–4 рази на тиждень, чергуючи кардіо, силові навантаження та розтяжку.

4. Використовувати фітнес-трекери або смартфони для контролю щоденної активності, сну та рівня стресу.

5. Обирати вправи відповідно до фізичної підготовленості й уникати перевантажень; у разі потреби консультиватися з викладачем фізичного виховання.

6. Залучатися до онлайн-челенджів і групових тренувань, щоб підвищити мотивацію та підтримувати взаємну активність із однокурсниками.

7. Поєднувати фізичну активність з відпочинком – робити короткі розминки або вправи під час перерв між заняттями, щоб зменшити втому й напруження.

8. Вести короткий щоденник активності або використовувати функції звітів у додатках для аналізу власного прогресу.

9. Підтримувати баланс між навчанням і здоров'ям, пам'ятаючи, що навіть 15–20 хвилин руху на день суттєво покращують самопочуття й концентрацію.

Підводячи підсумки можемо констатувати, що під час дистанційного навчання, коли студенти значну частину часу проводять за комп'ютером, особливої актуальності набуває проблема збереження та зміцнення фізичного здоров'я молоді. Використання мобільних фітнес-додатків є ефективним засобом підтримки рухової активності, самоконтролю та мотивації до занять фізичними вправами. Ці технології сприяють формуванню навичок самостійної роботи над власним тілом, покращують рівень фізичної підготовленості та підвищують якість життя здобувачів освіти.

Отже, інтеграція мобільних додатків у систему фізичного виховання закладів вищої освіти є перспективним напрямом розвитку

здоров'язбережувального освітнього середовища, що відповідає потребам сучасного цифрового покоління студентів.

Література:

1. Алексеева Г., Щербина Н., Антоненко О., Овсянніков О. Фізична культура та мобільні додатки для учнів в умовах дистанційного навчання. *Молодь і ринок*, 2025. № 4 (236). С. 126–132.
2. Багас О.П., Шинкарук В.О., Ткачик І.Р. Використання цифрових технологій у фізичному вихованні. *Перспективи та інновації науки. (Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»)*. 2025. № 1. С. 200–209.
3. Шевченко О. М., Олянич В. В., Приймак В. М. Ефективність використання мобільних додатків для підтримки онлайн-навчання. *Педагогічна Академія: наукові записки*. 2025. № 14. URL: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14754858> (дата звернення: 31.10.2025).

Кравченко О. М.,

магістрант кафедри фізичної культури, спорту та здоров'я людини

Ізмаїльського державного гуманітарного університету

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. Рубан А.К.

АДАПТИВНА ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА ЯК ЗАСІБ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ З ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ ЗДОРОВ'Я

В останні роки одним із пріоритетних напрямків державної освітньої політики є інклюзивна освіта дітей з обмеженими можливостями здоров'я (ОМЗ). Інклюзивна освіта – це забезпечення рівного доступу до освіти для всіх учнів з урахуванням різноманітності особливих освітніх потреб та індивідуальних можливостей.

Для дітей з ОМЗ характерна пасивність, тривожність, замкнутість у взаєминах з оточуючими, а часто ізолюваність. Особливості їхнього розвитку створюють перешкоди в спілкуванні з однолітками і в налагодженні широких соціальних контактів. Це, в свою чергу, несприятливо позначається на особистісному розвитку дитини. Оскільки в дитячому віці відбувається становлення соціальних навичок, формуються якості, необхідні для

життєдіяльності в суспільстві. Саме тому сьогодні перед навчальними закладами стоїть завдання не тільки організувати освітній процес, а й органічно поєднати спеціальні та загальні умови, що забезпечують соціальну адаптацію дітей з обмеженими можливостями здоров'я.

Одним із засобів успішної соціальної адаптації «особливих» дітей є заняття адаптивною фізичною культурою (АФК).

Адаптивна фізична культура – це вид фізичної культури для людей з обмеженими можливостями здоров'я [2, с. 22]. Однак це поняття не тотожне лікувальній фізкультурі, яка включає в себе відновлення і поліпшення тільки фізичного стану. Заняття адаптивною фізичною культурою передбачають не тільки реабілітацію людини з обмеженими можливостями здоров'я, але і її соціалізацію, подолання психологічних бар'єрів, що перешкоджають інтеграції в суспільство, адаптацію до середовища, в якому існують здорові люди.

Організація адаптивного фізичного виховання дітей досягається за рахунок реалізації загальних і специфічних педагогічних завдань.

До загальних завдань адаптивної фізичної культури відносяться:

1. Освітні (спрямовані на розвиток рухових умінь і навичок, на усвідомлене розуміння своїх фізичних можливостей).
2. Виховні (виховання вольових якостей, відповідальності за своє здоров'я, самостійності та активності).
3. Оздоровчі (зміцнення і підтримка здоров'я).

До специфічних завдань належать:

1. Корекційні (корекція техніки основних рухів – біг, ходьба, стрибки та ін., координаційних здібностей – спритність, рівновага та ін., сенсорних систем).
2. Компенсаторні (компенсація втрачених або порушених функцій організму при неможливості їх корекції за рахунок нових видів рухів).
3. Профілактичні (профілактика соматичних порушень – постави, серцево-судинної та дихальної систем, простудних захворювань тощо) [3, с. 76].

Досягнення перерахованих вище завдань сприяє поліпшенню психофізичного стану «особливих» дітей. Разом з тим вони відкривають для себе нові шляхи оздоровлення, самореалізації, вчаться розуміти і приймати своє тіло. Це, в свою чергу, допомагає їм позбутися страхів і невпевненості у своїх силах.

Фізкультурно-спортивна діяльність відіграє важливу роль у житті будь-якої людини. Однак для дітей з обмеженими можливостями здоров'я вона особливо важлива. Оскільки, як уже зазначалося, процес соціалізації у них проходить складніше, ніж у здорових однолітків. Для багатьох осіб з ОМЗ спортивна діяльність – єдиний спосіб соціально адаптуватися.

Показниками успішної соціальної адаптації дитини з обмеженими можливостями здоров'я є:

- рівень розвитку навичок комунікації;
- адекватна самооцінка дитини;
- засвоєння системи цінностей, норм міжособистісної взаємодії та правил поведінки [1, с. 77].

Розвиток комунікативних навичок у дитини з ОМЗ відбувається за рахунок підвищення мовленнєвої компетенції. Під час занять адаптивною фізичною культурою вони вчаться не тільки розуміти і слідувати поясненням викладача, а й будувати висловлювання з інструкціями для однолітків. В результаті формується вміння чітко і зв'язно оформляти думки в усному мовленні.

Разом з тим, комунікативні навички «особливих» дітей вдосконалюються завдяки створенню умов, в яких дитина з обмеженими можливостями здоров'я вчиться взаємодіяти з дорослими (тренерами, викладачами, інструкторами) та іншими дітьми.

Досягається це завдяки тісному контакту в рухливих і командних іграх, роботі в парах при виконанні вправ тощо. Крім цього, при спільній спортивній активності включаються такі психологічні механізми комунікації як сприяння,

співпереживання, підтримка, що сприяє розвитку міжособистісних відносин у дітей з ОМЗ.

Також важливим фактором соціальної інтеграції «особливих» дітей є те, що заняття адаптивною фізичною культурою в умовах інклюзивної освіти організовуються в середовищі нормотипних однолітків. Це сприятливо позначається на психологічному стані осіб з ОМЗ, оскільки взаємодія і спілкування відбувається на рівних. Така організація занять дозволяє школярам з обмеженими можливостями здоров'я відчувати себе повноцінними, такими як усі (без обмежень здоров'я і особливих потреб). В результаті чого дитина успішніше включається в соціальне середовище і розвиває комунікативні навички.

Самооцінка особистості дитини з обмеженими можливостями здоров'я безпосередньо впливає на її взаємовідносини з колективом, визначає успішність соціальної інтеграції. Необхідно пам'ятати, що фізична активність сприятливо впливає на психічне здоров'я людини. Заняття адаптивною фізичною культурою сприяють формуванню адекватної самооцінки у дітей з ОМЗ. Оскільки спортивна діяльність пов'язана з аналізом допущених помилок. Дитині легше оцінити свої можливості, сильні і слабкі сторони, у неї з'являється можливість самоспостереження, самоконтролю. Разом з тим, оцінка, критика і похвала з боку викладача після виконання вправ і в кінці заняття, також впливає на формування адекватної самооцінки.

Варто зазначити, що адаптивна фізична культура вчить самодисципліні, формує психологічну стійкість у «особливих дітей» і сприяє їх самоудосконаленню. Займаючись спортивною діяльністю, вони потрапляють під вплив чіткого регулювання (режим, правила виконання вправ і змагань тощо), вчаться програвати, проявляти лідерські якості, розуміти і слідувати інтересам команди. Крім цього, на заняттях АФК діти з обмеженими можливостями здоров'я розвивають природні здібності. Завдяки цьому вони

легше адаптуються до нових умов, вчаться самоорганізації та самообслуговуванню, впевненіше почуваються в самотійному житті.

Мотивація дітей з ОМЗ багато в чому залежить від форми побудови спортивної діяльності. Найбільш результативними є заняття, побудовані в ігровій формі. Оскільки вони комплексно розвивають фізичні можливості організму, координаційні здібності, емоційно-вольову та психічну сфери осіб з ОМЗ

Проектуючи навчальний процес з дітьми з особливими освітніми потребами, викладачеві доцільно дотримуватися таких етапів:

1. Ознайомитися з висновком психолого-медико-педагогічної комісії (з'ясувати причину обмежень здоров'я, супутні захворювання, визначити обмеження і протипоказання).

2. Провести заняття-тестування для визначення рівня фізичного розвитку, збережених функцій організму, індивідуально-психологічних особливостей дитини з ОМЗ.

3. Поставити мету, виходячи з індивідуальних особливостей учня.

4. Спланувати педагогічні та специфічні завдання занять з адаптивної фізичної культури (освітні, виховні, корекційні, компенсаторні, профілактичні).

5. Підібрати пріоритетні види занять АФК (адаптивний спорт, адаптивна рухова рекреація, адаптивна фізична реабілітація, креативні (художньо-музичні) заняття та ін.).

6. Сформувати програму занять на основі перерахованих вище етапів.

Таким чином, діти з обмеженими можливостями здоров'я потребують підвищеної рухової активності. За допомогою адаптивної фізичної культури коригуються психічні порушення розвитку, розширюються моторні функції, вдосконалюються природні здібності організму, формуються морально-вольові якості. Важливою особливістю є високий інтегруючий потенціал АФК. Така спортивна діяльність допомагає дитині з ОМЗ розвинути комунікативні та соціальні компетенції, легше включитися в суспільство, підготуватися до

самостійного життя. Заняття АФК впливають на формування особистості учня, вибудовують систему його цінностей і установок, сприяють самовдосконаленню. У дітей відбувається становлення адекватної самооцінки, виховується віра у свої сили і можливості, прищеплюються такі якості як працьовитість, рішучість, цілеспрямованість, дитина засвоює норми міжособистісної взаємодії і правила поведінки, успішно реалізує навички спілкування. Завдяки цьому учні з ОМЗ стають активними учасниками соціального життя.

Література:

1. Борецький Ю. Біохімія та основи біохімії рухової активності. Львів. ЛДУФК ім. Івана Боберського. 2022. 292 с.
2. Гета А. В. Курс лекцій з дисципліни «Теорія і методика адаптивної фізичної культури та спорту». Полтава. Поліграфічний центр НУ «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка». 2021. 230 с.
3. Гета А. В. Теорія і методика адаптивної фізичної культури та спорту. Полтава. Поліграфічний центр НУ «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка». 2021. 247 с.

Куза А. А.,

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Бердянського державного педагогічного університету

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. Лесик А.С.

МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ ФІЗКУЛЬТУРНИХ ХВИЛИНОК У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Здоров'я виступає фундаментальною потребою людини, що зумовлює її працездатність та забезпечує гармонійний розвиток особистості. У Законі України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» [4] визначено, що здоров'я – це стан повного фізичного, психічного і соціального благополуччя, а не лише відсутність хвороб або порушень структур та функцій

організму. Воно є визначальною передумовою пізнання навколишньої дійсності та самореалізації молодших школярів.

Проблема збереження та зміцнення здоров'я населення в сучасних умовах набуває особливої актуальності та масштабності. Значне занепокоєння викликає тенденція до погіршення стану здоров'я молодшого покоління. У цьому контексті формування знань та навичок здорового способу життя розглядається як один із найефективніших шляхів подолання зазначеної проблеми. Здоров'я людини є результатом взаємодії комплексу чинників, серед яких виділяють спадковість, умови навколишнього середовища, рівень культурного розвитку та спосіб життя. За результатами досліджень, В. Поліщук підкреслює, що спосіб життя є визначальним чинником, який зумовлює близько 50% стану здоров'я людини [5, с. 3–5].

Більшу частину дня здобувачі початкової освіти перебувають у статичному стані, вони сидять під час уроків у закладі освіти, вдома під час виконання домашніх завдань, читання чи перегляду телепередач. У той же час на організм школяра припадає значне фізичне навантаження. Така діяльність здається учням/ученицям монотонною та взагалі не охоплює фізичну активність, що зумовлює появу втоми. Це проявляється у зниженні працездатності, виникненні негативних емоцій та погіршенні самопочуття. Тому при виявленні перших ознак втоми у дітей необхідно організовувати перерви, під час яких вони можуть виконувати фізичні вправи.

Ми поділяємо думку видатного педагога В. О. Сухомлинського, що турбота про здоров'я дітей – це найважливіша праця вчителя. Від життєрадісності, бадьорості дітей залежить їх духовне життя, світогляд, міцність знань, віра в свої сили [6]. Тому надзвичайно важливо правильно організовувати оздоровчі завдання та фізичне виховання, що дозволить організму дитини накопичувати сили і забезпечить у майбутньому не лише повноцінний фізичний, а й розумовий розвиток.

Метою нашого дослідження є теоретичне обґрунтування важливості використання фізкультурних хвилинки у початковій школі.

У сучасній освіті акцент дедалі більше зміщується на фізичне здоров'я і активність учнів. Для його збереження необхідно регулярно працювати над зміцненням власного фізичного стану. Воно залежить не лише від зовнішніх чинників, а й від особистих зусиль, переконань та способу життя. Одним із найдієвіших способів збереження здоров'я школярів та підвищення ефективності навчального процесу є фізкультурні хвилини для молодших класів.

Здоровий спосіб життя передбачає цілеспрямовану активність людини, спрямовану на підтримку та покращення фізичного і психологічного стану. Це безперервний процес, що вимагає постійної уваги й самоконтролю. Формування здорового способу життя є ключовим чинником профілактики захворювань і зміцнення загального рівня здоров'я населення. Воно охоплює відмову від шкідливих звичок, подолання наслідків гіподинамії, а також мінімізацію негативного впливу щоденних стресових факторів [2].

Основними компонентами здорового способу життя є: раціонально складений розпорядок дня, режим навчання та відпочинку, правильне харчування, правильне дихання, повноцінний режим сну, викорінення шкідливих звичок, оптимальний руховий режим, фізичне загартування [7].

У початкових класах особливого значення набувають фізкультхвилини як короткотривалі активності (тривалістю 1–2 хвилини), що спрямовані на зміцнення здоров'я дітей та покращення їхнього самопочуття і працездатності. Їх мета полягає у знятті напруги, боротьбі з втомою, забезпеченні розслаблення нервової системи й м'язів, а також у формуванні позитивних емоцій і стимулюванні інтересу до навчання [5].

Регулярне впровадження фізкультхвилинки в освітній процес початкової школи сприяє активізації роботи головного мозку, тонізації м'язів, що

забезпечують формування правильної постави, зниженню напруження органів зору й слуху, а також стимуляції розвитку дрібної моторики.

Фізкультхвилинка є невід'ємним елементом освітнього процесу, що поєднує користь для здоров'я з елементами відпочинку та відновлення працездатності учнів. Оптимальна тривалість такої активності становить 2,5–3 хвилини, протягом яких виконуються кілька вправ із повторенням кожної 6–8 разів. Комплекс обов'язково має бути різноплановим і охоплювати основні групи м'язів. Це дозволяє ефективно знімати статичне навантаження, активізувати кровообіг і створювати умови для подальшої зосередженої роботи [5].

Існує значна різноманітність фізкультхвилинки, які за своїм змістом та формою можна поділити на кілька основних груп: фізкультурні вправи, імітаційні рухи, музичні паузи та ігрові хвилинки [7].

У 1–2 класах їх рекомендують проводити двічі за урок, у 3–4 класах – один раз. Частота проведення безпосередньо залежить від складності уроку, його місця у розкладі й загального рівня навантаження. Наприкінці тижня доцільно збільшувати тривалість та інтенсивність фізкультхвилинки. Важливо при цьому дбати про різноманітність вправ: вони повинні бути не лише активними, а й цікавими для дітей. Додавання елементів творчості (віршів, лічилок, скоромовок чи пісень) створює позитивний емоційний настрій і підвищує мотивацію учнів до виконання рухів [1].

Зменшення або недооцінка значення фізкультхвилинки може мати негативні наслідки для фізичного стану здобувачів початкової освіти. Практика показує, що недостатня рухова активність в освітньому процесі часто стає причиною порушень здоров'я дітей. Щоб підтримувати інтерес учнів, важливо регулярно змінювати вправи та урізноманітнювати їх зміст, запобігаючи втраті мотивації до виконання рухової діяльності [3].

Отже, фізичне виховання дітей – це основа їхнього гармонійного розвитку, подібно до фундаменту будівлі: чим він міцніший, тим більшого можна

досягти. Правильно організовані фізичні заняття сприяють формуванню постави, профілактиці захворювань, покращують роботу внутрішніх органів і загальний стан здоров'я. Турбота про фізичний розвиток дитини – спільна відповідальність батьків та освітніх закладів.

Література:

1. Кругляк О. Загальні основи теорії і методики фізичного виховання молодших школярів : навч.-метод. посіб.-практикум для студентів фахових педагогічних коледжів. Тернопіль : ТАЙП, 2023. 168 с.
2. Купчак І., Матвійків Н. Формування здорового способу життя дітей – першочергове завдання батьків. *Молодь і ринок*. 2020. № 6–7. С. 133–140.
3. Лесик А. С., Коваль К. В. Використання інноваційних методів навчання в системі розвитку фізичних якостей здобувачів початкової освіти. *Перспективи та інновації науки*. 2024. № 5 (39). С. 315–325.
4. Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України № 2801-ХІІ від 27.09.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text> (дата звернення: 03.10.2025).
5. Поліщук В. В. Фізкультхвилинки як обов'язковий елемент складової уроку (збірка фізкультхвилинок, руханок та релаксаційних пауз для педагогів закладів освіти). Добропілля : Загальноосвітня школа № 19. 2018. 43 с.
6. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. Київ : Радянська школа, 1972. 244 с.
7. Сучасні фізкультурно-оздоровчі технології у фізичному вихованні: курс лекцій / уклад. А. М. Гарлінська, Н. М. Корнійчук, О. В. Солодовник. Житомир : ЖДУ ім. І. Франка, 2022. 68 с.

Кушнерьова О.М.,

здобувачка освіти за спеціальністю Середня освіта (Фізична культура)

ВСП «Професійно-педагогічного фахового коледжу

Глухівського національного педагогічного університету

імені Олександра Довженка»

Науковий керівник – викладач-методист фізичної культури Москаленко І.М.

ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ІГРОВИХ ВИДІВ СПОРТУ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

У сучасних умовах реформування освіти в Україні важливим завданням є формування гармонійно розвиненої, фізично активної та соціально

компетентної особистості. Одним із найефективніших засобів досягнення цієї мети виступає фізичне виховання, яке має бути не лише оздоровчим, а й виховним і розвивальним процесом. Особливе місце у цьому процесі посідають сучасні ігрові види спорту (футбол, волейбол, баскетбол, гандбол, флорбол, бейсбол тощо), які сприяють розвитку фізичних, психічних і соціальних якостей учнів.

Використання ігрових видів спорту у закладах загальної середньої освіти забезпечує підвищення інтересу школярів до занять фізичною культурою, формує позитивне ставлення до рухової активності, розвиває навички співпраці, командного духу, лідерства та відповідальності. Уроки з елементами спортивних ігор сприяють удосконаленню координаційних здібностей, швидкісно-силових якостей, витривалості, а також навчають раціонально використовувати рухові навички у повсякденному житті.

Теоретичний аспект дослідження даної проблеми є надзвичайно актуальним, оскільки дозволяє визначити педагогічні умови, методичні підходи та закономірності використання ігрових видів спорту в освітньому процесі. Сучасна школа потребує науково обґрунтованих методик, які поєднують традиційні форми занять з інноваційними підходами – зокрема, інтерактивними технологіями, індивідуалізацією навчання та диференційованими навантаженнями.

Основними науковими дослідженнями з даної проблеми займалися такі автори як: Моїсеєв С.О. (2017) [2], Москаленко Н.В., Сороколіт Н.С., Турчик І.Х. (2019) [4], Онищук С.О. (2019) [5], Лукашук Д. (2021) [1], Моїсеєв С.О., Гузар В. М., Свирида В.С. (2021) [3], Ястреб А.Р. (2023) [6].

Таким чином, актуальність дослідження зумовлена: необхідністю підвищення ефективності уроків фізичної культури шляхом використання сучасних ігрових видів спорту; потребою у формуванні стійкої мотивації учнів до занять фізичною культурою і спортом; орієнтацією освіти на всебічний

розвиток дитини, зміцнення її здоров'я та соціальну адаптацію через активну участь у спортивно-ігровій діяльності.

Сучасні ігрові види спорту в закладах загальної середньої освіти включають як традиційні, так і нові, варіативні ігри, які роблять уроки фізичної культури більш захопливими та відповідають інтересам учнів. Замість суто нормативних вправ, акцент робиться на гру, співпрацю та емоційне залучення [6].

Основні традиційні ігрові види спорту представлені в таблиці 1. Ці ігри залишаються основою шкільної програми, але можуть викладатися з використанням нових методик.

Таблиця 1

**Основні традиційні ігрові види спорту в закладах
загальної середньої освіти**

Вид спорту	Характеристика гри
Баскетбол	Розвиває швидкість, витривалість, координацію, тактичне мислення. Використовуються методи, що поєднують техніку та інтелектуальну складову гри.
Волейбол	Підвищує реакцію, стрибучість, точність. Сучасний підхід включає невеликі зміни у правилах, щоб залучити всіх учнів, наприклад, спрощені подачі або зміна кількості гравців на майданчику.
Футбол	Формує командний дух, швидкість, спритність. Для молодших школярів застосовують спрощені версії, з меншим полем та кількістю гравців.
Гандбол	Вдосконалює загальну фізичну підготовку, спритність, координацію та стратегічне мислення.
Настільний теніс	Розвиває швидкість реакції, координацію та увагу. Легко інтегрується уроки фізичної культури.

Основні інноваційні та варіативні види спорту в закладах загальної середньої освіти представлені в таблиці 2. Дані спортивні ігри є інноваційним

підходом, що допомагає зацікавити учнів, підвищити їхню мотивацію та розширити кругозір [5].

Таблиця 2

**Інноваційні ігрові види спорту в закладах
загальної середньої освіти**

Інноваційний ігровий вид спорту	Характеристика гри
Флорбол	Командна гра, схожа на хокей з м'ячем, але безпечніша. Грають у залі, ключками та пластиковим м'ячем. Відмінно підходить для розвитку спритності та командної взаємодії.
Корфбол	Змішана командна гра, подібна до баскетболу, де грають у змішаних командах (хлопчики та дівчатка разом). Сприяє рівноправності та взаємодії.
Бадмінтон	Легко доступний та не вимагає спеціального обладнання. Розвиває швидкість, реакцію та координацію.
Фризбі	Гра з літаючою тарілкою, яка має безліч варіантів. Наприклад, командний Ultimate Frisbee, де потрібно закинути тарілку в зону суперника.

Сучасні методи викладання ігрових видів спорту орієнтовані на індивідуальні особливості учнів та інтерактивне навчання [4]. Розглянемо основні з них:

- *ігровий метод*: використання елементів гри робить навчання більш захопливим, інтерактивним та ефективним.
- *інтерактивні технології*: допомагають візуалізувати тактичні схеми, аналізувати гру та підвищити зацікавленість.
- *диференційований підхід*: завдання підбираються з урахуванням психофізіологічних особливостей учнів, їхнього віку та рівня підготовки.
- *змагальний метод*: застосовується для формування командного духу та мотивації.

Отже, вивчення теоретичних аспектів використання сучасних ігрових видів спорту у закладах загальної середньої освіти є важливим і своєчасним напрямом наукових досліджень, що сприяє вдосконаленню системи фізичного виховання та формуванню здорового способу життя підростаючого покоління.

Література:

1. Лукашук Д. Використання рухливих і спортивних ігор на уроках фізичної культури як засіб навчання школярів. *Магістерський науковий вісник*. 2021. № 37. С. 11–13.
2. Моїсєєв С.О. Сучасні підходи до проведення уроків фізичної культури в загальноосвітній школі. *Педагогічний альманах*. 2017. № 34. . С. 62–71.
3. Моїсєєв С.О., Гузар В.М., Свирида В.С. Нова фізична культура у вимірах інновацій. *Проблеми і перспективи розвитку спортивних ігор та одноборств у закладах вищої освіти*. 2021. № 1. С. 91–94.
4. Москаленко Н.В., Сороколіт Н.С., Турчик І.Х. Ключові компетентності у фізичному вихованні школярів в рамках реформи «Нова українська школа». *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Серія 15: Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт). 2019. № 5К. С. 223–228.
5. Онищук С.О. Впровадження концепції Нової української школи на уроках фізичної культури. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. 2019. № 72 (2). С. 83–87. URL: <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2020.72-2.18> (дата звернення: 31.10.2025).
6. Ястреб А.Р. Особливості процесу вибору варіативних модулів навчальної програми з фізичної культури НУШ. *Магістерські студії. Альманах: Херсон; Івано-Франківськ : ХДУ, 2023. С. 651–655.*

Лазарева М. І.,

магістрантка кафедри фізичної культури, спорту та здоров'я людини

Ізмаїльського державного гуманітарного університету

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. Рубан А.К.

ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ В ІНКЛЮЗИВНОМУ КОНТЕКСТІ:

ПЕДАГОГІЧНІ СТРАТЕГІЇ ТА ІННОВАЦІЇ

Вітчизняна освіта постійно зазнає певних змін, поспішаючи за «актуальними новими зарубіжними віяннями», що не завжди є достатньо

виправданим. Інклюзивна освіта не є в цьому сенсі винятком, хоча в цьому напрямку вітчизняна загальна і спеціальна педагогіка мають давню славу науково-прикладну історію [1, с. 90]. У той же час сучасні соціально-економічні умови життя суспільства визначаються стратегічно і на досить великий період часу, особливо якщо це стосується таких соціальних сфер, як освіта і охорона здоров'я. Поняття «стратегії освіти» орієнтоване на кінцеві результати державної політики у сфері доступності «освіти для всіх і на рівних умовах», що забезпечує можливість проектування стратегій інклюзивної освіти як для інвалідів та осіб з обмеженими можливостями здоров'я (ОМЗ), так і для абсолютно обдарованих і геніальних дітей, здатних освоїти рівневі програми навчання за короткий проміжок часу [2, с. 38].

Ознайомлення вчителів з навичками та особливостями інклюзивного навчання безпосередньо впливає на реалізацію ними різних стратегій. Іншими словами, ознайомлення зі стратегією інклюзивного навчання може допомогти учням з інвалідністю краще планувати заняття. Для даного дослідження був використаний метод опитування. Вибірка складала 150 осіб – вчителі закладів загальної середньої освіти. Педагогам пропонувалася анкета, що містила питання про сприйняття державних заходів підтримки інклюзивної освіти, самоефективність педагога, рівень ознайомлення з особливостями інклюзивних стратегій, а також два стандартизовані опитувальники, що оцінюють ставлення до інклюзивності та соціальної бажаності. Опитування проводилося через платформу Google Forms.

Більшість педагогів належали до початкової школи (35,3%), до середньої школи належало 30,7% респондентів, а до старшої школи – 25,8%. Опитування проводилося з березня по травень 2025 року. Анкета складалася з 54 питань, пов'язаних з інклюзивними стратегіями в школі, оцінкою сприйняття вчителями шкільної та державної політики щодо інклюзивності, здатністю впроваджувати та ознайомлюватися з інклюзивними стратегіями, що використовуються в класі, ставленням до інклюзії в цілому та соціальною бажаністю.

Перший розділ (інклюзивні стратегії в школі) включав: (а) дані, що стосуються шкільного контексту (наприклад, «Сприяння включенню в мою школу складається з заходів шкільного управління»); (б) передбачувана політика та норми інклюзивності, прийняті державою («Сприяння інклюзії в моїй школі складається з заходів державної підтримки»); (в) сприймана самоефективність в управлінні інклюзивними стратегіями («Я можу використовувати інклюзивні стратегії в своєму класі», «Я знайомий з інклюзивними стратегіями фізичної активності в моєму класі»); (г) використання інклюзивних стратегій фізичної активності в класі («Я використовую інклюзивні стратегії в своєму класі»).

Питання оцінювалися за 7-бальною шкалою від 1 («повністю не згоден») до 7 («повністю згоден»). Ставлення до інклюзивності оцінювалося за допомогою анкети-опитування, що складалася з 24 пунктів, які відображають особливості «впливу інклюзії...», де респонденти повинні були вибрати відповідний бал за шкалою – від 1 бала («зовсім не згоден») до 7 – «повністю згоден»). Анкета досліджує вплив інклюзивності на вчителя («наявність дітей з обмеженими можливостями в моєму класі фізично втомлює мене»), на навколишнє середовище («наявність дітей з обмеженими можливостями в моєму класі порушує розпорядок дня в класі»), на інших дітей («діти з інвалідністю в моєму класі посилюють проблемну поведінку інших дітей») і на дітей з інвалідністю («наявність дітей з інвалідністю в моєму класі не заохочує їх складну поведінку»). Більш високі бали вказували на більш позитивне ставлення до включення. Внутрішня надійність шкали була достатньою ($\alpha = 0,82$).

Результати дослідження показали, що відмінностей у державних і шкільних заходах між класами виявлено не було. Значущі відмінності між групами були виявлені в сприйнятті компетентності ($F_{31577} = 6,80, p < 0,001$), знайомстві ($F_{31577} = 9,97, p < 0,001$) і використанні інклюзивних стратегій ($F_{31577} = 5,55, p < 0,01$). При ретроспективному порівнянні сприйняття

компетентності було вищим у вчителів початкових класів, ніж у вчителів середніх ($MD = 0,28, p < 0,001$) і старших класів ($MD = 0,20, p = 0,02$). Так само знайомство було вищим у вчителів початкової школи, ніж у вчителів середніх ($MD = 0,31, p < 0,001$) і старших класів ($MD = 0,28, p < 0,001$). Така ж картина проявилася і щодо використання інклюзивних стратегій, коли вчителі початкових класів повідомляли про вищі бали, ніж вчителі середніх ($MD = 0,21, p < 0,01$) і старших класів ($MD = 0,23, p < 0,01$).

Результати опитувальника «Вплив інклюзії» та результати шкали соціальної бажаності Марлоу-Крауна були такими: значущі відмінності між групами проявилися в загальному балі ($F_{3,1577} = 11,70, p < 0,001$) і в усіх вимірах опитувальника «Вплив інклюзивності» (Вчитель: $F_{3,1577} = 4,60, p < 0,01$; Навколишнє середовище: $F_{3,1577} = 6,74, p < 0,001$; Інші: $F_{3,1577} = 5,02, p < 0,01$. Діти з інвалідністю: $F_{3,1577} = 16,62, p < 0,001$), а також у балах соціальної бажаності ($F_{3,1577} = 7,21, p < 0,001$).

Для порівняння: вплив інклюзії на вчителів був вищим у вчителів середніх шкіл, ніж у вчителів початкових класів ($MD = 1,01, p = 0,02$). Що стосується впливу інклюзії на навколишнє середовище, то у вчителів середньої школи оцінки були вищими, ніж у вчителів початкової школи ($MD = 0,89, p < 0,01$). Що стосується впливу на інших дітей, то показники були вищими у вчителів середньої школи ($MD = 1,36, p = 0,03$) і вчителів старших класів ($MD = 1,24, p < 0,01$). Що стосується дітей з інвалідністю, то в середній і старшій школі показники були вищими (середня школа: $PC = 1,19, p < 0,001$; старша школа: $PC = 1,26, p < 0,01$), ніж у початковій школі. Що стосується соціальної бажаності, то бали були вищими в початковій школі, ніж у середній школі ($MD = 0,35, p < 0,01$) і вчителях середньої школи ($MD = 0,49, p < 0,001$).

Згідно з моделями ANCOVA, загальний бал і три з чотирьох параметрів впливу інклюзивності були чутливі до соціальної бажаності. Зокрема, найбільш чутливим був вплив на вчителя ($F = 247,13, p < 0,001$; $R^2 = 0,14$), за сумою балів ($F = 216,18, p < 0,001$; $R^2 = 0,14$), потім вплив на оточення ($F = 159,91, p <$

0,001; $R^2 = 0,08$) і, нарешті, на інших дітей ($F = 126,76$, $p < 0,001$; $R^2 = 0,08$). Соціальна бажаність не вплинула на дітей з інвалідністю ($F = 1,48$; $R^2 = 0,03$).

Таким чином, обговорюючи отримані результати, необхідно зазначити, що дане дослідження було спрямоване на вивчення ролі ставлення до інклюзивності, соціальної бажаності, ознайомлення вчителів з інклюзивними стратегіями та їхньою самоефективністю.

Що стосується першого питання дослідження, не було виявлено різниці у сприйнятті державних і шкільних заходів у різних класах школи, тоді як сприйняття компетентності було вищим у вчителів початкових класів, ніж у вчителів середніх і старших класів. Щодо інклюзивності вчителі початкових класів показали значно нижчі бали порівняно з вчителями середніх і старших класів. Ці результати показують, що ставлення до інклюзивності більш позитивне в старших класах школи, ймовірно, через збільшення кількості учнів з особливими потребами в класах початкової школи в порівнянні з іншими класами. Варто також зазначити, що в завдання даного дослідження не входила оцінка впливу педагогічного досвіду, який може бути змінною, що впливає на ставлення до інклюзивності, оскільки вчителі без досвіду можуть стикатися з більшим стресом у порівнянні з вчителями, які мають досвід роботи в школі.

Зазначені результати дослідження, отримані в рамках методології та технології професійної підготовки сучасного вчителя, шкільного психолога та реабілітолога в галузі застосування інклюзивної освіти, дозволяють сформулювати висновки:

1. Знайомство з інклюзивними стратегіями та висока самоефективність у їх реалізації тісно пов'язані з використанням інклюзивних стратегій у школі. Вчителі, які проходять навчання з питань інклюзивності, демонструють більш позитивне ставлення до інклюзивності, кращу когнітивну та емоційну оцінку і вищий рівень самоефективності.

2. Психологічні критерії детермінованості інклюзивної освіти лежать у площині формуючих педагогічних компетенцій вчителів, орієнтованих на

прийняття та можливості застосування різних проектних моделей інклюзивної освіти осіб з інвалідністю та ОВЗ, що має бути враховано в програмах університетської підготовки майбутніх вчителів, а також у процесі проходження ними курсів підвищення кваліфікації або професійної перепідготовки.

3. Прогностичний аналіз теоретичної та емпіричної частини дослідження вказує на важливість продовження роботи в напрямку підготовки вчителів з питань проектної діяльності в умовах реалізації стратегій інклюзивного навчання дітей-інвалідів та осіб з ОВЗ, що значно розширює спектр професійно-педагогічних компетенцій, що формуються.

Література:

1. Маріонда І. І., Мордвінцев Г. О. Роль адаптивного фізичного виховання в системі педагогічної освіти. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2022. Випуск 90. С. 90–93.
2. Мішин М. В. Перспективи розвитку та функціонування адаптивного спорту в сучасній Україні. *Іновачії, практики та перспективи розвитку фізичної культури і спорту* : матеріали V Всеукраїнського науково-практичного семінару, м. Кропивницький, 15–16 квітня 2022 р. Кропивницький : Видавець Лисенко В. Ф., 2022. С. 37–40.
3. Хруль О. С., Гета А. В. Адаптивна фізична культура як феномен фізичного виховання. *Актуальні проблеми фізичної культури, спорту та фізичного виховання* : збірник матеріалів III Всеукраїнської науковопрактичної Інтернет-конференції з міжнародною участю, м. Полтава, 1 грудня 2022 р. Полтава, 2022. С. 151–153.

Лялявська К. О.,

*здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Національного університету «Чернігівська політехніка»
Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. Черняков В. В.*

ПСИХОЛОГІЧНІ МЕТОДИ ВІДНОВЛЕННЯ ПРАЦЕЗДАТНОСТІ ПАЦІЄНТА У ФІЗИЧНІЙ РЕАБІЛІТАЦІЇ

Психологічні методи відновлення є важливою складовою реабілітаційної програми відновлення рухової функції. Ці методи орієнтовані на збереження

емоційного та психологічного благополуччя, а також на підтримку мотивації та самовпевненості пацієнта. Психологічна стійкість та здатність зосереджуватися під час відновлення рухової функції відіграють ключову роль у досягненні оптимальної фізичної та психічної форми.

Позитивне мислення та внутрішня мотивація є ключовими аспектами в процесі відновлення рухової функції. Ці психологічні фактори впливають на емоційний стан, самопочуття та загальний психічний тонус пацієнта. Позитивне мислення означає здатність дивитися на ситуації з оптимізмом, знаходити переваги та можливості навіть у викликах і труднощах. Внутрішня мотивація, з іншого боку, стимулює пацієнта до досягнення поставлених цілей через внутрішній вплив та особисті цінності, а не через зовнішній тиск чи заохочення.

Один з ключових аспектів позитивного мислення – це вміння перетворювати негативні ситуації на можливості для усвідомлення ролі відновлення рухової функції. Замість того, щоб дивитися на погіршення стану рухової функції як на великий недолік, пацієнти, які володіють позитивним мисленням, можуть вважати їх викликом, який допоможе їм стати сильнішими та витриманими. Це вимагає певного рівня самосвідомості та відкритості до саморефлексії, але може мати значний позитивний вплив на загальний емоційний стан.

Також важливим є вміння зосередитися на позитивних аспектах, навіть у важких чи виснажливих ситуаціях. Це може включати уявлення активного рухового дозвілля. Зосередження на позитивних моментах допомагає підтримувати емоційний баланс та зберігати мотивацію для подальшого виконання реабілітаційної програми відновлення рухової функції.

Внутрішня мотивація є також важливою складовою успіху відновлення рухової функції. Коли пацієнт відчуває внутрішню потребу у досягненні своїх цілей, він стає більш впевненим та наполегливим у своїх зусиллях. Це може включати в себе бажання покращити свої особисті фізичні здібності.

Однак важливо розрізняти межу між внутрішньою мотивацією та зовнішнім тиском чи очікуваннями. Пацієнти, які відчувають, що вони змушені виконувати завдання для того, щоб відповідати очікуванням інших людей, часто відчувають стрес та психологічний дискомфорт. Зосередження на індивідуальну мотивацію та особисті цінності допомагає пацієнту зберігати відчуття внутрішнього задоволення від власних зусиль, незалежно від зовнішнього впливу.

Усвідомлення власної цінності та впевненості у своїх можливостях може підтримувати позитивне мислення та внутрішню мотивацію. Крім того, регулярна саморефлексія та розвиток емоційної інтелігентності можуть допомогти пацієнту краще розуміти свої емоції та реагувати на них з розумінням та ефективною стратегією.

Медитація та релаксація є важливими психологічними методами відновлення, які сприяють зниженню стресу, поліпшенню емоційного стану та збереженню психічного здоров'я. Медитація – це практика свідомого зосередження та уваги на даний момент без суджень або оцінок. Вона може включати різні техніки, такі як усвідомлене дихання, візуалізацію, повторення мантр або просте спостереження своїх думок та емоцій. Медитація використовується для зниження рівня стресу, поліпшення концентрації та зосередженості, а також для підвищення відчуття спокою та рівноваги [2; 4, с. 176–183].

Одним з основних принципів медитації є зосередження на диханні. Усвідомлене дихання включає у себе уважне спостереження за вдихами та видихами без будь-яких змін у їхньому характері. Це допомагає знизити активність розуму та зосередити увагу на даний момент, що може сприяти відчуттю спокою та розслаблення [5, с. 84–85]. Крім того, медитація може включати практику візуалізації, яка полягає в уявленні приємних образів або сцен, що сприяють розслабленню та позитивному настрою.

Релаксація, у свою чергу, охоплює широкий спектр методів та технік, спрямованих на зниження рівня фізичної та емоційної напруги. Один з найпоширеніших методів релаксації – це глибоке м'язове розслаблення, яке виконується шляхом послідовного натягання та розслаблення різних груп м'язів у тілі. Цей метод сприяє покращенню кровообігу, зниженню тону м'язів та зняттю фізичної напруги [2; 4, с. 176–183].

Іншим ефективним методом релаксації є використання аудіозаписів з музикою для релаксації або гіпнотерапії. Ці записи можуть містити спеціально підібрану музику, звуки природи або голосові інструкції, що сприяють зниженню рівня стресу та підвищенню відчуття спокою та розслаблення. Гіпнотерапія може використовуватися для розробки певних психологічних стратегій, спрямованих на зниження стресу та підвищення емоційної стійкості.

Також до методів релаксації можна віднести йогу, що є не лише фізичною практикою, але й методом психологічного відновлення. Йога включає в себе різноманітні асани (пози), дихальні техніки та медитацію, які сприяють зняттю напруги та стресу, поліпшенню концентрації та зосередженості, а також підвищенню емоційного благополуччя. Важливим аспектом йоги є увага до власного тіла та дихання, що допомагає пацієнту покращити своє сприйняття власних емоцій та реакцій на стресові ситуації [1, с. 334–335].

Психологічна підтримка та консультування відіграють ключову роль у відновленні рухової функції. Ці методи спрямовані на забезпечення емоційної стійкості, психічного здоров'я та психологічної готовності до подальших викликів. Психологічна підтримка може включати в себе індивідуальні консультації з психологом, групові сесії, психологічну підтримку від фізичного терапевта, а також використання різних психологічних технік та стратегій для забезпечення емоційної стабільності та психологічного благополуччя.

Психологічна підтримка також може включати в себе розвиток психологічних навичок та стратегій, спрямованих на підвищення емоційної стійкості та здатності працювати зі стресом. Наприклад, це може включати в

себе тренування управління емоціями, позитивне мислення, стратегії саморегуляції та розвиток внутрішньої міцності. Ці навички допомагають пацієнтам ефективно реагувати на стресові ситуації та долати труднощі з мінімальним впливом на їхню емоційну та психічну стабільність.

Крім того, психологічна підтримка може включати в себе розробку індивідуальних психологічних програм для кожного пацієнта, враховуючи його потреби, особливості та цілі. Ці програми можуть включати в себе різноманітні психологічні вправи, завдання та стратегії, спрямовані на підвищення емоційної стійкості, підвищення мотивації та покращення психічного здоров'я. Вони дозволяють пацієнтам працювати над своїми емоціями та думками в контрольованому та підтримуючому середовищі [3, с. 49–52].

Література:

1. Кривенко А. П., Черняков В. В. Хатха-йога як засіб фізичної реабілітації при остеохондрозі поперекового відділу хребта. *Юність науки – 2025: соціально-економічні та гуманітарні аспекти розвитку суспільства: збірник тез доповідей XV Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів і молодих вчених* (м. Чернігів, 23-25 квітня 2025 р.): Чернігів: НУ «Чернігівська політехніка», 2025. С. 334–335.
2. Мазикін М. Медитація як психотерапевтичний інструмент. *Проблеми сучасної психології: збірник наукових праць*. 2020. №47. С. 141–158.
3. Основи фізичної реабілітації: навч. посіб. / За заг. ред. Л. О. Вакуленко, В. В. Клапчука. Тернопіль: ТНПУ, 2010. 234 с.
4. Плахтій П. Д., Босенко А. І., Макаренко А. В. Фізіологія фізичних вправ: підручник. Кам'янець-Подільський: ТОВ «Друкарня Рута», 2015. 268 с.
5. Черняков В. В., Титаренко В. І., Драгунов Д. М. Особливості навчання дихання пацієнта у процесі фізичної терапії засобами фізичного виховання. *Актуальні проблеми ортопедagogіки та фізичної реабілітації: матеріали міжн. наук. інтернет-конф.* (Черкаси, 30 листопада 2021 р.) / Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького. Черкаси, 2021. С. 83–86.

Макаренко М. С.,

студентка Хмельницького університету управління

та права імені Леоніда Юзькова

**Науковий керівник – старший викладач кафедри філософії,
соціально-гуманітарних наук та фізичного виховання Сірий О. М.**

РОЛЬ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ У РОЗВИТКУ КОГНІТИВНИХ ЗДІБНОСТЕЙ СТУДЕНТІВ

Фізична культура – це невід’ємний елемент формування гармонійно розвиненої особистості, що поєднує у собі фізичну, інтелектуальну та моральну складові. У сучасних умовах зростаючого інформаційного навантаження на студентів фізична культура стає потужним засобом підтримання не лише соматичного здоров’я, а й оптимізації когнітивних процесів – пам’яті, мислення, уваги та швидкості обробки інформації [1].

Рухова активність є природною потребою організму, яка забезпечує нормальне функціонування нервової системи та головного мозку. Під час фізичних вправ активізується кровообіг, покращується постачання мозку киснем, підвищується продукція нейротрофічного фактора мозку (BDNF), що сприяє росту нових нейронних зв’язків і розвитку нейропластичності [2]. Цей процес є основою формування нових знань, умінь і навичок, тобто безпосередньо впливає на когнітивні можливості людини.

У період студентства когнітивні функції зазнають значного розвитку. Саме в цей час формується здатність до логічного мислення, аналізу, планування, прийняття рішень. Проте інтенсивне навчальне навантаження, стрес і малорухливий спосіб життя часто призводять до емоційного виснаження, перевтоми, погіршення уваги й пам’яті. Регулярна рухова активність допомагає

компенсувати ці негативні наслідки, оскільки стимулює роботу мозку, активізує когнітивні процеси та підвищує здатність до навчання [3].

Науково доведено, що фізичні вправи середньої інтенсивності (біг, плавання, йога, фітнес, командні види спорту) підвищують активність гіпокампу – ділянки мозку, відповідальної за формування пам'яті та просторову орієнтацію [2]. Крім того, фізична активність покращує функціонування префронтальної кори, яка відповідає за виконавчі функції: концентрацію уваги, контроль емоцій, планування та саморегуляцію поведінки. Таким чином, регулярні заняття фізичною культурою сприяють не лише фізичному, а й інтелектуальному розвитку студентів.

Особливо важливим є вплив фізичних навантажень на короткочасну та довготривалу пам'ять. Згідно з дослідженнями Hillman, Erickson і Kramer, вже після 20–30 хвилин фізичних вправ спостерігається покращення здатності до запам'ятовування, концентрації уваги та швидкості обробки інформації [2]. Тому в багатьох університетах світу активно впроваджуються програми коротких рухових пауз між навчальними заняттями або тренування перед лекціями, що сприяє підвищенню ефективності засвоєння матеріалу.

Не менш важливою є роль фізичної культури у зниженні рівня стресу та тривожності серед студентської молоді. Активні фізичні навантаження стимулюють вироблення ендорфінів – «гормонів радості», які покращують настрій, знижують рівень кортизолу (гормону стресу) та стабілізують емоційний стан [4]. Це особливо актуально для студентів-правників, оскільки їх навчальна діяльність пов'язана з великими обсягами інформації, високим рівнем відповідальності та необхідністю постійного аналітичного мислення. Регулярні заняття спортом сприяють кращому психологічному самопочуттю, підвищенню стійкості до стресу та здатності до зосередження під час розумової діяльності.

Крім фізіологічних і психологічних аспектів, фізична культура має соціально-когнітивне значення. Групові заняття спортом формують навички

комунікації, взаємопідтримки, дисципліни та колективної взаємодії. Студенти, які беруть участь у спортивних секціях або командних змаганнях, демонструють вищий рівень соціального інтелекту, уміння вирішувати конфлікти, приймати колективні рішення та проявляти лідерські якості [5]. Таким чином, фізична культура стає інструментом розвитку не лише індивідуальних когнітивних здібностей, але й соціально-емоційної компетентності.

Окрему увагу варто приділити питанню впровадження інноваційних методик фізичного виховання у закладах вищої освіти. Сучасні підходи передбачають поєднання традиційних видів спорту з новими формами активності – фітнесом, йоготерапією, функціональними тренуваннями, рухливими іграми та інтерактивними заняттями. Це дозволяє зробити фізичне виховання більш привабливим і мотиваційним для студентів, формуючи у них позитивне ставлення до здорового способу життя [5].

Інтеграція фізичної культури у навчальний процес також передбачає поєднання фізичних вправ із когнітивними завданнями. Наприклад, під час занять можуть використовуватися елементи тренінгів на увагу, пам'ять чи координацію рухів. Такий підхід сприяє одночасному розвитку моторних і когнітивних функцій, що відповідає принципам цілісного розвитку особистості.

У контексті вищої освіти фізична культура повинна розглядатися не як допоміжна дисципліна, а як невід'ємна складова формування професійної компетентності майбутнього фахівця. Для юриста, педагога, економіста чи інженера важливо не лише володіти знаннями, а й уміти швидко мислити, приймати рішення в умовах стресу, зберігати концентрацію й самоконтроль – а саме ці якості розвиває систематичне фізичне тренування [1; 3].

Отже, фізична культура є потужним чинником розвитку когнітивних здібностей студентів, адже вона сприяє підвищенню розумової працездатності, поліпшенню пам'яті, уваги, мислення, а також зміцненню психоемоційної стабільності. Систематичне залучення молоді до занять фізичною культурою у

поєднанні з інноваційними формами організації рухової активності сприяє формуванню цілісної, інтелектуально розвиненої та соціально активної особистості. Такий підхід відповідає стратегічній меті сучасної освіти – підготовці здорового, освіченого й конкурентоспроможного покоління.

Література:

1. Круцевич Т. Ю. Теорія і методика фізичного виховання. Київ : Олімпійська література, 2017. URL: https://dspace.zsmu.edu.ua/bitstream/123456789/12944/1/ПЗ_№9_ТМФВ.pdf. (дата звернення: 31.10.2025).
2. Hillman C. H., Erickson K. I., Kramer A. F. Be smart, exercise your heart: exercise effects on brain and cognition. *Nature Reviews Neuroscience*. 2008. Vol. 9, No. 1. P. 58–65. URL.: <https://www.nature.com/articles/nrn2298>. (дата звернення: 31.10.2025).
3. Ratey J. J., Loehr J. E. The positive impact of physical activity on cognition during adulthood: a review. *Journal of Cognitive Enhancement*. 2011. URL: https://www.researchgate.net/publication/362738142_INNOVACIJNI_TEHNOLOGI_I_FIZICNOGO_VIHOVANNA_U_ZAKLADAH_VISOI_OSVITI. (дата звернення: 31.10.2025).
4. Бойченко О. Ф. Фізична культура і психічне здоров'я студентів: навч. посіб. Харків : ХНПУ, 2020. URL: https://journals.snu.edu.ua/index.php/DOMTP_SNU/article/download/761/722/746. (дата звернення: 31.10.2025).
5. Савчук Н. М. Інноваційні технології фізичного виховання у закладах вищої освіти. Львів : Сполом, 2021. URL: https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/27546/1/Innovatsiini_tekhnolohii_fizychnoho_vykhovannia_studentiv_NP.pdf. (дата звернення: 31.10.2025).

Матвієнко А. М.,

студентка 2-курсу спеціальності 012 Дошкільна освіта

*Глухівського національного педагогічного
університету імені Олександра Довженка*

Бабачук Ю. М.,

асистент кафедри теорії і методики фізичного виховання

*Глухівського національного педагогічного
університету імені Олександра Довженка*

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ШВЕДСЬКОЇ ТА НІМЕЦЬКОЇ СИСТЕМ ГІМНАСТИКИ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ

Фізичне виховання як складова гармонійного розвитку особистості має глибоке історичне коріння. У ХІХ столітті в Європі сформувалися дві провідні системи гімнастики – шведська та німецька, які заклали основи науково обґрунтованого підходу до фізичного удосконалення людини. Шведська система Пера Генріка Лінга ґрунтувалася на ідеях природовідповідності, оздоровчої спрямованості та педагогічної системності. Натомість німецька система Фрідріха Людвіга Яна мала переважно національно-патріотичний та військово-прикладний характер.

Порівняльне вивчення цих систем дозволяє глибше зрозуміти еволюцію європейської педагогічної думки у сфері фізичного виховання, а також визначити, які з їхніх ідей залишаються актуальними в сучасних освітніх і оздоровчих практиках. Багато дослідників займалися вивченням цієї теми, зокрема Ю. Дутчак, С. Крупеня, І. Малинський, О. Четчикова, В. Хіміч, О. Худолій, та інші.

Шведська та німецька системи гімнастики виникли в різних соціально-історичних умовах і відображали педагогічні й національні пріоритети своїх

країн. Обидві системи мали спільну мету зміцнення здоров'я, розвиток сили, витривалості та дисципліни, проте реалізовували її різними засобами.

Підтвердженням нашої думки, є дослідження В. Хіміч, Ю. Дутчак, Н. Демченко, що німецька гімнастична система була орієнтована на силову та військово-спортивну підготовку, зосереджувалася на вправах на снарядах і розвитку фізичної витривалості. Автори доводять, що вона сприяла становленню сучасної спортивної гімнастики, військової фізичної підготовки та розбудові спортивних клубів. Шведська гімнастична система, на їх думку, навпаки, мала оздоровчо-лікувальну спрямованість, робила акцент на правильності рухів, симетрії, координації та використанні мінімального обладнання. Саме вона стала основою для розвитку лікувальної фізкультури, реабілітації та фізичного виховання в школах [2, с. 327].

На думку І. Малинського, С. Крупеня, Ю. Сергієнко, О. Лаврентьєв, відмінною рисою німецької гімнастичної системи була прихильність до суворого виконання рухів, прямих ліній і багаторазового повторення одних і тих самих вправ на приладах [1].

Для наочного зіставлення шведської та німецької систем гімнастики розглянемо їх порівняння та взаємодію, що дозволяє чітко визначити спільні й відмінні риси методик, а також оцінити їхній вплив на формування ключових компетентностей у сфері фізичного виховання.

З метою систематизації матеріалу узагальнено основні критерії шведської та німецької систем гімнастики, представлені у таблиці 1, що демонструє їхню методичну специфіку, виховні цінності та роль у формуванні європейської культури фізичного розвитку.

Таблиця 1

Порівняльна характеристика систем

Критерій	Шведська система	Німецька система
Засновник	Пер Генрік Лінг	Фрідріх Людвіг Ян
Основна мета	Оздоровлення, гармонійний розвиток	Виховання сили, мужності, патріотизму
Тип вправ	Прості, без снарядів, ритмічні	Силові, з використанням снарядів
Методика	Чітка послідовність, дозування навантаження	Інтенсивність, колективні тренування
Спрямованість	Освітня, лікувальна	Військово-прикладна
Роль у розвитку освіти	Формування основ шкільної гімнастики	Вплив на розвиток спортивних секцій і туризму

Підводячи підсумки можемо констатувати, що шведська та німецька системи гімнастики, попри спільну мету – розвиток фізичних і моральних якостей особистості, – суттєво відрізняються за методологічними та педагогічними підходами. Шведська система П. Лінга зорієнтована на гармонійний розвиток, оздоровчу спрямованість і педагогічну послідовність, тоді як німецька система Ф. Яна мала військово-прикладний та патріотичний характер, сприяючи формуванню сили, витривалості та дисципліни. Елементи обох систем залишаються актуальними й нині: шведська – у методиках лікувальної фізкультури й шкільних програмах, німецька – у спортивно-прикладній підготовці та клубному русі.

Отже, історичний досвід цих гімнастичних шкіл має значну цінність для модернізації сучасної системи фізичного виховання та впровадження ефективних методів розвитку рухової активності здобувачів освіти.

Література:

1. Малинський І. Й., Крупеня С. В., Сергієнко Ю. П., Лаврентьєв О. М. Гімнастика : навчальний посібник. Ірпінь : Університет ДФС України, 2021. 226 с.
2. Хіміч В. Л., Дутчак Ю. В., Демченко Н. В. Німецька та шведська гімнастичні системи: вплив на фізичну культуру. *Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. Серія 15 : Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт) : зб. наукових праць / За ред. О. В. Тимошенка. Київ : Вид-во УДУ імені Михайла Драгоманова, 2025. Вип. 3К (188). С. 323–328.*

Молодан Д. М.,

магістрант кафедри фізичної культури, спорту та здоров'я людини

Ізмаїльського державного гуманітарного університету

Науковий керівник – докт. пед. наук, проф. Максимчук Б.А.

СИСТЕМА ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ

В останнє десятиліття значно змінилася моральна атмосфера в суспільстві в цілому, що, в свою чергу, позначилося на потребах і ціннісних орієнтирах молоді.

Система ціннісних орієнтацій визначає змістовну сторону спрямованості особистості. Ця система характеризує ставлення особистості до навколишнього світу, до інших людей, до себе і є основою світогляду та життєвої концепції.

З метою виявлення ціннісних орієнтацій студентів нами було проведено дослідження в Ізмаїльському державному гуманітарному університеті. Була використана методика М. Роккіча. Методика базується на прийомі прямого ранжування двох списків по 18 цінностей у кожному: списку термінальних (цінностей-цілей) і списку інструментальних (цінностей-засобів) цінностей. Подібний поділ є досить умовним.

Термінальні цінності представляють собою переконання в тому, що конкретні цілі життєвого існування варті того, щоб до них прагнути. Інструментальні цінності мають на увазі переконання в тому, що конкретний спосіб дій або властивість особистості є найбільш бажаними в даній ситуації [1, с. 252].

Таким чином, інструментальні цінності є засобами досягнення цілей життя, тобто свого роду інструментом, за допомогою якого можна реалізувати термінальні цінності. На певних етапах формування особистості ці цінності виражають в основному її якість, але можуть виступати як термінальні, тобто цінності-цілі життя.

Серед термінальних у студентів університету пріоритетними є такі цінності, як «здоров'я», «кохання», «наявність хороших і вірних друзів» [3, с. 79].

Особливо привертає увагу той факт, що цінності «продуктивне життя», «розвиток», «пізнання», «краса природи і мистецтва» та «творчість» розташовуються в такій ієрархічній послідовності: 11, 13, 14, 16 і 17-а позиції відповідно.

Отримані результати свідчать про те, що прагнення до самовираження і самореалізації молоді не знаходить належного вираження через пізнання навколишнього світу, творчість, продуктивне життя і суспільне визнання.

У шкалі інструментальних домінують такі цінності: «життєрадісність», «вихованість», «незалежність». А такі цінності, як «непримиренність до недоліків у собі та інших» і «високі вимоги», на думку студентів, заважають будувати міжособистісні стосунки та перешкоджають досягненню життєвих цілей.

З метою підтвердити або спростувати отримані за методикою результати студентам було запропоновано у вільній формі викласти свої думки на тему «Що для мене головне в житті».

Головними життєвими цінностями студенти вважають «досягнення цілей життя»; «пошук життєвої халяви, тобто того, що дістається просто так, без особливих зусиль»; «прожити щасливо, кохаючи одну людину»; «задоволення власних інтересів не на шкоду оточуючим», «залишитися собою, навіть якщо обставини вимагатимуть іншого» тощо.

Другі позиції в студентських відповідях займають «бажання досягти матеріального достатку», щоб «допомогти близьким», «створити міцну сім'ю». І особливо цінним є здоров'я близьких і друзів. На підтвердження наведемо такі висловлювання: «Хочу, щоб були живі і здорові мої близькі»; «Найголовніше для мене – це моя МАМА і брат та їхнє здоров'я і щастя»; «Хочу мати здорових дітей».

На третіх позиціях – «затребуваність і визнання в майбутній професійній діяльності та в суспільстві», а також загальнолюдські цінності. Найголовніше, міркують студенти, «Щоб був Мир»; «Земля без воєн»; «Потрібно викоринити тероризм».

У відповідь на питання: «Яким ви бачите себе в майбутньому?» – у багатьох відзначається незадоволеність своїм нинішнім становищем, що частіше характерно для юнаків і дівчат: «Звичайно, не таким, яким я є зараз: діловим і успішним». У деяких міркуваннях студентів зустрічаємо конкретне бачення перспективи: «Я бачу себе директором фірми»; «Хочу стати в бізнесі»; «Хочу бути політиком» тощо.

Проведене нами дослідження і його результати ще раз переконують нас у необхідності орієнтувати педагогів у навчально-виховному процесі на засвоєння студентами культурних цінностей, на оволодіння морально-етичними і духовними цінностями, на орієнтацію студентів на загальнолюдські цінності. Завдання педагога – правильно спрямувати особистісний розвиток студентів у конструктивне русло. У цьому випадку необхідні відповідні корекційно-формуючі програми, переважно націлені на реалізацію творчого підходу в навчально-виховному процесі. При цьому провідними цінностями-цілями вищої професійної освіти повинні бути «пізнання», «розвиток», «творчість», «орієнтація на продуктивне життя».

З метою реалізації завдань програми нами були виділені наступні рівні сформованості ціннісних орієнтацій студентів.

Низький рівень характеризується вираженістю первинних потреб ціннісно-сміслової сфери (задоволення фізичних потреб, потреба бути визнаним протилежною статтю, прагнення до захищеності). Причому матеріальні потреби розглядаються як засіб задоволення вище перерахованих потреб. Багато вищих потреб, а саме: потреби пізнання, розвитку особистості, естетичні потреби – не усвідомлюються самою особистістю. В цілому ставлення до навколишнього світу прагматичне.

Середній рівень передбачає вираженість прагматичних і естетичних установок свідомості. Приклади наводимо з творів студентів: «Мені цікаві твори мистецтва заради володіння ними. Вони коштують величезних грошей. Краса дорого коштує. Однак я визнаю, що та чи інша картина або статуя красива»; «Престижно побувати десь»; «Я хочу бути зі своєю дівчиною, тому що вона красива»; «Хочу отримати вищу освіту, щоб потім забезпечити собі гідне життя»). Цінності «краса», «пізнання», «творчість» усвідомлюються через призму престижності та матеріального достатку.

Високий рівень передбачає ерудицію в різних галузях знання, поєднання етичних та естетичних установок і непрагматичність свідомості. Особистість з таким типом сприйняття орієнтована на перцептивно-чуттєве, естетичне сприйняття навколишнього світу, на естетичний характер дій стосовно об'єктів духовної сфери. У цьому випадку важлива робота над зміцненням особистісної позиції студентів щодо різних питань сучасності та життєвих ситуацій (ситуацій вибору, кризових ситуацій особистості тощо).

Таким чином, основна мета ціннісного виховання – не пряма передача вихованцям загальнолюдського ціннісного досвіду, а формування у молоді здібностей до вибору моральних цінностей, створення моральних критеріїв, заснованих на гуманістичних цінностях [2, с. 102].

Завдання кожного етапу корекційно-формуючої програми в процесі формування ціннісних орієнтацій студентів передбачають:

I етап – формування первинного інтересу і розуміння значущості цінностей у суспільній свідомості.

У цій ситуації ефективні такі методи і форми: лекції, дискусії морально-етичного змісту, наприклад: «Вихованість і скромність – атавізми сучасної суспільної свідомості», «Мої цінності в сьогоденні і в майбутньому» тощо;

II етап – робота в напрямку посилення суб'єктного компонента сприйняття навколишньої дійсності, наповнення ціннісним змістом процесу пізнання, націленість на включення творчого елемента в навчально-виховний процес,

спільні обговорення проблеми значущості творчості в особистісному та професійному розвитку. У цій ситуації актуальні такі методи і форми навчання: лекції, творчі роботи, дискусії: «Якби я був Великим, що б я зробив», «Давайте будувати місто Щастя» тощо;

III етап – формування стійкого зв'язку між сприйняттям цінностей «краса», «пізнання», «продуктивне життя», «розвиток», «творчість» і ставленням до себе, до оточуючих і до світу в цілому. Методи та форми роботи зі студентами – ігрові, конференції, творчі проекти, наприклад на тему «Людина майбутнього: яка вона». Водночас мається на увазі формування ставлення до світу як до особистісної цінності, відповідних непрагматичних мотивів діяльності. Актуальні такі методи і форми роботи: дискусійні, індивідуальна рефлексія на тему «Я і Всесвіт» (усвідомлення мети існування), «Я, Інший і Природа» (творіння, малювання, музичне творіння) тощо.

Таким чином, формування ціннісних орієнтацій студентів у процесі професійної підготовки має ґрунтуватися на суб'єкт-суб'єктних відносинах викладача і студента, рівноправній взаємодії, інтелектуальній та емоційній співпраці в системі «викладач-студент».

Література:

1. Каменщук Т. Д. Сучасні ціннісні орієнтації молоді. *Обдаровані діти – скарб нації*. Матеріали II Міжнар. наук.-практ. онлайн-конф. (Київ, 1822 серпня 2021 р.). Київ. Інститут обдарованої дитини НАПН України. 2021. С. 256–258.
2. Крюкова О.В. Особливості ціннісних орієнтацій сучасної студентської молоді. *Розвивальний потенціал сучасної соціальної роботи: методологія та технології*. Матеріали X Всеукраїнської з міжнародною участю науковопрактичної конференції (14-15 березня 2025 року, Київ). Київ. КНУ імені Тараса Шевченка. 2025. С. 102–104.
3. Саяпіна С., Боженко І. Проблема формування ціннісних орієнтацій молоді: науковий дискурс сучасних дослідників. *Гуманізація навчально-виховного процесу*. 2024. № 1 (105). С. 79–90.

*Пащенко А. С.,**студентка 511ф групи**Харківської гуманітарно-педагогічної академії*

ДИДЖИТАЛІЗАЦІЯ У ФІЗИЧНОМУ ВИХОВАННІ: ПЕРЕВАГИ ТА РИЗИКИ

Сучасні тенденції розвитку освіти в Україні невід’ємно пов’язані з процесами цифрової трансформації. Диджиталізація охопила практично всі сфери суспільного життя, у тому числі й систему фізичного виховання. Впровадження цифрових технологій у навчальний процес відкриває нові можливості для підвищення ефективності занять, індивідуалізації підходів до учнів і контролю за фізичним станом, проте водночас породжує низку ризиків, пов’язаних із гіподинамією, зниженням мотивації до активної рухової діяльності та залежністю від гаджетів [2, с. 45].

Актуальність теми зумовлена необхідністю пошуку балансу між інноваційними цифровими можливостями й збереженням традиційних засобів фізичного виховання, які формують гармонійно розвинену особистість.

Метою роботи є аналіз переваг і ризиків диджиталізації у сфері фізичного виховання та визначення шляхів ефективного використання цифрових технологій у навчальному процесі.

Для досягнення мети поставлено такі завдання:

1. Розкрити сутність поняття «диджиталізація у фізичному вихованні».
2. Проаналізувати основні переваги впровадження цифрових технологій у фізкультурно-спортивну діяльність.
3. Визначити потенційні ризики, пов’язані з диджиталізацією.
4. Окреслити напрями оптимального поєднання цифрових та традиційних методів навчання рухової активності.

Поняття «диджиталізація» (від англ. digitalization) трактується як процес використання цифрових технологій для оптимізації діяльності, управління інформацією та підвищення ефективності комунікації [1, с. 12]. У сфері фізичного виховання цей процес передбачає застосування мобільних додатків, онлайн-платформ, фітнес-трекерів, смарт-годинників, відеотренувань, віртуальних змагань, цифрових журналів оцінювання та інтерактивних засобів контролю за фізичними показниками [3, с. 18].

У закладах освіти диджиталізація дає змогу урізноманітнити зміст занять, зробити їх більш наочними та доступними для учнів з різним рівнем підготовки, а також вести моніторинг фізичного розвитку здобувачів освіти у динаміці.

Основними перевагами цифровізації у сфері фізичного виховання є:

1. Індивідуалізація навчального процесу. Використання фітнес-додатків і трекерів дозволяє підбирати оптимальні навантаження відповідно до віку, статі, рівня підготовки та стану здоров'я учня [4, с. 53].

2. Мотиваційний ефект. Інтерактивні платформи, онлайн-змагання, гейміфікація (перетворення занять у гру) підвищують інтерес до фізичної активності та сприяють формуванню внутрішньої мотивації до занять спортом.

3. Зручність контролю та оцінювання. Цифрові журнали, системи тестування й візуалізація результатів спрощують роботу вчителя й допомагають учням бачити свій прогрес [5, с. 125].

4. Доступність навчання. Онлайн-формат дозволяє продовжувати фізичну активність навіть у період дистанційного навчання, карантину чи інших обмежень.

5. Підвищення якості самоосвіти. Учні можуть самостійно опановувати нові комплекси вправ, користуватися відеоінструкціями, виконувати домашні завдання під контролем цифрових додатків [6, с. 77].

Разом із перевагами цифровізація несе й певні загрози:

1. Зниження рівня реальної рухової активності. Надмірне використання цифрових пристроїв може зумовити гіподинамію, порушення постави, зниження витривалості [2, с. 46].

2. Формування залежності від гаджетів. Учні часто сприймають цифрові інструменти як розвагу, а не як засіб розвитку, що знижує усвідомленість фізичної активності.

3. Дефіцит живого педагогічного спілкування. Віртуальні формати зменшують контакт між учителем і учнем, що негативно позначається на виховному аспекті занять.

4. Проблеми з достовірністю даних. Не всі цифрові засоби забезпечують точне вимірювання показників ЧСС, калорій чи навантаження, що може спотворювати оцінку результатів [7, с. 32].

4. Оптимальні шляхи використання цифрових технологій

Для досягнення позитивного ефекту диджиталізацію слід застосовувати комплексно:

- поєднувати цифрові засоби з традиційними формами занять;
- використовувати технології лише як допоміжний інструмент, а не основний засіб навчання;
- забезпечувати педагогічний контроль над рівнем навантаження;
- залучати учнів до критичного використання технологій – наприклад, аналізувати власні результати, планувати тренування;
- проводити навчання педагогів щодо ефективної інтеграції цифрових ресурсів у процес фізичного виховання [3, с. 21].

Диджиталізація у фізичному вихованні є об'єктивним процесом розвитку сучасної освіти. Вона відкриває широкі можливості для удосконалення навчального процесу, підвищення мотивації та формування індивідуальних траєкторій розвитку учнів. Однак без педагогічного супроводу й критичного підходу використання цифрових засобів може призвести до зниження рухової активності та формування інформаційної залежності.

Оптимальним є поєднання інноваційних технологій з традиційними засобами фізичного виховання, що забезпечить ефективне формування культури здорового способу життя у здобувачів освіти.

Література:

1. Андреева О. В. Інноваційні технології у фізичному вихованні школярів. Київ: Науковий світ, 2020. 156 с.
2. Белікова Г. І. Фізичне виховання в умовах диджиталізації освіти. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я*. 2022. № 2. С. 44–48.
3. Гаврилюк С. М. Цифрові технології у фізичному вихованні студентської молоді. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. 2021. № 8. С. 17–23.
4. Круцевич Т. Ю. Теорія і методика фізичного виховання: підручник. Київ: Олімпійська література, 2021. 512 с.
5. Лях В. І. Моніторинг фізичного розвитку та підготовленості учнів. Харків: Основа, 2019. 248 с.
6. Плахтій Т. О. Інтерактивні технології у фізичному вихованні школярів. *Педагогічні науки*. 2023. № 3. С. 73–79.
7. Шиян Б. М. Педагогічні технології у фізичному вихованні. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2020. 198 с.

Сілаєв В. В.,

*викладач кафедри фізичного виховання, спорту та здоров'я людини
Ізмаїльського державного гуманітарного університету*

ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ІНТЕГРОВАНИХ ЗАНЯТЬ З ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Сучасна система освіти перебуває у пошуку ефективних шляхів збереження та зміцнення здоров'я дітей і молоді. В умовах інтенсифікації навчального процесу та зниження рівня рухової активності актуальним постає питання впровадження здоров'язбережувальних технологій. Одним із перспективних напрямів є інтегровані заняття з фізичної культури, які поєднують фізичну активність із пізнавальною діяльністю, формуючи гармонійно розвинену, здорову особистість [1, с. 22–25].

Поняття здоров'язбережувального потенціалу інтегрованих занять. Здоров'язбережувальний потенціал розглядається як сукупність умов, засобів і методів, що сприяють підтриманню фізичного, психічного й соціального благополуччя учнів під час освітнього процесу. Інтегровані заняття з фізичної культури мають унікальну особливість – вони поєднують рухову діяльність з елементами пізнання, творчості, комунікації, що створює цілісне середовище розвитку [2, с. 31–33].

Педагогічні основи інтеграції фізичної культури. Інтеграція фізичної культури з іншими навчальними дисциплінами (біологією, природознавством, математикою, мистецтвом) дозволяє формувати міжпредметні зв'язки, розширювати світогляд учнів і одночасно підтримувати оптимальний рівень рухової активності. Наприклад:

- на уроках математики діти виконують обчислення під час рухливих ігор;
- на уроках природознавства – вивчають роботу органів тіла під час фізичних вправ;
- у мистецьких заняттях – поєднують музику з ритмічною гімнастикою чи танцювальними рухами.

Такі підходи сприяють активізації уваги, зниженню втоми, поліпшенню координації та розвитку інтелектуальної гнучкості [3, с. 45–47].

Здоров'язбережувальний ефект інтегрованих занять. Інтегровані заняття позитивно впливають на:

- фізичне здоров'я – через систематичні рухові дії, зміцнення м'язів, формування правильної постави;
- психоемоційний стан – завдяки ігровим і творчим формам навчання;
- соціальне благополуччя – через спільну діяльність, співпрацю та командну підтримку.

Дослідження останніх років підтверджують, що діти, які регулярно беруть участь у таких заняттях, мають вищі показники фізичної підготовленості, кращу працездатність і стійкішу навчальну мотивацію [4, с. 19–22].

Педагогічні умови ефективного використання інтегрованих занять. Для реалізації здоров'язбережувального потенціалу інтегрованих занять необхідно:

- 1) створити безпечне та позитивне середовище;
- 2) забезпечити варіативність форм і методів рухової активності;
- 3) впроваджувати ігрові, проблемні та проектні технології;
- 4) дотримуватися індивідуального підходу до учнів з урахуванням їхніх фізичних можливостей.

Реалізація цих умов дозволяє не лише покращити фізичний розвиток дітей, але й виховати у них відповідальне ставлення до власного здоров'я [5, с. 36–39].

Інтегровані заняття з фізичної культури мають значний здоров'язбережувальний потенціал, оскільки сприяють гармонійному розвитку особистості, поєднуючи фізичне, інтелектуальне та емоційне вдосконалення. Їх системне впровадження у практику освіти може стати дієвим засобом підвищення рухової активності та профілактики перевантаження учнів у сучасних умовах навчання.

Література:

1. Белікова І. В. Інтеграційний підхід у фізичному вихованні учнів початкової школи. *Педагогічні науки*. 2022. № 3. С. 22–25.
2. Гончаренко О. П. Здоров'язбережувальні технології у сучасній школі. Київ: Освіта України, 2023. С. 31–33.
3. Кузьменко Н. В. Інтеграція фізичної культури з іншими предметами в контексті формування компетентностей учнів. *Педагогіка і психологія*. 2024. № 2. С. 45–47.
4. Лисенко М. А. Рухова активність як чинник збереження здоров'я учнів. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я*. 2023. № 1. С. 19–22.
5. Романюк Т. М. Інноваційні методики у фізичному вихованні молодших школярів. Одеса: ПНПУ ім. К. Д. Ушинського, 2024. С. 36–39.

Склярів А. Є.,

студент факультету Управління фізичною культурою та спортом

Національного університету «Запорізька політехніка»

Науковий керівник – канд. пед. наук, доцент Шуба Л.В.

ВПЛИВ ЕНЕРГЕТИЧНИХ НАПОЇВ ТА ФАСТФУДУ НА ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ СТАН ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ

Проблема раціонального харчування молоді набуває особливої актуальності в умовах сучасного освітнього середовища, яке характеризується високими інтелектуальними навантаженнями, дефіцитом вільного часу та підвищеним рівнем психоемоційного напруження. Нераціональне харчування, що є наслідком неправильного вибору продуктів і порушення режиму прийому їжі, негативно впливає на стан здоров'я, працездатність та адаптаційні можливості організму студентської молоді.

Серед студентів поширеною є тенденція до частого споживання фастфуду, снєків та енергетичних напоїв, які забезпечують швидке насичення та короткочасне підвищення працездатності [1].

Крім того, надмірне споживання енергетичних напоїв, які містять кофеїн, таурин і цукор, створює додаткове навантаження на серце, сприяє розвитку залежності, підвищує рівень тривожності й порушує сон. Таким чином, формування навичок раціонального харчування серед молоді є важливою складовою профілактики хронічних захворювань і збереження психофізіологічного здоров'я здобувачів освіти.

Низка сучасних досліджень підтверджує зростання проблеми нераціонального харчування серед молоді, особливо у студентському середовищі. Такі науковці, як Л. Шуба, Г. Омок, В. Шуба, Т. Юрочко, М. Шевченко, Л. Страшок, О. Бузницька, М. Хоменко, тощо, відзначають, що основними чинниками, які сприяють формуванню нераціональної харчової

поведінки, є обмежений час, нестача фінансових ресурсів, високий рівень стресу та низька поінформованість щодо принципів здорового харчування. У результаті цього молодь часто замінює повноцінні прийоми їжі фастфудом, снеками, солодкими газованими напоями або енергетиками. Спостереження засвідчують, що регулярне споживання фастфуду та енергетичних напоїв призводить до підвищення ризику розвитку серцево-судинних патологій, ожиріння, гастриту та метаболічних порушень. Крім того, надмірне споживання кофеїну та цукру негативно впливає на когнітивні функції, знижує концентрацію уваги та погіршує якість сну [1; 2; 3].

Таким чином, я переконаний про необхідність впровадження системи профілактичних заходів у навчальних закладах - проведення просвітницьких лекцій, створення умов для здорового харчування у студентських їдальнях і популяризації культури раціонального харчування серед учнівської молоді, зокрема студентів.

У дослідженні взяли участь 100 здобувачів освіти віком від 17 до 21 року (середній вік - $19 \pm 1,5$ року), серед яких 55 дівчат та 45 юнаків. За результатами анкетування щодо харчових звичок та частоти споживання фастфуду, енергетичних напоїв було встановлено, що 82% респондентів вживають фастфуд принаймні один раз на тиждень, 47% споживають енергетичні напої з різною частотою.

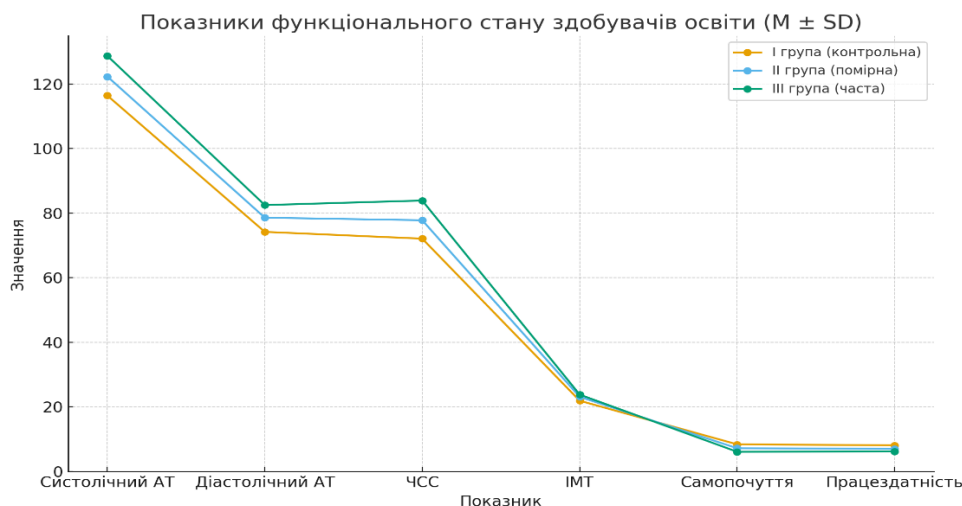
Аргументами стали - нестача часу (68%), підвищення працездатності під час навчання (42%), звичка або смак (31%).

На основі отриманих анкетних даних учасників було розподілено на три групи:

1. Споживають рідше 1 разу на тиждень, 32 здобувача освіти - 32%.
2. Споживають 1-2 рази на тиждень, 36 здобувача освіти - 36%.
3. Споживають ≥ 3 разів на тиждень 32 здобувача освіти - 32%.

Після чого, порівняльний аналіз фізіологічних параметрів (артеріальний тиск, частота серцевих скорочень, суб'єктивне самопочуття) показав виражені відмінності між групами, де ми можемо побачити на графіку 1.

Графік 1.

Результати дослідження показали, що молодь, яка регулярно споживають енергетичні напої (3 і більше разів на тиждень), спостерігається підвищення середнього артеріального тиску на 10-12 мм рт. ст. порівняно з контрольною групою. У них також зафіксовано зростання ЧСС на 8-10 уд/хв і зниження суб'єктивної оцінки працездатності на 2 бали. 61% учасників 3 групи повідомили про порушення сну, 48% - про відчуття тривожності та головного болю після вживання енергетиків.

Вживання фастфуду понад тричі на тиждень пов'язане з тенденцією до збільшення маси тіла та зниження рівня енергії протягом дня. Статистичний аналіз підтвердив наявність достовірної негативної кореляції ($r = -0,58$; $p < 0,05$) між частотою споживання фастфуду, енергетиків та рівнем суб'єктивної працездатності.

Отримані дані свідчать, що систематичне споживання енергетичних напоїв і продуктів швидкого харчування має виражений несприятливий вплив на функціональний стан організму студентів і учнівської молоді.

Література:

1. Страшок Л., Хоменко М., Бузницька О. Харчові звички українських підлітків з ожирінням. *Педіатр Мед Родз.* 2024. № 20(1). С. 77–82.
2. Шуба Л., Омок Г., Шуба В., Шуба В., Понедельнік О. Своєрідність та оригінальність проведення фізичної активності для школярів 14-15 років із зайвою вагою. *Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова.* 2025. № 15 (2(187)). С. 213–217.
3. Юрочко Т., Шевченко М., Веном АНІ. Харчова поведінка іноземних студентів в Україні. *Wiadomości Lekarskie.* 2021. № 74 (3). С. 708–712.

Радовенчик А. І.,

викладач кафедри фізичного виховання, спорту та здоров'я людини

Ізмаїльського державного гуманітарного

університету

ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА У СИСТЕМІ ВИХОВАННЯ МОЛОДІ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ЕПОХИ: ІСТОРИЧНИЙ КОНТЕКСТ

У сучасному суспільстві, коли цифрові технології все більше інтегруються у щоденне життя молоді, роль фізичної культури (ФК) у системі виховання набуває нових сенсів і викликів. Водночас історичний розвиток фізичної культури показує, що вона давно виконувала виховні, соціальні й культурні функції.

Метою цієї статті є окреслити історичні передумови фізичного виховання, прослідкувати трансформацію системи фізичної культури та розглянути, яким чином цифрова епоха вносить нові виклики й можливості у виховання молоді через ФК.

Розвиток фізичної культури сягає корінням античних цивілізацій. Уже у добу Відродження у Західній Європі відродився інтерес до розвитку тіла і духу: «Італійське Відродження ... зацікавлення людським тілом, його скелетом, м'язами та їхнім фізіологічним призначенням» – підтверджує енциклопедичне дослідження.

У XVIII-XIX століттях у Німеччині, Швеції та інших країнах зародилися систематизовані форми фізичного виховання: наприклад, Німецький рух «турн» (Gymnastik) Фрідріха Людвіга Яна (Friedrich Ludwig Jahn) спеціально орієнтувався на молодь як на майбутніх громадян.

В Україні та на теренах Стародавньої Русі/Слов'ян існували народні ігри, обрядово-рухові традиції, що виконували проміжну функцію фізичного виховання молоді: вони формували витривалість, командність, почуття колективу [4, с. 21–29].

Отже, вже з ранніх етапів історії фізичне виховання було не просто розвитком тіла, але й засобом соціалізації молоді, формування характеру, національної ідентичності.

У XX столітті фізична культура стала невід'ємною складовою освітніх систем, особливо у шкільному та вишівському середовищі. Педагогічні традиції передбачали, що молодь через фізичну активність отримує не лише здоров'я, але й виховується у дусі дисципліни, колективізму, фізичної підготовленості, що часто пов'язувалося з державними і соціальними вимогами. Наприклад, дослідження вказують на те, що історія фізичної культури і спорту є ключовою у формуванні особистості педагога і, відповідно, вихованні молоді.

Водночас з розвитком промисловості, урбанізації та зміною способу життя все більш виразно зростала потреба в систематичній фізичній підготовці молоді [2, с.133–138].

У XXI столітті цифрова епоха відкриває нові горизонти, але також ставить серйозні виклики перед фізичною культурою молоді. До таких належать: зростання часу перебування молоді перед екранами, зниження рухової активності, зміна мотивів до фізичної активності.

Разом з тим цифрові технології можуть стати інструментом розвитку фізичної культури: дистанційне навчання, інтерактивні платформи, носимі пристрої, ігрові форми рухової активності з елементами AR/VR. Наприклад, дослідження «Digital Education For Physical Culture And Sport: Views And

Experience» показує, що дистанційний формат дозволяє формувати відповідні знання і компетенції у сфері фізичної культури та спорту [6, с.405-420].

Також дослідження «Цифрова трансформація як пріоритет діяльності ДЮСШ» вказує на те, що дитячо-юнацькі спортивні школи включають у свою діяльність цифрові технології як важливий пріоритет.

Отже, цифрова епоха створює систему подвійного впливу: з одного боку – ризик зменшення фізичної активності молоді; з іншого – можливість переосмислити й модернізувати фізичне виховання [1, с. 33–38].

Фізичне виховання молоді завжди мало соціальну і виховну функцію: від античності, коли тілесна підготовка молодих людей була частиною громадянської освіти, до національних рухів XIX–XX століть, коли фізична культура ставала засобом формування національної ідентичності.

У навчальній системі фізична культура ставала не лише галуззю розвитку тіла, а й виховання характеру, дисципліни, колективної поведінки, готовності до соціальних і військових потреб.

У сучасній освітній системі виховання молоді через фізичну культуру має враховувати:

- зменшення рухової активності через сидячий спосіб життя та цифрову залежність;
- зміна мотивів молоді: фізичне навантаження часто сприймається як обов'язок, а не як радість;
- необхідність інтеграції технологій: дистанційні заняття, онлайн-курси, фітнес-додатки, ігрові рухові платформи.

У цьому контексті педагогам фізичної культури доводиться комбінувати традиційні методи (активні ігри, спортивні вправи, колективні моделі) з новими формами (віртуальні тренування, фітнес-гаджети, цифрові платформи).

Цифрові технології дають можливість:

- створювати дистанційні курси фізичного виховання, що особливо актуально у періоди обмежень чи змішаного навчання;

- використовувати носибельні пристрої (фітнес-трекери, смарт-годинники) для моніторингу рухової активності молоді;
- залучати ігрові технології (гейміфікація) для стимулювання фізичної активності через доповнену чи віртуальну реальність;
- аналізувати дані про активність молоді за допомогою цифрових методів, що дає змогу коригувати програми фізичного виховання відповідно до реальних потреб.

Проте, для ефективного використання технологій потрібні педагогічно обґрунтовані методики, адаптовані під молодь, що зростає у цифровому середовищі.

Фізична культура в сучасному середовищі може виконувати такі виховні функції:

- формування цифрової грамотності в галузі здоров'я і рухової активності (розуміння даних трекерів, власної активності);
- розвиток самоорганізації та самоконтролю (використання додатків, встановлення особистих цілей, моніторинг);
- зміцнення соціальної взаємодії через онлайн-групи, спільні цифрові виклики, відеосесії;
- збереження національних та культурних традицій рухової активності, адаптованих до цифрового формату (онлайн-ігри, відео-уроки народних ігор тощо).

Так, у поєднанні з історичними традиціями фізичної культури, цифрова епоха відкриває нові можливості для виховання молоді – але потребує обережного підходу, щоб не втратити рухову активність і соціальний аспект.

Фізична культура в системі виховання молоді – це не лише про фізичні вправи, а про формування особистості, соціальної активності, здоров'я. Історичний аналіз показує, що змінювалися форми, але залишався сенс: підготовка молоді до життя у суспільстві. У цифрову епоху цей сенс набуває

нових барв: технології дають інструменти, але й створюють виклики – сидячий спосіб життя, зменшена рухова активність, залежність від екранів.

Для системи фізичного виховання молоді це означає: адаптуватися до нових умов, поєднувати традиційні методи з цифровими ресурсами, формувати у молоді не лише здатність рухатися, але і розуміння власної активності в цифровому світі. Таким чином, фізична культура виявляється ключовим елементом виховання молоді в умовах цифрової епохи, якщо вона враховує історичні підвалини, сучасні виклики і технологічні можливості.

Література:

1. Dutchak Yu., Antonets V. Цифрова трансформація як пріоритет діяльності ДЮСШ. *Physical Culture and Sport: Scientific Perspective*. № 3-4, 2022. С. 33–38.
2. Griffiths B. A History of Training and Physical Fitness. Polar Global, 2024. 301 p.
3. Lazorenko S., Balashov D., Chkhailo M. Physical Culture of Ancient Ukraine. *Physical Education, Sport and Health Culture in Modern Society*. 2017. С. 21–29.
4. Lazorenko S., Chkhailo M., Skachedub N. Prolegomena on the History of Scientific Thought in Physical Culture of the Late Middle Ages. *Consensus*. № 1/2023. 72 с.
5. Mamatov U. E. History and Development History of Physical Education. *Економіка і соціум*, 2019. № 4 (208). С. 47–53.
6. Mikhaylova D. A. Digital Education For Physical Culture And Sport: Views And Experience. *European Proceedings of Social and Behavioural Sciences*. Vol. 103. 2021. С. 405–420.

Редько Є. О.,

магістрантка кафедри фізичної культури, спорту та здоров'я людини

Ізмаїльського державного гуманітарного університету

Науковий керівник – канд. біол. наук, доц. Баштовенко О.А.

ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЯ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ З УРАХУВАННЯМ ТИПІВ ВНД

Підвищення якості освітнього процесу пов'язується з його індивідуалізацією. Індивідуалізація навчання розуміється як:

– система виховних і дидактичних засобів, що відповідають цілям діяльності та реальним пізнавальним можливостям колективу класу, окремих учнів і груп учнів, що дозволяють забезпечити навчальну діяльність учня на рівні його потенційних можливостей [1, с. 38];

– врахування в процесі навчання індивідуальних особливостей учнів у всіх його формах і методах, незалежно від того, які особливості і в якій мірі враховуються.

У наведених визначеннях не виключається індивідуалізація навчального процесу в групових заняттях. В даний час склалася стійка думка, згідно з якою під індивідуалізацією розуміється індивідуальна робота з кожним окремим учнем.

Врахування індивідуальних особливостей, притаманних групі учнів, розуміється як диференціація, індивідуалізація ж трактується як «граничний випадок диференціації», коли навчальний процес будується з урахуванням особливостей кожного окремого учня [2, с. 83]. Останнє, на нашу думку, слід визначати як «індивідуальний підхід». При цьому в літературі не завжди чітко диференціюються поняття «індивідуалізація» та «індивідуальний підхід».

Зазначене, з одного боку, ускладнює розвиток наукового знання, а з іншого – перешкоджає реалізації в освітній практиці принципу індивідуалізації.

Погоджуючись з визначенням індивідуалізації навчання, даним І. Е. Унт, у тому числі в тій його частині, що враховуватися можуть різні індивідуальні особливості учнів (що пов'язано з вирішенням різних завдань в освітньому процесі), вважаємо за необхідне виділити індивідуальні особливості, значущі для індивідуалізації фізичного виховання.

Мета дослідження – уточнення інтерпретації поняття «індивідуалізація навчання» та обґрунтування важливості врахування типологічних властивостей нервової системи учнів для індивідуалізації фізичного виховання.

Вирішення проблеми індивідуалізації фізичного виховання в першу чергу вимагає уточнення тлумачень понять «індивідуалізація», «індивідуальний підхід» і «диференціація», які, на нашу думку, нерідко вживаються не зовсім коректно. Авторська аргументація щодо відмінностей термінів «індивідуалізація» і «диференціація» наведена в роботі [3, с. 78]. У найзагальнішому вигляді її зміст зводиться до того, що при диференціації враховується рівень фізичного розвитку, фізичної підготовленості тих, хто займається, тобто рівень прояву рухових здібностей (кількісний підхід до розвитку та оцінки здібностей); при індивідуалізації враховується якісна своєрідність проявів рухових здібностей, обумовлена вродженими задатками (якісний підхід до розвитку та оцінки здібностей).

Щодо широко поширеної інтерпретації індивідуалізації як «граничного випадку диференціації», коли робота ведеться з окремим учнем. На наш погляд, у цьому випадку більш виправданим є вживання терміна «індивідуальний підхід» (індивідуальне навчання), під яким розуміється часткова, тимчасова зміна найближчих цілей, окремих сторін змісту, методів та організаційних форм навчально-виховної роботи з урахуванням індивідуальних особливостей особистості учня.

Поняття «індивідуалізація» та «індивідуальний підхід» недостатньо чітко розмежовуються. Групове та індивідуалізоване навчання спортсменів – не антагоністи. Груповому методу може протистояти метод індивідуального навчання (заняття тільки з одним спортсменом), а принципу індивідуалізації – метод стандартного «шаблонного» навчання. І групове, і індивідуальне навчання можуть проводитися як з використанням, так і без використання принципу індивідуалізації. Виходячи з викладеного, очевидно, що саме індивідуальне навчання з використанням індивідуалізації дозволяє більш повно і комплексно враховувати індивідуальні особливості кожного, хто займається. У такій інтерпретації, дійсно, індивідуальний підхід застосовується більшою мірою в спортивній підготовці. Водночас, якщо індивідуальна (персональна) робота будується без системного і цілеспрямованого врахування індивідуальних особливостей того, хто займається, то як така індивідуалізація в подібній роботі не реалізується (індивідуальне навчання без індивідуалізації).

На нашу думку, в цьому випадку не береться до уваги те, що індивідуалізація передбачає «врахування в процесі навчання індивідуальних особливостей учнів. Відповідно при індивідуалізації, як правило, враховується не цілісна індивідуальність, а окремі індивідуальні особливості, до яких можуть бути віднесені ті чи інші властивості певного ієрархічного рівня індивідуальності, зокрема соматотип, типологічні властивості нервової системи, властивості темпераменту тощо. У наведених вище та інших визначеннях індивідуалізації навчання про врахування індивідуальності як цілісної єдності різноманітних ознак конкретної людини в сукупності властивостей людини як індивіда, особистості та суб'єкта діяльності не йдеться.

В цілому індивідуальність може бути пізнана (отже, ці знання використані в практиці) за умови врахування всього комплексу властивостей різних ієрархічних рівнів при обов'язковому аналізі індивідуальної своєрідності багатозначних зв'язків між цими властивостями. Слід визнати, що в педагогічних дослідженнях прикладного характеру досить складно, а з точки

зору практичного застосування, по всій видимості, навіть недоцільно оперувати категорією «індивідуальність». Безумовно, педагог повинен сприяти формуванню і розвитку індивідуальності учнів, але реалізація цього передбачає науково обґрунтовану індивідуалізацію освітнього процесу з урахуванням найбільш значущих для вирішення конкретних освітніх завдань індивідуальних особливостей. Наприклад, якщо стоїть завдання сформувати складні рухові навички (при освоєнні складно-координаційного виду рухової активності), то, очевидно, найбільш значущими серед індивідуальних особливостей учнів для успішності вирішення даного завдання будуть типологічні властивості нервової системи – інертність і врівноваженість нервових процесів, що є задатками розвитку рухової пам'яті.

Певна складність використання категорії «індивідуальність» у прикладних дослідженнях пов'язана з тим, що це, перш за все, цілісна, внутрішньо замкнута сукупність взаємопов'язаних властивостей; цілісне явище, що характеризується індивідуальною своєрідністю зв'язків між усіма властивостями різних ієрархічних рівнів. Як наслідок залишаються відкритими питання: який вичерпний перелік властивостей того чи іншого рівня; які властивості відносяться тільки до одного рівня, а які до різних рівнів ієрархічної індивідуальності; як взаємопов'язані між собою різнорівневі властивості і як ці зв'язки змінюються на різних етапах онтогенезу. Існують суперечності в розумінні системоутворюючого механізму інтегральної індивідуальності (індивідуальних стилів діяльності, які фактично є «типовими»).

У зв'язку з цим при вивченні основ індивідуалізації фізичного виховання і спортивної підготовки більш правильно говорити про індивідуальні особливості, а не про індивідуальність в цілому. Нерозмежування таких різних за масштабом і складністю явищ, як «індивідуальні особливості» (індивідуальні властивості) і «індивідуальність», призводить до дискусійних тверджень про неможливість індивідуалізації фізичного виховання при реалізації групових і фронтальних форм навчання.

Таким чином, більш коректне використання терміна «індивідуалізація навчання» є важливою умовою розвитку наукового знання та розробки методичних рекомендацій, спрямованих на індивідуалізацію фізичного виховання.

Розширення можливостей реалізації принципу індивідуалізації в практиці фізичного виховання вимагає більш коректної інтерпретації понять і перенесення акценту з часто не цілком обґрунтованого використання терміна «індивідуальність» на аналіз окремих індивідуальних особливостей учнів, які є найбільш значущими для вирішення конкретних освітніх завдань. Є підстави стверджувати, що, поряд із соматотипом, важливою умовою індивідуалізації фізичного виховання дітей та молоді є врахування типологічних особливостей прояву властивостей нервової системи.

Література:

1. Колеснік І.В. Диференціація навчально-тренувального процесу юних гімнастів з урахуванням особливостей розвитку нервової системи. *Дисертація доктора філософії*. Київ. НУФВСУ. 2023. 247 с.
2. Тесленков О.Ю. Індивідуалізація процесу фізичного виховання здобувачів освіти. *II науково-практична конференція*. м. Одеса. 29-30 листопада 2024 р. С. 83–86.
3. Шпанюк В.В. Індивідуальні особливості фізіологічної реактивності та фізичної працездатності спортсменів з різними типологічними властивостями нервової системи. *Дисертація доктора філософії*. Черкаси. 2023. 185 с.

Рубан С. Г., Мацюк Д. А.,

здобувачі вищої освіти спеціальності 017 Фізична культура і спорт

Хмельницького національного університету

Науковий керівник – канд. з фіз. виховання і спорту, доц., Квасниця О. М.

ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЯ ТРЕНУВАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ У РОЗВИТКУ ШВИДКІСНО-СИЛОВИХ ЯКОСТЕЙ РЕГБІСТІВ 16–18 РОКІВ

Сучасний розвиток регбі характеризується підвищенням інтенсивності ігрових дій, збільшенням вимог до фізичної, техніко-тактичної та психологічної

підготовленості спортсменів. Одним із ключових чинників успішності гри є високий рівень розвитку швидкісно-силових якостей, які визначають здатність спортсмена ефективно виконувати спринтові переміщення, спурти з м'ячем, силові сутички та швидкі зміни напрямку руху. Саме ці показники найчастіше стають вирішальними діями у змагальній діяльності регбістів [2, с. 65].

Слід зауважити, що у віковому діапазоні 16-18 років відбуваються інтенсивні морфофункціональні зміни в організмі спортсменів: активізується розвиток м'язової маси, збільшується силовий потенціал, вдосконалюється нервово-м'язова координація. Цей період є особливо сприятливим для цілеспрямованого розвитку швидкісно-силових здібностей, але водночас потребує індивідуального підходу до планування та дозування фізичних навантажень з урахуванням відмінностей у темпах біологічного розвитку, рівня тренуваності, соматотипу та психофізіологічних характеристик спортсменів.

Традиційні підходи до підготовки юних регбістів часто ґрунтуються на використанні уніфікованих програм, що не враховують індивідуальні особливості розвитку кожного спортсмена. Це може призводити до нерационального використання тренувального часу, перевтоми або недостатнього ефекту від занять. Тому індивідуалізація тренувального процесу виступає необхідною умовою для підвищення ефективності розвитку швидкісно-силових якостей, оптимізації адаптаційних процесів і профілактики перевантажень.

Науково обґрунтоване впровадження індивідуалізованих методик у підготовку регбістів 16-18 років дозволить більш точно підбирати засоби, методи та інтенсивність тренувань, сприяючи максимальному розкриттю фізичного потенціалу спортсменів. Таким чином, дослідження проблеми індивідуалізації тренувального процесу при розвитку швидкісно-силових якостей у юних регбістів є актуальним напрямом сучасної спортивної науки та практики.

Мета роботи: обґрунтувати підходи до індивідуалізації тренувального процесу при розвитку швидкісно-силових якостей регбістів 16–18 років.

Індивідуалізація у спортивній підготовці – це процес побудови тренувального впливу з урахуванням особистісних і біологічних особливостей спортсмена, рівня його підготовленості, типу адаптаційних реакцій та функціонального стану організму. Вона передбачає відбір оптимальних засобів, методів і навантажень, що забезпечують максимально ефективний розвиток фізичних якостей без перевантаження організму.

У спортивній практиці індивідуалізація виступає як базовий принцип підготовки, що дає змогу уникати шаблонності в тренувальному процесі, підвищує ефективність засвоєння рухових навичок і сприяє стабільному зростанню результатів. Сутність принципу індивідуалізації полягає в адаптації тренувального впливу до конкретного спортсмена з урахуванням його поточного функціонального стану, фізичного потенціалу, темпу розвитку і психологічної готовності. Основна мета індивідуалізації – досягнення найвищого результату при мінімальному ризику перевантаження чи травмування.

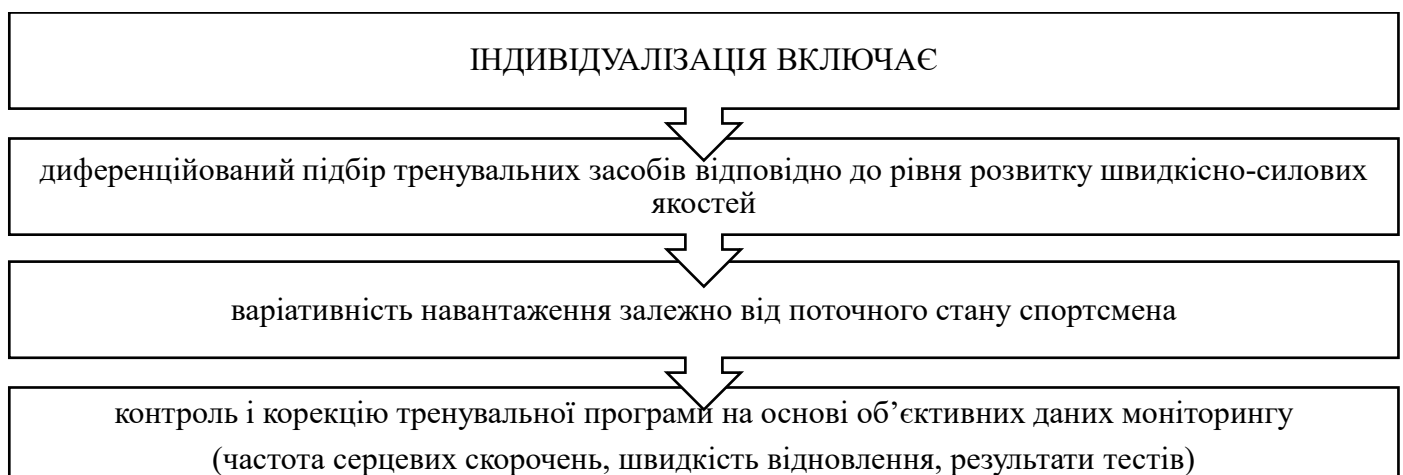

Рис. 1. Сутність індивідуалізації як принципу тренувального процесу

Індивідуалізація може здійснюватися за різними напрямками:

1. **За морфотипом спортсмена.** У регбі зустрічаються різні соматичні типи – від масивних і потужних нападників до швидких і вибухових фланкерів. Відповідно змінюється акцент у підготовці: для перших важливі силові вправи з достатніми обтяженнями, для других – пліометрія та вправи на вибухову силу.

2. **За рівнем тренуваності.** Спортсмени з різним досвідом занять потребують різного обсягу і інтенсивності навантаження. Менш підготовленим потрібна поступовість і більша увага до техніки, досвідченим – варіативність і максимальна стимуляція розвитку сили та швидкості.

3. **За типом нервової системи.** Особи зі слабким типом нервової системи потребують більш плавного нарощування навантаження і частішого відпочинку, тоді як спортсмени з сильним типом можуть ефективно працювати при вищій інтенсивності.

4. **За психофізіологічними особливостями.** Індивідуальні відмінності у швидкості реакцій, рівні мотивації, емоційній стабільності чи схильності до стресу також впливають на побудову тренувального процесу.

З огляду на тематику нашого дослідження зауважимо, що швидкісно-силові якості для регбіста є вирішальними. Під час гри спортсмен постійно виконує короткочасні, але інтенсивні дії: старт із місця, прискорення на 10-20 м, силові контакти із суперником, ривки з м'ячем, стрибки для перехоплення передачі. Ефективність цих дій напряму залежить від рівня розвитку вибухової сили, координації та швидкості скорочення м'язів. Відповідно, високий рівень розвитку швидкісно-силових здібностей дозволяє спортсмену ефективніше реалізовувати техніко-тактичні дії, підвищує стійкість до фізичних навантажень і зменшує ризик травм. Системне вдосконалення швидкісно-силових здібностей є невід'ємною частиною тренувального процесу в регбі [2, с. 66].

До основних засобів розвитку швидкісно-силових здібностей у регбістів належать: пліометричні вправи (стрибки, відштовхування, вправи з медболом); тренування з обтяженням (присідання, станова тяга, жим штанги, ривки);

вправи з власною масою тіла (віджимання, підтягування, випади, спринти); комплексний метод, що поєднує роботу на силу та швидкість у межах одного тренувального циклу. Раціональне поєднання цих засобів з урахуванням індивідуальних можливостей спортсменів забезпечує найвищий ефект у розвитку швидкісно-силових якостей [3].

У період 16-18 років відбувається стабілізація росту та підвищення гормональної активності, що сприяє розвитку м'язової сили та вибухової потужності. У цей час завершується формування нервово-м'язової системи, що забезпечує більш точну координацію рухів і покращення реакції на тренувальні стимули. Разом із тим організм юного спортсмена ще має високий рівень пластичності, що дозволяє ефективно адаптуватися до тренувальних навантажень, якщо вони підібрані індивідуально [1, с. 37]. Неправильне дозування або ігнорування індивідуальних особливостей може призвести до перевтоми, застою у розвитку або травматизму. Отже, індивідуальний підхід до підготовки спортсменів цього віку є необхідною умовою для гармонійного розвитку швидкісно-силових якостей та підвищення ефективності тренувального процесу.

Для об'єктивного визначення індивідуальних характеристик спортсменів доцільно використовувати комплекс тестувань і моніторингових засобів:

1. **Тестування швидкісно-силових якостей:** стрибок у довжину з місця, біг на 10 і 30 м, метання медболу, вертикальний стрибок.
2. **Функціональні тести:** визначення частоти серцевих скорочень у стані спокою і після навантаження, проби Руф'є, Гарвардський степ-тест, аналіз рівня відновлення між підходами.
3. **Психофізіологічні методики:** тестування швидкості реакції, оцінка емоційної стабільності, анкетування щодо мотивації та самооцінки спортсмена [3].

Сучасні технологічні засоби (GPS-трекери, відеоаналіз рухів, сенсори потужності та швидкості виконання вправ) дають змогу отримати об'єктивні

дані про ефективність тренувань, ступінь втоми та реакцію спортсмена на різні типи навантаження.

На основі результатів тестування формується індивідуальний профіль спортсмена, який включає показники швидкісно-силової підготовленості, морфологічні дані, рівень технічної майстерності та психофізіологічні особливості. Цей профіль дає можливість: визначити сильні та слабкі сторони фізичного розвитку; підібрати оптимальні засоби та методи тренування; контролювати динаміку показників і вчасно коригувати навантаження; планувати періоди активної роботи та відновлення з урахуванням індивідуальної адаптації. Такий підхід забезпечує не лише ефективний розвиток швидкісно-силових якостей, але й сприяє гармонійному фізичному становленню, профілактиці перевантажень і підвищенню спортивної мотивації юних регбістів.

Література:

1. Квасниця О. М., Квасниця І. М., Флерчук В. В., Плахотнюк О. І. Взаємозв'язок рівня фізичної підготовленості з морффункціональними показниками кваліфікованих гравців у регбі-7. *Спортивні ігри*. 2023. №3 (29). С. 36–44.
2. Квасниця О. М., Тищенко В. О., Квасниця І. М. Особливості структури та змісту загальної фізичної підготовленості кваліфікованих гравців, що спеціалізуються у регбі-7. *Physical culture and sport: scientific perspective*. 2022. № 2. С. 63–68.
3. Owen C., Till K., Weakley J., Jones B. Testing methods and physical qualities of male age grade rugby union players: A systematic review. *PLoS One*. 2020. 15(6). URL: <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0233796> (дата звернення: 31.10.2025).

Скороход Д. А.,

студент кафедри фізичного виховання, спорту та здоров'я людини

Ізмаїльського державного педагогічного університету

Науковий керівник – канд. біол. наук, доц. Баштовенко О.А.

ФОРМУВАННЯ ФІЗИЧНИХ ЯКОСТЕЙ ЮНИХ ФЕХТУВАЛЬНИКІВ

Фехтування – швидкісний, вибуховий та технічно складний вид спорту, де перемогу часто вирішують кілька десятих секунди реакції, сила й координація рухів. У юних фехтувальників (приблизно 9–15 років) формування фізичних якостей повинно бути цілеспрямованим, комплексним і віково-адекватним: воно має підтримувати розвиток техніки, зберігати здоров'я та запобігати перенавантаженням. Наукові дослідження, що торкаються фізичної підготовки юних атлетів відображують загальні підходи і особливості практичного керівництва тренерів [3].

У цьому виді спорту визначають основні фізичні якості які є ключовими для фехтувальника-початківця. Критично важливою для швидкого початку атаки або контратаки та зміни напрямку є швидкість реакції та рухів [7]. Для забезпечення швидкого вибуху вперед у випаді та флеші потрібна вибухова сила нижніх кінцівок, що має назву липкий імпульс [5]. Для цього застосовують спеціальні силові тренування які покращують час руху й вибухову силу фехтувальників.

Не менш важливою у фехтуванні є маневреність і координація, що здійснює перемикання між атакою й захистом, збереження балансу під час нестандартних положень [7].

Силова витривалість і загальна аеробна витривалість допомагають підтримувати якість бою у серії сутичок та тренувальних блоках [4].

Гнучкість і мобільність опорно-рухового апарату, особливо щиколотки й стегна забезпечують необхідну довжину кроку, глибину випадів і техніку повернення. Нещодавні дослідження вказують на зв'язок мобільності гомілкового суглобу зі стопою задля прискорення і висоти стрибка у молодших фехтувальників, отже мобільність має бути в програмі тренування [1].

Тренери-викладачі повинні дотримуватись методичних підходів та принципів роботи з дітьми з огляду на вік.

Надзвичайно важливим є формування фізичної грамотності вихованців. Розуміння етапності підготовки дозволяє сформулювати пріоритети. На початковому етапі (9-10 років) акцентується увага на розвитку загальної моторики (біг, стрибки, кидки, координація). З 11–13 років поступово збільшують частку спеціальної силовій та вибуховій підготовки. Це узгоджується з моделями розвитку спортсмена та дослідженнями з тренування юних атлетів [3].

Необхідно дотримуватись плавної поступовості при реалізації принципів прогресивності і індивідуалізації, враховувати біомеханічні особливості та історію травмування [2].

Техніка дозування виконання навантажень дозволяє зробити процес тренування безпечним для суглобів коліна та гомілки [5].

Методика тренування специфічних якостей включає ігрові вправи на розвиток швидкості, як то сигнал – дія, змагання на швидкість прийняття рішень, робота з візуальними сигналами, інтервальні короткі вправи (5–10 с.) зі спарингом або реакційними стимулами [6].

Вибухова сила і потужність формується стрибками на одній та на двох ногах, горизонтальними стрибками, що імітують випад, силові вправи з власною вагою (підтягування, присідання, випад з контролем), згодом додається робота з невеликими вільними вагами під контролем тренера. Дослідження показують користь ексцентричних вправ і пліометрії для юних фехтувальників [2].

Маневреність і координація формуються вправами кидків, ловіння, зміни швидкісних вправ з технічними вправами [4].

Динамічні розтяжки в розігріві, специфічні вправи для гомілки і стопи та тазостегнового суглоба, мобільні вправи формують гнучкість і мобільність [1].

Враховуюче вище сказане, зазначимо, що планування роботи тренера повинно спиратися на принципи циклічності з урахуванням навчального навантаження дітей в школі, врахуванням порад медичних фахівців та фокусуванні на якості руху: краще менший об'єм із правильною технікою, ніж великі навантаження з ризиком травми [7].

Формування фізичних якостей юних фехтувальників – це комплексна робота: від розвитку загальної моторики і фізичної грамотності на ранніх етапах до більш спрямованих силових і вибухових вправ у підлітковому віці. Сучасні дослідження підтверджують ефективність поєднання пліометрики, контрольованого силового навантаження й спеціальних вправ на швидкість-реакцію для покращення фехтувальних показників. Водночас безпека й індивідуалізація – ключові умови довготривалого прогресу [5].

Література:

1. Aydin Y., Guler D., Arslan B. Assessing Motor Performance and Ankle Mobility in Pre-adolescent Fencers. 2025. URL: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov> (дата звернення: 31.10.2025).
2. Di Cagno A., Baldari C., Battaglia C. Effects of Accentuated Eccentric Training vs Plyometric Training on Physical Fitness in Young Fencers. *Journal of Human Sport and Exercise*. 2020. URL: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov> (дата звернення: 31.10.2025).
3. International Fencing Federation (FIE). Sports Fencing – coaching manual / FIE articles and resources. URL: <https://fie.org> (дата звернення: 31.10.2025).
4. Khokhla A. Effectiveness of a Complex Physical Training Program of 12–14 Year Epee Fencers. *European Journal of Physical Education and Sport*. Romania, 2021. URL: <https://www.efsupit.ro> (дата звернення: 31.10.2025).
5. Redondo J. C., Alonso J. I., Sedano S. Effects of a 12-week strength training program on movement time in fencers. *Journal of Strength and Conditioning Research*. 2014. №28(10). URL: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/24942170/> (дата звернення: 31.10.2025).

6. Strength and Conditioning for Fencing Academia.edu – Оглядові та навчальні матеріали з прикладами тренувальних вправ. URL: <https://www.academia.edu> (дата звернення: 31.10.2025).

7. Watanabe K., Hokari T., Matsumoto T. Neuromuscular characteristics of front and back legs in junior fencers. *PLoS ONE*. 2023. URL: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov> (дата звернення: 31.10.2025).

Станєв А. В.,

студент IV курсу кафедри фізичної культури, спорту та здоров'я людини

Ізмаїльського державного гуманітарного університету

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. Рубан А.К.

ГАРМОНІЗАЦІЯ УПРАВЛІННЯ У ФУТБОЛІ: МІЖ СОЦІАЛЬНОЮ ДИНАМІКОЮ ТА ІНДИВІДУАЛЬНИМИ ПСИХОТИПАМИ

Поняття гармонізації управління, гармонійного менеджменту, гармонії в галузі економіки, управління, маркетингу, фінансового аналізу тощо широким потоком увійшли до наукової літератури з соціально-економічних наук. Значимість пошуку та виявлення гармонії, гармонійності та гармонізації безсумнівна, оскільки гармонія все більше претендує на статус найвищого ступеня цілеспрямованості та досконалості у сфері управління [3, с. 61]. Гармонія як філософська категорія – це властивість світу і спосіб його особливого сприйняття, що характеризує онтологічну і гносеологічну своєрідність двоєдиного процесу розвитку відносин людини і світу. Гармонія як пропорційність, врівноваженість, доповненість внутрішнього і зовнішнього є цінністю як індивідуального, так і суспільного буття, відображаючи прагнення до цілісності, нерозмежованості сприйняття світу. Гармонія знімає подвійність, суперечливість, двоїстість основи світобудови. Через розширення природної гармонізації, на думку її теоретиків, має здійснитися соціальна гармонізація. У якій гармонія розуміється як вища цінність існування, як буття у сприйнятті суб'єкта.

Спортивний менеджмент в ігрових видах спорту – це область управління, що включає особливості та координацію різних аспектів цієї великої сфери спорту. Він включає в себе фінансове планування та бюджетування, маркетинг і спонсорство, управління персоналом і командами, організацію змагань і заходів, розробку програм і перспективних систем, що охоплюють управління спортивними об'єктами та інфраструктурою, а також правові та етичні аспекти спорту. Спортивний менеджмент також може включати в себе управління відносинами з громадськістю і створення засобів масової інформації, цілеспрямоване розвиток фізичних організацій, проведення аналізу ринку і конкурентного середовища, прийняття рішень по найму і контрактуванню спортсменів і тренерів, створення навчальних закладів з підготовки резерву і т.д.

Оскільки одночасна гармонізація цієї, досить широкої сфери завдань, важкодоступна, а тим більше мова йде про новаторський підхід до організації та управління футбольним клубом, то зосередимося на ключовій для спортивного заходу темі: гармонізація відносин керівництва та команди з метою підвищення рівня гри та досягнення високих результатів. Це більш вузький діапазон функцій менеджменту і включає завдання, пов'язані з плануванням, увагою, оглядом, контролем і зовнішнім виглядом спортивних заходів, соціальними взаємовідносинами команд, тренерів і спортсменів та їх націленістю на гру високої якості [1, с. 44].

Футбольна команда, яка досягає успіху, – це не просто набір талановитих гравців, це ретельно підібране зібрання різних за індивідуальним типом гравців, створення організаційної форми, що дозволяє кожному з гравців вносити свій унікальний внесок у загальну гармонію, створення методики відстеження та підтримки їх ефективності тощо. Успіх залежить не тільки від індивідуальних навичок, але і від того, наскільки добре ці особистості взаємодіють один з одним. Можна виділити кілька ключових психотипів, присутніх у збалансованій команді.

Футболісти, як і люди в будь-якій сфері, являють собою складну мозаїку особистостей, яку спрощено можна розділити на колективістів та індивідуалістів. Однак, цей поділ є досить умовним, і багато гравців демонструють риси обох типів залежно від ситуації на полі та поза ним.

Колективісти бувають двох типів: а) гравці, орієнтовані на командну гру: це фундамент будь-якої успішної команди. Їхній внесок може бути непомітним для звичайного глядача, але саме вони забезпечують стабільність, виконують чорнову роботу, забезпечують надійність в обороні і надають підтримку атакуючим гравцям. Вони рідко потрапляють у заголовки газет, але їх значення для команди переоцінити неможливо. Їх мотивація – загальний успіх, почуття приналежності до колективу і досягнення командних цілей. Вони підпорядковують свої індивідуальні амбіції загальній стратегії.

Другий тип колективістів: б) гравці, віддані душею команді. Для них клуб або національна команда – це щось більше, ніж просто робота. Це сім'я, частина їхньої ідентичності. Вони пов'язані з клубом глибокими емоційними узами, сформованими роками виступів, перемогами і поразками. Фінансові пропозиції від багатших клубів або конкурентів їх не спокушають. Їхня вірність – не просто гасло, а стиль життя, що виявляється у відданості справі та готовності знехтувати особистими інтересами в ім'я загального блага. Ця відданість може проявлятися у відмові від підвищення зарплати, готовності грати на менш вигідних позиціях в інтересах команди.

Індивідуалісти також поділяються на два типи.

І тип – це креативні гравці. Це архітектори гри, майстри своєї справи, здатні на полі творити дива. Їхні індивідуальні навички, нестандартне мислення і здатність приймати швидкі рішення вирішують результат матчів. Вони – зірки, на яких тримається інтерес уболівальників. Їхня цінність незрівнянно висока, і скаути по всьому світу витрачають величезні ресурси на пошук таких талантів, часто вишукуючи їх серед тисяч звичайних гравців. Однак, навіть для

них командна гра важлива, оскільки їхня індивідуальна майстерність ефективна тільки в контексті командної стратегії [2, с.117].

І другий тип – це нарцисичні гравці. Цей підтип орієнтований на особисті досягнення і визнання. Індивідуальні нагороди, статистика, похвала преси – це їхня головна мотивація. Вони можуть бути талановитими гравцями, але їхній егоцентризм часто заважає командній грі, породжуючи конфлікти і знижуючи загальний результат. Для них важливо виділитися, стати кращим, навіть на шкоду команді. Їхня готовність пожертвувати командним успіхом заради особистих амбіцій може стати серйозною перешкодою для досягнення колективних цілей.

Але успіх команди залежить від балансу між колективізмом та індивідуалізмом, від здатності гравців знаходити спільну мову і працювати на загальний результат. Гармонія між цими типами – ключ до успіху.

Цінність Гармонії можна віднести до найважливіших стабілізуючих цінностей соціуму і особистості, що сприяють оптимальній взаємодії з навколишнім середовищем (природою і суспільством).

Будь-який соціум – це певним чином організована енергія взаємодіючих осіб. Якщо організація сконструйована неефективно, є прогалини в комунікативних зв'язках і відсутня синхронність дій, то виникає нераціональне витрачання енергії, а співробітники приходять до висновку, що мета може бути досягнута меншим обсягом енергії. Тоді, в силу порушення загального принципу мінімізації енергії, що витрачається на досягнення мети, організація підпадає під деструктивний вплив, в ній зростає ентропія, і загальний стан колективу погіршується. Якщо будуть зроблені правильні висновки, буде реалізована програма з гармонізації та оновлення організації, можна очікувати підвищення її ефективності.

Таким чином, гармонія є особливою цінністю індивідуального і суспільного буття, що сприяє зняттю проблем дихотомії і біполярності світу, знаходженню загального сенсу життя. Гармонія може розглядатися як

реальність, як джерело і як підсумок розвитку існування, досяжний через індивідуальне і колективне самовдосконалення.

Література:

1. Войтенко С.М. Засоби регуляції спільної діяльності спортивних команд. Вінниця. ВДПУ. 2022. 212 с.
2. Воронова В., Петровська Т., Ковальчук В., Смоляр І. Психологічне дослідження особистості як суб'єкта спортивної діяльності. *Теорія і методика фізичного виховання і спорту*. 2020. №2. С. 116–123.
3. Костюкевич В.М., Войтенко С.М., Стасюк І.І. Контроль у футболі. Вінниця. ТВОРИ. 2023. 244 с.

Строя О.С.,

магістрант кафедри фізичної культури, спорту та здоров'я людини

Ізмаїльського державного гуманітарного університету

Науковий керівник – канд. біол. наук, доц. Баштовенко О.А.

ПРОФІЛАКТИКА ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ ЗАСОБАМИ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ

Девіантна (відхильна) поведінка відрізняється стійким прагненням до відступу від загальноприйнятих, даних суспільством поведінкових норм [2, с. 89]. Зростаюча тенденція прояву соціального протесту з боку підлітків пов'язана з впливом негативних факторів і явищ навколишнього середовища, таких як алкоголізм, наркоманія, неблагополучні сім'ї та жорстокість батьків по відношенню до дітей (неповна, конфліктна, алкогольна тощо), які призводять до асоціальних наслідків соціалізації особистості, як ухилення від навчання, бродяжництво, крадіжки, нігілізм, вибухова жорстокість і нахабство по відношенню до товаришів, вчителів, батьків, патологічна брехливість, хуліганство, жага наживи за будь-яку ціну, проституція, куріння, рання (вік 12-15 років) вагітність, рання алкоголізація, наркоманія, а також інші форми небезпечної поведінки. У зв'язку з цим,

пріоритетним напрямком соціальної політики держави і громадських організацій стає розробка і проведення комплексу заходів, що пропагують значення загальнолюдських цінностей як фундаментальної основи побудови суспільних відносин, а також здорового способу життя як чинника виховання фізично і психічно повноцінного підростаючого покоління, оскільки саме воно є рушійною силою соціального прогресу і збереження національного надбання.

Одним із пріоритетних напрямків у профілактиці девіантної поведінки молоді є організація фізкультурно-спортивної роботи організацій громадського призначення, оскільки, будучи соціальним інститутом, спорт дає людині безліч варіантів взаємодії між індивідуумами і соціальними групами (між членами команди, між уболівальниками, спортсменом і тренером, між спортсменом і суперниками тощо). Спорт надає можливості вдосконалюватися фізично, а також впливає на формування найважливіших духовних якостей особистості (мужність, терпіння, подолання себе), які сприяють самореалізації та самоідентифікації підлітків у соціальному середовищі.

У процесі розробки програми заходів щодо профілактики девіантної поведінки підлітків засобами фізичної культури і спорту важливим є розвиток емоційно-вольової та потребностно-мотиваційної сфер особистості, що запобігають виникненню стресових ситуацій, стимулюють формування моральної поведінки, адекватної життєвим ситуаціям. Пріоритетна роль відводиться педагогам-тренерам у створенні соціально-психологічного клімату, що сприяє розвитку позитивних якостей особистості в процесі спортивно-оздоровчої діяльності та активному придушенню негативних якостей, що виявляються девіантними підлітками.

Проектування технології проведення профілактичних робіт засобами фізичної культури і спорту включає в себе кілька фундаментальних етапів педагогічної діяльності з організації спортивно-оздоровчої спрямованості у виховно-освітньому процесі спортивних установ:

1. Діагностичний етап: виявлення у цільовій аудиторії знань і значення фізичної культури та спорту в житті людини та вивчення причин сформованого негативного ставлення до уроків фізичної культури і відсутність бажання займатися в дозвіллевій діяльності спортом, за допомогою застосування теоретичних і емпіричних методів дослідження (анкетування, спостереження, бесіда з батьками та учнями, аналіз особистих справ, класних журналів і медичних карт, планів роботи).

2. Мотиваційний етап має на меті інтенсивне навчання підлітків та молоді з девіантною поведінкою різними методами і прийомами фізичної діяльності, спрямованої на розвиток фізичних якостей, спортивних умінь і навичок, що досягається за допомогою вирішення педагогічних завдань виховного та мотиваційного характеру:

- застосування різних засобів і методів, що сприяють включенню всіх учнів («слабких», «середніх», «сильних») в активну спортивно-оздоровчу діяльність на заняттях фізичної культури;

- розробка дидактичних матеріалів з профілактики девіантної поведінки, що сприяють активній залученості підлітків і молоді до занять фізичною культурою і спортом;

- реалізація поєднання групової, фронтальної та індивідуальної форм організації спортивно-оздоровчої діяльності девіантних учнів [1, с.55].

3. Етап цілеспрямованої організації профілактики девіантної поведінки підлітків і молоді засобами фізичної культури і спорту, яка полягає в переході сформованого індивідуального досвіду спортивно-оздоровчої підготовки учнів в їх систематичну індивідуальну спортивну діяльність. З урахуванням вікових особливостей девіантних особистостей, для яких провідною діяльністю є спілкування з однолітками, основною формою організації на уроках-тренуваннях має бути робота в малих групах, в парах, в командах. Ця принципово значуща форма активізації спортивно-оздоровчої діяльності підлітків має на меті формування спортивно-комунікативних можливостей

учнів. Все це забезпечує об'єктивні умови для реалізації потенційних фізичних можливостей кожного підлітка, що працює в складі малої групи, цілеспрямовано орієнтуючи його на спільну активну спортивно-оздоровчу діяльність. Домінуючим стимулом стає прагнення підлітка до успіху, популярності, незалежності, а, отже, інструментом реалізації своїх потреб стає змагальна діяльність.

4. Етап формування потреби в спортивно-оздоровчій діяльності, ставлення до здорового способу життя як до цінності, метою якого виступає формування потреби в спортивно-оздоровчій діяльності, ставлення до здорового способу життя як до цінності. Провідним завданням на даному етапі є розвиток навичок самостійної фізичної діяльності та бажання досягати значних успіхів у фізичній культурі та спорті, вирішення якого здійснюється за допомогою проведення спеціально організованих форм занять фізичними вправами та виховних заходів, спрямованих на формування інтересу та потреби до регулярних занять фізичною культурою [3, с. 58].

Девіантна (відхильна) поведінка відрізняється стійким прагненням до відступу від загальноприйнятих, даних суспільством поведінкових норм. Зростаюча тенденція прояву соціального протесту з боку підлітків пов'язана з впливом негативних факторів і явищ навколишнього середовища, таких як алкоголізм, наркоманія, неблагополучні сім'ї та жорстокість батьків по відношенню до дітей (неповна, конфліктна, алкогольна тощо), які призводять до асоціальних наслідків соціалізації особистості, як ухилення від навчання, бродяжництво, крадіжки, нігілізм, вибухова жорстокість і нахабство по відношенню до товаришів, вчителів, батьків, патологічна брехливість, хуліганство, жага наживи за будь-яку ціну, проституція, куріння, рання (вік 12-15 років) вагітність, рання алкоголізація, наркоманія, а також інші форми небезпечної поведінки. У зв'язку з цим, пріоритетним напрямком соціальної політики держави і громадських організацій стає розробка і проведення комплексу заходів, що пропагують значення загальнолюдських цінностей як

фундаментальної основи побудови суспільних відносин, а також здорового способу життя як чинника виховання фізично і психічно повноцінного підростаючого покоління, оскільки саме воно є рушійною силою соціального прогресу і збереження національного надбання.

Одним із пріоритетних напрямків у профілактиці девіантної поведінки молоді є організація фізкультурно-спортивної роботи організацій громадського призначення, оскільки, будучи соціальним інститутом, спорт дає людині безліч варіантів взаємодії між індивідуумами і соціальними групами (між членами команди, між уболівальниками, спортсменом і тренером, між спортсменом і суперниками тощо). Спорт надає можливості вдосконалюватися фізично, а також впливає на формування найважливіших духовних якостей особистості (мужність, терпіння, подолання себе), які сприяють самореалізації та самоідентифікації підлітків у соціальному середовищі.

У процесі розробки програми заходів щодо профілактики девіантної поведінки підлітків засобами фізичної культури і спорту важливим є розвиток емоційно-вольової та потребово-мотиваційної сфер особистості, що запобігають виникненню стресових ситуацій, стимулюють формування моральної поведінки, адекватної життєвим ситуаціям. Пріоритетна роль відводиться педагогам-тренерам у створенні соціально-психологічного клімату, що сприяє розвитку позитивних якостей особистості в процесі спортивно-оздоровчої діяльності та активному придушенню негативних якостей, що виявляються девіантними підлітками.

Програма профілактики девіантної поведінки підлітків засобами фізичної культури і спорту включає цілеспрямовану діяльність колективу, що складається з ряду етапів педагогічної діяльності з організації та реалізації спортивно-оздоровчої спрямованості у виховно-освітньому процесі.

Таким чином, у процесі профілактики девіантної поведінки засобами фізичної культури і спорту вдосконалюються знання, вміння і навички учнів, набуваються навички позитивного міжособистісного спілкування, що

переростають у співпрацю і вміння працювати в колективі, формуючи такі якості як взаємодопомога, почуття відповідальності, силу волі, витримку, цілеспрямованість.

Література:

1. Лучко О. Р., Довженко С.С. Фізична реабілітація та рекреаційно-оздоровчі технології. Харків: УкрДУЗТ. 2020. 56 с.
2. Міхійенко О. І. Формування культури здоров'я населення як нагальна потреба сучасності. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2020. № 1 (3). С. 82–92.
3. Орленко І.М. Детермінанти соціальної дезадаптації особистості в сучасному українському суспільстві. Дисертація доктора філософії, Одеса, 2020. 278 с.

Христюк Б.О.,

магістрант кафедри фізичної культури, спорту та здоров'я людини

Ізмаїльського державного гуманітарного університету

Науковий керівник – докт. пед. наук, проф. Максимчук Б.А.

ОРГАНІЗАЦІЯ ПОЗАКЛАСНОЇ СПОРТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СІЛЬСЬКІЙ ШКОЛІ

У всьому світі фізична культура є одним з найголовніших засобів виховання людини, яке гармонійно може поєднувати в собі як моральну чистоту, так і фізичну досконалість. Фізична культура – це не тільки ефективний засіб розвитку людини, але й зміцнення та збереження здоров'я, засіб для спілкування та прояву соціальної активності учнів, але вона також значно впливає на інші аспекти людського життя, такі як авторитет людини та становище в соціумі.

Учні перебувають у загальноосвітньому закладі більшу частину дня, тому відповідальність за збереження і зміцнення їх фізичного, психічного здоров'я покладається не тільки на сім'ю школяра, а й на колектив педагогів освітнього

закладу. Здоров'я людини – один з основоположних факторів її особистого успіху. Роль школи в цьому питанні дуже важлива, адже саме в дитинстві формується здоров'я людини.

Позакласна діяльність за спортивно-оздоровчим напрямком у школі була створена з метою широкого залучення учнів до регулярних занять фізичною культурою і спортом. Така діяльність формує позитивне ставлення до здорового способу життя, до активного відпочинку та підвищення рівня фізичної підготовленості.

Позакласна діяльність учнів займає особливе місце в роботі педагога фізичної культури. Вона сприяє успішній реалізації загальних завдань фізичного виховання, але має свої специфічні особливості [3, с. 248].

Організація позакласної діяльності в сільських школах вимагає спеціального підходу, оскільки умови життєдіяльності сільських шкіл кардинально відрізняються від міських.

Обмеженість територій, віддаленість від міста значно знижують можливості в організації вільного часу дітей, підлітків, молоді. У селі недостатні обсяги та якість фізкультурно-оздоровчих послуг, відсутні сучасні спортивні споруди для розвитку масових видів спорту [1, с.44].

Таким чином, існує протиріччя між необхідністю підвищувати у підростаючого покоління інтерес до спортивної діяльності, використовуючи при цьому позаурочні спортивні заходи, і тим, що при їх організації та реалізації в сільських школах вчителі стикаються з низкою труднощів, які не дозволяють проводити позакласну діяльність досить ефективно, що робить актуальною проблему дослідження, яка полягає в пошуку оптимальних способів організації позакласних спортивних заходів навіть в умовах сільської школи.

Головним завданням позаурочної спортивної діяльності в школі сільської місцевості є залучення до систематичних тренувань великої кількості дітей і підлітків. Для цього необхідно створити нову систему таких заходів, яка

гарантуватиме загальнодоступні заняття і формуватиме стійкий інтерес до регулярних тренувальних занять і здорового способу життя.

Нами було проведено дослідження, спрямоване на порівняння організації позакласної спортивної діяльності в сільських і міських школах. Воно проходило на базі Ларжанського ліцею Ізмаїльського району Одеської області, а також для порівняння в Ізмаїльському закладі загальної середньої освіти школі – Ізмаїльська гімназія №9 з початковою школою. В ході дослідницької роботи було проведено анкетування вчителів фізичної культури, які працюють у сільській місцевості та міській школі. Педагогам були поставлені такі запитання:

1. Скільки учнів навчаються у вашій школі?
2. Чи існують у вашій школі спортивні секції? Які?
3. Приблизна кількість учнів, які відвідують спортивні гуртки та секції.
4. Скільки спортивних заходів було проведено цього року? (якщо є можливість, то перелічити які саме).
5. Чи охоче учні беруть участь у спортивній діяльності школи? Які класи найбільш активні та чуйні в таких заходах?
6. Як відбувається організація спортивних заходів у вашій школі? (чи плануються заходи або змагання заздалегідь, як повідомляється інформація про захід).
7. З якими труднощами ви стикаєтеся при організації таких спортивних заходів?
8. Які шляхи вирішення цих проблем ви можете запропонувати?
9. Чи зростає зацікавленість учнів у позакласних заходах з фізичної культури? Як ви думаєте, чому?

Ми проаналізували відповіді вчителів фізичної культури, які працюють у сільських і міських школах, в результаті чого нам вдалося з'ясувати, з якими труднощами зіткнулися вчителі в процесі організації та проведення позакласної спортивної діяльності. Вчителі міської школи відзначають, що головна

складність у проведенні позакласних заходів полягає у відсутності вільного часу у вчителя та великій завантаженості спортивного залу у зв'язку з виходом школи на дві навчальні зміни. У сільських же школах вчителі стикаються з такими проблемами, як мала кількість учнів, відсутність декількох вчителів фізичної культури, недостатність матеріальної бази для заохочення учнів, відсутність необхідного інвентарю. У міській школі найбільш активні учні початкової ланки, вчителі сільських шкіл відзначають зацікавленість дітей 8-10 класів, оскільки їх можна залучати до організації та проведення спортивних заходів. Як у сільських, так і в міських школах для учнів пропонуються різні секції та спортивні заходи. У міській та сільській школі вчителі фізичної культури спільно з організаторами складають план спортивних заходів на рік, намагаються враховувати інтереси дітей і вибирати різні форми заходів. Результати проведеної анкети допоможуть у подальшому зрозуміти, які заходи допомоги та підтримки потрібні вчителям фізичної культури для повноцінного проведення позаурочних спортивних заходів.

До специфічних особливостей, що впливають на організацію позакласної спортивної діяльності в умовах сільської малочисельної школи, відносяться мала наповнюваність класу і відсутність паралелі класів, що створює наступні проблеми при організації цієї роботи:

- неможливість виконати навчальну програму з рухливих і спортивних ігор в одному класі;
- відсутність стимулу до змагальної діяльності на уроках і можливості для порівняння та оцінки реальних успіхів у спортивних досягненнях;
- відсутність емоційності, привабливості занять;
- психологічна незахищеність дитини, постійний контроль вчителя за учнем;
- одноманітність обстановки, контактів, форм взаємодії;
- обмежений вибір форм фізкультурно-оздоровчої роботи в навчальній та позанавчальній діяльності.

У зв'язку з цим у сільській школі доцільно використовувати такі методичні рекомендації, які допоможуть вчителям фізичної культури залучити школярів до участі в позакласній спортивній діяльності. Такі рекомендації дозволять успішно вирішити наступні завдання:

- задоволення потреб учнів у виборі форм занять спортивною діяльністю (навчальною, гуртковою, секційною, клубною);
- виявлення індивідуальних можливостей, здібностей кожного школяра та реалізація їх у процесі ігрової, змагальної, спортивної діяльності;
- виховання дружного згуртованого спортивного колективу, здатного захищати честь школи на змаганнях різного рівня;
- включення в навчальний процес додаткових видів спорту та ін.

На основі виявлених особливостей умов сільської школи, а також проблем в організації позаурочної спортивної діяльності, нами були розроблені методичні рекомендації щодо організації позаурочних спортивних заходів у сільських школах.

Література:

1. Антипенко О.О. Організаційно-методичні особливості фізкультурно-оздоровчої роботи з учнями основної сільської школи. Переяслав. 2022. 89 с.
2. Базилевич Н., Закопайло С., Поліщук В., Антипенко О. Ефективність застосування фізкультурно-оздоровчих засобів з молодшими підлітками в умовах сільської школи. *Сучасні проблеми здоров'я та здорового способу життя у педагогічній освіті*. 2024. Вісник №25. (181). С. 175–181.
3. Онопрієнко О., Онопрієнко О. Формування фізичної культури студентів у позааудиторній роботі. *Молодий вчений*. 2020 № 2 (78). С. 247–249.

Члек А. С.,

магістрант кафедри теорії і методики фізичного виховання

Глухівського національного педагогічного університету

імені Олександра. Довженка

Науковий керівник – кандидат наук з фіз.

виховання і спорту, доцент Хлус Н.О.

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПІВ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Проблема академічної доброчесності є постійною та безперервною і набуває особливої актуальності в контексті сучасних тенденцій розвитку освіти як складової соціального прогресу інформаційного суспільства. Розглядаючи впровадження принципів академічної доброчесності в освітнє середовище, доцільно виокремити два взаємопов'язані аспекти: теоретичний, який передбачає формування нормативно-правової бази, та практичний, що охоплює моніторинг реалізації та оцінку рівня дотримання встановлених принципів.

Нормативно-правове забезпечення академічної доброчесності тісно пов'язане з оновленням і вдосконаленням законодавчих актів, що регулюють освітню діяльність, з урахуванням галузевих особливостей і специфіки реалізації базових принципів доброчесності. Зокрема, ключову роль у цьому процесі відіграють закони України «Про освіту», «Про вищу освіту», у яких закріплено визначення понять, що стосуються академічної доброчесності, а також окреслено вимоги до організації освітнього процесу.

Відповідно до статті 42 Закону України «Про освіту» поняття «академічна доброчесність» розглядається як сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою

забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень [1].

Етимологічне походження терміна «академічна доброчесність» підкреслює пріоритет чесності та добра в академічному середовищі, підносячи ці цінності до рівня морального імперативу, обов'язкового для всіх учасників освітнього процесу. У зв'язку з цим особливого значення набувають внутрішні нормативні документи закладів освіти, що визначають принципи, заходи та механізми забезпечення академічної доброчесності на практиці.

Від провідних університетів і до закладів дошкільної освіти простежується спільний пошук відповідей на питання: як забезпечити освітній процес у дусі добра та чесності. Практика свідчить, що вирішальним чинником у реалізації цього завдання є кадровий потенціал закладу освіти – його готовність та здатність послідовно реалізовувати принципову позицію щодо виявлення, запобігання та реагування на порушення норм академічної доброчесності.

У тих закладах освіти, де «Етичний кодекс» перестав бути формальним документом і перетворився на реальну програму дій, погоджену та підтриману колективом однодумців, можна говорити про справжню академічну доброчесність як про свідоме ставлення до освітнього процесу, професійної діяльності та колективної відповідальності, що водночас виступає індикатором якості освіти [4].

Відповідно до частини 7 статті 42 Закону України «Про освіту», види академічної відповідальності учасників освітнього процесу (у тому числі додаткові чи деталізовані) за порушення академічної доброчесності визначаються спеціальними законами або внутрішніми положеннями закладу освіти. Ці документи повинні бути затверджені основним колегіальним органом управління та погоджені з представницькими органами здобувачів освіти стосовно їхньої відповідальності.

Таким чином, Етичний кодекс виступає не лише нормативною потребою, а й вимогою сучасності. Освітнім закладам, які ще не мають такого документа,

доцільно користуватися практичними рекомендаціями, розробленими у сфері університетського управління, для впровадження ефективних змін [2].

Реалізація заходів, спрямованих на підвищення етичності поведінки керівників, викладачів і студентів, свідчить про зрілість університету та його готовність до саморегуляції, орієнтованої на сталий розвиток. Варто зазначити, що на сьогодні вітчизняними психологами розроблено низку технологій підготовки керівників та працівників освітніх закладів у сфері етичної взаємодії та професійної поведінки, які успішно адаптовано й упроваджено в Україні [3].

Отже, основним напрямом упровадження етичних стратегій в університетах є розроблення та ухвалення *Етичного кодексу*, який слугує системою координат для регулювання етичної поведінки адміністрації, викладачів, студентів і навчально-допоміжного персоналу. У професійній діяльності учасників освітнього процесу виникає значна кількість етико-психологічних проблем, що потребують нормативного врегулювання. Таке регулювання забезпечується через розробку та впровадження *Етичного кодексу* [2].

Затвердження *Етичного кодексу* передбачає не лише колегіальне ухвалення, а й особисте підтвердження кожним членом трудового та студентського колективів про зобов'язання дотримуватися його норм. Такий підпис є свідомою декларацією підтримки етичних принципів, підтверджує нульову толерантність до порушень та усвідомлення можливих наслідків недотримання правил, спрямованих на сталий розвиток закладу.

Важливим механізмом забезпечення реальної дієвості положень *Етичного кодексу* є створення Комісії з питань етики та академічної доброчесності (КПЕАД). Первинним завданням комісії є внесення узгодженого Вченою радою документа на розгляд Конференції трудового колективу університету для затвердження та формування складу уповноваженого колегіального органу, який здійснюватиме контроль за реалізацією положень Етичного кодексу.

Література:

1. Закон України «Про освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/page#Text> (дата звернення: 31.10.2025).
2. Академічна чесність як основа сталого розвитку університету / Міжнарод. благод. Фонд «Міжнарод. фонд. дослідж. освіт. політики»; за заг. ред. Т. В. Фінікова, А. Є. Артюхова. Київ; Таксон, 2016. 234 с.
3. Етичний кодекс Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка. URL: <https://drive.google.com/file/d/1Z8o78EJLRXiDbVz2IJzeYT99GBJpxod/view> (дата звернення: 31.10.2025).
4. Коляда Н. Академічна доброчесність як складова якості освітнього процесу в умовах закладу вищої освіти (з досвіду роботи Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини). *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини*. 2020. Вип. 2(2). С. 95–104.

Шнайдер М. О.,

здобувачка вищої освіти

за спеціальністю А4 Середня освіта (Фізична культура)

Глухівського національного педагогічного університету

імені Олександра Довженка

Науковий керівник – кандидат наук з фізичного

виховання і спорту, доцент Хлус Н. О.

СУЧАСНІ ФІТНЕС-ТЕХНОЛОГІЇ ДЛЯ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ: ВІД ТЕОРІЇ ДО ПРАКТИКИ

Сучасна система професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури потребує постійного оновлення змісту, форм і методів навчання відповідно до тенденцій розвитку галузі фізичного виховання. Одним із ключових напрямів модернізації освітнього процесу є впровадження інноваційних фітнес-технологій, які поєднують науково обґрунтовані методи тренування з сучасними технічними засобами та цифровими ресурсами.

Використання фітнес-технологій сприяє підвищенню мотивації студентів до занять фізичною культурою, розвитку їхніх професійних компетентностей, формуванню навичок роботи з інноваційним обладнанням, фітнес-програмами, мобільними застосунками для моніторингу фізичного стану та активності. Це особливо важливо в умовах цифровізації освіти та зростання ролі здоров'язберезувальних технологій у педагогічній діяльності.

Питаннями сучасних фітнес-технологій займалися такі науковці як: В. Кренделєва (2015) [3]; В. Кашуба (2018) [2]; О. Мозолєв (2022) [5]; О. Шинкарьова (2022) [7]; О. Школа, О. Отравенко, Д. Сичов, О. Фоменко (2025) [8]; А. Огнистий, В. Наумчук, К. Огниста (2025) [6].

Дослідження сучасних фітнес-технологій та їх практичного застосування в підготовці майбутніх учителів фізичної культури є актуальним завданням сучасної педагогічної науки, оскільки воно забезпечує формування фахівця нового покоління – компетентного, інноваційно мислячого, орієнтованого на розвиток фізичного, психічного та соціального здоров'я молоді.

Метою статті є обґрунтування теоретичних засад та визначення практичних шляхів упровадження сучасних фітнес-технологій у процес професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури.

У сучасних умовах модернізації системи освіти особливої актуальності набуває проблема впровадження інноваційних підходів у підготовку майбутніх учителів фізичної культури [2]. Фізичне виховання перестає бути лише засобом зміцнення здоров'я – воно розглядається як багатогранний процес формування культури рухової активності, саморозвитку й професійної майстерності. Одним із найефективніших напрямів оновлення змісту фізичного виховання у закладах фахової передвищої та вищої освіти є використання сучасних фітнес-технологій, які поєднують оздоровчі, тренувальні та мотиваційні аспекти фізичного розвитку.

Фітнес як соціокультурне явище охоплює широкий спектр напрямів, що забезпечують гармонійний розвиток особистості, удосконалення фізичних якостей, корекцію рухових навичок та підтримання високого рівня працездатності [3]. Для майбутніх учителів фізичної культури фітнес-технології стають не лише засобом фізичного вдосконалення, а й важливим компонентом професійної компетентності, адже вимагають знань з анатомії, фізіології, біомеханіки, педагогіки, психології та методики викладання рухової діяльності.

До сучасних фітнес-технологій, які доцільно впроваджувати в освітній процес, належать [8]:

- *аеробні програми* (степ-аеробіка, зумба, фітнес-денс) – сприяють розвитку витривалості, координації, покращують серцево-судинну діяльність і створюють позитивний емоційний фон занять;

- *силові напрями* (функціональний тренінг, кросфіт, табата, фітбол-тренування) – формують силу, витривалість, стабілізують опорно-руховий апарат;

- *ментально-релаксаційні технології* (йога, пілатес, стретчинг, фітнес-йога) – допомагають відновити психоемоційний баланс, підвищують здатність до концентрації уваги та саморегуляції;

- *цифрові фітнес-технології* (онлайн-платформи, мобільні застосунки, фітнес-трекери) – створюють можливості для самостійної роботи здобувачів вищої освіти, моніторингу їх фізичної активності та індивідуалізації навчального процесу.

Практичне впровадження сучасних фітнес-технологій у підготовку майбутніх педагогів передбачає використання інтерактивних форм навчання: фітнес-тренувань, майстер-класів, групових проєктів, навчальних практикумів, інструкторських занять [7]. Це сприяє підвищенню мотивації здобувачів вищої освіти до занять фізичною культурою, розвитку творчого підходу до побудови уроків і позакласних заходів, формуванню здатності організовувати різноманітні рухові активності для дітей і молоді.

Застосування фітнес-технологій має низку педагогічних переваг:

- 1) підвищення рівня інтересу студентів до навчального процесу;
- 2) формування позитивного ставлення до здорового способу життя;
- 3) розвиток індивідуальних траєкторій навчання;
- 4) створення умов для самореалізації й професійного зростання.

Водночас ефективність упровадження фітнес-технологій залежить від наявності відповідної матеріально-технічної бази, підготовленості вчителів, систематичного оновлення навчально-методичного забезпечення та інтеграції цифрових ресурсів у навчальний процес.

Отже, сучасні фітнес-технології є важливим складником професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури. Вони поєднують у собі оздоровчу, освітню та виховну функції, забезпечуючи перехід від теоретичних знань до практичних умінь, необхідних для ефективної педагогічної діяльності в умовах Нової української школи.

Література:

1. Воловик Н. Основи фітнес-йоги: навч. посіб. для студентів закладів вищ. освіти. Київ: Вид-во УДУ ім. Михайла Драгоманова, 2024. 163 с. URL: <https://enpuir.udu.edu.ua/entities/publication/70d2ec7b-d732-4838-811c-b07004f67bdc> (дата звернення: 31.10.2025).
2. Кашуба В. (2018). Із досвіду використання фітнес-технологій, спрямованих на корекцію тілобудови людини. *Спортивний вісник Придніпров'я*. № 1. 2018. С 131–138. URL: <https://surl.lu/jribpl> (дата звернення: 31.10.2025).
3. Кренделева В. У. (2015). Вплив оздоровчого фітнесу на рівень фізичної підготовленості учнів старших класів. *Молодий вчений*. № 3 (2), 2015. С. 175–178. URL: <https://surl.li/wxhfem> (дата звернення: 31.10.2025).
4. Мельніков В., Хмара М., Мозолев О. Фітнес технології фізичного самовдосконалення студентів. *Physical Culture and Sport: Scientific Perspective*. Том 2 (1), 2024. С. 86-94. <http://doi.org/10.31891/pcs.2024.1.54> (дата звернення: 31.10.2025).
5. Мозолев О.М. Фітнес технології дистанційного навчання студентів з фізичного виховання. *Scientific Collection «InterConf»*, № 136. 2022. С. 414-418. URL: <https://archive.interconf.center/index.php/conference-proceeding/article/view/1963> (дата звернення: 31.10.2025).
6. Огнистий А., Наумчук В., Огниста К. Проблеми та перспективи використання фітнес-технологій у фізичному вихованні учнівської молоді

(теоретико-методологічний аспект). *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 2025, № 2 (142). С. 503-515. URL: <https://salolj/33b05eb> (дата звернення: 31.10.2025).

7. Шинкарьова О.Д. Методика викладання сучасних фітнес-технологій. навчально-методичний посібник для здобувачів вищої освіти. Полтава: Видавництво ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», 2022. 106 с. URL: <https://salolj/418ee5C> (дата звернення: 31.10.2025).

8. Школа О., Осіпцов А. Сучасні фітнес-технології оздоровчо-рекреаційної спрямованості: навчальний посібник. Комунальний заклад «ХГПА» ХОР. Харків, 2017. 217 с. URL: <https://salolj/fB6384D> (дата звернення: 31.10.2025).

9. Школа О.М., Отравенко О.В., Сичов Д.В., Фоменко О.В. Оздоровчі фітнес технології в навчанні. Вид-во ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», Полтава, 2025. 129 с. URL: <https://dspace.luguniv.edu.ua/xmlui/handle/123456789/11016> (дата звернення: 31.10.2025).

Штельмах А. В.,

слухач штатний Військова академія (м. Одеса)

Науковий керівник – заступник начальника кафедри гуманітарних спеціально-економічних дисциплін полковник Білий Д. В.

ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ ЯК СКЛАДОВА ФОРМУВАННЯ ЦІННОСТЕЙ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ У ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ

Фізичне виховання у закладах вищої військової освіти є багатовимірним процесом, який поєднує розвиток фізичних якостей, професійної готовності та ціннісного ставлення до здорового способу життя. В умовах підвищених професійних вимог до військовослужбовців, збереження й зміцнення здоров'я набуває особливої цінності, воно виступає як ресурс виконання службових завдань та резерв життєздатності особистості. Незважаючи на наявні програми фізичної підготовки, у практиці навчальних закладів часто фіксуються пробіли

у формуванні стійких ціннісних орієнтацій щодо здорового способу життя, що обумовлює потребу дослідження педагогічних механізмів їхнього формування.

Метою дослідження є теоретичне обґрунтування та експериментальна перевірка ефективності системи фізичної підготовки, спрямованої на формування цінностей здорового способу життя у здобувачів вищої військової освіти.

В першу чергу проаналізуємо теоретичні підходи до формування ціннісних орієнтацій здорового способу життя у здобувачів освіти та особливості їхнього застосування у військовому середовищі; розроблятимемо модель інтеграції освітніх, виховних і практичних компонентів фізичної підготовки з акцентом на формування цінностей здорового способу життя.

Пропонується дослідження, в якому слід залучати здобувачів освіти різних курсів вищого військового навчального закладу. Експеримент слід провести у два етапи: діагностичний (встановлення базового рівня мотивації та ціннісного ставлення до здорового способу життя) та формуючий (впровадження модульних занять, виховних заходів та інформаційно-просвітницьких кампаній у рамках курсу фізичної підготовки). Це дозволить оцінити динаміку змін у мотиваційно-поведінковій сфері здобувачів освіти.

Основні результати будуть впровадженням цільової моделі фізичної підготовки, яке сприяло підвищенню рівня усвідомлення цінності здоров'я як професійного ресурсу. Результати анкетування з великою вірогідністю показуватимуть зростання інтересу до регулярних занять фізичною підготовкою, більш відповідальне ставлення до режиму відпочинку й харчування, а також формування конкретних звичок (самостійні заняття фізичною культурою поза навчальними заняттями, контроль за масою тіла, виконання профілактичних заходів щодо запобігання травматизму).

На рівні педагогічних практик можемо виявити, що найбільш ефективними є такі компоненти як інтеграція профілактичної та оздоровчої складової у програмні модулі фізичного виховання, використання мотиваційно-

орієнтованих технологій (цільові бесіди, рефлексивні вправи, кейс-методи), організація позааудиторної фізкультурно-спортивної діяльності з чітким системним контролем результатів, поєднання індивідуального підходу з роботою в малих групах для формування соціальних норм здорової поведінки.

На думку авторів фізична підготовка виступає ключовим фактором у формуванні ціннісних орієнтацій щодо здорового способу життя у здобувачів вищої військової освіти, оскільки поєднує фізичну підготовку з вихованням ставлення до власного здоров'я. Ефективна модель має включати освітні, виховні і практичні елементи, зорієнтовані на розвиток мотивації, знань і практичних навичок збереження здоров'я. Педагогічні технології мотиваційного спрямування та системна позааудиторна робота найбільш сприятливо впливатимуть на трансформацію поведінкових звичок.

Важливо зазначити, що для підвищення ефективності формування цінностей здорового способу життя у курсантів можливо рекомендувати наступне:

- впровадити модульні програми з інтегрованими оздоровчими й виховними заходами;
- передбачити регулярні інформаційно-просвітницькі сесії щодо профілактики хвороб і травматизму;
- застосовувати інструменти мотивації (особистісні плани фізичного розвитку, щоденники тренувань, мотиваційні групи);
- розвивати систему моніторингу індивідуальних показників фізичного стану і звичок;
- залучати викладачів інших дисциплін до крос-функціональної роботи над формуванням цінностей здоров'я;
- враховувати особливості військового середовища при розробці програм;

Тож у висновку фізична підготовка у вищих військових закладах не лише забезпечує розвиток фізичних здібностей курсантів, а й формує у них ціннісне

ставлення до здорового способу життя. Поєднання освітніх, виховних і практичних елементів підсилює мотивацію, сприяє виробленню корисних звичок і розумінню здоров'я як основи професійної діяльності. Таким чином, фізичне виховання виступає визначальним фактором у підготовці майбутніх офіцерів, здатних ефективно виконувати службові завдання та підтримувати високу життєздатність.

Література:

1. Бондар О. І. Фізична підготовка у військових закладах освіти: сучасні підходи та перспективи розвитку. Київ: НУОУ, 2022.
2. Василенко І. М. Педагогіка здоров'я у вищій школі. Харків: ХДПУ, 2020.
3. Міністерство освіти і науки України. Методичні рекомендації щодо організації фізичного виховання у закладах вищої освіти. Київ, 2018.
4. Савченко С. В. Формування здорового способу життя у студентської молоді засобами фізичного виховання. Харків: ХДАФК, 2021.
5. Шиян Б. М. Теорія і методика фізичного виховання. Тернопіль: Навчальна книга. Богдан, 2019. 304 с.
6. Юрченко П. Л. Психологічні аспекти професійної підготовки офіцера. Одеса: Астропринт, 2021.

Юхно Д.О.,

здобувач вищої освіти за спеціальністю А4 Середня освіта (Фізична культура)

Глухівського національного педагогічного університету

імені Олександра Довженка

Науковий керівник – кандидат наук з фізичного

виховання і спорту, доцент Хлус Н.О.

ПОКРАЩЕННЯ ФІЗИЧНОЇ ЯКОСТІ СПРИТНІСТЬ У УЧНІВ СЕРЕДНЬОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБОМ ДЗЮДО

У сучасних умовах розвитку освіти та суспільства особливого значення набуває формування у школярів високого рівня фізичної підготовленості, що є запорукою збереження здоров'я, працездатності та активного способу життя.

Однією з ключових фізичних якостей, яка забезпечує ефективність рухової діяльності, є спритність, адже вона визначає здатність швидко, точно та раціонально перебудовувати рухові дії відповідно до змін умов.

Розвиток спритності у дітей середнього шкільного віку є важливим напрямом фізичного виховання, оскільки саме в цьому віковому періоді відбувається інтенсивне вдосконалення нервово-м'язової координації та рухових навичок. Ефективним засобом розвитку спритності виступають заняття дзюдо, які поєднують елементи технічної, тактичної та ігрової підготовки, сприяють удосконаленню координаційних здібностей, швидкості реакції, орієнтації у просторі та рівноваги.

Використання засобів дзюдо у фізичному вихованні учнів дозволяє не лише розвивати спритність, але й формує такі особистісні якості, як дисциплінованість, самоконтроль, взаємоповага та впевненість у власних силах. Тому питання підвищення ефективності розвитку спритності школярів засобами дзюдо є актуальним і має важливе практичне значення для удосконалення системи фізичного виховання в закладах загальної середньої освіти.

Питаннями розвитку спритності у учнів середнього шкільного віку займалися такі науковці як А. І. Пістун (2008) [3]; Т. Б. Кутек, Л. М. Янович, В. А. Кучерук (2015) [2]; С. В. Ювченко [4]; Н. В. Бойченко (2019) [1].

Фізична якість спритність у дзюдоїстів виявляється у здатності ефективно та раціонально узгоджувати рухи різних частин тіла під час виконання складних рухових завдань. Ця якість значною мірою має спадковий характер, однак її розвиток можливий завдяки систематичним тренуванням. У учнів середнього шкільного віку, які займаються дзюдо, спритність проявляється у здатності швидко засвоювати нові рухові дії та змінювати їх відповідно до ситуації під час поєдинку.

Спритність у дзюдоїстів має кілька форм прояву:

а) ритм рухів – уміння гармонійно поєднувати акцентовані та неакцентовані фази технічних дій;

б) рівновага – здатність утримувати стабільне положення тіла під час атакуючих або захисних дій;

в) орієнтація у просторі та часі – уміння швидко реагувати на зміни положення суперника;

г) керування рухами – контроль над кінематичними параметрами (часом, простором, послідовністю рухів), динамічними характеристиками (силою, швидкістю) та якісними аспектами рухів (енергійністю, плавністю, пластичністю).

Розвиток спритності у дзюдоїстів зумовлений впливом низки чинників. Один із ключових – рухова пам'ять, тобто здатність запам'ятовувати, відтворювати й автоматизувати рухи. Вона охоплює широкий спектр рухових умінь і навичок різного рівня складності, які проявляються в мінливих умовах діяльності та за різного ступеня втоми учня.

Дослідження показують, що найсприятливіші періоди для розвитку спритності у учнів, які займаються дзюдо, припадають на вік 8–9 та 11–12 років у хлопців, а у дівчат – на 8–9 до 10–11 років. Найбільш інтенсивний приріст показників спритності спостерігається у 13–14 років у хлопців та 11–12 років у дівчат. У процесі навчально-тренувальної роботи особливу увагу доцільно приділяти розвитку рівноваги у всіх юних дзюдоїстів віком від 7 до 14 років. В окремих випадках рівень спритності обдарованих дітей та підлітків може бути наближеним до показників дорослих спортсменів.

Основні завдання координаційної підготовки учнів-дзюдоїстів:

1. Удосконалення здатності швидко опановувати нові рухові дії як у дзюдо, так і в інших видах спорту.

2. Формування вміння адаптувати власні дії до змінних умов протистояння.

3. Опанування складних технічних елементів і створення комбінацій на основі вже засвоєних прийомів дзюдо.

Засобами розвитку спритності виступають нові або недостатньо засвоєні вправи, а також звичні рухи, які виконуються в ускладнених умовах – обмежений простір, дефіцит часу чи нестача інформації про дії суперника [2]. До ефективних засобів належать також вправи з елементами новизни, а також спортивні та рухливі ігри.

Основні методи розвитку фізичної якості спритності включають ігровий, змагальний та повторний методи (з інтервалами відпочинку, достатніми для відновлення). Під час удосконалення цієї якості необхідно уникати методичних помилок, оскільки спритність у дзюдоїстів тісно пов'язана з іншими фізичними якостями. Помилки у побудові занять або методиці розвитку інших якостей можуть призвести не лише до зниження ефективності тренувального процесу, а й до ризику травм [4].

У процесі вдосконалення спритності в учнів дитячо-юнацького віку, які займаються дзюдо, варто дотримуватись таких практичних рекомендацій:

1. Перед виконанням вправ на розвиток спритності необхідно проводити ретельну розминку, використовуючи рухи, подібні за структурою та змістом до основних тренувальних дій.

2. Швидкість, амплітуду та складність координаційних рухів слід підвищувати поступово – як у межах одного заняття, так і в системі послідовних тренувань.

3. Під час виконання вправ із додатковими обтяженнями потрібно чітко узгоджувати їх вагу з індивідуальними можливостями учнів, застосовуючи лише ті рухи, які вже добре засвоєні.

Отже, дзюдо є багатофункціональним видом спорту, який підходить для учнів із різним рівнем фізичної підготовленості. Воно активно впроваджується в освітній процес і тренувальну діяльність у спортивних секціях, що робить його ефективним інструментом фізичного виховання. Регулярні заняття дзюдо

сприяють не лише вдосконаленню фізичної форми, а й розвитку важливих особистісних рис – дисциплінованості, впевненості у собі, взаємоповаги та здатності долати стресові ситуації. Ці якості мають особливе значення для гармонійної соціалізації підлітків. У сучасних умовах, коли учні зазнають нестачі рухової активності через навчальні навантаження та тривале перебування за гаджетами, дзюдо виступає ефективним засобом профілактики гіподинамії й підтримки оптимального рівня фізичної активності. Завдяки складним технічним елементам, необхідності координації власних дій із рухами суперника та виконанню прийомів у динаміці, цей вид спорту сприяє розвитку спритності, зокрема швидкості, рівноваги, точності та узгодженості рухів, забезпечуючи всебічний фізичний розвиток учнів.

Література:

1. Бойченко Н. В. Розвиток та вдосконалення координаційних здібностей в дзюдо. *Проблеми і перспективи розвитку спортивних ігор і єдиноборств у вищих навчальних закладах*. 2019. № 1. С. 12–16.
2. Кутек Т. Б., Янович Л. М., Кучерук В. А. Роль координаційних здібностей у фізичній підготовці юних дзюдоїв. *Фізичне виховання та спорт у контексті державної програми розвитку фізичної культури В Україні: досвід, проблеми, перспективи*. 2015. С. 40–43.
3. Пістун А.І. Спортивна боротьба: навчальний посібник. Львів: «Тріада плюс», 2008. 864 с.
4. Ювченко С. В. Удосконалення спортивно-технічної майстерності дзюдоїв. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова*. 2016. №6 (76). С. 149–150.

СЕКЦІЯ: ТЕХНОЛОГІЧНА ОСВІТА**Андросенко А. О.,***доктор філософії, декан факультету**технологічної і професійної освіти**Глухівського національного педагогічного
університету імені Олександра Довженка;***Сорока О. О.,***доктор філософії, старший викладач**кафедри технологічної і професійної освіти**Глухівського національного педагогічного
університету імені Олександра Довженка***ФОРМУВАННЯ ЦИФРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ
УЧИТЕЛІВ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ДЕКОРАТИВНО-
УЖИТКОВОГО МИСТЕЦТВА**

Цифровізація освіти є одним із ключових векторів розвитку сучасної педагогічної науки та практики. Відповідні концептуальні документи (DigCompEdu [5], Рамка цифрової компетентності громадян України [4], проєкт Рамки цифрової компетентності педагогічних й науково-педагогічних працівників [2], Рамка ІКТ компетентності для вчителів ЮНЕСКО [3] та ін.) визначають основні напрями розвитку цифрової компетентності педагогів, окреслюють її структуру, рівні володіння вчителями цифровою компетентністю тощо.

Європейська рамка цифрової компетентності педагогів DigCompEdu підкреслює важливість використання цифрових технологій для спілкування, співпраці та професійного розвитку, пошуку, створення та поширення цифрових ресурсів; керування та організації використання цифрових

технологій у викладанні та навчанні; використання цифрових технологій та стратегій для вдосконалення оцінювання; використання цифрових технологій для вдосконалення інклюзії, персоналізації та активного залучення учнів; забезпечення можливостей креативного та відповідального використання цифрових технологій для роботи з інформацією, комунікації, створення контенту, добробуту та розв'язування проблем розвитку цифрової культури викладача, його здатності до створення, використання та адаптації цифрових ресурсів, організації інтерактивного навчального середовища, а також застосування технологій штучного інтелекту для персоналізації навчання [5].

Зазначені документи слугують орієнтирами для модернізації освітнього процесу здобувачів вищої освіти, сприяють формуванню у здобувачів освіти вмінь творчо застосовувати цифрові інструменти, зокрема у галузі технологічної освіти і підвищують рівень готовності майбутніх учителів технологій до роботи в умовах цифрового суспільства.

Проблему формування цифрової компетентності майбутніх учителів висвітлюють у своїх працях Р. Гуревич, М. Кадемія, Н. Морзе, О. Спірін, О. Овчарук, В. Харламенко, О. Шатова та інші дослідники.

У контексті підготовки майбутніх учителів технологій особливої актуальності набуває формування їх цифрової компетентності як здатності використовувати інформаційно-комунікаційні технології у професійній діяльності. Відповідно до Державного стандарту базової середньої освіти вимоги до обов'язкових результатів навчання учнів з технологічної освітньої галузі передбачають, що учень творчо застосовує традиційні і сучасні технології декоративно-ужиткового мистецтва [1]. Таким чином, ефективною для формування цієї здатності у майбутніх учителів технологій є інтеграція цифрових технологій у творчу та проєктну діяльність здобувачів вищої освіти під час вивчення дисципліни «Декоративно-ужиткове мистецтво».

Метою дослідження є розкриття особливостей формування цифрової компетентності майбутніх учителів технологій у процесі вивчення декоративно-ужиткового мистецтва.

Формування цифрової компетентності передбачає розвиток у здобувачів вищої освіти умінь ефективно використовувати цифрові інструменти для реалізації освітніх і творчих завдань. У процесі вивчення декоративно-ужиткового мистецтва це реалізується через:

- використання графічних редакторів і програм для 3D-моделювання (Krita, Inkscape, Gravit Designer, Blender, Tinkercad тощо) під час створення ескізів виробів, орнаментів і композицій у 2D і 3D форматах;
- застосування цифрових платформ графічного дизайну (Canva, Crello, Stencil тощо) для візуалізації для візуалізації та моделювання художніх виробів творчих проєктів і розробки навчально-методичних матеріалів;
- опанування технологій цифрового друку, лазерного гравіювання, 3D-друку, що розширюють можливості матеріального втілення творчих ідей;
- використання колекцій цифрових (електронних) бібліотек для вивчення виробів чи зразків декоративно-ужиткового мистецтва, народних традицій (Цифрова бібліотека «Київ», Електронна бібліотека «Культура України», Електронна бібліотека «Історична спадщина України» тощо);
- відвідування віртуальних екскурсій музеями України та світу;
- створення відеоінструкцій та інтерактивних презентацій із демонстрації технік декоративно-ужиткового мистецтва (художнього ткацтва, кераміки, різьблення, вишивки) тощо;
- створення електронного портфоліо для презентації власних творчих проєктів, документування процесу роботи та рефлексії;
- використання соціальних мереж і відео-платформ (YouTube, Instagram, Pinterest) для пошуку виробів-аналогів, натхнення, пошуку інструкцій з технологій виготовлення та виконання технік;

— використання інструментів штучного інтелекту (ChatGPT, Microsoft Copilot, Canva AI, Leonardo AI тощо) для генерування ідей, створення ескізів, кольорних рішень.

Застосування цих цифрових засобів під час вивчення дисципліни «Декоративно-ужиткове мистецтво» сприяє розвитку у студентів критичного мислення, творчості, інформаційної культури, навичок та уміння працювати в цифровому середовищі — складових цифрової компетентності. Таким чином, майбутні учителі технологій не лише оволодівають умінням використовувати цифрові інструменти під час навчання, а й формують здатність імплементувати їх у власну педагогічну діяльність, застосовувати у проєктній та художньо-трудовій діяльності учнів, створювати інноваційне освітнє середовище на уроках технологій.

Таким чином, використання цифрових технологій під час вивчення дисципліни «Декоративно-ужиткове мистецтво» є дієвим способом підготовки компетентного педагога, здатного ефективно поєднувати традиційні та сучасні методи навчання, формуючи у здобувачів освіти креативність, естетичний смак і цифрову компетентність.

Література:

1. Державний стандарт базової середньої освіти (затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898). URL: <https://m-n.g-v.ua/ua/-svita/zagalna-serednya--svita/derzhavni-standarti>.
2. Проєкт Концептуально-референтної Рамки цифрової компетентності педагогічних й науково-педагогічних працівників. 2021 URL: https://osvita.diia.gov.ua/uploads/0/2900-2629_frame_pedagogical.pdf
3. Рамка ІКТ компетентності для вчителів ЮНЕСКО. 2018. URL: <https://www.unesco.org/en/digital-competencies-skills/ict-cft>
4. Рамка цифрової компетентності громадян України. 2023 https://osvita.diia.gov.ua/uploads/1/7451-ramka_cifrovoi_kompetentnosti.pdf
5. Redecker C. *European framework for the digital competence of educators: DigCompEdu* (JRC107466). Publications Office of the EU. 2017. DOI: <https://doi.org/10.2760/159770>

Асадов Е. Ф.,

студент 3 курсу спеціальності

«Середня освіта (Трудове навчання та технології)»

Криворізького державного педагогічного університету

Науковий керівник – канд. пед. наук, доцент Серьогіна І. Ю.

РЕГІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ НАРОДНОЇ ВИШИВКИ

Народна вишивка в Україні – це самобутня форма національного мистецтва, що здавна супроводжує українців упродовж усього життєвого шляху. Вишивка мала не лише декоративне значення, але й виступала оберегом, символом духовності та виразником регіональної культури й традицій українського народу. У кожному регіоні України виробилися особливі техніки, кольорові рішення та мотиви, що зумовлені історичними, соціокультурними й природними чинникам.

Розглянемо історичні витoki української вишивки. Археологічні знахідки з території Київської Русі підтверджують, що вже у XI-XIII ст. в оздобленні князівського одягу застосовувалися золоті й срібні нитки.

За спостереженнями дослідниці Л.В. Плазовської [3], народна вишивка у побуті селян відзначалася простотою виконання – її творили з лляних чи вовняних ниток, доступних у кожній оселі [3, с. 55].

Упродовж XVI-XVIII ст. вишивка поширюється на території всієї України та набуває рис регіональної своєрідності. Вона прикрашала сорочки, рушники, пояси, скатертини та мала важливе значення у весільних і поховальних обрядах, виконуючи сакральну функцію.

У контексті нашого дослідження доцільним буде охарактеризувати особливості символіки та орнаментики української народної вишивки. Вишивку можна розглядати як особливу систему знаків. На думку дослідниці

М.І. Чумарної [5], найдавніші орнаменти виконували оберегову функцію й відображали магічне мислення українців:

- ромб – символ родючості, жіночого начала, плодючості землі;
- сонце (розетка або хрест) – джерело світла й життя;
- дерево життя – безперервність роду та духовне зростання;
- птахи – ідеї свободи, зв'язку між земним і небесним;
- виноградна лоза – достаток, єдність родини, духовне відродження.

Зміст орнаментів дещо різнився залежно від регіону, але завжди зберігав позитивно-обереговий характер [5, с. 21].

Вважаємо за необхідне розглянути регіональні особливості української народної вишивки.

Полісся. Переважають геометричні мотиви – ромби, зигзаги, хрести. Кольорова гама стримана: червоний і чорний, що символізують землю та життєву силу.

Поділля. Характерна рослинна орнаментика (квіти, грона винограду, листя). Основні кольори – білий і червоний, що асоціюються з чистотою й любов'ю [6, с. 123].

Гуцульщина. Вишивка вирізняється яскравою палітрою – поєднанням жовтого, зеленого, чорного й червоного. У композиціях часто зустрічаються зірки, хрести, «дерево життя», які мають космогонічний зміст [1, с. 148].

Слобожанщина. Тут поширені рослинні мотиви у синьо-зеленій гамі. Вишивка стримана, але надзвичайно гармонійна [4, с. 302].

Київщина. Поєднання геометричних і рослинних візерунків; кольори – червоний, чорний, жовтий, символи сонця, землі, урожайності.

Таким чином, кожен регіон створив власний вишивальний код, що відображав світогляд населення та природне середовище.

На нашу думку, необхідно охарактеризувати сучасні інтерпретації української народної вишивки. За спостереженнями відомої дослідниці

З. А. Чегусової [4], у XXI столітті українська вишивка переживає новий етап розвитку. Її активно використовують дизайнери сучасного одягу, предметів інтер'єру, сувенірної продукції. Традиційні орнаменти набувають нових форм, поєднуючись із сучасними матеріалами та технологіями [4, с. 475].

Особливе місце належить вишиванці як символу національної єдності. Вона стала маркером ідентичності українців у світі, що підтверджує її інтеграцію у глобальний культурний контекст [6, с. 128].

У процесі нашого дослідження ми дійшли до наступних висновків:

1. Українська вишивка є унікальним культурним феноменом, що поєднує естетичні, символічні та утилітарні функції.
2. Регіональні особливості формувалися під впливом історичних, природних і соціокультурних умов.
3. Символіка орнаментів розкриває світогляд українців, їх поважне ставлення до природи, роду та духовності.
4. Сучасна вишивка стає елементом культурної дипломатії, брендом України на міжнародному рівні.
5. Збереження й популяризація традиційної вишивки – запорука національної ідентичності в умовах глобалізації.

Література:

1. Декоративне мистецтво України IX-XXI століть: стильові трансформації, художні інтерпретації, загальноєвропейський контекст. За ред. Г. Скрипник. Київ : НАН України, 2019. 652 с.
2. Оляніна С.В. Історія декоративно-прикладного мистецтва : конспект лекцій для студентів спеціальності 02321 «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація». Київ : КПП ім. Ігоря Сікорського, 2020. 52 с.
3. Плазовська Л. В. Декоративне мистецтво : навчальний посібник. Київ : Кондор, 2024. 308 с.
4. Чегусова З.А. Професійне декоративне мистецтво України доби глобалізації. Київ : ArtHuss, 2024. 560 с.
5. Чумарна М.І. Код української вишивки : монографія. Львів : Апріорі, 2008. 192 с.

6. Шмагало Р.О. Декоративно-ужиткове мистецтво: філософсько-освітні основи розвитку і сучасні виклики. *Вісник Закарпатської академії мистецтв*, 2020. № 14. С. 122–130.

Гордієнко С. С.,

аспірант 3 року навчання спеціальності

011 Освітні, педагогічні науки

Глухівського національного педагогічного університету

імені Олександра Довженка

Науковий керівник – д-р. пед. наук, професор Пінчук І. О.

ПРОЄКТНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ТЕХНОЛОГІЙ

Сучасна освіта орієнтується на підготовку фахівців, здатних ефективно адаптуватися до умов глобалізації та міжкультурної комунікації. У цьому контексті іншомовна компетентність майбутніх учителів технологій набуває особливої значущості. Вона забезпечує можливість доступу до міжнародних наукових і технічних ресурсів, участь у професійних дискусіях та співпраці з колегами з інших країн.

Одним із найефективніших методів формування іншомовної компетентності є проєктна діяльність, яка сприяє розвитку мовних навичок у процесі вирішення практичних завдань. Використання цього підходу дозволяє інтегрувати вивчення іноземної мови в професійну підготовку, формуючи в студентів здатність застосовувати мовні знання в реальних робочих ситуаціях.

Актуальність дослідження зумовлена потребою у впровадженні інноваційних методів навчання, що сприяють ефективному засвоєнню іноземної мови в контексті професійної діяльності майбутніх учителів технологій.

Мета публікації полягає в уточненні сутності та визначення особливостей проєктної діяльності у процесі формування іншомовної компетентності майбутніх учителів технологій.

Для досягнення поставленої мети використовувався метод теоретичного аналізу психолого-педагогічної літератури з проблем формування іншомовної компетентності майбутніх учителів та використання проєктної діяльності у вищій школі.

Сучасні дослідники акцентують увагу на розвитку креативності та творчої активності студентів як під час занять, так і в позааудиторній роботі. Цьому сприяє впровадження інтерактивних підходів, серед яких одним із найефективніших є використання проєктної діяльності. Такий підхід надає студентам можливість самостійно обирати джерела інформації, визначати спосіб її подання та презентувати отримані результати у зручній для них формі [5, с. 295].

У дисертаційному дослідженні С. Ізбаш [1] детально аналізуються різні підходи до визначення поняття «проєкт». Автор розглядає його як комплекс дій, набір документів, а також як план або задум, спрямований на реалізацію майбутньої діяльності.

М. Уйсімбаєва поняття «проєктна діяльність» визначає як конструктивний і продуктивний процес, спрямований на вирішення значущих життєвих проблем та досягнення конкретних результатів шляхом постановки цілей, планування та реалізації проєкту. Дослідницею проєктна діяльність розглядається як унікальна форма людської діяльності, що пов'язана з прогнозуванням майбутнього, створенням його ідеального образу, практичною реалізацією задумів та оцінкою отриманих результатів [6, с. 259].

Проєктування є творчим і новаторським процесом, оскільки воно завжди орієнтоване на створення чогось нового – як з точки зору суспільної значущості, так і з погляду особистісного розвитку. При цьому основною метою проєктної діяльності є не лише засвоєння наукових знань, а й формування в учасників здатності орієнтуватися в сучасному суспільстві,

розуміти соціальні, економічні та інформаційні процеси, а також набувати досвіду взаємодії в громаді [6, с. 260].

Важливою особливістю проєктної діяльності, на переконання А. Казак та Ю. Казак, є її практична спрямованість на досягнення конкретного результату, який можна усвідомити, застосувати в реальному житті та використовувати у професійній діяльності. Для цього майбутніх педагогів необхідно навчити самостійно мислити, аналізувати проблеми, прогнозувати наслідки та використовувати набуті знання й досвід [2, с. 106].

Проєктна діяльність у процесі вивчення педагогічних дисциплін виконує кілька ключових функцій:

- 1) когнітивно-розвивальна – сприяє формуванню пізнавального інтересу до професії, педагогічного світогляду та розуміння освітніх процесів;
- 2) дієво-практична – допомагає студентам освоювати професійні навички через вирішення реальних проблем і практичну діяльність;
- 3) продуктивно-творча – розвиває здатність до нестандартного мислення та пошуку оригінальних рішень у сфері освіти;
- 4) регулятивно-рефлексивна – забезпечує корекцію й вдосконалення діяльності учасників проєктної роботи [2, с. 106].

Таким чином, проєктна діяльність не лише поглиблює знання, а й сприяє розвитку самостійності, творчого підходу та професійної компетентності майбутніх педагогів.

Як зазначає І. Пінчук, проєкти використовуються в різних сферах діяльності. У сучасних умовах міжнародне співробітництво відіграє важливу роль у діяльності навчальних закладів, оскільки воно сприяє підвищенню якості освіти відповідно до сучасних стандартів. Одним із ключових аспектів цього процесу є розвиток іншомовної комунікативної компетентності майбутніх фахівців, що досягається через їхню участь у міжнародних проєктах та програмах [3, с. 146].

Ми погоджуємося з думкою дослідниці й вважаємо, що залучення студентів до міжнародної проєктної діяльності допомагає їм інтегруватися у світовий освітній простір, розширює їхні професійні горизонти та сприяє більш

ефективному оволодінню іноземною мовою. Це особливо актуально для майбутніх учителів технологій, оскільки міжнародні проєкти надають їм цінні ресурси та можливості для розвитку мовних і комунікативних навичок.

Світовий досвід свідчить, що одним із найефективніших способів міжнародного співробітництва в освіті є реалізація спільних проєктів, які частково або повністю фінансуються фондами іноземних держав та міжнародними організаціями. Заклади вищої освіти, що беруть участь у таких проєктах, можуть залучати додаткові ресурси та використовувати передовий закордонний досвід, не зазнаючи значних фінансових витрат [3, с. 146].

Одним із ключових аспектів міжнародної проєктної діяльності є посилення позицій закладу освіти на європейському освітньому просторі. Завдяки участі в міжнародних програмах майбутні вчителі технологій отримують можливість вдосконалювати свої знання іноземних мов, розширювати коло професійних контактів у різних країнах та підвищувати рівень своєї фахової підготовки в міжкультурному середовищі.

На переконання О. Припотень, у рамках міжнародних проєктів учасники можуть подорожувати різними країнами, знайомитися з їхніми містами, відвідувати англomовні виставки, галереї, театри, музеї та інші культурні заходи. Це сприяє розвитку іншомовної комунікативної компетентності майбутніх учителів та дає їм змогу застосовувати знання іноземної мови у реальних ситуаціях [4, с. 118].

Ефективність міжнародної проєктної діяльності залежить від її чіткої організації, координації та орієнтації на досягнення позитивного результату. Інновації, що виникають у процесі реалізації таких проєктів, сприяють удосконаленню освітніх технологій і впровадженню сучасних методик навчання. Це, у свою чергу, створює сприятливі умови для підвищення інформаційної насиченості освітнього середовища, формування нової іншомовної комунікативної культури студентів та розвитку їхнього наукового мислення відповідно до вимог глобалізованого освітнього простору.

На основі викладеного в межах цієї публікації можна зробити висновок про те, що проєктна діяльність є ефективним засобом формування іншомовної

компетентності майбутніх учителів технологій. Вона забезпечує інтеграцію мовної підготовки з професійною діяльністю, підвищення мотивації студентів до вивчення іноземної мови, розвиток комунікативних навичок, а також покращення навичок самостійної роботи та аналітичного мислення.

Отже, впровадження проєктного методу в освітній процес сприятиме якісній підготовці майбутніх фахівців, здатних ефективно спілкуватися іноземною мовою в професійному середовищі.

Література:

1. Избаш С. С. Проектна діяльність як фактор соціально-професійної адаптації студентів педагогічного університету: дис... канд. пед. наук: 13.00.04. Мелітопольський держ. педагогічний ун-т. Мелітополь, 2007.
2. Казак Ю. Ю., Козак А. Ю. Проектна діяльність у системі професійно-педагогічної освіти вчителів. *Сучасні технології розвитку професійної майстерності майбутніх учителів: матеріали I Міжнар. інтернет-конф. (Умань, 26 жовт. 2017 р.)*. Умань, 2017. С. 106–109.
3. Пінчук І. Проектна діяльність як засіб розвитку іншомовної комунікативної компетентності майбутніх учителів початкової школи. *Європейська проєктна культура в Україні: стан, проблеми, перспективи: Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (Запоріжжя, 29-30 травня 2020 р.)* / За ред. О. Гури, В. Меньяло. Запоріжжя, 2020. С. 145-147.
4. Припотень О. В. Міжнародна проєктна діяльність – актуальна проблема позиціонування загальноосвітнього закладу в сучасному освітньому просторі. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки*. 2018. Вип. 150. С. 116-119.
5. Салі О. Проектна діяльність як один з головних чинників формування іншомовної інтерактивної компетентності студентів. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 2018. Вип. 9. С. 293-306.
6. Уйсімбаєва М. Проектна діяльність: теоретичні аспекти. *Витоки педагогічної майстерності. Серія: Педагогічні науки*. 2014. Вип. 13. С. 258-258.

Граченко В. С.,

здобувачка 2-го курсу спеціальності «Середня освіта (Технології)»

Криворізького державного педагогічного університету

Науковий керівник – канд. пед. наук, доцент Серьогіна І. Ю.

ФОРМУВАННЯ В УЧНІВ ПОЗИТИВНОГО ІМІДЖУ РОДИНИ НА УРОКАХ ТЕХНОЛОГІЙ

У нашому сучасному суспільстві, коли інститут родини зазнає серйозних викликів, особлива увага приділяється сім'ї, вихованню гармонійно розвиненої особистості, яка здатна ефективно взаємодіяти з навколишнім світом, не втрачаючи духовних і моральних цінностей. Але сьогодні часто зустрічаються випадки, коли у підлітків під впливом соціальних мереж, різної інформації з Інтернет-джерел формуються спотворені уявлення про сімейне життя, що призводить до зниження цінності шлюбу та батьківства, освіта несе особливу соціальну відповідальність. На нашу думку, одним із важливих напрямів виховної роботи в школі є формування позитивного іміджу родини, що забезпечує єдність виховних впливів школи та батьків. Родина повинна виступати першою соціальною інституцією, де закладаються основи світогляду, трудової культури, моральності й особистісного становлення учня. Тому завданням сучасної освіти — допомогти учням усвідомити важливу роль сім'ї в їхньому житті та суспільстві, сформувати ціннісне ставлення до власної родини та сімейних традицій. Сучасна школа має не лише навчати, але й виховувати. Уроки технологій поєднують у собі теоретичні знання з практичною діяльністю і створюють унікальний простір для формування в учнів цілісного позитивного іміджу родини. Цей образ має ґрунтуватися не на абстрактних уявленнях, а на розумінні практичних аспектів спільного життя, взаємоповаги, турботи та співпраці.

Не викликає сумнівів факт, що особливе місце в цьому процесі займають уроки технологій. Вони поєднують в собі освітню, виховну та розвивальну функції. Саме на цьому предметі учні мають можливість застосовувати знання на практиці, виконувати творчі завдання, які можуть бути пов'язані з побутом, культурою, сімейними звичаями. Саме через практичну діяльність учні починають поступово усвідомлювати значення родини й починають формувати уявлення про її позитивний імідж.

Метою даних тез є визначення методичних прийомів, а також теоретичне обґрунтування практичних підходів для формування в учнів позитивного іміджу родини на уроках технологій. Ми поставили наступні завдання: схарактеризувати сутність понять «імідж родини» та «позитивний імідж родини», проаналізувати потенціал уроків технологій щодо формування середовища для становлення сімейних цінностей; визначити ефективні методи, форми та засоби формування в учнів позитивного іміджу родини на уроках технологій; розробити практичні рекомендації та тематичні блоки для вчителів технологій.

Імідж родини – це цілісне уявлення про сім'ю, що формується в соціумі, а також у самих членів родини. Позитивний імідж передбачає атмосферу взаємоповаги, довіри, моральної відповідальності, взаємодопомоги та духовного розвитку. Для школярів це означає не лише гордість за власну сім'ю, але й наслідування сімейних цінностей у власному житті. В умовах глобалізації та інформатизації суспільства виникають певні труднощі у збереженні традиційних цінностей сім'ї. А саме школа має стати тією ланкою, що допомагає учням осмислити значення родини та створити її позитивний образ у власній свідомості [1; 2; 3].

Аналіз психолого-педагогічної, наукової та методичної літератури [1; 2; 3] доводить, що уроки технологій мають потужний виховний потенціал. Вони передбачають не лише навчання учнів, наприклад: виготовленню виробів, опануванню різних технологічних процесів, але й формування життєвих

компетентностей, що можуть бути пов'язані з побутом, сімейними обов'язками, творчістю, організацією дозвілля.

Позитивний імідж родини можна охарактеризувати такими складовими: пізнавальна (розуміння родини як команди, де всі члени підтримують один одного, діляться обов'язками та разом вирішують проблеми); емоційно-ціннісна (сприйняття родини як джерела безпеки, любові, поваги, тепла та психологічного комфорту, усвідомлення цінності спільного часу, традицій і спілкування); поведінкова (готовність до співпраці, компромісу, взаємодопомоги, відповідальності за свої вчинки перед близькими) [3].

Необхідно зазначити, що уроки технологій можуть інтегруватися з іншими предметами – історією, мистецтвом, літературою, що дає змогу комплексно формувати уявлення про родинні цінності.

Враховуючи зміст інших навчальних дисциплін, де тема родини розглядається переважно на теоретичному рівні, уроки технологій пропонують унікальний «діяльнісний підхід», потенціал якого полягає в наступному: гендерний аспект (сучасний урок технологій руйнує стереотипи про «чоловічі» та «жіночі» обов'язки, що формує уявлення про рівноправний партнерський шлюб); розвиток «м'яких навичок» (проектна діяльність, робота в малих групах імітує сімейну взаємодію, розвиваючи в учнів комунікацію, емпатію, здатність до компромісу та колективного прийняття рішень); інтеграція теорії та практики (учні не просто обговорюють сімейні цінності, але в процесі практичної роботи відтворюють моделі сімейної поведінки); формування практичних навичок для сімейного життя (курси з кулінарії, шиття, основ будівництва та ремонту, фінансової грамотності безпосередньо готують учнів до самостійного життя та ведення домогосподарства, знімаючи страх перед побутовими труднощами) [2; 3].

Для успішного формування позитивного іміджу родини на уроках технологій пропонуємо використовувати такі методи: *проектна діяльність* (індивідуальні або групові, що присвячені історії своєї родини, її традиціям,

спільним захопленням); *інтерактивні методи* (рольові ігри, дискусії, мозкові штурми, що дозволяють учням вільно висловлювати власні думки про значення родини); *практична робота* (створення виробів, що будуть символізувати родину – герб сім'ї, родове дерево, фотоальбом, предмети декоративно-ужиткового мистецтва); *тематичні виховні заходи* (майстер-класи за участю батьків, виставок сімейної творчості, конкурсів «Моя родина – моє натхнення»).

Учитель технологій є посередником між школою та родиною. Його завданням є не лише навчати учнів, а й допомагати їм формувати правильне бачення про міцну сім'ю, щасливі стосунки. Учитель повинен бути прикладом толерантності, відповідальності, культурного спілкування, адже саме це учні будуть проявляти у своїх родинях. Для вчителів технологій можемо порекомендувати: уникати моралізації та нав'язування (завдання можуть бути практичними та цікавими – замість лекцій про те, що «родина – це найголовніше», потрібно створити ситуації, в яких учень на власному досвіді відчує переваги співпраці, турботи та спільного досягнення мети); створювати безпечну атмосферу, поважаючи особливості кожного учня та його сімейної ситуації); активно залучати батьків до освітнього процесу; демонструвати власний позитивний приклад та ставлення до сімейних цінностей [3].

Таким чином, формування позитивного іміджу родини на уроках технологій є важливою складовою виховного процесу сучасної школи. У цьому процесі поєднуються освітня та виховна функції, адже учін не лише отримують знання та вміння, в й засвоюють цінності, які визначають їхнє ставлення до родини та суспільства.

Література:

1. Алфімов В.М., Бондаренко В.І., Фатальчук С.Д. Формування професійного іміджу вчителя трудового навчання та технологій: навчально-методичний посібник. Слов'янськ: Вид-во Б.І. Маторіна, 2019. 205 с.
2. Байда С.П. Психологічні чинники формування позитивного іміджу молодого викладача педагогічного закладу вищої освіти: монографія. Умань: Візаві, 2020. 161 с.

3. Гончар Л.В., Кравченко Т.В., Мачуська І.М., Павицька К.М., Хижняк А.В. Формування сімейних цінностей у дітей шкільного віку в сучасних соціокультурних умовах: монографія. Харків: «Друкарня Мадрид», 2016. 176 с.

Дмитренко В. М.,

аспірант кафедри технологічної і професійної освіти

Глухівського національного педагогічного університету

імені Олександра Довженка

Науковий керівник – д-р пед. наук, професор Бурчак С. О.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПРОЄКТНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ТЕХНОЛОГІЙ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

Сучасна система професійної освіти стикається з низкою викликів, які зумовлені швидкими змінами технологічного середовища, глобалізаційними процесами, трансформаціями ринку праці та соціально-політичними кризами. Ці умови формують високий рівень невизначеності, що проявляється у нестабільності професійних вимог, динамічній зміні навчальних програм, непередбачуваних умовах освітньої практики та постійній необхідності адаптації до нових технологій і освітніх платформ. Як зазначає О. Топузов, «у наші дні, коли російська збройна агресія з неонацистським обличчям знищує надбання національної освіти на значних територіях, вітчизняна система освіти, об'єднавши зусилля, продовжує повноцінно функціонувати» [5, с. 5].

В умовах невизначеності майбутні педагоги технологій повинні бути здатними оперативно аналізувати ситуацію, приймати ефективні рішення та реалізовувати інноваційні проєкти у навчальному та професійному середовищі. Це обумовлює нагальну потребу у формуванні у студентів проєктної

компетентності, яка включає здатність до планування, організації, реалізації та оцінювання освітніх і технологічних проєктів у непередбачуваних обставинах.

Палітра наукових напрацювань з означеної проблеми представлена значним доробком у науковому дискурсі. Так, змістове наповнення, компонентний склад, педагогічні умови формування проєктної компетентності майбутніх учителів знайшли своє відображення в працях О. Біди, С. Данилюк, М. Запотічної, Н. Іванової, О. Ієвлєєва, В. Козленка, Ю. Козловського, О. Кучай, Т. Кучай, О. Марущак, Н. Мукан, Н. Нагорної, О. Сулим та ін. Цікавими для нас у площині означеної проблеми є дослідження щодо особливостей провадження освітньої діяльності в закладах вищої освіти України в умовах суспільно-економічних трансформацій, політичних викликів, світової нестабільності, як-от праці: В. Андрущенка, М. Головка, С. Калашнікової, В. Кременя, О. Локшиної, В. Лугового, О. Оржель, П. Сауха, О. Топузова, С. Шкарлєта та ін.

Водночас, проблема особливостей формування проєктної компетентності майбутніх учителів технологій в умовах невизначеності у вітчизняному науковому просторі ще не набула широко представлення. Остання отребує системного теоретичного осмислення, розроблення методичних підходів і впровадження практичних моделей, які б забезпечували ефективну підготовку педагогів до роботи в динамічних і непередбачуваних умовах професійної діяльності.

З опертям на термінологічне тлумачення вітчизняними науковцями досліджуваної здатності, власний педагогічний досвід ми потрактуємо проєктну компетентність майбутнього вчителя технологій як інтегральну професійну якість особистості, що виявляється у здатності майбутнього педагога самостійно й творчо планувати, організовувати, реалізовувати та оцінювати освітні, технологічні й соціально значущі проєкти, спрямовані на розв'язання професійних завдань у галузі технологічної освіти.

Означена компетентність поєднує знання, уміння, навички, досвід проєктної діяльності, інноваційне мислення, комунікативну культуру та готовність до командної взаємодії. Вона передбачає здатність педагога: здійснювати аналітико-прогностичну діяльність у межах освітнього або технологічного проєкту; застосовувати сучасні педагогічні, технічні й цифрові технології для досягнення поставлених цілей; проявляти креативність, рефлексивність і гнучкість у процесі прийняття рішень; забезпечувати сталий розвиток освітнього середовища через реалізацію інноваційних проєктів [4].

Отже, проєктна компетентність майбутнього вчителя технологій – це синтез професійних, методичних, дослідницьких і соціальних складників, який забезпечує його готовність до ефективної педагогічної діяльності в умовах невизначеності, змін і безперервного оновлення технологічного знання.

В умовах невизначеності формування проєктної компетентності майбутніх учителів технологій набуває особливого значення, оскільки саме вона забезпечує здатність педагога гнучко реагувати на виклики, приймати ефективні рішення, генерувати нові ідеї та втілювати їх у практику професійної діяльності.

Однією з ключових особливостей цього процесу є *динамічний характер формування компетентності*, який вимагає постійного оновлення змісту та методів професійної підготовки. Умови невизначеності передбачають, що педагог повинен не лише засвоювати усталені знання, а й навчитися діяти в ситуаціях, де відсутні готові рішення. Тому акцент зміщується з репродуктивного навчання до проєктно-дослідницької діяльності, що розвиває креативність, гнучкість мислення й здатність до прогнозування [2, с. 246].

Другою особливістю є *інтегративний характер проєктної компетентності*, що поєднує технологічні, педагогічні, управлінські, комунікативні й цифрові складники. Майбутній учитель технологій повинен уміти поєднувати знання з технічних дисциплін із педагогічними технологіями, створювати міжпредметні проєкти, які моделюють реальні професійні ситуації.

Це вимагає міждисциплінарного підходу до навчання, що сприяє формуванню цілісного професійного світогляду.

Наступною особливістю є *ситуативність і варіативність формування компетентності*. В умовах невизначеності освітній процес неможливо стандартизувати повністю; він повинен передбачати простір для самостійного вибору студентом теми, методів і засобів реалізації проєкту. Це сприяє розвитку саморегуляції, відповідальності та автономності у прийнятті рішень [1].

Важливою умовою ефективного формування проєктної компетентності є *використання цифрових технологій і гнучких освітніх форматів*. У сучасних реаліях онлайн-комунікація, дистанційне навчання, віртуальні лабораторії, симулятори проєктних ситуацій і цифрові платформи для спільної роботи (Miro, Trello, Google Workspace, Canva) стають не лише інструментами навчання, а й моделями майбутнього професійного середовища. Саме тому цифрова грамотність виступає базовою складовою проєктної компетентності педагога.

Ще однією важливою особливістю є *психолого-педагогічний аспект*. В умовах невизначеності майбутній учитель технологій має виявляти емоційну стійкість, здатність до самоорганізації, командної взаємодії й критичного мислення. Формування цих якостей можливе завдяки створенню в освітньому середовищі ситуацій вибору, рефлексії, аналізу ризиків і можливостей, що відтворюють реальні виклики майбутньої професійної діяльності [3].

Не менш суттєвою особливістю є *поступовість і багаторівневність формування проєктної компетентності*. Її розвиток відбувається через послідовні етапи – від ознайомлення з основами проєктного підходу до реалізації комплексних міждисциплінарних проєктів, у яких студент виступає не лише виконавцем, а й ініціатором, організатором та оцінювачем результатів. Це сприяє усвідомленню педагогом себе як суб'єкта інноваційної діяльності.

Важливу роль у цьому процесі відіграє створення адаптивного освітнього середовища, що підтримує індивідуальні освітні траєкторії студентів, забезпечує свободу вибору методів роботи, дає можливість для творчої самореалізації та формування відповідального ставлення до результатів праці.

Отже, формування проєктної компетентності майбутніх учителів технологій в умовах невизначеності є складним, багатовимірним і адаптивним процесом, який поєднує інноваційність змісту освіти, варіативність педагогічних технологій, цифрову трансформацію освітнього простору та розвиток особистісних якостей студентів. Його успішна реалізація сприятиме підготовці педагога нового покоління – гнучкого, ініціативного, здатного до ефективного проєктування освітніх процесів у динамічному світі.

Література:

1. Данилюк С. С. Особливості формування проєктної компетентності майбутніх фахівців у процесі їх професійної підготовки в закладах вищої освіти. *Педагогічний альманах*. 2024. № 55. С. 73–78.
2. Козленко В. Педагогічні умови формування проєктної компетентності у майбутніх учителів. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2023. Вип. 66. Т. 2. С. 244–249.
3. Кучай Т., Запотічна М., Ієвлєв О., Сулим О., Мукан Н., Кучай О., Біда О. Формування проєктної компетентності в майбутніх бакалаврів. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2021. № 9 (113). С. 84–90.
4. Нагорна Н.О. Формування проєктно-технологічної компетентності майбутніх учителів трудового навчання у процесі вивчення основ проєктування і моделювання: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. Полтава, 2021. 306 с.
5. Топузов О.М. Освітня сфера України: національні пріоритети, проблеми і перспективи: монографія. Київ: Педагогічна думка, 2024 208 с.

*Домуховська М. Р.,
здобувачка 4 курсу спеціальності
Середня освіта (Трудове навчання та технології)
Криворізького державного педагогічного університету
Науковий керівник – канд. пед. наук, доцент Серьогіна І. Ю.*

ГОНЧАРСТВО ЯК АРТ-ТЕРАПІЯ ДЛЯ УЧНІВ 7-9 КЛАСІВ НА УРОКАХ ТЕХНОЛОГІЙ

В умовах освітнього процесу ХХІ століття, який часто орієнтований на академічну успішність, важливим завданням є збереження психоемоційного благополуччя учнів. Особливо гостро це питання постає у підлітковому віці (7-9 класи), де учні переживають інтенсивно психологічні та фізіологічні зміни, а також стикаються із стресом, труднощами у самовираженні та формуванні ідентичності.

Саме тому, сучасні уроки технологій, які мають різні за змістом модулі, можуть стати ефективним інструментом для психоемоційного розвантаження учнів. Гончарство, як один із найдавніших видів декоративно-прикладного мистецтва, має значний арт-терапевтичний потенціал, який може бути інтегрований у шкільну програму, навіть за відсутності спеціалізованого обладнання.

Аналіз психологічної та педагогічної літератури у контексті нашого дослідження дозволив зрозуміти, що у різних науковців існують різні пояснення розвитку гончарства, як арт-терапевтичного потенціалу, проте їх об'єднує те, що сенсорна взаємодія з матеріалом (глиною, пластиліном, солоним тістом) може допомогти учням зосередитися, відволіктися від тривожних думок і заспокоїти нервову систему, а процеси розминання, формування та відчуття податливості матеріалу дозволять перенести внутрішні переживання у зовнішній візуальний та зовнішній тактильний досвід. Цей тактильний зворотній зв'язок є основою для зниження стресу та тривожності у підлітковому віці [2].

Тут також необхідно зазначити, що процес моделювання виробу з матеріалів, які зазначено вище, пов'язаний із символічним відображенням життєвого циклу. Коли учень бере безформну масу (глина чи пластилін) і перетворює її на більш осмислене, він починає у своїй свідомості формувати поняття «стійкість», «терпіння», а також вчиться вмінню долати труднощі. Адже, можливість «переробити» безліч разів виріб допомагає впоратися із перфекціонізмом та страхом помилок, які є важливими проблемами для підліткового віку. Також ліплення з вище зазначених матеріалів, дозволить учням проявити почуття, які складно сформулювати словами.

Форма, колір, текстура та розмір виробу можуть більше розповісти про внутрішній стан учня, а також надасть нам можливість розвивати у нього емоційний інтелект. Про ці положення пише науковець В. Зубань, який у своїх наукових працях зазначив, що заняття з ліпленням розвивають художній смак, дисципліну. Відповідно, вчитель на уроках гончарства, дарує радість творчості, дарує відчуття впевненості та інше [2, с.60].

Це свідчить про успіх у створенні навіть простого виробу, яке зміцнює впевненість у собі та підвищує самооцінку. Процес від ідеї до готового результату дає відчуття самореалізації та особистої значущості. Однак, на практиці, коли в умовах шкільних майстерень, де відсутнє спеціалізоване гончарне обладнання, як от гончарні круги, печі, акцент робиться на теоретичному вивченні гончарства як ремесла та на практичному моделюванні з більш доступних матеріалів. Найкраще підходять пластилін, полімерна глина або солоне тісто, що дозволяють відпрацювати основні техніки. Цей підхід дозволить опанувати принципи роботи з об'ємом, композицією та текстурою, не потребуючи значних фінансових та технічних ресурсів. При цьому, слід зазначити, що вчитель технологій є не лише інструктором, а ще й фасилітатором, що створює атмосферу довіри та безпеки.

Отже, важливо зазначити, що гончарство – не лише результат виготовлення, а ще й сам процес, що дозволяє краще зрозуміти себе у практичній діяльності.

Тож, інтеграція гончарства як арт-терапевтичного методу в уроки технології у 7-9 класах, навіть з використанням пластиліну, солоного тіста замість глини, є перспективним напрямком для сучасної освіти, що дозволяє учням опанувати основи традиційного ремесла, а й сприяє розвитку креативності, самооцінки, унікальності [1].

Таким чином, ми переконалися, що гончарство як арт-терапія для учнів 7-9 класів можна вдало використовувати на уроках технологій, тобто уроки технологій є не просто практичними заняттями, але й важливими інструментами для гармонійного розвитку особистості учня.

Література:

1. Видра О., Джевага Г. Модернізований навчальний гончарний верстат: конструкція, методика проведення майстер-класів з учнями молодшого шкільного і підліткового віку. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка*. Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка. Чернігів, 2018. Вип. 155. С. 105-109.
2. Зубань В. Гончарство як вид декоративно-прикладного мистецтва в системі цінностей художньої культури. *Імідж сучасного педагога*. 2016. №4. С.59-60.
3. Podolska A. Аналіз психологічного феномену тривожних станів особистості та їх подолання за допомогою арт-терапевтичної роботи з глиною. *Psychological journal*, 2021. №7.7. С. 29-38.

Клименко Д. В.,

студент 6М-Т групи Глухівського національного педагогічного

університету імені Олександра Довженка

Науковий керівник – канд. пед. наук, доцент Марченко С. С.

МЕТОДИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ДИЗАЙН- КОМПЕТЕНТНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ОБОВ'ЯЗКОВО-ВИБІРКОВОГО МОДУЛЯ «ДИЗАЙН ПРЕДМЕТІВ ІНТЕР'ЄРУ»

Сучасна українська школа орієнтується на формування компетентної,

креативної, естетично розвиненої особистості, здатної до самостійного прийняття рішень, творчої діяльності та професійного самовизначення. Одним із важливих напрямів такої підготовки є технологічна освіта, яка включає вивчення дизайну як інтегрованого виду творчої праці [2].

В умовах реалізації Концепції «Нова українська школа» та оновлених стандартів технологічної освіти можна виділити викладання обов'язково-вибіркового модуля «Дизайн предметів інтер'єру», який сприяє розвитку у старшокласників естетичного сприймання, просторового мислення, художнього смаку, а також формуванню дизайн-компетентності.

Дизайн-компетентність учня можна визначити як інтегровану якість особистості, що поєднує знання, уміння та навички у галузі проектування предметного середовища, а також здатність до творчого мислення, візуальної комунікації та використання сучасних цифрових технологій [3]. Вона охоплює такі компоненти: когнітивну (знання про стилі, кольори, матеріали, композиційні закономірності), діяльнісну (уміння створювати дизайн-проекти, добирати матеріали, користуватися графічними редакторами) та ціннісно-мотиваційну (усвідомлення значення технологічної творчості, прагнення до естетичного вдосконалення предметного середовища, відповідальне ставлення до результатів праці та екологічне мислення).

Методика формування дизайн-компетентності у процесі вивчення зазначеного модуля спирається на системно-діяльнісний та компетентнісний підходи [1]. До основних педагогічних умов ефективного навчання обов'язково-вибіркового модуля «Дизайн предметів інтер'єру» можна віднести: орієнтація на практичну діяльність і створення реальних або віртуальних проєктів; використання цифрових технологій, зокрема програм 3D-моделювання (SketchUp, Tinkercad тощо); організація групової та індивідуальної проєктної діяльності; забезпечення інтеграції знань із мистецтва, технологій, матеріалознавства, інформатики та графічного дизайну. Важливо також дотримуватися принципів послідовності й поступовості у формуванні

компетентностей: від ознайомлення з основами проєктування – до самостійного створення й реалізації власних проєктів виробів. Комплексне застосування цифрових інструментів, практичних завдань і творчих проєктів сприяє розвитку креативності, просторового мислення та інженерної культури учнів, формуючи у них готовність до ефективного використання сучасних технологій у реальних умовах виробництва та побуту.

Під час вивчення модуля «Дизайн предметів інтер'єру» процес навчання доцільно структурувати за етапами: мотиваційно-орієнтаційний, навчально-практичний, творчо-проєктний та рефлексивно-оцінювальний. На першому етапі важливо створити позитивну мотивацію до вивчення дизайну, залучити учнів до обговорення понять «інтер'єр», «комфорт», «гармонія середовища», використовуючи приклади сучасних інтер'єрів. На навчально-практичному етапі учні опановують основи композиції, колористики, перспективи, правила роботи з матеріалами та інструментами, знайомляться з різними технологіями обробки матеріалів. За допомогою програм 2D- і 3D-моделювання учні розробляють власні ескізи, перетворюють їх у цифрові моделі, вносять корективи у технологічний процес. Рефлексивно-оцінювальний етап передбачає обговорення труднощів і досягнень, самооцінювання рівня сформованості технологічних умінь, оцінювання якості й естетичності виготовлених виробів, що сприяє усвідомленню власного розвитку й зростання технологічних компетентностей.

У процесі роботи над проєктами доцільно застосовувати методи моделювання, мозкового штурму, дизайн-мислення, створення колажів, обговорення дизайнерських рішень у групах. В процесі навчання значну роль повинна відігравати рефлексія – аналіз власних дій, пошук альтернативних варіантів, самооцінювання досягнутих результатів. Залучення цифрових інструментів в освітній процес дозволяє реалізувати принцип візуалізації навчального процесу: учні бачать результат своєї роботи у вигляді реалістичної 3D-моделі, що підвищує інтерес, розвиває просторову уяву та цифрову

грамотність. Така діяльність сприяє розвитку аналітичного мислення, точності, уваги до деталей, а також формує навички роботи з сучасними технологічними системами. Крім того, реалізація проєкту в фізичному виробі підсилює відчуття успіху, підвищує самооцінку та мотивацію до подальшого пізнання технологічних процесів і професійного самовизначення у сфері інженерії та дизайну.

Окремої уваги заслуговує взаємодія викладача й учнів в освітньому процесі. В нових умовах цифровізації навчання учитель виступає не стільки джерелом знань, скільки наставником, модератором, який створює ситуації успіху, стимулює самостійність, підтримує креативні ідеї та допомагає учням реалізовувати власні задуми [3]. Такий підхід відповідає сучасним тенденціям гуманізації освіти, де акцент робиться на розвитку особистісного потенціалу дитини.

Підбиваючи підсумки, можна зазначити, що впровадження в освітній процес обов'язково-вибіркового модуля «Дизайн предметів інтер'єру» створює широкі можливості для формування дизайн-компетентності старшокласників. Результатом навчання стає не лише засвоєння знань і вмінь у сфері дизайну, але й розвиток творчої активності, естетичного світогляду, уміння працювати в команді, презентувати власні ідеї, користуватися сучасними цифровими технологіями.

Отже, методичні засади реалізації цього модуля забезпечують формування технологічної, художньо-естетичної та цифрової компетентностей учнів, сприяють розвитку їхнього креативного потенціалу, формуванню готовності до самостійної проєктної діяльності й професійного самовизначення у сфері дизайну та технологій, що відповідає сучасним вимогам Нової української школи.

Література:

1. Колесник Н. Є., Задорожна І. П., Ковальчук І. А. Система підготовки майбутніх фахівців у контексті становлення Нової української школи: монографія. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2019. 254 с.

2. Толочко С. В. Цифрова компетентність педагогів в умовах цифровізації освітнього середовища. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету*. 2021. № 168. С. 112–118.

3. Хомутенко М. В. Особливості формування проектно-технологічної компетентності здобувачів освіти. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2020. № 5 (99). С. 89–96.

Корда Д. Д.,

студент 4 курсу Лозівської філії

Харківського автомобільно-дорожнього фахового коледжу;

Морченко Є. О.,

студент 4 курсу Лозівської філії

Харківського автомобільно-дорожнього фахового коледжу

Науковий керівник – викладач вищої категорії Макодзеба С.О.

ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ В ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОЦЕСУ РЕМОНТУ АВТОМОБІЛІВ

У статті розглянуто значення цифрових технологій під час виконання ремонтних робіт сучасних автомобілів, а також висвітлено ключові аспекти їх впровадження. Зокрема, розглянуті такі напрями, як діагностика, планування і контроль процесу ремонту, управління запасами запасних частин і забезпечення підготовки персоналу та проаналізовано переваги використання цифрових технологій у порівнянні із традиційними методами і наведено перспективи розвитку цифровізації у сфері технічного обслуговування і ремонту транспортних засобів.

Сучасна автомобільна галузь стрімко розвивається, а разом з нею і зростає складність конструкцій автомобілів. Автомобілі обладнані великою кількістю електронних систем, сенсорами, блоками керування, що потребують точного діагностування та ефективного ремонту. У таких умовах традиційні методи обслуговування вже не забезпечують необхідного рівня якості, тому на перший

план виходять цифрові технології, які дозволяють оптимізувати процес ремонту, підвищити продуктивність праці робітників та забезпечити контроль якості виконаних робіт.[1]

Цифрові технології в сфері автомобільного сервісу включають різноманітні інструменти та програмне забезпечення, які спрямовані на автоматизацію процесу ремонту. Серед таких інструментів можна виділити наступні:

- Діагностичні сканери – пристрої для зчитування кодів помилок електронних систем (OBD-II, Bosch KTS, Launch, Delphi).
- Комп'ютерні програми для аналізу технічного стану автомобіля – Autodata, Bosch ESI[tronic], Car Scanner, Torque Pro.
- Електронні каталоги запчастин (ЕТКА, Microcat), які забезпечують швидкий підбір деталей для конкретної моделі авто.
- CRM та ERP-системи для управління роботою СТО – облік клієнтів, запасів, замовлень і фінансів.[5]

Впровадження цифрових технологій на СТО дозволяє автоматизувати більшість етапів ремонту автомобіля, а саме:

- прийом автомобіля через електронну заявку;
- створення цифрової карти автомобіля із записом усіх попередніх ремонтів;
- виконання діагностики за допомогою комп'ютерного сканера;
- формування звіту про стан транспортного засобу та рекомендацій щодо усунення несправностей;
- контроль виконання робіт у цифровій системі управління майстернею.

Крім того, сучасні технології дозволяють використовувати мобільні додатки для зчитування параметрів у реальному часі, віртуальні інструкції з

ремонту, 3D-моделі агрегатів для навчання або планування ремонтних операцій.[4]

Застосування цифрових технологій під час ремонту автомобілів приносить цілу низку видимих переваг таких як:

1. Підвищення точності діагностики. Сканери забезпечують можливість оперативно визначити несправності без необхідності розбирати вузли.
2. Економія часу. Автоматизовані системи зменшують час на обслуговування і сприяють ефективному плануванню завантаження робочих станцій.
3. Зменшення витрат. Точна діагностика сприяє запобіганню заміні справних деталей без необхідності.
4. Контроль якості. Усі етапи ремонту фіксуються у цифровій системі, що забезпечує прозорість і відповідальність.
5. Освітній ефект. Для студентів і майбутніх механіків цифрові технології є ефективним засобом візуального навчання, що допомагає краще засвоїти технологічні процеси ремонту.

Основні складнощі впровадження цифрових технологій полягають у високій вартості обладнання, необхідності регулярного оновлення програмного забезпечення та забезпеченні автосервісу кваліфікованими фахівцями. Проте тенденції розвитку свідчать, що найближчими роками цифровізація стане невід'ємною частиною діяльності кожного СТО.

Перспективними напрямками впровадження цифрових технологій є:

- використання штучного інтелекту для прогнозування поломок дозволяє завчасно виявляти можливі несправності обладнання чи систем, що значно підвищує ефективність їх експлуатації. Завдяки аналізу великих обсягів даних і виявленню шаблонів, які на перший погляд можуть здаватися неочевидними, такі рішення сприяють зменшенню простоїв, зниженню витрат на ремонт та покращенню загальної продуктивності;

– впровадження технології Інтернету речей (IoT) для забезпечення дистанційної діагностики автомобілів;

– розробка віртуальних сервісних центрів із можливістю онлайн-консультацій.[3]

Цифрові технології суттєво трансформують підхід до організації процесу ремонту автомобілів. Їх використання забезпечує високу точність, оперативність і якість ремонтних робіт. Вони створюють нові перспективи для розвитку автосервісу та підвищення кваліфікації майбутніх фахівців. У майбутньому цифровізація стане основою ефективного функціонування автосервісів і підвищення рівня технічного обслуговування автомобілів.

Література:

1. Автомобільна діагностика з використанням цифрових технологій. – Харків: ХНАДУ, 2023.
2. Електронні ресурси:
<https://www.boschdiagnostics.com>, <https://www.autodata-group.com>.
3. Марченко С. В. Організація технічного обслуговування автомобілів із використанням сучасних цифрових систем. – К.: НТУ, 2023.
4. Autodata: Technical Vehicle Repair Information, 2024.
5. Bosch Automotive Handbook. – 10th Edition. – Stuttgart: Bosch GmbH, 2022.

Курбак Н. С.,

навчальний майстер

кафедри технологічної та професійної освіти

Криворізького державного педагогічного університету

ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЧНИХ КАРТОК ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ (РОЗДІЛ «ОБРОБКА МЕТАЛУ»)

У сучасних умовах розвитку освіти особливого значення набуває якісна професійна підготовка здобувачів освіти. Практична складова є невід’ємною частиною навчального процесу, адже саме під час занять у навчальних майстернях здобувачі освіти отримують необхідні вміння та навички, без яких

неможливе формування справжнього фахівця. Важливим дидактичним інструментом у цьому процесі виступають технологічні картки.

Технологічні картки відіграють важливу роль у практичній підготовці здобувачів освіти, особливо під час занять у навчальних майстернях. Їх значення полягає у тому, що вони забезпечують чітку організацію навчання – завдяки структурованій подачі матеріалу здобувач освіти легко орієнтується в етапах роботи та виконує завдання послідовно; сприяють формуванню професійних умінь і навичок – картка відображає алгоритм дій, що дозволяє закріплювати правильні виробничі прийоми; розвивають самостійність – здобувач освіти може виконувати завдання без постійного контролю викладача, орієнтуючись на картку як на інструкцію; сприяють безпечній роботі – містять нагадування про правила техніки безпеки, що знижує ризик травматизму; допомагають уникати помилок – завдяки опису типових похибок та способів їх виправлення; поєднують теорію з практикою – картки виступають містком між засвоєними теоретичними знаннями та їх практичним застосуванням; мотивують до навчання – наочність і зрозумілість інструкцій підвищують впевненість здобувачів освіти у власних силах [2, с. 15-16] [4, с.6].

Використання технологічних карток при викладанні розділу «Обробка металу» особливо актуальне, адже обробка металів передбачає складні та відповідальні операції: розмічання, різання, свердління, обпилювання, зварювання тощо [3]. Виконуючи завдання за картками, здобувач освіти має можливість покроково ознайомитися з технологією обробки металу, одночасно контролюючи якість власної роботи.

Використання технологічних карток у навчальних майстернях забезпечує чіткість і наочність навчального процесу, оскільки картки містять покроковий алгоритм роботи, схеми, креслення та інструкції, що значно полегшує сприйняття матеріалу. Вони сприяють систематизації знань, дозволяючи засвоювати матеріал послідовно та розуміти логіку виконання кожної технологічної операції. Картки формують самостійність здобувачів освіти, адже

завдяки інструкціям вони можуть виконувати завдання без постійного супроводу викладача, водночас уникати помилок завдяки опису можливих похибок та рекомендацій щодо їх виправлення. Використання карток підвищує ефективність навчання, оскільки дозволяє працювати у власному темпі та контролювати якість результату, одночасно забезпечуючи безпеку через нагадування про правила техніки безпеки [1, с. 6]. Крім того, зрозуміла та структурована інструкція мотивує здобувачів освіти до навчання, а можливість добирати картки відповідно до рівня підготовки сприяє індивідуалізації та диференціації навчального процесу. Таким чином, технологічні картки ефективно поєднують теоретичні знання з практичними навичками, виступаючи містком між підручником і реальною виробничою діяльністю.

Таким чином, технологічні картки є важливим дидактичним інструментом у процесі практичного навчання в майстернях, зокрема у розділі «Метал». Вони сприяють упорядкуванню знань, формуванню професійних умінь і навичок, розвитку самостійності та відповідальності у здобувачів освіти. Завдяки наочності, структурованості та нагадуванню про правила безпеки картки допомагають уникати помилок і забезпечують якісне виконання завдань. Поєднання теорії з практикою робить освітній процес більш ефективним і результативним.

Література:

1. Дубровський, І.М. Технологічні процеси обробки металів: навчально-методичний посібник. Харків : Технології, 2021.
2. Козак, О.С. Методика використання технологічних карток у професійно-технічній освіті. Київ : Ліра-К, 2018.
3. Наказ Міністерства освіти і науки України № 456 від 12.05.2020 «Про затвердження навчальних програм професійно-технічної освіти за спеціальністю «Обробка металу»
4. Сидоренко, М.В. Практикум з обробки металу: навчальний посібник для студентів та викладачів. Київ : Основа, 2022.

*Курбак Н. С.,**навчальний майстер**кафедри технологічної та професійної освіти**Криворізького державного педагогічного університету*

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД У ВИКЛАДАННІ ТЕХНОЛОГІЧНИХ ДИСЦИПЛІН

Сучасна професійна освіта орієнтується на формування у здобувачів не лише знань, а й практичних умінь та ключових компетентностей, необхідних для ефективної професійної діяльності. Компетентнісний підхід у викладанні технологічних дисциплін передбачає інтеграцію знань, практичних навичок, критичного мислення, інноваційного підходу та здатності до самостійного прийняття рішень у навчальному процесі.

У технологічних дисциплінах компетентнісний підхід реалізується через практико-орієнтоване навчання, використання інтерактивних та проектних методів, а також інтеграцію теорії з виробничою практикою. Здобувачі освіти не просто засвоюють алгоритми виконання технологічних операцій, а навчаються аналізувати технологічні процеси, обирати оптимальні рішення, контролювати якість продукції та забезпечувати безпечну роботу в майстерні.

У реалізації компетентнісного підходу ключову роль відіграють сучасні навчальні технології та дидактичні інструменти. Вони дозволяють не лише демонструвати теоретичний матеріал, а й забезпечують практичне засвоєння знань. До таких технологій належать технологічні картки, інтерактивні тренажери, цифрові вимірювальні прилади, 3D-моделювання та автоматизовані системи контролю. Використання цих інструментів дозволяє здобувачам освіти відпрацьовувати практичні навички, аналізувати результати своєї роботи, приймати обґрунтовані рішення і працювати самостійно, що є основою компетентнісного підходу.

Компетентнісний підхід у навчальних майстернях сприяє ефективному навчанню з кількох ключових причин. По-перше, він формує практичні уміння і навички, адже студенти відпрацьовують технологічні операції та контролюють результати своєї роботи [2, с.12]. По-друге, він розвиває критичне та аналітичне мислення, оскільки здобувачі освіти аналізують технологічні процеси, передбачають помилки та шукають оптимальні способи їх усунення. По-третє, компетентнісний підхід підвищує самостійність та відповідальність, дозволяючи студентам виконувати завдання без постійного контролю викладача. По-четверте, він стимулює мотивацію до навчання, оскільки студенти бачать практичне застосування знань у реальних умовах [1, с.45]. По-п'яте, компетентнісний підхід забезпечує інтеграцію теорії з практикою, поєднуючи навчальні матеріали з реальними виробничими процесами. По-шосте, він сприяє розвитку міждисциплінарних компетенцій, об'єднуючи знання з фізики, математики, технології та інженерії. І нарешті, по-сьоме, компетентнісний підхід готує здобувачів освіти до професійної діяльності, формуючи фахівців, здатних адаптуватися до сучасних виробничих технологій, приймати відповідальні рішення та ефективно застосовувати набуті знання на практиці [3, с.78].

Таким чином, компетентнісний підхід у викладанні технологічних дисциплін є ефективним інструментом підготовки кваліфікованих, самостійних та відповідальних фахівців, готових до викликів сучасного виробництва. Реалізація компетентнісного підходу робить освітній процес більш ефективним і відповідним сучасним вимогам виробничої сфери, забезпечуючи підготовку кваліфікованих фахівців.

Література:

1. Биков, В.І. Педагогіка професійної освіти. Київ : Освіта, 2019 [с. 45–67].
2. Дьяків, М.П. Компетентнісний підхід у професійній підготовці. Харків : Вид-во ХНУПС, 2020 [с. 12–34].
3. Кузьмін, О.В. Інноваційні технології у професійно-технічній освіті. Львів : Світ, 2018 [с. 78–102].

Маринченко А. О.,

магістрант 2 курсу

кафедри технологічної і професійної освіти

Глухівського національного педагогічного університету

імені Олександра Довженка

Науковий керівник – канд. пед. наук, доцент Борисенко Н. А.

ПРОЄКТНО-ТЕХНОЛОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ У СУЧАСНІЙ ОСВІТІ

Проектно-технологічна діяльність сьогодні вважається одним із найефективніших, сучасних і затребуваних підходів до навчання технологій у профільній школі. Результати численних науково-педагогічних досліджень доводять, що така форма навчання сприяє зростанню внутрішньої мотивації учнів, підвищенню рівня їхніх освітніх досягнень, а також ефективному впровадженню елементів ранньої професійної орієнтації. Це допомагає старшокласникам більш усвідомлено обирати майбутній фах і заклад освіти. Ця діяльність відкриває широкі можливості для самовираження учнів, сприяє розкриттю їхніх індивідуальних здібностей і творчого потенціалу, який часто залишається поза увагою під час традиційних уроків. Вона передбачає використання міжпредметних зв'язків, що дозволяє виходити за межі одного навчального предмета, поглиблюючи знання та забезпечуючи цілісне сприйняття навчального матеріалу. Такий підхід не лише розширює педагогічні можливості вчителя технологій, а й сприяє формуванню у здобувачів освіти практичних компетентностей, які важко розвинути в межах суто теоретичного навчання [1].

У сучасній профільній школі проектно-технологічна культура виступає ключовим чинником розвитку творчого потенціалу учнів і формування в них готовності до активної діяльності у світі технологій. Вона передбачає вмотивоване, свідоме перетворення навколишньої дійсності шляхом поєднання

особистісно значущої творчої роботи з культурно-історичними надбаннями людства.

Розглянемо основні переваги впровадження проєктно-технологічної діяльності в освітній процес профільної школи. Такий підхід не лише сприяє кращому засвоєнню знань, а й забезпечує розвиток ключових компетентностей усіх учасників навчання.

Переваги для здобувачів освіти:

- навчальне середовище набуває нового формату: клас стає відкритим, динамічним простором, де кожен учень має змогу розвиватися у власному темпі та відповідно до індивідуальної траєкторії;
- виконуючи практичні, проєктно орієнтовані завдання, учні формують потребу у саморозвитку, вдосконалюють свої вміння, навчаються самостійно знаходити, аналізувати й опрацьовувати інформацію;
- навчальний процес перетворюється з репродуктивного на дослідницький і творчий, орієнтований на відкриття нових знань і презентацію результатів;
- здобувачі освіти проходять усі етапи створення проєктного виробу – від формування ідеї та її моделювання до реалізації, оцінювання та вдосконалення кінцевого продукту, що наближує навчання до реальних виробничих процесів;
- розвиваються важливі соціальні компетентності – уміння працювати в команді, брати на себе відповідальність, аргументувати власну позицію, домовлятися та приймати спільні рішення.

Переваги для педагогів:

- змінюється роль учителя – він переходить від позиції передавача знань до ролі наставника, фасилітатора й координатора освітнього процесу;
- з'являється можливість краще розкрити потенціал учнів, добираючи завдання, що відповідають їхнім інтересам, здібностям і рівню підготовки;
- зростає професійна мотивація педагога, стимулюється впровадження інноваційних методів і оновлення власного методичного арсеналу.

Отже, проєктно-технологічна діяльність створює умови для активного, усвідомленого навчання, де кожен учасник освітнього процесу стає співтворцем результату.

Зміст проєктно-технологічної культури охоплює не лише оволодіння практичними компетентностями – такими як проєктування, виготовлення та оцінювання виробів, – а й формування ціннісних орієнтацій, що сприяють усвідомленню власних можливостей, розвитку відповідальності, ініціативності та готовності до самореалізації.

Поняття «проєкт» у сучасному науково-освітньому контексті часто має міждисциплінарне тлумачення. Воно охоплює процес науково обґрунтованого формування системи параметрів майбутнього об'єкта, явища чи процесу та визначення способів досягнення поставленої мети. Такий підхід забезпечує універсальність і гнучкість застосування проєктування в науці, освіті, виробництві та повсякденній діяльності людини [2].

Основне завдання проєктування полягає у визначенні системи засобів і дій, які забезпечують вирішення поставлених проблем і досягнення запланованих результатів. Ці засоби фіксуються у двох формах:

- у вигляді конкретних заходів, що гарантують реалізацію запланованих характеристик і показників;
- як система параметрів майбутнього об'єкта з відповідними кількісними вимірами [1].

Отже, проєктно-технологічна діяльність у сучасній освіті є не лише ефективним методом навчання, а й інструментом розвитку особистості. Вона формує здатність до творчої самореалізації, відповідального ставлення до праці, командної взаємодії та системного мислення.

У контексті освітньої галузі «Технології» така діяльність охоплює повний цикл створення об'єкта праці – від задуму до реалізації, із урахуванням екологічних, економічних і підприємницьких чинників. Її впровадження у профільну школу сприяє не лише формуванню технологічних знань і

практичних умінь, а й вихованню сучасних, творчих, соціально активних і компетентних громадян.

Література:

1. Мигаль С.П. Проектування меблів. Львів: Світ, 1999. 216 с.
2. Пеньковець О. В. Метод проектів в навчальному процесі. *Вісник Чернігівського державного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка*. Серія : педагогічні науки. Вип. 80. Чернігів : ЧДПУ, 2008. С. 119–122.
3. Пометун О.І., Пироженко Л.В. Інтерактивні технології навчання. Київ: А.С.К., 2004. 192 с.

Насінник Т. Г.,

студент 6М-Т групи

Глухівського національного педагогічного університету

імені Олександра Довженка

Науковий керівник – канд. пед. наук, доцент Марченко С. С.

АКТИВІЗАЦІЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ НА УРОКАХ ТЕХНОЛОГІЙ ЗАСОБАМИ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Сучасний освітній простір зазнає кардинальних змін, спричинених глобальною цифровізацією та новими вимогами до випускників шкіл, які мають бути готовими до життя та професійної діяльності в інформаційному суспільстві. Освітня галузь «Технології», що за своєю суттю поєднує теоретичне навчання з практичною діяльністю та творчим пошуком, стає ключовою ланкою у формуванні необхідних компетентностей. Однак, як свідчить освітня практика, традиційні підходи до викладання технологій не завжди здатні забезпечити високий рівень пізнавальної активності та мотивації учнів, особливо у старших класах. Старшокласники, перебуваючи на етапі активного особистісного та професійного самовизначення, потребують освітнього середовища, яке б стимулювало їхню самостійність, критичне мислення та дослідницький інтерес. В цьому плані цифрові технології (ЦТ)

пропонують широкий набір інструментів для створення інтерактивного, візуально насиченого, гнучкого та адаптованого до індивідуальних потреб учнів середовища. Незважаючи на визнання високого потенціалу ЦТ у нормативних документах та наукових дослідженнях, проблема розробки цілісної та методично обґрунтованої системи її застосування для активізації пізнавальної діяльності старшокласників саме на уроках технологій залишається недостатньо вивченою.

В наукових дослідженнях пізнавальна діяльність трактується як складне, комплексне утворення особистості, що характеризується внутрішньою готовністю та прагненням до засвоєння нових знань і способів діяльності. Вона включає мотиваційний компонент (інтереси, потреби, цілі), змістовно-інформаційний (знання, уявлення) та операційний (способи, прийоми пізнання, мисленнєві операції). У старшому шкільному віці пізнавальна діяльність набуває якісно нових характеристик: посилюється її довільність, інтелектуальна насиченість, вибірковість, орієнтація на майбутню діяльність, розвивається здатність до теоретичного мислення, рефлексії та саморегуляції [1].

Для дослідження стану впровадження ЦТ на уроках технологій було проведено анкетування у старших класах закладів загальної середньої освіти м. Конотопа. Аналіз анкетування показав, що хоча більшість вчителів використовують ЦТ (переважно мультимедійні презентації та відеоматеріали), їх застосування здебільшого обмежується пояснювально-ілюстративною функцією. Також можна констатувати, що інтерактивні платформи, засоби онлайн-тестування та спеціалізоване програмне забезпечення, орієнтоване на проектну діяльність (наприклад, програми для 3D-моделювання чи проектування візерунків), використовуються значно рідше. Переважна більшість учнів (94%) і вчителів (67%) відзначає підвищення інтересу до освітнього процесу при застосуванні ЦТ. Результати анкетування свідчать про наявність значного, але не повністю реалізованого потенціалу ЦТ для активізації пізнавальної діяльності, особливо у її діяльнісному та творчому

напрямках.

З метою перевірки ефективності цілеспрямованого використання ЦТ для активізації пізнавальної діяльності здобувачів освіти на уроках технологій, було проведено педагогічний експеримент під час вивчення модуля «Техніки декоративно-ужиткового мистецтва» та реалізації творчого проєкту «Виготовлення в'язаного шарфа». Була розроблена експериментальна методика, яка передбачала глибоку інтеграцію різноманітних цифрових інструментів у освітній процес експериментальної групи (ЕГ) на всіх етапах проєктної діяльності. Зокрема, використовувалися: система управління навчанням LMS Google Classroom для організації взаємодії, розміщення ресурсів та завдань; інструменти для створення інтерактивних презентацій Canva для візуалізації теоретичного матеріалу та демонстрації технологічних прийомів; спеціалізовані програми для цифрового проєктування візерунків (KnitBird, Stitch Fiddle), які дозволили учням самостійно моделювати орнаменти, експериментувати з кольором і структурою, перетворюючи етап проєктування на активну творчо-пошукову діяльність; онлайн-платформи LearningApps для створення інтерактивних вправ та ігрових завдань з метою закріплення знань; інструмент для спільної роботи Padlet для колективного дослідження історичних та культурних аспектів декоративно-ужиткового мистецтва, що сприяло формуванню інформаційної компетентності; онлайн-сервіси для розрахунку матеріалів YarnCalculator та програми для 3D-візуалізації текстур Blender 3D для посилення практичної та дослідницької спрямованості проєкту; AI-асистенти (ChatGPT, Gemini) як інструмент отримання консультацій та пошуку інформації. У контрольній групі (КГ) навчання здійснювалося за традиційною методикою з мінімальним використанням ЦТ.

Аналіз результатів експерименту, проведеного у 11-х класах Конотопського ліцею №13 (по 12 учнів у КГ та ЕГ), показав ефективність запропонованої методики. На контрольному етапі було зафіксовано значне

підвищення рівня пізнавальної активності в експериментальній групі порівняно з контрольною за всіма компонентами. Учні ЕГ демонстрували значно вищий рівень самостійності у пошуку інформації, виборі технологічних рішень, плануванні роботи та аналізі результатів. Спостерігалось зростання ініціативності, пропозицій щодо вдосконалення виробу, активності в обговореннях. Кількісний аналіз показав, що частка учнів з високим рівнем пізнавального інтересу в ЕГ зросла на 38%, тоді як кількість учнів з низьким рівнем зменшилася 26%. Використання ЦТ сприяло не лише глибшому розумінню технологічних процесів, а й розвитку просторового мислення та навичок прогнозування результату. Інтерактивні вправи та онлайн-платформи позитивно вплинули на мотиваційну сферу, створили сприятливий емоційний фон та стимулювали розвиток навичок самоконтролю. Ключовим якісним зрушенням стала трансформація ролі учня – з пасивного споживача інформації на активного суб'єкта пізнавальної діяльності, що самостійно ставить цілі, шукає шляхи їх досягнення, контролює процес та оцінює результат, активно використовуючи для цього можливості цифрового середовища.

Проведене дослідження показало, що системне та методично обґрунтоване використання цифрових технологій є ефективним засобом активізації пізнавальної діяльності старшокласників на уроках технологій. Інтеграція ЦТ у проєктну діяльність дозволяє підвищити навчальну мотивацію, покращити якість засвоєння знань і формування практичних умінь, розвинути самостійність, креативність, критичне мислення та сформувати ключові компетентності, зокрема цифрову, що відповідає цілям Нової української школи [2]. Розроблена методика та дидактичні матеріали (включаючи проєкт «Виготовлення в'язаного шарфа») мають практичне значення і можуть бути використані вчителями технологій для модернізації освітнього процесу. Перспективи подальшої роботи пов'язані з дослідженням дидактичних можливостей новітніх ЦТ, нами вбачаються у використанні технологій віртуальної та доповненої реальності, штучного інтелекту, а також розробкою

диференційованих підходів до їх застосування з урахуванням індивідуальних освітніх потреб та здібностей учнів.

Література:

1. Волошина В. В. Мотиви як психологічні детермінанти навчальної успішності молодших школярів. *Психологія : збірник наукових праць*. 2001. №13,. С. 266–273.
2. Концепція «Нова українська школа». URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainskashkola-compressed.pdf>. (Дата звернення: 25.10.2025).

Німак Л. А.,

студентка 6М-Т групи

Глухівського національного педагогічного університету

імені Олександра Довженка

Науковий керівник – канд. пед. наук, доцент Марченко С. С.

МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ МОДУЛЯ «ТЕХНІКИ ДЕКОРАТИВНО-УЖИТКОВОГО МИСТЕЦТВА» У ТЕХНОЛОГІЧНІЙ ПІДГОТОВЦІ СТАРШОКЛАСНИКІВ

Реформування сучасної школи відповідно до Концепції «Нова українська школа» вимагає переосмислення підходів до змісту й методики технологічної освіти. Одним із напрямів оновлення є впровадження обов'язково-вибіркових модулів, що розширюють можливості учнів у реалізації власних інтересів, розвитку творчого мислення та естетичних цінностей. Особливу роль у цьому процесі відіграє модуль «Техніки декоративно-ужиткового мистецтва», який сприяє формуванню художньо-технологічної компетентності старшокласників та інтеграції традицій народного мистецтва з сучасними технологіями [3].

Декоративно-ужиткове мистецтво як складник національної культури забезпечує ціннісно-естетичний розвиток особистості, формує повагу до народних традицій і культури праці, виховує відчуття гармонії, міри та краси.

Залучення учнів до опанування технік художньої обробки матеріалів (ткацтво, вишивка, бісероплетіння, різьблення, розпис, флористика, витинанка, гобелен, декоративне моделювання) розширює їхні уявлення про технологічні процеси, стимулює пізнавальну активність і творчу ініціативу [2]. Такі види діяльності поєднують ручну працю, художній задум і технологічну точність, що робить навчання емоційно насиченим і результативним.

Методика реалізації модуля «Техніки декоративно-ужиткового мистецтва» спирається на діяльнісний і компетентнісний підходи. Основна увага приділяється практичній роботі, у процесі якої учні засвоюють технологічні прийоми, розвивають креативність і формують самостійність у прийнятті рішень. Важливими педагогічними умовами ефективного навчання є: поетапність вивчення матеріалу, урахування індивідуальних нахилів учнів, використання сучасних засобів навчання, зокрема мультимедійних презентацій, відеоінструкцій і цифрових ресурсів. Науковці наголошують, що саме поєднання традиційних і сучасних методів сприяє підвищенню якості підготовки здобувачів освіти до творчої праці [1].

Організація навчального процесу за цим модулем доцільна у формі майстер-класів, творчих проєктів, групових і індивідуальних завдань. Ефективною є структура навчання, що охоплює кілька етапів: мотиваційно-орієнтаційний (ознайомлення з видами декоративно-ужиткових технік, їх історією та художньою цінністю), навчально-практичний (опанування окремих прийомів і технік), творчо-проєктний (створення власного виробу), та рефлексивно-оцінювальний (аналіз виконаної роботи, самооцінка, обговорення результатів у групі). Така структура забезпечує цілісність навчального процесу, дозволяє поєднати елементи технологічної, художньо-естетичної та ціннісно-мотиваційної підготовки.

Під час реалізації модуля значну увагу слід приділяти розвитку креативності й самовираження учнів. Кожне завдання має орієнтуватися на пошук власного дизайнерського рішення, експериментування з формою,

кольором, фактурою. Використання різних природних і штучних матеріалів (тканина, нитки, дерево, бісер, папір, глина) розвиває відчуття композиції, ритму, колористики, а також навички точності, акуратності, посидючості. Такий підхід формує у старшокласників культуру праці та естетичне ставлення до результатів своєї діяльності.

Важливим компонентом методики є інтеграція декоративно-ужиткового мистецтва з іншими предметами – образотворчим мистецтвом, історією, культурологією, інформатикою. Використання цифрових технологій у процесі проєктування орнаментів, візерунків і схем (наприклад, САПР, Paint.NET, Canva, або онлайн-конструкторів орнаментів) розширює межі традиційного навчання, сприяє формуванню цифрової компетентності та підвищує зацікавленість учнів. Таким чином, відбувається інтеграція технологічної й художньої освіти, яка відповідає вимогам сучасної школи [1; 3].

Підсумовуючи, слід зазначити, що модуль «Техніки декоративно-ужиткового мистецтва» має високий виховний і розвивальний потенціал. Його реалізація сприяє формуванню художньо-технологічної компетентності, розвиває креативність, естетичний смак, просторове мислення, точність і наполегливість. Залучення учнів до творчої праці у сфері декоративно-ужиткового мистецтва забезпечує не лише засвоєння технологічних знань і вмінь, але й виховання поваги до культурної спадщини українського народу. Така методика відповідає сучасним вимогам технологічної освіти, сприяє гармонійному розвитку особистості та формуванню готовності учнів до самореалізації у творчо-технологічній діяльності.

Література:

1. Міщенко О. В. Сучасні тенденції декоративно-ужиткового мистецтва в Україні. *Збірник наукових праць Хмельницького національного університету*. 2023. № 4. С. 45–52.
2. Савчук І. Декоративно-ужиткове мистецтво як складова національної культури та чинник формування естетичних смаків учнів. *Вісник педагогічної освіти*. 2007. № 1. С. 56–61.
3. Чистякова Л. О. Екодизайн у декоративно-ужитковому мистецтві:

практичні аспекти підготовки учителів трудового навчання та технологій. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2021. № 3 (107). С. 117–124.

Осадча М. П.,

студентка 22-Т групи

факультету технологічної і професійної освіти

Глухівського національного педагогічного університету

імені Олександра Довженка

Науковий керівник – канд. пед. наук, доцент Борисенко Н. А.

РУЧНА РОБОТА VS. МАСОВЕ ВИРОБНИЦТВО: ЦІННІСНІ ПРІОРИТЕТИ СПОЖИВАЧА

Сучасний світ характеризується стрімким прискоренням усіх виробничих процесів, де масове виробництво виступає стовпом сучасної економіки, забезпечуючи доступність, низьку ціну та широке розмаїття товарів. Проте у суспільстві споживання речі швидко втрачають свою символічну цінність, перетворюючись на одноразові об'єкти, як зазначає філософ Жан Бодріяр [3]. На цьому тлі спостерігається зростання інтересу до ручної роботи (Handmade), яка пропонує альтернативний підхід, заснований на унікальності, якості та особистісній історії. У постійній дихотомії між кількістю та якістю, між швидкістю та змістом актуалізується проблема визначення того, що сьогодні цінує споживач більше: економічну вигоду масового виробництва чи нематеріальну цінність ручної роботи.

Феномен потягу до ручної роботи та свідомого споживання активно досліджується в контексті економіки, соціології та культурології, проєктно-технологічна діяльність якнайкраще втілює в собі розумне виробництво та користування. Зокрема, аналітика бренду OG Organic [1] акцентує увагу на

філософії «природної розкоші» та концепції *Slow living* як протиполюс «швидкій моді» (*Fast Fashion*). Дослідники відзначають, що вибір на користь ручної праці є не лише естетичним, а й етичним вибором, пов'язаним із прозорістю виробництва, екологічністю та підтримкою традицій. Роботи, присвячені декоративно-ужитковому мистецтву, підкреслюють, що вища ціна ручної роботи виправдана, оскільки вона включає не лише матеріали та час, а й рівень майстерності, культурну спадщину та емоційну цінність.

Метою тез є проведення теоретичного аналізу та порівняння критеріїв цінності ручної роботи та масового виробництва для сучасного споживача, а також визначення тенденцій, що свідчать про зміну пріоритетів у культурі споживання.

Дослідження ціннісних пріоритетів споживача у виборі між ручною роботою та масовим виробництвом має фундаментальне значення для технологічної освіти та уроків технологій [2]. Освітній процес, зокрема проєктно-технологічна діяльність, має на меті не лише формування практичних навичок обробки матеріалів і конструювання виробів, а й розвиток технологічної культури та свідомого споживання. Під час виконання проєктів учні отримують досвід роботи, який максимально наближений до процесу ручної роботи (*Handmade*), де вони вкладають індивідуальність, час та майстерність у створення унікального продукту. Аналіз критеріїв цінності (унікальність, якість, етичність) ручної праці дозволяє обґрунтувати вищу цінність виробів, створених власними руками, і виховує у майбутніх фахівців розуміння, що вища ціна виробу виправдана не лише матеріальними витратами, а й культурною спадщиною та емоційною цінністю. Таким чином, технологічна освіта готує свідомих виробників та споживачів, здатних підтримувати і розвивати професійну ремісничу працю.

Історично реміснича праця була основою економіки, а вироби несли на собі відбиток конкретного майстра. Промислова революція (XVIII-XIX століть) та перехід до конвеєрного, масового виробництва (*Фордизм*) кардинально

змінити ситуацію, демократизувавши споживання. Проте, масове виробництво часто призводило до «духовного забруднення» через виробництво неякісних, безликих речей, що зазначав Віктор Папанек [5].

Наразі спостерігається пост-індустріальна ера, де відроджується інтерес до автентичних, унікальних виробів. Сучасний *Handmade* інтегрує традиційні техніки із сучасними матеріалами та дизайнерськими рішеннями, перетворюючись із простого ремесла на форму мистецтва та свідомого підприємництва.

Аналіз критеріїв цінності для споживача демонструє чітку дихотомію між двома типами виробництва, що подано в табл. 1.

Таблиця 1

Критерії цінності товару для споживача

Критерій	Ручна робота (Handmade)	Масове виробництво (Mass Market)
Унікальність	Висока. Кожен виріб неповторний, має свою «історію»	Низька. Тисячі ідентичних копій, швидка втрата цінності
Якість та довговічність	Висока. Використання якісних, часто екологічних матеріалів, увага до деталей	Варіативна. Часто орієнтація на «швидке зношування» (<i>planned obsolescence</i>)
Етичність і прозорість	Висока. Підтримка малого бізнесу, чесна праця, мінімальний екологічний слід	Низька. Часто приховує експлуатацію праці та надмірне використання ресурсів
Емоційна цінність	Висока. Вкладена душа майстра, персоналізований підхід, сприйняття як витвору мистецтва	Низька. Функціональність, знеособленість
Ціна та доступність	Низька доступність, вища ціна, виправдана часом, майстерністю та матеріалами	Висока доступність, низька ціна

Сучасний споживач, особливо той, що керується філософією *Slow living* та свідомого споживання, все частіше обирає нематеріальні цінності ручної роботи. Цей вибір є свідомою інвестицією в індивідуальність, етику (підтримка локальних майстрів та екологічних ініціатив) та довговічність (відмова від «швидкої моди»). Таким чином, ручна робота переходить із категорії простого

товару в категорію культурного об'єкта, що відображає особисту філософію, естетику та соціальну відповідальність.

Проведене дослідження показало, що дихотомія «ручна робота vs. масове виробництво» є зіткненням двох систем цінностей: утилітарно-економічної (масове виробництво) та ціннісно-орієнтованої (ручна робота). Масове виробництво продовжує домінувати завдяки доступності, але його цінність є переважно функціональною та економічною. Натомість, ручна робота цінується за унікальність, високу якість, етичність процесу та потужну емоційну складову.

Суспільство, особливо його свідомі частина, все більше цінує нематеріальні аспекти, які пропонує ручна робота. Вибір ручної роботи є показником статусу не через ціну, а через приналежність до філософії свідомого споживання та естетики *Slow living* [4].

Результати дослідження підтверджують зростаючий попит на професійну ремісничу працю, що є важливим для фахівців технологічної освіти. Вони слугують основою для розробки навчальних програм, які акцентують увагу на формуванні концепції бренду, етиці виробництва та комунікації цінності кінцевого продукту.

Перспективи подальшого дослідження включають: 1) проведення соціологічних опитувань серед українських споживачів для кількісної оцінки їхніх пріоритетів; 2) аналіз економічної ефективності малих ремісничих підприємств в умовах глобального ринку; 3) дослідження впливу цифрових технологій (наприклад, 3D-друк) на концепцію *Handmade* та унікальності виробів.

Література:

1. OG Organic. Топ-5 причин обирати вироби ручної роботи замість масмаркету. OG Organic. URL: <http://og.zzz.com.ua/top-5-prychyn-obyraty-vyroby-ruchnoi-roboty-zamist-masmarketu/>.
2. Білик В.М. Економічні основи ціноутворення у декоративно-ужитковому мистецтві. *Мистецтвознавчі записки* № 35, 2019. С. 104-109.

3. Гончаренко Л. В. Ручна праця: від ремесла до мистецтва. *Народна творчість та етнологія* № 4 (394), 2021. С. 18-25.

4. Мазур Н. М. Філософія Slow Living та її вплив на моду і дизайн. *Молодий вчений*. 2018. № 12 (64). С. 25-29.

5. Papanek V. Design for the Real World: Human Ecology and Social Change. Chicago: Academy Chicago Publishers, 2019. 416 p.

Павлюк М. В.,

магістр кафедри технологічної та професійної освіти

Криворізького державного педагогічного університету

Науковий керівник – канд. техн. наук, доцент Філатов С. В.

ВИКОРИСТАННЯ НАВЧАЛЬНОГО СТЕНДУ ДЛЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕКСПЛУАТАЦІЙНИХ ВЛАСТИВОСТЕЙ ПІДВІСКИ АВТОМОБІЛІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ СПЕЦКУРСУ «АВТОСПРАВА»

В сучасному профільному технологічному навчанні старшої школи велике значення має поєднання теоретичних знань із практичними навичками учнів [1]. Спецкурс «Автосправа» спрямований на формування у школярів компетенцій у сфері автотехніки та механіки, розвитку аналітичного мислення та практичних умінь, які знадобляться їм у майбутньому професійному житті [3]. Для підвищення ефективності навчання та забезпечення інтеграції теорії і практики було розроблено переносний навчальний стенд для дослідження експлуатаційних властивостей підвіски автомобілів, який можна безпечно використовувати у класі чи лабораторії профільної школи [2].

Стенд складається з чотирьох основних вузлів: пневмобалон, пружина, торсіон та ресора [2]. Пневмобалон виконує роль основного амортизатора, забезпечуючи компенсацію вертикальних коливань кузова автомобіля та зміну жорсткості під навантаженням. Пружина накопичує і передає механічну енергію, компенсує нерівності поверхні дороги та впливає на стійкість і

комфорт руху. Торсіон сприймає крутий момент, що виникає під час коливань кузова, і передає його на інші вузли підвіски, забезпечуючи стабільність конструкції. Ресора виконує роль пружного елемента, рівномірно розподіляє навантаження та демонструє вплив різних сил на прогин підвіски. Кожен вузол демонструє реальні принципи роботи автомобільної підвіски та взаємодіє з іншими компонентами стенду, що дозволяє учням спостерігати і порівнювати теоретичні розрахунки з експериментальними даними [2].

Використання стенду у процесі викладання спецкурсу забезпечує дотримання сучасних дидактичних принципів навчання. Наочність дозволяє учням бачити роботу вузлів підвіски, зміну їхніх параметрів під різним навантаженням, що полегшує розуміння складних механічних процесів та сприяє закріпленню теоретичних знань на практиці [3]. Доступність навчання забезпечується безпекою конструкції: вузли оснащені обмежувачами руху та надійно закріплені, що дозволяє учням виконувати практичні завдання без ризику для здоров'я та обладнання. Активність учнів є ще однією важливою дидактичною засадою: лабораторна робота передбачає самостійне вимірювання прогину ресори та пружини, визначення жорсткості пневмобалону, фіксацію крутного моменту торсіона, аналіз отриманих даних та порівняння їх із теоретичними розрахунками [1]. Такий підхід сприяє розвитку практичних навичок, аналітичного мислення та вмінню робити висновки на основі спостережень.

Розробка методики використання стенду включала створення завдань для лабораторних робіт, що дозволяють учням самостійно досліджувати експлуатаційні властивості підвіски автомобілів, порівнювати результати експериментів із теоретичними даними та робити висновки щодо ефективності різних вузлів підвіски [2]. Методичні рекомендації для вчителя передбачають організацію безпечного проведення лабораторних робіт, активне залучення учнів до експериментальної діяльності та поетапне введення складних понять, через наочні приклади та демонстрації [1].

Застосування навчального стенду у профільній школі демонструє сучасний підхід до технологічного навчання, де наочність, доступність і активність учнів створюють умови для ефективного засвоєння знань і розвитку практичних умінь, необхідних для формування компетентного майбутнього спеціаліста в галузі автотехніки та механіки.

Література:

- 1 Коберник О.М., Терещук А.І. Теорія і методика профільного технологічного навчання учнів у старшій школі : навчальний посібник. Умань: ФОП Жовтий, 2013. 365 с.
2. Мельник І.І. Основи автосправи: навчальний посібник для старшої школи. Харків : Освіта, 2020. 280 с.
3. Шкварла І.С. Методика навчання технологій у профільній школі. Кривий Ріг : Криворізький державний педагогічний університет, 2018. 220 с.

Петренко М. В.,

аспірант кафедри технологічної і професійної освіти

Глухівського НПУ ім. О. Довженка

Науковий керівник – канд. пед. наук, доцент Шевель Б. О.

ТЕХНОЛОГІЇ МУЛЬТИМЕДІА У ЕКОНОМІЧНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ТЕХНОЛОГІЙ

На початку третього тисячоліття у світі виникла нагальна потреба у вдосконаленні стратегії розвитку освіти, яка залишається фундаментальною сферою суспільного життя.

У цьому контексті особливої ваги набуває інтеграція інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у всі рівні освіти. Використання ІКТ значно розширює можливості сучасної педагогіки, дозволяючи створювати нові моделі навчання, інтерактивні платформи, адаптивні курси, мультимедійні засоби візуалізації складної інформації, а також інструменти дистанційної і змішаної форми навчання. Поява й широке впровадження комп'ютерної техніки,

цифрових засобів зв'язку, електронних ресурсів та мультимедійних технологій сприяє формуванню інноваційного освітнього середовища, орієнтованого на підвищення якості та ефективності освітнього процесу.

Водночас, при впровадженні мультимедійних педагогічних програм важливо враховувати і потенційні ризики. Такий тип інформаційного впливу може спричиняти підвищене психологічне і емоційне навантаження на здобувачів освіти, особливо у молодшому віці або за умов недостатньої підготовленості до інтенсивної роботи з цифровим контентом. Надмірне використання візуальних і звукових ефектів без належної дидактичної адаптації може викликати інформаційне перенасичення, втомлюваність, зниження концентрації уваги та навіть зниження мотивації до навчання.

Проте, за умови раціонального та педагогічно обґрунтованого використання ІКТ, мультимедійні засоби навчання здатні значно оптимізувати процес засвоєння навчального матеріалу, особливо у таких галузях, як економіка, де велике значення має наочність, логічність подання складної інформації, моделювання економічних процесів та інтерактивна взаємодія з контентом. ІКТ сприяють скороченню часу, необхідного для опанування великих обсягів теоретичного матеріалу, забезпечують індивідуалізацію навчання, а також створюють умови для формування інформаційної культури та цифрової компетентності здобувачів освіти.

Таким чином, роль ІКТ в освіті третього тисячоліття є вирішальною: вони не лише розширюють межі традиційного навчання, а й трансформують його структуру, зміст і методи, виводячи систему освіти на новий рівень ефективності та відповідності викликам часу.

Такий спосіб організації освітнього процесу, що ґрунтується на використанні сучасних мультимедійних засобів, суттєво сприяє розвитку у студентів важливих пізнавальних і когнітивних здібностей. Зокрема, формується здатність ефективно сприймати інформацію з екрана комп'ютера, аналізувати візуальні повідомлення та декодувати отримані зображення у

вербальну форму – тобто формулювати словесні висновки на основі графічної або відеоінформації. Це, своєю чергою, сприяє розвитку аналітичного мислення, уміння опрацьовувати великі обсяги інформації, здійснювати її структурування та узагальнення. Особливу увагу також слід звернути на формування навичок критичного мислення – здатності оцінювати достовірність, повноту, актуальність та якість інформаційного матеріалу, а також застосовувати принципи вибірконості при роботі з джерелами.

Однією з ключових характеристик мультимедійного навчання є інтерактивність. Вона передбачає активну участь здобувача освіти у освітньому процесі, можливість здійснювати зворотний зв'язок із програмним середовищем, впливати на хід подання інформації, вибирати темп вивчення, повернутися до незрозумілих фрагментів або перевірити засвоєне через тестові завдання, інтерактивні вправи чи моделювання ситуацій. Така організація навчання не лише активізує пізнавальну діяльність студентів, але й сприяє підвищенню мотивації до навчання, формуванню відповідальності за власні результати та навичок самостійної роботи.

Особливе значення мультимедійні засоби мають у процесі економічної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій. У цьому контексті ефективними є різноманітні наочні способи подання інформації: відеоматеріали (документальні фільми, телевізійні програми, навчальні відеоролики, відеоінструкції), а також статичні візуальні матеріали, зокрема слайди, інфографіка, плакати, тематичні таблиці, блок-схеми, економічні діаграми тощо. Вони слугують не лише допоміжним, а й інтегрованим дидактичним інструментом, який дає змогу викладати навчальний матеріал у більш доступній, наочній та структурованій формі.

Такі засоби створюють особливе освітнє середовище, у якому знання подаються не лише через текстову інформацію, а й за допомогою зорових і слухових каналів сприймання. Це сприяє активізації уваги, кращому розумінню абстрактних понять і механізмів економічних процесів, розвитку творчого

мислення, здатності до аналізу та синтезу знань. Крім того, використання мультимедійних інструментів у освітньому процесі розвиває в студентів інформаційну та медійну грамотність, вміння працювати з цифровими ресурсами, критично ставитися до інформаційного потоку, що є важливою складовою сучасної професійної компетентності педагога.

Таким чином, поєднання мультимедійних технологій з економічним змістом навчання сприяє не лише більш ефективному засвоєнню знань, але й формуванню загальнопрофесійних і спеціальних компетентностей майбутнього вчителя, зокрема здатності адаптуватися до сучасних умов викладання, застосовувати інноваційні підходи в навчанні та орієнтувати учнів на практичне застосування здобутих знань.

Використання візуальної наочності на заняттях відіграє важливу роль у підвищенні ефективності освітнього процесу. Вона виступає як один із ключових дидактичних засобів, що сприяє кращому сприйняттю, осмисленню та запам'ятовуванню навчального матеріалу. Завдяки залученню зорових каналів сприйняття, інформація набуває конкретних образів, які легше засвоюються, ніж абстрактні текстові чи усні повідомлення. У процесі навчання це стимулює у студентів не лише зацікавленість у темі, а й створює стійку установку на її вивчення, оскільки конкретизація знань через візуальні образи сприяє формуванню логічних зв'язків, розвитку асоціативного мислення, а також знижує рівень когнітивного навантаження.

Візуальна наочність, представлена через зображення, схеми, таблиці, графіки, діаграми, презентації тощо, виступає важливим елементом освітнього середовища, що забезпечує активне включення здобувачів освіти в освітню діяльність. Вона полегшує засвоєння складних понять і явищ, роблячи їх доступними для розуміння, сприяє розвитку просторового мислення, вміння аналізувати та робити висновки. У результаті візуальна складова навчання не лише доповнює словесне або письмове пояснення викладача, а й стає

самостійним, ефективним засобом формування ключових компетентностей майбутнього фахівця.

В умовах цифровізації освіти все більшої значущості набуває використання мультимедійних технологій, які значно розширюють та поглиблюють зміст професійної підготовки здобувачів освіти. Мультимедіа об'єднує різні форми подання інформації – текстову, графічну, аудіо- та відеоінформацію, а також елементи анімації та інтерактивності. Це дозволяє проєктувати навчальні матеріали, орієнтовані на різні стилі навчання студентів (візуальний, аудіальний, кінестетичний), що, своєю чергою, сприяє підвищенню якості освіти.

Інформаційно-комунікаційні технології створюють умови для багатоаспектного подання навчального матеріалу, його моделювання, візуалізації динамічних процесів, а також організації зворотного зв'язку між викладачем і здобувачем освіти. Це відкриває широкі можливості для індивідуалізації навчання, самостійної роботи, розвитку навичок самонавчання та критичного мислення. Студенти отримують доступ до великого масиву цифрових ресурсів – електронних підручників, відеолекцій, симуляторів, електронних тренажерів і віртуальних лабораторій – що дозволяє їм поглиблено опановувати матеріал, зокрема й у сфері економічної підготовки.

Особливо актуальним є застосування мультимедійних технологій у підготовці майбутніх учителів трудового навчання та технологій до викладання економічних дисциплін, що входять до їхньої професійної компетентності. Мультимедійні засоби забезпечують формування стійких знань з економіки, розвиток фінансової та підприємницької грамотності, сприяють розумінню закономірностей ринку, управління ресурсами, планування і прогнозування. Окрім того, використання цифрових платформ і візуальних засобів навчання активізує дослідницьку діяльність студентів, навчає їх працювати з інформацією, здійснювати пошук, аналіз, порівняння, узагальнення та представлення результатів у вигляді мультимедійного продукту.

Таким чином, поєднання візуальної наочності та мультимедійних технологій в освітньому процесі сприяє не лише ефективному засвоєнню знань, але й створює інноваційне освітнє середовище, в якому студент виступає активним суб'єктом навчання, здатним самостійно здобувати знання, формувати навички професійної діяльності та адаптуватися до вимог сучасного ринку праці.

Література:

1. Гуржій А. М., Стрижак О. Є. Формування освітянських інформаційних ресурсів на основі комп'ютерних онтологій. *Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції «Обдаровані діти – інтелектуальний потенціал держави»*. Київ : ІОД, 2011. С. 78-87.

Підопригора В.В.,

магістрант кафедри технологічної і професійної освіти

Глухівського національного педагогічного університету

імені Олександра Довженка

Науковий керівник – канд. пед. наук, доцент Маринченко І. В.

ІНТЕГРАЦІЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОФІЛЬНЕ НАВЧАННЯ УЧНІВ СТАРШИХ КЛАСІВ ПІД ЧАС ОПАНУВАННЯ НАВЧАЛЬНОГО МОДУЛЯ «КОМП'ЮТЕРНЕ ПРОЄКТУВАННЯ»

Сучасний етап розвитку освіти характеризується активною цифровізацією, що охоплює всі рівні освітнього процесу. В умовах стрімкого розвитку технологій, зокрема в галузях комп'ютерного моделювання, проєктування та автоматизованого виробництва, особливої актуальності набуває формування у старшокласників компетентностей, пов'язаних із використанням цифрових інструментів. Це зумовлює необхідність переосмислення підходів до організації профільного навчання, у якому важливу роль відіграє навчальний модуль «Комп'ютерне проєктування» [3].

Впровадження цифрових технологій у профільну підготовку забезпечує інтеграцію теоретичних знань і практичних умінь, сприяє розвитку

просторового мислення, аналітичних здібностей, здатності до технічної творчості та самостійного прийняття рішень. Комп'ютерне проєктування виступає не лише засобом вивчення технічних дисциплін, а й ефективним інструментом розвитку інженерного мислення старшокласників [1].

Освітній процес, організований на основі цифрових технологій, орієнтується на принципи інтерактивності, візуалізації, моделювання та практичної спрямованості. Завдяки використанню сучасних програмних середовищ – таких як AutoCAD, SolidWorks, Fusion 360, SketchUp, Tinkercad, Blender – учні отримують можливість працювати з реалістичними об'єктами, створювати цифрові моделі, виконувати їх віртуальні тести та готувати до 3D-друку. Це дозволяє поєднати теоретичне вивчення технологічних процесів із практичним досвідом цифрового конструювання [2].

Використання цифрових технологій у модулі «Комп'ютерне проєктування» сприяє підвищенню якості профільної освіти завдяки створенню умов для індивідуалізації навчання, формуванню проєктних умінь і розвитку компетентностей у сфері STEM-освіти. Застосування електронних освітніх ресурсів, інтерактивних навчальних платформ і віртуальних лабораторій дозволяє створювати ситуації успіху, мотивує учнів до пошуково-дослідницької діяльності, активізує процес самостійного пізнання.

Зміна ролі вчителя є одним із ключових аспектів цифрової трансформації профільного навчання. Педагог виступає не лише носієм знань, а насамперед тьютором і фасилітатором, який координує, консультує та підтримує учнів у процесі опанування цифрових інструментів. Такий підхід забезпечує партнерську взаємодію між учителем і здобувачами освіти, що сприяє розвитку критичного мислення, креативності та здатності до самонавчання [6].

Зміст навчального модуля «Комп'ютерне проєктування» повинен відповідати сучасним вимогам ринку праці та технологічного розвитку. Важливим є включення до програми елементів 3D-моделювання, параметричного проєктування, роботи з віртуальними та доповненими середовищами, а також ознайомлення з процесами цифрового виробництва. Використання технологій CAD/CAM/CAE дозволяє наблизити освітній процес

до реальної професійної практики, що підвищує мотивацію учнів до навчання та полегшує подальшу адаптацію у технічних і технологічних спеціальностях.

Особливу роль у цьому контексті відіграють хмарні сервіси та онлайн-платформи (Google Classroom, Autodesk Cloud, Tinkercad, CoSpaces EDU), які розширюють можливості дистанційного навчання, спільного редагування проєктів і колективної роботи над цифровими моделями. Такі інструменти забезпечують безперервність навчального процесу, незалежно від часу і місця, та формують у здобувачів освіти навички цифрової співпраці [4].

Застосування цифрових технологій у профільному навчанні змінює характер пізнавальної діяльності учнів, роблячи її більш активною, творчою та дослідницькою. Проєктна форма організації навчання дозволяє учням не лише відтворювати готові знання, а й створювати власні цифрові продукти – моделі, креслення, анімації, прототипи. Це сприяє розвитку вміння планувати етапи роботи, аналізувати результати, застосовувати технологічні рішення у нових контекстах.

Впровадження цифрових технологій у процес вивчення модуля «Комп'ютерне проєктування» також потребує модернізації матеріально-технічної бази закладів освіти, оновлення навчально-методичного забезпечення та підвищення цифрової компетентності педагогів. Важливо, щоб навчальні заклади мали доступ до ліцензованих програмних продуктів, потужних комп'ютерів і 3D-принтерів, що забезпечить практичну реалізацію отриманих знань і навичок [5].

Отже, впровадження цифрових технологій у профільне навчання старшокласників у процесі вивчення навчального модуля «Комп'ютерне проєктування» є необхідною умовою оновлення змісту технологічної освіти. Воно забезпечує перехід від репродуктивного до продуктивного типу навчання, стимулює розвиток інноваційного мислення, формує готовність учнів до професійної діяльності в умовах цифрової економіки.

Підсумовуючи, можна зазначити, що використання цифрових інструментів у профільній підготовці старшокласників сприяє формуванню сучасного технологічного світогляду, забезпечує практичну спрямованість навчання та

підвищує його ефективність. Модуль «Комп'ютерне проектування» виступає важливим елементом реалізації компетентнісного підходу, орієнтованого на розвиток інженерних, проєктних і творчих здібностей учнів. Саме через інтеграцію цифрових технологій у навчальний процес можливо забезпечити підготовку покоління, здатного ефективно діяти в умовах динамічних технологічних змін та інноваційного розвитку суспільства.

Література:

1. Грищенко І. М., Ізовіт В. А. та ін. Легка промисловість України: реалії та перспективи [експертно-аналітична доповідь]. Київ : КНУТД, 2015. 82 с.
2. Денисенко М. П. Основні положення формування інвестиційно-інноваційної діяльності підприємства. *Інвестиції практика та досвід*. 2016. № 22. С. 17-20.
3. Карюк В. І. Вплив інноваційного потенціалу на соціально-економічний розвиток підприємства. *Ефективна економіка*. 2016. № 10. [URL: http://www.economy.nayka.com.ua](http://www.economy.nayka.com.ua)
4. Маринченко І. В. Технологія безшовного виробництва одягу у підготовці майбутніх педагогів професійного навчання швейної галузі. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. Кропивницький : Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка. 2022. Вип. 206. С. 171-175.
5. Маринченко І. В. Проблеми і перспективи розвитку легкої промисловості України. *Modern engineering and innovative technologies*. Germany: Sergeieva&Co Karlsruhe, 2020. Том 13. Випуск 2. С. 49-55. DOI: 10.30890/2567-5273.2020-13-02-025
6. Kovalchuk V., Marynchenko I. Implementation of digital technologies in training the vocational education pedagogues as a modern strategy for modernization of professional education. *Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia ad Didacticam Biologiae Pertinentia*. 2019. Vol. 1. Issue 9. С. 122–138. URL: <https://cutt.ly/oUB4SHM>

Сагайдак А. Ю.,

студентка 2-го курсу спеціальності «Середня освіта (Технології)»

Криворізького державного педагогічного університету

Науковий керівник – канд. пед. наук, доцент Серьогіна І. Ю.

ДИЗАЙН ДОМАШНЬОГО ПОМЕШКАННЯ: ВІД ФУНКЦІОНАЛЬНОСТІ ДО ЕМОЦІЙНОГО КОМФОРТУ В СУЧАСНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Актуальність дослідження не викликає сумнівів, оскільки дизайн домашнього помешкання – це складна багаторівнева система організації житлового простору, що поєднує естетичні, функціональні, ергономічні та психологічні аспекти. Його основною метою є створення середовища, оптимально пристосованого до потреб, звичок та індивідуальних особливостей людини, яка в ньому проживає.

Метою тез є розгляд особливостей сучасного дизайну домашнього помешкання, його функціональне призначення та забезпечення емоційного комфорту для людини. З наукової точки зору, дизайн інтер'єру розглядається як інтегративна діяльність на перетині архітектури, ергономіки, психології, мистецтвознавства та екології. Основні загальновідомі принципи дизайну включають: функціональність (раціональне використання простору з урахуванням його призначення та потреб користувачів); ергономічність (забезпечення зручності та безпеки під час експлуатації приміщення); естетична виразність (досягнення гармонійного поєднання кольорів, фактур, форм і світлових рішень); психологічний комфорт (формування позитивного емоційного стану мешканців за допомогою просторових та кольорових композицій); екологічність (використання природних, безпечних для здоров'я матеріалів і раціональне споживання ресурсів) [1; 2].

Сучасні тенденції у дизайні домашнього помешкання в Україні характеризуються прагненням до мінімалізму, функціональності та національної ідентичності. Активно впроваджуються елементи українського етнодизайну, що виражаються у використанні традиційних матеріалів (дерево, глина, льон), декоративних мотивів (вишиванковий орнамент, петриківський розпис) та природних кольорових палітр.

Таке поєднання дозволяє створювати інтер'єри, які не лише відповідають сучасним вимогам комфорту, а й підтримують культурну спадщину та екологічну свідомість [4; 6].

На наш погляд, власне помешкання – це не просто стіни та дах, а наш особистий простір. У сучасному світі, де нас оточують військові дії, постійний стрес, невизначеність у майбутньому, швидкість та цифрові технології, роль домашнього помешкання кардинально змінилася. Вона вже не лише захищає нас від дощу та холоду, але й стає місцем, де ми шукаємо безпеку, рівновагу, гармонію та спокій. Тобто сучасний дизайн інтер'єру вже не може обмежуватися вирішенням функціональних завдань. Він повинен створювати емоційний комфорт, враховуючи наші почуття, зв'язок з природою та особистість, перетворюючи будинок на місце, де ми перезавантажуємося та відновлюємо сили.

У контексті дослідження розглянемо як змінювався підхід до дизайну власного помешкання: від корисного до затишного. Історичні здобутки науковців переконливо доводять, що дизайн інтер'єру прийшов довгий шлях – від практичності до затишку та індивідуальності.

Епоха функціоналізму: на початку XX століття архітектури, такі як Ле Корбюз'є, розглядав будинок як «машину для житла». Головним було створити простір, де все зручно практично та ефективно. Меблі, планування, матеріали – все в помешканні мало чітке призначення. Це звісно, непогано, але часто такі інтер'єри виглядали холодними та безликими. У них не вистачає затишності та індивідуальності.

Поява затишку: згодом дизайнери почали усвідомлювати, що людині потрібно щось більше, ніж проста зручність. З'явилися концепції, що наголошує на теплі, інтимності та зв'язку з природою. Наприклад: органічна архітектура Франка Ллойда Райта вписувала будинок в навколишнє середовище, використовуючи натуральні матеріали. Це був крок до створення простору, де людина стає частиною гармонії з природою [2, с. 78].

Сьогодення: зараз ми все частіше говоримо про те, що дизайн повинен підтримувати наше ментальне здоров'я. Простір має бути не лише красивим і функціональним, але й корисним для нашого психологічного стану. Дизайн став більш особистим – він створюється під конкретну людину, її звички, спосіб життя та емоції.

Далі необхідно розглянути ключові елементи емоційного комфорту, що допомагає зробити наше помешкання затишним:

- зв'язок з природою (біофілія). На підсвідомому рівні ми прагнемо бути ближче до природи. Саме тому в сучасному дизайні так популярні: великі вікна та багато світла; натуральні матеріали: дерево, камінь, лляні тканини (они приємні на дотик, створюють відчуття тепла та натуральності); кімнатні рослини, що живлять простір, покращують повітря;

- позитивний вплив на всі органи почуттів. Емоції формуються через: дотик (м'який плюшевий плед, гладка поверхня дерева, текстура декоративної штукатурки – різноманітність відчуттів робить простір цікавішим для дотику); слух (м'які килими, пластикові вікна та навіть неголосно фонові музика допомагають створити приємну тишу та акустичний комфорт); відчуття запаху (легкий аромат кави, запах дерева або цитрусів – приємні запахи піднімають настрій та покращують психологічний стан людини);

- відображення особистості. Найзатишніший простір – це той, що розповідає нашу історію. Це не про те, щоб сліпо копіювати картинки з Pinterest, а про те, щоб оточити себе речами, які мають для нас значення:

сімейні фото, подорожні сувеніри, картини, створені друзями або власноруч. Це створює відчуття, що людина знаходиться у «своїй фортеці»; місце для хобі (чи то куточок для читання, чи стіл для малювання – наявність особистого куточка, де людина займається улюбленою справою, дуже важлива для емоційного стану;

– відчуття безпеки та затишку. Для цього треба: створити особистий «куточок» (невелика камерна зона, де можна сховатися з книжкою або чашкою кави); використовувати м'яке, тепле освітлення (різні джерела світла – настільні лампи, свічки, гірлянди) замість однієї яскравої люстри.

Таким чином, підсумовуючи, можемо зазначити, що дизайн інтер'єру власного помешкання – це набагато більше, ніж просто розстановка меблів і підбір кольорів. Це справжнє мистецтво створення особистого простору, що не лише зручне для життя, але й корисне для нашої психіки та емоційного стану.

Отже, сучасний дизайн інтер'єру власного помешкання перестав бути лише про функціональність та естетику. Сьогодні це передусім мистецтво створення емоційного комфорту: поєднання природи (натуральні матеріали, рослини), затишку (м'яке світло, комфортні текстури), прояв особистості (речі з історією). Справжнє затишне помешкання – це особистий простір, де людям психологічно безпечно та комфортно, де вони мають змогу бути собою та відновлювати сили після напруженого дня.

Література:

1. Белова І.О. Основи дизайну інтер'єру : навчальний посібник. Київ : Ліра-К, 2020. 228 с.
2. Гнатюк М.М. Дизайн інтер'єру житлових приміщень. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2019. 156 с.
3. Кравчук О.Л. Художнє проєктування житлового середовища: теорія і практика. Харків : ХНУБА, 2021. 212 с.
4. Коваль І.В. Український стиль в інтер'єрі: традиції та сучасність. *Мистецтвознавчі записки*, 2022. № 42. С. 85–92.
5. Петренко Н.Ю. Ергономічні принципи організації житлового простору. *Архітектурний вісник КНУБА*, 2021. № 4. С. 41–47.
6. Сорока Т.Г. Український етнодизайн у сучасному житлі. *Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв*, 2020. № 5. С. 67–73.

Тимченко С. В.,

студентка 22-Т групи

факультету технологічної і професійної освіти

Глухівського національного педагогічного університету

імені Олександра Довженка

Науковий керівник – канд. пед. наук, доцент Борисенко Н. А.

ЕКОЛОГІЧНІ ТЕНДЕНЦІЇ В СУЧАСНОМУ ДЕКОРАТИВНОМУ МИСТЕЦТВІ НА УРОКАХ ТЕХНОЛОГІЙ

На тлі прискореного технічного прогресу і критичного загострення глобальних екологічних проблем, що проявляються, зокрема, у нерациональному споживанні природних ресурсів та утворенні масштабних сміттєзвалищ, роль декоративного мистецтва не може залишатися пасивною [1]. Сформована ситуація вимагає кардинального переосмислення традиційних художніх підходів та нагальної інтеграції екологічних принципів у художньо-промислову діяльність.

Питання інтеграції екологічних тенденцій набуває виняткового значення в освітньому процесі з технологій. Упровадження екодизайну та принципів сталого розвитку безпосередньо корелює із завданнями проєктно-технологічної діяльності в закладах освіти. Саме тут відбувається послідовне формування компетентностей, пов'язаних із раціональним використанням матеріальних ресурсів, застосуванням вторинної сировини [3], а також із критичним аналізом життєвого циклу створюваного виробу. Таким чином, засвоєння екологічних аспектів є невіддільним елементом професійної підготовки майбутніх фахівців.

Мета дослідження полягає у проведенні теоретичного аналізу й систематизації ключових екологічних тенденцій у сучасному декоративному

мистецтві, а також в обґрунтуванні їхньої практичної значущості для формування екологічної свідомості учнів на уроках технологій.

Екологічний дизайн (екодизайн), що впроваджується на уроках технологій, являє собою філософсько-практичну концепцію, головна мета якої – мінімізація негативного впливу на довкілля протягом усього життєвого циклу продукту [2].

Основні принципи екодизайну включають: раціональне споживання ресурсів, використання безпечних матеріалів, енергозбереження під час виробництва та експлуатації [5], а також забезпечення ефективної можливості вторинного використання і повної утилізації виробів [2].

Визначальні екологічні тенденції в декоративному мистецтві: 1) акцент на екологічних матеріалах – простежується активне впровадження натуральних, біорозкладних та вторинних матеріалів (вторсировини) у процесі створення декоративних об'єктів та інтер'єрів [3]; 2) сталі практики та інновації передбачають створення довговічних виробів, що сприяє формуванню культури сталого розвитку [4], а також інтеграцію інноваційних рішень, які гармонійно поєднують природу та урбаністичне середовище [1]; 3) арт-екологія (Екоарт) як соціокультурний феномен. Арт-екологія є потужним креативним напрямом, який виник як пряма реакція митців на погіршення екологічної ситуації. Його завдання – привернення уваги громадськості до проблем забруднення через мистецькі інсталяції та скульптури зі сміття [1]. Екоарт трансформує забруднюючі матеріали на естетично цінні та концептуальні вироби, виконуючи функцію соціального активатора.

Серед історичних форм арт-екології, що мали значний вплив, виділяють: арте повера, ленд-арт (використання природного ландшафту як експозиційної платформи), паблік-арт та парк-арт.

Екологічні тенденції в сучасному декоративному мистецтві, які доцільно впроваджувати на уроках технологій, становлять не просто напрям розвитку, а світоглядну необхідність, що обумовлена викликами глобальних екологічних проблем [4]. Концепції екодизайну та арт-екології є провідними векторами, які

забезпечують трансформацію мислення і споживчих звичок, пропонуючи екологічно відповідальні та естетично привабливі рішення [2]. Практична значущість проведеного дослідження полягає в акцентуванні на ключовій ролі екодизайну в технологійчній освіті як важливого чинника безпечного розвитку. Подальші дослідження будуть зосереджені на вивченні потенціалу нових біорозкладних матеріалів.

Література:

1. Арт-екологія: про збереження природи мовою мистецтва: URL: <https://usionline.com/art-ekolohiia-pro-ekolohiiu-movoiiu-mystetstva/>
2. Васильченко В.В. Екологічний дизайн та формування екологічної свідомості у сучасному дизайні. *Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв*. 2018. № 4. С. 13-17.
3. Демченко О.О. Сучасні тенденції використання вторинної сировини в декоративно-прикладному мистецтві. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. Серія: Педагогіка. 2020. № 1. С. 110-116.
4. Петренко Л.В. Екологічна свідомість і культура в умовах сталого розвитку. *Екологічний вісник*. 2017. № 3. С. 34-38.
5. Ткаченко В.М. Енергоефективність у дизайні: принципи та рішення. Львів : Світ, 2020. 210 с.

Шевель Б. О.,

*доцент кафедри технологічної і професійної освіти
Глухівського національного педагогічного університету
імені Олександра Довженка*

ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ТЕХНОЛОГІЙ

Сучасна українська економіка поступово інтегрується в європейський та глобальний економічний простір, що зумовлює необхідність трансформації підходів до професійної підготовки майбутніх фахівців. З огляду на процеси реструктуризації економіки країни, змінюються вимоги до змісту, форм і методів економічної освіти, що особливо актуально для підготовки кадрів у сфері освіти.

Нормативно-правові засади цієї трансформації закладені в основоположних документах, зокрема в Законах України «Про освіту» та «Про вищу освіту», Національній стратегії розвитку освіти в Україні, а також у Концепції розвитку економічної освіти. Вказані документи окреслюють стратегічні напрями модернізації освітнього середовища, передбачають реалізацію пріоритетних реформ та створюють сприятливі умови для глибоких якісних змін в освітньому процесі.

Останніми роками в Україні активно проводяться наукові дослідження, які стосуються формування ключових і професійних компетентностей у майбутніх фахівців. Аналіз сучасних науково-педагогічних джерел свідчить, що для студентів, які здобувають освіту за спеціальністю Середня освіта «Технології», економічна компетентність є однією з базових складових їхньої фахової підготовки. Саме вона забезпечує майбутнім педагогам здатність розуміти економічні процеси, приймати ефективні рішення у професійній діяльності, раціонально використовувати ресурси та орієнтуватися в умовах ринкової економіки.

Отже, актуальність обраного дослідження зумовлена низкою вагомих чинників, що відображають як загальносуспільні трансформації, так і специфіку розвитку педагогічної освіти в Україні. Зокрема:

1. Підвищенням суспільного запиту до рівня економічної компетентності майбутніх учителів технологій, що є наслідком активних соціально-економічних змін у країні та викликів, пов'язаних із модернізацією освіти;
2. Сучасними тенденціями у сфері педагогічної освіти, особливо технологічної, що передбачають посилення міждисциплінарних зв'язків і вимагають від фахівців сформованої економічної компетентності як необхідної складової їхньої професійної діяльності;
3. Наявним, але недостатньо реалізованим потенціалом закладів вищої освіти у забезпеченні якісної підготовки студентів із високим рівнем економічної освіченості та практичних економічних навичок;

4. Відчутним дефіцитом науково обґрунтованих і методично забезпечених підходів до цілеспрямованого формування економічної компетентності у майбутніх вчителів технологій.

З урахуванням наведених аспектів, вивчення процесу формування економічної компетентності майбутніх учителів технологій набуває особливої значущості. Сучасні виклики освітнього й економічного середовища зумовлюють необхідність перегляду традиційних підходів до підготовки педагогічних кадрів, переосмислення усталених методик і подолання стереотипів щодо ролі економічних знань у професійній діяльності вчителя.

У нинішніх умовах особливо актуальним є підготовка фахівців нової генерації – мобільних, професійно зрілих, здатних до критичного мислення, глибокого аналізу фінансово-господарських процесів, прийняття ефективних рішень і постійного професійного самовдосконалення. Саме такі фахівці зможуть не лише бути конкурентоспроможними на ринку праці, а й стати активними провідниками економічної культури у навчальному середовищі.

У цьому контексті вивчення сутності поняття «економічна підготовка» набуває ключового значення. Як зазначає А. Нісімчук, – це цілеспрямований процес формування у здобувачів освіти системного уявлення про наукові закономірності функціонування ринкової економіки, набуття фундаментальних економічних знань, розвиток організованості, ініціативності, а також готовності до професійної діяльності на високому рівні. Вона передбачає також опанування навичками застосування економічних знань у практичній діяльності, що є запорукою ефективності праці сучасного педагога-технолога [2].

Поняття «економічна компетентність» у контексті професійної діяльності педагогічних працівників наразі не має усталеного, однозначного тлумачення та чітко визначених характеристик. У науково-педагогічній літературі воно переважно розглядається як інтегрована складова професійної компетентності вчителя. У цьому значенні економічна компетентність трактується не лише як сукупність знань і вмінь у сфері економіки, а як ключова умова та водночас

результат особистісно орієнтованої трансформаційної діяльності майбутнього педагога.

Ця діяльність спрямована на глибоке осмислення власної ролі в соціально-економічному середовищі, на свідоме професійне зростання, розвиток важливих особистісних якостей і формування здатності приймати відповідальні рішення в умовах змін. Таким чином, економічна компетентність виконує не лише функцію прикладного інструмента, але й виступає інтегративним компонентом загальної професійної структури, що забезпечує цілісність і якість педагогічної підготовки [1, с. 52].

Сучасна наукова думка свідчить, що загальна модель економічної компетентності, якою користується більшість дослідників, потребує подальшого уточнення з урахуванням особливостей конкретної професійної діяльності. Щодо педагогів закладів загальної середньої освіти, зокрема вчителів-предметників, ключовим чинником виступає зміст їхньої професійної діяльності. Саме на його основі доцільно виокремлювати типові професійні здібності, які можуть бути критеріями для характеристики кожного компонента економічної компетентності.

Формування означеної дефініції у майбутніх учителів технологій розглядається як цілеспрямований і систематичний процес. Він має забезпечити не лише засвоєння базових економічних знань і розвиток відповідних умінь, але й сформувати стійку позитивну мотивацію до вивчення економічних дисциплін, ціннісне ставлення до економічної культури та розуміння її ролі в педагогічній і суспільно-виробничій діяльності. Такий підхід сприяє розвитку особистісних якостей, необхідних для успішної професійної реалізації в умовах сучасної економіки.

У контексті формування економічної компетентності особливе значення має стимулювання проєктного мислення майбутніх фахівців. Це тлумачиться як створення умов для позитивної динаміки розвитку мисленнєвих процесів у сфері економіки завдяки впливу освітнього середовища, педагогічної взаємодії та виховної роботи. Йдеться про формування здатності бачити проблему,

аналізувати ситуацію, приймати економічно доцільні рішення, виходячи з потреб сучасного ринку.

Серед ефективних методів стимулювання економічно орієнтованої освітньої діяльності студентів варто виділити:

- створення позитивної й безпечної навчальної атмосфери;
- збагачення навчального середовища інноваційними елементами, що сприяють зацікавленості;
- підтримку і заохочення до висловлення оригінальних ідей;
- стимулювання до взаємодії та спільного вирішення економічних завдань;
- широке застосування нестандартних, творчих, дослідницьких форм роботи;
- демонстрацію прикладів ефективного й креативного підходу до аналізу економічних ситуацій.

Економічна компетентність майбутнього вчителя технологій має формуватися на основі інтеграції гуманітарної, філософської, психолого-педагогічної та технологічної підготовки. Такий міждисциплінарний підхід дозволяє не лише опанувати економічні знання, а й забезпечити високу економічну освіченість, критичне мислення та творчість у вирішенні професійних завдань. Водночас це підвищує конкурентоспроможність випускника як у системі освіти, так і в соціально-економічному просторі загалом.

З огляду на радикальні трансформації економіки, пов'язані з ринковими механізмами, постає об'єктивна потреба в оновленому підході до економічної підготовки майбутніх вчителів технологій. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває розробка науково-обґрунтованих методичних інструментів, які б забезпечували ефективне формування економічної компетентності як у процесі навчання у вищому закладі освіти, так і в межах безперервної професійної освіти, зокрема в системі післядипломного підвищення кваліфікації.

Література:

1. Кінах Н.В. Структура економічної компетентності педагога нової української школи. *Science Review*. 2017.№. 7(7). Vol. 4. December 2017. P. 52–54.
2. Нісімчук А. С. Педагогіка : підручник. Київ : Атіка 2007. 344 с.

Яценко В. О.,

студент 6М-Т групи

Глухівського національного педагогічного університету

імені Олександра Довженка

Науковий керівник – канд. пед. наук, доцент Марченко С. С.

ІНТЕГРАЦІЯ ТЕХНОЛОГІЙ ЛАЗЕРНОГО ГРАВІЮВАННЯ У ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОГО ПРЕДМЕТА «ТЕХНОЛОГІЇ» СТАРШОЇ ШКОЛИ

Сучасна технологічна освіта спрямована на формування у здобувачів освіти технологічної, інженерної та цифрової компетентностей, що відповідає концептуальним засадам Нової української школи. Впровадження інноваційних технологій у навчальний процес є одним із ключових чинників модернізації змісту освітньої галузі «Технології». Особливе місце серед сучасних засобів виробництва займають верстати з числовим програмним управлінням (ЧПУ), які забезпечують можливість виготовлення реальних об'єктів на основі цифрових моделей виробів. Одним із найперспективніших напрямів їхнього застосування в шкільній практиці є лазерне гравіювання деревини, що поєднує традиційні технологічні знання з елементами цифрового виробництва [1].

Лазерне гравіювання – це процес випалювання зображень або написів на поверхню матеріалу за допомогою лазерного випромінювання. У навчальному середовищі використання лазерного гравіювального верстата відкриває широкі можливості для реалізації принципів STEM-освіти, формування просторового мислення, художнього смаку, технологічної дисципліни та креативності учнів. Робота з таким устаткуванням дозволяє інтегрувати в навчальний процес

сучасні цифрові інструменти проєктування – зокрема системи автоматизованого креслення (QCAD, AutoCAD, Tinkercad) – та забезпечити практичну спрямованість вивчення розділу «Обробка матеріалів» [3].

Педагогічна доцільність використання лазерного гравіювання в освітньому процесі полягає у поєднанні інженерно-технічної підготовки з художньо-естетичним вихованням. Учні мають змогу переходити від створення ескізу майбутнього виробу до його матеріального втілення, що підсилює мотивацію до навчання, сприяє розвитку конструктивного мислення та формуванню компетентності у сфері сучасних виробничих технологій. Як відзначає Марченко С., досвід використання лазерного гравіювального верстата в освітньому середовищі дає змогу поєднати теоретичні знання з практичними навичками через діяльнісний підхід, що повністю відповідає вимогам компетентнісного навчання [1].

Методичні засади інтеграції лазерного гравіювання у зміст предмета «Технології» передбачають реалізацію проєктно-технологічного підходу, при якому учні створюють індивідуальні або групові вироби. При цьому послідовність дій включає: ознайомлення з принципом роботи лазерного гравера, підготовку 2D- або 3D-моделі, налаштування параметрів гравіювання, виконання пробного запуску, контроль якості та естетичне оформлення готового виробу. Така діяльність вимагає від учнів не лише технічних умінь, але й вміння планувати, обґрунтовувати рішення, працювати в команді, дотримуватися правил безпеки праці тощо.

Змістовна інтеграція лазерного гравіювання у шкільний курс «Технології» може бути реалізована під час вивчення тем: «Технології обробки деревини», «Проектування виробів із фанери», «Художнє оформлення виробів», «Дизайн і технології інтер'єру». На уроках учні можуть виконувати проєкти з виготовлення декоративних панно, підставок, медалей, навчальних таблиць або елементів шкільного інтер'єру. Це не лише розвиває естетичний смак і точність виконання, але й допомагає усвідомити міжпредметні зв'язки між технологією,

фізикою, інформатикою та образотворчим мистецтвом [2; 3].

Використання лазерного гравера з ЧПУ на уроках технологій потребує певного рівня технічної підготовки педагога. Тому важливо, щоб учитель технологій володів основами програмування обладнання, розумів принцип дії лазера, налаштування потужності, швидкості різання та гравіювання, а також мав навички роботи в графічних редакторах. Такі компетентності повинні формуватися під час фахової підготовки майбутніх учителів технологій у закладах вищої освіти, що підкреслюється в сучасних наукових публікаціях з методики професійної підготовки педагогів технологічного профілю [2].

Педагогічний потенціал використання лазерного гравіювання полягає у можливості реалізувати індивідуальні та колективні освітні проєкти, які мають реальний практичний результат. Учні створюють власні вироби, що можуть використовуватися у школі або вдома, беруть участь у виставках і конкурсах технічної творчості. Це сприяє розвитку ключових компетентностей: інженерного мислення, відповідальності, естетичної культури та підприємливості. Вчитель у цьому процесі виконує роль наставника, консультанта і модератора навчального процесу, підтримуючи інтерес до експериментальної діяльності та забезпечуючи безпечне середовище роботи з обладнанням.

Таким чином, інтеграція лазерного гравіювання у зміст навчального предмета «Технології» старшої школи є ефективним напрямом удосконалення технологічної освіти. Вона дозволяє поєднати традиційні ручні навички з сучасними цифровими інструментами, формує у старшокласників цілісне уявлення про технологічні процеси, розвиває креативність, точність і прагнення до самореалізації у сфері технічної творчості. Такий підхід відповідає тенденціям розвитку STEM-освіти, сприяє формуванню цифрової та технологічної грамотності молоді й готує учнів до діяльності у сучасному високотехнологічному виробничому середовищі.

Література:

1. Марченко С. С. Використання лазерного гравірувального верстата. Технологічна освіта в контексті концептуальних засад Нової української школи : матеріали регіонального науково-методичного семінару, 26 листопада 2021 р., м. Глухів. Глухів : ГНПУ ім. О. Довженка, 2021. С. 27–30.
2. Платченко А. А. Використання ЧПК верстатів для виготовлення друкованих плат. Матеріали міжнародного молодіжного форуму. Харків: НТУ «ХП», 2020. С. 88–92.
3. Устаткування з лазерного різання і гравіювання дерева. Матеріали кафедри технологій та дизайну виробів з деревини. Київ: НУБіП України, 2023. С. 15–22.

СЕКЦІЯ: ПОЧАТКОВА ОСВІТА

Алексєєв Є. О.,

*здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Навчально-наукового інституту педагогіки і психології
Глухівського національного педагогічного університету
імені Олександра Довженка.*

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. Пішун С.Г.

ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ТА ГНУЧКІСТЬ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ВІДПОВІДЬ НА ВИКЛИКИ ВОЄННОГО СТАНУ

Воєнний стан в Україні спричинив безпрецедентну кризу в усіх сферах життя, включно з освітою. У відповідь на постійні безпекові загрози, масове внутрішнє та зовнішнє переміщення населення, а також руйнування інфраструктури, українська освітня система була змушена здійснити миттєву та глибоку трансформацію. Ця реакція базувалася на двох ключових фундаментах: прискорена цифрова трансформація та максимальна гнучкість в організації освітнього процесу. Ці вимушені зміни не лише зберегли функціональність системи, але й заклали основи для її подальшої модернізації.

До початку повномасштабної агресії цифровізація освіти в Україні була планомірним, але нешвидким процесом. Війна ж стала каталізатором, перетворивши цифрові технології на єдиний життєздатний шлях для забезпечення права на освіту.

По-перше, відбувся тотальний перехід до віддалених форматів. За відсутності можливості проводити очні заняття, дистанційне навчання, часто за допомогою комбінованих, або гібридних, моделей, стало нормою. Це вимагало не просто перенесення уроків у Zoom чи Google Meet, а й технологічної уніфікації. Центральну роль у цьому процесі відіграла «Всеукраїнська школа

онлайн» та інші національні освітні платформи. Вони забезпечили централізацію якісного навчального контенту, гарантуючи доступ до стандартизованих матеріалів учням, які опинилися в різних регіонах країни та світу. Це також допомогло зменшити навантаження на вчителів, надавши їм готові ресурси для асинхронної роботи.

По-друге, значно посилилася цифровізація адміністративних процесів. Швидке впровадження електронних журналів, систем електронного документообігу та хмарних рішень для зберігання даних забезпечило адміністративну стійкість. Навіть у разі фізичного знищення будівлі школи, освітні дані, результати оцінювання та облікові записи залишаються збереженими та доступними. Крім того, міжнародна підтримка стала вирішальною у подоланні цифрового розриву. Проекти з надання тисяч ноутбуків, планшетів та ліцензій на програмне забезпечення (зокрема від Google, Microsoft) допомогли забезпечити робочими інструментами тих вчителів та учнів, які втратили власне майно або були змушені переїхати.

По-третє, система навчилася функціонувати в умовах енергетичної кризи.

Потреба у безперебійності освіти під час блекаутів змусила впроваджувати елементи енергетичної стійкості (генератори, павербанки, Starlink) в освітніх хабах, а також остаточно закріпила пріоритет асинхронного навчання. Це дало змогу учням виконувати завдання та переглядати уроки тоді, коли з'являється електроенергія та зв'язок, що є квінтесенцією гнучкості.

В умовах повномасштабної війни, що супроводжується масовим переміщенням населення, руйнуванням інфраструктури та постійною загрозою, українська освітня система постала перед безпрецедентними викликами. Адекватна відповідь на них стала можливою завдяки прискореній цифровій трансформації та максимальній гнучкості освітньої діяльності. Ці два фактори перетворилися з бажаних інновацій на необхідну умову виживання та збереження якості освіти.

Воєнний стан перетворив цифровізацію освіти на єдиний можливий спосіб навчання. Це призвело до форсованого переходу до віддалених форматів, що вимагало не лише технічного забезпечення, але й швидкої зміни педагогічної культури. Відбулася централізація ресурсів, де національні цифрові платформи, («Всеукраїнська школа онлайн»), стали ключовими хабами для стандартизованого навчального контенту, забезпечуючи рівний доступ до якісних матеріалів для всіх учнів. Крім того, налагодилася управлінська цифровізація із запровадженням електронних журналів та цифрових інструментів для комунікації, що забезпечило адміністративну стійкість системи. Важливою складовою є міжнародна допомога, яка сприяє подоланню цифрового розриву, надаючи гаджети та ліцензії.

Гнучкість проявилася насамперед у здатності системи швидко адаптуватися до нестабільних безпекових та енергетичних умов. Гнучке навчальне середовище враховує потреби учнів та учителів, окремих груп батьків, а також раціональність структурування змісту і методів навчання, фізичного простору закладу освіти, можливості його максимального використання у навчанні та розвитку, застосування різних освітніх технологій [1, с. 17-18]. Найбільш яскравий прояв гнучкості – це впровадження *асинхронного навчання*. В умовах частих і непередбачуваних повітряних тривог, блекаутів та перебоїв зі зв'язком синхронні онлайн-уроки стали ненадійними. Перехід до асинхронного формату дозволяє учням та вчителям самостійно обирати час для навчання, мінімізуючи його втрату.

Система також демонструє гнучкість у моделях навчання, орієнтованих на місцевість. Застосовуються як суто дистанційне навчання у регіонах прямої загрози, так і змішане (гібридне) навчання там, де це дозволяє безпекова ситуація та наявність укриттів. Для тих, хто виїхав, посилено можливості сімейної та екстернатної форм. Окрім того, досягнуто програмної гнучкості через надання ширшої автономії педагогам для ущільнення та пріоритезації навчального матеріалу, що допомагає надолужити освітні втрати.

Цифрова трансформація є інструментом, що забезпечує необхідну гнучкість. Саме цифрові платформи та месенджери дозволяють підтримувати **безперервний зв'язок** між усіма учасниками процесу навіть у кризових ситуаціях. Більш того, гнучкі цифрові інструменти забезпечують **персоналізацію** навчання, дозволяючи вчителям адаптувати завдання для учнів з різним рівнем доступу до Інтернету та різними психоемоційними станами, забезпечуючи індивідуальну траєкторію. Нарешті, хмарні технології та мобільність даних гарантують збереження всіх навчальних даних, незалежно від фізичного стану будівлі школи. Трансформація освітнього процесу в умовах воєнного стану стала не лише тимчасовою адаптацією, а глибокою структурною зміною, яка поєднує гуманітарні, організаційні та психологічні підходи. Основними її вимірами стають забезпечення безперервності навчання, гарантія безпеки й психосоціальної підтримки учасників освітнього процесу [2, с. 10].

Цифрова трансформація та гнучкість не мали б успіху без трансформації ролі педагога. Вчитель, який раніше був лише транслятором знань, перетворився на багатофункціонального фахівця, який став:

- *технологічним фасилітатором*: повинен швидко освоїти безліч цифрових інструментів, вміти створювати якісний інтерактивний контент для асинхронної роботи та ефективно керувати онлайн-класом.

- *психолог і ментор*: умови війни вивели на перший план психосоціальну підтримку. Вчитель став першою ланкою психологічної допомоги. Він повинен вміти розпізнавати ознаки травматичних реакцій, надавати першу психологічну допомогу та інтегрувати в урок елементи емоційного розвантаження. Це вимагає масових тренінгів для педагогів.

- *тьютор з адаптації*: це підтримка індивідуальної освітньої траєкторії. Він повинен надавати учням консультації, допомагати орієнтуватися у великому обсязі цифрових матеріалів та підтримувати їхню самостійність та мотивацію.

У цьому контексті, психологічна безпека стала невід’ємною частиною освітньої діяльності. Всі організаційні рішення – від скорочення уроків до створення «безпечних» онлайн-просторів для спілкування – підпорядковані завданню мінімізувати стрес та підтримати ментальне здоров’я учнів та їхніх родин.

Цифрова трансформація та гнучкість – це не просто реакція на кризу, а фундамент нової освітньої архітектури України. Вони дозволили мінімізувати освітні втрати, підтримати соціальний зв’язок та, найголовніше, захистити право дітей на якісну освіту навіть під час найскладніших випробувань. Цей досвід створює базу для більш стійкої, інноваційної та доступної освітньої системи у повоєнний період.

Література:

1. Алєксєнко Т. Гнучке навчання в основних категоріях, характеристиках реальних практиках та потребах учнів щодо змісту підручників. *Проблеми сучасного підручника* : Київ, 2024. вип. 32. С.13-23. URL: <https://surl.li/xlkniz> (дата звернення 25.10.25).
2. Поліщук С. В., Бесарабчук Г. В. Трансформація освітнього процесу у закладах освіти в умовах воєнного стану: досвід України та світові практики. *Академічні візії*, 2025. Вип. 46. С. 1-12. URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/2267/2142> (дата звернення 23.10.25).

Андрієнко Е. І.,

*здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
факультету дошкільної і початкової освіти імені Валентини Волошиної
Вінницького державного педагогічного університету
Науковий керівник – канд. пед. наук, старший викладач Кушнір А. О.*

ВПЛИВ СІМ’Ї У ПІДГОТОВЦІ ДІТЕЙ ДО ШКІЛЬНОГО НАВЧАННЯ

Вступ дитини до школи є важливим етапом її життя, який супроводжується значними змінами у способі діяльності, соціальному статусі

та психологічному стані. Цей період вимагає від дитини не лише знань і навичок, а насамперед емоційної, соціальної та психологічної готовності до навчання. Головним середовищем, де формується готовність до шкільного життя, є сім'я, адже саме в родині дитина отримує перші уявлення про світ, спілкування, навчання та обов'язки.

Сім'я – це перше соціальне середовище, у якому дитина набуває досвіду спілкування, засвоює моральні норми, моделі поведінки та ставлення до навчання. Саме від батьків залежить, яким буде ставлення дитини до школи – зацікавленим, спокійним і довірливим чи, навпаки, тривожним і пасивним.

У роботах Л. І. Божович виділяються декілька параметрів психічного розвитку дитини, що найістотніше впливають на успішність навчання в школі. Серед них певний рівень мотиваційного розвитку дитини, що включає пізнавальні і соціальні мотиви учіння, достатній розвиток довільної поведінки і інтелектуальної сфери. Основним критерієм готовності до школи в працях Л.І. Божович виступає новоутворення „внутрішня позиція школяра», що являє собою сплав пізнавальної потреби і потреби в спілкуванні на новому рівні [4 с.1].

Батьки є першими вчителями та наставниками, які можуть розпізнати задатки обдарованості та створити сприятливі умови для їх розвитку [3].

Позитивна атмосфера у родині як основа успішного навчання.

Емоційний клімат у сім'ї впливає на впевненість дитини у власних силах і готовність приймати нові виклики. Як наголошує педагог В. Сухомлинський: «Любити дітей потрібно мудро. Дитина, що не вихована у дусі розчулення – егоїст. Вона не знає слів „неможна», „можна», „необхідно»» [6, 5].

Якщо в родині переважають підтримка, увага і любов, дитина сприймає навчання як цікаву діяльність, що приносить задоволення. Навпаки, постійна критика, порівняння з іншими, надмірні вимоги формують у неї тривожність і невпевненість.

Для гармонійного розвитку дитини необхідно забезпечити:

- стабільний емоційний зв'язок із батьками;
- послідовність у виховних впливах;
- можливість самостійності й прояву ініціативи;
- спільне проведення часу, спілкування та підтримку у будь-яких починаннях.

Негативні чинники сімейного виховання, що ускладнюють адаптацію до школи.

На процес підготовки до школи негативно впливають конфлікти в родині, відсутність єдності між батьками, жорсткий контроль або, навпаки, байдужість до дитини. Психологи виділяють низку патогенних факторів, які гальмують розвиток і соціалізацію: неприйняття індивідуальності дитини, завищені вимоги без урахування її можливостей, нестабільність виховання; порушення довіри та емоційної безпеки. Такі прояви породжують у дітей страх перед невдачею, агресивність або замкнутість, що суттєво ускладнює процес адаптації до школи.

Психологічна готовність дитини до школи: роль батьків.

Психологічна готовність охоплює інтелектуальний, мотиваційний, емоційно-вольовий та соціальний компоненти. У системі підготовки дітей шестирічного віку до школи Василь Сухомлинський використовував увесь арсенал краси навколишньої природи, мистецтво музики, ліричність і образність слова, народний фольклор, ігри. Такий підхід спричиняв розвиток дитячої фантазії, полегшував входження у світ науки, зближував різних за світосприйняттям, розвитком та темпераментом дітей із вчителем і допомагав у входженні до шкільного життя. Як зазначає В. Сухомлинський: «Батьки – не лише головні вихователі і наставники, а й перші вчителі і просвітителі дітей, оскільки саме в ранньому дитинстві закладаються основи їхньої навчально-пізнавальної діяльності. Тому педагог радив батькам постійно надавати серйозної уваги розвитку у дітей спостережливості, вміння мислити, уявляти, фантазувати, орієнтуватися в різноманітних життєвих ситуаціях» [2, 43].

Погляди В. Сухомлинського на значення родинного виховання.

Василь Сухомлинський приділяв велику увагу ролі сім'ї у вихованні дитини. Він наголошував, що «виховання починається з батьківського серця» і що саме в родині формується основа моральних, духовних та інтелектуальних якостей особистості. Педагог вважав, що любов до дитини має бути мудрою: надмірна опіка шкодить так само, як і байдужість.

Роль сім'ї у підготовці дітей до школи є визначальною. Саме родина створює базу для формування пізнавальної активності, самостійності, емоційної стабільності та соціальних навичок. Ефективне родинне виховання передбачає поєднання любові, вимогливості, послідовності та співпраці зі школою. Завдання батьків полягає не лише у навчанні дитини елементарних навичок читання чи лічби, а передусім у вихованні в неї позитивного ставлення до навчання, віри у власні сили й готовності долати труднощі. Тому головна місія сім'ї – створити умови, за яких дитина розвиватиметься гармонійно, з любов'ю до життя та бажанням пізнавати світ.

Література:

1. Бех І. Д. Особистість на шляху до духовних цінностей: монографія. Київ – Чернівці: Букрек, 2018. 320 с.
2. Бобляк. Л. В. О. Сухомлинський про роль сім'ї у формуванні шкільної зрілості дитини. *Реалізація ідей В.О.Сухомлинського у практиці роботи сучасних освітніх закладів: збірник матеріалів регіональних педагогічних читань* / Вип. 15; за ред.: Т. М. Лапшиної, Л. В. Любчак, Н. Ю. Родюк. Вінниця : ТОВ «Ландо ЛТД», 2018. С. 43-45.
3. Василюк А., Кіт Г. Учні покоління Альфа: специфіка навчання в умовах школи І ступеня. *Інновації в дошкільній і початковій освіті*. № 3. 2025. С. 9-20.
4. Войцїк К. В. Психологічна готовність дитини до шкільного навчання. На Урок. 2018. URL: <https://naurok.com.ua/stattya-psihologichna-gotovnist-ditini-do-shkilnogo-navchannya-47874.html> (дата звернення 18.10.2025)
5. Волкова Н.П. Педагогіка : навч. посіб. / Н.П. Волкова. К. : Академвидав, 2007. 616 с.
6. Педагогічні погляди Василя Сухомлинського на проблеми сімейного виховання. 2019. URL: <https://studfile.net/preview/10092143/page:5/> (дата звернення 18.10.2025)

Антипенко І. А.,

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти

Навчально-наукового інституту педагогіки і психології

Глухівського національного педагогічного університету

імені Олександра Довженка.

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. Пішун С.Г.

ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ОСВІТНІХ РЕСУРСІВ ДЛЯ РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНИХ УМІНЬ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

У сучасних умовах цифровізації освіти використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) стає невід'ємною частиною педагогічного процесу, особливо в початковій школі. Молодші школярі, як вікова група з високим рівнем пластичності психіки, потребують активних методів розвитку комунікативних умінь, які включають навички усного та письмового спілкування, групової взаємодії, вираження думок і емпатії. Актуальність теми зумовлена реформами Нової української школи (НУШ), де цифрові освітні ресурси (ЦОР) інтегруються для формування ключових компетентностей, зокрема комунікативної [4, с. 133–136]. За даними досліджень, ефективно застосування ЦОР не лише підвищує мотивацію учнів, але й сприяє формуванню навичок командної роботи в онлайн-середовищі, що є критичним у постпандемійний період дистанційного навчання.

Метою цієї роботи є аналіз теоретичних основ та практичних підходів до використання ЦОР для розвитку комунікативних умінь молодших школярів. Об'єктом дослідження є процес початкової освіти, предметом – роль цифрових ресурсів у комунікативному розвитку. У роботі розглянуто ключові інструменти, переваги та виклики впровадження.

Комунікативні уміння молодших школярів охоплюють здатність до вербального та невербального спілкування, розуміння емоцій співрозмовника

та участь у групових дискусіях. Згідно з концепцією НУШ, ці уміння формуються через інтеграцію ключових компетентностей, де інформаційно-цифрова компетентність є базовою. Цифрові освітні ресурси, такі як інтерактивні платформи, мобільні додатки та веб-сервіси Web 2.0, дозволяють моделювати реальні комунікативні ситуації в безпечному віртуальному просторі.

Теоретично, розвиток комунікації через ЦОР ґрунтується на принципах конструктивізму, де учень активно конструює знання через взаємодію. Наприклад, інструменти Web 2.0 (блоги, форуми, спільні документи) сприяють формуванню стійкої комунікативної компетентності, оскільки вимагають від учнів не лише споживання інформації, а й її створення та обміну. Дослідження показують, що такі ресурси підвищують рівень взаємодії, дозволяючи учням адаптувати матеріали до своїх інтересів, що мотивує до активного спілкування.

У контексті молодших школярів (7–10 років) важливо враховувати психологічні особливості: коротку увагу, візуальну орієнтацію та потребу в грі. ЦОР, як-от інтерактивні ігри та віртуальні екскурсії, відповідають цим вимогам, перетворюючи навчання на комунікативну гру. Методичні рекомендації щодо формування цифрової компетентності підкреслюють напрямки «професійне спілкування та співпраця» та «пошук, використання та створення цифрового контенту», що безпосередньо впливають на комунікативні навички. Таким чином, теоретична база підтверджує, що ЦОР не є заміником традиційного спілкування, а доповненням, яке розширює можливості для практики.

На практиці використання ЦОР для розвитку комунікації в початковій школі реалізується через інтерактивні платформи та гейміфікацію. Одним з ключових інструментів є Zoom та Google Classroom, які забезпечують синхронне спілкування: учні беруть участь у групових дискусіях, презентують проекти та отримують зворотний зв'язок у реальному часі [1]. Наприклад, під час уроків «Я досліджую світ» мобільні технології дозволяють проводити

віртуальні екскурсії на Google Arts & Culture, після яких учні обговорюють враження в чаті, розвиваючи навички опису та аргументації.

Гейміфікація є ефективним методом: сервіси на кшталт ClassDojo чи Kahoot вводять елементи змагання та нагород, мотивуючи учнів до співпраці. У ClassDojo вчителі створюють «класи» з бейджами за активну участь у дискусіях, що формує емпатію та командну комунікацію. Подібно, Padlet слугує «віртуальною дошкою» для мозкового штурму, де учні анонімно або відкрито діляться ідеями, аналізуючи внесок однокласників у реальному часі. Такі інструменти роблять навчання непередбачуваним і захоплюючим, як зазначається в дослідженнях про дидактичні ігри [3, с. 63–68].

Ще один аспект – візуалізація: інтелект-карти в Mindomo чи хмари слів у Wordart.com допомагають структурувати думки для презентацій. Учні переказують тексти за допомогою смайликів у месенджерах, що розвиває невербальну комунікацію та креативність. У дистанційному форматі Trello організовує групові проекти, де кожен учень відповідає за завдання, вчиться делегувати та звітувати, що імітує реальні комунікативні сценарії.

Виклики впровадження включають цифровий розрив (не всі учні мають доступ до гаджетів) та потребу в підготовці вчителів. Для подолання рекомендовано комбінувати ЦОР з офлайн-діяльністю та проводити тренінги з цифрової грамотності. Емпіричні дані з НУШ свідчать про підвищення рівня комунікації на 20–30% після інтеграції таких ресурсів.

Використання цифрових освітніх ресурсів є потужним інструментом для розвитку комунікативних умінь молодших школярів, сприяючи переходу від пасивного сприйняття до активної взаємодії. Інтерактивні платформи, гейміфікація та візуальні інструменти не лише мотивують, але й формують ключові навички співпраці в цифровому світі. Теоретичні основи, підкріплені практичними прикладами, підтверджують ефективність ЦОР у НУШ [2, с. 38–53].

Для подальшого вдосконалення необхідно розширювати підготовку педагогів та забезпечувати інклюзивний доступ. У перспективі інтеграція штучного інтелекту (наприклад, чат-ботів для рольових ігор) може посилити комунікативний розвиток. Загалом, ЦОР перетворюють освіту на динамічний процес, готуючи учнів до викликів сучасності.

Література:

1. Бондаренко О.В. Застосування цифрових технологій під час дистанційного навчання учнів початкової школи в освітньому процесі. *На Урок*. 2020. URL: <https://naurok.com.ua/zastosuvannya-cifrovih-tehnologiy-pid-chas-distanciynogo-navchannya-uchniv-pochatkovo-shkoli-v-osvitnomu-procesi-205566.h tml> (дата звернення: 01.10.2025).
2. Пісняк В.С. Застосування цифрових технологій у підготовці майбутніх учителів початкової школи до формування трудових компетентностей учнів з обмеженими можливостями здоров'я. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2023. Т. 94, № 2. С. 38–53. DOI: 10.33407/itlt.v94i2.5031.
3. Руденко Н. Формування готовності майбутніх учителів початкової школи до застосування інтерактивних технологій на уроках математики: педагогічні умови. *Педагогічний процес: теорія і практика*. 2016. № 2. С. 63–68. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pptp_2016_2_13 (дата звернення: 01.10.2025).
4. Широков Д.Л. Використання цифрових освітніх ресурсів в новій українській школі. *Нова українська школа як простір формування ключових компетентностей учасників освітнього процесу* : тези доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції (3 грудня 2020, Чернівці) / укл. Бирка М.Ф., Боярин Л.В., Куриш Н.К. Чернівці : ІППОЧО, 2020. С. 133–136.

Баб'як І. М.,

здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

факультету педагогічної освіти

Львівського національного університету імені Івана Франка

Науковий керівник – к-т пед. наук, доц. Подановська Г.В.

РОЗВИТОК КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ У КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

У сучасних умовах цифровізації освіти та швидких суспільних змін розвиток критичного мислення учнів наскрізним вмінням, що забезпечує їхню

здатність адаптуватися до викликів інформаційного суспільства. Критичне мислення визначається як здатність аналізувати, оцінювати, синтезувати інформацію, формулювати обґрунтовані висновки та приймати зважені рішення [9, с. 2]. Воно охоплює такі компоненти, як спостереження, інтерпретація, аналіз, оцінка та рефлексія, що є основою для ефективного вирішення проблем у реальному житті.

Теоретичні основи розвитку критичного мислення учнів досліджуються з акцентом на його формування з молодшого шкільного віку. О. В. Белкіна-Ковальчук визначає критичне мислення як процес, що включає виявлення аналітичних, оцінювальних та аргументаційних навичок, і пропонує систему вправ для їх розвитку в початкових класах [1, с. 12]. Вона підкреслює важливість педагогічних умов, таких як інтеграція інтерактивних методів у освітній процес, що сприяють формуванню критичного мислення [1, с. 12-14]. Аналогічно, Л. Роєнко акцентує на технологіях розвитку критичного мислення на уроках української мови, пропонуючи інтеграцію рефлексивних вправ на різних етапах уроку для посилення аналітичних здібностей дітей молодшого шкільного віку [5, с. 94].

У предметному навчанні значна увага приділяється інтеграції критичного мислення в конкретні дисципліни. І. Кашуб'як розробила триетапну структуру уроку математики (виклик, осмислення, рефлексія), яка включає методи «Кластер», «Дерево передбачень» та «Діаграма Венна» для стимулювання прогнозування, порівняння та категоризації [2, с. 243]. Ці методи сприяють розвитку логічного мислення та досягненню очікуваних навчальних результатів [2, с. 245]. А. Александрук наголошує на стратегіях розвитку критичного мислення в початкових класах, таких як відкриті запитання, групові дискусії та рефлексивні практики, адаптовані до вікових особливостей учнів [3, с. 23]. У контексті дистанційного навчання О. Степаненко, Т. Тесленко та С. Нагорняк пропонують використання структурованих запитань, колаборативних завдань та цифрових інструментів, таких як онлайн-форуми та

опитування, для підтримки взаємодії та розвитку критичного мислення в умовах війни [4, с. 91].

Зарубіжні дослідження доповнюють українські підходи акцентом на цифрові технології та проблемно-орієнтоване навчання. J. M. Spector та S. Ma підкреслюють роль запитувального навчання (*inquiry-based learning*), поєднаного зі штучним інтелектом, для створення персоналізованих середовищ, що сприяють розвитку критичного мислення через спостереження, дослідження та рефлексію [9, с. 4]. A. Mendenhall та T. E. Johnson досліджують використання Web 2.0 інструментів, таких як система соціальних анотацій (SAM-LS), для розвитку критичного мислення та розуміння тексту через стратегії прикладу, практики, рефлексії та колаборації [8, с. 268]. H. Huijser акцентує на проблемно-орієнтованому навчанні як інструменті підготовки учнів до цифрового майбутнього, залучаючи їх до реальних викликів з використанням технологій для аналізу та синтезу [6, с. 332].

D. T. Tiruneh, M. De Cock та J. Elen порівнюють імпліцитний (*implicit*) та інфузійний (*explicit*) підходи до дизайну навчальних середовищ, зазначаючи, що обидва перевищують традиційне навчання за ефективністю формування доменно-специфічного критичного мислення через проблемно-центровані завдання та рефлексію [10, с. 1070]. C. N. Loes, M. H. Salisbury та E. T. Pascarella підкреслюють роль активних методів, таких як дискусії та концептуальні карти, у сприйнятті, що сприяє розвитку критичного мислення [7, с. 830].

Отже, розвиток критичного мислення учнів у контексті сучасних педагогічних технологій вимагає комплексного підходу, що поєднує теоретичні засади з практичними методами, адаптованими до вікових, предметних та соціальних умов. Українські дослідження акцентують на початковій школі та дистанційних форматах, тоді як зарубіжні – на цифрових інструментах та проблемно-орієнтованому навчанні. Перспективи подальших досліджень полягають у розробці гібридних моделей, що інтегрують штучний інтелект із

традиційними педагогічними методами для забезпечення трансферу навичок критичного мислення у реальне життя.

Література:

1. Белкіна-Ковальчук О.В. Формування критичного мислення учнів початкових класів у процесі навчання : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. Наук. Волин. держ. ун-т ім. Лесі Українки. Луцьк, 2006. <http://194.44.187.2/eljourn/1/bielkina.pdf>. (дата звернення: 29.10.2025).
2. Кашуб'як І. Технологія розвитку критичного мислення учнів на уроках математики в початковій школі. *Освітній простір України*. 2019. № 15. С. 241–247. URL: <http://www.disslib.org/formuvannja-krytychnoho-myslennja-uchniv-pochatkovykh-klasiv-u-protsesi-navchannja.html>. (дата звернення: 29.10.2025)
3. Пометун О.І. Навчально-методичний посібник «Нова українська школа: розвиток критичного мислення в учнів початкової школи» <https://lib.imzo.gov.ua/navchalno-metodichn-posbniki/dlya-pedagogchnikh-pratsvnik-v-navchalno-metodichniy-posbnik-nova-ukrainska-shkola-kritichnogo-mislennya-v-uchniv-pochatkovo-shkoli/>. (дата звернення: 29.10.2025).
4. Степаненко О., Тесленко Т., Нагорняк С. Розвиток критичного мислення учнів та студентів під час дистанційного навчання в умовах війни. *Acta Paedagogica Volyniensis*. 2022. № 3. С. 89–94. URL: <https://dspace.nadpsu.edu.ua/bitstream/123456789/1580/1/1030-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-2193-1-10-20220805.pdf>. (дата звернення: 29.10.2025).
5. Роєнко Л. Технології розвитку критичного мислення молодших школярів на уроках рідної мови та читання. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Сер. Педагогіка*. 2009. № 2. С. 93–97. URL: <https://elibrary.kdpu.edu.ua/handle/123456789/8222>. (дата звернення: 29.10.2025).
6. Kek M. Y. C. A., Huijser H. The power of problem-based learning in developing critical thinking skills: preparing students for tomorrow's digital futures in today's classrooms. *Higher Education Research & Development*. 2011. Vol. 30, iss. 3. P. 329–341. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/07294360.2010.501074>. (дата звернення: 29.10.2025).
7. Loes C. N., Salisbury M. H., Pascarella E. T. Student perceptions of effective instruction and the development of critical thinking: a replication and extension. *Higher Education*. 2015. Vol. 69. P. 823–838. URL: <https://link.springer.com/article/10.1007/s10734-014-9807-0>. (дата звернення: 29.10.2025).
8. Mendenhall A., Johnson T. E. Fostering the development of critical thinking skills, and reading comprehension of undergraduates using a Web 2.0 tool coupled with a learning system. *Interactive Learning Environments*. 2010. Vol. 18, iss. 3. P. 263–276. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0260691712001694> (дата звернення: 29.10.2025).

9. Spector J. M., Ma S. Inquiry and critical thinking skills for the next generation: from artificial intelligence back to human intelligence. *Smart Learning Environments*. 2019. Vol. 6. Art. 8 URL: <https://slejournal.springeropen.com/articles/10.1186/s40561-019-0088-z> (дата звернення: 29.10.2025).

10. Tiruneh D. T., De Cock M., Elen J. Designing learning environments for critical thinking: examining effective instructional approaches. *International Journal of Science and Mathematics Education*. 2018. Vol. 16. P. 1065–1089. <https://link.springer.com/article/10.1007/s10763-017-9829-z> (дата звернення: 29.10.2025).

Барко М. Ю.,

аспірант кафедри педагогіки і психології початкової освіти

Навчально-наукового інституту педагогіки і психології

Глухівського національного педагогічного

університету імені Олександра Довженка

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. Пішун С. Г.

ЕФЕКТИВНІСТЬ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Сучасна система освіти України, зокрема в контексті реалізації Концепції Нової української школи, орієнтована на формування в учнів цілісного світогляду, моральних і культурних цінностей, здатності до діалогу культур і усвідомлення власної національної ідентичності. Цей процес передбачає перехід на компетентнісні засади, що покликані зменшити перевантаження учнів знанням компонентом та зосередитись на розвитку практичних умінь [5, с. 24].

У цьому процесі культурна компетентність розглядається як важлива складова ключових компетентностей, необхідних для успішної самореалізації особистості в сучасному світі. Вона відображає здатність людини розуміти культурне різноманіття, сприймати твори мистецтва, оцінювати культурні явища та брати участь у культурному житті суспільства [1, с. 45]. Особливо

актуальним є формування культурної компетентності саме в молодшому шкільному віці, коли закладаються основи світогляду, емоційно-ціннісні орієнтири та естетичні смаки.

Уроки музичного мистецтва є одним із найефективніших засобів цього процесу, адже музика є універсальною мовою культури, здатною викликати емоційний відгук і стимулювати духовний розвиток дитини [2, с. 112]. Ефективність педагогічних умов формування культурної компетентності молодших школярів зумовлюється системним поєднанням культурологічного, компетентнісного та діяльнісного підходів. Культурологічний підхід забезпечує усвідомлення учнями цінності культурної спадщини людства, компетентнісний – орієнтує на формування практичних умінь і навичок культурної взаємодії, а діяльнісний – акцентує увагу на активній участі учня у творчій діяльності [3, с. 88].

Ефективне формування культурної компетентності можливе лише за умови створення цілісного культурно орієнтованого освітнього середовища, у якому навчання й виховання відбуваються через особистісно значущий досвід спілкування з мистецтвом, культурними традиціями та духовними цінностями.

Однією з провідних педагогічних умов є інтеграція мистецького змісту навчання. Інтеграція дозволяє поєднувати музичні твори різних народів, історичних періодів і жанрів, створюючи в учнів цілісне уявлення про світову культурну спадщину. Завдяки цьому розвивається здатність порівнювати, узагальнювати, бачити спільне і відмінне у різних культурних традиціях. Такий підхід виховує толерантність, повагу до інших народів, розуміння універсальності мистецтва як засобу комунікації між культурами [4, с. 51]. Інтеграція також сприяє розвитку міжпредметних зв'язків – з історією, літературою, образотворчим мистецтвом, мовою, що підсилює пізнавальну мотивацію та поглиблює зміст навчання [1, с. 76].

Наступною важливою педагогічною умовою є створення культурно орієнтованого освітнього середовища. Таке середовище передбачає організацію

навчального процесу на засадах діалогу культур, де дитина має змогу не лише знайомитися з культурними зразками, а й співвідносити їх із власним життєвим досвідом [3, с. 154]. Особлива увага приділяється естетичному оформленню навчального простору, добору навчального матеріалу, що відображає різноманіття культур і формує емоційно-позитивне ставлення до мистецтва.

Важливим чинником ефективності педагогічних умов є розвиток емоційно-ціннісного ставлення до мистецтва. Культурна компетентність не може формуватися лише на рівні знань; вона передбачає переживання, співчуття, естетичне сприймання та моральне осмислення культурних явищ. Як зазначають дослідники, виховний вплив музики можливий тільки тоді, коли діти навчаються по-справжньому чути її і роздумувати над нею [4, с. 9]. Тому на уроках музики необхідно створювати ситуації, які стимулюють емоційне занурення – слухання музичних творів різних культур, виконання пісень, інсценізацій, ритмічних рухів, творчих імпровізацій. Такий підхід активізує внутрішній світ дитини, розвиває уяву, емпатію та формує здатність до естетичного переживання.

Сучасні мультимедійні технології значно підвищують ефективність процесу формування культурної компетентності. Завдяки використанню відеофрагментів, аудіозаписів, інтерактивних презентацій, віртуальних подорожей діти можуть побачити та почути зразки різних культур безпосередньо, що розширює їхній культурний досвід. Такі технології сприяють глибшому зануренню у мистецький контекст, забезпечують міжкультурну комунікацію та підсилюють мотивацію до пізнання. Важливо, щоб мультимедійні засоби не замінювали живе спілкування з музикою, а гармонійно його доповнювали, зберігаючи педагогічну доцільність і виховний потенціал.

Не менш значущим чинником є особистість учителя, який виступає носієм культури, провідником духовних цінностей і прикладом культурної поведінки. Ефективність педагогічних умов безпосередньо залежить від педагогічної

майстерності, культури спілкування, здатності створювати атмосферу творчості та довіри [3, с. 212]. Учитель має не лише передавати знання, а й формувати ціннісне ставлення, сприяти рефлексії учнів щодо власного культурного досвіду. Саме вчитель виступає модератором культурного діалогу, допомагаючи дитині осмислити місце власної культури серед інших.

Психолого-педагогічна ефективність педагогічних умов проявляється у розвитку трьох взаємопов'язаних рівнів: мотиваційного, когнітивного та діяльнісного. На мотиваційному рівні формується інтерес до музики та інших культур, позитивне ставлення до навчання. На когнітивному – засвоюються знання про культурні явища, музичні традиції, поняття та терміни. На діяльнісному рівні відбувається активне використання здобутих знань у творчій діяльності – співі, музикуванні, інсценуванні, художньому аналізі [5, с. 41]. Саме поєднання цих рівнів забезпечує цілісність формування культурної компетентності.

Отже, ефективність педагогічних умов формування культурної компетентності молодших школярів визначається їх комплексним характером і взаємозв'язком. Вона забезпечується через інтеграцію змісту навчання, створення культурно орієнтованого середовища, розвиток емоційно-ціннісної сфери, використання сучасних технологій і професійну майстерність учителя. Реалізація цих умов сприяє гармонійному розвитку особистості, формуванню естетичного смаку, толерантності, духовності та готовності молодших школярів до діалогу культур у сучасному світі.

Література:

1. Масол Л. М. Нова українська школа: методика навчання інтегрованого курсу «Мистецтво» у 3–4 класах на засадах компетентнісного підходу: навч.-метод. посіб. Київ : Генеза, 2020. 160 с.
2. Олексюк О. М. Музична культура особистості: теорія і практика формування: монографія. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2011. 640 с.
3. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва (Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін): підручник. Київ : Освіта України, 2008. 274 с.
4. Ростовський О. Я. Методика викладання музики в основній школі: навч.-метод. посібник. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2011. 640 с.

5. Савченко О. Я. Нова українська школа: розвиток наступності в навчанні учнів 1–5 класів: навч.-метод. посіб. Львів : Світ, 2019. 136 с.

Білка Л. М.,

здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Навчально-наукового інституту педагогіки і психології

Глухівського національного педагогічного університету

імені Олександра Довженка.

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. Пішун С.Г.

ФОРМУВАННЯ АНТИБУЛІНГОВОГО СЕРЕДОВИЩА В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ ЧЕРЕЗ СПІВПРАЦЮ ПЕДАГОГІВ, УЧНІВ ТА БАТЬКІВ

Створення безпечного та сприятливого навчального простору, вільного від агресії та цькування, є першочерговим завданням початкової школи, оскільки саме в молодшому шкільному віці (6–10 років) закладаються основи соціальної взаємодії та емоційного інтелекту. Булінг у початковій школі часто має приховані форми, виявляючись через соціальне виключення, ігнорування або непряму вербальну агресію, що вимагає комплексного та системного підходу до його профілактики. В умовах, коли форми булінгу ускладнюються, зокрема через поширення кібербулінгу, а традиційні методи протидії часто виявляються недостатньо ефективними [4, с. 48-54], виникає нагальна потреба у глибокому переосмисленні підходів до виховання та взаємодії в дитячому колективі. Наслідки булінгу є руйнівними для дітей та підлітків, впливаючи на їхнє психічне здоров'я, самооцінку, академічну успішність та соціальну адаптацію.

Ефективне формування антибулінгового середовища можливе лише за умови тристоронньої співпраці ключових учасників освітнього процесу:

педагогів, учнів та батьків. Участь педагогічного колективу виходить далеко за межі простих інструкцій щодо реагування. Вчителі є архітекторами безпечного клімату і повинні керуватися принципом проактивності, а не реактивності. Це вимагає від них постійного моніторингу соціально-емоційного стану класу, що включає спостереження не лише під час уроків, але й на перервах та у позакласній діяльності, де булінг найчастіше проявляється. Для підвищення ефективності їхньої роботи необхідно запровадити систему систематичного професійного розвитку (тренінгів, супервізій) з акцентом на ненасильницькому спілкуванні та медіації. Педагоги мають оволодіти техніками «нейтрального втручання», щоб припиняти агресію, не вдаючись до звинувачень чи публічного приниження агресора, що може погіршити ситуацію. Важливим елементом є педагогічна рефлексія: колектив має регулярно аналізувати динаміку стосунків у класах, обговорювати складні випадки та ділитися успішними практиками превенції.

Кожен вчитель має усвідомлювати, що його особиста поведінка та стосунки з учнями є моделлю для наслідування, тому демонстрація поваги, справедливості та емоційної витримки є обов'язковою умовою формування антибулінгового клімату. Крім того, адміністрація школи повинна забезпечити чіткий, заздалегідь розроблений план дій на випадок булінгу, який відомий усім вчителям і передбачає чітку послідовність кроків від фіксації до психологічної підтримки жертви та корекційної роботи з кривдником. Цей план має бути інтегрований у загальну політику школи щодо безпеки.

Основною функцією педагогічного колективу є не лише реагування на випадки цькування, але й превентивна робота через інтеграцію елементів соціально-емоційного навчання у щоденний навчальний процес. Вчителі початкових класів, як ключові фігури у житті молодших школярів, мають пройти спеціалізоване навчання з ідентифікації ранніх ознак булінгу та ознак емоційного стресу у дітей. Вони повинні чітко засвоїти протоколи реагування, які передбачають негайне припинення агресії, документування інциденту та

конфіденційну роботу з усіма сторонами конфлікту. Критично важливою є єдина позиція всіх вчителів щодо неприпустимості будь-яких форм насильства; толерантність до агресивної поведінки одного педагога зводить нанівець зусилля всього колективу. Учителі повинні створювати умови для розвитку емпатії через спеціальні вправи, обговорення літературних творів та моделювання ситуацій, навчаючи дітей розуміти почуття інших та конструктивно вирішувати конфлікти без залучення сили.

Залучення учнів передбачає їхнє перетворення з об'єктів захисту на активних агентів змін та партнерів дорослих. У молодшій школі цей процес має бути ігровим та наочним. Однією з найбільш ефективних форм є створення «Команд допомоги» або «Послів доброзичливості» з числа відповідальних та емпатичних учнів 3-4 класів. Ці діти, під наглядом дорослих, можуть виконувати функції моніторингу на перервах та допомагати іншим інтегруватися в колектив. Дитяче самоврядування може бути потужним інструментом для запобігання боулінгу, створюючи демократичне середовище. Сучасними аналогами таких підходів можна вважати практики медіації ровесників [2, с. 41-50] та підходи відновного правосуддя [3, с. 60-85], де метою є відновлення стосунків, а не лише покарання. Діти повинні знати, що повідомлення про цькування є актом турботи та відповідальності, а не зрадою. Важливо навчити учнів безпечним, «недраматичним» методам втручання, таким як відволікання уваги агресора, запрошення жертви до спільної гри або негайне звернення до дорослого. Педагоги мають проводити регулярні класні години або «кола спільноти», де учні спільно виробляють та обговорюють класні правила взаємодії та наслідки їхнього порушення. Коли правила формуються самими дітьми, вони сприймають їх як свої власні і більш охоче їх дотримуються. Таким чином, відбувається зміна культурної норми: від культури мовчання та байдужості до культури втручання та взаємоповаги. Це зміцнює почуття спільної відповідальності за клімат у класі та школі. Необхідно працювати не лише з агресорами та жертвами, але й з групою

спостерігачів – найбільшою категорією учасників булінгу, які своїм мовчанням або схваленням підтримують насильство.

Без залучення батьків успішна протидія булінгу неможлива. Сім'я є первинним джерелом формування соціальних навичок, а батьки часто першими помічають зміни у поведінці дитини (тривожність, небажання йти до школи). Співпраця з батьками має бути систематичною та двосторонньою. Школа повинна організовувати просвітницьку роботу (семінари, батьківські лекторії) щодо видів булінгу, його психологічних наслідків та правової відповідальності. Важливо донести до батьків, що булінг – це проблема не окремої дитини, а функціональний розлад шкільного середовища. Батьків необхідно навчити спокійному та підтримуючому реагуванню на повідомлення дитини про цькування та уникненню агресивних дій у відповідь на виявлення агресора. Коли йдеться про агресора, співпраця з його батьками повинна бути конфіденційною та конструктивною, спрямованою на корекцію поведінки дитини вдома та в школі, а не на її покарання. Тільки коли педагоги, учні та їхні батьки діють як єдиний антибулінговий фронт, ґрунтуючись на взаємній довірі та спільній відповідальності, можна досягти сталого ефекту та створити справді безпечне освітнє середовище, що є основою для всебічного розвитку молодшого школяра.

Література:

1. Запобігання та протидія булінгу (цькуванню) в закладах освіти: Наук.-метод. посіб. / кол. авт. ; за заг. ред. В. Г. Кременя ; МОН України, Ін-т обдарованої дитини НАПН України. Київ, 2023. 248 с.
2. Практики вирішення конфліктів мирним шляхом у закладах освіти: посібник / за заг. ред. М. Сейми. Київ : ЮНІСЕФ, 2019. 96 с.
3. Шкільна служба порозуміння: розвиток медіації та відновних практик в українських школах / за ред. І. Сушенцевої. Київ : Центр «Ла Страда-Україна», 2022. 160 с.

Бірюк О. А.,

аспірант кафедри педагогіки і психології початкової освіти

Навчально-наукового інституту педагогіки і психології

Глухівського національного педагогічного

університету імені Олександра Довженка.

Науковий керівник – д-р. пед. наук, проф. Пінчук І. О.

СОЦІАЛЬНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА ЯК НЕОБХІДНА ЯКІСТЬ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ

У сучасному світі глобальні виклики (війни, екологічні проблеми, цифровізація, масові міграції, соціальна напруга) вимагають від людини високого рівня соціальної компетентності, тобто здатності жити й діяти у взаємозалежному, мультикультурному, технологічно розвиненому суспільстві.

Початкова школа є базовим етапом формування особистості, коли закладаються основи комунікативних, моральних, емоційних і поведінкових навичок.

Відповідно до Закону України про освіту «громадянські й соціальні компетентності, пов'язані з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту й здорового способу життя, усвідомленням рівних прав і можливостей» [4].

У Державному стандарті початкової освіти зазначено соціальну компетентність як одну з ключових компетентностей, що передбачає «усвідомлення важливості демократії, справедливості, рівності, поваги до прав людини й верховенства права; інтерес до історії і культури України та інших країн, повагу до різноманітності традицій і звичаїв; усвідомлення себе як громадянина України; спроможність поводитися відповідально, із дотриманням

правил і норм, що діють у спільноті, долучатися до розв'язання суспільних проблем та ініціювати проєкти; життєву стійкість, здатність діяти в нових непередбачуваних обставинах, рефлексію, підтримку власного фізичного й ментального здоров'я, емпатію, готовність співпрацювати, домовлятися і мирно розв'язувати конфлікти; піклування про особистий і соціальний добробут, формування уявлень про власне майбутнє» [3].

Формування соціальної компетентності здобувача початкової освіти є важливим завданням для успішної адаптації та інтеграції учня в суспільстві. Це інтегрована якість поєднує здатність до ефективної взаємодії з іншими людьми, уміння розуміти емоції, мотиви та наміри партнерів; здатність співпрацювати, вирішувати конфлікти, дотримуватися соціальних норм; навички саморегуляції та емпатії. Її основу становлять емоційний інтелект, комунікативна культура, морально-етична поведінка, громадянська позиція.

На основі вивченої наукової літератури з теми дослідження [1; 2; 5], можемо зробити висновок, що соціальна компетентність молодшого школяра – інтегративна характеристика особистості, що відображає цінність молодшого школяра, передбачає знання етичних норм, правил взаємодії, вміння спілкуватися, співпрацювати, вирішувати соціальні завдання та надавати адекватну оцінку поведінці.

Роль учителя є необхідною в цьому процесі, оскільки вчитель початкових класів виступає медіатором соціалізації, який створює атмосферу взаємоповаги та співпраці, демонструє приклад етичної поведінки, сприяє розвитку емоційного інтелекту, підтримує дітей у процесі розв'язання конфліктів.

У контексті глобальних викликів соціальна компетентність передбачає володіння цифровою грамотністю й безпекою у спілкуванні онлайн, інтеркультурну толерантність, екологічну та громадянську свідомість, уміння протидіяти інформаційним маніпуляціям та булінгу [6].

Отже, підводячи підсумки варто зазначити, що соціальна компетентність – це основа формування адаптованої, морально зрілої, емоційно стійкої

особистості, здатної жити в умовах нестабільного світу. Розвиток соціальної компетентності має бути системним компонентом освітнього процесу початкової школи та важливим складником професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів ЗЗСО.

Література:

1. Губарева Д. В. Формування основ соціальної компетентності у молодших школярів засобами проєктної діяльності. дис. ... канд. пед. наук : 011 Освітні, педагогічні науки. Київ, 2020.
2. Данилейко С. І. Шляхи формування соціальної компетентності учнів початкової школи. Матеріали наукової конференції «Соціум. Наука. Культура» 2021. URL: <http://intkonf.org/-danileyko-si-shlyahi-formuvannayasotsialnoyi-kompetentnosti-uchnivpochatkovoyishkoli/>
3. Державний стандарт початкової освіти. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/derzhavni-standarti>
4. Закон України про освіту. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
5. Коберник Г. Формування соціальної компетентності учнів загальноосвітньої школи у процесі навчання. 2021. URL: https://library.udpu.edu.ua/library_files/psuh_pedagog_probl_silsk_shkolu/29/visnuk_16
6. Коваленко В.В. Формування соціальної компетентності молодших школярів засобами інформаційно-комунікаційних технологій : посібник / за наук. ред. проф. М. П. Лещенко. К., 2017. 192 с.

Бобилюк А. Є.,

здобувачка вищої освіти психолого-педагогічного факультету

Криворізького державного педагогічного університету

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. Баруліна Ю. О.

КРЕСЛЯРСЬКІ УМІННЯ ТА НАВИЧКИ ЯК КОМПОНЕНТ ГЕОМЕТРИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Формування креслярських умінь і навичок у молодших школярів є важливою умовою розвитку їхньої геометричної компетентності. Уміння виконувати креслення допомагає учню перейти від наочного сприйняття простору до його усвідомленого відображення у графічній формі, що

забезпечує формування просторових уявлень, уміння орієнтуватися у формах та розмірах предметів, розвиває логічне та образне мислення.

Креслярська діяльність має комплексний розвивальний ефект. Вона сприяє розвитку просторового мислення, адже під час побудови креслення учень встановлює взаємозв'язки між об'єктом і його графічним образом. Також важливим є вплив на розвиток зорово-моторної координації та дрібної моторики, що забезпечує точність і акуратність рухів, необхідних як у подальшому навчанні, так і в повсякденному житті.

Уміння працювати з кресленнями формує навички аналізу й синтезу, вчить дотримуватися послідовності дій, розвиває уважність, посидючість та здатність до самоконтролю. Це створює основу для подальшого вивчення математики, природничих наук та інформатики, де від учнів вимагається здатність мислити просторовими категоріями, виконувати схеми, плани й моделі.

О. Онопрієнко, відома дослідниця в галузі початкової освіти, виокремлює такі ключові компоненти математичної компетентності: обчислювальний, інформаційно-графічний, логічний та геометричний [2, с. 7].

Н. Листопад зауважує, що основу геометричного компонента математичної компетентності складають уміння орієнтуватися в просторі, вимірювальні і конструкторські вміння, здатність застосовувати ці вміння у життєвих ситуаціях [1, с. 52].

У початковій школі вивчення геометрії має пропедевтичний характер, тобто є підготовчим етапом до систематичного курсу в основній школі. Його головною метою є формування у молодших школярів базових геометричних уявлень, здатності використовувати набуті знання та вміння під час вивчення інших предметів і для розв'язання практичних задач.

У контексті окреслених психолого-педагогічних особливостей розвитку молодших школярів, зокрема їхнього наочно-образного мислення, розвитку просторової уяви та формування дрібної моторики, особливої значущості

набуває вивчення дидактичних засобів, які здатні ефективно сприяти формуванню геометричної компетентності молодших школярів.

Серед таких засобів креслення посідає важливе місце. Воно є не просто технічною навичкою, а потужним інструментом, що дозволяє візуалізувати абстрактні геометричні поняття, розвивати просторове мислення, удосконалювати зорово-моторну координацію та формувати практичні вміння, необхідні для успішного засвоєння геометрії та її застосування у реальному житті.

При розв'язанні задач геометричного змісту, коли молодшим школярам важко орієнтуватися за словесними формулюваннями, візуалізація та наочність стають ключовими. Учитель, накресливши відповідну фігуру на дошці або запропонувавши дітям виконати креслення самостійно, забезпечує необхідну опору для розуміння завдання. Поступово просторова уява учнів розвивається не лише через зорове сприйняття, а й через активну креслярську діяльність: побудову відрізків, плоских фігур, а також виконання вимірювальних робіт.

Сприймання простору є комплексним процесом, що охоплює здатність оцінювати відстань, на якій предмети розміщені від спостерігача та один від одного, визначати напрям їхнього перебування, а також усвідомлювати величину та форму об'єктів. Активне залучення креслення до навчального процесу, допомагає молодшим школярам не лише розуміти ці просторові характеристики, а й відтворювати їх, тим самим поглиблюючи власне просторове сприйняття та розвиваючи геометричну компетентність.

Навчання геометричного матеріалу в початковій школі має свою логіку та послідовність. Учні 1-го класу починають знайомство з базовими геометричними фігурами: точкою, прямою та кривою лінією, променем, відрізком, ламаною лінією, а також багатокутниками, такими як трикутник, чотирикутник, п'ятикутник, шестикутник. У 2-му класі ця робота продовжується, поглиблюючи розуміння вже вивчених понять. Геометричний матеріал інтегровано вивчається протягом усього навчального року, і доцільно

на кожному уроці включати невеликі завдання геометричного змісту, такі як моделювання, креслення, вимірювання, спостереження, порівняння фігур, а також їх поділ на частини та складання нових фігур. [3, с. 304].

У третьому класі акцент робиться не на введенні нових геометричних фігур, а на поглибленому вивченні та узагальненні тих, що були розглянуті раніше: точки, прямі та криві лінії, відрізки, ламані, багатокутники, коло і круг. У 3-4 класах учні вже активно креслять відрізки та вимірюють їхні довжини, обчислюють довжину ламаної лінії; визначають периметр багатокутників, зокрема прямокутника та квадрата; знаходять сторони квадрата за його периметром; а також будують прямокутники і квадрати на папері в клітинку за заданими довжинами їхніх сторін. Засвоєння геометричного матеріалу на цьому етапі відбувається переважно через виконання практичних робіт (вимірювання, креслення та моделювання) і розв'язування задач, а не в результаті вивчення суто теоретичних положень. [4, с. 277].

Креслення, як засіб навчання, відіграє ключову роль у розвитку просторових уявлень та мислення молодших школярів. Завдяки йому відбувається візуалізація та наочність абстрактних геометричних понять. Точка, лінія, фігура – усі вони завдяки кресленню набувають конкретного, відчутного образу, що значно полегшує їх сприйняття та розуміння. Креслення виступає як спосіб просторового моделювання, дозволяючи дітям створювати об'єкти як на площині, так і уявляти їх в просторі. Це сприяє глибшому усвідомленню взаємозв'язків між елементами фігур, їхнього розташування та розмірів. Через необхідність аналізувати форму та визначати властивості геометричних об'єктів під час креслення, цей вид діяльності сприяє переходу від наочно-образного до логічного мислення, закладаючи основи для абстрагування.

Окрім когнітивних аспектів, креслення є незамінним у розвитку дрібної моторики та зорово-моторної координації. Це практична діяльність, що безпосередньо залучає дрібні м'язи руки, сприяє розвитку влучності рухів, їхньої точності та координації. У процесі креслення відбувається постійне

удосконалення координації «око-рука», коли зорове сприйняття контролює та коригує рухи руки. До того ж креслення є чудовою підготовчою вправою до письма, оскільки вимагає схожих моторних та графічних умінь, розвиваючи необхідну для цього м'язову пам'ять та вправність.

Креслення також виступає ефективним інструментом формування вимірювальних та конструкторських умінь. Воно допомагає дітям навчитися працювати з вимірювальними інструментами, такими як лінійка та косинець, розуміти масштаб та точно вимірювати довжини відрізків. У процесі побудови та конструювання креслення дозволяє молодшим школярам не лише розпізнавати геометричні фігури, а й самостійно їх будувати, створювати нові фігури з елементів, розбивати складні фігури на простіші компоненти. Ця діяльність активно розвиває аналітико-синтетичну діяльність мислення.

Зрештою, роль креслення виходить за межі суто математики, забезпечуючи зв'язок з іншими видами діяльності та компетентностями. У процесі креслярської роботи активно тренуються такі пізнавальні процеси як увага, пам'ять та уява, що сприяє їхньому цілісному розвитку. Щобільше, через можливість комбінувати форми та створювати власні графічні композиції, креслення може значно розвивати творчий потенціал дитини, сприяючи її всебічному гармонійному розвитку.

Література:

1. Листопад Н. Геометрична складова математичної компетентності молодшого школяра: сутнісна характеристика. *Початкова школа*. 2011. №. 506. С. 51-54.
2. Онопрієнко, О. Предметна математична компетентність як дидактична категорія. *Початкова школа*. 2016. № 11.
3. Скворцова С. О., Онопрієнко О. В. Нова українська школа: методика навчання математики у 1–2 класах закладів загальної середньої освіти на засадах інтегративного і компетентнісного підходів : навч.-метод. посіб. Харків, «Ранок», 2019. 352 с.
4. Скворцова С. О., Онопрієнко О. В. Нова українська школа: методика навчання математики у 3–4 класах закладів загальної середньої освіти на засадах інтегративного і компетентнісного підходів: навч.-метод. посіб.. Харків: Вид-во «Ранок», 2020. 320 с.

Буднікова Є. О.,

здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Навчально-наукового інституту педагогіки і психології

Глухівського національного педагогічного

університету імені Олександра Довженка

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. Мозуль І. В.

МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ ПРИРОДОЗНАВЧИХ ПОНЯТЬ У ІНТЕГРОВАНОМУ КУРСІ «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ» У ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ

Сучасна початкова освіта спрямована на формування в учнів цілісної картини світу, розвитку пізнавальної активності, екологічного мислення та ключових компетентностей. Важливою складовою цього процесу є інтегрований курс «Я досліджую світ», який поєднує природничу, соціальну, громадянську, технологічну та здоров'язбережувальну освітні галузі. Одним із провідних завдань курсу є формування й розвиток природознавчих понять, що забезпечує основу для подальшого засвоєння природничих дисциплін у середній школі.

Формування природознавчих понять у молодшому шкільному віці має свої особливості, адже саме в цей період активно розвивається спостережливість, мислення, мовлення, вміння узагальнювати та встановлювати причинно-наслідкові зв'язки. Тому важливим є науково обґрунтований підхід до добору методів, прийомів і засобів навчання, які сприятимуть усвідомленому засвоєнню дітьми сутності природних явищ, об'єктів і процесів.

Поняття – це форми думки, в яких відображаються суттєві, загальні та специфічні ознаки й особливості окремих предметів і явищ дійсності.

Формування в молодших школярів наукових понять психологи (К. Абульханова-Славська, Г. Костюк, В. Моляко, О. Скрипченко та ін.) вважають важливим завданням шкільного вчителя. У процесі навчання дитина поступово переходить від пізнання зовнішньої сторони явищ до пізнання їхньої сутності, в її мисленні відображаються істотні властивості й ознаки, що дозволяють школярам робити перші висновки, узагальнення, проводити перші аналогії, будувати перші умовиводи. На цій основі в дитини поступово починають формуватися поняття [5].

Уміння розпізнавати поняття, давати правильні означення, класифікувати поняття, за даним означенням називати предмет формуються на уроках у початковій школі, відіграють важливу роль і в процесі вивчення різних предметів у наступних класах. Обсяг і правильність засвоєних понять впливає на загальний інтелектуальний розвиток учня та успішність його навчання [4].

Теоретичні та методичні основи формування цілісних знань про живу природу стали предметом спеціальних досліджень К. Гузя, В. Моргуна, Р. Рославця, А. Степанюка та ін. Питанням психолого-педагогічних основ інтеграції навчання займалися М. Бабій, С. Гончаренко, К. Гузь, В. Моргун, Р. Рославець та ін. Проблема формування природознавчих понять у початковій ланці освіти в теорії та практиці є однією з важливих. Дослідники виділяють два підходи до вирішення означеної проблеми: перший ґрунтується на емпіричній теорії пізнання та передбачає необхідність проведення цілеспрямованих спостережень (В. Сухомлинський, К. Ушинський та ін.); другий підхід розроблений педагогами (О. Боднарук, О. Ільченко, І. Лупул, Г. Шульга та ін.) відповідно до принципів технології розвивального навчання, що передбачає підвищення значущості теоретичного знання, яке виходить за межі звичайних уявлень на основі забезпечення перебігу логічних операцій.

Формування поняттєвого мислення в учнів початкової школи є актуальним, бо поняттєве мислення сприяє об'єктивному розумінню навколишнього світу, самого себе та інших людей, дає можливість аналізувати, упорядковувати,

систематизувати отриману інформацію, співставляти її з відомими категоріями, робити висновки, а це забезпечує подальше успішне навчання дитини в школі.

У контексті реалізації Нової української школи особливого значення набуває питання формування в учнів початкової школи базових природознавчих понять, що лежать в основі наукового світогляду. Розвиток цих понять сприяє формуванню в дітей здатності спостерігати, аналізувати, робити висновки, пояснювати явища навколишнього світу з наукової точки зору [3].

Разом з тим, аналіз практики початкової освіти показує, що вчителі часто стикаються з труднощами у реалізації інтегрованого підходу до формування понять: спостерігається переважання репродуктивних методів, недостатня кількість експериментально-дослідницьких завдань, спрощене розуміння термінів і зв'язків між явищами. Тому постає необхідність у розробленні та вдосконаленні методики, яка забезпечує активну пізнавальну діяльність учнів, розвиток мислення, мовлення та інтересу до природничої освіти.

Дослідження методики формування й розвитку природознавчих понять у інтегрованому курсі «Я досліджую світ» є своєчасним, практично значущим і спрямованим на підвищення якості початкової освіти.

Література:

1. Гузь К. Ж. Теоретичні та методичні основи формування в учнів цілісності знань про природу. Полтава : Довкілля-К., 2004. 472 с.
2. Державний стандарт початкової загальної освіти. Міністерство освіти і Науки України: офіційний веб-сайт. URL: http://www.mon.gov.ua/images/files/doshkilnacerednya/-serednya/derzh-standart/ derj_standart_pochatk_new.doc (дата звернення: 22.10.2025).
3. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 22.10.2025).
4. Савченко О. Я. Дидактика початкової освіти: підруч. Київ : Грамота, 2012. 504 с.
5. Шульга Г.Б. Психологічні основи формування наукових понять в учнів початкової школи. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: зб. наук. пр.* Вип. 6. / Редкол.: І. А. Зязюн (голова) та ін. Київ-Вінниця : ДОВ Вінниця, 2004. С. 93-99.

Ведмідь В. Р.,

*здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
факультету педагогіки, психології соціальної роботи та мистецтв
Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя
Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. Філоненко О.С.*

РОЛЬ МОРАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ У ФОРМУВАННІ ЗДАТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ДО ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ ТА ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Проблема морального виховання молодших школярів набуває особливої актуальності в умовах трансформації суспільних цінностей та викликів сучасності. Молодший шкільний вік є сензитивним періодом для формування моральних орієнтирів, які визначають подальший розвиток особистості. Здатність до прийняття усвідомлених рішень та відповідальність за їх наслідки є ключовими компетентностями, що закладаються саме в початковій школі. У контексті Нової української школи питання інтеграції моральних цінностей у освітній процес стає пріоритетним завданням педагогічної практики [3].

Моральні цінності становлять фундамент соціалізації дитини та її інтеграції в суспільство. У молодшому шкільному віці відбувається перехід від зовнішнього морального контролю до формування внутрішніх регуляторів поведінки. Саме в цей період діти навчаються співвідносити власні бажання з нормами суспільної моралі, приймати рішення в ситуаціях морального вибору та нести відповідальність за свої вчинки [1, с. 156; 2, с. 89].

Метою дослідження є теоретичний аналіз впливу моральних цінностей на розвиток здатності молодших школярів до прийняття рішень та усвідомлення відповідальності, а також визначення педагогічних умов ефективного морального виховання в початковій школі.

Проблема морального розвитку особистості розглядалася в працях класиків педагогіки та психології. В. О. Сухомлинський наголошував на важливості виховання совісті як внутрішнього морального регулятора поведінки дитини, підкреслюючи, що моральне виховання має починатися з раннього дитинства і продовжуватися впродовж усього шкільного періоду [2, с. 203].

Сучасні українські педагоги та психологи активно розробляють питання морального виховання в контексті реформування освіти. І. Д. Бех у своїх працях розкриває концепцію особистісно орієнтованого виховання, де центральне місце посідає формування ціннісних орієнтацій учнів [1, с. 78]. Науковець доводить, що моральні цінності є основою для розвитку відповідальності та здатності до прийняття усвідомлених рішень у молодших школярів.

Концепція Нової української школи визначає моральне виховання як один із пріоритетних напрямів освітньої діяльності, наголошуючи на необхідності формування в учнів ціннісних компетентностей [3]. Державний стандарт початкової освіти встановлює конкретні вимоги до розвитку моральних якостей та соціальної відповідальності молодших школярів [4].

Молодший шкільний вік (6-10 років) характеризується інтенсивним моральним розвитком. У цей період формується моральна свідомість, моральні почуття та звички поведінки. Діти переходять від орієнтації на авторитет дорослого до розуміння внутрішньої цінності моральних норм. Психологічні дослідження засвідчують, що саме в молодшому шкільному віці закладається фундамент морального самовизначення особистості [1, с. 167].

Система моральних цінностей функціонує як внутрішній орієнтир при виборі лінії поведінки. Молодші школярі, засвоївши базові моральні принципи (доброта, чесність, справедливість, повага, відповідальність), використовують їх як критерії оцінювання різних варіантів дій. Процес прийняття рішень у дітей цього віку спирається на моральні еталони, які вони отримують від значущих дорослих – батьків, учителів, героїв літературних творів [2, с. 215].

Дослідження показують, що діти з розвиненою системою моральних цінностей демонструють вищий рівень рефлексії при прийнятті рішень та краще прогнозують їх наслідки. Вони здатні аналізувати ситуації морального вибору, враховувати інтереси інших людей та нести відповідальність за свої вчинки [1, с. 134]. Моральні цінності виступають внутрішнім регулятором поведінки, допомагаючи дитині діяти правильно навіть за відсутності зовнішнього контролю.

Відповідальність є складною інтегративною якістю особистості, що формується на основі розуміння причинно-наслідкових зв'язків між вчинками та їх результатами. У молодших школярів відповідальність спочатку проявляється в навчальній діяльності через виконання домашніх завдань, дотримання режиму дня, збереження шкільного майна, а потім поширюється на інші сфери життя – родинні стосунки, дружбу, суспільну діяльність [2, с. 95].

Усвідомлення відповідальності нерозривно пов'язане з розвитком емпатії та здатності до морального оцінювання. Діти, які вміють співпереживати іншим, краще розуміють наслідки своїх дій для оточуючих і виявляють більшу відповідальність у поведінці. Формування відповідальності відбувається поступово: від виконання конкретних доручень до усвідомлення загальної відповідальності за власне життя та благополуччя інших людей.

Ефективне моральне виховання в початковій школі потребує створення спеціальних педагогічних умов. По-перше, важливим є особистісний приклад учителя як носія моральних цінностей. Діти молодшого шкільного віку схильні до наслідування, тому поведінка педагога стає зразком для засвоєння моральних норм [3].

По-друге, необхідним є використання етичних бесід та аналізу моральних дилем. Обговорення життєвих ситуацій, літературних творів, фільмів допомагає дітям усвідомити моральні цінності та навчитися застосовувати їх у власному житті. Особливо ефективними є ситуації морального вибору, коли дитина має самостійно прийняти рішення та обґрунтувати його [1, с. 145].

По-третє, важливим є залучення дітей до соціально значущої діяльності. Участь у благодійних акціях, волонтерських проєктах, допомога літнім людям формує почуття соціальної відповідальності та закріплює моральні цінності через практичну дію [4].

По-четверте, необхідна тісна співпраця школи з родиною у питаннях морального виховання. Узгодженість вимог, єдність підходів, спільне обговорення морально-етичних проблем створюють сприятливе середовище для інтеріоризації моральних цінностей [2, с. 225].

Особливо важливою є інтеграція морального виховання в усі навчальні предмети та позаурочну діяльність. Літературне читання, уроки з курсу «Я досліджую світ», математика (через задачі з етичним змістом), мистецтво, ігрова та проєктна діяльність створюють простір для обговорення моральних проблем та відпрацювання навичок відповідальної поведінки. Системний підхід до морального виховання забезпечує формування цілісної особистості з чітко вираженою системою моральних цінностей.

Важливим механізмом розвитку здатності до прийняття рішень є рефлексія власних вчинків. Педагог має створювати умови для осмислення дітьми своєї поведінки, аналізу мотивів та наслідків дій. Це можливо через ведення щоденників добрих справ, обговорення проблемних ситуацій, самооцінювання поведінки. Рефлексивна діяльність сприяє усвідомленню моральних цінностей та формуванню внутрішньої позиції відповідальної особистості [1, с. 189].

Проведений аналіз дає підстави стверджувати, що моральні цінності справді відіграють ключову роль у тому, як молодші школярі вчаться приймати рішення та усвідомлювати відповідальність за свої вчинки. Саме молодший шкільний вік виявляється найбільш сприятливим для того, щоб діти засвоїли моральні норми та навчилися керувати своєю поведінкою, спираючись на внутрішні переконання, а не лише на зовнішній контроль.

Успішність морального виховання залежить від таких умов: особистий приклад учителя, створення в освітньому процесі ситуацій, де дитина має

зробити моральний вибір, провести етичну бесіду, проаналізувати складні життєві дилеми. Коли ми залучаємо школярів до справді корисної діяльності, допомагаємо їм навчитися аналізувати власні вчинки і працюємо в тісному контакті з родинами – це створює потужне виховне середовище. Важливо підкреслити, що моральне виховання має пронизувати всі навчальні предмети та позаурочні заходи, а не обмежуватися окремими виховними годинами.

Відповідальність, яку необхідно сформувати у дітей, це не просто виконання доручень, а справді складна моральна якість. Вона народжується тоді, коли дитина засвоює моральні цінності, вчиться співчувати іншим і передбачати, до чого можуть призвести її дії. Спостереження показують, що діти з чітко сформованими моральними орієнтирами більш самостійні в прийнятті рішень, впевненіше почуваються в складних ситуаціях і реально усвідомлюють наслідки своїх вчинків.

Література:

1. Бех І. Д. Виховання особистості : підручник / І. Д. Бех. Київ : Либідь, 2008. 848 с.
2. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. Вибрані твори : у 5 т. Київ : Радянська школа, 1977. Т. 3. 670 с.
3. Концепція Нової української школи. URL.: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення 1.11. 2025).
4. Державний стандарт початкової освіти URL.: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/pochatkova-shkola/derzhavnij-standart-pochatkovoyi-osviti> (дата звернення 1.11. 2025).

Власова А. Ю.,

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти

факультету дошкільної та початкової освіти

імені Валентини Волошиної

Вінницького державного педагогічного університету

імені Михайла Коцюбинського

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. Кім Г.Г.

ІГРОВІ ЗАВДАННЯ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ МИСЛЕННЯ ТА ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ДІТЕЙ З ООП

Сучасна система освіти України, орієнтована на європейські цінності, приділяє значну увагу інклюзивному навчанню, що є невід'ємною складовою процесу демократизації суспільства та реалізації принципів рівності, толерантності й поваги до людської гідності [1].

Інклюзивна освіта виступає важливим інструментом зміцнення спільних європейських цінностей, адже вона формує у дітей повагу до різноманітності, розвиває співчуття, толерантність і навички співпраці. У цьому контексті питання розвитку мислення та творчих здібностей дітей з особливими освітніми потребами (ООП) набуває особливої актуальності. Розумовий розвиток дітей з ООП має свою специфіку, яка залежить від індивідуальних особливостей, рівня порушень, умов виховання та навчання. Як показують дослідження українських і європейських учених (О. Савченко, Т. Сак, S. Florian, M. Shevlin та ін.), інтелектуальний розвиток таких дітей потребує цілеспрямованого педагогічного супроводу, що базується на принципах підтримки, доступності й мотивації [2; 3; 6].

На відміну від дітей з типовим розвитком, діти з ООП часто мають труднощі з абстрактним мисленням, плануванням, концентрацією уваги, що

вимагає від учителя особливих методичних підходів до організації освітнього процесу. У цьому сенсі освітні практики Європейського Союзу демонструють, що використання гнучких методів навчання, ігрових технологій і творчих завдань сприяє гармонійному інтелектуальному розвитку всіх учнів незалежно від їхніх можливостей. Діти з особливими освітніми потребами, як і всі інші діти, є різними за своїми здібностями, емоційними реакціями, темпом розвитку, інтересами та навчальними можливостями [6]. Європейська освітня політика підкреслює, що різноманітність не є перешкодою, а ресурсом для спільного навчання [8].

Завдання педагога полягає у створенні такого освітнього середовища, де кожна дитина може реалізувати власний потенціал. Для цього необхідно застосовувати індивідуально-диференційований підхід, поєднувати різні форми роботи, а головне – забезпечити участь кожного учня у спільній діяльності. Ефективним засобом розвитку мислення та творчості дітей з ООП, вважає Т. Сак, є використання ігрових завдань [3]. Гра в освітньому процесі виконує не лише розважальну, а й розвивальну та корекційну функції. Через гру діти легше засвоюють навчальний матеріал, вчаться аналізувати ситуації, порівнювати, робити висновки, планувати дії. У європейській педагогіці ігрові методи (Game-Based Learning, Playful Learning) широко застосовуються для стимулювання мислення та креативності учнів. Зокрема, у межах проєктів Erasmus+ ігрові технології розглядаються як засіб формування ключових компетентностей, зміцнення співпраці та соціальної згуртованості у класних колективах [5].

Приклади ігрових завдань, ефективних для дітей з ООП, включають: дидактичні ігри з предметами, рольові ситуації, інтерактивні настільні ігри, цифрові освітні платформи. Завдяки ігровій формі діти відчують менше страху перед помилками, стають активнішими у спілкуванні, а це сприяє не лише розвитку інтелекту, а й формуванню позитивної самооцінки. Особливо важливою складовою є розвиток творчих здібностей через гру. Варто

поширювати в практику роботи з дітьми з ООП використання технологій, творчих завдань дослідницького спрямування [7]. Це сприятиме розвитку творчості дітей з ООП, що виявлятиметься у їхньому вмінні знаходити нестандартні рішення, створювати нові образи, висловлювати власні емоції та думки. Педагогічні прийоми, які сприяють цьому процесу, включають: «мозковий штурм», «створи продовження історії», метод проєктів, створення колажів, драматизації, використання LEGO-конструювання. Такі види діяльності не лише розвивають мислення, а й формують у дітей здатність співпрацювати, аналізувати, прогнозувати результат – тобто мислити по-європейськи: гнучко, критично і креативно.

У контексті проєкту Erasmus+ Жана Моне «Зміцнення спільних цінностей ЄС через політику багатомовності в освіті» [4] (101083321 – SEUCV ETT – ERASMUS-JMO-2022-HEI-TCH-RSCH), що впроваджується у 2023-2026 рр. і представлений, зокрема, на III Всеукраїнській науково-практичній конференції «Зміцнення спільних європейських цінностей через освіту» (Запоріжжя, 24 жовтня 2025 р.), ігрові завдання можуть розглядатися як інструмент інтеграції дітей з ООП у європейський освітній простір. Вони сприяють реалізації принципів інклюзії, рівності та різноманітності, що є фундаментальними цінностями Європейського Союзу.

Через навчальну гру діти не лише розвивають мислення й творчість, а й долучаються до спільних цінностей людяності, співпраці, поваги та взаєморозуміння. Таким чином, ігрові завдання виступають ефективним засобом розвитку мислення та творчих здібностей дітей з ООП, а також важливим механізмом реалізації європейських освітніх цінностей в українській інклюзивній школі.

Література:

1. Грицай Л. В. Формування креативного мислення молодших школярів в умовах інклюзивного навчання. Педагогічний альманах. 2022. № 46. С. 112-117.
2. Савченко О. Я. Розвиток пізнавальної діяльності учнів початкової школи. Київ : Освіта, 2019. 256 с.

3. Сак Т. В. Ігрова діяльність у корекційно-розвивальному навчанні дітей з особливими освітніми потребами. Харків : Основа, 2020. 144 с.
4. Папуша Н. В. Інтерактивні технології навчання в інклюзивному середовищі початкової школи. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2023. 180 с.
5. European Commission. Erasmus+ Programme Guide. Brussels, 2024. URL: <https://erasmus-plus.ec.europa.eu>
6. Florian L., Shevlin M. Inclusive Pedagogy Across the Curriculum. London: Routledge, 2018.
7. Vasiutina, T., Ishchenko, L., Kit, H., Bondar, Y., & Khilya, A. (2024). Algorithm for implementing quest technologies in research work with preschool and primary school children. Environment. Technologies. Resources, 2, 503-507. <https://doi.org/10.17770/etr2024vol2.8089>
8. Wasyluk A., Kit H. O współczesnych technologiach nauczania inkluzyjnego. Pedagogika Społeczna. WSNS Pedagogium. Warszawa, 2021. Nr 1-2. S. 273-283.

Гарбар М. А.,

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти

Навчально-наукового інституту педагогіки і психології

Глухівського національного педагогічного

університету імені Олександра Довженка

Науковий керівник – д-р. пед. наук, проф. Пінчук І. О.

ІНТЕРАКТИВНІ ОНЛАЙН-ПЛАТФОРМИ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ АНГЛОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

У сучасному освітньому процесі інтерактивні онлайн-платформи стали важливим інструментом розвитку англomовної комунікативної компетентності молодших школярів. Використання цифрових технологій дозволяє створювати освітнє середовище, що сприяє активному залученню учнів початкових класів до процесу навчання, розвитку їхніх мовленнєвих навичок та комунікативної активності.

У ході аналізу наукової літератури [5] ми з'ясували, що інтерактивні

онлайн- платформи – це різноманітні цифрові ресурси, що забезпечують взаємодію між учасниками освітнього процесу через інтернет. Серед найбільш затребуваних онлайн-платформ сьогодні варто назвати відеоуроки, інтерактивні вправи, ігри, форуми для обговорень та інші елементи, що сприяють активному засвоєнню навчального матеріалу.

Згідно з дослідженням І. Мозуль, інтерактивні методи навчання сприяють розвитку комунікативних умінь учнів початкової школи, зокрема через використання соціокультурного контексту та когнітивних підходів [3, с.141-142]. Це дозволяє учням не лише засвоювати мовні структури, а й застосовувати їх у реальних комунікативних ситуаціях.

Використання інтерактивних технологій у навчанні молодших школярів має ряд психолого-педагогічних переваг. По-перше, інтерактивні платформи сприяють розвитку мотивації до навчання завдяки використанню ігрових елементів та змагальних завдань. По-друге, вони дозволяють індивідуалізувати навчальний процес, адаптуючи матеріал до рівня та потреб кожного учня.

У роботі вітчизняної дослідниці О. Б. Ланських увагу зацентовано на важливості інтерактивних платформ у навчанні іноземних мов. Учена зазначає, що вони допомагають створювати більш ефективне й залучене навчальне середовище [2, с.19].

На практиці інтерактивні онлайн-платформи застосовуються для розвитку різних аспектів англомовної комунікативної компетентності. Наприклад, такі платформи як Kahoot! та Quizlet використовуються для перевірки знань та розвитку навичок аудіювання через інтерактивні тести та ігри [4].

Крім того, платформи на зразок Edpuzzle та Flipgrid дозволяють створювати інтерактивні відеоуроки, де учні початкових класів можуть взаємодіяти з контентом, відповідати на питання та обговорювати матеріал у групах [1].

Для ефективного використання інтерактивних онлайн-платформ у навчанні англійської мови молодших школярів ми рекомендуємо:

1. Інтегрувати платформи у навчальний план, забезпечуючи баланс між традиційними методами та цифровими технологіями.

2. Вибирати платформи, що відповідають віковим особливостям учнів, забезпечуючи доступність та зрозумілість контенту.

3. Створювати завдання, що сприяють розвитку всіх аспектів комунікативної компетентності, включаючи говоріння, слухання, читання та письмо.

4. Забезпечувати зворотний зв'язок та підтримку учнів, допомагаючи їм аналізувати власні досягнення та визначати те, що варто покращити.

Отже, інтерактивні онлайн-платформи є ефективним засобом розвитку англомовної комунікативної компетентності молодших школярів. Вони сприяють активному залученню учнів до навчального процесу, розвитку їхніх мовних навичок та підвищенню мотивації до вивчення англійської мови мови. Для досягнення максимального ефекту необхідно інтегрувати ці платформи в освітній процес з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей учнів, а також забезпечити підтримку та зворотний зв'язок протягом навчання.

Література:

1. Інтерактивне навчання молодших школярів на уроках англійської мови URL:<https://naurok.com.ua/interaktivne-navchannya-molodshih-shkolyariv-na-urokah-angliysko-movi-403367.html> (дата звернення: 19.10.2025)

2. Ланських О.Б. Роль інтерактивних платформ у вивченні іноземних мов. *Теорія та методика навчання (з галузей знань)*. Серія: Інноваційна педагогіка, 2022. Вип.44. Т.2. С.18-23

3. Мозуль І. Англомовна комунікативна компетентність та особливості її формування у здобувачів початкової освіти. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка*, 2024. №3(56). С.141-150

4. Освіторія. 5 онлайн-ресурсів, що перетворюють вивчення англійської на веселу гру URL: <https://osvitoria.media/experience/5-onlajn-resursiv-shho-peretrovat-vyvchennya-anglijskoyi-na-veselu-gru> (дата звернення: 19.10.2025)

5. Rakhmanina Alina, Pinchuk Iryna, Vyshnyk Olha, Tryfonova Olena, Koycheva Tetyana, Sydorko Viktor, Iliencko Olena. The Usage of Robotics as an Element of STEM Education in the Educational Process. *IJCSNS International*

Journal of Computer Science and Network Security, VOL.22. No.5, May 2022, pp. 645-651. URL: http://paper.ijcsns.org/07_book/202205/20220590.pdf

Григоренко Д. М.,

здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Навчально-наукового інституту педагогіки і психології

Глухівського національного педагогічного

університету імені Олександра Довженка

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. Мозуль І. В.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ»

Сучасні зміни в розвитку українського суспільства вимагають поліпшення освітнього процесу в початковій школі, формування екологічної компетентності молодших школярів, покращення їхньої природничої підготовки. Основна мета початкової освіти – всебічний розвиток дитини, її талантів, здібностей, формування компетентностей і наскрізних умінь відповідно до індивідуальних і вікових психофізіологічних потреб і особливостей, виховання цінностей, розвиток самостійності, творчості, допитливості.

Актуальність теми зумовлена необхідністю реалізації цілей сталого розвитку освіти, визначених у Державному стандарті початкової освіти (2018 р.), де підкреслено важливість формування екологічної компетентності як однієї з ключових. Екологічна свідомість формується насамперед у молодшому шкільному віці – у період активного пізнання дитиною навколишнього світу та становлення системи її цінностей [2].

Освітній процес у початковій школі спрямований на підготовку молодшого школяра, який в умовах навчальної комунікації може використовувати отримані

знання. Сучасними соціальними вимогами викликана тенденція зміни знаннєвої освітньої педагогіки на компетентнісну, що передбачає виховання ініціативних, самостійних і відповідальних членів суспільства, які здатні до взаємодії. Компетентнісний підхід є перспективним, зосереджує основні зусилля учасників освітнього процесу на створенні оптимального середовища для особистісної самореалізації молодшого школяра. Компетентнісний підхід набуває особливого значення в поєднанні з комунікативним підходом, що сприяє наближенню процесу навчання до реальних умов спілкування [3, с. 3].

Концепція Нової української школи спрямована на впровадження компетентнісного підходу. У документі зазначається, що «знання та вміння, взаємопов'язані з ціннісними орієнтирами учня, формують його життєві компетентності, потрібні для успішної самореалізації у житті, навчанні та праці» [4].

Пріоритетним напрямком розвитку сучасної освіти є формування системи компетентностей у молодших школярів. У них потрібно виробити вміння навчатися, працювати в команді, ефективно використовувати мовні ресурси, швидко знаходити потрібну інформацію, щоб використати її для розв'язання важливих завдань і проблем [5].

Головною причиною усіх негараздів природи й навколишнього середовища була і є людина. Не усвідомлюючи свого місця в природному середовищі, вона інколи собі шкодить і своїм нащадкам. У останні роки перед учителями початкової школи стоїть завдання екологічної освіти й виховання молоді, а починати треба з молодших школярів, враховуючи морально- психологічні їхні особливості. Діти цього віку сприймають все, що сказав учитель і вірять йому, його думка є для них набагато важливішою, ніж думки однокласників або інших дорослих. Учні початкової ланки освіти емоційніші, негаразди інших сприймають ближче до серця, сильніше співпереживають.

Тому саме початкова школа дає можливість сформувати пізнавальний потенціал, виховувати особистість, яка усвідомлює місце людини у довкіллі

через ознайомлення із світом рослин і тварин, розкриття взаємозв'язків у природі, вивчення та дослідження рідного краю.

Екологічна компетентність покликана забезпечити підростаюче покоління науковими знаннями про взаємозв'язок природи й суспільства, допомогти зрозуміти багатогранне значення природи для суспільства в цілому і кожної людини зокрема, сформувати розуміння, що природа – це першооснова існування людини, а людина – частина природи, виховати добре свідоме ставлення до неї, почуття відповідальності за навколишнє середовище як загальнолюдську й національну цінність, розвивати творчу активність щодо перетворення й охорони навколишнього середовища, виховувати любов до рідної природи [6].

Педагогічна наука має значний доробок щодо формування компетентності особистості. Теоретичні засади формування екологічної культури (принципи, джерела) розглядали у своїх дослідженнях М. Головань, В. Джигирей, О. Заблоцька, В. Кожевніков, О. Марущак, В. Свистун, Л. Титаренко, В. Ягупов та ін. Поняття екологічної компетентності у навчальній діяльності розкрито в роботах сучасних педагогів (А. Войтович, О. Коленькова, Н. Куриленко, О. Мацилюк, О. Пруцакова, Н. Пустовіт, Л. Руденко та ін.).

Формування екологічної компетентності в здобувачів початкової ланки освіти знаходимо в наукових працях педагогів: І. Андрусенко, Т. Байбара, Н. Бордюг, Г. Васянович, Г. Жирська, Н. Жук, А. Кмець, І. Коновальчук, Р. Падалка, Н. Пустовіт, С. Толочко та ін. Теоретичні й методичні аспекти формування екологічної компетентності молодших школярів висвітлено у наукових розвідках Т. Байбари, Н. Бібік, О. Біди, Т. Гільберг, О. Савченко, Г. Тарасенко та ін. Дослідники в своїх працях говорили про важливість безперервної екологічної освіти починаючи з початкових класів.

Педагоги наголошували, що учні молодшого шкільного віку виявляють до навколишнього середовища більш емпатичне ставлення, ніж підлітки та дорослі, тому цей віковий період є сприятливим для формування в дітей

мотиваційно-ціннісного ставлення до збереження природи. Процес формування екологічної компетентності особистості повинен здійснюватися протягом всього життя й бути безперервним. З самого дитинства, у сім'ї та школі повинно формуватися свідоме й бережливе ставлення до природи, яке можливе лише за умови підвищення екологічної культури та знань особистості у даній галузі.

Одним із найважливіших завдань сьогодення є формування екологічної компетентності молодого покоління, тому, що у світі погіршилася екологічна ситуація, мало уваги приділяється охороні довкілля та його збереженню. Виховувати в молодших школярів відповідальне ставлення до природи – це довготривалий процес і складний. Його результатом повинно бути не лише оволодіння відповідними знаннями й уміннями, а й розвиток бажання й уміння покращувати природне середовище, активно його захищати.

Мета формування екологічної культури молодших школярів – «формування відповідного ставлення до навколишнього середовища, яке будується на базі формування й розвитку екологічної свідомості. Це допускає дотримання відповідних принципів природокористування та пропаганду ідей його організації, активну діяльність щодо вивчення й охорони природи своєї місцевості [7].

Інтеграція екологічного компонента в освітній процес, використання активних методів навчання, формування ціннісного ставлення до природи, залучення учнів до практичної діяльності й індивідуалізація навчання – це комплекс заходів, які допомагають ефективно реалізувати екологічну освіту в сучасній школі.

Інтегрований курс «Я досліджую світ» має потенціал для цілеспрямованого екологічного виховання, оскільки поєднує природничі знання з практичною діяльністю, дослідницькими підходами та міжпредметними зв'язками. У початковій ланці освіти курс «Я досліджую світ» відіграє важливу роль, бо забезпечує всебічний розвиток школяра та закладає основи для подальшого навчання. Цей курс має особливості, які впливають на формування

ключових компетентностей і екологічної свідомості здобувачів початкової освіти. Головною особливістю курсу є орієнтація на формування ключових і предметних компетентностей. Виконуючи різноманітні завдання та проекти, у молодших школярів розвиваються такі ключові компетентності, як комунікація, співпраця, критичне мислення, креативність, відповідальність та ініціативність, формуються екологічна обізнаність, свідомість і культура.

Література:

1. Бібік Н. М. Нова українська школа: поради для вчителя. Київ : Літера ЛТД, 2018. 160 с.
2. Державний стандарт початкової загальної освіти. Міністерство освіти і Науки України: офіційний веб-сайт. URL: http://www.mon.gov.ua/images/files/doshkilynacerednya/-serednya/derzh-standart/derj_standart_pochatk_new.doc (дата звернення: 30.10.2025)
3. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: бібліотека з освітньої політики: монографія / Н. М. Бібік, Л. С. Ващенко, О. І. Локшина, О. В. Овчарук, Л. І. Паращенко, О. І. Пометун, О. Я. Савченко та ін. ; під заг. ред. О. В. Овчарук. Київ : К.І.С., 2004. 112 с.
4. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 28.10.2025)
5. Савченко О. Я. Дидактика початкової освіти: підруч. Київ : Грамота, 2012. 504 с.
6. Скрипка Ю. М. Погляди В. О. Сухомлинського щодо екологічного виховання молодших школярів через навчання в природі. URL: <https://naurok.com.ua/poglyadi-v-o-suhomlinskogo-schodo-ekologichnogo-vihovannya-molodshih-shkolyariv-cherez-navchannya-v-prirodi-35392.html> (дата звернення 29.10.2025)
7. Федій О., Макаренко Я., Мірошніченко Т. Формування екологічної компетентності молодших школярів засобами екологічної стежки. *Естетика і етика педагогічної дії*. 2022. № 26. С. 216–230.

Грох Д. С.,

здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

факультету дошкільної та початкової освіти

імені Валентини Волошиної

Вінницького державного педагогічного університету

імені Михайла Коцюбинського

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. Кім Г.Г.

САМООСВІТА ЯК ФАКТОР ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Сучасна українська освіта переживає період глибоких трансформацій, пов'язаних із реалізацією концепції Нової української школи, яка ставить у центр формування компетентної, творчої й самостійної особистості.

Теоретичні та методичні аспекти самоосвіти впродовж багатьох років були предметом досліджень багатьох вітчизняних учених (К. Ушинський, А. Макаренко, В. Сухомлинський, А. Богуш, О. Савченко). В. Сухомлинський розглядав самовиховання та самоосвіту як основу розвитку особистості. У працях С. Гончаренка розкриваються педагогічні аспекти професійного становлення педагога. О. Сухих досліджувала психолого-педагогічні основи самоосвітньої діяльності.

В останні роки захищено ряд дисертаційних досліджень з питань самоосвітньої діяльності педагогів. Так, І. Радюк трактує самоосвіту як свідому систематичну самостійну діяльність, що здійснюється в межах освітнього процесу закладу вищої освіти та поза ним, спрямована на здобуття нових знань і розвиток професійних умінь, яка саморегулюється особистістю та становить основу її професійного становлення [3, с. 36]. Такий підхід акцентує на активній позиції вчителя у власному навчанні й професійному розвитку та розглядає самоосвіту як ключовий елемент безперервної освіти.

Готовність до самоосвітньої діяльності розуміється як стійкий психологічний стан позитивної налаштованості на пізнання, що проявляється у

прагненні вчителя самотійно розширювати коло своїх знань, удосконалювати педагогічні вміння, аналізувати й коригувати власну діяльність. Така готовність формується під впливом внутрішніх мотивів, потреби у саморозвитку, а також зовнішніх чинників освітнього середовища [3, с. 45].

Ефективність самоосвіти, на думку І. Дубровіної, безпосередньо залежить від створення відповідних педагогічних умов. До таких належать: науково обґрунтований добір змісту навчального матеріалу, розуміння педагогом значущості нових знань, уміння планувати власну освітню траєкторію, здійснювати самоконтроль, а також прагнення до систематичного самовдосконалення [1, с. 114]. У сприятливому освітньому середовищі формується внутрішня мотивація педагога до постійного пізнання, оновлення знань і творчого пошуку.

Самоосвітня діяльність майбутнього вчителя початкових класів як усвідомлений, цілеспрямований і безперервний процес здобуття знань, навичок і професійних компетентностей базується на принципах, які забезпечують її ефективність, результативність та розвиток особистісного потенціалу.

Г. Кіт визначає провідні принципи самоосвіти педагога, серед яких:

- **цілеспрямованість** – усвідомлення мети власного професійного вдосконалення;
- **мотиваційна доцільність** – внутрішня потреба в саморозвитку;
- **активність і самотійність** – здатність до ініціативності та вибору ефективних форм навчання;
- **систематичність і послідовність** – регулярність і логічність самоосвітньої роботи;
- **рефлексивність** – здатність до самоаналізу, оцінки досягнень і визначення напрямів удосконалення;
- **індивідуалізація** – врахування особистісних потреб, інтересів і можливостей учителя [2, с. 90].

Дотримання цих принципів забезпечує цілісність самоосвітнього процесу, сприяє формуванню у педагога навичок саморегуляції, планування власної

професійної траєкторії, розвитку рефлексивного мислення та педагогічної творчості.

Як стверджує Л. Себало, підготовка майбутнього вчителя початкових класів до самоосвітньої діяльності охоплює не лише навчально-виховний процес у закладі вищої освіти, а й поширюється на всі сфери – професійну, загальнокультурну, особистісну, соціально-практичну. Дослідниця підкреслює, що самоосвіта педагога здійснюється в різних формах взаємодії, які прямо або опосередковано впливають на його професійне становлення, і триває впродовж усієї педагогічної діяльності [4, с. 128].

Самоосвітня діяльність вчителя початкових класів починається ще у процесі навчання в університеті і продовжується в системі післядипломної освіти. Самоосвітня діяльність майбутнього педагога проявляється у систематичній підготовці до занять, самостійному опрацюванні наукових джерел, участі у науково-дослідній діяльності, позааудиторній роботі, а також участі у вебінарах, конференціях, педагогічних практикумах, а також у проходженні онлайн-курсів на платформах Prometheus, Coursera. Учителі-практики продовжують своє самовдосконалення через курси підвищення кваліфікації, методичну роботу, участь у круглих столах, конференціях, вебінарах, роботу над індивідуальною темою самоосвіти. Така робота допомагає педагогу розширювати професійні знання, формувати навички самоорганізації й критичного мислення, що, на нашу думку, є важливою складовою становлення його педагогічної майстерності.

Таким чином, самоосвіта є провідним фактором формування професійної майстерності вчителя початкових класів. Вона поєднує постійне оновлення знань, розвиток умінь, усвідомлення власних можливостей і прагнення до особистісного вдосконалення. Самоосвітня діяльність робить педагога здатним не лише ефективно діяти в умовах сучасних змін, а й стати прикладом для учнів, демонструючи ідею навчання впродовж життя.

Література:

1. Дубровіна І.В. Методика організації самоосвітньої діяльності вчителів музичного мистецтва в системі післядипломної освіти : науково-методичний посібник. Біла Церква: КВНЗ КОР Академія неперервної освіти, 2017. 264 с.

2. Кіт Г.Г. Самоосвітня діяльність майбутнього вчителя початкових класів у процесі професійної підготовки. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка. Педагогічні науки.* 2025. Випуск 58. Том 2. С. 88-98.

DOI:<https://journals.gnpu.edu.ua/index.php/vgnpu/article/view/163/114>

3. Радюк І. В. Формування в майбутніх учителів початкової школи готовності до самоосвіти в процесі науково-дослідної роботи: дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії (PhD), спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки. Луцьк, 2021. 268 с.

4. Себало Л. І. Підготовка майбутнього вчителя початкових класів до самоосвітньої діяльності: дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04. Київ, 2016. 265 с.

Дегтярєва А. О.,

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти

Навчально-наукового інституту педагогіки і психології

Глухівського національного педагогічного університету

імені Олександра Довженка.

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. Пішун С.Г.

МЕДІАГРАМОТНІСТЬ ЯК ОСНОВА ДЛЯ РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНОЇ САМОСТІЙНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

У сучасному інформаційному суспільстві, де медіа оточують дитину з перших років життя, медіаграмотність перестає бути додатковою навичкою і стає фундаментальною передумовою для формування повноцінної, критично мислячої та, що особливо важливо, пізнавально самостійної особистості молодшого школяра [1, с. 12].

Сучасна початкова школа функціонує в умовах інформаційного суспільства, де величезний потік медіаконтенту формує світогляд і мислення дитини. У таких умовах зростає потреба у формуванні медіаграмотності, що виступає не лише як уміння орієнтуватися в інформаційному середовищі, а й як засіб розвитку пізнавальної самостійності – здатності учня самостійно шукати, осмислювати, оцінювати й застосовувати знання на практиці. Актуальність

теми зумовлена вимогами Концепції «Нова українська школа», яка орієнтує педагогів на формування компетентної, критично мислячої, творчої особистості, здатної до самонавчання впродовж життя. Пізнавальна самостійність розглядається як інтегративна якість особистості, що виявляється у здатності учня самостійно здобувати знання, аналізувати інформацію, робити висновки та застосовувати їх у нових ситуаціях [1, с. 43–47].

Медіаграмотність у контексті початкової освіти – це не лише вміння користуватися гаджетами чи орієнтуватися в інтернеті, створювати власні інформаційні продукти й усвідомлено користуватися цифровими ресурсами. Це, перш за все, комплексна навичка критичного мислення, спрямована на декодування, аналіз, оцінку та створення медіаповідомлень [2, с. 25-27]. Молодший школяр щоденно стикається з різними формами медіа – від підручника та телевізійної реклами до соціальних мереж та YouTube-блогів. Без розвиненої медіаграмотності, він залишається вразливим до маніпуляцій, нездатен відрізнити факт від думки чи фейкову новину від достовірної інформації.

Розвиток медіаграмотності починається з формування елементарних аналітичних навичок. На цьому етапі діти вчаться відповідати на базові запитання: Хто створив це повідомлення? Для чого? Які технічні прийоми (музика, колір, монтаж) використано? Це стимулює первинний пізнавальний інтерес, який виходить за межі буквального змісту. Дитина починає розуміти, що інформація – це не просто даність, а конструкція, створена з певною метою. Такий підхід руйнує ілюзію абсолютної істини, закладену в медіаповідомленні, і є першим кроком до пізнавальної самостійності [5, с. 145].

Пізнавальна самостійність молодшого школяра – це здатність самостійно ставити пізнавальні цілі, планувати діяльність, шукати, обробляти та оцінювати необхідну інформацію, а також контролювати й коригувати процес свого навчання. Це неможливо реалізувати в умовах інформаційного хаосу без відповідних медіакомпетентностей.

Медіаграмотність слугує інструментальною базою для цієї самостійності. Коли учень отримує навчальне завдання, він повинен не просто відтворити

знання з підручника, а вміти вийти за його межі: знайти додаткові джерела, порівняти їхню достовірність і сформулювати власне, обґрунтоване судження. Наприклад, досліджуючи явище природи, школяр повинен вміти знайти та критично оцінити інформацію з науково-популярного відео, інтернет-енциклопедії та статті в журналі. Саме здатність до вибору та оцінки джерел формує ядро його пізнавальної самостійності. Медіаграмотність, таким чином, перетворює пошук інформації з механічного процесу на свідому дослідницьку діяльність.

Розвиток медіаграмотності на уроках музичного мистецтва, літературного читання, природознавства чи «Я досліджую світ» відбувається через практико-орієнтовані завдання, які вимагають активної пізнавальної позиції. Ключові методи включають:

Деконструкція медіатексту: розбір простих медіаповідомлень (реклами, коротких новин) з метою виявлення прихованого сенсу, емоційного впливу та цільової аудиторії. Наприклад, аналіз мультфільму на предмет того, які цінності він пропагує і чи є в ньому стереотипи. Це вчить дітей бачити множинність інтерпретацій і критично ставити під сумнів авторитет медіа.

Медіаторчість: створення власних медіапродуктів (малювання коміксів, зйомка коротких відеороликів, написання міні-презентацій). У процесі створення медіаповідомлення дитина зсередини розуміє, як формується інформація, які інструменти використовуються для впливу на аудиторію. Це емпіричний шлях до розуміння відповідальності за поширену інформацію і розвиток творчого компонента пізнавальної самостійності.

Формування інформаційної гігієни: навчання молодших школярів базовим правилам безпеки та критичного ставлення до джерел в інтернеті. Це включає перевірку, чи має сайт автора, чи є дата публікації та чи підтверджується інформація іншими надійними джерелами. Ця навичка є прямою протипожею пасивному засвоєнню інформації та виховує відповідальність за власне знання.

Таким чином, медіаосвіта в початковій школі виступає інструментом активізації пізнавальної діяльності, який сприяє розвитку критичного мислення, самостійності, творчості й відповідального ставлення до інформації.

Література:

1. Бібік Н. М. Нова українська школа: поради для вчителя. Київ : Літера ЛТД, 2018. 160 с.
2. Бондар С. Медіаграмотність в українській школі : навч.-метод. посіб. Київ : Академія Української Преси, 2020.
3. Войченко О. В. Пізнавальна самостійність молодших школярів у навчальному процесі. *Початкова школа*. 2021. № 6. С. 25–29.
4. Концепція «Нова українська школа». Київ : МОН України, 2016. 40 с.
5. Потупчик О. М. Формування критичного мислення молодших школярів засобами медіаосвіти. *Педагогічні науки*. 2022. № 97. С. 143-148.

Делікатна-Гринь К. Р.,

здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

факультету дошкільної та початкової освіти

імені Валентини Волошиної

Вінницького державного педагогічного університету

імені Михайла Коцюбинського

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. Кім Г.Г.

ПАРТНЕРСЬКА ВЗАЄМОДІЯ ВЧИТЕЛЯ ТА БАТЬКІВ ЯК ФАКТОР ЗНИЖЕННЯ ШКІЛЬНОЇ ТРИВОЖНОСТІ ПЕРШОКЛАСНИКІВ

Адаптація дитини до початкової школи, особливо до першого класу, є одним із найбільш стресових періодів онтогенезу. Цей етап супроводжується зростанням рівня шкільної тривожності, що негативно впливає на пізнавальну діяльність, соціалізацію та загальне емоційне благополуччя першокласника. Сучасна освітня парадигма вимагає від школи переходу від суб'єкт-об'єктних відносин до суб'єкт-суб'єктної взаємодії, де сім'я і школа виступають рівноправними партнерами. Таким чином, пошук ефективних механізмів партнерської взаємодії вчителя і батьків є критично важливим для створення психологічно комфортного освітнього середовища та мінімізації негативних адаптаційних проявів.

Питання взаємодії сім'ї й школи, шкільної тривожності є предметом аналізу та досліджень українських та зарубіжних науковців, посиленої уваги з боку педагогів-практиків.

Кіт Г.Г. наголошує, що партнерська взаємодія між учителем і батьками є «ключовим чинником у створенні психологічно безпечного середовища, у якому дитина відчуває підтримку з обох сторін, що суттєво знижує рівень її тривожності та страху перед навчанням» [1, с. 12]. Науковиця також підкреслює, що вчитель має виступати не лише наставником, а й фасилітатором комунікації між школою та родиною, оскільки саме через спільне обговорення проблем і досягнень дитини формується атмосфера довіри [2, с. 143].

Федорова Л.А. та Овадюк І.В. розкривають динаміку шкільної тривожності в умовах української школи. Їхнє дослідження підкреслює гостроту проблеми та необхідність раннього втручання, що є основою для партнерства: «...значна кількість старших дошкільників характеризуються високим і середнім рівнем тривожності (32%), що призводить до підвищеної конфліктності або до відлюдкуватості дитини, спричинює труднощі у спілкуванні; спостерігається взаємозв'язок між рівнем тривожності дитини і характером її ставлень до довкілля, оточуючих» [3, с. 15].

Дослідження доктора Мартіна Япа та його співавторів є вирішальними для обґрунтування методів роботи з тривожністю дітей молодшого шкільного віку. Його аналіз сфокусовано на ефективності превентивних програм та доводить, що інтервенції, орієнтовані на батьків, є високоефективним превентивним засобом проти дитячої тривожності. Він зазначав, що «систематичний огляд ефективності універсальних програм профілактики тривожності для дітей та підлітків... підтверджує, що втручання, які включають активну участь батьків, мають значний позитивний вплив» [5, с. 20].

Дослідницька робота передбачає реалізацію сукупності взаємопов'язаних завдань, спрямованих на вирішення науково-практичної проблеми зниження шкільної тривожності першокласників через партнерську взаємодію. Це,

зокрема, здійснення ґрунтовного аналізу психологічних чинників, що детермінують виникнення шкільної тривожності в першокласників, з метою подальшого обґрунтування превентивних заходів. Наступним кроком є дослідження та систематизація ефективних форм і методів реалізації партнерської взаємодії між учителем та батьками, що має стати основою для практичної частини роботи. Кульмінаційним завданням є наукове обґрунтування та розроблення комплексу педагогічних умов, імплементація яких сприятиме створенню емоційно безпечного та психологічно комфортного освітнього середовища в початковій школі.

Теоретико-методологічною основою даного дослідження виступає сукупність системних принципів, які регламентують характер взаємодії. Це, зокрема, принцип довіри та взаємоповаги між педагогічним персоналом та батьківською спільнотою, що є фундаментом для принципу партнерства і співпраці. Виняткове значення має принцип гуманізму та психологічного комфорту дитини, який ставить інтереси й емоційне благополуччя першокласника в центр освітнього процесу. Ефективність такої взаємодії забезпечується принципом відкритої комунікації та зворотного зв'язку та підкріплюється принципом системності у взаємодії сім'ї й школи, що гарантує цілісність та послідовність виховних впливів.

Дослідниця Deena K. Eberhardt, вивчаючи погляди вчителів щодо залучення батьків до освітнього процесу, сформулювала визначення партнерської взаємодії: «Партнерська взаємодія – це система рівноправних стосунків між учителем і батьками, побудована на спільній меті виховання, взаєморозумінні, довірі та відповідальності за емоційний стан і розвиток дитини. Вона передбачає активне залучення обох сторін до навчально-виховного процесу, що сприяє адаптації учнів до нових умов навчання та зменшенню проявів шкільної тривожності» [4, с. 162].

До ефективних методів партнерської взаємодії належать: індивідуальні консультації, родинні тренінги, спільні педагогічні проєкти, тематичні зустрічі,

родинні дні, участь батьків у навчальних заходах. Ефективним є застосування технологій діалогу, анкетування для зворотного зв'язку, а також створення електронних платформ комунікації (чат-груп, освітніх порталів, онлайн-конференцій).

Ефективність запропонованих моделей партнерської взаємодії була апробована нами у ході проходження педагогічної практики в якості вчителя початкових класів у Конотопському ліцеї № 9 Сумської обл.

Встановлено, що до ефективних методів партнерської взаємодії належать: індивідуальні консультації, що дозволяють опрацювати специфічні виклики адаптації; родинні тренінги для формування єдиних виховних стратегій; спільні педагогічні проєкти та тематичні зустрічі, а також участь батьків у навчальних заходах (родинні дні).

Крім того, ефективність комунікації забезпечувалася за допомогою анкетування для зворотного зв'язку. Активно використовувалися й електронні платформи комунікації (чат-групи, освітні портали, онлайн-конференції), що забезпечувало швидку та системну взаємодію між учасниками освітнього процесу, мінімізуючи невідомість і, відповідно, шкільну тривожність.

Таким чином, ми пересвідчилися, що партнерська взаємодія вчителя та батьків виступає дієвим чинником зниження шкільної тривожності першокласників. Вона забезпечує формування у дитини відчуття безпеки, підтримки та прийняття, що, у свою чергу, створює сприятливі умови для розвитку пізнавальної активності та успішної соціалізації. Спільні дії вчителя і батьків дозволяють створити цілісний виховний простір, у якому дитина зростає впевненою, відкритою та психологічно стійкою особистістю.

Література:

1. Василюк А., Кіт Г. Учні покоління альфа: специфіка навчання в умовах школи і ступеня. *Інновації в дошкільній і початковій освіті*. 2025. № 1(3). С.8-20.
2. Кіт Г.Г., Василюк А.В., Любчак Л.В. Булінг в учнівському колективі молодших школярів: феномен, протидія. *Особистість в кризових умовах та екстремальних ситуаціях життя: колективна монографія*. Інститут

управління природними ресурсами університету «КРОК». Івано-Франківськ: НАІР, 2024. С. 139-151.

3. Федорова Л.А., Овадюк І.В. Динаміка шкільної тривожності. *Шкільному психологу. Усе для роботи*. 2017. № 9. С. 14-17.

4. Deena K. Eberhardt Primary School Teachers' Perspectives on Parent-Teacher Engagement. 2024. 162 p.

5. Yap M. B., Jorm A. F. A systematic review of the effectiveness of universal anxiety prevention programs for children and adolescents. *Clinical Psychology Review*. 2015. Vol. 38. P. 13-27.

Демченко С. О.,

аспірант кафедри педагогіки і психології початкової освіти

Навчально-наукового інституту педагогіки і психології

Глухівського національного педагогічного університету

імені Олександра Довженка.

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. Пішун С.Г.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У СУЧАСНІЙ ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Нинішня система освіти перебуває у стані глибоких трансформацій, зумовлених інтенсивним розвитком суспільства, науки, техніки та педагогічної думки. У цьому контексті особливого значення набуває впровадження педагогічних технологій, які забезпечують ефективну організацію освітнього процесу, сприяють підвищенню рівня засвоєння навчального матеріалу, формуванню ключових компетентностей та цілісному розвитку особистості здобувача освіти [2, с. 129].

Сучасна початкова школа поступово відходить від традиційної парадигми навчання, орієнтованої переважно на репродуктивне засвоєння знань, і переходить до компетентісно орієнтованої моделі, що акцентує увагу на формуванні в учнів умінь критично мислити, самостійно здобувати знання, творчо розв'язувати проблеми та ефективно комунікувати у різних життєвих ситуаціях.

Важливу роль у реалізації цих завдань відіграють мультимедійні технології, які розширюють дидактичні можливості освітнього процесу, забезпечують інтерактивність навчання, підвищують його мотиваційну привабливість та сприяють розвитку в учнів інформаційної, комунікативної й цифрової компетентностей.

До проблеми використання мультимедійних технологій в освітньому процесі початкової школи звернені наукові пошуки І. Васильків, Н. Вишнівської, К. Годлевської, А. Гуржій, В. Імбер, К. Климової, Л. Кравцової, М. Лютенко, І. Пагути, О. Пінчук, І. Томашевської, Т. Філімонової, В. Чичук, О. Чупріної, І. Шишки, О. Шкуренко та багатьох інших дослідників. Науковці акцентують увагу на потенціалі мультимедійних технологій як ефективного засобу підвищення якості навчання, активізації пізнавальної діяльності учнів та формування ключових компетентностей молодших школярів.

Як зазначає українська дослідниця Т. Філімонова, використання мультимедійних засобів у навчальному процесі сучасної початкової школи не є принципово новим явищем. Воно є закономірним етапом розвитку освіти, спрямованим на підвищення її ефективності та відповідність вимогам цифрового суспільства. Мультимедійні технології дають змогу урізноманітнити форми подання навчального матеріалу, активізувати пізнавальну діяльність учнів і створити умови для індивідуалізації освітнього процесу [3].

В. Звєкова серед ключових аспектів використання мультимедійних технологій виокремлює такі:

- успішність навчальної діяльності значною мірою залежить від чітко сформульованої мети кожної програми та конкретизованих завдань, що забезпечує усвідомлення здобувачем освіти призначення і змісту запропонованого навчального продукту;
- урахування індивідуальних особливостей особистості в освітньому процесі, що реалізується через гіпертекстову структуру подання навчального матеріалу, яка дає змогу здійснювати індивідуальну траєкторію пізнання;

- дотримання психологічних закономірностей сприймання, пам'яті, мислення, уваги, а також вікових особливостей учнів, що сприяє оптимізації процесу засвоєння знань;

- організація ефективного самоконтролю з метою підвищення внутрішньої мотивації до навчання та формування відповідальності за результати власної діяльності [1, с. 53].

Використання мультимедійних засобів у навчальному процесі сучасної початкової школи має низку суттєвих переваг порівняно з традиційними методами навчання. Завдяки використанню різноманітних візуальних елементів – малюнків, схем, діаграм і карт – забезпечується глибше розуміння навчального матеріалу, активізується пізнавальна діяльність учнів та стимулюється їхня взаємодія й обмін інформацією. Відеоматеріали, анімації та інтерактивні презентації сприяють підвищенню наочності, роблять інформацію більш доступною й наближеною до реального життя [3].

Використання аудіосупроводу допомагає краще засвоювати навчальний зміст, привертає увагу учнів і створює позитивний емоційний фон навчання. Мультимедійні засоби також дають можливість диференціювати навчальні завдання за рівнем складності, що забезпечує індивідуалізацію освітнього процесу та врахування особистісних особливостей кожного учня.

Крім того, інтеграція мультимедійних технологій у навчання стимулює розвиток самостійності здобувачів освіти, формує в них уміння аналізувати навколишній світ, шукати, інтерпретувати й систематизувати інформацію. Вона сприяє формуванню критичного мислення, творчих здібностей і навичок комунікації.

Отже, у контексті сучасної початкової освіти мультимедійні технології стають потужним інструментом реалізації компетентнісного підходу, оскільки дозволяють учням не лише засвоювати новий матеріал, а й закріплювати його за допомогою інтерактивних програм, створювати власні мультимедійні проєкти й презентації, що значно поглиблюють розуміння навчального змісту та сприяють розвитку цифрової грамотності молодших школярів.

Література:

1. Звєкова В. Використання мультимедійних технологій як засіб інноваційного навчання молодших школярів. *Інновації в освітньому процесі: методологія, тенденції, технології*. 2020. С. 53-55.

2. Лисиманка В., Водяна В. Теоретичні засади та класифікація педагогічних технологій у сучасній початковій школі. *Всеукраїнський науковий форум «Сучасні технології формування конкурентоспроможного менеджера: методологія, практика, перспективи»*. 2025. С. 129-131.

3. Філімонова Т. В. Використання мультимедійних засобів у навчальному процесі для молодших школярів. *Педагогічна Академія: наукові записки*. 2024. Вип. 3. URL: <https://pedagogical-academy.com/index.php/journal/article/view/18/17> (дата звернення: 20.10.2025).

Дзюменко В. Ю.,

здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

факультету дошкільної та початкової освіти

імені Валентини Волошиної

Вінницького державного педагогічного університету

імені Михайла Коцюбинського

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. *Кім Г.Г.*

ІДЕЇ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО У ПРАКТИЦІ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Сучасна початкова освіта України націлена на особистісно орієнтоване навчання, що цілковито узгоджується з гуманістичними ідеями Василя Олександровича Сухомлинського. Концепція Нової української школи (НУШ) передбачає формування всебічно розвиненої, творчої особистості дитини, що відображає сутність педагогічних принципів Сухомлинського – любов до дитини, виховання серцем, єдність розумового й морального розвитку.

Проблему реалізації ідей В. Сухомлинського у практиці НУШ висвітлено у працях сучасних педагогів. О. Савченко наголошує, що НУШ «зберігає традиції української гуманістичної педагогіки, трансформуючи їх у нові освітні стандарти» [2, с. 57]. Народно-педагогічна основа спадщини В. Сухомлинського, зауважують дослідники, «співзвучна з формулою Нової

української школи», адже його педагогічна концепція базується на дитиноцентризмі, партнерстві, гуманізмі та моральному вихованні [1, с. 137]. Педагог вважав, що школа має бути «школою радості», де дитина живе повноцінним духовним життям, розвиває моральні й творчі сили [3].

Завданнями дослідження є розкриття змісту ключових педагогічних ідей В. Сухомлинського в контексті реформування сучасної школи, визначення принципів, на яких базується інтеграція спадщини педагога у практику НУШ та описати методи та прийоми, що забезпечують реалізацію цих ідей у щоденній діяльності вчителя.

Використовуються такі принципи роботи: гуманізація освітнього середовища; дитиноцентризм і педагогіка партнерства; розвиток через діяльність і дослідження; єдність слова, праці, природи і краси.

Ідеї Василя Сухомлинського посідають важливе місце у сучасній педагогіці, адже вони глибоко перегукуються з концепцією Нової української школи. У центрі педагогічної системи видатного вчителя – дитина як особистість, що розвивається в гармонії з природою, працею та духовними цінностями. Таке бачення збігається з основними положеннями НУШ, де головною метою навчання є всебічний розвиток дитини, формування компетентностей, необхідних для життя.

Для досягнення цієї мети використовуються такі методи і прийоми: уроки мислення серед природи; створення ситуацій успіху; морально-етичні бесіди та казки; проєктна діяльність і творче самовираження; спостереження за природою і дослідницькі завдання. Слід ширше впроваджувати, на думку вчених, в практику роботи з дітьми молодшого шкільного віку використання інноваційних технологій, творчих завдань дослідницького спрямування, наприклад квест-технології, що сприяє розвитку зацікавленості, фантазії учнів, змінює позицію педагога – з виконавця на дизайнера освітнього середовища [4].

Теоретичні принципи Василя Сухомлинського набувають практичного значення у НУШ через інтегровані уроки, ранкові зустрічі, шкільні проєкти «Добрі справи», «Школа радості», «Ми – діти України». Ці форми сприяють

вихованню моральних цінностей, любові до рідного краю та формуванню емоційного інтелекту.

Ідеї Василя Сухомлинського не втратили своєї актуальності – навпаки, вони стали педагогічною основою для побудови гуманної та компетентісно зорієнтованої Нової української школи. Їх практична реалізація допомагає вчителю виховувати духовно багату, щасливу і соціально активну дитину – головну мету сучасної освіти.

Література:

1. Кіт Г., Бабчинська С. Народно-педагогічні ідеї В. О. Сухомлинського у практиці сучасної початкової школи. *Науковий простір студента: пошуки і знахідки* (ч. 1): матеріали X Всеукраїнської науково-практичної студентської інтернет-конференції (31 березня 2023 року): збірник тез. Київ: УДУ імені Михайла Драгоманова. 2023. С. 137–141.
2. Савченко О. Я. Нова українська школа: професійна діяльність учителя в умовах змін. Київ: Видавничий дім «Світоч», 2019. 112 с.
3. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. К.: Освіта, 2018. 384 с.
4. Vasiutina, T., Ishchenko, L., Kit, H., Bondar, Y., & Khilya, A. (2024). Algorithm for implementing quest technologies in research work with preschool and primary school children. *Environment. Technologies. Resources*, 2, 503-507. <https://doi.org/10.17770/etr2024vol2.8089>

Добровольська Ю. М.,

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти

факультету дошкільної та початкової освіти

імені Валентини Волошиної

Вінницького державного педагогічного

університету імені Михайла Коцюбинського

Науковий керівник – докт. філософії (PhD), ст. викл. Бондар Ю.В.

ЗМІЩЕННЯ СПІЛЬНИХ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ ЧЕРЕЗ ОСВІТУ

Європейський Союз ґрунтується на цінностях, спільних для всіх його членів, – повазі до людської гідності, свободі, демократії, рівності, верховенстві

права [2, с. 14]. Саме освіта є тим інститутом, який здатен не лише передавати знання, а й формувати громадян, що поділяють ці принципи.

Як зазначає І. Біла, «європейські цінності в освіті мають не декларативний, а практичний вимір, адже через освітній процес закладаються основи демократичного світогляду молоді» [1, с. 45]. Тому, формування єдиних підходів до ціннісного виховання стає необхідною умовою європейської інтеграції.

Хартія основних прав Європейського Союзу визначає цінності свободи, рівності, толерантності та солідарності як базові для побудови європейського суспільства [2, с. 21-23]. Ці орієнтири відображаються в навчальних програмах, спрямованих на розвиток критичного мислення, міжкультурної комунікації та поваги до прав людини.

Одним із ключових напрямів зміцнення європейських цінностей є розвиток міжкультурного діалогу в освітньому середовищі. Відповідно до Рекомендацій Ради Європи, освітні програми повинні сприяти формуванню поваги до культурного різноманіття, усвідомленню спільного історичного спадку та готовності до співпраці між народами [3, с. 59-61]. У освітньому процесі це реалізується через інтеграцію елементів порівняльної історії, культурології, мовної освіти та проєктної діяльності. Як зазначає І. Біла, міжкультурна освіта є «одним із найефективніших інструментів розвитку толерантності й подолання соціальних бар'єрів серед молоді» [1, с. 148].

Європейська комісія у звіті *Education for Democratic Citizenship and Human Rights Education* підкреслює, що сучасна освіта повинна не лише навчати, а й «виховувати громадян, здатних діяти відповідально, толерантно та з розумінням цінностей демократії» [3, с. 36].

Одним із найбільш ефективних механізмів реалізації спільних цінностей є програма Erasmus+, яка підтримує мобільність студентів, викладачів і дослідників, а також сприяє розвитку міжкультурної компетентності. За даними

дослідження О. Ковальчук, учасники програми демонструють «вищий рівень громадянської активності та відкритості до культурного різноманіття» [4, с. 92].

Інші ініціативи, такі як European Education Area (EEA), мають на меті створення єдиного європейського простору освіти до 2030 року, в якому визнаються спільні стандарти якості, цінності та взаємна довіра [3, с. 68].

Варто зауважити, що Україна, орієнтуючись на європейський вектор розвитку, активно інтегрує спільні цінності у власну освітню політику. Концепція «Нова українська школа» визначає ключовими орієнтирами формування особистості, здатної до критичного мислення, толерантності, патріотизму та поваги до прав інших людей [5].

Наголосимо, що в освітньому процесі важливо забезпечити не лише знання про Європу, а й практичний досвід участі в демократичному житті – через учнівське самоврядування, волонтерські проєкти, міжнародні обміни. Як підкреслює І. Біла, лише «освіта, зорієнтована на розвиток особистісної відповідальності та громадянської активності, здатна зміцнити спільні цінності» [1, с. 138].

У сучасних європейських країнах школа та університет розглядаються не лише як місця навчання, а як простори громадянської участі. Студенти й учні залучаються до волонтерських і соціальних проєктів, виборів до органів самоврядування, дискусій і дебатів. Це сприяє практичному засвоєнню принципів демократії та солідарності [3, с. 84-86]. В Україні такі ініціативи реалізуються через молодіжні ради, шкільні парламенти, екологічні й благодійні акції. Як підкреслює МОН України [5], «саме активна участь молоді у суспільному житті є найкращим шляхом формування справжніх громадян європейського типу».

Отже, освіта виступає одним із головних чинників консолідації європейських суспільств та формує систему цінностей, які забезпечують соціальну згуртованість та стійкість демократичних інститутів.

Європейські цінності – це не лише набір абстрактних ідеалів, а конкретні принципи, які проявляються у поведінці, стосунках, політичних рішеннях і громадській активності. Їх засвоєння через освіту є запорукою стабільності, миру й розвитку демократичного суспільства. Україна, рухаючись у напрямі ЄС, має величезний потенціал у зміцненні цих цінностей завдяки освітнім реформам, міжнародній співпраці та педагогічним інноваціям.

Таким чином, освіта є фундаментом європейської єдності, яка спирається на повагу до різноманіття, прав людини та демократичні засади співіснування.

Література:

1. Біла І. М. Європейські цінності в сучасній освіті: теорія та практика. Київ : Педагогічна думка, 2020. 212 с.
2. Європейський Союз. Хартія основних прав Європейського Союзу. Брюссель : Офіс публікацій ЄС, 2012. 54 с.
3. European Commission. Education for Democratic Citizenship and Human Rights Education: Policy Framework and Practice Guide. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2019. 96 с.
4. Ковальчук О. В. Програма Erasmus+: можливості для формування європейської ідентичності студентської молоді. Львів : Світ, 2021. 178 с.
5. Концепція Нової української школи : ухвал. рішенням колегії МОН від 27 жовт. 2016 р. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 30.10.2025).

Дорога А. О.,

*здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Навчально-наукового інституту педагогіки і психології
Глухівського національного педагогічного університету
імені Олександра Довженка*

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. Мозуль І. В.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНОГО ІНТЕРЕСУ ДО ВИВЧЕННЯ ПРИРОДНИЧОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

У сучасній початковій школі важливо не лише передавати учням базові знання з природничих наук, а й формувати у них стійкий пізнавальний інтерес,

який є ключовим чинником активного навчання та розвитку самостійного мислення. Пізнавальний інтерес стимулює допитливість, прагнення до дослідження, спостережливість і творчість, що дозволяє учням більш ефективно засвоювати навчальний матеріал.

Сучасна Концепція «Нова українська школа» передбачає інтеграцію знань із природничої, соціальної та гуманітарної освітніх галузей, активне використання дослідницьких, інтерактивних та ігрових методів. Однак у практичній діяльності учителів часто спостерігається низька активність учнів при вивченні природничих дисциплін, що вказує на необхідність розробки ефективних методів формування пізнавального інтересу [4].

Розвиток пізнавального інтересу є актуальною проблемою сучасної школи. У навчальній діяльності треба спиратися на наявні в учнів інтереси. Щоб формувати у дітей пізнавальні інтереси, потрібно їх всебічно вивчити. Для розвитку пізнавального інтересу та формування творчої активності школярів характерним є розуміння значення та мети пізнавальної діяльності, позитивне до неї ставлення, наявність мотивів, що йдуть від самого процесу діяльності та спонукають нею займатися [5].

У наш час зростають вимоги держави й суспільства щодо розвитку особистості школяра, майбутнього громадянина, який здатний постійно самовдосконалюватися й саморозвиватися. Головним завданням Нової української школи є забезпечити молодшим школярам успішність у навчальній діяльності, їхній особистісний розвиток, а також необхідність формування в учнів навичок самостійного здобуття знань. Стійкий пізнавальний інтерес здобувачів початкової освіти є важливим критерієм ефективності освітнього процесу в початковій школі.

Реалії сьогодення вимагають орієнтації навчання на розвиток пізнавальних інтересів молодших школярів як основи розвитку особистості, адже саме в початковій школі закладаються основи навчальних умінь, які згодом стають основною умовою подальшого навчання. Державний стандарт початкової

загальної освіти (2018), Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 р. (2016 р.) актуалізують проблему розвитку пізнавального інтересу учнів.

Пізнавальний інтерес – важливе особистісне утворення та характеристика освітнього процесу, яке охоплює всі психічні процеси – сприйняття, пам'ять, мислення, стимулює пізнавальну активність учнів, спрямовує розвиток їх розумової та соціальної сфери [1].

Останнім часом зростає значення фундаментальної освіти, яку неможливо отримати без творчих здібностей школярів, без формування їхнього пізнавального інтересу. У початковій ланці освіти важливо сформувати в молодших школярів інтерес до процесу пізнання, до способів пошуку інформації, її переробки, засвоєння та застосування [2].

Аналіз наявних наукових розробок засвідчує, що останнім часом у освіті актуальним є переосмислення змісту, методів і форм роботи вчителя з молодшими школярами, яке спрямовується на підвищення ступеня їхньої пізнавальної самостійності, довільності поведінки та творчої діяльності, на формування суб'єктів педагогічної взаємодії.

Вивчення психолого-педагогічної літератури засвідчило, що проблема розвитку пізнавального інтересу завжди була в центрі уваги й розглядалася багатьма науковцями й практиками. У процесі аналізу наукових досліджень встановлено, що питання активізації навчальної діяльності здобувачів початкової ланки освіти здійснювалися філософами й педагогами минулих століть (А. Дістерверг, Я. Коменський, І. Песталоцці, Ж.Ж. Руссо та ін.), а також сучасними науковцями (А. Боднар, О. Киричук, Г. Костюк, Н. Кузьмін, А. Макаренко, О. Сухомлинський, К. Ушинський, С. Шацький, Г. Щукіна та ін.). Дослідники в своїх роботах розглядали проблеми розвитку пізнавального інтересу школярів.

Дослідження за останні роки свідчать про те, що науковці звертаються до проблеми формування пізнавальних інтересів молодших школярів у навчальній

діяльності, у навчально-виховному процесі школи на основі побудови освітнього процесу молодших школярів у формі творчої пізнавальної діяльності, у процесі особистісно орієнтованого навчання.

Проблемою формування пізнавальних інтересів особистості школяра цікавилися психологи, педагоги, методисти, вчителі (Л. Артемова, Н. Бібік, О. Киричук, С. Максименко, С. Мартиненко, О. Савченко, М. Савчин, О. Скрипченко, В. Сухомлинський та ін.).

Розвиток пізнавального інтересу відбувається у діяльності, поступово й має практичну спрямованість, що дозволяє дитині увійти в проблемну ситуацію, отримувати, синтезувати, комбінувати, активно використовувати здобуті знання.

Пізнавальний інтерес мимоволі не виникає з потреб, а спеціально формується й розвивається навчальними установами, починаючи з початкової школи. Тому потрібно саме з початкової школи вирішувати проблему формування та розвитку пізнавального інтересу, так як саме в цей період виявляються задатки і здібності дитини, формуються її моральні переконання і потреби в певних видах діяльності.

Література:

1. Александров Ю. Психологія розвитку: навч. посіб. Харків, ФОП Панов А. М., 2015. 336 с.
2. Бібік Н. М. Нова українська школа: poradnik для вчителя. Київ : Літера ЛТД, 2018. 160 с.
3. Державний стандарт початкової загальної освіти. Міністерство освіти і Науки України: офіційний веб-сайт. URL: http://www.mon.gov.ua/images/files/doshkilnacerednya/-serednya/derzh-standart/derj_standart_pochatk_new.doc (дата звернення: 28.10.2025)
4. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 28.10.2025)
5. Савченко О. Я. Дидактика початкової освіти: підруч. Київ : Грамота, 2012. 504 с.

Іноземцев С.А.,

аспірант кафедри педагогіки та психології початкової освіти

Навчально-наукового інституту педагогіки і психології

Глухівського національного педагогічного університету

імені Олександра Довженка

Науковий керівник: д-р пед. наук, проф. Бірюк Л. Я.

КРИТЕРІЇ ТА ПОКАЗНИКИ СФОРМОВАНOSTІ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Формування екологічної компетентності у молодших школярів є однією з ключових освітніх задач сучасної школи та закладів позашкільної освіти. Для оцінювання ефективності освітніх програм необхідно визначити чіткі критерії та показники сформованості екологічної компетентності. Це дозволяє системно вимірювати прогрес дитини, аналізувати результативність педагогічних впливів та коригувати навчальні програми [1; 2].

Рефлексія наукових досліджень переконує, що екологічна компетентність включає:

1. Знання про природу та екологічні процеси.
2. Практичні навички природоохоронної діяльності.
3. Ціннісне ставлення до довкілля.
4. Готовність до екологічно відповідальної поведінки [3; 4].

Критерії сформованості мають відображати ці компоненти, а показники – конкретні прояви знань, умінь і цінностей дитини. Нами визначено такі критерії сформованості екологічної компетентності: ціннісний, пізнавальний, практичний, поведінковий. Критерії та показники до них подано нижче.

1. Пізнавальний (знання).

Показники: правильне визначення рослин і тварин, знання правил поведінки у природі, усвідомлення причин забруднення [5].

2. Практичний (уміння та навички).

Показники: участь у природоохоронних заходах, правильне сортування сміття, догляд за рослинами і тваринами, використання ресурсозберігаючих практик [6].

3. Ціннісний (ставлення та мотивація).

Показники: прояви турботи про природу, участь у волонтерських екологічних акціях, готовність оберігати природне середовище [7].

4. Поведінковий (екологічна активність).

Показники: регулярна участь у природоохоронних проєктах, поведінка відповідно до принципів сталого розвитку, пропозиції власних ідей щодо збереження довкілля [8].

Таблиця 1

**Критерії та показники сформованості екологічної компетентності
молодших школярів у позанавчальній діяльності**

Критерій	Показники
<i>Ціннісний</i>	Турбота про природу; мотивація до волонтерства
<i>Пізнавальний</i>	Знання рослин і тварин; правила поводження в природі
<i>Практичний</i>	Участь у прибиранні, догляд за рослинами, сортування сміття
<i>Поведінковий</i>	Дотримання принципів сталого розвитку; активна участь у проєктах

Нами визначено чотири рівні сформованості екологічної компетентності молодших школярів у позанавчальній діяльності.

Таблиця 2

**Рівні сформованості екологічної компетентності молодших школярів у
позанавчальній діяльності**

Високий рівень	Учень самостійно планує та реалізує екологічну діяльність.
Достатній рівень	Учень активно бере участь у групових заходах.
Середній рівень	Учень проявляє інтерес, потребує керівництва.
Низький рівень	Учень не проявляє ніякого інтересу до екологічної діяльності,

Нами також визначено методи оцінювання сформованості екологічної компетентності молодших школярів у позанавчальній діяльності. Оцінювання сформованості екологічної компетентності здійснюється через:

- спостереження за поведінкою учнів у природі,
- аналіз виконання практичних завдань,
- анкетування та опитування,
- участь у проєктах і конкурсах [9].

Зазначені методи дозволяють визначити рівень сформованості кожного критерію та сформувати загальну характеристику досліджуваної компетентності.

Таким чином, з метою ефективного оцінювання сформованості екологічної компетентності молодших школярів нами визначено критеріїв (*ціннісний, пізнавальний, практичний та поведінковий компоненти*) та показники до них, а також рівні сформованості досліджуваної здатності (*високий, достатній, середній, низький*) та методи оцінювання сформованості екологічної компетентності молодших школярів у позанавчальній діяльності (спостереження за поведінкою учнів у природі, анкетування та опитування, аналіз виконання практичних завдань, участь у проєктах і конкурсах). Завдяки цьому можна систематизувати процес планування освітніх програм екологічного спрямування та моніторингу їх реалізації у позашкільних закладах

з метою формування визначеної якості у молодших школярів. Це дозволяє педагогам:

- оцінювати прогрес учнів за конкретними критеріями;
- коригувати навчальні та виховні заходи;
- інтегрувати цифрові технології для більш ефективного моніторингу;
- формувати диференційовані навчальні траєкторії відповідно до індивідуальних потреб дітей.

Перспективним є розроблення педагогічних моделей, що поєднують національний та міжнародний досвід формування екологічної компетентності молодших школярів у позанавчальній діяльності, а також інтеграція еко-освіти з цифровими інструментами для метою оцінювання результатів навчання.

Література:

1. Василенко О. О. Екологічна компетентність молодших школярів: зміст і структура. Початкова школа. 2020. № 6. С. 12–16.
2. Гончаренко С. У. Педагогічні умови як категорія педагогічної науки. Педагогіка і психологія. 2018. № 1. С. 21–27.
3. Дубасенюк О. А. Методологія педагогічних досліджень. Житомир: Вид-во ЖДУ, 2016. 312 с.
4. Кузьменко Г. П. Системний підхід у формуванні екологічної компетентності учнів. Педагогічний дискурс. 2019. № 26. С. 55–61.
5. Куценко В. І. Практичні аспекти екологічної освіти у позашкільних закладах. Освіта та розвиток обдарованої особистості. 2021. № 1. С. 102–106.
6. Savolainen A. Environmental Education and ICT: Opportunities for Primary School Learners. Journal of Environmental Education Research. 2020. Vol. 26 (4). P. 415–429.
7. Tilbury D. Environmental Education for Sustainability: Defining the New Focus of Environmental Education in the 1990s. Environmental Education Research. 2018. Vol. 24 (7). P. 933–947.
8. Zeyer A., Kyburz-Graber R. Transforming Environmental Education: From Individual Change to Societal Transformation. International Journal of Science Education. 2017. Vol. 39 (2). P. 224–243.
9. UNESCO. Education for Sustainable Development: A Roadmap. Paris: UNESCO, 2021. 75 p.

Коваленко А.О.,

аспірантка кафедри педагогіки та психології початкової освіти

Навчально-наукового інституту педагогіки і психології

Глухівського національного педагогічного університету

імені Олександра Довженка

Науковий керівник – д-р пед. наук, проф. Бірюк Л.Я.

ФОЛЬКЛОР У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ: ІНТЕГРАТИВНИЙ ПІДХІД ДО РОЗВИТКУ ВОКАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

Сучасна початкова школа розглядає використання української народної пісні на уроках музичного мистецтва не лише як художній матеріал, а й як важливий та дієвий засіб формування вокальної компетентності з синергією естетичних, культурних та технічних компонентів. Інтеграція фольклору в навчальний процес пов'язана з положенням Нової української школи і відповідає культурно-ціннісній та мистецько-естетичній компетентностям [3].

Науковці розглядають використання фольклорного матеріалу, щоб розвивати вокальні навички учнів (Пан Бо), ставлення учнів початкових класів до національної народної пісні за допомогою мультимедійних технологій (Володимирова А.), роль фольклору у музичній освіті та формування музичних компетентностей за допомогою вокальної діяльності (Бойко А., Ковальчук Н., Григорєва О.), аналіз інтеграції фольклорного матеріалу через спеціальні вокальні вправи (Литвиненко І.), методика використання українського фольклору як важливого засобу розвитку співацьких здібностей (Мельник О.) [1; 2; 4; 5; 6].

Для перевірки ефективності використання фольклору спрямованого на формування вокальної компетентності молодших школярів нами було проведено педагогічний експеримент на базі початкової освіти в учнів 4 класі 7 загальноосвітніх навчальних закладів. І на формувальному етапі експерименту

ефективними були інтонаційні вправи, дихальні вправи, вправи націлені на розвиток артикуляції, методи імітації та музично-ігрові, застосовано нові онлайн-платформи та випробовані деякі вокальні інтерактивні додатки.

Остаточна перевірка на контрольному етапі дослідження показала позитивну динаміку і рівні формування вокальної компетентності зросли: учні з високим рівнем з 26 % до 29,2 %, середнім рівнем вокальної компетентності – із 50,8 % до 56,9, а з низьким – зменшилася з 22,8 % до 13,9 %. Можна стверджувати, що інтерактивний підхід в музичній освіті, який поєднує традиційні методи та принципи з новими освітніми технологіями є ефективним.

Отже, інноваційні вокальні методи в поєднанні з українським фольклором є ефективним засобом для формування вокальної компетентності молодших школярів також сприяє розвитку культурних, художньо-естетичних цінностей.

Література:

1. Григор'єва О. В. Фольклор як засіб формування музичних компетентностей молодших школярів. Київ: НПУ імені М.П. Драгоманова. 2020. С. 224
2. Ковальчук Н. М. Фольклор у початковій школі: методика використання. Львів: Світ, 2018. С. 176
3. Концепція Нової української школи. Київ: МОН України. 2018. С. 36
4. Литвиненко І. В. Інтегративний підхід у навчанні музики в початковій школі. *Музичне мистецтво*. 2019. № 2. С. 45–52.
5. Мельник О. І. Використання народних пісень у навчанні вокалу в початковій школі. *Початкова школа*. 2017. № 4. – С. 32–39.
6. Пан Бо. Методика формуванні мистецько-пізнавальної компетентності молодших школярів у процесі музичного навчання. *Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка*. Суми. 2023. С. 212

Кожухар В. Д.,

здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

факультету дошкільної та початкової освіти

імені Валентини Волошиної

Вінницького державного педагогічного університету

імені Михайла Коцюбинського

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. Кім Г.Г.

МЕТОДИКА ЗАСТОСУВАННЯ ІГРОВИХ ТА ДІЯЛЬНІСНИХ СТИМУЛІВ У НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ

Трансформація освітнього процесу в Україні, що відбувається в межах Нової української школи (НУШ), вимагає переходу від авторитарної, знаннєвої парадигми до компетентнісної, дитиноцентричної. Сучасний учень не повинен бути пасивним «споживачем» інформації, він має бути активним творцем знань. У цьому контексті ігрові та діяльнісні стимули набувають першочергового значення, оскільки вони є природними формами навчання для молодшого школяра, забезпечують його внутрішню мотивацію, формують критичне мислення та вміння співпрацювати. Актуальність дослідження полягає в необхідності систематизації методичних прийомів, що дозволяють ефективно інтегрувати гру та практичну діяльність у навчальний процес НУШ.

Застосування ігрових та діяльнісних методів у навчанні має глибоке психолого-педагогічне коріння. Ключовий внесок у цю сферу зробили, як вітчизняні, так й іноземні дослідники.

Василь Сухомлинський розглядав гру як основу дитячого життя та важливий засіб пізнання світу. Він наголошував на зв'язку гри з розумовою працею та необхідності навчання через природу та практичний досвід. У своїй праці «Серце віддаю дітям» [3] висував таке твердження, що гра – це величезне світле вікно, через яке в духовний світ дитини вливається життєдайний потік

уявлень, понять про навколишній світ. Гра – це іскра, що запалює вогник допитливості і допитливості.

Марк Пренскі є одним із засновників теорії про покоління, що народилося в цифрову епоху. Його роботи безпосередньо стосуються необхідності використання ігрових та діяльнісних стимулів, особливо в цифровому середовищі. «Навчання на основі цифрових ігор є одним із важливих таких способів. Звичайно, це не єдиний спосіб, але він є одним із перших ефективних і здійснених засобів змінити процес навчання таким чином, щоб він був привабливим і цікавим для людей із «покоління ігор»», – писав М. Пренскі у своїй книзі «Цифрове навчання на основі ігор» [4, с. 7].

Завданнями роботи є: аналіз співвідношення ігрових, діяльнісних стимулів та внутрішньої мотивації учнів НУШ, систематизація прийомів для інтеграції гри і діяльнісного підходу у викладання ключових предметів початкової школи; а також формування компетентностей шляхом обґрунтування, як діяльнісні стимули розвивають ключові компетентності НУШ (спілкування, цифрову, соціальну та громадянську).

Реалізація цих завдань ґрунтується на принципах: дитиноцентризму (орієнтація на інтереси учня), інтеграції (наскрізне застосування стимулів у всіх освітніх галузях), системності (послідовність відповідно до вікових особливостей), та рефлексивності (усвідомлення й обговорення результатів діяльності).

Ігровий стимул – це елемент або цілісна гра, що вводиться для підвищення внутрішньої мотивації, емоційного забарвлення та моделювання реальних ситуацій. Діяльнісний стимул – це навчальний прийом, що передбачає практичну, активну взаємодію учня з об'єктом вивчення (наприклад, проведення досліду чи виготовлення моделі, результатом якої є не лише знання, а й конкретний продукт чи уміння. Поєднання ігрового і діяльнісного стимулу проявляється в ігрових завданнях дослідницького спрямування в роботі з дітьми молодшого шкільного віку, наприклад, при використанні квестових

технологій [5], що поєднують чітко поставлене дидактичне завдання з ігровим задумом. Дана технологія сприяє залученню кожного учня в активний пізнавальний процес на основі колективної співпраці, взаєморозуміння, допомоги і підтримки.

Отже, успішне навчання вимагає, щоб учні були активними учасниками у формуванні знань, а не пасивними приймачами. Діяльність – це міст між абстракцією та розумінням. Методика застосування ігрових та діяльнісних стимулів в умовах Нової української школи є ключовою передумовою для формування компетентного випускника. Виходячи з теоретичних засад В. Сухомлинського та Пренскі, гра і діяльність виступають не лише як форми відпочинку, а як потужні навчальні механізми, які забезпечують перехід від зовнішньої вимоги до внутрішньої мотивації та особистісного смислу навчання.

Системне використання різноманітних ігрових та діяльнісних прийомів (від рольових ігор до проєктної діяльності) гарантує, що учень отримує знання не як готовий факт, а як результат власного дослідження та активної взаємодії, що відповідає філософії НУШ про навчання, яке приносить радість та є життєво орієнтованим.

Література:

1. Бібік Н. М., Вашуленко М. С., Мартиненко В. О. Формування предметних компетентностей в учнів початкової школи: монографія. Київ: Педагогічна думка, 2014. 346 с.
2. Підготовка майбутнього вчителя до впровадження педагогічних технологій: Навч. пос. / За ред. І. А. Зязюна, О. М. Пехоти. К. : А.С.К., 2003. 240 с.
3. Сухомлинський В. О. Пависька середня школа. *Сухомлинський В.О. Вибрані твори : в 5-ти т. Т.4.* К. : Рад. школа, 1976. С. 5-390.
4. Marc Prensky The Digital Game-Based Learning Revolution [Електронний ресурс]- Режим доступу: <https://www.marcprensky.com/writing/Prensky%20-%20Ch1-Digital%20Game-Based%20Learning.pdf> (Дата звернення: 02.11.2025).
5. Vasiutina, T., Ishchenko, L., Kit, H., Bondar, Y., & Khilya, A. (2024). Algorithm for implementing quest technologies in research work with preschool and primary school children. *Environment. Technologies. Resources. Proceedings of the International Scientific and Practical Conference*, 2, 503-507. Retrieved from: <https://journals.rta.lv/index.php/ETR/article/view/8089>.

Кулик С. І.,

здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Навчально-наукового інституту педагогіки і психології

Глухівського національного педагогічного університету

імені Олександра Довженка

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. Мозуль І. В.

ОСОБЛИВОСТІ АКТИВІЗАЦІЇ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ»

Проблема розвитку пізнавальної активності здобувачів початкової освіти є фундаментом навчального процесу, є актуальною педагогічною проблемою, потребує пильної уваги і постійного розвитку. Сьогодні перед освітнім процесом постає завдання – виховання творчої особистості, починаючи з початкової школи. У Законі України «Про освіту» проголошено: «метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових та фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору» [2].

Одним із шляхів вирішення означеної проблеми є використання інноваційних освітніх технологій, які спрямовані на всебічний особистісний розвиток молодших школярів. З метою залучення кожного учня до активного пізнавального процесу потрібно створити таке навчально-предметне середовище, яке забезпечувало б вільний доступ до різних джерел інформації, спілкування з ровесниками, спільну роботу під час вирішення різних завдань.

Неможливо уявити навчальний і виховний процес без активізації пізнавальної діяльності, тому, що вона сприяє підвищенню теоретичних знань, створює умови для самореалізації молодших школярів, розвитку їхніх інтелектуальних здібностей. Тому на сучасному етапі розвитку педагогічної

теорії та практики актуальною проблемою є активізація пізнавальної діяльності школярів, бо від неї залежить ефективність навчання: розвиток інтересу до навчальної діяльності, свідоме й міцне здобуття знань, перетворення знань у переконання, самостійність думки та практичних дій молодших школярів.

Пізнавальна активність молодших школярів виявляється в їхній навчальній діяльності. Вони застосовують раніше набуті знання й активно діють, роблять відповідні висновки, можуть виконувати складні розумові операції.

Найголовнішим завданням учителя на кожному уроці є активізація пізнавальної діяльності. Кожного разу, готуючись до уроку, вчитель повинен розв'язати спочатку принципове завдання: як найдоцільніше організувати передачу нового матеріалу – повідомлення, евристичну бесіду, роздум, відкриття, самостійну роботу, розв'язання проблеми тощо. Кожний урок треба перетворити на урок мислення, спілкування, де правильне відображення об'єктивної дійсності в людській свідомості, в її судженнях і поняттях, постає як суперечка про істину, як діалог.

Останнім часом науковці приділяють все більше уваги підвищенню рівня пізнавальної активності учнів, який забезпечує раціональність мислення; готовність ставити й розв'язувати різні завдання. Проблема формування пізнавальної активності особистості є важливою в дослідженнях багатьох учених. Педагоги І. Бех, Н. Бібік, В. Буряк, С. Галкін, М. Євтух, О. Жмурко, К. Сачава, О. Янкова та ін. в своїх працях розкривають сутність поняття «навчальна активність», «пізнавальна активність»; Н. Бібік, О. Киричук, О. Скрипченко та ін. аналізують особливості формування пізнавальної активності та пізнавальних інтересів на різних етапах розвитку особистості; Д. Бабовалова, Н. Янц та ін. розкривають значення проблемного навчання в розвитку пізнавальної мотивації учнів; Р. Михайлишин, В. Федоренко та ін. обґрунтовують особливості організації самостійної роботи в процесі навчально–пізнавальної діяльності; М. Богданович, В. Паламарчук, О.

Савченко, О. Скрипченко, М. Стельмахович та ін. розглядали проблему активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів.

У багатьох наукових працях, розробках педагогів-практиків визначення пізнавальної активності розглядається у тісному зв'язку з поняттям «пізнавальний інтерес», який забезпечує активну діяльність молодших школярів, бо в процесі навчання пізнавальний інтерес вступає в суперечність із набутим запасом знань. Це викликає в дитини внутрішню потребу задовольнити інтерес шляхом пізнавальної діяльності. Для цього потрібно створити в навчанні умови, які сприяли б формуванню в здобувачів початкової освіти пізнавальних інтересів, були передумовою підвищення якості навчання, сприяли всебічному розвитку особистості.

Пізнавальна активність дитини визначається як внутрішня готовність до подальшої участі у процесі оволодіння знаннями, уміннями й навичками та виявлення творчого підходу й самостійності до виконання навчальних завдань. У центрі навчального й виховного процесу повинен бути учень [1].

У сучасній початковій школі формування пізнавальної активності та мотивації навчальної діяльності учнів є ключовим завданням педагогічного процесу. Предмет «Я досліджую світ» інтегрує природничу, соціальну та технологічну освіту, надаючи учням можливість системно досліджувати навколишній світ, розвивати критичне мислення та практичні навички. В умовах модернізації освіти виникає необхідність пошуку ефективних шляхів та методів активізації навчальної діяльності молодших школярів, адже пасивне сприйняття знань не забезпечує формування ключових компетентностей, які визначені Державним стандартом початкової освіти.

Сучасний учень часто характеризується високою інформативною перевантаженістю, швидкою зміною інтересів і низькою стійкістю уваги. Тому педагогові необхідно створювати умови для активного залучення дітей у навчальний процес, використовуючи дидактичні та інтерактивні технології,

наочність, ігрові та дослідницькі методи, які сприяють розвитку пізнавальної активності, творчих здібностей та соціальних компетентностей.

Важливим аспектом є також формування ключових компетентностей учнів початкової школи – комунікативної, соціальної, математичної, інформаційної та природничої. Ефективна активізація навчальної діяльності забезпечує не лише засвоєння навчального матеріалу, а й формує самостійність, відповідальність за результати своєї діяльності та бажання досліджувати світ навколо [5].

Діти до школи приходять не просто вчитися, а добре вчитися. Тому з перших днів необхідно створювати такі умови, щоб не згасло це бажання. Учитель повинен прагнути, щоб кожен учень повірив у свої можливості, зустрічі з учителем, радів дзвінку на урок, щоб шкільне життя стало змістом його життя. Потрібно робити все, щоб школярі були ініціативними, самостійними.

Активність, бажання і здатність до навчання, уміння спілкуватися, співпрацювати, міркувати, обґрунтовувати свої думки, бути собою закладаються під час навчання на уроках у початковій ланці освіти, зокрема на уроках природничої освітньої галузі. Перед початковою школою сьогодні стоїть завдання домогтися, щоб учні не лише засвоїли матеріал, а й могли вільно оперувати ним, застосовувати його для вирішення навчальних і життєвих завдань, для розширення свого пізнавального досвіду.

Дитяча активність виражається через різні види діяльності: навчальну, пізнавальну, трудову. Особливого значення набуває навчально-пізнавальна діяльність. Активізація пізнавальної діяльності учнів виступає як одна з актуальних проблем на сучасному рівні розвитку педагогічної теорії й практики. Підвищення ефективності навчальної діяльності молодших школярів можливе через активні, інтерактивні та дослідницькі методи, що сприяють формуванню ключових компетентностей і готовності учнів до самостійного пізнання світу.

Література:

1. Головіна Л. М. Активізація пізнавальної діяльності учнів. Київ : Проспект, 2003. 242 с.
2. Державний стандарт початкової загальної освіти. Міністерство освіти і Науки України: офіційний веб-сайт. URL: http://www.mon.gov.ua/images/files/doshkilnacerednya/-serednya/derzh-standart/derj_standart_pochatk_new.doc (дата звернення: 25.10.2025)
3. Закон України «Про освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення 25.10.2025)
4. Закон України «Про повну загальну середню освіту». URL: <https://olgapil.osv.org.ua/zakon-ukraini-pro-povnu-zagalnu-serednju-osvitu-22-41-32-27-04-2021/> (дата звернення: 25.10.2025)
5. Савченко О. Я. Дидактика початкової освіти: підруч. Київ : Грамота, 2012. 504 с.

Кушнірук В. В.,

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти

факультету початкової освіти та філології

Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії

Науковий керівник – д-р пед. наук, проф. Вербець В.В.

ФОРМИ І МЕТОДИ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ СВІДОМОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Формування громадянської свідомості учнів початкової школи значною мірою залежить від правильного вибору форм і методів виховного процесу. Поєднання традиційних і сучасних інтерактивних підходів дозволяє ефективно розвивати вміння аналізувати соціальні явища, аргументовано висловлювати думки, працювати в колективі та брати відповідальність за власні вчинки.

До традиційних методів належать бесіди, диспути, конкурси, робота з книгами та періодичними виданнями. Вони формують у дітей діалогічну культуру, критичне мислення та моральні якості. Активні та інтерактивні методи (ситуаційно-рольові ігри, соціограми, метод відкритої трибуни, тренінги, інтелектуальні аукціони, «мозкові атаки», ігри-драматизації)

стимулюють емоційну залученість учнів і сприяють розвитку лідерських та комунікативних навичок.

Практичні форми громадянського виховання включають догляд за пам'ятниками, озеленення шкільної території, участь у волонтерських та благодійних акціях, творчі проєкти («Лист солдату», «Ми чуємо тебе, Кобзарю, крізь століття», «Алфавіт мого міста»). Такі дії забезпечують реальний досвід громадянської активності та сприяють формуванню відповідальності, доброти та патріотизму.

Досвід учителів Хмельницької приватної гімназії «Гармонія» та ліцею «Гармонія» показує, що ефективним є поєднання освітніх та позакласних заходів. Важливою є інтеграція національно-патріотичної тематики, проведення тематичних виховних годин, читання художніх творів патріотичного змісту, організація флешмобів, зустрічей з ветеранами та майстер-класів. Особливе значення має щоденне вшанування пам'яті загиблих воїнів і мирних громадян через загальнонаціональну «Хвилину мовчання».

Анкетування вчителів свідчить, що ключовими громадянськими якостями учнів є любов до Батьківщини, повага до символів, активна громадянська позиція та готовність захищати країну. Найбільш ефективними формами формування громадянської свідомості в початковій школі є інтерактивні технології, проєктна діяльність та кооперативне навчання.

Таким чином, системне використання різноманітних форм і методів навчання, що поєднує традиційні та інноваційні підходи, забезпечує всебічний розвиток особистості, формує моральні цінності, патріотизм та активну громадянську позицію. Це сприяє вихованню свідомих, відповідальних і творчих громадян, готових до конструктивної участі у розвитку демократичного суспільства.

Література:

1. Бондаренко Н.В., Косянчук С.В. Формування громадянської компетентності і розвиток національно-патріотичної свідомості учнівства:

ціннісні концепти. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/734212/1/BNV%20KSV%202023%20Lviv.pdf> (дата звернення: 10.11.2024).

2. Галас А. Формування активної громадянської позиції, національно-патріотичного виховання в початковій школі. URL: <https://share.google/iNsEmYgBRnhUVoiaY> (дата звернення: 11.11.2024).

3. Діхтяренко С.Ю. Формування патріотичних і громадянських якостей особистості учня. URL: https://sno.udpu.edu.ua/index.php/naukovo-metodychna-robota/87-natsionalno-patriotychne-vykhovannia-ditei-ta-uchnivsk-oi-molodi-v-umovakh-modernizatsiinykh-suspilnykh-zmin-15-travnia-2018-r/1_20-formuvannya-patriotichnikh-i-gromadyanskikh-yakoste-oshobistosti-uchnya (дата звернення: 10.11.2024).

4. Задорожна-Княгницька Л.В. Формування громадянської позиції школярів: регіональний аспект. Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. 2020. Випуск 62. С. 63-70.

5. Заєць Р.Г. Формування громадянської свідомості студентів закладів вищої освіти США та України: теоретичний аспект. Педагогічні науки: теорія та практика. 2021. № 4 (40). С. 212-218.

6. Концепція Національно-патріотичного виховання в системі освіти України: затверджена Наказом Міністерства освіти і науки України від 06.06.2022 р. № 527. URL: <https://drive.google.com/file/d/1B-dJsxlljilNxfuy3jjq5n4ZVPeo4gZ8/view> (дата звернення: 12.11.2025).

7. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 13.11.2025).

8. Про повну загальну середню освіту: Закон України від 16.01.2020 р. № 463-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> (дата звернення: 13.11.2025).

Лісневський А. П.,

аспірант кафедри педагогіки і психології початкової освіти

Навчально-наукового інституту педагогіки і психології

Глухівського національного педагогічного університету

імені Олександра Довженка

Науковий керівник – д-р пед. наук, проф. Бірюк Л. Я.

РОЛЬ ВІДЕОКОНТЕНТУ У ФОРМУВАННІ МЕДІАГРАМОТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ТА ЙОГО ОСВІТНІЙ ПОТЕНЦІАЛ

Сучасні молодші школярі зростають в умовах стрімкого розвитку цифрових технологій і постійного потоку медіаповідомлень. Відеоконтент, від

мультфільмів до освітніх роликів в інтернеті, став невід'ємною частиною їхнього дозвілля та пізнавальної діяльності з раннього віку. Здатність дітей розуміти й критично оцінювати побачене, тобто володіти медіаграмотністю, перетворюється на необхідну навичку XXI століття. Усвідомлюючи це, 20 травня 2010 року постановою Президії Національної академії педагогічних наук України було схвалено Концепцію впровадження медіаосвіти в Україні. [1, с.10] Цей крок заклав основу для системного впровадження медіаграмотності в освітній процес, особливо актуального для початкової школи.

Відеоконтент має потужний вплив на свідомість дітей, формуючи їхні уявлення про світ. З одного боку, яскраві образи та захопливі сюжети сприяють кращому засвоєнню інформації і можуть стати ефективним інструментом навчання. З іншого боку, без належного керівництва діти сприймають медіаповідомлення довірливо й некритично. Психологи медіа відзначають, що під час взаємодії з медіа наш розум часто працює автоматично: наприклад, коли людина заходить до супермаркету, у свідомості наче запускається програма, яка підказує, на що звертати увагу, відсіюючи зайве. [2, с.8] Для дітей, які щоденно переглядають відео, такий «автопілот» означає, що вони можуть засвоювати ідеї з мультфільмів чи YouTube без критичної оцінки. Таким чином, важливо навчати молодших школярів усвідомлено сприймати відеоконтент, щоб мас-медіа не нав'язували їм небажані стереотипи чи поведінкові моделі.

Важливо також розуміти, що відеоконтент – це не просто візуальний інструмент для наочності, а потужний механізм, який має власні особливості подачі та сприйняття. Одна й та сама сцена або сюжет можуть нести різні підтексти для різних глядачів. Діти, не маючи достатнього життєвого досвіду, можуть сприймати приховані смисли буквально або ж не помічати тонких маніпуляцій. Наприклад, м'яко вплетені елементи реклами, підсвідомі емоційні акценти або ідеологічні маркери можуть залишатись поза увагою дитини, але формувати певну картину світу. Саме тому педагоги та батьки повинні звертати увагу не тільки на зміст відео, а й на його підтексти, враховуючи різні можливі

трактування одного й того самого контенту. Оцінка відеоконтенту повинна відбуватись не лише на рівні поверхневого розуміння, а й у контексті культурних та соціальних факторів, які можуть впливати на сприйняття інформації.

Початкова школа відіграє ключову роль у формуванні основ медіаграмотності. Саме в молодших класах діти починають свідомо споживати інформацію, і педагогічний супровід тут надзвичайно важливий. Недарма підкреслюється, що саме початкова школа сьогодні стає тим інформаційно-освітнім середовищем, яке формує медіаграмотну особистість – медіаспоживача, що вміє знаходити потрібну інформацію і перевіряти її достовірність, та медіаторця, який відповідально створює власні медіапродукти. [3, с.5] Отже, інтеграція відеоконтенту в навчальний процес може не лише зробити уроки більш наочними й цікавими, а й навчити дітей аналізувати побачене. Наприклад, перегляд короткого освітнього мультфільму на уроці з подальшим обговоренням його змісту допоможе учням вчитись розрізняти факти і вигадку, виділяти головну думку, робити висновки. Учитель, коментуючи певні моменти відео, може звернути увагу на приховану рекламу чи маніпулятивні прийоми, тим самим розвиваючи критичне мислення школярів.

Прикладом освітнього потенціалу відеоконтенту є ситуація з власної практики автора. Трирічна дитина навчилася рахувати до 30 завдяки перегляду британського мультсеріалу Numberblocks. Якісний анімаційний контент у розважальній формі допоміг дитині швидко опанувати математичні навички, хоча формальне навчання ще не почалося. Водночас цей випадок нагадує про необхідність обережності щодо ідеологічних меседжів у дитячих медіа. Діти легко переймають поведінкові моделі й цінності улюблених персонажів, тому дорослим важливо відстежувати, які ідеї транслюються через навіть, здавалося б, невинні мультфільми. Медійні герої можуть впливати на світогляд, мову та

поведінку молодших школярів, тож роль вчителя і батьків – навчити дитину ставити запитання до контенту і пояснювати побачене.

Отже, відеоконтент відіграє двоїсту роль у формуванні медіаграмотності молодших школярів. З одного боку, він є привабливим носієм інформації з колосальним освітнім потенціалом: правильно добираючи відеоматеріали, можна навчати дітей різних предметів і водночас розвивати в них критичне мислення. З іншого боку, без медіаосвітнього підґрунтя діти ризикують стати пасивними споживачами всього, що пропонують екрани. Саме тому сучасна освіта повинна приділяти значну увагу медіаграмотності з наймолодшого шкільного віку. Формування здатності аналізувати та осмислювати відеоконтент убезпечує дитину від деструктивних впливів і водночас розкриває перед нею нові можливості для навчання. Таким чином, поєднання цікавого відео з грамотним педагогічним керівництвом дозволяє реалізувати освітній потенціал медіа й виховати покоління критично мислячих, медіаграмотних особистостей.

Література:

1. Троян, С. О., & Ткачук, А. В. Медіаосвіта. Основи медіаграмотності: навчально-методичний посібник для курсу «Основи медіаграмотності». Умань: ПП Жовтий О. О. 2014.
2. Potter, W. J. Media Literacy. SAGE Publications. 2021.
3. Волошенюк, О. В., Ганик, О. В., Голощапова, В. В., Дегтярьова, Г. А., Іванова, І. Б., Кожанова, А. Ю., Пиза, Г. Ю., Шкребець, О. О., & Янкович, О. І. Медіаграмотність у початковій школі: посібник для вчителя. Київ: ЦВП, АУП. 2018.

*Маишталяр Ж. М.,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
факультету дошкільної і початкової освіти
імені Валентини Волошиної
Вінницького державного педагогічного
університету імені Михайла Коцюбинського
Науковий керівник – старший викладач Кушнір А.О.*

СИСТЕМА РОБОТИ ШКОЛИ З ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ САМОСВІДОМОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Відновлення і повноцінне відродження України неможливе без пробудження та утвердження національної свідомості українського народу, особливо серед підростаючого покоління. Це є найважливішим завданням сьогодення, оскільки національна свідомість слугує основою для консолідації суспільства та формування громадянської ідентичності. Наразі особливе занепокоєння викликає недостатнє усвідомлення себе як частини народу та співвіднесення особистої діяльності з інтересами нації у значної частини дітей віком від шести до десяти років. У цьому критично важливому періоді формування особистості необхідна цілеспрямована робота для прищеплення почуття приналежності, патріотизму та поваги до національної культури.

Запорукою успіху у вирішенні цієї проблеми є створення ефективної системи народної освіти, яка б цілеспрямовано виховувала національно свідомих громадян України. Українська освіта з кожним роком енергійно набуває національного характеру, оскільки вона спрямована на втілення в життя засад української національної ідеї. Для досягнення цієї мети цілі та зміст сучасної освіти мають бути чітко підпорядковані системі національних інтересів та ключовим цінностям духовного скарбу українського народу. Це вимагає не лише вивчення історії та мови, а й глибокої інтеграції до освітнього

процесу національних звичаїв, традицій та обрядів як живих носіїв культурної пам'яті та ідентичності.

Теоретичні та практичні засади для сучасного національного виховання були закладені видатними вітчизняними діячами. Якості українського народу та його національний характер досліджували такі визначні мислителі та науковці, як Григорій Сковорода, Михайло Максимович, Микола Костомаров, Пантелеймон Куліш, Костянтин Ушинський, Борис Грінченко, Григорій Ващенко, Ярослав Ярема, Петро Кононенко, Василь Каюков та Михайло Стельмахович. Їхні праці стали концептуальною базою для розуміння унікальності української ідентичності.

Крім того, ціла плеяда національно свідомих і талановитих педагогів кінця XIX – початку XX століття, серед яких Софія Русова, Степан Ананьїн, Олександр Астряб, Олександр Дорошевич, Тимофій Лубенець, Олександр Музиченко, Іван Стешенко, Яків Чепіга та Іван Юцишин, заклала міцне практичне підґрунтя для процесу виховання підростаючого покоління на основі національних ідей. Вони розробили методики, що ґрунтувалися на потребах українського народу та принципах народної педагогіки, і стали справжніми провідниками української школи [1].

Успішне формування громадянської компетентності в учнів початкової школи залежить від чіткого дотримання та цілеспрямованого створення певних педагогічних умов. Ці умови є необхідною передумовою для забезпечення якості та ефективності навчально-виховного процесу. Вони можуть як об'єктивно складатися, так і бути штучно створеними у рамках освітньої діяльності. Випадкові фактори не забезпечують досягнення поставленої мети, тому необхідно встановлювати ті умови, без яких процес формування громадянської компетентності взагалі не може успішно відбутися.

На основі аналізу наукових досліджень (А. Сігова, А. Скемська, І. Шестоपालюк та ін.) та з урахуванням сучасних вимог Нової української школи (НУШ), визначено три ключові педагогічні умови формування громадянської компетентності в молодших школярів:

1. Формування досвіду громадянської поведінки на інтегративній основі в межах усіх навчальних предметів та в позаурочній діяльності.
2. Створення соціально-освітнього середовища, що діє на основі громадянських цінностей і моделює відносини демократичного суспільства.
3. Формування в учнів позитивної мотивації, що забезпечує можливості для розвитку національної самосвідомості.

Перша умова акцентує на важливості формування практичного досвіду громадянської поведінки. Це має відбуватися не ізольовано, а на інтегративній основі – тобто шляхом об'єднання ідей, знань та навичок з усіх навчальних предметів та під час позаурочної діяльності.

Інтеграція знань / Інтегроване навчання - у науково-педагогічній літературі це поняття є багатомірним і не має єдиного однозначного визначення.

Інтегрований урок - це спеціально організоване заняття, мета якого досягається лише через об'єднання знань із різних предметів. Такий підхід спрямований на розгляд і вирішення певної прикладної проблеми, що дозволяє учням отримати цілісне, синтезоване сприйняття досліджуваного питання та усвідомити його громадянську спрямованість [2].

При виборі форм та методів організації національного виховання та формування національної свідомості необхідно орієнтуватися на ключові державні документи: Концепцію національного виховання та Національну програму виховання учнівської молоді в Україні.

Для ефективного формування національної свідомості доцільно використовувати широкий спектр інтерактивних та культурно насичених заходів. Серед них особливо корисними будуть:

- Етичні бесіди на теми національної своєрідності та ментальності, як-от «Ой не ріж косу», «Легенди нашого лісу».
- Усні журнали з метою популяризації традицій: «Світ національних традицій», «Свята мого народу», «Як на Івана, як на Купала».
- Літературні вітальні, українські вечорниці та вечори фольклору, які занурюють у культурну спадщину.

- Ігрові програми та змагання, що розвивають патріотизм та фізичну культуру, наприклад, «Козацькі розваги».

- Вечори-зустрічі з видатними земляками, носіями народної культури чи учасниками історичних подій.

Окрім змісту, оформлення заходу також відіграє важливу роль: необхідно активно використовувати національну символіку, костюми, вводити обрядові дії та організовувати виставки народної творчості.

Важливо розуміти, що формування національного світогляду має бути не лише навчальним предметом, а формою існування та життя дитини – у родині, дитячому садку та школі.

Тому, поряд з вивченням таких предметів, як рідна мова та література, історія, українознавство та спеціалізованого курсу «Я-українець», принципи національного виховання мають органічно відображатися у виховній роботі класного керівника та шкільного колективу в цілому.

Необхідно, щоб учні набули:

- Звички та переконання розмовляти рідною мовою.
- Інтересу до історії та традицій свого народу.
- Здібності співвідносити свою поведінку з моральними нормами та народною мудрістю.
- Орієнтації на свята народного календаря.
- Вміння користуватися народними прикметами та приказками як частиною культурного коду [3].

Відновлення та повноцінне відродження України безпосередньо залежить від пробудження та утвердження національної свідомості українського народу, особливо серед молодших школярів, для яких це є критично важливим періодом формування особистості та громадянської ідентичності.

Для успішного вирішення цього найважливішого завдання сьогодення необхідне створення ефективної системи народної освіти, цілі та зміст якої мають бути чітко підпорядковані національній ідеї та ключовим цінностям духовного скарбу народу (традиціям, звичаям, обрядам). Теоретичні та

практичні засади для цієї роботи були закладені визначними українськими мислителями та педагогами, чиї праці слугують концептуальною базою.

Успішне формування національної самосвідомості та громадянської компетентності молодших школярів залежить від цілеспрямованого дотримання трьох ключових педагогічних умов:

1. Формування досвіду громадянської поведінки на інтегративній основі (через усі предмети та позаурочну діяльність).
2. Створення соціально-освітнього середовища, що моделює демократичні відносини.
3. Формування позитивної мотивації, що сприяє розвитку національної самосвідомості.

Реалізація цих умов вимагає використання широкого спектра інтерактивних та культурно насичених форм і методів (бесіди, усні журнали, вечорниці, ігрові програми), які повинні ґрунтуватися на Концепції національного виховання. Формування національного світогляду має стати формою існування та життя дитини (в родині, школі), а не лише навчальним предметом, що забезпечить набуття учнями звичок, переконань та практичних навичок (спілкування рідною мовою, знання традицій, моральної орієнтації) як невіддільної частини їхнього українського культурного коду.

Література:

1. Колоскіна О. А. Формування елементів національної свідомості та самосвідомості молодшого школяра на основі цінностей народного календаря. *Studentam.net.ua*. URL: <https://studentam.net.ua/content/view/7684/97/>
2. Починок Є. Педагогічні умови формування громадянської компетентності молодших школярів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Педагогіка. Соціальна робота»*. 2017. Вип. 2 (41). С. 195–198.
3. Форми та методи формування національної свідомості та самосвідомості молодших школярів. *Allref.com.ua*. URL: https://allref.com.ua/uk/skachaty/formy_i_metody_formirovaniya_nacionalnogo_soznaniya_i_samosoznaniya_mladshih_shkolnikov

Мозуль І. В.,

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри теорії і методики початкової освіти

Глухівського національного педагогічного

університету імені Олександра Довженка,

вчитель англійської мови (вищої категорії)

Сопицької філії комунального закладу Есманьської селищної ради

«Есманьська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів»

Шосткинського району Сумської області

ІНТЕГРАЦІЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ І КУРСУ «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ» У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Сучасна початкова освіта в Україні орієнтована на формування в учнів ключових компетентностей, здатності до критичного мислення, самовираження, комунікації та дослідницької діяльності. У цьому контексті особливе місце посідає інтеграція навчальних предметів, яка дозволяє створювати єдиний освітній простір для дитини, максимально наближений до реальних життєвих ситуацій.

Одним із найбільш перспективних напрямів інтеграції є поєднання англійської мови з курсом «Я досліджую світ». Такий підхід не лише підсилює мотивацію до вивчення іноземної мови, але й сприяє розвитку пізнавальних інтересів, формуванню природничої, громадянської, соціальної та екологічної компетентностей, передбачених Державним стандартом початкової освіти.

Інтеграція у педагогіці розглядається як процес об'єднання змісту, методів і форм навчання, що забезпечує цілісність знань і формування системного світогляду. В основі інтеграції лежить принцип взаємозв'язку елементів навчального процесу, коли знання з різних предметів розглядаються не ізольовано, а у взаємодії.

Інтеграція англійської мови з курсом «Я досліджую світ» дає змогу реалізувати змістову, діяльнісну і мовну інтеграцію:

- змістова – об'єднання тематичних ліній (наприклад, «Природа», «Сім'я», «Людина і довкілля», «Безпека життя», «Культура і традиції»);
- діяльнісна – застосування дослідницьких, творчих, комунікативних і проектних методів;
- мовна – формування англomовної компетентності через практичне пізнання світу.

Таким чином, учень не лише вивчає англійську мову, а використовує її як засіб пізнання реальності.

Ідеї інтегрованого навчання мають глибоке підґрунтя в педагогічній теорії. Їх розвивали Дж. Дьюї, В. Сухомлинський, К. Ушинський, які підкреслювали необхідність цілісного підходу до розвитку дитини. Сучасні дослідження підтверджують, що інтеграція змісту навчання сприяє: формуванню системного мислення (О. Савченко, Н. Бібік); підвищенню навчальної мотивації (І. Козловська); розвитку пізнавальної самостійності (Л. Шелестова); реалізації компетентнісного підходу (Н. Морзе, І. Лікарчук).

Особливу роль у цьому процесі відіграє технологія CLIL (Content and Language Integrated Learning) – навчання предметного змісту через іноземну мову. У межах початкової школи CLIL дає змогу природно інтегрувати теми курсу «Я досліджую світ» з вивченням англійської.

Переваги інтеграції англійської мови і курсу «Я досліджую світ»:

- 1) формування цілісного світогляду – учні розглядають природні, соціальні та культурні явища комплексно, спостерігають їх у реальному житті;
- 2) підвищення мотивації до вивчення англійської мови – мова стає інструментом діяльності, а не лише навчальною метою;
- 3) розвиток комунікативних навичок – учні практикують англійську в автентичному контексті (під час обговорень, експериментів, спостережень);

4) розвиток критичного та логічного мислення – школярі аналізують інформацію, порівнюють факти, роблять висновки;

5) розвиток екологічної та соціальної відповідальності – через іноземну мову діти усвідомлюють глобальні проблеми – природу, довкілля, добробут, безпеку.

У таблиці нижче представлено окремі приклади інтеграції тем з англійської мови та курсу «Я досліджую світ» для початкових класів.

Тема курсу «Я досліджую світ»	Тема з англійської мови	Можливі інтегровані завдання
Моя сім'я і я	My Family	Скласти родове дерево, описати членів сім'ї англійською.
Природа навколо нас	Seasons and Weather	Вести календар спостережень за погодою, обговорювати зміни в природі.
Рослини і тварини	Plants and Animals	Визначати частини рослин, розповідати про улюблену тварину.
Я і здоров'я	Healthy Lifestyle	Створити постер «My Healthy Day».
Моя країна – Україна	My Country, My World	Порівняти традиції України та англomовних країн.
Безпека на дорозі	Road Safety	Інсценізація «Safe Road Rules» англійською мовою.

Ефективна реалізація інтеграції потребує оновлення методів навчання:

- метод проєктів – створення міні-проєктів («My Green Planet», «Water in Our Life», «Our School Garden»);
- дослідницька діяльність – проведення простих експериментів із супровідною англійською лексикою;
- ігрові технології – екологічні та пізнавальні ігри англійською («Guess the Animal», «Find the Season»);
- інтерактивні методи – рольові ігри, квести, парна і групова робота;
- цифрові ресурси – використання онлайн-платформ (LearningApps, Wordwall, Quizizz) для створення інтегрованих вправ.

Форми роботи: інтегровані уроки, тематичні тижні, інтерактивні дні, позакласні заходи, STEAM-проекти, екскурсії англійською мовою.

Учитель у процесі інтеграції виступає фасилітатором навчання, який створює умови для мовно-предметного спілкування, добирає навчальний матеріал, близький до реального життя учнів, стимулює допитливість і самостійність дітей, забезпечує диференційований підхід до учнів із різним рівнем мовної підготовки.

Важливим є партнерство вчителів англійської мови й класоводів, а саме спільне планування тем, узгодження лексики, розробка інтегрованих занять.

Досвід упровадження інтеграції англійської мови та курсу «Я досліджую світ» свідчить про підвищення інтересу до навчання, покращення мовленнєвих навичок, розвиток пізнавальної активності та творчості, формування соціальних і громадянських компетентностей, зростання впевненості дітей у використанні англійської мови у природних комунікативних ситуаціях.

Інтеграція англійської мови і курсу «Я досліджую світ» є ефективним інструментом реалізації ідей Нової української школи. Вона сприяє формуванню цілісного світогляду, розвитку мовленнєвих і когнітивних умінь, вихованню екологічно та соціально відповідальної особистості. Такий підхід перетворює навчання на живий, цікавий і практично значущий процес.

Література:

1. Засекіна Т. М. Інтеграція в шкільній природничій освіті: теорія і практика : монографія. Київ: Педагогічна думка, 2020. 400 с.
2. Інтегративний підхід : актуальність, сутність, особливості впровадження в умовах початкової школи : навч.-метод. посіб. / уклад. : Н. Б. Ларіонова, Н. М. Стрельцова. Харків : «Друкарня Мадрид», 2018. 76 с.
3. Канюк О. С., Дідо Н. Д. Виклики та інновації: інтеграція англійської мови з академічними предметами. *Інноваційна педагогіка: Теорія і методика професійної освіти*. Видавничий дім «Гельветика», 2024. Вип. 67. Том 1. С. 175-179.
4. Мозуль І. В. Інтеграція змісту курсу «Я досліджую світ» та англійської мови у 1-4 класах НУШ: теорія і практика. *ГРААЛЬ НАУКИ: міжнар. наук. журнал*. Вінниця: ГО «Європейська наукова платформа», НУ «Інститут науково-технічної інтеграції та співпраці», 2025. № 55. С. 648-654.

5. Фрумкіна А. Л. Інтегроване навчання учнів початкової школи освітньої та англomовної мовленнєвої діяльності. *Вісник КрНУ імені Михайла Остроградського*. 2023. Випуск 141 (4). С. 20-25.

6. Черкес Л. А. Інтегрований підхід викладання англійської мови як засіб формування ключових компетенцій здобувачів освіти. Київ, 2019. 53 с.

Момот А. С.,

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти

Навчально-наукового інституту педагогіки і психології

Глухівського національного педагогічного університету

імені Олександра Довженка.

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. Пішун С.Г.

РОЛЬ УРОКІВ «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ» У РОЗВИТКУ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕРШОКЛАСНИКІВ

Сучасна система початкової освіти в Україні має на меті створити всебічно розвинену, відповідальну особистість, здатну дбати про власне здоров'я та добробут. Важливим завданням Нової української школи є виховання в учнів здоров'язбережувальної компетентності, що передбачає не лише знання про здоров'я, а й уміння практично застосовувати ці знання у повсякденному житті [2]. Важливе місце у цьому процесі належить інтегрованому курсу «Я досліджую світ», який поєднує освітні галузі «Природнича», «Соціальна і здоров'язбережувальна», «Громадянська та історична» [1].

Уроки курсу «ЯДС» створюють широкі можливості для інтеграції знань про людину, природу та суспільство, формування уявлень про здоровий спосіб життя, безпечну поведінку, правильне харчування, рухову активність, емоційне благополуччя. Завдяки змісту предмета діти отримують початкове всебічне розуміння про організм людини, вплив навколишнього середовища, яке впливає на здоров'я, значення гігієни, режиму дня, відпочинку. Разом з цим формується

усвідомлення цінності життя і здоров'я як найвищих людських благ [4]. Інтерактивні технології навчання значно покращують ефективність розвитку здоров'язбережувальної компетентності, які забезпечують активну участь дитини у процесі пізнання.

На думку авторів О. Пометун та Л. Пироженко, інтерактивне навчання передбачає взаємодію всіх учасників освітнього процесу, що створює умови для розвитку особистісної активності, самостійності та відповідальності учня [3].

Доцільними є такі форми роботи:

- дидактичні ігри («Що корисно – що шкідливо», «Здоров'я у моїх руках»);
- ситуаційно-рольові вправи (моделювання життєвих ситуацій: «Як уникнути застуди», «Що робити, якщо поранився»);
- мозкові штурми, колажі, інтерактивні плакати, створення мініпроектів;
- використання цифрових ресурсів (вікторини, інтерактивні зошити Liveworksheets, відеоуроки, онлайн-ігри).

Такі методи розвивають критичне мислення, сприяють самостійним висновкам і практичним діям дітей у сфері збереження здоров'я.

Уроки «Я досліджую світ» спрямовані не лише на засвоєння знань, а й на формування конкретних поведінкових моделей: дотримання режиму дня, правил особистої гігієни, безпечної поведінки вдома та на вулиці.

Важливим є створення ситуацій успіху, коли кожна дитина показує свої досягнення у збереженні здоров'я, наприклад: участь у спортивних іграх, екологічних акціях, «Днях здоров'я». Це сприяє внутрішньому рішення вести здоровий спосіб життя та сумлінно ставитися й дбати як про себе, так і про природу.

Учитель виступає не лише джерелом знань, а й організатором інтерактивного освітнього середовища, у якому дитина активно пізнає світ.

Педагог має зважати на вікові та психологічні особливості учнів, створювати атмосферу довіри, підтримки, позитивного емоційного настрою, в

якій діти відчують підтримку та піднесення, це є вирішальним фактором для успішного навчання. Учителі повинні демонструвати особистий приклад здорового способу життя, адже діти цього віку схильні до наслідування [4].

Насамкінець зазначимо, що уроки «Я досліджую світ» є не просто інтегрованим курсом, а потужним фундаментом для формування цілісної особистості першокласника. Саме цей курс створює ідеальні умови для систематичного, практико-орієнтованого розвитку здоров'язбережувальної компетентності. Такі уроки дають змогу перетворити теоретичні знання про здоров'я на особистий досвід та життєві навички через дослідження, проекти та ігрову діяльність. Завдяки інтеграції знань про безпеку, харчування, гігієну, емоційний та фізичний добробут, ми виховуємо не пасивних слухачів, а свідомих, відповідальних учасників освітнього процесу, які здатні самостійно приймати рішення щодо збереження власного здоров'я.

Розвиваючи цю компетентність із першого класу, ми закладаємо основу для формування здорової нації, яка розуміє цінність життя та має інструменти для його якісного забезпечення.

Отже, уроки «ЯДС» відіграють провідну роль у розвитку здоров'язбережувальної компетентності першокласників. За допомогою інтерактивної діяльності, досліджень, ігр та практичного досвіду діти вчаться цінувати і берегти своє здоров'я, розуміти його зв'язок із природою та один з одним.

Реалізація здоров'язбережувальної складової освітнього процесу сприяє формуванню в молодших школярів основ життєвої компетентності, відповідальності, гуманності та готовності до здорового способу життя.

Література:

1. Державний стандарт початкової освіти. Режим доступу: URL: <https://surl.li/fhmbzi> (дата звернення (25.10.25)).
2. Концепція «Нова українська школа». URL: <https://surl.li/rzphns> (дата звернення 24.10.25).
3. Пометун О. І., Пирожено Л. В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання : наук.-метод. посіб. Київ : Вид-во А.С.К., 2004.

4. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Савченко О. Я. 1-2 клас. URL: <https://surl.li/untztt> (дата звернення 27.10.25).

Ракуха О.В.,

здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

факультету дошкільної і початкової освіти

імені Валентини Волошиної

Вінницького державного педагогічного університету

імені Михайла Коцюбинського

Науковий керівник – старший викладач Кушнір А.О.

СІМЕЙНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В УКРАЇНІ

Сучасні соціально-економічні та культурно-політичні трансформації в Україні роблять надзвичайно актуальною проблему виховання, розвитку та адаптації дітей молодшого шкільного віку до нових умов життя. Ця соціокультурна ситуація часто характеризується соціальною та психічною напруженістю, що несе ризик формування негативних психічних станів у дітей. Без належної уваги та підтримки, такі стани можуть призвести до деформації особистості та, як наслідок, до моральної деградації. Таким чином, забезпечення психологічної стійкості та соціальної інклюзії молодших школярів є критично важливим завданням для суспільства.

Науковці, серед яких Т. Безсонова, С. Велієва, О. Кульчицька, Н. Левітов, В. Мухіна, О. Прохоров, В. Татенко та Т. Титаренко, одностайні в тому, що зростання психологічної напруги та кількості стресових ситуацій у житті дорослих має деструктивний вплив на зміст і характер сімейного виховання дітей молодшого шкільного віку. Це негативне середовище призводить до збільшення числа дітей, які мають відхилення в поведінці та порушення у сфері регуляції емоційних станів. Ці проблеми, у свою чергу, суттєво визначають

негативну траєкторію подальшого психічного й особистісного розвитку дитини. Отже, стрес батьків безпосередньо стає фактором ризику для емоційного благополуччя та соціальної адаптації молодших школярів, що вимагає пильної уваги до психогігієни сім'ї.

Сім'я є первинним і найважливішим середовищем для соціалізації та формування особистості дитини. Однак, сучасні процеси еволюції інституту сім'ї суттєво змінюють її місце та роль у суспільстві. Спостерігаються об'єктивні тенденції зміни шлюбно-сімейних відносин, що включають скорочення кількості та тривалості шлюбів, зростання позашлюбного народження та неповних сімей, а також появу широкого діапазону індивідуальних сімейних моделей. Сучасна сім'я відрізняється трансформацією провідних функцій, зокрема посиленням ролі емоційно-психологічної функції на тлі зниження значущості економічної.

Актуальні проблеми сучасної сім'ї мають переважно соціально-економічний характер: житлова, фінансово-економічна скрута, безробіття, проблема подвійного навантаження жінки (баланс роботи та домашнього господарства), а також насильство в сім'ї. Багато сімей не здатні адаптуватися до нових умов життя на тлі несприятливих суспільних тенденцій, що призводить до їхньої дезорганізації.

Конфліктність у подружніх стосунках та відносинах батьки-діти, а також руйнування усталених морально-етичних норм і традицій порушують процес соціалізації. Як наслідок, діти часто шукають позасімейне спілкування як компенсацію дефіциту емоційних контактів і підтримки з боку батьків, що може нести додаткові ризики. [3]

Сім'я є критично важливим соціальним осередком для формування цілісної особистості дитини. У процесі сімейного виховання та спілкування відбувається не лише розвиток пізнавальних властивостей, але й формування фундаментальних складових психічного життя та самосвідомості. Саме в сім'ї закладаються такі важливі основи, як адекватна самооцінка, усвідомлення

власного «Я», а також відчуття його тотожності та стійкості незалежно від життєвих обставин. Крім того, дитина засвоює прийоми протидії зовнішньому тискові (механізми психологічного захисту та копінгу) та виробляє критерії ставлення до інших людей. Таким чином, якість сімейного середовища безпосередньо визначає соціальну компетентність та психологічну стійкість майбутнього дорослого.

Сучасна соціокультурна ситуація вимагає трансформації виховних цілей, які тепер фокусуються на трьох ключових напрямках. По-перше, це розвиток особистості, де пріоритетом стає стимулювання творчих здібностей, критичного мислення та емоційного інтелекту (EQ). По-друге, актуальним є формування компетентностей, що передбачає набуття дітьми життєво необхідних навичок, таких як комунікативні, соціальні та цифрові. Нарешті, суттєвою метою є виховання громадянина – формування активної та відповідальної особистості, яка усвідомлює свою роль у суспільстві. Таким чином, сучасне виховання орієнтоване на створення самостійної, компетентної та соціально відповідальної особистості. [2]

Стилі сімейного виховання формуються внаслідок взаємодії об'єктивних та суб'єктивних факторів. На вибір батьками певного стилю безпосередньо впливають такі ключові суб'єктивні чинники, як їхній тип темпераменту, традиції виховання, засвоєні ними у власних сім'ях, а також науково-педагогічна література та поради, до яких вони звертаються. Згідно з визначенням Шнайдер, стиль сімейного виховання являє собою сукупність усталених батьківських стереотипів (стандартних стратегій), які комплексно впливають на дитину у всіх сферах її життєдіяльності. Таким чином, батьківський стиль – це психологічний конструкт, що охоплює стандартні стратегії взаємодії, які батьки постійно використовують у спілкуванні зі своїми дітьми. [1]

Сучасні соціально-економічні та культурно-політичні потрясіння в Україні гостро актуалізують проблему адаптації та розвитку молодших школярів,

оскільки високий рівень соціальної та психічної напруги у дорослих деструктивно впливає на сімейне виховання, провокуючи у дітей відхилення в поведінці та порушення емоційної регуляції, що загрожує деформацією особистості. Незважаючи на трансформацію інституту сім'ї (зростання неповних сімей, фінансові труднощі, внутрішні конфлікти), вона залишається критично важливим осередком для формування самосвідомості, самооцінки та психологічної стійкості дитини, проте її дезорганізація вимагає від дітей пошуку емоційної компенсації поза домом. У відповідь на ці виклики, цілі сучасного виховання зміщуються, пріоритезуючи розвиток особистості (критичне мислення, емоційний інтелект), формування ключових компетентностей та виховання активного громадянина, що вимагає пильної уваги до стилів сімейного виховання як визначальних факторів соціалізації. Таким чином, забезпечення психологічної стійкості та гармонійного розвитку молодших школярів є комплексним стратегічним завданням, успіх якого залежить від підтримки сім'ї та переорієнтації освітньо-виховного процесу.

Література:

1. Бортнік Н. Вплив стилю сімейного виховання на самооцінку молодших школярів. *Психологія: реальність і перспективи*. 2020. Вип. 15. С. 121–126.
2. Демченко О. А., Андрієвський Б. М., Мороз О. О. Сучасні проблеми сімейного виховання в контексті Нової української школи. *Педагогіка і психологія* : зб. наук. пр. / Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. 2021. № 69. С. 45–50.
3. Зобенько Н. А. Особливості впливу сімейного виховання на поведінку дітей молодшого шкільного віку. *Вісник Черкаського університету. Серія «Педагогічні науки»*. 2018. № 3. С. 98–103.

Редька К. В.,

здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Навчально-наукового інституту педагогіки і психології

Глухівського національного педагогічного університету

імені Олександра Довженка

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. Мозуль І. В.

ПРОБЛЕМНИЙ ВИКЛАД МАТЕРІАЛУ ЯК ПЕРЕДУМОВА ЕФЕКТИВНОГО НАВЧАННЯ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ» У ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ

На сучасному етапі розвитку освіти в Україні особлива увага приділяється формуванню в учнів початкової школи ключових компетентностей, які забезпечують їхню здатність до саморозвитку, критичного мислення та активного пізнання навколишнього світу.

Інтегрований курс «Я досліджую світ», запроваджений у рамках Нової української школи, спрямований на цілісне сприйняття учнями природи, суспільства та власної ролі в них. Одним із ефективних підходів до реалізації цього курсу є проблемне навчання, зокрема проблемний виклад матеріалу, який сприяє розвитку пізнавальної активності, самостійності та творчого мислення молодших школярів [3; 6].

Проблемний виклад матеріалу як педагогічна технологія залишається недостатньо дослідженим у контексті інтегрованого курсу «Я досліджую світ», що робить цю тему своєчасною та значущою. Ступінь наукової розробки проблеми частково висвітлено в роботах таких учених, як О.Я. Савченко, яка акцентувала увагу на особливостях інтегрованого навчання в початковій школі, Г. С. Костюк досліджував психолого-педагогічні основи розвитку особистості молодшого школяра, М. Д. Левіт аналізував проблемне навчання як засіб

активізації пізнавальної діяльності. Також значний внесок у розробку проблемного навчання внесли праці В.О. Онищука, який розкривав дидактичні засади цього підходу, та І. Я. Лернера, який досліджував принципи організації проблемного викладу матеріалу.

Проблемний виклад матеріалу є однією з найефективніших технологій навчання, що забезпечує активну розумову діяльність учнів і формує в них пізнавальний інтерес. У процесі вивчення інтегрованого курсу «Я досліджую світ» такий підхід дозволяє створити ситуації, у яких учень не просто сприймає готову інформацію, а самостійно шукає відповіді, висуває гіпотези, робить висновки. Це відповідає основній меті курсу – формуванню в молодших школярів цілісного уявлення про світ, уміння мислити критично, аналізувати й узагальнювати факти, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між явищами природи, суспільства та людської діяльності [4].

Проблемний виклад матеріалу передбачає, що вчитель ставить перед учнями проблемне запитання або створює проблемну ситуацію, яка викликає пізнавальну суперечність. Наприклад, під час вивчення теми «Чому змінюються пори року?» учитель може запропонувати дітям самостійно з'ясувати причину цього явища, вислухати різні версії, а потім – разом з ними знайти наукове пояснення. У такий спосіб діти не просто запам'ятовують готову відповідь, а набувають досвіду дослідницької діяльності, розвивають логічне мислення, увагу, спостережливість [5].

Особливість проблемного методу у початковій школі полягає в його емоційно-ціннісному наповненні. Важливо, щоб учні не лише розв'язували навчальні завдання, а й відчували задоволення від відкриття нового. Підтримка інтересу, створення атмосфери довіри, залучення ігрових, наочних, цифрових і дослідницьких елементів робить процес пізнання природним і захопливим. В умовах компетентнісного навчання саме проблемний виклад допомагає сформувати у школярів ключові компетентності – уміння навчатися впродовж

життя, критично мислити, працювати в команді, висловлювати власну думку [1].

Отже, проблемний виклад матеріалу є не лише методичною прийомом, а й важливою педагогічною стратегією, що сприяє формуванню активної, творчої особистості учня. Його застосування у викладанні курсу «Я досліджую світ» забезпечує інтеграцію знань, стимулює пізнавальну діяльність і перетворює процес навчання на захопливу подорож у світ природи, людини й суспільства.

Література:

1. Бібік Н. М. Нова українська школа: порадник для вчителя. Київ : Літера ЛТД, 2018. 160 с.
2. Грицишина Т. І. Інтегроване навчання в початковій школі: теоретичні основи та практична реалізація. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія*. 2022. № 65. С. 112–119.
3. Державний стандарт початкової загальної освіти. Міністерство освіти і Науки України: офіційний веб-сайт. URL: http://www.mon.gov.ua/images/files/doshkilnacerednya/-serednya/derzh-standart/derj_standart_pochatk_new.doc (дата звернення: 26.10.2025)
4. Коваленко Л. А. Особливості викладання інтегрованого курсу «Я досліджую світ» у початковій школі. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота*. 2020. № 2. С. 134–139.
5. Лозова О. М. Дидактичні умови ефективного використання проблемного навчання в початковій школі. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія: Педагогіка та психологія*. 2023. № 3. С. 88–94.
6. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 29.10.2025)
7. Савченко О. Я. Дидактика початкової освіти: підруч. Київ : Грамота, 2012. 504 с.

Романюк Д. І.,

здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

факультету дошкільної та початкової освіти

імені Валентини Волошиної

Вінницького державного педагогічного університету

імені Михайла Коцюбинського

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. Кім Г.Г.

ВИМОГИ ДО ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ У ПОЛЬЩІ ТА УКРАЇНІ: ПОРІВНЯННЯ КВАЛІФІКАЦІЙ, ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ТА РОЗВИТКУ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ

Якість початкової освіти є фундаментальною основою для подальшого успіху особистості та розвитку суспільства. У цьому процесі роль учителя початкових класів є вирішальною, адже він виконує функції наставника і вихователя. З огляду на євроінтеграційні процеси та освітні реформи, зокрема імплементацію концепції «Нова українська школа», порівняльне дослідження вимог до педагогічних кадрів у сусідній країні-члені ЄС – Польщі – набуває особливого значення.

Питання порівняльного аналізу освітніх систем мають давню наукову традицію. Засновником порівняльної педагогіки вважається Марк-Антуан Жюльєн Паризький (Marc-Antoine Jullien de Paris), який першим застосував терміни «порівняльна педагогіка» та «порівняльне виховання». У ХХ столітті цю галузь активно розвивали Пітер Сендіфорд, автор першого підручника «Порівняльна педагогіка» (1918), а також Джером Брунер, Вайлдер Пенфілд, Г.Е.Піфо, Е. Пулгрем, які вивчали особливості раннього навчання та міжкраїнний досвід у сфері освіти. Серед сучасних зарубіжних дослідників, що зробили внесок у розвиток інноваційних технологій навчання, варто відзначити Вільяма та Кетрін Хортон, Джона Р. Кірбі, Даян Ларсен-Фрімен, Девіда Літла,

Річарда Мейєра.

В Україні питання порівняльної педагогіки досліджують ряд учених, серед яких О. І. Локшина, під редакцією якої створено монографію «Тенденції розвитку шкільної освіти в країнах ЄС, США та Китаї», а також О. З. Глушко, А. П. Джурило, С. М. Кравченко, Н. В. Нікольська, М. М. Тименко, О. М. Шпарик, які вивчають питання адаптації зарубіжного досвіду в українському освітньому контексті.

Досвід Польщі, яка має спільне історичне та культурне підґрунтя з Україною, може стати орієнтиром для вдосконалення національної системи підготовки педагогів, зокрема у сфері професійних стандартів, підготовки та розвитку вчителів початкової школи.

Діяльність учителів у Польщі та Україні регламентується законодавством, яке визначає кваліфікаційні вимоги, права й обов'язки педагогів.

В Україні базові норми встановлені Законами «Про освіту» та «Про повну загальну середню освіту» [1]. Учитель повинен мати відповідну освіту, професійну кваліфікацію та задовільний стан здоров'я. Основним орієнтиром є Професійний стандарт «Вчитель закладу загальної середньої освіти» (наказ МОН від 29.08.2024 №1225) [6], який описує трудові функції, компетентності, знання, уміння та відповідальність педагога. У Польщі основними документами є *Karta Nauczyciela* та *Prawo oświatowe* [10], що визначають права вчителів, структуру освітньої системи й вимоги до кваліфікацій. Освіта є безкоштовною й обов'язковою до 18 років, а молодша шкільна освіта охоплює класи 1-3 та має інтегрований характер.

Професійна кваліфікація українського вчителя може бути здобута на рівнях фахового молодшого бакалавра, бакалавра або магістра. У Польщі діє дворівнева система підготовки: *licencjat* (3-4 роки) та *magister* (2 роки) [2; 7]. Для роботи в початковій школі достатньо рівня *licencjat*, але магістерський ступінь переважає серед педагогів старших шкіл. В Україні професійна підготовка здійснюється у педагогічних університетах за програмою

«Початкова освіта», що орієнтована на формування професійної компетентності відповідно до стандартів НУШ [8].

Програма включає дисципліни з психології, дидактики, інклюзивної педагогіки та педагогічну практику. У Польщі підготовка вчителів проводиться у *studia pedagogiczne*, часто поєднаних із дошкільною освітою, що забезпечує наступність між освітніми рівнями. Навчання триває 6 семестрів (мінімум 1800 годин) і охоплює курси з педагогіки, психології, методики та чотири види практики. Польська система надає великого значення інтеграції теорії з практикою та співпраці між університетом і школою [2].

Оновлений український професійний стандарт визначає п'ять трудових функцій учителя, що базуються на ключових компетентностях: предметно-методичній (здатність моделювати зміст освіти, добирати ефективні методи навчання); мовно-комунікативній; інформаційно-цифровій; психологічній; емоційно-етичній [6; 8].

Професійний розвиток в Україні включає підвищення кваліфікації (курси, тренінги, вебінари), здобуття освіти та самоосвіту. Вчитель має пройти не менше 150 годин (30 кредитів ЄКТС) за п'ять років [6]. Діє також система добровільної сертифікації педагогів.

У Польщі професійне зростання здійснюється через етапи кар'єри (*stażysta – kontraktowy – mianowany – dyplomowany nauczyciel*), що супроводжується виконанням певних вимог і проходженням атестацій [9; 10].

Спільними проблемами обох країн є нестача молодих кадрів, низька заробітна плата та професійне вигорання. Польські експерти наголошують, що зростання вимог до вчителів має супроводжуватися підвищенням оплати праці. В українських стандартах також підкреслюється важливість психоемоційної стабільності педагога.

Європейські тенденції розвитку педагогічної професії передбачають безперервне навчання впродовж життя, розвиток інноваційних компетентностей і підвищення престижу вчительської діяльності. Польща

рухається до посилення вступних вимог та тривалості очної підготовки.

Порівняльний аналіз свідчить про спільність структурної моделі підготовки (дворівнева система освіти, практика, безперервний розвиток) та відмінності у кар'єрному просуванні [7; 9]. Польська система надає більше можливостей для поступового підвищення професійного статусу, тоді як в Україні це здійснюється через періодичну атестацію.

Таким чином, компетентний і мотивований учитель є ключовим чинником якості початкової освіти в обох країнах – Україні і Польщі. Польський досвід посилення практичної підготовки, інтеграції теорії та практики, а також підвищення престижу педагогічної професії може стати орієнтиром для вдосконалення української

Література:

1. Закон України «Про освіту» від 5 вересня 2017 р. № 2145-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2017. № 38-39. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 27.10.2025).
2. Кристопчук Т. Педагогічна освіта в Республіці Польща: структура та зміст / Неперервна професійна освіта: теорія і практика. 2013. Вип. 3-4. С. 127-134. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NPO_2013_3-4_21 (дата звернення: 28.10.2025).
3. Локшина О. І., Джурило А. П., Глушко О. З. та ін. Тенденції розвитку шкільної освіти в країнах ЄС, США та Китаї : монографія / за заг. ред. О. І. Локшиної. [Електронне видання]. Київ : КОНВІ ПРИНТ, 2021. 257 с. URL: <https://doi.org/10.32405/978-617-8124-17-5-2021-350> (дата звернення: 28.10.2025).
4. Луїза Цветкова. Освіта у Польщі: Проблеми, стимули, перспективи. URL: <http://education-ua.org/ru/porivnyalna-pedagogika/1317-osvita-u-polshchi-problemi-stim-uli-perspektivi> (дата звернення: 30.10.2025).
5. Маєвська А. Початкова школа у Польщі. *Освіта. Порадник*. 2016. 6 груд. URL: <https://vseosvita.ua/library/embed/0100dxwn-5f25.docx.html> (дата звернення: 28.10.2025).
6. Наказ Міністерства освіти і науки України «Про затвердження професійного стандарту «Вчитель закладу загальної середньої освіти»» від 29.08.2024 р. № 1225. URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennia-profesiinoho-standartu-vchytel-zakladu-zahalnoi-serednoi-osvity> (дата звернення: 27.10.2025).
7. Нестеренко І. Особливості стандарту підготовки вчителя початкових класів у Польщі. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. 2013. Вип.

45. С. 87-91. URL: <https://eprints.zu.edu.ua/19085/1/%D0%9D%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE.pdf> (дата звернення: 30.10.2025).

8. Яким має бути ідеальний вчитель початкових класів: пояснення ДСЯО. Нова українська школа. 31 жовтня 2022. URL: <https://nus.org.ua/2022/10/31/yakym-maye-buty-idealnyj-vchytel-pochatkovyh-klasiv-poyasnennya-dsiao/> (дата звернення: 30.10.2025).

9. Nowakowski M. Jak wygląda ścieżka awansu zawodowego nauczyciela w polskim systemie oświaty? 13 września 2025. URL: <https://uslugipubliczne.pl/jak-wyglada-sciezka-awansu-zawodowego-nauczyciela-w-polskim-systemie-oswiaty> (дата звернення: 27.10.2025).

10. Rozporządzenie Ministra Edukacji i Nauki z dnia 14 września 2023 r. w sprawie szczegółowych kwalifikacji wymaganych od nauczycieli (Dz. U. poz. 2102). URL: <https://www.zpp.pl/storage/library/2023-06/727b92eb4697031c50a2e94ff2382d33.pdf> (дата звернення: 27.10.2025).

11. Standard kształcenia przygotowującego do wykonywania zawodu nauczyciela przedszkola i edukacji wczesnoszkolnej (klasy I–III szkoły podstawowej) <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/standard-ksztalcenia-przygotowujacego-do-wykonywania-zawodu-18880113> (дата звернення: 27.10.2025).

Савчин А. Т.,

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти

факультету дошкільної та початкової освіти

імені Валентини Волошиної

Вінницького державного педагогічного

університету імені Михайла Коцюбинського

Науковий керівник – д-р філософії (PhD), ст. викл. Бондар Ю.В.

РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ОБДАРОВАНИХ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ АРТ- ТЕРАПЕВТИЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Сучасна система освіти орієнтована не лише на засвоєння знань, а й на формування гармонійної, емоційно зрілої особистості. В умовах соціальних викликів, зростання ролі емоційної компетентності в міжособистісній взаємодії,

особливого значення набуває розвиток емоційного інтелекту обдарованих молодших школярів. Обдаровані діти характеризуються не лише високим рівнем інтелектуального розвитку, а й підвищеною чутливістю, емоційною нестабільністю, труднощами в спілкуванні з однолітками. Саме в початковій школі закладаються основи саморегуляції, емпатії, здатності до співпраці. Ефективним засобом розвитку емоційного інтелекту вважаємо арт-терапевтичні технології, які сприяють вираженню емоцій, зниженню тривожності та формуванню позитивної самооцінки обдарованої дитини.

Проблему емоційного інтелекту досліджували Д. Гоулман [3], Д. Майєр, П. Саловей [7], які визначили його структуру та механізми функціонування. О. Савченко [6] розглядала розвиток емоційної сфери молодших школярів у освітньому процесі. О. Беляєва [1] зосереджувала увагу на вивченні емоційного інтелекту як невід'ємної складової феномену обдарованості. Теоретико-методичні аспекти використання арт-терапевтичних технологій висвітлені в працях О. Вознесенської [2], Л. Духновського [4]. Значення арт-терапії в підтримці емоційного стану обдарованих дітей під час війни розкрито в наукових роботах А. Сидорчук [8].

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні ефективності використання арт-терапевтичних технологій у процесі розвитку емоційного інтелекту обдарованих молодших школярів.

Розвиток емоційного інтелекту обдарованих дітей молодшого шкільного віку є важливою складовою формування їхньої соціальної компетентності, психологічного благополуччя та здатності до ефективної взаємодії з оточенням. Емоційний інтелект, за визначенням Д. Гоулмана, охоплює уміння розпізнавати, розуміти й регулювати власні емоції, а також усвідомлювати почуття інших людей [3]. Варто зазначити, що саме в молодшому шкільному віці відбувається активне становлення емоційної сфери дитини, формується здатність до співпереживання, самоусвідомлення та емоційної саморегуляції. Цей період є надзвичайно сприятливим для впровадження педагогічних

технологій, спрямованих на гармонійний розвиток емоційного інтелекту [4, с. 62].

Одним із найбільш ефективних засобів гармонізації емоційної сфери обдарованих дітей, на нашу думку, є арт-терапевтичні технології. Арт-терапія розглядається як метод психологічного впливу через мистецтво, який сприяє вираженню внутрішніх переживань, зняттю емоційної напруги, розвитку творчого потенціалу та самосвідомості [5, с. 43]. Вона ґрунтується на природній для дитини потребі творити, гратися, фантазувати, а тому органічно інтегрується в освітньо-виховний процес початкової школи.

Зауважимо, що арт-терапевтичні технології сприяють формуванню позитивного емоційного досвіду, розвитку здатності розпізнавати власні емоції та емоції інших людей, формують навички емоційної саморегуляції. У процесі малювання, ліплення, музичного чи театрального самовираження діти вчаться розуміти, що кожне почуття є природним і має право на існування, але важливо навчитися його усвідомлювати й керувати ним. Використання елементів казкотерапії допомагає обдарованому молодшому школяру через символічні образи усвідомити власні страхи, переживання та знайти способи їх подолання. Під час музикотерапевтичних занять обдаровані діти вчаться відчувати ритм, темп, настрій музики, що стимулює розвиток емоційної чутливості. Ізотерапія, або малювання, дозволяє дитині без слів виражати внутрішні емоції, розвиває фантазію та креативність. Драматерапія, яка передбачає участь у театралізованих іграх і міні-виставах, сприяє розвитку емпатії, комунікативних умінь, здатності розуміти почуття інших через рольові образи.

Варто наголосити, що застосування арт-терапевтичних методів у початковій школі має не лише розвивальний, а й профілактичний ефект. Вони допомагають зменшити рівень тривожності, коригують поведінкові прояви, сприяють підвищенню самооцінки та впевненості в собі. Арт-терапевтичні технології створюють атмосферу психологічного комфорту, що є необхідною умовою успішного навчання обдарованих дітей. Занурення в творчу діяльність

дозволяє обдарованому молодшому школяру вільно проявляти свої емоції, що особливо важливо в період адаптації до шкільного середовища [4].

Роль учителя в процесі використання арт-терапевтичних засобів полягає в створенні сприятливих умов для творчого самовираження обдарованих учнів, у забезпеченні безпечного простору, де кожна дитина може вільно висловлювати свої почуття без страху бути засудженою. Учитель виступає фасилітатором і партнером у творчому процесі, який підтримує, направляє та заохочує прояв емоцій через мистецтво. Вважаємо, що ефективність арт-терапевтичних технологій значно підвищиться, за умови їхнього інтегрування в навчальні предмети – літературне читання, інтегрований курс «Мистецтво», а також – у виховні заходи.

Отже, арт-терапевтичні технології є ефективним засобом розвитку емоційного інтелекту обдарованих молодших школярів, адже забезпечують емоційну рівновагу, допомагають дитині краще пізнати себе та інших, формують позитивну Я-концепцію.

Література:

1. Беляєва О. С. Розумовий розвиток та емоційний інтелект як невід’ємні складові феномена обдарованості. *Розвиток обдарованої особистості: світовий та вітчизняний контексти* : матеріали методологічного семінару. Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2021. С. 26–31.
2. Вознесенська О. В. Арт-терапія як засіб розвитку емоційного інтелекту дитини. Київ : Освіта України, 2019. 124 с.
3. Гоулман Д. Емоційний інтелект. Київ : Видавництво «КМ-Букс», 2018. 512 с.
4. Духновський Л. Арт-терапія у роботі з дітьми молодшого шкільного віку. Львів : Світ, 2017. 156 с.
5. Іванова В. Л. Арт-терапія: проблеми становлення і розвитку. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили. Серія «Педагогіка»*. 2009. Т. 108. Вип. 95. С. 43–46.
6. Савченко О. Я. Розвиток особистості молодшого школяра у навчальному процесі. Київ : Либідь, 2011. 240 с.
7. Саловей П., Майєр Д. Emotional Intelligence. *Imagination, Cognition and Personality*. 1990. Vol. 9. No. 3. P. 185–211.
8. Сидорчук А. М. Роль арт-терапії в підтримці емоційного стану обдарованих дітей під час війни. *Обдаровані діти – скарб нації* : матеріали V

Міжнародної науково-практичної онлайн-конференції (Київ, 23–29 жовтня 2024 року). Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2024. С. 1310–1318.

Сай М. І.,

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти

Навчально-наукового інституту педагогіки і психології

Глухівського національного педагогічного університету

імені Олександра Довженка

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. Мозуль І. В.

ПІЗНАВАЛЬНА АКТИВНІСТЬ ЗДОБУВАЧА ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

У національній доктрині розвитку освіти в ХХІ столітті наголошується, що головною метою системи освіти є «створити умови для розвитку й самореалізації кожної особистості як громадянина України...», а в Законі України «Про загальну середню освіту» визначено, що: «завданням загальної середньої освіти є формування особистості учня, розвиток його здібностей і обдарувань» [3; 2].

Проблема розвитку пізнавальної активності здобувачів початкової освіти є фундаментом освітнього процесу, є актуальною педагогічною проблемою, потребує пильної уваги і постійного розвитку. Сьогодні перед освітою постає завдання – виховання творчої особистості, починаючи з початкової школи. У Законі України «Про освіту» проголошено: «метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових та фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору» [1].

Необхідною умовою шкільного навчання є формування пізнавального інтересу. Інтерес – це мотив і стимул, який сприяє полегшенню та прискоренню розумових реакцій, дає змогу учням асимілювати основами наук.

З перших днів дитини в школі треба вірити в розум дитини, її можливості, в її право здобувати знання з радістю. Розвиток психологічних чинників успішності в навчанні, динаміка психічних функцій навчальної успішності здобувачів початкової освіти, внутрішні зміни в структурі пізнавальної сфери учнів залежать від ефективного розвитку їхніх пізнавальних інтересів. Стійкий пізнавальний інтерес говорить про підготовленість дитини до шкільного навчання та є основою всієї навчальної й виховної роботи з дітьми в період їхньої підготовки до школи. Знання сприяють виникненню, розширенню та поглибленню зацікавленості до навколишнього світу.

Пізнавальну активність учня потрібно збуджувати, а цьому сприяють запитання й дії. Якщо в школяра сформовані пізнавальні інтереси, він успішно навчатиметься, до навчальної діяльності в нього з'явиться зацікавленість. Пізнавальна активність молодших школярів виявляється в їхній навчальній діяльності. Вони застосовують раніше набуті знання й активно діють, роблять відповідні висновки, можуть виконувати складні розумові операції.

Найголовнішим завданням учителя на кожному уроці є активізація пізнавальної діяльності. Кожного разу, готуючись до уроку, він повинен розв'язати спочатку важливе завдання: як найдоцільніше організувати передачу нового матеріалу – повідомлення, евристичну бесіду, роздум, відкриття, самостійну роботу, розв'язання проблеми тощо. Кожний урок треба перетворити на урок мислення, спілкування, де правильне відображення об'єктивної дійсності в людській свідомості, в її судженнях і поняттях, постає як суперечка про істину, як діалог.

Проблема формування пізнавальної активності особистості є важливою в дослідженнях багатьох учених. Педагоги І. Бех, Н. Бібік, В. Буряк, С. Галкін, М. Євтух, О. Жмурко, К. Сачава, О. Янкова та ін. в своїх працях розкривають сутність поняття «навчальна активність», «пізнавальна активність»; Н. Бібік, О. Киричук, О. Скрипченко та ін. аналізують особливості формування пізнавальної активності та пізнавальних інтересів на різних етапах розвитку

особистості; Д. Бабовалова, Н. Янц та ін. розкривають значення проблемного навчання в розвитку пізнавальної мотивації учнів; Р. Михайлишин, В. Федоренко та ін. обґрунтовують особливості організації самостійної роботи в процесі навчально–пізнавальної діяльності; М. Богданович, В. Паламарчук, О. Савченко, О. Скрипченко, М. Стельмахович та ін. розглядали проблему активізації навчально–пізнавальної діяльності учнів.

У багатьох працях науковців, педагогів-практиків визначення пізнавальної активності розглядається у тісному зв'язку з поняттям «пізнавальний інтерес». Пізнавальні інтереси забезпечують активну діяльність школярів, бо в процесі навчання пізнавальний інтерес вступає в суперечність із набутим запасом знань. Це викликає в індивіда внутрішню потребу задовольнити інтерес шляхом пізнавальної діяльності, створити в навчанні умови, які сприяли б формуванню в молодших школярів пізнавальних інтересів, слугує передумовою підвищення якості навчання, всебічного розвитку особистості [5].

Більшість сучасних дослідників зазначають, що формування навчально–пізнавальної діяльності учнів розглядається як процес спільної активної взаємодії вчителя й учня, метою якої є розвиток активної особистості, яка здатна до ініціативності й розкриття своїх творчих здібностей. Така взаємодія виражається у використанні інтерактивних технологій. Відомі педагоги О. Пометун, І. Якіманська та ін. розглядали проблеми впровадження та доцільність використання інтерактивних технологій у навчально-виховному процесі. Науковці А. Алексюк, І. Зязюн, Т. Ільїна, О. Пехота, О. Савченко, С. Сисоєва та ін. досліджували різні проблеми сучасних технологій навчання.

Отже, пізнавальна активність здобувача початкової освіти є одним із ключових чинників формування його особистісного та інтелектуального розвитку. Вона забезпечує не лише засвоєння знань, умінь і навичок, а й розвиток самостійності, ініціативності, творчого мислення, уміння критично осмислювати інформацію. Сучасний педагог має створювати навчальне середовище, яке стимулює інтерес до пізнання, сприяє відкриттю нового через

дослідницьку діяльність, ігрові та інтерактивні методи. Лише за умов активної участі дитини у власному навчанні можна досягти головної мети початкової освіти – виховання компетентного, допитливого, мислячого учня, здатного до саморозвитку і самонавчання впродовж життя.

Література:

1. Закон України «Про освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення 09.10.2025)
2. Закон України «Про повну загальну середню освіту». URL: <https://olgopil.osv.org.ua/zakon-ukraini-pro-povnu-zagalnu-serednju-osvitu-22-41-32-27-04-2021/> (дата звернення: 09.10.2025)
3. Національна доктрина розвитку освіти України. URL: https://sportschool26.at.ua/load/samoosvita/nacionalna_doktrina_rozvitku_osviti_ukrajini_v_xxi_st/nacionalna_doktrina_rozvitku_osviti_ukrajini/27-1-0-35 (дата звернення: 29.10.2025)
4. Савченко О. Я. Дидактика початкової освіти: підруч. Київ : Грамота, 2012. 504 с.
5. Словник-довідник з професійної педагогіки / За ред. А. В. Семенової. Одеса : Пальміра, 2006. 221 с.

Сбитна Л. Г.,

*здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
Навчально-наукового інституту педагогіки і психології
Глухівського національного педагогічного університету
імені Олександра Довженка*

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. Решетняк В.Ф.

ІНТЕРАКТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЗАСОБИ МОВЛЕННЄВОГО РОЗВИТКУ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Сучасна початкова школа перебуває в умовах інтенсивних змін, спричинених цифровізацією освіти, оновленням педагогічних підходів і зростанням уваги до формування ключових компетентностей молодших школярів. Одним із пріоритетних завдань є розвиток мовленнєвої

компетентності, адже володіння рідною мовою на високому рівні є основою для подальшого успішного навчання, формування комунікативних умінь і соціалізації дитини. Традиційні методи навчання поступово доповнюються інноваційними, серед яких особливе місце займають інтерактивні технології, що забезпечують активну участь учнів у освітньому процесі, створюють умови для співпраці та діалогу, а також сприяють розвитку критичного мислення. Інтерактивні технології дозволяють поєднувати навчальну та ігрову діяльність, що особливо важливо для молодших школярів, у яких провідним видом діяльності залишається гра. Використання мультимедійних засобів, освітніх платформ, інтерактивних ігор, групових проєктів і вправ стимулює інтерес до навчання, робить процес розвитку мовлення динамічним і емоційно привабливим. Водночас інтерактивні методи сприяють індивідуалізації освітнього процесу, дозволяючи враховувати особисті потреби та рівень мовленнєвого розвитку кожного учня [2, с. 235–240].

Мовленнєвий розвиток молодших школярів є ключовим чинником успішної реалізації освітнього процесу, адже саме мовлення забезпечує пізнання світу, формування мислення та ефективну комунікацію. У межах сучасної початкової освіти інтерактивні технології розглядаються як ефективний інструмент формування мовленнєвої компетентності, оскільки вони передбачають активну участь кожного учня в освітньому процесі, діалогічну взаємодію, співробітництво та партнерське навчання. Інтерактивні технології базуються на принципах співдіяльності та взаємонавчання, що дозволяє школярам не лише засвоювати знання, а й практично застосовувати їх у комунікативних ситуаціях. Вони створюють сприятливі умови для розвитку усного та писемного мовлення, удосконалення лексико-граматичних навичок, формування зв'язного висловлювання [3, с. 50–53].

Серед найбільш поширених інтерактивних методів і технологій, що використовуються для мовленнєвого розвитку учнів початкової школи, варто виділити такі:

1. Ігрові технології. Використання дидактичних ігор, рольових ситуацій, мовленнєвих квестів сприяє розвитку уяви, умінь висловлювати думки та вести діалог. Ігрова діяльність активізує пізнавальні інтереси та знімає психологічні бар'єри в спілкуванні.

2. Мультимедійні та цифрові засоби. Освітні платформи, інтерактивні дошки, мобільні додатки та електронні підручники надають можливість поєднувати текстову, візуальну й аудіоінформацію, що позитивно впливає на формування правильного мовлення та розвиток словникового запасу.

3. Методи колективної взаємодії. Робота в парах і групах, інтерактивні вправи типу «Мозковий штурм», «Коло ідей», «Мікрофон» розвивають навички діалогічного мовлення, уміння слухати співрозмовника та формулювати власні висловлювання.

4. Проєктні технології. Створення спільних мініпроєктів і презентацій дозволяє учням застосовувати мовленнєві навички в реальних комунікативних ситуаціях, формує здатність до публічного виступу та аргументації.

5. Інтерактивні вправи з використанням інтернет-ресурсів. Онлайн-ігри, вправи на тренажерах із розвитку читання, слухання та говоріння стимулюють учнів до самостійної роботи, урізноманітнюють освітній процес і підвищують його результативність.

Застосування інтерактивних технологій в початковій школі має низку переваг. По-перше, вони створюють умови для індивідуалізації та диференціації навчання, що дозволяє враховувати рівень підготовки та особливості кожної дитини. По-друге, інтерактивні методи сприяють підвищенню мотивації до навчання завдяки емоційності та залученню учнів до активної діяльності. По-третє, вони формують у молодших школярів не лише мовленнєву, а й соціальну компетентність, оскільки вчать співпраці, толерантності та відповідальності. Водночас слід враховувати певні труднощі в упровадженні інтерактивних технологій. До них належать: недостатня технічна база деяких шкіл, потреба в додатковій підготовці педагогів, а також

необхідність методично виваженого підбору технологій відповідно до вікових і індивідуальних особливостей учнів. Подолання цих бар'єрів можливе завдяки підвищенню кваліфікації вчителів, активному впровадженню інноваційних засобів навчання та методичній підтримці з боку освітніх інституцій [1, с. 79–83].

Таким чином, інтерактивні технології є важливим засобом мовленнєвого розвитку учнів початкової школи, оскільки поєднують навчання та гру, сприяють формуванню комунікативної компетентності, роблять освітній процес сучасним, динамічним і ефективним.

Література:

1. Вашуленко М.С., Зенченко Т.Ф. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до викладання мовно-літературної освітньої галузі. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка. Педагогічні науки*. 2022. Вип. 3(1). С. 78–85.
2. Зажарська Г.П. Основні напрямки з розвитку мовлення молодших школярів відповідно до засад нової української школи. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка: Педагогічні науки*. 2019. №1 (324). Ч. 2. С. 235–241
3. Парфілова С.Л., Кондратюк С.М., Алексеєнко А.Г. Особливості розвитку усного мовлення молодших школярів на основі тексту. *Інноваційна педагогіка*. 2023. Вип. 59. С. 50–54.

Свідерська О. І.,

здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

факультету дошкільної та початкової освіти

імені Валентини Волошиної

Вінницького державного педагогічного університету

імені Михайла Коцюбинського

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. Кім Г.Г.

ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ ВИКОРИСТАННЯ НЕТРАДИЦІЙНИХ ФОРМ НАВЧАННЯ

У сучасних умовах модернізації базової освіти одним з основних завдань учителів є формування стійкого пізнавального інтересу учнів, що забезпечує

активний, свідомий і мотивований підхід до навчання. Нетрадиційні форми навчання сприяють розвитку емоційного сприйняття знань, формуванню самостійності та креативності в учнів.

Проблема формування пізнавального інтересу є однією з ключових у сучасній педагогічній науці та практиці навчання молодших школярів. Вона не є новою і має глибоке історико-теоретичне підґрунтя. Значний внесок у її дослідження зробив видатний український педагог В. О. Сухомлинський, який підкреслював важливість зацікавленості учнів у процесі пізнання як основи успішного навчання та розвитку особистості: «Переживання дитиною радості, успіху в різних видах діяльності (трудовій, спортивній, художньо-естетичній), а не лише в навчальній. У кожної дитини є своя «вершина», яку вона має досягти у період особистісного становлення» [5, с. 125].

Питання формування пізнавального інтересу також стали предметом досліджень таких науковців, як О. Я. Савченко, Г. Г. Кіт, О. П. Демченко, О. В. Стребна, А. О. Соценко, Л. А. Порядченко, Т. Г. Олексюк, які розглядали цю проблему у контексті розвитку пізнавальної активності, творчого мислення та мотиваційної сфери учнів початкової школи.

Дослідниця О. Я. Савченко зазначає, що пізнавальний інтерес – це прагнення до знань, яке проявляється в активному ставленні учня до пізнання сутнісних властивостей предметів і явищ дійсності. Вона наголошує, що цей інтерес є емоційно усвідомленим і вибіркоким процесом, спрямованим на конкретні об'єкти діяльності [3, с. 307].

Погляди Г. Г. Кіт зосереджені на тому, що майбутні вчителі мають розуміти, як формувати пізнавальний інтерес у дітей, адже без нього навчальна діяльність є малоефективною [2, с. 251-255].

О. В. Стребна підкреслює, що пізнавальний інтерес виникає тоді, коли учень стикається з навчальним завданням, яке потребує творчого підходу; він поєднує позитивні емоції, захоплення і схильність до діяльності [4, с. 45].

Т. Г. Олексюк наголошує, що інтерес є основним стимулом до здобуття нових знань, адже він поглиблює процес навчання та робить його більш стійким і результативним [1, с. 267].

Основні завдання дослідження полягають у виявленні ефективних засобів і методів формування пізнавального інтересу в молодших школярів, а також у визначенні ролі нетрадиційних форм навчання як важливого чинника підвищення мотивації до пізнання. Особлива увага приділяється окресленню педагогічних умов, що сприяють розвитку творчої активності учнів, серед яких провідне місце займають особистісно орієнтований підхід до дитини, створення ситуації успіху, забезпечення активної участі школярів у навчальній діяльності, інтеграція знань і життєвого досвіду, а також позитивна емоційна насиченість освітнього процесу.

Пізнавальний інтерес, на думку О.Я.Савченко, – це стійке прагнення учня до засвоєння знань, яке супроводжується позитивними емоціями, пізнавальною активністю та бажанням самостійно відкривати нове [3, с. 5]. До ефективних методів формування пізнавального інтересу належать: ігрові технології, проєктна діяльність, дослідницькі роботи, інтегровані уроки, навчальні квести, творчі лабораторії. Поряд із теоретичною підготовкою важливе значення має практична діяльність: учні беруть участь у спільних проєктах, експериментах, міні-дослідженнях, театралізованих виставах. Такі форми сприяють активізації пізнавальної діяльності, розвитку ініціативи й самостійності.

Щоб успішно впроваджувати форми активізації навчально-пізнавальної діяльності молодших школярів, вчитель має бути підготовленим до цього процесу. Як зауважує Г. Г. Кіт, «підготовка майбутнього вчителя має бути спрямована на формування готовності до організації творчої навчально-пізнавальної діяльності, що є запорукою ефективного розвитку інтересу до знань у дітей» [2, с. 253].

Під час проходження педагогічної практики мною було проведено низку нетрадиційних уроків та позакласних заходів, спрямованих на формування

пізнавальних інтересів молодших школярів у процесі використання інноваційних форм навчання. Зокрема, були організовані такі заняття, як урок-подорож, урок-дослідження, урок-гра, урок-квест та урок-змагання, що поєднували елементи інтерактивності, творчості й практичної діяльності. Під час навчального процесу застосовувалися інтерактивні ігри, дидактичні квести, елементи театралізації, проєктні та пошукові завдання. Учні активно залучалися до спільної роботи, проявляли інтерес до нових знань, ініціативність і самостійність у розв'язанні навчальних ситуацій. Результати спостережень засвідчили, що використання нетрадиційних форм уроків сприяє підвищенню навчальної мотивації, розвитку пізнавальної активності та творчого потенціалу школярів.

Формування пізнавальних інтересів молодших школярів шляхом використання нетрадиційних форм навчання є важливою умовою сучасного освітнього процесу. Саме інноваційні підходи, творча атмосфера й інтерактивні методи сприяють тому, що навчання стає цікавим, емоційно насиченим і продуктивним. Учитель виступає організатором діяльності, який не лише навчає, а й надихає, підтримує і допомагає кожній дитині досягти власної «вершини».

Література:

1. Порядченко Л. А., Олексюк Т. Г. Розвиток пізнавальних інтересів молодших школярів. *Молодий вчений*. 2021. № 10 (98). С. 266-270.
2. Кіт Г. Г., Демченко О. П. Готовність майбутнього вчителя до організації творчої навчально-пізнавальної діяльності молодших школярів в умовах НУШ. *Нова українська школа: початок реформ*. 2020. С. 251-255.
3. Савченко О. Я. Розвиток творчої діяльності учнів на уроках літературного читання. *Початкова школа*. 2016. № 8. С. 10-15.
4. Стребна О. В., Соценко А. О. Інтерактивні методи навчання в практиці роботи початкової школи. 5-е вид. Харків: Основа, 2019. 174 с.
5. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. К.: Рад. школа, 1973. 288 с.

Сітак А. А.,

здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Навчально-наукового інституту педагогіки і психології

Глухівського національного педагогічного

університету ім. О. Довженка

Науковий керівник – д-р пед. наук, доцент Тюльпа Т.М.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА СУТНІСТЬ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ УЧНЯ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Проблема соціальної адаптації дитини молодшого шкільного віку належить до кола актуальних питань сучасної психології та педагогіки, оскільки саме в цей період відбувається перехід від дошкільного дитинства до систематичного навчання у школі – нового соціального середовища, що висуває підвищені вимоги до емоційно-вольової, когнітивної та поведінкової сфер особистості. Успішна соціальна адаптація є необхідною умовою повноцінного розвитку дитини, становлення її особистісної автономії, адекватної самооцінки та гармонійних взаємин з оточенням.

У науковій літературі поняття «соціальна адаптація» визначається як процес активного пристосування індивіда до умов соціального середовища, норм, цінностей та ролей, прийнятих у певній спільноті. Вона включає не лише зовнішнє засвоєння поведінкових зразків, але й внутрішнє прийняття соціальних вимог, розвиток здатності до саморегуляції, самовираження та самореалізації в новій соціальній ситуації розвитку. У психологічному аспекті адаптація передбачає формування гармонії між потребами особистості та вимогами середовища, а у педагогічному – створення таких умов навчання й виховання, що сприяють комфортному входженню дитини у шкільне життя [3; 4].

Перехід дитини до шкільного віку супроводжується зміною соціальної ситуації розвитку: центральним стає новий тип діяльності – навчальна, у якій дитина має діяти відповідно до вимог дорослого, засвоюючи соціальні норми через систему взаємин «учитель – учень». Саме ця зміна визначає потребу у формуванні нових способів спілкування, пізнання та саморегуляції. Є. Воронова зазначала, що початок шкільного навчання створює для дитини ситуацію психологічної новизни, де провідним мотивом стає прагнення зайняти нову соціальну позицію – позицію школяра [2].

Соціальна адаптація молодшого школяра має комплексний характер, оскільки охоплює кілька взаємопов'язаних сфер: когнітивну (засвоєння правил і вимог навчального процесу), емоційно-вольову (уміння керувати власними емоціями, долати труднощі), соціально-комунікативну (налагодження контактів з однолітками та дорослими) та особистісно-мотиваційну (усвідомлення себе як учня, прийняття нової ролі).

На початкових етапах навчання дитина стикається з низкою психологічних труднощів: необхідністю тривалий час зосереджуватися, дотримуватися режиму, виконувати інструкції, відповідати за результати своєї діяльності. Це може викликати емоційне напруження, підвищену тривожність, невпевненість у собі, що, своєю чергою, ускладнює процес адаптації. Важливим чинником, який пом'якшує ці труднощі, є підтримка з боку вчителя та батьків, створення доброзичливого психологічного клімату у класі, поступове введення дитини в нові соціальні ролі.

На думку С. Максименко, К. Максименко, О. Главник соціальна адаптація молодшого школяра розглядається як динамічний процес, що складається з трьох основних етапів. Перший – орієнтаційний, коли дитина знайомиться з новими умовами, спостерігає, наслідує поведінку дорослих і ровесників. Другий – активного пристосування, упродовж якого дитина намагається діяти самостійно, використовуючи засвоєні зразки поведінки. Третій –

стабілізаційний, коли соціальна поведінка набуває сталості, а взаємини з колективом стають гармонійними [1].

Важливо підкреслити, що соціальна адаптація не є одномоментним актом, а розгортається протягом усього молодшого шкільного періоду. На її успішність впливають як індивідуально-психологічні особливості дитини (темперамент, рівень тривожності, самооцінка, комунікативні навички), так і соціально-педагогічні умови (стиль спілкування вчителя, атмосфера у класі, взаємодія з батьками).

Психологічні дослідження (О. Кононко, С. Максименко, Г. Костюк) доводять, що адаптація дитини до шкільного середовища відбувається більш успішно за умови сформованості позитивної мотивації до навчання, адекватної самооцінки та емоційної стабільності. Позитивне ставлення до школи та віра у власні сили знижують рівень тривожності, стимулюють пізнавальну активність і сприяють розвитку соціальної компетентності.

Педагогічні умови адаптації передбачають організацію освітнього процесу з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей дитини. Особливої уваги потребують методи навчання, що поєднують гру та навчання, адже ігрова діяльність залишається для молодшого школяра природним способом пізнання світу. Через гру дитина вчиться співпрацювати, дотримуватися правил, розвиває емоційний інтелект та самоконтроль [5].

Важливу роль у процесі адаптації відіграє педагогічне спілкування. Учитель має виступати не лише носієм знань, а й емоційним посередником між дитиною та новим середовищем. Довіра, доброзичливість, підтримка, уміння почути і зрозуміти учня – основа формування позитивного ставлення до школи. Особливо ефективним є застосування технологій емоційного коучингу, рефлексивних вправ, тренінгових форм роботи, які сприяють розвитку емоційної компетентності.

Соціальна адаптація також залежить від рівня взаємодії сім'ї зі школою. Педагоги та батьки мають діяти узгоджено, формуючи в дитини позитивну

навчальну мотивацію та впевненість у собі. Домашня атмосфера підтримки, визнання успіхів і доброзичливе ставлення допомагають дитині легше переживати труднощі шкільного старту.

У процесі адаптації надзвичайно важливим є розвиток емоційної стійкості, уміння розпізнавати власні емоції та конструктивно їх виражати. Недостатня емоційна регуляція може призвести до конфліктності, тривожності, зниження успішності, тому завдання педагога – створювати умови для формування навичок самоконтролю та самопідтримки через інтерактивні ігри, творчі завдання, групові обговорення.

Таким чином, психолого-педагогічна сутність соціальної адаптації дитини молодшого шкільного віку полягає у забезпеченні гармонійної взаємодії між особистістю та соціальним середовищем, розвитку її здатності до саморегуляції, співпраці та позитивного самосприйняття. Це процес, що вимагає комплексної підтримки – емоційної, педагогічної та сімейної. Успішна адаптація створює основу для подальшого навчання, становлення соціальної компетентності та формування психологічного благополуччя дитини.

Література:

1. Адаптація дитини до школи / Упоряд.: С. Максименко, К. Максименко, О. Главник. Київ : Мікрос-СВС, 2003. 111 с.
2. Воронова Є. Психологічна адаптація першокласників – основа успішного навчання. *Початкова школа*. 2010. № 9. С. 5–7.
3. Гончарук І. Створення вчителем комфортних умов для адаптації першокласників до навчання у школі. *Початкова школа*. 2013. № 7. С. 42–44.
4. Кочерга О. Психофізіологічний розвиток дитини перед школою. *Початкова школа*. 2012. № 1. С. 45.
5. Северина С. Успішна адаптація як умова гармонійного розвитку особистості. *Психолог*. 2008. № 40, жовтень. С. 21–24.

Федоренко А. А.,

аспірант кафедри педагогіки і психології початкової освіти

Навчально-наукового інституту педагогіки і психології

Глухівського національного педагогічного університету

імені Олександра Довженка

Науковий керівник – д-р пед. наук, проф. Пінчук І. О.

ЗМІСТ ТА МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ НАСКРІЗНИХ УМІНЬ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ ПОЗАШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Сучасна українська освіта розвивається в умовах реформування та переходу до компетентнісної моделі навчання, визначеної Концепцією Нової української школи [1], яка орієнтована не лише на формування знань, а й на розвиток умінь, які дозволяють учневі ефективно діяти в реальних життєвих ситуаціях. Особливої актуальності набуває проблема формування наскрізних умінь (soft skills), які є універсальними навичками комунікації, критичного мислення, емоційного інтелекту, креативності та соціальної взаємодії [5; 7].

Позашкільні навчальні заклади є складником системи неперервної освіти та створюють сприятливі умови для розвитку таких умінь завдяки практичній, творчій і соціально спрямованій діяльності учнів. Саме в цьому середовищі дитина отримує досвід партнерства, командної роботи, самостійності й лідерства [6].

Поняття «наскрізні вміння» трактується як комплекс універсальних компетентностей, що забезпечують здатність особистості адаптуватися, взаємодіяти, вирішувати проблеми, працювати в команді та відповідально діяти [3]. Вони інтегрують знання, вміння, особистісні якості та цінності, формуючи цілісний потенціал особистості здобувача освіти.

Згідно з Державним стандартом початкової освіти [2], наскрізні вміння пронизують усі освітні галузі та спрямовані на розвиток ключових

компетентностей, таких як уміння вчитися впродовж життя, ініціативність і підприємливість, соціальна й громадянська компетентність.

Науковці (О. Савченко, Н. Бібік, О. Овчарук, Г. Єльнікова) підкреслюють, що формування soft skills в молодших школярів має відбуватися не епізодично, а системно – через інтеграцію змісту, методів і форм навчання [3; 4; 5; 6].

Психологічні особливості молодших школярів – емоційність, потреба у визнанні, прагнення до спільної діяльності – сприяють ефективному розвитку комунікативних, соціальних і творчих умінь у позаурочній і позашкільній роботі [4].

Зміст формування наскрізних умінь у позашкільних навчальних закладах передбачає інтеграцію когнітивних, діяльнісних та ціннісних умінь здобувачів освіти, основними складниками яких є:

1. Когнітивний, що передбачає формування знань про взаємозв'язки у природі, суспільстві, техніці, розвиток критичного мислення [2].
2. Комунікативний має на меті навчання ефективного спілкування, вмінь слухати, переконувати, висловлювати думку, працювати в парі або групі [3; 6].
3. Соціально-емоційна складник – виховання емпатії, відповідальності, саморегуляції, толерантності [7].
4. Творчий складник передбачає розвиток ініціативності здобувачів освіти, гнучкості мислення, здатності генерувати нові ідеї [8].

Розвиток такого поєднання вмінь сприяє формуванню цілісної особистості, здатної до співпраці, творчого самовираження та відповідального ставлення до діяльності.

Методика формування наскрізних умінь ґрунтується на принципах гуманізації, діяльності, інтерактивності, диференціації та рефлексії [3; 4].

Серед основних педагогічних принципів побудови методики ми розглядаємо створення особистісно-орієнтованого освітнього середовища, забезпечення партнерської взаємодії між педагогом і дитиною, використання інтегрованих і проєктних технологій, тощо. [5; 6].

Як показує практика роботи з учнями початкових класів серед найефективніших методів варто назвати:

- ігрові методи (рольові, сюжетні, інтерактивні ігри), що формують емоційно-комунікативні вміння [4];
- проектна діяльність, яка розвиває вміння планувати, аналізувати, презентувати результати;
- тренінги, що сприяють розвитку саморефлексії;
- волонтерські та екологічні ініціативи, що формують соціальну відповідальність [6].

Педагог у цьому процесі виступає фасилітатором, наставником і координатором освітньої взаємодії, стимулюючи самоосвітню активність учнів [4; 6]. Він організовує освітній простір, де кожен учень може виявити власні здібності, розвинути навички співпраці, ініціативності та самостійності.

На основі наукової літератури в дослідженні ми послуговувалися такими трьома критеріями під час оцінювання результатів формування soft skills [3; 6]: когнітивний – рівень розуміння змісту діяльності, уміння робити висновки; діяльнісний – участь у спільній роботі, здатність до вирішення проблем; особистісно-ціннісний – прояви ініціативності, емоційної врівноваженості, комунікабельності.

У дослідженні ми виділили три рівні сформованості: високий, середній, низький. Високий рівень характеризується стійким проявом умінь у різних видах діяльності, середній – вибіркоvim, а низький – ситуативним і несистемним.

У ході формувального етапу експерименту ми довели ефективність методики прикладами з практики роботи в закладах позашкільної освіти. Зокрема, розвиток наскрізних умінь здійснюється нами через: міждисциплінарні проекти («Моє місто майбутнього», «Екологічна Планета», «Я – частина команди»); творчі лабораторії, клуби, еколого-дослідницькі гуртки; участь у фестивалях, конкурсах, акціях, дебатах [6]. Поєднання інноваційних технологій (STEAM-підхід, цифрові платформи) з традиційними формами гурткової роботи забезпечує різнобічний розвиток soft skills [8].

Формування наскрізних умінь у молодших школярів у закладах позашкільної освіти є важливою умовою реалізації компетентнісного підходу в

освіті. Воно сприяє становленню особистості, здатної до критичного мислення, ефективної комунікації, творчої діяльності та соціальної відповідальності. Позашкільна освіта є дієвим простором для розвитку soft skills здобувачів початкової освіти завдяки різноманітності форм діяльності, добровільності участі та позитивній емоційній атмосфері. Подальші наукові дослідження доцільно спрямувати на розроблення інструментів моніторингу та оцінювання рівня сформованості наскрізних умінь у дітей молодшого шкільного віку.

Література:

1. Концепція Нової української школи. Київ: МОН України, 2016. 34 с.
2. Державний стандарт початкової освіти. Київ: МОН України, 2018. 47 с.
3. Бібік Н. М. Компетентнісний підхід: рефлексивний аналіз застосування. Київ: Педагогічна думка, 2020. 256 с.
4. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи. Київ: Генеза, 2019. 368 с.
5. Овчарук О. В. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи. Київ: К.І.С., 2018. 312 с.
6. Єльнікова Г. В. Формування ключових і наскрізних компетентностей учнів у процесі позашкільної освіти Педагогічний дискурс. 2021. № 30. С. 45–53.
7. Dede, C. Comparing Frameworks for 21st Century Skills. *Harvard Graduate School of Education*, 2010. 20 p.
8. Trilling, B., & Fadel, C. 21st Century Skills: Learning for Life in Our Times. San Francisco: Jossey-Bass, 2009. 256 p.

Чаус В. О.,

здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

КЗ СОР «Путивльський педагогічний

фаховий коледж імені С.В. Руднєва»,

Науковий керівник – викладач вищої категорії,

старший викладач Піщікова Н. О.

ІГРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ МОТИВАЦІЇ ДО НАВЧАННЯ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Зниження інтересу до навчання – це критичне питання, яке сьогодні постає перед освітньою системою. Воно особливо гостро відчувається у молодшій

школі, де діти лише опановують нову для себе діяльність, що вимагає значної самоорганізації та вольових зусиль. Отже, на цьому етапі першочерговим завданням є забезпечення доступності, захопливості, інтерактивності та результативності навчального процесу.

Сучасна освітня політика, зокрема Нова українська школа, сфокусована на компетентнісному підході, що передбачає відхід від простого пасивного накопичення знань до активної діяльності та застосування вмінь. Традиційні методи часто не здатні повною мірою задовольнити природну допитливість молодших школярів. Таким чином, пошук інноваційних засобів, які органічно інтегрують навчання та ігрову форму, стає не просто доцільним, а методично необхідним кроком.

На сьогоднішній день школа має організовувати свою діяльність так, щоб розвивати індивідуальні здібності та творчий підхід до життя кожного учня, впроваджувати різноманітні інноваційні навчальні програми та технології, принципи гуманного ставлення до дітей, тобто сучасна школа ставить собі за мету різнобічний розвиток особистості. Так, одним із видів таких інноваційних технологій виступають ігрові технології [3, с.3].

Для дітей молодшого шкільного віку гра залишається провідною діяльністю. Застосування ігрових технологій в освітньому процесі допомагає сформувати позитивне ставлення до навчання, оскільки емоційна складова гри ефективно активізує всі пізнавальні функції дитини. Крім того, гра стимулює учнів застосовувати набуті знання у нових, нетипових ситуаціях, що додає навчанню практичної спрямованості, різноманітності та інтересу.

Ігрові технології навчання відрізняються від інших технологій тим, що гра:

- добре відома, звична й улюблена форма діяльності для людини будь-якого віку;
- ефективний засіб активізації, адже у грі легше долаються труднощі, перешкоди, психологічні бар'єри;

- мотиваційна за своєю природою (по відношенню до пізнавальної діяльності вона вимагає від учнів ініціативності, творчого підходу, уяви, цілеспрямованості);
- дозволяє вирішувати питання передачі знань, умінь, навичок;
- багатофункціональна, її вплив на учня неможливо обмежити одним аспектом;
- переважно колективна, групова форма роботи, в основі якої знаходиться змагання. В якості суперника може бути як сам учень (переконання себе, покращення свого результату), так і інший;
- має кінцевий результат. У грі учасник має отримати приз: матеріальний, моральний (грамота, широке оголошення результату, заохочення) психологічний (самоствердження, самооцінка);
- має чітко поставлену мету й відповідний педагогічний результат [5].

Гра ефективно створює ситуації успіху, даючи змогу учням проявити себе та насолодитися результатом. У такому форматі діти легше концентруються, долають навчальні виклики та отримують задоволення від процесу навчання.

Ігри дітей молодшого шкільного віку поділяють на дві групи: творчі та ігри за правилами. Кожна з них своєю чергою містить підвиди. У початковому навчанні широко використовуються творчі, сюжетно-рольові, дидактичні. Зокрема, до дидактичних відносять: сюжетно-рольові, ігри-вправи, ігри-драматизації, ігри-конструювання. Дидактичні ігри відрізняються від пізнавальних завдань наявністю притаманних грі структурних компонентів – правил, ігрових дій. Новим серед різновидів ігор за правилами виділено й описано комп'ютерні ігри. [4, с.186].

Вибір типу гри має бути стратегічно обґрунтованим. Різні ігри слугують різним освітнім цілям: сюжетно-рольові гри найкраще розвивають комунікативні та соціальні навички, тоді як дидактичні ігри ефективно тренують логічне мислення та пам'ять. Водночас, комп'ютерні ігри відкривають

шлях до формування цифрової компетентності та візуально-просторового мислення.

Ігрові технології у навчальному процесі створюють умови для саморозвитку дитини та формування активної, самостійної та свідомої особистості. Звертаючись до ігрових форм навчання під час уроків можна досягти ефективної співпраці педагога і учнів, продуктивної форми їх спілкування, яке базуватиметься на захопленні [2].

Гра, по суті, є не лише розвагою, але й основним механізмом розвитку особистості та навчання. Впровадження ігрових технологій докорінно підвищує мотивацію в початковій школі, створюючи синергію між освітніми вимогами та природною пізнавальною потребою дитини. Це сприяє цілісному розвитку, зокрема мислення, уяви, комунікативних та вольових здібностей.

Ефективність ігрових технологій безпосередньо залежить від педагогічної майстерності вчителя, його здатності добирати ігри, що чітко відповідають віку учнів, поставленим навчальним цілям та конкретному етапу уроку.

Завдяки ігровим заняттям навчання стає захопливим і результативним, що, у свою чергу, формує позитивне ставлення до школи та сприяє становленню активної й всебічно розвиненої особистості молодшого школяра.

Література:

1. Гра як засіб соціалізації дошкільника. URL: <https://30zdo.do.zt.ua/d0-b3-d1-80-d0-b0-d1-8f-d0-ba-d0-b7-d0-b0-d1-81-d1-96-d0-b1-d1-81-d0-be-d1-86-d1-96-d0-b0-d0-bb-d1-96-d0-b7-d0-b0-d1-86-d1-96-d1-97-d0-b4-d0-be-d1-88-d0-ba-d1-96-d0-bb-d1-8c-d0-bd-d0-b8-d0-ba/> (дата звернення: 25.10.2025 р.).

2. Касапчук О. І. Використання ігрових технологій на уроках літературного читання як засобу формування літературознавчої пропедевтики у молодших школярів. URL: <https://naurok.com.ua/dopovid-vikoristannya-igrovih-tehnologiy-na-urokah-literaturnogo-chitannya-yak-zasobu-formuvannya-literaturoznavcho-proped-evtiki-u-molodshih-shkolyariv-93852.html> (дата звернення: 25.10.2025 р.).

3. Саєвич У.В. Ігри в освітньому процесі як засіб формування креативності учнів на уроках української мови. URL: <https://pedagogy.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/03/IHRY-V-OSVITNOMU-PROTSESI-YAK-ZASIB-FORMUVANNYA-KREATYVNOSTI-UCHNIV-NA-UROKAKH-UKRAYINSKOYI-MOVY.pdf> (дата звернення: 27.10.2025 р.).

4. Бібік Н. Гра в навчанні молодших школярів: варіативність підходів до застосування. *Український педагогічний журнал*. 2023. № 3 С. 185-192.

5. Семанюк Р.С. Використання ігрових технологій у групі подовженого дня. URL: <https://vseosvita.ua/library/embed/01003ds7-2174.doc.html> (дата звернення: 27.10.2025 р.).

Чеховська А.В.

здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

факультету дошкільної та початкової освіти

імені Валентини Волошиної

Вінницького державного педагогічного університету

імені Михайла Коцюбинського

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. Бадіца М.В.

ІНТЕГРАЦІЯ ПОЗАКЛАСНИХ ЛОКАЦІЙ У НАВЧАЛЬНИЙ ПРОЦЕС «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ»

Система позашкільної освіти в Україні, закріплена на конституційному та законодавчому рівнях зокрема, Законами України «Про освіту» та «Про позашкільну освіту», є інтегральним компонентом освітньої системи. Її першочергове призначення полягає у забезпеченні вільного, всебічного розвитку здібностей дітей та молоді у таких ключових сферах, як наука, культура, фізична культура, спорт та різноманітна творчість, сприяючи здобуттю ними базових знань, умінь і навичок, необхідних для повноцінної соціалізації, самореалізації та майбутньої професійної діяльності. Функціонує як розгалужена освітня підсистема, що включає не лише профільні заклади позашкільної освіти (центри, палаци, будинки), але й інші освітні установи, як-от заклади загальної середньої освіти, міжшкільні навчально-виробничі комбінати та заклади професійної освіти, на базі яких діють гуртки, секції, клуби та науково-пошукові об'єднання.

Ці інституції та їхнє просторове забезпечення формують широкий спектр позакласних локацій, які можуть бути ефективно інтегровані в освітній процес. Завдання позашкільної освіти, що полягають у формуванні соціально-громадського досвіду, патріотизму, свідомого ставлення до власного здоров'я, а також у творчому, інтелектуальному та фізичному розвитку, безпосередньо корелюють із цілями освітньої програми «Я досліджую світ». Змістовно ця інтеграція ґрунтується на таких напрямках позашкілля, як еколого-натуралістичний для формування екологічної культури та практичної природоохоронної діяльності, туристсько-краєзнавчий для вивчення довкілля та історії рідного краю, науково-технічний та дослідницько-експериментальний для розширення наукового світогляду й оволодіння навичками дослідницької роботи, а також фізкультурно-спортивний та оздоровчий для формування здорового способу життя.[5]

Проаналізувавши зміст підручників та навчально-методичних посібників, а саме: «Методика викладання інтегрованого курсу 'Я досліджую світ' (природнича освітня галузь)» І. Б. Тимофєєвої, «Нова українська школа: методика навчання інтегрованого курсу 'Я досліджую світ' 1–2 класах та 3–4 класах. Т. Г. Гільберг, а також підручник «Я досліджую світ» авторства Гільберг Т.Г., Тарнавської С.С., Павич Н.М., та посібник «Методика навчання природознавства в початкових класах» Т. М. Байбари, було встановлено, що їхній зміст не містить прямої інтеграції позакласних локацій у навчальний процес курсу «Я досліджую світ».

Проте, незважаючи на відсутність чітко сформованого переліку, проаналізовані навчально-методичні матеріали системно та імпліцитно підтверджують необхідність використання цих локацій. Така потреба детермінована задекларованою методологічною основою курсу, а саме компетентнісним підходом та реалізацією природничої освітньої галузі. Як зазначає Тимофєєва (2022), зміст курсу акцентується на «значенні зв'язку людини з природою» і має сформувати цілісний «образ природи». Це вихідне

положення унеможлиблює обмеження навчальної діяльності суто класним приміщенням, оскільки осмислення природничих закономірностей вимагає безпосередньої взаємодії з реальними об'єктами, що забезпечується лише на позакласних локаціях. Аналогічно, методичні посібники Гільберг (2019), що базуються на компетентнісному підході, вимагають застосування знань у життєвих ситуаціях. В цьому контексті, такі позакласні простори, як парк, музей чи пошта, функціонують як навчальне середовище, що моделює ці реальні соціальні та природничі умови.

Це дозволяє повноцінно реалізувати дослідницьку компетентність. Більше того, зміст підручників (Гільберг, Тарнавська, Павич, 2024), що охоплює теми сезонних змін, погоди та тіні, безпосередньо передбачає проведення практичних спостережень та польових досліджень, які найефективніше проводити саме поза межами класу. Навіть теми соціального спрямування, наприклад, вивчення державних символів чи адреси, опосередковано вимагають візитів до соціальних установ для формування громадянської компетентності. Таким чином, позакласні локації становлять необхідну емпіричну базу для проведення практичних робіт і досліджень, що є сутнісною основою інтегрованого курсу «Я досліджую світ».

Позакласна локація являє собою цілеспрямовано організований або адаптований освітньо-виховний простір, що функціонально призначений для реалізації цілей і завдань навчально-виховного процесу в часових межах, відмінних від обов'язкових урочних занять. За своєю сутністю, локація є місцем дислокації позакласної роботи. Оскільки «позакласна локація» – це описове формулювання, що походить від усталеного терміна «позакласна робота».

Згідно з словником коротких термінів з педагогіки, позакласна робота – це різноманітна освітня і виховна робота, спрямована на задоволення інтересів і запитів дітей, організована в позаурочний час педагогічним колективом школи. Отже, локація є фізичним середовищем, де цей процес відбувається.[7]

Ці простори можуть бути класифіковані за належністю та функціоналом:

Внутрішньошкільні: Спеціалізовані приміщення в межах закладу загальної середньої освіти (актові та спортивні зали, шкільні лабораторії, медіатеки, навчальні кабінети, що використовуються для роботи гуртків, секцій, клубів).

Позашкільні: Інституціональні об'єкти (заклади позашкільної освіти, музеї, галереї, театри, бібліотеки) або природно-територіальні комплекси (парки, стадіони, об'єкти краєзнавства), що залучаються для проведення екскурсій, експедицій, спортивних змагань чи практичних занять.

Формат уроку, що функціонує як основна організаційна форма навчання понад три століття, є незмінним елементом у роботі освітніх установ. Спроби впровадження альтернативних організаційних моделей навчання наразі перебувають переважно на експериментальній стадії. Як і будь-яка ключова педагогічна категорія, урок має характерні ознаки: він проводиться зі стабільною групою учнів, об'єднаних за віком та відносно однаковим рівнем підготовки, і є обмеженим у часі, триваючи зазвичай від 35 хвилин. Це заняття виконує комплекс взаємопов'язаних функцій. Освітня функція спрямована на реалізацію завдань навчання, розвиток знань, навичок та умінь. Виховна функція охоплює формування особистості через патріотичне, екологічне, естетичне, моральне, трудове та санітарно-гігієнічне виховання. Розвивальна функція вирішує завдання стимулювання особистісних якостей учнів, зокрема пам'яті, мислення, мовлення, світогляду, формування екологічної культури, етики, естетики та гігієни, а також творчих здібностей. Цей багатофункціональний підхід забезпечує цілісний розвиток особистості в рамках чітко структурованого навчального процесу. [6]

Визнаною та ефективною формою пізнавально-освітньої роботи з молодшими школярами є екскурсія. Вона дає змогу досягати цілої низки важливих педагогічних завдань і активно застосовується не лише під час уроків, а й у різноманітній позакласній та позашкільній діяльності. Сам термін «екскурсія» походить від латинського слова, що означає вилазку або відвідування певного місця чи об'єкта саме з метою його детального вивчення.

У навчальному процесі екскурсія розуміється як особливий спосіб організації занять. Її суть полягає в тому, що учні сприймають і засвоюють навчальний матеріал через безпосереднє переміщення до місця розташування досліджуваних об'єктів. Це можуть бути об'єкти живої чи неживої природи, діючі підприємства, різноманітні установи або історичні пам'ятки. Ключовим моментом є можливість безпосереднього ознайомлення з предметом вивчення, що робить знання живими та осмисленими. [2]

Опрацювавши першу частину підручника Гільберг Т.Г. Я досліджую світ для 2-го класу можна обґрунтувати вибір та доцільність використання різноманітних позакласних локацій для збагачення навчального процесу відповідно до змісту програми. Інтегрований курс охоплює природничі, суспільствознавчі та інформаційні знання, що вимагає застосування навчального матеріалу в реальному, практичному контексті, який найкраще забезпечують екскурсійні форми роботи. Найбільш доступною та універсальною локацією є шкільний двір, сад або парк, яка має високий взаємозв'язок з природничим розділом підручника. Це дозволяє учням здійснювати безпосереднє спостереження за сезонними змінами, що критично важливо для вивчення тем «Які в осені ознаки», «Як рослини готуються до зими» та «Як осінні зміни впливають на комах, птахів і звірів». Тут же можна проводити практичні заняття з метеорології, пов'язані з темами «Що таке погода і як її передбачити» та «Як термометр знає, тепло чи холодно», шляхом щоденної фіксації показників. Вивчення теми «Чи зустрічається світло з тінню» також ефективно реалізується просто неба, де учні досліджують довжину та форму тіні.

Також доцільно використовувати такі позакласні локації як, краєзнавчий або історичний музей. Експозиції музею слугують наочним матеріалом для тем «Для чого країнам державні символи» та «Якого я роду, якого народу», забезпечуючи зв'язок знань про державність і культуру з місцевою історією. Огляд старих документів, фотографій і предметів побуту дає можливість

практично вивчити тему «Що таке носій інформації» та продемонструвати способи збереження відомостей у часі.

Ще однією важливою локацією є місцева бібліотека. Це місце забезпечує практичне закріплення знань із розділу, присвяченого інформаційній грамотності. Під час відвідування учні знайомляться з різноманітними носіями інформації, вивчають, як ми отримуємо інформацію та як обмінюватися інформацією за допомогою різних джерел. Бібліотека також дозволяє практично застосувати знання, необхідні для орієнтування в темі «Для чого потрібний календар», шляхом вивчення різних його видів.

Локації соціального спрямування, такі як пошта або адміністративна установа, сприяють інтеграції знань про суспільство і побут. Відвідування пошти ідеально підходить для візуалізації та розуміння теми «Яка наша адреса», демонструючи практичне значення географічної прив'язки. Ці установи також дають можливість обговорити правила взаємодії в колективі, що відповідає темі «Як поводитися в колективі». Також, для детального вивчення гідросфери та фізичних властивостей речовин, згаданих у темах «Які властивості має вода» та «Як мандрує вода», можна організувати контрольовану екскурсію до річки, озера або фонтану. Це дозволяє учням спостерігати за водою в її природному стані та обговорити елементи кругообігу. Таким чином, освітній процес, заснований на змісті підручника, ефективно доповнюється позакласними локаціями, які перетворюють теоретичні знання на життєві компетентності через безпосереднє спостереження, аналіз і діяльність. [4]

Для успішного проведення практичних робіт та екскурсій на позакласних локаціях у курсі «Я досліджую світ» необхідно використовувати спеціалізовані засоби, які підтримують основні види навчальної діяльності, а саме спостереження, вимірювання, фіксацію даних та соціальну взаємодію. Для вивчення природничих явищ, ознак пір року та проведення міні-експериментів у парку чи на шкільному подвір'ї, що відповідає темам про природу, погоду та

воду, застосовуються засоби для вимірювання, такі як вуличні термометри для фіксації температури «Як термометр знає, тепло чи холодно» та прості флюгери або кольорові стрічки для визначення напрямку вітру «Що таке погода і як її передбачити». Обов'язковими є лупи для детального вивчення об'єктів природи, наприклад, комах чи листя «Як осінні зміни впливають на комах», а також рулетки для вимірювання довжини тіні у темі «Чи зустрічається світло з тінню». Крім того, для дослідження властивостей води «Які властивості має вода» знадобляться прозорі пластикові ємності для збору зразків. Для фіксації, аналізу та обміну інформацією, що є наскрізною темою курсу, використовуються блокноти, польові щоденники та олівці, які є ключовими засобами для документування спостережень та виконання плану дій «Для чого потрібний план дій», фотоапарати для фотографування об'єктів.

Для структурування даних ефективні картки-схеми та маршрутні листи, які допомагають в орієнтуванні, наприклад, при вивченні теми «Яка наша адреса». На локаціях, пов'язаних із соціумом, застосовуються опитувальники для збору інформації та зображення державних символів для обговорення їхнього значення, а також ігрові елементи для рухливих вправ у темі «Як здобути козацьке здоров'я». Усі ці засоби разом створюють динамічне та діяльнісне навчальне середовище поза межами класу [1].

Оцінювання знань і компетентностей учнів за темами «Я досліджую світ» має бути комплексним, орієнтованим на діяльність і здатність дитини застосовувати знання, а не лише їх відтворювати. Головний акцент робиться на формуальному оцінюванні з використанням чітких критеріїв. Одним із ключових методів є оцінювання через спостереження, яке вчитель проводить під час практичних робіт, екскурсій та виконання завдань-досліджень. Фіксується, як учень демонструє дослідницьку компетентність, уміння працювати з обладнанням, слідувати плану дій, вміння працювати в колективі та обмінюватися інформацією та безпеку, дотримання правил під час роботи. Крім того, важливе місце займає оцінювання продуктів діяльності, де

перевіряється якість і практична значущість конкретного результату виконання компетентнісних завдань.

До таких продуктів належать схеми та моделі, які мають правильно відображати процеси, наприклад, «Як мандрує вода» або «Які невидимі ланцюги є в осінньому лісі». Оцінюються також звіти про спостереження та календарі як-от ведення календаря погоди на предмет їхньої точності та повноти заповнення. Не менш важливим є оцінювання міні-інструкцій та правил, які демонструють логічність і практичну користь.

Також необхідно використовувати оцінювання усних відповідей та інтерпретації, щоб перевірити глибину розуміння взаємозв'язків і здатність до аргументації. Це включає вміння пояснювати явища природи, інтерпретувати символи, та встановлювати зв'язки між подіями. Для перевірки засвоєння базових термінів і фактів, можуть бути використані діагностичні роботи у формі тестів або творчих завдань, але вони мають бути доповнені саме компетентнісно орієнтованими підходами, щоб учень не просто відтворив, а й осмислив матеріал. Усі ці методи оцінювання мають бути прозорими, щоб учні розуміли критерії та могли здійснювати саморефлексію щодо свого прогресу [3].

Інтеграція позакласних локацій у навчальний процес курсу «Я досліджую світ» є ключовою методологічною вимогою НУШ, що впливає з компетентнісного підходу. Цей підхід перетворює реальне довкілля (парки, музеї, установи) на навчальну лабораторію, дозволяючи учням вийти за межі класу. Основна суть полягає в тому, що екскурсії та практичні роботи забезпечують безпосереднє застосування теоретичних знань у життєвих ситуаціях. Це критично важливо для формування цілісного образу світу, розвитку дослідницької та соціальної компетентностей. Успіх інтеграції залежить від використання спеціалізованих засобів та формувального оцінювання, орієнтованого на діяльність. Таким чином, позакласні локації є

фундаментом діяльнісного навчання та невід'ємною частиною освітнього процесу.

Література:

1. Байбара, Т. М. Методика навчання природознавства в початкових класах: навч. посіб. Київ: Веселка, 1998. 334 с.
2. Гільберг, Т. Г. Нова українська школа: методика навчання інтегрованого курсу «Я досліджую світ» 1–2 класах загальної середньої освіти на засадах компетентнісного підходу: навч.-метод. посіб. Київ: Генеза, 2019. 256 с.
3. Гільберг, Т. Г. Нова українська школа: методика навчання інтегрованого курсу «Я досліджую світ» 3–4 класах загальної середньої освіти на засадах компетентнісного підходу: навч.-метод. посіб. Київ: Генеза, 2019. 256 с.
4. Гільберг, Т. Г., Тарнавська, С. С., Павич, Н. М. Я досліджую світ: підруч. інтегр. курсу для 2-го кл. закл. заг. серед. освіти (у 2-х ч.). Ч. 1. Київ: Генеза, 2024. 144 с.
5. Міністерство освіти і науки України. Позашкільна освіта. URL: <https://mon.gov.ua/tag/pozashkilna-osvita?&tag=pozashkilna-osvita>
6. Тимофєєва, І. Б.. Методика викладання інтегрованого курсу «Я досліджую світ» (природнича освітня галузь): навч.-метод. посіб. для здобувачів вищої освіти за освіт. ступенем «Бакалавр» спец. 013 Початкова освіта. 2022.
7. Яцик, Т. О., Степанюк, В. В.. Словник коротких термінів з педагогіки. Луцьк: ФОП Мажула Ю. М. 2022. 50 с.

Шацовна К. В.,

здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

факультету дошкільної та початкової освіти

імені Валентини Волошиної

Вінницького державного педагогічного університету

імені Михайла Коцюбинського

Науковий керівник – докт. філософії (PhD), ст. викл. Бондар Ю.В.

РОЗВИТОК ПІЗНАВАЛЬНОГО ІНТЕРЕСУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ

В умовах модернізації початкової освіти, зокрема в контексті Нової української школи (НУШ), ключовим завданням постає формування в учнів

стійкої мотивації до навчання та здатності навчатися впродовж життя. Пізнавальний інтерес є психологічним підґрунтям цієї здатності, виступаючи внутрішнім рушієм активності дитини. Проте, аналіз освітньої практики свідчить про наявність суперечностей між необхідністю розвитку пізнавальної активності та частим домінуванням репродуктивних методів, що призводить до зниження мотивації молодших школярів. Саме тому виникає необхідність у дослідженні ефективних методів навчання, здатних активізувати учнів. Вважаємо, що такими методами є інтерактивні, завдяки яким молодші школярі виступають активними суб'єктами освітнього процесу.

На нашу думку, саме ці методи мають значний потенціал для засвоєння теоретичних знань, формування та розвитку практичних умінь і навичок; задоволення пізнавальних потреб та інтересів учнів; формування в молодших школярів компетентності колективної роботи; розвитку навичок самостійної роботи, проєктної діяльності, виконання творчих робіт. З огляду на це, проблема розвитку пізнавального інтересу учнів молодшого шкільного віку засобами інтерактивних методів навчання потребує детального обґрунтування.

У процесі дослідження було проаналізовано, теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено наступні положення:

1. *Пізнавальний інтерес* визначено як інтегративну якість особистості, що характеризується вибірковою спрямованістю на предмети і явища навколишньої дійсності, інтелектуальною активністю та позитивним емоційним ставленням до процесу пізнання [3]. Встановлено, що для молодшого школяра він є одним із ключових факторів навчальної успішності, оскільки саме «інтерес спонукає дитину до докладання вольових зусиль, пошуку відповідей та виходу за межі репродуктивного засвоєння знань» [2, с. 17].

2. *Роль інтерактивних методів навчання* полягає в докорінній зміні освітнього середовища. На відміну від пасивних чи активних методів, інтерактивні методи орієнтовані на взаємодію, діалог та співпрацю. Використання таких методів (робота в парах, малих групах, «Мозковий

штурм», «Ажурна пилка», «Дерево рішень», «Карусель», «Два – чотири – всі разом», «Мікрофон», «Незакінчені речення») змінює позицію учня з об'єкта педагогічного впливу на активного суб'єкта навчальної діяльності. Саме ця суб'єкт-суб'єктна взаємодія створює оптимальні умови для розвитку пізнавального інтересу, оскільки стимулює допитливість, дає можливість кожному молодшому школяру проявити ініціативу та відчувати успіх від спільного вирішення завдань [3].

3. *Експериментальна перевірка стану сформованості* пізнавального інтересу в учнів 4-х класів проводилась на базі КЗ «Жмеринський ліцей № 6». Результати констатувального етапу експерименту (що включав анкетування, спостереження та аналіз творчих робіт) засвідчили, що в значної частини учнів домінує низький (ситуативний) та середній рівень сформованості пізнавального інтересу. Це підтвердило наявну проблему та необхідність цілеспрямованого формувального втручання.

4. *Визначено ключові методичні особливості* та умови ефективної організації уроків з використанням інтерактивних методів навчання в початковій школі. До них належать: чітке структурування заняття (етапи: мотивація, актуалізація, основна інтерактивна частина, рефлексія); добір проблемних, творчих та дослідницьких завдань, що відповідають віковим особливостям; зміна ролі вчителя (з транслятора знань на фасилітатора, модератора та консультанта); створення атмосфери довіри та психологічного комфорту, де кожна думка є цінною і немає страху помилки.

5. *Аналіз досвіду використання інтерактивних методів у сучасній початковій школі* (на основі педагогічних практик [2] та результатів формувального експерименту) довів їхню перевагу для розвитку пізнавального інтересу. Було зафіксовано позитивну динаміку: після впровадження системи уроків з використанням інтерактивних методів кількість учнів з високим рівнем пізнавального інтересу зросла. Доведено, що застосування інтерактивних технологій сприяє не лише розвитку пізнавального інтересу, але й формуванню

ключових компетентностей НУШ (комунікативних, соціальних, вміння навчатися).

Отже, систематичне впровадження методично виважених інтерактивних методів навчання сприяє зростанню рівня пізнавального інтересу молодших школярів, що було підтверджено позитивною динамікою в ході формувального експерименту. Встановлено, що ключовими факторами успіху є перехід до суб'єкт-суб'єктної моделі взаємодії та створення «ситуації успіху» для кожного учня. Таким чином, використання інтерактивних методів в освітньому процесі школи І ступеня сприяє активізації пізнавальної діяльності дітей, формуванню в них стійкої мотивації до навчання, розвитку критичного мислення, комунікативних умінь та творчого підходу до розв'язання навчальних завдань.

Література:

1. Інновації в освіті та впровадження їх у школі. URL: <https://www.google.com/search?q=http://micholayivska.dnepredu.com/uk/site/innova-tsiyi-vosvti-ta-vp.html> (дата звернення: 31.10.2025).
2. Пометун О. І., Пироженко Л. В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання : наук.-метод. посіб. Київ : Видавництво А.С.К., 2004. 192 с.
3. Розвиток пізнавального інтересу молодших школярів шляхом впровадження інноваційних технологій навчання. URL: <https://naurok.com.ua/stattya-rozvitok-piznavalnogo-interesu-molodshih-shkolyariv-shlyahom-vprovadzhen-nya-innovaciynih-tehnologiy-navchannya-426013.html> (дата звернення: 31.10.2025).

Шульгіна С. І.,

*викладач циклової комісії початкової освіти
та соціальної роботи КЗ СОР «Путивльський педагогічний
фаховий коледж імені С. В. Руднева»*

ОРГАНІЗАЦІЯ ІНКЛЮЗИВНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Концепція інклюзивної освіти відображає одну з головних демократичних ідей світу, ґрунтується на тому, що всі діти – цінні й активні члени суспільства.

Тому організацію освітнього простору потрібно будувати на таких складових інклюзивного навчання, як: інклюзивна культура; інклюзивна політика; інклюзивна практика.

Інклюзивна освіта базується на принципі забезпечення основного права дітей на освіту та права навчатися за місцем проживання. Інклюзивну освіту, як систему освітніх послуг, має забезпечувати інклюзивний заклад освіти, що адаптує навчальні програми та плани, фізичне середовище, методи та форми навчання, використовує наявні в громаді ресурси, залучає батьків, фахівців для надання спеціальних послуг відповідно до потреб кожної дитини, забезпечує сприятливий клімат в освітньому середовищі.

Важливо підкреслити, що інклюзія являє собою значно більше, ніж просте фізичне розміщення дітей з ООП у звичайному класі. Це – глобальна трансформація всієї освітньої системи, спрямована на задоволення різноманітних потреб абсолютно всіх учнів. Інклюзивний освітній простір визначається як середовище, де кожна дитина, незалежно від її індивідуальних особливостей, отримує рівні можливості для повноцінного навчання, розвитку та соціалізації.

Організація функціонального інклюзивного освітнього середовища потребує комплексного, системного підходу, який має ґрунтуватися на низці ключових принципів та конкретних умов. Основним механізмом практичної реалізації інклюзії у закладі освіти є міждисциплінарна команда супроводу. Її діяльність базується на таких основоположних принципах: визнання та повага до індивідуальних особливостей дитини з ООП, неухильне дотримання інтересів дитини, повна недопустимість дискримінації та порушення її законних прав, застосування міжпрофесійного командного підходу у процесі супроводу, активна співпраця з батьками (законними представниками) дитини з ООП, їхнє обов'язкове залучення до освітнього процесу та безпосередньої розробки Індивідуальної програми розвитку (ІПР), суворе дотримання

принципів конфіденційності та професійної етики, налагодження ефективної співпраці з іншими відомствами та структурами.

Навчальний процес є ключовим елементом інклюзії. Для досягнення освітнього успіху та повного задоволення різноманітних потреб учнів, які формуються під впливом їхніх здібностей, рівнів розвитку, інтересів та інших відмінностей, педагогічному складу необхідно систематично модифікувати методичні підходи, навчальне середовище та дидактичні матеріали. Успішні педагоги, які працюють з дітьми, що мають особливі освітні потреби, активно застосовують широкий спектр навчальних методів, що постійно змінюються відповідно до спеціальних потреб конкретного учня. Ці необхідні корективи або пристосування до потреб учнів реалізуються через механізми адаптації або модифікації навчального контенту та процесу.

До характеристик якісного інклюзивного освітнього середовища належать:

- Побудова освітнього процесу на демократичних засадах.
- Доступність (фізична, інформаційна, навчальна).
- Партнерство всіх учасників освітнього процесу.
- Особистісно-орієнтований підхід.
- Ефективна взаємодія з сім'єю.
- Індивідуалізація навчально-виховного процесу.
- Розширення комунікативних зв'язків із різними соціальними групами.

Ефективність створення інклюзивного освітнього середовища безпосередньо залежить від врахування визначених педагогічних умов:

розвиток у кожного учня почуття належності до духовно-професійної спільноти закладу освіти, індивідуальне моделювання навчальної діяльності учня та вимог до виконання основних освітніх програм, створення різноманітних позаурочних структур та сфер діяльності, актуалізація відносин співробітництва та взаємопідтримки між усіма учасниками освітнього процесу, створення відкритої, легко доступної, зокрема дистанційно, інформаційної бази

для самоосвіти учнів, встановлення системи тьюторства, супроводу та підтримки учнів з ООП при збереженні високого рівня вимогливості до їхніх знань та компетентності педагогів.

Важливою умовою інклюзивної освіти є безбар'єрне освітнє середовище. Фізична доступність є першочерговою та невід'ємною складовою для забезпечення повноцінної участі учнів. Уся філософія інклюзії втрачає практичний сенс, якщо дитина фізично не має змоги потрапити до класу чи вільно скористатися санітарно-гігієнічними приміщеннями. Безбар'єрність є комплексним поняттям, що виходить за межі простої наявності пандусів. Вона охоплює: адаптовані входи, ліфти, підйомники, розширені дверні прорізи, контрастне маркування сходів і дверей (для осіб з порушеннями зору), спеціально обладнані туалетні кімнати та навчальні меблі. Крім того, невід'ємною частиною фізичного середовища є створення ресурсної кімнати для індивідуальних корекційно-розвиткових занять, а також невеликих, тихих місць, обладнаних для емоційної саморегуляції учнів, які потребують сенсорного розвантаження.

Універсальний дизайн є невід'ємною частиною інклюзивного освітнього середовища, що забезпечує основу для надання освітніх послуг з урахуванням ООП дитини. Це стосується всіх аспектів освітнього процесу: освітніх програм, навчальних планів, оцінювання знань, методів навчання, дизайну закладу освіти, бібліотеки, спортивних майданчиків, веб-сайту тощо.

На сьогодні інклюзивна освіта є динамічним і безперервним процесом, який вимагає постійного моніторингу, гнучкості управлінських рішень та готовності до оперативних змін. Цей процес гарантує повноцінну участь у шкільному житті всіх учасників освітнього процесу, ґрунтуючись на принципах поваги та взаємопідтримки, і робить навчання більш гнучким для ефективного задоволення різноманітних потреб учнів у навчально-виховному процесі. Таким чином, створення інклюзивного освітнього середовища є стратегічною інвестицією в побудову гуманного, соціально розвиненого суспільства, в якому

кожна дитина отримує реальну можливість для досягнення свого максимального особистісного потенціалу.

Література:

1. Асистент вчителя у закладі загальної середньої освіти з інклюзивною формою навчання: навчально-методичний посібник / Уклад.: Колупаєва А.А. та ін. Х.: Вид-во «Ранок», 2019. 216 с.
2. Інклюзивна освіта: ідея, стратегія, результат : Матеріали І Всеукраїнської міждисциплінарної науково-практичної конференції (м. Тернопіль, 8 квітня 2021 р.) / Упор. Удич З.І. Тернопіль: ТНПУ, 2021. 228 с.
3. Колупаєва А., Таранченко О. Діти з особливими потребами в загальноосвітньому просторі. К.: Літера ЛЕД, 2019. 112 с.
4. Організація інклюзивного навчання в закладах загальної середньої школи: методичний посібник / Упорядник: Н. Приймак. Тернопіль: Мандрівець, 2019. 64 с.

СЕКЦІЯ: ДОШКІЛЬНА ОСВІТА**Аврамкіна Я.С.,***здобувачка другого (магістерського) рівня
вищої освіти факультету дошкільної освіти**Глухівського національного педагогічного університету
імені Олександра Довженка***Науковий керівник – д-р пед. наук, проф. Артемова Л.В.****ПРИЧИНИ АГРЕСИВНОЇ ПОВЕДІНКИ У ДІТЕЙ СТАРШОГО
ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ**

Агресивна поведінка у дітей старшого дошкільного віку є актуальною проблемою сучасної психології та педагогіки, вона впливає на соціальну адаптацію, емоційний розвиток та подальше формування особистості дитини. У цей період діти активно розвивають соціальні навички, вчаться взаємодіяти з однолітками та дорослими, а також опановують способи самовираження. В деяких випадках їхня поведінка набуває агресивного характеру, яка проявляється у фізичних діях, вербальних образах чи інших формах деструктивної взаємодії. Постановка проблеми полягає у необхідності з'ясування причин такої поведінки, адже вона може бути зумовлена як внутрішніми факторами (емоційна нестабільність, особливості темпераменту), так і зовнішніми впливами (сімейне виховання, соціальне оточення, медіа). Розуміння цих причин є ключовим для розробки ефективних стратегій профілактики та корекції агресивної поведінки.

Поведінка дітей старшого дошкільного віку (5-6 років) формується під впливом комплексу факторів, які поєднують як внутрішні психологічні передумови, так і зовнішні соціальні впливи, що закріплюються в цей період як базові патерни поведінки. Одним із ключових факторів є сімейне виховання, де

негативні моделі взаємодії, зразки агресивної поведінки з боку батьків, родичів чи однолітків, безпосередньо впливають на дитину, сприяючи імітації деструктивних форм реагування на стрес чи фрустрацію. Цей фактор доповнюється змінами в соціальній ситуації розвитку, включаючи мікросоціальні контакти в сімейній системі, де нестабільність чи конфлікти призводять до підвищення рівня емоційної напруги, що провокує агресію як захисний механізм [2, с. 122].

Сімейне середовище є одним з джерел формування агресивної поведінки, де копіювання батьківських моделей, включаючи їхні агресивні дії чи нелюбов до дитини, призводить до закріплення негативних патернів. Травматичні переживання, порушення автономії в ранньому віці, а також різні страхи, від страху розлуки з батьками до побоювань тілесних пошкоджень чи втрати любові, посилюють емоційну нестабільність і провокують захисну агресію. До прикладу, характер батьківських покарань, або ігнорування агресивних реакцій дитини, сприяє її переконанню в дозволеності такої поведінки [3, с. 78].

Агресивна поведінка часто формується під впливом комплексу факторів, а саме фізичних умов оточуючого середовища, шум, забруднення повітря, тіснота та перепади температури, вони посилюють нервозність і призводять до вибухів гніву як захисної реакції організму. Ці зовнішні впливи доповнюються особливостями дитячо-батьківських взаємин, де агресивність виникає через непослідовність виховання, поблажливе ставлення до проявів агресії з боку батьків, авторитарний, або вседозволений стиль сімейного виховання, а також через брак уваги та тепла, що провокує ворожість як спосіб самоутвердження [4, с. 46].

Існують і біологічні фактори агресивної поведінки, такі як конституціональні особливості індивіда, спадковість та психічні захворювання. Вони визначають розвиток агресії в тісному переплетенні з соціально-психологічними впливами, де зовнішнє середовище модифікує внутрішні

біологічні процеси та реакції на подразники, роблячи агресію явищем, яке вимагає комплексного підходу до діагностики та корекції [1, с. 17].

Також варто враховувати, вікові та індивідуально-психологічні особливості особистості, включаючи високий рівень тривожності, вони виступають внутрішніми каталізаторами, тривожність як емоційний стан може сприяти агресивності, перетворюючи страх чи невпевненість на відкриту ворожість, особливо в перехідний період від дошкільного до шкільного віку [5, с. 109].

Таким чином, агресивна поведінка дітей старшого дошкільного віку зумовлена взаємодією внутрішніх і зовнішніх факторів. До ключових причин належать особливості сімейного виховання, негативні моделі поведінки батьків, непослідовність чи авторитарний стиль виховання, а також брак уваги й тепла, що провокують емоційну нестабільність і захисну агресію. Біологічні фактори, такі як спадковість і конституціональні особливості, взаємодіють із соціально-психологічними впливами, тривожністю, страхами, або травматичними переживаннями. Зовнішні умови, до прикладу, фізичне середовище (шум, тіснота), також сприяють нервозності та вибухам гніву. Для ефективної профілактики та корекції агресивної поведінки необхідний комплексний підхід, який враховує індивідуально-психологічні особливості дитини, сімейне середовище та соціальні впливи, з акцентом на формування здорових моделей взаємодії та емоційної регуляції.

Література:

1. Дучимінська Т. І. Особливості агресивної поведінки дошкільників: психодіагностика та корекція. *Психологічні студії*. 2022. № 1. С. 15–19.
2. Ляшенко О. А., Остапенко О. В. Особливості вияву агресивної поведінки у дітей старшого дошкільного віку. *Габітус*. 2022. № 39. С. 118–124.
3. Мелетенко І. Агресивна поведінка та причини її виникнення у дітей старшого дошкільного віку. *Збірник наукових праць*. 2016. Вип. VI. С. 77–81.
4. Мицкан Т. С. Агресивна поведінка дітей дошкільного віку: причини виникнення та профілактика. Дис. канд. психол. наук: 19.00.07 / Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника. Івано-Франківськ 2013. 239 с.

5. Шевченко Н. Ф., Булгакова О. Ю., Ціник Я. Л. Особливості прояву агресивності у дітей старшого дошкільного віку. *Проблеми сучасної психології*. 2021. № 2 (21). С. 105–112.

Аторіна В.М.,

*доктор філософії, доцент, доцент
кафедри дошкільної педагогіки і психології
Глухівського національного педагогічного
університету імені Олександра Довженка*

ФОРМУВАННЯ МИСТЕЦЬКО-ТВОРЧОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ПРОЦЕСІ ЛІПЛЕННЯ

В умовах оновлення змісту дошкільної освіти особлива увага приділяється всебічному розвитку особистості дитини та формуванню в неї базових компетентностей, що забезпечують гармонійне зростання й готовність до подальшої освіти. Однією з важливих складових цього процесу є мистецько-творча компетентність, яка виявляється у здатності дитини емоційно відчувати, розуміти прекрасне, творчо самовиражатися та передавати власні враження через мистецьку діяльність.

Розвиток мистецько-творчої компетентності в дітей старшого дошкільного віку здійснюється у процесі ліплення.

Ліплення є ефективним засобом формування мистецько-творчої компетентності дітей старшого дошкільного віку. Воно сприяє гармонійному розвитку особистості, формує естетичні смаки, креативність, упевненість у власних силах і бажання творити. Систематичне використання ліплення в освітньому процесі дозволяє реалізувати завдання художньо-естетичного розвитку, визначені Базовим компонентом дошкільної освіти.

Ліплення – це різновид скульптурної техніки, спосіб формоутворення під час роботи з м'якими або вологими речовинами (глиною, воском, пластиліном, гіпсом, гарячою скломасою, тістом, сиром тощо) [2].

Розпочинається ліплення в старшій групі з найпростіших, відомих дітям предметів (овочів, фруктів, грибів). Проте спосіб їх зображення більш складний, ніж в попередніх групах, – з натури. Працювати з натури в буквальному сенсі діти старшої групи ще не можуть, оскільки в них іще не сформовано зорової і рухової координації. Натура тут виступає як підказка, наочний приклад у роботі. Корисно те, що діти звернуть увагу на характерні форми предметів, їхні пластичні властивості (морква – конус, кавун – куля, гарбуз – приплюснена куля тощо). Виліплюючи яблука різних сортів, зазначають, що вони мають індивідуальну форму, її характерні особливості залежно від сорту.

Завдання занять з ліплення в старшій групі:

- розвивати емоційне сприйняття творів мистецтва скульптури, вміння розуміти задум скульптора, особливості пластичної форми, силуету, динаміки, виразальні можливості матеріалів;
- ознайомлювати дітей з різними видами скульптури, вчити розуміти призначення кожного виду;
- сприяти формуванню навичок скульптурного сприймання предметів, помічати головні і найбільш характерні, яскраві риси зовнішнього вигляду моделі, зосереджувати увагу на головних пропорціях, характерних позах об'єктів в тих чи тих рухах;
- розвивати відчуття причетності до творчого процесу створення скульптурного образу, власне ставлення до трактування образів, до їхньої фантастичної інтерпретації в окремих випадках, що робить зображення цікавим і до певної міри незвичайним;
- ліпити з натури, по пам'яті, за уявленням та уявою, розвивати зорову пам'ять, спостережливість, фантазію;

– формувати психологічну установку щодо можливостей пошуку задуму власної скульптури за власними спостереженнями, наслідками розглядання скульптур, мотивами літературних творів, фантазією тощо;

– розвивати зорову і рухову координацію, дрібну мускулатуру пальців, формувати базові характеристики особистості: допитливість, ініціативність, креативність [3].

Під час організації занять з ліплення для дітей дошкільного віку доцільно:

– використовувати різноманітні матеріали (глину, пластилін, солоне тісто, природні матеріали);

– залучати дітей до створення сюжетних та образних композицій, що стимулюють фантазію;

– поєднувати ліплення з елементами гри, музики, казки;

– організовувати творчі виставки, колективні проєкти, майстер-класи;

– заохочувати дітей до самостійного пошуку виражальних засобів і авторських рішень.

Ми переконані, що вихователь виступає не лише організатором, а й натхненником дитячої творчості: створює доброзичливу атмосферу, підтримує ініціативу дітей, навчає бачити красу у навколишньому світі та передавати її у власних роботах.

Отже, ліплення – один із найефективніших засобів розвитку творчості дошкільників, оскільки поєднує у собі пізнавальну, емоційно-естетичну та практичну діяльність. У процесі ліплення діти не лише вдосконалюють дрібну моторику й сенсорні навички, а й розвивають уяву, художнє мислення, самостійність і здатність до самовираження, що є основою для формування мистецько-творчої компетентності.

Література:

1. Базовий компонент дошкільної освіти. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/bazovij-komponent-doshkilnoyiosviti-v-ukrayini> (дата звернення: 10.10.2025).

2. Ліплення. Енциклопедія сучасної України.
URL:<https://esu.com.ua/article-55589> (дата звернення: 10.10.2025).

3. Сухорукова Г. В., Дронова О. О., Голота Н. М., Янцур Л. А. Образотворче мистецтво з методикою викладання в дошкільному навчальному закладі : підруч. для студ. вищ. навч. закл. 2-ге вид., переробл. та допов. К. : Слово, 2011. 376 с.

Беляєва В. С.,

другого (магістерського) рівня вищої освіти

спеціальності 012 Дошкільна освіта

Черкаського національного університету

імені Богдана Хмельницького

Науковий керівник – канд. пед. наук, доцент Бондар В. Г.

АРТ-ТЕРАПІЯ У СИСТЕМІ ЛОГОПЕДИЧНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Проблема дітей із порушеннями мови нині стала дуже актуальною. Останніми роками активно розвиваються методи і прийоми логопедичної роботи, якими користуються як логопеди, психологи і дефектологи, так і педагоги закладів дошкільної освіти і навіть батьки.

Значущість і необхідність використання засобів арт-терапії у системі логопедичної роботи з дітьми дошкільного віку підкреслюється у великій кількості досліджень, проведених такими науковцями, як: Л. Бутузова, М. Замелюк, В. Ковиліна, Е. Куцин, М. Магисюк та іншими. Сучасні науково-практичні дослідження зосереджуються на педагогічних прийомах, інструментах та методиках використання окремих арт-терапевтичних технологій, їхній методичній реалізації в роботі з дітьми дошкільного віку.

При пошуку нових і нестандартних форм дії на порушення у дітей дошкільного віку вихователі, логопеди, музичні керівники та інші учасники освітнього процесу ставлять собі за мету виростити з них здорову і щасливу

дитину. Однією із сучасних методик нестандартної взаємодії вважають арт-терапію. Вона дуже багатогранна і різноманітна, тому люди, які цікавляться питаннями корекції та розвитку дітей, зможуть знайти і вибрати потрібний матеріал для різних категорій дітей та застосувати його у своїй роботі.

Арт-терапія застосовується в психотерапії та психологічній корекції порушень різних психічних функцій і здійснюється за допомогою різних видів мистецтва. Дитині з мовними порушеннями здебільшого важко правильно викладати свої думки і пояснювати словами свої переживання. Без мовленнєве вираження своїх думок є для них звичнішим [1, с. 6], тому арт-терапія у логопедичній роботі стає затребуваною методикою.

Використання методів арт-терапії має величезний корекційний вплив, оскільки впливає на розвиток дрібної та загальної моторики, міжпівкульних зв'язків, фонематичних процесів і мовної функції, а також емоційно-вольової сфери дитини дошкільного віку [3, с.81]. У ході застосування арт-терапевтичних методів можна вирішувати не тільки діагностичні та корекційні завдання. Так під час реалізації методів арт-терапії між дітьми складаються теплі і довірчі відносини, як між собою, так і з вихователем. Діти навчаються допомагати один одному і співпереживати. Це сприяє формуванню моральних підвалин, умінню чемно спілкуватися і вибудовувати доброзичливі стосунки зі своїми однолітками, тобто вирішуються і виховні завдання.

Існує велика кількість напрямків арт-терапії: ізотерапія, музикотерапія, кольоротерапія, казкотерапія та багато інших. Елементи деяких технологій, з перерахованих вище, логопед може застосовувати у своїй роботі [2, с. 66]. Це робить корекційний процес яскравішим і цікавішим для дитини, яка має порушення мови. Оскільки у дошкільному віці провідний вид діяльності це гра, то різні види арт-терапії проводяться саме в ігровій формі.

Ізотерапія у корекційно-логопедичній роботі виконує ряд завдань. Вона сприяє розвитку дрібної моторики, апарату артикуляції, мовного дихання,

зв'язного мовлення [5, с. 21]. Існує велике різноманіття технік ізотерапії (кляксографія, пальцевий живопис, малювання на манній крупі, тощо).

Натомість музикотерапія використовується як допоміжний метод для покращення мовленнєвих та психосоматичних функцій у дітей, допомагаючи подолати сором'язливість, розвинути комунікативні навички та стимулювати розумову діяльність. Через вплив музичних композицій, музично-рухових ігор та інтеграції музики з іншими видами мистецтв, цей метод сприяє загальній гармонізації, релаксації та соціальній адаптації дитини.

Варто згадати про один з інноваційних методів, а саме імаготерапію у корекційно-логопедичній роботі, під час якого використовуються театралізовані ігри та театральна діяльність для розвитку мовлення дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку. Ця техніка стимулює дітей до взаємодії, розвитку уяви, пам'яті та образно-ігрових проявів, що призводить до активізації словникового запасу, покращення звукової культури мови, чіткості вимови та діалогічного мовлення.

Казкотерапія в логопедичній роботі – це метод, що поєднує корекцію мови та розвиток дитини через чарівні історії [4, с.1512]. Вона допомагає розвивати всі сторони мови (звуки, словниковий запас, зв'язне мовлення). Так, артикуляційні казки розвивають дихання та артикуляційну моторику; пальчикові казки стимулюють дрібну моторику та графічні навички; фонетичні казки уточнюють артикуляцію звуків та допомагають їх автоматизувати; лексико-граматичні казки збагачують словниковий запас та закріплюють граматичні категорії; казки на розвиток зв'язного мови сприяють формуванню монологічної мови, зокрема через вигадкування і завершення історій.

Таким чином, всі перелічені методи арт-терапії надають допомогу в роботі з дітьми з порушеннями мови, оскільки в силу специфіки мовного недорозвитку вони потребують використання нестандартних підходів до питань корекції. В арт-терапії дитина може на повну висловити свій творчий потенціал навіть без достатньої мовної підготовки.

Література:

1. Арт-технології в роботі з дітьми : навчальний посібник / уклад. Оксана Сорочинська. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2025. 140 с.
2. Бутузова Л. Використання арт-терапії у логопедичній роботі з дошкільниками з порушеннями мовлення. *Expresívne terapie a terapeutické prístupy pre výnimočného človeka*. 2025. С. 64–76.
3. Замелюк М.І., Магисюк Л.І. Мистецтво арт-терапії у роботі з дітьми дошкільного віку. Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія «Педагогіка та психологія». Том 7, № 2, 2021. С. 79–85.
4. Ковиліна В. Казкотерапевтичний метод як засіб розвитку зв'язного мовлення у дітей дошкільного віку з загальним недорозвиненням мовлення. *Вісник науки та освіти*. № 5(35)/2025. С.1508–1519.
5. Куцин Е. Корекція мовленнєвих порушень дошкільників засобами ізотерапії як однієї з форм арт-терапії. *Наука і освіта: наук.-практ. журнал*. 2022. № 3. С. 19–24.

Біла М. Р., Поливко В. Р.,

здобувачі першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти

Дрогобицького державного педагогічного

університету імені Івана Франка

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. Федорович А.В.

ПРИНЦИПИ ОРГАНІЗАЦІЇ РОЗВИВАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА У ЗАКЛАДІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Проблема дослідження освітнього середовища актуальна і пов'язана насамперед з гуманізацією дошкільної освіти, інтеграцією впливу соціуму на особистість, потребою організації належних умов для виховання дошкільників.

У науковій літературі поняття «середовище» характеризується як умови життєдіяльності дитини, у яких формується ставлення до базових цінностей, відбувається засвоєння соціального досвіду, розвиток життєво необхідних якостей, способів трансформації зовнішніх відносин у внутрішню структуру особистості, задоволення потреб суб'єкта [1]. Вчені зазначають, що це таке

оточення (простір), сукупність природних, предметних та соціальних обставин, у яких дитина зростає, опановує науку життя, стає компетентною особистістю з притаманними їй індивідуальними особливостями. Його розглядають як поле соціальної і культурної діяльності, образ життя, сферу передачі і закріплення соціального досвіду, культури, субкультури, розвитку творчості [2].

Оскільки середовище визначає ефективність життєдіяльності дошкільника, то у дослідженнях науковців знаходимо такі синонімічні поняття: «освітнє середовище», «розвивальний простір», «освітньо-розвивальне, предметне середовище» і т.п. Названі терміни відображають інтеграцію предметних, дидактичних і соціальних чинників, а також використання засобів, спрямованих на забезпечення різнобічного гармонійного розвитку дитини. Йдеться про умови, що випадково чи опосередковано, короткостроково або довготривало впливають на її життя. Це все, що її оточує, простір життєдіяльності; реальна дійсність; режим життя у закладі дошкільної освіти (ЗДО).

Освітнє середовище ЗДО забезпечує різноманітні варіанти вибору шляхів розвитку і дорослішання малюків раннього та дошкільного віку. Його основними компонентами є: матеріально-технічне забезпечення (іграшки, обладнання, приміщення); соціальна взаємодія (між дітьми, між дитиною та вихователем, між дитиною та батьками); педагогічні технології (методи, прийоми, форми організації освітнього процесу); психологічний клімат (атмосфера довіри, безпеки, підтримки) [3].

Оскільки неодмінною умовою облаштування освітнього середовища є опора на особистісно-орієнтовану модель взаємодії між дітьми та дорослими, то рекомендують враховувати такі принципи його моделювання у закладі дошкільної освіти:

– активності, інтеграції, самостійності: сприяння самостійній діяльності вихованців садка; поєднання різноманітних видів активності; оснащення групових кімнат, коридорів, залів та майданчиків матеріалами для пізнання і творчої діяльності (конструктори, настільні ігри, природні матеріали, мистецькі

набори тощо); використання сенсорних зон, інтерактивних панелей, магнітних дощок та ін.;

– різноманітності, динамічності, гнучкості: наявність усіляких речей, предметів, матеріалів для дитячих ігор, спілкування та праці; використання мобільних меблів та засобів, котрі можна пересувати або змінювати їхні функції; надання малюкам права змінювати чи декорувати простір на свій розсуд: куточки приналежності, екрани настрою, місця для розміщення власних малюнків, виробів, аплікацій; організація зон для різних видів діяльності: фізкультурних, музичних, театральних, творчих, та «город на підвіконні», майстерні, лабораторії тощо; розміщення у зонах та куточках відповідного обладнання для вдосконалення вмінь, навичок, збагачення досвіду дітей;

– доступності, інклюзивності: створення зручних куточків за інтересами (кожен може знайти заняття до душі), розміщених відповідно до зросту дітей; використання сенсорних кімнат, дидактичних матеріалів; застосування ефектів: світлових, кольорових, музичних (бра, світильники, завіски); організація індивідуальних та групових занять та ін.; забезпечення рівного доступу до якісної освіти та активного соціального життя для кожної дитини, незалежно від її фізичних, психічних, інтелектуальних, культурних чи інших особливостей; безпечний, недискримінаційний, доброзичливий простір;

– індивідуалізації, особистісної орієнтації, емоційного благополуччя: підтримка, врахування індивідуальних особливостей кожної дитини; вільний доступ до матеріалів та інструментів, іграшок, можливість самостійного вибору виду діяльності згідно власних уподобань; урахування сенситивних періодів розвитку; включення до середовища стимулювальних елементів; надання засобів для заспокоєння і зниження активності, коли це потрібно (наприклад, спокійні ігри, музика); створення умов для усамітнення, де дитина може зосередитися на улюбленій справі або просто відпочити;

– культуровідповідності та діалогічності: урахування соціокультурного контексту проектування простору; використання природних і штучних матеріалів для привабливого та комфортного дизайну; оформлення дитячої групи з урахуванням регіональних особливостей: елементи національної культури, природи, побуту, декоративного мистецтва; поєднання звичних і нетрадиційних елементів – передбачає використання своєрідної мови мистецтва: кольору, образів, ліній тощо; насичення життя дитини істинними витворами, етюдами, картинами, скульптурами, що дають уявлення про різні культури, етноси і національності; художнє спілкування, власна художня творчість і саморозвиток (вдосконалення особистості, художнє і духовне зростання);

– рівності, відкритості: формування умов для довірливого спілкування дорослий-дитина, дитина-дорослий; усі дії та заходи мають спрямовуватися на створення безпечного, комфортного та підтримувального середовища; відкритість до природи (створення «зелених кімнат», куточків природи із живими рослинами та природними матеріалами, які дозволяють дітям пізнавати довкілля); відкритість до культури та суспільства, співпраця з іншими закладами, що сприяє розвитку соціальних навичок; захист внутрішнього світу дитини: забезпечення права на приватність, опіка від будь-яких небажаних втручань у її емоційний чи психологічний стан [4].

Отож, реалізація зазначених принципів у процесі побудови предметно-розвивального освітнього середовища дає змогу забезпечити максимальний психологічний комфорт для кожної дитини, дотримуватися права на вільний вибір виду діяльності, способів її здійснення і взаємодії з тими, хто її оточує. У той же час вихователь має змогу розв'язувати конкретні завдання дошкільної освіти, залучаючи малюків до процесу пізнання і засвоєння навичок і вмінь, розвиваючи допитливість, творчість, комунікативні здібності.

Література:

1. Карабаєва І. Сучасні підходи до понятійно-термінологічного

забезпечення процесу створення розвивального освітнього середовища ДНЗ. *Вісник Інституту розвитку дитини. Сер. : Філософія, педагогіка, психологія.* 2014. Вип. 31. С. 129–134.

2. Кіндрат І. Як створити розвивальне предметно-ігрове середовище в дошкільному закладі. 2024. URL: <https://oplatforma.com.ua/article/2842-yak-stvoriti-nnovatsyne-rozvivvalne-predmetne-seredovishche> (дата звернення: 30.10.2025).

3. Окерешко О. Побудова інтегрованого психолого-педагогічного супроводу розвитку дитини в освітньому процесі ДНЗ : навч.-метод. посіб. / ДНЗ ясла-садок № 2 «Теремок» Березне, 2013. 128 с.

4. Собко В. Створення розвивального середовища для розвитку творчих здібностей дітей дошкільного віку. URL: <https://naurok.com.ua/metodichni-rekomendaci-stvorenniya-rozvivalnogo-seredovischa-dlya-rozvitku-tvorchi-h-zdibnostey-ditey-doshkilnogo-viku-345218.html> (дата звернення: 30.10.2025).

Бобро Л.В.,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дошкільної освіти

Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

ІГРОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНИХ НАВИЧОК У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У сучасних закладах дошкільної освіти освітній процес орієнтований на створення сприятливих умов, що забезпечують дитині можливість самостійно пізнавати навколишній світ. У межах такого підходу особливої актуальності набуває питання організації ефективної взаємодії дітей із однолітками та дорослими.

Одним із головних завдань дошкільної освіти, як зазначено в Базовому компоненті дошкільної освіти, є всебічний розвиток особистості дитини, розвиток у неї творчих здібностей та набуття нею соціального досвіду [1].

Проблема соціалізації особистості привертає значну увагу науковців. Зокрема В. Циба розглядає поняття соціалізації як процес поступового залучення дитини до системи культурних норм, правил поведінки та взаємин з

однолітками [5, с. 27]. Саме в дошкільному віці формуються основи соціальної компетентності, визначається подальший напрям розвитку дитини та її здатність до успішної адаптації в суспільстві.

На розвиток соціальних навичок впливає ігрова діяльність, організована для групи дітей, тобто колективна ігрова діяльність. Згідно із науковим підходом О. Кононко, У процесі перебування в дитячому колективі діти опановують навички спільного життя, здобувають досвід самореалізації в колективній діяльності, налагоджують взаємодію та комунікацію з однолітками. Колективна діяльність сприяє подоланню егоцентризму, формує здатність орієнтуватися не лише на власні потреби й уподобання, а й враховувати інтереси інших. Оволодіння вміннями діяти за встановленими правилами та ефективно спілкуватися є необхідною передумовою гармонійного перебування дитини в колективі, де вона має можливість відчувати свою прийнятність і значущість для оточення [2, с. 38].

Ігрова діяльність посідає провідне місце у процесі формування соціальних навичок у дітей дошкільного віку. Гра виступає універсальним засобом розвитку творчої активності дитини та засвоєння нею основ соціальної поведінки. Упродовж історії педагогічної думки ігри розглядалися й продовжують використовуватися як ефективний механізм соціальної інтеграції дітей. Розвивальна ігрова діяльність сприяє навчанню та вихованню, створюючи умови для природного, ненав'язливого пізнання дитиною самої себе, соціальних норм і моделей поведінки, способів розв'язання різноманітних життєвих ситуацій, а також для формування цілісного уявлення про навколишній світ.

Гра виступає одним із найдієвіших засобів підготовки дитини до майбутнього самостійного життя, процесу її соціалізації та морально-етичного становлення. У ході ігрової діяльності відбувається формування особистості, розвиток соціальних навичок та гуманістичного світогляду дитини. Саме у грі найповніше розкриваються індивідуальні особливості дошкільника,

удосконалюються його творчі здібності, цілеспрямована уява та здатність переходити від задуму до дії.

Під час гри діти з власної ініціативи вступають у взаємодію з однолітками, здебільшого самостійно вибудовуючи систему міжособистісних стосунків. Якщо ігрова діяльність є вільною, спонтанною та позбавленою зовнішнього тиску з боку дорослих, вона набуває характеру природного морально-етичного тренування, у процесі якого дитина засвоює соціально прийнятні норми та моделі поведінки.

Зважаючи на вище зазначене, виокремимо особливості ігрової діяльності, які сприяють розвитку соціальних навичок у дошкільників:

- 1) багатогранність тематичного змісту ігор, яка охоплює широкий спектр знань про навколишню дійсність;
- 2) емоційна насиченість, що сприяє формуванню внутрішньої мотивації до позитивної соціальної взаємодії;
- 3) творчо-практична спрямованість, яка забезпечує умови для самовираження та самореалізації дитини;
- 4) набування особистісного досвіду виконання різноманітних соціальних ролей;
- 5) формування вмінь і навичок соціально прийнятної та адекватної поведінки.

У старшому дошкільному віці гра посідає провідне місце в структурі діяльності дитини не лише через значну тривалість, а насамперед завдяки своєму впливу на якісні зміни у психічному розвитку. Її зміст поступово набуває більшої інтелектуальної спрямованості, що відповідає зростаючому рівню пізнавальної активності та мислення дітей 5–6 років. На цьому етапі діти виявляють здатність глибше усвідомлювати та відтворювати соціальні явища, а також засвоювати морально-етичні норми, які визначають характер взаємин між людьми [4].

Як зазначають Н. Кубата та М. Айзенбарт, у процесі гри дитина старшого дошкільного віку опановує базові навички соціальної компетентності, необхідні для налагодження контактів та ефективної взаємодії з оточенням. Вплив ігрової діяльності на формування соціальної компетентності дошкільника полягає в тому, що через імітацію дій дорослих та рольове перевтілення дитина засвоює соціально прийнятні норми, моделі поведінки та взаємин, які згодом стають орієнтирами її власної соціальної поведінки [3].

Таким чином, питання соціалізації та входження дітей у суспільство посідає одне із провідних місць у системі дошкільної освіти. Формування перших соціальних навичок у період дошкільного дитинства передбачає розвиток уміння встановлювати контакти з однолітками й дорослими, наслідувати та відтворювати прийняті у суспільстві норми й моделі поведінки.

Наукові дослідження доводять, що найефективніший розвиток соціальних навичок дітей-дошкільників відбувається у процесі ігрової діяльності, оскільки саме гра виконує важливі виховні та соціалізуючі функції. Вона сприяє засвоєнню дитиною типових моделей соціальної поведінки, формуванню ціннісних орієнтацій і розвитку особистісних якостей, які забезпечують успішну адаптацію в соціумі та гармонійні стосунки з оточенням.

Література:

1. Базовий компонент дошкільної освіти. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/bazovij-komponent-doshkilnoyiosviti-v-ukrayini> (дата звернення: 30.10.2025).
2. Кононко О.Л. Простір «Я»: реальність та життєва проблема. *Дошкільне виховання*. 2001. № 4. С. 38.
3. Кубата Н. П.; Айзенбарт М. М. Гра як засіб формування соціальної компетенції у дітей старшого дошкільного віку. *Молодий вчений*. 2018. № 5 (57). С. 53–57.
4. Токарева Л.Д. Особливості формування ігрової компетентності дитини старшого дошкільника до навчання в школі. Електронний збірник наукових праць ЗОІППО. № 3(45). 2021. URL : <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/737558/1/Tokarieva%20L.D.%2C.pdf> (дата звернення: 08.10.2025).
5. Циба В. Соціологія особистості: системний підхід (соціально-психологічний аналіз): Навчальний посібник. К.: МАУП, 2000. С. 27.

Богачова О. В.,

*здобувачка (першого) бакалаврського
рівня вищої освіти факультету дошкільної освіти*

Глухівського національного університету

імені Олександра Довженка

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. Тітаренко С.А.

ВИКОРИСТАННЯ НЕЙРОІГОР І НЕЙРОВПРАВ У РОБОТІ З ДІТЬМИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У сучасних умовах модернізації освіти все більшої уваги набувають інноваційні підходи, спрямовані на гармонійний розвиток дитини. Одним із провідних напрямів психолого-педагогічної практики останніх років стало використання нейропсихологічних технологій, зокрема нейроігор та нейровправ, у роботі з дітьми дошкільного віку. Ці методи ґрунтуються на взаємозв'язку психічних функцій та діяльності мозку, що дозволяє ефективно впливати на розвиток когнітивної, емоційно-вольової та моторної сфер. Нейропедагогічний підхід поєднує знання з психології, нейрофізіології, логопедії та педагогіки, спрямовуючи освітній процес на розвиток цілісного мислення, міжпівкульної взаємодії, уваги, пам'яті, мовлення й емоційного інтелекту.

Актуальність використання нейроігор у закладах дошкільної освіти обумовлена тим, що саме в цьому віці відбувається інтенсивне дозрівання головного мозку, формування міжпівкульних зв'язків і сенсомоторних систем. За даними сучасних досліджень (Г. Васьківська, І. Литвиненко, Ю. Попова), період дошкільного дитинства є сензитивним для розвитку вищих психічних функцій – мислення, мовлення, довільної уваги та пам'яті. Тому вправи, які стимулюють роботу мозку через рухову, ігрову й емоційну активність, стають

надзвичайно ефективним засобом профілактики та корекції труднощів у навчанні [1; 3].

Нейроігри та нейровправи – це спеціально розроблені комплекси завдань, що поєднують рухові, когнітивні й емоційні компоненти. Вони спрямовані на активізацію міжпівкульної взаємодії, розвиток координації, моторики, уваги, мовлення, а також на підвищення стресостійкості та емоційної стабільності дитини. Основним принципом нейроігрової діяльності є залучення обох півкуль мозку до виконання завдань, що забезпечує їх узгоджену роботу та сприяє формуванню цілісного мислення [1].

Одним із важливих напрямів використання нейровправ у дошкільній освіті є розвиток міжпівкульної взаємодії, яка забезпечує інтеграцію емоційної та логічної сфер. Зокрема, ліва півкуля відповідає за мовлення, аналітичне мислення, логіку, а права – за образність, інтуїцію, емоції та просторове сприйняття. Недостатня взаємодія між ними часто призводить до труднощів у сприйманні інформації, зниження концентрації уваги, мовленнєвих проблем або порушення дрібної моторики. Виконання вправ, які передбачають перехресні рухи (наприклад, торкання правою рукою лівого коліна, малювання одночасно двома руками симетричних фігур), активізує роботу мозолистого тіла – основного «мосту» між півкулями.

Особливо важливим є застосування нейроігор для розвитку мовлення, адже мовленнєві функції тісно пов'язані з роботою дрібної моторики. У цьому контексті ефективними є вправи «Пальчикова гімнастика», «Малювання в повітрі», «Нейромалювання» або «Живі букви». Такі ігри активізують моторні зони кори, пов'язані з мовленням, стимулюють артикуляційний апарат, покращують слухо-мовленнєву координацію та розвивають фонематичний слух [4].

Нейроігри також є ефективним засобом розвитку уваги та пам'яті. Наприклад, вправи типу «Злови ритм», «Послухай і повтори», «Зміни рух» тренують здатність концентруватися, утримувати послідовність дій і швидко

перемикати увагу. Важливу роль у цьому процесі відіграє елемент змагання та радості від досягнення успіху, який стимулює вироблення дофаміну – нейромедіатора мотивації та позитивних емоцій.

Не менш значущим напрямом нейропедагогіки є розвиток емоційної саморегуляції. За допомогою нейроігор, що поєднують рух, дихальні техніки й елементи усвідомлення, діти вчаться керувати власним станом, знижують рівень тривожності, агресивності, напруги. Наприклад, ігри типу «Спокійне дихання», «Повільний крок», «Квітка, що розквітає» допомагають відновити емоційну рівновагу, зосередитися та підвищити самоусвідомлення [2].

Педагогічна цінність нейроігор полягає у тому, що вони забезпечують комплексний розвиток дитини – поєднують інтелектуальну, рухову, емоційну та соціальну складові. Нейровправи не вимагають складного обладнання, але потребують системності та методично грамотного підходу. Педагог має враховувати вікові та індивідуальні особливості дітей, рівень розвитку їхніх пізнавальних функцій, моторики та поведінкових реакцій.

Важливим є створення емоційно комфортного середовища, у якому діти можуть проявляти ініціативу, фантазію, радість від виконання завдань. Адже нейроігри не лише розвивають мозок, а й сприяють соціалізації, налагодженню позитивної комунікації між дітьми, формуванню емпатії та взаємопідтримки.

Практика показує, що систематичне використання нейровправ сприяє підвищенню пізнавальної активності, покращенню пам'яті, швидкості реакцій, розвитку мовлення й мислення. Наприклад, після декількох тижнів занять діти починають краще орієнтуватися у просторі, швидше запам'ятовують матеріал, легше концентруються, демонструють більшу самостійність і впевненість. Також спостерігається зниження імпульсивності, підвищення емоційної стійкості та здатності до співпраці [1; 4].

До найпоширеніших видів нейроігор, що використовуються у дошкільній освіті, належать:

- «Дзеркальні рухи» – одночасне виконання симетричних рухів руками або ногами;
- «Перехресні кроки» – торкання рукою протилежного коліна або плеча;
- «Малюємо двома руками» – одночасне малювання різних або однакових фігур;
- «Дотик навпаки» – дитина повинна доторкнутися не тією рукою, якою показує педагог;
- «Ритмічне плескання» – відтворення заданих ритмів у долонях;
- «Слухаємо і рухаємось» – зміна рухів відповідно до звукових сигналів;
- «Дихай і рахуйте» – поєднання дихальних вправ із легкими рухами для розслаблення.

Ефективність застосування таких вправ підтверджується нейропсихологічними дослідженнями: регулярне виконання нейроігор сприяє формуванню нових нейронних зв'язків, активізації кори головного мозку та покращенню роботи нервової системи. Це, у свою чергу, позитивно впливає на засвоєння навчального матеріалу, розвиток мовлення, уваги й мислення, що є важливою умовою готовності дитини до школи.

Отже, використання нейроігор і нейровправ у роботі з дітьми дошкільного віку є інноваційним напрямом, який поєднує ігрову, рухову та когнітивну активність. Ці методи дозволяють не лише розвивати вищі психічні функції, але й забезпечують гармонійний розвиток особистості дитини, її емоційне благополуччя та успішну соціалізацію. Педагог, який володіє методикою нейропедагогічного підходу, стає не лише вихователем, а й фасилітатором розвитку мозку дитини. Нейроігри – це не просто модна тенденція, а науково обґрунтований інструмент формування основ здорової, гармонійної, пізнавально активної та емоційно стійкої особистості. Їх систематичне застосування у педагогічному процесі забезпечує якісно новий рівень розвитку дитини та відкриває широкі можливості для індивідуалізації освітнього середовища.

Література:

1. Васьківська Галина Синергія нейроігор та кінезіологічних вправ у корекційній роботі. *Педагогічний вісник Поділля*. № 1-2 (2024) С. 168–170.
2. Корекційно-розвивальна програма для дитини з ООП «Нейробум». Освітній проект «На Урок» для вчителів. URL: <http://surl.li/cospoe> (дата звернення: 22.10.2025).
3. Литвиненко І., Попова Ю. Нейроігри в пісочниці: задоволення з користю, 2021. № 7 URL: <https://emetodyst.mcfr.ua/906029> (дата звернення: 22.10.2025).
4. Creative Teacher. Нейропсихологічна гра «Майстерні руки» (повтори, якщо зможеш), 2020. YouTube. URL: <http://surl.li/hpmjjs> (дата звернення: 24.10.2025).

Бондар В. Г.,

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри дошкільної освіти

Черкаського національного університету

імені Богдана Хмельницького

ВИКОРИСТАННЯ СИНКВЕЙНУ В РОБОТІ З ДІТЬМИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Розвиток мовлення та творчих здібностей дітей дошкільного віку є одним із провідних завдань сучасної дошкільної освіти, оскільки саме в цей період закладаються основи особистісного, інтелектуального та емоційного становлення дитини. Мовлення виступає не лише засобом спілкування, а й важливим інструментом пізнання навколишнього світу, формування мислення, становлення самосвідомості. Від рівня розвитку мовленнєвої компетентності залежить успішність подальшого навчання дитини у школі, здатність до комунікації, вираження власних думок та почуттів.

У сучасних освітніх підходах усе більше уваги приділяється розвитку творчого потенціалу дітей дошкільного віку, стимулюванню їхньої активності, самостійності, креативності. Творчість у мовленні це не лише уміння

граматично правильно будувати речення, а й здатність відчувати естетику слова, створювати образи, добирати мовні засоби відповідно до власного задуму. Для цього педагогові важливо застосовувати такі методичні прийоми, які поєднують гру, пізнання та емоційно-ціннісну діяльність.

Одним із ефективних методів розвитку мовленнєвої та творчої активності є використання синквейну – короткої п'ятирядкової поетичної форми, що передбачає лаконічне, але глибоке вираження думки. Завдяки своїй структурованості синквейн допомагає дітям вчитися узагальнювати, добирати точні слова для вираження суті явища чи предмета, розвиває асоціативне мислення та естетичне відчуття мови.

Структура синквейну проста, але водночас глибока: Перший рядок – одне слово (іменник), що називає тему. Другий рядок – два прикметники, які описують тему. Третій рядок – три дієслова, що передають дію або процес. Четвертий рядок – фраза з чотирьох слів, яка виражає ставлення, почуття чи враження. П'ятий рядок – одне слово-узагальнення, синонім до теми [1].

Завдяки універсальності його можна використовувати на різних етапах заняття: під час актуалізації знань або закріплення матеріалу чи рефлексії. Він стимулює дітей до активної участі в освітньому процесі, сприяє розвитку самовираження, креативності, критичного мислення.

Синквейн як метод розвивального навчання сприяє формуванню лексичної, граматичної та зв'язної сторін мовлення. У процесі складання синквейну дитина навчається добирати точні слова для опису предметів і явищ, узагальнювати інформацію, встановлювати логічні зв'язки між словами та реченнями. Така діяльність стимулює розвиток мовного аналізу і синтезу, вчить дітей свідомо використовувати мовні одиниці, підбираючи їх відповідно до змісту та емоційного контексту.

Крім мовленнєвого аспекту, складання синквейнів активізує пізнавальні процеси дітей дошкільного віку, зокрема увагу, пам'ять, мислення, уяву. Дитина усвідомлює поняття, виокремлює його основні ознаки, добирає слова-

ознаки, дії, емоційно забарвлені вислови. Це формує уміння класифікувати, узагальнювати, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, що є важливою передумовою інтелектуального розвитку [2].

Завдяки своїй структурованості синквейн забезпечує поетапний розвиток мовлення: від окремого слова до короткого зв'язного висловлювання. Така діяльність стимулює дітей до самостійного мовленнєвого висловлення, розвиває вміння будувати висловлювання логічно, послідовно й виразно. Крім того, емоційна насиченість цієї форми дозволяє дитині передавати власні почуття, формуючи емоційно-ціннісне ставлення до слова.

Використання даного методу у освітньому процесі закладу дошкільної освіти сприяє створенню творчого мовленнєвого середовища, де кожна дитина має можливість виявити ініціативу, проявити фантазію, відчувати себе автором. Це, у свою чергу, підвищує рівень мотивації до мовленнєвої діяльності, формує позитивне ставлення до навчання та спілкування.

Використання сенквейну в роботі з дітьми дошкільного віку створює умови для формування позитивної мотивації до мовленнєвої діяльності, оскільки поєднує елементи гри, творчості та самовираження. Під час складання сенквейнів діти не лише закріплюють знання про навколишній світ, а й отримують можливість проявити індивідуальність, висловити власне ставлення до певних явищ, предметів чи подій. Така діяльність сприяє розвитку словникового запасу, граматичної правильності мовлення, інтонаційної виразності, а також формує навички співпраці під час колективного складання сенквейну.

Процес складання синквейну активізує пізнавальну діяльність, стимулює емоційно-ціннісне ставлення до навколишнього світу, розвиває здатність до мовленнєвого експериментування. Під час створення сенквейнів діти навчаються узагальнювати свої враження, добирати слова відповідно до смислу, емоційного забарвлення та образного змісту. Це сприяє формуванню

логічного й образного мислення, мовленнєвої гнучкості та здатності до самовираження [2].

Ефективним є використання згаданого методу під час тематичних занять, наприклад таких, як «Осінь», «Друзі», «Сонце», «Кіт», «Моя родина», «Зима», «Квітка». Наприклад, під час заняття на тему «Осінь» вихователь пропонує дітям розглянути ілюстрації із зображенням осіннього пейзажу, звертає увагу на кольори, звуки, погодні явища, після чого разом із дітьми складає сенквейн: Осінь. Жовта, дощова. Шелестить, холодить, сипле. Осінь приносить зміни у природу. Пора.

Такий підхід сприяє розвитку спостережливості, умінню описувати явища природи, розширює словниковий запас дітей. Під час заняття на тему «Друзі» можна запропонувати дітям обговорити, що означає бути другом, які якості має справжній товариш. Діти спільно формулюють синквейн: Друг. Веселий, щирий. Допомагає, грає, ділиться. З другом завжди цікаво і радісно. Дружба.

У процесі такої діяльності формується позитивне ставлення до однолітків, розвиваються морально-етичні уявлення, уміння висловлювати емоції словами. Педагог може використовувати синквейн і як засіб рефлексії після читання художнього твору чи перегляду мультфільму. Наприклад, після знайомства з казкою «Рукавичка» діти складають сенквейн до образу одного з героїв: Ведмідь. Великий, волохатий. Грюкає, ричить, шукає. Хоче тепла й затишку. Лісовий.

Такі вправи сприяють глибшому розумінню художнього тексту, розвитку асоціативного мислення, емоційної виразності та здатності описувати характери персонажів.

Колективне складання синквейнів є ефективною формою мовленнєвої взаємодії. Вихователь може запропонувати дітям добирати слова почергово, будуючи спільний вірш, або розподілити завдання: одні діти добирають іменник, інші – прикметники чи дієслова, та далі. Така робота розвиває

комунікативні вміння, вчить слухати інших, узгоджувати думки, працювати в команді.

Практика показує, що використання синквейнів у закладі дошкільної освіти можна поєднувати з різними видами діяльності: малюванням, аплікацією, театралізацією. Наприклад, після складання короткого вірша (інколи навіть римованого), до слова «Квітка» діти можуть створити колективну аплікацію, де кожна пелюстка – це рядок сенквейну. Такий інтегрований підхід забезпечує цілісний розвиток дитини, формує інтерес до слова і творчості, розвиває дрібну моторику, уяву та естетичний смак.

Отже, використання синквейну для розвитку мовлення дітей дошкільного віку має численні переваги, оскільки поєднує навчальну, пізнавальну та творчу діяльність. Синквейн сприяє збагаченню словникового запасу, удосконаленню граматичної будови мовлення та формуванню вміння логічно й послідовно висловлювати думку. У процесі його складання діти вчаться узагальнювати, виділяти головне, добирати точні слова для опису явищ, що розвиває аналітичне й критичне мислення. Така діяльність активізує мовленнєву ініціативу, стимулює творчу уяву, виховує естетичне відчуття слова та емоційно-ціннісне ставлення до мови. Завдяки своїй універсальності сенквейн може бути ефективно використаний у різних видах освітньої діяльності, сприяючи розвитку комунікативної компетентності, пізнавальної активності та формуванню індивідуальності дитини.

Таким чином, синквейн є універсальним дидактичним інструментом, що поєднує навчальну, розвивальну та виховну функції. Його систематичне застосування в освітньому процесі закладу дошкільної освіти сприяє комплексному розвитку дитини, формуванню мовленнєвої компетентності та творчої особистості.

Література:

1. Парфьонова О. Синквейн: гайд з прикладами. URL: <https://www.alterraschool.space/blog/sinkvey-n-gayd-z-prikladami> (дата звернення: 25.10.2025).

2. Філіп Т. Синквейн у роботі з дітьми дошкільного віку. URL: <https://naurok.com.ua/dopovid-na-temu-sinkveyn-u-roboti-z-ditmi-doshkilnogo-viku-207380.html> (дата звернення: 30.10.2025).

*Василенко Т. О., Жорова Д. В.,
здобувачки (першого) бакалаврського рівня
вищої освіти факультету дошкільної освіти
Глухівського національного університету
імені Олександра Довженка
Науковий керівник – ст. викл. Барсуковська Г. П.*

УМОВИ СЕНСОРНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ РАННЬОГО ВІКУ

Сенсорне виховання дітей раннього віку є однією з найважливіших складових процесу їх розвитку. Воно сприяє формуванню важливих компетентностей та набуттю знань, які допомагають дітям краще сприймати та розуміти довкілля. Варто також зазначити, що актуальність теми сенсорного виховання виявляється через поширення сучасних цифрових технологій, які можуть негативно впливати на фізичний та емоційний розвиток дітей. Багато дітей віддають перевагу відеоіграм та іншим електронним пристроям, замість активного залучення до різних сенсорних активностей. Сенсорне виховання допомагає уникнути такого негативного впливу, а також формувати здоровий спосіб життя та оцінювати природну красу світу.

На етапі раннього дитинства ознайомлення з властивостями предметів відіграє визначальну роль. Наприклад, М. Монтесорі вбачала у сенсорному вихованні неабиякі можливості щодо підготовки дитини до повноцінного життя у природному і соціальному довкіллі [1]. Успішність розумового, фізичного, естетичного виховання значною мірою залежить від рівня сенсорного розвитку дітей, від того, наскільки абсолютно дитина чує, бачить, відчуває.

Сенсорне виховання – це система педагогічних впливів, спрямованих на формування способів чуттєвого пізнання та вдосконалення відчуттів та сприймань. Сенсорне виховання має дуже важливе значення для всебічного розвитку дитини. Видатні педагоги Ф. Фребель, О. Декролі, С. Русова відзначали його як одну з основних сторін дошкільного виховання [2].

Першим психолого-педагогічним кроком у сенсорному вихованні є вивчення індивідуальних особливостей дитини. Кожна дитина унікальна та має свої особливості в розвитку сенсорних органів. Вихователі та батьки повинні уважно спостерігати за дитиною, декодувати її сигнали та враховувати їх при формуванні психолого-педагогічного середовища.

Наступним кроком є створення сприятливого середовища, яке сприяє розвитку сенсорних органів дитини. Це середовище повинно бути безпечним, комфортним та заохочувати дитину до досліджень. Забезпечення правильного освітлення, температури та вентиляції в приміщенні, наявність різноманітних стимулюючих матеріалів та іграшок – це всі важливі аспекти сприятливого середовища для сенсорного виховання.

Рухова активність має велике значення для розвитку сенсорних органів дитини. Вона стимулює сприймання світу через дотик, зір та слух, та сприяє формуванню моторних навичок і координації рухів. Варто створювати умови для активного руху, а також використовувати різноманітні рухові ігри та вправи для розвитку сенсорних органів.

У сенсорному вихованні важливо використовувати різні методики та матеріали. Зокрема, можна використовувати методику Монтессорі, яка акцентує увагу на самостійному навчанні та дослідженнях дитини.

Розроблений М. Монтессорі дидактичний матеріал зорієнтований на розвиток окремих сфер відчуттів, вироблення уміння слухати тишу і звуки, розрізняти кольори, форму, вагу. Він зосереджує дитячу увагу на певній ізольованій властивості предмета (об'ємі – циліндри, куби і призми; довжині – поділені на дециметри палиці; кольорах – шматочки шовку; шумах – циліндричні коробочки з різним умістом). Цей матеріал не лише розвиває органи чуття дитини, а й спонукає до розумової дії, вчить розрізняти,

впорядковувати враження, забезпечує дитині змогу повторити посильні для її віку вправи.

Різноманітні можливості для сенсорного розвитку і поліпшення моторики рук містяться у народних іграшках: башточки, мотрійки, неваляйки, розбірні кулі, яйця та інші. Дітей приваблює яскравість таких іграшок і кумедність їх використання. Для успішного розвитку сенсорики необхідно:

1. Забезпечувати матеріальне предметно-ігрове, розвивальне, комунікативне середовище (пропонувати творчі завдання у різних видах діяльності з урахуванням пізнавальних інтересів кожної дитини: зображувальних, словесних, музичних, логіко-математичних варіативного характеру, комбіновані).

2. У своїй діяльності користуватися широким спектром засобів: яскрава наочність, ілюстрації, роздавальні матеріали, книги з цікавим змістом, художнє слово, інформаційно-комунікаційні засоби, що зацікавлюють дітей перспективою пізнавального спілкування; створювати мікросередовище, насичене інформацією, позитивними пізнавальними емоціями, що захоплює дитину, формує у неї стійкий інтерес до пізнавальної взаємодії з дорослим; використовувати творчі завдання для різнобічного розвитку особистості.

3. Організувати педагогічне середовище з позитивною атмосферою, де панує гуманність, взаємодовіра, взаємодопомога, і кожна дитина почуває себе безпечно (створення ресурсних кімнат, куточків усамітнення). Створювати позитивний психологічний клімат в умовах індивідуальної взаємодії дитини з

дорослим. Спонукати її до спілкування щодо потреб та проблем, які хвилюють дошкільників, що сприяє поглибленню пізнавальних інтересів та активності.

4. Для підвищення активності батьків дітей проводити індивідуальні бесіди, консультації з питань особливостей пізнавальної діяльності, дитячої творчості, пропонувати комплекси розвивальних ігор для проведення в сім'ї.

5. Розширювати і поглиблювати свої знання з сенсорного виховання, брати участь у вебінарах, круглих столах. Проводити семінари, консультації, майстер-класи для колег [3].

Таким чином, створення та підтримка умов сенсорного виховання дітей раннього віку в групі – необхідний аспект якісного освітнього процесу, розвитку дитини.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у вивченні особливостей співпраці вихователів з батьками вихованців в умовах невизначеності

Література:

1. Грама Н. Г. Сенсорний розвиток дітей раннього віку: теорія і практика: монографія. Державний заклад «Південноукр. нац. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського». Одеса, 2018. 239 с.
2. Кошель В.М. Сенсорне виховання дітей раннього віку: навч.-метод. посіб. для вихователів дітей дошкільного віку, студентів спеціальності «Дошкільна освіта» та батьків. Чернігів: ФОП Баликіна О.В., 2019. 160 с.
3. Калініченко С. П. Засоби сенсорного виховання дітей раннього віку. *Дошкільна освіта у сучасному соціокультурному просторі* : зб. наук. праць / за заг. ред. О. А. Гнізділової, відпов. ред. Н. В. Ковалевська. Полтава: ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2022. Вип. 6. С. 78–84. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/21272> (дата звернення: 30.10.2025).

Василинець Я.М.,

здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

за спеціальністю «Дошкільна освіта»

Державного вищого навчального закладу

«Ужгородський національний університет»

Стропко О.О.,

здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

за спеціальністю «Дошкільна освіта»

Державного вищого навчального закладу

«Ужгородський національний університет»

Науковий керівник – д-р пед. наук, проф. Староста В.І.

ПІДХОДИ ДОСЛІДНИКІВ ДО ВИКОРИСТАННЯ КІЛЕЦЬ ЛУЛЛІЯ ДЛЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Сучасна дошкільна освіта, орієнтована на ідеї Нової української школи (НУШ), вимагає від педагогів пошуку ефективних дидактичних засобів, які б не

лише забезпечували передачу знань, але й стимулювали креативне мислення, пізнавальну активність та самостійність дошкільників. У цьому контексті особливої уваги заслуговує використання методу «Кільця Луллія» (метод «алгоритмів творчості»), який поєднує глибокі філософсько-логічні засади з ігровою формою.

З огляду на широке практичне застосування методу, мета нашого дослідження узагальнити підходи авторів деяких джерел до використання кілець Луллія для розвитку пізнавальних і творчих здібностей дошкільників.

Історичне коріння методу сягає філософської системи Раймонда Луллія (Ramon Llull, XIII ст.), який створив свій «мисленнєвий апарат» (Ars Magna) для комбінування понять. Методика поширена в сучасних закладах дошкільної освіти, оскільки уможливорює організовувати різноманітні дидактичні ігри. Пристрій складається з декількох кругів різних діаметрів з щільного паперу, які накладаються один на одного на загальний стрижень від більшого до меншого. У верхній частині стрижня встановлюється стрілка, а кожен круг розділений на сектори, які разом із стрілкою є рухомими. У секторах розміщуються різноманітні зображення тощо. Рекомендовано для дітей молодшої групи 2 кола, кожне з яких розділене на 4 сектори ($2/4$); для середньої групи та старшої відповідно $3/6$ та $4/8$. Як правило, типові ситуації використання гри, – для закріплення знань, на розвиток уяви, фантазування тощо.

З нашого погляду, сучасні підходи дослідників до використання кілець Луллія можна узагальнити за такими основними напрямками.

1. Інтелектуально-когнітивний підхід

Цей підхід зосереджений на розвитку вищих інтелектуальних умінь дитини, що є актуальним у контексті підготовки до школи. А. Лященко та В. Бутенко [3] (та інші дослідники [6], що працюють у руслі ТРВЗ-педагогіки/технології рішення винахідницьких задач) розглядають використання кілець Луллія як інструменту для формування та розвитку інтелектуальних операцій (аналіз, синтез, порівняння, класифікація,

узагальнення); запропоновано трьохкомпонентну модель розвитку інтелектуальних умінь, яка включає когнітивний компонент (осмислення інформації, виявлення подібності/відмінностей), діяльнісний компонент (уміння систематизувати та класифікувати об'єкти), мовленнєвий компонент (уміння конкретизувати та доводити власну думку щодо створених комбінацій.)

Даний підхід, на наше переконання, є цінним для структуризації занять, оскільки забезпечує чітку діагностичну базу для оцінки рівня розвитку логічного мислення дошкільника.

2. Практико-методичний підхід

Цей підхід є найбільш поширеним серед вихователів-практиків, наприклад, цікаві методичні розробки Т. Мусієнко [4], яка зазначає, що кільця Луллія є універсальним, багатофункціональним дидактичним засобом, який можна адаптувати до будь-якого освітнього контенту (математика, мовлення, природа, професії). Авторський посібник спрямований спонукати дитину до самостійної пізнавальної діяльності та експериментування. Пропоновані завдання мають на меті розвинути в дітей логічне мислення, пам'ять та уяву; наведені приклади практичних завдань для дітей різних вікових груп, зокрема, дидактичні ігри та вправи; наголошено на необхідності дотримання технологічного ланцюжка, який містить кілька етапів: від вступу до висновків. Аналогічний підхід описують Р. Острань та Г. Музика [5], зокрема, *навчають малят розпізнавати огірки за зовнішнім виглядом (величиною, формою, кольором), збагачують активний словник дітей, розвивають навички усного мовлення, пам'ять, уяву та дрібну моторику*. На прикладі інтегрованого заняття для дітей середнього дошкільного віку на тему: «Сторінками казок» Т. Дем'янчук показано, що ігровий метод навчання «Кільця Луллія» сприяє створенню зацікавленої, невимушеної атмосфери, знімає психологічне і фізичне напруження, забезпечує сприйняття нового матеріалу, тим самим є потужним засобом розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку [1]. Отже, практико-методичний підхід забезпечує готову процедурну базу для впровадження методу «Кільця

Луллія» в щоденну роботу закладів дошкільної освіти; активно використовується для розвитку зв'язного мовлення (наприклад, згідно, І. Литвиненко [2], складання описових та фантастичних історій), що є особливо цінним для вербалізації отриманих уявлень.

Висновок. Таким чином, аналіз зазначених підходів свідчить, що кільця Луллія є потужним дидактичним засобом, який забезпечує всебічний розвиток особистості дошкільника.

Література:

1. Дем'янчук Т.О. Використання технології «кільця Луллія» у процесі інтегрованого заняття для дітей середнього дошкільного віку: практичний аспект. *Актуальні проблеми дошкільної освіти: досвід, реалії, сьогодення та перспективи* : зб. тез виступів учасн. наук.-практ. конф. (з міжнар. участю) (м. Рівне, 23.09.2022) / упор. та гол. ред. Л.Б.Мельничук ; МОН України ; МEGУ імені академіка Степана Дем'янчука. Рівне: МEGУ ім. акад. С. Дем'янчука, 2023. С. 35–41. URL: <https://dspace.megu.edu.ua:8443/jspui/handle/123456789/4902>. (дата звернення: 30.10.2025).
2. Литвиненко І. Круги Луллія як інноваційна методика мовленнєвого розвитку дошкільнят. *Сучасне дошкільня: актуальні проблеми, досвід, перспективи розвитку*: Збірник наукових статей учасників Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф. студентів, магістрів та молодих науковців (23.10.2020) / за заг. ред. проф. О.Л. Кононко. Ніжин: НДУ імені М. Гоголя, 2020. С. 218–222. URL: http://www.ndu.edu.ua/storage/2020/2020_23_10_zbirnuk.pdf. (дата звернення: 30.10.2025).
3. Лященко Анна, Бутенко Віта. Модель розвитку інтелектуальних умінь дітей старшого дошкільного віку засобом кілець Луллія. *Дошкільна освіта: від традицій до інновацій*: збірник наукових статей студентів, магістрантів та молодих науковців матеріали. Суми: ФОП Цьома С.П., 2024. С. 203–209. URL: <https://repository.sspu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/092e54dc-4bc6-4b6a-9363-4a2dd20a9e01/content?page=204>. (дата звернення: 30.10.2025).
4. Мусієнко Т.В. Дивовижні кола для розвитку та пізнання: багатофункціональний посібник на основі кілець Луллія. URL: <https://www.uosvitydnr.gov.ua/docs/section/MusienkoTV.pdf>. (дата звернення: 30.10.2025).
5. Острань Р., Музика Г.. Круги обертаємо, фрукти й овочі вивчаємо. Дидактичні ігри для дітей дошкільних груп. *Дошкільне виховання*, 2020. №8. С. 26-28. URL: <https://journals.ua/reader/31564.html?list=2>. (дата звернення: 30.10.2025).

6. Сходінками творчості. Методика ТРВЗ в початковій школі / Авторі-упорядники: О.В. Лесіна, В.П. Телячук. Х.: Вид. група «Основа»: «Тріада+», 2007. 112 с. URL: http://sverdlove-school.edukit.kr.ua/Files/downloads/telyachuk_v_p_lesina_o_v_shodinkami_tvorcho sti_metodika_trvz.pdf. (дата звернення: 30.10.2025).

Вдовиченко М.І.,

здобувачка другого (магістерського)

рівня вищої освіти кафедри дошкільної

та початкової освіти імені Валентини Волошиної

Вінницького державного педагогічного університету

імені Михайла Коцюбинського

Науковий керівник – д-р пед. наук, проф. Перетяга Л.Є.

ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

У сучасному світі швидких соціальних змін особливої ваги набуває проблема формування соціальної компетентності у дітей старшого дошкільного віку. Соціальна компетентність визначається як інтегративна якість особистості, що охоплює здатність до ефективної взаємодії, розуміння соціальних норм, емпатію, саморегуляцію та відповідальність за власні дії [1]. Вона є основою для подальшої успішної адаптації дитини у шкільному середовищі та суспільстві.

Теоретичний аналіз наукових джерел (Н. Гавриш, В. Кузьменко, О. Максимова) свідчить, що соціальна компетентність формується у процесі активної діяльності дитини, зокрема гри, спілкування, творчих видів діяльності. У цей період розвиваються навички розуміння почуттів інших, здатність до співпереживання, узгодження власних дій з інтересами групи. Саме педагогічно

організоване середовище стає тим чинником, який забезпечує соціалізацію через співпрацю, участь, підтримку й самоусвідомлення [2].

Сучасна дошкільна освіта в Україні поступово інтегрує інноваційні підходи, спрямовані на розвиток соціальної компетентності дітей. До ефективних технологій належать ігрові, проєктні, інформаційно-комунікаційні, LEGO-технології, технології емоційного інтелекту та соціодрама. Такі підходи забезпечують не лише формування соціальних умінь, а й розвиток творчості, комунікативності та вміння діяти в команді. Технологія «LEGO Education», наприклад, сприяє розвитку комунікативних навичок, спільного планування дій, розв'язання проблем та відповідального ставлення до результатів діяльності.

Європейські інноваційні моделі, такі як Reggio Emilia, HighScope, Step by Step, реалізують ідеї гуманістичної педагогіки, партнерства й демократичного спілкування між дорослими та дітьми. Вихователь у цих системах виступає фасилітатором дитячої взаємодії, організатором середовища, що спонукає до співпраці. Зокрема, у методиці Reggio Emilia значну увагу приділено самовираженню дитини, розвитку її соціальних і комунікативних здібностей через мистецтво, колективні проєкти, дискусії. HighScope пропонує структурований підхід до організації діяльності, що забезпечує баланс між самостійністю й відповідальністю, а програма Step by Step створює середовище демократичної участі, де дитина розглядається як активний суб'єкт навчання.

Практика показує, що впровадження інноваційних технологій у дошкільних закладах сприяє підвищенню рівня соціальної готовності дітей до школи. Дослідження [8; 9] доводять, що використання ігрових і проєктних методів підсилює розвиток емпатії, саморегуляції та впевненості у соціальних ситуаціях. Українські педагоги [3; 4] також підтверджують, що системне застосування таких технологій у поєднанні з рефлексивними практиками створює умови для глибшої соціалізації.

Одним із ключових аспектів формування соціальної компетентності є роль вихователя. Він виступає посередником між дитиною та соціальним світом, організатором комунікативного простору, який стимулює самопізнання та розвиток соціальних емоцій. Успішність процесу залежить від педагогічної чутливості, вміння вихователя підтримувати ініціативу дитини, забезпечувати безпечний психологічний клімат у групі. Педагогічні умови ефективного формування соціальної компетентності включають особистісно орієнтовану взаємодію, підтримку позитивної самооцінки, створення ситуацій успіху та використання інтерактивних форм навчання.

Важливим напрямом є інтеграція гуманістичних цінностей європейської освіти – толерантності, відкритості, поваги до різноманіття. У контексті інклюзивної освіти соціальна компетентність набуває ще більшої значущості, адже дозволяє дітям навчатися спілкування, співчуття та взаємодопомоги у спільному середовищі. Розвиток цих якостей сприяє становленню гармонійної особистості, готової до співіснування у світі різноманіття та взаємної поваги.

Таким чином, формування соціальної компетентності дітей старшого дошкільного віку засобами інноваційних технологій є стратегічним завданням сучасної освіти. Інноваційні підходи створюють умови для природного розвитку соціально-емоційних умінь, стимулюють самопізнання, співпрацю та емпатію. Поєднання вітчизняних традицій із європейським досвідом забезпечує створення освітнього середовища, зорієнтованого на гуманістичні цінності, партнерство та розвиток дитини як унікальної особистості.

Інноваційні технології є дієвим засобом формування соціальної компетентності дітей старшого дошкільного віку. Вони поєднують ігрову, проєктну, комунікативну та емоційну складові розвитку, сприяючи становленню особистості, здатної до емпатії, відповідальності та співпраці. Використання гуманістичних підходів, притаманних європейській педагогіці, сприяє створенню освітнього простору, де кожна дитина відчувається прийнятою, активною і цінною. Формування соціальної компетентності має

стати пріоритетом сучасної дошкільної освіти, що орієнтується на ідеали свободи, гідності й партнерства.

Література:

1. Артемова Л.В. Дошкільна педагогіка. Київ: Центр учбової літератури, 2021.
2. Гавриш Н.В. Соціально-комунікативний розвиток дітей дошкільного віку: методичний посібник. Київ: Слово, 2020.
3. Максимів Н. Педагогічні умови формування гуманних взаємин в ігровій діяльності дітей дошкільного віку. *Молодий вчений*. 2022. №5(105). С. 117–121.
4. Максимова О.О. Формування взаємин у дитячому колективі. Організація освітнього простору у закладі дошкільної освіти і школі. Житомир: ФОП Левковець, 2020.
5. Edwards C., Gandini L., Forman G. The Hundred Languages of Children: The Reggio Emilia Experience in Transformation. Praeger, 2012.
6. HighScope Educational Research Foundation. HighScope Preschool Curriculum. Ypsilanti, MI: HighScope Press, 2018.
7. Step by Step Educational Program. Open Society Foundations, 2019.
8. Settea S., Baldwin D., Zavava F., Baumgartner E., Coplan R. Shame on me? Shyness, social experiences at preschool, and young children's self-conscious emotions. *Early Childhood Research Quarterly*. 2019. Vol. 47. С. 229–238.
9. Stoltzfus G. Parental gentle encouragement promotes shy toddlers' regulation in social contexts. *Journal of Experimental Child Psychology*. 2019. Vol. 186. С. 83–98.

Ветущенко М. Ю.,

студентка 2 курсу

спеціальності 012 Дошкільна освіта

Черкаського національного університету

імені Богдана Хмельницького

Науковий керівник – д-р філософії, доц.,

доц. кафедри дошкільної освіти Соловей Ю.О.

РОЛЬ БАТЬКІВ У ФОРМУВАННІ БЕЗПЕЧНОЇ ПОВЕДІНКИ ДІТЕЙ У ЦИФРОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ

У сучасному світі інтернет став одним із найвпливовіших інструментів соціалізації дітей. Він формує їхню поведінку, світогляд, систему цінностей і

навіть стиль спілкування. З одного боку, цифрове середовище відкриває перед дітьми широкі можливості для навчання, творчості, самовираження та комунікації. З іншого боку, воно несе певні небезпеки – надмірне захоплення віртуальним світом, інформаційні ризики, кібербулінг, залежність, порушення емоційного стану та проблеми з реальним соціальним спілкуванням. Роль батьків у формуванні безпечної поведінки дітей у цифровому середовищі розглядали такі науковці як: М. Л. Левчук, Т. М. Мочан, О. М. Попович, Т. О. Пономаренко, Є. М. Проненко.

Дослідниця Л. В. Ющик слушно зазначає, що процес цифровізації розвивається настільки стрімко, що суспільство не завжди встигає усвідомити всі його наслідки. Ми часто не помічаємо, як віртуальний простір поступово витісняє реальні форми спілкування та взаємодії, створюючи нові виклики для родини й освіти. Особливо вразливою категорією у цьому контексті є діти, які дедалі частіше опиняються у середовищі, що не завжди є безпечним.

На жаль, багато батьків не приділяють достатньої уваги першим крокам дитини у цифровому світі – дозвіл користуватися гаджетами відбувається спонтанно, без попереднього обговорення правил, пояснення можливих ризиків чи контролю з боку дорослих. Унаслідок цього знайомство з інтернетом відбувається хаотично, без сформованих навичок цифрової безпеки, що може призвести до небажаних психологічних, соціальних та поведінкових наслідків для дитини [3].

У цьому контексті особливого значення набуває усвідомлення ролі дошкільної освіти. Саме в цей період закладаються основи особистісного розвитку, формується пізнавальний інтерес, здатність критично мислити, самостійно шукати інформацію та відповідально її використовувати. Науково обґрунтовано, що дошкільна освіта повинна спрямовуватися на формування базових компетентностей дитини у всіх сферах діяльності. Серед них дедалі важливішою стає цифрова компетентність – здатність безпечно, етично та свідомо користуватися цифровими технологіями.

Сучасні дослідження наголошують, що цифрова компетентність дітей є не лише технічною навичкою, а й складовою життєвої компетентності. Вона охоплює розвиток критичного мислення, уміння оцінювати достовірність інформації, навички цифрової гігієни, вміння захищати свої персональні дані та поважати приватність інших. Важливо формувати у дітей позитивне ставлення до технологій, навчити їх використовувати гаджети не лише для розваг, а й для навчання, пізнання світу, розвитку творчості [2].

Роль батьків у формуванні безпечної поведінки дітей у цифровому середовищі є однією з ключових складових сучасного сімейного виховання. У контексті інтенсивного розвитку інформаційно-комунікаційних технологій саме сім'я виступає первинним соціальним середовищем, у якому закладаються основи культури взаємодії з цифровим простором. Від позиції батьків, їхніх педагогічних установок і рівня цифрової грамотності значною мірою залежить, наскільки усвідомленими, відповідальними та безпечними будуть перші кроки дитини в інформаційному середовищі.

Завдання батьків полягає не лише у здійсненні контролю за часом користування гаджетами, а й у цілеспрямованому вихованні навичок цифрової безпеки: уміння розпізнавати потенційні загрози, критично оцінювати інформацію, захищати особисті дані, поважати інших користувачів. Особливої ваги набуває формування довірливих взаємин між батьками та дитиною, що забезпечує відкритий діалог і можливість своєчасного реагування на ризики, з якими дитина може зіткнутися в інтернет-просторі [1].

Отже, роль батьків у формуванні безпечної поведінки дітей у цифровому середовищі є визначальною для гармонійного розвитку особистості дитини в умовах цифрової реальності. Від рівня поінформованості, відповідальності та педагогічної культури батьків залежить, чи стане цифровий простір для дитини ресурсом розвитку, чи джерелом ризиків. Ефективне поєднання родинного виховання, педагогічної підтримки та просвітницької роботи у сфері цифрової

грамотності є запорукою формування свідомої, відповідальної та безпечної поведінки дітей у сучасному інформаційному суспільстві.

Література:

1. Попович О. М., Мочан Т. М., Ющик Л. В., Інформаційно-цифрова компетентність дітей: вплив сім'ї та виклики інформаційної безпеки, Мукачєво: МДУ, 2025. URL: <http://dspace.msu.edu.ua:8080/jspui/handle/123456789/12899> (дата звернення 13.10. 2025)
2. Пономаренко Т. О., Левчук М. Л., Теоретичне підґрунтя формування цифрової компетентності дітей дошкільного віку в освітньо-інформаційному середовищі, Перспективи та інновації науки, Київ-2024. №12(46)). С. 717–727. URL: <https://surl.li/usbvll> (дата звернення: 13.10.2025)
3. Проненко Є. М., Формування безпечної поведінки в інтернеті засобами соціально-педагогічних технологій. URL:<https://elibrary.kdpu.edu.ua/handle/123456789/10366> (дата звернення: 13.10.2025)

Воробйова Ю. К.,

студентка кафедри дошкільної освіти

Черкаського національного університету

імені Богдана Хмельницького

Науковий керівник – д-р пед. наук, проф. Ніколаєску І. О.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ: СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ІНКЛЮЗИВНОЇ ПРАКТИКИ

Сучасні соціальні трансформації та інтеграційні процеси, що активно відбуваються в українському суспільстві, зумовлюють необхідність оновлення підходів до організації освітнього простору, особливо в контексті забезпечення прав дітей з особливими освітніми потребами. Упровадження Концепції інклюзивної освіти на державному рівні передбачає створення умов для всебічного розвитку, навчання та соціалізації кожної дитини, незалежно від її психофізичних особливостей, що відповідає міжнародним стандартам прав людини та освітньої рівності.

Дошкільний вік є критично важливим періодом для формування базових психічних функцій, соціальних навичок, емоційної стабільності та адаптаційних механізмів. Саме тому ефективна система психолого-педагогічного супроводу дітей з ООП на цьому етапі виступає необхідною умовою їх успішної інтеграції в освітнє середовище та подальшого гармонійного розвитку. Такий супровід має бути комплексним, індивідуалізованим і міждисциплінарним, охоплюючи діагностичну, корекційно-розвивальну, консультативну та просвітницьку складові [5].

Зростання кількості дітей з ООП, які залучаються до освітнього процесу в закладах дошкільної освіти, актуалізує потребу в розробці та впровадженні ефективних механізмів психолого-педагогічної підтримки. Ці механізми мають враховувати індивідуальні потреби кожної дитини, забезпечувати її емоційний комфорт, сприяти розвитку комунікативних навичок, самостійності та позитивного образу «Я», а також формувати інклюзивне середовище, засноване на принципах толерантності, прийняття та партнерства.

До основних форм психолого-педагогічного супроводу дітей дошкільного віку з особливими освітніми потребами належать різноманітні види діяльності, спрямовані на забезпечення комплексної підтримки дитини в освітньому процесі. Зокрема, це *індивідуальні та групові корекційно-розвивальні заняття* [1], які проводяться з урахуванням специфіки порушень розвитку, вікових особливостей та психоемоційного стану дитини. Такі заняття спрямовані на розвиток мовлення, когнітивних функцій, моторики, емоційної регуляції та соціальних навичок; *психодіагностичні обстеження*, що дозволяють виявити рівень розвитку психічних процесів, особливості емоційно-особистісної сфери, труднощі адаптації та навчання. Результати діагностики слугують основою для побудови індивідуальної програми розвитку та корекції; *консультативна робота з батьками*, яка передбачає інформування, психологічну підтримку, рекомендації щодо виховання та розвитку дитини в домашньому середовищі. Важливим аспектом є формування партнерських

взаємин між фахівцями та родиною, що сприяє узгодженості дій у корекційно-розвивальному процесі; *тренінги, семінари та методичні зустрічі для педагогічного персоналу*, які спрямовані на підвищення професійної компетентності щодо роботи з дітьми з ООП, ознайомлення з сучасними методами психолого-педагогічного супроводу, розвиток навичок емоційної підтримки та ефективної комунікації; *створення адаптованого освітнього середовища*, що включає фізичну доступність простору, наявність спеціальних дидактичних матеріалів, візуальних підказок, альтернативних засобів комунікації, а також емоційно безпечну атмосферу, яка сприяє прийняттю, самовираженню та активній участі дитини в освітньому процесі.

Особливу роль у системі супроводу відіграють методи, що активізують емоційно-сенсорну сферу дитини, оскільки саме через емоції, рух і творчість дошкільник найефективніше засвоює новий досвід. До таких методів належать: музикотерапія, арттерапія, ігрова терапія, методи сенсорної інтеграції, технології альтернативної та додаткової комунікації. Наприклад, у процесі автоматизації звуків у дітей дошкільного віку доцільним є використання *ігрових методів*, що поєднують мовленнєву активність із предметно-практичною діяльністю [3]. Однією з ефективних форм такої роботи є дидактична гра «Магазин», яка дозволяє створити природне мовленнєве середовище для закріплення правильної артикуляції цільового звука. Перед початком гри необхідно підготувати відповідне ігрове поле та реквізит. Для цього використовуються іграшкові продукти, тематичні малюнки із зображеннями предметів, у назвах яких міститься автоматизований звук. Зокрема, при роботі над звуком [с] доцільно застосовувати зображення собаки, лисиці, ковбаси, апельсина тощо. Для підвищення мотивації та наближення гри до реального життєвого контексту додаються іграшкові гроші, сумка для покупок, каса, цінники. Важливим етапом є створення ігрової ситуації з чітким розподілом ролей: дорослий (вихователь або логопед) виконує роль продавця, а дитина – покупця. Гра починається з діалогової взаємодії, під час якої педагог запитує:

«Що ви бажаєте придбати?». Дитина повинна чітко назвати товар, правильно вимовляючи цільовий звук, наприклад: «Я хочу купити собаку» або «Дайте мені, будь ласка, апельсин». Після правильної артикуляції дитина «розраховується» і кладе товар у сумку. У разі неправильної вимови педагог делікатно коригує мовлення, пропонує повторити слово разом або використовує підказку у вигляді візуального образу. Такий підхід сприяє не лише автоматизації звуків, а й розвитку мовленнєвої ініціативи, формуванню комунікативних навичок, розширенню словникового запасу та закріпленню соціальних моделей поведінки. Гра «Магазин» може бути адаптована до різних мовленнєвих завдань, зокрема автоматизації інших звуків, розвитку граматичних структур, формування зв'язного мовлення, що робить її універсальним інструментом у логопедичній та корекційно-розвивальній роботі з дітьми дошкільного віку.

У дошкільному віці психолого-педагогічний супровід має бути спрямований на розвиток базових психічних функцій – уваги, пам'яті, мислення, мовлення, емоційної регуляції та навичок соціальної взаємодії. Важливо, щоб освітній процес був емоційно комфортним, стимулював пізнавальну активність, враховував індивідуальні темпи розвитку та забезпечував позитивне ставлення до навчання. У цьому контексті роль педагога полягає не лише в навчанні, а й у створенні умов для розкриття потенціалу кожної дитини, незалежно від її особливостей.

Актуальним є також питання підвищення професійної компетентності педагогічних працівників щодо інклюзивної практики. З цією метою необхідно розробляти та впроваджувати спеціалізовані освітні програми, тренінги, семінари та майстер-класи, орієнтовані на засвоєння сучасних методів інклюзивного навчання, основ корекційно-розвивальної роботи, а також на глибоке розуміння особливостей психофізичного розвитку дітей з різними нозологіями. Важливим аспектом кадрової політики є формування мультидисциплінарних команд, до складу яких входять педагоги, практичні

психологи, логопеди, дефектологи, асистенти вихователя та інші фахівці. Така модель співпраці забезпечує системний підхід до розв'язання освітніх і корекційних завдань, сприяє розробці індивідуальних освітніх траєкторій та комплексному супроводу дітей з особливими освітніми потребами.

Окремої уваги потребує оптимізація методичної роботи в закладах дошкільної освіти. Кожна дитина з ООП повинна мати чітко структуровану індивідуальну освітню програму (ІОП), яка враховує її потреби, рівень розвитку, потенціал та містить конкретизовані цілі, завдання, методи і засоби педагогічного впливу. Ефективність реалізації ІОП значною мірою залежить від використання сучасних корекційно-розвивальних технологій, серед яких особливе місце займають ігрова терапія, арттерапія, методи сенсорної інтеграції, а також засоби альтернативної та додаткової комунікації (АДК). Застосування таких методик сприяє підвищенню мотивації до навчання, розвитку емоційної сфери, мовленнєвої активності та соціальної взаємодії.

З метою забезпечення педагогів якісними дидактичними матеріалами та методичними ресурсами доцільно створити «Банк ресурсів» – фізичну або електронну платформу, що містить адаптовані посібники, дидактичні ігри, картки, візуальні підказки, сценарії занять та інші матеріали, призначені для роботи з дітьми з різними порушеннями розвитку. Такий ресурсний центр може стати ефективним інструментом підтримки педагогів, сприяти обміну досвідом та впровадженню інноваційних практик в інклюзивному освітньому середовищі.

Таким чином, психолого-педагогічний супровід дітей дошкільного віку в умовах інклюзивної освіти є багатовимірним процесом, що поєднує науково обґрунтовані підходи, практичні методи та емоційно-чутливу взаємодію. Його реалізація сприяє не лише корекції та розвитку дитини з ООП, а й формуванню інклюзивної культури в освітньому закладі загалом.

Література:

1. Бистрова Ю. О., Коваленко В. Є. Складові та структура індивідуальної програми розвитку дитини з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивних закладів дошкільної освіти. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. 2019. (6 (329) Ч. 1. С. 189–202.
2. Брушневська І.М. Теоретичні аспекти побудови моделей психолого-педагогічного супроводу дитини з ООП та її сім'ї. *Acta Paedagogika Volyniensis*. 2024. 2. С. 54–60.
3. Кічук А. В. Розвиток цільової спрямованості дітей дошкільного віку з особливими освітніми потребами: ресурси ігрової діяльності. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2024. Вип. 2. С. 68–76.
4. Лавриченко Н. М., Гришко С. Ю. Психолого-педагогічний супровід емоційного розвитку дітей старшого дошкільного віку засобами образотворчої діяльності. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. 2022. № 14. С. 29–33.
5. Ніколаєску, І. О., Михальчук, О. О., Нікітська, Ю. М. Психолого-педагогічний супровід дистанційного освітнього процесу дітей з особливими освітніми потребами. *Науково-освітній інноваційний центр суспільних трансформацій*, 2021. С. 300–311.

Вялікіна Т. С., Пацай К. І.,

здобувачки (першого) бакалаврського
рівня вищої освіти факультету дошкільної освіти

Глухівського національного університету

імені Олександра Довженка

Науковий керівник – ст. викл. Барсуковська Г. П.

ТЕАТРАЛІЗОВАНІ ІГРИ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНОЇ СФЕРИ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У сучасних умовах стрімких соціальних трансформацій перед педагогічною наукою постає важливе завдання – забезпечення соціально-емоційного розвитку дітей дошкільного віку. Це передбачає поступове засвоєння дитиною соціокультурних надбань суспільства, формування здатності до самосвідомості, усвідомлення навколишнього середовища та активної взаємодії з його соціальними елементами. Актуальність проблеми

розвитку емоційної сфери дошкільників зумовлена її значущістю як у теоретичному, так і в прикладному вимірах.

Значний внесок у розробку проблеми особистісного становлення та емоційного розвитку дітей дошкільного віку зробили відомі вітчизняні психологи та педагоги. Зокрема, О. Кульчицька досліджувала формування моральних почуттів у дошкільників, О. Кононко – психологічні засади особистісного розвитку дітей, Т. Поніманська – підходи до гуманістичного виховання в контексті інноваційної педагогічної практики, Ю. Приходько – формування ціннісного ставлення до ровесників, а С. Тищенко – розвиток внутрішнього світу дитини.

Театралізована діяльність є одним із найважливіших засобів розвитку емпатії у дітей. Вона сприяє формуванню у дошкільнят здатності розпізнавати емоційний стан інших людей через міміку, жести, інтонацію, а також розвиває уміння ставити себе на місце іншої людини в різних ситуаціях, що, в свою чергу, допомагає знаходити адекватні способи підтримки.

Театралізована діяльність значною мірою сприяє формуванню навичок поведінки у дітей, оскільки літературні твори та казки, що використовуються в театралізації, зазвичай містять моральні уроки. Вони висвітлюють такі важливі моральні якості, як доброта, чесність, дружба, що допомагає дітям зрозуміти основи етичних норм. Улюблені герої казок стають для дітей зразками для наслідування. Ідентифікація з цими персонажами дозволяє вихователям здійснювати ефективний виховний вплив, формуючи позитивні риси в характері дітей через театралізовану діяльність.

Театралізована діяльність дає дитині можливість опосередковано вирішувати різноманітні проблемні ситуації, втілюючи роль персонажа. Це дозволяє дітям відчувати себе впевненіше, долати сором'язливість та боязкість, адже вони мають можливість виступати в ролі іншої особи, що допомагає зняти внутрішні бар'єри. Завдяки такому процесу, дитина не лише розвиває свою емоційну сферу, а й набуває важливих навичок соціальної взаємодії. Тому

театралізовані заняття справді сприяють всебічному розвитку дитини, включаючи розвиток емоційної, мовленнєвої та соціальної компетенцій [1].

Для організації театралізованої діяльності, вихователю необхідно:

- створювати умови які сприяють розвитку творчої діяльності дітей (заохочувати творчість, розвивати здатність вільно триматися у виступі тощо);
- привчати дошкільників до театральної культури (знайомити з театральними жанрами, з різними видами лялькових театрів);
- в єдиному педагогічному процесі забезпечувати взаємозв'язок між театралізованою та іншими видами діяльності;
- створювати умови для спільної театралізованою діяльності дітей і дорослих [2].

Театралізована діяльність дійсно має значний вплив на формування правильної моделі поведінки у дітей. Вона дозволяє дітям через різноманітні ролі та персонажів переживати різні ситуації, що сприяє розвитку моральних цінностей і вміння правильно реагувати на різні життєві обставини. У процесі театралізованих ігор дитина вчиться співпереживати, виявляти доброту, чесність і відповідальність, що є основою для формування емоційної та соціальної культури.

Крім того, театралізовані заняття розвивають мовлення, комунікативні навички та творчі здібності, що також впливає на загальну культуру дитини. Зміст театральних вистав і рольових ігор, зокрема моральні уроки, допомагають дітям зрозуміти важливість правильних взаємодій із навколишнім світом. Такий досвід формує у дітей здатність до саморегуляції, допомагаючи їм приймати правильні рішення в реальному житті.

Театралізовані ігри є своєрідною міні-моделлю суспільства, в якому діти вчаться будувати відносини, долати конфлікти, співпрацювати, слухати і висловлювати свою думку. У процесі таких ігор вони також розвивають комунікативні навички, впевненість у собі, а також здатність діяти в колективі, проявляти ініціативу та взаємоповагу.

Наведемо приклади педагогічних ситуацій, які можна використовувати за допомогою театральної діяльності [3].

1. «Занурення в казку» за допомогою «чарівних речей» із казки. Створення уявної ситуації. Наприклад, подивитися на речі, які стоять у групі, використовуючи «чарівний ритуал» (замружити вічка, вдихнути, з видихом відкрити очі і озирнутися) або «чарівні окуляри». Потім привернути увагу дітей до якої речі: лава (Не з неї чи впало яєчко?), миска (Може в цій мисці спекли Колобок?) тощо. Потім дітей запитували, дізналися чи вони з якою казки ці речі.

2. Читання та спільний аналіз казок. Наприклад, проводилась співбесіда, спрямована на знайомство з емоціями і почуттями, потім – виділення героїв з різними рисами характеру та ідентифікація себе з одним з персонажів. Для цього під час драматизації діти можуть виглядати в «спеціальне» дзеркало, яке дозволяє бачити себе в різні моменти театралізованої гри і з успіхом використовується при програванні перед ним різних емоційних станів.

3. Малювання, розфарбування найбільш яскравих і емоційних для дітей подій з казок з мовним коментуванням і поясненням особистісного сенсу зображуваних подій.

Таким чином, театралізована діяльність стає не просто грою, а важливим етапом у становленні особистості дитини, де кожен крок через образи і ситуації дає можливість розкрити емоційний потенціал та творчі здібності.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у вивченні особливостей співпраці вихователів з батьками вихованців в умовах невизначеності

Література:

1. Дмитренко М. В. Формування емоційної культури дітей старшого дошкільного віку засобами театралізованих ігор. *Науковий вимір соціальнопедагогічних проблем сьогодення* : зб. матер. IV Міжнар. наук.-практ. конф. (Ніжин, 30 квітня 2020 р.). Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2020. С. 203–205.

2. Олійник О. М. Театрально-ігрова діяльність в умовах дошкільного навчального закладу : навч.-метод. посіб. Кам'янець-Подільський : Волошук В. О., 2017. 163 с.

3. Театралізована ігрова діяльність як технологія емоційного розвитку дошкільника із ЗПР / Ю. Д. Бойчук, Л. В. Дрожик, Н. В. Науменко, І. М. Щербак. *Acta Paedagogica Volynienses*. 2022. Вип. 3. С. 114–123.

Голікова Н. І.,

*здобувачка другого (магістерського) рівня
вищої освіти кафедри педагогіки та психології*

Глухівського національного університету

імені Олександра Довженка

Науковий керівник – д-р пед. наук, проф. Луценко Г.В.

ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ ЗАКЛАДАМИ ОСВІТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ І ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

Освітній менеджмент в умовах воєнного стану має розв'язати низку завдань, які реалізують право на освіту. Тому дослідження питань управління закладами освіти в умовах воєнного стану є важливим і своєчасним.

Важливе значення має дотримання вимог законодавчої бази у сфері освіти [2, с. 50]. Нині діяльність закладів освіти в умовах воєнного часу здійснюється на засадах автономії та самоврядування, що ґрунтується на чинному законодавстві [4, с. 26].

Ускладнені обставини функціонування системи освіти в умовах воєнного стану вимагають нового підходу до управління.

Найглибша криза, яка є у освіті, – це криза управління цією сферою. Останнім часом керівників закладів освіти усе частіше ототожнюють із менеджерами. Концепція керівника – менеджера має утилітарний відтінок: які засоби та ресурси найкращі для досягнення визначеної мети розвитку закладу освіти. Фундатори менеджменту стверджують, що для того, щоб бути

менеджером, не потрібні ні геніальність, ані героїзм. Для цього треба тільки наполегливість, цілеспрямованість, працьовитість, розум, аналітичні здібності і, мабуть, найголовніше – толерантність і добра воля [7, с. 13].

На часі реформи у дошкільній освіті. Ми стали на шлях розбудови та забезпечення внутрішньої системи якості освіти, створення найкращого закладу в якому здійснюють освітні послуги орієнтовані на розвиток особистості кожного малюка закладу дошкільної освіти [3, с. 104].

Дошкільна освіта є невід’ємним складником та першим рівнем у системі безперервної освіти України, стартовою платформою особистісного розвитку дитини. Збройна агресія російської федерації проти України та запровадження воєнного стану в державі внесли значні корективи в діяльність дошкільної освіти.

Таким чином, робота закладів дошкільної освіти в умовах воєнного стану організовується залежно від конкретної ситуації та з урахуванням заходів і завдань, визначених військово-цивільною адміністрацією й засновником.

Освітній процес зазнав змін не лише в змісті й формах дошкільної освіти, а й в умовах організації з огляду на безпекову ситуацію. Найактуальнішими стають питання організації безпечного освітнього простору для перебування в закладі як здобувачів дошкільної освіти, так і персоналу закладу освіти, і в разі потреби – батьків вихованців [1, с. 91].

Одним із пріоритетних напрямів освітньої політики держави, зокрема у сфері дошкільної освіти, в умовах правового режиму воєнного стану є забезпечення права на доступ до освіти осіб з особливими освітніми потребами [5].

Ще одним ключовим чинником забезпечення стабільності та якості освітнього процесу в умовах воєнного стану є збереження кадрового потенціалу закладу дошкільної освіти.

Одним із важливих пріоритетів в діяльності закладів освіти є забезпечення психологічної стійкості учасників освітнього процесу, які страждають від

російської воєнної агресії. Сьогодні всі учасники освітнього процесу більш, ніж будь-коли раніше, потребують психологічної підтримки і допомоги [5].

Стратегічний план діяльності Міністерства освіти і науки України до 2027 року містить дев'ять пріоритетів міністерства, які охоплюють ключові сфери його роботи. Це – освіта дітей раннього та дошкільного віку, реформа «Нова українська школа», концепція позашкільної освіти, трансформація професійної освіти, якісна вища освіта, розвиток науки та інновацій, європейська інтеграція України у сферах освіти і науки, цифрова трансформація освіти і науки, підтримка та супровід осіб з особливими освітніми потребами [6, с. 49]. В основі документа – Візія майбутнього освіти і науки України та державні програмні документи, які визначають стратегії розвитку України та її інтеграції до Європейського Союзу.

Література:

1. Безпека освітнього простору закладів дошкільної освіти в умовах воєнного стану. URL: [file:///D:/Downloads/11%20\(1\).pdf](file:///D:/Downloads/11%20(1).pdf)
2. Вознюк Л., Доброгорський О. Особливості освітнього менеджменту в умовах воєнного стану. *Вісник Дніпровської академії неперервної освіти. Серія: Публічне управління та адміністрування*. 2022. № 1. С. 48-54. URL: <http://orcid.org/0000-0002-7963-9397> (дата зведення 11.09.2025).
3. Інноваційні процеси в дошкільній освіті: теорія, практика, перспективи: зб. наукових праць. / за заг. ред.: О.А. Сорочинської, О.С. Олійник. Житомир: ФОП Левковець, 2023. 243 с.
4. Котеньова О., Максименко М. Правове забезпечення ефективного управління закладом загальної середньої освіти в умовах воєнного стану. URL: <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2023-3-23-31> (дата звернення: 23.09.2025).
5. Про забезпечення психологічного супроводу учасників освітнього процесу в умовах воєнного стану в Україні. Лист МОН № 1/3737-22 від 29.03.2022 року. URL : https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/86164/ (дата звернення: 23.09.2025).
6. Система освіти України: проблеми воєнного стану та перспективи повоєнного розвитку / за ред. А. О. Литвинчука ; ДНУ «Інститут освітньої аналітики». Київ, 2024. 162 с. URL: chrome-extension://efaidnbmninnibpcapjpcglclefindmkaj/https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2025/08/monograph_lytvynchuk_2024_full.pdf (дата звернення: 23.09.2025).
7. Управління закладом освіти: Підручник для здобувачів другого рівня вищої освіти педагогічних університетів / С. Г. Немченко, В. В. Крижко, О. С. Боднар, В. В. Радул, О. М. Старокошко, Ю. І. Кондратенко. 2-е вид. перероб. і допов. Бердянськ: БДПУ, 2022. 506 с. URL: <chrome->

extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclclefindmkaj/https://eprints.zu.edu.ua/34103/1/%D0%A3%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BB%D1%96%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D0%B7%D0%B0%D0%BA%D0%BB%D0%B0%D0%B4%D0%BE%D0%BC%20%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B8_%D0%B1%D0%BB%D0%BE%D0%BA_2022_%D0%B4%D1%80%D1%83%D0%BA%20%281%29.pdf (дата звернення: 23.09.2025).

Гордієнко Д. А.,

*здобувачка (першого) бакалаврського
рівня вищої освіти факультету дошкільної освіти
Глухівського національного університету
імені Олександра Довженка
Науковий керівник – ст. викл. Барсуковська Г.П.*

ВИКОРИСТАННЯ ТЕЛЕБАЧЕННЯ ДЛЯ РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНОЇ СФЕРИ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Сучасне інформаційне суспільство визначає телебачення як один із найвпливовіших чинників соціалізації дитини. Для дітей старшого дошкільного віку воно стає не лише джерелом інформації, а й засобом емоційного досвіду, що сприяє формуванню уявлення про почуття, моральні норми та взаємини між людьми. Правильно підібраний телевізійний контент має потужний виховний потенціал, адже саме в цьому віці активно формується емоційна компетентність, здатність розпізнавати, розуміти та виражати власні почуття.

Однак неконтрольований перегляд телепередач може призвести до емоційного перевантаження, формування страхів чи емоційної відчуженості, тому актуальним є пошук ефективних психолого-педагогічних умов використання телебачення з освітньою та розвивальною метою.

Аналіз базується на науково-психологічних підходах до проблеми емоційного розвитку дітей та практичного впровадження телевізійного контенту у виховний процес. Визначено, що телебачення здатне розширювати

емоційний досвід дітей, збагачувати емоційний словник, формувати емпатію, навички саморегуляції, сприяти морально-етичному вихованню. Для повноцінної реалізації цього потенціалу необхідне створення відповідного психолого-педагогічного середовища.

Провідною умовою є відповідність телевізійного контенту віковим особливостям дитини. Програми для дошкільнят мають містити прості сюжети, чіткі образи, однозначні емоційні ситуації та доступні моральні посили. Організація спільного перегляду телевізійних програм дорослими та дітьми забезпечує емоційну підтримку, допомагає інтерпретувати складні емоційні ситуації, пояснити причинно-наслідкові зв'язки між вчинками персонажів та їхніми емоційними реакціями [5].

Проведення рефлексивних бесід після перегляду сприяє осмисленню емоційного досвіду, формуванню здатності аналізувати власні та чужі емоції, розвитку емоційного словника. Важливо спонукати дітей висловлювати свої почуття щодо сюжету, поведінки персонажів, моральних проблем у програмі. Необхідне дозування телевізійного контенту, адже надмірне споживання може призвести до емоційного перевантаження, притуплення емоційних реакцій та зниження чутливості до емоційних подій реального життя.

Формування критичного ставлення до телевізійного контенту дозволяє дітям розпізнавати маніпулятивні прийоми, відрізняти реалістичні емоційні ситуації від штучно драматизованих, розуміти умовність екранних образів. Ефективність впливу телебачення значно підвищується за умови інтеграції телевізійного досвіду в інші види діяльності – ігри, малюнки, драматизацію, творчі роботи. Створення збагаченого емоційного середовища передбачає організацію тематичних занять, використання різноманітних матеріалів, що дозволяють дитині проживати різні емоційні стани в безпечному середовищі.

Важливим є врахування індивідуальних особливостей емоційної сфери кожної дитини, адже деякі діти мають підвищену емоційну чутливість, інші демонструють емоційну стриманість. При виборі програм необхідно

забезпечити оптимальний рівень емоційної стимуляції без перезбудження чи травматизації. Формування емоційної грамотності через спеціально підібрані телепрограми, які пояснюють природу емоцій, механізми їх виникнення, прийоми регуляції, може слугувати ефективним інструментом розвитку емоційної сфери [5].

Оцінювання ефективності телевізійного контенту здійснювалося на прикладі популярних мультфільмів. Кожен із проаналізованих мультфільмів має унікальний внесок у емоційний розвиток дітей, пропонуючи багатий матеріал для формування емоційної сфери, виховання емпатії та засвоєння моральних цінностей.

«Думками навиворіт 2» представляє винятковий випадок, коли анімація стає практичним посібником з емоційної грамотності. Фільм детально показує перехід підлітка в нову емоційну фазу, появу складніших емоцій таких як сумнів, сором та заздрість. Мультфільм наочно пояснює дітям механізми функціонування емоцій, їхню роль та важливість як позитивних, так і негативних переживань. Прямо навчає розпізнавати та називати емоції, демонструє нормальність негативних переживань, показує, як емоції впливають на поведінку. Суттєво підвищує емоційний інтелект, допомагає дітям усвідомити та приймати всі свої емоції, розвиває навички самоаналізу та саморегуляції.

«Крижане серце» розгортає історію, насичену різноманітними емоційними лініями. Ельза переживає почуття ізоляції, провини та страху перед власною силою, а Анна демонструє непохитну віру в родинні зв'язки. Важливим виховним посланням стає ідея про те, що любов і прийняття здатні подолати внутрішні страхи. Через історію сестер діти засвоюють цінності емпатії, підтримки та готовності до самопожертви. Яскраво демонструє силу родинних зв'язків, навчає приймати себе такими, якими ми є. Допомагає дітям усвідомити, що не треба соромитися своїх особливостей, розвиває здатність до прощення та розуміння інших, формує цінність сімейних відносин.

«Ваяна 2» вирізняється потужною емоційною складовою, де головна героїня долає внутрішні сумніви та страхи. Її подорож є метафорою емоційного зростання, що супроводжується проявами відваги, рішучості та довіри. Ваяна демонструє подолання труднощів завдяки внутрішній силі, співпраці та духовній рівновазі. Музичний супровід та емоційно насичені діалоги допомагають дітям ідентифікувати себе з героїнею. Розвиває відвагу та рішучість, вчить долати страхи, демонструє цінність співпраці, показує конструктивні шляхи вирішення проблем, формує почуття відповідальності. Сприяє формуванню стійкості, вчить не здаватися перед труднощами та вірити у свої сили.

«Стихії» розкриває теми різноманітності характерів, толерантності та поваги до відмінностей. Взаємодія головних героїв навчає дітей вмінню чути іншу думку, визнавати власні помилки та приймати людей з різними темпераментами. Допомагає усвідомити, що емоції у різних людей можуть проявлятися по-різному. Виховує толерантність до відмінностей, демонструє важливість компромісу. Розвиває соціальну адаптивність, вчить налагоджувати стосунки з різними типами особистостей, формує розуміння, що відмінності можуть доповнювати одне одного.

«Енканто: Світ магії» порушує важливу тему цінності кожної особистості незалежно від наявності особливих талантів. Головна героїня Мірабель, не маючи магічного дару, демонструє найсильнішу емоційну здібність – вміння відчувати біль інших та об'єднувати родину. Мультфільм висвітлює внутрішні емоційні конфлікти, пов'язані з тиском очікувань та страхом бути недостатньо хорошим, пропонуючи важливі рішення: самоприйняття, відкритість та щирість у спілкуванні. Вчить цінувати себе незалежно від особливих здібностей, показує важливість відкритого обговорення проблем у родині, демонструє, що емоційний інтелект не менш важливий за інші таланти.

«Щенячий патруль», попри простоту сюжету, несе значне емоційно-виховне навантаження. Різноманітність характерів щенят-героїв демонструє

дітям моделі взаємодії в колективі. Мультсеріал виховує відповідальність, вміння підтримувати одне одного та не боятися просити про допомогу. Чітко розділяє добро і зло, демонструє командну роботу та взаємодопомогу, показує, як долати страхи з допомогою друзів. Особливо цінний для формування базових соціальних навичок, заохочує дітей до взаємодопомоги, розвиває емоційну впевненість та довіру до оточуючих.

«Клаус» розповідає емоційно глибоку історію трансформації егоїзму в доброту. Головний герой Джеспер проходить шлях від байдужості до щирого співчуття, що стає потужним прикладом для дітей. Демонструє, як людина може змінитися на краще, показує цінність безкорисливих вчинків, розвиває щедрість та емпатію. Формує глибоке розуміння емпатії, вчить цінувати не матеріальні подарунки, а увагу та турботу, розвиває усвідомлення того, як власні дії можуть змінювати емоційний стан інших людей.

«Рататуй» розвиває у дітей почуття мрійливості, натхнення та самоприйняття. Історія Ремі, щура з незвичними амбіціями, резонує з дітьми, які відчувають себе не такими, як усі. Емоційна подорож головного героя вчить наполегливості, важливості підтримки друзів та віри у власні сили перед лицем труднощів. Формує впевненість у своїх силах, розвиває емоційну стійкість перед критикою, вчить знаходити своє покликання та не боятися відрізнятись від інших.

Аналіз впливу популярних мультфільмів на емоційний розвиток дітей старшого дошкільного віку демонструє їх значний виховний потенціал. Сучасні анімаційні фільми виступають потужним інструментом формування емоційної сфери дитини, пропонуючи різноманітні моделі поведінки та емоційного реагування. Якісні мультфільми сприяють розвитку емоційних компетенцій: від базового розпізнавання емоцій до розуміння складних внутрішніх конфліктів та формування емпатії.

Використання телебачення в емоційному розвитку дітей є доцільним лише за умов педагогічно організованого процесу. Супровід та обговорення

переглянутого контенту дорослими перетворює перегляд мультфільмів на цінний інструмент емоційного виховання. Спільний перегляд, рефлексія, дозування контенту, формування критичного мислення та інтеграція емоційного досвіду в інші види діяльності забезпечують гармонійний розвиток почуттів дитини.

Телебачення має бути збалансованим з іншими видами діяльності, живим спілкуванням та безпосереднім емоційним досвідом. За умови правильної організації перегляду, критичного осмислення контенту та активного залучення дитини до рефлексії, телебачення може стати ефективним засобом збагачення емоційного світу дитини, розвитку емпатії та формування емоційного інтелекту, необхідного для успішної соціалізації особистості в сучасному світі.

Література:

1. Дуткевич Т. В. Дитяча психологія : навч. посіб. Київ : Центр учб. літ., 2012. 424 с.
2. Дуткевич Т. В. Дошкільна психологія : навч. посіб. Київ : Центр учб. літ., 2007. 392 с.
3. Кузьма І. Формування медіаграмотності дітей старшого дошкільного віку: теорія і технологія : монографія. Тернопіль, 2019. 188 с.
4. Медіакультура особистості: соціально-психологічний підхід : навч.-метод. посіб. / Н. Чепелева, О. Т. Баришполець, Л. А. Найдьонова, Г. В. Мироненко, О. Є. Голубева, В. В. Різун та ін. Київ : Міленіум, 2009. 440 с.
5. Семеняко Ю. Вікові особливості сприймання дітьми дошкільного віку медіа-продукції. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету*. 2018. № 1. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf (дата звернення: 26.09.2025).

Гришкова Є. А.,

*здобувачка (першого) бакалаврського
рівня вищої освіти факультету дошкільної освіти*

Глухівського національного університету

імені Олександра Довженка

Науковий керівник – ст. викл. Барсуковська Г. П.

УМОВИ ЕМОЦІЙНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ГРУПІ РОВЕСНИКІВ

Емоційне благополуччя дітей дошкільного віку в групі ровесників є головною умовою їхнього гармонійного особистісного розвитку, соціалізації та успішної підготовки до подальшого життя.

Доброзичлива атмосфера в групі відіграє надзвичайно важливу роль у формуванні емоційного благополуччя дітей дошкільного віку. О. Вовчик-Блакитна вважає, що така атмосфера є тим підґрунтям, на якому зростає впевненість дитини у собі, розвиваються здорові соціальні навички та формується позитивне сприйняття світу. У доброзичливій групі дитина відчуває себе захищеною, ровесники приймають її такою, якою вона є. Відсутність насмішок, критики та відчуження створює простір, де дитина не боїться проявляти себе, висловлювати свої думки та емоції, що сприяє зниженню рівня тривожності та страху [1]. Крім того, коли дитина відчуває підтримку товаришів, у неї зростає віра у власні сили. Успіхи, навіть невеликі, визнаються та цінуються групою, що позитивно впливає на формування здорової самооцінки. Відчуття приналежності до групи, відчуття підтримки та розуміння допомагають малюку легше справлятися з труднощами та негативними емоціями.

І. Литвиненко вважає, що перебування дитини в оточенні доброзичливих ровесників сприяє переживанню позитивних емоцій, таких як радість, задоволення та вдячність, які створюють загальний позитивний емоційний фон,

який позитивно впливає на психічне здоров'я. Отже, доброзичлива атмосфера в групі – одна з фундаментальних потреб для емоційного благополуччя дитини.

Друга умова – формування позитивних міжособистісних стосунків між дітьми. Позитивні міжособистісні стосунки в групі формують основу для соціального та емоційного розвитку, позитивно впливають на самооцінку дитини, дозволяють дитині легше справлятися зі стресом. З точки зору О. Кононко, взаємодія з друзями сприяє формуванню соціальних навичок у дитини, таких як спілкування, співпраця, компроміс, розв'язання конфліктів, що значно полегшує її адаптацію в різних соціальних ситуаціях. Т. Пономаренко нагадує, що у процесі спілкування з однолітками діти вчаться розуміти емоції інших, співпереживати та співчувати. А відчуття, що тебе люблять і цінують друзі, позитивно впливає на сприйняття себе. Отже, позитивні міжособистісні відносини забезпечують дитині емоційну підтримку, сприяють розвитку важливих соціальних навичок та формують позитивне ставлення до себе та світу.

Третя умова – доброзичливе, гуманне ставлення до ровесників. Т. Піроженко стверджує, що у доброзичливій атмосфері діти вчаться підтримувати один одного у важких ситуаціях та радіти успіхам своїх друзів. Вони починають розуміти важливість взаємодопомоги та співпраці. Спільні ігри, розмови та підтримка сприяють переживанню позитивних емоцій, що важливо для загального емоційного благополуччя. Гуманне ставлення однолітків до дитини підвищує її самооцінку та впевненість у собі. Спостерігаючи та відчуючи доброзичливе ставлення, дитина вчиться розуміти емоції інших, співчувати та співпереживати, що знижує конфліктність в колективі, формує навички толерантного спілкування [2].

Отже, доброзичливе та гуманне ставлення ровесників сприяє формуванню адекватної самооцінки, розвитку емпатії, створенню позитивного соціального середовища та зниженню рівня негативних емоцій.

Остання умова – підтримки з боку вихователя. Роль вихователя в емоційному благополуччі свого вихованця неоцінима. Вихователь, який заохочує зусилля дитини, хвалить її досягнення (навіть незначні), та підтримує

у невдачах, сприяє формуванню позитивної самооцінки та впевненості у власних силах. Дитина відчуває, що її цінують та вірять у її можливості, що позитивно впливає на відносини з ровесниками. Вихователь допомагає вихованцю розпізнавати, розуміти та виражати свої емоції, навчає його стратегій самозаспокоєння, розв'язувати конфлікти та адекватно реагувати на різні ситуації в колективі ровесників. Н. Максимів пише, що вихователь, який створює доброзичливу атмосферу в групі, допомагає дитині відчувати себе частиною колективу. Його увага до кожного вихованця, заохочення до спілкування та співпраці допомагають дітям задовольнити потреби, зменшити почуття самотності. Вихователь допомагає дитині налагодити стосунки з однолітками, вирішити конфлікти, розвинути соціальні навички, виступає посередником у складних ситуаціях, навчає дітей емпатії та взаєморозуміння [3]. Отже, уважний, чуйний та підтримуючий вихователь є ключовою фігурою у позитивному емоційному розвитку дитини.

Таким чином, створення та підтримка умов емоційного благополуччя дітей дошкільного віку в групі ровесників – необхідний аспект якісного освітнього процесу, розвитку емоційного інтелекту.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у вивченні особливостей співпраці вихователів з батьками вихованців в умовах війни.

Література:

1. Вовчик-Блакитна О. О. Емоційне благополуччя дитини - засіб і мета реабілітаційної роботи. URL: <https://ap.uu.edu.ua/article/462> (дата звернення 11.10.2025).
2. Піроженко Т. О., Гавриш Н.В., Соловйова Л.І. Діагностичне спостереження за поведінкою дитини з використанням казки. Перспективи та інновації науки. (Серія «Педагогіка», Серія «Психологія»). 2024. № 11(45). С. 1529–1543. URL: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-11\(45\)-1529-1543](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-11(45)-1529-1543) (дата звернення 11.10.2025).
3. Розвиток емоційної сфери дошкільників. URL: <https://vseosvita.ua/library/rozvitok-emocijnoi-sferi-doskilnikov-104461.html> (дата звернення 11.10.2025)

Громченко К. А.,

здобувачка другого (магістерського)

рівня вищої освіти Вінницького державного

педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц.,

доц. кафедри дошкільної освіти Шикиринська О. В.

КАЗКИ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ОСНОВ МОРАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Проблема формування моральної поведінки посідає провідне місце у сучасній дошкільній педагогіці, оскільки саме в дошкільному віці закладаються основи особистісної культури дитини [4, с. 103]. Моральна поведінка – це сукупність вчинків, дій і взаємин дитини, що відповідають прийнятим у суспільстві моральним нормам і цінностям (А. Богуш, О. Запорожець, В. Сухомлинський). Вона передбачає здатність розрізняти добро і зло, усвідомлювати мотиви своїх вчинків та їх наслідки для інших людей.

На думку В. Сухомлинського, моральна поведінка дитини ґрунтується не на примусі, а на внутрішньому моральному переконанні, яке формується через переживання, співчуття, наслідування позитивних прикладів і власний досвід добрих справ. Тобто, дитина поступово засвоює моральні норми не лише розумом, а й серцем [3, с. 224].

Молодший дошкільний вік (3-4 роки) – це період інтенсивного розвитку емоційної сфери, становлення перших уявлень про добро, справедливість, дружбу [2, с. 480]. Діти цього віку мислять образно, емоційно сприймають навколишній світ, тому їхня поведінка часто визначається почуттями, а не свідомими моральними переконаннями [2, с. 480].

Казка – це особливий вид художнього твору, який поєднує образність, емоційність і глибоку моральну змістовність. Вона не лише розважає дитину, а й формує її світогляд, почуття, цінності, моральні орієнтири [1, с. 264]. Психологи (Л. Виготський, О. Запорожець, Д. Ельконін) доводять, що казка сприяє розвитку уяви, мислення, мовлення та емоційної сфери дитини. Вона створює образну модель світу, у якій добро завжди перемагає зло, а справедливість і любов торжествують.

Казкові образи дають змогу дитині емоційно прожити певну ситуацію, ідентифікувати себе з позитивним героєм, усвідомити наслідки вчинків. Тому саме через казку дитина поступово засвоює моральні норми не у формі повчання, а через емоційне співпереживання.

Як писав В. Сухомлинський, «казка – це світ, у якому добро і зло борються за серце дитини». Саме через казку педагог має змогу торкнутися дитячої душі, виховати бажання чинити добро не зі страху, а з внутрішньої потреби [3, с. 224].

У роботі з казкою важливо не лише донести зміст, а й створити емоційне переживання, допомогти дитині усвідомити, чому герой учинив саме так, і які почуття він переживав [1, с. 264].

Ефективним прийомом є порівняння поведінки героїв, визначення, хто з них добрий, а хто – байдужий чи несправедливий. Через таке порівняння діти вчаться розрізняти морально правильні й неправильні вчинки.

Важливим є також залучення батьків до читання казок удома, обговорення моральних ситуацій, створення «сімейної казкової бібліотеки». Це забезпечує єдність виховних впливів сім'ї та дитячого садка.

Творчість Василя Сухомлинського – це справжня скарбниця духовності, гуманізму та любові до дитини. Казки педагога є невід'ємною частиною його педагогічної системи, у якій головне місце займає виховання серця – формування у дітей здатності співчувати, розрізняти добро і зло, нести відповідальність за свої вчинки.

Тематика казок В. Сухомлинського надзвичайно багата й різноманітна. У них відображено моральні, трудові, екологічні, естетичні та патріотичні мотиви.

Серед провідних тем можна виокремити:

- любов і повага до батьків, рідних, старших («Серце матері», «Мамин голос»);
- працьовитість, відповідальність, бережливе ставлення до природи («Ледача подушка», «Камінь і струмок»);
- доброта, щирість і чуйність у взаєминах («Гаряча квітка», «Соромно перед соловейком»);
- справедливість, чесність, совісність («Як Наталочка у лісі заблукала», «Найгарніша мама»);
- радість творення добра та співпереживання ближньому («Пшеничний колосок», «Добре слово») [3, с. 224].

Ідейно-моральний зміст казок полягає в тому, що кожна історія несе життєвий урок, який дитина може зрозуміти через прості ситуації, знайомі образи та емоційні переживання. Сухомлинський не моралізує – він виховує через почуття, через серце дитини, формуючи внутрішню потребу чинити правильно.

Можна навести приклад казки «Материнське серце»: у цій казці розкривається тема материнської любові та вдячності. Герой, який засмутив матір, усвідомлює свою провину, коли бачить, як боляче їй від його байдужості. Через цей сюжет дитина засвоює, що любов і турбота матері – безцінні, а вдячність і шана до батьків є важливою моральною нормою. Виховна ідея: справжня доброта починається з любові до матері. Моральний урок: не завдавати болю близьким, цінувати їхню любов.

Отже, моральне виховання дітей молодшого дошкільного віку є одним із провідних завдань сучасної дошкільної освіти, адже саме у цьому віці закладаються основи ціннісного ставлення до навколишнього світу, людей і

самого себе. Формування моральної поведінки відбувається через практичну діяльність дитини, наслідування позитивних зразків та емоційне переживання ситуацій добра і зла.

Казка є унікальним психолого-педагогічним засобом впливу на моральну свідомість і поведінку дитини. Її образність, емоційна насиченість, наявність чіткої межі між добром і злом, перемога позитивних героїв сприяють розвитку співпереживання, емпатії, почуття справедливості. Через казку дитина засвоює моральні норми не у вигляді абстрактних правил, а через живі приклади поведінки персонажів.

Казки Василя Сухомлинського мають надзвичайно високий виховний потенціал, і у вихованні моральних якостей дітей зокрема, адже в них відображено глибоке розуміння дитячої душі. Вони допомагають малюкам пізнавати такі моральні цінності, як любов, доброта, совість, відповідальність, щирість, турбота про інших.

Наприкінці варто зазначити, що ефективність виховного впливу казок Сухомлинського зростає за умов створення морально-емоційно сприятливого середовища у закладі дошкільної освіти, використання активних методів роботи – обговорення, інсценізацій, творчих завдань, малювання за мотивами казок, а також завдяки тісній співпраці педагога і батьків.

Література:

1. Богуш А. М., Беленька Г. В. Виховання особистості дитини дошкільного віку: навч.-метод. посіб. 2020. С. 264
2. Гончаренко С. У. Педагогіка: підручник. 2019. С. 480.
3. Сухомлинський В. О. Казки школи під голубим небом. 2018. С. 224.
4. Шикиринська О., Петришина Т. Особливості науково-методичного забезпечення у закладах дошкільної освіти. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: збірник наукових праць*. 2023. Вінниця : ТОВ «Друк плюс». Випуск 69. С. 100–107.

Довгань Н. В.,

студентка кафедри дошкільної та спеціальної освіти

Черкаського національного університету

імені Богдана Хмельницького

Науковий керівник – д-р філософії, ст. викл. Панченко О.О.

ФОРМУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Дошкільний вік, що охоплює період від 3 до 6 (7) років, є ключовим етапом у формуванні особистості та становленні вищих психічних функцій. Згідно з періодизацією психічного розвитку, гра визначена як провідна діяльність цього вікового періоду. Вона слугує фундаментальним механізмом комплексного розвитку когнітивної сфери, забезпечуючи формування таких критичних функцій, як увага, пам'ять, творча уява та мислення, а також розвиток дрібної моторики. Ефективна реалізація ігрової діяльності є необхідною умовою для досягнення психологічної готовності до систематичного шкільного навчання.

Дослідницька компетентність є інтегративною якістю особистості, яка виходить за межі простої сукупності знань і вмінь. Вона характеризується здатністю до адаптації в умовах невизначеності, формуванням системного розуміння причинно-наслідкових зв'язків між об'єктами та явищами, а також розвитком уміння висувати, обґрунтовувати та емпірично верифікувати гіпотези. На рівні дошкільної освіти розвиток цієї компетентності є критично важливим предиктором успішного входження дитини в освітню діяльність та подальшого розвитку її критичного мислення.

Пошуково-дослідницька активність – це природна форма розвитку мислення, а не окремий вид діяльності. Ця сфера пронизує всі сфери життя дитини. Дана активність проявляється під час прогулянок, в побуті також у

сюжетно-рольовій грі, спілкуванні з оточуючими. Завдяки пошуково-дослідницької компетентності відбувається поступове формування системного бачення навколишнього світу.

Важливим аспектом дослідницької активності є використання дослідів у навчальній діяльності.

Дослід як метод пізнання має багато спільного зі спостереженням, адже в обох випадках діти отримують знання через безпосереднє сприйняття явищ і об'єктів навколишнього світу. Водночас дослід відрізняється більшою активністю дитини, необхідністю робити припущення, перевіряти їх і самостійно доходити висновків.

Перший етап – підготовчий. Його мета – з'ясувати рівень попередніх знань дітей про певні об'єкти або природні явища, викликати пізнавальний інтерес і створити емоційно позитивну атмосферу. Вихователь стимулює мислення вихованців за допомогою запитань, короткої розповіді, демонстрацій або створення проблемно-ігрових ситуацій. Наприклад, перед початком досліду з повітрям педагог може звернутися до дітей із запитанням: *«Як ви думаєте, яка повітряна кулька важча — порожня чи наповнена повітрям?»*. Такі прийоми спонукають дітей до роздумів і формують мотивацію до дослідження.

Другий етап – висунення припущень і постановка досліду. На цьому етапі діти разом із вихователем формулюють гіпотези. Якщо вихованці мають достатній досвід, вони роблять припущення самостійно; якщо ж ні – педагог допомагає, спрямовуючи їхні думки. Наприклад: *«Наповнена повітрям кулька, напевно, важча, адже повітря теж має вагу»*. Далі відбувається безпосередня постановка досліду. Важливо забезпечити «чистоту експерименту»: перевірити, щоб усі умови були однаковими, і лише тоді підтверджувати або спростовувати припущення.

Третій етап – проведення досліду та спільне обговорення. Діти разом із педагогом виконують усі необхідні дії: порівнюють об'єкти, здійснюють вимірювання, спостерігають зміни, фіксують результати. У наведеному

прикладі слід спочатку переконатися, що обидві кульки однакові за формою, кольором і розміром, після чого зважити їх на терезах. Потім одну кульку наповнюють повітрям і проводять повторне зважування. Отримані результати діти аналізують, висловлюючи власні думки та спостереження.

Четвертий етап – узагальнення результатів. Завершальний етап передбачає обговорення результатів досліду, формулювання висновків і узагальнення здобутих знань. Вихователь допомагає дітям усвідомити, чому саме відбулися ті чи інші зміни, підводить їх до розуміння закономірностей природи. Наприклад: *«Отже, ми з'ясували, що повітря має вагу, хоча його не видно, і тому кулька з повітрям стала важчою»*. Таким чином, дослід сприяє не лише розвитку пізнавального інтересу, а й формуванню у дітей елементарних навичок наукового мислення: спостерігати, порівнювати, робити припущення, перевіряти їх і логічно обґрунтовувати висновки.

Таким чином, інтеграція та формування дослідницької діяльності (або дослідницької компетентності) у дошкільному дитинстві є провідним чинником (або потужним каталізатором) когнітивного розвитку дитини. Вона є однією з ключових інтегративних якостей, що визначають рівень психічного та особистісного розвитку дошкільника на етапі завершення періоду [2, с.7].

Література :

1. Іванова М. Пошуково-дослідницька діяльність як засіб стимулювання пізнавальної діяльності дітей. *Педагогічна Житомирщина*. 2023. № 1. URL: https://imso.zippo.net.ua/wp-content/uploads/2023/03/6_Ivanova.pdf (дата звернення: 25.10.2025).
2. Король Г. Формування дослідницької компетентності дошкільників в ігровій діяльності. URL: <https://epub.chnpu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/9959/1/Король%20Г.С.%20Формування%20дослідницької%20компетентності.pdf> (дата звернення: 25.10.2025).

*Довгейко Л. Ю.,
здобувачка другого (магістерського)
рівня вищої освіти факультету дошкільної освіти
Глухівського національного педагогічного
університету імені Олександра Довженка
Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. Куліш І. Д.*

ХУДОЖНЬО-ТВОРЧИЙ ПОТЕНЦІАЛ ТІСТОПЛАСТИКИ У РОЗВИТКУ ЕСТЕТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДОШКІЛЬНИКІВ

У сучасних умовах розвитку українського суспільства особливої ваги набуває проблема формування гармонійної, духовно багатой та естетично розвиненої особистості з раннього дитинства. Дошкільний вік вважається сенситивним періодом для становлення художньо-творчого потенціалу дитини, адже саме в цей час закладаються основи емоційно-ціннісного ставлення до світу, здатність відчувати красу та виражати її у власній творчості. Естетична компетентність як інтегративна якість охоплює уміння сприймати, розуміти й оцінювати прекрасне в навколишньому середовищі та мистецтві, а також створювати естетично значущі продукти у процесі різних видів діяльності.

В національній системі дошкільної освіти естетичне виховання розглядається як невід'ємна складова гармонійного розвитку особистості. Нормативні документи, зокрема Базовий компонент дошкільної освіти [1], визначає його не як факультативний елемент, а як важливий напрям, що забезпечує формування у дітей уміння цінувати красу, розуміти її прояви та творити прекрасне у власній діяльності.

Проблема формування естетичної компетентності дітей старшого дошкільного віку посідає чільне місце у працях як класиків української педагогічної думки, так і сучасних науковців. Так, К. Ушинський підкреслював необхідність виховання у дітей здатності сприймати й розуміти красу, вбачаючи у цьому важливу передумову духовного становлення особистості [4].

В. Сухомлинський наголошував на тісному взаємозв'язку естетичного й морального виховання, називаючи його «школою добрих почуттів», що формує вміння співпереживати та цінувати прекрасне у людях і природі [4].

Серед сучасних українських педагогів питання естетичного розвитку дошкільників ґрунтовно досліджують Л. Масол, О. Савченко, Л. Коваль, Т. Поніманська, Г. Шевченко. У їхніх працях естетичне виховання постає як інтегрований процес, що поєднує мистецький, емоційно-чуттєвий і пізнавальний компоненти. Важливий внесок у розкриття можливостей образотворчого мистецтва та музики як провідних засобів формування естетичної культури дошкільників зробили М. Кияновська та Н. Лисенко.

Проблему міжпредметної інтеграції в естетичному вихованні досліджують О. Дем'янюк, Н. Миропольська, Л. Петриченко. На їхню думку, естетичний розвиток дитини має здійснюватися не лише на спеціально організованих заняттях, а й у повсякденному житті – під час гри, прогулянок, спілкування та безпосереднього контакту з природою. Вагоме значення при цьому відводиться залученню дітей до народного мистецтва, що виступає потужним джерелом формування національної ідентичності та естетичного світогляду (Л. Оршанський, І. Руденко).

На думку К. Мнишенко поняття *«естетична компетентність»* розглядається як інтегративна якість, що охоплює систему знань, умінь і навичок, а також емоційно-ціннісних орієнтацій, необхідних для адекватного сприйняття, розуміння, оцінювання і створення естетичних цінностей [3]. У дітей старшого дошкільного віку ця компетентність виявляється у здатності емоційно відгукуватися на явища навколишнього світу та мистецтва, вміннях інтерпретувати побачене, у прагненні до художнього самовираження через різні види творчої діяльності. Дієвим засобом формування естетичної компетентності є ліплення.

Дослідженням особливостей дитячого ліплення займалися такі вчені як І. Біла, О. Котелянець та ін.; питання розвитку дитячої творчості у ліпленні (О. Дьяченко та ін.); формуванню естетичного ставлення до скульптури

(Л. Калуська та ін.), сенсорному розвитку в ліпленні (К. Холодна ін.); навчання прийомам ліплення (О. Котелянець, О. Цибуля, Л. Янцур та ін.) [2].

Ліплення є захоплюючим та приємним заняттям як для дітей, так і для дорослих, проте саме для малюків воно має особливу цінність та привабливість. Дослідники (О. Листопад, О. Поліщук, та ін.) стверджують, що ліплення у період дошкільного дитинства є активним художньо-творчим початком, носієм та показником якого є виразний художній образ, що дитяче ліплення є ефективним засобом у розвитку дитини. Плюси використання ліплення як засобу розвитку творчих здібностей дошкільників визнаються науковцями.

Значне місце серед засобів розвитку естетичної компетентності займають художньо-практичні види діяльності, зокрема тістопластика. Цей вид мистецької творчості поєднує у собі елементи народного ремесла, декоративного мистецтва та ігрової діяльності, що робить його надзвичайно привабливим і доступним для дітей дошкільного віку. Завдяки пластичним властивостям матеріалу діти мають можливість експериментувати з формою, фактурою, кольором, створювати як реалістичні, так і фантазійні образи, що стимулює розвиток уяви, образного мислення й художнього смаку.

Тістопластика є ефективним засобом художньо-естетичного розвитку дітей старшого дошкільного віку, що поєднує в собі навчальну, розвивальну та виховну функції. Завдяки доступності матеріалу, різноманітності художніх прийомів і можливості інтегрувати образотворчу діяльність із традиціями народного мистецтва тістопластика сприяє формуванню естетичної компетентності, розвиває творчі здібності, уяву, дрібну моторику, посидючість і терпіння дітей. Вона виступає не лише видом мистецької діяльності, а й важливим чинником становлення духовно багатой, культурно орієнтованої особистості дошкільника.

Подальшого вивчення потребують методичні аспекти організації занять із тістопластики у різних вікових групах дошкільників, питання інтеграції цього виду діяльності з іншими мистецькими практиками (музика, театр, образотворче мистецтво), а також розробка критеріїв та індикаторів оцінювання рівня сформованості естетичної компетентності. Перспективним напрямом

наукового пошуку є дослідження впливу тістопластики на розвиток емоційно-ціннісної сфери дитини, формування національної ідентичності та залучення педагогів і батьків до спільної творчості як засобу гармонізації виховного процесу.

Література:

1. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція)
URL: https://mon.gov.ua/staticobjects/mon/sites/1/rizne/2021/12.01/Pro_povu_redakt_siyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf (дата звернення: 11.09.2025).
2. Борщ Р.М. Радість творчості: програма художньо-естетичного розвитку дітей раннього та дошкільного віку. Тернопіль: Мандрівець, 2013. 72 с.
3. Мнишенко, К. В. Особливості естетичного виховання дітей у процесі ознайомлення з народною творчістю. Розвиток освіти і науки: проблеми, теорія, досвід і перспективи: матер. II заоч. Всеукр. наук.-практ. конф. 2021. С. 77–79.
4. Система естетичного виховання в дитячому садку. К. : Радянська школа, 1977. 256 с.

Древенчук Ю.І.,

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти

Вінницького державного педагогічного університету

імені Михайла Коцюбинського

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. Старовойт Л.В.

ЛІПЛЕННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ТВОРЧОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Дошкільний вік є одним із найважливіших періодів у розвитку особистості дитини. У цей час активно формуються когнітивні, емоційні, соціальні та творчі здібності, що створює основу для подальшого навчання та соціалізації. Значну роль у цьому процесі відіграє художньо-продуктивна діяльність, серед якої ліплення посідає особливе місце. Ліплення як вид образотворчої діяльності передбачає створення об'ємних форм із пластичних матеріалів, таких як пластилін, глина, солоне тісто тощо. Саме завдяки своїй доступності та

багатофункціональності воно стає ефективним засобом розвитку творчих здібностей та самовираження дітей старшого дошкільного віку.

Творча самореалізація дитини в дошкільному віці проявляється через здатність обирати форми вираження емоцій, втілювати власні ідеї у творчій діяльності. Ліплення створює унікальні умови для розвитку цих процесів, оскільки дозволяє дитині одночасно експериментувати з формою, кольором та текстурою, розвиває уяву і просторове мислення, а також формує естетичне сприйняття дійсності.

Психологічні особливості дітей старшого дошкільного віку свідчать, що в цей період у дитини активно розвиваються уява, творче мислення, дрібна моторика та емоційна сфера. Уява дозволяє створювати внутрішні образи, які діти втілюють у процесі ліплення, що сприяє формуванню креативного підходу до вирішення завдань. Водночас робота з пластичними матеріалами безпосередньо впливає на розвиток дрібної моторики, що, як показано в дослідженнях українських педагогів, є тісно пов'язано з розвитком мовлення та когнітивних функцій. Н. Л. Тодосієнко підкреслює, що розвиток творчого потенціалу дошкільника передбачає створення відповідних умов та активізацію дитини через діяльність [3].

Ліплення розвиває творчі здібності дитини, оскільки надає можливість вільного художнього самовираження. Діти мають змогу самостійно обирати тему, матеріали та способи виконання, що стимулює індивідуальність і креативність. Водночас цей вид діяльності сприяє розвитку просторового мислення, оскільки створення об'ємних форм вимагає уяви, порівняння розмірів і пропорцій, а також уявного прогнозування результату роботи. Крім того, ліплення стимулює пізнавальну активність, адже дитина досліджує властивості матеріалу, експериментує з його пластичністю, кольором та текстурою. Важливим є й естетичний аспект, який розвиває відчуття гармонії та краси, виховує естетичний смак і формує художні уподобання. Л. В. Старовойт, Л. М. Ліхіцька підкреслюють, що ліплення, як один із видів

декоративно-ужиткового мистецтва, є ефективним засобом всебічного розвитку художньо-творчих здібностей дошкільників [2].

В освітній практиці використовуються різні форми організації ліплення. Вільне ліплення надає дитині повну свободу у виборі матеріалу та форм, що дозволяє максимально проявити індивідуальні творчі здібності. Тематичне ліплення, виконане за конкретною темою, сприяє розширенню кругозору дитини та формуванню системного мислення. Сюжетно-рольове ліплення інтегрується з театралізованою діяльністю, коли створені фігури стають персонажами ігор або казок, що підсилює емоційне занурення та мотивує до творчості. Ігрове ліплення, яке включає завдання з елементами гри, змагання чи конкурсів, стимулює інтерес до процесу [1]. Різні форми організації ліплення в освітній практиці сприяють всебічному розвитку дошкільників, стимулюючи їхні творчі здібності, формування системного мислення, емоційне занурення та мотивацію до активної художньо-творчої діяльності.

Роль вихователя у процесі ліплення є визначальною для ефективної творчої самореалізації, він створює мотиваційне середовище, стимулює інтерес до матеріалу і процесу, підтримує ініціативу та експериментування дітей. Через інструктивну підтримку вихователь забезпечує доступну інформацію про техніки ліплення, способи об'єднання елементів та можливості комбінування матеріалів. Позитивна реакція на результати творчої діяльності дітей сприяє підвищенню самооцінки та формуванню впевненості у власних творчих можливостях. Індивідуалізація завдань дозволяє враховувати інтереси, здібності та рівень розвитку кожної дитини, що робить процес ліплення максимально ефективним для розвитку творчої самореалізації [4].

Ліплення впливає не лише на розвиток творчих здібностей, а й на формування емоційної та когнітивної сфер дитини. Воно допомагає дитині передавати власні емоції, розвиває мотивацію до нових творчих досягнень і сприяє формуванню соціальних навичок через взаємодію з однолітками.

Ліплення інтегрує сенсорні, моторні, когнітивні, емоційні та соціальні аспекти формування особистості.

Таким чином, ліплення є ефективним інструментом для розвитку творчої самореалізації дітей старшого дошкільного віку. Воно поєднує в собі можливості для вільного художнього самовираження, розвитку просторового мислення, сенсорних та моторних навичок, емоційної компетентності і соціальної взаємодії. Застосування індивідуального підходу, використання різноманітних матеріалів та інтеграція ліплення з іншими видами діяльності створюють умови для всебічного розвитку дитини, формування навичок креативного мислення та здатності до самовираження, що є ключовими аспектами становлення особистості в старшому дошкільному віці.

Література:

1. Старовойт Л.В. Художньо-естетичне виховання дошкільників засобами ліплення. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія*. Вип. 43, 2015. С. 131–135.
2. Старовойт Л.В., Ліхницька Л.М. Розвиток художньо-творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку засобами декоративно-ужиткового мистецтва. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. Випуск 64., 2022. С.147–160.
3. Тодосієнко Н. Розвиток творчого самовираження дітей дошкільного віку засобами зображувальної діяльності. *Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти : зб. мат-лів VIII Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції*. Вип.13, 2024. С. 395–396.
4. Brovchak L., Starovoit L., Likhitska L., Todosiyyenko N., Yakymenko Y. Influence of art on the creative development of children. *Scientific Herald of Uzhhorod University*. Issue 55, 2024. P.529–535.

Єрмакова О. А.,

студентка кафедри дошкільної освіти

Черкаського національного університету

імені Богдана Хмельницького

Науковий керівник – д-р пед. наук, проф. Ніколаєску І. О.

ЗМІСТОВЕ НАПОВНЕННЯ МУЗИКОТЕРАПЕВТИЧНИХ ЗАНЯТЬ, СПРЯМОВАНИХ НА КОРЕКЦІЮ ТА РОЗВИТОК ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ

У сучасних умовах реформування системи освіти України особливої актуальності набуває проблема забезпечення якісної інклюзивної освіти, що передбачає створення сприятливого середовища для розвитку кожної дитини, зокрема з особливими освітніми потребами. Одним із ефективних напрямів психолого-педагогічної підтримки таких дітей є музикотерапія – метод, що поєднує мистецтво, емоційний вплив музики та педагогічні технології з метою корекції, розвитку та соціалізації особистості.

Зауважимо, що проблему музикотерапії в інклюзивному освітньому середовищі в цілому і закладів дошкільної освіти зокрема досліджували як українські, так і зарубіжні науковці. Наприклад, Н. Квітка обґрунтовує музикотерапію як варіативну складову освітнього процесу, що мобілізує інтелектуальні, емоційні, рухові та мовленнєві функції дітей з порушеннями розвитку. У її працях акцентується на інтеграції музичних методів у корекційно-розвивальну роботу. Дослідниця наголошує на ефективності використання музики як засобу зниження тривожності, покращення соціальної взаємодії та розвитку емоційного інтелекту у дітей дошкільного віку [1]. Науковці В. Кошель, М. Новик у навчально-методичному посібнику «Музикотерапія в роботі з дітьми дошкільного віку» пропонують структуровану систему занять, адаптовану до інклюзивного середовища. Вони

розробили зразки конспектів, що включають ритмопластику, вокалотерапію, музично-рухові ігри [3]. У власних наукових розвідках педагог-практик О. Кондратюк [2] досліджує вплив музикотерапії на розвиток мовлення дітей із затримкою психічного розвитку. Вона доводить ефективність використання музичних імпровізацій, пісень і ритмічних вправ для стимуляції мовленнєвої активності. Нам імпонують наукові дослідження Н. Цюлюпи, О. Заходякіна та інших [4], які розглядають музикотерапію як складову інклюзивної педагогіки, акцентуючи на її значенні для формування позитивного емоційного клімату в дитячому колективі.

Отже, наукові напрацювання вище зазначених дослідників обґрунтовують музикотерапію як ефективний засіб корекції, розвитку та соціалізації дітей з особливими освітніми потребами. Завдяки цим дослідженням педагогічна практика збагачується методичними рекомендаціями, адаптованими програмами та інноваційними формами роботи, що сприяють створенню емоційно безпечного, розвивального середовища для кожної дитини.

Змістове наповнення музикотерапевтичних занять у дошкільному віці має бути науково обґрунтованим, структурованим і адаптованим до індивідуальних потреб дітей, що навчаються в умовах інклюзії. Музикотерапевтичні заняття в інклюзивному освітньому середовищі виконують низку важливих функцій: корекційну, розвивальну, комунікативну, емоційно-релаксаційну та соціалізуючу. Їх зміст має відповідати віковим особливостям дошкільників, рівню їхнього психофізичного розвитку, а також типу порушень (мовленнєвих, емоційно-вольових, сенсорних, інтелектуальних тощо). Основу змістового наповнення занять становлять музичні твори, вправи, ігри та імпровізації, які сприяють розвитку слухового сприймання, ритмічних відчуттів, моторики, мовлення, емоційної сфери та навичок взаємодії.

Зазначимо, що до основних компонентів змісту музикотерапевтичних занять належать: вступна частина, що включає ритуал привітання, налаштування на заняття, створення позитивного емоційного фону; основна

частина, яка передбачає виконання музичних вправ, спів, ритмічні рухи, інструментальні імпровізації, слухання музики, музично-рухові ігри; завершальна частина, що спрямована на релаксацію, підбиття підсумків, прощання. Важливо, щоб кожен етап заняття мав чітку мету, відповідав індивідуальним можливостям дітей та забезпечував поступовий перехід від простого до складного.

Особливу увагу слід приділяти добору музичного матеріалу. Він має бути емоційно насиченим, доступним для сприймання, різноманітним за жанрами, темпом, динамікою та характером. Доцільно використовувати народні пісні, класичні твори, дитячі пісеньки, звуки природи, інструментальні композиції. Важливим є також використання музичних інструментів (металофони, барабани, маракаси, трикутники тощо), які сприяють розвитку дрібної моторики, координації рухів, концентрації уваги та емоційної виразності.

У контексті інклюзивного навчання музикотерапевтичні заняття мають бути гнучкими, варіативними та індивідуалізованими. Педагог повинен враховувати особливості кожної дитини, її потреби, інтереси, рівень розвитку та психоемоційний стан. Застосування диференційованого підходу, використання візуальних, тактильних, слухових підказок, підтримка невербальної комунікації сприяють залученню всіх дітей до активної участі на заняттях. Важливим є також створення безпечного, доброзичливого середовища, що стимулює самовираження, знижує тривожність і сприяє формуванню позитивного образу «Я».

Власний педагогічний досвід засвідчує, що зміст музикотерапевтичних занять має бути адаптованим відповідно до індивідуальних особливостей та характеру порушень розвитку кожної дитини, що забезпечує максимально ефективне використання терапевтичного потенціалу музики. Для дітей із мовленнєвими порушеннями доцільним є застосування спеціалізованих вправ, таких як «Музична артикуляційна гімнастика», «Музичне ехо» та ігрова діяльність «Співаємо склади». Зокрема, вправа «Музичне ехо» дозволяє

продемонструвати високу результативність у корекційно-розвивальній роботі, оскільки спрямована на активізацію слухової уваги, розвиток фонематичного сприймання, пам'яті та імітаційних навичок – ключових компонентів формування мовлення. У процесі виконання вправи педагог (музичний керівник або вихователь) відтворює короткі музичні фрагменти – ритмічні малюнки на ударних інструментах, прості мелодійні фрази на фортепіано або вокальні звуки типу «ля-ля-ля», «ту-ту-ту». Дитина, у свою чергу, повторює ці фрагменти, імітуючи їх «ехом». З часом рівень складності музичних елементів поступово зростає. Для підтримки процесу сприймання та відтворення можна використати візуальні картки, що позначають окремі звуки або ритми, а також фізична підтримка – наприклад, педагог плескає в долоні з ритмом «та-та-ті-ті», який дитина повторює, або співає фрагмент народної пісні «Ой, люлі-люлі, котку», що дитина намагається відтворити. Для дітей із затримкою психічного розвитку (ЗПР) ефективними є музично-ігрові методи, зокрема гра «Знайди інструмент за звуком», вправа «Ритмічні доріжки» та творча діяльність «Музична розповідь». Ці форми роботи сприяють розвитку слухового сприймання, уваги, уяви, емоційної виразності та навичок комунікації, що є важливими складовими загального психічного розвитку дошкільників.

Ефективність музикотерапевтичних занять у корекційно-розвивальній роботі з дітьми дошкільного віку підтверджується численними дослідженнями. Встановлено, що регулярне залучення дітей до музичної діяльності сприяє покращенню мовленнєвого розвитку, зниженню рівня агресивності, підвищенню самооцінки, розвитку емпатії та соціальних навичок. Особливо позитивно музикотерапія впливає на дітей із розладами аутистичного спектра, затримкою психічного розвитку, порушеннями мовлення та емоційно-вольової сфери.

Таким чином, змістове наповнення музикотерапевтичних занять у системі інклюзивної дошкільної освіти має ґрунтуватися на принципах гуманізму, індивідуалізації, інтеграції та розвитку. Комплексний підхід, що поєднує

музичну діяльність із корекційними методами, дозволяє ефективно впливати на різні аспекти розвитку дитини, сприяє її гармонійному становленню та успішній соціалізації. Подальші наукові дослідження у цьому напрямі мають бути спрямовані на розробку типових програм, методичних рекомендацій та інструментарію для практичного використання музикотерапії в інклюзивних закладах дошкільної освіти.

Література:

1. Квітка Н. О. Музична терапія у роботі з дітьми в інклюзивному середовищі. URL : <https://surl.lt/wtbjfl> (дата звернення: 20.09.2025).
2. Кондратюк О. Використання музикотерапії у роботі з дітьми із затримкою психічного розвитку. URL : <https://naurok.com.ua/prezentaciya-vikoristannya-muzikoterapi-u-roboti-z-ditmi-iz-zatrimkoyu-psihichnogo-rozvitku-zpr-112685.html> (дата звернення: 25.10.2025).
3. Кошель В.М., Новик М.В. Використання музикотерапії в умовах освітнього процесу закладів дошкільної освіти: навчально-методичний посібник для студентів спеціальності «Дошкільна освіта», методистів, вихователів закладів дошкільної освіти, музичних керівників та батьків дітей дошкільного віку. Чернігів: ФОП Баликіна О.В., 2020. 84 с.
4. Цюлюпа Н., Заходякін О., Рижук А. Музикотерапія в системі корекційно-розвивальної роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в закладах дошкільної освіти. URL : <http://npd.roippo.org.ua/index.php/NPD/article/view/566/504> (дата звернення: 25.10.2025).

Єрошко Г. М.,

здобувачка другого (магістерського)

рівня вищої освіти факультету дошкільної освіти

Глухівського національного педагогічного університету

імені Олександра Довженка

Науковий керівник – д-р пед. наук, проф. Загородня Л.П.

ХАРАКТЕРИСТИКА МЕТОДІВ ДІАГНОСТИКИ РІВНІВ СФОРМОВАНOSTІ SOFT SKILLS У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У сучасних умовах освітньої діяльності діагностика soft skills у дітей дошкільного віку набуває принципового значення, оскільки саме м'які навички

визначають ефективність соціалізації, адаптаційні можливості до умов шкільного навчання та формування ключових особистісних характеристик дитини. У цьому контексті розроблення, наукове обґрунтування та впровадження валідних методів оцінювання рівня сформованості soft skills виступають одним із пріоритетних завдань сучасної дошкільної педагогіки.

Відповідно до положень Базового компонента дошкільної освіти України, серед провідних цілей дошкільної освіти вирізняється формування ключових компетентностей дітей, серед яких особливе значення має розвиток soft skills [1].

Метою статті є представити коротку характеристику основних методів діагностики сформованості soft skills у дітей дошкільного віку.

Soft skills – це «м'які» навички, до яких відносяться комунікація, критичне мислення, вміння керувати людьми та проектами, вирішення проблем, прийняття рішень, емоційний інтелект, емпатія, саморефлексія тощо [3].

За класифікацією С. Беляєва основними компонентами soft skills є три групи компетентностей: комунікативні навички, особистісний розвиток, управлінські навички [2].

Діагностика рівнів сформованості soft skills у дітей дошкільного віку має враховувати вікові особливості розвитку, провідну діяльність (гру) та природне спостереження за поведінкою вихованців у ситуаціях соціальної взаємодії. Тому в сучасній педагогічній практиці пріоритет надається ігровим, наочним (спостереження) та інтерактивним методам, які дозволяють оцінити прояви м'яких навичок у звичному для дітей середовищі.

Одним із провідних діагностичних методів є педагогічне спостереження – систематичне фіксування поведінкових проявів вихованців, що свідчать про рівень розвитку їхніх комунікативних, емоційних та соціальних навичок. Спостереження може проводитись у процесі вільної гри, спільних занять, сюжетно-рольових або творчих ситуацій. При цьому педагог звертає увагу на такі показники: уміння домовлятися, висловлювати думки, реагувати на

пропозиції однолітків, дотримуватися правил гри, виявляти ініціативу чи емпатію.

Другим важливим методом є діагностична гра, яка поєднує елементи дослідження й педагогічного впливу. У процесі гри діти потрапляють у змодельовані соціальні ситуації – співпраця, суперництво, необхідність прийняття рішення, допомоги іншому тощо. За характером поведінки, реакціями, здатністю до взаємодії педагог визначає рівень сформованості окремих компонентів soft skills.

Широко застосовується також метод аналізу продуктів діяльності дитини – малюнків, аплікацій, конструкторських моделей, колективних творчих робіт. У цих продуктах відображається не лише рівень креативності, а й уміння планувати дії, співпрацювати, завершувати справу.

Допоміжними методами є бесіди з дитиною та опитування батьків і вихователів, які дозволяють отримати додаткову інформацію про прояви soft skills у різних контекстах (удома, в дитсадку, серед однолітків). Такі дані допомагають комплексно оцінити розвиток соціально-емоційної компетентності.

Для узагальнення результатів використовуються критеріально-рівневі моделі, що передбачають визначення високого, середнього та низького рівнів сформованості soft skills за конкретними критеріями: комунікативна активність, емоційна саморегуляція, здатність до співпраці, прояв ініціативи. Кожен рівень описується якісними характеристиками поведінки дитини.

Сучасні дослідники також пропонують комплексний підхід до діагностики, який поєднує педагогічні, психологічні та ігрові методики. Наприклад, застосування соціометричних і проєктивних ігор, коротких тестових завдань у формі історій або малюнків, що допомагають виявити емоційні реакції, рівень емпатії, готовність до співпраці.

Отже, якісна діагностика сформованості soft skills у дітей дошкільного віку ґрунтується на коректному доборі методів, а саме: природному спостереженні,

ігрових формах і багатоканальному зборі інформації. Її результати дають змогу не лише оцінити рівень сформованості м'яких навичок, а й визначити напрями подальшої педагогічної підтримки, спрямованої на розвиток соціальної компетентності, емоційного інтелекту та здатності вихованців до успішної взаємодії у колективі.

Література:

1. Базовий компонент дошкільної освіти. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovocho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf (дата звернення: 20.10.2025).
2. Беляєв С. Б., Ільїна О. О. Формування soft skills у майбутніх учителів Нової української школи. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2021. № 79, Т. 1. С. 13–24. URL:10.32840/1992-5786.2021.79.1.2 (дата звернення: 20.10.2025).
3. Що таке Soft skills та як їх прокачати у дитини. URL: <https://goiteens.com/blog/soft-skills-dlya-ditey/> (дата звернення: 20.10.2025).

Загородній І. М.,

здобувач освітньо-наукового ступеня «Доктор філософії»

Глухівського національного педагогічного університету

імені Олександра Довженка

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. Данильченко І.Г.

ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНИХ НАВИЧОК У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ПРОЦЕСІ ПРОВЕДЕННЯ ТЕМАТИЧНИХ ДНІВ

Соціальні навички дітей дошкільного віку є вагомим складником навичок, орієнтованих на сталий розвиток, як результату освіти для сталого розвитку.

Сталий розвиток – загальна концепція стосовно необхідності встановлення балансу між задоволенням сучасних потреб людства і захистом інтересів майбутніх поколінь, включаючи їх потребу в безпечному і здоровому довкіллі [4, с. 3]. Входження України до європейського освітнього простору

передбачає інтеграцію основних засад сталого розвитку в зміст освіти, й дошкільної зокрема. Ідеї сталого розвитку сприяли виникненню освіти для сталого розвитку. Освіта для сталого розвитку – це сучасний підхід до організації освітнього процесу, який включає інформування членів суспільства про основні проблеми сталого розвитку, формування світогляду, що базується на засадах сталості, переорієнтацію навчання з передачі знань на налагодження діалогу, орієнтацію на порушення та практичне розв’язання локальних проблем сучасного суспільства.

У Базовому компоненті дошкільної освіти навички, орієнтовані на сталий розвиток, потрактовано як сформованість у дітей початкових уявлень про сталі дії і поведінку, усвідомлення необхідності збереження ресурсів планети й особистої причетності до цього; розвиненості ефективних звичок соціальної поведінки, економного споживання ресурсів та збереження природи. Соціальний складник означених навичок характеризується здатністю дитини усвідомлювати важливість правил суспільного життя, пояснювати чому варто їх дотримуватися; вживати слова із широкої палітри мовних формул, необхідних для обслуговування різних ситуацій (вітальні слова, слова-звертання, прохання чи пропозиція допомоги, дякування, вибачення тощо); проявляти доброзичливе ставлення до людей, намагатися підтримувати дружні стосунки з дітьми [1, с. 13– 14].

Різні аспекти формування соціальних навичок стали предметом досліджень українських учених А. Богуш, Н. Гавриш, Н. Голованової, О. Кононко, О. Косенчук, Н. Миськової, О. Пометун, О. Рейпольської, І. Рогальської-Яблонської та інших.

Автори навчально-методичного посібника для закладів дошкільної освіти «Дошкільнятам – освіта для сталого розвитку» Н. Гавриш, О. Саприкіна, О. Пометун пропонують основною формою педагогічної діяльності з освіти для сталого розвитку в закладі дошкільної освіти обрати тематичний день, адже така форма уможливорює інтегрування освітніх напрямів, поєднання різних

видів дитячої діяльності для найбільш повного і глибокого розкриття теми [2, с. 23].

Орієнтуючись на основні структурні частини тематичного дня, розроблені авторами посібника, пропонуємо орієнтовний зміст тематичного дня для дітей старшого дошкільного віку на тему «Чарівні слова».

Ідея дня. У процесі спілкування люди використовують дуже багато слів. А чи однаково вони впливають на настрій, самопочуття і головне бажання продовжувати комунікацію? Від одних слів стає сумно, незатишно, а інші – піднімають настрій, спонукають до діяльності і віри у свої сили та можливості. Слова, що окрилюють називаються «чарівними».

Ранок. У груповій кімнаті на стіні, яка говорить, вихователь розміщує малюнки, що відтворюють різні ситуації спілкування з використанням «чарівних слів», смайлики, що передають настрій людей у процесі комунікації, чарівні слова для створення інтелектуальної карти протягом дня.

Під час ранкової зустрічі у вранішньому колі вихователь пропонує дітям пригадати слова, за допомогою яких люди вітаються, дякують, вибачаються, висловлюють співчуття і привітатися з педагогом та всіма дітьми в групі.

Проводить бесіду на тему «Чарівні слова у нашому житті», під час якої діти пригадують якими чарівними словами вони користувалися сьогодні вранці, вчора, протягом дня, які слова чули від рідних, незнайомих людей, які слова чують частіше, а які рідко; міркують над тим чому одна людина використовує багато чарівних слів, а інша – мало, як залежить настрій людей від чарівних слів, чому їх необхідно використовувати в процесі спілкування.

Гра-асоціація «Кольорові слова». Завдання: до чарівного слова, яке називає вихователь дібрати певний колір і пояснити такий вибір.

Дидактична гра «Знайди пару». У частини дітей на картках зображені різні ситуації спілкування, а в іншій частині – смайлики. Завдання: знайти відповідність смайлика певній ситуації і стати парами.

Інтегроване заняття «Ввічливі слова».

Мета: закріпити знання дітей про ввічливі слова, необхідність їх використання у процесі спілкування, вдосконалити вміння їх доцільно вживати в різних життєвих ситуаціях.

Матеріали: твір О. Шуваєвої «Ввічливий песик», ілюстрації до твору, коректурна таблиця «Вулиця «Привітання», 1» (С. Іванчук, С. Кочнєва), кольоровий папір, пензлики, клей.

Хід заняття.

1. Читання твору О. Шуваєвої «Ввічливий песик».

2. Орієнтовні запитання бесіди за змістом твору: «Хто головний герой твору?», «Чому сонечко в небі зажурилося?», «Чому не співали пташки?», «Як пояснила мама песикові чому сонечко зажурилося?», «Як змінилася поведінка Тимка після пояснень мами?», «Якими стали сонечко, пташки після чарівних слів, які сказав їм Тимко?», «Які чарівні слова песик сказав бджілці?», «Чому у Тимка з'явилося багато друзів?».

Моделювання дітьми ситуацій, у яких вони вживають чарівні слова. При цьому доцільно використати коректурну таблицю «Вулиця «Привітання», 1» С. Іванчук, С. Кочнєвої [3].

Складання дітьми загадок про ввічливі слова.

Колективна аплікація «Дерево ввічливих слів». Діти з паперу різного кольору вирізають стовбур дерева, листя. На листках вихователь допомагає написати ввічливі слова і діти приклеюють їх до гілочок дерева.

Бесіда після аплікації. Як ви думаєте, де може рости таке дерево? Хто може до нього приходити? Для чого? Як змінився б світ, якщо б такі дерева росли в кожному дворі? На кожній вулиці?

Підсумок заняття. Узагальнення видів діяльності, в процесі яких діти поглиблювали і закріплювали знання про ввічливі слова і їх використання в процесі спілкування. Домашнє завдання: вправлятися у вживанні ввічливих слів, спонукати рідних до їх використання.

Друга половина дня. Закріплення знань дітей про чарівні слова у процесі розглядання віммельбуха, дидактичної гри з кубиками, читання літературних творів і бесіди за їх змістом, складання листів героям літературних творів, сюжетів мультфільмів, театралізованих і сюжетно-рольових ігор тощо.

На заняттях і поза ними під час бесід, ігор доцільно використовувати коректурні таблиці, створені С. Іванчук, С. Кочневою. Характеризуючи таблиці, автори зазначають, що кожна картинка на них є сюжетною, має свою історію та повчальний сенс, а це сприяє зануренню дитини у світ унікальних героїв. А ще картинки залишають простір для творчості вихователя, адже він може доповнювати розгортання подій цікавими фактами або придумувати свої завдання та вправи [3, с. 8].

До літературної скарбничка вихователя, з метою формування культури спілкування, рекомендуємо розмістити такі твори українських авторів: В. Сухомлинського «Навіщо дякують?», Р. Завадовича «Як кущик та павучок віддячили мишці», І. Січовика «Невихований ведмідь», О. Конобевської «Вибачся, якщо винен», О. Шуваєвої «Ввічливий песик», збірку творів Г. Чубач «Будьмо ввічливі».

Отже, соціальні навички як вагомий складник навичок, орієнтованих на сталий розвиток і соціально-громадянської компетентності можуть успішно формуватися під час тематичних днів, які за своїм змістом є інтеграцією різних видів дитячої активності, об'єднаних однією темою.

Література:

1. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція). URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf. (дата звернення: 30.10.2025).

2. Дошкільнятам – освіта для сталого розвитку : навч.-метод. посіб. для дошкільних навч. закладів / Н. Гавриш, О. Саприкіна, О. Пометун; за заг. ред. О. Пометун. Д. : «ЛПРА», 2014. 120 с.

3. Іванчук С., Кочнева С. Країна сталого розвитку. Методичні рекомендації щодо використання коректурних таблиць з освіти для сталого розвитку (для формування екологічно, економічно й соціально доцільної поведінки дітей

середнього та старшого дошкільного віку). Дніпро: ЛПРА, 2023. 222 с.

4. Природнича освіта і наука для сталого розвитку України: проблеми і перспективи. Збірник наукових матеріалів I Міжнародної науково-практичної конференції (4-6 жовтня 2017 року, м. Глухів) / за заг. ред. І.М. Кореневої, Суми: Вінниченко М.Д. 2017. 140 с.

*Іващенко Н. В., Гребеніченко О. В.,
здобувачки (першого) бакалаврського
рівня вищої освіти факультету дошкільної освіти
Глухівського національного університету
імені Олександра Довженка
Науковий керівник – д-р філософії, доц. Аторіна В. М.*

РОЗВИТОК УВАГИ В ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБОМ ДИДАКТИЧНИХ ІГОР

Сучасні умови розвитку дитини дошкільного віку характеризуються значним інформаційним навантаженням, швидким темпом життя та зростанням ролі цифрових технологій. Це часто призводить до зниження рівня концентрації та стійкості уваги дітей дошкільного віку. Увага є необхідною передумовою формування пізнавальної активності, здатності до навчання, розвитку мислення, мовлення й пам'яті. Саме тому пошук ефективних засобів розвитку уваги у старшому дошкільному віці набуває особливої актуальності. Одним із найрезультативніших педагогічних засобів у цьому напрямі є дидактична гра, яка поєднує елементи навчання та гри, забезпечуючи природну мотивацію та емоційне залучення дитини.

У психологічних дослідженнях увага розглядається як складний психічний процес, що забезпечує вибіркову спрямованість і зосередженість свідомості на певному об'єкті. У старшому дошкільному віці відбувається перехід від мимовільної до довільної уваги, формується здатність утримувати увагу протягом тривалого часу, контролювати її розподіл і переключення.

М. Варій, в свою чергу, зазначає, що увага – це окремий психічний феномен, який зумовлює зміщення акценту з одного явища (предмета) на інший. Науковець відмічає наявність нерозривного взаємозв'язку уваги й особливостей нервової діяльності індивідуума [2].

Таким чином, увага є психічним процесом, який має за мету акцентувати увагу на окремому предметі чи явищі, при цьому зміщуючи акцент на інших об'єктах та явищах.

Одним із засобів розвитку уваги дітей старшого дошкільного віку є дидактичні ігри. Дидактичні ігри – це ігри, які містять у собі педагогічну мету та навчальні задачі. Окрім педагогічної спрямованості зазначені ігри мають змогу виконувати розвивальну функцію. У дидактичній грі розвиток пізнавальних процесів, в тому числі й уваги, відбувається у комфортній та зручній для дошкільника атмосфері, підвищує його пізнавальну активність.

Роль дидактичних ігор в процесі розвитку уваги дошкільників була вивчена у працях таких науковців як: Л. Артемова, Г. Брославська, Н. Гавриш, Т. Дрига, О. Кононко, С. Ладивір та інших. Вчені відмічають ефективність дидактичних ігор в процесі розвитку уваги дітей дошкільного віку, їх зручність та комфортність для дітей цього віку.

На думку О. Бескорси, дидактична гра – це засіб навчання, за допомогою якого дітям легше сприймати новий матеріал та застосовувати набуті знання, уміння та навички на практиці [2].

О. Ляховець, в свою чергу, вказує, що дидактичні ігри сприяють розвитку спостережливості та довільної уваги дітей дошкільного віку. Науковець називає дидактичні ігри найпродуктивнішою діяльністю. В процесі гри дошкільник має змогу тренувати цілеспрямовану увагу та зосередженість. В той же час, дидактичні ігри виконують розважальну функцію та підвищують пізнавальну активність дітей, що покращує результати виконання педагогічної мети та завдання. Дидактичні ігри повинні мати спеціальний характер, який буде виконувати завдання – розвивати увагу дітей [3].

Дидактичні ігри створюють для дітей ситуацію активного пошуку, стимулюють інтерес, формують внутрішню мотивацію до пізнавальної

діяльності. У грі дитина концентрує увагу не лише через зовнішні стимули, а й завдяки внутрішньому бажанню досягти результату.

У процесі дидактичної гри формуються такі властивості уваги, як:

- Стійкість – здатність утримувати увагу на одному об'єкті впродовж певного часу (ігри «Що змінилося?», «Знайди помилку»).
- Концентрація – вміння зосередитися на важливих деталях (ігри на помічання, добір пар, логічні ланцюжки).
- Розподіл – виконання кількох дій одночасно (ігри типу «Послухай і зроби»).
- Переключення – швидкий перехід з одного виду діяльності на інший (ігри з рухомими елементами, сигналами, зміною правил).

Такі ігри допомагають дітям поступово переходити від емоційного, спонтанного реагування до усвідомленого керування увагою.

Вихователь закладу дошкільної освіти повинен добирати ігри відповідно до вікових і психологічних особливостей дітей, забезпечуючи їхню поступову ускладненість. Важливо, щоб дидактична гра не перетворювалася на формальне тренування – вона має залишатися цікавою, динамічною, емоційно насиченою. Вихователь повинен коментувати дії дітей, заохочувати до самостійного пошуку правильних рішень, звертати увагу на процес, а не лише на результат.

Систематичне використання дидактичних ігор у роботі з дітьми старшого дошкільного віку сприяє розвитку не лише уваги, а й пам'яті, логічного мислення, спостережливості, мовлення. Діти стають більш організованими, здатними утримувати завдання, контролювати свої дії, що забезпечує їхню психологічну готовність до школи.

Розвиток уваги є необхідною складовою загального інтелектуального розвитку дитини дошкільного віку. Дидактичні ігри, завдяки своїй природній мотивації, емоційності та варіативності, є ефективним засобом формування довільної уваги. Вони допомагають створити комфортне освітнє середовище, у якому пізнавальна діяльність поєднується з грою, а навчання стає цікавим і результативним.

Отже, системне впровадження дидактичних ігор у практику дошкільної освіти сприятиме підвищенню якості підготовки дітей до школи, формуванню їхньої навчальної мотивації та розвитку ключових когнітивних процесів. Дидактична гра є ефективним педагогічним засобом розвитку уваги, оскільки поєднує пізнавальні завдання з емоційною зацікавленістю, руховою активністю та елементами змагання. У процесі гри діти вчаться діяти за правилами, концентруватися на завданні, розподіляти та переключати увагу, що сприяє формуванню довільної регуляції поведінки.

Література:

1. Бескорса О. С., Павлович Г. Ю. Дидактична гра як метод формування германомовної комунікативної компетентності молодших школярів. *Науковий вісник ужгородського університету*. 2016. № 1. С. 12–17.
2. Варій М. Й. Загальна психологія: навч. Посібник. Львів: Край, 2005. 456 с.
3. Ляховець О. О. Значення дидактичної гри для всебічного розвитку дитини дошкільного віку. *Вісник Черкаського університету*. 2018. № 8. С. 106–110.
4. Опаренко А. С. Дидактичні ігри в педагогіці. *Наукові пошуки: зб. наук. пр. молодих учених*. Суми: Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2015. С. 115–119.

Калюжна М. А.,

здобувачка (першого) бакалаврського
рівня вищої освіти факультету дошкільної освіти

Глухівського національного університету

імені Олександра Довженка

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. Тітаренко С.А.

ОЗНАЙОМЛЕННЯ З СЕНСОРНИМИ ЕТАЛОНАМИ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЯК ОСНОВА ПІЗНАВАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

У сучасній системі дошкільної освіти важливе місце посідає сенсорний розвиток дитини, який є фундаментом її пізнавальної діяльності. Саме в дошкільному віці відбувається активне формування уявлень про кольори,

форми, розміри, звуки, запахи, фактури – тобто про сенсорні еталони, які забезпечують повноцінне сприймання навколишнього світу. Від рівня сформованості сенсорних уявлень залежить успішність подальшого навчання, розвиток мислення, мовлення, творчих здібностей та естетичного сприйняття.

Проблема формування уявлень про сенсорні еталони розглядається у психолого-педагогічній науці як важливий аспект інтелектуального і особистісного розвитку дитини. Засвоєння сенсорних еталонів не є стихійним процесом, а потребує цілеспрямованої педагогічної роботи, побудованої на активній діяльності, ігрових методах, спостереженні, експериментуванні.

Згідно з сучасними підходами, сенсорне виховання – це не лише навчання дітей розрізняти властивості предметів, а й розвиток здатності до узагальнення, порівняння, класифікації, що формує основи логічного мислення. Психологи доводять, що уявлення про сенсорні еталони виконують роль «орієнтирів» у пізнанні світу, допомагають дитині створювати внутрішню систему координат, у межах якої відбувається осмислення нової інформації.

У сучасних умовах розвитку суспільства підвищуються вимоги до процесу виховання й навчання підростаючого покоління. Аналіз чинних нормативних документів у сфері дошкільної освіти, зокрема Закону України «Про дошкільну освіту» [5] та Базового компонента дошкільної освіти [1], свідчить, що одним із провідних завдань освітньої галузі є формування в дітей цілісної наукової картини світу, сучасного світогляду, а також розвиток здатності до самостійного пізнання й творчої діяльності.

Сенсорний досвід визнається провідним чинником розвитку особистості дошкільника, оскільки саме через органи чуття дитина отримує первинні знання про навколишній світ. У науковій психолого-педагогічній літературі дедалі більше уваги приділяється формуванню уявлень про сенсорні еталони – узагальнені зразки властивостей предметів і явищ, які забезпечують адекватність їх сприймання.

Здатність дитини точно розрізняти форму, розмір і колір предметів безпосередньо впливає на успішність навчальної діяльності в школі, а також сприяє розвитку мислення, мовлення та творчих здібностей. Пізнання дійсності через відчуття і сприймання створює основу для становлення вищих психічних процесів – пам'яті, уяви, мислення. Добре розвинена сенсорна сфера формує підґрунтя для ефективної пізнавальної активності та практичної діяльності дошкільника.

Особливе значення в сенсорному розвитку має ознайомлення дітей із сенсорними еталонами та навчання способам їх використання. Засвоєння таких еталонів розширює можливості дитини в пізнанні властивостей предметів і взаємозв'язків між ними, формує здатність порівнювати, класифікувати та узагальнювати об'єкти довкілля. Уявлення, набуті в ранньому дитинстві, стають орієнтирами для сприйняття нових явищ і предметів, сприяючи розвитку аналітико-синтетичної діяльності.

Видатні педагоги – Ф. Фребель, М. Монтесорі, О. Декролі та ін. – вважали сенсорне виховання необхідною складовою гармонійного розвитку дитини. Вони підкреслювали, що через ознайомлення з формою, кольором, звуком, фактурою і простором дитина не лише пізнає світ, а й навчається мислити, аналізувати, створювати власні уявлення.

Сенсорне виховання у закладі дошкільної освіти передбачає систематичне введення дітей у світ сенсорних еталонів і формування в них умінь застосовувати набуті знання у різних видах діяльності. Як зазначає І. Барташнікова, процес засвоєння сенсорних еталонів передбачає формування в дітей уявлень про основні властивості предметів – колір, форму, розмір – та опанування способів порівняння цих властивостей із зразками або еталонами [2].

Термін «сенсорні еталони» (від лат. *sensorium* – орган чуттів) означає узагальнені знання людства про властивості та відношення предметів навколишнього світу. Вони виступають загальноприйнятими моделями для

сприйняття: геометричні фігури (круг, квадрат, трикутник, овал, циліндр тощо) є еталонами форми, а сім кольорів спектра разом із білим і чорним – еталонами кольору. Незважаючи на величезну різноманітність форм і відтінків у природі, людство впорядкувало їх у певну систему, що полегшує процес пізнання. Оволодіння сенсорними еталонами допомагає дитині усвідомлювати властивості предметів як комбінації вже відомих ознак, тим самим відкриваючи шлях до глибшого розуміння закономірностей навколишнього світу та до подальшого розвитку інтелектуальних і творчих здібностей [4, с. 249].

Отже, сенсорні еталони – це узагальнені зразки або стандартні уявлення, що формуються в процесі взаємодії дитини з навколишнім світом. Вони забезпечують сприйняття предметів за їх основними характеристиками – кольором, формою, розміром, текстурою, просторовим положенням тощо. Формування уявлень про сенсорні еталони у дітей дошкільного віку відбувається через активне залучення всіх органів чуття та безпосередню взаємодію з різноманітними об'єктами довкілля.

Усвідомлення сенсорних еталонів передбачає не лише запам'ятовування зовнішніх ознак предметів, а й розуміння їх суттєвих властивостей. Для ефективного розвитку цього процесу необхідно навчати дітей методам сенсорного обстеження – тобто способам співвіднесення реальних об'єктів із певними зразками чи моделями. Лише за умови оволодіння такими прийомами дитина зможе усвідомлено сприймати та порівнювати властивості предметів під час гри, спостереження чи навчальної діяльності. Саме тому педагог має цілеспрямовано організовувати діяльність дітей, поступово формуючи в них уміння аналізувати об'єкти за їх характеристиками [3].

Ознайомлення дошкільників із сенсорними еталонами здійснюється поетапно: спочатку діти вчать розпізнавати основні зразки, а потім – їх різновиди. Порівняння еталонів між собою сприяє кращому засвоєнню понять, а закріплення назв відбувається поступово – спершу їх вимовляє дорослий, а згодом дитина самостійно відтворює терміни, що відповідають конкретним

властивостям предметів. Така послідовність формування забезпечує стійке закріплення знань у пам'яті дошкільників [2, с. 7].

Важливу роль у формуванні сенсорних еталонів відіграє ігрова діяльність, яка є провідною у дошкільному віці. Саме гра стимулює активність, пізнавальний інтерес, розвиток сприймання, мислення та мовлення. Через ігрову взаємодію дитина вчиться помічати властивості предметів, порівнювати їх, класифікувати, узагальнювати та робити висновки. У дошкільній педагогіці дидактичні ігри та вправи вважаються базовими засобами сенсорного виховання, оскільки вони безпосередньо спрямовані на розвиток здатності розрізняти колір, форму, розмір, простір і звук.

У процесі гри дитина проявляє пізнавальну ініціативу, активно шукає відповіді, експериментує з об'єктами, набуває нового досвіду, що, у свою чергу, сприяє розвитку інтелекту та емоційно-вольової сфери. Дидактичні ігри не лише забезпечують отримання нових знань, а й сприяють їх систематизації, узагальненню й закріпленню, формуючи навички самостійного мислення та елементарної дослідницької діяльності.

Доведено, що сенсорний досвід є фундаментом для становлення інтелекту, мовлення, уяви та загальної пізнавальної активності дошкільників. Саме через засвоєння сенсорних еталонів дитина навчається розрізняти кількісні та якісні ознаки об'єктів, що формує її здатність до осмисленого сприйняття світу.

Таким чином, формування уявлень про сенсорні еталони виступає важливою умовою гармонійного психічного розвитку дитини. Ігрова діяльність у цьому процесі є провідним засобом навчання, адже сприяє не лише збагаченню сенсорного досвіду, а й розвитку пізнавальних здібностей, розширенню світогляду та становленню елементів логічного мислення. Ознайомлення з сенсорними еталонами та практичне їх використання забезпечують ґрунтовне розуміння властивостей предметів і взаємозв'язків між ними, що становить основу подальшого інтелектуального зростання дошкільника.

Література:

1. Базовий компонент дошкільної освіти URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-v-ukrayini> (дата звернення: 14.08.2025)
2. Барташнікова І. А. Розвиток сенсорних здібностей і пам'яті у дітей 5-6 років : навч. посібн. 2-е вид., переробл. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2007. 56 с.
3. Дуткевич Т. В. Дитяча психологія: навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2018. 424 с.
4. Павелків Р. В., Цигіпало О. П. Дитяча психологія : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2008. 431 с.
5. Про дошкільну освіту : Закон України від 2001. № 49, ст. 259. (2628-III). URL: <https://zakon.help/law/2628-III/edition28.09.2017/page1> (дата звернення: 17.10.2025).

Книш О. О.,

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти

Черкаського національного університету

імені Богдана Хмельницького

Науковий керівник– д-р філософії, ст. викл.

кафедри дошкільної освіти Панченко О. О.

ГЕОКЕШИНГ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ДОСЛІДНИЦЬКИХ УМІНЬ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Актуальність дослідження обумовлена сучасними вимогами до освітнього процесу, який спрямований на розвиток дослідницьких умінь у дітей старшого дошкільного віку. Геокешинг, як інтерактивна гра, поєднує фізичну активність, пізнання навколишнього середовища та розв'язання практичних завдань, що сприяє розвитку спостережливості, критичного мислення, навичок командної роботи та самостійності. Використання геокешингу у дошкільній освіті відповідає необхідності впровадження інноваційних методик, які стимулюють природну цікавість дітей та формують

готовність до навчання у школі.

Дослідницька діяльність у молодшому шкільному віці є ключовим фактором саморозвитку дитини та розкриття її потенціалу. У цей період формуються передумови для розвитку пізнавальних інтересів і творчого мислення, що сприяє становленню особистості (І. Бех, А. Богуш, Т. Гурковська). Геокешинг розглядається як ефективний інструмент для розвитку дослідницьких умінь у дітей у працях В. Танська, О. Сорочинська та Н. Рабчун.

Геокешинг є інноваційною ігровою технологією, яка активно впроваджується в освітній процес закладів дошкільної освіти й надає великі можливості для розвитку дослідницьких умінь дітей старшого дошкільного віку. Спочатку створена для дорослих, ця технологія вже отримала популярність серед дітей завдяки своїй захопливості, інтерактивності та здатності поєднувати фізичну активність з інтелектуальними завданнями. Геокешинг активно стимулює пізнавальну активність дітей, зокрема через дослідження навколишнього світу, орієнтування на місцевості та вирішення інтелектуальних завдань, що є важливими чатинами дослідницької діяльності [1; 3].

Основою гри Геокешинг є пошук схованок на певній території, таких як дитячий майданчик або парк. Вона мотивує дітей досліджувати навколишнє середовище, вивчати флору й фауну, а також орієнтуватися на місцевості. Ці завдання є важливими для розвитку дослідницьких умінь, оскільки діти вчаться спостерігати, порівнювати й взаємодіяти з об'єктами навколишнього світу. Під час гри вони активно використовують карти, технології GPS-навігації, смартфони або комп'ютери для пошуку інформації про об'єкти й розв'язування загадок. Це дозволяє дітям не лише розвивати навички роботи з технікою, а й освоювати основи навігації, що є важливою частиною сучасного дослідницького процесу.

Крім того, Геокешинг забезпечує розвиток критичного мислення та творчої уяви. Діти постають перед різними інтелектуальними завданнями, такими як загадки, головоломки або пошукові завдання, які потребують від них аналітичного мислення, порівняння та розуміння взаємозв'язків між об'єктами. Завдяки цьому діти вчаться розв'язувати проблеми, приймати рішення та робити висновки. Одночасно з цим вони розвивають навички комунікації та співпраці, адже гра передбачає командну діяльність. Діти разом працюють над досягненням спільної мети, обговорюють завдання та обмінюються ідеями, що зміцнює навички командної роботи й взаємодії [2; 4].

Методика проведення Геокешингу також сприяє розвитку дослідницьких умінь. Вихователь готує для гри схованки, які містять підказки, загадки або завдання для дітей. Створення карт, розгадування підказок та виконання завдань, таких як пошук об'єктів чи аналіз інформації, допомагають дітям розвивати дослідницькі навички. У старшій групі дошкільнят цей процес можна ще більше ускладнити, включаючи виготовлення карт разом із дітьми та складніші завдання, які потребують більше аналітичного підходу.

Завдяки Геокешингу діти не тільки вивчають навколишній світ, а й активно долучаються до процесу пошуку та дослідження, що є суттєвим для розвитку їхніх пізнавальних інтересів і дослідницької діяльності. Вони вчаться бачити світ не лише як пасивний спостерігач, а і як активний дослідник, який здатний розв'язувати проблеми, аналізувати ситуації та отримувати нові знання. Розвиток таких навичок є надзвичайно важливим на етапі дошкільного віку, адже це формує основи для подальшого навчання та розвитку дітей [4].

Загалом, Геокешинг сприяє розвитку дослідницьких умінь у дітей через інтерактивний, захопливий і пізнавальний процес. Під час гри діти здобувають не лише нові знання про навколишній світ, а й вчаться

застосовувати ці знання на практиці, взаємодіяти з іншими, розвивати критичне мислення і вміння самостійно приймати рішення. Ця технологія, завдяки своїй гнучкості та інтерактивності, є потужним інструментом для розвитку пізнавальної активності дітей старшого дошкільного віку.

Література:

1. Геокешинг – одна з сучасних технологій дошкільної освіти. URL: <http://www.garmoniya.mk.ua/articles/geokeshyng-odna-z-suchasnyh-tehnologiy-doshkilnoyi-osvity.html> (дата звернення: 29.10.2025).
2. Геокешинг – це весело! Інноваційний проект з впровадження освітньої технології геокешинг, квест-геокешинг в роботу з дітьми дошкільного віку/ Рабчун Н.О. Нетішин: 2017. 116 с.
3. Марченко Н.В. Освітній геокешинг – сучасна ігрова технологія дошкільної освіти. *Педагогічні обрії*. 2019. № 1-2 (103- 104). С.48–50.
4. Сорочинська О., Танська В. Технологія геокешинг як засіб розвитку пізнавальної активності дітей дошкільного віку. *Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти* : зб. матеріалів V Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф. 2021. С. 136–138.

Козак О. А., Копильчак Я. І.

здобувачі спеціальності «Дошкільна освіта»

Дрогобицького державного педагогічного

університету імені Івана Франка

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. Паласевич І.Л.

ВЗАЄМОДІЯ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ТА СІМ'Ї У ФОРМУВАННІ САМООЦІНКИ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ

Сучасні дослідження в галузі дошкільної педагогіки підтверджують, що формування позитивної самооцінки у дітей є однією з найважливіших умов їхньої успішної соціалізації, розвитку самостійності, впевненості у власних силах та мотивації до навчання. У дошкільному віці закладаються основи особистісного розвитку, а дитина активно засвоює соціальні ролі та моделі

поведінки, які впливають на її подальший психоемоційний стан та взаємодію з довкіллям.

Водночас батьки відіграють важливу роль у формуванні самооцінки дитини. Недостатня поінформованість або нерозуміння батьками психологічних особливостей дитини може призводити до невпевненості, підвищеної тривожності або формування неправильних моделей поведінки. Саме тому актуальність дослідження полягає у необхідності використання ефективних форм співпраці педагогів і батьків, спрямованих на розвиток адекватної самооцінки дошкільників [1, с. 325].

Основною метою роботи з батьками у формуванні адекватної самооцінки старших дошкільників є сприяння їхній психолого-педагогічній підготовці, необхідній для стимулювання і розвитку потенційних можливостей дитини. У процесі взаємодії з батьками вихователі використовують різні форми та методи педагогічної підтримки: індивідуальні бесіди, консультації з проблем виявлення та формування самооцінки у дітей, а також організовують вечори запитань і відповідей, батьківські конференції, тематичні зустрічі та дні відкритих дверей. Під час таких заходів батьки мають змогу ознайомитися з кращим досвідом сімейного виховання, сучасними підходами до розвитку дитячої самооцінки, а також спостерігати за святковими ранками та розвагами, що проводяться в закладі дошкільної освіти.

Під час таких зустрічей практична діяльність батьків спрямовується на формування навичок ефективного спілкування та конструктивної взаємодії з дітьми. У процесі роботи вони навчаються правильно застосовувати схвалення й покарання, розрізняти позитивні та негативні моделі сімейного виховання, а також опановують сучасні методи підтримки та розвитку самооцінки дитини. Крім того, батьки мають можливість проаналізувати власну поведінку у спілкуванні з дитиною, усвідомити сильні й слабкі сторони своїх виховних підходів і за потреби скоригувати їх, створюючи в родині атмосферу довіри, взаємоповаги та емоційного комфорту [2, с. 125].

Щоб підвищити ефективність такої роботи та надати батькам практичні інструменти для щоденного спілкування з дітьми, педагоги використовують спеціально розроблені вправи й тренінгові завдання. Вони допомагають не лише закріпити теоретичні знання, а й виробити конкретні вміння, необхідні для формування позитивної самооцінки в дошкільників. Проілюструємо це прикладами.

Вправа «Правильна похвала»

Мета: навчити батьків конструктивно висловлювати схвалення, акцентуючи увагу на діях дитини, а не лише на результаті.

Хід вправи: кожен учасник обирає картку з описом певного позитивного вчинку дитини (наприклад: «*допоміг прибрати після гри*», «*подарував малюнок другові*», «*прибрав іграшки без нагадування*», «*нагодував домашнього улюбленця*»). Завдання батька чи матері – висловити похвалу так, щоб вона була щирою, конкретною та стимулювала подальшу активність дитини.

Після виконання вправи учасники разом із педагогом аналізують приклади: які вислови підтримують дитину, а які – знижують мотивацію (наприклад, порівняння з іншими дітьми або перебільшена оцінка).

Очікуваний результат: формування вміння помічати позитивні прояви поведінки й адекватно підкріплювати їх.

Вправа «Знайдіть причину»

Мета: допомогти батькам зрозуміти внутрішні мотиви дитячої поведінки та навчити аналізувати ситуацію перед застосуванням покарання.

Хід вправи: учасники уявляють себе в ролі дітей і пояснюють свої дії, які могли викликати невдоволення дорослого (наприклад: «*образив друга*», «*зламав іграшку*», «*не захотів допомагати*»). Формула відповіді: «*Я вчинив так, тому що...*».

Після обговорення педагог звертає увагу на те, що більшість негативних вчинків є наслідком емоційного стану дитини – втоми, ревнощів, страху або бажання привернути увагу.

Очікуваний результат: розвиток у батьків уміння аналізувати причину, а не лише оцінювати наслідок поведінки.

Вправа «Контролюємо емоції»

Мета: розвинути навички емоційного самоконтролю в конфліктних ситуаціях із дитиною.

Хід вправи: батьки працюють у парах. Один виконує роль «дитини», яка зробила щось неприємне (наприклад, зіпсувала улюблену річ чи не послухалася), інший – роль «батька/матері», який повинен висловити обурення без крику, звинувачень чи агресії.

Після виконання ролей учасники діляться своїми відчуттями: як змінилося сприйняття ситуації, коли розмова відбувалася спокійно.

Очікуваний результат: формування вміння керувати власними емоціями, уникати конфліктів і виховувати дитину через довіру, а не страх.

Вправа «Дерево досягнень»

Мета: навчити батьків бачити й підкреслювати успіхи дитини, формуючи в неї впевненість у власних силах.

Хід вправи: на великому аркуші малюють дерево. У його кроні батьки записують досягнення своїх дітей – навіть найменші: «самостійно застелив ліжко», «допоміг накрити на стіл», «підтримав молодшого брата», «намалювала малюнок для родини». Згодом ці «листочки» з досягненнями можна додавати протягом року.

Педагог наголошує, що подібну практику можна впровадити вдома, створивши «дерево успіху» у дитячій кімнаті.

Очікуваний результат: розвиток у дітей почуття гордості, позитивного ставлення до власних досягнень, а у батьків – звички помічати успіхи замість недоліків.

Вправа «Сила слів»

Мета: показати батькам, як їхні висловлювання впливають на самооцінку дитини, і навчити використовувати позитивні формулювання.

Хід вправи: учасникам пропонують картки з поширеними висловами, які часто вживають дорослі, наприклад: «*Ти знову не прибрав іграшки*», «*Скільки разів можна повторювати?*». Завдання – перефразувати їх у підтримувальну форму: «*Давай разом приберемо, я знаю, що ти впораєшся*», «*Ти вже майже закінчив, молодець!*».

Далі проводиться обговорення: як змінюється емоційний вплив фрази при позитивному формулюванні.

Очікуваний результат: усвідомлення важливості доброзичливого тону спілкування, розвиток навичок позитивної комунікації.

Вправа «Я – унікальний»

Мета: допомогти батькам і дітям усвідомити індивідуальність і сильні сторони дитини, підтримати її віру у власну цінність.

Хід вправи: батьки разом із вихователем складають список якостей, умінь і досягнень дитини (наприклад: «*любить допомагати іншим*», «*чудово малює*», «*вміє слухати*», «*має гарне почуття гумору*», «*дружелюбна*»).

Потім обговорюють, як ці риси проявляються у щоденному житті. Можна також оформити індивідуальний «Портрет успіху» дитини – у вигляді плаката або фотоколажу.

Очікуваний результат: формування у дитини позитивного образу «Я», розвиток самоприйняття й віри у власні можливості.

Зауважимо, що такі вправи не лише збагачують батьківський досвід, але й створюють передумови для усвідомленої педагогічної взаємодії в сім'ї. Вони допомагають батькам побачити у своїй дитині особистість, яка заслуговує на повагу, розуміння й підтримку, а отже – формують основу для розвитку здорової, стійкої самооцінки у дошкільному віці.

Підсумовуючи, констатуємо, що формування позитивної самооцінки дошкільників є важливим чинником їхнього гармонійного розвитку, успішної соціалізації та становлення як особистості. Ефективна взаємодія педагогів і батьків у цьому процесі сприяє створенню сприятливого емоційного

середовища, у якому дитина відчуває підтримку, прийняття та впевненість у власних силах. Використання різноманітних форм роботи з батьками – індивідуальних консультацій, тематичних зустрічей, тренінгів та вправ – забезпечує підвищення їхньої педагогічної компетентності, формує навички конструктивного спілкування та позитивного підкріплення поведінки дитини. Такий підхід дозволяє не лише коригувати можливі недоліки у виховних стратегіях, а й створює передумови для розвитку у дітей стійкої, позитивної самооцінки, що є запорукою їхньої впевненості, самостійності й успішності у подальшому житті.

Література:

1. Павлюк М.М., Корнієнко В.С. Вплив батьківсько-дитячих відносин на самооцінку дітей дошкільного віку. *Theoretical and empirical scientific research: concept and trends*. Section 21. Psychology and Psychiatry. Oxford, United Kingdom. 2025. Р. 325–327. URL: <https://doi.org/10.36074/logos-07.03.2025.070> (дата звернення: 29.10.2025).
2. Рубан О.В. Вплив сімейного виховання на формування самооцінки дитини дошкільного та молодшого шкільного віку. *Соціалізація особистості у сучасних соціокультурних і соціально-політичних контекстах*: матеріали XV Всеукр. наук.-практ. конференції із зарубіжною участю / За заг. ред. І.Д. Денисенко; Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди. Харків : ХНПУ, 2025. С. 123–126.

Коновалова Ю. І.,

здобувачка (першого) бакалаврського

рівня вищої освіти факультету дошкільної освіти

Глухівського національного університету

імені Олександра Довженка

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. Тітаренко С.А.

ХІБУКІ-ТЕРАПІЯ У РОБОТІ ПСИХОЛОГА З ТРАВМОВАНИМИ ВІЙНОЮ ДІТЬМИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Війна – це не лише фізичні руйнування, а насамперед глибока психологічна травма, наслідки якої залишаються у свідомості навіть

найменших її свідків. Діти дошкільного віку, як найбільш емоційно вразлива категорія, гостро реагують на втрату стабільності, страх, розлуку з близькими, постійні звуки сирен, евакуацію та зміну звичного середовища. Їхня психіка ще не має сформованих механізмів саморегуляції, тому пережите насильство, страх чи небезпека залишають глибокий слід у внутрішньому світі. Відновлення емоційної рівноваги, повернення почуття безпеки та довіри до світу є ключовими завданнями психолога, який працює з дітьми, травмованими війною.

У цьому контексті актуальності набувають методи арт- і ігрової терапії, що дозволяють дитині виразити свої переживання непрямим шляхом – через гру, малювання чи спілкування з іграшкою. Одним із таких ефективних засобів є хібукі-терапія – метод емоційної підтримки, що поєднує символіку обіймів, тілесний контакт і довірливу взаємодію.

З огляду на сучасні реалії, коли дедалі більше дітей стикаються з наслідками бойових дій, хібукі-терапія постає не лише як спосіб емоційного розвантаження, а як форма гуманної, чуйної взаємодії, що сприяє формуванню у дитини відчуття безпеки, стабільності та любові – базових складових психічного здоров'я.

Як підкреслюють П. Джоші та Д. О'Доннелл [4], психічні розлади в умовах війни є «природною реакцією на неприродні обставини». Відповідно до даних Всесвітньої організації охорони здоров'я, близько 10% людей, які пережили травматичні події, у подальшому страждають від симптомів психологічної травми, ще стільки ж – від поведінкових чи емоційних порушень, що ускладнюють їхню соціальну адаптацію. Найчастіше йдеться про тривожні стани, депресивні розлади та психосоматичні прояви. Ці проблеми особливо актуальні для дітей, які безпосередньо зазнали наслідків війни або спостерігали її жахи.

Разом із тим, результати сучасних наукових досліджень доводять, що навіть за умов тривалого стресу дитина має значний потенціал до

психологічного відновлення та розвитку. Високий рівень життєстійкості забезпечується наявністю певних захисних чинників: ефективними стратегіями подолання труднощів, позитивним світоглядом, емоційною підтримкою з боку родини, а також стабільними дружніми стосунками. Такі ресурси допомагають дитині адаптуватися до складних умов, долати наслідки травматичного досвіду й продовжувати повноцінний розвиток навіть у поствоєнний період [1].

Масштаб психологічних наслідків війни значною мірою визначається подіями, що відбуваються у післявоєнний період. Від того, наскільки успішно відновлюється інфраструктура країни, стабілізується соціально-економічна ситуація, а також чи здійснюється правосуддя щодо воєнних злочинців і впроваджуються ефективні механізми суспільного примирення, залежить рівень психологічної стабільності населення, зокрема дітей.

Метод хібукі-терапії виник у 2006 році в Ізраїлі під час другої ліванської війни. Його автор, доктор Шай Хен-Галь, запропонував використати терапевтичну іграшку як засіб психологічної підтримки дітей, які пережили стрес. Простота, універсальність і доступність методу сприяли тому, що він став частиною державної програми психологічної допомоги: кожна дитина у школі чи дитсадку отримувала свого «хібукі».

Війна вже залишила глибокий слід у психоемоційному стані українських дітей. Щодня вони стикаються зі страхом смерті, тривогою за рідних, відчуттям небезпеки та невизначеністю майбутнього. Одним із сучасних підходів, що допомагає дітям долати наслідки психологічної травми, є хібукі-терапія. Сам термін «хібукі» у перекладі з івриту означає «обійми». Методика ґрунтується на поступовому, делікатному встановленні довіри між дитиною та психологом, у процесі якого використовується терапевтична іграшка – м'який песик із сумними очима. Кожен елемент цієї іграшки має важливе значення:

– вираз суму в очах допомагає дитині ідентифікувати себе з іграшкою та переносити на неї власні емоції;

- розмір, наближений до немовляти, дає можливість дитині обіймати іграшку, відчуваючи підтримку й захищеність;
- м'який, приємний матеріал створює відчуття тепла, затишку та безпеки [3].

В Україні ця терапія набула нових рис і перетворилася на ефективний засіб емоційної підтримки. Поряд із іграшкою дітям пропонуються книжки – короткий комікс і розширена історія про песика, що допомагають встановити емоційний зв'язок. Для українських дітей створено додатковий елемент – кишеньку на животику хібуки, куди дитина може вкладати свої малюнки чи записки, символічно «ділячись» своїми почуттями. Через гру та спілкування з іграшкою дитина має змогу висловити страх, біль чи смуток, що сприяє зняттю емоційної напруги та поступовому відновленню внутрішнього балансу [2].

Отже, хібуки-терапія є інноваційним і водночас глибоко гуманістичним методом психологічної допомоги дітям, які пережили війну. Її ефективність пояснюється тим, що вона відповідає природним особливостям дитячого сприймання: у дошкільному віці провідною діяльністю є гра, а через гру дитина найкраще засвоює досвід, висловлює емоції й відновлює внутрішню гармонію. Використання терапевтичної іграшки «Хібуки» забезпечує створення безпечного емоційного простору, де дитина може переносити свої страхи, біль і смуток на символічний об'єкт. Через ідентифікацію з іграшкою вона отримує можливість опосередковано говорити про травматичні події, поступово знижуючи рівень тривожності та відновлюючи базову довіру до світу. Крім того, терапія сприяє розвитку емоційного інтелекту – здатності розпізнавати, називати й регулювати власні емоції, а також формує навички самозаспокоєння.

Для психолога хібуки-терапія виступає не просто методом роботи, а засобом емпатійного діалогу, який дозволяє встановити контакт із дитиною без тиску, примусу чи словесного аналізу травми. У процесі роботи психолог має змогу спостерігати за динамікою стану дитини, рівнем її емоційного

включення, здатністю до прояву почуттів, що є важливими діагностичними критеріями.

В українських реаліях цей метод довів свою універсальність і простоту впровадження: він не потребує складного обладнання, але має потужний емоційний вплив. Поєднання хібукі-терапії з іншими психотерапевтичними підходами (арт-терапією, казкотерапією, тілесно-орієнтованими практиками) значно підвищує ефективність психологічного супроводу дітей, травмованих війною. Отже, хібукі-терапія – це не просто методика, а прояв людяності, емпатії та турботи, що допомагає дитині відчувати: навіть у найтемніші часи вона не залишилася сам на сам зі своїм страхом, а поруч є «друг», готовий обійняти, підтримати й повернути віру у добро

Література:

1. Хібукі-терапія: використання в освітньому процесі та в інтеграції з СЕЕН: практичний poradnik / Д. Шарон-Максимов, Г. Єфімцева, Г. Сищук; за заг. ред. О. Елькіна, О. Марущенка, 2023. Х., 64 с.
2. Шарон-Максимов Д. Хібукі: бронезилет для дитячої душі. Київ, 2023. 200 с.
3. Шарон-Максимов Д. Хібукі – терапія як метод подолання психічної травми у дітей в умовах війни. Організаційна психологія. Економічна психологія. № 3–4 (27) / 2022. URL: <http://orgpsy-journal.in.ua/index.php/opep/article/view/360/296> (дата звернення: 29.10.2025).
4. Joshi, PT and Deborah O'Donnell Consequences of child exposure to war and terrorism. *Clinical Child and Family Psychology Review* .6(4). 2003. P. 279–291.

Конопля А. І.,

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти

спеціальності 012 Дошкільна освіта

Глухівського національного педагогічного університету

імені Олександра Довженка

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. Любима В.В.

LEGO-ТЕХНОЛОГІЯ ЯК ОСВІТНІЙ РЕСУРС ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Сучасна система дошкільної освіти перебуває у стані постійних трансформацій, спричинених війною, глобалізаційними процесами та потребою інтеграції української освіти у європейський простір. Одним із пріоритетів державної політики є формування іншомовної компетентності, що розглядається як основа міжкультурної комунікації індивіда. У цьому дискурсі актуальним стає пошук інноваційних методів і технологій, здатних забезпечити не лише ефективне оволодіння англomовним матеріалом, а й гармонійний всебічний розвиток дитини.

Як правило, традиційні підходи, орієнтовані на механічне засвоєння лексики, часто виявляються неефективними через недостатність предметно-чуттєвої основи. У цьому аспекті LEGO-технологія постає як потужний інноваційний дидактичний ресурс.

Значущість вищезазначеного, на нашу думку, ґрунтується у витоках таких концепцій, як-от:

– **конструктивізм** (за S. Papert) – LEGO-конструювання є матеріалізованим втіленням ідеї навчання через взаємодію з об'єктами та соціальним середовищем, оскільки дитина фізично створює модель, паралельно інтерпретуючи ментальні уявлення про мовні явища та поняття;

– **комунікативний підхід** (за *M. Holliday* й *D. Hymes*) – здатність ефективно взаємодіяти в різних соціальних контекстах є основоположною метою вивчення мови для формування комунікативної компетентності, тобто LEGO-проекти створюють автентичні зносини, де мова використовується як інструмент в досягненні реальної мети;

– **теорія діяльнісного опанування мовою** – мова засвоюється найкраще як побічний продукт цікавої для дошкільника діяльності, а не як первинний об'єкт вивчення.

О. Анджейко стверджує, що «...інноваційні зміни у сфері дошкільної освіти реалізуються з урахуванням створення умов для підтримки самовизначення особистості та підходах до діяльності у стилях мислення всіх учасників освітнього процесу [1, с. 129]. Однак, незважаючи на декларовану орієнтацію принципів індивідуалізації, абстрактні заклики до врахування «стилів мислення» та «підтримки самовизначення особистості» виявляють свою гносеологічну неспроможність при спробі їх практичного застосування в контексті формування іншомовної компетентності у дітей старшого дошкільного віку, оскільки такі категорії, позбавлені чіткої операціоналізації.

Ю. Демидова резюмує, що організація навчання та виховання дітей дошкільного віку потребує від педагога, перш за все, підтримки природного прагнення до виявлення активності, здатності діяти за власним бажанням, самостійним вибором, а також нести відповідальність за прийняте рішення [2, с. 76]. В освітньому процесі закладів дошкільної освіти LEGO-технологія може реалізовуватися у формах *ситуативних ігор з іншомовним наповненням* – імператив: «give me...», прийменники: «on top», «next to», конструкція «there is/are», базові назви кольорів (red, blue, yellow, green), простих об'єктів (house, car, tree, animal), дії (build, take, put, give); *інтегрованих занять* – поєднання LEGO-конструювання з музикою (sing, dance, clap, drum), театралізаціями (I am a cat/He is strong), короткими репліками («Who are you?» – «I am a fox»); *STEM-компонент* – базові поняття, пов'язані з формами (circle,

square, triangle), розміром (big, small, long, short), кількістю (count, one-two-three, more-less), а також явищами природи (sun, fog, rain, sky, dew, snow) з опертям на основу для використання питальних слів («How many?», «What color?») та описових фраз з прикметниками («The yellow sun is big», «The small car is fast»).

Отже, опанувати англійську через LEGO – значить дати дитині не словник, а джойстик, не правило, а свободу, не відповідь, а питання, на яке вона захоче знайти відповідь. LEGO-технологія може бути охарактеризована як освітній ресурс, засіб або ж антропоцентричний метод, відповідний психолінгвістичним закономірностям онтогенезу мовлення, що створює пласт для формування іншомовної компетентності не через ізольовані знання, а через експериментування.

Література:

1. Анджейко О. Вплив інноваційних технологій на формування мовленнєвої компетентності дошкільників. *Дошкільна освіта в сучасному освітньому просторі: актуальні проблеми, досвід, інновації* : матеріали доп. II Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 10 квіт. 2025 р.) / Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди ; редкол.: Ю. Д. Бойчук (голов.ред.) та ін. Харків, 2025. С. 129–133. URL: <https://dspace.hnpu.edu.ua/handle/123456789/19754> (дата звернення: 18.09.2025).
2. Демидова Ю. Створення розвивального простору як умова формування пізнавальної активності дошкільників. *Еволюційні процеси в галузі дошкільної освіти: інноватика, досягнення, перспективний досвід*: зб. матеріали I Всеукр. Інтернет-конф. викладачів, студентів, аспірантів та молодих вчених, м. Маріуполь, 27 листопада. 2020. С.83–87. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/0peddysk_2012_13_19 (дата звернення: 19.09.2025).
3. Любива В. В., Конопля А. І. Огляд чинників забезпечення якості дошкільної освіти в умовах воєнного стану. *Науковий журнал Хортицької національної академії. Серія: Педагогіка. Соціальна робота*. 2024. № 2 (11). С. 42–50. URL: <https://doi.org/10.51706/2707-3076-2024-11-7> (дата звернення: 21.09.2025).
4. Лисиця В. В., Конопля А. І. Роль фахівців галузі дошкільної освіти з правом викладання англійської мови для дітей дошкільного віку в сучасному суспільстві та економіці. *Слобожанські наукові читання: соціально-економічні та гуманітарно-правові виміри* : [матеріали] Всеукр. наук.-практ. конф. [студентів та аспірантів], 17-18 жовтня 2023 р. ред. кол.: Н. С. Краснокутська [та ін.] ; відп. за вип. Н. М. Волоснікова ; Нац. техн. ун-т «Харків. політехн. ін-т». Електрон. текст. дані. Харків, 2023. С. 165–168. URL: <http://surl.li/yslhy> (дата звернення: 21.09.2025).

Корх Г. І.,

*здобувачка (першого) бакалаврського
рівня вищої освіти факультету дошкільної освіти*

Глухівського національного університету

імені Олександра Довженка

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. Тітаренко С.А.

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА ПІДТРИМКА РОДИН ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В УМОВАХ ВОЄННИХ ВИКЛИКІВ

В умовах збройного конфлікту особливої актуальності набуває питання всебічної підтримки сімей, у яких виховуються діти з особливими освітніми потребами (ООП). Війна спричиняє значний рівень стресу та тривоги, що негативно позначається на фізичному, психічному й емоційному стані як дітей, так і дорослих членів родини. Для сімей, які виховують дітей з ООП, ситуація ускладнюється ще більше, адже такі діти потребують стабільності, передбачуваності та постійної уваги з боку дорослих, що забезпечує їм відчуття безпеки і сприяє подальшому розвитку. У зв'язку з цим психологічна підтримка родин, які мають дітей з особливими потребами, стає одним із ключових напрямів забезпечення їхнього благополуччя та збереження цілісності сімейної системи.

Під час воєнних дій діти, подібно до дорослих, нерідко стають свідками або навіть жертвами травматичних подій. Вони можуть спостерігати артилерійські обстріли, вибухи, руйнування знайомого середовища, залишення домівок, поранення чи загибель людей. Часто діти стикаються з втратами близьких, бачать поранення, смерть членів родини або друзів, а іноді самі зазнають фізичних травм. Усе це залишає глибокий слід у дитячій психіці, провокуючи розвиток різноманітних емоційних і поведінкових розладів,

порушення почуття безпеки та стабільності, що вимагає своєчасної психологічної допомоги й тривалої підтримки [2].

Події, які сьогодні переживає українське суспільство, безпосередньо або опосередковано впливають на кожного громадянина. Кожен потребує емоційної, психологічної та соціальної підтримки, аби зберегти внутрішню рівновагу, здоров'я, здатність до адаптації та допомогти близьким впоратися з наслідками стресу. Особливо вразливою категорією у цьому контексті залишаються діти, які гостро реагують на зміни навколишнього середовища, прояви агресії, страху та втрат. Саме тому надзвичайно важливо створювати умови для відновлення їхнього психологічного комфорту та почуття захищеності.

Питання впливу воєнних дій на освітній процес в Україні стало предметом наукових досліджень багатьох вітчизняних учених – В. Засенка, В. Кременя, В. Лугового, О. Ляшенка, С. Максименка, Л. Прохоренко, С. Сисоєвої, М. Слюсаревського, О. Топузова та інших, які у своїх працях акцентують на необхідності адаптації освітнього середовища до нових реалій. Дослідники підкреслюють, що освітня система має забезпечити не лише продовження навчального процесу, але й стати ресурсом підтримки, стабільності та безпеки для дітей.

У сфері спеціальної освіти проблеми організації навчання дітей з особливими освітніми потребами в умовах війни досліджували такі сучасні науковці, як О. Бабяк, А. Душка, В. Кобильченко, С. Кульбіда, С. Литовченко, О. Орлов, Л. Прохоренко, Ю. Рібцун, В. Шевченко, О. Чеботарьова, Н. Ярмола та ін. У своїх роботах вони наголошують на необхідності забезпечення гнучкості освітнього процесу, застосування індивідуальних підходів і впровадження різноманітних форм навчання для дітей з ООП в умовах воєнного часу.

Дослідники також підкреслюють важливість активного використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у дистанційному та змішаному

навчанні. Саме ІКТ дають змогу підтримувати пізнавальну активність дітей, забезпечувати доступ до освітніх ресурсів, а також створювати умови для індивідуальної та групової взаємодії, незважаючи на фізичну віддаленість. Водночас актуальним залишається питання підвищення рівня інформаційно-комунікаційної компетентності педагогів, які працюють із дітьми з ООП, адже саме від їхньої готовності й професійної гнучкості залежить якість освітнього процесу.

Окремої уваги потребує забезпечення спеціальних умов корекційно-розвивального супроводу дітей з особливими освітніми потребами під час кризових ситуацій. Йдеться не лише про організацію навчання, а й про комплексну психолого-педагогічну допомогу, спрямовану на стабілізацію емоційного стану, формування відчуття безпеки, розвиток адаптаційних навичок і відновлення довіри до навколишнього світу.

Отже, війна створює надзвичайно складні виклики для освітньої системи, особливо у сфері роботи з дітьми, які мають особливі освітні потреби. У таких умовах пріоритетом стає не лише збереження освітнього процесу, а й надання психологічної, педагогічної та соціальної підтримки кожній дитині та її родині. Важливим напрямом діяльності освітян і психологів є створення стабільного, безпечного й підтримувального середовища, у якому дитина зможе не лише навчатися, а й відновлювати внутрішню рівновагу, почуття захищеності та впевненості в майбутньому.

Діти з особливими освітніми потребами щодня стикаються з численними викликами, які потребують системної підтримки фахівців і більш тривалого періоду адаптації до нових умов життя, колективу та освітнього середовища. Їхнє повсякденне життя істотно відрізняється від життя однолітків, адже вимагає постійної, скоординованої роботи команди супроводу – психологів, логопедів, дефектологів, реабілітологів і медичних працівників. У період військових дій адаптація таких дітей ускладнюється ще більше, тому вони

потребують не лише додаткового часу, а й цілеспрямованої професійної допомоги з боку фахівців психологічного профілю та педагогів [1].

Родини, у яких виховуються діти з ООП, опиняються у надзвичайно вразливому становищі. Вимушена евакуація, розлука з близькими, постійне відчуття небезпеки, руйнування соціальних контактів і відсутність стабільності створюють ситуацію глибокого емоційного виснаження. Невизначеність майбутнього, відсутність звичного середовища та порушення щоденного ритму життя часто призводять до підвищеної тривожності, розладів сну, емоційних спалахів і поведінкових труднощів у дітей. Для дітей з ООП, які часто мають труднощі у сприйнятті новизни та змін, така ситуація є особливо травматичною – вона може викликати регрес у розвитку, порушення соціальної взаємодії та зниження навчальної мотивації.

У таких умовах соціально-психологічна допомога родинам із дітьми з ООП має бути системною, багаторівневою та спрямованою на задоволення як потреб дітей, так і батьків. Основні напрями цієї підтримки охоплюють:

- організацію просвітницьких заходів для батьків, зокрема семінарів, тренінгів, вебінарів і консультацій, де обговорюються стратегії подолання стресу, методи саморегуляції та прийоми надання емоційної підтримки дітям;
- навчання батьків практичним технікам емоційної стабілізації, які вони можуть використовувати у щоденному спілкуванні з дитиною, щоб знизити рівень тривоги й створити атмосферу безпеки;
- проведення індивідуальних і сімейних консультацій, спрямованих на зміцнення емоційної стійкості батьків, підвищення їхньої впевненості у власних виховних можливостях і зменшення відчуття безпорадності;
- застосування групових форм роботи – груп підтримки або терапевтичних зустрічей для батьків, які допомагають поділитися досвідом, знайти розуміння, знизити рівень соціальної ізоляції, що часто супроводжує вимушену міграцію;

– індивідуальну роботу з дітьми через методи ігрової та арт-терапії, які допомагають виражати емоції, знижувати напруження, формувати почуття безпеки та відновлювати емоційну рівновагу;

– психологічне консультування педагогів щодо особливостей взаємодії з дітьми з ООП у кризових ситуаціях і методів створення комфортного навчального середовища;

– підтримку в організації освітнього процесу – допомогу батькам і педагогам у налагодженні дистанційного або змішаного навчання, адаптації навчальних матеріалів і режиму дня до потреб дитини.

Особливо важливо дотримуватися принципу безперервності психологічного супроводу. Навіть короткочасне припинення занять чи відсутність контакту з фахівцем може викликати у дитини дезорієнтацію та втрату відчуття стабільності. Тому психологічна робота має бути гнучкою, адаптованою до реальних умов життя родини – як офлайн, так і онлайн.

На основі аналізу сучасної психолого-педагогічної літератури можна визначити низку практичних рекомендацій для педагогів і психологів, які працюють із родинами дітей з ООП в умовах війни:

1. Уникайте обговорення тем, що можуть викликати повторну травматизацію або тривогу у дітей; натомість створюйте емоційно безпечний простір для спілкування.

2. Враховуйте індивідуальні особливості дітей, їхні реакції на стресові події, рівень сенсорної чутливості та потреби у відпочинку.

3. Підтримуйте постійний контакт із батьками, обговорюйте зміни в емоційному стані дитини, способи реагування на стрес і можливі шляхи допомоги.

4. Заохочуйте сім'ї до використання стабілізуючих ритуалів – збереження знайомих форм діяльності, режиму дня, сімейних традицій.

5. Інформуйте родини про доступні ресурси – кризові центри, онлайн-платформи підтримки, волонтерські ініціативи, що спеціалізуються на допомозі дітям з ООП.

З огляду на це, психологічна допомога родинам, які виховують дітей з особливими освітніми потребами, має не лише терапевтичне, а й соціально-педагогічне значення. Вона сприяє збереженню внутрішньої єдності родини, підтримує її адаптаційний потенціал і забезпечує умови для розвитку дитини навіть у кризових обставинах.

Отже, у період військових дій соціально-психологічна підтримка сімей, які виховують дітей з ООП, набуває виняткової важливості. Комплексний підхід – поєднання психотерапевтичної, педагогічної, інформаційної та соціальної підтримки – дозволяє не лише зменшити негативні наслідки стресу, але й створити основу для подальшого розвитку, навчання та психологічного благополуччя дитини. Забезпечення стабільності, прийняття, розуміння та довіри стає ключем до збереження емоційного здоров'я сім'ї та успішної адаптації дітей з особливими освітніми потребами у складних умовах сьогодення.

Література:

1. Організаційно-функціональні моделі інклюзивно-ресурсних центрів в умовах децентралізації (з досвіду роботи) : метод. посібник / Т. В. Жук та ін. ; за ред. А. Г. Обухівської, Т. Д. Ілляшенко. Київ : Український науково-методичний центр практичної психології і соціальної роботи, 2022. 102 с.

2. Психологічна підтримка дітей з особливими освітніми потребами в умовах війни. Методичні рекомендації м. Дніпро 2022. URL: <https://www.dano.dp.ua/1912-psikhologichna-pidtrimka-ditej-z-osoblivimi-osvitnimi-potrebami-v-umovakh-vijni> (дата звернення 22.10.2025).

Косован А. Р.,

здобувачка другого (магістерського)

рівня вищої освіти

Кам'янець-Подільського національного

університету імені Івана Огієнка

Науковий керівник – канд. пед наук, доц. Ватаманюк Г.П.

ПЕДАГОГІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЛІТЕРАТУРНОЇ СПАДЩИНИ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО У ФОРМУВАННІ МОРАЛЬНО- ЕТИЧНИХ УЯВЛЕНЬ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У сучасних умовах реформування системи дошкільної освіти України особливої значущості набуває проблема морального виховання дітей. Формування в дитини морально-етичних орієнтирів, гуманістичних цінностей, здатності співпереживати, діяти за принципами добра, справедливості, чесності – ключова умова становлення особистості. Важливу роль у цьому процесі відіграє художнє слово, зокрема літературна спадщина видатного педагога-гуманіста Василя Олександровича Сухомлинського, яка є джерелом духовно-морального розвитку дитини. Актуальність теми зумовлена необхідністю переосмислення педагогічного надбання В. Сухомлинського крізь призму сучасних освітніх пріоритетів, оновлення підходів до морального виховання дітей дошкільного віку, інтеграції художнього слова в освітній процес. Осмислення педагогічного потенціалу його літературної спадщини дозволяє не лише зберегти духовні орієнтири української освіти, а й забезпечити ефективне формування морально зрілої, чуйної, гуманної особистості дитини.

Про використання педагогічної спадщини В. Сухомлинського в дошкільній освіті йдеться у працях І. Бежа, А. Богуш, Н. Гавриш, А. Пасічник, О. Райпольської, Г. Сухорукової та ін. Вчені акцентують увагу на тому, що ідеї

В. Сухомлинського є міцним підґрунтям для сучасної дошкільної педагогіки, орієнтованої на особистісно-гуманний підхід до дитини та формування її моральності. Зокрема, І. Бех моральне виховання розглядає як процесу саморозвитку особистості, спираючись на гуманістичні принципи В. Сухомлинського де підкреслює, що моральна вихованість дитини починається з емоційного співпереживання, яке в творах В. Сухомлинського завжди має гуманістичний вектор – від співчуття до активної доброти дії [1, с. 3]. А. Богуш творчу спадщину В. Сухомлинського називає азбукою майбутніх громадян, перша азбучна істина якої – «навчити маленьку дитину відчувати, а потім і розуміти, що добро тільки тоді добро, коли від нього не плачуть люди – в цьому логіка й діалектика громадянськості»[2]. На думку видатного педагога, найсприятливішим періодом становлення духовності, доброти, людяності й совісності й громадянського виховання загалом є дошкільний і молодший шкільний вік. Саме в цей час у дитини формується здатність «бути виховуваною», тобто сприймати та піддаватися виховному впливу педагога. В. Сухомлинський переконаний, що почуття сягають своїм корінням у дитинство, а людяність, доброта, милосердя виростають із праці, піклування про тих, хто поруч, про збереження краси довкілля [4:]. Основою громадянства в цьому віці є сформованість морально-етичних уявлень, що регулюють моральність поведінки дитини в суспільстві. Саме тому значне місце у його творчій спадщині займають літературні твори дітей. Особливістю цих творів є те, що автор апелює не до розуму, а насамперед до серця дитини, пробуджує її емоційно-ціннісну сферу. Сам В. Сухомлинський у книзі «Серце віддаю дітям» писав, що «через казку, через фантазію, через гру відкривається перед дитиною світ, у якому вона пізнає добро і зло, правду і несправедливість» в дії [5, с. 198]. Кожна казка, оповідка, легенда, написана В. Сухомлинським розкриває певну грань морального становлення дитини. У них, зазначає А. Пасічник, «моделі поведінки втілюються в яскравих образах персонажів; етичні категорії формуються як логічні узагальнення конкретних і зрозумілих

вчинків, доступних дітям. Наявність позитивного головного персонажа, (або його виправлення під кінець твору) та персонажа-антипода, доступність змісту і динамічність сюжету роблять сприяють не тільки засвоєнню, а й глибокому усвідомленню дитиною етичних норм [4, с. 7]. Наведемо приклади потенційних можливостей творів В. Сухомлинського у формуванні морально-етичних уявлень дошкільників: «Чому здивувався Петрик» – чесність; «Хризантема і цибулина», «Два метелики» – скромність; «Втрачений день» – працьовитість; «Через потік»; «Мед у кишені», «Про що думала Марійка» – дружелюбність, «Іменний обід», «Поздоровляємо», «Чого мама плаче?», «Найгарніша мама», «Сива волосинка», «Бабусин борщ», «Чому дідусь такий добрий сьогодні?» – любов до рідних, людяність, «Мишків велосипед» – щедрість; «Петрик, собака і кошеня» – сміливість, доброта; «Як Сергійко навчився жаліти» – милосердя, чуйність; «Протоптали стежку» – повага до старших, чуйність; «Мені хотілося додому», «Бо за морем – чужина», «Чому не вішаєте цього рушника, матусю» – патріотизм; «Як синичка будить мене» – любов до природи рідного краю, ввічливість [6]. Ці твори автора та інші – є своєрідною школою моралі. Вони навчають бачити прекрасне у звичайному, співчувати, допомагати, бути щирим. Через художнє слово педагог зумів передати глибокі життєві істини у доступній, емоційно насиченій формі. Казки, оповідання, притчі та мініатюри В. Сухомлинського виступають не просто літературними творами, а потужним виховним інструментом, що формує у дитини здатність розрізняти добро і зло, співчувати, любити, відповідально ставитися до навколишнього світу. Через яскраві образи природи, тварин, звичайних дітей і дорослих, життєві ситуації розкриваються глибокі моральні істини Письменник формує у дитини здатність до морального самопізнання – розуміння власних почуттів, вчинків, відповідальності перед іншими. Складні філософські поняття стають доступними дітям завдяки тому, що вони ознайомлюючись із творами, намагаються аналізувати вчинки героя, переносять почуте на власний досвід та вчаться робити висновки. Залучення дітей до ігор-драматизацій, інсценізацій за

сюжетами літературних творів В. Сухомлинського на заняттях, у повсякденному житті, під час відвідування гуртків, влаштування театральних сезонів у дитячому садку за мотивами педагогічних оповідань В. Сухомлинського (театр етичних мініатюр), сприятиме глибшому зануренню дітей в образи та емоційному сприйняттю морально-етичних ідей, які вони передають. Головна мета тетралізованих видів діяльності – показати вихованцям різні моделі людської поведінки в певних життєвих ситуаціях, спонукати дітей замислитися над складними моральними поняттями, такими як доброта («Іменинний обід»), співчуття («У кого радість, а в кого горе»), дружба («Дівчинка і ромашка»), совість («Скляний чоловічок»), егоїзм («Півень і сонце»), вдячність («Зайчик і горобина»), щастя («Найщасливіший листочок», «Материнське щастя», «Яке щастя?»). Виконуючи різні ролі та намагаючись зрозуміти мотиви вчинків героїв, діти інсценізують і короткі твори, наприклад: «Покинуте кошеня», «Навіщо кажуть «Спасибі?»», «Мед у кишені», «Чому ти вчора не шукав мої окуляри?», кожен із яких містить морально-етичну ситуацію, що допомагає малюкам усвідомити сутність морально-етичних уявлень і почуттів, що вони викликають.

Багато творів В. Сухомлинського для дітей присвячено філософії життя, ролі людини у світі, серед них – «Зелене та рум'яне яблучко», «Колючка не може бути доброю», «Камінь і струмок», «Лебедина пір'їнка» тощо. Педагог-гуманіст наголошував: «Ввести дитину у складний світ людських стосунків – одне з найважливіших завдань виховання». Любов педагога до своїх вихованців, його доброзичливість, чуйність мають величезну силу позитивного впливу. Діти чутливі до любові, вбирають до себе її промені, а це позначається на їхньому розвитку, особливо на духовному, моральному [5, 187].

Як бачимо, педагогічні ідеї В. Сухомлинського, його твори для дітей про добро, дружбу, працю, любов до рідних, природи, Батьківщини є своєрідним моральним кодексом, що сприяє формуванню у дошкільників морально-етичних уявлень, а відтак і емоційно-ціннісного ставлення до навколишнього

світу. У спадщині педагога закладено потужний виховний потенціал, що поєднує ідеї гуманізму, духовності та дитинства як найвищої цінності. І чим глибше ми занурюємося у творчість педагога і науковця, тим повніше усвідомлюємо зміст і мудрість його творів, ту головну ідею, яку прагнув передати педагог. Вражає, наскільки тонко і проникливо він розумів дитячу душу – почуття, мрії, думки дітей – і як делікатно, без примусу, допомагав їм робити правильний вибір та робити моральні висновки.

Література

1. Бех І. Плекаємо особистість: у діалозі з В. Сухомлинським. *Дошкільне виховання*. 2020. №11. С. 3–5.
2. Богуш А. Василь Сухомлинський – Азбука виховання майбутніх громадян України. URL : <http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/5460/1/Bokhush.pdf> (дата звернення: 20.10.2025).
3. Гавриш Н. В. Художня література в освітньому процесі: сучасні технології. *Дошкільне виховання*. 2019. № 2. С. 12–14.
4. Пасічник А. Торкнутися струн дитячої душі. *Дошкільне виховання*. 2012. №8. С. 7–10
5. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: В 5 т. Київ : Радянська школа, 1977. Т 3. 670 с.
6. Сухомлинський В. О. Важко бути Людиною. Добірка оповідань та казок Василя Сухомлинського для дітей. URL : <http://hram.lviv.ua/2178-opovdannya-dlya-dtey-vasilyasuhomlinskogo.html> (дата звернення: 29.10.2025).

Кравченко А. С.,

здобувачка другого (магістерського)

рівня вищої освіти факультету дошкільної освіти

Глухівського національного педагогічного університету

імені Олександра Довженка

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. Куліш І. Д.

МИСТЕЦТВО МАЛЮВАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ

У сучасних реаліях, коли Україна переживає непрості суспільно-політичні випробування, проблема виховання національної самосвідомості та патріотизму

набуває особливої ваги. Саме дошкільний вік є тим періодом, коли формується особистість дитини, її моральні орієнтири, відчуття належності до рідної землі, культури та народу. Національно-патріотичне виховання сприяє становленню любові до Батьківщини, шанобливого ставлення до мови, традицій, історії та культурної спадщини.

В умовах війни за незалежність і територіальну цілісність нашої держави особливо актуальним стає формування у дітей почуття гордості за свою країну, виховання поваги до захисників, державних символів, героїв, а також плекання історичної пам'яті народу. Систематична і цілеспрямована робота з національно-патріотичного виховання у закладах дошкільної освіти є важливою передумовою становлення відповідальної, активної та свідомої особистості, готової у майбутньому долучатися до становлення української держави.

Патріотичне виховання дітей дошкільного віку стає невід'ємною складовою світогляду. Його зміст спрямований на виховання любові до рідного краю, поваги до культурних традицій і усвідомлення особистої відповідальності за долю країни.

Нормативне забезпечення патріотичного виховання дітей дошкільного віку в Україні ґрунтується на низці державних документів, зокрема Законі України «Про освіту» [3], Базовому компоненті дошкільної освіти [1] та Законі України «Про дошкільну освіту» [4].

Проблематика патріотичного виховання дітей дошкільного віку висвітлюється у працях багатьох науковців. Зокрема, Л. Косинська досліджує виховання любові до рідного міста, С. Тесленко – формування національно-патріотичних цінностей у старших дошкільників; Н. Борисова, І. Логвіненко, О. Тарасова, О. Христич, Л. Швайка розглядають особливості виховання патріотизму в умовах закладу дошкільної освіти. В. Майборода акцентує увагу на можливостях мистецтва в цьому процесі.

Вагомий доробок у розробку окремих аспектів проблеми, зокрема засобів національно-патріотичного виховання, належить Л. Березівській,

С. Гончаренку, С. Лопатюк, О. Савченко, Н. Скотній, Г. Корж та іншим відомим українським ученим [2]. До засобів національно-патріотичного виховання дошкільнят належать різні форми та методи роботи, спрямовані на виховання любові до рідної землі, шани до її традицій, культури, історії й мови.

Одним із дієвих засобів національно-патріотичного виховання є декоративне малювання, адже саме через творчість діти знайомляться з культурним багатством свого народу. Як різновид образотворчої діяльності, воно виступає ефективним інструментом у формуванні патріотичних почуттів у старших дошкільників. Декоративне малювання не лише розвиває художній смак та естетичне сприйняття, а й дає змогу експериментувати з кольорами, формами та композиціями, що сприяє розвитку уяви й фантазії. Крім того, така діяльність позитивно впливає на становлення дрібної моторики, яка має важливе значення для підготовки дітей до шкільного навчання.

Формування у дітей патріотичних почуттів і цінностей через ознайомлення з культурною спадщиною свого народу та залучення до різних видів мистецтва знайшло відображення у працях видатних українських педагогів і мислителів – Г. Ващенко, О. Духновича, А. Макаренка, С. Русової, К. Ушинського, В. Сухомлинського. Над цією проблематикою продовжують працювати й сучасні дослідники, серед яких П. Вербицька, Т. Гавлітіна, М. Качур, О. Коберник, О. Коркішко, В. Мірошніченко, С. Оришко, М. Павленко, О. Сухомлинська [2].

Тетяна Бакуменко, Ірина Фролова, Мілена Ярославцева – досліджували питання, що стосуються декоративного малювання з мотивами українських народних промислів; Ірина Стащенко, наукові розвідки, якої стосувалися використання декоративних розписів Марії Приймаченко як зразків для розвитку творчості, естетичного смаку, художнього мислення у дітей, розвитку естетичних почуттів, художнього сприйняття через знайомство із декоративним мистецтвом дітей дошкільного віку; наукові розвідки Наталії Ладухи стосувалися нетрадиційних технік малювання (не просто класичних, а таких,

що викликають у дітей мотивацію до творчого пошуку), які сприяють розвитку творчих здібностей в дітей дошкільного віку; у працях Михайла Гнатюка йдеться про те, що діти на заняттях з декоративного малювання не лише опановують технічні навички, але й через елементи декоративно-вжиткового мистецтва (орнамент, дизайн предметів, роботи із природними матеріалами) долучаються до краси й традицій нашої країни. Декоративне малювання передбачає створення орнаментальних зображень гуашшю на папері або оздоблення глиняних виробів. Як і інші види образотворчої діяльності, воно сприяє розвитку у дітей естетичного сприйняття та формує відчуття краси. Яскравість і доступність композицій народного декоративного мистецтва робить його особливо привабливим і зрозумілим для дошкільників. Ознайомлюючи малят із декоративними творами різних регіонів України, педагог виконує важливе завдання – виховує любов до рідної землі та повагу до праці митців.

Під час навчання декоративному малюванню вихователь допомагає дітям усвідомити взаємозв'язок між основними складниками орнаменту – кольором, формою елементів та композиційною побудовою. Дошкільники поступово розуміють, як орнамент змінюється залежно від форми й призначення виробу, та вчаться бачити єдність змісту і форми.

Важливою складовою декоративного малювання є знайомство з принципами ритму та симетрії, без яких неможливе декоративне мистецтво. Особливе значення надається також розвитку кольорового відчуття, адже у декоративному малюнку колір та композиція утворюють нерозривну єдність.

Декоративне малювання, подібно до інших видів образотворчого мистецтва, формує в дітей здатність відчувати красу. Яскравість і простота композицій роблять народне декоративне мистецтво зрозумілим і привабливим для дошкільників. Знайомлячи малят із творами декоративного мистецтва різних регіонів і народностей України, педагог має важливе завдання –

виховувати любов до Батьківщини та повагу до праці майстрів, які створюють ці художні твори.

Отже, мистецтво декоративного малювання виступає потужним інструментом національно-патріотичного виховання дітей дошкільного віку. Саме через ознайомлення з творами народного мистецтва, символікою орнаментів, гармонією кольору та форми у малят формується любов до рідного краю, шанобливе ставлення до культурної спадщини українського народу та усвідомлення себе частиною нації. Така діяльність не лише сприяє естетичному розвитку, а й забезпечує становлення моральних орієнтирів та національної ідентичності в умовах сучасних суспільно-політичних викликів.

Подальших досліджень потребує питання інтеграції декоративного малювання з іншими видами мистецької діяльності (музика, хореографія, театр) для посилення виховного ефекту. Актуальним є також вивчення регіональних особливостей народного орнаменту та їх адаптації у роботі з дітьми різних вікових груп.

Перспективним напрямом наукового пошуку є розробка методичних рекомендацій і практичних програм для педагогів закладів дошкільної освіти, спрямованих на формування у дітей ціннісного ставлення до Батьківщини засобами образотворчого мистецтва.

Література:

1. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція)
URL: https://mon.gov.ua/staticobjects/mon/sites/1/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redakt_siyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf (дата звернення: 11.09.2025).
2. Вашак О.О., Гринь Ю.М. Особливості національного виховання дошкільників засобами українського народного мистецтва. Навчально-методичний посібник для студентів спеціальності 012 Дошкільна освіта. Полтава, 2023. 120 с.
3. Закон України «Про дошкільну освіту»
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3788-20#Text> (дата звернення: 11.09.2025).

4. Закон України «Про освіту»
 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 11.09.2025).

*Красноголов А. А.,
 здобувачка (першого) бакалаврського рівня вищої освіти
 Вінницького державного педагогічного університету
 імені Михайла Коцюбинського
 Науковий керівник – канд. пед. наук, доц.,
 доц. кафедри дошкільної освіти Шикиринська О. В.*

ВИКОРИСТАННЯ АВТОРСЬКИХ КАЗОК ЯК ЗАСОБУ МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Моральне виховання – це процес формування у дитини гуманних почуттів, моральних переконань і звичок поведінки, що базуються на доброті, справедливості, співчутті. Найважливішим періодом у цьому процесі є ранній дошкільний вік, коли дитина вперше починає усвідомлювати себе як частину соціуму. Саме в цей час зароджуються уявлення про добро і зло, формується здатність співпереживати, реагувати на схвалення або осуд. Тому від методів і засобів виховання у цей період залежить подальше становлення морального обличчя людини.

Для малюків найбільш ефективним є емоційно-образний шлях засвоєння моралі. На цьому рівні знання про добро і зло не подаються у формі повчань, а втілюються у художньому образі, який дитина здатна відчувати серцем. Казка – саме той засіб, який поєднує доступність, емоційність і моральний зміст. Вона формує уявлення про чесність, дружбу, допомогу, відкриває світ почуттів, де добро завжди перемагає.

Софія Русова підкреслювала, що казка є «школою доброти і правди», адже в ній мораль розкривається не як наказ, а як пережитий досвід [2, с. 146]. Через художній образ дитина переживає радість добра і біль від зла, і ці емоції закарбовуються у свідомості глибше, ніж будь-яке пояснення. Русова вважала, що саме через казку педагог має виховувати «серце дитини», спираючись не на покарання, а на любов і довіру.

Згідно з дослідженнями Т. І. Поніманської, раннє дитинство – це період, коли моральне виховання відбувається через емоційний досвід. Дорослий має створювати ситуації, які викликають у дитини почуття співпереживання і радості від добрих учинків [1, с. 20]. Найкращим інструментом для цього є казка, адже вона діє не через повчання, а через співпереживання герою, наслідування позитивного прикладу.

Авторська казка – особлива форма цього впливу. На відміну від народної, вона може бути створена педагогом або батьками для конкретної ситуації, враховуючи індивідуальні особливості дитини. У таких творах зображуються звичні події з дитячого життя: сварка за іграшку, страх темряви, небажання допомагати чи ділитися. Дитина легко впізнає ці ситуації й водночас бачить їх моральне розв'язання. Завдяки цьому авторська казка перетворюється на м'який, але дієвий засіб морального впливу.

Дослідниця М. І. Чумарна називає авторську казку «педагогікою серця», яка збагачує внутрішній світ дитини, пробуджує здатність відчувати добро і реагувати на нього емоційно [4, с. 29]. Казковий сюжет допомагає дитині осмислити власні почуття і поведінку, сформулювати перші моральні судження. Через образи авторських казок малюк пізнає цінність щирості, вдячності, любові, вчиться бачити у світі не лише події, а й їх етичний зміст.

О. В. Шикиринська та Т. Ю. Петришина підкреслюють, що сучасний освітній процес має охоплювати інноваційне науково-методичне забезпечення. У цьому дослідженні було доведено, що використання авторських казок дозволяє не лише впроваджувати традиційні методи виховання, а й забезпечити

системний підхід до формування моральних якостей дітей [5, с. 101]. У процесі такої діяльності діти не лише засвоюють моральні норми, а й переносять їх у реальну поведінку. Особливо важливо, щоб казка не залишалася лише прочитаним текстом, а ставала основою для спільних дій – гри, розмови, малювання.

На думку О. А. Сурмило, виховна ефективність казки зумовлена низкою педагогічних умов: систематичністю використання, добром доступних сюжетів, створенням емоційно комфортної атмосфери, активним обговоренням поведінки героїв [3, с. 58]. Вихователь має перетворювати слухання казки на живу взаємодію, спонукаючи дітей висловлювати думки, робити висновки, співпереживати. Так відбувається поступовий перехід від зовнішнього наслідування до внутрішнього морального судження.

У психологічному плані дія казки пояснюється кількома глибокими механізмами, що охоплюють сферу емоцій, мислення й морального досвіду дитини. Ідентифікація дозволяє малюкові уявити себе на місці героя, відчувати його почуття, страхи, сумніви й радощі. Це занурення в образ допомагає дитині прожити складні емоції у безпечній формі, що сприяє формуванню здатності співпереживати іншим людям. Наслідування, як наступний механізм, формує звичку діяти подібно до персонажа, який уособлює добро, чесність і справедливість. Під впливом позитивних прикладів діти прагнуть повторити добрі вчинки, допомогти, поділитися, підтримати слабшого. Катарсис – очищення емоцій через співпереживання – допомагає дитині позбутися внутрішнього напруження, страху, образи, дає відчуття внутрішньої гармонії. Через ці переживання дитина вчиться розрізняти добро і зло не лише розумом, а й серцем. Усі зазначені процеси утворюють психологічну основу становлення етичної саморегуляції – здатності самостійно визначати моральність власних дій, оцінювати вчинки інших і нести відповідальність за свої рішення.

Особливу роль у цьому процесі відіграє педагог. Його завдання – не просто прочитати текст казки, а створити живу виховну ситуацію, у якій дитина стане

співучасником подій. Учитель або вихователь має заохочувати дітей до міркувань, ставити запитання, що спонукають до пошуку моральної істини: чому герой вчинив саме так, що відчував, як можна було зробити інакше. Педагог виступає не лише оповідачем, а й мудрим провідником, який допомагає дитині самостійно дійти до морального висновку. Важливо, щоб вихователь володів технікою виразного читання, вмів передати емоції героїв інтонацією, мімікою, паузою, адже саме щирість і натхнення дорослого створюють довіру. Коли педагог сам вірить у силу добра, справедливості, співчуття, ця віра передається дітям і формує в них внутрішню впевненість, що добро завжди має сенс.

Не менш важливою ланкою у процесі морального виховання через казку є сім'я. Батьки, які не обмежуються лише читанням готових історій, а вигадують власні короткі оповіді про своїх дітей або улюблених іграшок, створюють особливий простір любові й довіри. Такі «сімейні казки» допомагають дитині побачити себе як головного героя, який долає труднощі, вчиться прощати, цінувати дружбу, піклуватися про близьких. Це природний спосіб виховання через емоційний контакт: дитина не просто слухає, а проживає історію, що торкається її власного досвіду. Таким чином, казка стає засобом зміцнення сімейних зв'язків, формує спільні цінності й атмосферу духовного тепла. Саме любов і щира зацікавленість дорослих у внутрішньому світі малюка є тим ґрунтом, на якому виростає моральність.

У практиці роботи з дітьми раннього дошкільного віку особливу ефективність мають цикли коротких тематичних казок, присвячених базовим моральним поняттям: дружбі, допомозі, правдивості, вдячності, працьовитості, турботі про природу. Такі історії легко сприймаються дітьми завдяки простим сюжетам і знайомим героям – тваринам, іграшкам, дітям. Їх можна використовувати під час ранкових зустрічей, мовленнєвих хвилинок, занять із розвитку емоційного інтелекту або сюжетно-рольових ігор. Після прослуховування казки педагог може запропонувати дітям обговорення,

малювання улюбленого героя, створення нової кінцівки або інсценізацію. Завдяки цьому діти не лише запам'ятовують зміст, а й вчаться аналізувати поведінку персонажів, висловлювати власну думку, шукати моральне рішення. Так поступово формується активне моральне мислення, що проявляється у реальній поведінці.

Важливо, щоб зміст авторських казок відповідав українським культурним і духовним традиціям. У сюжетах мають звучати мотиви добросердечності, поваги до старших, любові до природи, праці, рідного краю. Через знайомі образи – калину, лелеку, мамину пісню, хату під вишнею – дитина вбирає у себе світ національної культури, розуміє її красу й цінність. Така казка водночас формує моральні орієнтири й національну свідомість, допомагає малюку відчувати себе частиною українського народу. Як підкреслює М. І. Чумарна, «українська казка виховує не лише доброту, а й коріння – любов до свого». Через неї дитина пізнає, що справжнє добро завжди поєднане з любов'ю до рідної землі, до людей, до життя [4, с. 31].

Отже, авторська казка у моральному вихованні дітей раннього віку є універсальним педагогічним засобом, який поєднує емоційний, пізнавальний і духовний розвиток особистості. Вона допомагає дитині осмислити власний досвід, розвиває емпатію, формує здатність співчувати, розуміти мотиви вчинків інших, прагнути до справедливості. Казка стимулює уяву, мислення, мову, збагачує внутрішній світ дитини й виховує віру в добро. У сучасному суспільстві, де швидкі технологічні зміни часто зменшують простір живого спілкування, звернення до казки як до джерела духовного виховання стає особливо актуальним. Її системне використання у педагогічній практиці забезпечує гармонійне поєднання емоційного, інтелектуального й морального розвитку, формуючи основу майбутньої духовної зрілості, гуманності та громадянської свідомості.

Література:

1. Поніманська Т. І. Моральне виховання дошкільників. Київ : Світич, 2001. 224 с.
2. Русова С. Ф. Вибрані педагогічні твори. Київ : Освіта, 1996. 248 с.
3. Сурмило О. А. Вивчення педагогічних умов використання казки як засобу морального виховання старших дошкільників. *Молодий вчений*. 2021. № 7(95). С. 57–61.
4. Чумарна М. І. Мандрівка в українську казку. Львів : Світ, 2012. 192 с.
5. Шикиринська О., Петришина Т. Особливості науково-методичного забезпечення у закладах дошкільної освіти. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: збірник наукових праць. 2023. Вінниця : ТОВ «Друк плюс». Випуск 69. С. 100–107.

Кривулько Т. Б.,

здобувачка другого (магістерського)

рівня вищої освіти факультету дошкільної освіти

Глухівського національного педагогічного університету

імені Олександра Довженка

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. Титаренко С.А.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ СТАЛИХ УЯВЛЕНЬ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Основою сталого розвитку людини є знання про природу, усвідомлення взаємозв'язку людини та навколишнього середовища, готовність діяти екологічно правильно. Старший дошкільний вік є одним із сприятливих періодів для формування сталих уявлень.

На думку О. Пометун в період дошкільного дитинства важливим є виховання у дітей внутрішньої відповідальності – не лише знань, а й усвідомлення власної ролі у збереженні природи. Дослідниця Н. Гавриш вважає, що екологічна свідомість дошкільника формується через емоційно-ціннісне ставлення до природи і особистий досвід взаємодії з нею [1].

У віці 5-6 років у дітей активно розвивається образно-логічне мислення вони починають встановлювати прості причинно-наслідкові зв'язки, що дозволяє не просто описувати природу, а й розуміти її закономірності. Старші дошкільники переживають особливу емоційну чутливість до природи, їх вражає краса квітів, спів птахів, зміни у природі в різні пори року тощо. Саме через силу емоційних вражень формуються любов, співчуття, турбота, бажання допомогти. Вихователь має допомогти дитині відчувати природу, а не лише вивчити факти про неї [3, с. 48].

У старшому дошкільному віці провідною залишається ігрова діяльність. У грі діти засвоюють норми й правила поведінки в природі, моделюють екологічні ситуації. Гра створює емоційну насиченість і мотивацію, спонукаючи дітей до дій для збереження навколишнього середовища [3, с. 61]. У цьому віці діти активно досліджують світ – спостерігають, порівнюють, запитують, а природа виступає як ідеальний об'єкт для задоволення їхньої допитливості. Адже через безпосереднє спостереження формується розуміння краси та гармонії довкілля.

Старші дошкільники вже здатні усвідомлювати моральні оцінки: «добре – погано», «можна – не можна». Тому саме зараз дорослі можуть формувати відповідальне ставлення до природи – не через заборони, а через внутрішнє переконання [2].

Знання дитини проявляються у її можливості пояснити на елементарному рівні необхідність сталого способу життя, свідомо обирати дії, які зміцнюють здоров'я, розуміти свою причетність до збереження ресурсів планети і країни, збереження довколишнього середовища у своєму місті. Старші дошкільники вже можуть пояснити, чому потрібно економно витрачати воду, електроенергію, папір і як це пов'язано зі збереженням лісів, річок, океанів. Завданням дорослих (як вихователів, так і батьків) навчити дитину навичкам і діям сталого стилю життя, робити це свідомо.

Аналіз психолого-педагогічної літератури дозволив зробити висновок, посилюють ефект формування сталих уявлень у дітей старшого дошкільного віку такі педагогічні умови:

- організація екологічно насиченого середовища, такого як куточки природи, акваріуми, міні-городи, екостежки тощо;
- систематичне спостереження за природними явищами (зміна пори року, зміни погоди, ріст рослин).
- практична участь дітей у природоохоронній діяльності: догляд за рослинами, годівля птахів, участь у прибиранні на території дитячого садочку тощо;
- інтеграція екологічної тематики у всі види навчально-виховної діяльності: мовлення, малювання, музику, казки, екологічні досліді;
- співпраця з родиною: екологічні акції, спільні прогулянки, «зелені проєкти», екскурсії [4].

Все вищенаведене дозволяє зробити висновок, що формування сталих уявлень у дітей старшого дошкільного віку є складним і багатогранним процесом, який залежить від сукупності психолого-педагогічних умов. Найважливішими серед них виступають створення сприятливого емоційного клімату, використання ігрової діяльності як провідного виду діяльності дошкільника, забезпечення систематичності та послідовності у поданні знань, а також індивідуальний підхід до кожної дитини.

Вихователь повинен поєднувати навчання з елементами дослідження, спостереження, експериментування, щоб діти не лише запам'ятовували нову інформацію, а й усвідомлювали її зміст, встановлювали зв'язки між явищами. Велике значення має також взаємодія з батьками, які продовжують освітній процес у домашніх умовах.

Отже, формування сталих уявлень у дітей старшого дошкільного віку є важливим компонентом цілісного розвитку особистості та передумовою екологічно свідомої поведінки в майбутньому. У цьому віці діти виявляють

підвищену пізнавальну активність, емоційну чутливість і здатність до морального оцінювання явищ, що створює сприятливі умови для становлення відповідального ставлення до природи.

Ефективність цього процесу забезпечується створенням відповідних психолого-педагогічних умов, серед яких провідне місце посідають: організація екологічно насиченого та розвивального предметного середовища; поєднання навчання з ігровою, дослідницькою та практичною діяльністю дітей; систематичне залучення дошкільників до спостережень і природоохоронних дій; інтеграція екологічної тематики у всі види освітньої роботи; тісна взаємодія з родиною та спільна участь батьків у вихованні екологічної культури. Лише комплексний, науково обґрунтований і цілеспрямований підхід до організації освітнього процесу, який враховує вікові та психологічні особливості дітей, сприятиме формуванню в них сталих, усвідомлених і ціннісно забарвлених уявлень про природу та довкілля. Це, у свою чергу, є основою розвитку екологічно відповідальної особистості, здатної діяти в гармонії з навколишнім світом.

Література:

1. Гавриш Н., Пометун О. Дошкільнятам – освіта для сталого розвитку : Парціальна програма для закладів дошкільної освіти. Київ, 2024. 36 с.
2. Крутій К. Л. STREAM – освіта, або Стежина у Всесвіт. Концептуальні засади парціальної програми формування культури мислення в дошкільників. *Інформаційний збірник для директора та завідувача дитячого садочка*. 2017. № 9-10 (62), травень. 76 с.
3. Марченко Т.Ю. Особливості ознайомлення дітей старшого дошкільного віку зі світом природи: навч.-метод. посіб. Київ : Основа, 2021. 292 с.
4. Тимошук С. Педагогічні умови сталого способу життя у дітей дошкільного віку. Харків, 2020. 75 с.

*Кривець Л. В., Титарець О. В.,
здобувачки (першого) бакалаврського
рівня вищої освіти факультету дошкільної освіти
Глухівського національного університету
імені Олександра Довженка
Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. Титаренко С. А.*

ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗДОРОВ'Я ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ У ВЗАЄМОДІЇ З РОДИНАМИ ВИХОВАНЦІВ

У сучасному суспільстві все виразніше простежується тенденція до погіршення стану здоров'я населення, зокрема психічного благополуччя молодого покоління. Особливо вразливою категорією в цьому контексті є діти дошкільного віку, для яких вплив стресових чинників має більш глибокі наслідки. Погіршення загального рівня здоров'я дітей актуалізує потребу у пошуку ефективних шляхів його збереження та зміцнення, що стає одним із пріоритетних напрямів досліджень у психології та педагогіці. Важливе значення при цьому має розроблення педагогічних умов, методів і форм, які сприятимуть підтриманню фізичного й психологічного здоров'я дитини в освітньому середовищі. Саме якісна організація освітнього процесу здатна забезпечити позитивний вплив на розвиток і загальне самопочуття підростаючого покоління.

Формування психологічного здоров'я дітей старшого дошкільного віку є ключовою складовою їхнього гармонійного розвитку, адже воно визначає рівень емоційної стійкості, здатність до спілкування, подолання труднощів і формування позитивного ставлення до навколишнього світу. У цьому процесі провідна роль належить сім'ї та закладам дошкільної освіти, які створюють базове середовище для розвитку особистості дитини [2].

Проблематика психологічного здоров'я в останні десятиліття стала предметом активних міждисциплінарних досліджень у сфері психології, педагогіки, психогігієни та медицини. Значний внесок у розроблення цього питання зробили такі науковці, як Г. Апанасенко, С. Громбах, Г. Гончаренко, Н. Дубровінська, С. Максименко, Р. Стефанчук, С. Тищенко та інші, які досліджували як чинники формування психологічного здоров'я, так і ризики його порушення.

О. Рудік та І. Молодушкіна акцентують увагу на важливості взаємодії закладу дошкільної освіти з батьками в контексті психологічного супроводу дітей. Науковці підкреслюють необхідність забезпечення методичного супроводу педагогів для ефективного налагодження співпраці між усіма учасниками освітнього процесу. Зокрема, вони розробили практичні рекомендації, серед яких – «Покрокова технологія досягнення взаєморозуміння з батьками» та система роботи психолога із сім'ями вихованців, що охоплює діагностичну, консультативну, корекційно-розвивальну та просвітницьку діяльність [1].

Психологічне здоров'я дитини є фундаментом її гармонійного розвитку та формування особистості на всіх етапах онтогенезу. Воно забезпечує цілісність психічного функціонування, включаючи інтелектуальний, емоційно-вольовий, комунікативний і духовно-моральний аспекти. Саме психологічне благополуччя дитини виступає основою розвитку її особистісного «Я», сприяє формуванню внутрішньої цілісності, адекватної самооцінки, позитивного ставлення до себе та світу, а також забезпечує продуктивну самореалізацію індивідуальних можливостей [2].

Рівень психологічного здоров'я дитини виявляється через її поведінкові, емоційні та когнітивні прояви. Здорова в емоційному сенсі дитина відзначається життєрадісністю, відкритістю, допитливістю, активністю у пізнавальній діяльності та спілкуванні. Вона легко встановлює контакт з однолітками і дорослими, виявляє інтерес до навколишнього світу, здатна

співпереживати, контролювати власні емоції та адекватно реагувати на стресові ситуації. Емоційний стан дитини безпосередньо впливає на її пізнавальну активність, самооцінку, комунікативну поведінку, мотивацію до навчання і навіть на фізичний розвиток. Чим молодша дитина, тим тісніший цей взаємозв'язок, що підкреслює важливість раннього формування навичок емоційної саморегуляції та позитивного мислення [3].

Заклади дошкільної освіти відіграють провідну роль у створенні психолого-педагогічних умов, спрямованих на збереження і зміцнення психологічного здоров'я вихованців. У практиці роботи педагогів дедалі частіше застосовуються спеціальні заняття, спрямовані на розвиток емоційної сфери, формування соціальних навичок і моральних якостей. Такі заняття допомагають дітям навчитися розпізнавати й називати власні емоції, розуміти почуття інших людей, формують уміння керувати своїми емоційними реакціями, сприяють розвитку емпатії, співчуття та толерантності.

Важливим напрямом роботи є залучення дітей до рольових ігор, які не лише сприяють розвитку уяви та мовлення, а й допомагають моделювати різноманітні життєві ситуації. Через гру діти навчаються соціальним нормам, вчаться домовлятися, співпрацювати, долати конфлікти мирним шляхом. Крім того, рольові ігри мають терапевтичний ефект – вони дозволяють дитині виражати приховані емоції, знижувати рівень напруги, розвивати впевненість у собі. Батьки можуть підтримувати цю роботу вдома, граючи з дитиною в ігри, які передбачають елементи взаємодії, обміну ролями, прийняття рішень, що формує емоційний зв'язок між дорослими і дітьми та сприяє їх психологічній стабільності.

Казкотерапія – один із найефективніших методів психологічної підтримки дітей дошкільного віку. Через казкові сюжети дитина вчиться розуміти власні почуття, розрізняти добро і зло, бачити наслідки своїх дій, ототожнювати себе з позитивними героями. Казка стає для неї своєрідною моделлю життєвих ситуацій, у якій вона вчиться долати труднощі, знаходити вихід із конфліктів,

вірити у власні сили. У закладах дошкільної освіти казкотерапевтичні заняття можуть проводитися у формі читання, обговорення та драматизації казок, що стимулює емоційний розвиток, розширює словниковий запас і формує моральні орієнтири. Вдома батьки можуть продовжувати цю роботу, читаючи казки разом із дитиною, обговорюючи поведінку героїв і можливі альтернативні розв'язання ситуацій.

Не менш важливими є заняття з психогімнастики, які сприяють розвитку тілесної усвідомленості, зняттю емоційної та м'язової напруги, покращенню координації рухів і концентрації уваги. Дихальні вправи, елементи релаксації, ритмічні рухи у супроводі музики навчають дітей розслаблятися, керувати тілом і диханням, що позитивно впливає на їхню стресостійкість. Такі вправи можна виконувати як у групі, так і вдома, у колі сім'ї, що створює атмосферу довіри, спокою та емоційної єдності.

Для ефективного формування психологічного здоров'я дітей необхідна тісна співпраця між педагогами, психологами та батьками. Саме інтеграція зусиль сім'ї та закладу освіти забезпечує системність і результативність психолого-педагогічної роботи. З цією метою в ЗДО варто організовувати тренінги для батьків, індивідуальні консультації, семінари та спільні заходи, спрямовані на обговорення проблем психологічного розвитку дитини, формування навичок підтримувальної комунікації та конструктивного виховання.

Отже, формування психологічного здоров'я дітей старшого дошкільного віку є складним і водночас надзвичайно важливим процесом, який потребує комплексного підходу та взаємодії всіх учасників освітнього середовища. Розвиток емоційної сфери, формування навичок саморегуляції, залучення до рольових ігор, казкотерапії та психогімнастики, а також активна участь батьків у цьому процесі – все це створює основу для виховання емоційно зрілої, соціально адаптованої та внутрішньо гармонійної особистості. Психологічно

здорова дитина здатна повноцінно сприймати світ, будувати позитивні стосунки та ефективно реалізовувати свій потенціал у подальшому житті.

Література:

1. Взаємодія ДНЗ та сім'ї / уклад.: О. А. Рудік, І. В. Молодушкіна. Харків : Основа, 2013. 222 с.
2. Психологічне здоров'я дошкільників / Уклад. Т. І. Прищепи. Харків : Вид. група «Основа», 2010. 239 с.
3. Психологія сім'ї : навчальний посібник / за заг. ред. В.М. Поліщука. 2-е вид. Суми : ВТД «Університетська книга», 2008. 282 с.

Кучерява Н. Ю., Чокнадій А. П.,
здобувачки (першого) бакалаврського
рівня вищої освіти факультету дошкільної освіти
Глухівського національного університету
імені Олександра Довженка
Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. Титаренко С. А.

ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК ЕМОЦІЙНОЇ САМОРЕГУЛЯЦІЇ ЯК ЧИННИКА ПІДТРИМКИ МЕНТАЛЬНОГО ЗДОРОВ'Я ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У сучасних умовах глобальних соціальних змін, інформаційного перевантаження та зростання психологічних навантажень на дитину проблема збереження і зміцнення ментального здоров'я дітей набуває особливої актуальності. Психічне благополуччя дошкільника – це не лише відсутність емоційних порушень чи поведінкових девіацій, а передусім здатність дитини ефективно взаємодіяти із середовищем, контролювати власні емоції, долати труднощі та підтримувати позитивне самопочуття. Одним із провідних чинників, що забезпечують цей баланс, є розвиток навичок емоційної саморегуляції – здатності свідомо керувати власними емоційними станами,

виражати їх у соціально прийнятний спосіб та знаходити внутрішню рівновагу у складних ситуаціях.

Проблема емоційної саморегуляції розглядається у працях багатьох вітчизняних і зарубіжних дослідників, серед яких Р. Баєвський, І. Брехман, С. Максименко, С. Тищенко, С. Тітаренко, В. Шаповавалова, М. Колісніченко та ін. Вони підкреслюють, що саме в дошкільному віці відбувається інтенсивний розвиток емоційної сфери, формуються первинні навички контролю емоцій, розуміння емоційного стану інших людей, що є підґрунтям майбутньої емоційної компетентності.

На думку Т. Прищепи, саме дошкільний період є сенситивним для формування емоційної саморегуляції, адже в цей час дитина засвоює соціально схвалювані моделі поведінки, навчається співпереживати, стримувати імпульсивні реакції та шукати компромісні рішення в конфліктних ситуаціях [4].

Ментальне здоров'я дошкільника тісно пов'язане з його емоційною стабільністю. Діти, які володіють навичками саморегуляції, легше адаптуються до змін у середовищі, мають вищу самооцінку, краще взаємодіють з ровесниками, демонструють більш стійкі позитивні емоційні стани. Натомість відсутність сформованих механізмів емоційного контролю може призводити до підвищеної тривожності, агресивності, невпевненості, психосоматичних проявів. Відтак завданням педагогів і психологів є цілеспрямоване формування в дітей умінь розпізнавати власні почуття, висловлювати їх без шкоди для інших, регулювати силу емоційних переживань і відновлювати внутрішній спокій [5].

Емоційна саморегуляція має складну структуру, що охоплює когнітивний, емоційний та поведінковий компоненти. Когнітивний аспект передбачає усвідомлення дитиною власних емоцій, розуміння їх причин та наслідків. Емоційний компонент відображає здатність переживати почуття в адекватній формі, не пригнічуючи, але й не виходячи за межі соціальної норми.

Поведінковий компонент полягає у виборі ефективних способів реагування на стресові ситуації – наприклад, звернення по допомогу, зміна виду діяльності, вербалізація почуттів тощо. З віком діти переходять від зовнішньої регуляції, що забезпечується дорослим, до внутрішньої саморегуляції, коли контроль поступово переноситься на внутрішній план психічної діяльності [4].

Дослідження науковців свідчать, що формування навичок емоційної саморегуляції є результатом цілеспрямованого педагогічного впливу. Вихователь виступає для дитини не лише носієм соціальних норм, а й емоційним зразком. Атмосфера довіри, підтримки та доброзичливості у закладі дошкільної освіти сприяє розвитку емоційного комфорту й відчуття безпеки, що є базовою умовою ментального здоров'я. Педагогічна взаємодія має бути побудована на гуманістичних принципах – прийняття, емпатії, партнерства, позитивного підкріплення. Кожен дорослий у системі дошкільної освіти повинен усвідомлювати, що його емоційна культура є важливим інструментом впливу на розвиток дитини [1; 2; 3].

Важливою умовою розвитку емоційної саморегуляції є створення у закладі дошкільної освіти емоційно безпечного освітнього середовища, де дитина може відкрито виражати свої почуття, не побоюючись осуду чи покарання. Для цього доцільно використовувати арт-терапевтичні, ігрові, музичні, казкові методи, які допомагають дитині усвідомлювати й опрацьовувати емоції через діяльність. Малювання емоцій, драматизація ситуацій, рольові ігри, прослуховування музики певного настрою – усе це формує досвід розпізнавання та регулювання почуттів.

Одним із ефективних способів розвитку емоційної саморегуляції є використання ігор на розпізнавання емоцій («Світлофор настрою», «Дзеркало», «Емоційний м'яч»), дихальних вправ і релаксаційних технік («Спокійний вітерець», «Хвиля», «Тиха річка»), казкотерапевтичних сюжетів («Як злість стала добром»). Такі методики не лише допомагають зняти емоційну напругу, а й розвивають усвідомлення власних внутрішніх станів.

Особливе значення має робота з батьками, адже саме родинне середовище є первинним простором формування емоційної культури. Батьки мають виступати моделями спокійного, конструктивного реагування на складні ситуації, підтримувати відкрите обговорення почуттів, уникати покарання за емоційні прояви. Ефективними є батьківські тренінги, консультації, спільні творчі заходи, які формують спільну емоційно підтримувальну атмосферу.

Формування емоційної саморегуляції безпосередньо пов'язане із розвитком емоційного інтелекту. Як зазначає Д. Гоулман, уміння усвідомлювати, розуміти та керувати власними емоціями становить основу ментального здоров'я особистості. Для дошкільників це означає розвиток здатності називати свої почуття, розуміти емоційні стани інших, прогнозувати реакції, обирати способи зниження напруги. Через гру, малювання, музику дитина отримує можливість виразити те, що ще не завжди може висловити словами, що сприяє внутрішньому розвантаженню [2].

Підтримка ментального здоров'я через розвиток емоційної саморегуляції також передбачає профілактику стресових впливів. В умовах війни, соціальної нестабільності, інформаційного шуму діти дедалі частіше стикаються з тривогою, страхом, почуттям невизначеності. Педагог має допомагати дитині осмислювати свої емоції, знижувати рівень напруги через тілесно-орієнтовані практики (дихальні вправи, рухливі ігри, релаксаційні хвилинки), зберігаючи відчуття стабільності та захищеності.

Отже, формування навичок емоційної саморегуляції у дітей старшого дошкільного віку є важливим чинником зміцнення ментального здоров'я. Воно забезпечує внутрішню гармонію, сприяє розвитку стійкості до стресів, підвищує рівень соціальної адаптації. Системна робота вихователя, психолога та батьків, спрямована на розвиток емоційного інтелекту, емпатії, рефлексії, створює підґрунтя для формування зрілої, врівноваженої особистості.

Підсумовуючи, можна зазначити, що розвиток емоційної саморегуляції – це не лише педагогічне завдання, а й стратегічний напрям підтримки

ментального здоров'я на етапі дошкільного дитинства. Саме у цей період закладаються основи емоційної стабільності, позитивного ставлення до себе та світу, здатності зберігати спокій і впевненість у мінливих життєвих умовах. Формування таких навичок забезпечує не лише психологічне благополуччя дитини сьогодні, а й успішну адаптацію до шкільного життя та подальшого соціального розвитку.

Література:

1. Габа І. Особливості емоційної саморегуляції дітей дошкільного віку. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Психологія*, (3(56), 2022. 45-50. URL: <https://doi.org/10.32689/maup.psych.2022.3.7> (дата звернення: 30.10.2025).
2. Гоулман Д. *Емоційний інтелект. Чому він може значити більше, ніж IQ*. Пер. з англ. Київ : Vivat, 2021. 512 с.
3. Компанець Н.М. Розвиток та формування емоційно-вольової сфери у дітей дошкільного віку: науково-методичний посібник. Київ : Актуальна освіта, 2023. 42 с.
4. Психологічне здоров'я дошкільників / уклад. Т. І. Прищепи. Харків : Вид. група «Основа», 2010. 239 с.
5. Тітаренко С.А. Проблема ментального здоров'я дітей дошкільного віку на сучасному етапі: матеріали всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Психолого-андрагогічний супровід педагога в умовах післявоєнного відновлення освітнього середовища» (27 жовтня 2023 року, м. Миколаїв). URL: https://drive.google.com/drive/folders/14TD6k6K8yhNoW3Tej2Fy8lsvVUY-DJ_0 (дата звернення: 30.10.2025).

Лавриковська Л. С.,

*здобувачка другого (магістерського) рівня вищої
освіти кафедри загальної педагогіки та дошкільної
освіти Дрогобицького державного педагогічного
університету імені Івана Франка*

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. Гевко О. І.

ФОРМУВАННЯ МАТЕМАТИЧНИХ ПОНЯТЬ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБОМ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Проблема формування математичних понять у дітей дошкільного віку на сучасному етапі суспільного розвитку набуває все більшого значення. Це пояснюється позитивним впливом цього процесу на розвиток психічних функцій дитини, вирішення загальних завдань усебічного гармонійного розвитку особистості в дитячому віці. Сформованість математичних понять допомагає сучасній дитині аналізувати різноманітні процеси, приймати рішення не лише згідно з чітко розробленими алгоритмами, але й коригувати власні дії у змінних умовах життя.

Теоретичні та методичні засади формування елементарних математичних уявлень розглядали О. Гевко, О. Грібанова, Т. Дорошенко, Л. Іщенко, В. Мацько, Т. Степанова; використання ігрових технологій в процесі ознайомлення дітей дошкільного віку з геометричними фігурами, числами, навчанню вимірюванню розглядали Н. Баглаєва, О. Гришко, О. Лаврінець.

В дошкільному віці провідну роль відіграє ігрова діяльність, яка й є найоптимальнішою для засвоєння абстрактних математичних понять (число, величина, форма, простір). Це дозволяє перейти від конкретно-образного мислення до елементів символічного. Через гру ефективно формуються основні логічні операції (класифікація, порівняння, серіація, узагальнення), які є підґрунтям для математичної компетентності. Також ігрова діяльність дозволяє

дітям усвідомити число як абстрактну характеристику множини, а не як механічний рахунок. Наприклад, через ігри на співвіднесення числа та кількості предметів.

В ігровій діяльності формуються у дітей дошкільного віку просторові уявлення, зокрема, формування уявлень про геометричні фігури, орієнтацію в просторі («ліворуч», «праворуч») та величину, наприклад, конструювання та моделювання в ігровій формі.

Звідси випливає основна вимога до пошуку форм та методів формування елементарних математичних понять, щоб на кожному віковому етапі забезпечити засвоєння дитиною максимально доступного для неї обсягу знань і стимулювати поступальний інтелектуальний розвиток.

Формування математичних уявлень має відбуватися через практичні дії (маніпуляції, моделювання, експеримент), вбудовані у сюжет гри, а не через пряме заучування математичних понять, адже введення ігрових елементів в освітній процес, що забезпечує високу внутрішню мотивацію дитини, сприяє стійкому інтересу до пізнання математичних закономірностей без примусу.

Ми рекомендуємо використовувати як на заняттях з математики, так і в дозвіллєвій діяльності малюків дидактичні ігри (з чітко заданою математичною метою) та сюжетно-рольові ігри (де математичні операції інтегруються як необхідний елемент сюжету, наприклад, «Гра в магазин», «Побудова містечок (транспорту, мостів)» тощо). Доцільно також використовувати ігрові прийоми, зокрема, гейміфікацію, завдання-квести, під час яких за правильне виконання математичних завдань дошкільники одержуватимуть бали чи певні винагороди, що також стимулюватиме математичну діяльність дітей. Сучасність вимагає також інноваційних підходів до навчання, виховання та розвитку дітей дошкільного віку, зокрема введення інтерактивних елементів, як от – застосування ІКТ-засобів, наприклад, розвивальних додатків для сортування, класифікації, вимірювання чи розвитку лічильної діяльності. Також розвитку математичних понять сприяє створення розвивального ігрового середовища,

яке спонукає дитину до самостійного відкриття математичних закономірностей. Зокрема, крім кубиків, лічильних паличок, цифрових карток у такому ігровому середовищі доречно використовувати блоки Дьенеша, палички Кюїзенера, блоки Lego тощо.

На заняттях з математики вихователям ми рекомендуємо використовувати різноманітні методи (словесний, наочний, ігровий) та включати в освітній процес, для кращого усвідомлення старшими дошкільниками математичних понять, прийоми, зокрема, розповідь, бесіду про особливості геометричних фігур, їх властивості, про кількісну та порядкову лічбу і деталізувати, де вони використовуються у житті, а також описи, пояснення незрозумілих для дошкільнят моментів. Також доцільно задавати дітям навідні питання з опорою на попередній досвід, показувати геометричні моделі та співставляти їх із оточуючими предметами, залучати дошкільників до використання числових карток, до цифрової взаємодії (написання, картки, предмети). Значну користь у формуванні математичних понять має введення в освітній процес дидактичних ігор, математичних вправ та вправлянь, а також використання математичної компетентності в ігровій діяльності дошкільників.

Ми пропонуємо ряд ігрових завдань для формування математичних понять у дітей дошкільного віку, зокрема, «Граємо з кубиками», у якій діти зможуть аналізувати та розрізняти кубики за формою, величиною, рахувати їх, сортувати по зростанню чи по спаданню розмірів тощо. Також можна запропонувати дошкільникам «Гра з множинами», де діти називатимуть множини, у які входять різноманітні предмети або картинки із зображенням предметів, тварин, рослин тощо. Наприклад, доречно дітей вчити складати у множини або, навпаки, розчленовувати, виокремлювати ознаки, розбивати на підмножини використовуючи такі ігри «Овочі», «Фрукти», «Свійські тварини», «Дикі тварини», «Плодові дерева», «Дерева саду та лісу», «Предмети побуту», «Посуд» та інші.

При виконанні завдань дітям дошкільного віку доцільно мотивувати до виокремлення предмета з групи за будь-якою ознакою: «Знайди серед тварин чорну», «Знайди червоний предмет, але не м'ячик», «Знайди м'ячик, але не червоний» або використовувати ігрове завдання на виокремлення декількох предметів за однією зазначеною ознакою: «Знайди всіх свійських тварин», «Знайди всі прямокутні фігури, що не є книжкою», «Знайди всі предмети, які не є квадратними».

Цікавим для формування математичних понять у дітей дошкільного віку засобом ігрової діяльності є використання математичного матеріалу, зокрема:

- геометричні конструктори: «Танграм», «Набір трикутників», «Основні геометричні фігури», «Колумбове яйце» тощо;
- «Кубік-рубік», «Магнітна змійка», «Магнітні палички та кульки», «Магічний куб»;
- «Мозаїка», «Геометрична аплікація»;
- логічні вправи;
- завдання на пошук схожості та розбіжності «Знайди дві однакові фігури», «Чим відрізняються один від одного дані предмети?», «Яка фігура тут зайва?»;
- завдання для пошуку фігури, якої бракує (аналізуючи предметні чи геометричні зображення, дитина повинна встановити закономірність у традиційному наборі ознак, їх чергуванні і, на їх основі, здійснити вибір необхідної фігури, добудовуючи нею ряд чи заповнюючи пропущене місце;
- Лабіринти-вправи, які потребують поєднання зорового і розумового аналізу, точності дій у тому, щоб знайти найкоротший і прямий шлях від початкової до кінцевої точки (наприклад: «Як мишеняті вибратися з нірки?», «Допоможи рибалкам розплутати вудки», «Вгадай, хто загубив рукавичку»);

- цікаві вправи на розпізнавання частин у цілому, у яких дітям потрібно встановити, скільки та які фігури міститься у малюнку;
- цікаві вправи на оновлення цілого з двох частин (зібрати вазу з уламків, м'ячик з різнобарвних частин та інші);
- задачі геометричного характеру з паличками від найпростіших (відтворення за зразком візерунка і за складанням предметних картинок, на трансфігурацію (змінити постать шляхом перекладання зазначеної кількості паличок);
- загадки, які містять математичні елементи як термін, що означає кількісні, просторові чи тимчасові відношення;
- вірші, лічилки, скоромовки і приказки з математичними елементами;
- завдання у віршованій формі;
- задачі-жарти тощо.

Отже процес формування математичних понять вимагає комплексного використання різноманітних дидактичних ігрових засобів і відповідності їх змісту, методів, прийомів та форм організації освітнього процесу та доматематичної підготовки дітей у дошкільних закладах.

Отже систематичне й цілеспрямоване використання ігрової діяльності як основного засобу є ключовою методичною умовою для якісного та стійкого формування математичних уявлень у дітей дошкільного віку, що забезпечує міцну основу для подальшого навчання у школі.

Література:

1. Гевко О.І., Береза С.Б. Інтенсифікація інтелектуального розвитку дітей дошкільного віку засобами сюжетно-рольових та дидактичних ігор. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. № 4 (363). 2024. С.173–180. URL: <http://visnyk.luguniv.edu.ua/index.php/vped/issue/view/47> (дата звернення: 30.10.2025).
2. Гевко О.І., Війчук Т.І. Активізація логіко-математичного мислення засобами інформаційних комп'ютерних технологій в партнерській співпраці у дошкіллі та школі. *Перспективи та інновації науки*. 2025. № 10(56). С.270–282.

URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/pis/issue/view/407/510> (дата звернення: 30.10.2025).

3. Гевко О., Дутко О. Педагогічні шляхи логіко-математичного розвитку дітей старшого дошкільного віку. *Молодь і ринок*. №10(177), жовтень 2019. С.60–64.

4. Гевко О., Пітушевська В. Розвиток пізнавальної активності дошкільників засобами творчих завдань. *Якість підготовки вихователів закладів дошкільної освіти: виклики сьогодення: збірник наукових праць Міжнародної науково-практичної конференції (Дрогобич, 25 жовтня 2024 року) / за ред. О. Карпенко, М. Чепіль, О. Гнізділової. Дрогобич. П'світ, 2024. С. 307–310.*

5. Дорошенко Т.М., Мацько В.В. ТЗЗ Теорія та методика формування елементарних математичних уявлень: навч. посіб./упоряд.: Т.М.Дорошенко, В.В.Мацько – Кременчук : ПП «Бітарт», 2019. 96 с.

6. Степанова Т. Навчаємося математики: зошит для ігор і занять з математики для дітей старшого дошкільного віку. Київ : Генеза, 2013. 48 с.

7. Hevko O., Savchenko L. Innovative projects and stem education in personality development through the prism of all links of education in Ukraine. *Scientific Journal of Polonia University*. 2022. 50(1). С. 49–58. URL: <https://doi.org/10.23856/5006> (дата звернення: 30.10.2025).

Лазар Н. В.,

здобувачка (другого) магістерського

рівня вищої освіти факультету дошкільної освіти

Глухівського національного педагогічного університету

імені Олександра Довженка

Науковий керівник – д-р пед. наук, проф. Загородня Л.П.

ГРА ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК, ОРІЄНТОВАНИХ НА СТАЛИЙ РОЗВИТОК, У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Входження України до європейського освітнього простору передбачає інтеграцію основних засад сталого розвитку в зміст освіти. Сталий розвиток забезпечує збалансоване вирішення соціально-економічних завдань, збереження сприятливого стану навколишнього середовища і природно-

ресурсного потенціалу. Важливим завданням сучасної освіти для сталого розвитку є формування у молодого покоління навичок, орієнтованих на сталий розвиток суспільства.

У Базовому компоненті дошкільної освіти унормовано таке визначення навичок, орієнтованих на сталий розвиток: «сформованість у дітей початкових уявлень про сталі дії і поведінку, усвідомлення необхідності збереження ресурсів планети й особистої причетності до цього; розвиненості ефективних звичок соціальної поведінки, економного споживання ресурсів та збереження природи» [1, с. 13].

Проблему формування навичок, орієнтованих на сталий розвиток, у дітей дошкільного віку досліджують такі українські вчені: Н. Гавриш, С. Іванчук, Н. Миськова, О. Пометун, О. Саприкіна та інші.

Засобом виховання, розвитку й навчання, який найбільше відповідає дитячій природі, особливостям вихованців дошкільного віку є гра. Гру успішно можна використати і для формування навичок, орієнтованих на сталий розвиток. Означені навички містять соціальний, економічний та екологічний складники.

Так, Т. Поніманська, звертаючи увагу на організацію ігрової діяльності з дошкільниками, наголошувала на необхідності спрямувати соціальний розвиток вихованців так, щоб він відповідав системі цінностей, які реально існують в суспільстві; орієнтувати дітей на більш значущі цінності, що презентують узагальнені цілі соціального становлення; пам'ятати, що виховну функцію здатна виконувати лише визнана, усвідомлена й емоційно пережита дитиною цінність [3].

Для формування соціального складника навичок, орієнтованих на сталий розвиток рекомендуємо проводити з дітьми ігри «Хто прийде на допомогу», «Добрий ліс», «Оціни вчинок», «Чим погратись Петрику», «Чарівні слова», «Птах вдячності», «Телефон», «Потяг».

Ігри економічної спрямованості використовуються для формування первинного економічного досвіду, це переважно сюжетно-рольові ігри, головна мета яких надати можливість дитини спробувати власні сили та знання в різних соціально-економічних ситуаціях. У цьому аспекті в дослідженні А. Сазонової представлено специфічний вид гри – гру-стратегію, яку науковиця визначає, як складну багатопланову групову діяльність з чітко визначеною цільовою перспективою, яка передбачає спільне планування, проектування дій, з наступним розподілом обов'язків і ролей та покроковою реалізацією задуму [5].

Така гра містить усі структурні компоненти звичайної гри: задум, ігрові ролі, сюжет, ігрові дії та результат гри, але будується на реальній проблемі, внаслідок чого виникає інтрига, що охоплює всіх гравців. Її можна організувати за умови, що її учасники здатні передбачати можливі результати своїх дій, знаходити нестандартні способи розв'язання проблеми, планувати послідовність дій. Основною метою проведення ігор економічного спрямування з дітьми старшого дошкільного віку є ознайомлення їх з економічними поняттями, доступними їхньому віку, формування уявлень про основні види суспільно-економічних відносин, розвиток навички планувати свої дії та передбачати можливі наслідки.

С. Іванчук, пропонує такі сюжетно-рольові ігри для старших дошкільників, спрямовані на формування соціальної й економічної складових сталого розвитку, як «Дитячий садок», «Лікарня для іграшок», «Сім'я», «Купуємо-продаємо», «Іграшковий магазин», «Крамниця», «Заєць-продавець», «Аукціон», «Ярмарок», «Аптека», «Банк», «Крамниця сімейної економіки», «Бартер», «Перукарня» та інші [3].

Ураховуючи призначення ігор економічного змісту, результати досліджень А. Сазонової, С. Іванчук, пропонуємо вихователям проводити з вихованцями такі ігри: «Види витрат», «Гроші – ціна», «Покупки», «Корисна річ», «Розкладіть товар», «Впізнай професію», «Що є найважливішим», «Реклама».

Здійснення екологічної освіти дітей старшого дошкільного віку засобом гри сприяє формуванню системних знань про природу, її закони, гармонійні взаємовідносини людини і природи. З цією метою вихователі можуть використовувати всі види ігор, як творчі, так і ігри з правилами. Екологічним змістом можна наповнити традиційні сюжетно-рольові ігри «Сім'я», «Дитячий садок», «Квітковий магазин», «Зоопарк». А також разом з дітьми створювати нові ігри, наприклад, «Подорожуємо водоймами України», «У гості до лісових мешканців», «Розкриваємо таємниці підземного царства».

Поліфункціональною й цікавою іграшкою є дидактичні кубики. Як зазначають Л. Загородня та І. Загородній, за допомогою кубиків у процесі дидактичних ігор можна успішно вирішувати низку завдань екологічної освіти дітей дошкільного віку: формування знань про будову об'єктів природи (рослин, тварин), взаємозв'язки об'єктів природи із середовищем їх існування, сезонні зміни, харчовий ланцюжок, природодоцільну поведінку тощо; виховання емоційно-ціннісного ставлення до об'єктів природи (антиципації, емпатії); розвиток психічних пізнавальних процесів (уваги, пам'яті, мислення, уяви, мовлення), спостережливості, творчих здібностей [2, с. 53].

З метою реалізації екологічного складника сталого розвитку ми пропонуємо проводити зі старшими дошкільниками такі ігри: «Якби я був (ла)...», «Лісові кравці», «Якщо в лісі біда», «Знайди собі будиночок», «Що було б, якби з лісу прибрати...?», «Зелені карти», «Екологічна башта «Ліс»», «Піраміда «Птахи»», «Прогулянка до водойми», «Обери правильну дорогу», «У лісі, на лузі, біля водойми».

Ми переконані, що різні види ігор, спрямовані на формування навичок, орієнтованих на сталий розвиток, у дошкільників виконують низку важливих функцій: формування елементарної екологічної і споживацької культури та екологічного світогляду, первинного економічного досвіду, розвиток усвідомлено-правильного ставлення до довкілля та відображення і засвоєння соціального досвіду; закріплення знань про природу й соціум та створення

відповідних моделей поведінки; діагностика наявних знань та сформованих навичок, орієнтованих на сталий розвиток.

Ігрова діяльність сприяє сталому розвитку дітей старшого дошкільного віку через пізнання навколишнього світу, коли діти в гру переносять реальні події та відносини. У рольових іграх діти вчаться спілкуватись, співпрацювати, вирішувати конфліктні ситуації, дотримуватися встановлених правил та формують моральні норми і систему особистісних цінностей, що важливо для соціальної взаємодії. Гра допомагає дитині усвідомлювати наслідки своїх дій, вчить керувати своєю поведінкою і розвиває емпатію. Також ігри розкривають творчий потенціал дитини, вчать розв'язувати проблемні ситуації і знаходити для цього нестандартні рішення.

Отже, формування навичок, орієнтованих на сталий розвиток, у дітей старшого дошкільного віку засобом гри відбувається у процесі творчих ігор та ігор з правилами, які дозволяють дітям у цікавій формі пізнавати світ людей і природи, розвивати соціальні навички, формувати екологічну та економічну грамотність, адекватну споживацьку поведінку, усвідомлювати моральні цінності та розвивати самоконтроль. Добір ігор і їх якісне проведення залежить від професійної компетентності вихователя.

Література:

1. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція). URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf. (дата звернення: 30.10.2025).

2. Загородня Л. П., Загородній І. М. Використання дидактичних кубиків у процесі екологічної освіти дошкільників. *Актуальні проблеми дошкільної освіти: виклики та пріоритети*: зб. наукових праць за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції 19-20 жовтня 2023 року. Глухів : ГНПУ ім. О. Довженка, 2023. С. 52–55.

3. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка. 4-те видання, перероблене. Київ : ВЦ «Академія», 2018. 408 с.

4. Іванчук С. А. Емпауермент як ефективний інструмент виховання основ культури споживання. *Наук. збірник освіти Донеччини*. 2017. № 2. С. 38–41.

5. Сазонова А. В. Формування первинного економічного досвіду старших дошкільників в ігровій діяльності : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Одеса, 2007. 20 с.

Лиса А.В.,

здобувачка (першого) бакалаврського рівня вищої освіти

Вінницького державного педагогічного університету

імені Михайла Коцюбинського

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц.,

доц. кафедри дошкільної освіти Шикиринська О. В.

ВИКОРИСТАННЯ ДИДАКТИЧНИХ КОМП'ЮТЕРНИХ ІГОР У РОЗВИТКУ ПАМ'ЯТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Стрімкий розвиток цифрових технологій сьогодні впливає на всі сфери життя суспільства, зокрема й на систему освіти. Одним із актуальних напрямів модернізації дошкільної освіти є впровадження інформаційно-комунікаційних технологій, які сприяють підвищенню ефективності освітнього процесу. Особливу роль у цьому процесі відіграють дидактичні комп'ютерні ігри, що поєднують навчальну й ігрову діяльність та створюють умови для розвитку пізнавальних процесів, у тому числі пам'яті дітей старшого дошкільного віку [2, с. 27].

Пам'ять як психічний процес є необхідною умовою для формування пізнавальної діяльності та становлення особистості дитини. Саме в дошкільному віці відбувається активне становлення довільної пам'яті, розширення обсягу запам'ятовуваного матеріалу, розвиток логічних зв'язків і смислового запам'ятовування. Як зазначав вчений О. Запорожець, розвиток пам'яті є результатом педагогічного посередництва, тобто засвоєння дитиною соціального досвіду через спілкування, гру та навчання. У цьому контексті гра виступає провідним видом діяльності дошкільника, а її поєднання з навчальними завданнями сприяє розвитку довільності та мнемічних умінь [1, с. 54].

У науковій літературі поняття дидактична гра визначається як педагогічно організована діяльність, спрямована на засвоєння знань, формування вмінь і розвиток психічних процесів [1, с. 42]. Якщо до структури такої гри додається цифровий компонент – мультимедійний контент, інтерактивні елементи, зворотний зв'язок, – вона перетворюється на дидактичну комп'ютерну гру. На думку сучасних дослідників (Т. Піроженко, Н. Гавриш, І. Бех), такі ігри сприяють формуванню стійкої уваги, розвитку уяви, мислення, емоційної сфери та пам'яті [2, с. 33; 3, с. 47]. Важливо, що використання комп'ютерних ігор не суперечить традиційним методикам, а лише розширює їхні можливості.

Серед теоретичних основ використання дидактичних комп'ютерних ігор в освітньому процесі закладу дошкільної освіти виділяють принципи активності, індивідуалізації, інтерактивності та емоційності [6, с. 98]. Принцип активності забезпечує залучення дитини до пізнавальної діяльності через гру; індивідуалізація дозволяє врахувати темп і рівень розвитку кожного вихованця; інтерактивність створює можливість зворотного зв'язку між дитиною та програмою; емоційність робить навчальний процес цікавим і привабливим.

Дидактичні комп'ютерні ігри, спрямовані на розвиток пам'яті, можна поділити за кількома критеріями. За дидактичною метою вони бувають: навчальні (засвоєння нової інформації), розвивальні (формування когнітивних процесів), тренувальні (повторення й закріплення знань) та контролюючі (перевірка засвоєного матеріалу) [1, с. 61]. За типом мислення – репродуктивні, конструктивні й творчі. За типом пам'яті, що розвивається, – зорова, слухова, моторна, логічна.

У практиці роботи педагогів популярними є ігри типу «Запам'ятай послідовність», де дитина має повторити порядок появи зображень; «Знайди пару» – на розвиток зорової пам'яті; «Що змінилося?» – на короткочасну увагу та оперативну пам'ять; «Повтори мелодію» – на слухову пам'ять [5, с. 46]. Ці ігри дозволяють формувати не лише мнемічні процеси, а й уміння концентруватися, аналізувати й узагальнювати інформацію.

Однак варто зазначити, що ефективність таких ігор значною мірою залежить від методики їх використання. Недоцільним є надмірне застосування комп'ютера без педагогічного супроводу або без урахування вікових особливостей дітей. Оптимальна тривалість одного заняття з використанням комп'ютерної гри не має перевищувати 10–15 хвилин. Після цього важливо проводити обговорення, підводити дітей до усвідомлення отриманих результатів, спонукати до словесного відтворення вивченого матеріалу [5, с. 119].

Серед ефективних педагогічних умов упровадження дидактичних комп'ютерних ігор у процес розвитку пам'яті дітей старшого дошкільного віку можна виокремити такі:

- забезпечення відповідності змісту ігор віковим та психологічним можливостям дітей;
- використання мультимедійних елементів (звуку, кольору, руху) для активізації різних видів пам'яті;
- систематичність та поступовість у застосуванні ігор;
- педагогічний супровід, спрямований на формування в дітей довільності запам'ятовування;
- поєднання комп'ютерних ігор з традиційними видами діяльності (малювання, конструювання, читання, рухливі ігри).

Доцільним є також залучення батьків до використання дидактичних ігор удома. Педагог може рекомендувати безпечні освітні онлайн-платформи («LearningApps», «LogicLike», «ABCya!»), створювати спільні завдання для повторення матеріалу. Онлайн-платформи LearningApps, LogicLike та ABCya! надають педагогам зручні інструменти для створення інтерактивних ігор, що розвивають пам'ять, увагу й логічне мислення дітей старшого дошкільного віку [2, с. 36]. Вони поєднують навчання з грою, забезпечуючи емоційне залучення та індивідуальний підхід до кожної дитини. Така взаємодія між

родиною і закладом освіти підсилює педагогічний ефект, формує єдине освітнє середовище дитини [6, с. 110].

Розвиток пам'яті за допомогою дидактичних комп'ютерних ігор має не лише пізнавальний, а й виховний потенціал. Ігри сприяють формуванню в дітей упевненості у власних силах, уміння доводити справу до кінця, контролювати свої дії. Вони також позитивно впливають на емоційний стан, знижують рівень тривожності, формують навички саморегуляції, що особливо важливо в умовах сучасних викликів [3, с. 49].

Таким чином, дидактичні комп'ютерні ігри є ефективним засобом розвитку пам'яті дітей старшого дошкільного віку. Вони забезпечують поєднання пізнавальної активності, емоційної насиченості та ігрової мотивації, що відповідає провідним потребам цього вікового періоду. Застосування таких ігор у поєднанні з традиційними формами навчання сприяє гармонійному розвитку дитини, формує в неї позитивне ставлення до пізнавальної діяльності та створює основу для успішного навчання у школі.

Література:

1. Запорожець О. В. *Психологічні основи гри дошкільника*. Київ: Наукова думка, 1998. 240 с.
2. Піроженко Т. О. *Сучасні інформаційні технології у дошкільній освіті*. – Київ: Педагогічна думка, 2020. 148 с.
3. Гавриш Н. В. Дидактичні ігри у розвитку пізнавальних процесів дошкільників. *Дошкільна освіта*. 2022. № 3. С. 45–50.
4. Бех І. Д. *Виховання особистості: у 2-х книгах*. Київ: Либідь, 2003. Книга 1. 280 с.
5. Шикиринська О., Петришина Т. Особливості науково-методичного забезпечення у закладах дошкільної освіти. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: збірник наукових праць*. 2023. Вінниця : ТОВ «Друк плюс». Випуск 69. С. 100–107.
6. Шикиринська О.В. Створення майбутніми вихователями інтерактивних вправ у сервісі Learningapps за умов дистанційного навчання «*Science and Global Studies*»: *Abstracts of scientific papers of VII International Scientific Conference* (Prague, Czech Republic, April 15, 2021). Financial And Economic Scientific Union, 2021. P. 60–63.

Литус В. В.,

*здобувачка (першого) бакалаврського
рівня вищої освіти факультету дошкільної освіти*

Глухівського національного університету

імені Олександра Довженка

Науковий керівник – д-р філософії, доц. Аторіна В.М.

ЗНАЧЕННЯ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДЛЯ РОЗВИТКУ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Ігрова діяльність є провідною в дошкільному дитинстві та виступає одним із найважливіших чинників гармонійного розвитку дитини. Саме у грі діти дошкільного віку пізнають навколишній світ, навчаються будувати соціальні взаємини, розвивають мовлення, уяву, мислення, емоції та самостійність.

Гра є також одним із найдавніших культурних явищ, що має історично-особистісне значення для розвитку людини та суспільства. У наукових джерелах, зокрема в «Енциклопедії освіти», ігри визначають як творчий процес, у якому відбувається засвоєння способів взаємодії з предметами, міжособистісних стосунків, соціальних норм і культурних досягнень людства [2]. Ці процеси відтворюються у вигаданій формі, дозволяючи дитині освоювати соціальну та культурну реальність.

Попри видиму простоту поняття «гра», її аналіз у педагогічній та психологічній літературі потребує ретельного вивчення. Гра виступає особливою формою відображення дійсності, яка супроводжує людину протягом усього життя – у розвитку, навчанні та вихованні, а також у передачі накопиченого досвіду. Вона розглядається як екзистенційний феномен, що впливає на формування особистості, пізнання світу та соціалізацію людини.

Дослідження педагогічної спадщини показують, що гра завжди розглядалася як необхідна форма діяльності дітей. Я. Коменський наголошував

на важливості участі батьків у грі дітей, допомагаючи їм діяти розумно, але не втручаючись надмірно. К. Ушинський підкреслював значення середовища на розвиток гри [7].

Сучасні українські дослідники (Л. Артемова, Н. Гавриш, Г. Григоренко, Н. Кудикіна) вивчали соціальний аспект ігор, показуючи, що ігрова діяльність сприяє формуванню соціально орієнтованої особистості дітей дошкільного віку. Ігри забезпечують ефективну мотивацію та розвиток здібностей, оскільки дитина усвідомлює зв'язок між цілями гри та власними діями. Н. Кудикіна систематизувала педагогічні підходи до організації гри, класифікувала їх за системно-діяльнісним принципом, окреслила структуру та методи педагогічного керівництва різними видами ігор [5].

Ігрова діяльність є динамічною системою взаємодії дитини з навколишнім світом, що сприяє засвоєнню знань, культурно-історичного досвіду та формуванню особистості. Її творча та багатофункціональна природа проявляється через уяву дитини та активну міжособистісну взаємодію, забезпечуючи розвиток ключових когнітивних, соціальних і творчих навичок [1].

Сучасне розуміння гри підкреслює її роль як «інструменту розвитку». Гра допомагає дитині опанувати навички читання та письма, розвивати мислення, спостережливість і творчу активність. Потяг до гри є універсальною характеристикою дітей усіх народів, а дитинство без неї неможливе.

Історично гра супроводжувала трудову діяльність людей – від первісної праці і полювання до обрядів, танців і пісень. Вона допомагає дитині наслідувати дорослих, освоювати їхні ролі та діяльність у безпечних умовах, формує навички соціальної взаємодії [3].

Через гру дитина розвиває самоконтроль, здатність до саморегуляції та усвідомленого виконання завдань. Особливо важливим є формування колективізму, що впливає на моральний та інтелектуальний розвиток. Ігрові

завдання формують основу для розвитку всіх аспектів особистості, а участь у грі дозволяє дитині засвоювати соціальний і культурний досвід.

Гра має дві ключові ознаки: вона відтворює вигадані ситуації та моделює реальні життєві процеси. Комунікаційний аспект гри допомагає дітям співпрацювати, координувати дії, виконувати ролі та контролювати результати. Таким чином, ігрова діяльність сприяє розвитку уваги, пам'яті, мислення, уяви та творчих здібностей [1].

Соціальний аспект гри відображає розвиток суспільства та культури. У дошкільному віці провідною формою гри стає рольова гра. Передумови для неї формуються ще в ранній предметній діяльності: відокремлення дій від предметів, використання замінників, формування власних дій та їх порівняння з діями дорослих. З часом головним у грі стає взаємодія з іншими людьми та соціальними ролями, а не маніпуляції з предметами.

Згідно з концепцією Д. Ельконіна, сюжетно-рольова гра виникає історично і здійснюється під впливом дорослого. Вона включає роль, сюжет, правила, ігрові дії та предмети-замінники. Через виконання ролей дитина знайомиться з соціально значущими діями, засвоює правила поведінки та розвиває комунікативні і моральні навички.

Сюжетно-рольова гра дозволяє дитині бачити ситуації очима інших людей, координувати дії з однолітками та усвідомлювати важливість правил. Використання предметів-замінників та атрибутів допомагає реалізувати сюжет і роль, а старші дошкільники все більше спираються на уяву, що стимулює творчість і критичне мислення.

Рольові та сюжетно-рольові ігри стимулюють творче мислення, дозволяють моделювати реальні ситуації та освоювати культурний досвід у безпечній формі. Завдяки грі дитина активно взаємодіє з навколишнім світом, готуючись до навчання та життя в суспільстві [3].

Окрему цінність становлять різновиди ігор, які поєднують у собі як навчальні, так і виховні функції. До них належать: ігри-забави (рухливі, веселі

ігри, що формують координацію, спритність і моторні навички; приклади: «Ведмедик і бджілка», «Перегони на місці», «Злови хвіст»), ігри з піском (розвивають тактильні відчуття, уяву та просторове мислення; приклади: будівництво замків, створення тваринок або казкових персонажів із піску), ігри-забавлянки (збагачують мовлення, тренують пам'ять і ритм; приклади: «Ладушки», «Хто де сидить?», «Ріпка»), ігри з іноземною мовою (сприяють засвоєнню базової іншомовної лексики у цікавій формі; приклади: «Hello, friends!», «Назви колір», «Що це?»), а також конструктивні ігри з природними матеріалами (активізують творчість, логіку та фантазію; приклади: створення будиночків із гілочок, композицій із шишок, камінців і листя) [4]. Усі ці види ігор, що використовуються в роботі з вихованцями, мають надзвичайно важливе значення для всебічного розвитку дитини. Кожен вид гри виконує свою унікальну функцію: рухливі ігри зміцнюють фізичне здоров'я та координацію, ігри з піском стимулюють сенсорний розвиток і просторове мислення, забавлянки сприяють мовленнєвому та емоційному збагаченню, ігри з іноземною мовою формують комунікативні навички в сучасному багатомовному світі, а конструктивні ігри з природними матеріалами розвивають творчу уяву та логічне мислення. Ми переконані, що таке поєднання різних видів діяльності створює сприятливе середовище для гармонійного формування особистості дитини, забезпечуючи природний і радісний шлях до пізнання світу.

Отже, гра є провідним видом діяльності дітей дошкільного віку, що сприяє їх всебічному розвитку та соціалізації. Вона поєднує навчальні, виховні й розвивальні функції, формує мислення, мовлення, уяву та комунікативні навички. Різноманіття ігор – від сюжетно-рольових до забав, ігор із піском, забавлянок, іншомовних та конструктивних – забезпечує не тільки гармонійний розвиток особистості дітей, а й підготовку їх до шкільного навчання й життя в суспільстві.

Література:

1. Гра як засіб розвитку дітей дошкільного віку. URL : <https://surl.li/xhzcxa> (дата звернення 23.09.2025).
2. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; головний редактор В.Г. Кремень. К: Юрінком Інтер, 2008. С. 300.
3. Ігрова діяльність – значення для життя та розвитку дитини дошкільного віку. URL : <https://surl.li/nbwjsx> (дата звернення 24.09.2025).
4. Ігрова діяльність дошкільника : молодший дошкільний вік / Піроженко Т.О. та ін. Київ : Генеза. 88 с. URL : <https://surl.lu/nqkrnd> (дата звернення 26.09.2025).
5. Кудикіна Н. В. Психологічні витоки педагогічної теорії ігрової діяльності. URL : <https://eprints.zu.edu.ua/540/1/04knvtid.pdf> (дата звернення 24.09.2025).
6. Павелків Р.В., Цигипало О. П. Дитяча психологія: навч. посіб. К.: Академ-видів, 2008. 432 с. URL : <https://surl.li/phccdj> (дата звернення 25.09.2025).
7. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка : підруч. 4-те вид., переробл. К. : Академія, 2018. 408 с.

Лучищак Г.С., Неспляк А. В.,

здобувачі спеціальності «Дошкільна освіта»

Дрогобицького державного педагогічного

університету імені Івана Франка

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. Паласевич І.Л.

ІНТЕГРАЦІЯ РІЗНИХ ВИДІВ МИСТЕЦТВА У ТЕАТРАЛІЗОВАНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ

Сучасна система дошкільної освіти спрямована на всебічний розвиток особистості дитини, формування її творчого потенціалу, емоційної культури та здатності до самовираження. У цьому контексті особливого значення набуває театралізована діяльність, яка поєднує елементи різних видів мистецтва і є ефективним засобом художньо-естетичного розвитку дошкільників. Театр для дитини є не лише грою, а й своєрідною школою почуттів, у якій вона вчиться співпереживати, розуміти інших і висловлювати

власні емоції та думки через художній образ.

Науковці (Л. Алексєєнко-Лемовська, Л. Артемова, В. Звєкова, І. Кондратець, О. Олійник, О. Половіна Н. Сиротич та ін.) наголошують, що театральне мистецтво є одним із найефективніших способів розвитку творчого потенціалу дітей старшого дошкільного віку. Власне на цьому віковому етапі відбувається формування базових уявлень про мистецтво: діти ознайомлюються з різними видами та жанрами мистецтва, усвідомлюють взаємозв'язок художнього образу та засобів його вираження, набувають здатності до естетичної оцінки та формують власні вподобання. Водночас важливим є розвиток й удосконалення художніх умінь, що дозволяє дітям упевнено експериментувати із художнім текстом, передавати власні думки та почуття засобами мистецтва [1], [3].

У старшому дошкільному віці театралізована діяльність стає більш свідомою та цілеспрямованою: діти самостійно обирають художні образи, визначають засоби виразності та планують сценічні дії, розвивають здатність до художньої інтерпретації тексту й самостійного пошуку виражальних засобів. Вони беруть участь у постановках, театральних мовленнєвих іграх, етюдах, створенні сценаріїв, музично-хореографічних постановках та проектуванні сценічних декорацій, що сприяє одночасному розвитку акторських навичок та початкових елементів режисерської майстерності.

Одним із провідних чинників ефективної театралізованої діяльності дітей старшого дошкільного віку є інтеграція різних видів мистецтва в єдиному творчому процесі. Поєднання *музики, танцю, образотворчої діяльності та мовленнєво-ігрових вправ* сприяє формуванню в дітей цілісного уявлення про сценічне мистецтво, розширює їхній естетичний досвід і забезпечує розвиток творчих здібностей.

Так, *музика* в театралізованій діяльності виконує важливу емоційну й виховну функцію: вона створює настрій вистави, підсилює враження від сценічного дійства та допомагає краще розкрити характери персонажів. Через

слухання мелодій, спів та гру на дитячих музичних інструментах діти розвивають музичний слух, ритмічність, емоційну чутливість і здатність до співпереживання, а також формують внутрішню виразність і гармонізують власні емоції. *Танець і хореографічні вправи* допомагають оволодіти мовою тіла та засобами невербального вираження емоцій, розвивають пластику, координацію, ритмічність і гнучкість, формують почуття гармонії та сценічного простору. Виконуючи танцювальні композиції, діти вчаться узгоджувати рух із музичним ритмом і сценічною дією, контролювати динаміку й темп рухів та взаємодіяти з партнерами, що є важливим елементом акторської майстерності [2].

Образотворча діяльність є також важливим складником театрального процесу, адже саме через неї діти залучаються до створення візуального оформлення вистави – декорацій, костюмів, реквізиту. Така робота розвиває просторове мислення, естетичний смак, почуття кольору й композиції. Створюючи художні елементи, діти вчаться працювати в команді, дотримуватися єдиного стилю постановки, усвідомлюють значення візуальної складової для створення цілісного сценічного образу.

Мовленнєво-ігрові вправи є основою акторської майстерності, оскільки через них розвивається мовленнєва виразність, дикція, артикуляція, інтонаційна гнучкість, темп і ритм мовлення. Діти навчаються передавати почуття, характер і емоційний стан персонажів за допомогою мовленнєвих і позамовленнєвих засобів, що поглиблює розуміння художнього тексту та сприяє розвитку комунікативної компетентності [4].

Отже, інтеграція різних видів мистецтва у театралізованій діяльності сприяє не лише естетичному, а й інтелектуальному, емоційному зростанню дитини. Взаємодія музики, танцю, образотворчого мистецтва й художнього слова створює умови для формування творчої особистості, здатної до самовираження, співпереживання та художнього мислення. У процесі такої діяльності дошкільники вчаться бачити світ у його різноманітті, відчувати

гармонію між внутрішнім станом і зовнішнім художнім образом, а також усвідомлювати мистецтво як засіб пізнання себе та навколишнього світу.

Література:

1. Звєкова В. Театралізована діяльність як засіб розвитку творчих здібностей дітей дошкільного віку. *Молодий вчений*. 2020. № 2 (78). С. 417–421.
2. Лісовська Т. Інтеграція музичної та театралізованої діяльності в естетичному вихованні дітей. *Науковий вісник Вінницької академії безперервної освіти*. Серія «Педагогіка. Психологія». 2025. Вип. 7. С. 128–132.
3. Олійник О.М. Театральна-ігрова діяльність в умовах дошкільного навчального закладу : навч.-метод. посіб. Кам'янець-Подільський : Волошук В.О., 2017. 163 с.
4. Проць М., Скалич Л. Театральна-ігрова діяльність дошкільнят як вид художньо-мовленнєвої діяльності. *Молодь і ринок*. 2014. № 8 (115). С. 80–84.

Любима Є-М. В.,

*здобувачка (першого) бакалаврського
рівня вищої освіти факультету дошкільної освіти*

*Глухівського національного університету
імені Олександра Довженка*

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. Гордій Н. М.

ТВОРЧЕ РОЗПОВІДАННЯ ЯК ЗАСІБ УДОСКОНАЛЕННЯ МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Мовлення є однією з провідних психічних функцій людини, яка забезпечує процеси пізнання, спілкування та соціалізації. У дошкільному віці воно розвивається особливо інтенсивно, адже саме в цей період дитина опановує основи рідної мови, формується її комунікативна компетентність, закладаються передумови подальшої успішної навчальної діяльності. Тому проблема удосконалення мовлення дошкільників постає як одна з ключових у сучасній лінгводидактиці.

Серед різних напрямів розвитку мовлення важливе місце займає навчання дітей старшого дошкільного віку творчому розповіданню. Цей вид діяльності не лише збагачує словниковий запас та вдосконалює граматичну правильність мовлення, а й розвиває уяву, образне мислення, вміння структурувати думку та виражати власні емоції у словесній формі. Творче розповідання виступає засобом формування зв'язного мовлення, що є основою для успішної адаптації дитини до шкільного навчання.

Науково-педагогічні дослідження доводять, що ефективність оволодіння дітьми навичками розповідання значною мірою залежить від застосування сучасних методів, інтерактивних прийомів і створення сприятливого мовленнєвого середовища в закладах дошкільної освіти.

У сучасних лінгводидактичних дослідженнях проблема розвитку зв'язного мовлення розглядається у різних аспектах: навчання дітей сюжетної розповіді (О. Білан, Н. Водолага, Н. Гавриш, В. Захарченко, Т. Постоян, Л. Шадріна), творчої розповіді (О. Ушакова, А. Шибицька), розвиток описового мовлення (В. Гербова, А. Зрожевська, С. Ласунова), розвиток зв'язного мовлення у процесі ознайомлення із природою (Н. Виноградова), розвиток пояснювального мовлення (Н. Кузіна, Н. Луцан), використання художньої літератури в розвитку монологічного мовлення (А. Богуш, Н. Маліновська, О. Монке, О. Ушакова, Л. Фесенко). Ця проблема не є новою, оскільки проблемою розвитку мовлення дітей дошкільного віку активно займаються та присвячують свої дослідження як відомі вчені так і початківці.

У Базовому компоненті дошкільної освіти акцент робиться не лише на розв'язанні окремих завдань мовленнєвого розвитку дітей, а насамперед на цілісному підході до формування мовно-мовленнєвої компетентності. Вона розглядається як один із провідних критеріїв готовності дитини до подальшого навчання і водночас як важлива умова становлення мовленнєвої особистості дошкільника. Такий підхід передбачає гармонійне поєднання розвитку звукової культури мовлення, збагачення словникового запасу, оволодіння граматично

правильними формами, формування зв'язного монологічного та діалогічного мовлення [1].

Отже, мовно-мовленнєва компетентність у сучасній дошкільній освіті постає не лише як окрема лінія розвитку, а як інтегрований результат освітнього процесу, що забезпечує формування у дітей здатності повноцінно спілкуватися, мислити та самовиражатися засобами рідної мови .

У процесі організації навчання дітей старшого дошкільного віку творчому розповіданню ми виокремлюємо низку педагогічних умов, які забезпечують подолання наявних труднощів у комунікації. До них належать: застосування суб'єктного, шанобливого та розвивального спілкування, що не пригнічує активність дитини; налагодження повноцінної взаємодії з вихованцями, яка сприяє розвитку їхньої самостійності; опора на діалогічний характер спілкування як головну умову мовленнєвого розвитку; формування емоційно-особистісних контактів із близькими та соціальним оточенням, що задовольняють потребу дитини у визнанні, підтримці й любові та стимулюють мотиви до співпраці у різних видах діяльності. Важливим є дотримання принципу гуманізації міжособистісних відносин, що виключає авторитарний стиль виховання та утверджує суб'єкт-суб'єктні взаємини. Ефективності також сприяє створення умов для залучення дошкільника до відкриттів, вільного вибору партнерів по спілкуванню та засобів реалізації власних інтересів.

Окремої уваги, на нашу думку, потребує активізація і стимулювання мовленнєвої діяльності дітей шостого року життя через використання педагогами спеціальних, взаємопов'язаних форм організації освітнього процесу: індивідуальних, групових і підгрупових.

Отже, творче розповідання є одним із провідних засобів удосконалення мовлення дітей старшого дошкільного віку. Воно не лише сприяє збагаченню словникового запасу та формуванню граматично правильного мовлення, а й забезпечує розвиток уяви, образного мислення, уміння структурувати власні думки та емоційно їх виражати. Реалізація зазначених педагогічних умов у

практиці дошкільної освіти дасть змогу створити сприятливе мовленнєве середовище, в якому дитина відчуває себе активним учасником комунікації, має змогу вільно висловлюватися, проявляти креативність та ініціативу. Таким чином, навчання творчому розповіданню постає важливим чинником становлення мовно-мовленнєвої компетентності та підготовки дошкільника до шкільного навчання.

Перспективи подальших наукових розвідок вбачаємо в розробці ефективних методик навчання творчому розповіданню з урахуванням індивідуальних мовленнєвих особливостей дітей. Актуальними залишаються дослідження інтеграції творчого розповідання з іншими видами діяльності – ігровою, театралізованою, образотворчою та музичною. Перспективним напрямом є також аналіз можливостей використання цифрових освітніх ресурсів та інтерактивних технологій для стимулювання зв'язного мовлення дошкільників. Особливої уваги заслуговує питання взаємодії педагогів і батьків у формуванні навичок творчого розповідання як важливого складника мовленнєвої та комунікативної компетентності дитини.

Література:

1. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція)
URL: https://mon.gov.ua/staticobjects/mon/sites/1/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redakt_siyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf (дата звернення: 11.09.2025).

Любима Є.-М. В., Пилипенко Б. Г.,

здобувачки (першого) бакалаврського рівня вищої освіти

Глухівського національного педагогічного

університету імені Олександра Довженка

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. Гордій Н.М.

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО МОВНОГО СУПРОВОДУ ДОШКІЛЬНИКІВ У КРИЗОВИХ УМОВАХ ВІЙНИ

Війна стала потужним викликом не лише для держави, а й для кожної окремої родини, особливо – для найуразливішої частини суспільства, дітей. У

дошкільному віці дитина активно пізнає світ, формує мовлення, емоційну сферу, соціальні навички. Саме тому будь-які кризові явища, зокрема війна, істотно впливають на її психічний стан і мовленнєвий розвиток. Втрата відчуття безпеки, розлука з близькими, вимушене переміщення, зміна середовища – усе це може спричинити порушення комунікативної активності, збіднення мовлення, появу емоційних блоків і замкненості.

За таких умов особливої значущості набуває психолого-педагогічний мовний супровід, який покликаний не лише відновити та розвинути мовленнєві навички, а й забезпечити дитині відчуття підтримки, довіри й стабільності. Сучасна система дошкільної освіти має адаптуватися до нових реалій, поєднуючи традиційні педагогічні підходи з технологіями емоційної підтримки, терапевтичного спілкування та інтегрованих форм навчання.

У центрі такого підходу – особистість дитини, її переживання, досвід і потреби. Ефективний мовний супровід у кризових умовах передбачає взаємодію педагогів, психологів та батьків, спрямовану на створення середовища, у якому дитина може вільно висловлювати свої думки, почуття та фантазії. Таким чином, психолого-педагогічна підтримка стає важливим чинником не лише збереження, а й зміцнення внутрішніх ресурсів дитини, сприяючи її гармонійному розвитку навіть у складних життєвих обставинах.

Наукове осмислення впливу воєнного конфлікту на розвиток зв'язного мовлення дітей здійснюється на широкій міжнародній платформі, де вчені з різних країн спільно досліджують цю проблему та шукають ефективні шляхи підтримки дітей, які належать до найбільш уразливої категорії населення.

Комплексний підхід до вивчення й подолання труднощів у розвитку зв'язного мовлення відображено у працях таких науковців, як А. Богуш, Н. Пахомова, Є. Соботович, В. Тищенко, В. Тарасун, М. Шеремет та інших дослідників, які роблять вагомий внесок у розвиток сучасної логопедичної та психолого-педагогічної науки [1].

Багатогранність проблеми переживання кризових ситуацій дітьми дошкільного віку зумовлює підвищену увагу до неї з боку представників різних наукових галузей. Це питання перебуває у фокусі досліджень педагогів, психологів, фізіологів, медиків, що свідчить про його міждисциплінарний характер.

Значний внесок у розроблення цієї проблематики зробили такі вчені, як Л. Борщевська, О. Власова, О. Главник, М. Заброцький, Д. Ілляшенко, С. Максименко, К. Максименко, В. Назарович, А. Обухівська, І. Рудніцька, О. Савченко, Н. Стадненко, С. Тарасюк, М. Тютюнник, І. Холковська, О. Якимчук та інші дослідники, які розглядають кризові стани дитини як складний психолого-педагогічний феномен [3].

Сучасні наукові дослідження та публікації переконливо свідчать про актуальність цієї проблематики й підкреслюють необхідність її подальшого ґрунтовного вивчення.

Серед провідних напрямів наукового пошуку – дослідження психологічних механізмів, що зумовлюють вплив воєнного конфлікту на мовленнєвий розвиток дітей дошкільного віку, а також створення та впровадження ефективних програм психолого-педагогічної підтримки й корекційно-розвивальних інтервенцій, спрямованих на подолання негативних наслідків кризових подій.

Порушення мовлення у дітей – це різноманітні відхилення у розвитку усного чи письмового мовлення, що виявляються у порушенні вимови, темпу, ритму, граматичної будови та комунікативної активності. У дошкільників такі труднощі часто посилюються під впливом психоемоційних травм, стресу та втрати відчуття безпеки, зокрема в умовах війни.

До основних видів порушень мовлення належать: дисфонія – розлад голосоутворення; дислалія – неправильна вимова окремих звуків; ринолалія – гугнявість через анатомічні порушення; дизартрія – ураження мовного апарату через порушення іннервації; алалія – відсутність або значна затримка

формування мовлення; афазія – втрата раніше сформованого мовлення; заїкання (логоневроз) – порушення ритму та темпу мовлення; дисграфія та дислексія – розлади письма й читання.

У контексті теми наукового пошуку особливо важливим є поєднання логопедичної, психологічної та педагогічної допомоги. Такий підхід дозволяє не лише коригувати мовленнєві дефекти, а й знижувати рівень тривожності, відновлювати комунікативну активність та сприяти емоційній стабільності дитини [2].

У кризових умовах війни психолого-педагогічна підтримка дітей дошкільного віку з порушеннями мовлення має ґрунтуватися на комплексному, індивідуалізованому та гуманістичному підході, що поєднує логопедичну, психологічну та соціально-реабілітаційну допомогу.

До ключових стратегій належать: створення безпечного емоційного середовища – забезпечення фізичної та психологічної безпеки дитини під час занять; зниження рівня тривожності та страху шляхом використання арттерапії, ігротерапії, музичної терапії; індивідуалізація логопедичної допомоги – адаптація методів корекційної роботи до особливостей розвитку, психоемоційного стану й умов проживання кожної дитини; ігрова логопедія – використання ігор, рольових ситуацій, настільних і рухливих вправ як основного засобу стимуляції мовленнєвої активності та формування комунікативних навичок; наслідувальне жестування – застосування жестів, міміки та рухів для підтримки мовленнєвого розуміння, розвитку символічного мислення та подолання комунікативних бар'єрів; сенсорна інтеграція – включення сенсорних вправ (тактильних, вестибулярних, пропріоцептивних) для гармонізації психомоторного розвитку, зниження напруження та стимулювання мовленнєвої активності; психологічна підтримка та релаксаційні методи – застосування дихальних вправ, медитацій, малювання, що допомагають знизити емоційне напруження, поліпшити концентрацію уваги та пам'ять; партнерська взаємодія з батьками – систематичне консультування,

навчання методам мовленнєвої підтримки вдома, формування у батьків навичок емоційного контакту з дитиною; використання дистанційних технологій – забезпечення безперервності корекційного процесу через онлайн-заняття, консультації, інтерактивні вправи у разі неможливості очного відвідування логопеда; міждисциплінарна взаємодія фахівців – поєднання зусиль логопеда, психолога, дефектолога, медичного працівника та соціального педагога задля цілісної підтримки дитини; соціальна інтеграція – залучення дітей до групових ігор, спільних творчих занять, що сприяють розвитку мовлення, комунікації та відновленню довіри до соціуму [4].

Отже, у кризових умовах війни психолого-педагогічний мовний супровід дітей дошкільного віку набуває виняткової важливості, оскільки забезпечує не лише розвиток мовленнєвих умінь, а й підтримку емоційної стабільності, почуття безпеки та соціальної адаптації дитини. Розвиток мовлення у воєнний період слід розглядати як інтегрований процес, що поєднує логопедичну корекцію, психологічну допомогу та педагогічну підтримку. Ефективність супроводу визначається індивідуалізацією підходів, створенням емоційно сприятливого середовища, активною участю батьків і тісною міждисциплінарною взаємодією фахівців.

Перспективними напрямками подальших наукових досліджень є: вивчення впливу воєнного стресу на динаміку мовленнєвого розвитку дошкільників; розроблення інноваційних методик психолого-логопедичної допомоги в умовах надзвичайних ситуацій; упровадження цифрових технологій для дистанційного мовного супроводу дітей у прифронтових регіонах; підготовка фахівців нової генерації, здатних працювати з дітьми в умовах психологічного травмування; дослідження ефективності комплексних програм реабілітації, що поєднують логопедичну, психологічну та соціальну підтримку.

Таким чином, забезпечення системного психолого-педагогічного супроводу дошкільників у період війни є запорукою не лише відновлення

мовлення, а й збереження цілісного розвитку дитини, її внутрішньої стійкості та здатності до подальшої соціалізації.

Література:

1. Актуальні дослідження в сучасній вітчизняній екстремальній та кризовій психології : кол. монографія; за заг. ред. В. П. Садкового, О. В. Тімченка. Харків. Вид-во НУЦЗУ, 2017. 777 с.
2. Класифікація мовленнєвих порушень URL: <https://dvclinic.com.ua/uk/rech/klassifikacziya-rechevyh-narushenij/> (дата звернення: 18.10.2025).
3. Козлова А., Журавель Т. Що треба знати про посттравматичний стресовий розлад (ПТСР): інформація для батьків. Що таке ПТСР, як проявляється і які особливості має у дітей, 2022. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/stories/about-post-traumaticstress-disorder> (дата звернення: 18.10.2025).
4. Наволокова О. Психолого-логопедична реабілітація дітей із тяжкими порушеннями мовлення у прифронтових зонах: досвід Харківської області. *Inclusion and Diversity* : науковий журнал / МОН України, Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка ; [гол. ред. О. В. Боряк, редкол.: М. А. Бойченко, Ю. А. Бондаренко, Т. М. Дегтяренко та ін.]. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2025. Вип. 5. С. 42–47.

Лях О. І.,

здобувачка другого (магістерського)

рівня вищої освіти факультету дошкільної освіти

Глухівського національного педагогічного університету

імені Олександра Довженка

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. Тітаренко С. А.

ПОНЯТТЯ «ПСИХОЛОГІЧНА СТІЙКІСТЬ» У НАУКОВІЙ ЛІТЕРАТУРІ: СУТНІСТЬ, СТРУКТУРА, ЧИННИКИ РОЗВИТКУ

Психологічна стійкість є однією з ключових характеристик особистості, що забезпечує ефективну адаптацію до змінних умов соціального та життєвого середовища, підтримку психічного здоров'я та оптимальне функціонування у стресових ситуаціях. У сучасній науковій літературі психологічну стійкість

розглядають як комплексну, багатовимірну характеристику, що охоплює когнітивні, емоційні та поведінкові аспекти діяльності людини. Вона відображає здатність особистості зберігати внутрішню рівновагу, регулювати емоційний стан, ефективно приймати рішення та підтримувати продуктивну активність навіть у складних або конфліктних ситуаціях.

Сутність психологічної стійкості дослідники трактують по-різному, проте в усіх визначеннях присутня спільна ідея – здатність людини адекватно реагувати на стресові фактори та зберігати життєздатність у психічному, соціальному та професійному вимірах. Зокрема, В. Чорнобровкін, В. Панок наголошують на тому, що психологічна стійкість не зводиться до простого «терпіння труднощів», а є активною адаптивною характеристикою, яка проявляється у здатності прогнозувати наслідки дій, оцінювати ресурси для подолання стресу та регулювати власні емоції. Інші автори підкреслюють, що стійкість є не вродженою рисою, а розвивається у процесі соціалізації та особистісного досвіду, і її рівень залежить від індивідуальних особливостей, навчання та виховання [3].

У структурі психологічної стійкості виділяють три основні компоненти: емоційний, когнітивний та поведінковий. Емоційна стійкість забезпечує контроль над негативними емоціями, підтримку позитивного емоційного фону та здатність до саморегуляції у стресових ситуаціях. Когнітивна стійкість проявляється у здатності до адекватної оцінки обставин, гнучкого мислення, використання стратегій подолання труднощів та ефективного планування власних дій. Поведінкова стійкість включає активну адаптацію до середовища, реалізацію стратегій вирішення проблем та підтримання стабільності у поведінкових реакціях під час стресу [1].

Психологічна стійкість у дітей, підлітків і дорослих формується під впливом як внутрішніх, так і зовнішніх чинників. Серед внутрішніх чинників виділяють такі особистісні характеристики, як високий рівень самоповаги, цілеспрямованість, оптимізм, відповідальність, когнітивна гнучкість та

ефективна саморегуляція. Ці риси допомагають людині долати життєві труднощі, зберігати емоційну стабільність та підтримувати активність у складних ситуаціях. Зовнішні чинники формують соціальне та психологічне середовище, у якому перебуває особистість. До них належать: стиль виховання, соціальна підтримка, атмосфера у сім'ї, колективі, школі або на роботі, а також умови професійної та освітньої діяльності. Наукові дослідження (О. Князева, М. Іжа, К. Дядюра, Т. Пахомова, К. Домашевська доводять, що позитивна соціальна підтримка, безпечне та стабільне середовище, можливість реалізації здібностей та наявність моделей ефективного реагування на стрес сприяють розвитку психологічної стійкості [2].

Важливу роль у формуванні психологічної стійкості відіграють педагогічні та психотерапевтичні заходи. Для дітей це, перш за все, організація діяльності, яка стимулює розвиток емоційного інтелекту, когнітивної гнучкості та умінь взаємодіяти у колективі. Тренінги, рольові ігри, ігрові методики, спрямовані на вирішення конфліктів, а також вправи на розвиток самоконтролю та емпатії, сприяють формуванню довірливої адаптивної поведінки. Для дорослих ефективними вважають тренінги стрес-менеджменту, психотерапевтичні практики, коучинг та інші методики, які спрямовані на розвиток когнітивної гнучкості, саморегуляції та емоційної стабільності.

Розвиток психологічної стійкості також пов'язаний з соціально-психологічним навчанням та формуванням навичок конструктивної взаємодії. Важливою умовою є розвиток навичок комунікації, вирішення конфліктів, усвідомленого прийняття наслідків власних дій та здатності до рефлексії. Психологічна стійкість у дітей розвивається через участь у колективних іграх, групових проектах та спільній творчій діяльності, де вони набувають досвіду взаємодії, емпатії та конструктивного реагування на невдачі [4].

Згідно з дослідженнями українських та закордонних учених, психологічна стійкість виступає не лише як фактор адаптації, а й як основа успішності особистості в навчанні та професійній діяльності. Вона пов'язана з розвитком

емоційної компетентності, здатністю до планування, передбачення ризиків та адекватної оцінки ситуації. Високий рівень психологічної стійкості дозволяє людині ефективно долати стресові ситуації, уникати вигорання, підтримувати мотивацію та досягати поставлених цілей [2; 3; 5].

Важливим аспектом у вивченні психологічної стійкості є визначення її динаміки у різні вікові періоди. Дослідження показують, що у дітей дошкільного віку психологічна стійкість формується через гру, взаємодію з дорослими, моделювання соціально значущих ситуацій та розвиток емоційного інтелекту. У підлітковому віці стійкість розвивається через рефлексію, здатність аналізувати власний досвід, соціальні взаємодії та навчання прийняттю рішень. У дорослих психічна стійкість підтримується через активне професійне та соціальне життя, саморозвиток, соціальну підтримку та особистісну рефлексію.

Чинниками, які позитивно впливають на розвиток психологічної стійкості, є: підтримка та безпечна атмосфера у сім'ї та колективі, доступ до освітніх ресурсів, активна участь у соціально значущих проектах, формування навичок саморегуляції та емоційного контролю, розвиток конструктивних стратегій подолання стресу та здатності до адаптації. Негативними факторами є високий рівень конфліктності у сім'ї, емоційна нестабільність дорослих, травматичний досвід, надмірні вимоги та нестача соціальної підтримки.

У психологічній літературі окремо розглядають концепцію «резилієнтності», яка тісно пов'язана з психологічною стійкістю. Резилієнтність передбачає не лише стійкість до стресу, а й здатність до розвитку та самовдосконалення у складних умовах. Вона включає активну когнітивну оцінку ситуації, адаптивну поведінку, здатність до рефлексії та відновлення ресурсів після негативного досвіду. Резилієнтність, таким чином, є проявом високого рівня психологічної стійкості та важливим індикатором психічного здоров'я [1; 5].

Отже, психологічна стійкість є комплексною характеристикою особистості, що включає когнітивні, емоційні та поведінкові компоненти. Вона визначає здатність людини ефективно адаптуватися до стресових та складних життєвих ситуацій, підтримувати психічне здоров'я та розвивати інші пізнавальні та соціальні функції. Формування психологічної стійкості відбувається під впливом внутрішніх особистісних рис та зовнішніх соціально-психологічних умов і може бути цілеспрямовано стимульоване через педагогічні, психотерапевтичні та соціальні практики. У дітей та підлітків стійкість формується через гру, спільну діяльність, розвиток емоційного інтелекту та рефлексію; у дорослих – через професійний досвід, соціальну підтримку та саморозвиток. Психологічна стійкість виступає ключовим чинником адаптації, успішної самореалізації та гармонійного розвитку особистості у сучасних умовах.

Чинники розвитку психологічної стійкості містять емоційну компетентність, когнітивну гнучкість, здатність до саморегуляції та соціальної підтримки, що дозволяє створити систему превентивних заходів для формування стійких, адаптивних, психічно здорових особистостей. Подальші дослідження у цій сфері можуть бути спрямовані на вивчення ефективних методик розвитку психологічної стійкості у дітей та дорослих, а також на визначення взаємозв'язку між психологічною стійкістю, резилієнтністю та успішністю у навчанні та професійній діяльності.

Література:

1. Кокун О. М. Життестійкість і резильєнтність людини в сучасному світі: теорія, дослідження, практика. Київ: Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2025.
2. Князева О.В., Іжа М.М., Дядюра К.О., Пахомова Т.І., Домашевська К.О. Стійкість до небезпекових викликів: український та європейський контекст: навч. посібник / О.В. Князева, М.М. Іжа, К.О. Дядюра, Т.І. Пахомова, К.О. Домашевська. Одеса : НУ «Одеська політехніка», 2025. 175 с.
3. Підготовка вчителів до розвитку життестійкості / стресостійкості у дітей в освітніх навчальних закладах : навч.-метод. посіб. / Вид. 2-ге, доп., виправ. /

заг. ред.: Чернобровкін В. М., Панок В. Г. Київ : Унів. вид-во ПУЛЬСАРИ, 2021. 282 с.

4. Психологічне здоров'я дошкільників / Уклад. Т. І. Прищеп. Харків : Вид. група «Основа», 2010. 239 с.

5. Тітаренко С.А., Сосновенко Н.В. Розвиток резильєнтності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти в умовах військового стану. *Актуальні проблеми дошкільної освіти: виклики та пріоритети*: зб. наукових праць за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції 19-20 жовтня 2023 року. Глухів : ГНПУ ім. О. Довженка, 2023. 157 с.

Милютіна М.С.,

здобувачка (першого) бакалаврського

рівня вищої освіти факультету дошкільної освіти

Глухівського національного університету

імені Олександра Довженка

Науковий керівник – д-р філософії, доц. Аторіна В.М.

РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ У ДІТЕЙ 6-ГО РОКУ ЖИТТЯ В ПРОЦЕСІ ОБРАЗОТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У сучасній системі дошкільної освіти розвиток творчих здібностей дітей є одним із ключових напрямків педагогічної роботи. Саме у старшому дошкільному віці відбувається активне формування уяви, образного мислення, винахідливості, естетичних почуттів і здатність виразити власні емоції через різноманітні форми діяльності. Образотворча діяльність займає ключову роль в цьому процесі, адже поєднує пізнавальні, емоційні та практичні аспекти розвитку дитини, забезпечуючи гармонійне поєднання внутрішнього світу з навколишньою дійсністю [4].

Проблемі розвитку творчих здібностей у дітей дошкільного віку приділяли увагу багато вітчизняних та зарубіжних учених, серед яких Л. Виготський, Т. Комарова, В. Котляр, В. Моляко, В. Сухомлинський та інші. Їхні

дослідження підтверджують, що творчість дитини є природним способом пізнання світу і самовираження, а образотворча діяльність виступає основним засобом розвитку її індивідуальності.

Діти шостого року життя перебувають на особливому етапі психічного розвитку. Вони мають достатній рівень пізнавальної активності, здатність до узагальнення, уміння спостерігати, аналізувати і передавати свої враження в художній формі. У цьому віці дитина прагне діяти самостійно, відчуває потребу в емоційному самовираженні, активно проявляє інтерес до процесу створення зображення. Образотворча діяльність допомагає дитині досягнути навколишній світ, розвиває здатність до фантазування, формує уяву, сприяє гармонійному поєднанню пізнавальних та емоційних процесів [1].

Розвиток творчих здібностей у процесі образотворчої діяльності передбачає формування таких педагогічних умов, які підтримують самостійність, ініціативу, оригінальність мислення, сприяють розквіту й позитивному емоційному настрою дитини. Організація розвивального середовища має велике значення: воно повинно бути насиченим різноманітними матеріалами, інструментами, зразками народного мистецтва. Важливим є не кінцевий результат, а сам процес творчості, під час якого дитина виявляє свої почуття, думки, фантазію, вчиться експериментувати, пробувати різні способи зображення предметів і явищ [6].

Педагогічна підтримка розвитку творчості дитини передбачає створення доброзичливої емоційної атмосфери, стимулювання самостійного вибору теми, матеріалів і кольорових рішень, а також схвалення навіть найменших досягнень. Позитивне ставлення вихователя допомагає дитині повірити у власні можливості та сприяє її подальшій творчій активності. Замість надмірної критики варто зосереджуватися на успіхах, підтримувати оригінальні ідеї й заохочувати прагнення до вироблення власного стилю [4].

Під час занять малюванням, ліпленням, аплікацією або конструюванням дитина розвиває не лише художні навички, а й естетичне сприйняття, логічне

мислення, сенсорну чутливість, мовлення, дрібну моторику та вміння аналізувати й узагальнювати. Малювання сприяє розвитку відчуття кольору та просторового мислення. Ліплення допомагає відчутти об'єм предметів і покращує тактильні відчуття. Аплікація формує навички композиційного мислення та вміння гармонійно поєднувати кольори і форми. Конструювання розвиває технічне мислення й здатність планувати власну діяльність [2].

Заняття образотворчою діяльністю позитивно впливають на емоційний стан дитини, допомагають знімати напруження та сприяють формуванню внутрішньої гармонії й впевненості у власних силах. Творчий розвиток стимулюється через використання художнього слова, музики, спостереження за природою та знайомство з мистецькими творами. Ці засоби пробуджують емоційний відгук і збагачують образне мислення дитини [5].

Ефективними є заняття, що поєднують різні види мистецької діяльності, наприклад, малювання за мотивами літературних творів чи створення спільних композицій. Це сприяє не лише розвитку фантазії, а й формуванню комунікативних навичок і здатності працювати у спільній творчій діяльності. Важливою складовою роботи є використання нетрадиційних образотворчих технік, таких як малювання пальцями, відбитки, монотипія, пластилінографія. Ці техніки звільняють дитину, усувають страх перед невдачею, розвивають креативність [3].

Образотворча діяльність має також психокорекційний потенціал: вона допомагає дитині звільнитися від внутрішнього напруження, виражати свої емоції прийнятними способами, подолати страхи й невпевненість. Уявляючи себе художником, дитина вчиться бачити красу у звичайних речах, сприймати навколишній світ гармонійно й доброзичливо [6].

Педагогічні умови розвитку творчих здібностей у дітей шостого року життя передбачають формування розвивального предметно-просторового середовища з різноманітними матеріалами для образотворчої діяльності, створення емоційно-психологічного комфорту та підтримку дитячої ініціативи,

використання різних методів і прийомів для стимулювання творчої активності, поєднання різних видів мистецтва, систематичне знайомство з творами образотворчого мистецтва та народними ремеслами, надання дитині свободи у виборі теми, матеріалів і способів виконання, застосування нестандартних технік малювання та ліплення, організацію індивідуальної та колективної творчості, а також активне залучення батьків до художньо-естетичного розвитку дитини [7].

Отже, розвиток творчих здібностей у дітей шостого року життя через образотворчу діяльність є важливим чинником формування гармонійної, емоційно зрілої та самостійної особистості. Така діяльність стимулює розвиток уяви, мислення, мовлення, естетичних почуттів та моральних цінностей. Вона розкриває природний потенціал дитини, формує позитивне ставлення до себе й навколишнього світу, а також закладає фундамент для подальшого навчання та творчої самореалізації.

Література:

1. Афоніна В. О. Розвиток творчих здібностей дошкільників через український фольклор засобами гурткової роботи 5-те вид. Київ: Обдарована дитина. 2012. 44 с.
2. Беленька Г., Белкіна Е., Богінч О. Дитина: програма виховання і навчання дітей від двох до семи років. Київ : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2012. 492 с.
4. Богуш А., Гавриш Н., Котик Т. Методика організації художньомовленнєвої діяльності дитини у дошкільних навчальних закладах. Підручник для студентів вищих навчальних закладів факультетів дошкільної освіти. Київ: Видавничий дім «Слово», 2006. 304 с.
5. Гавриш Н. Як ми виховуємо творчу особистість. 3-те вид. Київ : Палітра педагога, 2002. 42 с.
6. Дем'яненко Т. В. Розвиток творчих здібностей у дітей дошкільного віку засобами образотворчого мистецтва : магістерська робота. 2020. URL: <https://dspace.znu.edu.ua/jspui/handle/12345/4255> (дата звернення: 14.10.2025).
7. Кривонос О. Основні методики формування творчих здібностей. *Вісник ЖДУ*. 2006. С. 2–4.

Мисько С. П.,

*здобувачка ОС «Магістр» факультету дошкільної освіти,
ІІ МЗ-Дошк гр. навчально-наукового інституту педагогіки
Житомирського державного університету імені Івана Франка
Науковий керівник – канд. пед. наук, доц., доц. кафедри теорії та
методик дошкільної й інклюзивної освіти Максимова О. О.*

ТРВЗ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ У СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ

У сучасних умовах трансформації освітньої сфери *творчість* розглядається не як розкіш чи «додатковий» результат, а як одна з ключових компетентностей, необхідних для успішної соціалізації дитини та її адаптації в мінливому світі. Цей підхід узгоджується з ціннісними орієнтирами Закону України «Про освіту» [2], який підкреслює роль освіти у всебічному розвитку особистості та формуванні «компетентностей, що забезпечують здатність до самореалізації, громадянської участі та праці».

Особливо чітко питання формування творчого мислення поставлено у новому нормативному полі дошкільної освіти: ухвалений у 2024–2025 рр. окремий Закон про дошкільну освіту [3] та державні стандарти визначають дошкільну освіту як сферу, що має забезпечувати формування базових компетентностей дитини, серед яких – творча активність, здатність до довільного вирішення проблем і ініціативність. Іншими словами: держава ставить завдання не лише «доглядати» й «навчати», але й розвивати мислення як творчу силу.

Базовий компонент (Державний стандарт) дошкільної освіти [1] надає методологічне підґрунтя для впровадження інноваційних технологій в освітній процес, визначаючи очікувані результати та компетентності вихованця дошкільного віку. Серед пріоритетів – створення умов для розвитку

пізнавальної активності, художньо-естетичного сприйняття та креативної діяльності, що робить застосування методик, орієнтованих на розвиток творчого (дивергентного) мислення, не тільки бажаним, а й обов'язковим з точки зору сучасного стандарту.

ТРВЗ-технологія (теорія розв'язування винахідницьких завдань) у цьому контексті постає як інструмент, який дає змогу системно тренувати вміння генерувати нестандартні ідеї, ставити і коригувати проблемні запитання, перебудовувати логіку мислення – словом, формувати ті операції мислення, які закладають основу подальшої креативної діяльності. Важливо підкреслити: застосування ТРВЗ у дошкільному закладі має бути сумісним із вимогами стандарту, адаптованим до вікових особливостей дітей і оформленим у вигляді педагогічно обґрунтованих завдань та ігрових ситуацій.

Актуальність нашого наукового пошуку обумовлена як суспільним запитом (потребою формувати творчу особистість вже в дошкільному віці), так і нормативно-правовою підтримкою таких змін в освітній практиці. Разом із тим, є практична невизначеність: які конкретні форми й методики ТРВЗ найбільш ефективні саме для дітей старшого дошкільного віку, як поєднати їх із щоденною діяльністю групи, як вимірювати результати творчого розвитку відповідно до державних стандартів.

ТРВЗ – технологія розв'язання винахідницьких задач, спрямована на виховання та розвиток творчого мислення людини. Технологія зацікавила і цікавить сучасних педагогів і психологів, які адаптували її для роботи з дітьми в закладах дошкільної освіти. Роботи Г. Альтшуллера «Алгоритм винаходу» та «Творчість як точна наука» стали основою для становлення використання ТРВЗ в роботі з дітьми дошкільного віку та застосування методів ТРВЗ під час заняття. Згодом з'явилися спеціальні дослідження (Б. Злотін, С. Ладоскіна, А. Нестеренко, Т. Сидорчук та ін.), в яких було розроблено систему роботи з упровадження ТРВЗ в освітній процес закладів дошкільної освіти [4].

Мета впровадження ТРВЗ-технології в закладі дошкільної освіти полягає у формуванні в дітей таких якостей, як гнучкість і системність мислення, пошукова активність, здатність до новаторства та самостійного прийняття рішень. Педагоги добре усвідомлюють, що кожна дитина від природи має творчий потенціал і певну міру таланту. Відповідне виховання та навчання лише допомагають розкрити ці задатки, створюючи умови для їх активного розвитку. Щоб виростити всебічно розвинену особистість, важливо з ранніх років формувати у дітей здатність мислити творчо, нестандартно підходити до розв'язання завдань і сприймати навколишній світ у його багатоманітності.

Отже, враховуючи актуальність розвитку творчого мислення в сучасній системі дошкільної освіти та значний потенціал ТРВЗ-технології як ефективного інструменту для формування креативності дітей старшого дошкільного віку, ця проблема потребує подальшого наукового осмислення. Саме тому в нашій магістерській роботі ми плануємо детальніше дослідити можливості впровадження ТРВЗ у практику закладів дошкільної освіти, визначити оптимальні педагогічні умови, методи та форми роботи, які сприяють розвитку творчих здібностей дітей.

Подальші наукові розвідки стосуватимуться пошуку ефективних шляхів інтеграції ТРВЗ з іншими інноваційними технологіями навчання, а також вивчення впливу цієї технології на становлення особистісної активності та креативної самореалізації дитини.

Література:

1. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція). URL: https://mon.gov.ua/staticobjects/mon/sites/1/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf (дата звернення: 30.10.2025).
2. Закон України «Про освіту». URL: <https://sqe.gov.ua/law/zakon-ukraini-pro-osvitu/> (дата звернення: 30.10.2025).
3. Закон України «Про дошкільну освіту». URL: <https://www.rada.gov.ua/news/razom/257175.html> (дата звернення: 30.10.2025)
4. Запорожченко Ю. Г. Використання засобів ІКТ для підвищення якості інклюзивної освіти. *Інформаційні технології в освіті*. 2013. Вип. 15. С. 138–145.

Ніщенко М. Е.,

кандидат педагогічних наук,

викладач кафедри дошкільної освіти

Черкаського національного університету

імені Богдана Хмельницького

ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Формування соціально-громадянської компетентності дітей дошкільного віку є одним із провідних напрямів сучасної дошкільної освіти, спрямованої на виховання свідомих, відповідальних, здатних до співжиття у демократичному суспільстві громадян. У контексті реформування освіти України та впровадження Концепції національно-патріотичного виховання особливого значення набуває підготовка дитини до активної участі в житті суспільства, формування у неї базових громадянських якостей, моральних цінностей та соціальної зрілості [1].

Соціально-громадянська компетентність розглядається як інтегративна якість особистості, що поєднує знання про соціальний світ, уміння взаємодіяти з іншими, досвід соціально прийнятної поведінки, морально-етичні переконання, патріотичні почуття та відповідальність за власні вчинки [2, с. 18]. Для дітей дошкільного віку ці прояви мають особливе значення, адже саме в цей період відбувається становлення базових моральних орієнтирів, засвоєння норм поведінки у спільноті, розуміння понять добра, справедливості, дружби, взаємодопомоги.

Важливою передумовою розвитку громадянськості є соціальне середовище дошкільного закладу. Атмосфера взаємоповаги, партнерства, підтримки, демократичний стиль взаємин між педагогами, дітьми та батьками створюють умови для становлення у дитини відчуття власної гідності, відповідальності,

готовності дотримуватися правил і враховувати інтереси інших [3, с. 2]. Таким чином, дитячий садок стає моделлю мікросоціуму, у якому діти засвоюють перші громадянські ролі та норми.

Формування соціально-громадянської компетентності відбувається через освітній процес, побудований на гуманістичних і демократичних засадах. Серед провідних методів — педагогічне спостереження, ігрова діяльність, створення проблемних ситуацій, моделювання соціальних ситуацій, участь у спільних проектах. Значну роль відіграють сюжетно-рольові ігри, у яких діти вчаться співпрацювати, домовлятися, брати на себе відповідальність, дотримуватися правил гри, проявляти ініціативу й повагу до інших [4, с. 18].

Сучасна дошкільна педагогіка акцентує увагу на формуванні емоційно-ціннісного досвіду дітей. Здатність співпереживати, допомагати, турбуватися про інших є основою соціальної компетентності. Через казку, бесіду, мистецьку діяльність педагог формує в дитини розуміння моральних категорій, повагу до традицій, історії, символів держави, що у майбутньому сприяє формуванню патріотичної позиції. Виховання любові до Батьківщини, родини, рідної природи здійснюється у взаємозв'язку з формуванням громадянської свідомості [5, с. 58].

Педагогічна діяльність у цьому напрямі вимагає високого рівня професійної компетентності вихователя. Він має бути взірцем громадянської культури, дотримуватися принципів рівності, толерантності, емпатії. Успіх виховання громадянських якостей залежить від уміння педагога поєднати вимоги освітніх програм із життєвими ситуаціями дітей, забезпечити практичне засвоєння соціальних норм і правил [6, с. 72]. Ефективним є використання інтерактивних форм роботи: колективних ігор-обговорень, міні-дебатів, занять-ситуацій, де дитина може висловлювати власну думку, аргументувати позицію, обирати між «правильним» і «неправильним» вчинком.

Особливу роль у формуванні соціально-громадянської компетентності відіграє родина, адже саме вона задає моральний фундамент, зразки поведінки,

емоційний тонус спілкування. Партнерська взаємодія закладу дошкільної освіти і батьків сприяє узгодженню виховних впливів, забезпечує цілісність розвитку особистості дитини. Спільні акції, волонтерські заходи, родинні свята формують у дітей розуміння важливості добра, милосердя, взаємопідтримки, приналежності до громади [7].

Під впливом воєнних подій останніх років тема громадянського виховання набуває ще більшої актуальності. Виховання дітей у дусі патріотизму, шанобливого ставлення до захисників, державної символіки, національних традицій сприяє зміцненню почуття єдності, віри у власний народ, розуміння цінності свободи та людського життя. Формування активної громадянської позиції розпочинається з дитинства – із поваги до себе, інших, своєї країни. Дошкільна освіта покликана стати простором миру, довіри й підтримки, де кожна дитина відчує себе потрібною і значущою.

Отже, формування соціально-громадянської компетентності дітей дошкільного віку — це процес становлення особистості як громадянина, який мислить, діє і живе у злагоді з моральними нормами, законами суспільства, готовий співпрацювати та нести відповідальність за свої дії. Цей процес має ґрунтуватися на партнерстві між педагогом, дитиною і родиною, на гуманістичних цінностях, що утверджують гідність, свободу, повагу до інших. Від того, як саме виховується маленька людина сьогодні, залежить обличчя майбутнього українського суспільства.

Література:

1. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція) / МОН України. Київ, 2021.
2. Бондаренко Н. В., Косянчук С. В. Національно-патріотичне виховання дітей дошкільного віку. Київ: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2019. 64 с.
3. Бех І. Д. Виховання особистості: у 2 кн. Київ: Либідь, 2003. 344 с.
4. Кононко О. Л. Соціально-моральний розвиток дошкільника. Київ: Світоч, 2010. 288 с.
5. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. Київ: Радянська школа, 1977. 670 с.
6. Лисенко Н. Г. Партнерська педагогіка у взаємодії з родиною. Черкаси: ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2020. 99 с.

7. Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді. Київ: МОН України, 2015.

Олійник І. І.,

здобувачка (першого) бакалаврського

рівня вищої освіти факультету дошкільної освіти

Глухівського національного університету імені Олександра Довженка

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. Титаренко С. А.

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ПАМ'ЯТІ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Пам'ять є однією з основних психічних функцій, що забезпечує накопичення, збереження та відтворення життєвого досвіду людини. У старшому дошкільному віці (5–6 років) спостерігається інтенсивний розвиток пізнавальних процесів, зокрема пам'яті, яка поступово набуває довільного, усвідомленого та цілеспрямованого характеру. У цей період дитина переходить від мимовільного до свідомого запам'ятовування, що є ключовою передумовою її готовності до шкільного навчання.

У дошкільників активно формуються різні види пам'яті – зорово-образна, слухова, рухова та словесно-логічна. Провідною залишається зорово-образна пам'ять, адже діти краще запам'ятовують те, що бачать. Слухова пам'ять розвивається через сприймання мовлення дорослих, прослуховування казок, пісень і віршів. Рухова пам'ять проявляється у здатності відтворювати рухи, дії, ігрові ситуації, а словесно-логічна формується в процесі мовленнєвої діяльності – переказів, описів, діалогів і сюжетних ігор [3].

За дослідженнями І. Барташнікої, О. Барташнікова, Т. Дуткевич, Р. Павелківа та ін., у старшому дошкільному віці дитина переходить від наочної до опосередкованої пам'яті – вона починає користуватися

допоміжними засобами, такими як малюнки, слова, символи для полегшення запам'ятовування. Розвиток пам'яті відбувається поступово: від мимовільного, безпосереднього запам'ятовування до довільного й усвідомленого пригадування.

Важливо, що на цьому етапі дитина починає розуміти саму мету запам'ятовування. Якщо раніше вона запам'ятовувала мимоволі, то тепер здатна виділити завдання «запам'ятати» та «пригадати». Цей перехід здійснюється завдяки досвіду та підтримці дорослих, які спонукають дитину повторювати інформацію, ставлять навідні запитання («Що було потім?», «Хто це сказав?»), навчають осмислювати матеріал і встановлювати зв'язки між його елементами. Поступово дитина переходить від зовнішніх прийомів – повторення вголос – до внутрішніх, мисленнєвих дій, що є ознакою становлення довільної пам'яті та готовності до навчальної діяльності [1].

Усвідомлення потреби у спеціальних процесах запам'ятовування та набуття вмінь користуватися допоміжними засобами є важливим етапом розвитку пам'яті дитини. На цьому рівні дошкільник починає розуміти, що інформацію потрібно запам'ятати, і свідомо застосовує різноманітні прийоми, щоб досягти цієї мети. У процесі гри мнемічні завдання виділяються природніше та сприймаються легше, тому саме гра виступає ефективним засобом розвитку довільної пам'яті. Довільне запам'ятовування може мати механічний або логічний характер – залежно від того, яким способом дитина організовує процес запам'ятовування.

У дошкільному віці провідним видом пам'яті залишається образна. Її становлення тісно пов'язане зі змінами у сприйнятті та мисленні. Сприйняття дитини стає більш цілеспрямованим і свідомим, але водночас зберігає цілісність. Розвиток мислення сприяє появі елементарних форм узагальнення, завдяки яким дитина починає систематизувати уявлення про навколишній світ. Ці уявлення, закріплюючись у слові, набувають виразності й конкретності, що сприяє переходу від простих образів до більш осмислених і

деталізованих [3].

Як зазначає Т. Дуткевич, у дошкільному віці спостерігається поступовий перехід від одиничних, ізольованих образів, отриманих у процесі сприйняття, до оперування узагальненими, логічно пов'язаними уявленнями. Дитина переходить від емоційно забарвлених, але нечітких образів до структурованих, осмислених, динамічних, які відображають різноманітні зв'язки між предметами [2].

На початкових етапах дошкільного дитинства пам'ять має переважно мимовільний характер. Дитина ще не ставить перед собою цілей щось запам'ятати або пригадати і не користується спеціальними прийомами. Запам'ятовування та відтворення відбуваються у межах ігрової, мовленнєвої чи іншої діяльності. Проте мимовільна пам'ять дошкільника не є механічною: дитина завжди проводить певну внутрішню роботу з матеріалом – виділяє суттєві елементи, переробляє отриману інформацію відповідно до власного досвіду [4].

Основними видами діяльності, у межах яких формується словесна пам'ять, є мовленнєва активність і сприймання літературних творів. У процесі засвоєння рідної мови дитина запам'ятовує нові слова, ритми, інтонації. Під час вивчення віршів важливими чинниками є звучність, ритмічність і римування, адже саме форма, а не лише зміст, полегшує запам'ятовування.

Велике значення має також емоційне ставлення дитини до змісту. Активне співпереживання героям літературних творів сприяє не лише кращому розумінню, а й тривалому запам'ятовуванню матеріалу. Таким чином, пам'ять у дошкільників, незважаючи на її мимовільний характер, виконує центральну роль у психічному розвитку, стаючи основою для формування інших пізнавальних процесів.

Отже, розвиток пам'яті у старшому дошкільному віці є поступовим і закономірним процесом переходу від мимовільного до довільного запам'ятовування, від конкретно-образного до словесно-логічного. Його

ефективність залежить від змісту дитячої діяльності, емоційного фону спілкування з дорослими та використання ігрових методів навчання. Важливо створювати такі умови, у яких дитина самостійно шукає способи запам'ятати й пригадати інформацію, розвиваючи не лише пам'ять, а й мислення, мовлення, уяву – ті психічні процеси, що визначають готовність до подальшого шкільного навчання.

Література:

1. Барташнікова І. А., Барташніков О. О. Розвиток сенсорних здібностей і пам'яті у дітей 5-6 років : навчальний посібник. 2-ге вид., переробл. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2007. 56 с.
2. Дуткевич Т. В. Дитяча психологія : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 424 с.
3. Максименко Д. С. Розвиток розумової діяльності дітей дошкільного віку. Київ : ТОВ «Центр учбової літератури», 2020. 215 с.
4. Чепурний Г. А. Освітня мнемотехніка: навчально-методичний посібник / Г. Чепурний. 3-є вид., оновл. зі змінами та доповн. Тернопіль: Мандрівець, 2020. 152 с.

Пилипенко Б. Г.,

здобувач (першого) бакалаврського

рівня вищої освіти факультету дошкільної освіти

Глухівського національного університету

імені Олександра Довженка

Науковий керівник – д-р філософії, доц. Аторіна В.М.

РОЛЬ ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Сучасна дошкільна освіта зорієнтована на розвиток творчої, активної, ініціативної особистості, здатної до самовираження й естетичного сприймання навколишнього світу. Формування таких якостей є важливим завданням

педагогіки раннього дитинства, адже саме у дошкільному віці закладаються основи креативного мислення, художнього смаку та емоційної чутливості.

Одним із найефективніших засобів розвитку творчих здібностей є художньо-естетична діяльність, яка поєднує різні види мистецтва: образотворче, музичне, театралізоване, літературне – і забезпечує гармонійне поєднання пізнавального, емоційного та практичного досвіду дитини. У процесі такої діяльності діти не лише опановують художні навички, а й розвивають уяву, фантазію, естетичні почуття, вчаться бачити й творити красу у навколишньому світі.

Художньо-естетична діяльність у старшому дошкільному віці має особливе значення, оскільки сприяє становленню індивідуальності, самостійності мислення та формуванню позитивного емоційного ставлення до творчості як до важливої життєвої цінності.

Отже, художньо-естетична діяльність у закладі дошкільної освіти виступає не лише як засіб естетичного виховання, а й як важливий чинник розвитку творчої індивідуальності дитини. Її ефективна організація потребує глибокого розуміння природи дитячої творчості, механізмів її формування та умов, що сприяють її розкриттю. У цьому контексті заслуговують на увагу наукові підходи до визначення сутності творчих здібностей.

Художньо-естетична діяльність у закладі дошкільної освіти є важливим засобом формування творчої особистості, оскільки саме в ній поєднуються емоційне переживання, пізнання та практична дія. У процесі такої діяльності дитина не лише засвоює художні вміння й навички, а й виявляє індивідуальний стиль мислення, розвиває здатність до естетичного сприймання та творчого самовираження.

Відомий український дослідник В. Моляко визначає творчі здібності як синтез властивостей і особливостей особистості, що характеризують ступінь їх відповідності до вимог творчої діяльності певного виду та зумовлюють рівень її результативності [1]. Це означає, що для розвитку творчого потенціалу дітей

педагог має створювати умови, які сприятимуть прояву уяви, ініціативи, допитливості та емоційної чутливості.

До основних видів художньо-естетичної діяльності, які стимулюють розвиток творчих здібностей старших дошкільників, належать:

- образотворча діяльність (малювання, ліплення, аплікація, конструювання);
- музично-ритмічна діяльність (спів, рух під музику, слухання музичних творів);
- театралізована гра (інсценування, драматизація, пантоміма);
- естетизація побуту і довкілля (створення краси у повсякденних справах, участь у прикрашанні групового простору).

Дослідниця О. Половіна підкреслює, що успішний розвиток творчих здібностей дитини проявляється у сформованості художньо-образного мислення, емоційно-ціннісного ставлення до світу, задоволенні від творчого процесу та вмінні експериментувати з художніми матеріалами [2]. Саме такі показники мають бути орієнтиром для педагога у плануванні й організації освітнього процесу.

Для педагога це означає необхідність створення таких педагогічних умов, які б не лише формували знання й уміння, а й стимулювали самостійність, уяву, естетичні почуття та позитивне ставлення дитини до творчості. Саме тому організація художньо-естетичної діяльності має спиратися на систему певних педагогічних принципів, які забезпечують розвиток творчих здібностей у старших дошкільників. До них слід віднести:

- індивідуальний підхід до кожної дитини;
- створення емоційно позитивної атмосфери;
- заохочення самостійності й ініціативи;
- поєднання навчання з грою, фантазуванням і вільною творчістю;
- інтеграція різних видів мистецтва у цілісний освітній процес.

Отже, художньо-естетична діяльність є важливим чинником розвитку творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку, оскільки забезпечує гармонійне поєднання емоційного, інтелектуального та практичного аспектів їхньої діяльності. У процесі взаємодії з мистецтвом діти розвивають уяву, фантазію, художньо-образне мислення, вчаться оцінювати красу навколишнього світу та створювати власні творчі продукти.

Ефективність розвитку творчих здібностей залежить від майстерності педагога, створення естетично насиченого розвивального середовища, дотримання принципів індивідуального підходу та стимулювання самостійності дітей. Саме через художньо-естетичну діяльність розкривається природний творчий потенціал дошкільників, формується їхня емоційна культура, естетичний смак і позитивне ставлення до світу прекрасного.

Література:

1. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень / За ред. В.О. Моляко, О.Л. Музики. Житомир: Вид-во Рута, 2006. 320 с.
2. Половіна О. А. Педагогічний супровід образотворчої діяльності дітей: розширюємо можливості, збагачуємо досвід. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. № (9). 2016. С. 45–50.
3. Сухорукова Г. В., Дронова О.О., Голота Н.М., Янцур Л.А. Образотворче мистецтво з методикою викладання в дошкільному навчальному закладі: підручник / за заг. ред. Г. В. Сухорукової. 4-те видання, перер. та доп. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2019. 378 с.

Пінчук В.П.,

здобувачка другого (магістерського)

рівня вищої освіти Вінницького державного

педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц.,

доц. кафедри дошкільної освіти Шикиринська О.В.

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ РУХЛИВИХ ІГОР ЯК ЗАСОБУ РОЗВИТКУ СТРЕСОСТІЙКОСТІ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ

Як свідчать дослідження психологів [1; 3], діти дошкільного віку є надзвичайно чутливими до зовнішніх негативних впливів. Такими впливами можуть бути негативні взаємини між членами родини, взаємини з однолітками і воєнний стан, у якому перебуває Україна з 2022 року. Ця чутливість одночасно визначає вразливість дітей до подібних негативних зовнішніх впливів і може залишити невиправний слід в їхній психіці (неврози, емоційне перевантаження, психосоматичні захворювання та посттравматичні стресові розлади). Зазначені вище чинники і визначають важливість формування основ психологічної стійкості саме в дошкільному віці, щоб забезпечити продуктивне функціонування, динамічний розвиток та адаптацію особистості.

В результаті аналізу праць науковців (В. Бодрова, С. Гончаренко, Н. Гриньова, Н. Кравчук, А. Маклакова, А. Каракай, Н. Ковалевської, О. Ільїної, І. Луценко, А. Богуш, Л. Калмикової, В. Кузьменко, С. Поворознюк, О. Рейпольська та інших з'ясовано, що під стресостійкістю старших дошкільників будемо розуміти поєднання їхніх особистісних якостей, що дає змогу витримувати стресові ситуації, уникаючи негативних наслідків для життєдіяльності [4].

Детальний аналіз наукових психолого-педагогічних джерел [1-5], дозволяє стверджувати, що між емоційним, психічним та фізичним станом дитини

старшого дошкільного віку існує діалектичний взаємозв'язок. Саме цей факт і був ключовим у виборі нами рухливих ігор як засобу розвитку стресостійкості дітей старшого дошкільного віку. В ході формувального етапу педагогічного експерименту нами використовувалися такі рухливі ігри: «Світлофор», «Музичний світлофор», «Чай, чай, виручай», «Хованки», «12 паличок», «Горобці і ворони», «Мокра курка», «Рибалка і рибки», «Миша і кіт», «Кенгуру» та інші [4].

Було помічено, що в процесі рухливої гри діти відволікаються від проблем, що їх турбують, натомість покращується їх емоційний стан, забезпечується достатній рівень рухової активності; якщо рухливі ігри проходять на вулиці, то таким чином покращуємо стан здоров'я дитини [3].

Контрольний етап педагогічного експерименту засвідчив, що є стійка тенденція до позитивної динаміки сформованості стресостійкості старших дошкільників у експериментальних групах. У контрольних групах певні позитивні зміни є також, проте, вони не настільки переконливі, як у експериментальних групах. Таким чином, можемо зробити висновок про ефективність проведення рухливих ігор з метою формування стресостійкості дітей старшого дошкільного віку.

Література:

1. Загальна психологія / за загальною редакцією академіка С. Д. Максименка. Підручник. 2-ге вид., переробл. і доп. Вінниця. Нова Книга, 2004. 704 с.
2. Кравчук Н. П. Особливості формування психологічної стійкості у дітей дошкільного віку. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 16 : Творча особистість вчителя : проблеми теорії і практики* : зб. наук. праць. Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2018. Вип. 31 (41). С. 119–123.
3. Пахальчук Н. О. Організація фізичного виховання дошкільників на засадах педагогічних ідей В. О. Сухомлинського. *Актуальні проблеми вивчення педагогічної спадщини В. О. Сухомлинського* : зб. наук. праць за матеріалами Міжнародного науково-практичного семінару. Івано-Франківськ : НАІР, 2013. С. 188–191.

4.Шикиринська О., Мнишенко К., Петришина Т. Особливості формування стресостійкості дітей дошкільного віку. *Інновації в дошкільній та початковій освіті*. №1. 2024. С. 33–42.

5.Шикиринська О., Петришина Т. Особливості науково-методичного забезпечення у закладах дошкільної освіти. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: збірник наукових праць*. 2023. Вінниця : ТОВ «Друк плюс». Випуск 69. С. 100–107.

Пустинник О. В.,

*здобувачка (першого) бакалаврського
рівня вищої освіти факультету дошкільної освіти*

Глухівського національного університету

імені Олександра Довженка

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. Титаренко С.А.

РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНОЇ СФЕРИ В ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБОМ КАЗКИ

Емоційна сфера є однією з найважливіших складників психологічного розвитку дитини дошкільного віку. Вона визначає здатність дитини відчувати, розуміти й регулювати власні емоції, а також взаємодіяти з оточуючими. Своєчасний розвиток емоційної чутливості та емпатії є необхідним для формування соціально адаптованої, психологічно стабільної та гармонійної особистості. Одним із найефективніших засобів розвитку емоційної сфери дітей є казка. Казковий сюжет не лише залучає дитину до активного переживання емоцій, а й створює умови для розпізнавання позитивного і негативного, аналізу поведінки персонажів та вироблення моральних орієнтирів. У педагогічній практиці казка використовується як інструмент емоційного навчання, який формує навички самоконтролю, сприяє розвитку

уяви, уявлення про соціальні ролі та підготовлює дитину до вирішення життєвих ситуацій.

Аналіз наукових джерел свідчить, що казка має унікальні можливості для емоційного розвитку дошкільника, поєднуючи навчання, виховання та психологічну підтримку в інтегрованому процесі [1; 2; 4].

Дошкільний вік – це період активного пізнання світу, перших соціальних контактів і формування базових уявлень про моральні норми та людські цінності. У цей час діти відкривають для себе світ емоцій, починають усвідомлювати власні переживання та реакції на події, вчаться співпереживати іншим. Саме в дошкільному віці відбувається становлення емоційної чутливості, що впливає на подальшу соціалізацію та формування особистості.

Науковці й практики наголошують, що діти без спеціально організованого навчання часто не здатні самостійно регулювати свої емоційні стани та поведінкові прояви. Саме тому розвиток емоційної сфери потребує системного педагогічного впливу, спрямованого на формування вмінь розпізнавати, виражати й контролювати власні почуття. Емоційна культура не є вродженою – вона формується поступово під впливом соціального середовища, взаємин із дорослими, спілкування з однолітками, а також у процесі засвоєння моральних норм і цінностей.

На розвиток емоцій дітей значно впливають їхні нові інтереси, потреби, мотиви та переживання, що збагачуються у процесі гри, спілкування й пізнавальної діяльності [3, с. 259]. У дошкільному віці емоції виступають провідним чинником поведінки – саме вони визначають ставлення дитини до навколишнього світу, до себе та до інших. Емоції регулюють мислення, пам'ять, сприйняття і практичні дії, надаючи їм особистісного змісту. Вони є своєрідним «ключем» до розуміння світу, допомагають дитині відчувати його багатогранність і неповторність.

Отже, розвиток емоційної сфери дитини має починатися з наймолодшого віку, адже саме тоді формуються основи емоційної культури, саморегуляції та емпатії. Своєчасне виховання емоційної чутливості допомагає дітям краще розуміти власні почуття, контролювати негативні емоції, будувати гармонійні стосунки з оточенням і сприяє успішній соціалізації в майбутньому.

Казка виступає потужним інструментом трансформації негативних емоцій у позитивні та одночасно слугує засобом формування емоційної сфери і характеру дітей дошкільного віку. Завдяки казкам діти вчаться розрізняти позитивне й негативне, аналізувати дії персонажів та робити власні висновки щодо моральності вчинків. При цьому процес навчання відбувається природно: дітей не потрібно примушувати, критично оцінювати або настійливо пояснювати – вони самостійно здобувають знання, активно включаються у навчальний процес, обговорюють сюжети, виражають емоції та проявляють інтерес до нових знань [2]. Першим, хто підкреслив значення казки в українській педагогіці, був В. Сухомлинський, до його досліджень пізніше долучилися В. Пропп, Н. Бібко, С. Дорошенко, Г. Олійник, О. Таланчук та ін.

Казки не лише сприяють емоційному розвитку, а й допомагають дітям усвідомлювати соціальні проблеми дорослого життя, готують їх до труднощів і демонструють приклади подолання складних ситуацій. Через моральне навантаження та ціннісні орієнтири, закладені в образах героїв, казки формують у дитини уявлення про моральні цінності та емоційно-чуттєве ставлення до світу [4]. Таким чином, казка є ефективним засобом розвитку емоційної сфери дошкільника.

Під час використання казкотерапії важливо застосовувати такі прийоми: демонстрацію дійових осіб, позитивні приклади поведінки головного героя, активне рольове виконання ролей, використання візуальних елементів, передавання емоційного змісту казки, візуалізацію під час обговорення та закріплення теми за допомогою дидактичних вправ [1].

Організація занять із казками передбачає кілька ключових етапів: сприйняття повноти казки та формування загального враження, виділення основних частин, аналіз вчинків персонажів та з'ясування їх ролі, повторення загального сприйняття героїв для закріплення вражень.

Отже, казка є потужним засобом формування та розвитку емоційної сфери дітей дошкільного віку. Вона сприяє розвитку здатності розпізнавати й адекватно реагувати на власні емоції, формує навички емпатії та соціальної взаємодії, допомагає усвідомлювати моральні цінності та приймати етичні рішення. Впровадження казкотерапії та використання казкових сюжетів у педагогічній практиці дозволяє створити сприятливе емоційне середовище, стимулює активну участь дітей у навчальному процесі, розвиває їхню творчу уяву та критичне мислення. Використання казки як інтегрованого інструменту виховання та навчання забезпечує всебічний розвиток особистості дошкільника, сприяє формуванню гармонійного характеру та підготовці до соціально ефективної поведінки в майбутньому.

Література:

1. Бредіхіна О. А. Казкотерапія у роботі з дітьми дошкільного віку. Авторські психотерапевтичні казки (методичний посібник). Нетішин, 2015. 85 с.
2. Герман Н. І., Горобець Т. В. Казкотерапія як один із методів практичної діяльності психолога: методичний посібник. Черкаси : Вид. від. Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького, 2015. 142 с.
3. Поліщук В. Вікова і педагогічна психологія. Суми : Університетська книга, 2010. 352 с.
4. Трегуб О. Казкотерапія в роботі практичного психолога ДНЗ. *Таврійський вісник освіти*. 2017. № 1. С. 255–260.

Савшак М. М., Ших В. В.,

здобувачі першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти

Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. Федорович А.В.

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ІНКЛЮЗИВНОЇ ГРУПИ У ЗАКЛАДІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Інклюзія в освіті, особливо на дошкільному рівні, є актуальним викликом і необхідністю, оскільки вона вимагає глибокого оновлення освітньої філософії та політики, вираження гуманістичних цінностей суспільства. Її головною метою є задоволення індивідуальних запитів малюків залежно від їхніх особливостей чи потреб, використання гнучких освітніх програм, рівноправність та виключення дискримінації.

Особа з особливими освітніми потребами (ООП) – «особа, яка потребує додаткової постійної чи тимчасової підтримки в освітньому процесі з метою забезпечення її права на освіту» [закон]. Надає таке право інклюзія. Згідно з чинним законодавством, заклад дошкільної освіти зобов'язаний створити інклюзивну групу за заявою батьків дитини з ООП. Для цього необхідно мати висновок інклюзивно-ресурсного центру (ІРЦ). Рішення про створення такої групи приймає керівник закладу [24].

Перебування дітей у закладах дошкільної освіти є комплексним процесом, що охоплює не лише догляд, але й навчання, виховання, соціалізацію, розвиток особистісних якостей і здібностей, а також корекцію можливих дефіцитних станів. Обсяг підтримки (тимчасової чи постійної) конкретної дитини залежить від рівня поршень (труднощів), які вона має, її індивідуальних запитів [8].

Іншими словами, інклюзія передбачає, що діти з особливими освітніми потребами навчаються разом зі своїми однолітками. Це вимагає від дошкільних

педагогів не просто присутності, а реалізації індивідуального підходу, який ґрунтується на визнанні неповторності кожної дитини.

Поради щодо раннього розвитку дитини, створення необхідних для неї умов, за необхідності – і допомогу, можна одержати в ІРЦ, котрі батьки з відвідують власної ініціативи. Чим раніше дитина отримає необхідну допомогу (педагогічну, психологічну, медичну), тим легшою буде можливість усунення дефектів. Інклюзивно-ресурсний цент порівняно нова та сучасна установа. Окрім оцінювання у системі підтримки дітей з ООП, вона здійснює їхній супровід, веде реєстр, надає відповідні послуги, консультації, методичну допомогу [23].

Згідно з висновком психолого-медико-педагогічної комісії (ПМПК), у закладі дошкільної освіти формується група фахівців індивідуального супроводу дитини (Команда супроводу). До її складу входять: вихователь-методист, який координує роботу; вихователі та асистент; практичний психолог, вчитель-дефектолог та інші необхідні спеціалісти; медична сестра; батьки. Усі учасники команди є не лише помічниками, але й партнерами, що спрямовують свої зусилля на досягнення спільної мети. Основні риси її роботи: обговорення та колективне прийняття рішень; відповідальність; рівноправна участь батьків; рівний статус учасників (кожен член команди є однаково важливим); інтеграція знань і вмінь; зосередженість на соціалізації дитини з ООП (підготовці до життя в соціумі) [1].

Головною функцією команди є спільна розробка Індивідуальної програми розвитку (ІПР) – документа, що слугує дорожньою картою інклюзивного процесу. Він містить: детальну інформацію про дитину (її можливості, сильні сторони та особливі освітні потреби); перелік послуг, які вона повинна систематично отримувати [2].

Індивідуальна програма розвитку спрямована на визначення конкретних корекційно-розвиткових завдань у трьох ключових напрямках: фізичний (удосконалення рухової активності, дрібної моторики та координації рухів),

пізнавальний (розвиток сенсорних навичок, предметно-ігрових дій, покращення мовлення, мислення та формування уявлень про довкілля), соціальний (формування навичок вербального і невербального спілкування та засвоєння суспільного досвіду, що є критично важливим для інтеграції дитини у соціум) [3].

Зрозуміло, що створення інклюзивної групи в ЗДО завбачує облаштування відповідного розвивального простору для дітей, зручного та сприятливого для усіх. Насамперед освітнє середовище дитячого садка має бути адаптивним, спонукальним, безпечним, комфортним. Його доступність повинна гарантувати відсутність бар'єрів для участі дитини з ООП у житті групи, сприяючи налагодженню міжособистісних стосунків. Спільна гра та діяльність у доступному просторі є найкращим механізмом для соціалізації, виховання толерантності та емпатії дошкільників. Благополуччя в інклюзивній групі передбачає стимулювання різнобічного вдосконалення кожної дитини, що досягається через наявність різноманітних зон активності, що відповідають різним рівням розвитку; різноманітних ресурсів, засобів, матеріалів (спеціальне обладнання, тактильні матеріали, аудіо-підказки, візуальні картинки тощо).

Базовими принципами інклюзивного навчання є: цінність кожного; індивідуалізація освітнього процесу, адаптованого до унікальних особливостей малюка, та доступність освітнього середовища; співпраця усіх учасників педагогічного процесу (вихователів, фахівців, батьків); толерантність та повага, де кожен відчуває безпеку, має змогу розвивати соціальні навички.

Отож, улаштування інклюзивних груп у закладах дошкільної освіти передбачає урахування необхідності створення спеціальних умов навчання та розвитку для дітей (адаптація середовища, кадрове забезпечення, індивідуальні програми). Команда супроводу забезпечує системне, науково обґрунтоване та індивідуалізоване планування освітнього та корекційно-розвиткового процесу.

Організація освітнього процесу в такій групі відповідальне завдання, котре вимагає гуманності та професіоналізму вихователя та інших фахівців,

розуміння того, що кожен має право на спілкування, здатен відчувати, думати, потребує соціальної взаємодії, реальних стосунків, дружби. Слід пам'ятати, що кожна дитина унікальна, потребує індивідуального підходу. Основні принципи – повага, комфортність, прийняття.

Література:

1. Закон України «Про освіту». Відомості Верховної Ради. 2017. № 38-39, ст. 380. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 30.10.2025).
2. Порядок організації інклюзивного навчання у закладах дошкільної освіти. Постанова КМУ від 10 квітня 2019 р. № 530. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/530-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення: 30.10.2025).
3. Колупаєва А., Савчук Л. Діти з особливими потребами та організація їх навчання: науково-методичний посібник. Київ: Видавнича група «АТОПОЛ», 2011. 274 с.

Селікова Я. С.,

аспірантка кафедри дошкільної педагогіки і психології

Глухівського національного педагогічного

університету імені Олександра Довженка

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. Титаренко С. А.

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ФОРСАЙТ-ТЕХНОЛОГІЙ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЄКТУВАННІ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Застосування технології *форсайту* (англ. foresight – передбачення, погляд у майбутнє) має на меті враховувати сучасні наукові дослідження і створювати різні варіанти майбутнього. *Форсайт* є технологією, яка дозволяє обговорювати освітні зміни, які будуть у майбутньому, базуючись на передбаченні нових явищ, які зароджуються зараз.

Виникнення *форсайту* асоціюють з методом Дельфі, який був розроблений у 50-60-ті роки 20 століття американською компанією «RAND».

Цей метод полягав в експертному прогнозуванні за допомогою аналізу експертних оцінок, які отримані при опитуванні великої кількості респондентів з різними судженнями й позиціями, математичної і статистичної обробки отриманих даних та коректуванням результатів [2, с. 67].

Форсайт – це методологія, яка не тільки прогнозує майбутнє, а й дозволяє узгодити вибір рішень щодо цього майбутнього. *Форсайт* пов'язаний з моделюванням, аналізом та методом *сценарування* (розробка сценаріїв з метою зниження втрат та вироблення ефективності рішень). *Форсайт-проекти* поєднують у собі наукові, дослідницькі та управлінські завдання, бо вони не тільки прогнозують, але й конструюють майбутні задачі. До позитивних сторін *форсайт-технології* слід віднести її інтегрованість, проактивність, відкритість й міждисциплінарність. До недоліків – суб'єктивні оцінки експертів, використання усереднених оцінок, бажання впровадити у майбутній розвиток знайомі тенденції, відкидання думок меншості та ін. В освітніх *форсайт-проектах* можуть брати участь представники органів управління освітою, стейкхолдери, науковці, керівники закладів освіти, здобувачі освіти, їх батьки/опікуни. У результаті такої експертної взаємодії є можливим взаєморозуміння визначеної освітньої проблеми та перспектив її розвитку [1, с. 109-113].

У нашому дослідженні пропонуємо використовувати *форсайт-технологію* для проектування процесу формування соціально-емоційної грамотності дітей старшого дошкільного віку в освітньому процесі закладу дошкільної освіти. У проектуванні *форсайту* активними учасниками можуть бути педагоги, керівники ЗДО, батьки/опікуни вихованців, науковці та стейкхолдери. Реалізація *форсайт-технології* передбачає проведення *форсайт-сесій, експертних панелей*, які дозволять сформувати у педагогів дошкілля *форсайт-компетентності*: здатність до позитивних комунікацій, критичне і стратегічне мислення, креативність, рефлексію, емпатію. Використання *форсайт-технології* надасть можливість визначити інтереси педагогів закладу

дошкільної освіти, межі їх соціальної відповідальності і педагогічної невизначеності, які дозволять сформулювати і реалізувати стратегію формування соціально-емоційної грамотності у дітей старшого дошкільного віку.

Отже, застосування *форсайт-технологій* у методичній роботі із вихователями закладів дошкільної освіти уможливить оволодіння сучасними знаннями, посилить інноваційну активність педагогів, сформує мотивацію до співпраці і взаємодії із науковцями закладів вищої освіти.

Література:

1. Кузьменко О. М. Форсайт для розвитку освіти в середньостроковій і довгостроковій перспективі. *Освітологічний дискурс*, 2014, №1(5). С. 108–116.
2. Nalyvaiko O. Foresight-studies in institutions of higher education. *Scientific Notes of the Pedagogical Department*, (46), 2020. Pp. 67–74. <https://doi.org/10.26565/2074-8167-2020-46-09> (дата звернення: 30.10.2025)

Сергійчук А. С.,

здобувачка другого (магістерського)

рівня вищої освіти факультету дошкільної освіти

Глухівського національного педагогічного університету

імені Олександра Довженка

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. Куліш І. Д.

РОЗВИТОК ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ МАТЕМАТИКИ

Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ столітті та Закон України «Про дошкільну освіту» підкреслюють значення створення освітніх технологій, орієнтованих на розвиток у дітей продуктивних форм мислення, на стимулювання їхньої пізнавальної активності. Виховання активного ставлення дитини до навколишнього світу розглядається як один із провідних напрямів

освітнього процесу, адже власна діяльність і ініціатива дитини є важливою умовою її гармонійного розвитку.

Аналіз наукових і педагогічних праць Л. Березовської, Л. Зайцевої, Д. Ал-Кхаміси, Д. Берлін, М. Келяр-Турської, Е. Урлок та інших учених дозволяє розглядати пізнавальну активність як процес, у якому дитина виступає активним суб'єктом власного досвіду, здатним самотійно його створювати. Водночас вона залишається відкритою до зовнішніх впливів, а стимулююча діяльність дорослих може змінювати її поведінку, що сприяє формуванню нових знань і навичок.

У психолого-педагогічній літературі поняття *пізнавальної активності* трактується як вибіркова спрямованість дитини на пізнання об'єктів навколишньої дійсності, а також як сукупність особистісних якостей – самотійності, ініціативності, творчості, – що проявляються у прагненні самотійно здобувати знання, осмислювати матеріал і відчувати задоволення від самотійного розв'язання поставлених завдань [3].

І. Куліш визначає основні форми прояву пізнавальної активності як уміння дитини самотійно виявляти й формулювати пізнавальні завдання, планувати власні дії, обирати ефективні способи їх розв'язання та оцінювати отримані результати, усвідомлюючи потребу в їх перевірці. Дослідниця підкреслює, що наприкінці дошкільного віку закладаються важливі передумови для переходу дитини на новий етап розвитку – до навчання у школі. Пізнавальна активність, спрямована пізнавальними інтересами, формує основу розвитку пізнавальних здібностей, які є необхідною умовою становлення творчого мислення. Варто зауважити, що всі зазначені особливості пізнавальної активності в дошкільному віці перебувають у стадії формування й надалі стають підґрунтям для розвитку пізнавальної діяльності [2].

Ефективним засобом розвитку пізнавальної активності дошкільників виступає математика. Як зазначають Л. Березовська, Л. Іщенко, І. Куліш, К. Крутій, К. Щербакова, саме математичні знання є потужним стимулом

пізнавальної діяльності дітей. У процесі пізнання взаємозв'язків між предметами та явищами діти відкривають їх суттєві властивості, що виявляються у формі, розмірах і кількісних характеристиках. Жоден об'єкт не існує поза кольором, формою, величиною. Засвоєння дошкільниками математичних понять сприяє більш глибокому й точному сприйняттю навколишнього світу, адже математичні відношення відображають об'єктивні закономірності реальності. Вони активізують пізнавальну активність дітей та формують основу їхньої пізнавальної діяльності.

Л. Березовська цілком справедливо зазначає, що стимулювання пізнавальної активності в процесі ознайомлення дошкільників з математикою буде успішним, за таких умов:

1. Навчання математики має проходити через гру у цікавій і захоплюючій формі. Мотивація математичної діяльності дітей має бути ігровою.
2. Необхідно уникати негативного оцінювання дитини і результатів її діяльності.
3. Сучасному вихователю слід навчитися складати індивідуальну програму розвитку дитини, активно здійснюючи індивідуально-диференційований підхід до математичної освіти дошкільників.
4. Активно працювати з індивідуальними навчальними картками на занятті. Залучати дітей до самоконтролю та взаємоконтролю при виконанні завдань на картках.
5. Активно пропагувати роботу в парах та мікрогрупах.
6. Застосовувати принцип інтеграції математичних знань в різних видах діяльності дітей протягом дня.
7. На заняттях з математики використовувати фізкультхвилинки математичного змісту або рухливі ігри з логічним навантаженням математичного змісту. З метою забезпечення психічного здоров'я дітей, зняття психологічної напруги варто відводити місце психогімнастиці.

8. Постійно підтримувати зв'язок нового матеріалу з раніше вивченим дітьми. Ознайомлення з новим математичним поняттям краще будувати на навчальних іграх та традиційній методиці розвитку елементарних математичних уявлень у дошкільників.

9. Чергувати різні за видом та складністю завдання, казкові сюжети, хвилинки відпочинку.

10. Враховуючи наочно-дійовий (образний) характер мислення дошкільників, на заняттях з математики варто активно використовувати натуральну, зображувальну та графічну наочність (картки-графи, блок-схеми, таблиці, план-схеми, моделі тощо), особливо у старшому дошкільному віці.

11. Діагностувати логіко-математичний розвиток дітей варто як на контрольно-діагностичних заняттях, так і в повсякденному житті у формі спостережень, індивідуальної роботи, співбесід з дітьми тощо [1].

Отже, пізнавальна активність – це складне й багатогранне явище, яке охоплює різні аспекти розвитку дитини. Його багатовимірність зумовлює необхідність подальшого теоретичного та практичного дослідження вікових і індивідуальних особливостей формування пізнавальної активності дітей дошкільного віку.

Література:

1. Березовська Л. Теорія та методика формування елементарних математичних уявлень у дітей дошкільного віку: навчальний посібник. Івано-Франківськ : НАІР, 2022. 252 с.

2. Куліш І., Осадча О. Актуальні питання визначення критеріїв сформованості логіко-математичної компетентності дошкільників. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. Серія: Педагогічні науки. Дрогобич, 2024. Вип. 75. т.2. С. 235–240.

3. Сидоренко Т. В. Формування логіко-математичної компетентності дітей дошкільного віку . Дошкільна освіта у сучасному соціокультурному просторі : зб. наук. праць / за заг. ред. О. А. Гнізділової, відпов. ред. Н. В. Ковалевська. Полтава : ФОП Цьома С.П., 2019. Вип. 3. С. 181–185.

Сергєєва Я. В.,

здобувачка ОС «Магістр» факультету дошкільної освіти,

ІІ Мз-Дошк гр. Житомирського державного

університету імені Івана Франка

Науковий керівник – *завідувач кафедри теорії та методик дошкільної й*

інклюзивної освіти, д-р пед. наук, доц. Коновальчук І. І.

ІНТЕГРАЦІЯ ПРОЄКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ЯК УМОВА ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Сучасна система дошкільної освіти в Україні ставить перед собою не лише навчально-виховні завдання, а й формування ключових компетентностей дитини, серед яких – *природничо-екологічна або екологічна компетентність*. Це не просто «додатковий» напрям: державні документи визначають її як складову результатів дошкільної освіти й зобов'язують заклади забезпечувати умови для її розвитку [1].

Крім того, законодавство загалом формує рамки й вимоги до якості освітнього процесу: Закон «Про освіту» [2] та новий Закон «Про дошкільну освіту» [3] підкреслюють принципи цілісності розвитку дитини, наступності між ланками освіти і відповідальності закладів за формування життєвих компетентностей.

Отже, інтеграція екологічної складової в щоденну практику закладу дошкільної освіти – не опція, а вимога часу.

Чому саме проєктна діяльність? Бо це метод, який дає дитині можливість бути дослідником, співтворцем і відповідальним за результат; він поєднує практичні дії, міжпредметні зв'язки і соціальну взаємодію – а все це сприяє формуванню екологічної свідомості й практичних навичок відповідального ставлення до довкілля.

Проблеми організації проектної діяльності у сфері освіти знайшли своє відображення у наукових працях багатьох учених, зокрема, в таких аспектах: становлення методу проектів (Д. Дьюї, У. Кілпатрик, Г. Ващенко та ін.); теоретичні положення проектної технології в педагогіці (О. Пехота, О. Полат, С. Сисоєва та ін.); технологія психолого-педагогічного проектування взаємодії дорослого і дитини (Т. Піроженко та ін.), організація проектної діяльності дітей дошкільного віку (Н. Гавриш, Л. Лінник, Н. Токаренко та ін.); проектні технології в закладах дошкільної освіти (Ю. Буракова, Г. Кравченко, Н. Кугуєнко, Л. Швайка та ін.) [4]

Проблема формування природничо-екологічної компетентності старшого дошкільного віку розкрита у роботах Н. Лисенко, О. Білан, Н. Гавриш, А. Богуш, Т. Поніманської. *Природничо-екологічна компетентність* – це важлива складова частини культури поведінки; здатність дошкільників проявляти себе в різних життєвих ситуаціях, які пов'язані зі ставленням до навколишнього середовища, до живих організмів, до законів природи. Найбільш сприятливим періодом для формування природничо-екологічної компетентності є дошкільний вік, бо на основі цієї компетентності будуються інші [5]

Інтеграція проектної діяльності в освітній процес закладу дошкільної освіти сприяє створенню умов для практичного пізнання природи, розвитку в дітей здатності мислити причинно-наслідково, спостерігати, порівнювати, робити висновки. Саме через активну участь у проєктах дитина починає усвідомлювати взаємозв'язки у природі, розуміти цінність кожного її елемента та власну відповідальність за збереження довкілля.

Такі види діяльності, як спільне спостереження за природними явищами, догляд за рослинами і тваринами, створення міні-проектів («Мій зелений куточок», «Краплина життя», «Помічники природи» тощо) формують не лише пізнавальний інтерес, а й емоційно-ціннісне ставлення до природи. Через практичну взаємодію з об'єктами живої та неживої природи у дітей

розвиваються емпатія, здатність співпереживати, усвідомлювати наслідки людських дій.

Проектна діяльність у закладі дошкільної освіти органічно поєднує різні освітні напрями – мовленнєвий, пізнавальний, художньо-естетичний, соціально-моральний. Це дозволяє реалізувати принцип інтеграції змісту освіти, визначений у Базовому компоненті дошкільної освіти [1], а також створити середовище, у якому дитина є активним суб'єктом пізнання, а не пасивним спостерігачем.

Ефективність упровадження проектної діяльності у формуванні екологічної компетентності забезпечується системним підходом педагога: добором тем, які мають практичне значення для дітей; залученням батьків до спільних ініціатив; використанням інтерактивних методів, дослідницьких ігор, експериментів.

Важливо, щоб педагог виступав не лише носієм знань, а й партнером, який разом із дітьми шукає відповіді, розмірковує, ставить запитання.

Таким чином, проектна діяльність виступає не просто методом навчання, а педагогічною технологією, що формує основи екологічного мислення, екологічної культури та особистої відповідальності дитини за навколишній світ. Її інтеграція в освітній процес закладу дошкільної освіти відповідає сучасним державним вимогам і соціальному запиту суспільства, орієнтованого на сталий розвиток.

Подальші дослідження можуть бути спрямовані на вивчення психолого-педагогічних умов ефективної реалізації екологічних проектів у закладах дошкільної освіти, розроблення критеріїв і показників сформованості природничо-екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку.

Перспективним вважаємо також створення та апробацію інтерактивних методичних матеріалів і цифрових освітніх ресурсів для підтримки проектної діяльності, дослідження ролі сім'ї у формуванні екологічної свідомості дитини,

а також аналіз впливу проєктної діяльності на емоційно-ціннісну сферу дошкільників.

Загалом, системне впровадження проєктної діяльності в екологічну освіту дітей дошкільного віку відкриває широкі можливості для підготовки покоління, здатного до відповідального ставлення до природи, екологічно орієнтованого мислення і сталого розвитку суспільства.

Література:

1. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція). URL: https://mon.gov.ua/staticobjects/mon/sites/1/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf (дата звернення: 05.10.2025).
2. Закон України «Про освіту» . URL: <https://sqe.gov.ua/law/zakon-ukraini-pro-osvitu/> (дата звернення: 05.10.2025).
3. Закон України «Про дошкільну освіту». URL: <https://www.rada.gov.ua/news/razom/257175.html> (дата звернення: 05.10.2025).
4. Козак Л. В. Проєктна діяльність у закладах дошкільної освіти : навчально-методичний посібник. Київ : ТОВ «НВП «Інтерсервіс», 2022. 176 с.
5. Іскрижицька А., Сорочинська О. Формування природничо-екологічної компетентності у дітей старшого дошкільного віку засобами ігрових технологій. URL: <https://surl.lu/axdnsr> (дата звернення: 05.10.2025).

Сікора Л. С.,

*здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти,
факультет історії, педагогіки та психології Дрогобицького
державного педагогічного університету імені Івана Франка
Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. Гевко О.І.*

ФОРМУВАННЯ ЛОГІКО-МАТЕМАТИЧНИХ УЯВЛЕНЬ У СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ЧЕРЕЗ ОРГАНІЗАЦІЮ СПОСТЕРЕЖЕНЬ ЗА ПРИРОДНИМИ ОБ'ЄКТАМИ

Успішне навчання дітей у початковій школі залежить від рівня розвитку мислення дитини, сформованості логіко-математичних уявлень у дітей у

старшому дошкільному віці, зокрема, умінь узагальнювати і систематизувати свої знання, творчо вирішувати різні проблеми. Розвинуте математичне мислення не тільки допомагає дитині орієнтуватися і впевнено себе почувати в оточуючому його сучасному світі, але і сприяє її загальному розумовому розвитку. У всебічному розвитку дітей дошкільного віку значне місце займає спілкування з природою та природними об'єктами. Адже природа надає найкращі можливості для розвитку спостережливості дітей. Природне середовище є ідеальним джерелом для наочно-дієвого формування базових логіко-математичних уявлень. Природа містить готові моделі для спостереження, які відображають математичні закономірності, зокрема симетрію, послідовність, можливість порахувати чи порівняти різні природні об'єкти.

Теоретико-методичні основи розвитку логіко-математичних уявлень у дітей дошкільного віку розглянуто у працях науковців О. Гевко, Н. Лазарович, В. Старченко, Н. Тарнавської, С. Чупахіної, К. Щербакової. В дослідженнях Л. Іщенко, В. Гуменюк, Г. Жукової, Т. Зорочкіна, О. Ковальової, І. Левчук, К. Тищенко характеризується формування логіко-математичної компетентності дошкільників засобами узагальнених спостережень у природі та стимулювання пізнавальної діяльності дітей.

Організація спостережень за природними об'єктами (рослинами, тваринами, явищами) забезпечує інтеграцію освітніх ліній, об'єднуючи пізнавальний розвиток та логіко-математичну діяльність. Під час прогулянок діти дошкільного віку навчаються спостерігати, виділяти окремі прикмети рослин, тварин, порівнювати об'єми, групувати їх за зовнішніми ознаками, оволодівають умінням порівнювати та класифікувати об'єкти природи за якісними ознаками й чисельністю, навчаються встановлювати співвідношення між одиницями часу, довжини та маси, орієнтуватися в порах року. Також під час спостережень за природою, дітям легше усвідомити часові характеристики, зокрема, оволодіти інформацією з чого складається рік, місяць.

Ознайомлюючи дітей старшого дошкільного віку з природними об'єктами та явищами ми рекомендуємо використовувати такі методи:

- наочні (спостереження на екскурсіях, прогулянках; при розгляданні малюнків, ілюстрацій, картин з пейзажами та іншими зображеннями природи; демонстрація фільмів на природничу тематику);

- практичні (досліди з природними об'єктами (піском, глиною, ґрунтом, водою, камінчиками);, ігрова методика використання ІКТ технологій із природничою тематикою; виконання трудових доручень по догляду за рослинами, тваринами тощо);

- словесні (розповіді про сезонні зміни, поведки тварин від зміни пори року; про властивості природних об'єктів тощо; читання художніх творів про природу; бесіди на природничу тематику чи під час екскурсій, спостережень на природі чи у приміщенні за природними об'єктами).

Ми виділили основні методичні умови щодо організації педагогами у закладах дошкільної освіти спостережень з дітьми старшого дошкільного віку за природними об'єктами:

- цілеспрямованість спостережень, тобто спрямованість на виділення конкретної математичної ознаки, наприклад, спостереження за листям (форма, класифікація), за сніжинками (симетрія), за ростом рослин (серіація та вимірювання);

- діяльнісний підхід, який передбачає активне спостереження, що обов'язково супроводжується практичною діяльністю, зокрема, порівняння, сортування природного матеріалу, моделювання, вимірювання із використання нестандартних умовних мірок;

- схематизація та моделювання із використанням схем і символів для фіксації результатів спостережень, наприклад, графіки росту рослини, діаграми класифікації шишок або листя, що сприятиме переходу від конкретно-образного мислення до елементів абстрактного;

– практично-діяльнісний підхід, що передбачає збирання природних об'єктів (каштанів, шишок, гілочок, листочків, камінчиків, мушель тощо) для подальшого використання у різних формах діяльності дошкільників: на математичних заняттях (підрахунок, порівняння, серіація, класифікація), в художньо-образотворчій діяльності (площинні та об'ємні аплікації, оформлення приміщень), в спортивно-оздоровчій (визначення розмірів, об'ємів у сенсорних мішечках та килимках, для організації естафет (перенесення у різних ємностях природних об'єктів, пересипання різними умовними мірками на швидкість тощо)).

Під час спостережень за природними об'єктами ми рекомендуємо вихователям закладів дошкільної освіти розвивати такі логіко-математичні уявлення у дітей старшого дошкільного віку, зокрема:

- класифікувати предмети та об'єкти, які схожі на різні геометричні фігури;
- виділяти природні об'єкти живої та неживої природи: тварин, рослини, камінці, листочки тощо і об'єднувати у певні множини, утворювати з ним підмножини;
- зіставляти за величиною, масою, об'ємом, розміщенням у просторі, часі;
- обчислення та вимірювання кількості, відстані, довжини, висоти, ширини, об'єму, маси, часу.

Ми пропонуємо формувати основні ключові логіко-математичні навички за допомогою спостережень за природними об'єктами:

- класифікація та порівняння, наприклад, сортування шишок за величиною (великі або малі), листя за формою (округле, подовгасте, зубчасте) та кольором;
- серіація та послідовність, зокрема, спостереження за етапами росту рослини (від насінини до квітки) або зміною дня і ночі (встановлення логічного ряду);

– геометричні уявлення, наприклад, пошук симетричних форм (крила метелика, листя) та геометричних тіл (круглі камінці, циліндричні стовбури тощо);

– лічба та множина через створення множин з природних об'єктів (наприклад, 5 камінців, 3 гілочки) та встановлення відповідності між ними.

Отже, організація цілеспрямованих спостережень за природними об'єктами забезпечує діяльнісний та чуттєвий досвід для старших дошкільників, створюючи міцний фундамент для логіко-математичної компетентності через наочне моделювання та практичні операції з природним матеріалом.

Література:

1. Гевко О.І., Береза С.Б. Інтенсифікація інтелектуального розвитку дітей дошкільного віку засобами сюжетно-рольових та дидактичних ігор. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. № 4 (363), 2024. С. 173–180. URL: <http://visnyk.luguniv.edu.ua/index.php/vped/issue/view/47> (дата звернення: 30.10.2025).

2. Гевко О.І., Війчук Т.І. Активізація логіко-математичного мислення засобами інформаційних комп'ютерних технологій в партнерській співпраці у дошкільній та школі. *Перспективи та інновації науки*. 2025. № 10(56). С. 270–282. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/pis/issue/view/407/510> (дата звернення: 30.10.2025).

3. Гевко О., Дутко О. Педагогічні шляхи логіко-математичного розвитку дітей старшого дошкільного віку. *Молодь і ринок*. №10(177), жовтень 2019. С.60–64.

4. Гевко О., Пітушевська В. Розвиток пізнавальної активності дошкільників засобами творчих завдань. *Якість підготовки вихователів закладів дошкільної освіти: виклики сьогодення: збірник наукових праць Міжнародної науково-практичної конференції (Дрогобич, 25 жовтня 2024 року) / за ред. О. Карпенко, М. Чепіль, О. Гнізділової. Дрогобич. Посвіт, 2024. С.307–310.*

5. Дорошенко Т.М., Мацько В.В. ТЗЗ Теорія та методика формування елементарних математичних уявлень: навч. посіб./упоряд.: Т.М. Дорошенко, В.В. Мацько – Кременчук : ПП «Бітарт», 2019. 96с.

6. Ковальова О., Левчук І. Дивосвіт природи розкриває гра : дидактичні ігри з використанням методу моделювання для дітей старшої групи. *Дошкільне виховання*. 2021. № 6. С. 20–23.

7. Лазарович Н., Чупахіна С. Логіко-математичний розвиток дітей дошкільного віку: метод. рекомендації. Івано-Франківськ, 2005. 90 с.

8. Степанова Т. Навчаємося математики: зошит для ігор і занять з математики для дітей старшого дошкільного віку. Київ : Генеза, 2013. 48 с.

9. Старченко В. Логіко-математична палітра : навч. посіб. Тернопіль: Мандрівець, 2011. 39 с.

10. Тарнавська Н. Методичне керівництво логіко-математичним розвитком дітей Дошкільного віку : навч.-метод. посіб. Житомир: ЖДУ ім. І.Франка, 2017. С. 38–40.

11. Тищенко, К., Зорочкіна, Т. С. Формування логіко-математичних уявлень у дітей старшого дошкільного віку засобами спостережень у природі. *Актуальні проблеми природничих і гуманітарних наук у дослідженнях молодих учених «Родзинка – 2019»*. XXI Всеукраїнська наукова конференція молодих учених. 2019. С. 324–326.

12. Nevko O., Lyudmila Savchenko L. Innovative projects and stem education in personality development through the prism of all links of education in Ukraine. *Scientific Journal of Polonia University*. 2022. 50(1). S.49–58. URL: <https://doi.org/10.23856/5006> (дата звернення: 30.10.2025).

Слюсар О. О.,

магістрантка кафедри дошкільної освіти

Вінницького державного педагогічного

університету імені Михайла Коцюбинського

Науковий керівник – канд. пед.наук, доц. Пахальчук Н.О.

ІГРИ-ПОДОРОЖІ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНИХ ЯКОСТЕЙ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Ігри-подорожі займають особливе місце в освітньому процесі дошкільників, адже вони поєднують елементи гри та навчання, сприяючи розвитку як пізнавальних, так і моральних якостей дитини. Старший дошкільний вік характеризується активним формуванням соціальних навичок, здатності до самоконтролю, розуміння норм поведінки та моральних цінностей. Саме в цей період діти найбільш чутливі до наочного прикладу та емоційного переживання, що робить ігри-подорожі ефективним інструментом виховання.

Дослідження вітчизняних та зарубіжних педагогів підтверджують, що сюжетно-рольові ігри, зокрема ігри-подорожі, стимулюють розвиток емпатії, відповідальності, взаємоповаги та здатності до співпраці. За даними О. В. Белановської, ігрові подорожі дозволяють формувати у дітей уявлення про правила співжиття в суспільстві через моделювання реальних життєвих ситуацій, де необхідно приймати рішення, взаємодіяти з іншими та оцінювати наслідки власних вчинків. Вона наголошує, що моральне виховання через гру ефективніше, ніж виключно словесні пояснення, оскільки дитина через власний досвід засвоює соціально значущі норми [5].

Подібні висновки підтримують і зарубіжні дослідники. Наприклад, Дж. Піаже у своїх роботах з когнітивного розвитку підкреслював, що гра створює ситуації, в яких діти набувають навичок соціальної взаємодії та вчаться розрізняти правильне і неправильне. Піаже зазначав, що через ігрові сюжети дошкільники починають розуміти мотиви поведінки інших людей, що є базою для формування моральної свідомості.

Ігри-подорожі дають можливість дітям моделювати різні життєві ситуації, включаючи зустрічі з труднощами, конфліктні моменти та необхідність взаємодопомоги. У процесі таких ігор дитина навчається брати на себе відповідальність, співпереживати іншим, дотримуватися правил та домовленостей. Це підтверджують дослідження Л. С. Виготського, який акцентував, що розвиток вищих психічних функцій тісно пов'язаний із соціальною взаємодією, а гра є ключовим механізмом цієї взаємодії [7]. За словами вченого, участь у колективних іграх дозволяє дитині засвоювати моральні норми у природному контексті, що підвищує ефективність виховання.

Крім того, ігри-подорожі формують у дітей уміння планувати свої дії та передбачати наслідки, що є важливим аспектом розвитку відповідальності. Дослідження сучасних педагогів, зокрема Н. О. Сухомлинської, демонструють, що систематичне використання ігрових подорожей у дошкільних закладах сприяє зміцненню колективної дисципліни, розвитку морального оцінювання та

здатності до співпраці. Під час таких ігор вихователь може вводити елементи морального вибору, які дозволяють дитині відчувати значення чесності, доброти та взаємопідтримки.

Варто зазначити, що ефективність ігор-подорожей залежить від правильно підбраного сюжету, вікових особливостей дітей та педагогічного супроводу. Дослідження вітчизняних психологів показують, що оптимальні ігрові сценарії включають сюжетні лінії, які відображають реальні соціальні ситуації, потребують спільної діяльності, обговорення та прийняття рішень [3]. Такий підхід дозволяє поєднувати розвагу та навчання, формуючи у дітей моральне ставлення до навколишнього світу.

Таким чином, ігри-подорожі виступають ефективним засобом формування моральних якостей у дітей старшого дошкільного віку. Вони дозволяють у природній ігровій формі розвивати емпатію, відповідальність, здатність до співпраці та морального оцінювання дій інших. Опираючись на дослідження видатних вчених, таких як О. В. Белановська, Л. С. Виготський, Ж. Піаже та Н. О. Сухомлинська, можна стверджувати, що систематичне використання ігор-подорожей у дошкільних закладах сприяє формуванню моральної свідомості дітей та їх підготовці до соціально відповідального життя.

Крім розвитку моральних якостей, ігри-подорожі стимулюють формування ціннісних орієнтацій та соціальної самосвідомості у дітей старшого дошкільного віку. Вони дозволяють моделювати різноманітні ситуації взаємодії з однолітками та дорослими, у яких дитина зустрічається з вибором поведінки, оцінкою власних дій та аналізом результатів. За даними сучасних педагогів, таких як М. І. Васильєва, участь у колективних іграх з елементами подорожі підвищує здатність дітей усвідомлювати потреби інших, що сприяє розвитку моральної чутливості та соціальної відповідальності [7].

Особливу увагу слід приділити ролі вихователя у таких іграх. Його завдання полягає не лише у організації подорожі, а й у моделюванні ситуацій, що стимулюють моральний вибір. Вчений-методист І. П. Пономаренко

підкреслює, що педагогічне керівництво повинно поєднувати свободу дитини у грі з делікатним спрямуванням її поведінки, обговоренням причин та наслідків дій, а також аналізом моральних аспектів сюжету. Таким чином, гра стає не просто розвагою, а активним засобом виховання.

Дослідження українських психологів свідчать про тісний зв'язок між участю у сюжетно-рольових іграх та розвитком навичок емоційного самоконтролю. В. В. Руденко зазначає, що у процесі ігор-подорожей діти вчаться регулювати власні емоції, очікування та поведінку, що є невід'ємною складовою морального розвитку. Вони переживають успіхи та невдачі в безпечній ігровій формі, що формує у них внутрішню дисципліну, терпимість та здатність до компромісу.

Сучасні освітні технології також дозволяють інтегрувати в ігри-подорожі елементи пізнавальної діяльності, що підсилює моральний вплив. Наприклад, включення завдань, пов'язаних з природоохороною, взаємодією з тваринами, піклуванням про здоров'я та безпеку інших людей, дозволяє формувати у дітей етичні принципи на основі конкретного досвіду. Дослідники відзначають, що саме через практичне переживання цінностей дитина засвоює моральні норми глибше, ніж через абстрактні пояснення.

Важливо також враховувати, що ігри-подорожі розвивають у дітей уяву, креативність та здатність прогнозувати наслідки власних дій, що безпосередньо пов'язано з формуванням моральної оцінки. К. Брунер у своїх дослідженнях підкреслював, що навчання через ігровий досвід сприяє інтеграції когнітивних і етичних навичок, оскільки дитина одночасно обмірковує логіку дій та моральні аспекти ситуації [1-2].

Загалом, ігри-подорожі є комплексним засобом розвитку особистості дитини старшого дошкільного віку, поєднуючи моральне, соціальне та пізнавальне виховання. Вони забезпечують природне середовище для формування відповідальності, емпатії, співпраці та здатності до морального

вибору, готуючи дітей до майбутньої соціальної взаємодії у більш складних життєвих ситуаціях.

Таким чином, використання ігор-подорожей у системі дошкільної освіти є не лише доцільним, а й необхідним для цілісного розвитку дитини, спрямованого на виховання морально свідомої особистості, здатної до етичної поведінки, співчуття та соціальної відповідальності. Систематичне впровадження таких ігор, поєднане з педагогічним супроводом і рефлексією, створює умови для усвідомленого засвоєння моральних цінностей та формування фундаменту для подальшого соціального та етичного розвитку.

Ігри-подорожі не лише формують моральні якості, а й сприяють цілісному розвитку особистості дитини старшого дошкільного віку. Вони дозволяють моделювати різноманітні життєві ситуації, у яких діти опановують правила поведінки, вчаться взаємодіяти, обговорювати проблеми та знаходити спільні рішення. Дослідження педагогів та психологів показують, що саме через ігрові подорожі діти засвоюють моральні норми у безпечному середовищі, де можна експериментувати та робити помилки без серйозних наслідків. Так, за даними А. В. Коваленко, ігри-подорожі стимулюють розвиток морального мислення через переживання ролей, моделювання конфліктних ситуацій та аналіз дій персонажів [5].

Практичне застосування ігор-подорожей передбачає використання сюжетів, близьких до досвіду дитини. Наприклад, подорож у «ліс» чи «місто», де дітям потрібно допомагати один одному, дбати про природу або дотримуватися правил безпеки, формує етичні та соціальні навички. Такі ігрові сценарії дозволяють інтегрувати навчальні елементи, зокрема завдання на розвиток уваги, пам'яті та мислення, що робить процес формування моральних якостей багатовимірним. Дослідження Л. О. Пархоменко демонструє, що діти, які регулярно беруть участь у сюжетно-рольових іграх із моральною спрямованістю, показують вищий рівень емпатії та здатності до співпраці порівняно з однолітками, що обмежені у таких іграх.

Важливим аспектом є роль вихователя, який організовує гру та направляє моральне оцінювання дій дітей. В. С. Козаченко підкреслює, що педагог у процесі ігри-подорожі виступає не лише організатором, а й модератором морального розвитку: він допомагає обговорювати мотиви дій, заохочує співпереживання, обговорює етичні дилеми та спрямовує дітей на усвідомлення правильних рішень [3-4]. Таке педагогічне керівництво дозволяє формувати у дітей усвідомлене ставлення до власних дій та дій інших, що є базою для розвитку моральної свідомості.

Сучасні дослідження також підкреслюють, що інтеграція ігор-подорожей із цифровими технологіями може посилювати їх виховний ефект. Використання інтерактивних карт, віртуальних подорожей, сюжетних програм і додатків дозволяє моделювати більш складні життєві ситуації та залучати дітей до аналізу моральних дилем, сприяючи розвитку критичного мислення та соціальної відповідальності. Дослідження І. М. Савченко демонструє, що поєднання традиційної сюжетно-рольової гри з цифровими елементами підвищує мотивацію дітей до морального вибору та сприяє глибшому засвоєнню цінностей співпраці та взаємоповаги.

Крім того, ігри-подорожі стимулюють розвиток навичок комунікації та саморегуляції. Діти вчаться висловлювати власну думку, слухати інших, обговорювати правила та приймати колективні рішення. Це важливо для формування моральних якостей, адже здатність до емоційного контролю, аналізу ситуацій та врахування потреб інших людей є основою відповідальної та етичної поведінки. Дослідження Н. М. Степаненко свідчать, що систематичне використання ігор-подорожей формує у дітей цілісне моральне ставлення, яке включає розуміння правильного і неправильного, співпереживання та готовність допомагати іншим [8].

Таким чином, ігри-подорожі виступають не лише як засіб розваги, а й як потужний інструмент формування моральних якостей у дітей старшого дошкільного віку. Вони дозволяють інтегрувати пізнавальний, соціальний та

етичний розвиток, створюючи умови для переживання, аналізу та засвоєння моральних норм. Систематичне використання ігор-подорожей, поєднане з педагогічним супроводом, створює умови для цілісного морального виховання та підготовки дітей до соціально відповідальної поведінки у майбутньому.

Література:

1. Бондаренко Ю. А., Наумець, Д. І. Аналіз змісту духовно-морального виховання у практиці дошкільної освіти» *Inclusion & Diversity*. 2023. Вип. 1. С. 10-14.
2. Грищук О. О. «Особливості розвитку морально-етичних уявлень у старших дошкільників». 2023. Харків: ХНПУ ім. Г. С. Сковороди. С. 15-22.
3. Кудрявцева, О. А., Сергєєв, О. В. «Теоретичні та практичні аспекти формування моральної свідомості старших дошкільників». *Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 5: Педагогічні науки*. 2023. Вип. 92(1). С. 64-68.
4. Курчатова А. Почкай, А. «Педагогічні умови правового виховання дітей старшого дошкільного віку в умовах сучасного дошкільного закладу». *Acta Paedagogica Volynienses*. 2021. № 5. С. 29-36.
5. Мкртічян О. А. «Дослідження проблеми морального виховання дошкільнят у педагогічній теорії». *Академічні студії. Серія «Педагогіка»*. 2022. № 1. С. 25-33.
6. Савчук А. Р. «Моральне виховання дітей старшого дошкільного віку засобами театралізованої діяльності». 2024. Магістерська робота. С. 45-60.
7. Шкляєва Г., Бровата О., Дорошенко Т. «Педагогічні умови виховання моральності дошкільників: інноваційний погляд». *Науковий вісник Вінницької академії безперервної освіти. Серія «Педагогіка. Психологія»*. 2024. Вип. 1. С. 196-202.
8. Ху Ді. «Моральне виховання дітей старшого дошкільного віку засобом казки». 2024. Магістерська робота. С. 38-52.

Станєва С. В.,

викладач кафедри фізичного виховання,

спорту та здоров'я людини

Ізмаїльського державного гуманітарного університету

НЕСТАНДАРТНЕ ОБЛАДНАННЯ В ОЗДОРОВЧІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Усі діти потребують рухової активності, адже фізичний розвиток є одним із головних чинників гармонійного зростання дитини. Регулярні фізичні

навантаження не лише зміцнюють здоров'я, а й підтримують організм у тонусі, розвивають різні групи м'язів, сприяють формуванню правильної постави та нормалізують роботу всіх систем організму.

Розвиток дітей дошкільного віку нерозривно пов'язаний із їхнім здоров'ям, адже лише здорова дитина може повноцінно та гармонійно розвиватися. У Статуті Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) зазначено: «Здоров'я – це стан повного фізичного, духовного і соціального благополуччя, а не лише відсутність хвороб чи фізичних вад» [1].

Відповідно до Законів України «Про дошкільну освіту» та «Про фізичну культуру і спорт», одним із пріоритетних напрямів освітнього процесу в закладах дошкільної освіти є фізичне виховання дітей. Саме тому педагогічні працівники приділяють велику увагу пошуку ефективних засобів, методів і форм організації рухової діяльності, які сприяють зміцненню здоров'я, розвитку витривалості, координації рухів і формуванню інтересу до фізичних вправ.

Завдяки виконанню простих фізичних вправ дитина отримує позитивні емоції, відволікається від щоденних справ і психологічно розслабляється після занять, що вимагають інтелектуальних зусиль. Оскільки більшість вправ передбачає роботу в парі або у взаємодії з іншими дітьми, у малечі розвиваються навички спілкування й командної роботи, що сприяє досягненню спільного результату [5].

Дотримуючись наказу МОН України «Щодо організації фізкультурно-оздоровчої роботи у дошкільних навчальних закладах», можна забезпечити повноцінний фізичний розвиток дітей та сформувати у них основи здорового способу життя. Це досягається шляхом оптимізації рухової активності та підвищення опору дитячого організму до захворювань. У зазначеному наказі подано методичні рекомендації щодо організації фізкультурно-оздоровчої роботи в закладах дошкільної освіти, зокрема звертається увага на різноманітність занять і умови, у яких вони проводяться. Для ефективного та

безпечного виконання фізичних вправ необхідно використовувати відповідне устаткування та приладдя, аби уникнути травмування дітей [2].

Важливе місце у фізичному розвитку дошкільників посідає використання нестандартного фізкультурного обладнання. Таке обладнання надає заняттям елемент новизни, викликає у дітей позитивні емоції та бажання активно брати участь у рухових іграх і вправах. Воно сприяє розвитку уяви, креативного мислення, дрібної та загальної моторики, координації рухів, формує відчуття рівноваги й просторової орієнтації.

Нестандартне обладнання виготовляється з безпечних, доступних матеріалів і може бути створене власноруч педагогами або батьками. Його перевага полягає у тому, що воно універсальне, мобільне, не потребує великих фінансових витрат і може легко адаптуватися до різних видів занять – індивідуальних, групових чи сюжетно-рольових [1].

Основні переваги використання обладнання для фізичного розвитку дітей полягають у тому, що воно:

- сприяє дотриманню правил поведінки;
- виховує дисциплінованість;
- розвиває логічне мислення та швидку реакцію;
- допомагає заспокоїтися та зосередитися;
- спрямовує надлишкову енергію у корисне русло;
- стимулює цікавість і прагнення до пізнання нового.

Нетрадиційне фізкультурне обладнання викликає у дітей позитивні емоції, інтерес та бажання діяти. Завдяки йому дитина активно бере участь у навчально-розвивальному процесі, навіть не усвідомлюючи цього, адже заняття на таких тренажерах для неї передусім цікава й захоплива гра.

Подібне обладнання має велике значення для дошкільних закладів, адже воно сприяє гармонійному фізичному та емоційному розвитку дітей [4]. Використання такого обладнання не лише урізноманітнює фізкультурно-оздоровчу роботу, а й сприяє підвищенню рівня зацікавленості дітей у руховій

діяльності, створює позитивний емоційний фон занять, що, у свою чергу, підвищує їхню ефективність. Нестандартне обладнання є додатковим стимулом для ефективної фізкультурно-оздоровчої роботи, тому його застосування ніколи не буває зайвим. Без значних матеріальних витрат можна оновити ігровий інвентар у спортивній залі, маючи лише бажання й трохи творчої фантазії [3].

Спортивно-ігрове нестандартне обладнання покликане сприяти не лише цілеспрямованому розвитку моторики дітей, а й розв'язанню завдань їхнього всебічного розвитку та формуванню гармонійної особистості.

Література:

1. Яковлева М. В., Бабенко Т. С. Вплив нестандартного обладнання на стимулювання рухової активності дітей дошкільного віку. 2020. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/15558/2/53.pdf> (дата звернення: 30.10.2025).
2. Презентація на тему: «Нетрадиційне фізкультурне обладнання». URL: <https://naurok.com.ua/prezentaciya-na-temu-netradiciyne-fizkulturne-obladnannya-390590.html> (дата звернення: 30.10.2025).
3. Використання нестандартного спортивного обладнання на уроках фізичної культури: розширюємо горизонти. URL: <https://naurok.com.ua/vikoristannya-nestandardnogo-sportivnogo-obladnannya-na-urokah-fizichno-kulturi-rozshiryuemo-gorizonti-454913.html> (дата звернення: 30.10.2025).
4. Inclusive Space. Дитяче спортивно-ігрове обладнання для фізичного розвитку. URL: <https://inclusivespace.shop/katalog/education/d> (дата звернення: 30.10.2025).

Фененко А. В.,

викладач основ логопедії

КЗ СОР «Лебединський педагогічний фаховий коледж»

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВИХОВАТЕЛЯ ЛОГОПЕДИЧНОЇ ГРУПИ ДО ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІД ЧАС ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ

Підготовка компетентного педагога дошкільного фаху повинна відповідати вимогам сучасності, адже дошкілля – це перша освітня ланка, від

якої залежить рівень навченості і вихованості майбутніх поколінь. Вихователь повинен бути креативною, творчою особистістю, що здатна впроваджувати нові освітні технології та реалізувати новітні освітні стандарти.

Інноваційна педагогічна діяльність – це особливий вид творчої діяльності, який спрямований на оновлення системи освіти, це особлива активність людини, спрямована на перетворення середовища, створення нових, оригінальних методів роботи, що змінюють звичайні погляди про предмети і явища [3].

Готовність до інноваційної педагогічної діяльності значною мірою формується під час педагогічної практики.

Випускники дошкільного відділу педагогічного коледжу мають додаткову кваліфікацію «Вихователь логопедичних груп». Вони детально вивчають методику роботи з дітьми, що мають мовленнєві порушення. І значна частина практики, як пробної, так і переддипломної, присвячена саме корекційним логопедичним заняттям.

Інноваційні технології не оминули роботу вихователя логопедичної групи та вчителя – логопеда, які працюють в команді, виявляючи та долаючи порушення мовлення у дошкільників. Тому здобувачі освіти повинні бути інформовані про нові цікаві новаторські методики роботи і бути готовими до подолання труднощів, що пов'язані з організацією інноваційної діяльності.

Одним з найбільш перспективних інновацій в логопедичній корекційній роботі продовжує вважатися арт-терапія – це вплив на мову дитини засобами мистецтва. Вона включає в себе такі окремі терапевтичні технології як ізотерапія, казкотерапія, лялькотерапія, ігрова, пісочна, музична терапія тощо. Часто ці технології інтегровані, доповнюють одна одну.

В процесі проходження практики студенти успішно користуються методом лялькотерапії, яка сприяє розвитку сенсорних і моторних функцій у дитини, формуванню артикуляторних рухів, розвитку мовного дихання, мелодико–

інтонаційних та просодичних компонентів мовлення, допомагає автоматизувати правильну звуковимову, формує діалогічне та монологічне мовлення.

Практиканти використовують пальчикові ляльки, які виготовляють самостійно. Такі ляльки можна виготовляти на заняттях разом з дітьми. На маленькому листочку прямокутної форми малюємо ляльку. Склеюємо папір у вигляді циліндра. При бажанні робимо ляльці одяг, додаємо необхідні деталі, аксесуари. Лялькам можна давати імена, що починаються потрібним нам звуком, щоб закріплювати правильну звуковимову, можна задавати запитання, вчити її правильно вимовляти слова.

Ще цікаво працювати з ляльками – рукавичками. Наприклад, пропонуємо дитині закрити очі і одягаємо на руку ляльку – кицьку. Потім проводимо невелику бесіду про цю ляльку (де кицька живе, що вона їсть, кого боїться тощо), пропонуємо погладити її, показати, де у неї лапки, хвостик, показати, як вона лапками миє вушка, животик, носик, як вона вигинає спинку, їсть молочко. Вітаємося з кицькою, тиснемо їй лапку.

Всі рухи спочатку показує вихователь, а дитина повторює.

Лялька відволікає увагу дитини від мовних труднощів. Вона може погойдати головою, виразити своє незадоволення, закрити собі вуха руками. І, навпаки, якщо дитина говорить правильно, лялька може плескати в долоні, радіючи разом з дитиною.

Дошкільники люблять інтерактивні ігри «Засели будиночок», «Баба Яга вчиться правильно говорити», «Заєць і вовк», «Допоможи Незнайкові», «Риболовля», «Розмова по телефону» та інші.

На етапі введення поставленого звука у зв'язне мовлення широко використовуються казкотерапія. Підбираємо чи самостійно складаємо короткі казки, які найбільш ефективні для корекції певного звука. За змістом казки проводиться коротка бесіда. У відповідях дитини повинно зустрічатись якнайбільше слів з потрібним звуком. Можна запрошувати казкових героїв на заняття, використовувати їх для звуконаслідувальних ігор, пальчикової та

дихальної гімнастики. Казки сприяють збагаченню словникового запасу, формуванню граматичної будови мовлення, корекції звуковимови.

Вчимося використовувати методи ізотерапії (зафарбовування, малювання, обведення шаблонів), пісочної терапії (малювання по піску). Такі вправи сприяють удосконаленню дрібної моторики рук та пальців.

Ще один ефективний засіб для успішної корекційної роботи – це ІКТ – інформаційно – комунікаційні технології. Це технології, які досить ефективні і все активніше застосовуються в спеціальній педагогіці.

Використання комп'ютерних технологій робить заняття цікавішим, допомагає дитині краще засвоїти матеріал. Спеціальні програми полегшують роботу логопеда. Це доступний і зручний спосіб швидкого добору та оформлення наочного, мовного, літературного матеріалу.

Дуже зручно за допомогою комп'ютерних презентацій вивчати лексичні теми, пов'язані з природними явищами, тваринами, рослинами, птахами, транспортом тощо.

Отже, використання нетрадиційних методик логопедичної роботи допомагає розкрити здібності дитини, впливає на почуття, моторику, психіку, розвиває мовлення, координує роботу артикуляційних органів та мовленнєвого дихання, сприяє розвитку фантазії, творчості, тактильно - рухової та зорової пам'яті. Тому майбутні вихователі логопедичних груп повинні усвідомлювати потребу запроваджувати інновації у власній педагогічній практиці.

Література:

1. Гін В.І. Прийоми педагогічної техніки. Харків: Ранок. 2007.
2. Довідник учителя логопеда / Авт. упор. Лупінович С.М. Тернопіль: Мандрівець, 2008. 112 с.
3. Нові інформаційні технології в логопедичній роботі / Гаркуша Ю.Ф., Маніна Є.В., Черліна Н.А. *Логопед.* 2004. № 2.
4. Пошетун О.М. Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід. К., 2002.
5. Щоб ротик був слухняний. Логопедичний практикум. Тернопіль: підручники і посібники, 2005. 160 с.

Цигикал Т. М.,

*здобувачка (першого) бакалаврського
рівня вищої освіти факультету дошкільної освіти*

Глухівського національного університету

імені Олександра Довженка

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. Гордій Н.М.

МОРАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ ЗАСОБОМ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ КАЗКИ

Перед закладами освіти стоять завдання виховувати толерантну молодь, справжнього громадянина України, оперуючи фундаментальними принципами виховання українського суспільства, а саме: гуманізм, демократизм, пріоритетність загальнолюдських духовних цінностей. Процес виховання – це відношення дитини до світу людських духовних цінностей. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні характеризує завдання дошкільної освіти – допомогти дітям в оволодінні наукою життя. Оскільки суспільству необхідні життєздатні, творчі люди із розвинутим відчуттям відповідальності, гідності, то пріоритетним з перших років життя являється ціннісний, соціально-моральний розвиток особистості [1]. Питання морального виховання дошкільнят представлено такими проявами, як милосердя, чуйність, симпатія, співпереживання, гуманні відносини, турбота, взаємодопомога. Народна казка була і є засобом виховання, що використовувалася в народній педагогіці з давніх часів, тому формувати їх доцільно з відповідними нормами гуманності, які потребують конкретизації у чіткій життєвій ситуації. Розглядаючи казку крізь призму її освітніх можливостей можна стверджувати, що казка органічно увійшла в світ дитини, допомагає їй вчитися і вдосконалюватися, підтягувати у сферу реалій вимріяне і такі бажані дива, коли долаються будь-які труднощі й страхи, негативні імпульси. Жанр органічно поєднує нашарування різних історичних епох, розробляє надзвичайно цікаві сюжети [2, с. 5].

Українські народні казки були предметом дослідження визначних дослідників-фольклористів (Б. Андрєєв, М. Пономаренко, С. Савічев, Є. Соколов та ін.). К. Ушинський був першим, хто увів казки у навчальні книги для читання, визначив для їх вибору чіткі засади і розробив конкретні рекомендації щодо їх використання. Різноманітні аспекти морального виховання через казку, їх педагогічне спрямування віднайшли ґрунтовне осмислення у творчості українських письменників та педагогів (Н. Забіла, О. Іваненко, С. Русова, Г. Сковорода, І. Франко, В. Сухомлинський та ін.).

Психолого-педагогічний аспект питання морального виховання, гуманної поведінки розкрито у концептуальних засадах особистісно орієнтованого підходу до дитини в період дошкільного дитинства (О. Запорожець, О. Кононко, В. Котирло, Л. Ладивір, М. Лісіна, Т. Маркова, Т. Науменко, Р. Павелків, С. Рубінштейн, Л. Сохань та ін.) [5]. Науковці поцінювали українські народні казки за їх багатий ідейний зміст, пізнавально-дидактичний сенс та влучну народну художню виразність. Сюжетом у казці є фантастичні і незвичайні події, у яких є авантюрний персонаж, а важливою особливістю казкових героїв є їх традиція, як втілення морального і соціального досвіду народу.

Педагогічний аспект питання висвітлено у сучасних дослідженнях (Л. Артемова, О. Білан, Н. Гавриш, А. Гончаренко, С. Карпова, Т. Котик, В. Котирло, О. Кульчицька, Л. Лохвицька, Н. Луцан, Т. Постоян, Т. Поніманська, Т. Піроженк, Л. Прозора, М. Стахів, Л. Фесенко, Т. Фасолько, Н. Цуканова та ін.). Науковці стверджують, що на етапі старшого дошкільного дитинства моральні норми проявляються у мотивах поведінки. Завдяки спілкуванню дошкільники вивчають соціальний світ, опановують досвід та практику співпереживання, взаємодопомоги та тактовності. Казка найкраще стимулює уяву і творчі здібності дітей і служить прикладом зв'язкової розповіді і літературної мови, джерелом образів і дій [6]. Поняття «гуманні почуття» щільно з'єднано з світосприйняттям «моральні почуття», що

позначається на існуванні достатньо близьких класифікацій означених понять. Так, О. Кононко подає систему класифікації моральних почуттів:

- почуття правди; почуття довіри, а саме: заґрунтоване на довір'ї, добросовісності, доброти, порозумінні, альтруїзмі тощо);
- почуття емпатії, а саме: здатність розбиратися у переживаннях інших, співчування, чуйність; почуття прихильності;
- почуття самоповаги та ряд інших почуттів [3, с. 130–135].

Теоретичною основою виховання гуманної поведінки у старших дошкільників послуговує положення про гуманність як підґрунтя моральності (Л. Лохвицька), про закономірність гуманного ставлення до іншої людини та до світу природи, про природу гуманних почуттів та взаємовідносин, особливості їх розвитку в старшому дошкільному віці. Гуманність (лат. *humanus* – людський) – увага до людей, прагнення добрих стосунків з ними, готовність надавати допомогу, виявляти співчуття і співпереживання. Гуманні почуття виникають на основі зацікавленості добрими стосунками між людьми [4]. Важлива роль відводиться активним методам впливу, що ґрунтуються на демократичному стилі взаємодії, спрямовані на самостійний пошук істини та сприяють конструктивно-критичному способу мислення, здатності розрізняти добро і зло в повсякденному житті, протистояти аморальним спокусам. До них належать: сюжетно-рольові ігри, метод аналізу соціальних ситуацій з моральним характером, ігри-драматизації тощо. У процесі морального виховання дітей старшого дошкільного віку використовують: заняття Добра і Краси, матеріалом для яких є уривки з книжок, приклади з життя; етичні казки; подорожі до країни Милосердя; психотехнології (гімнастика почуттів, енергетичні вправи «Жива вода», «Серце на долоні», «Тепло рук друга»); ігрові технології «Квітка доброти», «Промінчик людяності»; ситуації морального вибору (порівняльні, оцінювальні, проблемні); складання родового дерева, розгляд сімейних фотографій, документів, листівок та інших родинних реліквій; проєктивні діагностичні методики (малюнки «Моя сім'я», «Життя», «Добро»); театралізовані вправи «Прихід у гості», «Відвідини хворого», «Вітання з днем народження» тощо.

Отже, казка є носієм національних і людських цінностей для дітей. Враховуючи сучасні виклики, коли діти піддаються впливу цифрових технологій, інформаційного перевантаження та змін у соціальному середовищі, роль казки в освіті значно зростає. У загальнодоступній формі відтворюються моральні, етичні й естетичні принципи впливу на дитину, розвивається мовлення, уява та мислення, формуються позитивні риси характеру, сприяючи соціальній адаптації дитини.

Література:

1. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні (нова редакція). URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-v-ukrayini> (дата звернення: 19.09.2025)
2. Богуш А. Духовність і моральність: виховний аспект. *Дошкільне виховання*. 2009. № 10. С. 4–7.
3. Кононко О.Л. Виховуємо соціально компетентного дошкільника: навч.-метод. посібник до Базової програми розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі». Київ: Світич, 2009. 208с.
4. Лохвицька Л. В. Програма з морального виховання дітей дошкільного віку «Скарбниця моралі». Тернопіль: Мандрівець, 2014. 128 с.
5. Павелків Р. Дитяча психологія: навч. посіб. Київ, 2008. 432 с.
6. Поніманська Т. Теоретико-методичні засади гуманістичного виховання дітей дошкільного віку: монографія. Рівне, 2006. 363 с.

Чеховська А. В.

*здобувачка (першого) бакалаврського рівня вищої освіти
Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського*

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц.,

доц. кафедри дошкільної освіти Шикиринська О.В.

ЕФЕКТИВНІ МЕТОДИ, ПРИЙОМИ І ЗАСОБИ АКТИВІЗАЦІЇ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ В РІЗНИХ ВИДАХ ДІЯЛЬНОСТІ

У фокусі багатьох сучасних наукових розвідок перебуває навчально-пізнавальна діяльність дитини. Дослідники розглядають це поняття як складний

усвідомлений процес, що передбачає глибоке розуміння дитиною значущості та необхідності здобуття знань. Ця діяльність охоплює такі ключові компоненти, як самоконтроль, планування власних навчальних кроків, а також цілеспрямоване спрямування зусиль на досягнення успіху та кращого результату. У такому контексті учіння виступає не інакше як провідна форма пізнавальної діяльності. Важливо зазначити, що науково доведено: пізнавальна активність є органічною і невід'ємною складовою ефективної пізнавальної діяльності. Концепція К. Крутій визначає три ключові рівні розвитку пізнавальної активності дошкільників: низький (репродуктивний), середній (інтерпретивний) та високий (творчий), причому кожен із них вимагає специфічної уваги та підтримки з боку педагога. Для оцінки рівня пізнавальної діяльності вчені наголошують на необхідності враховувати такі критерії, як види діяльності, вольові зусилля, характер, стійкість, тривалість та динаміка пізнавальної активності.

На низькому (репродуктивному) рівні дитина демонструє нестійку увагу та слабкий пізнавальний інтерес, обмежуючи діяльність повторенням за шаблоном чи зразком. Вона уникає творчості, має страх труднощів, часто не доробляє завдання та не може переключитися. Ці діти найбільше потребують педагогічної підтримки: вихователь має цілеспрямовано формувати впевненість, надавати індивідуальний підхід та постійно мотивувати.

Діти на середньому (інтерпретивному) рівні вже періодично проявляють інтерес і більшу впевненість. Вони намагаються менше використовувати зразок та демонструють бажання подолати труднощі, хоча не завжди успішно переключаються. Як правило, виконують лише цікаві для них завдання й охоче приймають допомогу. Робота з ними спрямована на створення позитивної атмосфери, заохочення та спонукання до прояву вольових зусиль.

Високий (творчий) рівень розвитку пізнавальної активності характеризується тим, що дитина працює охоче, має стійкий пізнавальний інтерес, постійно цікавиться навколишнім світом та ставить численні

запитання. Ці діти практично не бояться труднощів, активно проявляють творчість і креативність та охоче співпрацюють. Хоча робота з ними здається легкою, їхня допитливість вимагає від педагога індивідуального підходу та системи ускладнених завдань для постійної підтримки інтересу, часто через надання їм ролей, що передбачають організацію діяльності інших.

Кожен ступінь пізнавальної активності тісно пов'язаний зі здатністю дитини проявляти пізнавальний інтерес та кількістю її запитань під час діяльності. Загальна модель пізнавальної активності дошкільного віку передбачає, що вона має бути всебічною, стійкою та мати творчий характер виявлення, обов'язково ґрунтуючись на позитивній мотивації. Таким чином, усі діти, незалежно від рівня, потребують особливої педагогічної уваги, що відповідає їхнім індивідуальним проявам активності [1, с. 12–14].

Пізнавальна активність є фундаментальною властивістю особистості, яка проявляється з народження і проходить етап інтенсивного розвитку протягом усього дошкільного віку. Цей процес забезпечує дитині набуття різноманітного досвіду пізнання навколишнього світу. Активність виявляється в усіх видах діяльності і, як правило, характеризується всеосяжною допитливістю, а не вузькою цілеспрямованістю на окрему галузь. Пізнавальна активність дошкільника яскраво виражається у комплексі пошуково-дослідницьких проявів: постійних запитаннях, розмірковуванні, порівнюванні, експериментуванні, а також у постановці та вирішенні різноманітних дитячих проблем, спрямованих на глибше розуміння предметів та явищ дійсності. Пізнавальний інтерес є ключовою складовою цієї активності, трансформуючись від елементарної цікавості «Що це таке?» до всеосяжної допитливості «Хочу все знати!». Цей інтерес зростає з накопиченням досвіду і набуває стійкості від молодшого до старшого дошкільного віку, причому його рівень прямо залежить від обсягу знань дитини та ефективності способів їх передачі з боку дорослого. Процес формування пізнавального ставлення до оточення демонструє чітку єдність інтелектуального та емоційного компонентів, де емоційний

(захопленість, бажання пізнати нове) часто виступає домінуючим. Наприкінці дошкільного віку відбувається важливий етап становлення суб'єктності дитини у пізнавальній діяльності. Це підтверджується появою ознак самостійності, саморегуляції та самоконтролю, що проявляються у:

1. Самостійній постановці мети та знаходженні способу її досягнення.
2. Контролі за процесом та самостійній оцінці результатів.
3. Проявах ініціативи та вольових зусиль, спрямованих на виконання завдань.

Дитина починає діяти як повноцінна особистість, здатна до визначення власної активності та творчості. Після 4–5 років активність трансформується в ініціативну перетворюючу діяльність, де набутий досвід дає змогу усвідомити власні можливості, стимулюючи подальші творчі дії.

Розвиток психічних процесів, що відбувається в цей період, слугує міцним підґрунтям для успішного майбутнього шкільного навчання та подальшого пізнавального розвитку. Ефективним чинником формування пізнавальної активності є створення відповідних умов, які сприяють виявленню дитини як суб'єкта власної діяльності та активної взаємодії з оточенням. Усі зазначені особливості пізнавальної активності перебувають у дошкільному віці на рівні становлення, але закладають основу для пізнання протягом усієї життєдіяльності [2, с. 11–13].

Для активізації пізнавальної діяльності старших дошкільників пропонуємо використовувати творчі завдання, засновані на художньо-прикладній техніці Paper Art. Ця техніка передбачає створення композицій із паперових серветок або рушників у формі джгутиків, що дозволяє дітям досліджувати властивості матеріалу (текстуру, форми, кольори) і є основою для розвитку уяви та пізнавальної активності. Paper Art є ефективним засобом розвитку дрібної моторики, зорового сприйняття та мислення. Завдання, розраховані на 20–25 хвилин, побудовані на принципах простоти виконання та адаптації до індивідуальних можливостей. Покрокова структура завдань сприяє розвитку

здатності до планування та самостійної організації діяльності. Педагог при цьому виступає не як керівник, а як наставник, який допомагає дитині коригувати помилки. Застосування даного методу є ефективним чинником формування позитивної мотивації та виявлення дитини як суб'єкта власної діяльності [3, с.43].

Ефективна активізація пізнавальної діяльності старших дошкільників досягається завдяки комплексному використанню традиційних та інноваційних засобів. Зокрема, LearningApps є потужним онлайн-сервісом, що дозволяє як використовувати наявні, так і створювати власні інтерактивні вправи, що є важливим для гнучкої індивідуалізації навчання. Цей ресурс розширює можливості педагога, надаючи засоби для фронтальної роботи (з інтерактивною дошкою), для індивідуальних занять із дітьми, а також для дистанційної підтримки вихованців із особливими освітніми потребами або тих, хто не відвідує заклад. Сервіс пропонує широкий спектр шаблонів для дошкільників, які можуть доповнювати діяльність, розпочату за допомогою Paper Art. Ці вправи, спрямовані на встановлення відповідностей, класифікацію об'єктів, просте упорядкування та роботу із зображеннями. Таким чином, LearningApps слугує як засіб контролю засвоєння пізнавальних навичок, так і додатковий мотиваційний ресурс у сучасному освітньому середовищі [4].

Для стимулювання творчого мислення використовується метод «Мозковий штурм» (МШ). Теми для МШ охоплюють казкові, побутові та фантастичні ситуації (наприклад, «створення поселення на Місяці»), які породжують ланцюг супутніх проблем. Для ефективної організації процесу вводяться правила піднятої руки/мікрофона для запобігання хаосу та використовуються прийоми для зняття ефектів мовчання (наприклад, введення «провокатора» чи додаткового предмету). ці прийоми продовжуються та доповнюються складнішими алгоритмами ТРВЗ та елементами дослідницької роботи [5, с. 38–39].

Підсумовуючи, зазначимо, що розвиток пізнавальної активності дошкільника – це цілісний процес становлення особистості, що вимагає систематичної, диференційованої педагогічної роботи. Створення відповідних умов та використання комплексу традиційних та інноваційних методів та платформ (наприклад, Paper Art, LearningApps, «Мозковий штурм») є ефективним чинником для формування позитивної мотивації, прояву дитини як суб'єкта власної діяльності та закладання міцного підґрунтя для майбутнього навчання.

Література:

1. Ковальова Є. Д. Технологія TPВЗ як засіб активізації пізнавальної діяльності дітей старшого дошкільного віку. 2022. 107 с.
2. Суржанська В. А. Творчі завдання як засіб формування пізнавальної активності старших дошкільників (Doctoral dissertation, Інститут проблем виховання Академії педагогічних наук України. Київ, 2004. 92 с.
3. Дарчук, О. А. Формування пізнавальної активності старших дошкільників засобом творчих завдань (на матеріалі технології PAPER ART). Укладання збірки творчих завдань. 2024. 55 с.
4. Шикиринська, О. В. Створення майбутніми вихователями інтерактивних вправ у сервісі Learningapps за умов дистанційного навчання. *In Science and Global Studies»: Abstracts of scientific papers of VII International Scientific Conference (Prague, Czech Republic).* 2021. 63 с.
5. Шикиринська О., Петришина Т. Особливості науково-методичного забезпечення у закладах дошкільної освіти. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: збірник наукових праць.* 2023. Вінниця : ТОВ «Друк плюс». Випуск 69. 107 с.

Шевель А. М.,

*здобувачка (першого) бакалаврського
рівня вищої освіти факультету дошкільної освіти*

Глухівського національного університету

імені Олександра Довженка

Науковий керівник— д-р філософії, доц. Аторіна В. М.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ПОРУШЕННЯМ МОВЛЕННЯ

Сучасна система дошкільної освіти орієнтована на всебічний розвиток дитини, формування її мовленнєвих, пізнавальних, соціально-емоційних та творчих здібностей. Мовлення є провідним засобом спілкування, пізнання світу та формування особистості, тому будь-які порушення мовленнєвого розвитку суттєво впливають на становлення дитини як суб'єкта діяльності й спілкування. Проблема виявлення, вивчення та корекції мовленнєвих порушень у дітей дошкільного віку набуває особливої актуальності в умовах інклюзивної освіти, де кожна дитина має право на повноцінний розвиток незалежно від індивідуальних особливостей.

Психолого-педагогічна характеристика дітей дошкільного віку із порушеннями мовлення охоплює вивчення їх емоційно-вольової, пізнавальної, комунікативної та поведінкової сфер, а також визначення впливу мовленнєвих труднощів на соціальну адаптацію та навчальну готовність. У контексті сучасних наукових досліджень важливим є комплексний підхід до аналізу таких дітей, який поєднує знання психології, педагогіки, логопедії та нейропсихології.

Психолого-педагогічну характеристику дітей дошкільного віку з порушеннями мовлення використовують під час розроблення державного стандарту в системі дошкільної освіти, необхідного для врахування

індивідуальних особливостей кожної дитини, які визначаються за станом її здоров'я. Психолого-педагогічна характеристика дошкільників з порушеннями мовлення необхідна для створення відповідних умов для проведення корекційної роботи.

Порушення мовлення у дітей дошкільного віку переважно пов'язано з патологією центральної нервової системи, що спричиняє низку характерних особливостей у роботі організму і самопочутті дошкільнят. Найчастіше такі діти не переносять спекоту, захитуються під час їзди в транспорті (автомобілі, автобусі, поїзді тощо), скаржаться на нудоту, головний біль, запаморочення [5].

Р. Павелків нагадує, що у дітей дошкільного віку з вадами мовлення часто зустрічаються порушення вестибулярного апарату, координаційних і артикуляційних рухів. Така дитина швидко втомлюється від одноманітної діяльності. Вона дратівлива, розірвана, не посидюча, руки її постійно щось смикають, ноги базікають. Іноді у них спостерігається загальмованість і млявість [3].

Діти з порушенням мовлення емоційно не стійкі, їх настрій змінюється щохвилинно. Дитина може бути агресивною, тривожною, занепокоєною. Наприкінці дня симптоми розладу центральної нервової системи посилюються, що проявляється головним болем, у безсонні або сонливості, у непосидючості, у підвищенні працездатності [5].

У дітей з вадами мовлення часто порушена рівновага, координація рухів, простежується недиференційованість рухів пальців рук і артикуляційних рухів. У дошкільників нестійка увага і пам'ять, особливо мовна; вони погано розуміють словесні інструкції, недостатньо регулюють свою мову, контролюють власну діяльність, у них порушена пізнавальна діяльність, низька розумова працездатність, швидко втомлюються [1].

Т. Павлюк, В. Кирилюк вважають, що в процесі роботи з дітьми дошкільного віку, в яких порушено мовлення, вчителю-логопеду, вихователю в індивідуальний план роботи треба обов'язково включати вправи, спрямовані на

усунення дефектів сенсорної, інтелектуальної сфери, які спричинили мовленнєві порушення. Причому, головним завданням педагога є розвиток і поліпшення роботи збережених аналізаторів. Вихователю треба створити умови для розвитку пам'яті, уваги, мислення тощо. Особливо треба звернути увагу на розвиток пізнавального інтересу вихованця, активізувати його пізнавальну діяльність [2].

Оскільки діти дошкільного віку з вадами мовлення не можуть повноцінно встановлювати комунікативні контакти з однолітками, дорослими, то перед вихователем, на думку К. Ковалик, постає ще одне завдання: створити сприятливу обстановку в дитячому колективі для мінімізації негативних переживань, пов'язаних з порушенням мовлення, надати можливість кожній дитині повірити в себе [4].

Отже, діти дошкільного віку з порушеннями мовлення становлять особливу категорію, розвиток якої потребує системного психолого-педагогічного підходу. Для них характерні специфічні труднощі у формуванні звуковимови, лексико-граматичної сторони мовлення, а також у розвитку пізнавальних процесів, емоційно-вольової сфери та комунікативної активності. Порушення мовлення негативно впливають на становлення особистості дитини, її самооцінку, здатність до спілкування і пізнання навколишнього світу.

Ефективність корекційно-розвивальної роботи з дітьми цієї категорії забезпечується раннім виявленням мовленнєвих порушень, тісною взаємодією логопеда, психолога, вихователя і батьків, а також використанням індивідуально орієнтованих методів і засобів навчання. Особливе значення має створення сприятливого емоційного мікроклімату, стимулювання мовленнєвої активності дитини в природних для неї ситуаціях спілкування.

Таким чином, психолого-педагогічна характеристика дітей дошкільного віку з порушенням мовлення є основою для розроблення ефективної системи корекційно-виховної роботи, спрямованої на подолання мовленнєвих

труднощів, розвиток комунікативних умінь і забезпечення повноцінного особистісного становлення кожної дитини.

Література:

1. Дуткевич Т. В. Дитяча психологія. Практикум. Київ : КНТ, 2020. 424 с.
2. Ніколайчук Г., Попадюк Д. Особливості розуміння усних текстів дітьми старшого дошкільного віку із фонетико-фонематичним недорозвитком мовлення. *Актуальні проблеми дошкільної та спеціальної освіти: матеріали III Міжнародних педагогічних читань пам'яті професора Т. І. Поніманської*. Рівне : РДГУ ім. Т. І. Поніманської, 2020. С. 158–160.
3. Павелків Р. В., Цигипало О. П. Дитяча психологія : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2010. 432 с.
4. Павлюк Т., Ковалик К. До проблеми організації корекційно педагогічної роботи зі старшими дошкільниками з дислалією. *Актуальні проблеми дошкільної та спеціальної освіти: матеріали III Міжнародних педагогічних читань пам'яті професора Т. І. Поніманської*. Рівне : РДГУ ім. Т. І. Поніманської, 2020. С. 172–173.
5. Психолого-педагогічна характеристика дітей з порушенням мовлення. URL : <https://surl.li/lkpkoj> (дата звернення 15.09.2025).

СЕКЦІЯ: ПРОФЕСІЙНА ОСВІТА***Бурлаченко Р. А.,****магістрант кафедри професійної освіти та технологій**сільськогосподарського виробництва**Глухівського національного педагогічного**університету імені Олександра Довженка****Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. Вовк Б. І*****РОЛЬ МІЖПРЕДМЕТНИХ ЗВ'ЯЗКІВ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ
ПРОФЕСІЙНОЇ ШКОЛИ**

У сучасних умовах стрімкого розвитку науки, техніки та виробництва актуальність міжпредметних зв'язків у професійній освіті зростає як ніколи. Вони виступають ключовим чинником інтеграції знань, формування цілісного світогляду та професійної компетентності учнів, що особливо важливо в умовах підготовки конкурентоспроможного фахівця. Традиційна ізольованість навчальних предметів уже не відповідає потребам сьогодення, адже комплексні виробничі завдання вимагають міждисциплінарного підходу. Реалізація міжпредметних зв'язків сприяє поглибленню знань, розвитку логічного мислення, формуванню мотивації до навчання та усвідомленню суспільної значущості обраної професії. Саме тому дослідження ролі міжпредметних зв'язків у навчальному процесі професійної школи є надзвичайно важливим і відповідає актуальним викликам реформування професійно-технічної освіти. Зв'язки між навчальними предметами відображають взаємопроникнення відповідних галузей знань, що досліджують єдиний об'єктивний матеріальний світ. Реалізація таких зв'язків сприяє формуванню цілісного наукового світогляду учнів, що ґрунтується на принципах діалектичного матеріалізму. Наприклад, інтеграція фізики, хімії та технологічних дисциплін у курсах з

агрономії дозволяє учням глибше зрозуміти механізми дії мінеральних добрив або закономірності росту рослин.

Необхідність міжпредметних зв'язків визначається основними дидактичними принципами. Так, принцип міцності засвоєння знань передбачає, що знання краще закріплюються за умов, коли учень має змогу застосовувати їх у різних контекстах, зокрема між навчальними дисциплінами. Формування вмінь і навичок стає більш ефективним, коли учні бачать практичне застосування знань з різних предметів у професійній діяльності.

У процесі впровадження міжпредметних зв'язків:

- розширюється політехнічний кругозір учнів;
- активізується увага і пізнавальна діяльність;
- стимулюється розвиток логічного мислення;
- зростає інтерес до навчальних дисциплін.

Наприклад, під час вивчення теми «Двигуни внутрішнього згоряння» на уроках спецтехнології доцільно залучати знання з фізики (принципи термодинаміки), хімії (горіння пального) та математики (розрахунок ККД, об'ємів тощо).

Міжпредметні зв'язки сприяють глибшому розумінню природничо-наукових основ використання інструментів і технологічних операцій, дозволяють усвідомити соціально-економічну значущість праці. Вони конкретизують навчальний матеріал, поглиблюють зміст тем і формують творче ставлення до професійної діяльності.

У контексті реформування професійної освіти, що передбачає інтеграцію загальноосвітнього і професійного компонентів навчання, міжпредметні зв'язки стають необхідною умовою досягнення якості освіти. Вони є універсальним дидактичним принципом, що має реалізовуватися у викладанні кожної дисципліни.

Передовий педагогічний досвід та численні наукові дослідження підтверджують ефективність міжпредметної інтеграції. Сучасні навчальні

програми ЗП(ПТ)О зорієнтовані на системний підхід до вивчення об'єктів, явищ та процесів природи, суспільства і виробництва. Проте поділ знань за предметним принципом обмежує можливості повноцінної реалізації цього підходу. У такій ситуації саме міжпредметні зв'язки дають змогу подолати вузькість предметної ізоляції та комплексно вивчати навчальні об'єкти.

Освітній процес у професійній школі є цілісною системою, у межах якої міжпредметні зв'язки забезпечують реалізацію її основних функцій: освітньої, розвивальної та виховної. Ці функції не існують ізольовано, а перебувають у тісному взаємозв'язку, що підсилює ефективність навчання.

Як самостійний дидактичний принцип, міжпредметні зв'язки визначають зміст, цілі, методи, форми та засоби навчання, спрямовані на формування системних знань про природу, суспільство і працю, що необхідні для формування світогляду майбутнього фахівця.

У погодженій колективній, груповій або індивідуальній роботі педагогів міжпредметні зв'язки стають основою для побудови навчальних систем різного рівня:

- локального – у межах однієї теми;
- тематичного – у межах кількох взаємопов'язаних тем;
- курсового або модульного – у межах кількох предметів або інтегрованих курсів, об'єднаних спільною міждисциплінарною проблемою.

Максимального ефекту в навчанні та вихованні можна досягти тоді, коли вчителі застосовують різні типи міжпредметних зв'язків комплексно, координуючи зусилля для створення єдиного освітнього простору.

Отже, міжпредметні зв'язки є важливою складовою сучасного дидактичного процесу, що забезпечує цілісність знань, розвиток критичного та логічного мислення, підвищення мотивації до навчання та формування наукового світогляду учнів. Вони сприяють не лише глибшому засвоєнню навчального матеріалу, а й встановленню практичного зв'язку між теорією та професійною діяльністю. Реалізація міжпредметних зв'язків у професійній

школі дозволяє ефективно поєднати загальноосвітню і професійну підготовку, забезпечити системний підхід до навчання та підвищити якість підготовки конкурентоспроможного фахівця. Успішне впровадження цього принципу вимагає злагодженої роботи педагогічного колективу, оновлення навчальних програм і впровадження інтегрованих підходів до викладання.

Література:

1. Вороніна Г. Р., Ямшинська Н. В. Міждисциплінарні зв'язки як фактор формування професійної компетентності майбутніх спеціалістів. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. 2019. (61). С. 40–44.

2. Збаравська, Л. Ю. Теоретичні аспекти міжпредметних зв'язків у професійній підготовці майбутніх агроінженерів. *Фізико-математична освіта : науковий журнал / Міністерство освіти і науки України, Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка, Суми*. 2016. Вип. 3 (9). С. 43–48.

Висоцький Д. Л.,

аспірант кафедри технологічної і професійної освіти

Глухівського національного педагогічного

університету імені Олександра Довженка

Науковий керівник – д-р пед. наук, проф. Хроленко М. В.

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТІВ ЯК ПРІОРИТЕТ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

Сучасні глобальні виклики, пов'язані з екологічними, енергетичними, соціальними та гуманітарними кризами, актуалізують необхідність переосмислення ролі освіти в забезпеченні сталого розвитку суспільства. Професійна освіта, яка формує трудовий, інтелектуальний і духовний потенціал нації, має не лише забезпечувати здобуття спеціальних знань, а й виховувати екологічно свідомих, соціально відповідальних громадян. У цьому контексті формування екологічної культури студентів стає одним із ключових стратегічних пріоритетів сучасної освітньої політики та педагогічної практики.

З огляду на європейський вектор розвитку України, питання інтеграції екологічної освіти у професійну підготовку майбутніх фахівців набуває особливого значення. Україна взяла на себе зобов'язання реалізовувати Цілі сталого розвитку ООН, серед яких важливе місце посідають якісна освіта (Ціль 4) і боротьба зі зміною клімату (Ціль 13). Це передбачає глибоку екологізацію освітнього процесу, розроблення нових підходів до формування екологічної компетентності та переорієнтацію педагогічних стратегій на цінності відповідального ставлення до природи.

Внесок науковців (Л. Астаф'євої, Н. Грейди, І. Зверева, І. Качур, М. Кисильова, В. Крисаченка, Г. Пустовіта, О. Салтовського, С. Совгіри, Г. Тарасенка, М. Хилька, М. Хроленко, Л. Чистякової та ін.) у дослідження проблеми формування екологічної культури здобувачів освіти є системним, багатовимірним і практично орієнтованим. Він охоплює як філософсько-ціннісні, так і методико-технологічні аспекти, забезпечуючи наукове підґрунтя для реалізації національної стратегії освіти для сталого розвитку. Саме завдяки цим напрацюванням формується сучасна парадигма професійної освіти, у центрі якої – **екологічно свідома, відповідальна, компетентна особистість педагога нового покоління.**

*На основі наукового доробку дослідників з означеної проблеми, власного досвіду ми потрактуємо екологічну культуру здобувачів вищої освіти у сфері професійної освіти як інтегративну якість особистості, що відображає **систему екологічних знань, цінностей, переконань, мотивів, норм поведінки та практичних умінь**, спрямованих на усвідомлене, відповідальне й гуманістично орієнтоване ставлення до природи, суспільства й власної професійної діяльності.*

Для здобувачів вищої професійної освіти екологічна культура виступає **ключовою складовою професійної компетентності**, оскільки визначає їхню готовність здійснювати професійну діяльність на засадах сталого розвитку, ресурсозбереження, екологічної безпеки та соціальної відповідальності. Цей

процес передбачає реалізацію комплексу взаємопов'язаних напрямів, що охоплюють освітній, науково-дослідний, ціннісно-виховний і практикоорієнтований виміри **Ошибка! Источник ссылки не найден..**

Освітньо-змістовий напрям передбачає інтеграцію екологічного компоненту у всі цикли професійної підготовки педагогів. Це включає оновлення змісту навчальних дисциплін, упровадження міждисциплінарних курсів, як-от: «Екологія професійної діяльності», «Екологічна безпека виробництва», «Педагогіка сталого розвитку» та ін., що формують системне уявлення про взаємозв'язок технологій і довкілля.

Науково-дослідний напрям спрямований на залучення студентів до дослідницької діяльності екологічного спрямування: виконання курсових, кваліфікаційних робіт, участь у студентських конференціях, екопроектах, моніторингових дослідженнях стану довкілля. Такий підхід формує дослідницьку компетентність, уміння критично мислити й застосовувати знання для розв'язання екологічних проблем у професійному середовищі.

Ціннісно-мотиваційний напрям охоплює виховання у студентів усвідомленої відповідальності за стан довкілля, розвиток гуманістичних і морально-етичних орієнтацій. Формуванню таких цінностей сприяють тренінги, екологічні акції, дискусійні клуби, волонтерські ініціативи, спрямовані на популяризацію екологічного способу життя та професійної відповідальності за наслідки людської діяльності.

Професійно-діяльнісний напрям передбачає розвиток умінь застосовувати екологічні принципи у педагогічній та технологічній діяльності. Майбутні педагоги мають опановувати методики екологічного виховання учнів, створювати навчальні ситуації, що моделюють реальні виробничі процеси з урахуванням екологічної безпеки, формувати в учнів екологічну свідомість та екологічно орієнтовану поведінку [**Ошибка! Источник ссылки не найден.**].

Інформаційно-комунікаційний напрям орієнтує на використання сучасних цифрових технологій у формуванні екологічної культури. Це впровадження

електронних курсів, віртуальних лабораторій, екологічних симуляцій, використання платформ для моніторингу екологічних показників, що сприяють візуалізації даних і підвищенню екологічної обізнаності студентів.

Соціально-партнерський напрям полягає у взаємодії закладів освіти з місцевими громадами, підприємствами, екологічними організаціями, що дозволяє реалізувати спільні проєкти сталого розвитку, забезпечити практичну спрямованість освітнього процесу і виховати в майбутніх педагогів активну громадянську позицію.

Рефлексійно-оцінний напрям передбачає створення системи моніторингу рівня сформованості екологічної культури студентів, самооцінювання власних екологічних установок і професійної відповідальності. Це стимулює саморозвиток і сприяє становленню педагогічної рефлексії у сфері екологічної освіти.

Отже, формування екологічної культури майбутніх педагогів професійного навчання на засадах сталого розвитку є цілісним, багатоаспектним процесом, який поєднує освітню інновацію, особистісне становлення та соціальну відповідальність. Реалізація цих напрямів сприятиме підготовці покоління педагогів, здатних виховувати екологічно свідомих фахівців, що мислять у контексті гармонійної взаємодії людини, техніки й природи.

Література:

1. Горбатюк Р., Гевко І., Сіткар С. Підготовка майбутніх педагогів професійного навчання у галузі транспорту в педагогічних закладах вищої освіти: стан, проблеми, перспективи. *Молодь і ринок*. 2024. № 4. С. 62–67. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mir_2024_4_12.

2. Підготовка майбутніх педагогів професійного навчання на засадах компетентнісного підходу : кол. монографія / за наук. ред. В. І. Ковальчука. Глухів: Глухівський НПУ ім. О. Довженка, 2020. 194 с. URL: https://tpgnpu.ho.ua/images/my_images/doc_pdf/vidavnictvo/2020/monografiya%20Kovalchuk_2020.pdf

3. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року. Указ Президента України № 722/2019 від 30.09.2019. Верховна рада України : офіційний вебпортал парламенту України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>

Войнуш О.С.,

магістр кафедри гуманітарних та соціально-економічних дисциплін

Військової академії (м. Одеса)

Науковий керівник – *викладач кафедри гуманітарних*

та соціально-економічних дисциплін Білоножко Н.Й.

РЕФОРМУВАННЯ ВИЩОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ ТА НАУКИ: АДАПТАЦІЯ ДО СУЧАСНИХ ЗАГРОЗ І ВИМОГ

Збройна агресія росії проти України з одного боку стала справжнім випробуванням для всього людства, а з іншого – потужним каталізатором реформування всієї системи військової освіти та науки. На наш погляд, збройна агресія, а саме, сигнали повітряної тривоги, активні бойові дії, ракетні удари та інформаційна війна докорінно змінили навчальний процес у вищих військових навчальних закладів. Водночас, вище зазначені виклики відкрили нові можливості для вдосконалення змісту підготовки майбутніх офіцерів, методів навчання, організації наукових досліджень та управління освітнім процесом.

Сьогоденна потреба у висококваліфікованих офіцерах, здатних ефективно діяти в умовах сучасної війни, стимулює керівництво вищого військового навчального закладу до перегляду підходів під час підготовки військових кадрів. Виходячи з вище зазначеного, наголошуємо, що реформування системи вищої військової освіти в Україні має не лише відповідати поточним реаліям, а й бути орієнтованим на майбутнє, тобто, на нові типи загроз, гібридні виклики та зміни, що визначатимуть характер збройної боротьби у ХХІ ст. [1, с. 4].

Сучасні загрози та виклики для системи вищої військової освіти обумовлені подіями 2022 року. Наприклад, Військова академія (м. Одеса) вимушена працювати в умовах повітряних тривог, обстрілів, розосередження особового складу по локаціям, нестабільного електропостачання, обмежених ресурсів, психологічного навантаження тощо. Оскільки, реалії сьогодення такі, слід підкреслити, що війна є одним з ключових факторів трансформації вищої військової освіти. Водночас, саме війна дає можливість накопичити практичний

досвід ведення бойових дій, який виступає невід'ємною складовою в підготовці майбутніх офіцерів, що зобов'язує інтегрувати його в навчальний процес.

Як вже ми зазначали, що освітній в процес у вищих військових навчальних закладах під час бойових дій в нашій країні зазнає певних труднощів. Відповіддю на це стала розробка альтернативних форматів освітнього процесу, а саме, змішане навчання, асинхронні онлайн-курси, мобільні навчальні модулі, використання укриттів, як навчальні аудиторії, та практичне відпрацювання на полігонах здобутих теоретичних знань. Але, зауважимо, що аудиторні лекції, практичні заняття, польові тренування, доволі часто перериваються, переносяться, зміщуються або скасовуються через безпекову ситуацію [1, с. 8].

Військова академія (м. Одеса), ключовими напрямками в реформуванні вищої військової освіти вбачає: інтеграцію бойового досвіду в навчальний процес, запровадження компетентнісного та студентоцентрованого підходів, академічної мобільності та міжнародної співпраці з країнами партнерами НАТО. Отже, академія, фокусує свою увагу на формуванні в майбутнього офіцера не лише професійних навичок (*hard skills*), а й м'яких навичок (*soft skills*). Оскільки, майбутній офіцер – це лідер, стратег і мотиватор, то його підготовка базується на декількох циклах, таких як, загальної підготовки, професійної підготовки. На наш погляд, слід у вищому військовому навчальному закладі запроваджувати розвиток у здобувачів *основних риси* (емоційний інтелект, хоробрість виявляти свої здібності, сміливість помилятися, вміння керувати слабкостями), *особливостей мислення* (швидкість, креативність, етичність, системність), а також, *взаємодії* (лідерство, адаптивність, комунікаційність, співпраця) [3, с. 6].

У Військовій академії (м. Одеса) в ході реформування освіти та науки спостерігається переорієнтація навчання з традиційних до активних методів викладання: лекція з елементами інтерактиву, кейс-методи, тренінги, дебати, панельна дискусія тощо; використання сучасного матеріально-технічного забезпечення: навчально-лабораторна база (комп'ютеризовані тренажери, полігони, тактичні майданчики); інформаційно-комунікаційна інфраструктура (локальна мережа зв'язку, система дистанційного навчання) тощо. Саме ці

підходи забезпечують безперервність освіти і демонструють її сучасність [2, с. 217].

Не секрет, що реформування вищої військової освіти та науки – це довготривалий процес. Військова академія (м. Одеса) створює систему підготовки висококваліфікованих офіцерів, здатних мислити стратегічно, діяти рішуче та відповідально. Отже, лише з таким підходом до організації навчального процесу в вищому військовому закладі можна забезпечити перемогу в сучасній війні.

Література:

1. Міністерство оборони України. Стратегія розвитку вищої військової освіти та науки в Україні до 2035 року. Київ, 2023 р. 11 с.
2. Спільна директива стратегічних командувань НАТО 075-007 «Освіта та індивідуальна підготовка». Київ, 24 березня 2025 року. 263 с.
3. 12 soft skills 21 століття. Коуч-книжка для натхнення і розвитку / авт.-упоряд. О. Шевченко та ін. Київ: Бізнес Книга (BizLit), 2021. 240 с

Галісевич В. Г.,

аспірант кафедри професійної освіти

та технологій сільськогосподарського виробництва

Глухівського НПУ ім. О. Довженка;

Кучер О. А.,

аспірант кафедри професійної освіти

та технологій сільськогосподарського виробництва

Глухівського НПУ ім. О. Довженка;

Науковий керівник - д-р філос., доц. Маринченко Є. О.

ПРОЄКТНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ БУДІВЕЛЬНОГО ПРОФІЛЮ

У Концепції реалізації державної політики у сфері професійної (професійно-технічної) освіти «Сучасна професійна освіта» на період до 2027

року наголошується, що оновлення змісту професійної підготовки має здійснюватися на засадах компетентнісного підходу [1].

Згідно з Рамковою програмою ключових компетентностей для навчання впродовж життя (Європейський парламент і Рада ЄС, 2018 р.), однією з важливих компетентностей XXI століття є здатність до проєктної діяльності, що охоплює уміння ініціювати, планувати, організовувати та реалізовувати професійні завдання у практичному середовищі [2].

У контексті професійної підготовки педагогів професійного навчання будівельного профілю формування проєктної компетентності стає ключовим чинником їхньої готовності до інноваційної педагогічної діяльності. Майбутній педагог має вміти не лише викладати технології будівельного виробництва, а й моделювати професійні ситуації, розробляти навчально-практичні проєкти, що сприяють розвитку самостійності, відповідальності та критичного мислення у здобувачів освіти [4].

З метою розвитку зазначених умінь доцільним є впровадження у навчальний процес інтерактивних форм роботи:

- створення навчально-виробничих проєктів із реальними об'єктами будівництва;
- використання симуляційних програм та інформаційного моделювання будівель (BIM-технологій);
- організація міждисциплінарних командних проєктів, у межах яких студенти виконують ролі проєктувальників, майстрів, кошторисників і керівників робіт;
- проведення професійних хакатонів і конкурсів інженерно-педагогічних ідей [3].

Особливої уваги заслуговує досвід запровадження освітніх програм, спрямованих на розвиток проєктного мислення. Такі програми допомагають майбутнім викладачам навчитися планувати навчально-виробничі процеси, визначати ресурси, ризики, терміни виконання, аналізувати ефективність

реалізації завдань. У цьому аспекті проєктна діяльність розглядається як ефективний засіб інтеграції теоретичної та практичної підготовки майбутніх педагогів професійного навчання [5].

Важливим компонентом формування проєктної компетентності є також розвиток підприємницького мислення, адже сучасний педагог будівельного профілю повинен орієнтуватися на ринкові тенденції, володіти навичками управління освітніми та виробничими проєктами, уміти залучати ресурси та партнерів для реалізації навчальних ініціатив.

Отже, проєктна діяльність у процесі професійної підготовки майбутніх педагогів професійного навчання будівельного профілю сприяє становленню їх як фахівців нової формації — здатних до самостійного прийняття рішень, ефективної організації освітньо-виробничого процесу, впровадження інновацій та розвитку підприємницької культури у сфері професійної освіти.

Література:

1. Концепція реалізації державної політики у сфері професійної (професійно-технічної) освіти «Сучасна професійна (професійно-технічна) освіта» на період до 2027 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 12 червня 2019 р. № 419-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-shvalennya-koncepciyi-realizaciyi-derzhavnoyi-politiki-u-sferi-profesijnoyi-profesijno-tehnichnoyi-osviti-suchasna-profesijna-profesijno-tehnichna-osvita-na-period-do-2027-roku-i120619> (дата звернення: 13.10.2025).
2. Council Recommendation on Key Competences for Lifelong Learning (2018/C 189/01) // *Official Journal of the European Union*. — 17 January 2018. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal>) (дата звернення: 13.10.2025).
3. Маринченко Є. О. Формування проєктної культури майбутніх педагогів професійного навчання під час професійної підготовки у ЗВО. Збірник матеріалів звітної науково-практичної конференції викладачів, здобувачів середньої, фахової передвищої і вищої освіти, аспірантів і молодих вчених 2025 р. 49-51 с.
4. Маринченко Є. О., Лебедев К. С. Організація проєктної діяльності майбутніх педагогів професійного навчання у процесі роботи наукового гуртка. «Наука і техніка сьогодні» (Серія «Техніка»): журнал. 2025. № 2(43) 2025. С. 772-781.
5. Маринченко Є. О., Толмачов В. С. Залучення здобувачів вищої освіти до проєктно-дослідницької діяльності у ЗВО. *Науковий журнал «Інноваційна педагогіка»*. ПУ «Причорноморський науково-дослідний інститут економіки та інновацій», 2022. № 52 2022. С. 208.

Гоголь М. Р.,

аспірант спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки

Глухівського національного педагогічного університету

імені Олександра Довженка

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. Гричаник Н. І.

СУТНІСТЬ І СТРУКТУРА КУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ-ФІЛОЛОГІВ

Формування фахових компетентностей майбутнього вчителя-філолога здійснюється у процесі професійної підготовки в ЗВО та реалізації усіх її складників – навчальної, науково-дослідницької, практичної і виховної. *Культурна компетентність* виступає важливим складником професійного становлення вчителя-філолога, що поєднує на основі міжпредметної та міжмистецької взаємодії теоретичні знання, практичні вміння та ціннісні орієнтації у сфері мовно-літературної освіти.

Водночас завдання сучасного вчителя полягає у розвитку знань, умінь, удосконаленні творчих здібностей учнів, систематичному й планомірному розширенні їх інформаційної обізнаності в царині культурних надбань рідного народу та інших народів світу, вихованні поваги до національних та загальнолюдських культурних здобутків і цінностей, прагненні особистими творчими досягненнями, активною участю у різного роду культурно-мистецьких заходах здійснювати особистий внесок у культурний розвиток країни.

Культурну компетентність майбутнього вчителя-філолога **ми розуміємо як** інтегровану професійно-особистісну здатність особистості, спрямовану на набуття необхідної системи знань, глибоке розуміння національної та світової культурної спадщини; обізнаність у сфері мистецтва та мовно-літературної освітньої галузі, соціокультурних, суспільних і нормативно-ціннісних засад;

розвиток практичних умінь до ведення міжкультурного діалогу та полікультурної комунікації; формування навичок аналізу та інтерпретації культурних і мовно-літературних явищ, умінь застосовувати культурні знання у педагогічній діяльності; виявлення шанобливого ставлення до національної культури та культурної різноманітності світу, прояв толерантності до представників української та інших культур [3, с. 168].

Для майбутнього учителя-філолога ця компетентність відіграє особливу роль, оскільки саме він покликаний не лише транслювати знання з мов й літератур, а й формувати світогляд учнів крізь призму культурного контексту, залучаючи їх до духовного надбання народу. Відтак розглядати означену компетентність в освітній площині потрібно як багатогранне утворення, яке складається із необхідних компонентів [2, с. 25–26].

У наукових публікаціях є й інші варіанти *структури культурної компетентності*. О. Малихін, І. Гриценко виокремлюють *п'ять складників*: когнітивно-аксіологічний, емпірико-процесуальний, інформатичний, креативно-пізнавальний, комунікативно-особистісний [5, с. 48].

В основі визначення змісту компонентів *культурної компетентності* учнів ЗЗСО українська вчена О. Ліскович поклала вимоги нормативних документів, наукові публікації та зміст навчальних програм предмета (зокрема фізики). Відтак ученою запропоновано *трикомпонентну структуру культурної компетентності: когнітивний, діяльнісний, особистісний* [4]

Українським ученим Б. Андрейчиком схарактеризовано *структурні компоненти культурної компетентності* учнів ЗЗСО, які формуються під час вивчення інтегрованої дисципліни «Мистецтво», а саме: мотиваційно-ціннісний, пізнавально-культурологічний, діяльнісно-творчий та рефлексійно-оціночний [1].

Конструктивно-критичний аналіз наукових джерел із проблеми сутнісних характеристик і структури культурної компетентності уможливив визначення структурних компонентів *культурної компетентності майбутніх учителів-*

філологів, а саме: змістово-когнітивний, мотиваційно-ціннісний, практично-діяльнісний і рефлексивно-світоглядний. Розглянемо означені компоненти детальніше.

Змістово-когнітивний компонент передбачає набуття здобувачами вищої освіти базових знань із дисциплін мовно-літературної освітньої галузі циклу професійної підготовки на основі міжпредметної, міжмистецької та соціокультурної взаємодії; знання етнокультурних норм і традицій українського народу (архетипів, кодів, символів та ін.), притаманних різним епохам і народам; знання про культурну компетентність учителів-філологів та учнів, методики її формування під час опанування освітніх компонентів в ЗВО та ЗЗСО, а також для застосування у професійній діяльності та повсякденному житті.

Мотиваційно-ціннісний компонент характеризується ступенем сформованості цінностей, мотивів, потреб та інтересів майбутніх учителів-філологів, спрямованих на усвідомлення значення мов і літератур як носіїв культури та ідентичності; уможлиблює усвідомлення унікальності української культури в її мовних, традиційних та поведінкових проявах, сприйняття національної культури як органічної частини світового культурного простору й розуміння культурного розмаїття народів світу; проявляється в стійкій мотивації до культурного саморозвитку та самоосвіти, особистісному ставленні до культуротворчої діяльності та її інтеграції в освітній процес, прагненні формувати та розвивати власну культурну компетентність та культурну компетентність учнів.

Практично-діяльнісний компонент передбачає застосовування мовно-літературних, історико-культурних та мистецтвознавчих знань у повсякденній і професійній діяльності, корегування власної професійної діяльності з урахуванням ідей культурологічного підходу до викладання предметів мовно-літературної освітньої галузі в ЗЗСО; формування культурної компетентності учнів на основі використання сучасних інноваційних

технологій у процесі міжпредметної та міжмистецької взаємодії; розроблення та реалізацію проєктів, спрямованих на популяризацію культурної та мовно-літературної спадщини України та світу, розвиток здатності проводити міжкультурний діалог зі збереженням власної ідентичності.

Рефлексивно-світоглядний компонент забезпечує здатність до критичного аналізу культурних і мовно-літературних явищ, формування вмінь розуміти та інтерпретувати різні мовно-літературні тексти з позиції культурологічного підходу, враховуючи їхній соціокультурний контекст; проявляється в розвитку особистісних якостей (емпатія, толерантність, гуманізм, рефлексія тощо), здатності до самоаналізу власної культурної компетентності й до самооцінювання педагогічної діяльності, спрямованої на формування культурної компетентності учнів; передбачає формування у майбутніх учителів-філологів толерантності та поваги до національної культури та міжкультурного розмаїття.

Отже, культурна компетентність є ключовим компонентом професійної підготовки майбутніх учителів-філологів, адже їхня діяльність безпосередньо пов'язана з передачею культурних цінностей через мову, літературу та культуру. В освітньому процесі ЗВО важливо забезпечити комплексний підхід до розвитку цієї компетентності, враховуючи теоретичний і практичний складники.

Культурна компетентність майбутнього вчителя-філолога має багатовимірну структуру, ключові компоненти якої взаємопов'язані й забезпечують здатність педагога ефективно передавати знання про культуру й мистецтво, формувати в школярів ціннісне ставлення до мов і літератур, а також сприяти їхньому духовному розвитку та ціннісному ставленню до світу.

Конструктивно-критичний аналіз наукових джерел із проблеми сутнісних характеристик і структури культурної компетентності уможливив визначення її структурних компонентів, а саме: змістово-когнітивний, мотиваційно-ціннісний, практично-діяльнісний і рефлексивно-світоглядний.

Література:

1. Андрейчик Б. О. Структурні компоненти культурної компетентності учнів закладів загальної середньої освіти. *Наукові записки Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка*. Серія: Педагогічні науки. № 214, 2024. С. 102–107.
2. Гоголь М. Р. Структурні компоненти культурної компетентності у фаховій підготовці майбутніх учителів-філологів. *Тенденції і перспективи вивчення літератури у середній і вищій школах: матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції, 28 січня 2024 року* / за заг. ред. Н. Р. Грицак. Тернопіль: Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, 2025. 228 с. С. 23–26.
3. Гоголь М. Р. Формування культурної компетентності майбутніх учителів-філологів у вітчизняній і зарубіжній практиці. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка: Наукове видання : збірник наукових праць. Серія : Педагогічні науки. Вип. 2 (58)*. Глухів: Глухівський НПУ ім. О. Довженка, 2025. С.162–172.
4. Ліскович О. В. Культурна компетентність учня в контексті освітнього процесу з фізики. *Теорія, методика і практика навчання*. Вересень N 3 (94) 2022. С. 6–16.
5. Малихін О. В., Гриценко І. С. Формування загальнокультурної компетентності студентів філологічних спеціальностей: монографія / О. В. Малихін, І. С. Гриценко. Київ : Видавництво ТОВ «НВП «Інтерсервіс», 2015. 492 с.

Головкін В. В., Лебедєв К. С.,

магістрант кафедри професійної освіти

та технологій сільськогосподарського виробництва

Глухівського НПУ ім. О. Довженка;

Науковий керівник - д-р філос., доц. Маринченко Є. О.

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХОВИХ МОЛОДШИХ БАКАЛАВРІВ З ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ ПІД ЧАС ВИРОБНИЧОГО НАВЧАННЯ

Професійна освіта є однією з ключових ланок освітньої системи України, покликаною забезпечити підготовку конкурентоспроможних фахівців, здатних

ефективно діяти в умовах сучасного виробництва. Формування професійної компетентності майбутніх молодших бакалаврів з професійної освіти під час виробничого навчання виступає важливою складовою цього процесу, оскільки поєднує теоретичні знання з практичними вміннями.

Проблему формування професійної компетентності досліджували численні вчені (Самарук, 2011; Ковальчук, 2007; Глузман, 2009; Козакова, 2012; Козловський, 2019 та ін.). Вони розглядають компетентність як здатність до ефективного застосування знань і навичок у професійній діяльності, а також як готовність до розв'язання практичних виробничих завдань.

З позицій компетентнісного підходу професійна компетентність включає систему знань, умінь, особистісних якостей та професійних цінностей, які забезпечують ефективне виконання майбутньої педагогічної чи виробничої діяльності. Глузман визначає компетентнісний підхід як основу операційної, діяльнісно-технологічної та діагностичної функцій освіти. На думку Ковальчука, компетентність охоплює обсяг знань і вмінь, сформований суспільною практикою, необхідний для успішної реалізації професійних завдань.

Виробниче навчання відіграє ключову роль у процесі формування компетентності майбутніх педагогів професійного навчання. Саме в цей період студенти набувають практичних умінь, удосконалюють технічні навички, формують відповідальність, професійне мислення та культуру праці. У процесі виробничої практики створюються умови для самостійного прийняття рішень, розвитку комунікативних якостей і здатності працювати в команді.

Зважаючи на тенденції цифровізації освіти, важливим аспектом сучасного виробничого навчання є використання цифрових технологій — симуляторів, віртуальних лабораторій, комп'ютерних діагностичних систем. Це сприяє підвищенню якості навчання, створенню умов для моделювання реальних виробничих ситуацій і формуванню інформаційної компетентності майбутніх фахівців.

Отже, формування професійної компетентності майбутніх фахових молодших бакалаврів з професійної освіти під час виробничого навчання передбачає інтеграцію теоретичної та практичної підготовки, упровадження інноваційних та цифрових технологій, що забезпечують підготовку конкурентоспроможного фахівця нового покоління.

Література:

1. Ihnatenko Hanna, Marynchenko Inna, Ihnatenko Oleksandr, Marynchenko 241 Eugene, Zinchenko Albina. ICT as a tool to form the readiness of future teachers to work with left-handed education applicants. SHS Web of Conferences 104, 03013 : ICHTML, 2021. pp. 1-6. URL: <https://doi.org/10.1051/shsconf/202110403013>
2. Маринченко Є. О. Інноваційні підходи у підготовці викладачів професійної освіти в освітньому просторі європейських країн. *Порівняльна професійна педагогіка*. 2017. Вип. 7 (2). С. 81–86. 6.
3. Маринченко Є.О., Ситніков О.М., Кучер О.А. Оновлення змісту ок підготовки майбутніх педагогів професійного навчання сільськогосподарського профілю з урахуванням інноваційних процесів у сільськогосподарському виробництві. *Перспективи та інновації науки* (Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»). 2022. № 12(17) 2022. С. 499.

Жмаченко П. О.,

слухач штатний центру підвищення кваліфікації

Військової академії (м. Одеса)

Науковий керівник – викладач кафедри гуманітарних та

соціально-економічних дисциплін

Військової академії (м. Одеса) Білоножко Н.Й.

НОВІ ПІДХОДИ У ВИКЛАДАННІ ДЛЯ КРАЩОГО ЗАСВОЄННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ ЗДОБУВАЧАМИ ВИЩОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ

Реалії сьогодення спонукають внутрішніх і зовнішніх стейкхолдерів до вдосконалення навчального процесу в закладах вищої військової освіти. На

погляд авторів тез, саме нові підходи під час викладання спроможні покращити засвоєння навчального матеріалу здобувачами вищої військової освіти.

В наукових джерелах зазначається, що за останні роки викладачами закладів вищої військової освіти все більше і більше під час навчання застосовуються інтерактивні методи. Сучасні дослідники, такі як, Гевко О., Макогончук Н., Нітченко. А., Тільняк Н., в свої наукових працях описують способи викладання, а саме, інноваційні підходи у викладанні, персоналізацією здобувачів вищої в освітньому процесі, а також, застосування сучасних технологій [1, с. 148].

Наразі, тема є актуальною, оскільки розповсюджується в усіх аспектах життя людини, в тому числі викладання, і мова йде про штучний інтелект. Важливо розуміти, що ця ідея ставить за мету, не заміну викладача, а є певною допомогою для полегшення засвоєння матеріалу здобувачами вищої військової освіти. Отже, система вищої військової освіти організована за принципом: викладач **+** штучний інтелект **+** здобувач вищої військової освіти. На наш погляд, саме у такому поєднанні прослідковується кращий результат засвоєння навчального матеріалу здобувачами вищої військової освіти. Слід зауважити, що штучний інтелект слугує як помічник. Наприклад, швидкі підказки, тобто, миттєвий зворотній зв'язок, де роль викладача зберігається як наставника. Оскільки, викладач фокусується на індивідуальній підтримці здобувача вищої військової освіти та розвитку критичного мислення, в той час, як штучний інтелект обробляє велику кількість матеріалу відповідно за короткий проміжок часу. Але, слід наголосити, що варто перевіряти інформацію, яку було отримано під час використання штучного інтелекту. І в той же час, спільна робота здобувача вищої освіти та штучного інтелекту значно підвищує засвоєння матеріалу. Оскільки, спонукає здобувача вищої військової роботи перечитати певний об'єм інформації з виокремленої теми.

Рахуємо, що наступний, не менш важливий аспект у навчанні, з метою кращого засвоєння навчального матеріалу здобувачами вищої військової освіти

є комфортне фізичне середовище, а також помірне навчальне навантаження. Грає роль освітлення, сидіння, швидкий та зручний доступ до матеріалів. А також, мінімізація когнітивного навантаження через візуальну ясність навчального матеріалу. Впровадження принципу помірного навантаження, на наш погляд, полягає в регульованому темпі викладання навчального матеріалу, чіткі очікування результати навчання, регулярні перерви та баланс між теорією та практикою [3, с. 57-58].

Сучасні українські дослідники все більше приділяють увагу вивченню теми біоритмів людини, що також мають певний вплив на якість засвоєння матеріалу здобувачами вищої військової освіти. Можемо передбачити, що значне покращення засвоєння матеріалу, на довгостроковій перспективі, можливе, якщо враховувати пік уваги та біоритми здобувача вищої військової освіти. Тобто, враховувати когнітивну активність в ранкові, післяобідні пари, чітко розділення на активну діяльність та відпочинок. Інструментами для моніторингу слугують в першу чергу, відстеження енергійності, в другу чергу, фокусування та саморегуляція здобувача вищої військової освіти з підтримкою штучного інтелекту та наставника [2, с. 75].

У нашому розумінні, сучасне викладання повинне ґрунтуватися на тісній інтеграції між викладачем, штучним інтелектом, як помічником, та персоналізованим підходом із врахуванням біоритмів здобувача вищої військової освіти. Штучний інтелект забезпечить адаптивні пояснення, миттєвий зворотний зв'язок і персоналізовані вправи, що дозволяє зменшити когнітивне навантаження та прискорити засвоєння матеріалу, тоді як викладач зберігає роль наставника, мотиватора та провайдера розвитку критичного мислення та навичок взаємодії, спілкування тощо. Комфортне фізичне та цифрове середовище, разом із помірним навантаженням, сприяють більш стабільному та ефективному консолідуванню знань, зменшуючи стрес і підтримуючи сталість навчального процесу. Графік навчання, адаптований до

біоритмів, дозволить оптимально розподіляти когнітивні ресурси, підвищуючи мотивацію та швидкість досягнення певного рівня компетентностей.

Водночас, потрібні чіткі етичні та регуляторні рамки, а саме, прозоре використання штучного інтелекту, захист персональних даних і постійний моніторинг ефективності інструментів, щоб зберегти довіру здобувачів вищої військової освіти та відповідальність за навчальний процес. Таким чином, впровадження вище зазначених принципів, може стати базою для формування нових стандартів майбутнього навчання, де персоналізація, людський нагляд та технологічна підтримка взаємно доповнюють одне одного, забезпечуючи більш ефективне засвоєння навчального матеріалу.

Література:

1. Воротнікова І., Дзябенко О., Морзе Н. Виклики впровадження персоналізованого навчання з використанням штучного інтелекту у вищій освіті. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2025. Том 105, №1. С. 144-157.
2. Міністерство освіти і науки України. Добовий біоритм та його вплив на фізіологічні реакції організму осіб, які навчаються у вищих навчальних закладах І–ІІ рівнів акредитації : навч. посіб. / М-во освіти і науки України. 2-ге вид. Київ : МОН України, 2017. 124 с.
3. Штучний інтелект та ефективність його використання в освіті: монографія / за ред. О. І. Ляшенко, Л. І. Тимчук. Київ : НАПН України, 2024. 112 с.

Ковальов А. С.,

*магістрант кафедри професійної освіти та технологій
сільськогосподарського виробництва Глухівського національного педагогічного
університету імені Олександра Довженка
Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. Вовк Б. І*

ІННОВАЦІЙНА МОДЕЛЬ ДИСТАНЦІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ АГРОІНЖЕНЕРІВ У ЗАКЛАДАХ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Сучасні реалії повномасштабної війни в Україні кардинально змінили ландшафт професійної освіти, поставивши перед закладами фахової

передвищої освіти викликами безпрецедентного масштабу. Руйнування освітньої інфраструктури, евакуація навчальних закладів, мобілізація студентів та викладачів створили критичну ситуацію, коли традиційні форми навчання стали фізично неможливими або небезпечними. Водночас аграрний сектор України, який є стратегічно важливим для забезпечення продовольчої безпеки як держави, так і світу, гостро потребує кваліфікованих інженерних кадрів для відновлення та модернізації сільськогосподарського виробництва в умовах воєнного стану та майбутньої післявоєнної відбудови.

Особливої актуальності набуває проблема забезпечення неперервності професійної підготовки майбутніх агроінженерів в умовах, коли значна частина студентів змушена навчатися з тимчасово окупованих територій, зон активних бойових дій або знаходиться в евакуації на території України чи за кордоном. Традиційна система очного навчання виявилася недостатньо адаптивною до кризових умов, що призвело до критичного зниження якості освітнього процесу, втрати контингенту студентів та загрози припинення підготовки фахівців у стратегічно важливій галузі. Водночас спостерігається парадоксальна ситуація, коли потреба в кваліфікованих агроінженерах зростає через необхідність швидкого відновлення зруйнованої аграрної інфраструктури, впровадження енергоефективних технологій та автоматизації виробництва для компенсації дефіциту трудових ресурсів.

Центральною проблемою дослідження є критична невідповідність існуючих підходів до організації освітнього процесу екстремальним умовам воєнного стану, що унеможливорює ефективну підготовку агроінженерів традиційними методами. Аналіз сучасної ситуації свідчить про відсутність системного підходу до впровадження дистанційних технологій навчання, адаптованих до специфіки технічної освіти в умовах обмежених ресурсів, нестабільного енергопостачання та психологічного стресу учасників освітнього процесу. Більшість закладів фахової передвищої освіти використовують примітивні форми дистанційного навчання, що зводяться до передачі

теоретичного матеріалу без формування практичних компетентностей, необхідних для роботи з сучасним агротехнічним обладнанням [2].

Особливо гострою є проблема організації практичної підготовки майбутніх агроінженерів в умовах, коли доступ до спеціалізованих лабораторій, навчальних полігонів та виробничих об'єктів обмежений або неможливий. Традиційні методи формування практичних навичок роботи з сільськогосподарською технікою, діагностики несправностей, планування технологічних процесів потребують кардинального переосмислення та адаптації до дистанційного формату. Водночас недостатня цифрова грамотність частини викладацького складу, обмеженість технічних ресурсів та відсутність науково обґрунтованої методології дистанційної технічної освіти створюють додаткові бар'єри для ефективного навчання.

Мета дослідження полягає у розробці та науковому обґрунтуванні інноваційної системи дистанційної підготовки майбутніх агроінженерів у закладах фахової передвищої освіти, адаптованої до екстремальних умов воєнного стану та орієнтованої на забезпечення якісної професійної освіти незалежно від географічного розташування та зовнішніх обставин. Дослідження спрямоване на створення комплексної моделі гібридного навчання, що органічно поєднує переваги дистанційних технологій з необхідністю формування практичних компетентностей, критично важливих для професійної діяльності агроінженера [3].

Концептуальною основою дослідження є розробка адаптивної системи дистанційного навчання, що базується на принципах гнучкості, масштабованості та стійкості до зовнішніх загроз. Запропонована модель передбачає створення мультиплатформного освітнього середовища, яке функціонує незалежно від географічного розташування учасників та забезпечує безперервність навчального процесу навіть в умовах критичної інфраструктури. Ключовим елементом системи є розробка віртуальних лабораторних комплексів та симуляторів сільськогосподарської техніки, що дозволяють

студентам отримувати практичні навички в безпечному середовищі з можливістю необмеженого повторення складних операцій.

Інноваційність підходу полягає у створенні інтегрованої платформи, що поєднує класичні інструменти дистанційного навчання з технологіями віртуальної та доповненої реальності, штучного інтелекту для персоналізації навчання та хмарними технологіями для забезпечення доступності контенту. Розроблена система включає модуль адаптивного тестування, який автоматично коригує складність завдань залежно від рівня підготовки студента, систему віртуального наставництва для забезпечення індивідуального супроводу навчального процесу та інтерактивні кейси, основані на реальних виробничих ситуаціях аграрних підприємств України.

Особлива увага приділяється розробці методології дистанційного формування практичних компетентностей через створення віртуальних робочих місць агроінженера, де студенти можуть відпрацьовувати навички діагностики технічних несправностей, планування ремонтних робіт, оптимізації технологічних процесів та управління парком сільськогосподарської техніки. Використання технологій машинного навчання дозволяє створювати реалістичні сценарії поломок та аварійних ситуацій, з якими майбутні фахівці зможуть зіткнутися в реальній професійній діяльності.

Практична реалізація системи передбачає поетапне впровадження з урахуванням специфіки кожного навчального закладу та наявних ресурсів. Перший етап включає аудит технічної готовності закладу, підготовку викладацького складу та створення базового контенту для дистанційного навчання. Другий етап передбачає запуск пілотних груп з поступовим розширенням охоплення студентів та удосконаленням методичного забезпечення на основі отриманого досвіду. Третій етап спрямований на повномасштабне впровадження системи з інтеграцією всіх компонентів та створенням механізмів постійного моніторингу якості освітнього процесу [4].

Очікувані результати дослідження включають підвищення доступності якісної професійної освіти для студентів незалежно від їх географічного розташування, скорочення термінів адаптації випускників до реальних умов виробництва за рахунок використання реалістичних симуляцій, зменшення витрат на організацію практичної підготовки та створення можливостей для навчання протягом життя через модульну структуру освітніх програм. Важливим результатом є формування у майбутніх агроінженерів цифрових компетентностей, необхідних для роботи з сучасним високотехнологічним обладнанням та участі в процесах цифровізації аграрного виробництва.

Соціальна значущість дослідження полягає у забезпеченні неперервності підготовки кваліфікованих кадрів для аграрного сектору в умовах воєнного стану, що сприятиме збереженню продовольчої безпеки України та швидкому відновленню сільськогосподарського виробництва в післявоєнний період. Розроблена система може бути адаптована для підготовки фахівців інших технічних спеціальностей та використана як основа для модернізації всієї системи професійної освіти України відповідно до викликів сучасності [1].

Література:

1. *Актуальні питання розвитку аграрних, технічних та еколого-соціально-економічних сфер*: зб. матеріалів учасн. III Всеукр. студент. наук.-практ. конф. (12 листопада 2024 р.). Бережани : ВП НУБіП України «Бережанський агротехнічний інститут», 2024. 416 с. URL: <https://biotechuniv.edu.ua/wp-content/uploads/2024/12/015-stud-zb-12-11-2024.pdf> (дата звернення: 06.06.2025).
2. Голярдик Н., Гевко О. Дистанційне навчання в умовах війни: виклики та можливості для системи вищої освіти України. *Наук. праці Нац. акад. Держ. прикордон. служби України*. 2022. Вип. 2. С. 1–9. URL: <https://dspace.nadpsu.edu.ua/handle/123456789/3110> (дата звернення: 06.06.2025).
3. Проблема фахової підготовки агроінженерів в реаліях сьогодення / ResearchGate. URL: https://www.researchgate.net/publication/368662947_PROBLEMA_FAHOVOI_PIDGOTOVKI_AGROINZENERIV_V_REALIAH_SOGODENNA (дата звернення: 06.06.2025).
4. Твердохліб І. Організаційно-педагогічне та програмно-технічне забезпечення дистанційного навчання в умовах воєнного стану. *Інформ. технології і засоби навчання*. 2022. № 2 (88). С. 116–124. DOI: <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2022-2-116-124> (дата звернення: 06.06.2025).

Ковальчук Є. В.,

студентка

ВСП «Житомирський торговельно-економічний

фаховий коледж» ДТЕУ

Науковий керівник – Маліновська К.О.

ПРОБЛЕМИ ВЕДЕННЯ ОЦІНОЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Оціночна діяльність відіграє надзвичайно важливу роль у сучасній економіці, адже вона забезпечує об'єктивне визначення вартості майна, майнових прав та інших активів, що є основою для прийняття ефективних управлінських, інвестиційних і фінансових рішень. Від якості та достовірності оцінки залежить прозорість ринку, стабільність господарських відносин і довіра між суб'єктами економічної діяльності. Саме оцінювачі виступають посередниками між державою, бізнесом і громадянами, забезпечуючи справедливість та економічну обґрунтованість угод. Однак, незважаючи на ключову роль цієї сфери, вітчизняна оціночна діяльність стикається з низкою суттєвих проблем.

Перш за все існує багато проблем методичного забезпечення оціночної діяльності. Вона регулюється відповідно до Закону України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні» та на підставі чотирьох Національних стандартів, які не переглядались більше 15 років. Оцінювачі та судові експерти працюють на базі застарілих методичних даних, що не відповідають міжнародним вимогам. Необхідно більш оперативно розробляти національні стандарти оцінки, сміливіше використовувати міжнародні стандарти оцінки (МСО), оскільки в Україні у цьому напрямі робляться лише переклади цих стандартів.

Стосовно проблем застосування МСО за наявності національних стандартів або за їх відсутності, у сучасних умовах оцінювач і судовий експерт

змушені в своїх дослідженнях керуватися часто застарілою національною нормативною та науково-методичною базою. Це робить результати їх досліджень невідповідними до реальних умов та передового більш досконалого зарубіжного досвіду. Виникає необхідність розширити межі використання міжнародного досвіду та науково-методичного забезпечення. [1]

Для вирішення виявлених проблем необхідним є ґрунтовне оновлення нормативно-методичної бази, за якою здійснюється оціночна діяльність в Україні. Передусім доцільно розробити дієвий механізм регулярного перегляду Національних стандартів оцінки, який би забезпечував їх своєчасне реагування на зміни ринкової кон'юнктури, економічних процесів та міжнародних тенденцій, а не мав формальний характер.

Міжнародні стандарти оцінки також не повинні застосовуватися шляхом буквального перекладу. Їх необхідно адаптувати до вітчизняних реалій, інтегруючи в систему професійної освіти та підвищення кваліфікації оцінювачів і експертів. Без практичного впровадження таких знань ефективних змін у діяльності фахівців досягти неможливо.

Важливою складовою розвитку галузі є налагодження співпраці з міжнародними організаціями у сфері оцінки майна. Йдеться не лише про запозичення методичних підходів, а й про впровадження сучасних систем контролю якості та професійної етики. Це сприятиме підвищенню рівня довіри до результатів оцінки серед клієнтів, судових інстанцій та державних структур.

Таким чином, інтеграція міжнародного досвіду та запровадження високих стандартів професійної етики створюють підґрунтя для розвитку якісної, конкурентоспроможної системи оцінки в Україні. Проте навіть за наявності таких можливостей ефективність оціночної діяльності значною мірою залежить від внутрішньої організації професійного середовища. Саме тут постає інша не менш важлива проблема — низький рівень залучення оцінювачів до саморегульованих організацій.

Наразі тільки одна третина оцінювачів, що отримали кваліфікаційне свідоцтво зареєстровані в саморегульованих організаціях оцінювачів. Відповідно діяльність двох третин оцінювачів, в основному не регулюються жодною із організацій. Отже, Фонд державного майна України має регулювати діяльність оцінювачів, які не є членами саморегульованої організації оцінювачів за допомогою загальних положень закону, що робить процес регулювання діяльності таких оцінювачів дуже важким. Це створює недисципліноване та нерегульоване середовище, яке породжує конфлікти інтересів та відсутність прозорості. [2]

Це свідчить про наявність суттєвої прогалини у системі регулювання оціночної діяльності в Україні. Відсутність обов'язковості членства оцінювачів у саморегульованих організаціях безпосередньо впливає на зниження рівня професійної відповідальності, якості виконання робіт та довіри до результатів оцінки. Функціонування значної частки фахівців поза межами професійного контролю створює передумови для недобросовісної конкуренції, викривлення результатів оцінювання та негативно позначається на репутації професії загалом.

Для усунення зазначених проблем необхідно вдосконалити законодавчу базу. Доцільно запровадити обов'язкове членство оцінювачів у саморегульованих організаціях або, принаймні, посилити наглядову функцію Фонду державного майна України щодо діяльності фахівців, які не входять до таких об'єднань. Водночас важливим напрямом є підвищення рівня професійної автономії оцінювачів, розширення можливостей для їхнього навчання, підвищення кваліфікації та забезпечення належного захисту професійних інтересів.

Отже, проаналізувавши питання розвитку та проблем функціонування оціночної діяльності в Україні, можна зробити висновок, що дана сфера потребує комплексного вдосконалення як у нормативно-правовому, так і в організаційно-методичному аспектах. Необхідним є оновлення національних

стандартів оцінки з урахуванням міжнародних вимог, запровадження ефективного механізму професійного саморегулювання та посилення контролю за якістю оціночних послуг. Важливо також розвивати співпрацю з міжнародними інституціями, підвищувати рівень професійної підготовки оцінювачів і формувати високі етичні стандарти в їхній діяльності. Лише за умови системного реформування оціночна діяльність зможе стати дієвим, прозорим і конкурентоспроможним інструментом розвитку національної економіки.

Література:

1. Алла Косарева, Микола Косий, «Наша – мета привернути увагу законодавців до проблем оціночної діяльності».
URL: <https://www.golos.com.ua/article/303013>
2. Проблеми сучасної оціночної діяльності в Україні, Vuzlit.com
URL: https://vuzlit.com/1330344/problemi_suchasnoyi_otsinochnoyi_diyalnost_i_ukrayini

Коротич А. В.,

*аспірант кафедри технологічної і професійної освіти
Глухівського національного педагогічного університету
імені Олександра Довженка*

Науковий керівник – д-р пед. наук, проф. Курок В.П.

РЕЗУЛЬТАТИ КОНСТАТУВАЛЬНОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ ПЕРЕВІРКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ ДО ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Перевірка ефективності виявлених педагогічних умов підготовки майбутніх педагогів професійного навчання до інноваційної діяльності здійснювалась у процесі організації педагогічного експерименту.

Констатувальний етап експерименту (2023 – 2024 рр.) здійснювався відповідно до обґрунтованої методики дослідження. Програма експерименту передбачала: визначення критеріїв та показників діагностики рівнів сформованості інноваційної компетентності майбутніх педагогів професійного навчання в процесі професійної підготовки; діагностику та аналіз наявного рівня сформованості означеної здатності; вивчення факторів, умов формування досліджуваного феномену майбутніх педагогів професійного навчання. Оцінювання ефективності існуючої системи підготовки майбутніх педагогів професійного навчання до інноваційної діяльності здійснювалося за показниками таких визначених критеріїв: мотиваційно-ціннісного, інноваційно-когнітивного, діяльнісного та особистісно-рефлексивного.

Для дослідження стану формування інноваційної компетентності майбутніх педагогів професійного навчання у процесі професійної підготовки та доцільності використання для цього ресурсів засобів, форм, методів та інноваційних технологій було проведене попереднє дослідження у формі Google-опитування серед педагогічних працівників закладів професійної освіти та анкетування випускників закладів вищої педагогічної освіти, які здійснюють підготовку фахівців освітнього рівня «Бакалавр» за спеціальністю 015 «Професійна освіта». Спрямованість зазначеного анкетування полягала у виявленні рівнів: 1) поінформованості у сфері інноваційної діяльності; 2) готовності до впровадження інноваційних технологій у освітнє середовище; 3) сформованості компонентів інноваційної компетентності; 4) використання педагогічних технологій, що сприяють ефективному формуванню інноваційної компетентності в студентів.

В опитуванні взяли участь 360 педагогічних працівників з усіх регіонів України. Проведено аналіз зібраних результатів констатувального етапу експерименту та зроблено такі висновки.

Формування їх інноваційної компетентності не забезпечується певною мірою. Значна частка педагогічних працівників зазначає, що під час навчання у

педагогічних ЗВО вони не отримали достатньої інформації про сучасні педагогічні технології, освітні інновації, а також вимоги до їх проектування та застосування; лише 20% викладачів прагнуть застосування та впровадження інноваційних освітніх технологій у свою діяльність. І як наслідок інноваційна компетентність педагогічних працівників, які здійснюють підготовку майбутніх кваліфікованих робітників сформована на достатньому та середньому рівнях. Цей факт підкреслює потребу в удосконаленні підготовки майбутніх педагогів професійного навчання до інноваційної діяльності. В умовах стрімкого розвитку технологій та постійних викликів ринку праці, випускники педагогічних ЗВО повинні бути не лише носіями знань, а й активними агентами змін, здатними впроваджувати інновації та адаптуватися до нових освітніх реалій. Недостатня увага до цих аспектів у процесі підготовки створює розрив між теоретичними знаннями та практичними вимогами сучасної професійної освіти, що може негативно позначитися на якості підготовки кваліфікованих робітників.

Підтвердженням цього також, є те, що на етапі констатувального експерименту студенти педагогічних ЗВО не змогли дати вичерпних визначень понять «інновація», «нововведення», «інноваційний процес», «інноваційна компетентність», «інноваційна діяльність», «підготовка майбутніх педагогів професійного навчання до інноваційної діяльності».

Наприкінці констатувального етапу експерименту було здійснено диференціацію майбутніх педагогів професійного навчання за рівнями сформованості компонентів інноваційної компетентності. Для визначення рівнів сформованості досліджуваної здатності особистості використано обґрунтовані в дослідженні методики.

Результати констатувального експерименту підтверджують вкрай недостатній рівень сформованості кожного з компонентів інноваційної компетентності майбутніх педагогів професійного навчання в обох групах, які

брали участь у дослідженні. Конкретизуючи це твердження, звернемо увагу на таке:

- більшість майбутніх педагогів професійного навчання має середній рівень сформованості компонентів інноваційної компетентності; зокрема у експериментальній групі частка таких респондентів коливається від 44,94% за мотиваційно-ціннісним критерієм до 55,06% за діяльнісним критерієм; приблизно в такому ж діапазоні змінюється частка респондентів контрольної групи з середнім рівнем аналізованої якості: від 40,12% за особистісно-рефлексивним критерієм до 52,38% за діяльнісним критерієм;

- частка майбутніх педагогів професійного навчання з достатнім рівнем інноваційної компетентності залишається значною лише за двома критеріями: особистісно-рефлексивним та мотиваційно-ціннісним; зокрема, за першим із зазначених критеріїв достатній рівень мають 26,97 % студентів групи ЕГ та 35,47 % респондентів групи КГ; за другим названим критерієм достатній рівень мають 25,28 % респондентів групи ЕГ та 29,65 % групи КГ;

- високий рівень у групах представлений мінімально; за інноваційно-когнітивним критерієм було встановлено найменше майбутніх бакалаврів із високим рівнем (6 респондентів (3,37 %) у ЕГ та 8 респондентів (4,65 %) у КГ); за іншими критеріями частка респондентів з високим рівнем змінювалася в діапазоні від 5,06% до 7,87% у групі ЕГ та від 5,23% до 6,98% у групі КГ. Отримані результати є практичним доказом того, що інноваційна компетентність, будучи слабо сформованою у майбутніх педагогів професійного навчання, має стати предметом особливої уваги викладачів.

Узагальнені результати демонструють, що високого рівня досягли 9 здобувачів освіти (5,06 %) ЕГ і 10 (5,91%) КГ, достатнього – 44 респонденти (24,72 %) ЕГ і 52 (30,23 %) КГ, середнього – 89 осіб (50,0 %) ЕГ та 77 (44,77 %) КГ, на початковому рівні перебувають 36 майбутніх фахівців (20,22 %) ЕГ та 33 (19,19 %) КГ.

Таким чином, аналіз результатів констатувального етапу експериментального дослідження засвідчив переважання середнього та достатнього рівнів сформованості компонентів інноваційної компетентності майбутніх педагогів професійного навчання як в експериментальних, так і в контрольних групах. Така ситуація, на нашу думку, зумовлена низкою чинників: недостатня інноваційна спрямованість дисциплін професійно орієнтованого циклу; обмежене використання потенціалу інноваційних технологій у процесі формування досліджуваної компетентності; відсутність окремого навчального компонента, орієнтованого на ключові аспекти розвитку інноваційної компетентності; відсутність методичних рекомендацій щодо формування відповідних компонентів; відсутність системного застосування сучасних інноваційних методик викладання; недостатній рівень інтерактивної взаємодії між викладачами та здобувачами освіти в процесі фахової підготовки.

Перераховані чинники є об'єктивними, враховуючи стрімкий розвиток інформаційних, освітніх та професійних технологій, що вимагає постійного оновлення змісту та форм освітнього процесу. У зв'язку з цим, на формуальному етапі експерименту було прийнято рішення про впровадження змін до освітнього процесу з метою підвищення рівня інноваційної компетентності здобувачів освіти.

Курок О. О.,

аспірант кафедри педагогіки

Сумського державного педагогічного університету

імені А. С. Макаренка

Науковий керівник – д-р пед. наук, проф. Лянной Ю.О.

РЕАЛІЗАЦІЯ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ ДО ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ЕКОНОМІСТІВ

Професійну підготовку майбутніх економістів в закладах вищої освіти слід розглядати з позицій компетентнісного підходу та зважаючи на вимоги, що висуває сучасний ринок праці до підготовки висококваліфікованих працівників.

У «Концепції розвитку економічної освіти в Україні» зазначено, що економічна освіта на сучасному етапі її розвитку диктується завданнями переходу до демократичної і правової держави, зорієнтованості на ринкову економіку, спрямованості на світові тенденції економічного і суспільного розвитку. Реформування освітньої системи здійснюється в контексті загального процесу трансформації суспільного життя, перебуваючи у тісному взаємозв'язку з модернізаційними процесами в інших сферах та водночас слугуючи джерелом формування й забезпечення їх необхідним кадровим потенціалом [2, с. 4].

Сучасний ринок праці вимагає від випускника закладу вищої освіти вміння застосовувати отримані теоретичні знання в нестандартних і постійно мінливих ситуаціях, а українська система освіти поступово перебудовується із знаннєвої парадигми на компетентнісну, яка передбачає формування в особистості життєво затребуваних компетентностей. Це веде до заміни традиційних підходів в освіті до навчання на компетентнісній основі, перевага якого полягає в її результативно-цільовій спрямованості.

Проблему впровадження компетентнісного підходу в систему освіти студіювали багато українських (Н. Бібік, О. Гончаров, М. Жалдак, І. Єрмаков, Ю. Лебеденко, В. Петрук, О. Пометун, О. Спіріна та ін.) та зарубіжних (Г. Барретт, М. Ераут, Д. МакКлелланд, Р. Мірабл, Дж. Равен, Р. Уайт, С. Флетчер та ін.) науковців.

Аналіз наукових джерел дав змогу окреслити різноманітні підходи дослідників до трактування поняття «компетентнісний підхід». Встановлено, що науковці (Н. Бібік, І. Бургун, О. Волошина, О. Овчарук, О. Пометун та ін.) акцентують увагу на різних аспектах зазначеного підходу, однак їхні позиції єдині в тому, що основним результатом освітнього процесу виступає сформованість у майбутніх випускників здатності самостійно приймати рішення, адаптуватися до динамічних суспільних змін і розв'язувати проблеми в нестандартних ситуаціях, спираючись на набуті під час навчання знання та вміння.

Аналіз освітнього стандарту підготовки економістів [3] дає підстави стверджувати, що для виконання основних професійних функцій (вивчення ринку; прогнозування динаміки попиту, пропозицій і рівня ринкових цін на продукцію; розроблення нормативів і норм витрат обмежених економічних ресурсів; розроблення інвестиційних проєктів тощо) фахівцю економічної сфери, окрім ґрунтовної фундаментальної економічної підготовки, необхідні розвинуті особистісні якості такі, як креативність, мобільність, комунікабельність, уміння працювати в команді, витривалість, спостережливість та ін. Бакалавр з економіки та підприємництва має характеризуватися розвиненими аналітичними здібностями, широким світоглядом, емоційною стійкістю, здатністю ефективно діяти в умовах обмеженості інформації, ресурсів і часу, проявляти ініціативність і наполегливість, а також бути готовим до безперервного оновлення та вдосконалення власних знань [1].

Отже, заклади вищої освіти несуть відповідальність за забезпечення належного рівня якості освітнього процесу, результати якого мають відповідати вимогам економічного простору європейських країн, сприяти формуванню в здобувачів освіти мобільності, динамізму та здатності ефективно діяти в умовах невизначеності.

Сучасні здобувачі освіти економічного профілю очікують від закладу вищої освіти:

- забезпечення належного рівня знань, умінь і навичок, що гарантують конкурентоспроможність на ринку праці;
- наявності професійно орієнтованого складника у змісті навчання;
- створення умов для вивчення іноземних мов за професійним спрямуванням в контексті євроінтеграційних тенденцій;
- високої якості підготовки із застосуванням сучасних інноваційних та цифрових технологій;
- організації можливостей для практичного застосування здобутих знань у реальних професійних ситуаціях.

Таким чином, можна стверджувати, що компетентнісний підхід до підготовки майбутніх фахівців для різних галузей економіки в закладах вищої освіти забезпечує широкі можливості щодо підвищення її якості.

Література

1. Довідник кваліфікаційних характеристик професій працівників [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?code=v0336203-04>.
2. Концепція розвитку економічної освіти в Україні https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v12_7290-03#Text
3. Стандарт вищої освіти зі спеціальності «Економіка» першого (бакалаврського) рівня <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2021/07/28/051-Ekonomika-bakalavr.28.07-1.pdf>

Лозовський В. І.,

магістрант кафедри професійної освіти та технологій

сільськогосподарського виробництва

Глухівського національного педагогічного

університету імені Олександра Довженка

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. Вовк Б. І

ЦИФРОВА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ МОБІЛЬНОСТІ МАЙБУТНЬОГО МАЙСТРА ВИРОБНИЧОГО НАВЧАННЯ АГРАРНОГО ПРОФІЛЮ

У сучасному світі цифрова трансформація охоплює всі сфери суспільного життя, включно з професійною освітою. Для сучасного майстра виробничого навчання аграрного профілю, який готує кваліфікованих робітників до роботи в інноваційних умовах, цифрова компетентність стає не просто корисним «додатком», а необхідною складовою професійної успішності. З огляду на стрімкий розвиток агротехнологій — точне землеробство, дистанційний моніторинг полів, застосування IoT-сенсорів — фахівцеві потрібно вміти не лише користуватися цифровими інструментами, але й інтегрувати їх в освітній процес підготовки майбутніх учнів.

Цифрова компетентність у професійному контексті активно розглядається в сучасних дослідженнях як ключовий чинник формування професійної мобільності майбутнього фахівця. Так, у праці О. Коваля і О. Лишаак доведено, що цифрова грамотність виступає базовою передумовою горизонтальної та вертикальної мобільності, а також адаптивності фахівців до змін ринку праці в умовах цифровізації [1]. Водночас, як зазначають В. Ковальчук і А. Заїка, ефективне формування цифрової компетентності майбутніх майстрів виробничого навчання аграрного профілю можливе лише за умови цілеспрямованого впровадження цифрових технологій у навчально-виробничий

процес, інтеграції теоретичної й практичної підготовки та розвитку цифрової культури педагогів [3]. Окрім того, згідно з оглядом De la Hoz-Ruiz та співавторів, здатність стратегічно використовувати цифрові інструменти, управляти інформацією, спілкуватися і працювати в мережевому середовищі стає важливим елементом професійного визнання та кар'єрного просування [2].

Цифрова компетентність майбутнього майстра виробничого навчання аграрного профілю є основою його професійного зростання та мобільності в сучасному освітньому просторі. Наприклад, під час навчання майстри використовують платформи Google Workspace for Education чи Moodle для організації навчальних курсів, ведення електронних журналів та онлайн-консультацій. Застосування таких сервісів сприяє формуванню цифрової грамотності, відповідальності та навичок управління освітнім процесом у цифровому середовищі.

У структурі цифрової компетентності виокремлюють не лише технічні навички роботи з цифровими технологіями, але й уміння критично оцінювати інформацію, організовувати комунікацію у цифровому середовищі, застосовувати цифрові інструменти для навчальних і виробничих завдань. До таких інструментів належить спеціалізоване програмне забезпечення для аграрних технологій — John Deere Operations Center, Ag Leader SMS, Trimble Ag Software тощо. Ці системи дають змогу здійснювати моніторинг урожайності, контролювати використання техніки, вести облік полів і аналізувати агродані. Їх застосування у навчальних майстернях формує в здобувачів освіти практичні навички роботи з цифровими системами управління виробничими процесами.

У дослідженні De la Hoz-Ruiz зазначається, що цифрова компетентність у сучасному суспільстві стає не лише професійним інструментом, а й соціальним капіталом, який визначає рівень визнання, комунікації та професійної гнучкості фахівця [2]. Професійна мобільність майбутнього майстра виробничого навчання передбачає здатність адаптуватися до нових умов праці, переходити

між видами діяльності, швидко опановувати інноваційні технології та впроваджувати їх в освітню практику.

У цьому контексті цифрова компетентність є ключовим чинником, що забезпечує гнучкість, конкурентоспроможність і здатність до саморозвитку. Майстри, які володіють цифровими технологіями, можуть проводити онлайн-навчання через Zoom або Microsoft Teams, брати участь у вебінарах, міжнародних конференціях, обмінюватися досвідом у професійних спільнотах, що значно розширює їхню професійну мобільність і доступ до новітніх освітніх практик. Володіння цифровими інструментами сприяє розвитку самоосвіти, удосконаленню кваліфікації, роботі з аграрними системами моніторингу, управління технікою та аналізу агроданних.

Формування цифрової компетентності у майбутніх майстрів аграрного профілю має здійснюватися системно — через оновлення змісту професійної підготовки, інтеграцію цифрових технологій в освітній процес, використання віртуальних лабораторій, хмарних сервісів та електронних платформ. Важливим чинником є створення цифрово орієнтованого навчального середовища, у якому майбутній майстер не лише набуває технічних умінь, а й вчиться осмислено застосовувати цифрові інструменти для розв'язання практичних завдань аграрної діяльності. Доцільним є впровадження навчальних кейсів, де студенти розробляють цифрові карти полів, аналізують врожайність за допомогою безпілотних літальних апаратів (дронів), створюють презентації результатів із використанням інтерактивних сервісів (Canva, Infogram). Такі завдання сприяють формуванню практичних цифрових умінь і розвитку навичок критичного мислення.

Отже, розвиток цифрової компетентності майбутніх майстрів виробничого навчання аграрного профілю є стратегічним напрямом удосконалення професійної освіти, що визначає якість підготовки фахівців нового покоління. Вона забезпечує не лише ефективне використання сучасних технологій у навчальному процесі, а й формує готовність до професійної мобільності,

інноваційного мислення та відповідального ставлення до цифрових змін. Цифрово грамотний майстер здатен швидко адаптуватися до нових вимог аграрного виробництва, впроваджувати інноваційні практики та сприяти підвищенню цифрової культури серед здобувачів освіти. Таким чином, цифрова компетентність стає не просто професійною якістю, а інтеграційною складовою успішної кар'єри й активної участі фахівця в розвитку сучасного аграрного сектору.

Література:

1. Коваль О., Лишак О. Формування цифрової грамотності як інструмент професійної мобільності в обліково-економічному середовищі. *Економіка та суспільство*. 2025. № 73. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/5916> (дата звернення: 17.10.2025)
2. Де ла Оц-Руїс Х., Чакер Р., Фернандес-Тероль Л., Ольмо-Екстремера М. A Review About the Effects of Digital Competences on Professional Recognition; The Mediating Role of Social Media and Structural Social Capital. *Societies*. 2025. Т. 15, № 7. URL: <https://www.mdpi.com/2075-4698/15/7/194> (дата звернення: 17.10.2025)
3. Ковальчук В. І., Заїка А. О. Формування цифрової компетентності майбутніх майстрів виробничого навчання сільськогосподарського профілю. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2021. Т. 85, № 5. С. 118-129. DOI:10.33407/itlt.v85i5.3897. URL: <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/3897> (дата звернення: 17.10.2025)

Маринченко Є. О.,

*доктор філософії, доцент кафедри професійної освіти та технологій сільськогосподарського виробництва
Глухівського НПУ ім. О. Довженка*

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ В УМОВАХ РОЗВИТКУ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ УКРАЇНИ

У сучасних соціально-економічних умовах здобувач закладу вищої освіти спеціальності А5 Професійна освіта (Аграрне виробництво, переробка

сільськогосподарської продукції та харчові технології) має бути готовим до динамічних змін на національному й міжнародному ринках праці, що зумовлено впровадженням інноваційних технологій в освіті, аграрному та промисловому виробництві. Такий фахівець повинен бути професійно мобільним, здатним до самоосвіти, творчої діяльності й постійного самовдосконалення [2].

Становлення фермерських господарств в Україні як однієї з провідних форм аграрного підприємництва зумовило необхідність перегляду змісту професійної підготовки майбутніх педагогів професійного навчання. Для приватних агроформувань нині потрібні фахівці нового типу — не виконавці за інструкцією, а ініціативні професіонали, які поєднують технологічні, управлінські, економічні та педагогічні компетентності [4].

Традиційна модель підготовки кадрів, заснована на глибокому розподілі праці та вузькій спеціалізації (тракторист, механізатор, керівник тощо), виявилася неефективною в умовах сучасного сільськогосподарського виробництва. Сучасний фермер часто поєднує в собі функції управлінця, технолога й виконавця. Тому одним із головних завдань професійної освіти є формування фахівця, здатного мислити комплексно, приймати самостійні рішення й працювати творчо.

Аналіз наукових джерел дає підстави виокремити три основні напрями інноваційної діяльності у сфері сільського господарства:

1. Людський фактор — підготовка кадрів, здатних працювати з новою технікою, технологіями, здійснювати підвищення кваліфікації та перепідготовку.
2. Біологічний фактор — упровадження інновацій, що забезпечують підвищення родючості ґрунтів, урожайності культур та продуктивності тварин.
3. Техногенний фактор — модернізація техніко-технологічного потенціалу аграрних підприємств.

Особливе значення нині мають інновації, пов'язані з енерго- та ресурсозбереженням, органічним землеробством, використанням сучасних високопродуктивних сортів і порід, точним землеробством, цифровими технологіями та новими економічними формами організації праці [1].

Професійна підготовка майбутніх педагогів професійного навчання аграрного профілю передбачає формування системи компетентностей, серед яких ключовими є:

- розуміння енергоефективності в аграрному виробництві, володіння знаннями про використання поновлювальних джерел енергії;
- обізнаність у питаннях аграрного менеджменту, планування, організації, мотивації та контролю виробничих процесів;
- знання економіки аграрних підприємств, ринкових механізмів, понять собівартості, прибутковості, ефективності виробництва;
- уміння застосовувати маркетингові підходи у сфері агробізнесу.

Опанування дисциплін професійного циклу сприяє набуттю знань про сучасні системи землеробства, технології вирощування та переробки продукції, захисту рослин, основи агротехніки та точного землеробства. Студенти мають навчитися здійснювати проєктування технологічних процесів, проводити аналіз ефективності, оцінювати економічні та екологічні показники виробництва [3].

Вивчення курсу «Сучасне фермерське господарство» формує в майбутніх педагогів знання про організаційно-правові засади створення й функціонування фермерських господарств, бухгалтерський облік, менеджмент, технології рослинництва й тваринництва, а також практичні навички підприємницької діяльності в аграрній сфері.

Отже, ефективна професійна підготовка педагогів професійного навчання для аграрного сектору має бути спрямована на розвиток інтегрованих компетентностей, що поєднують технологічні, економічні, управлінські та педагогічні складники. Це дозволить забезпечити підготовку фахівців, здатних

працювати в умовах інноваційного розвитку аграрного виробництва й сприяти сталому розвитку сільських територій України.

Література:

1. Росновський М. Г. Створення та функціонування фермерських господарств в Україні: педагогічний аспект. *Зб. наук. праць Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка. Серія: Педагогічні науки*. 2015. Вип. 27. С. 225–230.
2. Маринченко Є. О., Ігнатенко Г. В. Інноваційні педагогічні технології в процесі підготовки майбутніх інженерів-викладачів. *Зб. наук. праць Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка. Серія: Педагогічні науки*. 2017. Вип. 2 (34). С. 40–47.
3. Маринченко Є. О. Інноваційні підходи у підготовці викладачів професійної освіти в освітньому просторі європейських країн. *Порівняльна професійна педагогіка*. 2017. Вип. 7 (2). С. 81–86.
4. Маринченко Є. О., Ситніков О. М., Кучер О. А. Оновлення змісту ок підготовки майбутніх педагогів професійного навчання сільськогосподарського профілю з урахуванням інноваційних процесів у сільськогосподарському виробництві. *Перспективи та інновації науки (Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»)*. 2022. № 12(17) 2022. С. 499

Омельченко С. В.,

заступниця директора з навчально-виховної роботи,

викладачка української мови та літератури

Шиянюк К. І.,

здобувачка освіти 2 курсу

Тульчинський фаховий коледж культури

м. Тульчин, Вінницька обл.

РОЛЬ ДОБРОЧЕСНОСТІ У ФОРМУВАННІ ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ ГАЛУЗІ КУЛЬТУРИ

Академічна доброчесність стосується кожного — від школяра до викладача, від студента до науковця. Це не просто правило чи вимога. Це, насамперед, внутрішня культура людини, готовність відповідально ставитися

до знань і до своєї праці. Плагіат, списування, підроблення результатів чи купівля робіт — усе це руйнує довіру до освіти, знецінює знання та чесну працю інших. На жаль, сьогодні такі явища не є поодинокими, бо тривалий час даному питанню не приділялось потрібної уваги [2, ст. 30-36].

Завданням закладу освіти є формування культури академічної доброчесності через створення атмосфери, де підтримують оригінальні ідеї, а самотійна праця є визнається цінністю, що стимулює співпрацю та обмін думками. Серед практичних кроків у досягненні даного завдання є розробка і впровадження кодексу академічної доброчесності, підписання декларацій учасниками освітнього процесу, організація лекторіїв, тренінгів, дискусій та майстер-класів, присвячених питанням академічної доброчесності.

Принципи академічної доброчесності мають бути інтегровані у навчальні програми, а для здобувачів освіти, які дотримуються принципів доброчесності, створена система заохочень [1, ст. 5-7; 5, ст. 4-5].

Особливу роль має дотримання академічної доброчесності у формуванні професіоналізму майбутніх фахівців галузі культури. Вона має свою специфіку проявів у викладанні та навчанні творчих дисциплін, у механізмах впровадження в освітній процес. Своєрідними є також шляхи запобігання та наслідки порушень [4, ст. 87-90].

У сфері культури, зокрема, академічна доброчесність, що базується на етичних принципах, є фундаментом довіри до результатів навчання і творчих досягнень. Запровадження механізмів протидії потребують основні порушення: академічний плагіат, зловживання, обман, фабрикація та несамостійне виконання роботи тощо. Важливим є питання дотримання культури академічної доброчесності у підготовці творчих проєктів, курсових та кваліфікаційних робіт, що інтегрується в навчальні програми та відображається у кодексах і положеннях закладу освіти [4, ст. 85-86, с. 91].

Творчі дисципліни, що вивчаються, зокрема, у коледжах культури і мистецтв, мають свої особливості. Часто виникають труднощі у визначенні

плагіату та оригінальності у творчих роботах чи культурно-мистецьких проєктах, що стосується музики, театру, аудіовізуального мистецтва, де часом поєднуються інновації та наслідування. Студентам, які навчаються на творчих спеціальностях, мають бути відомі принципи чесності, відповідальності та поваги до інтелектуальної власності, що формують їх професійну свідомість (музика, хореографія, образотворче мистецтво тощо). І тут важливою є роль викладача, який має показувати приклад доброчесності, що спонукає студентів дотримуватися належних стандартів у своїй освітній і творчій праці.

Академічна доброчесність є складником професійної етики майбутніх працівників культури і митців, а її порушення може мати серйозні наслідки для професійної кар'єри та їхньої репутації на ринку праці. У творчому середовищі прикладами недоброчесної поведінки є плагіат (копіювання чужих ідей, творів, хореографічних постановок), фальсифікація (підміна мистецьких робіт) або недобросовісне використання джерел натхнення, які не є текстовими [1, ст. 9-12; 3, с. 8].

Робота викладачів закладу освіти має бути спрямована на формування розуміння студентами коледжів культури важливості дотримання законодавства у сфері авторського права й інтелектуальної власності, особливо при використанні музики, сценічних матеріалів та інших творів у своїх творчих проєктах [3, с. 6].

Задля уникнення порушень академічної доброчесності студентам важливо формувати відповідальне ставлення до навчання і дотримуватися правил, що допоможуть не лише уникнути порушень, а й розвинути власні навички і сформувати професійну етику. Серед основних – вміти планувати і розподіляти свій час свій час, уточнювати вимоги, створювати оригінальний контент, захищати свою роботу від копіювання, дотримуватись правил цитування, коректно надавати посилання, уникати самоплагіату тощо.

У коледжі культури і мистецтв здобувачі освіти часто працюють над творчими проєктами, де часто можуть виникати порушення. Уникнути їх під

час виконання творчих завдань можна, вказуючи джерела натхнення, якщо, зокрема, використовується чужа музика, хореографічна постановка, візуальний стиль або інші творчі елементи. Під керівництвом викладача студенти працюють над розвитком свого власного стилю, тому завдання часто спрямовані на те, щоб розвинути творче мислення, а не просто повторювати вже існуючі ідеї. Якщо у роботі дозволено використовувати інструменти штучного інтелекту, завжди уточнювати, як саме і в якому обсязі. Якщо ж потрібна допомога з перевірки творчої роботи, використовувати доступні інструменти, які допомагають виявити рівень її оригінальності [6, ст. 43-44].

У мистецькому закладі освіти студенти вчаться поважати авторські права, що є критично важливим у даній сфері. Якщо фахівець цінує творчу роботу інших, то і у своїй професійній діяльності буде захищати власні інтереси та дотримуватися законів. Дотримання академічної доброчесності – цінний досвід, що формує справжнього професіонала і робить випускника більш конкурентоспроможним. Це не лише формальне дотримання правил, а формування морально-етичного фундаменту відповідальної професійної поведінки майбутнього фахівця, який дбає про свою кар'єру, довіру і репутацію.

У будь-якій сфері, від науки до мистецтва, достовірність та якість роботи є ключовими. Роботодавці цінують не лише технічні навички працівника, а й особисті риси, зокрема, чесність, відповідальність та етичність. Дотримуючись академічної доброчесності під час навчання, здобувачі освіти інвестують в успішну та відповідальну кар'єру, що принесе користь як самому фахівцю, так і суспільству в цілому. Успіх, що є результатом власної чесної праці, має майбутнє.

Література:

1. Академічна доброчесність : навчально-методичний посібник / упоряд. Р. Є. Еннан, С. В. Мазуренко. Одеса, 2022. 48 с. Режим доступу: <https://dspace.onua.edu.ua/bitstreams/57f91ebb-506e-4744-88a6-6df4e39404ef/download>

2. Академічна доброчесність : навчально-методичний посібник для здобувачів вищої освіти галузі знань 081 «Право» [Електронний ресурс] / уклад. О. І. Харитонova, Г. О. Ульянова, А. В. Кирилюк, Л. І. Галупова, Н. П. Бааджи ; Нац. ун-т «Одеська юридична академія». Одеса : Видавництво «Юридика», [б. р.]. 74 с. Режим доступу: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/3bcd51d7-c244-4cc3-ab57-28503f104043/content>
3. Довідник з академічної доброчесності [Електронний ресурс] / уклад. В. Г. Гур'янова, Л. Т. Ониксимова, Н. В. Поберій ; за заг. ред. Т. О. Маринич. Суми : Сумський державний університет, 2018. 24 с. Режим доступу: <https://essuir.sumdu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/1fdaef1c-f24f-4935-85f0-0b0b5439fb33/content>
4. Кришталь, А. О. Академічна доброчесність : курс лекцій : навчальний посібник [Електронний ресурс]. Черкаси : ЧПБ імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ, 2022. 124 с. Режим доступу: <http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/23110/1>
5. Лефтеров, В. О. Академічна доброчесність та професійна етика : навчально-методичні рекомендації до практичних занять та самостійної роботи з навчальної дисципліни «Академічна доброчесність та професійна етика» для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня освітньо-професійної програми спеціальності 053 «Психологія» денної та заочної форми навчання [Електронний ресурс]. Одеса, 2024. 48 с. Режим доступу: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/31815c7f-41dd-475a-8b6f-fbddd966c4b/content>
6. Роль академічної доброчесності у навчанні студентів спеціальності «Музичне мистецтво» [Електронний ресурс]. Мистецтво в культурі сучасності: теорія та практика навчання. 2023. Т. 2. С. 40-46. Режим доступу: <https://intranet.vspu.edu.ua/eduarts/index.php/journal/article/view/25/27>

Самков О. В.,

*здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 015.37 Професійна освіта (Аграрне виробництво, переробка
сільськогосподарської продукції та харчові технології)
Глухівського національного педагогічного університету
імені Олександра Довженка*

Науковий керівник: канд. пед. наук, доц. Самусь Т. В.

ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЇ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У МАЙБУТНІХ МАЙСТРІВ ВИРОБНИЧОГО НАВЧАННЯ

У структуру елементів професійної мотивації освіти майбутніх майстрів виробничого навчання входять внутрішні і зовнішні спонуки. Мотив, сформований під впливом факторів, пов'язаних із навчальною діяльністю, є внутрішнім. Внутрішня мотивація сприймається здобувачами педагогічної освіти як стан щастя і задоволення від освітньої діяльності. До внутрішніх мотивів у студентів відносять: широкі пізнавальні спонуки й спонуки самоосвіти, що виникають у процесі самостійної пізнавальної діяльності, орієнтовані на оволодіння новими знаннями, безперервну пізнавальну активність, ініціативу, прагнення до компетентності та самостійності, тим самим забезпечують здатність до подолання освітніх труднощів [3, 4].

Мотив, що обумовлений умовами зовнішнього середовища і не пов'язаний з освітнім процесом є зовнішнім [1]. Зовнішні мотиви складають мотивацію, засновану на виконанні певних конкретних задач, які потрібно здійснити здобувачам освіти: отримання диплома, стипендії підпорядкування вимогам викладача або батьків, отримання схвалення та заохочення, соціальне визнання однокурсників.

Численні дослідження проблем розвитку професійної мотивації дозволяють зробити висновок про те, що досить високим є рівень

сформованості мотивації студентів у викладача, який використовує на заняттях цікаві творчі та розвивальні вправи, завдання, рольові ігри, дискусійні методи навчання, що не лише стимулює мотивацію до фахового і творчого розвитку, але і спричиняє перехід відповідних здібностей на новий рівень [2].

Здобувачі найбільш чутливі до емоційно забарвлених спонук піддаються мотивації. З огляду на це, виокремлюють позитивну (досягнення успіху, підтримка сприятливих соціальних контактів) і негативну мотивацію, що викликана усвідомленням негативних наслідків своїх дій, зокрема, навчальної неуспішності студентів. Під час професійного навчання мотиви використовуються як засіб впливу на особистість. У процесі освоєння професії та праці відбувається розвиток і зміна мотиваційної сфери людської діяльності. Цей процес реалізується у двох напрямках [1]: 1) загальні спонуки трансформуються у трудові; 2) зміна рівня професіоналізації викликає зміни системи професійних мотивів.

У педагогічних закладах освіти на професійне становлення фахівця істотно впливають соціальні і технічні фактори. Оволодіння на перших курсах різними формами набуття професійних знань, умінь і навичок є основою професійного становлення фахівця, однак найбільш інтенсивно цей процес здійснюється при освоєнні робочих професій. У результаті формується стійка мотивація до навчально-пізнавальної та професійної діяльності, збагачується фахова спрямованість, розвиваються особистісні та професійні якості, відбувається усвідомлене набуття фахових компетенцій та відповідного досвіду у процесі вивчення дисциплін освітньої програми [2].

Особливе значення набуває формування мотивації до професійної діяльності у майбутніх майстрів виробничого навчання. Аналіз нормативно-правової бази документів і запитів роботодавців показує, що соціуму необхідний педагог професійного навчання принципово нового формату: такий, який володіє фаховою і соціальною мобільністю, засвоїв необхідні загальні та фахові компетентності, здатний до саморозвитку.

Література:

1. Браславська О., Проценко О. Методи та прийоми формування мотивації до професійної діяльності у майбутніх педагогів. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*. 2024. Вип. 2. С. 36–45.
2. Кот М. І. Професійна мотивація студентів як спосіб активізації навчання. *Збірник наукових праць Херсонського державного університету. Педагогічні науки*. 2017. Вип. 75(1). С. 130–132.
3. Самусь Т. В., Ющенко В. М. Шляхи формування професійної компетентності майбутніх педагогів професійного навчання в контексті сучасних освітніх викликів. *Вісник науки та освіти (Серія «Педагогіка»): журнал*. 2024. № 11 (29) 2024. С. 1564–1573.
4. Самусь Т. В. Фахова підготовка майбутніх педагогів професійного навчання та напрями її модернізації. *«Наука і техніка сьогодні (Серія «Педагогіка»)»: журнал*. 2024. № 9 (37) 2024. С. 440–452.

Сердюченко А. О.,

аспірант кафедри педагогіки,

Бердянського державного педагогічного університету

Науковий керівник – кпнд. пед. наук, доц. Петровська К. В.

ГЕЙМІФІКАЦІЯ В СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ: ЦИФРОВІ ІНСТРУМЕНТИ ПІДГОТОВКИ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ

У сучасних умовах цифрової трансформації освіти та соціальної сфери актуалізується потреба у пошуку інноваційних методів підготовки соціальних працівників. Традиційні форми освіти вже не відповідають викликам часу та очікуванням нових поколінь здобувачів, які зростають в умовах інформаційного суспільства, інтерактивних технологій та візуальної культури. Одним з ефективних засобів підвищення мотивації до навчання, залучення здобувачів до активної взаємодії з навчальним матеріалом і розвитку професійних компетентностей є гейміфікація.

Гейміфікація як сучасний інноваційний підхід стрімко впроваджується в різноманітні сфери суспільної діяльності, зокрема в освіту, маркетинг та

управління людськими ресурсами. Її концепція полягає у застосуванні ігрових механік у не ігровому середовищі з метою підвищення рівня мотивації, активності та залученості учасників [3, с. 94].

Мета статті – проаналізувати потенціал гейміфікації в підготовці соціальних працівників та визначити практичні шляхи її впровадження через цифрові інструменти

Аналіз практики впровадження гейміфікації в освіту соціальних працівників дає підстави виокремити два основні напрями її використання:

1. у широкому розумінні – передбачає застосування ігрових елементів без залучення інформаційно-комунікаційних технологій;

2. у вузькому значенні – базується на використанні цифрових інструментів, зокрема відеоігор, спеціалізованого програмного забезпечення тощо. Така форма гейміфікації забезпечує можливість отримання бонусів та винагород, відстеження особистого прогресу, оперативного оцінювання результатів, вибору індивідуального шляху до досягнення мети, повторного проходження завдань, створення аватарів, а також інтерактивної візуалізації навчального матеріалу [1, с. 100].

Ігрові елементи, які лежать в основі гейміфікації, здебільшого запозичені зі світу відеоігор. Серед найбільш поширених можна виокремити такі: наявність сюжетної лінії, що визначає логіку та послідовність діяльності; чітко сформульовані правила взаємодії; постановка досяжних, помірно складних та актуальних навчальних цілей; візуалізація пізнавального маршруту; адаптація навчального середовища відповідно до індивідуального рівня здобувача освіти; тощо. Серед додаткових гейміфікованих механік варто згадати: систему рівнів, яка відкриває доступ до нового контенту; накопичення балів як цифрового індикатора успішності; зворотний відлік часу, що стимулює виконання завдань у межах визначених термінів; вибір аватара, що дозволяє персоніфікувати або змінювати роль; організацію соціальної взаємодії через конкуренцію або співпрацю; відображення досягнень та статусу (репутація, визнання, рейтинг)

тощо. Усі ці елементи спрямовані на підвищення мотивації, залученості та ефективності освітнього процесу [1, с. 102].

Гейміфікація активно впроваджується в освітній процес як ефективний інструмент підвищення мотивації здобувачів. Застосування ігрових механік — таких, як бали, рівні, рейтингові таблиці, нагороди — сприяє формуванню зацікавленості до навчання та стимулює розвиток внутрішньої мотивації. Ігрові підходи створюють емоційне залучення до освітнього процесу, формуючи позитивний досвід взаємодії з освітнім контентом і підвищуючи рівень активної участі здобувачів освіти.

Гейміфіковані методики позитивно впливають на засвоєння матеріалу, розвиток ключових умінь та їх практичне застосування. Інтерактивні ігрові форми навчання стимулюють глибше пізнавальне занурення, сприяють розвитку когнітивної активності та забезпечують краще довготривале запам'ятовування інформації. Практичні приклади — такі як Kahoot!, Duolingo, Classcraft — наочно демонструють ефективність гейміфікованих підходів у підвищенні навчальної мотивації та закріпленні знань завдяки миттєвому зворотному зв'язку та персоналізованому підходу. Наприклад, платформа Kahoot! може бути ефективно використана для перевірки знань з нормативно-правових аспектів соціальної роботи шляхом створення інтерактивних тестів за темами дисципліни.

Водночас надмірне або некритичне використання ігрових елементів може мати й зворотний ефект — зниження уваги до змістовної частини навчання, звикання до системи винагород або зменшення внутрішньої мотивації внаслідок її заміщення зовнішніми стимулами. Тому впровадження гейміфікації потребує педагогічно обґрунтованого, збалансованого підходу, що поєднує інноваційні цифрові технології з класичними освітніми методами для досягнення максимальної ефективності освітнього процесу [2, с. 113].

З огляду на специфіку гейміфікованого підходу, доцільним є інтегрування його елементів у процес підготовки соціальних працівників шляхом

проектування навчального середовища, орієнтованого на активне, мотивоване й ціннісно орієнтоване засвоєння професійних компетентностей. У цьому контексті доцільно враховувати такі ключові компоненти:

1. *Структурування цілей навчання.* Загальні цілі мають бути розподілені на конкретні, чітко окреслені, доступні для досягнення в короткостроковій перспективі та помірно складні за рівнем.

2. *Адаптивність освітнього середовища.* Освітній простір має бути персоналізованим відповідно до індивідуального рівня підготовки здобувачів освіти, із забезпеченням візуалізації освітньої траєкторії та орієнтацією на самостійне планування.

3. *Свобода вибору засобів і форм навчання.* Здобувачі освіти повинні мати можливість обирати різноманітні ресурси та види діяльності для досягнення поставлених цілей – від традиційних (робота з конспектами, підручниками, науковими джерелами, нормативно-правовими актами) до практикоорієнтованих (аналіз соціальних кейсів, перегляд і обговорення відеоматеріалів, проходження стажування на базі партнерських організацій, реалізація соціальних проєктів тощо).

4. *Фокус на колективну діяльність.* Зважаючи на суб'єкт-суб'єктний характер соціальної роботи, пріоритетними мають бути форми командної співпраці, що сприяють розвитку таких важливих професійних якостей, як емпатія, гуманність, толерантність, комунікативність.

5. *Прозора система оцінювання* передбачає автоматизованого нарахування балів за різні види активності з можливістю обирати альтернативні форми виконання завдань для покращення результатів, що дозволяє гнучко оцінювати як участь, так і якість виконаної роботи.

6. *Механізм бонусів.* Поступове розблокування додаткових ресурсів або можливостей за досягнення певних етапів в опануванні дисципліни стимулює інтерес і підтримує динаміку навчання.

7. *Часові обмеження.* Обмежений період доступу до певних ресурсів дисципліни формує навички самодисципліни, організації освітньої діяльності та відповідального планування.

8. *Творча персоналізація освітнього маршруту* передбачає можливості доповнення індивідуального навчального плану або маршрутного листа за ініціативою здобувача сприяє розвитку автономності, креативності та відповідальності за власне навчання.

Інтеграція зазначених елементів у структуру освітнього процесу сприятиме не лише ефективному засвоєнню знань, але й формуванню ключових професійних компетентностей, необхідних для діяльності у сфері соціальної роботи [1, с. 107].

Отже, гейміфікація як компонент цифрової трансформації освіти має значний потенціал у професійній підготовці соціальних працівників. Вона сприяє підвищенню мотивації, розвитку ключових компетентностей та формуванню індивідуальних освітніх траєкторій. Проте ефективно впровадження ігрових елементів вимагає педагогічно обґрунтованого підходу, орієнтованого на цінності соціальної роботи.

Література:

1. Васильєва М., Романова І., Шеплякова І. Гейміфікація в підготовці соціальних працівників. *Освітологічний дискурс*. 2020. № 4(31). С. 97-114.
2. Моржецький О., Єсаулов М., Татарчук В. Гейміфікація в інтерактивному навчанні вплив ігрових елементів на мотивація та результативність. *Prospects for the development of modern science and education: problems and ways of development : proceedings of VI International Science Conference*. (Plovdiv, Bulgaria. Feb. 10-12, 2025). Plovdiv, Bulgaria. 2025. С. 112-114.
3. Шевчук О. Gamification у соціальній роботі: використання ігрових технологій для соціальної адаптації. *Соціальна робота та психологія : освіта і наука*. 2024. Вип. 2. С. 94-98.

Хабенко М. Є.,

аспірант Глухівського НПУ ім. О.Довженка

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент

Зінченко В. П.

МІЖДИСЦИПЛІНАРНИЙ ПРОЕКТ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ

Заклади професійної (професійно-технічної) освіти мають непересічне значення у підготовці конкурентоспроможних підприємців. Одним із головних завдань педагога професійного навчання є розвиток у здобувачів освіти внутрішньої мотивації до підприємництва, а також формування системи знань, умінь, навичок і установок, необхідних для успішної адаптації молоді до сучасного підприємницького середовища.

Підприємницька компетентність є важливою складовою професійної компетентності педагогічного працівника, на що звертає увагу Н. Кінах [Ошибка! Источник ссылки не найден.].

Підприємницька компетентність майбутнього педагога закладу професійної (професійно-технічної) освіти являє собою інтегративне особистісне утворення, засноване на знаннях, якостях та здатностях, необхідних для започаткування, організації та успішного провадження підприємницької діяльності і для формування спрямованості на підприємництво та готовності до його здійснення в учнів ЗП(ПТ)О.

Важливим засобом формування підприємницької компетентності майбутніх педагогів професійного навчання виступає комплексний міждисциплінарний проект, який передбачає інтеграцію знань, умінь і навичок з різних дисциплін для вирішення реальної, значущої проблеми.

Міждисциплінарний проєкт вимагає від майбутніх педагогів використання міжгалузевих зв'язків і творчого підходу.

У педагогічному процесі багатьох закладів освіти гідне місце посідає *метод проєктів*. Численними дослідженнями встановлено, що він виступає важливим компонентом системи продуктивної освіти і є дієвим засобом організації освітнього процесу через активні способи дій (планування, прогнозування, аналіз, синтез), спрямованих на реалізацію особистісно-орієнтованого підходу [Ошибка! Источник ссылки не найден.; Ошибка! Источник ссылки не найден.].

О. Тимошенко, О. Складенко та С. Ягодзінський обґрунтували важливість формування підприємницької компетентності здобувачів освіти як невід'ємного складника підготовки конкурентоспроможних фахівців [Ошибка! Источник ссылки не найден.].

Формуванню підприємницької компетентності майбутніх кваліфікованих робітників сфери послуг у процесі професійної підготовки присвячена робота А. Ващенко [Ошибка! Источник ссылки не найден.].

Велике, а іноді вирішальне значення методу проєктів для розвитку професійної компетентності педагога професійного навчання, становлення ключових компетентностей зумовлено перевагами, які надає його застосування, а саме: метод проєктів дозволяє перевірити та закріпити на практиці теоретичні знання; проєкт забезпечує продуктивний зв'язок теорії та практики у процесі навчання; результатом проєкту є продукт, що забезпечує цілісність проєкту і має споживчу цінність; участь у проєктній діяльності сприяє формуванню вмінь та навичок, становленню життєвих принципів та цінностей, які в подальшому позитивно впливатимуть на його професійну діяльність.

Метод проєктів спрямований на розв'язування певної навчальної проблеми і передбачає, з одного боку, використання різноманітних методів, засобів навчання, а з іншого – інтегрування знань, умінь з різних галузей науки, техніки, технології, творчих галузей. Результати виконаних проєктів мають

бути реальними, практично значущими скерованими на конкретний продукт, готовий до впровадження.

Учасники проєкту поєднують теоретичні знання та практичні навички щодо підприємництва, отримані під час вивчення різних дисциплін. Наприклад, для створення моделі учнівського підприємства майбутні педагоги можуть інтегрувати знання з педагогіки, психології, інформатики та спеціальних дисциплін.

У такому проєкті студенти є активними учасниками, а не пасивними слухачами. Вони самостійно досліджують проблему, формулюють гіпотези, шукають шляхи її вирішення, планують свою діяльність і несуть відповідальність за кінцевий результат. Роль викладача зводиться до фасилітатора та консультанта.

Використання проєктної технології у формуванні підприємницької компетентності розглядав Ю. Банік [Ошибка! Источник ссылки не найден.], окрема, ґрунтовано значення особистісно-діяльнісного підходу для формування підприємницької компетентності студентів.

Комплексний міждисциплінарний проєкт сприяє формуванню: здатності аналізувати соціальне середовище, генерувати та обговорювати підприємницькі ідеї, планувати та реалізовувати свій проєкт, презентувати його перед іншими; готовості до взаємодії з членами команди; креативності та критичності.

Етапи реалізації проєкту: вибір актуальної проблеми та створення міждисциплінарних команд на чолі з викладачами; розробка плану проєкту, розподіл ролей, визначення термінів і ресурсів; збір та аналіз інформації, проведення досліджень; захист проєкту перед аудиторією (одногрупниками, викладачами, представниками закладів професійної освіти); оцінка проєкту за визначеними критеріями; аналіз проєкту, виявлення сильних і слабких сторін, визначення напрямів подальшого удосконалення.

У процесі керування студентськими проєктами важлива роль відводиться викладачам-фасилітаторам, які спрямовують діяльність студентів:

допомагають сформулювати назву проєкту з урахуванням рівня розвитку та навченості учнів, для яких він призначений; створюють умови для обговорення різних аспектів проєкту та альтернатив; спрямовують здобувачів до планування і розробки.

Як свідчить наш досвід, реалізація технології навчального підприємницького проєкту забезпечує успішне формування підприємницької компетентності майбутніх педагогів професійного навчання.

Література

1. Андрієвський Б.М. Проєктно-модульна діяльність студентів у системі формування їх професійно-дослідницьких компетентностей. *Інформаційні технології в освіті*. 2013. №7. С.7-10.
2. Баніт Ю. Формування підприємницької компетентності у процесі практико-орієнтованої підготовки студентів: особистісно-діяльнісний аспект. *Молодь і ринок*. 2019. № 8(175). С.129-135. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2019.179476>
3. Ващенко А.П. Формування підприємницької компетентності майбутніх кваліфікованих робітників сфери послуг у процесі професійної підготовки (результати експериментальної роботи всеукраїнського рівня). *Науково-методичне забезпечення професійної освіти і навчання: матер. XVI Всеукраїнської науково-практичної конференції*. Київ: ІПО НАПН України. 2022. С.44-47.
4. Вдовиченко А., Терещук А. Навчання учнів основних етапів проєктно-технологічної діяльності. *Трудова підготовка в закладах освіти*. 2004. №4. С.10-13.
5. Кінах Н.В. Підприємницька компетентність педагога в сучасному освітньому середовищі. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/720683/1/%D0%BF%D1%96%D0%B4%D0%BF%D1%80%D0%B8%D1%94%D0%BC%D0%BD%D0%B8%D1%86%D1%8C%D0%BA%D0%B0%20%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%BF%D0%B5%D1%82%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C.pdf>
6. Тимошенко О. І., Скляренко О. В., Ягодзінський С. В. Формування підприємницької компетентності здобувачів освіти як невід'ємна складова підготовки конкурентоспроможних фахівців. *Економіка і управління*. 2024. № 1. С. 9-17.

Чіка В. Ю.,

*здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 015.37 Професійна освіта (Аграрне виробництво, переробка
сільськогосподарської продукції та харчові технології)
Глухівського національного педагогічного університету
імені Олександра Довженка
Науковий керівник: канд. пед. наук, доц. Самусь Т. В.*

ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ МАЙБУТНІХ МАЙСТРІВ ВИРОБНИЧОГО НАВЧАННЯ

На сучасному етапі реформування системи професійної освіти України питання збереження та зміцнення здоров'я здобувачів освіти набуває особливого значення. Майбутні майстри виробничого навчання повинні бути готові до роботи в умовах підвищеного психоемоційного та фізичного навантаження. Тому, надзвичайно важливо ще на етапі професійної підготовки запроваджувати здоров'язбережувальні принципи, які охоплюють як фізичний, так і психологічний добробут.

Здоров'я – не тільки медичний, але й соціально-педагогічний феномен. Воно інтегрує в собі фізичну, психічну, соціальну та духовну складові особистості. Як зазначає Т. Самусь, здоров'язбережувальна компетентність майбутнього педагога має включати в себе знання, вміння, цінності а також готовність діяти з позиції культури здоров'я [1, 7].

Принцип безпечного освітнього середовища. Освітній процес майбутніх майстрів виробничого навчання повинен здійснюватися за безпечних умов, які відповідають сучасним стандартам охорони праці та безпеки життєдіяльності. У професійному стандарті «Майстер виробничого навчання» [2], зазначено

необхідність формування в майстрів компетентностей із забезпечення безпечного навчального середовища ще під час освітнього процесу.

Принцип психосоціального добробуту. Сучасний майстер виробничого навчання – не тільки фахівець своєї справи, але й людина, здатна підтримувати позитивний емоційний клімат в групі. Згідно дослідження І. Ткачука [3], ефективна психосоціальна підтримка в закладах П(ПТ)О передбачає розвиток стресостійкості та соціальних навичок. В. Коваль [4] зазначає, що в умовах воєнного стану необхідно запроваджувати методики, які орієнтовані на роботу з психологічними травмами, а також, які спрямовані підтримувати та відновити психологічне здоров'я як педагогів так і здобувачів освіти.

Принцип ергономічності навчального середовища. Раціональна організація робочого місця, належне освітлення, вентиляція та ергономічне розташування обладнання мають суттєвий вплив на здоров'я та працездатність майбутніх фахівців. Liu та Zhou [5] підкреслюють, що ергономічні інтервенції в освітньому середовищі призводять до значного зниження м'язового навантаження та підвищення залученості здобувачів освіти.

Принцип доступності. У закладах П(ПТ)О доступність означає створення таких умов, за яких кожен здобувач освіти – незалежно від місця проживання чи соціально-економічних обставин – може повноцінно брати участь в навчальному процесі. Це стосується не лише безпечного доступу до освітнього середовища, але й забезпечення зручного доступу до цифрових ресурсів та онлайн-курсів. Як показує дослідження К. Krejtz [5], у багатьох європейських освітніх закладах рівень доступності залишається недостатнім, що створює додаткові бар'єри для тих, хто опановує робітничі професії. Аналіз Р. Lomellini [6] підтверджує, що впровадження онлайн-форм навчання здатне значно розширити можливості здобувачів, в тому числі майбутніх майстрів виробничого навчання, особливо коли вони з об'єктивних причин не можуть бути присутніми в навчальному закладі.

Отже, здоров'язбережувальна організація навчання майбутніх майстрів виробничого навчання має ґрунтуватися на комплексному підході, що поєднує безпечне й ергономічне освітнє середовище, психологічну підтримку та реальну доступність освітнього процесу – просторову, технологічну та інформаційну. Це підсилить якість підготовки, допоможе в збереженні як фізичного так й психологічного здоров'я здобувачів освіти та їхню здатність до безпечної та результативної професійної діяльності.

Література:

1. Самусь Т. В. Структура здоров'язбережувальної компетентності майбутніх викладачів професійного навчання у професійній підготовці. *Педагогічні науки*. Херсон, 2017. Вип. 78(2). С. 181-185.
2. Професійний стандарт «Майстер виробничого навчання» : наказ Міністерства економіки України від 10.11.2021 р. № 2746. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v2746915-21> (дата звернення: 08.08.2025).
3. Tkachuk I., Lko Y. Psychosocial Support of Educational Process Participants at Institutions of Vocational Education. ResearchGate. 2019. URL: <https://www.researchgate.net/publication/335221063> (дата звернення: 08.08.2025).
4. Koval V., Burliakova I., Shevyakov O., Kondes T. Features of Psychological Education in Ukraine During the War and Post-War Recovery // *Pedagogy and Education Management Review*. 2024. URL: <https://www.researchgate.net/publication/388042738> (дата звернення: 08.08.2025).
5. Krejtz K., Biele C., Szoltysek M., Krejtz I., Żurawski Ł., Duchowski A.T. Higher education accessibility information in practice: A report on the accessibility of European Universities. 2025. URL: <https://link.springer.com/article/10.1007/s10209-025-01224-4> (дата звернення: 09.08.2025).
6. Lomellini P., Sansoni G., Bozzetti M., Vannini M., Lorusso M.L. Accessible and inclusive online learning in higher education: A review of the literature. 2025. URL: <https://link.springer.com/article/10.1007/s12528-024-09424-2> (дата звернення: 09.08.2025).
7. Самусь Т. В. Теоретико-методичні засади формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх викладачів професійного навчання у процесі професійної підготовки. *Сучасні здоров'язбережувальні технології*: монографія / за заг. ред. проф. Ю. Д. Бойчука. Харків, 2018. С. 283-288.

*Шкребець В. П.,**майстер виробничого навчання**Лозівської філії**Харківського автомобільно-дорожнього**фахового коледжу*

ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ВИРОБНИЧОГО НАВЧАННЯ В КОЛЕДЖІ: МОЖЛИВОСТІ ТА ВИКЛИКИ ДЛЯ МАЙСТРА

Сучасний ринок праці потребує спеціалістів, які вільно володіють цифровими інструментами та здатні швидко адаптуватися до технологічних інновацій. Виробниче навчання у коледжах має трансформуватися, щоб відповідати цим викликам. Це стосується не лише оновлення обладнання, але й принципово нових методик навчання, які поєднують традиційні практичні навички з сучасними цифровими компетенціями.

Особливо актуальним це є для спеціальності 133 «Галузеве машинобудування», де майбутні фахівці працюватимуть з складним технічним обладнанням. Підйомно-транспортні, будівельні та дорожні машини сьогодні оснащені датчиками, системами автоматичного управління та діагностики. Без розуміння цифрових процесів неможливо забезпечити якісну експлуатацію та ремонт такого обладнання.

Цифрова трансформація виробничого навчання — це не просто технологічне оновлення, це фундаментальна зміна підходу до підготовки майстрів. Вона вимагає перегляду навчальних програм, методик викладання та ролі самого майстра у навчальному процесі. Майстер виробничого навчання стає не лише наставником, але й провідником у світ цифрових технологій, який має допомогти студентам освоїти інструменти майбутнього [1, с. 38].

Цифрова трансформація відкриває перед майстром виробничого навчання принципово нові можливості. По-перше, це можливість індивідуалізувати

навчальний процес. Цифрові системи відстежують прогрес кожного студента, виявляють слабкі місця та автоматично пропонують додаткові вправи для їх усунення. Майстер отримує детальну аналітику про успішність групи та може своєчасно коригувати навчальну програму. По-друге, майстер може значно розширити можливості практичного навчання. Якщо раніше студенти могли працювати лише з тим обладнанням, що є в майстерні, то тепер через віртуальні симуляції вони можуть познайомитися з найсучаснішими машинами та технологіями. Це особливо важливо для спеціальності, пов'язаної з підйомно-транспортним обладнанням, яке може бути дуже дорогим та займати багато місця. Цифрові технології не замінюють майстра, а надають йому потужні інструменти для більш ефективного навчання. По-третє, майстер сам розвивається професійно, освоюючи нові технології. Це підвищує його цінність як фахівця та відкриває нові кар'єрні можливості. Майстри, які володіють цифровими компетенціями, можуть брати участь у розробці навчальних програм, створенні освітнього контенту та консалтингу для промислових підприємств[2, с. 50].

Аналіз міжнародного досвіду показує, що найуспішніші проекти цифровізації виробничого навчання мають спільні характеристики. По-перше, це тісна співпраця з промисловими партнерами, які надають доступ до сучасного обладнання та експертизи. По-друге, поетапне впровадження технологій, починаючи з пілотних проектів. По-третє, інвестиції у навчання викладачів та майстрів виробничого навчання.

Особливо цінним є досвід навчальних фабрик — спеціалізованих навчальних середовищ, які імітують реальне виробництво з усіма його цифровими процесами. Студенти працюють у наближених до реальності умовах, освоюючи не лише технічні навички, але й організаційні аспекти роботи на сучасному підприємстві. Такі фабрики стають мостом між навчанням та професійною діяльністю.

Для успішної цифрової трансформації майстру необхідно стати агентом змін у навчальному закладі. Це означає не лише використання нових інструментів, але й зміну менталітету та підходу до навчання. Майстер має бути готовим експериментувати, помилятися та вчитися разом зі студентами. У світі, що швидко змінюється, здатність до постійного навчання стає ключовою компетенцією.

Важливо також розвивати партнерські стосунки з підприємствами галузі. Виробничі практики на сучасних підприємствах дають студентам можливість побачити, як цифрові технології застосовуються на практиці. Майстер може організовувати екскурсії, запрошувати представників індустрії для майстер-класів та спільно з роботодавцями розробляти навчальні кейси, що відображають реальні виробничі виклики.

Цифрова трансформація виробничого навчання за спеціальністю 133 «Галузеве машинобудування» — це не данина моді, а необхідна відповідь на виклики сучасного світу. Індустрія стрімко змінюється, і освіта має йти в ногу з цими змінами, щоб випускники були конкурентоспроможними на ринку праці та готовими до роботи з сучасним обладнанням.

Цифрові технології відкривають нові горизонти для підготовки майстрів і студентів. Вони дозволяють створити безпечне навчальне середовище для відпрацювання складних та небезпечних операцій, забезпечують доступ до віртуальних моделей дорогого обладнання, яке недоступне для придбання навчальним закладом, та формують ті компетенції, які будуть затребувані у майбутньому[3, с. 76].

Майстри виробничого навчання відіграють ключову роль у адаптації освітнього процесу до вимог сучасного машинобудування. Саме від їхньої готовності до змін залежить успіх цифрової трансформації.

Впровадження інноваційних методів навчання підвищує конкурентоспроможність випускників. Роботодавці все частіше шукають фахівців, які не лише володіють традиційними практичними навичками, але й

можуть працювати з цифровими системами діагностики, програмувати контролери, аналізувати дані датчиків та використовувати сучасні інструменти для планування обслуговування обладнання.

Шлях до повної цифрової трансформації може бути тривалим і складним, але він є необхідним. Навчальні заклади, які зараз інвестують у цифровізацію, створюють потужний фундамент для майбутнього. Вони не лише готують кваліфікованих фахівців, але й формують культуру інновацій та постійного розвитку.

Успішна цифрова трансформація вимагає комплексного підходу: технологій, методик, підготовлених викладачів та підтримуючого середовища. Це спільна відповідальність держави, навчальних закладів, промисловості та самих майстрів виробничого навчання. Тільки об'єднавши зусилля, ми зможемо підготувати нове покоління фахівців, готових до викликів цифрової епохи та здатних забезпечити конкурентоспроможність вітчизняного машинобудування на світовому рівні.

Література:

1. Збаравська, Л. Ю. (2024). Професійна спрямованість теоретичної підготовки для здобувачів вищої освіти інженерних спеціальностей. *Професійно-прикладні дидактики*, (2), 37–42. <https://doi.org/10.37406/2521-6449/2024-2-6>
2. Марчук, Н. А. (2024). Цифрові інструменти в професійній освіті України: історія виникнення, особливості впровадження та перспективи. *Професійно-прикладні дидактики*, (2), 48–53. <https://doi.org/10.37406/2521-6449/2024-2-8>
3. Царьова, Є. С. (2019). Роль майстра виробничого навчання у формуванні професійної мобільності майбутнього фахівця. *Освітні обрії*. Т. 48. № 1. С. 74-77.

Oleksii Petrykei,

Postgraduate student of the Department of

Technological and Professional Education,

Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University

Scientific supervisor – *DSc in Pedagogy, Professor, Corresponding Member of*

NAES of Ukraine Vira Kurok

INTERNATIONAL ACADEMIC MOBILITY IN THE SYSTEM OF TRAINING FUTURE ECONOMISTS

In the context of globalization and internationalization, when new markets are being formed and economic systems are transitioning to market-based principles of management, the modernization of economic relations becomes particularly important. This, in turn, creates the need for a new generation of specialists who possess deep knowledge of modern economic processes, demonstrate analytical thinking, initiative, creativity, and the ability for innovative activity.

Under the conditions of European integration, knowledge and education are acquiring a transnational character, which strengthens the importance of international cooperation in the fields of education and science. This contributes to the formation of a unified European educational area, where approaches to the organization of the educational process are converging, and educational qualifications are mutually recognized among countries. The European Higher Education Area (EHEA) together with the European Research Area (ERA) form the foundation of the modern European knowledge society. Such integration promotes the mobility of students and teachers since academic mobility is a key factor in the development of a unified education system [1].

Within international cooperation, education becomes more open, transparent, and competitive.

Academic mobility contributes to transforming universities into global knowledge centers: the exchange of students and faculty enables the implementation of best international practices in curricula and expands social and scientific cooperation. Ukrainian higher education institutions actively strive to enhance their educational status at the European level and thus view academic mobility as a strategically important component of integration [4].

Future economists need not only fundamental economic knowledge but also intercultural communication skills and readiness for global economic activity. International exchanges and double degree programs abroad provide students with direct experience of working in other economic systems, allow adaptation of educational programs to European standards, and strengthen the innovative component of economic education.

There are two main types of academic mobility are distinguished. The first type is organized (transnational) mobility, which involves the implementation of a wide range of educational programs through the establishment of partnerships between higher education institutions from different countries and regions of the world. The second type is individual mobility, which is initiated by the students themselves according to their personal educational goals.

Ukrainian higher education institutions must ensure high-quality training for their students and create conditions for realizing their creative potential in the educational environment of developed countries [3].

However, the national system of mobility faces numerous challenges. Researcher I. Myhovych notes several issues that slow down the development of academic mobility, such as insufficient funding, academic inertia, low proficiency in foreign languages, and the absence of a national mobility system [2]. Similar conclusions are drawn by other authors, who note the lack of reliable regulatory and advisory support, limited financial resources and infrastructure, as well as the full-scale Russian invasion of Ukraine in 2022, which has significantly complicated regular exchanges of students and researchers.

The wartime situation has created new challenges for the Ukrainian system of higher education, highlighting problems that other national education systems also face. Under these conditions, academic mobility gains even greater importance, as it not only helps to overcome organizational difficulties but also promotes the involvement of students and teachers in international scientific cooperation. The war of the Russian Federation against Ukraine has strengthened the academic ties of our country with European and Western nations, fostering shared educational values and deeper integration of Ukrainian scholars into European research projects.

After the beginning of the full-scale Russian invasion of Ukraine on February 24, 2022, democratic countries of the world, primarily the EU member states, the USA, and Canada, actively expanded opportunities for Ukrainian students and researchers. Such initiatives include special educational programs, internship opportunities, additional quotas for research projects, and the possibility of teaching as visiting professors at foreign universities [5].

Despite the difficult conditions of wartime, some barriers to academic mobility have been overcome thanks to distance learning. The new opportunities that have opened up for Ukrainian higher education form a favorable foundation and strategic prospects for its further integration into the European and global educational space [5].

Thus, international academic mobility serves as an effective tool for the internationalization of education, contributing to improved training quality and the development of professional and intercultural competencies. Today, academic mobility is not only a means of overcoming crisis phenomena but also a strategic direction for the modernization of higher education in Ukraine and for strengthening its position in the global educational space.

Despite the challenges of wartime, Ukrainian higher education has maintained its developmental momentum thanks to international support, joint programs, and distance learning technologies.

References:

1. Грищук Ю. В. Міжнародна академічна мобільність в Україні: проблеми та перспективи. *Освітологічний дискурс*. 2014. № 2 (6). С. 33–44. URL: <https://od.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/117/108>.
2. Мигович І. В. Міжнародна академічна мобільність як елемент системи вищої освіти кінця XX – початку XXI століття. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2021. № 6 (344). Ч. I. С. 48–63.
3. Федорова І. І. Академічна мобільність українських студентів сучасного освітнього простору. URL: http://osvita.ua/abroad/higher_school/39508/.
4. Academic Mobility as a Key Factor for the Future Development of Education. Dosenko A.K. et al. *V International Scientific Congress 'Society of Ambient Intelligence'* (SAI 2022), Kyiv, 2022. P. 489–497.
5. Boichenko M. Academic Mobility in the Conditions of Forced Migration in Wartime (experience of Ukraine). *Geopolitical, Social Security and Freedom Journal*. 2024. Vol. 6. Iss. 1–2. P. 48–58.

СЕКЦІЯ: МЕНЕДЖМЕНТ**Бузіян І. І.,**

*магістрант кафедри управління підприємницькою
та туристичною діяльністю
Ізмаїльського державного гуманітарного університету
Науковий керівник – канд. екон. наук, доц. Метіль Т. К.*

**ЕФЕКТИВНІ КОМУНІКАТИВНІ ПРОЦЕСИ ЯК ЧИННИК
ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ ПІДПРИЄМСТВ У
ГЛОБАЛІЗОВАНІЙ ЕКОНОМІЦІ**

Сучасна економіка розвивається в умовах постійних трансформацій, зумовлених глобалізаційними процесами, цифровізацією та зростаючою конкуренцією. В таких реаліях підприємства вимушені не лише оптимізувати виробничі процеси, але й приділяти особливу увагу ефективності управління. Одним із ключових елементів управлінського впливу виступають комунікативні процеси, які забезпечують координацію дій, обмін інформацією та формування внутрішнього й зовнішнього іміджу організації.

Значення комунікації для розвитку підприємства важко переоцінити. Вона виконує функції координації, контролю, мотивації та інтеграції, створює основу для прийняття управлінських рішень і забезпечує ефективність їх реалізації. У цьому контексті ефективна комунікація стає не лише технічним інструментом обміну інформацією, а й стратегічним ресурсом підприємства, що безпосередньо впливає на його конкурентоспроможність.

Комунікація – це фактор конкурентних переваг. Управлінська практика підтверджує, що компанії з налагодженою системою комунікації відрізняються більш високим рівнем продуктивності, здатністю швидко адаптуватися до змін зовнішнього середовища та впроваджувати інновації [1, с. 45].

Це пояснюється тим, що ефективні комунікативні процеси:

1. Забезпечують своєчасне надходження інформації, необхідної для прийняття управлінських рішень.
2. Зменшують імовірність виникнення конфліктів і непорозумінь між працівниками.
3. Формують атмосферу довіри та співпраці, що підвищує мотивацію персоналу.
4. Сприяють зміцненню корпоративної культури, яка є додатковим нематеріальним активом підприємства.

В умовах глобалізованої економіки, де ринки характеризуються високою динамічністю та насиченістю, наявність ефективної системи комунікації дозволяє підприємствам швидше реагувати на зміни, будувати міцні відносини з партнерами та клієнтами, а також створювати інноваційні продукти й послуги. Таким чином, комунікація виступає джерелом стійких конкурентних переваг, які важко відтворити конкурентам.

Важливо підкреслити, що ефективні комунікативні процеси впливають на діяльність підприємства комплексно, формуючи систему взаємопов'язаних конкурентних переваг. З одного боку, налагоджена комунікація забезпечує внутрішню узгодженість та продуктивність персоналу, з іншого – сприяє формуванню зовнішнього іміджу та підвищенню довіри з боку партнерів і клієнтів. Схематично взаємозв'язок між ефективними комунікаціями та конкурентоспроможністю підприємства можна представити наступним чином (рис.1).

Ефективність комунікативних процесів визначається двома ключовими аспектами: внутрішньою та зовнішньою комунікацією [2, с. 110].

Внутрішня комунікація охоплює вертикальні та горизонтальні інформаційні потоки, що забезпечують узгодженість дій між різними рівнями управління. Особливого значення набуває наявність зворотного зв'язку від

працівників, який дає змогу враховувати їхні ідеї та пропозиції у процесі прийняття рішень.

Зовнішня комунікація визначає взаємодію підприємства з клієнтами, постачальниками, партнерами, органами влади та суспільством. Вона формує імідж компанії, сприяє залученню інвестицій та розширенню ринків збуту.

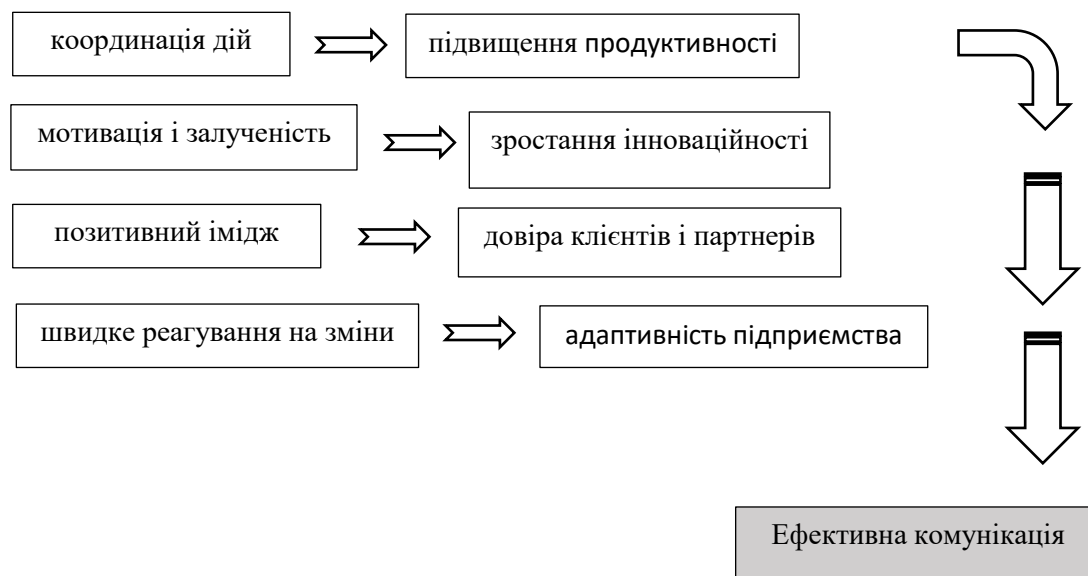

Рис. 1. Комунікації у системі конкурентних переваг підприємства

Недостатній розвиток будь-якого з цих напрямів призводить до втрати довіри, зниження ефективності управління та, як наслідок, до зменшення конкурентоспроможності.

Розглянемо виклики та бар'єри ефективної комунікації. У практичній діяльності підприємства часто стикаються з бар'єрами комунікації, що розглянуто у таблиці 1. Подолання цих бар'єрів потребує комплексного підходу: від упровадження сучасних ІТ-рішень до розвитку навичок емоційного інтелекту та корпоративної культури [3, с. 57].

Таблиця 1

Бар'єри ефективної комунікації

Бар'єри комунікації	Приклади проявів	Шляхи подолання
Інформаційні	Надлишок/дефіцит інформації	Впровадження сучасних ІТ-систем, фільтрація даних
Психологічні	Недовіра, стрес, конфлікти	Розвиток корпоративної культури, тренінги з soft skills
Мовні та культурні	Професійний жаргон, міжкультурні відмінності	Стандартизація термінології, навчання персоналу
Технічні	Поганий зв'язок, відсутність платформ	Використання корпоративних месенджерів, CRM, ERP

Джерела: складено автором на основі джерел [2, 3]

Виділяють сучасні інструменти підвищення ефективності комунікацій. Значного поширення сьогодні набуває застосування цифрових технологій у комунікаційних процесах:

- корпоративні месенджери та платформи для спільної роботи (Slack, Microsoft Teams, Trello);
- CRM-системи для управління взаємовідносинами з клієнтами;
- системи відеоконференцій, що дають змогу забезпечити безперервність комунікації навіть у віддаленому форматі роботи.

Використання таких інструментів дозволяє не лише прискорити обмін інформацією, але й зробити процес управління прозорішим і зрозумілішим для всіх учасників.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що ефективні комунікативні процеси є базисом успішного функціонування сучасних підприємств і ключовим чинником формування їх конкурентних переваг. Вони дозволяють організаціям швидко адаптуватися до змін ринкового середовища, зміцнювати відносини з партнерами та клієнтами, а також формувати позитивний імідж у суспільстві.

Таким чином, розвиток комунікаційної системи підприємства слід розглядати як стратегічний напрям управління, що прямо впливає на ефективність бізнесу та його довгострокову стійкість у глобалізованій економіці.

Література:

1. Кузьмін О. Є., Мельник О. Г. Основи менеджменту. Львів: «Новий Світ – 2000», 2020. 320с.
2. Mintzberg H. Managing. San Francisco: Berrett-Koehler Publishers, 2011. 384 с. URL: <https://www.bkconnection.com/books/title/managing>](<https://www.bkconnection.com/books/title/managing>)
3. Шершньова З. Є. Стратегічне управління. Київ: КНЕУ, 2019. 288с.

Гида Ю. В.,

здобувачка освіти

Білоцерківського фахового коледжу сервісу та дизайну,

Науковий керівник – магістр економіки, викладач Цибок В.О.

ПРОБЛЕМИ ФІНАНСОВОГО ОЗДОРОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ВІЙНИ

Повномасштабна війна в Україні спричинила глибокі структурні зміни в національній економіці, що суттєво позначилися на діяльності підприємств усіх галузей. Руйнування виробничих потужностей, порушення логістичних ланцюгів, скорочення ринків збуту, зниження платоспроможності населення – усе це стало серйозним викликом для бізнесу.

В умовах невизначеності та ризику особливого значення набувають процеси фінансового оздоровлення (реструктуризації, санації, антикризового управління), які покликані забезпечити стабільність підприємств, збереження робочих місць і відновлення економічної активності.

Метою даного дослідження є виявлення основних проблем фінансового оздоровлення українських підприємств в умовах війни та пошук ефективних шляхів їх подолання.

Фінансове оздоровлення підприємства – це система управлінських, організаційних, фінансових та економічних заходів, спрямованих на відновлення його платоспроможності, ліквідності та рентабельності [1].

Згідно з класичними підходами, виділяють такі етапи фінансового оздоровлення:

- 1) діагностика кризового стану (аналіз фінансових показників, виявлення причин збитковості);
- 2) розробка програми санації (реструктуризація активів і зобов'язань, пошук джерел фінансування);
- 3) реалізація антикризових заходів (оптимізація витрат, підвищення ефективності управління);
- 4) контроль результатів (моніторинг динаміки фінансової стабільності) [2].

У мирний час ці процеси є складними, але прогнозованими. В умовах війни ж вони ускладнюються нестабільністю середовища, відсутністю доступу до кредитних ресурсів, руйнуванням інфраструктури та міграцією кадрів.

Основні проблеми фінансового оздоровлення підприємств в умовах війни:

- 1) Зниження виробничого потенціалу. Багато підприємств зазнали фізичних руйнувань, втратили обладнання, сировину чи виробничі площі. Це призвело до різкого скорочення обсягів виробництва та доходів.
- 2) Дефіцит фінансових ресурсів. Через підвищені ризики банківський сектор обмежив кредитування бізнесу. Навіть державні програми підтримки (зокрема, «5-7-9 %») не охоплюють усіх потреб підприємств, особливо середніх і великих.

3) Проблеми ліквідності та платоспроможності. Невчасні розрахунки контрагентів, заморожені активи на окупованих територіях, інфляційний тиск та девальвація гривні зменшують оборотний капітал і призводять до дефіциту грошових потоків.

4) Втрати ринків збуту. Закриття традиційних ринків, скорочення експорту та логістичні труднощі змушують підприємства шукати нові канали реалізації продукції. Це потребує додаткових витрат і часу.

5) Підвищення вартості енергоресурсів і логістики. Перебої з електропостачанням, зростання витрат на паливо, транспортування та імпорту сировину знижують конкурентоспроможність українських товарів.

6) Кадрові проблеми. Мобілізація, міграція фахівців, психологічне виснаження працівників негативно впливають на продуктивність праці та ефективність управління [4].

Війна змінила структуру української економіки, посиливши залежність від державної підтримки, міжнародної допомоги та гуманітарних програм. Підприємства дедалі частіше змушені здійснювати антикризове бюджетування, скорочувати витрати, переходити на гнучкі форми зайнятості, цифровізувати управління.

Для стабілізації діяльності українських підприємств доцільно:

1) Розвивати державні механізми підтримки бізнесу, зокрема фонди гарантування кредитів, компенсації відсоткових ставок, пільгове оподаткування.

2) Впроваджувати системи антикризового менеджменту на підприємствах: регулярний фінансовий моніторинг, прогнозування ризиків, сценарне планування.

3) Реструктуризувати борги та зобов'язання, проводити переговори з кредиторами для відтермінування платежів.

4) Залучати інвестиції та міжнародні гранти, спрямовані на відновлення виробничого потенціалу.

5) Оптимізувати витрати, підвищувати енергоефективність, переходити на локальні джерела постачання.

6) Розвивати людський капітал, впроваджувати програми підтримки працівників і мотивації під час кризи [3].

Отже, проблеми фінансового оздоровлення українських підприємств в умовах війни мають комплексний характер і потребують системного підходу. Ефективне відновлення можливе лише за умови поєднання державної підтримки, внутрішнього антикризового управління та партнерства з міжнародними організаціями. То ж ключовими завданнями для бізнесу залишаються забезпечення платоспроможності, диверсифікація діяльності, адаптація до нових ринкових умов і впровадження інновацій.

Література:

1. Шегда А. В. Антикризове управління підприємством. Київ : КНЕУ. 2022. 352 с.
2. Дибя М. І. Фінансові стратегії підприємств у кризових умовах: теорія і практика. Київ : КНЕУ. 2021. 278 с.
3. Ковальчук С. В. Механізми фінансового оздоровлення підприємств в умовах економічної нестабільності. *Економіка та держава*. 2023. № 4. С. 47-52.
4. НБУ. Фінансова стабільність в Україні : виклики воєнного часу. Київ, 2023. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://bank.gov.ua> (дата звернення 04.10.2025).

Головчук Ю. О.,

*д-р екон. наук, завідувач кафедри менеджменту та маркетингу
Вінницького національного медичного університету ім. М. І. Пирогова*

ІНКЛЮЗИВНИЙ МЕДИЧНИЙ ТУРИЗМ ТА САНАТОРНО-КУРОРТНА ІНФРАСТРУКТУРА В УКРАЇНІ

Медичний туризм в Україні в останні роки набуває все більшої актуальності як важливий елемент соціально-економічного розвитку країни.

Особливої значущості він набуває в умовах воєнного стану, коли потреби населення, зокрема ветеранів війни, внутрішньо переміщених осіб та людей з інвалідністю, в лікуванні, реабілітації та відновленні здоров'я стають критично важливими. Сучасний медичний туризм поєднує лікувальні, реабілітаційні та рекреаційні послуги, що забезпечують не лише фізичне, а й психологічне відновлення пацієнтів.

Санаторно-курортна інфраструктура України є основою розвитку медичного туризму. Вона дозволяє надавати комплексні послуги, використовуючи природні лікувальні ресурси, сучасні терапевтичні методики та оздоровчі програми. Крім того, санаторно-курортні заклади відіграють важливу роль у створенні умов для відпочинку та реабілітації різних категорій населення, що особливо актуально для осіб, які пережили травматичні події війни або мають обмежені фізичні можливості. [1; 2]

Сучасний розвиток медичного туризму в Україні неможливий без врахування принципів інклюзії. Інклюзивний підхід у туристичній сфері передбачає забезпечення доступності послуг для всіх категорій населення незалежно від фізичних чи соціальних обмежень. Це стосується як архітектурної доступності санаторіїв і закладів охорони здоров'я, так і наявності спеціалізованого обладнання, кваліфікованого персоналу та адаптованих програм лікування і реабілітації. [3; 4]

Інклюзивний медичний туризм не лише сприяє відновленню здоров'я громадян, але й підтримує соціальну інтеграцію вразливих груп, підвищує рівень соціальної згуртованості та зміцнює відчуття безпеки серед населення. Розвиток цього напрямку в Україні потребує стратегічного планування, державної підтримки та впровадження інноваційних рішень у сфері менеджменту туризму та охорони здоров'я. [5, с. 161-170; 6]

Для кращого розуміння специфіки медичного та оздоровчого туризму доцільно виділити основні відмінності між цими двома напрямками. Лікувально-оздоровчий туризм передбачає поїздки з метою безпосереднього

лікування, терапії та реабілітації конкретних захворювань, тоді як оздоровчий туризм орієнтований на підтримку загального фізичного та психічного здоров'я здорових людей. Крім того, ці напрями відрізняються тривалістю перебування на курортах та віковими категоріями відвідувачів. Нижче наведено порівняльну таблицю, яка наочно відображає ключові характеристики лікувально-оздоровчого та оздоровчого туризму (табл.1).

Таблиця 1

Порівняння характеристик лікувально-оздоровчого та оздоровчого туризму

Лікувально-оздоровчий туризм	Оздоровчий туризм
Подорож із лікувальною метою	Подорож із метою попередження захворювань
Передбачає лікування, терапію та реабілітацію конкретних захворювань	Передбачає підтримку загального здоров'я та соціального благополуччя фізично та ментально здорових людей
Тривалість перебування на курортах не менше 21 дня (у більшості санаторіїв – 24 дні)	Тривалість перебування на курортах може варіюватися від 2-3 днів (тури вихідного дня) і більше
Вікова група рекреантів: люди старшої вікової групи, які можуть отримувати послуги у будь-який зручний час	Вікова група рекреантів: люди середньої вікової групи, які зазвичай обмежений в часі

Джерело: сформована автором на основі [4; 6; 7, с. 231-238]

Таблиця 1 демонструє ключові відмінності між лікувально-оздоровчим та оздоровчим туризмом. По-перше, основна різниця полягає в меті поїздки: лікувально-оздоровчий туризм спрямований на лікування та реабілітацію конкретних захворювань, тоді як оздоровчий туризм має профілактичний характер і орієнтований на підтримку загального фізичного та психічного здоров'я.

По-друге, відрізняється тривалість перебування на курортах. Лікувально-оздоровчі програми зазвичай тривають не менше 21 дня, що забезпечує комплексне лікування та реабілітацію, тоді як оздоровчі тури можуть бути короткими – від 2-3 днів, включаючи тури вихідного дня, і орієнтовані на швидке відновлення та релаксацію.

По-третє, різниться цільова вікова аудиторія. Лікувально-оздоровчі послуги здебільшого орієнтовані на старшу вікову групу, яка має потребу в тривалому лікуванні або відновленні після захворювань, тоді як оздоровчі тури переважно обирають люди середньої вікової групи, які зазвичай мають обмежений час для відпочинку.

Отже, інклюзивний медичний туризм і санаторно-курортна інфраструктура є важливими складовими сучасної системи охорони здоров'я в Україні. Їх розвиток забезпечує фізичне та психологічне відновлення населення, створює умови для соціальної інклюзії та сприяє сталому розвитку туристичної сфери в умовах сучасних соціально-економічних викликів. Спрямовання уваги на інклюзивність і доступність послуг дозволяє не лише покращити якість життя громадян, а й зміцнити конкурентоспроможність українського медичного туризму на міжнародному ринку.

Література:

1. Статистичне дослідження ринку медичного туризму України. URL: <https://uamt.com.ua/UA/deyatelnost-uk/statystychne-doslidzhennia-ryнку-medychnoho-turyzmu-ukrainy.html>
2. Головчук Ю.О., Паламаренко Я.В., Рисинець Т.П. Кадровий потенціал і психологічна ефективність у системі проєктного управління. *Бізнес Інформ*. 2025. № 7. С. 266-277. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2025-7-266-277>
3. Головчук Ю.О., Поліщук С.С., Палагнюк Г.О. Імплементация програми медичних гарантій у стратегічне планування закладів охорони здоров'я. *Інвестиції: практика та досвід*. 2025. № 14. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2025.14.30>
4. Дідух Я. Розвиток інклюзивного туризму в умовах післявоєнної трансформації України. *Економіка та суспільство*. 2025. № 73. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-73-39>
5. Іващук О.В., Стаханський О.О. Міжнародний медичний туризм: тенденції розвитку та роль стоматологічних послуг. *Інноваційна економіка*. 2024. № 3. С. 161-170. DOI: [10.37332/2309-1533.2024.3.20](https://doi.org/10.37332/2309-1533.2024.3.20)
6. Holod A.P., Hrafskaya O.I., Holovchuk Y.O., Dudaish O.I., Kryzhanivskiy T.Y. Modernization of regional tourism systems on the basis of sustainable development. *Mizhnarodnyy naukovyy zhurnal «Internaiка»*. 2023. vol. 2. DOI: <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2023-2-8600>
7. Holovchuk Y., Dybchuk L., Tsilnyk O. The Concept of Regional Tourism Systems in the Context of Sustainable Development. *Baltic Journal of Economic*

Studies. 2025. Vol. 11. №1. p. 231-238. DOI: <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2025-11-1-231-238>

Дакал Н.О.,

здобувачка освіти Білоцерківського фахового

коледжу сервісу та дизайну,

Науковий керівник – магістр економіки, викладач Цибок В.О.

ЕКОНОМІЧНИЙ АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ СИСТЕМИ РАНЬОГО ПОПЕРЕДЖЕННЯ І РЕАГУВАННЯ НА ПІДПРИЄМСТВІ (НА ПРИКЛАДІ ПАТ «БІЛОЦЕРКІВСЬКИЙ КОНСЕРВНИЙ ЗАВОД»)

Сучасні економічні умови характеризуються високою динамічністю зовнішнього середовища, зростанням ризиків, посиленням конкуренції та непередбачуваними змінами на ринку. За таких умов ефективність управління підприємством залежить від здатності керівництва своєчасно виявляти потенційні загрози та приймати превентивні рішення.

Система раннього попередження та реагування (СРПР) виступає важливим інструментом стратегічного управління, що забезпечує моніторинг внутрішніх і зовнішніх факторів, виявлення відхилень від запланованих показників, а також розроблення заходів щодо мінімізації можливих втрат [1].

Метою даного дослідження є проведення економічного аналізу ефективності системи раннього попередження та реагування на прикладі ПАТ «Білоцерківський консервний завод» та визначення шляхів її удосконалення.

СРПР є комплексом методів, процедур та інструментів, спрямованих на своєчасне виявлення загроз і ризиків для стабільної діяльності підприємства. Основними функціями системи є: моніторинг зовнішнього та внутрішнього середовища; виявлення сигналів небезпеки (економічних, фінансових, виробничих, ринкових); оцінка рівня ризику і можливих наслідків; розроблення сценаріїв реагування; контроль виконання коригуючих дій. Ефективність СРПР

визначається своєчасністю реагування, точністю прогнозів та здатністю мінімізувати збитки у разі виникнення кризових ситуацій [3].

ПАТ «Білоцерківський консервний завод» – одне з провідних підприємств харчової промисловості Київщини, що спеціалізується на виробництві плодоовочевих консервів, соків, паст та соусів. Підприємство працює на внутрішньому та зовнішньому ринках, має розгалужену систему постачальників і збуту, а також сезонний характер виробництва [2].

Висока залежність від урожайності, коливань цін на сировину, вартості енергоносіїв і транспортних послуг потребує постійного моніторингу економічної ситуації. Саме тому система раннього попередження і реагування набуває для заводу стратегічного значення.

У процесі дослідження було здійснено аналіз дії основних компонентів СРПР на підприємстві: інформаційного забезпечення, моніторингу ключових показників, системи ризик-менеджменту та швидкості реагування на відхилення.

Інформаційна база. Підприємство використовує внутрішню систему звітності, проте частина даних обробляється із запізненням, що знижує оперативність реагування. Доцільним є впровадження автоматизованої аналітичної системи, яка б забезпечувала своєчасне надходження даних з виробничих і фінансових підрозділів.

Моніторинг показників. На заводі відстежуються ключові індикатори (рентабельність, собівартість, обсяг виробництва, обіг запасів). Однак не сформовано чіткої системи ранніх сигналів (порогових значень), за якими можна було б передбачати можливі проблеми.

Реагування на відхилення. Процес прийняття управлінських рішень має переважно реактивний, а не превентивний характер. Важливо розширити повноваження економічного відділу та служби контролінгу, щоб вони могли ініціювати антикризові дії на ранніх етапах.

Рівень економічної ефективності. Попередній аналіз фінансових результатів ПАТ «Білоцерківський консервний завод» показав, що після впровадження елементів системи контролінгу у 2022-2024 рр. підприємству вдалося знизити витрати на 7%, стабілізувати оборотні кошти та підвищити прибутковість на 4%. Це свідчить про позитивний вплив раннього моніторингу на загальну ефективність діяльності [2].

Для підвищення ефективності системи раннього попередження і реагування на ПАТ «Білоцерківський консервний завод» доцільно: запровадити автоматизовану систему збору та аналізу інформації (ERP або BI-системи); створити постійно діючу аналітичну групу ризик-менеджменту; розробити матрицю ризиків з оцінкою ймовірності їх настання та впливу; впровадити внутрішню систему індикаторів раннього попередження (наприклад, порогові значення витрат, запасів, дебіторської заборгованості); підвищити кваліфікацію персоналу у сфері антикризового менеджменту та економічного аналізу.

Таким чином, система раннього попередження та реагування є важливим елементом стратегічного управління підприємством, який забезпечує його стійкість та адаптивність до змін зовнішнього середовища. На прикладі ПАТ «Білоцерківський консервний завод» доведено, що впровадження СРПР дозволяє підвищити економічну ефективність діяльності за рахунок зменшення ризиків, оптимізації витрат і своєчасного реагування на негативні тенденції.

Розвиток системи повинен ґрунтуватися на цифровізації аналітичних процесів, інтеграції інформаційних потоків і формуванні корпоративної культури управління ризиками. Це сприятиме підвищенню конкурентоспроможності підприємства в умовах економічної нестабільності.

Література:

1. Стащук О. В. Управління фінансовою санацією підприємств : конспект лекцій для студентів денної та заочної форм навчання освітнього ступеня «магістр» спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування». Луцьк : «Вежа». 2021. 148 с.

2. Фінансова звітність ПАТ «Білоцерківський консервний завод» за 2022-2024 роки.

3.Фінансовий менеджмент : підруч. / А. М. Поддєрьогін та ін. Київ : КНЕУ. 2005. 536 с.

Демидов Г.М.,

аспірант кафедри банківської справи та страхування,

Київського національного економічного університету

імені Вадима Гетьмана

Науковий керівник –канд. екон. наук, доц. С. І.Ходакевич

УПРАВЛІННЯ ПОТЕНЦІАЛОМ КРЕДИТУВАННЯ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Сильний нефінансовий вплив на потенціал кредитування чинять транспарентність банків та комунікаційні механізми її забезпечення, а також соціальна відповідальність банку. Для чіткого розуміння впливу нефінансових чинників на потенціал кредитування повоєнного відновлення економіки зазначимо, що розуміємо стрімкий поворот у формах комунікації банків з суспільством та ринком, який відбувся за останні двадцять років. Питанню транспарентності (інформаційної прозорості) банків почали приділяти увагу провідні фахівці [1,2], усвідомлюючи, що саме транспарентність та постійний зв'язок з суспільством є запорукою ефективної банківської діяльності та успішного кредитування економіки.

Стоїмо на позиціях, що наявність оперативної, достовірної та повної інформації про кредитну діяльність банку сприяє підвищенню передбачуваності його діяльності економічними агентами. Оскільки оприлюднення та роз'яснення інформації зменшує кількість негативних рівноваг у банківській системі, представники наукових кіл [3] і керівництво провідних банків світу [4] погоджуються, що впровадження стандартів транспарентності підвищує потенціал банків щодо кредитування і посилює

довіру клієнтів до банківських послуг. Автор підтримує саме таку позицію і бачить прямий зв'язок між потенціалом кредитування повоєнного відновлення економіки України та інформаційною прозорістю банків.

Дослідження інформаційної прозорості банків України в контексті протистояння викликам війни у фінансовому секторі ґрунтується на методології, розробленій Службою рейтингів корпоративного управління Standard & Poor's – підрозділу компанії McGraw-Hill Companies Inc. – світового лідера у сфері надання інформації про фінансові ринки, включаючи незалежні кредитні рейтинги, рейтинги корпоративного управління, індекси та інші аналітичні та довідкові матеріали. В основі методології – принцип повного і вчасного розкриття усієї істотної для інвесторів та інших учасників ринку (аналітиків, клієнтів та ін.) інформації.

Методологія передбачає розгляд і аналіз загальнодоступної інформації, що міститься у трьох основних джерелах: річні звіти банків; офіційні інтернет-сайти банків; звітність, що надається до регулюючих органів: інформація, що знаходиться у відкритому доступі та надається НБУ або оприлюднюється банками відповідно до вимог.

Транспарентність банку підвищує потенціал кредитування економіки. При цьому, транспарентність може бути економічною, процедурною та операційною. Економічна прозорість охоплює оприлюднення статистичних даних, які використовуються при прийнятті рішень та прогнозів діяльності банку в цілому. Крім того, вона ґрунтується на положенні, що економічна інформація банку, що доноситься до суспільства через комунікаційні канали, має бути достовірною. Під процедурною прозорістю маємо на увазі процес прийняття рішень в банку. Вона, як правило, висвітлює стратегію банку. Операційна прозорість стосується висвітлення заходів банку при наданні послуг та проведенні операцій.

Щодо якості кредитного портфелю клієнти можуть отримувати інформацію з трьох незалежних джерел:

1. Річна фінансова звітність банків за національними і міжнародними стандартами, підтверджена аудиторськими висновками. Примітка до річної звітності, присвячена аналізу кредитного портфелю, містить інформацію про працюючі та проблемні позики за типами контрагентів, валютами позики, тощо. Щоправда, вказана інформація має значний недолік – рідку періодичність (раз на рік) із затримкою публікації (понад 3 місяці).

2. Відповідно до вимог законодавства України банки оприлюднюють квартальну звітність за національними стандартами в газетах «Голос України» чи «Урядовий кур'єр» і дублюють її на сайті. У обов'язковій примітці до звітності міститься інформація про склад кредитного портфелю банку в розрізі п'яти категорій класифікації за стандартами банківського нагляду. При цьому клієнти банку можуть оцінити обсяг виданих кредитів у кожній категорії.

3. НБУ оприлюднює на офіційному сайті звітність банків, де міститься інформація про активи. Інформація подається в розрізі типів контрагентів: окремо сума заборгованості та окремо сума сформованих резервів.

За другим та третім джерелами інформація актуалізується щоквартально, в свою чергу, інформація про отримання банками кредитів рефінансування від НБУ в межах підтримки ліквідності (кредит останньої інстанції) розкривається банками у складі звітності за МСФЗ. Банки вказують як власне факт такої підтримки, так і суми заборгованості та процентні ставки.

Розуміємо, що побудова прозорої банківської системи є тривалим процесом і він обумовлений як економічними, так і ментальними суспільними чинниками, що наразі обтяжуються викликами війни. Ефективність роботи із забезпечення транспарентності банківської діяльності потребує наявності системи комунікацій та чітко налагоджених інформаційних каналів, які б сприяли зміцненню потенціалу щодо кредитування.

Література:

1. Теоретичні основи конкурентної стратегії підприємства: монографія / за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Іванова Ю. Б., Тищенко О. М. 2006. 384 с.

2. Сало І. В., Карбівничий І. В. Формування та реалізація кредитної політики банку [Текст] : монографія. Суми : Університетська книга, 2011. 175 с.
3. Хуторна М., Костогриз В. Ефективність діяльності банків в умовах цифровізації. *Socio-Economic Relations in the Digital Society*. 2020. № 2 (38). С. 27–34. [https://doi.org/10.18371/2221-755x2\(38\)2020219694](https://doi.org/10.18371/2221-755x2(38)2020219694)
4. Geraats, P. Why adopt transparency? The publication of Central bank forecast [Text]. London. CEPR Discussion papers. 2000. № 2582.

Котюк К. В.,

здобувачка освіти Білоцерківського

фахового коледжу сервісу та дизайну,

Науковий керівник – магістр економіки, викладач Цибок В.О.

ДОСВІД ТА СЕКРЕТИ УСПІХУ ПРОВІДНИХ МЕНЕДЖЕРІВ СВІТУ

В умовах глобальної конкуренції, стрімкого розвитку технологій та постійних змін у бізнес-середовищі роль менеджера як лідера організації стає визначальною. Успіх компаній, незалежно від галузі, великою мірою залежить від професіоналізму, управлінських навичок та особистісних якостей керівників.

Аналіз досвіду провідних керівників – Стіва Джобса [1], Джеффа Безоса [2], Ілона Маска [3], Білла Гейтса [4] та інших – дозволяє виокремити універсальні підходи до управління та лідерства, які залишаються релевантними сьогодні. Їхній досвід є цінним джерелом знань для сучасних управлінців, що прагнуть досягти високих результатів.

Метою даного дослідження є аналіз управлінських стратегій, лідерських практик та інноваційних методів управління провідних менеджерів світу з метою виокремлення ключових факторів їхнього успіху та можливостей адаптації цього досвіду до сучасних реалій українського бізнесу.

Для прикладу приведемо декілька успішних стратегій управління провідних компаній світу:

1) Стів Джобс (Apple Inc.) – стратегія інновацій та інтегрованої екосистеми продуктів. Поєднання технологій і естетичного дизайну, мінімалістична продуктова лінійка та унікальна корпоративна культура дозволили Apple зайняти провідні позиції на ринку електроніки [1].

2) Джефф Безос (Amazon) – стратегія клієнтоцентричності: пріоритет споживача, інвестиції в логістику, цифрові сервіси та довгострокову лояльність (приклад – Amazon Prime і AWS) [2].

3) Ілон Маск (Tesla, SpaceX) – стратегія технологічного прориву: амбітне бачення майбутнього, готовність до ризику та інвестиції у довгострокові проєкти (електрифікація, космічні технології, відновлювана енергетика) [3].

4) Білл Гейтс (Microsoft) – системний підхід і масштабування програмних продуктів; створення універсальної платформи (Windows) та орієнтація на постійне вдосконалення продукту [4]. \

Також заслуговують на увагу успішні лідерські практики відомих менеджерів. В чому ж їх особливість?

1) Стів Джобс – харизматичне візіонерство, високі стандарти і акцент на інноваціях [1].

2) Ілон Маск – культ місії та особистий приклад; очікування високої віддачі від команди [3].

3) Джек Уелч (General Electric) – принцип «жорсткої любові»: вимоги до результатів разом із розвитком талантів [5].

4) Говард Шульц (Starbucks) – емоційне лідерство; створення «третього місця» для клієнтів [7].

5) Індра Нуйї (PepsiCo) – поєднання бізнес-результату з відповідальністю перед суспільством («Performance with Purpose») [8].

6) Річард Бренсон (Virgin Group) – відкритість, довіра і турбота про працівників [6].

Порівняльний аналіз діяльності провідних світових лідерів дозволяє виділити кілька спільних характеристик: чітке стратегічне бачення і здатність

мислити на перспективу; фокус на інноваціях як на основі розвитку бізнесу; високий рівень емоційного інтелекту – уміння мотивувати, слухати, підтримувати; постійне самонавчання і відкритість до нового досвіду; культура довіри і командності у роботі з персоналом; соціальна відповідальність – орієнтація не лише на прибуток, а й на користь суспільству. Ці чинники формують сучасну парадигму менеджменту – від авторитарного контролю до партнерського лідерства.

Український бізнес активно інтегрується у глобальний економічний простір, тому досвід провідних світових керівників може стати орієнтиром для формування нової управлінської культури. В умовах воєнних та післявоєнних викликів українським менеджерам особливо важливо переймати такі риси, як: стратегічне бачення, інноваційність, відповідальність і гнучкість. Це дасть змогу не лише зберегти бізнес, а й забезпечити його сталий розвиток.

Таким чином, досвід провідних менеджерів світу доводить, що успіх у сучасному бізнесі базується не лише на знаннях економіки чи управління, а й на глибокому розумінні людей, творчості та здатності адаптуватися до змін. Секрет ефективного менеджера – у гармонійному поєднанні стратегічного мислення, інноваційного підходу, лідерських якостей і людяності. То ж застосування кращих світових практик у національному менеджменті сприятиме підвищенню конкурентоспроможності українських підприємств і розвитку сучасної управлінської школи.

Література:

1. Isaacson W. Steve Jobs. New York. Simon & Schuster. 2011.
2. Stone B. The Everything Store. Jeff Bezos and the Age of Amazon. New York. Little. Brown and Company. 2013.
3. Vance A. Elon Musk. Tesla, SpaceX, and the Quest for a Fantastic Future. New York. HarperCollins. 2015.
4. Gates B. Business & the Speed of Thought. New York. Warner Books. 1999.
5. Welch J. Winning. New York. Harper Business. 2005.
6. Branson R. The Virgin Way. Everything I Know About Leadership. New York. Portfolio. 2014.

7. Schultz H. Pour Your Heart Into It. How Starbucks Built a Company One Cup at a Time. New York. Hyperion. 1997.

8. Nooyi I. My Life in Full. Work, Family, and Our Future. New York. Portfolio. 2021.

Левіщенко Д. В.,

здобувачка освіти Білоцерківського фахового коледжу сервісу та дизайну.

Науковий керівник – магістр економіки, викладач Цибок В.О.

ОСОБЛИВОСТІ АНАЛІЗУ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО КЛІМАТУ В КОЛЕКТИВІ (НА ПРИКЛАДІ ТОВ «НОВА ПОШТА»)

Сучасні умови розвитку економіки та підвищення конкурентоспроможності підприємств вимагають не лише ефективного управління виробничими процесами, а й створення сприятливого соціально-психологічного клімату в колективі. Від нього залежить рівень продуктивності праці, задоволення працівників своєю діяльністю, їхня лояльність до організації та готовність до командної співпраці.

Для підприємств сфери послуг, зокрема логістичних компаній, таких як ТОВ «Нова пошта», роль психологічного клімату є особливо важливою, адже якість обслуговування клієнтів безпосередньо пов'язана з емоційним станом персоналу.

Так, мета даного дослідження полягає в аналізі особливостей соціально-психологічного клімату колективу ТОВ «Нова пошта» та визначенні шляхів його покращення.

Соціально-психологічний клімат (СПК) – це система морально-психологічних відносин у колективі, яка відображає рівень взаєморозуміння, взаємоповаги, довіри та співпраці між його членами [1]. Науковці визначають

СПК як інтегральну характеристику емоційного стану групи, що впливає на ефективність діяльності.

Сприятливий клімат проявляється через високий рівень згуртованості, позитивну мотивацію, конструктивну комунікацію, відсутність конфліктів і високу задоволеність працею. Несприятливий клімат, навпаки, зумовлює емоційне напруження, зниження ініціативи, плинність кадрів.

ТОВ «Нова пошта» – один із лідерів логістичного ринку України, який налічує тисячі співробітників у різних підрозділах. Основою ефективної роботи компанії є взаємоповага, командна взаємодія, відповідальність та клієнтоорієнтованість.

Разом з тим, виділяють ряд факторів, які впливають на СПК аналізованого підприємства, серед них: стиль керівництва, комунікація, організаційна культура, соціальні стимули психологічна підтримка тощо.

Для дослідження СПК в ТОВ «Нова пошта» нами було проведено анкетування працівників регіонального відділення. Основними критеріями оцінювання стали: рівень задоволеності умовами праці, відносини з керівництвом, наявність командної підтримки, рівень конфліктності та відчуття психологічної безпеки.

Результати аналізу показали, що більшість працівників (понад 70 %) відзначають позитивну атмосферу в колективі, відкритість керівництва до діалогу, готовність колег допомагати один одному. Але й виявлено певні проблемні зони – перевантаження працівників у пікові періоди, недостатня кількість неформальних заходів для зміцнення командного духу, а також потреба у вдосконаленні внутрішніх комунікацій між різними підрозділами.

У дослідженні соціально-психологічного клімату ТОВ «Нова пошта» застосовувались такі методи опитування персоналу:

- опитування через HR-платформу. Такий інструмент дозволяє швидко отримати дані від великої кількості співробітників щодо рівня задоволеності умовами праці, якості комунікацій і взаємодії в команді. Перевага методу

полягає в анонімності та можливості комплексного аналізу отриманих результатів.

— One-to-one співбесіди. Індивідуальні зустрічі з працівниками дають можливість глибше зрозуміти особисті настрої, виявити проблеми у спілкуванні з колегами чи керівництвом, оцінити рівень мотивації. Цей метод допомагає зібрати якісну інформацію, яку не завжди можна виявити під час анкетування [2].

— Метод «360 градусів». Застосування даного методу дало змогу оцінити співробітників з різних позицій: колег, керівництва та підлеглих. Він забезпечує комплексне бачення особистих і професійних характеристик працівника, дозволяє виявити як сильні сторони, так і сфери, що потребують розвитку. Такий підхід сприяє підвищенню об'єктивності оцінювання та формуванню довіри в колективі [3].

Отримані нами результати показали, що головними проблемами у колективі є недостатня взаємодія між відділами, низький рівень комунікації, невизначеність у мотиваційній системі та високий рівень емоційного напруження. Ці фактори негативно впливають на атмосферу в колективі та продуктивність праці.

То ж, соціально-психологічний клімат є важливою складовою ефективності діяльності будь-якої організації. Сприятливий мікроклімат у колективі досягається завдяки поєднанню продуманої кадрової політики, системи мотивації, відкритої комунікації та уваги до потреб працівників. Тому ТОВ «Нова пошта» рекомендовано посилити заходи з розвитку корпоративної культури, впровадити регулярний моніторинг задоволеності персоналу та проводити командоутворювальні заходи. Усе це сприятиме підвищенню лояльності працівників, зниженню плинності кадрів і зростанню продуктивності праці.

Література:

1. Михаліцька Н.Я. Лідерство та комунікації в організації : навч. посіб. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ. 2024. 512 с. URL: https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/8174/1/Лідерство%20та%20комунікації_prinpdf (дата звернення 04.10.2025).

2. Офіційний сайт ТОВ «Нова Пошта». URL: <https://novaposhta.ua/> (дата звернення 04.10.2025).

3. Петренко О.О. Застосування методів «360 градусів» та «assessment-центру» для оцінки фахівців за компетентностями. URL: https://www.problecon.com/export_pdf/problems-of-economy-2015-4_0-pages-216_221.pdf (дата звернення 04.10.2025).

Ліщенко А-М. Л.,

здобувачка освіти

Державного торговельно-економічного університету

Науковий керівник – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри

менеджменту готельно-ресторанного бізнесу Компанець К. А.

КОМУНІКАТИВНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ У КРИЗОВИХ СИТУАЦІЯХ: СТРАТЕГІЇ ТА ПРАКТИКИ

Сучасні соціально-економічні процеси характеризуються високим рівнем невизначеності та постійною загрозою виникнення кризових ситуацій, які здатні суттєво вплинути на стабільність організацій. У таких умовах ефективна система комунікацій стає ключовим чинником не лише збереження репутації, а й забезпечення стійкості бізнесу та державних структур. Комунікативний менеджмент у кризовий період виконує стратегічну функцію – він дозволяє координувати дії між внутрішніми та зовнішніми стейкхолдерами, формувати довіру та знижувати рівень соціальної напруги [1; 2]. Актуальність дослідження зумовлюється тим, що недоліки у кризовій комунікації часто призводять до інформаційних вакуумів, поширення дезінформації та поглиблення негативних наслідків. Тому формування науково обґрунтованих стратегій і практик

комунікативного менеджменту в кризових ситуаціях є необхідною передумовою для підвищення ефективності антикризового управління.

Мета дослідження полягає у виявленні теоретичних засад комунікативного менеджменту, аналізі його ролі в умовах кризи та визначенні стратегій, що забезпечують ефективну взаємодію між організаціями та цільовими аудиторіями. Завданнями роботи є уточнення змісту поняття «комунікативний менеджмент», аналіз кризових чинників, що впливають на комунікаційні процеси, та окреслення основних підходів до побудови ефективної комунікації в період кризових випробувань.

Поняття комунікативного менеджменту охоплює комплекс дій, спрямованих на організацію, планування та контроль процесів обміну інформацією всередині організації та у взаємодії з зовнішнім середовищем [1]. Це управлінська діяльність, що включає розробку стратегій комунікації, визначення каналів передачі інформації, забезпечення зворотного зв'язку та підтримку репутаційного іміджу. У кризових ситуаціях комунікативний менеджмент виступає як інструмент зменшення інформаційної асиметрії та підвищення довіри до організації [2].

У науковій літературі виділяють кілька ключових підходів до розуміння сутності комунікативного менеджменту. З одного боку, він розглядається як складова загальної системи менеджменту, орієнтована на забезпечення ефективної взаємодії між усіма елементами організації [3]. З іншого боку, його трактують як окрему сферу управління, що інтегрує інструменти зв'язків із громадськістю, маркетингових комунікацій та стратегічного менеджменту [4]. Важливою є й міждисциплінарність цієї категорії: вона поєднує знання з менеджменту, соціології, психології та лінгвістики.

У межах кризових ситуацій теоретичні основи комунікативного менеджменту розкриваються через моделі кризової комунікації. Так, теорія ситуаційних кризових комунікацій (SCCT), розроблена Т. Кумбсом, наголошує на необхідності адаптації повідомлень до контексту та ступеня відповідальності

організації за кризу [5]. Ця концепція підкреслює важливість врахування попередньої репутації компанії, очікувань громадськості та специфіки кризового сценарію. Водночас інші дослідники звертають увагу на емоційні та психологічні аспекти комунікації, які визначають ступінь довіри аудиторії до кризових повідомлень [8].

Отже, теоретичні засади комунікативного менеджменту поєднують системний підхід до організації інформаційних потоків і спеціалізовані концепції кризової комунікації, що враховують поведінкові, репутаційні та технологічні фактори. Це дозволяє забезпечити наукове підґрунтя для розробки ефективних стратегій та практик, які будуть розглянуті у подальших розділах.

Особливості кризових ситуацій та комунікаційні виклики

Кризові ситуації визначаються як несподівані події або процеси, що створюють загрозу стабільності організації, порушують її звичний порядок функціонування та потребують оперативних управлінських рішень. У наукових дослідженнях кризи класифікують за кількома критеріями: фінансові, репутаційні, організаційні, інформаційні, техногенні та соціальні. Кожен із цих типів породжує власні виклики у сфері комунікацій, оскільки аудиторії реагують по-різному на економічні загрози чи на втрату довіри до бренду [2, с. 18].

Серед головних бар'єрів комунікації у кризовий період дослідники відзначають дефіцит часу, високий рівень невизначеності та поширення дезінформації. Важливим чинником стає зростання емоційної напруги серед стейкхолдерів, що ускладнює сприйняття офіційних повідомлень. У таких умовах прозорість і швидкість передачі інформації стають базовими вимогами до комунікативного менеджменту. Недостатня увага до цих аспектів призводить до виникнення інформаційних вакуумів, які активно заповнюються чутками, що посилює кризу [3, с. 161].

Стратегії комунікативного менеджменту в кризових умовах

Наукові підходи до управління кризовими комунікаціями базуються на поєднанні превентивних і реактивних стратегій. Превентивні стратегії спрямовані на формування довіри ще до настання кризи: розробку сценаріїв дій, створення інформаційних протоколів, навчання персоналу та підтримку відкритих каналів взаємодії з громадськістю. Такі заходи знижують ризик паніки та дозволяють оперативно реагувати, коли криза все ж виникає [2, с. 45].

Реактивні стратегії застосовуються безпосередньо під час кризових подій і передбачають швидке інформування цільових аудиторій, публікацію офіційних заяв і регулярне оновлення даних. Важливим елементом є робота зі ЗМІ та соціальними мережами, де комунікація має бути узгодженою, чіткою і послідовною. Згідно з теорією ситуаційних кризових комунікацій (SCCT), запропонованою Т. Кумбсом, вибір конкретної стратегії залежить від ступеня відповідальності організації за кризу та очікувань громадськості [5, с. 136].

Успішні практики демонструють, що поєднання офіційних каналів комунікації з активним використанням цифрових платформ дозволяє зберегти довіру аудиторії навіть у складних обставинах. Водночас невдалі приклади, коли організації замовчували проблему або поширювали суперечливі повідомлення, підтверджують важливість своєчасної та чесної комунікації як запоруки збереження репутації [8, с. 224].

Практики реалізації антикризових комунікацій

Практичні підходи до антикризових комунікацій включають створення кризового комунікаційного центру (або команди), який здійснює цілодобовий моніторинг інформаційного поля, координацію офіційних повідомлень і оперативну взаємодію зі ЗМІ; розробку та регулярне оновлення сценаріїв і протоколів реагування (crisis communication plans), що дозволяють стандартизувати дії під час різних типів криз і уникнути хаотичності в прийнятті рішень; а також системну роботу з відстеженням і корекцією інформаційних потоків для запобігання й швидкої нейтралізації чуток. [3, с. 161; 2, с. 45]

Внутрішня комунікація розглядається як одна з вирішальних практик: своєчасне інформування персоналу, чітке розмежування ролей і відповідальності, підготовка офіційних спікерів і забезпечення психологічної підтримки для співробітників зменшують ризик внутрішньої паніки та негативного витоку інформації. Емпіричні дослідження підкреслюють, що якісна внутрішня комунікація підвищує здатність організації до оперативного реагування та відновлення після кризи. [7; 8]

Широке застосування цифрових інструментів і соцмереж — ще одна практика: оперативні оновлення через офіційні канали, використання мультимедійних повідомлень для кращого розуміння ситуації, чат-боти для стандартних запитів і системи перевірки фактів допомагають контролювати наратив і знижують вплив дезінформації. Водночас для криз, пов'язаних із кіберінцидентами, потрібні спеціалізовані комунікаційні протоколи, що поєднують технічну прозорість і юридично виважені повідомлення. [9; 10]

Залучення незалежних експертів, лідерів думок або суміжних організацій часто використовується як практика для підвищення довіри до офіційних повідомлень: зовнішні авторитети можуть підтвердити факти або окреслити контекст, що допомагає зменшити скептицизм аудиторії й пришвидшити відновлення репутації. Комплексне поєднання перерахованих практик дає найкращий результат у більшості кризових сценаріїв. [3; 11]

Антикризові комунікації є багатокомпонентною системою, ефективність якої визначається поєднанням превентивних заходів (планування, навчання, побудова довіри) та оперативних реакцій (швидке інформування, координація зі стейкхолдерами, цифровий моніторинг). Теоретичні підходи, зокрема SCCT, дозволяють вибирати адекватну тактику залежно від типу кризи й рівня відповідальності організації, а емпіричні дослідження підкреслюють роль емоційної складової та внутрішньої комунікації у формуванні довіри. [5, с. 136; 8, с. 224; 7]

Практичні рекомендації, витікаючі з аналізу джерел і практик, включають:

(1) створення та регулярне тестування кризових планів і команд; (2) налагодження прозорих внутрішніх каналів інформування та підготовку офіційних спікерів; (3) системний моніторинг інформаційного середовища з використанням цифрових інструментів; (4) включення протоколів для спеціалізованих криз (наприклад, кіберінциденти) та залучення зовнішніх експертів для підвищення довіри. Впровадження цих заходів підвищує стійкість організації до інформаційних викликів і сприяє ефективнішому відновленню репутації після кризи. [2, с. 45; 9; 10]

Література:

1. Coombs, W. T. *Protecting Organization Reputation during a Crisis*. 2007. 136 с.
2. Костирко Т. М. *Кризові комунікації: навчально-методичні матеріали*. Київ, 2018. 45 с.
3. *Управління комунікаціями в умовах кризи / за ред. [електронний ресурс]*. Доступно: <https://chasopys-ppp.dp.ua/index.php/chasopys/article/download/184/161/312>
4. Кубко В. П. *Комунікативний менеджмент: конспект лекцій [електронний ресурс]*. Доступно: http://dspace.opu.ua/jspui/bitstream/123456789/12240/1/%d0%9a%d0%9c_%d0%ba%d0%be%d0%bd%d1%81%d0%bf%d0%b5%d0%ba%d1%82_%d0%bb%d0%b5%d0%ba%d1%86%d1%96%d0%b9.pdf
5. Matías, A., Cardoso, L. *Crisis communication: Theoretical perspectives and dynamics of a complex concept*. Visualization of Public Communication. 2023. 28 с.
6. Upadhyay, S., Upadhyay, M. *Mapping crisis communication in the communication research*. Nature, 2023. 15 с.
7. Internal crisis communication: exploring antecedents and consequences. *Frontiers in Communication*, 2024. 22 с.
8. *How Emotions Can Enhance Crisis Communication*. Taylor & Francis Online, 2023. 20 с.
9. *Crisis communication strategies for health officials*. PMC, 2023. 18 с.
10. *A framework for effective corporate communication after cyber security incidents*. Arxiv, 2020. 12 с.
11. Eaddy, L. L. *Unearthing the Facets of Crisis History in Crisis Communication*. International Journal of Business Communication, 2023. 24 с.

Лутаєнко В. С.,

здобувач освіти другого (магістерського) рівня вищої освіти

Центральноукраїнського державного університету

імені Володимира Винниченка

Науковий керівник – канд. психол. наук, доцент Шаумян О. Г.

АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПЦІЇ «НАВЧАННЯ ПРОТЯГОМ ЖИТТЯ» ЧЕРЕЗ МЕРЕЖУ УКРАЇНСЬКИХ ОСВІТНІХ ХАБІВ

У часи модернізації та переорієнтації національної освітньої системи все більш актуальними стають питання впровадження концепції «Навчання протягом життя» через мережу Українських Освітніх Хабів.

Оскільки подолання застарілих технократичних підходів до освітньої практики потребує розвитку нових особистісних якостей у тренерів, коучів, тьюторів, менторів, які здатні до саморозвитку, професійного підвищення, творчого переосмислення професійної діяльності, а також до комунікативної взаємодії тощо.

Концепція «Навчання протягом життя, яке не залежить від обстановки й часу набуває все більшого поширення серед населення. Ті, хто приходять в Українські Освітні Хаби прагнуть саморозвитку та самоактуалізації через особистісний потенціал самовдосконалення; освіти, яку не зміг отримати раніше й є бажання дізнатися про щось конкретне, розібратися в цьому. Що часто супроводжується прагненням пізнання особистості. А це, в свою чергу, є важливою та дієвою складовою розвитку та становлення українського суспільства [1; 6].

У процесі передового, прискореного та інноваційного розвитку освіти й науки українські навчальні заклади, які готують майбутніх фахівців, сьогодні вже не можуть залишатися осторонь Українських Освітніх Хабів, тому

сприяють створенню умов для самоствердження, розвитку та самореалізації особистості протягом усього життя.

Нові зміни та технологічні виклики, що виникають у суспільстві України, вимагають не лише високого рівня освіченості, а й активного пошуку, ініціативності, відповідальності, самостійності, впевненості, уміння жити і працювати в нових умовах, а також соціальної орієнтації.

Всеохоплюючий комплексний аналіз феномену навчання протягом життя, спрямований на розробку й обґрунтування ефективної організації цього процесу з урахуванням його нескінченності, непередбачуваності та специфічності, неможливий без теоретичного підґрунтя та практичного впровадження [1; 5].

Прагнення набутти нового впродовж життя в якійсь мірі активно допомагають у цьому особистості через мережу Українських Освітніх Хабів, запрошуючи професіоналів, талановитих тренерів, зворушливою атмосферою, яка істотно відрізняється від академічної науки.

Концепція «Навчання протягом життя» вивчається психологами, педагогами, соціологами, культурологами щодо сутності та значення, механізмів та закономірностей, рушійних сил та складових, можливостей та ролі для суспільства та країни.

Оскільки, «Навчання протягом життя» є одним із різновидів людської діяльності, тобто інтенсивна робота над собою приносить результат лише за умови, що людина володіє чіткою метою, стабільною мотивацією, позитивним мисленням, обґрунтованим підходом до вибору шляхів досягнення цілі, послідовними діями і постійним самоконтролем.

Ідея «Навчання протягом усього життя», впроваджена в мережі Українських Освітніх Хабів, розкриває форму активної та самостійної діяльності індивіда, що проявляється у:

- орієнтованості поведінки;
- виконанні завдань особою без зовнішнього втручання та допомоги;

– внутрішній детермінованості дій, їх автоматичності й ініціюванні завдяки внутрішнім механізмам [1; 3; 4; 5; 6].

Оскільки, концепція «Навчання протягом життя» можна розглядати як процес, котрий повинен містити деякі стадії, через які потрібно пройти, щоб досягти результату.

Можна виокремити такі спрямування особистості, яка цілеспрямовано відвідує Українські Освітні Хаби, зокрема:

- окреслення існуючої ситуації та розуміння того, що потрібно зараз;
- пошук того, чого не знаєш і що прагнеш поліпшити;
- створення найефективнішої стратегії дій;
- впровадження спланованих заходів;
- аналіз отриманих результатів і підведення підсумків [1; 5].

Процес «Навчання протягом життя» відбувається у формі циклу. Навіть після впровадження всіх коректив можна знову проаналізувати ситуацію, виявити нові можливості, зрозуміти, що ще можна удосконалити. І продовжувати роботу в цьому напрямку.

Циклічність – ключова ознака безперервного процесу «Навчання протягом життя» індивіда [2; 3; 4; 5; 6].

- розробка оптимальної стратегії дій;
- реалізація розроблених дій;
- оцінка результатів та підбиття підсумків [1; 5].

Процес «Навчання протягом життя» є циклічним. Навіть після впровадження всіх змін можна заново оцінити ситуацію, знайти, що ще можна досягнути, дізнатись чи поліпшити. І працювати над цим далі.

Циклічність – головна риса процесу безперервного «Навчання протягом життя» особистості [2; 3; 4; 5; 6].

Тому, розкриваючи сутність концепції «Навчання протягом життя» у рамках мережі Українських Освітніх Хабів, дослідники трактують її як безперервну, постійну працю особистості над власним розвитком, певний тип її

діяльності, процес, який спрямований до самовираження, до підвищення професійних навичок, гармонійне поєднання різноманітних форм активності та самоактивності, що забезпечують його особистісне-професійне зростання, подальший розвиток особистості тощо.

Отже, дослідження окресленої проблематики – аспекти реалізації концепції «Навчання протягом життя» через мережу Українських Освітніх Хабів – потребує подальших наукових розвідок.

Література:

1. Озьмінська І. Освітній Хаб як інноваційний центр навчання в умовах воєнного стану. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2023. Вип. 62. Т. 2. С. 261–266.
2. Освіта впродовж життя: зарубіжний досвід та національна практика: монографія / За заг. ред. Л. Прокопів, В. Стинської. Івано-Франківськ : НАІР, 2022. 303 с.
3. Освіта протягом життя: світовий досвід і українська практика. Аналітична записка. *Національний інститут стратегічних досліджень при Президенті України*: веб-сайт. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/252/> (дата звернення: 25.09.2025).
4. Освіта протягом життя як чинник людського розвитку. Аналітична записка. / *Національний інститут стратегічних досліджень* : веб-сайт. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/1865/> (дата звернення: 26.09.2025).
5. Сенко Т. Хаби як інноваційна складова соціокультурного простору. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2022. Вип. 4. С. 35–41.
6. Usyk A. «Lifelong Learning» philosophy : modernization or transformation of traditional education? (statement of the question). *Dnipro Academy of Continuing Education Herald. Series: Philosophy, Pedagogy*. 2025. № 1(1). Р. 76–84. <https://doi.org/10.54891/2786-7013-2025-1-9>

Марченко Я. В.,

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти

Сумського національного аграрного університету

Науковий керівник – канд. екон. наук, доцент Дашутіна Л.О.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ІНФОРМАЦІЙНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВА

У сучасних умовах цифрової трансформації бізнесу інформація перестає бути лише допоміжним елементом підтримки управлінських рішень і набуває статусу ключового стратегічного ресурсу. З огляду на зростаючу складність і динамічність зовнішнього середовища, інформаційні ресурси виступають основою для формування конкурентних переваг підприємства, забезпечуючи його адаптивність, інноваційність і здатність до сталого розвитку [3].

Крім того цифрова трансформація змінює традиційні підходи до управління, вимагаючи перегляду організаційних структур, бізнес-процесів та систем підтримки прийняття рішень. У цьому контексті інформаційні технології більше не розглядаються як технічна підтримка операційної діяльності, а виступають інтегрованою частиною стратегічного управління.

На цьому фоні зростає роль інформаційного менеджменту, який формується як цілісна система управлінських принципів, методів, процесів і цифрових інструментів. Його основною метою є забезпечення ефективного управління інформаційними потоками підприємства на всіх рівнях — від операційного до стратегічного.

Згідно з підходом Ж. М. Жигалкевича [1], ефективна система управління інформацією передбачає реалізацію трьох ключових етапів:

- збір релевантної управлінської інформації, що передбачає ідентифікацію джерел, вилучення достовірних даних про внутрішнє й зовнішнє середовище підприємства та їх первинну обробку;

- розробка методичних підходів до прийняття рішень включає аналіз отриманої інформації, формування сценаріїв та вибір оптимальних управлінських дій;

- представлення обробленої інформації здійснюється у форматі, зручному для сприйняття та практичного використання керівниками — у вигляді звітів, візуалізацій, інтерактивних панелей або рекомендаційних систем.

Управлінська інформація виконує критично важливу функцію — зменшує ентропію (невизначеність) у системі управління, сприяючи точнішій трансформації знань, ресурсів та управлінських рішень.

Загалом інформаційна система підприємства охоплює дві основні підсистеми:

- внутрішню, яка включає дані про місію, цілі, структуру, персонал, виробничі процеси, ресурси тощо;

- зовнішню, що охоплює фактори макро- та мезорівня: економічні, політичні, правові, технологічні, соціокультурні умови.

Окрім того, інформація класифікується за іншими критеріями:

- ✓ за джерелом походження — первинна та вторинна;
- ✓ за функціональною ознакою — організаційно-економічна, технологічно-технологічна, управлінська, соціально-психологічна, ідеологічна, освітня.

Ефективність інформаційного менеджменту безпосередньо впливає на якість управлінських рішень, швидкість реакції на зміни, адаптивність до ринкових умов, рівень інноваційності та загальну конкурентоспроможність підприємства. Особливої ваги набуває якість управлінської інформації, яка повинна відповідати вимогам повноти, достовірності, актуальності та доступності в режимі реального часу [2].

У сучасній практиці підприємства активно впроваджують спеціалізовані інформаційні системи — ERP, CRM, BI, SCM, які забезпечують комплексну автоматизацію функціональних процесів, інтеграцію даних та аналітичну підтримку прийняття рішень.

Інформаційний менеджмент охоплює не лише організацію інформаційних потоків, але й управління:

- IT-інфраструктурою;
- системами аналітики (BI, Big Data, AI);
- безпекою даних і кіберзахистом;
- цифровою компетентністю персоналу.

До інструментів, які активно використовуються в інформаційному менеджменті, належать хмарні обчислення, інтелектуальний аналіз даних, машинне навчання, а також мобільні платформи управління.

Проте впровадження ефективної системи інформаційного менеджменту пов'язане з низкою викликів:

- 1) фрагментованість інформаційних систем;
- 2) дублювання або втрата даних;
- 3) проблеми з інтеграцією між підрозділами;
- 4) недостатній рівень цифрової культури персоналу;
- 5) високі витрати на IT-інфраструктуру;
- 6) потреба в дотриманні норм щодо захисту даних.

Вирішення цих проблем потребує системного підходу, що передбачає стратегічне планування, міжфункціональну інтеграцію та постійне вдосконалення інструментів інформаційного менеджменту.

Отже, у сучасних умовах цифрової трансформації інформаційний менеджмент перестає бути лише допоміжним елементом IT-підтримки. Він перетворюється на інтегральну управлінську технологію, яка формує нову парадигму прийняття рішень, підвищує ефективність використання ресурсів та сприяє сталому розвитку підприємства. Саме тому розвиток і вдосконалення

системи інформаційного менеджменту є пріоритетним завданням сучасного корпоративного управління.

Література:

1. Жигалкевич Ж.М., Онопко А.С. Застосування інформаційних технологій в управлінні підприємством. *Актуальні проблеми економіки та управління : збірник наукових праць молодих вчених*. 2017. Вип. 11. URL: <https://ela.kpi.ua/server/api/core/bitstreams/1204e802-661c-494b-bb0e-e51c088465e3/content> (дата звернення: 19.09.2025).
2. Легейда Г.А. Формування механізму інформаційно-комунікаційного менеджменту підприємства. URL: <https://ela.kpi.ua/handle/123456789/51925> (дата звернення: 17.09.2025).
3. Олефіренко М.І., Халімончук І.В., Койбічук В.В. Дослідження впливу економічного розвитку країни на її інформаційний менеджмент. Причорноморські економічні студії. Серія «Економіка та управління національним господарством». 2017. Вип. 22. С. 41-45. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/83962/1/Koibichuk_Research_on_the_impact.pdf (дата звернення: 22.09.2025).

Паламаренко Я.В.,

канд. екон. наук, доцент, і

доцент кафедри менеджменту та маркетингу

Вінницького національного медичного університету

ім. М.І. Пирогова, м. Вінниця, Україна

СТРАТЕГІЧНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ І МАРКЕТИНГ У СИСТЕМІ БІЗНЕС-КОНСАЛТИНГУ

У теперішній час розвиток економіки характеризується динамічними змінами бізнес-середовища, зростанням конкуренції та ускладненням процесів прийняття управлінських рішень. В умовах високої турбулентності ринків, цифровізації, глобалізації та трансформації бізнес-моделей особливої ваги набуває ефективність стратегічного менеджменту та маркетингу, які виступають ключовими інструментами забезпечення сталого розвитку

підприємств. У цьому контексті система бізнес-консалтингу стає важливим механізмом підтримки підприємств у процесі формування конкурентних переваг, стратегічного планування, підвищення ефективності управління та адаптації до зовнішніх викликів. Саме поєднання стратегічного менеджменту та маркетингу в межах бізнес-консалтингу створює підґрунтя для інтегрованих підходів до розвитку організацій та формування їх довгострокового успіху.

Роль стратегічного менеджменту у бізнес-консалтингу полягає у формуванні системного бачення розвитку підприємства, побудові моделей прогнозування та оцінки конкурентоспроможності, визначенні ключових факторів успіху на ринку. Консалтингові компанії виконують функцію зовнішніх експертів, здатних об'єктивно оцінити стратегічні позиції організації, розробити сценарії її розвитку, спрогнозувати ризики та можливості. При цьому важливо враховувати, що рівень стратегічного розвитку підприємства має вимірюватися не лише фінансовими результатами, а й такими критеріями, як інноваційність, здатність до змін, кадровий потенціал, організаційна культура та ефективність комунікацій [1]. Комплексна оцінка цих параметрів дозволяє консультантам обґрунтовувати рекомендації щодо вибору оптимальної траєкторії розвитку та підвищення гнучкості підприємств у динамічному середовищі.

Маркетинг у системі бізнес-консалтингу відіграє роль провідника між підприємством та його цільовими аудиторіями, допомагаючи розробляти ефективні стратегії позиціонування, просування та управління відносинами з клієнтами. Консультанти у сфері маркетингу зосереджуються на дослідженні ринків, поведінки споживачів, управлінні брендами, розробці маркетингових стратегій та впровадженні інструментів цифрового маркетингу. Особливого значення набувають технології big data, штучного інтелекту, CRM-системи, які дозволяють персоналізувати взаємодію з клієнтами та забезпечити прийняття обґрунтованих управлінських рішень [2, с. 8]. Маркетинговий консалтинг сприяє не лише зростанню обсягів продажу чи розширенню ринку, а й

підвищенню загальної стійкості підприємства в умовах непередбачуваних змін бізнес-середовища.

Інтеграція стратегічного менеджменту та маркетингу у бізнес-консалтинг створює синергетичний ефект, оскільки дозволяє одночасно враховувати стратегічні цілі розвитку та реальні ринкові умови. Стратегічний менеджмент надає організації чітке бачення напрямів руху, а маркетинг забезпечує інструментарій для практичної реалізації цих напрямів у взаємодії з ринком. Консалтингові компанії виступають посередниками, що поєднують ці дві сфери знань, допомагаючи підприємствам досягати довгострокових цілей, ґрунтуючись на реальних споживчих запитах і конкурентних перевагах. Зокрема, актуальними стають такі напрями, як розробка маркетингово-орієнтованих стратегій розвитку, брендинг у напрямку стратегічного управління, використання маркетингових аналітик для стратегічного планування, управління інноваційними продуктами та сервісами.

Важливо враховувати, що стратегічні зміни та їх впровадження потребують значної психологічної стійкості персоналу. Практика показує, що успішність стратегічних трансформацій значною мірою залежить від готовності кадрів до змін, уміння долати стресові ситуації, адаптуватися до нових управлінських підходів та працювати у невизначеному середовищі. Консалтинг у цій площині охоплює не лише розробку стратегій, а й підтримку персоналу через програми розвитку soft skills, тренінги з управління змінами, формування культури гнучкості та стійкості [3]. Це дозволяє мінімізувати ризики опору та підвищує ефективність реалізації стратегічних рішень.

Крім того, вагоме місце у бізнес-консалтингу займає соціальний менеджмент, який дозволяє будувати ефективні відносини в колективі, запобігати конфліктам та формувати сприятливий психологічний клімат. Зокрема, у проєктному середовищі, де часто взаємодіють представники різних поколінь, соціальний менеджмент виступає інструментом запобігання міжвіковим суперечкам, сприяє згуртованості команди та забезпечує

безперервність виконання стратегічних завдань [4, с. 80]. Для консультантів це означає необхідність враховувати соціальні аспекти в організаційній динаміці, формувати механізми мотивації, системи внутрішньої комунікації та управління людськими ресурсами на засадах довіри та партнерства.

Варто зазначити, що сучасний бізнес-консалтинг значною мірою орієнтований на вирішення проблем сталого розвитку, впровадження принципів корпоративної соціальної відповідальності та підвищення соціальної значущості бізнесу. У цьому сенсі інтеграція маркетингу та стратегічного менеджменту дозволяє формувати ціннісно-орієнтовані стратегії, які поєднують економічні цілі з етичними стандартами та суспільними очікуваннями [5, с. 7]. Це особливо важливо у сферах охорони здоров'я, фармацевтики, освіти, аграрного сектору, де суспільна довіра стає ключовим ресурсом довгострокового розвитку. Таким чином, консалтингова діяльність спрямовується не лише на досягнення короткострокових фінансових результатів, а й на створення довготривалої цінності для стейкхолдерів.

Окремої уваги заслуговує роль стратегічного маркетингу у процесах цифрової трансформації бізнесу. Сучасні консалтингові практики активно інтегрують технології електронної комерції, діджитал-інструменти просування, системи управління онлайн-репутацією та соціальні медіа. Консультанти допомагають організаціям вибудовувати ефективну комунікацію в цифровому просторі, формувати стратегії присутності на глобальних платформах та адаптуватися до нових бізнес-моделей [6, с. 67]. У поєднанні зі стратегічним менеджментом це забезпечує комплексний підхід до розвитку підприємств, де враховуються як внутрішні ресурси і компетентності, так і зовнішні ринкові можливості.

Отже, стратегічний менеджмент і маркетинг у системі бізнес-консалтингу відіграють фундаментальну роль у забезпеченні конкурентоспроможності та сталого розвитку організацій. Їх поєднання дозволяє формувати цілісні підходи до управління, що враховують як довгострокові стратегічні цілі, так і конкретні

ринкові потреби. Бізнес-консалтинг стає провідним механізмом підтримки організацій у процесі прийняття управлінських рішень, спрямованих на підвищення ефективності, розвиток інновацій, психологічної стійкості персоналу та посилення соціальної відповідальності бізнесу. У сучасних умовах глобалізації та цифрової трансформації інтеграція стратегічного менеджменту та маркетингу у консалтинговій практиці є не лише актуальною, а й необхідною умовою для досягнення успіху на національному та міжнародному рівнях.

Література:

1. Паламаренко Я.В. Сучасні підходи до оцінювання рівня стратегічного розвитку підприємства. *Ефективна економіка*. 2020. № 5. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/5_2020/82
2. Головчук Ю.О., Карачина Н.П., Ночвіна О.А. Роль маркетингового консалтингу в системі бізнес-консалтингових послуг. *Інвестиції: практика та досвід*. 2025. №11. С. 7-13. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2025.11.7>
3. Головчук Ю.О., Паламаренко Я. В., Рисинець Т.П. Формування психологічної стійкості кадрів в умовах стратегічних змін. *Ефективна економіка*. 2025. № 7. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2025.7.14%20>
4. Головчук Ю.О., Паламаренко Я.В., Рисинець Т.П., Мазур Г.М. Соціальний менеджмент як інструмент запобігання міжвіковим конфліктам у проєктному середовищі. *Інвестиції: практика та досвід*. 2025. № 16. С. 79-86. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6814>
5. Лінніков С., Миронюк І. До питання оцінки ефективності інформаційно-комунікаційних кампаній у системі громадського здоров'я. Україна. *Здоров'я нації*. 2023. № 3. С. 5-11. DOI: <https://doi.org/10.32782/2077-6594.3.1.2022.266021>
6. Мельник А., Радзивілюк Л. Імплементация стратегічного планування в практику управління сучасним медичним закладом: методологічні та прикладні аспекти. *Вісник економіки*. 2021. № 3. С. 66-83. DOI: <https://doi.org/10.35774/visnyk2021.03.066>

Панова О.М.,

здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,

факультету технологій та бізнесу

Державного торговельно-економічного університету

Науковий керівник – канд. екон. наук, доцент Бовш Л.А.

РЕЛОКАЦІЯ РЕСТОРАННОГО БІЗНЕСУ У ВОЄННИЙ ЧАС

Повномасштабна війна стала серйозним викликом для українського ресторанного бізнесу, спричинивши не лише скорочення попиту, а й руйнування інфраструктури, перебоїв в логістиці та вимушене закриття закладів у прифронтових і окупованих регіонах. Крім того, посилювалась загроза безпеці працівників, втраті майна, змінилась поведінка споживачів, які орієнтувались на економію витрат. Багато підприємців опинилися перед необхідністю швидко ухвалювати рішення про переміщення виробничих потужностей, ресурсів, персоналу та постачальницьких ланцюгів у безпечну територію. Відтак, релокація перетворилася не лише на спосіб збереження бізнесу, а й на ефективну стратегію адаптації до нової економічної реальності – коли головною цінністю стають не масштаб чи розкіш, а стійкість, гнучкість і швидкість прийняття рішень [1, с. 20].

Слід зазначити, що теоретично, можливі наступні форми релокації [2]:

- 1) повна релокація, що передбачає перенесення всього підприємства (матеріальні ресурси, персонал, бренд, обладнання) у нове місце;
- 2) часткова релокація забезпечує збереження частини бізнесу у старому регіоні та відкриття філії або виробничої бази у новому;
- 3) тимчасова релокація – перенесення діяльності на певний період до стабілізації ситуації;

4) цифрова (віртуальна) релокація – переведення частини сервісів в онлайн-формат (доставка, онлайн-бронювання, дистанційне управління);

5) франчайзингова релокація – передачу бізнес-моделі партнеру в іншому регіоні з метою відновлення присутності бренду.

У сьогоднішніх реаліях бачимо практичні інсайти усіх форм релокації ресторанного бізнесу. У відповідь на виклики війни ресторатори почали гнучко адаптуватися: створювати рор-уп формати, розвивати доставку та об'єднуватися з локальними виробниками [3]. Це дозволило мінімізувати витрати, підвищити мобільність і забезпечити сталість роботи навіть у кризових умовах. А також зберегти робочі місця та підтримати працівників, які опинилися у непростому становищі.

Унаслідок релокації багато українських компаній не лише відновили свою діяльність, а й створили нові бізнес-моделі, пристосовані до умов воєнного часу. Так, ресторан LOFT2022 [4], що переїхав із Покровська до Києва, швидко відновив роботу завдяки оптимізації меню, фокусуванню на крафтових стравах та формуванню дружньої атмосфери для внутрішньо переміщених осіб. Заклад відкрився у локації, яка раніше не користувалася великою популярністю, проте зумів залучити відвідувачів завдяки унікальним гастрономічним рішенням та особливій комунікації з гостями.

Мережа RollClub, що до війни працювала на сході України, також стала прикладом успішної трансформації. Вона відкрила сучасні sushi-bar формати у Львові, Києві, Рівному, Івано-Франківську, Білій Церкві, а також у Польщі — у Вроцлаві та Варшаві. Ставка на онлайн-замовлення, швидку доставку та високий рівень сервісу дозволила компанії не лише втримати клієнтів, а й розширити географію. Наразі мережа активно розвиває напрям франшизи, пропонуючи партнерам готову модель ефективного ресторанного бізнесу [5].

Окремої уваги заслуговує релокація групи GastroFamily, яка не лише відновила роботу частини своїх ресторанів у західних областях України, а й вийшла за межі країни, відкривши нові заклади в Польщі. Там команда

продовжує презентувати українську кухню на міжнародному рівні, формуючи позитивний імідж нашої гастрономічної культури за кордоном. Цей досвід довів, що українська гастрономія має високий експортний потенціал і здатна впевнено конкурувати на світовому ринку. У деяких випадках саме релокація стала поштовхом для створення нових брендів, концепцій і напрямів розвитку ресторанного бізнесу [6].

Релокація суттєво вплинула й на організацію праці в ресторанному бізнесі. Частина працівників перейшла у дистанційний формат, зосередившись на маркетингу, SMM та обробці онлайн-замовлень, що дозволило компаніям підтримувати комунікацію з клієнтами навіть у кризових умовах [6]. Інші співробітники інтегрувалися у нові регіони, формуючи локальні команди та адаптуючись до місцевих спільнот. Такий підхід не лише забезпечив безперервність бізнес-процесів, а й сприяв соціальній інтеграції внутрішньо переміщених осіб, які отримали можливість продовжувати професійну діяльність у безпечніших умовах [1, с. 172].

Важливу роль у процесі релокації відіграла державна та регіональна підтримка, що стала ключовим фактором виживання для багатьох підприємств. Програми допомоги охоплювали пошук приміщень, перевезення обладнання, відновлення логістичних ланцюгів, а також пільгове кредитування малого бізнесу. Саме завдяки цим інструментам підприємці змогли швидше відновити виробництво та адаптуватися до нових умов [3].

Західні області України перетворилися на нові центри підприємницької активності, тут сформувалися спільноти рестораторів, об'єднані спільною метою: відродження української гастрономічної культури [7].

Таким чином, релокація ресторанного бізнесу у воєнний час стала індикатором стійкості, гнучкості та стратегічного мислення українських підприємців. Вона довела, що навіть у найскладніших умовах український бізнес здатен не лише вижити, а й розвиватися, створюючи нові робочі місця, підтримуючи локальні економіки й формуючи позитивний імідж України через

культуру гостинності, яка вражає іноземців. Подальший розвиток досліджень потребує вивчення питань державної підтримки, пільгового кредитування та обміну досвідом між регіонами для сталого післявоєнного відновлення.

Література:

1. Водотика Т. Виклик, шанс, зміна. Київ :Yakaboo Publishing, 2023. 240с.
2. Бухгалтер Ідеального Підприємця. Релокація. URL: <https://bip.net.ua/articles/relokacziya-biznesu-v-umovah-vijni/> (дата звернення: 21.10.2025).
3. Центр Розвитку «Час Змін». Гранти. URL: <https://chaszmin.com.ua/granty-2025/> (дата звернення: 21.10.2025).
4. LOFT2022. Інстаграм-сторінка. URL: <https://www.instagram.com/p/DJcsS1ItR60/> (дата звернення: 21.10.2025).
5. Roll Club. Блог. URL: <https://roll-club.ua/category/blog/> (дата звернення: 21.10.2025).
6. Gastro Family. Новини. URL: <https://borysov.com.ua/events/yak-pracyuye-gastrofamily-pid-chas-povnomasshtabnoyi-viyny> (дата звернення: 21.10.2025).
7. Національна Ресторанна Асоціація України. Новини. URL: <https://nraua.org/> (дата звернення: 21.10.2025).

Плюшко Р. І.,

аспірант кафедри менеджменту та маркетингу

Вінницького національного медичного університету ім. М. І. Пирогова

Науковий керівник – д-р екон. наук Головчук Ю. О.

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МЕДИЧНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

Медичний туризм – це особливий вид подорожей, метою яких є отримання медичних послуг поза межами країни проживання. У сучасному світі він перетворився на один із найдинамічніших напрямів глобальної економіки, що поєднує сфери охорони здоров'я, туризму та бізнесу. Для України, яка сьогодні проходить складний етап післявоєнного відновлення, розвиток медичного

туризму може стати не лише джерелом економічного зростання, але й потужним імпульсом до підвищення міжнародного авторитету, інтеграції в європейський медичний простір та модернізації системи охорони здоров'я.

Потенціал України у сфері медичного туризму є надзвичайно високим. Передусім, це кваліфіковані лікарі, які мають визнання на міжнародному рівні, потужна мережа приватних клінік, розвинена стоматологічна та естетична медицина, а також відносно доступна вартість послуг у порівнянні з країнами Європейського Союзу. Крім того, Україна має унікальні природні ресурси – лікувальні води, грязі, курорти Трускавця, Морщина, Східниці, які створюють передумови для розвитку санаторно-курортного та реабілітаційного туризму. У контексті післявоєнного періоду саме ці фактори можуть стати ключовими у формуванні конкурентоспроможної моделі медичного туризму. [1; 2]

Одним із головних напрямів розвитку медичного туризму після війни є реабілітаційна медицина. Тисячі військовослужбовців, ветеранів, а також цивільних потребуватимуть тривалого відновлення після поранень, травм і психологічних наслідків війни. Україна може стати центром реабілітації не лише для власних громадян, але й для пацієнтів із країн, що підтримують Україну. Створення сучасних центрів фізичної, психологічної та нейрореабілітації з міжнародними стандартами лікування здатне забезпечити притік іноземних інвестицій і сприяти технологічному оновленню галузі. [3; 4]

Важливим чинником є цифровізація медичних послуг. Впровадження електронної системи охорони здоров'я, телемедицини, онлайн-консультацій та цифрових платформ для організації медичних подорожей підвищує довіру іноземних пацієнтів. Активна присутність українських клінік у цифровому середовищі, розвиток брендингу та репутаційного менеджменту у соціальних мережах допомагають формувати позитивний імідж України як безпечної, технологічної та гуманної держави, відкритої для міжнародного співробітництва [5, с. 33-40; 6].

Не менш перспективним напрямом є естетична та стоматологічна медицина, у яких Україна вже посідає помітне місце на європейському ринку. Висока якість послуг у поєднанні з доступними цінами робить українські клініки привабливими для громадян Польщі, Німеччини, Великої Британії, Італії та країн Балтії. Після стабілізації безпекової ситуації очікується відновлення туристичних потоків, що відкриє нові можливості для іноземних пацієнтів. Державна підтримка у вигляді спрощення візових процедур, створення інформаційних порталів і партнерських програм між клініками та туроператорами може суттєво активізувати цей процес.

Проте існують і виклики, які необхідно враховувати. Серед них – відновлення інфраструктури, сертифікація медичних установ за міжнародними стандартами, підвищення рівня безпеки пацієнтів, розвиток транспортної логістики та готельної інфраструктури. Для сталого розвитку медичного туризму потрібна міжгалузева взаємодія між Міністерством охорони здоров'я, Міністерством економіки, Державним агентством розвитку туризму та місцевими громадами. Особливу роль відіграє підготовка кадрів – не лише лікарів, а й менеджерів медичного туризму, фахівців із комунікацій, маркетологів і адміністраторів.

Таким чином, у період післявоєнного відновлення медичний туризм може стати точкою економічного зростання та символом відродження України. Поєднання професіоналізму медичних працівників, природних ресурсів, інноваційних технологій та підтримки держави здатне перетворити Україну на конкурентоспроможного гравця у світовому ринку медичних послуг. У перспективі це сприятиме не лише підвищенню рівня медичного обслуговування, а й утвердженню позитивного іміджу країни, яка лікує, допомагає та відновлює – як фізично, так і духовно.

Література:

1. Головчук Ю.О., Мороз С.Р. Кучер П.В. Розвиток оздоровчого туризму як напрям модернізації санаторно-курортного господарства регіону. *Економіка та суспільство*. 2022. № 69. DOI: <https://doi.org/10.32782/infrastructure69-39>

2. Головчук Ю.О., Паламаренко Я.В., Лепетан І.М. Комунікаційний менеджмент як складова стратегічного управління організацією. *Інвестиції: практика та досвід*. 2025. № 13. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2025.13.31>

3. Головчук Ю.О., Поліщук С.С., Палагнюк Г.О. Імплементация програми медичних гарантій у стратегічне планування закладів охорони здоров'я. *Інвестиції: практика та досвід*. 2025. № 14. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2025.14.30>

4. Головчук Ю.О., Графська О.І., Четирбук О.Р. Теоретичні засади дослідження туристичної інфраструктури як інноваційної основи регіонального розвитку туризму. *Інфраструктура ринку*. 2022. № 66. DOI: <https://doi.org/10.32843/infrastruct66-26>

5. Головчук Ю.О., Паламаренко Я.В., Лепетан І.М. Операційний менеджмент як інструмент реалізації стратегічного управління. *Інвестиції: практика та досвід*. 2025. № 15. С. 33-40. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2025.15.33>

6. Головчук Ю.О., Голод А.П., Мороз С.Р., Дудаш О.І. Модернізація санаторно-курортного господарства як чинник маркетингової політики регіонального розвитку туризму. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія: «Економічні науки». 2022. № 9. DOI: <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2022-9-8235>

Пономаренко К. І.,

аспірант кафедри педагогіки, психології,

соціальної роботи та менеджменту

Глухівського НПУ ім. О. Довженка

Науковий керівник – д-р. пед. наук, проф. Пінчук І. О.

ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЗАСІБ УПРАВЛІННЯ ПРОЦЕСОМ ПІДВИЩЕННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ СПРИЙНЯТЛИВОСТІ СУЧАСНИХ УЧИТЕЛІВ

На вимогу глобальних викликів сьогодення в Україні було схвалено Стратегію цифрового розвитку інноваційної діяльності України на період до 2030 року та затверджено операційний план заходів з її реалізації у 2025-2027 роках [1]. У Стратегії цифрового розвитку інноваційної діяльності України на

період до 2030 року зазначено, що «інноваційна діяльність залежить від ряду глобальних трендів» серед яких «... стрімкий розвиток цифрової економіки» [3].

У вище згаданих документах говориться про необхідність значних реформ з огляду на інтеграцію цифрових інструментів у бізнесі та публічних послугах [1, 3]. Одним з основних бар'єрів, якими «... стикаються суб'єкти інноваційної діяльності, є ... проблеми з доступом до цифрових технологій через руйнування інфраструктури...» [3].

У контексті цифрової трансформації освіти одним із ключових викликів стає підвищення інноваційної сприйнятливості педагогів, тобто їхньої готовності до прийняття, освоєння й упровадження нових технологій і методик. Цифрові технології є не лише інструментом навчання, а й засобом управління професійним розвитком учителів, що забезпечує: постійний доступ до освітніх ресурсів, індивідуалізацію навчання, ефективний моніторинг та аналітику результатів.

Управління розвитком компетентностей – цілеспрямована діяльність освітньої установи щодо формування вчителя нового типу: гнучкого, креативного, інноваційно мислячого. Інноваційна сприйнятливість учителів – це готовність до сприйняття, адаптації та реалізації педагогічних інновацій. Основним засобом розвитку цієї якості є цифрові технології управління – ІКТ-засоби, що дозволяють організувати, координувати, контролювати та оцінювати процес професійного зростання педагогів.

Метою дослідження було визначення цифрових інструментів, які забезпечують ефективне управління процесом підвищення інноваційної сприйнятливості вчителів.

Проблему цифрових технологій як засобу розвитку інноваційної компетентності вчителів досліджувала велика кількість науковців як в Україні, так і за кордоном. Зокрема зарубіжна дослідниця А. Todorut [5] у своєму дослідженні наголошує на створенні освітнього благополуччя педагогів та

розробці інноваційного процесу управління та лідерства. Цей процес вона пропонує будувати на основі людських цінностей, що сприяє створенню оптимального соціального та психологічного клімату для розвитку благополуччя в закладах освіти.

Як наголошено в більшості наукової літератури [2, 4] засобами ефективного управління інноваційною сприйнятливістю педагогів є формування цифрової культури педагогічного середовища, використання гейміфікації у програмах підвищення кваліфікації педагогів, упровадження індивідуальних освітніх траєкторій для вчителів, менторство та професійні спільноти для підтримки інноваційної діяльності та системний цифровий моніторинг результатів розвитку компетентностей учителів закладів загальної середньої освіти.

У ході дослідження нами було відібрано основні цифрові інструменти управління інноваційним розвитком педагогів та описано їхню освітню цінність, що подано в таблиці 1.

Таблиця 1

Цифрові інструменти управління інноваційним розвитком педагогів

	Категорія	Приклади	Освітня цінність
1	Платформи для онлайн-навчання	Prometheus, Coursera, EdEra	Безперервна освіта, саморозвиток
2	Системи управління навчанням (LMS)	Moodle, Google Classroom	Контроль і моніторинг навчальних результатів
3	Інструменти для колаборації	Google Workspace, Microsoft Teams, Miro	Командна взаємодія, обмін досвідом
4	Аналітичні системи	Power BI, Google Data Studio	Вимірювання динаміки професійного росту
5	Соціальні мережі професійного розвитку	Facebook-групи, LinkedIn, YouTube Edu	Професійні спільноти, мікронавчання

Наступник кроком нашого дослідження буде впровадження цифрових технологій у процес управління процесом підвищення інноваційної сприйнятливості вчителів. У результаті дослідження очікуються такі результати: підвищення рівня цифрової та інноваційної компетентності педагогів; створення гнучкої системи управління професійним розвитком; зростання мотивації до інноваційної діяльності; розвиток відкритого освітнього середовища, орієнтованого на партнерство.

Отже, цифрові технології стають стратегічним інструментом управління підвищенням інноваційної сприйнятливості педагогів. Вони створюють умови для самоосвіти, співпраці та творчого зростання, що є ключовими характеристиками вчителя XXI століття.

Література:

1. Про схвалення Стратегії цифрового розвитку інноваційної діяльності України на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2025-2027 роках <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1351-2024-%D1%80#Text>
2. Спірін О. М., Овчарук О. В. Цифрова компетентність. Енциклопедія освіти / Нац. акад. пед. наук України: 2-ге вид., допов. та перероб. Київ: Юрінком Інтер, 2021. С. 1095-1096.
3. Стратегія цифрового розвитку інноваційної діяльності України на період до 2030 року <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1351-2024-%D1%80#n14>
4. Howard, S. K., Tondeur, J., Ma, J., & Yang, J. (2021) What to teach? Strategies for developing digital competency in preservice teacher training. *Computers & Education*. 2021, 165(4): 104149 DOI: 10.1016/j.compedu.2021.104149 <https://doi.org/10.1016/j.compedu.2021.104149>
5. Todorut, A.V. Enhancing Well-Being Education Through Innovative Management. In: Nicolescu, O., Oprean, C., Titu, A.M., Vaduva, S. (eds) *Romanian Management Theory and Practice. Contributions to Management Science*. 2025. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-031-60343-3_12

Стеценко В. Ю.,

здобувач фахової передвищої освіти

valeriastetcenko@gmail.com

Науковий керівник – викладач

Відокремлений структурний підрозділ

«Роменський фаховий коледж КНЕУ ім. В. Гетьмана»

Бандура Ю.О.

МЕНЕДЖМЕНТ: СУТНІСТЬ, ФУНКЦІЇ ТА РОЛЬ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

У сучасному світі, що стрімко змінюється, визначальними рисами стають глобалізація економічних процесів, посилення конкуренції та інтенсивний розвиток технологій. У таких умовах ефективне управління набуває ключового значення для досягнення успіху будь-якої організації. Менеджмент виступає провідним інструментом для координації дій людей, оптимального використання ресурсів та реалізації визначених цілей.

Питання менеджменту лишається важливим для наукових досліджень, оскільки рівень ефективності управлінських процесів безпосередньо впливає на конкурентоздатність компаній, стабільність економіки та загальний добробут суспільства. Метою цієї статті є пояснення сутності менеджменту, аналіз його ключових функцій і визначення його значення у сучасних умовах господарювання.

Менеджмент (від англ. *management* – управління) – це процес планування, організування, мотивування та контролювання діяльності організації для досягнення її цілей з максимальною ефективністю. За визначенням, наведеним у підручнику М. М. Шкільняк, менеджмент є цілеспрямованим впливом суб'єкта управління на об'єкт з метою узгодження їх дій та досягнення визначених результатів [1].

Менеджмент поєднує риси науки, мистецтва і практичної діяльності. Як наука він вивчає закономірності, принципи та методи управління; як мистецтво – потребує творчого підходу, інтуїції, лідерських якостей; як практична діяльність – реалізується через конкретні управлінські дії, рішення, організаційні процеси.

Управлінський процес включає низку взаємопов'язаних функцій, які забезпечують досягнення цілей організації. Вони утворюють логічну послідовність дій керівника – від формування цілей до оцінки результатів.

Планування – це початкова функція менеджменту, яка передбачає визначення цілей, шляхів і засобів їх досягнення. Планування дає змогу передбачити зміни зовнішнього середовища, розробити стратегію розвитку та координувати дії працівників. У підручнику наголошується, що ефективне планування має бути науково обґрунтованим, гнучким і зорієнтованим на кінцевий результат.

Організування полягає у формуванні структури підприємства, розподілі повноважень, налагодженні взаємозв'язків між підрозділами та працівниками. Менеджер створює умови для ефективної спільної діяльності, визначає відповідальність і ресурси кожного учасника процесу.

Мотивація є рушійною силою продуктивної діяльності працівників. Вона спрямована на стимулювання персоналу до досягнення поставлених завдань. Як зазначається у підручнику, у сучасних умовах особливого значення набуває поєднання матеріальних і нематеріальних стимулів: визнання, можливостей розвитку, сприятливого клімату у колективі.

Контроль забезпечує зворотний зв'язок у системі управління. Він передбачає оцінку виконання планів, виявлення відхилень і прийняття коригувальних рішень. Система контролю дає змогу підтримувати стабільність і дисципліну в організації. Таким чином, функції менеджменту утворюють єдиний замкнений цикл управління, який забезпечує ефективне функціонування підприємства на всіх рівнях.

Менеджер – це фахівець, який організовує роботу інших людей і відповідає за досягнення цілей організації. Його роль полягає не лише в адміністративному керівництві, а й у формуванні команди, розвитку персоналу, створенні сприятливого морально-психологічного клімату. У підручнику зазначено, що ефективний менеджер повинен володіти управлінськими, комунікативними, аналітичними, емоційними та стратегічними компетенціями. Крім того, сучасне середовище вимагає від керівників здатності адаптуватися до змін, приймати нестандартні рішення, впроваджувати інновації [1].

Менеджер має виступати лідером, який здатен надихати працівників і спрямовувати їхні зусилля на спільну мету. Таким чином, людський фактор стає ключовим елементом ефективного управління. Сучасна економіка вимагає від менеджерів уміння діяти в умовах невизначеності, швидкої зміни технологій і високої конкуренції. Традиційні підходи доповнюються концепціями стратегічного, інноваційного, антикризового та екологічного менеджменту.

Важливими тенденціями розвитку менеджменту є:

- 1) цифровізація процесів управління;
- 2) використання аналітичних даних і штучного інтелекту;
- 3) акцент на корпоративній культурі та соціальній відповідальності;
- 4) орієнтація на сталий розвиток.

Сьогодні менеджмент відіграє ключову роль не лише в організації ефективного виробництва, але й у забезпеченні сталого розвитку, соціальної гармонії та конкурентоспроможності підприємства. Це багатогранна система управління, яка об'єднує наукові методи, творчий підхід і практичний досвід для оптимального використання ресурсів і досягнення поставлених цілей. Основними функціями менеджменту є планування, організація, мотивація та контроль, які разом формують цілісний управлінський процес. У центрі сучасного менеджменту знаходиться людина — як менеджер, так і працівник, які разом сприяють успіху організації. В умовах сьогодення ефективний

менеджмент є не лише основою інноваційного розвитку, але й важливим чинником забезпечення конкурентної переваги та соціальної стабільності бізнесу й суспільства загалом.

Література:

1. Менеджемент / М. Шкільняк та ін. Тернопіль : Міністерство освіти і науки України Західноукраїнський національний університет, 2022. 258 с. URL: https://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/46199/1/MenedjmentPD_B5_1.11.22.

Терещенко В. В.,

магістрантка кафедри менеджменту організацій

Національного університету «Львівська політехніка»

Науковий керівник – канд. екон. наук, доцент Бохонко І. В.

ОЦІНКА ФІНАНСОВОГО СТАНУ ЯК ПЕРЕДУМОВА ЕФЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ НА ПРИКЛАДІ ТОВ «ГІДРОСЕНД»

В умовах розвитку ринкових відносин в економіці України, суттєвого розширення прав суб'єктів господарювання у сфері фінансово-економічної діяльності особливого значення набуває необхідність моніторингу фінансового стану підприємств для забезпечення ефективного менеджменту.

Необхідності оцінки фінансового стану підприємства, і методиці її проведення приділяється увага в роботах як вітчизняних так і закордонних вчених-теоретиків та економістів-практиків, зокрема, І. Бланка, Л. Брейлі, Є. Брігхема, Л. Буряка, Б. Коласса, С. Майерса, А. Поддєрьогіна, С. Росса, Г. Савицької, В. Сопко, Р. Холта, Н. Цал-Цалко, А. Шеремета та ін. Методичні засади кількісного виміру та оцінки фінансового стану підприємств та трактування його сутності зафіксовано також і в нормативних документах.

Варто зазначити, що в літературі подано різні визначення поняття «фінансовий стан підприємства», зокрема, Є. Маркарян та Г. Герасименко зазначають, що «фінансовий стан підприємства – це сукупність показників, що відображають його здатність погасити свої боргові зобов'язання» [1], хоча таке визначення не розкриває економічну сутність цього поняття, а лише вказує на одну з його характеристик – певний рівень показника ліквідності; А. Ковальов та В. Привалов визначають фінансовий стан підприємства як «сукупність показників, що відображають наявність, розміщення та використання фінансових ресурсів» [2]; В. Іващенко спрощує визначення фінансового стану підприємства до результату його фінансової діяльності [3].

Взагалі, фінансовий стан підприємства – це комплексне поняття, яке є результатом взаємодії всіх елементів системи фінансових відносин суб'єкта господарювання визначається сукупністю виробничо-господарських факторів і характеризується системою показників, які відображають наявність, розміщення та використання фінансових ресурсів [4].

Для якісного управління фінансовим станом підприємства необхідно проводити аналіз великого обсягу інформації, основними джерелами якої для фінансиста-аналітика є звітний бухгалтерський баланс, звіт про власний капітал, звіт про фінансові результати, звіт про рух грошових коштів, дані первинного та аналітичного бухгалтерського обліку, статистичні матеріали.

Можливість покращення фінансового стану суб'єкта господарювання розглянута на прикладі ТОВ «Гідросенд» [5], розташованого в селищі Власівка Кіровоградської області.

Товариство, зокрема, спеціалізується на виробництві олії та тваринних жирів; маргарину і подібних харчових жирів; прянощів і приправ.

До складу підприємства входить: елеватор насіння соняшнику; маслопресовий цех; цех екстракції; цех гідратації; цех дезодорації та рафінації; дільниця розчеплення соапстоків; дільниця переробки сміттєвих домішок; котельня; майстерні; адміністративний корпус.

Асортимент виробництва включає в себе різні види продукції, а саме: олія соняшникова; майонези і майонезні соуси; гірчиця; кетчупи; оцет; соуси томатні; томатна паста; паливні пелети; олія технічна; жирні кислоти соапстока світлих олій; шрот соняшниковий гранульований; лушпиння соняшникове подрібнене; лушпиння соняшникове гранульоване (пелети); лецитин (фосфатидний концентрат); жирно-воскова суміш.

Оцінка фінансового стану підприємства починається з ознайомлення з даними, відображеними в публічній фінансовій звітності даного суб'єкта господарювання [6], однак, самі по собі ці показники не дають ще чіткого уявлення про фінансовий стан підприємства. Більш змістовну й об'єктивну інформацію можна одержати на підставі горизонтального та вертикального аналізу; розрахунку та оцінки показників, що характеризують, зокрема, рентабельність, фінансову стійкість, ліквідність, ділову активність.

При аналізі майнового стану суб'єкта господарювання доцільно оцінити зношеність основних засобів. Результати розрахунків вказують на те, що у ТОВ «Гідросенд» є проблеми з оновленням основних засобів.

У структурі сукупних активів товариства найбільшу питому вагу займають оборотні активи (зокрема, у 2024 році їх частка становить 87,6 %), тобто підприємство має «легку структуру» балансу.

Наявність у складі активів ТОВ «Гідросенд» нематеріальних активів побічно характеризує обрану підприємством стратегію як інноваційну.

Результати проведених розрахунків вказують на те, що основним джерелом формування майна підприємства є власний капітал. Така структура джерел формування майна суб'єкта господарювання є ознакою його достатньої фінансової стійкості.

Результати аналізу динаміки доходу від реалізації продукції, собівартості реалізованої продукції та чистого фінансового результату показують, що у 2024 році збільшення собівартості реалізованої продукції на 19,15 % на фоні

зростання доходу від реалізації продукції на 24,95 % позитивно позначилося на величині чистого фінансового результату (зростання на 88,18 %).

На кінець 2024 року спостерігається зростання дебіторської заборгованості, що призводить до відволікання фінансових ресурсів з господарського обороту підприємства.

Останні роки у ТОВ «Гідросенд» абсолютна фінансова стійкість, що свідчить про високий ступінь його фінансової незалежності, але не може розглядатися як досконалий підхід до управління підприємством.

У звітному 2024 році спостерігається позитивна динаміка всіх показників, які характеризують ефективність інвестицій, продажу та виробництва.

Аналіз ліквідності балансу полягає в порівнянні коштів по активу, що згруповані за ступенем їх ліквідності та розміщені в порядку убутання ліквідності, з зобов'язаннями по пасиву, які згруповані за строками їх погашення та розміщені в порядку зростання таких строків.

Результати оцінки ліквідності балансу підприємства по даним 2024 року вказують на те, що ліквідність його балансу відрізняється від абсолютної.

Показники оборотності мають велике значення для оцінки фінансового стану суб'єкта господарювання, оскільки швидкість обороту засобів безпосередньо впливає на платоспроможність фірми. Крім того, збільшення швидкості обороту засобів, за інших рівних умов, відображує підвищення виробничо-технічного потенціалу підприємства.

Результати розрахунку показників ділової активності ТОВ «Гідросенд» вказують, зокрема, на те, що умови, на яких підприємство отримує поставки від партнерів суттєво гірші, ніж ті, які воно надає своїм замовникам.

Таким чином, господарська діяльність ТОВ «Гідросенд» відбувається в умовах складної фінансово-економічної та військово-політичної ситуації в Україні, а також високого ступеня невизначеності, який обумовлений змінами внутрішнього та зовнішнього середовищ, що об'єктивно обумовлює

необхідність моніторингу фінансового стану підприємств для забезпечення ефективного менеджменту.

Проведена (на основі публічної звітності) оцінка фінансового стану ТОВ «Гідросенд», показала, що підприємство протягом досліджуваного періоду (2019-2024 роки) працювало прибутково, але має проблеми, зокрема, з маркетинговою політикою, оновленням основних засобів, тощо, які потребують належного реагування з боку керівництва.

Література:

1. Бодруг Т. М., Гаватюк Л. С. Сутність аналізу та управління фінансовим станом підприємств України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2018. Вип. 22, ч. 1. С. 20-24.
2. Гриньова В. М., Коюда В. О. Фінанси підприємств : навч. посіб. Харків : Видавничий дім «ІНЖЕК», 2004. –432 с.
3. Болюх М. А. Економічний аналіз : навч. посіб. / М.А. Болюх та ін. Київ : КНЕУ, 2001. 540 с.
4. Поддєрьогін А. М. Фінанси підприємств : підручник / А.М. Поддєрьогін та ін. Київ: КНЕУ, 2008. 552 с.
5. <https://kingsmak.com.ua/> [електронний ресурс].
6. Приймак С. В., Костишина М.Т., Долбнєва Д.В. Фінансова звітність підприємств : навч.-метод. посіб. Львів : Ліга-Прес, 2016. 268 с.

Тимошенко Н. В.,

аспірантка 3 року навчання

*Глухівського національного педагогічного
університету імені Олександра Довженка.*

Науковий керівник – д-р пед. наук, проф.,

член-кореспондент НАПН України Кузьмінський А. І.

МЕТОДИКА MASLACH BURNOUT INVENTORY (MBI) У ПРОГРАМІ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЇ РОБОТИ ПРИ ПЕРЕВІРЦІ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНИХ УМОВ І МОДЕЛІ ФОРМУВАННЯ РЕЗИСТЕНТНОСТІ ПСИХОСОМАТИЧНОМУ ВИГОРАННЮ МЕНЕДЖЕРІВ ОСВІТИ

Одним із провідних інструментів для діагностики професійного (емоційного) вигорання є опитувальник Maslach Burnout Inventory (MBI), розроблений Крістіною Маслач і Сьюзен Джексон у 1981 році [4;5]. Методика є валідованим і широко апробованим психодіагностичним засобом, що дозволило нам кількісно оцінити інтенсивність і структуру синдрому вигорання у представників управлінських професій, зокрема – у менеджерів освіти.

МБІ базується на трифакторній моделі вигорання, яка включає наступні складники [5;8]:

1.Емоційне виснаження (Emotional Exhaustion) – відображає відчуття перевтоми, емоційної спустошеності, втрати енергії внаслідок тривалого стресового впливу.

2.Деперсоналізація (Depersonalization) – виявляється у цинічному або негативному ставленні до клієнтів, колег чи підлеглих, прагненні дистанціюватися від міжособистісної взаємодії.

3.Редукція професійних досягнень (Personal Accomplishment) – характеризує зниження самооцінки професійної ефективності, відчуття безпорадності та невпевненості у власних професійних компетенціях.

Опитувальник містить 22 твердження, які оцінюються за шестибальною шкалою частотності (від 0 – «ніколи» до 6 – «щодня»). Менеджери освіти мають зазначити, як часто вони переживають зазначені стани у своїй професійній діяльності.

Методика МВІ має високі показники надійності та валідності [3]. За результатами численних досліджень, коефіцієнт внутрішньої узгодженості (α -Кронбаха) для субшкал перебуває в межах від 0,71 до 0,90. Інструмент перевірений у міжнародних вибірках і перекладений багатьма мовами, зокрема й адаптований до українського контексту дослідниками-психологами (наприклад, Л.М. Орбан-Лембрик, Н. І. Пов'якель та ін.) [2;6;7].

У нашому дослідженні методика МВІ використовується для діагностики рівня професійного вигорання у менеджерів освіти на констатувальному та контрольному етапах експерименту. Її результати дозволяють виявити динаміку змін у стані досліджуваних під впливом психологічного втручання, а також встановити кореляції з іншими психоемоційними параметрами, зокрема рівнем емоційного інтелекту.

Для інтерпретації результатів методики Maslach Burnout Inventory (MBI) ми використали систему оцінювання, яка передбачає виділення трьох рівнів інтенсивності прояву кожного з компонентів синдрому емоційного вигорання: низький, середній і високий [5]. У табл.1 наведено орієнтовні діапазони балів для кожної шкали, які застосовуються під час аналізу результатів опитування у вибірках, адаптованих до управлінської діяльності менеджера освіти.

Таблиця 1

Рівні прояву вигорання за шкалами методики MBI

Шкала	Низький рівень	Середній рівень	Високий рівень
Емоційне виснаження	0–16	17–26	27 і вище
Деперсоналізація	0–6	7–12	13 і вище
Редукція професійних досягнень (зворотна шкала*)	39 і вище	32–38	0–31

Примітка: За шкалою редукції професійних досягнень високі бали свідчать про низький рівень вигорання, тому інтерпретація здійснюється у зворотному порядку.

З метою емпіричної перевірки рівня психосоматичного вигорання серед менеджерів освіти на констатувальному етапі експериментального дослідження було проведено стандартизоване опитування за допомогою методики Maslach Burnout Inventory (MBI). У дослідженні взяли участь 32 респонденти, які мають посади менеджерів закладів освіти, їх заступників, завідувачів методичних служб, а також менеджерів структурних підрозділів органів управління освітою. Опитування проводилося в дистанційній формі в межах освітньо-професійних заходів (семінарів, круглих столів, курсів підвищення кваліфікації), що забезпечило належний рівень контролю за умовами виконання та дотриманням етичних норм [1]. Перед початком опитування кожному учаснику надавалися:

- інструкція щодо заповнення опитувальника;
- роз'яснення мети дослідження і принципів анонімності;
- форма згоди на участь у дослідженні.

Методика МВІ містить 22 твердження, які згруповані за трьома шкалами: *емоційне виснаження, деперсоналізація та редукція професійних досягнень*. Респонденти оцінювали частотність переживань, описаних у твердженнях, за семибальною шкалою (від 0 - «ніколи» до 6 - «щодня»).

Для менеджерів у сфері освіти ми використали варіант MBI-ES (Educators Survey) або її українська адаптація, яка містить 22 твердження, згруповані за трьома шкалами. Респонденти оцінювали кожне твердження за шкалою від 0 до 6. Ця комбінація шкал дозволила нам установити ступінь вираженості синдрому емоційного вигорання менеджерів освіти:

Загальна інтерпретація вигорання

Стан	Ознаки
Виражене вигорання	Високе ЕВ + висока ДП + низьке ОПД
Часткове вигорання / на межі	Високе одне або два з трьох
Низький рівень вигорання	Усі три в межах норми (низьке ЕВ і ДП, високе ОПД)

Надаємо вибірку результатів МВІ-тестування, з розподілом балів за трьома шкалами:

- **ЕВ** – емоційне виснаження;
- **ДП** – деперсоналізація;
- **ОПД** – особисті професійні досягнення.

10–12 осіб з високим рівнем вигорання (високі ЕВ і ДП, низьке ОПД).

10–12 осіб — середній ризик (помірні або частково високі показники).

8–10 осіб — низький ризик вигорання (балансовані значення).

Середні значення за кожною шкалою становлять:

Емоційне виснаження (ЕВ): 23.41 — середній рівень, наближається до високого.

Деперсоналізація (ДП): 9.56 — середній рівень, деяка емоційна відстороненість.

Професійні досягнення (ОПД): 34.94 — нижня межа середнього рівня, вже помітна тенденція до зниження самооцінки ефективності.

Ми вважаємо, що ці дані вказують на ризик розвитку професійного вигорання у частини менеджерів освіти.

Варто розглянути заходи профілактики (супервізії, психоемоційна підтримка, управління навантаженням) та дотримання рекомендацій [2]:

високий ризик: нехайна увага до самозбереження, психологічна підтримка, зміна підходів до навантаження;

середній ризик: профілактика — баланс роботи й відпочинку, колегіальна підтримка;

низький ризик: підтримання здорового стилю життя і внутрішньої мотивації.

Література:

1. Барановська, Л. В. (2020). Розвиток резистентності до професійного вигорання у керівників освітніх закладів. *Психологія і суспільство*, 4(81), 58–67.
2. Карамушка, Л. М., & Сидоренко, О. В. (2018). Емоційне вигорання керівників освітніх організацій: чинники, наслідки, шляхи профілактики. *Організаційна психологія. Економічна психологія*, 2(13), 45–53.
3. Leiter, M. P., & Maslach, C. (2016). *Understanding the burnout experience: Recent research and its implications for psychiatry*. *World Psychiatry*, 15(2), 103–111. <https://doi.org/10.1002/wps.20311>
4. Maslach, C., & Jackson, S. E. (1981). *The measurement of experienced burnout*. *Journal of Occupational Behavior*, 2(2), 99–113. <https://doi.org/10.1002/job.4030020205>
5. Maslach, C., Jackson, S. E., & Leiter, M. P. (1996). *Maslach Burnout Inventory manual* (3rd ed.). Palo Alto, CA: Consulting Psychologists Press.
6. Орбан-Лембрик, Л. М. (2010). *Психологія управління: навчальний посібник*. Івано-Франківськ: Плай.
7. Пов'якель, Н. І. (2015). *Психологічне забезпечення професійної діяльності в умовах стресу та емоційного вигорання*. Київ: КНУ імені Тараса Шевченка.
8. Schaufeli, W. B., & Enzmann, D. (1998). *The burnout companion to study and practice: A critical analysis*. London: Taylor & Francis.

Тонкошкур Б. С.,

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти

Сумського національного аграрного університету

Науковий керівник – канд. екон. наук, доцент Дашутіна Л.О.

СТРАТЕГІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ТОРГІВЛІ В МІЖНАРОДНОМУ БІЗНЕС-СЕРЕДОВИЩІ

У сучасному бізнес-середовищі підприємства торгівлі стикаються зі значним тиском як з боку внутрішніх характеристик ринку, так і зовнішніх змін: технологічного, соціального, регуляторного характеру [3]. Конкурентоспроможність стає центральною метою, що визначає стійкість, життєздатність і розвиток торгових компаній в умовах нестабільності, високої вартості ресурсів та швидких змін споживчих уподобань [2].

Управління конкурентоспроможністю на підприємствах торгівлі має свої особливості, зумовлені специфікою галузі: важливістю логістики, асортименту, клієнтського досвіду, технологій, каналів збуту, а також чутливістю до цін, сервісу й маркетингу. Об'єктом даного дослідження є виявлення ключових характеристик управління конкурентоспроможністю в торгівлі, аналіз методів і стратегій, а також обговорення викликів і рекомендацій для практичного застосування.

До основних характеристик конкурентоспроможності в торгівлі відносяться [1]:

1. Орієнтація на клієнта та якість обслуговування. У торгівлі одним із вирішальних факторів є клієнтський досвід. Швидкість обслуговування, якість взаємодії, точність виконання замовлень, зовнішній і внутрішній вигляд торговельної точки/інтерфейсу, зручність користування каналами збуту — все це формує сприйняття бренду і довіру споживача.

2. Асортимент та структура товарного портфелю. Великий вибір, оновлення асортименту, сезонні та модні тенденції — усе це формує конкурентну перевагу. Торговельна мережа повинна ретельно балансувати між глибиною асортименту та обігом товарів, щоб уникнути надлишкових запасів і втрат.

3. Логістичні та операційні фактори. Ефективна логістика, надійність постачання, швидкість поповнення асортименту, оптимізація запасів та транспортних витрат — усе це ключове в торгівлі, де часові та фінансові втрати можуть суттєво знизити маржу.

4. Цінова політика та вартість. За умов великої конкуренції ціна часто стає вирішальним чинником. Проте зосереджуватись лише на низькій ціні — означає вступати в конкурентну боротьбу, де виграє той, хто має найнижчі витрати. Тому комбінування цінової політики з диференціацією (сервіс, бренд, асортимент, зручності) часто дає кращі результати.

5. Маркетинг і комунікації. Активне використання каналів комунікації, просування бренду, цифровий маркетинг (онлайн, соціальні мережі, e-commerce), програми лояльності, персоналізація — усе це важливі елементи конкурентної стратегії в торгівлі.

6. Інновації та технології. Впровадження сучасних технологій (ERP, CRM, BI, мобільні додатки, аналітика даних), автоматизація процесів, онлайн-торгівля та омніканальні підходи — усе це дозволяє торговим підприємствам підвищити швидкість реагування на зміни, оптимізувати витрати і персоналізувати пропозиції.

У сучасному динамічному бізнес-середовищі вибір і впровадження ефективних методик та стратегій управління конкурентоспроможністю є критичним фактором для забезпечення стійкості та зростання торговельних компаній.

Методики і стратегії управління конкурентоспроможністю [4]:

– SWOT-аналіз — визначення сильних і слабких сторін, а також можливостей і загроз. Для торгівлі SWOT-аналіз допомагає виявити, наприклад, проблеми із логістикою, канали розповсюдження, сервіс, асортимент.

– Benchmarking — порівняння бізнес-процесів і результатів з конкурентами або з найкращими у галузі практиками. Це дозволяє оцінити, в яких вимірах підприємство відстає або має переваги.

– Цифрова трансформація стратегій — включення ІТ-стратегії як частини загальної бізнес-стратегії, запровадження омніканальних продажів, автоматизації операцій, аналітики з поведінкою споживачів.

– Цінова стратегія + диференціація — формування пропозицій, які не тільки нижчі за ціною, але відрізняються за сервісом, асортиментом, брендом, зручністю.

– Оцінка ефективності через ключові показники (KPIs) — оборот на квадратний метр, середній чек, частка повторних покупців, час поповнення товару, рівень запасів, маржа, час доставки.

Незважаючи на наявність ефективних методик і стратегій, торговельні підприємства стикаються з низкою суттєвих викликів, що ускладнюють процес управління конкурентоспроможністю в умовах сучасного ринку.

Виклики управління конкурентоспроможністю в торгівлі:

1. Швидкоплинність споживчого попиту — мода, тенденції, сезонність змушують торгові компанії швидко адаптувати асортимент.

2. Тиск онлайн-конкуренції — електронні магазини, маркетплейси із мінімальними витратами на інфраструктуру; споживачі часто орієнтуються на комфорт і швидкість доставки.

3. Витрати на логістику і складські запаси — великі запаси можуть призводити до застарівання товарів, збитків; недостатність запасів — до втрати продажів.

4. Інфраструктурні та технологічні обмеження — для малих і середніх підприємств (МСП) інвестиції в ІТ і логістику можуть бути суттєвими, складнощі із адаптацією і навчанням персоналу.

5. Регуляторні бар'єри та стандарти — вимоги до безпеки споживача, гігієни, стандартів якості, екології, умов праці можуть накладати додаткові витрати.

6. Кадрові питання — потреба в кваліфікованому персоналі, особливо у сфері обслуговування, логістики, ІТ-підтримки, аналітики; спротив змінам серед співробітників.

Таким чином, усвідомлення ключових бар'єрів у процесі управління конкурентоспроможністю дає змогу визначити пріоритетні напрями дій для забезпечення стійкого розвитку торговельних підприємств.

Запропонуємо рекомендації для успішного управління конкурентоспроможністю:

✓ Створення адаптивної бізнес-моделі, яка враховує канали продажу (онлайн + офлайн), дозволяє швидко змінювати асортимент і реагувати на зміни ринку.

✓ Інвестування в технології й інфраструктуру — впровадження систем управління запасами, автоматизації операцій, аналітики, BI-інструментів; використання хмарних сервісів та мобільних платформ.

✓ Фокус на досвід клієнта — підвищення сервісу, зручність покупок, омніканальність, персоналізація, програми лояльності.

✓ Оптимізація внутрішніх процесів — покращення логістики, управління запасами, скорочення витрат, ефективне використання площ.

✓ Розвиток компетенцій персоналу — навчання, підвищення кваліфікації, мотивація, залучення співробітників до змін.

✓ Моніторинг і аналітика — встановлення ключових показників ефективності, регулярний аналіз даних, прогнозування тенденцій.

Отже, управління конкурентоспроможністю на підприємствах торгівлі є нелегким, багат шаровим процесом, який вимагає поєднання стратегії, технологій і людського фактору. Сильні торгові підприємства — це ті, хто здатний балансувати між ефективністю операцій, інноваціями, клієнтським досвідом і адаптивністю до змін ринку. Використання сучасних методик (SWOT, цифрові стратегії, BI), інструментів (CRM, ERP, аналітика), і акцент на оптимізації та персоналізації роблять різницю між підприємством, що просто виживає, і підприємством, яке зростає та претендує на лідерство в галузі.

Література:

1. Герасимова В. О., Рєзанов Е. О. Конкурентоспроможність підприємства: сутність та фактори впливу в сучасних умовах. *Економічний простір*. (154), С. 93-97. URL: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/154-17> (дата звернення: 15.09.2025).
2. Дашутіна Л.О., Тонкошкур Б.С. Конкурентоспроможність як обов'язкова властивість для підприємства, яке функціонує в умовах ринкової економіки. *Наукове забезпечення розвитку національної економіки: досягнення теорії та проблеми практики* : матеріали XI Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Полтава, 21 листопада 2024 року). Полтава : ПДАУ, 2024. С. 328-329.
3. Кучкова, О., Макаренко, С. Конкурентоспроможність національних підприємств в контексті економічних реформ України. *Молодий вчений*, № 3 (134), С. 175-178. URL: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2025-3-134-1> (дата звернення: 19.09.2025).
4. Малярчук О. Г., Муха Н. В. Сучасні підходи щодо забезпечення конкурентоспроможності підприємств сфери торгівлі URL: <https://ir.kneu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/7a4d5611-0d50-413d-adc6-ba8921af0ffe/content> (дата звернення: 22.09.2025).

*Цибок В. О.,**викладач Білоцерківського фахового коледжу сервісу та дизайну*

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ НАУКОВОГО КЕРІВНИЦТВА НАПИСАННЯМ КУРСОВИХ ПРОЄКТІВ ЗДОБУВАЧАМИ ОСВІТИ ФАХОВОГО КОЛЕДЖУ

У системі фахової передвищої освіти курсова робота є важливим етапом формування професійних компетентностей здобувачів освіти. Її якість значною мірою залежить від рівня наукового керівництва, педагогічної майстерності викладача та його здатності формувати дослідницькі навички у студентів [1]. Проте сучасні умови освітнього процесу, зокрема перехід до цифрового середовища, дистанційна форма навчання та психологічні виклики воєнного часу, створюють нові труднощі у забезпеченні якісного супроводу підготовки курсових проєктів [2].

Проблематику організації науково-дослідної діяльності студентів розглядали Л. Гриневич, Н. Ничкало, О. Савченко, В. Бондар, які підкреслюють значення поєднання теоретичної підготовки з практичною роботою та розвитком критичного мислення [1;2;4;5]. Науковці звертають увагу на необхідність модернізації підходів до методичного супроводу студентських досліджень у коледжах, що мають специфіку прикладної освіти.

Мета написання тез полягає у визначенні ключових проблем й пошуку шляхів підвищення якості наукового керівництва курсовими проєктами здобувачів освіти у фахових коледжах.

Так, якість наукового керівництва залежить від ряду чинників – професійної компетентності викладача, наявності методичних матеріалів, рівня самостійності студентів та ефективності зворотного зв'язку між учасниками освітнього процесу [1].

Серед основних проблем можна виділити такі:

1) Недостатній рівень дослідницьких компетентностей здобувачів освіти. Як зазначає Н. Ничкало [4], у більшості студентів відсутні базові знання з організації наукової роботи, що ускладнює процес формулювання мети, завдань і висновків курсового проєкту.

2) Перевантаженість викладачів і дефіцит часу для індивідуальної роботи. В умовах великої кількості студентів і обмежених ресурсів знижується якість зворотного зв'язку та індивідуальних консультацій [2].

3) Відсутність уніфікованих вимог до структури та змісту курсових робіт. Як наголошено у Методичних рекомендаціях щодо організації та оцінювання курсових робіт у закладах фахової передвищої освіти МОН України [3], відсутність єдиних стандартів оформлення та оцінювання ускладнює об'єктивність перевірки якості та її забезпечення.

4) Низька мотивація студентів до наукової діяльності. За спостереженнями О. Савченко [5], ефективність керівництва зростає, якщо студенти усвідомлюють практичну значущість своєї роботи.

5) Недостатнє використання цифрових технологій у процесі керівництва. Онлайн-консультації, електронні системи антиплагіату, цифрові бібліотеки – важливі інструменти підвищення якості освітнього процесу [2].

Підвищення ефективності наукового керівництва можливе за умови комплексного підходу, який передбачає: підвищення кваліфікації викладачів щодо організації дослідницької роботи здобувачів освітніх послуг; розроблення методичних посібників і шаблонів курсових проєктів; створення системи моніторингу якості наукового супроводу [3]; упровадження сучасних цифрових платформ для спільної роботи; розвиток студентських наукових гуртків і залучення здобувачів до участі у конференціях.

Таким чином, забезпечення якості наукового керівництва у процесі підготовки курсових проєктів є складним і багатокомпонентним завданням. Воно вимагає не лише високої професійної підготовки викладача, але й створення належного методичного, мотиваційного та технологічного

середовища. Комплексне впровадження сучасних педагогічних і цифрових підходів дозволить підвищити якість науково-дослідної діяльності студентів і сприятиме формуванню їхньої академічної культури та доброчесності.

Література:

- 1.Бондар В. І. Дидактика : навч. посіб. Київ : Либідь. 2021. 392 с.
- 2.Гриневич Л. М. Інноваційні підходи до організації освітнього процесу у фахових коледжах. *Освіта та управління*, 2022. № 3. С. 17-23.
- 3.Методичні рекомендації щодо організації та оцінювання курсових робіт у закладах фахової передвищої освіти. Київ. МОНУ. 2023.
- 4.Ничкало Н. Г. Науково-дослідна діяльність у системі професійної освіти. *Професійна освіта : теорія і практика*. 2020. № 1. С. 11-18.
- 5.Савченко О. Я. Педагогічна майстерність керівника навчального процесу. Київ : Освіта України. 2020. 224 с.

Шира А. О.,

здобувачка вищої освіти

Львівського національного університету імені Івана Франка

Науковий керівник – канд. екон. наук, доц. Кушнір Т.М.

ІНСТРУМЕНТИ ПРОСУВАННЯ В ІНДУСТРІЇ КАВ'ЯРЕНЬ

В умовах теперішнього насиченого ринку кав'ярень дуже важливим є привернення уваги потенційних клієнтів, а також утримання постійних. Для виконання цього завдання важливо вивчити інструменти просування в цій індустрії, а також, що є не менш важливим, правильно визначити їх для своєї кав'ярні.

Метою дослідження є здійснення аналізу основних інструментів просування, які використовуються в індустрії кав'ярень і визначення їхньої ефективності на ринку.

Завданнями дослідження можемо визначити: 1) охарактеризувати сучасний ринок кав'ярень; 2) визначити ключові інструменти в просуванні; 3) оцінити їх ефективність та перспективи розвитку.

Кадова індустрія розвивається швидкими темпами. Нині кава є одним із найпопулярніших товарів на ринках не лише України, а і світу. Відповідно до статистики, населення зі всього світу випиває понад 500 млрд. чашок кави за рік [1, с. 104]. Згідно цих даних, можна сказати, що попит на кавові вироби постійно зростає, що дозволяє розширювати цей ринок шляхом відкриття нових кав'ярень або створенням мережі вже існуючих.

Фірмовий стиль, атмосфера – це те, за чим відвідувачі кав'ярень можуть повертатися. В індустрії кав'ярень важливим є зв'язок з громадкістю. Кав'ярні – це місце, куди люди приходять, щоб налаштуватися на день з чашечкою кави чи розслабитися після важкого дня або провести час з друзями, яких не бачили дуже давно. Проведення цікавих інтерактивів у закладі, наприклад, кіновечори, майстер-класи з приготування кави та випічки, які є у кав'ярні, вечори «знайомств», однозначно допоможе утримати відвідувачів та залучити нових.

За словами Бакшенцьової К. О.: «Лояльність – це високий ступінь прихильності споживача, кількість покупок якого не змінюється або зростає, до марки або компанії, і у результаті власного досвіду він стає індиферентним до марок конкурентів» [2, с. 45]. Для того, щоб створити лояльність покупців використовують такий інструмент маркетингу як програма лояльності. «Програма лояльності – комплекс дій, що спрямований на утримання існуючих покупців для формування довгострокових відносин з ними» [2, с. 46]. За допомогою цього інструменту можна затримати постійних покупців, адже утримування покупців, які вже знають про вас, є рентабельніше, ніж залучення нових. Найбільш поширеними і дієвими є такі програми лояльності: акції, знижки, бонусні бали за часті покупки.

SMM – це теж один із дієвих інструментів просування на ринку кав'ярень. Просування у соціальних мережах дає змогу більшій частині людей дізнатися про існування вашої кав'ярні. Важливо вести сторінку як і від імені працівників, так і від імені власника, оскільки клієнти будуть асоціювати цих

людей з самою кав'ярнею і розуміти, хто стоїть за їхньою улюбленою чашечкою кави.

Прикладом ефективного використання зазначених вище інструментів просування є мережа кав'ярень CoffeeLab. Успішна мережа кав'ярень по всій Україні, яка має свій фірмовий стиль: зелений колір, за яким відвідувачі можуть впізнати цей заклад, програма лояльності у вигляді додатку, де постійні клієнти можуть збирати бонусні бали та використовувати їх при покупці, та стабільне ведення соцмереж для просування.

Для хорошої та рентабельної кав'ярні усі проаналізовані інструменти просування є важливими. Найефективнішими вони будуть тоді, коли використовувати їх разом, в комплексі, доповнюючи один одного, а не окремо. Фірмовий стиль та атмосфера вказує, що кав'ярня є тим місцем, куди хочеться повертатися, інструмент лояльності показує, що відвідувачі є важливими й до них є особливе ставлення, використання соціальних мереж для просування дає можливість залучати нових клієнтів до кав'ярні.

Література:

1. Карнаушенко А.С. Кавова індустрія в Україні : сучасний стан та перспективи розвитку. *Приазовський економічний вісник*. 2020. №2(19). С. 103-109. DOI: <https://doi.org/10.32840/2522-4263/2020-2-182>.
2. Бакшенцова К. О. Розроблення програми лояльності споживачів на підприємстві «АromaKava» на ринку кав'ярень України : дипломна робота. Київ : НТУ КПП імені І. Сікорського. 2021. 146 с. URL: <https://ela.kpi.ua/server/api/core/bitstreams/8cdb596a-2dd8-43b0-a14b-40a458bcb973/content> (дата звернення: 26.10.2025).